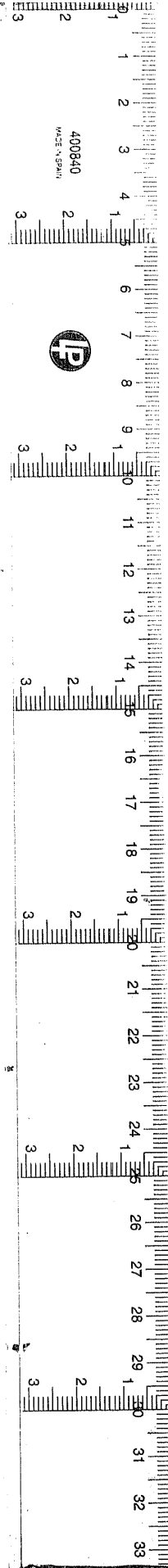
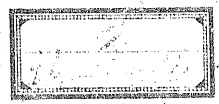

~~13-5014~~
~~14-5014~~

~~Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sala
Estante
Tabla~~

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: 8
Estante: 44
Número: 71

211817333

CALLIOPE.

CLIO.

AENEAS

P. VIRGILII MARONIS
PRIORES SEX LIBRI
AENEIDOS ARGUMENTIS,
EXPLICATIONIBVS NO-
TIS ILLUSTRATI.

Auctore Ioanne Ludovico
de la Cerda Toletano Soci-
etatis IESV, in curia Philippi
Regis Hispaniae Primario
Eloquentiae Professore,
Editio quae non ante lucem vidit
Cum indicibus necessariis.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatii Cardon.
M. D. C. XII.

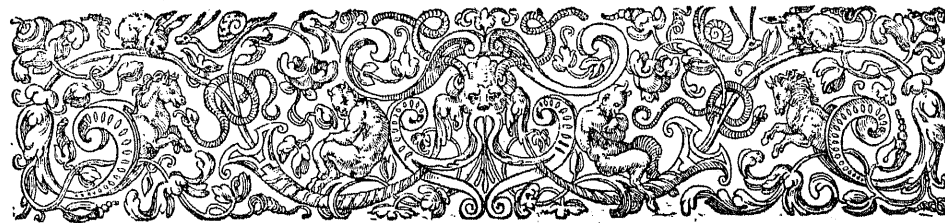
VIRGILIVS MARO

CLAVDVS

Cum privilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO D.
D: DIDACO SYLVÆ AC
MENDOSSÆ, DVCI FRANCA-
VILLÆ, COMITI SALINARVM
ET RIBADEI,

IOANNES LYDOVICVS DE LA CERDA

S. P.
DICO.

VO nomini opus Tuum consecro, COMES MAXIME. hoc enim Tuum potius, quàm meum est, in quo Sylvarum initia prima, gentis ad immortalitatem satæ: illam enim Æneas procreavit, celebrauit Maronis tuba, singulorum virtus propagauit. Itaque si dicarem alteri, posses, quod Tuum est, vindicare, & me cogere ad causam dicendam. Opus suum Virgilius Augusto consecrauit, principi tum temporis terrarum orbis potentissimo, sciens videlicet duci ab Ænea

originem Augusti, imo ideo suæ Æneam præfecit, virum rei ciuilibus & militaris scientia conspicuum, quod sciret Augusti genus per SYLVIOS ad eundem referri: hoc (inquam) Maro sciens fecit, sed nescius tamen quid tum faceret, eadem opera, qua Augustum, SYLVARVM Tuiorum gentem cecinit versibus in omnem æternitatem duraturis. Quin te potius, quàm illum: cum illius gloriam, & maiorum claritatem, deformi vitæ exitu, ac pestifera vitiorum sentina, breuissimo annorum spatio terminauerit Nero, postremus ex stirpe Cæsarum imperator. Tui verò generis splendorem per tot Reges & Consules ductum nulla hæcenus tantorum annorum series deleuit. Itaque potiore iure in te Æneas, quàm in Augusto viuit, qui, illo abolito, atque eius posteris, retines tanti seminis dignitatem, non modò pari, qua accepisti, gloria conseruatam, sed maiore auctam. Cum ergo celebratissimum hoc Maronis opus, cui cedunt Homerus & Græcia, maximo SYLVIORVM fauore flante inceptum & perfectum fuerit, & SYLVIORVM claritas in claritate SYLVARVM persistat integra, nihil extra rem fecero, si SYLVARVM elogia persequar: quo & meis in Virgilium lucubrationibus lux maxima accedet, & testabor quid meus in te amor possit, nihil tamen à veritate recedens, quæ prima omnium versari ante oculos debet. Intende itaque animum ad sequentem operam, quæ operi meo præfigo, in qua SYLVIORVM, ac perinde SYLVARVM ortus, auctus, incrementa, virtutes, atque clogia in gratiam Tui PRINCEPS CLARISSIME.

QVEM autem maiorem tanti ortus præconem vis, ILLVSTRISSE COMES, quàm Virgilium ipsum, Vatem non tam Augusti, quàm Tuum: Audi tubam illam, quæ Homerum obruit:

*De initio,
progressu,
honoribus
Sylvarum.*

ac Syluarū,
qui ab Aeneas ortum
ducunt.
Syluiorum
ac Syluarū
nomē vnde.

Ille, vides, pura iuuenis qui nititur hasta,
Proxima forte tenet lucis luca, primus ad auras
Ætherias Italo commistus sanguine surget
SYLVIVS, Albanum nomen, tua posthuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educat SYLVIVS Regem, Regūmque parentem,
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.

Itaque primus Rex Albæ filius Æneæ ex Lauinia dictus est SYLVIVS, quia in syluis natus. Regnavit hic annos. 29. teste Cassiodoro in Chronico. Ab eo posteri omnes Albæ Reges vsque ad conditam Romam dicti sunt SYLVII. Casum, quo is natus in syluis fuerit, referunt Romanæ historiæ scriptores, ad Lauiniæ necem, quo illa post Æneæ aut obitum, aut raptum, in syluam profugit, ubi infantem edidit. Scio has historias multorum sæculorum spatii ita esse deformatas, vt nihil certi appareat, natū ne SYLVIVS fuerit ante obitum Æneæ, an partu posthumo. Sed hoc nihil pertinet ad SYLVIVORVM claritudinem, quam persequor. Imò quod de exordiis Romani imperij ait Liuius, fuisse illa Poëticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerum gestarum monumentis, idem fatendum de origine Regum Albæ. Sed quamuis multa sint dubiæ fidei in natalibus Syluij, illud est certissimum, illum & natum in syluis, vnde nomen accepit, & deinde dedisse primam Albano Regno claritatem felicissimo SYLVIVORVM nomine, quo postea latati Romani Reges, & deinde propagatū in omnem æternitatē. Sed iam COMES ad SYLVAS tuos, qui nō minus à Syluis, quàm Syluij ipsi. Quod sic efficio. Græcis ὄλη sylua est: & Latini quidem Græcis vocibus, quæ ab aspirata incipiunt, addunt aspirationis loco sibilantem litteram. Firmant exempla. Græci ἔρπω, Latini, serpo: illi ἔρπουλον, ὄς, ὄπερ, ὄπρος: nos, serpyllum, fus, super, somnus. Id ipsum in nominibus propriis seruatum, & in multis etiam absque aspiratione. Sic quæ Stephano ἑλμάνθη, & Polybio ἑλμάντικα, Latinis est Salmantica, arx litterarum. Qui Dionysio, Amnitæ, Straboni dicuntur Samnitæ: sic Ἀρδιαίος, Σαρδιαίος: Alamina, Salamina: Helli, & Selli: ita etiam viri doctissimi putat Hispalin Hispaniæ Urbem, quam vulgo Seuillam dicimus, esse eam, quam Stephanus vocat ἑσουλαν. Ergo ὄλη Græcorum, id est, sylua, nomen dedit puero ibi nato, à quo Syluii & Syluæ, tantum seruato discrimine: Latini enim gentis nomina nominum priorum loco habent: Hispani loco cognominum. Itaque Romanis Tullii, Cornelii, Iulii, Vipserii, Ciceronii, Roscii, Valerii, propria sunt nomina, cum gentilitia sint: Hispani verò sua gentilitia numerant inter cognomina: sic Gufmani, Mendosæ, Cerda, Castri, Figueroæ, Castellæ, Bobadillæ. Ergo Syluios Romani inter nomina propria constituunt: Hispani SYLVAS inter cognomina. sed tam SYLVII quàm SYLVÆ gentilitia sunt. Habes iam COMES gentilitatis tuæ clarissimum auctorem SYLVIVM, qui primus Albæ regnavit, à quo ceteri Albani Reges: à quo Romani: nam conditor æternæ urbis Romulus, ab auo Numitore SYLVIO, à matre Rhea SYLVIA, dictus quoque est SYLVIVS: à quo Cæsares. nam Iulii ad Aeneam originem suam referebant, qui pater fuit Syluii, quod clamant Romani omnes scriptores: à quo demum tot Imperatores, Reges, Principes, Consules, quorum aliquos debito loco numerabo.

Sylua Lusitani à Syluis Albanis.

HOC NEMO ambigat, nisi parum, aut nihil in Romana historia versatus, in qua similia multa. Quid cognatum magis, quàm Syluij & Syluæ? Si gens Iuliorum gentilitatem suam referebat ad Iulum, ac perinde ad Aeneam, & Venerem (quod scribit Suetonius in Iulio. c. 6.) tantum ducto argumento ab litterarum affinitate, quæ est inter Iulium & Iulum; cur non Syluæ ad Syluios suam referant? Magis distant, si litteras intuearis, Memnij à Mnestheo, Sergij à Sergesto, Cluentij à Cloantho, quàm

quàm Syluæ à Syluiis: & tamen Memnij ortum suæ gentis ad Mnestheum referant, sicuti Sergij ad Sergestum, Cluentij ad Cloanthum. Audi Vatem lib. 5. Aen.

Max Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi:
Sergestusque, domus tenet à quo Sergia nomen.

----- Scyllaque Cloanthus

Cerulea, genus vnde tibi Romane Cluenti.

Ab Gya Troiano ortos Geganos, nobilem Romanorum familiam, in confesso est Romanis scriptoribus, vbi exigua est litterarum affinitas. His omnibus affine illud lib. 5. Aen.

Alter Atis, genus vnde Arij dixere Latini.

Distant certè Clodii à Clauso: & tamen illi ab isto, nam primum à Clauso facti Cludij. habes quippe lib. 7. Aen.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum

Agmen agens Clausus: magnique ipse agminis instar,

Claudia nunc à quo diffunditur es tribus, & gens,

Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Deinde à Cludii Claudii: Sue. Tiber. cap. 2. Notissimum est Claudios omnes, excepto dumtaxat P. Clodio, optimates assertoresque vnicos dignitatis ac potentie Patriciorum semper fuisse. Vides, vt à Clauso Cludii, à Cludii Clodii, ac perinde Clodii à Clauso. Quin, quod mirere (vt in eodem hæc eam nomine) Appij Cludij facti sunt, litterarum mutatione, ab Atta Clauso, sicuti & Lucumo mutatus est in Lucium, maiore adhuc litterarum distantia. Vide Læuinum Episcopum Antuerpiensem in Suet. cap. 1. Tiberij. Taceo Scauolas à Scaeo, Plautios à Plotis, Plancos à Panfis, Torquatos à Torque, Coruinos à Coruo, Calpurnios à Calpho, Corculos à Corde, & infinitos alios. Hæc nominum commutatio facile cuiuscunque iudicium pervincet, vt intelligat ortos à SYLVIVS SYLVAS. Qui hoc negant, quid dicent de commutatione aliâ, qua seruatur tantum sententia, nulla littera retinetur? Sic, qui scripsit vitas Cæsarum, dictus est Tranquillus, quia pater eius Lenis, quod ipse in Othone scribit: sic Vitruuius ille nobilissimus architectus, dictus Pellio, quia prius Cerdo (si Alciato credimus, non vt vulgo legitur, Pollio) retinuit videlicet rationem nominis à lucro pellium, & ita ἀπὸ τῆς κέρδος pellium, dici Pellio, non Cerdo, voluit, retenta sententia, mutatis litteris. Ista commutandorum nominum ratio cogit me, vt putem, non solum Syluas ortos à Syluiis, sed etiā Saluios omnes, Syluanos, Syluanios, Syluianos, eandem esse gentem, siue in illis nomina siue cognomina agnoscas; nomina in Syluiis, Saluiis, Syluanis, Syluiniis: cognomina in Syluis & Syluanis: ac propterea sequentia elogia ab istis coniungā, vt qui omnes ad vnum idemque genus referedi sint. Obiciet aliquis, nemo dubitat Syluas oriri à Syluiis potuisse, sed an verè oriantur, hoc scilicet in dubio est. Hoc facile lector ex historia astruo. Syluæ illi, qui nunc in Hispania, æterna nominis gloria florent, domicilium in Lusitania habent, beatissima orbis parte, & quam iure appellare optimo possis Terrarum oculum. Ab Lusitania exuberante gente dissipati in reliquam Hispaniam sunt, & tanquam in colonias deducti. Atqui perpetua est & constans fama Lusitanorum, Syluas eius provincie ortum habuisse ab antiquissimis Syluiis. Quid dices de Horatio, qui Mæcenatem Regum Hetruscorum sobolem non semel facit, vt & Propertius? Nihil sanè pro istis, nisi vigenis id cui fama, qua id ausi sunt dicere. Nam scriptores tantum faciunt equitem, & splendidum quidem, de Regibus autem silent. Fama itaque Horatium & Propertium defendit. Cur non ergo hæc fama Syluas defendet, præsertim conseruata à Lusitanis, hominibus quidem cetera mitibus, acerrimis verò iudicibus nobilitatis? Non enim illi

paterentur rem hanc crebro sermone iactari, si vel diuinando intelligerent aliter esse. Sunt enim promptissimi ad similes morsus. Cum itaque illi nihil momorderint in Syluis, quid tu quicumque es, extra Lusitaniam natus, & rerum insciens? Neque enim aliud multarum familiarum gloriam quam similis fama aluit. Hanc famam si adimas, obrues plurima monumenta multorum, qui clarissimi inter Hispanos, ut sunt Pacheci, Aiances, Chirini. Primi, parentem agnoscunt antiquissimum L. Iunium Paciecum (cuius meminit vel Hirrius, vel Oppius in libello de bello Hispaniensi) iam tum ævo Cæsaris nobilissimum. Alteri, Aiace Telamonium, cuius memoriam Teucer in Hispaniam delatus, patrem fugiens, excitauit. Postremi, ab ipsis Quirinis, id est Romanis, se prædicant oriundos. Fauent his iam libri, iam inscriptiones, iam fama, & hæc quidem perpetua quadam ætatu omnium serie tradita & comendata mortalibus. Roges, sunt ne alia præter famam argumenta? multa quidem & grauiora. Lector. Sed quamuis alia adducam, ne putes tamen leue esse, famam, qua adempta pereant necesse est infinita hominum monumenta; eaque splendidissima, quæ per infinitas sæculorum myriadas vni tantum famam innituntur. Sed iam ad argumenta alia. Imprimis hoc de vnus Syluis examinatum iam & probatum aliis. Marineus enim Siculus lib. 4. Hist. loquens de nobilitate Hispanorum, clarè ait, Syluas ortum ducere à gente Romanorum Syluia, adducitque in argumentum epitaphium in Lusitania inuentum hoc: HIC IACET L. SYLVIVS IVLII CÆSARIS CENTVRIO. Deinde efficax est argumentum, inueniri in Lusitania plures inscriptiones, quæ verè Syluarum sunt, ut constat ex historiis, in quibus tamen inscriptionibus non nominantur Syluæ, sed Syluij, ut hinc appareat, Latino planè idiomate viros huius gentis nuncupatos olim non Syluas, sed Syluios. Vnde clarius liquidum. Syluas ortum ducere ab Syluiis. Etenim Syluij Elpidii Herculani inscriptio in Lusitania est ad oppidum Chaues, & Eluij Syluij ad Robadelam. Virginiae etiam Syluiæ inscriptio habetur in Monarchia Lusitanica parte secunda. Tertium quod efficacissimum: Syluiorum nomen durauit ad vastationem Hispaniæ factam à Mauris, & hoc certum est ex infinitis inscriptionibus: atqui cum coepit recuperari Hispania ab diuino homine Pelayo, statim inuenimus Gutierrium Syluium operam suam pio bello nauantem sub ipso Pelayo vsque ad æuum Alphonfi, qui gener fuit Pelayo. Quis ergo neget huc Gutierrium non eiusdem esse gentis cum illis, qui cum exiguo annorum intervallo præcesserunt? Hæc certè res maiorem habet firmitatem, quam ut cadere sub probabilitate debeat. Inde continuati magni Principes omni æuo. Nam Sifnandus Syluius floruit æuo Ramirii primi, nomenque suum adscripsit in donatione Regia per annos Christi 848. & statim Comes Syluius in donatione alia eiusdem Regis anno. 850. Tellus quoque Syluius vixit anno. 919. sub Alfonso Magno, & eius filio Garfia, & Ordonio secundo, multaque oppida expugnauit, quæ sita inter Durium & Minium. Post Tellum floruit eius filius Gutierrius Syluius, de quo (ut multi putant) capiendus Ambrosius Morales lib. 15. hist. cap. 20. & 53. quem iam tum facit Comitum Bragançæ. Taceo Gutierrium, Pelayum Syluium Amayæ dominum, & Pelayum alium Gutierrium, cui Alderetæ cognomentum ab victo Gallo homine præfero, cui id nominis. Taceo etiam Gutierrium Syluium Alderetem, cui pater cognomentum reliquit: hic certè præfectus Lusitanæ & Galliæ fuit; primusque institutor domicilii ad Minium, cui domicilii nomen suum attribuit, vocauitque Syluam. Præstititque egregiam operam in expugnatione Conimbricensi, & oppidi Montemayor el Viejo, fuitque pater Paili Gutierrij Syluæ. Hic mihi catalogus adductus breuiter est ad indicandam nobilitatem horum Principum continuata semper serie ab Pelayo primo diræ cladis reparatore, ut videas, hos Syluios, ut ego puto, necessariò; ut tu, probabili-

ter,

ter, annectendos cum his Syluiis, qui floruerunt ante ipsam cladem. Dixi necessariò, si hæreas luci Historiæ, à qua defumtæ fortissimæ coniecturæ scriptoribus afferunt vim necessitatis. Cum ergo, ut argumentum conficiam, Syluii ante cladem Hispaniæ ortum duxerint ab Syluiis Romanis, ut iam satis indicatum, quis dubitet eiusdem esse gentis illos, qui statim sub Pelayo vixerunt? His positis fundamentis pergo ad elogia eius gentis quam mihi in gratiam Mæcenatis mei prædicandam assumpsi. Memineris verò ILLUSTRISIME COMES, me iam præmisisse, Syluios, Syluas, Saluios, Syluanos, Syluanos, Syluinos, idem esse genus, ac propterea ab his omnibus vnus gentis elogia nobilitabo. Et quidem Tacitus in exitu lib. 1. Historiæ Othonis Syluii fratrem Titianum *Saluium* vocat, Cocceianum etiam filium Titiani *Saluium*. 2. Hist. In inscriptione etiam fratrum Arualium, quam exhibet Gruterus: L. SALVIVS OTHO TITIANVS. Quin Othonem ipsum imperatorem Aurelius Victor *Saluium* nominat, idque in Breuiario semel, & iterum in epitome. Ut Xiphilinus quoque in Nerone, & Galba: vbi aperte Μάρκος Σαλβίος Ὀθων, quod interpretes retinuit, *Saluium* nominans Othonem. Incipio verò ab honore illo, qui præ aliis in oculis mortalium conspicuus.

HABET gens Syluia Imperatorem M. Syluium Othonem, qui post Iulios, ^{Otho Syl-} *Claudios, Seruios, se primum in familiam nouam (videlicet Syluiam) imperium intulisse* apud ^{unus Impe-} *Tacitum gloriatur* lib. 2. Hist. Eius ego natales, imperium, & imperii exitum ^{rator, &} *Syluanus.* breuiter expedio, si prius de eius maioribus loquar. Suetonius: *Maiores Othonis sunt orti, oppido Ferentino, familia vetere et honorata, atque ex Principibus Hetruriae.* Aurelius Victor, *Saluius Otho splendidis ortus maioribus.* Hic splendor proculdubio à Principe Syluior, Æneæ Filio, ut videas gentem hanc semper retinuisse splendorem. Pergo. Othonis auus fuit M. Syluius Otho, patre equite Romano, matre humili: verba sunt Suetonii. Auum hunc prætorium facit Tacitus lib. 2. Hist. Pater verò, ait Suetonius, *L. Otho materno genere præclaro.* Tacitus hunc Lucium Consularem fuisse scribit lib. 2. Hist. inde lib. 13. Annal. *Otho familia Consulari.* Ab Suetonio credo Eutropius lib. 7. *Otho materno genere nobilior quam paterno.* Redeo ad patrem. Fuit L. Otho multarum & magnarum propinquitatum clarus. Urbanos honores, Proconsulatum Africæ, & extraordinaria imperia seuerissimè administravit. Allectus est à Claudio inter Patricios, eius statua posita est in Palacio, qui honor rarissimus, iubente Claudio, à quo ita laudatus est: *Vir, quo meliores liberos habere ne opto quidem.* Habuit Lucius ex Albia Terentia splendidissima scemina duos liberos; maiorem, L. Saluium Titianum; minorem, M. Syluium Othonem; filiam etiam Syluiam aut Saluiam, quam Druso Germanici filio despondit. Splendidissimam, ut vides, Othonis matrem vocat Suetonius. discrepat non nihil Tacitus, qui ita de Othone: *Pater Consularis, auus Prætorius, maternum genus impar non tamen indecorum.* Dixi de Maioribus, de Auo, de Patre, iam de ipso, hærens, ut in superioribus, ita etiam in sequentibus, Suetonio. Natus est Otho Imperator. 4. Cal. Maij, Camillo Arutio, Domitio Æno-barbo C o s s. summum inter amicos Neronis locum tenuit, omnium illius consiliorum secretorumque particeps, inuitatus ab eo est ad cenam exquisitissimæ comitatis. Provinciam Lusitaniam administravit Quæstorius per decem annos moderatione atque abstinentia singulari. Nerone mortuo, ac viuo adhuc Galba, qui Neroni successerat, ipse Imperator consalutatus est, exquisito honore, nam succollatus à militibus. Demum Vitellio aspirante ad dominatum, Otho detestatus bella ciuilia, ictu se traiecit, ætatis anno 38. (adimunt vnum Tacitus, Xiphilinus, Plutarchus) Imperij die nonagesimo & quinto. Milites cum magno fletu manus ac pedes iacentis exosculati sunt, illumque fortissimum virum, vnicum Imperatorem, prædicantes, ibidem statim, nec procul à rogo vim suæ vitæ attulerunt. Multi absentium, accepto nuncio, præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt.

Sic fermè Suetonius. Hanc partem honoris post fata, ita Tacitus: *Tulere corpus prætorie cohortes cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque eius exosculantes. Quidam militum iuxta rogam interfecere se, non noxa neque ob metum, sed emulatione decoris & caritate Principis. Ac postea promiscuè Bedriaci, Placentiæ, aliisque in castris celebratum id genus mortis.* Paria cum utroque Xiphilinus, & Plutarchus. Postremus ita, *Ceteri vulnus exanimi in genua procumbentes exosculati sunt, partim manus attigerunt, alii procul adorauerunt, alij subditis rogo facibus se ipsi confoderunt.* Constantiam, qua se interfecit, Martialis prædicat; antefert etiam Catonianæ. Tacitus affert eius orationes quatuor; primam, ante imperium; alteram, ante expeditionem in Vitellium; extremas duas, ante exitium. Hæc sunt Othonis præconia, si non omnia, certè plurima. Vitia enim, quæ non pauca, omisi, ut qui hanc operam ad laudem destinem Syluiorum, & ad indicandum splendorem, quo semper habiti. Ab Tacito lib. i. Hist. Othonis laudes collegi has, *Lusitaniam provinciam comiter administravit, fuitque splendidissimus. Non erat Othoni mollis, & corpori similis animus. Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsolviturum promisit: rem haud dubiè utilem, & à bonis postea Principibus perpetuitate disciplina firmatam. Decernitur Othoni Tribunitia potestas, & nomen Augusti, & omnes Principum honores. Concedi occisorum corpora sepultura, cremarique permisit.* lib. verò. 2. *Non Othoni segne aut corruptum luxuria iter: sed lorica ferrea usus est; & ante signa pedester, horridus, incomtus, famæque dissimilis.*

Habes, COMES MAXIME, Othonem vnum è tuis maioribus, à quo petere potuisti plurima & maxima virtutum exempla. Sed ego hîc aliqua seposui, quæ tibi ante oculos obuertentur. Ergo Tacitus de Othone administrante Lusitaniam lib. 13. Annalium: *integre sanctèque egit. De eodem versante in labore belli lib. 2. Hist. inter aduersa melior. Ac demum, ubi illum iam morti proximum inducit, ita ad comites loquentem facit: Plura de extremis loqui pars ignavia est, præcipuum destinationis meæ documentum habete, quòd de nemine queror. Nam incusare Deos vel homines, eius est, qui vivere velit.* Hæc quis non laudet? ut etiam quæ loquitur apud Xiphilinum iam moriturus: *Faciam (inquit) ut omnes intelligant, qualem vos Imperatorem elegeritis, & χ' ὑμᾶς ὑπὲρ εἰπέτε, ἀλλ' ἐαυτὸν ὑπὲρ ὑμῶν δέδωκε: Qui non vos pro se, sed se pro vobis dedit.* Multa quoque de illo Plutarchus eximia, sed imprimis tria, quæ te volo discere. Moriturus ita loquitur ad filium fratris: *Ne memineras te habuisse patrum Casarem. Ne videlicet insolesceret adolescens fortuna patrum. Alterum est, seruis ante mortem benignè pecuniam diuisisse, ita tamen (quod admiror) ut non pecuniam tanquam alienam profunderet, sed, pro merito cuiusque, modum in diuidendo seruaret. Tertium est grande quidem scriptoris de Othone elogium hoc: Nullus meo iudicio omnis ætatis tyrannorum vel Regum tam ardenti & insano imperandi amore flagrauit, quantum milites parere & obtemperare gestierunt Othoni.* Libentissimè maioris tui dicta & facta in memoriam Tibi reuocauit. Othoni Syluius imperium consecuto adiungatur Syluani spiritus, supra vires audax, dignusque qui ascribatur in numerum fortissimorum. Is cultu purpurae, draconum & vexillorum insignibus, ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Attuli verba Ammiani lib. 15. Eiusdem meminit Eutropius lib. 10. atque Aurelius Victor de Cæsaribus, atque etiam in epitome, ubi ait: *Syluanus Imperator effectus.* Quo etiam loci hoc de Syluano elogium extat: *Fuit ingenio blandissimus, & quamquam barbaro patre genitus, tamen institutione Romana satis cultus & patiens.* Ab Ammiano vocatur fortissimus, & *Dux haud exilium meritorum.* Et quidem nisi Agrippinæ, à suis tribunis interfectus esset, corruptis pecunia ab Vrsicino, cui Constantius id negotii mandauerat, foret ut splendidissimum imperium habuisset, nemini superiorum Principum inferior.

Reges Gæcis
Syluia.

IMPERIO summo proximum regnum est, & tanta veneratione, ut ipsi adhuc Imperatores apud Græcos sæpissime se βασιλεύς potius quam ἀποκράτορας nominari

nari voluerint. Tenrauit sæpius hæc ambitio Augusti animum. Inter omnes autem Reges, nulli maiore veneratione digni quam Albani, qui Patres Romani Imperii. Fuere verò omnes gentis Syluiæ. Cassiodorus in Chron. hos numerat, Syluium Aeneæ filium in syluis natum, auctorem & parentem generis, Aenean Syluium, Latinum Syluium, Albam Syluium, Aegyptum Syluium, Capyn Syluium, Carpentum Syluium, Tiberium Syluium, Agrippam Syluium, Aremulum Syluium, Auentinum Syluium, Procum Syluium, Amulium Syluium, Numitorem Syluium, Rheam Syluiam, à qua, & Marte (ut creditur) Romulus Syluius Aeternæ vrbs Patres. Auctores aliqui mutant hæc nomina, demuntque nonnullos ab hoc numero. Liuius sic indigetat. Syluius, Aeneas Syluius, Latinus Syluius, Alba, Atys, Capys, Capetus, Tiberinus, Agrippa, Romulus, Auentinus, Procas, Amulius, Numitor. In libris Pontificalibus multò pauciores numerantur, videlicet Syluius, Tiberius, Aremulus, Auentinus, Procas, Amulius, Numitor. Mirandum fuisset non hæc diffidia in tanta antiquitate fuisse, imò ipse error venerabiliores reddit Reges Syluios, ut qui profectus ab antiquitate, quæ res facit augustiores.

SEQUITUR amplissimus honos huius populi, apud quem extant eximia de-
cora gentilitatis tuæ & pleni Fasti Syluiorum. Nec enim aliter esse potuit quin
ab tot regibus hinc inde disseminatæ propagines amplissimam segetem relinque-
rent futuris in eo populo honoribus. Non enim ita est angusta generandi ratio, ut
ab vno patre vnicus tantum filius, sed sæpe multi, crescente ita vniuersi mole. Hinc
factum, ut locus detur nouis semper familiis, atque adeò, quamuis in Romulo Vr-
bis conditore terminatus sit catalogus Regum gentis Syluiæ, vocato in idem re-
gnum Numa alterius gentis, sed tamen ex superioribus Albæ Regibus multi exti-
tere, à quibus magnæ & amplissimæ familiæ Syluarum, Syluiorum, Syluanorum,
Saluiorum, & talium huiusmodi: quorum multi Consulares, quos hîc recensere in
animo est. Principe loco numero M. Plautium Syluanum, qui Consul fuit vnà cum
Augusto Anno vrbs. 752. in. 12. Consulatu Augusti. Fuit deinde Tiberii legatus.
Huic Syluano Senatus concessit ornamenta triumphalia ob res in Illyrico bene-
gestas. Cuius rei Sigonius hanc profert inscriptionem: M. PLAVTIUS M. F.
A. N. SYLVANVS. COS. VII. VIR. EPVLONVM. HVIC. SENA-
TVS. TRIUMPHALIA. ORNAMENTA. DECREVIT. OB. RES. IN
ILLIRICO. BENE. GESTAS. Inde illum Suetonius in Claud. cap. 26. Trium-
phalem vocat. Habuit filiam Plautiam Herculaniillam vxorem Claudii Impera-
toris, sed ante imperium. Quæ dixi, collecta sunt ex Dionè, Suetonio, Paterculo,
Sigonio. In reliquis recensendis sequar tantum Aurelii Cassiodori Chronicon, ut
quitantum in hoc labore gloriam huius gentis quæram, non anxias & sollicitas
quæstiones scriptorum. Sed iam ad rem. Claudio Imperatore, COSS. fuere
SYLVANVS & SYLVIVS, clari cognomine & nomine huius gentis. Sub Ne-
rone SYLVANVS & PAVLINVS quibus COSS. Nero magnam partem
Vrbis incendit, ardentis Troiæ similitudine delectatus. Sub eodem Nerone
SYLVANVS & OTHO. his COSS. Romæ sanctissima Ecclesiæ capita Petrus
& Paullus Martyrium subiere. Pergo ad alios. Vespasiano Principe, fuere Consules
SYLVANVS & VERVS. sub Domitiano SYLVANVS & PRISCVS: qui-
bus COSS. Quintilianus ex Hispania primus Romæ scholam publicam & sala-
rium è fisco accepit, & claruit. Redeo. Sub Adriano SEVERVS & SYLVANVS:
his COSS. condita est ab Adriano, siue restituta, ciuitas Ælia, idest, Hierusalem.
Demum sub Antonino Pio fuere COSS. SYLVANVS & AVGVRIVS. Tot
Consulibus adiungatur proconsul vnus & Africa L. SYLVIVS OTHO, pater
Othonis Imperatoris, & alter, Asia, PLAVTIUS SYLVANVS. Vide quot viri
gentilitii tui Romanos fastos exornent.

Honores a-
ly huius
gentis.

IN TANTO gentilitii splendore deesse non poterant, qui reliquos honores obirent. Incipio à Prætura, & Plautio Sylvano. Vixit is prætor Tiberii aucto, & in-
simulatus cædis Aproniæ coniugis, ipse dissectis venis, mortem sibi attulit. Addu-
cam verba Taciti lib. Annal. nam Plautii splendor inde pendet. *Per id temporis
Plautius STLVANVS Prætor, incertis causis Aproniam coniugem in præcepit, tra-
ctusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tanquam ipse somno grauis,
atque eo ignarus, & Uxor sponte mortem sumisset. Non cunctanter Tiberius pergit in domum.
Visit cubiculum, in quo reluctantis & impulse vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datif-
que iudicibus, Virgularia Sylvani auiæ pugionem nepoti misit, quod perinde creditum quasi
Principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Virgularia. Reus frustra tentato ferro, venas
prebuit exsoluendas. Quâus ergo Plautius Sylvanus, qui prætor, & cuius domum ipse
adiit Imperator re examinaturus? qui non publicè, & in foro percussus, sed tantum
insinuata Principis volûtate, vt caueretur ab dedecore: Cuius auiæ nota amicitia cû
Augusta. Fuit etiâ Prætor M. Syluius Otho, Othonis Imperatoris auus, quod scri-
bit Suetonius. Atque etiam L. Syluius Helpidianus, quod indicat inscriptio hæc,
Romæ inuenta:*

CASTR. PRÆT.
L. SYLVINI
HELPIDIANI.

TRANSEO ad quæsturam. Otho ipse imperator, Quæstorius administravit
Lusitaniam per decem annos: auctor Suetonius. Plautius etiam Sylvanus (alius hic
à superiore) Quæstor fuit, legatus etiam legionis Quintæ in Germania, Claudii
Imperatoris comes in expeditione Britannica, Proconsul Asia, Proprætor Mœ-
siae. Caium quoque Saluium Bubulum quæstorem fuisse, satis apparet ex fra-
gmento Lapidis, quod à Petro Apiano petatum Gruterus affert. Pergo ad Tribu-
nos. COSS. CN. Pompeio Strabone, & L. Porcio Catone, fuit Tribunus pleb.
M. Plautius Sylvanus. sed & COSS. C. Lentulo Marcellino, & L. Marcio Philip-
po, Tribunus pl. fuit A. Plautius Sylvanus. Legatos porro huius gentis, qui honor
eximius, tres inuenio: Primum, Flauium Syllam, aut Syluium, aut Syluam (hoc enim
discrimine vocari video ab scriptoribus) Vespasiani in Palestina, qui gloriosus ex-
pugnata Massada. Alterum, Plautium Sylvanum, de quo iam in quæstoribus. Ter-
tium, Plautium alium Sylvanum Legatum Tiberij, de quo iam in Consulibus. Se-
uiros verò (vocant etiam sexuiros) duos scio. Vtrumque indicat duplex inscriptio
prima Lugduni hæc

C. SALVI MERCURI
IIIIIVIRI. AVG. LVGVD.
IN. SVO. SIBI. POSITVS
LIBERI. SVPERSTITES. P. C.

Altera Romæ, quæ plena pietatis, vt quæ affirmet Syluium Seuirum nesciuisse
quid esset maledicere. quo elogio quod maius?

D. MANIBVS
VARIA. MYRINA. SIBI. ET. C.
SILVIO VARIANO. VIVIR. FI-
LIO. PIIS. Q. V. A. XXI. QVI
QVID ESSET. MALEDICERE
nescit. NON TA. N. QVAM.
MATER. HOC. TESTIMONIUM.
REDDATVR. SOLA. HOC. TE.
ST. MIHI. CVM. QVANDO Q.
REDDENT. INFERI. H. P. FLA-
VIO. IVNIO. ET. MEIS MEO
RVMVE.

Porro

Porro qui essent seuires, aut sexuires, quòdque illorum munus, lege (quando hoc
ad me hoc loco nihil pertinet) Vvolfgangum libr. 3. Comment. c. 6. sed quan-
do sum in inscriptionibus, adducam tres alias honestatis plenas, in quibus elucet
Triplex honor gentis huius. Prima enim prædicat M. Saluium præfectum ærario
vnâ cum Pisone: Altera, L. Saluium Vexillarium: Tertia, Sylvanum Augustalem.
Erant Augustales qui primos in bello ordines ducebant. Prima inueta est Romæ;
altera Boarni, in agro Brixienti; tertia, Castuli, in templo maiore. Ergo Romana.

L. CALPURNIVS PISO
M. SALVIVS
PR. AER.
AREAM. EX. S. C. A. PRIVATIS
PVB. LICA. PECVNIA. REDEMPTAM.
TERMINAVERER.

Notat Gruterus, inuentam hanc ad ædiculam Sancti Saluatoris in Statara, prius
Sancti Saturnini, vbi olim fuit ærarium Populi Romani. sed iam ad Brixientem.

L. SARVIVS. C. F.
FAB. VEXILLARIVS.
VETER. LEG. IIII. SIBI.
ET. POPILIAI. T. L.
HISPANI. ET. CAPITON.
NI. F. ET. PRISCAL. ET.
FIRMO. F.

Tertia, non solum Sylvanum prædicat Augustalem, sed etiam Duumvirum, qui
honos etiam in Romano populo eximius. Ea sic habet:

MARTI. AVG.
Q. LVCRETI. Q. L. F.
SYLVANVS.
AVGVSTALIS.
OB. HONOREM.
DVVMV.
IDEM Q. DEDI.
CAVIT.

Hi sunt honores, quos gentis tuæ, in antiquissimo æuo, in quo Romana disciplina
vigeat, reperi, COMES CLARISSIME: videlicet Prætores III. Quæsto-
res III. Tribunos. II. Legatos. III. Seuiros. II. Præfectum ærario. I. Vexilla-
rium I. Augustalem vnum eundemque Duumvirum. Erunt, qui plura in gratiam
tui reperiant.

EXHIBET Vrsinus lapidem sculptum Romæ, Claudij Imper. æuo. vbi conti-
netur catalogus virorum armigerorum, inter quos fit mentio L. SALVII AD-
IVTORIS. Affert Gruterus ex Appiano & Velsero lapidem Augustæ vtrinque
inscriptum. Ab vno latere effigies viri & foeminae, cum inscriptione quapiam: Ab
altero, hæc inscriptio.

D. M.
PERPETVÆ
SECVRITATI. AVL.
SYLVANO. VETERANO.
MILIT. AL. MVL. V. P.
IVL. PACON. V. CL. CAT.
N. STA. CL. CA. CLEMENS.
POSVIT.

Hos

Hos, quia intactos, huc contuli. Nam ex supra adductis Imperatoribus, Regibus, Consulibus, Legatis, Praetoribus, Quaestoribus, innumera peti possunt argumenta virtutis. Quae enim maiora fortitudinis documenta speres, quam quae edita aq Albanis Regibus, & postea ab successore illorum Romulo Conditor Urbis, cum imperium illud tenue initio auxerint incredibili virtutis ardore? Taceo hic: nam supra commodiori loco attuli, gesta Sylvarum Tuorum, qui in recuperatione Hispaniae multa contra Mauros fortiter & strenue gesserunt, adeo ut plurimam partem Mahometicæ gentis intra fines Lusitanicos profligata, Syluis tuis debeat Lusitania: grata quidem erga te, & tuos, cum semper illa Sylvas omnes venerabundè fuerit profecuta. Plinius lib. 7. cap. 20. adducit Fusium Syluium inter exempla prodigiosa fortitudinis. At enim de illo: *Duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, et decenaria duo humeris contra scalas ferebat.*

*Agnomina
& Cognomina
gentis
Syluiæ.*

NVLIVM fuit illustre agnomen, quod hæc gens non assumferit. Itaque non defunt Lucij, Sexti, Marci, Cnei, Caij. Sed præcipua generis amplitudo posita in cognominibus. Accidebat sæpissimè ut vna gens in plures familias diuideretur ascito cognomine. Itaque Syluij omnes, aut Saluij, cum esset gens vna, è diuersis familiis constabat propter diuersa cognomina. Quae reperi, in vnum coniungam, ratus pertinere (ut verè pertinet) ad gentis huius præconia. Inuenio itaque, Syluios, aut Saluios Othones apud Suetonium, Tacitum, Dionem, Plinium. Saluios Titianos, apud eodem. Saluios Cocceianos, apud Suetonium, Aurelium Victorem, Cassiodorum. Sed in hac re præcipua lux ab inscriptionibus. Abstinebo ab integris, tantum indicabo in vnoquoque cognomine Gruteri loca. Ad rem. Pagina. 953. numero 9. est inscriptio, in qua Saluius ASTER. Pagina. 941. num. 3. Saluius BATHILVS. pag. 729. n. 5. Saluius DOVICCVS. pag. 705. n. 3. Saluia VALERTIANA. pag. 459. n. 2. Saluius IULIANVS. pag. 764. n. 3. Saluius NIGELLVS. & Saluia IVCVNDIA. pag. 475. n. 5. Saluius VICTOR. pag. 887. n. 7. C. Saluius AVCTVS. pag. 465. n. 7. C. Saluius MERCVRVS. pag. 1023. n. 6. C. Saluius VITELLIANVS. pag. 851. n. 10. L. Saluius ANTHIOCHVS. pag. 705. L. Saluius MEMOR. pag. 956. n. 4. L. Saluius SYMPHORVS. pag. 1866. n. 8. M. Saluius GLYPTVS. pag. 824. 9. P. Saluius GEMINVS. pag. 705. n. 4. Q. Saluius NOTVS. pag. 661. n. 2. Saluia TERTVLLA. pag. 705. n. 2. Saluia PRIMILLA. pag. 464. n. 1. Saluia POSTHVMA. pag. 828. n. 8. Syluania FLORA. Ibidem n. 10. Syluius PATERNVS. pag. 569. n. 4. Syluanus ADIVTOR. pag. 1125. n. 7. Syluania VALLEYA. pag. 847. n. 11. Syluius BALBINVS. pag. 561. Syluius EMPROMVS. pag. 707. n. 1. Syluius STATVTVS. pag. 470. n. 4. Syluius VARIANVS. Omisi multos partim libatos in superioribus, partim relictos, videlicet Syluios. HELPIDIANOS, PROBOS, LEVRETOS, VICTORINOS, PARIANOS, SENILIOS, RVFOS, BVBVLCOS, CERRONIOS, FORTVNATOS, & plures alios. In nulla credo gente dominantis Populi tot cognomina. Quid si adiungas hos lapides sparsos in omnem pene terrarum orbem? Itaque nulla pene urbium princeps est, in qua non inscriptio aliqua: in multis multæ ad æternam memoriam Syluiorum, videlicet, Romæ, Lugduni, Brixia, Patauij, Mutinæ, Boarni, Augusta, Clauenæ, Tibure, Nemausi, Pola, Tarraconæ, Charinthia, Mediolani, Neapoli, Salizburgi. In Hispania, Gallia, Illyrico, Belgio aliisque prouinciis non sunt pauca.

*Monumenta aliqua
Syluiorum.*

EX INSCRIPTIONIBVS huius gentis, quas multas in orbem sparsas fuisse discis ex superiore capite, placitum hic nonnullas adiungere, nam omnes, labor esset infinitus, ex quibus appareat quo in pretio fuerit hæc gens apud mortales omnes. Non enim vulgare est, neque hominibus è media plebe contingit erigere lapides, sepulcra ædificare, monumenta struere, relinquere posteris memoriam sui. Quæ ergo gens illa, cuius tot ac tantæ in omnem posteritatem relictæ memoriæ?

Incipio

Incipio ab ea inscriptione quæ legitur Salizburgi, in pariete adis Diui Petri. ea est talis:

SYLVIO. STATVTO.
FILIO. DVLCISS.
Θ AN. XXI.
ALBI. LEONAS. ET
STATVTA.
CONIVG. CARISS.
ET. SIBI.
POSTERIS Q. SVIS.
FECERVNT.

Neapoli inscriptio visitur, digna quæ legatur in multis locis, ut quæ contineat indignos obitus iuuentutis, vota parentum cassa, vitæ inconstantiam, mortis potentiam, humana omnia tanquam per ludibrium vastantis. Ergo illa:

SYLVINIE. VALLEIAE
FILIOLE. DVLCISS.
PARENTES. MESTISS.
DECIPIMVR. VOTIS.
ET. TEMPORE
FALLIMVR. ET. MORS.
DERIDET. CVRAS.
ANXIA VITA. NIHIL.

Mediolani ad Xenotrophium Sancti Ambrosij legitur inscriptio pietatis plena in memoriam Syluii alumni innocentissimi. itaque,

B. M.
SYLVINO. NEOFITO.
QVI VIXIT. IN SÆCVLO. ANN
XI. MENS. V. DIES. X.
VIRILIANVS. ET. LAMPADIVS
ALVMO SVO. INNOCENTI.
MEMORIAM. POSVERVNT.

Romæ visitur inscriptio; qua etiam vitæ fragilitas cernitur, arrepro Syluano infante anni vnus, mensium octo, dierum trium supra decem.

D. M.
SYLVANI. VIXIT
AN. I. M. VIII.
D. XIII. CHRESIM.
VS. ET. CLEOPAT.
RA. FILIO. DVLCISSI.
MO. FECERVNT.

In Gallia inscriptio est continens nuptias exempli plenas, ut videas hos viros excelluisse omni virtutum genere. Ea sic habet.

D. M.
L. SYLVIVS. PA
TERNVS. VXORI
RARISS. EXEM
PLI: CVM. QVA. VI
XIT. ANN. XXXII.
SINE. VLLA. ANIMI
LAESVRA ET. S. V. P.

Brixia hæc reperitur, qua Nonius Syluania Floram coniugem defunctæ ornauit.

† †

D.

D. M.
 SYLVANIÆ. FLORÆ
 NONIVS. LIBERALIS
 CONIUGI. QVÆ
 VIXIT ..... MECVM.
 AN ..... X.

B. M. P.

Lugduni in puteo Theobaldi Graueonis, è fide Scaligeri, ista duobus fratribus Saluiis raptis in vitæ limine.

ET. MEMORIÆ. SALVIÆ. VALERI.
 ANÆ. QVÆ. VIXIT ANN. II. M. I. D. II. ET.
 SALVI. FELICIS FRATRIS. EIVS. QVI
 VIXIT. M. I. D. XXV. IN SVO SIBI PO.
 SITI. SALVIVS. VICTOR PATER. ET M
 VALERIA. AGATHEMERIS. MATER.
 FILIS CARISSIMIS. PONENDVM. CV
 RAVER. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVERVNT.

Lugduni etiã ad Sancti Clari ad Rhodanũ inscriptio est, qua æterna esse Saluioꝝ memoria prædicatur, & lapis ponitur ab liberto Douioco patronis suis grato: & quidem libertum habuisse, & qui posset magnificum sepulcrum statuere, non fuit vulgarium hominum.

D. M.
 ET. MEMORIÆ.
 ÆTERVÆ
 SALVIORVM. ASTE
 RIS. ET. VICTORI
 NÆ. CONIUGI
 EIVS ET. VICTORIN
 FILIÆ. EORVM. DOVIO
 CVS. LIB. PON. CVRAV.
 ET. SVB. ASCIA. DEDIC.

Nolo plures, cum possem. Istæ enim satis indicat æternam esse Saluioꝝ memoriam, & ubique ita magnos virtute, atque opibus, ut nunquam à prima illa florentissima Syluioꝝ origine exciderint, quin perpetuam seriem nobilitatis serauerint.

SALVIVS BATHYLLVS pius fuit in liberta, cui bene merenti aram posuit, ut liquidum ex inscriptione. Tarraconis ex fide Scothi Nostri Doctissimi hominis, & in antiquitatibus perquirendis accuratissimi. In inscriptione Lugdunensi Saluius quidam tutor esse dicitur, curatque sepulturam cum aliis tutoribus. In altera eiusdem Urbis Saluius quidam Felicissimus prædicatur, & tam ipse quam foror carissimi filij dicuntur. In altera adhuc, eiusdem Urbis, memoria Saluioꝝ ut æterna, laudatur, quibus libertus sepulcrum ponit. Romæ in clivo Quirinali Salvia filia carissima. In Gallia extat sepulcrum, quod Syluius Paternus coniugi suæ struxit, in cuius epitaphio vxorem celebrat ut rarissimi exempli, & addit se vixisse cum illa annos triginta duos sine ulla animi læsura. quo coniugio quid beatius? In epitaphio quod Romæ visitur, Syluanus dicitur Dulcissimus filius. ut in epitaphio Neapolitano Syluina filiola dulcissima. & in Salizburgensi Syluius quoque Dulcissimus. in altero Mediolani, Syluino Innocenti memoria ponitur. Romæ via Carpesti L. Saluius, cui sepulcrum à fratre, dicitur pietissimus & bene merens. In eadem vrbe est inscriptio alia, in qua M. Saluius Gliptus sepulturam curat Thallo amico optimo eius hæres. Nemausi Saluius Secundini Filius, Aug. Marti Britonio ex voto dedicat, credibile ex magna causa, & quidem huiusmodi ex voto dedicationes

Deorum

semper fuere Nobilissimorum & Principum. In via Nomentana Salvia Tertulla memoriam ponit libertæ benemerenti. Pollæ in Illyrico plena est honoris inscriptio, vbi Salvia Posthuma memoriam ponit, & de sua pecunia viris nobilissimis, videlicet L. Sergio Ædili. II VIR O, & Cn. Sergio Ædili II VIR O. quinquies, & Lepido Ædili. II VIR O. ac Tribuno militum legionis. XXIX. In oppido Charinthiæ est inscriptio T. Vlpii, quam faciendam curauit Syluanus Adiutor, eaque supra portam oppidi, quo loci (ut in commentariis obseruo) non nisi nobilissimi tumulabantur, ac perinde is quoque honos in curatorem redundabat. Lugduni Syluinius Balbinus dedicat sepulcrum Vxori Decmiæ, femina sanctissima. Hi omnes tituli gloriosi sunt, siue affectus consideres dulcedinis, caritatis, amoris: siue causas, quibus positi, ut sunt, innocentia vitæ, exemplum morum rarissimum, bene merita, felicitas, pietas, sanctitas, & eiusmodi aliarum virtutes. Quid quod ex eisdem elucent alia, quæ nata ad præconium, ut habuisse libertos, fuisse patronos, vota ex magnis causis, pecunia propria ad ædificium, memoria æterna, obtentæ hæreditates à magnis viris. Ad hæc mentio Duum viratum, Sex viratum, Vexilliariorum, Tribunorum, Quæstorum, Prætorum, Consulium. Hæc omnia gloriosissima præconia sunt, ac pene triumphum.

NEQUE VERO ut ad restuas propius accedam, COMES MAXIME, de-
 sunt viri nobilissimi, & magni Principes ex tua gente, posteriore hoc æuo, qui fam-
 miliam tuam illustrauerint eximia rerum claritudine. Incipio ab Oeconomorum
 officio, quod semper apud omnes Reges magnum, apud nostros maximum. Comites
 de Portalegre fuere maximi æconomi Regum Lusitaniæ, perpetua semper virtute
 & constantia noti. Hic ego eos numerabo; alios etiã qui huius gentis eodem titulo
 gloriantur. Fuere itaque æconomi maximi variorum Regum viri isti, quos subiiciam:
 Comes Didacus Sylua Regis Emanuelis. Comes Ioannes Sylua, Regis Ioannis III.
 Comes Aluarus Sylua, eiusdem Ioannis III. & Sebastiani. Ioannes Sylua vtriusque,
 Philippi II. ac III. Duxit hic Ioannes Philippam neptem Aluari, ad quam Aui hæ-
 reditas deuoluta. Pergo. Comes Didacus Sylua Ioannis & Philippæ filius nunc est
 æconomus maximus Philippi III. Ferdinandus Tellez Meneses, filius Ayræ Go-
 mesii Syluæ, fuit quoque æconomus maximus Reginæ Leonoris Vxoris Ioannis
 II. Rodericus Tellez Meneses superioris Ferdinandi filius, Mariæ vxoris secundæ
 Emanuelis, ac postea Elisabethæ Augustæ vxoris Imperatoris Caroli Quinti. An-
 dreas Tellez Meneses Roderici Filius, Infantis Ludouici. Demum Petrus Sylua
 Elisabethæ Infantis, quæ fuit vxor Duarti, Infantis quoque. Vide quot maximos
 Oeconomos habuerit gens tua fata ad immortalitatem. An verò soli Oeconomi
 proferendi? Absit ut hoc solum munere gloriantur qui fuere suis Regibus noti
 virtute, grauitate, fide. Produco itaque Præfectos maximos regii cubiculis. Fuere
 hi quatuor, videlicet Princeps Rodericus Gomesius Sylua (de quo postea vberior
 sermo) Ayres Sylua, Blassius Tellez Meneses, Rodericus Tellez Meneses. Primum
 Cubiculis suis præfecit Philippus II. Hispaniæ Rex: alterum Ioannes II. Lusitaniæ:
 tertium & quartum Infans Lusitanorum Ludouicus. Est etiam in Regiis domibus
 munus, quod æconomis & cubiculariis non cedit, & quo viri Principes maxime
 gloriantur, quod neque defuit in familia tua, VIR MAXIME: nam Fernandus
 Sylua, filius Gonzali Gomesii Syluæ, præpositus fuit cum titulo principali stabulo
 atque equis duorum Regum Lusitaniæ, Duartis, atque Alfonsi Quinti. Quæ ergo
 familia cõferenda cum tua, cui tot Principes commiserunt domum suam, cubicula,
 Equos? Sunt enim in Hispania nobilissimæ familiæ, quibus semel tantum horum
 aliquid contigit, & tamen ita gloriantur, ut in omnem posteritatem permancant
 honoris huius impressa vestigia. Sed ego sermonem hic coërceo, dicturus alia,
 vnde non minor gloria in Syluas Tuos redundet.

†† 2

S E D

Præconia
 huius gēis,
 qua in In-
 scriptio-
 bus reperit-
 tur.

Viri alij cū
gloriosi
titulis.

SED ECCE ingēs alia tuorum leges cum gloriosis nominibus, quorū splendore perfringor, & multitudine obruor. In quemcunque enim honoris gradum oculos conicio, video extare plurima monumenta virtutum, cāque omnia splendidissima, num res domi, num belli præclare gestas considerem. Sed pacem nunc persequor. Legatorum munus apud omnes gentes eximium non modò, sed etiam sanctum fuit. In hoc munere spectata satis est virtus & fides Syluarum. Inuenio itaque ex gente hac Oratores quatuor, videlicet Ferdinandum, Ludouicum, Ioannem, & Ioannem alterum Comitem de Portalegre, Syluas omnes. Primum & alterum Sebastianus Lusitaniæ Rex Legatos misit ad Philippum II. magnis de rebus. Vterque munus suum obiit magna virtute, integritate, fide. Tertium ideo Sebastianus Oratorem ad Gallos misit. Quartum Philippus II. ad Sebastianum. Hi duo pari cum superioribus prudentia, honore suo functi sunt. His quatuor quintus & sextus accedant, quos ab illis separavi, vt qui de maiori re legati. Ioannes enim III. Lusitaniæ Rex Oratorem ad Concilium Tridentinū assumpsit Didacum Syluam, virum incredibili prudentia, & morum grauitate insignem. Quibus virtutibus mirum est, quantum demeruerit viros omnes, qui Synhodo interfuere. Multo ante illū Ioannes Tenorius Sylua oratoris munere interfuit Concilio Basileæ. Sed transeo à Legatis ad res alias pari splendore conspicuas. Sunt Regibus Castellæ & Lusitaniæ Consiliarii viri per classes quasdam distributi, quibus præficiuntur magni semper Principes. Consiliarios nominamus (Consejero:) Præfectos (Præsidentes:) & certè Præsidentia istæ apud nostros prope accedunt ad Prætores Romanos, Quæstores, & ad reliquos illius populi, domini olim gentium, honores. Si qua enim res, hæc maximè illos adybrat. An verò Præsidentia istæ abfuerit ab Syluis: minimè gentium. Fieri enim non poterat, vt ad munus hoc obeundum non assumerentur viri summa virtute & integritate præditi. Inuenio autem, patres, filios, nepotes perpetua quadam & constanti serie assumptos ad Præsidentias caussarum (Lusitani nominant *Præsidentes de la Iustitia*) qui nisi se principibus suis probauissent, illorum series intermitteretur. Quantum est enim penè cōiunctim honorem datum Ayræ Gomefio Syluæ, mox eiusdem nepoti Ayræ quoque Syluæ, iterū prænepoti Ioanni Syluæ, statim Laurentio Syluæ Ioannis huius nepoti, & pari protinus consecutione Didaco Syluæ Laurentii filio? Quæ ista perpetua honorum series? Videbant scilicet Lusitani Reges ab vna hac gente integerrimè virtutem coli, æquitatem seruari, leges & iura omnia administrari. Iccirco non contenti patribus, honorem ipsum ad filios, nepotes, pronepotes & posteros alios devoluebant, vt in quibus stabilem fidem iura inuenissent. Mitto hîc (ne omnes persequar) Ferdinandū Syluam, quem missum legatum à Sebastiano ad Philippum II. dixi. Hic enim tum Iustitiam, tum Regias opes Præsidentis nomine administravit: Ludouicum Syluam, & Ferdinandum Tellez Meneffem, qui eidem quoque Iustitiæ gloriosissimè præfuerunt: & Ioannem Gomefium Syluam fratrem prædicti Ferdinandi, qui Regiis opibus. Ludouicum etiā Syluam qui nunc præest Regio conuentui Oporti. Hispani huiuscemodi conuentus nominant *Chancillerias*, credo ab his, quos in re iudiciaria Romani *cancellos* nominabant. Hos, inquam, mitto, vt ad te veniam, COMES CLARISSIME, in cuius gratiā opus hoc. Tu enim, cū hæc scribo, Lusitano Senatui præes, Regis tui vice, æquali cum tuis maioribus dignitate & splendore. Nemo facilè explicet quàm faciles omnium ad te aditus, quàm felices à te exitus: cū facilè à te petant, cū feliciter à te impetrent. Amant te non tui solūm Lusitani, sed reliqui omnes, qui, vt sunt connexæ inter se & coniunctæ rerum causæ, te indigent, & indigent multi, ac perinde latissimè ad omnes patet humanitas tua. Sed abrumpo hîc laudes tuas inuitus, vt persequar ceteros viros gentis tuæ, quibus gloriosi tituli. Coniungam enim cum Legatis & Præsidentibus nonnulla alia quæ ad Syluarū gloriam pertinent.

pertinent. Didacus Sylua Comes de Portalegre, fuit Regis Manuelis scriba, dictus ab ea gente SCRIBA à PVRI TATE, qui honos non nisi magnis & spectata fide Viris contingit. Sunt in officio Regum apud nostros viri quidam qui dicuntur Consiliarij Regii STATVS. Hic honor magnorum est Principum & Dynastarum, neque enim facilè Reges nostri illum largiuntur, nisi viris spectatissimæ fidei, & grauitatis maximæ. Hic honor datus est Patri tuo Principi Roderico Gomefio Syluæ, ac tibi etiam: patri à Philippo II. tibi à Philippo III. Datus quoque ab vtroque Philippo, Ferdinando Syluæ filio Roderici Pereiræ Syluæ. Absoluant hoc caput Dechomeni maximi (nostri vocant *Aposentadores maiores*) qui è tuis fuere, primus Manuel Sylua filius Gonzali Gomefii Syluæ, à Rege item Manuele factus: Fuere etiam Rodericus Souisa, eiusque filius Laurentius Souisa, & nepos Manuel Souisa, & nunc pronepos Laurentius Souisa, Syluæ omnes. Hoc enim habuit gens hæc, vt semel in re aliqua probata, ipsa spectabili quadam fide viam sibi ad reliquos honores obeundos aperiret, relinquēs suis, veluti hæreditario quodam iure, fidem, grauitatem, modestiam.

SED IAM gradum à pace ad militiam facio, vbi pugnae, certamina, cōflictus, ^{Munera à Syluis in bello obita.} spectantur. Efferet verò longissimum recensere catalogum illorum, qui è Syluis belli munera obierunt, sed aliquos necessarium ad argumenti mei institutionem. Comites Cifuenti (id nomen oppido ab centum fontibus, quibus scateret, certè millenos numeros) Vexilliferi maximi sunt Regum Castellæ (id nominis *Alferex* vocat Hispania) à Mauris (heu dolor) pessumdata, qui nobis in monumentū dedecoris, & acceptæ cladis, nomina etiam reliquerunt ad sempiternam ignominiam, vt negare nunquam possumus occupata à barbaris florentissima hæc regna, cū ab illis plurima nomina in nos manauerint. Sed absint nunc lacrymæ à felici Syluarum successu, quem persequor. Ergo Alphonfus Tenorius Sylua, is quē legatum interfuisse Concilio Basileæ dixi, primus Comes Cifuenti, idemque Vexillifer post Ioannem Syluam. Hic enim Ioannes, cui id muneris contigit, Comes non fuit, sed filius viri Principis, quem Toletanus Archiepiscopus Cazorlæ præfecit cum titulo glorioso, (nostri nominant *Adelantado*.) Sed redeo ad Tenorium, cuius posteri idē in militia munus cum laude retinuerunt, videlicet Alphonfus filius, Ioannes nepos, Ferdinandus pronepos, Ioannes abnepos, Ferdinandus quartus nepos, qui obiit nullis liberis. Hi omnes & Syluæ fuere, & Comites Cifuenti, & Principes Regii Vexilli. Quæ dixi hæctenus, pertinent ad Reges Castellæ: apud Regem autē Lusitaniæ parem in militia honorē tenuerūt viri Syluæ. Nam Didacus Gomefius Sylua filius Gonzali Gomefii Syluæ, fuit maximus Vexillifer Ioannis I. vt etiā Ioannes Sylua frater Didaci. Hæctenus de hoc munere. Pergo ad alios militiæ gradus. Ioanne Sylua, filius prædicti nuper Didaci, fuit Clauicularius militū Christi, quē ordinem non minùs Lusitani Reges in pretio, quàm Castellahi suos habuere. Sed age iam ad cōflictus militiæ accedā: Virtus enim Syluarum inter nudos gladios spectata est, interque hastarum fulgentes cuspides. Alphonfus Tellez Meneffes missus in Africā est, vbi copiis præfuit, quæ erat in Oppido Alcacer Seguer. Franciscus Sylua filius Ludouici Syluæ, Malacæ in India præfuit cum exercitu, sicut & Ioannes Gomefius Sylua Ormusio. Hi omnes vix dici potest, qua prudentia copias administrarunt, quo ardore in acie pugnarunt, qua felicitate victorem militē reportarūt. Separavi à reliquis fratres duos Ludouicum & Franciscum Syluā, filios Tristanis Syluæ, quorum primus præfuit copiis Oppidi Tanger in Africa, alter Cochini in India, & vterque gloriosam mortē dimicans opperijt. Quid hîc narrē plures alios Principes huius familiae, qui copias sæpe ducarunt, qui cum exercitu missi in varias orbis partes, Africam, Asiam, Indiam: qui Castella, Vrbes, oppida, propugnacula cum præsidio tenuerunt, qui gloriosè mori in acie maluerunt pro Rege, ac

lege patria, acceptis honestissimis vulneribus, quam vivere inter priuatos turpiter & cum dedecore?

Ecclesiastici honores huius familiae.

DE ESSE non poterant viri maximi, qui in sanctiore dignitate constituti, splendore quoque huius gentis auerent. Inuenio Michaële Sylua purpureo Cardinalatus honore conspicuū. Fuit hic vir filius Didaci Sylua primi Comitis Portalegre, Episcopus Visai, supremusque Emanuëlis Regis Consiliarius, quem ea gens nominat scribā à Puritate: neque hic honos nisi magnis Principibus vnquā in eo regno contigit. Intercessere inter Michaëlem & Regē dissidia quaedā, quae hominem vertere solum coegerunt, & Romā contendere: quam Urbē statim ille ita mira claritate virtutū & litterarum splendore demeruit, vt à Paulo III. in Cardinalitiam dignitatem assumtus fuerit, magno plausu Romani Populi. Quantum est, exulem hominem, & sui Principis fauore destitutum, ad hunc honoris gradum ascendisse? Vidisti Cardinalem vnum; iam ad duos gentis tuae Archiepiscopos oculos dirige. Sunt hi, primus Didacus Gomezus Sylua ordinis minorum Sancti Francisci, confessorius Ioannis III. mox ad Episcopatum Zeutæ, & inde ad Bracharensē Archiepiscopatum gloriose euectus: alter Petrus Gonzalius Mendoza frater tuus, filiusque Principis Roderici Gomezii Sylua, Commissarius Franciscanorum generalis: cuius virtutes ita magnae sunt, cuius litterarū ornamenta ita conspicua, vt tantis & virtutibus & literis inuitatus, tanquā dulcedine quadam, Philippus III. Hispaniae Rex, illum Archiepiscopatu Granatensi praefecerit, cum maximis amoris notis, atque omnium Principum gratulatione. Post Cardinalem vnum, Archiepiscopos duos, ecce, **C**OMES, tres Episcopos eiusdem tuae gentis. Primus est Ferdinandus Coitinius Sylua Filius Ioannis Sylua domini Vagos; secundus Ayres Sylua filius Roderici Pereiræ Sylua; tertius Antonius Tellez Menesses filius Blaffii Tellez, cuius supra facta mentio. Praefuit itaque Ferdinadus primū Ecclesiae Lamegi, mox Sili: quae posteriorem Episcopatum illustravit magnis vbique excitatis coenobiis, videlicet Sili, Tauila, Lagi, & in capite Sancti Vincentii: eo enim pietatis & propagandae Christianae rei ardore flagrabat, vt non, nisi multo magnarum rerum molimine conquiesceret. Ayres post administratam Conimbricensem Academiam, praefuit Ecclesiae Oporti: Antonius Lamegi, vbi Coenobium Virginum excitauit, sacrum diuae Clarae.

Nobilitas Syluarum.

QUOS VM est hanc persequi praemissis superioribus: sed ne videar praecipuam argumenti mei partem reliquisse, aliquid de Syluarum nobilitate dicam, excursu potius quodā, quam mora. Est apud Hispanos positus eximius honor in titulis Ducatus, Marchionatus, Comitatus. Possis hos Principes iure optimo Regulos appellare, vt qui post Regem habeant proximum dignitatis honore. His viris committuntur regna administranda, Neapolitanum, Siculum, Indicum, Aragonium, & reliqua alia summi honoris, vt Mediolanensis Ducatus. Hi, vt plurimum, Regia frequentant, atque Oeconomica, Cubicularia, Equestrem curant, vt qui spectatae semper & probatae fidei. Hi sapissime exercitus ducunt, tuenturque regnū ab incurribus barbarorum. Eo verò nobilior familia quaeuis, quo pluribus abundat titulis. Merito ergo Syluarū gens inter Principes numerari familias potest, cui tot tituli contigerunt, Ducatus, Marchionatus, Comitatus. Parsi enim Syluae vbique sunt. Duces quippe Pastranae, & Francauillae: Marchiones Almenarae, Motis maioris, Fabarae: Comites Salinarū, Riua dei, Meliti, Galues, Portalegre, Cifuenti, Syluae sunt omnes. His accedit gloriosior titulus: Principes enim Euoli Syluae sunt quoque. Inter quos primo loco numero patre tuum Rodericū Gomezium Syluae, virum maximum. De quo hic vberior sermo, id enim petiit meus erga te amor, imo id petiit illius virtus, quam ego hic latere non patiar, ad aliorum Principū exemplum. Primum aditum ad Regiam huic viro praebuit Augusta Caroli V. vxor, quam ille à Lusitania

secutus

secutus est, atque educatus postea cum Philippo puero inter reliquos aequales, vix dici potest, quantum iam ab illo aeuo, & primis veluti rudimentis virtutis, sese in animum Principis insinuauerit. Aderat ille Principi puero in rebus omnibus. Nullus enim sermo Principi gratus nisi cum Roderico, non ipse ludus, non ipse cibus. Partiri cum illo Philippus pueriles curas solebat, ac se se totum puer ipse adolescentiori Roderico dare, quantumque ferret illa aratula cum illo res omnes communicare. Accessit Iudicium Caroli probantis consilium Philippi, quippe iam tum pater coniectare quam utilis futurus esset Rodericus filio in administrando regno. Fuere haec tanti viri initia. Creuit Philippus, creuit Rodericus: ille paternis opibus & amplissimo regno successit, hic maioribus in dies virtutum incrementis auctus dici nequit quantum demeruerit Regem suum. Omitto quae fortiter in bello & strenue gessit. Ille enim primus omnium intra muros sancti Quintini pedem fixit, & prius cum valida militum manu Gallorum equitatum fuderat. Haec (inquam) mitto, & tanti viri prudentiam in rebus omnibus praedico, fidemque erga suum Regem. Nulla fortasse res magis Philippo auctoritatem erga omnes conciliauit, quam hic vir: quippe qui res omnes bene constitutas & ex animi moderatione profectas, Philippo attribuendas enixe curaret; si quid verò in administrando regno minus recte contigisset, sibi: vt ita in omnibus salua Regis auctoritate ipse culpa illius auctor censeretur. Qua sanè re nescio an quicquā maius dici queat? Magna apud Regem auctoritate valuit. Pax publica inter Hispanos & Gallos suadente illo constituta est, factae nuptiae Philippi cum Elisabetha Gallorum Regis filia, quas nuptias felicissimas vidit Hispania post diras bellorum clades, & atrocissimam tempestatem, qua nullā maiorem aetas vidit toto terrarū orbe concusso, ac terribilestibus instante ad strepitū armorū Caroli & Francisci. Sed redeo ad Rodericū, cuius ea in rebus aliis fuit auctoritas, vt eo suadente Melitae oppressae à barbaris mitterentur auxilia, & naualis conflictus haberetur in Turcas. Quo bello quid gloriosius vidisti Hispania? Haec ego de Ebulensi Principe patre tuo strictissima, omissis multis, quibus plures paginae impleri possent. Id tantum dicam, nobilitati Syluarum incrementum maximum accessisse ab hoc Principe, & à nullo suorum maius. Sed progredior ad alia nobilitatis Syluarum argumenta. Tria haec erunt. Primum, nullam penè familiam nobilitate conspicuam esse inter Hispanos, quae non Syluas ad consortium affinitatis adiunxerint, variis in omni aeuo nuptiis. Alterum, Hispanicis omnes familias nomen accepisse ab domicilijs suis, vnos tantum Syluas dedisse suis domicilijs. Prius enim Syluae bello praestantes fuerunt, sub Pelayo Principe, Ramirio primo, Alfonso magno, quam Gutierrez Sylua Alderete domicilium constitueret, quod Sylua nuncupauit, ad flumini Miniū. Tertium, Hispanis Regibus sanguine inesse Syluarū ab auia vna: quod sic indico, Alphonfus legionis Rex, patetque Ferdinandi, sanctitatis nomine conspicui, habuit ex Aldonsa Sylua (fuit haec filia Martini Gomezij Syluae, & neptis Gomezii Paez Syluae, qui tibi octauus, **C**OMES MAXIME, auius est) filium Rodericum Alphonsum, qui filiam procreauit Aldonsam vxorem Stephani Fernandii Castri. Ab his natus est Petrus Fernandus Castrus pater Inesiae Castri, quam in vxorē duxit Petrus Rex Lusitaniae. His regibus nata est Beatrisia, quae fuit vxor Sanctij Infantis Castellae, & Comitis Alburquetii. Horum filia fuit Leonora, quae nupsit Ferdinando Regi Aragonii. Ferdinando successit Ioannes II. filius, huic Ferdinandus Catholicus, cuius filia Ioanna fuit Caroli mater, à quo Philippus II. & ab hoc Philippus III. ac perinde à Syluis tuis. Dic, an aliud ad nobilitatem tuam argumentum splendidius, illustrius, excellentius?

IN TANTO gentilitatis splendore deesse non poterat viri pietate praestates, & *Vita Amantissimae* sanctitate conspicui. Omitto Syluanū Episcopū in Palestina qui passus sub Diocletiano: & Syluanū aliū Troadis Episcopum, de quo Socrates lib. 7. ca. 36. & Syluanū, *trifsa.*

Confessorem in Gallia: Syluinium quoque Episcopum, cuius nomen *συνεβόητος* in Campania Neapoli: Syluium qui pari celebritate colitur apud Tholosanos Gallie: Syluanum, discipulum Sancti Bernardi, relatum in diuos ab Celestino: Syluium Martyrem, & Episcopum Angulonæ æuo Caroli Magni: Syluiū Episcopum Albigensem sub Chilperico: Saluium Africanū ætate magni Augustini, quēmq; idem Doctor concione decorauit in die obitus. Hos omnes omitto, qui in cælestibus numerantur, atque etiam Pium II. qui primū dictus Aeneas Syluius, cuius viri ornamenta nemo facillē queat numerādo assequi. Multis itaque prætermisissis, duorum tantū fratrum vitam, Amadei & Beatrice, proponam ad multorum Principum exemplum, vt sciant non ipsos minū sanctitatem decere, quā alia generis ornamenta, imo illud maximē, atque, vt meliūs dicam, solum. Amadeus, prius Ioannes Menesses Sylua, frater fuit Didaci Syluæ primi Comitis de Portalegre, quarto & felici partu editus honestissimis parentibus, Roderico Gomezio Sylua Præfecto arcis Capimajoris, & Oüguelæ; atque Isabella Menesse filia Comitissæ Bianæ, primique institutoris domus Villæ regiæ. Ioannes itaque, priusquā à seculi vanitate conuerteretur ad Deum, ita se gessit, vt quā posset, comis vrbānsque erga omnes esset, cultor imprimis nobilissimæ cuiusdam sceminæ, (ponūt enim Aulici in nobilitate, si se sceminis gratiosos exhibeāt.) Ita tamen eam sceminā coluit, vt nemini, quæ ea esset, indicaret, præferēs insigne, cuius animus, ignoro Deo. Sed res ista (ea est diuini numinis bonitas) saluti fuit Ioanni; nam amoris huius occasione Regno Lusitaniæ cessit, contenditque ad Italiā in Comitatu Leonoræ filia Duartis Regis Lusitaniæ, pactæ in matrimoniū Imperatori Frederico IV. Celebratæ sunt nuptiæ Senne, mox itū Neapolim, vbi splendidissimē accepti ab Alfonso Rege: tādē Augustus cum Leonora profectus est in Germaniam, ac tum Ioannes in Italia remansit, vbi diuini flatibus impulsus, vix dici potest quo ardore virtutem coluerit, quibus flammis arserit, donec ordinem Obseruantie Sancti Francisci adiit, ascito nomine fratris Amatoris, & abolito Ioannis Syluæ. Vbi ita se Deo dicauit, orationi, ieiuniis, vt iam à fratribus non Amator, sed Amadeus diceretur, ab feruentissimo in Deum amore: quo impulsus, impetrata ab superioribus licentia, monachi, id est, solitarii, vitā cœpit profiteri in cella quapiam Sancti Petri Montorii, assignata sibi à summo Pontifice. Vixit in hac cella annos plures cum maxima opinione sanctitatis, & admiratione mortaliū, præsertim summi Pontificis, & Cardinalium. Accidit id temporis, vt Romā veniret Episcopus Euorensis Gasias Menesses, quem Alphonsus V. Lusitaniæ Rex maritimæ expeditioni præfecerat, miseratque cum auxiliaribus copiis ad Sixtum Papam I V. pro recuperanda Otranto non multo antè ab Turcis occupata. Audiuit Episcopus ab summo Pontifice Amadeum Lusitanū ibi agere: quem cum adiret, sermone, vt fit, hinc inde commutato, suum esse patruelem cognouit, erant quippe duorum fratrum liberi. Admiratus Episcopus victus parsimoniam, & tenuitatem, duramque in florente adhuc æuo instituti rationem, cum lacrymis ab eo discessit, perpetuus Amadei prædicator. Non multos post annos Elisabetha Regina Catholica cellam illā, in qua vir sanctus agebat, in cœnobiū commutauit Obseruantie Sancti Francisci, vnde tanquam Colonia, deducta cœnobia alia, quorum institutor Amadeus fuit, & fundator ordinis, quē Sixtus I V. confirmauit, & multis auxit priuilegiis, fratresque huius ordinis dicti sunt Amadei ab institutore. Induebantur panno pullo, eoque saturati coloris. In pedibus erant perones. Numerantur hodie in Italia ordinis huius cœnobia plus viginti. Illos postea Zocolantibus adiunxit Pius V. Pontifex. Obiit Amadeus Mediolani in sui ordinis cœnobio, cui nomen Sancta Maria de la Paz, anno domini millesimo quadringentesimo octogesimo secūdo, cū incredibili opinione sanctitatis, quā ille quotidie auget magnis sæpe patris miraculis. Nouit Amadeus proculdubio futura

multa

multa cū vixit, eaq; prophetico spiritu reliquit Latino sermone scripta. Prædixit direptionem, quam passa est Roma sub Clemente VII. atque vnionem Lusitanici & Castellani Regni, pluraque alia quæ verissima esse exitus comprobauit. Habetur hic liber in Regia Bibliotheca sancti Laurentij, non tamen (quod dolendum) sincera fide, quippe multa addita sunt ab otioso aliquo, quæ fidem veris detrahere possunt. Sed iam ad sororem Amadei.

BEATRISIA SYLVA Amadei soror germana, minimē fratri sanctitate cessit, superior adhuc in laboribus perferēdis, quæ res nullo nō æuo probauit viros virtute præstātes: sunt enim labores pro Christo perpassi, veluti trutina quædā & examen virtutū. Sed iā ad rē. Beatrisia è Lusitania Castellam vsque in comitatu Elisabethæ Regiæ peruenit, forma adeo conspicua, & oris pulchritudine ita supra alias aulæ virgines admirāda, vt nulla sui culpa plurimos Regiæ Principes in certamē coniecit, imo in iras & furores. Accidit enim sæpe, vt multi inter se in apertum Martē ruerent vanitate quadam, qua alij, præ aliis illius esse cultores & videri & haberi enixè conabantur. Illa ad Christi imaginem conuersa suppliciter precabatur deformissima sceminarum existimari: ac nullo vtens cultu oris, sæpe fulgorem vultus iniecta manu deturpabat, si posset ita auertere adolescentium oculos. Illi vehementiūs in illius amorem exardescere, illa vberius flere: Regina quidpiam sinistram suspicari, donec victa quorundam inuidia in Beatrisiam ita grauiter commota est, vt illam integro triduo in arcam concluderet, nullo cibo & potu. Quid illa faceret in angustissimum ergastulū cōiecta, nulla sui culpa, maximo certē merito? Conclusa ibi virginitatē suam Deo consecrauit, voto se alligans, addens etiam eodem voto se cœnobiū aliquod Sanctarum Virginum ingressuram, vbi meliūs Deo se & sua omnia dedicaret. En subito inter complorabundæ lacrymas & arcuā illius tenebras diuinus fulgor visus est: inque fulgore illo Deipara apparuit Virgo, induta veste & scapulario, vtroque niueo, pallio tamen cæruleo. Quo spectaculo Beatrisia quas lacrymas non exsiccaret? quem mœrorem non depelleret? Soluta inde, ad soluenda vota Toletum statim profecta est ad Cœnobiū Sancti Dominici Regij, vbi triginta integros annos sæculari habitu vitam plenā ieiuniis & sanctitate habuit, donec anno millesimo quadringentesimo octogesimo quarto, bienio (inquam) postquam frater Amadeus Mediolani vita excefferat, ad cœnobiū Sanctæ Fidei, quod Toleti magna sanctitatis opinione florebat, permisso Isabellæ Catholicæ iā tū regnantis commigravit, quam duodecim virgines sequutæ sunt. Ibi nouum ordinem constituit purissimæ Conceptionis Beatæ Mariæ, ac suas virgines gestare voluit habitū coloris duplicis, niuei ac cærulei, quem videlicet vtrumque viderat in Virgine visa sibi inclusæ intra latibulum arcæ. Durauit vitæ huius ratio vsque ad annum millesimum quadringentesimum octogesimo nonū, in quo anno Innocentius Papa VIII. petente hoc Isabella Catholica, Conceptionis ordinem confirmauit sub nomine Cirterciensis familiæ. Ac statim sequenti anno Beatrisia iā votis suis perfuncta obdormiuit in Domino, ætatis suæ anno sexagesimo sexto. Eius postea ordo mutatus est, & fieri cœpta professio sub regula Sanctæ Claræ. Quod tamen deinde passus non est Iulius Papa I I. atque in memoriam tantæ sceminæ post aliquot annorum cursum ordinem Conceptionis confirmauit iisdem legibus, atque institutis, quæ Beatrisia sanxerat. Florent nunc in Hispania plurima cœnobia multa cum gloria, interque illa maximum habet locum, quod Pastranæ visitur, extructum sumptibus Principis Roderici Gomezij Syluæ, viri tum ad cultum sacrorum, tum ad generis sui amplificationem nati. Tu iam vale, COMES CLARISIME, vera tanti parentis soboles. Dat. Matriti. A N N. D O M I N I. M. D C. X. C A L. Maij.

Facultas R. Patris Prouincialis.

ARGVMENTA, Explicationes, Notas in Publ. Virgilij Maronis sex priores libros Æneidos, Auctore IOANNE LVDOVICO de la CERDA, Societatis nostræ, Matriti, in Regia Curia, Rhetoricæ, Poëseos, & Græcarum litterarum multos iam annos professore, Visa à tribus Societatis nostræ Patribus huius litteraturæ peritis, atque approbata, Ego BARTHOLOMÆVS PEREZ de NVEROS, Toletanæ Societatis IESV Prouinciæ Præpositus Prouincialis, potestate mihi ab admodum R. P. N. Generali P. Claudio Aquaviua, facta, lubens typis mandari concedo. Oropesæ. IX. Kalendas Iunij. Anno M. DC. X.

BARTH. PEREZ de NVEROS.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi.

LVDOVICVS MICHAELIS Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij 1583. & Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Febr. 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque superiorum permissione imprimant: permittit Horatio Cardon Lugdunensi Bibliopolæ, vt librum qui inscribitur IOANNIS LVDOVICI de la CERDA, Societatis IESV in Regia Curia Rhetoricæ, Poëseos, & Græcarum litterarum professoris, in sex priores Libros Æneidos, Commentarij, ad sex proximos annos imprimere, ac libere diuendere possit. Datum Lugduni, 5. Octobris. 1611.

MICHAELIS.

Summa Priuilegij à Christianissimo Galliarum Rege obtenti.

LVDOVICI XIII. Gallie & Nauarre Regis Diplomate cautum est, ne quis in suo regno, alijsve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis prima inchoandos, excudat vendat, excudendum, vendendumque quouis modo ac ratione conetur librum qui inscribitur, IOANNIS LVDOVICI de la CERDA, Societatis IESV, in Regia Curia Rhetoricæ, Poëseos, & Græcarum litterarum Professoris, in sex priores libros Æneidos, Commentarij, præter Horatium Cardon Bibliopolam Lugdunensem, aut illos, quibus ipse concesserit: sub pœnis Originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis 18. die mensis Februarij 1611.

De mandato Regis.

Signatum PERREA V.

Εἰς εὐσεβέστατον ἔγνωρμότατον τὸν
Λαδοβίκον δε λα Σέρδα
παντοδαπέστατον τε,

Ἐπιγράμμα.

ΕΚ μισῶν ἀγαθὸν κλέϊσ' ἔργεται ἀνθρώποισι
Τὸν μὲν καὶ γέγονας δὲ ξά τε πᾶσα μόνος.
καὶ παντοῖς ἔπειπες δ' ὄφελος μέγα πᾶσιν ἀρίστοις,
κόλπον ἐς εὐώδη κέμενσ' ἐοσι καρῶν.
Ἢ μὴν ἀνιφιλεῖτο πολὺ πλέον; αὐτὰ ἐδάμνα
Πᾶν γνώρισμα φέρειν, τῆς δὲ φάσ' σοφίας.
Ἄλλ' ἄρ' οὐδ' με μέλντο, σέθεν δ' ἔνεκεν θαλάσσι·
τοῖς κελὰ πολλὰ διδῶς, πᾶν δὲ θεμέθλον ἰών·
βιηλίαις εἰς ἑδάμνας μὲντ' ὅσκι δ' ἀπόβληται·
Θαυμάσισ' ἔπασιν εἰς χαρίτων ἄμα.
Τ' ἔνομα Λαδοβίκ' ἔχεις Μισῶν λοτέροντι,
Παρνάσοιο χέεις πᾶσι γλυκίστον ὕδωρ.

Οὐκίεντισ' Μαριέλισ'.

A D R. P. IOANNEM
LVDOVICVM DE
LA CERDA.

Qui carmen tibi, Ludouice Cerda,
Exculto undique literis que pleno
Et Musa genio Maroniana
Offerre audet, idem facit ferenti
Vel ligna in syluis, vel in mare undas.
Vt dicam melius, facit perinde
Ac si non hebetis viro palati
Pro peracibus, ostreis & apris,
Porrum sectile rancidumque lardum
Cum fricto cicere atque farre ponat:
Pro vini cyathis suauioris,
Albani puta Creticisque, Bacchi
Que bellaria iure dixerimus,
Humorem Grudie propinet vna,
Poscimus aut fatuo sapore vappam:
Cum ergo facio placere versu
Vt possim atque aliquis tibi videri,
Nec spes consiliumque magna spirent
Queis natura, parens, nouerca non est.
Quid possim obsequio placere mens est,
Et factis mage quam probare verbis,
Pre tuo mihi nil amore pensi,
Nil desiderio tuo negare,
Nostri posthabita potesse cura.

In eiusdem Commentar. In Virgil.

Cui dedit ingenij venam natura benignam,
Ac parili nimium rara coire iulgo.
Iudicium memori sociatum pectore rectum,
Et quæcunque tibi non potes ipse dare:
Omnia qui veterum voluit monumenta virorum,
Quosque duplex Latium, Grecia quosque tulit,
Et tanquam digitos auctores noscitat omneis,
Docturus quicquid discere quemque iunct.

Huius erant partes, diuini arcana Poete
Scrutari, & magna pandere mentis opes:
Huius erat, docto, faculam lucere Maroni,
Et creperis illum detenebrare locis.
Esulta Latia decus immortale Camæne:
Eueniunt dignis, digna, fauente Deo.
En tibi, cum cineres iam longa absumserit ætas,
Ipse reliquias cum periere tue,
Contigit assertor, tua qui scripta aurea, Phæbus
Que canit atque omnis Castalis ora sonat,
Vindictæ mendis, quibus & cariosa senectus
(Hac placitum Diuis tale vacare nihil)
Et vulgi contactus inertis turpiter illam,
Cæcæ maculis, faciem sparserat ingeniam,
Cui modò detergo squallore & puluere, profusus
Cum primo species prima colore redit.

PHILIPPVS RVBENIVS
S. P. Q. A. A. SECRETIS.

DE VIRGILIO MANTVANO
AB IOANNE LVDOVICO
de la CERDA Mantuæ Car-
petanæ, illustrato, Ioannes
Baptista Benites.

Docte Maro, geminâ duplex tibi Mantua lucem
Attulit: euentu dispere, sorte pari.
Mantua te quondam sub luminis edidit oras:
Mantua te nuper luminis instar agit.
Prima fuit mater, mater fuit altera: nempe
Illa tibi vitam contulit, ista decus,
Illa dedit, primos pueri dum suscipit ortus,
Quam subito lucem conderec atra dies:
Altera dat stabilem, quam nulla obliteret ætas;
Exerit è tenebris dum Ludouicus opus.
Tu vidests, utram potius venerere parentem.
Nominis hæc lucem, corporis illa dedit.
Si sapiis, Antiquo presens mihi profuit, inque,
Lumine plus lumen, plusq; parente parens.

Ad eisdem Illustres commentarios,

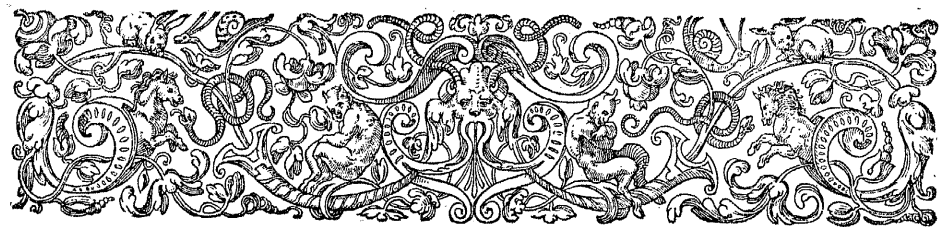
P. S.

TE leget, & Latio non amplius amula, cedit
Grecia, ad Aeneam Virgiliūque tuum.
Italiae proceres redcunt, viuūque Maronem
Tu facis, & propria bella sonare tuba.
Hinc Hellas parto cedit tibi victa triumpho:
Nec sua prostratus miles ad arma redit.
Laudem Operi Ludouice tuo fert conscia Roma,
Et partium Latio nobile seruat opus.
Quod Maro, quod nequeunt manes umbraeque sepulti,
Pro nato grates fert Cytheræ suo:
Aut si que manes it peruia fama sub imos,
Amborum per te molliter ossa cubant.

Τὸ ἄλλ' εἰς τὸ αὐτὸ.

Εἰς ἄλλ' ὄν, ὡς πάλιν καλῶς ὀρθῶστε χαράσσει,
Εἰπε Μάρων, Στίματι φθέγ' ἵεται ἡμετέροι.

IOAN

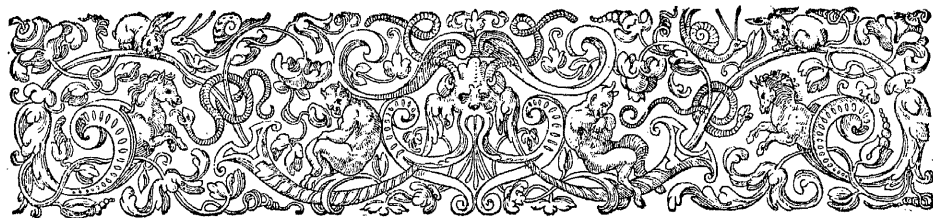

IOANNES LVDOVICVS DE LA CERDA
HORATIO CARDONIO CONSVLI
LVGDVNENSIVM CLARISSIMO,
Typographo Galliarum nobilissimo S. P.

HAS meas in Virgilium lucubrationes ad te mitto, Consul clarissime, ut subdita pralo tuo lucem videant. Ad quem possem aptius, cum tu vnus de Societate nostra egregie benemeritus sis? Te enim Typographo Galliarum nobilissimo vitam habente (habeas vitam tot annos, quos precari tibi tu ipse voles, quos tibi aeternum Numen potest concedere) infinita prope Sociorum volumina vitam quoque per te habuere, qua sine te fortassis carent. Dedisti rebus nostris aeternam lucem, ac tua pariter cum illis fama in totum terrarum orbem volauit. Quò enim locorum labores Sociorum ac libri peruaferunt, Cardonij quoque nomen penetravit. Vna cum Scriptoribus auditur Typographus, cum Typographo Scriptorum. Vitam pariter dedisti, es habes. Vnusquisque nostrum pars est gloriae tuae, tu omnium gloria. Hac meratio (Scire, inquam, quantum tibi debeamus) plurimum mouit, ut à Germanicis Typographis opus meum assererem (ipsi enim primi labores meos in Bucolica ac Georgica euulgarunt) & ad Te transmitterem; quippe sciens plurimum laudis scriptis meis accessurum ex officina tua, in qua omnia sunt spectatissima: videlicet cartha optima, non bibula; correctores diligentissimi, non oscitantes; characteres pulcerrimi, non detriti; prala integra, non cariola; typus totus florida quadam amoenitate spectandus, qui que Lectorem inuitet, non auertat. Spectabis verò, vir Optime, nostras in sex posteriores Libros Æneidos lucubrationes, quibus, dum hæc cuduntur, que ad Te nunc mitto, formam suam reddemus, colligentes in vnum corpus, que sparsa sunt in multis cartharum nostrarum locis: ut ita tandem Virgilius in tres tomos distinctus legatur: Argumentis, Explicationibus, et Notis nostris illustratus. Separavi verò posteriores sex libros à prioribus, videns multorum Interpretum iniustam operam, qui, cum effusi sint in prioribus sex libris enarrandis, oscitanter admodum percurrunt, que pertinent ad sex posteriores. Scio me olim promississe Lectori meo breuiore in Æneidem labores, sed ab hac promissione minimè abeo. Si enim aestimentur rerum pondera, et mores, quibus Æneis spectanda præ Bucolicis et Georgicis est, non dubito, quin hæc pars bono aestimatori multo breuior quam illa, appareat. Si quis notet, Notas nostras, que vel sui nominis ratione breues esse deberent, in longum sapissime produci, videat à nobis operis distinctionem quaestam, non nomen: veros enim Commentarios edimus ex Argumentis, Explicationibus, Notis coniunctos. Vale iam, Vir Clarissime. Dat. Martii. V. Calend. Iunij. Ann. M. D. C. X.

P. VIRGI

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER I.

ARGVMENTVM.

LIBER hic continet argumentum diuinæ Æneidos; ac deinde, inuocata Calliope, est vates in aditu narrationis; qui aditus continet res Carthaginis, videlicet eius urbis antiquitatem, originem, situm, opes, studia militaria, fauorem Iunonis; ubi annectuntur cause irarum Iunonis in Troianos. His premisis, incipit plenam narrationem ab navigatione Æneæ ex Sicilia in Italiam; quem in ipso cursu Iuno, fœdissima tempestate, medio Æolo, afflixit: quem tamen inde, numen alterum, Neptunus eripuit, sed laceratis partim nauibus, partim submersis. Post hoc malum appellit Æneas ad Africam, ac post descriptionem portus, postque epulas, fit in clamatio sociorum, qui perierant tempestate abrepti. Abrumpitur hic cursus historie, et paratur digressio de Ioue, quem Venus adiit, supplicabunda pro nato: que digressio mirè concludit toti operi Æneidos, ut in qua multa sunt de successione Romani Imperij, omnia in gratiam Augusti, cui opus Æneidos sacrum. Hoc peracto, redit Poëta ad cursum, inducta Venere, que se nato offert in sylua, vultu et habitu virginis venatricis: ab ea docetur de rebus Carthaginis, Sichei, Pygmalionis, Didonis: nuntium etiam felicissimum accipit recuperanda classis, quam ille amissam putabat. Contendit Carthaginem ea iubente, ac docente viam. Contemplatur adificium urbis, quod Poëta latè describit: deinde, ut erat, opera Veneris, tetus nebula, videt, à nemine ipse visus, Troiana bella depicta in templo Iunonis. In hac rerum admiratione, potius stupore, videt venientem Reginam, ac perinde socios, quos periisse vndis putauerat, auditque Ilioneum orantem pro se et sociis coram Regina, ac deprecantem Asforum vim, à quibus pedem ponere in Africa vetabantur: audit etiam orationem Didonis, plenam humanitatis erga Ilioneum, et reliquos Troianos: Dido quippe Mercurij opera, benignissime in illos affecta erat. Hoc puncto temporis, nubes, qua abditus latebat Æneas, scinditur; apparet ille pulchritudine ultra mortalem, suos amplectitur, agit gratias Reginae, illa obstupescit, adducit virum ad urbem secum, mittit perhumaniter munera Troianis, qui erant in portu apparatus conuiuium permagnificè; iubet Æneas, ut Achates perducat Ascanium è portu ad urbem, cum donis ad Reginam; sed moliente Venere, accedit pro Ascanio Cupido, qui Reginam incendat, Ascanio interim occultato inter amœnos lucos Idaliæ. Itaque Cupido inter epulas et vinam rem gerit, cupidus ostentanda sue potentia, demerenda matris Veneris, placendi fratri Æneæ, iubetur Æneas narrare Troianum excidium, et errores suos.

LLE ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus fyluis vicina coëgi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: ^b at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano, Troiæ qui primus ab oris

A

Italiam

Italiam fato profugus, Lauinaeque venit
 Littora: MVLTVMILLE & terris iactatus & alto
 Visuperum, saeva memorem Iunonis ob iram.
 * Multa quoque & bello passus dum conderet urbem,
 10 Inferretque Deos Latio: genus vnde Latinum,
 Albanique patres, atque altae moenia Romae.

ARGVMENTVM.

Praemitit, qua in re syluestri atque agresti adolefcens
 Iul. Sciligeri, verbum cano. Vna sane Calliope Mu-
 farum Regina canit, caetera modulatur: cum hoc
 verbo proprie auenam coniungit, quae pastoritia item
 est, & huic dat commodae gracilitatem. Sed quam
 optimae illud syluis vicina, quae collocatio obseruata
 Corrado, vt admirabilis & ex studio: exprimit enim
 affinitas vocum, affinitatem sylvarum, & pastorum
 C
 verbo coeegi? Etenim tellus veluti in vita leges accipit,
 teritur, domatur, fauciatur, patitur vomeres &
 rastro. Inde statim arua parerent, nam agricola imperat
 aruis, quod est in Georgicis. Sed quare gratum
 opus agricolae? Hoc me tacente scis ipse. Nemini suis
 prouentus gratior est, quam agricolae, non militi, non
 mercatori. Nam lucro suo impense delectatur: deinde
 simplicitas, qua lucrum quaeritur, gaudium cumulat.
 b Post syluas, & pastores: post agros, & agricolas,
 adest Aeneidos initium, at nunc horrentia Maris Arma
 virumque cano. cum hac tuba quam conferas? To-
 rum opus Aeneidos continetur his duobus verbis,
 Arma virumque, aequa librorum portione. De viro
 enim, id est, Aenea, agit sex prioribus; de armis, sex
 posterioribus: Nihil dici cur quod superius potuit. Ergo,
 sano arma, & haec, horrentia, & haec, Martis: & cum
 illis vna virum bello acrem, forte, Mauortium. Quid
 non his concipis? quid non spectas? Nam cum virum
 audis, virtute, bello, armis praestantem intellige: quae
 vox, non dubium quin hic ponatur antonomasticis.
 Sequitur, Troia qui primus ab oris, &c. Tota haec ora-
 tio ita Aeneam ligat, vt nemini praeterea conueniat.
 Nam tametsi vnum aut alterum Antenori conueniat,
 aut aliis: sed non omnia simul. Nam quis alius
 fuit praeter Aeneam, qui ab oris Troiae, qui in Italiam,
 & signate ad Lauina littora, qui, profugus fato, qui
 iactatus terris, & alto, qui visuperum, & inprimis Iu-
 nonis, venerit: neminem dabis.

EXPLICATIO.

SERVO in Aeneide eundem tenorem, quem te-
 nui in Eclogis, & Georgicis: vna enim & eam-
 dem opera Poeta & explico, & expendo. Notae
 deinde suum habebunt locum. Ergo ait, se quondam
 B
 iuuenem modulatum fuisse carmen Bucolicum, id-
 que auena gracili, vt decebat scribentem res pastoritias.
 Deinde egressum se esse syluis, in quibus sunt pas-
 tores, fecisse vt arua, quae habent viciniam quan-
 dam cum syluis, coacta praecipitis rusticis parerent co-
 lono quam tumuis auido atque auaro. Quod opus nec-
 cessario agricolis gratum. Expende. Dicit modulatus
 verbo pastoritio, & rustico; cui mox opponit, ex nota
 Iul. Sciligeri, verbum cano. Vna sane Calliope Mu-
 farum Regina canit, caetera modulatur: cum hoc
 verbo proprie auenam coniungit, quae pastoritia item
 est, & huic dat commodae gracilitatem. Sed quam
 optimae illud syluis vicina, quae collocatio obseruata
 Corrado, vt admirabilis & ex studio: exprimit enim
 affinitas vocum, affinitatem sylvarum, & pastorum
 C
 verbo coeegi? Etenim tellus veluti in vita leges accipit,
 teritur, domatur, fauciatur, patitur vomeres &
 rastro. Inde statim arua parerent, nam agricola imperat
 aruis, quod est in Georgicis. Sed quare gratum
 opus agricolae? Hoc me tacente scis ipse. Nemini suis
 prouentus gratior est, quam agricolae, non militi, non
 mercatori. Nam lucro suo impense delectatur: deinde
 simplicitas, qua lucrum quaeritur, gaudium cumulat.
 b Post syluas, & pastores: post agros, & agricolas,
 adest Aeneidos initium, at nunc horrentia Maris Arma
 virumque cano. cum hac tuba quam conferas? To-
 rum opus Aeneidos continetur his duobus verbis,
 Arma virumque, aequa librorum portione. De viro
 enim, id est, Aenea, agit sex prioribus; de armis, sex
 posterioribus: Nihil dici cur quod superius potuit. Ergo,
 sano arma, & haec, horrentia, & haec, Martis: & cum
 illis vna virum bello acrem, forte, Mauortium. Quid
 non his concipis? quid non spectas? Nam cum virum
 audis, virtute, bello, armis praestantem intellige: quae
 vox, non dubium quin hic ponatur antonomasticis.
 Sequitur, Troia qui primus ab oris, &c. Tota haec ora-
 tio ita Aeneam ligat, vt nemini praeterea conueniat.
 Nam tametsi vnum aut alterum Antenori conueniat,
 aut aliis: sed non omnia simul. Nam quis alius
 fuit praeter Aeneam, qui ab oris Troiae, qui in Italiam,
 & signate ad Lauina littora, qui, profugus fato, qui
 iactatus terris, & alto, qui visuperum, & inprimis Iu-
 nonis, venerit: neminem dabis.

A * Dixerat, Cano arma, cano virum. De viro iam
 audisti, fuisse illum profugum, iactatum, &c. restab-
 ant arma; ideo, Multa quoque & bello passus. Intelligit
 Latina arma, quibus implicatus cum Turno Aeneas.
 In quibus quid non passus: Passus vero ista est dum con-
 deret urbem, scilicet Lauiniam: dum inferret Latio Deos,
 id est, patrios & Troianos. vnde, id est, a quo Aeneas du-
 ctum genus Latinum: orti sunt patres, id est, Reges, Alba-
 ni: tandem constituta sunt Romae moenia. Illud dum
 accipit Diomedes pro dummodo, vt dicat, Passus est
 multa, dummodo urbem conderet.

NOTAE.

I. ILLE EGO &c.] Initium heroici huius operis su-
 mitur ab hoc versu. neque enim primi quatuor ampu-
 tandi a reliquo opere: Sciendum, Tuccam (addunt
 B
 aliqui & Varum) Maronis studiosissimum, cui Poeta
 defuncto, traditi sunt hi libri, principium hoc amputa-
 uisse. Iudicauit enim, in conspectu & veluti vestibulo
 oportere esse conspectiora carmina, qualia sunt, Ar-
 ma virumque cano, &c. Deinde, illum potuit mouere
 similitudo huius carminis cum Homericis Iliados
 propositione, Μῆνιν ἄειδε θεῶν. Itaque voluit, vt pri-
 mum carmen Aeneidos responderet primo Iliados.
 Postremo vt prima auis ad augurium obseruari solet,
 ita primum verbum in poemate pro omine haberi:
 sic cum audis initio ipso Arma, putabis nihil nisi bella
 expectanda. Sic ferme Richardus Brandisbeus apud
 Nan. 6. Miscell. & alij non pauci, sed iudicium merito
 iudicant, plus iudicio Mutonis, quam Tuccae tribuen-
 dum, dicuntque initium istud, Ille ego, &c. dignissimum
 Virgilio, scio, vnum Scaligerum obseruasse in Propertium,
 videri initium primi Aeneidos fuisse illud,
 Arma virumque, &c. sed, quod statui, certum est.
 Primo, nam Virgilius imitatus est Orpheum, qui in ip-
 sio Argonauticam complexus est opera sua compen-
 diosa quadam numeratione. Quod eo magis Vates
 praestitit, ne plagiarij, quales iam olim habuerat, di-
 uinos versus sacilegio sublegerent: idcirco professus
 sua est carmina initio isto, Ille ego, &c. Deinde, hoc
 initio triplicem stilum, tenuem, medium, copiosum
 C
 (Graeci appellant ἰσχυρὸν, μέσον, ἀδύρην) magno quodam
 artificio expressit. Quid gracilius istis,
 Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
 Carmen, vbi verba
 D
 ipsa tenuitatem indicant? Sed vide, vt sensim ad me-
 dium affurgat,
 — Et egressus syluis vicina coeegi
 Vt quamuis auido parerent arua colono,
 Gratum opus agricolis.
 hi versus primum illum longe superant, neque tamen
 conferendi sunt cum sequentibus,
 — At nunc horrentia Martis
 Arma virumque cano.
 Altiora haec sunt, grandiora, consonantiora: vt quae a
 primis longe distendant, vt quae habeant cognatio-
 nem cum mediis. Et notabis has formas caracte-
 rum (sic Graeci stilos vocant) quamque earum suum
 opus representare. Bucolica scripta sunt, tenui stilo,
 vt primus versus: Georgica eodem filo ducuntur,
 quo

Initium Aeneidos.
 Gracile carmen de syluestri.
 Agricola auidi.
 Tellus serua.
 Horror de armis.
 Virgilius defenditur.
 Stylus triplex.
 Charact. stilius est.

Canina littera.

Gracile carmen de syluestri.

Agricola auidi.

Tellus serua.

Horror de armis.

Virgilius defenditur.

Stylus triplex.

Charact. stilius est.

quo media: potro Aeneas sapit postrema illa, Arma
 virumque, &c. Ad eandem rem spectat Corradi se-
 quens obseruatio. Canina littera orationem facit
 terribilem, grandem, horridam. Ergo ea in primo
 versu tantum est semel, ac tum liquida, quo mino-
 rem habeat vim; in secundo bis; in tertio ter; in quar-
 to non quater solum, sed quinquies. Demum cum
 multa obseruari in hoc initio possent, illud eiusdem
 non tacebo; in primo versu representatam pastoritiam
 simplicitatem; in medijs, rusticam sedulitatem
 agricolatum propriam; in extremis, dignitatem ciuilem,
 armorumque maiestatem. Auctoriibus quos ibi dedi-
 di, adiunge orationem Aristidis ἄξιόν τε καὶ ἀφελήματα
 C
 ἴβι multa colligi in eam rem possent, praeterim
 vbi reprehendit fastum quo multi sua vendicant.
 2 QVONDAM] Adhuc iuuenis, nec dum aptus
 heroicae maiestati, grauitati, splendori. Audi hoc
 adolefcens, neque aude id aetatis, quod non ausus
 ingeniorum apex Maro. Ludendum tibi epigram-
 matis, odis, eclogis, elegiacis; heroica dignitas non at-
 tingenda nisi maturo iam & vegeto ingenio.
 3 GRACILI] ita Propertius lib. 2.
 Hic me iam graciles veniui contemneret musas,
 & Nemesian. 1. Ecl.
 Incipe si quod habes gracili sub arundine carmen.
 4 AVIDO] Aristoteles lib. 6. Politic. c. 4. loquens
 de agricolis, μέλλον ὀρέγονται τὸ κέρδος, ἢ τὸ τιμῆς: ἡ-
 C
 κύριον ποτὶς quam honorem appetunt: subiicit deinde
 rationem.
 5 PARENT] ita Plinius lib. 2. cap. 63. terram
 vocat ancillam, & famulam. Et Cyprianus contra De-
 metrianum, eidem dat obsequium & seruitutem. Senec.
 de Tranq. 1. 15. Ferrilibus agris non est imperandum. &
 epist. 49. vester villicus regnet. & post pauca: Fundus,
 quod aliquando imperium vocabatur.
 6 HORRENTIA] Horror quoque ad arma, ad
 bella pertinet: imò ad nullam rem aliam signatius.
 Inde Horat. 1. sat. lib. 2. — horrentia agrina. & 3.
 Carm. od. 3. Romam ipsam horrentiam vocat, quia vi-
 delicet bello dat iura Medis. Ennius. 8. Annal.
 — Horrentia tela virorum.
 Calaber lib. 1. — πόλεμον, τὸν παρὰ τὸν οὐρανὸν ἔειπε:
 D
 Bellum quod viri horrent.
 7 ARMA VIRVMQVE] Sunt qui Poetam re-
 prehendant, quod virum postposuerit, ad quem per-
 tinent sex priores libri: arma praeposuerit, ad quae sex
 posteriores. Sed sciant hi, non constringi oratores aut
 historicos hac lege, adeo nec Poetas, Vide, quibus
 Nascimb. Poetam defendat, & adhaec a me testimo-
 nium Flacci, qui cum a nauis Argo narrationem in-
 cipiat, & mox delabatur ad nauarum nauigationem,
 tamen in primo vestibulo nauas praeposit rati: ait
 enim:
 Prima Deum magnis canimus freta peruia nauis,
 Fatidicamque ratem.
 Sed quid si adhuc alia defensio Poetae? Sunt enim
 non pauci, qui dicunt, nihil curandam distinc-
 tionem de aequa illa portione librorum, cum respectu
 E
 ad duas voces arma, virum. Nam liber secundus
 Aeneidos, quo nullus magis bellicosus, continet,
 graphicè admodum, prudentissimum imperatorem,
 fortissimum militem, varias insidias, & conflictus,
 oppugnationem, propugnationemque, quales neque
 Luuius, neque scriptorum alius potuisset exprimere:
 contra in sex posterioribus multa sunt, quae perti-

nent ad virum politicum. Caterum initium hoc,
 Arma virumque, adeo auspicatum est, vt qui velint
 Aeneidem Maronis signare, signent illum per duo hac
 verba. Hi sunt Martialis lib. 8. 46. & lib. 14. 185. Ovi-
 dius. 3. Tristi. Persius. 1. sat. demum Ausonius παρὰ
 δ' ἄρας. Qui non tam auidè arripissent initium hoc,
 si quid in illo minùs probè dictum adnotassent.
 8 CANO] verbum hoc quadam prerogatiua da-
 C
 tum heroicis Vatribus. Homerus: Μῆνιν ἄειδε θεῶν.
 Heliod. Theog. ἀρχαῖον ἀείδων. Dionys. Afer. ἀρχαῖον
 ἀείδων. Orpheus Arg. ἀείδε. vsurparunt tamen
 Et aliorum.
 aliqui non heroici. Anacreon Lyricus: ἦδ' ὄν ἀδλυσ Ἡρα-
 κλέους. Menander Comicus citante Plutarcho de
 audiendis Poëtis, ἀείδε Ἰσάβου θεῶν. Ouidius Elegia-
 cus: signa canam. Bucolicis sepe.
 9 PRIMVS] vide vt explicui. Sed non video cur
 Sernius reiciatur, vt vel primus sit princeps: nã tam-
 etsi alij ante illum venerint in Italiam, sed nemo,
 neque Antenor ipse, conferendus est cum Aenea di-
 gnitate, & rebus gestis: vel, vt loquatur Poeta ex an-
 tiquo Italiae limite, qui cum ad illam Aeneas appulit,
 Italiae anti-
 tunc erat ad Rubiconem. Quod liquidum ex Plinio, &
 quous limes.
 Lucano. Prior: Rubico quondam finis Italia. Posterior:
 — Et Gallica certus
 Limes ab Ausonius determinat arma colonis.
 Sic ferme Sernius. Sidonius lib. 1. epist. 5. loquens
 de Rubicone: qui olim Gallis Cisalpinis Italique ve-
 teribus terminus erat. & Appianus. 2. ἐπιφωλ. loquens
 de hoc fluuio, ὅς ἐπέχει τὴν Ἰταλίαν: qui Italiam definit.
 Sed praefero tamen quae dixi in explicatione.
 10 FATO PROFVGVVS] Fama erat, Aeneam patri-
 C
 tia prodita fugisse, quem vt suspicione hac liberet,
 culpam fugae in fata conicit, atque adeo fato fuit
 profugus, non suo merito. Etenim nisi fato adderet,
 videretur Aeneas fugisse, aut causa criminis, prodita
 patria, aut cupiditate noui imperij: Sic ferme Iul.
 Scal. & Sernius. Homerus aperte lib. 20. Ἰ. ἡμιχρον δὲ
 οἱ ἐστὶ ἀλέαδξ: fatale est illum seruari. Loquitur de
 Aenea. Aeneas ipse. 3. En.
 Diversa exilia, & desertas quaerere terras
 Auguribus agimur Diuina, & in 4. arua
 Italiae vocat fatalia. Habetur id millies in Aeneide.
 Horatius etiam excusans Aeneam in Carmine Saecu-
 lari. Cui per ardentem sine fraude Troiam Castus Aeneas
 patriae superstes, &c. De prodicione potro, quae Aeneas
 adtingitur, vide quae adducit Dionysius. 1. Antiq. ex
 Menocrate Xanthio.
 11 LAVINA LITTORA] Agnosco anticipatio-
 C
 nem (Graeci vocant, προδλυσιν) cum videlicet, quod
 posterius accidit, ante tempus scribitur. Nondum ea
 littora aut ab Lauino Latini fratre, aut ab Lauinia
 Latini filia nomen acceperant, sed post aduentum
 Aeneas in ea loca (quod Iuno apud Silium conque-
 ritur his versibus,
 Inulerit Latio, spreta me, Troius, inquit,
 Exul Dardaniam, & bis numina capta Penates,
 Sceptraeque fundarit victor Lauinia Teucriis?)
 Er tamen Aeneas dicitur venisse in Lauina littora.
 Multa sunt apud Poetas, & apud Virgilium non pau-
 ca, quae, nisi hac figura, falsa esse nequeant. Apud
 E
 Plaut. Amph. iuratur per Herculem nodum natum,
 sed ne conceptum quidem. Adi Agellium lib. 10. c. 16.
 Erythraeum in indice, Delirium in Seneca Medeam.
 Sed cur littora? Posuit figuratè, vel pro vniuerso tra-
 ctu Lauinio: vel proprie accipe, dicente Fauio Maxi-
 mo. 1. Ann. (citat Sernius) tum Aeneas agrè patiebatur
 in eum deuenisse agrum macerrimumque littorissim-
 umque. Ita alij defendi possunt. Ego aliter puto.
 Amat Poeta consonantiam in rebus miram, & arti-
 ficiosam.

Cano, verbum heroicum.

Et aliorum.

Italiae anti-
tunc erat ad Rubiconem.

Aeneas factus.

Lauina lit-
tora.

ficiofam. Ergo, qui dixerat Æneam discessisse ab oris Troiæ, addit, venisse ad Lauina littora, quæ sita op-
positione verborum inter oras & littora.

12 MULTVM ILLE ET TERRIS IACTATVS ET ALTO.] En semen magnæ partis Æneidos. *Iactatus* est *terris*, qui passus patriæ ruinam in Phrygia, monstru sanguinis in Thracia, pestilentiam in Creta, Harpyias in Strophadibus, patris mortem in Sicilia: *alto*, qui tempestatem inter Cretam & Strophadas, timorem Cycloperum, periculû Scyllæ & Charybdis, tempestatem fœdam in mari Tyrrheno, iacturam Palinuri prope Italiam. Et quis neget multa illum pericula adiuisse & terra & mari, qui tot terras & maria emensus est longis itineribus, tædiofis nauigationibus? præsertim si addas spatium septem annorum, quod consumptum his curibus. Ad perfectam versus huius cognitionem, obserua notulas duas, vnam Corradi, Nascimbæni alteram. Dicimur (ait prior) iactari non solum in mari, sed etiam in terra. nam Cicero dixit *iactari forensi labore*. probè ergo, *iactatus terris*. Ait posterior, ipsomet versu notari itineris impedimenta, atque ipsas nauigationis difficultates ac molestias. Visus mihi est Poëta allusisse ad Aristophanem, qui in Vespis,

Πολλὰ μὲν ἐν γῆ, πολλὰ δ' ἐν ὕδασι:
Multa in terra, multa in mari.

Ad saporem Virgilij Lilius lib. 40. *sena tempestate iactatus*. & lib. 44. *iactari tempestate*.

13 SÆVÆ.] Nihil redundat in hoc vate. Iactat Ænean vis superum, hos Iuno commouet; Iunonem scinities. Notat Seruius, *sæuum* veteribus positum pro magno. Nam Ennius, *inducta fuit sæua stola*, id est, magna: & Virgilius de Ænea, *maternis sæuis in armis*, id est, magnus. Est ergo *Iunonis sæua*, magnæ, sed præfero commune significatum.

14 MEMOREM.] Inuenit P. Victorius Æschyli in Agamemnone imitationem, qui ante Nostrum *μνήμων μνήμων*. Lilius quoque lib. 9. dixit, Appium luminibus captum fuisse, *memori Deorum ira*. Notat Iul. Scal. non vacare epitheta *sæua*, & *memorè*. Nisi enim meminisset, non irascetur: & nisi fuisset sæua, tametli memor, non irascetur. Videtur mihi Poëta respexisse ad vocem *μνηστικόν*, qua exprimitur memoria acceptæ iniuriæ.

15 IRAM.] Continet hanc tota Æneis, tota Ilias. In 1. tempestas excitatur Iunonis ira. in 2. ea diruit portas Troiæ. in 4. vult Ænean continere Carthagine auertens ab Italia. in 5. incenduntur naues. in 7. educitur Furia. in 9. Turno fauet absente Ænea. in 10. disceprat contra Venerem. in 12. Turnum eripit Ænea. Quid Ilias? alia opus Iliade, ad numerandos labores, quos vna Iuno Troianis immisit.

16 VRBEM.] Aliqui Albam capiunt, malè, nam hanc Ascanius condidit, non Æneas. Sunt qui Romam, pestimè. Intelligit certè Lauinium. Hanc enim Æneas condidit, vt auctores sunt Lilius, & Dionysius, & Æneas ipse in 12.

— *Mihi mœnia Teucræ*

Constituent, vrbique dabit Lauinia nomen.

& Drances. 11.

Quin es fatales murorum attollere moles,

Saxaque subnectare humeris Troiana iuuabit.

17 DEOS.] Patriæ intelligo. Nam his Æneas sedes quæsiuit, hos habuit comites, hos Latio intulit. Quin, cum Deos generaliter nominat, patrios

^a Musa mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens Regina Deum, tot voluere casus

Insignem

Sæuum pro magno,

- Insignem pietate virum, tot adire labores
 15 Impulerit, TANTÆNE animis cœlestibus iræ?
^b Vrbs antiqua fuit (Tyrij tenuere coloni)
 Carthago: Italiam contra, Tyberinâque longè
 Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli.
 Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
 20 Posthabita coluisse Samo. hic illius arma,
 Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse
 (Si QVA fata sinant) iam tum tenditque fouëtque.
^c Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci
 Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces:
 25 Hinc populum latè Regem, bellòque superbum
 Venturum excidio Libyæ: sic voluere Parcas.
^d Id metuens veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
^e Necdum etiam causæ irarum sæuique dolores
 30 Exciderant animo: MANET ALTA mente repostum
 Iudicium Paridis, sprætæque iniuria formæ,
 Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores.
^f His accensa super iactatos æquore toto
 Troas, reliquias Danaum, atque immittis Achilli,
 35 Arcebat longè Latio, multòsque per annos
 Errabant acti fatis maria omnia circum.
 § TANTÆMOLIS erat Romanam condere gentem.

ARGVMENTVM.

Post propositionem inuocat Calliopem qua præest hero-
cis vatibus. Premissa propositione & inuocatione, est iam in
aditu Narrationis, vbi describitur Carthagini antiquitas,
origo, situs, diuitiæ, studia militaria: supràque omnia fauor
Iunonis, & fauoris huius argumenta. Deinde adhibet cau-
sas, quibus Iuno irata in Troianos: prima dicitur ex futura
Romanorum potentia, altera ex præterita Troianorum, qua-
tuor ex propria Iunonis ipsius persona.

EXPLICATIO.

^a SEQUITVR inuocatio, quam separat à proposi-
tione, atque in excursu Æneæ constantiam at-
tingit, & iras Iunonis. Sed cur Musam inuocat? Nam
nescit ipse causas, cur irata Iuno ita pertinax in Æneâ
fuerit. Quis enim credat tanto dolore, Deorum Re-
ginam percitam, vt *impulerit adire tot labores, tot casus
voluere virum pietate insignem?* Cur ergo in tanta inno-
centia tam infanda patitur? cui fauent superi, si pietati
non fauent? Inde nata admiratio illa coniuncta cum
exclamatione, *tantæne animis cœlestibus iræ?* quam qui
fatis capit, Vatem istum censebit esse summum.

^b Præmissa propositione & inuocatione est iam in
aditu atque in vestibulo (sic dicam) Narrationis. *Car-
thago* (inquit) *Vrbs fuit antiqua*. en recta & ingeniosa
adulatio. Si fuit non iam est, vt quæ euerfa Romanis
viribus. Pergit, *Tenuere illam coloni Tyrij*, qui vna cum
Didone profecti sunt è Tyro in ea loca Africae. Porro
verbo isto *tenuo* sæpe scriptores explicant illos, qui
nouas sedes occupant. Sed vbi sita Carthago? *Contra
Troas*, id est, è regione Italiae. Vbi signatus? *Lon-*

^a *ge contra ostia Tyberina*. id est, sita est in Africa con-
tra eam partem Italiae, qua Tyberis in mare influit.
Quæ verò est ista vrbs? Inclyta opibus, armorum
studio, Iunonis numine. Extremum dilatat. Nam *pr-
nam* Carthaginem Iuno fertur coluisse magis terris omni-
bus. Quin (quod mirere) illam prætulit Samo, vbi hæc
Dea nata, nutrita, impensè culta. Amoris huius &
pretij signa sunt arma & currus huius Deæ, quæ posi-
ta in Carthagine: sed præcipuè fauor, quo illam pro-
sequitur. Nam, si per fata liceat, eò destinat studia sua
Iuno, eò tendit, vt Carthago imperet omnibus gen-
tibus, non Roma: idque conatur ex quo constituta
primùm Carthago est, nam hoc est, *iam tum*. Notat
prudenter Iul. Scal. datam à poëta eminentissimo
normam laudandæ vrbs ab antiquitate, conditoribus,
situ, opibus, studiis, fauore numinum, demum à
cœlestibus monumentis.

^c Sequuntur sex argumenta quæ animum Iunonis
inflammabant. Primum ducitur à futura Romano-
rum potentia, qui ducturi essent originem à Troia-
nis, qua potentia oppressuri essent Carthaginem, at-
que euerfuri urbem illam totius Africae arcem. Nam
parcæ iam destinauerant vt Romanus populus ortus
à Troianis latissimè imperaret, bello esset superbus,
ac maximus, atque id in perniciem Libyæ. en primus
stimulus, sequitur alter.

^d Metuebat Iuno superiora, deinde stimulabatur,
postquam occurrebant præterita Troianorum opes,
quibus contra Græcos pugnaverant, in quo bello illa
principem operam pro Græcis nauauerat. Nam hic
prima princeps est: Cum ait *metuens*, vide laudem ta-
citam. Meruit quippe Dea homines, Iuno Romanos.

^e Restant reliqua quatuor argumenta ducta ex
propria Iunonis ipsius persona, quibus omnino indi-
catur Æneas culpa omni vacare. Sunt illa *iudicium
Paridis*,

A 3 Paridis,

A semper videtur intelligere. Quod liquidum ex ad-
iunctis in 6.

Errantesque Deos, agitatæque numina Troiæ. in 9.
Non infelicis patriæ, veterumque Deorum.

18 VNDE.] Ab Ænea, non Latio. Donatum & Te-
rentianum sequor. Terentius Eunuchus, è *prædonibus*,
unde emerat. vel *unde*, id est, qua ex parte, quod placet
Corrado, sic enim plura dicas. Nam ex eo, quod
Æneas in Latium venit, & Deos intulit, genus Lati-
num, & quæ sequuntur, profecta sunt.

19 GENVS LATINVM.] Latini sic dicebantur ante
aduentum Æneæ in Italiam: quod mihi certissim-
um cum Seruio, quem malè reprehendit Beroal-
dus: sed eadem opera oportet reprehendat doctos
alios, qui idem sentiunt; & veritatem ipsam, quam
iam firmo. *Latij* nomen antiquissimum fuit ab laten-
te ibi Saturno, vt vult Ouidius, Virgilius, alij: vel à ci-
uibus ibi latentibus, in cauis montium, cum nondum
essent vrbes, & tecta, quod ex Sanseio Seruius adducit.
Si ergo nomen Latij ante Æneam, cur non nomē
Latinorum? Deinde reges qui in Italia regnarunt ante
aduentum Æneæ, dicti videtur Latini perpetua serie,
sicut Ægyptij Pharaones, quod indicat Maro in 12.

*Murrænum hic atanos, & anorum antiqua sonantè
Nomina, per Regesque actum genus omne Latinos.*

Tertiò scribit Orpheus, Argo nauem appulsam
Latinorum finibus: Latini ergo ante Ænean: vnde
Iacius, *ἄλλοι Ἀθηναῖοι δὲ ἀπὸ Λατίνων τῶ Φαύνης, ἢ Ἡρακλῆος
ἢ Σ, Λατίνιοι ἐκλήθησαν*. *Aborigenes dicti Latini sunt à Lati-
no Fauni aut Hercules filio*. Quarto demum id certissimè
tradit Virgilius lib. extremo. Vbi sic Iuno cum Ioue
loquitur,

*Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Nou Troas fieri iubens, Teucrosque vocari,
Aut vocem mutare viros aut vertere vestes.*

Sit Latium sint Albani per secula Reges.

Qui ergo Maro dixit, genus Latinum extitisse ab Ænea?
explico. Confirmauit illis nomē, quod prius habue-
rant, in super; hoc idem dedit suis Troianis, sic explico
illud Liliij, *Æneas Latinos vtrâque gentem appellauit*.
Et Iustini lib. 30. *Quid Latinos populos qui ab Ænea
conditi videtur?* Quos pro se malè adducit Beroaldus.
Accedit rati Seruij non contemnenda: quam & Cor-
radus tuetur. Certum est victos bello solitos accipere
nomen eorum, qui victores fuerunt. Quæ res abundè
pater historiarum luce. Potuisset ergo Æneas iure
belli Latinis nomen auferre, ac facere vt Troiani vo-
carentur. Ab hoc abstinuit, & vetus nomen illis con-
firmavit, & inde dici potest nomen illis dedisse. Sal-
lust. Iugurth. *Vidit omnes in gentem nomēque impe-
rantium concessere*. Vides vti ius victoribus nomen
imponere. Sic Longobardi prouinciæ à se domitæ
nomen dederunt; sic Vandali parti Hispania. Sic Ly-
bius victis Lybicis, nomen dedit à se, cum antea vo-
carentur Pyritæi, id est, Phaëthotæi, quod scribit in Ge-
nes. sanctus Hieronymus. Sed qui non victores ita fe-
cerunt? In historiis simile quiddam est. Marcus Impe-
rator legionem Christianorum Fulminatricem vocauit.
Et quidem ante illum fuerat fulminatix legio,
sed tamen, quia id nominis iussu Marci renouatum
est, dictus est ille simpliciter nomen dedisse.

Victores vi-
ctis dâr no-
men.

20 ALTÆ.] Vel propter colles, in quibus sita est
Roma: vel est vrbium epithetum. Sic Homerus Troiam
ἄμπετον, & *ἀμπευ* vocat. Horat. 4. Od. 6. *Troia alta*. &:
Od. 16. *altis vrbibus*.

Roma ur
alta.

lenta Homeri de curru huius Dea, de qua aurigatio- ne Hebes. lib. 5. Il. idque versibus decem & tribus, quos ita Latinos reddidi pari numero, non ut opo- ram meam cum Oeobani comparem.

Lucentes auro velox Saturnia Iuno Aptat equos: Hebe currisque rotasque volucres Aeratas circumferrato subligat axi Othonis radiis, est aureus ambitus illis Incorruptus adhuc, cantu curuamine circum Ex ere aptati supra, mirabile visu.

Modioli argento pulchro circumdati vtrinque. Sella intus loris argento auroque venustis Tenditur, ast orbes excurrunt ordine vino. Fulgidus argento remo deducitur inde, Illa iugum in summo religat, mox lorca vincla Aurea composuit: post que Regina citatos Sub iuga cogit equos, belli studiofa furentis.

Querebam diu cur Homerus alique Iunonem de- scribant curruum perfudiosam: & inueniebam hac fortasse posse esse causam. Nam qui primus curruum fabricauit, Iunoni id opus dicitur, & in Argis, quae vrb Iunoni sacra. Tertullianus de spectaculis: Tro- chilus Argiuus auctor est curruum primò Iunoni ad opus suum dicitur. Iisdem ferè verbis Isidorus. Sed de loco Ter- tulliani, & aliis, qui eadem, alibi à me dictum. Hac ita multis, consulens inopia interpretum.

Curru cur- facer Iuno- ni.

Curru in- uentor.

Iuno praest- gignis.

15. HOC REGNUM, &c.] Proprie admodum da- tur Iunoni cupiditas regni erigendi, vt quae regnis atque opibus praest, vt Pallas bello, Venus amori. Eius tamen in Carthagine conatus fuit irritus, ideo tendit. Sed in irritu conatu non cessat, ideo fouet non tanquam imbecillam, vt vult Seruius. Nam qui imbe- cilla, quae armis potens, quae diues opum? Sed fouet il- lam blandè ac tenere, vt mater filium. Sententiae Virgilij ita insitit Silius lib. 1.

Hic Iuno ante Argos (sic credidit alta vetusta) Ante Agamemnoniam gratissima tella Mycenem, Optauit profugis aeternam condere gentem.

16. SI QVA FATA SINANT.] Quod tamen non sinebant. Nam Iuppiter ad Venerem infra: —manent inuota tuorum

Fata tibi.

Est quae, qua via, qua ratione, id est, si fata aliqua ra- tione sinant. Integrum versum attripuit Prudentius. 2. in Symm.

17. PROGENIEM SED ENIM, &c.] Superiori ora- tionem sequentem opponit, quasi dicat: Volebat illa Carthaginense regni orbi imperare, sed audierat ta- men fore populum, qui illud euerteret. in verbo au- dierat notatur studium Iunonis in perquirendo scru- tandoque, quid futurum Carthagine. Illud progeniem duci non est, progeniem ducendam, vt male quidam. Sed iam tum duci progeniem à Troiano sanguine. Nam Anchises in Aenea viuebat, & Aeneas in Asca- nio, atque ita fatale illud genus ducebatur iam tum in perniciem Carthaginis. Qua enim lege illi praesens explicant per futurum? Cum dicit progeniem, notat Onuphr. Panuinus in libello de nominibus Roman. posse accipi Scipiones, qui deleuerunt Carthaginem: ij enim erant Emiliae gentis, gens autem Emilia de- ducta est, vt scribit Festus, ab Emilio filio Ascanij, fi- lij Aeneae. Itaque audierat Iuno à fati, à Ioue, iam tum duci progeniem à Troiano sanguine, quae aliquando euerteret arces Carthaginis. In verbis Troiano à san- guine multi enallagem capiunt, vt dixerit sanguine pro genere, defendi potest. Sed vide an proprie loqua- tur, & sanguine dixerit pro femine. nam purissimus sanguis in semen influit. Faciunt verba haec Clemen- tis. lib. 1. Padag. cap. 6. Jam verò nonnulli quoque anima-

Emiliorum prigo.

Sanguis pro femine.

lis semen statuunt esse spumam sanguinis in essentia, qui innato masculi calore, in coniunctione turbatus, ventilatus spumescit, & deponitur in venis seminariis. Hinc Diogenes Apolloniatas vult Venerem Graecè esse dictam Αφοροδισια. Ex his omnibus est euidens, sanguinem esse humani corporis essentiam. Homerus etiam dixit,

Venus cum Aphroditia

Πατρὸς δ' ἐξ ἀγαθοῖς, καὶ ἀμυαλῶν Ἰχθυῶν ἀνείη· Patre bono, & sanguine me glorior esse.

18. POPVLVM LATE REGEM] Nomen est pro participio, id est, late regnantem. Ita vicissim partici- pium pro nomine. Lucretius, lib. 2.

— & corpora cuncta volantium,

pro, volucrum. De magnitudine Romani populi ni- hil hic dico, referuans ad lib. 6. Aeneidos. Tantum nummum Commodi, qui adhuc visitur, in quo Ira- lia supra mundi orbem sedet, dextra sceptrum ge- rens, supra caput sunt turres & propugnacula in mo- rem coronae. Ex versu Virgilij Prudentius in Symma- chum,

Italiae num- mus.

Nōme pudet Regem populum, sceptrisque potentem.

19. VENTVRVM EXCIDIO] Lege notam Iul. Scaligeri lib. 4. Poët. c. 16.

20. VOLVERE] Proprie, nam Parcae voluunt, & volunt fila. Graeci ἄθροισμα, καὶ ἀνάθεμα. Philostratus, καὶ ἀθροισμα: fato destinata, ad verbum, voluta, glomerata, neta. Pari indole Poëtae alij. Ouidius in epist. Sapphus:

Voluo vt bum fatoi

Et data sunt vita fila saeuera mea.

Statius. 7. Theb. de Parcis reuoluere stamina, Claudia- nus. 1. Rap. de iisdem:

Longaque ferratis euoluunt secula pensis. Quin κλωδὸν vna Parcarum nomen inde sumfit. Cui Plutarchus de sorte lunae attribuit verbum σπυδὴ ab flamine, quod colligit. Nonnus lib. 3. μοιρῶν καὶ ὀψὶ- ρῶν, fatalis fusi. Plautus à Parcis etiam sermonem in Menæchm. Quem ego hominem, siquidem viuo, vita de- uoluam sua. Nam, vt vita conuolutione, & glomera- tione staminis producitur, & fit longior; ita, fit bre- uior, cum stamen iam conuolutum deuoluitur, vt praecidatur. Ita explicat Plautum Simon Blossius. Ad Parcas quoque alludit Paulinus epist. 36. Fata simu- lantur vitas nere de calathis. De illarum potestate, ita statim: In gremio anus (Plato) pensum Necessitatis expo- nit, & tres ei filias addit concinnantes & versantes fu- sum, & per fila ludentes. Hoc scilicet lanificio autumans eas conficere res hominum, & tempora cuique signata de- texere.

Clocho va- de dicta.

Iuno spre- ta ab Antigo- ne.

21. PARCAS] Ridiculi sunt, qui Parcas dictas pu- tant, quod parcant nemini. Hanc Grammaticorum antiphrasim alibi explofam. Verè dictae sunt Parcae, quod Parcae sunt, id est, perparcae, atque anaræ, & pa- rum liberales. Nam cum vitæ finis approximat, sta- tim filum secant, neque minimum vitæ concedunt ultra destinata fata. Varro, quem citat Agellius, du- cit à pariendo: credo, quod statim à partu infantis vi- tam suscipiant.

Necessita- mater Par- carum.

Parcarum, etymon.

22. SATVRNTA] Bene in hunc locum Seruius, habetque laudatorem Iulium Scaligerum: Saturnia autem nomen quasi ad crudelitatem aptum posuit. Virgi- lius enim vbicumque Ioui vel Iunoni Saturni nomen ad- iungit, causas etiam crudelitatis adnectit, vt Nec Saturnius hac oculis pater afficit equis, & alibi, Es germana Iouis, Saturnique altera proles; Irarum tantos voluit sub pectore fluctus?

Saturnius quid significet.

23. CHARIS ARGIS] Iuno apud Homerum. 4. Argi Iuno- ni. inter vrbes sibi charissimas principe loco Argos ni- numerat. Inde Iunonis Argiæ honesta appellatio, cuius meminit Euripides, & Plutarchus de scelera animalium.

Argi Iuno-

24. MANET ALTA MENTE REPOSTVM] Est hoc quod Poëta,

— aeternum seruans sub pectore vulnus.

Sallustius flexu isto. Quod verbum in pectus Iugurthæ al- tius, quam quisquam ratus erat, descendit. Fabius decla- mat. 305. odia altissime sedent. Tacitus lib. 16. offenso altius penetrabat. & 1. Annal. iras retinebant. Liuius lib. 45. ingentes iam diu iras in pectore voluere. Seneca quo- que lib. 1. de Benef. cap. 1. ait, comparatum esse natu- ra vt altius iniuria, quam merita descendant, & illa citò defluant, has tenax memoria custodiat. Idem lib. 1. de ira. cap. 4. recensens irarum differentias, extremo loco ponit illas, quae alta grauesque sunt; & introversi verse, indicas has esse maiores, & difficiliore. Praclare ad- modum Plautus Pœnuli. Si quid peccatum est, plum- beas iras gerunt. Huiuscemodi ira videtur referenda ad illam, quam Graeci dicunt κείρον. Nam Scholia- stes Aristophanis in Ranis, discriminans iras, κείρον κείρον, ait, ἔργον ἐπιπρόσθε, ἰρα, repostita. Hoc Poëta indi- cans ait manet. Possis cum Philostrato ita referre, ἑξ ἑδοσμελέων τῆς ἰρῆς, iram profudam, & submer- sam. De iudicio Paridis, quid contra Macrobius scribat Iul. Scal. lib. 5. Poët. cap. 3. in promptu est. Au- ctoribus, quos de hoc iudicio alij aduocant, adiun- ge Dionem Chrysoft. orat. 20. Philostratum Iunio- rem in Iconibus.

mum, acerbissimum. Deinde, cur Poëta amantissi- mus simplicitatis, bis dicat eandem rem? cur repetat nulla necessitate? Etenim quo tu iure confundis hac duo, possem ego & quod sequitur de inuisi genere.

26. RAPTUM GANYMEDIS HONORES] De loco, vbi raptus Ganymedes, dissentiunt Strabo, & Athe- naeus. Vterque lib. 13. Prior ait ostendi illius ἀπὸ τῆς γῆς in confinio Cyziceni & Priapeni agri: poste- rior, apud Chalcidenses. Suidas, raptum istum longè aliter narrat quam habetur in fabulis, vt etiam Oro- sius lib. 1. c. 12. ex poëta Phanocle.

Ganymedis raptus.

27. ΑΧΙΛΛΕΥ] Pro Achilles, ad euitandum ἰμοιοσι- λῆσιν, ait Seruius. Melius fortasse Corradus, vt sit Achilli à recto Achilles: Nam sicut Patroclus Patro- cli, & Patrocles Patroclis inuenias: cur non Achilles Achilli, & Achilles Achillis. Praesertim cum dicat Ouidius in epist.

Achilli, quo casu.

Qua merui culpa fieri tibi vilis Achille? Qui calus necessario ab, Achilles. Sed cur in Poëta mentio Achillis peculiaris, & non alterius Graeco- rum? An quia hic Graecorum fortissimus, ad cuius iras narrandas tota Ilias dirigitur? an quia Achilles con- gressus cum Aenea, ad cuius gloriam decantandam tota Aeneis dirigitur? Congressum hunc habes in Homer. 5. ll.

28. TANTAE MOLIS] Hac voce solent fieri ac- clamationes. Lucretius,

Tantus ser- uir acclama- tionibus.

Tantum religio potuit suadere malorum. Ennius in Thyeste in summa quoque acclamatione: Tanta vis sceleris in corpore haeret. ita etiam acclamat Plinius lib. 2. cap. 17. & Cicero epist. 8. lib. 2. Homerus saepe acclamat cum his, ὦ, ἔργον. Oppianus interdum cum ὄδῃ. exemplum ha- bes lib. 1. Κωννησὶ. Effecit autem Roma sua magni- tudine, vt molis nomine explicaretur ab auctoribus Calpurnius lib. 1. Ecl.

— Romana pondera molis.

2 Vix è conspectu Siculae telluris in altum Vela dabant lati, & spumas falis aere ruebant: 40 Cum Iuno aeternum seruans sub pectore vulnus, Hac secum: b Méne incepto desistere victam? Nec posse Italia Teucrorum auertere Regem? Quippe vector fatis. c Pallásne exurere classem Argiuum, atque ipsos potuit submergere ponto, 45 Vnius ob noxam, & furias Aiaco Oilei? d Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem Disiecitque rates, euertitque æquora ventis. Illam exspirantem transfixo pectore flammis Turbine corripuit scopulòque infixit acuto. 50 e Ast ego, quæ Diuim incedo Regina, Iouisque Et foror, & coniux, vna cum gente tot annos Bella gero. & quisquam numen Iunonis adoret Præterea? aut supplex aris imponat honorem?

ARGVMENTVM

Nauigant Troiani ex Sicilia in Italiam secundo vento: Iuno dolorum retinentissima seipsa ad nouas iras concitat exemplo Palladis, qua inferius numen, vltà est acriter ho- stem suum.

EXPLICATIO.

POST Propositionem, Inuocationem, Narra- tionis aditum, iam verè est in ipsa Narratio- ne. In aditu Narrationis causas recensuit irarum Iu- nonis, quas vt Musa referret, in Inuocatione petiue- rat, quibus absolutis iam narrat. Ducit narrationis initium

initium à septimo anno, postquam, diruta Troia, Æneas nauigabat, quo scilicet tempore à Sicilia in Italiam tranfmittēbat. Iam ad rem: *vix vela dabant* Troiani, & quidem *lari*, vt qui iam fermē in manibus habebant Italiam; & *vix*, quia erant pene in ipso portu, nam in conspectu Siciliæ. Tuta erant omnia, & tranquilla, neque enim, nisi tranquillo mari, illi soluisent: cum subito Iuno illos speculata adest cum minis omnia conturbat, vt quæ iniuriarum retinentissima, seruabat enim *aternum vulnus*, & hoc *sub pectore*, nam illud altissimē penetrauerat. Non poterunt latere iræ: itaque erumpit, *Mene incepto*, &c. Sed prius expendit illud *hæc secum*: quasi dicat, sine consilio, qui dolorem leniat: volebat quippe iras alere.

Non æquum, non fas me (vide emphasim) victam ab Ænea desistere ab incepto. Considera orationis iratæ initium. Est sine proœmio, nihil proponit, sed supponit, tum quia irata, tum quia secum. Mox tamen vt auditori satisfaciatur, explicat causam, cum subdit *Nec posse*, &c. Sic fermē Iulius Scal. oratio verò interrupta est, & idcirco apta indignationi. Versus iste,

Nec posse Italia Teucrorum auertere Regem?
mirus est, vt in quo magni affectus, & totidem argumenta, quot verba. Vult Iuno probare, victam se esse, quo maiores iras colligat, qui ergo probat? Non possum *auertere*, non dicit perdere, interficere, submergere, aut verbum aliud atrox, sed tantum, non posse *auertere*, hoc scilicet doleo, en primus stimulus irarum. alter, *Italia*, si Troianum hominem voluissē Troia auertere, difficile erat: atqui Troianum Italia? quid infirmius. Tertio, *Regem Teucrorum*, quippe eorum qui victi sunt. Regem cum vocat, ironicē credo, quod ab animo Iunonis non alienum. Est verò Iuno artificiosa pro se. Pudorem, quem ex precedenti versu contraxerat, tegit factorum inuolutio & necessitate, cum ait,

Quippe vector fati. Sic Seruius, & alij. Robertellus tamen ironicē capit rotum hunc locum. Quasi dicat: Potero auertere, nec me vetabunt fata.

Exemplum adducit per comparationem rei gestæ à minore Numine, minore in re, minore merito, maiorum tamen irarum (ait Scal.) & maioribus instrumentis. Ergo potuit Pallas exurere classē Argiūm, ego nequeo Troianum auertere? Illa Argiuos ponto submersit, ego tandiu cum vno homine conflicto: Opportunè cogitans de naufragio Æneæ Aiæ naufragiū in argumentum adducit. Pergit. Exegit illa atrox supplicium tantum *ob noxam vnus*, verius *ob furias* (erat quippe Atax amore insanus, ac propterea minus debuilset Pallas pungi.) ego læsa à multis, videlicet à Paride in iudicio, ab Electra in pellicatu, ab Ganymede, in expulsā Hebe, nihil contra illos proficio.

Quid præterea? Ipsa (vide emphasim) met Pallas iaculata est fulmen. Est enim dulcis vindicta quæ sita manu propria. Vnde & hoc quoque dolet Iuno, alterius se viribus, Æoli, debere vti. Astringit enim Palladi, quæ, iuxta alios, vel Iuppiter, vel Neptunus fecit, tantum ad vim argumenti. Quid verò iaculata est? *fulmen Iouis* & hoc *è nubibus*. Aduocat Iuno omnia adiumenta ad iras suas concitandas, quasi dicat: Omnia seruiunt Palladi, fulmen Iouis, nubes meæ. Sunt quippe nubes in potestate Iunonis. Et eadem opera attingit Poëta Physicam naturam fulminum, quæ expuuntur è nubium collisione. Procedit: Pallas illo fulmine

Disiectaque rates euertitque aquora ventis.
Notat Scaliger, grandius dici *euertit*, quàm subuertit, quasi mare extra alueū suum verterit. & Corradus, signatiū dici *aquora*, quàm mare, & pelagus, vt indicet æqua prius fuisse, tranquilla, & lenia maris; quæ deinde agitata, turbata, eueria ventis. Posuit malum in communi. Quid tandem de Aiæ? *Illum exspirantem flammæ* & *transfixo pectore*, quæ res debuilset Deam ad lenitatem adducere, tamen *corripuit turbine* & *infixit acuto scopulo*. Quæ hæc carnificina?

Diuina hæc ad argumentum, quod intendit Iuno. Posuit Palladem exspirantem, & submergentem, disiectam, euerit, & corripientem, ingentem: cum his tam magnis atque atrocibus nullum adhibuit epithetum, & posset: nam illa Iouis filia, & præfces bellorum. De se autem cum loquitur, diuersam tener loquendi rationem, multa attribucens, vt maiorem indicet contemptum, cum nihil proficiat, & sic excitet se in iras maiores. Ergo *Ast ego*, mira emphasim, & opposita illi, ipsa quæ sum *Diuina Regina*, quæ soror Iouis, quæ *conuix Iouis*; ego (in qua) bella tot annos gero cum vna gente, cum Pallas illico supplicium sumpserit? Pergit, & *quisquam præterea adoret numen Iunonis?* Quasi dicat: Nemo erit qui deinceps adoret numen meum, cum videat me tot annos bella frustra gerentem. Nam hæc *præterea* est, postea, posthac, deinceps, explicatoribus Seruio, Manutio, alijs. Quintilianus lib. 9. ait particulam & poni hinc cum indignatione. Denum *quisquam* supplex imponat *honorum aris* meis: id est, nemo imponet. Postrema ista signatissima sunt ad iras acerbandas. Nam quid magis Deos potest pungere, quàm sibi detrahi diuinos honores? immittit cultum? religionem labefactari?

NOTÆ.

1. VIXE CONSPECTV, &c.] Aperiā cur Æneidem in ceperit ab hac tempestate. Primò hoc ipso Iunonis fauities indicantur, quæ non fracta tot annorum spatio tam immaniter sauiit in Troianos. Deinde magnitudo periculi & tempestatas ea fuit, vt nec scias an aliunde melius potuerit vates heroicum hoc opus exordiri: cum nihil sit grandius ad apparatus. Tertio vitauit sic Virgilius (ait Macro.) historiarum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, idque texuit Homeri filo, qui facit Vlyssē suum primò nauigantem ex insula Calypsus, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi narrat Vlysses ipse, vt ex Troia ad Calypso peruenerit. Post Phæacas rursus Poëta Vlyssē suum resumit, perducitque ad Ithacam. Sic Virgilius Æneam ducit ex Sicilia, perducitque ad Libyam, vbi Æneas ipse narrat in conuiuio Didonis Troiam euerisam, nauigata maria; inde illum Poëta resumit, perducitque ab Africa ad Italiam.

2. VELA DABANT LÆTI] Vt videlicet postea maiorem conquestionem excitet ab commota tempestate, cum à summa læticia omnia reciderint in summam calamitatem. Talis peripetia excitata Aratorum, Poëtarum suo auro non ignobili. Ille itaque lib. 2. *Soluat Eoo classē de litore victor Austri nactus opem: cuius spiramine læta Crebrescente via, velique patentibus alis Aequora sindebat puppis: sed mite quid inquam Ventorum tenere doli? mox fratribus Euri Rupta quies pelagi, tumidisque incanduit vndis Cerulei pax sicca maris: furit vndique pontus, &c.*

3. SPUMAS SALIS] PRO fallas spumas, duo enim substantiua eleganter Poëta adhibent pro substantiuo

Tempestas
initium Virgili
iani ope
115.

Sal pro ma
ri.

Naues ara
ta,

Rostrata.

Trabs Cy
pria quid?

tio & adiectiuo, sic *ouis pecus* in 3. Ecl. pro ouinum pecus. Est hoc etiam è Græca elegantia. Aristophanes in Pluto, *ἡ χροσὸν ἐσθὼν, ὁ αὐρὺν verborum*, pro, ὁ verba aurea. Et esse hoc præcipue Atticorum constructionis ibi notat Scholiastes. Cæterum *sal pro mari* Poëtis vitarissimum. Catul.

—*fluctus salis allidebant.*
nostrer in 3. *salis Ausony.*

4. ÆRE] Intelligit naues illas, quæ æreo rostro in prora armantur, quas idem vates *eratas* vocat lib. 10. *Quæ prius erata steterant ad littora puppes.* & Liuius *rostratas* lib. 4. cum ait *quæ aut aperte rostratae, aut sine rostris erant speculatoria*. Ita multi Poëtam capiunt. Nunc mihi ante oculos Turnebus lib. 12. cap. 12. & lib. 26. cap. 23. & Parthasius in Claudianum, & Philander in Vitruu. lib. 10. cap. 21. Addit postremus sic capiendam *trabem Cypriam* Horatij, nam Tamasum Cypri oppidum habuit metallæ aris plurima, vt constat ex Strabone lib. 14. Sed certè Horatius non eget hac explicatione: nam ipse tantum loquitur de naue oneraria, & quæ seruit mercaturæ, non bello. Redeo. Naues istæ *rostratae aut eratae*, dicuntur Græcis *χαλκίφρες*, & *χαλκίμυχοι*, nisi maui *rostrum* ipsum æreum dici *χαλκίμυχοι*. Vide Liliū de Nauigijs cap. 11. Aristides in Rhodiaca, *ἐμβόλους χαλκίμυχοι*, vocat *erata rostra*.

5. SVB PECTORE] Dissoluit Græcum, *ἔπο κάρδιον ἐλα*.

6. HOC SECVM] Est hoc quod Ennius dixit 4. Annal.

Tum cum corde suo Diuim pater atque hominum Rex Effatur.

Quod Terentius And. *Egomet continuo mecum, & 2. An.*

Et casum infantis mecum indignabar amici.
Quod Apuleius lib. 4. in magnis iris Veneris: *impatiens indignationis, capite quassanti, fremens altius, sic secum disserit.* Græci, *παρῆσαντὸν ἰσθῖν, παρῆσαντὸν λογιζέσθαι*, ex obseruatione H. Stephani. Homerus verò & Germani *παρὶ ἐν μὲν ἄλλο θυμῶν*, idem Homerus ex mea, *ἔρμαινεν ἀνὰ θυμῶν*. & Euripides in Med, *αὐτὴ παρὸς αὐτῶν*.

7. MENE INCEPTO DESISTERE VICTAM?] Similis locus Aristophan. in Pluto. *τὸ γὰρ ἐπιλέγειν ἑλμυρὸν ἰράς*; Itaque verò vos contradicere vt audeatis? Terentij. *Adeone hominem esse inuenistum?* & And. *Adeon impotenti esse animo?* Videtur verò mihi Poëta alluisse ad prouerbialē formam, *Dimidium qui caput habet*, qua vsus Horatius lib. 1. epist.

Dimidium facti qui cepit habet: sapere aude.
Quasi dicat Iuno secum loquens: Incepisti iam, quid cedis retro, res media tibi est facta.

8. QUIPPE VECTOR FATIS] Ita Neptunus apud Eutip. non erubescit palam fateri se à Pallade, & Iunone superari.

Νηΐμων γὰρ Ἀργείας θεῶν Ἡραε, Ἀθηνᾶς, αἱ σὺν ἔξειλοι Φρύγας.
Vincor ab Argiua Dea Iunone & Pallade, quæ communi opera perdiderunt Phrygas.

9. PALLASNE, &c.] Simile huic argumentum Bacchus conficit apud Papin. lib. 7. Theb. his vtens ad Iouem:

Da sedem profugo: potuit Latonia frater Saxa: nec in iudeo, desigere Delon, & imis Commendare fretis: chara summonit ab arce Hostiles Tritonis aquas: vidi ipse parentem Gentibus Eois Epaphum dare iura; nec vllas Cyllene secreta tubas, Minoæve curat

Ida: quid, heu, tantum nostris offenderis iri?

10. CLASSEM] Dictam hanc *κλῆσιν ἄλλων*, à *li-* Classis crygnis, ait Seruius. Vnde & *calones*, milites, qui ligna portant, & *καλοπόδοι*, pes ligneus.

11. PONTO] Πόντος Græcis est laboro: *pontus* inde qui laborem affert. Vel *πὸντις*, est *submergi: pontus* itaque locus, vbi homines submerguntur, hoc præfero, præsertim cum fauceat locus hic Poëta, vt *Plemmyrium vndosum, achantida dumī, capre carpetis*. Nam illud videlicet *pontus quod ponte caret*, quis non exsibilat?

12. AIACIS] Fuit hic Locrensiū dux, quod vel *Aiax Locrus.*

Ἐνθάδ' ἐστὶ Λοκρῶν ἡγήτορα γαῖα κατέχεν Ἀϊάντ' Οἰλιάδην ἐν πελάγεσσι φθίμενον.

Locrorum Aiacem ductorem hæc terra sepulchro Condit Oiliadem, quem dedit vnda neci.

Porro liber circumfertur continens epitaphia Heroum Homericorum. Librum hunc esse Aristotelis magni illius philosophi Gulielmus Canterus conatur persuadere, sed video adhuc hæere doctos. Ego verò id te monitum volui, vt si quando librum hunc Aristotelis aduocem, scias loqui me ex sententia aliorum. De furore Palladis, contra eos qui ausi auellere à templo supplices, qui ad eam confugerant, extat locus in Strabone lib. 6.

13. IPSA IOVIS RAPIDVM IACVLATA ENVBIBVS IGNEM] Periphrasis est fulminis. Fulmen Iuppiter iaculabatur, alij interdum Dij, quibus peculiare erat ac distinctum fulmen à Iouis fulmine. Sed Pallas non contenta suo, alieno Iouis utebatur, quod atrocius ac seuius. Acron in illud Horat. *Iam satis terris*, &c. sic scribit: *omnes Manubia alba & nigra Palladi esse dicuntur; Iouis rubra, & sanguinea.* Sic legit verba Acronis Nannius. 3. Miscel. Est autem *manubia* Hetruscorum lingua, fulmen, seu iactus fulminis.

Adi Senecam lib. 2. Nat. Quæst. cap. 41. Ergo Pallas aduersum Aiacem non suo est vsa, quod album, & nigrum, sed Iouis, quod rubrum, & sanguineum, Neque verò solus Maro alieno fulmine vsam Palladem scribit, nam ante illum Calaber lib. 14. inducit Iouem præsentem Palladi arma, quæ sibi Cyclopes fabricauerant, videlicet *ὄλον κεραιῶν, ἔροτῆν σόνεισαν, perniciosum fulmen, tonitruum mastificum*, vt Pallas vtatur in Græcos armis istis. Euripides etiam in Troadib. sic infert Neptunum loquentem ad Palladem,

Ἄλλ' ἐς Ὀλυμπον ἔρπει, καὶ κεραιῶν βολὰς Ἀχαιῶν παρὰς ἐκ χειρῶν.

Sed i ad Olympum, & cape fulminea iacula patris ex manibus. Ibidem Pallas glorians,

Ἐμοὶ δ' ἐδῶσαν ἐπὶ αὐτῶν κεραιῶν, Βάλλειν Ἀχαιῶν.

Mihi verò daturum se dixit ignem fulmineum Ad feriendos Græcos.

Seneca Agamemni. — *fulmine irati Iouis Armata Pallas.*

Fuisse hoc singulare Palladis privilegium, non aliorum numinum, elici potest ex Aristide, qui orat. 2. scribit de hac Dea, *μὴν δὲ τοῖς τὰ παρὰς ἄλλοις κοσμεῖται*, quod firmat testimonio Homeri, id est, *sola pateris armis ornatur*. Quod non de ægide tantum intelligendum, sed de fulmine, cum *Æschylus ἐς Εὐμειν*, Palladem inducat ita gloriantem, *καὶ κληῖδας ὀδῶν δωματίων μὴν θεῶν, Ἐν ὧ κεραιῶν ἐστὶ* Deorum sola ego clauas domorum scio, vbi asseratur fulmen.

& cum dicat idem Aristides: *ἔξει τὰ τῶ Διὸς ἔργα κείνῃ τῶ*

Manubia
Deor.

Pallas uti
tur Iouis ful
mine.

Palladis fulmen.

να τῷ Διὸς ἔθ' ὄψασθαι τῆς Ἀθηνᾶς : Debent Iouis opera fulmen Iouis, quo tamen Pallas utitur. Sed ipsam quidem suam habere fulmen, tum ex Acrone iam adducto, tum liquidum ex Flacco 4. Argon.

Prima coruscanti signum dedit egide virgo, Fulmineam iaculata facem.

quod spectat, in nummo Domitiani (vidi in Ant. August. lib. 5. Icon.) in aeriâ parte excudi Palladem tenentem fulmen. Sed habentne fulmen numina alia,

Iunonis fulmen.

præter Iouem, & Palladem? Seruius Iunoni assignat, & firmat testimonio hoc Actij: praeferendo fulgore ardor iniectus Iunonis dextra ingenti incidit. & ego Statij, apud quem Iuno ad Iouem,

— mea fulmina torques.

Vulcani fulmen.

Habuit quoque Vulcanus. Seruius. In libris Hetrusco-rum lectum est, iactus fulminum manibus dici, & certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iouem, Vulcanum, Mineruam. Inueni etiam, Marti & Saturno dari, cum hoc discrimine, ut Iouis fulmina mitiora sint; Saturni, saeuiora, & execrabiliora; Martis, cremantia; atque ita Iouis fulmen afflare dicitur; Saturni, punire, ac perimere; Martis, accendere. Fortasse ad fulmen Martis allusum à Plutarcho ἐν ἱεροῖς. vocante τὸν αἰχμητὴν κεραιῶν, veluti bellicosum fulmen. Adi notas Dalecamp. in lib. 2. Plinij cap. 52. Demum Plutonis quoque fuerunt. Antonij Clarus lib. singul. in Leg. inter alia axiomata legum antiquorum adducit hoc: Manubiae sunt iactus fulminum, quarum diurna Iouis sunt; prima & secunda sunt alba, quia sunt innocuae; tertia, rubra, quia immittuntur in exitium hominis; nocturna solius sunt Dijs, quae ex quatuor calis regione demittuntur, aquae semper atra & infauita. Inter diuina tertia Palladi tribuuntur. Nolij verba haec diuellere. Ex adductis illustrabis Claudianum, qui 2. Rap.

— ni Iuppiter aethere summis Pacificas rubri torisset fulminis alas: & Horatij, qui ait, Iouem iaculantem fulmina, tenuisse vrbem rubente dextera. vterque enim dat Ioui & rubra fulmina, & quodammodo mitia, nam prior Pacificas alas: posterior tantum, tenuit. Quamobrem Poeta ad aliud Iouis fulmen videtur aspirare. Iquod Graeci vocant, ἐλάτῃ πορπάλαμον, & κεραιῶν ἀβαλόντων. Vt Virgilius autem iaculor de fulmine, ita Plinijus lib. 2. c. 20. Iouem fulmina iaculari.

Martis fulmen, & Saturni.

Plutonis fulmen.

14. DIS IECIT QVE RATES] Adducit Seruius quadruplex genus fulminum, Disiciens, Transfigens, Corripuens, Infigens. Itaque omnis carnificina exercetur à Pallade in illis, Disiecit rates, transfixo pectore, corripuit turbine, infixit scopulo.

Manubiae quid sint.

15. TRANSFIXO PECTORE] Non posuit corpus, non corporis partem aliam à pectore. nam in pectore percussus Ajax. Accius in Clytæmnest. de Aiace Olei: In pectore fulmen inchoatum flammam ostentabat Iouis. Simile quiddam Pindarus Od. 3. Pyth.

— ni Iuppiter aethere summis Pacificas rubri torisset fulminis alas: & Horatij, qui ait, Iouem iaculantem fulmina, tenuisse vrbem rubente dextera. vterque enim dat Ioui & rubra fulmina, & quodammodo mitia, nam prior Pacificas alas: posterior tantum, tenuit. Quamobrem Poeta ad aliud Iouis fulmen videtur aspirare. Iquod Graeci vocant, ἐλάτῃ πορπάλαμον, & κεραιῶν ἀβαλόντων. Vt Virgilius autem iaculor de fulmine, ita Plinijus lib. 2. c. 20. Iouem fulmina iaculari.

16. TYRBINE] Capiunt hic aliqui ἀνιμον ὀρη- ἤρα.

17. INFIXIT] Vides ut hic Ajax pereat transfixus fulmine, transfixus scopulo, idque opera Palladis. Censent alij illum naufragio euasisse, in his Timæus Locrus, lib. 2. hist. Μετὰ τῆς Τροίας ἀλωσῆν πολλοὶ τῆς

Fulminum genus quadruplex.

18. INCEDO] Illustrationem loci huius debes Turnebo. Hic Iunonis incessus non referendus ad generalem Deorum, de quo ad illud: Et vera incessu patuit Dea. Sed respexit Poeta ad maiestatem illam, qua veteres Iunonem putabant incedere. Nam Athenæus ἱεροῦ Ἰουνὸς ἐπιπέσει δὴ Ἰουνόνιον ἰνκεδῖν, ad grauitatem incessus explicandam, & Propertius lib. 2. eleg. 2.

— incedit vel Ioue digna soror.

Addit Turnebus hinc lucem dari Horatio fat. 3. lib. 1. Sæpe velut qui Iunonis sacra ferret. Nam qui ferebant Iunonis sacra, eius quoque incessum imitabantur. Haftenus ille. Idem ferme scribit Lilius. 3. syntag. & inde ortu adagium, ἐπιπέσει ἱεροῦ Ἰουνόνιον ἰνκεδῖν: incedere Iunonem complicatum. Vnde apparet, quis fuerit hic incessus, glomeratus videlicet & replicatilis. Ex dictis lux aliqua accedit Liuii lib. 27. qui in facris Iunonis, ita ait: Virgines sonum vocis pulsu pedum modulatum, inceserunt. Itaque complicatio illa fuit cum quodam modulo. Hinc etiam poterit illustrari Horatij locus Sat. 8. lib. 2.

— ut Attica virgo Cum sacris Cereris procedit fuscus Hyadaspes.

19. REGINA] Iunonis Regina multa est apud scriptores mentio, Plutarchum, Liuium, Pub. Victorrem, Dionysium, Plinium, aliosque. & Pindarus de Iunone Od. 1. Nem. θῆαν βασιλέα. Plurimæ etiam sunt inscriptiones sub hoc titulo Iunonis Reginae, vna Romæ, altera Moguntia reperta. Sed hoc obuium. Sed quid hic Diuum Regina? An simpliciter dictum, ut sicut Iuppiter dicitur Rex, sic Iuno Regina, quia eius vxor: fortasse. An verò allusum ad peculiare nomen huius Deæ? Credendum hoc ex Poeta in Romanis rebus versatissimo, qui quæuis oblata occasione ad res & mores illius populi contendit. Simulacrum Iouis Reginae transfecum à Veliis Romanam, locatumque in Auentino, & Liuius, & Victor tradunt. quin Liuius lib. 27. sacrum huic Deæ peactum scribit. qui illum legat, videbit pompam, maiestatem, grauitatem Iunonis Reginae ac perinde intelliget meritò illam apud Virgilium conueni de contempu suo. Similiter cum in Xenoph. 7. ἀναβ. legis, ἔθει πῶ Διὶ πῶ βασιλεῖ, ne capias Iouem simpliciter, sed cultum eo nomine.

20. IOVIS ET SOROR, ET CONIUX] Ita Homerus Il. 16. de Iunone κασσηϊτινῶν, ἀλοχον. Ideo Iuno. 4. Il. ἀμοιβερὸν vsurpar de eadem re loquens. Nazianzenus orat. 1. contra Iulianum, Ἥρα τῆ, μετ' ἀλλο Διὸς ἀδελφῆ, καὶ ὁμιλοῦσα: Iuno magni Iouis soror & coniux. Seneca Agam.

— ades o magni Soror & coniux consors sceptri Regia Iuno.

Aiacis Laceri mors, quæ.

21. REGIA] Iunonis Regina multa est apud scriptores mentio, Plutarchum, Liuium, Pub. Victorrem, Dionysium, Plinium, aliosque. & Pindarus de Iunone Od. 1. Nem. θῆαν βασιλέα. Plurimæ etiam sunt inscriptiones sub hoc titulo Iunonis Reginae, vna Romæ, altera Moguntia reperta. Sed hoc obuium. Sed quid hic Diuum Regina? An simpliciter dictum, ut sicut Iuppiter dicitur Rex, sic Iuno Regina, quia eius vxor: fortasse. An verò allusum ad peculiare nomen huius Deæ? Credendum hoc ex Poeta in Romanis rebus versatissimo, qui quæuis oblata occasione ad res & mores illius populi contendit. Simulacrum Iouis Reginae transfecum à Veliis Romanam, locatumque in Auentino, & Liuius, & Victor tradunt. quin Liuius lib. 27. sacrum huic Deæ peactum scribit. qui illum legat, videbit pompam, maiestatem, grauitatem Iunonis Reginae ac perinde intelliget meritò illam apud Virgilium conueni de contempu suo. Similiter cum in Xenoph. 7. ἀναβ. legis, ἔθει πῶ Διὶ πῶ βασιλεῖ, ne capias Iouem simpliciter, sed cultum eo nomine.

22. INCEDO] Illustrationem loci huius debes Turnebo. Hic Iunonis incessus non referendus ad generalem Deorum, de quo ad illud: Et vera incessu patuit Dea. Sed respexit Poeta ad maiestatem illam, qua veteres Iunonem putabant incedere. Nam Athenæus ἱεροῦ Ἰουνὸς ἐπιπέσει δὴ Ἰουνόνιον ἰνκεδῖν, ad grauitatem incessus explicandam, & Propertius lib. 2. eleg. 2.

— incedit vel Ioue digna soror.

Addit Turnebus hinc lucem dari Horatio fat. 3. lib. 1. Sæpe velut qui Iunonis sacra ferret. Nam qui ferebant Iunonis sacra, eius quoque incessum imitabantur. Haftenus ille. Idem ferme scribit Lilius. 3. syntag. & inde ortu adagium, ἐπιπέσει ἱεροῦ Ἰουνόνιον ἰνκεδῖν: incedere Iunonem complicatum. Vnde apparet, quis fuerit hic incessus, glomeratus videlicet & replicatilis. Ex dictis lux aliqua accedit Liuii lib. 27. qui in facris Iunonis, ita ait: Virgines sonum vocis pulsu pedum modulatum, inceserunt. Itaque complicatio illa fuit cum quodam modulo. Hinc etiam poterit illustrari Horatij locus Sat. 8. lib. 2.

— ut Attica virgo Cum sacris Cereris procedit fuscus Hyadaspes.

19. REGINA] Iunonis Regina multa est apud scriptores mentio, Plutarchum, Liuium, Pub. Victorrem, Dionysium, Plinium, aliosque. & Pindarus de Iunone Od. 1. Nem. θῆαν βασιλέα. Plurimæ etiam sunt inscriptiones sub hoc titulo Iunonis Reginae, vna Romæ, altera Moguntia reperta. Sed hoc obuium. Sed quid hic Diuum Regina? An simpliciter dictum, ut sicut Iuppiter dicitur Rex, sic Iuno Regina, quia eius vxor: fortasse. An verò allusum ad peculiare nomen huius Deæ? Credendum hoc ex Poeta in Romanis rebus versatissimo, qui quæuis oblata occasione ad res & mores illius populi contendit. Simulacrum Iouis Reginae transfecum à Veliis Romanam, locatumque in Auentino, & Liuius, & Victor tradunt. quin Liuius lib. 27. sacrum huic Deæ peactum scribit. qui illum legat, videbit pompam, maiestatem, grauitatem Iunonis Reginae ac perinde intelliget meritò illam apud Virgilium conueni de contempu suo. Similiter cum in Xenoph. 7. ἀναβ. legis, ἔθει πῶ Διὶ πῶ βασιλεῖ, ne capias Iouem simpliciter, sed cultum eo nomine.

20. IOVIS ET SOROR, ET CONIUX] Ita Homerus Il. 16. de Iunone κασσηϊτινῶν, ἀλοχον. Ideo Iuno. 4. Il. ἀμοιβερὸν vsurpar de eadem re loquens. Nazianzenus orat. 1. contra Iulianum, Ἥρα τῆ, μετ' ἀλλο Διὸς ἀδελφῆ, καὶ ὁμιλοῦσα: Iuno magni Iouis soror & coniux. Seneca Agam.

— ades o magni Soror & coniux consors sceptri Regia Iuno.

Apulcius lib. 6. Magni Iouis germana, & coniuga. Ci- A 20. AVT SVPPLEX ARIS IMPONAT HONORERO etiam 2. Natur. loquens de Iunone, soror & coniux Iouis. Est hoc quod Minutius reprehendit: Deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cum sorore coniunctos.

20. AVT SVPPLEX ARIS IMPONAT HONORERO] Par locus Ouid. lib. 3. eleg. Et quisquam pia thura focis imponere curet?

- a Talia flammato secum Dea corde volutans,
- 55 Nimborum in patriam, loca foeta furentibus Austris, Æoliam venit. b hic vasto Rex Æolus antro Luctantes ventos tempestatésque sonoras Imperio premit, ac vinclis & carcere frænata.
- c Illi indignantes magno cum murmure montis
- 60 Circum claustra fremunt, celsa fedet Æolus arce Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras. Ni faciat, maria, ac terras, cælumque profundum Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
- d Sed Pater Omnipotens speluncis abdidit aris
- 65 Hoc metuens, molémque, & montes insuper altos Imposuit, Regémque dedit, qui fœdere certo Er premere, & laxas sciret dare iussus habenas. Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est:

ARGVMENTVM.

Irata Iuno tendit ad regiam Æoli, qua ex occasione describitur: ex eadem huius Dei potestas in ventos, ventorumque ipsorum impetus, quos Iuppiter compressit, compulso in carcerem, ac dato Rege cui parerent.

EXPLICATIO.

a EXSPIRANS flammam Iuno, & frequenter agitans corde sapiúsque iterans eadem doloris causas, arripit excitandæ tempestatis consilium, & hoc subitum, ut decebat iratam. Nam, quæ alia ratio auerendæ Italiae, quæ iam prope in manibus? Ergo irata venit ad Strongylem tertiam insulam Æoliarum, quæ insula patria est nimborum, & in qua gignantur tempestates, & ex qua erumpant. Ideo verò patria nimborum, quia loca illa foecunda sunt ventis, qui latent in abditis earum insularum. Quid symbolicè significet, Iunonem iratam iussisse ad ventos, vide apud Christoph. Landin. in Quæst. Camaldulens.

b Accessit potestas Iouis omnipotentis, nam summa opus potentia ad comprimendam procacitatem ventorum. Ergo Iuppiter verè pater (agnosce paternum animum, & prouidentem de rebus mortalium contra impetus vectorum) metuens hoc, id est, cauens, ac prouidens, abdidit illos in atris speluncis (intellige magnas & vastas.) Neque verò contentus speluncis imposuit illis molem & montes altos, id est, molem montium, deditque Regem Æolum, qui iussus à Ioue sciret & premere habenas, cum lubeat, & dare item laxas, idque certo quodam fœdere, & pacto, quo Æolus subditus est Ioui. Ad huncigitur Iuno accessit vocibus supplicabunda.

NOTÆ.

1. FLAMMATO] Flamma, ignis, & similia ad iram Flamma de iratis.

Hic accensa super.

Cicero in Ver. arderent oculi. Seneca. 1. de Clement. arsit ira. Homerus. 1. Il. ait oculos irati Agamemnonis fuisse similes πνεύλα μαιωδίων, igni lucenti. Lucretius lib. 3.

Est etenim calor illi animo, quem sumit ab ira Cum feruescit, & ex oculis micat acribus ardor.

Verbo Virgiliano Tacitus lib. 18. Omnes exercitus flammaverat arrogantia militum.

2. CORDE] Præclare: nam cor est sedes iræ, vbi sanguinis feruor residet. Cedrenus de quodam supra modum irato περιπαρσίω θίρμη ληφθεῖς. innuit certe feruentem circa cor sanguinem. Homerus. Αλλὰ μοι οὐδ' ἀνέλας κρᾶθην χόλον: Sed mihi cor turgescit ira.

Seneca lib. 1. de ira. cap. 1. describens notas itacundi, flagrant & micant oculi, multus ex ore toto rubor, exastuante ab imis præcordijs sanguine. Attius Meleagro, Hen, cor ira feruit cacum, Catullus de Nupt. Pelei: — in corde gerens Ariadna furoras.

Iterum: Sæpe illam perhibent ardenti corde furentem. Verus poeta apud Tullium. 2. Fin.

— meum cor cumulat iræ.

Sed notes, iram in corde gigni, tanquam in radice, Ita in corde gignitur, in pectore alitur.

Seneca lib. 1. de ira. cap. 1. describens notas itacundi, flagrant & micant oculi, multus ex ore toto rubor, exastuante ab imis præcordijs sanguine. Attius Meleagro, Hen, cor ira feruit cacum, Catullus de Nupt. Pelei: — in corde gerens Ariadna furoras.

Iterum: Sæpe illam perhibent ardenti corde furentem. Verus poeta apud Tullium. 2. Fin.

— meum cor cumulat iræ.

Sed notes, iram in corde gigni, tanquam in radice, Ita in corde gignitur, in pectore alitur.

Αὐδρῶν ἐν στήθεσιν αἰετῶν, ἢ ὑπεκαπίδι:
Vtrorum in pectoribus augetur, veluti fumus.
Auctores pro pectore dixisse stomachum Læuinus in
Horatium iam monuit. Inde forma Latij tria mouere
alicui stomachum. Adductus Homeri versus Claudia-
num illustrat.

Ætærum quid sit.

Tram sanguinei regis sub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidamque nocendi.
3. FOETA] Dixi de hac vocula. I. Ecl. addam
hic, quæ postea obseruauit. Cum sermo est proprius,
semper significat animal leuatum fœtu, & difficile
allucebit scriptor (nullus fortasse erit, si bene exami-
netur) qui accipiat de fœtu latente in vtero. Cum
verò sermo est metaphoricus, non dubium, quin
contrario sensu capiatur, nam hic Virgilius loca ple-
na ventis, & veluti prægnantia fœta vocat. & 2. Æne.
fatalis illa equi machina dicitur fœta armis, vbi ne-
cessariò latentia in vtero arma debes intelligere. ab
Paulino epist. 24. Noë arca dicitur fœta seminibus.

Æolus cur Rex ventorum.

4. FVRENTIBVS AVSTRIS] Ennius prius dixit
furentibus ventis, quod, quia durum, mutauit in Au-
stris, genus videlicet in speciem: sic Seruius, vel (quod
placet Corrado) quia Ausiter nimbos trahit: & in
parte, vbi est Æolia, multum potest. Vnde & Plinius
lib. 3. cap. 5. mare Tyrrhenum à Græcis quoque No-
tium ait vocari, ab eo vento, vel (quod mihi visum)
ideo Austri signatè ponuntur, ratione hac petita ex
Aristotele in Meteorologicis. Scribit ille, apud in-
fulas appellatas Æoli, fieri significationem quandam
futura Notii, edito videlicet in causis illis locis quo-
dam sonitu: cuius sonitus causa est mare, quod à
vento longinquo impulsu intercludit egressum
subterranei spiritus, eumque repellit ad interiores
specus. Ita sermo ille. Poëta itaque omnes (quod à
quopiam animaduersum vidi) quod Aristoteles de
Noto tantum scripsit, extendunt ad reliquos ven-
tos, & numen fingunt: & vnus Virgilius signatissime
Notum voluit, hærens & præceptor Aristoteli, &
veritati. Notus enim idem qui Ausiter.

Strongyle vna Æolia- rum.

Æoli regia.

Strongyle vadæ dicta.

Æoliæ in- sulæ.

Illarum no- mina.

5. ÆOLIAM] Antonomasticè; nam cum septem
sunt Æoliæ insulæ (scio alios octo facere; alios no-
uem,) Strongylem earum tertiam intelligit, quod
visum Turnebo. nam ibi erat domicilium Æoli, di-
cente Solino cap. 12. Strongyle tertia, Æoli domus. Ad-
do Plinium lib. 3. cap. 9. Tertia Strongyle in qua regna-
uit Æolus: & Strabonem lib. 6. qui loquens de hac
insula: ἔταδθα δὲ τὸν Ἰολὸν οὐκ ἔσται φασιν: vbi ferunt vi-
xisse Æolum. Seruium fragmentum ita habet:
Æolus Lipari filiam Cyaneam in matrimonium sumpsit,
& Strongulam insulam, in qua maneret, accepit. Dicta sic
est, ait Strabo, à forma, quam habet, δὲ τὸ ἑρμῆος,
videlicet turbinis. Thucydides tamen lib. 3. Hie-
ram facit Vulcani regiam. Nam in Ἱερῆ (ait) Ἡραὶ &
χαλκίδει: in Hiera Vulcani ferrariam exercebat, & addit
argumentum, δὲ τὸ πῶ νύκτα φαίνεται τὸν ἀναδιδῶ πο-
λύ, καὶ πῶ ἡμέραν καπνὸν: quod ea noctibus cernitur per-
multum ignem, diebus fumum reddere. An istæ insulæ
sunt plus septem, difficile est firmare. Maxima pars
scriptorum in illum numerum inclinat, Strabo, Dio-
dorus, Mela, Plinius, Solinus, Interpretes Homeri, &
Apollonij. Sunt illæ Lipara, Hiera, Strongyle, Didyme,
Eriphusa, Phœnicula, Euonymos. In his recen-
sendis, neque eundem ordinem, quem tenui, neque
eadem nomina seruari ab aliis scio. Dissident enim
Mela, Strabo, Plinius. Dictæ sunt non solum Æo-
liæ, sed etiam Liparæ, ab earum prima, deinde Vul-
caniæ, & Hephæstiadæ, vtrunque à Vulcano. Dio-
nysius de situ orbis πλωτὰς vocat.

6. VENIT] Ideo in præsentem, ad rapidam Iunonis
commotionem signandam, ait Iouianus.

A 7. REX ÆOLVS] Scribit Diodorus lib. 5. Æolum
Vulcaniis insulis imperasse (quæ ab eodem postea
Æoliæ sunt nominatæ) pium fuisse, ac iustum regem,
& perhumanum eiga hospites, ac nauas, do-
cuisse velis vti; præterea ex diligenti ignis observa-
tione prædicere solitum qui venti futuri essent, ar-
que inde locum datum fabulæ, vt ventorum Rex
fingeretur. Eadem fere Strabo lib. 1. Dionysius af-
fert de illo Ἐσολῶ & φιλοξένου, propter illam in hospites
humanitatem. Homerus 10. Odyss. illum vocat
ταμῖν ἀνέμων, promum condiditque ventorum. Plutar-
chus de exilio, τὸν θεοφιλέστων Ἰολὸν, Dîs charissi-
mum Æolum. Horatius, ventorum pater. Fuisse hunc
Regem Thufcorum Softratus scribit lib. 2. rerum
Thufcanicarum, & Plutarchus in parallel. Ouidius
lib. 14. Met.

8. ANTRQ] Antrum hoc & cauernam ventorum
ita latè describit Valerius Flaccus. 1. Arg.
Continuo Æoliam Tyrrhenaque littora tendit.
Stat rupes horrenda fretis, quot in æthera surgit
Molibus, infernas toridem demissa sub vndas.
Hæc Nymphæ, ventique domos, & naufraga seruat
Tempestas.

9. LVCTANTES VENTOS, &c.] Huic sermōni
affinis sermo Aristophanis, qui in Vespis de Borea
ἔπεσ φησὶ ἄλλοις. Potestatem Æoli in ventos atque im-
perium Virgilius expressit, poëtis omnibus grandius,
sublimius, magnificentius. Quis conferendus cum
duobus versibus, in quibus nunc sum? quis cum
illis

— celsa, sedet Æolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras?
Quid cum audies?
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.
Quid illa?
Æole nānquo tibi Diuum pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.
Quid demum?
Nimborūque facis tempestatūque parentem.
Audisti Poëtam, veriùs poëtarum omnium magi-
strum. Iam tibi frigeunt reliqui, boni alioquin, si
ille abesset. Dionysius Afer:

Ἐλάχε — Κοιρανὴν ἀνέμων κλονεδύλων θ' ἰσαμένων:
Imperium accepit ventorum, siue cum quieti sunt, siue
cum turbidi.
Apollon. 4.
Ἰολὸν ὅς τ' ἀνέμοις ἀθρηρονέσων ἀνάσσει:
Æolum, qui ventis imperat natū æthere.
Homerus Odyss. 10.
Κέρον γδ' Ἐμῖν ἀνέμων ποίησε Κρονίων,
Ἢ μὲν παυμέναι, Ἢ δ' ὄρνυμέν' ἔνθα θέλησι:

— celsa, sedet Æolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras?
Quid cum audies?
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.
Quid illa?
Æole nānquo tibi Diuum pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.
Quid demum?
Nimborūque facis tempestatūque parentem.
Audisti Poëtam, veriùs poëtarum omnium magi-
strum. Iam tibi frigeunt reliqui, boni alioquin, si
ille abesset. Dionysius Afer:

Æolus.

Cur Rex ventorum.

Ventorum antrum.

Ventorum indignatio.

Murmur de aquis.

Claustrum de ventis.

Virgilius magister Pæctarum.

Fecit

Fecit illum Iuppiter ventorum questorem,
Vt quem velit, aut sedet, aut concitet.
Stattius. 4. Syll.
Et pater Æolio qui frangit carcere ventos,
Cui varij status, omnisque per æquora mundi
Spiritus ac Hyemes, nimboſaque nubila parent.

Possis hos duos versus Luciantes ventos, &c. referre ad
ciuilem administrationem, adeo omnia attingit emi-
nentissimum Poëta, ventos & tempestates imperio
suo reprimit Æolus; si non satis imperium, atque
auctoritas, iam tūc accedunt vincula, & carceres. Sic
bonus princeps conantes efficere mali aliquid cohi-
beat imperio, atque auctoritate: si hoc non satis, vi
renocet ad officium.

10. SONORAS] Nescio quæ maior dignitas in
hac voce, quam si diceret sonantes. Ita Val. 1. Arg.
Dij quibus vndarum, tempestatisq; sonora
Imperium.

11. CARCERE] De ventis quoque carcerem dixit
Lucan. lib. 5. Æolij iacuisse Notum sub carcere saxi: &
Valer. 1. Arg.
— Fundunt se carcere lati
Thyaces equi:
& Ouidius. 14. Metam.

Æolon Hippotadem cohibentem carcere ventos.
Silius lib. 4.

Et pater Æolio qui frangit carcere ventos.
12. ILLI INDIGNANTES, &c.] Hos impetus
ventorum, hæc murmura indignantium in cauernis
expressit Calaber, lib. 14.

Εἰθ' ἀνεμοὶ καλὰ δεινοὶ δυνάμεις ἠδὲ λίκοντο
Ἐν κενεῖς κενθμῶνι. πειλαχε δ' αἰὲν ἰση,
Βρυχομένην ἀλεγεινῶν.
Vbi venti magno strepitanes murmure stationem habēt
In vacua spelunca: perpenusque sonus circumfremis
Horrendum rugiens.

13. MAGNO CVM MYRMVRE MONTIS] Vi-
di vt explicui, non enim est sententia, indignantur
circum claustra montis, sed indignantur circum clau-
stra cum montis murmure. Dicit enim infremere
totum illum montem. Est murmur propriè aquarum.
Hesych. Κρηλας λέγουσι ἐπὶ πλάτῃς πέτρας ἔχοντι:
— præcipue dicitur de amne fluente. & Pacuimus. mariis murmur
dixit, itaque metaphora est ab aquis ad ventos.

14. CLAVSTRA] Hac voce vsus quoq; Statius. 1.
— Iam claustra rigentis
Æoliæ percussa sonant.

15. SCEPTRA] Regem vocauerat, iam dat insigne.
16. ANIMOS] Propriè, nam Græci ventos dicunt
ἀνέμους. Ita 2. G. animosi Euri, quem locum lege.

17. NI FACIAT, MARIA, &c.] Assignat rationē, cur
ventis fuerit Rex datus, quippe omnia cōfunderent,
nullaque esset maris terrarūmq; distinctio, quod fa-
ctū esse, cum carebat Rege, Valerius scribit. 1. Argon.

— Si forte aduersus ahenos
Æolus obiecit postes, vanescit inanis
Impetus, & fracta redeunt in claustra procelle.

15. SCEPTRA] Regem vocauerat, iam dat insigne.
16. ANIMOS] Propriè, nam Græci ventos dicunt
ἀνέμους. Ita 2. G. animosi Euri, quem locum lege.

Fecit

— Hinc olim soliti miscere polūmque
Infelixque fretum, neque enim tunc Æolus illis
Rector erat, Libya cum rumperet aduena Cæ alpen
Oceanus, cum silens Siculo Oenotria fines
Perderet, & mediis intrarent montibus vnda.
Intonuit donec pauidis ex æthere ventis
Omnipotens, Regemque dedit, quem iussa vereri
Sæua cohors.

18. CÆLYM] An aërè intelligit: fortassis. Lucretius,
— In hoc celo, qui dicitur aër.

An propriè cælum? Possis hoc quoque, nam in præ-
missis versibus Valerius,
— Soliti miscere polūmque.

An aërem, & ignem? Sustineri & hoc posset. Sic enim
quatuor elementa enumerabit. Cælum quippe sumit-
tur & pro aëre, & pro æthere, qui est ignis. Iraque ele-
git vocem mediam, qua duplex elementum signaret.
Vide quæ ego ad illud. 6. Æn.

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes.
Vbi cælum & pro igne & pro aëre fumi, Seruius ait.
Notetur obiter cæli significatio alia. Oris partem ad
palatum ἰραδὸν vocat Pollux lib. 2.

19. VERRANT] Ita Lucretius lib. 1. de ventis
— Nubila cæli
Verrunt. & 5.
Validi verrentes littora venti.

Græci hanc ventorum proccacitatem amplificat à
voratione. Sic Calaber lib. 14. ἀνεμὸν λάβρον, dixit, &
Homerus. Il. 3. Ζέφυρος λάβρος. & Plutarchus in
Sympos. λάβρον ἀνεμόν. Poëta satis fuerunt ad rem ventis,
præsentem fera, verro, & hæc cum rapiditate, & per au-
ras. De ventorum impetu lege Appianum in Mithri-
datico, vbi ait, ventum contigisse, qualis nunquam
antea memoriæ proditus, qui tentoria Pompeij, &
Mithridatis diffecit, perfregit currus, militares viros
suspendit in aëre.

20. HOC METVENS] Explicui, prouidens, & ca-
uens. Metuere enim, vt vulgo accipitur, non est è di-
gnitate Iouis, qui omnipotens, nequeo negare timo-
rem, & metum ab auctoribus sæpe confundi, tamen
sæpe ita discriminantur, vt timor teste Tullio. 4. Tusc.
fit de malo iam appropinquante: sed metus de pericu-
lo remotiore. Inde est vt metuo sæpe capiatur pro Metus, &
prouideo, nam tum locus est prouidentia cum re-
motiores à malo sumus, quod de verbo timeo dici ne-
quit. Itaque apud Horatium penna fama metuens solui,
est, cauens solui. & apud Virg. 1. G.

Arctos metuentes equore tingi
est φολατομένους. Ennius apud Festum:
Viuam an moriar: nulla in me est metus,
id est, cura. & nota olim scæmineo genere enuntiar:
id enim agit Festus Enniana auctoritate. Et de loco,
in quo sum, Seruius ex fragmento Danielis ita: [Me-
tuens, prouidens, cauens.

21. MOLEMQUE ET MONTES] Locutiones
istæ frequentes, ita patetis libanus & auro id est, aureis
patetis, in breuia, & syrtes, id est, in breuia syrtium. Ita
accipit Florens Christianus Aristophanem in Irena,
καὶ φέρον, & βωμολοχέματα. quia hoc nihil aliud, quā
βωμολοχίαν φερίων, odiosam deceptionem, aut assenta-
tionem. Ita eundem in Pluto Gerardus, τῆ βωμολοχίαι, &
τῆ λάχει, pro τῆ βωμολοχίαι ταχυτῆ: in cessu propero.
sic, — Chalybem frenosque momordit.

Pro, Chalybeos frenos. Vt hic montes imposuit, ita Ca-
laber li. 12. de re alia, & loquens de Ioue, πάλαιος ὑπερ-
θε καλῶφες ταινῶσπερσίν.

22. FOEDERE CERTO.] Inter Deos gentilium ita
erant constitutæ, ita distributa imperia, vt prius Deorum fo-
Iuppiter iussisset certo quodam pacto, quod cuique de-
esset administrandum, quo factò, iam illo inconsul-
to

Cæli signifi- cata.

Ventorum impetus.

Metuo quid sit.

Timor di- stinguntur.

no, quisque poterat munus suum administrare. Hinc A postea Iuno ad Æolum,

Æole, namque tibi Diuum pater atque hominum Rex Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.

Ex huius fœderis violatione procedunt quæ apud Senecam quejitur Iuno.

— Fœdus ymbrarum perit:

Vidi ipsa, vidi nocte Dii iussa inferum

Et dite domito, spolia iactantem patri

Fraterna.

Dolet quippe Iuno eductum Cerberum contra fœdus. Inde procedunt illa Claudiani lib. 1. Rap. ore Lachesis ad Plutonium,

Ne pete firmatas pacis dissolvere leges

Quas dedimus, ne utique colus: ne fœdera fratrum

Ciuili conuerte tuba, cur impia tollis

Signa? quid infestis aperis Titanibus auras?

23. HABENAS] Ab equis ad ventos crebræ metaphoræ. Sic supra de Æolo frenat. Horatius Od. 4. libr. 4.

— Eurus

Per Siculas equitavit vndas.

Valerius concitans tempestatem, Boream periphra- sticè ita describit,

Habenas de ventis. Equitatio de ventis.

Æole (namque tibi Diuum pater atque hominum Rex

79 Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)

Gens inimica mihi Tyrrenum nauigat æquor,

Ilium in Italiam portans, victoribus Penates.

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes,

Aut age diuersas, & dislice corpora ponto.

75 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,

Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam

Connubio iungam stabili, propriamque dicabo:

Omnes vt tecum meritis pro talibus annos

Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

80 Æolus hæc contra. Tuus, ô Regina, quid optes,

Explorare labor, MIHI IVSSA capeffere fas est:

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu scepra Iouemque

Concilias, tu das epulis accumbere Diuum,

Nimborumque facis tempestatumque potentem.

ARGUMENTVM.

Petit Iuno ab Æolo vt Troianis nauigantibus in Italiam, tempestatem immittat: quod vt faciat allicit matrimonio Deiopeia Nympharum suarum pulcherrima, & spe magna honestissima prolis suscipienda. Promptus est Æolus ad parendum Iunoni, operam suam pollicetur, narratque beneficia que ab ea accepit.

EXPLICATIO.

ORATIONIS huius petitio hæc est: Concita Æole tempestatem, obrue Troianas naues, aut saltem diuersas age, ac dislice. Est verò duplex ratio prior, cur ipsa petat, posterior, cur ipse debeat facere. Ipsa petit, nam gens inimica sibi nauigat æquor Tyrrenum, portat Ilium, & victos Penates in Italiam. Ipse debet facere, nam potest, vt qui à Ioue præpositus sit mulcendis tollendisque fluctibus. Sed quia hæc ratio tyrannica est, fac, nam potes, ideo Iuno omnia transponit, non coniungens hæc Æole, incute vim ventis, &c. Sed primum ait Æolum præsidem esse ventorum: deinde explicat inimicitias

suas cum Troianis, vt iam causa legitimæ vindictæ appareat, qua proposita, sequitur petitio non ita tyrannica hæc, obrue, nam potes mihi in dolore iusto conuiuere. Si quid autem adhuc ille hæsitet, sequentes versus de præmio & nuptiis Deiopeia omnino rem peruincunt. Ita enim hæc omnia communit Iuno, vt Æolus necessariò debeat concedere, nisi, aut impudens sit, aut commodi sui oblitus, aut vtrunque: Impudens erga Reginam maximam, quæ petit, & pro se, & contra hostes, & voce supplicis: oblitus commodi, si nuptias reiiciat sibi vtilissimas; nam, se non posse facere, nequit dicere: habet enim potestatem ipse ad mulcendos aut tollendos ventos; hæcque firmatam à Ioue. Ergo ait Iuno. Cùm possis, cùm meus dolor sit iustus, vt qui contra meos inimicos; cùm tibi hoc sit vtile propter tuas nuptias, obrue, aut, dislice. Hæc pro tota oratione. Expendenda nunc aliqua. Ait in tertio versu gens inimica mihi, & supprimit, Troiana, sed factis indicat, quam velit intelligi ex voce Ilij, qua suppressione indicat notas esse has inimicitias, ea enim suppressimus, quæ nota. Ideo autem gens non Æneas: ne Æolus diceret, qui no-

— fundum se carcere laci

Thyaces equi.

Eurip. Phœniss. Ζεφύρου πνοαίς ἰσσομένησιν ἐπ' ἀπ' αὐτοῦ Ζεφύρου σπυρίωνος ἰσσομένησιν ἐπ' ἀπ' αὐτοῦ

Oppianus. 5. Hal. de ventis,

Αἰεὶ δ' οὐρανόθεν σπυρίωνος ἀέλλαι:

Semper grauissonis coëquitrantes procellis.

Vt verò Poëta dare habenas, ita Euripid. metaphora alia, δ' ἄναι χαλινὸς ἰσσομένη. vt & Litiui, dare frenos impotenti naturæ, indomitoque animali. Hominem, qui aliquid iustus facit, Graeci vocant ἐνέλαστορ.

24. SUPPLEX HIS VOCIBVS] Putant interpretes hæc corpus supplex exprimi, nequit credi. nõ enim Iuno accederet ad Æolum inclinato & supplicabundo corpore, hoc non ex eius dignitate. Sed supplex vocibus, id est, supplicans. Sic Venus infra ad natum Cupidinem: ad te confugio, & supplex tua numina posco. id est, supplicabunda voce. Non enim credibile Venerem accidisse ad natum. Clarè Tacitus. 1. Annal. Neque victa in lacrymas, neque voce supplex. Graeci etiam dicunt ἰκέσων λόγον: supplicem sermonem, vel supplicantem. Virgilius. 8.

— Supplicibus supera vocis.

B

ceam filio Veneris, nepoti Iouis, viro pio? & inimica, quia iustum esse probatur odisse hostes. Cùm ait mihi, emphasis est, non vulgaris. Mihi, quæ Iuno sum, quæ Diuum Regina, quæ Iouis vxor, quæ Iouis soror, quæ Saturni filiam: mihi verò aduerfarij gens profuga, Troiana, victa. Ait Tyrrenum aquor, id est, non tibi cunctandum Æole, nam in Tyrreno iam sunt, atque adeo Italie proximi. Vel, in tuo sunt regno, vide quæ audacia. Nam, Æolum Regem fuisse Tyrrenorum, iam supra dixi. Progredior: Ait in quarto versu, Ilium portans, id est, res Ilienses. sed significantius multo Ilium. Addit victoribus Penates, adimens timorem, dans audaciam: nam etiam si Deos lædat, victos tamen, ac perinde nullus potestatis, neque aspiraturos ad vindictam. Ait in quinto, Incute vim ventis, vbi et summa est petitionis & modus petitionis. Ita verò petit, vt imperet, quia Iuno. Illud submersas obrue puppes est, submerge, & obrue. Pergit in sexto, aut age diuersas: magna quippe oratorio more profuerat, vt minora nunc consequatur. Itaque si nõ vis obruere, saltem age diuersas, id est, in diuersum. Cũ addit, aut dislice corpora ponto, intelligit vel hominum corpora, vel nauium. nam ipse in 5. loquens de nauibus, toto descendit corpore pestis. Quæ in septimo versu, & sequentibus proponit de nuptiis, vide quàm sint efficacia. E quatuordecim Nymphis, quæ omnes sunt præstanti corpore, promittit illi pulcherrimam, & hæc stabili connubio, & propriam, idque cum augurio. auguratur enim fore, vt annos omnes permaneat in tam dulci connubio, ac demum pulchros liberos promittit. Non videbor longior fuisse studio Maronis.

Respondet Æolus summa cum breuitate; cùm vt Iunoni sollicitæ de responsione metum adimat; tum vt hac in respondendo breuitate intelligat Iuno, se nullas velle moras trahere; ac demum quia scit Troianos esse iam pene in Italia, ac propterea necessariam esse diligentiam. Quid verò ille? tuus ô Regina quid optes Explorare labor, mihi iussa capeffere fas est, id est, quidquid optare explorando, etiam cum magno labore potes, id totum tibi opere complebo. Satis fuit te optare, vt ego exsequar, imperare non fuit necesse. Bene autem Victorius admonet, hæc orationem illis conuenire, qui, cùm rogantur à potentioribus, parati sunt ad facinus improbum exsequendum. Vt verò credat Iuno ficta hæc non esse, recenset beneficia, quæ ab ea accepit, quibus indicat se aliter non posse facere, quando beneficij lege teneatur. Beneficia hæc tria sunt. Tu mihi regnum hoc concilias, sceprum, Iouem: tu das, vt accumbam Diuorum epulis: demum tu facis, vt Rex sim, non tam nomine, quàm re ipsa, nam potens sum nimborum tempestatumque.

NOTÆ.

- 1. ÆOLE] Cur nominat? An, vt nominando conciliet, vt vult Donatus? est enim genus blandimenti appellare alium suo nomine. An, quia ipsa superius numen cum inferiore loquitur, quod obseruat Seruius? An quia præcessit Iuno, ideo sequitur Æole? est enim Poëta amantissimus huius harmoniæ.
- 2. MULCERE, &c.] Confinia huic, mollit animos, iras temperat. & inf. aquora placat. Homerus de re eadem, παυλίμηναι. Philostratus lib. 8. de vita Apollon. cap. 3. credo ex Virgilio, ἀνέμους θάλασσαν ventos mulcere. Verbum etiam tollere in eadem re vsurpatum Horatio, Valerio, Lucano, Ennio. Primo, Od. 3. lib. 1. aliter, Argon. tertio, 5. Pharf. extremo, 17. Annal. vide

etiam vt Poëta opponat duo hæc verba mulcere fluctus, tollere fluctus. Horatius dicto loco opponit tollere, ponere freta. Cicero sedatos fluctus, & tranquillos mari agitato, & turbato. Virgilius infra, moueri, componi, cùm ait,

— motos præstat componere fluctus.

& tumorem placationi, in illis, tumida aquora placat. Alibi vocat, pacata maria, quæ sæpe agitata, & fremtentia. Valerius. 1. Argon. turbo & repono. ait enim,

— turbata reponit Æquora.

Lucillius lib. 23. fat. sæuitiem tranquillitati, cùm ait quòdque te in tranquillum ex sæuis transferat tempestati- bus. Arnobius lib. 1. ita opponit: furibunda & insana explicabant se maria, procellarum turbines tempestatesque fidebant. & lib. 2. maris insanas, tempestates, furoras prohibere, compestere. Ammianus lib. 27. verba attollo, & complano, cùm ait, maris atolli horrendis astibus affueri, rursusque in speciem complanari camporum. Vt verò Ammianus, complano, ita Iuuenal. sat. 12.

Sed postquam iacuit planum mare.

Dionysius Afer opponit ἀνέμους ὑλονένοντας, ἰσσομένησιν. Homerus ἀνέμους, καὶ ὄρνυμιν. Demosthenes orat. 17. loquens de mari, ἠεροχίαν τῆς θαλάσσης. Basiliius hom. 8. Hexam. θαλάσσης φοβερῆς κομιζομένησιν ἀνέμοις: horribili mari dormientes fluctus. Dionysius Hal. lib. 3. opponit in re ciuili, sed arrepto sermone à mari & ναυίς καὶ πλοῖα, & τὰ παρατόρματα: sedata, turbata. Nazianzenus orat. 18. opponit μεθ' ἑαυτὸν γαλήνην, θάλασσαν πλειομένην, καὶ πᾶσι αἰετῶσι προσπαίσειν πικρὰ μᾶλλον ἄσπετον, καὶ ἔνι μασσὶν ὠδίνεσσι: videntem tranquillitatem, mare nauigabile, & alludens littoribus ventorum seditioni, & fluctibus tumentibus.

3. TYRRENUM] Mare Tyrrenum, Thuscum, Tyrrenum mare, Adri- anum mare, Infernum, idem est: cui opponitur, Adrianum, Ioni- um, Superum. Sic arbores Apennini, quæ ad illud cæduntur, infernates: quæ ad istud, supernates. Ad- eundus Vitruu. lib. 2. cap. vltim. Plinius lib. 1. 6. cap. 39. Nam Apennini pars vna ad mare infernum, pars altera ad superum protenditur. Do hic παράρηρον. Hispanus de re Hispana. Tyrrenum mare sumptum olim quoque pro eo, quod Hispaniam alluit, præsertim qua se fe Iberus in mare exonerat. Vetus inscriptio Romæ in ædib. Cardinal. Cef.

Illic vnde Tagus, & nobile flumen Hiberus Vorsum ortus, vorsum occasus fuit alter, & alter: Stagna sub Oceani Tagus, & Tyrrenica Hiberus. Et nota ibi Hiberum, scribi cum aspiratione. hoc idem firmat Paulini versus hic epist. 4. 1.

Qua Betis Oceanum, Tyrrenumque auget Hiberus. Videndus Anton. Aug. lib. de Iconibus.

4. ILLVM IN ITALIAM PORTANS] Imitationem inuenit Nascim. nam ita hic Ilium, vt Euripides Graciam, cùm ait, loquens de Paride

— ἄγαθ' ἑλλὰδ' εἰς Ἴλιον: duxit Graciam in Ilium. ita Silius lib. 1. loquens de Ænea. intulerit Latio Dardaniam. ita Ouidius 4. Fast. Cùm Troiam Æneas Italos portaret in agros.

5. VICTOSQUE PENATES] Ita Minatius, Numina videri.

6. DISIICE] Est hoc, quod Hesiod. Theog. loquens de ventis dixit, διασπιδνάσι τε ἠέσσι: dissipant naues. Lege Isidorum lib. 18. etym. cap. 2. vbi versus huius affert explicationem quandam.

7. SVNT MIHI BIS SEPTEM, &c.] Hæc ne quatuordecim Nymphæ filia sunt Iunonis? Non puro. Sed tantum Nymphæ, quæ hæc Deam comitarentur, essentque in eius potestate. Sanè Diis omnibus veterum Nymphæ quædam erant attributæ ad ministerium. Habuit Iuppiter apud Ouid. 1. Met.

B 3 Sunt

Mulcere, & tollere fluctus opponuntur.

Tyrrenum mare, Adri- anum mare. Supernates arbores. Infernates.

Tyrrenum mare pro Hispanico.

Nymphæ Deorum ad ministræ.

Sunt mihi semidei, sunt rustica numina Fauni,
Et Nympha, Satyrique, & monticola Syluani.
Habuit Neptunus, quem Νουθαζέτην appellat Cor-
nutus, & illi Hesioidus quinquaginta dar, sicuti Pin-
darus in Isthmijis. Habuit Phœbus Aganippidas suas,
& Aonias. Habuit Bacchus ita multas, vt vix recen-
scas nomina Baccharū, Bassaridum, Eleidum, Thya-
dum. Habuere etiam Deæ; vt Diana, venatrices;
Thetis, Nereidas; Venus, Gratiar. Sic ergo Iuno suas.
8 PRÆSTANTI CORPORE.] Innuir corporis
magnitudinem, nam quæ præstant, magna sunt: par-
ua enim præstare non dices. Est verò magna pars
pulchritudinis posita in vegeto, magno, & præstanti
corpore. Plato in 1. Alcibiade non solum κάλλος
dixit, loquens de corporis forma, sed μέγας, quia
proceritas multum ad pulchritudinem conducit.
Sumpsit à Platone Aristoteles, qui in libris Rhetori-
cor. σώματι & μέγας, & μέγας, vt & Aristides:
nam Orat. 3. facior. serm. de Serapide, & Aescula-
pio, θαυμαστοί τὸ κάλλος, & τὸ μέγας. Expressius hac
dere idem Aristoteles lib. 4. Ethic. τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ
σώματι, οἱ μικροὶ δ' ἀσέβητοι, καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' ἄ-
πυλκρῆτος, οἱ μέγας ἐστὶν ἐν μεγάλῳ σώματι, parui autem ve-
nusti sunt, iidemque ob sibi respondentem mensuram mem-
brorum commendati, pulchri autem nullo pacto sunt. Inde
Propertius inter notas pulchritudinis, eleg. 2. lib. 2.

Magna cor-
pora, pulchra,

Fulua coma est, longæq; manus, & maxima toto
Corpore, & incedit vel loue digna foror.
Eandem notam assignat Catullus Quintiæ, nisi abes-
set salis mica. Eodem fortasse pertinet locus Platonis
lib. 7. Leg. σώματα ἢ κάλλιστα, ἢ ἰσχυρά, ἢ ἄσπαστα, ἢ
ὡς ἰσχυρὰ δ' εἰ νέον ὄντων, ἢ ἄσπαστα ἢ παλίων: Corpo-
ra pulcherrima simpliciter ea fore censeo, qua rectissima
in tenera ætate crescunt. Et enim rectitudo, tota ad pro-
ceritatem tendit: quo enim quis minus rectus, eo
minus præstans & procerus. Cum posteriore Ari-
stotelis loco quadrant verba Sapphūs, quæ aduocat
Scholiastes Pindari, μικρὰ μοι παῖς ἔμμενας, καὶ γυναικί:
parua mihi videris esse puella & sine gratia.

Stabile ma-
trimonium
quod.

9. IVNGAM.] Aptè, loquitur enim Iuno, cui vincula
iugalia cura, vt habetur 4. Æn. Adi.
10. STABIL.] Propriè, quod alij iam obserua-
runt. Videtur enim hæc vox vsurpata in matrimo-
niis, quæ dirimi non poterant, Cicero in Anton. ve-
luti rem explicans, dixit, in matrimonio stabili & certo
collocavi, vbi vox posterior priorem explicat. Virgilia-
nam sententiam Propertius ita extulit lib. 2. eleg. 6.
Semper amica mihi, semper & vxor eris.
& Plautus Aulul. Quod tibi sempiternum salutare sit
procreandis liberis.

Proprium
pro perpetuo.

II. PROPRIAM.] Ideo propriam, quia matrimo-
nium stabile. Proprium enim idem est, quod per-
petuum. Terentius Andr.
Ego Deorum vitam propterea sempiternam arbitror,
Quod voluptates eorum proprie sunt.
Hirtius de bello Africano. Quod proprium gaudium bel-
lantibus fortuna tribuere non decreuit: id est, perpetuum.
Sed signatus est locus Artemidori, li. i. c. 2. qui vxo-
rem vocat, ιδιότατον, rem propriissimam. Transfer in
hunc locum, quæ adduco. 6. Æn. ad illud,
— Propria hæc si dona fuissent.
Sunt, qui sententiam Poëtæ referant ad nuptias quæ
fiebant per coëtionem, nam hæc nequibant dissol-
ui: cum tamen dissoluerentur, quæ fiebant per vsum
& per confarreationem. De hoc triplici nuptiarum
genere ego iam lib. 1. Georg. Non hinc omittam, vt Ser-
uius verum hunc expendat. Cum dicit connubium,
legitimum indicat: cum stabili, longam promittit con-
cordiã, & quæ diuortio careat: cum propriam, adul-
terij remouet suspicionem: cum dicabo, obsequentem

A eam fore monstrat. Sic fermè ille
12. DICABO.] id est dabo, explicante Mureto. Dico, dica-
das, quod etiam Seruius admonet. Sic & Catullus,
Quos iunctos Cameri mihi dicaris,
id est, dederis. Quin dico vnum è tribus verbis Præ-
toris, Muretus à dicando ducit, non à dicēdo. Quod
ille fauente litterarum genio. Nam, cum tria illa ver-
ba Do, Dico, Addico, darentur Prætori, quibus ille vtretur
ad dandum cuique, quod suum esset, ad quem
vsum verbum dico, dicitis? Adiuuo explanationem Mu-
reti verbis Liuij lib. 5. ex oratione Licinij Calui ad
Quirites. En vobis, iuuenem filium tenens, effigiem, atque
imaginem eius, quem vos antea tribunum militum ex ple-
be primam fecistis: hunc ego institutum disciplina mea vi-
carium pro me Reip. do dicoque. In quibus verbis cum
allusio sit ad solemnia illa verba: tum nemo hic a-
gnosceret dico, dicitis; potius, dico, dicas. vt sit sententia,
do, & confecro.

Dico Præ-
toris verbum.

13. PVLCHRA FACIAT TE, &c.] Optimè, hac
enim re plurimum delectantur parentes. Apud Plu-
tarchum in Apophtheg. Lacæna quædam cum mō-
strasset quatuor filios, quos habebat κοσμιωτάτους, ele-
gantissimos, subiunxit istam: τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ τέκνα
λαίε, & ἀγαθὴς γυναικὸς, ἔργα & ἐπιτελοῦσιν ἐπαίρειος, & μεγα-
λαχρεῖν: Huiusmodi esse debent honestæ & bonæ mulieris
opera: his gloriari, his sciatitare. Homerus quoque
Odyll. II. Neptuni ore, τρεῖς εἰς ἀγλαὰ τέκνα: paries pul-
chros filios. Sed cur non comparo Virgilium cum Ho-
mero? vt scias ita Græcos imitari, vt cum victoria.

Filij pulchri.

14. IUNO.] Somnum orat, vt Iouem sopitum reddat:
quod si faciat, promittit illi se daturam Pasitheam
vnam Gratiarum ad nuptias. Itaque vult Homericæ
Iuno, vt sopiatur Iuppiter, quod non aptè, nam quis
dicat primum motorem (talem ipsi putabant Iouem)
dormire? Deinde cum somnus datus sit rebus mate-
riatis ad virium reparationem, Dij Homericæ si dor-
miunt, etiam pereunt. Consultior Maro, qui nihil
petit in superius numen, quanto minus in omnium
supremum Iouem: Tantum vult, vt obruantur Tro-
iani. Orationem suam sic incipit Iuno Homeri, ὄναρ
ἀνάσσει παῖσιν Ἰου. Vbi supra Iouem constituit Deum
alium, quod absurdum: & Somnum, quod absurdis-
simum. Iuno Virgilij tantum captat commendans
Æoli potestatem, & hæc à Ioue, quod cedit in glo-
riam Iouis. Deinde Iuno Homericæ promittit Som-
no καλὸν ὄναρον, pulchrum thronum, quo dono nihil il-
lectus somnus, tergiuerfatur: quod non accidisset,
si sciisset illum Iuno captare. Inde vrgens promittit
illi vnâ Gratiarum. Primo malè datur Somno Gra-
tia, vt cum illo dormiat, cum Gratiæ non debeant
dormire. Deinde, vni adiungi non debent, quæ sunt
communes omnibus. Tertio Gratiæ in comitatu sunt
Veneris, non Iunonis. quæ ergo dat Nympham non
suam? Quarto in ore Iunonis est verbum ἀπέχομαι,
quod turpe est, & signat rem coniugum, ac perinde
Somno promittitur voluptas, quæ bestiarum est:
multo meliùs Eolo proles, cuius gratia matrimoniū
est institutum: & hæc, pulchra, quod parentibus
exoptatissimum. Progredior. Respondet Somnus
Iunoni, vt iuret sibi per aquam Strygiam, quod sanè
rusticum. Æolus contra nihil vult sibi per iuramen-
tum firmari, tantum per modestè & grauitè, tuus δ'
Regina quid optes, &c. Vbi tantum per motus reue-
rentiæ Iunonis vult illi obsequi, quod non facit
Somnus, qui statim vt audit Pasitheam se ducturum
χρησάλο, exhilaratur, vt qui voluptatem suam querat,
non gustam Iunonis. Ac, ne cæletur eius animus, ad-
dit, se illam dies omnes desiderauisse. Nonnulla ex
his Scalgerij iunt.

Virgilius
superat Ho-
merum.

Homeri
Vitia.

14. O REGINA.] Iuno Æolum proprio nomine
vocauerat, vt conciliaret: Æolus contra non pro-
prio, sed dignitatis, quod est reuerentiæ, quam par
est inferius numen præstare superiori. Ergo, Regina,
sicut aliorum, sic mea.

15. TVVS δ' REGINA QVID OPTES, &c.] Est
hoc, quod Euripides in Supplicibus dixit
Σὺν τὸ μνησθῆναι ἐμοὶ, ἡμῶν ἢ ἀκούειν:
Tuum est verba ad me prolixè facere, meum audire.
& in Ione.
Σὺν λέγειν, τοιμῶν δ' ἐμῶν.
Tuum est dicere, meum audire.

Quod Venus loquens cum Iunone apud Home-
rum. 14. ll.
Κυδὰ ἔτι, φρονέεις, τελέσει δ' ἐμὲ θυμὸς ἀνωγειν:
Loquere quod cupis, perficere me animus iubet.
Quod Theodosius ad Ambrosium apud Cedre-
num. σὺν ἔργον ἐστὶ, τὸ δ' εἰξήσθαι μὴ & κερᾶσαι τὰ φάρμα-
κα ἐμὸν ἢ τὸ δ' εἰξᾶσαι: tuum est medicamentum mihi
ostendere, & miscere, meum accipere. Quod Phædra ad
Hippolytum apud Senecam:
Te imperia regere, me decet iussa exequi.
Quod Philostratus in epist. dilatas præclare senten-
tiam. πρόσταξον ὡς ἔοικε γέ, παίδωμαι: πᾶν κίλδδθιν,
ἐμβαίνω. παλιν εἰς ἀπὸρροίαν, κατ' ἔργον: ἴψα μὲν ψυχῆν,

16. TV MIHI QVODCVMQVE HOC REGNI
EST, &c.] Sunt qui sententiam Poëtæ referant ad
physicam rationem, quod tempestates consentur è
nubibus, quibus præest Æolus: hæcque ventis agiten-
tur, quibus præest Æolus. Apta ad hunc locum ima-
go Æoli, quam ita describit Albricus lib. de imagi-
nibus Deorum: stabat in antro Æolus linea veste in-
datus, & præcinctus, tenens sub pedibus folles, in manu
autem vtraque cornua: quæ ori admoens, ea sufflare, &
ab vno quoque cornuum sex ventos emittere videbatur.
Et, quia Iuno regnum ei dedisse fingitur, à dextris ei ad-
stans, septa nube coronam ei imponebat: à sinistra verò
ei coniugem Iuno pollicita est. Est hæc Deiopeia.

Æoli ima-
gō.

17. SCEPTRA.] In Iunonis potestate credebant
veteres esse regna, imperia, scepra, coronas. Pau-
sanias in Corinth. illius simulachrum exhibet cum
corona in capite, cum scepro in manibus. Hinc illi
dedicat Nero auream coronam, pallam purpuream,
quæ duo Regum insignia, scribit idem Paus. eod-
dem loco.

Iuno præest
regnis.

85^a Hæc vbi dicta, cauum conuersa cuspide montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Quæ data porta, ruunt, & terras turbine perfiant.
Incubere mari, totumque à sedibus imis
Vnâ Eurûsque Notûsque ruunt, crebèrque procellis
90 Africus: & vastos voluunt ad sidera fluctus.
Insequitur clamor que virum, stridor que rudentum.
Eripiunt subitò nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra,
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
95 Præsentem que viris intentant omnia mortem.

ARGVMENTVM.

Æolus portam aperit ventis tribus, ruunt illi agmina-
tum, & momento temporis omnia commiscunt: clamant
nauæ ad subitum malum, rudentes stridunt, adueniunt
tenebræ, celi intonant, micant fulgura, mors præsens o-
mnes perterret.

EXPLICATIO.

^a AGREDITVR Poeta tempestatem suam
Anquam satis laudatam. Clara omnia sunt,
perpendenda tantum aliqua, & leui calamo, nam si
omnia examinanda, quis tandem finis? In illo Hæc
vbi, agnosce dactyli celeritatem, ad explicandam
eam, qua opus in re præfenti. Ideo postea dicta sine
verbo sunt, ne mora fiat. Cum audis montem impul-
sum in latus, augurare atrocissimam fore tempesta-
tem (hoc iam expendit Quintil. lib. 8.) non enim
quæcumque porta ventis datur, sed totus mons in
latus dimouetur. Erumpunt verò venti non ventus,
iūque agminatim. vt autem exeat vocalibus istis
ruunt, porta aperitur, quod iam Iulius Scal. animad-
uertit. In versu isto Quæ data porta, ruunt, & terras
turbine perfiant. vide quoties repetatur canina littera,
quæ apta ad strepitus, fremitus.

^b Quid iam venti post exitum? Primum incubere
mari. Est hic incubere, totis viribus inniti, ac mari
inhærescere, ita vt vis quædam significetur, & graui-
tas molestissima. Exierant tres venti (adhuc enim in
carceribus Aquilo) videlicet Eurus, Notus, Africus.
Hi erunt mare totum ab imis sedibus, ab imo fundo,
euerruntque illud, & conturbant, voluuntque ad lit-
tora vastos fluctus. Reddit Græcum μεγάλα κύματα.

^c Habes tempestatis causas, & quæ antecedunt
iam effecta, & quæ sequuntur: videlicet hominum
clamor, rudentum stridor. Tempestatis horror apparet
in istis syllabis cla, stri, ru. Deinde littera (r) quinque
repetitur, quæ formata ad horrorem. Sequitur id quod
in omni tempestate teterrima accidat necesse est, ni-
mirum tenebræ, caligo ætris, obscuritas cæli, ac de-
mum nox. Fiunt hæc omnia momento temporis,
ideo subitò. In verbo eripiunt agnosco quiddam vl-
tra vulgarem aleam poetarum. Quid illud? cœlumque
diemque, vulgaris quispiam diceret lucem: iam cum
emphali Teucrorum ex oculis. Nam quamuis Lycij
Æneam sequebantur, sed Troianorum signatè cau-
sa tempestas excitatur. Quid illud nox? & incubat?
Fuit enim hic necessaria noctis mentio ad fulgura,
quæ deinde sequuntur, nam hæc in nocte horribi-
lius & clariùs micant. Quis iam ille horror? Into-
nuere poli, & crebris micat ignibus æther. Ait crebris,
quia in tempestatibus crebris micant fulgura, quam
B 4 continua

tonitrua audiuntur. In tanta rerum formidine, quid expectandum, nisi mors? hanc & presentem intentant omnia. Quae sunt hic omnia? venti, fluctus, caelum, tenebrae, tonitrua, fulgura. Vide quot hostes?

NOTAE

Virgilius fupetat omnes poetarum.

HAC VBI DICTA, &c.] Iudicium summorum virorum est, neminem poetarum conferri posse cum Virgilio in hac tempestatum descriptione. Nam Homerus Odyss. 5. illam tantum inchoavit, non perfecit, ubi multa sunt indigna Homeri ingenio. Lucanus lib. 5. furit, & multa inter-dum ridicula. Ovidius. 1. Trist. & 11. Met. nugarur in re satis lucuofa. Papinius. 5. Theb. & Flaccus. 1. Arg. sui semper sunt similes. Seneca in Agamem. multis redundat. Apollonius plebeius est multorum iudicio. Sed cum praesertim Maro in nonnullis haeserit Homericis locis ex lib. 5. Odyss. placuit ante omnia illius versus adducere ab eo loco, quo Neptunus nubes congregat, vsque ad eum, quo Vlysses ab vndis emerfit. Sunt omnes triginta tres, quos ego in viginti octo contuli satis praeproperae, non fidus quidem interpres. Ait itaque Homerus:

Hac vbi dicta, legens nubes, turbansque tridente Aequora, ventorum commisit praelia, terra Et ponto noctem immittens. ruit imbrifer Eurus, Atque Notus Zephyrusque volant, fremitusque rotatur Ingenti Boreas; soluuntur frigore membra Magnanimo Heroi: tum secum talibus inquit: Me miserum, quid me fieri verisne locuta Diua malis, quae me magnarum turbine aquarum Ventorumque fera praedixit mole premendum, Ante tuos nobis vultus quam cernere detur Patria? tam cerno quae Iuppiter astra coronat Nubibus, & quales demittit ab aethere nimbos, Insanit grauis ira maris, ventisque remugit, Misceaturque fretis. d' terque quaterque beati Quae ante ora ducum Troiae sub manibus altis Contigit oppetere, d' frustra fortissima Troiam Agmina, tum melius vitam mihi fata negassent, Cum praeferratis torsero hastilia comis Magnanimi circa defunctum corpus Achilli: Nunc manet exitium pelagi, tum gloria facti. Talia iactanti stridens a vertice fluctus Irruit, inueneritque ratem: longè excidit ille, Et clauum amisit manibus, malumque refregit Tempestas ventorum ingens: pontusque pendente Antenna, & velum: vasti ipse in gurgite ponti Delituit, fluctu madidusque trahentibus illum, Quas dederat vestes abeuntis dia Calypso. Emergit tandem, mox salsas euomit vndas.

2. CAVVM] Hoc physicè fortasse dictum. Nam caua loca ventis replentur, inde & terrae motus existunt.

3. CONVERSA CUSPIDE] Auerfam sceptri partem intelligit, explicatore Hortensio, nam supra Aeolo sceptrum dederat, non hastam. Sed is non firmat, cur extrema pars sceptri dicatur cuspis. videme ad illud 6. Aen.

Ille vides pura iuuenis qui nititur hasta. Interim scias, hastam sumi pro scepro, vnde confequens, vt extrema hastae cuspis accipiatur pro extremo scepro.

3. MONTIEM] Statius 10. Theb. saxum dat, quod claudat portas Aeli,

Portam iterum saxo premat imperiosus, & omne Claudat iter. Virgilius ex Calabro, vt apparet, qui lib. 14. incipiens tempestatem, χροῖν ὅτ' ἀναμάτοισιν ἔρ' ἔμεγα τὴν τετραῖν, validis manibus scepro montem percussit. Loquitur de Aeolo.

& postea. Cite δ' ἔρρηξε κολώνην, vi dirupit collem.

4. IMPVLIT IN LATVS] Corradus & Germanus referunt hoc ad ventos, qui obliquè aspirant & in latus. Graeci dicunt πλάμαα πλάγια, hi sunt praesertim Notus & Boreas, quorum φορὰ ἔστ' ἰσθμῶν, ait Arist. 2. Meteor. Ex Virgilio Flaccus. 1. Argon.

—tum valido contortam turbine portam Impulit Hippotades.

5. AC VENTI VELVT AGMINE FACTO, QVA, &c.] Exitum ventorum è carcere, & conatus primos ad pugnam ita expressit Homerus Odyss. 12.

—ἦλθε Καυλῶδες Ζέφυρος:

venit stridens Zephyrus. Languidum hoc, & nihil ad verba agmen, turbine, persilant, ruunt. Aequè frigide

9. Il. loquens de Borea & Zephyro inchoantibus tempestatem, ἔλθον' ἔξαπίνης: venientes repente. Homericis interpretes, vt medeantur tanto languori, reddunt ruentes. Aliquantum dignius Odyss. 4.

—λίγιον δ' ἀνέμων ἐπ' αὐτῶνα χεῖε:

frigidulorum ventorum flatum effudit.

Sed neque hic caret reprehensione. Nam vox prima potius ad conatum pertinet, & canoros sonitus, quam ad impetus, qui excitandi in tempestatibus. Ab Calabro lib. 14. ita educuntur venti, οἱ δ' ἄφορ' ἔξέρχοντο. Sumpsit ab Homero, qui ἐπιχέει. Addit Calaber duo alia verba, ἀρροῦτο, φέροντο. Aitatus in Phænomen. sic inchoat exprimens impetum, ἔραρε χειρῶν. Ovid. 11. Met. ita incipit:

Cum mare sub noctem tumidis albescere cepit Fluctibus, & praecipit spirare valentis Eurus.

In quibus nulla efficacia, ait Iul. Scaliger. Aliquanto dignius Valerius,

—fundant se carcere lati Thraces equi.

Dignissimè Horatius, & cum maiestate, od. 10. Epod. Infurgat aquilo quantus altis montibus Frangit trememes ilices.

Varro in Marciopote ita praecelare: Ventique frigidus se ab axe eruperant Phrenetici, septentrionum silij Secum ferentes tegulas, ramos, syrvas.

Reliquos nihil moror. Nam Statius non ventos educit, quod proprium fuisset, ad tempestatem, sed tantum silit nubem imbre grauidam. Lucanus nescias vnde incipit: prius animam quam in mare educat, Auulsi laceros percussa puppe rudentes Turbo rapax.

Et cum duplo plures versus impendat, quam Virgilius, non se tamen ad rem tantam accingit: & post multam stragem Corum aduocat, deinde Boream, & credit, Eurum quoque & Notum eò venisse.

6. PORTA] Vasis genus describit Vitruuius lib. 1. cap. 6. ipse vocat Aolypilam, id est, portam Aeli. Qui legat, quae ibi Vitruuius, facile intelliget huic vasi nomen inditum à portis Aeli. Peritiam Maronis Turnebus colligit lib. 25. cap. 12.

7. ET TERRAS TURBINE PERFLANT] Homerus γαῖαν dixit, Virgil. terras maluit: nam, sicut mare, totum est elementum, maria partes huius elementi, sic terra totum est elementum, terrae partes huius elementi. Nullus est autem ventus, qui totam terram perfleret, quod docet Plinius lib. 2. cap. 47. Monuit hoc Cor. qui etiam addit, Poëtam bene terras mari praeposuisse, quod etiam Homerus fecit γαῖαν ἔμει, καὶ πόντον. nam venti è terris nascuntur, & has prius perflant, quam mare. Firmat auctoritate Aristotelis. Serio aduertit Modicius, vitiosam esse illam interpretationem terras turbine perflant, id est, flant per terras.

Homeri li- quor.

Prouerbia- les formae sumatae ab initio tem- pestatis.

Aeolypila genus vasis.

Virgilius fupetat Homerum.

ras. Nam hic non flatus longè lateque vagans exprimitur; sed impetus & vehementia.

8. INCVBERE MARI. Homerus, de ventis singulis πῶς. Illum imitans Hestodius in Theog. πῶς αἰετοει ἰς ἠεροειθέα πόντον ait, auras incidisse in nigrum pontum. Latini ex ductu Virgilij incubere. Nam Ouidius in epist. Laodam.

Incubuit Boreas, arreptaeque vela tetendit.

Seneca in sua tempestate: venti-vndique incumbunt simul. Dio Chryf. orat. 75. ita extulit, κατερείσαντο ἀνέμου. Cedrenus ita, λαβῆσατο καὶ θυέλλης δίκην ἐπέσειθεν.

9. TOTVMQVE A SEDIBVS IMIS.] Est haec prima maris agitatio. Nam haecenus tantum impulsus in latus portae, datus exitus, perflatae terrae. Hanc primam maris agitationem Calaber ita expressit,

—ἔπεισ' ἐνάχιζε θάλασσα ἄχαιτον.

ingenuit mare vehementer. Homerus, ἐτάραξε πόντον, turbauit mare. Illi haerens Archilochus in Thracicis apud Heraclidem Ponticum, κύματι παρασέεται πόντου. Seneca tamen, & Horatius suo duci. Ille pelagus infimo euersum solo. hic od. 10. Epod. inuerso mari. Plinius quoque lib. 9. c. 16. loquens de tempestate excitata à canicula, ab imo versa omnia. Est enim hoc quod dixit Virgilius, mare erutum ab imis sedibus.

Huic inchoanda tempestatum rationi insunt formae quaedam prouerbiales. Demosthenes de falsa legat. ἀντ' ἀνο & κάτω τάχει πεισσοῖκα: omnia sursum deorsumque vertit. Et Dinarchus contra Demosthenem, ἀνο & κάτω μεταβαλλόμενον: sursum deorsumque commutans. Et Aristides in Eleustina, πάντων ἀνο & κάτω γινόμενον: omnia sursum deorsumque vertentur, & in 2. Platonica. ἢ ταῦτα κινηθεῖς ἀνο & κάτω; Nonne haec sursum ac deorsum voluit? Cambyses apud Herodotum, lib. 3. Αἰγυπία τὰ ὑψηλὰ ἀνο, κάτω θίσει, τὰ δὲ κάτω, ἀνο: summa Aegypti reddam ima, & ima summa. Ammianus lib. 16. agitabat autem, miscedatque omnia sine modo. Seneca epist. 44. Omnia ista sursum deorsum fortuna versauit. Velleius lib. 2. loquens de Tib. Graccho summa imis miscuit. Plautus Rud. à fundamento mihi mouisti mare. Existimo enim has formas duci ab inchoante tempestate. Caeterum, quod hic Virgilius sedes ima, in 2. Aen. dixit imo fundo: in 3. G. ima vnda: & Tibul. li. 4. imo fluctu. Quibus omnibus opponere summum fluctum, quo vsus Nofter in hoc libro infra.

10. VNA EVRVSQVE NOTVSQVE, &c.] Verfus pene Homericus, Odyss. 5. ἔφυγον, Νότος τ' ἔπεισε, Ζέφυρος τε δουραῖς: Nominat, Eurum, Notum, Zephyrum, qui simul irruerunt.

11. CREBERQVE PROCELLIS AFRICVS.] Putat Turnebus hic verè intelligi Zephyrum, etiam si Africum nominari: tum quia credendus est contendisse ad Homeri imitationem, qui Ζέφυρος τε δουραῖς, tum quia infra ait,

Eurum ad se Zephyrumque vocat.

Neque enim credibile est nominasse ventum non prius nominatum. Itaque Poëtarum more Africum posuit pro Zephyro, videlicet ventum pro vento. Turnebus Germanus sequitur, quod par mihi pro multis. Rem firmo auctoritate Taciti. 2. Annal. vbi Austrum videtur ponere pro quouis vento imbrico; scribit enim: Omne dehinc caelum & mare in Austrum cessit, qui tumidis Germania terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, ac rigore vicini septentrionis horridior, rapuit distecitque nauis. An Aufter vicinus septentrioni, cui omnino oppositus? Generaliter itaque, & ex ritu Poëtarum (ait Lipsius) quemuis ventum intelligit. Pro hac re Homerum adduco, qui. 9. Il. dixit,

A Boreas & Zephyrus, τῶν τε θρησκῶν ἀντων.

Boreas, & Zephyrus, qui è Thracia spirant.

Vbi ventum pro vento capias necesse est. Scio Didymum, & Eustathium, atque etiam Ammianum Marcel. lib. 27. scribere, Thraciam ita porrectam, vt in modum litterae (ait Didymus) attingat occidentem. Sed Straboni haereo, qui lib. 1. Vellicatorem quendam Homeri reprehendens, ait, Graecum non tam veritati haesisse, quam inclinasse ad mare finitimum, ac sibi notum, & inde dixisse, Zephyrum flare à Thracia. Quae dixi, vera puto. Si quis tamen velit Africum verè capere, non pugnem. Nam hic ventus furiosus, Seneca lib. 5. Natur. Quae est. Africus furibundus ac ruens ab Occidente hiberno. Proprie accepit Horatius, od. 1. lib. 1.

Luctantem Icaris fluctibus Africum.

12. VASTOS VOLVUNT AD LITTORA FLVCTVS. Est hoc fermè quod Homerus dixit. 3. Odyss.

Ἐνθα Νότος μέγιστον κύμα ποτὶ σκαλὸν βίον ἰσθεῖ.

Huc Aufter ingentem fluctum ad sinistram promontorium pellit.

Sed & verbum voluo in Homero est. 11. Il. πολλὸν κύμα κληῖσεται.

13. INSEQUITVR CLAMORQVE VIRVM.] Id quod necesse in re simili. Apud Aristidem orat. 2. Saecro. Serm. ad calamitatem vnus nauis, ἰσθμῶς δ', & δόρυθρον αἰτῶν, & βροχὴ πάσσαυ. ἢ ἐμπροσθεν τῶν: sudor ac tumultus nauarum, clamoresque vectorum cuncti. Sed hoc quid persequar? Lege Appianum 5. ciuil. in tempestate, quam passus Augustus, cum vellet pugnare contra Sextum Pompeium.

14. STRIDORQVE RV-DENTVM.] Funes sunt Rudentes nautici ad nauium ministerium: pro his accipit Plinius nautio, quibus naues ad terram religantur, Bayfius adci. monet. His Poëta dat stridorem, vt Ouid. in sua tempestate:

Quippe sonant clamore viri, stridore rudentes.

Bonus versus, vt qui ad Maroniana vestigia. Pacuuius dat sibilum, citante Seruio Armamentum stridor, & rudentium sibilus. Omnes ad eymon aspirant, quippe rudentes à rudendo.

15. ERIPVNT SVBITO NVBES, &c.] Attripuit phrasin hanc Seneca in Hippol.

Subrexe noctem, sidera, & caelum eripe.

Necessaria penè est in tempestatibus, describendis mentio tenebrarum, nam mali illius, hoc malum semper est comes. Possis hic multos poëtas, ridere. vnde, dices, hic risus? Nam aliqui bis, ter, quater, quinque, etiam ad illas recurrunt, tanquam egen-tes orationis, & volentes loco communi tempestatem locupletare. Virgilius semel tantum, apud quem erepto caelo, erepto die, nox ponto, incubat. Sed abstineo à crisi, auctores do. Homerus,

—σὺ δ' ἠεφείεσσι, κἀλυφε γαῖαν ἕμῃ, & πόντον, ἐράρες δ' ἔρανον νύξ. Nubibus terram simul pontumque operuit, ruit autem è caelo nox.

Post aliqua iterum recurrit,

—νεφέεσσι σπερσέσθαι, ἔρανον δ' ἔρον Ζεὺς. Sed abstineo, vt dixi, à crisi, Apollonius in sua tempestate lib. 2.

—κελευθὴ δ' ἔρανον ἀρχέλις. Αμπερχεν.

—Occupauit caelum nigra caligo.

Calaber in sua, ἐριμὴν νύξ. Appianus in sua, lib. 5. Ciuil. τότε σκότος ἠνωχλεῖ νυκτὸς. Flaccus. 1. Arg.

Picidae premit nox omnia caelo.

& in. 2. —subitus cum luce fugata

Iturrit

Horruit imbre dies. Hoc Matonis est, qui in. 5. libans tantum tempestatem, & inhorruit vnda tenebris. Qui fortasse à Pacuio, nam hic in sua,

— in horrescit mare, Tenebrae conduplicantur, noctisq; & nimbium occacat nigror.

Petronius Sat. hac vna re potissimum tempestatem exaggerat: inhorruit mare nubesq; vndique adducte obruere tenebris diem. & inf. tam spissa repente tenebra lucem suppresserant, vt ne proram quidem totam gubernator videret. Achilles Alex. lib. 3. tempestatem, quam ducit latissimè, statim à tenebris inchoat. Ouidius in Met,

— caret ignibus ether, Cœcæque nox premitur tenebris hyemisque futique.

Iterum: Omne latet calum, duplicatæque noctis imago est.

Stattius, — inde horror aquis, & raptus ab omni Sole dies miscet tenebras.

Seneca in Agam.

— calum perit, Nec vna nox est, densa tenebras obruit Caligo, & omni luce subducta fretum Cælumque miscet.

Si quis hæc damnet, sciat multa hinc amputata, & hæc relicta ad imitationem adolescentium; ac multa huius tempestatem possent simili copia illustrare, me tamen continet suspectus tædij.

16 DIEM Id est solem (notatore Parrhaf.) nam postea; Collectæque fugat nubes, Solèmq; reducit. Apertis Claudianus, & Lucretius. Hic, lucida tela diei, id est, solis: ille, in Raptu;

Merferat vnda diem, id est, solem. hic contra soles pro diebus accipi, clarum. Quid si verè diem ad æquor, ita ego accipio Senecæ Rhetorem cont. 16. Emicabant densis vndique nubibus fulmina, & terribili fragore horrida tempestatem absconderant diem.

17 PONTO NOX INCUBAT ATRA] Melius quam Homericum ὀρώρα νύξ, ruit nox. Ab nostro Curtius lib. 9. caliginem, ac tenebras, ac perpetuam noxem profundo incubantem. Hoc enim verbo molestif-

A simum quiddam indicatur. Tale illud Horatij lib. 1. od. 3. Macies, & noua febrium Terris incubuit cohors.

18 INTONVERE POLI] Quis hoc tacuit in tempestatibus? vetus poeta apud Tullium in Diuinat. Flamma inter nubes coruscât, calum tonitru contremitt. Homerus Odyss. 12.

Ζῆς δ' ἀμύθη βροντῆος, & ἔμβαλε νηὶ νεραυνόν: Iuppiter autem simul intonuit, & iniicit fulmen nauis. Calaber diuidit, nescio quam quomodo sequutus, nam fulgura dat Palladi, tonitrua Ioui. Stattius in sua tempestate iterum recurrit, quod vitiosum, nam cum primò intulisset, multa crinitum misile flamma, deinde post aliqua,

— elisit nubes Ioue tortus ab alto Ignis. Apud Valerium,

— Picei fulsere poli, pauidamque coruscæ Anteratem cecidere faces.

Furorem Lucani vide: Tum superùm conuexa tremunt, atque arduus axis Insonuit, motaq; poli compage laborant.

Noluit tonitrua dicere, sed describere à tremore, à sonitu, à laborante cælo.

19 ET CREBRIS MICAT IGNIBVS ÆTHER] Nulla est in Poëta hysterologia, sed sequitur rectum ordinem, nam primò est tonitruum, deinde coruscatio fulgetrarum, tamen velocius oculi splendorem suum, quam aures suum sonitum accipiant. Sed cur æther, cum tonitrua & fulmina existant in aëre? sicut & Ouid. tonitribus æther, & multi alij. Satisfacit Corradus. Seruiuit Poeta maiestati carminis, nam grandius æther, quam aër: vel loquutus hyperbolice, quasi cælum ipsum flammam emisisset: vel ex opinione mortalium, qui aiunt cælum fulgurare, micare, strepere. Posset tamen vox torqueri ad elementum ignis.

20. PRÆSENTEMQVE VIRIS INTENTANT OMNIA MORTEM.] Catullus dixerat: ostentant omnia lethum. Sed grandius fecit Maro. (ait Scaliger) commutans, Ouidius quoque in sua tempestate luculentem:

— totidèmq; videntur Quot veniant fluctus, ruere atque irrumpere montes. Scaliger Luciano attribuit memoria lapsus.

Virgilius descendit.

b Sequitur oratio affectibus magnis plena. Incipit ab exclamatione, felices indicans illos, qui ceciderunt in bello Troiano, tum quòd ceciderint ante ora suorum parentum, tum quòd in conspectu Troiarum nam quid felicius morientem, quam habere testem suæ virtutis, quo carent, qui misere in mari pereunt?

c Apostrophe ad Diomedem, qui filius Tydei Optat verò cecidisse sub illo hoste, cum quo ad Troiam pugnauerat. Est verò in istis tacita Æneæ laus, tum quia cum fortissimo Græcorum pugnauerit, neque victus fuerit: tum quia ira pugnauerit vt voluerit occumbere, sed non potuerit. nam quantum in se fuit, ipse voluit mori. Verbum illum tuæque animam hanc effundere dextra, nota, totum fere exprimi cum hiatu oris: vt declaret Poëta ipsum actum animæ volentis exire. Fugit enim vates consultò illas litteras, quæ compressis labijs efferuntur. Exaggerat ad finem calamitatem suam ab Hectore, Sarpedone, Troianis reliquis: quibus contigit tanta felicitas, vt ad Troiam caderent sub hoste nobili, Hectore ab Achille interfectus, Sarpedon à Patroclo. Assumitur Simoëntis mentio cum emphasi. Quasi dicat. Si moriendum aquis erat, quanto melius oportuerat cedere Troianum hominem apud Troiam, & in Troiæ humine, vbi alij fortissimi ceciderunt. Multa subterfugant expendenda, quæ omisi tamen, ne quis me nimium scrutatorem putet. non omitam dignissimum esse laude Virgilium, qui toties in hoc sermone laudet Æneæ ante ipsius Æneæ, & tamen ita ingeniosè, & rectè, vt decebat laudantem se.

A verba ista Heracliti citata ab nostris eruditis, θάνατος ὄδωρ γίνεται: animis aqua est mors. Aristoteles, 3. Ethic. de viris fortibus, qui moriuntur in mari, ait, καὶ τὸν θάνατον τὸν τοῦτον δυσχεραίνουσιν: ferunt molestè tale genus mortis. & addit postea, velle illos cadere in bello, quam mortem in bello vocat honestissimam, adhibita hac ratione, quia cadunt ἐν μεγίστῳ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ: in maximo & pulcherrimo periculo: qua laude ait carere illos, qui obeunt in mari. Apto hic verba Nazianzeni orat. 1. vbi inter ea quæ accidunt in tempestate, tum hoc subiicit: καὶ τῆς ἀνδρείας κερδὸν ἔχοντες nullam habent occasionem ostendende virtutis. Hæc res adeo vulgata fuit, vt milites quidam (narrat ibidem Synesius) statuerint sibi necem sua manu consciscere, ne naufragio perirent, quia mors aquarum exitialis erat animæ. Verba Synesij, πρὸς τὸν αἰέρα πῦρ ψυχῆς ἐρυγῆν, ἀλλὰ μὴ πρὸς κύμα χαλόντας. Volebant animam disflare in aërem, non extinguere in aquis.

Mori in bello honestissimum.

Laceraui locum Synesij, quia longus. Ad hanc veterum persuasionem pertinere arbitror Plurarchi locum de primo frigido, vbi ait, Homerum non fabulosè, sed physicè opposuisse fluium Vulcano, Neptunum Apollini: atque Æschylum dixisse πᾶσι ὄδωρ, δὴ πῦρ: compeste aquam, ignis ranam. itaque hoc naturali innolucro aspirant illi ad explicandas inimicitias aquæ cum ignea anima. Additque, apud Persas fuisse supplicandi genus acerrimum, & securum repulsa, si supplex cum igne in fluium descendens, minaretur ignem se in eum abiecturum, nisi impetraret, quod petebat. Fiebat enim compos voti, sed puniebatur propter comminationem, vt pote iniustam, & naturæ contrariam. Quod tamen si conferri queat ad ignem Deum Persarum, non video cur non etiam ad rem, in qua sum. Huc trahit Delrius versus Albinouani:

Sæque feris credunt per inertia fata marinis Iam non felici laniandos sorte relinqui. Item locum Senecæ, & Alexandri Ætoli. vide illum in Agamem. Huc spectat Ouidius lib. 1. Trist. eleg. 2. Non mortem timeo, genus est miserabile lethi, Demite naufragium, mors mihi munus erit.

Persarum supplicandi mos.

Sed de hac re loquor infra ad locum alium. 3. TALIA VOCE REFERT] Mutauit Homericum, εἶπε πρὸς δὲ μεγαλήτορα θυμὸν. secum locutus est ad generosum animum. Nam tempestas Homeri ad vnum tantum Vlysses destinatur, neque alterius fit mentio; igitur secum loquatur necesse est. Maro in Troianos omnes tempestatem concitat, & ideo ab omnibus audiri Æneas debet, ideo voce. Nullus itaque est pleonasmus.

4. O TERQVE QVATERQVE BEATI] Ponit numerum finitum pro infinito. Commentatio Macro-nitus pro in-bij de septenario tantum numero, quem & Beroal-finito. dus sequitur & Petr. Bongus, ad Virgilij locum inanis omnino est. Hic tantum monuisse sit satis, locum tracto 12. Æneid. ad illud, Têrque quaterque manu pectus percussit honestum. Transfer huc.

5. QVEIS] Seruius quis legit, & insecti olim sic ait ques, quiui, quis. Cato in origi. ques sunt populi. Ques, quiui: pro qui, quo tum. 6. ANTE ORA PATRVM TROIÆ SVB MOENIBVS] Hic Virgilium cum Homero confero. Vlysses Virgilij cum est in tempestate, vocat felices, qui ceciderunt perat Home-darum gratia. Quid Æneas? felices vocat, qui obierunt & ante patriam, & ante patres. Quo inuui, pro patribus illos, & pro patria obiisse. An non hoc ma-

Perfarum mos.

Numerus finitum pro infinito.

NOTÆ.

I. SOLVUNTUR FRIGORE MEMBRA] Oppianus 5. Hal.

Δέματι καὶ καμάτῳ θυμολαγνῆ γῆρα κλύοντα. Timore, & dolorifico labore soluta sunt membra.

Homerus. Οδυσεὺς ἔλυτο γένατα. Vlyssis soluebantur genua. Roges, frigus quod astringit, qui potest membra soluere: Adi Corradum, qui late hunc nodum. Summa est, calore, quo alimur, deficiente, membra solui: inde est, vt fortissimi quoque abeunte calore à membris, & succedente frigore, contremiscant. Ideo Homerus Odyss. 12.

— λίπαι δ' ὄστια θυμὸς ἀγῆνωρ: deseruit ossa animus generosus.

Calabro in sua tempestate placuit ad animum confugere non ad corpus, κατὰ κλάσιν (ait) Ἀχαιῶν θυμῶ ἐνὶ σῆροισι: frangebatur Græcorum animus in pectoribus.

2. INGEMIT] Viris fortibus datur ex decore gemitus, nunquam lacrymæ, nisi ex misericordia. Ingemit autem (ait Seruius) non propter mortem, nam statim ait, beatos esse, qui obierunt, & ipse obiisse cupit, sed propter genus mortis, nam anima, quæ igneæ est natura, contratio petit elemento. Seruium hoc plaussibile est doctis, præsertim Nannio, Germano, Delrio, aliis. Itaque credebant veteres, mortem in aquis exitiabilem esse animæ, illique adducere integritum sempiternum. Nituntur hi testimonio Homeri Odyss. 4. qui de interitu Aiæcis Oilei,

Ὅς δ' ἔμψυχ' ἀπέβλαπεν, ἐπεὶ πῖπεν ἄλμυρον ὄδωρ: Sic ille quidem periit, postquam bibit falsam aquam. Nam de aliis mortuis cum loquitur Homerus, non ait illos periisse; sed vt quisque à corpore seiunctus est, ite ad domos Plutonis. Inde ait Synesius epist. 4. factum, vt cum ab Homero mortui in infernis excitentur, minor Aiæx nunquam introducatur, ὥς τῆς ψυχῆς ἐκ θύρας ἐν δ' αἰθ' ἐν, vt cuius anima in inferno non sit, quia omnino aquis perierit. Ad quam rem faciunt

E Têrque quaterque manu pectus percussit honestum. Transfer huc.

5. QVEIS] Seruius quis legit, & insecti olim sic ait ques, quiui, quis. Cato in origi. ques sunt populi. Ques, quiui: pro qui, quo tum. 6. ANTE ORA PATRVM TROIÆ SVB MOENIBVS] Hic Virgilium cum Homero confero. Vlysses Virgilij cum est in tempestate, vocat felices, qui ceciderunt perat Home-darum gratia. Quid Æneas? felices vocat, qui obierunt & ante patriam, & ante patres. Quo inuui, pro patribus illos, & pro patria obiisse. An non hoc ma-

a Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra. Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas, Talia voce refert: b O TERQVE QVATERQVE BEATI, Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis 100 Contigit oppetere. c ô Danaum fortissime gentis Tydide, mène Iliacis occumbere campis Non potuisse tuæque animam hanc effundere dextra? Sæuus vbi Æacidæ tælo iacet Hector, vbi ingens Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis 105 Scuta virum, galeasque, & fortia corpora voluit?

ARGUMENTVM.

Æneas ad subitum malum expanscit, ingemit, sublatiſq; ad cælum manibus, illos beatos putat, qui cum gloria ceciderunt ad Troiam sub diro hoste.

EXPLICATIO.

a EXPANSCIT Æneas ad subitum malum. Pauoris huius duplex est nota, videlicet so-

E lutio membrorum, & gemitus. In persona Æneæ feruatur decorum, nam hic timet, tum post alios, præcessit enim Præsentemque viris intentat omnia mortem, tum post emissos ventos, mare erutum, tenebras densissimas, tonitrua, fulgura. Alij, suos duces timentes inducunt in ipso aditu tempestatem, præter decorum. Tendit verò manus ad cælum, nihil preaturus, sed quia sequitur, d têrque quaterque beati, quasi ipsa manus sublatione ad sidera, indicet illos esse beatos, qui occubuerunt, cum in sideribus iam sint. b Sequitur

Mors pro patria laudabilis.

ius? Patres quippe & patria Atidis opponit pietatem gratia. Est enim excellentius, addo & sanctius, militem pro patria & patribus occumbere, quam suorum ducum gratia. Profero Liuij verba de lib. 28. vbi amplificans Scipio facinus militum, qui a se defece- rant, & ad hostes transferant, sic ait: De meipso taceo, temere potius quam auidè credideritis: is denique ego sim, cuius imperij taderè exercitum minimè mirandum sit. Pa- tria quid de vobis meruerat. Lapides pluerè, & fulmina iaci de celo, & insuetos fetus animalia edere, vos porten- ta esse putatis? Hoc est portentum, quod nullis hostiis, nul- lis supplicationibus, sine sanguine eorum qui tantum faci- nus ausi sunt, expiari possit, &c. Vides quàm tenuiter amplificauerit facinus in se admissum, quàm graui- ter & luculenter facinus admissum in patriam. Con- trario igitur argumento excellentius quiddam effi- ciunt, qui pro patria & patribus occumbunt, quàm qui solum ducum gratia. Alludunt verba Iocratris in epist. ad Philippum, laudantis non eos qui in bello occumbunt, sed qui pro patria, pro parentibus, pro liberis. Quod Noster expressit illis ante ora pa- trum & Troia sub manibus. Sed profero verba magni Rhetoris: καὶ δὲ μὴ κενὰς ἀπὸ τῆς ἰσοπαλείας τῆς ἐν τοῖς πολέμοις τελευτᾶς; ἀλλὰ τῆς μὲν ὑπὲρ τῆς πατρῴας, καὶ τῆς ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐπαίων ἀξίας. Neque ve- rò semper præclarum habendum est in bellis occumbere, sed quando id sit pro defensione patriæ, parentum, & libe- rorum, laudabile est. & Horatij od. 2. lib. 3.

Dulce & decorum est pro patria mori.

& Tullij in Philipp. O fortuna mors, qua nature de- bita, pro patria est potiss. reddita.

7. ALTISS] Pergama (sic dicti Troiani muri) dicun- tur fuisse altissima. Propertius lib. 2. eleg. 8. altaque Troia fuit. Horat. lib. 3. od. 6.

—Troia prope victor alta Phthius Achilles.

Pergama pro aedificiis altissim.

& ex illis alta quævis aedificia pergama appellari ex Æschylo adducit Seruius. Adeundus Cor. qui multa in hanc locum. Itis Troia sub manibus altis, videtur reddere verba Calabri, qui de Troia, ὑπὸ μὲν τῶν τῶν. Quod Euripides ita, καὶ κατὰ μέτρον τείχεσσι.

8. CONTIGIT OPETERE] Signata verba: pri- mum ad fortunam indicandam, quam attribuit il- lis, qui ceciderunt ad Troiam: alterum, quo alludit ad præclarum mortis genus, quo qui moriebantur, terram ore petebant, mordebantque: nam hæc est, D

Tetram op- petere, quid.

9. O DANAVM FORTISSIME GENTIS TYDI- DE] Discessit cum victoria ab Homero, quod notat Cor. Nam Vlysses optat cecidisse manibus multitu- dinis, quæ non magna laus: Æneas prudentius illius manibus, quem Græcorum fortissimum iudicabat (alludit quippe ad Homerum, qui Diomedem vo- cat κρατίστον Ἀχαιῶν) memor eos laudari debere, qui sint à fortissimis interfecti.

Virgilius su- perat Home- rum.

10. MENE ILIACIS OCCVMBERE CAMPIS NON POTVISSE] Fortasse ab Eurip. in Androm.

Εἴθε σ' ὑπὲρ Ἰλίου ἵνα γέ δαίμων Σιμωντιδα παρ' ἀντῶν: Utinam te sub Ilio sustulisset demon Simeontis ad ripam.

Mori in pa- tria, felix.

Attingit verò duos communes locos: quàm sit feli- cius mori in patria, quàm in exoticis gentibus: quàm beatius in terra, quàm in aqua. Possent facillè vtrun- que ornate, primum, ex Homero, Apuleio, Æschylo, Euripide, Nonno: alterum, ex Homero, Seneca Tragico, Alexandro Aetolo, Ouidio, Græcis epigrā- matis. Sed omitto consulens Breuitati. Adduco tamen locum Apollonij lib. 2. Excidij Hierosoly- morum, vbi Iosephum ducem Hebræorum inducit,

cuam his querelis. —tunc fundere vitam Hanc ego non potui bello? & felicitibus vmbriis Ire comes? cum sublato mihi Flauius ense Institur: ingrati cum me rapuerè sodales? Tunc non vulneribus potui cecidisse pudendis.

Et Alcimi lib. 3. apud quem Israelitæ, cum vident in fuga venientes contra se Ægyptios, ita in clamant ad imitationem Virgilij,

—δ τέρque quaterque beati Quos morte absumptos calidis Ægyptus arenis Condidit ante patrum morientes ora suorum: Digni habiti, qui tam diros sentire dolores, Nec stragem hanc possent nec pignora capta videre, &c.

Illud mène dictum cum magna emphasi. Ita supra, —Mene incepto desistere victam? Et Terentius Eunuch. Ego ne illum? qua illum? qua me? &c.

II. HANC ANIMAM] Affectus non vulgaris, quem Ouidius arripuit. 1. Trist. eleg. 2. in tempestate quam passus: Opprimit hanc animam fluctus, & in Ibin: —hanc animam nimium tibi saepe petitam.

Statius quoque, in sua tempestate, hanc animam dixit pari emphasi, versus postea adducam. Donatus in verba Terentij hanc ego vitam, ait, interpretans, quæ nos perturbat. & addit ita hinc capiendum Virgilium. Pari emphasi, 3. Æneid.

Vos animam hanc potius quocumque absumite letho. & 4. Æneid, Accipite hanc animam.

Terentius Hecyr. Hanc hanc animam parsi perde- re? & Propertius lib. 1. eleg. 6. Me sine quem semper voluit fortuna iacere, Hanc animam extrema reddere nequitia.

Omnia hæc cum contemptu efferenda. 12. DEXTERA] Doler vehementer Æneas se non cecidisse sub hoste fortissimo, vt Hector, vt Sarpe- don. Est enim gloriosum sic cadere. Virgilij senten- tiam dilatat Seneca in Agamemnone, vbi in tem- pestate, quam passi sunt Græci, ita de illis loquitur: Quid fata possunt? inuidet Pyrrhus patri, Ataci Vlysses, Hectori Atrides minor, Priamo Agamemnon. Quisquis ad Troiam iacet Felix vocatur, cadere qui meruit manu, Quem fama seruat, victa quem tellus regit. Nil nobile ausos pontus, atque vnda ferent? Ignaua fortes fata consumunt viros? Pudenda mors est.

Faciunt ad hæc, quæ Aristoteles scribit. 3. Ethic. nimi- rum viros fortes, mortem eo tempore molestè graui- tèreque ferre, cum nullam suæ fortitudinis declaran- dæ occasionem habent: quod declarat exemplo eorum, qui pereunt ἐν θαλάττῃ, καὶ ἐν νόοις: in mari, & morbis. Insigniter etiam facit Homeri locus II. 12. vbi indignissimè fert Achilles obrui se vndis Sca- mandri. Sic reddebam totidem versibus.

Iuppiter omnipotens nemo me ex fluminis ira Diuorum eripiet: patiar quacumque deinde, Dummodo ne rapidis me fluctibus auferat vnda. Tu mihi culpanda es genitrix charissima, que me Decipis, infignem mortem mihi saepe profata Diuinis Phæbi iaculis: nunc flumine mergor. Quam melius nostris fauissent numina satis, Si me magnanimi rapuissent Hector is arma. Hoste sub hoc meruit vitam profundere Achilles. Peludem nunc fata vocant puerilia, si me Obruat infans veniens à fluctibus vnda.

Hoc genus mortis Tacitus. 1. Annal. vocat inglorium. & Curtius lib. 3. obscurum & ignobile. Peto Albino- uanus

Hanc ani- mam.

Mori sub ho- ste fortissi- mo glorio- sum.

Mors igna- ua, quæ.

uanus apud Senecam 1. Suas. fata inertia. Ait enim: Sæpe feris credunt per inertia fata marinis. Ideo Theopompus (citatur hunc grauis Auctor Cle- mens Alexand. lib. 6. Strom. per initia) dicebat, ὡς τὸν ἐν ταῖς μάχαις θάνατον ἀρετώτερον εἶναι δούειν: mortem in pralio videri magis optandam. Apud Lampridium letatur Alexander Seuerus audiens se barbarico gla- dio periturum. Putabat quippe hanc esse imperato- riam mortem. Apud Iustinum lib. 19. Amilco Imperator Carthaginensium vehementer dolet sui exer- citus ignauam mortem, vt qui non bello pereat, sed peste. Alcmena apud Senecam in Oct.

Obire forti meruit Alcmena manu, Vel scelere pereat, antequam lethum mihi Ignaus aliquis mandet, ac turpis manus De me triumphet.

Adducit Herodotus lib. vlt. apophthegma Callicra- tis. Stabat iam hic in acie, sed ictus sagitta est, ante commissum prælium. Dixit tunc, sibi molestum non esse mori inspeccante vniuersa Græcia, sed id tan- tum, quod vti sibi manu non licuisset. Græca sunt. ἡ μέλειν οἱ, ὅτι πρὸς τῆς Ἑλλάδος ὁ δειπνίστικος, ἀλλ' ὅτι ἐν ἐγγύτῃ τῇ χειρὶ. Vlysses etiam apud Homerum, cum optat cecidisse in Troia, hæc inter alia, καὶ μὴ καὶ ὁ ἦτορ Ἀχαιῶν: & meam gloriam celebrasset Græci. Scribit Plutarchus lib. 9. Sympos. in excidio Corinthi, Mummium, ingenuos pueros, qui litteras noscent, iussisse se inspeccante aliquo scribere: ac tum pue- rum vnum ex captiuis, Homeri versum illum scripsis- se, τῆς μακίρας, &c. quo Vlysses felices vocat eos qui ad Troiam cum gloria ceciderunt. Porro ingenio pueri ita commotus est Mummium, vt & lacrymas funderet, & libertatem daret omnibus, qui puerum genere contingebant. Longus fui, sed non ideo omit- tam versus Statij, 9. Theb. vbi Hippomedon videns se petire in aquis, ita exclamatur: —fluuione (pudet) Mars inclyte merges Hanc animam? segnesque lacus, & stagna subibo, Ceu pecoris castos subiedo torrentis iniquis Interceptus aquis: ideone occumbere ferra Non merui? Hesiod. in ἔργ. dixit, Δεὴν δ' ἐπὶ θανάτῳ μὴ κόμασον: Graue est mori in fluctibus.

Pueri vnus ingenium.

Mors in a- quis igna- ua.

Seuus.

Sarpedon.

ceritatem corporis; nam hanc magnam fuisse satis indicat Homerus. 16. II. comparans illum cadentem cum quercu, aut populo, aut pinu alta.

16. VBI TOT SIMOIS CORREPTA, &c.] Horro- rem istum fluminis vndantis multitudinem armorum, galearum, scutorum, cuspidum, sanguinis, alij execu- ti sunt. Sed quis venite in contentionem cum Vir- gilio meretur? Audi lector, & iudica. Homerum vix capies. 12. II.

καὶ Σιμόεις, ὅθι πολλὰ βότρυες, καὶ τρυφάλλαια Κόμασσεν ἐν κοίῃσι: Et Simois, vbi multa scuta & galea Deciderunt in pulueres.

Nam si in vnda, qui in pulueres? Nulla solutio ad gustum. Melius multò 21. II.

Μορμύρον ἀφρότης, καὶ αἵματι, καὶ ἰσχυροῖσι Μορμυρὰν σπύμας, & sanguine, & cadaveribus. & paulo antè in duxerat flumini impellentè cadaue- ra, ὡσεὶ ὅ νεκρὸς. Quem videtur expressisse Stat. 1. Theb. —propellens cælibus ammem.

Idem 2. ita: —sanguineis que vadis Ismene rotabis. & in 3. Quantus equis, quantisque viris in puluere crasso Sudorio quantum crudele rubebitis amnes!

Lege Gregorium Turonensem lib. 4. cap. 30. vbi par- clades Aruernorum in flumine Rhodano. Par etiam apud Ammianum lib. 16. Spumans cruore barbarico de- color amnis insueta stupebat argumenta. Par in Romanis scriptoribus de Thrafsymeno lacu; quibus adijunge Anobium. lib. 4. in quo sunt lacus huius torrentes sanguinei. Sed Virgilius ab Catullo illustratur, apud quem Paræ de nalcituri Achilles virtute, sic: Testis erit magnis virtutibus vnda Scamandri. Que passim rapido diffunditur Helleponto, Cuius iter casis angustans corporum aceruis Alta tepefaciet permixta flumina cæde.

Itaque putandus est Virgilius loqui cum respectu ad virtutem Achilles. 17. ET FORTIA CORPORA VOLVIT] Hic est Virgilius su- perat Home- rum.

exitus sermonis Æneæ. Censent viii iudicij limatissi- mi prudētius multo querelas istas iactatas ab Ænea, quàm ab Vlyse, tum quòd Græcus quatuordecim carmina insumpserit, Latinus septem, neque enim est credibile, hominem tam diuo malo oppres- sum, potuisse fundere tot verba: tum quòd Vlysses querelas suas finiuerit, cum dixit fatum sibi esse pe- rire morte: quæ Æneas procella impeditus non ab- soluit. Itaque rupit illas miserabiliter, plura relin- quens cogitanda. Cæterum qua sententia Virgilius dixit, Simois voluit corpora, eadem dixit Propertius lib. 2. eleg. 15. Nec nostra Albiacum verteret ossa mare.

- a Talia iactanti stridens Aquilone procella Velum aduersa ferit, fluctusque ad sidera tollit. Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
- 110 b Hi summo in fluctu pendent, his vnda dehiscens Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
- c Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet; (Saxa vocant Itali, mediisque in fluctibus aras, Dorsum immane mari summo) tres Eurus ab alto
- 115 In breuia & fyrtes vrget (miserabile visu) Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ,
- d Vnam quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,

C Ipsiis

Ipsi ante oculos ingens à vertice pontus
 In puppim ferit. excutitur, pronusque magister
 210 Voluitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
 APPARENT rari nantes in gurgite vasto,
 Arma virum, tabulæque, & Troia gaza per vnda.
 Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatae,
 125 Et quâ vectus Abas, & quâ grandæuus Alethes,
 Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, timisque fatiscunt.

ARGUMENTVM.

Affligitur ab Aquilone nauis Æneæ; tres ab Notis, tres ab Euro. adiungitur naufragium Lyciorum, complent exitium alia quatuor naues. omnia varijs casibus discriminantur.

EXPLICATIO.

DESCRIBITVR naufragium eius nauis, qua Æneæ vehebatur. In hanc nauem, vt principem aliarum, educit Aquilonem ventorum principem. Ergo procella stridens Aquilone ferit velum: en prima eius nauis calamitas. Sed cur hæc procella aduersa? Nam Aquilo contra Notum spirabat, vt classis deferretur ad Africam contrariam Septentrioni. Sequitur, fluctusque ad sidera tollit. Hochyperbolicè ad indicandam magnitudinem tempestatis. Quid præterea? franguntur remi: en secunda calamitas. Tertia, auertit se prora, inclinaturque, ac perinde dat latus vnda, quo istæ irumpant in nauim. Irupere verò ita multæ aquæ, vt posses appellare præruptum aquarum montem. Innuit quippe magnarum vndarum globum.

b Adhuc est in laceratione nauis Æneæ. Memineris inclinatum fuisse proram vi procellæ, & adhuc inclinatiorem fuisse pondere, & globò aquarum, quæ per eam partem irupere; inde necesse est, vt quantum depressa esset prora, tantum elata esset puppis. Ergo hi, id est, qui erant in puppi, pendunt in summo fluctu. his, id est, qui erant in prora, debiscens vnda aperit terram inter fluctus. Itaque hiante vnda, & apparente terra, vident in imo arenam ætuanatem, ac feruentem.

c Hæc ita hætenus in naue Æneæ, quam solam ex decoro Aquilo laceravit. Nequeo satis laudare Poëtæ vigilantiam. Nam erat decens, vt ruina nauis Æneæ iungeretur vnâ cum ruina aliarum nauium. Illa sola & seorsim affligitur à vento omnium validissimo: alia terna dissipantur, & à ventis minus validis; tres sibi assumit Notus, tres Eurus. Ille tres suas abripit ac torquet in saxa latentia, hic flans ab alto mari vrget tres suas in breuia & fyrtes, id est, in breuia fyrantium, vel in fyrtes breuissimas: ac perinde, illudit vnda, cingit aggere arenarum. Quærit quippe Poëta varietatem suo carmini ex varietate calamitatum, idè tres naues Notus in saxa adigit, tres Eurus in arenam impellit. Porto parenthesim, quæ intercedit, sic explico. Itali vocant aras saxa illa quæ sunt in fluctibus medijs: sunt verò hæc saxa, dorsa quædam immania in mari summo. De his aris dicam in Notis. Bene autem interpretes aduertunt adhibitam consulam verborum collocationem, tum ad nauium confusio-

D nem, tum ad ingeniem difficultatem rerum indicandam.

Ad Sequitur naufragium Lyciorum, & Orontis illorum ducis. Fuit in hac re vigilantissimus Maro, fluctibus Lycios absumens, vt soli Troiani imperium erigant in Italia. Ergo describitur maximus quidam fluctus, qui propter magnitudinem suam dici pontus meruit. Hic itaque ingens fluctus inspectante Æneæ ferit à vertice in puppim nauim illam qua Lycios vehebat atque Orontem. Hic à vertice nihil est aliud quam desuper. Discriminat autem Lyciorum cladem à duplici circumstantia, videlicet à successu gubernatoris, quem hic vocat magistrum, & Leucaspim intelligit, & à successu nauis. Hæc itaque nauis ingruente aquarum cumulo per puppim, necessario depressa est, qua erat puppis: ac perinde factum est, vt magister cuius locus est puppis, pendente & inclinata naue, ipse quoque penderet essetque inclinatus: ideo facile excussus est, & facile in caput præcipitatus. Quid de nauis? Illam fluctus ter ibidem circumagens torquet, voratque aquore vortex rapidus. Cum ait ter, intellige sæpe nauem circumactam ac tortam, ex qua circumactione & tortione secuta est clades, videlicet deuoratio. Expende hic varietatem calamitatum. Accidit quippe nauis Lyciorum contra quam nauis Æneæ. Nauis Æneæ depressa est à prora, elata à puppi: nauis Lyciorum depressa est à puppi, elata à prora.

e Sequitur discriminatio variorum casuum. Apparent (en verbum gestuosum, ait Scalig.) rari nantes, & hi in vasto gurgite. Mira oppositio ex paucitate nantium, & vastitate maris. Cur etiam rari? quia pauci nantando salutem consequuti sunt, nam plures demersi. Pergit. Apparent arma virum, id est, armamenta & instrumenta nautica: thoraces quippe, & galeæ deprimere præ pondere. Corradus (occurrentis credo obiectioni) hæc intelligit. Apparent tabule nauium, apparet Troia gaza. Excitatur hic ingens commiseratio à magnitudine iacturæ rerum pretiosissimarum, videlicet vestium, tapetium, supellectilium. Horum dignitas expressa est voce Perfica. Complent miserandam tragædiam naues quatuor amissæ, videlicet nauis Ilionei, Achatis, Abantis, Alethis. Nam hæc omnes victæ tempestate accepere ingentem aquarum copiam; ac sic depressæ sunt. Illud rimis fatiscunt, est, dissoluntur, aperiuntur, aquam admittunt per rimas, fatim affatimque hincunt solutis compagibus.

NOTÆ.

IACTANTI] Viderunt iam alij superatum hinc Perat Homerum, qui σίνωτα dixit. Iactare proprie dicit querelas sine fructu, quod Æneæ accidit; nam loquentem illum sciuor adhuc procella inuasit. An in tanto tumultu exaudiri Vlyses possit? Transfer in hunc locum, quæ ego, 2. Ecl. ad illud, Montibus, & syluis studio iactabat inani.

Idem

Idem est enim iactare querelas suas ad montes, quod ibi facit Corydon; atque ad ventos, quod hic Æneas. Sed & Lucanus frustra anhelat (ait Scalliger) ad Virgilium, neque enim assequitur cum ait:

— Non plura locuto
 Auulfit laceros percussa puppe rudentes
 Turbo rapax.

2. STRIDENS AQUILONE PROCELLA] Est hoc quod Homerus dixit. II. βαθείη λάλασι τύπλον. vehementi procella verberans. Vide verò, quo stridore, quibus minis educat Aquilonem, & languidus tibi Homerus videtur. 12. Odyss. qui cessante Zephyro, volens Notum superadducere ad renouandam cladem, tantum ait, ἡλθε δ' ἐπὶ Νότῳ ὄνα: superuenit celeriter Notus. Quam longè aliter Virgilius? quam longè eius discipuli? Nam Horatius Od. 10. E. podon.

Homeri lan guor.

Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
 Frangit trementes ilices. & Lucanus lib. 5. Occurrit gelidus Boreas, pelagis que reuuldit. Sed & Virgilius dans stridorem Aquiloni, videtur instituisse poëtæ veteri, qui,

Horriser Aquilonis stridor gelidas molitur niues.

Placitum hinc Lectoris venia Senecæ locum discutere è lib. 5. Natural. quæst. c. 16. vbi Virgilium carpit. Ait ille: Si breuius ventos complecti mauis, in vnam tempestatem, quod fieri nullo modo potest, congregentur.

Vna Eurasi que Notis que ruunt creberque procellis
 Africus, & qui locum in illa rixa

non habuit Aquilo. Duplex hic calumnia; altera tecta, clara altera. Tecta; nam eo ipso quod ait, non habuisse Aquilonem locum in ea rixa, videtur Virgilium reprehendere, qui cum tribus non eduxerit Aquilonem. Expedio hoc. Melius nunc Aquilo educitur, quam cum tribus. Postquam debacchari erant alij, is nunc exit, cuius impetu classis defecatur in Africam, qua mens Poëtæ. Deinde alij nubes attulerant, diem eripuerant, noctem induxerant: iam ille adest qui cuncta dispellit, abripit, lacerat: vt cælum feriat, remos frangat, auertat proram, globos aquarum in nauem immittat, quæ clades maior est cælo nigricante. Tertio demum, violentissimus ventorum vires suas & conatus melius ostentat solus, quam cum alijs tribus. Nam quæ laus Aquilonis, si cum reliquis iungeretur? Inde ventus hic superbissimè apud Ouidium. 6. Met.

Virgilius de fenditur.

Aquilo vehemētissimus ventorum.

Idem ego, cum fratres cælo sum nactus aperto
 (Nam mihi campus is est) tanto malimine luctor,
 Vt medius nostris concursibus insonet æther,
 Exsiliantq; cauis elisi nubibus ignes.

Aristides quoque orat. 2. sacror. ferm. solum Boream educit, καὶ Βορέας ἐὸδῳ πάντα τὸν ἑρανό· impulit Boreas cælum totum. vt & Aristophanes Vespsis,

Ὅτ' ὁ Βορέας ὁ μέγας ἐπιερατίουατο
 Cùm magnus ille Boreas ingruit.

Est hæc comparatio quædam. Ergo, non defuit Aquilo in illa rixa, sed commodissimè exsiliit post alios ad occupandam Africam, ad augendam cladem, ad ostentandas vires. Transeo ad claram calumniam.

Ait Seneca fieri non posse, vt venti omnes congregentur in vnam tempestatem. Aut errat Seneca, aut errant omnes. Non dices alterum, fatere primum. Nam cur sequaris vnum, vbi multi doctissimi contra vnum pugnant? Pugnat Virgilius, qui omnes educit. Pugnat magnam Græcorum oraculum Homerus, qui Odyss. 5. simul educit Eurus, Notum, Zephyrum, Boream. Pugnat & Musæus, qui

Ματαίῳ δὲ ἀνέμων, Ζεφύρου δ' ἀντίαι: ἐν Ἐυροῦ,

Καὶ Νότῳ ἐς Βορέην μεγέλας ἐπέμναν ἀπειλάς.
 Pugnant venti, Eurus spirabat contra Zephyrum, Notus contra Boream ostentabat minas.

Quid Latini? Vetus Poëta apud Tullium de Diuin. vndique omnes venti erumpunt. Pacuuius in incerta:

Omninomo Oceano Hyperion fulgurat Euro,
 Arrepto plaustro Boreas bacchatur abeno,
 Hesperio Zephyro sed Orion voluitur Austro
 Fuluo acrique, Notu vaga Cynthis proruit atro.

Seneca aspirans ad Musæum in Agamem.
 Aduersus Euro Zephyrus, & Boreas Notus.

Valerius. 1. Arg. educit simul equos Thracæ, Zephyrum, Notum, Eurus. Omitto Lucanum, Ouidium, alios. Quin hoc mihi sæpè testati sunt, qui passi sunt tempestates. Neque verò pugnat contra Poëtæ Aristoteles lib. 2. Meteor. cap. 6. ita scribens: ὅτ' ἡ τεταγμένον ἑστ' ἀνέμων, δὴλον ὅτι ἀμα πνεῖν τὴν ἑστ' ἐναντίον ἐχ' ὀπίσθ' ἢ δ' ἀμέτρον ἢ δ' ἀπερῶ ἐν αὐτοῖσιν ἀποβιασθεῖς. Dispositis in hunc modum ventis, certum est, non posse simul contrarios flare, quia ex diametro: cessabit enim, qui minus est fortis, quique violentiam patitur. Hæc (inquam) nihil contra Poëtæ: nam Aristoteles tantum negat pertinaces perseverantèsque diu flarus: certum enim est minus fortem vincendum à fortiore. Primos autem occurfus atque impetus negare non potest. Nam tempestas, nisi ex hac occurfione, non excitabitur: naues enim hinc inde venti è contrario irruentes impetunt; & lacerant. Nemo enim negabit ventorum, in medio mari conflietionem, vnde & illorum gyri, & aquarum vortices, donec tandem vincat fortior. Dicitur etiam potest, Poëtæ, etiam si oppositos ventos inferant, non capiendos strictè ex diametro: quod non pugnat cum Aristotele, qui statim fatetur, posse illos ita flare; solum enim negat diametralem rationem. Nota ad finem, Calabrum lib. 12. ventos ad rem aliam coniunxisse omnes,

Ἐυροῦ, καὶ Βορέας, Ζεφύρου δ' ἐπὶ τοῖσιν Νότος τε. velunt enim omnes Iouis curram, qui simul esse in tempestate si non possunt, neque ferre simul iugum possent.

3 FLUCTVSQVE AD SIDERA TOLLIT.] Pari fermè verbo Homerus, 9. II. κύμα κροθύεται. **4 FRANGUNTUR REMI.]** Nauis Virgilianæ laceratio admiranda est. Coniunge omnia. Feritur velum, franguntur remi, inclinatur prora. Homerus bis lacerat nauem. Odyss. 5. & 12. satis frigidè Seneca ita.

Hæc lacerata & omni decore populato leuis
 Fluitat, nec illi vela, nec ronse manent,
 Nec reclus altis malus antennis ferens,
 Sed fracta toto puppis Ionio natat.

Ouidius. 11. Metam. in hunc modum.

Frangitur incurfu nimbo turbini arbor,
 Frangitur & regimen, spoliisq; animosa superbit
 Vnda, velut vidtrix sruatæque despicit vnda,
 Nec leuius, quam si quis Athon Pindumque reuulsos
 Sede sua totos inapertum verteret aquor.
 Precipitata cadit, pariterque & pondere & ictu
 Mergit in ima ratem.

Castiodorus lib. 8. epist. 10. ita lacerat: Cum ventis saeuientibus surrentem pelagum spuma testaretur vndarum, diu iactatum nauigium tumens fluctus absorbit, nullum relinquens forti viro solatium, nisi tantum remigia brachiorum.

5 CVMVLO PRÆRPTVS AQVÆ MONS.] Laudat Scalliger Poëtam, qui non palam profiteatur eruditionem, vt alij. Nam, cùm decumanum, aut decimum fluctum intelligat, montem aqua maluit dice-

re. Ventorum occurfus dia metralis esse nequit.

C 2

Fluctus decumanus. Decumana pro maximo.

re. Est verò decumanus fluctus, maximus fluctus. Perfectio enim huius numeri facit, ut quæ sunt magna, effertantur per illum. Sic qua decumana, quæ maxima; decumana scuta, quæ amplissima; pyxa decumana, vel decimiana, apud Plinium lib. 8. cap. 15. de porta decumana castrorum lege Lipsium ad lib. 1. Ann. Taciti. Redeo. Decumani fluctus multi meminere. Ovidius 11. Met. nominat vndam decimam. Silius lib. 14. volumen decimum. Valerius, tumorem arduum vnda decima. Ommitto Senecam, Lucanum, alios. Vide, vti Ovidius in Tristibus circumscribat hunc fluctum. Græci hunc fluctum appellant τεκνονίαν. Itaque, vt nos ad numerum decimum, ita illi ad ternarium confugerunt. Euripides quidem in Troad. ait mare fremere τεκνονίαν. Plato, 5. de Rep. τὸ μέγιστον, ἔχει πάλαιον τῆς τεκνονίαν ἐσθλῆς. contrudis me in maximum ac difficilimum fluctum tertium. Lege Helychium. Sed illustro Virgilium, qui maluit montem aquarum. Homerus Odyss. 3. κύματα ἴσα ὄρεσιν, fluctus aequales montibus. Calaber lib. 14. εὐμότα κύματα ὄρεσιν, fluctus similes montibus. Homerit locum repræsentat Dio Chrysostr. orat. 75. Ovidius 1. Tristium eleg. 2.

Mons aquarum.

—montes voluuntur aquarum.

& 15. Met. —Cumuldsque immanis aquarum

In montis speciem. Achilles Alexandrinus lib. 3. ἐστὶν ἄλλοις, alij montibus, alij voraginibus similes erant. Careo Græco exemplari Achilles. Paulinus natali. 9. Felicis:

Et tremula compago minax pendebat aque mons.

Hieronymus lib. 2. contra Iovinianum montes gurgitum. Aristides orat. 2. sacror. ferm. & Græci alij simpliciter, κύματα ὄρεων. Sed quoniam incidi in Aristidem, adde auctorem hunc reliquis aduocatis à Iunio Cent. 6. Adag. 77. Nam illo quoque firmabitur adagium illud, Decumani malorum fluctus. Verba Aristidis sunt in. 2. Platon. Θεμισουλέα ἢ τὰ δὲ τῶν ἀπὸ πρῶτον μείζονα ἐξεδέχτο. καὶ τὸ τῆς παρομοίας αὐτῶν περιερίκει. τὸ μὲν γὰρ ἔλαττεν αὐτὸν κύμα, τὸ δὲ ἐγκατελάμβανεν, ἕως δὲ διεξῆλθε δια τῆς ἱερομοιῶν νηῶν. Themistoclem verò posteriora semper prioribus excipiebant maiora, & vt est in prouerbio, alius eum retinquebat fluctus, alius comprehendebat, donec per vndas decumanas victor euasit.

Decumani malorum fluctus adag.

6 HI SYMMO IN FLUCTV PENDENT.] Vide explicationem meam, à qua non facile cedam: Frustra hic interpretes adducunt eruditionem de nauis iam sublata ad celos vi tempestatis, iam depressa ad imum. Nam Virgilius hic nihil tale cogitat, describit enim nauem vno in loco hærentem, tantum ad latera inuertam, & ideo sublata à puppi, depressam à prora, vti que pendentem, qualem fermè descripsit Lucanus lib. 9.

Pars sedet vna ratis, pars altera pendet in vndis.

7 TERRAM INTER FLUCTVS APERIT] Est hoc quod dixit Tibullus lib. 4. Vel si interrupto nudaret gurgite pontum.

8 FVRIT ÆSTVS ÆRENS.] Est hoc quod vetus Poeta apud Tullium de Diuin. feruet æstu pelagus. Ab hoc æstu & feruore dixit Nazianzenus in Apologetico loquens de tempestate, φοβία ζῶντι.

9. SAXA LATENTIA.] λίθος ὑπόλευε. Ad hoc genus naufragij alludit Clemens lib. 2. Pædag. c. 2. loquens de ebrietate sub forma tempestatis: gubernator autem, mens scilicet humana, supereminentis ebrietatis lætu circumagitur, & in mari versans caligat, & propter procella tenebras à portu veritatis aberrat, donec in saxa mari latentia irruens, seipsum in voluptates impactum perdidit. Quod hic torquere in saxa Homerus Odyss. 3.

A Νῆες γὰρ ποτὶ σπηλαδῶσιν ἕαζαν κύματα. Fluctus fregerunt naues ad scopulos. Noster infra. Torquet agens circum. Seneca ad Marciam c. 16. Contortus repente impetu turbo. Cyrtillus Alexan. in Senecam, ita: τινὶ πέτρα τοῖς κινήμασι περιεθρομένον.

10 ARAS.] Dupliciter inuenio explicari hunc locum & alios aliorum auctorum, in quibus mentio aris. Vel fit allusio ad illos scopulos, qui inter Africam & Sardiniam eminent: ad quos Romani primo bello Punico fecerunt fœdus cum Carthaginiensibus, & quia fœdeta iniri in aris templorum solent, scopulos ARAS vocari aiunt, religionis causa, quasi ad aras potius, quam ad scopulos fœdus fuerit sancitum. Hiscopuli nouem fuisse dicuntur, mox ARAS PROPITIA dicti. Meminit Lucanus lib. 8.

—augustinus aris

Victoris Libyco pulsatur in aequore saxum Tarpeius. Sifenna citante Seruio, atque etiam Claudius Quadrigarius. 1. Annal. has aras Neptunias vocant. En prior explicandi ratio. posterior est Iosephi Scalig. in Ausonium, qui ait aras vocari in scriptoribus omnes crepidines & eminentias, atque adeo in horum explicatione non est necessarium recurrere ad scopulos illos fœderis. Sic Ausonius dixit:

Desertus vacuis solisque exerceor aris. & Tertull. de Pallio, soleo de qualibet margine vel ara, medicinas moribus dicere. Inuat Poëtam explicare has aras per dorsum, quæ vox communis aliis partibus maris. Plinius lib. 4. c. 12. Meotis lacus sinu petrosocluditur dorso. & Mauritius dorsum maris dixit, quod alij tergus. Sed hoc quis neget?

11 BREVIA] Dicuntur Syrtis, Latinis Breuia, vt Græcis βραχία, vadosa videlicet, & arenosa loca, oportet enim ibi breuius sit & contractius mare, vbi sunt ingentes cumuli arenarum: non latum, & spatiosum. Duæ sunt in sinu Africo Syrtis, ἡ μὲν μείζων, ἡ δὲ μικρὰ, Zetzes in Cass. Lycophron. Dicuntur ἀπὸ τῆς σύρας, traho. vento enim in mare arena trahitur cogiturque. Pomponius Sabinus Poëtam accipit de maiore, nam hæc proxima Carthagini. Vide vti Modicius cap. 12. defendat Virgilium à nonnullorum calumnia. vti Sallustius describat syrtis in promptu est. Ego hic afferam Dionis Chrysostr. verba ex orat. 5. parcens Græcis. Est syrtis sinus maris plurimum in regione incurrens, atque trium dierum navigatione: illud (aiunt) absque impedimento nauigatur: Ingressis autem iam non patere egressum. Breuia enim & bimares loci, & tanta longe, in longitudinem vsque magnam pertinentia, omnino difficile & inuium efficiunt pelagus. Neque enim alienus maris in illis locis purus est, sed locus concauus, & arenosus intro suscipit pelagus nihil habens solidum. His existit plenior horum locorum cognitio.

12 FIDVM ORONTEM.] Fortasse respectum ad Romanam militiam. Nam, cum fides de multis diceretur, tum maximè de sociis, de que his, qui ad auxilia venient: erant enim auxilia ex sociis. Hinc apud Tullium non semel leges retinere in fide socios, socios in fidem capere, & paria. Homerus etiam ἐπιμέρος, id est, auxiliatores, vocat πεισῆς, fidos. Ergo Orontes, qui erat in auxiliis Troianorum, fides dicitur ratione societatis.

13. VEHEBAT] Vox signata in re maris. Inde veteres nautici, qua voce vsus Virgilius 4. Ecl. cedit & ipse mari vector.

14. IPSIVS ANTE OCYLOS.] Ad excitandum affectum, quæ enim hauriuntur oculis, mouent efficacissimè. Cicero dixit, oculi augent dolorem. Imperator

Aræ Africae.

Aræ pro crepidinibus.

Breuia

Syrtis duæ.

Sociorum nota fides.

Vehe verbu nauticum.

Oculorum sensus efficacissimus.

tor Marcus apud Herodianum, τὰ δὲ δεινὰ ἐπὶ ὄψιν πρῶτοντα ὄκτον ἰσχυροῦσιν αὐτῶν mala que sub oculos cadunt, maiorem commouent misericordiam. Ante illum Arist. 2. Rhet. c. 8. ἰσχυρὸν ὄψιν ταπεινὸν δεινὰ εἶσι, dolores qui accidunt nobis presentibus, misericordiam concitant. Ex hoc affectu supra:

Presentemque viris inuentant omnia mortem.

Ex hoc capite Cicero amplificat Veris facinora, qui cogeret parentes interesse filiorum supplicis: & Suetonius Caligulæ c. 27. & Cedrenus Phocæ, à quo προαναμύνται οἱ τέττα (Μαυρικίῳ) πάντε ἀρρένεσ παῖδες ἐπὶ ὄψιν ὄντων: quinque filij masculi interfecti sunt inuente patre Mauritio. & Appianus in Mithridatic. Cauniorum, qui τὰ βρέφη εὐτερον ἐπέλεσεν ἑστῆσαντων ἰσχυρῶν, quæ interfectio in conspectu matrum. Narratur videlicet crudelitas Cauniorum contra Romanos iustu Mithridatis. Apud eundem lib. 4. Civil. καὶ τῶν ὄψιν ὄψιν κτερόντων ἀδελφῶν ἀματῶν αὐτῶν καὶ λαλοῦσθαι, ἐδῆτο ἑστῆσαντων ἀπὸ τῆς παιδῶν αὐτῶν ἀρεσῆν. Quintus Ciceronis frater simul cum filio deprehensus, à percussoribus in stare precibus cepit, vt se, antequam filium, occiderent. Et quidem cum duæ sint potissimum animorum fenestrae, oculi, & aures; fortius inuitant hausta oculis; segnius, demissa per aures, dixit Horatius, & Seneca cap. 6. Homines amplius oculis quam animis credunt. Inde visa solum fœmina, ad amorem incendit: visi inimici, mouent dolorem: ferrum visum, trahit ad bellum. Extremum hoc Tertull. dixit Græco hemistichio, ἔλαττεν δὲ ἀνδρα σιδῆρον. & Homerus Odyss. 16. αὐτὸς γὰρ ἐφέλεσεν ἀνδρα σιδῆρον. Inde Herodorus lib. 1. dixit, ὄψιν ἀπιστότερα ἰσχυροῦσιν αὐρες magis esse incredulas, quam sint oculi. Quod procul dubio sumpsit ab Herodoto Philo in lib. de Iudice cum dixit, ὄψιν ἀπιστότερα ἰσχυροῦσιν ἀπιστότερα, ὄψιν ἀπιστότερα. Aures, sicut rectè dixit quidam è veteribus, magis sunt incredulae, quam oculi. Hic, quem laudat Philo, Herodorus est. Inde illud tragicum, Videns viuusq; perco, ad summam calamitatem amplificandam. Inde affectus illi apud Cedrenum, ἀπὸ ἀκούων καὶ βλέπων ὁ τῶν ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν. Morus iste animi est ab auditu, & à visu. Sed adicit Philo rationem, quæ vt audiatur operæ pretium est: nam aures non cum rebus ipsis habent commercium, vt oculi, sed cum sermonibus rerum interpretibus non semper veritatem sectantibus.

15 A VERTICE] Qui hic à vento explicat, non placet. Est hoc, quod Homerus dixit, κύμα κατ' ἀκρῆς. Quod Plutarchus de defectu oracul. ἀρῶν ἐπιφανήσονται. Quod Aratus in Phænomen.

—εἰ δέ τις τινὶ ὑψίστην ἐμπλήξῃ δεινὴ ἀπέμοιο θύελλα.

—sin autem nauis

Ex alto impegerit venti procella. Quod enim hic ὑψίστην, Virgilius à vertice. Sed de hac voce ego iam. 2. G. In quem locum vide Germanum, & Victorium lib. 19. c. 8. Cicero caput signat, cum dicit de procellis, impendent. 4. Catil. verba eius: Circumspicite omnes procellas, quæ impendent nisi prouideatis. Fortassis Seneca lib. 3. de Ir. c. 42. à mari & procellis traxit sermonem, cum dixit, Stat super caput fatum.

16. IN PUPPI FERIT.] Iam in hoc loco illustrando Nannius operam posuit. Depressa est puppis, ac perinde erecta prora, contra quam accidit nauis Æneæ. Itaque nauis pendebat, ac perinde, magister, qui in puppi est, necessariò excussus in caput. Imago huius cladis representata est in equo Mezentij, & in loco Liuij. Vide hæc duo in Nannio. Itaque magister excutitur, non nauis, quod malè voluit Nascombanus. Quod efficio primum imitatione Ho-

A vertice, quid sit.

meri, qui de Vlyssè, τῆλε δὲ ἀπὸ θάλασσης πρὸς longè autem à nauis cecidit. Deinde Petronij, qui in Satyr. illum quidem vociferantem in mare venis excussit, repetitumque infesto gurgite procella circumegit, atque hausit. Inueni etiam locum Aristidis orat. 2. Licetor. sermonum simillimum Virgiliano, sic enim de naue loquitur: καὶ τὸ πλοῖον ἐν πρῶταις ἀρῆσι, ἐπὶ σφύραναι ὄψιν αὐτῶν nauis in proram sublata in puppi incubuit. Voro de a-

17. VORAT] De aquis. ita Aristot. in Problem. sect. 23. q. 5. interrogat, cur interdum nauigia, dum cursum agant in mari quieto, repente καταπίνεται, deuorantur. H. Stephanus in illo Virgilij. 11. Æn. astus resorbens, dicit hoc verbum respondere Græco ἀναπίνω, quasi rebibens. Græci ferè omnes ἀμπώσιν, id est, aquarum reciprocationem, ducunt ab ἀμπώσιν, rebibo, &, resorbo. Ex Aristotele quoque adducitur, δὲ τῶν κατὰ πρῶτον, gurgis deuorat. Plinius lib. 6. c. 1. dat aquis verba deuoro, & resorbo, fatietas, auuiditas. Horum alterum habet Cassiodorus lib. 8. epist. 10. nauigium tumens fluctus absorbit. & vltimum Lucretius lib. 1. auidum mare. Seneca ad Marciam, c. 20. mare deuorasset.

18. APPARENT RARI NANTES.] Habet hic versus formam epiphonematis, ad amplificandam luculenter calamitatem Lyciorum: nam de illis capiendi hi duo versus. Benè monet Scaliger grauem fuisse Poëtam in re lectuosa persequenda, nam festiuitas Homeri, qua fluctuantes cornicibus assimilat, ridicula est. Quo etiam vitio insigniter lapsus est Ouidius, in diluuiio enim miserando admiscet facetias.

19. ARMA VIRVM] Similis est difficultas in hoc loco Liuij lib. 1. Multique mortales, cum hostem effugissent, in flumine ipso periere, quorum fluitantia arma ad vrbem cognita in Tiberi, prius penè, quam nuntiari puffer, insigne victoriam fecere. Thoraces quippe & galeæ non fluitarēt. Locus Appiani quem adducam quarta ab hinc nota Virgilium explicauit. Est verò in Virgilio sapor aliquis ad Lucretium lib. 2. qui in tempestate: Antemnas, proram, malos, fonsaque natantes.

20. GAZA] Hac voce significatur regia omnis superpellex, atque (vt ait Helychius) etiam tributa, & redditus. Suidas ait esse θησαυρῶν, id est, res omnes pretiosas, quas recondimus. Pomponius Mela ait illà signari ararium: inde est, vt Perlarum Reges (nam Persica hæc fuit vox) beatissimi olim iudicarentur. Horat. 3. Carm.

Persarum vigili Rege beator.

21. HYEMVS] Ita Græci dicunt χειμῶνα, pro tempestate, & χειματίζεσθαι, pro tempestate agitari, quæ vox hyemem signat. Et Plinius lib. 9. c. 22. hyemato lacu. alij Hyemante legunt pro agitato procellis. Lucanus lib. 1.

Tum vires præbebat hyems, atque auerat vndas.

22. LAXIS LATERVVM COMPAGIBVS] Est hoc quod Lucanus lib. 5.

—sonuit victis compagibus alius.

Quod Sen. 2. de Ir. c. 10. Nauigium multam vndique laxatis compagibus aquam trahit. Quod Paulin. ep. 42.

laterimque laxis soluitur compagibus

Vndisque rimis accipit. Et omnes de nauibus compages. Illis prior Pacuuius,

Nec vlla subsclus cobibet compagem.

Vt & Seneca Rhetor. Cont. 16. Resolutis compagibus infelix omen nauigationis.

De subscluse hæc Pacunij adi Scaligeri in Poet. Ab affectu quem hic explicans excitauit de magnitudine rerum pretiosissimarum, quæ amissa; non ab illo affectu, qui excitatur 2. Æn. vbi Troiani deuoluunt

Aurataque trabes, veterum decora alta parentum.

C 3 Nec

Nec periodus Curtij lib. 3. plena μεγίστων παδων, & tota lacrymosa: iacebant totis campis opes regia, illa pecunia stipendio ingenti militum preparata; Ille cultus tot nobilium virorum, tot illustrium feminarum: aurea vasa, aurei freni; tabernacula regali magnificentia ornata. Accedunt propius verba Appiani, qui in tempestate, quam passus est Augustus lib. 5. Ciuil. similem tragediam representat. ἔγχεμα γδ ἢ δόλασσα ἰσίων, & ἔδλων, καὶ ἀνδρῶν, καὶ νεκρῶν. Erat plenum mare velis, remis, viris, cadaveribus. Quin ex hoc loco habeo arma Virgilij, esse nautica armamenta, videlicet, vela, & similia.

Imber, pro quacumque aqua.

23. IMBEREM] Quamuis imber sit agmen aquatum irruentium e caelo, hic tamen necessarii sumitur pro aqua maris. Nam solutis compagibus, & rimis factis naui imbrum forber: hic ergo a mari. Nonnius etiam scribit, quamcumque aquam dici posse imbrum. Et Ennius pro aqua maris posuit citante Servio:

—ratibusque fremebat Imber Neptuni.

Lucretius nume-

- Interea magno misceri murmure pontum, Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
130 Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & alto Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda. Disiectam Aeneae toto videt aequore classem, Fluctibus oppressos Troas, caelique ruina.
NEC LATVERE doli fratrem Iunonis, & irae.
135 Eurum ad se, Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur: TANTANE vos generis tenuit fiducia vestri? Iam caelum terramque meo sine numine, venti, Miscere, & tantas audetis tollere moles?
140 QVOS EGO, sed motos praestat componere fluctus: POST MIHI non simili poena commissa luetis. Maturate fugam, Regique haec dicite vestro:
NON ILLI imperium pelagi, saeuumque tridentem, Sed mihi forte datum. tenet ille immania faxa, Vestras, Eure, domos: illa se iacet in aula
145 Aëolus, & clauso ventorum carcere regnet.

ARGUMENTVM.

Sentit Neptunus in imis sedibus atrocem tempestatem, grauiter commouetur, caput effert, rem esse videt vt senserat: intelligit statim Iunonis dolos, ventos ad se aduocat, atque increpat verbo tantum, illisq; ad Aëolum exterminat cum mandatis plenis contumeliarum.

EXPLICATIO.

SENSIT Neptunus in imis gurgitibus atrocem tempestatem, grauiter commouetur, caput effert, ita esse videt vt senserat, cognoscit auctorem mali. Explico haec quinque. Sentit tempestatem emissam ex magno murmure & turbatione, qua permistum est mare: & quia vidit stagna (sunt haec partes profundissimae aquarum) refusa, id est, eruta & euulsa ex imis vndis, atque ipso e fundo, est enim hoc quod dixerat, mare erutum ex imis sedibus.

A rans quatuor elementa: Ex igni, terra, atque anima nascuntur, & imbrum. Adde, sic Poëtam declarari ab his, qui illum imitantur, Valerius, 1. Arg. —protinus alnus / Soluitur, & vasto puppis mare sorbet hiatu. Ouidius, 11. Met. Rima patet, praebeque viam lethibus vndis. Itaque prior, mare, posterior, vndas dixit, quod Virgilius imbrum. Adiunge Ouidium adhuc, qui Notrum æmulans lib. 4. Trist. eleg. 5.

Fert bene precipites naui modo facta procellas, Quamlibet exiguo soluitur imbre verus.

Quid si sequaris lectionem Scaligeri, qui Catullianum versum ita legit, Nimirum Oceano se ostendit notifer imbre. vt sit imber Oceanus, sicut mare Oceanum.

24. FATISCENT] Obseruetur hoc verbum veteribus finisse in, (or,) nam Actius fatiscar dixit, & Varro fatiscuntur. Notarunt alij.

Fatiscor.

C Progredior. Commouetur grauiter, vt superius nomen in inferius; sensit quippe statim audaciam Aëoli, qui ipsammet regiam Neptuni turbasset: haec enim in imo mari esse fingitur. Effert caput placidissimè, futuram indicans tranquillitatem. Video in Neptuno expressum munus Regum, qui esse debent iracundi in malos, mansueti in bonos. Sic Neptunus commouetur in ventos, placidus est Troianis. Est hoc difficile: vix enim reperias, qui se ex iracundia statim traducat ad lenitatem, quod tamen Neptunus fecit; vide enim quam coniuncta haec sunt: Grauiter commotus, & alto

Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda. Vix commouetur, cum statim placidus. Sequitur quartum. Ita esse videt vt senserat, videt enim Aeneae classem disiectam toto aequore, videt Troas oppressos fluctibus, & ruina cali. Caelum enim ruet in Troianos tonitribus, fulguribus, imbribus. Illud toto aequore mira est amplificatio; quantum enim aequor erat, tantum patebant cladis reliquiae. Obserua etiam sententiam, hanc, & disiecta classe toto aequore, respondere illi, aut

aut age diuersas, & dissiue corpora ponto. Ista verò fluctibus oppressos Troas, illis, submersasque obrue puppes. Restat vltimum. Cognoscit auctorem mali, videlicet Iunonem fororem, cuius doli & ira iam diu nota fratri Nepruno.

Vocat igitur Eurum & Zephyrum, vt illorum Dominus: nam tamen venti sub potestate sint Aëoli, cum sunt in carcere; sed inde emissi in mare, iam pertinent ad imperium Nepruni. Incipit nullo exordio, vt iracundiam indicet, qua flagrat. Obicit illis confidentiam generis, quo elati audent, inconsulto se, miscere caelum & terram, tempestatum moles attollere. Vocula iam efferenda cum emphasi, & nutu capitis. In voce venti conuictum agnoscit Seruius, haec, credo, sententia. Qui vos, qui sine meo numine audetis miscere omnia: nimirum venti. Obserua diligenter in tribus primis versibus latere quandam oppositionem contrariorum. Nam genus infame, fiducia, audacia pugnant in caelum, in terram, in nume Neptuni. Probè abfoluit tantas audetis tollere moles? nam praecessit, vastos voluunt ad littora fluctus, & fluctus ad sidera tollunt.

Est haec celebratissima aposiopesis, & ab omnibus nunquam satis laudata. Integram facies sententiam, si dixeris: Quos ego constringam vinculis, raptam, vlciscar. Sed omnia tamen infectoria sunt tanto furori, inde opportunè inducta figura. Si poenam nominaret, frigeret oratio; iam cum supprimit, incertos nos relinquit.

Non solum sibi Neptunus temperat in aestu iracundiae, propter decorem regium, sed habet rationem temporis; nisi enim supplicium differat, non poterit Troianis opportunè subuenire. Vnde particula sed, est reprimentis se, & rationis iudicio furorem remittentis, ac tantum cogitantis de sedando mari. Traduci haec ad Principem possunt, quem lentum in suo dolore debere esse, Tacitus scribit lib. 3. Annal. Ergo ait Neptunus, placandum nunc mihi est mare, vos postmodò luetis mihi commissis in Troianos poena non simili. Id est, non ea, qua Troianos affecistis, sed maiore, & sauiore, ait Seruius. vel, non iridem castigabimini verbis, ait H. Stephanus: hoc praefero. Sequitur Maturate fugam. Non placet hic subtilitas Macrobij, & Agellij. Vide illum (si placet) 6. Satur. c. 8. hunc lib. 10. Noct. c. 11. Sequor explicationem Turneb. 12. Adu. ca. 12. Iosephi Scal. in Manilium, Floridi lib. 2. stic. c. 11. Mureti in suis variis, qui maturate fugam explicant, prope rater & festinanter discedite.

Est haec altera pars orationis Neptuni continens querelas in Aëolum, qui ausus fuerat infestare alieni regni fines. Comparat verò imperium suum cum potestate Aëoli, illud extollit, hanc deprimat. Extollit, cum ait, datum sibi imperium pelagi, tridentem saeuum, idque sorte. Deprimat Aëolum, dans illi regnum, non, imperium, vt sibi, & regnum hoc inter saxa immania, potius in carcere. Quo quid abiectus? Inculcans contemptum ter repetit particulam irrisionis, videlicet, non illi imperium pelagi, tenet ille immania saxa, iacet se in illa aula. Quibus omnibus opponit semel pronomen mihi, quod habet hic peculiarem emphasim.

NOTAE.

MISCERI MVRMURE PONTVS] Fortè ex Lucretio, qui lib. 1. —scuitque minaci Murrure pontus. Maris murmur Graeci vocant, μυκητις, ἀγρόσσιον, πορῶλοισεν.

2. EMISSAM QVE HYEMEM] Locutio traducta ab Circo: vt enim equi emissi ad carceribus, sic venti e suo carcere. Horat. sat. 1. lib. 1.

Vt cum carceribus missos rapit vngula currus. Graeci, ἀπὸ τῶν αἰσθῶν ἐξέρχεται. Cedrenus ait, Apostolos missos in vniuersam terram, tanquam equi e carceribus. Vox Graeca, ἐξέρχεται.

3. SENSIT NEPTVNVS] Totus hic locus adumbratur ab Homero. Sed quale discrimen? Placitum conferre loca. Opem affert Leucothea Odysl. 5. Vlyssi fluctuanti. In primis nullus ibi apparatus ad exitum Leucothae, maximus hic in exitu Nepruni. Res tantum eget lectore. Deinde, vide celeritatem, qua opem fert Neptunus, & compara moras Leucothae, & qua post longissima serie consequuntur. Seder illa in nauis Vlyssis, consolatur hunc longo sermone, offert vittam, docet quid debeat illa vti, mox mergitur, Vlysses solus relinquitur, fluctuat animo, tempestas nauem abripit, ipse vestes exiit, natat per mare, excitatur a Pallade Boreas, qui fluctus frangat. & sexcenta alia, quae sequuntur. Tertio, nullum decorum est excitari tempestatem a Nepruno, & Deam mitti in auxilium contra superius Numen: quanto est decentius, vt illam Aëolus excitat, sedet Neptunus, maior Deus? Meritò itaque Poëta, qui secuti deinde sunt, Latini vestigis, non Graeci in re simili haeserunt. Cum his coniunge, Neptunum optimè induci pugnantem pro suo iure, quod videat Aëolum in suo regno imperium vsurpare. Nusquam enim maiores contempiones, Roges. Praeter decorum ergo Poëta induxit Aëolum in alieno regno ius vsurpantem. Respondeo, non hoc vitio dandum: fecit enim hoc Aëolus, vt Iunoni gratificaretur maxima Dearum Reginae, quod animaduertens Poëta dixit:

Virgilius superat Homerum.

Nec laruere doli fratrem Iunonis, & irae. Itaque exercuit Iuno non solum iras, sed dolos. Seduxit enim Aëolum, cum dixit ipsum posse maria vento attollere. 4. PROSPICIENS] Ab Philostrato in lib. 2. Icon. vocatur Neptunus παρόντης, quod omnia speculetur.

Virgilius de fenditur.

Neptunus mirabilis.

CAELIQUE RVINA] Illustrauit G. ad illud, —ruit arduus aether.

6. EVRYM] Cur hunc principe loco nominat, non Aquilonem, qui diuor ventus? An quia Eurus spirat a principe mundi parte: an quia hic (est haec ratio Seruij) primus egressus fuerat, & ideo dici potest princeps tempestatis? An quia respectus habetur ad calamitatem, quam quisque exercuerat? Explico. Aquilo ita grassatus fuerat in nauem Aeneae, vt omnia dilacerasset, neciã vestigium esset tantae cladis: atqui Euri maleficium extabat integrum, haerebant in breuib; tres illae naues cinctae arenarum molibus, inde non frustra dictum supra mirabile visu. Itaque clades obiecta oculis mouere potuit Neptunum, vt primum omnium inueheretur in Eurum. Hinc est, vt postea mare cum pacat, ipsemet tridente cladem hanc restauret, —leuat ipse tridente

Et vastas aperit furtas, & temperat aequor. Cum tamen Cymochoë & Triton clades alias leuent.

7. ZEPHYRVM] Hic est locus, quo adducti multi volunt supra sub Africo intellectum Zephyrum: nam non est credibile nominasse nunc ventum non nominatum.

8. DEHINC] Sic omnes legunt. placeret potius dein.

9. TANTANE VOS, &c.] Nullum exordium, vt Oratio ab iratum decet. Habent istae orationes, vt in summa rupta.

iracundia grauitatem. Ita supra:

—mēne incepto desistere vitam?
Apud Lucanum. 2. Pharis. Cæsar nullo exordio,
Nam prior è campis vt conspiciat amne soluto
Rumpi Cæsar iter, calida prolatus ab ira,
Non satis est muris latebras quasisse pauori?
Obstruitis campos, &c.

Voltiani apud Liuium, Quæ verecundia est, vos Romani,
postulare, vti vestram Carthaginiensium preponamus ami-
citiæ? &c. Celebratissimum est initium illud Tullij,
Quousque tandem, &c. & Ouidij:

—Agimus pro Iuppiter, &c.
Tullianum arripuit Liuius lib. 6. ore Manlij Capito-
lini: Quousque tandem ignorabitis vires vestras?

IO. GENERIS FIDV CIA VESTRI] Cùm hic ex-
probret infame genus ventorum , ad rem erit nota
Nannij lib. 7. Miscell. Vbi ex Hesiodo adducit du-
plex ventorum genus, terrestre & cæleste, & ait Ne-
prunum inuehi in terrestres, non in cælestes. Lege ibi
latè, & adde à me pro terrestribus, in quos hæc ora-
tio, verba Senecæ lib. 1. de ira. cap. 16. Non aliter, quàm
qui à terra venti surgunt, & fluminibus paludibusque
concepi. Et Plinij lib. 2. cap. 45. ventos generant iam qui-
dam etiam specus, quales in Dalmatia ora, vasto in præ-
ceps biatu, in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquil-
lo die, turbini similis emicat procella: nomen loco est Sen-
ta. Consentiant verba ista cum superiore apparatus
de cauernis ventorum, quas illis Poeta attribuit,
cum regno Æoli, quod inter saxa, & carceres, & cap.
43. eiusdem libri agnoscat ventos, seu potius flatus
genitos ex arido siccoque halitu terræ. & 48. repetens
de repentinis flatibus, qui exhalante terra coorti. Aristote-
les quoque lib. de Mundo duo genera ventorum
constituit: eius verba ita reddidit Apul. Ventorum bi-
na sunt species. Qui facti è telluris halitu constant, Terri-
geni nuncupantur: at illi, qui excutuntur è sinibus, Encol-
pia Græcè nominati. Apulei locum debeo Lipsio indi-
canti.

Ventorum
genus du-
plex.

Venti sub
potestate e-
tiam Nepru-
ni.

II. CÆLVM TERRAMQUE, &c.] Sapit prouer-
bium. Cùm præsertim dicat Liuius lib. 4. Quid tan-
dem est, cur cælum ac terras miscant? Cælum hic capio
pro aëre. Lege Plinium lib. 2. cap. 38.

12. MEO SINE NUMINE] Nonne venti sub numi-
ne, & potestate Æoli: cur ergo egebant facultate Ne-
pruni ad commouendum mare? Quia inclusi in car-
cere sub potestate sunt Æoli, inde emissi in mare
Nepruno debent parere. Allucet locus Statij 3. The.
Qualis vbi Æolio demissos carcere ventos
Dux præ se Neprunus agit, magnoque volantes
Iniicit. Ego, tristis comitatus eunti
Circum lora fremunt, nimbique hyemisque profunda,
Nubilisque & vulso terrarum sordida fundo
Tempestas.

Aposiopesi.

13. QVOS EGO] Rectè Plutarchus in Platonic.
Quæstionibus, δεποσώπησις ἐμφατικώτερον ποιεί τὸν λό-
γον: Dat aposiopesi orationi vim atque emphasin maio-
rem. Exemplum similis figuræ adduco nullum ex
Plauto, Terentio, aliis: quia verè nullum inuenio pari
cum Virgiliano efficacia. Et multo minùs placet
exemplum, quod à Demosthene aduocat, & cum
Virgiliano hoc coniungit Aquila Romanus æno suo
excellens rhetor. Discrimen inter ἐποσώπησιν, καὶ
δεποσώπησιν lege apud Vlpianum ad primam Olyn-
thiacam Demosthen. Retinentia enim rem præter-
mittit, subtrahentia, cùm prætermittat, aliquid tamen
indicat.

Itæ magni-
tudo.

14. POST MIHI NON SIMILI, &c.] Sapienter
hoc indicat enim iras altius infuditæ in animo, cùm
in tempus aliud punitionem differat. Nam impla-
cibilis iræ esse proprium, vt verba omittat, tempus

A & occasionem spectet grauius lædendæ, Aristoteles
scripsit. 2. Rhet. Quam sententiam firmant verba hæc
Taciti. 1. Annal. In Hæterium statim inuectus est; Scæu-
rum, cui implacabilis irascebatur, silentio transmisit. Non
abeunt Homericæ versus. 1. II.

Κρείσσων γὰρ βασιλῆος ὄντι χρώσεται ἀνδρὶ χέρονι,
Εἴπερ γὰρ τε χόλον γὰρ καὶ αὐτῶμαρ κατὰ πύλην,
Ἄλλὰ γὰρ καὶ μετόπισθεν ἔχει κέτον, ὄφρα τελέσῃ
Ἐν σὴθεσιν ἰοῖσι.

Potentior enim Rex quando irascitur viro inferiori,
Quamuis enim iram & eodem die decoxerit,
Tamen & postea reuinet iram: donec perfecerit
In pectoribus suis.

15. MATVRATE FVGAM] Exempla, quæ subii-
ciam, indicant festinantiam, properationem, celerita-
tem: non Macrobianam, & Agellianam subtilita-
tem. Cæsar. 1. Gall. Quibus rebus Cæsar vehementer com-
motus, maturandum sibi existimauit, ne, si noua manus
Sueuorum cum veteribus copiis Ariouisti se coniunxisset,
minùs facile restitui posset. Itaque refrumentaria, quàm celer-
rimè potuit, comparata, magnis itineribus ad Ariouistum
contendit. Liuius lib. 27. cùm quantum accelerare poterat
maturasset ad portum. Sallust. in Catil. Priusquam incipias,
consulto; & vbi consulueris, maturè factio est opus. Plura
alij congerunt: è multis hæc placita, in quibus vides
miram celeritatem, cur non ergo in Vate?

Maturo.

16. REGI QUE HÆC DICITE VESTRO, NON IL-
LI IMPERIVM PELA GI] Neprunus sibi imperium
assumit, Æolo dat regnum. Contra in aliis Poëtis vi-
deas. De Æolo Ouidius in Canace,

Ille Noto, Zephyròque, & Sithonio Aquiloni
Imperat, & pennis Eure proterue tuis.

Et in Leand.

Parce precor, facillè que moue moderantiùs auram:
Imperet Hippotades sic tibi triste nihil.

De Nepruno contra idem Ouidius:

Mulcet aquas rector pelagi.

Et lib. 6. epigram. dicitur hic Deus, νότρου βασιλῆος, Rex
pontis. Sed Virgilius suo argumento seruit, & cum al-
lusione, credo, ad Romanos imperatores, cum qui-
bus terrarum reges collati paruo habebantur. Inde
toties hic nomen regium ridiculè vsurpat.

17. TRIDENTEM] Fuit quippe Neprunus pari
dignitate cum Ioue, & Plutone. Nam si illi trifidum
fulmen, huic triplex Cerberus, ita Nepruno tridens.
Inde hic Deus dictus ab Ouidio. II. Met. tridentiger,
à Græcis, τριδώνυχος. Pindarus illum vocat ἀγλαο-
στρίαναν; alij, ὀφιοστρίαναν, & τριανουπότορα. Pindarus
item τριδώναν. Aristides in gratulatione Smyrnæ me-
minit Nepruni, τριδώνη κνήκωντος. Symposius poëta
de tridente ita,

Tres mihi sunt dentes, vnus quos continet ordo,
Vnus prætereà dens est, & solus in imo,
Mè que tenet numen, ventus timet, æquora curant.

Aliqua, quæ pertinent ad formam tridentis, elici pos-
sunt ex Platonis Sophista. Insigne hoc Nepruni: alij
fuscina appellat. Arnobius lib. 6. irridens, cum fu-
scina Rex maris, tanquam illi pugna sit gladiatorij obeun-
da certaminis. De triqrche Nepruni (hæc res alia vi-
de commentatores Aristophanis in Vespis.

Tridens Ne-
pruni.

18. SED MIHI SORTE DATVM] Intelligi potest,
vel de communi Deorum omnium sorte, scribente
Hesiodo in Theog. Deos omnes, quemque dignita-
tem suam sorte quadam accepisse in prima rerum
conditione, neque tum temporis aliquid per vim fa-
ctum, sed vt cuique fors accidit, ita quisque adeptus
est honorem: vel etiam de peculiari sorte inter Io-
uem, Neprunum, Plutonem. Sorte enim inter hos
diuifus est mundus, & Ioui cælum cessit, mare Ne-
pruno,

Deorum for-
tes.

ptuno, Plutoni infernus: quod Homerus scribit. 15. A
II. & ex illo tum Plutarchus de Confolat. ad Apol-
lonium; tum Plato in Gorgia, atque etiam Aristides
oratione ad Neprunum. Inde de Nepruno Seneca in
Furente:

Et tu secundo maria qui sceptro regis,
& de Plutone, ac Dis infernis Tibullus lib. 3. eleg. 5.
Duræque fortiti tertia regna Dei.

Tellus cõ-
muis Deo-
rum.

Hæc etiam si nulli non trita, omittenda hic non fue-
runt. Tellus porro communis fuit trium fratrum.
Homerus ibi, γαῖα δ' ἐστὶ ξυνη πάτρων. Inde supra con-
questio de terra turbata ab Æolo, nam terra quoque
ad Neprunum pertinuit. Ideo ille dictus Ἐνοσίχθων, &
Ἐνοσίχθων; terra quassator. Auctor hymni in Nepru-
num, vtunque coniungitur: vocans hunc Deum, terræ
& maris κινητήρα, motorem. In lib. 6. epigram.

Νῆα Γε ἃ πόντου βασιλῆος, καὶ κοίρανε γαῖης,
Ἀντίθεμα Κράντος μινέει τελομένῃν.

Dux maris, & solida dominator maxime terre,
Hanc tibi ego Crantus dedico nauiculam.

Adduxi versionem Cornarij. Aristides adducto loco
loquitur de amicitia inita inter terram & mare Ne-
pruni opera, vt quæ ad eius quoque potestatem per-
tineret. Porro de Deorum omnium diuisione vide
locum satis latum Artemidori lib. 6. Somn. cap. 35. &
quæ de Diis cælestibus scribit Plaro in Phædro, vbi
ait quemque illorum administrare suum officium, &
quæ Nazianzenus orat. 34. vbi de Deorum κληροδο-
σίῃ. Porro ipsæ locutiones ductæ videntur ab hære-
ditatibus, in quibus per fortitiones fiebant diuifio-
nes. Inde Græcis κληρονομοί, & Latinis consortes in re
agrorum.

19. ILLA SE IACTET] Tale quidpiam irrisoriè
Agamemnon ad Achillem. 1. II.

Οἶκός ἰδὼν σὺν νηυσὶ τῆς ἄλλης Γεῖς ἔξοροις,
Μυρμιδόνεσσιν ἀΐασας.

a Sic ait, & dicto citiùs tumida æquora placat,
Collectâque fugat nubes, solémque reducit.

b Cymothoë simul & Triton, adnexus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti,

150 Et vastas aperit fyrtes, & temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas.

c AC VELVTI MAGNO IN POPVLO QVVM SÆPE COORTA EST
Seditio, seditque animis ignobile vulgus,
Iamque faces, & faxa volant, furor arma ministrat:

155 d Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, arrectis que auribus astant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

e Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor: cælóque inuectus aperto

160 Flectit equos, currúque volans dat lora secundo.

ARGVMENTVM.

Placat Neprunus maria, suâ & marinorum numinum
opera. Res tota comparatione exornatur.

EXPLICATIO.

a BREVIS TIME Neprunus habita temporis ra-
tione orationem absoluit, nam decem tan-

Abiens tuam in domum cum nauibus ac sociis tuis
Myrmidonibus impéra.

20. AVLA] Propriè, nam vox ista ad flatum perti-
net. Notarion Cælij lib. 12. Ant. lect. 15. & Iosephi
Scaligeri in Festum, adde à me Athenæi verba lib. 5.
ὁ γὰρ διαπνεόμενος τὸ πῦρ αὐτὸν λέγειται, καὶ διαπνοῖται. ἴσεν
φωμὴν ὁ δ' ἐχόμενον ἐξ ἐκατέρου πνεόμενα χωρίον: Aula quid-
am perflatus aperitque locus, & διαπνοίται locum dicitur
perflatus aperitque locus, & διαπνοίται locum dicitur

Aula quid
propriè.

qui ex vtraque parte ventum admittit. Addit ex
Menandro, & Diphilo, regias quoque aulæ vocari, &
rationem, quæ ad rem de qua agimus, quod videlicet
aulæ regum habeant ante ædificia ὑπαδρίαι τόποις,
subdiales locos. Inde est, vt Homerus sæpe (ait idem
Athen.) solet vocare aulam locum omnem patren-
tem, perflabilem, subdialem. Hæc ergo ratio cur re-
gia Æoli ventorum præfidis dicatur aula. Non du-
bium tamen, quin de aliis quoque dicatur, nam Sta-
tius de domo Martis

Innumerus strepit aula minis.

Ex his flatibus, quos aperui, duci ratio potest regis
huius, & regni ficticia potestas, idque ex Aristotele
in Meteorologicis. Scribit enim, ille apud insulas
Æoli esse quandam significationem futuri Noti, e-
dito nimirum in locis istis (vbi flatus sub terra gene-
rari, & intercludi solent) sonitu quodam. vide ista in
illo latius. Quod ergo hic de Noto tantum in Æo-
lia Aristoteles scripsit, extendunt Poëtæ ad ventos re-
liquos, & numen fingunt. Sed hoc, credo, supra iam
attigi.

21. VENTORVM CARCERE REGNET] De hoc
carcere locutus iam sum, vbi regnat Æolus. Plinius
tamen lib. 2. cap. 38. de aëre loquens, ventorum re-
gnum dixit, vt autem Virgilius amarè addit carcere,
tanquam imminuens potestatem Æoli, ita Propertius
lib. 2. eleg. 32. loquens cum Ione,
An tibi non satis est fuscis Ægyptus alumini?
Cur tibi tam longa Roma petita via est?

D tum versibus ea inclusit, quæ nemo alius multis. In-
crepauit enim ventos, inde expulit, penam distulit,
misi mandata ad Æolum: hæc omnia cum magnis
affectibus, cum gloria sui, cum contemptu Æoli, cum
ventorum conuictio. His peractis placat citissime tu-
morem maris, fugat nubes, solem reducit; Æolus
quippe æquor turbauerat, nubes inuexerat, diem ab-
tulerat.
b Hærebant in scopulis tres illæ naues, quas in
faxa

faxa torferat tyrannus Notus : hærebant in syrtibus tres alia , quas Eurus cinxerat arenarum cumulis. Noti cladem , Cymothoë & Triton (his enim rem commisit Neptunus) sanant: ipse (hoc emphaticè) suo tridente leuat vastas fyrtes, easque aperit, atque ita reddidit restituitque æquor ad temperiem. Sed quid leuat? Aliqui explicant, leuat naues, & fyrtes aperit. Non placent. Potius leuat, id est, laxat fyrtes, quod valet, reddidit fyrtes leues ac nauigabiles , ac sic illas aperit. Quo facto ipse iam labitur curru suo per æquatas vndas.

Rem exemplo aperit. Continent hi tres versus excellentem hypotyposin seditionis concitatæ. Soler sæpe magno in populo seditio vulgi existere, qua in seditione primum animi dissident, deinde ad arma procurritur, vt cuique illa furor ministrat. Expende omnia, non vt merentur, sed vt possimus. vulgus, quid non hoc faciat? Adde ignobilitatem, quæ cum non timeat honoris iacturam, præceps fertur. Animus furorem dicit, & impetum. Hic si cum scintilla sit, quid sperandum boni? igitur vulgus ignobile, effrenatum, scintilla, necessariò præcipitabitur in quâuis amentiam. Quæ verò arma vulgi? non hastæ, non gladij: sed faces, & saxa, vt est consuetudo multitudinis: Quæ arma non ratio dedit, sed furor subitus. Videas itaque populum ἀροβόλιζοντα, quia eminus volant arma.

In ipsa incipientis furoris amentia obiicit vulgo conspiciendum virum grauem meritis, & pietate. Habet res vtraque vim maximam ad hominum animos flecendos. Nam vbi quis pius est, & religiosus; præterea insignis magnis meritis, & beneficiis erga populares, quid non ab illis assequetur? Quid verò populares visio hoc viro? silent. verbum ad rem quaesitum, vt melius quadret comparationi: nam mare, venti, procellæ dicuntur silere, cum sunt tranquilla. Neque verò vtcuoque silent sed assistant arrectis auribus. tum vir ille vt silentem videt populum, & attentum, regit animos dictis, mulcet pectora. Quia videlicet (est hæc perfecta eloquentia) & mentem rationibus, & voluntatem affectibus, commouet: ideo regit quod pertinet ad intellectum; & mulcet, quod ad voluntatem. Volo etiam considerare in versu illo:

Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quem, inesse ex studio grauitatem numerorum, quo illi viro grauitas concilietur. Et hoc magis placet, quam quod vult Nannius, spirari hinc quiddam Ennianum: Poëtamque hoc dedisse non suis auribus, sed auribus populi, apud quem adhuc Ennius erat in deliciis. Falsum hoc, suis enim dedit auribus.

Accommodat proposito comparationem. Clara omnia sunt. Maluit cunctis quam omnis (ait Scalliger) tum, quia plenior sensus, tum quia dicit rem simul fieri, quod non dicit omnes. Itaque innuitur tempestas puncto temporis sedata ad nutum Neptuni.

Sequitur causa, cur sedata tempestas, postquam genitor proficiens æquora, inuictisque celo aperto (id est quod ipse aperuerat fugans nubes, & reducens solem) sedat equos, volansque curru secundo dat lora. Sic compono verba sequutus Turnebum qui curru secundo, explicat, curru persicile sequente equos currentes. Iuxta Hortensij mentem, verba componenda essent ita: volansque dat lora curru secundo, pro,

curru. Sed Turnebum præfero,

1. DICTO CITIVS] Est hoc quod Græci, αὐτὸ ἐπιθροῦν, ἀπὸ ἔργου. Quod idem αὐτοβόλι. de qua voce vide Erasmus. item λεχθέν, καὶ παραχθέν. Præterea illi, ἐμπασιέν, & ἐμπασιώς, quasi ἀμα τῶν ἔργων, vel, ἀμα τῶν εἰρηῶν. Quod Hefychius explicat, ἑσπεδασμένως, ποροδυώς. Homerus ita extulit:

Αὐτὴ ἔπεθ' ἀμα μὲθ' ἔνν, τετέλειο δ' ἔργον.

Ab Nostro Sedulius lib. 3.

Imperat, & dicto citius tumida æquora placat.

Hunc tantum volui: producere possem multos qui vti eadem locutione.

2. TUMIDA ÆQUORA PLACAT] Vides vt hic Virgilius sedet turbatum pelagus, & circumstantias magni huius apparatus. Qui alij? Valerius Flaccus 1. Arg. ita sedat:

Hæc ait, & pontum pater, & turbata reponit Littora, depellitque Notos, quos æcerulus horror Et madido grauis vnda sinu, longæque securus Imber, ad Æolia tendunt simul æquora porta, Emicuit referata dies.

Silius lib. 7. ita,

Vt cum turbatis placidum caput extulit vndis Neptunus, totumque videt, totumque videtur Regnator ponto, saui fera murmura venti Dimittunt, nullasque mouent in frondibus alas: Tum sensim infusa tranquilla per æquora pace Languentes tacito lucent in litore fluctus.

Omnia in his languent, neque mouent lectorem, sed hic exhilaratur audiens iterum suum Phæbum sic sedantem in 5.

Subsidunt vnda, tumidumque sub axe tonanti Sternitur æquor aquis, fugiunt vasto arbere nimbi.

3. COLLECTAS NVBES] Est hoc quod Homerus 5. Odys. σὺνάγειν νεφέλας.

4. CYMOTHOË] Vult Nannius Cymothoës & Tritonis numina adhibita huic operi, habita ratione nominis. Nam πειθάν fluctus est maris, Cymothoë aquarum impetus. Accidit itaque, vt naues si quando hæreant, facile explicentur vndis superuenientibus, & aquarum impetu. Cæterum Poëta institit Apollonio lib. 4. Arg. fingenti Nereidas nauem Argo eripuisse à Scylla, & Charybdi.

5. AC VELVTI MAGNO IN POPULO, &c.] Notam Seruij de reciproca inter populum & tempestatem comparatione, vide vt multis illustret noster Delrius in Senecam, ex Seneca ipso, Cicero, Liuij, Herodoto. Adiungo Dionem Chrysof. orat. 75. vbi mare primò tranquillum, deinde sauiens comparat cum hominibus primò beneuolis, deinde hostibus, & orat. 3. sic ait:

Varius est & omnigenus multitudinis impetus, nihil scientis simpliciter, sed tumultuantis semper, atque ferocientis immodestorum opera oratorum: vt fluctus ferus, & difficilis à ventis duris hic illuc impulsus. Signata Græca. ὁσπερ κλυδῶν ἐς ἀγρία, καὶ χαλεπῶ ἑσπὸ ἀνέμων σελήρων μεταβαλλομένων.

Hoc idem latè prosequitur orat. 32. adducitque plures Homeri versus, in quibus Græcus vates commotam concionem cum fluctibus & tempestatibus com

comparat. Plinius etiam lib. 3. cap. 3. dixit: Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis Reipubl. Appianus lib. 3. Ciuilium loquens de populo: ὡσπερ ἐν θαλάσσει κλυδία κλυδῶν, ὁ δὲ ἦλθεν, ὁ δὲ ἀπὸ πύλων, est instar maris fluctuantis: hic aduenit, ille redit. Huc pertinet, vrbes comparari cum nauibus, ab Æschylo, & Aristophane. Ait prior innuens principatum, in sept. Theb.

Πολύλαστον πορῶν, ὅτι ἐπὶ μνη. Est enim πορῶν ρυψίς, qui locus gubernatoris. Posterior in Vesp. ciuitatem Atheniensium vocat, σκάφῃ.

6. SÆVITQVE ANIMIS IGNOBILE VVLGVS] Vides in his omnibus vulgi mores notatos ex seditione, ex sæuitia, ex armis. Tacitus. 1. Annal. hos mores notat ex truculentis vocibus, ex strepitu, trepidatione, incerto murmure, atroce clamore, repentina quiete. Curtius lib. 4. illi dat impotentiam, sæuitiam, mutabilitatem. Herodotus in Thalia, insipientiam, insolentiam. Nazianzenus in dissensione, δρόμον, βοήν, ποροδυίαν, orat. 20. & addit irati populi esse θυμόν, non tam ἐπιλήτων, quàm στρατηγόν. itaque in plebe furor imperat, vt dux, non est miles. Dicitur vulgus à tyranno Agrigentino epist. 77. ἀτακτοῦ, ἀνυῶ, ἀπειροῦ, ἀπειροῦ, ἀβέλτου, ἰξῶς, ποροδοτικῶς, ἀδυσμένῳ, φωνῶν μόνον ἀνώθετης, καὶ πορῶ ὄργῶν, & πορῶ ἔπαυον ἀχρηστῶ. Ademi aliqua. id est, incompositum, demens, inexpertum, insidum, inconstans, acre, proditorium, mendax, vox sola, inutile, προνήν ad iram laudatamque. Dio Chrysof. orat. 75. dat vulgo ἀγέρον, χαλεπῶν, ζηλοτυπήσας, εθνοῦσας, ἐλασῶσας mores sauos, difficiles, zelotypiam, inuidiam, spem. & orat. 32. dicit turbam esse ἀπειροῦ, καὶ πορῶ ὄργῶν ἔτομον imperusabilem, & pronam ad iniurias. attribuitque illi γέλωτα, ὄργῶν, στυγμῶς, σκώμματα, ἰσθμῶν, ἰσθμῶν, σκώμματα. Cyprianus epist. 58. inuicem & frémicium. Thucydides lib. 8. ἀθυρίαν, ὄροβο, consternationem, tumultum. Sed nemo melius vitia populi, Dionysio Halicarnasico, aperuit, recurrente semper ad explicandas seditiones Romanæ plebis. Ex illo multa huc transferri possent.

7. IAMQVE FACIES ET SAXA VOLANT] Vides vt à seditione animorum vulgus veniat ad arma. Tacitus 3. Hist. vbi crudescere seditio, & à comitiis & probris ad tela & manus transferunt, &c. Sed. signatissime Poëta dat turbæ duo armorum genera faces, & saxa. Tacitus. 14. Annal. multitudine saxa ac faces minitante. Nazianzenus in epistaphio magni Basilij, describens subitum ciuium furorem, αὐτῶν ἐν χερσίν, καὶ λίθοι ποροβελήμενοι faces in manibus, lapides ad iactandum. Dio Chrysof. orat. 46. loquens de populati discordia inter alia, tum hæc infert, ὁδὸς λιθάζει, καὶ καταναίει τὰς οἰκίας: confestim lapidare, & incendere domos. Lucanus lib. 7.

Inde sagitta, Inde faces & saxa volant. Philostratus in vita Lolliani λίθος, nominat, loquens de tumultu Atheniensium. & lib. de vita Apollonij cap. 13. vt etiam Philo de specialibus legibus, loquens de dissensione, quæ est inter tuitbam, ἢ πορῶ ἔπαυσε τῆ χειρῶν, ἢ λίθον ἀράμῳ, ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ pugno ferit, aut eminus lapide. & Appianus, lib. 2. ἐμφολ. hoc genus teli dat adhuc ipsi magistratibus laborantibus seditione, & auaritia. Cedrenus quoque huiusmodi rixam inducit ἐν ἐξυλῶν, καὶ λίθων.

8. FVRROR ARMA MINISTRAT] Hoc iam Victorius illustrauit lib. 8. cap. 15. Adde illi Quuidium: Quamlibet infirmas adiuvat ira manus. Auctoribus, quos dedi in Eclogis, de malo seditionis, adiunge Aristidemi in oratione de concordia ad Rhodios. vt furor hic datur plebi, ita Nazianzenus orat. 32.

Δύμοι δὴ μοις ἐπιμαίνοντες. 9. Τὸν ΠΙΕΤΑΤΕ ΓΡΑΒΕΜ, &c.] Narrat Thucydides lib. 8. Thucydidem quendam Phalarium hospitemque Atheniensium oratione sua continuillè ciues, πῶς ἐν τῷ ἀσπεί δὲ βίον, & ἐπὶ τὰ ἄλλα φερομένους, Discurrentes per urbem, atque ad arma corripienda præcipites. Habet Dionysius lib. 9. Antiq. similem successum cum poëtico. hinc enim Consule Appio, atque Optimatibus, inde Lectorio tribuno, & plebeis, hæde altercantibus vociferantibusque, cum corporum protrusione, manuum fixa, & iactu lapidum, alter Consul Quintius impetum hunc & contentionem auctoritate sua repressit. Et similem quoque Cicero in Bruto de M. Popilio Consule, qui nutrita plebis contra patres concitatione, vt erat læna ad sacrificium indutus, ita venit, ac seditionem plebis, cum auctoritate, tum oratione sedauit. Et simillimum Liuius lib. 24. apud quem Apollonides seditionem sulatari oratione repressit. Simillimum quoque de Pericle Aristides narrat in. 2. Platonicæ, ait enim, tu multuarem concionem ad viri huius præsentiam se continuisse. Cum dixerit Hippocrates in epistolis Cupiditates discedere, vbi primum sapientia se in conspectum dat, adducit comparationem de ministris tumultuantibus, qui attoniti conquiscent, vbi repetè hera adfuerit. Græca, si quis querat, hæc sunt.

Ὅσπερ γὰρ δὴ μοις τα, καὶ δὴ μοις τα, ἐν τῆσιν οἰκίαισι θοροβῶντες, καὶ σασιζόντες, ἐκείτων ἐξαπινάσις αὐτοῖς ἢ δέσπονα ὄντων, ἰσθμῶντες ἐθροσυχῶσας. Sed & Perlius Satyr. 4. oratorem istum Virgilianum adumbrat, his vestibus:

Ergo vbi commota seruet plebecula bile, Fert animus calida fecisse silentia turba Maiesate manus.

Et Pindarus Od. 8. Nem.

Κρέσσων ὃ καπαύει δῖαν τὰν ἀπόθεν ἀνιρ, Potentior vir sedat præcedentem litrem.

10. ARRECTISQVE AVRIBVS] Est hoc quod Græci ἄρον ἰσθῶν, quod Apollonius lib. 1. Argon. ὀρθῶσιν ἄρον, quod Philostratus in Heroicis, ἀτα ἰσθμῶ. iterum, τὰ ἀτα ἰσθῶν. & lib. 2. Icon. loquens de lepore flexu alio, ὑπερέβαν τὸ εἶ, & Aristotel. lib. 9. de hist. animal. cap. 5. ὀρθῶ τὰ ὄτα. & Plinius lib. 8. cap. 32. aures erigere. & Terentius And. Aures arrigere. & Propertius lib. 3.

Suspensis auribus. Sed de hæc re ego iam antè dixi fati in Georgicorum lib. 3. Contraria sunt aures arrigere ex Plinio, κατὰ βῆναι, ex Aristotele, ex Horatio, demittere. Consentiant omnes. Poëtam capiendum cum respectu ad feras, quæ statim, vbi quid accidit, solent aures arrigere.

11. ILLE REGIT DICTIS, &c.] Nusquam magis Eloquentia necessaria eloquentiæ vis, quam in tractandis animis vis. & moribus populis, hunc orat orem dignum esse laude, ita affirmat Dio Chrysof. orat. 34.

Ego verò bonum consiliarium, quid, dignus sit præesse ciuitati, oportere aio ad omnia simpliciter esse instrutum, quæ difficilia existimantur; maxime autem ad conuictia, & multitudinis iras. Subdit multa in hanc sententiam. Qualis verò hic esse orator debeat, aperit Plutarchus lib. de præceptis gerenda Reip.

Quemadmodum musici neruos pulsari volunt leniter, non impetu quodam concuti: ita ratio Reipub. gerentis, consentientis, ac regentis, præferre non debet vim dicendi, aut malitiam, &c. Quadrant ista in Virgilianum hunc virum, qui non cum plebe violentus, sed regens, placans, mulcens.

Notes quoque illam eloquentiam optandam esse (auctor est Ilocrates in Archidamo) quæ impendatur

Tritonis tymon.

Cymothoë cymon.

Ciuilis in ornatu & parationibus maris.

Arrectæ aures.

Vulgi arma.

Vulgi furor.

Virgilius su- perat Home- rum.

Quæ dixi magnam habent probabilitatem, sed ita ta- men ut sua probabilitate inclinent, non cogant. Nam nemo dubitet, quin Virgilius contenderit ad exem- plum Homeri. Itaque bene Turnebus scripsit lib. 18. Aduers. c. 32. descriptionem hanc accommodari portui Hispaniæ casu potius aliquo, quam Poëtæ volun- tate: & Iulius Scaliger ait, hanc esse topothesium, non topographiam, id est, fictam, non veram loci descri- ptionem. Ab hac diligentia pergo ad Virgilij & Ho- meri comparationem. Noster, Est in secessu longo locus. Hinc iam incipit munitio portus, munitus enim, quia in seccreto. Græcus tantum, λιμὴν ἐν δόμῳ ἰθακῆς: est portus in agro Ithacæ: Noster, insula portuum Efficit obiectu laterum. Caret hoc Græcus, cuius portum etiam si rupes circumstant, aditus tamen totus est vento expositus, & integros accipit fluctus. Vnde ve- rē Noster omnis vnda ab alto frangitur. Ille non verē de suis rupibus ait, defendi illis magnos fluctus, nam quæ defensio, patente aditu? Noster,

Hinc atque hinc vasa rupes, geminique minantur In calum scopuli. Ab Græco, in utroque latere ad- hibentur ἀκτῶν ἀπορροῶν, rupes abruptæ. Sed nō omnia abrupta, ideo excelsa (ait Scal.) Quare cum iudicio Maro, non contentus dixisse rupes, addit scopulos. Illis, quorum sub vertice latè Equora tuta silent, caret Græcus, nec debuisset: nam eō præterita ma- china destinata, ut portus in tuto sit. Quæ sequitur in Nostro de scena, & sylva, & antro horrenti, nō solum feruūt voluptati, sed necessitati. Necessaria enim illa opacitas nemoris ad euitandos ardore solis, ad re- creando animos Troianorum, ad occultandas na- ues, quod oportebat in regione fera & barbara. Con- fer cum istis omnibus illud Homeri,

—ὄν κρατὸς λιμῆος τανύφυλλος ἑλαιή: In vertice portus erat olea passivramis. Quid vnica olea ad miserōs nautarum animos re- creando: Sed dicūt, ibi datam oleam, ut ea vifa Vlyc- fes benè speraret, nā ea arbor Mineræ est sacra, quæ Dea Vlyssis fauorix. Hæc mihi non displicent, si ta- men alium apparatus adderet, qui verē necessarius. Inde idem vates, videns fortasse hanc inopiam, in fra- rem eandem commemorans, & iisdem versibus, iam addit olea, —ὄρος καλαίμυρον ὕλη: Montem indutum sylua.

Pergo, Noster, Fronte sub aduersa, &c. Vbi duobus versibus, ac vix di- midio, inclusit, quæ Græcus vix decem. Nam videli- cēt reiecit, quæ patum apta, & sua exornauit. Multa omitto, quæ tantum egent lectore. In illis Nympharum domus, nō egit Grammaticum (ait Scaliger) ut Home- rus, qui sic, Nympharum, quæ Naiades vocantur. Quan- quam potius Nereidas esse oportuit, ait Scal. Sed dif- simulari potest, nam mox Homerus aquas constituit in hoc antro: sic Græcum defendit Spondanus. Vix autem diuines ad quem vsum sunt tot vasa in antro Homeri. Fortassis ad apum thesauros? ut vult Scali- ger. Vel ad vsum Nympharum, ut aquam haurirent, quod indicatum ab Eustathio arripit Spōdanus. Cu- iuscunque sint vsus, merito neglexit Poëta. Vide verō ut Noster opus suum absolueat,

—Hic fessas non vincula naues Villa tenent, vnco non alligat anchora morsu. Cum Homerus vulgarter admodum, —ὄσδ δ' ἀπορία μένεται Νῆες: Manent naues sine vinculo. Neque hoc epiphonematis loco posuit, ut noster. Vix scias Lectōr quantæ sint vtilitatis istæ comparationes, ut scias ipse ita Græcis placere, ut bona eligas, reiciās mala, electa exornes. Porro ad vtriusque vatis imitationē sic cecinit Silius, Carthago impensio natura adiuta fauore

Excelsos tollit pelago circumflua muros, Arctatas ponit fauces, modica insula claudit, Quæ Titan ortu terras aspergit Eoo. Lucanus quoque eadem ratione Brundisij portum describit lib. 2. cum ait:

Nec tamen hoc arctis immixtum faucibus aquor, Portus erat, si non violentos insula Coros Eriperet saxis, lapsasque refunderet vndas, Hinc illinc montes scopulose rupis aperto Opposuit natura mari, flatusque remouit, Ut tremule starent contenta fune carina.

3. INSVLA PORTVM EFFICIT, &c.] Tale quid- dam Cæsar. 3. Ciuil. Hæc insula, obiecta Alexandria, por- tum efficit. Liviū iam dedi Poëtæ simillimum, & ad- iicio alterum Plinium lib. 6. epist. adhuc familiorem: in ore portus insula affurgit, quæ illatum vento mare adia- cens frangat, tutumque ab utroque latere decursum nau-ibus præferet.

4. INQVE SINVVS.] Amata veteribus elegantiā. Ci- tat enim Seruius Caius Memmianum in triūpho Luciliano 4. Inque luxuriosissimis Asia oppidis confedisse, & statim: Inque Gallograciam redierunt.

5. SILENT.] Ita in 8. de Tibri: tacita vnda, & Ho- ratiū de Liri, lib. 1. Od. 31. taciturnus amnis.

6. SCENA.] Comædiæ dicunt natas in agris, edu- catas in vrbibus. Nam, cum se rustici oblectabant, theatra tunc non habentes, ex frondibus arborum spatium locumque; adornabant, qui locus scena dictus, ab vmbra, ἀπὸ τῆς σκιάς. Mox illatis in vrbes comæ- diis idem nomen remansit. Placuit itaque Poëtæ ad veterem morem respicere, & nemus illud horrore in vmbra vocare Scenam.

7. HORRENTI VMBRA.] Volunt interpretes allu- sium ad religionem, ut in 6. horrenda sbylle, id est, ve- nerandæ. Huc trahit Cedrenum, qui meminit templi Sancti Ioannis Baptistæ positi in Euxino ponto, cui templo erat cognomen τὸ θεῶν: terribilis. Catullus etiam: Dii Magni, horribilem & sacrum libellum, & Lu- cretius lib. 2. loquens de simulacro Cybeles, dicit hor- rificè. Lucanus,

Arboribus suis horror inest, id est, religio, ut ve- rō hic nemus antro imminet, ita Noster ecl. 9.

—hic candida populus antro Imminet, & lenta texunt vmbacula vites. Et Propertius lib. 3. eleg. 3.

Cum me Castalia speculans ex arbore Phœbus, Sic ait, aurata nixus ad antra lyra. Arbor itaque ad antrum Propertij posita. Fuit enim hoc è religione veterum, ut antris, quæ sacra putabāt, imminerent arbores ad fores, quæ arbores erant re- ligionis indicium. Inde ecl. 5. (quod hic afferō, quia ibi omisi) ait pastor Mopsus:

Sive antro positus succedimus, aspice ut antrum Syluestris raris sparsit labrusca racemis.

Vbi labrusca non intus in antro fuisse intelligenda est, sed extra ad fores antri.

8. SCOPVLIS PENDENTIBVS.] Tale quid Lucre- tius lib. 6.

Speluncasque velut saxis pendentibus structas.

9. AQUÆ DVLCES.] Scriberem hîc quæpiam, cur aquæ dicantur dulces, ut iam promiseram, sed multa postea vidi in Lambino, ideo omitto. Tantum dico, dulcem dici aquam, quia caret marina salitudine. Ita enim video opponere auctores. Nam Cicero 2. Nat. Astra aluntur aquis, partim dulcibus, partim marinis. Vide quæ ego in Eclogis. Vide etiam quæ de dulcedine, candore, iucunditate aquæ Nili fluminis scribit Achil- les Alexandrinus lib. 4. de Clitoph. ad finem, & quæ de dulcedine, lenitate, mansuetudine putei Æscula- pij Aristides.

Vitam pro- natius. Sudite.

10. VIVO.] Est hoc quod Oppianus dixit. 2. Ven. A vitam pro natius. οὐκ ἔστιν ἀπορία μέλαθρον, tegmen nature domus. Nam vinum in Poëta, natium est. Et quidem antrum (& hîc antrum describit Poëta) Ammorius ita de- finit, ut naturale quiddam sit, non manu factum, quale spelæum. Verba eius: ἀντρον τὸ ἀσφύεις νοί- λωια, ἀσπλάγον ἢ τὸ χειροποίητον. Signatiū Pindarus, cui Ode. 4. Pyth. petra dicuntur ζωαί, vna.

11. SEDILIA.] Aduerti hanc vocem dari sedibus factis natura, non arte. Sic hîc, sic, 4. G. Vbi amnes locantur vitreis sedilibus. Et Horatius in epist. ad Pi- fones:

Nondum spissa nimis complere sedilia statu. Est enim sermo de comædiis veterum in pagis ru- sticorum, nondum formatis theatris.

12. NYMPHARVM DOMVS.] Huic similem vide in Philostrato lib. 1. Icon, qui in Amoribus consti- tuit antrum Veneris, vbi cauum saxum, vbi aquæ vi- rides ac dulces, vbi arbor malus sacra ipsi Veneri. Et omnia quidem sapiunt religionem. Antra enim religiosa veteribus fuerunt. Seneca epist. 41. Si quis specus saxis penitus excisus montem suspenderit, non manu factus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem exca- uatus, animum tuum quadam religionis suspitione percu- riet. Inde ergo de hoc antro, Nympharum domus. De hac re ego iam, 3. Eclog.

13. VNCO NON ALLIGAT ANCHORA MOR- SV.] Sic omnes legunt, sed Iul. Scal. vno, non, vnco. Notatque quæsitum splendorem ex geminatione vlla, vno. ut hîc morsu de anchora, ita in 6. dentem consentaneè. Et Sidonius mordaces anchoras. Nonnus

quoque in re nautica lib. 3. ἀγκυλῶδες, curritas deu- tium. Symposius poëta,

Muro mihi geminus ferro coniungitur vnco, Cum vento luctor, cum gurgite pugno profundo, Scrutor aquas medias, ipsas quoque mordeo terras.

14. TELLVRIS.] Hoc voluit, non terræ. Tellus Tellus Dea enim dea est terræ, quo, credo, insinuat affectum il- lum, quo, qui è mari egrediebantur, præcipuè tem- pestate iactati, ad terram se inclinabant, illamque ut Deam adorabant, amplectebantur, exosculabantur. Vlysses tempestate creptus Odyss. 5.

—ὄσδ' ἀμφοτέρωθεν ἑαμῆς, Χεῖρ ἄσπετος ἑταρῆς.

Ille verò vtrumque genu flexit, manusque fortes. & statim, ἄσπετος ἑταρῆς ἑταρῆς: osculatus est alman telurem.

15. EGRESSI.] Donatus in ea verba Hecyræ, Egressi, qui, O fortunare, nescis quid mali præterieris, qui nunquam es egressus mare, notat, eos, qui iam nauigauerunt, dici egressos.

16. OPTATA.] Vegetius lib. 4. cap. 38. optatos classis inuenit portus.

17. POTVNTVR TROES ARENA.] Hinc Ouid. 12. Met.

—Phrygia potiuntur arema.

18. SALE TABENTES ARTVS.] Artemid. lib. 1. cap. 73. τὰς τῆς ἀλῆος τήρηθαι: tabescere sale. Plutar- chus 3. Nat. Quæst. τήνωσιν οἱ ἀλας: sal tabefacit.

19. ARTVS IN LITTORE PONVNT.] Vide Odyss. 5. quæ de Vlyssè.

- a Ac primùm filicis scintillam excudit Achates, Suscepitque ignem foliis, atque arida circum Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam. b Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiæque arma, Expediunt fessi rerum: frugisque receptas Et torrere parant flammis, & frangere saxo. c Æneas scopulum interea conscendit, & omnium Prospectum latè pelago petit: Anthea siquæ Iactatum vento videat, Phrygiæque biremes, Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.

ARGVMENTVM.

Achates ignem excitat, reliqui cibos parant, Æneas in- terim conscendit scopulum, si videat pelago errantes aut vi- ros, aut naues.

EXPLICATIO.

NVLLA prior fuit cura, quàm de igne exci- tando. Achates id præstitit. Damnant hîc aliqui Poëtam, alij defendunt per ὄσπερον ἄσπερον. nam videlicet putant per ista rapuit flammam in fomite, explicari actum illum primùm excusæ scintillæ. Alij aliter. Nemo placet. Poëta clarè ait, raptam flammã, non scintillam, non ignem. Dicamus ergo, ex cussam primùm ex silice scintillam, quæ deinde ignem vocat. hîc primùm susceptus est folijs: post hæc apposita sunt arida nutrimenta, quæ vocat fomitem, ut flama exci- taretur, quæ, quia statim accensa est, dicitur rapi. Quo- tidie id videmus in naphtha fieri, & (nostro malo) in tormentario puluere.

b Posterior cura fuit de comparando cibo. Illi ita-

que defessi rerum, id est, calamitatū, quas passi in nau- fragio expediunt (nota studium) Cererem vndis corru- ptam, intelligit frumētis aquis madefacta, & vna cum illis Cereris instrumenta, nam hæc sunt arma, quibus fruges ad escam comparantur, frangantur, terantur. Ideo sequitur parant torrere flammis, & saxo frangere. Quia videlicet oportuit prius frumenta exsiccata esse, ut sic frangerentur. Hîc enim nihil est aliud torrere, quàm arefacere, & siccare. Sequor Horten- sium, Seruium, Scaligerum. 3. Poët. cap. 19. Itaque non placent, qui agnoscent hystorologiam, sic ex- plicantes. Frangunt, & mox torrent flammis. Non sic est. sed torrent, & frangunt. nam quæ madida frangerentur?

c Adhibita est aliorū cura. Quæ iam Æneæ prin- cipis? Sollicitus est de suis, conscendit scopulum, pe- tit latè prospectum omnem pelago, id est, mittit oculos in pelagus quàm latè potest. Hîc enallagè agnosco, pro, petit pelagus prospectu suo. Qui verò eius ani- mus? ut erat pietate imbutus, nihil de cibo curat, sed pelagus lustrat, si possit videre suos tempestate iacta- tos. Considera tecum principem virum ab Æolo, & Iunone exagitatum, viribus languidum: qui nihil ta-

men loquatur contra Æolum, nihil per iracundiam contra lunonem; nihil de se curer, tantum de suis sit sollicitus; & videbis Pœtam hunc eminentissimè fuisse complexum curam patris familias; ad hanc enim rem interpretes sollicitudinem istam deriuant. Quæ sint arma in puppibus postea explicabo. Pappes vocat gessas, quia hæc pars eminent in nauigio.

NOTÆ.

1. Siliis] Turnebus gignendi casum probare non potest, cum sententia sit, excusam scintillam è silice. Apparet procul dubio, Turnebum legisse silici in auferendo, pro silice, more veteri, vt iuri pro iure, vesperi pro vespere, segeti pro segete: de quo vsu ego iam alibi. Non displicet lectio hæc. Sed defendi potest communis. Nam curn non dicitur scintilla silicis, vt in 6. Æn. dicitur semina stama abstrusa in venis silicis? Quæ locum videat hunc illustres. 2. EXCVBIT] Gifanius explicat, eiecit, ad eum modum, quo Lucretius dixit lib. 3.

— semina vocis

Eiiciuntur, & ore foras glomerata feruntur.

Sed quiuis tamen in Virgilio ictus agnoscat.

3. ACHATES] Eruditionem Poëtæ Hortensius commendat ex Achatis etymo, tu illum, & Seruium, adi.

4. SVSCEPIT] Aliqui legunt suscepit, in his Iul. Scal. 4. Poët. cap. 16.

5. RAPVITQVE IN FOMITE FLAMMAM] Paulinus Natali. 10.

Ingentem fragili rapuit de fomite flammam.

Apuleius lib. 7. Tamque somento tenuis calescens & nutritus ignis surgebat in flammis.

6. CEREREM CORRVPTAM VNDIS] Petro. satyr. cibusque naufragio corruptis.

7. CEREALIA QVE ARMA] Sic dictum, vt Apollon. in tra dædæ, arma conuiuij, id est, instrumenta. Quæ verba sumpsit ab Homero, Odys. 7.

Arma pro instrumentis

8. FESSI RERV] Ita inf. sunt lacrymaverunt.

9. TORRERE] Non dubium, quin Poëta alluserit ea voce ad sacra veterum Fornacalia. Lege Festum. Respectus est à Poëta ad etymum, nam fruges dictæ δρόν τῆ φρύγῃ, quod est, torrere. Tam enim fruges, quam frumenta antiquitus torrebantur ad esum.

Frugum etymon.

10. FRANGERE SAXO] Vult Turnebus attingi à Poëta primum molendi modum ex duplici, quem Lucretius innuit lib. 1. Primus est, cum suspensa mola fruges frangimus, ac tum res sit crassiusculæ, & hunc Maro insinuauit. Alter, cum non suspenduntur molæ, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam, ac tum minutior fit farina. Versus itaque Lucretij contra Anaxagoram, hi sunt:

Molendi ratio duplex.

Conueniebat enim fruges quoque saepe minutas, Robore cum saxi franguntur, mittere signum Sanguinis, aut aliquid nostri, quo corpora aluntur. Cum lapidi lapidem terimus; manare cruorem.

Sententia est. Si, vt ait Anaxagoras, omnia sunt in omnibus, conueniebat, cum in grandiusculam farinam franguntur fruges, signum aliquod dari expressi sanguinis: cum autem in minutissimum pol-

linem comminuuntur, tum manare sanguinem, ac non ostendi tantum. Cæterum locutio Poëtæ

a Nauim in conspectu nullam, tres littore ceruos
Prospectit errantes: hos tota arma sequuntur
190 A tergo, & longum post valles pascitur agmen.
b Constitit hic, arcumque manu, celerisque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.

sumpta est ab Accio in Troadib. Saxo fruges frangas torridas. Vide Hippocratem lib. de Prisca Medicina ab eo loco: ἐκ μὲν ἐν τῆσ πύρῳ, &c. Et Pollucem li. 2. qui de hac mola, σιτηρὸς μύλα, cui dat λεαίνων τροφήν. 11. ÆNEAS SCOPVLYM, &c.] Cum socij reliqui occupentur aut excitandis ignibus, aut torrendis & frangendis frugibus, Princeps Æneas loq̄e aliter. Vide hic curam & sollicitudinem (hanc iam perpendi) & statim venationem, quæ res dignior & grandior. Quantū hæc meliùs quàm Homericò Vlyssè Odys. 13. post latam illam portus Homericì descriptionem, hæc sequuntur.

Πρῶτον Ὀδυσσεὺς γλαφυρῆς ἐκ νηὸς ἄεραν, αὐτῶ σὺν τε λίφῳ, καὶ ῥήγῃ σπλαδόντι, καδδ' ἀρ' ἐπὶ ἀμαμάθῳ ἔθελεν δειδμημένον ὕπνου. Primum Vlyssen concava ex naue sustulerunt, Ipsoque cum lino, & calcitra splendida, Atque in arena deposuerunt captum somna.

Virgilius interpretat Homerum.

Hæc cum video, & multa alia, satis mirari non possum, quæ tanta opinio Homerì hominum mentes invaserit. Ratio ipsa clarè suadet, meliùs multo induci Æneam ab Latino, quàm ab Græco Vlyssen,

12. SCOPVLYM CONSCENDIT] Bene Iul. Scal. vocabulum signatissimum τῶσδε τῶ σκοπέῳ. Etenim qui ibat ad speculandum, scopulum ascendit, qui dictus ab aspiciendo. Adnecto verba Hefychij: σκοπέλος ἐστὶν ὕψιλος τόπος, ἢ πέτρα, ἢ ἀκράρετα, ἀφ' ἧς ἐστὶ σκοπεῖν τὰ κρυπλά: est scopulus locus altus, aut petra, aut vertex, vnde fit speculatio in loca omnia. Est hoc quod dixit Philostratus. 2. Icon. de quapiam insula, ἀκρον ὕψιλον ἐξείρητον. Scopuli etymon.

13. PROSPECTVM LATE PELAGO PETIT] Sumpsit phrasim à Catullo, qui de nuptiis:

At pater vt summa prospectum ex arce petebat.

Idem sic variat,

Vnde aciem in pelagi vastos protenderet astus.

Pacuvius apud Nonium ita: Incipio saxi tentans scandere verticem summi, inde in omnes partes prospectum aucupo. Seneca ep. 89. in vastu terrarū, marisque prospectū.

14. BIREMES.] Vult Seruius Poëtam ad suum tempus respexisse, cum dicat Varro inuentas biremes post Troiana tempora. Dicuntur ita à duplici remorum ordine, vt etiam Græcis δίπρης, qui tamen frequentius δίροσ, appellant. qua voce interdum Latini vsi. Cicero ad Att. lib. 5. ἀφραῖσ. Rhodiorum, & διρότων Μιτυληναίων, & aliud κατάσκιον.

Prospectum petere.

Biremes.

15. CAPYN.] Credibile est hunc ab Capy auo Æneæ, & nomen & genus traxisse: inde affectus: querit enim, non solum societate sed sanguine coniuictū.

διόροτον.

16. CELSIS IN PVPPIBVS ARMA] Accipit hoc Seruius ex more militum, qui nauigantes arma in puppibus religabant. Nam alibi,

Arma in puppibus.

Pacem orare manu, praesigere puppibus arma. Qui locus indicat, tunc ibi figi solita, cum omnia essent pacifica, neque hostis in mari timeretur. Alij in Poëta, capiunt arma Caici, pro militari insigni Caici. Nam arma pro insignibus capi, non est iniquitatum, vt 3. Æn.

— Cristasque comantes Arma Neoptolemi.

Innuat, cristas fuisse insignia Neoptolemi.

• Ductoresque ipsos primum capita alta ferentes, Cornibus arboreis, sternit: tum vulgus, & omnem
195 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quàm septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum nauibus æquet.
d Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina bonus, quæ deinde cadis onerarat Acestes
200 Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet.

ARGVMENTVM.

Videt nauem nullam, tantum in littore ceruos tres, quos reliquum agmen sequebatur: interfecit septem pro nauium numero, inde ad portum ad socios redit.

EXPLICATIO.

PETIT AS, & labor in querendis sociis dat Æneæ occasionem venationis, non curiositas & otium, vt Vlyss. Itaque, cum nauem nullam vidisset in pelago, in ipso littore tres vidit ceruos, quos à tergo reliqua ceruorum armenta longo agmine sequebantur. Optimè agmen de ceruis, nam ij gregatim pascuntur. Optimè item longum, nam errabant & pascebantur, itaque indicatur significatio incedentium. Nam agmen est exercitus non vno in loco stans, sed ambulans incedensque.

Verbo constitit satis indicat, prædam illam fuisse obiectam præter spem. Statim corripuit arcum manu, hoc verbo innuit studium celeritatis, vt cum alibi ait, corripit gladium à femore. Sed cur sagittas vocat celeres? quia statim voluit mittere, experiri que earum celeritatem. Quasi dicat: Corripuit sagittas statim futuras celeres, statim mittendas. Non vt alij, qui illas inclusas in theca, ac pene situ obfitas, vocant tamen celeres. Vnde corripuit? Ab Achate, qui vt fidus gerebat tela. Prudens hic Maro. Quia Æneas ita absque armorum præsidio, dantur illa fido & obseruantissimo. Vt sciat princeps, cum est inermis, cui debeat latus suum committere. Quoties acciderunt calamitosa principum cædes propter hanc negligentiam!

Dixerat sequuntur, ideo nunc ductores, quæ sita oppositione. Hos itaque primum sternit ferentes capita alta, vt quibus essent cornua ramosa, atque instat arboris. Quasi dicat alta, ex cornibus arboreis. Stratis ductoribus rum, id est, deinde, miscet vulgus, & turbam omnem, agens illam telis inter nemora frondea. Quia videlicet interfecit ductoribus (agnosce tralationem à militia) vulgus facile miscetur, agitur, conficitur. Vox miscet, est, perturbat. Vtcrius. Nec absistit prius, quàm victor fundat humi septem corpora ingentia, & æquet numerum ceruorum cum nauibus. Quædam hic expendenda referuo ad notas, & comparisonem Homerì.

Sequitur. Hinc petit portum à se relictum, & partitur prædam in socios omnes. Post cibos deinde diuidit vina, quæ heros Acestes Rex Sicilia, vt pote bonus, id est, benignus, munificus, liberalis, onerarat cadis in Troiano littore, id est, Siculo, dederatque abeuntibus. Ex etymo Acestes sententiam Poëtæ Germanus expendit. Est enim ἀκεστῆς, medicus, & doloris sanator. Ideo ergo ille beneuolus semper inducitur, & seruicus Trojanis. Hoc factò, Æneas mulcet dictis pectora mœrentia. Post carnes quippe & vina, suus quoque cibus animis datur, bono exemplo principum, qui suos firmare non tam cibo debent, quàm doctrina.

A

NOTÆ.

1. TRES LITTORE CERVO] Verè in Africa cerui sunt, errant qui secus putant. Virgilium defendo 4. Æn. vbi paria de Africa. Hic confidit, quæ dicebam de pietate, quæ occasionem præbuit venationi: cum Vlysses tamen insulam admirabundus perambulet propter curiositatem, quod habetur Odys. 9. Hinc optimè aduertit Seruius, septem tantum ceruos interfecit pro necessitate nauium. Nam hæc venatio sumpta ad necessitatem, non ad voluptatem. Longè aliter sit venatio in 4. Æn. vbi voluptas quaeritur. Et quamuis Homerus Odys. 9. attribuat nauibus singulis capras nouem, naui autem Vlyssis decem: prudenter tamen ab illo recessit Maro. Scio ducè maiori interdum præda ornandum. Sed hic humanitus excogitatum est à Virgilio, vt naues, quæ in pari periculo fuerant cum naue Æneæ, pari præda fruerentur.

2. ARMENTA] Dicit aptius, quàm greges: quamuis & hoc potuisset. Itaque malè hic à sciolis damnatur Virgilius. Verum est, frequentius gregem sumi pro minore pecore, vt sunt oues, capræ, cerui: armentum pro maiore, vt sunt tauri, equi. Sed liceat interdum discedere ab oraculis grammaticorum (ait Michæel Brutus, hac de re loquens, in explicationibus Horatianis). Nam Græci ἀγέλην, id est, gregem, dicunt de bobus. Apud Homerum sæpe ἀγέλη βοῶν, leges, & notum verbum taurorum ἀτιμαγελῆν. Plinius lib. 8. cap. 8. bis aut ter dicit gregem de elephantis. & c. 15. equorum greges. Has voces, vt alij commutarunt, ita princeps carminum Maro. Nam de bobus 6. Ecl. Aut aliquam in magno sequitur grege. & 6. Æn. grege de intacto septem iuuenecos, quem emulans Horatius 2. od. epod. greges mugientium dixit. Et quidem Varro 2. Rust. ca. 5. hoc discrimen nihil curans scripsit qui gregem armentorum emere vult, &c. Sed adhuc in Virgilio quiddam cōsidero non illo indignum. Gregem capit de minore; armentum de maiore: cum cōmutat, aliquid addit. Nam de bobus, non gregem simpliciter, sed magnum gregem dicit 6. Ecl. de ceruis hic, vt illorum magnitudinem signaret, armentum maluit, dicturus enim de illis postea, ingentia corpora.

Virgilius defenditur.

Grex de maiori pecore.

3. SEQVNTVR A TERGO] Cicero 1. Tulcul. Adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus. Qui reprehendunt Virgilium (dicunt enim otiosè addi à tergo, nam qui sequitur, necessitatio à tergo) eadem operâ reprehendunt Tullium.

Virgilius defenditur.

4. ARCVM, SAGITTAS] Egregiè hoc: tela enim parata forebantur in incertum, & quemuis casum, præsertim cum nescirent, quò appulissent. Non ita prouidus Vlysses Homericus, lib. 9. tumultuario cetera petantur arma è nauibus ad iaculandam prædam. Ait enim Vlysses, vilis feris, capiamus arcus, capiamus hastas.

5. CAPITA ALTA FERENTES CORNIBVS ARBOREIS] Maro alibi:

D 3

jürgen

—Non hoc primum

Peñora vulnus meum senserunt,
Grauiora tuli.Dabit hic nostris
Finem curis vel morte dies.

Homeri Odyss.20. Τέτραδι δὴ κροῖσιν, καὶ γούπερον ἄλλο
ποτ' ἔτλησ:Obdures anime, & quoniam grauiora tuli. Ita Xenoph.lib.3. ἀνάε. milites exhortatur, reuocans
in memoriam maiorum pericula, vt ipsi sint bello
acres,& prompti ad perferenda mala.

Adagium.

Demosthenes orat. 3. in Philip. ἀλλὰ ἀνέγκη, τῆτοις
ἄσπερ ἀποβόλοισ, ἀποσπῆλαιον: sed necesse est, vos impinge-
re in hos, tanquam in scopulos.

Cyclopum
scopuli.

5. CYCLOPEA] Nullus hic tropus. Malè enim
explicatur hic locus ab his, qui dicunt Ætnam intel-
ligi, & positum numerum multitudinis pro singula-
ri, & vnicò Ætnæ monte. Non sic est. Nam in ipso
monte Ætnæ tres præcipuè fuerunt scopuli, in qui-
bus viuebant Cyclopes. Plinius clarè lib.3.cap.8. de
rebus Sicilia loquens, scopuli tres Cyclopum. Sic etiam
Ouidium explicans.13. Metam. apud quem Polyphemus
loquens cum Galatea, His immobilior scopulis, id
est, his tribus scopulis. Cæterum Græci sæpissime vo-
cibus, quas scribunt per es, adimunt subiunctiuam, vt
corripiant. Hòc interdum imitantur Latini. Græci di-
cunt, πλατείαν, atqui Horatius 2. epist. Plures sunt pla-
tea. Idem κωνώπειον, & idem in epod. od. 9. sol aspiciat
conopeum, corripiens, hoc enim postulat mensio car-
minis. Sic ergo, cum illi Κωνώπειο, Virgilius Cy-
clopea.

Iucundi acti
labores.

6. FORSAN ET HÆCOLIM MEMINISSE IVVA-
BIT] Locum istum Aristoteles tractat i. Rhetor. &
postquam nonnulla in hanc sententiam præmisit, sic
absoluit. ὁθεν καὶ τὸ ἐρητύ, ἀλλ' ἂν τοι σωθῆναι, μνησ-
σαι πόνων, καὶ, καὶ γάρτε καὶ ἀλγεσι τέρεται ἀνὴρ μνήμη-
σθαι, ὅστις πολλὰ πάθη, καὶ πολλὰ ἔργη: unde & hoc di-
ctum est: Iucundum est, postquam saluus fueris, recordari
laborum, atque etiam: Letatur vir post labores, cum mul-
ta tulisse, & multa gessisse recordetur. A duplici fonte
duplicem Aristoteles hausit sententiam. Primam ab
Euripide, cuius sententiam hanc citant Plutarchus
lib.2. sympos. & Macrobius 7. Satur. cap. 2. ὅς ἂν τὶ τὸν
σωθῆναι, μνησθαι πόνων: quidam dulce est seruatum memi-
nisse malorum. Alteram ab Homero Odyss. 15. cuius hæc
sunt:

Κάθεσιν ἀλλήλων τερπόμεθα λυγαλέοισι
Μνωμένοι. καὶ γάρτε καὶ ἀλγεσι τέρεται ἀνὴρ,
ὅστις δὴ μάλα πολλὰ πάθη, καὶ πολλὰ ἔργη;
Doloribus ad inuicem delectemur tristibus
Recordantes: vir enim inter dolores delectatur,
Quicquid iam valde multa passus est, & multa errauit.
Idem Odyss. 10. αἰοὶ ἄλυσ χαλεπῆς μνησμένοι: semper
memores erroris duri. & Odyss. 12. καὶ μνήσεσθαι δόω:
horum meminisse puto. Achilles Alexand. lib. 8. Præ-
teritorum malorum commemoratio tantum abest, vt, qui
enast, mærore afficiat, vt etiam vehementer oblectet. Se-
neca in Furente:

—quod fuit durum pati,
Meminisse dulce est, fure casus horridos.
& Philosophus epist. 79. Quod acerbum fuit, retulisse iu-
cundum est. Omitto loca quæpiam Tullij de eadem re
aliis obseruata. Roges, cur iucunda memoria præte-
ritorum malorum? deinde cur Poëta, cum ista sint
vera, addat forsam? Primo satisfacit Aristoteles. i.
Rhetor. Vbi, post adducta verba, ita subiicit, τῆτι δ'
αἰτίον, ἔτι ἂν ἔχον κακόν: Huius autem causa
est, quia iucundum est malum iam non habere. Nam qui
commemorant, iam carent malo, aliter non commemo-
rarent præterita, sed dolerent de præsentibus. Ab
Aristotele sumpsit Seneca epist. 79. ibi enim, post

A sententiam iam adductam, ita statim: naturale est mali
sui sine gaudio. Eandem rationem satis indicat Plu-
tarchus lib. i. sympos. nam postquam locum tracta-
uit de malorum recordatione, ita absoluit, καὶ ὅτι πόνον
τινά τῶ λόγῳ τὸ ἀπόλαύσιον, ἀπλῆσως ἔχουσι
τὸ δινῶν εἶδει, καὶ μνησθῆναι: ministerio sermonis quo-
dammodo fruenter explore his narrandis, atque commemo-
rationibus non possunt. Vide etiam vt Virgilianam
hanc sententiam expendat Orosius, lib. 4. cap. i. Al-
terum facilem habet exitum. Præclarè addit forsam.
non dubitat Æneas id verum esse, sed an aliquando
nanciscantur Troiani occasionem, in qua latentur,
& in qua iam salui, possint παρελθούτων μνησθῆναι
πόνων, vt loquitur Xenophon. 4. Anab. id est: memi-
nisse præteritorum laborum. Hoc enim ibi in voluptate
ponit Xenophon: nam cum præmiserit, Græcos in
diuersorio iucundissimè (μάλα ἡδύως) fuisse, subiicit
iucunditatis huius rationem, quia videlicet καὶ πα-
ρελθούτων πόνων μνησθῆναι.

7. PER VARIOS CASVS, &c.] Elegans sententia ad
animum. Confluctantur Troiani malis, ac dum ven-
ti obstitunt, dum sœuit mare, dum mille casus occur-
runt, & mille discrimina; tunc tamen tendunt per
tot aduersa in Latium, in regna, in sedes. Veritas
ista mille symbolis hieroglyphicis indicatur. Pinge-
nant (congruit hoc cum mente Poëtæ) cui tempe-
stas ipsa salutem det, adducens illam ad portum: fa-
cem ceream inclinatam, tunc enim magis lucet, &
ipsa virium amissione maiorem inuenit claritatem:
lusforiam pilam fortiter ad solum adactam, altius e-
nim surgit, quo maiori vi depressa in terram est: ly-
ram pulsatam, quæ omnino sileret non percussa:
calcatos flores, qui nisi iniuriam hanc passi, non spi-
rarent gratum odorem: palmam, cui impositum
pondus, nam tunc altius surgit. Hæc omnia nihil
abeunt à mente Virgiliana. Ab Nostro Iustinus dixit
lib. 3. diuque per varios casus iactati.

8. DISCRIMINA RERVM] Productio poetica.
Nam hæc rerum, est, laborum, vt in hoc lib. festi rerum.
Itaque sic ἔστω, ait Passeratius, vt Catullus epi-
gram, 32. casus periculorum, vt Cicero, casum incommo-
dorum, venia excusationis, culpa delicti. Hac obseruatio-
ne pleni Poëtæ.

9. ILLIC FAS REGNARE SVRGERE TROIÆ] Est
hoc quod Ennius dixit i. Annal.

—in Româ Troia reuixit.
Quod Propertius lib. 4. eleg. i.
Dicam, Troia cades, & Troia Roma resurges.
Non abeunt verba Senecæ, ep. 91. Multa ceciderunt, vt
altius surgerent, & in maius.

10. DV RATE, ET VOS MET, &c.] Habuit ante ocu-
los illud Homericum 2. li.

Τλῆτε φίλοι, καὶ μένεται ἐπὶ χρονοί:
Tolerate amici, & perseverate in tempus.
Ad rem est Plautinum illud Afim. fortiter malum
qui patitur, idem postpositur bonum. & Captiu. & in
re mala, animo si bono vitare, adiunat. Suetonius in
Caio: Sicut erant, loricated monuit, vt discumberent,
illo notissimo versu Virgilij, vt durarent & secundis se
seruarent rebus. Non hinc abeunt verba hæc Cy-
rilli in Micheam, τλησθῆναι ἕως ὅτι ὁσὶς ἀδίκως, διακαρ-
τέσει ὁσὶς ἕως ὅτι πῶς, &c. Nec quæ Teucer suis mili-
tibus apud Horatium od. 7. lib. i. nec quæ Nazian-
zenus orat. 23. hunc in modum. γενναίωτος γὰρ
ἐκ τῆ παθῆν τὸ φιλόσοφον, ἄσπερ ψυχρῶ σιδῆρῳ ἔμπτῳ,
ἔτω τοῖς κινδύνοις σορβόμενον: generosior redditur
animus philosophi ipsa laborum tolerantia, firmatirque
periculis, vt ferrum candens frigida aspersione. & o-
rat. 38. ad rem eandem adducit fabulosam arborem,
quæ cum cæditur, viret; & statim de illa,

Labourum
tolerantia.

θανάτω

θανάτω ἔσθ, καὶ τομῆ φύσει, καὶ ἀδύσει δ' αὐτῶν ἄμφο-
Μορτε viuit, sectione pullulat, consumpta crescit. Est
licis firmi- hoc quod extra fabulam de ilice dixit Horatius,
cas. Per damna, per cades, ab ipso
Ducit opes animiūmque ferro.
Sic duratio perduratioque in laboribus facit homi-
nem tolerantiorum. Cæterum de verbo duro notan-
da verba Donati. In illud Adelph. Scen. 2. Act. 4.

A Non Hercule hic quisquam durare potest, ita ait: Plus est
quàm permanere: & hoc verbum perferendis malis con-
uenit. Ex hac notione Ouidius. 3. Amor. eleg. 10.
His, & quæ taceo, durabo sæpe ferendis. Vbi abso-
lutè durabo: vt & Virgilius durate. Non abit nota
Læuini in illud Horatij od. 14. lib. i. Vix durare cari-
ne possint. Lege illum. Seneca etiam Rhetor. Con-
trou. 11. dixit. Anime dura, heri fortior eras.

- a Talia voce refert, curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
- b Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris:
- 215 Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
- c Pars in frustra secant, verubusque trementia figunt,
Littore ahena locant alij, flammisque ministrant.
Tum victu reuocant vires, fusisque per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.
- 220 d Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ,
Amiffos longo socios sermone requirunt,
Spemque metumque inter dubij, seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
- e Præcipuè pius Aeneas, nunc acris Oronti,
- 225 Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortémque Gyan fortémque Cloanthum.

ARGVMENTVM.

Post orationem Æneæ milites iam alacriores, accin-
gunt se parandis ad escam cibis, quibus deinde rescium-
tur, viresque recuperant. Post epulas studiosè omnes in-
clamant socios, qui fuerant tempestate abrepti: Æneæ
in primis pietas spectatur, auditur gemitus.

EXPLICATIO.

a Hæc voce quidè proferebat Æneas, sed aliud
habebat corde, nimirū dolorem altij, id est, pro-
fundum. Hunc itaque premit, & ager curis ingentibus
mulat vultu spem, id est, hilaritatem, qua suos milites
confirmat. Traduci hæc possunt ad mores princi-
pum, qui sæpe debent vultu lætitiæ præferre, etiam
si animo mærorem habeant. Quod cum sæpe neces-
sarium, nusquam magis quàm in bello. Accidit
enim non semel, exercitum prope victum ad glo-
riam victoriæ peruenisse, sui solum imperatoris vul-
tu excitatum.

b Affectus diuersus poësin ornat, ergo post dolorem
Æneæ, illiusque animum exacerbatum, militum
promptitudo inducitur in comparandis, quæ ne-
cessaria sunt ad cibos. Vide verò, vti mirificè stu-
dium illorum describat, promptamque operam vi-
uidè suant oculos repræsentet. Itaque Illi se prædæ
accingunt, qua voce alacritas indicatur, & futuris da-
pibus certiorum diripiunt costis tergora, nudant viscera.
Quæ sint hæc viscera dicam in notis.

c Sequitur diuisio laboris in partem quadrupli-
cem. Pars secant ceruos in frustra, figuntque verubus.
frusta illa trementia, id est, adhuc palpitantia: alij lo-
cant ahena in littore, ministrantque flammæ. Quo fa-
cto fruuntur labore suo, nam qui prius festi rerum
iam nunc victu vires reuocant, atque ita fusi per herbam
(vide hilaritatem) implentur Bacchi (signat meri co-
piam, ideo signatè Bacchi non vini) implentur ferina.

B id est, carnis certiorum. Vtrunque cum elogio, nam
vinum vetus, caro pinguis.

d Omnia ex decore, cuius hic vates semper reti-
nentissimus. In conuiuio Didonis magnæ sunt mo-
ræ, vt quod sumptum ad indicandam magnificen-
tiam. Longè aliter in hoc conuiuio, vt quod tan-
tùm ad reparandas vires in summo rerum disci-
mine, ideo festinum & præproperum illud fuit.
Ergo, Postquam fames exempta est epulis, postquam
mensæ remotæ sunt, statim surgunt, statim requirunt
longo sermone amiffos socios. Non hoc obuiè, sed exqui-
sitè dictum. Nam longo isto sermone innuit longas
magnasque inclamationes, studij & anxietatis ple-
nas. Sequitur, requirunt socios sermone dubij inter
spem, & metum. quare inter spem? nam dubij sunt seu
credant illos viuere. quare inter metum? nam dubij
sunt seu credant illos pati extrema, nec vocatos iam exau-
dire. Sententia integra est. Dubij sunt, an credant il-
los viuere, ideo spes; an credant mortuos, ac pro-
pterea illos vocatos, iam non posse exaudire, ideo
metus. Itaque, cum spe timebant, cum timore spe-
rabant.

e Latet hæc ratio. Perinde ac si dicat, Præcipuè Æ-
neæ gemit, quia pius, & gemit, inquit, vt vir, vt heros,
in quo non pueriles lacrymæ, sed virilis gemitus.
Quid verò gemit? casum Oronti, pro Orontis, vt su-
pra, immitis Achilli, pro, Achillis. Cur verò hunc ge-
mit? quia is bello acer, & strenuus. Pergit. Gemit et-
iam casum Amyci. Erat hic Bebrycius genere, quem
(vt alios, qui Troiani non erant) summo consilio
figit tempestate abreptum, vt Troiani tantum, ad
quos fata pertinebant, regnum erigerent in Italia.
Demum gemit Lyci fata crudelia, Gyan, Cloanthum.
Apparētque in medio gemitu elogia amicorum,
quæ sint pro ratione.

NOTÆ.

I. S P E M V L T U S I M V L A T. P R E M I T A L T V M
S C O R D E D O L O R E M] Est hoc quod Tacitus
dixit

dixit lib. 15. Annal. metu abstruso, mitiora obtendens, A quod Noster alibi:

—spem fronte serenat. Quod Cæcilius Fronte hilaro (sic legendum) corde tristi. Quod facra litteræ, de Esther. cap. 15. ipsa autem roseo colore vultum persusa, & gratis ac nitentibus oculis tristitem celabat animum, & nimio timore contractum, quod Ammianus lib. 21. ad serenitatis speciem fiducia vultu formato. Quod Pindarus od. 6. Olymp. ἐν θυμῷ πάσης χόλου' comprimens iram in animo. Quod idem od. 4. Pynth.

Κλέπων θυμῷ δ' εἶμα' Occultans animo metum.

Quod Homerus de Iunone ll. 15.

—ἢ δ' ἐγέλασε Χέλειον, εἰδὲ μέτωπον ἐπ' ὄφρυσι κρυπέσσειν Ἰάνθῃ.

Illu quidem rixit labiis, non tamen frons in superciliis nigris exhilarata est

Quod Theophrastus ed. 1. de Venere γαλασία, ridens, βαρὺν δ' ἀνὰ θυμὸν ἔχει· sed grauem habens, & mestum animum. Ad eundem affectum explicandum vritur Cicero. 7. ad Attic. verbo φανεροποιέω, quod est vultu ac fronte hilaritatem præfero, cum aliud in animo habeam. Non abeunt versus plulculi Paulini ad Aufonium conantis semper tristitiam tegere, & vultu lætitiã ostentare. Sic illi habent.

—ipso te ledere vultu Semper & incauta timui violare figura. Cùmque tua accessi venerans, mea cautiùs ora Composui, & lato formaui lumine frontem, Ne qua vel à tacito contractam pectore nubem Duceret in sanctum suspicio falsa parentem.

Liuius quoque lib. 42. dixit: in aduersis vultum secunda fortuna gerere. Iustinus loquens de Didone reprimente iras conceptas in fratrem Pygmalionem distimulato odio, mitigatòque vultu. Quintilian. declam. 268. sicam frontem. Nazianzenus epist. ad Basilium ait, qui exhibent in vultu affectum alium ab eo, quem habent, vti illos τινὶ προσωπεῖω, larua quadam. De hac affectuum simulatione ad permouendos aliorum animos præclarus est locus Senecæ lib. 2. de Ir. c. 17. Histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratum bene agentes. Et apud Iudicos itaque, & in concione, & vnicuique alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt, modò iram, modò metum, modò misericordiam, vt aliis incutiamus, ipsi simulamini. Et sepe id, quod veri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuum.

Deripio. 2 DERIPUNT] Sic legit Turneb. lib. 12. c. 12. & Gifanius in Lucret. probat auctoritate Tibullij, Statij, Lucretij. Adumbrat Poëta in hoc apparatu locum Homeri. i. ll. Vide vti Scaliger expendat Poëtam, & comparet. Omitto, quia iam alij. Non abeunt descriptiones Plautinæ in Captiu.

Adueniens deturbauit totum cum carne carnarium, Arripuit gladium, prætuncavit tribus tergoribus glandia.

Aulas calicesque omnes confregit. Paulò antè parasiticus loquens bellissimam descriptionem infert, ab eo loco, Dij immortales, &c. quam nemo dubitet præferre Homericæ. est in Euthydemo Platonis sumilis, etiam si breuis, hypotyposis.

Viscera, quid. 3 VISCERA NUDANT] Sunt viscera, vel exta, vt iecur, lien, &c. vel potius quicquid carniū est inter cutem, & ossa. Extremum hoc Seruius accipit, cui hæreo. vt sententia sit, viscera nudant, id est, excoriant, & Græci, ἐδερσαν. hoc enim vsus Homerus est, itaque Poëta exhibet κρεατομειν, & κρεανομίαν.

Veru ex Romana militia. 4 VERBVS] Aprè Poëta, & ex militia Romana

verua dat militibus Æneæ. In Romana enim militia veruum mentionem inueniri duplici testimonio Lipsius astruit lib. 5. de Milit. Romana Appiani, & Polyani. Vterque enim loquens de Scipione, dat militibus ollam, veru, poculum. A Polluce lib. 1. in apparatu sacrorum numerantur ὄβελος.

5 LITTORE AHENA LOCANT] Putant multi hæc fuisse ad elixandas carnes. Non probò. Affas tantum dat Poëta in verbis. Sequor Seruium ita explicantem & Robortellum ita amplectentem. Parabantur tantum athena, vt se lauarent ante epulas, idque è more veterum, hæc alibi firmo: non ad elixationem. Non ideo probò sententiam Seruij afferentis heroicis temporibus carnes non elixatas: nam in hoc falsus fortasse, de qua re vide Iosephum Castal. in variis lectionibus. Falsus quoque Robortellus, qui ait veteribus non elixatas carnes, sed quia Poëta semper ab elixis abstinuit, vt dicam alibi. Vnum excipio conuiuium Didonis, in quo etiam si nulla sit mentio elixorum, hæc tamen apposita crediderim. nam illud exhibitum est ad ostentandam hilaritatem, splendoremque regium. Aliàs semper Poëta abstinet ab his deliciis, hærens Homero, de quo Plato, & Athenæus obseruauerunt, ille lib. 3. de Rep. hic lib. 1. Dipnos. dedisse semper suis heroicis affas carnes, non elixas. Ratio Platonis est, quia faciliùs affa quàm elixa parabantur: ratio Athenæi, vt ita reuo caremur ab inordinatis cupiditatibus, quæ ineffe putabantur in elixis. Adiungo vtrique, affa illa heroicis æui, quæ tantopere celebrata, fuisse, vt plurimum, meros pisces, non carnes alias. Tum quia pisces tenui precio erant parabiles, nam illo æuo in nullo pene habebantur: tum quia affa Græci ὀψάρια dicunt. inde ὀψωνίον, & Latini opsonare & opsonium, quæ voces primaria significatione dictæ de piscibus, quia isti heroicis temporibus vnicum condimentum. Hinc se aperiant auctorum loca non pauca, vbi post vocem opsonij infertur mentio piscium, non esus alius. In Apuleio multa sunt loca, quibus ab hac nota iam lucem dedit Florens Christianus in Notis ad Irenam Aristophanis.

6 VICTV REVOCAN VIRE] Lucretius, Præterea capitur cibis, vt suffulciat artus, Et vires recreet. & Homerus ἀλφίτα vocat μυελὸν ἀνδρῶν, medullam hominum. Inde etiam Græcis ἐνωχία, est conuiuium ἀπὸ τῆς εἰς ἔχειν. Habent enim se meliùs vires corporis post refectionem. Scio, Athenæum ducere ἀνωχίαν ἀπὸ τῆς εἰς ἔχειν, id est, à cibo. Sed inclino in ea, quæ priùs dixi. nam ex Eustathio, Clemente, Xenophonte, aliisque ἀνωχίαν referendam esse ad lætitiã, iam alij satis indicauerunt, ducentes à vocibus εἶ, & ἔχειν, vt sit ἀνωχία, quasi, ἀνωχία.

7 VETERIS BACCHI] Nam vinum à vetustate commendatur. Tertul. lib. de pœnit. senectutem vini dixit. Ouidius. 2. Art. annosum, & auitum. Noster, & Plautus, vetus. Extremus lepidè in Pœnul. vetustate edentulum, loquens de vino. Homerus, Eustathius, & Græci alij παλαιόν. Athenæus lib. 1. παλαιὸν ἔρρον. Apud eundem lib. 2. Alex. superlatiuo gradu, παλαιότατον. Græci quoque κωνίαν dicunt pro vino optimo, quasi dicas fumosum. Quò proculdubio respexit Horatius, nam laudans vinum, Amphora fumum bibere instituta. Scio κωνίαν esse etiam vinum euaniidum. Vtranque vocis notionem suppeditat Scholiastes Aristophan. in Vespis, vbi κωνίαν explicat & ὄνον ὑπεκλυρόληρον, & ἀπόθετον καὶ παλαιόν. Romani præter iã indicata, reuertunt sæpe ad Consules, explicantes vinum vetus per Consules veteres. In his sunt Tibul. lib. 2. Ouidius 2. Art. Horatius

Opsonium de piscibus.

6 VICTV REVOCAN VIRE] Lucretius, Præterea capitur cibis, vt suffulciat artus, Et vires recreet. & Homerus ἀλφίτα vocat μυελὸν ἀνδρῶν, medullam hominum. Inde etiam Græcis ἐνωχία, est conuiuium ἀπὸ τῆς εἰς ἔχειν. Habent enim se meliùs vires corporis post refectionem. Scio, Athenæum ducere ἀνωχίαν ἀπὸ τῆς εἰς ἔχειν, id est, à cibo. Sed inclino in ea, quæ priùs dixi. nam ex Eustathio, Clemente, Xenophonte, aliisque ἀνωχίαν referendam esse ad lætitiã, iam alij satis indicauerunt, ducentes à vocibus εἶ, & ἔχειν, vt sit ἀνωχία, quasi, ἀνωχία.

7 VETERIS BACCHI] Nam vinum à vetustate commendatur. Tertul. lib. de pœnit. senectutem vini dixit. Ouidius. 2. Art. annosum, & auitum. Noster, & Plautus, vetus. Extremus lepidè in Pœnul. vetustate edentulum, loquens de vino. Homerus, Eustathius, & Græci alij παλαιόν. Athenæus lib. 1. παλαιὸν ἔρρον. Apud eundem lib. 2. Alex. superlatiuo gradu, παλαιότατον. Græci quoque κωνίαν dicunt pro vino optimo, quasi dicas fumosum. Quò proculdubio respexit Horatius, nam laudans vinum, Amphora fumum bibere instituta. Scio κωνίαν esse etiam vinum euaniidum. Vtranque vocis notionem suppeditat Scholiastes Aristophan. in Vespis, vbi κωνίαν explicat & ὄνον ὑπεκλυρόληρον, & ἀπόθετον καὶ παλαιόν. Romani præter iã indicata, reuertunt sæpe ad Consules, explicantes vinum vetus per Consules veteres. In his sunt Tibul. lib. 2. Ouidius 2. Art. Horatius

Vinum vetus.

ratiùs non semel. Seneca ad cuiusque ætatem recurrit de vit. Beat. c. 17. Cur apud te vinum atate tua vetustius bibitur? Vtilitate porro vini veteris reperies in Athen. lib. 1. vtilitatem cum iucunditate in Eustathio lib. 2. Odyss. Laudes luculentas in Plauto, vt cum ait Curculione:

—omnium vnguentorum odor præ tuo nauisca est:

Tu mihi stacte, tu cinamomum, tu rosa, Tu crocum, & castia es, tu bdelium: nam vbi Tu profusus, ibi ego me peruelim sepulcrum.

Sunt qui per vini florem intelligant vinum vetus, vt cum Philostratus in epist. ὁ ἴνος οἷς ἀνθοῖς, sed hoc vulgare est.

8. PINGVISQVE FERINÆ.] Pertinet attributum ad commendationem epularum. ita Catull. in Nuptial. pinguis mensas. & Eubulius apud Ath. lib. 2. agnorum pingua pectuscula, παχύια. idem Ath. lib. 9. αἰλλοὶ ὃ καὶ πολλὸν τῷ ὄπῳ ἔχουσιν. Est hæc commendatio à succo. Ita verò dictum à Poëta ferina, vt ab alitis fuilla, bubula, caprina, & subauditur, caro. & Sallust. in Ingurth. ferina vescabantur. In verbis speciem oppositionis inuenio. Vno enim veteri opponitur caro pinguis, ac perinde recens mortua. Carnes enim iam diu afferuata, & sale parata, aut alio quouis condimento, pingues non sunt.

9. POST QUAM EXEMPTA FAMES, &c.] Adumbrat Homerum, Odyss. 12.

Ἀντάρ ἐπει ὀδύσος, & ἐδ' ἠδύος εἶς ἔρον ἔντο, Μνησάμενος δ' ἠπείλα φίλος ἐκλαγον ἐτάριος: Sed postquam potus & cibi cupiditatem ademerunt, Recordati deinde charos stuerunt socios.

Famem eximi Plutarchus lib. Sympos. dixit, verbò παύσασθαι. vt & Hippocrates lib. de Flatib. παύσει λιμῶν. & in Aphorif. flexu alio, λιμὸν θάρητε λάσει. Potio vini soluit famem. Pollux lib. 6. præpositionem addit, ἐξελύσει τὸ συμπίστον. Sed redeo ad primum. Eo etiam vtitur Antiphanes apud Athen. lib. 1. δειπνοῖς τὸ πεινῆν παύσαι: cæna famem placat. atque Aristophanes in Irena, παύσαι τῆς εἰς ὀδύσος. Poëta lib. 8. amor compressus edendi, miro flexu. Lucanus 10. ita:

Postquam epulis, Bacchòque modum lassata voluptas Imposuit. Per. Apollon. 3. Excid. Hierof. epulæ, famem victæ parata. Quo verbo vsus quoque Sedulius lib. 4.

Postquam victa fames, & surrexere relicti Rite tori. Nonnus lib. 5. ita. Εἰλαπίνας ἀπ' ἠθελῶ ὀδόν κικροπότῃ θυμῷ: Coniuuij desiderium deponebant satiato animo. Seneca ad Heluiam, famem sedare.

10. MENSÆQVE REMOTÆ.] Virgilius bis dixit in hoc libro mensam remouere. Ouidio placuit ponere, Plinio tollere, Plauto auferre. Primus 3. Art. Nec somno rurum est posita succumbere mensa.

Alter lib. 28. bibente coniuua, mensam vel repostorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Tertius in Trucul. auferre mensam amabo. & Amph. mensa ablata est. Pergo ad Græcos. Isti ἀφείδω, βασιλεύεις, ἀφείδω, ἀναγείδω, ἀφαιρέδω. Primum vidi in Athen. lib. 1. ἀφείδω τὰς τραπέζας. Alterum in eodem lib. 5. ἀφείδω ἐβασιλεύεις. Quin Eustathius vtrunque coniunxit, vnum per alterum explicans, sic scribens: βασιλεύεις ἐλέγοντο αἱ ἀφείδω μὲν τὴν ἀφείδω, ὅταν ἀφείδω: id est, portari dicebantur mensæ post epulas, quod est tolli. Tertium in interprete Aristophanis. ἔθω: δ' ἴν ὄπῳ μέλλοι ἢ τραπέζα ἀφείδω. Quartum in Plutarcho quæst. 64. δὴ τὴν τῶν τραπέζων ἢ τῶν ἀφαιρέδων ἠνέλω; Quintū scipè in Atheno, Plutarcho & aliis. His omnibus opponunt Græci ἀφείδω, & Plutarchus in conuiuio sapientium, ἀφαιρέμενος τραπέζης, dixit. His respondebit apponere, quo vsi Cicero, & Plautus. Ille ad Artium, hæc scripsi

Mensam remouere.

10. MENSÆQVE REMOTÆ.] Virgilius bis dixit in hoc libro mensam remouere. Ouidio placuit ponere, Plinio tollere, Plauto auferre. Primus 3. Art. Nec somno rurum est posita succumbere mensa.

Alter lib. 28. bibente coniuua, mensam vel repostorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Tertius in Trucul. auferre mensam amabo. & Amph. mensa ablata est. Pergo ad Græcos. Isti ἀφείδω, βασιλεύεις, ἀφείδω, ἀναγείδω, ἀφαιρέδω. Primum vidi in Athen. lib. 1. ἀφείδω τὰς τραπέζας. Alterum in eodem lib. 5. ἀφείδω ἐβασιλεύεις. Quin Eustathius vtrunque coniunxit, vnum per alterum explicans, sic scribens: βασιλεύεις ἐλέγοντο αἱ ἀφείδω μὲν τὴν ἀφείδω, ὅταν ἀφείδω: id est, portari dicebantur mensæ post epulas, quod est tolli. Tertium in interprete Aristophanis. ἔθω: δ' ἴν ὄπῳ μέλλοι ἢ τραπέζα ἀφείδω. Quartum in Plutarcho quæst. 64. δὴ τὴν τῶν τραπέζων ἢ τῶν ἀφαιρέδων ἠνέλω; Quintū scipè in Atheno, Plutarcho & aliis. His omnibus opponunt Græci ἀφείδω, & Plutarchus in conuiuio sapientium, ἀφαιρέμενος τραπέζης, dixit. His respondebit apponere, quo vsi Cicero, & Plautus. Ille ad Artium, hæc scripsi

apposita secūda mensa. hic in Pers. & Afri. apponite mensam. Dixi, ἀφείδω, dici de mensa apposita, & verè, neque in hoc quisquam potest dubitare, vel minimum Græcis instructus. Sic τὰ ἀφαιρέδω, sunt ferula mensarum. Itaque in Plutarcho conuiuio, vbi legitur, ἀφείδω τὰς τραπέζων, turbata est sententia, & legendum ἀφείδω. & quidem interpres Xylander ibi mensis remouit, quod esse nequit si legas ἀφείδω.

11. AMISSOS LONGO SOCIOS SERMONE REQUIRUNT.] Vifus mihi Horatius lib. 4. Od. 5. dilatare Virgillanam sententiam, cum ait:

Vt mater, iuuenem, quem Notus inuido Flatu Carpathij trans maris æquora Coniūctum spatio longius annuo Dulci detinet à domo: Votis omnibus & precibus vocat, Curuo nec faciem lirtore mouet: Sic desideris ieta fidelibus Querit patria Casarem.

12. SPERMQVE METVMQVE INTER DVBI.] Spes & metus, affectus validissimi animorum, & sæpe coniuncti, vt apparet ex Virgilio hic, ex Val. 7. Argon.

—attonitos in mœnia vultus Spèque metūque tenens. Statio 6. Theb.

Spes audaxque metus. Propertio lib. 3. eleg 17.

Spèque timorūque animos versat vtroque modo. Ouidio 3. Fall.

Sollicita mentes spèque metūque pauent. Ammiano lib. 20. inter spem metūque iactabantur. Sed cur ita sæpe coniuncti hi duo affectus? Rationè reddit Arist. 2. Rhetor. quia timore homines inducuntur ad consulendum, quod pertinet ad spem. Inde Horatius illustratur 1. epist. qui cupiet metuet quoque. & Virg. lib. 8. de Caco,

—pedibus timor addidit alas.

Quas alas, nisi spei, qua sperabat se fugiendo fore incolimem? Sed profero iam verba Aristotelis, ἀλλὰ δ' εἰ ἴνα ὑπείναι ἐπιπιδὰ πῶλητας, ἀεὶ ὃ ἀγωνιάσθαι, ὁμοίαν ὃ δ' ἄλλοις βαλεῖται, ποιεῖ καὶ τοὶ εἰς εἰς βαλεῖται, ἀεὶ ὃ ἀγωνιάσθαι: Necesso est salutis spem subesse illius rei, pro qua luctentur, cuius signum est, quod timor ad consulendum inducit, nemo enim de re consultit, de qua nulla spes apparet. Donatus mirè vocat hos duos affectus carnisces siturarum rerum, in Terentium.

13. SIVE EXTREMA PATI.] Est huic loco simile Ouidij distichon in epistola Laodamiæ ad Protefilaum:

Me tibi venturam comitem, quocunque vocaris, Sive (quod heu timeo) siue superstes eris.

Vterque vitam clarè dixit, nihil reformidans: Virgilius, seu viuere: Ouidius, siue superstes eris. Vterque mortem circuitu involuit, Virgilius siue extrema pati: Ouidius, siue, quod heu timeo.

14. NEC IAM EXAUDIRE VOCATOS.] Hac forma verborum innuit illos fuisse mortuos. Nam vocatio hæc pro sepultura habebatur, ait Turnebus lib. 18. c. 32. Inde Aufonius de Deiphobo,

Nec tumulum ipse habeo, nisi quem mihi voce vocantis, Et pius Æneas, & Maro composuit.

Idè Turn. lib. 26. c. 32. sic ait: nec iã exaudire vocatos, id est, nec iam viuere. Nā viuis (air) sensus audiendi est, non mortuis. Inde sequitur Æneæ gemitus, videlicet pro mortuis. Germanus quoque ait hic ad ludi ad morem antiquū, quo supremis exsequiis mortui conclamabantur. Nolui Turnebum prætermittere, sed ego conclamatio. hunc

Spes & metus, affectus validissimi.

Vocatio hæc pro sepultura habebatur.

Mortuorum conclamatio.

actos tot castibus. Ergo Rex magne, quem das finem laborum? Inest in blanda hac interrogazione vis precautionis.

NOTÆ.

Pectus sedes curati.

I. PECTORE] Bene, nam hic curarum locus. Ita de Didone, — tacitum vivit sub pectore vulnus. & de Iunone supra, — æternum servans sub pectore vulnus: Noti illi versibus, — curamve lenasso Que nunc te coquit, & versat sub pectore fixa. Catullus: Spinosa Erycina serens in pectore curas. Plautus Captivus. Quando in pectore hanc rem meo magis voluto. Lucanus lib. 1. Utq; ducem varias voluente pectore curas Conspexit. Iterum in eodem libro, — & tacito multos voluunt in pectore questus. Seneca in Oedip. animus placuit, Curas revolvit animus, & repetit metus. Iouem ita cogitantem Seneca describit epist. 9. loquens de ipso Ioue, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus, utpote sapiens, nam de hoc statim, in se recunditur, secum est.

2. TRISTIOR] Ne puta poni hic nomen comparans pro positivo, quod bene aduertunt Nasæ. Corr. & Iul. Scal. de caus. ling. Latin. sed indicat affectum Veneris, quæ tristior esset, quam aliâs soleret. Obseruant quoque Corr. & Geim. illam Deam tristem induci, quæ passim ab Homero dicitur φιλομεδής, ut, quod vult impetret. Sic 5. Æn. Tutatur favor Euryalum, lacrymaq; decora. hic enim habitus pulchritudinem conciliat. inde in 12. Lavinia inducitur, flagrantem perfusa genas. & à Maria Magdalena hoc disticho, Magdalis has inter vultus sublata decoros, Rore madens, tenuis dilacerata comas.

3. ET LACRYMIS OCULOS SVFFVSA NITENTES] Hic locus versabitur in imitatione. Considera, ita hanc Deam tristem induci, ita complorantem, ut nihil vile agnoscas, nihil degeneras à Venere; quin potius in ipsis lacrymis summam pulchritudinem. Ad hæc lacrymas fundit pro nato mater, quod decorum est. Nesciunt alij servare modum: nam vel lasciviant luxuriantque oculi in fletu, vel ad vilitatem vsque deflentem petrahunt. Apparebit res facta comparatione. Statius lib. 7. Baccho implo-ranti Iouem pro Thebis hunc habitum dat: Purpureum tristi turbatus pectore vultum, Non crines, non sarta loco; dextramque reliquit Thyrsus, & intacta ceciderunt cornibus vna. Ergo ut erat lacrymis, lapsisque in honorem amictu Ante Iouem — Constitit, &c.

Luxurians procul dubio oratio, & quæ Bacchum deicit, & vilem facit. Roma ab Sidonio Paneg. Auit. hoc habitu inducitur: Cum procul erecta cali de parte traheret Pigros Roma gradus, curuato cornua collo Ora serens, pendens crines de vertice, recti Pulvere, non galea: Clypeusque impingitur agris Gressibus, & pondus, non terror fertur in hasta. à Claudiano de bel. Gildon. isto expostulans cū Ioue, Vox tenuis, tardique gradus oculisque iacentes:

Venus φιλ-μεδής.

Virgilius superat alios poetas.

A Interius fugere genas, ieiuna lacertos Exedit macies, humeris vix sustinet agris Squalentem clypeum, laxata castide prodit Canicem, plenamque trahit rubiginis hastam. Attingit vt tandem celum, genibusque Tonantis Procubuit, tales orditur maesta querelas.

Affrica ab eodem Claudiano ita describitur: Et confusa genas medijs apparet in Astris Africa, rescisse vestes, & spica passim Serta iacent, lacero crimales vertice dentes, Et fractum pendebat ebur: talique superbas Irrupit clamore fores. Ab Sidonio verò Paneg. ita, — subitò stens Africa nigras Procubuit lacerata genas, & cornua frontem

B Iam malè fecundas in vertice fregit aristas: Et sic orsa loqui est. Delectant hæc, non dubium, sed non æquant Maronem. Nec felicior fuit Homerus, qui Thetis sæpe deflentem inducit, non fatis grauitè, & quod mirum est, Il. 24. viuente adhuc filio Achille, vestem mutat, illum vt flect. De Pallade etiam, pro Vlyssè, quem amat. I. Odys. δαίεσθαι ἦτορ, quæ cruciatio non fatis grauis. Opportuniùs itaque stetus datur tenerimæ amorum Deæ. Sed Homerum iam Plato reprehendit.

4. ALLOQVITVR VENVS] Imitatur vel Næuium, vel Homerum. Primum, ex iudicio Macrobij, ita scribentis 6. Satur. cap. 2. Venus apud Iouem queritur de periculis filij, & Iuppiter eam de futurorum posteritate solatur. Hic locus totus sumptus à Næuio est ex 1. lib. bel. Punic. Illic enim aquè Venus, Troianis tempestate laborantibus, cum Ioue queritur: & sequuntur verba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Alterum, ex multorum. Nam Thetis 1. Il. Iouem anxie pro filio precatur. Sunt etiam, qui putent representatum locum ex Odys. Vbi Pallas Iouem aggreditur de Græcorum rebus cogitantem. Virgilianæ orationi hæsit Pet. Apollonius lib. 1. Excidij, vbi Virgo sanctissima inducitur orans pro Hierosolymis. Adducam, vt Poëta simili conatu adspirent ad Virgilium:

Illæ Dei pedibus, solisque affusa tremendo, Flebilibus sic orsa modis: Discedere celo Vt tua me iubeat pater, & meruenda potestas, Fas mihi pauca loqui. Natum peperisse Tonantis Est aliquid, fuit hic nobis, hic sarcina menses Grata nouem, teneroque humorem pectore suxit Virgineum, qua te genitor sententia vertit, Et Dauidi iurata fides, dum perdere semen Illius atque vna certum est delere ruina?

Quis neget, multo felicius potuisse ista condit? Subeat, quod iam monui sæpe, Virgilium ita omnia præoccupasse, vt vix alteri locus sit ad familiem gloriam.

5. FVLGINE TERRES] Dicam de hoc 8. Æn. ad illud, fulgore nunc terrificos.

6. QV ID MEVS ÆNEAS, &c.] Similis locus Tullij pro Milone: Quod nam concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi iudices, cum illa indicia communis exitij indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Similis Fabij declamatione. 279. Quid igitur hæc etas committere potuit tanta animaduersione dignum?

7. VOLVENTIBVS ANNIS] Notant Scaliger, Turnebus, Budæus, Germanus, sumi hic præfens pro futuro. Græci dicunt, ἐπιουσίω ἀνευθελομένων, ἀεὶ ἀλομένων, ἀεὶ ἀρομένων, ἀνευθελομένων. auctores pete à Germano. Lucretius Voluentia lustræ.

8. REVOCATO A SANGVINE TEVCRI] Locum hunc præclarè excussit Corradus. Reuocatus sanguis est, renouatus, instauratus, ad eum modum, quo Ci-

Participium pro participio.

Teucus cōditor Troia ni generis, Dardanus Troia: vr-bis.

cero diceret, à morte ad vitam, à desperatione ad spem reuocare. Pergit Corradus. (adduco enim quia necessaria) Poëta cum de Teucro, & Dardano loquitur, ita solet distinguere, vt Teucrum generis Troiani, Dardanum vrbis Troianæ auctorem nominet. In 8.

Dardanus Iliacæ primus pater vrbs, & auctor. In 6. Hic genus antiquum Teucris pulcherrima proles. Mox subiicit, illum, Asiatum, & absoluit — & Troia Dardanus auctor.

Ad hunc modum, & alij. Lycophronis interpretis: Ἐκαστὸς Τευκρῶν, ἀπὸ τῆς ἑστῆς Τευκροῦ οἰήσεως: Regnavit Teucus, à quo Teucris heroes. De Dardano verò Homer. 20. Il. κτίσας Δαρδανίην: edificauit Dardaniam. Hinc est vt toties Poëta dicat sanguinem Teucris, numquam Dardani. Prius enim Teucus in ea loca venit, vbi deinde fuit Troia: mox Dardanus, qui Teucris vel fororem, vel filiam (diuersè sentiunt auctores) duxit, & Troiam condidit: cum ante illum Teucris habita-

rent vallibus imis. Quæ hic dicimus, necessaria sunt ad librum 3. sed hic omitti non debuerunt, nec cui Seruij error imponat Seruius, qui ait positum hoc loco Teucrum pro Dardano.

9. QVÆ TE GENITOR SENTENTIA VERTIT] Aliquid habet hæc oratio coniunctum cum oratione Agamemnonis, lib. 2. vbi hic dux Iouem instantiæ arguit. Adi.

10. REPENDENS] Tractum voluit à veteri sæculo, in quo cum pecunia signata non esset, quæ numeraretur soluereturque, rude aurum appendi solebat. Ouidius in epist. inde etiam traxit sermonem, Ingenio forma damnata rependo mee.

11. QVEM DAS FINEM REX MAGNE LABO-RVM] Expressus fortasse Euripides in Alcestid. Ἴδὲ Ζεὺς, τίς ἐν πῶς πῶρῳ κελύων γένοιτο, καὶ λῶσις τῶν κακῶν; Io Iuppiter, quæ ratio erit auertendi mali, Quæ repulso fortuna?

Rependo.

- Antenor potuit medijs elapsus Achiuis Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus Regna Liburnorum, & fontem superare Timau: Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis It mare proruptum, & pelago premit arua sonanti. Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesque locauit Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit Troia: nunc placida compositus pace quiescit: Nos, tua progenies, cæli quibus annuis arcem, Nauibus (infandum) amissis vnus ob iram Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris. Hic p i e t a t i s honos: sic nos in scepra reponis?

ARGVMENTVM.

Argumento Antenoris, qui Troia ad Italiam peruenit, magnis laboribus superatis, conatur Venus Iouis animum pervincere, vt Æneas, qui pius est, & ipsius Iouis nepos, Italia ne excludatur iracundia Iunonis.

EXPLICATIO.

REM iam efficit argumento Antenoris à minori, qui multis difficultatibus superatis vrbem in Italia condidit. Ait itaque, Antenor elapsus Achiuis medijs potuit superare sinus Illyricos, atque tutus superare regna intima Liburnorum, & fontem Timau. Considera ex his nonnulla. Non dictum, dimissus (ait Seruius) sed ad inuidiam elapsus, quò notet fugitiuum, & potuit, non, meruit, vt audaciam. & Achiuis medijs, vt difficultatem, eandem cum ait sinus, non, sinum. & tutus, quod indebitum proditori. regna intima, verè, & ex historia: ait enim Liuius, Antenorem venisse in intimum maris Adriatici sinum. Quorum verò regna superauit? Liburnorum, qui erant pugnacissimi. Lucanus enim lib. 2. Pugnacisque mari Graiorum classe Liburnos. Vide quot incrementa orationis? sed restant plura. Potuit (inquit) superare fontem Timau, vnde, id est, ex quo fonte, it Timauus ipse, per nouem ora vasto montis murmure, tanquam mare proruptum, & premit arua sonanti pelago. Vides, vti orationem auxerit narrans difficultates, quas Antenor peruenit, factus compos suorum votorum, quod nunquam contigit Æneæ. Hæc enim procul-

C dubio mens Poëta, præsertim si consideres, nullum esse, aut certè exiguum fluuiolum Timauum, cui tamen dedit nouem ora. dixitque ex fonate fluuii vicinum montem immurmurare. & vocauit, non fluuium, sed mare, & proruptum, quo magnitudo fluminis indicetur, quod nullas agnoscat oras, nullas ripas, quibus per latera constringatur, arcteturque, sed vtique prorumpit, proruit, diruitque omnia. Ideo postea se explicans premit arua, id est, populatur, vexat. Deerat profunditas, ideo pelago; deerat rapiditas, ideo sonanti.

b Dixit vnde exierit Antenor, quas superauerit difficultates: iam, quò peruenit. Hic tamen ille locauit vrbem Pataui, sedesque Teucrorum, quæ magna est felicitas. & dedit nomen genti, vocans à se vrbem Antenoream, sicutque arma Troia, qua hætenus felicitate Æneas caret. nunc quiescit compositus pace placida. Quantum est, in propria vrbe sepultum, vbi eius nomen, & memoria?

c Accommodat argumentum, quod tu dilata, si lubet, hunc in modum. Æneas tua est progenies, non Antenor: illi celum debetur te annuente, non huic; ille amicit naves, hic nullam: ille tempestate iactatus est, hic tranquillo semper vento nauigauit: ille vnus ira vexatus tenere sedes nunquam potest, hic Diis approbantibus sedes inuenit: ille proditur, hic nullas insidias passus est: ille excludit Italia, hic in eam admissus. Ab hac dilatatione, expende alia. Nos tua progenies, participat filij causam, quò Iouem efficacius moueat. Ex decoro Iouis annuit, nam ille nutu magis, quam verbis loquitur. verbo prodimus, vehementer vulnerat Iunonem, quæ omnia dolosè &

proditorie. Indicat in quo prodantur, cum ait, Nautibus amissis, quibus tenendus cursus per maria, & quia, longe disjungimur ab oris Italiae. Parenthesis (insandum,) cum plena est indignationis, tum Iunonem lacerat, quae fas omne, & religionem contemnat. Graeci ἀποπύρον.

Mirus versus, in quo virus omne querelarum, nam quale est Iouem audire, In hoc honore & pretio apud te est pietas: Sed ita callidè omnia, vt cum maximè pungat Iouem, maximè alliciat blanda quadam interrogazione, & ingenerante affectum misericordiae. Sed quale illud, sic nos in scepra reponis? Quasi dicat. Ita per naufragia & ruinas restituis regnum Troiae, quod amisimus, imò quod reliquimus tuo nutu? hoc profectò innuit verbo illo reponis.

NOTAE.

Antenor, an proditor?

1 ANTENOR] Sunt qui Antenorem faciunt proditorem Troianae urbis. In his Diets lib. 5. qui ait, iussu Priami iussit ad Graecos cum mandato belli deponendi, illum tamen de prodenda patria cum illis consilium iniisse: & enarrator Lycophronis: nam huic dat accensam lucernam ad vocandos Danaos, & reclusionem equilignei. Enarratoris verba. Ἀντήνορ ὃ φανὸν ἀντάσσειν τοῖς Ἕλλησι, καὶ τὰ ὑπογράσειεν τῷ Ἰάσων ἀνοίσει. Sunt qui illum liberent ab hoc crimine, dicantque fuisse virum vitae sanctitate, & morum grauitate notum. Inclinat in hanc partem Virgilius, qui elapsus ait, quo fuga innuitur, non pactum. Lilius tantum ait, fuisse illum vna cum Aenea auctorem pacis & reddendae Helenae.

Liburni.

2 SINVS] Signatè in plurali. Numerant Naueimbænus & Corradus multos sinus maris huius. 3 LIBURNORVM] Sunt hi inter Istriam & Dalmatiam. Vide Plinium lib. 3. c. 22. Strabonem lib. 7. alios.

4 SVPERARE] Nauticus sermo, dicente Lucilio:

Promontorium remis superamus Mineruae.

Nota est Seruij.

Timaeus fluuius.

5 TIMAVI] Hic mihi morae aliqua. Tam multa de hoc flumine produntur, vt fabulosum possis existimare, non aliter quam Hydaspem, Indum, alios. Aperiã breuiter, quae necessaria ad cognitionem Poetae in hoc tractu. Quae dicturus sum, ad quinque capita reducam. In qua terrarum parte sit Timaeus: quae eius ora: quae nomina: inania omnia: demum quod illi vulgare nomen respondeat: In primis Paduam non Timaeus, sed Medoacus alluit, vulgo Brenta dicitur, & olim Medoacus, fluuius est Paduae, non Timaeus. Secus sensit Blondus, quem docti omnes reprehendunt. Dalecampius in Plinium; Corradus in Virgilium, acerrimè omnium Franciscus Luyfius lib. 2. Pareg. cap. 8. Sed his non opus. nam clarè Plinius lib. 3. cap. 17. in Aquileiensi Timaeus. Martialis lib. 4.

Et tu Ledaio felix Aquileia Timaeo.

Demum habet contra se Blondus, Candidum, Sabellicum, volaterranum. Primum lib. 1. Comment. Aquileiensem, alterum lib. 2. de Vetustate Aquileiae, tertium lib. 5. comment. Qui auctores legat clarè cognoscat Timaeum pertinere ad Carnos, Tergestini-

nos, Euganeos. Neque verò Virgilius Blondo fauet, nam tantum dicit superatum Timaeum, vt eatur ad locum, vbi nunc est Padua. vide Goropium lib. 9. Orig. Pergo ad id, quod secundo mihi loco proposui. In quo nihil certum. Maro dat Timaeo nouem ora. Nouem item Pomponius Mela, ipse capitula vocat. Verba Melae intersuit Timaeus, nouem capitibus exsurgens. Martialis septem, lib. 5.

Et tu Ledaio felix Aquileia Timaeo.

Hic vbi septenas Cyllarus hausit aquas.

Strabo etiam lib. 5. septem fontes, πηγὰς ἑπτὰ, assignat. Non desunt quo octo. Inde indefinitè Martialis lib. 8. multisidum Timaeum. In hac ergo varietate Poetae placuit numerus nouenarius, qui saepe sumitur pro incerto, & multiplici. Goropius hanc nouem

ora refert ad plurimas icaturigines huius fluuij. Tertium erat de nominibus. Multi, in his Plinius, lib. 3. cap. 18. fluuium nominant: fontem, Strabo, & Virgilius: lacum, Lilius lib. 4. Profectus inquit ab Aquileia Consul, castra ad lacum Timaei posuit. Vocatur mare à Varrone citante Seruio. Inde hic Virgilius mare proruptum, & pelago sonanti. Quin Polybius apud Strabon. auctor est, vocari πηγήν, καὶ μήτρα. Ταλά τινος, fontem & matrem maris. Et quidem ex explicatione Corradi, cum Poeta fontem Timaei dicit, non tam intelligit exortum fluminis, quam verè flumen ipsum, quem tamen fontem appellat, quia Timaeus, vt docet Plinius, iam mergitur, iam erumpit, & ita crebros facit fontes, vt potius fons esse, quam fluuius videatur. Sed certum est in auctoribus hoc nomine signari exortum fluminum. Lilius lib. 38. ad Lyci fluminis fontes. Iterum ad Meandri fontes. Myrsilus Lesbios de Orig. Ital. & Tyrhen. a fontibus vsque ad, &c. loquitur de Tiberi. & Cato de Originib. ab Istri ostiis ad eius fontes. Quartum erat, an omnia ista inania, cum hic tam magnus vastisque fluuius nullibi sit terrarum: Veteres omnes illius meminerunt, nostri vix inueniunt. Et quidem in toto tractu Carnorum, Tergestinarum, Euganeorum, neque ad Aquileiam, imò nec vllibi terrarum talis est fluuius, praeterquam fluuiolus quidam ignobilis, potius riuulus in regione Carnorum, qui adhuc retinet nomen Timaei, & peruius est pedibus, quod scribit Iochimus Vadianus, diligens locorum perlustrator, & doctissimus cosmographus, qui praesentibus oculis totam illam oram lustrauit, & nihil reperit, nisi praedictum riuulum. Idem fermè scribit Barnandius Scarbeonius Patavinus lib. 1. classe 1. de rebus Patavij. Dixi fermè: nam aliquid grandius illi dat, quam Vadianus. Rem in dubium vocat And. Resendius his versibus, Dulce foret, &c. & post aliqua,

Littorèque Euganeo peruestigare Timaei Ostia num maneat, exstant num montibus illis Fluminis ora nouem dio celebrata Maroni.

An magnum vsque adeo tellus abfoserit amnem, Vt ne parua quidem superent vestigia, quantas Voluerit vndarum vasto cum murmure moles.

Hortensius ait, cum fluuius sint ortus, & interitus, Timaeum iam interuisse. Quae sententia astrui ex Plutarcho potest lib. de oracul. defectu, ita scribente. λίμνῶν τε γὰρ, γερῶνασι, καὶ ποταμῶν, ἔτι ὃ πλείονος νεμάτων θερμῶν, ὅπερ μὲν ἐκλείπει, καὶ φθορὰ παντάσῃσιν, ὅπερ δὲ ὄν ἀποδράσεις, καὶ καλῶς ὄσεις: Nam & lacus, & amnes ac frequentius thermae quibusdam in locis desecerunt, ac omnino euauerunt; in alijs quasi subterfugerunt, ac delituerunt. Vadianum euertunt illi, qui nostra fere memoria, certè patrum, aut auorum scripserunt, qui ita de Timaeo loquuntur, tanquam hodie videatur, traneturque ea magnitudine, quantam veteres deuderunt. In his Goropius lib. 9. Orig. Antwerp. Ex his difficul-

Eius ora.

Nomina.

An sit quam.

Fluij dicitur maria.

Pelagus.

Antenor an conditor Patavij.

difficultatibus oritur demum, vt parum constet, quod non vulgare nomen huic fluuii respondeat. Leander & Ortellius dicunt dici hodie Timaeum. Niget cum Larechia nominat. alij satis ineptè dicunt esse eum, qui nunc Taiamento dicitur, aut Taglimenro. Latine Tillautum. Vide Pauli Pintij de hoc fluuii peculiare opusculum. Ego puto esse eum, qui hodie vulgo dicitur Timaeo in regione Carnorum, estque paruis fluuius. Itaque haereo Vadiano, Hortensio, Scarbeonio, & dico, Poetae aut sequutum opinionem antiquorum in re minus nota, aut de fabuloso fluuii fabulam quoque dedisse. Absolui quae promiseram, si tantum addam quidpiam de etymo. Putat Becanus Timaeum patria lingua esse portum decorum. Certè Strabo loquens de hoc fluuii lib. 5. ita ait, λιμένα γὰρ ἔχει, καὶ εἰς ὃ δ' ὀρεπέει: habet portum & lucum perquam pulchrum.

6 ORA] Martialis quoque: ora Timaei.

7 IT MARE PRORVPTVM] Turnebus vult hoc dictum Graecorum imitatione, qui fluuios solent mare appellare. Nam Nicander in Ther. ἀλαμῶν-ὄν πόντον καλέσει. Adiungo Herodianum qui li. 8. loquens de paludibus Eridani. ἔθεν καὶ τῆ φωνῆ καλῶσιν οἱ ἐπιχόροιο ἑσὶα πελάγη τὴν λίμνην ἐκείνην Itaque indigena patria lingua paludem illam, septem maria appellant. Est etiam lib. 4. epig. distichon. quo inducitur Strymon fluuius ita loquens,

Εἰμὲ μὲν ἐν ποταμῶσι, πελάγει δὲ ἴσα μέτρα θάλασσα. Σερμῶν, ἡμαθῆσι τὸ γλυκερὸν πέλαγος.

Ait se, cum sit fluuius, partem esse mari, imò mari dulci Macedoniae. & Nonn. qui lib. 5. Dionys. χεῦμα ἀνανοῖο. Pollux lib. 3. ποταμὸν ἰσμήσεντοι θαλάγη. Malè explicat locum Virgilij Nebriffensis. Scripti promptum secutus Turnebus, Pomponium Sabinum, Henr. Stephanum, Germanum, Corradum, & Seruium. Sunt qui praferant proruptum. non placent.

8 PELAGO] Notatur profunditas fluminis. Suidæ πελάγη est, altum tenere. Ad rem pertinet testimonium Herodiani adductum, nam πελάγη ait etiam de fluuii, & versus epigrammatis. nec non Herodotus lib. 2. qui etiam de Nilo πελάγη. De eodem Nilo Basiliius homil. 3. Hexam. πελάγη.

9 HIC TAMEN] Non vult Luyfius lib. 2. parer. c. 8. scribi hic sed hic, vt sit pronomen, vt dicat hic ille Antenor. Vt Demosthenes dicit ἀντὶς ἐκεῖ. aduocat etiam verba quæpiam Quintiliani. Sed quidem ad tuendam sententiam, quam ille defendit contra Blondum, nihil nocet, legi etiam hic aduerbialiter. iam supra explicui.

10 VRBEM PATAVI] Graecorum hoc. qui virtus Herculis, pro Hercule. & infra, urbem Lauini; pro Lauinio.

Lauinio. De hoc alibi. Roges Pataviūmne Antenor condidit? Hanc rem multis firmatam, & antiquitate creditam, & proditam à Seneca in lib. ad Heluiam, in dubium potest reuocare Goropij auctoritas, qui lib. 9. Origin. id negat, & Virgilium ait secutum vulgi opinionem. Certè Diets, lib. 5. aliam, quam Paduam, conditam ait ab Antenore, ille nominat Corcyrem Melenari. Lilius quoque Patavij numquam meminit loquens de Antenore: Neque Antenoris Cato loquens de Patavio, tamen non dubium, quin illum intelligat, cum lib. de Orig. ait: Mistra his (Venetis) nobilis stirps Troiana, à quibus Pataviūm suo conditore inclutum.

II GENTI NOMEN DEDIT] Vocans videlicet Pataviūm Antenoridas. Nam Pataviūm dictum postea à successu. Ferunt enim datum augurium Antenori, vt sedes figeret, vbi ipse sagitta auem peteret; inde Pataviūm dictum, quasi Pataviūm. Alij alias adducunt etymologias.

12 ARMA QVE FIXIT TROIA] Illustro hoc, 3. Aen. ad illud

Are cauo clypeum magni gestamen Abantis Postibus aduersis figo, & rem carmine signo.

Hic tantum obiter scias, arma figere non esse securum viuere, vt nonnulli: sed verè affixa & suspensa arma, in quibus Antenoris res gestae aliquo carmine celebratae essent, praesente Virgilio ipso, qui in. 3. clypeum Abantis suspendit cum elogio. Messala etiam ad Valentinianum sic scripsit, citante Pomponio Sabino: arma in templis fixit Antenor.

13 COMPOSTVS PACE QUIESCIT] Sapor aliquis ad Lucretium lib. 6.

Sed quia tute tibi placida cum pace quietos. Verbum compono ad defunctos pertinet alibi.

14 NAVIBVS AMISSIS] Verè. Nam non vna tantum amissa, fidum quae vehebat Orontem, quantumuis hoc alij dicant. sed aliae! Vbi enim est nauis Amyci? vbi aliorum? scio aliquas alio cursu appulisse Carthaginem. Sed omnes, si numeres, viginti non fuerunt, quibus Aeneas Troia soluerat. Quid quòd sententia Veneris potest accipi non solum de hac tempestate, sed de alijs casibus, quos passus Troiani, longissimo nauigationis & cursu, & tempore? Nam septennio vnam tantum desideratam, quis credat?

15 HIC PIETATIS HONOS, &c.] Similis conquectio apud Ouidium. 2. Met.

— hunc fertilitatis honorem Officijque referes.

& apud Plautum Rudent. Hancine ego partem capio ob pietatem praecipuam.

260 Olli subridens hominum sator, atque Deorum, Vultu, quo caelum tempestatè que serenat, Oscula libauit nata: dehinc talia fatur. Parce metu Cytherca: M A N E N T immota tuorum Fata tibi: cernes urbem, & promissa Lauini Moenia, sublimè que feres ad sidera caeli Magnanimum Aenean. N E Q V E me sententia vertit.

ARGVMENTVM.

Iuppiter placidum se Veneri praeber, illam oscularus; deinde sequentis orationis exordium constituit. quo fata immota fore, Lauini urbem construendam, Aenea apotherosu promittit.

E X P L I C A T I O.

2 PRAEBET se Iuppiter Veneri placidum, nam subridens illi, vultu illo, quo caelum serenat, quo tempestates, libauit nata oscula. Vox subridens temperatum visum, non effusum indicat, ex decoro Iouis. &

subridet illi, vt tristitiam adimat, qua accesserat cum lacrymis. & subridet, quia ad Venerem...

Primò illi merum adimit. Est, parce metu, abiice merum. Dixerat Venus: Certè hinc Romanos, &c.

Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis. Quasi dicat. Non solum attinget Italiam, sed condat ibi urbem.

NOTAE.

1 OLLI] Grauius, quam illi. Cicero quoque ollos ollis. Adde aptius, olli ad signandum os deductum rifu.

2 HOMINVM SATOR, ATQVE DEORVM] Versum hunc in II. illustrabo. Respondet verò hic illi Veneris. O qui res hominumque Deumque, &c.

3 VVLTV QVO CALVM TEMPESTATESQVE SERENAT] Allusum (monente Seruio) ad Ennium:

Iuppiter his risit, tempestatè que serena riserunt omnes risu Iouis omnipotentis. Simile quiddam de Ioue Homer. 17. Il.

Ad rina d' ihera rdi oute aev, qd a a e o e n o m i x l n v. Disperse statim caliginem, & amouit nebulam. Inde voces (monuit German.) d' dia, id est, serenitas, a o d r s d i d e, & d' d i a s. Apud Statium. 7. Theb. gloriatur ipse Iuppiter de sedatis tempestatibus, hunc in modum.

Nam cui tanta quies irarum? aut sanguinis vsus Parcior humani? Videt axis, & ista per auum Mecum aeterna domus, quoties iam torta reponam.

- 265 a Hic (tibi fabor enim, quando hac te cura remordet, Longius & voluens fatorum arcana mouebo) Bellum ingens geret Italia, populòsque feroces Contundet, morè que viris, & mœnia ponet: b Tertia dum Latio regnantem viderit æstas, 270 Ternaque transferint Rutulis hyberna subactis. c At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo Additur (Iulus erat, dum res stetit Iliæ regno) Triginta magnis voluendis mensibus orbes Imperio explebit, regnumque à sede Lauini 275 Transferet, & longam multa vi muniet Albam.

a Hic

Hic iam tercentum totos regnabitur annos Gente sub Hectorea: donec regina sacerdos Marte grauis geminam partu dabit Iliæ prolem.

- c Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus 280 Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet Mœnia, Romanòsque suo de nomine dicet. His ego nec metas rerum, nec tempora pono: Imperium sine fine dedi, quin aspera Iuno, Quæ mare nunc, terrasque metu, cælumque fatigat, 285 Consilia in melius referet, mecumque fouebit Romanos rerum dominos, gentemque togatam. f Si c placitum: veniet Iustis labentibus ætas, Cùm domus Assaraci Phthiam, clarasque Mycenæ Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis. 290 g Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar, Imperium Oceano, famam qui terminet aëtris, Iulius à magno demissum nomen Iulo. Hunc tu olim cælo spoliis Orientis onustum Accipies securus: vocabitur hic quoque votis.

ARGVMENTVM.

Diuidit Iuppiter sermonem suum in partes quinque. Prima continet Æneæ in Italia bellum, victoriam, leges quas daturus victis, urbem quam structurus: tempus regni illius: secunda Ascanij imperium, urbem Albam quam edificaturus est, tempus quo regnum mansurum in ea vrbe: tertia Romuli & Remi natales, Romæ auspicia, & prima fundamenta, & inde Romanum Imperium, Iunonis reconciliationem, Romanorum dominatus in Græcos: quarta Iulij Cæsaris natales, imperium, famam, apotheosin.

EXPLICATIO.

Ordo est. Hic Æneæ geret bellum ingens in Italia, contundetque populos feroces, ponet que viris mores, & mœnia: Nota verbum virique rei commodè aptatum: nam Latine eleganter, & leges ponere, & mœnia ponere. Includi parenthesi partem illam, quam vides, sic enim correctissimus Seruius, sic non pauci. Vt dicat, fabor tibi. Nam si tibi, excludas à parenthesi, sententia illa, tibi geret bellum, & frigida est, & non vera. Contra apta, tibi fabor, quando cura hac remordet te. Præterea fabor tibi, quæ non dicerem alteri. fabor tibi, quæ mea es filia. Verbum fabor aptè datur Ioui, qui fata constituit. Pergit & voluens longius, id est, longè repetito principio, mouebo arcana fatorum. Non fata, nam hæc immota, sed fatorum arcana. Nec voluit, referam, sed mouebo, ad rei magnitudinem indicandam, magna enim dicantur moueri.

Sententia est. Ponet mores, & mœnia, dum tertia ætas viderit regnantem, id est, illo triennio, quo regnaturus est, leges dabit & edificabit Lauinium. Admitor hic prudentiam Virgilij. Dat breuem vitam Æneæ, tres nimirum annos. Si triennium diceret, quis dubitat offendi Venerem posse: ergo occultat longa paraphrasî ternæ ætatis, ternæ hyemis, & verbo transferint, quo moles quædam annorum innuitur. Deinde transit raptim ad Ascanium, distimulata Æneæ morte, vt qui videatur triumphos tantum, & gloriæ connumerare, non obitus.

A Ait, Ascanium (qui stante Troia dicebatur Iulus, & illa euerfa, Iulus, additione vnus litteræ) post expletos Lauinij triginta imperij annos, traducturum regnum ab Lauino in Albam longam, quam ipse edificaturus est, & vi multa muniturus. Per orbes magnos intelligit annos solares, ad disiumen lunarium annorum, qui breuioribus sunt, ac perinde non magni. Sic boni interpretes, Macrobius item, & Giphanius. Illud voluendis mensibus nihil est aliud quam voluentibus se mensibus, aut volutis mensibus. Nam vox voluenda, & similes ad omnia tempora accommodantur, si credimus (ego omnino) Turnebo, Scaligero, Budæo, Germano. Sed hoc ego alibi.

Duravit Albæ imperium annos trecentum vsque ad Romulum. Maluit gentem Hectoream dicere, quam Troianos, ad signandam felicitatem. nam quales Reges Albani, qui virtute futuri instar Hæctoris? Ait de Iliæ regina sacerdos, quia & filia regis Numitoris, & Vestalis. Hæc tunc de Æneæ, & regibus Albanis; sequitur narrationis pars tertia à Romulo vsque ad Iulium. Ergo, inde Romulus, qui victur regimine fuluo nutrici capræ excipiet lætus gentem Albanorum, & condet mœnia Mauortia, id est, Romam, quam vocauit Mauortiam, à patre Marte, dicetque Romanos de suo nomine. Nam, qui mœnia à patre, gentem à se voluit nominari. Roma enim & Romani à Romulo. Pergit Iuppiter. Ego his constituo nullas rerum metas, nulla tempora, nam dedi imperium sine fine. Quin Iuno, quæ nunc hostili est animo, ipsa tandem mecum consentiet, & Romanos fouebit. Verba illa, fatigat mare, terras, cælum metu, duplicem sententiam possunt habere. Vel Iuno minis suis omnia replet metu; vel, miscet omnia & perturbat, quia ipsa metuit à potentia Romana, sollicita de sua Carthagine.

Explicat hic victorias, quas hic populus habiturus de Græcis hostibus Troianorum. Domus (inquit) Assaraci (fuit hic princeps familiæ Æneæ, à quo perinde Augustus) premet seruitio, verè hoc, nam ab Romanis, mitibus alioquin, crudelius auarissimè in Græcia bellatum: verba sunt Liuij lib. 3. Phthiam, Achillis,

E 4

Fulmina, quàm rarus terris hic imperet ignis. OSCVLA LIBAVIT NATÆ] Non miro explanationem, nam illa placet, sed addo aliam Seruij, Danjelis, & Corradi. Aiunt, hic osculum non sumi pro suauio, sed pro paruo ore, voce diminutive, vt dicat tantum os Iouis admotum ori Veneris, non labiis impressum osculum. Sic sumptum osculum ab Ouid. in Met.

Videt igne micantes Sideribus similes oculos, videt oscula, quæ non est vidisse satis.

Ac tum nare erit in secundo casu. Non placet. Nam vates ita hęc locutus, vt in. 12.

Summæque per galeam delibans oscula fatur. Vbi clarum osculum. Cæterum ad Vatem aptabis verba Ambrosij lib. 6. Hexam. cap. 9. oris osculum pietatis, & caritatis pignus, & Cedrenus osculum vocat amoris philogor.

NATÆ] Variant fabulæ. Dicitur enim iam Saturni, iam Iouis, iam maris filia. Auctores multi ad vocant. Poëtæ hęc ad rem suam, Commodè Iouis inducitur.

PARCE METV] Locus Homeri, 8. Il. Σάπρος Τεστούχρεια φίλον τίνε. Virgiliiana forma Fabius declamat 265. manibus tuis parce, parce animo tuo. Ex Notro Silius lib. 3. ore Iouis ad Venerem sollicitam de Romano imperio:

Pelle metus, neu te Tyriæ conamina gentis Turbarint Cytherea: tenet, longumque tenebit Tarpeias arces sanguis tuus.

TVO RVM] Latet hęc elegans imitatio Ennij lib. 1. Ann. vbi Venus quoque pro Romanis sollicita Iouem orat:

Constitit inde loci propter sos Dia Dearum. Id est, propter suos Romanos. Itaque vt Ennius sos, ita Noster tuorum. Et quidem Virgilius Ennio hæsisse satis liquidum ex sequentibus, ita esse inueniet, qui partem illam Ennij perstrauerit.

VRBEM LAVINI] Condidit hoc oppidum Æneæ, vt auctor est Dionysius. De illo ita Varro lib. 4. ling. Latin. Oppidum, quod primum conditum in Latio, stirpis Romana, Lauinium: nam ibi Di Penates nostri. Hoc & à Latini filia, quæ coniuncta Æneæ, Lauiniâ, appellatum. Et Dionysius ait, Latinum Regem Aboriginum concessisse Æneæ spatium, in quo urbem conderet, quam conditam Æneæ vocauit Lauinium, à Latini filia Lauinia.

SVBLIMEMQVE FERES, &c.] Ex Ennio 1. Ann.

Vnus erit, quem tu tolles in carula cali Templâ.

Versum hunc Ennij imitatus est Ouidius. 2. Fast.

Osculum, pro paruo ore.

Venus cum filia.

Æneæ conditor Lauini.

Achillis patriam, Mycenae, Agamemnonis; domina- bitur Argis victis, quia dixerat seruitio; opponuntur enim seruus & dominus. Dicitur Iulius Iulianus, pro annis labentibus.

Est iam in auro Iulij Cæsaris. Nascetur Iulius Cæsar Troianus propter Æneam, ex pulchra origine, propter Venerem, ad quam genus suum referebant Cæsares, auctor Suetonius in Iulio cap. 61. qui terminet imperium Oceano, famam astris. Sequitur. Iulij nomen demissum est à magno Iulo. Attingit postea apotheosin. Accipies hunc calo olim, id est, venturo auro, & accipies, ut supra, sepes Æneam. Ait secuta ab Iunonis dolis, onustum spoliis Orientis, alludit ad bellum Pharsalicum: vocabitur hic quoque votis, ut reliqui è Superis, quibus vota solent fieri.

NOTÆ.

Mordet.

I CVRA REMORDET] Hac forma Horatius od. 18. lib. 1. mordaces sollicitudines. Symmachus lib. 6. epist. 52. hoc mordet animum. quam locutionem vsurpat etiam lib. 8. epistol. 6. & 69. & lib. 10. ep. 47. Terentius Adelph. si id te mordet. Dio Chrysol. orat. 20. de animo affecto doloribus, dixit synonymicè, αἰδέσθαι, καὶ θυβήσθαι sentire, & mordere & statim λυπέσθαι, καὶ θανάσιμα τριτάτη, & mors. Cedrenus pag. 486. θανάσιμα & θυβήσθαι. Aristophanes, Achamenisib. & δὴ θάνατον τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν. Quam multa animum meum mordent. Quæ verba Scholiastes explicat per ἡνίκαι, & λέγουσιν. Homerus, μήθε θυμὸς αὐτοῦ, verbum mordens animum. Synesius epist. θάνατον τὴν καρδίαν mordetur mihi cor. Huc pertinet verba edendis traduci ad curas. Catul.

Edo, de curis.

Lucretius lib. 3. exest angor. Valer. Flaccus, lib. 2. Arg. exestam curis. Homerus etiam dixit, ὄμοιοι μελαδ' ὄνασ. Vide verò, ut alij hoc dixerint. Ennius coquit. Terent. Phorm. absunt. Seneca in Hipp. sollicitat, populatur. Lucret. lib. 3. scindunt cura. Cicero de clar. orat. angit. Obuia sunt: conficit, perstringit, lacerat, demolitur, enecat, pungit, stimulat.

Moyeo, de magno molimine.

2 MOYEO] Dixi hoc verbo innui magna molimina. Firmat Cicero, qui ad Q. Fr. magne mihi res moueri videbantur. Lilius in Pun. synonymicè coniunxit mouere, ac moliri. Græci, pari vi, nam, ἐπάτρωμα κινεῖν, & apud Polybium κινεῖν, est qui seditionibus magna commouet.

Iulus prænomen est, & cognomen.

3 CVI NVNC COGNOMEN IVLO] Audiui quendam non malè de litteris meritum, qui Poëtam reprehenderet. Nam Æneæ filius (dicebat) dictus est Iulus Ascanius. Iulus ergo prænomen est, non cognomen. Hinc aliqui reprehendunt, & dicunt, dictum cognomen à vate, pro, prænomen. nam illud inflatius, hoc tenuius. Falsa omnia. Iulus non prænomen modò, sed etiam cognomen fuit: & in Ascanio, cognomen, efficiunt primum verba hæc Panuini in lib. de nominib. Roman. Quædam cum antè cognomina essent, post longum temporis intervallum prænominis officio funecta sunt, ut hæc. Cæsius, Drusus, Iulus, Nero, Paullus, Volusus, & Potitus. Sumpsit credo à Valer. Maximo, cuius hoc testimonio vitur Sigonius ad idem probandum: quæ olim prænomen fuerunt, nunc cognomina sunt, ut Posthumus, Agrippa, Proculus. Aduoco exemplum aliquod, quo carent Panuinus, & Sigonius. Lilius lib. 27. sic scribit: Consulatum ineunt, C. Claudius Nero, & M. Lilius. Vbi Nero cognomen est. Atqui Suetonius in Claudio c. 1. Patrem Claudij Cæsaris Drusum, olim Decimum, mox Nero

ronem prænomen. Vides in Suetonio prænomen esse, quod cognomen in Lilio. Pergo ad alterum, & probo, Iulum fuisse cognomen in Ascanio, itaque dictus est Ascanius Iulus, non contra. In primis hoc efficit hic Poëta, & quidem, cum te Panuinus docuerit Iulum prius fuisse cognomen, quam prænomen, nihil est, quod dubites de Ascanio, qui antiquissimus: nam illo priorem dabis neminem. Deinde cum cognomina à variis rebus ducerentur, præcipue ducta sunt à partibus corporis, ita Capito- nes, Frontones, Nasones, Scapule: sed præsertim ducta hæc à capillitio: inde Caluini, Cincinnati, Criniti, Crispi, Crispini, Anobarbi, Flauij, Rufi, Rutili, Barbati, Barbulli, in historia Hispanica leges Stupe cognomentum à molli, densa, & flaua caesarie. Lege Marianam lib. 9. Hist. cap. 1. Cum ergo Iulus (teste Plinio lib. 16. c. 29.) sit lanugo arborum, & Æneæ filius ita dictus fuerit, quod imberbis adhuc & cum lanugine tantum Mezentium vicerit (teste Seruio) quis dubitat illam vocem trahendam ad cognomina? Tertio, cum Sigonius diligentissimè cõmemoret antiqua prænomena, ut Lar, Lucumo, Tullus, Turmus, Metius, nusquam Iulum inuenias. Quarto demum, etiam si à prænominibus ducantur gentilicia, ut Aulij, Lucij, Marcij, ab Aulo, Lucio, Marco. sed frequentius in eo populo ducta sunt à cognominibus. sic Flauij, Fuluij, Licinij, Plautij, Furij, Rutilij, Flauo, Fuluo, Licinio, Plauto, Furio, Rutilo, & sexcenta alia. Sicitaque Iulij, nomen gentilicium, à cognomine Iulo. His constat, filium Æneæ fuisse Ascanium Iulum, non contra: id ratio probat, id testimonia: tantum in nos est vulgus, quod sciamus.

Cognomina supra à partibus corporis.

Iulus, quid propriè.

Prænomena ducunt gentilicia.

Gentilitia à Romanorū nomina.

4 TRIGINTA] Firmant hoc Lilius, Dionysius, Varro, Aufonius. Primus lib. 1. Inter Lauinium, & Albam longam coloniam deductam triginta ferme interfuere anni. Alter lib. 1. Trigesimo deinde anno post constitutionem Lauinij, urbem alteram secundum oraculum Æneæ datum, condidit Ascanius Æneæ filius, ac Laurentiam, aliorumque Latinorum quocunq; melior habitatio delectauit, traducit in novam urbem, indito vrbis nomine Alba. Tertius lib. 4. ling. Lat. postquam præmisit conditam Lauinium, ab Æneæ; Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur Alba. Quartus loquens de numero tricenario:

Dardaniisque nepos regno quot protulit annos. Hinc habes, triginta illos magnos orbes Virgilij, esse reuera, triginta annos, communes solis. Aliqui de magnis nescio quibus annis, merè somniant. Est enim magnus annus, quem Ouid. vocat longum. lib. 4. Met. Vbi sol ipse ita loquitur,

—ego sum, longum qui metior annum. Propertius lib. 3. eleg. 5. plenum, eo vctus; Plenus & in partes quattuor annus erit.

Apuleius ideo vtranque vocem coniunxit, scilicet magnum, & compleo, tum ait lib. 11. Ecce transverso signifero circulo Sol magnum annum compleuerat. Sed cur communes anni Solis dicuntur magni anni? Fortasse ad discrimen lunarium, qui breuiores. Hoc iam alij. Sed quid si etiam cum respectu ad forum, & iudicia? Notat enim in vespas Aristophanis Flor.

Annus magnus, quis.

Cur ita dictus.

E Christianus annum accipi interdum pro decem mensibus, nam duo sunt annimenses, quibus nihil iure agi licet, silenturque tria Prætoris verba: hisque non currebant iudicibus sua stipendia. Ex quo mirè ille Aristophanis locum enodat.

Annus fortis est mensuræ decem.

5 SEDES] Vt hic per sedem, regnum intelligit, aut domicilium: ita Propertius lib. 3. eleg. 3. Annibalè que lares Romana sede fugantes.

6 ALBAM LONGAM] Varro loco adducto:

propter

Alba longa vnde dicta.

Albanum regnum duravit annos trecentos.

Romuli patris.

Ilia tria nomina. Seruia mater Romuli.

Date liberos.

Lupa Romuli.

Romuli habitus.

Roma Martia.

Romæ conditor.

propter colorem suis, & loci naturam Alba longa dicta. Lilius quoque ab situ porrectæ vrbis, ait dictam longam. Addit Dionysius ideo quoque dictam longam, ad discrimen alterius Albæ, quæ erat in Italia. Miraculum porro quod accidit in eius vrbis constitutione, vide apud eundem lib. 1. Antiq.

7. TRICENTVM] Iustinus lib. 43. Ascanius longam Albam condidit, quæ trecentis annis regni caput fuit: Plures numerant Dionysius, & Lilius, & Arnobius, qui addit annos centum, scribit enim lib. 7. quadringentis annis, quibus Albana res viguit. & plures adhuc lib. 2. Vbi ait, Quæ apud Albam regnatum est annis 2 quadringentis, & prope bis denis.

8. MARTE GRAVIS] Inter varia & incerta hoc elegit, quod celebratissimum, quod maximum ad imperij amplitudinem. Opiniones de patre Romuli latè Dionys. lib. 1. Antiq. Vbi ait, apparuisse illæ spectrum Dei humana specie, maius, atque augustius, qui Deus vt daret diuinitatis indicia, solem obsecurat, calo tenebras intendit, persuadens puellæ, non tam stuprum, quam veras nuptias admittat; quo facto, nube circumdatus, sublatuque à terra in calum rapitur. Est verò Marte grauis, idem quod, ex Marte grauis. Nam Plautus Amphit. de Alcmena, grauidæ est ex vno, ex Ioue.

9. GEMINAM] Plutarchus in Romulo. ἑτεροὶ δὲ δύο παῖδες ὑπερφύετο, μὲν γὰρ καὶ ἀλλοιῶς πεπεριτ δύο pueros magnitudine & forma præstantes.

10. ILIA] Plutarchus. τὰ ἑλίου καὶ Ἰλίου, οἱ δὲ Πέρον, οἱ δὲ Σουλίου ὄνομα. Aelianus tamen lib. 7. Var. hist. cap. 16. Seruiam vocat. Πέρον ἑστὸ Πέρον, καὶ Πέρον ἐκτίθη, ἡ δὲ Ἄρεος, καὶ Σεβασίας παῖδες. ἢ δὲ αὐτὴ μία ἦν Αἰνείας ἀπογονία: Roma condita est à Remo, & Romulo filijs Martis, & Seruia, quæ vna erat ex prolapia Æneæ. Ait Poëta,

—dabit Ilia prolem, vt & Claudian.

Te Leda mallet, quam dare Castorem. Catullus quoque in Hymen. Iulia dixit liberos dare. Et Tibullus lib. 2. eleg. 6. fertus matrona dabit.

11. LUPÆ NVTRICIS] Plutarchus, τοῖς ἐπέφισ κερμένοις, τὴν τε Λύκαιαν ἰστέρισι θηλαζομένην. Eadem Dionysius. Qui addit, deportatos ad fluium pueros ea lege, quæ iubebat, Virginem, quæ stuprum admisset, virgic cæsam necari, prolem autem in fluij profluentem proijci. Quæ de lupa scemina, quæ de Laurentia scriptores, ego hic nolo, quia trita. Non ita trita, quæ Cedrenus. Ait ille, nutrices puerorum, qui in syluis expositi educabantur, solitas lupas appellari, quod in montibus inter lupos agerent. & inde nutricem Romuli dictam Lupam.

12. TEGMINE] Induebatur sic Romulus vel in memoriam miraculi, vt quod nutritus à lupa: Vel quod is, qui γυνάσσεια, καὶ θήρας, καὶ θρόμους (verba sunt Plutarchi) exercitationes, venationes, incursus amaret, ex interfectis feris sibi aptasset tegmina. Morem hunc alibi latius firmo.

13. ROMVLS] Tam hunc quam fratrem dictos à fera lactante, Plutarchus scribit, nam θηλὴν, ῥόδιον ὀνόμαζον παλαιὸι: veteres mammam vocabant rumam, ait idem.

14. MAVORTIA] Symmachus lib. 12. epist. 28. ab exortu pene vrbis Martia. Martial. lib. 5. Pulchrior, & maior quo sub duce Martia Roma.

Theophylactus Sim. lib. 5. cap. 14. magno elogio, ῥωμαίων ὀνομα.

15. CONDET] Iam fama euicit, vt Romulus Ilia Vestalis filius dicatur, habeaturque conditor Romæ; itaque pleno ore Tullius lib. 1. diuin. vrbis parens Romulus, & Velleius lib. 1. Romulus Roman vrbem Pavili- bus in palatio condidit. Sed rem hanc perplexam esse

A fatis indicant Dionysius, lib. 1. Antiq. & Seruius Danielis. Recitat vterque magnos catalogos aliorum, qui putati sunt conditores Romæ. Adi. 16. METAS RERVVM] Ouid. 2. Fast.

Gentibus est alijs tellus data limite certo; Romana spaciū est vrbis, & orbis, idem.

Horat. od. 3. lib. 3. de Roma: Horrenda latè nomen in vltimas Extendat oras.

Sed de hoc elogio vrbis ego latè in 6.

17. IMPERIVM SINE FINE DEDI] Idco Tibul. lib. 2. eleg. 5. eterna vrbis. quo attributo etiam ab Ammiano sepe ornatur lib. 1. 4. ab Frontino, ab Sancto Lino in historia Petri Apostoli, ab multis alijs. In epig. Græc. lib. 1. Πόλις ἡδὲ ἄσπετος ἑλπίς ἐστὶν. Nonnus lib. 3. Dionys. loquens de Romano imperio. κοραϊνὸς ἀλτ- τοῖο: imperij indissolubilis. Claudianus de Bel. Get. ita de hac æternitate,

Roma vrbis æterna.

Vrbis aquana polo, tum demum ferrea sumet Ius in te Lachesis, cum sic mutauerit axem Federibus natura nouis, vt flumine verso Irriget Ægyptum Tanais, Meotida Nilus, Eurus ab occasu, Zephyrus se promat ab Indis, &c.

Ammianus lib. 14. Victura, dum erunt homines, Roma. Huc pertinet attributum æternitatis dari solum Romanis imperatoribus. Cuius rei mentio multa in Smetio, vbi seges exemplorum. Omitto, ne impleam paginam.

Imperatores Romani æterni.

18. QVÆ MARE NVNC TERRASQVE, &c.] Imitatio Aristophanis in Equitib.

Οὐκ ἐπάρσιον τὸ πλὴν γῆν, καὶ πλὴν θαλάσσαν εὐνή, Terram simul & mare frustra conturbans.

Connumerat tria Poëta, mare, terras, cælum: infernos nondum, has enim furias hæcenus intentatas referat Poëta ad 7.

19. CONSILIA IN MELIVS REFERET] Vult ex Ennio Seruius hoc accidisse secundo bello Punico, quo tempore Romanis placata est Iuno. De hac reconciliatione Iunonis cum Romanis habes elegantem odem Horat. lib. 3. Carmin. & ea quoque est tertia.

Iuno quando Romanis placata.

20. ROMANOS RERVVM DOMINOS] Claudian. de bell. Gildon. dominam plebem dixit de Romana. Nemesian. ecl. 2. dominam vrbem. Horat. od. 4. lib. 4. D dominaq; Roma. Martial. lib. 4.

Romani re- tui domini.

Hinc septem dominos videre montes.

Orosius lib. 5. cap. 1. vocat etiam Romanos rerum dominos. Arnobius lib. 6. Regnatoris populi, loquitur de Romano. & lib. 4. Romanos dominos rerum, ac principes. Bassilius hom. 8. Hexam. de Roma, ἑσπέρια πόλιν: vrbem regiam. Eunapius in vita Proæresij, ἡ ἑσπέρια Πέρον. Animaduertit Muretus in Notis ad Symm. duplici hac voce honestari sepe, ac designari orbis terrarum principes. Nam Sidonius paneg. Maioniani; —mea Gallia rerum Ignoratur adhuc dominis.

Roma vrbis Domina.

Symmachus lib. 10. sciui meliorem esse iudicum causam, quæ rerum dominis referatur. Ammianus etiam aliquoties posuit rerum dominos pro principibus. Cæterum versum Virgilij plenum maiestatis vsurpasse Augustum, liquidum ex Sueton. cap. 49. Scribit Orosius lib. 6. cap. 22. ex censu illo facto ab Augusto, quo totus terrarum orbis, Christus etiam ipse census est, verè Augustum omnium principem, & Romanos rerum dominos extitisse.

21. GENTEMQVE TOGATAM] Laberius etiam gentem togatam, & stirpem togatam vocat Romanos, citante Macrobio. & Propertius lib. 4. eleg. 2. dixit, turba togata, de Romana. Scripsere multi notas varias de Romana toga. De colore eius docet Lipsius, lib. 4

Toga Romanae forma.

lib. 1. Elec. cap. 13. In Sigonio & Bayfio non pauca sunt, multa in Tertulliano lib. de Pall. Ego hic tractatiumculam affumam de forma, quae non satis compta. Est difficultas maxima, an toga Romana fuerit quadrata? an potius circularis, seu semicircularis. Primum conicit doctissimus Petr. Victorius lib. 19. Var. cap. 7. ductus Athenaei loco hoc ex lib. 5. ἤδη δὲ ἄλλων Ρωμαίων οἱ μὲν θεῶν ἀγάλματα προσεπιπέλαστοι. οἱ δὲ λοιποὶ μετὰ μνησθέντες τετραγώνια ἱμάτια, ὧς ἐξ ἀρχῆς πατρῴας πάλιν ἐοικότες: Ex alijs Romanis, quidam ad Deorum simulacra confugientes procumbunt, alij mutata veste quadrata, patriam, quam principio gestabant, nunc rursus induunt. Et quidem sic Romanos vitauisse iras Mithridatis Cicero quoque pro Rabir. Posthumo scripsit, cuius verba adducam, vt adductus Athenaei locus intelligatur: Facilius certe P. Rutilium Rufum necessitatis excusatio defendit, qui cum a Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitatem regis in Togatas, vestitus mutatione vitauit. Sed redeo. Pace Victorij, Romana toga rotunda fuit, non quadrata. Ildorus clarē lib. 19. cap. 24. toga forma rotunda, & fusiore. Tertull. illi dat ymbonem, & ambitum, quae duo cum rotunditate consentiunt. Sed vis tota posita mihi in verbis Dionysij lib. 3. Antiq. qui ita de toga Romanorum. ἀπειλοῦσαν πορφύρην ποικίλον, οἷα λυδῶν, καὶ Περσῶν ἐφόρον οἱ βασιλεῖς· πλὴν ἢ τετραγώνων γὰρ τῶν ἱματίων, καθάπερ ἐπέεινε ἡμετέριον: togam purpuream, & pictam, quales solent, & Lydorum, & Persarum Reges gestare praeterquam, quod non figura quadrata, vt illa, sed semicirculari. Et loqui illum de toga Romana, cerum, nam statim: ταῖα vestimenta togas Romani, Graeci, Tiberon vocant. Hinc facilis solutio ad Athenaeum (quo Victorius nititur) si dicas, togam apud Lydos primos inuentores quadratam fuisse, vt ait Dionysius: atque adeo Romani, qui in Lydia apud Mithridatem versabantur, formam illam retinebant, sed non inde sequitur, Romae, & in Italia eam esse formam. Itaque fecerunt togati in Lydia, quod Antonius in Aegypto, de quo Appianus lib. 5. ἐμφυλ. 508. ἔρχε τετραγώνιον ἑλληνικὸν ἀντὶ τῆς πατρῴας: stolam quadratam Graecorum more pro patria & domestica induit. Et de eodem iterum, cum Octauia Athenis degente, ἄρματα τετραγώνιον ἔχων, καὶ ὑπέδημα Ἀττικόν: habuit vestem quadrangulam, & Atticum calceamentum. Itaque solutio est, Romanos vsos Romae toga circulari, in Lydia tamen, quadrata, vt referrent primam togae originem. Fuit enim toga Romana primum aliarum gentium. Tertull. de Pall. Toga vobis oblata est. prob quantum circumeiuit a Pelasgis ad Lydos, a Lydis ad Romanos. Artemidorus illam ducit a Timeno quodam Arcade. Lege illum lib. 2. cap. 3. de Somn. Scio apud Romanos vestes quasdam fuisse quadratas, vt sagus Ricinium apud Sex. Pomp. & id quoque ex Plauto liquidum Epidic.

Impluviata vestis. Impluviatam, vt isthaec faciunt vestimentis nomina, Vt in pluuium induta erat.

Quaternata vestis. Quae verba Turneb. lib. 14. cap. 19. explicat, (reiecta prius explicatione Nonij) de veste quae quaternata, id est, quatuor quadrata lateribus, vndique corpus ambiat, quae forma est impluuiorum in cauedis. Sed hoc de toga quis affirmet, pugnante valide testimonio Dionysij? & Athenaeo facilem habente exitum?

Lustrum continet annos quatuor. 22. LUSTRIS] Accepi, vt verè, annos simpliciter. Sed sic hie breuis velitatio, nec difficilis. Quot annos continet lustrum: Certe annos quatuor, sicut Olympias apud Graecos, nam eadem ratio. Suidas, Olympia, sic vocatur apud Graecos certamen quarto quoque anno celebrari solitum. Graca, ὁ δὲ τεσσαράετηρ. Plutarchus in Apothegm. Cum Elei laudarentur, quod Olympia

Toga Romanae origo.

Quadrata vestes.

Impluviata vestis.

Quaternata vestis.

Lustrum continet annos quatuor.

A iuste administrarent, quod dignum inquit (loquitur de Agide Rege Lacedaemoniorum) admiratione faciunt, et dicitur τὸ τεσσαράρον, μὴ ἡμέρα γινώσκαι τὴν διακοσμίαν, si in spatio annorum quatuor, vnum tantum diem iustos se praebent. Solinus, Olympiadibus, quibus singulis anni quaterni. Contra est Brodæus, qui in lib. 1. epig. Græcor. ait esse spacium annorum quinque. & in Glossario: Lustrum πενταετηρίς. Sed & Poëta canunt Troianum bellum durasse lustra duo, & intelligunt decennium. At hæc, quae videntur pugnantia, facile conciliantur, si dicas, exacto quadriennio, & in eunte anno quinto, intelligi lustrum esse peractum. Si aliud ab hoc Brodæus, aperit est falsus.

23. SERVITIO PREMETS] Quam hie victoriam intelligit? Seruius accipit de Mummio, qui Achaiam vicit. Turnebus lib. 10. cap. 11. de Paullo Emilio, a quo victa Macedonia, Thessalia patria Achillis, quae Macedonum regno parebat, venit in ditionem Romanorum; ac tum Graecia concessit sub imperium Romanum. Quae vult Nascimb. non satis firma sunt, nam Florus in epit. Liuiana lib. 13. tantum ait: Rhætia a Tiberio Nerone, & Druso Caesaris priuigno, domita, & sic legendum, non, Graecia. Itaque inclino in Turnebum. Firmabunt hæc, quae dicam latè lib. 6. ad illud, Eruct ille Argos Agamemnoniasque Mycenae.

24. PVLCHRA ORIGINE] Retuli ad Venerem, nec muto. Victorius explicat pulchra, id est, sortis. nam in distorta membra virtus non cadit. Ita Suetonius de Augusto: forma eximia, & per omnes gradus venustissima, vultu tranquillo, oculis claris, & nitidis. & Florus de Pleudophilippo regiam formam, & regium nomen animo regio impleuit. Sed locum hunc communitatem ego alibi.

25. CAESAR] De etymo Caesarum vide Spartianum in Aelio Vero.

26. IMPERIVM OCEANO, &c.] Allusum fortasse in hoc versu ad somnium Acciae matris Augusti, quae dicebat, se, eum concepisse ex Apolline, mistam serpente: somnia seque viscera sua in caelum tolli, & per omnem terram extendi. Sed cum hie sit sermo de Iulio, non de Augusto, dubitari potest, quid intelligat per Oceanum. an Britanniam? an verò columnas Herculis? Priorem partem historia ruetur, & ipsa veritas. Nam Iulius, auctore Sueton. cap. 25. aggressus est Britanos ignotos antea. Tacitus in vita Agric. Primus Romanorum Diuus Iulius cum exercitu Britanniam ingressus. Athen. lib. 6 ad finem ait, Iulium primum mortaliū, traiecit in Britanniam, & adiungit numerum mille nauium: quod quis credat? quibus facta ea Iulij transmissio. Posteriorem, modus loquendi, & vsus auctorum. Nam ea erat mortalium opinio, vt putarent inaccessum esse, quicquid esset vltra columnas. Ita accipio Herodianum, apud quem sic Commodus, lib. 1. οἱ τῶν Ρωμαίων ἀρχαῖοι μέγιστοι ὄντας προσαγορεύονται: Si Romani imperij terminos ad Oceanum vsque promoueritis. Liuus lib. 46. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceanum fines terminemus, qui orbem terrarum amplexu fixit? Aristides in Panathenica, ἀρχὴ Γαδεύρων, ad Gades vsque. Inde explicandus idem Aristides, qui in prima Platonica merè prouerbialiter dixit: ὡς περ ὄρεος, ἢ εἰς ἄλυσ τὸς ποταμοὺς ἡμῶν, ὡς περ ὄρεος, priores venerari, quasi terminos aut columnas. Adicit credo animum ad columnas & terminos Herculeos. Nam quae hie tacet alibi exprimit, vt cum Panathen. ait etiam prouerbialiter: ἔτε Ἡρακλῆος εἰς ἄλυσ: nec Hercules columna, nec Libyci colles, nec Bosphorus vterlibet, aut Syria, Ciliciae angustiae terminum huic rei ponant. Taceo loca duo eiusdem in Monodia, & in Palinodia Smyrnae, & terram eiusdem in prima

Pulchra pro forti.

Acciae matris.

Iulius ad Britanniam adiit.

Gades vltra prouerbialiter.

prima Platonica, & quantum in Aegyptiaca. Pindarus laudans Theronem, illius laudes cum columnis terminat, od. 3. Olymp. Νῦν γὰρ σφὸς ἐρατιὰν ἐθέρων ἀρετῶν ἱκάνων, ἀπλεταὶ Οἰκοθεν Ἡρακλῆος εἰς ἄλυσ, τὸ πάρος Δ' ἐστὶ σοφῶς ἀβαλεν, καὶ σοφῶς, Νῦν ad extremos limites Theron perueniens virtutibus domesticis Attingit Herculis columnas, Vltra quas sapientibus & insipientibus Inaccessum est.

Ad hunc locum adiecit animum Nazianzenus epistola ad Posthulianum. τὸ ἵσθησθε Γαδεύρων μὴ περατὸν εἶναι ἀνθρώποις, Πινδαρὸν φιλοσοφῶντι πιστεύομεν· vltra Gades non esse iter peruenium mortalibus, Pindaro austruenti credimus. Idem in carmine Nicobuli ad filium merè prouerbialiter, — Γαδεύρων Πρωτὸς περατὸν. vsus est eodem fermè prouerbio etiam orat. 20. quae continet epitaphium magni Basilij. Ergo, Virgilius vel accipit ex veritate Britanniam, vel ex hoc prouerbio columnas Herculis. Nihil verò obfuit ex occasione prouerbum locupletasse.

27. FAMAM QUI TERMINET ASTRIS] Homerus 7. 11. Τὸ δὲ ἦτορ καλεῖται ἔσας, ὅσον τ' ἐπιπέλαται ἡδὸς. Erit gloria huius, quantum aurora spargitur. Ait Aechines contra Crephion. de Rege Perfarum, illi gloriari solitum, esse dominum omnium hominum, ἀπ' ἡλίου ἀρόροντ' ἄρχε δνομένους, ab oriente sole ad occidentem. Quibus verbis hæsit Aristides, cum de eodem Rege Perfarum in. 2. Platonica. τὸν ἀπ' ἡλίου ἀρόροντ' ἄρχε ἡλίου δνομένους βασιλεύοντα. Fortasse verò Virgilius correxit sententiam Pindari, qui od. 6. Νεμ. πύρατα δὲ ἐπίτε χθόνα, καὶ διὰ θαλάσσης πηλόθεν ὄνομα ἀτόων. Et ode. 4. Ἴθμ. ἐπὶ χθόνα, καὶ διὰ πόντον βέβακεν. In vtroque loco ait, iuisse nomen per terras & maria. Hæc (inquam) viderit Virgilius correxisse, non contentus medijs spatiis, sed extremis ipsis, videlicet Oceano, & celo: nam his nihil vltentius potest concipi. Pari elogio de Roma Minutius imperium suum vltra solis vias, & ipsius Oceani limites propagauit.

28. IULIVS] Turnebus hoc refert ad Augustum, non ad Iulium Caesarem. Firmari posset hæc pars his quae ego adduco lib. 2. Georg. de Augusto, qui dictus est Iulius. Sed hie tamen volo accipi Iulium Caesarem, nullatenus Augustum. Ceterum sententiam Poëta deriuantis ab Iulo Iulium illustrat locus Dionysij lib. 1. Antiq. iste: Iulo pro regno sacra quadam potestas, & honor attributus est, qui regia dignitate praestantior est. — Hoc honore vel ad meum vsque tempus ipsius progenies fruebatur, quae ab illius nomine gens Iulia vocatur. Hæc familia omnium, quas scimus, maxima & illustissima fuit. tulit enim duces longè praestantissimos,

A qui virtutibus nobilitatem suam omnibus probarunt. Et Velleius libro altero, ita ait: Hic (praecessit Caesar) nobilissima Iuliorum gentis familia, & quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise ac Venere deducens genus. Appianus quoque lib. 2. ἐμφυλ. loquens de Iulio Caesare: θυράριος τε νεκτὸς μέσος, τὸν Ἀρη κατεκάλεσεν, καὶ τὸν ἑαυτὸς ἀπογόρον ἀποδίδναι. ἐν γὰρ Αἰνείδῃ καὶ Ἰάλο τὸ Αἰνείδῃ τὸ Ἰούλιον γένος, παρενεχθέντ' τὸ δνοματ' ἠρῆτο εἶναι. nocte media sacrificans Martem & Venerem inuocauit. Ex Aenea quippe & Iulo eius filio Iuliorum genus, vt ex nomine intrueri licet, videretur emanasse. & ad finem eiusdem libri loquens de Iulio. Οἱ δὲ ἀπὸ Ἀρχίσιου τε καὶ Ἀποδοσίτου.

29. IULO] An hic sit Iulus ille, qui susceptus est Aenea ex Creula Troia incolumi, an ex Lauinia in Italia, multi dubitant. Titius lib. 6. locorum in posteriore inclinat, adductis Liuji, & Clementis locis. Sed certè Poëta semper illum canit, qui ex Creula, neque agnoscit alium.

30. HUNC TV OLIM CAELO] De apotheosi Iulij ita Suetonius cap. 88. Perijt sexto & quinquagesimo aetatis anno, atque in Deorum numerum relatus est, non ore modò decernentium, sed & persuasione vulgi. Siquidem Iudis, quos primò consecrato ei haeres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuis fulsit, exoriens circa vndecimam horam: creditumque est, animam eius in vertice additur stella. Sed de hac apotheosi alibi.

31. SPOLIIS ORIENTIS] Retuli ad bellum Iulij Caesaris Pharsalium: possis aequè, fortasse commodius ad triumphum Ponticum, & Victoriam, quae expressa est nummo hoc. Gradiebatu mulier tenens in sinistra clypeum, in dextra trophaeum, ad latus draco furecto capite, & magnis voluminibus. Reliqua huius nummi vide apud Aeneam Vicum nummo. 16. Iulij Caesaris. Hæc est victoria illa, quae celerimè confecta ab Iulio est, vnde verba illa, Veni, vidi, vici. Vide Sueton. cap. 39. Quae verba Turcarum imperator Mahometes, is qui Christianis Byzantium Imp. Turcepuit, sibi ascripsit in nobili victoria, qua Patras cepit.

32. VOCABITVR HIC QVOQUE VOTIS] Suetonius in Iulio cap. 25. Plebs Romana solidam columnam prope viginti pedum lapidis Numidici in foro statuit, scriptisque PARENTI PATRIÆ. Apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere, conuersiones quasdam, interposito per Caesarem iureiurando, distrahere persequerant. Cicero quoque in Philipp. & Plutarchus, diuinitatis Caesaris meminere. Verba ipsa continent formam Latij. Nam votis vocare pro formula diuinitatis habitum in eo populo. Ita in Geor. & votis iam nunc assuesce vocari. Huc allusum a Propertio, etiam si in re alia, lib. 1. eleg. 10. ὁ quoties votis illa vocanda meis. & ab Horatio lib. 4. od. 5. Votis omnibus, & precibus vocat.

295^a Aspera tum positus mitescent saecula bellis:
^b Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis Claudentur belli portæ: furor impius intus Sæua sedens super arma, & centum vincetus ahenis
300 Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Iulij Caes. apotheosis.

Iulij Caesaris victoria.

Veni, vidi, vici.

Mahometes imperator.

Vocare votis.

ARGUMENTVM.

Quinta felicitatem pacemque Augusti, Iani portas clausas, Furoris intus additi, vincitque, ac fremantis pulcherrimam descriptionem. Huic toti narrationi plurimum laudis accedit, cum fiat ore Iouis, quod proculdubio vidit vigilantissimus Poeta, qui Caesarum laudes summo numinum recensendas attribuit.

EXPLICATIO.

Sequitur pars extrema narrationis Iouis continens felicitatem Augusti, pacemque illam Sibyllis olim & vatibus decantatam: ad quam rem gradum facit à diuinitate Iulij, eo enim relato in Superos, secuta est pax sub Augusto, tum, id est, deinde, secula aspera miscescunt, vide oppositionem, quia dixerat aspera, ideo miscescunt. Estque translatio deducta à feris, quæ postea immanitate manifestantur, ideo statim, postis bellis.

Comitabantur Augusti æuum virtutes maximæ. In primis Fides, & hæc cana, id est, antiqua, erat enim Augustus renouaturus aureum & priscum sæculum, ubi virtutes, Fides in primis, flourerunt. Quid præterea? & Vesta, intellige religionem. Deinde Quirinus cum fratre Remo (hoc in Notis) dabunt iura. Quasi dicat, quicquid sciendum est in iure, erit profectum à Fide, à Religione, à Quirino, & Remo. Sequuntur effecta pacis. Porta belli, quæ dira sunt, clauduntur ferro, & arctis compagibus. Templum Iani intelligit, quod clausum sub Augusto. Porta sunt dira, quia hæc vox sumpta in re abominanda, & mali ominis. dira igitur, quæ reclusæ belli omen certissimum habebant. Denique (vide hypotyposin à nemine satis laudatam,) furor impius sedens intus super arma sua, & vincibus post terga centum nodis ahenis, fremet horridus ore cruento. Non expendo, quia, qui possum, non satis suppetit. An maculem tam grandem Musam? Tantum in extremis nota litterarum & asperitatem & sonum, quibus furoris sanctia expressa, δυσκολία Græci vocant. quod schema gratiam poemati, & magnificentiam conciliat.

NOTÆ.

Fidei templum. CANA FIDES] Fit forte allusio ad illud Fidei simulacrum, quod erat in antiquissimo templo condito in Palatio ab Ænea: vel, ut alij, à Numa. Fit (inquam) hæc allusio: nam, ut in sequentibus patebit, attingit Poeta in his versibus peculiaria quedam Urbis opera. & quidem Pierius lib. 35. vult Fidem, ideo canam, id est, antiquam dici, propter antiquissimum hoc templum, quod ipse non ab Ænea, sed à Roma Æneæ filia conditum scribit ex fragmentis Pompeij. Sed quare Fides cana? Imo, cur non? Primò, quia antiqua, & semper (sic visum semper hominibus) elapsi aut, nunquam præsentis, quo sensu. 6. Æn.

Fides cur cana. Heu pietas, heu prisca fides, inuidæque bello Dextera. Secundo, quia, quæ magna sunt, atque augusta, dici solent cana, epitheto dignitatis. Hoc sensu (credo) Cassiodorus lib. 3. ep. 11. vocat Romam canam. & epist. 33. canam antiquitatem, & lib. 4. ep. 4. canam libertatem. & lib. 5. ep. 22. morum canam maturitatem. Quibus locis capio, quid augustum, & venerandum: ut etiam in Ammian. lib. 26. in cana Romanorum exercituum fides. Alludit Cyrillus, qui in Ioclem, explicans, quid sit ἀρεσθητὴν ἰδμῖα, sepilis etas, o-

omnia refert ad venerationem. Vocat enim hanc ætatem, τὴν ποίησιν τῆς ἀρετῆς ἀρχήσαν, καὶ ὑπερκεκμημένην, λαμπροῦς ἀσπολιωμένην καθαρῶμασι, φρεῖναι τῆς τελειότητος διασπέρσασαν, καὶ θεαυμασίωμένην. Terrio, quia, quæ sancta sunt & casta (hoc Iunij est lib. de Coma. cap. 10.) hoc epitheto solent ornari. Sic à Varro Veritas dicitur cana, & Vestales virgines apud Romanos, ut liquet ex Sext. Pomp. canis ornabantur, indicio sanctitatis. Thæbe Bœotiz habebant Apollinem πολὺν, canum, teste Pausania. & apud Cimbro sacerdotes & vates erant πολιδόρυχοι. Quarto, nota hæc Seruij est, dicitur cana, quod ei sacrificaretur, manu albo panno inuoluta. Horat. i. car. od. 35.

— albo rara fides colitur, Velata panno.

Quod tamen ad stolam integram candidam, qua Fides velata esset, refert Lænius. Artemidorus dixit l. 2. c. 3. λευκὰ δὲ ἱμάτια τοῖς ἱεροῖσι μόνοις συμμέρει· alba vestimenta solis conferunt sacrificiis. Quinto, quod fide nihil sit purius, simplicius, candidius. Ideo antiqui veritatem, quæ virtus Fidem parit, nudam pinxerunt, ipso tantum corporis & carnis candore conspicuam. quasi nihil magis Fidei, & Veritati reptugnet, quam obvolutio vestium, & implicatio. Alciatus quidem in Fidei symbolo (quod expressum ex antiquissimo marmore, si Iacobo Mazochio credimus) Veritatem Fidei matrem depingit ab hoc candore nudam.

2. VESTA] Mibi videtur facta allusio ad simulacrum illud, quod secum Æneas Troia eduxit. Ad hæc, Augustus auxit commoda virginum Vestalium, quod Sueton. scribit, & fuit Pontifex Maximus.

3. REMO CVM FRATRE QUIRINVS] Esse potest sententia multiplex. Fit allusio (vult hoc Hortens.) ad simulacra Remi, & Romuli, quæ erant vna cum lupa in Romano foro, omnia ex ære, quorum & Sabellicus meminuit. Vel potest capi locus de placatis Remi interfecti manibus. Quippe interfecto Remo secuta est pestis. Consultata oracula respondēt placandâ hac ratione, ut sella curulis cum sceptro, & corona, & ceteris regni insignibus semper iuxta sancientem aliquid Romulum poneretur, ut sic vna cum fratre videretur Remus imperare. Cum his tamen ad res antiquas allusionibus fieri potest, ut hæc per Quirinum Augustus, per Remum Agrippa intelligantur, quæ explicatio non caret assertoribus. Et quidem. 3. Georg. Augustum vocat Quirinum, quo loco videme. A qua adulatione non abit, ut potentissimus princeps Agrippa dicatur Remus. Scio ista coniecturis tantum inniti.

4. CLAUDENTVR BELLI PORTÆ] Clausit Augustus Iani portas magno pacis indicio. An verò semel tantum clauserit, an ter, difficile est. Suetonius in Aug. cap. 22. ter ait ab hoc clausas. Liius lib. 1. & Plutarchus in Numa, semel indicant. Sed in hac lite standum à Suetonio. Glareanus ac Langius qui in eo terriò legant, clarè errant. Certè Beroaldus & Casaubonus ter retinent, & docti quique. Clausit primo, cum rediit ab Oriente, post deuictos Antonium & Cleopatram. deinde profecturus in Hispaniam aduersus Cantabros, reclusit, in quorum mox victoria clausit: & hoc apertè tradit Dio lib. 33. deum clausit terriò, cum omnia pacasset ab Oriente in Occidentem, à Septentrione in Meridiem. Vide Orosum lib. 6. quæa tradit, quæ hæc scripsi, capitibus 20. 21. 22. quibus apertè discriminat tempora huius occlusionis. Sed quid ad Liium, & Plutarchum? Respondet Lipsius lib. 1. Elect. c. 20. Liius,

Cana dicitur, quæ sancta.

Fidei abiectionem.

Veritas dei mater.

Romuli Remi simulacrum.

Remi canis sella.

Augustus dicitur Quirinus.

Iani portam Augustus clausit.

qui historiam suam exorsus est viuente Augusto, & res gerente, ea scripsit eo tempore, quo semel tantum Augustus Ianum clauserat, nondum Cantabris victis. Plutarchio autem Græco scriptori satis fuisse sequi Liium, ut in aliis. Sed obici potest contra Liium, Liium superuixisse victoriæ Hispanicæ, ut clarè liquet ex epitome Flori. Ideo libentiùs dixerim, Liium, & cum eo Plutarchum animum tantum adiecisse ad Augusti ætatem totam, & triplicem illam occlusionem pro vna existimasse. Ideo Liius loquens de Augusto non ait semel, sed iterumque noster atati Dijs dederunt, nominans bellum Actiacum, quod occlusio ab eo inceperit. Plutarchus quoque tantum ait, ἐπέλειθε, nullam adiungens particulam, quæ intelligatur id semel tantum factum. Iuuat inscriptio, quæ Emeritæ Augustæ in Hispania extat de Augusto, quam do ex fide Briff. lib. 1. Form. ORBE MARI, ET TERRA, PACATO, TEMPLEO IANI CLAVSO. Vbi nulla facta mentione belli Actiaci quo primùm clausus Ianus, nec factus discrimine aliorum temporum, tantum ait, clausum templum reputata triplici occlusionem, pro vna.

5. FVRORE IMPIVS INTVS] Vult Turnebus, & probat Germ. adumbratum hic à Marone bellum pictum ab Apelle, forma humana, restrictis post ter-

rum manibus: quam tabulam Augustus in suo foro dicauit, cuius rei auctor est Plinius lib. 35. cap. 10. Macrobius tamen locum explicat cum relatione ad cauernam ventorum, quasi non minus reluctentur facti affectus bellorum in hoc templo conclusi, ac ventu ab Æolo, qui indignantes fremunt. Virgilij locum ita æmulatur Manilius lib. 1.

Iamque adamantis Discordia vincita catenis Eternos habeat frenos in carcere clausa.

Non abit à descriptione Furoris Virgiliani descriptione Irae apud Prudentium:

Stat procul Ira tumens spumanti feruida rictu, Sanguinea intorquens suffuso lumina felle.

Ex dictis lucem dabis Propertio, lib. 2. eleg. 16. vbi ait:

Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est, Illa, qua vicit, condidit arma manu.

Non enim dubium quin alludat ad bellum conditum, & occlusum in templo Iani. Et cur non etiam huc trahendus Lucanus ad Pisones?

Igneæ quæ etiam Superum Pater arma recondit: Clarè Ouid. 1. Fast.

Gratia Dijs domusque tue, religata catenis Iam pridem vestro sub pede bella iacent.

Alludit Nero, qui apud Senecam. 1. de Clem. cap. 1.

Conditum, imò constrictum apud me ferrum est.

Irae descriptio.

Hæc ait, & Maiâ genitum demittit ab alto, Ut terræ, atque nouæ pateant Carthaginis arces Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido Finibus arceret: volat ille per aëra magnum Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris. ET IAM iussa facit, ponuntque ferocia Pœni Corda volente Deo: in primis Regina quietum Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

ARGUMENTVM.

Iuppiter vt re confirmet, quæ ore dixerat, citissimè Mercurium mittit, vt Troianis aditus pateat in Africa, & Carthagine: descendit ille volatu celerrimo: iussa explet, furorem Afræ deponunt, Dido tranquillo est animo.

EXPLICATIO.

OMNES hi versus continent incredibilem celeritatem rei gestæ, quæ opus in re præsentissima: erant enim iam Troiani in portu. Ideo hæc ait, ubi adimitur Iuppiter, & pes est non solum dactylicus, sed etiam adimuntur consonantes, quæ tardent, ut ita vocales conuolent. Pergit, demittit ab alto, adimit, vel, calo, vel cali vertice, ubi constiterat. Iuppiter Mercurium non alloquitur. Posset enim longum sermonem exordiri ad illum. Tantum, demittit vt pateant, &c. Ille statim non audita voce, sed viso nutu volat & remigio alarum. Quæ hæc celeritas? Ad hæc, non vt in 4. nec sit talaria. Ideo ab tanta celeritate citus astitit. Quæ sequuntur eandem habent præcipientiam, facit iussa ponunt Pœni corda ferocia, Regina accipit animum quietum in Teucros. Vides octo tantum versibus data mandata ab grauissimo Deorum numine alteri Deorum numini, vides statim nuntium conuolantem, & rem statim perfectam, & cum ferocissimis hominibus. Nihil tu Maro moliris ineptè.

NOTÆ.

1. MAIA GENITVM] Volunt interpretes, signari oratoriam virtutem, & eloquentiam, cui præest Mercurius. cum enim hic Deus ferocitatem Pœnorum ad mansuetudinem adducit, quid aliud præstat, quam quæ olim Orpheus in saxa, feras, flumina? Sed cur periphrastice Maia genitum, non Mercuri? Placet vehementer Corradus. Mittitur Deus, qui affinis Troianis. Nam quis eorum res diligentius curaret? Contracta hæc affinitas à duabus foronibus, Maia & Electra; illa Mercurium genuit, hæc Dardanum. Itaque in ipsa periphrasi indicatur affinitas. Quasi dicat Iuppiter. Vide Venus, uti mittam Deum Æneæ tuo affinem.

2. NOVA] Allusum ad etymon. Nam lingua Phœnicum Carthago sonat ciuitatem nouam, auctor Solinus c. 40. idem obseruat ex Liiuo Seruius. Stephanus etiam nouam ciuitatem interpretatur. etiam si ducat à Carchedone Phœnice homine. Scias (ἐκ παρθένου) Carthaginem nouam Hispaniæ, quæ à copia sparti, dicta Græcis σπάρτην, non dictam nouam, cum respectu ad Africanam, ut aliqui etiam ex nostris Scriptoribus; sed respectu alterius Carthaginis, quæ etiam in Hispania, quam condiderat Afrubal: nouam quippe Amilear condidit. Vide Ioan. Marianam lib. 2. cap. 8. de Rebus Hispaniæ, & Abrahamum in Indice, ubi adiungit auctores. Nouam Urbem καὶ νῦν, ἐκείνη ἐστὶν νεοπόλις, νεογενὴς, νεοκτιστὸν vocant Græci. Vide Pollucem lib. 9. cap. 4. Urbis huius

Eloquentiæ vis.

Mercurius parer eloquentiæ.

Carthaginis etymon.

Carthago noua Hispaniæ.

huius ciuem

3. PATEANT ARCES] Propter illud, Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis. Bene Scruuius admonet verbo pateant innui habitum & formam pacis: hac enim regnante omnia patent. Vide 2. Æn. ad illud Panduntur portæ. Vide verò (apparet quippe in minimis diligentia Poëtæ) uti voces contrarias coniunxerit pateant arces. Dictæ sunt arces ab arcendo. Pateant ergo arces, neque arceant, inde postea, finibus arceret.

4. NE FATI NESCIA] Ἰδουαριαν agnoscit Hortensius, vt gnara esset sciensque. Ait fati, id est, voluntatis louis, vt intelligat Dido, nullas esse infidias, nam qui Italiam fato petebant, non occuparent aliegun regnum Africa. Sed alicui placebit altera explicatio, fati, id est calamitatis Troianorum, qui non sponte in Africam veniebant, sed malis fatisque agitatur, vt sic misericordia illorum teneret Didonem.

5. VOLATILE] Allusum ad caduceatores, per quos pax firmari solita. In voce citus, habitata ratio Planetæ Mercurij ex mète Nascimb. Sed & Scruuius hunc citius ad ortum suum recurrere, quam alios planetas, scribit.

6. FEROCIA] Nam Afri, genus intractabile bello.

Pateo, verbum Pacis.

Arx ab arcedo dicta.

Mercurius planeta.

a At pius Aneas per noctem plurima voluens, 310 Vt primùm lux alma data est, exire, locosque Explorare nouos, quas vento accesserit oras, Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feræne, Querere constituit, sociisque exacta referre. b Classem in conuexo nemorum sub rupe cauata 315 Arboribus clausam circum, atque horrentibus vmbris Occulit. ipse vno graditur comitatus Achate, Bina manu lato crispans hastilia ferro.

ARGUMENTVM.

Redit Poëta ad narrationem Æneæ, qui primo diluculo constituit explorare, que essent ea loca, ad que appulerat, vt suis referret: classem interim sub rupe occultat, inter que arbores densissimas, ipse cum Achate amicissimo proficiscitur.

EXPLICATIO.

NARRATIONEM præcedentem, quam longa digressionem intercepta, hunc in modum annectit. Dixerat, gemit Æneas casum Orontis, Amyci, Lyci fata, Gyan, Cloanthum, ergo, voluens plurima per noctem. Sunt hæc plurima, illorum fata, casus, exitus, verè ait pius, quia de se nihil curans, nihil de somno, suorum casus descebat, voluens illos animo, sequitur: Vt primùm lux alma data est, præclarè: putabant enim veteres Solem obire, atque omnino cum die mori; inde sequentem lucem solémque de nouo creati, & tanquam munus quoddam à Diis dari mortalibus. Quid verò data luce? Constituit exire, explorareque locos nouos, & oras ad quas accesserit, perlatus vento, & constituit querere qui teneant ea loca, homines ne au feræ. Vide fortem Æneæ animum, paratus esse ad irruendum siue in homines, siue in feras. Vide etiam, quam egregiè depingat hominem, sui nescium regionisque ignarum, quos illi affectus det. Quid illud exacta: explica, diligenter inuestigata, & explorata. Parenthesis (nam inculta videt,) continet rationem

A 7. VOLENTE DEO] Est hoc quod Græci sæpissimè dicunt, οὐ θέει. frigidus sunt Grammatici in fingendis ablatiuis, quos & ipsi dicunt absolutos. Euerterem hic illos, nisi hoc iam alij antè fecissent. Mutationem hanc Pænonum ab Mercurio factam deriuant interpretes ad vim eloquentiæ, cuius præses Mercurius.

8. MENTEMQUE BENIGNAM] Eurip. ἀμεινὴ γνώμην ἔχεν dixit, & Orpheus, ἀμεινὴ ἦτορ. Quid si Poëta habuit ante oculos locum Aristophanis in Vespis hunc,

Πῶς γὰρ τ' αὐτῶ τ' ἐπὶ λαν εὐφρονὸν καὶ ἀρίστην ἦθ' ἄντι στρατῶ μέλιτι σμικρὸν τῷ θυμῷ τῷ ἀσπίδα, ἦ δὲ δ' ἔτι τοῖς ἀνθρώποις ἥπιον αὐτόν.

B Fac designat istos iliceos mores, duros, & acerbos, Mellisque parum vice defrutu in huius miscens inijce peccus, Accipiatque erga homines mitrem animum, atque benignum.

Adduxi interpretationem Floren. Christiani. Robortellus lib. 1. Annotat. cap. 19. per mentem benignam, accipit, pronam propensamque ad beneficia, nam benignitas sæpe ad beneficia, & liberalitatem refertur.

C cur dubitauerit feræne an homines ea loca habitarent. Nam vbi nulla sunt bouum vestigia ducta aratro, vbi nulla fata, quid tu existimes?

b Abiturus consulit classi, occultans illam sub nemoris, quod supra descriperat, conuexitate, & cauitate rupis. Sed quid est occultit classim clausam arboribus? Sic explica. claudens classim, occultit illam arboribus, iuxta notas Turnebi, & Gifanij, quas alibi do. In illis horrentibus vmbris, alludit ad superiora, horrentique atrum nemus imminet ymbra. Hoc facto, ipse graditur comitatus Achate, crispans manu, id est, vibrans ac torquens, bina hastilia lato ferro, id est, binas hastas, quibus præfixum latum ferramentum. Traducunt interpretes sententiam hanc ad sapientiam Æneæ, qui è nauì egreditur, non solus neque inermis, ne sibi confidere videretur, quod est temeritatis: non multitudine stipatus, non armis onustus, quod esset timoris. Itaque habita est ratio & loci, & temporis: locus enim, vt qui incognitus, non permittebat ire sine armis: tempus verò celere maturumque reditum ad focios postulabat. Visum non ista aliorum omittere, vt videas nihil sine consilio, & ratione fieri ab hoc vate.

NOTÆ.

I. PER NOCTEM PLURIMA VOLVENS] Re-præsentat in suo Ænea mores principum. Princeps esse debent Notus Homericus versus 2. II. Οὐ γὰρ παννύχιον δίδειν θεληφόρον ἀνδρα: Non

Non decet virum principem dormire noctem totam. Est ἑλπιόφρων, cuius consilio res administratur. Ab nobili hac sententia inchoat idem vates librum decimum II. adducam integram: quia inde sumpta Virgiliiana.

Ἄλλοι μὲν ἄλλῃ νύκτιν ἀεὶ τῆς Παναχαιῶν ἔδου παννύχιοι, μαλακῶ δ' ἐδομμένοι ὕπνω, Ἄλλ' οὐ Αργείδων Ἀγαμέμνονα ποιεμένα λαῶν ἴππ' ἔχει γλυκερὸς, πολλὰ φρεσὶν ὀρμαίνοντα. Ceteri quidem apud naves principes omnium Achiuorum

Dormiebant per noctem molli domiti somno: Verum non Atriden Agamemnonem pastorem populorum

Somnus tenebat dulcis, multa animo voluentem.

Græci (in his Hesioidus, Euripides, Plurarchus, Clemens) noctem vocant ἄφρονην, vt aptam capiendis consiliis. Pindarus od. 4. Nem. γνώμων σέβειν κωλύει: consilium voluit in tenebris. Dio Chryso. orat. 1. loquens de principe: Quantum fieri possit animum attendat ad suam, atque subditorum felicitatem, pastor, & opilio verè effectus populorum, non conuicator, aut conuiuia (vt ait quidam) ita vt ne somnum quidem per totam noctem capere se debere putet, vt cui nullum sit ocium ad socordiam. Græca signata, ἔδ' ἐκαθ' ἑαυτὸν ἀεὶ τῶν δ' ἄλλης τῆς νυκτὸς, Silius ita,

Turpe duci totam somno consumere noctem O Rector Libyæ, vigili stant bella magistro.

huc refer parcemiam, ἐν νυκτὶ ἐσθλὴ, & sententiam Platonis lib. 7. Leg. ἰσχυροὶ δὲ ἀρχόντες ἐν πόλει σὺν κτωρ, φεβερὸν ἔδν κακοῖς πολέμοις τε ἄμα, καὶ πολιταῖς: Magistratus nocte in vrbibus vigilantes, terrori sunt tum hostibus, tum ciuibus. Adducit Philostatus lib. 1. de vitis sophistarum hanc sententiam, & cuidam illorum attribuit, ὃ νύξ σὺ γὰρ δὴ πλεῖστον φθλας μετέχεις μέγ' ἔδν: ὃ nox tu plurimum particeps es diuine sapientie.

Apud Cedrenum Leo Imperator, qui noctem vnam ἀγρυπνῶν duxit, dicitur ἑσώτερα ἐκλάσάμενος. Adducam etiam locum Homeri, ad quem omnino Poëta, de Achille infomni propter obitum Patrocli, nam & hic Æneas infomni propter suorum obitus, vt explicui initio. Ait ille.

— αὐτὰρ Ἀχιλλεύς Κλαίει, φίλον ἔσπερ μεμνημένῳ, ἔδ' ἔμην ὕπνῳ Ἥρην πανδραμείτωρ, ἀλλ' ἐπέφειτ' ἔνθα καὶ ἔνθα Ποσειδάων ποθέων ἀδ' ὀρτήσθαι τε καὶ μὲν ἔδ' ἦν. — At Achilles

Flebat, dilecti amici memor, neque ipsum somnus Cepit omnia domans, sed vertebatur huc & illuc Patrocli requirens vigorem, & robur ingens.

2. VT PRIMVM LVX, &c.] Est hoc quod Polyb. ἄμα τῷ φωτὶ, quod Plautus, cum luce simul, quod Apuleius lib. 2. vt primum nocte discussa, sol nouus diem fecit, & somno simul emeris & lectulo, & lib. 7. vt primum tenebris abiectis dies inalbebat, & candidum solis curriculum cuncta collustrabat. & lib. 9. Sed cum primùm rota solis lucida diem peperit. In Xenoph. etiam vidi lib. 2. ἀναε, ἄμα ἦλιον ἀνίσχοντι. & 7. ἄμα καὶ τῇ ἡμέρῃ. In Cyrillo Alexand. Comment. in Oseam. ἐπεὶ δὲ ἀπὸ γέρονος. & ἄμα τε γὰρ ἀρχεται διαγοσμεῖ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς.

3. LVX ALMA] Epithetum ductum ab alendo. Congruunt quæ satis longè de Sole Philosophi alente ac procreante sua luce. Aristot. lib. 2. ἀεὶ γεν. καὶ φθορ. cap. 9. solem vt signet à voce ipsa abstinentes, antonomastice vocat τὸ γενοντικόν, generans, procreans. & illi dat τὴν γένεσιν. Plato in Theæteto explicans carentiam αὐρανὴν στήρην γυρομένην Homeri è lib. 8. II. rem ad solem referens, ita ait: Nihil aliud Homerus quàm solem dicit, & ostendit esse autem carentiam, quia dum Sol mundum suo cursu ambit ac lustrat, omnia salua sunt, & con-

A seruantur, tum que apud Deos sunt, tum que apud homines: si verò steret, & quiescat tanquam vinctus, res omnes interierint. Sed quid hæc persequor?

4. RYDECAVATA] Præclarè; nam loquitur de rupe naturaliter caua, non humano opere. atqui Ammonius ita discriminat: τὸν τῷ ἀσπίδος κοιλιαμα: σπήλαιον δὲ τὸ χειροποίητον: Antrum est cauitas naturalis: spelæum artificiatum.

5. IPSE VNO GRADITVR COMITATVS ACHATE] Deriuo hoc ad regum familiares, qui esse debent sapientes, & veluti speculum principum, & lux illorum. Rem duco ex Achate lapide, & existimo similitudinem quaesitam Poëtæ inter hunc lapidem, & amicam Principis. Dabit nobis hanc veniam Scruuius, qui ἀπὸ τῆς ἀρχῆς deducit, id est, sollicitudine, quæ semper est regum comes, nam in hac re cuique liberum est arbitrari, quod volet. Nec mihi desunt assertores: nam Robortellus ait fieri allusionem à Poëtæ ad Achatem lapidem, & Achilles Bocchius, atque ex illo Antonius Ricciardus, ait dari Achatem comitem Æneæ ad significandum illum, qui est principi à consilio.

Iam ad rem. Est Achates gemma præcipuæ dignitatis, variis coloribus ita distincta, vt nemorum, gemma. fluuiorum, montium, iumentorum, curruum, ac penere rerum omnium species referat, & auctore Plinio lib. 37. cap. 10. Hoc, quid est aliud, quàm principum amicos debere esse rerum omnium peritia instructos, vnde reges possint salubres præceptiones haurire ad publicum commodum? Atque adeo, qui minus aptè possunt in libris versari propter multiplices regias curas, in illis, cum quibus perpetuò fabulantur, obuiam habeant doctrinam. Iococrates in egegia institutione ad Nicoclem, consilium doctriinamque ait esse pulcherrimum, & vtilissimum munus, quod regibus ab amicis offeratur: non aurum, vestes, argentum, quibus illi abundant. Ac mox ait, curandum principi, vt sese sapientissimis adiungat. ἧ δ' τε παρόντων τοῖς φρονιμοῖς τοῖς πλησιάζει. Plurarchus graue opus edidit, in quo probat, oportere philosophum cum principibus sermocinari, dicitque in amicitia regum non esse spectandas opes, gloriam, potentiam, plæton, καὶ δόξαν ἡγεμονικῆν, καὶ δύναμιν ἐπιλείπει εὐδωκεν. Deinde latè ostendit, doctrinam solum vnus philosophi his omnibus longe præstare: enumeratque multos philosophos, quos cum principibus vixerunt; Anaxagoram cum Pericle, Platonem cum Dione, Pythagoram cum optimatibus Italia. Sed & Cato (inquit) ex castris ad Athenodorum nauigauit, Panætium acciuit Scipio. Iococrates Nicoclem in præcepto, quod extremo loco, vt potissimum adhibet, exhortatur, vt habeat pro consiliariis viros sapientes, quique plus aliis prospiciant: & absoluit,

enumeratque multos philosophos, quos cum principibus vixerunt; Anaxagoram cum Pericle, Platonem cum Dione, Pythagoram cum optimatibus Italia. Sed & Cato (inquit) ex castris ad Athenodorum nauigauit, Panætium acciuit Scipio. Iococrates Nicoclem in præcepto, quod extremo loco, vt potissimum adhibet, exhortatur, vt habeat pro consiliariis viros sapientes, quique plus aliis prospiciant: & absoluit, γινώσκων ὅτι σύμβουλοι ἀγαθοὶ χρησιμώτατοι καὶ τυραννικώτατοι ἀπάντων κλημάτων ἐστίν. ἡ γὰρ δὲ τίς τις. ὅτι μεγίστην ποιήσειεν τὴν ἐκαστοῦ, ὅτι τινος ἀντὶ τὴν δόξαν τὴν ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἀφελήσασθαι δυνάσασθαι: Intellige bonum consiliarium esse vtilissimum, ac dignissimum omnium possessionem: illos etiam tuum regnum maximè amplificaturos existima, qui tuam mentem plurimùm potuerint excolere. Imperator Marcus moriturus, ita cum suis loquitur præsentem filio, apud Herodianum lib. 1. γένεθε δὲ ἐν αὐτῷ ὑμεῖς ἀπὸ εἰδὸς ἡμῶν πατέρων πολλοὶ ἀπειπόντες τε, καὶ ἀείψα συμβουλεύοντες: Est igitur vos illi pro me vno multi parentes, excolendo scilicet, atque optima suggerendo. Celebratur Euripidis sententia hæc,

Σοφὸς τύραννος ἦ δ' ἔσθ' ὁ σὺν συνεσιῶν. Princeps sapiens sapientum commercio. Non ineptè ad hoc traduxerit veterem parcemiam, quam de exploratoribus Erasmus accipit, ἄγε καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς

Antrū, quid.

Spelæum, quid.

Familiares Regum esse debent sapientes.

Achates gemma.

Consilium in nocte.

Nox particeps sapientia.

Alma lux.

Generans pro Sole.

Sol dictus arena auctera.

θαυροὶ ἑσπέρων ποταμοῖ: aures, atque oculi regum multi. A Possunt enim hi oculi, atque aures esse docti amici, per quos videat audiaturque, quæ allequi ipse nequit, scribente Tacito in Annalibus principem sua scientia non posse cuncta complecti. Redeo ad lapidem mihi initio propositum. Pyrrhus ille qui bellum gessit aduersum Romanos, habuisse traditur (verba sunt Plinij lib. 37.) Achatem, in quo nouem Musæ, & Apollo citharam venens spectarentur, non arte, sed sponte natura ita discurruntibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. De hoc eodem sic cecinit Marbo-dæus:

Musæ in Achate.

Rex Pyrrhus digito gessisse refertur Achatem, Cuius plena nouem signabat pagina Musis: Et stans in medio citharam tangebatur Apollo: Natura, non artis opus, mirabile dictu.

- a Cui mater media sese obutulicia sylua Virginis os habitumque gerens, & virginis arma 320 Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat Harpalice, volucrumque fuga præuertitur Hebrum. b Namque humeris de more habilem suspenderat arcum Venatrix, dederatque comas diffundere ventis, Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes. 325 c Ac prior, heus (inquit) iuuenes monstrate mearum Vidistis si quam hic errantem forte fororum, Succinctam pharetra, & maculosa tegmine lyncis, Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

ARGUMENTVM.

Offert se Venus nato in media sylua vultu & habitu Virginis venatricis Spartanorum: illum prior ipsa rogat, quaesita ad loquendum occasione.

EXPLICATIO.

OPORTVNAM satis fictionem aggreditur qua Aneas, qui Libyæ loca explorare destinauerat, de rebus regni illius doceretur à matre Venere, venatricis nymphæ habitumque cultumque assumulante. Itaque mater facta filio obuia, obtulit se se illi in media sylua, gerens os habitumque, virginis & arma virginis Spartanæ. Est Sparta & Lacedæmon vrbs eadem, & caput Laconia: vbi virgines ex instituto Lycurgi exercebantur venationibus, lucta, cursu. Notant nonnulli indicari hoc loco continentiam Aneæ, qui, visa in desertis agris pulcherrima femina, nullius cupiditatis indicium dederit. & aptè hoc notant. nam in suo Anea representat hic vates, quales esse debeant mores principum. Pergit. Vel qualis Harpalice, Turnebus mauult Harpalyce scribendum (de hac dicam postea) Threissa, ea forma, qua à Nostro Phanissa & Libyssa à Catullo, fatigat equos, non suos (ait Corrad.) his enim si vteretur, non laudaretur à celeritate, neque quadraret comparatio cum Venere pedite, præuertiturque fuga, id est, cursu, Hebrum volucrum, nam hic fluuius rapidissimus.

Reddit rationem, cur esset similis Spartanæ virginis, & puellæ Harpalicæ, ideo incipit à particula namque. Ergo, suspenderat vt venatrix quam assumulabat, arcum habilem, & hunc humeris, idque de more venantium, dederatque diffundere comas ventis. erat præterea nuda genu, collectaque nodo sinus fluentes. Dat (vt vides) illi res quatuor, arcum ab humeris pendentem: comas, non astrictas, sed solutas: vestem vsque

Cerne iam perspicue Achatem habentem Musas, & Apollinem; id est, scientiarum omnium doctrinam notitiamque. Talem comitem Maro suo principi Aneæ attribuit.

6. BINA HASTILIA] Apertè tangit Romanum morem, de quo dicam in 12. vbi hic versus reperitur. Sed potuit quoque ad Græcum. nam Homerus ita suos duces inducit. & Pindarus od. 4. Pyth.

ἦν δ' ἀρχαῖοι δὶδυπάστον: Venit vir hastis geminis terribilis.

7. LATO FERRO] Allusum ait Horrens, ad tela Romana, quibus præfixa longa ferramenta. Mallem diceret, lata. nam hic nihil de longitudine, tantum de latitudine. De vtroque vide Lipsium lib. 3. Milit. Rom. dial. 4. Vbi ex Flori verbis mucronem pili satis latum fuisse docet.

Dux hastæ, ex Romano & Græco more.

Pila Romana lato ferro.

B ad summum tantum genu, ad summum (inquam) nam nudum erat: demum sinuosam vestem, illigatam, ac collectam nodo, ne flueret, essetque impedito ad venationem. Primi versus sententia perplexa est. Nam potest esse hæc, suspenderat humeris arcum habilem, id est, versatilem: in sinuat hoc Germanus, qui ait habilem respondere Euripidis voci, qui pharetram vocat ἄρκετόν: vel hæc, suspenderat arcum habilem humeris, id est, aptum congruentemque humeris, bene se habentem in humeris.

Interrogat ipsa prior, cum ad fallaciam tegendam, tum maxime ad præbendam Aneæ occasiorem fiduciamque loquendi. vt Charinus in Andria, δ' ἄλγεα Πανφίλη, vbi hoc Donatus aduertit. Quid verò interrogat? heus iuuenes, vel quia verè iuuenes, vel quia ætatis robore, vel adulans Augusto tunc iuuenim: c diuersa Horatius od. 2. lib. 1. monstrate si vidistis hic quam. (aliquam) fororum mearum. Nequid perperam suspicentur de se, cum sola in syluis solent, succinctam pharetra. Seruius sic concipit, in cingulo habentem pharetram. Ita quis dicitur succingi gladio, etiam si is pendeat ex baltheo. Aliqui hic agnoscunt pharetram, sed nihil muto. & tegmine lyncis maculosa, id est, pelle discoloris, & variantis maculis feræ. aut prementem clamore cursum apri spumantis. Nam feræ clamore solent premi adigique ad loca retium & insidiarum.

NOTÆ.

CVI MATER MEDIA] Insistit duplici loco Homeri Odyss. 7. & 15. Vtrobique enim Minet

Minerua Vlyssi occurrit, in 7. habitu puellæ habitus certissima. Valerius. 3. Arg. ita venantes Nymphas describit, — pulchro venantes agmine Nymphas Vndarum memorumque decus: leuis omnibus arcus, Et manica virides, & stricta myrtus habena. Non placet vndarum Nymphas induci in terrestri venatione. Redeo. Diana apud Callimachum petit à Ioue, δὲ δ' ἰὸς, καὶ τὴν ἄσπερον ἄσπερον ἄσπερον. quod iterum repetit. De eadem Diana. 2. Rap. Claudianus, — pendet post terga sagitta. Ab Heliodoro lib. 7. Hist. Æth. describitur Chariclia cum pharetra pendente ab humeris. Liuius Andronicus in Ione apud Terentianum, — Pressaque iam grauida crepitem tibi terga pharetra. Sed præter morem Venationis, quem Poëta attingit, potest alludere ad alium, quo Venus (non adeo solus Cupido) habere arcum dicebatur ad iaculandas sagittas amoris. Iulianus Ægyptius in epigr. Græc. Αἰὲ μὴδ' Κυθέρεια φέρειν δ' ἐδάμνησ' ἰστέρον, Τέξαι γὰρ καὶ δολιχῆς ἔργον ἐπιβολῆς. Vsq; Venus plenam didicit gestare pharetram, Atque arcum, & longe spicula quæ feruntur. Chorus quoque apud Eurip. in Medea ita loquitur ad Venerem. Μὴ πῶτ' ὁ δέσποιν', ἐπ' ἐμοὶ Χρυσῶν τῆξων ἐφίης Ἰμέρω χρίσας ἀφουρον δῖσδν. Numquam à domina aduersum me Emitte ex aureis arcibus Inevitabile telum perungens desiderio.

Virgilius factis vrnam, in 13. similis regio iuueni. conferat Home-run.

Spartanæ feminae palæstras exercent. Harpalice.

Hebri fluminis crymon.

Equi aui-bus comparantur.

5. NAMQUE HUMERIS, &c.] Nota venationis certissima. Valerius. 3. Arg. ita venantes Nymphas describit, — pulchro venantes agmine Nymphas Vndarum memorumque decus: leuis omnibus arcus, Et manica virides, & stricta myrtus habena. Non placet vndarum Nymphas induci in terrestri venatione. Redeo. Diana apud Callimachum petit à Ioue, δὲ δ' ἰὸς, καὶ τὴν ἄσπερον ἄσπερον ἄσπερον. quod iterum repetit. De eadem Diana. 2. Rap. Claudianus, — pendet post terga sagitta. Ab Heliodoro lib. 7. Hist. Æth. describitur Chariclia cum pharetra pendente ab humeris. Liuius Andronicus in Ione apud Terentianum, — Pressaque iam grauida crepitem tibi terga pharetra. Sed præter morem Venationis, quem Poëta attingit, potest alludere ad alium, quo Venus (non adeo solus Cupido) habere arcum dicebatur ad iaculandas sagittas amoris. Iulianus Ægyptius in epigr. Græc. Αἰὲ μὴδ' Κυθέρεια φέρειν δ' ἐδάμνησ' ἰστέρον, Τέξαι γὰρ καὶ δολιχῆς ἔργον ἐπιβολῆς. Vsq; Venus plenam didicit gestare pharetram, Atque arcum, & longe spicula quæ feruntur. Chorus quoque apud Eurip. in Medea ita loquitur ad Venerem. Μὴ πῶτ' ὁ δέσποιν', ἐπ' ἐμοὶ Χρυσῶν τῆξων ἐφίης Ἰμέρω χρίσας ἀφουρον δῖσδν. Numquam à domina aduersum me Emitte ex aureis arcibus Inevitabile telum perungens desiderio.

Venatricis habitus.

Venus cum arcu.

Comæ diffusa.

Crobylus. Corymbus. Scorpius.

6. DEDERATQUE COMAS DIFFUNDERE VENTIS] Phrasin Græcorum, & hæc signatè Euripidis Troad. ἀνέμοις φέρεσθαι παραδιδωμί. Non erant Veneri distinctæ comæ, aut compositæ, sed quod de Fotide ait Apul. lib. 2. capillorum non operosus, sed inordinatus ornatus. Quod de Daphne Ouidius, 1. Met. — positos sine lege capillos. Quod Horatius od. 2. lib. 3. sparsum humeris capillum. Quod de Chariclia Heliod. lib. 1. cui dat capillum Bacchico more sub corona iactatum, & occupantem partes tergi. Quod Valerius. 5. Arg. qui de Nymphis venantibus, — tenui leuis innatat ymbra Crinis ad obscura decurrens cingula manima. Quod de Diana Claudianus. 2. Rap. — leuibus proiecerat auris Indociles errare comas.

7. NVDA GENV] Ideo quia Spartanæ se assumulauit, & quia venatrici. Firmo hæc duo. Primum ex ad genu.

8. MET. — positos sine lege capillos. Quod Horatius od. 2. lib. 3. sparsum humeris capillum. Quod de Chariclia Heliod. lib. 1. cui dat capillum Bacchico more sub corona iactatum, & occupantem partes tergi. Quod Valerius. 5. Arg. qui de Nymphis venantibus, — tenui leuis innatat ymbra Crinis ad obscura decurrens cingula manima. Quod de Diana Claudianus. 2. Rap. — leuibus proiecerat auris Indociles errare comas.

Contrariam sententiam Horatius, nodo crinem coercere, & nodo crinem cohibere. Ouidius, in nodum colligere. lib. 8. Met. hæc crinium collectio erat, vt plurimum, arrecta in altum, dicebaturque in viris crobylus, in feminis corymbus, in pueris scorpius. Vnde Horatius contrarius Virgilio od. 11. lib. 2. Nam Noster Veneri, quæ se Spartanam assumulat, comas dat diffusas: & Horatius nodum adhibet, cum ait: incomptum Lacænae More comam religata nodum.

Sed verè non est: nam Horatius, vt puto, comas à tergo solutas relinquit, tantum à fronte illas dimouet nodo suo, quem signatè incomptum dicit, vt negligenter religatam intelligas comam. Nam Spartanis, vt pugnacibus, à fronte tantum remouenda erat coma. Ita sentio de Horatio, ne sit contrarius Virgilio. Vt alij huic nodo satisfaciunt in promptu est.

9. NVDA GENV] Ideo quia Spartanæ se assumulauit, & quia venatrici. Firmo hæc duo. Primum ex ad genu.

10. EQUIS VECTUS TANQUAM AVIBUS. Scias demum hunc fluuium scribi ab Strabone, & Prolemao absque aspiratione.

11. EQUIS VECTUS TANQUAM AVIBUS. Scias demum hunc fluuium scribi ab Strabone, & Prolemao absque aspiratione.

12. EQUIS VECTUS TANQUAM AVIBUS. Scias demum hunc fluuium scribi ab Strabone, & Prolemao absque aspiratione.

13. EQUIS VECTUS TANQUAM AVIBUS. Scias demum hunc fluuium scribi ab Strabone, & Prolemao absque aspiratione.

14. EQUIS VECTUS TANQUAM AVIBUS. Scias demum hunc fluuium scribi ab Strabone, & Prolemao absque aspiratione.

15. EQUIS VECTUS TANQUAM AVIBUS. Scias demum hunc fluuium scribi ab Strabone, & Prolemao absque aspiratione.

nat. quam ex verbis Clementis lib. 1. Padag. quae no-
lui praefermittere. viris itaque & mulieribus commune
nomen homo est. Ea ratione mihi videntur Attici aed d-
eov communitur, non solum masculum, sed etiam semi-
nam vocasse, si cui fide dignus esse videbitur, Comicus Me-
nander in Rapi-zomona, quasi dicat, filiola mea: admo-
dum enim natura humanum ac benignum est πεισθεσιν.

3. AN ΠΡΟΕΒΙ ΣΟΡΟΡ, &c.] Credebant vete-
res, inani quadam religione imbuti, propitios sibi
Deos fore, si, quo quisque nomine gaudebat, eo
afficeretur, non alio. Id nomen cum saepe ignora-
rent, loquebantur ad eum modum, quo hic Poeta,
ne numen offenderent. Ita Horat. in carmine saecula-
ri loquens cum Ilithyia,
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu genitalis.

Adrastus apud Statium. 1. Theb. ita loquitur cum
Phœbo.
— seu te roscum Titana vocari
Genis Achaemene ritu, seu praestat Ostrin
Frigiferum, seu Persi sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mitram.

Citat Clemens lib. 5. Strom. Eupidem, qui loquens
cum Ioue, & offerens illi libamen, ait: Ζεὺς, ἄτ' ἄιδης
ἰδομαζήτων & ἑρπυσιδ' Ἰuppiter sive manus vocari Dīs.
Verba Deuotionis hæc adducit Macrobius lib. 3. Sa-

- a. Tunc Venus, haud equidem tali me dignor honore.
- 340 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque altè furas vincire cothurno.
- b Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris vrbe:m
- c Sed fines Libyci, GENVS intractabile bello.
- d Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
- 345 Germanum fugiens. longa est iniuria, longæ
Ambages, sed summa sequar fastigia rerum.

ARGUMENTVM.

Respuit Venus honorem diuinitatis, & Aeneas suspi-
cionem euertit, habitum conferens in morem patriæ: accin-
git se deinde ad narrationem de rebus Carthaginis, & bre-
uiter complectitur, quæ multis deinde.

EXPLICATIO.

Dixerat extremo loco Aeneas, cadet in tuū hono-
rē ante aras tuas multa hostia, hoc respuens Ve-
nus ait, non tali honore sum digna, & signatè honore: nā
sermo est de sacrificiis. Argumentum, quo Aeneas
suspiciabatur, illam esse Dianam, ducebatur ab ad-
iunctis, videlicet ab arcu, à pharetra, à genere indu-
menti, nam hic habitus Dianæ erat. Auertit hanc
suspicionem, & habitum confert in morem patriæ.
Quæ proprietas Poëtæ in rebus omnibus, indicabo
in Notis.

b Incipit satisfacere Aeneæ, & accingit se futuræ
narrationi, complectens breuiter in hoc exordio,
quæ multis dictura. Hic versus mirus est. Distin-
guit enim prouinciam, vrbe:m, genus illorum, qui
condidere Carthaginem. Ergo, vides regna Punica, E
id est, regna, quæ ortum ducunt à Phœnicibus. en
prouinciam. Vides Tyrios, en iam signatè, vrbe:m, nam
Tyros vrbs est Phœnicia, & ex ea vrbe profecti sunt
conditores Carthaginis. Non notificata Venus prou-
incia, & vrbe, contractiùs loquitur. Vrbe:m Agenoris.
Erat enim qui aduenere ex Tyro, ex genere Agenoris.

turn. cap. 9. Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio no-
mine fas est nominare. Martianus: Iuno pulchra, licet a-
liud nomen tibi consortium celeste tribuerit, & nos à iu-
uando Iunonem, vnde & Iouem dicimus, nominemus: seu te
Lucinam, quod lucem nascentibus tribuas, ac Lucetiam
conuenit nuncupari. Ex hoc quoque more Catullus
ad Dianam, post plurima nomina, addit:

Sis quocunque tibi placet
Sancta nomine.
Ex hoc Horat. sat. 5. lib. 2.
Matutine pater, seu Iane libentius audis.

Vetus Poëta apud Charisium:
Luna Delm qua sola vides perivuria vulgi,
Seu Cretæa magis, seu tu Dictynna vocaris,
Huc descende.

Lege Apuleium lib. 2. non longè ab initio, vbi locus
illustris huius moris.

4. FELIX] Explicui, propitiæ aliis placet, fausta, for-
tunata. Primum placet, vt & Seruio. Sic. 5. ecl. Sis bo-
nus d' felixque tuis. id est, propitiis. sic 3. Æn.
Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
id est, propitiis.

5. CADET] Vox sacrorum. Proper. lib. 4. cl. 6.
Et cadat ante meos ista iuuenca focos.
Seneca Rhetor. Cont. 2. 5. lib. 4. Securi percutiatur, legi
cadat. Centena hæc.

c Subaudi, sed fines sunt Libyci regni. Vel, quod
malim, sed hi sunt fines Libyci. Sequitur, genus in-
tractabile bello. Agnosco quiddam non vulgare, tum
ex hoc, tum ex particula sed, in qua est oppositio.
Phœnices & Tyrij, sicuti plurimum omnes Asiati-
ci, habiti sunt mollissimi. Ergo post horum mentio-
nem infer bella. Quasi dicat. Etiam si Carthagi-
nenses ortum habeant à Phœnicibus, & Tyriis mol-
lissimis: ne tamen virtute Phœnices, & Tyrios pu-
ta, non Agenoreos, sunt enim bello acres. Contingit
enim mores mutari cum loco docet saepe hoc na-
tura ipsa in plantis.

d Teneat hinc Dido imperium, quæ Tyro profecta
est. Dicit imperium ad maiorem admirationem. Re-
gna obtinuisse feminas, crebrum: non ita crebrum,
imperia. nam hæc vox signat etiam bella. Sequitur,
Germanum fugiens, per prolepsin. Occupat enim,
quod rogare posset, quare Dido relicta patria sedes
vertexit? In his longa est iniuria, longæ ambages, locus
est attentionis. In illis autem, sequar summa rerum
fastigia, id est, capita, locus est docilitatis.

NOTÆ.

I. HAUD EQUIDEM TALI MÈ DIGNOR
HONORE] Respuens Venus hostiam, al-
ludit obiter ad morem veterem, quo huic Deæ sa-
crificabant, non sanguine & carnificina, sed thure
ac floribus. Sic putat vir doctus Nannius, aduocāt-
que Horatium, qui. 1. Carm. od. 19. destinans sa-
crum

crum Veneri, ita ait:
Hic vinum mihi cespitem, hic
Verbenas pueri ponite thuræque
Bimi cum patera meri
Mactata veniet lenior hostia.
Et verba Acronis ex codice Blandinio hæc: bene ver-
benas, cespitem, & thurs Veneri pronittit, quæ non placatur
sanguine.
Virgilius,
haud equidem tali me dignor honore.
Item:
contumque Sabæo
Thure calent are, fertisque recentibus balant.

Obiicias quæ vera hæc esse possunt? cum Veneri sue
quoque litaretur, quod Athenæus probat lib. 3. Cal-
limachi testimonio. Inde festa Veneris ὕσθεα, id
est, *suilia*, apud Zenodotum. Apud Plantum etiam
quidam ait, placasse sibi Venerem agnis mactatis. Sic
obiicit Nascimb. cui ideo non placent superiora
Nannij. Quid igitur in hac rixa? Mihi vehementer
probat Seruius, qui, quæ dicta, contrahit ad Vene-
rem Paphiam. Eius verba: Paphia Veneri, quæ Cypri
colitur, thure tantum sacrificatur, & floribus. Inde postea
de Veneri,
Illa Paphum sublimis abit, &c.
subdit enim ibi illam coli thure, & fertis. Quem ad
locum, qui ad hanc rem potior, ego plura: hic enim
tantum libuit vti opera Nannij. De toto hoc loco
in communi scias respectum fieri ad Homerum od.
7. Vbi Vlysses adimit suspicionem Alcinoi, alii que,
qui putabant se Deum esse, verba eius:
— ἢ γὰρ ἔγωγε
Ἀθανάτοισιν ἴσικα, τοὶ ἔρανον ἄρδν ἔχουσιν,
ἢ δέμας, ἢ δὲ φωνή: ἀλλὰ θνητοῖσι θεοτοιοῖσι:
— non enim ego
Immortalibus similis sum; qui latum calum habi-
tant,
Neque corpore, neque indole: sed mortalibus homini-
bus.

2. PURPUREO] Nota colorem cothurni. sic 7. ecl.
purpureo cothurno, quod arripuit Valerius loquens de
Vate Mopso. Sic Persius sat. 5. *solea rubra*, quod de
cothurno docti accipiunt. Laconum calceamenta
esse ἑρυθρὰ, id est, *rubra*, Pollux scribit lib. 7. Quæ hæc
alia, nisi cothurnus? vel interprete hic Poëta, apud
quem Venus cum purpureo cothurno Spartana, id
est, Laconica, esse putatur. Nam & ex Pollucis loco
obseruat Gifanios, Dianæ purpurea attribui calcea-
menta, quod Laconico se cultu gereret.

3. ALTE] Ideo *altè*, quia cothurnus excurrebat per
tibiā. Sed quid si hæc vocula rem etiam aliam re-
spicit? Apparebat Deæ mortalibus formā humanā
maiores, ex qua forma potuit conicere Aeneas ve-
natrixem istam esse Deam: hoc illa diluens, magni-
tudinem sui corporis conicit in cothurnum, qui al-
tus, augebat enim staturam. quæ hic dixi aliqui au-
tumant: sed non placent, Vide Notam quintam sta-
tium sequentem, vbi loquor de duplici cothurno.

4. VINCIRE] Nam vinculis cothurni illigaban-
tur. Ouid. 3. Amor. eleg. 1.
Lydius apta pedum vincla cothurnus habet.
Pollux lib. 7.
ἑσπόμενα δὲ σμῶν ὀδυσσευσαλίμνα:
calceamenta illigata vinculo.

5. COTHURNO] Aptè, nam cothurnus est & ve-
natorum & feminarum. Primum firmat Philostratus
lib. 1. minor, qui venanti Atalanta dat κρηπίδα: neque
dubium quin crepidæ huius respondeant cothurno
Maroniano & venatorio. Et infra de Meleagro ve-
natoris. ἑσθὲς δὲ λέων ὑπὲρ γένου, κρηπίδος ὑπὲρ σφυρῶν,
Cothurnus
venatorum.

6. PUNICA REGNA VIDES] In primis scias, totum
hunc locū pendere ab Homericā imitatione. Odyss.
7. Vbi Pallas Virginem referens, Vlyssi, ante quam is
ad Alcinoiū perueniat, latè aperit regis huius ori-
ginem. Deinde, si tibi otium, lege clarissimum elo-
gium Modicij, vbi Virgilium attollit ducto argu-
mento ab sequenti narratione. atque, nec totam
Græciam, nec principem Græcorum Homerum pos-
se aspirare ad gloriam horum carminum. Insererem
hic Modicij verba, nisi ea obuia essent in Pontano
nostro. Et quidem ab his meis commentariis multa
passim amputo, quæ in illo video.

7. AGENORIS] Didoniam genus integrum hoc
est. Iuppiter Epaphum genuit, hic Belum Priscum,
hic Agenorem, hic Phœnicem, hic alterum Belum
patrem Didonis, Pygmalionis, Anna. Hæc elici ex
Chronologis possunt. Menander Ephesius sic dige-
rit. Hiram regi (is est qui amicitia coniunctissimus
fuit cum Salomone) successit Balbazerus, huic A-
bdatarus, cui Metusastartes, inde Astarinus, mox
Pelletes, deinde Tythoballus, mox Badzodus, de-
mum Mettinus, huic Pygmalion. patrem certè Py-
gmalionis alij Metren vocant. Sed scias pleraque
horum probati non posse, vt quæ fabulis innitantur,
in quibus multa sunt fidei dubia. Theophilus patri-
archa Antiochenus adducit longum catalogum
Regum vsque ad Pygmalionem, & Didonem. Ha-
betur hic catalogus tomo 1. Biblioth. Sanctorum
pag. 932.

8. FINES LIBYCI] Quid si allusum à docto Poëta
ad hanc partem Africae, vbi erat Carthago, dictam
veteribus *Eshathian*, *Ἐσθατιαν*, & *Coryphen*, *κορυφήν*. Africa ἔχου-
σα τὴν ἄκρην & κορυφὴν.
quod esset extrema, & veluti culmen. Vide Orte-
lium in indice Geographic. voce *Libya*.

9. GENVS INTRACTABILE BELLO] Sunt qui Africani in-
pudent allusum ad infidelitatem Carthaginensium, fideles.
qui saepe fidem & pacta frugerunt, dicente Tullio in
Som. Scip. *Videsne illam vrbe:m, quæ parere populo Roma-
no coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quies-
cere?*
10. TYRIA REGIT VRBE PROFECTA] Ait Ser-
uius, Didonem, non Tyro, sed Sidone profectam, lo-
cum tamen vicinum pro loco vsurpatum. Sed cur
credam? Apertè Tacitus lib. 16. Ann. *Didonem Phœ-
nissam Tyro profugam*. Iustinus etiam, cum nihil de
Sidone meminerit, in historia tantum Tyrum assu-
mit. Appianus ἐν Λιβύῃ, hoc saepe inculcat: ibi enim
Pygmalion, τύραννος τῆς Τυρίας, Tyrannus Tyri. In eodem
libro Cato ita loquitur ad Carthaginenses: κρηπίδα ἐν
Τύρῳ καὶ ἑλπίδωντες ἀλλὰ ἔχουσα Λιβύην: *Libyam venistis re-
linquentes qua vobis erant in Tyro*. Inde signatè supra
— Tyrij tenuere coloni.
& Velleius lib. 1. *Elissa Tyria*. Quod hic imperium re-
git.

A ἔπειτα ἀποσπᾶς τῆς ἑσθῆς: indutus veste alta supra genu,
crepidam supra crus, quod fulcrum firmum est ad ince-
sum. Alterum firmat Suidas, Cothurnus calcei genus
vriusque & pedi & sexui aptum. Sed scias duplicem
fuisse cothurnum, alterum tragicum, qui adiciebat
staturam, de quo iam in Eclogis: alterum venato-
rium, qui non multum excreceret; apage enim vt
cum altissimis illis cothurnis dari posset commode
opera venationi. Hic dicitur *altè vincire*, non quia
ipse altus, sed quia excurreret altè per tibiā, & allig-
garetur pene ad genua. Cui rei feruit testimonium
Philostrati Iunioris iam adductum: & hoc Pollucis
lib. 5. de instrumentis venatoriis. ἑσπόμενα δὲ σμῶν καὶ
κόλλα ἐς
μείων πῶν κρημνὸν ἀνήκουσα, δεσμῶν ἀκριβοῦς ὀδυσσευσαλίμνα:
Calcei caui ad mediam tibiā ascendentes, firmo illigati
vinculo.

6. PUNICA REGNA VIDES] In primis scias, totum
hunc locū pendere ab Homericā imitatione. Odyss.
7. Vbi Pallas Virginem referens, Vlyssi, ante quam is
ad Alcinoiū perueniat, latè aperit regis huius ori-
ginem. Deinde, si tibi otium, lege clarissimum elo-
gium Modicij, vbi Virgilium attollit ducto argu-
mento ab sequenti narratione. atque, nec totam
Græciam, nec principem Græcorum Homerum pos-
se aspirare ad gloriam horum carminum. Insererem
hic Modicij verba, nisi ea obuia essent in Pontano
nostro. Et quidem ab his meis commentariis multa
passim amputo, quæ in illo video.

7. AGENORIS] Didoniam genus integrum hoc
est. Iuppiter Epaphum genuit, hic Belum Priscum,
hic Agenorem, hic Phœnicem, hic alterum Belum
patrem Didonis, Pygmalionis, Anna. Hæc elici ex
Chronologis possunt. Menander Ephesius sic dige-
rit. Hiram regi (is est qui amicitia coniunctissimus
fuit cum Salomone) successit Balbazerus, huic A-
bdatarus, cui Metusastartes, inde Astarinus, mox
Pelletes, deinde Tythoballus, mox Badzodus, de-
mum Mettinus, huic Pygmalion. patrem certè Py-
gmalionis alij Metren vocant. Sed scias pleraque
horum probati non posse, vt quæ fabulis innitantur,
in quibus multa sunt fidei dubia. Theophilus patri-
archa Antiochenus adducit longum catalogum
Regum vsque ad Pygmalionem, & Didonem. Ha-
betur hic catalogus tomo 1. Biblioth. Sanctorum
pag. 932.

8. FINES LIBYCI] Quid si allusum à docto Poëta
ad hanc partem Africae, vbi erat Carthago, dictam
veteribus *Eshathian*, *Ἐσθατιαν*, & *Coryphen*, *κορυφήν*. Africa ἔχου-
σα τὴν ἄκρην & κορυφὴν.
quod esset extrema, & veluti culmen. Vide Orte-
lium in indice Geographic. voce *Libya*.

9. GENVS INTRACTABILE BELLO] Sunt qui Africani in-
pudent allusum ad infidelitatem Carthaginensium, fideles.
qui saepe fidem & pacta frugerunt, dicente Tullio in
Som. Scip. *Videsne illam vrbe:m, quæ parere populo Roma-
no coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quies-
cere?*

10. TYRIA REGIT VRBE PROFECTA] Ait Ser-
uius, Didonem, non Tyro, sed Sidone profectam, lo-
cum tamen vicinum pro loco vsurpatum. Sed cur
credam? Apertè Tacitus lib. 16. Ann. *Didonem Phœ-
nissam Tyro profugam*. Iustinus etiam, cum nihil de
Sidone meminerit, in historia tantum Tyrum assu-
mit. Appianus ἐν Λιβύῃ, hoc saepe inculcat: ibi enim
Pygmalion, τύραννος τῆς Τυρίας, Tyrannus Tyri. In eodem
libro Cato ita loquitur ad Carthaginenses: κρηπίδα ἐν
Τύρῳ καὶ ἑλπίδωντες ἀλλὰ ἔχουσα Λιβύην: *Libyam venistis re-
linquentes qua vobis erant in Tyro*. Inde signatè supra
— Tyrij tenuere coloni.
& Velleius lib. 1. *Elissa Tyria*. Quod hic imperium re-
git.

Cothurnus
feminarū.

Didonis ge-
nus.

Africa ἔχου-
σα τὴν ἄκρην
& κορυφὴν.

Dido profec-
ta est Tyro
ad Africam.

Veneri sacra
siebant Ho-
ribus, & the-
crum

git, Lucretius lib. 5. rem imperio regere, Maro supra, re- gere imperijs.

II. AMBAGES] Vox usurpata in sermone à Lucretio, Horatio, Ouidio. Loca alij coniungunt.

12. SED SYMMA SEQUAR FASTIGIA RERVVM] Est hoc, quod dixit Orofius, lib. 3. cap. II. magna paruis

A colligan. quod Ammianus lib. 17. propositum meum in pauca conferam. Plautus multis variat, vt solet, lepide. A finar. verba in pauca conferam. Calim. in pauca refer. Menæch. Loquere paucis, non longos logos. Mostell. orationis operam compendio face. Milit. verba confer maxime ad compendium.

2 Huic coniux Sichæus erat ditissimus agri Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore, Cui pater intactam dederat, primisque iugarat 350 Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat Pygmalion, SCLERE ante alios immanior omnes, Quos inter medius venit furor. b. ille Sichæum Impius ante aras, atque AVRI cæcus amore, Clam ferro incautum superat, securus amorum 355 Germanæ: factumque diu celauit, & agram (MVLTA malus simulans) VANA spe lusit amantem. c Ipsa sed in somnis inhumati venit imago Coniugis, ora modis attollens pallida miris: Crudeles aras, traiecitque pectora ferro 360 Nudauit, cœcumque domus scelus omne rexit. Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet: AVXILIVM QVE viæ veteres tellure recludit Thesauros, ignotum argenti pondus, & auri. His commota fugam Dido, sociosque parabat. 365 d Conueniunt quibus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erat, naues quæ fortè paratæ, Corripiunt, onerantque auro, PORTANTVR auari Pygmalionis opes pelago. DVX fœmina facti. e Deuenero locos, vbi nunc ingentia cernes 320 Mœnia, surgentemque nouæ Carthaginis arcem: f Mercatque solum facti de nomine Byrsam, Taurino quantum possent circumdare tergo.

ARGVMENTVM.

Confert Poëta in hos versus longissimam historiam: Sichæi opes, Elisa amorem erga illum, nuptiasque, Pygmalionis auaritiam, furorem, scelus, simulationem: rursus Sichæi imaginem ad Didonem in nocturna quiete, scelus, thesaurosque aperientis, & suadentis fugam: Didonis demum profectioem, & initia Carthaginis. Considera, vt Poëta sibi respondeat, nam vt res Romanas Ioui narrandas commisit, ita res Carthaginis alteri numini.

EXPLICATIO.

* INCIPIT narratio à nuptiis Didonis cum Sichæo, qui agri ditissimus inter Phœnices. Attingit videlicet genus illud diuitiarum, quod heroicis temporibus honestissimum in agro, in pecoribus. Pergit. Erat Sichæus magno miseræ dilectus amore. An, miseræ Didonis? an, miseræ Didoni? hæreo. Primum præfert Nebriss. alterum reliquit, cum his ego. Est hic etiam alius nodus. An, miseræ, id est, infortunata? an quæ miserè & perditè amabat Sichæum? Quod malis. Procedit, Dederat pater Didonem Sichæo. Est forma Latij dare nuptum, Poëta amputauit, & dederat

B intactam, signat virginitatem: iugaratque primis omnibus, en clarè coniugium, & hoc ex ritu veterum, quatum reliqua, tum in primis nuptias auspiciato gerebant. Sed cur primis omnibus? explicat vocem intactam. Quasi dicat. Ideo intacta, quia illæ primæ erant nuptiæ. Sequitur, sed habebat regna germanus Pygmalion. Particula sed aduersans, mirè hic posita. Quasi dicat. Quid profuit tam munitas fuisse has nuptias tum Beli, tum Deorum voluntate & auspiciis, vbi erat scelus, & audacia Pygmalionis? Sed quid illud? scelere ante alios immanior omnes, Quos inter medius venit furor. Sententia est. Fuit Pygmalion scelerator omnibus, quos furor ad facinus impulit. Fuit scelere immanior ante alios omnes, inter quos venit medius furor: furioforum itaque furiosissimus. Nec te moueant verba ipsa, quibus videntur innuixæ & dissidia præcessisse inter Sichæum, & Pygmalionem, nam repugnat hoc sequentibus, & Iustinus, qui latè hoc narrat, atque Eustathius, alique, nihil tale meminerunt.

b Narrat iam facinus Pygmalionis. Particula ille miram habet emphasin. Quasi dicat, interfecit Sichæum ille, qui rex, qui diues, qui frater. Deuisset abstinere rex ab omni iniuria; diues, ab opibus Sichæi; frater, ab lædenda sorore. Ille itaque, vt qui impius,

impius, vt qui cæcus auri amore (en duplex causa patri- cidij) superat ferro, potuisset dicere, interimit, sed iudicio exclusit, ait Iul. Scal. Sichæum incautum, nihil vti- que timentem, & securum, vides vt nihil dissidij præcesserit. Idque facinus patrauit ante aras & clam, est hæc duplex circumstantia sceleris. Interficit verò illum securus amorum germanæ. id est, explicato- re Iulio Scal. contemptor, & solutus metu ne pro amo- re odium consequeretur, quia videlicet putabat rem celandam, & inde non timebat odium Didonis in se. Non placet Scaliger. Imò sententia est, interfecit illum securus amorum germanæ, id est, nihil cutans amo- res germanæ erga Sichæum. putauit videlicet se posse rem illam impunè facere, quia Dido nihil sciens, qui aspiceret ad vindictam? Ille peccat securus, qui nullo peccat metu. Pergit. Diu factum celauit, com- mento aliquo, & lufit spe vana amantem. Sed quis lu- sit? quia malus, & egregius simulator. nam aliter quis falleret amantem?

c Necessaria fictio. Cum nihil irarum præcessis- set inter Sichæum, & Pygmalionem; cum rex ipse aditus omnes præmunisset, ne erumpere posset ru- mor cædis, nulla humanâ coniecturâ assequi Di- do poterat nec scelus, nec auctorem sceleris. Ideo fingitur Sichæus rem in somnis aperuisse. Venit er- go in somnis imago coniugis inhumati, nam carebat & sepulchro, & iustis funeralibus, ij enim in humati dicebantur. venitque attollens ora pallida miris modis. Ingens affectus ad terrorem Didonis, ad misericor- diam Sichæi. Quid verò ille in somnis? Nudauit aras crudeles, pectora ferro traiecit. Expende omnia. Quæ- siuit verbum nudauit non obuiū, vt quod referendū nō ad aras, solum sed ad pectora. Vocat aras crudeles quæ piæ alioquin, est enim apud aras (ait Seruius) patratum scelus. Pari acumine Tibullus lib. 4. sauis mensis. Cum ait pectora traiecit ferro, olet rem tragi- cam, in qua ad perturbandos spectatores similia fieri solebant. Nudat ergo, & ostendit pectus hians vul- nere. Quid præterea? rexit omne scelus domus. quod cæcum erat. Nam quid cæcius eo scelere, quod ad- missum ab auunculo, à fratre sororis, & fortasse in domo Didonis, & tamen ignorabatur? Quid verò suadet verus amator? celerare fugam, excedere patria. Non petit, vt sibi persoluat iusta funeralia, sed vt illa Diphilus apud Stob., serm. 8. de animo spirante ad lucrum ait, εὐδ' οὐδ' ἄρα ἄλλ' αἷα non vider. Itaque Pygma- lion cæcus auri amore iura omnia confregit, quia nullum est officium tam sanctum atque solenne quod non auaritia comminuere atque violare soleat. Verba Tullij agnoscis pro Quintio. & eiusdem vel in Vaticanū, quæ se- quantur: nemo tam firmum habuit præsidium, quod auaritia non infregerit, atque debilitauerit. Hanc pestem vitiorum Regiam vocat Cassiod. lib. 12. var. epist. 1. Bio μισθόπολις πιάσις καλίας. & Phocylides μητέρα κακό- τησ' ἀπείσις, metropolin, & matrem totius improbitatis. Illi maleficia omni attribuit Auctor ad Heren. Lib. 2. & Cato apud Liuium lib. 44. euerfa imperia.

d Conueniunt, qui tyrannum oderant, qui me- tuebant. Est hæc duplex nota tyrannidis. corripiunt naues, quæ fortè paratæ erant, onerantque illas auro. Vox fortè necessaria ad narrationem, & occurrens obie- ctioni. Nam qui Dido posset clam fratre naues pa- rare, & ingentem rem moliri? portantur pelago opes auari Pygmalionis, quas videlicet ipse suas esse puta- bat. Nota frequentiam dactyloium ad indicandam celeritatem fugæ. Absoluit viam, pulcherrimum epiphonema, dux fœmina facti.

e Finis navigationis. Nam deuenero in locos, vbi nunc cernes mania ingentia, surgentemque arcem nouæ Carthaginis. Laus magna Didonis, quæ breui spatio non modò vrbe cõdidit, sed cinxit mœnibus, & propugnaculis.

f Sententiam sic concipe. Mercatque sunt solum, quantum possent circumdare tergo taurino, quod solum, Byrsam vocarunt de facti nomine. Commertum Dido-

nis hoc fuit. Emit tantum soli, quantum posset tege- re corio bubulo, quo mox desecto in partes reuies, tantum spacij occupauit, quantum satis erat con- dendæ arci (alij, non arci solum, sed vrbi, non ita ve- rè) quam arcem Byrsam à corio nuncupauit. Viden- dus Iustinus.

NOTÆ.

1. SIC HÆVS] Admonet aliqui hunc Sicarbam Sichæus. dictum, & Poëtam commutasse in Sichæum leniore voce. Sed certè Iustinus non poëta Sichæum nominat, & Eustathius Σιχάειον. Cedrenus Συχάειον.

2. DITISSIMVS AGRV] Iustinus: Sichæo magna, sed dissimulata, opes erant, aurumque metu regis, non tellis, sed terra crediderat: quam rem, etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.

3. PATER] Belus. nam inf. genitor tum Belus. Eu- stathius tamen dubitans, Ἐχέροπος θυγάτριον, ἢ Βήλυ.

4. INTACTAM] Ita Græci ἀθρόον, & ἀκεσθον, quæ intacta, de virgine. quasi μὴ περιεβῆτο λέκτρον: thalamum non expertam. Intactam, cum Virgilio vocarunt Horatius od. 7. 1. 1. Ouidius in epist. ante omnes Catul. in carm. nupt. Est hic sapor in Plaut. Aulular. cur id ausus facere, vt eam tangeres? Persuasit amor, vinum. Et in Terent. cum ait in Hecyr. Noctè illa prima virginem non attigit. Ergo, sicut in re sacrorum dicuntur intacta animalia, quæ nullum iugum passa, ita puellæ intactæ quæ adhuc integræ.

5. IVGARAT] Fortasse ab Catullo: Cum Tebidi pater ipse iugandum Pelea sensit.

6. OMNIBVS] Ad omina nuptiarum pertinet Omnia nullo- locus Tullij lib. 1. de Diuin. Cum vellet sororis sue fi- liam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacel- lum ominis captandi causa, quod fieri more veterum sole- bat. Vide etiam Valer. Max. lib. 1. c. 5. de Cæcilia Metelli. vt Virg. primis ominibus, ita Propertius lib. 3. eleg. 20.

Contineant nobis omina prima fidem.

7. ATQVE AVRI CÆCVS AMORE] Cæci- tas de hoc malo, crebrum. Ouid. 3. Met. præda auaritia. tam cæca cupido est. Cicero. 2. Philip. at quàm cæca auaritia est. & pro Quint. cæcus cupiditate, & auaritia. Diphilus apud Stob., serm. 8. de animo spirante ad lucrum ait, εὐδ' οὐδ' ἄρα ἄλλ' αἷα non vider. Itaque Pygma- lion cæcus auri amore iura omnia confregit, quia nullum est officium tam sanctum atque solenne quod non auaritia comminuere atque violare soleat. Verba Tullij agnoscis pro Quintio. & eiusdem vel in Vaticanū, quæ se- quantur: nemo tam firmum habuit præsidium, quod auaritia non infregerit, atque debilitauerit. Hanc pestem vitiorum Regiam vocat Cassiod. lib. 12. var. epist. 1. Bio μισθόπολις πιάσις καλίας. & Phocylides μητέρα κακό- τησ' ἀπείσις, metropolin, & matrem totius improbitatis. Illi maleficia omni attribuit Auctor ad Heren. Lib. 2. & Cato apud Liuium lib. 44. euerfa imperia.

8. MALVS] Quia simulans. Eodem planè sensu Ca- tullus in nuptiis Pelei: Nec malus hic, quia, celans dulci crudelia forma Consilia.

Itaque simulator & cælator malus. Inde etiã Plauto in Amphitr. astutus & callidus dicitur malus.

9. IPSA SED IN SOMNIS] Statius. ὁ δὲ δῖε δει- ρων σιμῆσαι τὸ καὶ τῆ ἡρακλῆ.

10. TRAIECTA QVE PECTORA FERRO NVDA- VIT] Hoc tragicum esse apparet, quod oratoribus quoque usurpatū. Talia sunt, Sanguinolenta toga Cæsaris, expectoratio Aquilij, expapillatio Phrynes, &c. Cedrenus in historia. Διδοῖ ἐφανῆ ἀνὴρ αὐτῆς Συχάειον ἐν ἑρμῆσει, καὶ ἐπει, ἔτι ἀδελφὸς σε ἐβόησέ με, δέξασαι αὐτῆ

Cæcum, id est, incertū.

Thefauri olim in sepulchris.

Thefauri definitio.

Tyranni notæ dug odium, & metus.

αὐτῆς ἐ τὸν τόπον τῆς πληγῆς, vides vt in fomnis apparuerit, illique locum vulneris indicauerit. Pollux ex Xenoph. lib. 7. αὐτῶν τὰ σήματα.

11. CÆCUM] Ita Lucretius l. 3. *cæcus caufus* dixit, id est, incertas incognitas. Cæcūm fictione poetice adfimilis illa Apuleij lib. 9. *Et per quietem obrulit se se stobilis patris sui facies adhuc nouo diuinita ceruice, eique totum nouerca scelus aperuit de admitterio, de maleficio, &c.*

12. TVM CELERARE FVGAM] Eustathius, Κελδέει φέρειν. Cedrenus, κελδέειν αὐτῆς φέρει μὴ ἐ σε φονδίζει.

13. VETERES TELLVRE RECLVDIT THESAVROS] Attingit eruditionem non contemnendam. Seruabantur olim thefauri ad maiorem fecuritatē in sepulchris mortuorum. & quidem hos thesauros Sichæi conditos vnā cum ipso fama est. Sed iam ad firmamenta. Homeri Scholiastes. 3. II. *Κεφάλια*, id est *monumenta*, explicat, ἀργυρία, καὶ ἀπόθετα, καὶ χρυσία: *opes abditas & ociosas*. Suidas quoque, *κεφάλια*, ἀπόθετα, καὶ χρυσία. Inde Græcis *Κεφάλιαρχος*, qui *præst thesauris*. Apud Quintilianū declamatione 368. quidam violati sepulchri reus, quod arma inde sustulisset, ita ait, *Sed quid sustulisti? aurum credo, aut decessam pecuniam? arma. Ista virtutis instrumenta, non sceleris sunt pretia, quibus premia merui*. Ab Philostrato lib. 7. de vita Apollon. cap. 1. i. Regum sepulchra τάφοι dicuntur, *πολύχρυσοι, θησαυροειδεις*, ab auro in illis condito. Id liquidum quoque ex verbis Sancti Ephrem in vita Iuliani monachi, vbi ait puerum quendam contrusum ab homine nefario in *subterraneum locum, vbi multum auri putabatur reconditum ab his, qui iepotάφια, id est, sacra sepulchra, parabant*. & ex loco Ioannis Chrysofomi fati longo, quem iudeo omitto. Summa est, diuitis a suis opibus cruciari etiam in morte. nam eorum cadauera iniuria afficiuntur ab quærentibus aurum in sepulchris. Habentur hæc homil. de paupertate, & diuitiis. ex prologo Terentij in Eunuchis, vbi hæc leguntur,

Atque in thesauro scripsit causam dicere Prius, vnde petitur aurum, quare sit suum, Quam illic, qui perit, vnde is sit thesaurus sibi, Aut vnde in patrium monumentum peruenerit.

Postea hoc abolitum fuit lege, & nunc extat titulus l. Basilic. *ἐν ἐξῆσι συντάξιν τοῖς τεθνεώσις καὶ κεφάλια*. Ne liceat vnā cum mortuis pecuniam sepelire. sed & vox veteres non otiose posita. nam Paulus i. c. ita definit thesaurum: *Vetus quadam depositio pecunia, cuius non extet memoria*. Cassiodorus lib. 6. epist. 8. fingens thesaurum, ita ait: *Depositum pecunia, qua longa potestate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicentur ararijs*. Et de hoc ipso Didonis thesauro Tacitus. 16. Annal. *magna vi auri, non in formam pecunia, sed rudi, & antiquo pondere*. De hac ruditate Poëta, *infectum pondus*. & Græci ἀργύρον. Porro Cæcilij Bassi commentum, quod eo loci Tacitus narrat, desumptum ex verbis Virgilianis, certissimum est. Notetur obiter locus Hippocrat. in epistol. reprehendentis insanos hominum mores inductione ferarum, Nulla enim harum aurum abscondit, solus homo præsentibus non est contentus. τίς γὰρ (ait) λέων ἐς γῆν κατέβηκε, & χρυσός; Tu reliqua.

14. SOCIOSQVE PARABAT] Iustinus, *Assumptis quibusdam principibus in societate quibus par odium in regem esse, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur*.

15. CONVENIUNT QVIBVS AVT ODIVM CRVDELE TYRANNI, AVT METVS ACER ERAT] Dux iste notæ tyrannidis certissima, Tyrannum, quem timemus, & quem odimus, tunc fugimus. Itaque præclare ait Poëta Tyrios conuenisse ad fugam, tum propter odium, tum propter metum Py-

gmalionis. Dio Chrysof. orat. 1. τὸς μὲν γὰρ φοβούμενοι ἀνδρῶν μισοῦν, καὶ ἀποδιδοῦν ἔβδαν: Necessè est enim, vt hi qui timent, oderint, & velint aufugere. Aristoteles in Rhetor. *ἔδδεις γὰρ φίλοι, ὃν φοβέται; nemo amat, quem metuit*. Pari nota Liuius lib. 24. Brutios & oderant, & metuebant. Pari Cicero in Catil. i. *Nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo qui non oderit*. Iterum: *Nunc te patria que communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit*. Accius apud Tullium in offic. quem metuit, oderunt. Seneca lib. 1. Clement. c. 12. discriminans Regem à tyranno, ita ait: *alter arma habet, quibus in monumentum pacis vitur: alter vt magno timore magna odia compefcit*. Inde tyrannicum illud fati celebre, *oderint, dum metuant*. quod Caius iactare de se confueuerat, auctore Suetonio cap. 30. Philo lib. de perfugis, cum tres fugæ causas constituit, duas principe loco adhibet, *μισος, φόβος, odium, metum*. scribit Lestæus de gestis Scotorum lib. 1. *Egyptios, qui Gathelum Græcum secuti sunt ad nouas sedes Scotorum condendas, impulsos ad fugam & comitatum Gatheli, metu Pharaonis Egyptiorum regis, nulla realia. Inter elogia tyranni inuisum reperies in Quintil. declam. 328. Metum patrem odij vocat Statius. 1. Theb. atque parens odij metus. Quæm illustro verbis Plurarchi de inuidia, & odio. εἰκόντως καὶ τὸ λέοντι ἀπὸς τὸν ἀλεπτύονα, & τὸν ἐλέφαντι ἀπὸς τὴν ὄν μισοῦ ἰχθυὸν γεγεννημένον τὸν φόβον. ὃ γὰρ δειδίασι, καὶ μισοῦν πεφύλασιν. Merito est etiam leonem aduersus gallum, elephanto aduersus suem atrox odium à metu natum. Quod enim timent, id oderunt. Pessimè interpretes reddunt in Plutarcho ὃν murem: sciunt scilicet murem formidabilem esse elephanto. Sed sciunt quoque suem huic bestie esse pauori. Seneca lib. 2. de ira. c. 12. *elephantes porcina vox terret*. Sed redeo ad diros natales, illos confundit Seneca. 1. de Clem. c. 11. *inuisus est quia timetur; & timeri vult, quia inuisus est*.*

16. PARATÆ] ita etiam in re nautica Propertius lib. 1. eleg. 17.

Ab pereat quicumque rates, & vela parauit Primus.

Vterque à Plauto, qui in Milit. *Ego, quantum vnus possum, mihi nauem paro*.

17. PORTANTVR] Vox signatissima ad rem maris. Ita lib. 4.

— en dextra fidēsqve,
Quem secum patrios aiunt portare Penates.

Propert. lib. 3. eleg. 7.

Portabat Sanctos aluenus ille viros.
& lib. 2. eleg. 28.

Vna ratio fati nostros portabit amores.

Inde deportati dicebatur exules illi, qui classe relegabantur. Terentij verba illa in Phorm. Act. scen. 3. *Quoqua hinc asportabitur terrarum, certum est persequi*. explica de portatione per maria. Sicut & Tullium pro lege Manil. qui de Pompeio victorem exercitum deportauit. Loquitur enim de Pompeio redeunte ex Africa in Italiam. Inde signatissimè Charon dicitur Virgilio portitor. Et de eodem Propertius lib. 3. eleg. 18.

At tibi naua pius hominum qui trauicis vmbrae, Hac anima portent corpus inane tua.

Hoc Græci negligunt, neque enim in religatis classe vsurpant *νομιζέω*, aut *ἐκομιζέω*, sed obuium quoque. In Cedreno vidi, *ἐξώρεσεν*. In eodem *κατενεχθῆναι*, & ὃν νόσφι περιελθῆναι. Et iterum post multa, αὐτὸς πλοῖος σφῆκεδῶσα.

18. DVX FOEMINA FACTI] Ita dictum (ait Erasim.) Vt à S. Luca Paulus dicitur *dux verbi*, & à Galeno Aristoteles *πατὴρ λόγων, Pater sermonis*.

Oderint de metuat, vor tyrannica.

Byrsa origi-ne vox Hic-bza.

Porto, vt maritima.

Deportati, qui essent.

Portio, vox uauit ca.

Didonis h. floia.

19. DEVENERE LOCOS] Ex hoc loco Silius 1. Pun. A Pygmalioneis quondam per carula terris Pollatam sagacis fraterno crimine regnum, Fatali Dido Libyes appellitur ora.

Hunc Phœnicum in Africam aduentum Tertullian. lib. de Pall. eructandi verbo expreflit: *Sythæ exuberant in Persas, Phœnices in Africam eructant, Romanos Phryges pariuunt*.

20. VBI] Peculiaris elegantiæ fuit apud veteres adiungere post nomina aduerbium aliquod loci, idque loco quis, vel qui. Vnde Poëta *locos, vbi: non, locos, in quibus*. Cæsar. 3. Gall. collis, *vbi castra posita*. Terent. Eunuch. *digna res, vbi neruus intendus*. Cicero 2. orat. *porticus, vbi inambulamus*. Plaut. Pseud. *occasionem reperisti, vbi perconteris*. Plura Godofcal.

21. INGENTIA] Hanc Afrorum Carthaginem B Carthago magna dicitur scriptores ingentem vocant, & Liuius non semel magnam, vt Orofius lib. 1. cap. 2. & Victor Vitensis lib. 1. de persecutione Vuandalica maximam. credo ad discrimen illius, quæ in Hispania. Sed videat Lector an nostra quoque Carthago magna dicatur, non tantum Africana. Nam Plinius lib. 19. cap. 3. ita ait: *Ceruum est quippe carduus apud Carthaginem magnam, Corduba quoque præcipue, &c.* Vbi ex adiuncto Corduba nostra videtur signari, non Libya.

22. MERCATIOVE SOLVM, &c.] Silius lib. 1. de Didone,

Tum pretio mertata locum, noua mania ponit, Cingere qua secto permiffum littora tauro.

Et Appianus in ΑΙδουκ. *ἰδύοντο δὲ χροχέον ἐς συνοικισμὸν λαέων, ὅθεν ἂν ἑώρα γὰρ ἀπὸς ἀειλάθη*: *Tantum soli deprecati sunt ad habitandum, quantum circumdaret taurinum corium*.

23. BYRSAM] Doctè admonet Iosephus Scal. in notis ad Festum, *Byrsam* sic dici per metathesin, quæ Byfram, origine autem Hebræam esse vocem, nam Carthago colonia fuit Tyriorum, qui Hebræam linguam loquebantur. Est autem *Byrsa* Hebræicè *locus munitus*, qui Latinis *arx*, & Græcis ἀρξ. Idem scribit diligentissimus Hispanicarum rerum scriptor Ioann. Mariana lib. 1. cap. 15. Græci itaque, cum pro *Byrsa*, quod eorum lingua non patiebatur, *Byrsam* dixissent, nomen pro suo publicarunt. Itaque Poëta fecutus est Græcos, qui hanc vocem pro sua dederant, Phœnicum linguæ ignarus, quæ tunc apud Romanos in nullo pretio, ita verò vox ista apud Græcos increuit, vt vocem suam *δὲ ψων*, pene contempserint: huius enim vocis non ita frequens mentio. Sed mihi in mentem venit, an Poëta *Byfram* scripserit, non *Byrsam*, sciens linguæ Phœnicum. Nam, cum originem Græcam agnoscat, clarè ponit. Vt cum ait lib. 3. *Æneid*.

— Strophades Græio stant nomine dictæ.
& lib. 3. G.

— *astron Graij vertèdre vocantes.*

& alibi. Hic autem nihil de Græcis affirmans, tantum ait, *facti de nomine*. Sed hoc aliorum sit iudicium. Ego enim æquè fero dici Virgilium inscientem linguæ Phœnicum. Acute autem Nannius lib. 7. Miscell. ait, & approbat Germ. Poëtam coniuuiffè duo hæc nomina *Carthaginem, & Byrsam*, vt res vicinas. Nam *Byrsa* corium est, & *Carthago* à cartha ducitur. His absoluitur Didonis historia, de qua, quæ scripsit Iustinus lib. 18. in promptu sunt. Eustathius in Dionysium Afrum nonnulla attigit, quæ non in ipso modò, sed in aliis obuia, quæ, quia nondum vidi Latinitate donata, placuit conuercere. Ait itaque Eustathius. *Dido soror Pygmalionis, Agenoris filia, aut Beili regis Tyriorum, quæ Elisfa dicta est, & Anna, Tyri vixit, Sichæi viri Phœnicis coniux. Virum hunc Pygmalion vnâ*

secum domo euntem dolo interfecit, flagrans opam illius cupidine. Hic in fomnis vxori rem aperit, iubet fugere, quidd fidendum non esset Pygmalioni, qui legem naturæ violasset, propter pecuniam. Illa itaque acceptis in societatem quibusdam è Tyrijs vnâ cum opibus, in Libyam venit. Nondum Rex, & Massylorum Iarbas in illam statim irruit, à quo petijt sibi tantum spatij dari, quantum tegeter pellis bubula. Voti compos facta, parum id soli rata, pellem dissecat in partes tenues, ducitque in circulum, tantum longitudinis latitudinisque amplexa, quantum pellis completeretur ducta in corrigiam. Hoc commento magnum circuitum vrbis attribuit. Sic Carthago, quæ nunc est in Africa, ortum à Phœnicibus ducit, qui vnâ cum Didone venerant. Ipsam autem feminam vocarunt Dido, quod Patria lingua, homicidam sonat. Commentum istud Didonis etiam attigit Herodian. lib. 5. loquens de quodam simulacro. *σαν δὲ αὐτὸ Διδὸν πλοῦ φοίνικας ἰδρύσασθαι ὅτε δὴ πλοῦ ἀρχαίων Καρχηδόνα πλοῦν ἔκτισε, ἑρπύων κατὰ τεμῶσιν*: *Dicunt illud positum à Phœnicis Didone, quo tempore antiquam urbem Carthaginem dissecit corio adificauit*. Rem eandem fati attigit Dionys. Afer, & post aliqua ita absoluit,

Καρχηδόνα, ἢν μὲν ὄνομα ἑστὶ μετρηθῆναι; Carthago, quam fama est sub tergoe bouino esse mutatum.

Sunt qui commentum hoc Didonis ad rotam vrbem referant. Sed hoc & ratio abnuat, & Appianus, qui clarè ἐν ΑΙδουκ. οἱ δὲ ὄνομα ἀειταμένοντες ἐς ἰμάτια ἐνα ἐνόησαν, ἀειθέουσαν ἔνδον τὴν ἐστὶν ἡ Καρχηδόνα ἀπὸ ἀρπύων, καὶ ὁδοῦ τὴν δὲ βύρσα ὀνομαζέσθαι: *Illi corium in corrigias tenuissimas secantes, circumdederunt locum, vbi nunc est arx Carthaginis, quæ ideo Byrsa à corio appellatur*. Itaque non torum illud spacium, vbi vrbs condita, circumdatum est corio bubulo, sed vbi tantum arx. Imò, teste eodem Appiano, tunc tantum condita est arx, postea verò facti potentiores, arci vrbem addiderunt. Inde postea in expugnatione Carthaginis ait ciues deserta vrbe confugisse ad Byrsam. Contra Liuius lib. 44. totam vrbe inuicit circumdatam, ita scribens, *Aduentis, quantum secto bouis tergo amplecti loci potuerunt, tantum ad vrbem communiendam, precario datum*. Verba etiam adducta Eustathij, Herodiani, Dionysij, ad vrbem nos ducunt. Sed non persuaदेor, tum ex verbis Appiani, tum maximè quia *Byrsa ἀπὸ ἀρπύων* est Carthaginis, quæ vox ducta à corio. Facile autem fuit auctoribus ab arce ad muros technam extendere. Hic te admonitum lector velim, Didonis historiam, quam Poëta late recensuit, non incidisse in Æneæ tempora: sed placitum hoc fingere summo Vati. Quæ res illum mouerit, dicent alij, nam ignorasse illum, ne crede. Didonem Æneas præcessit annis 228. & eo amplius, si Iustinum sequaris. Supputatio clara est. Ait ille lib. 43. *Ascannus longam Albam condidit, quæ trecentis annis regni caput fuit*. Atqui lib. 18. idem loquens de Carthagine: *Condita est vrbs hæc 72. annis antequam Roma*. Eadem scribit Orofius lib. 4. cap. 6. Deme hunc numerum ab annis 300. & supererunt anni 228. Adice insuper Æneæ vitam. Ab extremo numero demit Velleius lib. 1. annos septem, ait enim conditam Carthaginem annos quinque & sexaginta ante vrbem Romam.

24. TERGO] Pro tergo. Ita Tacitus lib. 15. *Io- Tergum pro quens de cruciatibus Christianorum, pereuntibus ad tergoe, dita ludibria, vt ferarum tergis contriti, lanata carne interirent*. Ita contra 9. Æneid. tergis ponit pro tergo, tergo. Tergo pro cum ait:

— *raptas fugientibus ingerit hastas In tergis.*

Est enim *tergum, dorsum, tergis, pellis*. Verba sunt Charisij, vel, vt ait Seruius: *tergum, dorsum, tergis, corium*.

G a Sed

Byrsa pro- puit arx Carthaginis.

Dido Æneæ non nouit.

Tergo pro tergo.

- * Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
- Quoue tenetis iter? quærenti talibus ille
- 375 Suspirans, imòque trahens à pectore vocem:
- ^b O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
- Et vacet ANNALES nostrorum audire laborum,
- ANTE diem clauso componet Vesper Olympo.
- ^c Nos Troiâ antiquâ (si vestras fortè per aures
- 380 Troiâ nomen iit) diuersa per æquora vectos,
- Fortè sua Libycis tempestas appulit oris.
- ^d Sum pius Æneas, RAPTORs qui ex hoste Penates
- Classe veho mecum, famâ super æthera notus.
- Italiâ quæro patriam: & genus ab Ioue summo.
- 385 ^e Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
- Matre Dea monstrante viam, data fata secutus:
- Vix septem conuulsa vndis, Euròque superfunt.
- ^f IPSEIGNOTVS, egens, Libyæ deferta peragro,
- Europa atque Asia pulsus, nec plura querentem
- 390 Passa Venus, medio sic interfata dolore est.

ARGVMENTVM.

Tria rogat Troianos Venus, qui sint? vnde veniant? quò iter teneant? Cui filius profectum se Troia responder, se esse Æneam notum satis fama, Italiâ querere. Obiter docet fortunam pristinam, deinde miseriam ad quam conuulsus est.

EXPLICATIO.

TRIA rogat, qui sint? vnde veniant? quò iter teneant? quia præcesserat louga narratio. Sequitur. Ille suspirans, trahensque vocem ab imo pectore, respondit Veneri quærenti talibus. Indicatur qualis esse oratio debeat, quam præcedunt magni affectus, nam suspirat, trahitque vocem ab imo pectore.

^b O Dea si repetens pergam, id est, si repetam ab prima origine & inde loqui pergam, ac tibi vacet audire feriem nostrorum laborum, nec clauso tenebris celo Vesper opprimit me loquentem, te audientem. Seruius à prima origine explicat, à raptu Helenæ.

^c Litterani ita euolue. Tempestas forte sua, id est, casu, quo solet, appulit oris Libycis nos vectos ab antiqua Troiâ per diuersa aquora, si fortè nomen Troiæ iit, iuit iam per aures vestras. Ait vestras, non tuas, signans regiones Africa. Nota affectum in illis, diuersa per aquora vectos. Cum ait, Nos Troiâ antiqua, respondet illis, quibus aut venistis ab oris. Geminat cum lepore forte, forte, cum eodem, Troiâ, Troiâ. quasi dicat: Si fortè vrbis illius nomen audistis, non solum antiquitate sua celeberrimâ, sed ob recentem cladem toto terrarum orbe notissimâ.

^d Quæsierat Venus, sed vos qui tandem? responder, Sum Æneas: & pius, nam veho classe Penates, hólque per vim raptos ex hoste, à quo facto, famâ super æthera notus. Neque pugnat, postea dici ipse ignotus. Nam qui ignotus in Africa facie, & corpore, notus est fama super æthera. Pergit. Quæsierat, quo ve tenetis iter? Responder. Italiâ quæro, & addit patriam propter Dardanum, qui ab Italia duxit originem: ac demum propter eundem, & genus ab Ioue summo. His clariùs

A genus suum aperit, nam supra Troianos se esse dixerat, quia vna cum Achate; sed de se hic peculiaritè loquitur, reddens peculiarem sui rationem, vt quid dux reliquorum.

^e Pertinent hæc ad amplificandam calamitatem, qui conscendi æquor cum nauibus viginti: nec temerè, nam data fata secutus: nec absque ope diuina, nam matre Dea monstrante viam. Qui itaque æquor conscendi cum classe valida, cum fati, cum Dea; vix iam habeo septem superstitis, & has vndis, atque Euro conuulsas, vexatas, laceratas: sic enim explicat Isidorus lib. 10. etym. Notat Nascimb. ambitiosè nauium numerum extulisse per illa bis denis, cum potuisset, viginti, vt huic tantæ fortunæ, & numero opponat, vix septem, & meliorum: vehementer extenuans.

^f Est hæc extrema pars orationis, vbi fontes aperit eloquentia; maiorèsq; affectus mouet; & talia hæc sunt, vt à quouis lacrymas possint excitare. Considera ipse virum nobilem Æneam, ortum ab regibus, ducentem originem ab Ioue, natum Dea & heros, pius supra omnia, præstantem fortuna, nam ingressus est mare ductrice Venerè, fati monentibus, viginti nauium numero: ac mox cum hac tanta fortuna confer, eò appulisse, vbi ignotus sit, egens. vbi peragret deferta Libyæ, Asia pulsus, atque Europa, cui vix naues ad iter superfunt, & illæ laceratæ; & videbis magnam his rebus commiserationem excitari ex incredibili rerum commutatione. Neque caret obseruatione, retulisse res suas prosperas per versus octo, ab illo, Nos Troiâ antiqua, &c. vt deinde ingentem fortunam & prolixè narratam hauriat tribus versibus nondum integris, ab eo, vix septem, &c. vt ipsa etiam verborum paucitate in nihilum omnia incidisse ostendat. Præclare itaque grauissimam questionem, & acerbissimum excitarum dolorem consequitur materna pietas Veneris, quæ non passa querentem, quæ interfata est medio filij dolore.

NOTA.

I. **S**USPIRANS, IMÒQUE TRAHENS, &c.] Sermonem Achillis præcedit I. II. versus hic

Τὴν δὲ Καρπυεὶ χάριτι προσέειπε πτόδας ἰκέτης Ἀχιλλεύς.
Hanc autem grauitèr suspirans alloquitus est celer Achilles.

Calaber lib. 1. μέγιστα σοι δ' ἔχουσι, altè duxit suspirium. Prudentius in cōd. 5. 6. 7.

Romanus alto corde suspirans diu,

Gemitu querelam traxit, & sic orsus est.

Apuleius lib. 1. imo de pectore cruciabile suspirium ducens. Plautus Cistell. petiuit suspirium altè. Seneca de ira lib. 2. cap. 3. altum suspirium. & Rhetor Controu. II. repetitos altè gemitus. Sed & affectum Poëtæ exprimes voce apprimè apta, sed quam malus vsus deleuerat, videlicet suspirium. est enim plenior ad rem signandam, quam suspirium. Vocem hanc reuocant multis debes, sed imprimis Coluio in Notis ad Apul. vbi illam firmat locis quatuor Apulei; Plauti, vno; Ciceronis, altero. Bellè affectum hunc exprimit Aristophanes in Vespis. ὡς μὲν τὸν ὄψα Ἰσάδ' ἔπει, vbi Scholiastes, ἐκ τούτου με κινεῖς: turbas mihi penitus animum, cor mihi ex profundo moues. Sumitur sermo à tempestatibus. Est enim die, vel diei, inter alia significata, etiam τὸ ἐὶδ' ὅτι τὴν θαλάσσης, maris profunditas. Soler hæc moueri à sedibus imis initio tempestatum. Ergo sicut mare ab imis sedibus, sic affectus ab imo & profundo corde. Adiungo demum verba Philostrati in vita Æschinis, vnde docemur, tragicum quidpiam aspirari à poëtis in his locutionibus. Verba Philostrati sunt. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῖς Καρπυεῖσι ἐπι-
Suspirium, κριταῖς τὸν ἐκ περὶ αὐτῶν ἡρώων ὑπερβαλὼν ὄψον: Apud tragicorum. uiter suspirantes histriones adolescentia tempore tragicè declamauerat.

Suspirium.

Suspirium, κριταῖς τὸν ἐκ περὶ αὐτῶν ἡρώων ὑπερβαλὼν ὄψον: Apud tragicorum. uiter suspirantes histriones adolescentia tempore tragicè declamauerat.

2. O DEASI PRIMA, &c.] Locus clarus Homeri Odyss. 7. Ἀργαλίῳ ἐσθλὴν, &c. Vide vt conferat Scalliger.

3. ANNALES] Vult Macrobius (quod vidi aliis placuisse) lib. 3. Sat. cap. 2. Æneam ex hoc loco Pontificem declarari, vel ex isto nomine. Nam Pontificibus potestas erat conferendi in tabulas memoriarum rerum gestarum, & hos vocabant annales maximos, vt à maximis Pontificibus factos. Sumpsisse hæc potuit Macrobius ab Tullio, cuius hæc sunt lib. 2. de orat. Erat historia nihil aliud, quam annualium consuetudo, cuius rei, memoriæq; publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum vsque ad P. Muriū Pontificem Max. res omnes singulorum amorum litteris mandabat Pontifex Maximus, reserebatque in album. Non omitam verba Seruij P. Danielis, quæ vnica & ad explicandum album Tullij, & annales Virgilij. Ait ille: Ita autem annales conscribantur. Tabulam dealbatam quorundam Pontifex Max. habuit, in qua præscriptis Consulū nominibus, & aliorum magistratuum, digna memoratu notare consueuerat, domi militariq; terra marique gesta per singulos dies: cuius diligentia annuos Commentarios in octoginta libros veteres rerulerunt, eosque à Pontificibus Max. à quibus fiebant, annales maximos appellarunt: vnde quidam dictos ab Ænea annales aiunt, quod & ipse religiosus sit, & à Poëtâ tum Pontifex inducatur.

4. ANTE DIEM, &c.] Simillimus locus Aristaneri, lib. 1. epist. 24. ἀπὲρ εἰ ἐκαλυθέην ἐξῆς ἀπαζείδης, κατὰ δ' ὄψον μὲν δὸν τὸν ἡλιον ἐπὶ τῷ μύκῳ τὰ λόγῳ: quæ si referre singulatim velim, videar mihi solem condere longis sermonibus. & Homeri Odyss. 11. vbi Vlysses, postquam dixit se non posse numerare animas, quas vidit in inferis, subiicit,

Πρὶν γάρ μιν καὶ νῆξ' ὄθειτ' ἀμφοτέρω:
Prius nox peribit immortalis.

Est hoc, quod idem Homerus alio flexu dixit Odyss. 14.

— εἰς ἐνιαυτὸν ἀπαντῶ
ἕνι διασπῆξομαι λέγων*

A In annum omnia
Non percurrerem dicens.
& alio item Odyss. 3.

— τὴν κεν ἐκείνη
Παύσας γὰρ μὴ θύσασθαι καὶ θυμῷ δ' ἀνθρώπων;

— Quis illa
Omnia enarraret mortalium hominum;

Non dubium quin Virgilius sibi duo extrema loca proposuerit: nam verba illa præcedunt magni labores, quos nequit numerare Vlysses, ad eum modum, quo in Virgilio præcedit, annales nostrorum laborum. Signata verba Græci sunt, ἡνδρα θυμῷ πτόδα νανδ. Cicero. 3. Nat. ita hoc: Dies deficiat, si velim numerare. Plautus Captiu.

Si ego item memorem, quæ me erga multa fecisti bene,
Nox diem adimat.

5. CLAVSO] Ita dicebant Veteres caelum noctu clausum, sicuti exorto die aperiri. Sidonius: Inde patefecit radijs rota candida caelum.

Dixit Græcos imitatus, qui eandem ἡρώων vocant.

6. COMPONERE] Ita dixit diem componere, vt Horat. Od. 5. lib. 4. Condit quisque diem. quod arripuit à Lucrètio, vt & Noster 9. ecl. soles condere, quem locum vide. Sed cur placuerit Poëtæ componere diem, procondere, explicant Iulius Scal. lib. 4. Poët. cap. 16. & Turneb. lib. 10. cap. 11. atque etiam lib. 18. cap. 14. nam veteres putabant diem solèmq; quotidie mori, quotidie nasci. Inde dies componi dicitur, id est, obire, & mori, nam componi mortuorum est. Vt apparet ex Horatio Sat. 9. lib. 1. Omnes composui. ex Arbit. in Sat. Aut præteriens aliquis tralaticia humanitate lapidabit, aut, quod vltimum est, iratis etiam fluctibus, imprudens arena componet. ex Nostro sup. composus pace quiescit. ex Plutarcho lib. 3. Symp. quæst. 4. συντιθέσθαι νεκρῶν, mortuos componi. ex Fabio declamat. 298. aeterna quiete compositis sepulcro. ex Lucano lib. 8. composita in mortem iacuit. ex Tibullo lib. 2.

Sic ego componi versus in ossa velim.
ex Seneca ep. 30. Bassus nosster videtur mihi prosequi se, & componere. Cæterum ad opinionem illam, quam dixi, de die quotidie moriente, alludit (præter Plautum in Men. & Statium. 4. Syluar. quos alij iam dederunt) Tertullian. in Apolog. Lux quotidie interfecta respicendè: & tenebra pari vice decedendo succedunt. sidera defuncta viuiscunt. Idem scriptor in opere de Resurrect. carnis ita scribit: Dies moritur in noctem, & vique quaque sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordet, silent, stupent cuncta: vbi que

7. FORTE SV] Est hic fors, fortis. vsurparunt Fors, fortis, multi, quos congerit Lambinus lib. 1. Sat. 1.

8. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

9. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

10. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

11. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

12. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

13. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

14. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

15. TEMPESTAS APPVLIT] Euripides in Orest. Μαλὴν ποσειδάων παρὰ πᾶν. Homerus 5. odyss. ita, δ' ἔρο νῆμα πέλασον. Totus verò hic locus compositus est ad vmbra eiuſdem Homeri, atque Euripidi.

Clausum caelum.

Apertum caelum.

Componi mortuorum est.

Dies mori, & nasci quotidie dicebat.

dis. Vlyffes quidem Odyff.9. inducitur respondens A Polyphemo paria Virgilianis ab eo versu, ἠμῶν τοι Τροίαν, &c. & paria idem Vlyffes eidem Cyclopi apud Eurip.ab eo,

Penates. Ἐθνήστοι μὲν τὸ γένος. indicasse sit satis. 9. PENATES] De his alibi dicturus sum, nunc audi verba Arnobij,lib.3.loquentis ita ex Varrone: Penates, qui sunt introrsus, atque ita intimis penetralibus, cali Deos esse censet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina sciri. Hos Coniuges, & Complices Etrusci aiunt, & nominant, quod vna oriantur, & occidunt vna: sex mares, & totidem feminas nominibus ignotis, & ijs nationis barbarissimae: sed eos summi Iouis consiliarios, ac principes existimari. Non desuerunt, qui scriberent, Ionem, Lunonem, ac Mimerum Deos Penates existere, sine quibus vivere, ac sapere nequeamus: sed qui penitus nos regant ratione, calore, ac spiritu. Sententiam Arnobij de Ioue iuvat inscriptio vetus reperta Romae in monte Caelio, quae dicata Diis penatibus, Iouem quoque continet. Ea sic habet.

DIIS. DE ABYS
PENATIBVS.
FAMILIARIBVS
ET. IOVICETERIS
VE. DIIBVS.

Penatum forma. Roget aliquis, quae forma Penatum? Dionysius lib. 1. ex Timaei sententia, ita de forma, & habitu Penatum: sacra, quae in adyto templi Lauimienfis sunt recondita, sunt tantum caducea quaedam ferrea, & aerea; deinde Troianum vas fictile. Ex sua ita sunt duo Iuuenes sedentes cum hastis, quas seorsum alter ab altero tenet.

Virgilius de fenditur. 10. FAMA SUPER AETHERA NOTVS] Male hic aliqui Poetam reprehendunt, quod Aeneam inducat se commendantem. Errant hi. Sapientissimè ista Vates. Inprimis qui nostrum vellicant, reprehendant quoque Homerum apud quem Vlyffes lib.9. ita loquitur.

Εἰ μὲν Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν Ἀνθρώποισι μέλει, καὶ μὲν κλέει ἄραδὸν ἡλίας:

Sum Vlyffes Laertiades, qui omnibus dolis Hominiibus cura sum, & mea gloria caelum attingit.

Apud eundem in Il. Achilles,

Ὅχι δόρατος, οἷον μὲν ἐγὼ καλῶς τε, μογῶς τε:

Nonne vides, quam pulcher ego, & quam magnus!

Sed quidem Homerum iam Scaliger (& quis non?) reprehendit, nam parum aptè dictum, dolis ad caelum euehi posse. Aeneam contra praclare faciunt notum super aethera multae virtutes. Nam Penates rapuisse ex hoste, virtutis est: vehere, constantiae: classe, prudentiae militaris. Sed vt videas laudem sui reponi posse inter virtutes, lege Plutarchum in opere, quo docet, qua ratione se quis laudare possit citra inuidiam. vbi ait; posse interdum virum civilem se laudare, non gloriae causa, sed quia occasio & res ita postulet. adducitque decem tempora & occasiones, E quibus se quis possit laudare, inter quas ea, quam secundo loco adducit, ad rem pertinet. Illi (inquit) se possunt laudare, qui incidunt in aliquam calamitatem, non qui secundis rebus vtuntur. Nam hi ambitioni suae indulgent; miseri autem, qui procul tunc sunt ab arrogancia, videntur sui laude emergere ita ex opprimente fortuna, contra quam hoc ipso se fulciunt, ne desperatione abripiantur. Adducitque optimam comparationem. Eos (inquit) vanos putamus, ac stolidos, qui se erigunt, & ceruicem sublimem attollunt: eos vero laudamus, qui in pugilatu

& pugna se se erigunt. Igitur Aeneas destitutus ope, amissis focis, lacerata classe, quid mirum si in sui laudes erumpat; tum, vt fortunam ipsam deprimentem hoc commento eludat; tum etiam, vt Venerem laudum commendatione ad misericordiam inclinet?

11. ITALIAM QUERO PATRIAM] Quae hic Seruius de Corytho vrbe Thusciae, vbi natum ferunt Dardanum, necessaria non puto; praesertim dicente Sallustio: Hispaniam sibi antiquam patriam esse, quod etiam ipse adducit. Itaque prouincia dici potest patria.

12. PHRYGIUM AEGYPTOR] Hellepontum vult Seruius, mare ad Antandrum Corradus.

13. MATRE DEA MONSTRANTE VIAM] Varro, Stella Venus egressus Aeneas, Veneris eum per diem quotidie stellam vidisse, donec ad agrum Laurentum veniret, in quo eam non vidit ulterius, qua re cognouit terras esse fatales. Ad hanc historiam & verba alluissse hic Poetam scribunt Seruius, & Pomponius Sabinus. Eodem aliqui putant pertinere illud, 2. Aeneid. Veneris ad silium, Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam. Dicuntque legendum lumine cum respectu ad hanc stellam.

14. EVROQVE] Cur hunc potius quam alium? Reuoca huc, quae dicta ad illud: Eurum ad se Zephyrumque vocat.

15. IPSE IGNOTVS, EGENS, &c.] Similem questionem ab florenti rerum statu ad infamam miseriam dolent Hecuba apud Euripidem, Aderbal apud Sallustium, Plataenles apud Isocratem, quae loca omitto, quippe alii libata, & aduoco Liuium, lib. 45. de Perseo iam victo: Emilius lacrymasse dicitur forri humane, quod qui paulo ante non contentus regno Macedonia, Dardanos Illyriofque oppugnasset, Bastarnarum ciuissset auxiliis, tum amisso exercitu, extorris regno, in parua in insulam compulsus, supplex, fani religione non viribus suis tutus esset.

16. EVROPA, ATQVE ASIA PVLSVS] Cum Poeta meminerit Europae, Asiae, Libyae, videtur esse eius sententiae, quae terrarum orbem diuidit in tres partes. Hoc monui, nam sunt qui orbem fecent in partes duas, Europam atque Asiam. dicunt enim Africam in Europa contineri. Huius sententiae exemplum tant verba clara in Sallust. Iugurth. Omitto, quippe aliis aduocatum. a me adiunge verba Isocratis, in Paneg. Τῆς γῆς γῆς ἀπέχου, τῆς ὑπὸ τοῦ κύβητος κειμένης διχα τεταμμένης: καὶ τῆς μὲν Ἀσίας, τῆς δὲ Ἑυρώπης καλεμένης. Ait vniuersam terram, qua caelo tegitur, duplicem in partem diuidi, in Asiam, in Europam. Eiusdem sententiae est Philostratus in vita Isocratis, repetens ad verbum eiusdem Isocratis verba. Huic etiam opinioni videtur haerere Plinius, lib. 3. cap. 1. vbi dicit, orbem merito diuidi in partem aequam. Notandi versus Lucani, lib.9. qui ad hanc rem:

Tertia pars rerum Libyae si credere fama Cuncta velis: at si ventos calumque sequaris, Pars erit Europa.

Lege etiam Orosium, lib.1. cap.2. Varro, libr.1. Rei Rust. cap.2. Cum orbis terra diuisus sit in duas partes ab Erato- sthene. Lege reliqua.

a Quisquis

a Quisquis es, haud, credo, inuisus caelestibus, auras Vitales carpis, Tyriam qui adueneris urbem. Perge modo, atque hinc te Reginae ad limina perfer. b Namque tibi reduces focos classemque relatam 395 Nuntio, & in tutum versis Aquilonibus actam; c NI FRVSTRA augurium vani docuere parentes. d ASPICE bis fenos laetantes agmine cynnos, Aetheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto Turbabat caelo: nunc terras ordine longo 400 Aut capere, aut captas iam despectare videntur. Vt reduces illi ludunt stridentibus alis, Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere: Haud aliter puppesque tuae, pubesque tuorum, Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo. 405 Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum.

ARGVMENTVM.

Erigit Venus natum latissimo nuncio classis recuperanda, quam ille amissam putabat; confirmat nuntium felicissimo augurio, docet viam ad Cartaginem.

EXPLICATIO.

a ALIQVI duos primos versus a particula haud includunt parenthesis, hac sententia, quisquis es perge, &c. Non placent. Imò, quisquis es, felix es, & charus Superis, qui Cartaginem adueneris, tantummodo perge, & hinc te perfer ad Didonis limina. sic enim videtur magis illius spem erigere. Illis, Tyriam qui adueneris urbem, vnicè demit anxietatem, putabat quippe ipse se deserta Africæ peragrarè. inest praeterea in his verbis ratio, cur charus sit superis. Dicit, hinc te perfer, quia fortasse ille cogitabat regredi ad naues. Cum ait ad limina, propriè loquitur, non enim sumit partem pro toto.

b Latissimum supra humanam fidem reddit, nuncios eos esse incolumes, quos ipse viderit ventu turbati, fluctibus diffici. Sententia penderit superiore versu. Dixerat, perge, perfer te hinc: ait nunc: Nam ibi focos, & classem reperies. Itaque praecipue occupat Venus, quod ille fortasse diceret, velle se redire ad quarendos focos. Ait Classis actam in tutum Aquilonibus, quia Aquilo in Africam fert sibi oppositam. Sed quare versis id est leniter iam flantibus, tantum ad cursum, cum prius atrociter spirassent ad ruinam. Seruius sic explicat: Quia postquam ad Africam iter verterunt, aduersus autè Aquilo coepit esse prospertior.

c Superius vaticinium diuinitatem declarabat, quam vt tegat, rem conicit ad artem augurandi. Ne verò lege versum hunc incogitauerit. Docebant Veteres omnia genera doctrinarum suos libros, in primis arguua. Erant illa falsa, & inania; sed parentes tamen digni laude, qui non sinebant otiosam esse iuuentutem.

d Firmat quod dixerat. Sententia est, Aspice cynnos duodecim plaudentes & ludibundos, quos dum aquila insectabatur, turbabat, abigebat aliò: iam abeunte hoste ludunt, canunt, redeunt in propria: haud aliter, &c. Hic mihi aliqua necessario expendenda ad plenam sententiam capiendam. Laetantes

A tanquam victores. Significat Aeneas focios tempestatem vicissè. Agmine. sic Aristoteles, αἰγίον vocat ἀγέλαιον, quòd agminatim cōgregentur. Turbat, quasi iam non turber, quia socij defuncti tempestate salui iam sunt. Aperto Caelo. Claro, sereno. Sequitur nunc terras ordine longo, Aut capere aut captas iam despectare videntur. Interpretes explicant verbum capere, designare, eligere, non profus prendere: in his Corradus, Henr. Stephanus, Scaliger. vt sit hac sententia. Videntur iam designare, & destinare locum, ad què perueniant: aut certè designatum destinatumque despiciere è superiore loco. Nam si locum iam occupauissent, quid despicerent? Donatus quoque ait, capere esse diligere in Heaut. Terent. aduocans hunc locum Virgilij. Pergit. Vt reduces, &c. Signa felicitatis in duos versus congerit, ludunt alis, polum cingunt in modum coronae, dant cantus. Haud aliter. Rem accommodat. Putant aliqui interpretes, per aquilam intelligi aut Iunonem, aut Aëolum. Seruius, tempestatem ipsam. puppesque tuae pubesque tuorum. Duplex figura, anominatio ex verborum commutatione, vt amantium, amentium; arator, orator, sic puppes, pubes. Altera, tuae, tuorum, est hac tractio. Aut portum subit, &c. Respondet hic versus illi, Aut capere &c. Itaque vt cynni videntur aut terras capere aut captas despectare: sic puppes tuae aut iam sunt in portu, aut subeunt ad portum plenis velis. Demum post lectum augurium redit exhortatio, Perge modo, & gressum dirige, qua te ducit via, credibile imò certum, viam iam manu commonstrasse.

NOTAE.

1. QVISQVIS ES] Sic dicebant veteres, cum ignorarent cum quo loquerentur. & vsurpat hic Venus, quae se Aeneas scire dissimulat. Exemplum alijs coniungunt.

2. INVISVS CAELESTIBVS] Est hoc quod Horatius iratus Dijs: quod Plautus genio aduerso. quod Homerus 3. Odyss.

— ἢ γὰρ οἷα ἔσε βίαν ἀνὴρ ἰγνέσθαι, τετραπέμπτει.

— non enim puto Te Dijs inuitis natumque nutritumque. Agnoscat hic Seruius Pythagoræ & Platonis dogma, qui dicebant, viuos esse superis charos, mortui inferis. vnde illud de Pallanti in II.

Quisquis es.

Vivi Superis chari. Mortui Inferis.

—nil iam caelestibus vllis Debentem.

Item illud,

Vos o mihi manes

Esse boni, quoniam superis auersa voluntas.

3. AVRAS VITALE CARPIS] Est hoc, quod inf. vefci aura atheria: Vt hic auras Vitales: Ita Plaut. Pcenul. vitale auum. & Lucret. lib. 3. venus vitalis. Ibi- dem vitales auras.

4. IN TVTVM] is ἀσφαδός.

5. NI FRVSTRA AVGVRIVM VANI, &c. Est hoc quod Nazianzenus dixit orat. 32. ἐπιπροσηλίδες ἔγω καὶ βλεπόντων τὰ ἔμφορον: Siquid vaticinandi arte valeo, futuraque prospicio. Hic satis posset indicari, (nisi alia esset mens Poëtae) diuinandi artem, cui dediti gentiles, fuisse inanem & vanam, possemus gentiles ipsos aduocare, qui hoc etiam senserunt. Hi sunt apud Plutarchum de placitis lib. 5. c. 1. Xenophanes, & Epicurus, qui ἀναρῶσι τὸ μαντικόν, & ἰσχυρίζονται διuinationem. & Plato in Timæo, qui ait vin hanc datam à Deo humanæ dementiae, & probat, nam nemo sana mentis diuinum & verum vaticinium vllum assequitur; sed cum vel somno prudentia vis prepedita est, vel oppressa morbo, vel diuino aliquo raptu è suo statu dimota. Gentilibus addi potest Clemens in πορογενή. Impia adyta ne inuestigeris, nec Barathrorum ora prestigijs plena aut lebetem Theoproteum, aut tripodem Cirrheum, aut eas Dodoneum. Subdit multa in hanc rem. Multa hic peti à Tullio possent, à Lactantio, à Plutarcho de defect. oracul. ab Eusebio contra Hieroclem; ab Nazianzeno contra Iulianum.

Diuinatio gentium vana.

Numerus duodecim auspiciatus augurijs.

Duodecim vultures Romuli.

6. BIS SENOS] Hic numerus ad augurium auspiciatus creditur, ex quo Romulo duodecim vultures regnum dederunt, & credibile ad eam historiam animum adiecisse Poëtam, Ennius. 1. Annal. in historia Romuli:

Cernunt ter quatuor de caelo corpora sanctæ Animum, præpetibus sese pulchrisque locis dant. Conspicit inde sibi data Romulus esse prioræ, Auspicio regni stabilita cæcæ, solūmque.

Dionysius lib. 1. Romula vultures duodecim fasti vultures apparuerunt; quibus conspectis animum confirmavit. Dixi, Poëtam adiecisse animum ad hanc historiam; nam, vt hoc credat, præeunt, Suetonius in August. cap. 95. Primo autem Consulatu ei augurium capienti duodecim se vultures, vt Romulo, ostenderunt. Dio quoque lib. 46. postquam scribit Augusto loquenti ad milites apparuisse vultures duodecim, rem refert ad auguriū Romuli. Vt etiam Appianus lib. 3. ἐμφυλ. loquens enim de Augusto ait. δὲ δὲ εὐαοὶ γυπαῶν φανεῖσθαι, ὅσας φασὶ ἐ Ρωμύλῳ τὴν ὁλίην ἀνιζόντι ἀφῆναι. Sidonius paneg. ad Auitum:

Quid rogo bis seno mihi vulture Thuscus aruspex Portendit?

Ab hac ergo historia alij, etiam si non loquantur de vulturibus, hunc numerum vt auspiciatum producunt. In his Poëta hoc loco loquens de cynis. & Spartianus in vita Diadumeni, vbi ait in agro patris illius natas duodecim oues cum colore purpureo. Quod omen referri potest, non ad colorem tantum, sed etiam ad numerum ouium. Persis auspiciatus fuit numerus decimus quartus, vt apparet ex historia Herodoti, lib. 3. apud quem septem Persis apparuerunt septem accipitrum paria contra duo paria vulturum. Inde illis animus ad invadendos Magos.

Cyni felices ad auguria.

7. CYCNOS] Ad indicandum prosperum augurium auem eligit commodissimam ratione quadruplici. Primò gratum esse potuit Æneæ, quia hæc auis aqua non mergitur. Seruius ex ὀρνιθολογία. Cynus in augurijs nautis gratissimus ales,

A Hunc optant semper, quia numquam mergitur vndis. Quos verus Isidorus, alique attribuant Æmilio. Deinde hæc auis sacra. Veneri matri, auspiciata ergo filio Æneæ. Liquidū hoc ex Horatio 3. Carm. od. 28. & 4. od. 1. Tertio, quia cyni in vniuersum diuinationem habere dicuntur, ait Tullius libro 1. Tuscul. Quarto, quia cum venus se Tyriæ virgini assimularit, congruum est, vt cynum assumat, à qua autem in tota Arabia & Phœnicia diuinatio, vt ex oraculis colligebatur. quod scribit Eusebius contra Hieroclem.

8. IOVIS ALIS] Idonea periphrasis pro aquila, quæ sacra est Ioui. Quid hoc firmem, cum satis obuium? sed tibi tamen Plinius afferam non tam firmandi gratia, quàm vt gratum παρρηγος legas, ad euitandam molestiam commentarij. Sic itaque ille lib. 10. c. 5. Est percelebris apud Seson urbem aquile gloria: educatam à Virgine, reuulisse gratiam; aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Desunt à postremo in rogum accessum eius iniectisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis, & Virginis, quoniam ille Deo auis ascribitur. Dalecampius explicat, Heroum, monumentum. Bene. Certè Cedrenus sæpe vsurpat, vt cum ait de Iustino Imperatore. καὶ ἐπέθη τὸ σῶμα αὐτῷ ἐν τῷ ἱρώφῳ Ἰουστινιανῶ: corpus eius positum est in heroo Iustiniani. Et de Tiberio illo, qui Mauriciū præcessit. ἐτάφη ἐν τῷ ἱρώφῳ. & sæpe aliàs.

Aquile natio celebris.

Heroum id est, monumentum.

9. TVRBABAT] Explicui, abigebat. Nam in re simili Suetonius Vespas. ca. 5. Duas aquilas in conspectu omnium conflixisse, viciatque altera, superuenisse tertiam à solis ortu, ac victricem abegisse. Inducitur autem ex doctrina aquila persequens cynos: his enim auibus perpetuum est odium. Aristoteles lib. 9. de hist. Animal. c. 12. καὶ τὸν ἀττὸν, ἐὰν ἀρῆσται, ἀ μολύβεινοι (præcessit κύωνοι cyni) νικῶσιν, αὐτοὶ δὲ οὐ ἀρχῶσι μάχης: aquilam, si pugnam ceperit, repellendo vincunt, ipsi nunquam pugnam incipiunt. & cap. 1. eiusdem lib. μάλιστ' αὐτῶν ἡ ἀττὸν κύνῳ: pugnat cynus in aquilam. Mutuatus est ex Aristotele Ælianus lib. 9. Var. hist. c. 14. λέγει δ' αὐτὸς (præcessit, Aristoteles) ἡ μάχη αὐτῶν τῶν κύωνος τοῖς ἀετοῖς ἀμύνειται γέ μιν αὐτὰς, ἀλλ' οὐ ἀρῶσιν ἀδίκων: ait idem pugnare cum aquilis cynos, ita, vt repellant tamen, non aggrediantur. Plinius lib. 10. cap. 74. disident olores, & aquile. Has quoque inimicitias Homerus attigit lib. 5. Il. Vbi comparat Hectorem inuadentem Græcos cum aquila irruente in gregem aut anserum, aut gruum, aut etiam κύωνον δολιχόδετον, Cynorum, quibus longum collum. Est etiam de hac re testimonium lib. 12. Æn.

Aquilam & Cynos diffidit.

10. STRIDENTIBVS ALIS] Signatè, nam in augurijs seruabatur maximè alarum sonitus.

11. ET COETV CINXERE POLVM.] Notat Iulius Scaliger, vtrunque hanc vocem cætu cinxere, dictam ex disciplina aruspicum. Nam cætum cum dicit, non dispersos intelligit. In cinxere est volandi modus, qui in primis obseruabatur. Sed quæres, qui cætum, cum prius longo ordine? hæc quippe duo videntur contraria: Afferit Seruius ex Plinio, aues longioris colli, aut recto ordine volare, vt pondus capitis præcedentis cauda sustineat: aut etiam in cætu, vt se omnes inuicem adiuuent, portentque. Extremum hoc nondum reperi in Plinio, sed Seruius credo, & ratio adiuuat, quin ex Aristotele iā artuli, cynos vocari ἀγλαίτες, quæ vox cætum signat. Primum illud scribit Plinius de cynis lib. 10. c. 23. his verbis: colla imponunt (præcesserat, olores) præcedentibus, sessos duces ad terga recipiunt. Explicataque Poëtam, cynos initio conuolasse longo ordine, id est, capitibus sustentatis in caudis præcedentium: deinde mutatos in cætum, & globum.

Cætus, vt aruspicum.

Cynorum volandi duplex modus. Augurium confunditur cū auspicio.

12. CANTVSQVE DEDERE] Monet præclare idè Iulius Scal. ex hoc loco colligi apud veteres interdū augurium & auspicium misceri confundique. Nam hic cum reliquis, quæ pertinent ad auspicium, cantus quoque obseruatur, qui pertinet ad augurium. Placet hic commentatio Seruiana: cantus dedere, alijst ad nautas. Placet (inquam): nam vox cyni canora hand est, neque ad cantum referenda (nisi in vbiu, ac tum dubites: nemo enim fortasse adiuuit vnam cynum canentem, neque cum vicinus est morti, aut ab eare motus) sed ad crocicationem clangorè que absonum: igitur fit allusio ad cantus nauatarum, iucundamque gratulationem, cum ingrediuntur in portum. Et quidem quid sentiendum sit de cantu cynorum iam ego, 9. ecl. ex Nazianzeno, & Dione Chrysofotomo. Illam meam sententiam adiuuat hic Poëta, qui cynos inducit cantantes, cum volant.

13. PVBESQVE TVORVM] Hic pubem poni pro

Pubes, sive degenas.

A iuuentute tantum explicat Michael Brutus. sed præfero Iosephi Scal. explicationem, qui agnoscit synecdochem, vt nimirum ex iuuetute socij omnes intelligantur. Nam in verba hæc Festi, aut Pauli, pube presente, est, populo presente, ουνοδοξῶν, ab his qui nubes sunt omnem populum significans, ita ait, doctissimus Romanorum Virgilius inter alia recondita antiquitatis arcana, & hoc posuit, cum ait, puppesque tue pubes, tuorum. ex ea enim consuetudine dixit, cum exprimeret Homericum, οὐν νῆρε σὴ, ἡ σὸς. ἐτάροις, cum nauis tua & tuis socijs. Seruius quoque eundem tropum agnoscit. Aperiō ego, vnde verba sua Festus sumpserit, proculdubio à Plauto, qui in Pseud.

Nunc, ne quis dictum sibi neget, dico omnibus, Pubi presenti, in concione, omni populo.

14. OSTIA] Propriè aditus fluuiorum, sed hic pro Ostia. portu. Vt & Tullius. 7. in Verrem, & alij non semel. Illud de pleno velo ad alia transit proverbialiter. Phyllostratus lib. 1. de vitis Sophistar. καλῆσαν ἰσῆος ἐς φιλοσοφίαν ἀφῆκεν, contulit se ad philosophiam plenè velis. Est subit ostia, ingreditur ostia, ita Catull. in epithal. proverb. Subire pro ingredi.

- a Dixit: & auertens rosea ceruice refulsit, Ambrosiæque comæ diuinum vertice odorem Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos: Et vera incessu patuit Dea b. ille, vbi matrem Agnouit, tali fugientem est voce sequutus: Quid natum toties CRVDELIS tu quoque falsis Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram Non datur? & veras audire & reddere voces? c Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit. d At Venus obscuro gradientes aère sepsit, Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu: Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset, Molirive moram, & veniendi poscere causas. e Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuifit 420 Lata suas: vbi templum illi, centumque Sabæo Thure calent aræ, fertisque recentibus halant.

ARGVMENTVM.

His dictis Venus abiit, multis indicans diuinitatem suam, illam natum incusat, tendit deinde Carthaginè septem nebula, vna cum Achate. Venus Paphum abiit, vbi illi sacra sunt, thure & floribus.

EXPLICATIO.

a SEQVNTVR signa quatuor diuinitatis in Venere, videlicet, splendor ceruice auersa, ambrosiæ odor, vestis defluxus, incessus. b Commouetur in matrem iam cognitam, quæ commotio non est contumeliosa, sed ex affectu cupientis cum ea colloqui ad solatium calamitatum. Est vbi hic, postquam. Cum ait crudeliter tu quoque, fit nonnulla allusio ad Iunonem. quasi dicat, illa scæuissima est in me affligendo, tu non nihil in illudendo. c Ait Seruius, & sextò monet, incusare, propriè esse superiorem arguere. Vt in Terentio pater ad filium, Quid me incusas? alij dicunt, quorumcumque esse, tantum in se querelam continere.

C d Per finitionem hanc aère obscuro, intelligit nebulam, quam rem postea expoliens explicat per illa, multo amictu nebula: quasi dicat, ideo obscurus aër, quia densa nebula. Reddit postea causam quadruplicem, cur illos dopatus reddiderit, videlicet, nequis posset eos cernere, ne quis contingere, nequis impedire, ne quis poscere causas aduentus. e Redit ad Venerem, quæ Paphum abiit, vbi eius templum sedesque, vbi centum aræ, illæque halantes thure & fertis. Vtrunque cum elogio, thus est Sabæum, quod optimum: ferta recentia, quæ magna laus Paphi. Est enim magnum semper terram fronde & flore superuecti, vt coronæ recentes sint.

NOTÆ.

I AVERTENS] Nota diligenter veterum doctrinam, qui suis Dijs dopatus dabant. ita enim illos hominum oculis subiciebant, vt posteriores tantum illorum partes à mortalibus videri vellent, faciem nequaquam, nisi sub alterius viri forma. Ex hac ergo doctrina, Venus se præbet cognoscendam, cum auertit corpus, non antea. Adumbravit doctrinam

Dij gentili à tergo tantum noscebantur.

sunt enim leges, iura, magistratus, & religio, quasi animus urbium. Tum addit ornamenta, columnas, theatrum, scenas. Itaque posuit Virgilius in excitanda hac urbe, bonum vtile, necessarium, delectabile: vtile in muris, ac domibus; necessarium, in legibus: delectabile in ludis. Eundem pene ductum secutus est Vates in excitando Iunonis templo,

*Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat donis opulentum, & numine Diuæ.
Aurea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Ære trabes, foribus cardo stridebat ahenis.*

Ad quos versus sic Scaliger: Quo loco tria quoque illa complexus est: materia est, amentum, marmor cum figura Iunonis, trabium, cardinum, valuarum, testudinis, hoc est corpus. Anima templi quid erit? numen ipsum, iccirco dixit, opulentum numine. Dona verd ad decorem, Vt hinc scias quam leniter Virgilium Grammatici excurrant. B Quæ hîc dicta, de Vate confirmant testimonia. Inter res enim, quas habere urbs debet, vt verè dici urbs queat, nominat Pausanias lib. vltim. prætorium, gymnasium, theatrum, forum, perennis aquæ conceptaculum. Artemidorus lib. i. cap. 2. numerat λιμένας, τεῖχος, ἀγορὰς, γυμνάσια: portus, muros, fora, gymnasia. & addit, νομὰ πόλεως ἀειδίματ' : communia urbis donaria. Ab eodem lib. 3. cap. 63. ponuntur communes urbium partes, θέατρα, πορὰς εἶσα, πλατεῖαι, τεμένει, σελήματα: theatra, suburbia, plateæ, delubra, deambulacra. Hæc omnia ait, ita debere esse urbibus communia, vt est forum. Plato lib. 6. Leg. has partes communes assignat, λιμένας, ἀγορὰς, κρητῶν, τεμένει, ἱερῶν: portus, forum, fontes, lucos, templa. Aristides loquens de Roma, istas. γυμνάσιον, κρητῶν, πορῶν, ἀγορῶν, ἱερῶν, δὲ δ' ἀκαλαίων: gymnasia, fontes, porticus, templa, officinas, scholas. C Eisdem ferè numerat loquens de Smyrna. Philo de opificio mundi istas, ἱερὰ, γυμνάσια, πορῶν, ἀγορὰς, λιμένας, νεώστια, κρητῶν, τεμένει, ἀειδίματ'. Consentiant ista omnia cum partibus, quas suæ urbi dat Virgilius. Plutarchus in comparatione ignis & aquæ laudat eam urbem, quæ non egeat ἑξωθεν συμμάχων: externis auxilijs.

13. QVALIS APES] Omnia, quæ hîc de apibus, iam Poëta lib. 4. G. & ego ibi. Ideo hîc tantum signabo loca. De studio illarum, quod hîc attingit, lege quæ ad illud, Namque alia victu inuigilant. Item quæ ad illud, amor vrget habendi. & adicere locum Plu-

- 445^a Lucus in vrbe fuit media, lætissimus umbra,
Quo primùm iactari vndis & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi, sic nam fore bello
Egregiam & facilem victu per sæcula gentem.
- 450 Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine Diuæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Ære trabes, foribus cardo stridebat ahenis.
- ^b Hoc primùm in luco noua res oblata timorem
- 455 Lenijt: hîc primùm Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.

ARGUMENTVM.

Videt Æneas iam propius quod omen Pœni habuerint ad urbem condendam. Aggreditur deinde Poëta fictionem, qua nulla aptior ad stuporē Æneæ, salutemque sperandā.

A tarchi ἐν ἑποικίᾳ. & Nazianzeni orat. 43. & Cyrilli in præfatione ad Ionam prophetam. & Nonni lib. 5. Dionysiac. loquentis de Aristæo. De tempore, quo exeunt ad partum, nam etiam hoc hîc attingit, cum ait, æstate noua, vide in illis, vbi pulsam hyemem sol aureus egit, &c. De fœtibus apum, vide ad illud, folijs natos, & suauibus herbis

Ore legunt.
De cellis illarum fatis fusè, vbi in eo libro nominat caueas. Demum de oneribus, de punitione fucorum, & cur hi ignaui, de thymo quo delectantur, fatis ibi multa.

14. RURA] Aphæresis à voce Græca ἄρρη. Ita Scruuius, & alij. Pari cum Poëta modulo Claudian. Rura, que vox. 2. Rap.

Huc elapsa cohors gaudet per florea rura.

15. GENTIS] Homerus sæpe ἔθνη γένων, γένεον, Gens de au. κληῶν, κληῶν: Gentes anserum, gryum, cynorum, bus. apum.

16. STIPANT] Nam quò densius & stipatius Mellis per. mel, eo laudabilius; imò hæc vltima mellis perfe- fectione vlt. ctio, ad quam veluti per gradus venit. Plinius lib. 11. cap. 13. Est autem initio mel, vt aqua dilutum, & primis diebus feruet, vt mustum, si que purgat. Vicefimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, que serioris ipsius spuma concrefcit. Bene ergo, stipant & densant mella liquentia, id est, liquida. Alij liquentia accipiunt, id est, pura. Possunt, nam 4. G.

— alia purissima mella

Stipant.

17. AGMINE FACTO] Plinius dicto loco hunc apium impetum explicat verbo aggredi.

18. IGNAVVM FUCOS PECVS] Sustinet fucus Fucus po. imaginem ignaui, quam rem attingit Pierius, sed ignauo. nulla re exornat, præterquam loco isto Virgiliano. Adiuuge quæ ego latè. 4. G. & præterea Platonem, lib. 8. Polit. atque Hesiodum in erg. vterque enim, ille consumptores facultatum, hic homines pigros, comparat cum fucis.

19. SVRGVNT] Creberrimum in ædificijs. Exempla in vno Virgilio multa. In quo sunt: assurgunt turres, surgentem arcem Carthaginiæ, surgent mentia. Neque abijt, surgere regna. Ita Propertius, confurgit murus. Et Tibullus, Exsurgunt oppida muris. Sed istæ notuæ in alijs obuia.

EXPLICATIO.

^a SENTENTIA est, fuisse in media vrbe lucum, & in luco conditum ab Didone templum in honorem Iunonis, adhibetque rationem, cur eò loci

loci templum conderetur, potius, quàm alio, quia videlicet Pœni, inuento ibi ab monstrante Iunone equino capite, hoc pro omine sumserunt: putarunt quippe non immerito prædici ab militari fera æternam fore & perpetuò vigentem illius populi virtutem. Hanc sententiam vide vt exornet. De luco, vmbra latissimus, vocæ propria luci commendatio. Inuentum caput vocat signum, ac ne dubios relinquat, mox explicat caput acris equi. Verbum monstrarat signatum est. Ait, gentem illam fore bello egregiam, quæ vox nemini expensa. Itaque non, præclaram, dixit, non obuium aliud, sed egregiam, vt quibus caput apparuit equini gregis. Cum ait facilem victu gentem explica, facilem victoriis, sed de hoc postea. Ait condebat, quia cœptum templum, non perfectum. Iam vide, vt templum exornet à circumstantijs, à magnitudine, nam ingens: ab duplici opulentiâ, nam ibi & dona Deæ, & numen Deæ, ac præsentia: ab structura, nam ad templum aditus erat per gradus quosdam, & trabes nexæ erant: à materia, nam ærea erant limina, trabes nexæ ære, cardo stridebat ahenis foribus.

^b Inferit Poëta id, quod ad historiam poeticam festiuissimum est; & quod ad excitandos affectus vehementissimum. Quis enim non festiuissimè delectetur in historia, quæ sequitur? qui non Æneæ animus vehementissimè commouetur, cum videat res Troianas adeo per orbem celebrari, vt eas adhuc recentes coleret ciuitas posita in media barbaria, & tanto interuallo distita ab Asia? Expende argumentum à contrarijs, videlicet timore, & spe. & ab consequentibus, nam pulso timore, & spe affulgente, sequatur necesse est audacia, & confidentia. Ideo ausus, ideo considerare. Illud afflictis rebus est, non in tertio, sed in extremo casu: rectè enim hîc Scruuius subaudit, &c.

NOTÆ.

I. LVCVS IN VRBE, &c.] Ad morem, quo Luci olim aut in ipsis urbibus, aut iuxta illas, inuicibus.

Lucar, quid. pertinet Plutarchi locus in Problem. hic: Cur, quod impenditur in spectacula, lucar vocant? An quidd multa sint sylua circa urbem dicata Dijs, quas appellant lucos: & qui ab eis capiebatur redditus, in spectacula insumebatur? Porro in vulgatis malè legitur, πολλά ἐστὶν ἀλλα, cum legendum sit, πολλά ἐστὶν ἀλοι. Lege Leopardum lib. 7. Emend. c. 17. Redeo. Ad eundem morem faciunt, quæ de vrbe Troia scribit Strabo, & ego alibi affero. De more, quo templa in medijs lucis, alibi loquor. Hîc rationem huius superstitionis accipe. Cum tota illa gentilium religio mista esset mille impudicijs, prætextu factorum itationisque ad templa, mille spurcijs inquinabantur in nemotibus, præsentibus latebris occasione. Hanc rationem fatis indicat Philo lib. 2. de Monarchia, cum dicat in ambitu templi Hierosolymitani nullum fuisse lucum, quia condensa syluarum maleficijs conueniunt. Subiicit alia in hanc sententiam.

2. CAPVT ACRI EQVI] De historia hac Iustinus lib. 18. In primis fundamentis caput bubulum inuentum est, quod auspicium quidem fructuosa terra, sed laboriosa, perpetuòque serue urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. ibi quoque caput equi reperiunt, bellicosum potentemque populum futurum significans, vbi auspicatam sedem dedit. Eadem scribunt Scruuius, & Eustathius in Dionys. Ex hac historia monet Cælius lib. 18. c. 38. Carthagine olim dictam Caccabem, Κακκάβην, quod lingua Punica si-

Carthago dicta olim Caccabe.

gnificat equinum caput. Addit Eustathius in Dionys. Afrum, vna cum equino capite repertam quoque palmam, quo omine firmati Punici ibi ciuitatem construxerunt. Cui consentit nota Vrsini asserentis, exflare apud se numisma argenteum Punicis litteris notatum, in cuius altera parte equi caput, & palma percussa esset.

3. SIC NAM FORE BELLO EGREGIAM] Nā videlicet θυμοειδής, καὶ πολεμικὸν, καὶ ἄριστον ἐπιπέδον ἐστίν. Agnosce, verba Plutarchi ἐν ῥωμα. id est, est equus animosum animal, bellicosum, Martium. Sed de hac re Equi caput vltim in lo. in 3. Æn. Scias hîc tamen discrimen: nam si equi caput videretur in somnis, significabat δειδέαν, καὶ τάλαιπωλεον, teste Artemid. lib. 1. c. 39. id est, seruitutem, & miseriam. Additque cap. 21. eiusdem libri eadem mala portendi homini somnianti habere σεπτήχας ἰσπείας, pilos equinos. Quia verò inuento equi capite egregia fore bello ciuitas putabatur, dixit Ap- Carthago cōdita Deorum oraculum. rianus ἐν λιβυκ. vbi mentio est Carthaginiæ. πόλιος λι. ἄνεμος ἔσθ' ἑὸν σωφισμένους • vrbis Deorum oraculis condita.

4. FACILEM VICTV] Locus difficilis, cuius triplex explicatio. Sunt qui ex historia Iustini, quam attuli, explicant, Carthaginem fore bello egregiam, sed tandem vincendam. & in primo aiunt allusum ad caput equi, in altero ad caput bouis. Nequit vera esse hæc explicatio. Nam quæ egregia bello, si vincenda? Deinde, quæ Iuno tutelaris Dea animos illis faceret? imo iniiceret desperationem. Tertio, cum Virgilius nihil de boue meminerit, tantum de equo, nōnne iniuste traducitur ad bouis significata? Quarto, Silius lib. 2. Poëtam imitans nihil tale commeminit: ait enim:

Ostant caput effossa tellure repertum
Bellatoris equi, atque omer clamore saluant.

Progredior ad alteram illorum explicationem, qui aiunt capiendum Poëtam de victus ratione, vt dicat, Carthaginem fore bello egregiam, & frugum fertilitate abundantem, ad eum modum, quo Homerus dixit, Odyss. 4.

— βίση βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν,
— Facillimus victus est hominibus.

Dij etiam eodem lib. elogio quodam dicuntur βεβαίοντες, facile viuentes. In hanc multi inclinant: Interque illos Donatus, & Scruuius, cuius hæc sunt: Facilem autem, copiosam, diuitem: Terentius, quam vos facillimè agitis. Exit ergo iuxta hos, facilis victu, id est, facilis alimoniam, cibo, victitandi ratione. Displicet admodum ista explicatio, nam cum bello, victorijs, armis, quid cibus, alimonia, victus? Atque, vt ego puto, hæc explicatio tantum suscepta est à videtibus non posse se hæere primæ. Nec me mouet, dici à Seneca epist. 90. Sapiēs facilis victu fuit. id est, alimonia. Nam non ideo sequitur, sumi eam ita à Virgilio. Itaque his relictis hæreo tertie explicationi sequutus Hortensium, & Germanum, viros doctissimi- mos, quorum prior ita ait: victu ad vincendum, significato actiuo. posterior, Nescio, an cum interpretibus hic ad δμοσιον referri oporteat, viuendi, & commearis commoditatem: nam si, victu, accipiamus actiuè, sententia præcedenti clausula defenditur, sic nam fore bello egregiam, vt Carthaginem victorijs insignem, & vinctivam, & vinctivam intelligamus. Sed hæc explicatio præcipuè niti- tur his auctoribus (sunt hi non pauci, nec leuis auctoritatis) qui excludunt hæc, quæ vulgo dicuntur supina vltima. & qui admittunt, dant illis sepius- mē actionem. Sed de hac re, ne repetam, quæ alij, vide diligentem verè operam docti viri lib. 3. Minerva. cap. 9. vbi multa exemplorum varietate, & vi rationum efficit, has voces tantum esse nomina,

Supina vltima nulla sunt.

non supina, & illarum plurimas habere veram a-

5. PER SÆCVLA] Pati forma Quintilian. declam. 268. Pugnant inter se, atque dissentiunt, & perpetuam hanc per secula litem trahunt.

6 OPVLENTVM] Tacitus de templo Hierosolymorum, immenso opulentia.

7. ÆREA] Seruius sic scribit: ærea ideo limina vel quod ex magis in usu veteres habebant, vel quod religioni magis apta est hæc materies. denique flamen Dialis æreis cultris rondebatur. Seruium hoc de religione iuuat.

Nota Florent. Christiani in Lysistratam Aristophan. am. Deorum aula & domicilia dicta sunt Chalcidica, ab ære. Aufonius, caeleste ædificium dixit Chalcidicum. Homerus, χαλκίδαίς δᾶ. Ait hanc vocem restituendam Anobio & Vitruvio: in utroque enim deformata vox, nam in Christiano chalcidicum legitur, in gentili lausidicum, & in utroque legendum Chalcidicum. Sed pergo. Aliam causam colligas ex Cælio lib. 19. c. 10. videlicet propter æternitatem huius metalli, quoniam, ut inquit Porphyrio, æris metallum rubigine non consumitur. Inde Horatius exaggerans, Diducis que iugo cogit ab æreo.

& Demosthenes de falsâ legat. Minerua: statua factam Atheniensibus in monumentum victoriæ ait fuisse χαλκίδαίς, æream. Limina ergo ærea, ut perducent. Et quidem, cum æs habeat vim medicam contra vulnera, ut ex Aristotele probat Cælius lib. 29. c. 6. & ex attributo: nam ideo Homerus vocat δίνωρα, quasi bene afficiens viros; cur non etiam contra rubiginem, & tempestatem? Certè Herodotus lib. 1. templum Beli χαλκίδαίς vocat, quod portæ in illo æræ. Idem Babylonis portas centum χαλκίδαίς fuisse dicit. Sunt tamen, qui in Virgilio per ærea limina capiant ferrea. Id si est verum (quod tamen non cogit necessitas) defendi poterit his, quæ de etymo χαλκίδαίς scribit Cælius lib. 19. c. 10. Ærea limina gradibus sunt, limina habentia gradus æreos.

8. GRADIBVS SVRGEBANT LIMINA] Ex more vetere, quo magnificentissima templa gradus habuere, quibus ad illa ascenderetur. Vitruuius lib. 3. c. 2. Matres enim familiarum, cum ad supplicationem gradibus ascendunt, &c. Facit enim ad maiestatem templi, ut à cetero vrbis solo exstet. Legè Philandrum in adductum locum Vitruu. Apuleius lib. 11. Ex osculatis vestigiis Deæ, quæ gradibus templi hærebat argento formata. Idem mos seruatus in domibus priuatis. Virgilius lib. 3. Georg.

—grauido superant vix vberè limen. Hunc morem agnoscit Passerarius ex illo Propertij lib. 1. eleg. 16. vbi loquens cum ianua:

At tibi sepe nouo dedaxi carmina versu, Osculæque impressis nixa dedi gradibus, & ex illo eiusdem eleg. 14.

Illæ neque Arabium meruit conscendere limen.

9. TRABES] Vbi hæc? & quis illis locus, cum hinc omnia esse ærea athenæaque dicatur? Refero ad portas templi, vel potius ad postes portarum, qui ex trabibus illigatis innexisque ære. Vel tu mihi indica, vbi essent hæc trabes? nam si ad reliquum opificium templi referas, vix credam, cum Poeta tantum occupatus sit in ornando limine. De attributo nexæ, admonet Seruius legi à multis nixa. iuxta illud Varonis: Trifulta fores pessulis librata debiscunt, graues atque innixa in cardinum cardos turbines.

10 FORIBVS CARDO STRIDEBAT ÆREIS] Ait Seruius, restulisse hoc Virgilium ad suum

Aes religio- ni feruit.

Chalcidica ædificia Deorum.

Aes habet vim medicam.

Templa o- lim cum gra- dibus.

tempus, quo cautum erat post proditum à Tarpeia Virgine Capitolium, ut ærei cardines fierent, quo stridor sonantiùs audiretur, neque esset locus infidiis. Firmari hæc possunt verbis Virgilij in Cic.

Quam simul Ogygij Phœnicis filia Charme Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi Marmoreo æratis stridens in limine cardo) Corripit extemplo fessam languore puellam.

Proserpina quoque apud Claudianum. i. Rap. hoc signo excitatur ab opere, cui incumbebat.

—sed cardine verso Sensit adesse Deas, imperfectumque laborem Deserit.

Seruij quoque sententiam iuuat, quæ Eustathius, quæ ex illo Spondanus, inter metalla æs soni esse maximam. & ideo ab Homero. 5. Il. vocem æream dari Iunoni, quò longè latèque audiretur. Calpurnius declam. 4. dixit ferrati postis stridor excitat. Traduci isti omnes ad morem alium possunt. Obseruat enim Seruius, alij etiam, ianuas domorum foras, non intro aperti solitas, & inde dictas fores. Tum itaque, qui foras prodibant, priùs crepitu quodam significabant se velle exire, ne, cum fores aperirentur, laderentur ij, qui fortè viam præteribant. Inde itaque hic stridor Virgilij, & aliorum. & quidem in Terentio, cum quis domo exit, aut ingreditur, fores crepant, in quibus non semper æs. Et Propertius lib. 4. eleg. 9. nulla facta æris mentione, tamen ait: Cum subito rauici sonuerunt cardine postes, Et leuia ad primos murmura facta laros.

Vbi videtur abesse æs. nam si illud, non certè esset murmur leue.

11. HOC PRIMVM IN LVCO] Qui in lucò? nonne in templo? Morem attingit, quo veteres in ipsis adhuc vrbibus lucum formabant, circum Deorum templa, quo mortalibus maiorem religionem incurrerent numinis in tenebris lucorum latentis. Hic autem res ipsa opportunitatem dedit, nam pars luci excisa est ad templum, pars seruata, quæ templum ambiret. Igitur ab lucò, quo templum cingebatur, templum ipsum vocat lucum. Ita in. 6.

Iam subeunt Triuia lucos, atque aurea recta. Strabo quoque scribit, nullum templum veteribus fuisse absque lucò. & signatè lib. 6. vnius meminit. Vbi ait Polyta Vlyssis locio dicatum sacellum prope Temessam, ἀγχιελαϊσσι σιωνοπέε, constum oleastris: Philostratus in Heroicis loquens de templo quodam Hellepontiorum, τὰ δὲ δῶρα, οἷς κειόμενται κύκλω τὸ ἱερὸν ἄρβωρες, quibus in vrbem templum exornatum. Cedrenus coniunctim ait ἱερὰ καὶ τεμένη sacra à Numa Rege. Hinc ego credo natum, ut Dij esse in lucis frequenter dicantur, & ibi habitare. Plinius in Paneg. Inter hæc pia mente adire lucos, & occurfare numinibus. Seneca epist. 41. Illa proceritas syluæ, & secretum loci, & admiratio vmbra, tam densa atque continua, fidem tibi numinis facit. Facile enim fuit Deos ex templis ad lucos proximos euagari. Lucum sacrum scribit Lucan. lib. 3. ab illis,

Lucus erat longo nunquam violatus ab æno, &c. & Statius 4. Theb.

Sylua capax æui, validaque incurua senectæ, Tu reliqua.

12. LENIT] Pro minuit. Ut Horatius od. 77. lib. 1. lenire clamorem, & Terent. i. lenire miseriam. & Ouidius, tempus lenit odium, eo versu:

Leniat aut odium tempus & hora meum. ita Mich. Brutus.

1. lenire clamorem, & Terent. i. lenire miseriam. & Ouidius, tempus lenit odium, eo versu:

Leniat aut odium tempus & hora meum. ita Mich. Brutus.

ita Mich. Brutus.

ita Mich. Brutus.

Cardines portarum ret.

Aerea vox.

Ianua domorum foras aperta solita.

Luci iuxta tēpla Deorum.

Dij in lucis.

Lenio pro minuo.

a Namque

a Namque sub ingenti lustrat dum singula templo Reginam opperens: dum quæ fortuna sit vrbis, Artificumque manus inter se, operumque laborem 460 Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnâs, Bellaque iam fama totum vulgata per orbem: Attidem, Priamumque, & sæuum ambobus Achillem. b Constitit; & lacrymans, Quis iam locus, inquit, Achate, QVÆ REGIO in terris nostri non plena laboris? 465 En Priamus: SVNT hinc etiam sua præmia laudi, SVNT lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt. Solue metus: FERET hæc aliquam tibi fama salutem. c Sic ait, atque animum PICTVRA pascitinani, Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.

ARGVMENTVM.

Videt enim Æneas Troiana bella in templo Didonis affabre depicta, admiscetur varij affectus.

EXPLICATIO.

Affert causam spei, nam hæc affulsit visis Troianis pugnis. In verbo lustrat, agnosce virum attentissimum intensissimumque ad omnia collustranda, ut esse peregrini solent. frigeret hic, videt, cernit, aspicit, & similis farrago. Ideo lustrat singula. Ait ingenti templo sibi confusus, nam supra, hic templum Iunoni ingens &c. Illud Reginam opperens est, exspectans, sed noluit hoc (ait Scal.) quia humile. Opperiebatur verò Reginam, quia quærebat occasionem illius videndæ. Pergit. Dum miratur, quæ sit fortuna vrbis. Id est, dum miratur, quæ felicitas, quæ incrementa, quibus initiis peruenerit ad magnam amplitudinem: omnia quippe pictura ostendebat. dum miratur manus artificum, id est, quam egregia esset pictura, manûque artificium, & labor operum. Ecce autem dum picturas templi perlustrat, incidit in res Troianas, videt pugnâs Iliacas, hæcque ex ordine, fortasse à raptu Helenæ, vel ab aduentu nauium Græcorum cõtra Troiam. Videt bella vulgata per totum orbem, quia Europa (ait Seruius) bellum intulit, passâ est Asia, Africa iam depingit. Videt Attidem, id est, Agamemnonem, & Priamum, atque etiam Achillem sæuum ram Agamemnoni, quam Priamo, vtrique enim hostis fuit acerrimus, primo ex intestina discordia, alteri ex belli iure.

b Hæc Æneas ut vidit, constitit firmans gressum, ut in re subita. & fluxere præ gaudio lacrymæ. & statim ad Achatem, Vides (inquit) Priamum, vides ut non desint præmia nostræ laudi, sunt quippe res nostræ venerationi ipsis etiam barbaris. sunt lacrymæ rerum, id est, nostræ calamitates ad lacrymas illos excitant, explicatoribus Iulio Scal. & Turnebo. & mortalia id est, summè aduersa; vtrique epavit iustitiam, tangunt affectumque mentem illorum etiam, qui sunt in extremo orbe. Inde colligit solue metus, quia vbi virtus præmium habet, vbi aduersa miserationem, deponi metus potest. Ab hac fama & notitia rerum nostrarum ne dubita de salute. Omnis quippe Æncæ metus, ut ex superioribus patet, pendebat à moribus Astorum, quos immanes esse putabat: hunc metum illi admittit contemplatio picturæ. Nam qui bella de-

A pingunt, videntur eo ipso & virtutem diligere, & tangi miseratione. Itaque duo tangit in Pœnis, & virtutis studium, & pietatis affectum: illud in gestis ducum depictis, hunc in miseratione & lacrymis.

c Hæc ut dixit, statim se ad picturam conuertit, quam inanem vocat, ut carentem anima. Versus sequens, multa gemens, &c. habet ætiologiam. ad multos enim & crebros gemitus necesse est sequatur largum flumen lacrymarum. Præterea coniungit hæc duo, nam gemitus heroem decet, lacrymæ piùm. Est hæc multa gemens Græca constructio. Latine dicat, gemens multis, aut, gemens ad multa quæ videbat, nam Græcè ἄν subaudiunt.

NOTÆ.

1. DVm QVÆ FORTVNA SIT VRBI] Mihi persuasi sententiam esse referendam ad picturam, quæ erat in templo, non ad vrbem & machinam ædificiorum. Adiungam rationes, nam locus difficilis est. Primò vrbem iam longa narratione profectus fuerat Æneas, ab illis verbis, Miratur molem Æneas, &c. non est autem moris Virgiliani iterum ad eandem rem recurrere: hoc enim faceret Poëta è vulgo. Deinde, credibile est celebratas picturam non solum peregrinas res Troianorum, sed etiam proprias Pœnorum, imò has potiore iure, videntur fugam Didonis, repertum equi caput, sectum corium, & alia huiusmodi. Atque adeo, miratur, quæ sit vrbis fortuna, erit, miratur euentus, quibus ea vrbis excreuerit, quos euentus pictura representabat. Tertio, nisi ita accipias ineptus erit Poëta, nam Æneas sub ingenti templo, quid de vrbis fortuna mirareretur? Ad probandam rem eandem pertinent vnicè quæ sequentes Notæ.

2. ARTIFICVM QVÆ MANVS] Hic manus pro pictura accipitur, ad eundem modum, quo laudantes imaginem aliquam factam penicillo, & bonis coloribus, solemus dicere, illam esse egregiam manum. Itaque apage, ut putes hinc manus artificum esse, manus illas, quibus saxa cæduntur, aptantur, poliuantur. Id fenseram, priùs quàm vidissem notam Robertelli in verba hæc, artificum manus, qua ait: Pland voluit significare Virgilius antiquitatem picturæ. Nollem diceret, antiquitatem. Redeo. Propertius quoque li. 3. ita accepit hanc vocem cum scripsit,

Me cerret abulo capient mea limina picta, Sive ebore exacta, seu magis ære manus.

Prome quoque est Germanus, adducens locum hunc

Prome quoque est Germanus, adducens locum hunc

Prome quoque est Germanus, adducens locum hunc

Prome quoque est Germanus, adducens locum hunc

hunc Propertij ad hunc locum, frustra facturus, nisi manus in Virgilio de pictura caperetur. Passeratus illud Propertij lib. 1. eleg. 15.

externos manibus componere crines, explicat: manibus, arce, & cura. & ad id probandum subiicit versum Virgilij, in quo sum. Antonius etiam artificis manus dixit eodem sensu, quo Virgilius. Antiquus ille Aristes in historia de 72. interpretibus, describens mensam, ita ait: Pedes in liliorum figuras expresserat artificis manus. ita ille picturam expressit.

Opus de pictura.

3. OPERVM QVE LABOREM] Opus de pictura dicitur. Plinius lib. 35. c. 10. de Apelle loquens, invidit mors peracta parte, nec qui succederet operi inuentus est. & de Zeuxi, superiore capite: donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digna precio permutari posse diceret. Transiit & vox ad statuarios. Strabo lib. 6. Herculem ex arte λυσιπποτρον vocat.

Troiane pugnae celebratima.

4. ILIACAS PVGNAS] Pausanias in Att. longam picturam, & vetustam exhibet in templo, vbi cum multa alia, tum etiam res Troiana celebrantur, videlicet Graeci excindentes Ilium, Ajax, Cassandra, agmen mulierum Troianarum. Vitruvius quoque lib. 7. c. 4. inter celeberrimas picturas, quae olim solerent efformari, Troianas pugnas commemorat. Philostratus in Heroicis ait, τας Τρωϊκας μάχας μεγίστας. Troiana praelia fuisse omnium maxima, & adiecti digna esse, quae omnium laudibus celebrantur.

Positua quomodo comparant.

5. ATRIDEM] Placuit haec lectio, quam & agnovisse videtur Seneca epist. 104. & firmare verborum structio, demum historia: nam & Agamemnoni & Priamo patiter perniciosus fuit Achilles, ut iam explicui. Si quis legat Atridas, placebit explicatio alia, quam iam propono. Positua apud Latinos aperte comparant, si illis adiungatur praepositio aliqua significans excellentiam, verbi gratia. Formosius praeter alios. Ita Virgilius 3. Aen.

O felix vna ante alias Priameia virgo. id est, felicior aliis. Faciunt hoc Latini imitatione Graecorum, qui dicunt, σοφός ὑπὲρ ἄλλων, pro, σοφώτερος ἄλλων. Pergo. Huic positio solent Graeci demere praepositionem, & illam subaudire. ut ἐξοχῶ παύτων, est, ἐξοχῶ ἐκ πάντων. Ergo Poeta Graecos imitatus dixit, saevum ambobus, pro saevum praeter ambobus, ut intelligat Achillem saeviosem fuisse in Troianis, Agamemnone & Menelao. Graecos imitatus est Lucretius, cum dixit, δῖα θεάων, pro, δῖα ἐν θεάων.

δῖα θεάων.

Lacrymae ex gaudio.

6. LACRYMANS] Celebrant hic interpretes lacrymas ex gaudio, nam ex hoc fonte orta Aeneae. Ex hoc affectu Homerus γόοι τέρομαι, fletu exhilaror mente. & vox Graeca, δακρυελάειν. ex hoc Aristot. 1. Rhet. in ipso luctu ac lacrymis inest quidam sensus voluptatis, cuius rei rationem statim reddit. Ad locum. & Homerus,

ὡς φάτο, τοῖς ἤ γε πᾶσιν ἐπιμυρον ὄρωε γόοιο. Sic ait, & stendi dulcedine perculit omnes. Prudentius Apoth.

Gaudia concipiunt lacrymas, dant gaudia fletum. Livijs lib. 44. manare omnibus gaudio lacryma. Quae verba habet idem scriptor etiam lib. 5. & lib. 27. effusus gaudio lacrymis. Sophocles in Elect. χαρὰ ἢ πικρὰ πάλιν ἔβδεν ὄμμα δακρύων. Repleo statim oculos lacrymis pro letitia. Ibidem Electra vilo Oreste fratre inducitur ἐν χαρᾷ δακρυόροισι. & choro dat γρηγορεῖ δακρυον. Aristides Orat. 2. Sacro. serm. δακρυαὸν ὄν χαρᾷ. Heliodorus lib. 10. Hist. excellentia gaudij, luctum interdum gignere solet. Praclare ergo Xenophon. lib. 7. rerum Graec. ἔτι κωνόντι ἀρα χαρὰ καὶ λήθη δακρυὰ ἐστὶ ἰτα letitiae ac merori commune quiddam sunt lacryma. Lacry-

mas ex gaudio etiam agnoscit Philo lib. de transfiguratione Abraham, & Homericum istud δακρυόεν γελῶσα, ita explicat: Cum enim incidit in animum ob insperatam aliquam felicitatem ingens letitia, nova quadam mole auget eam, ut vix capiatur a corpore, ex qua compressione manat liquor ille nominatus lacryma. In haec ego loca incidi, in alia etiam, quae nolui hic dare: nam apud Dionysium lib. 2. excitantur mulieribus lacrymae praeter letitia. & lib. 4. post auditam orationem Bruti. Apud Pindarum quoque od. 4. Pyth. Aeson flet praeter letitia agnito filio Iasone. Sicuti apud Homerum Penelope, & Vlysses Odyss. 23. & apud Cedrenum imperator Basilium, μετ' ἰδόντες δακρυον. Cyrillus Comment. in Amos. φιλεῖ δέσπαι καὶ τὰς ἀγῶν δδουμίας ἐκχέει δακρυὰ τὸ δακρυον. Omitto Terentium etiam, Catullum, Euripidem, quos alij indicant, atque etiam pugnam Spondani contra Gifanium de loco Homeri lib. 6. ll.

7. QVAE REGIO IN TERRIS] Signatissima sunt ad hunc locum verba Dionis Chrysof. orat. 33. nam de calamitatibus, quas passi sunt Troiani, ita ait, ἐχ ἡ σύμπασι χθὸν ταῖς συμφοραῖς αὐτῶν διατρυβλήται; nonne per omnem terram illorum calamitates sunt divulgatae? Aristides in Rhodiaca bellum hoc vocat ἐρρολλέμερον propter eius celebritatem. sed & argumento Virgiliano affinis locus Horatij od. 1. lib. 2. Carm.

Quis non Latino sanguine pinguior Campus sepulchris impia praelia Testatur? auditumque Medis Hesperiae sonitum ruinae? Qui gurgis? aut qua flumina lugubris Ignara belli: quod mare Daunia Non decolorauerit cades? Quae caret ora cruore nostro?

Græca quaedam carmina, quae sciens praetereo, quaeque continent Virgilianum argumentum, ita reddidit H. Steph.

Quod mare? quae tellus non praelia novit Achivum? Cimmeriam populus, Solis qui cuncta tuentis Nescius, audit nomen Troiae: audit Atlas, Cuius grande humeris incumbit pondus Olympi.

8. LAVDI] Accipe hic laudem pro rebus gestis & virtute bellica: ut in Propert. lib. 3. eleg. 14.

Quod non infames exercet corpore laudes Inter luctantes nulla puella viros. & lib. 1. eleg. 6.

Non ego sum laudi, non natus idoneus armis: Hanc me militiam fata subire volunt.

9. SVNT LACRYMAE RERVM] Locutiones istae familiares sunt Latinis: Lacryma rerum, miseria rerum, voluptates rerum. id est, res, quae afferunt lacrymas, miseria, voluptates. Graeci è contrario efferunt, & mutant locutionem. Aristophanes dixit, γρηγορεῖ ἢ νύκτων, pro νύκτες res noctiam id est, noctes. Euripid. γρηγορεῖ δὲ νύκτων, res seminarum, id est, feminae. Interdum & Latini ad horum imitationem. Plaut. Amph. res voluptatum, pro voluptatibus. & Phaedrus, res cibi pro cibo. observavit Ritterhusius.

10. FERET HÆC ALIQUAM TIBI FAMA SALVTEM] Non dissimile ab hoc illud Aristippi Socratici, quic um, facto naufragio, eiectus esset in litus Rhodiensium, ibique figuras geometricas animadvertisset, exclamasse ad comites dicitur, Viri adeste animo, atque optime sperate, nam hi chominum vestigia adesse video. Notavit Nascimb.

11. ANIMVM PICTVRA PASCIT] Ab hac forma non abit Terent. Pictura. oculos pasceret. qua vsi Cicero. 7. Verr. Symmachus lib. 2. epist. 72. & lib. 5. epist. 76. Ovid. 3. Am. eleg. 2. Lucretius lib. 1. His autoribus & aliis

Pasco de animo & oculis.

Epulae oculorum.

& alius pasco est delecto. Plautus forma alia in Pœn. A oculis epulas dare. Ammianus Doctrinam & Philosophiam vocat lib. 16. pabula. Hanc formam ad animum, uti etiam Virgilius, transfudit Cicero ad Trebat. sed quoniam avidum hominem ad has descendit epulas recepi. sic accipiam, &c. & 1. Diuinar. de anima, saturata bonarum cogitationum epulis. Plautus Aulul. libenter edi sermonem tuum: In hac forma plurimi sunt Graeci. Plato, 9. Reip. ἐστὶν ἄλλος λόγων παλιόν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐστὶν ἄλλος λόγων ὁμοῖος. Nazianzenus orat. 5. τῶν ματαίων παραμοίε ἐστὶν διάδοιαν. Neque solum ἐστὶν, sed multa alia. Nam Eurip. Phœniss. ἐλπίδες βέβαιαι φουράδας? spes pascent exules. sic, διαχῶ σε, pro,

Epulae cogitationum. Edere sermonem.

A delecto re. Plato lib. 1. de Rep. ἀναχῆ τὰ λόγων? satia re sermonis epula. atqui ἀναχῆ vox est epularum, sic παρὰ τῶν τὸ διαδόμα. Hinc illustrabis locum. 2. Geor.

—animum pascat prospectus. Non abit forma illa Martialis lib. 9. epig. 60. oculisque comedit. nec illa Accij in Athamante: Facinus oculi vescuntur tui.

Oculi comedunt, vescuntur.

12. LARGOQVE HVMECTAT FLVMINE VLV-TVM] Necessario tibi placebit Statius. 4. Theb. nam ab hac Musa,

—largiq; humectant imbribus ora.

Est etiam tacita Catulli imitatio. Hic enim ad explicandum vultum madentem fletu, dixit ore vdo. Nonster mutavit, ut vides.

- 470 a Namque videbat, vti bellantes Pergama circum Hac fugerent Graij: premeret Troiana iuventus: Hac Pryges: instaret curru cristatus Achilles. b Nec procul hinc Rhesi niucis tentoria velis Agnoscit lacrymans, primo quae prodita somno 475 Tydides multa vastabat caede cruentus! Ardentesque auertit equos in castra, priusquam Pabula gustassent Troiae, Xanthumque bibissent. c Parte alia fugiens amissis Troilus armis, Infelix puer, atque impar congressus Achilli, 480 Fertur equis, currumque haeret resupinus inani, Lora tenens tamen: huic ceruixque comaeque trahuntur Per terram, & versa puluis inscribitur hasta.

ARGVMENTVM.

Sequitur discriminatim Troiani belli descriptio, signatè fuga mutua iam Graecorum, iam Troianorum, Rhefi, & Troili caedes cum magnis affectibus.

EXPLICATIO.

a Transit ad narrationem singularium, & tota oratio continet aetiologiam gemitus & lacrymarum Aeneae. Cum ficta verò haec sint ad gratiam Troianorum, prius Graecos fugientes inducit, quam Troianos.

b Confert Poeta in versus quinque maximam partem Il. 10. vbi historia haec habetur, tragediam item Euripidis de Rhefo, quam nonnulli Sophocli attribuit. Viderit autem rationem reddere. quasi dicat, agnoscit, quia vela erant niuca. historia breuiter haec est. Rhefus Thracum Rex filius Eionci (Homerum sequor, alij filium faciunt fluminis Strymonis. Seruius, Martis & Euterpes) Troianis ad auxilium venit, cum hoc oraculo, iniunctum se fore, urbem quoque iniunctam, si equi ipsius herbam ederent intra urbem, & aquam Xanthi biberent. Cum serò accessisset, & Troiana porta essent clausae, ipse prope urbem castra constituit. Dictys lib. 2. Oen Insulam nominat, ante quam castra posuit. Rescuerunt id ex Dolone Diomedes & Vlysses, ac per somnum aggressi Rhefum, atque occidentes, equos auerterunt ad Graecorum castra. In hac historia Virgilius cum Dicty & Homero consentit. Eustathius tamen ait, Pindarum scribere, Rhefum vna die pugnasse, atque detrimenti multum Graecis intulisse.

B Tu, si placet auctorum loca conferre, vide Spondanum, 10. ll. & Philostratum in Heroicis. Haec est historia. Addam quaequam ad plenam cognitionem. Prodit, subaudi à Dolone. In illis, primo somno, excitatur affectus. vix enim degustata somni dulcedine, hostis adfuit vultu Scruuius notari, grauiorem tum somnum esse: ideo ergo prodi tunc potuerunt, quia primus somnus. Obiter disce phrasim Virgilij, somnum pro nocte capit, nam somnus primus est, nox prima. Sic 1. G. Libra die, somnisque. &c. Tydides est Diomedes à patre Tydeo. In illis, multa vastabat caede cruentus, alludit ad feras, cum seuiunt vastantque ouilia. Genitiuus Troiae esse potest vel possessionis, ut dicat pabula Troiae: vel potest signari locus, ut dicat, priusquam gustassent pabula in vrbe Troiae, & hoc malim. Et nota hanc historiam & caedem vni attribui Diomedij ex decore, non facta mentione Vlyssis, qui comes: nam prior ille, caput & princeps caedis.

c Cognosce Poeta mentem, qui in gratiam Aeneae praedicat de Graecis, quae illis inuidiam & infamiam conciliant. Supra insidias in Rhefum, nam castra prodita. nunc pugnam Achillis cum puero, quae plena dedecoris. Quid si expendas puero au daciā dari contra Achillem fortissimum? nam tamen impar est, tamen congressus. Itaque hunc facit prouocatorem. Excitat lacrymas, cum vult, Virgilius, nam quem habitus non moueat Troili? Pendebat ille ex curru, sic enim casus tulit, manibus tenebat lora, vna fortasse tantum, nam altera erat vacua amissis armis: transfixus erat hasta Achillis, cuius hasta pars illa, quae est ad σαρπητῆρα, quaeque restabat à transfixo puero, terram sulcabat: caput circa solum trahebatur, illudque vertebant comae: ipse totus erat resupinus, atque extra currum, qui

iccirco inanis,tantum inde pedes illigabantur. Puerum hoc habitu turbati equi per aciem raptabant. Vide quale esset istud spectaculum, praesertim in puero decoro,& agnosce magnum Poetam.

NOTAE.

I. HAC EVGERENT GRAII] infinita sunt Homeri loca, ad quae potuit alludere in hac Graecorum fuga; duo tantum adducam, vnum ex II. 15. alterum ex II. 18.

Στῆ δ' ἄρ' ἀναίξας, ἴδ' αὖ Τρώας, καὶ Ἀχαιοὺς, Τὸς μὲν θεομοίμενοι, τὸς δὲ κλονέοντας ὄπισθεν Ἄργεοις.

Sicut autem exurgens, viditque Troianos & Achivos, Hos quidem turbatos, illos autem turbantes a tergo Argivos.

— αὐτὰρ Ἀχαιοὶ Θεασσίοιο ἀλαλητῶ ὕφ' ἔκτορος ἀνδροφόνου φθόροντες, ἴδ' αὖτε, καὶ Ἑλλιάσαντον ἰκόντο.

— Sed Achivi Ingenti tumultu ab Hectore homicida Fugientes, ad nausque & Hellepontum venerunt. Propertius etiam de hac fuga Graecorum l. 2. eleg. 8. Viderat ille fuga tractos in litore Achivos, Feruere & Hectorea Dorica castra face.

2. PREMERET TROIANA IUVENTVS] Ego hic mitor Poetam, & laudo. Superius Achille in pictura intulit, & saevum ambobus Achillem. & iterum statim, Instaret curru cristatus Achilles. Nonne ergo oportuisset illi aliquando Hectorem opponere? sicut enim in hac pictura Phrygas Achilles agit, cur non Hektor Graecos consuluit, credo, Virgil. Poeta honori & decori Aeneae picturam contemplantis. Si enim Hectorem adhiberet, indicaret hunc Aenea fortiore, iccirco facit iuventutem Troianam in communi (nam Seruium non audio, qui ait iuventute Troiana definiti Hectorem) prementem Graecos, fugantemque ad naues. Adde in fuga nobili, qua absoluitur lib. 17. II. Illius victoriae Duces Aeneae, & Hectorem fuisse cum reliqua iuventute Troiana. Cur ergo praeferreretur Aeneae Hektor in pictura? Homericos versus ita reddebam.

Aiaces pugnam, & fulgentes ero cateruas Sustinuere diu. Troianos at ingruit horror, Aeneasque Anchisades, & maximus Hektor Insestant, vertere fugam tota agmina Graium, &c.

3. HAC PHRYGAS] Potuit hic item respicere ad multa Homeri loca, ubi inducuntur Troiani fugientes ab Achille. Lege in primis fugam illam, qua absoluitur lib. 20. II. & inchoatur lib. 21. Philostratus lib. 2. Icon. ait, solo Achillis clamore versos in fugam Troianos, ἠκλίνης τὸς Τρώας ἐν μίνον τῶ βοήσῃ. Reprehendit Dio Chrysostr. orat. 36. eos qui tam diu attenderent saltationibus Achillis, cum ille ἔτρεπε τὸς Τρώας in fugam vertit Troianos.

4. CVRRV CRISTATVS ACHILLES] Tota Homeri Ilias docet, in bello Troiano praecelaros duces in curru pugnasse. De cristis galearum alibi. Profert Seruius Homerum, qui ait, in Achillis cristis terribile quiddam fuisse.

5. PRODITA SOMNO] De hoc tempore insidiarum signatè Homerus 10. II. οἱ δ' ἐνδον καμάτω ἀδ' ἴκοντες.

Dormiebant illi defatigati labore. Loquitur de Thracibus, & Typhiodorus ait, Rhefium defectum à Thracibus, qui occisus fuerat κακῶ ὕπνω, malo somno, & δολίην ἐπὶ νύκτα. dolosa in nocte. Dictys etiam lib. 2. de hac historia loquens: fatigatis ex itineribus custodibus, & ob id somno pressis,

Virgilij prudentia. Seruij error.

A huc (scilicet Diomedes, & Vlyffes), interius progressi in ipsi tentoriis Regem interficiunt. Poeta ut altissimum & arctissimum somnum signaret, primo dixit, nam primus somnus profundissimus. inde in 2. summam quietem signaturus ait: Tempus erat quo prima quies mortalibus agris Incipit, & dono Divum gratissima serpit. Ita etiam Propertius lib. 1. eleg. 3. Qualis & accubuit primo Cepheia somno.

6. TYRIDES] Lege Plutarchum in praecipis gerendae Reip. ubi, ut doceat, qui deligendi sint ad id, quod quisque possit praestare, pro exemplo adducit Diomedem, qui ad speculandum non fortes sibi socios assumpsit: sed prudentissimum Vlyffem.

7. MVLTA VASTABAT CAEDE CRVENTVS] versus, quibus Homerus 10. II. hanc caedem Diomedis extulit, hi sunt. Ὡς δὲ λέων μύλοισιν ἀσημάτοισιν ἐπελθὼν Ἀργεοὺς, ἢ οἴεσι παρὰ φρονέον ἐνορέσῃ. Ὡς μὲν ὅρ' ἴνας ἀνδραε ἐπάχετο Τυδίδ' ὕδ'.

Sicut autem leo pennis incustoditis superueniens, Capris vel ouibus mala machinans irruit. Sic quidem Thracas viros aggrediebatur Tydei filius.

8. ARDENTES] Refert hoc Germanus ad generositatem & θυμὸν equorum, non ad candorem, & velocitatem, ut Seruius, suffragante eodem Vate. 3. G. — aequè iuvenemque magistri Exquirunt, calidumque animis & cursibus acrem. & in 8. de Camilla: pernicibus ignea plantis. Sed nescio, cur explodatur Seruius in eo, quod pertinet ad velocitatem, nam adducta exempla hanc quoque indicant. Itaque per odorem intelligitur & generositas, & velocitas, candor minimè.

9. AVERTIT EQVOS IN CASTRA] Contulit in hac verba duos Homeri versus. Καρπαλίμως δ' ἴκων ἐπεβήσατο, κόπιε δ' Ὀδυσσεὺς Τέξω. τοὶ δ' ἐπίτολο θοὰς ἐπὶ ἴνας Ἀχαιῶν. Confestim autē equos ascendit, verberabat autē Vlyffes. Ἀχαιοὶ βὲνδ' ὑλάbant celeres ad ναυὰς Ἀχαιοῶν.

Desideres hic Homeri iudicium, qui volantes equos inducit ad castra hostilia, cum reniti potius debuissent, & ire inuiti. Est enim hoc animal ita imperio dominorum assuetum, ut plerumque in historiis legerimus, aegre illud diuelli à primis dominis: Quod si aliquando, certè potuit contingere in his equis Rhefi, quibus inerat fatalis quadam virtus. Hoc praecauens Virg. tantum dixit auertit, in quo vsu Catullum habuit ante oculos,

Auratam optantes Colchis auertere pellem. Ergo auertit equos est, intercepti.

10. PRIVS QVAM PABVLA GVSTASSENT TROIÆ, &c.] Huius rei Homerus non meminit, interpretes tamen eius adducit hanc historiae partem. χρησμὸς γὰρ εἶδ' ὄσο ἀπὸ θασσιν, ὅτι εἰ αὐτὸς γασσεται τὸ ὕδ' αὖ, καὶ οἱ ἴκωνοι αὐτῶ τὸ Σκαμάνδρου πῖσι, καὶ τῆς αὐτῶν νομῆς, ἀκαταμάχῃτ' ἔσσι εἰς τὸ πάντες.

Aiunt illum accepisse oraculum, uti omnino iniuctus foret, Rhefi orati si & ipse aquam gustaret, & eius equi ex Scamandro biberent, & inibi pascerentur. Seruius, non ipsum Rhefium iniuctum fore, sed Troiam perire non posse, ait, si equi & Troiae pabulum, & Xanthi aquas gustassent: à qua re (ait) pendebant fata Troiana.

11. TROIIVS] De hoc satis multa Hortensius in hunc locum. Nonnulli impudicos quosdam amores cū Troilo celebrant. Adi Tetzzen in Lycophron. Guilielmum Cant. lib. 2. Nou. Lect. cap. 9. Seruium hinc, atque Hortensium, Caesium lib. 15. Lect. Antic. cap. 9. Sed hoc quidem Tzetzes ipse non credit, quod Troilus

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Troilus Troilus μελάγχρως effect, δασυζώνῃ, καὶ Ἀχιλλῆος ἐρώτων ἀνέξῃ. Itaque Troilum multi iam grandem virum describunt, & barbitio plurimo horrentem, quin Cedrenus ducem facit exercitus, vna cum Deiphobo, Paride, Lyacone. Alij iuuenem, ac pene puerum. In his est Dio Chrysostr. orat. 11. loquens enim de Achille, ita ait, καὶ Τροίλῳ τὸ δ' ἄτος δασυζώνῃ παῖς ὄν ἔτ'· atque ita interfecit est Troilus adhuc puer. & Horat. Od. 9. lib. 2. impubem Troilon. Maro quoque hic, fortasse quia ad excitandos affectus aetas haec visa est commodior. & haerere potuit verbis Dictys lib. 4. de bel. Troiano, qui ait illius aetatem fuisse admodum immaturam, & in ipsis pueritiae annis interceptam, cum iam adolefceret. illud certum, Troili mortem, vnum fuisse ex fati Troia, scribente sic Plauto Bacchid.

Illo tria audiri fuisse fata, quae illi exitio forent. Signum ex arce, si perisset: alterum est etiam Troili mors: Tertium cum porta Scaae limen saperum scinderetur. Hinc nota mentem Matonis, qui vna Troilum & Rhefum coniunxit: nam ex Rhefo quoque pendere fata Troiana Seruius mouit.

12. ATQVE IMPAR CONGRESSVS ACHILLI] signat pueri audaciam. Ad hunc locum respexit Seneca Agamen. ubi Cassandra, — te sequar nimium cido Congressu Achilli Troile.

Ausonius quoque, Hectore prostrato, nec Dijs, nec viribus aequis, Congressus perij Troilus Aecida: Raptatus bigis, fratris coniungor honori: Cuius ob exemplum nec mihi poena grauis.

Dio tamen Chrysostr. orat. 11. non ait Troilum congressum, imo factas illi insidias ab Achille, qui erat ad struendas insidias, nocturnaque incurfiones callidissimus.

13. FERTVRE QVIVS, CVRRV QVE HÆRET RESVPINVS INANI] Vide an cum hoc versu & affectibus compares, quae de Adrafo Homer. 6. II. Ἀυτὸς δ' ἐν δ' ἄροιο πῶδ' ἔσχετο ἐξ ἐκλυδῆν. Πρῆνῆς ἐρ κοίτησιν ἐπὶ Σῆμα. Ipse autem ex curru iuxta rotam deuolutus est In pulueribus pronus in eos.

14. RESVPINVS] Videtur vox posita pro simplici supinus. Ita Attius Antigona: Quid agis? perturbas rem omnem, ac resupinas soror. & Propertius lib. 4. eleg. 9. Nec mora cum rotas resupinat Cynthia valvas.

15. LORA TENENS TAMEN] Vide pueri virtutem indigni qui moreretur, nam post mortem praebet virtutis documenta, quae potest. Non alienum ab hac Troili historia prouerbiale illud, μὴ θύγῃς ἠλίω

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

A παιδίον ἀπειρῶ ὄν: Ne frena tractes inscius cum sis puer. Cum quo quadrat historia Phaethontis apud Ouidium, apud quem Sol daturus lora puero, Magna peris Phaethon, &c. Monet Iunius cent. 5. prouerb. 49. Graecam parœmiam, quam attuli, sumptam è tragœdia aliqua, ubi pater deprecatur filium Phaethontem abstineat ab curru Solis, adducitque quæpiam ex Clemente lib. 3. Pedag. ad hanc rem. Lege illum, & Heruetum in Collect. ad Clementem.

16. CERVIX QVE COMÆ QVE TRA HVNT V R P E R T E R R A M] Est hoc quod de gigantibus victis Pindarus od. 1. Nem. φασίμην γαῖαν πεφύρασθαι: illustrem comam puluere commiscentes. Quod Homerus de Euphorbo occiso à Menelao, lib. 17. II. αἰμασι οἱ δ' ὄνθ' ὀϊμαὶ χαλεπῶσιν ὀμείη. Quod de Patroclo Propertius, lib. 2. eleg. 8.

Viderat informem multa Patroclon arena Porrectum, & sparsus caede iacere comas. Est etiam in Philone, lib. de agricultura locus similimus Virgiliano, πολλὰ δὲ δ' ἐπὶ τῶς ἐδάσει, &c. adducam tantum Latina: saepe autem pedibus in curru harenis raptatur supinus, & tractum in orbita caput, cervicemque & humeros sauciatur: Deinde huc illucque distractus, & illisus omnibus passim obiacentibus miserrimo genere mortis extinguitur.

17. VERSA] Per versam hastam intelligo ἑυρωτήρα, & vocem deduco non à ferro cum Seruio, sed ab auerto, ut supra de Aeolo, conuersa cuspide. & Poeta quidem omnino videtur alludere ad prouerbium, stylum vertere iudicio Corradi. De hasta porro Achillis, qua hic transfixus Troilus, multa veteres. Nunc mihi Philostratus ante oculos, qui in heroicis illam fuisse describit. Lignum eius facit ἀεὶ τῆς μελίας, ex fraxino. Sed vestitum orichalco, atque, ἔτω τι ἑρῶ μιν, ὡς μὴ δ' ἂν κλαδῆναι: Ita validum, ut minimè frangi posset. Accedebat ex orichalco ita magnus nitor, ut ἀπ' αὐτῆ ἀσπίπτου ἐκπύπτῃ, tota fulgurans incideret. Innuat quiddam apprensus instar fulguris. Hæc de ligno, quid de cuspide? τὸ δὲ σῆμα τῆς ἀχαιῆς ἀδ' ἀμαρτῆς τε ἔσθ'· καὶ πάντος δεικνύσιν· cuspide autem os ex adamante consistare omnia, dispescere, ac penetrare.

18. INSCRIBITVR] Explica, sulcatur. est hæc vera interpretatio, non alia, quam tumuis Robortellus Seruium sequatur explicantem, inscribitur, id est, dilaceratur, nam Plautus dixit, corpus tuum virgū vltimū inscribam. & Catullus,

Nec lanæum latisculum, manisque mollicellas Iniusa turpiter tibi flagella conscribissent. Nam tamen in Plauto, & Catullo, ita accipias, sed puluerem lacerari quis vidit? Lege Scaligerum contra Seruium, lib. 4. Poët. cap. 16. Et cur obscuro Plautus, & Catullus non possunt trahi ad sulcos in illa laceratione?

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Virgilius ferat Homerum.

Ne frena tractes puer, prouerb.

Achillis hasta.

Inscribere, pro, sulcare.

- a Interea ad templum non æquæ Palladis ibant, Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
485 S V P P L I C I T E R tristes, & tunica pectora palmis.
b Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
c Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros, E X A N I M V M Q V E auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
490 Vt spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici, Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
d Se quoque principibus permixtum agnouit Achivis, Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.

• Ducit Amazonidum lunaris agmina peltis
 495 Penthesilea furens, medijsque in millibus ardet,
 Aurea subnectens exerta cingula mammae
 Bellatrix, AVDETQVE viris concurrere Virgo.

ARGUMENTVM.

Eunt Troiana foemina cum donis ad Palladem, que non ideo lesitur: Hector raptatur, venditur ab hoste patri supplicii: agnoscit se in pictura Aeneas, Memnonem, & Penthesileam.

EXPLICATIO.

AIT in summo discrimine (pergit porro pictura) Troianas foeminas confugisse ad templum Palladis, adhibetque notas foeminarum tres. Errant passis crinibus, tristis, tunc palmis pectora. Omnia ex more supplicum, nam vox suppliciter referenda est ad notam omnes: Poeta vero praclare coniunxit cum tristitia, nam non omnis tristitia simplex est. Neque hoc tantum, sed etiam peplum ferebant, quo diua esset lenior, nam proprium hoc eius donum. Vocat Palladem inquam, nam quae habita interteluria Troiae numina, Graecis fuit.

^b Est hic aversa, reuens, aspernumina, in indignansque ad preces foeminarum: cuius rei nota sunt oculi, quos enim nolimus intueri, in illos male animati sumus.

^c Procedit pictura. Vidit in parietibus templi, vti Hectorum Achilles raptaisset, vti idem hostis venderet Priamo cadaver Hectoris, idque auro. Excitatur vero hic ingens gemitus Aeneae ad visa spolia Hectoris, ad visos currus, quibus raptatus; ad visum cadaver Hectoris, qui amicus illi fuerat; demum ad visum Priamum tendentem supplices manus inermisque coram Achille, cum videlicet Priamus iuit ad castra Graecorum empturus cadaver Hectoris ab Achille. Verba illa Iliacos muros ita expendit Macrobius li. 4. Sat. egregie & breuiter Iliacos muros, id est, patria, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spacia pugnauerat. Vide etiam vti hic expendat tractum istum Nanscimbænus. Reperitio particulae vt feruit incremento doloris. Magnus enim dolor in illis, vt spolia, augetur vt currus, fit auctior vtq; ipsum corpus amici.

^d Intelligit Maro (aiunt Turnebus, Hortensius, Germanus, Nannius, Nanscimbænus, Contradus, aduocauit tot testes, vt Seruiana explicatio de proditioe eucertatur) intelligit (inquam) Aeneam fortem fuisse, & strenuum, vt qui non solum sese aduersario obiecerit in pugna, sed in illius quoque ordinibus versatus fuerit. Addit que pari laude versatum inter hostes nigrum Memnonem Aurora filium, eiusque Eoas acies. hic quippe venerat ab oriente in auxilium Troianorum contra Graecos.

^e Inter reliquos, qui egregiam operam nauarunt pro Troianis contra Graecos, fuit Penthesilea, regina Amazonum, cuius, vt aliorum ducum, in hac pictura virtus enituit. Describit vero Poeta illius arma, ardorem in bello, rationem cinctus, audaciam. Arma, nam illi & reliquis Amazonibus lunatae erant peltæ: ardorem, cum ait, medijs in millibus ardet, quibus verbis ita graphicus est Poeta, vt putem me videre infinita hominum agmina, hastarum cuspides, glandiorum mucrones, virginem vnâ circumstantes,

A à quibus illa se facile expedit, vertitque ferociter in omnem partem cum ingenti multorum clade: rationem cinctus in illis subnectens aurea cingula mammae exerta: leuam papillam intelligit, quae integra erat Amazonibus, neque adusta. Hanc autem ex more exertam habebant, id est, detestam, & nudam; fascia aut cingulum pergebat subtus illam, ideo subnectens. itaque mamma propendebat supra fasciam subtus decurrentem: audaciam demum, cum ait, audetque viris concurrere virgo.

NOTAE.

INTEREA AD TEMPLVM, &c.] Illustrabitur haec pars his quae dicam, lib. 11. vbi par omnino locus.

2. NON AEQVÆ PALLADIS] Ita hic non aquam vocat Palladem, vt in 8. Iunonem inquam. Sed cur ibant ad preces Deae iniquae & aduersantis? Attingo alibi morem gentium in placandis numinibus non modò propitiis, sed etiam infestis, ab omnibus enim metuebant. Colebant propitia numina, ne illa infensa redderentur: colebant infesta, tum vt placarentur, tum ne malum aggererent.

3. CRINIBVS ILIADIS PASSIS] Attingit morem duplicem. Foeminae passis erant crinibus & in lectu, & in precibus; hic autem Iliadas & lectuosas, & precantes, vides. Morem primum firmat Plutarchus in Priami. quarens, cur filij, cum parentes effugerunt, sint testis capitibus, filiae vero γυναικὸς καὶ φαρμάκων, καὶ τὰς κόμην λευκόμενας, nudis capitibus, & solutis comis; Ennius apud Nonium; Aegro corde, comis passis. Propertius lib. 2. eleg. 14.

Diceris effusa tu Venus ipse coma.
 Alterum Quid. 4. Fast. vbi de Claudia:
 —vultus in imagine Dinae
 Figit, & hos edit crime iacente sonos.

Poterat hic locus multis augeti, vt qui satis obuius in Graecis & Latinis. Tantum adducam locum Platonis lib. 7. leg. reprehendentis hanc mulierum ignauiam. Nam tametsi male reprehendat, est enim aequi & laudabile in extremis ad aras confugere: sed inde tamen allucet, cur Virgilius tam hic quam 12. Aenei. inducat foeminas confugientes ad facta, nunquam viros: ait itaque: Magno certe Reip. vitio dandum est, ignauie mulieres educari, vt mori ipse nolint, neque pericula subire, quod pro filiolis faciunt auiculae, contra feroces bestias ipse pugnant: sed statim ad aras templaque confugiunt, atque opinionem dant de genere hominum, esse animalium omnium ignauissimum. Locum hunc interpretes fecerunt.

4. PEREYMA] Erat vestis foeminarum, quam illae simulacris Deorum offerebant, in primis Palladi. Tria dixi, esse vestem foemineam; alterum, offerri solitam deabus; tertium, praecipue Palladi. Primum firmant Graecorum commentarij, qui ita exponunt: πέπλος ἐστὶν κελύκος γυναικῶν: peplos foeminarum est praecipue, & πέπλος ἰμάτιον, καὶ ἐνδύμα γυναικῶν: & Homerus, à quo Troianae foeminae dicuntur, ἑσθίοντες, & ἑσθίοντες, ἑσθίοντες, vnde Suidam, & Seruianum hic. Alterum interpretes Aethyly, qui nulla facta Deorum distinctione, ita ait: παρὰ τὴν ἑσθίον καὶ πέπλον, καὶ ἐνδύμα ἑσθίοντες: peplos offerebant, & illis induebat simulacra.

Apud

Apud Pausaniam lib. 6. foeminae πέπλον ὑφάμνισσι τῆς Iunonis. Hæc: contextus peplum Iunoni. Est etiam de eadem re locus figuratiuus apud eundem, lib. 5. vbi ait, apud Scillantios celebrari à matronis festa Iunonia magna celebritate, & quinto quoque anno huic Deæ peplum pertexi à sedecim foeminis. Claudianus in epichalamio Honorij Veneri dat peplum. eidem Iunior Philostratus, ait enim de Cupidine, ἐξ ἡρτίσης τῆς τῶν μητρὸς πέπλου, pendet à peplo matris. Tertium multa, Virgilius hic, Homerus. 6. Il. vbi Hecuba dedit peplum δῶρον Ἀθῆνῃ, donum Mineruæ. In Pausan. lib. 8. offertur peplum Mineruæ ab Laodice filia Agapenotis, & adhibetur inscriptio, qua Laodice ipsa restatur dedisse donum hoc Mineruæ, Λαοδίκης ἑδὲ πέπλου, ἐξ ἧς ἀπέβηκεν Ἀθῆνῃ. In Ceiri quoque Virgiliana leges versus istos.

Sed magno intexens, si fas est dicere, peplo,
 Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
 Debita cum castè soluantur dona Mineruæ.

Plautus in prologo Mercat. ait, quinto quoque anno promi & ostendi peplum Mineruæ. Versus Comici sunt:

Nec nisi quinto quoque anno posse tum visere
 Urbem, atque ex templo inde vt spectauisset peplum,
 Rus rursus confestim exigi solitum à patre.

Ad hunc locum procul dubio allusit Seruius, sententiam Plauti aucupans, non verba, ita scribens: Peplum propriè est palla picta foeminae, Mineruæ consecrata: vt Plautus, Nunquam ad ciuitatem venio, nisi cum inferitur peplum. Si hæreas Polluci, capies Poëtam non tam de veste, quam de stramento. Ait enim Graecus lib. 7. duplicem fuisse pepi vsum, & ἐνδύμα, & ἑσθίοντες, ad induendum, ad insternendum. & de extremo ita adiicit, καὶ ὅτι ἐξ ἧς ἐπιβλήμα ἑστὶν τεκμήριον ἄντρης ἐκ τῆς τῆς Ἀθῆνῶν πέπλου: & quod instratum sit ex Mineruæ peplo conici potest. Sed redeo ad Plautum, qui omnino indicat celebratam Panathenaicam, quæ, quinto quoque anno (post quatuor inquam annos) magno populi concursu Athenis fiebat in honorem Palladis. Aristides in oratione Panathenaica ad finem ita scribit, ἐργασίῃ καὶ ἡμῖν ὁ λόγος ἀντὶ τῆς πέπλου κόμης, παναθηναίων τῆς θεοῦ: hæc igitur à nobis oratio peplo insar ad ornatum pompæ Panathenææ consecrata sit. Quin virorum fuisse etiam peplum satis notum ex Callistrato in libro statuarum, vbi illum dat Narcisso, & Orpheo. Explicui pensum latius locutus de Minerua, quia rem hanc attingit Poëta. Sed placidum adiungere notas aliquas ad cognoscendam formam peplo. Erat peplum color purpureus: candidum fuisse vult Hortensius, nescio quo auctore, ego in Pausania lib. 2. scribente de donariis Iunonis, ita lego, ἑσθίοντες χρυσοῦς, καὶ πέπλος πορφύρεος, Νερωνος δὲ τὰς ἀναθήμας: corona aurea, peplos purpureus, Neronis dona. & Isidorus ita ait lib. 19. cap. 25. peplum matronale palium ex purpura signatum. Pergo ad alia. Erat peplus ad pedes demissus. Idco Homerus ἑσθίοντες vocat foeminas à profundo, id est, demisso, peplo. & ἐλευσιπέπλος, quod ita esset demissus, vt terram quoque attingeret, & traheretur: quas voces commentarij Graecorum explicantes ita: οἰς ἔχουσιν ἑσθίοντες πεπλος καὶ καθήμενους εἰς ἄκρον ποδῶν: quod peplos haberent circum extensos, demissosque ad summos pedes. Ideo fortasse Homerus de peplo, qui oblatu Palladi, μέγιστος, maximus. Quæ hæc magnitudo, nisi demissio ad pedes? Callistratus in statua Orphei, πέπλος καὶ ἑσθίοντες εἰς σφύρα κατῆκε: peplos per dorsum demissus ad talos pertinebat. Hoc idem satis indicat Claudianus, qui de Venere iter parante, ita ait,

Et crines festina ligat, peplumque flutem
 Alleuat.

A Accingens enim se ad viam, alleuauit peplum, qui prius fluxerat. Quid verò habuit peplus in fimbria? Audi Isidorum: Cuius fimbriae aurei staminis summitate resplendent. Hortensius nullo loci discrimine ait fuisse distinctum clauis aureis. sed præcipua pars formæ posita in varietate. Ab Homero 6. Il. peplo dicuntur παραπίνδατος, variè picti. & de peplo Palladi oblato, καλλίστος ποικιλίασιν, pulcherrimus variegationibus. Plato in Euryphrone. καὶ δὴ καὶ τοῖς μεγάλτοις παναθηναίοις ὁ πέπλος μέγιστος τοῦτον ποικιλμάτων ἀνάγειται εἰς τὴν ἀρόπολιν: magnis panathenais deportatur in arcem peplus talium varietatum plenus. Seruius hic: peplum palla picta. sed quæ istæ picturæ & varietates? Binæ, ὁ lector. Nam vel Palladis res gesta, vel viro- rum fortium in peplo historia pingebantur. De Pallade Virgilius in Ceiri,

Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnae,
 Magna Giganteis ornantur pepla trophæis,
 Horrida sanguineo pinguntur prælia succo.

De viris fortibus auctores sunt Plutarchus, & Dioscorus. Prior in Demetrio, posterior lib. 20. dicunt de- creuisse Atheniens. vt Antigon. & Demetr. in peplo texerentur. Verba Plutarchi sunt, ἐνομαίνονται δὲ τῆς πέπλου καὶ τῆς θεῶν αὐτῶν ἐπιβλήμας. Verba Dioscori. ἐνομαίνονται αὐτῶν εἰς τὸν τῆς Ἀθῆνῶν πέπλον κατ' ἐπισημοῦ. Colligo omnia, quæ pertinent ad formam. Fuit peplus colore purpureo, demissus ad pedes, habuit in fimbria stamen aureum, totus ipse distinctus aureis clauis, fuit pictus figuris Deorum, & hominum.

5. TVNSÆ PECTORA PALMIS] Habitus lugentium, quem ex Ouidio in epistolis, ex Seneca in Troadibus, possis latè illustrare, ex mille aliis. Constructio ipsa Græca est.

6. AVERSA] Explicui, reuens & aspernans, nam Horatius od. 10. Epod.

Et illa non virilis euulatio,
 Preces & aersum ad Iouem.

& Homerus de abnuente Pallade 6. Il. ἀνείκε δὲ Παλλὰς Ἀθῆνῃ. sed potest esse explicatio alia, vt dicat simulacrum Palladis sese in partem aliam conuertisse, quod signum iratæ Deæ. Nam Suetonius Vespasiani, cap. 5. Comitia secundi consulatus inuenit Galbæ, statua Diui Iulij ad orientem sponte conuersa, inde ostentum inauspicatum Galbæ, quod quæ conuersa erat ad orientem statua, vbi erat Vespasianus, eo ipso aversa ab eodem Galbæ. sanè cum auertimus ab aliquo vultum, eo ipso indignationem indicamus. In Palm. 103. legas, auertente autem te faciem turbabuntur. De intuitu autem Palladis, cum irata est, dicam lib. 8. ad illud, turbata Palladis arma. vnde hic locus illustrari potest. Cæterum verbis istis tenet apud oculos fixos solo, respondent illa Horatij od. 5. lib. 3.

Torus huius posuisse vultum.

Et Plinius lib. 8. cap. 16. oculorum aciem defigere in terram. & Euripidis in Iphig. εἰς γῆν ἐπέλασ' ὄμμα. & Coluthi, ἐπὶ γῆσιν ἐπέλασ' ὄμμασιν. Aristophanes in Vespis ad idem explicandum ἀπὸ τῆς dixit. est enim ἀπὸ τῆς ἰμοβιλι obtutu tenere fixos oculos: & Philostratus in Icon. εἰς γῆν ἀπὸ τῆς ἐπέλασ'. Quæ res loci etiam habet in iracundia, ideo synonymiως Aristophanes addidit, ἀπεράμων, hoc est, σκληρὸς, interpretare Scholiaste.

7. RAPT AVERAT] Quis hic Achilles Thessalus. Ad rem sunt ergo ista commentatoris Homeri ex Callimacho, in 22. Il. ὁ δὲ Καλλιμαχὸς ἠσπὶς, ὅτι κατὰ τὸν ἑστὶν ἑσθίοντες τὰς ἑστὶν φουλαίῳ ὀνόματι σφύρα κατῆκε τὰς ἑστὶν φουλαίῳ ὀνόματι. Mox rem exemplo firmat Simonis cuiusdam Thessali, qui Eurydamantem fratris sui percussorem raptauit, & addit, ideo Achillem Thessalum patria consuetudine idem fecit. In de signatè

Pictum.

Hec duplex: prior, res Palladis.

Posterior, viri fortes.

Conuersio statuarum.

Auersio oculorum indignationis nota.

Thessalorū ferocitas.

Exercet Diana choros : quam mille secuta
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades illa pharetram
 505 Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes.
 c Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
 d Talis erat Dido, talem se læta ferebat
 Per medios, instans operi, regnisque futuris.

ARGUMENTVM.

In ipsa spectandi auiditate, & medio Aneæ stupore,
 Dido ad templum venit, comparatur egregie cum Diana.

EXPLICATIO.

POST longam digressionem pictura, redit ad intermissam narrationem, vt perducatur iam Aneam ad colloquium Didonis. Amplificat autem primò habitum Aneæ intuentis picturam. Primò admiratur; deinde super, quod maius; terriò heret defixus in vno obtutu, est hic effectus stuporis. Inter hanc admirationem, stuporem, obtutum, ecce Dido superuenit, cui tria dat, videlicet pulchritudinem in forma, granitatem in incessu, maiestatem in comitatu. Ideo forma pulcherrima: ideo incessu, quod verbum, cum ad Deorum motionem pertinet, illo grauitatem indicari, palam est: ideo denique magna iuuenum stipante caterua. Tria hæc egregie firmat sequenti comparatione. Diana enim pulcherrima est, incedit, vt quæ Dea: & magnum habet comitatum Nympharum.

Omnia sunt propriissima in hac comparatione. Scribit loca, vbi versata Diana, occupationem, comitatum, habitum venatricis. Loca; nam in Eurota ripis, & per iuga Cynthi, vtrunque proprie: Fluuio enim ripas, monti dat iuga. Occupationem, cum ait, exercet choros. Comitatum, nam Oreades mille (multas intellige) secute glomerantur hinc atque hinc. bene Oreades, Ista enim montium sunt Nymphæ, & Diana inducitur per iuga Cynthi. Habitum venatricis in illis, illa pharetram fert humero. Eodem pertinent, vt existimo, quæ sequuntur, gradiensque Deas supereminet omnes. Hanc enim eminentiam corporis ad cothurnos refero, qui in vltu venantium, vt supra latè explicui.

Abfoluitur comparatio cum epiphonemate Latonæ gestientis ad visam pulchritudinem Dianæ filia.

In extremis versibus accommodat comparationem, conuertens sermonem ad Didonem, cui dar in ore læticiam, laudatque reginam, vt quæ non rebus inanibus, vt plerunque alia femina, sed grauissimis vacaret, videlicet operi, & futuris regnis, instans illis, vtique ἐργασίας, & ἔμψυχας.

NOTÆ.

Virgilij nō otiosa epitheta.

1. DARDANIO AENEÆ] Nullum epithetum otiosum in hoc vate, Nōne mirum, Dardanum ex Asia hominem videre se pictum in Carthagine Libyæ, præsertim recente adhuc clade? Ergo, ideo hæc miranda, quia homini Dardano. Dardani mentio, à quo originem Aneas duxit, est in Homer. 20. Il. vbi Aneas ipse cum Achille congressurus, & suam narrans stirpem, rem totam refert ad Dardanium. Versus omitto, vt multos, & tædij plenos.
2. DEFIXVS] Ab hoc versu Apuleius lib. 11. Aff

A ego stupore nimio defixus tacitus hærebam. Nolter alibi, oculos horrenda in Virgine fixus. Propertius, lib. primo eleg. 3.

— inrentis hærebam fixus ocellis.

Horatius in Epistolis,

Defixis oculis animos, & corpore torpet.

Cicero, in cogitatione defixum. Videtur verò mihi hoc stupore, & hac vnum in locum defixione exprimi illud Xenoph. in Symp. ἀσπίς οἱ ἄς γοργόνας θεώμενοι, λιθίως ἔβλεπε πρὸς αὐτὸν, καὶ λιθίως ἔδραμι ἀπὸ τοῦ ἀσπί. Quasi qui Gorgonas spectant, saxum in motum illum (Cliniam) inspectabat, & quasi esset saxeus nunquam ab illo discedebat. Ita etiam Andromacha in 3.

B Dirigit visu in medio.

3. PULCHERRIMA DIDO] Ita etiam appellatur in 4. & de ea Iustinus lib. 18. insignis forma.

4. QUALIS, &c.] Adducam Homericam comparationem, & Virgilianam cum Græco Vate, expuldam Probum, dabo victoriam Latino. Homerus itaque Odyss. 6. Nausicaam vagantem per agros hunc in modum cum Diana comparat.

Ὅτι δὲ Ἀρτεμις εἶσι κατ' ἄρας ἰοχέαιρα,
 ἢ καὶ Ἰνύγετον ἀειμήνητον, ἢ Ἐρύμανθον,
 Τερπομένην κατ' ὀρεῖσι, καὶ ὠκείης ἐλάφοισι.
 Τῆ δ' ἴθ' ἄμα Νύμφης κάρη Διὸς αἰγιόχοιο
 Ἀρσινόη παίζουσι, γέγηθε δὲ φρένα Λητοῦ.
 Πασσάν δ' ὑπὲρ ἴλα κάρη ἔχει ἰδὲ μέτωπα,
 Πείρα δ' ἀειγνώτη πάλινται, κατὰ δέ τε πάσαι.
 Ὡς ἢ γ' ἀμφοτέροισι μετέφερε παρθένῳ ἄδρμης.

Qualis autem Diana it per montes sagittis gaudens, aut per Taygetum arduum, aut Erymanthum, sese oblectans capris, aut velocibus ceruis. Simul cum illa Nympha filia Iouis Aigiocchi Agrestes ludunt, gaudet verò mente Latona. Omnes verò ipsa capite super eminet, atque fronte. Facilis verò cognita est, pulchra verò omnes. Sic illa inter ancillas excellebat virgo indomita.

huic comparationi insitit Maro hoc loco. Ait autem non probè Probus apud Agell. lib. 9. c. 9. amoenissimos Homeri versus improspere à Virgilio versos, & Homerum aptius Nausicaam Dianæ comparasse, quam Virgilium, Didonem. Primò, quia in locis solis Nausicaa erat, Dido in vrbe, & ideo aptius (ait) comparatio sumpta ex Diana venatrice Nausicaæ quadrat, quam Didoni. Deinde, incessus serius & grauis Didonis nihil habet commune cum ludibunda Diana. Terriò, Homerum studia venationis expressisse, Virgilium pharetram tantum tanquam onus ac sarcinam nominasse. Quartò demum, Latonam genuinum gaudium gaudere, apud Maronem autem pectus tantum gaudio pertentari, quasi leni ac pigro, & in superficie natanti. Probi iudicium hoc viri docti iam exploserunt, sed nemo melius quam Nascimbanus, & Corradus in hunc locum, & Scaliger in Critico, qui ait Virgilianos à magistro, Homericos à discipulo confectos. Horum

Virgilij de somniar.

rum filium sequutus, aliqua ipse addens, id ipsum hic ostendam. Cum enim aliorum interpretum industria in defendendo vate enituerit, cur mea conqueiscat? Primum itaque nullam vim habet, nam cum persona comparantur; status, res, studia exprimuntur, non loca. Quam rem ab ipso Homero discimus. Idomeneum in acie comparat apro, qui est in montibus: leoni in stabulis, Diomedem in acie: panthera in syluis, Agenorem extra syluas: igni, qui accenditur in montis vertice, fulgorem armorum in acie: postremò Penelopem Dianæ, quam ramentis non statuitur in venatione, nusquam tamen alicubi intelligitur à Poetis. Hæc multis aliis firmat Scalliger. Præterea neque Nausicaa ipsa, etiam si est in agro, non tamen in montibus, non cum arcu, aut pharetra. De incessu quod aiunt secundo loco, nihil aiunt. Neque enim Homerus in Diana vllum cursum exprimit ludibundum, aut bacchantem; sed tantum illam fingit incedentem per montes, sicut Maro Didonem per vrbes: tantum habitus quidam læticia est in Diana Homeri, ait enim τερπομένην, & hanc expressit Virgilius in illis, talem se læta ferebat. Quod tertio dicebant, studium venationis expressum ab Homero in Diana, non sic est, tantum choros ducentem inducit, ac sese oblectantem, captas cum videt, & veloces ceruos. Nam si in venatione essent, qui nymphæ agrestes luderent? in venatu enim omnia sunt seria. tantum igitur signa quedam venationis posuit Homerus, cuius mentem exprimens Maro pharetram dedit commodissime. vbi pharetra est epitheti loco, pro, pharetrata, qualia multa sunt apud Homerum, nam etiam inter epulas Apollo ἀργυρότοξος dicitur, & Achilles vel dormiens, ὠδῶς ὠκε. Dicebant quarto loco, non bene expressum gaudium Latonæ verbo pertentandi, sed de hoc suo loco. His satisfactum est Probi difficultatibus. Igitur Poeta egregie comparat Didonem cum Diana: Diana est in montibus, Dido in vrbe: illa inter Nymphas, hæc stipata magna caterua: illa, vt Dea saltatrix choros exercet; hæc, vt Regina, serio incedit: in illa ex adiunctis pulchritudo indicatur, hæc est forma pulcherrima: illa per ripas Eurotæ, & iuga Cynthi, sibi sacra loca: hæc per vrbes, quam suo sibillabore peperit: illa ad Latonam vadit, hæc ad templum Iunonis: illa instat choris, hæc regnis futuris: illam sequuntur mille Oreades, minitæ Nymphæ, hanc magna caterua iuuenum: in illa vides glomerationem, in hac stipationem: illa ingressu supereminet: id ipsum de Didone indicatur, neque enim spectaretur ire per medios, nisi corpore ipso excelleret: illa demum pharetrata est, vt venatrix; hæc vt regina, cum apparatu planè regio. Nihil deest in comparatione hac, omnia quadrant. Sed, an Homerus rectè processerit, videndum. Nymphæ qui ludunt? si, vt ait Probus, in venatu sunt? qui exercent choros? Præterea, si Diana extat capite, quid frontem addidit Homerus? Postremò consultius multo gaudium illud Latonæ dilatatum est, feruatimque ad epiphonema, quod Maro fecit, non Homerus; est enim Latona extra totam materiam. Sed adhuc consilium Poetæ animaduerte. Sicuti hic Didonem, quam Aneas videat, Dianæ comparat; ita in 4. Aneam, quem Dido videat, Apollini, vicissitudine rerum obsecuata.

Homeri Viti.

Eurotas fluius facit Dianæ.

A Dianam pertinuisse credibile est; illud de Taygeto firmatur Callimachi loco, qui ait insularum Dolichen, ciuitatum Pergen, τὴν γὰρ ἐν δὲ ὀρέων, montium autem Taygeton. De Eurota iam ego ecl. 6.

6. CYNTHI] Fraternal quoque mons, & ipsius etiam Dianæ, erat enim in Delo natali solo. Sed & in genere montes omnes sacri Dianæ, vt venatrici. Phomurus illam vocat ὀρειπόλιν, monticolam. Hora. tius. od. 22. lib. 3.

Montium custos, nemorumque virgo. Catullus quoque in hymno, ita ad illam. Montium domina vt fores, Syluarumque virentium, Saluumque reconditorum, Amniūque sonantium.

B Hæc in genere: speciatim illi dar hic Poeta Cynthum: Ouidius. 2. Met. Mænalon, cum ait: — Dictynna per altum Mænalon ingreditur.

& Pindarus od. 3. Olymp. illam inducit errabundam per iuga Arcadiæ.

7. EXERCET DIANA CHOROS.] Sequitur ad Dianam saltante Turneb.) veterum religionem, qui putabant, Dianam, nisi venaretur, semper in montibus tripudiare, & saltare solitam. Argumento est prouerbium, οἷον Ἀρτεμις καὶ ἐχθρῶν; Quando Diana non saltauit? apud Callimachum eadem Dea sexaginta comites saltatrices ab Ioue poscit Oceanitidas, δὲ δὲ μοι ἐξήκοντα χορηγίδας ὠκεανίδας.

8. MILLE] Natalis. 5. Myth. c. 11. Strabonem citat, qui dixerit, quinque tantum fuisse has Dianæ Oreadas.

9. OREADES] Sic dictæ Nymphæ montium, ἀπὸ Oreades τῶ ὄρους. Calpur. 4. ecl.

Per iuga siccato velox pede currit Oreas. Ab Homero dicuntur, Νύμφης ὀρειοειδῆς, (monente Lilio) ab Hefychio ὀρειοειδῆς, καὶ ἀρσινόης, ἀπὸ τῆς ὄρειον, καὶ δὲ μινῶν, à cubilibus montium, in quibus quiescunt; vel ἀπὸ τῆς ὀρειοειδῆς, à ramis, & germinibus stirpium. Idem scribit Phavorinus. De his Homer. 6. Il. & Strabo lib. 10.

10. PHARETRAM FERT HUMERO] Homerus & Orpheus Dianam appellant gaudentem pharetris, ἰοχέαιραν. Eadem à Diphilo apud Athen. lib. 6. dicitur παρθένῳ τοξιδάμανῳ. virgo domans arcu. Neque verò temere, sed ex summa doctrina appendit Poeta pharetram humeris Dianæ. Soli enim huic Deæ, & Apollini id licebat, nymphæ ad latus gerebant pharetrati. Notauit hoc Iul. Scaliger. Inde illud supra, succinam pharetra. Notam hanc Scaligeri firmo ex Liuio Andronico, qui apud Terentianum de Diana: Pressaque iam grauida crepitent tibi terga pharetra. De eadem Claudianus. 2. Rap.

— pendens post terga sagittæ. sed videndum, ô Scaliger, an perpetuum hoc sit, dicente eadem Diana. 11. Aen. de Camilla, Nec tibi deserta in dumis coluisse Dianam Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras. de Atalanta etiam Ouidius. 8. Met.

Ex humero pendens resonabat eburnea læno Telorum custos.

E Ab Heliodoro etiam lib. 1. Hist. Æth. inducitur Charicia cum pharetra pendente ab humeris. Porro de habitu venatricis Dianæ, nam ad hunc respicit Poeta, vide quæ dicta sunt in libro hoc, vbi sermo est de Venere, & adieci Græcum epigramma hoc initio, Ἀρτεμις, πῶς ἴσ' ἔτα, &c. cuius epigrammatis versio hæc apud Natalem lib. 3. Mythol. cap. 18.

Arcus vbi Diana iacet, vel plena pharetra?

Cynthus facer Apollini. Montes omnes sacri Dianæ.

Diana, & Apollo tantum pharetrati in humeris.

Aut vbi Cretensis endromis Arbylidis?
Fibulaque ex auro, fucataque murice vestis,
Qua solita est summi poplitis ora regi?
Arma ea sunt praeda: sed cum mihi sacra parantur,
Vt cernis, lata ad pocula inermis eo.

11. GRADIENS] Incessus planè militaris, atque ideo ferarum iaculatrici conueniens. Sic & Phœbus frater, qui in feras sauit, in. 4. Æn. iugis Cynthi graditur.

12. DEAS SUPEREMINET OMNES] Retuli hoc ad cothurnos, possum. sed vide an alia sit mens. Diana veteribus credita est fuisse statuarum proceræ. De illa Homerus,

Πασάων δ' ὕπερ ἤγε κἀπὶ ἔχου, ἠδ' ἐ μέτωπα
Omnes verò ipsa capite supereminet, atque fronte
Neque verò solum ipsa magna fuisse credita est, sed aliis quoque feminis dare corporis pro certitem. Homerus Odyss. 20.

Ἴβη δ' αὐτῆσιν ἔδωκε πασάων δόξα γυναικῶν
Εἶδ' ὅτ' ἔπι κούρην, μῦθ' ὅτ' ἔσπευε κλέμεις ἀγνῆ.
Iuno autem ipsis pra omnibus dedit mulieribus.
Speciem & prudentiam, magnitudinem autem praeiuit Diana casta

Sententiam Poëta sic extulit Ouid. 3. Met.
— collòque tenuis super eminet omnes.
Porro de præstantia & magnitudine formæ, quæ posita est in laude feminarum, vide quæ ego supra ad

A illud, præstanti corpore nymphæ.
13. LATONÆ &c.] Notat Gul. 3. Poet. c. 15. acclamationes & epiphonemata addi solere comparationibus cum virtute maxima, non quòd propria pars comparationis sit, sed tanquam figura figuræ addita, ut comparatio cum epiphonemate sit figura figurata.

14. TACITVM] Lucretius in gaudiis quoque, — tacita pectus dulcedine tangunt. quem videtur imitatus Poëta.

15. PERTENTANT GAUDIA] Efficacius Poëta dixit, pectus pertentari gaudio (metaphora sumpta à citharædis) quàm simpliciter, gaudere. Omnes enim partes occupantur gaudio, non minùs atque omnes chordæ percurrentur à citharædo. Ad hæc, frequentatiuè est verbum, & per significat perfectionem, quo fit ut voluptas & gaudium sapius Latonam titillet. Sic explicant & defendunt Virgilium interpretes contra calumniam Probi. Germanus quoque emphasim agnoscit in verbo pertentant. His adiunge eodem verbo significari titillationem istam amoris blandam, quo in Georgicis titillatio equi appetentis coitum:
Nomne vides vt tota tremor pertentet equorum Corpora?
Quo satis apparet huic verbo hanc esse amoris & blanditiarum potestatem.

Epiphonemata adduntur comparationibus.
Pertentat verbum blandiens.

Tum foribus Diuæ media testudine templi
510 Septa armis, solioque altè subnixa, refedit.
IVRA DABAT, legesque viris, operumque laborem
Partibus æquabat iustis aut sorte trahebat:
Cùm subitò Aeneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
515 Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias aduexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates:
Lætitiaque, metuque, auidi coniungere dexteras
Ardebant: SED RES animos incognita turbat.
520 Dissimulant, & nube caua speculantur amici.
QVÆ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
525 Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:

ARGVMENTVM.

Sedet Dido in folio, dat iura, laborem suis distribuit. Videt subitò Aeneas Teucros, quos in tempestate vel vndis periisse, vel longè alio ad vicos crediderat: quæ res illum vehementer Achatemque percudit. spectant quem exitum habitura sit res.

EXPLICATIO.

Vide supra Regiæ in satellitio, quo stipata est. Sedet altè in folio, id est, in alto & conspicuo folio ut conspicua sit omnibus. Cùm ait subnixa, exprimit habitum sedentis. Sed qua parte templi solium erat? vti que in media testudine ad fores sacrarij Iunonis, quod sacrarium disclusum à reliquo templo, tamen in eo inclusum. Sequor

C Turnebum. Seruius & Corradus non placent. Quid verò ibi? Dabat iura & leges viris, etiam si femina. Qua verò ratione dabat hæc iura? Aliis iusta pars laboris imponebatur, aliis dabatur sorte. Itaque partiebatur laborem iam iustè; iam, vbi esse poterat locus querimonis, sorte.

Hic successus inexpectatus necessariò lectorem commouet. en, quos Aeneas periisse vndis crediderat, viuos vider. Ergo, Aeneas videt accedere concursu magno, vt fit in rebus nouis, plebs enim facilè concitatur, concurruntque ad videndos aduenas, præfertim veste, habitu, & vultu dissimiles. Sed quos videt? Anthea, Sergestum, Cloanthum, nominat illos honoris ergo, & quia chari Æneæ. Sequitur aliosque Teucrorum, his verbis discriminat à ducibus Teucros alios, qui non ita nobiles. Procedit: Quos ater turbo dispulerat æquore, vexeratque ad oras alias penitus.

nitus. Pendet hinc occasio magni affectus Æneæ, namque dispersi fuerant, simul veniunt in eius conspectum. Putabat quippe illos peruenisse ad loca remotissima, penitissimaque. quippe vox penitus signat partem remotiorem penitiorèmq.

Affectus ex præcedentibus necessarius. Quid non obtupecerent ad visa? & quidem obtupecunt lætitia metuque variante: solet quippe Poëta in re dubia hos duos affectus sæpe coniungere. Pergit. Ardebant auidi dexteras coniungere, sed res incognita turbat animos. Causa, cur nihil tunc auderent. Ergo in tanta animorum turbatione consilium capiunt dissimulandi & speculandi qua lecti erant nube.

Triplex dubitatio Æneæ animum & Achate inuadit, videlicet qua fortuna eò appulissent: deinde, quoniam maris littore classem linquerent: tertio, quid nunc vellent: cum postrema hac dubitatione cohærent quæ sequuntur. Dubitabant enim quid vellent Troiani, cum viderent ad Reginam legatos venisse ex cunctis nauibus delectos, pacem veniamque exposcentes.

Vt ergo admissi sunt, Ilioneus natu maximus, (nota ὁπέσων, loquitur enim senior, in qua ætate, vt plurimum sapientia & consilium) orationem habuit.

fuerit potestas adis, signum, quod erit in cella collocatum, spectet ad vespertinam cali regionem. Cella ista nulla est alia quàm sacrarium illud in medio templo, vbi simulacrum. De testudine quæ in templi, adi Vitruu. lib. 6. c. 3.

2. SOLIO] Solij etymon vide in Seruio, qui idem cum Vertio.

3. IVRA DABAT] Repetit locutionem in. 8. — his daurem iura Catonem. Emulatur Stautius. 2. Theb. Iura ferus populo trans legem ac tempora regni iam fratris de parte dabas.

Ait Seruius: Bene, dabat: primi enim Locri scriptis vsi sunt legibus, nam superior ætas contenta fuit moribus. Obserua etiam hæc iura dari in templo, ex more Veterum, quem firmo in. 7. ad illud: — tali intrus templo patriaque Latinus Sede sedens. Iura enim in templis olim, & alia negotia expediebantur.

4. PARTIBVS ÆQUABAT IVSTIS AVT SORTE TRAHÉBAT.] Non dissimile illud Bruti lib. 11. epist. Tullij: aequaliter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. Nec mos Romanus dissimilis, Sortito dabam sunt, qui putent ad illum allusum. Solebant Consules, amoris ergò, eum, quem vellent à laboribus reseruare, non in longinquam aut asperam militiam scribere, sed ad mitiorem, vt per oppida militiam expleret (verba sunt Taciti) nitidus & quastuosus. Cùm autem id sæpe publicè culpatum esset, decreuerunt Consules, delectus loco, milites scribere, quod in Ibericis Appianus scribit, καὶ στρατιὰν δίδως ἐκλήρην εἰς Ἰβηρίαν, τότε πρώτον ἐντὶ καταλιξέων exercitus sorte scripserunt in Italiam, tum primum loco delectus. Huius rei rationem reddit scriptor, nam multi accusabant Consules ipsos, quòd delectus iniustè haberent, mitterentque quos vellent ad leniores & minùs periculosas expeditiones, & ideo visum Senatui vt milites sorte scriberentur. Hæc ideo à me adducta, nam in hac laboris sortitione, quam proponit Virgilius, volunt aliqui veterum morem repræsentatum, de quo videndus Lipsius.

5. LÆTITIAQVE METVQVE] Vide, vt explicui. alij, aliter, vt ego nemo. Non coniungo cum sequentibus, sed cum præcedentibus. Vt dicat, vtrumque percussum lætitia ac metu, non, lætitia ac metu auidos ardere &c.

6. NVBE CAVA] Quod supra obscuro aère nunc clariùs nube. Vide etiam hexum orationis. Hic nube caua amici, supra, circumfudit illos multo amictu nubile.

7. ORANTES VENIAM] Veniam pacemque orare, exorare, poscere, exquirere, petere, rogare ad formulas sacrarum pertinere iam alius monuit. Seruius quoque hoc loci: venia proprie verbum pontificale est. & firmat illo: posce Deos veniam. & paulo post: pacemque per aras Exquirunt. Vtrumque est 4. Æn. Quas voces sæpe auctores abiungunt, Nam Lilius lib. 3. veniam irarum caelestium exposcunt. & Virgilius, Exorant pacem Diuum.

8. CORAM] Est vir doctus, qui vocem coram deducat à κῆρι, quæ vox signat oculi pupillam. ea enim esse coram dicuntur, quæ oculis cernimus.

9. MAXIMVS ILIONEVS] Non aliter Ilioneus Senes sapientia natu maximus, ac perinde sapientia valens, orator à Virgilio eligitur, quàm dictum ab Homero est, Odyss. 7.

Venia vox sacrarum.

Coram quod habeat etymon.

NOTÆ.

I. FORIBVS DIVÆ MEDIA TESTVDINE TEMPLI] Vir doctissimus Turneb. lib. 10. Adu. c. 11. capit has fores non de templo ipso, sed de templi adyto & sacrario, vbi erat Iunonis simulacrum. In media enim templi parte (quam vocat mediam testudinem) erat adytum augustius, cui adyto suæ fores, ad quas Dido sedit: atque adeo stare potest, vt sedeat ad fores, & in media templi testudine. In hoc adyto erat simulacrum illius Numinis, cui sacrum templum, acperinde erat in medio templo. Firmat hoc Turnebus ex Poëta, qui. 3. G. In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.

Existis Apuleij: Namque in ipso adu sacra meditullio ante Deæ simulacrum tribunal constitutum ligneum iussus superstiti. Ex Sedulio canente, Diumque sui residens media testudine templi.

Hæc ille, quæ omitti non debuerunt. Ad eundem morem mihi videtur allusisse Catullus de nupt. Pelei, Pulvinar verò Diuæ geniale locatur Adibus in mediis.

Et Propertius lib. 2. eleg. 31. si quis bene expendat, nam loquens de templo Phœbi, post descriptas columnas, & alia quæ in templo erant, subiicit: Tum mediu clarò surgebat marmore templum: quæ accipi commodissimè possunt de meditullio templi, nam frustra columnas & alia præmississet. Incidi etiã in locu Cedreni, qui ad hunc morem clarissimus. Vbi adhibito iam templo, & Serapidis statua ingenti, subiicit, quod mivere, templum aliud cum statua latens intra statuam ingentem Serapidis, itaque intra statuam Dei erat templum aliud, & in hoc templo statua alia. Verba, si quis optet, hæc sunt! ἐῖδον ἧ τέτα τῷ μερῖς αὐ ἀλάματ' ἀλλ' ὅτ' ἦν ἑὸς, καὶ εἶδ' ὄλον, καὶ ἔβαινον χαλκῆν. Eòdè traho Pollucè ita scribentè li. 7. c. τὸ πρὸ ἡρώων, ἐν τῷ Σεραπίδου τῷ εἰδῶς, ἰερὸν καὶ νεὸς ἐνθ' αὐτῷ καὶ εἰδῶν ὀνόμας, τέτατον. Locus, in quo Deus colitur, templum & sanum vocatur: quo verò Deus collocatur, sacellum, & delubrum. Existimo ex dictis supra Vitruuiolum dari sic scribenti lib. 4. c. 5. Ades autem sacra Deorum immortalium ad regiones, quas spectare debent, sic erunt constituende, vt si nulla ratio impederit, liberaque

Sacraria in medio templo.

E iam coniungunt, vt Lilius lib. 1. si pax & venia à Diis immortalibus impetrata esset. Exemplorum seges est in Brill.

ὅς δ' ἰδὼν ἀνδρῶν προσηύδα τὸν ἦν,
 καὶ μύθοισι κέκασο, πάλαι τε πολλὰ τε εἰδὼς,
 ὅς σφιν εὐφρονέων ἀγορήσατο, καὶ μετίεσσεν.
 Qui certe Phaeacum virorum maximus natu erat,
 Et eloquentia vincebat, priscaque & plurima doctus,
 Qui inter eos bene sapiens, concionatus & interfectus est.
 Prudentius quoque lib. 2. contra Symm. ita ad hanc rem.

Ultima consilii melior, sed viribus agra
 Corpore succumbit, mentem purgata senectus.
 Inde apud Aristophanem in Pluto seni cuiquam obiicitur,

ἄρα γὰρ εὐφρόνως ἄνθρωπος μοι δυνάσται.
 Senex cum sis, non videris mihi satis sapere.

10. PLACIDO SIC PECTORE COEPIT] His

a O Regina novam cui condere Iuppiter urbem,
 IUSTITIAQUE dedit gentes frenare superbas:
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos à nauibus ignes,
 330 PARCE pio generi, & propius res aspice nostras.
 b Non nos aut ferro Libycos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad littora vertere praeda.
 Non ea vis animo, NEC tanta superbia victis:
 c Est locus, Hesperiam Graijcognomine dicunt:
 335 Terra antiqua, potens armis, atque vberem glebæ.
 Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
 Huc cursus fuit.

ARGUMENTUM.

Colligit Ilioneus benevolentiam, Afrorum vim deprecatur, auerit à se rapinarum suspicionem, docet quò cursum Troiani teneant.

EXPLICATIO.

a IN hac oratione vult Ilioneus persuadere Didoni, se, neque cereros Troianos, qui eò appulerint, piratas esse, sed vi tempestatis adductos eò peruenisse: id efficit simplici quadam veritatis narratione. Itaque hæc oratio pertinere ad iudicium potest, tanquam capti ab Afrijs Troiani fuerint, & facti rei furti. Nam videlicet putarunt Afri, illos venisse ad rapinam exercendam, quod crimen auertere vult Ilioneus.

Hæc pro tota oratione, sed explico sex primos versus, qui sunt exordio. Rebus quatuor benevolentiam colligit: primo à dignitate, & persona ipsius Didonis, cum ait, *o Regina*, honorificè illam compellans: deinde, à felicitate, nam urbem condit: tertio, ab iustitia, qua frenat barbaros: quarto, à propria Troianorum persona, & calamitate, qui *miseri*, qui *recti ventis per maria omnia*. Post hæc sequitur petitio. *Oramus te, prohibe, parce, aspice*. in qua petitione expende insigniter præcessisse laudem duplicem Didonis, videlicet, felicitatem, qua urbem condit: iustitiam, qua frenat barbaros. His ergo contraria opponit, hac ratione. Miseri, & vecti per maria omnia, atque adhuc sine vberem errantes confugimus ad felicissimam, & qua iam urbem condit, conquirens ab erroribus maris: vexati ab improbis,

A verbis signat, hunc verè oratorem, neque timore aliquo consternatum. Quod mirum in tanto hominum concursu, coram potentissima regina, & magno satellitio stipata, præsertim aduenam, ac supplicem, & nullis meritis hominem. Quotus enim quisque cum his circumstantiis eam animi placiditatem afferret, quam in Ilioneo repræsentat Vates? Notat etiam Seruius indicari his verbis habitum futuræ orationis, qua tota destinatur ad placandam Didonem. Ergo *placido pectore*, est, ad placandum apto. Orator enim talem se debet componere, qualem vult iudicem reddere. Audi verba aurea Dionysij in proemio: *Oratio, animi cuiusque imago esse existimatur*. Ex hoc præcepto Ammianus lib. 20. *Suadebat placido sermone discedere Persus ad sua.* & lib. 23. *Talia ore sereno disseruit.*

a O Regina novam cui condere Iuppiter urbem,
 IUSTITIAQUE dedit gentes frenare superbas:
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos à nauibus ignes,
 330 PARCE pio generi, & propius res aspice nostras.
 b Non nos aut ferro Libycos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad littora vertere praeda.
 Non ea vis animo, NEC tanta superbia victis:
 c Est locus, Hesperiam Graijcognomine dicunt:
 335 Terra antiqua, potens armis, atque vberem glebæ.
 Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
 Huc cursus fuit.

B ad iustissimam: ergo qua iusta es, prohibe infandos ignes, sit tibi in precio pietas.

b Scopus, vt dixi, est, probare se non esse prædones: ergo, victi & prostrati, qui animos possumus habere ad rapinam & populationem? Perpendit Nascimb. extremum versum. Nam, cum duplex sit locus, vnde probari queat omnis coniectura, voluntas, & facultas. videlicet, voluisse, aut noluisse; potuisse, aut non potuisse: vtrunque hunc locum attingit Poeta. quasi dicat, victi cum sumus, nec volumus, nec possumus conari aliquid: animus enim ad voluntatem, superbia ad potentiam potest referri.

c Est iam in narratione, qua docet, quem in locum Troiani eant, vt videlicet auerterat suspicionem, nam qui in Italiam eunt ad nouas sedes condendas, qui venient ad populandos Penates Libycos, ad auerterendam prædam: Ponit notas tres terræ illius, quam petunt, & tria numina. Notæ sunt, antiquitas terræ, potentia armorum, vberitas glebarum: nomina, Hesperia, Oenotria, Italia.

NOTA.

I. O REGINA NOVAM, &c.] Monco in hoc affinitatem cum oratione illa Dionysij lib. 1. qua inducit orantem coram Latino Rege Æneam, cum is recedens ad Italiam aduenisset. Verba scriptoris grauiissimi sunt: *Nos genere Troiani sumus, & ex vberem inter Græcos non obscura venimus, quam Græci bello decennali expugnatam nobis eripuerunt. Errabundi vagamur, nullam urbem agrumque habentes, vbi posthac habitemus.* Tu reliqua. Habent etiam affinitatem cum oratione

ne Virgiliana multa, quæ habentur in oratione Iudæorum, cum supplices adierunt Petronium præsidem Syria: apud Philonem de Legatione.

2. TROES TE MISERI] Habet cum oratione Ilionci ciecti maximam affinitatem oratio ciectarum mulierum apud Plautum in Rudent. quæ oratio habita ad sacerdotem. ita enim ille,

Nunc tibi amplectimur genua, egentes opum,
 Quæ in locis nescitis nescia spe sumus,
 Vt tuo recipias vultu seruasque nos,
 Miserarumque ambarum vti miseret,
 Quibus nec locus vllus, nec spes parata est,
 Neque hoc amplius quam quod vides, nobis quicquid est.

3. VENTIS MARIA OMNIA VECTI] Alibi Hesperia isto alii satis maria omnia circum.

4. ASPICE] Illustrabis hoc his, quæ dicta i. ecl. ad illud:

Libertas, quæ sera tamen respexit inertem.
 5. NON NOS AUT FERRO, &c. Præmitti interdum refutatio solet ante confirmationem, & ad huc ante narrationem, vt hoc loco, in Miloniana, in alijs. Huc etiam loco similis ille lib. 6. *Nulla hic infidia.* & Ouidij 10. Met. apud quem Orpheus, — non hic vt opaca viderem
 Tartara descendit, nec vti villosa colubris
 Terna Medusæ vincirem guttura monstri.

Quibus præmissis causam ingreditur, *Causa via est conuictæ.* Similis quoque locus Petronij:

— non sanguine tristis
 Perfusus venio, non templis impius hostis
 Admouit dextram, sed inops, & rebus egenis,
 Attritus.

6. LIBYCOS PENATES] Virgilij loca multa in vnum collata docent me distinctionem Penatium Deorum. Erant enim Dij, qui curam gererent prouinciarum, aut regnorum, & hi absolute Penates dicebantur. Hos hic intelligit, & vocat Libycos, quia toti Africæ præsidet. Eodem traho illud. 5.

— adhibere Penates,
 Et patrios epulis, & quos colit hospes Aestes.
 illis enim, & quos colit hospes Aestes, Siculos intelligo, quos colebat Sicilia Rex Aestes. Itaque Penates prouinciarum non cum patrijs confundo, vt putem eosdem esse. Secundum genus Penatium, ij erant, qui singulas vrbes tuerentur, hos cum nominabant, addebant patrios, vel ea distinctione enuntiabant, vt facile de illis loqui se intelligerent. Sic in loco adducto. 5. Æn. vult Æneas, vt Penates Patrij, id est, Troiæ, vna cum Siculis adhibeantur ad epulas. & 2. Æn.

Tu genitor cape sacra manu, Patriosque Penates,
 id est, Troiæ præsidet, non paternæ domus: loquitur enim de illis, de quibus in somnis Hector ad Æneam,

Sacra iudisque tibi commendat Troia Penates.
 Hos enim Æneas secum duxit: & de iisdem 4. Æneid.

Quem secum patrios aiunt portare Penates.
 Eo dem intelligit, cum ait,
 — dicit Troiæ saluata Penates.

Loco enim, patrij Penates, dixit, Troia Penates. item: — O patria, d' rapti ne quicquam ex hoste Penates.

Habes Penates prouinciarum, & urbium. Postremi domestici sunt, id est, qui vnus tantum domus curam habent. Horum quoque sparsa in Virgilio mentio. Infra enim ait, fuisse quinquaginta famulas, quibus cura penum struere, & flammis adolere Penates. Et Dido in 4. domesticos intelligit, cum ait,

— sparsos fraternæ cæde Penates.
 Item in 8.

Refutatio ante confirmationem aliquando.

Penates absolute, qui.

Penates vrbium.

Penates domestici.

— nostris succede Penatibus hospes.

Hos, credo in eodem lib. *patrios Penates*, vocat eo versu:

Hesperiumque Iarem paruosque Penates
 Letus adit:
 & obserua, patrios vrbium vocari *Magnos*, sicuti, domestici *Parui*. Quos enim alios iurare Ascanius potuit eo versu,

Per magnos Nise Penates,
 nisi quos Æneas secum adduxit? Parui itaque Penates Magnis opponuntur, sicuti Domestici Patrijs. Obicitur, nonne prouinciarum meliore iure Magni dicerentur? Respondeo, hos absolute Penates dici, qui honos maior. Scio hæc omnia coniecturis tantum niti, & iudicio cuiusque: meum est, quod iam proposui, præsertim in Virgilio. Certè, qui Dionysium attentè legerit lib. 1. ad ipsum ex eodem elicitur. ibi enim quos Æneas secum Troia eduxit, & Patrios vocat, & Magnos diuersis in locis. Macrobius quoque 3. Sat. 14. loquens de Dijs, quos Æneas secum eduxit, illos ex Hygino vocat *Deos patrios*, & hos, ait, intellexisse Virgilium. 2. Æn. in illis,

Dij patrij seruate domum.
 Plutarchus lib. 3. Symp. quæst. 1. explicat *Deos patrios*, *Deos magnos*, per *Deos terrestres* & *manes*. Non desunt autem qui Plutonem referant in numerum Penatium. De paruis illis capiendus Cassiod. lib. 1. Var. 17. *Sumus competentis nostris Penatibus.* & Fabius declam. 260. *liberos pellere domo, & prohibere Penatibus.*

7. AUT RAPTAS AD LITTORA, &c.] Imitatio est Orphei, apud quem Iason purgat se apud regem Colchorum, quæ interpres ita reddit,

Nos neque latrones vt venimus, vllauit nostros
 Sana lacestos iniuria reddidit hostes,
 Mortales odio qua iam fecere priores
 Haud pauci, raptò lucrum sibi turpe parantes.
 Græca incipiunt ab eo versu, *ὅτι τὸ ληστῆρες ἐν ἀγορῇ* &c. Euerit sane Ilioneus opinionem illam vsurpatam veteribus in quaerendo victu per latrocinia, de qua fusè ego lib. 3. G.

8. EST LOCVS] Hic versus factus est ad Ennij imitationem,

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.
 Discere nitorem dare his, quæ imitanda accipis. Quod ille *mortales*, hic signatijs *Graij*: sed cur *Graij*? quia *ἑσπερία* vox Græca, sicut *ἰωνία*, regio occidua.

9. TERRA ANTIQVA, &c.] Cum hic versus contineat Italiæ elogia, satis potest illustrari his, quæ iam ego lib. 2. G. Ex tribus elogijs primum & postremum insigniter ad causam faciunt. q. d. Antiquam terram quaerimus, eamque feracem; à quibus longè distat noua tua Carthago, & steriles istæ Afrorum solitudines.

10. OENOTRI] sic legendum ex fide castigatorum codicum (notante id Nannio) non *Oenotrij*, vt scilicet secunda syllaba, quæ Græcis est, *ω*, incolomis maneat. Certè Aristoteles lib. 7. Politic. *Οἰνωτῆς*, nominat, non *Οἰνωτῆος*. Dictam olim Italiam *Oenotriam* certum ex Poeta hic, ex infinitis alijs. Sed discrimen est, quare sic dicta. Aliqui dicunt ab *Oenotro* Arcade Lycaonis filio, qui Italiam incoluit: in his Dionysius, Myrsilus Lesbius, Pausanias in Arcadicis, Antiochus Syracusanus. Refellit hoc Cato in Originib. & nomen hoc ducit ab *Oenotro* Rege Sabinorum, & *Hetrusco*rum. Catonis verba sunt: *Cum ab initio Italia à vetustissimo Rege Sabinorum, & Hetrusco, penes quem erat imperium, id nomen sortita fuerit.* Varro nomen istud refert ad *Oenotrum* Regem *Latinorum*: sic legendum in Seruio, qui Varonem

Penates magni, & Parui.

Oenotria cur dicta Italia.

citatur, non *Sabinorum*, ut prauè aliqui codices. Seruius tamen à Vino hoc nomen ducit, quod optimum in Italiâ, nam Græci *οἶνον* dicunt *vinum*. Consentit hæc sententia cum Virgilio hîc, cum Aristotele lib. 7. Polit. cum Strabone lib. 6. qui nullius facta Oenotrij mentione, tantum aiunt, eam, quæ prius dicta Oenotria, vocatam deinde Italiam. Sed leuerissimè sententiam istam Gopopius tuerit lib. 4. contra Dionysium, & Græcos alios, quos leuitatis, proditiouis, & sacrilegij arguit. Nam reuera à vino dicta Oenotria, non à rege aliquo Græcorum. Græci enim ambitione quadam multorum Latinorum voces ad Reges suos transferunt, voluntque multas terrarum orbis partes, suas esse colonias. Inclinant multi in Ianum Italiæ Regē, qui *Ἰανὸς τῶν οἰκιστῶν* dicitur Oenotrus.

Ianus dicitur Oenotrus. Italia dicta ab Italo.

II. ITALIAM DIXISSE] Ait sic dictam ab duce Italo, quod clarè sumit ex Aristot. 7. Polit. *ἡ Ἰταλία τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη μεταβαλόντας Ἰταλῶν*. Fabius etiam Pictor lib. 1. de orig. Italiæ, ita ait: *Italus in tutelam Iānum & Hetruriam suscipiens, omnem circa Tiberim regionem, extinctis vltro citroque aliis cognominibus, à se Italiam nuncupauit*. Prudentius etiam in Symm. meminit ducis Itali, ac multi alij. Inclino in hoc consentientibus Aristotele & Virgilio, neque ideo tamen res caret lire. Sunt enim qui hoc nomen referant etiam ad Atten Lydum, ut Italia dicta sit, quasi Attalia. Festus ex correptione Scaligeri: *Italia ab Italo Rege, eadem ab Atte Lydo appellata*. *Ἰταλία*; quippe nomen Lydium, & Phrygium (notante ibi Scal.) & Lydos quidem venisse in Italiâ, Strabo li. 5. aut r est, addito, Tyrhenos sumpsisse nomen à Tyrhenō filio Atyos. Nonnulla

Vel ab Atte Lydo.

- a Cùm subito assurgens fluctu nimbofus Orion
- 540 In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,
- Pérque vndas superante salo, pérque inuia saxa
- Dispulit: huc pauci vestris ad nauimvs oris.
- b Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
- Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ:
- 545 Bella cient, primaque vetant consistere terra.
- c SI GENVS humanum, & mortalia temnitis arma;
- AT SPERATE Deos memores fandi atque nefandi.

ARGUMENTVM.

Aperit tempestatem qua vexati sunt Troiani: queritur de immanitate incolarum.

EXPLICATIO.

P Ergit narratio, in qua narrandam assumit tempestatem. Ordino sic, *Orion nimbofus fluctu subito*, &c. Itaque subito non est aduerbium, ita sentit Nebrissenfis. Sunt *cæca vada* incognita, & latentia, ait Seruius. Austri hîc pro quocumque vento ponuntur, dicuntur *procaces*, id est, virgences obstatæ, & statum subinde repentes. Particulam *penitus* coniungo cum verbo *dispulit*, ut dicat, longissimè nos propulit, ac disianxit, fecitque penitissimos, atque ita atrociter, ut nulla arte, nullis remis velis ve poterimus maris iracundiam superare: itaque prouecti sumus per vndas, per saxa, mari semper superante, astuante, intumente. Absoluit pauci auertit sic suspicionem piraticæ, nam pauci quid moliantur? *ad nauimvs* ostendit difficultatem navigationis, solent quippe naufragi natantes peruenire ad litus.

A in eandem sententiâ inuenies lib. 1. & in Appiano, qui *ἢ Ἰταλῶν* clarè ait, *Τυρρηνικοὶ Ἰταλῶν ἀποικοὶ*. *Hetrusci coloni sunt Lydorum*. Demum sunt, qui nomè hoc à tauro ducunt, in his interpres Lycophronis, nam *ἰταλῶν* (ait) *Τυρρηνῶν ταύρων καλῶσι*. *Tyrreni taurum vocant Italum*. Varro etiam. 2. Rust. c. 5. *Bos in pecuaria maxima debet esse auctoritate, præsertim in Italia, quæ à bubus nomen habere sit existimata. Græcia enim antiqua, ut scribit Timæus, tauros vocabat ἰταλῶν. à quorum multitudine, pulchritudine, & fetu vitulorum Italiam dixerunt*. Idem scribunt Dionysius lib. 1. & Cato in Originibus, utque ex Hellanico. Lege auctores, quos aduocauit, in quibus nouam adhuc de tauro litrem inuenies, alijs ad nitidos Italiæ tauros confugientibus, alijs ad taurum signatum aut Geryonis, aut Herculis. Quæ, ne te morer, prætermitto. Absolui rem locutus tantum de duobus nominibus, quæ in Poëta sunt: porro alia Italiæ nomina inuenies in Iunio lib. 1. Animad. cap. 22.

Virgilij hemistichia.

12. HVC CVRSVS FVIT] Hoc est primum hemistichium, & imperfectus versus, qui occurrit in Virgilio. Sunt qui putent, versus istos detrunctos, qui in hoc vate visuntur, factos ita ex studio ad sui gloriam, ut qui sciret, fore neminem, qui posset implere. Alij rursus putant, eos non suppletos, vate morte intercepto, & argumento est, nullum tale reperiri in Bucolicis, & Georgicis, quibus imposita extrema manus, quod beneficium Aencidi non accidit. Nannius lib. 6. Miscel. plures huiusmodi versus ex scripto codice replet, quos omitto, ut qui putem meras esse assutelas, & ociosi alicuius impendium.

minans, ait, — *nautis infestus Orion*.
2. PROCACIBVS AVSTRIS] Ab hoc epitheto non abludivit Lucretius, qui lib. 6. Euros vocat *petulantibus*, neque Horatius, qui ventos vocat *proteruos* lib. 1. od. 26. Procacitas quidem, petulantia, proteruitas eodem pertinent: dicunt enim omnia impudentiam. Veneribus *procare* fuit petere, ac perinde esse impudentem: qui multum enim, & obstinatè perit, impudens est. Affinia ista Græco sermone. Pollux quippe lib. 1. dixit (notante Gifanio) *Εὐπολις ἡ ἕξ ἀνεμον ἀσελγῆ ἄτι τῶν Σιαυρῶν*: *Eupolis ventum furiosum vocat ἀσελγῆ*. Est autem ἀσελγῆς Græcis impudens, lasciuus, procax. Ex dictis apparet proci etymon.

Salum, quid proprie.

3. SALO] Quid sit *salum* proprie apparet ex Veteri Poëta, apud Tullium in Titid. *Nec tam erumnoso nauigassum salo*. Cicero ipse in Verr. *Quadrivrem in salo fluctuantem reliquerat*. Itaque salum est, vbi naues fluctuant, nec turæ sunt. Probè itaque Lambinus: *in salo, id est, in alto mari, vndarum ac fluctuum pleno, minimèque à ventis tuto*.

4. DISPVLIT] Non multum distat locus Pindari od. 11. *Πυθ. μὲ τις ἀνεμῶν ἐξ ὧ πῶς ἔβλεπεν*: *me ventus quispiam extulit extra cursum nauigationis*. Nec contextu Philostrati lib. 7. de vita Apollonij cap. 17. vbi ait quædam nauium demersas in tempestate, quædam depulsas ad fretum Siculum.

5. PAVCI VESTRIS ADNAYIMVS ORIS] Videtur fuisse forma veteris adagij, *ἐν χειμῶνι κατὰ πῶλον εἰς πόδας*: *ex tempestate ad vrbes confugere*. Docet quippe res ipsa naufragos, quamcumque illis vrbem fortuna obiecerit, etiam barbarorum, libenter arripere, quod hîc Troiani faciunt. Cum sapore adagij locutus Aristides in Panathen. *Salus omnium in nauibus, & nauium spes erat in hac civitate posita, ad quam reliqui tanquam in tempestate confugerant, illius virtute & fortuna pro portu vsi*: *ὡσπερ χειμῶνι ὄρε κατὰ πῶλον ἔπιπτον πῶς τῶν ἐπιπέτων δόναμιν*.
6. QVOD GENVS HOC HOMINVM] Forasse ab Furio, qui Annal. 6.

Quod genus hoc hominum Saturno Sancte create?
7. HOSPITIO PROHIBEMVR ARENÆ] Est hæc nota maxima barbarorum, dicente Tullio in Rosc. *Nam quid est tam commune, quàm spiritus vitius, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis*? Prohibere itaque re adeo communi, quam signat ferocitatem? Videtur hic mos inuadendi in hospites fuisse olim Afris peculiaris, ut liquidum tum ex Poëta hoc loco, tum ex Luciano lib. 10.

Astorum ferocitas in hospites.

— quem non violasset Alanus
Non Scyrba, non fixo qui ludit in hospite Maurus.
Ξενοντίνας quoque vitio notati olim barbari, qui Taurum incolunt: illis enim Nazianzenus orat. 1. contra Iulianum dat *Ξενοντίνας*, ut Minutius etiam. Eandem ferocitatem dat Herodotus lib. 4. Tauris (sunt isti è gentibus Scytharum) immolabant enim eiectos in honorem Iphigeniæ. Eandem Gregorius Nyssenus Dialog. 2. quibusdam gentibus degentibus vltra Indos, quæ deorant hospites, & aduenas interfectos comedunt. In honorem Dianæ id factum, sciunt omnes, tu vide Philostratum lib. 6. de vita Apollon. cap. 10. Vitio verò *Ξενολασίνας*, quod propius ad Virgilium, notari Lacones, depellebant enim à se peregrinos. inde Philostratus in epistolis dicit *λακωνίξεν*, pro hospites reicere. *μὴ* (inquit) *λακωνίξεν δ' ὄνομα. μὴ δὲ μιμῆσθαι τὸν Λάκωνον, Ξενολασίνας ἔπος ἐστὶν ἔχει*: *Ne Laconia vxor, neque Lycurgum imitare, peregrinorum depulsionem amor non nouit*. Vnde apparet cautum hoc Lycurgi ipsius lege. Præcedunt multa in hac epistola, de amore quo tractandi peregrini. De Gathelo conditore Scotorum appulso in Hispaniam paria narrat

Laconum imitatio.

A Lesæus lib. 1. Hist. Hispani enim statim conuolarunt ad protrudendum illum è suis finibus. Est hic Gathelus ille, qui creditur prius indidisse nomen Portugaliæ: ab eius enim appulsu in eam partem dictus est portus Gatheli, mox corrupto (ut affollet) nomine Portugalia. Alij aliunde deducunt, sed hoc non meum. Tu ad rem Virgilij vide adagium, *Ne terra quidem profuit*. Sed vide ut mutati mores religione Christiana, quæ tota pacem & securitatem spirat. Audi Orosum lib. 5. cap. 2. *Nunc me ista Africa excepit, pace simplici, sine proprio, iure communi: de qua aliquando dictum, & verè dictum est*:

Portugalia vnde dicta.

Hospitio prohibemur arenas,
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Nunc vltro ad suscipiendos socios religionis & pacis sue, benenolum latè gremium pandit; atque vltro fessos, quos foueat, inuitat.
8. SI GENVS HVMANVM, &c.] Similis Catulli gnome ad Alphenum epigram. 31.
Si tu oblitus es, at Dij meminere, meminit Fides,
Que te, ut paniteat postmodo facti, faciet, tui.
Sententias duas Sophoclis ad idem spectantes iam Germanus coniunxit. Neque abludivit ista Pindari, od. 1. Olymp.

— εἰ δ' θεῶν
Ἀνὴρ τις ἔλασται τὴ λαβὴ
μὴ ἴπδ' ἄν, ἀμαρτῶν ἐν.
Siquis hominum sperat Deum latere quidpiam faciens,
fallitur.

Sperate etiâ de timore.

9. SPERATE] Delius in Furent. Senecæ: *speramus non bona solùm, ut quidem somniant, sed & mala*. Mox probat & hoc Maronis versu, & alijs. Ad oram quoque lib. Henr. Stephani est: *sperate: timete*. Ioan. Mercet. in lib. Tertull. de Pal. notat dictum *sperare* pro *timere* Græca phrasî. Sed quid opus *σπῆ* vltro ad defendendum Vatem, vbi sunt lumina Latinorum, & Græcorum? Lamprid. in Alex. ille metu perterritus, & *sperans non posse euadere*. Ammian. lib. 14. *Antiochenis plebi suppliciter obsecranti, ut India dispelleret metum, quæ per multas difficilèsequas causas affore sperabatur*. Chorus apud Sophoclin Trachin. de Deianeira ait:

— κακῶν
Δύσανον ἐλαπίθεον ἀσέβη:
Sperantem fatum malum & infelix.
& Calaber lib. 3. *ἐλπομένον δὲ δει*. Atqui, qui sperat perire, nihil boni sperat. Thucydides quoque lib. 8. dixit *ἐλπίδα τῆ φέβης*, *timoris spem*. Malè itaque Serui error. uius lib. 4. Æn. ad ea verba,

Hunc ego si potui tantum sperare timorem,
ait, poëtam committere acyrologiam, & superfluum dictionem. Nihil superfluum dat Virgilius: & similes *ἀκυρολογίας* in eo nunquam agnosco. & hæc, de qua ipse loquitur, multo minùs. Nam, quæ est illa acyrologia, quam Græci omnes, & Latini vsurpant? Destinant isti increpare Vatem Platone audito. Ille lib. 1. Reip. spem iucundam & pessimam, opponit pari consensu, 1. Leg. docet *ἐλπίδα* esse vocabulum κοινόν, commune, cui adnexa sint duo alia, videlicet *timor*, & spes communitatis. Additque spem, quæ præcedit incommodum, timorem dici: quæ commodum, confidentiam. Spes ergo, ex sententia Platonis, communis est ad bonum, & malum. Græca, si quis querat, sunt κοινὸν μὴ ὄνομα, ἐλπίς: ἴδιον δ' φέβη μὴ ἢ ἀπὸ λύπης ἐλπίς: ἀπὸ δ' ἢ ἀπὸ τῆ ἐπιθυμίας. Hic itaque commodissimè dictum *sperate* communi voce ad bonum & malum: sequitur enim *fandi, atque nefandi*. Cui Platonis loco hæsisse Virgilium certissimum pene est. Platonis Philonem adnecto: qui in lib. de Abraham, ita

ait, definiens spem, & timorem, & προσδοκία μὲν ἡδ' ἐκδέ- A τερον, ἀλλὰ ἡ μὲν ἀγαθῶν ἢ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἐπιθυμία: Duplex est expectatio, altera bonarum rerum, altera rursus malarum. Vbi vides προσδοκία, id est, expectationem, recte in ad bona, & mala. Idem in opere, quod deterius potiori insidiari solent, tam timorem quam spem, explicat per

προσδοκία, & προσδοκία. Hinc illustrabis Horatium epist. 6. lib. 1. vbi ait,

Gaudeat, an doleat, cupiat metuatve, quid ad rem? Si quicquid vidit, melius penitus sua spe.

550 ^a Rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter, Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis: ^b Quem si fata virum seruant, si vescitur aura Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris, Non metus, officio ne te certasse priorem Pœniteat, sunt & siculis regionibus vrbes, Armâque, Troianôque à sanguine clarus Acestes. 555 ^c Quassatam ventis liceat subducere classem, Et syluis aptare trabes, & stringere remos, (Si datur Italiam fociis, & Rege recepto Tendere) vt Italiam læti, Latiumque petamus. ^d Sin absumpta salus, & te pater optime Teucrum, 560 Pontus habet Libyæ, nec spes iam restat Iuli: At freta Sicania saltem, sedesque paratas, Vnde huc aduecti, regemque petamus Acestem. ^e Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant Dardanidæ,

ARGUMENTVM.

Docet iam quem Regem habuerint, quas vrbes socias petit tempus rescindenda nauibus, quibus vel in Italia contendant, si Aeneas viuat, vel, eo mortuo, in Siciliam ad Acestem referantur.

EXPLICATIO.

^a **E**SSe latrones conici poterat, quod carerent duce: igitur ἀπολυτικῶς huic rei occurrit Ilioneus, & ait, Regem, quem habebant, vndis perisse; vel iactatum tempestate, quod ipse nesciet. Laudat verò Aeneam, à rebus quatuor, à iustitia, à pietate, à consilio, à fortitudine armorum. Porro ad consilium detorquent verba illa, nec bella maior. Seruius, & Nascentius, vt dicat, Aeneam fuisse imperatorem sapientissimum in gerendo bello, militem strenuissimum in tractandis armis. Expende hinc quæpiam. Verbum erat emphasin habet non vulgarem, quasi dicat En, quid potest rerum commutatio? erat, non est. Tale illud fuimus Troës. Cum Aeneam iustum & fortem prædicat, non omitendum, id fieri hac mente, vt ostendat in suo duce esse eandem virtutes, quas prædicauerat de Didone, quæ iustitia frænabat gentes superbas. Adiungit pietatem, forte vt ad pietatem inclinet Reginam. Obserua etiam laudari Aeneam à virtutibus animi, & corporis: tres primæ ad animum pertinent, petitia armorum ad corpus.

^b Vt Reginam pertrahat ad sui beneuolentiam, proponit officij remunerationem ab Aenea, & Aceste Rege Siciliae. Vterque enim cumulatifsimè satisfacient, vt qui potentissimi. & hoc ipso (ait Donatus) metum Didoni inicit: nam, cum multum nos prodesse posse ostendimus, multum quoque nocere posse, tacta cogitatione sumamus. Ergo ait, Si A-

neus viuat, nullus tibi sit metus, te vt aliquando pœniteat prouocasse illum beneficiis, perfoluet gratiam, accipies retributionem, nam Troiani plurimum possunt in Sicilia, vrbesque habent Acestis liberalitate, qui illos contingit sanguine: quasi dicat, Nunquam te pœnitebit, priorem certasse officis, non hoc time, non hoc verere. Aliqui, imo omnes terè codices habent, nec te certasse, &c. & iam erit alia sententia. sed ea, quam proposui, liquidior est & verior. Lectio etiam, quam sequor, iam recepta à doctis.

^c Sequitur petitio hac sententia. Liceat nobis per te naues nostras subducere, trabes aptare, remos incidere (nam hoc est stringere) è syluis, vt ita læti petamus Italiam, Latiumque, si Dij nobis hoc tandem annuunt, si dant hoc fata receptis sociis, recepto Rege. Verba, quæ vides, parenthesi inclusi, quo clarior sit sententia, includunt sanè multi. Cum ait, Italiam Latiumque, non est τὰς βλογίας, sed signat partem Italiae, quam intelligit. In mentione illa remorum allusit ad Græcorum ἄσπιδον ἡμῶν. Sunt hæc in nauibus cum remi noui adduntur antiquis & cariosis.

^d Sententia est. Sin tu periisti Aenea, & vnâ tecum Iulus spes nostra, at saltem rescindis nauibus ad Siciliam remeabimus, depulso Italiae consilio.

^e Hæc cum perorasset Ilioneus Troiani adfremebant, id est, adfentiebant furori, & virtuti eloquentiæ, qua ille perorauerat, pari furore, pari fremitu. Cum ait ore non est pleonasmus, sed signat modum. Potuissent enim armis & militari tumultu infremere: tantum ergo consentiebant ore, ab armis abstinebant. Poëtæ mentem Seruius nouit. Peccant grauius, qui temerè pleonasmos in Virgilio agnoscunt.

NOTÆ.

^a **R**EX ERAT, &c.] Cum laudes Aeneæ prædicet, posito Aeneæ ipsius nomine, videtur ad eius

^a **E**NEA elo- gii. cius ctymon alludere, dictus enim ἀπὸ τῶ ἀντι, & ἀντι- αίνεσι. ita monet Iulius Scal. additque non audientium Homerum, qui ait Aeneam sic dictum quasi ἀντι, tristiore vocabulo. Calaber laudes Aeneæ has attingit κρατερὸν Αἰνείαν. & ἡ ἀντι Αἰνείαν. & Αἰνείαν ἐξιδύμε. quibus illum commendat vt fortem, vt validum, vt magnanimum. Sed præsertim allusum ad Homeri verbum, quem omnibus Iliados antefendum esse, iudicabat Alexander.

ἀμφοτέρων, ἑαυτῶν τ' ἀγαθῶν, κρατερός τ' ἀχιμυτής. vbi vnâ cum bonitate adiungitur militaris virtus.

² **Q**UEM SI FATA, &c.] Multi in his duobus versibus reprehendunt Poëtam, & tautologias quasdam fingunt. nam ter (aiunt) eandem rem dixit. Non sic est, falsa omnia, cum sermo iste de tautologiis occurrit, semper acriter pro Virgilio pugno.

³ **S**I VESCITUR AVRA] Similes locutiones iam vidisti in superiore nota. Adiunge Apuleium lib. de Mundo: sinceriore interdum luce vescitur. Accium in Athamante: Prinsquam insans effes, facinus oculi vescuntur tui. Pub. Syrum Mimorum scriptorem: maleuolis semper sua natura vescitur. Senecam in Oedip. qui parimetaphora dixit, haustus puri aetheris.

⁴ **N**ON METVS, OFFICIO NETE, &c.] Explicatio & lectio quam sequor defenditur pari Græcorum locutione, qui, ἡ φέβος, μὴ. Exemplum Xenophontis lib. 2. ἀπομ. repræsentat Germanus, ἡ φέβος, μὴ σε ἀπέγνο ἔπι τὸν πονῆντα, καὶ ἑλασπορῆντα πρὸ σώματι, καὶ τῆ ψυχῆ ταύτης ποιεῖσθαι. Quæ Budæus sic vertit: Non metus, ne te adducam, vt pro inueniendis istius corpus & animam conteras.

⁵ **O**FFICIO NE TE CERTASSE PRIOREM Pœ- niteat] Triplici ratione ostendi potest, illam beneficii rationem, quæ prior est in dando, quæque prouocat, magnam esse, videlicet ab honestate, vtilitate, iucunditate. Honestatem dignitatemque collige & ex natura ipsa: nam quis dubitet honore plenum esse prouocare alium beneficiis? & ex Seneca qui lib. 1. de Benef. cap. 3. vbi tres Gratas memorat, principe loco iam constituit, quæ beneficium dat: Vnam esse, quæ det beneficium; alteram, quæ accipiat; tertiam, quæ reddat. Vtilitatem ex Tullio 1. Offic. in referenda gratia, si modò Hesiodo credimus, debemus imitari agros fertiles, qui plus multè adferunt, quam acciperunt. Maior ergo vtilitas pertinet ad primum datorem muneris. & ex Seneca, qui loco adducto: Quid ille conseris manibus in se redeuntium chorus? ob hoc, quia ordo beneficii per manum transeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, iucunditatem ex Plutarcho lib. 1. quo docet disputandum esse philosopho cum viris principibus, χαρὰς γὰρ ἰδὲν ἕως ἡμῶν ἔστιν, ὡς χάρις: Nihil tam plenum est gaudijs, quam gratia. & statim Gratiarum nomina Aglaia, Euphrolynæ, & Thaliae ab hac iucunditate ducit. Nam maior est, & purior (ait) lætitia dantis. Hæc ego cursum abstinens ab infinitis, quibus possem implere multas paginas. Sed parem Xenophontis locum lib. 2. 2. ab. adducere non grauabor, apud quem ita magnus dux Clearch. Si quis nos prior beneficijs prosequetur, ἑσποῖον ὑπέπερ- χον, ab illo superari nos beneficiendo pro viribus nostris haud patiemur.

⁶ **A**RMARUM] Sunt qui hinc legant, arma. ⁷ **A**CESTES] Huius fabula Seruius verbis hæc Acestes. est: Cum Laomedon promissam murorum mercedem Neptuno & Apollini denegasset, Neptunus iratus Troia immisit cetos, qui eam vastarent. Vnde Apollo consultus, cum & ipse irasceretur, contraria respondit, dicens, obijciendas puellas nobiles bellæ. Quod cum sepe fieret, timens quidam Hippotes filiam suam Egestam, cum Laomedontis regis Hesione iam esset, orta seditione, religata, impostam naui misit, quod fors tulisset. Hæc ad Siciliam delata Crimiso fluuii, quem Crimisum Virgilius poetica licentia vocat, conuerso

⁸ **S**PIRITUS pro- vita. ⁹ **L**UX pro vita. ¹⁰ **S**PIRITUS pro vita. ¹¹ **L**UX pro vita.

¹² **S**PIRITUS pro vita. ¹³ **L**UX pro vita.

¹⁴ **S**PIRITUS pro vita. ¹⁵ **L**UX pro vita.

¹⁶ **S**PIRITUS pro vita. ¹⁷ **L**UX pro vita.

¹⁸ **S**PIRITUS pro vita. ¹⁹ **L**UX pro vita.

²⁰ **S**PIRITUS pro vita. ²¹ **L**UX pro vita.

²² **S**PIRITUS pro vita. ²³ **L**UX pro vita.

²⁴ **S**PIRITUS pro vita. ²⁵ **L**UX pro vita.

²⁶ **S**PIRITUS pro vita. ²⁷ **L**UX pro vita.

²⁸ **S**PIRITUS pro vita. ²⁹ **L**UX pro vita.

³⁰ **S**PIRITUS pro vita. ³¹ **L**UX pro vita.

³² **S**PIRITUS pro vita. ³³ **L**UX pro vita.

³⁴ **S**PIRITUS pro vita. ³⁵ **L**UX pro vita.

³⁶ **S**PIRITUS pro vita. ³⁷ **L**UX pro vita.

³⁸ **S**PIRITUS pro vita. ³⁹ **L**UX pro vita.

⁴⁰ **S**PIRITUS pro vita. ⁴¹ **L**UX pro vita.

⁴² **S**PIRITUS pro vita. ⁴³ **L**UX pro vita.

⁴⁴ **S**PIRITUS pro vita. ⁴⁵ **L**UX pro vita.

⁴⁶ **S**PIRITUS pro vita. ⁴⁷ **L**UX pro vita.

⁴⁸ **S**PIRITUS pro vita. ⁴⁹ **L**UX pro vita.

⁵⁰ **S**PIRITUS pro vita. ⁵¹ **L**UX pro vita.

conuerso in vrsam, vt alij, in canem, compressa edidit Ege-
stum, quem Virgilius Acestem vocat, qui ex matris noisi-
ne ciuitatem Troianis condidit, quae ante Egesta post Segesta
dicta est.

8. QVASSATA S] Pari fermè sententia Aristides
in priore Sicula, τὰς τὰς διασφύρας ἰάσται: Sanare ri-
mosas naues. in oratione verò, καὶ τῶν ἐξορχυμένων,
quas hic διασφύρας, vocat διασφάρινας, καὶ διασφάρινας,
corruptas & confusas. Ita & Quintilian. declam. 260.
corrupta noualia. A sermone nautico Sen, quassum
Aufidium.

9. SVBVCERE] Est hoc naues trahere in terram
naues, & de-
ducere. Γραφὶ ἀνάγειν νῆας, & καθίλαεν opponunt; vt & ἀνα-
γειν, & καθίλαεν.

10. SIN ABSUMPTA SALVS, &c.] Mirus est vbi-
que Poëta. Sicut supra Æneæ vitam triplici modo
concepit, sic nunc tres aliòs modos adducit ad exitum
explicandum. Si assumpta est salus, si pontus Æ-
neam habet, si nulla est spes Iuli, inuoluit quippe filij fata
cum paternis. Phrašin arripuit Ammianus lib. 31.

A Spem omnem absumptam vterque fortasse à Plauto, qui
Mollitell. absumpta res, absumpti sumus.

11. FRET A] Propriè, nam Sicilia ab Italia freto
diuiditur.

12. CVNCTI SIMVL] Soluit Græcum ἑνὸς πάντες,
redditurque versum è lib. 11. I.

ἑνὸς πάντες πάντες ἐπὶ δόξηματι δ' ἄρα οἱ.

Poëta coniungens duo hæc cuncti simul, explicuit qui
sint propriè cuncti, vt verò Noster fremebant in exi-
tu sermonis ad indicandum assensum. ita Linius lib.
39. Cum fremitus post eam vocem ortus, & tandem seda-
tus esset, & lib. 40. Fremitus ortus cum assensu. Philo-
stratus lib. 2. Sophist. ἑμῶν inducit ad assensum, &
laudem. At Tacitus de Germanorum moribus scri-
bit, illos fremitu indicare quid displiceat & asper-
nentur: quid probent, concussione framearum: lon-
gè alij, quos iam dedi, & Græci etiam, de quibus
Xenoph. 5. ἀναλ. τῶν ἀνὰ πάντες οἱ σπονδίαται, ἀνεσπύει-
ται. ὡς δ' ἄρα οἱ. vbi milites excitato strepitu indicant,
rectè dictum.

Fremo ad
assensum.

nionem, quam videbantur habere de fertitate Pœ-
norum. Dicit itaque: Non ea fumus fertitate, nec tam
obtusio & crasso ingenio, vt nesciamus expendere
virtutem vestram, misereri calamitates atque incen-
dia quæ passi estis. Non fumus in extremo orbe siti,
neque ita longè distant ab ea parte, qua sol oritur,
vt sumus feroces, immanes, stupidi. Et obserua acumen
Poëtæ. In nominâdis Afri vsurpauit Pœnos, &
Tyrios, indicans scilicet originem suam. Phœnicæ
enim & Tyrij ad orientem sunt solem, vt iam verum
sit, solem non longè ab illis oriri.

¶ Periuerat Ilioneus, vt, resecta classe, nauigarent
in Italiam, vel nauigarent in Siciliam, annuit iam
his votis. Hic aliqua explicanda. Vocat Italiam, He-
speriam magnam, fortasse ad discrimen Hispaniæ, cum
addit Saturniæ arua, nulla est τὸ ἑσπερία, sed loquitur,
vt Ilioneus. Hic, vt Italiam Latiumque petamus expli-
cans, quam partem Italiæ intelligat, scilicet Latium;
Dido limiliter pro Italia, Hesperia: pro Latio arua Sa-
turniæ. Pergo & obseruo acumen aliud, vt Italiam si-
gnat à Rege duplici Hespero & Saturno: ita Siciliam
quoque à duplici, Eryce & Aceste. Quis ita medita-
retur orationem? Quæ dixi de Hespero, scio refelli
posse, sed & sustineri. Volunt etiam interpretes re-
felli hîc reip[s]a Troianorum opinionem, qui Pœnos
putauerant esse Barbaros. Inde ex studio nomen Sa-
turni, & Erycis, quos in sua oratione non adduxerat
Ilioneus, quasi dicat Dido: Ne nos barbaros puta, sci-
mus errores Saturni, vtque in Italia quieuit atque
illi nomen dederit: scimus Erycen, & res Siculorum.
Quid verò tandem promittit? duo; auxilium homi-
num, opes ad viam.

8. Nota amoris maxima, qua illos vult esse regni
sui, & strictius adhuc vrbis suæ participes, dicens, vul-
t sine meis regnis sedes vestras figere? vultis vrbem
quam statuo: en vestra illa est, naues subducite, nul-
lum erit discrimen inter vos, & Pœnos meos; parem
à me amorem, parem gratiam habebitis. Bene aduer-
tit Donatus hoc non planè Didonem vt reliqua pro-
mittere, sed tantum interrogando insinuare, quia hoc
videlicet Troiani non postulauerant.

h Non est oblitus sui Poëta, en mentem illam be-
nignam in Teucros, & quietum animum in Æneam,
de quo supra. Vult enim quæri Æneam per omnia
littora, per extrema Libyæ, per sylvas, per vrbes. Co-
dem Noto, est, eodem quo vos vento.

3. ET FINES LATE CVSTODE TVERI] De hac re
adeundus quoque idem Plato lib. 6. leg. ab eo loco:
Cura verò, & opera singulis in locis talis sit. Adduco Fi-
cini interpretationem.

4. OBTVS A] Sicut Latinis obtusio, quæ propriè
de ferro dicitur, ad hebetudinem ingenij transfer-
tur, ita Græcis ἀμβλῦς.

5. NEC TAM AVERSVS EQVOS, &c.] Ad quam
rem alludat Poëta multi enixè quaerunt. vel ad fabu-
lam Thyestæ (aiunt aliqui) & Atrei, qua habetur so-
lem deflexisse à via, auertentem se à diro spectaculo,
& credibile hoc ex infestis inimicitijs Græcorum
cum Troianis, vt dicat Dido: nihil timete, neque
enim originem duco à Græcis, quorum scelera abo-
minatus Sol auertit se ab itinere. Deinde sunt qui
sententiam referant ad vicinitatem Orientis, nam
has qui partes incolunt, clementiores sunt & man-
suetiores, vt dicat Dido, non longè à nobis auersus
remotusque oriens, vt sumus stupidi: in quam senten-
tiam Lucanus ita loquitur,

Orientalis
sunt ingenij
mitioris.

Quicquid ad Eoos tractus, mundi quæ teporem
Labitur, emollit gentes clementia cali.

Plato etiam, 5. leg. ait magnam esse locorum diffe-
rentiam ὁπὸς τὸ γενεῶν ἀνθρώπων ἀμείνους, καὶ χείρους: ad
procreandos homines meliores peioresque. Aristoteles quo-
que, 1. Polit. loquens in eandem sententiam ait, in
regionibus, quæ magis remotæ sunt à sole, esse ho-
mines bellicosiores, sed stupidiore tamen. Inde Eu-
ropæos animis abundare, Asianos ingenijs. Ab Hip-
pocrate certè lib. de Aëre, Locis, & Aqua, dicitur
Asia χείρη ἡμερωτέρη cum respectu ad Europam, re-
gio mitior: & addit, gentem ipsam esse humaniorem,
καὶ τὸ ἔθνος ἢ ἀνθρώπων ἡπιώτερα. Tertio sunt, qui
sententiam accipiunt cum discrimine tantum Se-
ptentrionalium populorum, in quibus seges vnica
barbarorum. De Alanis certè Claudianus de bel.
Get.

Septentrio
abundat bar-
baris.
Alani & Hî
ni barbari.

Cui natura breues animis ingentibus artus
Fimxerat, immaniq[ue] oculos infecerat ira.

De Hunnis Cassiod. 1. Var. epist. 4. facies terribiles, &
minaces. De alijs quid memorem subditis huic parti
cæli atque inclementiæ? Hic obiter Claudianum il-
lustra; qui profectò alludit ad versum Virgilij, qui de
apibus 4. G.

Ingentes animos angusto in pectore versant.

D Redeo. Huic parti fauet locus Philostrati lib. 8. de vi-
ta Apollon. ca. 3. vbi Apollonius commendans suam
humanitatem, Septentrionales assumit, à quibus ait
se longè distare, vt enim prober non se natum ἐκ τῆς
ἀμείνους extra consortium hominum, decurrit ad Scy-
thas, Massagetas, Tauricos, à quorum moribus longè
abhorreat. Hæc alijs vîs de mente Poëtæ, & istis,
quæ attuli, queunt firmari: ego quid senserim, iam
posui in explicatione. Ab hac agitatione pergo ad
locorum similitudinem. Est sapor aliquis in Virgilio
aduersum Euripidis Androm.

Ὁυ ἐπαύειν νόμοισιν δὲ κέρου ἀβλίω:

Non barbarorum legibus habitamus vrbem.

Tertullianus eodem pene argumento quo Noster
aduersus Gent.

Neque enim Brachmana, aut Indorum Gymnosophista su-
mus sylvicola, & exules vita. Statius apertè, libr. 1.
Theb.

—quid nota recondit?

Scimus ait, nec sic auersum fama Mycenis
Voluit iter, regnum & furias oculis que pudentes
Mouit & Arctois siquis de Solibus horret
Quis bibit Gangen. &c.

6. CONSIDERE] Ita in 4.

Nec venit in mentem quorum confederis aruis.
Proper

- 565^a Tum breuiter Dido vultum demissa profatur:
- ^b Soluite corde metum Teucris, secludite curas:
- ^c RES DVRA, & nouitas regni me talia cogunt
Moliri, & latè fines custode tueri.
- ^d Quis genus Æneadum, quis Troiæ nesciat vrbem?
- 570e Virtutesque, Viròsque, & tanti incendia belli:
- ^f Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.
- ^g Seu vos Hesperiam magnam Saturniæque arua,
Siue Erycis fines, Regemque optatis Acestem:
- 575^h Auxilio tutos dimittam, opibusque iuuabo.
- ⁱ Vultis & his mecum pariter confidere regnis?
Vrbem quam statuo, vestra est: subducite naues.
- TROSTRIVS QVE mihi nullo discrimine agetur.
- ^k Atque vrbem Rex ipse Noto compulsus eodem
- 580^l Afforet Æneas. Equidem per littora certos
Dimittam; & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis, aut vrbibus errat.

ARGVMENTVM.

Orationi Ilionei responder Dido, diluit obiecta, omnia
humanitatis officia in Troianos omnes, in vnum præfer-
tim Æneam benignissimè pollicetur.

EXPLICATIO.

^a OMNIA in hoc versu ex decore. breuiter
quia & Regina, & fœmina, vultum demis-
sa, quia oratorem, præsertim verò fœminam, pudor
deceat.

^b In ipso aditu timorem adimit, & tranquillos
esse iubet in illis, soluite corde metum: figurata est
locutio, pro, soluite corda metu, metus quippe cor
ligat. in illis secludite curas, non agnosco τὸ ἑσπερία,
nam ex timore cura nascitur, & anxietas: & hanc
quoque adimit.

^c Satisfacit illis, Quod genus hoc hominum, &c. cõ-
ferens in regni nouitatem, & fratris infidias, quas ti-

C mebat, morem illum barbarorum, quem orando
obiecerat Ilioneus. Itaque est excusatio facti à ne-
cessitate. In illis enim res dura intelligi fratris infidias
vult Seruius, & latè admodum Donatus. bene autem
moliri (ait Ser.) non facere vt terroris sit, non crudelitatis.
in illis, & latè fines custode tueri, agnoscis regias curas.
An est aliquid quod non eminenter contineat hic
vares?

^d A purgatione obiectorum etumpit in laudes
Troianorum, & Troiæ vrbis, veluti quæ sita oppo-
sitione cum illis, Troiæ te miseri: quasi dicat, si miseri
clade, quam accepistis; at noti toto orbe virtute ve-
stra. Ait Æneadum signatè, non Troianorum, non
aliud quidpiam, quo se magis insinuet per beneuo-
lentiam in animum Ilionei, qui tam libenter Regem
suum Æneam, illiūque laudes vsurpauerat. Seruius
hic friget. Multa alia expendi hic poterant. Illud, vir-
tutesque viròsque potest esse ἐν σφῆ δ' οὐκ, pro, virtutes
virovum.

^e Ex illa rerum claritate, quæ per orbem sparsa
de gestis Troianorum, redit ad suos Regina, eòsque
commendat, adimens ab animis Troianorum opi-
nionem.

NOTÆ.

I. VULTVM DEMISSA] Dixi commendari in
oratore pudorem. Homerus de Vlysse fa-
cundissimo ait, stetit humi fixis oculis, καὶ χθονὸς
ἐμμελέα τῆς ἕτας. De eodem Ouid. 13. Met.

—atque oculos paulum tellure moratos.
de magno oratore Crasso Cicero lib. 1. orat. fuit enim
mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen non modò
non obesset eius orationi, sed etiam probitatis commenda-
tione prodesset. Non omittendum, cum Dido vultum
demittit, oculos inprimis intelligi, tum ex Homericâ
imitatione, quam iam attuli; tum quia in his præci-
pua est pudoris nota. Aristoteles problem. sect. 31.

quæst. 3. ἐν ὀφθαλμοῖς γὰρ αἰδώς. Dixi etiam breuiorem
orationem dari Didoni quàm Ilioneo, etiam ex de-
core. Citar Aristoteles 3. Pol. hoc Euripidis. γυναι-
κὶ κέρμον ἢ στήν ὀφθαλμοῖς.

2. SOLVITE CORDE METVM, &c.] Qua huma-
nitate tractandi sint peregrini, locus est in Platone
satis illustris lib. 5. leg. ab illis verbis: ad peregrinos verò
sanctissima esse fœdera quisque cogitet, &c.

Pudor ora-
toris virtus.

Pudoris no-
ta præcipua
in oculis.

Peregrini
tractandi
humaniter.

Propertius lib. 1. eleg. 8. *Athracijs confidat in oris.*
 7. VRBEM, QUAM STATVO? VESTRA EST] Explicationem, quam adhibui, sequuntur viri docti non pauci, præsertim Henr. Stephanus, sed & Seruius iam olim docuerat, & Pomponius Sabinus. Vnde mirum est, illam alteram, quæ circumfertur, ita inoleuisse. Siquis tamen velit Poëtam amauisse vetustatem illam, sciat posse defendi Terentiano loco, & Plautino. In Eunuchis legis: *Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit?* In Amphit. *Naucratem, quem conuenire volui, in nave non erat*, ibi pro, Eunuchus: hic, pro Naucrates. Ita in Virgilio, *urbem quam statuo*, pro, vrbs, quam statuo. Quod fluxisse à Græcis, certum, qui vnum casum cum regant, illi alterum appendunt, de quo ego vbertim alibi.
 8. AGERV] An, regetur? vt vult Seruius. An in pretio habebitur? vt Germanus. Nam Græci eodem pene vsu verbum ἀγω. Plato ἀγειν ἐν ἴσῃ τιμῇ. An demum valet idem quod Græcis φέρεσθαι; ex mente

A Virgini. Vt cum de Philosophia ait Plato, illam ἀτμοσφαιρῶν ἀθροισμῶν φέρεσθαι, indignè ab hominibus affici: sic agerur, id est afficitur. Vt malis ipse.
 9. SI QVI BV S EBCTVS SYLVIS] Vix credas, quàm diræ calamitates soleant accidere ciectis naufragio, præsertim in syluis. Afferam, hic historiam dignam omni admiratione, quam didicimus litteris patrum nostrorum è Perùana prouincia. Frater quidam è nostris è mari ciectus in syluas errabundus incidit; ita perplexas arborum, & fruticum densitate, vt per menses aliquot (numerus excidit) cogeretur per syluarum cacumina, & aëre viam tenere, insiliens ex arbore in arborem, adeo erant omnia implicata syluestrium fruticum innexione & immanium bestiarum metu horrida. Inde ille aëri se potius, quàm solo credidit, arborum folijs visitans. Qui velit historiam ad lacrymas ciecti hominis, legat Maffæum lib. 16. Hist. Indiæ de Sola Lusitano,

Eiectionem calamitatis.

- His animum arrecti dictis & fortis Achates, Et pater Æneas, iam dudum erumpere nubem
- 385 Ardebant. prior Æneam compellat Achates:
- NATE DEA, quæ nunc animo sententia surgit? Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos, Vnus abest, medio in fluctu, quem vidimus ipsi Submersum: dictis respondent cetera matris.
- 590 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
- Restitit Æneas, claraque in luce refulsit, OS HYMEROS QVE Deo similis. Namque ipsa decoram Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
- 595 Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
- QVALE manus addunt ebori decus, aut vbi flauo Argentum, Pariusve lapis circumdatur auro.

ARGVMENTVM.

Redit Poëta ad Æneam, & Achatem, qui omnia exceperant nube abditi, ex qua exire gestiebant, cum omnia tuta esse cernerent ex animo Didonis, classem receptam, recuperatos socios, vt prædixerat Venus. Hæc Achatis ore esferuntur. Nubes tandem scinditur, apparet Æneus pulchritudine vltra mortalem: hæc comparationibus illustratur.

EXPLICATIO.

A RRECTI ANIMUM, Græcorum est. Vulgò solet explicari, habentes animum arrectum. Nubem erumpere, est dare se extra nubem. In illis, prior Æneam compellat Achates, ἀπίστωσιν agnosco. Achates enim consilium exquirat ab illo, qui natus Dea, qui ob ipsum & sapientior se esset, & Veneri commendatior, neque enim Dea in hoc rerum discrimine natum desereret, quin suggereret optima.
 b In hac breui oratione, Achatis consilium est, Æneam excitare, animos capiat, audeatque se in conspectum dare; fore procul dubio, vt omnia euentura sint ad illius commodum: ducentis hinc rationem, quia cum visâ responderint matris dictis, credibile eodem euentu omnia responsura. esset verò extra decorum, Æneam impelli ab Achate, ideo

C tantum rogans vrget. Cum ait dictis respondent cetera matris, amputat orationem præ cupiditate erumpendi è nube. Dictum, Vnus abest propter Orontem ductorem classis Lyciorum. In illis, medio in fluctu quem vidimus ipsi, allusum ad superiora illa, Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus In puppim ferit.
 c In hoc actu sermonis nubes repente scinditur, ac purgat se in apertum æthera, id est, extenuat se in clarum aërem, ita vt nihil restaret nebulæ, & obscuritatis.
 d Scissa nube Æneus restitit quasi ille successum suum non minùs quàm alij admiratus. Quid verò Critici ad id quod sequitur, claraq; in luce refulsit? fulsisset (aiunt) meliùs in tenebris: ò sapientes. Tu Poëtam cape. Is fuit Æneæ splendor, vt in media etiam luce clarior ipse effulgeret, & suo nitore lucem superaret. Prodigiolosus candor, & qui non nisi à matre Venere. Ait ergo, illum similem Deo fuisse ore & humeris, quia videlicet angusta quadam forma, & quæ maior fuit mortali, ideo meminit signatè humerorum. Expendit verò hanc pulchritudinem ex tribus, ex decora cæsarie, ex purpureo iuuentæ lumine, ex lætitia oculorum. Omnia hæc illi Venus afflauit. Si genitrix, si dea amoris, qualem natum effingeret! præsertim ad capiendam Didonem.
 e Sententia est, Æneas in corpore mortali signa quædam diuinitatis habuit, quibus pulcherrimus est visus,

est visus, non minùs atque ebur, argentum, & lapis Parius (intellige marmor Pari insulæ) pulcherrima esse solent, si illis artifex aurum adiungat. Itaque triplex est comparatio eboris, argenti, lapidis Parii cum hæc auro includuntur.

NOTÆ.

I. SCINDIT SE NVBES] Homerus, & Apollonius ante Nostrum. ille. 7. Odyss. καὶ τότε δὴ ἑαυτοῖο πάλιν χύτο θεοφατῶν ἀήρ. Tunc certè ab ipso rursus fluxit diuinus aër.
 hic. 3. Arg. — τότε δὲ ἀδτιγ ἀπενεὶδασεν νεφέην Ἡρῆ. — Tunc rursus nebulam Iuno disperfit.

Poëtam adagij ab Aristidis Panathenaisico ex hac re Poëtarum hanc elicio, τὸ φῶς μὲν πολλὸν ἀχλὺν, lumen post densam nebulam: vbi, & quibus in rebus vtendum hac forma clarum cuique, & tamen etiam ab alijs rebus possit ducere, certè illam ab hac re Poëtarum elicio, dicente Aristide: ἐπὶ δὴ τῶν ὀφθαλμοῖς πολλὸν τὸ πῦρ ὅταν ἐγγυρόμενον ἀφανίσῃσιν ἢ δὴ τὴν πολλὴν ἀχλὺν, ὡς ἀληθῆς, καὶ καθ' ἑμῶν εἰπέει, τῆς ἀθῆνῶν. Quin & oculis maius solito lumen inuascitur, auferente ab illis, etiam tum ad regionem aduentantibus, densam nebulam, Minerua, Homericò more. vbi locutum illum cum sapore adagij, clarum, Æneas quoque apud Nostrum maiori luce conspicuus apparet, quàm fuerat, antequam tegetur: ex hac enim emerit nitidior quàm antea fuerat. Idem Græcus in Orat. priore ἀπὸ τῆς συμμαχίας, non absque forma adagij dixit, ἀλλ' ὡσαύτῃ νεφέλην καταλυμμένην, ἢ τὴν ἑβ' ποιητῆς ἀποσπονὸν κινῶν ἀνεκείμην. quasi iactans nebula, & iniucundam Poëtarum galeam indutus.

2. RESTITIT ÆNEAS, & C.] Homeri locum prætermittere nefas est, vel, vt Nostrum supra illum vires agnoscas. Ergo ille, Odyss. 6. Τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν διδὸς ἐπιγεραῖα Μελέρον ἄτ' εἰσδίδειν, καὶ παλάσσοισι, καὶ δ' ἐκέρμη. Οὐδέ τις ἦκε κέρας ὑακίνθου ἀνθεὶ ὁμοίως. Hunc quidem Minerua reddidit ex Iouenatâ Maiorémque aspectu, & spissiore: à capite verò Crispas demisit comas hyacinthino stori similes.

Audi iam Scaligerum: Superat multis modis Virgilius illum. Os humerosque Deo similis, longè luculentius est, quàm maiorem & crassiores efficere, hoc enim boum est. & cæsaries verbum militare, quo non contentus addidit decoram. Homerus autem εἰλας pèssimè, crispitudo namque pusilli animi nota est, aut leuitatis. (Idcirco Leones crispi minùs animosi existimantur) illa verò pene supra humanum captum, lumen iuuentæ purpureum, & illa non minùs lætos oculis afflarat honores. Hæc etiam si in alijs sint, deesse hinc non debuerunt. Versus suos repetit Homerus, Odyss. 23. nisi quòd primum leuiter immutat. Notetur obiter locus Nonni lib. 4. Dionys. ornantis ducem suum Cadmum pene ad muliebrem pulchritudinem, quod non probò. Cur enim det viro roseos digitos? cur frontem stillantem mel? cur vultum roseum? cur pedes niuceos?

3. CHARAQVE IN LVCE REFVLSIT] vide vt explicui, & aduice rem naturalem, qua firmo explicationem. Scribit Scaliger exercitat. 59. contra Cardan. esse in Pyrenais perdicem tanti candoris, vt à venatoribus hoc solo, quòd nices superet, deprehendatur. Quantum est ab auicula ita nices candore superari, vt illo solo distinguatur! Putat Scaliger, esse hanc Lagopoda Plinianam.

4. OS HYMEROS QVE, & C.] Lubet hic adnectere verba Isidori è cap. 10. Pulcher à specie cutis dictus, quod est rubens pellis (quàm hoc vetum non quæ-

Virgilius fuperau Homeum.

Perdix candoris eximij.

A ro] postea transit hoc nomen, in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, vt, os humerosque Deo similis: aut in capillis, vt; namque ipsa decoram Cæsariem: aut in oculis, vt, lætos oculis afflarat honores: aut in candore, vt, quale munus addunt ebori decus. Subiicit alia.

5. HYMEROS] Explicationem meam firmat versus Homericus, quem Virgilius imitatur, ait enim Vlysem apparuisse μεῖζονα, maiorem. Dabant quippe veteres suis diis corpus maius corporibus mortalium. De qua re alibi.

6. DEO SIMILIS] Illustrabis hoc eruditione Delrij in Octauiam. Vbi loca adhibet, quibus veteres suis Diis comparabant, quos pulchros esse predicabant.

7. CÆSARIEM] volunt aliqui (in his Turnebus, & Jul. Scalig.) representatum à Poëta morem veterum Romanorum, quibus promissa coma. Morem n. istum firmabis ex Ouid. 2. Fast. qui auos intonsos ex Horat. od. 15. l. 2. qui intonsi Catonis. De eodem Catone Lucanus lib. 2.

Ille nec horrificam sancto dimouit ab ore Cæsariem, duròque admisit gaudia vultu. Vt primum tolli feralia viderat arma, Intonsos rigidam in frontem descendere canos Passus erat, mastamque genis increfcere barbam.

Audis in Luciano promissam quoque solitam barbam. Cui adnecte Liuium. lib. 5. M. Papyrius dicitur Gallo barbam suam, vt tum omnibus promissa erat, permulcenti, Scipione eburneo in caput incusso, iram mouisse. Eadem scribit Val. Max. lib. 3. Sed redeo ad comas, quæ promissæ decori olim fuerunt. ad quam rem facit Apulei locus lib. 2. Af. quem aduocarem, nisi esset longissimus. Ex Artemidoro lib. 1. c. 19. clarè colligas id regibus & principibus ornatui fuisse: sicut ex Philosophis ex Dione Chryst. orat. 36. Nam prior ait, bonum esse regi accipi, si somniet habere se πρίχας μεγάλας. A posteriore inducuntur Philosophi, πομπῶντες, καὶ τὰ γένεια ἀφήκοντες. Quando primum Romani desierint esse intonsi, lege in Plin. lib. 7. c. 59. Sed cum dicat Scalig. cæsariem esse rem militarem, firmabis hoc his, quæ dicam lib. 8. hic tantum accipe verba Liuij lib. 28. in descriptione P. Scipionis; & præterquam, quod sua pte natura multa maifestus inerat, ad ornabat promissa cæsaries, habituque corporis, non cultus mundicijs, sed virilis verè ac militaris. Sed quid, si etiam representatus mos ipsorummet Troianorum, cum scribat Herodorus lib. 4. Maxyas (sunt hi populi Libyæ) solitos outrire comam, saltem ad partem dextram capitis, nam sinistram radebant, & addit moris huius rationem, quia prædicabant esse se à Troianis oriundos.

8. LVMENQVE IYVENTÆ PVRPVREVM] sic Iuno apud Valerium lib. 5. Arg. Iasonem roseæ perfudit luce iuuentæ. Monet autem doctè Germanus, non hic purpureum pro pulchro accipiendum, vt olores purpurei, id est, pulchri, explicantur: sed specialiore quodam modo, color iuuentæ, & lumen ipsum iuuentutis rubicundum quid subluceat. Vnde Venus ἐρυθροπαρή, & φειννοπαρή, à Græcis dicitur. id est, genis purpureis, ac puniceis. In Plutarchi lib. 8. sympos. quæst. 4. reperi hominem laudari quòd haberet δειπλεων τὸ πρόσωπον ἐπιφωτιστον ἐρυθρίματι. faciem plenam purpurei ruboris. Quod quidem non referendum est ad pulchritudinem, sed vt Germanus Virgilius accipit. At quoniam lis magna est de coloribus, quos Horatius vocat purpureos, alijs damnantibus epichetum, alijs malè explicantibus, placitum hic arrepta occasione, & lectoris mei venia, ab instituto digredi: Idque in gratiam amicissimi Ludouici Tu-

Coma promissa, decorata olim.

Cæsaries militaris fuit.

Cæsariati olim Troiani.

Venus ieuropάρη.

ci Tibaldi, cuius multiplice rerum cognitione, ac doctrina; deinde morum candore ac suauitate delector. Is ad me attulit longam operam de loco Horatij, quam ego in compendium redigam, amici animum gratificatus, qui me dono litterariorum ornauit. Si cui longus videbor, transiliat hanc notam, tamen si plenam bonae fidei. Sed iam ad rem. vocat Horatius cynos Veneris *purpureos* satis praeclare. Primo, quia et si candidissimi, videri possunt purpurei ex vicinitate Deae, quam Anacreon purpuream esse dixit, vt satis constat ex Aeliano lib. 15. de Hist. Animal. c. 33. & Claudianus de Nuptiis Honorij & Mariae, stratum Veneris in Tritone describit purpureum, & Cupidinem *purpureum* vocat Ouid. 2. Amor. eleg. 1. Itaque cum Venus ipsa, cum omnia, quae sunt Veneris, dicantur esse purpurea, & hoc maxime colore commendentur, quid mirum ex vicinitate Veneris contrahere cynos eundem colorem, etiam si candidi? Cuius rei non desunt exempla. Apud Plinium enim lib. 11. c. 38. Polypus, & Chamæleon alienum colorem accipiunt ex repercussu. Sinus Arabicus dicitur mare rubrum, siue à rubentibus arenis, vt voluit aliqui, in his Plinius, siue à montibus, & promontorijs per reflexionem radiorum Solis rubentibus, ac perinde communicantibus ruborem suum aquis ipsi. Paritate Turcae hodie mare Aegaeum vocant, album; Euxinum, nigrum; videlicet ex accidenti quoddam apparente in aquis. Sic Horatius de Ioue *rubente dextera*, atqui non ipsa rubens, sed ab ignito fulmine, quod est in dextera, ipsa quoque rubere videtur. Achilles Tatijs Alexand. lib. 2. ita scribit ad rem istam signatissime: *in medio lapilli tres visabantur, ita collocati, vt alterius colorem alter exciperet. in vnum quippe omnes coaluerant, pars ima, nigra, erat; summa, quae in cuspidem surgebat, rubra; media, alba cum esset, hinc nigrori, rubori illinc candorem communicabat.* describit porro monile. Philostratus. 2. Icon. cum praecesserit mentio veli purpurei, subiicit, *ἡ δὲ καὶ ἀργύρεα ἔπι τὸ μέτωπον, καὶ τὴν κεφαλὴν ἦεν.* Vnde splendor quidam ad frontem & caput tendit. Secundo, quid si Horatius describit simulacrum aliquod, quod veheretur cynis purpureis? certe ex Aldi sententia. Alma Fidici specimen expressit Euius, vt erat scilicet in templo Capitolino. & Scalig. in lectionib. Aufonianis suspicatur, Dinocratem, cum templum ex magnete lapide concamerasset, ventum Zephyrum in tholo ex eodem fecisse lapide, à quo ancum Arfinoe simulacrum rapere, vt ita fingeret raptam à Zephyro Arfinoen. Sic Roma Apollo Tortor, & Sandaliarius cognominatus, vbi vel flagella tortorum penderent, vel sandalia vanirent. Sic mille alia. Haec historiarum vicinitas facit, vt credi possit fuisse simulacrum aliquod Veneris cum olotibus purpureis. Tertio possit aliquis suspicari, Horatium ita voluisse ablandiri Veneri, quam sciebat impense purpureis delectari. Ita in gratiam Veneris Propertius lib. 3. eleg. 2.

Et Veneris domine volucres, mea turba columbae, tingunt Gorgoneo punica rostra lacu.
Ira in eiusdem Deae gratiam Claudianus de Nupt. Mariae,
— *Mauortia signa rubescunt Floribus.*
Quarto potuit Horatius vocare olores purpureos propter pulchritudinem, quae est in hoc colore, pulchros perinde intelligens. Hoc multi asserunt. Quinto, quid si ex parte totum intelligatur? Atqui cynis rubri sunt pedes, aut pars pedum. Ouidius enim in aus huius transformatione lib. 2.

— *Digitusque ligat iunctura rubentes.*

Purpurei cyni.

Color ex vicinitate contrahitur.

Apollo Tortor, & Sandaliarius.

A Ergo, vt Virgilius *niueam Paron* dixit, tantum propter marmor; Quintus Serenus niueos elephantos, tantum propter ebur; populus alba, quod folia habeat alba, vna tantum ex parte, nam pars alia Viridis est: cur non & cyni ab ea parte dicantur purpurei? Quod si quis obiiciat, pedes istos videri subfuscios potius, quam purpureos, nihil tamen aget, cum alibi videri possint purpurei. Lege Scaligerum contra Cardanum exercit. 59. distinct. 1. Sexto demum cyni purpurei dici queunt omni proprietate, nam duplicem esse purpuram, puniceam & albam, nemo dubitat. Hispani certe *grana blanca* habemus, & nominamus. Sed & in auctoribus mentio est purpureae candidae. Plutarchus in Alexandro, vbi loquitur de purpura Hermionica, ait illam multos annos seruare colorem recentissimum, ac floridum, cuius rei causam assignans dicit puniceam purpuram spectabilem diu permanere, si infectura illius fiat melle; candidam quoque durare si fiat oleo candido. Graeca, quae ad rem. *ἄλιον ἢ τὰτε φαίνετο τὸ πᾶν βαρὴν εἶναι μέλιτι ἢ γίνεσθαι ἢ ἀλυρῶν ἢ εἶναι ἢ λυπεῖ ἢ λευκῶν.* Vides vt agnoscat vtramque purpuram. Cur non igitur de candida capiatur Horatius? cur non Albinouanus, cum scripsit

Brachia purpurea candidiora niue, in elegia de obitu Macenatis. Cur non ille verficulus,

— *purpurea sub niue terra later.*

Cur non mille alij? Certe Domitius Flaccum lib. 4. Arg. vocantem *saltem purpureum* de candido accipit. & *purpureos olores* Horatij etiam de candidis. Ad idem pertinet epigramma Marij Molise poetae Itali:

Candentem indutus cynum dum Iuppiter ardens, dilecto Leda serperet in gremio, Iuno ait, Humanos potius mihi sumseris artus, Quisquis in hac falsa ludis adulter aue. Vel mea purpurea cauescant pectora pluma, Hac mihi sit, cupiam, lege colendus amor.

Denique Hispanus poeta Ioannes de Mena multis nominibus insignis, qui floruit rudi saeculo, non minus atque olim Ennius, candidam purpuram agnoscit oesticho. 72. cum ait:

De candida purpurata vestidura.

Ergo cum verum sit, purpuram esse candidam, cur non Horatius de illa capiatur? Haec habui, quae de hac re lectorem admonerem. Redeo iam ad pensum, si prius à me moneam, illud de *niue purpurea* aliter posse expediui, iuxta verba Aristotelis lib. 5. hist. Animal. c. 19. *Quintetiam in his, quae putredinem nullam posse recipere existimantur, nasci animalia nouimus, vt vermes in niue vetustiore, qui hirti sunt pilis, & rubidi: quoniam & ipsa niue vetustate rubescit.* Verba signata sunt. *γίνεται ἢ ἡ παλαιὰ ἐρυθροτέρα.* Adde etiam locum Ioann. Chrysofomi homil. de Dilectione, qui firmans illud de vicinitate colorum, ait: *τὰ λαμπρὰ ἢ σαμὰ πῶν ἀνθῶ ἀπορρέει πρὸς τὰς πλησίον τόνας.* Corpora splendida colorem in vicina loca emittunt.

9. LATOS OCULIS AFFLARAT HONORES] Latii honores oculorum sunt, oculi clari, ac nitidi, & in quibus inest fulgor quidam. Solent Poetae oculos in praecipua parte pulchritudinis ponere, addita praesertim mentione fulgoris, nitoris, splendoris: Pindarus od. 5. Pyth. ἄμμα φανέντα δόξω, à luce. Aristanectus lib. 1. epist. 10. τὸν ἢ νέον ἐκόσμων ὀφθαλμοί, φαειροὶ μὲν, ὡς καλοὶ ὄφθαλμοὶ ἢ, ὡς σάφρονες. Decorant inuenem oculi, lucidi quidem, vt pulchri: verecundi, vt casti: Notum illud, *geminum ceu lumina sidus.* & Philostrati, qui in epist. vocat *ἄσπρα*. Apuleius lib. 3. sic tuis istis micantibus oculis. Causa haec esse inter alia potest. Inest praecipue in oculis illecebra quaedam, qua

Purpura duplex Punicea, & Alba.

Nix rubescit ventulante.

Oculi in praecipua parte pulchritudinis.

qua, quos amamus, solemus appellare *oculum nostrum* & *ocellum*. De hac illecebra Hesiodus in Theog. *ὄσθ βλεφάρων ἔρος εἶθετα δερμιχρῶδον.* à *palpebris intuentium amor distillat.* Athenaeus lib. 13. late ostendit, sedem praecipuam dilectionis esse in oculis, propterea quod (hanc enim rationem ex Aristotele adducit) in oculis habet pudor, ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶν αἰδῶ κατοικεῖν. Certe Pindarus od. 8. Nem. ait Venerem insidere in virginalibus puerorum palpebris *ἄτε παρθενίσοι παίδωντ' ἐφίχοιτο βλεφάρους.* Philostratus in epist. oculis dat *σύνασιν, intelligentiam*, ad capiendum. & *σπέραν, praesidium*, nam inde mouetur pugnatrox amoris. Comparat illos *ἐρμυνοῖς, καὶ τόποις ὑψηλοῖς, castellis, & locis editis.* nam vt ex istis reges incunt oppugnationes, ita machinae amoris in oculis sita. Vocat illos *δαδ' ἄχρως, faciferos*, quia illi inflammant. Dicit esse in illis *δ' ἰδύα, retia*, dat illis *πολιουρίαν, & τυρανίδα, oppugnationem, tyrannidem*, qua omnia subiiciunt. Comparat cum Charybdi, quae sorbet omnia, sic oculi formosorum. His & alijs deliciis plenus est Philostratus. Non diffimilis habet Pollux, à quo oculi dicuntur *λάμπουρες, φίλθοιτες, θυμοειδῆς, πυρῶδες, μαρμαρυγᾶς ἀφέντες, ἀγλιν, αὐγῆν, ἰδέειν, ἐπαρωγοί, ἐσπῆραστοί* *lucentes, fulgentes, acres, igniti, emittentes splendorem, fulgorem, lumen, iucundis, illecebrosi, amabiles.* Plato, citante eodem Pollice, *φωσφόρα ὄμματα.* Haec mihi visa apta ad hunc locum. Sed quidem Laevinus Poetae animum rimatus, ait, datos letos oculos Aeneae animo blandientis Augusti, de quo Suetonius cap. 79. *Oculus habuit claros, ac nitidos, quibus etiam existimari volebat inesse quiddam diuini vigoris & gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem Solis, vultum summitteret.* De oculis tamen Augusti aliter, quam Suetonius, scribit Plinius lib. 1. 37. Tu, si placet, vide vtrumque scriptorem conetur Laevinus componere. Ego tibi Iuliani Imperatoris verba afferro, quibus illustrare Suetonium possis. Ille in lib. de Caesarijs. de Octauiano ita scribit *ἢ ἢ ἠδελὰ τὰς ἢ βολὰς ὀμμάτων, ὀσάθη ἐνὶ ὀ μέρους ἢ λυθ, ἰδένα ἢ δ ἢ πᾶντων ἀντιβλέπειν ἢ εἶναι.* Hic autem oculorum fulgore proximè ad solem accedere videri volebat, nequaquam se ex aduerso sustineri volebat. Philostratus in Heroicis patia de Aiaee. Facit enim illi inuentum *χαροσσοῖς ὀφθαλμοῖς.* & addit postea, diuinum quiddam illucere in heroe, si temere praesertim, & subito aspiceretur. & de Achille ait, *ἀκτινα μὲν ὄσθ τὸ προσόσσει ἐσπεριαν.* radios à facie emittebat. & cuiusdam alteri dat *δραγᾶς.* & in vitis Sophista. cuidam, *χαροσπὴν ἀκτινα ἐν ἢ ὀμμάτων.* Callistratus dat Orpheo, *καθαροῖς ἢ ὀμμάτων βολὰς, puros oculorum radios.* & Baccho, *ὄμμα σπῆρι δαυγῆς.* oculos igni splendidos. & Amphitritæ *ἢ λυαύστε σέλας ἐν ἢ ὀμμάτων μαρμαρυγᾶ.* splendebat in bar quoddam Solare ex oculis. De Constantino Magno Cedrenus, τὸ ἢ ὄμμα πᾶς ἀπὸ πᾶσι λόντι. Oculis leonis.

10. HONORES] Haec vox in pulchritudinis mentione vsurpatur. Statius 2. Syluar. *O vbi ventura spes non longinqua inuenta, Atque genis optatus honor.* & 2. Theb. *Quantus honos, quantusque pudor, &c.* Lucretius lib. 4. *Sed tamen esto iam quanto vis oris honore*

Augusti oculi nitidi.

Honor de pulchritudine.

Oculi in praecipua parte pulchritudinis.

A Cui Veneris membris vis omnibus exoriatur. Inter fragmenta Petronij legitur, *Ac totus tibi seruit honor, formaeque Dearum Fulges, & Venerem caelesti corpore vincis.* Pindarus. od. 5. Pyth.

ἔχει αὐθηνῆς ἢ ὀφθαλμοῖς αἰδοῖσ' ἄσπρον γέρας.

Habet oculus congenitus honoratissimum decus.

11. QVALE MANVS] Egregie manus pro artifice, & exquisitè. Homerus simpliciter, *χεῖρ' ἄνδρ'.* Virgilius suuuium *χειρὸς ἀνδρ'.* non *manus.* Obperat Ilqum.

12. ADDUNT EBORI DECUS] Non hoc ad tincturam referas, qua olim ebur inficiebatur: non hoc putant viri iudicij limati. Omnia ad aurum referenda sunt. Dicit enim, Aeneam similem fuisse eborei, argento, Patio lapidi, inclusis auro. Et quidem ex ebore vna cum auro multa olim fabricari solita ex Pausania satis discimus, qui lib. 2. ex vtraque materia Venerem exhibet, & alio loco eiusdem libri Iunonem opus Polycleti. & lib. 1. dat Ioui Olympico os ex auro, & ebore. Idem Iuppiter ex ebore & auro factus mirifice celebratur à Plinio lib. 7. cap. 38. & lib. 34. cap. 8. De eodem Cassiodorus lib. 7. loquens de septem orbis miraculis: *Iouis Olympici simulacrum, quod Phidias primus artificum summa elegantia ebore aurique formauit.* Dissidet à Pausania, qui os tantum ex ea materia dedit. Et ab utroque Cedrenus: *Iouis Olympici materia.*

12. ADDUNT EBORI DECUS] Non hoc ad tincturam referas, qua olim ebur inficiebatur: non hoc putant viri iudicij limati. Omnia ad aurum referenda sunt. Dicit enim, Aeneam similem fuisse eborei, argento, Patio lapidi, inclusis auro. Et quidem ex ebore vna cum auro multa olim fabricari solita ex Pausania satis discimus, qui lib. 2. ex vtraque materia Venerem exhibet, & alio loco eiusdem libri Iunonem opus Polycleti. & lib. 1. dat Ioui Olympico os ex auro, & ebore. Idem Iuppiter ex ebore & auro factus mirifice celebratur à Plinio lib. 7. cap. 38. & lib. 34. cap. 8. De eodem Cassiodorus lib. 7. loquens de septem orbis miraculis: *Iouis Olympici simulacrum, quod Phidias primus artificum summa elegantia ebore aurique formauit.* Dissidet à Pausania, qui os tantum ex ea materia dedit. Et ab utroque Cedrenus: *Iouis Olympici materia.*

13. PARIUS LAPIS] Fuit in pretio hic lapis ad res Parius lapis, similes. Pausanias in Attic. simulacrum Veneris exhibet ex hoc lapide, opus Phidiae. Apuleius Dianæ lib. 2. af. *Lapis Parius in Dianam factus.* &c. Omitto loca alia obseruata in Cedreno, Philostrato, Libanio.

13. PARIUS LAPIS] Fuit in pretio hic lapis ad res Parius lapis, similes. Pausanias in Attic. simulacrum Veneris exhibet ex hoc lapide, opus Phidiae. Apuleius Dianæ lib. 2. af. *Lapis Parius in Dianam factus.* &c. Omitto loca alia obseruata in Cedreno, Philostrato, Libanio.

a Tunc sic Reginam alloquitur, cunctisque repente Improuisus ait, C O R A M, quem quaeritis, adsum. 600 Troijs Aeneas, Libycis ereptus ab vndis.

K 2 O SOLA

605 O SOLA infandos Troiæ miserata labores,
 Quæ nos relliquias Danaûm, terræque marisque
 Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
 Vrbe, domo socias: GRATES perfoluere dignas
 Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid vbiq; est
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
 610 DII tibi (SI QVA PIOS respectant numina, siquid
 Vsq; iustitiæ est, & mens sibi conscia recti)
 Præmia digna ferant. QVÆ te tam læta tulerunt
 Sæcula? QVI tanti talem genuere parentes?
 615 IN FRETA dum fluuij current, dum montibus vmbra
 Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet,
 Semper honos, nomenque tuum, laudisque manebunt,
 Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
 Ilionca petit dextra, læuâque Scestum,
 Põst alios, fortémque Gyam fortémque Cloanthum.

ARGVMENTVM.

Sequitur oratio Aeneæ ad Didonem, in qua ille, qui sit, certis signis declarat: Regina gratias agit, gratum se fore pollicetur, Deosque orat, vt tantum beneficium persoluant: erumpit in laudes Didonis, socios complectitur.

EXPLICATIO.

A Ncredibilis peripetia ad afficiendum & commouendum lectorem, nam quis stupor tenuata nube, viso Aeneæ? Ait *cunctis*, quia vnum erat cunctorum votum videre talem virum. Nam tamen Regina sola id dixerat, sed id ipsi ardebant omnes proceres, ideo postea, *adsum quem queritis*. Vox *improvisus* hic egregie, quia latens in nube, etiam si præfens, sed non ante visus. Sed quod initium orationis? abruptum, vt poscebat rerum status. *adsum Aeneas coram vobis*, & quidem Troius, ac perinde quem ipsi queritis, deinde *ereptus vndis*, quibus me abreptum putatis. Et verba expendit, genere Troius eripitur ab vndis Libyis.

b Quæ præcesserunt, ad omnes; nunc quæ sequuntur, ad solam Didonem. Incipit ab O, particula exclamante, qua mirè extollit pietatem Didonis, quam pietatem auget sequenti voce *sola*, nemo præter te alius, *infandi labores* sunt, quos nemo enumeret, adeo multi, & graues.

c Expendit Aeneas liberalitatem Didonis. Ergo *socias nos vrbe*, quantum hoc est! admittis enim nos non in quamcumque gratiam, sed in societatem, quæ sacra. Nam hic allusum ad sacras societates Romanorum, quæ fiebant sacris intercedentibus, nemo dubitet. Neque verò hoc satis, sed *domo*. Multum erat supplices in vrbe recipere, sed maius adhuc tua in domo. Aliqui duabus vocibus *vrbe, domo*, intelligunt & ciuitatem & domicilium, quæ duo Dido Troianis obtulerat. Seruius intelligit hospitium publicum, & priuatum. Proccedit. Et, quos sociastecos, qui nihil tibi possunt perfoluere, vt qui à Grecis victi, ideo reliquias Danaûm, quo verbo ingens exitum innuitur. Sed ò prudentiam vatis! Danaûm dixit, non Iunonis, cum posset: nam si hic nominaret illam, suspectum se redderet Didoni, quæ hanc Deam

A impense colebat: Neque enim Dido tutum duceret illi opem ferre, quem sciret Iunoni infensum. Pergit. Admittis ad societatem exhaustos iam casibus omnibus, nullus quippe tam insolens successus potest excogitari, qui nos non exerceat, modò ille terra sit, modò *maris*. Terra enim, bello & fame: mare, ventis & tempestate oppressit. His nihil videbatur addendum, sed vide *adænon*, omnium egenos. nihil sibi facit reliquum. Quæ igitur lux ista liberalitatis tuæ ò Dido? *perfoluere tibi grates dignas non est opis nostræ*. Non ait, non est ingenij nostri, faciundæ, virium, sed *opis*: nam hæc vox omnia includit, & omnia exhauriuntur vna Didonis liberalitate. His adice *nostræ*, non meæ, sed Troianorum omnium, qui hic ad-sunt. sed neque hoc satis, nam neque est totius gentis Dardaniæ, quæ multa est, vt *quæ sparsa per magnum orbem*.

a Cum igitur Troiani, qui hic, qui vbiq; sunt, nequeant tibi grates rependere, *Dij tibi* non grates solùm, nam hoc est parum, *sed præmia ferant*, & hæc digna. Deinde per patentem ait: *si qua numina respectant pios*, id est, si aliqua sunt numina, quæ ego ignoro, perfoluendæ pietati dicata, hæc te illis longissimè cumulent, quæ in nos congeris. Pergit, *siquid iustitiæ est vsquam*, id est, si in aliquo terrarum angulo latet iustitia, (nam *vsquam* locum dicit) quæ volasse ad cælos fingitur, illa tibi æquissimè rependat. Demum, *si est mens conscia sibi recti*, id est, si quis est deus, & mens, quæ ipsa sciat actus mortalium, præsitque cognitioni clarissimorum facinorum. Hac re amplificata, erumpit in laudes Didonis, quibus laudibus dat occasionem præcedens oratio. Infelicissima, (dixerat, saltem indicauerat) sunt nostra sæcula, in quibus vix vsquam est iustitia. Igitur, *quæ te sæcula tulerunt tam læta*? Nam tu ipsa nimirum facis læta sæcula vita tua, moribus tuis. *Qui tanti parentes te talem genuerunt*? quasi dicat. Credibile est, te genitum à mortalibus?

c Decurrit ad *ad vna*, vt indicet numquam cessaturas laudes Didonis, sunt verò tria hæc *ad vna*. Primum, *in freta dum fluuij current*. Alterum, *dum vmbra lustrabunt* quæ sunt *conuexa in montibus*, id est, dum vmbra circumibunt montium ambitus: tumbrosas quippe, quæ conuexa est in montibus, vmbra efficit, quæ vmbra ex diuersa solis positione montes lustrat, id est, circumit ambitque, iam hanc,

iam illam partem opacans. Tertium, *dum polus pascet sidera* humoribus Oceani, & vaporibus terræ. Ergo dum hæc fiunt, & semper fiunt, vbiq; genitum ero, vbiq; terrarum, studij mei erit, vt tuæ ibi laudes æternæ permanant. *quæ me cumque tuncis est*. Hæc cum dixisset, totus se in sociorum amplexus diuidit dextrâ, & læuâ; Duo hic considero. Primum, vt se reuerenter Aeneas gerat erga Didonem, vt humaniter erga socios: Illius ne genua quidem tangit, & potuisset more supplicum, sed abstinit à contingenda femina: longè aliter cum suis. Alterum, vide vt ipse petat sociorum amplexus, non petatur; Troiani quippe obtupefacti nouitate miraculi, & successus magnitudine, vix sui erant compores; Aeneas, qui prius, e nube omnia viderat, omnia audierat, ipse audax est, ipse irruit. Libenter sapissime Poëtam expendo, grandem eius Musam admiratus.

NOTÆ.

Virgilius su perat Home tum.

CORAM, QVEM QVÆRITIS ADSVM] Quid hic dicam de discrimine Latini & Græci? Cum Vlysses in 7. manifestat se Alcinoos & Arææ, omnia pene sentit muta, neque animus videtur erigi alicuius rei nouitate, quæ sanè nouitas magna est in Virgilio, tum rebus, tum factis: rebus, cum ait, *Resistit Aeneas*, &c. verbis, in hac oratione. Quid de Vlysses Homerus? Ait illum reledisse iuxta ignem ad focum in cineribus. Sed defenditur Homerus; nam attingit (aiunt) morem supplicum, qui ad focum & larem sedebant. Frigidè, potuisset enim re-tento more speciosius Vlysses dare. Equè infelix fuit Homerus Odyss. 21. vbi admodum vulgariter Vlysses se proci ostendit. Neque verò Silius lib. 2. satis Poëtam expressit, cum cecinit, *Has inter species orbatum classe, fustisque, Aeneas pulsum pelago, dextraque precantem Cernere erat. fronte hunc auide Regina serena Infelix, ac iam vultu spectabat amico.*

Virgilius su perat Home tum.

2. O SOLA INFANDOS, &c.] Vlysses Odyss. 7. rebula etiam reclus, illa amota, cum se præsentibus conspiciendum dedisset, orationem habuit ad Alcinooum, & Aræten. Ea in promptu est, ideo abstinéo. Sed non ingrata fortasse comparatio erit, vt appareat lux Maroniani ingenij. Vlysses eò destinat orationis suæ scopum, vt in patriam perueniat; Aeneas, vt gratum se præbeat: Itaque ille petit gratiam, hic gratias reddit. Nobilius hoc multò, aptiusque est ad captandam Didonem, quàm illud ad alliciendum Alcinooum. His gratiarum actionibus adiuncta est laus Didonis, eaque permagnifica, atque in omnem posteritatem, in freta dum fluuij, &c. Homericus orator nihil laudis confert in eos, quibus sum-mopere egebat. Secundò Vlysses felicitatem regibus eorumque liberis comprecatur, domi, & foris: bene hoc prouidit. Sed numquid illa conferri cum his possint? *Dij tibi, siqua pios* &c. quibus videtur dubitare, nulla satis esse numina, quæ possint talem gratiam exsoluere. Suam verò illam felicitatem Græcus aliquantulum fædat, cum illam non regibus solùm, sed præsentibus aliis communicat: aliter Aeneas, qui vni tantum Didoni intentus, neminem alium intromittit in tantarum laudum magnitudinem. Itaque illa solùm spectatur, Pænorum principes, qui aderant, negliguntur præ illa. Terriò, Vlysses non reges laudans, tantum Arætes Regine patrem, quàm vulgariter laudat! Vix est enim dux in tota Iliade, quem non aliter eo laudis genere, vocans *εὐκλειδῆς, ἱεστῶν Διὸς, ὀμῶν*, &c. Sed vide, quan-

tum absint à vulgaribus illa, — *quæ te tam læta tulerunt* Sæcula: qui tanti talem genuere parentes? Quarto, quæ ratio est illa? *diuisus ab amicis erumnas patior*. Vbi pater? vbi filius? vbi coniux? vbi cura domus? Nam quamuis amici opportunissimum sint præsidium, sed nemo profectò redit in patriam, vt cum amicis tantum viuat, qui vbiq; terrarum possunt contingere; sed vt cum patre, matre, coniuge, liberis, vt demum extremum spiritum in patria emittat. Aeneas ab his omnibus abstinet, neque infert mentionem Italiæ, quam querit, & hoc prudentissimè. Noluit enim Regine, quam præsentia sua lætam videt, gaudium importuna factorum memoria contaminare. Multa alia in hac collatione discuti poterant. Sed omnia exsequi fortasse videbitur importunius, quàm doctius fieri. Id tantum in mente habe, vt Virgilium tibi in re Poëtica æmulandum proponas, qui nil molitur ineptè.

3. OMNIUM EGENOS] Fabius declam. 260. *emittite nudos, omnium egenos*. Habet vicinitatem cum hoc versu ille Aristophanis in Irena: *Ἀφρητωρ, ἀδελφὸς, ἀνὴρ ἐξυλῆ, ἐκλεξ, σὺν ἑστίῳ*. *exul, exlex, sine domo*. continet etiam suo versu Poëta mala ciectorum, quæ vnico cieculo complexus est Plautus in Ruden. loquens de ciectis duabus feminis: *Timidas, egentes, vuidas, ciectas, examinatas*; In eadem Comœdia vna carum Palæstra ita de incommodis ciectorum ciecta ipsa. *Nunquam spem, aut opem, aut consilij quid capessam? Ita hic solis locis compedita sum. Hic saxa sunt, hic mare sonat, nec quisquam homo mihi obuiam venit*. Sed hæc incommoda nec vnde melius discas, quàm ex Palinuro Virgiliano.

Eiectorum calamitates.

4. GENTIS DARDANIÆ] signatè. Quoties Virgilius mentionem inducit errorum, & transfugationem Troianorum, ad Dardanum, vt plurimum confugit, qui ex Italia in Asiam migrauit. Sicin. 4. *colonos Dardanos* dixit, sunt enim coloni, qui è domibus suis egressi, alias sedes quarunt. & in 3. erroneus Troianos oraculum alloquens, *Dardanide dari* &c.

Dardanidæ in mentione exsilij.

5. MAGNUM QVÆ SPARSA PER ORBEM] Hoc ad incrementum, satis enim fuisset, *quidquid vbiq; est gentis Dardaniæ*. Nam vbiq; orbem omnem complectitur. Sed, vt dixi, ad incrementum: vt etiam, vbiq; locorum, terrarum, gentium, nullibi, nusquam. Trahunt hoc Latini à Græcis. Aristophanes in Pluto: *ἡκιστα πάντων* *minimè omnium*, cum satis fuisset *ἡκιστα*. Quem in locum aduertit Scholiastes in his orationibus *μάλιστα πάντων*, & *ἡκιστα πάντων*, addi vocem, *πάντων*, in prima ad maiorem affirmationem, in altera ad maiorem negationem. Itaque in illa (ait ille) est *ἑπιτασις ὑπερβητικὴ*, in ista *ἀπαγόρευσις ὑπερβητικὴ*. Trahi ista possunt ad locutiones Latinas.

6. DII TIBI &c.] Homerus. 23. 11. *Σοὶ ὃ θεοὶ τῶν δ' ἀντὶ χεῖρον μνηστικὰ δόειν* Tibi autem Dij pro his gratiam plurimam referant. Idem, *θεοὶ δέ τοι ὀλβία δόειν* *Dij tibi dent gloriosa*, Alibi:

Ἄλλοι τοι δόειν ἔεινε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι, ὅττι μάλις ἐθελεί. Iuppiter tibi det hospes, & dij alij immortales, quod cupis maximè.

7. ET MENS SIBI CONSCIA RECTI] Seruius hoc refert ad Stoicos, qui dicebant ipsam virtutem esse pro præmio, etiam si nulla essent alia præmia. Placet tamen, vt explicui, nam in. 6. *Mens agit at mollem*, pro Deo. Certè Hortensius concipit. *Mens, vñ: Deus omnis æquitatis pietatisque præsens cognitor.* *ὁ δὲ*

πάντα ἑώρα, καὶ πάντα ἑπαύετο, qui omnia videt, o- A nnia audit.

8. IN FRETA DVM FLVVI &c.] Similis exor- natio Ecl. dum iuga montis aper, &c. vide ibi. Seneca in Medea, dum terra calum media libraturam feret, tu reli- qua & in Oedip.

Lucida dum current amosi sidera mundi, Sequuntur multa. Horatius lib. 3. od. 3. Dum longus inter sauiat Ilium, tu perge. & od. 3. eiusdem libri, dum Capitolium, adi. Tibullus lib. 4.

— Vinct, dum robora tellus, lege ipse, Prudentius in ad 5. Dum genus esse homi- num, &c. Vetus Poeta apud Dionem Chrysoft. orat.

37. ἐστ' ἀνὸδωρ τε βέη, dum currat aqua. in lib. 4. epi- gram. πάλ᾽ ἀσέρας ἔλαχ, dum Polus astra traxerit, Ci- cero. 2. Philip. Dum genus hominum, &c. Lucanus lib. B

1. Dum terra fretum, &c. Hæc indicare tantum volui, ne rem tritam coniectarer.

9. CONVEXA] Omisi Turnebum, qui coniungit cum sidera. & malui ad montes referre secutus Na- scimbænum, Henr. Stephanum, Conradum, Meye- num, alios.

Astra puta- bantur ali- aquis.

10. POLVS DVM SIDERA PASCET] Putabant quippe Philosophi ali astra humoribus aquarum. Ci- cero. 2. Nat. Ergo cum sol igneus sit, Oceanique alatur humoribus, quia nullus ignis sine pastu aliquo possit per- manere. Iterum: probabile igitur est, præstantem intelli- gentiam in sideribus esse, quæ & ætheream mundi partem incolant, & marinis terrenisque humoribus longo inter- uallo extenuatis alantur. Plinius lib. 2. c. 68. Ocea- nus sidera ipsa tot, & tantæ magnitudinis pascens, quo tan- dem amplitudinis spatio credetur habitare? Zeno apud Laertium ait, astra omnia nutrir, & discriminans ita subiungit, πὸν μὲν ἥλιον ἐκ μεγάλης θαλάττης, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποταμίων ὑδάτων, τὰ δὲ ἀλλα ἀστέρα τῆς γῆς. Solem ex mari, lunam ex aquis fluuijalibus, astra reliqua ex terra. Seneca lib. 2. Natur. Quest. cap. 5. Ex celo, & terra alimenta omnibus satis, omnibus stellis di- uiduntur. Profertur, quo sustineantur tot sidera, tam ex- exercitata, tam auida per diem noctemque, vt in opere, ita in pastu. Anacreon.

Πῆγε θαλάσσια δὲ ἄσπερα, ὁ δὲ ἥλιος θαλάσσιαν. Potat mare auræ, Potat sol mare.

Hoc de sole attingit etiam Cicero lib. 3. Nat. Eamque causam Cleantibus affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe. Itæmque brumali ne longius dis- cedat à cibo. Hos vapores, quibus astra alebantur, Græci vocant ἀσπέρους. Ex hac opinione veterum philosophorum, quam attingisse Virgilius creditur, natum, vt docti aliqui, in his Brodæus, lib. 2. Miscel. c. 17. legant in Virgilio, non polus, sed palus. Nam Lu- canus lib. 10. dixit,

Nec non Oceano pasci Phœbumque Polūmque. Et hi paludem dici contendunt pro oceano, & vniuer- so humore, imitatione Græcorum, Homeri in primis, qui sic accipit λιμνῆν, contenditque Brodæus Ser-

uuium legisse palus, sed hæserim tamen Turnebus lib. 5. Adu. c. 5. aliique, qui nihil censent mutandum. Et quidem lectio, quam sequor, validè firmatur Lucretiano versu lib. 1.

Flumina suppeditant vnde æther sidera pascit. Sicut enim hic æther, ita Virgilius, polus. A quo non abit eundem Lucretium dixisse lib. 1.

Et Solis flammam per cæli cæcula pasci. Mihi tamen nescio quo gustu Germani interpretatio arridet. Polus enim dici potest sidera pascere, vt pas- tor gregem; Inde 2. G. coniuuētum Poeta dixit,

Immissaque feræ syluis, & sidera celo. tanquam feræ in syluas, & sidera in cælum ad pascua compellerentur. Firmati potest hæc explicatio versibus Seneca in Furen. vbi cum de stellis sit sermo, ad hanc metaphoram confugit:

Cogit nitidum Phosphoros agmen. vbi cogit est, tanquam pastor gregem. Quo verbo vsus apud Varonem, li. 6. de ling. Lat. poëta vetus: in altis- simo cali clypeo temo superat stellas sublime cogens etiam atque etiam noctis iter. Clauis Synchius, citante Del- rio, ἀστρον ἀγέλας ἡμῶν πασθίται γρηξ αστρον. Et pro- fectò, nisi me Lucretius cogeret, ad quem omnino videtur Poeta allusisse, irem in hanc explicationem: præsertim cum opinionem illam de astris, quæ pas- cuntur humoribus, eludat Arist. 2. Meteor.

11. NOMEN] Pro fama creberrimum. Quid, 2. Nomen pro fama.

Am. Eleg. 17. Et multæ per me nomen habere volunt. Et 3. Fast.

Et pudet in paruis nomen habere casis. Propert. lib. 3. eleg. 13. Non iuuat in media nomen habere via.

12. QVÆME CVNQVE] Hæc tmesis est in veterè cippi inscriptione, Quæ tibi cumque mei potuerunt pignora amoris Nata dari, populo sunt lacrumante data.

13. LIONEA PETIT DEXTRA, LÆVAQVE &c.] vide studium. Sic fieri solet in aduentu. Sidonius lib. 3. epist. 3. irruentium tumultuoso diriperis am- plexu. & lib. 2. epist. 11. Protinus cuncti non modestè, ne- que singuli, sed propter ac cæteruatim oscula ac dexteræ mi- hi dederant. Sed Æneas, qui tam auidus in amplexan- dis amicis, vide vt numquam Didonem attingat, hoc iam expendi, sed reuocauit notans Homerum, apud quem parum cautè Vlysses tetigit genua Arctæ re- ginae.

Αμφὶ δὲ ἀρ' Ἀρήτης βάλει γύνασι χεῖρας Ὀδυσσεύς. Si quis defendat ex more supplicum, nescio an possit, præsertim præsentem Alcinoo.

14. FORTEMQVE CVAN] Γῆα Græci appellant, γῆα & pedes, & manus, & demum membra omnia, qui- bus incessus fit, in quibus potissimum consistit ro- bur. Huc credendum, allusisse Virgilium, cum Gyan vocat fortem, quasi inde deducat nomen. Mo- nuit hoc Robortellus.

a Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido, Casu deinde viri tanto, & sic ore locuta est:

b Quis te nate Deâ per tanta pericula casus Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?

c Tunc ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ Alma Venus Phrygij genuit Simoëntis ad vndam?

d Atque equidem Teucrum memini Sidona venire Finibus expulsam patriis, noua regna petentem,

625 Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam Vastabat Cyprium, & victor ditione tenebat. Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis Troianæ, noménque tuum, regésque Pelasgi. Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat, 630 Séque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat. Quare agite, O tectis iuuenes succedite nostris. ME quoque per multos similis fortuna labores Iactatam, hac demum voluit consistere terra. NON IGNARA mali miseris succurrere disco.

ARGVMENTVM.

Ad insolens spectaculum Dido obstupescit: narrat vnde Æneas ipse, & res Troianæ sibi iam olim nota fuerint: omnes perhumaniter inuitat.

EXPLICATIO.

A SPECTVS ÆNEÆ, cum primùm è nube erupit: deinde casus, id est, successus vsus omnibus auditusque, Didonem vehementi stupore percudit. Cur hic tantus stupor? audi. Troiani Re- gem suum mortuum querebantur, ille abditus au- diebat, subitò è nube erumpit, fit ingens rerum com- mutatio: è luctu omnia in lætitiâ recidunt, è que- stibus procurritur ad amplexus, salutationes, gratu- lationes, fiunt hæc omnia puncto temporis. His ad- dæ Æneæ lucem, splendorem, diuinâ comas, Deo similem, lumen purpureum iuuentæ, fulgentes ocu- los. Ad tantum casum nonne Dido obstupesceret? Ab hoc tanto stupore reuocata tandem loquitur, & ore, vbi nullum pleonasmum agnosco, sed similem affectum illi è lib. 11.

Et via vix tandem voci laxata dolore est, b Triplex locus benevolentia. Primus ex com- mendatione in illis, Nate Deâ, hoc enim illustrissi- mum. Alter ex commiseratione, cum ait, quis te casus insequitur per tanta pericula? Tertius, occultè se insi- nuans pari animi consensione in illis, quæ vis immani- bus applicat oris? Illi enim Africanos esse barbaros putauerunt, & eadem hic indicat Dido. Aduerte, in illis, nate Deâ, tacito gaudio pertentatum Æneam de sui nominis claritate etiam inter barbaros euulga- ta, illud quippe Ilioneus non attingerat. Demum ob- serua affectum respondere affectui. Exclamationi enim Æneæ è sola infandos, &c. Dido opponit admi- rationem cum interrogatione. Plena omnia prædicat.

c Hic iam clarè manifestat, quæ illis nate Deâ, in- uoluerat. & vide quàm splendide loquitur de Ænea, quem Veneris filium fatetur, & Anchisæ Dardani- j: in epitheto enim emphasin agnoscit Nascim. vt Dar- dano sit generoso, vt qui à Dardano Iouis filio: ni- hil ergo mirum, si eius coniugium dignetur Venus.

d Per prolepsin occupat, & explicat vnde sciuerit res Æneæ. Teucer cum Aiace fratre profectus est ad Troiam: cum verò Aiax furore correptus mor- tem sibi attulisset, Telamon pater redeuntem ex Troiano bello Teucrum noluit domi recipere, vt qui sine fratre veniret, neque vltus esset eius mor- tem. Ille ergo expulsus, Sidonem vrbem venit ad Belum patrem Didonis, vt sibi quaereret nouas sedes Beli auxilio. Hic tum temporis Cyprium vastabat, vbi Teucer fauente Belo, sibi condidit vrbem Salami-

A na: vel iam conditam (nam hoc Horatius insinuat) ipse illustrauit. Ergo, ex illo iam tempore cognitus mihi vrbis Troianæ casus, id est, calamitas, & ruina: cogni- tum nomen tuum, cogniti Reges Pelasgi, intellige non solum duos fratres belli duces, sed reliquos Græco- rum proceres. Pergit, ipse Teucer hostis cum esset, tam- men ferebat insigni laude Teucros. Obserua, laudari hos- tes ab Teucro, non sub nomine Troianorum, Dar- danorum, &c. sed Teucrorum, nam ipse Teucer. Mi- nima hæc diligentiam Maronis indicant. Absoluit, seque ortum, &c. Erat enim Teucer Telamonis filius, & Helionæ sororis Priami, eodem patre quo Ajax, matre diuersa. Ait, volebat, non, dicebat, aut obuium aliud, vt qui libenter iactaret genus suum à Tro- ianis.

e Orationem absoluit liberalitas, inuitat quippe (explicante Seruio) ad coniuuium: iam enim præ- cesserat, vrbe, domo, socias. Deinde proponit se Troia- nis in exemplum, vt eos consoletur, atque etiam vt erigat in spem felicitatis. Quasi dicat: Me fortuna domo eduxit, iactauit mari, sedes dedit: Vos duobus primis perfuncti estis, tertium fore sperate. Reddit rationem, cur sic faciat per ἁμοισιπιδεαν, Non ignara mali, &c.

NOTÆ.

1. OBSTUPUIT PRIMO, &c.] Pigeat dicere, Virgilius su- perat Homerum longissimè, apud quem, cum è nube Vlysses prodiit, qui aderant, θαυμασθῶν admira- bantur. Noster stuporem maluit. Sed præcipua victoria posita in his, quæ sequuntur. Nam post stuporem Di- do, magnis affectibus omnia interferit, ab illo versu, Quis te nate Dea, per r. &c. Non sic Alcinous, primum enim huius verbum post casum illum ad- mirabilem, hoc est, Πονθῶτος κρητήρα, &c. vbi iubet Pontonoum craterem miscere, & distribuere omni- bus; vt fiat libatio Ioui. (nescias cur hic περιτιμυρά- νω) qui supplices benignè profectur. Lege quæ se- Homeri fri- quuntur, & frigus merum inuenies, nihil feruens. 2. affectibus. Pari frigore rem eandem exsequitur Ap- pollonius, lib. 3. Arg. Hic volo scias, Asperum expli- cantem Salustij locum hunc, rumore primò, sentire, primò poni aduerbialiter, quod firmat Virgiliano hoc primò aspectu, vbi etiam primò aduerbialiter po- nitur. Defendi potest, inest enim concinnitas inter primò, & deinde.

2. TVNE ILE, &c.] Ita etiam Sophocles, οὐδ' ἔστιν ἐστ', &c. &c.

3. ANCHISÆ] Æneæ ortus à Venere, & Anchisæ, notior, quàm vt hic debeat firmari, ex Ouid. in Fast. ex Homero sæpe, ex Ennio, 1. Annal. ex in- finitis.

118
 venerabile, & execrandum intelligimus, quia sacra res de bonis execratorum se habent. Dicebantur sacra & Honoraria, quod vitiumque hoc loco complexus videtur. Debeamus gratiam Danieli, qui hæc penè ex blattis. His vides, reddi rationem, cur post colloquium sacra indicantur: cur in re opinata, & ad tempus accidenti: Cur his indicium factis addatur, Honor: & hæc omnia ad nuptias pertinere, quas iam animo agibat Dido, nam Seruius ante omnia verba, quæ ex illo attuli, ita ait, Hoc, quod sequitur, videtur auspiciis nuptiarum. Si quæ alia inserta sunt, vt de suppliciis, &c. reici non potuerunt, vt Seruij sententia constat.

3. **Nec minus interea sociis, &c.]** Hoc quoque ex Homer. Odyll. 8.

Τῶσιν δ' Ἀλλήοισ' ἑὸς κρη δ' ἔκει μίλλ' ἑρδοσε: Illis verò Alcinous duodecim oves mactauit. Mox subiicit sues octo, boues duos.

4. **Mvnera.]** An quia Dido vinum mittit in munus: fortasse. An referenda vox ad Bacchum ipsum. Quicumque enim rem aliquam in beneficium hominum primus inueniebat, dicebatur mortalibus dedisse donum, aut munus. hoc ergo munus Bacchi, id est, inuentum, Dido mittit.

Vini hilaritas.

5. **Lætitiã.]** Nam vino nihil in conuiuio hilarius. Et quidem verba omnia, quæ ad lætitiã pertinent, propria sunt conuiuiorum, & ea vnicè propter vinum. Ita Athenæus verbum ἡδονα, lib. 4. & alij sæpe de mensis. ita verbum εὐφραίνω passim Græci omnes. ita Anacreon γαργανυμένῳ Λυαίῳ: vino exhilaratus. idem,

Παίξω, γελῶ, χορδαίω, Μὲν τὴν καλὴν Λυαίῳ: Ludam, ridebo, saltabo vnâ cum Baccho.

Plato, i. leg. hominem à potu ἡλεῶν vocat, hilariorum. Oppianus lib. 3. ἀλλὰ, de his, qui in conuiuio γαργανυμένῳ τέρπονται, gaudentes oblectantur. Hesiodus 2. ἔργ. Bacchum vocat πολυγυθῖν: Plutarchus χαρμδότην: Græcum epigramma ἐργαστὴν λέγει, afferentem lætitiã, dantem gaudium, excitantem risum. Sed hac de re aliqua iam attigi, 5. ecl.

6. **Dei.]** Id est, Bacchi, sic accipio. Hanc enim primam explicationem Seruius eligit, & viros doctos in hoc video inclinare, qui in suis codicibus, Dei retinent. Quin Vrsinus firmat Græcorum imitatione: ita enim dictum à Poëta lætitiã Bacchi, vt ab Eurip. Andr. ἀμείλιον γὰρ, & ab Macedonio in epigr. εὐφροῦν γὰρ. vitium & racemorum lætitiã. Agellius tamen lectiõnem hanc, quam summaui, imperitorum esse ait, lib. 9. cap. 14. & Veteres Dij pro Diei dixisse admonet: sic famij, pernicij, progenij, luxuriã, acij, ab fames, pernicijs, progenijs, luxuries, acies. Hæc vt negare non possum, sic neque affirmare legendum in Poëta dij. Lectiõnem, quam sequor, adiuuat multorum consensus, & Græca imitatio, de quibus iam.

Dij pro diei.

Tertio Poëta ipse, qui inf. veluti sui explicator, Adsit lætitiã Bacchus dator. Quarto ratio: frigidum enim, misit munera & lætitiã diei. nam vbi mentio vini, sine quo tot epulæ frigerent? Quinto imitatio Siliij, qui sic: Bacchi dona volum. Silius enim, asserente Iano Parrhasio epist. 33. Virgilij versum est imitatus. Itaque, quod Virgilius munera Dei, Silius Bacchi dona. Explicatio Corradi omnino displicet.

7. **At domvs, &c.]** Ad imitationem Catulli, qui de Nupt. Pelei:

Tota domus gaudet regali splendida gaza.

Conuiuia splendida in interiore parte ædiũ.

8. **DOMVS INTERIOR.]** Attingit morem, quo conuiuia splendida & magnifica in interiore ædium parte, & penitiora celebrabantur: quem morem, quia nemo hæctenus in Marone vidit, non ingratum erit,

si, quæ ad illum firmandum inueni, huc conferam. Athenæus, lib. 4. de sumptuosissimis Persarum conuiujs scribit, conuiujs Regios, alios foris canare, quos volenti cuius intueri liceret, intus alios cum Rege. Vides duo loca assignata, & interiorum regie maiestati datum. vt hinc suspicari possumus, Æneam, Reginam, Afcanium fictum, Achatem, & alios proceres Troianorum, Pænorumque interiorum partem ædium sibi ad epulas assumptissimæ: cùm exteriora, & quæ magis essent in propatulo, alijs darentur. quod & Poëta videtur indicare, cùm ait, vocem conuiuiarum voluntatam per atria. Apud Athenæum, lib. 5. in naue Philopatoris plurima loca assignantur symposijs, vbi necesse est alia esse extrema, alia intima. Ad hunc morem traho Plutarchum, qui in conuiuio septem sapientum, loquens de loco, ait, πρὸς δὲ εἰσόδῳ τοῦ ποσῖτου, Positquam intro peruenimus. Sed clarissimè ad morem istum Catullus de nuptijs Pelei,

Ipsius at sedes quacumque opulenta recessit Regia, fulgenti splendent auro atque argento. Candet ebur solijs, collucet pocula mensis, Tota domus gaudet regali splendida gaza.

Vbi verbum recessit Catulli, est interior domus Virgilij. Nemini autem dubium, quin ad Catullum respexerit Virgilius, vt liquidum vel ex versu extremo. Sed moris huius clariorem cognitionem facit, viles cœnulas, & exigui sumptus datas olim in ipsis atrijs, & domorum vestibulis, & adhuc vilissimas in truijs viarum, vt inde cœna Hecates infamiam suam con-

traexit. Plutarchus de Isid. & Osir. eo loci, quo scribit, Ægyptijs vltimum esse, vt quisque assium piscem ederet, ait edi solitum πρὸς τῆς αὐλῆς θύρας, ante fores vestibuli. & mox addit, illis temporibus, piscem non opiparum fuisse pulmentum, quod probat ex Homero.

Habes hinc cœnam ante fores vestibuli tenuem admodum fuisse, vt quæ constaret cibo id ætatis minimè exquisito. Hoc idem firmat mos imperatorum ducumque, qui frugales in bello prædicati. Hi enim ante tabernacula, ante tentoria, & in publico edebant, quia videlicet tenuiter edebant, nam tenuis cibus sumendus in publico. De Hadriano ait Spartianus vsum cibis in propatulo, & de Fescennio sumptissimè cibos coram omnibus. Alexander Seuerus apud Lampriodum cœnam apertis papilionibus, & cunctis videntibus, atque in publico. Inde Iuuenalis, Sat. 1.

— qui sercula septem Secreto cœnauit anus.

vbi nihil ad rem interpretes. Indicat sanè cœnas opiparas (tales erant, quibus septem sercula) in secreto fieri solitas suo æuo, cùm prius nullæ essent tales. Ad rem coniungo Suetonium in Augusto, cap. 70. cœna quoque eius secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθετον vocabatur. Lege integrum caput, & inuenies eam cœnam intemperantissimam fuisse, atque Antonij epistolis, Poëtarum versibus, rumore vulgi exagitatam. Vides ergo vt cœnam sumptuosissimam, in secreto cœnaret Cæsar. Demum aduoco Iulianum, Apostatam illum, qui in sermone de Cæsaribus, ait Dijs cœlestibus præparatum conuiuium in suprema cœli regione, vbi est Olympus, sedes Deorum firma, ἕραν τὸ μέγιστον, &c. Cæsaribus verò in suprema æris parte, sub ipsa lunæ cauitate, ὅπ' αὐτῶν σελήνην. vbi vides discriminata triclinia: quæ enim sunt in ædibus interiores, & exteriores partes; in cælo sunt superiores, & inferiores. Cùm ergo in Bacchylide apud Athen. lib. 4. legis ἀγαθὸν δαίτης δέχθαι, redde, bonorum læta conuiuia, non, vt Henr. Stephanus, opulenta δόχθον enim non solum est opiparum, sed etiam lætum;

lætum; & in Bacchylide nequit esse opiparum, aut opulentum, præcessit enim, illa conuiuia dari τῶν λαίων ἐδῶν, super faxeo limine. Ait itaque sobria & læta conuiuia, ad quæ boni accederent, dati in limine. Et enim læticia non pugnat contra sobrietatem, vt pugnat opulentia.

9. **SPLENDIDA.]** Aptè, & signatè, nam splendor de conuiujs sæpe. Apud Athen. lib. 1. Antiphanes λαμπρόσι δειπνοῖς. & Athenæus ipse lib. 3. λαμπρότερό τε δὲ δειπνὸν ἀσπασθῆναι, splendidissimum apparatus conuiuij. Bacchylides Hymnos amatorios in conuiujs dixit φλέγεσθαι. Demum magnifica epulæ dictæ sunt θαλάσῃ, inde & θαλάσσιον πρὸς τὸ θάλασσαν, à floribus, quibus conuiuia florida, opipata, festiua.

10. **MEDIS QVE PARANT CONVIVIA TEBANTUR.]** Nam triclinia in medio cœnationum sternebantur, de quo more alibi: itaque non pugnat, BAC conuiuia in ædibus interioribus, & ibi tamen in media cœnatione poni triclinia. Cum phrasi poetica parant conuiuia, alludit Græca illa, ἐτοιμαζὸν δοχῶν. Cicero etiam in Ver. paratum conuiuium dixit.

11. **ARTE LABORATA.]** Dissoluit Græca vocabula τεχνουργήματα, & τεχνήματα.

12. **VESTES.]** Accepi pro aulaeis aut appensis, aut confectis, & verè, nam hic aliud esse nequit: quorsum enim vestium, quæ ad corpus pertinent hic mentio? Itaque vestes olim dictæ etiam, quæ ornabant parietes, aut pauimentum. Athenæus, vbi conuiuium Ptolomæi describit lib. 5, sic ait: Erant egregie, atque omnifaria species, & χιτῶνες χρυσοῦφαι, vestes auro intertextæ: atque ἐφαπτιδὲς κἀλλίσται, saga pulcherrimaj, in quibus erant iam Regum imagines intertextæ, iam fabulose narrationes. Apertè loquitur de stragulis, & tamen vsurpat χιτῶνας, & ἐφαπτιδῆς. Idem lib. 1. vbi scribit sedere solitos heroes p̄ricos, non accumbere in conuiujs, ita loquitur de Alexandro Magno. τετρακοσίαις ἔν ποτὶ ἡγεμόνας ἑστῶν, ἐκάθισεν ἐπὶ δίφρων ἀργυρῶν, καὶ κλινηρῶν ἀλευροῖς ἐπισπῶσας ἱματίοις: Quadringentos duces conuiuio excepit, quos fecit sedere in sellis argenteis, atque in reclinatorijs stratis veste purpurea. Quis eximat ἱμάτια, à vestium numero? Idem lib. 12. de conuiuio eiusdem Alexandri, κατεσδασο ὁ δὲ οἶα πολλαυτελῶς, καὶ μεγαλοσπεπῶς ἱματίοις τε, καὶ ὀθνοῖς πολυτελεῖσι: ornata erat domus sumptuosè & magnificè vestibus & velaminibus splendidis. Eodem lib. loquens de operimentis lectulorum ἀντιβιβλῆσαι (ait) ἀνοθεν ἱμάτια, superius vestes intenduntur. Apuleius lib. 2. opipari citro & ebore nitentes lecti, aureis vestibus intecti. Nec solum vestium nomine tapetia & stragula afficiebantur, sed, quod mirere, vexilla militaria. Plutarchus in Bruto πρὸς κείνῳ ἐρῶντι χάραι, καὶ πρὸς Κασίῳ σύμβολον ἀγῶνῳ φωνικῶς χιτῶν. Ante Bruti, & Casij vallum prælij signum erat positum, tunica Phœnicia. Sic idem in Pompeio vocat φωνικὸν χιτῶνα. & in vita Fabij χιτῶνα κόκκινον, tunicam coccineam. Est hoc

Splendor de conuiujs.

Triclinia in media cœnatione.

Vestis de aulaeis.

Hecates cœna infamis.

Piscis ante fores edebatur ab Ægyptijs.

Vestis de militari vexillo.

Tunica coccinea ante pugnam.

A vexillum illud, quod erigebatur ante pugnam in prætorio, quo milites admonerentur, initare iam pugnam.

13. **INGENS ARGENTVM MENSIS.]** Hic argentum, & statim auro dicit doctissimus Poëta, cùm tamen argentea, & aurea pocula intelligat. Nota Pet. Ciaconij huic loco vtilis erit. Admonet ille, argentea auracque vasã mensarum à veteribus simpliciter aurum & argentum nominata. Scauola in L. qui vxo- rii. ff. de auro & argent. leg. auro legato vasa aurea continentur, & gemmis gemmea. Plinius lib. 34. cap. 11. hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum amula, quod nunc in mensarum est apparatus. Hæctenus ille. Adiuugo Senecam de vita beat. cap. 17. Quare ars est apud te ministrare? nec temere, & vt liber, collocatur argentum, sed perire fertur, & est aliquis sciendendi obsequij magister? Tullium 4. in Ver. Cœnabat apud Eupolemum, argentum ille apposuerat. Integra Tullij do sequenti Nota. & Fabium declamat. 301. apud vos illi greges ministrorum, apud vos aurum & argentum. Loquitur in re conuiuiali. Plinium lib. 3. epist. Apponit hoc cœna non minus nitida, quam frugi in argento puro & antiquo. Poëta ipse in 3. impositis auro dapibus. Catull. de Nup. Pel.

— fulgenti splendent auro atque argento, Vbi sermo est de conuiuio. Demosthenes de fals. leg. clarè dixit, ἐκπόματα ἀργυρῶν, καὶ χρυσοῦ. Porro morem alium, quem Poëta attingit, obseruauit iam lib. 4. G. Exempla ibi adductis adice versum, in quo sum, in mensis enim argentum ponit Virgilius, & per argentum intelligit pocula, hæc ergo in mensis apud veteres, non in abacis. Sed & de hoc more postea etiam in hoc libro.

14. **CÆLATA QVE IN AVRO FORTIA FACTA PATRVM.]** Mos hic fabricandi in vasis emblematum notior est, quam vt multis egeat. Tantùm itaque subiiciam è Latinis Tullium, qui 4. in Ver. Cœnabat apud Eupolemum, argentum ille, ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur: duo pocula non magna, verum tamen cum emblematis: iste, quasi festiuum acroama ne sine corollario de conuiuio discaderet, ibidem, conuiujs spectantibus, emblemata euellenda curauit. E Græcis Anacreontem, qui poculum, quo ipse utebatur ita vult ornari.

Μὴ φέδ κτὸν ἰσὸρημα, Μᾶλλον ποιεῖ Διὸς γόνου Βάκχου δῖον ἡμί. Χάραος' ἑρωτᾶς ἀνόστου, Καὶ Χάραος γελῶσας: Sit tristis nulla imago, Cælato verò nobis Prolem Iouis Lyæum: Insculpe amorem inermem, Et Gratias iocantes.

Aurum, & Argentum de apparatus mensarum.

Emblemata in poculis.

^a Æneas (NE QVE enim patrius consistere mentem Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem, Afcanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat.
 650 OMNIS IN Afcanio chari stat cura Parentis.
^b Munera præterea Iliacis erepta ruinis Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem, Et circumtextum croceo velamen acantho: Ornata Argiua Helenæ, quos illa Mycenis, 655 Pergama cùm peteret, IN CONCESSOS QVE hymenæos, Extulerat: matris Ledaë mirabile donum.

Præterea

Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
 Maxima natarum Priami, colloque monile
 Bacchatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
 660 Hæc celerans, iter ad naues tendebat Achates.

ARGUMENTVM.

Vult Æneas, verè pater, Ascanium filium tanta lætitiæ participem facere, & Achatem ad naues mittit cum triplici mandato: vt perferat ad filium dona accepta à Didone, vt ipsum è portu ad urbem perducatur, vt filius idem è nauibus dona afferat, quibus liberalitati Regina satisfiat.

EXPLICATIO.

VULT statim Æneas facere filium participem tanti boni, misso ad illum Achate; Sed cur premitit non ipse iturus? quia alios sequi hunc iussit, ait Pompon. Sabinus. Parenthesis continet causam, cur statim Achatem miserit ad filium. Sed quæ dat mandata? vt ferat dona iam numerata, vt ipsum ducat ad mœnia, in *menia* est synecdoche. Additur epiphonema superioris sententiæ hoc, *Omnis in Ascanio*, &c. id est, patris cura sita est tota defixaque in Ascanio, qui filius, qui vnicus, qui ereptus Troia, qui futurus Italiæ hæres ex promissis fatorum. Explicatio Nascimbæni nequaquam placet. Nostra communis est omnium, & in primis magni Scaligeri lib. 3. Poët. cap. 20.

VULT vicissim Æneas magnificentiam suam ostentare, mandat Achati dicat Ascanio, vt is secum ferat munera. Sic explica, non, vt ipse Achates ferat, nam postea de falso Ascanio audies, portabat Tyrjjs Regia dona. Pergit, erepta ruinis Iliacis, velut excusatio munerum. Sed quæ dona? quinque, *pallam, velamen, sceptrum, monile, coronam duplicem*. Singula egregiè commendat, iam à materia, iam ab arte, iam à colore, iam à personis, iam à locis. A materia, nam *palla rigens auro*, & coronæ ex *gemmis auroque*. Ab arte, nam *palla cum signis*, velamen *circumtextum acantho*, nam *monile bacchatum*. A colore, nam *acanthus croceus*. A personis, nam *palla*, & *velamen sunt Helena ornatus*, quibus illa spectari formosissima volebat, & *donum Ledæ matris*: Nam sceptrum, monile, coronæ sunt. *Iliones, quæ maxima natarum Priami*. A locis, nam *palla*, & *velamen adducta ex Mycenis*, nam omnia erepta ex *Troianis ruinis*. Quæ hîc defunt capiendâ à Notis, si prius expendas apta hæc fuisse munera, & *fœminæ & Reginæ: fœminæ*, nam hîc *sexus gaudet textilibus: Reginæ*, nam pretiosa hæc dona. Præterea, quid facere opportunius Æneas potuit ad conciliandam Didonem? Ad exhibendum gratum animum? Absoluit, iussit Achatem ad naues cum his mandatâ,

NOTÆ.

- C**ONSISTERE MENTEM] Ab nonnullis legi mente consistere, & in Ant. & ad Q. Frat. dicit, loca sunt obuia. Sed certè vulgaris lectio defendi potest.
- I**LIA CIS EREPTA RVINIS] Tale illud Buc. — nec cura mihi valle reperti Capreoli.
- P**ALLAM] Fuit hæc promissa ad pedes. Tibullus lib. 1. eleg. 7. Fusa sed ad teneros lutea palla pedes. Inde credo ab Horatio *honestâ* dicta, facit enim ad

A honestatem promissio, in epist. ad Pison. Post hunc persona, palleg, repertor honesta Æschylus.

De forma eius notat Iunius, eam diuisam fuisse antrosum, & nodis, ac plurimis fibulis astringi solitam. Fuit fœminarum, vt apparet ex Virgilio hîc: fuit aliquando virorum, vt ex Statio 2. Achill. Si decet aurata Bacchum vestigia palla Ferrere.

Eadem induit Mercurium lib. 7. Theb. — crepat aurea grandine multa

Palla, nec Arcadij bene protegit umbra galeri.

4. SIGNIS AVRÔQUE] Id est, explicante Seruio, signis aureis, vt illud, *pateris libanus, & auro*. Ab auro, quo palla intertexta, dicta est Statio *aurata*, Tibullo *lutea*. Loca iam artuli. Huc pertinet nota Lilij dictam, *φλοζοειδῆ*, est color aureus flammæus.

5. RIGENTEM] Propter duritiem auri. Vel alludie fortasse (ait Germ.) ad rectam tunicam, quæ *ἄβδη τῶν θῆ*, quæ ita erat contexta, vt veluti rigens staret, qua noua nuptæ inducuntur, quàmque liberis parentes ominis causa conficiendam curabant. Rectæ tunicæ elegans testimonium est in Plinio lib. 8. cap. 48. vt Virgilius *rigentem auro*, ad verbum Pindarus *φιδλαν χρυσοῦ περιμήσαν*.

6. ET CIRCVMTEXTVM] Notat oram vestis, & fimbriam: itaque acanthus erat textoria arte ad oram velaminis. Quemadmodum Græcum *περιπύρρον* erat vestis, cuius ora & circuitus purpura prætexebatur, inde Latina prætexta responderet.

7. CROCEO] Explico *aureo*. Croceus enim flauore suo, vt qui ruber est, dicente Ouidio, *nec fuerant rubri cognita fila croci*,

quandam auri similitudinem refert. Cur ergo non *croceo* explicem, auro? Hoc dixi, vt nonnullis satisfaciam, qui anxie quærent, cur Poëtæ acanthus dicatur croceus? Dico ergo, hunc colorem datum acantho ab arte, non à natura. Nam quid potius statuas in tanta varietate colorum, quibus acanthus afficitur? Rombertus fatiuo *subnigricantia* dat folia, eadem fere agresti. Fuchsius ex Dioscoride foliis colore *nigricantem*, flori autem *candidum*. Ruellius *florem albertem* facit, fortasse quia ab Athenæo, lib. 13. dicitur *λευκόχρως*. Syluestrem Dalecampius agnoscit *flore puniceo*, Calpurnius *rutilum* vocat. In hac itaque varietate ad artificem confugio, qui croceum fecit in ea veste. Sed vtilis in primis est Germani nota, qui ait allusum à Poëtâ ad *κρόκεον*, vestem nimirum rotundam, & fimbriatam, quæ nobilibus matronis in vsu fuit, cuius meminit Plutarchus in lib. *ἐν γέρονι. πολλῶν*. vbi Herculem sedentem inter ancillas Omphales, vocat *κρόκεον*. Euripides quoque in Phœniss. *σολὶδ' αὖ κρόκεοισιν* dixit, ad eandem vestem alludens. Erat autem crocota, aut crocotula vestis muliebris, dicta à croco. Adi Bayssium.

8. VELAMEN] Seruius, Corradus, Nascimbænus, turba reliqua intelligunt per *velamen*, cycladem, genus vestis tenuissimæ, qua fœminæ utebantur. Eius meminit Iuuenal. Sat. 6. *He sunt, quæ tenui sudant in cyclade*. Propertius — *longa Cyclade verrit humum*. Sidonius lib. 1. epist. 5. *cyclade promba*. Cycladem forsitan

Fuit fœminarum, & virorum.

Tunica cta.

Croceus, id est, aureus.

Iliona, & Laodice eadem.

Crocota.

Cyclas, genus vestis.

forfitan intellexit Petronius verbis istis, *nebulam lineam, & ventum textilem*. voluit videlicet signare vestem tenuissimam.

9. ACANTHO] Habuit acanthus apud omnes eâ gratiam, vt eo vtantur ad ornanda pocula, vestes, marmora. De poculis Ouid. 13. Met.

Summus in aurato crater erat asper acantho. vide Virgilium. 3. eclog. De vestibus Virgilius hîc. De marmoribus Vitruu. lib. 2. cap. 7. *Habent* (præcessit, monumenta) & *statuas amplas factas egregiè, & minora*

figilla, florisque, & acanthos eleganter scalptos. Inde Romanis hanc herbam dictam *marmorariam* Fuchsius admonet, & inde corrigi locum Dioscoridis. vide de hac re tum Fuchsum ipsum, tum Philandrum in Vitruu. lib. 4. c. 1. Noro hîc, hanc vestem, in qua acanthus erat intextus, præclare offerri Didoni in munus, nam herba hæc abundabat Phœnicia, & in primis Sidon, in quibus orbis partibus natales & patria Didonis. Inde Statio dictum li. 3. Syluar.

Hic tibi Sidonio celsum pulmar acantho

Texitur, & signis crescit torus asper eburnis.

Nisi quis hoc desleat ad puniceum colorem, quo interdum herba hæc afficitur.

10. ARGIVÆ HELENÆ] sic Homerus *Ἀργείων Ἑλένην*. Doctè autem Germanus monet, Helenam non Argis natam, sed Lacedæmone: dici tamen Argiuam, quia, Argos non pro vîbe solum accipitur, sed etiam pro tota Peloponneso, vbi erat Laconia: quod probat testimonio Strabonis lib. 8. atque ex Plutarcho, qui adhuc vult, Græcos omnes ex æquo dici Argiuos *ἢ Πρωμ.* aduocat etiâ Eustathij testimonia.

11. INCONCESSOS] Hac forma Arnob. lib. 1. *inconcessi amoris flammæ, & furiales immittere cupiditates*.

12. MATRIS LEDÆ MIRABILE DOMVM] Dicitur donum Ledæ, non solum quia dedit, sed quia fecit, ex nota Nascimbæni. quia numquam fere huiusmodi descriptiones proponit Virgilius, quin artificum quoque mentione faciat. Andromache. 3. Æa. Ascanio chlamydem donâs, ait: *manuum monumenta marum*. & in. 4. vbi fermo est de chlamæa, ait Noster:

— *Dives quæ munera Dido*

Fecerat, & tenui velas discreuerat auro.

In Claudian. Consulatu Probrini leges:

Palla graues humeros velat, quam neuerat vxor

Ilia, percurrrens vitreo sub gurgite telas.

13. SCEPTRVM, ILIONE QVOD GESSERAT] Dicitur, olim regia insignia, coronam & sceptrum gestari solita à filiis regum, etiam videntibus parentibus. De quo more ego alibi. Ceterum Ilionam (no-

A tante Delio in fragmenta Tragicorum veterum) Laodicen Homerus nominat. 6. Il. Hæc, capta Troia, impetrauit à Diis, vt, ne in Græcorum potestate veniret, terra sibi dehisceret. auctor Calab. lib. 13.

14. COLLOQVE MONILE BACCHATVM] Solebat monile ornari gemmis & margaritis. has hîc, credo, intelligit, cum Bacchatum nominat. Nam Apuleius lib. 5. de Al. *gemmosa* nominat monilia. & Sueton. in Gal. c. 18. *monile margaritis gemmisque confertum*. Tullius. 6. in Verr. monile Eriphyles exhibet ex auro & gemmis. Inde Aristides orat. ad Syrniam monile vocat *varium*. *ἢ ἄρμα ποικίλον*. cum respectu credo ad varietatem gemmarum. Ad eandem varietatem pertinent verba Achillis Alexandrini. lib. 2. vbi describit monile. Quæ ad rem aliam iam attuli supra in hoc libro. Eodem pertinet descriptio monilis apud Nonnum lib. 5. Dionys. adducam integros versus, vt ex quibus pendunt multa, quæ pertinent ad formam monilis. Ait itaque,

Ποικίλον ἄρμα ἔταξεν, ὅς ἐς εὐφροσύνην νότον Ὀΐς ὄφει: ἢν ἑλπίδες ἔχον δέμας, ὅα γδ αὐτῶν Δίσι μὲν ἀμφοτέρωθεν μέσση μινύταται δὲ μὲν ἰὸν ἀποσπύλα δὲ ἀμφοτέρωθεν κάρην

Ἀμφοτερομήνη μέλιον ἐπερέχουσι παλάμη.

Varium monile fecit, quod stellis lucente dorso

Tanquã serpens erat, circulare corpus habes, velut enim ipsa

Duplicis oris amphibana medio reuoluitur tractu

Aculum exspuens ex vtroque capite

Circumoluta membrorum alteriusq vibratone. Pergit multis aliis. & signatus est illud, quo demittit monile *ἢ ὀμφαλόν, αὐ ὀμφίλιον*. Dignus est locus, qui ad eatur ad cognitionem monilis.

15. DVPLICEM] An, quia binæ coronæ adductæ? an, quia vnica, sed hæc duplici materia, auro, & gemmis? an demum, vnica quoque, sed ea ita lata, & magna vt dici duplex posset? cuius locutionis auctorem habemus Poëtam ipsum, de qua alibi. Placebit aliquid alterum præ primo, & tertio, nam Terentius Varro in Eumenidib. *coronam ex auro, & gemmis fulgentem gerit*.

16. CORONAM] Doctè notat Germanus inter præcipua hospitalitatis dona habitam coronam à veteribus, & inde offerri Didoni. Tacitus lib. 14. Annal. *nec multo post legati Tigranocerta missi patere monia afferunt, intentos populares ad iussa, simul hospitale donum coronam auream tradebant*.

17. HÆC CELERANS] Ita Claudianus. 1. Rap. *Accelerat præcepta Venus*. & Apuleius lib. 2. *amenti similis celerò vestigium*. Ammianus lib. 14. *celerare gradum*. Vbi sunt neutra illa Grammaticorum?

Corona inter dona hospitalitatis.

- a** At Cytherea nouas artes, noua pectore versat Consilia: vt faciem mutatus, & ora Cupido Pro dulci Ascanio veniat: donisque furentem Incendat Reginam, atque ossibus implicet ignem.
- 665^b** QVIPPE DOMVM timet ambiguam, Tyrjósque bilingues, Vrit atrox Iuno, ET SVB noctem cura recurfat.
- c** Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
- d** Nate meæ vires, mea magna potentia, solus: Nate, Patris summi qui tela Typhoëa temnis,
- 670** Ad te confugio, & supplex tua numina posco.

ARGUMENTVM.

Venus interim, quo omnia firma sint & munita aduersus insidias Itonis, & Penorum dolos, cogitat pro Ascanio Cupidinem supponere, cuius prius quàm causam aggre-diatur, benevolentiam captat.

EXPLICATIO.

Nihil aptius potuit induci sequente fictione, quæ tota habet veri similitudinem. Eligitur Venus, quæ & Dea amoris, & Æneæ mater; vt sic & Reginam amore incendat, & Æneæ causa laborat.

ret: eligitur Cupido, qui & Deus amoris, & Aeneae frater, & filius Veneris; vt sic & Reginam flamma implicet, fratri subueniat, matri pareat. His omnibus prouidit Poeta honori Didonis expugnatae. Iam ad rem. At Cytherea, sic dicta Venus à monte. *versat pectore*, pectus quippe sedes consilij. *artes*, id est, dolos, est enim ars vna è medijs vocibus, quae tam ad bonam, quam ad malam pertinent partem, & hic ad malam. *noyas*, quia Venus, quae prima Iouem adiecit, nunc Cupidinem. *consilia noua*, doli enim absque consilio non fiunt, ideo cum dixisset, consilia addidit: Itaque non est vitium irerationis. Sequitur consilij explicatio dilucida, videlicet, vt Cupido mutatus faciem, & ora, veniat pro dulci Ascanio, est haec Graeca constructio, Latine dicas, mutata facie, mutato ore. *incendatque donis*, en tibi muliebre ingenium, facile donis expugnatur. *Reginam furentem*, figurata locutio, pro, incendat, & faciat furere. *atque implicet ignem ossibus*, causa superioris sententiae, amor enim in ipsis ossibus & medullis, intusque harenens, extra furentem reddit.

Causa duplex totius consilij, scilicet Afrorum nota yaftricies, Iunonis nota ira: ab vtroque malo timebat Venus. Afri quippe ambigui sunt, & bilingues, ac perinde mobiles: Iuno, vt quae *atrox*, Venerem *urit*, & quiescentem adhuc non finit, quippe *recurfat cura*, id est recurrit saepe, perpingitque Venerem, atque fauciat.

Conclusio cogitationum, quas secum Venus voluerat, adit itaque filium Cupidinem.

Hi tres versus exordium continent. Captat filium affectu amoris, bis vocans natum; captat praedicans illius potentiam; haec duplex est, nam & matris Veneris vnica est virtus ac potentia, & Iouis Illiusque fulminum contemptor, illa videlicet fulmina contemnit, quibus Iuppiter Typhoeum confecit, quae actia, & dira, & ab omnibus praedicata, vt falsissima. Absoluit exordium istis, *Ad te confugio*, quid non mater à filio obtineat? & *supplex tua numina posco*, quid efficacius? cogita matrem, & videbis quis hic affectus. Nolo tamen, vt supplicabundam corpore intelligas, tantum voce, vt *supplex* hic, sit supplicans. Recurre ad illud,

Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est.

NOTA.

PECTORE VERSAT CONSILIA] Pectus esse sedem sapientiae & consilij, efficiunt verba Valer. Max. lib. 7. c. 2. vbi loquens de Biante, qui fugiens portabat secum omnia sua bona, id est, sapientiam; signatè ait: *pectore enim illa gestabat, non humeris*. Plauti Epid. act. scen. 2. *sapit hic pleno pectore*. in Milit. *cui sapiat pectus*. in Mostell. *mibi in pectore consilij quod est*. & Bacchid. *versipellem frugi conuenit esse hominem, pectus cui sapit*. Idem iam cor, id animu vsurpat ad eandem rem. Nam in Mostell. *Dum mihi senatum consilij in cor conuoco*. & in Milit. *Dum ego mihi consilia in animam conuoco*.

ATQUE OSSIBUS IMPLICET IGNEM] Frequens Poëris, alijs etiam, amoris ignem ossibus, medullis, & intimo corde includere, nullo vulnere exterius apparente, nullo signo. Poëta ipse, *occultum inspires ignem*. & in. 4. *Vulnus alit venis, & ceco carpitur igne*. & *Traxitque per ossa furorem*. Petronius Satyr. *In hoc pectore cum vulnus ingens fuerit, cicatrix non est*. Archilochus apud Athen. de eadem re loquens. *παραμύθη δὲ δένδρον*. *transfixus ossa*. Catullus, *pectore vritur intimo*. alibi. *aspidius quam lucibus extenuauit,*

A *Spinofas Erycina serens in pectore curas*. Idem, *imis exarfit tota medullis*. Ouidius, 2. Am. aspirans ad Catullum,

Quid geminas Erycina meos in corde dolores? Possunt pertinere ad hunc locum, quae habes in Iunio, cent. 2. adag. 76. Harum etiam deliciarum plenus Plautus.

3. DOMVM AMBIGVAM, TYRIOS BILINGVES] Carthaginenses habitus vafri & astuti. Ex hac nota Vegetius lib. 1. c. 1. *Afrorum doli semper impares fuimus*. Plautus Pœn. *Nullus me est hodie Pœnus Pœnior*. ibidem ad hominem Pœnum.

At hercle te hominem & sycophantam, & subdolum, Qui huc aduenisti nos captatum uigililibus, Bisulca lingua, quasi proserpens bestia.

Huius vitij collati in Pœnos, quo illi infames sunt, triplicem fontem praecipue inuenio. Potuerunt contrahere hanc notam, saltem augere, ab Annibale, qui astutissimus mortalium. Iuuat Petron. qui in Satyr. *Quae autem hic insidia sunt? aut quis nobiscum Annibal nauigat?* Liius lib. 2. 1. de Annibale ita; *Has tantas viri virtutes ingentia vitia aequabant, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Dei metus, nullum iusurandum, nulla religio*. Deinde ab loco: loca enim maritima (talıs Carthago est) exposita sunt vitio fraudulentiae. Quam ad rem pertinet Platonis locus è lib. 4. leg. *Profectò mare ciuitati proximam quotidiana quadam incurritate eam afficit: verumtamen vicinitas ea nimium reuera falsa est, atque amara*. Nam, cum mercibus & pecuniis cauponando ciuitas repleatur, dolosi animi instabiles & infidos mores parit. unde parum & ipsa ad seipsam, & ad gentes alias fidem & amicitiam colit. Tertio ab vsu linguae: hoc Turnebo placet. Vtebantur Carthaginenses misto sermone Tyriorum, & Afrorum, qui autem vtuntur lingua duplici, infideles plerumque sunt. Adduco pro hac causa Plautum Pœnul.

—Is omnes linguas scit, sed dissimulat sciens Se scire, Pœnus planè est: quid verbis opus est?

Atque etiam verba veteris interpretis Horatiani, qui in eum locum, *Canusini more bilinguis*. ita ait: *Bilinguis dicitur, quoniam vtraque lingua Canusini vsi sunt, sicut per omnem illum tractum Italiae, quam ex maiore parte Graeci incoluerant. ex quo magna Graecia nomen accepit. ideo ergo & Ennius, & Lucillus Brutaces bilingues dixerunt*; sic emendat verba Porphyronis Ios Scalig. hanc tertiam causam videtur Poeta indicare, qui post illa *domum ambiguam*, subiicit, *Tyriosque bilingues*, quasi se explicans. Iuuat Thucydides lib. 4. qui cum mentionem fecisset βαρβαρων διαλέκτων bilinguorum barbarorum, addit pro ratione partem illam, de qua loquitur, mistam sermone Chalcidensium, & Pelagicorum. Graeci certè homines fraudulentos διαλέκτες vocant, & διαλέκτες ab duplici lingua, & sermone duplici.

4. SVB NOCTEM CVRA RECVRSAT] Nox magna parens curarum, Propertius lib. 4.

At mihi cum noctes induxit semper amaras. supra in hoc libro, *per noctem plurima voluens*. Quem locum adi. vt hic *recurfat*, pari forma Plautus Mostell. *Quid ego huc recursem, aut operam sumam, aut conteram*.

5. ALIGERVVM] Haec nota Cupidinis frequentissima. A Platone in Phaedro, & ab Orpheo in hymno περὶ εὐς dicitur, à Phornuto περὶ εὐς, à Proclo in hymno Veneris numero multitudinis περιέντες ἔρωτες, sicuti ab Aristaneto lib. 2. epist. 10. οὐδ' ἄριστος ἔρωτος παῖδες ἀφροδίτης δ' αὐριπέννη Veneris pueri. Philostratus quoque in Iconib. dat amoribus περιεὶ ἕκαστον, & φαινύα

6. NATE] Scribendum hic gnate, non, nate, Picrius notat, & Achilles Statius cap. 18. obseruationum. iuuat Catullus, ad quem in geminatione alludit procul dubio Nonster. Ille de Nup. Pel. *Gnate mihi longa iucundior vice vita Gnate*.

Atqui in Catullo docti omnes legunt gnate. Ceterum de matre Cupidinis, quid ego hic? Adi Lilium, & Natalem, vbi fabularum discrimina. Addam à me, Poetas aut alios fabulatores cum representant vnum tantum Amorem, tribuere illi matres diuersas: cum duos, semper Venerem: cum multos, vni Cupidini Venerem, reliquis nymphas. Firmo primum ex Hesiodo, Simonide, Alcaeo, Sapphone, Alcmaeone, qui vnum cum exhibent, variant in matribus, nam primus ait genitum Amorem ex Chao, & Terra; alter ex Venere, & Marte; Tertius ex Lite, & Zephyro: quarta Sappho ex Venere, & Caelo; postremus ex Zephyro, & Flora. Alterum ex Ouidio. 1. Faetorum, *Alma faue, dixi geminorum mater Amorum, & Horatio,* *Quam vocat mater geminus Cupido*. hi enim, vt qui duos tantum exhibent, vtrique dant matrem Venerem. Itaque Venerem intellexit, & duos tantum Cupidines. Idem Horat. od. 1. lib. 4. in illo, *Mater saena Cupidinum*. Tertium ex Claudiano, qui multos producens, vnum tantum dat Veneri, reliquos nymphis. Canit enim, *Mille pharetrati ludunt in margine fratres. Ore pares, auro similes, gens mollis amorum. Nos Nympha pariunt, illum Venus aurea contra Edidit*. Sic capiendus Sidonius in eleganti descriptione Amorum epithal. Ruricij, vbi quamuis reliquos Amores à Cupidine, non dicat genitos Nymphis, sed aspirans ad Claudianum, idem profectò sensit. Versus Sidonij pulcherrimos hic constituo, *Pone subit turmis flagrantibus agmen Amorum: Hic cohibet Delphim a rosis, viridique inuenco Hic vectus, speretis pendet per cornua frenis. Hi stantes motu circubant, plantaque madenti Labuntur, firmantque pedum vestigia pennis.* & post pauca, *solus de numero fratrum, qui pulchrior ille est*

Afri doloſi

ab Annibale

ab loco

ab vsu linguae

Amores multi

Cupido penetratus

φαινύα, & ἕρως δ' ἐρίος, pennas caruleas, & phaniceas, & nonnullis aureas. Callistratus in statu de illo περιεὶ εὐς ἔρωτος, Cicero lib. 3. Nat. pennatum dixit. inde Satyrus in simulacrum Amoris ligati ita admiratur *Τὸν περιένοντα τίς ὄδῃ; τίς ἐν δ' ἐμμοισὶ θόδῳ πύρ ὄχμασσι;*

Aligerum quis sic? quis in vinculis velocem ignem grauabit? Moschus non cōtentus dixisse alatum, auem etiam nominat, περιεὶ εὐς ἔρωτος. Propertius dat illi lib. 2. *ventosus alas*. Causam si quæras, Propertius hanc assignat,

Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda, Nostraque nonnullis permanet aura locis.

Marullus ad instantiam retulit in optimo epigrammate:

Quis pennas humeris dedit? inconstantia. Heliodorus lib. 4. hist. Æth. ait signari agilitatem penitentiæ quæ amantium. Iste omnes in idem incident inconstantiam, & mutabilitatis vitium. Vnus Ariston. Pythagorista assignat aliam præcedentibus, videlicet vt ferat περιεὶ εὐς ἔρωτος πολέμιον, exsuias ab hostibus.

6. NATE] Scribendum hic gnate, non, nate, Picrius notat, & Achilles Statius cap. 18. obseruationum. iuuat Catullus, ad quem in geminatione alludit procul dubio Nonster. Ille de Nup. Pel. *Gnate mihi longa iucundior vice vita Gnate*.

Atqui in Catullo docti omnes legunt gnate. Ceterum de matre Cupidinis, quid ego hic? Adi Lilium, & Natalem, vbi fabularum discrimina. Addam à me, Poetas aut alios fabulatores cum representant vnum tantum Amorem, tribuere illi matres diuersas: cum duos, semper Venerem: cum multos, vni Cupidini Venerem, reliquis nymphas. Firmo primum ex Hesiodo, Simonide, Alcaeo, Sapphone, Alcmaeone, qui vnum cum exhibent, variant in matribus, nam primus ait genitum Amorem ex Chao, & Terra; alter ex Venere, & Marte; Tertius ex Lite, & Zephyro: quarta Sappho ex Venere, & Caelo; postremus ex Zephyro, & Flora. Alterum ex Ouidio. 1. Faetorum, *Alma faue, dixi geminorum mater Amorum, & Horatio,* *Quam vocat mater geminus Cupido*. hi enim, vt qui duos tantum exhibent, vtrique dant matrem Venerem. Itaque Venerem intellexit, & duos tantum Cupidines. Idem Horat. od. 1. lib. 4. in illo, *Mater saena Cupidinum*. Tertium ex Claudiano, qui multos producens, vnum tantum dat Veneri, reliquos nymphis. Canit enim, *Mille pharetrati ludunt in margine fratres. Ore pares, auro similes, gens mollis amorum. Nos Nympha pariunt, illum Venus aurea contra Edidit*. Sic capiendus Sidonius in eleganti descriptione Amorum epithal. Ruricij, vbi quamuis reliquos Amores à Cupidine, non dicat genitos Nymphis, sed aspirans ad Claudianum, idem profectò sensit. Versus Sidonij pulcherrimos hic constituo, *Pone subit turmis flagrantibus agmen Amorum: Hic cohibet Delphim a rosis, viridique inuenco Hic vectus, speretis pendet per cornua frenis. Hi stantes motu circubant, plantaque madenti Labuntur, firmantque pedum vestigia pennis.* & post pauca, *solus de numero fratrum, qui pulchrior ille est*

7. MEAE VIRE, MEA MAGNA POTENTIA] Cupido vir vocat Venus Cupidinem vires suas, potentiam suam. Illustrabit hoc Plutarchus ex Ερωτ. ἀδελφῆς γὰρ ἀφροδίτης ἡ τῆς ἀφροδίτης χέρις ἔρωτος μὴ ἔπισηδῶνται. *languida est & fastidiosa Veneris gratia Cupidine non spirante*. Ibidem rem firmat comparatione, ait enim tenebrosam esse terram absque Sole, & Venerem μὴ παρόντων ἔρωτος, absente Amore. vide eundem ab eo loco, ἀλλ' ἴμας τὸ μέγα, &c. longè ab initio, sed ante medium. Apud Statium. 1. Syl. ita Venus loquitur ad Amorem:

Sed dabitur iuueni, cui tu mea summa potestas Nate cupis.

Ab Platone in conuiuio, Amor dicitur ἀφροδίτης ἀδελφῆς, & ἡ δὲ Σεραπείων σκίτωρ, καὶ τὸν ἑρως. **8. PATRIS SYMMI QUI TELA TYRHOEA** Amoris potentia. Indicatur istis Amoris potentia. Sed quæ hæc? Possim multa coniungere. Pauca breuiter accipere. Anacreon apud Dionem Chrysoft. orat. 2. ἡ δὲ δαμάλας ἔρωτος. *Rex è cuncta domans Amor*. Heliodorus lib. 4. Hist. Æthiop. ait, hunc deum esse Deorum maximum. Quod potuit sumere ab Euripide in Hippol. qui vocat μέγιστον θεόν, *Deum maximum*, quod & Athenæus citat. vel ab Platone, qui in conuiuio, μέγας θεός ἐστιν ὁ ἔρως, & ἡ θαυμαστός ἐν ἀφροδίτῃ, & θεός. *Magnus est, & admirandus amor, tum apud homines, tum apud Deos*. Aristides in orat. ad Bacchum, ὁ δὲ θαυμαστός ἀφροδίτης τύραννος ἔρως. *admirandus hominum tyrannus amor*. Chorax apud Sophocl. in Antig. ἔρως ἀνίκητος μάχων. *amor inuicte prelio*. Philostratus Iunior in Iconib. ait amorem ferre πάρεσσι τῆς νίκης τὸν κλέπτον, *sinum plenum victoriarum*. Callistratus in statu, ἔρωτος τύραννος θεός, & ἡ μέγα. *Amoreni tyrannum Deum, & magnam*. Ad hanc potentiam pertinet pi. Iuppiter in cœura de Ioue conuerso in taurum, quam Achilles taurum versus. Alexandrinus exhibet verbis istis interpretis, *sanè paruulus infans taurum traherat, alas interim expandens, pharetram gestans, faces retinens, atque ad Iouem conuersus ridebat, quasi eum, quod sui causa in taurum mutatus esset, irrideret*. Ego igitur cum alias pictura partes laudabam, tum Cupidinem taurum trahentem accuratius intueus, ita mecum loquebar: *en, vt infantis iussa, cœlum, terra, mare faciunt*. Ad hoc pertinet epigramma Moschi, quod præclare vertit Politianus, *Peram humeris habilem, &c.* Nec non Sannazari epigramma illud, *De Veneris nato quæsta est, &c.* lege. & epigramma Philippi de Amore gestantibus Διὸς κεραιών, versionem in Natali inuenies lib. 4. *Exsuius superum, &c.* atque etiam distichon statuae Cupidinis subscriptum, etiam ex Graeco:

Sol calet igne meo, flagrat Neptunus in vndis, Pensa dedit Alcide, Bacchum seruire coegi.

Adiunge etiam Homeri versus. 4. Il. δὲ εὐν μοι, &c. & locum Aristaneti lib. 1. epist. 15. locum quoque Platonis in conuiuio satis longum, vbi mirè de potentia Amoris, ab ea parte, ἔτις ἐστὶν ὁ παίων, &c. ac demum lege Clementem li. 6. Strom. vbi committit de potentia Amoris Anacreontem, atque Euripidem. Noli ista date, tantum indicare, omittis alijs in qua incidi. * * * I. 2. a Frater

- ^a Frater vt Æneas pelago tuus omnia circum Littora iactetur, odiis Iunonis iniqua, Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
- ^b Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
- 675 Vocibus, & vereor quò se I VNONIA vertant Hospitia: H A V D T A N T O cessabit cardine rerum.
- ^c Quocirca capere antè dolis, & cingere flamma Reginam meditor, NE quo se numine mutet, Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
- 680 ^d Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
- ^e Regius accitu chari genitoris ad urbem Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura: Dona ferens pelago, & flammis restantia Troiæ.
- ^f Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
- 685 Aut super Idalium secreta sede recondam: ^g Ne quâ scire dolos, mediùsve occurrere possit. Tu faciem illius, noctem non amplius vnam, Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus: Vt, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
- 690 Regales inter menfas, laticemque Lyæum: Cùm dabit amplexus, atque oscula dulcia figet, Occultum inspire ignem, fallâsque veneno.

ARGUMENTVM.

Renocat Venus Cupidini in memoriam, odium Iunonis aduersum Æneam, docet quem locum huius res habeant nunc apud Didonem, quæ ne illius scuitia immutentur, oportet vt ipse Ascany formam, noctem vnam, capiat, Regiamque in conuiuio inter amplexus atque oscula in amorem Æneæ incendat: Ascany interim alicubi lateat altissimo somno correptus.

EXPLICATIO.

^a ORATIO hæc est in genere deliberatio. Rē efficit Venus ab iusto, honesto, facili, necessario. Insunt etiam circumstantiæ temporis & locorum. Ergo peracto iam exordio, incipit narrationem: quo verò efficacius vrgeat natum, ipsum testem adducit, Nota (inquit) tibi sunt &c. Adicit fratrem commiserationem, vt cum audiat frater tuus, putet rem esse propriam. Est enim hoc efficacissimum, scis, vt frater tuus iactetur circum omnia maria. Pergit, odiis Iunonis. aptum hoc ad commouendum. Illi enim Dij, vt iracundi & mali, non tam gaudebant offerri sibi occasionem scuitiendi in homines, quàm in Deos alios: vt apparet ex tota Iliade. iniqua, Non satis superpetit, qui hinc Poëtam laudem, omnia is videt. Aliquoties in hoc opere Venus queritur de Iunone, nunquam tamen erumpit in verbum ita intemperans. Nunc cum tutò potest, nam secretò loquitur, & cum filio tantùm, venenum euomit. Volo etiam consideres, verba Poëtæ in hoc initio implicata esse, ad explicandas (credo) rerum difficultates, in quas coniectus est Æneæ. Pergit. & nostro doluisti sæpe dolore. Hactenus reuocauit in memoriam præterita. Iam deinceps aperiet, quo loco sint res Æneæ apud Didonem.

^b A facili. Poteris rem perficere, cum ipsamet

A Dido vltro Æneæ blandiatur. & vereor, quò se &c. ἡ πόλις ἡμεῶν. Tametsi nunc humanissima sit Dido, sed quis scit, quid in his hospitibus contra nos Iuno machinetur? haud tanto cessabit cardine rerum. Coniecturale argumentum. Putas Iunonem cessaturam hac oblata occasione? acquiescet tantis rerum momentis?

^c Ex dictis colligit consilium suum, & quia cum filio loquitur, non veretur fatari de dolis, quos vult astruere, præsertim contra Iunonis dolos, hos enim intelligit in illis, ne mutet se numine aliquo, id est, Iunonio, sed teneatur amore magno Æneæ. Sed quid est hinc mecum? Explico, vna me rem gerente, me simul adnente, & impensè rem curante. Nam illud, quod obuium apparet, amet illum, vt ego amo, quia triuiale negligo, nihil enim Poëta triuialiter.

^d Locus attentionis. Inuenit hinc decorum Nascimbænus. Nam mentem maluit Poëta per extenuationem; quàm consilium dicere: vt, si quæ Venus dixisset, quæ essent minùs ad rem idonea, Cupido ipse meliora adduceret, neque vereretur Veneris menti aliquid addere. Hoc quippe decorum esset, non item consilium Veneris disturbare ac mutare.

^e En iam consilium ductum ab occasione, qua puer à patre vocatur. Vocat illum curam suam maximam, qua videlicet foueri nepotes solent. Quid hic autem, in quo sita spes Troiani nominis?

^f Προληψιαῖς; occurrit dubitationi. & obiter iactat gloriabunda loca illa, quæ sibi sacra. verbis istis sopitum somno, innuitur arctior, & altior somnus.

^g Ratio superioris consilij. Condam, nequis possit scire. Sequitur. Tu faciem illius, &c. id est, tu Ascany faciem dolo ementire. te illi per dolum assimula. Scholion Iul. Scaligeri hoc est, falsam habes illius faciem, præ te feras. Qua explicatione pugnat Scaliger in Seruium. noctem vnam, non amplius, hoc à facilitate, in qua persistit, cum subiicit, qui puer es, potes faciliè induere vultus pueri. Est adhuc maior facilitas

tas in his quæ sequuntur, vt, cum te Dido, &c. Est enim facile ignem inspirare, & veneno fallere Reginam lætissimam inter mentias, intra vna, accipientem gremio Cupidinem, cum amplexu, cum osculis, hinc que dulcissimis, regales menfas, hinc sunt cibi, & fercula, de quo alibi. non σε ἀπειλά.

NOTÆ.

- 1. ET NOSTRO DOLVISTI SÆPE DOLORE] Ita Eutrip. Bacchis. ἀλλ' ἢ νε τ' ἀλγῶ.
- 2. HUNC &c.] Deflexit ab Homero qui has lineas.

τὸ θυγάτηρ δὲ σῆνον ἰδρυμένην κατεράουε, Αἰεὶ ἢ μιλακοῖσι, καὶ ἀμυλλοῖσι λόγοισι θέλει, ὅπως ἰθάκῃς ἐπιλήσεται: Huius filia infortunatum legentem detinet. Semper enim lenibus & dulcibus sermonibus demulcet, vt Ithaces obliuiscatur.

3. PHOENISSA] pari forma Varro in Menippea, Libyssa citrus.

4. TENET] Iulius Scal. verbum clarius, ac minùs plebeium hoc loco, quàm si, vt in Bucolicis, dixisset: Postquam nos Amaryllis habet.

5. VEREOR, QUÒ SE IYNONIA VERTANT HOSPITIA] Huc pertinent, quæ dicuntur. 2. ÆN. ad illud, timeo Danaos, & dona ferentes.

6. CARDINE] Vide in Eras. quæ ex Seruio sumptit, quæ ipse addidit, chil. i. cent. i. cap. 19. & adde à me Hieronymum epist. 10. ad Pammachium, qui etiam prouerbialiter. hic totius negotij tui cardo versatur, hæc tua est defensio. Theophilum lib. 2. ad Autolyicum, in hoc negotij cardo vertitur. Arnobium lib. 7. ventum est rei ad cardinem. Senecam lib. 4. de Benef. In illo tamen cardine positi, abire de rebus humanis quàm gratissimum volumus.

7. CINGERE FLAMMA] ducitur metaphora à militarijs vrbium obsidionibus: ipse in 10.

Interea Rutuli portis circum omnibus instans Sternere cade viros, & mania cingere flamma.

Totus Poëtæ locus desumptus apparet ex Apollonio. 3. Arg. Vbi Venus Cupidinem sollicitat, vt Medeam incendat in amorem Iasonis.

8. REGIVS] Dicit loqui non triuialiter, dicit innectere, quæ sibi inuicem respondent. Tria periphrastice in hoc versu inuoluit, Regius puer, chari genitoris, urbem Sidoniam. pro Ascany, Æneæ, Carthagine. Alius nihil cogitans cum vnius periphrasi, alterius nomen clarum poneret. Sed de hac observatione Virgilij, & de aliorum incuria dicam alibi.

9. MEA MAXIMA CVRA] De eodem alibi: Veneris instissima cura.

10. DONA FERENS PELAGO, ET FLAMMIS RESTANTIA TROIÆ] Est hoc quod supra flexu alio: reliquias Danaum, terraque marisque. & alibi: Troia ex ardente receptas. & Iliaci crepta ruinis.

Idalij vrbis etymon.

11. IDALIVM] Idalij etymon hoc affert Stephanus. Ditio illa, vbi nunc est Idalium, data est Chalchenoi cuidam ea lege, vt ibi vrbem conderet, vbi primùm orientem solem conspiceret, quem cum è comitibus vnus cerneret, monuit Chalchenorem, vt solem videret. Inde quo loci visus est sol, condita est vrbis, & dicta Idalium ab ἰδω, video; & ἰλαῶ, sol. Inde itaque nemus Cypri Veneri sacrum, vbi Venus vult, vt Ascany lateat, dictum est etiam Idalium, quia illi vrbis proximum. In hoc culta est Venus, & ab eo dicta Idalia. huius

A meminit Theoc. eid. 15. Δέσπονα ἢ Γόλγοντα, καὶ ἰδάλιον ἐφίλατος. O Dea, quæ Golgon colis, Idalidsque recessus.

Quæ tam de nemore, quàm de oppido capi possunt. Ab hoc seu oppido, seu nemore Charites Veneris comites dicuntur sorores Idaliæ Claudiano in epithal. Honorij.

12. REGALES] Epithetum ad conuiuiorum splendorem augendum frequentissimum. ita Ouid. 6. epulis. Met. Regales epula mensis. & Stat. 2. Theb. regales epulas & gaudia vulgi. Hieron. epist. 83. regius pareret epulas. Ammianus lib. 18. mensæ regales. sic. 6. ÆN. Regifico luxu. Val. 2. Arg. mensæque paratu Regifico. Silius. 11.

Regificè exstructis celebrant conuiuia mensis.

B Quicquid enim regium est, ita magnum plerumque est, vt locum dederit his locutionibus. Philo quoque lib. 1. de vita Mosis in re coniuuij φιλοτιμίας βασιλικῆς. Græca quoque voce Plautus Perf. Basilio accipere victu. Inde (quæ nota Briffonij est lib. 1. de Reg. Perf.) cum Horatius dixit,

Persicos odi puer apparatus,

intellexit regales. Nam vetus interpres: Persicos, regales.

13. LATICEM QVE LYÆVM] Dabo hinc Notam Hartungi Decur. 3. Solent Græci duo substantiua uo.

coniungere, quorum alterum pro adiectiuo capiendum. Vt μοῖσι κερμῆσι, nauibus puppibus, pro, nauibus postremis. Ita Homerus, 10. Il. ἡνὶ ἄρῃ κερμῆ. & Odyss. 2. ἡνὶ δὲ ἐπὶ κερμῆ. Ergo, laticem Lyæum pro liquore Bacchico. Hic enim non est, Lyæus, æa, aurum: sed nomen substantiæ. Ita lib. 11. ferro sonat alta bipenni, id est, ferro bipennato, & vtrinque acuto. Placent ista, sed qui vult tamen accipere nomen adiectionis, possit. vt sit quod Aristop. dixit, Βάκχιον νάμα. Præsertim cum bipennis nomen sit adiectionis, non substantiæ, vt liquidum ex Terentio Varrone in Parmenone: Ferens ferream humero bipennem securem.

14. OSCVLA FIGET] Phrasis Lucretij, qui lib. 4.

foribus miser oscula figet.

ibidem. labellis affigunt oscula. Repetit Nofter. 2. oscula figunt.

15. INSPIRES IGNEM] Congenitum hoc cum Cupido cum pidinis pictura, qui semper cum face. Tibullus ad illum lib. 2.

Sandæ veni, dapibus festis, sed pone sagittas Et procul ardentis hinc procul abde faces.

Philippus in epigram. Amores pingit gestantes ἄδῆς κεραινόν, & λαμπαδά Ἀρτεμίδῃ. Sed cur hæc perscuar?

16. VENEENO] De amore etiam Propertius lib. 2. Venenum de Amore.

Intactos isto satius tentare veneno.

Non abludit, vocari Amorem à Val. lib. 7. Arg. pestem latentem ossibus. Est fatis sagax in imitando Propertius. sæpissimè ad Poëtam alludit, & sæpe ita clanculum, vt vix allequaris. Rem hinc locus indicabit. Vt enim Poëta ignem, & venenum coniungit: ita ille libro 1. eleg. 5. in re simili amoris:

Et miser ignotos vestigia ferre per ignes, Et bibere è tota toxica Thessalia.

Est hoc genus imitationis illustrissimum.

- ^a Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
- 695 ^b At Venus Ascanio placidam per membra quietem Irrigat: & fotum gremio Dea tollit in altos Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum Floribus & dulci aspirans complectitur vmbra.
- ^c Iamque ibat dicto parens, & dona Cupido
- 700 Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
- ^d Cum venit, aulæis iam se regina superbis Aurea composuit sponda, mediâque locauit.

ARGUMENTVM.

Paret Cupido Veneri: hac Ascanium dulci & alto somno correptum in Idaliæ nemoris loco constituit mira amenitate confito: pro hoc Amor ad Reginam cum Achate, & donis contendit: illa in medio lecto ad epulas accumbit.

EXPLICATIO.

^a EX magno decoto filius nihil respondet matri, sed paret promtissime, ideo gaudens. Est enim nota præcipua obedientia, vt cum gaudio pareas. Reliquit verò Amor gressum Deorum, de quo supra, & cepit ire gressu mortalis pueri, illud præclare alas exuit, nam videlicet hac nota insignis fuit supra. Venus enim affata est, aligerum Amorem. Alius nihil cogitans diceret, Venerem allocutam cum pharetrato Amore, & subiiceret alas. Ista minutula obseruationes perducent te ad posin.

^b Venus se statim comparat ad soporem Ascanij, quo tectiora, & tutiora sint omnia. Prouidit autem, vt cum Achates veniret ad naues, iam inde amorus esset Ascanius, & in illius locum substitutus Cupido. Ponit placidam quietem ἠσυχίαν, pro somno. Quæ sequuntur sic coniunge. Tollit Dea gremio suo Ascanium fotum iam somni irrigatione. Itaque, non fotum gremio, sed tollit gremio fotum. Vide verò maxima somni irritamenta: est enim mollities amaraci, suavis spiratio, flores, vmbra.

^c Vide vt sibi respondeat, parens dicto, quia dixerat, paret amor dictis, deinde duce Achate, quia supra, ipsamque ad mœnia ducat.

^d Cum venit Cupido, iam Regia ad conuiuij locum processerat, tota auro collucens, accubuitque medio in lecto sustentata anaclinterio. Pendent ista omnia ex Notis.

NOTÆ.

- 1. PLACIDAM QUIETEM] Pari periphrasi in 4. — nec placidam membris dat cura quietem. Auctor Octauia, quæ tribuitur Senecæ, — nec diu placida frui Quiete liquit.
- Abſque periphrasi in. 4. — placidam carpebant fessa soporem Corpora per terras.
- 2. IRRIGAT] Pulchra metaphora, Furius Antias 1. Anna. apud Macrob.
- mitè que rigat per pectora somnum. Lucretius lib. 4.
- Somnus per membra quietem

Irrigo de more.

— quam suaves expirans lectus odores
 Lectulus in molli complexu matris aiebat.
 Amaraci spiritus. Porro de spiritu amaraci Dioscorid. ἡ δὲ ἄρα δὴ δὴ νε. quod Plinius vertit lib. 21. c. 7. acrem odorem. Athenæus lib. 5. ait, amaracinum præstare odoris suauitate. Acritudinem, quam Dioscorides & Plinius dant floribus, videtur Poëta innuere, cum non simpliciter spirans sed aspirans.
 5. ASPIRANS] Arnobius lib. 1. expiret halitus. Cyrillus in Oſeam. ἐν δὲ αἰσὶ τὸ δῖόν ἐστι.
 6. AULÆIS] Nebriffensis accipit pro vestibus, vt Dido dicatur aurea aulæis superbis, id est, pictis vestibus. Possit aliquis sic accipere. Nam cur non aulæa sumantur pro vestibus, vt vestes pro aulæis, grata quadam vicissitudine? Deinde Nonius Varronis aulæa interpretatur, genus vestis peregrina. Sed, cum nemo præter Nonium ita accipiat aulæa, imo cum sint, qui Nonium reprehendant, non tutum est de vestibus Poëtam explicari. Explico iam quæ sint aulæa, nam hinc pendet explicatio. Sunt qui putent aulæa sterni solita in pauimento, id ego secutus sum lib. 3. G. Sustineri id potest, nam exëplaibi adducta in hoc inclinant. Sed inclinam tantum, non cogunt. Itaque melius fortasse dicam, aulæa esse, non quæ sternuntur solo, sed quæ appenduntur aut tecto, aut parietibus. De tecto, vetus Horatij interpret ad Sat. 8. lib. 2. loquens de aulæis: sub cameris tendebantur, vt si quid pulueris caderet, ab ipsis exciperetur, consonant verba Horatij, qui clarè,

Interea suspensa graues aulæa ruinas
 In patinam fecere, trahentia pulueris atri.
 Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
 De parietibus Terrullianus: de habitu muliebris, cap. 8. Parietes Tyrjjs, & Hyacinthinis, & illis regijs velis pro pictura abutuntur. vbi regia vela sunt aulæa, sic dicta, quod primum inuenta in aula Regis Attali: De parietibus capiendus Polybius in fragmento apud Suidam. ἀνὰ τὸν ἄνδρα πάλαι τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς ἐπέβη: Audiens hac omnia per aulæam Rex, rixit. Et Pollux lib. 4. ex Hyperide. οἱ ἦ ἐν τῇ ἀρχαίῳ εἰσιόντες ἐν τῇ σοφῇ παραστάσει τὸ μέρους τῆς αὐλαίας: Nouem principes in stoa conuiuantur, aulæa alterutram partem circumsepti. Curtius lib. 8. Nec quicquam eorum, quæ inuicem iactata erant, Rex ignorabat, quum post aulæam, qua lectus induxerat, staret. Plutarchus in Artox. κατὰ μάλιστ' ἐν αὐλαίῳ τῆς θύρας, aperuit ianuas aulæa. Nota obiter ab Curtio & Plutarcho inflecti hanc vocem fœmineo genere, imò Græci sic frequentissime, nam Plutarchus idem in Themistocle, τὴν αὐλαίαν, & Athen. lib. 12. αὐλαίας. Redeo, His exemplis fit, vt possim, etiam si non cogar, mutare, quæ dixi in Georgicis. Itaque melius fortasse dicam, appendi aulæa, non sterni. Nam Donati verba in Præfat. Comment. in Terent. Aulæa quoque in scena in terra sternuntur. duplici modo deformata esse Briffonius admonet lib. 2. de Reg. Perf. Nam, si in terra sternuntur, quæ obstant populo: & quæ, minutum velum, cum theatralia aulæa ex Lucretio, aliisque ingentia constet fuisse: Ergo primo vulnere medendum sic, in scena intenta, vel in-texta. Alteri, mimicum velum, non minurum. Iam tandem ad Poëtam, qui capiendus nec de vestibus, nec de stratione, sed de appensione, & ideo fortasse aulæis superbis, vt quæ essent in supéro loco, idque ex more, dicente Horatij interprete, loco iam adducto: apud veteres tenſis aulæis exercebantur conuiuia. Quæ verba arripio ad explicandum Poëtam, vt dicat, Dido composuit se in sponda aulæis superbis tenſis, id est, obductis aut tecto, aut parietibus hoc tapetium genere. Hæc ideò latè, quia contra ea, quæ iam scripseram, non ingratus accepisse à Briffonio, qui etiam

Aulæa cuius vis.

Amaracus quæ verba.

^A Irriget. Cyprianus in Genes. Illius irriguo perfundit lumina somno. Ego puto opus hoc esse Tertulliani. Non abit Hom. 2. II. — γλυκὺν ὑπνον ἔχευεν. dulcem infudit somnum.

Nam fundo de liquidis proprium. Ad hæc pertinent, quæ dicuntur lib. 5. de Deo Somno, qui fingebatur ramum gestare madentem Lethæo rore. Ad sermonem tranſtulit Lucilius lib. 23. Satyr. Per aures pectus irrigariet.

^B 3. FOTVM] Non abludit Bacchylides, qui ὑπὸ θ' ἀλάσει. Nam à fotu tepor. Carterum similem dormientium puerorum inter flores imaginem habes apud Philostratum in Iconibus, vbi loquitur de Nilo.

^C 4. MOLLIS AMARACVS] Sunt qui referant ad vnguentum ex amaraco, quo Venus Ascanium fouit. Sed verosimilius referendum non ad vnguentum, nam quæ sequuntur de floribus & vmbra non hoc sapiunt. Amaracus notiore vocabulo sampſuchus est, Plinius lib. 21. c. 11. Amaracum Diocles medicus, & Sicula gens appellauere, quod Ægyptus, & Syria sampſuchum. Idem asserit Athenæus lib. 15. aduocans eundem Dioclem, idem Dioscorides lib. 3. cap. 47. Tu nota diligentiam Poetæ. Ascanius fouetur à Venerè amaraco. Primum, is laudatissimus est in Cypro insula Veneri sacra, vbi Idalius nemus: deinde vim habet contra serpentes, commodè ergo dormiens puer illo integitur, ne qua bestiola iacenti inter flores noceat. De vtraque re testimonium est Plinij lib. 21. c. 22. Sampſuchum siue amaracum in Cypro laudatissimum, & odoratissimum scorpionibus aduersatur. & Dioscorid. dicto loco, ἀμύλυχον κρᾶττις οὐ τὸ κῶπειον. Testimonio Lucretij lib. 6. scimus suibus esse admodum infestum, quos peculiari odio Venus proferebatur: propter occisum ab apro Adonidem,

Denique amaracinum fugit sus, & timet omne Vnguentum, nam fetigeris subus acre venenum est.

Ab epitheto mollis non abit, coronari ab Catullo in epithal. Hymenæum Deum nuptiarum amaraco:

^D Cingè tempora floribus Suaue olentis amaraci. & recensei ab Theophrasto inter ἀνθῶν σεφαινωματῶν. vt etiam ab Dioscoride, qui πλεκομένη εἰς σεφάνας. Pherecrates etiam apud Athen. lib. 15. ait, osculo cuiusdam delicatuli, qui totus flores oleret, referri dulcem halitum amaraci. In his, quæ sequuntur, & dulci aspirans complectitur vmbra, videbitur alicui subesse imitatio Catulli de Nup. Pelei,

quam

^A admonet, obſisti posse opinioni illi, quæ ait, aulæa dicta ab aula Attali, cum multo ante Attalum Reges Persici aulæa haberent. Testimonia sunt apud Plutar. in vita Artox.

7. AVREA] Potest esse rectus, vt iam explicui. Quod firmat imitatio Propertij, lib. 4. eleg. 7.

Hæc Tyburtina iacet aurea Cynthia terra. potest etiam esse Latinus calus, vt fiat synæresis aureâ sponda.

^B 8. SPONDA] Erat hæc, reclinatorium, quo veteres sustinebant mediam partem superiorem corporis in accubitu (ex Nota Virgini) ab Spartiano anaclinterium, ab alijs puluinus. Ad hoc pertinet illud Martialis, lib. 3.

Cubitis trudit hinc & inde conuiuas Effultus ostro, sericisq; puluinis.

Scribit etiam Ciaconius, in marmoribus videri plurimos accubantes, cubito innixos puluinis. Ergo Dido componit se in sponda, id est, puluino illo, qui illi erat pro fulcro, vt sine vlla molestia cupulis operam daret. Notat Pollux lib. 6. quod reliquis est ἀνάλιντρον, vni Aristophani esse ἐπιλάιντρον.

^C 9. MEDIA MOVE LOCAVIT] Multa hæc dici poterant, de quibus iam viri eruditi. Ego tantum quæ pertinent ad Virgilium. Tres fuerunt in vno lecto, Dido in medio loco, Æneas in summo, Ascanius sal-

Leſtus mœsus in imo. Locus medius honestior fuit summo. Contra hoc est Seruius, sed frustra. Nam primò rem hanc firmat mos Perſarum, quod liquidum ex Xenophonte 2. Pædiæ, qui tradit, Cyrum medium discubuisse. Mitto Plutar. in quæst. Conuiui. Deinde hoc stabile fuit Romanis, quod iam ex Horatio, lib. 2. Serm. ex Cicero, lib. 9. epist. ex Sallustio, lib. 3. hist. alij probarunt, ideo omitto. Tertio, quia hic mos signatè Afiorum fuit, de quibus mihi sermo est. Sallust. in Iugurth. Ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret. Itaque nemo potest dubitare, in honestissimo loco fuisse Didonem in hoc conuiuio, Æneam in summo, hic enim proximus dignitate Didoni; Ascanium falsum in imo.

Quod cur sentiam aperio. Imum locum, aut inferiorem (sic indigetant, vt summum, superiorem) tenebant amicæ, aut hi, qui erant in deliciis, hic enim locus commodior erat (vt qui ad sinistram) vt amicæ iacerent in sinu. Cicero, lib. 9. epist. ad Partum: Infra Eutrappelum Cytheris accubuit. Liuius lib. 39. loquens de L. Quintio ex Valerio Antiarte describit mulierem, cuius amore Quintius deperiret, infra eum accubantem. Quin Plutarchus lib. 1. sympo. quæst. 3. sicut summum locum assignat τῷ μάλιστα τιμωμένῳ ἡδὲ κενδριμένῳ, honoratissimo conuiuium, ita imum vxori ac liberis, eius verba sunt. ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἡ γοναίος; ἡ παίδων ἐστὶν: locus infra eum (qui est in medio) est aut vxoris, aut liberorum. Idem Plutarchus in Artoxerxe, cum dicat Regem hunc accepisse conuiuio vxorem, & matrem, aperte ait accubuisse, γυναικὸς ὑπὸ αὐτῶν, τῆς ἢ μητρὸς ὑπὲρ αὐτῶν: vxorem infra illum, matrem supra illum: huc pertinent verba Artemidori, lib. 1. cap. 2. ἀριστερὰ χεὶρ εἰς γοναίαν, καὶ μετέροισι φιλῶν, καὶ θυγατέρας, καὶ ἀδελφῶν. Sinistra manus ad vxorem, matrem, amicam, filiam, sororem. Non male ergo locum imum, aut infra Didonem (quod est idem) Ascanio falsò dedi; nam hic locus erat amicarum, vxoris, liberorum, ac illorum demum, qui chari essent. Sic enim Dido illum tam venustulum puerum haberet in sinu. Quod Poëta satis indicat, cum ait,

— interdum gremio fouet inscia Dido, Infideat quantus misera Deus.

Nota verba gremio fouet: Ascanius ergo in imo loco.

L 4 Iuuenalis

Iuuenalis enim, & Apuleius in eodem loco signant per *gremium*, ille Sat. 2.

Signat a cubile dicitur felicitate ingens *Cama*, sed & gremio iacuit noua nupta mariti. Hic lib. 6. Al. *Accumbat summum torum maritus* Pſychen gremio suo complexus. Atque etiam Cicero 3. Phil. Cum in gremijs mimarum mentem mentumq; deponeres. Hinc se aperit initium 2. Æn. ubi Æneas loquitur ab alto toro, nullus hic alius nisi summus, doctorem iudicio. Atque adeo ex collatione Poëta omnia constant. Nam hic Dido sedet in medio, in 2. Æneas in summo, infra Æscanius in gremio, ac perinde in imo. Hæc duxi necessaria ad mentem Poëta, aliter nequeas illum explicare. Quæ in hunc locum Corradus, omnino displicent, neque queunt defendi: et si possent alicubi, non certè in Virgilio. Lectorem ad-moneo, verba illa Sallustij ex lib. 3. Hist. quæ citantur à Seruio, diuersè admodum à diuersis legi. Apud neminem enim citata vidi, qui non ab reliquis dissen-

tiant. Lectioes varias comprehendens ex Seruio vulgari, ex Seruio Danielis, ex Ciaconio de Rom. Tricli. ex Lipsio lib. 3. Antiq. lect. ex Leopardo lib. 19. emendat. c. 4. ex Lauino in Saryram 8. lib. 2. Horatij, ex multis alijs. Dixi in hoc excursu summum & infimum locum notari his vocibus supra, infra. Sic certè est in Verrius. Sed hoc maximè liquidum ex Horat. *Summus ego, & prope me viscus Turinus* (medius,) & infra si meminim Varius. post pauca: *Nomentanus erat super ipsum* (Nasidienus) *Portius infra*. In his duobus lectis medij sunt, in primo Viscus Turinus, in altero Nasidienus. In summo loco primi Horatius, in summo loco alterius Nomentanus. In imo loco primi Varius, in imo loco alterius Portius. Vides verò, vti præpositionibus signauerit loca. Ita Græci ὑπερ, & ὑπο ad rem eandem, & in compositione adhuc vt ὑπερκατακέμεν, quo verbo vsus Plutarchus in Sertorio, & ὑποκατακέμεν.

Supra, infra in lectione conuiuij quid sit.

- a Iam pater Æneas, & iam Troiana iuuentus Conueniunt, stratoque super discumbitur ostro.
- 705 Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.
- b Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo Cura penum struere, & flammis adolere Penates. Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,
- 710 Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
- c Nec non & Tyrij per limina læta frequentes Conuenere, toris iussi discumbere pictis.
- d Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulium, FLAGRANTESQUE Dei vultus, simulatæque verba,
- 715 Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.

ARGUMENTVM.

Describitur magnificentia conuiuij apparatus, ministri striusque sexus, sacra que inter epulas, admiratio ad visum Cupidinem sub forma Æscani; mores obiter multi, & varij attinguntur, qui pertinent ad conuiuia.

EXPLICATIO.

c **CONVENIUNT** Æneas, & Troiani ad conuiuium, sit discubitus super purpura, post discubitum lauantur manus, expediunt, id est, proferunt panem à canistris, afferuntur mantilia, & hæc villosa, quæ maiori in pretio, villi dicuntur tonsi, id est, minutuli, & contuli, signatur vtique *discubita*.

b Sequitur magnificentia partito labore: nam intus famulæ quinquaginta penum struebant, flammis Penates Deos adolebant: foris centum famulæ, ministri centum, hique omnes pares ætate, destinati erant ad ferendas epulas, ad ponenda pocula. In illis ordine longo, attingitur dispositio æconomica, quæ necessaria in conuiuiis.

c Primum locum honoris in ipsa narratione Troianis dedit, tanquam hospitibus, mox sequuntur Tyrij: *limina læta* dicuntur ab his, qui læti ibi. Discumbunt verò in pictis toris. De qua veterum elegantia hæc nihil, refero ad 4. inde pect.

d Commendatio donorum, nam Tyrij, quibus tori picti, intrata purpura, tapeta permagnifica, tamen mirantur dona Æneæ. Pergit, mirantur Iulium, latente

tem videlicet Cupidinem, flagrantisque Dei vultus, explico de roseo genarum colore, & purpurascete, vt omnino intelligat ἐρυθροσάφρον. Seruius explicat ardentis diuinitate. Michael Brut. in od. 12. lib. 2. Horat. sic concipit, qui facies atque incendia amoris præ se ferrent. Meum præfero, quod non alias soleo, simulatæque verba, nam & se Deum dissimulabat, & simulabat Æscanium. Demum mirantur pallam, & velamen. Concipe iam integram sententiam. Mirantur dona, mirantur Iulium: hunc, viso flagranti vultu, auditis verbis simulatis: illa, visa palla, viso velamine.

NOTÆ.

D I, **CONVENIUNT** Inuitans dicebatur, *vocare*: Vocare, vox conuiuij. *inuitatus, venire, conuenire*, quæ verba adeo sollempnia fuere in hac re, vt nullo adiecto statim res esse conuiuij appareat. Plautus Stich. *Nulli negare soleo, si quis me vocat*. Cicero ad Pætum, 9. epist. *Verrium vocare sepius videamus*. Terentius Eunuch. *que, cum amatores vocant, ligurriunt*. Catullus *vocationes* simpliciter posuit pro inuitationibus. Nazianzenus dixit, ἐάν τις κέμεν κληθῆς, καὶ ἐχέμεν: cum vocatus fueris ad comestationem, ne festina. Oppianus 3. ἀλάδ. in re conuiuij dixit, κληθῆς ἀγορεύει: *ducente vocatore*. Vocator. Quæ duo verba etiam coniunxit Plutarchus, lib. 7. Symp. quæst. 6. ὑπο τῆς κελυμμένον ἐπὶ τῷ δειπνον ἀγορεύεις: *ductos à vocantibus ad conuiuium*. Græci ab hac notione simpliciter vocant conuiuias κλητὸς, ἐπικλητὸς.

Vocationes.

Vocator.

tu: vocatos, aduocatos, conuocatos. De his vocibus satis abundè Pollax lib. 6. cap. 1. Porro alterum de verbo *venio* firmam sequentia. Athenæus lib. 1. *eis τὸ συνουσιον* ἔδειξεν: *venire ad conuiuium*. Demosthenes de falsâ legat. ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος εἰς τὸ συνουσιον: *postquam venerunt ad pocula*. Sappho inuitans Venere ad conuiuium lib. 2. apud Athen. ἐλθε κέμεν. Idem Athen. lib. 3. ἐστὲν ὁμοῖον τῷ δειπνον. voces συνουσιον, & συνουσιον per conuentum, aut conuentionem sæpe explicant interpretes. Pollux συνουσιον ἐστὶν οἶνον, dixit: *conuentus in vino*. Et nulla quidem re adiecta συνουσιον sunt conuiuia. Plinius vt ranque rocem coniunxit lib. 35. c. 10. *inuitatus ad Regis canam venit, indignantisque Ptolemæo, & vocatores suos ostendit*, &c. Non negem tamen alia verba vsurpari in hac re. Nam Oppianus lib. 3. ἀλάδ. ἀμεινόμενοι dixit, *congregantur*. Aristænetus lib. 1. epist. 5. ἐθροίζεσθαι, de re eadem Statius 3. Sylu. *coimus*. Quæ dixi de verbo *voco*, alij iam obseruauerant.

2. DISCUMBITUR OSTRO Purpura substerni solita est venter & magnorum principum lectis, quem morem hic attingit Poëta. Duco hoc ex Græcis, & Latinis. Athenæus, lib. 4. Corys Thraciæ regis conuiuium narrans, substernata fuisse scribit *ἐρυθρὰ ἄλουργα*: *strata purpurea*. Elianus, lib. 8. Var. Hist. c. 7. de conuiuio Alex. Magni. καὶ κελυμμένον πύργον (κλίμα) ἀλευροῖς καὶ ποικίλοις ἰματίοις ὑπὸς βαρβαρικῆς μογαρίμου. Omnes (lecti) purpureis stragulis erant ornati, variâque veste textura barbarica, & pretiosissime. Bacchylides tenuerit conuiuium describens ait, ἔβωδον σάρασι σάμακα, ἔτε χρυσός, ἔτε πορφύρεοι ἔπιπτε: *neque adsunt boum corpora, neque aurum, neque tapetes purpurei*. Philo de vita contemplatiua reprehendens Romanos mores, ita scribit: *triclina lectos habent testudineos, aut eburneos, aut preciosioris materiae, gemmatosque plerisque, stratos auro intertexta purpura, vel alijs floridis coloribus, varijs quidem ad alliciendos oculos*. Græca signata, *ἐρυθρὰ ἄλουργα* ἐρυθροῖς ἰματίοις χρυσοῦ. Ex Latinis morem hunc docent Sidonius lib. 4. epist. 24. qui alludens, credo, ad Bacchylidem, cuiusdam frugalem vitam narrans, ait, *lectus nil habens plume, mensa nil purpura*. Cicero 2. Philipp. *Conchyliatis Cn. Pompei peristromatis seruorum in cellis lectos stratos videres*. Tibullus lib. 1. eleg. 2.

Quid Tyrio recubare toro sine amore secundo Prodest, cum stetu nox vigilanda venit? Martial. lib. 3.

Cubitis tradit hinc, & hinc conuiuias, Effultus ostro, sericisque puluinis. Athenæus lib. 7. latius extendit vsum purpuræ in conuiuio, loquens enim de illo, quod celebratum à Cleopatra, dat purpuram etiam parietibus. ἦσαν οἱ τοίχοι ἀλευροῖς, καὶ διαζυγίαις ἡμισπίσαι μένοι ὑφασσι: *erant parietes purpureis aureisque, texturis obrecti*. Eò quis possit trahere Bacchylidem, quem iam dedi. Obserua dici à Poëta *discumbitur*, ex more pene omnium gentium, sed in primis Astorum, qui non sedebant, sed accumbebant in epulis. Firmat hoc Iustinus, lib. 32. ad finem loquens de Annibale, de quo ait, *negari posse natum in Africa, quia nunquam in cæna cubabat*.

Asti cubabat in epulis.

Lotio manuum post discubitum.

3. DANT FAMULI MANIBVS LYMPHAS De hac forma, *dare aquam manibus*, de hoc more lauandi ante conuiuia, satis iam locutus, lib. 4. G. Hic tantum nota, veterum morem fuisse, vt manus lauarent post discubitum, non ante illum. Quem satis clarè hic Poëta, nam post illa, *discumbitur ostro*, sequitur, *dant famuli manibus lymphas*. Itaque fiebat discubitus, deinde lotio, mox cæna. Ita capiendus Aristophanes in Vespis. ὕδαρ καὶ χερσὶς, καὶ παραπέρας εἰσφέρειν. vbi post aquam, quæ ad manus, infer mensam nulla re interposita. Ex eodem more Plautus Pers. Tu Sa-

gavistio accumbes in summo, meum natalem agitemus amonium, dare aquam manibus, apponite mensam. Quin lauari quoque solitos ad secundam mensam, cum fiebat litatio ἀγυθῶ δαίμονι, alij iam adnotarunt. Demum frequentissimas fuisse lauaciones, vt præoccupata omitto. Nota à nonnullis hic legi *nymphas*, fortasse quia veteribus lymphæ dictæ sunt nymphæ. Plutarchus in conuiuio septem Sapien. καὶ οἶνον ἢ φρούρα, καὶ τὸ νόμισμα καὶ φουγῆν: *si vinum non probatum, ad nymphas confugiendum est*.

Nympha pro lymphis.

Ita & Propertius lib. 2. eleg. 32. *Nymphis crepitantibus dixit, pro lymphis*. Quin Tibullus, lib. 3. eleg. 7. *Naiada posuit pro aqua*. Sic enim scribit:

Naiada Bacchus amat, cessus è lente minister, Temperet anno sum Martia lymphæ merum. **4. CEREREMQUE CANISTRIS EXPEDIUNT** Canistra fuerunt in vsu conuiuiorum, ferendo panem (quem per Cererem signat *δὴ τρέπτω*) rebus deinde alijs. vt unque sumabo, & addam laciniam de elegantia canistrorum. Rectè itaque & propriè in mentione canistrorum meminit panis, cui ferendo illa seruiebant. Athen. lib. 1. *παρετίθεντο δὲ οἱ μὲν ἄρτοι ἐν τοῖς ναύτοις*: *apponbantur autem panes in canistris*. Homerus apud eundem:

Ἰπτον δὲ δμοιοὶ παρενήνεον ἐν ναύτοις: apposuerunt serua panem in canistris. Ad panem refero verba illa eiusdem Athen. lib. 1. *παντὶ γένει ἀσθηθῆναι ναύτοις, καὶ τρέπτω, καὶ δέπας*: *Apponitur singulis canistrum, mensa, poculum, sed & alijs rebus*. Demaratus in certaminibus Dionysiacis, ἐφ' ὧν (præcessit, *καὶ ναυὰ id est, canistra*) *καὶ ἀσθηθῆναι ἀπάντων τῶν καρπῶν ἰτίθην*. vides in illis primitias omnium fructuum. Silius lib. 7.

—puris nunc corna canistris Imposuit.

Sed & integra cæna interdum canistris afferebatur, quò spectat adagium *vnà cum ipso canistris*, vide quæ Erasmus ex Didymo, Restat de elegantia. Demaratus loco adducto. ἦ δὲ ἐν χρυσοῖς καθάρῳ ποτιμύνηται *canistra*: *erant facta canistra ex puro auro*. Athen. lib. 6. *καὶ ἡ κανίστρια ἦν ἀσθηθῆναι χρυσοῦ, καὶ κελυμμένω ταῖς χρυσοῖς*: *erant canistra omnia facta ex auro, & iuncis composita*. Fuit hæc infania veterum, scilicet cannas mutare in aurum, nam canistra, si etymon spectes, à cannis nomen habuerunt. Isidorus lib. 20. cap. 9. *Canistrum sibiis cannis contextitur, unde & nuncupatur*. Sed credo hoc falsum, nam statim ipsemet Isidorus: *alij Græcum asserunt*. Ita existimo. Festus clarè: *Cana dicunt Græci, nos canistra, & per diminutionem canistella*. Respicit Græcum *ναύρον*. Sed de hac re ego iam alibi.

Canistrorum elegantia.

5. MANTILIA Horum vsum triplicem dedi, 4. G. & ibi primum agnouit. hic agnoico secundum: possit, qui velit, primum. De villis, & villosis mantilibus ibi quoque. Itaque vide ibi, quæ hic desunt. Pauperem notam tibi dirabo obseruatione quadam: reuocans generaliter (vt aiunt) sermonem ad conuiuia. Vides vt apparatissimum conuiuium celebratur à Regina ad excipiendos Troianos, à Regina (inquam) exstruente urbem. Quid ergo si Platonius vates voluit alludere ad Philosophi sui locum lib. 2. de Rep. vbi discriminat ciuitatem sobriam à delicata: & cum det illi modestissima conuiuia, parcellissima bellaria, omnia tenuissima; delicatæ omnia tributit infana in victu, toris, mensis, apparatus, valis, obsonijs, vnguentis, suffribus, præterea in auro, ebore, & reliquis omnibus, quæ pertinent ad celebrationem conuiuiorum. Non video cur alienum à vate, vt velit hanc tantam insolentiam in barbara urbe representare, cum respectu ad locum Platonis.

Ministri pluri in infanis epulis.

6. QVINQVAGINTA INTVS FAMVLÆ] Fuit hoc è veterum infania, & opulencia, qui tum demum clarius esse conuiuium existimabant, quo ornatius esset numerosiore copia ministrorum. Huius rei plenus est Athenæus, quem adi. Nunc satis locus ex libro 13. vbi Parmenio capta Damafo, in literis, quas ad Alexandrum scribit, inter reliquam farcinam Darij, numerat fœminas, quæ callerent musicam, trecentas viginti nouem, coronarum textores sexaginta sex, oblonij parandi artifices ducentos septuaginta septem, qui in ollis coquerent viginti nouem, lactarios tredecim, qui pocula conficerent septemdecim, apothecis vini præfectos cellarios septuaginta, vnguentarios quadraginta. Pertinent ista omnia ad apparatus conuiuij. Hanc infaniam reprehendit Senec. de Tranquill. cap. 1. Non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus cibus. Moderatior in suo est Maro, qui tantum quinquaginta famulas destinat curando penori, & fumigandis Diis: ministros tantum, ac totidem ministras afferendis ferculis: musicum, vnum tantum Iopam: reliquos siluit. Porro Poëta inficit Homero Odyss. 7.

Quinquaginta autem ei ancilla per domum fœminæ.

7. CVRA PENVM STRVERE] Ancilla quibus cura penum struere; Græcis dicuntur σκιδες, vel σκιδαι, atque etiam fortasse ἀσπαι. Primas duas voces aliqui contrahunt tantum ad penum in agro, postremam dilatant ad omnia munia ancillarum.

8. FLAMMIS ADOLERE PENATES] Penates à penu dictos Cicero scribit de nat. Deor. Igitur ministræ, quæ penum curant, Penates quoque adolent odorato suffitu. De hoc more, quo inter epulas sacris quoque dabatur opera, dicam aliquid propter eos, qui aliter Poëtam explicant. Ea fuit superstitio, vt conuiuia omnia numerarent inter sacra. Qui Athenæum legat, nihil in eo frequentius reperiet. Vide illam lib. 7. in conuiuio, quo Philippus inuitat Menecratem. & lib. 10. vbi agit de contentiosis conuiujs. Apud eundem in conuiuio Ptolomæi Philadelphij inferuntur imagines Deorum. Nec aliud volunt infinita loca eiusdem, in quibus fit mentio in conuiujs iam thuris, iam ignis, hæc enim parantur ad sacrificia. De igne vide, quæ affert lib. 2. de thure, quæ lib. 3. ex Archestrato, & lib. 5. scripsit. πῦρ σωματικῆς συναγωγῆς πῦρ τοῖς ἀρχαίοις πῦρ αἰτίαν ἐς τὸν θεὸν ἀνέφερε: Omnis cæus coniuualis apud veteres sui causam ad Deum referebat. Hunc morem Linius attigit, lib. 39. vbi de atroci facinore L. Quintij ex Valerio Antiate, Facinus sacrum, & atrax inter pocula, atque epulas, vbi libare Dijs dapes. Et Xenoph. 4. ἐπέ. inducens conuiuas ἐσθρανομένους, qui honos sacrorum est. Eundem firmat Fabius declamat. 321. venenum aliquis inter lares suos, inter sacra mensæ, coronatis pariter, quos colebamus, Dijs immortalibus, venenum hilaris hilari dedit: & mos veterum, qui Deos supra mensam stangebant in conuiujs, qui essent tanquam præfides mensæ, ideo dicti Epitrapezj. De quo more Ouidius etiam, vt de re sacra dixit, 5. Fast.

Ante focos olim scammis considere longis Mos erat, & mensæ credere adesse Deos. & Arnobius sacras facitis mensas Salinorum appositu, & simulacris Deorum. Apud Statiū lib. 4. Syl. Vindici fuit Hercules Epitrapezjus, & ante Vindicem, Alexand. vt ibi etiā cōmeminit Statius: de quo etiā Deo exstat Martial. epigram. Est ergo consensus Donati, Seruij, Scaligeri, Stephani, Manutij, Hortensij, aliorumque Poëtarum respexisse ad rem sacram. Vnus, quod sciam, Nascimbæus, ista flammis adolere Penates explicat, coquinam facere, & cibos in foco condire, atque

Conuiuia res sacra vteribus.

Epitrapezj dij.

A componere. Sed apage. Nam in primis concedit ille τὰς λαογίας huius hemistichij cum superiore, cura penum struere, quod vitium amandandum, quantum pote fuerit. Deinde ait ille, quid sacra cum epulis, & culina: Multum (inquam) vt ex dictis apparet. Terrio ait, turpe esse coquos Dijs sacra facere. Cui oppono, fœminas potius, & fortasse nobiles huic operi destinatas. Demum Poëta ipse se explicat, ita enim esse, vt dixi, apparet ex 4. G.

Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt Pocula, Pancheis adoleunt ignibus aræ.

vbi vides adoleo. vt hic adoleo, vtunque verbum sacrorum, vt 8. eclog. verbenasq; adole, id est, adde, cumula. Ita Lucretius lib. 4. adolentq; altaria donis, id est, augent. Nonius quippe explicat adoleuit, id est, creuit. & adultum, auctum. Sed recte ad similitudinem. In 4. G. ignes, hinc flamma. In G. aræ, hinc Penates, vt omnino videatur Poëta dicere idem diuerso flexu. Est alia ratio explicandi Poëta. Fiebat in conuiujs libatio non solum post primam mensam in ipsa quiete, quæ dicebatur ἀγασθὶ δάμων, sed etiam ante primam, & ante omnem discubitum: iudicabant enim ἀκοσμον accedere ad epulas non præmissa libatione. Quam rem vide vt firmat Christianus in Vespas Aristophanis. Hinc facile liquet libationes & sacra fuisse ex more veterum ante epulas, in epulis, post epulas, ac perinde potuisse Virgilium dare sacra hæc continuatim, atque huic operi fœminas destinasse.

9. CENTVM ALIÆ] Veterum consuetudinem, qua in sumptuosissimis epulis fœminæ mensis ministrabant, firmate non est difficile. Athenæus lib. 1. Homericæ laudans conuiuia, in eo adducit puellas adhibitas ministerio mensæ. Alludit credo ad locum Odyss. 7.

χέρια δ' ἀμφοτέρω προχοῆν ἐπέχου φέρου. quod erat epularum initium, id est, Aquam autem ancilla gutturiuo super infudit ferens. Idem Athenæus lib. 2. vbi magnifica dona describit Atroxerxis coniuualia omnia, quæ nonnullis mittebat, adducit inter alia πειθισκῆς ἐνατίον, puellas centum. Apud eundem lib. 13. morem inuenies Græcis vsurpatum, vt, cum tradenda esset in matrimonium virgo, peracta cœna, conuiuij locum ingrederetur, ac vinum misceret, atque is demum procerum in coniugem admitteretur, cui illa poculum porrigeret. Firmatur etiam hic mos verbis Suetonij in Tiberio. Sexto Claudio libidinose ac prodigo seni cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine mutaret, aut demeret: vtq; nullis ministrantibus cœnaretur. Romæ etiam in marmoribus sæpe puellæ mensis ministrantes cernuntur. Hic etiam mos satis elucet ex Declamat. 301. Quintilian. vbi filia rapitur administrans mensis. Ceterum, vt discedam à moribus, quos hic prosequor perpetuo tenore, blandimenta adiicio, trium (inquam) Poëtarum imitationem, qui Virgilium reddiderunt in hac siue rerum distributione, siue apparatu conuiuij: Sunt illi Valerius, Silius, Papinius. Primus 2. Arg. his versibus:

Stant gemmis auroq; tori, mensæq; paratu Regifico, centumq; pares primaeva ministri Corpora: pars epulas manibus, pars aurea gestat Pocula, bellorum causas expressa recentes.

Alter 11. Pan. Instituant de more epulas, festamq; per verbum Regifice exstructis celebrant conuiuia mensis. Ipse Deum cultu, & sacro dignatus honore, Præcipue multoq; procul splendentibus ostro Accipitur sublime toris, non vna ministri Turba gregis, posuisse dapes his addita cura, His adolere focos, his ordine pocula ferre.

Fœminæ ministrantibus.

Nei

Nec non & certis struitur penus, &c. Tertius 1. Theb.

— adolere focos epulasq; recentes Instaurare iubet, dictis parere ministris Certatim accelerant. vario strepit ita tumultu Regia. pars ostro tenuis auroq; sonantes Emunire toros, altoq; inferre tapetus, Pars teretes lauare manu, ac disponere mensas.

Non dissimulo, explicationem illam Nascimbæni de focis, quam iam reprehendi, defendi posse imitatione Silij, & Papinij, vt que enim hærens Nostræ adolere focos dixit, quod Virgilius adolere Penates.

Ministri conuiuiorum.

10. TOTIDEMQUE PARES ÆTATE MINISTRARI] Quæ hic dicam, ad quinque redigi volo, ministras mensis pueros, viros interdum, hos ad omnem elegantiam compositos, pares etiam corpore, demum hæc omnia fuisse moris non Græci solum, sed Romani. Petronius Sat. iam & trichiniarchus ex perrectis lucernis occidentibus oleum infuderat, & pueri detertis paulisper oculis redierant ad ministerium. Homerus in Odyss. κούρην, ministrantes infert, id est, puellæ Athenæus lib. 3. πῶδ' α. Anacreon. κούρην αὖ πῶδ' ὀφρῆσιν. Transeo ad viros. Athenæus lib. 4. Parthorum administratores facit ἀνδρας μαχαροφόρους, viros ensiferos. Idem lib. 10. obseruat ex Homero, præcones adhibitos mensarum ministerio. Sed præcipua ratio ministrorum posita in pulchritudine, quod tertio loco mihi destinata. Anacreon Cupidinem sibi in mensa ministrare vult, qui formosulus. Apud Athen. 4. Matron parodus, ὡραῖοι παῖδες ἤλαθε φέρων μύρον: formosus puer venit ferens vnguentum. Apud Heliodorum lib. 7. Hist. Æth. Theagenes ministraturus Arface reginæ ornatur hunc in modum. ἐσθῆς δὲ Περσικῆν μετημφάνοντα, καὶ σπατοῖς καὶ χρυσῆς, καὶ χρυσοῦς χρυσοῖς λιθοκόλλαις ἐκοσμηθεῖ: inducatur vestem Persicam, ornabiturq; aureis torquibus, & monilibus distinctis gemmis. Cicero de Dionysio tyranno rum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere. Apuleius in re conuiuij lib. 2. pueri calamistrati, pulchre indusati. Cicero 2. de Finib. Adstunt etiam formosi pueri, qui ministrant. Agellius lib. 15. cap. 12. Nulla apud me fuit (verba sunt Græci) popina, neque pueri eximia facie stabant. Ambrosius in epist. ad Irenæum: Torquatos & calamistratos habent in ministerio: ipsi promissa barba, illis remissa coma. Sed hanc partem venustatis præclare firmat testimonium Philonis de vita contemplatia ab loco illo, ἴσθη δὲ καὶ φιάλαι. Omitto Græca, quia multa. Præsto sunt scyphi, calices, phiale, thericlea, toreumatæque clarorum artificum, ministrantibus formosis mancipijs, non tam ad presens ministerium quaestis, quam ad exhilarandos aspectu conuiuiarum oculos. Ex his minores pueri pincernas agunt, grandiores aquam afferunt, loti ac nitidi, fucati, atque cincinnati, alunt enim capillitium vel omnino intonsi, vel à fronte tantum præfectis in orbem crinibus, tenuissimas candidasq; præcincti tunicas, inferiore parte ad genua demissas, posteriore ad poplites, vt inque mollibus taniis astricti commissuras tunicæ, propendentibus ad latera sinibus. Sic ornati adstant nutus obseruando, quid quisque possulet. Attingit & Nazianzenus orat. 16. pueri astant, partim ornati, comis solutis, & effeminati, & casarie ad faciem expolitii. Ad hanc elegantiam pertinuit, quod quarto loco proposui, vt ministratores essent pari corpore, pari ætate, quod obseruauit Ciacon. de Tr. Rom. Hic mos apertè ex Poëta colligitur in hoc loco, & ex Valer. 2. Arg.

11. QVI DAPIBVS MENSAS ONERENT] De luxuria veterum & vanitate, qua gloriabantur ingenti ferculorum copia, quamque hic videtur Poëta attingere verbo onerent, adi Athenæum. Ego, ne te illis onerem, prætermitto. In eodem verbo morem agnoscit Seruius, quo olim omnis cœna simul apponebatur, & mensa onerabatur.

12. ET POCVLA PONANT] Admonet Seruius, dictum pocula ponere ex more veteri, quo illa non dabatur in manus, sed in mensis apponebantur. Hunc ego firmaui 4. G. & supra hoc in libro attingi. De studio veterum in ponendis, reponendis, auferendis etiam poculis, ac doctrina quadam & disciplina instar militaris, quando eam sæpè Poëta attingit, aliquid dicam, vt qui destinatum locupletare mores conuiuiorum, quos Poëta libat. Apud Athenæum lib. 9. id vnicè coquus gloriatur, se scilicet scire, τὰ παρὰ βέλται, καὶ φελὲν τὰς ἑρμῆνας ἐκαστα: apponere, & auferre singula scitissimè. Adducit hoc Athenæus ex Solipatro. Libat rem hanc Nonnius lib. 3. cum in re coniuualiali ait, χορὴς ἀνδρῶν δόλιος: chorus seruilis virorum. Libat (inquam) nominans chorum, nam hic semper ab arte. Hunc morem Romani tenuerunt, nam ad sonum aliquem ministri ad res obeundas discurrerant, nec nisi, dato signo inferebantur fercula. Petronius, cum subitò signum symphonia datur, & gustatoria pariter à choro cantante rapiuntur. Seneca in epist. Transeo pistorum turbam, transeo ministrorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurrunt. In libro de Beata vita cap. 17. artem vocat: quare ars est apud te ministrare: nec temerè, & vt libet, collocatur argentum.

13. NEC NON ET TYRM PER LIMINA LATATA, &c.] Ab his verbis non abludit mos Perfarum, quem latè probat Briffon. lib. 1. de Reg. Perf. quo proceres, & optimates terebant Regum. limina; & inde aulicos omnes, & magnates generali hoc nomine ἄσθ' ἐπὶ θύραις βασιλέως, comprehensos.

Huc pertinet præclatus locus Senecæ, epist. 95. Trans-

A co agmina exoletorum per nationes colorèsq; descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rector est soma, crispulis miscatur. & epist. 119. Queris quali mensa, quali argento, quam paribus ministris & leuibus afferatur cibus? Restat vltimum, hæc omnia fuisse Romani moris, nam hæc omnia ferè Græcorum testimonio firmaui. In columnis itaque ac marmoribus, quæ adhuc Romæ visuntur, videre licet omnia hæc: pueros (inquam) ministratores, & viros, & omnes ad omnem elegantiam conformatos, pares etiam corpore. Hæc satis essent, sed aduoco tamen præter marmora Horatij locum, & Senecæ, qui attingunt aliqua ex his. Prior,

— vt omnes Præcincti rectè pueri, comptiq; ministrent.

Posterior de breuitate vitæ: conuiuia, me hercle, horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam, quam sollicitè argentum ordinent, quam diligenter exoletorum suorum tunicas succingant, quam suspensi sint, quomodo aper à coquo casus exeat, quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria decurrant. en lasciuia, ea quippe erat vetustorum cura, vt Glabros etiam quærent. Idem Seneca epist. 47. loquens de puero glabro ministratore mensarum, in cubiculo vir, & in conuiuio puer est. Quin, quæ adduxi ex Philone, scias capiendâ de Romano more, imò ab Romanis acceperunt Græci, & barbari. Philonis verba sunt: sed fortasse probauit, aliquis morem conuiuiorum ex Italica magnificentia & luxuria, quam imitati sunt Græci & barbari, potius ad ostentationem opulentiæ, quam ad hilaritatem. Græca, quæ necessaria, ἐξήλωσεν Ἕλληνας τὰ καὶ Βάρβαροι.

Græci à Romanis accipere opulentia conuiuia.

14. TORIS

Fercula conuiuiorum.

14. TORIS PICTIS] De hac veterum elegantia di-
cam lib. 4.
15. PICTVM VELAMEN] Quod supra circumtex-
tum, nunc pictum vocat. Vide, an hoc argumento
effici possit, vt prætecta veterum (Græci περιπόρου
vocat) eadem sit cum veste picta. Negat Baysius,

Prætecta.

a Præcipuè infelix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa, & puero pariter donisque mouetur.
b Ille vbi complexu Æneæ, colloque pendit,

720 Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fouet inscia Dido,
INSIDEAT quantus miseræ Deus. c. at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
725 Incipit, & viuo tentat præuerrere amore
Iam pridem resides animos, defuetaque corda.

ARGVMENTVM.

In medio apparatu conuiuij describuntur flamme Di-
donis, amorq; ad visum Cupidinem.

EXPLICATIO.

a CVM relatione ad superiora. mirantur reli-
qui Ascanium & dona, vna præcipuè Dido
nequit, &c. Dicit infelix eo affectu, quo postea miseræ.
Dicit pesti, id est, amoris exitiabili, omnia instar ignis
pestum danti. Deuota, id est, addicta & destinata. Er-
go, quæ infelix; & deuota pesti, nequit mentem expleri,
imo ardescit tuendo Phœnissa. Sed cur hic Phœnissa, non
aliud? Quid si quæstia similitudo ab ardore vestis
purpuræ ad animi & amoris ardorem? quasi dicat,
quæ Phœnissa est, ardescit. Reprehendit aliquis, vt
volet, Sequitur, puero pariter donisq; mouetur. Nam
muliebri ingenium amore, & donis expugnatur.

b Vide dolos, primò patrem complectitur, vt rem
dissimulet, deinde Reginam petit. Nota etiam le-
porem. impletur pater affectu amoris, Regina ne-
quit expleri. verbum petit studiosè quæsitum est.
Neque enim tantum Amor petit Didonem, id est,
currit ad illius amplexus: sed petit, id est, illam ample-
xando insidijs aggreditur, dolo appetit. Bene ergo
Nasam, petit. quasi violenter aliquid facturus. Quid Re-
gina? Dolis iam capta, & petita, hæret oculis, quos nun-
quam dimouet ab amore. Non satis oculi, nam hæ-
ret toto pectore. Hac ambage non opus in patre, ideo
ibi clarè pendit complexu Æneæ. Non contenta Di-
do hæsisse oculis, & pectore fouet iam gremio, quo
viuidior quidam, & ardentior affectus exprimitur.
Sed cum Poëta hos amores castissimè tractauerit, in-
terpretis erit eundem modum tenere. Eo affectu
hic inscia Dido, quo Græci inscia. Cum ait insideat,
ambiguo, & ita commodo verbo vitur, is enim insi-
det in gremio Didonis, qui miseræ insidias molitur:
insidiæ enim ab insidendo dictæ: sic supra petit, pari
ambiguitate.

c Quid verò Amor? memor matris, præceptorum-
que eius, incipit abolere paulatim Sichæum ex animo
Reginæ. Hoc in re præuerrere ad excusationem vi-
delicet Æneæ, & Didonis, ne vterque videatur præ-
ter decorum incepisse amores, ideo Cupido rem
gerit impensè. Vocem paulatim non paucis expendit

contra quem ego hic nihil, tantum indico argu-
mentum non omnino ineptum. Sicut enim vela-
men, cui acanthus circumtextus est, id est, in ora
intextus, pictum dicitur: sic videtur picta posse di-
ci prætecta, id est, in cuius ora & circuitu est pur-
pura.

B Regulus, referens ad gradus vitiorum. Pergit Amor,
& tentat præuerrere amore viuo, id est, vehementi, vel
certè (sic placet Seruio) viuientis Æneæ affectu &
amore, abolito mortuo Sichæo, animos iam pridem
resides, cordaq; defueta, id est, animos languidos, otio-
sos, & veluti ab amore feriantes.

NOTÆ.

1. DEVOTA] Vult Seruius vsurpari hic hoc
verbum in gratiam Augusti, qui eo vsus
in oratione funebri Marcelli, dicens, illum immatura
morti deuotum fuisse. Ea forma Phædrus deuotam viuo
dixit, id est, deditam. ea Cicero 3. Tul. deuotus, & do-
natus studijs. & deuota sica, in Catil.

2. EXPLERI] Pari forma infra, impleuit genitoris
amorem. Pari Tacitus lib. 1. cum oculis, cum lacrymis do-
lorem meum impleuero. sic saturo, & satio, consimilia ver-
ba ad animum referas. Sic Catullus de Nup. Pelei,
Lumina sunt quatuor chara saturata figura.

Tacitus,
Velata parte oris, ne satiaret aspectum.
Videtur autem Poëta insituisse Catullo de nup.
Pelei,
Nec prius ex illo flagrantia declinavit
Lumina, quam toto concepit pectore flammam
Funditus, atque imis exarsit tota medullis.

Sic Cedrenus, θυμὸν ἐμπληρῶς.
3. ARDESCITQUE TVENDO] aduoca, quæ dicta,
8. eclog. vt vidi, vt perij. Et illis adice Græcum ver-
ficulum.

Ἰναμὸς ὄμμα τῶν ἀμαρτῶν βέλῃ:
Mulieris oculus est iuuenibus spiculum.
Et Propertium lib. 2. eleg. 32.

Qui videt, is peccat: qui te non videris ergo,
Non cupiet facti crimina lumen habet.
Et Terentium in Eunuchis:
Totus tremo, horreoq; postquam illum aspexi.

4. ILLE VBI, &c.] Possit aliquis existimare, nunc
primùm venisse è nauibus Ascanium falsum. Non
sic est. Adfuit ab initio conuiuij, cum Dido se spon-
da composuit, & locauit mediam. Sed affectus Di-
donis hunc in locum referuati sunt, ne conuiuium
interrumperetur. An venierit ille finito conuiuij, &
mensa prima? Nam statim sequitur,
Postquam prima quies epulis, mensaq; remota.

Veneris

Veneris animus fuit, vt inter epulas, & pocula expu-
gnaretur Dido. neque decebat abesse conuiuij Æ-
neæ filium. ineptissimè, & citra decorum propeta-
rentur epula ante illius aduentum. Adfuit, & accu-
buit infra Didonem, & hunc illa gremio est comple-
xa, & ille insedit in Reginæ gremio.

5. COLLOQUE PEPENDIT] Imitantur Ouidius,
& Valerius. Prior. 2. Fast.
Deque viri collo dulce penditonus.
Posterior. 2. Arg.
Nec minus Orpheæ tristis ceruice, tuæque
Æacide, & gremio coniux à Castore pendet.

Propertius lib. 4. eleg. 12. flexu alio videlicet:
Fungere maternis vicibus pater, illa meorum
Omnis erit collo turba ferenda tuo.

& alio Ouidius in epist. Hermion.
Non ego capraui breuib; tua colla lacervis,
Nec gremio sedi sarcina grata tuo.

6. FALSI GENITORIS] Dissoluit Callimachi
vocem in Cerere, Ἰδὸν ἀδρόπε. Merito Scalig. eludit
hic quæpiam Seruiana. Hic falsi potest esse ἰδὸν ἀδρόπε,
decepti. fallebatur enim decipiebaturque Æneas, pu-
tans illum suum esse filium.

7. OCVLIS HÆRET] Arripuit Propertius lib. 1.
eleg. 19.
Non aded leuiter nostris puer hæset ocellis.
Pulcherrimè Horatius lib. 4. od. 13. de Cupidine.

8. PECTORE TOTO HÆRET] Teclè dixit, quod
clarè Apuleius lib. 5. osculis biantibus filium dicit & pref-
sulè suauitate.

9. INSCIA DIDO, &c.] Huc fortasse Ouidius
aspicit in Metam. loquens de Europa.
—ausa est & regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo consistere tauri.

10. INSIDEAT] Græcorum imitatione, qui verba
sedendi, & cubandi, ac similia amoris dant. Plato in
Sympos. ἢ ἐπιχει ἔπος: non insidet Amor. sic Ἰνδία, quod
ad σιωπῶν pertinet, Græcis interdum est sedere. Ἐν
ctiam, præter primariam significationem, ipsam quo-
que σιωπῶν significat, & sedem pariter. sic κατα-
κλινο, quod est decumbo, vtramque illam significa-
tionem admittit. Sic νεστῆν, quod est cubile, & quæ
ab hac voce adducitur multa. Vnde Ibycus apud A-
then. lib. 13. ἐπὶ κατακλινοῦ. Sic Poëta statim animos
Didonis vocat resides, id est, cessantes ab amore.

11. ACIDALIÆ] Epithetum Veneris, sed hic an-
tonomasticè positum. Acidaliū esse tradunt in
Bœotia fontem Veneri, Gratiis, & Musis sacrum, à
quo ipsa Acidalia dicta. Alij etymon rimantur à fons.
curis, quod has iniiciat: Græci enim curas dicunt,
αὐδίας.

Postquam prima quies epulis mensæque remotæ,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
730 Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

ARGVMENTVM.

Amouetur mensa prima, intercedit spatium inter hanc,
& secundam: sunt in illo sacra: sit mentio lucernarum,
quæ pars præcipua apparatus conuiuij.

EXPLICATIO.

SPATIUM inter primam & secundam mensam di-
scubatur propriè quies. In hoc spatio statuuntur
crateres magni & capaces ad sacra, sit libatio, exci-
tatur strepitus, hilaritasque plaudentium. Lychni ita
numerosi & multi sunt, vt noctem etiam flammis
vincant. Hæc strictissimè, nam pendent ex Notis.

NOTÆ.

1. PRIMA QUIES] Doctè & propriè infert om-
nia quæ sequuntur, nam in quiete (est
hoc spatium, vt explicui, inter primam & secundam
mensam) dabatur opera libationibus, saltationibus,
plausibus. Inde sequitur strepitus in tectis, atque et-
iam libatio, audis enim, Hic Regina, &c. Quæ dixi
illustro ex Athenæo lib. 4. Quiere autem facta (ἰου-
χίας ἢ γενομένης) ingrediuntur ad nos cum ollis, qui
Athenis seruiunt, post quos ithyphalli, & iusores, qua-
dam etiam mulieres miras facientes, saltantes in enses. His
& alijs, quæ sequuntur, scribit quæ fieri solita inter
mensam vtramque. Hæc duxi satis ad loci huius ex-
plicationem. Adi, quæ late do lib. 8. ad illud, cin-
gite fronde comas, &c. quo loci Poëta secundæ mensæ
meminit post quietem subsecutæ, & multa infert
fieri solita in eo spatio. Nam tametsi hæc secundæ

Quies in co-
nuiuij.

Pulcris excubat in genis.
Et herere quidem in re simili obuium. Ouidius in
epist.
Hæret gremio turpis amica tuo.

8. PECTORE TOTO HÆRET] Teclè dixit, quod
clarè Apuleius lib. 5. osculis biantibus filium dicit & pref-
sulè suauitate.

9. INSCIA DIDO, &c.] Huc fortasse Ouidius
aspicit in Metam. loquens de Europa.
—ausa est & regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo consistere tauri.

10. INSIDEAT] Græcorum imitatione, qui verba
sedendi, & cubandi, ac similia amoris dant. Plato in
Sympos. ἢ ἐπιχει ἔπος: non insidet Amor. sic Ἰνδία, quod
ad σιωπῶν pertinet, Græcis interdum est sedere. Ἐν
ctiam, præter primariam significationem, ipsam quo-
que σιωπῶν significat, & sedem pariter. sic κατα-
κλινο, quod est decumbo, vtramque illam significa-
tionem admittit. Sic νεστῆν, quod est cubile, & quæ
ab hac voce adducitur multa. Vnde Ibycus apud A-
then. lib. 13. ἐπὶ κατακλινοῦ. Sic Poëta statim animos
Didonis vocat resides, id est, cessantes ab amore.

11. ACIDALIÆ] Epithetum Veneris, sed hic an-
tonomasticè positum. Acidaliū esse tradunt in
Bœotia fontem Veneri, Gratiis, & Musis sacrum, à
quo ipsa Acidalia dicta. Alij etymon rimantur à fons.
curis, quod has iniiciat: Græci enim curas dicunt,
αὐδίας.

Sedendi ver-
ba amoris dā-
tur.

Acidalius

C mensæ non meminerit, eam tamen fuisse, pro certo
habe: & eam hic Turnebus agnoscit, nam libatio-
nes ad secundam mensam pertinebant, quæ hic
non desunt.

2. MENSÆQUE REMOTÆ] Non ἠρῆσεζαι, sed Mensa pro
στία, καὶ ἄλλοις δόξαι. Fercula (inquam) remouentur, ferculis.
lances, edulia; non mensæ ipsæ, nam statim,
—in mensa laticum libauit honorem.

Non ergo illa amota: tantum edulia, & ἄλλοις δόξαι
væ, quæ etiam dicebantur mensæ. Pollux, ἠρῆσεζαι
ἢ ἐυδίων καὶ τὰ στία τὰ ἐπ' αὐτῶν τιβέριον: mensas
vocabant fercula in ipsis imposta. Athenæus lib. 2. πέρ-
των ἠρῆσεζαι καλόντων τὰς ἀρῆσεζαι ταύτας. Poëta
ipse 3. Æ.

3. CRATERAS] De vsu craterum in conuiuijs ali-
bi. Sed cur magnos? Allusum ad formam craterum,
qui magni, hoc clarum: sed deinde allusum ad com-
potationem ipsam, quæ hilarior, liberior, & ma-
ior fiebat in secundæ mensæ, quæ post quietem, in
qua nunc est Poëta, sequebatur. Itaque necessaria
erant magna pocula, vbi præcipuè poculis, vi-
no in

Secundæ mē-
se vina lar-
giora
Vina corona
re.

M no in

no, inuitationibus indulgendum. Inde de secunda mensa dicebatur, *maioribus potere*, & *Græco more bibere*. id est, potere maioribus poculis. Certè verba illa Seruij. 1. *En. Romanorum exsequitur morem, quorum due erant mensæ, una epularum, altera pomorum.* in lib. m. f. legi *poculorum*, non, *pomorum*, Lælius testatur in od. 5. lib. 4. Horatij. Idem verba ista Agellij li. 19. c. 9. *vbi edulis finis, & poculis*, explicat primam & secundam mensam: per *edulia* primam, per *pocula* secundam accipiens. Horat. Sat. 8. lib. 2. *Et calices potit maiores.*

4. **VINA CORONANT**] vel fertis, vel mero vsque ad summum. Primum verius, de quo ego alibi. Alterum Homeri imitatione defenditur. Huius enim verba hæc, *κρατῆρας ἐπέσειψαντο ποτόιο*, ita exponit interpres, *ἀρχὴ τῆς σεφάνης ἐπιπρωθέν, ὃ ἐστὶ, ἀρχὴ τῆς τεύχης. impleuerunt vsque ad coronam, id est, vsque ad summum.* Pari filo Athenæus Homerum explicans ait, *ὁ περχειλῶς κρατῆρας ποίηται, ὡς ἐστὶ τὸ ποτὶ ἐπιπρωθέν δὲ τῆς*: Crateres vsque ad labrum exuberantes, ipsa potu coronati.

5. **FIT STREPITUS TECTIS**] Notetur mos duplex inobseruatus hæctenus, non modò à commentatoribus Virgilianis, sed ab his etiam, qui nostro æuo tam multa de conuiujs scripserunt. In conuiujs videtur assignatum fuisse tempus & silentio, & clamori. Vtrumque attingit Maro. Quæ pertinent ad silentium, indicabo ad illa,

— *tum facta silentia tectis.*
quæ ad amorem, hic, Bis ad illum alludit Poeta, & hic, & infra,

Ingeminant plausum Tyrj Troesque sequuntur.
Itaque in vtroque morem agnosco, & tempus huic rei assignatum, ex lege fortassis trichiniarchæ, & regis conuij. Sed pergo ad firmamenta. Statius. 1. Theb. in conuiuio,
Vario strepit ista tumultu Regia.

Tertul. de Idololat. Signatè ex hac nota, *conuiuia constrepunt.* Apuleius Apolog. *ianua calcibus propulsata, fenestra cantibus circumstrepita, triclinium comestatoribus inquietum.* & 2. *Al. Iam illatis luminibus epularis sermo percubuit, iam risus affluens, & ioci liberales, & cauilli hinc inde.* Ad finem etiam libri: *Cum primum Telephron hanc sabulam posuit, compotores vino madidi rursus cachinnum integrant.* & ante hoc, *conuiuium totum in licentiosis cachinnis effunditur.* Pacuuius in Duloreste,

— *Hymenæum fremunt*
Æquales, aula resonant crepitu musico.
Primum refero ad hunc morem, postò alterum ad musicam pertinet. Silius lib. 11.
Eripiunt flamma noctem, strepitūque mouentum
Murmurat alta domus.

Varro in Menippea, *Nec loquaces autem conuiuas, nec mutos legere oportet: quia eloquentia in foro, atque subfelliis: silentium verò non in conuiuio, sed in cubiculo esse debet.* De conuiujs Medor. Xenoph. lib. 4. *παῖδ, καὶ ἀνεμῆνας ἔπιον, καὶ ἰδορύβην.* Et de omnibus Ioannes Chrysof. homil. de Morte. *ἢ δὲ πᾶνον πολυτέλεια, μισκῶν πλῆθος, κολάμων θρασαία, ὃ γέλως ὃ πόλις.*

Faciunt insigniter verba Athenæi lib. 2. *κρατῆρ πέμπτου βούης, crater quintus clamoris.* Itaque crater ille destinatus tollendo clamori. Homerus,
— *κακότητος ἀπέσσης*
Δαυτομόνων δὲ ἀνὰ δώματ' ἀναύζωνται ἀοιδῶ:
— *pulsòque dolore*
Coniuiæ accipiunt incunda per atria cantus.

Græca Homeri sic esse legenda Athenæus scribit lib. 2. Chorus induitur ab Aristophane in Danais impe-

Clamor in conuiujs,

Conuiuia vterū inquietata.

Clamor in poculum.

tens sese calcibus, intestinis, raphanis. verba aduocati Athenæus lib. 2. *ὃ χρὸς διαμαχαλίῃς αὐτὸν σκελίσι, φούραις, καὶ βραχίονι.* Huc pertinent iocularia, quæ in conuiujs. Petronius Satyr. *Cum Eumolpus & ipse vino solutus dicta veller in caluos, stigmatosque iaculari.* Ex qua nota Nazianzenus orat. 33. dat conuiuio *ἀλευρίαν.* Si quis Criticus nolit in istis morem agnoscere, nihil tamen obfuerit dedisse loca in auctoribus similis licentiæ.

6. **DEPENDENT Lychni**] sunt hi, quos *trichinij lumina* vocat Lucilius, citatque Donatus in Eunuchum. Non præterit Poëtam id, quod maximè speciosum est in nocturnis conuiujs, videlicet *lychnorum* multitudo, & apparatus lucernarum. Illustris est ad hanc rem Plutarchi locus de conuiuio Cleopatræ in vita Anronij, his verbis: *Eos apparatus conuij Antonius offendit, quantos nunquam fuerat arbitratus. Maximè admirationi fuit multitudo luminum, tanta enim vndique demittebantur, tanta seruit illuxisse, tam mira inter se arte disposita, atque ornata, iam quadrangulari forma, iam circulari, ὡς ἐστὶ δὲ λόγος ἀξιοθέτητον καὶ καλὸν ἐκείνων γενέσθαι τὴν ὄψιν, vt vel inter rarissima pulcherrimarum rerum spectacula putaretur.* Apud Lucam in Act. cap. 20. habetur simile spectaculum, vbi *λαμπάδες ἰκαναὶ ἐν τῷ ὑπαρῶσι, lucerna plurima in cœnaculo.* Athenæus lib. 15. inter reliquam farraginem lucernarum, quas veteres ad conuiuia exhibebant, lychnum etiam numerat. Vide ibi de lucernis, facibus, clanis, phanis, lampadibus. Lucretius li. 5.

— *pendentes lychni, clarè que coruscis*
Fulguribus pingues multa caligine tæde.
Ab Lucretio Noster verbum *pendeo*. Pari verbo Petron. Sat. *lucerna bilychnis de camera pendeat.*

7. **LAQUEARIBUS AVREIS**] Inter præcipua ornamenta conuiuiorum erant laquearia, atque artificia, vnde lychni penderent. In quarum rerum elegantiam multa infumebantur insanè, & stupidè. In primis moneo, cum Poëta dicat, *lychnos pendere à laquearibus*, illum doctorum iudicio lychnuchos intelligere. Est hoc artificij genus ad sustentandam lucernam, quale gestatum ab elephantis in triumpho Cæsaris Suetonius scribit cap. 37. *Ascenditque Capitolium ad lumina quadraginta elephantis dextra, atque sinistra lychnuchos gestantibus.* Elegantiam veterum in hac re Athenæus in primis aperit lib. 4. per initia, qui sic Dalecampij ore: *procedebat compotatio, & iam inclinante die adueperasebat: patefacta est domus quedam, circum circa candidis velis distincta, quibus replicatis faces clanculum machinis surrecta apparuerunt, ac laxatis septis Cupidines, Diana, Panes, Mercurij, & huiusmodi alia imagines, lampadibus argenteis, tanquam facibus prælucentes. Nobis artificium mirantibus &c.* Sententia est, faces teneri ab his Deorum simulacris in argenteis candelabris. Athenæus lucem dabit Lucretio, qui hunc morem attingit his versibus:

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ades,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis vt suppedientur.

Et vterque Homero, cuius hæc sunt Odyss. 7.
Χρόσειοι δὲ ἄρα κέροι ἐὺδμήτων ἐπὶ βωμῶν
Ἑσταῶν, αἰδομένους δαΐδας μὲν χερσὶν ἔχοντες,
Φαίνοντες νύκτας μὲν δόματα δαυτομόνοισι:
Αυρεὶ verò iuuenes fabrefactis ad aras
Stabant, ardentes faces manibus gestantes,
Illucescentes nocte per domum conuiuantiibus.

Vbi *aurei iuuenes* non sunt viui, & auro præfulgidi, quod quidam fœdè; sed tantum iuuenum simulacra aurea: id enim expressit in sua imitatione Lucretius. Eòdem traho fragmentum veteris inscriptionis, quæ reperta Præneste in Latio, vbi inter alia:

Lucernæ in conuiujs.

Lychnus.

Lychnus quid.

ET

ET CVPIDINES II. CVM SVIS. Lych-
NYCHIS. ET LVGERNA. LARVM.
Vsum alium laquearium docet nos Seneca epist. 90. *Versatilia cœnationum laquearia ita cogmentat, vt subinde alia facies, atque alia succedat, & tories recta, quæ tics fercula mutantur.* Non itaque dubitandum, aut hæc aut similia quedam artificia fuisse in hoc conuiuio Didonis ad sustinendâs lucernas, cum præsertim illas Maro inducat tum tanto verborum apparatu. Erant enim in ædibus principum fabricæ eiusmodi innexæ lacunaribus huic lucernarum vsui. Præeunt etiam ad hanc rem versus Paulini Natali. 9. Felicis.

Ecce vides quantum splendor velut eade renata
Rideat infelcplum camera crispante lacunar.
In ligno mentitur ebur, tectoque superne
Pendentes lychni spiris retinentur abenis.
Et medio in vacuo laxis vaga lumina mutant
Funibus, videntes flammæ leuis aura fatigat.

Vnde, cum apud Ciceronem in Tuscul. entis pendet seta equina è lacunari. & apud Persium Sat. 3.
— *auratis pendens laquearibus ensis.*
& apud Horat. od. 1 lib. 3.
Districlus ensis cui super impia
Ceruiçe pender.

& apud Sidonium lib. 2. epist. 13. *capit supra tergum sic recumbentis repente vibrari mucro districlus è lacunaribus:* de huiusmodi fabricis intellige, facile enim fuit ensẽm pendere, vnde pendeant lucernæ conuiuiorum. Quibus in Auctorum locis (omnes quippe de Damocle loquuntur) interpretes videas mutos: inde etiam auctoribus lacunaria dicuntur *laqueata*, quia formata ad modum laquei, qui seruiet lychnis inde pendentibus. Ita Ennius in Andromacha dixit, *rectis calatis laqueatis auro ebore.* Ad eundem vsũ dicuntur caua ab Paulino Natali. 6. *cauitas quippe apta est sustinendis lychnis.* Hunc sibi apparatum esse Horatius, credo, negat od. 18. lib. 2.
Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Allucet ex Platone lib. 7. de Rep. hanc partem tectorum fuisse cum variis coloribus, & picturis, exhibit enim *ἐν ὀροφῇ ποικίλματα.* Paulinus Natali. 6. *ceras lychnorum, quæ erant in lacunaribus, pictas* exhibet.

Ad hanc picturam refero varias Ouidij conchas lib. 8. Metam. vbi scribit,
Summa lacunabant alterno murice concha.

Erant enim in laquearibus conchæ varie pro pictura. Porro laquearia tecta auro vidisti iam in Ennio, cui adiunge locum elegantem Plinij lib. 33. cap. 3. & hunc Senecæ ep. 90. *Lacunaria auro graui pendere.*

8. **ET NOCTEM FLAMMIS FUNALIA VIN-** Conuiuia **CVNTE**] Legas sepius magnificentiſſima conuiuia cur sæpe venoſta celebrata, vt Cleopatræ & alia. Huius rei, si quis rationem quærat, ea est duplex, prima sanctitatis, altera voluptatis. De prima Athenæus lib. 7. per initia: *Vtiliores sunt nocturna cœna, nam cum Latine stidus omnia facile corrumpat, sit vt digestionibus illa maxime conueniat, atque inde victima, quæ noctu mactantur, facilius corrumpuntur, sicut ligna, quæ caduntur ad Lituam.* De altera idem multis in locis, lege præsertim quæ de Colophonis scribit lib. 12. sed huius rei nullo opus auctore, vbi vides ipse noctem de genium comparatam. Hinc de lychnis tractationi, quam tribus Notis discreui, addam laciniam, videlicet quæ lucernarum multitudo fugans noctis tenebras, effertenda. Princeps Virgilius, *noctem flammis funalia vincunt.* Silius lib. 11. *Eripiunt flammæ noctem.* Tacitus. 15. Ann. *recta luminibus clarescere.* Statius. 1. Theb.

Ast alij tenebras, & opacam vincere noctem
Aggressi, tendunt auratis vincula lychnis.
Paulinus Natali. 6. Felicis.

Multiforesque canis lychnos laquearibus aprent,
Et vibrent tremulas funalia pendula flammæ.
& Natali. 9. *tenebras funalibus arcant.* Latinus Pacatus paneg. Theodof. *accensis funalibus auctum diem.* Nazianzenus orat. 42. *δαΐδες τῆς πυρὸς τὴν νύκτα καταφωτίζουτες.* Achilles Alexandrinus lib. 5. celebratam quandam Alexandrinorum descubens; sic loquitur verbis interpretis: *Flamma passim relucebant, idque non vulgari admiratione animaduerti: vespera enim cum aduentasset, ac iam sol occidisset, nox tamen nondum erat, sed alius minutus quasi lam in partes diuisus sol exoriebatur. Tunc vrbe illam cum celo etiam pulchritudine contendere iudicauit. Ne excidat, funalia esse faces Funalia: ex contortis funiculis cera aut pice circumdatis.*

Aggressi, tendunt auratis vincula lychnis.

Multiforesque canis lychnos laquearibus aprent.

Et vibrent tremulas funalia pendula flammæ.

Conuiuia vterū inquietata.

^a Hic Regina grauem gemmis auròque poposcit, Impleuitque mero pateram, quam Belus, & omnes A Belo soliti: tum facta silentia tectis.
735 ^b Iuppiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur) Hunc lætum Tyriisque diem, Troiæque profectis Esse velis, nostròsque huius meminisse minores. Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno: Et vos ò cœtum Tyrij celebrate fauentes.

ARGVMENTVM.

Implet Dido pateram, vt libet, quod ex more fiebat, ablata mensa prima. Hanc libationem præcedunt preces ad Iouem, Iunonem, Bacchum.

EXPLICATIO.

^a **HIC**, id est, in hoc temporis articulo, in ipsa quiete spatiòque, quod inter primam & secundam intercedit, tum enim temporis, vt iam monui, fiebat facta. Quid ergo tum Dido? *poposcit pateram.* commendat pateram tripliciter, à pon-

dere, quia grauis: à materia, quia ex auro, & gemmis: ab antiquitate, quia ea soliti bibere reges Phœnicæ à Belo Pisco. Hanc mero impleuit ad libationem. ac tum locutura & libatura Regina, factum silentium est tanquam in sacris, & verè ista sacra erant.

^b Sequitur oratio ad Iouem Hospitalem, qua petit Regina, vt dies ille lætissimus sit Troianis & Pœnis: vult etiam, vt minores id est, posteri Troianorum & Pœnorum meminerint dici illius, in quo fortasse alludit ad fœdera, quæ toties ista inter Romanos Aneæ posteros, & Carthaginenses Didonis. sed cur hinc Tyriis, non Pœnis, aut aliud? vt sibi credo, respondeat. quasi dicat. profectis Troia, profectis

ctis Tyro. Amat enim Noster concinnitatem. Præterea ait profectus Troia, non, profugis, vt consulat (ait Seruius) decori Troianorum. Mox Dido vocat Bacchum, & Iononem vtrumque è re. Vini Deum, quia in conuiuiali lætitia: Iononem, tum quia hæc præfes Carthaginis, tum quia præfes lectorum; inde commodò argumento dici potest, illam aliarum quoque voluptatum & delectationum esse præfidentem. Cur Iuno dicatur bona, dicam in Notis. Demum Dido à suis petit, vt fauore prosequantur, celebrèntque cœtum Troianorum hospitem.

NOTÆ.

I. HIC REGINA &c. Ex hoc loco Statius. I. Theb.

Villa fames, signis perfectam auroque nitentem
Lafides pateram famulos ex more poposcit,
Qua Danaus libare Deis, seniorque Phoroneus
Assueti tenet hæc operum calata figuras.

Pocula gemmata.

2. GRAVEM GEMMIS &c.) Ornabant veteres sua pocula gemmarum magnificentia. Plinius in proœmio lib. 33. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus. & smaragdus teximus calices, & remulentiæ causa tenere Indiam inuat, & aurum iam accessio est. Sidonius epist. 13. lib. 2. spumarent falerno gemma capaces. Clemens Alexan. lib. 2. Pæd. c. 3. meminit argenteorum, aureorum gemmeorumque poculorum. Athenæus li. 4. loquens de conuiuio Cleopatæ, παρακλάσεν αὐτῆς συμποσίον, ἐν ᾧ πάντα χρύσεια, καὶ λιθοκόλλητα & χρυσοῖς ἐξερραμένη τὰς τέχναις: Apparauit illi conuiuium, in quo omnia erant aurea, gemmis magnificè distincta arteque laborata. Sed de hoc iam ego. 2. G.

Vinum mixtum.

3. IMPLEVIT QVE MERO PATERAM) signatè & doctè iuxta leges conuiuiales, quas Athenæus dat lib. 10. quas alij. dabatur vinum mixtum ad cauendâ temulentiam; inde sollennis vox, misce puer, & Græcis, κρᾶθρον παῖ. Libatio tamen Deorum mero fiebat. Inde hic implevit mero pateram, quam Dido Libationi Iouis destinabat.

Misce.

Libatio fiebat mero.

Didonis genus.

4. BELVUS] Lilius, 2. Syntag. hanc adducit feriem generis Didonis. Iuppiter, Epaphus, Belus primus, qui & Prifcus, quem hic intelligit, Agenor, Phœnix, Belus minor, qui & Metres pater Didonis, Pygmalionis, Annæ.

Silentium in conuiuio.

5. TUM FACTA SILENTIA TECTIS] Vt plaufibus dabatur locus in conuiuio, sic silentio. Huius moris vestigia reperi in Athenæo lib. 4. eo loci, quo agit de conuiuio Laconum, vbi sic: ἐπεὶ δὲ δεῖπνῶσαι, ἰσιώπων πάντες, ὁ δὲ πᾶς ἐφασίκει κεραιμένον ἔχων τὸ ποτὶν, καὶ τῶ ἀτῆντι προσέθερε: cùm cenassent, tacebant omnes, puerque aderat ferens poculum mistum, dabatque poscentibus. nota verbum, ἐπεὶ δὲ δεῖπνῶσαι, quod intelligendum de mensa prima, sic enim Virgilius silentium suum inducit. Signatè itaque, & probè Seruius: Apud Romanos etiam cœna edita, sublatiisque mensis primis silentium fieri solebat, quoad, quæ de cœna libata fuerant, ad focum ferrentur, & igni darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset, vt Dîs honor haberetur, tacedo que res cùm intercessit inter cenandum: Græci quoque θεῶν παραίτων dicunt. Hæc ille, quibus & morem, & moris tempus aperit. Idem quoque tempus inuenat Valerius. 2. Arg.

— circum pateris ut Bacchus, & omnis Aula silet.

Athenæus lib. 5. agens de conuiuio Homericis, φαγόντες δὲ ἐκείνοι μὴ σιωπῆς, ὡς ἀπέθει. edentes illi, vt par est, cùm silentio. Eodem pertinet longus Senecæ locus ep. 47. de cenante domino: infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur licet. Virga mur-

A mur omne compefcitur. & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus. Magnò malo interpellatum silentium luitur. &c. & lib. 3. de ira cap. 35. Quid flagella media cœna peris, quod serui loquuntur? Quam stricta esset silentij lex, quoad durabar, indicat Athen. lib. 4. ἀποσυνέλαττι προσεφίπετο, ἀπρόμα δὲ δὲν· annuenti afferebatur (præcessit poculum) nihil autem audiebatur. vbi vides, ita locum datum silentio, vt opus esset nutu ad poscenda, quæ necessaria, nam à voce omnino abstinēbatur. Sed nulli mortalium religiosiores Persis in toto conuiuio, de quibus Ammianus lib. 23. Nec ministranti apud eos famulo; mensaque adstanti hifcere, vel loqui licet, vel spuerē: ita rostratis pellicibus labra omnium vincuntur. Mos tamen hic Persarum de famulis dumtaxat. Accinit Xenoph. lib. 4. ἀναβ. qui etiam in Persarum conuiuio, παῖσιν ἐδείκνυτο ἄσπερ ἐνεαῖς δ, τὶ δὲ οἱ ποιεῖν: pueris tantquam surdis, quid factò opus esset, indicabant. Sed redeo ad conuiuas. Græcos crediderim à disciplina Pythagoreorum morem hausisse. Quod elici potest primo ex eorum doctrina, quæ satis nota: deinde ex verbis Athenæi lib. 4. vbi loquens de cœnis Pythagoreorum, inter alia ait, ἀποσυνέλει σιωπῆν: silentium pati. Hæc satis de hoc more, quem cùm attigerit Lipsius lib. 3. Antiq. lect. nulla re firmavit. Addam laciniam de silentio mensarum. Cupido filius Veneris, parentis suæ rosam Harpocrati dedit in munus (is est silentij Deus apud Ægyptios, sicut Angerona apud Romanos) vt scilicet, si quid licentiùs dictum, vel actum sit in conuiuio, cùm homines cantillant, luscitant, lasciuunt, sciant tacenda esse omnia. Atque iccirco veteres ad finem conuiuij, sub rosa transacta esse omnia ante digressum contestabantur, cuius formæ vis eadem erat, atque ista, odi memorem comptorem. Probant hanc rem versus, qui reperiuntur in marmore.

Est rosa flos Veneris, cuius quo furta laterent
Harpocrati matris dona dicauit Amor.
Inde rosam mensis hospes suspendit amicis,
Conuiuio vt sub ea dicta tacenda sciant.

Inde non malè quispiam vtatur rosa pro silentij hieroglyphico. Ex hac re crediderim adoleuisse morem, vt in tectis cœnacularum conspiciatu'r plerumque affixa rosa in ipsis lacunaribus, vel laqueus quispiam instar rosæ. Quem morem adhuc Germani retinent, ac ferè omnes septentrionales in publicis hospitij, Teutonica subscriptione explicante sententiam carminum, quæ præmissi. Hanc rem de hospitij Germanicis mihi indicauit Ioannes Echius, qui mihi vir in pretio propter mores humanissimos, & naturalium scientiarum cognitionem, quibus apprime præditus. Ex hac re videor dedisse lucem Martiali lib. 10. epig. 19. vbi:

Hæc hora est tua, dum furit Lyæus,
Cùm regnat rosa, cùm madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Itaque ex hoc fortasse more rosæ signatè meminit, non ex generali consuetudine, qua flores in mensam spargebantur.

6. IUPPITER HOSPITIBVS, &c.] Hospitalem Iouem præcipuo cultu Romani colebant, Græci ἱεῖον dicunt. Cicero pro Deiot. Iouis illius quidem hospitalis Numen nunquam celare potuisset. Ouidius Hospitem vocat. 10. Met.

Ante fores horum stabat Iouis hospitis ara.

Valerius. 5. Arg. Generat. cuius nominis causâ tibi Lilius aperit. 2. synt. Ab Sophocle (adnotante Germ.) πρὸσθλονθ dicitur à sedando merore. Credo illud Athenæi lib. 13. vbi ait, Iasonem, congregatis in vnum Argonautis, Ioui amico sacrificasse, celebratè que ipsam

Conuiuia. Persarum cō silentio.

Rosa in conuiuio nota silentij.

Generatus Iuppiter

Amicaliace-lebricis.

ipsam appellasse ἐταρπίδα, perinde, ac si dicas, Amicalia, ad Iouem Hospitalem esse referendum. Itaque non abit multum Ζῶς ἐταρπίθ ἀπὸ τῆς Ἰωνῆς, idemque fortasse Numen, sicuti neque Ζῶς ψιλῶ, cuius meminit Plato in Phædro, & Artides in. 3. Platonica. Dido itaque, quæ hospites Troianos acceperat, huic libat numini, vt illi putent posse se omne officiorum genus, & hæc cum summa fide, ab Regina sperare, quam fidem violatam nunquam esset, vt quæ iam hospitem Deo libationem fecerit. Turnebus lib. 2. 4. strictiùs accipit hanc libationem: neque enim solum Iuppiter hospitibus præerat, eorumque iuri: sed idem quidem Iuppiter Hospitalis præerat secundis mensis, quales hæc sunt, & ad illum fieret libatio. Inde Horatius od. 5. lib. 4.

Iuppiter præerat secundis mensis.

— alteris
Te mensis adhibet Deum.

id est, colunt te, ô Auguste, Romani pro deo: & in secunda mensa, in qua fieri Ioui libatio solet, tibi etiam fit. Nam mox libatio apud Horatium sequitur,

Te multa prece, te prosequitur mero
Diffuso pateris.

Hoc Turnebi multis video placuisse. Et ego rem firmo ex Scholiaste Aristophanis in Irena. φασὶ γὰρ ὅτι δεῖπνῶντες μὲν ἐπερῆσαν ἀραθὴ δάμνον· ἀπαλλάττεται δὲ μέλλοντες, ἐπιπὼν δὲ τὸ Σωτήρη. sententia est, solere fieri libationem bonæ fortunæ in principio mensarum, in fine, Ioui seruatori. Nota ἐν παραρρησὶ, solitos veteres libare Deo Mercurio, non initio & medio epularum, vt Ioui; sed post expleras epulas, quia Mercurium somno præfescarbitabantur. Quod scribit Athenæus lib. 1. Adduxi hoc, vt versus Homeri illustrentur Odyss. 7.

Mercurio libabatur in fine mensarum. Mercurius somno præest.

Εὔρε δὲ Φαίηκων ἠγήτορας, ἠδὲ μέδοντας
Σπείδοντας δεσπᾶντας εὐσκόπων ἀργεφόντη,
Ὁ στυμᾶταρ σπεινδέσκον, ἵτε μνησάταο νοῖτα·

Inuenit autem Phæacum duces, atque consiliarios
Libantes poculis speculatori Mercurio,
Cui vltimo libabant, quando cogitabant de lecto.

Dies de luce, & tenebris.

7. HUNC LÆTYM TYRIIS QVE DIEM] Atqui nox erat, sed diem dicit, quia dies lucem pariter, & tenebras includit, hoc Seruij est. Iuuo illum

- 740^a Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,
- ^b Primaque libato summo tenus attigit ore.
- ^c Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit Spumantem pateram, & pleno se proliuit auro; Post alij proceres. cithara crinitus Iopas
- 745 Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas. Hic canit errantem Lunam, Solisque labores: Vnde hominum genus & pecudes; vnde imber & ignes; Arcturum pluuiasque Hyadas, geminosque Triones. Quid tantum Oceano properent se tingere soles
- 750 Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obster. ^d Ingeminant plaufum Tyrij, Troësque sequuntur.

A ex Varrone, qui medium noctis vocauit meridicum noctis, propter eandem rationem. Adducit autem Pomponius Sabinus, idque ex Seneca, veteres dicere solitos in conuiuio, Hic dies noster est: vide Corradum in hunc locum. Ego Poëtam illustro imitatione Aristophanica in Irena, vbi Comicus Trygæi ore,

Σπείδοντες δ' ἄχρῳμαδα, τὴν τὸν ἡμέραν
Ἐλπίων ἀρξᾶν πᾶσι πολλῶν κἀγαθῶν.
Libamus, & precamur hunc lætum diem
Lucere Græcis prospera omnia omnibus.

8. ESSE VELIS] Lege notam Briffonij lib. 1. Form. pag. 69. qua poëticum hoc illustret.

9. ADSIT] Aliqui legunt Adsis. possunt. De hac formula lege Briffon. dicto loco.

10. LÆTITIÆ BACCHVS DATOR] Illustrauit Bacchus lætitiæ Deus. hoc in eclog. Hic audi Platonem, qui 2. leg. ait vinum secum afferre δεσποτίας λάθων, μαστίτιε obliuionē. Philo etiam de legatione eidem dat κακῶν λάθων, καὶ ἀγαθῶν ἐλπιδας. malorum obliuionem, spem bonorum. Arnobius lib. 3. dixit: feculenta hilaritatis dator, de Baccho. Varro apud Nonium de vino, hilaritatis dulce seminarium. Cyrellus in Aggæum prophetam, loquens de vino, ἀφροσύνης σύμβολον.

11. BONA IYNO] Refero hoc ad conuiuium: vsurpat quippe Virgilius vocem conuiuialem. Plautus Stich.

— bene vos,
Bene nos, bene te, bene nostram etiam Stephanium, bibe uiuio.
si bibis.

Tibullus lib. 1. eleg. 1.
Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat.
C Bacchum vini Deum ἀραθῶν vocat Athen. lib. 2. per initia. Ibidem ex Poëta quodam

— ἀραθὸς αἰ σπὲς ἀραθὸς ἀνδρας
Ἐπιασὸν μὲν ἦνον.

bonus ad bonos viros iui conuiuaturus.
Apud eundem Alexis lib. 6.

— ἀραθῶν τὴν κύλικα μεσῶν πτωμαί,
bonorum plenum calicem bibam.

Notam Cælij Rhod. lib. 28. c. 6. ipse leges.

12. CELEBRATE] Athen. in re conuiuiali lib. 3. ἐορτὴν ἐπιτελεῖν· celebratatem perficere. de fauore alibi.

ARGVMENTVM.

Libat Dido, dat poculum Bitiæ, ille haurit. sequitur musica, & cantus ex more, & doctè omnia.

EXPLICATIO.

^a Libare in mensa est, aliquid vini è patera in mensam effundere. nam apud veteres mensa res quædam sacra fuit, sed ista latiùs lib. 8.

lib. 8. sunt qui hic in mensam legant, non abscond. honor vox est pertinens ad facta, de quo alibi. Ergo, honor latucum, est merum assumptum ad libationem Iouis: nam latex signat quidquid fluit.

b Post libatum, id est, post effusum aliquid in mensam e patera, ipsa prima omnium summo ore attingit. id est, delibavit tantum, non gustavit, nec bibit. An hic tenuis praepositio? haec, nam nulla necessitas, & integra est sententia absque illa. Atingere enim summo ore, clarum est, neque indigens fulcro alio. Inclino, ut hic fungatur officio adverbij, & tenuis sic leniter, quod etiam insinuare videtur Corraeus. Nec nouum hoc videbitur consideranti alias praepositiones fungi interdum officium aduerbiorum.

c Dat Bitiae, ut bibat ipse, tarditatem eius in bibendo increpans non moleste, sed cum hilaritate conuiuij. ille, ut increpitus, impiger se aureo poculo iugurgitauit. Vide verò, ut verba omnia, vinorum planè, & bibosum hominem satis indicent. Audis enim, haust impiger, proliit se pleno auro, quae ista bibacitas? quid, quae de spumante patera? Pergit, post alij proceres, Troiani videlicet, & Tyrij: Omnes enim hilarabantur computationis lege. Post vinum libatum & bibitum, sequitur cantor Iopas omnia exhilarans, instrumentum cithara, & haec aurata, ipse ex elegantia, crinitus. Quid verò canit? quae Atlas docuit, ille nimirum Atlas, qui maximus corpore, & scientia, quique astronomiam inuenit. Mox explicat, quae sint illa, quae Atlas docuerit, videlicet Lunam errantem, quam Horatius Vagam vocat Satyr. 8. lib. 1. ab utroque allusum ad nomen πλανήτου, solis labores, aut annuos, aut diutnos. Quid praeterea? unde hominum genus, & pecudes, fabulam fortasse Deucalionis, & Pyrrhae de iactis post tergum lapidibus: nisi velis Promethei. Unde imber, & ignes, imbres, & pluias ex vaporibus: ignes, fulgura, fulmina ex exhalationibus. Vel fortassis canebat, vaporem densari in aquam in frigida regione aëris, unde mox decidit: fulgura autem fieri ex nubium collisione. Canebat etiam Arcturum, sic dictum quasi ἄρκτου ὕδωρ. Canebat Hyades pluias, ipso attributo originem vocis indicat, dictae enim sunt ἀπὸ τῶ ὕδωρ, id est, pluerit. Canebat triones geminos, id est, boues duos, alio nomine, usum duplicem, indicans utramque usum. Ad Corrad. & me in Georgicis. Demum canebat, Quid tantum, &c. D id est, canebat causam contractae lucis in hyeme, & noctium longissimarum. Itaque totum referri ad hyemem potest, ubi dies breues sunt, noctes longae. Nisi velis illud, vel quae tardis mora noctibus obstat, accipi debere de aestiuis noctibus tardè venientibus. Ut dicat. Canebat, cur dies breues sint in hyeme, cur tardi in aestate. Quae explicatio non est iniucunda, sic enim opponet duo anni tempora.

d Assentiuntur omnes musico Iopae, & grato quodam fauore illius cantilenam prosequuntur. Notat Pierius in nonnullis legi plausu. Non placet, nam tameris suauior sit sonus ademptam, sed illa addita melius exprimitur murmur insonantium.

NOTAE.

I. LIBATO] Ad hanc libationem quae fiebat ad exitum mensae, videntur allussisse Thrafeas, & Seneca libantes in vita exitu. Prior apud Xiphilinum in Nerone, nam incisus venis, ita moriens, & tunc τὸ τὸ αἷμα ὃ τὸ εὐδαιμόνεια σπένδω· tibi libo hunc sanguinem Iuppiter liberauor. Posterior apud Tacitum lib. 5. Annal. Postremo flagnum calidae aquae introit, resurgens proximos feruorum, addita voce, libare

A se liquorem illum Ioui Libe ratoris.

2. SUMMO TENVS ATTIGIT ORE] Est hoc, quod Graeci, χεῖλα· & ἀκρη. Quod Propertius lib. 4. eleg. 7.

Summaque Lethaeus trinerat ora liquor.

Notat Seruius, & Scalig. attingit Poeta morem feminarum Romanarum, quae vino abstinebant. Hoc si est, supposito tibi loca auctorum, qui de hoc more. Plinius lib. 14. c. 13. Non licebat id feminis Romae bibere. Lege reliqua, sunt enim multa. Athenaeus lib. 10. Ἐπι Πρωμαίους ἡ ἀσπίρηται γυναιξὶ πίνεν εἶνεν. Apud Romanos interdicitum est feminis vinum bibere. Citat Athenaeus auctorem Polybium, Dionysium lib. 2. ait, Romulum suis legibus posuisse pari muliebrium delictorum trutinam stuprum, & ebrietatem, quia stuprum dementia, ebrietatem stupri originem esse iudicabat. Aditque, de viroque feminarum delicto in exorabilem fuisse iram. Valer. Maximus lib. 2. c. 1. vini vsus olim Romanis feminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur. Inde Horatius Lycen reprehendit.

Ludisque, & bibis impudens.

Ad hunc locum pertinet epigramma satis celebre de oliua, quae refert virginem Palladem, querente premi se à vite. Παλάδῃ· εἰμὶ φυτόν, &c. Huius duplex est versio, vna Politiani, altera Alciati emblem. 24.

3. TVM BITIAE DEDIT INCREPITANS] Quatuor mihi hic explicanda, & omnia necessaria ad cognitionem Poetae. Dido eodem poculo, quo Ioui libauerat, Bitiae propinat, quem morem in Virgilio nemo viderat: Deinde hoc indicium fuisse amoris, cum respectum sit ad Graecorum φιλοτιμίας· tertio, usum verbo dedit signato & proprio: quartò de Bitia.

Primum firmat Athenaei locus lib. 11. τοιαῦτα εἰπὼν δὲ Πλάταρχος, καὶ ἑαὸ πάντων κραταλιδεῖς ἦτοσε φιάλην, εἰς ἣν σπείσας τὰς Μήσας, καὶ τῆ τῆτων Μνημοσύνη κεντρὶ, σπῆσιν αὖτος, φιλοτιμίας ἐπεισάων φιάλην. Haec cum dixisset Plutarchus, applausumque esset ab omnibus, petiuit phialam, qua Mysis, atque harum Matri Mnemosynae libans omnes inuitauit, dicens, id esse poculum propinationis: vides, ut quo poculo Musis libauerat, inuitatis propinet. Minutius in Octauio: Quod verò sacrificiorum reliquias, & pocula libata contemnimus. iterum, praecipuos cibos, & delibatos altariibus potus, abhorretis. Porro alterum firmat Agathiae historia lib. 2. qui scribit Cosroem ita Vranij hominis perridiculi amicitia captum (quem tamen ipse maximum esse philosophum putabat, illius eloquentia, & oris volubilitate deceptus) ut patera praelibata, Vranio propinaret, quod nulli alteri antea factitaret. Et Iosephi historia apud Philonem in Politico: τὸ κάλλιστον, καὶ τιμιώτατον ἐπισημα τὸ δασύτην, ἐν ᾧ προσέσεις πρὸς πινεν ὑμῖν, κελεύσαστε· poculum herile pulcherrimum & pretiosissimum, ex quo vobis praebibit, surripuistis. Leo Imperator apud Cedrenum accipiens conuiuium Constantinum Eunuchum, poculum suum ei dari iussit. Attingit morem hunc Sulpicius Seuerus in vita S. Martini cap. 23. vbi ait, Martinum inuitatum à Maximo Imperatore, postquam ille ebibit, pateram presbytero cuidam tradidisse. Ita Dido ex praelibato poculo, Bitiae propinat. Has propinationes Graeci philotesias vocant ab amicitia.

Philotesia.]

Suidas, φιλοτιμίας προσπίνειν ἐστίν, ἡνίκα τις ἐν ἀρίστῳ ἀπὸ τῆς φιάλης πινὼν μέρῃ τὸ λοιπὸν σαρδέων φιάλῃ· Philotesiam propinare est, vbi quis inter epulas, ex phiala partem libans, reliquam amico praebet. Rationem moris huius, ni fallor, suppeditat Philostratus in epist. ideo enim φιλοτιμίας, indicium amoris, quia ex praelibato vino, quasi cum vino vnà mittatur osculum. Verba Philostrati sunt, τῆς χεῖλασι προσφέρειν, καὶ ἄλλοι φιλοτιμίας τὸ

Romane se mianc vino abstinere.

Poculum libationis, & propinationis idem.

Propinatio amoris indicium

Philotesia.]

τοιαῦτα, καὶ δὲ τῶν δεομένων: Labris attingens, imple poculum osculis, & prae rogantibus. De Cyro altero narrat Xenoph. 1. 2. 2. mittere solitum ad amicos semefos asferens, dimidiatos panes, praegustata edulia, cum hoc mandato: τῆς τοῖς ἡδὴ κέρσῃ, & καταγεῖν ἐν καὶ σε τῶν γὰρ ἐστὶν Cyrus his delectatus est, & ideo vult te quoque eadem gustare. Notat autem Heruetus in Comment. ad Clement. Alex. lib. 1. Pædag. c. 4. hanc philotesiam, Graecis quoque dici φιλοφροσύνην, quam ipse reddid beneuolentiam. Tertio, dare poculum, in propinationibus propriissimum est. Athenaeus lib. 4. Aristus autem, cum apud ipsum esset pocillator, vas ferens, Xenophonem, & vidisset nihil iam canantem, pocillatori dixit, ἐκείνη δὲ δὲ, illi dicit. Idem lib. 1. ait, Achillem à quodam exceptum conuiuium hac ratione, ut is prius bibens, Achilli mox propinauerit, quod narrans Graecus scriptor, sic ait: τῆ δὲ ἐξ ἡδὴ οὖς τὸ ποτήριον. Anacreō, δὲ δὲ ὄρωρ, βάλ' ὄρων ἂ παύ, iterum in re conuiuiali, ἀγέ, δ' ἄτ: ἀγε, δάτε. Homerus Odysll. 3. δὲ δὲ δὲ πῶς, δά poculum. iterum, δ' ὄσω δ' λείβω: δάβο poculum. Cedrenus in adducta historia Leonis, δ' ὄβην καὶ ἐπέδωκε τὸ ποτήριον. Ex loco Anacreontis extremum volo illustres locum Tullij pro leg. Manil. vbi ait, age, considerate. vbi age coniungit cum plurali, quod nonnulli reprehendunt, ignari id dici ex Graeca elegantia, & imitatione. Extremum de Bitia, quem vini auidum facit Poeta, ut qui se toto poculo in iugurgitauerit, admonet Nannius lib. 7. Miscell. incuendam in esse allusionem in voce, ut Bitias dicatur quasi bibias, propter auiditatem bibendi, omnino φιλοφροσύνης, bibesius, sic reddit H. Stephanus. Ad hoc pertinet nota Scaligeri lib. 3. poet. c. 2. Virgilium saepe non descriptione personae uti, sed apposito facto cuiusmodi ea sit declarare. Sic qualis sit Bitias intelligitur ex facto hoc,

Dare poculum.]

Age est pluri.]

Bitias erymon.]

Ille impiger haust spumantem pateram, & pleno se proliit auro. Sic Iopam intelligimus, bonum esse poetam, bonumque philosophum, ex his, quae de illo, hic canit errantem lunam, &c. sed quamuis haec vera sint, ita tamen Poeta huic viro nomen adiunxit, ut illud hauserit ex Pænorum doctrina, quod admonet item Nannius. Bitias enim Cyprae erat Sacerdos, ad quem cum venisset Dido, ipse se ei coniunxit cum magna manu puellarum, quas secum duxit Dido ad prolem reparandam. Fuit etiam & alter Bitias magister equitum, quo tempore Carthago capta est ab Minore Africano. Posterioris huius Liuius meminit, & notat Seruius. In orthographia secutus sum plures. Germanus Bitias maualt.

4. IMPIGER HAVSIT] Athenaeus lib. 2. & alij per verbum σπῆω. In utraque voce impiger haust videtur signari modus ille, quo citra respirationem vnico haustu bibit. quod Plutarchus vocat ἀμυστήριον. id est, ἀθρον, καὶ ἀμυνηδὲ πίνεν. nam sic ille explicat. Vide lib. 3. Symp. quaest. 3. Possis etiam Graecè dicere ἀδυστήριος, quasi incontinens. Sunt qui amyntida etiam explicant per os hians, & rictum patentem. Itaque tunc quis diceretur amyntizare, cum biberet patente & hiante ore, non pressis labijs ad poculum. Quod Philo lib. de perfugis dixit, καὶ δὲ πίνεν, hiante ore bibere. & addit, ὡς οἱ πομπῆ λέγεται, itaque satis indicat esse hanc formam prouerbialem vsitaram Poëtis. Apollonius talem potatorem sic expressit,

Χεῖλα, κοανίαι τε γενεαίδες. Labia autem vino, & purpureae genae irrigabantur. Apuleius lib. 10. sic: grandissimum illum calicem vno haustu perhausi. Eunapius in vita Aedesi hunc in modum ἐκὼν τὸν ἐπὶ ἄρῳσεν ἀφθόνως τῆς κόλμῃ. Oponit autem pulchrè Poeta Didonis μετριοσοσίᾳ πο-

tius ἀμυστήριον istam Bitiae ἀμυστήριον. Nam illa summo tenuis attingit ore, iste toro se proliit auro. καὶ ἀνεμίνας ἐπίνε, ut loquitur Xenoph. lib. 4. παύδ. id est, laxè & largiter bibebat. vel ὑπέπινε, ut idem lib. παύδ. quo verbo vitur ad largum potum explicandum. Vide Pollucem lib. 6. cap. 3. Galenus lib. 4. de vsu part. cap. 13. dixit. ἀμυπηροὶ γὰρ ἦδ' ἀμυνηδὲ πίνοντες εἰσὶν ἐμπόνητες: Per multi eorum, qui potu liberalius vntur, amphoras integras ebibentes. Notetur obiter, vsus verbi καὶ δ' ὄρωρ, de quo silent, qui coniunxerunt λέξιν ἀ. Quemadmodum enim fit aliarum rerum exploratio, ita videntur explorari bibones, bonine, an mali sint, exhausto poculo.

5. AVRO] Legunt aliqui ore cum respectu ad superiorem amyntida. sed auro retineo, id est, aureo poculo. Sic poeta quispiam apud Varronem lib. 6. Lat. ling. ex emendatione Scaligeri in Coniect. cernuat aurum, pro, flectit aureum arcum. Sic mille alia, vbi materia pro toto composita.

6. CITHARA CRINITVS IOPAS PERSONATA VRATA] His paucissimis verbis scientissimus Poeta tanta attingit, quae omnia mihi explicanda, & illustranda; si cui videbor longior, tranfmittat hunc tractum: tameris, quae est ea longitudo, quae tota ad Poetam conducit: Quae dicitur discrimino sepretem capitibus, ut apertiora sint omnia. Capita haec sunt. Musicam dari solitam in conuiuiis: hanc saepe ad finem, quod facit Poeta: in ea hymnum cantari solitum, qui hic canitur. instrumenta multa, sed in primis citharam; hanc interdum ornari auro: citharædum crinitum ex more induci: demum de Iopae erymon non nihil. De his suo ordine, et si non omnino breuiter, certe non prolixè.

7. MVSIAM] Itaque dari in conuiuiis docet Dio Chrysofom. orat. 32. vbi de ea, quae adhibetur epulis, dixit, μουσικὴ δὲ νόμος, tanquam ea princeps sit. Homerus 1. 11. illam adhibet Dcorum epulis, & Odysll. 11. in Alcinoi conuiuium, & Apollonius lib. 1. Arg. & quidem 1. 11. Apollo canit, Odysll. 1. 1. Demodocus Arg. 1. Orpheus. Aelianus lib. 8. de conuiuiis Alexandri, ἐφίνοιτο ἡ καὶ μουσική, ἀδουεροντ ἐταμι μουσική. Pindarus Od. 1. Olymp.

Ἀγαλῆται ἡ καὶ Μουσικὴ ἐν ἀώτῳ, Οἷα παίζουσι φίλων Ἄνδρες ἀμφὶ θάμῃ Τράπεζαν.

Splendescit autem musices flore, qualiter nos frequenter ludimus ad mensam iucundam. Quem tamen in conuiuiis morem reprehendit Euripides à Plutarcho adductus ἐν τῶν γαμμοῖς ἀπορρηγῆλαμοι, cui reprehensionem ipse philosophus astipularum. Ratio eius, quia cum epulae soluant animos, quid oportet illos noua musica voluptate resolui? Sed secus hoc esse multi alij docent. Expositi sunt conuiuii iracundiae & contentionibus propter immodicam vini ebrietatem, quae vitia musica lenit, & mitigat. Inde Clinias Pythagoricus apud Athen. lib. 14. cum esset moribus difficilior, lyram pulsabat, rogantibusque cur id faceret, respondit, παρανομοῖ, mitiger; Achilles etiam apud Homerum cithara lenitur, quod & Aelianus scribit lib. 14. Var. hist. c. 23. Dio Chrysof. orat. 32. ait, musica reddi conuiuium ἐμμελὲς καὶ μέτριον, concinnam & moderatam, quia inducit (ait idem) animis harmoniam quandam, & cohibet lubricam vini delectationem.

8. Transeo ad secundum caput. Inducit Poeta Musicam in musicum suum sublati iam seculis, & adhuc post ne conuiuij libationem, quod ex more facit. Quem firmo ex Homero Odysll. 21. vbi de cantu & cithara, quae pra-

Musica in conuiuiis.

Musica in musicum suum sublati iam seculis, & adhuc post ne conuiuij libationem, quod ex more facit.

cesserunt, ait, & γδ τ' ἀδελφῶν δαυδός, hoc enim addi- tamentum conuiuij. & ex Suetonio in Nerone. c. 20. qui de ipso principe: post cœnam canenti (Terpno citharædo) in multam noctem assidens, &c. Apuleius lib. 5. Post opinas dapes quidam introcessit, & cantauit inuisus. Ex hoc more lucem do Litio lib. 29. tum psalteria, sambucistræq; & conuiuialia ludiorum oblectamenta ad- dita epulis. ubi vox addita non frustra, respicit enim si- gnatum tempus. Sic & Homerus, additamenta dixit, Porro de scholio, quod huic rei annexum, iam alij. vide Scalig. in Poët. Christianum in Vespas Aristophanis.

Hymnus in conuiuio.

9. Tertium, quod mihi assumpti, est in musica conuiuiorum cantari solitum hymnum, & verè hunc cantatum ab Iopa. Ergo hymnum esse conuiuio- rum apertè asserit Athen. lib. 14. & addit rationem, vt hymno ad moderationem, & continentiam reti- nendam admonerentur epulantes. Nam cum is can- tilenæ esset concinnæ, & deinde Deorum ratio ac- cederet, credebant mores facillè posse hymno com- poni: est enim hymnus, qui assumitur ad Deorum celebrationem, vt ex Homero, Musæo, aliisque per- spicuum fit. Plato 3. leg. ait, cantus, qui assumebantur ad placandos Deos, dici hymnos. Nonnus lib. 1. lo- quens de Baccho, ὕμνον ἀράσας: hymnum pulso. Gale- nus lib. 3. de vsu part. loquens de Deo, dixit, δμνηθῆναι τὸ ὕμνον: Conditoris hymni. Aelianus lib. 2. Var. hist. c. 39. apertè ait, τῆς θεῶν ὕμνος, Pindarus Od. 5. Nem. ait Musas concinuisse hymnos exortas ab Ioue: signatum verbum eius est, ὕμνησεν, idem Od. 1. Pyth. vult cani hymnum. Ænæ regi, vt & Aristides Baccho orat. 5. sacror. sermonum. Inde bene Seruius 1. G. Vbi Virgilius ait canenda esse carmina in facris Cereris, ipse per carmina intelligit hymnos. Scio mox procedente tempore, hymnos attributos etiam regibus, & principibus. Vt satis liquidum ex Pindaro Od. 2. Pyth. vbi ait, δαχέα βασιλῆος ὕμνον: canorum hymnum regibus. & ex Quintiliano lib. 1. cuius hæc sunt: Omnium in litteris studiorum antiquissimam (musi- cam) existisse, testimonio sunt clarissimi poëtae, apud quos inter regalia conuiuia laudes heroum ac Deorum ad ci- tharam canebantur. Dio etiam lib. 51. loquens de Au- gusto ait, ἐς τὰς θεῶν ὕμνον ἀδόντες ἐν τοῖς θεοῖς ἐγχεόμενοι: vt in hymnos quoque nomen ipsius, perinde ac Deorum, scriberetur. Sed videamus, an Iopas hymnum canat? canit verè. Probat hoc, materia quam sibi canen- dam assumit. Canit enim errantem lunam, Solis la- bores, originem orbis conditi à superis; quæ omnia Deorum sunt. Deinde id efficitur instrumentum, can- nit enim cithara, quæ vt plurimum destinata hym- nis. Inde Pindarus sic auspiciatur Odem secundam Olympt.

Hymnus Deorum fuit.

Hymnus etiã Regum.

Cithara de- stinata hym- nis.

Ἄνα τὸ φέρμιγξ ὕμνος, τῖνα θεῶν, τὴν ἦρωσ, τῖνα δὲ ἀνδρα κελὰ δ' ἀγῶν; Hymni regnâtes in cithara, quem Deum, quem heroa, quem virum resonabimus? hunc locum Horatius transtulit. Dio Chrysoft. orat. 2. ita ait, καθ' ἑαυτὸν μόνον, ἢ λύρα καὶ ἄλλοις ὄργανοις, καὶ θερα- πείας: cithara tantum aut lyra vti ad Deorum hymnos & cultum. Didymus quoque apertè ait, hymnos cani cithara. citatur is ab Scalig. lib. 3. poët. c. 112. Reperi etiam locum Ioannis Damasceni ad hanc rem apti, coniungit enim Orat. 1. de Natiuitate Mariæ hymnū cum citharæ sic scribens: τὸ καθ' ἑαυτὸν πάλιν κρηδαινωτὸ τὸ καθ' ἑαυτὸν, καὶ θεῶν ὕμνον ἀδόντες ἡγεῖσσι: Citharam spiritus rursus ferio, & cano hymnum natalitium. Nonnus lib. 1. καθ' ἑαυτὸν ὕμνον. Ergo, si canuntur ab Iopa res Deorum, & iste cithara, certè hymni canuntur. Obserua à Plato- ne 3. leg. opponi ὕμνος καὶ θρηνησ, hymnos, & thre- nos. Sunt threni queruli, & lugubres cantus. Quos ta-

A men in vno Iulio coniungit Appianus lib. 2. ἐμφυλ. ἀποπέμπω μὲν ἐν τῷ ἑρῶν τὸν ὅτι τὰς ἀδ' αἰμονας τὸν νεο- μίσουσι ὕμνον ἀπὸδ, καὶ θρηνησ ἐπ' ἄδοντες: Præmittamus igitur eum tanquam sacrum in beatorum numerum, seli- tum illi hymnum, & threnum decantantes. Verba sunt Antonij referentis Iulium Cæsarem in numerum beatorum.

10. Pergo ad quartum. Instrumenta conuiuij mul- ta fuerunt, sed in primis cithara. Primum de variis instrumentis probat Plinius lib. 1. epist. loquens de cœna ait, audisses comedum, vel lectorem, vel lyristen, vel, quæ mea liberalitas, omnes. Anacreon cupit ἡ συμπαῖτα λυεῖσθαι, Lyra canere cum comatore. En lyra. vis tibias? Lyra in con- uuiuo. Tibia.

Audi Valerium Max. lib. 2. c. 1. Maiores natu in conuiuijs ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant. Aristophanem in Vespis,

Ἀλυτῆσις ἐνεφύσησεν, οἱ ὅ συμπαῖτα: Tibicina inflauit, ecce conuiua.

Plutarchus quoque lib. 7. symp. quæst. 8. dicit κατε- λέν. Et Hippocr. in conuiuio ἀλλυτῆσις meminit. Locus habetur in epistolis illius. De psalterio testis idem Plutarchus, qui eodem loco κατὰ λέλλον indu- cit. & Suidas in conuiujs Perfarum ait cani solitum, cum rex ipse biberet ἐπιχορδοῖο ψαλτηρίῳ, psalterio sc- rptum chordarum. Auditit lyram, tibias, psalterium. Va- ria alia instrumenta tibi Plautus suppeditat in tith- cho, vbi ait:

Lectos eburatos, auratos, Babylonica peristromata, Consutaq; tapetia, sibilicinas, sibilicinas, sambucinas.

Lege Platonem in Protagora, vbi reprehendit conui- uia illa, in quibus sunt ἀλλυτῆσις, ψαλτηρία, & alia lu- iusmodi. Aristophanes loco adducto inducit κρηδαι- νῶν, autica crepitacula. & Cedrenus quosdam con- uiuantes non solum cum tibis, sed etiam ἐν κυμβά- λοις, cum cymbalis. Nonnus lib. 3. inducit in conuiuio, μέλιθ' ἡ κνήθ' ἀλλυτῆ, cantum mugientis tube, atque etiam δόνακα, & κύμβαλα, fistulam, cymbala. Gauden- tius Episcopus Brixiensis inducit varia genera musi- corum in conuiujs, tractatu 1. in Euang. reprehend- ens scilicet. Porro quod pertinet ad citharam, fir- mat Valerius lib. 3. Arg.

— insignem cithara, cantuq; suauit Dorcea, qui dulci festis assistere mensis Pectine.

& Apuleius lib. 5. post opimas dapes alius cithara pulsa- uit. Sed id præsertim probant autores Græci. Plutar- chus lib. 7. symp. quæst. 8. ἀλλ' ἦγε καθ' ἑαυτὸν, καὶ καθ' ὅμοιον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις γινόμενον τῆς δαυτῆς. ἐπὶ καὶ μακρὸν ἔπος φιλίαν, καὶ συνήθειαν ἢ ἀπόπει δὲ γλαδεν: Enimvero antiquitus cithara, & iam inde ab Homeri temporibus eo nomine nota fuit, quod socia conuiuij esset: ac tam diurnam amicitiam, & sodalitiū non conuenit di- uellere. Athenæus lib. 1. ἐξ ἑαυτῆς ὅ ἐν τοῖς συμποσίοις, καὶ καθ' ἑαυτὸν. vsus erat in conuiuijs citharædorum. Idem lib. 5. in conuiuio Xenophontis meminit pueri καθ' ἑαυτὸν. & lib. 14. in conuiuio admiratio fit cuiusdam, qui pulsanðæ citharæ artem calleret, καθ' ἑαυτὸν vocat. Cedrenus pag. 382. in conuiuio regio meminit καθ' ἑαυτὸν. Huc etiam pertinent verba Quintiliani, quæ iam attuli. Insinuat Artemidorus, cum ait lib. 1. c. 5. 8. καθ' ἑαυτὸν ὁπὸς γάμος, καὶ κοινωνία, νόταθδν: pulsare ci- tharam bonum est, ad nuptias & sodalitatē. Inde Ho- merus citharam ἐταίρην δαυτῆ, & συνόρον δαυτῆ vocat, id est, amicam, congruentemq; conuiuio, & 1. Il. Apollin- em inducit pulsantem φέρμιγξ, id est, cithara. Quam tamen vocem nonnulli interpretes vertunt lyram, & in his Spondanus. Sed absurdè. Certè Græci φέρμιγξ, & καθ' ἑαυτὸν, eandem esse volunt. Intèrque alios hoc astruit H. Stephanus. quod elicit ex verbis Homeri 18. Il.

Lyra in con- uuiuo.

Psalterium

Cithara au- ro ornata.

Cithara in conuiuio.

Cithara cu- dem cum phorminge.

Toson

Ἰάσον δ' ἐν μίαισσι παῖς φέρμιγξ λιγέην ἡμερὸν καθ' ἑαυτῆς.

Hos autem int: rmadios puer phorminge sonora stauiter citharizabat.

vbi vides coniungi instrumentum φέρμιγξ, & ver- bum καθ' ἑαυτῆς. Sed quid, si hæc omnia λύρα, καθ' ἑαυτῆς, φέρμιγξ, idem vnumque sint instrumentum? De ci- thara & phorminge iam astruxit Henr. Stephanus ex Homero, de cithara & lyra astruo ego ex Platone in Euthyd. qui ita ait: Ars enim, quæ fabricat lyram, & quæ lyram pulsât, longè inter se differunt. Hæc verba Græci sic habent, ἢ γδ λυρα ποιητῆς, καὶ ἢ καθ' ἑαυτῆς καὶ φέρμιγξ ἀλλήλων: ista ad verbum sic sonant: Ars enim quæ lyram fabricat, & quæ citharam pulsât, longè inter se differunt. non enim credendus est Plato assumere aliud instrumentum ad id quod volebat. hoc sanè si faceret, ἀπόπειας faceret. Hoc itaque si verum, tum ven- dicandus est Spondanus à calumnia, qui φέρμιγξ Homeri, reddit lyram: tum exempla, quæ attuli pro lyra, coniungenda sunt cum cithara. Sed dubium certè, an bene Plato. Nam Aristides in Gratulatione Smyrnæ, ait. Thebanos muros fabricatos ὁπὸς λύραν καὶ καθ' ἑαυτῆς, ad lyram, & citharam. Frustra enim & ine- præ repeteret, si esset idem instrumentū. idem, καὶ τὸ φέρμιγξ, ἀπὸρτῆς, apertè discriminat, cum ait, ἐν λύρα, ἢ καθ' ἑαυτῆς. discriminat etiam Galenus libr. 1. Method. therap. & loquens in re conuiuij. Verba Galeni sunt: κατὰ τὸν ἐμπληθῆσιν οἶνον, ἢ λύρας ἐν κύνων φέρμιγξ, ἢ καθ' ἑαυτῆς, ἢ τινὸς ἄλλου τῆς μουσικῆς: ὄργάνων. Postquam se vno implere, non lyra circumfertur, non ci- thara, non aliud musicum instrumentum. Adduxi etiam supra ad rem aliam testimonium Dionis Chrystosto- mi discriminantis citharam à lyra. Sed & Pollux lib. 4. apertè distinguit, cum ait, λύρας, καθ' ἑαυτῆς, βάρβιτον.

Cithara cu- dem cum phorminge.

Cithara au- ro ornata.

Citharædi cinitit ex more.

Phœbus cri- nitus.

Cithara cu- dem cum phorminge.

11. Quintum erat de ornamento auro citharæ: nam Poëta hic, cithara aurata. Pindarus od. 1. Pyth. χρυστὴ φέρμιγξ ἀπόδων: Aurea cithara Apollinis.

Cicero 1. Off. de citharædo: citharam tenens exornatissimam, auro & ebore distinctam. Ouidius lyram quoque inauratam intulit lib. 1. Am. eleg. 8.

Ipse Deus vatum palla spectabilis aurea, Tractat inaurata consona sula lyra. Horatius od. 13. lib. 2. & Quintilianus lib. 10. vterque dat Alcæo plectrum aureum.

12. Sextum erat, citharædum ipsum cinitum com- matumque induci ex more. Alebant musici comam, vt venustiores essent. Athenæus lib. 9. inter reliquum ornatum musici, καὶ κόμην ἔστρεφε, comam alebat. Apule- ius 2. Florid. describens citharædum: Pone coma proli- xior inter lucentem ceruicem scapularum finibus obum- brat. Amphion ab Philostrato lib. 1. Icon. inducitur comatus. ἢ κόμην ὅ, ἢ δ' ἑαυτὸν, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ἐναυτῆς ἢ ἄλλοις τῶν μετώπων, συγκατατίθεται τὸ ἴδιον ὄψος τὸ ὄψος: Coma au- tem per se quoque iucunda, fronti quidem oberrans, vna vero cum lanugine ad aurem descendens, &c. Ideo autem citharædi comam nutrientes inducuntur à veteri- bus, tum vt auricomum Apollinem imitentur musi- cæ auctorem, quod Seruius etiam monuit, & Ouidius ad idem alludens dixit 3. de arte,

Alterius crines humero iacentur vtroq; Talis es assumpta Phœbe canore lyra. Et quidem ex Tibullo lib. 2. facillè elicies tunc Phœ- bum celsariatum, & longis comis conspicuum esse, cum caneret: ait enim,

Sed nitidus pulcherq; veni: nunc indue vestem Purpuream, longas nunc bene necte comas. Qualem te memorant Saturno Rege fugato Victoris laudes tunc cecinisse Iouis. Aelianus quoque lib. 1. hist. c. 20. inferit Apollinis

A ἀγαλλμα ἔχον χρυστὴς βοσπύρχαι: simulacrum habens aureos cincinnos. Apuleius 1. Florid. Apollo & coma intonsus, & Musici ele- gantia ita- genis gratus, & corpore glibellus. Tum etiam, quia hoc genus hominum perstudiosum est elegantia, quod dicitur iatis Cicero docet 1. Off. in eleganti comparatione, quam ex musico assumit. Cui Ciceronis descriptioni similis est alia apud Athenæum lib. 9. Inter elegan- tias autem, quibus veteres utebantur, nulla est for- tasse maior, quàm longa & speciosa coma: & ciniti qui sunt, nescias qua amantur dulcedine, quod Tur- nebus admonuit lib. 26. c. 21. firmavitque verbis Se- necæ, & Martiale lib. 12. epig. 49. Quibus omittis, ad- iungo Plutarchū in Apophth. apud quem Lycurgus ait, τὰς μὲν καλὰς ἢ κόμην ἀπορροπῆς ποιοῖ: formosas co- ma reddit pulchriores. Perfas, qui mollissimi sunt habi- ti, κομῆσιν, vocat Herodotus lib. 6. comatos, & ab Athē- ti. nro lib. 4. βαθυκατῆντες dicuntur à proluxa coma, qua capillati erant. Agatho comicus in fabula Thyestæ vocat comas μάρτυρας τρυφῆς, testes libidinis. Philo- stratus in Heroicis dat Achilli comam χρυστὴ ἰδίου καὶ δ' ἀχίμονα, ὅση, καὶ ὅπως κινεῖται ἢ ἀνεμῶ, ἢ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ συστονίας, pulchrè compositam, quocumque, aut vt- cumque venius, ipse ve agitaret. Inde est, vt catamiti co- mam alerent, quod Martialis fati indicat lib. 1. 1. epig. 79.

Flammea texantur sponse, iam Virgo parata est: Tondebit pueros iam noua nupta tuos. Quin apud Perfas ed processit luxus, vt etiam sibi adiungerent comas ascititias, quas Xenophon lib. 1. præd. vocat ἀποδίττες. Tantum elegantia positum in hac re à mortalibus. ἐν ἀσπέρην addo ornata alium musicorum in conuiujs. Tenebant illi ramum vel lauri, vel myrti. Homericæ cum lauro, Æschyleæ cum myrto canebantur. vide Christianum in Vesp. Aristophanis.

13. Septimum & vltimum erat de etymo Iopæ, Iopæ cry- quem ab emittenda voce ἐτυμολογῆσαι Nannius in Miscel. aduertit. Sed mihi alia est suspicio. ἡσάν Græcis est vox, & sonus. atqui ἡσάν citharæ dari monuit H. Stephanus. Igitur Iopas canens cithara, Iopas dicitur à voce attributa citharæ. Post expletum pen- sum, morem à nemine, quod sciam, obseruatum in- dico, & tantum indico, quia res ista non Virgilij: receptum vt vnus id conuiujs caneret. Apertè Ari- stophanes in Vespis. ibi enim ὁ ἄλλος ἀδῶν: Theorus canit, & postea ἡσάνος δ' ἄλλος, Æschines filius Selli. quos duo paulò antè numerauerat inter συμποσῆτας. Inde fortasse dictum scholion carmen conuiuiale, quia lyra iam ad hunc, iam ad illum flebatur, quod pari- cum aliorum opinionibus probabilitate defendi po- test, qui aliunde rimantur originem scholij.

14. AVRATA] Apuleius lib. 1. Florid. loquens de Apolline: Lyra eius auro fulgurat, ebore candicat. Auctor ad Herenn. in exornatissima comparatione citharæ- di, inter alia: citharam tenens exornatissimam, auro & ebore distinctam.

15. MAXIMVS ATLAS] Ita in 8. — Electram maximus Atlas Edidit. & Claudian. 2. Rap. in prologo: — te maximus Atlas Horruit. Nam, vt canit Ouidius: Hic hominum cunctis ingenti corpore prestans Iapetionides Atlas.

16. HIC CANIT] Suprà Iopas personat cithara, hic Cantor, & iam canit. Eundem itaque & pulsatorem, & canto- pulsatorem facit, non discriminans, in quo morem veteribus sæpe vsurpatum attingit. Sic apud Homerum Odyss. 8. Demodocus & pulsât, & canit. Aristanetus lib. 2. epist. 5.

Scholion carmen vn- de dictum.

Cantor, & iam canit.

epist. 5. ὅτι τῆς θωνῆς, ὡς τῆς λῆρας. ὡς ὁμοῦ μισοκώ-
...
17. SOLIS QVE LABORES] Sic Homerus solem
...
18. QUID TANTVM OCEANO, &c.] Versus Lu-
cretij etiam lib. 5. ad quos allusit, hi sunt.

17. SOLIS QVE LABORES] Sic Homerus solem
...
18. QUID TANTVM OCEANO, &c.] Versus Lu-
cretij etiam lib. 5. ad quos allusit, hi sunt.

2 Nec non & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, LONGVM QVE bibebat amorem,
Multa super Priamo rogicans, super Hectoro multa.
755 b Nunc quibus Auroræ venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
c Imo age, & à prima dic hospes origine nobis
Infidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
Erroréque tuos. nam te iam septima portat
760 Omnibus errantem terris, & fluctibus æstas.

ARGVMENTVM.

Explicatur æstus Didonis, & amoris flamme, quas iam
conceperat: tum amoris huius argumentum, videlicet audi-
ditas audiendi, sciendique ab Aenea res Troianas, quæ res
occasionem præbet sequentibus duobus libris, secundo &
tertio.

EXPLICATIO.

TRAHEBAT Dido moras, & ex studio dif-
ferebat sermonem vsque ad multam no-
ctem cupida fruendi Aeneæ, arrepta occasione à
Priamo, ab Hectoro, simili affectu hinc infelix dicitur,
quo supra misera. & quo amans Medea ab Euripide
...
b Arma Memnonis filij Auroræ dicebantur facta
fuisse à Vulcano, ideo de illis exquisire querit: & ideo
etiam supra peculiaris de illis mentio, & nigri Me-
mmonis arma. Deinde rogat de ferocitate equorum
Diomedis: Tertio, non de virtute Achilles, sed de ma-
gnitudine & proceritate corporis eius, quæ fuit cubi-
torum nouem, auctore Lycophrone. Sic explicat
hunc locum Parrhaf. comment. ad Claudian. Sed
simpliciter capi locus potest, vult enim scire qualis
fuerit Achilles, & quanta virtus.

c Longissimæ moræ occasionem querit, quodi-

Conditio imposta est, vigilem tolerare laborem
Vifibus obiectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, reuertiq, globo per inane volantem.
Quid quod Homericum ἀνάγκας (qua voce vsus etiam
junior Philostratus in Iconibus) huc me ducit, non
ad ἐκλεΐην. Sic & senior Philostratus in epist. solem
vocat ξένον peregrinum, quæ etiam vox ad annuos
curfus pertinet. Non tamen putes solem laborare.
Dicuntur hæc respectu mortalium. Audi Panegeria-
sten ad Theodosium: Gaudent profectò diuina perpetuo
motu, & iugi agitatione se vegetat Aeternitas, & quid-
quid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt in-
defessa vertigo celum rotat, vt maria æstibus inquietata sunt,
& stare Sol nescitura, &c.

18. QUID TANTVM OCEANO, &c.] Versus Lu-
cretij etiam lib. 5. ad quos allusit, hi sunt.
Creſcere itemq, dies licet, & tabescere noctes,
Et minui luces, cum noctes augmina sumunt.
Aut quia Sol idem sub terras atque supernè
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit, & in partes non aquas diuidit oras,
Et quod ab alterutra detraxit parte reponit
Eius in aduersa tanto plus parte relatus,
Donicum ad id signum celi peruenit, vbi anni
Nodus nocturnas exaquat lucibus vmbra.

cente Aenea diutius perfruatur. Vult autem tria
scire. Primò Græcorum infidias, inde Poëta narra-
tionem sequentis libri auspicatur ab equo Troiano.
Malè itaque hinc Seruius (vidit hoc Modicius) illud à
prima origine explicat, à rapta Helenæ. Nam tantum
vult scire infidias Danaûm ab prima equi origine.
Secundò scire vult Dido fatalem casum Troiano-
rum, quod præstat Aeneas reliquo secundo libro.
Tertio denique ipsius Aeneæ errores, cui petitioni
postulat, subiicit, nam te iam septima, &c. q. d. narra-
tores, quos iam inde à septennio pateris terra ma-
rique.

NOTÆ.

1. VARIO NOCTEM SERMONE TRAHEBAT]
Huic versui aptari potest illud Hesiodi in
Melampodia apud Athen. lib. 2.

Dulce etenim gratis inter conuiuia lautæ
Mulceri verbis, saturato corpore primum.

2. LONGVM QVE BIBEBAT AMOREM] Ita Pe-
tronius in reamatoria dixit, combibere ictus lumine.
Alludit præclare lusus ille Iuliani Ægyptij, qui legi-
tur lib. 7. Anthol.

Στίφθ' ἀλέων σὸθ' ἔρωθ'
Ἐν τοῖς ῥόδῳ οἷς ἔρωθ'
Καὶ ἄψ' ἀπὲρ ἄν καὶ ἄρῳθ'
Ἐὐπύρρις εἰς τὸν αἶνον.
λαβὼν δὲ ἔπιον αὐτὸν,

Kaj

Καὶ τὸν ἔσω μελὸν μὲν
Ἐπερὸς γαρ γαλιζέ:
Cim necerem corollam,
Inter rosas reperitum
Cupidinem, prehendi
Ala, meroq, mergens
Vnà imbibit procacem.
Nunc ille scuit imis
Puer mihi in medullis.

Aliqui hos versus Anacreonti ascribunt. Sed pergo
ad alios. Theocritus in Adonid. pari sententia. ἐν ᾗ
πῶ τὸν ἔρωθ' ἀμωrem ebibam. Et in Epig. πῶ τὸν ἔρωθ'
περὶ πῶτος: ἀμωrem multum ebibi. Sic Heliodorus lib.
7. Hist. Æthiop. inducit Arfacem, quæ deperibat
Theagenem, amoris plus in conuiuio, quam vini
haurientem. Eò spectare possunt Catullus, & Lucre-
tius. Prior,

Et dulcis pueri ebrios ocellos.
Posterior,

—Veneris dulcedinis in cor
Manauit gutta.

Sed quid si Noster Plauto hæsit? qui de re alia lusu
haud absimili, ita in Persa:

Quanquam ego vinum bibo, at mandata non consuui
simul bibere.

Etenim affectus omnes dici possunt bibi. Sic idem
Aulul. mæuorem bibam. Similibus formis Latini vora-
re, deuorare, exorberere molestiam dicunt. Sed in re ad-
huc amoris clarius idem Plantus Mostel. Amor per-
madefecit cor, & in pectus impluit. & in Trucul.

Amoris intra pectus sese penetravit potio.

vbi gutta, & potio representant Virgilianum bibo. Ari-
stophanes in Vespis dixit θύμῳ δέξινυ ἀποκόντες: bi-
bentes acrem iracundiam. Sed hinc cum allusione for-
tasse ad thymum apum, cum explicet Scholiastes,
θύμῳ δέξινυ, pro δριμύτιον ὄρῳη. Est enim in thymo
apum acritudo: Non multum abit locutio Philo-
strati lib. 1. Icon. qui stire pulchritudinem dixit, ἡ ἴσῳτι
τῆ κάλλος. Nec Cyillus, qui in Sophoniam dixit, ἀλ-
τῶ μεθύσει. & loco alio longè distante de eodem ma-
lo μίθῳ dixit. Præclare verò Poëta affectum suum
coniunxit vnà cum vino, cum istud libidinem adiu-
uet, quasi pariter vinum, atque amor pugnant con-
tra Didonem, iuxta Ouidianum illud lib. 12. Met.

—quam vino pectus, tam virgine visa
Arder, & ebrietas geminata libidine regnat.

Titi iam versiculi, qui de potestate vtriusque.

3. AVRORE VENISSET FILIVS] Hesiodus Theo-
gon.

Τιθωνῶ δ' ἠὲ ἠὲς τίς Μέμνονα χαλκοκορυστὴν
Αἰθίοπων βασιλῆα.

Tithono Aurora peperit Memnonem arca galea
Æthiopum Regem.

Oppian. lib. 2. Venat.

—Ἀσσύριοι νεστίρες
Μέμνονα δ' ἀκρύεσι κλυτὸν γόνον ἠεργεῖνός.

Assyrij incola
Memnonem deslent illustrem filium Auroræ.

Pindarus od. 2. Olymp.

Ἄς τς ποῖδα κίθισπα:
Aurora filium Æthiopem.

& od. 6. Nem.

Φαεινὰς ἰδὼν Ἄς
Filius illustris auroræ.

Philostatus lib. 1. Icon. Μέμνον ὁ τῆς ἠὲς. Mirum est,
quod de effigie Memnonis scribit Tacitus lib. 2. An-
nal. Ceterum Germanicus alijs quoque miraculis inten-
dit animum, quorum præcipua fuit, Memnonis saxæ effi-
gies, vbi radijs solis icta est, vocalem sonum reddens. Quod
alijs verbis Plinius lib. 36. cap. 7. Non absimilis illi nar-

A ratur in Thebis delubro Serapis vt putant, Memnonis sta-
tua dicitur: quem quotidiano solis ortu contactum radijs,
crepare dicunt. Philostratus lib. 1. Iconum. Δοκεῖ γδ ὁ
ἠλιος οἰοῖν ἀλλικτρον κτ' τὸ εἶμα ἐπιπῶν τῷ Μέμνονι,
ἐκκαλεῖσθαι φωνὴν ἐκείθι, καὶ λαλῶντι ἑαῖσ' ματι ὡδ' ἡμ-
θεῖσ' πῶ ἡμέραν: Sol Memnonis os veluti plectro percu-
tiens, inde vocem elidere, loquaciq, sôphijmate inuento diem
solari videtur. De eadem re latè ide m Philostratus
lib. 6. de vita Apollon. cap. 3. Callistratus vocat marm-
or Memnonis ἔκφωνον ab hac vocalitate. Et in Ita-
lia ipsius dat eidem marmori ἐξυσίαν φωνῆς, facultate
tem vocis. & explicans ait, Oriente die loqui ad con-
tactum Solis statuam, cum gaudio veluti ad matris
præsentiam exhilaratam; abeunte die marmor inge-
mere. Hæc vanitas nata à putata Memnonis origine:
qui, quod Aurora filius, saxæ etiam creparet ad
contactum lucis. Iuuenali porro scribenti,

Dimidio magica resonant vbi Memnone chords,

iam lucem dedit Lipsius ex Strabone. Nolui in men-
tione Memnonis rem hanc intactam relinquere.

4. DIOMEDIS EQVI] De ferocitate capit locum Diomedis
hunc Parrhafius. Nam Diomedes Rex Thracie equi.

equos habuit admodum feros, qui corporibus hu-
manis pascebantur, à quibus equis originem duce-
bant equi illius Diomedis, qui ad Troiam pugnavit.
Ergo rogat, num ita feroces essent, vt illi Thaces ad
quos originem referebant. sic fermè ille comment.
in Claud. qui etiam addit, hoc genus equorum prop-
agari vsque ad tempora Alexandri Magni. Equum Equus Scia-
quoque Scianum calamitatis adagio nobilem ab iif-
dem originem ducere, auctor est Agell. lib. 3. c. 9.

quem dicunt fuisse, magnitudine inuistata, ceruice ar-
dua, colore Phœniceo, flaua & comanti iuba. Verba Agel-
lij agnoscis, vt iam suspicari possumus his quoque
notis insignes fuisse equos Diomedis, de quibus ex-
quirat Dido. Porro de ferocitate Diomedis præter
alios, qui circumferuntur, lege Philostratum lib. 2.
Icon.

5. ÆSTAS] Septem annos intellige. Simili figura
Accius in Philoctete apud Nonnium: contempla hanc
sedem, in qua ego nouem hyemes saxo stratus pertuli. &
Silius lib. 13.

—ostaua terebat
Arentem culmis messem crepitantibus æstas.

Tu ex his exemplis, & alijs, quæ subiiciam, animad-
uertere quiddam non vulgare. Annus veteribus in
duas tantum partes diuisus erat, videlicet in hyc-
mem, & æstatem, hinc est, vt frequenter has duas
partes pro anno sumant Auctores; non verò, non au-
tumnium: nam siqui, ver, aut autumnium, illi certè
aut non graues sunt, aut nouitij respectu antiquorū.
subiiciam aliqua alia præter Accium, & Silium, vt res
clarior sit. Valer. 6. Arg.

—eum Scyrbia iam tertia viderat æstas.

Ouidius in Halicut.

Tertia Phœbei referunt hiberna iugales.

Fragmentum hoc Ouidij reperies in Hieronymo
Colum. in Ennium tomo 2. per initia. Petronius:

Iam decima mæstos inter ancipites metus
Phrygas obsidebat mæsis.

vbi mæsis pro æstate. Seneca Troad.

—decies niuibus
Canuit Ide, Ide nostris
Nudata rogis, & Sigais
Trepidus campis decies secuit
Messor aristas.

vides hyemem tantum, & æstatem. Vt apud eundem
in Theb.

Bruma ter posuit niues,
Et tertia iam falce decubuit Ceres,

Fr exit

Vt exul errat natus, & patria caret.

Plinius lib. 6. cap. 19. *Vmbra ad septentrionem cadunt hyeme, astate in austrum per senos menses.* Vbi nulla facta veris, aut Autumni mentione annum aequè diuidit in hyemem, & astatem. Sicut & Demosthenes orat. 3. in Philipp. vbi annum discriminat in *ἔτη*, & *ἡμερῶν*. Seneca etiam ep. 36. *Aestas abit, sed alter annus illam adducit: hyems cecidit, referent illam sui menses.* & Rhetor. 1. Suaf. *Annus hyemis atque astatem vices.* Plato 6. Leg. vbi ait vbes custodiendas ab armatis hominibus toto anni tempore, ne vis externa ingruat, tantum ait, *ἄριστος ἔστι ἡμερῶν ὅσον τοῖς ὅσδοις.* Sed signatissimè omnium Virgilius supra in hoc libro.

Tertia dum Latio regnantem viderit astatem,

Ternatq; transferunt Rutulis hiberna subactis.

Rationem huius acceptionis & vsus inter auctores videor ex Plinio ducere, nescio an errem. Eius verba lib. 7. cap. 48. hæc sunt. *Annum alij astate vnum de-*

terminabant, & alterum hyeme. vbi sententia est, veterantem mē-
tibus duplicem annum fuisse, qui nobis est vnus sum.

A Itaque anni apud veteres habere tantum sexmenses. Quia ergo illi suum annum integrum vocabatur iam astate, iam hyemem, factum ut istæ duæ partes sumantur pro anno potius, quam ver, aut autumnus. De hac re si memini, locutus sum iam in Geor. inde cum 4. Geor. legis,

*Quod superest, vbi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras, calumq; astatem luce reclusit,*

existima loqui illum ex hac opinione. nam cum ver signet, tamen ait, *astata luce.* Et hæc fortasse melior ratio expediendo Poëtæ. Hinc etiam habeo, solares annos, qui constant mensibus duodecim, dici *magnos* cum discrimine ad hos annos. Quod fortasse aptius, quam cum discrimine ad lunares. Adiunge huic doctinæ aliam adhuc strictiorem. Vni Arcades annum suum terminabant spatio tantum trium mensium. Auctores sunt Macrobius, & Plinius: ille lib. 1. Satur. cap. 12. hic lib. 7. cap. 48. Cur non ergo annus magnus, id est, solaris, dicatur cum discrimine ad annum Arcadum breuissimum?

Annus magnus curdatus.

FINIS LIBRI PRIMI ÆNEIDOS.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER II.

ARGVMENTVM.

PARET Æneas Didoni, incipitque narrationem à fraude Sinonis, Græcorum insidiis, equi machina. Apparet præsertim summa eloquentia in Simone, qua is Troianis persuasit, uti equum in urbem introferrent, armis & armatis Græcis grauidum: faciunt hoc illi, & muro diruto, adiuuante Sinonis fraudes diuino argumento: perit enim Laocoom, & eius liberi, discepti omnes à serpentibus Palladis, in ultionem, ut creditum, violati equi haste ictu. Ergo equus cum plausu & religione ad arcem perducitur. Ruit nox tante vrbi exitium allatura, dormiunt Troiani, remigrant Græci, qui erant in insidiis. Sinon equum aperit, descendunt ex eo armati, replent omnia pauore, urbem inuadunt, cadibus omnia permiscunt. Hector in somnis Æneæ apparet, aperit dolos Græcorum, hortatur ad fugam, tradit illi in manus Troiana Numina. Æneas somno expergiscitur, audit fragorē armorum, videt etiam incendiū, capit arma, & parua militū manu comparata festinat ad certam potius mortem, quam ad spem aliquam victoriæ. Cedes interim vagatur in miseros Troianos, discriminatur ruina aliquot casibus. Aspirat Troianis fortuna aliqua, sed statim sedatur tum multis cadibus, tum præsertim deformi spectaculo Cassandra, quam à Græcis miserandum in modum affectam Troiani volunt liberare, sed nihil proficiunt, cadunt omnes: vnus tantum superest Æneas, qui statim ad Reginam contendit, vbi acrior & maior pugna. Fit à Græcis oppugnatio, propugnatio à Troianis, sed nulla inde vtilitas, omnia quippe cedunt furori Pyrrhi, qui limen Regie rumpit, euellit postes, & irrumpit cum armato milite. Ibi noua cedes exoritur, auditur clamor feminarum, concidit Priamus Pyrrhi ferocitate, ex occasione Polite filij coram oculis interfecti ab eodem Pyrrho. Ergo vastata Troia, deleta Regia, interfecto Priamo, Æneas ad edes suas, & patrem contendit, uxorem, filium: videt in ipsa via Helenam, à qua vult pœnas sumere, sed, ne id faciat, reuocatur à Venere. Hæc illum ad fugam hortatur. Inuenit viam per medias flammæ, vult patrem secum ad fugam educere, negat peruicaciter senex, nec nisi diuino monstro permouetur, flammæ apparentis in vertice Ascaniij, & ab ea innoxij. Fugit tandem Æneas sublato patre in humeros filio manui inbarente, coniuge sequente vestigia, quam tamen in fuga amittit, & diligentissimè quærens non inuenit: tantum videt eius mortuæ vmbra: redit ad patrem, videt plures Troianos eò confluxisse, paratos se ducent sequi: cum omnibus contendit ad montem Idam.

CONTICVERE omnes, intentiq; ora tenebant;
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:

Infandum Regina iubet renouare dolorem,
Troianas vt opes, & lamentabile Regnum
& Eruerint Danaï; quæq; ipse miserrima vidi,
ET QVORVM pars magna fui. Quis talia fando

N Myrmido

gij, nam ibinullus sermo est de re Troiana, nisi quis malit istos fuisse συμμάχους Miltiadis, de quo ibi sermo.

9. TEMPERET A LACRYMIS] Aristides ita dixit deplorans obitum Alexandri præceptoris sui, *ἡ δὲ δακρυόση*; & Quint. declam. 306. *Quis potest illum diem referre sine lacrymis?* Vt verò hic Vlyssis miles assumitur ad ploratus, ut qui immitit, & in quem clementia ista non posset cadere: ita ab Aristide. 2. Platonica, idemmet Vlysses, cum ait, *τοῖς Ὀδυσσοῖς ἀδασυροῖς; Quis Vlysses sine lacrymis.* Itaque Vlysses vsurpari proverbialiter poterit, non solum pro fraudulento, quod tritum multis; sed etiam pro immiti, & efferato.

10. NOX HUMIDA] Absentia nimirum solis nox dicitur humida. De malis ingruentibus dici *ὕδατος ὑγρὰν, ἢ δασύαν, noctem humidam, aut spissam*, Eras. scribit ex Diogeniano. Ergo, non malè adagij forma illata in mentione tantæ cladis.

Vlysses pro immiti proverbialiter. Nox cur humida. Præcipito.

11. PRÆCIPITAT] Absolutè verbum hoc Latini. Nam, & Plautus Trinum. *qui in amorem præcipitavit.* Cic. leg. *Fibrenus præcipitat in Lirim;* & in somno Scip. *loca vbi Nilus præcipitat.* Ego in his omnibus subaudio se. Hoc enim potius, quam *præcipitat id est præcipitatur.* Nam Plinius apertè lib. 6. cap. 29. *Nilus præcipitans se, frigore auditum accolis aufert.* Vbi expressit, quod tacent alij. Ceterùm Virgilius Homero hæsit, qui *ἄρρητον ἰσχυρὸν ὕδρ' ἰσχυρὸν ὕδρ'.* Simili phrasi Tacitus. 3. Hist. *Præcipiti in Occasum die.*

Virgilius fuperat Homerum.

12. SYDENT QVE &c.] Pulcre, ait Scal. verba hæc cõprehendi non posse, nisi à nobilibus ingenijs, nã generosè admodũ dicta sunt Hom. suo more.

Ὡς γὰρ μὲν ποδῶν μύθων, ἀπὸ δὲ τῆς ὕπνου.

Tempus quidem multa loquendi, tempus & dormiendi. Sed difficilis est sententia Poætæ, cuius verba trahi possunt ad explicandum. I. initium, vel extremum noctis, ac nocte multis morer, in alterum inclino, explicari (inquam) extremum noctis, vel saltem (quod idem existimo) tempus illud, quo exacta media nocte, astra iam dicuntur cadere, & labi. Nam qui initium noctis capiatur? cum tunc orientur, non cadant sidera? cadunt profectò vel post mediam noctem, vel sub Auroram. Itaque præclarè meo iudicio locum hunc interpretatur Turn. qui lib. 6. Adu. cap. 21. ait inuini tempus diluculi albescente iam sole exortu Au-

Cadentia sidera.

- a Fracti bello FATISQVE repulsi
- Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
- 15 Instar montis equum diuina Palladis arte
- Ædificant; sectaque intexunt abiete costas:
- Votum pro reditu simulant, ea fama vagatur.
- b Huc delecta virum fortiti corpora, furtim
- Includunt cæco lateri: penitusque cauernas
- 20 Ingentes, vterumque armato milite complent.

ARGUMENTVM.

Græcorum duces fracti, & belli diuturnitate, & aduersis fati, equum statuunt magnitudine inuisitata, specie voti pro reditu soluendi: in hoc delecti includuntur, ique sortito.

EXPLICATIO.

INCIPIT à Græcorum fraudibus: harum duplex causa, videlicet, longa belli mora, qua illi fracti; aduersa fata, quibus victi. Ideo ergo conuerſi ad dolum. Sed quis hic dolus? Audi. Græcorum ductores (Intellige non solum Agamemnonem, & Menelaum, sed duces reliquos, quorum opera enituit in Troiano bello) ædificant laben-

roræ exacta propè nocte, nam tunc cadunt sidera. Nam idem Poëta lib. 8.

Ergo age nate Dea, primisque cadentibus astris
Iuoni fer rite precas:

Id est, sub Auroram. Adiuuat (notante Genn.) comessatores, & amatores dicit *ἡμεροποῖτες*, non solum nocturnos grassatores, & fures. sunt autem *ἡμυποῖτες* qui noctu vigiliant, die dormiunt, & quidem de eodem hoc tempore, quod signauit, accipi potest Virgil. in lib. 4. En. illis verbis,

Post vbi digressi, lumênque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos.

Iuuat Homerii versus Odyf. 12.

Ἡμῶς δὲ τριχὰ νυκτὸς ἐνν, μὲν δὲ ἄσπερα βεβήκει.

Quando autè tertia pars noctis erat, & astra inclinauerūt.

Vbi inclinatio siderum, quæ fuit ad tertiam partem noctis, quæ est alia, quàm occasus siderum? Demum pro hac re apertè Propertius ita scribens.

Et iam quarta canit venturam buccina lucem.
Ipsaque in oceanum sidera lapsa cadunt.

vbi verbo Virgiliano explicatur nox definens, non incipiens.

13. SUPREMVM LABOREM] ita in 5. sorte *suprema Troia.* Nam imperiũ illud nunquã reuixit in posterum. Itaque locutio sumpta est à mortuis, quibus omnia, quæ contingunt, suprema sunt, id est vltima. Sic *supremus honos* pro exequijs. Ita & Calaber lib. 12. de suprema nocte Troiæ, *ἕσπεριν ὕδρ'.*

14. QUAM QVAM ANIMVS MEMINISSE HORRET] Ita Cic. 14. in Anton. (notante Mureto) *Refugit animus P. Cæque formidat dicere, quæ, &c.* Adiungo Tacitum, & Liuium, ille 4. Hist. *horret animus tanti flagitij imagine.* Hic lib. 9. *reformidat animus, & alibi horret animus referre.* Sed tignatissimè ad Virgilium Fabius declamat. 270. *Horret animus recordari, refugiunt cogitationes.* Calpur. etiam declamat. 10. *horret referre animus.* Seneca in Agamem. *En horret animus, & pauor membra excutit.* Iterum *Refugit loqui Mens agræ tantis atque inhorrescit malis.* Nazianzenus Orat. 19. ita locum istum amplificat, *ὀρίσθαι ἐπιτρέψαι μοι τοῖς ἐξῆς ποροσώτοι τὰ δυνάματα, ὀρίσθαι τὴν ἕξ ὕμεις οἱ ἄδοντες.* Mihi ad eorum, quæ sequuntur, narrationem progredienti subit horrescere: ac vos velim, cum audiatis, cohorrescere.

Dubius tot annis, equum diuina arte Palladis. cur, labentibus tot annis? quia fracti bello longo, cur, diuina arte Palladis? quia fati repulsi. Quasi vellent noua sibi fata condere ope Palladis. Itaque hæc duo, tot iam labentibus annis & diuina arte Palladis respondent illis fracti bello, fatisque repulsi. Pergo, docet equi huius magnitudinẽ, videlicet instar montis: & quia ædificant, ideo sequitur sectaque intexunt abiete costas. Sed in quo fraus posita? votum pro reditu: simulant. vbi enim simulatio, ibi fraus. Quæ verò hæc fraus? enormis, & insolens, nam votum pro reditu; specie quippe religionis deceperunt Troianos. Sequitur, ea fama vagatur. Nam ductores sparsere in vulgus, illud esse votum, quo scilicet plebs militaris decepta esset, & consilia belli omnino

omnino laterent. Circa numeros duo nota. In illis fracti bello, fatisque, obserua grauitatem incipientis narrationis ex mora spondeorum, qui studiosè quaesiti. Alterum in extremo versu, qui totus dactylicis conuoluit ad signandam vagantem, currentemque per omnes famã. Adeo in omnibus vigilat hic Vates.

b Fortissimi Græcorum huc inclusi sunt. Nam delecta corpora virum sunt delecti viri. Nisi maui duces delectos, fuisse corporum proceritate insignes, in quibus, vt plurimum, est virtus animi. Sed qui delecti viri, si per fortes? vbi enim est fors, abest delectio. Intellige post delectum, factam fortitionem: Itaque primùm delecti sunt, qui fortiendi: mox fors assumptit ex delectis hos præ alijs. His omnibus complentur ingentes cauernæ equi, ingentemque vterus. Poëta quippe, vt explicet equi magnitudinem coniungit, *latus cœcum, ingentes cauernas, vterum.* Est hic penitus idem quod interius, cæco lateri, quis sit casus do in Notis.

Frango

NOTÆ.

I. FRACTI BELLO. Verbum frango & bellis dedit Tacitus 4. Hist. *Populum Rom. continui bellorum civilium series & interna mala fregissent.* iterum: *fracte vires hostium.* Liuius lib. 45. *fracti animi ciuitatis erant.* iterum *fractis animis partium.* Obserua initium hoc ductum omnino à Tryphiodoro in excidio Ilij. Vbi Græcus narrationem incipit ab illo, *ἵδν μὲν δεικνύοντο, &c.* Narrat videlicet omnia iam exhausta, non solum homines, nam & hasta ipsæ, clypei, arcus, sagittæ, equi, omnia deniq; longissimo bello defessa erant. Dignus est locus, qui adeatur. Apud Calabriũ quoq; Calchas lib. 12. ab aduersis fati Deorum, prodigijs, portentisque contrarijs. His enim permoti Græci deliberant de equo struendo. Itaque Noster illud *fracti bello* duxit à Tryphiodoro, illud *fatisque repulsi*, à Calabro. An non miraris istum librorum exploratorem? Sed & Calaber quoque primam rationem attingit, ita enim incipit librum. 12. qui totus de structura equi.

Ἄν' ὅτι δὴ μάλα πολλὰ κάμουν ἀπὸ τριχῶν Τροίης
Αἰχμητὰ δαυοῖ, πολέμους δὲ ἐργύοντο τέμνωρ.

Sed cum iam mala plurimam partem essent [set. &c. ad Troia pergamam Hastiferi Danaï, neq; dum bello finis esset.]

2. REPVLSI] Non dubium, quin hoc verbo Poëta respexerit ad repulsas Romanorum.

3. TOT IAM LABENTIBVS ANNIS] Ex Lucretij modulo lib. 1. *tot iam voluentibus annis, Ductores Danaum delecti prima virorum.*

4. INSTAR MONTIS] Mitto hic digladiationes Grammaticorum de voce instar. Quod Virgil. instar montis. Pindarus Od. 6. Isthm. *ἠρεῖ ἴσον.* Sermonè ipsũ hyperbolicum in mente credo habuit Apuleius lib. 10. vbi Romanum pegmã montem ligneum vocat. Ceterum totum hoc belli consilium de equo construendo, de insidijs, de Simone, demum omnium, quæ longissimè sequuntur in Vate, desumpta sunt ab Tryphiodoro, & Calabro, sed ego in primis Calabri acumen demitor, qui Vlyssẽm sapientissimũ facit elegantia quodam inuento, nam ad verba Calchantis fati implicata, auguriũque illius, inducit Vlyssẽm excogitantem equi machinam, qua omnino Calchantis augurium intelligatur. Inde verba illa, *τὸν πᾶντες ἐπῆμιον, κάλχας μὲν δὲ θεομαχῶν* omnes illum laudabant, Calchas ipsum mirabatur, videlicet Vlyssẽm. Vt, quæ hic dixi intelligas, opus est Calabro adito. Volo etiam scias, Rhetores, qui versum istum Virgilianum adducunt pro exemplo catachreos, mirè decipi. Dicunt enim κατὰ ἕρπον positam in voce equũ, quã Mato καταχρηστικῶς appellat istam machinam equum. Hoc non sic est. Qui enim Calabrum legat, & Tryphiodorum, apertè videbit ita compactam

A hanc machinam, vt necessariò deberet equus nominari. Efficacissimũ mihi argumentum est, quæ leguntur in prædictis Græcis. Calaber enim dat illi pedes equinos, ventrem, dorsum, annos, ceruicem, iubam, caput, caudam, oculos, demum integra omnia, quibus equus *ἐκκινῶνται mouetur.* quæ vox notanda, indicat enim ita constructum equum, vt solum illi motus deesset, & de iuba ita loquitur, *ὡς ἐτὸν ἄσπερα τινυμάμιν;* id est, perinde factam, ac si se moueret. Additq; mirari Græcos, quæ ratione esset *ἐν δὲ ῥαπτι θυμῶς, in ligno animus, τὰ χεῖρα ποδῶν, celeritas in pedibus.* Adeo scilicet virua erat machina, vt animata videretur, & apta ad cursum. Demũ absoluit *ἄγε μὲν ὄντι δὲ ἐφόρει, similis erat hincienti.* Distinctiũ adhuc Tryphiodorus loquitur de hoc equo, & præter alia dathalium illi viuum, quem spirabat è naribus; dat frenos, quos mædebat, dat reliqua omnia mirè conformata ad equũ. Quæ ergo catachresis in nominando equo? debuit enim Virgilius insistere Græcis, post quos scripsit. Ergo dicamus, tropum positũ vel in morte, cui facit equũ similem: quem admodum & Tryphiodorus, pulcra aliam catachresin excogitauit, nam loquens de ventre equi, ait, illum, quo Græcos multos caperet, excauatum *ἐκὸν νεῖς, instar nauis.* vel, quod potius credo, in voce, *ædificant.* vt videlicet equi structio dicatur abusu de structio domus; & huc proculdubio trahendus Quint. li. 8. c. 6.

5. EQUVM] hoc lignũ opus equum appellat. Neq; verò hoc solum, sed mirum est, quã fecundus fuerit in hac re Poëta, nam mox machinam dicit. deinde *effigiem statuere, & molem quoque: Hanc tamen immensam Calchas atollere molem.* item *robur: sacrum qui cuspide robur læserit.* & lignum: Aut hoc inclusi ligno occultantur Achinũ. & simulacrum: Ducendum ad sedes simulacrorum. Demum non contentus equo, machina, effigie, mole, robore, ligno, simulacro, ad portenta, & prodigia decurrit, & inde monstrum exiit, sic enim ille, *Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.* Mitto eundẽ equũ, donum, & votum appellatũ. Sed an hic equus verè fuerit, dissident scriptores: ad rem hanc idonea Deltij nota hæc. Pausanias in Corinthiacis prodidit, non equum fuisse, sed machinam subruendis muris idoneã, quod Vitruuius non displicet, sunt qui velint portam, cuius insigne pictus equus, ab Antenore Græcis apertam: sunt qui malint à Græcis equestri prælio victos Troianos in eam calamitatẽ incidisse: nec desunt, qui Græcos positos in Hippio monte insidijs, interceptosq; Troianorum exercitum, in urbem irruisse contentant, vt videre est apud Vitruuium, Palesphatum, Hyginum, Fulgentium. verè hæc Delt. tantum, quæ de Pausania in Corinthiacis scribit, sciendum ea inueniri in Atticis. Lege Plutarchum *ἐν Ἰωμ.* vbi ait, Equus Marti equũ Marti immolari apud Romanos Idib. Decembribus, quod putarent ἴσπερ τὴν Τροίαν ἠλωκέναι. equo captam Troiam. si quis quaerat, cur Græci statuerant hanc machinã, qua capta est Troia, vocauerint equũ potius, quàm alio nomine, hæc esse ratio poterit fortasse non inepta. Græci, quæ magna erant, & Ætnea, non solum indigitabant à particula βῆ, sed ἀπὸ τῆς ἴσπερ, ita ἴσπερ λέγουσιν explicatur ab Hesychio *μέγας ἀλεκτροῦ ὡν magus Gallus.* Scholiastes etiam Aristophanis, in Ranis, ad ea verba *ἴσπερ λέγουσιν ἕρπον,* ita ait. τινὲς δὲ τὸ ἴσπερ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ. Quin idem Comicus ita vsus est hac voce in Auib. vt non aliud, quàm magnitudinem signaret: versus eius sunt,

Ἡρεῖν φύλαρχος δὲ ἴσπερ λέγουσιν ἕρπον ἐξ ὁδῶν
Μεγάλην ἠρόσσει. καὶ σὶ νοὶ ἕρπον ἴσπερ λέγουσιν.

Electus est tribus princeps, postea equorum princeps, postea Magna facit, & est nunc flauus hippalectryo. [ex nullo

6. DIVINA PALLADIS ARTE] Acutè mediã vocẽ elegit, nam ars & ingeniu notat, & si quidem: ea enim artificiosè dici dicuntur, quæ aut ingeniosè fiunt, aut de.

Equus Troianus.

Equus Marti immolatus.

ἴσπερ Græcis particula intentiua.

Ars de fraud.

Pallas præ-
est ædificiis.
Maius di-
ctus Scirro-
phorion.

dolosè. Ergo, quod velis in Pallade capias, posterius ego capiam, nam quid ab irata Dea, nisi dolus in Troianos, procederet? Sed Poëta dissimulanter hanc fraudem textit ambigua voce. Adde etiam doctè hoc dictum, nam opificia omnia debentur Palladi. Ab Aristide in oratione ad hanc Deam ἐργάζομαι dicitur, ὀπί-
fex. Neque alia origo, cur mensis Maius dicatur οὐκ ἔστιν ἔργον, quam quòd hic mensis aptus excitandis ædificiis, quorum inuentrix fuit Pallas, quæ οὐκ ἔστιν dicitur, & eius festa οὐκ ἔστιν ἔργον, ab gypso ædificiorum. Sed de hac re nobis alibi. Euripides Troad. dixit hūc equum fabricatum μηχαναὶσι παλλὰς; machinis Pallados. Pallas ipsa apud Calabrum lib. 12. καὶ μὲν ἀνδρῶν ἐργάζομαι δέ τινος ἔργον; hortatur ipsam (Epeum) lignæum equum fabricare. & postea signatè ad rem Virgilij, τὴν ἄρκα, quæ vox & artem, & dolum signat. Tryphiodorus θεοῦ δὲ θεῶν, dixit, consilij Deæ. Homerus hoc attingens, 8. Odyss. οὐδ' Ἀθήνη, cum Pallade, id est, auxilio Palladis.

Texo de fa-
bricis.

7. INTEXUNT] Verbum texo traduxerunt veteres ad fabricam omnem è ligno. Ouid.
Textitur in costis panda carina suis.

Catull.

Pinea coniungens inflexa texta carina.

Ennius.

Idem campus habet textrinum nauibus pandis.

Ita legit hunc versum Scal. in Not. ad Catullum. Vegetius lib. 4. cap. 33. classem Romanis principes texerunt. Sulpitius Severus lib. 1. Hist. de Noè; arcam è lignis contextiuit. Pari indole Græci τὰ ὄπλα νῆας. Ab hoc contextu tabularum dictæ naues caudicariae, à Senec. de Brevit. Vit. cap. 13. quasi à caudicibus. & à Sallust. in fragment. Hist. codicariae.

Caudicariae
naues.

Equi Troia-
ni materia.

8. ΑΒΙΕΤΕ] Non sibi contrarius Poëta, quamuis equum hunc infra acernum vocet, & deinde pineum. Ergo dicamus hanc machinam contextam ex variis arboribus, non ex acere solùm, & pino; sed ex robore, quod voluit Petronius, & Poëta ipse, cum ait: molem roboribus textis: atque etiam ex cornis, quod Pausanias in Laconicis: costas autem, & staturamina, quibus machina firmaretur, sumta ex abiete. Inde Propertius lib. 4. eleg. 1. de hoc equo loquens:
Læserat abiegui venter apertus equi.
& lib. 3. eleg. 1.
Nam quis equo pulsas abiegnoscere arces.

Tryphiodorus, qui plurimus est in hoc equo describendo, præter materiam lignorum, adiicit alia quæpiam, videlicet oculos ex lapidibus pretiosis, vnum ex beryllo, alterum ex amethysto, dentes ex argento, rubam auro aspersam, vngulas ex testudine. Ad illum. Quæ Tryphiodorus dixit de beryllo, & amethysto explicant Calabrum, qui huic equo dat ὀφθαλμοὺς δειδέεας, oculos perspicuos. Inde ab eodem Tryphiodoro hic equus αἰδᾶς vocatur, propter hanc varietatem.

Costæ de na-
uibus.

9. COSTAS] Turneb. lib. 26. cap. 23. putat costas hoc loco esse interiora quædam staturamina, quibus laterum compages, & coassatio nitebatur, quales in nauis videmus, de quibus Plin. lib. 13. cap. 9. cum de spina loquitur, quæ Græcis dicitur ἀκροῦς, spina, inquit, vtilissima nauium costis. & Perseus Saty. 6. costaratis lacera.

Græci dolo-
si.

10. VOTVM PRO REDITV SIMVLANT] Probè Nasc. Hinc leuis emergit Græcorum deturpatio ab impietate, qui per speciem religionis infidias moluntur. Hæc non dissident ab ingenijs Græcorum, qui fraudulenti, & dolosi. Curt. lib. 4. Græcorum ingenia vocat temporaria: Calliod. 12. Var. ep. 4. Græciam multifariam. Cic. ad Q. Fr. fallaces, & lenes, & diuturna seruitute ad nimiam assentationem eruditos: iterum, illorum

A amicitias parum fideles: Livijs lib. 8. gentem linguæ magis strenuam quàm factis. Similem illis impietatis notam inuitit Homerus, Græcus ipse, per initia lib. 12. Il. quod Spondanus & notat, & miratur ausum hoc Græcum hominem. Tangit autem Poëta veterum morem, apud quos vota suscipi consueverunt pro reditu in patriam: quod Briff. monuit lib. 1. Form. Tib. lib. 3.

Ac si pro dulci reditu quacumque venientur. Ouid. 1. Amor. El. 11. — pro reditu victima vota cadet. Sueton. in Calig. cap. 14. cum deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas traieccisset, vota pro reditu suscepta sunt. Corn. Tacit. lib. 3. decreuere patres vota pro reditu eius. Eleganter Petron. ad hoc votum alludens dixit: Danaï in voto latent. Sed & de hoc stratagemate belli ita loquitur Vegetius lib. 4. cap. 26. Frequenter dolum belli excogitant obsidentes, ac simulata desperatione logijs abicit. Iulius Front. lib. 3. cap. 6. de Scipione: simulato metu refugiebat Annibal, ratus veram esse eius trepidationem, &c. Vide, quæ latè idem scribit cap. 10. & 11. eiusdem libri.

II. HVC DELECTA VIRVM] Ab tam multis qui ab diti fuerunt in hoc equo, Hadrianus Iun. Cent. 3. formam prouerbij hanc sumit. Δυσχερὲς τινὸς ἴππου εἰνὸν ἢ σῶζει. Durei cuiusdam equi speciem præfert. & dicit ait, de homine multifarijs, & diuersis inter se vitijs obnoxio. Cui Prouerbij forma fauent verba hæc Clement. Alex. lib. 2. Strom. Nunc autem hoc solùm adnotandum est, quòd Durij equi, ut est in poeticis fabulis, imaginem seruat homo, ex sententia Basilidis: Ut qui in vno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat insinuatum. ab hoc non multum abent verba hæc Athen. lib. 9. ex Diphilo, Δύσειον ἑσπέρου χίνα πρὸς τοὺς ἄλλοις: vobis auferem affero tumore Durium. Adiuuat certè Athenæus diligentiam Iunij.

12. CÆCO LATERE] Si datium agnoscas, non te facile expedies: accipi potest Latinus casus, ut dicat in cæco latere ex more veterum, qui ablatiuos in, e, desinebant sæpe in. Sic & hodie vesperi pro vespere in probatissimis autoribus. Huius rei alibi testimonia coniungo, si malis datium, explicabis in latu cæcum.

13. CAVERNAS INGENTES] Indicant hæc equi magnitudinem, non minùs atque illa Petron.

Aperitur ingens antrum, & obducti specus, Qui castra caperent. Huc decem prælio, Irata (alij iurata) virtus abditur, stipant graues Equi recessus Danaï, & in voto latent.

Profunditatem quoque equi, Homeri interpretes, & cum illis Plutarch. in eo lib. qui de Homero inscribitur, expendunt, quod vates dixerit, armatos in illum descendisse. Expendi etiam potest ex numero illorum, qui intus ab diti, de quibus infra. Demum ex adagij forma, quam indicat Rhod. lib. 29. lect. cap. 25. equos magnos staturôsôsq; dici posse durios ex Troiani equi magnitudine. Adiuuat illud Aristoph. in Auib. — δὲ ἀρματα ἴππων ὑπὸντων μέγελος, ἔργον δὲ Δύσειος: duo currus equorum, qui essent magnitudine, quanta equus Troianus. Sed nemo melius Virgilio magnitudinem hanc indicauit: nam quanta illa, quæ instat montis? Calaber lib. 12. de hoc equo, μέγ' ἔργον ὄριον, opus magnum, ἔργον ἀγρόν, opus admirandum & μεγαλήτερον ἴππων, qua voce ingens vastitas innuitur. Idem, ὄμβρομον ἔργον, & Δύσειος ἴππων. Dat etiam illi πλοῦτος, id est, recessus. De hac etiam magnitudine multis Tryphiodorus. Vocat illum πλωδῶσαν ἴππων ἰμμενῆσιν equum. de eodem δὲ ῥυτὸς ὄμβροτος: latus, & excelsus, ut signet etiam amplissimum, ait, Δρυτᾶτος πλωδῶσε. Dat demum illi ventrem ὄμβροτον, inflat nauis. Dio Chrysost. orat. 11. μέγ' ἔργον, ut & Calaber.

Vota pro-
ditu in pa-
triam.

Stratagemæ

Durij equi
ferre. adag.

Equi Troia-
ni magnitu-
do.

Durij de-
quis statur-
tis.

^a Est in conspectu Tenedos, notissima fama,
IN SVLA diues opum, Priami dum regna manebant.
^b Nunc tantum sinus, & statio malè fida carinis.
^c Huc se prouecti deserto in litore condunt.
25 Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenæ.
^d Ergo omnis longo soluit se Teucra luctu.
Panduntur portæ, iuuat ire, & Dorica castra
Desertôsque videre locos, littusque relictum.

ARGVMENTVM.

Describitur Tenedi antiqua gloria, præsens calamitas: in hac Græci occultantur, putant Troiani illos abiisse, vrbis portas aperiant, loca perlustrant in se ipsa prius hostibus.

EXPLICATIO.

^a SVBLAT locum struendis insidijs aptum, insula enim, quæ erat in conspectu Troiæ, fecit ne longè Græci abirent, quo paratiores essent ad remigrandum. Prædicat de hac insula famam, & opes, sed hæc manente imperio Priami.

^b Hic versus superiori opponitur. Quasi dicat. Quid non potest fortuna, & casus? quanta est rerum vicissitudo? Ea iam non est insula, ut fuerat manente Priamo, sed sinus quidam, & statio malè fida carinis. Adeo cum Rege concidit regni status. Est sinus (ait Seruius) reductus quidam secessus littoris. Est statio (ait idem) vbi ad tempus stant naues.

^c Ita à Poëta res componitur, ut hinc Græcorum dolos, atque insidias, inde Troianorum candorem, & simplicitatem animi intelligas. Nam illi condunt se in insidijs, isti putant abiisse ad Græciam. Hic quippe Mycenæ pro Græciâ a parte totum.

^d Vnico verbo multa includit. omnis enim Teucra signat omnem sexum, ætatem, conditionem. Omnes quippe se luctu soluunt, & longo, nam per decennium. Sequuntur signa pacis, videlicet expansio portarum, libera extra muros euagatio, qua absque metu perlustrarunt loca in se ipsa hostibus. Commemorat Poëta plura loca, videlicet castra Dorica, desertos locos, littus relictum. Nam eo ipso indicat vagantem, currentemque per loca omnia lætitiâ.

NOTÆ.

I. TENEDOS] Est hæc insula post Sigæum promontorium, alij Calydnam dixerunt, alij Leucophryn. Aperit Muretus lib. 1. Var. cap. 12. cur nomen mutauerit, & dicta sit Tenedos. Lege in illo. Illa hinc nolui, quia ad rem Poëta nihil, illa etiam inuenies apud Pausaniam in Phocicis. Sed cum in narratione illa Muretus nouercam quandam Peribœam nominet, Pausanias Philo nomen dicit. Vide Plutarchum in Eλληνικῶν. vbi iucunda historia de Tene, Tenedijs, & Achille. Diodorum lib. 5. cap. 17. Strabonem lib. 13. Quod Virgilius, est in conspectu, Calaber de eadem loquens insula lib. 12. dixit, ἀπὸ τῆς Τροίας.

2. NOTISSIMA FAMA] Multa se offerunt, cur hæc notissima dicatur, si velis persequi vel sententias interpretum, vel aliorum, qui multa de hac insula scripserunt. Non desunt, qui referant ad religiosissimum Apollinis Sminthei delubrum, de quo mentio est Homero Il. i. sunt qui ad fontem miræ naturæ, qui in ea est, de qua Plinius. Seruius cum audiat no-

A, tam fama, hoc refert ad Tenem infamatum nouercæ stupro; quam siue historiam, siue fabulam vide in auctoribus, quos iam aduocauit. Respexit (credo) Seru. ad nomen famosus, quod iam vñs detorsit ad impudicum quidpiam. Non malè quiuis explicet hanc famæ celebritatem cum respectu ad diuitias, quas Poëta commemorat de hac insula. Demum ea loca celeberrima esse solent, quæ sunt regnorum, & vrbium munimenta: tales esse solent insula sita non longè à continente, in quibus speculatores esse solent insidijs hostium manifestandis: tum etiam apparatus belli ad propulandas arcendâsq; hostiles naues.

3. DIVES OPVM] Cum diuitem appellat Tenedon, respicit vel ad priuatas huius insula diuitias, quæ magnæ esse creduntur. Cicero enim 3. in Verrem huic obicit, quòd pecuniam inde multam eripuerit, sed & Tenem ipsum Deum pulcherrimè factum cum ingenti omnium gemitu abstulerit. Ergo, Poëta quod suo æuo viderat, attribuit temporibus Priami, quod illum sæpè alijs fecisse, viri docti meritò existimant: vel si maius respicit ad generalem omnium insularum abundantiam, & copiam: nam quicquid pretiosum est gemmarum, lapillorum, odorum, auri etiam ex insulis solet ad nos afferri. De opibus insularum quarundam lege Plin. lib. 6. cap. 31. De Fortunatis insulis amoenissimè Horatius

Insulares opes pro magnis adag.

cap. 16. Epod. Itaque insulares opes abire in prouerbium possunt pro magnis opibus.

4. STATIO MALEFIDA] Videtur ingeniosus Poëta alludere ad Græcorum insidias, perinde ac si dicat. Locus ille, vbi insidiæ factæ à Græcis sunt, adhuc retinet eandem infamiam, insidiosusque est omnibus, & semper infidus carinis: quid enim nisi hoc arripere à Græcorum perfidia? Quod autem Poëta malè fida, Sophocl. in Aiace de portu, ἀπίστους, dixit, insidius & Æschyl. in Pers. de insula βουδᾶ, καὶ δὲ ὄβριμους ναυοὶ: parua & incommoda nauibus. Græcos duos Germanus coniunxit, & ego vtrique Æschinem, qui contra Ctesiphontem ita ait. λιμὴν ὃν νῦν ἐξέλιπον, καὶ ἐπὶ ἔργα ὀνομασμένους: portus, quem iam nunc nominant, deuotum, & execrabilem.

5. HVC SE PROVECTI] Q. Calaber lib. 12. Οἱ ὃ θεὸς ἀφικοντο πρὸς ἴονας Τενέδοιοι: Illi celeriter abierunt ad littora Tenedi.

6. NOS ABIISSE RATI] Vsurpat sententiam Calchantis, quæ est apud Calabrum lib. 12. sed noluit eius augurium de columba, & accipitre. Hæc ut teneas adi Calabrum ipsum. Vide verò, vti decepti fuerint miseri Troiani rati abiisse hostes. Hoc isti volebant: inde supra ex studio ea fama vagatur. Confilia miha quippe militaria latere debent, non hostes solùm, litaria debet sed etiam amicos. atque, ut multa omitam, de hoc latere. ipso scribit Tryphiodorus, vbi fabricam illius persequitur,

Confilia miha

Ἀμφὶ δέ μιν μέγα τεύχε' ἐλάλατο, μή τις Ἀχαιῶν Πλεῖν μιν ἐπαθήσειε, δέλον δ' ἀνάπυσον ἀνδρῶν:

N 4 Circa

Circa ipsum autem magnam murum excitat Epem, A nequis Graecorum Prius ipsum aspiceret, & attingeret dolum nondum vulgatum.

7. ERGO OMNIS, &c.] Oppian. lib. 1. Pisc. Piscium letitiam, post glaciem hyeme iam praterita solutam, comparat cum gaudio urbis diuturna hostium obdione liberatae. Hoc exemplum suppeditare possunt Troiani hoc loco. Ergo Opp. cum dixisset prius urbem eam procella belli obitam, eiusdem iam libertate statum hunc constituit.

Οὐδὲ δὲ ἀπολλύεσθαι, καὶ ἀμύνειν δὲ μέθοιο, λαπασιὸς γὰρ οὐκ αἶψα, καὶ εἰρήνης καμὰ ἔστιν Ἐρπασταὶ ἀρπαλέοισι, καὶ δὲ δὲ εἰλαπινάδες Ἀνδρόντες ἀλθιδε χοροῦ τινος τε γυναικῶν. Tandem verò quieta, & respirans a certamine Lubens gaudet, & pacis operibus Delectatur cupide arripit, & serena epulatur. Viri, plena, tripudij, & feminarum.

Calaber lib. 12. de Troianis ipsis, Ἡθόνιοι δὲ ἄρα πάντες ἐπὶ δὲ παρὸν ἀγχιαιότι: Hilares omnes ad litus procurunt.

Simili letitiae habitu perfusi describuntur Iudaei, qui erant Alexandriae, ubi liberati sunt malo atrocissimo, mortuo Flacco, acerrimo illorum hoste. ἀμα τῆ ἑρπιδεῖ ἀπολῶν ἐκροχόντες, ἐπὶ τῆς πλησίον ἀγχιαιότι κινῶνται.

Verba sunt Philonis. id est. summo mane portis se effuderunt in proxima littora.

Pacis nota.

8. PANDYNTVR PORTA] Idem heimistichium habes in 6. Hoc fieri in pace solet, hostibus iam amotis. Horat. ad Pison.

— apertis oria portis.

inde idem lib. 3. Carm. vt significet securitatem Carthaginensium, qui Romanos iam contemnebant, scribit:

Vidi ego — portas, non clausas, & arua Marte colit populata mstro.

Panda Dea Pacis.

Turnebus lib. 19. Aduerf. cap. 9. in antiquo (inquit) lexico Panda Dea eirphus exponitur. id est, Dea pacis. nam nimitum, belli tempore clauduntur, pacis aperiuntur. Huc spectat illud. 1. An. pateant Carthaginis arces,

* Hic Dolopum manus, hic saeuus tendebat Achilles:

30 Classibus hic locus, hic acies certare solebant.

^b Pars stupet in nuptae donum exitiale Mineruae, Et molem mirantur equi: primusque Thymoctes Duci intra muros hortatur, & arce locari: Siue dolo, SEVIAM Troiae sic fata ferebant.

35 At Capys, & QVORVM melior sententia menti, Aut pelago Danaum infidias, suspectaque dona Praecipitare iubent, subiectisque vrere flammis: Aut terebrare cauas vreri, & tentare latebras.

SCINDITVR incertum studia in contraria vulgus.

ARGVMENTVM.

Distinguntur loca, in quibus versati Graeci: stupent Troiani ad visum equum, abeuntque in varia.

EXPLICATIO.

VIDENTVR Dolopes in Troiano bello vna cum militibus Achillis pugnanisse, nam & supra quoque illos coniunxit cum Myrmidonibus.

D In hac locorum distributione animaduerto quidpiam non obuium, quod aperiunt, vt esse Poeta dicit. Loca diuidit Vates, & ubi diuidit versum frangit, quo distinctior locus videatur. Quis putas hanc diligentiam haberet? Ergo, hic Dolopum manus. Nulla hic castra, sed de industria fractus versus, quo diuisa loca intelligas. Iterum simili fractura, Classibus hic locus. Quis non videt fieri hiatus in versibus, quo tu melius capias spatia in ipsa planitie.

^b Ab commemoratis locis transit ad mores vulgi explicandos visa equi mole. Hi stupent, mirantur alij:

quo verbo innuitur pacis habitus. Adducuntur duo Sallustij loca: simul immans hominum vis multis e locis inuasere, patentes tum portas, & pacis modo effusas. & in Catil. cuncta maria terrae patebant. Adde Petron. in Halos. iam turba portis libera, ac bello carens. & Tacit. 2. Hist. Pleni agri, aperte domus, occurrentes Domini iuxta coniuges, & liberos securitate pacis. Apud Liuium lib. 24. Polynaeus Syraculanus exhortans ad pacem, inter alia, ita ait: porta insula pateant. Liuius ipse lib. 30. pace omnis Italia erat aperta. Tryphiodorus de ipsis loquens Troianis.

Ἀντίνα δὲ ἐξέθρονον πύλων πῶς ἄντες ἐρῆσσι:

Deinde exierunt pandentes seras portarum.

Sic contra clausis omnibus bellum significatur. De duce quodam Cedreno, τῆς πόλεως ἄς πύλας ἀπαλει(ε)σ(ε) μοχλοῖς ἐξασφαλίσ(α)μεν. nimirum belli tempore. inde Poeta 8. An.

— quae munita clausis Ferrum acuant portis.

Non male hic illustrabo verba Cic. pro Marcello: Ergo & mihi meae pristina vitae consuetudinem C. Caesar inclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni Resperandum quasi signum aliquid sustulisti. ubi proculdubio animum adiecit ad rem militarem, in pace enim omnia aperiuntur, studia etiam litteraria; in bello intercluduntur. Vna porta lanis diuersam ab hoc tenuerunt consuetudinem: clausae pacem indicabant, aperta bellum; sed id alia ratione, nam clausis portis furor intus conclusus putabatur.

9. DORICA CASTRA] Coniunge, vt Poeta, Dorica castra, & observa genus non καροφίτε, vt male Virgilius; sed leporis, & venustatis, vt bene Pontan. in Actio. talia illa, fama malum: date tela: Oceano nox: stepea flama manu: ipsa satis tellus; glauca canentia fronde salicta: huic a stirpe pedes; neque te teneor: siliqua quassante: aduerso sole. & plura alia. Mulcet hoc aures sua complotione. Homer. ἀδελὰ κέρνην. Op. 1. Hal. δόρπη πάλαισται. quo loci Rittershusius grammaticos reprehendit, qui censent hoc esse cacophaton, quasi verò (ait) si hoc virium esset, non potuisset Virgilius, vel agnoscere, vel vitare.

alij: Nota oppositionem in illis donum exitiale. Longe enim a natura doni exitium. Sed amat Poeta hac acumina. Sed cur stupor: cur admiratio: stupor oritur ex dono, admiratio ex magnitudine doni. Quod pertinet ad stuporem plusculis explico. Procecit hic stupor ex Poetae animo rem scientis. Quis non stupeat Mineruae in nuptae dari in donum machinam foetam armis, praegnantem, grauidam. Audiam si quis melius, Nam attributum in nuptae pra alio ociose poni nolim. Volo etiam liberare in hac parte Poetae a calumnia. Admiratio (dicit aliquis) praecedere debuit stuporem, non contra. Nam, cum maius quiddam sit stupor, oratio ceteret. Vt vera haec esse fateor, sic etiam dico, necessariam fuisse mutationem in Poeta ex natura animorum. Cum res aliqua monstrosa admodum, inusitata, prodigiosa ceritur, subitò stupor tenentem inuadit: si verò rei illi assuetas, senties paulatim stuporem remitti, & manere tantum admirationem rei visae. Sic defendo, tu vt maui. Pergit. Primusque Thymoctes, &c. Hinc suspicio, Thymoctem à Graecis stetit. Inde Poeta, siue dolo rem ambiguum relinquens. Quasi dicat, vel locutus cum dolo Thymoctes, vel fata Troiae ducebant nos ad exitium. Post exitiale Thymoctae consilium, sequitur salutare aliorum, & cum studio fortasse aliquo Poeta Capyn facit principem consilij saluberrimi, & fortissimi, cum allusione ad Capyn alterum, qui vnus fuit inter maiores Aeneae. Salutare autem consilium triplice fuit, aut praecipitandum equum in mare, aut vrendum, aut perscrutandum, si quid intus lateret. Ergo ex tam incerta varietate sententiarum sequitur gnome, quae posita loco epiphonematis, scinditur incertum, &c. Nota duo verba. Thymoctes in re mala hortatur, Capys in bona iubet, vtrumque apte, & signate.

NOTAE.

I. HIC DOLOPVM MANVS] Δελπιτικός alter alteri digito loca monstrabant, ubi fuerant hostes. Particulam hanc quater geminat peruenit ad Homeri imitationem, qui ter de eadem re loquens.

Ἐνθα μὲν Ἄϊας κείτου Ἀχίλλεος, ἔνθα δὲ Ἀχιλλέος,

Ἐνθα δὲ Πάτροκλος.

Hic tendit Ajax bellicosus, hic Achilles,

Hic autem Patroclus.

Ouidius ad vtriusque vatis imitationem 2. de Arte in persona Vlyssis,

Hic, inquit, Troia est, (muros in litore fecit)

Hic tibi sit Simois, hic mea castra puta.

Campus erat (campum fecit) quem cede Dolonis

Sparsumus, Amonios dum vigil optat equos.

Illic Sithonij fuerant tentoria Regis,

Hac ego sum captis nocte reuerfus equis.

Idem in epistolis.

Iamque aliquis posita monstrat fera praelia mensa,

Pingit & exiguo Pergama tota meo.

Hac ibat Simois, hic est Sigieia tellus:

Hic steterat Priami regia celsa senis.

Illic Aacides, illic tendebat Vlysses,

Hic laeae admissos terruit Hector equos.

Pertinent etiam ad sententiam Poetae verba Tacit. 1. Ann. hoc complexu: Cladis diuis superstites pugnam, aut vincula elapsi referant: hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, primum ubi vulnus Varo adactum, ubi in felici dextera, & suo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius, quor paribula captiuus, qua serobes: vtr, signis, & aquilis per superbia illuserit. nec non illa 2. Hist. Aderant Valens, & Cacinna, monstrabantque pugna

locos: hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos, inde circumfusis auxiliorum manus. Sed vide quam paucus verborum Virgilius: duobus tantum versibus dixit, quae effusissime Ouid. qui mihi hinc amputandus, nisi te sobrietatem vellem docere odio effusio-nis. Non illum reprehendo, sed laudo pra illo Virgili-um. Ab Tacito, & aliis pius scriptor Hieronymus in vita Hilarionis: Videres senem huc atque illuc cum disci-pulis beati Antonij discurre. Hic, aiebant psallere, hic orare, hic operari, hic fessus residere solitus erat, &c. Non abit ab hac re longa, & elegans descriptio Appiani in Libycis, ubi narrat quemadmodum iam Romani certiores facti de euersione Carthaginis omnia ef-fingerent, narrarent, loquerentur, quae facta sunt in bello: qua parte itum, qua scaele admotae, qua mœ-nia dituta, &c. Est hoc fermè, quod Apollonius in Excid. lib. 2.

Intèrque cibos sua praelia narrant.

2. SÆVVS] Vel fortis, vel bellicosus, vel re vera immitis à tracto Hectore.

3. TENDEBAT] Tendere militare verbum, est, ten-toria habere. Eadem forma, qua Poeta, & alij vtuntur: efferunt enim nullo adiecto casu. Suet. Galb. cap. 12. cohors Germanorum, iuxta hortos tendebat. Tacit. 13. Ann. milites tendere omnes extra vallum insert.

Tendo vox militaris.

4. CLASSIBVS] Non nauibus, sed exercitibus: veteres enim classem pro exercitu sumserunt. Festus in Classis. Classis procincta, exercitus instructus. & in Pro-cinctam. Procinctam classem, id est, paratam ad bellum militum multitudinem. Seruius in 1. An. Classis dicitur ad λων, unde & calones, qui ligna, & sustes, & uero uero portant. De exercitu capiendus Lucret. lib. 2. explicato-re Gifan.

Classis de exercitu ter-restri.

Si non forte tuas legiones per loca campi

Feruere cum videas classem lateq, vagari.

His adde Poetae lepide commutare inter se meta-phoras, noua quadam elegantia orationi quaesita. Igitur hinc nauium nomen terrestri exercitui accom-modat; sicuti contra in 3. castra nauibus dat:

Castra de nauibus.

Postquam cuncta vider celo constare sereno,

Dat clarum è puppi signum, nos castra mouemus.

Tale illud in 3. velorum pandimus alas. & mox in 6. Re-migium alarum: commutatis metaphoris. Explicatio-nem S. Isidori Turn. lib. 26. cap. 22. non improban-dam censer. Tu vide. Poeta tria signat loca, & ubi essent tentoria, nam ait, tendebat. & ubi milites exer-cerent se ante conflictum, & hoc est, classibus, id est, exercitibus; ac demum, ubi verum esset certamen, cum ait, hic acies certare solebant. Quae dixi secundo loco perspicua erunt tenenti mores Romanos, si in quem ab hoc incido, morem illi breuiter aperiam.

Exercitatio militum.

Romani non in pace soliti, & otio militem exer-cebant, quo promptior esset alacriorque ad veras pugnas: sed adhuc cum miles in armis esset, & con-flictus expectaretur, locus dabatur militari exercita-tioni. Rem firmabit Seneca epist. 18. Miles in media pace decurrit sine vilo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessariò possit. & Tacitus 11. Ann. ubi ait: Ne tamen miles ocium exerceat inter Mo-sam, Rhenumque, trum & viginti millium spatio fossam perduxit. Cum saepe Numantini bello superiores fuis-sent, & Romana virtus otio torperet, missus tunc est contra Numantiam Africanus Scipio. Is, antequam ad manus cum hoste descenderet, militem duxit exercendum. Parcā nunc Romanis scriptoribus, & verba adducam Ioan. Mariana luculenti Nostratum Rerum scriptoris: Vegetandis corporibus additum, vt singuli milites triginta dierum frumentum, septenos vallos muniendis castris, suisque ipsi humeris portarent. Ea seuerita-te disciplina, nutandisque saepe castris vigor breui redijt in corpora.

corpore, & animos. Duxi hæc necessaria ad cognitionem Virgilij, nam mihi quidem venustius multo est visum, si tria illa loca distinguas, quam si classes cum tentoriis confundas, neque enim est ex Poëta more, idem bis repetere. Possit etiam aliquis suspicari, signari à Poëta per classes armamentaria belli, de quibus locutus Seneca de Tranq. c. 4. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum leuung, defendit: sed & qui portas tuetur, & statione nimis periculosa, non otiosa tamen fungitur, vigiliisque seruat, & armamentario præest.

5. HIC LOCUS] Bene locus tantum, nulla enim iam tentoria. Hæc quippe Græci abeuntes incendebant, quod Calaber scribit lib. 12. ἐκ κλισίας πυρῶντες.

6. PARS TVPET] Ab Calabro, qui lib. 12. ἵππον θάμβειον, equum admirabantur: & addit rationem, μάλα γὰρ μέγα ἔργον ἐτύχθη: erat enim opus immane. Iterum, θάμβειον ὄμβειον ἔργον: stuperebant opus immane. Pari verbo in re eadem Tryphiodorus, θαύμαζον ἀμφιγυρόβητες, circumfusi equo admirabantur.

7. AVT PELAGO DANAVM, &c.] Locus planè Homeri. Odyss. 8.

Ἡ δὲ θύρα μὲν ἔκειτο δόρυ κλέει χαλαρῶ, Ἡ δὲ πύργου βαλέει ἐρύκων ἐπ' ἀκρας, Ἡ δὲ πύργου ἀγέλαμα θεῶν θελάττειον ἔει: Aut percindere cauum lignum sauo ferro, Aut de rupe deijcere protractum in summitatem, Aut finire ingens simulacrum Deorum placamentum esse.

Sed nota hæc consilia agitari postquam equus iam est in arce, & intra muros. Quanto aptius antequam ducatur. In hoc sanè, vt in multis, Virgilius Homerum correxit. Sed omitto Homerum, Tryphiodori versus audi eiusdem argumenti.

Ἡ δὲλον ἢ δολιχοῖσιν ἐπὶ κρημνοῖσιν ἀράξαι, Ἡ δὲ καὶ ἀμφιβόμοισι δὲ γυρῶν ἄσπετον: Volebant aut longis præcipitijs equum perdere, Aut etiam acutis aperire securibus.

Pari filo Calaber lib. 12. loquens de Laocoonte. Πάντες δὲ δρεῦνεσκε θοῶς ἐμπαῖσιν ἄρῃ ἵππων,

Virgilius fupersat Homerum.

- 40 a Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua, Laocoon ardens summa decurrit ab arce: b Et procul: ô miseri quæ tanta infania ciues? c Creditis auectos hostes? AVT VLLA putatis Dona carere dolis Danaûm? sic notus Vlyffes: 45 d Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui: Aut hæc in nostros fabricata est machina muros, Inspectura domos, venturâque desuper vrbi: Aut aliquis latet error. EQVONE credite Teucrici. Quicquid id est, TIMEO Danaos, & dona ferentes.

ARGVMENTVM.

Laocoon imprudentiam reprehendit eorum, qui putarent, doli nihil inesse in ea fabrica, cum ex ingenio Græcorum aliter debeat conijci.

EXPLICATIO.

V T vrbi excidium fatale esse ostendat, aggredditur narrare, quæ Laocoon fecerit, dixitque, cuius factum & verba secutus est miserabilis exitus tam ipsius, quam filiorum. Primus ante omnes, est omnium princeps. Hic itaque cum magno comi-

A ἵππων Δεράτες, καὶ γυρῶν εἴτι κελύθει: Hortabatur omnes, vt illico equum comburent, Equum ligneum, & cognoscerent si quid lateret.

8. SYBIECTIS QVE VRERE FLAMMIS] Græci, ἑσπόμενον ξύλα, ἑσπόμενον ἀνακαίειν. Dio Chrysof. orat. 11. καὶ ἀκαίειν τὸν ἵππον, ἢ δρεῦναι.

9. SCINDITVR] Præclare & ex natura vulgi, cui varietas & inconstantia; & crebra, tanquam tempestatum, sic etiam sententiarum, commutatio, quod scripsit Cic. pro domo sua. Tacitus 1. Hist. vulgo mutabili subitis. & 1. Ann. sic morès vulgi: Pauci bona libertatis incassum disserere, plures bellum pauescere, alij capere. Sidonius lib. 7. epist. 5. fremit populus per studia diuisus. Symmachus lib. 6. epist. 7. diuisis in studia partibus. Præclare Litius lib. 40. ad signandos hos vulgi mores: Nihil tam incertum, nec tam inestimabile est, quam animi multitudinis. & Perlius Sat. 5.

Velle suum cuiq; est, nec voto viuatur vno.

Basiliius Episc. Seleucia lib. 1. Τετλὰ φύσει μὲν γὰρ ἄσπετος δὲ μὲν ἔσται ὅτι, καὶ ἀεὶ ἀμεινον ὅτι γυρῶν: Natura enim populis varium quid, & inconstans est. Sed nemo melius rem hanc aperit, quam lectus, & perlustratus Dionysius variis in locis. Sæpissimè enim attingit naturam vulgi euntis in varia. Sed adeundus præsertim lib. 4. vbi Romani post eadem Lucretiæ consultant de expellenda tyrannide, vbi fit magna mentium altercatio. Forma Virgiliana, Fabius declam. 365. in partes scinditur.

10. STYDIA IN CONTRARIA] Est hoc, quod antiqua Romanorum forma dicebatur, alia omnia. Ducitur hæc forma ab hoc more. Cum consules sententiam rogabant à Senatoribus, omnis gratia, ne dicerent, qui non cenferis, præbant his verbis, qui alia omnia in hanc partem, cum videlicet prius dixissent, qui hoc cenferis, illuc transiit. Sic ferme Festus. Ex ea forma locutus Sallustius in Catil. fingere alia omnia, id est, contraria, & diuersa. Seneca de Vita Beat. cap. 1. fremitum & clamorem dissonum in diuersa vocantium.

Alia omnia, quæ formæ.

D tatu, totus ira inflammatus ab arce descendit, imò decurrit, quò capias maiores iras.

b Vide ardorem. Vociferatur in medio cursu, aliud enim ira non permittit. Initium abruptum est, vt ferè iratorum omnium, ideo deest verbum. Reprehendit verò ciuium suorum imprudentiam, qui sint mente non sana, ideo enim miseri, quia insani.

c Ratio superioris increpationis. O mente non sana, qui creditis hostes abiisse? Sequitur, aut vlla putatis, &c. Præclare; nam cum allusione ad Græcorum ingenia, qui vafri, subdoli, astuti, & verè vulpini. Danaum dona careant dolis? sic notus Vlyffes? Ex omnibus vnum assumit Vlyffem, cuius fallaciæ notissima in tota Iliade. Ergo. Imprudentes estis satis ô ciues, qui

qui per decem annos integros nondum Vlyffem no- stis. Itis (vt vides) assignauit triplicem rationem tantæ infania: primam, quòd crederent hostes auectos; alteram, quòd putarent dona Danaum dolis carere; tertiam, quòd nondum Vlyffem noissent. His opponit, quæ sequuntur.

Mira oppositio, & nihil ociofum. Non auecti hostes sunt, nam hic inclusi occultantur: non carent dolis dona Danaum, nam hæc machina fabricata est in nostros muros: nondum vobis notus est Vlyffes, nam hic aliquis latet error. Quamobrem, equo ne credite Teucrici. vtcumque sit, Danaos timeo etiam cum donis. Est autem venturâq; desuper vrbi, superuentura vrbi, illamque oppressura, vt solent, quæ ex alto ingruunt.

NOTÆ.

1. A BARCE] Videlicet Palladis. Et cum potinisset, templo, maluit arce, alludens ad doctinam, qua credebatur Pallas præsidere vrbibus. Ad quam rem sæpe alludit in hoc libro, vt cum ait de serpentibus: summasq; petunt Tritonidis arces. & iterum:

Fatale aggressi sacro auellere templo Palladium, casis summa custodibus arcis. Quidius etiam dixit: Arcis vt Actææ, vel eburna vel arca custos Bellica Phidiaca stat Dea facta manu.

Quod enim Græci de Pallade dicunt, ποσειδάωνος, & signatijs ἀρῶν, Ouidius dixit custos.

2. ET PROCVL] Explico, cum primùm illos habuit ante oculos. Id verum, & alibi firmo. Itaque qui hic explicant longè, abeunt longè à re. Procul enim signat, & quod est longè, & quod propè, dum sit ante oculos.

3. AVT HOC INCLVSI LIGNO] Cum equum lignum appellat, animum procul dubio ad vocem Græcæ: equus enim Troianus Durius, vel Duricus, id est, ligneus. Lucret. lib. 1.

Nam cum Duratheus Troianis Pergama partu Inflammasset equus nocturno Graiugenarum.

Sic & Homer. 8. Odyss. Δεράτες ἵππων, & Dionysius lib. 1. Antiq. Δεῦρος ἵππου. inde Flacco lib. 2. Arg. dictum: — manet immotis nox Duria satis.

Sic enim legit hunc versum Politianus, & laudat Rhodig. lib. 29. cap. 25. quod tamen non placet viro docto Gifan. in Lucret. legitque ex vetere codice, nox Dorica, vt Virg. Dorica castra, & Romani scriptores, Dies Alliensis, vt signet Poëta noctem, qua Dores, id est, Græci, ceperunt, & inflammant Pergama. Præfero Politianum. Quamuis autem verum sit, Duratheum sic dictum à lignis, quibus compositus; non omittendum ab Eurip. in Troad. rem aliò detortam, quod obseruauit P. Victor. lib. 19. Varr. cap. 18. vult

enim Tragicus dictum à ligneis hastis, quæ intus inclusa.

— ὁ γὰρ Παρρῶσιος Φωνῆς Βρασιδὸς μιν γυρῶσι Παλλῶσι Ἐρμύμον ἵππον τὰ χεῖρα Ἐυραγμῶσι Πύργων ἐπεμύθεν ἐν τῷ δαίθρειον ἑαίει. Ἐθεν ἄρῶς ἀνδρῶν ὕψιρον κληθήσεται Δεῦρος ἵππος, κρυπλὸν ἀπὸ Πύργων δόρυ.

— etenim ex Parnaso Phocensis Epeus, arte Palladis Grauidum equum armis conglutinans, Turres misit intra exitialem molem. Vnde à posteris vocabitur Durius equus, occultas continens hastas.

4. INSPECTVRA DOMOS] Sentit Vegetius lib. 4. cap. 19. Maronem de equo Troiano loqui, vt de machina oppugnatoria, scribit enim, prætereâ partem muri ad quam conatur machina accedere, cemento atque lapidibus, postremo tabulatis extruendo faciunt altiozem, ne defensores manium desuper vrbi ventura possit opprimere.

5. QVICQVID IDEST, TIMEO, &c.] Pulcra gnomen, nam ab hostibus dona etiam timeanda. Eurip. in Med.

Κακὸν γὰρ ἀνδρὸς δ' ἄρ' ὄνησιν ἐν ἔχει: Etenim mali munus viri haud est vile. Sophoc. in Aiace Flagellif.

Ἐχθρῶν δὲ δ' ἄρα δ' ἄρα, καὶ ἐν ὄνησιν.

Dona hostium, non dona sunt, nec commoda. Vtrumque apud Clem. 6. Strom. qui nonnullis interiectis Antimachum quoque Teium, & Augiam coniungit, de eadem re loquentes, hunc in modum Antim.

Ἐκ γὰρ δ' ἄρα καὶ ἀνθρώποισι ἀέλονται. Ex donis hominum generi mala plurima sunt.

Augias autem.

Δόρα γὰρ ἀνθρώπων γὰν ἵππων, ἠδὲ καὶ ἔργα.

Namq; hominum mentem cum factis munera fallunt.

Consentaneè ad Virgilium Sidonius lib. 5. epist. 13. Mibi latronis & beneficia suspecta sunt. Est etiam locus apud Aristidem Virgilio apertus in oratione posteriore ἐπὶ τῆς συμμαχίας, ab illo loco, τὸ ἔσθ' ἐν ἀντιπορ, &c. Latine sic sonant: Vtrum hæc igitur dona, humanitas, lucra, & quocumque modo blandè vocari possint, an potius esca, laqueus, captatio ingloriorum gloria, deceptorum pernicies, calamitarum argumenta, contra Græcos machina, similibusque sunt appellanda nominibus? Quem admodum aiunt equum ligneum Troianis fuisse ab Achiuis dono datum. Hæc ergo sunt mali ingenij dona, quæ nemo libenter in vrbem sit admissurus. Quis nescit Hectoris, atque Aiæcis dona mutua vtrique perniciem attulisse? Sunt hæc, quæ Seneca epist. 8. vocat insidias, & viscata beneficia.

Equus Troianus belli machina.

Hostium dona.

- 50 a. Sic fatus, validis ingentem viribus hastam In latus, inque feri curuam compagibus aluum Contorsit, stetit illa tremens; vteroque recusso Insonuere cauæ, gemitumque dedere cauernæ. b. Et, SI FATA DEVM, si mens non læua fuisset, 55 Impulerat ferro Argolicas scædare latebras: Troiâque nunc stares, Priamique arx alta maneres.

ARGV

ARGUMENTVM.

His dictis hastam in equum torquet, sonant intus arma: quo indicio, nisi Diu & fata impulissent, & mens iam errore obcecata, latentem hostem explorarent.

EXPLICATIO.

VERBA factis firmat Laocoon, torquet enim hastam in equum, vt alios (credo) ad similem audaciam concitaret. Poeta latus & alium nominat: Seruius hic non placet. Ego puto hac circumfusione significari fixam hastam ea parte lateris, quae ad alium inclinat. Vel, quod malim, dicit penetrasse istum ab latere vsque ad alium. Partes, quas nunc coniungit, iterum separat, nam infra, tergo sceleratam intorsit hastam, & vterque recusso. Sequitur pulcherrima hypotyposis, stetit illa tremens. &c. Adhuc enim mihi in auribus insonat gemitus ille cauenarum ad fixam, trementemque hastam. Hoc satis, nam quis expendat nisi fœdans. Obserua caue cauerne, vt ferere sermones, & similia in hoc vate. Vox recussus significat sonitum saepe iteratum.

Prudenter culpam in fata conuicit, vt imprudentiam excuset Troianorum. Ad hæc, excitatur nouus affectus, qui ingens esse solet, cum dicimus Deos nobis esse aductos. Ergo, nisi fata nobis essent aduersa, si mens non læua, id est, incogitans, & sinistra, satis nos ictu suo impulerat Laocoon fœdare, id est concidere, vulnerare, aperire, latebras Argolicas. Sequitur in fine apostrophe nunquam satis laudata, vbi Troia, arx, Priamus (quis potuit plura vnico versu?) omnia simul ante oculos vito optimo obseruabantur: doler quippe mala præsentia cum comparatione ad bona præterita; neque enim iam stant, quæ steterant; non manent, quæ manserant.

NOTÆ.

1. VALIDIS INGENTEM VIRIBVS HASTAM, Petronius:

Neptuno sacer, Crinem solutus, omne Laocoon replet Clamore vulgum: mox reducta cuspide Pterum notauit, fata sed tardant manus, Lentusq; resistit, & dolis addit fidem: Iterum tamen confirmat inuolidam manum, Alta & bipenni latera perterritat.

Illud validis viribus fortè ab Ennio, qui 9. Annal. viri validis viribus luctant.

2. IN LATVS INQVE FER] Fetus præcipuo quodam vsu iam pro equo sumitur, vt hic à Marone, Duratheus, Idem à Petron. in Halosi:

hoc titulus fero Incisus, hoc ad fata compositus Sinon Firmabat.

Vbi fero, id est, Duratheo. Pro equuleis, quibus cruciabantur, posuit Prudentius in πειν. hymno 11.

Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum Pastores magno ad Regem clamore trahebant Dardanidæ. qui se ignotum venientibus vltro, Hoc ipsum vt strueret, Troiamque aperiret Achiuus, Obtulerat, fidens animi, atque in vtrumque paratus,

A Postquam composito satis instruere paratu Martyris ad panam verbera, vincla, feros. id est equuleos, sic legunt Gifanius, & Ianus Doufa ex vetere codice Gisellini, cum prius malè legeretur feras. Addit Doufa Hippocentauros dictos semiferos non quidem à feritate, vt quidam volunt, sed à dimidiata sui parte, nimirum equina. Pro equo quoque ferum sumpsit disticho hoc Ianus Pannonius: Nec nisi duratum Lambro thoraca volebam, Nec nisi ferrato ferreus ire fero.

& ante omnes Attius in Medea: Peritè in stabulis fixos immittentes feras. Arnobius quoque lib. 4. narrans fabulam Saturni, qui mutatus in equum est, ita ait: induisse formam feri, & sub pecoris specie euoluisse. Symmachus lib. 9. epist. 25. loquens de quadrigis equorum ad ludos, ait: ferarum emptio. Sed certum est tamen pro aliis quoque mutis animantibus sumi. Rittershusius enim obseruauit à Phædro sumptum, pro ceruo, pro leone, pro apro, vide illum. Adiungo & pro elephanto, nam Plinius lib. 8. cap. 8. verberat ferum.

3. CAVERNÆ] Pulchrè Homer. 8. Odyss. de hac re loquens κελύον λόχον, dixit, id est, cauas insidias.

4. GEMITVMQVE DEDERE CAVERNÆ] Hunc equi gemitum Petron. ad eos refert, qui intus latebant,

fremet Captiua pubes intus, & dum murmurant, Roborea moles spirat alieno metu.

Ad quos cauenarum sonitus intellige excitatum quoque intus armorum strepitum: hoc enim est, quod mox dicit: fore vt hoc indicio explorarent, quæ intus latebant, nisi mens esset cæca.

5. ET, SI FATA DEVM, &c.] Locus Calabri lib. 12. nisi quod vni Mineuræ attribuit, quod Virgil. in communi fati. Post verba enim Laocoonis horrantis equum comburi, ita subiicit:

Καὶ γὰρ αἱ οἱ ἀπίθοι θεοὶ ἐξήλωσαν ἄλεθρον, Ἐὶ μὴ Τειρογένεια νοτισσαμένη πᾶσι θυμῷ, &c. Et (anè obscuro fuisse illi, & deuitassent exitium, Nisi Mineræ animam insensum genus, &c.

6. IMPVLERAT] Est hoc, quod Græci fermè, εὐπνοσε ὁ θεός.

7. FOEDARE] Vtilis hic Iul. Scal. nota hæc: Noluit, lacerare: vt aliter quàm vulgus loqueretur. Seruius notauit, fœdum, non turpe sed crudele, apud Poëtam & Sallustium significare. Ceterum nullam attulit eiusmodi vsus rationem. Ratio est à fœderibus, que nunquam sine sanguine fierent. Sic in 3. obscenas ferro fœdare volucres. Præterea non rectè negat turpe significari. Ibidem namq; de immundo, vestigia fœda relinquunt. hæc ille?

8. TROIA QVE NVNC STARES] Sunt qui staret, & maneret legant: sunt qui aliter etiam commutent. Sed vulgarem lectionem defendo imitatione Eurip. in Troad. vbi Neptunus sic loquitur:

Ἀλλ' ὃ ποτ' ἀτυχεῖς χαίρει μοι πόλις Ἐστόντε ἀργυροί· εἰ σὲ μὴ διάλασεν Πάλλας Διὸς παῖς, ἢ δ' ἂν ἐν Ἐσθροῖς ἔτι. Sed ὁ quondam beata vale mihi ciuitas, Et posita turres: nisi te perdidisset Pallas Iouis filia, staret adhuc in sedibus.

Semiferi de dicta.

Foedo, vnde dictum.

SEV versare dolos, seu certè occumbere morti.

Vndique visendi studio Troiana iuuentus

Circumfusa ruit, certantque ILLVDERE capto.

ARGUMENTVM.

Aggreditur memorabilem narrationem Sinonis, qui se Troianis pastoribus obuium dedit, vt perductus ad Priamum, dolos strueret, quibus Troia caperetur: irruunt Troiani cupide, captoque illudunt.

EXPLICATIO.

APTA omnia trahitur, vt qui hostis, vt qui vincetus, & renitens: nam inuitè se trahi simulabat Sinon, quo omnes falleret. Deinde hanc rem pastoribus attribuit Poëta, quo intelligas Sinonis dolos: qui non se ibi locauerat, vbi ex industria positus videretur: sed per agros erraret tamquam fugiens, timensque capi, vnde sic melius incidit in auios, deuotisque pastores, quàm in alios. Tertio cum clamore adducitur, vbi studium apparet rusticorum, & ad Regem trahunt, quò præmij aliquid accipiant.

Horum quatuor versuum perplexam structionem tibi enodo. Qui fidens animi, atque paratus in vtrumque, seu versare dolos, seu certè occumbere morti, vltro obtulerat se ignotum (pastoribus) venientibus, vt strueret hoc ipsum, aperiretque Troiam Achiuus. Posita ex studio intricata verba, quo intelligas quid intus lateret in animo Sinonis. An est quicquam implicatus doctissimo homine? Quod si id omnibus contingit, quid putas Sinoni: quid non animo volueret? vt cui proposita gloria apud Græcos, si victor esset; supplicium apud Troianos, si quidpiam verbo peccasset, atque ita hæreret, vt illi dolos noscerent. Ergo ad hunc curarum altum explicandum aptissime implicatur verba.

Nihil his verosimilius. Concurrit turba ad rem nouam, & miles procax est ad illudendum.

NOTÆ.

1. ECCE] Notat Padian. 2. in Ver. proprium Ciceroni fuisse in re impronisa, & subita adhibere hanc vocem: Virgiliūque & legisse, & transfuisse magno studio, vt hoc loco & infra, ecce autem à Tenedo, &c.

2. POST TERGA REVINCTVM] Sic æmulator Statius lib. 7. Theb.

—religa captas in terga sorores, Injice vincla mihi. & Horat. lib. 3. Od. 5.

—vidi ego ciuium Retorta tergo brachia libero.

Nexus denique, qui manus retrorsus In tergum reuocauerant reuinctas.

Iterum, Nexibus manus vtrasque flexus inuoluit rigor. Ante omnes Homerus lib. 21. Il. δ' ἴστε δ' ὀπίσω χεῖρας: ligauit manum post tergum. Aristophanes in Lystrata, ὀπίσω τὸ χεῖρ δέει: liga à tergo manus. Firmant hæc exempla, captos solitos vinciri manus post terga. Et hoc discrimen inter illos, & supplices. Nam isti vinciti manus, sed non post terga. Scio hæc confundi interdum in auctoribus. Nam supplices quoque ligantur post tergum, captiui non à tergo semper. Sed de hac re fousse alibi. In Herodoto lib. 4. reperies du-

Supplicium discrimen à victis.

Etos ad necem post tergum vinciri, & in Philone lib. de legatione, Iudæos ante Petronium Syriæ præsidem, cui erant supplices, etiam vincitos à tergo. Et in Orofio lib. 5. cap. 4. Mancinum supplicem, datūque ad mortem, reuinctum manibus post tergum ante portas Numantinorum. Huc pertinet victoriæ etymon, ab eo, quod superati vincuntur, ait Varro lib. 4. ling. Latin.

Victoriæ etymon.

3. QUI SE IGNOTVM VENIENTIBVS VLTRO] Similis planè historia in Liuiο est lib. 25. apud quem Tarentini duo iuuenes, Nico & Philomenes, progressi ad stationes, comprehensiq; vltro id petentes, ad Annibalem deducti sunt. Ita Annibal ex insidiis Tarentum occupat. Sinonis audaciam latè persequuntur Calaber lib. 12. & Tryphiodorus ἐν ἀλώσ. Sed præclare Virgilius voluit dissidere ab Calabro: hic enim parum probabiliter ait, Sinonem reperitum ab Troianis ἀρχοῖς, iuxta equum ipsum. Melius itaque multo est ad rationem insidiarum, vt per loca auiā vagus reperiretur, trahereturque repugnans, & inuitus. Itaque potior est Tryphiodorus, quem Virgilius sequitur, ait enim

Τυμνός δ' ἄπὸρ πεδίοιο φάιν κεκακωμένῳ ἀνδρὶ, Apparuit per campum vir nudus, miseriq; affectus.

4. STRVERET] Verbum insidiarum. Ouidius. 1. Struo, de in-Met. Struxerit insidias notus feritate Lycæon. Plautus Afin. Sycophantius struere. Græci dicunt, ἐνεδραν σαυτιθένας, ἑπὶ τῷ τεταυῖ, ποσὶ δ' αἰσῶν, τυχεδὸν δ' ἔχων, αὐτὸς αἰσῶν, ἐνεδρῶν.

5. ATQVE AD VTRVMQVE PARATVS] Est hoc, quod Plato dixit in Protagora, εἰς ἀμφότερα δουλέμενος. In eandem fermè sententiam cadunt verba Aristidis in prima Leuctrica: καὶ γὰρ τὸ φέροντ' αὐτὸ γίγνομαι, καὶ κερδὸν πλεὺς αὐτῶν τέχνην, καὶ τὸν αὐτὸν λογισμὸν ἔχων, ἀντὶ τοῦθένδε ἐπιθεῖσθαι, ἀντὶ τ' ἐμπροσθεν καμίζεσθαι: Cum vento semper feror, eademq; arte, & consilio vtor, sine hinc illuc, sine contra ferar. Quod verò breuiter Virgilius, & Plato, multis Plautus in Captiu. Scen. Quæres.

Vtroq; versum rectum est ingenium meum. Ad res, atque ad istam pro rota me vti licet.

Vel ego huc, vel illuc vertar, quò imperabitis.

Virgilij verba pro adagij forma esse possunt, non dissimili ab ea, quam Erasimus elicit ex Homero. Ad illum Chil. 3. cent. 8. cap. 33. Notat etiam Scaliger, Sinonem induci fidentem, paratūque ad mortem, quia nihil formidolosius hoc hominum genere, si aperta virtute agendum sit: nihil contra audacius, cum sperant ex fraudibus sibi aliquid ex sententia processurum.

6. SEV VERSARE DOLOS, &c.] Affinis historia Scæuolæ, siue edendi egregium facinus, re prospere succedente; siue moriendi, fallente illum spe. Lege Dionys. lib. 5. Antiq. & Scriptores alios Romanos. Affinis quoque locus Aristidis in Panathen. δόλοιο δ' εἶν, ἢ ζῆν ἐν ἐλαθείᾳ, ἢ μὴ ἀποσφᾶν τὸν ἄλιον, κακίας μάρτυρα ἑαυτοῖς γενόμεον: existimantes sibi vel viuendum vt liberis, vel vt ignavis appetendum, ne solem conscium intruerentur. Notat verò Nascim. allusum à Poëta ad prouerbum vincendum, aut moriendum, quod tractum aiunt ab insititatis Lacedæmoniorum, qui sic prælium inibant, vt aut victores redirent, aut in acie caderent. Notam hanc illustro loco Strabonis lib. 6. qui de ipsiis Lacedæmonis loquens ait: ἀμβλῶντες μὴ ἀποσφᾶν ἐπαυλίζεσθαι κίναδ' ε, ὀπίω ἢ Μισσηνῶν ἀναλεῖν, ἢ πᾶσι- 715

Vetis, quid proprie.

... δαδωειν : iuramento se obstrinxere non ante domum A reuerfuros, quam Messenam euerterent, aut omnes prius morti occumberent. Sed vnde verbum verso traductum ad dolos? Lux tibi ab Iano Gulielmo in Plautin. qu. in Perf. cap. 4. Proprie id verbum in piscibus habitat, qui versantur, cum coquuntur. Plaut. Asinar.

Quasi piscis, iudem est amator lena, nequam est nisi recens.

Is habet succum, is suauitatem, cum quouis pacto condias,

Vel patinarium, vol assum, verses quo pacto lubet.

Hinc itaque ad dolos, & fallacias. Sic idem Plaut. in Perf. Quid ais cruce, stimulorum tritor? quomodo me hodie versauisti?

7. OCCUMBERE MORTE] Ennius 12. Annal. Occumbunt multi letho, ferroq;. Latini dicunt, occumbere B mortem, morte, morti. Possit aliquis suspicari legendum certa morti, cum praesertim Propert. dixerit lib. 3. eleg. 16.

Quid si certa meos sequerentur funera casus.

8. VNDIQUE VISENDI STVDIO, &c.] Virgiliana sententia affinis Plutarchi perodius ista libr. de Garrulit. καὶ ἀπεισάντες αὐτὸν ἀίκερινα ἀλλοχθὲν ἀλλοτρίεσσι εἰς καὶ τὴν σέ οὐδὲ; καὶ ἀπὸ τῆν ἐπίστασιν ἀλλοτρίεσσι; Itaque circumfusi homines, alius aliunde coeperunt interrogare, quisnam tu es? cui notus? vnde ista scis? De Sinone Virgiliano ita Calaber lib. 12.

— ἀλλοθεν ἀλλοτρίεσσι ἐκκελευσθέντες ἀπὸ τῆν ἀλλοτρίεσσι; — aliunde

Alius in medio circumstando includunt. Similis planè locus in historia Iudæorum de Iosepho illorum duce, cum captus est, ductusque ad Imperatores Vespasianum, & Titum. Ita enim ipse scripsit lib. 3. Belli Iudaici cap. 14. Romani omnes visendi eius gratia occurrebant: & cum se circa ducem premeret

65^a Accipe nunc Danaum infidias, & crimine ab vno Disce omnes.

^b Namque vt conspectu in medio turbatus, inermis Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit: Heu quæ me tellus, inquit, quæ me æquora possunt

70 Accipere: aut quid iam misero mihi denique restat? Cui neque apud Danaos vsquam locus: insuper ipsi Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.

^c QVO GEMITV conuersi animi, compressus & omnis Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus,

75 Quidve ferat memoret: quæ sit fiducia capto. ^d Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.

ARGUMENTVM.

Comparatur Dido ad attentionem infidiarum. Sinon casus suos conqueritur, abstinent ab iniurijs Troiani, rogant tria, ille timorem abijcit, & sese ad dicendum comparat.

EXPLICATIO.

^a Locus attentionis. De duplici explicatione loci huius dicam in Notis.

^b Non solum vocem, sed vultum quoque ad fraudes composuit, nam turbatus est. Ait, circumspexit, duplici spondeo ad rem fixam indicandam. Ipse quip-

multitudo, varius tumultus erat, his exultantibus, quod caprus esset, alijs minantibus; multis propius videre illum cupientibus. Hegeffippus etiam 3. excidij cap. 18. Fit concursus ad eius aduentus spectaculum, Romanis ferè omnibus confluentibus. Alij videre deuictum desiderabant, quem paulo ante in amplissimo honore positum summe rei preesse intuebantur: alij certabant capto illudere: alij vices rerum humanarum tam varias atque flexibiles mirabantur. Petrus quoque Apollonius lib. 2. excidij Hierosolymitani:

Millia circumstant hominem: pars ludere capto:

Pars miseriq;, habituq;, viri commota verendo

Instabilis verfat fortuna peccore mores.

Eo libentius attuli Iosephi successum, quod in eo describendo omnes illi Sinonianam historiam Maroniano ductu representauerint.

9. CERTANTQVE ILLUDERE CAPTO] Non solum illudere, sed scire etiam in miserum. Ait enim Calaber ab Troianis multis verberibus affectum, ac praecisibus auribus, & naribus deformatum perstitisse, qua re voluerant veritatem extorquere. Dissidet ab Calabro Tryphiodorus, qui ait, ictus istos, & vulnera fibimet Sinonem adflixisse, vt sic plenus sanguinis, vibicum, verberum, fidem faceret Troianis, se malè à Græcis multatum. Quod commentum non diffimile ab eo, quod de Zopyro habet Herodotus lib. 3. & de Sex. Tarquinio Linius lib. 1. & Valerius Max. lib. 7. cap. 4. Et de Ianne versutissimo homine Cedrenus. Ille enim ventrem, dorsum, nates plumbo pupugit, vt flagris caesus videretur, atque ita exciteret inuidiam. Quin de eodem Sinone scribit, se foedatam mutilandamque tradidisse. Obseruabis, Aristidem orat. καὶ τῆν ἐξορκυμένον, tribuere Vlyssi, quæ Tryphiodorus, & alij Sinoni. Itaque Vlysses (ait Aristides) verberibus se concidit, vt Troiam dolo caperet.

C pupugit, vt flagris caesus videretur, atque ita exciteret inuidiam. Quin de eodem Sinone scribit, se foedatam mutilandamque tradidisse. Obseruabis, Aristidem orat. καὶ τῆν ἐξορκυμένον, tribuere Vlyssi, quæ Tryphiodorus, & alij Sinoni. Itaque Vlysses (ait Aristides) verberibus se concidit, vt Troiam dolo caperet.

pe fixis vestigiis oculos tantum circumtulit. Ita Inf. Scaliger. Sed quod orationis initiu? Audi. Heu qua me, &c. q. d. Quid fiet misero homine, cui neque in terra locus, neq; in mari? Ista mox explicat. Nullus mihi in mari locus, quia nullus vsquæ apud Danaos, qui iam nauigant: nullus in terra, nam Troiani mihi infensi sunt, pœnasque poscunt, neque has leues, sed cum sanguine. Hic quæpiam expendit. Coniungit tres dictiones, iam misero mihi, in quibus singulis est, (m,) quæ littera apta lugentibus. Viderunt hoc alij. Ait Dardanidæ. cum emphasi, quasi dicat. Troiani ipsi, quibus ego saluti sum.

^c Ad tam inusitatam doloris significationem, qui prius auerfè erant animo, conuersi ad benevolentiam sunt: qui prius capto illudebant, cesserunt ab impetu.

^d Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.

impetu. Itaque & animi intus proni ad benevolentiam, & extra cessatur ab iniurijs. Has benevolentia notas sequuntur verba blandissima, hortantur enim, memoret suum genus: quid ferat: quod explico, quid noui ad Troianos afferat: demum, qua sit fiducia, captus cum sit. Vide, quàm paucis verbis vberissimam materiam præbeant ad texendos dolos: hæc enim omnia miro artificio Sinon narrando amplificat.

^d Ille tanta animorum commutatione, & notis benevolentia recreatus, tandem fari incipit.

NOTÆ.

I. CRIMINE AB VNO] Ab vno crimine infidiarum disce infidias omnes, fraudes, notas. Sinon enim nomen accepit καὶ τῆν οἴκῳ, quod est νόξα, & οἴκῳ sunt βλαπτικοί, & κακῆργοί, notauit Nannius. Qui addit, Vlyssis fuisse patruelem, & ideo non dispaxem suorum indoli: vt intelligas, nullum nomen vsurpatum à Virgilio, quod non vel ex historia, vel euentu, vel etymo aliquo accommodatum sit. A fententia Poætæ non dissimile Terentianum illud de feruis: Vnum cognoris, omnes noris. & adagium: εἰς ἑνὸς ἑστέ πατὴρ ἕρα: ex vno vide omnia: & tu Erasmus. illud Isai Vrsinus ad Poætam adiungit. εἰ ὅ μόνος ἀπέβητες τῆν πύργῳ περιπαρμένον, βεδίος καὶ τῶν ἀλλῶν αὐτῆν πορησίαν γινώσκεις: vnum cum audiat, qua malè hic gessit, reliquam eius malitiam facile cognoscetis.

Sinonis etymon.

ac Tullium, qui in Pison. cognoscit ex particula parua scelerum, & crudelitatis tua genus vniuersum. Sic ego Virgilium expediebam. Alij malunt, esse, crimine ab vno, id est, ab vno criminoso, & scelerato. In his est Iosephus Scal. in coniectan. Nam eo modo (inquit) dictum est ab Catullo lupanar, pro meretrice: à Terentio scelus, pro scelerato: à Martiale vitium, pro vitioso: à Lucillio carcer vix carcere dignus. Adde Plautu, qui in Milit. glor. scelus vix Palestro. Possunt isti sic explicare.

2. HEV QVÆ ME TELLVS, &c.] Vt hac loquendi κατὰ τῆν Poætæ, quo genere ratiocinationis indicant, miserum nullibi posse tutò consistere. Adiungam alios, & ad imitationem lectoris, & ad comparationem Virgilij. Apud Ennium Medea,

Quid nunc me vertam, quo iter incipiam ingredi? Domum paternamne, an ad Pelia filias? Eadem apud Eurip.

Nῦν ποί τρεπόμεναι πότερα πατρὸς πατρὸς δόμου, Οὐε Γῆ παρὸν ἔσθῃ πάτραν, ἀφικόμεναι. Ἡ παρὸς Ἑλαινας Πελιδάδας καλῶς γ' αἰ εἶν Δεξαίνετό μ' ὀικαίς, ὧν πατέρα κατέθενον.

Quid nunc me vertam? num ad patris domum, Quam tibi cum patria prodens huc appulsa sum. Num ad miseram Pelias: me sanè egregiè Tellis accipiant, quarum mastrui patrem. Aiæ apud Sophoc.

Quid nunc me vertam, quo iter incipiam ingredi? Domum paternamne, an ad Pelia filias? Eadem apud Eurip.

Nῦν ποί τρεπόμεναι πότερα πατρὸς πατρὸς δόμου, Οὐε Γῆ παρὸν ἔσθῃ πάτραν, ἀφικόμεναι. Ἡ παρὸς Ἑλαινας Πελιδάδας καλῶς γ' αἰ εἶν Δεξαίνετό μ' ὀικαίς, ὧν πατέρα κατέθενον.

Quid nunc me vertam? num ad patris domum, Quam tibi cum patria prodens huc appulsa sum. Num ad miseram Pelias: me sanè egregiè Tellis accipiant, quarum mastrui patrem. Aiæ apud Sophoc.

Quid nunc me vertam? num ad patris domum, Quam tibi cum patria prodens huc appulsa sum. Num ad miseram Pelias: me sanè egregiè Tellis accipiant, quarum mastrui patrem. Aiæ apud Sophoc.

Quid nunc me vertam? num ad patris domum, Quam tibi cum patria prodens huc appulsa sum. Num ad miseram Pelias: me sanè egregiè Tellis accipiant, quarum mastrui patrem. Aiæ apud Sophoc.

Quid nunc me vertam? num ad patris domum, Quam tibi cum patria prodens huc appulsa sum. Num ad miseram Pelias: me sanè egregiè Tellis accipiant, quarum mastrui patrem. Aiæ apud Sophoc.

Quid nunc me vertam? num ad patris domum, Quam tibi cum patria prodens huc appulsa sum. Num ad miseram Pelias: me sanè egregiè Tellis accipiant, quarum mastrui patrem. Aiæ apud Sophoc.

— ποί τῆν ἑρ φῶγῃ; Ποί μολῶν μὲν;

Quanam fuga patet? Vbi consistam profugus? Ennius in Hecuba:

— quid petam Presidi? quid exequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga Freta sim? arce & vrbe sum orba: quid accedam? quid applicem?

Cui nec patria arce domi stant, fractæ & disiecta iacent. Fana flamma deflagrata, rostri atrii stant parietes Deformati, atque abiecti crassa. In Xenoph. 5. ἐναε. quidam. πόλις ἡ πόλις τῆν ἡμῶν δέξεται; que nam vrbs amica nos excipiet? Alia his simillima dabimus 4. En. Confer, si locus, prima verba, quæ apud Calabrum, & Tryphiodorum Sinon loquitur, & merum frigus inuenies.

3. AVT QVID IAM MISERO MIHI DENIQUE RESTAT?] Cicero pro Milone: Quid iam restat? quid habeo, quid dicam? &c.

4. CUI NE QVÆ, &c.] Similis affectus in Hecuba apud Eurip. Troad.

Ὀς ἔτε μ' ἀρῶν, ἄτε θήρα σπορά Πολλῶν γενομένων, τῶν Ἑλαινας ἀφικεῖ. Nulla me proles mascula, nulla feminea, Cum multi fuerint mihi liberi, miseram adiuuat.

Est hæc prudens imitatio, de qua alibi loquor, cum rem non tui instituti ad tuum transfers. Quod ergo Euripidi sunt mas, & femina; Virgilio terra, & mare.

5. COMPRESSVS ET OMNIS IMPETVS] Obiter nota consuetudinem multitudinis, dicente Tacito 1. historiarum mos vulgo mutabili subitit, & tam prono ad misericordiam, quam immodicum scititia fuerat.

6. FIDVCI A] Iacob Durantius lib. 1. Variar. cap. 1. ait voce fiducia signari id, quod Græci vocant ἀσφάλεια, Latini fidem publicam, alij saluum conductum, tuitionem, cautionem, alij commeatum. Sed ego vocem ex medio foro tractam duco, & ex reis, qui in vinculis. Nam de his sapissimè Quintilianus in declamationibus fiduciam dicit. Vt cum ait, aliquando reo nocet & ipsa fiducia. declamat. 305. innocentia fiducia contra opes istius steterant. & sæpè aliàs.

7. DEPOSITA TANDEM FORMIDINE] Est hoc, quod Calaber lib. 12. de eodem Sinone,

— ὁ δ' ἐβέβηκεν ὅσπερ κερτὸν Τῶν δ' ἂν ἐν μέσσοισι δολοφρονέων ἀγρόδων: — ille autem resumptis animo viribus Talia in media dolos necens profatur.

Sunt, qui expungant hoc hemistichium, vt otiosum. Nam quomodo formido deposita, si postea subiicitur: Prosequitur pauitans. Deinde hic non habet locum tandem initio sermonis. Tertio quia frustra fatur, cum postea subiiciat, inquit.

Sunt, qui expungant hoc hemistichium, vt otiosum. Nam quomodo formido deposita, si postea subiicitur: Prosequitur pauitans. Deinde hic non habet locum tandem initio sermonis. Tertio quia frustra fatur, cum postea subiiciat, inquit.

Sunt, qui expungant hoc hemistichium, vt otiosum. Nam quomodo formido deposita, si postea subiicitur: Prosequitur pauitans. Deinde hic non habet locum tandem initio sermonis. Tertio quia frustra fatur, cum postea subiiciat, inquit.

Sunt, qui expungant hoc hemistichium, vt otiosum. Nam quomodo formido deposita, si postea subiicitur: Prosequitur pauitans. Deinde hic non habet locum tandem initio sermonis. Tertio quia frustra fatur, cum postea subiiciat, inquit.

Sunt, qui expungant hoc hemistichium, vt otiosum. Nam quomodo formido deposita, si postea subiicitur: Prosequitur pauitans. Deinde hic non habet locum tandem initio sermonis. Tertio quia frustra fatur, cum postea subiiciat, inquit.

ARGUMENTVM

Præterit ante omnia veritatem se dicturum, quo iusto insularum fundamento, incipit ab indigna nece Palamedis, qui infons interfectus falsi criminis accusatione.

EXPLICATIO

INITIVM doli ducit à falsa veritatis specie, quam præ se fert. Ante omnia genus suum aperit, hoc enim nequit negare, ac sic latifacit primæ interrogationi, quo sanguine cretus, cui, Argolica de gente & adicit. Fortuna non tam in me erit improba, id est, non tam pertinax, & obstinata, ut possit me pro arbitrio suo (nam hoc est, fingere) mendacem facere; satis sit illi, fecisse me, finxissèque miserum.

Confirmatus iam ad loquendum incipit ab historia Palamedis (de hoc in Notis) qui interfectus à Græcis, quod prudens Græcum militem abstinere à bello hortaretur. Hæc enim vera fuit diræ mortis causa, tamen Græci fallam prodicionem illi affinxerunt, quem postea luxere cassum lumine, id est, priuarum carentemque vita. Ut Virg. Fando aliquid, ita Plautus Amphit. Neq; fando unquam accepit quisquam. Symmachus, fando comperi, didici, accepi.

NOTÆ

1. INQUIT] Nollem hoc in maximo Poëta (etiam si commodè defendi possit) nam satis præcedens satur.

2. NEC ME ARGOLICA DE GENTE NEGABO] Non dissimile ab hoc initio illud M. Terentij Romani equitis apud Tac. 6. Ann. qui reus factus, quod amicus Sciani fuisset, sic exorsus est coram Cæsare: Fortuna quidem mea fortasse minus expedit agnoscere crimen, quam abnuere, sed vicumque casura res est; fatebor & fuisse me Sciano amicum, & ut essem expetisse, & postquam adeptus eram, letatum. Hæc constantia Terentio vitam attulit. Plautus Captiv. Propemodum ubi loci fortuna tua sint, facile intelligis. Si eris verax, tua ex re facies, ex mala meliusculam.

3. NEC SI MISERVVM, &c.] Rectè ait Macrob. Virgilium expressisse istud Accij in Telepho: Nam si à me regnum fortuna, atque opes Eripere quivit, at virtut. in nequivir.

Palamedis historia. 4. FANDO ALIQUID, &c.] Ad hunc, & sequentes versus necessaria Palamedis historia, quam excurrendo attingam, secutus interpretes, & Virgilij, & Homeri. Detrectat Vlysses Troianum bellum, vsus infania; nam salem ferit, in cæcis animalibus diversæ naturæ: filium eius Palamedes aratro obiicit; hinc detrecta infania Vlyssis, & prima odij scintilla in Palamedem. Constat expeditio Troiana, mittitur Vlysses ad Thraciam, qui frumenta conuehat, nihil affert, increpatur à Palamede, qui ipse profectus mulrum frumenti adfert. Hinc augentur odia Vlyssis in ducem optimum. Ergo Vlysses confingit, intercipit, deseritque ad proceres Græcorum epistolam Priami ad Palamedem agentis gratias pro prodicione, & aurum datum pro munere indicantis. Abnuat Græci tantum facinus in Palamede, neque credunt: dicit Vlysses facile id probari posse, si aurum forsitan in tentorio Palamedis reperiat. Placet consilium, cunct, inueniunt (quippe Vlysses dolose ibi summam auri locauerat) obruunt lapidibus. Sic fere interpretes, quos tu adi, si latiora hæc cupis. Dictys Cretens. lib. 2. de Bel. Troian. aliter narrat his verbis. Per idem

A tempus Diomedes & Vlysses consilium de interficiendo Palamede inueniunt, more ingenij humani, quod imbecillum aduersum dolores animi, & inuidia plenum anteiri se à meliore, haud facile patitur. Igitur simulato quoddam thesaurum repertum in puteo cum eo pariri vellent, remotis procul omnibus persuaderent, ut ipse potius descenderet. Eumque nihil insidiosè metuentem adminiculo fanis vsu deponunt, ac prope arreptis saxis, que circumerant, desuper obruunt. Ita vir optimus, acceptisque in exercitu, cuius neque consilium unquam, neque virtus frustra fuerat, circumuentus à quibus minime debuerat, indigno modo interijt. Sic ille. Fuit Palamedes Nauplij filius, ortum ducens à Belo. Dio Chrysost. orat. 13. aliam eius mortis causam affert. Omittam Græca, quia multa. Palamedis, quod litteras inuenisset, nihil profuit, ut non iniuste ab Achillis, & ijs, quos ipse docuerat, lapidibus oppressus interficeretur: sed dum erant illiterati & indocti, in ea disciplina viuere eum sinebant: postquam verò & alios docuit litteras, & Atidas videlicet primos, atque cum litteris quomodo facibus subtilatis signa essent danda, numerandaque multitudo (quia prius nescierant rectè turbam numerare, ut pastores oves) tum doctiores redditi, atque meliores, interfecerunt eum. Philostratus in Heroicis vnam tantum assignat obitus causam, videlicet Vlyssis malevolentiam in illum, atque petiisse lapidibus obrutum. Virgilius omisit alii elegit causam illam, quæ potior ad rem Sinonis, quia bella verabat. Nam Sinon voluit videri vitauisse ipse quoque bella contra Troianos. Philostratum sequitur Cedrenus.

5. PERVENIT] Euripides in Phœniss. per simplex extulit, ἦνευ εἰς ἀρούρας. Homer. 16. Odyss. πτόμα & ἄλθα. Sophocles in Philoct. ἀλλὰ ταῦτα. Verba Virgilij peruenit ad aures, multi arripere, & vnus Ouidius quater in Metamorphosi, libris 5, 7, 9, 10. Sed ante nostrum ea locutione vsus est Cicero. Silius lib. 11. it per aures dixit. Sed de hac, aut simili re iam 4. G.

6. INSONTEM] Dicta iam, quæ ad hunc locum necessaria. Sed hic addam Xenophont. verba de Dic & Fac, Socratis lib. 4. ὁ δὲ Παλαμήδης ἐν ἀεικίᾳ παύσας τῶν ὄντων δὲ δὴ πάντες ὑμῶν, ὡς εἴτε θεῶν φρονεῖς ἑκάστῳ ὄντι ὁ δὲ νόστος ἀπὸλλυται. Non tu autem audisti Palamedis infortunia: hunc omnes celebrant, quod inuide interemptus, tantum quod sapiens, ab Vlyssè fuerit. Adeundus quoque Plato in Gorgia, & Nazianzenus oratione 1. contra Iulianum.

7. QVIA BELLA VERABAT] Non malè ad prudentiam Palamedis referas nominis etymon. Dicitur est δὲ τὸ πάλαιον τὸ μῦθος, id est, ab excutiendis inueniendisque consiliis. fuit enim Heroum omnium sagacissimus, ac secundum Plinium lib. 7. ca. 56. ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, & vigilias inuenit. Ergo ab hac sagacitate, & consilio Poëta, quia bella verabat. Sapienciam huius etiam collige ex Euripide, qui in Palamede illum vocat ἀνδρὶνα μισθῶν, Musarum lusciniam. Lege etiam Iunium Cen. 2. adag. 15. Palamedis elogia nemo latius persiquitur Philostrato. Hic lib. 3. in vita Apollon. cap. 6. dat illi ἑσπέρια, sapientiam. In Heroicis facit superiorem Chirone sapientia, dat illi in pugnis strenuitatem, ac modestiam, ait ipso pereunte veritatem petiisse, prædicat summam eius parcimoniam, dicit huic viro sacra instituta, facit comitem Achillis in bello. Mitto alia, quæ ille de duce hoc luculenter. Quæ attuli ex Euripide, ipse quoque aduocat. Ab Aristide 2. Platonica dicitur Palamedes ἑσπέρια & τῆς ἀρχαίων: Græcorum sapientissimus. Ab Philostrato φρονιμώτατος ἀνθρώπων: hominum prudentissimus: ab eodem δεικός, diuinus.

8. DEMISERE NECI] Ita infra: multos Danaum demittimus orco

Palamedis mores.

Palamedis etymon.

Palamedis elogia.

Cassus lumine.

9. NVNC CASSVM LVMINE LVGENT] Turnebus lib. 29. cap. 34. cassum lumine explicat carentem lumine, suspicaturque, hanc vocem deduci à careo, quod & Priscianus agnoscit, qui huic verbo duplex dat supinum, caritum, & cassum. Nam Plautus Aul. dote cassam virginem dicit, id est, carentem. & Lucretius lib. 3. cassum anima corpus, id est, carens. In 12. Spoliatum lumine: ut autem (ait Germ.) cassus lumine, & spoliatus lumine, dicitur mortuus, sic contra

Græcis viuis dicitur ἐλάσσειν, quod propriè est videns, id est, viuus. Eurip. Hecub. ἐλάσσειν φίλον: videnti amico, id est, viuo. & Sophoc. in Aiace opposuit ἐλάσσειν, καὶ θανάτῳ, videntem, & mortuum. idem monet Henr. Steph. aitque, inde Virgilium 4. An. dixisse, tædæ celi connexa tueri, id est, viuere. Inde do lucem Comici Terentio, & Plauto, qui synonymicas videns viuusque pereò. Signatè cassum lumine dixere Lucretius, & Statius: prior lib. 5. posterior 2. Theb.

Illi me comitem, & consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab annis. Dum stabat regno incolumis, regnumque vigeat Consiliis, & nos aliquod nomenque decusque Gessimus. Inuidia postquam pellacis Vlyssi (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris; Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam: Et casum infontis mecum indignabar amici. Nec tacui demens; & me, fors si qua tulisset, Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos, Promissi vltorem: & verbis odia aspera moui.

ARGUMENTVM

Venit ad bellum Sinon cum Palamede, quo viuente gerit se egregiè, quo sublato luctuose & iracundè, addit verba vltionis plena aduersum Vlyssem indigna necis auctorem.

EXPLICATIO

VLT se Sinon commendare, ut auertat ab animis Troianorum omnem insidiatum suspicionem. Commendatio hæc quadruplex ex genere, fortuna, ætate, rebus gestis. Genus, nam propinquus sanguine Palamedis viro nobilissimo, ab ingenio autem abest dolus: fortuna, nam pater pauper illum ad militiam misit, non ergo nocendi studio militatum aduenit: ætas, nam primis ab annis comes fuit, adhæsitque Palamedis viro optimo, ex cuius frequentia, longæque consuetudine non potuit fraudes addiscere rebus gestis, nam nos aliquod nomenque decusque Gessimus: vide modestiam se prædicantis. Est nomen & decus gerere phrasis mirè poetica, pro, nomen & decus gerendis rebus militaribus consequi. Sed quid illud de Palamede, dum stabat incolumis regno? An Palamedes Rex? non reperies, interpretes quippe hic ἀπράσιος. Ergo regem vocat, ut proceres alios belli Troiani Aiacem, Achillem, Nestorem, Homerum. Hactenus suas felicitates Sinon.

Quid verò Palamede sublato inuidia Vlyssis? Iacebam (inquit) in lacrymis, & mærore; nec unquam tacitus aestuabam, & ardebam. Coniungit itaque duplicem affectum, qui in omni acerbitate potissimus, dolorem, & iram. Illud haud ignota loquor est, etiam si velim, neque am mentiri, loquor nota satis, & perspicua omnibus.

Erupi quoque in apertas iras, & verba per summam dementia. Intèrque iras, & verba excidit vox vltionis. Dicebam enim, si alicunde mihi occasio illucesceret viciscendi, arrepturama me illam, neque prætermittiturum, atque ita, verbis Vlyssis animum exacerbauit, & contra me commouit.

B

NOTÆ

1. CONSANGVINITATE PROPINQVVM] Cassit mendacium suo tantum commodo, neque enim propinquus Palamedis, aut cum eo versatus. imò Vlyssis propinquus, ut qui filius Æliami, qui frater Anticleæ matris Vlyssis, ut ex Græcorum commentariis interpretes, & in primis Horatius.

2. PAUPER] Pari ratione se purgat Achæmenides lib. 3. ante Æneam:

Troiam genitore Adamasto

Paupere (mansissetque vinam fortuna) profectus.

3. PRIMIS HVCMISIT AB ANNIS] Si alludit ad Æras ad metam Romanum, annos intellige septem supra delictum. Sed hæc res appellet Romanos Scriptores, Livium, Dionysium, alios. & ex his, qui nostro ferè æo floruerunt, Sigonium, & Lipsium.

4. INVIDIA POSTQVAM] Xenophon. φθονθεῖς τὰ τῶ Ὀδυσσεύς ἀπόλλυται. integra iam dedi, sublatus est inuidia ab Vlyssè. Dictys quoque inuidiam nominat hæc de re loquens. Philostratus in Heroicis ἑσπέρια τῶν ὄντων vocat Vlyssem, ubi se incitant contra Palamedem. De eodem, ἐρασθῆν φθόνου.

5. PELLACIS] Noti Vlyssis vaferrimi doli. Ajax apud Sophoc. illum vocat, ὄργανον ἀπάντων κακῶν, κακοποιῆσάτων, ἀλημῆ σπράτῃ: malorum omnium organum, impurissimum, pestem exercitus, luctuque. Hecuba apud Eurip. in Troad. vitum, μισῶν καὶ δόλιον, inuisum, & fraudulentum, & iterum illi dat ἀπτουχὸν γλώσσα: linguam duplicem. Ouid. fallacem.

Maryciæque domos, regnum fallacis Vlyssi.

Plato in Hippiâ minore, afficiens Græcos duces, quemque debito elogio, Vlyssem vocat πολυτροπώτατον, versutissimum, quod ab Homero accepit. Horatius od. 6. lib. 1. duplicem vocat. Philostratus in Heroicis loquens de Palamede dat Vlyssi ἰδέειν, καὶ σαφῶς νέργειν τέχνας, mendaces, atque flagitiosas artes. Eunapius ὀδύσεον πανουργίαν: vaferrimam Vlyssiam. Quæ voces omnino referendæ sunt ad malignitatem, nam Philostratus illum inducit ὁ κακῶν ἐπισυνέτα: laudantem malignitatem. Vide vitia, quæ eidem in Heroicis affigat. Præter multa alia inducit illum ἀπολαύσαντα τὸν

Vlyssis vitia.

τὰς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐπιθυμίας : *errabundis oculis propter cogitationes, & suspiciones.* Poëta imitatus fortè Lucretium, qui lib. 2. dixit *subdola pellacia* : hominem subdolum *pellacem* dicit : aut Liviū Andronicum, qui in Laodomia : *At nunc quāpiam alia te illo Asiatico ornatu affluens, aut Sardiano, ac Lydio fulgens decore, & gloria, pellicuit.* Sed quæ vocis huius origo? Grammatici à *pellicio* ducunt. Festus in verbo *laxit* ita ait: *Laxit, decipiendo inducit. Lax etenim fraus est. Laxit, in fraudem inducit. Inde est allicere.* Nata est vox *lax*, ut credi potest, à lacte, nam lactaria omnia vel gustu decipiunt, noxia alioquin. Inde *allecto, illecto*, & similia. Eadem credo mente Græci dicunt *δολοκαλιζω*, & *δολοκαλιζομαι* τὴν ἀνθρώπων, ut est in Cedreno, *fraude homines decipere.* nimirum ab armentis vaccarum, fortasse propter lac. Sed placet argutior, & verior Germani mens, qui ducit ab exoleto *pellio, pellas*, unde nunc *appello, interpello, compello*, quod non vocare, aut simpliciter nominare, sed blandiūs sollicitare significabat. Unde & iuris consultus L. item ad Labeonem. §. si quis virgines, ait: *qui virgines appellavit, hoc est, qui carum pudicitiam blanditiis attentavit.* Arnobius etiam lib. 4. dixit: *capiditatum pellaciam.*

Vlyssi, pro Vlyssis. **6. VLYSSI**] Cur Vlyssi, non Vlyssis, adhibita supra

A **H** I N C mihi prima mali labe, hinc semper Vlysses
Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
100 **N** ec requieuit enim, donec Calchante ministro.
C Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?
Quidue moror? si omnes vno ordine habetis Achiuos,
Idq; audire sat est, iam dudum sumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.

ARGUMENTVM.

Lingua parit Sinoni odium Vlyssis, minus terrorem, et ma: subitò orationem abruptis, mortem efflagitat Græcis, atque Vlyssi gratissimam.

EXPLICATIO.

C V M liberè loquerer indigna cæde Palamedis permotus, reddidi mihi Vlysscm hostem acerbissimū; terebat me ille nouis criminibus confictis, spargebat de me voces ambiguas, conscius quærebat arma. Explico tria. Dicit *noua crimina* cum respectu ad Palamedem. Quemadmodum illi crimen prodicionis affinxerat, ita quærebat quid mihi de nouo impingeret. Alterum, sunt *voces ambigua*, perplexæ voces, dubiæ, hærentesque, neque dum manifestæ, sed quæ tantum indicabant graue aliquod facinus Simonis. Tertium, est *conscius*, vel sibi ipse conscius facinoris, quod aggredebatur: vel, quærebat arma conscius eorum, quæ ego dixissem.

A **A** p o s i o p e s i s a p r e i l l a t a, & aliquo verborum, ambitu supplenda. Tam studiosè contra me Vlysses pertentare omnia cœpit, donec vsus ministro Calchante, quem ad hanc rem egregiūs scelerum artifex subornauerat, me aræ destinat. Hoc Sinon, supplebis quod tibi lubitum. Sed quare hinc inducta ea figura? an, ut interrupta narratione audiuius Troiani rogent, audiāntque? Sic Scru. An verò ut indicet ardorem indignationis, quo astat, cum videat se ad

A duplex solutio, Seruij vna, Corradi altera. Adde hinc tertiam Iulij Scaligeri, qui hunc casum ducit à recto Vlysses, inde Vlyssu, quo vsus Horatius, & contractè, Vlyssi.

7. SVPERIS AB ORIS] Id est, à vita hominum. Illustro alibi.

8. VITAM IN TENEBRIS, LVCTVQVE TRAHIBAM] Egregiè carmen hoc imitatur Claudianus de raptu, apud quem Ceres:

Sola domi luctu senium tractura relinquitur.

erit itaque *in tenebris*. solus domi, interprete Claudiano. ut autem Latini lucem tenebræque vsurpant, & ad lætitiā, & ad tristitiā significandam, sic Græci *φάος*, & *σκότος*. Eurip. Hec. ἐν φάει. & in Orest. ἡμεῖς φάος ἐμῶν, καὶ οἱ σκότος. & in Orest. ἐν σκότεινῳ ἔμειψεν ἡμεῖς, τὴν σκότεινῳ καὶ τὴν σκότεινῳ. Lucian. ἐν σκότεινῳ ἔμειψεν ἡμεῖς, τὴν σκότεινῳ καὶ τὴν σκότεινῳ. Sanctus Chrylostom. ἐν σκότεινῳ πλὴν ἡμεῖς καὶ τὴν σκότεινῳ. Pindarus od. 1. Olymp. ἐν σκότεινῳ καὶ τὴν σκότεινῳ. Sic & Cic. *iacere in tenebris*, illud vitam trahere dixit Eurip. in Orest. ἐστὼν ἡμεῖς, & in Phœniss. Ζῶν ἡμεῖς.

9. FORS SI QVA TVLISSET] Tacit. 3. Hist. *Milites missi per tenebras, ut fors tulerat.*

C mortem rapi Vlyssis fraudibus: dolet enim dari sceleri tantum iuris.

C Redit ad se, seque reprehendit, quod tandiu Troianorum iras, quas ipse fingit, contineat. *ingrata* sunt, ingrata vobis, nec mihi gratiam ullam conciliatura. Ita Seruius. *Quis ille moror*, id est quid moror ardorem vestrum, quo estis in me inflammati; ut in legitimum hostem vel simpliciter. Quid tandiu loquendo moror? si omnes vno ordine habetis Achiuos. Si pro hostibus omnes Græcos aequè ducitis, ac me perinde. Ergo, si vos fatietas orationis meæ tener, pœnas illico sumite. *Hoc Ithacus*, &c. Hoc gratum erit Ithacensi Vlyssi, hoc pretio magno mercetur Atridæ duo Agamemnon, & Menelaus. Quam hoc callidè donabitur procul dubio vita Sinoni, cuius mors gratissima futura erit Vlyssi, & Atridis acerbissimis hostibus Troianorum.

NOTÆ.

1. HINC MIHI PRIMA MALI LABES] Arripuit Iustinus lib. 17. *Hinc illi prima mali labe, hoc initium impendentis ruinae fuit.*

2. SPARGERE VOCES] Ita Græci κατὰ σπέρην, & Spargere vocēs. Plutarchus de ira cohibenda pro eodem dixit ἀπαισέλλειν λόγους. Aristides in 2. Platonica flexu isto, εἰς ἀπειρῶς ἀνθρώπων ἐρασσηνίας ἐν δὲ ὡνας: *dedisti in vulgus hominum criminationes.*

3. VVLGV M] Sexu masculino alij quoque enuntiarunt. Tacitus 1. Hist. *nec deerat Otho protendens manus adorare vulgum.* & 3. *facundia aderat, mulcendique vulgum*

Vulgus gerere masculo.

A gum artes, & auctoritas. Felix in Octauio: *Cacilius simuloacro Scrapidis denotato, ut vulgus supersticiosus solet, &c.* Accius Epigonis: *Argiuos fremere bellum, & velle vi vulgum videt.*

4. SED QVID EGO HÆC AVTEM, &c.] Videtur locum istum imitatus semel Liviū lib. 28. in oratione Manlij: *Sed quid ego hæc ita argumentor, tanquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos?* Prudentius saepe, nam in Apotheos.

Sed quid ego hæc autem tirubanti voce retrogo? In Hamartig. *Sed quid ego omne malum, &c.* & lib. 2. in Symm. *Sed quid ego hæc meditor?* Ante vtrumque Catullus de Nupt. Pel.

Sed quid ego hæc vanis nequicquam conqueror auribus? Ante omnes Ennius 6. Annal. *Sed quid ego hæc animo lamentor?* & 9. *Sed quid ego hæc memoro?* & Lucilius lib. 30. Satyr.

Sed quid ego hæc animo trepidanti dicta, profundo? Græcus quoque Apollonius lib. 3. Arg.

Αλλὰ τί τὸ δὲ τοι μετὰ δόνην πᾶντι ἀγορεύω; *Sed quid ego imania hæc omnia loquor?* Apud Philonem quoque in Politico similis est locus. Frater enim ille, qui Iosephum quaesierat in cisterna, neque inuenerat, post multos effusus gemitus, ita se continet. *Αλλὰ τί τὸ τὸ πᾶντι ἀπυρῶ;* *Sed quid ego ista dolens clamito?*

105 **T** um verò ardemus scitari, & quærere causas
Ignari scelerum tantorum, artifque Pelasga.
110 **P** rosequitur pauitans, & ficto pectore fatur.
C Sæpe fugam Danaï Troia cupière relicta
Moliri, & longo fessi decedere bello:
110 **F** ecissentque vti nam. Sæpe illos aspera ponti
Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.
Præcipuè cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.

ARGUMENTVM.

Nolunt Troiani sermonem abrumpi, ardent scire que sequuntur. Pergit ille conciliata iam fide, atque, Græcos longa fessos obfatione voluisse decedere, quibus obstitit causa duplex, & mari, & religionis.

EXPLICATIO.

A S S E Q V I T V R Sinon luculentam occasione narranti, & fingendi; rogari enim, & virgeri volebat. Sed quas causas ardent Troiani scitari, & quærere? Duo dixerat Sinon, mortem suam gratam fore tum Vlyssi, tum Atridis. Sciebant iam cur grata Vlyssi: cur Atridis, nondum. Hoc ergo scire voluit ignari scelerum, quæ Sinon fingebar arte sua.

A Equè hominem & paucor, & dolor comitantur, illo se Troianis commendat excitato affectu misericordis, his decipit: ergo prosequitur, & cum paucor, & cum dolis. Est *fictum pectus* subdolum pectus.

C Continent hi versus, & factum, & facti rationem. Voluerunt inquit fugere, nam longa fessi obfatione. Additque, *fecissent vti nam* ad gratiam Troianorum. Sequitur, *sæpe illos*, &c. Est in his duplex causa, cur tandiu tardati, cum abire magnopere cuperent. Prior, quod hyems mare clausisset, & venti (quos hic per Austrum signat) terrerent: posterior, quod religio impederet: confectio enim equo adfuit

5. ORDINE] Ita dici à Poëta ordinem hoc loco notat P. Victor, ut ab Arist. Polit. dictum, ἐν τῷ τοῖς ἐπιπέδοις τῶν δυνάμεων, καὶ δὲ τὸν τὸν αὐτῶν ἐξουσιάζειν. apud barbaros autem summa, & seruis eundem ordinem habent.

6. HOC ITHACVS VELIT] Affectus similis in aliis sparsus, Ouidio,

Hoc velit Eurystheus, velit hoc Germana Tonantis, Lataq; sit vite labe nouerca tue. Æschylo in Supp.

Ἡδὸν ἐχθροῖς ἐμοῖς ἀπαξίωται; *Voluptati ero meis hostibus.* Homer. 1. 11.

Ἢ κεν γυβίσαι Πελαγον, Πριάμοιοι παῖδες; *Scilicet hoc Priamus gaudet, Priamique iuuentus.*

A dmonet verò Seruius allusum ad morem quo in facris victima fugiens, vbi cum inuenta fuisset, occidebatur, ne piaculum committeretur. Ad quem morem faciunt verba Taciti lib. 3. Hist. loquentis de Vitellio: *Concionanti, prodigiosum dictu, tantum sudarum autum superuolauit, ut nube atra diem obtenderet. Accessit dirum omen, profugus altaribus tauris, disiecto sacrificij apparatu, longè, quam vbi feriri hostias mos erat, confossus.* De quo alibi.

Fugiens victima.

C subitus è celo terror, videlicet nimbi toto æthere insonantes. Hoc sonitu signantur tonitrua, & fulgura, ac perinde nimbi isti fuerunt religiosi, ut qui in hyeme, & clauso iam mari, quod raro.

NOTÆ.

1. ARTISQVE PELASGÆ] Vide infra, ad illud, *dolis instructus, & arte Pelasga.*

2. PROSEQUITUR PAUITANS] Ad hunc fictum panorem apta verba hæc Taciti 1. Hist. *Claudius Cossus, note facundia, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eò validior.*

3. MOLIRI] Indicat difficultatem, quæ magna necessitati in ea re fuisset.

4. DECEDERE] Sic malui cum Germ. potius quam cum aliis *discedere*. inde libentius amplector, *fessi, decedere bello*, ut etiam loquitur Tacit. 1. 1. *Ann. ne quis agmine decederet, quam fessi bello, decedere: tu quod placcat.*

5. SÆPE ILLOS ASPERA, &c.] Ut hic, *hyems interclusit*. ad verbum Græci, *χειμών ἐπέκλεισε*. Demosthenes in Chersoneso ita exultit, *χειμῶνι δὸς πληθύνει*. ibidem ita quoque, *καθ' ἕψ' ἀνδμάτων μὴ δύνανται*. Aristides in Ægyptiaca, *ἀνορθῶνται τῶν τοῦ* dixit aperto loco loquens de mari, & navigationibus. Auctor est Vegetius, claudi matia à die tertio Iduum Nouembris, vsque in diem festum Iduum Martij. Illustratur Lucanus lib. 5.

Clausura.

^a Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quæ sint ea Numina Diuûm
 Flagitat. & mihi iam multi crudele caneant
 125 ^b Artificis scelus: & taciti ventura videbant.
^c Bis quinos filer ille dies: tectusque recusat
 Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
^d Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Composito rumpit vocem, & me destinat aræ.
 130 ^e Assensere omnes: & quæ sibi quisque timebat,
 Vnius in miseri exitium conuersa tulere.

ARGUMENTVM.

Flagitat Vlysses Calchantem, dicat quis maclandus.
 Iam tum Græci Sinoni fatum canunt. Silet Calchas, recu-
 sat, abditur, sed coactus ab Vlysse, Sinonem tandem ad aras
 nominat; gaudent reliqui Græci, erepti malo.

EXPLICATIO.

^a ARTIFICIOSE partes omnes nocendi Vlyssi
 attribuit, vt hosti suo, quo melius à Troia-
 nis credatur. Ergo Vlysses, nequis in eo insidias su-
 spicetur, ad medios trahit, sic enim tectiora omnia,
 quo clariora flagitatque Calchantem, explicet, quis
 maclandus Deorum voluntate. Addit Sinonem: & mul-
 ti iam mihi, &c. id est, prædiuinabant, crudelia in me
 Vlyssis artificiosi astutique scelera exitus infelices
 mihi habitura. Voculam hic quæ est initio, explica,
 hoc rerum statu.

^b Extenuat Calchantis crimen, quo infestius in
 Vlyssiem omnia redundant tanti sceleris auctorem.
 Silet enim dies decem, abdit se domi, nam hoc est,
 tectus, recusat quemquam prodere, quemquam morti
 obicere.

^c Demum non sua sponte Calchas tam diro se sce-
 lere astrinxit, auctor fuit impulsorque Vlysses. Itaque
 composito, id est, ex pacto quodam inito cum Vlysse,
 vocem rumpit, me cedi destinat, obligatque.

^d Grate omnes hoc audire, assensere etiam, vt
 iam metu liberi, & tulere conuersa in exitium vnus mi-
 seris, quæ quisque sibi timebat, id est, contulerunt, & con-
 uerterunt in exitium, &c. Sic enim phrasia hæc poë-
 tica explicanda, quod alibi firmabo.

NOTÆ.

^{1.} PROTRAHIT IN MEDIOS] Lucret. lib. 5. vbi
 loquitur de rebus, quæ vsus reperit,
 Sic vnum quiduis paulatim protrahit etas
 In medium, ratio, quæ in luminis eruit oras.

^{2.} FLAGITAT] Non frustra hoc verbum Vlyssi
 datum, quem flagitiosissimum Sinon inducit. Ergo
 non poscit, rogat, petit, sed flagitat; quod olim infam-
 ium fuit, monuitque Scal. in Fest. Cato: intercutibus
 Flagitium suprà flagitatus, hoc est, infamatus, hoc est,
 inde flagitium, pro infamia. Plaut. maiore cum flagitio
 reddes postea, hoc est, infamia. Et fœneratores dicti
 flagitatoris, quia infames olim. Inde flagitare is dice-
 tur, qui proterutè petit, indignanter, & veluti cum
 conuicio: quod fecisse hic Vlyssiem facillè quisquam
 suspicetur, nam vatem, & cum tumultu, & inuitum
 trahit, quæ non abeunt à conuicio. Hinc ego expli-
 co.

Fœnerato-
 res dicti fla-
 gitatores.

^A Cæsarem. i. Gal. Cæsar ab Heluis frumentum, quod essent
 polliciti, flagitat. vbi vim, & conuicium in petendo,
 capio; hinc tu alios. Et Grammatici quidem, in his
 Donatus, discriminant inter verba posco, peto, postulo,
 flagito. Nam poscimus, cum imperio; petimus, precibus;
 postulamus, iure; flagitamus, cum conuicio.

^{3.} ET MIHI IAM VLT TI CRUDELE CANEBANT] Occentatio,
 In hoc loco ad allusum non dubito, quid.

Erat occentare alicui canore quodam ingrati canere
 cantilenam, cum probro, & conuicio, quod docent
 Festus, & eius decurator Paulus. Quem ad lo-
 eum Scal. vetus illud adducit: SI QVIS. CAR-
 MEN. OCCENTASSIT. QVOD. AL-
 TEREI. FLAGITIVM. FAXIT. CAPI-
 T A L. E S T O. Ideo autem occentare capitale erat,
 quia ingens conuicium. Ergo misero Sinoni Græci
 alij cantilenam non iucundam caneant. Vlysses
 enim tam multa sparserat in vulgus, tam nouis cri-
 minibus terret, impetebatque Sinonem, tam am-
 biguè loquebatur, vt multi iam putarent, hunc cri-
 men aliquod admisisse, morte expiandum, omninò-
 que sceleratum esse, & conuiciis plenum; quemque
 visum digito signabant, dicebantque: hic ille sceleratus
 est, & nefarius, de quo tam multa Vlysses. Poëta
 autem politissimum verbum cano maluit, quod sui
 æui, quam occento quod præci. His adiunge flagitare,
 & occentare idem esse, quod Scal. docetè monuit, &
 Poëta hanc cantilenam cum Vlyssis flagitatione
 coniungit.

^{4.} I T H A C I] Ita sæpe in hoc scelere enarrando pro Ithacus.

Vlysse Ithacum à patria nominat, vt possit existimare,
 hoc præcipuè nomine Vlyssiem malè audisse.

^{5.} COMPOSITO] Præclarè, nam in voce ista inest
 significatio fraudis, & dolosi alicuius pacti. Liuius
 lib. 25. & cum iam composita omnia ad prodicionem es-
 sent. Iterum, cum narrat, vbi muri Syracusani capti
 per insidias fuerint, sic ait: è muro ex composito tuba da-
 tum signum erat. & lib. 1. bis eandem vocem infert in
 re fraudis. verba sunt: vnus rem ex composito orditur &
 transfugit ex composito Gabios. Fabius declamat. 248.
 moras iudiciorum longas nimium, & pro nocentibus com-
 positas. Ammianus lib. 17. Armeniam composita fraude
 præreptam. Est hoc, quod Plato in Apolog. Socratis
 dixit συντεταγμένως, in re etiam fraudis. Adduco ver-
 ba huic parti illustrandæ. φιλότιμοι ἄνθρωποι, καὶ σφοδροὶ,
 καὶ πολλοὶ, καὶ συνεταγμένως, καὶ πιθανῶς λέγοντες καὶ
 ἐμὲ ἐμπροσθεν ὑμῶν τῶ ἀτά: ambitiosi cum essent, vbe-
 mentes, multi, ex composito, ac diligenti quodam studio
 multa in me criminantes impleuerunt aures vestras. No-
 tabis etiam in Virgilio subaudiendam præpositio-
 nem ex ex Liuianis exemplis, quæ adduxi, ex Apu-
 leio Apolog. i. subaudies de, nam ille de composito. Sic
 vox similis composito. Nam Afranius composito tantum
 dixit. Sed Plaut. Captiua de composito. Itaq; errant qui in
 his & simillimis vocibus adiungunt notas aduerbiorum.

Compositio
 de fraudib.

De compositio
 do.

^{6.} RUMPIIT VOCEM] Græcorum hoc, qui ρυγνύ-
 ναι φωνήν. Vt Demosthenes, Aristophanes, Gregorius,
 Plutarchus, quos Budæus coniungit: adde Herodo-
 tum, quem Pet. Victor. lib. 10. cap. 8. Demum Aristi-
 dem in Rhodiaca, quem. Ego est itaque & Græcis, &
 Latinis vocem rumpere, cum quis repente quicquam
 edit, cum diu tacuerit. Non audiendus Seru. in loci
 huus explicatione, quem lapsam flagitiosè Victo-
 rius admonet.

^{7.} ET ME DESTINAT ARÆ] Tamquam piacul-
 um, & κατάρα. Vtique hominem κατάραρον, & im-
 purum. Non ingratum erit, si scias verbi destino pro-
 priam significationem: est enim alligare, & vincire,
 vti que fortiter tenere aliquem. Indicat istam pro-
 prietatem Apuleius lib. 4. Nobis ante fores loro vali-
 do destinatis. & lib. 6. loro, quo fueram destinatus, ab-
 rumpo. Sidonius quoque lib. 1. epist. captus, destinatus
 que peruenit Romam. Hinc destinam pro loro in Anci-
 quis reperies. Inde ergo orta significatio, quæ nunc
 in vsu apud omnes, & qua egregiè admodum vsus

Destino
 quid pro-
 priè.

Destina, pro
 loro.

^a Iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et falsæ fruges, & circum tempora vittæ.

^b Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi:
 135 Limosòque lacu per noctem obscurus in vluæ
 Delitui, dum vela darent: si fortè dedissent.

^c Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,
 Nec dulces natos, exoptatumque parentem:

^d Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 140 Effugia: & culpam hanc miserorum morte piabunt.

ARGUMENTVM.

Adest dies sacrorum, parantur omnia ex ritu, fugit Si-
 non, & in palude abditur. Mouet commiserationem à pa-
 tris, patre, liberis, pro se forsitan interficiendâ.

EXPLICATIO.

^a EST dies infanda in exitium meum destinata.
 parari, id est, parabantur mihi sacra ad ma-
 clationem. Hæc sacra duo: primum falsæ fruges, alte-
 rum vitæ circum tempora, omnia ex more sacrorum.

^b Ne puta, Sinonem fuisse iam cinctum vittis, tan-
 tum dixit, eas parari, sicut & molam. Etenim si iam
 fuisset cinctus vittis, si iam sparsus mola in loco sacri-
 ficij, qui probabile illum potuisset fugere? An in eo
 puncto temporis inueniret fugam? Igitur rupit vin-
 cula, quibus ligatus erat in custodia, & seruatus ad
 carnicinam. Et inde fugit, inuenitque latebras inter
 vluas paludis, dum Græci vela darent, si aliquando
 tandem darent. Eodem modo capiendus Calaber
 lib. 12. qui ait, Sinonem fugisse αποδὲς ἰελοχούτας liba-
 mina, & falsas molas. Vide verò, vt Sinon faciat fugam
 suam miserabilem à loco, vbi delituit; & à tempore,
 quia per noctem, obscurus per noctem. esse potest, per
 obscuram noctem, locutione poëtica, & Virgilio fre-
 quentissima, de qua ego iam alibi.

^c Confirmata iam fide, affectus excitar, quibus
 permoueat, iam ab spe, quæ nulla videndi patriam,
 natos, parentem: iam ab metu, quo timet, fore vt irati
 Græci fœnant in liberos, expientque illorum mor-
 te fugam patris.

NOTÆ.

^{1.} SALSÆ FRUGES] Allusum ad molam, &
 Simmolationem, quæ fiebat sale admisto. Fe-

^A Virgilius omnium oculatissimus, nam hostiæ & vi-
 ctimæ illigabantur, illigatæque ducebantur ad sacri-
 ficium. Itaque non dubium quin locutus fuerit cum
 respectu ad propriâ verbi huius significationem. Hinc
 videbis, quàm leuiter alij vatis huius verba examinet.

^{8.} ASSENSERE OMNES, &c.] Allusum hic ad eos, Vicarius in
 quos Latini Vicarios in sacris vocant. Turn. & Germ. sacrificij.
 volunt: sunt hi, qui iniicem deuouentur, vt suo capi-
 te lauant, quæ aliis impendebant. Quod fit perspi-
 cuum ex hoc Deuotionis carmine: Eosque Vicarios pro
 me, fide, magistratūque meo, & Populo Rom. exercitibus,
 legionibusque nostris do, deuoueo. Hinc Germ. lucem
 dat Tacit. lib. 1. Ann. gaudebat miles cadibus, tamquam
 semet absolueret: & ego eodem 3. Hist. velut absoluerentur
 aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. Formam de-
 uotionis apud Ægyptios hanc habet Herodotus lib.

^{2.} ἐπι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύοισι, ἢ Ἀλγύπτῳ τῇ συναπτόσθ
 καὶ ὁρ γερῆσαι, ἰς κερὰδιν τῶ πλο ἱερῆσαι: Si quid mali,
 aut ipsi immolantibus, aut viuere in Ægypto futurum sit,
 id in caput hoc conuertatur.

^C stus: immolare est mola, id est, farre molito, & sale hostiam
 perspersam sacrare. Præcedebat immolatio maclatio-
 nem victimæ, immolataque hostia grata iam Diis &
 sacra putabatur, inde prodigium ingens, si aliquando
 immolata victima fugeret, quod Lanuuij accidisse
 leges. Eiusmodi far tostum esse oportuit, in qua re
 adeo Romani superstitioni, vt Numa religiosos dies
 seruari iusserit, in quibus far torreretur in fornaci-
 bus; dicebantur ij dies Fornacalia, de quibus in Fast. Fornacalia.
 Quid. ac tum far purum censebatur, cum tostum,
 quod Plin. scribit lib. 18. cap. 2. Mola non solum froas
 victimæ, sed cultri, & foci spargebantur, quod hic
 Seruius annotauit. Sed sciendum, Græcorum mo-
 lam diuersam ab hac esse: illi non contusa, & moli-
 to farre utebantur, sed hordeo integro, inde ἔλας
 vocabant, siue ἐλοχούτας. Morem hunc Suidas cla-
 re. καὶ τὰς ἐπὶ κριτῆς, μέλλοι ἰνὸν ἔλας χέουσι οἱ ἐπιθύοντες
 τῆς αποδὲς; ὅτι σὺ μολον τῆς παλαιῆς προφῆς: Ac hor-
 deum quidem etiam hodie integrum affundunt libationibus
 sacrificantes, argumentum veteris victus. Vbi & rationem
 signat. Dionysius lib. 2. Antiq. Græcum & Romanum
 morem apertè discriminat, cum ait: Quæ admodum
 nos Græci hordeum existimantes omnium frugum anti-
 quisimum, in sacrificijs ab hordeo initium ducimus, vocan-
 tes id ἔλας: ita Romani existimantes far esse omnium fru-
 gum preciosissimum, & antiquissimum, ab hoc in omni sa-
 crificio, in quo victima crematur igne, initium faciunt.
 Apertè alludit ad far molitum. Theophrastus quo-
 que (Turn. admonente lib. 7. Adu. cap. 13.) hordeo
 non molito in sacris Græcos vsos scribit in memo-
 riam piscæ vitæ, in qua homines nondum molere
 fruges, sed solidis vesci solebant. Verba Theophrasti,
 quibus caret Turnebus, hunc in modum citat inter-
 pres Homeri. οἱ γὰρ φησι θεῖσρασθ' ἐν τῷ ἀπὲ δαρμά-
 τω, ὅτιν ἢ μάθουσιν οἱ ἀνθρώποι ἀλεῖν τὸν δρυμνησιασθὸν
 καρπί:

Immolare,
 quid.

Fornacalia.

Mola quæ
 spargebatur.

Mola Græ-
 corū diuer-
 sa à Roma-
 na.

καρπὸν: τὸ οὐδὲν ἀλλ' ἢ τὸν ὄλον ἄλλας αὐτῶν ὅσον ὁ κοινὸν... Verſionem iam tibi attuli ex Turnebo, ſaltem ſententiam. Ex more Græco non Romano videtur capiendus Ouid. 15. Met.

Imponiq; ſua videt inter cornua fronti Quæ coluit fruges.

Roget quiſpiam, an Mato alluſerit ad Græcum, an ad Latinum morem? Ad Latinum alluſiſſe Turn. vult in illo 12. Æneid. Dant fruges manibus falſas, de hoc loco nihil, ſed id ipſum cenſere exiſtimandum: ad Græcum Germanus, nam Calaber de eodem hoc ſacro Sinonis ἡ λοχὸς nominat. Primum ego exiſtimaucrim, neque inconuenit, Virgilium commutaſſe morem Græcū in Latinum. Id indicant verba ipſius, falſe fruges, quibus innuitur coniunctio frugum, & ſalis. nam ſi hordeum integrum, & fruges integræ, quæ falſæ?

Vitæ in morte.

2. ET CIRCVM TEMPORA VIETÆ] Nimirum puniendis oculi claudabantur: inde vetus illud Romanorum, caput obnubiro. Hegeliſſus lib. 5. cap. 47. dum percuffor moratur, clauſis iam ſeſciola oculis, ſeſe proripuit ad Romanos. Sed & cūm ducerentur ad mortem, aut carcerem. Tacitus lib. 4. Annal. traheretur damnatus quantum obducta veſte, & aſtrictis faucibus niri poterat, clamitans: Imò & torquendis: Curtius lib. 6. de Philota: dum obligantur oculi, dum veſtis exiit, Deos patrios, gentium iura inuocabat. Lipſius hæc pluribus in Not. ad lib. 2. de Cruce. Inde illud Ethier. 7. Statim operuerunt faciem eius, videlicet Amani ducendi ad crucem, quam parauerat Mardocheo. Inde & Tullius pro Rabirio. Carniſex verò, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis, abſit non modò à corpore ciuium Romanorum, ſed etiam à cogitatione, oculis, auribus. Ex hoc more velatam Chriſto faciem, cūm clauis affigeretur, indubitanter autumat Greſſerus lib. 1. de Cruce cap. 21. Sed hæreo: nam humanitatem hanc non exerceret in Chriſtum impij carniſices, cūm præſertim dicat Ioannes cap. 19. viſam matrem, & Ioannem à pendente Chriſto. Si enim initio velata eſt facies, cur poſtea ademptum velamen? Ad hæc, qui alias leges violarunt, qui numerum verberum legibus cautum non ſeruarunt, qui contra ius propriæ crucis baiulum fecerunt, credibile eſt morem iſtum tranſgreſſos fuiſſe: cūm præſertim nulla etiam vetus imago Chriſti viſatur velatis oculis.

Marij hiſtoria in perſona Sinonis,

3. LIMOSO QVÆ LA CV] Scribit Seruius, ſub perſona Sinonis hoc loco hiſtoriam Marij attingi à Poëta. Quam Seruij ſententiam approbant Germanus, Henr. Stephanus, & Francis. Floridus lib. 1. Suc. cap. 10. Hiſtoriam ipſam narrant Plutarchus, Velleius lib. 2. Oroſius lib. 5. ca. 19. Valerius Max. Ouid. 4. de Pont. Ille Iugurthino clarus, Cimbroq; triumpho, Quo vitrix toties Conſule Roma fuit, In cæno iacuit Marius, cannaq; paluſtri, Pertulit & tanto multa pudentia viro. Lucanus etiam lib. 2.

Auguſti hiſtoria in perſona Sinonis,

Exul limoſa Marius caput abdidit vluæ. Cūm mens iſta Seruij ita ſit plauſibilis, cur non hiſtoriæ aliæ adumbrati à vate potuerunt? De Metio Liuius lib. 1. Metius in paludem ſeſe ſtrepitu ſequentium irepidante equo coniecit. De eodem Fabius Pictor lib. 2. de orig. Italia: Romulus redintegratis viribus, & ipſe à fronte cadebat, adeo, vt Metius in paludem ſeſe cum equo armatus inieceret. De Antonio etiam ſimile quid narrant, Plutarchus in vita Bruti; Antonium dicunt initio pugne hoſtium congreſſum euitauiſſe, atque in paludem ſeſe recepiffe. Demum cur non alluſit (hoc credo verius) ad hiſtoriam ipſius Auguſti? de quo Plinius lib. 7. cap. 45. narrans incommoda, quæ illi, etiam ſi feliciffimo, acciderunt, ita ait: Philippenſi pratio morbus, fuga, &

A triduo in palude latebra egroti. Atque eo magis credo, hanc fuiſſe mentem Poëtae in ſui gratiam Principis indigna paſſi, quo certius eſt hoc confictum à Virgilio. Calaber enim, Homerus, Tryphiodorus, qui loquuntur de Sinone, nihil tale dicunt. imò Plautus in Bacchidib. expreſſè ait, latuiſſe Sinoneum in ſepulchro Achillis, ita enim ait: Menefloebus Sinon eſt. Relictus ille non in buſto Achillis, ſed in lecto accubat.

4. VLUÆ] Inter algam, & vluam hoc diſcrimen, quòd illa marina eſt; hæc lacuſtris, paluſtris, fluuialis. Vluæ diſtincta ab algæ. Iactatur verficulus:

Alga venit pelago, ſed naſcitur vluæ palude. Inde hic ſignatè vluæ in ſermone paludis, & in 6. glaucæque exponit in vluæ. De alga iam ego 7. ecl.

5. VELA DARENT] In 1. vela dabant lati. Liuius lib. 25. vela in altum dedit. Hirtius: Imprudentes vela in altum dederunt. Cic. vela do.

6. PATRIAM ANTIQVAM] Quæ hæc antiqua Argus anti-patria Sinonis? Seruius caram accipit. Reprehenditur à Parrhas. Com. in Claud. qui vult debere Argos accipi oppidum Peloponneſi: quòd videlicet hoc primum Phoroneus Regiam ſibi condiderit, vt de quorundam ſententia Plin. ſcribit: deinde, quia Sophoc. in Elect. Argos laudat à vetuſtate. Verba Sophoclis, quæ Parrhalus non aſſert, hæc ſunt. τὸ γὰρ παλαιὸν Ἀργὸν, ἢ ὁ θεὸς: antiquum Argos, quod deſideras: tertio, quia Pap. lib. 3. Theb. ſcripſit:

Quicquid & Aſopum, veteresq; interiacet Argos. Hæc quamuis vera ſint, in hoc tamen loco explicando hæſerim libentiùs Turnebo, qui nihil tale agnoſcit: ſed cūm Sinon ſe tranſugam ſimulet, qui iam ſolum mutarit, & patriam velut nouam, nouaq; ſedes exilio quaſierit, eum appellare patriam antiquam, patriam priſtinam, cuius iam ſolum verterit, & cuius amiſerit ius, qui ſe in aliam velut dicarit, priore deſerta; eſt enim antiqua patria à qua demi-gratum vel à colonis, vel exulibus, vel tranſugis. Sic Tyri vrbs antiqua dicitur patria Didū, Namq; ſuam patria antiqua cinis ater habebat, & in 4.

— & Troia antiqua maneret.

erat enim euerſa, & Aeneas quærebat alias ſedes. De amore erga Patriam, vnde mouentur hi affectus, dictum in Bucol. illis adde verba hæc Tacit. de moribus Germ. Quis porro præter periculum horridi, & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut Italia reliſta Germaniam pereret? inſormem terris, aſperam celo, triſtem cultu, aſpectuque, niſi ſi patria ſit?

7. NEC DVLCES NATOS] Inſtitit Lucretius lib. 3. At iam non domus accipiet te latæ, neque vxor Optima, nec dulces occurrent oſcula nati Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent. Et vterque fortaſſe Homer. Il. 5.

Ὀδὴ τὴ μὴν παῖδες ποτὶ γυναικὶ παπιδζουιν Ἐλθόντ' ἐξ ἀολεμοιο, καὶ αὐτὴς δ' νιοτῆτ' Neque ipſi ad genua patrem appellant Reuerſum ex bello, & graui pugna:

8. REPOSCENT] Sic Tacitus. 3. Hiſt. ad exitium poſcatur. iterum: ad ſupplicium depoſcerent.

9. ET CVLPAM HANC MISERORVM MORTE PIA BVNT] Videtur Poëta reſpexiſſe antiqui iuris Romanorum & Græcorum conſuetudinem, quæ obtinerat, vt liberi ciuium paterna interdum delicta luarent: vt & patres coërcerent librorum metu, neque liberi res nouas molirentur exulcerati parentum pœna, alienoq; ob id ipſum à patria animo. Monuit hoc Germ. Sed cūm probet te nulla, volui adiungere verba Linij lib. 2. 4. hæc: Præſidio decedere apud Romanos, capitale eſſe, & nec liberorum, etiam ſuorum, eam legem parentes ſanxiſſe.

a Quod

a Quod te per ſuperos, & CONSCIA numina veri, PER SIQVÆ eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus vſquam Intemerata fides, oro, miſerere laborum Tantorum, miſerere animi non digna ferentis. 145 b His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus vltro. Ipſe viro primus manicas, atque arctæ leuari Vincla iubet Priamus: dictiſque ita fatur amicis. Quiſquis es, amiſſos hinc iam iam obliuiſcere Graios: Noſter eris, mihi que hæc ediffere vera roganti. 150 c Quò molem hanc immanis equi ſtatuere: quis auctor, Quidve petunt: quæ relligio? aut quæ machina belli?

ARGVMENTVM.

Obteſtatur cum lacrymis Priamum per Deos, & Fidem, vt ſui miſereatur: miſereatur Rex cum maximis notis amoris, rogatque quinque qua reduci ad tria poſſunt.

EXPLICATIO.

a CONVERTENS ſe ad Priamum excitat maiores affectus. oro te, inquit, per ſuperos, per Numina veri conſcia. eſt hoc amphibolum, & ex techna impoſtoris. Non enim explicat, verane, an falſa dicturus: ſed tantum teſtatur Numina veritatis conſcia. Hæc numina Varro vocat certos Deos, quod Seruius notat. Pergit, oro te per Fidem, ſi qua adhuc fides reſtat (reliqua eſt) mortalibus intemerata. Quid verò obteſtatur, per ſuperos, per Numina, per fidem? Miſerere laborum tantorum, miſerere animi ferentis non digna. Ad hoc vnum tot obteſtationes. Quid non conſequatur? præſertim, cūm tantum petat, vt Rex tueatur innocentiam laboribus oppreſſa? Vide etiam, vt ſe obiter impuriſſimus Sinon commendat à laboribus, quos plures paſſus; ab innocentia, nam indigna patitur.

b Videtur mihi Poëta voluiſſe ſignificare, quanta ſit vis eloquentiæ, eius præcipue partis, quæ conſtitit in affectibus mouendis. Nā poſt lacrymas Sinonis, qui Græcus, ac perinde hoſtis, quatuor ſequuntur digna, quæ conſideres. Vita datur his lacrymis; Priamus iubet vincla adimi; Græcum hominem facit ſuum ciuem; cum eo loquitur, vt cum noto amico, & ab eo doceri vult technas Græcorum. In quibus ſemper fauor creſcit, & gratia. Magnum enim eſt vitæ; maius, ſi hæc vita detur homini poſito in vinculis ad mortem: maius adhuc, ſi huic vitæ addatur gratia ciuitatis; demum maius, ſi cum vita, & cum ciuitate accedat gratia, & amicitia Principis. Itaque inter has lacrymas euaneſcunt infinita propè argumenta, quæ Priamum, & Troianos debuiffent reuocare à Græco homine. Itaque non placent, qui dicant, notari leuitatem, & imprudentiam Troianorum, qui facile Græco homini crediderint. imò notatur eloquentiæ vis, ad eum modum, quo explicui.

c Quinque rogat, quæ ad tria poſſunt reduci. Cauſam, perſonam, rem. quæ tria in cauſis coniecturalibus argumentandi occaſionem præbent. Cauſam, cūm ait, quo molem, &c. perſonam, quis auctor? rem, quæ machina belli, illa, quidve petunt: quæ relligio? ad cauſam refert Naſcimb. malle prius ad cauſam, poſterius ad rem.

NOTÆ.

QVOD] Vult Turnebo redundare hanc particulam, vt Græcis ſepe τρι. Alconius, quod,

A pro, quocirca. Ita in 6. Quod te per cali, &c. Hoc iam alij.

2. PER SIQVÆ EST, &c.] Fortiſſima hæc iuramenti frequens. Petron. Satyrico: Per Fidem, inquam, pater cuius hæc nauis eſt, aut quos vebat, dicere poteris dem per Fidem miſerere quem admodum ſoles. Apul. 2. de Aſin. per Fidem veſtram Quirites, per pietatem publicam, perempto ciui ſubſiſtite.

3. INTEMERATA FIDES] Hellenicus ſermo Poëtae familiaris. Sic 6. Æn.

— per ſidera iuro, Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt, in 10.

Vnum hoc, per ſiqua eſt victis venia hoſtibus, oro, Corpus humo patiare regi. in 12.

Turne, per has ego te lacrymas, per ſiquis Amata Tangit honos.

Structio Latina debuiffet eſſe, per ſiqua eſt, fidem. Si ne Græci frequentiffimè caſum annectunt caſui, & caſus prior poſteriore trahit, vt ſi dicas: δὲ θεοῖς σε τῆ φιλῆ, αἰς εἰς κοῖθεαν ἀποδομοῦται γυνέσται, vbi ἀποδομοῦται trahitur à caſu φιλῆ, exempla ſupperunt. Sic etiam Latini. Horat.

— Mediocribus eſſe Poëtis Non homines, non Dii, non conſeſſere columna.

Latinus ſermo eſſe debuiffet, Dii non conſeſſere Poëtis eſſe mediocres. Ergo cūm in Virgilio præcedat ſiqua in recto, trahit vocem aliam ad ſe. Hoc magis placet, quàm anomaliam quandam in Poëta fingere. imo hoc falſum omnino, illud meum verum. Alibi hoc latiùs, aduocatis vberioribus Poëtae exemplis.

4. HIS LACRYMIS VITAM DAMVS] Verè ſcripſit Tacit. 4. Ann. Sunt molles in calamitate mortalium animi. & Virg. in extremo:

Et iam iamq; magis cunctantem flebere ſermo Cœperat.

Placitum hic lectorem meum admonere, videri mihi Liuium lib. 39. inſtituiſſe huic narrationi Sinonianæ, vbi Hiſpala genere libertina aperit conuſtrationem Conſuli. Hanc rem hiſtoria ipſa aperiet, & obiter Liuius comparabitur cum Virgilio. Perturbatur Sinon, vt primum conſpici Phrygia agmina: Hiſpala poſtea quam liſtores in veſtibus, turbamq; conſularem, & Conſulem ipſum conſpexit, prope exanimata eſt. Ad gemitum Sinonis hoſtiles animi comprimuntur, & horrantur fati: Conſul libertinam monet, ne perturbetur, cuncta aperiat, fidem à ſe accipiat. Confirmatus Sinon ait, ſe cuncta dicturum, & de genere, aliſque conſtitetur: ita quoque Hiſpala confirmata conſtitetur ſe initiatam facis illis abominandi flagitij, quæ à Conſule indagabantur. Pro tota narratione Sinonis eſt narratio Hiſpala: aperientis ſacra illa Bacchica, Sinon ſæpe narrationem ſuam interrumpit cum lacrymis

Per fidem, genus iuramenti.

Hellenica conſtructio.

Lacrymarum vis.

P clymis

crymis supplicium non deprecans: similiter Hispala, A nam de illa semel, tantus paucor, tremorq, omnium mem- brorum mulierem cepit, vt diu hiscere non posset. Iterum: ad pedes Sulpitia prociat, & eam orare cepit, &c. Item: aduoluta rursus genibus, preces eastem, &c. Demum ad lacrymas Sinonis omnes commouentur, Rex etiã ipse: sic Hispalam Sulpitia atollere pauentem, simul il- lam adhortari, &c. Hanc comparationem magni scri- ptoris cum magno Poeta possis facere quouis in lo- co huius Sinonianæ narrationis, mihi placuit in medio.

5. IPSE] Εμπατισθε, non alius. Vide eloquentiæ vim. Sententiam Virgilij, ita reddit Lucanus lib. 2.

—astrixis laxari vincula palmis

Imperat.

Arto anti- quis, non ar- cto.

6. ARCTA] Veteres arto, artus dixisse, non arcto, ex Plauto, Vlpiano, & S. Ambr. Mercerus notat Com. in Tertul. de Pall.

7. DICTIS QVE ITA FATVR AMICIS] Reddit Calabrum, qui de eadem re μεθοις μελινχοις ερωσ: mellitis verbis rogabant. Disce Græcos vertere. Ista verò Priami ad Sinonem vltro citroque habita verba in memoriam reuocant consimilem sermonem Cyri ad Cræsum captum, quem latè persequitur Hero- dotus lib. 1.

Quisquis es.

8. QV I S QV I S ES] Sic ignotos compellabant. inde in 6.

Quisquis es armatus, qui nostra ad flumina tendis.

Quid. 2. Met.

Hunc timuit, blandaq, manu seduxit, & illi,

Quisquis es hospes, ait.

& lib. 12.

Quisquis es ð iuuenis, dixit, solamen habeto.

Adi Brisson. lib. 8. Form. Scribit Seru. verba hæc Quis- quis es noster eris, esse & hic, & apud Liniuum, Impera- toris transfugam in fidem recipientis. Dignum est scias αειπερον. has voces, quis, quisquam, quisquis. & si- miles promissuè pertinere ad marem, & foeminam. Ennius:

Quis gene- ris etiã fo- minci.

Quisquis tu es mulier, qua me inueto nuncupasti no- mine.

Terentius Eunuch.

^a Dixerat: ille D O L I S instructus, & arte Pelasga Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.

^b Vos æterni ignes, E T N O N violabile vestrum

155 Testor numen, ait: vos aræ, ensesque nefandi,

Quos fugi; vittæq; Deum, quas hostia gessi:

^c Fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura:

Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,

Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.

160 ^d Tu modò promissis maneat, S E R V A T A Q V E serues

Troia fidem; si vera feram, si magna rependam.

ARGVMENTVM.

Accingit se Sinon ad extremam narrationem, qua de- beat Troianis imponere, seque abdicat Græcorum iure, sa- cramenta illorum produiturus.

EXPLICATIO.

^a L I B E R iam Sinon vinculis, manus ad cælum tollit, vt erat vaferrimus.

^b Conuertit se ad sidera, quæ vocat, æternos ignes,

Hunc oculis nostrarum quisquam non vidit. Linius Androm.

Mulier, quisquis es, te volumus. Ennius: Et quisquis illic est, quæ lugubri accincta est stola?

Vtuntur his Cæl. Calcagninus de verborum & Re- rum significatione, & Delrius in Oët. Sen. id ipsum notarunt Cæpola, Alciatus, Brechæus.

9. HINC IAM OBLIVISCERE GRAIOS] Hoc puncto temporis in fidem suam recipit Priamus, fa- citque ciuem suum, Graiisque obliuiscatur iubet. Etenim si multum est à Principe laudari; quid inuari: Non blandiri dignatur animus dominij potestate muritus. Cassiodor. 1. Var. epist. 13. inde iam quæ sequuntur omnia amoris argumenta sunt.

10. NOSTER ERIS] Familiaris est locutio: obser- uauit Lip. 4. Ant. Lect. cap. 20. Plaut. Truc. Tanto me- lior, noster esto, sed de tuo viuito. & Bacchid.

—Puer sic dicit pater,

Noster esto, dum te poteris defendere iniuria.

& Mil. Heus noster esto. Sic corrigendus locus. His Li- psianis adde Tryphiodorum, apud quem Priamus eudem Sinonem sic compellat, ημετερον φιλῶ εσσεαι: Amicus noster esto. & Aristophanem, qui in irena pari forma.

Ου γδ ημετερον ετ' εσ δεινῶ ανηρ, ἀλλὰ σδε:

Nam neque ille noster est nunc amplius, verum tuus.

Etiam si hoc de familiaritate verum sit, tamen puto meliùs posse locum hunc explicari, vt loquatur cum discrimine ad Græcos. In Tullio pro leg. Manilia ob- seruauit, nos, & nostros opponi exteris nationibus, & gentibus. Id ipsum in Demosthene, qui ημεῖς pro Græcis accipit cum oppositione ad barbaros. Ergo noster eris, erit. Transibis iam in iura & domicilia Tro- ianorum, & defines esse Græcus.

11. EDISSE RE] Est hic ediffere, ordine cuncta narra- vnde & qui planè loquuntur, dissentores dicuntur Dissertora. Seruio. Homer. ἀλλ' ἀγε, τὸ δ' εἰπέ μοι & Tryphiod.

Ἄλλ' ἀγε καὶ σὺ μοι εἶπέ, τί τοι τὸ δὲ θαύμα τέτυκται;

Age tu mihi dic, quò facta hæc fabrica?

Priami sunt ad Sinonem. Aristophanes in Lysistrat. ita σὺ δέ μοι λέγε. & infra in eadem comœd. σὺ τέληθθῖ λέγε: mihi vera ediffere. In Pluto, ερράδον μοι. ibidem, εἶπέ μοι. Arnob. lib. 1. edifferta te.

Noster est, quid.

Græca ars, adag.

Precantes tendit ma- nus ad cælum.

^a Obligat se, & vera dicere, & parem salutis gra- tiam rependere, dummodo Troia seruet fidem sibi, quando ipse illam seruat veritatem aperiens. Ducit sermonem Poeta à trutinantibus.

rum, templorum, altarum. Primum firmat hic locus, & Iuuenal. Satyr. 6. Cereis vittas contingere. alterum Stat. 4. Sylla.

Pande fores superum, vittatque templa. tertium Virgil. —Mollis cinge hæc altaria vitta. de aliis vñibus alibi. Sed hic nescio qua lubentia fer or, vt vittæ non dicantur Deum, sed ante Deum sit interpunctio, hac sententia: testor vos vittæ, quas gessi Deum hostia. aperit hoc Seru. Pet. Dan. in Variis lect. ad hunc librum. Ab hoc non abest Lucretianum il- lud, de Iphigenia iam immolanda:

Cui simul insula Virgineos circumdata comptus Ex vtræque pari malarum parte profusa est.

6. SACRATA RESOLVERE IVRA] Titm. 6. Adu. cap. 21. ius sacratum accipit, quo Sinon tenebatur sa- cramenti militaris religione. & aduocat verus, qui- bus vñus in Vlyssem Ajax, habenturque. 3. off. Cic.

Cuiusq, princeps insurandi fuit, Quod omnes scitis, solus neglexit fidem: Furere adsimulauit, ne coiret institui. Quòd ni Palamedis perspicax prudentia Istius percepit malitiosam audaciam, Fide sacratum ius perpetuò falleret.

Non abit mens Seruij, qui cum tria militum genera constituat, euocatorum, tumultuariorum, tertio loco eos assignat, qui sacramento rogati essent, & qui post ele- ctionem in Remp. iurant. de quæ his extremis capien- dum hunc locum. In manuscripto Seruio ita habe- tur: Miles sacramentorum legibus rogabatur, vt exiens ad bellum, iuraret se nihil contra Remp. facturum. Ad hanc formam alludit Seneca ep. 37. Sacramento rogatus es, &c. Malè in nonnullis, ligatus.

7. FERRE SVB AVRAS] Sophocles Elect. ἀνα- τλήσας ὑπὸς αὐρῶν.

8. TENEOR PATRIÆ NEC LEGIBVS VLLIS] Censet se iam ciuem Troianum, non Græcum, ad illud Priami respiciens, Noster eris. Ergo, nullis iam Græcorum legibus tenetur. Huc pertinent verba Seru. Dan. in Var. Lect. consuetudo apud Antiquos Transire in familiam. fuit, vt qui in familiam, vel gentem transiret, prius se ab- dicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur. Fa- bius in Declamat. dixit, ignoscat patriæ, ignoscant le- ges minores sacramento.

9. SERVATA QVE SERVES] Respectum ad illud Tragici vult Germ. τωθεῖς σωθῶν: seruatus serua. Non abit à Virgilio illud Propertij lib. 1. eleg. 18.

Si modò sola queant saxa tenere fidem. Sic. 12. Æn. ensis perfidus. Datur itaque fides, aut infidelitas rebus inanims. Ab Nostro Sen. ep. 92. in quolibet rerum habitu seruata seruat.

NOTÆ.

1. D O L I S INSTRUCTVS, ET ARTE PELAS- GA] in verbo instructus nota vastitatem non vulgarem, quasi dolus ars esset, & publica disciplina; vt quæ alij mortalium scientias alias, ipsi fraudes ad- diderent. Augustinus lib. 3. contra Academ. cap. 14. prouerbialiter accipit: ð vitam vincatur, nunquam efficiet, quamuis arte Pelasga, vt simul à me victus, vi- ctorque discedat. Silius lib. 4. non absque sapore prouerbij:

Calliditas Graia, atque astus polleuior armis. Inde verba Græcari, peregræcari, congregari, non solum de laxo vitæ genere, sed etiam de fraudibus.

2. SVTVLIT EXVTAS] Ex more hoc dictum, quo cum precabantur, manus ad cælum tendebant. sic lib. 9.

Agnouit iuuenis, duplicesq, ad sidera palmas Sustulit — lib. 10.

Et duplices cum voce manus ad sidera tendit, ibid. & ambas Ad cælum tendit palmas. lib. 12. tendit- ad sidera dextram. Horat.

Cælo supinas si tuleris manus. Aristoteles de mundo. πάντες οἱ ἀσπαστοὶ ἀναλείουσι τὰς χεῖρας εἰς τὸν ἕρανὸν & χεῖρας ποιεῖσθεοι: omnes homines ad cælum manus tollimus preces facturi. Xenop. 6. Pæd. τὰς χεῖρας ἀναλείουσι ὑπὸς τὸν ἕρανόν.

3. ÆTERNI IGNE] Libentius hic sidera acci- pio, quàm ignes aratum: hæc vocat ignes æternos, & Numen inuiolabile. atque adeò initium testatio- nis à cælo capit, & sideribus, ad quæ manus teten- dit. Alij ignem Vestæ capiunt. Parrhasius Penates, nam Sinon simulat vereri se offensam Penatum, si credat hostibus secreta patriæ, cuius cura credita est Deis Penatibus. Notanda verò testationis huius gra- uitas, vt vel ex magnitudine inuocationis rem mag- ni ponderis se dicturum indicet, & quæ cedat in maximam Troianorum vtilitatem. Conuenit autem Sinonis factum cum Risacis, qui eodem iuramento Darium decipit in Sacas expeditionem facientem, vt est apud Polyænum lib. 7.

4. ENSES QVE NEFANDI] Cum stomacho ma- uult pluralem numerum, vt Terent.

Non perperam meretricum contumelias.

Scruuius ita. 5. VITTÆ QVE DEVM] Vittæ in ministerio Deo-

Vittæ in mi- nisterio sa- crorum.

^a Omnis spes Danaum, & cæpti fiducia belli Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo Tydides, sed enim scelerumque inuentor Vlysses, 165 Fatale aggressi sacrato auellere templo Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,

Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis Virgineas ausi Diuæ contingere vittas:

^b Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri

170 Spes Danaum: fractæ vires, auersa Deæ mens.

^c Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstros.

Vix positum Castris simulacrum: arserunt coruscæ Luminibus flammæ arrectis: saluusque per artus

^d Obligat

Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
175 Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.

ARGUMENTVM.

Ait, Græcos spem omnem posuisse in Pallade, que tamen per summum sacrilegium à Diomede & Vlysse ex templo Troia ablata, & perducta ad Græcorum castra, irarum signa manifestissima edidit, averso iam à Græcis animo.

EXPLICATIO.

OMNIA, quæ hinc Sinon ait, verâ sunt; quo facilius deinde pertrahat quod vult, ficto mendacio. Verè enim fanit Græcis Minerua, verè Diomedes, & Vlysses subripuere Palladium, quod seruabatur in Troia, & quo ibi permanente, putabant Troiani fatalem sibi semper salutem fore. Vide verò vti in narrando factò Diomedis & Vlyssis omnia sint plena magnoꝝ criminum; adfert quippe Poëta voces quâsitatas ad rem exaggerandam. Aggressi, in quo est confidentia: ausi in quo audacia; contingere, in quo sacrilegium: manibus cruentis, in quo scelus: cæcis custodibus, in quo homicidium: virtus virginæ, in quo meritas, (hoc mox explicabo): templo sacrato, in quo nefas: auellere, quo innuitur id factû inuito numine. Ab his tot criminibus præclare Diomedes dicitur impius, & Vlysses inuentor scelerum. In vocula sed enim, hystorologiam agnoscit Seruius: Tu sic ordina: Sed enim ex quo Tydides, &c.

Ex quo tempore ausi id facinus Diomedes, atque Vlysses, ex illo cepit fluere spes Danaum ac sublapsa referri retro, id est, cepit sublabi, ac perinde referri. Demum ex illo tempore fracta Græcorum vires ad bella, & quod dirius omnibus, mens Dea auersa esse cepit.

Manifestauit iras suas Pallas, vt primùm auulsa ab arce vestra posita est in nostris castris. Sed quæ indicia irarum Palladis, mentisque auersæ? quatuor. Videlicet ardor oculorum, sudor saluus, erectio statuae, concussio armorum. Nec hæc simplicia, nam ardor flammatarum extitit ex arctis luminibus, id est, intentis, coruscantibus ad minas: sudor effusus est toto corpore, hoc enim satis indicatur, cum ait, per artus: erectio cum emicatione, saltuque in solum: concussio cum tremore parmæ, & hastæ.

NOTÆ.

1. SCLERVMQVE INVENTOR VLYSSES] Al-lusum ad parcemiam, Vlyssium commentum, quod de callido & vasto homine dictum, Οδυσσεύς κλέων. Inde ab Homero iam πολομήχανος dicitur, iam δολόμητις à machinamentis, & dolis inueniendis: & à Lycophrone λαμπυρεὺς, ὅστις τὸ πανόργον ἐστίν, quod scelerum architectus, ab Nostro in. 6. Hortator scelerum. Obseruata hæc aliis. Tu lege Iunium cent. 1. adag. 14.

2. SACRATO AVELLERE TEMPLO] Mirificè confingit Sinon Græcorû spem iam tum ab hoc facinore vacillasse, nam quamuis aliorum Deorû simulacra è templis educerentur, & thensis aut plentis transhererentur per vires, sicuti in Dea Pessinuntia, aliisque notum est; hoc Palladis simulacrum è religione veterum educi nunquam è templis poterat, sed neque ab vilo mortaliu videri. Sic Herodianus libr. 1. cum commemoret plurima ædificia Romæ conflagrassè: Vnum ait fuisse Vestæ tēplum, sic, vt Palladium conspiceretur, quod in primis colebant Romani, habebantque in arcano, additque

Palladium neque educi, neque conspici poterat.

tum primùm id simulacrum conspectum ab hominibus fuisse, postquam Troia anectum est, ac locatum in Italia. De hoc simulacro Palladis quamdiu fuit Troiæ, Plutarchus in Paral. à τῷ ἐξ ἰσθμοῦ ἀπὸ τοῦ βλάπτου: Videri à viro nefas fuit. Lucan. lib. 9.

— & quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nulliq; aspecta virorum
Pallas in abstruso pignus memorabile templo
Genis Iuleæ.

Ergo respectum à Virgilio est, non solum ad religionem, qua hoc simulacrum in Troia seruabatur, sed qua etiam in Italia. Cedrenus ait, fuisse imaginem quamdam Palladis nefandis demoniû ritibus consecratam, ea vanitate, vt crederent, vibem, in qua esset, inexpugnabilem fore. Palladium hoc Æneas (alij Nautem volunt) à Diomede deinde recuperauit: seruatum Lanuuij, inde Albæ, mox Romam translatum, & seruatum in templo Vestæ, vt pignus imperij, sicuti Troianis fuerat. Narrat tamen Appianus in Mithridat. euerfo Ilio à Fimbria Romano duce, temporibus Syllanis, repertum simulacrum Palladis, quod missum è calo fuerat, illatum sub ruinis. Id si esset verum, nequaquam à Diomede, aut Vlysse, aut Ænea sublatum est Palladium, sed esse id verum, idem quoque Appianus dubitat. scribunt Arnob. lib. 4. aduers. Gen. & Clemens in Protrep. Palladium consecutum fuisse ex offibus, & reliquijs Pelopis, quod venditum est Troianis à Scythis affuerantibus, vibem illam fore inexpugnabilem, in quo illud seruaretur. Alij sic fabulantur: Chrysen Pallantis filiam cum Dardanuberet, munera Mineruæ dono accepta in dotem illi dedisse, duas Deæ effigies, & sacra Magnorum Deum. Postea Dardanum cum vix è diluio effugisset, in Samothraciâ confestim: mox deducta in Asiam coloniâ effigies illas secum detulisse; ibi redditum consulentî oraculum. εἰς πόλιν ἦν, &c. Latina ad ducam.

Fata dabunt vrbem, poteris qua condere sacra,
Calicolasque illic festis colere atque choreis.
Munera namque Deæ seruabis in arce posita
Palladis. hæc quondam cepit tua regia coniux,
Seruatura tuam duris procul omnibus vrbem.

Ita illas Dardanum effigies in vrbe sui nominis Dardaniâ reposuisse, ibi asseruatas, donec Ilium habitari cepit: eò translulisse Reges, & in templo, quod cum adyto in arce construxerant, posuisse. Tandem Troiano bello, Græcos vnum noctu subripuisse, quod Diomedes secum in Italiam detulerit; quo etiam Æneas alterum cum Magnorum Deorum simulacris deportarit; cuius custodia Romæ penes Vestales & Nautiam familiam fuit. Collecta hæc ex Dionys. Hal. lib. 1. Antiq. Simile quiddam de Messenijs scribit Pausan. lib. 4. Qui operta quadam sacra habuerunt hac religione, vt si inde abolerentur, Messenam occasuram in posterum nuntiabatur; sin conseruata fuissent, rediuuum imperium ex ipsis ruinis erupturum. Quin numina omnia tutelaria tandiu conseruare vrbes suas putabantur, quandiu ipsa in illis fuissent. Inde fuga Deorum celebris apud scriptores, & Poëtas in excidijs vrbium, quod iam in Georg. notauit, & dicam in hoc libro ad illud, Excessere omnes, &c.

3. SVMMÆ CVSTODIBVS ARCIS] Ex more, quo templa olim in arcibus, & summis locis, quem alibi explico. Totus hic fortasse locus respicit Ennium, qui. 7. Ann.

Quæ

Quæ Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia, concubia, regilesque repente cruentat.

Nota etiam dari Mineruæ arcem. Cur hæc pars vrbium sacra sit huic Deæ, ita aperit Aristides in oratione ad hanc Deam. τὰς δ' ἀλλοτρίους ἐξέλιον αὐτῇ διακούς, ἀμα δὲ τὸν σύμβολον τῆς γενέσεως, ἀμα δ' ἄσπερ τοῖς βασιλεύσιν, καὶ ἡγεμῖσι τεταμέν, καὶ χάριτος ἐξαρῶσιν, ἵστοῖσι τὰ παρὰ τὴν ἡλικίαν θείῃ τὰ ἐπιμαρτυρεῖται ἐξέλιον: Arces ipsi merito consecrarunt, partim in argumentum ortus, partim quod sicut regibus, & principibus loca certa, desinitaque excipi solent, sic illi, qua vniuerso præerat, munificentissima quæque dedicare voluerunt.

4. SACRAM EFFIGIEM] ἄγαλμα δῖωνες (ait Germ.) nam Seruius interpretatur celo lapsam.

5. VIRGINEAS AVSI &c.] Retuli in explicatione ad temeritatem. Nam Val. Flac. 6. Arg. Medeam vocat, non solum, opibus Magicis, sed & virginitate tremendam. fuit enim olim virginitas in summa religione. Non abit ab hoc facinore, illud Sigifmundi apud Tacit. 1. Ann. sed iuuenis conscientia ardebat. quippe anno quo Germania descivere, sacerdos apud aram Vrbium creatus, ruperat vittas. Vide in quo honore vittæ sacrae. Non verò otiose dictum est virgineas vittas. ad eam discrimen, quæ sunt matronales, alio enim cultu capitis nuptæ matronæ, quam virginis, vtebantur. argumento est illud Propertianum eleg. 12. lib. 4.

Vixit & acceptas altera vitta comas.
Inde Valer. Flac. lib. 8.

Vltima virgineis tum flens dedit oscula vittis.
Agit porro de Medea, quæ mox erat nuptura. Adducit hoc Turneb. lib. 23. cap. 5. Cum virginitate Palladis facit, Deam hanc apud veteres sub παρθένια, id est, virginis nomine cultam fuisse summa religione in Acropoli Athenarum, vbi templum illi fuit, dictum ob eandem rem Parthenon. Mineruæ Virginis meminit etiam Propertius hoc versu lib. 2. eleg. 2.

Mercurio Sais fertur Babeidos vndis
Virgineum primò composuisse latus.

Sais enim Minerua est, explicatore Gyzaldo. II. Syn-tag. sic dicta quod in ciuitate quampiam Ægypti huius nominis culta fuerit, ad quam rem aduocat ille Strabonem, & Herodotum. Sed de versu Propertiani explicatione lectioneque lege Ioann. Passerat. qui multò aliter quam Lilius, & Beroaldus.

6. Ex ILLO] Aut factò, aut tempore. Homer. ἐκ τοῦ Ἰλίου ἐξ ἧς, ex quo. ἐκ enim Græcis, & ex Latinis tempus significat, de qua re vide obseruationem Achillis Statij cap. 20. Obseru.

7. FLVERE.] Genus hoc metaphora Latini à Græcis sumunt: habet enim βέω apud illos hanc significationem, qua aliquid fluxum, & fragile dicimus. Sic Bud. illud Philonis, ἄρρητοι καὶ βέωτες, vertit: fragiles, & fluxi, & ἀσπρόβητοι, Theophrasti fluxam, & caducam. Eurip. in Supp. τὸ βέω, pro infortunio posuit. Verba Euripidis sunt.

— ἀπὸ τῆς ἀνῆρας τὰ ἀσπρόβητα
sursum res fluere.

Ab re alia ducit sermonem Aristides ad consimilem sententiam, cum in Panathenaica ait, ἀπὸ τῆς ἀσπρόβητος καὶ βέωτης ἐπιπλοῦσιν: omnia quasi rupto fure, retro cesserunt. Sed adduco verba Nazianzeni orat. 2. contra Iulianum, nam explicat vnde locutio ista sumatur. ἐν τῷ βέω ἡδὲν ἄσπερ ἀμμου ποδῶν ἐπιπλοῦσιν, ἢ οὐκ ἔστιν ἀσπρόβητος, εἰς τὴν πύξιν χυρεῖται τὰ ἀσπρόβητα: Inde iam velut arena pedibus subtrahit, aut tempestate in nauem allisa, res illi retro sunt. Appianus lib. 20. ἐμφοῦα dixit, εἰς χόρον εἰς ποδῶν.

8. RETRO REFERRI] Phrasis hæc est Varr. 2.

Minerua cur sacrae arcis.

Virginitas in religione et hinc.

Vittæ in re sacra. Vittæ duplices.

Palladij historia.

Sais.

Fluo cui viti.

Tutelaria numina.

Referri retro.

A Rei Rust. capit. 4. loquentis de sue: Deinde it retro, quoad perueniat ad lanium. Calpurnius Declamat. 8. flexu isto, felicitas redit. Maroniana videtur sumpta à militibus, qui cedunt retro, & pedem referunt.

9. FRACTÆ VIRE] Phrasis Poëtica. Sic apud Pappin. lib. 4. fracta, impulsaque satis confilia, & statim, fractas iras, & apud Horat. fractam rem ad lanium.

10. AVERSA DEÆ MENS] De eadem in. 1. Diua solo fixos oculos auersa tenebat.

Hom. Il. 10. Διὸς ἐργάσι φθὸν: auersa erat mens Iouis. Silius lib. 2. auersa mente, ex correctione Modij. In vulgatis, aduersa.

11. TRITONIA.] Vnde Pallas dicta Tritonia, variè proditur. Credibile à Tritone maris monstro. nam Anton. Aug. Dialog. 5. Icon. vidisse se ait multos nummos Palladis, in quibus esset vna cum Pallade effictus Triton, alias etiam Pistrix; autumatque hos nummos excidi solitos in vrbibus maritimis in honorem Deæ, nam hæc bestia marinae sunt. Alij volunt, à voce veteris Græcorum, apud quos τριτῆν, vt dicunt antiqui eorum Grammatici, est caput: scimus autè hanc Deam natam fuisse ex Iouis capite. Alii à palude, siue flumine, huius nominis in Libya; in his est, Mela, Lucanus, Ifacius in Lycophonem, atque Æschylus. Pausanias in Bocot. ex nonnullorum opinione scribit illam paludem, à qua hoc nomen accepit Pallas, in Bocotica fuisse, non in Libya. Alij rursum à ternario numero qui Græcis est τριτῆ, hoc nomen deriuant. Vel quod genita fuerit tertio die mēsis, vel quod tertia nata sit ex Ioue, post Apollinem & Dianam. Alij demum à verbo τρέω, id est, timere, quod hostibus timorem terrorēque iniiciat. in his sunt Seruius & Hesychius, & Apollonij interpret lib. 4. qui ait, ἡ τριτῆ τὸ τρέω, ἡ γὰρ τὸ φοβέσθαι. Ad Liliū, Paus. in Bocot. Diodorum.

12. SIMVLACRVM] Ad hunc locum vilis nota Simulacri. Seruij recens editi: Simulacrum inter consecratas res, id est, ades areas, etiam simulacra accipiunt, quod in Bucolicis scriptum est. Hic ergo ipso nomine simulacri, consecrationem eius ostendit: quis enim ignorat Palladium simulacrum Mineruæ esse?

13. ARSERE CORVSCÆ] Credi potest Poëta allulisse ad glaucos Mineruæ oculos. Sophocles in Aiace dixit ἐματῶν ἀσπρόβητος ἀγῶς: radios auersos oculorum. De ipsa Pallade Artemidor. lib. 20. cap. 49. γοργὸν ἐματῶν, significans oculos acres. Possit, qui velit, referre ad veras flammæ, quæ emicuerint ex oculis Palladis prodigiosæ. Nam simile quiddam apud Herodotum lib. 6. apud quem Cleomeni sacrificanti in templo Iunonis, flammæ subito ex peccatoribus simulacri effulserunt. ἐν τῷ ἀγάλματι τῷ ἐν οὐλοῦν φλόγα σπύρος ἐκλάμψαι. His enim demonis artibus decipiebantur gentiles.

14. SALVS] Sudor, & lacrymæ salæ sunt, & reliquus item humani corporis liquor. Lucret. Lacrymis salis humectant ora genisq; Accius in Phœniss. salis cruor em guttis lacrymarum lauit.

15. ENNIUS. 1. Ann. lacrymas effundere salas. & in Crephonte apud Macrobiū, salsum sanguinem. integra sus. alibi adduco. De sudore signatè Auit. lib. 2. Meteor. τῷ τῷ ἰδρῶς ἀλμυρῶς: sudor saluus est. Idem scribit Gale-nus. 10. de simplic. medicamentorum facultatibus. & Theophrastus in libello de sudoribus, in Excerptis, quæ edidit H. Stephanus, vbi, ἀλμυρῶς ἰδρῶς. Cur autem id accidat, quærit ibi Theophrast. & Aristoteles in Problem. scēt. 2. Quæst. 3. Ceterum Calaber lib. 12. de sudore & Pallade tacet, & in communi Diis

Tritonia cur dicta Pallas.

Simulacri.

Minerua acres oculi.

Flammæ ex oculis simulacrorum.

Sudor sal.

lacrymas dat, narrans prodigia, quæ præcesserunt equi veltationem, *θεῶν δ' ἐξέπρεσ δ' ἀκού.* His quidem præfignis daemones gentes vexabant, quæ deceptæ vertebant in religionem res naturales. Etenim statuis marmoreis atque arcibus guttæ solent adherescere ex tepore aëris, quæ præbent speciem ludoris. Quæ porro calamitates sequantur sudorem Deorum, alibi à me dictum. Notandus nunc locus Philostrati in Heroicis, ubi ab simulacris Heroûm apparentibus, ait, innui atiditatem, si appareant inspersi puluere; imbres, si cum sudore; morbos, si cum sanguine. Non ponimus in numero fabularum, quæ scribit Glaber Rodolphus lib. 2. Hist. cap. 4. ubi loquens de imagine Christi crucifixi, ita pergit, à cuius imaginis oculis per aliquos dierum spatium continuè multis cernentibus riuus emanavit lacrymarum, ad quod nimirum terribile spectaculum inspicendum multitudo maxima conuenit hominum. Mox addit lacrymis illis fuisse quoddam diuinitatis prælagium, videlicet calamitatis illius, quæ esset superuentura urbi Aurelianensi, ubi prodigium accidit. Sed hoc, aut simile prodigium solens iam in Annalibus Chriftianorum. Imago Crucifixi sudauit horas quatuor in oppido Berburgensi, quod scribit Alanus Copus dialog. 4. cap. 9. Nota sunt, quæ de cruore sudante ex cruce S. Thomæ in India Maffius lib. 2. & alij scribunt. qui sudor quia copiosus, causis naturalibus adscribi nullo modo potest.

15. EMICVIT] Præclare locum hunc interpretatur Germ. neque enim hic aliquid de fulgore accipiendum: tantum dicit, simulacrum constitisse velut in

A pedes arrectum, & nouo motu excitatum, quod prodigiosum esse docebat disciplina augurum: ergo constituisse simulacrum erectum in pedes, magnum fuit prodigium, & contra situm simulacrorum Palladis, posituramque receptissimam, scribente Eufathio in illud II. 6.

Θάνατος δ' ὀνόματι τῶν γένων ἀνομοιο.
Statuas Palladis sedentes semper exhibitas fuisse, Eufathij verba sunt, *καθήμεναι δ' ὀνόματι ἔδρανα καὶ ἐν φωνῆς, καὶ μετασάλας, καὶ ῥόμης, καὶ χλῆς: sedent simulacra Palladis in Phœcia, Massalia, Roma, Chio.*

Palladis simulacrum semper sedens.

16. PARMAMQVE FERENS, &c.] Clypeum & hastam dat Palladi bellorum præfidi, quod notum est etiam ex aliorum descriptionibus. Pausanias in Attic. in manu est hasta, ad pedes scutum iacet, iuxta hastam draco. & Eliac. 1. Mineruam casside armatam, hastâ, & scuto Lacedæmonij Medontis esse opus memorant. Apuleius lib. 10. capite galeam gerens, conuictam oleagina corona, clypeum atollens, hastam quatens. Ab hac re facit etymologia Palladis, quam aliqui dictam volunt *δρακὸν τὸ πάλαν τὸ δρῶν*, à vibranda & concutienda hasta. Inde Pind. Od. 7. Olymp. κέρει ἐγχεσθῆρα, *puella hastifreme*, id est, Palladi, alij aliunde deducunt. Neque verò dubium, quin Poëta alludat ad militarem armorum strepitum, qui irarum index. Simili prodigio Philostratus in Heroicis de Aiace tumulato, *βόηθες ἐν τῷ ἄσπερ ἠεὶ ἀδῶν καὶ ὄρθιον ἀγέταις* ἢ *δ' ἀπὸ τῶν τοῖς ὀπλοῖς, ὅσον ἐν ταῖς μάχαις εἶδον.* Horrendum quid atque arduum ex tumulo clamabat. Dicitur etiam armis obstrepuisse, vt solebat in prælijs.

Palladis duplex insigne.

Palladis eymon.

Imperator sine auspicijs non dicebatur. Redauspicatio.

Quod ex Græcorum elegantia.

Mycenas, & Argos pro Græcia.

auspicijs repetendis Roma. & lib. 10. *cum Dictator auspicioꝝ repetendorum causa profectus Romam esset.* Ita sepe Lilius rem hanc attingit, vt necessariò morem debeamus agnoscere, & credere auspicia extra urbem non posse repeti. Ergo ab urbe Argorum repetenda omnia, nam ibi prius petita ante expeditione, quod è more quoq; Romano: neq; enim Imperator sine auspicijs discedebat: deinde quia ibi simulacrum Palladis. Nota veteres *redauspicari*, & *redauspicari*, dixisse. Vt autem Poëta *repetere omnia*, Lilius, & Tacit. *repetere auspicia*. Græci, *μετὰ τὴν ἀποδημίαν*.

3. REDVCANT.] Nescio cur hic interpretes non pauci *reducant* explicent, id est *placent*, *reconcilient*. Cum verè simulacrum ablegatum fuerit ad Græciam, An hoc ita acciderit incertum, & verò similis est, non factum, sed Poëta Sinonis mendacium narrat. Ergo intelligamus, Sinonem dicere, simulacrum abductum in Græciam fuisse, & inde reducendum. Sic accipit Poëta Donat. & Hortens.

4. ET NUNC QVO] De particula *quod* hoc loco elegantissimè posita, lege quæ multa satis affert Lambinus in Plauti Asin. Act. 4. per initia. Ego tamen libentius confugio ad elegantiam Græcorum, qui sapissime subaudiunt *quod* in his locutionibus. Itaque multa videntur esse aduerbia, quæ verè non sunt. Aduoco exemplum, voculâ *ἴσταν*, id est, *instar*. multi faciunt adverbium, cum verè subaudiendum sit *quod*. Itaque, *σοφιστῶν δὲ κεν*, nihil est aliud, quam *quod σοφιστῶν*. Sic infinita Græcorum exēplaria mendosissima sunt in particula *ἴτι*. Nam cum *ἴτι* legidebeat, perperam legitur *ἴτι*. Nullum penè exemplum videas (quid si absolutè, nullum?) in quò particulam *ἴτι*, non possis explicare per *ἴτι*. subaudita præpositione *quod*. Eadem ratio est de particula *quod* inter Latinos. Eadem de particula, id, quod iam in Seneca, Opsopœus monuit. Terentius Eunuuch. *id stomachabar*, id est, *ob id*. & Phorm. *id succenses*, id est, *ob id*. & Seneca ipse, *hoc ipsum irati*, id est, *ob hoc ipsum*.

5. MYCENAS] Ne te turbet, nunc dici petèdas Mycenas cum præcesserit, repetenda Argis omnia; nam quæ est potestas Poëtarum? Confugiunt sæpe illi ad loca vicina. Et tam Mycenas, quam Argos sumunt pro Græcia, vtramque urbem *κατ' ἐξ ἄλλῃν*. Quid quod Strab. lib. 7. ait, Mycenas & Argos propter vicinitatem à Poëtis tragicis vnam eandemque urbem promiscuè appellari? Euipeides etiam in vna

A eademque fabula eandem iam Argos, iam Mycenas appellat, vt in Iphigenia, & Oreste. Quid quòd idem Strabo lib. 9. ait, Argos ex multorum opinione esse, & πόλις, ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἔστι τῆς Πάλλης τῆς ἀποικίας ἡ πόλις, sed *campum Theffalorum*. sic defendi potest Poëta. Nam quæ aliqui attrahunt, vt signatè omnia Argis repetantur, non aliunde, somnio simile.

6. PELAGQVE REMENSQ] Phrasis sumpta ex Meriri de na Homero Odysll. 12. *ἀναμνηστικῶν χαρῶν δὴν*: *remetirer uigantibus. Charybdem.* & Odysll. 3. *τὸ πλάγῳ μετὰ μετὰ τῆς ἑλπίδος τὸ μαγνὸν πελάγος μετάντες*, Theoc. *ἄλλα μετὰ τῆς ἑλπίδος*: *metiri salum Apollon.* 2. Arg.

Ὅ μὲν θὺν ἄπο τῆς ἑλπίδος τῆς ἐλπίδος: *Non vltius metiebantur, & verrebant cerula.*

Virg. 4. Georg. De Proteo: *Et iuncto bipedum cursu metitur equorum.*

Ouidius quoque — *aquas metiri curuis*, dixit. ex obseruatione Germ. & maximè Henr. Steph.

7. DIGERIT] Potestas huius vocis ad sacra videtur referenda, nam & in 3. Æn. de Sibylla, *Quæcumque in folijs descripsit carmina Virgo,*

Digerit in numerum:

Quò pertinet nota Gul. Canter. libr. 1. Nou. Lect. cap. 8. legentis hinc *omina*, non, omnia.

8. MONITI] Aquo moniti? vel ab ipsa Pallade, vel ab Apolline, idque oraculo canente, si credimus Petronio in Halosi:

Cum Delio presante cæsi vertices
Ide trahuntur, scissisque in molem cadunt
Robora, minacem que figurabant equum.

Ergo moniti ab Apolline, Calchantis ore, nam Q. Calaber lib. 12.

Κάλχαντος δ' ἰσθμῆς δαίμονος Τελέγονος
ἴππων ἐτραχέωντος.

Calchantis autem consilio bellicosa Palladi
Equum fabricati sunt.

9. NYMINE LÆSO] Verbum lædo specialius traductum ad significandam iniuriam factam celestibus. Ipse Maro lib. 12.

Multa Iouem, & læsi testatus fœderis aras.
Iuno apud Ouid. 1. Metam. — *aut ego fallor.*

Aut ego ledor, ait.

Tertul. Apolog. *possumus enim videri ledere eos, quos certi sumus omnino non esse*, est autem sermo de Diis gentium. exempla hæc addi possunt, his, quæ nos alibi.

^a Ex templo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, Numenque reducant,
Quod pelago, & curuis secum aduexere carinis.
180 ^b Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma Deosque parant comites: pelagóque remens
Improuisi aderunt. Ita digerit omnia Calchas.
^c Hanc pro Palladio moniti, pro Nymine læso
Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.

ARGUMENTVM.

Ad explicationem nefarii criminis Calchas cecinit repetenda Argis omnia, quod Græcos fecisse, vt inde Troiam redirent, Sinon mentitur: causamq; addit constructi equi.

EXPLICATIO.

^a **A**PTÈ exemplo. nam vox hæc ad augures Debebant enim tentare, atque experiri, an possent fugere iratâ Deâ. Quid præterea cecinit Calchas? Non posse euerti Troiam, nisi auspicia repeterentur in urbe Argorum, ubi prius petita, cum profecti sunt ad bellum: & nisi Palladis Numen, id est, simulacrum, reduceretur, quod furati Græci Græciam vsque auerxerant. Est in Poëta elegans vocum allusio, non posse excindi Pergama telis Argolicis, nisi omnia Argis repetantur.

^b Sententia est, eo animo iuisse, vt redirent & armis redintegratis, & Diis iam placatis, quos secum Græci adducturi sunt in comitatu, præsertim simulacrum Palladis. Nam eò fuga hæc Græcorum destinata ex mendacio Sinonis, vt Palladium reducerent. In illis improuisi aderunt, reddit Troianos mirè

C de futuro sollicitos & pauidos, vt festinent exequi Sinonis consilia.

^c Rogauerat Priamus, quòd molem hanc statuere? His nunc satisfacit. Statuere (inquit) pro furato Palladio, pro læso numine, ad expiandum nefas admissum in Palladem. Vt fas de Diis, quod iam adnotatum est Iul. Scalig. ita nefas de iniuria iisdem facta.

NOTÆ.

1. **CALCHAS**] Non casu Calchantem diuinum faciunt Homerus, & Virgil. fuit enim huic genus à Melampode inter vates primario: sed & καλχῆ flos est, quo intingitur purpura, quæ in vfu Variibus.

Calchas vates.

2. **OMINA NI REPETANT ARGIS**] Allusio ad Romanorum morem, quo Imperatores urbem redibant ad repetenda auspicia, neque extra eam fas erat. Liu. lib. 8. *Papirius Dictator à pullario monitus, cum ad auspiciam repetendum Romam proficisceretur, magistro equitum denunciavit, vt sese loco teneret.* & lib. 23. *Castris Romanis T. Sempronius præerat, Dictatore auspicioꝝ repetendorum causa profecto Romam.* In eodem libro: *nec alter Consul Fabius, qui ad Cales castra habebat, vulturnum traducere audebat exercitum, occupatus primo auspicijs*

Repetebantur auspicia Romæ.

ARGUMENTVM.

Conclusio totius orationis, qua ostenditur moles equi fuisse magna, ne recipi in Troiam posset, nam recepta salutem Troianis, Græcis exitum perredebant: secus, si non reciperetur.

EXPLICATIO.

^a **H**VC doli Sinonis, huc ambages longissimæ orationis destinatæ: voluit ille duci hanc machinam intra mœnia. Suadet hoc mentita causa duplici. Ideo (inquit) moles ista facta est inuitata quadam

quadam magnitudine, ne possit portis recipi, en prior: A ne possit tueri populum antiqua, ut solebat, religione, en posterior. Est hic dolorum, & fraudum cardo. Nam Troiani persuadentur, tum machinam ducere intra mœnia, ut illa populum tueretur, tum muros diruere, quando illa recipi portis non poterat: vtrumque æquè perniciosum consilium.

Quæ sequuntur continent longissimam orationis conclusionem, quæ conclusio binembris est. Si machinam hanc violatis, magnum vobis exitium portenditur; en prius membrum: sin verò ad vestram urbem ducitis, conuertentur in Græcos fata & exitium; en posterius.

NOTÆ.

- 1. IMMENSAM MOLEM] Seneca in Agamem. vidimus simulata dona molis immensa.
- 2. ROBORIBVS] Robur hic simpliciter pro ligno quouis accipit Germ. ex vsu Latinorum, qui pro qualibet materia dura accipiunt. in Georg. — cape saxa manu, cape robora pastor. quemadmodum & ῥόβον Græcis iam est lignum, iam arbor, iam telum militare, quod Eustathius in Homer. multis locis obseruat.
- 3. CÆLOQUE EDVCERE] Signatur magnitudo ὑπερβαλῶς. ita eductas celo turres: & , æquata machina celo. De turre Babylonica ego,

195 Talibus insidijs, periurique arte Sinonis
Credita res: CAPTI QVE dolis, lacrymisque coacti,
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuère decem, non mille carinæ.

ARGVMENTVM.

Vincuntur Troiani insidijs Sinonij, periurio, dolis, lacrymis, quos non vicerant hostes fortissimi, anni decem, naues mille.

EXPLICATIO.

PILOVS Æneæ ore continens fraudes Sinonij, quibus capti Troiani. Vocat periurum, quia supra ille, Vos aterni ignes, & non violabile vestrum Testor numen. Perurus ergo sanctissimi huius iuramenti fractor. Sed notanda diligentia Poëtæ in his quatuor versibus. Quatuor res præcedunt, videlicet, insidiæ Sinonij, periurium, doli, lacrymæ: & quatuor sequuntur, videlicet, Tydides, Achilles, anni decem, mille carinæ. In his semper crescit oratio. Nam contra prima illa pugnat Tydides, qui potentissimus; & Achilles, qui potentior; anni decem, qui vtròque maius quiddam; carinæ mille, quæ supra omnes.

NOTÆ.

- 1. TALIBVS] Aduerti sæpe Virgilium hac voce reddere Græcorum ὅς, quod multis locis possem probare, tum hoc. Nam quod Calaber ad finem orationis Sinonianæ, ὅς οὐδὲ κερδοσύνησι, Virgilius reddidit, Talibus insidijs.
- 2. CAPTIQVE DOLIS] Plautus Bacchidib. cum allusione ad Troiam. Saluto nostra, atque vrbe capta per dolum.
- 3. LACRYMISQVE COACTI] Præfero hanc lectionem Seruianæ. tu illam vide, & hic potentiam elo-

- Concidit arberias moles educta per xur.as: 1 nunc & magnum tenne superbe Deum.
- 4. RECIPI PORTIS] Sallustius. Senatus à Bestia consultus est, placeretne legatos Iugurtha recipi moribus.
- 5. VIOLASSET DONA MINERVÆ] Violo tunc ponitur, cum rebus sacris vis infertur. in II. — Veneris violanti vulnere dextram. Diana etiam ad Camillam sibi sacram, his vitur. Nam quicumque tuum violarit vulnere corpus. & iterum de eadem: Hoc quicumque sacrum violarit vulnere corpus. ut hic dona Minervæ, ita Calaber lib. 12. de hoc equo, Τετραϊδὶ δὲ ῥόβον.
- 6. QVOD DI PRIVS OMEN IN IPSVM CONVERTANT] Græcus Græco imprecatur, tanquam non iam Græcus, sed Troianus ciuis: cui Græci, iam hostes, Troiani, iam amici. De hac forma imprecationis dicam alibi.
- 7. PRIAMI IMPERIO] Non Priamo, sed imperio Priami: nam tametsi in tam dira clade nec Rex ipse fururus esset extra noxam, tamen sic oportuit loqui ex decoro audientis. Omnia Maro perspicit.
- 8. PELOPEIA] Per mœnia Pelopis videntur indicari vrbes omnes Peloponnesi, ac perinde vniuersa Græcia.
- 9. EA FATA MANERE NEPOTES] Phrasis Græca, nam similiter, μένει σε νεαροί, θάνατον δὲ σὺν: manet te mahum, mors, causa.

quantia, quæ tam magna est, ut viros fortes, etiam consultissimos ad exitium adduxerit: vicit orator vnus solers ingenio, & prauè facundus, quos nec facti hostes, nec anni decem, nec naues mille. vim sanè adhiber, cogitque eloquentia. Si quis Seruij lectionem amplectatur, illustret illam Passeratij diligentia in Propertium lib. 1. eleg. 15. ad eum versum:

- Et stectum inuitis ducere luminibus.
- 4. LARISSÆVS ACHILLES] Larissæ multæ, vna in Thessalia, à qua Achilles Thessalus dictus Larissæus. Eodem epitheto ornatur à Tertulliano lib. de Pallio, cum respectu, credo, ad hunc locum Virgilij. Naturam itaque concussit Larissæus heros in Virgine mutando, ille ferarum medullis educatus, vnde & nominis consilium, quandoquidem & labijs vacuerat ab vberum gustu. Obiter adnota etymon nominis: Achilles enim dictum volunt, ἄσπυ τὸ μὴ θίγειν χεῖρας τῆς τροφῆς: Quod labris nutrimentum non attigerit. caruit enim lactis alimonia, & nutritus à Chirone est ferarum medullis. Adde testimonium hoc Tertulliani variæ eruditioni, quam de hac re concepit Deltius in No- uis comment. ad Senec. pagina. 428.
- 5. NON ANNI DOMVÈRE DECEM] Quibus pugnatum ad Troiam. Demosthenes in orat. funebri etiam numerat annos decem. Verba eius sunt οἱ ἐπι- ἐξ ἀπόδοις τῆς ἑλλάδος ὄντες αἰετῆσι δὲ ἐν τῆς Αἰοῦ ἐν χροῶν πολιορκῶντες μὲν αἰοί: Tota è Græcia delicti principes vix decennio ceperunt vnam Asia urbem. & Plat. 3. Leg. δὲ καὶ δὲ ἐν πρὸς μὲν τῆς Ἀχαιῶν πρὸς Τροίαν ἀνάστα- τον ἐπὶ ἐπὶ ἐπὶ: Decennio Achii Troiani oppugnantes euert- runt. Hieronymus epist. 27. ad Eustochium: qui (Agamemno) decennali Troiam obsidione deleuit. Seneca in Troadib. de eadem re: annis decem. Dares auget num- erum, addens menses octo, dies duodecim supra

annos

annos decem. Lege Thucydidem lib. 1. vbi quæpiam A de isto annorum numero. 6. NON MILLE CARINÆ] Quibus facta expeditio Græcorum. Receptum iam eas naues fuisse mille. Affirmat Æschyl. Agamem. ἑβδὸν χιλιάων: expeditio- nem mille nauium. Eurip. in Androm. Proport. Et Danaüm Euboico littore mille rates. Ouid. in Laodom. ad Protes. Inter mille rates, tua sit millesima puppis, Seneca Agamem. Millesimam nunc ambit, & lustrat ratem. Plautus Bacchidib. de re Troiana loquens, ait, Millesim numero nauium. Liuius lib. 45. loquens de Aulide, portum inclitum statione quondam mille nauium Agamemnonia classis. Seneca in Troad. mille ratibus. Alij mirè variant: aliud enim ab Homero colligas, aliud à Dicty: à priore, si rationè subducas, inuenies mille octoginta naues: à posteriore, mille, ducètas octoginta quinque. Dares ait fuisse naues mille, centum, & quadraginta. Notanda verba Varron. hæc 2. Rei Rust.

- a Hic aliud maius miseris, multoque tremendum
- 200 Obiicitur magis, atque improuida pectora turbat.
- b Laocoon ductus Neptuno forte sacerdos, Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
- c Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta (Horresco referens) immensis orbibus angues
- 205 Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt. Pectora quorum inter fluctus arrecta iubæq; Sanguineæ exuperant vndas: pars cetera pontum Ponè legit, sinuatque immensa volumine terga.
- d Fit sonitus spumante salo, iamque arua tenebant:
- 210 Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni, Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

ARGVMENTVM.

Adiuuat Sinonij fraudes argumentum diuinum. nam visi serpentes sunt à Tenedo remigantes per maria ad littora, vbi Laocoon sacrum faciebat Neptuno.

EXPLICATIO.

QVÆ sequuntur diuino quodam consilio excogitata, & hic inserta sunt; vt Troiani, si in quam stupiditatem incurrerunt, quod Sinoni credidissent prudentes homines, ea omnino liberentur, putentque mortales exitium hoc referendum ad Deorum voluntatem, & Troianos fuisse faciles citra insipientiam. In primo versu nota triplicem dictionem incipientem ab littera, (m,) maius, miseris, multo; ad indicandum Æneæ dolorem in narrando, nam ea littera apta est ad complorationem. b Præmittit ante aduentum anguium circumstantias signatas. Non enim satis habuit Laocoontè nominare, & taurū. Sed de illo sacerdos, & ductus sorte, de isto, ingentem, & ad aras sollemnes, & Neptuno mactabat. In quibus omnibus signati mores attinguntur, vt solet semper in excursu hic Vates. c Nihil viuidius sequente hypotyposi, nihil horribilius. Inde ipse narrans horrescit. In primis signat tria loca, videlicet, vnde profecti, quò, quâ, à Tenedo, ad littora, per alta tranquilla. Deinde signat magnitudinem, per orbis immensos, & per terga immensa voluminibus. ita enim magni serpentes, vt carent modo

si si inquit numerus non est ad amissum, vt non est, cum dicimus, mille naues esse ad Troiam, centumvirale esse iudiciū Roma. Certè Thucydides, cum dixerit lib. 1. Mycenæ olim exiguū oppidū fuisse, addit, oppidi eius exiguitate elici nō tenui argumento tantā non fuisse classē Græcorum, quantam & Poëtæ memorant, & sermo obtinuit. Loquitur multa alia in hanc sententiā. Itaq; euerit testes, quos tibi attuli, & si quos alios reperias. & mirum profectò tantam fuisse classē illo æuo. Itaque credo, Virgilium, & alios locutos ex famæ opinione. Cum sententia autem Poëtæ congruit illud Ouid. de Hercule blanditijs domito. Quem non mille fera, quem non Sthenelcus hostis, Non potuit Iuno vincere, vicit Amor. Horat. in Epod. Od. 16. Altera iam teritur bellis ciuilibus ætas, Suis & ipsa Roma viribus ruit. Quam neque finitimi voluerunt perdere Marsi, Minacis aut Etrusca Persene manus. & plura in hanc sententiam.

- a Hic aliud maius miseris, multoque tremendum
- 200 Obiicitur magis, atque improuida pectora turbat.
- b Laocoon ductus Neptuno forte sacerdos, Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
- c Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta (Horresco referens) immensis orbibus angues
- 205 Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt. Pectora quorum inter fluctus arrecta iubæq; Sanguineæ exuperant vndas: pars cetera pontum Ponè legit, sinuatque immensa volumine terga.
- d Fit sonitus spumante salo, iamque arua tenebant:
- 210 Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni, Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

omni, mensura omni. Tertio, vide horrorem in arrectis pectoribus, iubis sanguineis. Quarto depingit naturam serpentium, cum natant, nam pectora arriquantur inter fluctus, & iube vndas exsuperant; pars cetera pontum legit, sinuatque terga voluminibus. Quinto indicatur in verbis prodigium immissum à Dijs, nam pariter incumbunt pelago, pariter tendunt ad littora.

Quis putaret addi posse præcedentibus affectus maiores, & maiorem vim? Finge te superiores versus fecisse, & cogita, an potuisses addere maiorem horrorem, & nihil fortasse inuenies. Inuenit Maro ingeniorum apex. Nam cui non arrigant comas, quæ sequuntur de salo spumante ad sonitum anguium? quæ dicuntur de ardore, de sanguine, de igne, de sibilis, de vibrationibus linguarum? vide quoties in his tribus versibus sparsa sit littera, quæ serpentium. In illis sonitus spumante salo, ter coniunctim repetitur. ter in sequenti, ter in vltimo. ora sibila sunt, ora sibilantia, vel, ora cum sibilis. Linguis vibrantibus, id est, mobilibus, propter celeritatem. Ita Seruius, suffecti, id est, infecti, vel suffusi.

NOTÆ.

- 1. IMPROVIDA PECTORA TURBAT] Attin- Præuiso ma- git Poëta præceptionem moralem. Est enim lorū neces- vnicum remedium ad omnem calamitatem æquo animo tolerandam malorum præuisio: sicut contra illi grauissimè dolent turbanturque, qui nihil præuiderunt. Adiuuam aliqua, quæ reperi in hanc sententiam.

rentiam. Seneca epist. 108. Nemo non fortius ad id, cui se
 diu composuerat, accessit; & duris quoque si premeditata
 erant, obstitit. at contra imparatus etiam leuissima expa-
 nit. Id agendam, ne quid nobis inopinatum sit; & quia,
 omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præ-
 stabit, vt nulli sis malo tiro. Et in consolat. ad Marciam,
 Quæ multo antè preuisa sunt, languidiùs incurrunt. De
 Prouid. cap. 4. magis vident seua inexpertos. & 3. de Ir.
 cap. 37. Fortis est animus, ad quæ preparatus venit. & de
 Tranquil. ca. 11. Seruò animus ad periculorum patientiam,
 post pericula, instruitur. & Epist. 76. Præcogitati mali
 mollis ictus venit. & ad Marciam: Aufert vim presentibus
 malis, qui futura prospexit. Heliodorus lib. 2. Hist. Ath.
 Calamitates enim, sili, quæ inopinatè adueniunt, sunt into-
 lerabiles, at, præuisa equiore animo perferuntur: illas enim
 animus metu occupatus reformidat, & agrè fert; has autem
 consuetudo rationi familiares reddit. Philo lib. 1. de vita
 Mosis. τὸ γὰρ ἀνέλπιστον καὶ ἀπροσδοκώτερον αἰεὶ τὸ ἀποσ-
 δοκώμενον. & gratius est malum repentinum, quàm expe-
 ctatum. & lib. de Cherubim, de eo homine, qui præ-
 occupat calamitatem, ait, ἡ δὲ δὴς οἴσει τὸ ἀπροσπίπτουσα,
 πᾶν ἢ ἐπιπέσει. facile seret casus vel grauisimos. Est hoc,
 quod Plutarchus dixit de Consolat. ad Apollonium.
 φουλάξασθαι τὸ καὶ ἀπροσπίπτουσα: præcauere malum in-
 gremens. Quod Argumentum latè postea tractat adduc-
 tis versibus Euripidis, apud quem cum Theseus di-
 xerit, se præmeditari, calamitates, exilia, mortes, hanc
 huius præmeditationis rationem adducit.

Ἴν' ἐπὶ πάλαι δὴν ἐδίδαξον φρενί,
 Μὴ μοι νῦν ἀπὸ προσπαθῶν μᾶλλον δάμνην:
 Vt si qua inuicta diritas casta foret,
 Ne me imparatum cura laceraret repens.
 Est hoc, quod Seneca Tragicus dixit:
 Non imparatum pectus arumnis gero.

Quod maior Seneca epist. 18. Ne imparatos fortuna de-
 prehendar. & c. præoccupare tela fortuna. Apud Philostar-
 tum lib. 7. cap. 12. quidam exhortatur Apollonium, vt
 se comparet prius, quàm perueniat ad conspectum
 Domitiani, ne causa cadat, & adeat periculum capi-
 tis. Consonant verba Ioannis Chrysostomi homil. de
 liberor. educat. Ἄν γὰρ ἀπροσδοκῶσα ὄντι νῦν ἐπιπέσει, ἢ
 ἐδιδάξαι τὸν ἄνθρωπον: Si enim imparatum illum inuada-
 mus, nullus nobis erit labor.

2. LAOCOON] Dionys. Hal. lib. 1. fabulam citat
 Sophoclis, quæ dicta est, Λαοκόων, & Aristophanis
 Scholiastes. Seruius ait de promptum hoc ex Eu-
 phorione.

3. DVCTVS NEPTVNO SORTE SACERDOS] Al-
 lusum ad morem factorum, nam vbi certus deorat
 sacerdos, alius sorte dacebatur: ergo sacerdos Apol-
 linois Laocoön, sorte obtingente Neptuno sacrum fa-
 cit. Seru. Hoc autem fuisse ex more Romano firmat
 German. hoc loco Tacit. lib. 1. Ann. Idem annus no-
 uas ceremonias accepit, addito sodalium Augustalium sa-
 cerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sa-
 cerdis sodales Tatius instituit, sorte ducti è primoribus ciuita-
 tis vnus & viginti. Lege Hyginum cap. 135. Et quidem
 fuisse Laocoontem sacerdotem Apollinis, satis indi-
 cat Calaber lib. 12. vbi scribit, serpentes facta cæde
 ad templum Apollinis confugisse, quod in arce erat,
 vnde Laocoön aduenerat. Infra etiam Panchus sa-
 cerdos Phæbi dicitur descendisse ex arce, saltem
 indicatur.

4. NEPTVNO] Adeunda quæ scribimus lib. 3. ad
 illud,

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcer Apollo.

5. INGENTEM] Dicitur taurum ingentem cum al-
 lusione ad ritum factorum Seru. interpretatur, nana
 sæpe in victimis spectata atas, vnde illud, iam cornu
 petat.

6. ARAS] Has aras in litore fuisse suspicatur Tur-
 neb. nam & Neptuno apud Homer. in litore facta
 facit Neibor, & Deo marino littoralia facta videntur
 conuenire, & prodigiola anguium narrationi hoc
 quoque consentaneum erit.

7. ECCE AVTEM GEMINI A TENEDO] Placitum
 hic subicere politissimos Petronij versus, dignosque,
 qui vbiq; legantur, quibus totam hanc historiam
 narrat, & Virgilium amulatur, ait itaque in Halosi
 Troiana.

Ecce alia monstra, celsa qua Tenedos mare
 Dorso repellit, tumida consurgunt freta,
 Vndaq; resulat scissa, tranquillo minor.

Qualis silenti nocte remorum sonus
 Longè refertur, cum premunt classes mare,
 Pulsamq; marmor abiete imposita gemit.

Respicimus, angues orbibus geminis serunt
 Ad sacra fluctus: tumida quorum pectora
 Rates vt atro, lateribus spumas agunt.

Dat cauda sonitum: libera Pontio iuba
 Consentiant luminibus: fulmineum iubar
 Incendit aqnor, sibilisque vnda tremunt,

Struere mentes, insulis stabant sacri,
 Phrygiæque cultu gemina nati pigmora
 Laconis: quos repente tergoribus ligant

Angues coruscis: parulus illi manus
 Ad ora referunt, neuter auxilio sibi,
 Vterq; fratri transtulit pius vices.

Morsq; ipsa miseris mutuo perdit metu.
 Accumulat ecce liberum finus paruis,
 Infirmus auxiliator. Inuadunt virum
 Iam morte passi, membrâq; ad terram trahunt.

Lacet sacerdos inter aras victima,
 Terramq; plangit. Sic profanatis sacris
 Peritura Troia perdidit primam Deos.

8. HORRESCO REFERENS] Nota caninam lit-
 teram quater repeti ad horrorem. Sed quid est, hor-
 resco? Non simpliciter, timeo, vt vulgus. Sed stant
 mihi coma, eriguntur pili, totus horreo. Varro lib. 5.
 Ling. Latin. In corpore pili, vt arista in spica hordei, hor-
 rent. Est hoc fermè, quod Nazianzenus dixit orat. 11.
 μὲ φρίσσει τὸν ἄνθρωπον: circumdat me horror
 recordantem. & orat. 26. φρίσσει λέγων: horresco lo-
 quens.

9. ANGVES] Hos duos serpentes Porcen & Cha-
 ribocan dictos à Quinto poëta, qui Homero succes-
 sit in consummanda Iliade, Parrhas. in Claudian. &
 Erythraeus admonent. Idem scripsit interpres Lycophronis.
 meminuntque Turn. Germ. aliq; que.

10. INCYMBVNT PELAGO] Similem fermè nar-
 rationem habet Valer. Flaccus lib. 2. Argon. quam
 hic adiungam, quia ea tota ad lucem Virgilianam,
 vt discas ipse Vatem Principem imitari, vt Flaccus.
 Quamquam, vt verum fatear, polliis ipse melius: nam
 Flaccus multis interuallis.

Dat procul inerea signum Neptunus, & vnda
 Monstriferi mugire sinus, Sigæq; pestis
 Adglomerare fretum, cuius stellantia glauca
 Lumina nube tremunt, atque ordine curua trifulco.

Fulmineus quatit ora fragor, pelagoq; remenso
 Cauda radit, passusq; sinu rapit ardua ceruix.
 Illam incumbentem per mille volumina pontus
 Prosequitur lateri adsultans, trepidisque ruentem
 Littoribus sua cogit hyems, & c.

Non opus indice in hac lite, multò melius Princi-
 pem suum Petronius reddidit. Et quoniam hic locus
 pertinet ad imitationem, subiiciam quoque Silia-
 nam, ita se habentem.

Excitus sede, horrendum, prorupit ab ima
 Cærelis maculis auro squallentibus anguis,

Neptuno
 era in litore.

Caninalli-
 tera.

Horresco,
 quid.

Angues La-
 coontis.

Igneæ sanguinea radiabant lumina flamma,
 Oraq; vibranti stridebant sibilis lingua.

Iq; inter trepidos cætus, mediâq; per vrbe
 Voluitur & muris prope delabitur altis:

Ac similis profugo vicina ad littora tendit,
 Spumantisque freti præcepit immergitur vnda.

Est & hæc opera longissimè Maronianâ inferior. Sed
 cur in locorum imitatione omittimus Calabrum lo-
 quentem de his ipsis serpentibus Laocoontis? huius
 enim vestigiis Virgilius hæsit. Sed quia is longus, per-
 stringam aliqua conferens cum Virgilio. Græcus ser-
 pentes excitat ab antro quodam inaccesso, atque
 horribili, qui erat in Tenedo (ille Calydnam vocat.)
 Latinus de antro siluit, & tantum ab Tenedo ait ve-
 nisse. Græcus,

ἐπισημαζάροντες ἢ πόντος Νησομένων:
 resonuit pontus ad illorum incessum.

Latinus, sit sonitus spumante salo. Græcus, κύμα δὴ σάλω,
 uidebat fluctus: Latinus extulit inter fluctus. Græcus,

— τοὶ δὲ ἐφ' ἑρπονῶν Αἰνῶν λιχμαίνοντες.
 Hoc Latinus reddidit,

Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Quod Græcus, καὶ δὲ ἐπισημαζέοντα τρώας: dirus
 horror Troianos inuasit, Latinus,

Tum verò tremefacta nouus per pectora cunetis
 Insinuat pauor.

Neque voluit ad eundem locum recurrere, vt
 Græcus qui iterum, πάλιν γὰρ ἀμείλιχον ἀμφοτέρω δέμασι
 omnes enim horrendus occupauerat metus. Quod Græcus

ad vilos angues, ἀδύτης μέντοι ἔτλην: memo manere susti-
 nuit, Latinus, Diffugimus visu exsangues. Cetera de ar-
 rectis pectoribus, iubis sanguineis, sinuosis volumi-
 nibus, ardentibus oculis igni, & sanguine, de comple-
 xibus, mortis, implicatione, de passione, de ingen-
 tibus spiris, tergis squammeis, altis ceruicibus, nodis,
 sanie, veneno, hæc (inquam) cetera excogitata sunt
 ab diuino Vate Virgilio, nulla Calabri luce: quin
 multa amputauit, quæ otiosa in Græco, vt legenti
 apparebit. Talis sis, Lector, imitator Græcorum, qua-
 lis fuit Maro: vt ab illis sumas, quæ idoneæ; amputes,
 quæ ingrata; addas, quæ necessaria. Sed potuit quo-
 que Virgilius habere ante oculos Aristophanem in
 Pluto, apud quem,

Ἐξήλατ' αὖ δὲ δύο δράκοντες ἐν τῷ νῶ
 Ἐπεφροῖς τὸ μέγιστον.
 Exiuerunt serpentes duo è templo
 Magnitudine ingentes.

Et de his ait postea, in templum se recepisse, vt etiam
 Virgiliani. Est in Nonno lib. 1. per versus plures simi-
 lis Virgilianorum angulum successus. Perstringam
 quæpiam breuiter. Vt narant angues Virgiliani, ita
 Nonnus de suis. νηχέμετροι ἢ δράκοντες ἀλιόδ' ὅστων δ' ἀπὸ
 λαμῶν: Natantes dracones gurguribus in mari sonantibus.
 Spiras Virgilij videbis in Nonno, cum ait, δράκων κυ-
 κλάδου δ' ἄλλου. Iterum, κυκλάδων ἐλκεδών. & adhuc.

ἀρχὴν κρητῶν ἐλελίξ' ἔρασε' ἄλλου.
 In his vides tractum, circulum, curuitatem.

11. IVBÆ QVÆ] Hic per iubas cristas serpentium
 accipiunt aliqui. Iubæ enim cum propriæ sint equo-
 rum, ad alia iam traductæ vlti tam Græco, quàm La-
 tino. Homerus, & Latini leoni passim: Plinius lib. 8.
 cap. 15. Bisfontes vocat iubatos. & cap. 34. de fera alia:
 iubata ceruix. homini Homerus creberrimè: frondi-
 bus nonnulli, virgultis, arboribus; nam apud Athen.
 Arcestratus cinaræ achantæ (genus est vepreti) pap-
 peros χαίτων vocat. & Nicand. in Theriac. calamin-
 thum χαυτίωνων nominat iubatam, comantem. Ergo
 Poëtæ quoque placitum ad angues referre. Sic etiam
 auctor is, qui ad Heren. isto quotidie per forum medium
 tanquam iubatus draco serpit. Liuius lib. 43. inter prodi-

Agia memorat in ade fortune anguem iubatam à complu-
 ribus visum esse. vnde lux Virgilio, qui suos angues iu-
 batos fingit in re prodigiola. Redeo. Pindarus od.
 10. Pyth. draconibus dat φούδας, comas, quas interpre-
 tes reddunt, cristas. Nisi malis propriè accipere Pin-
 darum, & ita explicare Virgilium, vt iubatus anguis
 sit crinitus, hirsutusque propter crines pendentes à
 collo. Negant enim cristas esse serpentibus. Plinius
 lib. 11. cap. 37. ita ait: draconum enim cristas, qui viderit,
 non reperitur. Ergo dicamus iubas Virgilianas, vel
 propriè pro hirsutie crinium; vel pro cristas certè in
 re prodigiola, vt in Lino. Sic etiam capiendus Plau-
 tus Amphit. deuolant angues iubati. Loquitur enim de
 prodigiolis anguib; Herculis. Iuba enim Latinis
 & χαίτων Græcis tantum signat hirsutiem crinium,
 & qui cristas daret draconibus neminem reperi præ-
 ter vnum Euripidem, qui in Phœniss. φωνικολόφοιο
 δράκοντος. Ad hunc spirasse Virgilium credamus,
 nam δράκων φωνικολόφος est, draco habens cristas ru-
 bras, sanguineâque. Næuius in Lycurgo dixit, altè iu-
 batos angues. nescio an in re prodigiola.

12. SINATQVE IMMENSA VOLVINE TER-
 GA] Placitum hic subiungere ad imitationem poë-
 seas, vt alij extulerint hanc serpentium congloba-
 tionem in spiras. Ruf. Auien.

— sic agmina celo
 Lubrica conuoluit sic spiras pendula torquet.

Est illi fermo de cælesti angue. Ouid. 3. Met.
 Ille volubilibus squamosos nexibus orbes
 Torquet, & immenso saltu sinuatur in artus.

Ibidem.
 — caput in sua terga retorset.
 & adhuc.

Ipse modò immensum spiris facientibus orbem
 Cingitur.
 Claudian.

— sinuosa draconum
 Membra.
 Senec. in Med.

Tumidamq; nodis corpus agrestis plicat,
 Cogitq; in orbes.
 Flac. in Arg. cauda redit. Sidonius ad Felicem angues
 corporibus voluminosi. Orofius lib. 4. cap. 8. loquens de
 serpente: circum fert latera. Omnes quid referam? fa-
 tis loca Virg. hic:

— sinuantq; immensa volumine terga.
 In Georg.
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.

In culice.
 Squamosos latè torquebat moribus orbes.
 & inf. in hoc lib.

Lubrica conuoluit sublato pectore terga.
 Porro conglobationes istæ nomen dederunt scuto
 apud Græcos. Est enim istis scutum ἀσπίς, à figura
 aspidis flexi in orbes.

13. SYFFECTI SANGVINE ET IGNI] Ouid. de
 suo serpente: igne micant oculi, & de suo Flaccus,
 — stellantia glauca
 Lumina nube tremunt.

Aristophan. in Vespis.
 Οὐ δ' ἐνοσσοῦται μὲν ἀπ' ὀφθαλμῶν κύνος ἀπ' ἑνὸς ἑλεμπον:
 Cuius terribiles oculi fulgebant in fronte canina.

Eusebius contra Hieroclem de quibusdam serpen-
 tibus, ὧν δὲ ἀπὸ κερὰν δὲ λαμπαδὸς δὲ ἀπὸ ἑνὸς ἑνὸς ἀπὸ
 quorum caputibus ignei fulgores scintillant. deinde nescio
 qui atrocius suffecti, quàm infecti: saltem vulgus sequi
 noluit, & exquisitè dixit.

14. SIBILA LAMBEBANT] Hesiod. in Theog.
 vbi fermo est de serpentibus, γλώσσῃσι (ait) δ' ὀσφρησὶ
 λελεχμέτους, linguis nigris lambentes. Lucan. lib. 9.

Cristæ non
 sunt serpen-
 tibus.

Serpentium
 spiræ.

stridula

Virgilius su-
 perat Cala-
 brum.

lobæ equo-
 rû proprie.

lobæ de plâ-
 tis.

Igneæ

Seridusa fuderunt vibratis sibilis linguis.
 Ammianus lib. 16. describens in pompa illa, qua Constantius ingressus est Romam, insignia militum, hæc ait de draconibus, qui à multis gestabantur: *hiatu vasto perflantes, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum.* Aristophanes in Pluto, *οὐδ' ἄρ' ὄφιοι* Hippocrates in Epist. loquens de draconibus. *καὶ τὶ ὄφιαδες οἷς ἐν ἰσχυρίῳ καὶ νόσῳ κίλινον ὄσασκεύοντες.* Horrendum quiddam velut in solitudinibus, & canis vallibus subsibilantes. Adeo autem proprium serpentium sibilus, vt serpens, qui Græcis Basiliscus dicitur, Latinis dicatur vel regulus, vel sibilus, quod scribit Iliod. cap. 4. lib. 12. *Quin ἄσπις* Græcis dicitur ab, a, intentiua particula, & *ασπίς* ex-tendo, propter vehementem sibilum.

Regulus di-
ctus sibilus.

Aspidis cry-
mon.

- 215 **a** Diffugimus visu exsanguis. illi agmine certo Laocoonta petunt: & primum parua duorum Corpora natorum serpens amplexus vterque Implicat, & miseros morfu depascitur artus.
- 220 **b** Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: & iam Bis medium amplexi, bis collo squammea circum Terga dati superant capite, & ceruicibus altis.
- c** Ille simul manibus tendit diuellere nodos Perfusus sanie vittas, atroque veneno:
- d** Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

ARGUMENTVM.

Fugiant Troiani metu, serpentes retia tendunt ad Laocoontem; primum liberos, mox patrem miserè admodum excarnificant.

EXPLICATIO.

VT verum est, Poëtam nihil moliri ineptè Quot hinc *ῥάβδον* consurgunt! quam aptè omnia! Serpentes duo magnitudine ingentes paruos pueros arripiunt, amplectuntur, implicant, miserè laniant: amplexus ille est, non ad amorem, sed ad carnificinam: fit hæc laniena patre præsentè. Omnia hinc miserissima, & omnia dolorem augent, numerus, quia duo: ætas, quia parui: modus mortis, quia serpentes mordendo depascuntur pueros.

b Ex his aliqua implicata sunt, credo ad atrox malum explicandum. Solet enim Poëta sententiam implicare ad indicandas res, de quibus agit. nam aliqui explicatissimus esse solet. Niquitius Lector sententiam ita ordinet. *Post corripiunt ipsum patrem subeuntem auxilio natis, ac ferentem tela, ligantque illum spirisque ingentibus. & iam bis amplexi medium hominem, bis circumdati terga squammea, collo illius, superant capite & altis ceruicibus.* Sententia clariùs est, serpentes amplexu suo cinxisse medium hominem, itemque circumdedisse terga squammea collo eiusdem: post quas spiras, & orbes, ita longi erant angues, vt magna pars illorum, totum nempe caput, & ceruices emerent supra Laocoontem. Particulam *bis* refero ad vtrumque serpentem, ita vt quisque illorum cingeret semel Laocoontem medio corpore, & semel iterum medio collo: sed bis medio corpore, & bis medio collo, quia videlicet duplex erat serpens.

c Commouent hæc affectum ingentem, non solum consideratæ miseri hominis calamitate, sed reli-

A 15. *LINGVIS VIBRANTIBVS*] Ita Plinius de lingua serpentum lib. 11. epist. 37. *tenuissima serpentibus & trifidula, vibrans, atris coloris.* Lucret. lib. 3. *Quin etiam tibi si lingua vibrante minantem Serpentem.* Hic per vibrationem accipio linguæ volubilitatem, qua sibilis formabant percussis dentibus. Nam & ab Apuleio. 2. Florid. pŕitacho etiam datur: *discit autem statim pullus vsque ad duos ætatis sue annos, dum facile os, vti conformatur: cum tenera lingua, vti conuibratur.* Ab hac percussione lingua ipsa dicta *πλήκτρον* *ἢ τὸ πλῆκτρον.* Apuleius ibidem de eodem pŕitacho: *patientiore plectro, & palato.* hoc est, patientiore, & latiore lingua. Cicero etiam. 2. Natur. *plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum, dentes.*

C gione; nam neque vittæ, quæ sacræ, seruatur ab incommodo. **d** Hoc deerat ad complendam tragœdiam. Expende. Vnus tantum tollit, nã liberi iam defuncti, sed ille vnus clamores, non clamorem tollit, quia non satis ad exprimentum dolorem numerus singularis. & illos horrendos, & ad sidera. Quæ hæc *ἀδύνατος!*

NOTÆ.

- 1. **D**IFFUGIMVS VISV EXSANGVVS] Notat Pallor, vnde pallorem, qui fit abeunte è membris sanguine. Cicero ex antiquo Poëta, *pallent ora timenrium.* Contrâ Plautus Bacchidib. *plenos sanguinis dixit ad signandos audaces, præfidentes, animosos.*
- 2. **AGMINE]** De serpente quoque in. 5. *Ille agmine longo Tandem inter pateras, & lauia pocula lapsus.* Arnobius lib. 7. *magni agminis coluber.* Loquitur de serpente Epidaurio. Cùm agmen dicatur ab agendo, (tum enim verè agmen, cùm est, agiturque in via) congruè datur anguibus, qui aguntur tractu illo, & caudarum voluminibus.
- 3. **ET PRIMVM PARVA, &c.]** Adumbratus Homeri locus. 2. Il. quem prætermitto, tantum meis versibus Vates loquatur. *Hic serpens Ioue missus adest, cui terga eruentis Sparŕa notis: recta ad platanum ex altaribus ipsis Pergit; vbi in ramis pullos, sua pignora, mater Bis quater abdiderat: folijsque subinde volabant Arboris extrema per opaci tegminis vmbra. Irruit, & miseros volucrum depascitur artus: Mox matrem argutis rumpentem questibus auras Corripit in gyros actus ventrique remittit.* Sic fermè ille satis ieiunè, & ad tantam volucrum cladem affectibus modicis.
- 4. **NATORVM]** Hos duos pueros appellatos Antiphantem & Thymbraem Hyginus scribit cap. 13. 5. **POST**

Agmen de serpentibus.

Agmen inde dictum.

Laocoontis filiorum nomina.

5. POST IPSVM AVXILIO SVBEVNTEM] *Parentum prior in filio.* clara est Iul. Scal. obseruatio. parentes impensius filios amant, quàm filij parentes, idè diuinus vates prioris amoris exempla multa, posterioris vnum tantum adhibet, ipso numero naturam cognitionis indicans. Priamus in Politæ cæde omnia obliuiscitur præter filium, regiam dignitatem, vitam. Idem pro Hectoris caduere castra hostium transiitit securus periculi, inermis, supplex, ad hostis pedes abiectus, prostratus. Laocoon manifesto in discrimine auxilium natis fert: contemnens potius mortem certam, quàm sperans vltionem. Mezentius nato interfecto mori vult. Ergo tres hi pro liberis moriuntur. Filij in patrem, vnum tantum est exemplum, protegit enim patrè suum Lausus, vnde illi exitium. Paternus hic affectus elucet apud Liuium lib. 42. apud quem legis: *Fulvius Flaccus Pontifex-- fœda morte perijt. Ex duobus filijs eius, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum, alterum decepsisse, alterum graui, & periculoso morbo ægrum esse. Obruit animum simul luctus metusque. Manè ingressi cubiculum serui laqueo dependentem inuenerunt.* Maternus autem in Andromacha apud Eurip. vbi ipsa sic loquitur:

Εὖ τένοντι τέκεσά σ', ὡς σὺ μὴ θάνης, Στείχο φρόσ δ' ἔδν.
Osili, ego que peperit te, ne tu moriaris, Eo ad Plutonem.

Atque vt illustrior affectus sit, processerat, velle se pro nato *σφαλίσει, φονδέειν, δ' εἶν; ἀπαρτίσθαι δ' ἐρην*: *maclari, mori, ligari, suspendi collo.* Et in Artinoè apud Iustinum lib. 24. *quæ pro filijs suis se saepe percussoribus obrulit, frequenter corpore suo puerorum corpora amplexata protegit, vulneraque excipere, quæ liberis intendebantur, voluit.* Credo ego Poëtam habuisse ante oculos, cùm hæc scripsit, Pindarum. Nam is od. 1. Nemeor. similiter omnino inducit parentes Alcmenam, & Amphitryonem, tum alios multos accurrentes cum pauore & armis ad Herculis cunas ad auxilium ferendum, cùm immixti sunt gemini angues à Iunone aduersum puerum.

6. SPISQSVE LIGANT INGENTIBVS] Similes ac miserandos complexus habes in pulchra descriptione Nonni lib. 4. Adduco versus.

Κάδ μοι ἀπειρήτηες δράκων ἑξάσθε δεσμοῖ,

Καὶ δέμας δ' ὀπίθε μέλιον ἐπιθήσει παλμῶ Ταυρέας περιουκλῶν ἐς οὐραλοῦ ἀλῆς ἑστίως, Καὶ σποδισίς ἰλίκεσσι πῶδες μετρήσει ἀνῆρ, Οὐκείν βαρὺδ' ἔσθ' ἐχιδ' αἰὴ πάμ' οὐερό:
Caduum minaci draco circumerat vinculo, Et corpus erigens membrorum surgenti saltu, Taurine circulem in clypeum saltabat pellis, Obliquisque involutionibus pedes cinctus vir, Tractum ligatus vipereo laborabat vinculo.

Dracones inuicite magnitudinis.

Videtur autem alludere Poëta ex Germ. nota ad memorabilem draconum magnitudinem, eò vsque excreŕcentem, vt Strabo prodiderit, dracones trecentum cubitorum in Africa esse, qui tauros Elephantisque spiris vinciant, vincantque, sic acciuntre Luciano lib. 9.

Vos quoque qui cunctis imoxia nomina terris Serpitis aurato nitidi fulgore dracones, Lethiferos ardens facit Africa: ducitis altum Aëra cum pennis, armentaque tota securi, Rumpitis ingentes amplexi verberare tautos, Nec tutus spatio est elephas: datis omnia letho, Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.

Eusebius contra Hieroclem, *παράδοξοι τὸ μέγισθ' δράκοντες.* quibus ait fuisse dracones magnos vltra omnem opinionem. Cedrenus serpentes exhibet vltra omnem modum pag. 126.

7. BIS MEDIUM AMPLEXI] Præterquam quòd multa ex his traducta ab Homero, sed credibile Poëtam adiecisse animum ad simulacrum antiquissimum, quod in Titi Imperatoris domo vidisse se Plin. testatur lib. 36. cap. 5. *opus* (vt ille ait) *omnibus & pictura, & statuaris artis præferendum:* nam ex vno lapide pater, liberi, Dracones, nexitque omnes confecti. Non abeunt à verbis Virgilij Arati versus, qui sunt apud Cic. 2. de Nat. Deorum:

Námque virum medium serpens sub pectore cingit, Atque oculos vrget pedibus, pectusque nepai.

Videnda etiam, quæ initio atulii ex Petron. **8. NODOS]** Vide copiam veri Poëtae, orbes, dixerat, *spiras, volumina,* ad hæc, verba *sinuant, amplexi, implicant, circumdant,* iam *nodos,* quid plura potuit? Plinius lib. 8. cap. 12. draconibus dat *nodos,* Æschylus dixit *ὄφιοι πλεκτάνας,* intelligens spiras. Lucianus, Suidas, & alij *ὄφιας,* multi *ῥάβδους.*

- 225 **a** **Q**VALES mugitus, fugit cùm saucius aras Taurus, & incertam excussit ceruice securim.
- b** At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt: sauaq; petunt Tritonidis arcem, Sub pedibusque Deæ, clypeique sub orbe reguntur.
- c** Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis Insinuat; pavor: & scelus expendisse merentem
- 230 Laocoonta ferunt: SACRVM qui cuspede robur Lacerit, & tergo sceleratam intorserit hastam. DVCENDVM ad sedes simulacrum, orandaq; Diuæ Numina conclamant.

ARGUMENTVM.

Laocoontis clamor cum mugitu percussis tauri comparatur. Dracones confugiunt ad Palladem. Pauent Troiani ad præteritum spectaculum, decernuntq; debere equum Troiam perduc.

EXPLICATIO.

PEndet sententia ex superioribus hunc in modum. Tollit Laocoon clamores horrendos ac tales, quales mugitus taurus, cùm aras saucius fugit, excussa securi à ceruice. Vocat securim incertam, quia non bene libratus iclus ab ministris. Omitto hinc quam

quampiam nonnullorum subtilitatem in reprehendendo Scriuo.

b Facta caede dracones confugiunt ad Palladis templum quod erat in summo, ideopostea arcem nominat, quasi explicans, quae essent delubra summa. ibi verò reguntur Deae pedibus, orbe clypei, vt qui in eius tutela. Attributum seu ad rem pertinet, indicat enim scautiam Palladis vlciscntis munus suum laesum. Expende etiam, dracones vltos violatorem confugisse ad arcem, vnde violator aduenerat, supra enim auditi,

Laocoon ardens summa decurrit ab arce. c Ad rem nunquam visam oportuit sequeretur non timor, non vulgare quidpiam, sed paucor, & hic nouus ad nouum spectaculum, & cum tremore. In verbo insinuat subaudi, se, vt dicat, paucor se insinuat. Quid tum verò Troiani? conclusio duplex, videlicet, meritò Laocoonem punitum, ducendum simulacrum ad arcem vrbis. Ratio primae; meritò Laocoon punitus, quia laesit Palladis munus: ratio alterius; ducendum simulacrum, vt Pallas placetur, nam hoc est, orandaque Diua Numina conclamant.

NOTAE.

1. QVALES MUGITVS] Duo attingit omina, quae aduersa in sacrificiis, taurorum mugitum, & fugam. Prioris parcior mentio Ouid. 7. Met. — Mugitus victima diras. Elidit. Apollonius lib. 2. Excidij. Hostia vineta tremit, mugitūq; aëra tristi Perculit. Posterioris frequentior. Plinius lib. 8. cap. 45. nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Sueton. in Titi cap. 10. Sabinos petiti aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat. Lucan. lib. 7.

Admotus superis discussa fugit ab ara Taurus. Val. lib. 1. cap. 6. vbi agit de Pompeio, Cneum Pompeium Iuppiter omnipotens abunde monuerat, ne cum C. Caesare vltimam belli sortem experiri contenderet, ab ipsis altaribus hostiarum fuga. Tac. de Vitellio lib. 3. Hist. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, longè, vbi feriri hostias mos est, confossus. Liu. 1. Pun. immolanti ei vitulus iam ictus à manibus sacrificantium sese eum proripisset, multos circumstantes cruore resperxit. Vtriusque meministi Silius lib. 5.

Nec rauco taurus cessauit flebile ad aras Immigire sono, pressamq; ad colla bipennem Incerta ceruice ferens altaria liquit.

& Paulus etiam: Piacularia auspicia appellabant, quae sacrificanti tristitia portendebant: cum aut hostia ab ara profugisset, aut percussa mugitum dedisset. Vide, quae ex Festo restituit Scaliger. De hostiis porro, quae visae, interdum fugere ex altaribus, etiam corde erepto, vide Galenum lib. 2. de decretis Hippocratis, & Platonis cap. 4. non longè à fine. Ab similibus omnino fuit

Ionum mos mos Ionum, quem commemorat Alex. 3. Gen. cap. 12. illi contra instituta, morèsq; sacrorum, tum maxime hostiam Diis gratam putabant, cum inter immolandum taurus mugitus daret. In hac comparatione obserua, Virgilium dissensisse à Calabro. Graecus quidem tantum deuoratos filios à serpentibus inducit, non patrem; Ideo comparationem adducit Iulcinia complorantis ad pullorum caedem factam à dracone: Virgilius autem, qui patrem interfectum inducit, aptè confugit ad mugientem taurum.

2. SECVRIM.] Obseruat Germ. innui Butypon, is erat minister, qui securi bouem caedebat in sacris. Interpres Apollon. βύτυπος τῆς θυομένης βῆς τῆς πελένης τύπῃ κατ' αὐχέν. Inde Ouidius. 7. Met.

Mugitus victimae.

Fuga.

Ionum mos in sacris.

Butypos minister sacrorum.

A — feridntque secures Colla torosa bouum victorum cornua vittis. & lib. 4. Trist. Ele. 2. Candidaque adducta collum percussa securi, Victima purpureo sanguine tingit humum. Inducant ista fuisse securim proprium admodum sacrificantium instrumentum, quod & Prudentius firmat canens in Apotheosi:

Pontificum festis ferienda securibus illuc Agmina baccharum ferebant.

Subit hic Lectorem admonere, illud, quod saepe legitur in Actis Sanctorum Martyrum, securi videlicet solitos percuti, tractū ab hoc ritu gentium, Nam vt istae suas victimas instrumento illo, ita & Martyres eodem mactabant, quos saepissime vt victimas, & piacularia quaedam suis diis sacrabant. Firmant vehementer hoc illa, quae de insulis iam à me dicta lib. 3. G. Securim intelligit Iuuen. cum ait Sat. 12. à grandis ceruix ferienda ministro. Vt verò plenius capias locum huic Virgilij, in quo sum, lege quae dicam lib. 6. ad illud, Supponunt alij cultros. Vbi ex verbis Dionysij hic locus de securi & ceruice fit planus.

3. DELVBR A] Macrobius ex Varrone delubrum esse ait, vbi dedicatum sit simulacrum Dei, & à Deo delubrum vocatum, sicuti à candela candelabrum: Delubri ait, sub pedibusque Deae.

4. SVMM A] Accipio de templo, quod esset in Troiana arce, nam hic delubra summa, & statim Tritonidis arcem. Itaque non capiendus Poëta de templo Mineruae, quod fuisse in Sigaeo testatur Herodotus lib. 5.

5. EFFVGIUNT] Petunt vt ad confugium, inde hic Mineruam ἀλαλακίζουσα indicari Germ. notat, sic dictam ἀλαλακίζουσα, auxiliari, & propulsare malum.

6. TRITONIDIS] Adiace his, quae supra dedi de Pallade Tritonia, conici posse ex Pind. Od. 5. Olym. Tritonia Lacunam illam, vnde dicta sic Pallas, esse in Sicilia: nam ad eam, credo, adludit, cum ait, Siciliensem Pfaumidem Palladem colere, neque hanc Deam solū, sed quae illius essent omnia, lucum videlicet Palladis fluium Oanum, ac sacrosanctos riuos fluiuij Hipperis, inter autem haec omnia nominat ἑχέμελαιαν λίμνην, patriam paludem, id est Siciliensem, sic enim interpretor, cum ipse esset ex eadem insula. atqui reliqua loca Siciliae sunt: cur non ergo palus?

7. SVB PEDIBVS QVE DEAE, &c.] Moris fuit antiquorum ad pedes Deorum effingere monstra ab ipsis domita. Sic Callimachus Argis induxit signum Iunonis subiecto pedibus eius corio Leonino. Verba sunt Testull. de corona militis. Sed in primis draco ad pedes Palladis effectus est. Pausan. Attic. loquens de Pallade: Iacet ad pedes clypeus, ad imam hastam draco.

Græca sunt, πρὸς τοῖς ποσὶν ἀσπίδα κείται, & ἄνωθεν τῆ δὲ πάλῳ δρᾶκων ἐστίν. Plutarchus de Iside, & Osir. τὸ ἦν Ἰθύνῃς τὸν δρᾶκον. Φεδίας παρῆθης: Minerua simulacro draconem Phidias apposuit. Ibidem numerans varia animalia sacra variis Diis, inter alia, τὸν δρᾶκον ἢ Ἰθύνῃς. Huc pertinet, quod de area sphinge sub cuspide Palladis narrat Plin. lib. 36. cap. 5. Quam tamen sphingem Pausanias Art. in gelea eius deae constituit. Itaque pictura veterum, quae ad pedes Palladis draconem constituit, docet satis, ex eo more locutum Poëtam nullius eruditionis ignarum. Hinc credo dictum ab Accio in Eriphyla:

Pallas bicorpor anguium spiras trahit. Et quis scit, an gentiles religionem hanc assumerint à vagante fama Luciferi domiti ab Michaelè, atque ad eius pedes sub forma colubri prostrati?

8. CLY

Securis in sacris.

Delubri etymon.

Animalia Diis sacra.

Draco ad pedes Palladis.

Sphinx Palladis.

8. CLYPEI QVE SVB ORBE TEGVNTVR] Hoc ipso magnitudo clypei indicatur. Putant aliqui clypeos dictos, ἄπὸ τῆ ἀπέσειν, vel ἀπὸ τῆ ἀπέσειν. quod celent, tegantque corpus: quibus non nihil videtur fauere carmen hoc Maronis. Sunt qui sequantur Plinium lib. 35. cap. 3. qui ait, sentis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habuere clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. dicit porro dictos clypeos ἀπὸ τῆ ἀπέσειν, quod imaginibus caelati, & sculpi essent.

9. PER PECTORA CVNCTIS INSINVA TAVOR] Locustimoris pectus. Navius citatus à Nonio: Magni motus tumulus pectora passidit. Accius Epigonis: pectorem hunc meum expectora, id est, ciue à pectore.

10. INSINVA T] Subaudi, se, ex doctrina Budæi, & Scaligeri. ita precipitat, & auertit. pro, precipitat se, auertit se. Non aptè vulgares Grammatici, explicant, insinuat, precipitat, auertit. ita, insinuat, precipitatur, auertitur. quasi verbum actiuum possit habere passiuam significationem. Budæi ratio alibi à me adducta. Ita infra, accingunt omnes operi, id est, accingunt se, & Lateri agglomerant nostro. pro, agglomerant se.

11. ET SCELVS EXPENDISSE MERENTEM. &c.] Faciunt ad hanc sententiam versus, qui sunt apud Elianum lib. 3. Var. hist. cap. 43. apud quem Sybaritæ Delphos ad oraculum miserunt propter occisum à se citharædum, quibus sic respondit Pythia,

Τῆς ἡ κατὰς ῥέξας θηκῆς τέλει ἔχει ῥογισόν, Οὐδ' ἀποδείξειται, εἰδ' εἰ Διὸς ἕργου ἐστίν. Ἄλλ' αὐτῶν κερὰ λήσῃ, & ἐν σφέτεροις τέκνοι, Εἰλεῖθ', & πῆμα δέμοις ἔθι λήματι θείῳ. Improba facta manet sua poena, nec hanc mora tollit, Nec patet effugium, quamuis Iouis incluta proles Sint qui peccarunt: sed poena supra caput astat, Persequiturq; domum, & noxam accipit altera noxa.

12. SACRVM ROBYR] Videtur fieri allusio ad animalia, quae Numini alicui sacra, innoxia esse debent, quam rem alibi latè explico. fingitur itaque

Durateus religione ἱερῶν ἱερῶν, vel generalius capias. Nam omnia sacra in honore habenda, quod si aliter fiat vindicta actis imminet. Apud Liuium lib. 42. Fuluius Flaccus Pontifex se laqueo suspendit, post quod facinus ita scriptor: vulgò Iunonis Lacinia iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant. Inde ergo ira in Laocoonem ob laesum munus sacrum, id est, dicatum Palladi. Ideo Calaber de Laocoonem, ἀνείδει, propter temeritatem & impudentiam, quamunus laesit.

13. SCELERATAM] Vult Nasc. fieri allusionem ad hastam sceleratam, quae Romano more ante urbium expugnationem ab imperatoribus in hostium conspectu poni solebat, quae illius excidium significaret.

14. INTORSERIT] Id verbum & Tacito usurpatum. 4. Ann. se ad intorquenda pila expedierat retus miles.

15. DVCENDVM AD SEDES] Conclusio, in quam Superstitio omnes iuere, verissimè Curt. lib. 4. nulla res efficacius multitudinem regit, quàm superstitio: alioqui impotens, seu mutabilis. Vbi vana religione capta est, melius vaticibus, quàm ducibus suis paret. Verissimè Liuius lib. 39. Nihil in speciem fallacius est, quàm praua religio, vbi Deorum numen pretenditur sceleribus. Verissimè Maxiana lib. 9. Hist. Hispan. cap. 18. Nihil tenacius inhaeret, quàm quod religionis specie defenditur. Verissimè Lucretius lib. 1.

Tantum religio potuit suadere malorum. Dissidebant prius Troiani, sed vbi fraudibus Simonis religio Mineruae, & superstitio vana accessit, omnes conclamant, equum ad arcem ducendum. Eurip. in Troad. de hac eadem re.

Αὐτὸ δ' ἱερὸν ἀνάγκη) ἔδειον Ἰλαίδι διοχνεῖ κέρει. Exclamauit verò populus, Hoc sacrum subducite simulacrum Iliacæ Ioue genita Palladi.

Vt Poëta ducendum, pari verbo Calaber lib. 12. de hoc equo, Τελωνίδι δῶρον ἄχρειος.

a Diuidimus muros, & moenia pandimus vrbis. 235 b Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum Subiiciunt lapsus, & stupea vincula collo Intendunt. c scandit FATALIS machina muros, Foeta armis d: circum PVERI innuptaq; puellae Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent: 240 e Illa subit, mediæq; MINANS illabitur vrbis.

ARGVMENTVM.

Rupto maro equus armatis plenus Troiam rotis funibusque perducitur: accedit plautus & religio vt in re sacra.

EXPLICATIO.

Ecce praiceps consilium, sed quod excuset praeterito Laocoonis malo. Vti defendendus Vates à vitio tautologiae in Notis dico.

b Apertis muris omnes pariter in opus incumbunt, & machinam pertrahunt duplici adiumento, videlicet & rotis, & funibus: illas subiiciunt pedibus equi, istos collo intendunt. Verba illa de rotis ita digerenda sunt, atque ordinanda, subiiciunt pedibus lapsus rotarum, non subiiciunt lapsus pedibus rotarum. Sed hoc in Notis. Hic tu expende qua celeritate in perniciem suam Troiani ruerent, nam quasi remis, velisque, ita

rotis, ac funibus in malum suum incumbunt.

c Ita & rotis & funibus scandit ad muros machina illa, quae esset extremum fatum atque exitium allatura.

d Neque verò defuit religio, vt in re sacra: adhibentur quippe pueri, & puellae adhuc virgines (quae atas apta contingendis sacris propter innocentiam) quae canant laudes in honorem credo Palladis.

e Nihil grandius dici potuit ad explicandum exitium, quod machina illa vrbis miserè minabatur: etenim motum, quo equus agebatur minus vocat, quasi non tam moueri, quàm minari videretur. Placet etiam mens Donati haec: subit machina, & illabitur, & nondum ingressa, adhuc enim in porta haerebat, nam infra, quater ipso in limine porta subsistit, iam mediae vrbis minari videbatur.

NOTAE.

1. DIUIDIMVS MVROS] Historiam hanc sic suppetit Diotys lib. 5. Postquam magnitudine operis impe

impediri per portas ingressum animavertere, consilium de-
struendorum desuper murorum capiunt, neque quisquam
fecus pre tali studio decernebat. ita inuolatam multis tē-
pstatibus murorum opus Neptunūque, ut perhibebatur,
atque Apollinis maximā monumenta, multo delectu ci-
uium manibus dissoluuntur. Dio Chrysoft. Orat. 11. εὐ-
χαροὶ αὐτῶν (ἵππων) οἱ Τρῳεὺς πορὸς τῶν πύλων & τῶν πυλῶν
ἡ δειχόμενον, μέγιστον τῶν τεύχεων καθείδον: Duxerant illum
(equum) ad ciuitatem Troiani, quem cum porta non pos-
sent suscipere diruerunt partem muri. Seneca in Aga-
memn.

Mænia dædum fabricata manu,
Diruta nostra.
Calaber lib. 12. de Troianis loquens.
—μεγάλως κρήδεμνα πόλησ
Λυσίμενοι.
Soluentes muros magna vrhis.
Quæ verba accepit Calaber ab Homero, nam hîc
Odyss. 13.

— Τρῳίης λυομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.
Troia soluiimus magnos muros.
Tryphiodorus opus hoc attribuit Neptuno, qui di-
ruit Troianas portas, ut iter esset euntri equo. Attrin-
git in excurfu Statius lib. 1. Sylu. loquens enim de equo
Domitiani ait,

Hunc neque discessis cepissent Pergama muris.
2. ET MŒNIA PANDIMYS VRBIS] Non est
tautologia: nam muri à mœnibus distinguuntur. *murus*
proprie est ambitus vrbes cogens; *mœnia*, quæ à
muniendo, aut mœniendo, dicta, significant omnem
munitionem castrorum, ædificiorum, quorumcum-
que locorum; neque tam *τείχεα* sonant, quam *ἔμνη*,
septa, claustra, propugnacula. Apertè condistinguit
Cæsar. 2. Ciuil. Cum penè adificata in muris ab exercitu
nostro mœnia viderentur. Lucret. Mœnia mundi, dixit,
signans quamcumque munitionem. Condistinguit
etiam Seneca ep. 59. loquens de Alexandro. In obsidio-
ne cuiusdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecillissi-
ma mœnium querit. Ergo Poëta muros diuidit, & pan-
dit mœnia: in priore sermone capiendus de ambitu,
in postero fortasse respexit ad Scæam portam, ruina,
& demolitione sua Troiæ confatalem. ut pandere
hîc non tantum sit diuidere, sed moles etiam ædifi-
ciorum complanare, & maiore hiatu patefacere. Sic
fermè locum hunc tractat Germ. plura apud illum
inuenies.

3. ACCINGUNT OMNES OPERI] Accinctio dili-
gentis & gnauis est, & plerumque ad militiam tradu-
citur. Petron. Satyr. & pracincti certè alius eramus, imò
ego sic iam parua composueram, ut si depugnandum foret.
Horat. 2. Satyr. 8. seruos Nasidieni vocat pueros altè
cinctos. à Græcis manauit hic loquendi modus, ut ad-
uertit Turneb. lib. 29. cap. 25. nam apud Homerum,
ζώνυσθαι, id est cingi, valet, *armari*, Iliad. λ. & Hefio-
dus, ζώνοντο, id est cinguntur, dixit, cingebantur affines. malè He-
fiodi versus adducitur à Turnebo Typographi for-
tasse culpa, nam loco πῶναι, scribit, πῶναι. Sed in primis
accinctio est incipientis laborem. inde Anacreon
Cupidinem sibi cum vult in mensa ministrare; ἔπος
ait χιτῶνα δ' ἄσπιδος ὑπὲρ ἀυχίνος παπύρου, religet Amor super
collo vestem papyro. Athen. lib. 8. cap. 6. coquo cuidam
cinctionem dat. ἔλαντι — ἐπὶ περὶ ἐσθμίνων Ἀντίγονος
ὁ βασιλεὺς ἄσπιδος ἐπέπεσε: coquenti atque circumcincto aspi-
dens Rex Antigonus dixit. Cinctis, accinctis, pracinctis,
succinctis, (hæ voces in hac re solemnnes) disincti
opponuntur. Seneca lib. 4. epist. de Mæcenate: altè
cinctum putes dixisse, habuit enim ingenium grande, & vi-
rile, nisi illud ipse disinctisset.

4. PEDIBVSQVE ROTARVM SVBIICIUNT
LAPVS] Ut digessi sententia est clara: non ita si di-

cas, subiiciunt lapsus pedibus rotarum. ergo sententia
est, subiectas rotas pedibus equi, ad quas explican-
das placuit Poëtæ Phrasis mirè poëtica, sic equi vis
pro equo, Herculis virtus pro Hercule: & multa, quæ
alibi coniungimus ex obseruatione doctorum ho-
minum Turn. Germ. Gifan. aliorumque. sic itaque,
lapsus rotarum, sunt rotæ, nihil aliud. Nec facile ce-
dam, si cui aliter visum, nam & Tryphiod. de equo
Troiano ait, Epeum subiecisse singulis eius pedibus
rotas quasdam,

κύκλον ἐὺκνήμιδα ποδῶν ὑπέβηκεν ἐκείνων.
Neque abeunt verba Calabril. 12. quidem fermè:
signata sunt,

Ἐπειδὴ ποδῶν ἐὺτροχῶν δάρατα θῆκεν:
Epeus subiecit pedibus currentes rotas ligneas.

B Quod enim Tryphiod. dixit κύκλον, Calaber δέρατα
εὺτροχῶν. Itaque qui de equo Troiano scripserunt, tan-
tum rotarum meminere, non alterius instrumenti:
ac perinde non indicabitur in Poëtæ nouus lapsus
ad rotas mouendas, sed ipsamet rotæ dicantur, lapsus
rotarum. deinde si dicas subiectos lapsus pedibus rotarum;
oblectro, qui erit pedibus rotarum? vel quæ hæc phrasis: à
me est Donatus, qui apertè lapsus rotarum, non pedibus
rotarum. & Cedrenus, qui clarè τροχίλιστον ἐλάβετον.
[STYPEA VINCVLA] Calaber σερῖν nominat,
id est, catenam.

6. FATALIS MACHINA] Ad hanc fatalem ma-
chinam idonea est Seruii nota, qui ait ter equorum
gratia Ilium expugnatum. Primò cum Laomedon
promissos equos Herculi non tradidisset: secundò,
per hunc ligneum equum: tertio, cum Ilienses Cin-
nam. III. Col. in vrbes recipere abnuerunt. Tunc
enim equus valuis interceptus claudèdi facultatem
ademit. Itaque seper equus fatalis fuit Troianis. Pul-
chrè lusit, qui de Iliade discepta ab asello sic lusit.

Carminis Ilicaci libros consumpsit asellus:
Hoc fatum Troiæ est, aut equus aut asinum.
Non te prætereat, esse multos, qui putent hoc equo
ligneo intelligi machinam diruendis muris. Nam
cum ait scandit, dicunt innui scanforiam machinam.
Cum supra dictum est,

Aut hac in nostros fabricata est machina muros.
Aiuunt significari militarem arietem, scribente Plinio
lib. 2. cap. 56. Equum in muralibus machinis, qui nunc aries
dicitur, Epeus ad Troiam reperit. Huic rei satis fauet ver-
sus Propertij lib. 3. eleg. 1.

Aut quis equo pulsas ab igno nosceret arces?
Loquitur de Troianis Pergamis. vbi sanè vox pulsas,
ducit nos ad arietem militarem. Aliqua horum etiam
si astrui possint, tamen nequit negari Poëtam con-
tendisse ad equum ligneum.

7. FOETA ARMIS] Ennius in Alexandro de equo
Durateo apud Macrob. lib. 6. cap. 2.
Grauidus armatis equus,
Qui suo partu ardua perdat
Pergama.

In Græc. epigram. (notat Germ.) πῶλον ἔργον inue-
nies, equum grauidum, sermo est de Troiano. Vnde
Tryphiodorus persistens in eadem metaphora Pal-
ladem in hoc opere Græcis fauentem μάϊαν vocat,
id est, obstetricem. Petron. veteri fata. dixit. Eurip. Troa-
dibus, ἐργάμον ἵππων. & Lycoph. ὠδ' ἵνοντα μορμυστὸν λό-
χοι: parturientem terrificas insuldas. Ideo de hoc equo
Virgilius sepe dicit vterum, ut vterumque armato milite
compleat, & vteroque recesso. & in. 6. sibi accinens,

Armatum peditem grauis attulit aluo.
Lucretius etiam lib. 1.

—Durateus Troianis Pergama partu
Influmasset equus nocturno Grauingenarum.

8. CIRCVM PVERI, & C.] Cur tanta religione equus
in vrbes

in vrbes inducitur? respondet Nannius. 7. Miscel.
candem religionem, quæ est in sacris Deorū Then-
sis, equo datam à Virgilio, adducitque hæc verba
Alconij in. 3. Verrinarum. Theusa, sacra vehicula, pompa
ordini & hostiarum. thensas alij à diuinate dici putant,
alij quod ante ipsas lora tendantur, quæ gaudent manu te-
nere & tangere, qui eas deducant. de eodem hoc equo
Sen. Agam.

Secura metu Troica pubes
Sacros gaudet tangere fumes.

Dictys lib. 5. Nuntiatum Troianis, ut cum summa reli-
gione susciperent, Minerva scilicet sacrum, dicatūque.
Quare magna vis hominum portis egressa summa lætitia,
sacrificiōque donum excipit, attrahitque propius mœnia.
Sed nemo latius Tryphiodoro de hac re, perfe-
quitur enim multis hanc veeti equi celebratam:
ait enim exceptum illum μόλιπῆτ', ὄρχηθμῶντε, carmine,
& saltatione. ait instratos eunti equo ῥοδῆες Ἐπιπέτες,
refcos tapetas, ait puellas detraxisse sibi pectoralia orna-
menta: ut illa innexa floribus equum coronarent.
ait, machinam illam conspersam vino commisso cum
croco, κρόκω πεπερασμένον εἶναι. Demum ait, terram
ipsam conspersam δ' ὠδ' ἵνοντα, odorato vino. Memi-
nit etiam omnis ætatis, & sexus, qui ad hanc celebra-
tatem accurrerunt. Inducit quippe γυναικας, νέμφας,
σποροδύνας, & infra, παῖδας, atque etiam ἀνδρῶν μέλην θῶν,
θῆλον ἰσθῶν, γήραρον ἕχον: viriles voces, clamores mulie-
bres, cantilenas senum. Ponuntur ab eodem αἰῶλοι &
φῆμυγες, tibiæ, & citharæ, præcedentes equum. Ad-
ditque infanum cultum exhibitum equo à Troia-
nis: metebant enim flores Simoëntis, quibus occi-
foris sui collum coronarent.

Ἔσθρον (inquit) αὐχένις ἀκονδύς σφελέροιο φωνῆσ.
Multis quoque hanc celebritatem Seneca in Aga-
memnone act. 3. vbi signatè ait confluisse omnem
ætatem, omnem sexum. Adhibet enim turmas pue-
rorum, & iuencularum; tum etiam matres feren-
tes Diuis vota, patres adeuntes aras. Ab Calabro
etiam lib. 12. Troiani inducuntur λείβοιτες μέθυ λαρόν,
libantes dulco merum. Meminit etiam, coronas floreas,
quibus ornatus equus. Sed volo huic notæ aliquid
alpergere Romana historie. Videtur enim repræsen-
tata à Vate imago illa, qua veeta est à Romanis mi-
litibus Regina Iuno, cum hæc Dea post expugna-
tos Veios tranflata est Romam ex voto Dictatoris
Camilli. Facile hoc erit adeunti Liuium lib. 5. & con-
ferenti illum cum Virgilio.

9. SACRA CANVNT] Similis locus est apud Apu-
leium lib. 11. in celebratissima pompa: Symphonia de
hinc suauis, fistula, tibiæq, modulis dulcissimis personabant.
Eas amænis lectissima inuenturis veste niuea & cataclista
premitens sequebatur chorus, carmen venustum iterantes.
Similia loca in Liuii obseruabis de cantilenis in
pompis celebratissimis.

10. FVNEMQVE MANV CONTINGERE GAV-
DENT] Scias hîc, veteres in parte religionis posuisse,
tangere res sacras. Tacit. lib. 4. Hist. Vittas, quibus ligatus
lapis, innexique fumes erant, contigit, sermo est de re
sacra. Idem de moribus Germ. est in insula Oceani ca-
stum nemus, dicatum in eo vehiculum veste contextum, at-
tingere vni sacerdoti concessum. Arnob. lib. 6. de Gen-
tium simulacris loquens: ita enim non videtis hæc si-
gna, quorum plantas, & genua contingitis, & contractatis
orantes. Liui. lib. 21. Fama etiam est, Annibalem annorum
fermè nouem pueriliter blandientem patri Caricari, ut du-
ceretur in Hispaniam, cum perfectio Africo bello exercitum
ed traieclurus sacrificaret, altaribus admotum, tactis sacris
inruando adactum, se, cum primum posset, hostem fore
populo Rom. Idem lib. 5. Delicti ex omni exercitu iuue-

nes purè lautis corporibus, candida veste, quibus deportan-
da Romanæ Regina Iuno assignata erat, venerabundū tem-
plum inire, primò religiose admouentes manus: quod id si-
gnum more Hetrusco, nisi certe gentis sacerdos attractare
non esset solitus. Adduxi integra Liuij, ut circumflan-
tiis intelligatur cultus. Apollon. lib. 4.

Ἄρῳ δ' ἕκαστος ἴαυσαί ἐελδόμενος.
Singuli cupiebant tangere.

Sermo est de aureo vellere. Inde supra dictum de
abominando crimine,

—manibusque cruentis
Virgineas ausi Diua contingere vittas.

& inf. Æneas pius erga numina,
Me bello è tanto digressum, & èade recenti
Attractare nefas.

Iuuenal. Sat. 6.
Pauca aded Cereris vittas contingere digna.
Ceterum si te historiarum similitudo delictat, non
ab simile est ab historia Poëtæ, quod narrat Athen.
lib. 5. in pompa Athenionis tyranni, συνέστρεχον ἔν τῶ
θῆαν τῶν πῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν, παῖδῶν: concurrerant ad hoc
spectaculum viri, feminae, pueri. Stat. 4. Theb.

Iamq, suos circum pueri, impreg, patrefq,
Fundantur misti.

De hac celebritate satis multa Eurip. in choro
Troadum.

Τίς ἐσ' ἕβα νεανίδων;
Τίς ἢ γυραῖδες ἐν δόμοις;
Κεχαρμένοι δ' αἰὶδ εἰς
Δόλιον ἔχον ἄταν.
Quis non iuit Iuuenum?
Quis non senex ex domibus?
Exhilarati cantilenis
Dolosum apprehenderant malum.

Iterum.
Πᾶσα δ' γέννα φουγῶν
Πρὸς αὐλάς ἀρμῶναι:
Phryges omnes
Proruerunt ad portas.

Et
—παρθῆνοι
Δ' αἰετον ἀνὰ κροτῶν ποδῶν
Βοῶντ' ἑμῶν ἄφρονα:
—Virgines
Cum sublimi plausu pedum
Canebant lætam cantionem.

Demum
Φοβία δ' ἀνὰ πτόλιν
Βοᾷ κατέρχῃ περιγῶμων
Ἔδρας.
Lethalis per ciuitatem
Vociferatio occupauit loca omnia Troia.

Tam Euripidem quam Virgilium explorauit Seneca
in Agamemnone multa conferens ad argumentum
suum.

II. ILLA SVBIT] Petron. sic extulit.
Ibat iuuentus, dum Troiam capit,
Bellumq, totum fraude ducebat noua.

Tryphiodorus ita,
Ἐπέσῳ δ' αἰδῶν ἵππων ἀρπῆριλῶν ἔπῳ βοιωτῶν
Κυδῶων.
Sequebatur variegatus, & Martius equus ad aras
Superbiens.

Equum etiam vocat ἑμῆσῳ ἀσθενεσεν.
Q 3 O pa

Muri, &
mœnia di-
stinguntur.

Accinctio
ad opera.

Disincti.

Equus fuit
Troia.

Scanforia
machina.
Equus Tro-
ianus capie-
tus de atle-
te.

Iuno Regi-
na.

Tangere sa-
cra.

^a O patria, ô Diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm. quater ipso in limine portæ
Substitit, atque vtero sonitum quater arma dedere.
^b Instamus tamen immemores, CÆCIQVE furore,
245 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
^c Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, Dei iussu non vnquam credita Teucris.
^d Nos delubra Deûm, miseris, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.

ARGVMENTVM.

In ingressu porta equus cum armis tremit, ad quam rem
cæci sunt Troiani. in arce sistitur, vbi Cassandra exitium
aperit, sed nec creditur: templa omnia ornantur frondibus
ad lætitiã signandã.

EXPLICATIO.

^a **M**IRE narrationem abruptit, inseritque
exclamationem admodum patheticã
ad excitandos affectus. Narrabat Æneas, & in ipso
cursu narrationis patriæ dolore extimulatus, non
potuit non erumpere, ferens indignè eam vrbem di-
rui, quæ semper fuisset & religione conspicua, &
bello maxima: hac enim duo elogia attingit, quibus
nullum maius. In illis, *Diuûm domus Ilium*, magna est
commendatio, quasi ipsa vrbis non tam templa ha-
beret Deorum multorum, quàm ipsa tota sacrarium
quoddam esset, & domus, vbi Dij culti. Pertinet
verò exclamatio ad id, quod sequitur, *quater ipso*, &c.
quasi dicat: Non nobis dij defuerunt, prodentibus se
in fidiis, quæ in equo latebant, armorum sonitu; sed
cæcitas mentis abstulit vsum aurium, quibus non
eredidimus. Sed hoc iam explico.

^b Duplex causa vnius effectus. *instamus*, & quia
immemores, & quia *cæci furore*. etenim fatum & me-
moriam abstulit, & menti tenebras induxit. Quid
verò facimus immemores, quid cæci? *sistimus arce*
monstrum infelix.

^c Præter armorum sonitum, quo, nisi cæci, excitari
debuissimus, adfuit quoque vaticinium Cassandrae,
quæ tamen non credita, nihil minuit cladem. Roges,
an Cassandra non credita, an, ora non credita: quod
malis, in posterius inclino, quod exquisitius, neque
vulgare: sed non pugno.

^d Plena ista magnis affectibus. Festa celebrantur
ab miseris, & is dies habetur lætissimus, qui futurus
extremus.

NOTÆ.

I. **O PATRIA, O DIVVM, &c.]** Sententiam
ex multis hausit: in primis versus Ennij
est totus. Deinde Plautus Bacchidibus dixit: *ô Troia,*
ô patria, ô Pergamum, ô Priami peristi senex. Tertio hæ-
rere potuit versus incerti Poëtæ, qui apud Tulle-
guntur. 3. Tusc. Sunt qui Ennio tribuant,

*O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septem altifono cardine templum,
Vidi ego te astante ope barbarica
Testis calatis, laqueatis,
Auro, ebore instructum regiscæ,
Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam cuitarier,
Iouis aram sanguine turparier.*

A Quarto Medea apud Eurip.

*ὦ πάτερ, ὦ πόλις, ὧν ἀπενάδην
Διχρῶς, τὸν ἐμὸν κτείνεσθαι ἔδει:
Ὁ πατήρ δ' πατρίᾳ νυθεῖ δισέβη
Τυρπίτερ, φράτρεμ μὲναι ἰερέσιεν.*

Ex hac tragedia multa hinc inferi possent. Instat his
locis Silius lib. 1.

*O patria ô Fidei domus inclyta, quo tua nunc sunt
Fata loco?*

Aristides in 2. Platon. *ὦ γῆ, καὶ θεοί.* Sed quare Troia
domus Diuûm? Refer ad multa Deorum templa Diis
consecrata in hac vrbe. Nam Eustathius hanc ra-
tionem em reddit, explicans, cur Homerus dixerit *ἱερὰν
ἴλιον*. Sunt qui ita capiunt Horatium od. 19. lib. 3. *Et
pugnata sacro bella sub Ilio.*

2. **MOENIA DARDANIDVM]** Commodè mœnia,
non Troianorum, non Teucrorum, aut quoduis
aliud, sed signatè *Dardanidûm*, ex nota, quæ alibi, ad
hunc etiam locum aptanda, adiudicem.

3. **QUATER IPSO IN LIMINE PORTÆ SVB-
STITIT]** Respexit ad hunc locum Sen. Agamem.

*Fatale munus Danaûm traximus nostra
Crudele dextra: tremuitque saepe
Limine in primo sonipes, caavernis
Conditos Reges, bellûmque gestans:
Et licuit versare dolos, vt ipse
Fraude sua capti caderent Pelasgi.
Sæpe commota sonuere parma,
Tacitûmque murmur percussit aures.*

De hoc transcensu liminis Plautus, Bacchidib.

*Nunc superum limen scinditur, nunc adest exitium Ilio.
Turbat equus lepidè ligneus.*

Tryphiodorus ait, angustas portas fuisse, sed Iunonis
opera factum *ἐπίδ' ὀμοιον ὄρμον ὁδ' ὄιο: facilem accessum via.*
Sunt qui in hac equi ad portas offensione putent
allatum ad omen, quo quis exiturus ad bellum, aut
ad rem aliam, offendebat in limine, quod omen ac-
cidit Protefilao eunti ad Troianum bellum, vnde
ipso mors. Putatur verò hoc omen traxisse malitiam à
Furiis inferorum, nam harum sedes limen est. Quod
sæpe Virgilius attingit, semel in 4. sæpius in 6.

ultricè que sedent in limine Divæ.

—cermis custodia qualis

Vestibulo sedeat, facies que limina seruet.

Iterum,

Tisiphonè que sedens palla succincta cruenta.

Vestibulum infomnis seruat noctè que diè que.

& adhuc,

Nulli fas casto sceleratum insistere limen.

Vocat enim *sceleratum* à Furiis, quæ ibi. Inde etiam
Helena & Creusa finguntur à Poëta magno in hoc
libro ad limina. Illam

—limina Vestæ

Seruantem.

de qua signatè,

Offensio ad
limen, ad-
uersus omen.

Monstrum.

Cassandrae
vaticinia ir-
rita.

Limen sce-
leratum.

—Troia, & patria communis Erynnis,
Quasi dicat, quia Erynnis, ideo ad limina. Creusa ve-
rò inducitur complexa pedes Æneæ in limine, quæ
videlicet non multo post obiit. A Furiis itaque sum-
pta aduersa omina Protefilai, Creusæ, equi Troiani.
Ab Onidio etiam hoc omen attingitur,

*Omina sunt aliquid, modò cum discedere vellet,
Ad limen digitos conspexit ista Nape.*

Apud Cedrenum improbus quidam *αἰσῶν ἀπὸ τῶν
αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας ἀπέθανε: concidit, obiit, ad portam
templi.* Idem narrat, imaginem Cæsaris, quæ erat in
vestibulo, cecidisse, cum videlicet ipse ianuam do-
mus attingeret iturus ad curiam eo die, quo interfe-
ctus est. Sed hoc omitto. Sonitus porro, & gemitus
equi vectati multis Tryphiod. Nam de terra pressa
equi magnitudine, *δενδὸν ὑπερβρυχάσθαι*, de axibus attri-
tis, *ἀνέειπον*, de ipsa mole lignea, *τετρύχθη*.

4. **INSTAMVS TAMEN IMMEMORES]** Est hoc
quod dixit Calaber de re eadem loquens,

*Δερμομόνον ἀλεγεῖνὰ τεράσθαι ἀνὶ κατ' ἀστῶ,
Κῆρες γὰρ ἀάγτων νόσφ' ἑβελον:*

Videbamus dira monstra omnia per vrbem,
Sed Parca omnium mentes excusserunt.

Adhibet quippe Calaber multa alia monstra, & pro-
digia, quæ acciderunt, cum equus vectaretur: videli-
cet victimas non arsisse, extinctam flammam sacrifi-
cantium, cruentum fumum ab igne sacrificij, lapsas
aras, libamina versa in sanguinem, simulacra Diuum
lacrymasse, templa sanie sparsa, muros confusos, fra-
gorem turrium, repagula portarum fracta ad ingre-
dientem equum, aures nocturnas feraliter gementes,
sidera omnia obtenebrata, Apollinis lauros aruisse,
lupos & thoas extra portas vuluisse, innumera deni-
que prodigia accidisse. Demum absoluit, mentem
Dij excusserunt. In voce *instamus* est quod notes. Est
hoc verbum principum, præfectorum, vtique ἑπιστα-
τῆς & ἐργασματοῦ. itaque non tam vulgus instabat,
quàm proceres & principes Troiani, & fortasse in
his Thymætes, qui iam censuerat,

duci intra muros, & arce locari.

Sic Dido in 1. *instas operi regnisq; futuris.* Certè *ἔνθ' ἄσθαι*.

5. **MONSTRVM INFELIX]** Pulcrè, nam huius for-
ma equi nunquam prius visa: Aristoteli enim mon-
strum est ὁσέως παράστασις, natura transgressio. Sic &
Catull. Argon. de prima nauis,

Æquorea monstrum Nervides admirantes.

Ne verò in Virgilio capias monstrum simpliciter pro
re monstruosa, sed cum relatione ad prodigia, quasi
monstraretur indicareturque abominadum exitium.
monstrum enim à monstrando dictum: ideo additur
infelix, quod est attributum aduersantium omnium,
prodigiorum, auguriorum.

6. **CASSANDRA]** Hæc, cum ab amatore Phoebo,
concupitus pollicitatione, vaticinandi artem accepif-
set, eum sefellit: quare iratus quoddam donum auferre
nequibat, irritu reddidit, addita Cassandrae oraculis
lege, vt nemo illis crederet. Tryphiodorus Halosi Ilij.

—πῶ γὰρ Ἀπόλλων

Κιφώτερον μάντιν τ' ἀγαθὸν, καὶ ἀπίστον ἔθνος:

—dederat huic augur Apollo

Esse bonam vatem, sed non credenda profari.

Calaber illam vocat *ἀνεμελιον*, id est, vanam, futilem,
irritam vatem. Ibidem ipsa de se, *ἀλλὰ μοι ἰστέθεσθαι,*
sed mihi fidem non habetis. sed multis Calaber hanc
rem Cassandrae. omitto. Apud Plutarchum *ἐν τῷ
γέλωσι πολιορκίᾳ*, Cassandra ipsa ita loquitur verbis
veteris poëtæ,

Ἄκρατον αὐτὸν ἔθνος θεασίζεν θεός,

καὶ σπῆς παθόντων κῆρ κωλοῖσσι κειμένων

Σοφὴ κέλχημα.

A *Vatem voluit frustra sanè esse me Deus,
Quando ante cladem sum numerata insana ego,
Calamitate accepta nunc sapiens vocor.*
Huc alludens Propert. lib. 3. dixit:
*Certa loquor: sed nulla fides: neque enim Iliã quondam
Verax Pergameis Menas habenda malis.*

Seneca in Troad.
*Quæcumque Phœbas ore lymphato furens,
Credi Deo vetante, prædixit mala.*

Tryphiodorus de illa, *Ἰδὲ τὰ θεασίζουσα, mendacia va-
ticinans.*

7. **NOS DELV BRA DEVM, &c.]** Ex more gen-
Rami arborum omnium, quæ in priuatis publicisque lætitiis ia-
nuas velabant ramis arborum, templa, vias, omnem
denique vrbem: cuius moris frequentissima mentio.
Lucan. lib. 2.

Festa coronato non pendunt limine festa.
Tertull. in Apolog. *Cur die Latino non laureis postes obun-
bramus? idem ibidem: Quam recentissimis, & ramosis-
simis laureis postes perstruebant? quam elatissimis, & claris-
simis lucernis vestibula emulabant? Attingit morem San-
ctus Ephrem sermone in Crucem: Coronemus porta-
rum frontes, vt Christiani: & non vt gentiles, atque Paga-
ni, lauris, aut floribus, aliisque herbarum generibus. Via,
quibus iturus Xerxes, apud Herodotum lib. 7. ster-
nuntur myrto, *μυρσίνησι σπορνύτες πῶ ὁδόν.* & lib. 8. *Ἐπεὶ
θ' ὁδὸς μυρσίνησι πάλαι ἰσθρίσθη, καὶ ἑθνομίων θυμύχμασθαι:
vias omnes myrto spargebant, odoribus complebant.* Lati-
nus Pacatus Paneg. Theodosij. *Portas virentibus fertis
coronatas.* Catullus de nuptiis Pelei:*

Vestibulum vt molli velatum fronde vireret.
Rutilius Claud. lib. 1. Itinerar.

Exornent virides communia gaudia rami.

Apuleius lib. 4. *Per plateas commeantem populi frequen-
ter floribus fertis, & solutis adprecantur.* Xiphilinus in
Nerone, de aduentu Tiridatis, *καὶ πάλαι ἰσθρίσθη ἡ πόλις
ἐκαστοῦ καὶ ὁδοῦ, καὶ σφαινωμασθαι: Omnis ciuitas orna-
batur luminibus, & coronis.* Idem cum Nero è Grecia
rediret, *ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἐκείθεν ἐς τὸ πάλαι-
τιον πᾶσις τῆς πόλεως ἐσφαινωμασθαι: Ascendit in Capito-
lium, inde in palatium, vrbe tota frondibus ornata, Stat. 2.
Theb. in nuptiis filiorum Adraffi,
—fratrisque obtendunt limina sylvæ.*

Iuuen. Satyr. 6.

Ornentur postes, & grandi ianua lauro.
Hic præsertim mos ad pacem pertinet, quam iam se
habere Troiani putabant post longum bellum. Dio
Chrylost. Orat. 38. *καὶ ὅσα δὲ δὴ ἠδίστα τε τοῖς ἀθηναίοις,
& ἑσθαρμονίας σύμβολα ταῦτα ποιεῖται, ἐπεὶ δὲ ἐπὶ ἰσθρίσθη
νηταί, καὶ σφαινωμασθαι, καὶ θυμύχμασθαι, καὶ ἑσθαρμῶσθαι: Quæcum-
que hominibus iucundissima sunt, & felicitatis signa, ea
omnia facimus pace consistuta: ornantur fertis, sacrificamus,
dies festos agimus.* Sed cur de hac celebritate Troiano-
rum omitto versus Calabri: qui habentur initio lib.
13. ait ille.

*Οἱ δ' ἀρ' ἀνὰ πολίεθρον ἑδέρπειν. ἐπὶ δ' ἀρα τοῖσιν
ἄσολοι ὁμῶς στέργει μέγ' ἡσασον. ἀμφὶ δ' πάντη
Μολπή ἐπ' ὄρχηθμοῖσι, καὶ ἀκροῦσθαι ἔσκεν αὐτῇ
Δαρμυμένων, οἷητε σέβει σέβει δ' αὐτῇ, καὶ αἰφῶ:
Troiani interea conuiuia lata frequentant,*

E *Tibia demulcet sonitus, & fistula: vbi que
Cantúsque & saltus, & grata licentia vulgi,
Quales esse solent epulis vinò que madentes.*

& lib. superiore dixerat, Troianos se fertis coro-
nasse.

8. **FESTA FRONDE]** Locus notandus contra Val-
lam, & Grammaticos, qui ita discriminant. Folia sunt
arborû, & herbarum: frondes tantum arborum. Nam
frondes potius sunt rami virides cum foliis, vt appa-
ret ex hoc loco. Sed de hac re ego iam alibi.

- 250 ^a Vertitur interea caelum, & ruit Oceano nox,
- ^b Inuoluens vmbra magna terramque polumque, Myrmidonumque dolos. ^c fusi per moenia Teucrici Conticuerunt: sopor fessos complectitur artus.
- ^d Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
- 255 A Tenedo, tacita per amica silentia Lunae Littora nota petens: flammam cum Regia puppis Extulerat; fatique Deum defensus iniquis Inklusos vtero Danaos, & pinea furtim Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
- 260 Reddit equus: latique cauo se robore promunt Tifandrus, Sthenelusque duces, & dirus Vlysses, Demissum lapsi per funem, Athamasque Thoasque, Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon, Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.

ARGUMENTVM.

Ruit nox tanta vrbi exitium allatura. Troiani dormiunt, Graeci interim a Tenedo ad litus navigant: Sinon in vrbe equum aperit, descendunt ex eo armati.

EXPLICATIO.

^a Vide si quid tristius dici potuit ad signandum luctum illius extremæ noctis. Syllabæ, numerus, verba, & verborum dispositio omnia metum afferunt, & animos contrahunt. verbo *ruit* signatur præcepti cæli ruina Troianos oppressura. Ad hæc, monosyllaba vox seruata ad finem, quid non meditando relinquit? Verè hic Vates omnium princeps.

^b Tristissimus superior versus, hic iam tristior. Non satis suppetit; qui expendam tantam tristitiam. Tristitiæ adduntur doli, nam hos quoque nox inuoluit, ne quid discerni queat.

^c Rem dicit, & rei causam. Ideo fusi, quia fessii: ideo taciti, quia sopore correpti.

^d Transit a Troianis ad Græcos. Illis somno correpti, isti vigilantes instruxerant naues, ibatque classis, a Tenedo petens Littora satis nota decem interuallo annorum. Iuuabat noctis silentium. Nautis regia facem e puppi extulit, quo puncto temporis (nam hoc signum conuenerat) Sinon equum aperit, seruatus in perniciem Troianam. *Reddit equus*, resituitque luci, quos habebat in vtero & tenebris: exeunt illi *lati*, vt qui ad exitum vident perducere fatale Troiæ exitium. Numerat Poëta principes nouem, qui ex equo exiuerunt.

NOTÆ.

¹ **V**ERTITVR INTEREA, &c.] Pari tristitia Tacitus. 4. Ann. in nocte minarum plena: *Ingruebat nox nimbo atrox, hostisq; clamore turbida, modo per vastum silentium, &c.* Pari Xenoph. 5. *ἀναβῆν ἡ νύξ φοβρὰ ἢ ἄπρη.* Tryphiodorus de nocte Troiana, *Ἰλιον ἀπείκην ὀλισσῶντας ἀμφὶ βάλυ δέξιν.* Nox allatura exitium circumdedit excelsum Ilium. Lucanus lib. 8. *figet in simili nocte describenda, Obuia nox misera caelum lucemq; tenebris Abstulit, atque animam clausit dolor.* Friget (inquam) collatione Virgilij. Cum ait, noctem rueret Oceano, signat inferos, vnde nox fingit

A batur per aquas ad nos redire. Eurip. clarè *Πότνια, πότνια νύξ ἐπιβῆν ἴδι:* *Veneranda, veneranda nox, veni ex Erebo.* Non ingratum scire aliquid, de nocte hac miseritima Troianorum, quando videlicet illa acciderit. Hellenicus, Dionysij. Argius, & Lyfimachus prodiderunt Troiam captam. xij. Febr. Callisthenes verò lib. 2. Troia, quæ Græcicæ historiæ, Februario ineunre. Qui Atticæ do capta. scriperunt, in octauum diem huius mensis desinentis hanc cladem reiciunt: nec defuerunt, qui ad octauum desinentis Martij id retulerint. Dercylas autem, & Agias contendunt funestæ huius noctis diem fuisse octauum desinentis *παρήμε*, hoc est, si Corinthios audimus, Iulij, sin Bœotios sequimur, Maij. Coniunxerunt hæc & in Virgilium Vrsinus, & in Senecam Delrius. Quæ ex Clemente Alex. scienda, ipse infra adducam, denique audienda Homericæ, quæ noster vertit. ll. 8. hæc habentur;

Ἐν δὲ ἑσπέῳ ὀλισσῶν λαμπρὸν φάος ἰνδίοιο ἔκλον ἴσθα μέλαινα ὄντι ζείδωρον ἄρρηται: *Incidit verò in Oceanum splendida lux solis, Trahens noctem nigram in fertilem terram.*

Ad Homerum proximè Ouid. accessit. 4. Met. qui loquens de luce, *Precipitatur aquis, & aquis nox exit ab ipsidem.* Obserua, quod Virg. dixit *ruit nox Oceano*, dixisse Ouid. *nox ab aquis exit*, & Homerum, *ἔκλον ἴσθα*. Scias etiam hemistichium hoc, *vertitur interea caelum*, Ennij esse. 6. Ann. explicuit Virgilius, suumque fecit more suo; obserua adagij formam apud Aristidem in. 2. Platonica, *ὡσπερ ἐν νυκτὶ μαχία*, de re admodum confusa & turbata, id est, *tanquam in nocturno bello.*

2. OCEANO NOX] Talia illa: *Iliaci cineres falsi si moentis, religione nepotes. te rendere vota tamen. aduerso sole. omne nemus, ipse sedili. reque querelis. date teli. si sine glauco contexit. parere recusa. currere remis.* In extremis duobus non bis tantum, sed ter est, *re, re, re.* Ita & Græci. Nā Homerus, *ἰσθλοσεν, ἔσει.* & Thucydides, *ἔσει, ἰσθα*. Ait de nocte, *ruit*, vt etiam Homer. *ἔσει ἡ νύξ.*

3. INVOLVENS VMBRA MAGNA] Notam vni docti exprimi noctis definitionem, quæ nihil aliud quàm terræ vmbra. Phrasem arripuit Starius, 3. Theb.

— *Nigrosq; polos inuoluit amictu.*

4. MYRMIDONVMQUE DOLOS] Hæc vox non excogitata est à Vate in inuidiam Græcorum. Nam Græci ipsi palam profitebantur se velle dolos con-

struere, cum aliter ciuitatem non possent capere. Itaque vox *ἔσει* millies est in Calabro, & in ore ipsorum Græcorum. Calchases enim ait, *μυρία δὲ δόλοι: dolum versate*, & Vlysses esse in fati, vt Troia non expugnaretur, nisi *δολοσποσύνη*. Quin, cum Neoptolemus, & Philoctetes nolent rem geri dolo, & equo ligneo, sed dicerent pugnandum esse aperto Marte, abstercentur prodigijs Deorum, qui tremore terræ & iactu fulminis indicarent rem dolo gerendam. Pallas præsertim in somnis apparet Epeo, hortans ad equi constructionem: omnesque Græci somno audito, consilium doli, vt diuinitus immisissum, arripiunt. Proditum quoque est commentarijs Græcorum, & attingit ipse Calaber, Palladem latuisse in equo vnâ cum Græcis. Epeus etiam in oratione ad Palladem *τὸν ἵππον* dicit, *equum equum.*

5. SOPOR FESSOS COMPLECTITVR ARTVS] Faciunt ad sententiam Poëtæ, verba Aristotelis de Somno & Vig. scribentis somnum ex multis causis provenire, inter quas laborem quoque, & lassitudinem commemorat. *ὅτι πρὸς ἔτι ἔστι πόνον ἡνίκα: Προ- cedit etiam ex laboribus quibusdam somnus.*

6. PHALANX] Phalanx Macedonibus fuit cuneus militaris, videlicet quando pes pedi, clypeus clypeo, vir viro in acie cõcerebatur. Curti. *Macedones phalangè vocant pedicũ stabile agmen, quãdo vir viro armis arma conferta sunt.* Vnde cum de Cæsare dicitur: *Milites nostri de loco superiori pilis missis, facile hostium phalangè perfrugerunt*, intelligit, hanc armorum connexionem, quæ effectormata erat instar testudinis, sed hoc vulgare fati.

7. TACITÆ PER AMICA SILENTIA LVNÆ] Negari nequit, lunam silentem esse, cum est in coitu, auctoritate Plinij, & aliorum: Sed in Virgilio id scilicet nego, & libentissimè accedo illis, qui dicunt, tantum hæc nocturnum tempus indicari: ergo ad noctis taciturnitatem referendus Poëta, non ad interlunium. Sequor in hac explicatione Turneb. Germ. Vrsin. Gifan. Parthalium. primum in Aduers. sequentes duos ad Virgilium, quartum ad Lucretium, postremum in epistolis. Alij tibi occurrent. Veteres quidem dicebant noctem filere. Catull. in Epig.

Aut quam sidera multa cum tacet nox, id est, cum est nox. Tibullus tanquam proprio epitheto, *Deuocit tacito tempore noctis anus.* iterum: *Vota nouem Veneri nocte silente tuli.* Dies enim inquietus & clamorosus est, nox tranquilla & tacita. Horat. Od. 5. Epod.

— *O rebus meis Non infideles arbitra Nox & Diana, qua silentium regis Nocturna cum sunt sacra.*

Troia, quæ do capta. Adde à Petronio scribi captam Troiam plena luna, quæ pernox solet lucere, sic enim scribit, *Iam plena Phæbe candidum extulerat ubar, Minora ducens astra radiantis face, Cum inter sepultos Priamidas nocte & mero Danaï relaxant claustra, & effundunt viros.*

Faciunt verba hæc Clementis lib. 1. Strom. cap. 10. vbi agens de tempore, quo Ilium captum fuerit: hæc inter alia subdit: *Hellenicus enim duodecimo mense Thargelionis, & nonnulli eorum, qui Attica scriperunt, octauo desinentis, postremo anno regnante Mnestheo, in plenilunio: Noctis quidem erat medium, inquit is, qui paruum fecit Iliadem, & splendebat lucida luna: alij autem eodem die sũrrophorionis*: Sunt hæc mensium nomina apud Athenienses, & *θαρρηλιών* quidem magna ex parte Aprilis respondet, *σινροφωρεών* autem Maio. de quibus vide Hæruetum. Lesches etiam auctor paruæ Ili-

A dos ait Troiam captam nocte, lucente luna. Verba eius sunt,

Νύξ ἰδὴ ἔλω μέλας, λαμπρὰ δὲ ἑσπέρεια σελάνη: *Erat nox intempesta, & lucobat luna candida.*

Demum, qui in coitu lunæ? cum mox Poëta dicat: *Oblati per lunam, &c.* Quin tantum abest, vt putem Troiam captam in lunæ coitu, vt possim probabiliter existimare, non potuisse capi, nisi plena luna. Fuit enim è Græcorum, vt plurimum, disciplina, non pugnare, nisi plena luna. Hoc indicant verba Clementis iam adducta, & clarè de Lacedæmoniis Aristides in 2. Platonica. *Λακεδæμόνιοι ἦ ἔτε ἑσπέρεια τὸς Μεσσηνίης πολέμου, εἴτε ἢ ἢ πρὸς ἑλάνων μένοντες, ἂδ ε αὐτοὶ βοηθεῖν ἔχον:* *Lacedæmonij siue quòd cum Messenij bellum gerent, siue quòd expectarent plenam lunam, auxiliari non poterunt.* Cum ergo *σινροφωρεών* Græcis auspiciatissimum fuisset, quid mirum si ad Troiæ euersionem tempus hoc expectarent?

8. FLAMMAS CVM REGIA PVPPIIS EXTULERAT] Credi possunt sublatæ hæc flammæ fuisse ad eas, quas siue Helena, aut Sinon, aut vterque ex arce extulerant ad Græcos euocandos: credibile enim hoc signum inter eos conuenisse. Seneca Agamem. Virgilio hærens,

Signum recursum regia vt fulsitate, &c. huc reuoca, quæ dico. 6. Æn. ad illud: *Flammam media ipsa tenebat*

Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.

Hic scias duplex genus fuisse facularum, quod admoment & Suidas, & interpres Thucydidis in lib. 2. Tollebantur enim faces ad indicandum non solum hostium, sed etiam amicorũ aduentum. itaque erant *φρυστοὶ* & *πολεμιοὶ*, & *φίλοι*. Extremum hoc ad Virgilium pertinet, tolluntur enim faces à Græcis ipsis dantibus signum Græcis quoque. Ergo vt omittam *φρυστοὶ* *πολεμιοὶ*, nam nihil ad Virgilium, aduocam exempla *ἑστὸς φιλίων*. Hoc amicarum facularum commentum captum Tarentum Linius scribit lib. 25. verba sunt: *Cum porta appropinquaret, editus ex composito ignis ab Amibale est resulsus, idem redditum ab Nicome signum, extincta deinde vtriusque flammae sunt, &c.* Huc pertinet locus Aristidis oratione de cõcordia ad ciuitates Asiaticas: *ἔστι τὰ Ἀσιατικῶν τῆς Ἀσίας ἐστῆσθαι ἰδρῶθι: καὶ ἑστῆσθαι δὴ φρυστοὶ πᾶσιν ἀνδράποισ ἀπὸ τῶν πῶν τῶ θεῶ καλῶν: τὸ δὲ αὐτῶν, ἔστι μὲν ἀλυσθῆν ποῖς ἀντι- 209] *Ἐστῆσθαι enim edes collocata est in hac Asia parte, atque hic amica faces omnibus à Deo suspenduntur, qui eos ad se vocat, & prorsus veram extollit lucem.* Eodem refero verba Augustini lib. 3. Ciuit. cap. 12. *numis enim multos Deos grandis fumo suo, tanquam signo dato ad tuitionem congregauerat.* Hi addi possunt Calabro, Appiano, Iulio, Vegetio, quos ad rem eandem aduocat Lippius lib. 5. de Milit. Rom. dial. 9.*

9. LAXAT CLAVSTRA SINON] Odyss. 11. Vlysses ait hoc sibi muneris demandatum, *Ceterum cum in equum ascendimus, quem fabricauit Epeus, Græcorum optimates, commissa mihi erant omnia, ἢ μὲν ἀναλίσκων στυμνὸν δέχον, ἢ δὲ ἐπιβῆναι: Sine aperire densas insidias siue concludere.*

10. Vt Poëta claustra de hoc equo, sic Sophoc. in Tyrann. *νοῖσα κλειθρα: caua claustra.* Calaber lib. 12. dat *κλειθρα*, Perron. *aperitur ingens claustrum.* Calaber lib. 13. de eodem Sinone, *ἵσθα σπῆρας διεξώξεν: equi aperuit latera.* Aristophanes Vespis de re alia loquens, *κλειθρα χαλασθῶ: laxentur claustra.* Circa orthographiam nominis *Sinon*, sciendum, Henric. Steph. in libello, quem conscripsit de abusu linguæ Græcæ late probare, omnia nomina quæ à Græcis proueniunt, & Latini in, *on*, finiunt, efferenda esse in, *o*, atque ideo

Luna plena Græcis auspiciata ad bellum.

Facium duplex genus.

Græca in, *on*.

pecca

peccare eos, qui Latine scribentes dicunt, Thymo-
leon, Memnon, Agamemnon, Iason, cum dicen-
dum sit, Thymoleo, Memno, Agamemno, Iaso, fi-
cuti dicitur Plato, Leo, Antipho, Demipho, Parme-
no. Liberat verò Maronem à calumnia, qui metri
lege coactus Sinon dixit, propter sequentem voca-
lem, cum alias dicendum esset, Sino, pro se Stephan.
Charisium adducit. Idipsum Pythæ. 2. Aduersar. cap.
13. sentit, probatque ex Varone, Columella, & Fa-
bio. contra horum sententiam est, in antiquissimis
Virgilij codicibus inueniri hanc vocem *Tarchon* fre-
quentissimè, vt lib. 10.

— *haud sit mora, Tarchon iungit opes.*

Quo loco, aliisque huiusmodi legi poterat *Tarcho*
abique detrimento carminis. & semel credo tantum,
Tarcho inuenies. Sed dicit Stephanus, me non ab-
nente, legendum semper, *Tarcho*.

10. REDDIT EQVVS] Mox hoc idem, *fundit equus*,
vt Græci, *ἵππιδεν ἐκχυμένον, fusi equo*. Rectè Germ.
ait verbum *reddo* nixus esse, ac propterea Lucretium
dixisse, *Duratei equi partum*. Adi, quæ supra, in *secra*
armis.

11. CAVO SE ROBORE] Sic Sophoc. in *Tyran.* *νοσ-*
λον λέχορ: catus insidias. Pulchrè Hercule dixit Eurip. in
Troad.

— λέχε
Δ' ἐξέβαινον ἄρως
κόρως ἔργω Παλλὰς Ἰδίας
— *ex insidijs*
Descendebat Mars,
Virginis opus Palladis.

Troiani du- 12. TISANDRVS STHENELVS QVE, &c.] Clara
ces, qui in omnia, sed adiungam notulas Virgilio illustrando.
equo. Nullum ferè ducum hic memorat, qui non ratione
aliqua assumptus, & veluti aptus ad nouum mentum
videatur, iam ex etymo, iam ex virtute, iam ex qua-
libet alia occasione, adeo nihil frustra Virg. Tisan-
drus dictus quasi vir vltionem appetens. aptè ergo in
equo inclusus. *ἄνθ' ὅ*, vnde Sthenelus, virtus est &
robur militare, Stheneli elogia vide in Heroicis Phi-
lostrati. Illud maximum, inuire illum in clausum in
hanc machinam. Verba Philostrati sunt, & τὸν ἵπ-
πον ὃ τὸν κέλον παρήειλε δὲ δὲν ἐλάθη, ἢ τερομαχίαν οὐτω
ἢ φέστω, ἀλλὰ κλοσὴν ἢ μάχης: *canitatem equi in la-*
tebras abnuebat Sthenelus, dicitans non hanc esse murti op-
pugnationem, sed pugna furium. Redeo. hos Vlystes
comitatur, qui dirus, & pestis semper Troianæ rei.
Athamas, & Thoas egregij duces fuerunt, neque si-
ne elogio assumpti ab Homero, nunc de Thoante
occurrit illud Il. 13. *θεὸς δ' ὡς τίς δὲ δῆμος: colebatur à*
plebe vt Deus. Neoptolemus sonat nouum bellato-
rem, & satis, esse Achillis filium, vt nomen suum da-
ret, vellètque in equum includi: dicitur hic *Pelides*,
quia nepos Pelei, qui Achillis pater. Machaona vo-
cat primum inter alios, hic enim Græcorum celebra-
rissimus fuit, & arte, qua valuit, medendi, & militari
virtute filius fuit Æsculapij, quod Pausan. scribit lib.
4. *Messen.* & Homer. 4. item Il. Huius meminit Aristi-
des cum magnis & exquisitis elogijs ἐν Ἀσκληπ. Me-
nelaus, vt rex, & cui facta iniuria à Paride. Epeus,
quia doli, id est, equi ipsius fabricator, & architectus,
Homer. *Odyss.* 8.

Tisandri cry-
mon.

Sthenelus.

Thoas dux.

Machaon
dux.

Epeus Tro-
iani equi ar-
chitectus.

Α Δυρατεῖ, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν οὐδ' Ἀθήνη·
Duratei, quem Epeus fecit auxilio Palladis.
Et *Odyss.* 11. δὲ κέμ' Ἐπειὸς, quem fabricauit Epeus.
Eurip. *Troad.* Ἐπειὸς ἵππον ἐκχυμένον. Epeus equum com-
pegit. *Diclys* lib. 5. equus tabulatus extruitur per Epeum
fabricatorem eius operis. *Paul.* Epeus, qui *Durateum* equum
fecit, vt *Homerus* memorat. *Philostratus* in *Heroicis* dis-
criminat, τὸν ἵππον (ἵππον) Ἐπειὸς, Ὀδυσσεὺς ὃ ἄρως:
Epeus faber fuit (equi) Vlysses autem inuentor. *Ait* Lu-
stinus lib. 20. ostendi apud *Metapontinos* in templo
Mineræ, ferramenta, quibus Epeus equum *Troianum*
fabricauit. Alij tibi occurrent. Poëta autem, vt vi-
des, connumerat nouem duces Græcorum, qui in
hoc equo latuerunt: de quo tamen numero incer-
tum, *Eustathius* in *Homerum* *Odyss.* 11. scribit ex
sententia aliqua fuisse centum, ex aliorum opinione
duodecim tantum, quos enumerat, & omnes (præ-
ter *Menelaum*, *Neoptolemum*, *Vlyssem*) diuersos
ab his, quos hic Poëta. *Calaber* lib. 12. viginti no-
uem connumerat, & addit, εἰλλοι κατέβαινον: alij in-
trarunt. Numerat principe loco *Neoptolemum*, &
omnes ferè diuersos facit ab his, quos hic Poëta.
Nam præter *Neoptolemum*, *Vlyssem*, *Menelaum*,
Sthenelum, *Thoantem*, neminem assumit alium.
Cedrenus viginti quatuor. *Maro* supra dixit, hanc
machinam fortam armis fuisse, & vterum comple-
tum armato milite, quibus insinuat, multos om-
nino latuisse. *Izaci* in *Lycoph.* *Ἐπειὸς ἐποίησεν τὸν*
Δύρατον ἵππον, εἰς τὸν περὶ ἵππον ὅ, ἢ τερομαχίαν, ἢ κατ' ἐπι-
πρῶ, ἀνδρες εἰσαλθόντες ἑλλάνες ἐκείνου: Epeus equum fecit,
in quo quinquaginta, vel ter mille, vel, vt ego puto, vi-
ginti tres viri Græci ingressi latuerunt. *Sulpicior* inesse
mendum ex medijs numeri magnitudine. Certè
multos fuisse satis liquidum ex *Platone* in *Theat.*
vbi prouerbialiter ait, δεινὸν γὰρ πῶς ἂν παῖ, εἰ, πολλο-
λαί τινες ἐν ἡμῖν, ὥσπερ ἐν δούροις ἵπποις, εἰσθίσις
ἐκείνου: Absurdum quidem id esset, si multi nobis
sensus, quem admodum equis lignis, insidierent.

Duces, qui
latuerunt in
equo Troi-
ano.

13. DEMISSVM LAPSI PER FVNEM] Hoc ipso
magnitudo equi indicatur, cum opus fuit ad de-
scendendum. Eandem *Homerus* indicat *Odyss.* 11. *ἴκδο*.
cum ait, εἰς ἵππον κατεβαίνοντες: in equum descendi-
mus, quo gradus indicantur. *Calaber* quoque lib.
13. ait Græcos descendisse κλίμαξιν, per scalas, & lib. 12.
dixerat per easdem ascendisse, κλίμακας, ἢς ἀνέβησαν.
Phrasin *Propertius* arripuit lib. 4. *Eleg.* 7.
Per quam demisso quories tibi fune pependi.
& *Horatius* ad *Pison.* demittere funem, omnes adhuc
à *Lucretio*, qui lib. 2.

Equi Tro-
iani magui-

— Mortalia sacra supernè
Aurea de caelo demisit funis in arua.

Ad verbū quoque *Cedrenus* de re alia loquens, ἐξέρ-
χοντ' ἢ φολεῖς, & καλωδῶ ἑωυτῆς καθυμνήσας: *sugiume*
ex vinculis demittentes se fune.

14. DOLI FABRICATOR] Est hoc, quod *Ati-*
stophanes in *irena*, & sæpe Græci alij, μηχανοποιός, ait
autem doli, quia ita de equo hoc Poëta. *Horatius*
mentium dixit lib. 4. *Od.* 6. *Propertius* lib. 3. *Qd.* 13.
fallacem nominat:

Sola Parim Phrygiæ fatum componere, sola
Fallacem patrie serpere dixit equum.

265^a Inuadunt urbem somno VINO QVE sepultam.
Cæduntur vigiles, portisque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina conscia iungunt.
^b Tempus erat quo PRIMA QVIES mortalibus ægris
Incipit, & dono Diuūm gratissima serpit.

270 ° In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adeste mihi, largósque effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterq; cruento
Pulvere, pèrque pedes traiectus lora tumentes.
^d ΗΕΙΜΗΗ qualis erat: quantum mutatus ab illo
275 Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaūm Phrygios iaculatus puppibus ignes!
° Squallentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. Vltro flens ipse videbar
280 Compellare virum, & mœstas expromere voces.

ARGVMENTVM.

Vrbs inuaditur: Hector in somnis Æneæ apparet maxi-
mis mœstissimè notis (numerantur octo) longe omnino distans
à pristina venustate.

EXPLICATIO.

3 Describitur primus impetus illorum, qui ex
equo descenderant, qui nacti sunt præcla-
ram occasionem, nam vrbs tota non oppressa sed se-
pulta somno & vino. Cædes prima descendiit in vigiles,
qui, caduntur vt pecora, quippe his sublatis aperiu-
ntur portæ, quibus iam patentibus, hi qui fuerant in
equo accipiunt socios, qui veniebant à nauibus, atque
iungunt agmina conscia, eiusdem doli.

Aggreditur narrare, vt Hector in somnis Æneæ
apparuerit, tantæ cladis futuro restauratori, & deu-
ctæ gentis reliquias in Italiam transportaturo. De-
scribit verò primam incipientis somni partem, ideo
signatè serpit, & gratissima, nam quies prima dulcissi-
ma est.

Quinque primo intuitu visa Æneæ in Hectore,
& ideo primò narrata: vidit enim illum mœstissi-
mum, flentem largissimè, bigis raptatum, atrum
cruento puluere, traiectum loris per pedes tumentes.
expendere hos verus nemo satis dignè queat.

Priusquam alias notas narret in Hectore, inter-
ponit hæc ad exciandos affectus ex pristina Hæctoris
felicitate, quæ duplex, videlicet rediisse victorem cum
spoliis Achillis, quæ detraxerat *Patroclo*: deinde ab
ignium iaculatione, quibus naues Græcorum incen-
derat. Tunc qua gratulatione, quo plausu ab Troia-
nis omnibus exciperetur? iam hæc mutata omnia, &
mutatus Hector: nunc enim mœstus, flens, raptatus,
ater puluere, traiectus pedes, qui olim lætabundus
victoria spolia in urbem intulerat, qui ignem nau-
ibus iniecerat.

Redit ad notas doloris, quas vidit in Hectore, &
superioribus tres adiecit, videlicet barbæ squalorem,
crines concretos sanguine, vulnera accepta circa mu-
ros patriæ in raptatione. Sequitur, vltro flens ipse, &c.
indicat ab Poëta tristitiæ habitus magnus, qui ad
alterum venit prior compellat & loquitur: hic con-
trahit, Hector enim tacet, & cum ipse venit prouo-
cationem expectat.

NOTÆ.

Nota mul- 1. INVADUNT VRBEM] Quæ hæc occasio rei ge-
te vrbes ca- 1. rendæ? Athen. lib. 5. de Oxobio Romanorum
172. duce, qui impetum fecit in Athenienses, φολαξας, in-

A quit, ἀσέλανον νύκτα, & ἐκείθε τις εἰσὶν ἑρπιδίαι
κοιμημένους, & μεθύουσιν ἑπιπέσων, καλένο-τε τις Ἀθη-
ναίαις: Illumem noctem obseruans, suoq; educens milites,
dormientes ebriosq; aggreditur, Atheniensisq; perculit. Si-
milis fraus habetur apud *Tacit.* lib. 4. *Hist.* in *Bello Vi-*
telliano: *Largis* epulis vinoq; soporos Germanos, clausis fori-
bus, igne iniecto cremauere. Is dolus *Agrippinensium*
fuit, neque ab his dissidet, qui habetur. 9. *Æn.* ita &
Gracchus Campanos oppressit apud *Liuium* lib. 23.
Silentique profectus agmine, cum ad *Hamas* media nocte
peruenisset, castra Campana, vt in peruigilio neglecta, si-
mul omnibus portis inuadit. alios somno stratos, &c. De
ipsis Troianis *Diclys* lib. 5. *Festis* deum vino multoque
somo barbaris, qua vtraque per latitiā securitatē que
pacis interuenerant, nostri multo silentio ad ciuitatem nau-
uigant. & infra, *σεσεῖς* vino & epulis obruerant, choris di-
cendis, & omni genere gaudiorum in lascitudinem dederant,
omnis iam calamitatis obliti, & sperentes securissimè: qua
optatissima Græcis inuadende, ac potiunda vrbs fuit occasio.
Calaber lib. 13.

Εἶτε γδ ἕποντο ἔρπονεν ἀνὰ πῶλον ἄλλοθεν ἄλλον
ὄϊνω ἀναπλήθοντες ἀπειρεσίῳ, & ἰδ' ἀδ' ἦ.
Δὴ τὸτε, &c.
Cum somnus in vrbe alium alibi vincium teneret
Repletos multo vino, & cibo,
Tunc, &c.

Tryphiodorus
Ἀρραδίη το βέβουτο, μεθυμοσύνη τε, & μὴν
πλάτ' ὄβλις.
Stultitia plena erat, ebrietate, tumultu,
Vniuersa ciuitas.

Cornelius Nepos, vel aliquis eius nomine lib. 6.
Troiani belli,
— pars cetera ferro

Certatim flammæque furit, populator oberrat
Ignis, & in medios gladij venire soporos.

2. VRBEM] Non dubium, quin Vrbs ædificia, Ciui-
tas incolas signet. Sed hæc tamen commutata in
Auctoribus. Nam hic Vrbs sepulta vino, est, ciui-
tas, id est, ciues. Hoc ita frequens, vt pudor sit per-
sequi.

3. SOMNO VINO QVE SEPULTAM] Phrasin ista,
ante æuum *Maronis* celebris, *Lucret.* lib. 1.
Terrificet morbo asuetis, somnoque sepultis.

Enn. lib. 3. *Ann.*
Nunc hostes vino domiti, somnoque sepulti.
& post illud. Nam *Fabius* declam. 272. nobis somno se-
pultis, & securitate ab omni cogitatione bellorum. *Flac.* 2.
Argon.

— Dapibus vinoq; soporos.
Forma alia extulit *Liuius* lib. 25. grauatis omnibus vino
somoq; Cui vicinus *Ouid.* 3. *Met.*
— Ille mero somnoque grauis.

Vrbs & ci-
uitatis di-
scrimen.

Sepeliri sō-
no vinoque.

Et Calaber lib. 13. πολλὰ ἢ ὑπ' ἀρίστη βαβαιώτες : graues multo mero iterum, βαβίοντο φρένες : grauabatur mens. Tacit. ita. 4. Ann. somno & vino procumbere. quae de- sumpta à Virgilio in 9.

— somno vinoque sepulti Procubere.

Græcus Theognis sic expressit;

Θορυθῆν' ὄνει μαλθακὰς ὑπνῶ ἔχοι : Oppressum vino somnus occupat mollis.

Herodotus lib. 1. ita, πληρωθῆντες φρεσὶς καὶ οἴνῳ δίδοι : pleni cibo ac vino soporantur. Athen. lib. 1. vini cuiusdam meminit dicti ἰππικῆς, soporiferi: ibidem Adriano vino hoc dat, quod idcirco vocat οἶνον ἰππικόν, idest, boni somni. Mnastheus apud eundem lib. 2. ἀναρταῖον (ait) ποιεῖ παράλοπον τῶν σωμάτων : merum dissoluit corpora. cum hoc etiam adludit leuiter, quod Eubulus apud eundem lib. 2. τὸν οἶνον τῷ φρονεῖν ἐπισκοπεῖν : vinum menti tenebras offundere. quo sepulturae genere nullum maius. Noctetur obiter locutio Quintilianii in Declam. qui dixit, soporem bibere, cum allusione, credo, ad vinum ὑπνῶσις.

Vinum fo- poriferum-

Bibere so- poreum.

Megara quomodo capta.

4. CÆDUNTUR VIGILES.] Pat cædes in expugnatione Tarenti apud Liuium lib. 25. Nico ex impro- uiso ad portas soporos vigilas in cubilibus suis obruncat, portamque aperit. Troianæ huic expugnationi similis fore illa, qua capta est Megara ab Atheniensibus: ut enim Græcis muti, quo equus caperetur, diruti viam dederunt: ita Atheniensibus fraus alia, vide- licet nauicula, quæ, cum more solito per vbis portas induceretur, imposita in curru, obstitit ne portæ clauderentur, quo sanè ad portas impedimento datus est hostibus aditus. Iuuat hanc similitudinem cir- cumstantia, quam hæc attingit Poëta, de cælis vigi- libus primo impetu, quod factum quoque in expu- gnatione Megarensum, nam statim τὴν κατὰ τὴν πό- λιν φάλακας κείνους, verba sunt Thucydidi lib. 4. qui historiam narrat.

5. PORTIS QVE PATENTIBVS OMNES ACCI- PIUNT SOCIOS.] Eadem, & isdem pene verbis enar- ator Lycophronis. οἱ ἀειεῖς ἐν τῷ ἰσσοφ ἐν νυκτὶ ἀνοί- ξαντες τὰς τῆς Τροίας πόλιν, ἔνδον εἰσάγουσι τὸς Ἕλληνας, καὶ τοῖς τὸν πρόπον ἢ Τροία κρατῶσι : Principes, qui in equo latebant, noctu Troianis portis patefactis intus Græcos ad- miserunt, & hunc in modum capta est vrbs. Sed & Dictys lib. 5. de exitio Troiano primam hanc inuasionem Græcorum exequitur hoc verborum ambitu: Μόχ- que omnes postquam intrauère moenia, diuisis inter se ci- uilitatis locis vbi signum datum, magna vi cedere eos, quos fors obiecerat, atque obruncare passim per domos at que vias. Sed nemini dubium, quin Virgilius in sua Anei- de sæpius ad Romanas historias alluserit. Nam ita res Troianæ, aut Latinas exequitur, ut veluti digito Romanas indicet. In hac autem Troiæ expugnatione omnino representatur expugnatio Veiorum. Pri- mo, sicut Troia capta est anno decimo, ita Veij: fuit enim horum Vrbs decem ætates hyemesque circumfessa ait Liuius lib. 5. Secundò; Vrbs ytraque capta est fraude: Troiana equi pleni armorum, Veientana cuniculi pleni quoque armorum. Tertio, initium expugnationis Veiorum simillimum est his, quæ in hoc initio narrantur à Virgilio. Id planum facient verba hæc Liuij, Cuniculus delectis militibus eo tempore plenus in æde Iunonis, quæ in Veientana arce erat, armatos repente edidit. Agnosce similitudinem equi partu- rentis in arce Troianos. Pergit Liuius. Pars auersos in muris inuadunt hostes: pars claustra portarum reuellunt: pars, cum ex tectis saxa teguleque à mulieribus ac seruitiis iacerentur, inferunt ignes. Acciderunt omnia hæc in Troiana clade. Demum, vt in Virgilio apertis portis iunguntur focia agmina, ita in Liuiio momento tempo-

Veiorum expugnatio.

ris patefactis portis, cum alij agmine irruerent, alij desertos scanderent muros, vrbs hostibus impletur, omnibus locis pu- gnatur. Volui omittere Tryphiodorum, & Calabrum, qui multis admodum de prima hac inuasionem Græcorum, & cæde Troianorum.

6. TEMPVS ERAT, &c.] Sequitur ductum Attii in Bruto ita loquentis.

Cum iam quieti tempus nocturno impetu Dedi, sopore placans artus languidos: Visus est in somnis pastor ad me appellere.

7. QVO] Sic fere omnes legunt, & aptè: sed legi à nonnullis cum, more Græcorum, Germanus notat, illi enim, χρόνος ἢ ἔτος : tempus erat, cum, cui institit Tibull.

Tempus erat, cum me Venereis præcepta ferentem.

8. PRIMA VIBIS] Descriptio somni, qui prima sta- tim nocte capitur. Quamuis autem Academicis Peripateticisque astruant veriora esse somnia, quæ somni parte extrema sub diluculum accidunt, pro- pter imagines minùs perturbatas; cum primo somno perturbentur confundanturque simulacra Vaporum copia: sed Poëtæ tamen necessarium fuit hanc phy- siologiae rationem non sequi, ne Æneas in Auroram fugam differret, quam commode non posset cape- scere, cui primo quoque tempore consulendum fuit. Sic fere Germ. sed veriùs dici fortasse possit, Poëtam nihil discessisse à Physiologia: nam verè somnus hic perturbatus turbulentusque mœstissima imagine Hectoris, hîsque omnino similis, qui prima nocte so- lent accidere abundantia vaporum conturbati, atque huic somno, cui propter tempus minus fidei debe- batur, excitato iam Ænea fidem fecerunt quæ visâ sunt in tota vrbe atrocissima. Sed ad defensionem Poëtæ pertinent verba Æliani lib. 3. Var. Hist. cap. 11. qui nulla facta discretione somni primi aut postremi, sic loquitur. Peripatetici dicunt autem mam interdum corpo- ri seruitium præbere, & inuolui, neque parè veritatem perspicere posse. Noctu verò liberatam à ministerio corporis, magis ad præuidenda futura idoneam esse, &c. ἢ ἐν νυκτὶ, unde existunt insomnia. Itaque non possum illis assenti- tiri, qui in Virgilio non capiunt primam noctem, sed mediam, aut extremam, vt liberent Æneam ignauiam, quam ipsi fingunt. verba quidem me ad partem pri- mam somni & incipientem noctem ducunt. Quæ enim ignauiam, statim Æneam somnos petiisse, quod & alij principes Troiani fecerunt, vt qui defatigati ingentis equi vectatione, & diurna celebritate. Ac- cedunt fata, quæ volebant Troiam euerti, & ita Dij torporem animis & corporibus inuexerant. Prætere- si somnium istud conicias ad noctem mediam, tota perturbatur excidij calamitas, non enim datur locus gerendis rebus, quas & Poëta narrat, & accidisse cre- dibile est. Sed incipientes primos somnos (nam de his sermo est Poëtæ) placitum adiungere vt alij de- scripserint. Petronius,

— Vix prima stentia noctis, Carpebam, & somno lumina victa dabam.

Noctem alibi: Vix primos inopina quies laxauerat artus.

Sed nolo integra adducere, neque eiusdem rei plures testes. Abire in somnos, Lucretij est: Excipi somno, Ouidij: somno cedere, Lucanij: obrepit somnus, Senecæ: Subrepsit quies, Ouidij: Prima quies aderat, eiusdem: manulare cor- pus quieti, Lucretij: somnus composuit lætanti lumina, Siliij: Cadere in somnos, Senecæ: cœdi oculos somno, Noctri: solui in somnos, omnium. Thucydides lib. 2. ἀπὸ τῶν ὑπνῶν.

9. MORTALIBVS ÆGRIS] Aptè, potiùs quam vi- ris, hominibus, mortalis enim propriè βρωτός, quasi ἐν βῶθ ὄν, quod nihil magis fluxum & fragile homine, ac perinde

Somnia quando ta.

Virgilius defenditur.

Somnus pri- mus qui de- scribitur.

Mortalib.

perinde nihil illo indigentius somno. inde agris com- modè, & alibi, miseris. Eurip. Orest. mortales vocat πολυπόνοις, agros, & multa passos.

10. DONO DIVVM] Homer. I. ὕπνῳ δ' ἄρον, somni donum.

Silius lib. 1. — sopor sua munera tandem Applicat.

& lib. 7. Dona soporifera noctis.

11. GRATISSIMA] Respectum ad incipientem somnum, & primam quietem, quæ dulcissima & gratissima. Molchus de Helena, & Alexandro, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΛΙΜΩΔΗΣ ἔρχετο ὑπνῶ Alexandrum dulcis habebat somnus.

Homer. Odyf. 10. Εἶθ' ἐμὰ ῥῆθ' ἄλυτος ὑπνῶ ἐπιλήθε κενυμένοῦ Ibi me dulcis somnus occupauit desessum.

12. MŒSTISSIMVS HECTOR] Credo allusum à multificio Poëta ad tabulas & picturas, quæ de He- ctore circumferebatur: de harum quapiam sic Paus. Phocicis: Hectorem habet sedentem, & ytraque manu le- uum genu prementem, tristi admodum facie, & lugubri habitu.

13. VISVS ADESSE MIHI] Allusit fortasse ad lo- cum Ennij. 1. Annal. Inde mihi species semper florentis Homeri Exorians, visa est lacrymas effundere salsas Cæpisse, &c.

Ab Ennio illustratur Lucretius, nam hic ab illo, Unde sibi exortam semper florentis Homeri Commemorat speciem lacrymas effundere salsas Cæpisse.

Signatè verò & propriè Poëta visus adesse, vt indi- cet, non quidem apparuisse Hectorem, sed visum ex somni elusione. Refellens Cicero gentium supersti- tionem, loquens de dracone, qui Alexadro in somnis apparuit, ita ait, non enim audiuit illa draconem loquen- tem, sed est visus audire lib. 2. Diuinat.

14. RAPTA VIBIS] Vetus Poëta (aliqui En- nio attribuunt) sic: Vidi videre quod me passa ægerum Hectorem curru quadringo raptarier.

Notat Gifin Lucret. verba ἀδελφῆ, vt plurimum esse frequentatiua, quia hæc vehementiora sunt, vt raptò, & quassa. Hanc Hectoris raptationem sic de- scribit Dictys lib. 3. Excidij: ipse cum cæde inimicissimi- tum memoria doloris ferox, spoliatum armis hostem, mox constructis in vnum pedibus vinculo curru postremo adne- dit. Dein vbi ascendit ipse Automedonti imperat, daret lo- ra equis, ita concito curru per campum, qua maximè videri poterat, peruolat, hostem mirandum in modum circumtra- hens. Genus poëta nouum, miserandumque. Quæ Home- rus scripsit in promptu sunt. & nonnulla in sequenti- bus attingam.

15. ATERQVE CRVENTO PVLVERE] Homer. Il. 22. Τῷ δ' ἦν ἐλεομένῳσι κοίτασθ' ἀμφὶ ἦ- χαῖθ' Κυπρεὺσ' ἰμπεριῶν, καὶ ἄν' ἄπαν ἐν κονήσῃ. Κεῖθ' ἀπὸ τῷ χαίρειν.

Is cum traheretur, oriebatur turbo pulueris, circumque comæ Flaua implebantur, caputque totum in pulueribus lacebat, olim gratiosum.

Plena affectuum Homerica sunt, præsertim ex for- tuna præterita; sed non minùs ex præsentī Virgiliana, vbi atrocium vides, puluerem, & hunc cruentum. No- rat autem Henric. Steph. puluerem commistum ex sudore & sanguine, Græcis λυθρον vocari. Homeri Scholiastes. λυθρον, τὸ μὲν κοινοῦ τῷ ἔιδ' ἔσθ' ἄμα.

Frequentati- ua ἀδελφῆ.

Hectoris rap- tatio.

16. PERQVE PEDES TRAIECTVS LORA TV- MENTES.] Homer.

Ἰμπεριῶν μελιόπισθε ποδῶν τέτρανε τίοντες Ἐς σφύρον ἐν ἀπέρην, βοέει δ' ἔξῃπ' ἰμάνεσσι: Amborum pone pedum perforauit nervos Ad talum vsque à calcaneo, boninaque appendit lora.

Virgiliana forma Fabius declam. 270. vultus casos, la- ceratos, laqueo tumentes.

17. HEV MIHI QVALIS ERAT, &c.] Viden- dum vti sententiam hanc prior extulerit Homerus. Confosso enim Hectore ab Achille Il. 22. Græci qui aderant, hastis quoque eum vulnerarunt, dicebant- que se mutuo aspicientes.

Ἦ πῶτοι, ἢ μάλα δὴ μάλα κ' ἔρασαν ἀμαρτὰς Ἐκτορ, ἢ ὅτε νῆας ἐπὶ σπῆσεν σκευὴ κηλέθ.

Tape, iam valde mollior tactu est Hector, quàm quando naus incendit igne in seff.

Tu vide, an venire hæc in contentionem possint cum Virgilius su- Latino Principe. Senecæ pulcherima sunt, nam ad- sui Principis imitationem, sic enim in Troad. ore coniugis Andromachæ:

Cum subito nostros Hector ante oculos stetit, Non qualis vltro bella in Arginos ferens Graias petebat sacibus Idæis rates: Nec cæde vasta qualis in Danaos furens, Vera ex Achille spolia simulato tulit.

Non ille vultus flammeum incendens inbar, Sed fessus, ac deiectus, & fletu grauis, Similisque nostro squalida obrectus coma.

Et in Agamem. sororis Cassandra,

— Erater auxilium Phrygum Terrorque Danaum: non ego antiquum decus Video, aut calentes ratibus excussis manus: Sed lacera membra, & saucios vinco graui Fortes lacertes.

Non dissimilia à Virgilianis sunt illa Ennij in Tela- mone: Hicine Telamon ille est, modò quem gloria ad cælum extulit:

Quem adspiciabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua?

Neque Liuiana de Horatio, qui Cuiatios interfece- rat: Hunc cæne, quem modò decoratum, ouantemque victoriam incedentem vidisti Quirites, cum sub furca vincum inter verbera & cruciatus videre potestis. Habentur hæc lib. 1. & dicuntur patris Horatij ore. Quindius quoque. 6.

Metam. similes affectus excitat: Heu quantum hæc Niobe, Niobedistabat ab illa, Quæ modò Latois populum summonerat aris, Et mediam tulerat gressus resupina per vrhem.

Huc etiam pertinet duplex Senecæ locus, in Hippo- lyto, & in Oetæo: vbi ex præterita pulchritudine Hip- polyti, & præterita virtute Herculis affectus exci- tantur. Sed cur in hac locorum comparatione omit- tantur Nazianzenum, dignissimum qui in omni pagina nominetur: is in tragœdia, cui titulus χριστὸς ἀδελφῶν, ita inducit Mariam virginem collacrymantem, sed infelici versore,

Τουταῦτες ὄντων ἐν ἐρῷ θαυράν τίοντες Χρῆστων γὰρ ἠλλ' ἀδελφῶν, & κἀλλ' ἔσθ' ἄρον Δεῶν θεάμα, & φίλ' ἔσθ' ἄρον, νεκρὸν θύγον.

Iam non serenum cerno vultum filij, Sic forma rara, sic decens pulchri color Mutatus oris. ὁ serum spectaculum.

Cæterum historiam primam de armis Achillis, quæ induit Hector in interfecto Patroclo, narrat Græcus va- tes Il. 17. alteram de ignibus iniectis in nauis Græco- rum lib. 16. sed & crebriùs eiusce rei meminit. Ad- dam & aliud huic notæ. Adeo mihi sordescere visus est Homerus (sed hoc visum iam Scaligero) in addu-

R. 618

Etis versibus, ut putem potius Virgilium in istis, Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore, &c.

institisse veteri poetæ, quem Cicero aduocat in Tuscul. loquenti ita de Hercule, — O aditæ victrices manus, O pectora, ð terga, ð lacertorum tori!

Vestronæ pressu quondam Nemeus leo Frendens efflauit grauius extremum halitum? Vide reliqua in Tulio.

18. IACVLATVS PVPIBVS IGNES] Ita Horatius de igne fulminis, Dextera sacras iaculatus arces. Quod sumpsit à Virgilio, qui. i. Æn.

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem. De ignibus porro Virgilianis, & Hectoreis impetu in naues Græcas, præter Homerum, locutus Sophocles in Aiace,

—είς ἤ νωτιὰ σιδῆρα Πυδῶντ' ἀρδῶν Ἑκτορῶ. — in nauticas carinas Saliente vehementer Hectore.

Dio Chrysof. loquens de Homero Orat. II. Ὅμοιος δ' ἐν οἷος τὴν ἐστ' ἀδουρόφει τὰ τῆς Ἑκτορῶ ἔργα νικῶντ', καὶ θῶνοντ' τῆς Ἀχαιῶν μετὰ τῆς γένων. Non potuit tamen abscondere gesta vincens Hectoreis, & persequens Achilles vsque ad naues. Propertius lib. 2. eleg. 8. de Hectoreis ignibus.

Ferueret & Hectorea Dorica castra face. Quid. 13. Met.

O lux Dardaniæ, spes ð fidissima Teucrum, Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hectôr ab oris Expectate venis? ° vt te post multa tuorum Funera, post varios hominumque vrbisq; labores 285 Defessi aspicimus? d quæ causâ indigna ferenos Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?

ARGVMENTVM.

Continet sermo Æneæ ad Hectorem querelas blandissimas amoris desideriiq; plenas.

EXPLICATIO.

a VERBA affectus plena, in quæ erupit Æneas. Vocat Hectorem lucem Troiæ, spem Teucrorum. Nescio quid magis consentaneum, vt deducat nomina ab iunctis Dardano & Teucro, quam si separaret, & cum Dardano Troas coniungeret, aut quiduis aliud. Itaque ab focero, & genero voluit nomina. Deinde nota acumen: est incerta omnis spes, atqui ad ð non spes fidissima, non obuiè sanè & vulgariter.

b Interrogatio nihil obiurgationis continens, sed tota plena amoris, & desiderij. Sequitur, quibus Hectôr ab oris Expectate venis. Nihil frustra. Ideo enim expectatus, vt qui diu moratus.

c Capiò hîc vt pro, qui, vt dicat leniter obiurgans, quî te aspicimus. Subdit verò causas, cur obiurget. Prima est, vt aspicimus te defessi: quasi dicat, oportuisset nos inuiseres integros fortèsq; viribus, cum spes victoriæ; nunc iam inuis languidos luctu, defessos bello. Altera, post multa tuorum funera, qua signatè admonetur charitatis, quam habere debuisset in illos, qui illum genere contingebant. Tertia, post varios ho-

A Ecce ferunt Trois ferrumque ignesque Ionemque In Danaas classes. Irruentis quidem Hectoreis ferocitatem Vide in Homero ipso.

19. SQUALENTEM BARBAM, &c.] Ait Dares Hectoreis Hectori fuisse comas crispas: eidem ab Homer. uoz-fulua: comas dantur, fulua: ergo pro fulgore, qui auri color, succedit squalor. Deinde dat illi crimes concretos sanguine: quantum forma hæc distat ab ea, Ceruice fuscâ dissipans lata comam. versus est Senecæ de Hectore: ergo pro coma fusa, lata, dissipata, succedit concreta quæ omnino contraria. Anaxilas etiam, auctore Pol-luce lib. 2. comam Hectoreis ab ornatu, splendore, & luxuria ἐφίμωρον vocarat. Demû animaduertit Æneas vulnera plurima, quæ accepit circa muros Troiæ, cum raptatus est ab Achille: atqui Hectoreis pulchritudo, oris decor, membrorum æqua compositio sæpe laudantur à Græco vate, quibus nihil magis contrarium quàm deformitas vulnerum, hiatus plagarum, liuor, sanies, tumor, cruenta omnia. Notat verò Pol-lux lib. 2. squalorem dici de coma, nam Homerus ἀρχμῆς, Phrynichus ἀρχμῆς; Xenophon ἀρχμῆρον, Plato ἀρχμῆρῶτατον. Bene itaque Poëta de barba, squalentem.

20. VLTRO FLENS IPSE VIDE BAR COMPELLARE VIRVM] Redolet Ennianum illud: Exin compellare pater me voce videtur. Et eo magis hoc probabile, quòd statim est in Ennio versus ille: Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo. Quem integrum sumpsit Virgilius.

B Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia. Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

21. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

22. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

23. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

24. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

25. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

26. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

27. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

28. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

Ηλθες Τηλέμαχε γλυκερόν φάσθ. Venisti Telemache lux mea dulcis. Achilles de se apud Calabrum lib. 1. Δαναοῖσι φάσθ' ἄλγιστα Τροῶν ἵππῆμα. Sum Græcis lux magna, Troianis exitium.

Homerus iterum 6. II. Παστέβλετο γυρόμην φάσθ. Pinda-rus od. 2. II. II. Αργυρογανθίων φάσθ: Argyrentinorum lux. Nazianzenus orat. 23. vocat Athanasium, τῆς οὐρανίας οὐρανόθεν, totius terra oculum. Sed hoc ad adagium possis referre. nam idem orat. 32. Constantinopolim vocat, πόλιν τῆς οὐρανίας οὐρανόθεν. & in epistola ad Asterium, gubernatorem, nauis oculum. Valer. Max. lib. 4. cap. 3. Augustus, duobus Reip. diuinis oculis. Faciet quoque fortasse ad rem Poëtæ nota hæc Henr. Stephan. φάσθ' lux, pro salute quoque, interdum & pro auxilio, quod salutem atque adeo victoriam nobis assert: Meritò ergo Hectôr, lux dicitur, qui Troiana salus, qui auxilium omnium ad victoriam. Inde Plautus Capt. utrunque coniungit, — ego sum salus, fortuna, lux, læritia, gaudium.

2. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

3. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

4. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

5. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

6. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

7. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

8. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

9. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

10. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

11. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

12. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

13. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

14. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

15. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

16. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

17. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

A Meritò ergo spes Teucrorum dicitur, qui septum, columna, murus, præsidium. De Hectore iam interfecto sic Dictys loquitur lib. 4. Excidij: Neque quisquæ in virtute sua spei bona fiduciam ponere, illo interfecto, qui incluta per gentes fama rerum militarium. Cum his consentiunt, quæ scribuntur in eo opere quod Cornel. Nepoti tribuitur li. 5. vbi post occisum ab Achille Hectorem, sic canitur, Exemplo turbata Phrygum laxatur inertit Turba fuga: trepidis violentior instat Achilles, Ac dextra maiore furit. mactantur in ipsis Millia bellantum portis.

Et meritò quoque idem Hectôr in Epitaphio ade- spoto sic loquitur, Μῆμα τῶφ σὺ γαρ κεν τὸν Ἑκτορα, καὶ δὴ τὸ μῆμα Μῆμα τὸν πάσης Ἑλλάδος ἀντίπαλον. Ἰλιάς, αὐτὸς Ὀμηροῦ ἐμοὶ τῶφ, Ἑλλάς, ἀχαιῶν φάσθοντες, τὰ τοῖς πᾶσιν ἰχθυοῦντα. Hectora me ex tumulo noli metirier isto, Græcia quem aduersus vix satis omnis erat. Ilias est tumulus, tumulus mihi diuus Homerus, Sunt tumulus Gray, qui mihi terga dabant.

Cum Poëtæ sententia consentit versus Euripidis, quem aduocat Artemidorus lib. 2. c. 10. Στύλοι γὰρ οἰκῶν, καὶ εἰς εἰσὴν ἀρσενες: Domus columna, liberi sunt masculi:

Nec non verba Aristidis in 2. Platonica, qui de Aiace Telamonio ita ait. τὸ μέγα ἔρεθ' ἡδ' Ἀχαιῶν, καὶ ὅς ἦν ἀντὶ τείχεος τοῖς Ἑλλήσιν, ἢ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσπίς ἀπὸ: magnus Græcorum obex, qui ipse erat pro muro: nec ipse tantum, sed & eius clypeus. Pari genio Achilles ab Ouidio dicitur Graium murus, & Pompeius ab Seneca ad Marciam firmamentum imperij. Sed redeo ad Hectorem, cuius statuum exhibet Philostratus in Heroicis φρονιματῶδες, ἡρωϊκὸν, φαιδρὸν, elatam, terribιλῆ, ἀλακρῆν. quæ res promptum quiddam ad militiam indicant.

18. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

19. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

20. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

21. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

22. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

23. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

24. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

25. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

26. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

27. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

28. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

29. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

30. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

31. SPES O FIDISSIMA TEVCRYM] Hectorelib. 3. Anthol. dicitur, Oculis, pro-negbiallyter. Hectoreis c-logia.

Hectoreis virtus.

Hectoreis c-logia.

Hectoreis virtus.

Hectoreis c-logia.

NOTÆ.

I. O LVX DARDANIÆ] Hæret Ennio, qui in Alexandro, O lux Troia germane Hectôr, Quid ita cum tuo lacerato corpore miser? Sic Ausonius filium lumen patris appellat, eo disticho, Amissum flecti post trina decennia natum: Sancius extincto lumine cassus eras. Vbi extinctum lumen est, natus mortuus, nemo autem dubitat de lectione lumine; tamen si de illo extincto & Scaliger, & Lipsius, in cuius vocis emendatione quisque in sum abibit. Dicunt hoc Latini Græcorum imitatione, qui simili vtuntur blandimento. Homer. Odyf. 17.

Lux blandi-menti genis

ARGVMENTVM.

Ad querelas nihil Hectôr, tantum cum gemitu monet, fuga se Æneas subducatur captiua iam Troia; ser atque se-cum ad noua domicilia condenda Deos Penates, quos & illi in manus tradit.

EXPLICATIO.

a VT sapiens occasiones loquendi amputat tum non necessarias, & causa ponitur, cur non Hectôr responderit: Vana enim & ociosa interrogatio pereunte Troia.

b Indicat gemitus habitum futuræ orationis. Vide verò vt heroi det gemitum ex decoro, non lacry-

mas, est exordium nullum. nam quod exordium rebus in arcto positis? ideo Hectôr moras omnes & ἀποσίμια amputat, vt Æneas citissimè saluti fugiendo consulat, Deosque auferat. Præclare autem præcedit particula heu, quasi doleat, fugam consuli filio Deæ, heroi, & ab heroe. Ergo, fuge, eripe te flammis, etiam si natus Dea, & ait his, vt indicet iam instare flammam, & est tacita ratio, cur nullum exordium assumpserit.

c Vide quàm magna breuissimè complectatur. Flammæ vrbem cingunt, hostis muros habet, ruit Troia. Quæ potuit maiora nūtiare, diuina, atrociora?

d Aptæ hæc ad hortandam fugam. Calanitas hæc tota est fatalis, ne ergo quidpiam molire in defensionem patriæ, tantum fuge. Quid enim ð Ænea contra fata tu poteris? Diem hunc fata dederunt patriæ, R 2

riae, & Priamo pro limite. addit. si Pergama, &c. Perinde ac si dicat: si Troia defendi potuisset contra vim factorum alicuius dextera, certe tua ð Aenea, & mea etiam hac. Hæc mens Seruij, quæ nugari aiunt aliqui. nescio cur. Sanè Virgilius in hoc opere perstudiosus est Aeneæ propter Augustum, qui ab illo originem ducebat, & ideo nihil vult ab Aeneæ gloria detractum, & cum se offert occasio illum participem facit Hectoræ virtutis. vt in 11.

Quicquid apud dura cessatum est mœnia Troie, Hectoris Aeneæq; manu victoria Graium hæsit.

Qui locus similis huic, quem habeo in manibus. Mœnia (inquit) defendebantur manu Hectoris & Aeneæ. sic hic, si Pergama possent defendi, defenderentur & tua ð Aenea, & mea etiam. Hæc pro defensione Seruij.

In hac commendatione Aeneæ virtus commendatur, quasi nemini iustius commendari numina, quam illi queant, & vna eademque sint fata Aeneæ, & Deorum comitum. in illis huius manu quare, potest esse duplex sententia, vt his sit casus Latinus, id est, vna cum his, quod Græci σὺν θεοῖς, vel, vt sit tertius casus, nam Aeneas non tam sibi, quam Diis urbem struxit. Magna mœnia Lauinia sunt, vt in 3. tu mœnia magnis Magna para. Aeneas enim Lauinium condidit. Sed de hac re iam alibi.

Hoc dicto visus est Hector educere ex templi penitissimis adytis vitas, Vestam, immortalem ignem, & hæc tradere de manu sua in manum Aeneæ.

NOTÆ.

1. GEMITVS IMO DE PECTORE DVGENS] Est hoc, quod Pindarus Od. 4. Nem. γλῶσσα φρενὸς ἐξέλοι καθείας.

2. HEV FVGE NATE DEA] Non omissenda Seruij notula ad totam orationem, quam ait patribus omnibus constare. Est vile in illis, eripe te his flammis: Honestum, Sat fatis Priamoque datum, nemo enim honestè potest venire contra fata: Necessarium,

Sacra suisque tibi commendat Troia Penates. atque adeo necessaria fuga, quæ Deos seruatura: Possibile, cum dat illi Deos comites, occurrebat enim, qui fugiam? nam hostis habet muros; poteris cum Deorum comitatu.

3. HIS] Demetrius. Virgilio hæsit Flac. 7. Argon. Sed magis huius miseram, quantum potes eripe curis.

4. RVIT ALTO AC VLMINE TROIA] Homer. Il. 17. — ὄλεθ' ἠὲ καὶ κατ' ἀκροῦ Τροίης. — Perit Ilios tota à culmine.

Eutip. in Troad. πόλις τ' ἑλάνθη, ciuitas periit.

5. DEXTRA] Signat proculdubio ducem αὐτόχειρα, αὐτὸ χειρὸν, αὐτὸ σπέρμα. Itaque in hunc locum quadrant, quæ ego iam 3. Georg. ad illud,

Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa. Nam his bellis Hector non auspicia solum, sed præsentiam suam, & operam adhibuit socius periculorum. ita 6. Æn.

— inuictaque bello Dextera.

Ita etiam explicandus Propertius lib. 3. eleg. 18. vbi de Hercule loquitur,

Hic vbi mortales dextera cum quereret Vrbes, Cymbala Thebano concrepuere Deo.

vbi dextera vrbes querere est labore proprio expugnare. Hoc visum illis insolens est, qui mutarunt querere in condere. Non debuissent.

6. SACRA SVOS QVE TIBI, &c.] Attingitur à do-

ctissimo Poëta veterum mos apud quos in vsu fuit, vt sacra ad principum aulas deferrentur, si templis extrema aliqua clades aut incendium contigisset, quasi nullus esset tutior locus post templa, quam domus Principum. Sic apud Herodian. lib. 1. incendio templo Pacis Palladium transferunt in domum Imperatoris Vestales virgines. Ergo & hic Principi Aeneæ commendantur sacra. Idipsum signat, imperium à Priamo ad Aeneam transferendum. sic verè accidit: nam illo extincto in Troia res Iliæ ad hunc confluit tendentem in Italiam. Simile quiddam Suetonius narrat in Vespasiani vita, cap. 5. nuntiabantur & ex vrbis presagia, Neronem diuibus vltimis monitum per quietem, vt Thensam Iouis Opt. Max. è sacrario in domum Vespasiani, & in Circum deduceret. quasi illius esset futurum imperium, apud quem sacra morarentur. Leuiter ad hunc morem allusum à Tacit. lib. 1. Hist. cum enim iam Otho acclamatus esset imperator, sic ait scriptor: ignarus interim Galba, & sacris intentus fatigabat alieni iam imperij Deos, quibus indicatur, Deos iam ab Othone stare, imperium ad illum translatum. Trahi potest Suetonius in Domitiano. ca. 15. Minervam quam superstitiosè colebat, somniauit excedere sacrario negantem vltra se tueri eum posse. Huc respectum ab Eurip. in Androm.

Ὁ δὲ ἔτι πῶρ ἐν βωμῶν ἐν Τροίᾳ θεοῖσιν ἔλαμπεν.

Non iam ignis lucet in Troia, qui in altari olim positus.

Respectum, inquam, nam igne non illucente, qui in Troia Deus, ibi non esse imperium aperte signabatur. Non abeunt hinc, quæ de simulacro aureo Fortunæ tradunt Romani Scriptores, quod vnà cum imperio successorum tradebatur. De qua re vide Iulium Capitolinum in vita Marci, & Spartianum in Seucero. Sed explicio signatius versum. Ait Poëta: Troia commendat tibi sacra, commendat Penates. In his duplex est sententia: vel commendat Penates, & vnà cum illis sacra, quæ semper in comitatu Deorum, vt vitas, velamina, & alia quæpiam ritualia. Erunt itaque in hac explicatione sacra distincta à Penatibus. vel etiam commendat sacra, appositivè Penates suos, ita vt nihil sint aliud sacra, quam ipsissimi Penates, tantum posterius Penates, explicatio prioris sacra. ita Dido apud Ovidium Penates ipsos vocat sacra, cum ait,

Sed neque fers tecum, nec, qua mihi perfide iactas, Præferunt humeros sacra patèrque tuos. & lib. 1. Fast.

Iam pius Aeneas sacra, & sacra altera patrem Adferet.

7. HOS CAPE FATORVM COMITES] Lege in Dionys. lib. 1. Antiq. oraculum redditum Dardano.

8. VITTA] Vittæ in magna olim religione, & vnà cum numinibus cultæ: erant hæc sacra Deorum velamina. Elicit ex hoc loco Macrob. Vestam vnâ esse è numero Penatium vel illorum saltem comitem: nam Hector, qui verbo prius commendauerat Aeneæ Deos Penates, deinde factò tradit. Ad hæc Penates θεοὶ δυνατοί, Diij potentes. & hic Vestam potentem nominat. Demum Consules, Prætores, Dictatores cum inibant magistratus, rem diuinam faciebant Lanuuij Penatibus pariter, & Vestæ.

9. AETERNVM QVE ADYTTIS EFFERT, &c.] Dubitari potest, an vnà cum Vestâ eductus quoque ignis ab Hector: an verò, tantum ignis eductus fuerit, qui idem cum Vestâ. Vestam enim sub forma ignis Romani coluerunt, dicente Ouid. in Fast. lib. 6.

Nec tu aliud Vestam, quam viam intellige flammam. & Procopio lib. 2. vbi de bello Persico. Hic magnum Pyreum est, quod Persæ Deorum maximè venerantur, vbi ignem perpetuum custodiunt Magi: ac alia quidem diligenter sacrificantes, cum viticinio in rebus maximis vtuntur.

Hic

Sacra transferbantur ad Principem Victorem.

Ab Lare, pro ueb.

Ignis religio.

Persæ ignem habuerunt pro Deo.

Hic est ignis, quem Vestamolim Romani vocabant. Demum huius rei argumento seruiunt, quæ de perpetui ignis religione seruata sunt Romæ à Virginibus Vestalibus. Et Linius quidem lib. 5. vtrumque coniungit: Quid de æternis Vestæ ignibus, signòque, quod imperij pignus, custodiaque templi tangeretur, loquar? Ex dictis liquidum sit, nulla alia numina tradita. Aeneæ ab Hector, præter Penates: nam Vestâ vna est ex eorum numero, vel certè comes: ignis autem probabili- ter hic est ipsamet Vestâ, nihilque indistinctum. Iu- uat parœmia: quod enim Latini, ab Lare, id est, ab igne, Græci ἀπὸ ἑστίας, id est, à Vestâ. qua vltus Aristophanes in Vespis, qua Plato in Euthyphrone, vt ibi attestatur Scholiastes, & qua aliquoties Plutarchus. Ceterum cum ignis multis in locis religiosè cultus fuerit, gentes aliæ à Chaldeis videntur accepisse, nam ab his fluxisse morem hunc ad Persas Agathias scribit lib. 2. Hist. à Persis credibile ad Græcos commea- se, & inde ad Romanos: itaque vnâ cum imperio propagata quoque supersticio. Factum enim à proprietatibus ignis, vt à tot gentibus haberetur pro numine. Est enim hoc elementum situ altissimum, ma- iestate plenissimum, visu pulcherrimum, natura potentissimum. Deinde sine dolore tangi nequit, qua vna re veluti numen suum sancit. Ideo non solum in has partes, quæ principes terrarum fuerunt, pertu- gata ignis religio, sed in alias quoque, vt in Africam, nam hac re religiosum inducit Iarbam Mauritaniam Regem Virgilius. Sed nulli tamen impensius in eam rem incubuerunt, quam Persæ: nam aliis gentibus alia numina magis præcipua, vnâ Persis ignis omniū Numinum potissimus, scribente sic Agathia lib. 2.

A Hist. τὸ δὲ αὐρῶν αὐτοῖς τιμῶν τε ἔθ' ἰσοκρί, καὶ ἀγρία ἄστρον, καὶ τῶν ἐν οὐρανῶν τῶν ἱεροῖς τε δίδυμ, καὶ δόκου περιμυμένους ἀστροῖσιν οἱ μάχοι φυλάττες, καὶ ἐς ἐμῆνο ἀφορῶντες, ἧς τε διαφρήτες τελετῆς ἐντελέσι, καὶ τῶ ἐξομένον ἀπὸ ἀνα- πνοῦ θάσσονται: ignis autem his maximè honorandus sanctif- simisque videtur, atque idcirco in ædiculis quibusdam sa- cris, ac semotis, Magi eum perennem asseruant, inque eum despicientes, arcana sacra peragunt, & de rebus futuris eum sciscitantur. Strabo quoque lib. 15. de iisdem Persis ait, eos in sacrificando principe loco solitos inuocare ignem, etiam si cuiuspiam alteri rem diuinam facerent. verba eius sunt. ὅτῳ δὲ ἂν θύσασσι θεῶν, ἠρώτων τῶν πῶρ ἐλχονται. Adhibet Maximus Tyrius serm. 38. verba, quibus Persæ vtuntur in sacrificio ad Solem. Θύσαι Πέρσαι αὐρῆ, ὑπὸ φῶσιν τῶν ἀπὸ πῶρ ἀστροῖν, ἠπλήρο- ντες, αὐρὸν δὲ ἑσπέρῳ ἔδωκε: Persæ igni sacrificant, cui, cum asse- runt cibos, dicunt, domine ignis comede. Certè in vrbe Gazaco Persarum templum fuit igni sacrum, quod loquens de rebus Chofrois Cedrenus commemorat, ἐν ἣ (ait) ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῶ ἀστροῦ. Lege eundem pag. 28. vbi ignis religionem ad Persæum deducit. Noretur obiter duplex mos. Primus: Si hic ignis extinctus se- mel esset, nefas erat ex terreno igni iterum conflari & resuscitari: imperabantque sacra purum fomitem solis flammæ apponendum, vt inde exurgeret cæle- stis ignis. Sed hunc iam alij, alterum do ipsè. Docet me Plutarchus in opere ἀπὸ τῶ ἐν τῶ Διελφοῦ, hunc ignis Vestæ- ignem nutriti debere sola elate, non alia materia. Verba eius sunt. ἢ τῶ πῶρ ἀθανάτου, τὸ καὶ θεῶν μόνον αὐτόθι τῶ ἔθλον ἐλάει: Quo satis indicatur æterni ignis religio nata primum in Oriente, vbi frequens elate, & inde propagata ad alias orbis terrarum partes.

Ignis Vestæ- is materia.

- a Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
b Et magis, atque magis, (quamquam secreta parentis Anchisæ domus, arboribusque obteeta recessit)
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
c Excucior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto.
d In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit: aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit fata læta, boumque labores,
Præcipitesque trahit sylvas: stupet inciscius alto
Accipiens sonitum faxi de vertice pastor.

ARGVMENTVM.

Interim luctus vndique insonat, qui auditus Aeneas in remota etiam vrbe percipit: somno excucitur, summa adiuui ascendit, horrorem audit, quem exprimit duplici compara- tione, flamma incidentis in segetem, & torrentis coaliti sub- bitis imbris.

EXPLICATIO.

VERBA mirifica ad signandum primum il- lum luctum, qui simul in vrbe erupit co- gnitis iam Græcorum insidiis. Credibile enim sublatum ciuitatum ab omni sexu, ætate, conditione, ideo miscentur, & diuerso luctu.

Vocis iteratione terroris magnitudinem desi- gnat. ita verò magni erant sonitus, ita magnus armo- rum horror, vt distinctè omnia & clara audirent in paternis ædiibus, quamvis longè ab vrbe commercio,

C interque arborum recessus, & secreto in loco,

Hi clari sonitus, hic ingruens armorum horror, abrumpunt subito Aeneæ somnos, illumque lecto excuciant, ac statim festinus pergit ad summas adiuui partes, vt attentius audiat clamorem, vt latius videat quæ geruntur. Nota illud ascensu supero, quod in re obuia non obuium. quæritum enim superare ascensu pro ascendere.

Græcorum furorem, & peruagantem vbique eadem duplici comparatione extollit ignis & aqua- rum, quod vtrumque vehemens. Quam enim non calamitatem concipies per flammam incidentem, Au- stros furentes, torrentem rapidum, flumen montanum, vasti- tatem agrorum, sylvas præcipites: inde ad finem, rei pe- nè tragicè descriptæ additur stupor pastoris epiphonematis loco, quo stupore res præcedens, quæ maxi- ma, maior redditur. Referenda hæc ad Aeneam. Sicuti pastor è monte audiens sonantis fluij strepitum, stu- petic Aeneas ad diuersos luctus, clamorèque hor- rendos, præsertim ignarus cause.

NOTÆ.

I. DIVERSO INTEREA, &c.] Huic locus sumi-
lis Luvianus de excidio Albæ lib. 1. iam fra-
gor restorum, que diruebantur, vltimis vrbis partibus au-
diebatur. Sed quoniam comparatio Auctorum grata
esse solet, adducam verba eiusdem Livi, lib. 5. vbi ille
copiosè & grauius occidentem Romam scribit sub
Gallorum excidio, & certè, quo iure interpretes alij
putant representatum à Vate Albanum excidium,
possum ego Romanum. Ergo scriptor, Romani ex arce
plenam hostium urbem cernentes, vagosque per vias omnes
curfus, cum alia atque alia parte noua aliqua clades orire-
tur, non mentibus solum concipere, sed ne auribus quidem,
atque oculis satis constare poterant. Quocumque clamor, so-
nitus hostium, mulierum puerorumque ploratus, sonitus
flamme, & fragor ruentium restorum auerisset, pauentes
ad omnia animos oraque, & oculos flectebant, velut ad spe-
taculum à fortuna positi occidentis patrie, &c. Ex Cala-
bro quidem adduci multa possent, qui hoc excidium
graphicè. Tantùm afferam notas luctus huius vbi que
peruagantis, nam hoc attingit Maro ista diuersorum
gemituum permissione. At itaque,

ἀμφὶ δὲ πάντων
ἄσματι, καὶ νεκρῶσιν, ἄρῳροι δὲ αἰνὸς ὄλεθρου:
—plena erant omnia

Cruore, & cadaveribus, & funesta cades oriebatur.
Iterum inducit, καὶ ἀπολιτῶσιν κλέϊον νεκρῶν: totum op-
pidum plenum cadaveribus. & πᾶσι τῆς πόλεως μέλαθρα:
vbi que domos luctuosas, & πάντων δὲ αἶμα κελαινὸν ὑπέ-
ρεε: vbi que fucebat ater sanguis, & αἷμα δὲ ἰαχὴ πᾶντα μέ-
λαθρα. Ἄσπετον: omnes domus horrendè resonabant, & δὲ
ἄρ' ἐν Τρώων τις εἰνούσῃ: nullus erat Troianorum ex-
pers vulneris. Tryphiodorum non attingo, ne inte-
grum transcribam.

Magis, atq;
magis. 2. ET MAGIS ATQVE MAGIS] Geminatio ista aliis
visitata, Catullo in primis,

Notescatque magis mortuus, atque magis,
iterum magis, & magis in dies. Ita & Græci geminant,
μάλλον, μάλλον. Vide longam Notam Hieron. Colum-
næ ad Ennium.

ÆNEË DOMVS] Hæc Æneæ domus vbi fuerit Strabo
explicat lib. 13. his verbis interpretis: Sceptus putat
Æneæ regium Sceptus fuisse, que media erat inter regionem
illi subditam: & Lyrnessum, in quam ab Achille agitatius
fuisse dicitur, dicit enim Achilles,

Nome memor, cum te sequerer montana per Ida,
Tu fageres cursuque celer Lyrnesson adires?
In his, que ex Homero citantur, Ida quoque mentio
inferitur, iuxta quam Æneæ domus, vt inde constat
illud arboribusque obteeta recessit. erat quippe Ida prope
ipsam urbem, & pars adhuc ædificiorum, inter ar-
botes eius montis, quod non obscure colligo ex eo-
dem Strabone variis locis, & ex Virgilio infra. Nam
Æneas abiens in exilium ex paterna domo, ait,

—ferimur per opaca locorum.

Itaque pergebat per opacam syluam, & tamen adhuc
erat intra vibem & intra mœnia, nam postea ait,
Iamque propinquabam portis,
scilicet, portis Troiæ. Adeunti locum res ista clarior.
Ex illa porro coniunctione quam attuli Lyrnessi, &
Idæ, lux additur eidem Maroni in 12.

—domus alta sub Ida

Lyrnessus. erat enim Lyrnessus locus in ipsa Ida, aut prope Idam,
vt ex eodem Strabone colligas. Sceptus ille, quem
auctorem citat Geographus, fuit Demetrius Gram-
maticus, qui è Scepti loco illo, qui apud Troiam, vbi
& Anchisæ domus, Vult Germ. allusum à Poëta ad

A procerum Romanorum luxum, ac delicias, qui etiam
in vrbe lucos in domibus habere: vnde & Tibull.
lib. 3.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.

Habita quoque est ratio decoris, nã principis Æneæ
domus esse debuit Augustalis, & permagnifica. In
verbo motus recessit incunda est metaphora, cum ser-
mo sit de re hærente, sic Catull. Arg.

—quacumque opulenta recessit

Regia.
& Virg. in 8.

Hic spelunca fuit vasto summoata recessu.

Plinius lib. 6. cap. 8. Longissimè hæc Ponticæ arum omnium
intraorsus recedens. & cap. 13. ad Mæotin lacum discedens.
Alter Plinius lib. 2. Epistol. de villa sua ita scribit: De-
cem & septem millibus passuum ab vrbe recessit. & lib. 5.
loquens de Thuscorum parte quadam hi procul à ma-
ri recesserunt.

4. CLARESCUNT SONITVS] Ad nota, pulcherri-
mè claritatem, que est oculorum, sono dari, qui est metaphora
aurium, elegantia quadam translationum commutatio-
ne. Lucret. clarus sonor, dixit, & cacos sonos. Seneca in
Troad.

—terra magitu fremens

Concussa cacos traxit ex imo sonos.
& Nolter infra,

—clarior ignis auditur.

& iterum, visus adesse pedum sonitus. & in 6. visa canes
vulnare. nam vlulo ad auditum pertinet, vt qui audi-
tur. & in 4. verba visa exaudiri. Ibidem: rumor incensus
amaro. vbi amarities, que pertinet ad gustum, datur
rumori, qui est auditus. sic in 12. ater odor. de olfactu,
cum atticis sit oculorum. iterum in 4. videres aquor
miseri clamoribus. Attius Chryippo apud Nonium,
Vox illius eerte est, idem omnes cernimus.

Propert. lib. 2. eleg. 16.

Vidistur toto sonitus percurrere celo.

ita Antistophanes in Pluto εὐφραίνε, odoraris. ad alios
sensus, quam narium, transtulit. Ita Philo in Decalo-
go, πᾶς ὁ λαὸς εἶδεν τὸ φῶς: omnis populus videbat vo-
cem. Iustinus lib. 21. oculis deuorare. Horatius Sat. 8. lib.
2. exsurdant vina palatum, vbi que sunt aurium dantur
gustui. Ita & Plin. lib. 37. c. 5. hebescunt berylli, ni color
surdus repercussu angulorum excitetur. Seneca Oedip.
Emicat vasto fragore maior humano sonus. vbi sonus au-
rium emicat verbo oculorum. Aristoteles lib. 3. de
Anima cap. 1. ὁσπερ τὸν τῆ δὲ τὸ γλυκὺ ἀιδεῖσθαι μεθεῖ: Si-
cuti nunc visus sentimus dulce. & cap. 2. eiusdem libri ait,
ἰσχυρὰ δὲ αἰσθῆσι, καὶ γλυκῆσιν, καὶ πικρᾶσιν: odor vehemens siue dul-
cis, siue amarus. Que nota facit, vt tolerari in Suida
possit explicatio illa, ἀπὸ γῆρας, ὁσπερ ὁσπερ, ἀ εὐδὲς, ἐχθρὸν: abso-
num, molestum, inuisum, hostile. explicat itaque, absomum
esse, quod inuisum est. quam lectionem in ἀνδρῶσιν mu-
tat Henr. Stephan. & legi ἀειδὲς errore librorum
asserit, sed tolerari, inquam, ex mea nota potest lectio
antiqua: explicatur enim quod pertinet ad sonitum
per visum.

5. EXCVTIORSOMNO] Notat Panha. pertinere Somnus ab-
hoc ad rationem omnis, nam quoties somnus ex ab-
rupto fugatur, aliquid triste portenditur: quod firmat
Claudian loco, & ego Senecæ. apud quem Andro-
macha vxor Hecctoris, post visum in somno coningem
sic infert:

Mihi gelidus horror, ac tremor somnum excutit,
Oculosque nunc huc pauida, nunc illic ferens,
Oblita nati, misera quesui Hecctorem, &c.

Non abeunt à ratione omnis Seruij verba hæc: Excu-
tior somno, vt appareat terroris esse, non satietatis. Phra-
sin ipsam sic Græci efferunt ex obseruatione Germ.
ὄσπερ ἐξέθορε, ἀδύσθητον, ἐξέσπυτο, ἀλλοτ: excussus somno est.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

& ἀπολαύσειεν ὑπνοῖσι: repellere somnū. auctores ab eo A
pete.

6. ATQVE ARRECTIS AVRIBVS ASTO] Vide
quam iam in 1. ad illud,

—atque arrectis auribus astant.

Pollux lib. 5. vocat εἰσὶν ὄσπον.

ignis com-
paratio. 7. IN SEGETEM VELVTI CVM FLAMMA, &c.]
Ignis comparationem ab Homero sumpsit Il. 11.

ὣς δὲ ὅτε πῦρ εἰδὼν ἐν ἀξίῳ ἐμπέση δῆρ,
Πάριον εἰλυφῶσιν ἀνεῖσθαι φέρε, οἱ δὲ τε θέμενοι
Πρόρρηξοι ἀπίστον ἐπαγρυδαίοντο πύρρος ὄρησιν:
Veluti autem quando ignis perniciosus in ignosam inci-
derit syluam,

Et vndique conuoluens ventus fert: arbuta verò
Radicibus cadunt agitata ignis impetu.

Idem Vates. 2. Il.

Ἠὶ τε πῦρ εἰδὼν ἐπὶ φλέγῃ ἀσπέρων ὄλην
Οὔρεσσι ἐν κορυφῇ, ἐκείθεν δὲ τε φαίνεσθαι ἀγρῆ:
Quæ admodum ignis lucens comburit ingentem syl-
uam

In montis verticibus, eminens autem apparet fulgor.
In his Scal. Latino palmam dat, iudicio æquo: iniquo
enim lancinatur à Macrobio Virg. de quo tamen
postea Pindarus Od. 3. Pyth.

Πολλὰ τ' ὄρε πῦρ ἐξ ἑνὸς
Σπέρμασιν εὐθερῶν αἰσώσων ὄλην:

Ignis in monte ex vno semine proficiens magnam vastauit
syluam. Nihil verò potuit opportunius poëta hac cõ-
paratione. Nam quis ille furor, quo aristas ficcas
flamma peruolitat: inde quaesitum Propertio ἀδύνατον
lib. 3. eleg. 19.

Flamma per incensas citius sedetur aristas.

8. AVT RAPIDVS MONTANO FLVMINE TOR-
RENS] Altera comparatio, que Græcis passim in
ore. Homer. Il. 4.

ὣς δὲ ὅτε χεῖμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσσι βέροντες
Ἐς μισγάκειαν συμπάλλουσιν ὄσπερ ὄσπερ
Κριωνὸν ἐν μεγάλῳ, κολίης ἐν ὄσπῃ χαρὰ δρυῖ:
Τῶν δὲ τε τυλῶσε δ' ἄπον ἐν ἄρσιν ἐνέουσιν πομπῆν.
Sicut quando torrentes flumines de montibus fluentes
In conuallem conferunt impetuosi aquam
Canalibus ex magis concaluit intra aluicum:
Horum autem procul frigidorem in montibus audit pas-
sor.

Macrob. ait, Virgilium, cum institerit alteri, quam de
igne comparationem attuli ex Il. 2. & huic ex Il. 4. D
neutrius dignitatem impleuisse. Illud Scaliger repre-
hendit. Sed an impleuerit? videamus. Illa de igne ni-
hil habent exequitum: ait enim: ignis lucens combu-
rit ingentem syluam in montis vertice. Quid hîc agnoscis
non obuium, & cuiuslibet dicendum? non verò ob-
uium, incidit: nam repentinus ignis indicatur: dein-
de flamma animatur, Austris furentibus, quo illa fu-
rentior fit. Addo Græcam comparationem ferè non
necessariam: nam tantum quod ibi additur de fulgore
necessarium ad rem Homeri, reliqua superuacua-
nea. adeunt hæc clara. Pergo ad alteram: quod Græ-
cus, torrentes flumines de montibus fluentes. Latinus, rapi-
dus montano flumine torrens. æquales, vt video, nisi
quis pro Latino iudicet. Quod ille, conferunt impe-
tuosi aquam in conuallem: neglectum est Latino,
quippe in Græcis nullum nocumentum; altius Ma-
ronis Musa excogitauit, quid enim diceret, aquam
cum impetu fluere? ergo pro his Græcis à Latino agri
stemuntur, sata læta, labores boum in quibus omni-
bus miti affectus, & ad rem signatissimi: magnus
enim est dolor adultas segetes stratas fuisse, frustra
houes defatigatos: quibus innuitur strata ciuitas flo-
rentissima, cunctaque magnis laboribus ad eam di-
gnitatem, in qua erat. Ad hæc syluæ trahuntur, &

Virgilius
superat Ho-
merum.

hæc præcipites, quo in vrbe omnia pessundata signi-
ficantur. Procedo, Græcus, ex magis canalibus. an hoc
assumeret sibi Virgilius: bis enim rem dixisset, quod
inutile: nam Græcus bis dicit, hi enim canales nihil
sunt aliud, quam torrentes illi flumij, tantum addit
magnitudinem. Græcus, intra aluicum, hoc merito
Latinus respuit, qui nocumentum, vt dixi, signifi-
care voluit. Apud illum demum pastor audit, apud
nostrum, super, clara victoria, & inscius signatè ad
Troianos, qui subito malo oppressi, causæ nescij
erant. Ergo, non solum Homicam operam Virgi-
lius impleuit, sed superauit. Hæc dicta latius contra
Macrob. ac meo iudicio potuisset Criticis alias com-
parationes assumere ex Homero, quas æquiore iure
opponeret Virgiliana. Tendo ad alias comparatio- Fluij com-
nes, quæ frequentes Græcis in hac re. Homerus idem parationes,
5. Iliad.

Θῦνε γδ ἀμπεδῖον ποταμῷ κλήθοντι ἰομῶς
Χεῖμαρροι, ὄσ' ἀνα βέρον εὐεῖδασε γεφύρας.
Τὸν δὲ ἄρα γ' ἢ γέφυρα τε ἐρεμύειν ἰσχυρώσων,
Ὅτ' ἄρα ἔρεσα ἰσχυρὰ ἀλωάων ἐσθληάων
Ἐλθόντ' ἐξ ἀπίνης, ὅτ' ὄρεσιν Διὸς ὄρεσσι.
Currebat enim per campum flumio inundanti similis
Torrenti, qui velociter fluens dissipat pontes.
Hunc autem neque pontes muniti reprimunt,
Neque septa retinent vinearum latè virentium
Venientem repente, quando ingruit Iouis imber:
Quod Homerus vinea virentes ad excitandum affe-
ctum; Virgilius, sata læta. Rufus Il. 11.

ὣς δὲ ὅπῃ τε κλήθον ποταμῶσιν, ἀπείων ἢ κλείσει
Χεῖμαρροι κατ' ὄρεσιν ἐπαχιδρῶσιν Διὸς ὄρεσσι.
Πολλὰς δὲ δρυῖ ἀλάλας, πολλὰς δὲ τε πύλας:
Ἐσθλῶσιν, πολλὰν δὲ τ' ἀρεσγυρῶν εἰς ἀλα βέλασιν:
Veluti autem quando in vnda flumij in campum de-
scendit

Torrentis de montibus auillus Iouis imbre:
Multas verò quercus aridas, multasque piccas
Secum fert multasque forhes in mare voluit:

Sophoc. Antig.
Ὅρας πῶσιν βέθροισι χεῖμαρροις ὄρε
Δειδρῶν ὑπείκει, κλωάσιν ὡς εὐσείσιν.
Τὰ δὲ ἀπείωντ' αὐτὸ κερμέν' ἀπέλλοσιν.
Quæ sic vertebam.

Vides torrenti vasto qua cedant arbores
Manere incolumes, contra fœcibus velint
Radice exima cuncta vastari curbine.

Sophoclem præfero Homericis. Adiuugo Oppian. 2.

καὶ ποταμῶν ἀρόσιν κληθῶσιν ποταμῶσιν
Ἀσχετὰ κυμαίνοντα, & ἄελα μορμύροντα.
Ἰθυον δὲ ἐπὶ θύλας: ὅτ' ἔρεσιν αἰπύτα πομπῆσιν,
καὶ ζυεῖα κωνάεισε μίλαν δέμας αἰπυλάσιν.
Et flumium misti, eructantem per supercilia montium,
Vehementer astuantem, & immaniter murmurantem.
Direxit verò eum recta ad littora, fremuit autem pro-
fundum mare.

Et Syriaci sonuit nigrum corpus littoris.

Latinos etiam, Valerium Flac. 6. Arg.

—velut hiberno præruptus ab arcu
Imber agens scopulos, nemorumque operumq; ruinis,
Donec ab ingenti bacchatus vertice montis
Fragitur, inque nouam paulatim deficit annem.
Stadium. 3. Theb.

Vt rapidus torrens, animos cui verna ministrant
Flumina, & exuti concreto frigore colles,
Cum vagus in campos frustra prohibentibus exit
Obicibus, resonant permisto turbine rotæ,
Arua, armenta, viri: donec stetit improbus alto
Colle minor magna que inuenit in ægære tyris.
Silium lib. 4. qui hærens suo vati;

Vt torrens celsi praecepti è vertice Pindi Cum sonitu ruit in campos, magnaque fragore Auspium montis voluit latus, obuia passim Armenta, immanesque ferae, syluæq; trabuntur, Spumea saxosis clamat conuallibus vnda. Senecam in Theb.

—Hic rapax torrens cadit, Partesque lapsi montis exesurotat.

Postillultraum Virgilium Græcis & Latinis, adiungo quiddam non ingratum. Dicit vix potest, ad quam multas res aduocent auctores comparationem aut fluminis, aut χεῖμαρρος: sic enim Græci torrentem vocant. In primis frequentissima illa ad bellum. quod ex adductis liquidum, & ex Plutarcho de liberis educandis. ἀλέμεθ' χεῖμαρρος δίκην πάντων σίρων, καὶ πᾶσι παραφέρων: bellum instar torrentis omnia trahens, omnia auferens. Aristides in ἀποθνήσκοντι ad eloquentiam. ὁ χεῖμαρρος ὡς ἄνθρωπος τὸ λόγον φερόμενος: orationis quasi fluminis impetu transuersus rapior. Sed hoc ante illum iam Homerus de sapientissimo Græcorum loquens. Vide etiam Suidam de Demophilo præfule Constantinopolitano. Inde Arator poeta lib. 2. Eloquij torrente premit. & Iuuenal. Sat. 3. sermo Promptus, & Isoo torrentior. Pergo ad alia significata. Artemidorus lib. 2. c. 27. ad inclementes iudices, & similes vitos: χεῖμαρρος ἢ ποταμοὶ & δίκαστὸς σημαίνουσιν ἀνθρώπων, & δασύς ἀνδρείς, & ὄχλος: torrentes fluij significant iudices inclementes, & insuauis dominos, & turbas. Hoc de turbis & Philo dixit, quem omitto, quia iam illum Iunius Cent. 2. adag. 64. Plutarchus de defectu oraculorū ad temporis inconstantiam omnia abripientem: τὸ χεῖμαρρος (ait) καθάπερ βάλαντος ἕκαστα ἀποφείρει. Idem in Gryllo ad cupiditates & libidines mortalium in re Venerea. Traduci potest ad ea, quæ affluenter & confertim fiunt, hoc iam antè me Iunius aduocato Demosthene, pro quo Aristidem substituo, qui in Panathenajca loquens de barbaris. οἱ δὲ ὡς χεῖμαρρος ἐχέοντες ἐκείνων ἔθνη διαχομένους: cum torrentium more omnia peruaderent. Sanctus Hieronymus in cap. 6. Amos ad res sæculi fluxas & momentaneas. Seneca de Breuit. vitæ c. 9. ad temporis celeritatem. Itaque cum celeritate temporis utendi velocitate certandum est, velut ex torrente rapido, nec semper casuro, cito hauriendum est. & Ep. 58. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. Herodotus lib. 3. illa vitur ad explicandum præceptum consilium. Philo de temulentia D ad animas, quæ confertim eunt ad barathrum. Arnobius lib. 1. ad Imperij Romani potentiam, cum ait, Romani velut aliquod flumen torrens cumctas submergerent, atque obruerent nationes. Omitto multa, tantum adiungo vni viro singulariter adiungi solita hanc comparationem. Nam & Homerus 5. Il. illa extollit virtutem Diomedis, & Plutarchus Annibalem Orat. 1. de Alexandro.

9. TORRENS] Reprehendar aliquis fortasse Poëtam, nam si torrens, qui flumine. Est enim flumen perpetuum, & non deficiens: torrens, qui aliquando exundat. Sumpsit credo Poëta flumē pro fluxu aquarum reddens Græcorum βόμα. Quid quod Homerus, 5. Il. etiam coniunxit ποταμὸν χεῖμαρροσ, & Hero-

Torrentis comparatio ad multa.

A dotus, atque etiam Artemidorus in adducto loco χεῖμαρρος ποταμοί. Sed quod discrimen harum vocum? Flumen, Flumen, vt dixi, semper manet, estque perpetuum, respiciens veluti ad fontem & originem. Inde Rhennus, Rhodanus, Padus, Nilus, & alij huiusmodi solent ad excellentiam & ἐξοχὴν vocari frequentius flumina, quam fluij. Fluius dicit ipsum aquarum fluxum, etiam si sermo sit de riuo. Inde signatè in Georg. Deinde satis fluium inducit. Annis notat circuitus & ambitus, vt qui dicitur ab ambiendo. Scio ista omnia mirè perturbari in Auctoribus. Alij aliter solent discriminare. In torrente quippe efferendo Græci ab Latinis dissident. Illi χεῖμαρρος nominant, quod fuit tantum hyeme: Isti torrentem, quod siccetur æstate, vt quidam volunt: alij, fortasse potius, quod abundet æstate, in quam me rem Pacuius dicit, qui signatè flammeo vapore torrens torret. Sunt enim proprie Latinis torrentes dicti à torre, quasi qui in æstate exundent, quales accidere solent in tempestatibus, quæ proueniunt in æstate: ineptè enim videntur dici torrentes, si in æstate non essent.

10. STERNIT AGROS] Ad hunc locum dubio procul respexit Linius lib. 39. Haud secus ergo quam torrentis modo fundunt sternuntq; percussos.

11. BOVMQVE LABORIS] ἔργα βοῶν. etenim Labor de Græcis ἔργον, Latinis labor signatissima sunt voces, agriculturæ & κατ' ἐξοχὴν pertinentes ad agriculturam. Itaque quod Virgilius dixit, Hominumque bouumque labores, reddi ex Homero potest βοῶν καὶ ἀνθρώπων ἔργα. Ergo quoties ἔργον in re agresti occurrat, reddes melius laborem quam opus. sic Ritr. illud Oppian. 2. κωμῶν ἔργα βοῶν θαλαρπὰς βίβειν ἀλωάς, reddit, labores bouum florentes onerant areas. Et Xenophon de Prouentibus ἀργυρεῖα, id est, foliis argenti, vocat ἐνεργὰ, propter laborem, qui in illis impenditur & lib. 5. ἀπομνημ. terram cultam vocat ἐνεργὴν, propter eundem laborem. inde ἐργαλίαν Oppiano, & ἐργασίον Leonida. 2. Anthol. agricolæ sunt nulla re addita: & à Bione in Ecl. χεῖμαρρος δὲ σπέρμα δicitur, quæ Horatio, bruma iners, quod hyems agriculturalum laboribus inepta sit. Porro ἐργαλίαν appellatos quoque χειρωνακίαν, & δουλοχειροβίωτας notum his, qui libarunt Græca.

12. SED ET INSCIIVS ALTO, & C.] Verbum sedet aptissimum est. Possunt verba Basilij Magni explicare hunc locum. Ille in homil. de squalore, & fame ita ait, οἱ γεωργοὶ ἢ ταῖς ἀρούραις ἐπιμαθήμενοι, καὶ τὰς χεῖρας ἢ τὸν γονάτων συμπλέξαντες, τὰς δὲ ἡμῶν σπινθῶν τὸ σπέρμα, τὰς μαλαίας ἐαυτῶν πόνας διαρύουσι: agricola per campos sedet manibus genua complexis, qui habitus lugentium est, & labores suos perditos lacrymantur. Et quidem habitum sedendi fuisse olim supplicum & miserorum, certum est. Apuleius lib. 1. Humi sedebat, scissili palliastro semiamictus, penè alius, lurore ac misera macie deformatus.

13. ACCIPIENS SONITVM] Bellulè hoc Plautus Casin. vsurpant aures sonitum. in Cistell. in aures recipio. Vertex de monte. 14. SAXI DE VERTICE] Vt hic vertex de monte. Ita Plinius lib. 2. c. 44. montium verò flexus, crebrique vertices. in 6. caput dedit, quod vicinum vertici, capita aspera montis.

Sedeo sup. picum est.

310 T V M V E R ò manifesta fides, Danaûmque patescunt Infidia. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam Vulcano superante domus, iam proximus ardet Vcalegon, Sigæa igni freta lata relucet. Exoritur clamorque virum, clangorq; tubarum. Arma amens capio, nec fat rationis in armis,

315 Sed

315 Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem Cum fociis ardent animi: furor iraque mentem Præcipitant: PVL CRVM QVE mori succurrit in armis.

ARGVMENTVM.

Quam infamis Græcorum fides argumentis quinque ostenditur: Aeneas arma capit, vt arcem defendat, sed præceptis demum ira, optimum putat, hosti occurrere, inter arma occumbere.

EXPLICATIO.

Q Vales Græci essent, quam infami fide, tum demum apparuit. Non iam coniecturis, aut diuinando assequer bar illorum dolos, fraudem prodebat flamma, & Troia ardens vndique. & patefuit quidem infidia lucente igne, dolos ad lucem deprehendi. Sequuntur argumenta quinque huius sententia. Patuerunt Græcorum infidia, nam domus Deiphobi absumpta est incendio, acit illi proxima domus Vcalegontis, reluxerunt Sigæa freta; hæcab oculis: duo ab auribus, clamor hominum, clangor tubarum. Vide vt locum istum multis expendat Iouianus in Actio, à quo iam alij interpretes.

Ex visis sibi, atque auditis in id tandem erumpit consilium, vt arma capiat contra hostes, quæ summa fuit amētia: tum enim quid ipse opis ferre possit? Audiuerat ab Hectore, Hec fuge, nate Dea. Fuga tunc opportunior, non arma, à quibus nulla salus speranda. Ideo addit, nec fat rationis in armis. Laudat Iouianus collocationem hanchiulcam arma amens, hoc loco opportunam ad signandos Æneæ terrores, & vagos errores mentis. Eandem laudat Cæsar Scaliger, nam explicatus est Æneæ anhelius in iterata vocalis vasitate.

In illo aestu curarum cum esset, & amens, subitò menti consilium adfuit: ardebat coniungere militem, manumque peragendo bello, & cum omnibus pariter ad arcem concurrere ad Priami tutelam. Docemur obiter, quod munus boni cuius in omni discrimine, cui ante omnia falus principis obuertiari debet, ex cuius salute pendet cæterorum. Sequitur, furor iraq; mentem Præcipitant. Est hæc ratio, & excusatio superioris sententia. Ardebat ire in arcem ad defensionem, sed hic purus furor, pura ira, quæ mentem rotabat. Nam quid ipse faceret tanta hostium multitudine affluente, flammis iam dominantibus, grassante vndique & vbiq; cæde? Sed sibi tandem, firmatque errores mentis pulchra sententia, vt se hostibus obiciat, vt fortiter in bello cadat, quo nihil gloriosius. Nam quid ipse mortuæ patriæ superuiuat?

NOTÆ.

I. T V M V E R ò MANIFESTA FIDES] Videtur Talludere ad communes paræmias de fide Græcorum parum sincera. Nihil enim vulgariis. Lege Paræmiographum, & de vnīs Laconibus, qui noti fraude, signatè Iunium Cent. 2. adag. 20. & Florentem. Christian. in Irenam Aristoph. Virgilius in sequenti libro absoluit de omnibus malis Græcis.

2. DEIPHOBÏ] Rectè interpretes dicunt, ruinam incipere ab domo Deiphobi, nam credibile in hanc Græcos primū concitatos, vbi mali, & belli causa latebat Helena: hanc enim Deiphobus duxerat interfecto Paride.

Græci do. lofi.

3. VULCANO SVPERANTE] Præclarè. Animaduerti Poëtam vti hac voce ad signandum magnum, & magnopere excrecentem ignem. Ergo hic Vulcanus quia superante. ita in 9. de excrecente igne.

—Commistam Vulcanus ad astra fuillam. & i. Georg.

Aur dulcis musti Vulcanus decoquit humorem. Quippe ad conficiendam sapam & scriptores rustici, & ars ipsa docet opus esse multo & forti igne. Frigidè itaque ad signandam scintillam, aut ignitum carbonem, & quamuis flammam, dicas Vulcanum. Scio hoc, reliquis Poëtis in vni, sed præ hoc principe curo neminem. Certè Horatius magistro hærens de excrecente v(que ad rectum flamma Sat. 5. lib. 1.

Nam vaga per veterem dilapsa flamma culinam Vulcanus, summum properabat lambere rectum.

Pari obseruatione Silius lib. 4. Immisissis crepitat victor Vulcanus habenis. & lib. 9.

Verticibus sauis torquet Vulcanus anhelos Cum feruore globos flammarum, & culmina torret.

Quid quod vocis erymon signat vim & violentiam. Vulcani ery Varro lib. 4. ling. lat. Ab ignis iam maiori vi, ac violentia mon. Vulcanus dicitur. Inde fortasse Horatius epitheto proprio Od. 4. lib. 3. auidus Vulcanus. non ab communi ignis voracitate.

4. IAM PROXIMVS ARDET VCALEGON] Hoc est, Vcalegontis domus, quæ proxima domui Deiphobi. tropus notus. Inuenit autem mysterium Nannius, quasi incuria Vcalegontis, & negligentia ædes eius arserint, neque enim cauit à proximo incendio Deiphobi, nam Græcis est ἡ ἀλέγων, non curans. Non distat hoc à prouerbio Horatiano,

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet. Nec Seruij nota hæc: τὸ ἀτίον, ardet, quia proximus. Huc pertinent Plinij alterius verba epist. 11. lib. 3. Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Nec non verba Ioannis Chrysoit. homil. de Doctrina & Corrept. εἰ τὴν τὴν γαίαν διότιαι εἰς ἐμὰς ἐπιπέδους, εἰπέμοι, εἰ ἐπὶ τὸν ποταμὸν ποταμὸν ἴδωμι ἢ ἄλλο τι, ἐν αὐτῷ ἔδραμας ἐπὶ τὸ σέβασμα ἢ πύραυλον, δειδαικώς, μὴ τὸ πῦρ δὲ τὸ βαδίζω ἐπὶ τὸν ἄβυσσόν ποταμῶν, Dicit, neminem esse tam hostili animo erga vicinum, qui non accurrat celebrimè ad extinguendum illius incendium, suis adibus consulens. Et leuiter illud Aristidis in 2. Platonica, ἡμῶς δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπὸν λέγοντες, & τὸ σὺν θεραποδωροσ: mihi dum consulo, rem tuam ago. Iunges hæc nostra illis, quæ reperit Victorius, quem lege lib. 16. Var. c. 13. Vcalegontem prouerbialiter accepit Iuuenalis Sat. 3. ab hoc prouerbialiter. Virgilij versu, cum dixit,

—iam poscit aquam, iam friuola transfert Vcalegon, tabulata tibi iam tertia fumant.

5. SIGÆA] Significatur incendij magnitudo, cum in ipso horrore tenebrarum Sigææ vnda clarè cernebantur ab illucente Troiano igne. Sigæi promontorij Sigæi promeminit Plinius lib. 4. cap. 11. & Strabo lib. 13. Geog. montorij, à quo promontorio hic freta dicuntur Sigæa: in 7. & Vrb. campi Sigæi, —num Sigæis occumbere campis.

Idem Strabo eodem libro meminit vrbis eiusdem nominis, vt cum ait, τὸ Σηγεῖον, καὶ Ἰασημένιον πόλις: Sigæam Vrbis diruta.

6. FRETA LATATA] Pulchra antithesis, nam freta angusta sunt, sed sic explicata est incendij magnitudo.

Vcalegon liter.

rud. Nullum genus oppositionis elegantius est, A quam cum vel ex epitheto, vel ex aliquo adiuncto oppositio intelligitur. Pulchra est illa Horatiana ad Pisones,

Occupet extremum scabies. Nam si occupet qui extremum? Hac elegantia nihil frequentius in Virgilio supra de Hectore spes d' fidissima Teucrum, spes omnis incerta est, sed ad av'zntin, si- distima. In i. An.

Apparent rari nantes in gurgite vasto. Vbi raritas opponitur vastitati. Tale illud apud Philostratum, πικρὸν μέλι. In. 3. An. surgunt aquora, non maria, aut alia, sed quae aequa ex se, hec attolluntur. in 6. Non comit' m'asere come. in 3. via inuia. Seneca Oedip. freta vasta. Ibidem loquens cum Sole, qui tarda celeri secula evolvit rota. Horatius Od. 8. lib. 1. amando per- dere. Quem in locum vide Laevium. Non abicit illud eiusdem Lyrici Od. 1. lib. 4. dulcium Mater seua cupidinum.

7. ARMA AMENS CAPIO] Ad verbum Graeci, ἄπλα λαμβάνειν.

8. FVRROR IRAQVE MENTEM PRACIPITAT] De ira abripiente mentem, facile esset implere paginas: nihil enim crebrius poetis, aut scriptoribus. Sed, cum Poeta furorem & iram coniungat, adeat lector Senecam lib. 1. de ira cap. 4. vbi irarum differentias persequitur. & locum Scholiastae Aristophanis in Rannis, vbi discriminat inter θυμὸν, ἄβρον, κῆλον, ὄργην. Vide etiam Lipsium in dictum locum Senecae, discriminantem ex Stoicorum doctrina, ὄργην, κῆλον, μῆνιν, φιλονεικίαν, θυμὸν.

- a Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuum Panthus Otriades, arcis, Phœbique sacerdos,
- 320 Sacra manu, victorūque Deos, paruumque nepotem Ipse trahit: cursūque amens ad littora tendit.
- b Quo res summa loco Panthu? quam prendimus arcem?
- c Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit,
- d VENIT SVMMA dies, & ineluctabile tempus
- 325 Dardania: FVIMVS TROES, fuit Ilium, & ingens Gloria Teucrorum, fetus omnia Iuppiter Argos Transfudit: incensa Danai dominantur in vrbe.

ARGVMENTVM.

Primus omnium Panthus sacerdos Aeneae occurrit ferens secum Deos: rogatus de re Troiana, exitium iam adesse pronuntiat.

EXPLICATIO.

Hic primus omnium fuit Aeneae obuius, inde alij adiuncti, & exigua manus coalita ad inferendum nocumentum quaecumque Graecis. Vide verò vt omnia sint & plena affectuum, & indicia magnae calamitatis. Sacerdos, qui arci praest, qui templo Phœbi, fugit elapsus telis hostium, nullum habens praesidium in templo, fert manu sacra, ne vna ardeant cum templo: fert victos Deos, quale hoc ad excitandum affectum. Crescit hic ex nepotis comitatu. Finge ipse virum religione conspicuum, elapsum ex caede & telis hostium, vna cum paruo filio, nam reliqua contempit praesua & filij salute, ac simulacro aliquo religionis onustum, quod ex incendio eripuit, & videbis te ad commiserationem & pietatem incli-

9. PVLCHRVMQVE MORI SVCCVRRIT IN ARMIS] Hanc sententiam locupletat Heluetus in collect. ad Clem. Virg. ipse. 4. G.

Obiectant pulchramq, petunt per vulnera mortem. Plato initio Menexemi, & μὴν πολλὰ καὶ κινδύνη καλὴν εἶναι τῶν ἐν πολέμῳ θανάτων, & γὰρ τῶν, & μετὰ τὸν πολεμὸν τὸ γράφειν: at qui apud plurimos homines praclarum videtur in bello mori: etenim qui hoc lethi genere occumbit praclarum magnificumq, funus consequitur. Clem. 4. Strom. Dicit quidem Heraclitus: Marte casos Di hono- rant & homines. ἀριστοὺς γὰρ ἔστιν οἱ θεοὶ τιμῶσι, & Μορτὶν bel. ἀθροῦσαι: additque ex Platone in 5. de Rep. cum, qui in bello praclare obierit, esse hominem aurei generis. Adiungo istis Cedrenum, apud quem Phocas videns suos ad fugam in acie spectare, ipse mori decrevit, ἀκτὺν δὲ τοῦ ἀποκρίτου. βέλτιον εἶναι κρῖνας ἢ ἀκλήθ' ἀναδ' ἐν τῆς ἀγῶνις & ἐπινοεῖσθαι ζωῆς: indicavit honestam mortem turpi & infamī vita praestare. Senecam, qui ep. 82. Mors non est gloria, sed fortiter mori gloriosum est. Arist. sententiam, 3. eth, qui ait, honores plurimos & ab vrbibus, & a principibus in illos redundare, qui ceciderint in maximo, & pulcherrimo periculo, Graeca, quae signatè ad rem sunt. ἐν μεγίστῳ γὰρ καλίστῳ κινδύνῳ. ἐμβόλοισι ἢ τῶν τοῖς εἰσι & αἰ' τιμῶν αἰ' ἐν ταῖς πόλεσι, & τῶν τοῖς μοιράχοις. Considera etiam, vt subitò Aeneas ex praecipitante ira consilium moriendi accipiat. quò pertinent verba Thucydidis lib. 5. & ἐβέβηκεν ἄθως ὡς ὄργησ' αὐτῶν ἢ τρέσσειν ἢ εὐτὸν ἰδε- cernebant statim praeter morem suum praeracundia. Ita sane est, ira deliberare non sinit.

nari. Hæc omnia, quid ni hominem praecipitem ac pene amentem faciant?

Mira breuitas, multa supponit, exordium nullum, tantum de summa rogat. Vide vt explicem. Cum sermones multi vltro citroque habentur, tandem rogari solet de summa rei. Ergo, vice sermonum, qui hic nulli praecedunt, spectatur sacerdos fugiens, Deos secum ferens, & nepotem. His intelligit Aeneas rem agi incommodissimè. Ideo rogat de re summa. Pergit, quam arcem ad defensionem habemus? nullam credo, cum tu inde fugias.

Indicat gemitus, qualis futura responsio.

De re summa Aeneas rogas, nulla hæc nobis: tantum dies summa, & tempus, cui nequeas resistere etiam luctando. Fuimus, iam non sumus: nulli iam Troiani, nullum Ilium, nulla gloria. Sed quidem nulla in nobis culpa refidet, fetus est Iuppiter, & immittis, ille rem nostram transfudit in hostium potestatem. Dominantur Graeci in incensa vrbe.

NOTAE.

PANTHVS] Panthum huc magna apud Troia- Panthus. nos auctoritatis fuisse constat ex narratione Diçvis

Diçvis lib. 2. Bel. Troian. vbi post longam Vlyssis orationem de componenda pace, primus omnium loquitur, deinde Antenor, mox seniores alij. Et lib. 5. Epig. dicitur Panthus τρωῶν βέλτιον φέρει: Trojanorum consiliator. Homer. 3. Il. cum multos Troianorum proceres constituit in portis Scaeis bellum spectantes, post Priamum statim Panthum nominat, cum tamen ibi multorum, & grauissimorum mentio fiat.

2. ELAPSVS] Videtur facta allusio ad illud Homer. Il. 5. quod placet Germ.

Εἰς Πρωτῆς ἔδ' ἐνὶ πορρωτάχοισι δαμῖναι: Non enim Apollo

Sinit Panthi filium inter propugnatores sterni. Etenim quod Homerus filio, patri dat Virgilius.

3. OTRIADVS] Duplicem Panthum fuisse Graecorum Scholiastæ docent, vnum Euphœbi filium, alterum Otræi. Inde puto ad prioris discrimen additum à Poeta Panthus Otriades. Hic admoneo, confundi sepe Graeca & Troiana nomina. Itaque vno & eodem nomine afficitur Graecus, & Troianus. Exemplo fit hic Otriades, qui Troianus est: cum tamen Herodotus lib. 1. Otriadem alium Lacedæmonium inducat in sua historia.

4. PHOEBIQVE SACERDOS] Cum arx Troiana sacra esset Palladi, credibile ibi quoque culta alia numina, sicuti in Romano Capitolio, quod tamen vni praecipue sacrum Ioui. Inde Panthus, etiam si arcis, Apollinis tamen sacerdos dicitur. placet hæc solutio Nasæ. & ante illum Seruio. & quidem cultum Apollinem in arce satis liquidum ex his, quæ ego iam supra loquens de Laocoonte.

5. SACRA] Per sacra hic intelligo vittas, velamina, & alia quæuis, quæ ad numina pertinent, nam tautologiam non concedam.

6. VICTOSQVE DEOS] Poeta cum absolute Deos dicunt, nullo adiecto, intelligunt Deos principes, ac selectos, quique dicuntur maiorum gentium. Sic Graeci θεῶς ad discrimen δαμῖναι. Sunt enim θεοὶ propriae Iuppiter, Apollo, Neptunus: δαίμονες, verò, vt Æsculapius, Hercules, Castor. Neque enim hic victi Dij sunt Penates, etiam si alibi dicat victos Penates. nam Penates iam traditi Aeneae ab Hectore. Diuersi ergo, quos Panthus adducit secum. in voce victos laetè notitia antiquitatis. Dij re iam desperata transfugant à victis ad victores; id nisi facerent vna cum victis illigebantur. Inde in triumphis Romanorum praeferebantur fluiorunt, vrbium, provinciarum de- victarum imagines, quas vt suos Deos, gentes colebant. Prudentius lib. 2. contra Symmach. absolute de omnibus numinibus captarum vrbium.

Inter fumantes templorum armata ruinas Dextera victoris simulacra hostilia caput, Et captiua domum, venerans ceu numina vexit. Imo, cum aliqua essent causæ euocationis Deorum apud Romanos, vna earum ad rem hanc pertinet. Euocabant enim illos Romani, ne cogerentur captiuos ducere. Inde etiam excessus Deorum ipsorum ab denictis vrbibus timentium captiuitatem. Sed de hac re alibi.

7. TRAHIT] Aprè, quia puer ipse sequi non poterat equis passibus. Inde non tam ducebatur, quam trahabatur: sic infra de Astyanacte, & Ascanio. Hi enim tres pueri trahuntur in hoc libro ab Panthu, Andromacha, Aeneas.

8. LITTORA] Seruio agnoscit limina, offensus (credo) insolentia. nam qui littora? si ad domum Aeneae. Sed retineo littora commodissimè. Explicabo infra ad illud, iacet ingens littore truncus.

9. PANTHV] Graeca crasis, Πανθε, Πανθῶ. vt & supra, ab Πανθῶ, Πανθε. Illud, Quo res summa loco, sumptum fortasse ab Eunio. 16. Ann.

Quo res ipsa loco sese ostendatque inbetquo. In Ennio legunt, Quo res passu loco. Vide vt Modicius cap. 7. arrepta ex hoc veru occasione damnet Homeri lo- meri nimiam loquacitatem in mediis pugnis & bel- quacitas. landi ardore.

10. VIX EA FATVS ERAM] Homericum, Odyss. π. ἔγω πᾶν ἐπιπέσεισθε.

11. FVIMVS TROES] Politianus Miscell. cap. 88. triplicem ehorum ex Plutarcho adducit, in lib. quo pacto se laudare quispiam ἀρεσιθίνως valeat, senum, puerorum, iuuenum. Senes sic canebant, ἄμυες ποτ' ἤμυ ἀλκαμοὶ νεανίας: robusti quondam fuimus iuuenes, ad quem chorum respectum vult. idem placet Vrsino. Victorius lib. 28. Var. cap. 1. hoc respuit, manūq; respectum à Poeta ad illud Euripidis in Troadibus,

Πέν ποτ' ἤμυ. Βέβαιον ἔλεγε, βέβαια Τροία: Prius iam fuimus, Abijt gloria, abijt Troia.

Accedit enim nomen Troiae in Euripide, non in choro illo Lacedæmoniorum, datque Tragicus ea verba Troianis feminis Andromachæ, & Hecubæ: hoc idem consentiens cum Germani opinione. Hætu obseruabis hunc loquendi modum vltatum, & Graecis, & Latinis: quo enim significant, nihil iam esse in praesenti, inferit tempus praeteritum. Eurip. Hecub. Κάγω Fuit, verbū γδ' ἦν πολὶ: & ego quondam fui. & in Troad. ἤμυ τρέπαι- infelix. νοι, fuimus reges. Sophoc. in Elect. Ἀπαλόμην δ' ὄψην, ἔδ' ἐν ἐμ' ἐτι.

Miseranda perij, nulla sum posthac ego. Plautus Perf. Omne ego pro nihilo esse ducto, quod fuit, quando fuit. Propertius lib. 2. Eleg. 8.

Magni saepe duces, magni cecidere tyranni, Et Thebae feterunt atque Troia fuit. Albinouanus ad Liuiam,

Iam ne sui Drusi mater? & ipse fuit? Cicero: fuit, fuit, ista quondam in Rep. virtus, Pro Archia. Corn. Tac. 12. Ann. Praesens fors mea, vt mihi informis, sic tibi magnifica est: habui equos, viros, arma, opes. Non abicit alter Plinius epist. 24. lib. 8. de ciuitatibus, quæ iam perierunt: Recordare quid quæque ciuitas fuerit, non vt despicias, quod esse desierit. Fabius in Declam. Diuites aliquando fuimus. cum pecuniari emphasi Aristophanes in Vespis, ἄν ποτ' ἦν, ἄν ποτ' ταῦτα, prius, prius hæc fuerunt. Nazianzenus Orat. 23. conquerens hæreses infestantes ætatem suam. ἦν ὄντα γὰρ ἀλλήλων ἐχθροὺς δαδ' ἦν Habuisse, αἰρέσεων. Adiunge istis verbum infelix habuisse. Plaut. Rud. Miserum isthuc verbum, & pessimum est, habuisse. Sene. Rhet. cont. 28. lib. 4. Habui filiam, de omnibus meis, habui, dicendum. Sic videlicet rem deplorat. Istuc mali dupliciter & eleganter Eurip. extulit in Troad. adempto verbo, & illius vice aliis subrogatis.

Ὁ μέγαλα δ' ἄποτ' ἀμυνέσθ' ἐν βαρβάροις Τροία. O magna olim spirans inter barbaros Troia. iterum, Ἄ ἢ μεγαλόπολις, Ἄ πολις. Ἦαυτὴν ἡμεῖς magna ciuitas, Non iam ciuitas. ac mox addit vulgatum aliud, ὀλιαν, Οὐδ' ἔτ' ἐστ' Τροία. — πέρηστ, Non amplius est Troia. Ab dictis in hac Nota non abicit illud Plauti in Mercar. &

Dij absolute, selecti sunt.

Dij victi ligebantur.

Habuisse, vox infelix.

Fuit, pro mortuus est.

cat. & Pseud. Qui est, vixit: qui fuit, mortuus est. Neque illud Tibulli lib. 3. Eleg. 5. Sive erimus, seu nos fata fuisse volent. Obsena etiam ad similem calamitatem exprimentam inferri solitum tempus praesens. Nam Euripides in Alceste, οὐκ ἔτι ἐστὶν Ἀδμήτος γυνὴ. & in Hippo-

A lyto, Ἰππολύτου ἡ μήτηρ ἐστὶν Ἐκείνη. Non iam est vxor Admeri, non est Hippolytus. 12. FERVS] Cum stomacho, vt Iuno seua. 13. DOMINANTVR] Pulchrè ad hostes ex dominantibus flammis. Hoc iam Gifanius. Ita Lucret. lib. 6. flammæ tempestas dominata. & Prudentius: regnant ignes. Sed hoc, nisi fallor, in Georgicis.

Arduus armatos mediis in mœnibus adstant Fundit equus: VICTORQUE Sinon incendia miscet 330 Insultans. portis alij biparentibus adfunt, Millia quot magnis nunquam venere Mycenis, Obsedere alij telis angusta viarum Oppositi. stat ferri acies mucrone corusco Stricta, parata neci. Vix primi praelia tentant 335 Portarum Vigiles, & cæco Marte resistent.

ARGUMENTVM.

Summam diem Troianis adesse dixerat, discriminat iam pericula, & quatuor numerat, quibus summa esse dies ostenditur.

EXPLICATIO.

Qui exitium & summam diem esse dixerat, narrat iam qui exitium illud geratur, adducitque notas quatuor extremæ calamitatis. Equus armatos è ventre fundit, Sinon miscet incendia, portas alij irrumpunt, vias Troiæ alij cum gladiis obsident. Amplificat quatuor ista ad terrorem verbis maximis, & plenius formidine. Primum ex equo, qui arduus, qui astant, qui fundit, quo copiam armatorum intelligas, & medijs in mœnibus, vt signet hæere intus malum. Alterum ex Simone, qui victor, & insultans. Tertium ex ingenti numero, nam millia. Quartum ex signatis ad terrorem verbis, audis enim & legis ferrum, aciem, mucronem, strictionem, coruscationem, quæ omnia speciem exhibent multorum militum, qui vias obsident cum gladijs cruentis, euaginatjs, præteritisque cuspidibus, quibus fulgor ad horrorem. Quæ autem vis contra hanc vim? Nulla pene: nam vix vigiles tentant praelia, adeo omnia desperata: vix resistent cæco Marte, id est, tenebrioso bello, adeo omnia victa iam & prostrata.

NOTÆ.

- 1. ARDVVS] Quid sit hæc vox sciunt omnes. Hæreat aliquis cur Iulius dixerit. 2. Ciuil. val. li. ascensu arduo, ac difficili. Si de monte loqueretur, probè loqueretur: de valle, non satis ad gustum. 2. MEDIIS IN MœNIBVS] Firmantur his, quæ dicta supra de significatione huius vocis. Hic enim stultè muros capias. 3. FVNDIT EQVVS] Ita Petronius, Danaï relaxant claustra, & effundunt viros. 4. SINON INCENDIA MISCET] Hic Poëta Sinon dat incendij partem, ipse enim quoque flammam ingessit. Sed & credibile est has ab eo sublatas, qui-

Talibus Otriadæ dictis, & NVMI NE Diuûm In flammis, & in arma feror: quo tristis Erinnyis,

QUO

Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor. Addunt se focios Ripheus, & maximus armis 340 Iphitus, oblatus per lunam, Hypanisq; Dymasque, Et lateri agglomerant nostro: iuuenisque Coræbus Mygdonides: illis qui ad Troiam fortè diebus Venerat, infano Cassandræ accensus amore: Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat. 345 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis Audierat.

ARGUMENTVM.

Proripit se Æneas ad pugnam unâ cum alijs, qui casu facti obuiam, & signatè cum Coræbo, cuius hic præcipua mentio.

EXPLICATIO.

Dicta hæc ad Æneæ commendationem, cui nullam adducunt formidinem, quæ propo- sita ab sacerdote longo & formidando verborum ambitu. Quin potius tunc vir fortis ferociùs ruit in incendia & gladios, quò illum vocant Furia, fremitus, clamor. In extremo truum versu nota syllabas præcipitatas, rotatas, volâtes; quo capias Æneæ impetum. Narrat eos qui obuij facti Æneæ, quique in modicum agmen coaliti: eo certè clarius facinus in Græcis adoriendis, quo magis exigua manus. Quinque numerat, & sistit in Coræbo, de quo præclara & illustri mentio, quia gener Priami dicit, quo patre natus fuerit, videlicet Mygdone: deinde quo tempore Troiam venerit, illo nimirum, quod proximum ad hanc ruinam: tertio, qua causa; vt Cassandram duceret: quarto, quid tum faceret: ferebat gener auxilium socero, quod piium & debitum. Debita conquestio. quid enim dignum magis miseratione, quam mori iuuenem ante nuptialem thalamum in ipso nubendi ardore?

NOTÆ.

- 1. NVMI NE DIVVM] Variè alij ego acceperim de furore diuinitus immisso, & quadâ veluti præcipitata ira, qua, etsi solus, voluit experiri, an patris posset auxilium ferre. 2. ERINNYs] Dira est, potius Dirarum quælibet, neque signatum est nomen ad aliquam è tribus; quas enim Latini Furias, Dirasve appellant, Græci Erynnyas, & Eumenidas: adi Liliium. Cùm autem veteres furis darent commotæ mentis furorisque affectus, meritò Æneas fingit se ab illis rotati ad arma, & furorem bellicum. 3. SVBLATVS AD ÆTHERA CLAMOR] Sic in II. — immensus surgens ferit aurea clamor Sydera. & in 5. — ferit æthera clamor Nauticus. Statius 3. Theb. — it clamor ad auras Quantus Tyrrheni gemitus salis. ibidem. — rursus fragor insonat ingens Hortantum, & vasto subteruolat astra tumultu. & Flac. 6. Arg.

æthera—lituum concensus adit. 4. MAXIMVS ARMIS] Videndum an legi debeat, annis: nam postea subditur, — Iphitus eio Iam grauior.

probant hanc coniecturam aliqui. 5. OBLATI PER LVNAM] Qui superius illud silentia Lunæ accipiunt, de Lunæ coitu, videant in ipsorum capita impluere hoc exemplum. Sed adhuc aliqui ibi intellexerant, non quidem coitum Lunæ, sed tempus illud, quo nondum illa orta; & tunc dicunt, illa silet. Sed hi quidem viris doctis diuinare sunt visi, neque enim facile exemplum aduocabitur, quo silentium Lunæ sic accipiatur, vt ipsi volunt.

6. COROEBVS] Poëta Homericos versus conuertit, qui sunt II. 13. de Othryoneo. Ος πα νεον πολεμοιο κλιε ειλανθε. Ηττε ε Πειλοιο θυραστου εδδ αεισων. Κασαδρην ανιδνον υπερεθε ε μεγα ερρον. Εν Τροιας δευρατα αποσε μδρ υας Αχαιων: Qui sanè nuper belli ad samam venerat. Petebat autem Priami filiarum forma optimam Cassandram, indotatam: pollicebatur autem magnum opus, Ex Troia inuitos expulsurum se filios Achinorum.

In quem locum sic Scalig. anteponeus Latinû principem Græco. Noli in suum Coræbum transferre, indotatam: minuitur enim viri vehementer dignitas. Satis fuit, incensum amore, neque voluit illum stolidum facere: qui se se vniuersæ Priami potentie anteferebat: nam quos per nouem annos non potuerant illi, quomodo solus, nisi stultè profiteretur? Hactenus ille. Scribit Zenobius hunc Coræbum procerum fuisse corpore, sed ita vecordem, pro stulto prouerbialiter.

In quem locum sic Scalig. anteponeus Latinû principem Græco. Noli in suum Coræbum transferre, indotatam: minuitur enim viri vehementer dignitas. Satis fuit, incensum amore, neque voluit illum stolidum facere: qui se se vniuersæ Priami potentie anteferebat: nam quos per nouem annos non potuerant illi, quomodo solus, nisi stultè profiteretur? Hactenus ille. Scribit Zenobius hunc Coræbum procerum fuisse corpore, sed ita vecordem, pro stulto prouerbialiter.

Coræbus à quo interfectus.

Και τδς Τυδιδος υδς ανδ μδθον αντιδουρα Αιχμητδρα Κοροβον Μδγδον ετα Εγχεση κοιλιο ελε σμαχοιο περισσει: Tunc Diomedes in bello obuium sibi Bellicosum Coræbum Mygdonis filium Hasia per cauum stomachum transfixit.

7. MYGDONIDES] Paul. Phocens. Κεροισ ε Μδγδον: Coræbus filius Mygdonis. Calabrum iam audisti. Dubitant meritò docti, an hic Coræbus, idem sit, qui dictus Homero Othryoneus, nam quæ huic Græcus, Coræbo dat Virgilius: sed hostis, à quo extremum

tremum fatum, contrarium indicat, nam Homericus ab Idomeneo occiditur, Corcebus à Diomede: Virgilius enim nihil signatè, tantum ait infra, illum cecidisse in tumultu.

8. ILLIS QUI AD TROIAM FORTE DIEBUS VENERAT] Paul. Phocenſ. ἀφ' ἧς μέν δὲ ἐπὶ τὸν Κασσάνδρας ὁ Κρόισος γάμον: Venit Corcebus ad Cassandra nuptias. Paria femè inuenies in Calabro lib. 1. eo loci, quo Euenor interficitur, qui ad Troiam tunc venerat. Est verò locus Poëtae notandus. nondum Corcebus Cassandram, imò nunquam duxit, & tamen gener dicitur. Itaque factis destinatio ad nuptias, vt quis dicatur gener. Habetur l. 4. §. affines. D. de gradibus. gener filia nostra vir, sed & sponsus filia eo nomine continetur.

Gener, quis sit.

9. AUXILIUM PRIAMO] Eustath. in Odyss. 9. de Corcebo ait, ὅσα αὐτὸν ἔβη ἔπιμαρον ἀφ' ἧς ἔβη Πριάμου: Venisse Priamo vltimum auxiliatorem. Proprie autem

Auxilia fortium datur Corcebo, auxilia enim fortiorum.

Quos vbi confertos audere in praelia vidi, Incipio super his. Iuuenes FORTISSIMA frustra Pectora, si vobis audentem extrema cupido Certa sequi: quæ sit rebus fortuna, videtis. Excessere omnes adytis, arisque relictis, Dij quibus imperium hoc steterat: succurritis vbi Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus: VNASALVS victis nullam sperare salutem.

ARGUMENTVM.

Hic hortatur, vti se sequantur ad certam necem, nam salutis nihil sperandum, vrbe iam incensa, & à qua Dij abierint.

EXPLICATIO.

PERCVRRAM hos octo versus vnicò tractu. Sciat primùm Lector illorum structuram esse perplexam, confusam, turbidam, utique ἀόριστον, respondentemque omnino affectui, qui erat in Ænea. Raptur ille incensus ad flammam, furibundus ad arma, cui nihil penſi de salute. nihil ergo mirum turbata sint verba, & sententia. Sed quæ hæc mirum turbata sint verba, & sententia. Sed quæ hæc tandem? Quos vbi vidi confertos audere in praelia, incipio his super, id est, incipio his verbis. Est autem super hic insuper, quia iam ipsi audebant, & ego insuper animos addidi, inde postea sequitur, furor additus. Pergit Æneas, iuvenes pectora firmissima, videtis quæ sit fortuna rebus nostris, itaque frustra succurritis vbi incensæ, à qua prælestim Dij, quibus hoc imperium steterat, omnes excessere relictis adytis atque aris. Quare, si cupido certa est vobis sequi, me audentem extrema, moriamur & ruamus in arma media (sermo hysterologicus, pro, ruamus, vt moriamur) nam quid aliud sperandum ab vrbe, in qua non iam Dij? Hanc vagam animi mentem firmat solida sententia. vna salus est victis, sperare salutem nullam. Est scopus huius orationis concitare milites non ad ferendum auxilium patriæ (nam cuius auxiliij illa capax, quæ iam incensa? sed tantum ad fortem & virilem mortem. ideo initio, vos fortes estis, sed frustra fortes, na frustra succurritis vbi, quæ iam incensa.

NOTÆ.

1. CONFERTOS] Aliqui non iniucunda sententia legunt confertos forma militari, sed

erant auxiliarii miles, & legionarii directè oppositi ille è sociis, hic Romanus.

10. INFELIX, QUI NON SPONSÆ, &c.] Hunc affectum aliò detorquet Calaber lib. 13. loquens enim de Corcebo ait,

Νίησιος, ἔδ' ἄσπιντος γάμον, ὃν ἔνεχ' ἵναεν: Infelix: neque enim potius nuptiarum, quarum causa venerat.

Sed Virgilius proculdubio insitit illis Homericis Il. 16.

Νίησιος, ἔδ' ἄσπιντος Πηληϊάδεο Φυλάξην, ἔδ' ἄν ὄπιθεν φουγε κίρρα κακὴν μέλαινα θανάτῳ: Infelix, si autem verbo Achillis attendisset, Fugisset vtiq; fatum malum nigra mortis.

Ad cōquestionem, quam hic explicans excitaui, pertinet locus Atititidis, vbi deplorat euerſam Rhodon. nam inter alias calamitates, tum hanc, οἱ μὲν, ἔσπερον πολλὰ κληθέντες τυμοῖσι ἕκαστος: hi quidem iacebant, non multo ante sponsi dicti.

quæ ortum habet à foro.

2. FORTISSIMA PECTORA] Ideo pectora, vt innuat non solum fortes illos esse ad pugnandum, & paratis pectoribus, id quod obuium: sed multo potius, vt innuat illos pugnare nudis pectoribus, modico armorum adiumento: quippe semifomni oppressi locum non habuerunt aptandis armis pectori, clypeo tantum & gladio cōtenti. Quasi dicat, caretis thorace, pectoribus incurritis. Contra Aristophanes in Vespis laudans quinquestionem, vocat illum θώρακ' ἀείρον: thorace optimum. id est, optimum pectore. vnde postea Philocleon, nugas putat, quia nemo pancratium exercet cum thorace, imò nudo pectore, vnde athleteæ dicti gymnasticæ. Itaque Poëta vsus sermone, quo olim pancratistæ. Porro Virgilianus versus adducit Iliodor lib. 1. pro exemplo orationis confusæ. quo loco malè legitur, synthesis, pro, synchusis, σύγχυσις.

Thorax pectoris.

3. AVDENTEM] Hic non tam capio θαρραλέον, quam θρασύον. quia audacia ista tota ad temeritatem. ideo signatè Poëta audentem extrema. ideo de Atheniensi illo, qui quinquaginta tyrannos Athenis expulit, quiq; dictus θρασυβέτης, Scholiastes Aristophanis in Plut. δὲ θρασυβέτης ἄνθρωπος, ob temeritatem. Sed quidem Poëta Æneæ sui studiosus abstinuit à temeritate contentus descripsisse. Hinc illustrabis infinita loca Poëtarum, qui vna cum audacia coniungunt aliquid, quo temeritatem indicent.

4. EXCESSERE OMNES, &c.] Macrobius, & Seru. explicant de Deorum euocatione, defendi potest: sed verosimilior est opinio Turn. Mureti, Delr. respectum ad opinionem illam veterum, qua credebatur Numina tutelaria deferere suas vrbes, indeque excedere, si captæ illæ essent. quod præcipue capta Troia accidisse, memoriæ proditur. Æschyli interpres. Εἰρηται ἢ καὶ ἐν Ἐοανηφόροις Σοφοκλέους, ὡς οἱ θεοὶ ἀπὸ τῆς Ἰλίου φέρουσι ἐπὶ τῆς ὀμίαν ἑστῆς Ἐοανῆς, εἰδότες ἐπὶ ἀλίστα:

Dij excedebant à victis viribus.

ἀλίστα: Narratur in Sophoclis simulacris, Deos visos ferre in suis humeris ex illo simulacra sua, videntes vrbes capi. Æschylus ipse in fabula, quæ inscribitur, ἐπιπέδῳ ὠκεῖας, sic ait,

— ἀλλ' ἂ θεός: Τὸς τῆς ἀλίστας ἀδελφῶς ἐκλεῖπει λόγῳ: Nōne vulgo dici solitum, Deos excedere capta vrbe?

quem in locum, eiusdem Scholiastes ait, id contigit Troianis, inquit enim, λέγεταί γ' ὅτι ἔβην ἑμελλε πορθήσασθαι ἢ Τροίαν, ἐφ' ἣν ἔβην οἱ θεοὶ τῆς Τροίας, ἀνιδόξιστοι ἐπ' ἑβ' ἰσῶν ἑβ' ἀλμυρῶν αὐτῶν: serunt, euerenda cum esset Troia, Troianis Deos apparuisse, auferentes ex templis sua nec simulacra. Neptunus apud Eurip. in Troad. vbi & ratio redditur.

Λεῖπον τὴν κλεινὴν Ἰλιον, θοοῦς τ' ἑμῶς, Ἐμελλε γὰρ πάλιν ἔβην λαθεῖν κακῶν, Νόσῃσι γὰρ τῶν θεῶν, εἰδὲ τιμῶσιν ἔβην. Relinquo inclytum Ilium, & meas aras. Solitudo enim ciuitatem vbi occupauerit mala, frigent res diuine, neque coli volunt.

Cum Alexander Tyrum obsideret, visus est in somnis Apollo dicere multis Tyriorum, se ad Alexandrum abire, neque ita multo post capta est Tyrus. Ex hac opinione Silius lib. 12.

Et demigrantem Tarpeia sede Tonantem, & Apollonius lib. 1. Excidij, inter omnia, quæ præcesserunt cladem Hierosolymorum, ita ait, Excepti primam strepitus, dein turbida multo Vox protraxit sono, tectis migremus ab istis, Cœlamus socij, mecumque relinquit sedes, Non hic fida satis statio, discedite mecum, Ingeminans, alio requies secura petatur.

Stattius lib. 7. Theb. sic Bacchum inducit loquentem cum Ioue, timentemque euerſionem Thebarum, vbi ipse colebatur:

Cedo equidem: quod sacra tamen, ritibusque perempta Gentis: & in tumulos siquid malè sacra reliquit Mater abire iubes Thracem, sylvasque Lycurgi? Anne triumphatos fugiam captiuus ad Indos? Da sedem profugo.

Facit insigniter ad hunc morem, quod scribit Plutarch. in vita Antonij, videlicet nocte, quæ præcessit Antonij obitum, subitò, cunctis silentibus, concentum auditum omnis generis organorum, clamoremque veluti cœtum strepentium cantu, & saltatu Sarrycico. qui clamor contigit à media vrbe, ad eam portam quæ opposita erat Cæsarianis castris, per quam portam ingens turba visa est egredi ingenti clamore. quo viso, omnes autumare cœperunt, illum Bacchum esse, qui Antonium iam desereret; nam videlicet hunc præcipuo quodam cultu Antonius coluerat, illumque imitabatur. Iulianus in Misopogone de templo, quodam Apollinis incenso, ἐμοὶ μὲν ἔν ἐδοκεῖ ἔσπερον τὸ πρὸς ἀπολελοιπεναι τὴν γαῖαν ὁ θεός: ac mihi quidem videtur Deus multo ante conflagrationem templo excessisse. Inde nata consuetudo veterum, vt Deos in templis ligarent, ne inde abirent, quod de Tyriis commemorat Curtius lib. 5. & Plutarchus ἐν Ρωμαῖ. Τύριοι δεσφῆς ἀγχιμασοὶ λήγονται ἀεὶ βάλειν: dicuntur Tyrii iniicere vincula simulacris. Sed de hoc more alibi. Inde consuetudo alia, vt diligentissimè illos custodirent. Cyprianus ad Demetrian. Clausos, ne perirent, turela vestra custodit. Arnobius lib. 6. Cur vos sub validissimis clauibus, ingentibusque sub claustris, sub repagulis, pessulis, alisque huiusmodi rebus custoditis, conseruatis, atque habetis inclusos? Neque hoc solum, sed ita timebant gentiles ligneas illas statuas, aut argenteas dissolutas, vt articulos omnes & membra variis modis, tum maximè suffuso plumbo illigarent: putabant scilicet dissolutis Diis à se felicitatem, diuinitas, impe-

Dij diligebantur, ne abirent.

Dij diligentissime custodiebantur.

ria abitura. Adducam de hoc more verba Arnobij lib. 6. iam dudum istos videritis Deos, quos exterior leuitas lenocinio fulgoris auguſtat, laminarum statilium esse crates, particularum coagmento deformium, à ruinarum casibus, & dissolutionis metu subsculibus, & catenis vncis, atque ansulis retentari: interque omnes sinus, commissuratumque iuncturas plumbum ire suffusum, & salutare moras signorum duriturnitatibus commodare. Sed vide, quæ ego iam lib. 1. Georg. ad illud,

Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes. Vide vti Arnobius, atque etiam Oroſius lib. 6. cap. 1. hanc gentilium vanitatem expugnent.

5. SVCCURRITIS VRBI INCENSÆ] Posset esse adagij forma de sero auxilio, & sera medicina. Frustrà enim succurritur Vrbi iam incensæ. Itaque ad hunc locum pertinent adagia multa, quæ obuia cuius in Paræmiographis, & plurima in vno Erasmo. Hic ego tantum Ouidium suppetico, qui 2. Am. eleg. 11. Serò respicitur tellus, vbi fune soluto, Currit in immensum panda carina salum.

Succurrite vrbi incensæ, adag.

Et lib. 2. P. on. eleg. 6. Cùm poteram recto transire Cerantia velo, Vt fera vitarem saxa monendus eram. Nunc mihi naufragio quid prodest dicere factò, Quæ mea debuerat currere cymba via?

6. MORIAMVR, ET IN MEDIA ARMA RVAMVR] Eurip. in Troad. sub persona Hecubæ. Φάρ, εἰς πυρᾶν δ' ἔρμαιομεν, ὡς κἀλλιστὰ μοὶ Σὺν τῇ ἢ παρὰ τὴν κατθανεῖν παρμεῖναι: Aga in ignem curramus, nam honestissimum mihi Cum hac patria mori ardente.

Simillima illa Luuiana 2.2. Moriamur milites, & morte nostra eripiamus ex obsidione circumuentas legiones. Calaber lib. 1.

— ἴσμεν γὰρ ἐν δαί μάλλον Τεθράδῃ: potius mori in bello.

7. VNASALVS VICTIS, &c.] Non abeunt ab hac sententia istæ aliorum, Vegetij. 3. Rei Mil. cap. 21. que ex de Clausis ex desperatione crescit audacia, & cùm spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit commori, qui sine dubio scit se esse moriturum. Tacit. 11. Ann. Silius imminetium periculorum remedium ipsa pericula rat us vrgebat. Seneca in Theb.

— Vnica Oedipo est salus, Non esse saluum, & in Med.

Qui nil potest sperare, desperet nihil. Ceterum eminentissimus Poëta tacite innuit virtutem illam militarem, quæ militibus accedit, cùm in arctum coguntur. contigit enim sæpissime, vt milites victi maiores vires resumpserint, cùm viderint se periculum non posse fugere. atque aded sententia Poëtae est, plerumque salutem ipsam orti à salutis desperatione, nam cùm hæc desperatio accedit, fortius rem gerit, & sepe comparant victoriam. Eandem fere sententiam mox profert, diuersa verborum forma,

Quondam etiam victis redit in precordia virtus. Curtius lib. 4. Anipiti malo oppressi, memorabile tamen praelium edunt, vt opinor, ignauiam quoque necessitas acuit, & sæpe desperatio spei causa est. Iustinus lib. 20. post narratam memorabilem victoriam Lotrenſium ab Crotoniensibus, sic absoluit: Nec alia causa victoria fuit, quam quoddam desperauerunt. Velleius lib. 2. loquens de militibus Q. Metelli Macedonici in Hispania circa Contrebiam, primùm formidantibus hostem, mox victoriam adeptis: tantum effecit, mistus timori pudor, spesque desperatione quaſita. Ioann. Chryſostomi. de liberorum educatione. ἀπεργονοῖς τῆς ἐσω-

inter sese coire nitebantur, & alios aliunde progredientes congregare.

Adiungunt se socios Rhipheus & maximus armis Iphitus.

& mox,

Quos ubi confertos audere in praelia vidi Incipio super his: Lueneus fortissima frustra Pectora, &c.

ac tandem,

morianur & in media arma ruamus.

at Romani in ipsis vestibulis occurrentes, & quodam modo ipsos ensibus excipientes ingentem stragem ediderunt,

stat ferri acies mucrone corusco

Stricta, parata neci.

alij enim inde egressi statim interficiebantur, & mox alij, rursusque alij, atque alij, neque vlla erat cadis remissio, omnibus virgenibus:

Plurima perque vias sternuntur inertia passim Corpora, perque domos & Religiosa Deorum Limina.

Iam verò multa femina stratis effusa cum magno ciuitatu foras confluebant, sed neque ab his abstinebant Romani ira abrepti, sed crudelissime etiam ha trucidata virorum sceleratam proteritiam luebant: vna autem ex elegantioribus accensam faciem manu gestans, valde conspicue incendebat. Sed etiam hac hasta ventrem transfossa miserissime periit. (neque deest in Marone hac pars calamitatis in feminas exercita, cum femina etiam primas, Cassandra, inquam, trahitur passis cinibus, ac tergo manibus illigatis.) Romanorum verò quidam arrepta face ignem domibus immisit, quæ ut erant è lignis & stramentis confecta, citissime conflagrarunt, & flamma adeo altè sublata est, ut & Apollionum genti, aliisque remotioribus, quæ gerebantur, nuntiaret. (an desunt flammæ in ea virbe, quæ flammis concidit, quibusque relucet Sigæa freta inde distantia, neque te prætereat hæc particula scriptori expressa, nam apud illum Romanorum vnus ignem tectis admouet, & apud Poëtam, vnus Græcorum

Simon incendia miscet

Insultans.)

tum quidem & multò atrocius barbari passim peribant (clades iteratur, sicuti sæpius apud Maronem, qui enim domi manserant concremabantur, vel edibus obruebantur, adludit cum hoc

Hic primum ex alto delubri calmine telis

Nostrorum obruimur.)

qui verò è domibus proruebant, his paratior ab ensibus interitus imminabat. (audi illud

tenent Danaï qua deficit ignis.)

Multis verò pueri vagientes suasque matres inclamantes rapiabantur (guassatio fit in infantes, quæ pars etiam si prætermissa sit à Poëta in hoc loco, non tamen ea desuit in Troiano excidio, trita est enim mors pueri Hectoris è mœnibus præcipitati, & saxo illi) alij verò veluti per ludum in altum eiekti ac deinde pondere deorsum delati, erectisque hastis excepti, in sublimi transfigebantur. Non aliena hæc nostra opera ab ea, quam Iouian, exhibet, cum ex Salust, aliisque scriptoribus multa congerit, quæ à Poëtis, & in primis à Virgilio emanarunt: nã Historici cultu Poëtaru elegantiamq, auidissimè & amœnissimè imitantur. Neque solù Historici suos principes agnoscunt Poëtas, nã Tacitus sine malis, Quinilian, in Dial. poëlin vocat eloquentia primordia, & infra sic loquitur: exigitur iam ab oratore etiam poëticus decor, non Atty, aut Pacuuij veterino inquit natus, sed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur acribus, & iudicis obtemperans nostrorum oratorum atas pulchrior & ornatio exitit. Euerfionem vrbis nec dissimilem habes in Æschine con-

Poësis eloquentia: initium.

tra Ctesiphontem. ubi exhibet τειχιῶν κατὰ σκαφὰς, ἐμ- κρήσας εὐκλειῶν, ἀγορῆς γυναικῶν καὶ παίδων εἰς δολίαν. Ita enim non defuerunt in Troiana clade, in qua muri eueruntur, aedes incenduntur, feminae & viri in feruitutem aguntur. Qui videat Calabrum & Tryphiodorum, non satis ista plorabit.

2. QVIS FVNNERA FANDO EXPLICET] Est hoc quod, Demosthenes de falsa legatione dixit ὁλος δὲ, ἢ δὴ ἐν εἰς ἐφικέτω δὴνατὸ τῶ λόγῳ τῶ ἐκεί ναυῶν ὄντων: Nemo verbis assequi possit ea mala, quæ nunc illic sunt. Quod Aristides ἀεὶ ἰσονοίας, φυχῶς καὶ σφαγῶς ἢ δ' ἀν εἰς λόγων ἐφικέτω: Nemo queat verbis consequi exilia & caedes. & in Rhodiaca ait, nullum esse tam validum sermonem, qui possit rem exsequi, λόγον ἰσχυρόν. & infra pari filo. τίς γὰρ ἀν τῆς συμφορῆς εἴποι σπῆς ἀξίαν τῆς καυῶς τῶ τῆς, καὶ ἀτόπως, καὶ πέρα πᾶσης καυῶς φθορῆς γυρονοίας: Quis possit dignè explicare recentes, & deformes clades, & omni calamitatis genere maiores. Quod Cædrenus, πῶς ἴκανός λόγος ἐξέπειν τὸ πᾶν τῶ τῶ ἀνεπαθήτων: Quis satis dignus sermo narret multitudinem occisorum, Quod Silius lib. 5.

Quis Deus ò Mulsè paribus tot funera verbis Euoluet, &c.

3. AVT POSSIT LACRYMIS ÆQVARE LABORES?] Lasciuuit sæpe hac occasione Aristides. Nam in 2. Leuctrica, ἐν αὐτῶ εἰ ἀδ' ἀγορῆ τῶ τῶ δειξίων ἀνέσω. & Orat. ἀεὶ ἰσονοίας. ἀ μὴ δὴ εἰπεῖν ἐστ' ἀδ' ἀγορῆ, & in Rhodiaca, ἐς τῆς (præcessit λόγος) ἴν ἀξίος κατὰ θρηνησῆς τῶ παρῶ τῶ. & post multa. ποῖος τῶ τῶ πομπῆς κατὰ θρηνησῆς ἀξίος τῆ φωνῆ; Dicit in his omnibus, nullas tam yberes lacrymas, nullum tam validum ploratum, quibus possent dignè mala recenseri, neminemque esse, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat. Verba sunt Tullij, 11. Philipp. Tragicè quoque Nazianzenus orat. 23. τίς ἀν τῶ τότε ναυῶ σπῆς ἀξίαν εὐτε ἀγορῆσεν; Quis temporis illius mala pro dignitate queat deplorare? In voce æquare habuit Virgilius imitatore Statium lib. 4.

Quis numerum ferri, genisque & robora dicto Æquarit mortale sonans?

Et Plinium alterum lib. 8. epistol. vna, sed maxima difficultas, quòd hæc æquare dicendo, arduum.

4. VRBS ANTIQVA RVIT] Cape mentem Poëtae: dixerat, quis explicet cladem illius noctis: quis funera; ergo ruit vrbis, en clades: sternuntur corpora, en funera. cladem enim δὴ τὸ κλάει dictam volunt, à ruina arboris; alij à cadendo Latino verbo, quo trahunt illud Plin. lib. 16. cap. 32. à quo deinde tempore maestas populi Rom. resurrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. vbi videtur quæri oppositio in vocibus resurgo, & clades. vtcunque clades à ruina dicta, nam qui δὴ τὸ κλάειν, id est, stendo, non ita proximè. Affectus verò excitatur, cum ictu temporis ruit vrbis, quæ antiqua, & semper cum gloria, nam multos annos dominij capax. Neque hic ferre Modicum, qui hic antiquam vrbem accipit nobilem. Nam esto antiquitas ponatur sæpe pro nobilitate: sed hic capienda est vox, vt sonat, nam te Poëta explicat, quasi dicat, ideo antiqua, quia dominata per multos annos. Non ideo ego admitto errorem Seruij de ostingentis annis supra annorum duo millia. Essè enim potuit vrbis antiquissima non hoc incremento annorum, sed cum relatione ad Dardanum, Teucrum, aliòsque, quibus ea vrbis & primum constituta, & postea aucta est. Et quidem liquidum Horatij testimonium illud imperium Priami vetus.

5. PLVRIMA PERQVE VIAS STERNVNTVR, &c.] Obuersatur mihi ante oculos in hac clade imago illius, quam Liu. scribit 21. de Vicumuis captis. Neque vlla, quæ in tali re memorabilis scribentibus videri solet, præter

prætermissa clades est, adeo omnis libidinis crudelitatisque, & inhumana superuia editum in miseris est exemplum. victores isti Poeni erant. De clade Troiana, aut cum allusione ad illam Plautus Bacchid. Fit Troia vastata, scindunt proceres Pergamum.

6. PERQVE DOMOS ET RELIGIOSA, &c.] Similis clades apud Demosthenem de falsa Legat. οἰκίας κατὰ ναυαμίνας, τείχη ἀδ' ἀγορῆ, χόρα ἔρημον τῶ ἐν ἡλίαις: Domos dirutas, mania prostrata, regionem iuuentute desolatam. Similior apud Aristidem in Rhodiaca. ἑδ' ἀγορῆ κατ' οἰκίας, ἐν ἔρημῳ, ἐν θύραις, ἐν σπύλαις: Cades in adibus, in templis, in foribus, in portis. Ab eodem in orat. de Smyrna, vrbis ista dicitur ἀσπῆστος θεαμάτων, iniucundissimum spectaculum omnium spectaculorum, & reddit rationem, quia κοινῶς ἐπειπῆν καὶ νευρῶν: ruinarum, & cadaverum tumulus.

7. QVONDAM ETIAM VICTIS REDIT IN PRÆCORDIA VIRTVS] Quod Poëta, virtus redit victis, Plato in Charm. ex obseruatione Germ. πάλιν θρασύτης συνήεθε: excitabatur rursus audacia. Demosthenes ex Vrsini, ἀντὶ φθῶν καὶ πάλιν μαχησεται: rursus vir pugnabit fugiens. Initium illud, Nec Tencri soli dant pænas, expressum ab Homer. 11. 14.

ὄθ' ὅν οἰοῖν γε πῶς τ' ἔσεται καὶ δῖος Ἡρῆν, ἀλλὰ πῶθ' ἂδ' ἡ κατὰ τῶν ἑσθῆ καὶ ὕμης: Non quidem solis laborque erit, & luctus

- 370 a Primus se Danaûm, magna comitante caterua, Androgeos offert nobis, locia agmina credens, Incius atque vltro verbis compellat amicis. b Festinate viri: nam quæ tam fera moratur Segnitias: alij rapiunt incensa feruntque
- 375 Pergama: vos celsis nunc primum à nauibus itis. c Dixit: & extemplo (neque enim responsa dabantur Fida satis) sensit medios delapsus in hostes. d Obstupuit: retròque pedem cum voce repressit. e IMPROVISVM alpris veluti qui sentibus anguem
- 380 Pressit humi nitens: trepidusque repente refugit Attollentem iras, & cærule colla tumentem: Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat. f Irruimus: densis & circumfundimur armis: Ignarusque loci passim, & formidine captos
- 385 Sternimus, aspirat primo fortuna labori.

ARGVMENTVM.

Androgeos Troianis sit obuiam, Græcos esse putans, errorem sentit, recedit instar viatoris, qui ignarus colubrum in via pressit: sed frustra Græcus, nam armis opprimitur.

EXPLICATIO.

NARRATIO huius excidij postulat, vt successibus discriminetur; tum ad varietatem, sine qua omnis narratio insipida; tum etiam ad fidem faciendam, quæ plurimum pendet ex distincta rerum descriptione, & peculiaribus successibus. Inde multa illata in hoc libro, & primum omnium successus Androgei, qui magno globo militum stipatus amicè Ænean compellat ad rem gerendam, putans scilicet illum, & paruum illum, quæ cum illo erat, manum, esse Græcos. b Admonet, vt festinent. Nam cur sint segnes, &

Nobis, sed aliquando sic occidemini & vos. 8. VICTORES QVE CADVNT] Pariacumine, & credo à Virgilio, Propert. lib. 3. eleg. 11. Vicit victorem candida forma virum. vt enim victores cadunt, ita victor vincitur. 9. CRVDELIS VBIQVE LVCTVS, &c.] Vide quæ supra adduxi ex Calabro ad illud, Diuerso interea miscetur mania luctu, Quæ signatissima ad hunc locum. 10. ET PLVRIMA MORTIS IMAGO] Indicatur, ex mente interpretum, varietas, qua mors inferebatur, cadebant alij gladio, alij igne, alij ruina; ad eum modum, quo Silius lib. 4. Mille simul lethi facies. non displicet. Sed quid si imago mortis, sit verè, stratio ipsa corporum, quibus plena omnia, viæ, domus, templa: strata enim cadavera verè mortem representabant, & verius multo, quam compressi somno, quem mortis imaginem appellamus. Aliquis possit deferre ad vultus pallentes futura morte, hæc enim representabatur in, facie vniuscuiusque, vt dixit Lucanus lib. 7.

—multorum pallor in ore Mortis ventura est, faciesque simillima fato. Orofius dixit lib. 5. cap. 15. dixit vndique mortis facies obiciebatur.

feri, cum alij iam rapiant illum, secumque auferant, quasi dicat. Crimen est, vos nunc primum venire à nauibus, cum alij iam redeant ad eadem pleni spoliis. Acumen est in verbis, primum ite dicuntur, qui sunt postremi. c Vix hæc dixit, cum statim sensit incidisse in hostes, quia nihil illi locuti ad gustum, nec satis fide. Primo itaque obstupuit, vt par erat hominem ita insigniter deceptum, deinde & vocem & pedes continuit. Viuidius Poëta repressit. d Adducit comparisonem negotio mirè congruentem. Contingit sæpius vti viator serpentem terat, latentem inter senticeta, ignarus scilicet, qui tamen trepidus statim refugit simul ac coluber orbes explicat, caput attollit iracundè, & tumet toto collo: non aliter Androgeus pedem præ stupore retulit. e Irruunt statim Troiani, ne abiret, qui fugam coeptabat, armis opprimitur, & sternunt tam illum quam

quàm socios. Cædis facillè succedentis duplex ratio, A erant enim & locorum ignati, & capti formidine.

NOTÆ.

7. VERBIS COMPELLAT AMICIS] Sæpe Homerus, μελιχρῶς ἰταίεσσι. Itaque melli- rum Græcorum reddes ex magistro amicum. Verbum compello sedem habet in lenociniis, & inde ad amicos traductum. Vlpianus l. 15. de iniuriis & famosis libellis: Appellare est blanda oratione alterius pudicitiam attenuare. Sed de hoc iam supra in hoc libro.

2. FESTINATE VIRI] Hunc locum iam illustravit Victorius lib. 3. 5. cap. 19. ex Xenophonte, & Euripide. Virique affinis Aristophanes in Irena,

Ὅσ' ἐν ποταμῷ ἀνδρες' ἀλλ' ὀμοθυμαδὸν ἄπασιν ἡμῶν αὐθις ἀντιληπτῶν.

Nihil promouemus, ὁ viri, agite omnes simul, Rursum decet nos pariter adiutarier.

& Nazianzenus Orat. 22. quæ est de laudibus Machabæorum. τί μὲλλετε; τί ἕδ' ἀδ' ἐστέ; quid cunctamini? quid moras nectitis?

Segnitier crimem militum,

3. SEGNIETIS] Greg. Thol. lib. 11. Reipub. cap. 7. in ter militum crimina principe loco segnitium nominat. Atque inde credo signatè Tacit. 2. Hist. Orho, in crepita ducum segnitia, rem in discrimen mitti inebat, ager mora, & spei impatiens. Liu. 21. multitudine sciebat segnitius sequenturam, quanto longius ab domo traherentur. Apud eundem lib. 22. Minutius Magister equitum cunctationem Fabij in segnitium verberat; sic etiam scriptor: Propalam in vulgus pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia, compellabat. Apud Cedrenum Andree viro fortipro crimine βαρβάρια obiicitur. Seneca lib. 1. de Ira cap. 11. de Maiore Africano: vt opinionem luxurie segnitiae, malignis daret. Ex his, multisque aliis apparet, segnitium semper maximum fuisse militum crimen.

Rapiunt, feruntque, pro uerbium,

4. RAPIUNT INCENSA FERUNT QVE] Esse pro- uerbium ἀγασσι, καὶ φέρουσιν, pro hostili more depopulari, iam Etasius monuit, retulitque inter adagia Chil. 3. Cent. 7. cap. 32. Exemplis, quæ ille aduocat, adiunge hæc, in quæ ego incidi. Linius lib. 22. res sociorum ante oculos prope suos ferri agisque videt. Et lib. 40. cum ferret passim cuncta, atque ageret. Apud Eurip. in Troad. Hecuba ἀγόμεθα, φερόμεθα. Plutarc. cōtra Stoi- D COS. μὲν δὲ ἀλλήλους ἡμῶν ἀγόντων καὶ φερόντων. Cedrenus. Βάρβαρα ἦγε καὶ ἔφερε πᾶσι. Pollux lib. 9. ex Eupolide. φέρουσιν, ἀρπάζουσιν ἐκ τῆς οἰκίας τὸ ἄσπαστον. Signatissimè omnium Aristides in 2. Leuætica, nam cum allusione ad rem Troianam, ita. ὁ δὲ πᾶσις Ευρώπης ἐλθόντες σὺν Ἀγαστάδῳ, τὸν Ἐγαμέμνονα σπαστέαν ἔπι Τροίαν μιμήθηροι, φαρμάκων ἦγον καὶ ἔφερον: per totam Europam vnâ cum Agesilao Pharnabazum agebant seruebantque, imitantes expeditionem Agamemnonis contra Troiam. Quo testimonio possum putare, adagium sumtum ab ipsissima re Troiana, quæ res Parcemiafias latuit. Mutarunt formam propius ad Poctam Lysias in Orat. nam ἡρπάζον, καὶ ἔφερον dixit, non ἦγον. Accius Meleagro, rapior ferorūque. Linius, qui lib. 21. Rapi trahique ante ora vestra coniuges ac liberes belli inre. Et lib. 22. raperent agerentque. Aristophanes in Irena hos duos coniun- E xit, ἀγασσῶν, ζυγέμεσσι. Prudent. in Hamartig. — rapiuntque rudiūque

Omnia. Statius. 6. Theb. quatuor coniunxit ducunt sternuntque, abiguntque feruntque. Apollonius lib. 2. Excid. ita, — sternensque rudiūque Omnia quaque manu. Adi, quæ Robortellus scripsit lib. 1. Emendat. cap. 3. contra Manutium, malè vertentem locum Demo-

Athenis ex ignoratione huius formæ: & rursus lege, quæ Sigonius scripsit lib. 1. Emendat. contra Robortellum, ipsum defendens Manutium. Solent enim esse legentibus iucundæ istæ velitationes doctorum hominum.

5. INCENSA] Acumen in vocibus, si verum est etymon Grammaticorum, qui aiunt segnem proprie esse, sine igne. Ergo, quæ ista segnitie in tanto ardore aliorum, qui etiam ferunt incensa Pergama. Sententiam sic concipit Seruius, ἡμετέριος, quasi ipsam funditus ciuitatem in victoriam suam transferunt, vt illum in Italiam portans: huic loco insistens Seneca in Agam. dixit,

Vidimus patriam ruentem nocte funesta, Cùm Dardana tella Dorici raperent ignes.

Horatius quoque ex Virgilio od. 4. lib. 2.

— ademptus Heclor

Tradidit sese leuora tolli Pergama Graijs.

6. CELSIS NAVIBVS] Puppis nauium huic vati scripsit pe & alta & celsa dicitur, inde naues ipsæ hic per cellior. κόπρον celsæ quoque dicuntur. Sic ardes aureæ Poëtis ab tectis auratis & laqueatis. Nam de nauibus quis capiat, cum transmissio illa Græcorum credenda sit tacta ἀνατίον. Sed hæc questio appeller Broadum in Miscellan. cui, si non in aliis omnino assentimus, in hac Græcorum transmissione, verissimè.

7. ITIS] Pro venitis, dictum, vt sæpe venio pro eo. monuit Seruius.

8. NE QVE ENIM RESPONSA DABANTVR FIDASATIS] Hunc locum & sententiam sic imitatur Statius. 2. Theb. Ac prior, inde viro: quidve occultatis in armis, Non humili terrore rogat: nec reddita contra Vox, fidamque negant suspecta silentia pacem.

9. SENSIT MEDIOS DELAPSVS IN HOSTES] Hellenismus pro delapsum, Catull. Phasillus ille, quem videtis hospites, Aut fuisse nauium celerimus.

Horatius, — patiens vocari Cæsaris vltor.

Notarunt hunc Hellenismum in Catull. Muretus, in Tacit. Lipsius, in Virg. Visinus, & Germanus, docti alij passim. ita tamen hoc verum, vt Atticorum hoc sit, nam communis Græcorum lingua accusatiuum amat, quod doctè monuit in Pluturo Aristophaniam Gerardus.

10. OBSTVRVIT, &c.] Similis pene historia apud Agathiam est lib. 4. vbi Romani milites noctu in vigiles hostium incidunt, gressum inhihent, quieti ac taciti manent, veluti terræ radicibus affixi, adeo vt ne spiritum quidem emitterent, sed eum in pectore conditum premerent. Apud Homer. quoque 3. Il. Paris viso Menelao,

— κατεπλάγη φίλον ἦτορ, Ἄψ' ἵ' ἔταρον εἰς ἔθνη' ἐχέζετο: — percussus est charo corde Retro autem sociorum in agmen recessit.

II. RETROQVE PEDEM] Hoc Græci, ἀναστέφον, ἀναχωρεῖν, ἢ πῶδα ἀναχάζειν καὶ ἀναχάζεσθαι. 12. IMPROVISVM ASPRIS, &c.] Sumptum ab Homer. Il. 3. vbi historiam de Paride adductam hæc sequitur comparatio,

ὣς δ' ὅτε τις τε δράκοντα ἰδὼν σαλπύγοσ' ἀπίεσιν ὄψει' ἐν βήκοις, ὅπῃ τε πέμψ' ἔλλαβε γυῖα, Ἄψ' τ' ἀνεχώρησεν, ὡρεός τε μιν εἶλε παρειάς: Sicut autem, cum quis serpentem conspicatus, resiliens fugit

Montis in saltibus, tremorūque occupauit membra,

Retiūque

Retroq, recessit, pallorq, ipsum cepit in genis. Nota discrimen, & victoriam. Ab angue viso nemo fugit, secus si non prouitum & improuitum presterit: cum ait trepidus, æquat illud τρέμω, cum addit repente, resiliens animum designat. Iam locus vbi est anguis, explicatus est Latino, agit enim in vepretis senticetisque. Qua nota Ifidorus dixit cap. 4. lib. 12. de dracone, circa semitas delitescens, quibus in locis, vt plurimum vepreta, vbi & anguis, senectâ exluunt. Itaque saltus non proprie locus huius feræ. Tertius versus præter nitorem, locutionem, numerum, rationem pauoris reddit, ideo enim fugit viator, quia videt serpentem attollentem iras: sic fermè Scaliger. Quod Latini improuisum, Græci ἀποιδῆς, ad Virg. aspirauit Papinius. 2. Theb.

— Tacito sub pectore dudum Ignea corda fremunt: inæto velut aspera saxo Quominus erigitur serpens.

Et Iuuenalis Sat. 1. Pallent, vt nudis prestiti qui calcibus atque.

13. PRESSIT] Græcus quidam, ὀρεῖς ἀδελῶν. Habet similitudinem cum hac re adagium illud, Archilochum calcasti. Adi Iunium Cent. 1. adag. 73. Non ineptè huc trahas Horatianum illud Od. 27. lib. 3. Rumpat & serpens iter institutum, &c.

14. ATTOLENTEM IRAS] Non dissident ista iræ ab illis, quæ Prudentius ἐν ἀδῷ, 5. 4. hym. 10. Sic vulneratus anguis ictu spiculi Ferrum remordet, & dolore saucior Quassando pressis immoratur dentibus.

390 Apremus. DOLVS, AN virtus quis in hoste requirat? Arma dabunt ipsi. sic fatus: deinde comantem Androgei galeam, clypeiq; in signe decorum Induitur: laterique Argium accommodat ensẽm. Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omniq; iuuentus 395 Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.

ARGVMENTVM.

Suadet Troianis Chorcæbus, induantur spolijs hostium interfectorum, induitur ipse, ceteri item illius & sermone, & exemplo.

EXPLICATIO.

PRæclare hæc oratio datus iuueni Chorcæbo iuueniliter exultanti, non Æneæ, non alteri ducum, in quibus scientia rei militaris: ad hæc, hoc sermone doli astruuntur, qui indigni Æneæ: tertio consilium hoc præcepit fuit, & malè cordatum: recidit enim postea in ipsos Auctores. His omnibus iure ista oratio Chorcæbo tribuitur, cuius fatuitas in prouerbium etiam abiit.

Ad mutanda arma, & struendas insidias hortari cum velit socios ab honesto rem gerit, videlicet ab occasione vltro oblata non quaesita, & ab fauente Fortuna.

Consilium Chorcæbi est, vt mortuis detrahantur arma, clypei, galeæ, iuba, & reliqua insignia, atque adeo incogniti Græcos cædant. Occurritque per pro-

15. ET CAERVLA COLLA TVMENTEM] Respicit ad virorem colubri. Signatè verò tumentem in sermone de ira. Lege Iunium Cent. 1. adag. 58. & signatius adhuc colla, nam pars ista fit turgida & tumida serpenti, cum irascitur.

16. HAVD SECVS ANDROGEOS, &c.] Præcedentes Homeri versus sequuntur hi,

ὣς αὐθις καθ' ἑμῶν ἔδ' ὑ Τροίαν ἀστερόχων

Δέλεος ἄσπετος ἦδ' ἄν' ἀλιεῖται ὄρεος θεοειδῆς:

Sic retro in agmen recessit Troianorum superborum Timens Arrei filium Alexander diuinus.

Tempus, abibat, expendit Seru. quia non abiit. Ad poeticum huic anguem pertinet adagium, quo vsus Nazianzenus orat. 40. δάκνον ὄρεος ἐπ' ὄδῳ: serpens in via mordēs.

17. IGNAROSQVE LOCI, &c.] Expendebam hic duplicem rationem. Ideo enim sternuntur, & quia ignari locorum, & quia capti formidine. Vtraque in Tacito est lib. 3. Hist. pugnatum haud procul vrbe, inter adificia hortosq; & anfractus viarum, que ignara Vitellianis, incomperata hostibus metum fecerant.

18. ASPIRAT FORTVNA] Vt pro fauore atra, ita consentaneè aspiro, vt etiam flans, & reslans fortuna. Ducta omnia à re nautica. Ad bellum transtulit Aristophanes in Irena.

— ἀόλιος Μετ' ἄρτος ὄδρα: Quia bellum omnia aut in melius, aut in peius commutat.

Arque hic exultans successu animisq; Chorcæbus. O socij, quæ prima, inquit, Fortuna salutis Monstrat iter; quæque ostendit se dextra, sequamur.

Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis

390 Apremus. DOLVS, AN virtus quis in hoste requirat? Arma dabunt ipsi. sic fatus: deinde comantem Androgei galeam, clypeiq; in signe decorum Induitur: laterique Argium accommodat ensẽm. Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omniq; iuuentus 395 Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.

lepsum obiectioni, nam nihil turpe, vbi legitimus est hostis.

Persuasio à facili. si Seruium tamen, & alios sequaris, alia erit sententia, hæc videlicet: Arma? ipse dabunt. Quæ oratio est hominis perturbati, & respondens sui ipsius interrogationibus. Vt etiam in 4. sic sic inuat ire sub ymbra. vix hæc Chorcæbus, cum exemplo voluit præire, vt non solum verbo hortaretur. Tria sibi aptauit, quæ præcipua in milite, galeam, clypeum, ensẽm. inde alij sequuntur, Hoc Ripheus, &c. vbi tamen nulla mentio Æneæ ad decorum tanti ducis: neque enim vbi res fraude geritur, is nominatur, qui sæpe in hoc opere representat Augustum.

NOTÆ.

EXVLTANS] vt supra insultans Sinon, sic hic exultans Chorcæbus, sermone (vt dixi) suscepto à canibus, qui insiliunt in prostratam iam & victam feram. Ideo signatè additur animis, θυμὸς enim & canibus datur. inde Homerus, καὶ θυμὸν θυμὸν αὐτῆς, verbum animosè & petulanter mordens, ac procaciter, quales esse canes solent districtis dentibus. Hoc for- tasse

καὶ φεύγον ἐν τῇ παροῦσῃ : Pauci confugiunt ad Atticam tri-
remem, quae supererat. Iterum lib. 4. in clade alia. ἡ λοι-
πῶν οἱ δὲ πλεῖστοι ἐς τὰς ναῦς, αἱ δὲ φέρων δύο καὶ ἑκα-
τόντα: reliqui fugae elapsi, pars terrestri itinere, pars ad
divas naues, quae custodias agebant. Patia Iustinus lib. 2. de
Persis victis à Græcis: Victi Persæ in naues confugerunt.
& Xenoph. 5. ἀναλ. de Cerafontiis, δὲ ἐλάτῃς δὲ ποταμοῦ
ἐπὶ τῇ πλοία: territi ad naues se recipiunt. & 7. φάλαγγον
εἰς τὰς πλοίας.

6. HEV NI HIL INVITIS, &c.] Homerus sæpe, ἀἰκνῆτι
θεῶν. Catull.

Et Dijs inuitis definis esse miser.

Inuitis Dijs, Achilli Statio proverbium esse videtur, inuitis Dijs.
proverb.

Non dissimile ab hac sententia illud Æschyli. ἄποδ
κλῆσι κῆλον ἐκλεῖν: impingere pedem aduersum stimu-
los. Affine & illud, Deo irato aliquid facere, id est, infe-
liciter. Plutarc. de Pirhyæ oraculis. δὲ τῷ μὴ μάρτυρ
ἄποδ τὸ θεῷ: Non est pugnandum aduersum Deum. Sena-
rius hic habetur Anchol. qui Luciano tribuitur. θεῷ δὲ
ἐκλεῖς ἢ τις ἀτυχεῖ βροτῶν:

Mortalium nemo absque Deo beatus.

Eurip. in Supplic.

— ἡρώδῃ δὲ ἐδὲν φέρῃ
βροτῶν, εἰ μὴ τὸ θεῷ ἡγήζοντ' ἔχῃ:
Fortitudo nihil prodest

Mortalibus, nisi Deum habuerit opitulantem.

Ideo Pindarus dicit esse, τύχην σῶτερσαν Ζηνὸς παῖδα:
salutarem Fortunam filiam Iouis. In eadem tragœdia
loquens Euripides cum Ioue, σὺ γὰρ ἐξ ἡβήματα: ex te
enim pendemus. Aristophanes in Irena ait: cuncta ad
mentem procedere, si Deus adiuuet, & fortuna C
dirigat,

Πάνθ' ὅσ' ἀν θεὸς θέλησῃ, καὶ ἡ τύχη καὶ θεοῖ, χωρεῖ
καὶ νῆϊ.

7. ECCE TRAHΕΒΑΤΥR, &c.] In captis vrbibus
hoc potissimum & frequentissimum malum, Eurip.
Phœnissis, de captis Thebis,

Ὅσῃ δὲ πολλὰς αἰχμαλώτῃσιν κάρτας,
βίασ' ἄποδ ἀνδρῶν πολεμίων πορθευμένας:
Cernes autem multas captivas puellas
Per vim ab hostibus duci hostiliter.

De clade illata Loctenibus ab Romanis ita Linius
lib. 29. Omnes rapiunt, spoliunt, verberant, vulnerant, oc-
cidunt, constuprant matronas, virgines, ingenios, &c.

8. ΤΡΑΗΕΒΑΤΥR] Græcè dicas τὸ τραχεῖον, hoc
enim vltus Demosthenes. 1. Olynth. & aduerit Vl-
pianus sumi verbum ab his, qui ad aras confugiunt,
& inde abstrahuntur. & Poëta quidem, trahatur à
templo, Pausanias tamen lib. 5. de eadem re loquens:
Aias ἔλεον Κάσσανδρον (dixit) ἀπὸ τῆ ἀγῶμαλῃ τῆς
Ἀθηνῶν: & lib. 10. αὐτὴν (Κάσσανδρον) ὁ Aias ἀφείλη.
In verbo quippe inest contumelia, trahi enim noxio-
rum est. Seneca Rhetor. Controu. 13. lib. 2. Iactatur
miser inter satellitum manus, & toto itinere non ducitur,
sed trahitur. & millena alia.

9. PASSIS PRIAMEIA VIRGO CRINIBVS] Insi-
gnis contumelia. Æschines in oratione ἀπὸ τῆς πορθευ-
θείας, id est, de legatione male obita. ἐλεοίμην τῶν περ-
χῶν, capillis traxίσση, & arrepto loro flagellāssην capti-
uam mulierem. Andromache apud Euripidem huius
tam insolentis contumeliæ conqueritur.

Αὐτὴ δὲ δέλη ναῦς ἐπὶ Ἀργείων ἕλαν,
Κόμης δὲ κατασσοθεία:
Ipsa verò serua in naues Græcorum conscendi
Per crimes trahita.

Ex Euripide itaque, & Virgilio elici mos potest, ca-
ptiuas feminas crinibus trahi solitas. Inuit plurimum
idem Eurip. in Troad. apud quem Menelaus de Hele-
na sic ait, Κομιζέτ' αὐτὴν τῆς μεταφορῆς
Κόμης ἠπαυδάσῃσιν.

Fortuna Io-
uis filia.

Captivæ tra-
hebatur cri-
nibus.

A Exportate illam, impurissimam
Comā trahentes.

De qua ipse paulò antè dixerat, annumerandam esse
inter Troades, quæ captivæ erant,

— δόμοις γὰρ τοῖς δ' ἐν αἰχμαλώτῃσιν
Κάσσανδρον ἄλλων μέτῃ.
In his enim captivis domibus
Numeratur inter alias Troadas.

10. A TEMPLO CASSANDRA ADYTISQVE MI-
NERVÆ] Attingitur mos ille, quo in summo rerum
discrimine, & extrema necessitate homines confu-
giebant ad sacra; quod qui fecissent, diuelli inde
per religionem non poterant, quod Pausan. in
Achaicis scribit. inde est, vt magistratus Athenien-
sium, pœnas violatæ religionis Mineruæ dederint,
quòd in eos saevierint, qui cum Cydone ad huius
Deæ templum confugerant, quæ pœna in posteros etiam
eorum manavit. Quæ de Diana Ephesi Plutarchus
scribit in promptu sunt in breui libello de vitando
are. Sparta etiam ita magnis motibus terræ concuf-
sa est, vt nulla prope domus expers fuerit tantæ rui-
næ, quòd videlicet Lacedæmonij eos violassent, qui
supplices confugerant in templum Neptuni. Lege
Hieronymum lib. 1. aduersus Iovinianum, apud
quem Arcadia tota ita indignè tulit, consollam vir-
ginem, quæ ad Dianæ templum & simulacrum con-
fugerat, vt bellum publicè sumpserit contra tyran-
num Aristoclidem ad vlticendam virginem. Sed
hanc rem aliena exempla quæ probent? vbi est atrox
supplicium Aiæ, qui Mineruæ templum violavit,
ad quod confugerat Cassandra. Adeundi diuini vat-
tis versus lib. superiore. & quæ nos ibi latè. Apud
Pausaniam lib. 1. est simulacrum Aiæ diuellentis
Cassandram rapientisqve à signo Palladis, ad quam
supplex confugerat. & in Phocicis habitus Cassandræ
ita depingitur. ἡ δὲ καθίστατο ἡ Κάσσανδρα χαίμας, & τὸ
ἀγῶμα ἐξῆλ τῆς Ἀθηνῶν, εἶχε δὲ ἀνέστρεψεν ἐν βαδρῶν
τὸ ἔδραν, ὅτε ἀπὸ τῆς ἱεσίας αὐτὴν ὁ Aias ἀφείλη:
Sedet ipsa Cassandra humi Palladium complexa, quod
ipsum è suis sedibus virgo auellit cum supplicem ab ara
Aias abstraxit. Dio Chrysof. orat. 11. de eadem his-
toria non nihil. Vide etiam Philostratum in Heroi-
cis, vbi loquitur de Aiæ Loctensi. Simillima his
sunt, quæ Appianus narrat in Mithridat. de Fimbria
duce Romano, & acerrimo hoste Syllæ: qui sanè
Fimbria, capta Iliensium vrbe, redintegrauit in ea
mala omnia, quæ passâ olim ab Græcis fuerat. inter-
que alia ait scriptor. ἕτε γὰρ ἱερῶν φειδόμενος, ἕτε γὰρ
ἐς τὸν νεῶν τῆς Ἀθηνῶν κατὰφυγόντων, ἕτε αὐτῶν νεῶν κατέ-
σπρωξε: Nec sacris pepercit, neque his, qui ad templum
Palladis confugissent, quos vnâ cum templo incendit. &
sic ait vrbem passam peiora, quàm sub Agame-
mone.

11. AD CÆLVM TENDENS, &c.] Habitus mirè
luctuosus. Non abhorret Vitelliana calamitas apud
Tacitum. 3. Hist. vincitæ pone tergum manus, laniata veste,
sædum spectaculum ducebat. Nec Andromache apud
Euripidem, vbi à Tragico sub persona Pelei luctu-
lentus affectus excitatur ex pari indignitate vincitæ
nobilissimæ femine. Linius sapissime similes affec-
tus excitat ex simili deformitate. vt & Ammianus
lib. 31. quem lege ab eo loco, Tunc erat spectare cum ge-
mitu facta dictu visisque prædita, &c. vbi scriptor loqui-
tur de funesta Thraciæ vastatione facta à barbaris.
ardentia lumina esse possunt, vel ardore quodam pu-
dibundo suffecta ad tantæ rei indignitatem; vel in-
flammata præ ira, & indignatione. frustra autem ten-
debat oculos ad cælum, vnde miseræ nihil erat auxi-
lij. Doctè autem ait Germ. in Cassandra attollente
ad ca

Templori
confugium,

ad cælum oculos impeditis manibus, latere elegan- A
tem Euripidis imitationem, inducentis Andromacham à Menelao damnatam, & cædi destinatam,
eandemque manibus reuictam, ac tum clamantem
ad Peleum, quando non posset, λαβέσθαι γυνεῖδάσθαι,
cuius mentum contingere. Parco hic à præoccupatis
iam versibus; vt verò latenter Virgilius Euripidem,
ita Virgilium latenter imitatur Prudentius, cum ait
in Hamartig. de captis auibus,

Pars capriua iacet, lacris & saucia plumis
Pugnat humi, & volucres nequaquam sufficit auras.
Clarius Ouidius, cum ait in Metam.

Non profecturas debebat ad arbera palmas.

Ab hac poetica serie non dissimile, quod expendit
enarrator Demosthenis de falsa legatione. Vbi enim
de femina, quæ misere verberatur, ait orator, ἀδ-
μυνέσῃσιν, ita ille scribit, βολώσῃσιν, καὶ ἄποκαλυμμένῃσιν τὸς
κοιθῆσιν, ἐν ἀδμυνέσῃσιν: ἀλλὰ τῆς φύσεως τῶν ἀδμυνέσῃσιν
δὲ τῆς λείξῃσιν ἐπέσῃσιν: oportuit dicere, feminam illam
clamasse, implorasse aliorum auxilium, non anxiam fuisse
animi præ dolore: sed naturæ imbecillitatem eo verbo indi-
cavit. Paria itaque in Cassandra agnosce, quæ præ

dolore, tantum ἀδμυνέσῃ, neque βολῶ, neque ἄποκαλυ-
τῆς κοιθῆσιν. Nam quid aliud faceret infirma femi-
na: Clamaret vir, & diceret, secum indignè agi, & re-
liqua, quæ dolor suppeteret. Cum loco Virgilij vici-
nitatem habent verba Hieronymi epist. 29. ad Inno-
centium, de femina, quæ vincitæ post tergum mani-
bus, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, suspi-
xit ad cælum.

12. ARDENTIA LUMINA] Est hoc, quod Catull.
alio flexu in Nupt. Pelei: flagrantia lumina. Virgilius in
hoc lib.

Ardentesque oculos suffecti sanguine & igni.

13. ARCEBANT VINCVLA PALMAS] Non vul-
gari significato dictum arcebant, pro amouebant,
non hoc est. sed arcebant, id est, continebant. Arcere
enim propriè fuit continere, vnde arx, & arca: quæ quid.
autem continent, eos qui accedunt, sepatant ab
his, quæ continentur; ex quo secundus significatus
accendi, id est, amouendi. Iul. Scal. inde etiam sunt,
qui carcerem ab hoc verbo deducant, vt εἰρητῆ apud
Græcos, καὶ τὸ εἰρητῆν.

Arcere,

a Non tulit hanc speciem furiosa mente Chorcebus,
Et sese medium iniecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
410 b Hic primùm ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur: oriturque miserrima cædes
Armorum facie, & GRAIARVM errore iubarum.
Tum Danaï gemitu, atque creptæ virginis ira
Vndique collecti inuadunt: acerrimus Ajax,
415 Et gemini Atridæ, Dolopùmque exercitus omnis.
d ADVERSIRUPTO ceu quondam turbine venti
Configunt Zephyrúsque, Notúsque, & lætus Eois
Eurus equis: strident syluæ: sæuítque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.

ARGVMENTVM.

Græcos Troiani inuadunt, & princeps omnium Corcebus,
virginem ereptur: sed à suis non agniti telis desuper ob-
ruuntur: sit concursus magnus Græcorum aduersum pau-
cos Troianos, & vtriusque partis confictus aptissima ven-
torum comparatione explicatur.

C nos, & tam turbidi prælij prædam esse vnicam vir-
ginem, quam hinc inde Troiani, & Græci certabant
rapere.

d Comparatio à ventis, qui cum aduersi pugnant,
acriter pugnant, estque duplex effectus huius certa-
minis ventorum, videlicet agitatio sylvarum, & ma-
ris: illæ strident, hoc mouetur ex fundo imo, sæuient-
te Nereo cum tridente.

EXPLICATIO.

a QVALIS] Hinc exsurgit affectus in amante
iuuene: inde ad mortem ruit in medios hos-
tes, atque omnes simul (nam hoc est cuncti) ad ne-
cem aduolant, nec terrentur densissimis hostium
armis.
b Cessit dolus infeliciter Troianis, nam qui erant
in summo templo Mineruæ, vnde extracta est Caf-
sandra, decepti facie insignium Græcorum, in suos,
vt in hostes, tela omnia coniciunt: inde nullo di-
scrimine miserabilis cædes exorta. Est velum quicquid
eminus iacitur. Per faciem armorum intellige ἀδ-
σπλων, nam videlicet decepti specie Troiani sunt.
c In conflictu isto Troiani victores fuerunt. Inde
Græci ægri amissa præda, & auidi recuperandæ inua-
dunt, multi vndique collecti. Tu hic deforme spe-
ctaculum considera, cædes mutuas, clamores dislo-

NOTÆ.

1. NON TULIT HANC SPECIEM, &c.] Simi-
lem huic affectum commouet Achilles
Stat. Alex. cum Leucippè pulcherrimam funibus il-
ligatam exhibet eoram amante Clitophonte. Quod
Poëta speciem, Eurip. Orest. ἀπὸ τῆς Ἰ. Sallust. faciem.
2. ET SESE MEDIVM, &c.] Hinc signatur quanta
sit vis amoris. Deinde allusio est ad militarem Ro-
manorum morem, quo sæpe imperatores aut milites
inclinata iam acie, & re infeliciter gesta se deuocue-
bant Manibus.
3. ACERRIMVS AIAX] Ajax hic Oileus est, nam
Telamonius ante captam vrbem sibi manus attule-
rat. Atridæ sunt Agamemnon & Menelaus, sic dicti
ab Atreo. vt Poëta gemini, ita Sophocles nunc δῆσες,
nunc δῶσάρας, nunc δῆλλῶς, vocat Atridas. Credide-
rim, Poëtam Troianæ gloriæ studiosissimum, intu-
T lisse

lisse exercitum Dolopum, & claros duces, quos necesse...

4. ADVERSI RVP TO CEV QVONDAM, &c.] Hom. II. 9. prius dixerat.

Ὡς δ' ἀνεμοὶ δύο πόντον ἐδείκτον ἰχθυόεντα...

Sicut autem venti duo pontum commouent piscosum...

Virgilius sumperat Homerum.

Magnificentius & signatius Virgilius (ait Scal.) nam aduersos fecit...

Homericor.

Eurus equus, iucundissima est. Ad hanc Zephyrus à Thracia non spirat...

Equi de versis.

Scal. & plura. adi. vt Poeta equos dat Euro, sic Val. Flacc. Aquiloni

Sic Euripides in Phœniss. Zephyro. Ζεφύρου (ait) ἀνοεῖς ἰπποδάμοις...

Vt Norus, & Boreas gemino de cardine mundi,

- 420. Illi etiam, si quos obscura nocte per vmbra Fudimus insidiis, totaque agitauimus vrbe, Apparent. primi clypeos, MENTITA QVE tela Agnoscunt: atque ora sono discordia signant. Illicet obruimur numero: primusque Corcebus Penelei dextra Diuæ Armipotentis ad aram Procumbit, cadit & Ripheus, IVSTISSIMVS vnus Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui. Diis aliter visum, pereuntque Hypanisque Dymasque Confixi à fociis. NEC TE tua plurima Panthu Labentem pietas, nec Apollinis infula textit.

ARGVMENTVM.

Confluunt eodem Græci, qui fusi prius fuerant Troiana fraude: qua detecta, & crescente semper hostium numero, cadunt quinque Troiani principes.

EXPLICATIO.

NARRAT iam quemadmodum concursus factus fuerit in eundem illum locum à

Hic nunc Riphæa, Libycis hic pastus arenis, Bella cient, clamant amnes, freta, nubila, sylua.

Ad Virgilij, inquam, nam aduersos facit. inde ego putauerim Virgilium Ennio potius instituisse. 17. Ann. quàm Homero. sic enim prius vates:

Concurrunt veluti venti, cum spiritus Austræ Imbricator Aquiloque suo cum flamine contra, Inde mari magno fluctus extollere certant.

In quibus mare agitatur, quia venti aduersi. De pugnis ventorum locus est in Horatio lib. 1. Od. 3. vbi inducit Africam ventum Decertantem Aquilonibus, & in Ouid. i. Metam. vbi ait.

vix nunc obstititur illis Cum sua quisque regat diuerso flamina tractu, Quin lauent mundum, tanta est discordia fratrum.

Et hoc quod Tibull. lib. 4.

Et fera discordes tenuerunt flamina venti.

5. SÆVIT QVE TRIDENTI, &c.] Hic per Nereum, intelligi Neptunum Parrhasius, & Erythræus dicunt. Nam alioqui Nereo, quem mitem vocat Hesiodus, & placidum Claudianus, spumeus Epitheton ex seuitia non conueniret; quin & Tritonem, qui compositis semper fluctibus apparere à Poëtis infertur, Nereo parte genitum Lycophron scribit. & Orpheus in hymno Deum hunc inducit,

Κόρασιν ὑπελλόμενον ἐν κώμας, καὶ χοροῖς: Oblivantem se in fluctibus puellis, chorisque.

à qua lascinia aliena tempestates, quod autem Nereus accipi soletat pro Neptuno, ex eo liquet, nam Claudianus lib. 1. de Raptu, Nereum ait Siciliam ab Italia diremisse, quod à Neptuno icu tridentis factum scribit Dionysius Afer. His adde rationem aliam sumptam ex hoc loco, in quo Nereus à Poëta inducitur cum tridenti, quem Neptuni esse nemo est qui dubitet. Demum confusio Numinum neque infrequens, neque insolens in Poëtis. sic femè illi, quibus nonnulla adiunximus. Siquis tamen propriè accipiat, non pugnem. Quod Poëta ex imo fundo, Græci vesider, ἐπισόθεν. Seuitis mari irato præclare datur. Tacit. 4. Hist. celerrimas nauium frumento onustas seuo adhuc mari committit.

Ventorum pugnae.

NOTA.

FVDIMVS] A rebus liquidis eleganter ad multa alia traducatur Græcorum exemplo: sicut enim Latinis hostes, somni, oracula dicuntur fundisic Græcis.

2. APPARENT] Verbum fortentè ad bellum traducit sic apparitores, statores, satellites, stipatores. Iste omnes voces iam à loro ad militiam abierte.

3. MENTITA QVE TELA] Id est, non verè Troiana. sic mentitus color est non verus. Ductum hoc ex Græco fonte, vbi plurima hæc locutio, χροματὰ ἀδιδόρυα, & ἐψόματα. colores, qui mentuntur natiam speciem.

4. ILICET] Potior hæc vox in hac clade, quàm si diceret extemplo, protinus, statim, & plura alia, cum respectu ad eos qui ceciderunt, nam illicet vox est mortuorum. Poëta alij nihil pensi habent, hic princeps signatissimis semper vocibus vitur. Itaque, qui supra in re auguij,

Extemplo tentanda fuga canit aquora Calchas.

& qui in re militari protinus Orsilochem & Buten figit. quasi porro tenus, quod vlcerris semper cædes procederet. ita hic illicet in re defunctorum.

5. OBRVIMVR] Liuius lib. 21. obruti sunt insuper velut nube iaculorum à Balearibus coniecta. Florus cap. 10. lib. 4. vrgentibus telis in modum grandinis.

6. PENELEI DEXTRA] Corcebum à Peneleo interfectum hoc loci Poëta canit. diuersè alij sentiunt. Paulân. Phocicis venerat Corcebus ad Casandra nuptias, qua ipsi desponsa fuerat: interemptum à Neoptolemo fama vulgavit: Lescheus à Diomede occisum carminibus prodidit. De more, quo in extrema necessitate ad aras Deorum pectugium erat, alibi à me dicitur.

7. CADIT ET RIPHEVS] Coniicit Germ. in Paraliip. Ripheum viuenti Maroni amicitia coniunctissimum fuisse, & ideo optimum varem accepti beneficij memorem hanc eponymia quæsiuisse, quo suum amicum sub alterius præconio prosequeretur. quod Herodorus obseruauit in vita Homeri, qui oculorum morbo Mentoris Ithacensis beneficio curatus, sub eius nomine Mentorem quendam in Odysea, & Vlyssis socium dicit, & optimum, & iustissimum nominat, vt cui domus suæ curam Vlysses mandauerit, cuique Pallas ipsa sæpe se assimilauerit. hoc aliis firmat.

8. DIIS ALITER VISVM] Obseruat Turn. veteres, cum suos casus non sibi, sed Diis ascribebant, so-

litos dicere, sic visum superis fuisse. Sic in hoc loco, & 3. Æneid.

Postquam res Asia, Priamique cuertere gentem Immeritam visum superis.

& Horat. lib. 1. Od. 33.

Sic visum Veneri, cui placet impares Formas atque animos sub inga abenea seuo mittere cum ioco.

Euphemismus.

Sed in verbis Virgilij latere Euphemismum. Germanus doctè admonet, ex illo Homeri Od. 1.

Νῦν δ' ἑτέρος ἐβόλοντο θεοὶ κατὰ μνηστῆρας: Nunc verò aliter statuerunt Diij mala cogitantes.

vbi ἑτέρος, id est, aliter, dici ait, ἀπὸ τῶν ἑδ. καὶ ὁμοιωματῶν, pro, non bene, per Euphemismum. id ipsum Eustathius obseruat, & Homerum ait vrbane locutum, qui Deos dixerit aliter statuisse, pro, non bene statuisse. ergo sententia Virgilij erit, Dijs aliter visum, id est, Dijs non bene visum. nam videlicet iratis Dijs aduersum Troiam, non visa est digna præmio sanctitas, & iustitia Riphei, ac pro maleficio multata est virtus.

9. CONFIXA SOCIIS] Vel hoc solum potuisset facere Troianam cladem memorabilem, quantum est viros principes à suis ciuibus interfectos! Tacit. lib. 3. Hist. in Bello Vitelliano: Eo notabilior cades fuit, quia filius patrem interfecit. quod per ignorationem accidit.

10. NEC TE TVA PLVRIMA] Expressi Homerus, Euripides, Æschylus. Primus II. r. de Chryse sacerdote Apollinis,

Μὴ νότι δ' ἔχαισται χροαίσι μὴ σέηστρον, καὶ σέμμα θεοῖο Non vtiqve tibi proderit scaptrum, & corona Dei.

Alter in Orest.

Ὀδύσει δὲ ἐπισημειώσεται, ἢ δὲ ὁ Πύθιοσ Τεισσοδα καθίσταν θεῖον, ἀλλ' ἀποώλεσται: Nobilitas verò

Nihil te adiunxit, neque Pythius Tripodi insidens Phæbus, sed potius perdidit.

Tertius in Agamemn. Casandra ore,

τί δ' ἦν ἑμαυτῆς κατὰ γέλωτ' ἔχω ἄδεια, καὶ σέηστρον, καὶ μαντεῖον ἀπὸ δ' ἑρμῆ σέφης: Quid igitur hæc gero derisui meo Sceptra, & ad collum vaticinantium coronas?

Adhibui hæc loca etiam si præoccupata, tum vt discrimen huius principis videas supra alios Poëtas, tum vt imitationem discas: in clausit enim quicquid in illis pretiosum, exclusit non necessaria, addidit optima. In vna enim infula inclausit quæcunque illi per coronas, sceptras, Pythium: exclusit superuacaneum, ἀλλ' ἀπόλεσεν. addidit pietatem, quæ præcipua in re Deorum.

11. INFVLA] Latinum est nomen. infilare veteres dicebant amicire, & velare; cum contra exstere dicerent exfilare. inde ergo infula. Nota Poëta acumen. Caput tegitur infula, quod traducit ad salutem: quasi dicat. Qua infula caput tuum teclum, non salus, non vita ò Panthu. Alius diceret, non te defendit, aut quiduis aliud frigidum. & in tribus Græcis præmissis nihil cum hoc conferendum. De infulis sacrorum latè mihi lib. 3. Georg.

Infilare.

Exfilare.

ILIA C I cineres, & flamma extrema meorum, Testor, in occasu vestro, nec tela, nec vllas Vitauisse vices Danaûm: etsi fata fuissent, Vt caderem, meruisse manu. diucllimur inde Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus atqve iam grauior: Pelias & vulnere tardus Vlyssi.

^b Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
 Hic verò ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
 440 Sic Martem indomitum, Danaóque ad tecta ruentes
 Cernimus, obfessumque acta testudine limen.

ARGUMENTVM.

Auertit à se Aeneas ignauia timorisque suspicionem,
 tendit ad Regiam, ad quam maior & acrior Graecorum
 pugna.

EXPLICATIO.

HA c e basi animum paulum auocat à seua
 clade, vt amorem suum erga patriam in-
 dicet, quo mori sapius pro illa voluit, deuouens se
 periculis, nec vlli parcens occasione aut pugnandi
 aut moriendi, sed fata aliter destinarunt, nam in tam
 acri pugna cæditumque prodiga nusquam mortem
 inuenit: quo verius credatur, extinctam patriam te-
 statur, conuictamque in cineres; tum etiam exitialem
 illam flammam, qua Troia arsit. Itaque ille nullam
 occasionem cadendi aufugit, fata illum seruauerunt,
 præ audacia meruit occumbere. Pergit Diuellimur in-
 de, &c. Ex numero illo coalito & parua manu tres
 tantum fuerunt superstites, Aeneas, Iphitus, Pelias.
 Primus seruatus Deorum voluntate, alter æuo grand-
 dior, tertius tardatus vulnere, quod accepit ab
 Vlyse.

^b Diuulsi à templo Mineræ pergunt ad Regiam
 Priami, vocati clamore oppugnantium propugnanti-
 umque pro illa: adeo ille magnus, vt longissimè
 exaudiretur, quod mirum in tanto pugnandi ardore,
 sonantibus ad aures vicinis gladiis, & flammis hor-
 rendum crepitantibus. Ibi verò adco ingens pugna,
 vt nihil cum ea posses conferre in reliqua ciuitate.
 Ibi Mars indomitus, eò feruidi ruebant Græci, ibi
 obfessum limen militari testudine.

NOTÆ.

Iuramentum per cineres.

ILIIACI CINERES, &c.] Pat iuramentum apud
 Senecam Troadib, vbi Hecuba testatur patriæ
 cineres. Propertius lib. 4. eleg. 12. Testor maiorum cine-
 res tibi Roma colendo. Stat. lib. 5. Theb.

— cineres iurasse sepultos.
 Suetonius de claris Orator.
 iura per patris matrisque cineres, qui in conditi iacent.
 Horat. Od. 8. lib. 2.

— matris cineres opertos Fallere.
 Seneca Rhet. lib. 1. Controu.

Ergo fame morientem videbo, per cuius cineres iuratu-
 rus sum.

Per ossa.

Itaque hoc iuramentum frequentissimum, cui simile
 per ossa defunctorum. Firmant Tibullus, Ouidius,
 Propertius. Primus lib. 2. eleg. 7.

Parce per immatura tua precor ossa sororis.
 Alter in epist.
 Per tamen ossa viri subito malè tecta sepulcro.
 Tertius lib. 2. eleg. 20.

Ossa tibi iuro per matris, & ossa parentis.
 Hac iam alij libarunt. Non abludunt à toto hoc
 Maronis loco & obtestatione Aeneæ verba Liuji lib.
 28. quæ placuit subiicere: Philippus marebat quidem &
 angebatur, cum ad omnia ipse raptim isset, nulli tamen se
 rei in tempore occurrisset, & rapientem omnia ex oculis
 elussisse celeritatem suam fortunam. In concilio autem disi-

In hoc certè Virgilij loco nullo discrimine videntur A
 induci pugna, & bellum.

9. DANAOSQVE AD TECTA RVENTES] Vulgo
 tropus agnoscitur in voce tecta, neque ab eo. Sed quid
 si proprie accipias cum pulchra quadam collusione,
 quales multæ in Virgilio, inter tecta & limen. perin-
 de ac si dicat: Ruebant Græci ad tecta, credentes
 statim occupaturos se summa fastigia; sed habebant
 tamen in limine, vbi alij Græci, vbi militaris testudo,
 aliaque machinæ ad irrupendum. Vox ruentes du-
 cta à τὰ χειμάριον, verius à τὸ χερμαρίων. Plu-
 res enim hinc inde torrentes vnum in locum solent
 conflucte: ita Græci è diuersis Troiæ viis vnam in re-
 giam ruebant, & regis capiendi, & explendæ auaritiæ
 causa.

Testudo militaris.

10. ORSESSVMQVE ACTA TESTVDINE LI-
MEN] Militarem attingit machinam, quam Græci
 quoque χερμαρίον, id est, testudinem vocant, & συνασπι-
 σμόν, clypeorum innexionem & cratem, id est, ἀλλεπασσίδι-
 λος ἀσπίδας. Diodorus Siculus συνασπισμόν ab Heroi-
 bus inuentum fuisse bello Troiano scribit, in quo
 alludi ad Homericum illud Iliad. 23. Turn. opi-
 natur.

Ἰσπίς ἀπὸ ἀσπίδος ἔρεϊδε, κέρυς κέρυον, ἀνέρεθ δὲ ἀνθρ:
 Clypeus itaque clypeum firmabat, galea galeam, vi-
 rum vir.

Erat ergo militaris testudo, qua se milites operiebant
 crate perpetua clypeorum aduersus sagittas, & milli-
 lia omnia super se cadentia. Latin. Pac. Pancg. densissi-
 ma circum supràque cooperti viroorum armorumque testu-
 dine sensim, atque ad numerum mouebantur. Liu. lib. 44.
 sublati supra capita scutis continuiq; inter se testudine fa-
 cta subibant. Addit Herodianus non solum scutorum,
 sed hastarum quoq; in altum sublationem. sic enim
 lib. 2. ἀναλαβόντες ἕν τὰς πανοπλίας, & φράξαντες αὐτοὺς
 οἱ στρατιῶν εἰς φάλαγγιν σχήμα, ὡς εἰ δέοι & πολυμή-
 γυνες, ἐν μέτρῳ ἀγέλης ἔχοντες τὸ ἴδιον βασιλῆα, ὑπέριτε τῆς
 κερμαλῆς αἰσθητικῆς τὰς ἀσπίδας, & τὰ δόρυχα, μή τιμι & λι-
 θων τῆς βολῆς ἀπὸ τῆς δόρυχων ἐπὶ τῆς πομπῆς γένοιτο: ἰν-
 δὴ ἀρματῶν ἄλλοις, & ἰνδὴ ἀρματῶν ἄλλοις, ἰνδὴ ἀρματῶν ἄλλοις
 dunt armaturas milites, circumseptiq; vndique facta testu-
 dine, vt si res posceret dimicarent, receptoq; in medium im-
 peratore suo, clypeis hastisq; supra capita elatis, vt tutiores
 forent, si forte lapides è tectis mitterentur, ea dum sit pom-
 pa. Plutarchus demum in Ant. demissionem mili-
 tum in genu. Vltimorum tantum, vt ex eius descri-
 ptione hac apparet. αὐτῶν δὲ καθέλης εἰς γόνυ πορὸς ἐλά-
 λασθε τῆς θυρεῖς, οἱ δὲ ὄπισθεν ὑπερέβρον αὐτῶν τὰ ἔπλα,

καθέλιον ὁμοίως ἕτεροι: ipsi autem demissi in genu clypeos
 opposuerunt, quos texerunt qui à tergo erant superiectis ar-
 mis, hos item alij: atque inde ait factam ὄψιν θεατῶν,
 theatralem quamdam speciem, tutissimam defensionem
 ad sagittarum lubricationes. Sed hanc partem
 distinctius Lilius lib. 44. his verbis: Scutis super capita
 densatis, stantibus primis, secundis submissioribus, tertijs
 magis, & quartis, postremis etiam genu nixis, fastigiatam,
 sicut tecta adificiorum sunt, testudinem faciebant. Similli-
 ma est descriptio Ammiani lib. 26. coniungo omnia.
 Machina hæc ortum habuit à Troiano bello, quod
 postem ostendere non ex Diodoro solum, sed ex Ca-
 labro lib. 11. Paralip. nisi plures essent verus; ea mili-
 tes cooperiebantur, vt ex Pacato; fiebat ex conti-
 nuatis scutis, vt ex Lilio; hastæ item tollebantur su-
 pra capita, vt ex Herodiano; milites vltimi in genu
 procumbent, quo lubricior testudo, vt ex Plu-
 tarcho, & Lilio. Demum ea erat huius machinæ
 fortitudo, ὡς εἰ & βελίτων τῆς ἀσπίδος ἀνθρῆς, & πορ-
 σέτι & ἰσπίδας, & ἔρχυματῶν. Verba sunt Xiphilini in
 Augusto, id est, vt homines supra illam ire possent, sed &
 equi agi, & vehicula. Addam hinc ἀσπίδιον Graecorum
 reddi posse testudinem. Auctor mihi Vulcanius, qui
 sic reddit in Agathia. est testudo textum quoddam è vi-
 minibus ad tecti instar confectum, impenetrabile quidem
 præ densitate, & circumquaque obiectum, vt vtrinque la-
 teribus deorsum porrectis subeuntes circumdet: pellibus ve-
 rò desuper & corijs omni ex parte iniectis machinam obre-
 gunt, vt munitior sit telaq; repellat. In Agathia ἀσπίδιον
 habetur. Itaque quamuis his verbis plutei & muscoli
 describantur, & Suidas Agathia ἀσπίδας explicet è
 iuncis, cortijs, pellibusque confectos, non video cur
 nequeat defendi Vulcanius, qui testudinem maluit
 vertere; cum forma pluteorum, & vsus in militia
 non abeat à testudine; tantum materia alia. Sed
 quia Poëta hinc testudinem determinat ad obfessum
 limen, sciat lector duplicem fuisse vsum testudinis
 apud Romanos; vnam, qua vrbes, & regia obide-
 bantur, de qua ait Poëta, & Ammianus lib. 26. &
 plures: Alteram, quæ formata in patentibus locis,
 vbi Romani pares esse non poterant hostium multi-
 tudini. De qua re clarus locus Flori cap. 10. lib. 4.
 Deleta reliqua copia forent, nisi vrgentibus telis in modum
 grandinis, quadam sorte, quasi docti procubissent in ge-
 nua milites, & elatis supra capita scutis casorum speciem
 præbissent. Tum Parthus arcus inhibuit. De hac re lo-
 quuntur & Plutarchus in Antonio, & Appianus de
 bello Parthico.

Testudinis duplex vsus.

- ^a Hærent parietibus scalæ: posteq; sub ipsos
 Nituntur gradibus: clypeóque ad tela sinistris
 Protecti obiciunt, prensant fastigia dextris.
- 445 ^b Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
 Culmina conuellunt. H I S S E, quando vltima cernunt,
 Extrema iam in morte, parant defendere telis:
- ^c AVRATASQVE trabes, veterum decora alta parentum,
 Deuoluunt ^d. alij strictis mucronibus imas
- 450 Obfedere fores, has seruant agmine denso.

ARGUMENTVM.

Oppugnatur, & defenditur regia.

EXPLICATIO.

^a Constituit ante oculos viuam imaginem op-
 pugnatæ regie. Quippe oppugnatores, qui

E per scalas ascendunt, proteguntur clypeis, quos ge-
 stant sinistris manibus ad excipienda missilia; dextris
 contra prensant summa, hærentque.

^b An aliquid morte & extrema necessitate poten-
 tius? hac instante omne opis genus aduocatur. Tur-
 res ipsæ, & valida alioqui propugnacula diruuntur,
 vt præfenti fato occurratur. Hæc proculdubio mens

Poeta, nimirum euerit ad salutem, quae saluti quoque necessaria erant. Præterea dirunt omnia extrema iam in morte, nam cui illa referuarent?

Superiora ad salutem pertinuerunt. iam hic alia est ratio ad maximam doloris significationem. En quid potest necessitas (libens hanc vocem pro morte viurpo, quae Tacito frequentissima) qua instante diruntur, quae ornamento sunt & dignitati, quaeque facta ad iactantiam & ostentationem.

Regiae ergo defensio bipartita. alij in summo turres conuellunt, & conuulsas deuoluunt: in imo alij praesidio sunt foribus, ubi assistunt nudis mucronibus, & denso agmine, vt rem gerant, si hostes irrupant. Hi enim sunt, de quibus Poeta infra, patefactis iam portis,

Armatoſq; vident stantes in limine primo,

NOTAE.

HERENT PARIETIBVS SCALAE] Hoc Tacit. 13. Ann. Scalas manibus adiuuere. & 15. promotuere scalas & machinamenta. Liuius lib. 41. cum scalas ad mania erexisset. Vegetius lib. 4. cap. 27. appositis scalis. Eurip. in Suppl. πορσεαλων. & in Phœniss.

Πύργους ἀπὸ τῶν κλιμακῶν πορσεαλοῖς. Vtrumque possis explicare per adiuuere, vt & verbum Plutarchi, qui lib. de superstit. κλιμακας πορσεαλοῖς. Quod verbum Plutarchus à Thucydide accepit lib. 4. vbi κλιμακας πορσεαλοῖς. Cedrenus ita. κλιμακας πορσεαλοῖς. & κλιμακας πορσεαλοῖς. Cæterum imaginem belli huius vide in Thucydide lib. 3. vbi Plataenses muros ascendunt.

Gradas in gradibus principum.

GRADIBVS] Hinc colligi in edito ianuam fuisse gradibusque ad eam aliquot ascendi, quod hodie etiam videmus in optimatum aedibus, regibusque principum, Turnebus ait, quod nos firmamus verbis Suetonij in Vitel. cap. 15. statimq; pro gradibus Palatii apud frequentes milites cedere se imperio, quod inuitus recepisset, professus, &c. & versus Iuuenalis Sat. 3.

- a INSTAVRATI animi Regis succurrere tectis, Auxilioq; leuare viros, vimq; addere victis.
- b Limen erat, caecaeq; fores, & peruius vsus Tectorum inter se Priami, postesq; relictis
- 455 A tergo: infelix qua se, dum regna manebant, Saepius Andromache ferre incommitata solebat Ad foceros, & auo puerum Astyanacta trahebat.
- c Euado ad summi fastigia culminis, vnde Tela manu miseri iactabant irrita Teucris.
- 460 d Turrim in praecipiti stantem, summisq; sub astra Eductam tectis, vnde omnis Troia videri, Et Danaum solitae naues, & Achaica castra, Aggressi ferro circum, qua summa labantes Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
- 465 Sedibus, impulimusq; ea lapsa repente ruinam Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina late Incidit. ast alij subeunt: nec faxes, nec vllum Telorum interea cessat genus.

ARGUMENTVM.

In eam se Aeneas per pseudothyron, quae erat vsus per-

D nius à domo Hecctoris ad Priami, quam citissimè confert: eo hortatore, & adiutore turris magna in hostes praecipitatur cum ingenti exitio.

EXPLI

EXPLICATIO.

NOTAE.

Instaurati, id est renouati animi Aeneae ad succurrendum tectis, ad leuandos viros auxilio, ad addendam vim victis. Hac frequentatione satis innuit deficientem hunc animum. In verbo instaurati considera magnum ducem Aeneam. Troiani alij aut cadunt, aut resistunt suo quisque loco. Hic vnus totam urbem peruolitat, & à conflictu templi Mineruae, vnde extracta est Cassandra, quo labore alius defecisset, se parat ad nouam defensionem regiae, ac tanto abest, vt deficiat, vt etiam nouas vires capiat semper alacris, semper paratus.

Explicat, vnde habuerit aditum ad regiam, cum hac oblecta, occurrens per pseudothyron obiecto. Per caecae fores intelligit pseudothyron: per postes relictos, relictum spatium, cum domus edificaretur, vbi ostium fuerit, ita Scruuius per vsum peruium inter se, aedes Priami & Hecctoris non discretas, qua facta consideratione, tecta bene dicuntur esse peruia, non ita bene, si diuersa sint aedes. Explicat postea quam ad rem fecit iste vsus peruius. vt videlicet per eas fores ferret se Andromache cum paruo filio, quem manu trahebat, ad foceros, vt illis nepotem exosculandum daret, qua vna re perfundi ingentis laetitia aui solent.

Ergo per pseudothyron viam inuenit Aeneas, & ascendit ad fastigium regiae. Dicta omnia cum emphasi, nam miseri, & irrita, & iactabant, quibus ostentata quadam defensionis, non vera defensio indicatur, mera vtique iactantia.

In versibus qui sequuntur, docet me Virgilius, qui debeam similes narrationes exornare circumstantiis, affectibus, aliisque: ne illa insipida, & inefficaces; sed vigentes, acres, viuidae. Placet itaque latius quam soleo, versus istos expendere. Ergo hanc turris conuulsionem praecedit locus, vbi sita, stabat enim in praecipiti: altitudo, non educta summis tectis vsque ad astra, υπερβολικῶς: vsus, nam inde Troia omnis solebat conspici, Graecorum naues, & castra. Hoc habito signatur instrumentum, quo conuulsas, videlicet ferro: deinde pars illa, qua vis facta, scilicet, tabulata summa dabant iuncturas labantes, id est, faciles iam ad solutionem, sic enim facilius negotium. Demum conuellitur sedibus, impellitur in hostes, edit sonitus, trahit ruinam, incidit in militum agmina. Quae haec diuersarum rerum imago! Haec praecipua sunt: sed adhuc adice res duas, primo laborem in euertendo, deinde affectus magnos: laborem, nam omnes aggrediuntur, & funduntur circum, operam partiti, omnes conuellunt, omnes impellunt, quantus hic sudor! affectus, nam turris ea concidit, quae ipsi regiae praesidium, quae spectanda altitudine, fundamentis firmissima, Regibus & vni Priamo frequentata, vnde ille spectare urbem suam solebat, naues, hostes; demum conuellitur non ab hostibus, sed ab ipsis met Troianis, qui opes suas diruunt, praesidia euertunt. quid his miserius? Est in fine, ast alij subeunt, &c. quo vnicè representatur militaris ardor. Non enim tententur Graeci; nam tot suorum millibus sepultis, tanquam nihil illis simile possit accidere, ascendunt supra praecipitatum turrim, gloriosi cum se videant lucratos spatium aliquod, altiores à terra, & fastigio Regiae propiores. Demum expende rectè istum conatum & ardorem induci, quia scilicet homines euertunt. Laudo itaque Nonnum, qui lib. 2. Iouem inducit euertentem scopulos modico tantum flatu, Ζεὺς ὀλίγον φέρονσε.

CAEAEQUE FORES] Explicui ἰσοδοῦρον cum Nannio, qui tamen ἰσοδοῦρον vult efferendum. Ea voce vsus Cicero 4. in Veri. Orofius lib. 7. cap. 6. Ammianus lib. 14. Graeci alij vocat ὀπισθοδῶρον, quam vocem videtur reddere poeta infra, cum ait, postes relictis à tergo. Tacitus. 3. Hist. & Liuius libris. 4. & 26. auersam portam dixerunt, Plautus posticum, Petronius posticulam. Adice ex obseruatione Iunij, dici à Plutarcho πορσεαλον, à Galeno κρηταιον. Sententiam integram ita idem Liuius lib. 39. postico, quod denarium maxime, atque occultissimi exitus erat. Et Cedrenus, λαθρα ἴσθι πορσεαλον κρηταιοντες: Occulte & furtim subducunt se per portulam. Ea verò forma dicta caecae fores, qua Caecum, de rebus multis.

TECTORYM INTER SE PRIAMI] Vide vt explicui. Nescio enim qua lubentia feror, vt intelligam vnas & eadem fuisse aedes Priami, & Hecctoris, quae tamen Priami fuisse dicuntur à Poeta κατ' ἐξοχὴν. Fuerunt vna, nam Poeta nihil discriminans ait, tectorum inter se. qui potuit magis adunare? Hoc posito intelligamus, Andromacham vxorem Hecctoris versatam in gynaece, vt moris fuit aui illius, discretæ enim erant à viris foeminae, & per pseudothyron ingredi solitam ad foceros.

POSTES] Graecè πορσεαλοῖς, ex ligno, aut saxo Postes, vnde sunt, qui ab vtroque latere, supernè item & infernè feruiunt aedificio portarum. dicti postes, quasi post ostium stantes: inde signato verbo Vitruu. lib. 6. cap. 11. postes supponuntur, dixit. Ergo postis quadruplex, Postis quadruplex, vt nostri vulgo Grammatici. Vitruu. clare lib. 10. cap. 21. de quopiam Agetoris Byzantij opificio loquens, ait: Arrecharia, quo supra compactionem erant quatuor collocata, ex binis tignis fuerant compacta.

Arrecharia. Ac ne hic per Arrecharia aliud putes à postibus, Guelielmus Philander in suo ad Vitruu. indice, sic ait, Postes compactiles, refertq; ad locum illum, quem adduxi. Iunius etiam postes arrecharia portarum nominat. Postis vsus stium vsus duplex: qui sunt supernè atque infernè duplex. deferuiant cardinibus portarum, quas retinent: qui ab vtroque latere, excipiunt repagula, & feras: cui rei deferuire quoque possunt bihi alij, quod saepe in multis aedibus obseruauimus. Non negauerim hoc loco pro foribus accipi postes à Poeta, quod & Germ. monuit, idque ad Lucretij imitationem, qui lib. 3.

Iam magis exemptis oculis debere videtur Cernere res animus, sublatis postibus ipsis.

RELICTA TERGO] Vix credas, quam multi coniunxerint has voces tergum relinquo. Hi sunt Symmachus, Ammianus, C. Pedro, Spartianus, Prudentius, Claudianus, alter Plinius, Ennodius, Sidonius: hos omnes coniunxit Iuretus lib. 1. in Symmachum epist. 88. vbi integra affert. Posset etiam vti Luciano lib. 2.

Ergo vbi nulla fides rebus post terga relictis. Sed quidem cum omnes dixerint relinquere post tergum, vnus Maro à vulgo abiens à tergo voluit, & mirum è tantis fuisse neminem imitatore Virgilij.

FERRE] Pari phrasi, qua hic Poeta ferre se, vsus est Propertius lib. 1. eleg. 18. Sic mihi te refuras.

INCOMMITATA] vsus hac voce cum affectu Lucret. lib. 6.

Incommitata rapi certabant funera vasta.

Incolomes. Incomitem dictum à Veteribus Festus adnotat.

7. AD SO CEROS] Donat. Priamum, & Hecubam capit; sic alij fere interpretes. Germanas tantum vult capi Priamum, Euripidis imitatione, qui in Andromacha, cum vnicam generum intelligat, generos tamen dicit voce multitudinis. ait enim,

— παρὰν ἢ παρὸς παρὸν τὰς ἐμφανῶς
Γαμβρὸς δ' ἰδ' αἴω, & δ' ἰδ' αἴω, λόγους:
— Praesens verò ego praesentes palam
Generos docebo, & disscam sermones.

Atque iterum, Neoptolemum tantum intelligens, ait: οὐκ οἶσιν γαμβρὸς, tuis generis. Ex hac itaque imitatione paratior & expeditior Virgilij defensio. Nam qui Hecubam capiunt, qui capiunt, viderint; cum nunquam locuti pro locu vsurpent Latini Auctores. Nisi quis dicat, quod non abhorrens, Virgilium hac sibi licentia assumpsisse, ut vnum è principibus linguæ Latinæ, quibus saepe data potestas similis. Et in hoc inclinans Poëta ait, ad soceros & auos. Quasi dicat, veniebat ad Priamum & Hecubam, sed praecipue ad Priamum, cum ferebat nepotem.

8 AS TY AN ACTA] Hunc alij Nestum, alij Scamandrium, aut Scamandrium vocant. monuit Delt. in Troad. Senecæ. extremum in Dicty inuenies lib. 3. Bel. Troi. Volateranus lib. 13. Asryanax quasi vrbis princeps, appellatus antea proprio nomine Scamandrus, Hectoris filius & Andromache.

9. TR A HEBAT] Obseruat Germ. in Paral. Poëtam voluisse repræsentare familiarem matribus morem, & actum pupos trahendi potius quam ducendi, renitente videlicet infanti imprudentia, & infirmitate; metaphora ducta ab onus trahentibus, nam & Eustathius in Il. 7. notauit, ὄχλειν διζόν, trahere arumnam, dictum ab Homero ad eundem modum, quo etiam, ὄχλειν νηαίας, id est, νηαίοντες, infantias trahere. Lufere porro ad imitationem Virgilianam Statius semel. 3. Theb. Claudianus bis, tum. 3. Raptus, tum paneg. 4. Honorij: quæ loca, ut præoccupata, omittit.

- a Vestibulum ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus,
- 470 Exultat telis, & luce coruscus athena.
- b QVALIS VBI in lucem coluber mala gramina pastus, Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat, Nunc positus nouus exuuiis, nitidusq; iuuenta Lubrica conuoluit sublato pectore terga,
- 475 Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.
- c Vnà ingens Periphas, & equorum agitator Achillis Armiger Automedon: vnà omnis Scyria pubes Succedunt recto, & flammæ ad culmina iactant.
- d Ipse inter primos correpta dura bipenni
- 480 Limina perrumpit, postesq; à cardine vellit Æratos iamque excisa trabe firma cauauit Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.

ARGVMENTVM

Describitur, & comparatur Pyrrhi ferocitas senientis ad portam: illum alij conuoluit: ipse verò princeps omnium limen rumpit, postes vellit, fenestram in portis aperit.

A IO. VNDE OMNIS TROIA VIDERI] Est hoc quod Lilius lib. 10. vnde in omnes partes conspectus est. Dicitur verò cum magno affectu, turrem illam dirui, vnde conspici solita à Priamo Troia, naues, castra. Simili affectu locutus Lilius lib. 25. in euerfione Syracusarum. Apud quem Marcellus videns ex edito loco subiectam vrbe, illacrymat, cum subiret cogitatio, illam momento horæ arsuram, redituramque in cineres. Virgilij locus sumptus est ab Homero 13. Il.

— ἔνθεν γὰρ ἐθαίνετο πᾶσα τῆ Ἰδῆ,
θαίνετο ἢ Πελαγονία πόλις, & ἴθις Ἀχαιοῖ:

— inde appareret tota Ida,
& lib. 21. ait,

Βισήνδ' δ' ἔ γέρον Πειλάμω θεῖε δὴν πόρρην:
Stabat autem senex Priamus diuina in turri.

Ait Modicius cap. 26. turrem Homericam non esse eandem cum Virgiliana. Nam Homericam est ad portam Scaam, Virgiliana in regia. Homericam describit etiam Seneca in Troadib.

Est vna magna turris è Troia super,
Adiuncta Priamo, cuius è fastigio,
Summisq; pinnis arbiter belli sedens
Regebat acies.

Apollonius excid. Hierof. lib. 3. Virgilium æmulans,

— magno pulsabat vertice celum
Artis opus miræ, vnde omnis Iudæa videri
Posset.

C Similem Virgilianæ descriptionem de turri quapiam inuenies lib. 5. Sibyllinor. carm.

II. EA LAPS A REPENTE RVINAM, &c. Ammianus lib. 20. de turre, quæ oppugnabatur, euerfa: Qua sonitu lapsa ingenti, superstantes quoque repentina ruina deiecti, disfractiq; vel obruti, moribus interiere diuersis & insperatis. Neque dubium quin ad Virgilium conformauerit hanc narrationem Ammianus vel ex sequentibus istis: Telorum omne genus in subeuntes effundebatur.

EXPLICATIO

M Aximum facinus apertæ regis, ac perinde expugnatae, nulli potuit melius attribuere, quam Pyrrho propter paternas inimicitias & vltionem. Explicat verò ardorem, & animi, & armorum Pyrrhi. Animi; nam ante ipsum vestibulum, & primo in limi

in limine, & quidem exultandus: armorum, nam A totus coruscabat telis, & luce athena, id est, luce athena telorum, est enim ἐν τῇ πόλει.

b Apta comparatio ad explicandam tum ferocitatem Pyrrhi, tum lucem armorum: nam anguis fenestra posita tum ferocior est, tum nitidior. Comparationem ita digerit. Talis est Pyrrhus, qualis coluber, qui hyeme sub frigenti terra latuerat pastus herbas noxias: aduentante vere in lucem exit, exuuiis ponit, iuuentutem recuperat, conuoluit terga, attollit pectus ad solem, micat lingua; hanc, ex velocitate motus, triplicem vocat ac trifulcam, ideo signatus, linguis.

c Adiungit comites Pyrrhi, & omnes cum elogio. Aderat illi vnà Periphas, qui ingens: deinde Automedon qui Achillis armiger, cuiusque equorum agitator: tertio, aderat Pyrrho, qui è Scyro insula illum in bello comitabantur: hos elegit loco pubem vocat, ad illorum audaciam signandam, roburque iuuentutis. Quid verò isti? Succedunt recto. Propriè accipio, isti enim per scalas iuere ad regis fastigia, quo facto iactant flammæ ad culmina.

d Quatuor hic fiunt à Pyrrho, rumpuntur limina, velluntur postes à cardine, cauatur robur portarum excitâ inde trabe, aperitur ingens fenestra lato ore. Quo verò extremum clarius & illustrius fit, in tribus primis præcedit difficultas, quæ victa: limina enim sunt dura, postes arati, robur firmum. adhæc quàm propriè limina dicuntur rumpi, postes velli, robur cauati. Poëta è vulgo mirè ineptiret stante Pyrrho pro foribus cum ingentibus animis, & militari ardore.

NOTÆ

Vestibuli I. VESTIBVLVM] Dicitur, quod Vestæ sacrum (aliud etymum, quod ianuam vestiat, quia nec intelligo, nec velim, prætereo) Ouid. 6. Fast.

Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur:

Que famur, Vestæ est, quæ loca prima tener.

Agellius lib. 16. cap. 5. vestibulum esse ait, non ipsi in edibus, neque partem aditum, sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem à via aditus accessusque ad ades est. adiuuat vox Græca ὑπόθυρον, quam pene expressit Plau. Mostellar. videri vestibulum ante ades, & ambulacrum cuiusmodi?

2. LYCE CORVSCVS AHENA] Ita Homer. lib. 7. Il.

Ἀύρη γὰρ χαλκείη κορῖθων δαδὸν λαμπροδράων:
Splendor athenæ lucentium galearum.

Pindarus Od. 11. Pyth. loquens de gladio, πολλὴ χαλκῶ κῶ: candente ære, & Eurip. Androm. φαινοῖς δ' ἀσπίδος ἑλθῶν ὄπλοι: Herus micans armis fulgentibus. Cur athena dixerit Virgilius loquens de armis, alij etiam ante illum, fusè explicat Magius lib. 3. Miscel. cap. 3. referens ad inopiam ferri, quæ in illo æuo: qua factum ut ærea, aut athena arma, essent in vsu, interdum stannea, supplete firmissima temperatura ætis stanivæ mollem naturam. Adi illum. Dici etiam potest, poëtas suo iure as accepisse pro ferro. Apud veteres certum est fuisse æs in magno pretio, utebantur enim diuites æneis poculis. inde illorum repositoria χαλκῶθηκæ dicta.

3. QVALIS VBI IN LVCEM, &c.] Sumptum est ex Il. 22. vbi Græcus vates.

Ἴδ' ἢ δ' ἰδ' αἴων δὴν γαίῃ ὄρεσ' ἐρῶν ἀνδρα μέγιστον
Περσωνοῖς κακὰ φάρμακον, ἔδον δ' ἐτναιμὸν χαλκῶ ἀνδρῶν
Συεθ' ἀλέων ἢ δ' ἐδ' ὄρπεν ἐλίσσιν ἄλλοι ἀπὸ χειρῶν:
Vt autem draco in lustrò montanus virum expellat
Pastus mala venena, subijtq; ipsum ira grauis,

Torulumque tuctur conuolvens se circa latibulum. Huic comparationi Poëta addidit nouitatem serpentis, nitorumque iuuentutis depositis exuuiis. Silius lib. 17. longè vtroque inferius,

Qualis in æstiferis Garamantum sacra veneno
Attollit campis feruenti pastus arena
Colla Parætonium serpens, latèque per auræ
Vndantem torquet perfundens nublâ tabem.

4. MALA] Reddit Homericum, βεβρωκὸς κακὰ φάρμακα. Propriè & signatè vterque vates. Κακὸς enim Græcis, & malus Latinis pro venenato & noxio sumitur. Quod Germanus auerit ex Tibullo, qui,

Sola tenere malas Medea dicitur herbas.

atque ex Nicandro, qui mentham, quæ olfacta muliebrem conceptionem corrumpat, vocat κακὴν. Et ego ex eodem Nicandro, qui in Alexiphar. taxum, quam ipse facit venenatam, κακὴν nominat, atque ex Platone lib. 3. Reip. vbi ἐν κακῇ τῷ ἔργῳ: in herba noxia. & ex Vegetio lib. 3. cap. 2. male aquæ potus, veneno similis, pestilentiam bibentibus generat. id est, potus aquæ noxiæ, & ex Propertio,

Et mala desertos occupat herba Deos.

Nota etiam Brodæi apta est ad hunc locum. Ad explicandam ferociam colubri aptè inducitur pastus, qui, quo peior, eo serpens efferatior est. Aduocat ille Paulianiam, Aristotelem, Plinium. Ait primus in Bæot. venenum violentius fieri in serpentibus ex pabuli natura. Probâtque, nam ait, audiuissè à quodam Phœnice homine, ὅς ἐν τῇ ὄρει τῆς Φοινίκης ἀγροῦ ὡς τὰς ἔχεις ποιεῖσιν αἱ βίβλα: in montana Phœnicia parte radicem quarundam pastu viperæ magis efferari. Alter lib. 8. hist. Animal. cap. 29. Πάντων ἢ χαλκῶ καὶ τερὰ τῆς τῆς δ' ἄλλοι τῆς ἰσθλῶν, ἐδὸν τὸν ἀλλήλων ἐδ' ἄλλοι τῆς σπορίων ἔχεις: Omnium venenatorum morsus grauioribus sunt, si alterum ediderit alterum, ut viperæ scorpionem deuorans. Tertius lib. 11. Vespe serpente auide vescuntur, quo alimentum mortiferos ictus faciunt. His apparet, cibum vehementer conducere ad ferocitatem, atque adeo aptè Poëtam suo angui, quem ferocientem inducit, dedidisse pro cibo noxia, & venenata gramina.

5. GRAMINA] Gramen hic pro qualibet herba sumi, neque tantum signari ἀγροῦ, Victorius admonet lib. 6. Var. c. 16.

6. TEGEBAT] Plin. lib. 8. cap. 23. verbo occulto vsus est. Arist. 8. Hist. Animal. cap. 15. verbis, φωλεῖ, & φωλεῖται. ait enim: φωλεῖ ἢ καὶ τῶ πολλὰ τῶ ἐν αἰμαῖον: Condunt se multa sanguinei generis. & statim. Οφεις ἐν τῇ γῆ φωλεῖται: serpentes latent in terra. Cùm ait tumidum, veneno intelligit, à quo tumor. Stat. lib. 5.

— tumidi stat more veneni

Spuma virens. Nam, ut bene Seneca ep. 42. de serpente, dum riget frigore, non desunt illi venena, sed torpent.

7. NVNC POSITIS NOVIS, &c.] Serpentis exuuium Græci vocant λεβηεῖδ' α. inde paromia, καὶ ὄπ' α. λεβηεῖδ' α. Leberide inanior. Tertull. lib. de pallio, serpens, quod sortitus est, conuertit corium & auum, siquidem, ut senium persensit, in angustâ se stipat, paritèrque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus, exuuiis ibidem relictis, nouum se explicat, cum squammis & anni recurfantur. Plin. lib. 8. cap. 27. Anguis hiberno situ membranæ corporis, fœniculi succo impedimentum illud exiit nitidusque vernat. Theophrastus in cap. 10. Marth. ὁ ὄφεις τῆς γῆς τῆς ἀποφύγι γὰρ ἔχει, καὶ διεξέρχεται, ἀποδύεται τὸ παλαιὸν δέριμα: circumgyrans se serpens per angustum foramen ac transiens exiit pellenti venterem. Ad eundem Arist. lib. 8. hist. Animal. cap. 17. Dignum est animaduersione, serpentibus lacertatos oculos iterum subnasci, & caudam quoque amputatam denuo renasci, quod memore prodit idem

Oculi serpentibus renascuntur.

Aristo

Aristoteles lib. 2. c. 17. Ceterum verba Xiphilini in Nerone locum hunc illustrent. Προϊόντ' δὲ τὴν γόνυ λαβὼν ἐπὶ τὸν αὐχένα τῷ Νέρωνι παύσει ἐπὶ ὄντι δὲ...

Serpentis spoliū quid accipiturum, sic verè accidit, imperium accepit Nero à sene Claudio. ergo Virg. aptè serpenti exsuenti senuium Pyrrhum comparat, ad cuius vim & potentiam senis Priami ventura Regia. imo, qui Regem esset interfector, quo interfecto florentissimum Asia imperium esset periturum, & dignitas transferenda ad Græcos. De hoc vernantis anguis, seniumque exsuentis nitore capienda credo illa Accij in Pelopidis,

Eius serpentis squamma squallido auro & purpura prætexta. — Aurate crudelis gloria frontis Prominet. est illi sermo de serpente. Quod Latini de angue ponere exsuntis, dicunt, Græci γόνυ ἐκδύει, Nunc ante oculos Xiphilini dicto loco, & Aristophanes in Irena. Rectè ait Isidorus cap. 4. lib. 12. longissimam serpentum acutem conferendam ad hanc renouationem. Notetur adagij forma vsurpata Nazianzeno epistola ad Greg. Nyssenum; loquens enim de hæreticis, ait, τὸ καὶ θάρσυναι τὸ φάλαγγι ἐξήρησαντες: veris amenitate freti prorumpunt ex latebris. Alludit ad serpentes, nam postea σαρκεύων, sibilant. & alia ad hanc rem. Paxemiam quoque aliam Cedrenus affert dignam, quam obserues. χαρμῶν δ' ὄντι δὲ τὸν ὄφιν δακρυόεντα; serpens hyeme necandus est. Affertque rationem, nam tunc se nequit commouere, facessit verò negotium ἄλις θαλάσσης: calefactus sole. Notetur etiam locustas, & canoros matinos exluere crustam, vt serpentes spoliū, quod tradit Arist. in eodem opere cap. 17. lib. 5.

Serpentis spoliū quid accipiturum, sic verè accidit, imperium accepit Nero à sene Claudio. ergo Virg. aptè serpenti exsuenti senuium Pyrrhum comparat, ad cuius vim & potentiam senis Priami ventura Regia. imo, qui Regem esset interfector, quo interfecto florentissimum Asia imperium esset periturum, & dignitas transferenda ad Græcos. De hoc vernantis anguis, seniumque exsuentis nitore capienda credo illa Accij in Pelopidis,

Adagium.

Adagium.

Eius serpentis squamma squallido auro & purpura prætexta. — Aurate crudelis gloria frontis Prominet.

est illi sermo de serpente. Quod Latini de angue ponere exsuntis, dicunt, Græci γόνυ ἐκδύει, Nunc ante oculos Xiphilini dicto loco, & Aristophanes in Irena. Rectè ait Isidorus cap. 4. lib. 12. longissimam serpentum acutem conferendam ad hanc renouationem. Notetur adagij forma vsurpata Nazianzeno epistola ad Greg. Nyssenum; loquens enim de hæreticis, ait, τὸ καὶ θάρσυναι τὸ φάλαγγι ἐξήρησαντες: veris amenitate freti prorumpunt ex latebris. Alludit ad serpentes, nam postea σαρκεύων, sibilant. & alia ad hanc rem. Paxemiam quoque aliam Cedrenus affert dignam, quam obserues. χαρμῶν δ' ὄντι δὲ τὸν ὄφιν δακρυόεντα; serpens hyeme necandus est. Affertque rationem, nam tunc se nequit commouere, facessit verò negotium ἄλις θαλάσσης: calefactus sole. Notetur etiam locustas, & canoros matinos exluere crustam, vt serpentes spoliū, quod tradit Arist. in eodem opere cap. 17. lib. 5.

8. NITIDVSQVE IVENTA] Hunc nitorem per aurum & purpuram Accius explicat in Pelopidis. Eius serpentis squamma squallido auro, & purpura prætexta.

9. CONVOLVIT SVBLATO PECTORE TERGA] Status hercle præclare dixit. 5. Theb. Terrigena exoritur serpens tractūque soluto Immanem sese vehit, ac post terga relinquit. & ideo à Iul. Scal. laudatus, & explicatus motus enim reptilium fluctuabundus est, constans expulsi primum, imox tractu.

10. ARDVVS AD SOLEM] Papin. 4. Theb. nostrum æmulans, Ecce inter medios patrie ciet agmina gentis Fulmineus Tydeus, iam latus, & integer artus, Vt primum strepuere tubæ: ceu lubricus alta Anguis humo verni blanda ad spiramina solis Erigitur liber senio, & squalentibus annis

a Apparet domus intus, & atria longa patefcunt, Apparent Priami, & veterum penetralia Regum: 485 b Armatoſque vident stantes in limine primo. c At domus interior gemitu miseròque tumultu Miscetur, penitusque cauæ plangoribus ædes Fœmineis vlulant. FERIT aurea sidera clamor. d TVM PAVIDÆ tectis matres ingentibus errant, 490 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.

c Instat

A Exsutus, letisque minax interniret herbis. II. LINGVIS MICAT ORE TRISVL CIS] Ita enim in ore serpens vibrat linguam, vt tres esse videantur. Seneca in Medea: trifidamque linguam exfertat. Statius in Theb. 5. Liuida fax oculis, tumidi stat more veneni. Spuma virens: ter lingua vibrat: terna agmina adunci Dentis.

Ducitur metaphora à sulco, vt etiam in fulminibus, quæ trifidula, & bifidula Poëtæ appellant. bonique interpretet Græcorum αὐρ δισακτων, τριπακτων, quod propriè ignis vibrans, videntur, ignem bifidulum, trifidulum. Plin. lib. 11. cap. 37. vtranque vocem adiungit. Lingue non omnibus eodem modo. Tenuissimæ serpentibus, & trifidula, vibrans, atrivoloris. Notentur Arremidori verba cap. 69. lib. 4. δι τὴν γδ ἔχει τὴν γλῶσσαν ὁ δράκων: Duplicem enim linguam Draco habet. vbi non poetice loquitur, sed ex vero id astruit: sicuti neque fortasse Plinius in adducto loco. Obiter notes verba adducta Statij, terna agmina: adunci dentis. Itaque Draco non solum trifidulus lingua, sed etiam dentibus. De eodem Philostratus iunior in Iconib. τρισηχες ὀδόντες. Sed de hoc iam antè Aristoteles.

12. VNA INGENS PERIPHAS] Periphantis mentio nonnulla Homero. præfertim 5. Il. vbi illum vocat αἰλώων, & Spondanus ibi ingentem vertit, αἰλώων autem αἰλώων, & αἰλώων, de carnificina & immanitate frequenter sumuntur: vt iam videatur epithetum Maronis referendum ad magnitudinem cædium, quibus furebat Periphās. De Automedonte Il. 19.

13. SCYRIA PYBES] Ouid. Ignara tetigi Scyria membra manu. quod de Pyrrho Achilles filio intelligit. pubem autem Scyriam vocat, quam Achilles, vel Pyrrhus ipse duxit ex Scyro insula Cycladum.

14. FLAMMASQVE AD CVLMINA IACTANT] In Epig. dicitur αὐρ ὀροφῶντων, deorans contignationes, & culmina. quod habet nonnullam similitudinem cum Maroniano.

15. POSTES QVE A CARDINE VELLIT] Ab Plauto, credo, qui in Amphit. — vasto impete has fores toto conuoluit cardine.

16. CAVAVIT] θορόφην, & ἀγλάγειν ὀπην. extremam hanc locutionem, quæ non obuia, inuenies in Lylistrata Aristophanis. Operam, quam hic Pyrrhus ponit in excidendis regis foribus, ita adumbrat Apollonius lib. 2. in excidio Microfolymorum: Irrequieta ferit portarum obiecta securis, Cardineque obtixi tentant euellere postes Ferratis Itali sudibus.

Serpentis duplex lingua.

Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi Custodes sufferre valent, labat arietē crebro Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.

ARGVMENTVM.

Apparet interiora Regia: auditur luctus, & clamor fœminarum: Pyrrhi furor, & pulsus arietis ianua, postesque concidunt.

EXPLICATIO.

CVm affectu omnia. Quale est videre regiam toti Asia formidandam, vnde iura pacis bellicæ pendebant, in religione habitam (vt omnes regum veterum) subito vnus noctis incurfu labefacta, diuini, eueri, & veluti profanam fieri, cum, quæ intus latebant, hostibus fierent manifesta.

Sunt hi de quibus supra, alij strictis mucronibus imas Obsedere fores.

Qui proximè viros laborantes constituit, stantēque in armis pro regia; iam fœminis gemitum, plangores, & clamorem attribuit. Gemitum sequitur plangor, qui altior; hunc clamor, qui sonantior, ideo hic ferit astra. vocula penitus respondet τῷ interior.

Ab gemitu, plangoribus, clamoribus, transit ad pauorem, quo trepidæ fœminæ occupant quæ possunt remedia, casta omnia & frustra; errant per ædes, adhærent postibus. Verè scripsit Tacitus 3. hist. loquens de Vitellio, naturam pauoris esse, vt mententi præsentia omnia displiceant, ad alia atque alia remedia occupanda. Ita Virgilianæ fœminæ præpatore huc & illuc errant.

Notant interpretes dicta hæc innidiosè in Achillem, atque in Pyrrhum, quasi filius, nihil vnquam, nisi more patris violenter gesserit, & crudeliter. Adeo verò incubuit Pyrrhus, vt nulla res eius impetum & impressionem sustineret. Sequitur labat arietē, & c. Ruina procedit ordine. Suprà vulsi tantum postes à cardinibus, iam ab iisdem emoti procumbunt: ianua supra excavata est, & fenestra facta; iam hic cadit, addito nouo machinamento, videlicet perpetua arietis pulsatione.

NOTÆ.

1. APPARET] Admonet Iul. Scaliger verbum Apparet gestuosum esse, inde bis repetitum.

2. AT DOMVS INTERIOR GEMITV] Ait Macrobius, locum sumptum ab Ennio de Albano excidio, & quidem versus ipse totus Ennij est lib. 2. Annal. Sane in Liuiō, cum is narrat Albanum excidium, multa simillima huic Troiano: inter alia hæc: vocēsque etiam miserabiles exaudiebantur, mulierum præcipuè, cum obfessu ab armatis templa angusta præterirent, ac velut captos relinquerent Deos. Tum illa: Conspectus aliorum munita miseratione integrabat lacrymas. Ab hoc lugubri habitu non abir ille, quem Dionysius factum narrat, imminente Cortiolano excidio vrbis. ibi enim eiulatus mulierum cooritur, ædes personant gemitibus, tollitur ingens clamor. Quo enim iure interpretes Virgiliū ad Albam conuertunt, possunt alij ad ipsam Romam. Possunt & alij ad Carthaginem, in cuius versione patria Troiano excidio in Appiano inuenies.

3. CAVÆ PLANGORIBVS ÆDES] Hic cauædiū inuui a iunt Turneb. & Germ.

Cauædiū.

4. FŒMINEIS VLVLANT] Luctus, clamor, querelæ, eiulatus, & flebilis omnia huic sexui attribuit folent, vt qui promptus ad lacrymas, & querimonias. Stat. 5. Theb.

Fœminarum proprius eiulatus.

Resonant vlulatibus ædes

Fœmineis. Horat. Od. 16. Epod. muliebrem luctum. Cic. Tusc. Heu virginalem me ore ploratum edere. Archilochus γυναικείον πένθος: Dolor fœmineus. Philostratus in Heroicis, cum præmiserit θρήνον ἔξω, καὶ ἀθρόον, luctum acutum, & iugem. vt explicet, quis luctus hic, subiicit, καθάπερ γυναικῶν ὄμιλος: qualem solent edere turba mulierum. & lib. 2. Sophist. εἰδὲν θῆλυ, εἰδὲ ἀγενεῖς ἀνθρώπων ἔξω: nullam emisit vocem muliebrem, & degenerem. Pacuuius in Nitris: Conqueri fortunam, non lamentari decet, Id viri est officium; fletus, muliebri ingenio additus. De Troianis signatiora illa Eurip. Troadib.

Conqueri fortunam, non lamentari decet, Id viri est officium; fletus, muliebri ingenio additus. De Troianis signatiora illa Eurip. Troadib.

Πολλοὶς ἡ κοινὸν αἰχμαλωτῶν βοῶν Σαδμάνδρον:

Multis eiulatibus captiuarum Resonat Scamander.

Sed cum omnia hæc comploramenta fœminarum sint, cum præsertim vlulatus, vt apparet & ex Nostro hic, & ex adducto Statio, atque etiam ex Græcis: Aristophanes Lylistrata, de fœminis, τίς ἂ ἐλόλυξ; quis hic vlulatus. Homerus, Αἰ δὲ ὀλολυγὴ πᾶσαι ἄδῃν χειρᾶς ἀέθρον: Omnes cum vlulatu manus ad Palladem prætendebant. Eustathius clarè, ἰλολυγὴ, ἢ τῷ γυναικῶν ἔξω.

5. FERIT AVREA SIDERA CLAMOR] Totus hic locus simillimus est Virgiliano illi in 11. Iam verò in tectis prædiuitis vrbe Latini Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus. Hic matres miseræ, nurus, hic clara sororum Pectora mœrentium, puerique parentibus orbi Dirum exsecrantur bellum.

Non abeunt hæc Tacit. 4. Hist. vbiq; lamenta, conclamationes, & fortuna capta vrbis. 6. TECTIS INGENTIBVS ERRANT] Præclare quasi in summa confusione, & extremo exitio nullum esset in Regia discrimen, sed per ingentes ædes erraret fœmina. Græci domum in duas partes distribuebant, nam qua viri sine fœminarum interpellationibus versabantur, andronitida, & androna appellabant; vbi versarentur fœminæ, gynæconitida: sic est: nam seorsim à viris illæ operam dabant lanificio & texturæ. Lege de hac re Vitruuium. Athenæum lib. 1. Philostratum lib. 1. de vita Apollonij. Herodotum lib. 5. vbi γυναικῶν nominat. Igitur in summa perturbatione mulieres non in sua solum gynæconitide sunt, sed omnia lustrant, nec vllus tutus locus. Ita Liuius de excidio Albæ: Nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas, vltimum illud visuri peruagarentur. Sed redeo ad discrimen ædiū. Statuit Plautus lib. 7. Leg. separationem fœminarum à maribus debere fieri statim μετ' ἔξω, post annos sex. Manauit mos hic à Græcis in Romanos. inde isti ædes dixerunt numero multitudinis, signantes domos duas. Ita tamen manauit vt (debes hoc Godescaleo in lib. 1. Veg. cap. 7) fœminæ apud Romanos primam ædiū partem tenuerint, cum Græcarum Gynæconitis fuerit in intima ædiū parte. Inde tu lucem Virgilio dabis, qui clamantes fœminas statuit in interiore ædiū parte

Domus in partes duas diuisa. Andronitis, Gynæconitis.

Fœminæ à viris separatae.

Ædes cur dictæ in plurati.

COMMENTARI I

228

parte, sequutus Graecum morem. Inde signata verba Arnobij lib. 2. vbi loquens cum Romanis: matres familiae vestrae in arvis operantur domorum, industrias te...

Salutatio liminis.

7. AMPLIXA QVE TENENT, &c.] Duplicem morem attingi hoc versu non tam interpretes Virgiliani, qui strictè nimum, quam viri alij doctissimi, apertunt in his sunt Pitheus, Lipsius, Turnebus, Germanus, Gifanius, alique. Qui in perpetuum reliquebant domum, solebant salutare limina, quod facit adolescens Charinus apud Plaut. in Mercat.

Limen superum & inferum salve, simul autem vale, Hunc hodie postremum extollo mea domo patria pedem.

Hoc faciunt mulieres Troianae, quae se in captivitate abreptum ita suspicantur; deosculantur, & amplexantur postes: qua forma dicunt extremum vale. Adiungo Dionis testimonium lib. 4.1. vbi enim sermo illi habetur de his, qui vna cum Pompeio vrbe abierunt, sic ait. τὴν τε γὰρ θεὸς ἀνεκάλεον, καὶ τὸ δῶμα δακρυόεντα: & Deos implorabant, & deosculabantur parietem. Apud Euripidem in Phoeniss. Polynices ita loquitur, μελαθρα χεῖρες, valeτε ἀδες. Medea quoque apud Apollon. 4. Arg. abitura,

Κόσπε δὲ ἴδοντε λέχθαι, καὶ διελίδας ἀμφοτέρωθεν, Στάμους, καὶ ἑλισσὸν ἐπαφίεσθαι.

Osculabatur lectum suum, fores geminas, Postes, & contingebat parietes.

Liminis religio.

Deinde putabant veteres religionem inesse, & nomen in adibus, postibus, cardinibus, liminibus, parietibus: inde amplexatio & osculatio religionis venerationisque signa. Tibull. lib. 1. eleg. 2.

Non ego, si merui, dubitem procumbere templis, Et dare sacratis oscula liminibus.

Liuius lib. 45. de Prussia Rege assentante Romanis, ita scribit, Roma quoque, cum ventret in curiam, summis se, & osculo limen curiae contigisse, & Deos servatores suos senatum appellasse. Arnobius lib. 1. cum per omnia sup-

Aplices irent templa, cum Deorum ante ora prostrati limina ipsa conuerterent osculis. Qua in religione haberentur postes, praesertim templorum, satis docet Valerius Max. lib. 5. cap. 10. vbi loquitur de Horatio Pulullo. Iisdem pene verbis rem eandem Seneca de consol. ad Martiam. Eidem argumento seruiunt flores, & coronae quae ab amatoribus postibus & liminibus foris imponebantur: item lucernae, aliaque per multa, quae non nisi in religione, & rebus sacris fiebant. Ergo Troianae sceminae in extrema calamitate ad postes confugiunt tanquam ad numen aliquod, sic se tutas fore existimantes. Quamuis uterque hic mos & abentium, & venerantium vetus sit, tamen simpliciter quoque capi Poeta potest; haec enim vis timoris est, ut occupet remedia quae potest, quamuis inania, sanè morituri amplexari omnia solent, & manibus apprehendere, sic sceminæ praesente iam fato, & vocante morte, haerent parietibus, & postibus, in de salutem spectantes. Ita Apollonius lib. 2. de sceminis Hierosolymitanis in excidio florentissimae vrbis.

Postes in religione.

Timoris vis.

Moriturus quavis re media occupant.

—postibus haerent

Complexa, & summo prohibent à cardine velli.

Huc pertinent verba Ammiani in clade simili lib. 25. Per omnia civitatis membra vna vox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona exsul fuganda laribus, in quibus nata erat, & educata. & post pauca, turba flebilis postes penatum amplecti, vel limina, lacrimabat. ita & Lucret.

—foribus miser oscula figit.

8. LABAT ARIETE CREBRO IANVA] Nihil dico de hac machina militari in tanta aliorum luce, praesertim Lipsij in Poliorcet. & Godescalci in lib. 4. Veget. vide apud istum plures militaris arietis typos.

C Videtur mihi Apuleius lib. 3. isto verborum complexu, video quosdam sensitissimos latrones aditum tentantes, & domus ianuas cardinibus obrortis euellere gestientes; claustrisque omnibus, quae accuratissime adfixa fuerant, violenter euulsis, secum iam de inhabitantium exitio deliberantes, voluisse repraesentare operam, quam hic nauat Pyrrhus in diuendis regis foribus.

- a Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
495 Immissi Danai; & late loca milite complent.
b NON SIC, aggeribus ruptis cum spumeus amnis Exiit, oppositaeque euicit gurgite moles, Fertur in arua furens cumulo, camposque per omnes Cum stabulis armenta trahit. c. vidi ipse furentem
500 Caede Neoptolemum, geminosque in limine Atridas.
d Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras Sanguine foedantem, quos ipse sacrauerat, ignes.
e Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
f Barbarico postes auro, spoliisque superbi,
505 Procubere, tenent Danaj qua deficit ignis.

ARGVMENTVM.

Perfractis iam omnino portis irruunt in Regiam Danaï: horum furor comparatur cum flumine abripiente quicquid est obuium, ac devastante omnia. Ad aras confugit imbellis sexus; concidunt thalami liberorum Priami, postisque Regia superbissimi.

EXPLICATIO.

I STA omnia aeduntur, nam quae hic carnificina custodum? quis ille armatorum globus irrueret in regiam? via ferro aperitur, rumpuntur aditus, trucidantur miseri, regia occupatur externo milite.

b Apta comparatio. Non amnis furens cumulo sic fertur in arua, trahitque armenta cum stabulis per campos omnes,

omnes, cum spumeus exiit aggeribus ruptis, euicitque gurgite moles oppositus. Apra (inquam) nam amnis furens cumulo, Danaï sunt: ruptis aggeribus, claustra regiae rupta: moles opposita, custodes milites cum ferro: armenta, Troiani miseri: stabula, tota regia: spumeus aqua, spumans cruor. Itaque qua licentia amnis furens ruit, trahit, rapit omnia; pari Graeci. Et signatè Poeta amnis, non fluiuis, aut flumen: amnis ab circum nando dicitur, an enim praeposito ab aperi ducitur, & tunc amnis dicitur, cum variè errat tortis flexibus. Sic Graeci non directo cursu regiam peruadunt, sed errant per totam regiam, atria, cubacula, explorantes omnia.

Ab initio ibi fuerat Neoptolemus, (is idem qui Pyrrhus) non Attidæ, vt ex superioribus liquet: sed quidem omnis moles belli ad regiam confluebat, vt ex qua directæ victoria penderet.

Existimo quaesitam artificiosè oppositionem ad excitandum affectum, vider enim Hecubam, nurus, senem Priamum; qui prius viderat Pyrrhum furentem caede, & Atridas geminos, vide quantum distet ab horum furore illorum imbecillitas. Ait Neoptolemus caede furentem alludens ad comparationem amnis fertur furens cumulo. vterque enim furit, amnis cumulo, Graecus caede. Ait de Priamo, sanguine sedantem, quos ipse sacrauerat ignes. Quod nimirum (ait Turnebus) ad eam aram sacrauerat ignis peruius ac perpetuus. Hunc ignem foedat Priamus suo sanguine, quia turpat maculatque; aut, si maui, extinguit, inde iam dirum omen.

Vix capias affectum, ita eximius. Ruinam thalamorum sequitur spes prolis & nepotum, quae futura erat magna ex quinquaginta liberis. ergo spes quoque prolis ruit. Quid si adiungas emphasin, τὸ ἴδιον, vt dicat, ruit thalami illi magnificentissimi, celebratissimi, superbissimi. Potest esse hæc vocula vel in tertio casu cum relatione ad Priamum, vt dicat, crant illi Priamo quinquaginta thalami: vel in primo casu multitudinis, vt iam explicui. vt dicat, procubere quinquaginta illi thalami.

Nihil reliquum fortuna fecit, ruit postes aedium magnificentissimarum superbi tum auro barbarico (hoc in Notis) tum spoliis deuictarum gentium. Demum eò res redacta est, vt multa igni conciderint, quibus vastatis ignis perinde cessabat, sed non ideo malum, nam statim locum occupabant Danaï, hostes scruissimi.

NOTA.

Enallage temporis.

- 1. FIT] Nota verbi huius elegantiam, Fit via, pro facta est via, quod quamuis in aliis accidat, in hoc ita est frequens, vt nihil in eo frequentius. Ductum hoc ab Graecis. Enarrator Demosthenis, in eam, quae inscribitur de falsa legatione, ita ait: τὸ αἰὲς γέγονεν ἐναλλαγή. ἔστι γὰρ ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ἐπέεσσι: Fit, mutatio est temporis. ponitur enim pro factus est. Quod mox firmat exemplo Thucydidis, qui ἐπαύσατο dixit, pro, ἐπαύσατο. laudant, pro, laudarunt.
2. FIT VIA VI.] Ab nostro Liuius lib. 4. Quacumque incedunt vi viam faciunt.
3. IMMISSI DANAI] Aptissimè quasi ignis, flumen, venter, inde statim comparatio fluminis.
4. NON SIC AGGERIBVS RYPTIS, &c. Cum hic inducat amnem euertentem quicquid obstat, itaque impedit, non dubium quin hæserit Lucretio lib. 1. Montibus ex altis, &c. Sed omitto praecipuum laborem, & additio Herodianum, qui paria lib. 3. politissimi interpretis ore: Subitus impetu magno erum-

Comparatio fluminis.

pit torrens, cursuq, impedito, quod munitio exitum prohibebat, maior iam violentiorq, factus, quando artem superante natura, tantum impetum sustinere munitio non poterat, laxatis paulatim coagmentis, ac fundamentis loco emotis, iter sibi torrens patefecit. Apud Plinium alterum amnis Anio lib. 8. epist. nemora, quibus inuibratur, & fregit & rapuit, subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter querit, impulit te. Ita ac se super ruinas, euexit atque exiulit. De tyranno Thoma Cedrenus, ὡσαύτως καὶ οὐρανοῦ ἐξ ὑψηλῶν ὄρεων ἐπέσθον: tanquam torrens irruens ex altis montibus.

5. FURENS CVM VLO] Praclare (quod vidit magnus Scaliger) id est furens fluctibus. Nam cumulus δὲ τὰ κύματα. Aequè bene Seruius, qui sic cumulo, exuberante fluctu. Sic in 1.

Cumulis vnde dicitur.

—cumulo præruptus aque mons.

Abiit ergo nuge illorum, qui cumulum dicunt propriè dici de mensuris, quae οὐροίον. In mensuris iam tralatio est, non proprietas. Ita Cassiodorus lib. 5. epist. 17. marinarum cumulos vndarum. Ita Eugippius in vita Senerini cap. 15. Cum ex more fluiuis creuisset in cumulos. Debes Lector Eugippij editionem M. Velsero. Quod Noster & alij cumulo, Philostratus in Heroicis eleganter dixit flexu alio. θάλαττα ἀνοιδίῳ ἐμυκάσθαι, ἀρθεῖσθαι λόφῳ μεγάλῳ: Mare intumescens muggebat, sublatum magno lopho, videtur fieri allusio ad militares cistias, quae supereminent, ista enim lophi Graecis, aut earum coni.

6. CENTVMQVE NYRVS] Cur infra dicit, thalamos quinquaginta filiorum, cum hic centum nurus assignet? Ego sic euaserim, vt vel hic nurus pro foeminis accipiam, quod frequens, nulla habita ratione ad matrimonium, & thalamos. itaque separatus est sermo Poetae, nam hic ait, centum foeminas (numero fortasse finito, pro indefinito) confluisse ad Hecubam, mox narratione alia, concidisse thalamos quinquaginta, vel, si nurus propriè accipiam, & cum relatione ad thalamos quinquaginta, dicam, vnicuique liberorum duas fuisse vxores. hoc enim quid dedecens, cum & ipse Priamus multas habuerit? sed quid si hæ nurus sunt filiae ipsius Hecubae? nam infra,

Virgilius defenditur.

Hic Hecuba, & nata nequicquam altaria circum, &c. Quod affine notæ alteri, quam iam dedi de Socero & genero, quae voces transeunt ad alia significata. Dicit etiam potest, verè fuisse Hecubae centum nurus, quia centum liberi, sed non omnes in regis aedibus, nam in his tantum erant thalami quinquaginta. Sed ista, vt dixi, euasiones sunt, & estingua. Expecto, qui me doceat, dicuntur verò centum ad plures singandas.

7. SANGVINE FOEDANTEM] Ab Ennio in Andromacha

—vidi

Iouis aram sanguine turparier. Est hoc quod Aristophanes in Lystrat. θομῶς περὶ ἀνοιδίῳ. Noster in 10. sanguine turpantem capillos.

8. QVINQVAGINTA ILLI THALAMI] Firmat Priamo hoc Homerus 6. ll. vbi etiam numerantur αἰσθητοῦσθαι θάλαμοι. in quibus αἰδέες νομῶντο περιέμειο, cubabant Priami filij. Priamus item ipse ad Achillem vltimo ll. Πρὸς ἡμῶσθαι μοι ἴδεν, ὅτ' ἠλοβον ἦεν Ἀχαιῶν: Quinquaginta mihi erant, quando venerunt filij Achiuorum. & Eurip. in Troad. vocans Priamum, αἰσθητοῦσθαι ἀρθεῖσθαι τέκνων, quinquaginta liberorum seminatorem. Demum Dictys. 3. excidij Troi. se diuersi partus quinquaginta filiorum patrem, beatissimum Regem omnium habitum. Dissident aliqui, & minorem assignant numerum. Seneca indefinitè ore Hecubae, liberum magni greges, vt videri

10 Virgilius, spes tanta nepotum, ita ab illo Propertius A lib.3.cleg.22.

— hic ampla nepotum

Spes.

9. NEPOTVM] Cum hæc vox sæpe indefinitè si- gnet posteros, hic tamen propriè accipitur, vt in Ouid,

Prima fuit thalami mihi cura, secunda nepotum.

& iterum,

Sæpe pater dixit, generum mihi filia debes,

Sæpe pater dixit, debes mihi nata nepotes.

Barbari pro- priè Phry- ges.

10. BARBARICO] Phrygio, vt interpretor. Phry- ges enim propriè dicebantur barbari, quod etiam dixi admonuisse Scaligerum in Coniectan. & inde ait, Aristotelem, cum is præficarum meminit, dixit- se, esse institutum barbaricum, quia videlicet præfi- cæ inuentum est Phrygium, qui propriè barbari. quæ dixi firmat Turnebi auctoritas lib.9. cap.18. & Delrij in comm. ad Senec. & Germ. qui hic in Virgilio bar- baricum aurum, Phrygium capiunt. Firmant hoc alij ex Horatio, cui 9. Od. epod. carmen barbarum, est Phrygium; ex eodem, qui duello barbarie, id est, Troia. ex Tullio, qui in Tulcul. astante ope barbarica, ex vete- re Poëta, id est stante imperio Phrygium. Ego in Ari- stidem incidi, qui ita Troianos vocat, cum ait in 2. Platonica βαρβαρικὸν ἢ Πάρις μάλα κενά τάλει: barbarorum Paris ignauissimus. In Iocratem, qui in Paneg. loquens de Homero, πολεμικῶς τοῖς βαρβαροῖς ἐνεκωμιάσει: laudauit eos, qui barbaros oppugnarunt. In Plutarchum, qui ad Apollonium, βαρβαρικὰ πένθη, luctus barbaricos, id est Troianos, vt apparet ex subiecto Homeri versu. Idem de audendis Poëtis, cum præmiserit, multos Troianos venisse viuos in Græcorum potestatem, nullum Græcum in potestatem Troianorum, subii- cit: supplicare & vincii proprium esse βαρβαρικόν, sicut vincere ἐλλήνικόν. In Sophoclem, qui in Aiace, βάρ- βαρον Φρύγῃ. In Philostratum, qui in Heroicis loquens de Troianis, Ἑλλήνας κηλεύει βαρβαρίων. In Demosthe- nem, qui ἐν τῷ ἐρωτικῷ, discrimians Græcos à Tro- ianis, clarè ait, τῶς Ἑλλήνας, & τῶς βαρβαρούς. Sed du- bitet quispiam, patrium aurum barbarum Æneas di- xisset? Placet solutio Germani, qui ait, vocem hanc apud ipsos barbaros non fuisse inuidiosam. Nam apud Eurip. in Iphig. Thoas de sua gente, & Hector apud eundem in Rheso, de sua vt de barbara loquuntur & sic nominant. In Pers. quoque Æschyli passim Per- sæ, Persarumque Reginae de sua gente loquentes, vsurpant βαρβαρούς, & βαρβαρον στρατὸν, & βαρβαρούς νῆας: barbaros, exercitum barbarum, nauis barbaras. Adde Eu- rip. in Troad. apud quem Hecuba Phrygium Regina sic ait contra Helenam,

— προσκυνεῖς δὲ βαρβαρίων ὑπήθηδες:

— adorari à barbaris voluisti.

id est, Phrygius, & de Paride filio, ait,

— βαρβαροῖς ἰσθημασι,

Χρυσῶτε λαμπρόν:

— Barbaris vestibus,

Et auro insignem.

Quin & Maro ipse. i. i. Æn. de Chloreo ait,

Fortè sacer Cybele Chlorens, olimque Sacerdos

Insignis longè Phrygius fulgebat in armis

Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.

a Forsitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

b Vrbis vbi captæ casum, conuulsaq; vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem,
Arma diu senior defueta trementibus æuo

510 Circumdat nequicquam humeris, & INVTILE ferrum

Cingitur,

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.

c Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe

Ingens ara fuit: iuxtaque veterrima laurus

Incumbens aræ, atque vmbra complexa penates.

515 d Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,

PRÆCIPITES atra ceu tempestate columbæ,

Condensæ, & Diuûm amplexæ simulacra tenebant.

ARGVMENTVM.

Rex ipse capta vrbe, & Regia armis induitur, moriendi studio. Describitur deinde ara, ad quam Hecuba, & filia confugerant.

EXPLICATIO.

I Ecerat iam semem sermonis huius in calce libri primi, vbi Dido rogat de Priamo. Reginae ita- que vt satisfaciatur, incipit narrationem de illo. Ne- que enim, euerfo florentissimo imperio, fas prætere- re narrando imperij principem.

b Habet hæc oratio incrementum ad excitandum affectum. Vidisse Priamum vrbis suæ captæ ruinam & casum, graue fuit, atrox, sæuum: conuulsa limina tectorum, granius, atrocius, sæuius: atqui iam graf- tantem hostem in ipsis met penetralibus regiæ, hoc scilicet grauissimum, atrocissimum, sæuissimum. Quod verò eius consilium ab hoc spectaculo? Se- nior circumdat humeris præ æuo trementibus arma diu de- fueta, sed hoc nequicquam; deinde ferro incingitur, id est, gladio (ponit materiam pro toto compolito) sed inutiliter, & vnus cum esset, fertur moriturus in hostes densos. Plena omnia πῶδων, illud hostem medium in pe- netralibus esse potest ὑπαυλάων, pro, hostem in mediis penetralibus.

c Describitur ara Hercæ Iouis. Erat hæc in mediis ædibus, erat sub dio, nam hoc est sub axe nudo ætheris. Nam hic axis celum est, vt lib. 8. gelidig, sub ætheris axe. & in 4. axem humero torquet. monuit hoc Turne- bus. Pergit vates. Erat iuxta aram laurus, & hæc ipsi ara incumbens. & quia veterrima, in tantam magnitudi- nem excreuerat, vt vmbriam satis multam præbe- ret, qua magnam ædium partem complecteretur.

d Ad hanc aram iam Hecuba confugerat, vna cum illa natæ, sed nequicquam: nam auerso numine, ample- xabanturque Deorum simulacra. Obiter compara- tionem adducit, quæ auget commiserationem & in- felicitatem, vocem condensæ refero ad natas Hecubæ, non ad columbas, tamen cum respectu ad has.

NOTÆ.

1. CIRCUMDAT] Sic Homer. ἀμφιέλλεσθαι
ἵππα. & Eurip. πάντοια ἀμφιέλλεσθαι τὰ τέχνη
vocat.

Armorum
etymon.

2. HUMERIS] Huic loco, sicuti, etymologia armo- rum conuenit, vides enim arma Priami humeris cir- cumdata: vnde dicta illa sunt. Sextus Pompeius lib. 1. de verb. signif. armillas ex auro, quas viri militares ab imperatoribus donati gerunt, dictas existimant, quod an- tiqui humeros cum brachijs armos vocabant, vnde arma ab his dependencia sunt vocata. Seruius in 4. Æn. Propriè arma sunt, quæ armos tegunt. Festus: Arma propriè di- cuntur ab armis, id est, humeris, dependencia, vt scutum, gladius, pugio, sica, & ea quibus propius præliatur: sicut tela, quibus procul. Inde Propertius lib. 4. eleg. 11. arma vo-

A cat spolia ex humeris, versu isto,

Hic spolia ex humeris ausus sperare Onirini.

Est enim hæc armorum periphra. Idem eleg. 6. ciuf- dem libri, pharetram vocat, onus ex humeris.

3. INVTILE FERRVM CINGITVR] Homer. sæpe ἔρημον μάχιδον, inutilem gladium, & alij, βέλῳ ἄλεος: telum inutile. Phra. Græca est. Ostendi alibi. Latine dixisset, cingitur ferro. vt infr. impulit his cingi telis. Por- ro describit hominem ἀπώμαρον, bello inutilem.

4. AC DENSOS FERTVR MORITVRVS IN HO- MORI in bel- s TRS] Mauult mori cum gloria Priamus, quam pari lo, quæ capi, gloriofus. feruitatem, & captius duci. Eurip. Hecub.

Τὸ γδ ζῆν μὴ καλῶς, μέγας πόνος.

Viuere enim non honestè, ingens est labor.

B idem in Troad. de Troia non euerfa,

— ἔρημον ἐν ἀίχρῳ πόλι

Καλῶς δὲ λέξῃ, μὴ καλῶς ᾗ, δυσκαλεῖς:

— gloria non turpis vrbi

Fortiter periisse: non fortiter verò, ignominiosum. iterum,

Τὸ ζῆν ᾗ λυπῶς κρείσσον ἐστὶ καθεσθῆναι:

Vita calamitosa melior est mors.

Liu. 22. de Emilio Consule ad Cannas mortuo, Qui se bene mori, quam turpiter viuere maluit. Porro illi oblatum fuerat equus ad salutem, quem respue- rat cupiditate morjendi in strage militum. & lib. 23. Posthumus omni vi ne caperetur obnixus occubuit. Nihil frequentius in ore Taciti, quam multos suis mani- buerant, aut turpiter moti cogentur. Cedrenus, μᾶλλον ἀρετῆς δεσπολινῆ τῷ σέσωκτι ἀμαρτητῆ δυσκαλεῖς ἀμει- νον: melius est mori cum virtute, quam seruari cum de- dore extra pugnam.

5. ÆDIBVS IN MEDIIS, &c.] Describitur ara Io- uis Hercæ, quæ in mediis ædibus in impluuiio sub dio erat, nam hoc est, sub nudo axe ætheris, idque more Græcorum. Athen. lib. 5. Ομηρῶς ᾗ τὴν αἰθῆρ ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς ὑπαυλάων τῶσπον, ἔνθα ἂν ὁ τῷ ἐρωεῖ Ζηνὸς θωμὸς: Homerus semper aulam constituit in locis subdialibus, vbi erat ara Hercæ Iouis. Ad hanc Priamus interfectus est. Eurip. Troad.

Hercæus
Iuppiter.

— πρὸς ᾗ κρητὶδων κάθροισ

Πύθιακε Πείλαιε Ζηνὸς ἑρμῆς θεοῦ,

Ad septa ipsa cecidit Priamus Iouis Hercæi mortuo.

Dio Chryost. orat. 11. Πελαγον κατέπεσον τῶσθε τῆς Διὸς τὴν βωμὸν. Ouid. in Ibim,

Nec tibi subsidio presens sit numen, vt illi

Cui nihil Hercæi profuit ara Iouis.

Seneca in Agam.

Sparsum cruore Regis Hercaum Iouem.

Hæc ara intus erigebatur in ipsis ædium septis, & inde Iuppiter Hercæus dictus. ἐρημῶ enim Græcis septum est, & claustrum, sic fermè Pollux. inde est, vt Penates etiam vocentur ἑρμῆσι θεοῖ, quod scribit Dionys. lib. 1. quod videlicet in septis domo- rum colerentur. Redeo. Scribit Pausanias in Co- rinthiacis, apud Argiuos, in templo Mineruæ, Io- uis

uis Hercæi signum trium oculorum fuisse, his ferme verbis, *In ade Minerva cum alia signa posita sunt, tum Iouis lignum, oculos habens duos, quam parte homini eos natura locavit, tertium verò in fronte. hunc illum esse Iouem Patrium tradunt, qui in Priami Laomedontis filij Regia sub diuo positus fuit: ad cuius aram dicitur Priamus capto Ilio confugisse. Obtrigisse verò eum in diuisione prade. Sthenelo Capanei filio, atque hoc ipso in loco ab eo in rei memoriam dicatur.* Hæc ille, qui mox aperit qui sunt tres illi oculi: quòd nimirum Iuppiter crederetur in cælo regnare, in inferno, & mari. Scribit Porphyrius, seu quicumque ille est, in Homerum, quòd antiqui ædium partes, Deis consecrabant, & intextorem partem Ioui Hercæo attribuebant. Ad Liliam. 2. Syntag. id ipsum ex Agatarchide in Asiaticis adducit Natal. lib. 2. Mythol. Scias hic apud alios, qui narrant historiam Priami, legi, hanc aram fuisse, non Iouis Hercæi, sed Mercurij. In his est Calab. lib. 13. qui ait sublatum Priamum Ἑρμῆν ποτὶ βοῶνιν: ad aram Mercurij. & iterum in eodem lib. ἀμφὶ τῆς βοῶνιν Ἑρμῆος. quas lectio- nes agnoscit Germ. non Ἑρμῆος. & Vrsinus versus istos Thyphiodori citans,

Διαιδὸς ἢ γέροντα Νεοπτόλεμον βασιλῆα,
Πῆμασσι κεκμημένον παρ' Ἑρμῆος κλέων βοῶνιν.
Neoptolemus Æacides senem Regem,
Malis fractum interfecit ad aram Hercæi.

Hos inquam citans ait, legendum Ἑρμῆος Mercurij. Hinc est, vt viri docti inclinent, ad aram Mercurij interfectum Priamum. Mihi mens alia. Verè interfectus est ille ad aram Iouis, hunc enim Deum multi nominant, de quo etiam capiendi Calaber, & Thyphiodorus, etiam si Hermæum nominent, non Hercæum. Ἑρμῆος stabilimenta sunt, & fulcra, sicut Ἑρμῆος fulcio, stabilio. inde Ἑρμῆος illæ Mercurij ex aggestu lapidum. hæc significationes non abeunt à significatione Ἑρμῆος, septorum. Itaque si dicatur interfectus ad aram siue Hercæi, siue Hermæi, semper capiendus Iuppiter, nunquam Mercurius. Iu- uat vehementer Thyphiodorus, qui ante adductos versus Iouem ipsum Hermæum vocat. ait enim. Κεῖ σται Ἑρμῆοιο διὰς μεγάλας ποταμῶν: Iacæ ad aram magnam Hermæi Iouis. Hermæus igitur in hac signata Historia, Iouis epithetum est. Aliquis possit pu- tare, Ioui quidem dicatam aram, sed ibi comitem fuisse Mercurium. Nam Poëta numero multitu- dinis,

Diuum amplexa simulacra tenebant.

Sed quoniam in hac Nota feci mentionem statua- rum, quas vocant Hermas Mercurij, dicam quid de illis sentiam. Sunt qui per illas intelligant aggestum lapidum, quibus desuper inserta Mercurij statua, pars (inquam) superna ab umbilico vsque ad caput. Aliter puto. Verè Hermæ istæ erant, lapis quidam quadra- tus in triuis, supraque illum caput Mercurij, nihil aliud. Ab hac quadratura Plutarchus in opere, *Ante- ni gerenda sit Resp.* ædificium hoc vocat τῆς ἀγῶνι. Et Vrsinus ait, viris principibus positos ad memoriam nominis huiusmodi lapides, mutatis tantum capi- tibus, & hos lapides hodie Romæ videri, & in Græ- cia passim. Hinc Lænius Iuuenalem explicat, qui notans nobilem, sed pauperem, scripsit. *Nil nisi Cecropides, truncosq, simillimus Hermæ.* Statuæ istæ deie- ctæ Athenis ab Alcibiade nocte vnâ, periculum illi attulerunt, de qua re videndus Plutarchus, & Thu- cydides lib. 6. Firmantur quæ dixi pari more. Nam hic cultus aliis gentilium Numinibus exhibitus. Il- lud enim Tertulliani in Apolog. de Pallade Atti- ca, & Cetera Faera, *quæ sine effigie rudis palo, & in-*

Hermæus Iuppiter.

Hermæ Mer- curij, quæ.

A formi ligno prostant, Gretferus Noster lib. 2. de Cru- ce cap. 65. explicat adductis nummis, & palo & ligno informibus, supra quæ esset caput Dearum.

6. Iuxtaque veterima Lav- rvs] De more, quo arbores plantabantur iuxta aras & templa, religionis significatione, alibi lo- quor.

7. Penates] Hic libentiùs Penates pro ædibus ceperim, ad eum modum quo sæpe Tacit. 3. Hist. ad Penates pro ædibus. finem. *Vtque erat in armis in Paternos Penates deduxit,* & lib. 2. Hist. *Nota & familiaria castra in modum Penatium diligebantur.* Liu. 21. *in diuersorio hospitali, quam apud Penates suos. vbi diuersorium, & Pena- tes opponuntur.* Nisi quis dicat ad eam quoque aram Penates Deos fuisse. sed non certè hic illorum locus.

8. Hic Hecuba, &c. Attingit morem veteri- bus usurpatum, quo illi in summo discrimine ad aras confugiebant, & simulacra complectebantur, inde salutem sperantes. Suprà attigi, sed ibi tantum de pœnis, quæ sequebantur violatores confugij, hic de ipso more. Æschylus in oblidione Thebarum in ἐπιτῆ. *Ἐπιτῆ δ' ἔχεις τὴν μέλλουσαν ἰχθῆσαι: Ample- cti simulacra quid debemus miserimi;* atque etiam, ἀμ- μαζὶ βρέλεκον ἔχεις: conatur simulacris aduolui, Eurip. in Supplic.

—ἰεράτ' ἐξέσπρωξα λαὸν φέδω.

—sacraç compleuerant metu.

C idem in Androm.

—δεμαυμένη δ' ἔγω
Δέμον παροικον ἑστῆδ' εἰς ἀνέμωρον
Θάσω τὸδ' ἔλθω, ἂν με καθύρη θανείν.

—ego verò territa
Ædibus proximum Thetidis sacellum
Asideo huc confugiens, si me mori prohibeat.

loquitur Andromacha: iterum eadem,

Πρὸς τὸ δ' ἀγαλμα θεῶς ἱέτης ποτὶ χεῖρῃ βαλῶ:
Ad hanc Dea statuam manus supplex circumposui.

Cui tamen confugium hoc quærenti sic superbissi- mè minatur Hermione,

Οὐδὲν σ' ὀήσει δῶμα Νυμφῶ τὸδ',
Οὐ βοῶνιν, ἀδ' ἐκαστὴν, ἀλλὰ καρθαίη:
Nihil te iuuabit ades hæc Thetidis,
Non ara, non templum, sed morieris.

Demum cum inde noluit cedere Andromacha, sunt minæ à Menelao interficiendum natum, quem à Pyrrho susceperat, nisi cedat: adeo gentibus religio- sum fuit, & verendum confugium hoc ad aras, vt nihil timeret Andromacha factis assidens, minæque fierent, vt inde recederet, nam vetitum ibi violari. In eadem Tragœdia sic loquitur Hermione in summa rerum desperatione: τίν' ἀγαλμάτων ἱέτης ὀμῶθας; Ad cuius simulacra supplex accedam? Apud Herodotum lib. 3. capta Babylone dolo Zopyri, ciues ἐφάγον ἐς τὴν Διὸς τὴν Βῆλον τὸ ἱερὸν: confugiebant ad templum Iouis Beli. Apud eundem lib. 6. quidam confugit ad vesti- bulum Cereris, & manibusprehendit cardines, ne- que inde diuellitur, nisi abscessis, adeo pertinaciter hærebat. Liuius 24. *Ea in sacrarium ad Penates confugit cum duabus filiabus virginibus, resolutis criminibus, miserabi- lisque alio habitu.* Ad hunc locum Virgilij Ouid. re- spexit. 13. Met.

Dardanidas matres patriorum signa Deorum,
Dum licet amplexas, succensaque templa tenentes

Inui

Inuidiosa trahunt victores premia Graij.

Hæc Deorum complexatio vna erat cum osculo, quod triplex erga Deos fuisse Lipsius obseruat. 2.

A Elect. cap. 6. osculabantur enim aut os, aut manus, aut pedes Deorum. Ad illum.

9. COLVMBÆ] Dicam lib. 1. r.

Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
Vt vidit: Quæ mens tam dira miserime coniux
520 Impulit his cingi telis? aut quò ruis? inquit.
NON TALI auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non si ipse MEVS nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: HÆC ARA tuebitur omnes:
Aut moriere simul, sic ore effata, recepit
525 Ad sese, & sacra longæuium in sede locauit.

ARGVMENTVM.

Hecuba Priamum à congressu hostium dehortatur, & are applicat.

EXPLICATIO.

PRIMVS versus habet pulchram oppositionem, explicante Nasimbene, nam ipsum ἰμφοτιώος, est scenam, cui opponuntur iuuenilia arma. Ergo Hecuba viso Priamo, *quæ mens tam dira, &c.* quibus illum à pugna dehortatur, adiungens crebrò miros affectus. Dehortatur verò primùm ab aduersante omine. nam *dira te mens impulit telis cingi.* quasi dicat, aduerso & duro omine egredieris. Ideo quò ruis? quasi dicat. verè tu ruis, aduersa te omina ad ruinam ducunt. Deinde dehortatur ab impossibili, *Non tali auxilio, &c.* Non tu satis es ò Priame, cum neque satis esset Hector meus, etiam si viueret; præstat ad Deos confugere, hæc ara omnes tuebitur, te & nos: aut nobiscum simul moriere. Hæc cum dixisset, videns nihil se verbis proficere, senem compulit, vt sederet: illum *ad se recepit.* hac voce innuit receptaculum, locauit in sede sacra, vt tutus esset prope Deos. Hoc ipso facto innuit imbecillitatem Priami ineptiam ad pugnam, nam vir & armatus, & fortasse repugnans, facillè tamen trahitur ab vna femina iam grandæua & seniore.

NOTÆ.

1. QVÆ MENS TAM DIRA] Totus hic locus Homerum adumbrat lib. 7. Il. vbi Agamemno continet Menelaum fratrem à congressu Hectoris. Abstineo, quia iam alij: addo à me tantum, corrigi à Virgilio, quæ Græcus peccat. Apud hunc enim Agamemno generosos fratris spiritus, & qui laudem potius meruerant, impudenter admodum comprimit verbo ἀφραίνεις, quo insanum nominat, & reprensus addit, ἀφροσύνην, dementiam. Deinde cur fortis & generosus princeps Menelaus audit ὄσπερ σέο ποιλὸν ἀμείνων, qui te multo fortior. & supra, σὸς ἀμείνωνι φῶτι, vis pugnare cum viro, qui te est fortior. Noster à contumeliis abstinet, loco insanie commouet

Virgilius fu- perat Home- tum.

B affectum misericordie, miserime coniux quæ tua mens, quò ruis? loco alterius, nec meus Hector satis esset. Et ex- pende adhuc, vtramque contumeliã bis repetitam ab Græco. Nam ἀφραίνεις, ἀφροσύνη: &, σέο ἀμείνων, σὸς ἀμείνωνι. Sed hoc solens more suo Homerus, qui nihil putat se posse dicere, nisi bis aut ter dicat. Homerus eadè repetit &c. 2. MAVS HECTOR] Animaduerto hic aliquid occultæ eruditionis, cur Hecuba dicit meus Hector. non, tuus: non, noster? Fortasse itaque allusum ad Hectoris natales: ferebat enim occultior opinio Tro- Hector fere ianorum, illum fuisse Apollinis & Hecubæ filium, barus esse si- non Priami, quod Porphyrius testimonio Ibyci, & lius Apolli- aliorum probat, & Lycophron illum à Proo, id est nis. Apolline genitum ait. Adeundus Homeri Scholia- stes, Delius noster in Agamem. Senecæ, Spondanus in Il. 10. Itaque aliter locutus Noster in hoc libro ore Creusæ ad Ænean,

—nati serua communis amorem.

quia Ascanius vtriusque filius. Contraria de Hectore Homerus sentit dicto lib. vbi Agamemno admiratur Hectorem non heroem, vt qui nullius sit Deorum filius, tam magna opera moliri, tantum, quia charus sit Diis. sed & Hector meus Græcorum est, illi enim, ὁ ἐμὸς, aut ὁ ἐμὸς, & subaudiunt, filius παῖς.

3. HÆC ARA TUEBITVR OMNES] Est hoc Misert ad a- quod Seruius apud Plautum Mostell. ego interim hanc ram confu- aram occupabo. Ad rem Poëta signatissima sunt verba Plutarchi, & Quintiliani. ille de superst. πολεμίας φάγοντες ἐν ἀγάλματι λαθούρας, ἢ νεῖς, θάρρῆσι: Qui ho- stem fugiunt simulacrum aut sanum tenentes, recipiunt animos. Hic Declamat. 265. Qui iam arma ferre non pos- sunt, qui salutem suam tuori fuga nequeunt, circa aras ia- cent. Apud Thucydidem lib. 8. cum nautæ vellent Astyochum interficere, ille hoc præuidens, κατὰ φάλαγγας ἔστη βοῶνιν τινὰ, & ita seruatus est. Alludens ad rem hanc Philostratus in epist. dixit de pulchritudine ef- Pulchritudo ara Miseri- se, ἐλέυθω μὲν, aram misericordie. cordie.

4. RECEPIT AD SESE, &c.] Consimile hoc Ho- mer. Od. vlt.

—τὸν ἢ ποτὶ οἱ
Ἐἴλην δ' ὀφύχοντα πολύτλας δὶ Ὀδυσσεύς:

—Hunc autem ad se
Cepit exanimatum pertolerans diuus Vlysses.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Vnus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius. illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
530 Insequitur: iam iamque manu tenet, & premit hasta.

Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum, Concidit, ac vitam multo cum sanguine fudit.

ARGUMENTVM.

Ante aras, & parentem vtrunq; Polites cadit interfectus à Pyrrho, qui eò usque euasit hostem fugiens.

EXPLICATIO.

ACIT semen ad futuram narrationem de morte Priami. cum enim Polites ante conspectum patris vitam funderet, tanti doloris impatiens Rex in Pyrrhum inuehitur, vnde mors seni. Sunt hic magni affectus. quod enim in venatū solet accidere fugiente lepore, & insequente cane, quibus voluptas & plausus captatur: hic accidit in Troiano principe, Græco insequente; in quo horror & sæuitia inest, non voluptas, aut plausus. Verè hæc mors Politæ, Pyrrhi audacia, parentum inspectantium miseria, &c. quædam sapit. In illis vacua arria emphasin quidam norant, qua intelligitur effusa omnium fuga, ac perinde ingens metus.

NOTÆ.

Polites velocissimus pedibus,

1. ELAPSVS] Allusum fortasse ad Homerum Il. 2. qui huic Politæ dat pedum pernecitatem. Inde itaque fugientem illum Poëta inducit, vt qui pedibus valeret. Scribit Eustat. hunc fuisse maximum natu liberorum Priami. Eius imaginem in Bæotic. habet Pausanias.

Metaphoræ femel assumptæ hæcendum.

2. SAUCIVS] Dixi aliquando vna potissimum re admirabilem esse hunc vatem, quod cui metaphoræ hæret femel, eidem continuò insisit. Quis dubitet hac oratione contineri imaginem canis insequentis feram, quam iam venator transfixit? Huic imagini

Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur, Non tamen abstinuit: nec voci iræq; pepercit.

At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis DII (si qua est cælo pieras, quæ talia curet) Perfoluant grates dignas, & præmia reddant Debita: qui nati coram me cernere lethum Fecisti, & PATRIOS fœdasti funere vultus.

At non ille, SATVM quo te mentiris, Achilles Talis in hoste fuit Priamo: SED IVRA fidemque Supplicis erubuit: corpusque ex sanguine sepulcro Reddidit Hecstoreum, meque in mea regna remisit.

ARGUMENTVM.

Inuehitur Priamus in interfectorem, quem deturpat reprehenditque à dissimili patris ingenio, bonitate, moribus.

EXPLICATIO.

INVICTI Regis virtutem explicari sub persona Priami ab eminentissimo Poëta, iam alij dixerunt. Talem enim Regem neque extrema necessitas potest comprimere, aut eius generosum ardorem extinguere. Media mors est, manifesta & clara, vt supra, sensit medius delapsus in hostes.

A vide vt hæreat in verbis saucius, fugit, lustrat, ardens insequitur, tenet manu, premit hasta. Multa ex his vnicè ex venatione desumi probari possent. saucius in ipso est vate lib. 12. loquente de leone iam percussò. fuga in eodem, Mille fugit refugitq; vias. vbi sermo est de ceruo. lustrat dictum cum respectu ad ferarum lustra. ardorem quis neget esse venatorum? His Xenophon dat θυμὸν, & θυμὸν δὲ. Nihil enim viuidius, alacrius, ardentius venatione exercetur; vbi nulla nugæ, omnia seria. insequitur est in Manil. lib. 8. sequi prædas, & in Silio lib. 11. venator caprum insequitur cursu. verbum teno. in Virgilio est lib. 12.

Hæret hians (canis venaticus) iam iamque tenet, similisque tenenti

Incepit malis.

In Ouid. 1. Met.

Alter in hæsuro similia iam iamque tenere

Sperat.

Quod Horatius alio flexu dixit. Od. 37. lib. 1. adurgens leporem. De premo fati notum, de quo iam ego alibi. Iam illud, vt euasit ad ora parentum, Concidit, non minus est re venatoria. Solet enim plerunque fera cadere alio in loco, quam vbi vulnus accepit. Non putaret vulgaris Poëta suo muneri satisfacere, nisi expressè comparationem poneret; huic vati indicare fuit satis, quod genus compositionis elegans est.

3. INFESTO VVLNERE] Poni vulnus pro telo, iam multi explicarunt, ita quoque possit accipere similia Ouidij, & Propertij loca. Ait ille 5. Fast.

Semicaper coleris succinctis Faune Lupercis,

Cum lustrant celebres verbera secta vias.

Ait iste lib. 4. eleg. 1.

Verbera pellitur serosa mouebat arator.

In vtroque verbera, non sunt plagæ, sed instrumenta & tela ad inferendas plagas.

Vulnus pro telo.

D Ergo exclamat. Hoc verbo indicatur habitus futurae orationis. Vulgaris Poëta diceret, ait, inquit, fatur. Quid verò exclamat? At Dii perfoluant tibi grates dignas, & reddant præmia debita pro scelere, pro ausis. His exitium imprecatur Pyrrho, nam quod aliud præmium sceleris & audaciæ? vitur sanè sermone ambiguo, & hic in malam partem. Adhibet rationem, cur exitium imprecetur, quia fecisti me cernere coram lethum nati. neque hoc solum, sed & fœdasti illius funere vultus patrios. Itaque non tam Priamus de cæde (quid enim hostis in hostem faceret!) conquiritur, quam de atroci spectaculo. Ait fœdatos vultus, quia fortasse sparsus senex nati cruore. Paræthesis de pietate, quæ inest in cælo, ideo interposita, quia

quia nominati Dii, & mouetur a 20. ab desperante pietatem caelestem.

Ab dissimili bonitate Achilles, & paternis moribus, atque ingenio crudelitate Pyrrhi ferociamque coarguit. Achilles mihi cadaver Hecctoris tumulandum tradidit, remisit me in mea regna plenum honoris, erubuit veritatem esse me supplicem seruato iure ac fide supplicum: tu ergo non illo es fatus, qui dissimilis ab illo es, natales tuos mentiris.

NOTÆ.

1. NEC VOCI IRÆQVE PEPERCIT] Quintilian. declamat. 2. 4. 7. nunquam ira ferè silentio continetur. Phrasin ab Plauto arripuit, qui in Mil. parce voci, eandem reperit in Pers.

2. AT] Noranda vis huius vocis, quæ plerunque vsurpata ad iras subitas, & repentinum feruorem. Medea apud Ouid.

At tibi Colchorum memini Regina vacauit,

Ars mea, cum peteres, vt tibi ferret opem.

Tuetur hanc lectionem Franc. Floridus lib. 1. lect. suæ. cap. 9. eamque firmat exemplo Maroniano. Iosephus Scaliger in comment. in Catull. particulam hæc conuenire ait malè precantibus. sic Catull. ipse,

At vobis malè sit mala tenebra.

& Tibull.

At te, qui puerum donis corru mperes es ausus,

Rideat absiduis vxor inulta dolis.

Catull. iterum,

At vobis mala multa Dii Deaq;

Dent approbra Romuli Remique.

idem obseruauerat in Terentium Donatus. Comicus ipse in And.

At tibi Dii dignum factis exitium dunt.

3. DII, &c.] Similis imprecatio, & affectus est in illis Philoctetæ apud Sophoc. οἱ Θάλαμοι θεοὶ δέν ποτ' ἀντίσωνα ἐμῷ πᾶθεν: Quibus caelestes Dii aliquando dent consimilem istis penam pati.

4. SI QVA EST CÆLO PIETAS] Homer. Odyss. 17. εἰ δὲ τίς ποῦ τις ἐσπεράνῃ θεός ἐστ: Si quis est caelestis Deus. Item. εἴπω πτωχῶν γε θεοὶ, καὶ ἐκλυῖες εἰσὶν, alicubi si sunt Dii inopum, si furie.

5. QUI NATI CORAM ME CERNERE LETHVM] Eurip. in Androm. de Peleo cernente ante se mortuum Neoptolemum filium Achilles sui:

Ὁ καὶ παθὼν, ἰδὼν τε, δυσυχὴς γέρον:

O mala passus, vidensque, & infelix senex:

alicubi credo obseruauit, esse viros doctos, qui putent particulam coram proprie signare oculos, à voce Græca κόρη, quæ est pupa, aut pupilla oculorum. Ita vt, feci hoc coram te, proprie fit, feci hoc coram tuis oculis, non vultu, aut ore, ex vi vocis. Huic obseruationi fauet exemplum hoc Virgilij: nam cum dixisset supra, Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum.

nunc ait,

—nati coram me cernere lethum

Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

vbi coram, & oculi sibi respondent, sicut vultus & ora: vt dicat. Creui lethum coram, quia res ante oculos meos gesta; fœdasti sunt vultus, quia res item gesta ante ora mea. Lege doctissimum Victorium lib. 1. cap. 8.

Antonini sauitia.

6. ET PATRIOS FOEDASTI PVNERE VLVTVS] Pyrrhi facinus imitatus est Antoninus, qui superauit; cum non hostem in conspectu hostis, sed fratrem Getam interfecerit in conspectu matris Lulix, atque adeo, quod atrocitus, supra pectus maternum, ita vt illa respergeretur sanguine occisi nati.

Α Προχέας (ait Herodianus) τὸ αἷμα τοῖς τῆς μητρὸς εἰδίσει: effundens sanguinem matris pectoribus. Ideo autem tam acerbè Priamus in Pyrrhum inuehitur, cum nihil diu patri possit accidere, quàm fatum filiorum non præuenire. inde (hic vtor Germani opera) apud Eurip. Amphitruo in Herc. Furen. à Lyco tyranno enixè contendit, vt ipse & Megara prius occidatur, quàm pueri.

Parætes voluit præuenire filiorum necem.

Μίαν ἢ νῶν δὲ χόρον ἀναξ' ἰνυμένα.

Κτεῖνον με, καὶ πῶδ δ' ἄδλιαν παίδων παρῶ;

Ὡς μὴ τέων' εἰσὶ δ' ὠμῶν (ἀνδρῶν θεῶν)

Ἐυχρῶν γένεα, καὶ καλὸν τῶ μητέρω,

Πατρός τε πατέρω.

Vnam verò nobis da gratiam, Rex, oramus,

Occide me, & hanc miseram ante filios,

Ne filios afficiamus (impium spectaculum)

Morientes, & inuocantes matrem,

Patrisque patrem.

Calaber etiam lib. 2.

Ὅ γδ δὴ μέρωσσι κακώτερον ἀλλῶ ἔπεισιν,

Ἢ δὲ πᾶσι δάδωνται ἐν πάσῃσι εἰσὶ ὄροντος:

Nullus dirior homines dolor inuadit,

Quàm si filij pereant patre suo inspectante.

7. AT NON ILLE SATVM, &c.] Pertinet ad hanc rem locus Plutarchi in præceptis gerendæ Reip. ὁ μὲν γὰρ καὶ πατέρων ἀγαθῶν ἐπίσταν ἐξ ἀμαρτάνων: Nonnullis peccantibus præclarorum parentum est obijcienda mentio, quod firmat Homeri exemplo, qui ἢ ἀλιγὸν οἱ παῖδά ἐκαστῶ γένηται τοῦ δέ: Haud similem natum tibi Tyden magne dedisti, & Appij in comitiis, vbi contendens cum Scipione Africano, dixit: quàm ingemisceres Paule apud manes, si sentiret filium tuum censuram petenda gratia in campum descendente à Philonte publicano stipari.

Parentum mentio obijcienda malis liberis.

8. ACHILLES] De huius moribus sic loquitur Iris Homerica ad ipsum Priamum Il. vlt.

Ὅτε γδ ἐσ' ἀφρω, ἔτ' ἀκροσῶ, ἔτ' ἀλιτήμων,

Ἀλλὰ μάλ' ἐνδουέως ἰκέτω σπείδῃσέ) ἀνδρός:

Neque enim est demens neque inconsideratus, neque impius.

Achilles mores probi.

Sed valde studiosè supplici parcet viro.

Et ipsemet Achilles apud Eurip. in Iphig. in Aul. ait se à Chirone didicisse, τὰς τετράδας ἀπλοῦς ἔχειν, mores simplices habere, vt qui educatus esset in domo ἀνδρός δασεβέστερα, viri piissimi & religiosissimi, ac demum ait præferre se ἰσθδέρων φύσιν, liberalem indolem. Philostratus in Heroicis vocat illum ἠδῶ, suauiore, δυνάστερον ἠρώων: aequissimum heroum. de eodem. ὁ δὲ ἔπραξε μὴ εἰδὲν ἀγανέας, ἠδὲ εἶπεν: Nihil aut egit, aut dixit, quod esset indecorum. idem lib. 4. de Apollon. cap. 5. eiusdem Achilles comitatem prædicat. Ergo ab his omnibus Poëta & mores Achilles mites laudat, & ait Pyrrhum ab illo dissidere. Contraria tamen sententia de Pyrrho enuntiatur apud Euripidem ab Andromacha Troiana in ipsa Androm.

—Μελίος τε γδ ἀξίω

Πατρός τ' Ἀχιλλέως ἔργα δ' ῥῶν Φαίστε).

—Peleo enim digna

Et patre Achille facta gereps videbitur.

9. TALIS IN HOSTE FVIT] Pari sententia Propertius lib. 3. eleg. 19.

Victor erat quamuis, æquis in hoste fuit.

Et Ouid. lib. 5. Trist. eleg. 2.

Sape suo victor lenis in hoste fuit.

10. SED IVRA FIDEMQVE SVPLICIS ERVBVIT] De iure supplicum, deque his seruandis adductus mihi locus ex Platon. Aen. 1. Hæc iura ita sancta veteribus fuerunt, vt in hæc non seruata referat Lucianus Deucalionis diluuium. sic enim lib. 3. ἐπὶ τῆς Σουῆς θεῶ. ἔτε γδ ὅρκα ἐφύλασσον, ἕτε ἔειπες ἐδ' ἐχρῆσθαι ἑσῶν.

inertem hinc... Neque iusturandum observabant, neque hospites sufficiebant, neque supplicum miserabantur: quamobrem magna in illos pervenit calamitas. Huc trahenda observatio Ioan. Spond. qui, quod sine repulsa, & clementer supplices exciperentur, ait illos ab Homero ad id vocari, id est, venerandos. sic enim Lycaon supplex ad Achillem loquitur Il. 21.

Γενέμαι σ' Ἀχιλλεύῳ δὲ μ' αἰδέο, καὶ μ' ἰλέην, Ἄνρι τοι εἶμι ἰκέτω διοτρεφέες αἰδοίσι: Genua tua tango Achilles, tu autem me venerare, & mei miserere.

O generose loco tibi sum supplicis venerandi. Inde proculdubio existimo Poëtam vsu de Achille, verbo erubuit, propter reverentiam, quam habuit erga supplicem Priamum. Ad quem morem nonnulla observavit Budæus, qui αἰδέσθαι, id est, reverentiam, explicat veniam, & misericordiam deprecantis alterum, ad illumque suppliciter confugientis. Sic Hecuba ad Agamemnonem apud Eurip. αἰδέσθαι με, οἰκτεροῦν ἡμᾶς: vereere me, miserere nostrum. vbi vereere me ait esse sine te exorari. & ἰερέν αἰδέσθαι, id est, templum venerabile. apud Patian. in Lacon. explicat, intactum, inviolatum, & in quo supplicibus ius Asylia constabat. De re grammatica monearis, verbum erubesco adhibitum cum actione, vt etiam a Propertio lib. 3. eleg. 14.

Inter quos Helene nudis capere arma papillis fertur, nec patrios erubuisse Deos.

Neutra nullo si iam sapiant Grammatici, qui non ad gustum doctorem fingunt neutra sua, quæ nulla sunt.

Supplicum habitus. 10. SVPLICIS] Habitum Priami, cum supplex Achillem adiit, describit Homer. Il. vlt. locum iam adduxi. Sic Dictys lib. 3. Bel. Tr. Priamus lugubri veste

- a Sic fatus senior: telumque imbelles sine ictu
545 Coniecit. rauco quod protinus ære repulsum, Et summo clypei nequicquam vmbone pependit.
b Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis Pelidæ genitori: illi mea tristitia facta, Degeneremque Neoptolemem narrare memento.
550 c Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa tremementem Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati: Implicuitque comam læua: dextraque coruscum Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.

ARGUMENTVM.

Priami vocem sequitur reli iactus, sed debilis, vt qui à sene: Ridet Pyrrhus omnia, & ad aras Iouis Regem cedit, & occidit.

EXPLICATIO.

VOCEM Priami secutus ictus, qui languidus & imbellis, versus quoque ipse ex summo artificio etiam est languidus & imbellis, & omnino sine ictu. Sed redeo ad telum; coniectum hoc est, percussus vmbone, sed ita tamen, vt cuspis ab repellente ære exsilierit, neque pependerit.

Sententia Pyrrhi capienda cum irrisione. Nam qui degener ab Achille, qui regiam euertit? ex hac irrisione resultat mirus affectus natus ex contumelia. vide enim vti Regi maximo per ludibrium mors paratur, vt videlicet eat nuntius ad Achille patrē.

A miserabile tactus, cui dolor, non decus regium, non vltanti nominis, ac sama speciem reliquam fecerat, manibus, vultuque supplicibus ad Achillem venit. Euripides in supplem. si non Priamum, atqui simillimum illius successum sub persona Adraffi Regis.

— ἐν ἰσθίαι ἰσθίαις ἔχω Πιττιῶν ἄποδ' ἔδ' ας, γόνυ πόν ἀμπύχων χεῖρ' Ἰολιδὲ ἀνὴρ, δὲ δ' αἰμονῶν ἰσῶς πᾶρθε: — Pudet me

Solo procumbere, genua tua amplecti manu Vir cum sim senex, & pari fortasse tecum felicitate olim.

Procumbebat autem ad pedes Thefei. Historia Priami petenda ex Il. vlt.

11. CORPVS QVE EX SANGVE] Periphrasis cadaueris in i. dixit, corpus exanimum. Itaque cadauer exanimum, aut exsangue frustra dicas, sic solent vulgares Poëta. Pulcherrima est periphrasis cadaueris, à qua infra habetur, sine nomine corpus. Ego credo Virgilium istis, corpus exsangue, iustitisse Tullio, qui aduocans versum veteris Poëtæ hunc,

Imo enim verò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.

expendit in hanc sententiam. Non ergo tractus Hector, sed corpus quod fuerat Hectoris. Ergo Virgilius, vt reddat Tullium, non dicit: reddidit mihi Hectorem, sed corpus Hectoris iam exsangue, id est, iam sine Hectore.

12. ME QVE IN MEA REGNA REMISIT] In morte Priami expendit Dio Chrylost. orat. 11. indignum fuisse Regem hunc interfici ab Pyrrho, cum Priamus ipse conseruatus fuisset ab Achille, & honestissimè tractatus.

Conclusio in quam it. Sed iam è verbis ad facta. Sed quæ hæc facta tristissima, & ex multis circumstantiis expendenda. Trahitur rex ille, qui honestissimè tractandus fuit: & trahitur corpore tremulo, quæ quidem species seruorum est, & supplicum: trahitur verò ad ipsa altaria, vt cædes exerceatur non longè à factis, in quo iam inest sacrilegium: dum trahitur, lapsat miser in multo sanguine, qui sanguis nati fuerat. Quæ ista species? Quid præterea, implicatur regis tota Pyrrhi læua. quod vix de serulo audieris: coruscus gladius dextra eximitur, hoc ad terrorem miseri senis, qui supra se fulgentem gladium, cerneret: abditur ensis lateri, quia ad cor illatum vulnus: non ille vtcunque abditur, nam capulo tenus.

NOTÆ.

1. RAUO QVOD PROTINVS ÆRE REPVL SVM] Discrepant Donatus, & Seruius. Prior ait, ita repulsum telum, vt tamen partem aliquam

quam scuti penetraverit, & inde pependerit. Quæ explicatio defendi posset Homeri imitatione Il. 3. vbi de hasta Paridis contorta in Menelaum dicitur,

Ἀνεγνώμαθ' ἰδὲ οἱ αἰχμῆν Ἀπιδὲ ἐν ἠπείρῃ: Reflexa est enim eius cuspis Scuto in forti.

Posterior nihil penetrasse, sed omnino repulsum; & ideo nequicquam hic esse idem, quod non: sicut apud Pers.

Nequicquam fundo suffiret numus in imo. Scruium sequitur Floridus, & firmat illo & Georg. Nequicquam seros exercet noctua cantus.

id est, non exercet. his hæserim, non Donato, quia verè verba illa, quod protinus ære repulsum, nihil illum iuuat. Vel dicat, quibus potuisset aptius exprimi telum repulsa? Neque satis Homerus, in quo nullum verbum simile huic verbo repello, quo signatur, hastam omnino respuit. Occurres: bis ergo idem dictum? non, nam repelli, & non pendere diuersa sunt, vt causa & effectus. non pendit, quia repulsum. De re lenicula hæc satis. Ita tamen satis, vt non omnino acquiescam, sed expecto, qui hoc felicius. Si quis Donati mentem defendat, sciat pro illo posse facere locum hunc Statij lib. 9.

Intorquet iaculum, duro quod in ære moratum, Transmissumq;, clypei stetit orbe secundo.

Haber enim hic ictus aliquam vicinitatem cum Virgiliano. Ceterum ictum hunc inualidum, & sine viribus senis Priami illustrabis loco Silij lib. 5. quem ego iam attuli ad rem aliam lib. 3. G. ad illud, Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis, &c.

2. REFERES ERGO HÆC, &c.] Similem huic historiam & atrocitatem Suetonius narrat de Tiberio in illius vita cap. 57. Scurram, qui prætereunte funere, clarè mortuo mandarat, vt nuntiaret Augusto, non dum reddi legata, quæ plebi reliquisset, atractum ad se, recipere debitum, duciq;, ad supplicium imperauit, & patri suo verum referre. Hæc Virg. Silij lib. 1.

Cui seuum arridens, narrabis Hamilcaris vmbri, Hanc inquit, dextram, quo iam post vulnera Vulgi Annibalem vobis comitem dabit, & ferit altè Insurgens gladio cristate cassidis æra, Pèrque ipsum tegmen crepitantia dissipat ora.

Quidam Græcorum apud Calabrum Theristæ ab Achille intefecto imprecatus sic est,

— καὶ ἀπ' Ἀχαιῶν Ἐπὶ τῷ, ἐν ὀδύμνοιον ἐπεσθόλις ἀγρόδης: Concede à Græcis, & nuntia conuitia, quæ in mortuis fiunt. Hinc illud Turni ad Pandarum lib. 9.

Inuentumq;, alium Priamo narrabis Achillem. Philostratus 2. Iconum de Agamemnone moriente ita ait: μεμνήσθη γὰρ αὐτῶν ἐν ἡδύσσι Ὀδυσσεύς ἐν τῇ αἰχμῇ τῷ Ἀχαιῶν: Hæc enim apud inferos in animarum concione Vlyssi memorabit. Simile quoque illud Horatij Victoris, qui ad sororem conquerentem de interfecto sponso Curiaro, illam ipsam interficiens, his vsus est apud Dionys. lib. 3. Quando igitur non luges fratres, sed consobrinos, & corpus quidem inter viuos, animam verò apud mortuum habes, abi ad eum, quem toties vocas, neque patrem, neque fratres dedecora. Similia verba Liuji lib. 1. eandem historiam narrantis: Abi hinc cum

immaturo amore ad sponsum, &c. Sicut autem hi superflites mandant hoc morituris: contra apud Eurip. Andromacha in Trag. sibi nominis, moritura ipsa superfliti filio mandat, vt quæ ipsa est passa, patii denaret Neoptolemo,

Καὶ παῖδά τῷ σὺ δὲ φιλημάτων ἰῶν Λέγ' οἱ ἔφραζα: Patri tuo inter oscula, Narrabis quæ fecerim.

3. LAPS ANTEM] Vfus hoc verbo Tacitus. 1. Annal. Equi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes. iterum. 1. Hist. lapsantibus equis.

4. IMPLICUIT QVE COMAM LÆVA] Est hoc quod, Æschines cōtra Ctesiphontem, ἐπιλάσσειν τῷ τειχῶν. Quod Appianus lib. 4. Εὐρωπ. τῆς κόρης ἐπιπλάσει. Dux enim armatorum in ciuili proscriptione caput Saluio abstulit arrepta coma. Quod Hippolytus apud Senecam volens cædem patrare, & nouercam interficere:

En, impudicum crime contorto caput Læua reflexi.

Quod idem Seneca, & de Priamo in Troad.

— cum ferox (Pyrrhus) læua manu Coma reflexens regium torta caput.

Est verò respectum ab erudito Poëta ad habitum Noxij conxiorum. Suetonius de Vitellij morte cap. 17. Religatis torto capite trahebatur.

post tergamanibus, iniecto ceruicibus laqueo, veste dississa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum verborumq;, ludibria, per totum via sacra spaciūm reducto come capite, ceu noxij solent. Apud Cedrenum Euphemiū, cum occiditur, θεῶν κατ' ἔχου ἰσχυρῶς: validè tenetur crinibus, & de Alcane, cui amputatum caput, duo iuuenes τῶν τευχῶν δραχέμενοι. Et Bryennius Oplaram noxium, τῶν τευχῶν, & τῆς γενειᾶς ἀφάρδου κατὰ βάλαν ἐπὶ γῆν, & δεσμὰ σπειθεῖς, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐσπέρῃ σκεδῆ: crimibus & barba correptum humi prosternit, vincula inijcit, afferuatq;, in suo tentorio. Et Constantinus Bardæ ducis frater Scytham quendam τῇ χειρὶ τῆς γενειᾶς ἀφάρδου, δεσμοσάτην, manu arreptum ex mento, iugulat.

Basilij quoque Imperator impudentem hominem, τῶν τευχῶν αὐτῆ, & τῆς γενειᾶς ἀφάρδου κατὰ σάσσαι ἐπὶ γῆν.

5. CAPVLO TENVS ABDIDIT ENSEM] Seneca in Troadib. de re eadem: Alto nefandum vulnere ferrum abdidit.

Quæ hic expendit Macrobius legere est apud illum lib. 4. Satur. cap. 4. Hic ego duo noto. Primum, cum omnes scribant, hanc cædem Priami factam ad aram Iouis (aliquos iam supra attuli) vnum dissidere Lescæum, scribente sic Paulania in Phocicis: Priamum Priamus vbi non fuisse ad aram Hercæi mactatum scribit Lescæus, sed ab ara abstractū, cum pro regia foribus obuius esset Neoptolemo factus, ab eo obruncatum. Alterum pertinet ad sobrietatem Poëtæ. Lasciuires hinc fortasse ineptus Poëta, ex riuo sanguinis, ex cruore vndante, & similibus, quibus cædes solent decantari à Poëtis. Ab hoc affectu Virgilius abstinet: nam quid vndantem cruore animam describeret in sene, cui vix cruor, & hic præ ætate gelidus? Ideo Seneca,

Quod (ferrum) penitus altum cum recepisset libens Ensis senili tractus à iugulo redit.

E Ait timidus, quia non exuberans cruor iam sene Priamo.

Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa videntem Pergama, tot quondam populis, terrisq; superbum

Regna

aut se precipites dederant, aut propria corpora tradiderant flammis. Duplex hinc commendatio exoritur, prior in Aeneam, qui non prius pugnam deseruit, quam a suis ipse desereretur: posterior in Troianos, qui moti ipsi fortiter maluerunt, & gloriosum finem antevertere, quam sub hostium potestate. Similis fortitudinis redundant exempla. Saguntini plerique apud Livium lib. 21. se in ignem precipitant.

NOTAE.

1. SEVVS CIRCVMSTETIT HORROR] Graeci ἀμφιέβηνον ἄχθῃ. & Homer. Odyl. I. I. ἐμὲ δὲ χλωρόν δέει ἦρψ: Me verò pallidus timor cepit.

2. SVBIT CHARI GENITORIS IMAGO] Cùm Poëta semper Aeneam suum curet exhibere, non vnum è vulgaribus, sed sapientissimum, altiusque quam vulgus res examinantem, ex hac cura obseruo, hanc ducem prius exstimulatum fuisse patris Anchisæ quam cura Aescanij filij. nam cùm primo loco pater occurrat, hinc charus affectu vehementi, postremo filij casus languidiore charitate, etenim si naturam vulgarem, & communem expendas pater magis filium amat, quam filius patrem. Idque Arist. asserit lib. 2. Mag. Moral. cap. 12. Et Eurip. dixit, δεῖνον τε κένον φίλων ἔθνη θεία ἀνθρώποις: vehementem in liberos amoris affectum Deus hominibus induit. Non sic Aeneas. sicut neque vnus è vulgo, prius charitate patris, deinde filij commouetur, exstimulaturque.

Spiro, exspiro, exhalo.

3. VITAM EXHALANTEM] Sicut πνεῖν, & ἔμπνεῖν, inspirare, spirare, pro viuere, vsurpant Graeci, & ἐκπνεῖν exspirare, exhalare, pro mori. sic Latini & spiro pro viuere; & exspiro, atque exhalo pro mori. Plat. in Apol. εὐωπερ ἐν ἔμπνεῖο, quod Cic. reddidit: Dum anima spirabo mea. & Virg. Dum spiritus hos reget artus. & Lucan.

Dum mouet hic calidus spirantia corpora sanguis. Synecp. 44. εὐὸς ἔμπνεῖ τε, & δὴνα: quòdū spirat, &

A potest, hoc est, quam diu viuat. De altero Eurip. Orest. ἐξέπνευον Ἀγαμέμνων βίον: exhalauit Agamemnon vitam. iterum, ἐμπνεῖν ψυχῆν, exhalans animam. idem omnino, quod ἀφίνα, ὁ πνεῖμα: demittere spiritum. Cùm verò Poëta attribuit hoc verbum morienti seni, putat Germ. allusum ad μάρτυρον, & θάνατον ἀλοπον senum obitus initior.

4. EX PARVI CASVS IULI] Ad φιλοσοφίαν Aeneae cum Aescanio notetur locus Plutarchi in libello περὶ φιλοφιλίας, vbi ait, animalia omnia, quae vnum tantum gignunt, prolem suam vehementius amare, & probat testimonio Homeri, qui filium solum natum vocat ἀγαπῶντιν, charum.

Parenem amor in vnicam tantum sobolem.

5. COPIA] Non deorant Grammatici, nam copia aiunt dicendum fuit. Sed sciant isti vsos hac voce in singulari pro exercitu Tullium lib. 8. ad Attic. epist. 17. & 19. Sallustium in Catilin. Suetonium in Augusto, Varro in 3. Eclogam Virgilij, Virgiliū ipsum in Cullice. Abstini à verbis, nam haec iam alij aduocant. Adduco Ammianum, quem alij tacent. Ille lib. 19. ita ait: Ardens copia nostrorum erupit, iras in hostem perfidum parans, &c.

Copia de exercitu.

6. AVT IGNIBVS AGRÀ DEDERE] Pari obstinatione apud Sulpiciū lib. 2. historiae, Pharisaei aliquantisper pro templo acerrimè resistunt, donec obstinatis ad mortem animis, vitro se subiectis ignibus intulerunt. loquitur de Hierosolymitano excidio. Ita Troiani oblectati pro regia, cùm nihil proficerent, igni se dant. Pari Artzeni apud Cedrenum, qui in summa rerum desperatione, γυναίκα τε, & τέκνα, & ἑαυτὸς εἰς τὸ πῦρ ἀπ' ἐπιπέσειν.

- a Iamq; adeo super vnus eram: cùm limina Vestae Seruantem, & tacitam secreta in sede latentem Tyndarida aspicio. dant clara incendia lucem Erranti, passimq; oculos per cuncta ferenti.
b Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros, Et pœnas Danaum, & deserti con iugi iras Permetuens, Troiæ, & patriæ communis Erinny's, Abdiderat sese, atque ARIS inuisa sedebat.
c Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
575 V L C I S C I patriam, & sceleratas fumere pœnas.

ARGVMENTVM.

Videt Aeneas Helenam, que omnium pauida ad aras confugerat: astuat pro iracundia illam interficere.

EXPLICATIO.

V T Aeneas se vnum superstitem videt, errare, atque oculos in omnem partem cepit conuertere, ac tum fortasse Helenam pro dentibus flammis aspexit, quæ metu pauida ad Vestæ tenu-

D plum confugerat, ibique in secreto latebat.
b Adhibet rationes, cur Helena se abdidisset, & prope aras, ad confugium. Metuebat videlicet Teucros, propter euersam urbem; Danaos, propter mala, quæ secuta sunt eius à patria fugam; inter hos summopere Menelaum, quem deseruerat illecta amore Paridis. coniugem seruauit ad locum extremum ad incrementum orationis, nam quem illa prae illo timeret? Ergo hoc metu Troianorum, Graecorum, Menelai, sese abdidit, petieratque confugium sacrorum.

c Dicit, astuas se incendio irarum. ratio duplex, prima,

prima, vt patriam vlciscatur altera, vt Helena pœnas det, sceleratas pœnas, id est, pœnas de scelerata.

NOTAE.

1. LIMINA VESTAE SERVANTEM] Seruare limina, nihil aliud hinc, quam obsidere limina: sed qui seruat limina, quæ est in sede secreta, atq; adeo in recessu: Reuocanda huc, quæ dicta. i. Aen. ad illud,

Tum foribus Diuæ media testudine templi. Inde enim pendet loci huius explicatio, nec aliter hinc, quam ibi capiendus Poëta. Suspiceret fortasse aliquis legendum in Virgilio, lumina Vestæ. Cuius lectionis coniectura quispiam diuinabit me tacentem. Sed nihil tamen mutandum. Procedo ad reliqua.

Adeo, parelcon.

Particula, adeo, hinc redundat more Poëtarum, sed eleganter. Helena Tyndaris dicitur à Tyndareo patre existimato, nam ipsa Iouis filia ex Leda vxore Tyndarei. Sunt qui versus sequentes viginti duos subiectos putent, & indignos Virgilio. ratio duplex: prior, non nihil labis Aeneas contrahit, qui voluerit vit ipse & armatus feminam interficere solam, & quæ ad aras confugerat: posterior, quæ hinc dicuntur repugnant narrationi, quæ habetur. 6. Aen. vbi Helena dicitur choros ducere, flammam tenere, Graecos & Menelaum imprimis vocare ad domum Deiphobi, vt is interficiatur, vt pristino coniugi satisfaciat, sed neutra efficit. Itæ Aeneas iustissimus sunt, & tantam pestem abolere quis probro ducat? ad hæc, non perficit, tantum cogitat, & hanc cogitationem vocat furorem. argumenta verò, quæ illum ad hanc rem impellunt, fortissima sunt, & digna quouis homine sapientissimo, & fortissimo, de quibus suo loco. Sed nec posterior ratio valida: est enim verisimile, Helenam, facta prius fraude in Deiphobum, locum in tumultu illo commutasse, & confugisse ad templum: cùm praefertim dolus factus esse narretur in exordio nocturnæ inuasionis, latuerit verò magno iam facto excidij progressu, vt clarè ex Poëta elici potest. Mitto quæ Alcarius scripsit lib. 5. Par. cap. 4. quæ Nasc. hic & in 6. aliique interpretes, quæ Modicius cap. 5. quæ Herodotus lib. 2. Herodoti summa est. Helenam non fuisse Troiæ in hac expugnatione, sed aliò à Troianis ablegatam, conatur id rationibus peruenire.

2. DANT CLARA INCENDIA LVCEM] Prolepsis, latebat illa, sed indicabant incendia.
3. ET DESERTI CONIVGIS IRAS] Facta Graecorum mentione, tamen separat ab illis Menelaum, κατ' ἐξοχήν. Sic Aristophanes in Pluro, δ' ἄδ, καὶ θεοί. vbi notat Scholiastes separatum Iouem à Diis κατ' ἐξοχήν, firmatque Homeri exemplo, qui, Τρώας καὶ Ἑλλάδα νηυσὶ ἀπέλασε: Troianos, & Hæctorem nauibus adiuuit. Sic infra Creusa post mentionem Deorum, qui vetabant se ire in Italiam, adicit Iouem, —haud ille finit superi regnator Olympi.

4. ILLA SIBI INFESTOS, &c.] Non dissimilis locus, de quo iam supra sub persona Sinonis, Cui neque apud Danaos vsquam locus, insuper ipsi Dardaniò insensu pœnas cum sanguine poscunt. Non diffidet sermo Adherbalis apud Sall. querentis de iniuriis Iugurthæ, vbi quocunque se vertat, omnes sibi esse hostes videt. Exul patria, domo, solus, atque omnium honestarum rerum egens, quò accedam? aut quos appellem? natione nē, an Reges? qui omnes familia nostra ob vestram amicitiam infesti sunt. an quoquam mihi adire liceat, vbi non maiorum meorum hostilia plurima sunt mo-

numera: aut quisquam nostri misereri potest, qui aliquando vobis hostis fuit? Signatiore sunt illa Calabri sub persona eiusdem Helenæ dolentis interfectum à Philoctete Paridem.

—ὄδ' ἐπὶ οἴδ' αἰετὸν εἶναι, εἰ γάρ κ' αὖθις Δαναῶν ἐς ἑμίλοι, Ἀδύτι' ἀεικέλιον ἔμδον δέμας, εἰ δ' ἐνε μύμων, Τρώα καὶ Τρώες με σέβεις ἀδ' ἀλλοθεν ἄλλοι Αἰΐα δ' ἔθ' ἄρ' ἀσπασί, γένει δ' ἔγ' αἰα καλὸν εἶ: Nescio quò fugiam, si enim ad Graecos effugerò, Proximis indignè afficient corpus meum, si autem permaneam,

Troiana & Troiani alius aliunde circumdantes me Statim prosugabunt, neque mortuam operiet terra.

5. COMMVNIS ERINNY'S] Erinny's furia est, quod Erinny's, ad nomen aliis à furis tribuitur, vt hic Helena. Itaque agium, possis referre ad formam adagij, eo iure, quo multa Erasmus, & Iunius. Nam Heliodus in Theogon. Saturno ἐραίνῃ, dat loquens de parturiente Rhea.

—ὄπως λαλῶντι τέκνῳ Παιδ' αὖ φίλον, τί γὰρ δ' ἔραίνῃς πατρὸς εἶδο Παιδ' αὖ, εἰς κατέπει: —vt clam pariat Filium dilectum, qui vlciscatur furias patri sui, In filios quos deor auit.

LIU lib. 21. Annibalem vocat, furiam facemque belli. Et signatiore ad hoc vetus Poëta, cui fortasse hæsit Virgilius,

Bheu videre iudicauit iudicium inclytum Inrer Deas tres aliquis, quo iudicio Mulier furiarum vna adueniet.

Verba sunt Cassandrae vaticinantis Helenæ aduentum in Troiam, vbi Helenam ipsam furiam vocat. Habentur hi versus apud Tull. lib. de Diuinat. Eodem pertinent versus apud eundem: Adest, adest fax obuoluta sanguine atque incendio. Hoc enim ipso, quod facem nominet, furiam esse Helenam notat.

Helena, di-cta Furia.

6. ATQVE ARIS INUISA SEDEBAT] De more veterum confugiendi ad sacra in extremo periculo dixi iam supra in hoc libro, referens tamen ad hanc partem locum Liuij lib. 45. de Rege Persæ victo, simillimum Virgiliano, sicut enim Helena post cladem, & incensam urbem, extremum aræ praesidium occupat, ita Rex ille. Verba scriptoris sunt: Postquam in portu nauis non inuenta est, vagatus Persens aliquando in littore, postremo timens lucem iam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit. Pergo ad alia, quæ excutienda in verbis Poëtae, ne quis hanc nostram operam θαυμάσιος arguat. Hic inuisa, quamuis odium possit signare, quo astuabant Troiani omnes in Helenam, sed potest etiam proprie accipi, vt inuisa sit, latens, quo significato Sallustius vocem hanc cepit. Est enim, inuisus, proprie non visus, quod hinc quadrat Helenæ, quæ latens nolebat videri. Hanc explicationem si separaris, videbis fringere statim iudicium Nascimbenti, qui pugnantia in Marone inuenit. Ait, sedebat, nam hic situs supplicum fuit, quod ex Homero loquente de Vlyssæ faciliè colligas: & ego alibi, ni fallor. Sed nunc id ostendam ex Thucydide, qui mihi ante oculos. Ait lib. 1. καθίσταντο ἐπὶ τὸν θαμνὸν ἰκέται, τὸν ἐν τῇ ἐκροπέλει: supplices sedent ad aram, quæ est in arce. & lib. 3. ἐφ' ὀνότων δ' αὖ τῶν, καὶ πρὸς τὸ ἕρπαι ἰκετῶν καθίσταται: οὐρανὸν δευινῆτι κάμ ἐσσην, supplicesque sederent in templis. Ibidem, καθίσταται ἰκέται, sedent supplices. & ex Herodoto qui lib. 6. ἰκέται ἰζοῖσθαι ἐπὶ τὸν θαμνὸν ἐδίδεσαν σφέας αἰτέρες: supplices sedentes ad aram se dediderunt. Iterum lib. 7. ἰκέται ἰκέταις τῶν θεῶν: supplices Dijs assistere. Ioan. Chryso-

Inuisus, quid proprie.

Sedeo, supplicum est.

Circumerrant acies, & ni mea cura resistat, 600 Iam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.

ARGUMENTVM.

Fertur cum furore ad caedem: apparet illi Venus celestis forma spectabilis, quæ natum continet, reuocatque ad curam domus.

EXPLICATIO.

A I T, Iactabam, quasi inania omnia, & furoris plena, ac nullum exitum habitura. Ait, furata mente ferebar, quia in illo æstu argumentorum vicit furor, quo ferebatur ad caedem Helenæ.

In hoc impetu Venus se nato obtulit, confessa parentem & Deam, & qualis nunquam nato apparuerat, nam cum splendore, cum pulchritudine, cum præstanti corporis magnitudine, quæ omnes notæ sunt diuinitatis, Lux clarè ponitur, pulchritudo indicatur voce, quilibet magnitudo voce, quanta, ita illa natum continuè comprehendens dextra, qua irruerat cum gladio in Helenam, ac locuta est roscæ ore. Vocula, dextra, referri potest aut ad Venerem, aut ad Æneam, vt dicat tenuit me prehensum dextra sua, vel tenuit me prehensum dextra mea, in postremum inclino.

Sequitur oratio Veneris ad Æneam, qua illum à furore reuocat vigentissimis rationibus: nam aliter non fas virum fortem à bello discedere. Ergo, quis iste ô nate furor, cur nulla iam nostrarum rerum cura: Obuerfentur tibi ante oculos Anchises, qui pater, & ærate fessus; Creusa, quæ coniux; Ascanius qui puer. Credis hos vacare periculo? ne puta, Errant circum illos non vnus, aut alter miles, sed acies integræ Græcorum, errant flammæ, errant enses hostiles, quæ iam tulissent, qui iam haussissent, nisi ipsa ego ad-effem.

NOTÆ.

CVM MIHI SE, NON ANTE OCVLIS, &c. In hoc initio adducenda imitatio Homeri II. I. sed non versus, quia multi, tantum sententia, & comparatio vtriusque yatis. Agamemno his fermè vtitur; ad Achillem in contentione. Hinc fuge, te non ego, alij mihi summi duces; mihi es inimicissimus: nam tibi semper grata bella, contentio, pugna: domi tuæ imperabis tuis Myrmidonibus, non magni facio te irascentem: & quando vult Phœbus, mittam tibi Chryseida, sed abducam mihi à tentorio tuo Bristeida formosam, vt scias quanto sim te melior, aliq; me timeant. Ad hæc verba Achilles irascitur vehementer, & hæret, vtrum gladium extrahat, Agamemnonemque interficiat: an iram sedet, & compescat animum. Hæc dum cogitat, ensẽ extrahit, Pallas è caelo descendit, quam Iuno præmisit vtriusque ducis curam gerens, Dea retro stetit, per comam Achillem præhendit, illi soli apparet; expauit ille, & retro conuersus Palladem agnouit, cui terribiles lucebant oculi. Hæc Græcus. iam de comparatione, origo irarum Achillis, libido; verba etiam intemperanter fusa ab Agamemnone: Æneæ, occisus Priamus, Troia ardens, litrus sudans sanguine, Troianæ matronæ abducendæ ad feruitium & Græcam libidinem, quanto hæ-

Virgilius superat Homerum.

fortiores causæ? Hæret Achilles, vtrum Agamemnonem interficiat, an non? nescio quàm hoc dedecens. Vidisti tu virum fortem, & qualis Achilles fingitur, iracundus, acer, inexorabilis, qui ad tam atrociam ver-

ba, qualia audiuit ab Agamemnone, hæreat aduersarium aggredi? Æneas autem sapientissimè æstuat an interficiat, nam impetus est in feminam, atque adeo nihil decernit, donec accedunt rationes validissimæ. Inde existit contentio illa, & lis argumentorum, quam iam audisti, quaque omnino Græcus caret. Apparet Dea Achilli, extracto iam gladio: quid Agamemnon? cur de eo siletur? an non vir erat? vt gladium quoque educeret: Temperat iras Achilles, & condit gladium, & ecce statim, quasi nihil Pallas fecisset, sua præsentia, iterum ipse intemperanter, & acerbè admodum inuehitur in Agamemnonem, vocatque oino βαρῆν, ἐχρονῆα, νυκῆς ὀμματῶν, ὑπερδύλω ἐλάφοιο: vino graui, habentem canis oculos, cor cerui, vt putes te cernere & videre (ait Scal.) rixantes in Agamemnone, & Demum Nestor tantas minas componit in Agamemnone, & inde Achilles iratus discedit, vt ad hanc rem frustra- neus fuerit aduentus Palladis. Multa alia tibi in ea historia occurrunt indigna Heroico vate. Redeo ad comparationem. Achilles à Minerua comis, Æneas à Venere manu prehenditur; accersitur illa, mittiturque à Iunone, hæc inuocata adest; illæ Deæ alienos, Venus natum curat. Denique cum Minerua se diuina forma videndam exhibeat, nullus est apparatus; Venus illustratur descriptione à qualitate, quantitate, forma, qua solet superis cerni. Posteriora hæc, ex quo redij, Hortensij sunt: priora Scaligeri variis in locis, sed nonnullis à me additis. Scias quoque inesse hic Euripidis imitationem in Andr. Vbi Peleo propter mortem Neoptolemi magnis doloribus agitato Thetis apparet, solatur, mœorem auertit; Chorom Nereidum promittit, qui senem ducat, atque post multa alia, demum apotheosin.

2. IN LVCE REVSIT] Lux & splendor nota est diuinitatis Deorum. sic, n. Æn. eadem Venus.

—rosæ ceruicæ resulsit.

Hunc splendorem videtur explicasse Homerus Odyss. 3. vocula ἀναφανδῶς, quanquam interpretes, manifestè reddant, & Odyss. 7. θεῶν ἐπαρρηῆς, quanquam hic etiam reddant, Dij manifesti, nam vt notat in Paral. Germ. Sol olim, & Luna ἐπαρρηῆς dicebantur. Apud Nonnum lib. 4. Dionys. Venus, vt dissimulet diuinitatem, inducitur, λέπτα ἑλίων ἀέριον ἀέρας, tenuem mittens splendorem.

3. CONFESSA DEAM] Non vt, I. Æn. Nymphæ Virgilius aut alterius habitu: vtrunque sapientissimè: ibi enim ad dirigendum errantem in Africa natum, satis illud, non hic, vbi extrema Troia calamitas, Æneæ furor maximus, periculū patris, vxoris, nati, domus totius: demum origo futuri Romani imperij, & omnium Cæsarium, quæ omnia pendebant ex vita Æneæ, & Ascanij, inde eripiendorum, quod non accidisset, nisi Venus Deam confessa, natum efficaciter ad omnia pepelleret.

4. QVALISQVE VIDERI CÆLIGOLIS, &c.] Duplex circumstantia; qualitatıs, quæ pulchritudinem signat: quantitatis, quæ magnitudinem: quod dictum ex opinione veterum, qui credebant Deos esse maiores, quàm homines habitu corporis: De hoc ego latè ad finem huius libri.

5. DEXTRAQVE PREHENSVM] Est hoc quod Græci δεξιῶδες, quod verbum signat humanam ac beneuolam prehensionem ex capra aut data dextera. Quæ, vt fidei, ita charitatis, atque amoris symbolum est. Propterea Pythagoras admonens quoslibet in ami-

Dextera amoris symbolum.

in amicitiam non esse admittendos, dicebat, μὴ πρὸς τῷ ἐμυδαδῶν δεξίῳ: dextram non cuius esse porrigendam. Monuit Gerardus in Plutum Aristophaniam.

Rosa Venus.

6. ROSEOQVE HÆC INSVPER ADDIDIT ORB.] Signatissimè Poëta dat Veneri hæc os roscum, & I. Æn. ceruicem roscam, cum allusione ad fabulam. Rosa enim inuentum est Veneris, saltem illius intinctus è cruore fuit huius Deæ, quod Aphthonius narrat in Progymnal. ait enim, Venerem, cum Adonis percussus à Marte Zelotylo esset, festinanter ad auxilium cucurrisse, quo in cursu in rosas incidit, ac perinde in spinas, vnde sanguis effluxit, qui proximam rosam, prius candidam, puniceam reddidit. Philostratus in epist. ἡ γὰρ ἀναθα τῆς ῥόδου παλαιῶν τὴν ἀφροδίτην ἐκρίναν: spina rosarum accedentem Venerem vulnerauerunt. inde Politi in Misc. cap. 11. lucem dat Claudianno, qui de Venere ait:

—sic fita, cruoris Carpit signa sui.

Rosa Amorum.

quibus rosam intelligit: & ego Anacreonti, qui inde τὸ ῥόδον, rosam, dixit esse τὸ τῆς ἐρώτων: Amoris dicitur, & infra ait, puerum Veneris rosas caput incingere, ac demum Venerem ipsam vocat ῥόδ' ὄρεον, roscæ colore. Ab Apuleio lib. 6. Venus dicitur, ratum reuincta corpus rosas mactantibus. In lib. 4. dat eidem pedes rosæos: plantisque rosas vibrantium suaduum summam rorem calcavit. Inde Cornel. Gallus:

Candida contempsit, nisi qua suffusa rubore Vernarent proprijs ora serena rosas. Hunc Venus ante alios sibi vendicat ipsa colorem, Diligit & florem Cypris vbiq; suum.

Ex allusione ad hanc fabulam Iul. quoque Scaliger antiquis par:

Acidialio lucentes sanguine flores.

Lepida est fabella Libanij de Venere coronata rosas, ac perinde tantam sibi pulchritudinem conciliante, vt Palladem, & Iunonem vicerit in contentione pulchritudinis. eam tibi longissimè suppetit Polit. dicto loco. Sed adhuc in Virgilio signatius quiddam animaduerto, quàm alij viderint. nam os roscum, mihi esse videtur, odore suauissimo perfusum, ita vt halitus loquentis rosam spiraret. quò traho verba hæc Clem. Alex. 2. Pæd. cap. 8. ῥόδον δὲ τῆς ῥοῆς ὀδ' ὄρεον: dicta est rosa à fluxu odoris. Vix credas Lector quibus elogijs commendentur rosæ: vt merito dicas nemini, quàm Veneri sacras esse posse. Ego hæc pauca ab vno Philostrato, (vel vt laborem commentationis auertam, hoc enim interpretibus licere puto) in Epistolis. Ait, καλὰς ῥόδους ἰσχυρῶς: formosos rosas armari. Dicitur illæ, ἥρω καμάς, γῆς ἀσπραπαί, ἐραδίῳ λαμπαδίῳ: veris comæ, terra fulgores, amoris lampades. Vbi cuiusdam pulchritudinem laudat, ait, τὸ ἡ χεῖλον βίβασον τῆς ῥόδου αἵματι. & quidem nominans sanguinem videtur alludere ad fabulam, quam iam attuli. Nam alibi vocat rosas: δὲ ὀνιδ' ὀσπονιμάτῳ, Ἐρωδίδους βαρῆν, γῆς ὀμματῶν: Adonidis monumenta, tincturam Veneris, telluris oculos. Et quia Venus sibi amore illis conciliauit, satis præclare alibi vocat, ἐρωτικῶν, & ἀναρωγῶν, amatorias, & versutas: & quæ tacita quadam fraude amorem sui alliciant. iterum, ἀεθαρχημένῳ, quasi armatae sint veneno. Alibi illas cum Cupidine comparat, nam sicut is Deus sagittas habet, facies, alas: ita ῥόδα, τὴν ἀναρωγῶν ἀντὶ βελῶν ἔχει, τὸ ἀυρῶν ἀντὶ δ' ἰδῶν, τοῖς φιλῶν ἐστὶ-

Rosæ elogia.

A poëta, rose spinam sagittarum loco habent, rutilum colorem pro facibus, folijs alate sunt. Inde iterum coronatos roscis ait coronatos esse ποῦδ, quia hic flos incendit ad amorem animos, vt ignis ipse incendit corpora. Quamobrem alibi, ἔλα τὸ τῶν ἔχει τὴν ἀρετὴν: habent vigorem igneum. Partibus deliciis abundat Philostratus. tu plura in illo. Delicias Philostrati adornat Achilles Alexandrinus, qui lib. 2. ita de eodem flore: Si regem floribus constituere Iuppiter voluisset, non alium certe quàm rosam huiusmodi honore dignatus esset. Hæc terre ornamentum est, plantarum splendor, oculus florum, prati rubor, flos omnium pulcherrimus. Hæc amorem spirat, Venerem conciliat, odoratis folijs luxuriat, tremulis frondibus, ac Zephyri asslatu ridentibus delectat.

7. TANTVS DOLOR EXCITAT IRAS] Legendum procul dubio dolor, cum plurius, Seruio & antiquo, & recenter edito, Manutio, Stephano, Nascimbeno: non furor non nonnullis. iuuat ratio. ex dolore ira nascitur, ex ira furor. ideo tres isti affectus signati in Poëta, nam dolor iras excitat, & ita, dolor, tim, quid furis? itaque dolor (vt dixi) præit iram, hæc furorem. Aristoteles 5. Polit. cap. 10. ἡ γὰρ γδ ὄρη ἢ λῶν πᾶσι, ὥστε ἂ ῥάδον λογίζεσθαι: ira est post dolorem, & iudicium admittit. Quo loci coniungit dolorem, iram, furorem, vt Virgilius. Duos primos affectus in I. Æn. etiam adhibuit:

Nec dum etiam cause irarum satig, dolores Exciderant animo.

quasi dicat dolores, qui causæ irarum. & Seneca in Furente:

Non sic abibunt odia, vinaces ager Violentus iras animus, & saeuus dolor Æterna bella pace sublata geret.

Philo Iudæus in opere de confusione linguar. attribuit iræ partem hunc, ἰμμανῆς & ἀσφοδῆς λύπης: furentes & præcipites rabies. Cui loco par fermè locus Senecæ. 2. de Ir. c. 36. Atacem in mortem egit furor, in furorē ira. Et Aristoteles lib. 2. Rhet. ὁ θυμὸς τῆς λογισμῶ ἔπιστά: ira rationem obtenebrat. Est hoc, quod Seneca idem dixit ep. 18. ingentis ira exitus furor est. Epicurus apud eundem, immodica ira gignit insaniam. Vt verò Poëta tres affectus coniungit gradu semper crescente, ita Aristophanes in Pluto primo adhibet ἐχ' ὄρη, ἰαί- νων, deinde, μελαγχολῆς, tertio, καυδ' αἰμοειῶν. Demum moneo. In hac oratione leuiter respectum ad illam, qua vsus Apollo apud Eurip. in Orest. cum contumuit Menelaum, & Orestem volentes Helenam interficere: initium est, Μεγάλα πάθος, & c. quiesce Menelae.

8. NOSTRI TIBI CVRA RECESSIT] Ait cura nostri, propter illa credo quæ sequuntur: nam Anchises, Ascanius, & tota Æneæ domus; & familia sub cura erant Veneris. ideo, quæ mox dicit, huius versus explicatio sunt. vt verò hic,

—quomam nostri tibi cura recessit?

ita 4. G.

—quò tibi nostri Pulsus amor?

9. HAVSERIT] Notat Germanus pari vehementia Græcos dicere ἀφέν. Homerus 13. 11. ἔπειρα χαλκῶς ἔφουσε: hausit intestina gladius. Cur Virgilius postposuerit coniunctionem &, quæ natura fuit præponenda, legere est apud Iulium Scalig. lib. 4. Poëtic. cap. 48.

Non tibi Tyn daridis facies inuisa Lacanæ, Culpatufue Paris, verum inclementia Diuum

- Has evertit opes, sternitq; à culmine Troiam.
- ^b Aspice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
- 605 Mortales hebetat visus tibi; & humida circum Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis Iussa time, neu præceptis parere recusa.)
- ^c Hic, vbi disiectas moles, auulsaq; faxis Saxa vides, mistoq; vndantem puluere fumum:
- 610 Neptunus muros, magnoque emota tridenti Fundamenta quatit, totamque à sedibus urbem Eruiat. ^d hic Iuno Scæas sæuissima portas Prima tenet, fociumq; furens à nauibus agmen Ferro accincta vocat.
- 615 ^e Iam summas arces Tritonia (respice) Pallas Infedit, nimbo effulgens & Gorgone sæua.
- ^f Ipse pater Danais animos, viresq; secundas Sufficit: ipse Deos in Dardana fuscitat arma.
- ^g Eripe nate fugam, FINE M QVE impone labori.
- 620 Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.

ARGUMENTVM.

Illustrat mentem nati, eripitq; ab oculis mortalem caliginem, quod sciat non Helenam, & Paridem in noxa esse Troiani excidij, videtque Deos Neptunum, Iunonem, Palladem, qui urbem quatunt, evertunt, diruunt: demum suadet illi fugam, ad quam, opem suam pollicetur.

EXPLICATIO.

^a Sequitur oratio Veneris ad filium, qua auertit Troianum excidium ab Helena, & Paride, vetius à se ipsa, quæ nuptias illas conciliauit, confertque illud in Deos. Ergo ait, non facies Helenæ, quæ visenda pulchritudine, etiam si tibi iniussa; non Paris culpatus ab omnibus, quod faciem illam amauerit, evertentur Troianas opes, strauerunt Troiam à culmine: sed Dij, vt inclementissimi; nulla enim mortalium tanta esse vis poterat, vt tales opes everteret, Troiam sterneret, nisi Dij hoc facerent, nec Dij vtrunque, sed oportuit armatos esse inclementia.

^b Dixerat Troiam everti ab Diis, hoc Æneas vt credat, ostendit illi numina, quæ contra Troiam pugnabant, inbèctue illum vt aspiciat. Prius tamen natum cælesti virtute confirmat, vt possit intueri Deos, erepta nube, qua ille & hebetudine, & tenebris opplebatur. Itaque duplex affectus est mortalis, nubes hebetatio & caligo, vtranque adimit. Pergit, Tu ne qua parentis, &c. Facit audacem ad intuemum. Omnia imperaturos, quasi dicat, tutò potes facere, quæ Dea, & parens iubet.

^c Comparato iam nato ad intuemum numina, principe loco Neptunum ostendit, constituens effectum, deinde causam. Effectus sūt moles disiectæ, saxa auulsa, vndans fumus, immistus puluis. Causa, Nepruni sæuitia, qui non modò muros, sed ipsa eruit fundamenta, & urbem à sedibus.

^d Secundo loco Iunonem indicat, quæ in hoc odio non secundas partes, sed primas tenet. vocat illam sæuissimam, inducit ferro accinctam, dicitque illam fuisse Græcis antesignanam, vocabat quippe illos,

A vtriam tandem è nauibus omnes aduenirent, Troiam direpturi.

^e Tertio loco Palladem diruentem arces, nimbo, idest, diuina nube effulgentem, & cum insigni Gorgoneo, quod in huius Deæscuto. Expende hic, quam propriè omnia vigilantissimus hic vates, nam in ipsa ruina miras oppositiones quærit, quibus faciat rem omnino deploratam. Fundamenta dicata sunt Neptuno, ideo à Græcis θεμελιώτης: portæ urbium Iunoni, quia præles regnorum habita: arces Palladi, quia illas prima construxit. Ergo in vno Troiano excidio (vide quæ Deorum odia) diruunt Dij ea, quibus ipsi valent, & potentes sunt. Non potuit melius Poëta cladem hanc insignem facere.

^f Culpam omnium Deorum in Iouem transfert ex superiori illa sententia, ferus omnia Iuppiter Argos transfudit.

^g Conclusio omnium quò destinata lōga commemoratio sæuitiæ Deorum. Nihil mouerat Æneam Hector, illo versu: *Heu fuge nate Dea teque his eripe flammis.* Ideo accedit matris præcepto, sic tandem vir fortis cessauit à pugna. demum promittit illi præsentissimam opem, quæ successum habuit, nam inter flammæ, & hostes viam illæsus inuenit.

NOTÆ.

I. VERVM INCLEMENTIA DIVVM, &c.] Aliqui efficaci geminatione legunt, *Diūm inclementia Diūm*, quam lectionem agnoscit Terent. interpretes An. & nonnulli alij. Si quid olim peccatum Dij culpati esset, & malè gestum à mortalibus, illi veteres in suos veteribus. Deos omnia coniciebant, hinc apud Virgilium *Deorum ira* quasi in proverbum abiit in. II. — *Sue est hæc ira Deorum.* & in. I. — *Tanta ne animis calestibus ira?* in. 5. — *vel qua portenderet ira Magna Deūm.* & in. 7. — *Concessit in iras Ipse Deūm antiquam genitor Calydonæ Diana.*

Cice

Cicero 2. Nat. adducit, *Deorum cupiditates, agritudines, iracundias.* inde etiam natum, vt veteres suis Diis darent furditatem, & aurium occlusionem, quod videlicet deferebant in petiulis mortales, neque opitularentur. in. II.

— nulli exaudita Deorum Vota precesq; mee.

in. 12. Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo Subuenit.

8. ecl. — *Dinos (quanquam nil restibus illis Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.* in hoc 2. etiam Hecuba, & reliquæ Troianæ fœminæ — *nequicquam altaria circum, fundatur. demum in 12. vt alia infinita omittam, — Nec Dij texere Cypentum*

Æneæ veniente sui. Agamemnon apud Homer. II. 19.

— *ἐγὼ δ' ἴα ἀτιθεῖμαι,* *ἀλλὰ Ζεὺς ἔμορσε.* — *Non ego auctor, sed Iuppiter, & Parca.* Hecuba apud Eurip. in Troad.

ὄρω τὰ πρὸ θεῶν, τὰ δὲ δοκῶντα ἀπολέω: *Novi Deorum morem, Quæ excimia, ea perdunt.* & ibid. Andromacha.

— *ἐν δὲ θεῶν Διολύμεθα, παῖδι τ' ἔδυναίμεθα* *Θάνατον ἀρήξαι:* — *A Dijs enim Perimus, & filio non possumus Mortem arcere.*

Ibidem Helena vtitur hac excusatione conferendo in Deos, Iunonem, Palladem, Venerem, culpam, apud maritum Menelaum, volentem se interficere, intèrque alia,

Μὴ πρὸς σὲ γυνάτω, ἢ νόσον ἢ πρὸ θεῶν Προδότης ἐμοί, ἢ Τηνης με, συγγίνουσαι δὲ. Ne per genua tua, morbum qui à Dijs proficiscitur, Imputans tu mihi, interficias me. ignosce mihi.

& in Androm. Ἐλένη δ' ἐμόχθησε ἐν ἐκείῳ, ἀλλ' ἐν θεῶν: *Helena non sponte peccauit, sed ex Dijs.*

Ibid. *Θεὸν γὰρ αἶσα, Θεὸς ἔνεγκε συμφορὰς: Ex Deo clades, Deus calamitatem perfecit.* & in Phœniss.

Κακὸς Θεῶν τις δὲ πᾶσι Οἰθηίρε γένεσθαι: Malè Deorum quispiam Oedipi perdit genus. Achilles Homericus, vbi sup.

— *Ζεὺς Ἡθελ' Ἀχαιῶσιν θάνατον πολεῖσσι γένεσθαι: Iuppiter voluit Achivis multis mortem contingere.*

Deorum ethnicorum vitia. Sed nemo luculentius Tullio aperuit Deorum vitia. Subiiciam verba quæ habentur lib. I. Nat. attribuens hanc rem poëtis, qui & ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt Deos: feceruntque, vt eorum bella, pugnas, pradia, vulnera videremus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortalibus creatos.

2. STERNITQVE A CVLMINE] voces culmen, & sterno cum studio quæsitæ oppositione quadam. Vrbes, quæ excimia altitudine, strata iam, & æquata humi

Deos aspiciere non tuum. est Homer. 227. ἀνρῆς.

3. ASPICE] Iubet Venus ipsa, vt aspiciat, aliter

non tutus aspectus Deorum. Ad rem sunt versus Callimachi in hymno,

ὄρω τιν' ἀθανάτων θεῶν μὴ θεὸς αὐτὸς ἔλθῃ, *Ἄθρησιν μὲν δὲ ἰδὲν μὲν ἀλλῶ.* *Vt quicumque Deum aspiciat, nisi iusserit ipse, Mercede ingenti scilicet aspiciat.*

Versio est Politiani. Actæonis fabula nota omnibus. Cum respectu ad hoc Onidius, *Cur aliquid viditur noxia lumina feci? Cur imprudenti cognita culpa mihi?*

Repetit aliquoties rem eandem. 4. ΟΒΔΥCΤΑ] Præpositio ob pro circum sapissimè. Est enim nubes obducta, circum oculos ducta. Vetus Poëta: *Retia vosmet obfidete, dum percurro cubilia.* Ennius apud Nonium: *Ecce autem caligo oborta est, omnem prospectum abstulit.* Neque aliud est, obligare, obstrepere, obire, & mille alia. Phrasis ipsa à Lucretio sumpta lib. 5. *tenebris obducere terras.*

5. ΗΕΒΕΤΑΤ] Phrasis Græcorum est, nam illi Hebetato quoque verbum ἀμβλυόω, hebetato, ad oculos traducunt, & verbo ἀμβλυόω, vbi in hac significatione Plato, & Lucian. ille 6. Pol. *ὀφθαλμοὶ ἀμβλυόωσι, οὐκ ἔστιν ἕβηται.* Hic, ἀμβλυόω πρὸς τὸ φῶς: hebes ad lucem sum.

6. ΝΥΒΕΜ] Vt Poëta, *nubem oculorum*, ita Apul. I. Flor. *Nebulam nobis ob oculos offusam.* ante vtrunque Homer. II. 15.

— *ἀπὸ ὀφθαλμῶν νέφθ' ἀχλύθ' ὄσεν Ἀθήνη:* — *Ab oculis nebulam caliginis remouit Minerva.* Sed signatissimè allusum à Poëta ad locum ἐ 5. II. vbi C Minerva his vitur ad Diomedem.

Ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπὸ ὀφθαλμῶν ἔλον, ἢ πρὶν ἐπαῖεν, ὄφθ' ἔγινώσκουσι ἡμῶν θεῶν, ἡδὲ ἔδυνάται: *Caliginem rursus tibi ab oculis abstulit, quæ prius inerat, Vt bene dignoscas tum Deum, tum etiam hominem.*

Homeri loci Sociates meminit, in Alcibiade. 2. & sic interpretatur: discuti hominibus à Diis oculorum caliginem, quo videant discernantque bonum, & malum, γινώσκουσι καὶ ἀνδρῶν, ἡδὲ ἔδυνάται. Nam videlicet per Deum, bonum; per hominem, malum interpretatur. Ioannes etiam Damasc. orat. de Transfiguratio. id quod menti offundi solet νέφθ' vocat. Cum ait *humida* persistit in assumpta metaphora, nam qui nubem dicit, par est, vt humentem vocat. Vocem caligat, explica, vel caligat tuos visus, vel caligat, id est, caliginosa est, & tenebrosa. Quid porrò symbolicè significet nubem eripi ab Æneæ, explicat Christof. Æneæ symbolice significat. Landinus in quæstionibus. Camaldulensibus, vbi Æneæ symbolicas significationes ex Virgilio recenset plus sexaginta. Ad huiusmodi.

7. ΤΥ ΝΕΟΥΑΡΕΝΤΙΣ ΙΥCΣΑ ΤΙΜΕ] Est hoc, quod Homerus αἰθερο ἡμῶν. 8. ΝΕΡΤΥΝΥC ΜΥΡΟC, &c. Triplex notula illustrabit Poëtam, *Cur quatit? cur fundamenta? cur fumus qualifator.* vndans? Neptunus quatit, quia dicitur *σεισίζων*, proprio attributo, id est, *quatitens terram*, & fundamenta, quia hæc illi sacra, vt ait Seruius, & Græci de illo θεῶν τα sacra Neptuno. *μελέθῃ*, itaque versatur in sua potestate. Fumus vndans ex Græca imitatione, nam Calaber de fumo dixit *ρῶδες, fluenta.* Tu vide notam Turnebi lib. 26. Vnda, de fer cap. 33. Sed in hac etiam re Maro Homero institit. mo. 12. II.

8. ΝΕΡΤΥΝΥC ΜΥΡΟC, &c. Triplex notula illustrabit Poëtam, Cur quatit? cur fundamenta? cur fumus qualifator. vndans? Neptunus quatit, quia dicitur *σεισίζων*, proprio attributo, id est, *quatitens terram*, & fundamenta, quia hæc illi sacra, vt ait Seruius, & Græci de illo θεῶν τα sacra Neptuno. *μελέθῃ*, itaque versatur in sua potestate. Fumus vndans ex Græca imitatione, nam Calaber de fumo dixit *ρῶδες, fluenta.* Tu vide notam Turnebi lib. 26. Vnda, de fer cap. 33. Sed in hac etiam re Maro Homero institit. mo. 12. II.

Αὐτὸς δ' ἔμφοσ' ἔχων χεῖρας τριδεντῶν *Ἡχέτ' ἐν δ' ἴδρα πᾶν θεμέλιον κύμασι πᾶσι φετῶν, ἔλαον:* *Ipse autem Neptunus tenens manibus tridentem Præibat, & omnia fundamenta amouit fluctibus Striptum, & lapidum.*

9. SCÆAS PORTAS] Troianæ vrbis portas sex Troiæ vrbis enumerat Dares, Antenoridem, Dardanidem, Iliam, portæ sex Scæam,

Scææ portæ vadæ.

Scæam, Catumbriam, Troianam. Vnde autem dicta Scæa porta mirè variat scriptores. Alij, quòd in læua vr̄bis parte sita; vel quòd illac illatus equus, qui exitium attulit; vel quòd consultatio quædam Troianis ibi habita finitèr cesserit. Strab. lib. 13. cenſet Thraciam eſſe vocem: ait enim: Multa apud Troes, & Thracas iſdem nominibus appellantur, vt Scæi, Thracæ quidam, & Scæus amnis, & Scæus murus, & Scææ Troiane portæ. Sunt qui nomen ducant ab artifice: alij ſic dictas volunt à ſepulcro Laomedontis Regis, ille enim ad has portas ſitus, ij verò ducunt à τὸ σκηνώματι, & tentorio, aut tabernaculo. extremum hoc probauerim, nam hic mos veteribus frequentiffimus, cuius me Pausanias ſæpè admonet. In Bœoticis ait, ad Neitin portam Thebarum ſepulchrū eſſe Menecæi Creontis filij: & lib. 5. Etolum natura morte ereptum condiderunt parentes exſtructo monumento in ipſa porta, qua in Olympiam ad Iouis templum iter eſt. & in Attic. in porta quapiam Athenarum ſepulcrum conſtituit, in cuius ſanctio erat equæſtris ſtatua militari ornata. In Achaicis quoque ſepulcrum Androchi exhibet ad portam Magnætidem. Philoſtratus in vita Polemonis hūc morem vigiſſe Laodiceæ ſcribit. Sed adhuc hic mos frequentior in Troia, vt apparet non ſolum ex hiſtoria Laomedontis, ſed ex verbis Daretis in Exc. Tr. Priamus Hectorem ſuorum more ante portas ſepeluit, ludòſque ſubiecit. Fortaſſe ſepulcra hæc in portis vr̄bium, quia in iſtis olim Deorum ſimulacra, quod de porta Edæſſæ vr̄bis Cedrenus narrat pag. 146. aitque, inde amotam à Chriſtianis eſſigiem Dei gentilis, & Chriſti imaginem ſubſtituta. Hoc planè Poëtam explicat, qui ideo Deos in portis conſtituit, facta, vt credi poteſt, alluſione ad ſimulacra illorum, qui in portis vr̄bium erant.

Auctor ubi ſepulcrum.

10. FERRO ACCINGTA] Ad lucem Poëtæ Statius. 7. Theb. — Illa, qua rara ſilentia, portæ ſtat funeſta Venus, ferroque accincta furentes Adiuuat.

Græci, χαλκόν, & ἄπλα ζώνουσαι. 11. INSEDI] Signatur pondus Deæ prementis, & opprimentis vr̄bem. Homerus, ἐπέετ' ἔπερ' ἀμφοτέρων. Vetus Poëta apud Ariſtidem in. 2. Platonica Palladem vocat πρὸς ἄστρον, quaſi virburpam. Cur Pallas dicta Tritonia, alibi.

12. GORGONE SÆVA] Gorgon, id eſt, caput Meduſæ duplici in loco à Poëta datur. Palladi hîc & in 8. quæ loca illuſtrari poſſunt narratione Plinij lib. 34. cap. 8. qui ait à Demetrio Mineruâ fuiſſe conſectam

cum Gorgone, ac Draconibus. eſtque mirabile quod addit, dracones Gorgonis ita diſpoſitos, vt ad iectus quoldā, tinnitu citharæ reſonarent. Illud Poëtaram, qui dicunt Meduſæ Gorgona ipſo aſpectu homines interficere, atque in ſaxa conuertere, habere potuit originem ex eo animali, cuius in hūc ſemè modum Athenæus meminit lib. 5. ad finem: Narrat (ait) Alexander Myndius lib. 2. Hiſtoria de Iumetis, apud Nomades in Libya animal gigni appellatum Gorgonem, agraſtibus ouibus, aut, vt nonnulli volunt, vitulo perſimile. Habet hoc animal huius generis reſpirationem, vt omnia interimat, quæ obuia fuerint. Habet enim comam, quæ ad oculos ex fronte dimittitur, quam vbi, ob grauitatem excuſſerit, ſit, vt eum perimat, quæ aſpexerit. Huius narrationis teltem mox facit integrum Matij exercitum, ex quo multi perierunt, vbi illos animal aſpexit excuſſa coma. ad locum dignum, qui legatur. Ad naturam huius, ſiue animalis, ſiue Gorgonis fœminæ: alluſit, luſtque egregiè Antiphanes in Neviſioris, adoleſcentibus, apud eundem Athen. lib. 6. per initia, vbi ſic ex Dalecampij verſione:

Gorgo Paladis. Gorgo animal miræ nature.

Hactenus ego putari Gorgonas Figmenta quadam eſſe: ad ſorum autem Cùm accēſſi, credidi ſtatim: nam ipſos reſpiciens Piſcarios, contumidò factus ſum ſaxeus.

Dicit obſtupuiſſe ſe, viſa piſcium, qui vendebantur, magnitudine. Adeundus Pauſan. in Corin. paulo vltra medium. 13. IPSE] Non fruſtra hoc pronomen, auget enim vim. Ita 4. G. Nunc age naturas apibus, quas Iuppiter ipſe Addidit, expediam. Ita Catull.

— non ſi me Iuppiter ipſe petat. 14. VIRESCERE SECUNDAS] Huic voci nata felicitatis ſignificatio ab auguriis. Qui captabant auguria, nunquam vnico contenti erant, ſed captabant ſequens quoque; vt primum, ſi infelix, mutaretur; ſi felix, firmaretur. Si ſequens itidem eſſet infelix, dicebatur, alterum; ſi felix ſecundum. Inde vox hæc dilapſa ad infinita alia. Hoc ego alibi copioſius.

15. PATRIO TUTVM TE LIMINE SISTAM] Inſigne illud anchoræ, cui funis illigatus, cum his verbis, tutum te lictore ſiſtam, originem videtur habuiſſe à Virgilij verbis, qui modico hexu, — patrio tutum te limine ſiſtam. Eo inſigni vſus eſt Titus imperator, & ante illum Seleucus Rex Syriæ.

- a Dixerat: & ſpiffis noctis ſe condidit vmbriſ.
b Apparent diræ facies, inimicæq; Troiæ Numina magna Deūm.
c Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignes Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia.
d AC VELVTI ſummis antiquam in montibus ornum Cum ferro acciſam, crebrisq; bipennibus inſtant Eruere agricolæ certatim: illa vſque minatur, Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
630 Vulneribus donec paulatim euicta ſupremum Congemuit, traxitq; iugis auulſa ruinam.

ARGVMENTVM. E Diſcedit à filio Venus, videt ille Deorum vultus Troianis inimicos, ruinamq; vr̄bis, quam explicat ruina arboris.

EXPLICATIO. a NON exſpectat reſponſionem nati Venus, quo aſtuantem & pauidum relinquat. b Induc

b Induerant ipſa numina toruitatem diritatè que, & quamdam veluti ſeuitiam, quo formidabiliora appaerent. c Ita Troiæ culmina omnia conſtrata ſunt, vt conſediſſe in ignes viderentur; ita concuſſa fundamenta, vt ex imo verſa omnia. Ait Neptunia ad conqueſtionem. Magnum fuit, Troiam ruere; maius, Troiam Neptuni. Quod hîc verti Troiam ex imo, ſuprà, Neptunus eruit vr̄bem à ſedibus. d Comparat ruentem Troiam Deorum ferocitate, ruenti arbori agricolarum opera. Hîc nihil amplius explico, referuans ad Notas.

ctiam conueniet, etiam ſi non materiæ tam duræ. Ab Homero ad Apollonium tranſeo, qui libr. 4. Arg. Ἄλλ' ὅς τις τ' ἐν ὄρεισι παλαιοῖν ὕψοσι πάλιν, Τὴν τε θοοῖς πελέκεσσιν ἔτ' ἠμπαλῆγα λιπότες Ὑλοτόμοι δρυμοῖο κατ' ἠλοῦθον, ἢ δὲ ἀπὸ ρυκτὶ ὕψησιν μὲν ἀπὸ τῶν τινάσσεται, ὅσ' ἔργον αὐτὸ Πρυμύθην ἐξέσασθαι κατέχευεν: ὡς ὄρε' ἰοοσίν Δραμάτοις, τείας μὲν ἔδρασαν ἠορέεσσι, ἔσ' ἔργον αὐτὸ ἀμυρῶνός ἀπέτρωνι κάππεσε δ' ἔσ' ἔργον: Sed vt in montibus magna quadam picea Quam acutis bipennibus relinquentes ſemiſectam Ruſtici à ſylua abierunt, illa autem noctu Cum impetu primūm quatitur, deinde rurfus Aleæ conſtrata concidit: ſic hic pedibus Indefectis, diu firmiuer ſuſtinuit, Deinde cecidit cum magno ſtrepitu. A Græcis ad Latinos. Catull. ſimilem penè adducit comparationem ad caſum Minotauri explicandum in Nupt. Pelei: Nam velut in ſummo quatientem brachia Tauri Quercum, aut corigeram ſudanti cortice pinum Indomitus turbo contorquens flamine robur Excuit: illa procul radicibus exturbata (alij legunt exſtripta) Prona cadit, lateq; & comminus omnia frangit. Sic domito ſentum proſtravit corpore Theſeus Nequiquam vanis iactantem cornua ventis. Seneca in Oetæo mirè Maronem æmulans in labore cadendæ arboris, ſic ait: Stat vaſta latè quercus, & Phœbum vetat, Vtrâque rotos porrigit ramos nemus: Gemit illa multo vulnere impreſſo minax, Frangitque cuneos: reſiſt excuſſus chalybs, Vulnūſque ferrum patitur, & truncum fugit: Commota tandem eſt: tunc cadens lenta mora Duxit ruinam. Valer. Flacc. 3. Argon. ita fe exercuit: Ac veluti magna iuuenum cūm denſa ſecuri Sylua labat, cuneisq; gemit graue robur adactis, Iamq; abies piceaq; ruunt: ſic dura ſub icu Oſſa virum. Ita Cyprianus in Sodomis ad vmbra Virgilij loquens de arbore, — vbi ſubter adeſam Perdit humum, circumſeſſo iam caudice pendens, Huc illuc certam diſfert incerta ruinam.

NOTÆ.

1. CONSIDERE] Euript. in Troad. — Troia πυλὶ δαίετα: — Troia igni vritur. Maius quiddam, & non vulgariter, in ignes conſidere, in quo inſtitit eidem Euriptidi, nā de Regia Penthei conflagrante in Bacch. συντεθράνθηλα dixit, καὶ τὸ θρῶν, id eſt, ſedes. tamenſi alij legant συντεθράνθηλα, conuertitur: ſed lectio prior defendi poſſet Virgilij imitatione. 2. AC VELVTI &c.] Adducam in hoc initio comparationem Homeri, & aliorum, quo Virgilij opera maior eminentiorque appareat. Ergo Græcus. 4. II. — ἢ δὲ ἐν κοίτησι χαμαὶ πέσον, ἀγχιεργὸς ὡς Ἡ βῆτ' ἐν εἰαμηνῇ ἔλεσθ' ἀμυρῶνός πεφύκεν Λείην, ἀτάρτε οἱ ὄρεσ' ἐπ' ἀμυρῶνός πεφύκεν. Τὴν μὲν δ' ἀρμαθωσῆος ἀνὴρ εἰδὼνι σιδ' ἄρω Εξέταμ', ὅρα ἴτω κάμψῃ περὶ πικρῶν δὴσ' ὄρω: — Hic autem in pulueribus humi cecidit, ceu populus Que in humido loco paludis magna nata eſt Plana, ſed ei rami in vertice creuerunt. Hanc quidem carpentarius micanti ferro Excidit, vt orbem rote ſtectendo conſiciat pulcro currui.

Virgilius ſu perat Homero.

In hac narratione (ait Scal.) nō maior opera poſita eſt, quā in cædenda populo fecerit carpentarius, cūm in Virgilio Muſa ipſa loquat. igitur antiquā ornū cū antiqua Troia: illa ferro acciſa, Troia longinquo bello attenuata: agricola, Græci ſunt. Naturam verò arboris ſpecta, illa minatur, & vſque, & tremefacta, & nutat paulatim euicta. Addidit & attributionem, congemuit, nam icibus reſpōder arbor ſuo ſonitu, & traxit ruinā ſecti, ſic vt Ilij euerſio traxit ſecum Troianorū opes. in Homeria comparatione rami nihil faciunt. Ad hæc rotæ curuatura peſſimè fiet è populo, nam & facillimè atteritur, & minus fideliter tenet ferrum, ſi eo incurſtetur. Hactenus, & ſic fermè Scal. quæ probanda omnia ſi tantūm dicas hîc, agricolas, Deos eſſe, non Græcos: nam compaatio ſequitur Deorum demolitionem: ſic enim Neptunus, Iuno, Pallas vr̄bem diruebant, vt agricolæ ornum. Macrobius quoque lib. 5. Satur. cap. 11. Virgilio palmam dat: nam difficultatem excindendæ arboris expreſſit, cūm Græcus facili negotio euerſat. Neque deſenſio Spondani pro Homero contra Macrobiū dicentis, conuenientior eſſe Homericam comparationem, nam ſicut populus facili excinditur à Carpentario, ſic hoſtis ab Aiace facili perimitur, vt longè à fortiore; aliquid valet: pugnat enim contra veritatem, & naturam rei, quod vel ex Adagio doceatur, πολλὰ ἄσπι πλινθῶν εἶρησ δαμάσσειται: Multis icibus quercus deiicitur. Quod populo

Multis icibus quercus adag.

3. SUMMIS ANTIQVAM IN MONTIBVS ORNUM] Cauſa & effectus: ideo antiqua, quia in ſummis montibus. explico dixi in Georg. ornum montes. Omī arborum amare, nunc addendum, non ſolum montes, ſed domicilia. ipſa adhuc montium cacumina, hîc in ſummis montibus. in 10. Aut ſummis referens annoſam in montibus ornum. atque in vtroque carmine illi dat diuturnitatem, cūm & annoſam, & antiquam, vocat. ſr. n. vt in ipſo montium vertice adeò hæc arbores ventorum flatibus indurentur, vt habeant æternum pene æuum. 4. TREMEFACTA COMAM] Hellenicum eſſe Helleni ait Budæus, pro comā tremefactā. Vulnera. de arbore ſmus. dixit, ſicut Pindarus nauem compactam ait, πλινθῶν σιδ' ἄρω, plagis ſεγγι. Adiunge paræmiam adductam, δρὸς πλινθῶν δαμάσσειται: quercus plagis domatur. De qua locutione ego latè in Georg.

a Descendo: ac DVCENTE DEO flammam inter & hoſtes Expediōr: dant tela locum, flammæq; recedunt. b Aſt vbi iam patriæ peruentum ad limina ſedis,

635 Antiquasque domos: genitor, quem tollere in altos
 Oprobam primùm montes, primùmque petebam,
 ABNEGAT excissa vitam producere Troia,
 Exiliùmque pati. Vos ô, quibus integer aui
 Sanguis, ait, solidæq; suo stant robore vires,
 640 Vos agitate fugam.

ARGUMENTVM.

Inter flammâs hostesque illasus demum peruadit ducentem
 Venere: vult patrem inde tollere, negat senex, nam fuga
 iuniorum est.

EXPLICATIO.

DESCENDIT Aeneas à regia, vbi gesta, quae
 narrata haecenus, ac duce Dea Venere ex-
 pedit se facillè inter flammâs, nam istae recedunt; &
 inter hostes, nam tela dant locum.
 b Transiit ad domesticam tragediam, incipitque
 à pietate sua erga patrem, quem voluit humeris at-
 tollere, vt illum abderet in proximos montes, sed se-
 nex restitit, nolens extincta Troia ipse superstes ef-
 se, neque ire in exilium, conuersusque ad iuniores,
 hortatur, vt ipsi fugam capessant, vt qui sint integro
 aeno, integris viribus, nam ipse mori in euersa patria
 destinat, & vnâ cum Troja cadere.

NOTAE.

DVCENTE DEO] Sunt, qui fabulentur quæ-
 piam de caelesti stella, aut caelesti ardore,
 quo, ab hoc puncto temporis, vsus Aeneas sit benefi-
 cio matris Veneris, vsque dum perueniret in Italiam.
 Et eò aiunt respectum à Poëta, nam inferi ducentem
 Venerem. In Aristide orat. 5. Sacror. sermonum
 quiddam est hinc commentum simile. *μια τε ἡ ζώνη*
ἡ πᾶντος τῆ ἀέρος ἡ γῆν εἰς τὸ ἰσθμῶν, κατ' αὐτῆς τῆς ὁδῆς
τῆς αἰθέρης, ὁ δὲ πᾶν ἄμα καὶ φῶς ἔχει. Quaedam veluti Zona
 per aërem totum ad viam extensa nos ad templum duce-
 bat, regens pariter, & collustrans.

1. DEO] Omnes interpretes Venerem intelligunt,
 & verè: quam Poëta Deum vocat Græcorum con-
 suetudine, qui Deas etiam dicunt non solùm, θεῶς,
 sed etiam θεῶν. & quidem apud illos indiscriminatim
 θεῶς signat tam Deum quam Deam. Athen. lib. 5. ἐν δὲ
μαρτυρεῖται ἀγαλμα τῆς θεῆς, ἢν ἴνα (templo) erat mar-
moreum simulacrum ipsius Dei, præcesserat autem Ve-
nus. Eurip. in Troad. πῶν θεῶν ἠδὲ ἀλλ' ἰψὴν Deam obiur-
γα. sermo est de Venere. Vbi vides θεῶν, non θεῶν. &
Hom. Il. 3. ἤρπετ' ἢ δαίμων, πρᾶνιτ' αὐτὸν δαίμον, & Ἀπο-
δῆτω intelligit Venerem, Calvus Poëta, Pollentemque
Deum Venerem. Leuinus, Venerem igitur alnum ado-
rans. Iul. Firmicus lib. 3. Venerem bisformem dixit. Ari-
stophanes Venerem Ἀφροδίτην vocat, non Ἀφροδίτην.
 In Cedreno carmen est canisolicum à Mahometanis
 hoc, ὁ θεῶς, ὁ θεῶς μέγαν, καὶ ἡμεγάλην, εἶπ' ἔν' Ἀφροδίτην
 θεῶς: Deus Deus maior & magna, nimirum Venus Deus.
 Hinc Veneris barbatae mentio plurima apud aucto-
 res, Seru. Macrob. alióque. & Suidas ait, Venerem id-
 circo cum barba effingi, nam Romanas feminas pes-
 tiliens aliquando pruritus inualit, quo morbo cum
 pili deciderent, pectinum vsus non erat: inde Veneti
 vota fecerunt, ac statim succreuerunt pili. liberate
 ergo eo morbo Deæ simulacrum cum pectine pos-
 fuerunt, barbâ in super addiderunt, vt vna Dea ha-
 beret instrumenta & mascula, & feminea, vt esse

Venus bar-
 bata.

A crederetur omnibus generationibus praesens: praeter-
 ea, vt hoc magis exprimerent, fecerunt vt superiora
 corporis masculam speciem praesferrent, inferiora fe-
 mineam. Cum barbata Venere coniungi potest ar-
 mata, ea enim cū armis cingebatur, vt Mars. Apertum
 epigramma Leonide, in quo ait, frustra illam armati
 in homines, cum vel nuda viceit Martem. Vide in
 Anthologia. Inuenio & quatuor aliis datam hanc vi-
 rilem nomenclaturam, Palladi, Luna, Nemeſi, Pala-
 pastoram Deæ. De Pallade interpres Euripidis in Ple-
 cuba, loquens de hac Dea. τῆς θεῆς παλαιστῆος ἑσθῆς. Ari-
 stophanes in Pluto de eadem, τῆς θεῆς. Philostratus in
 Heroicis loquens de Cassandra, quæ auulsa est ab
 simulacro Palladis, cui harebar, & supplicabat, ait,
 ἡ προσεμῖνεν τῆ θεῆς, καὶ ἰνερδὶ ἑσθῆν. De Luna Tertull. in
 Apolog. cuiusdam fabulae hanc infert inscriptionem,
 Masculam Lunam. Orpheus in hymno ad Lunam ὄν-
 λος τε καὶ ἀρσῆς: & sumina, & mas. Spartianus in Cara-
 cal. scribit, apud Carthos, qui Lunam femineo gene-
 re enuntiaet, hunc addictum mulieribus semper in-
 feruire: qui verò Lunam marem esse crederet, hunc
 dominaturum vxori, neque passurum vllas insidias
 muliebres. De Nemeſi Antimachus citante Suida,
 Νέμεσις μεγάλην, θεῶν: Nemeſis magna, Deus. Seneca in
 Furent.

Sequitur superbas vltor à tergo Deus.
 quo loci hanc Deam intelligit. Demum Palem Varro
 Deum nuncupauit. Hæc vicissitudo seruata inter-
 dum in Diis maribus, nam Valerius Florianus Ionem
 feminam vocat, cum ait: Tu genitor, genitrixque Deum.
 Adi Lilius 13. synt. Ios. Scal. in Fest. Ctin. de Hon.
 Disc. cap. 6. lib. 23. Delr. in Fur. Sen. Nou. Comm. verſ.
 384. Macrob. lib. 3. Satur. cap. 8. Seruium hic, & Sui-
 dam. Ex dictis Amobij locum explico lib. 3. ac perin-
 de morem gentium. Ait ille: Conſueuisti in precibus, si-
 ue tu Deus es, siue tu Dea, dicere. Quæ verba capio de do-
 ctrina, quam præmisi. Non enim difficile erat scire,
 an cum homine, an cum femina, loquerentur: sed
 nesciebant, qua nomenclatura numen illud gaude-
 ret, atque adeò dīstribuebant, ne offenderent in pre-
 cibus.

**3. DANT TELA LOCVM, FLAMMÆQUE RE-
 CEDVNT]** Hoc est, celeberrimum illud prodigium,
 & ethnicis ipsis decantatum, bis accidit, tum hic, tum
 infra, cum patre humeris sublato, Troia abiit, cuius
 tamen meminit, non hic, sed in 6. Æn.
illum ego per flammâs, & mille sequentia tela
Eripui his humeris, mediòque ex hoste recepi.

D itaque recedebant flammæ neque audebant lædere
 hominem. De qua historia, potius fabula, & menda-
 cio gentiliū, dicam postea.

4. ANTIQVASQUE DOMOS] Agnosce ritum per
 mortales penè omnes vagantem. Dixi penè, quia nisi
 barbati, reliqui genus suum & familiam ad certa
 quadam domicilia, & sola referunt, vbi iam antiqui-
 tus primi progenitores nati. Hispani dicunt, *casas so-*
lariegas.

5. ABNEGAT EXCISSA] Ductum fortasse ex Eu-
 rip. imitatione, apud quem in Troad. Hecuba, non
 vult viuere excisſo illo.

ἄλλ', εἰς πυρᾶν δ' ἑλθὼν ἔμεινεν ὡς καλλιπῆρος
 Σὸν τῆ ἢ παρτίδι κατθανόν περιμένῃ:
 Age, in ignem curramus, honestum namq; est mihi
 Vrbe hac flagrantem me quoque simul mori.

Excisſa scripsi, non excisa, iudicio Germ. qui prius
 mauult, nam de excidio Troiano loquitur Anchises,
 quod ab excidendo, ducente nos ratione moduli
 syllabici.

6. INTEGER AUI SANGVIS] Sanguis iuueni-
 bus est integer pleniusque, cum contra in senibus di-
 minutus, vnde tremor prouenit, ait Seruius. Plautus
 Mercat. dixit, *Sanguis integer*, loquens de adolescente,
 & Pleud. *atas integra*. Postremum hoc dictum quo-
 que Terentio, & Suetonio in Caligul. cap. 25. vt verò
 ait integer, sic in 9. pari locutione. Alcanius, *auis in-*
teger, & Stat. 1. Theb. *integer amorum*. Propert. mutat
Dum vernat sanguis, dum rugis integer annis.

Plautus Bacchidib. opponit. *Plenus sanguinis, & va-*
cuum virium. Plenus sanguinis Vict. 15. Var. cap. 21. ex-
 plicat feros iracundòque, ad eum modum, quo
 Plat. 8. leg. dixit, πολλὴ ἀσπίσματ' ἔμεσος: *multi plenus*
seminis, pro feruescente ætate. In Philostrato vidi, ἔτοι-
 μον τὸ αἷμα, *promptum sanguine*. Ita enim in Heroicis
 viuiani vigentemque Stheneli iuuentutem expli-

Integer san-
 guis.

Er armata.

Pallas dicta
 Deus.

Plenus san-
 guinis, quid
 sit.

Luna Deus.

Nemeſis
 Deus.

Pales Deus.

Sive Deus,
 siue Dea,
 cur.

ARGUMENTVM.

Adducit Anchises rationes, quibus nolit fugere.

EXPLICATIO.

CAVSAM, cui non debeat fugere, in Deos
 confert Anchises. Quid viam (ait) inuitis
 Diis? hi me perdunt. nam quid aliud est, illos mihi
 Troiam eueruisse, & has meas sedes? Deinde cum tæ-
 dio vitæ adiciit, *satis vna superq;*, &c. Vbi sententia ca-
 pienda est, de excidio, quod Troia passa est ab Her-
 cule sub Rege Laomedonte, quod excidium Anchi-
 ses viderat, & satis esse ait, si vni excidio superuix-
 rit, duobus non vult.

b Mortuum se effingit, componitque, ac si efferen-
 dus esset ad tumulum: & petit, vt affentur ad se ex-
 tremâ illa, vale, vale, quæ mortuis viuifolent.

c Ipse (inquit) manu mea me interficiam. Si verò
 mihi non satis animi ad mortem meam, non deerit
 percussor, qui laborum, quos patior, misereatur, vel
 cupiditate exstuiarum. Deinde occurrit sibi per pro-
 lepsin. Quid si insepultus maneat: hæc mihi (respon-
 det) iactura facilis erit, neque digna, quam repute-
 m.

d Subneçit duas alias causas, quibus ostendit con-
 temni à se vitam, optari mortem. Prior est, ab odio
 Deorum, quibus iniustus: posterior, à grauietate, qua
 iam est inutilis. Vtramque, ait, iam dudum se esse ex-
 pertum, ex quo afflatus est vento, contactus igni ab

A cat. Demum obserua sententiam Poëtae ductam
 fortasse ex Pindaro od. 4. Pyth. apud quem Pelias se-
 nex destinans Iasonem ad expeditionem Colchi-
 cam, ita cum illo loquitur,

ἄλλ' ἴδῃ με γυραί—
 ὀν μέρ' ἀλκίνας ἀμφοτερόν.
 Σὸν δ' ἄνθ' ἡβας ἀρτι κυ—
 μάλεις.

Sed me iam senilis pars ætatis circumdat: ac tuus flos æta-
tis feruet, ceu fluctus.

**7. SOLIDÆQUE SVO STANT ROBORE VI-
 RES]** Effectus superioris vocis, quasi dicat, quia, *sang-*
uis integer, ideo quoque, *vires solidæ*, & cum suo robo-
 re. Nam solidæ vires sunt integræ vires, vt in Horatio
solido de die, id est, integro. De hac iuuenum virtute
 locus est Quintiliani declam. 258. *Non est tam admi-*
rabile cum fortiter facit iuuenis, hoc ætas postulat, hoc ro-
bur iuuenta poscit, pene turpe est non fecisse. Græci id,
 quod præstans est & magnum, vocant ab iuuenibus
 νεανιόν, vt πρός νεανιόν, sunt permagni meatus. Vnde
 aliqui illud Aristophanis in Pluto κρέας νεανιόν, ex-
 plicant non tam tenentem carnem, quam peringen-
 tem, & fortem,

Integer san-
 guis.

Plenus san-
 guinis, quid
 sit.

Luna Deus.

Nemeſis
 Deus.

Pales Deus.

Sive Deus,
 siue Dea,
 cur.

C Ioue, quasi hac ratione soleat Iuppiter inuchi in ho-
 mines sibi iniuſos, atque inuites.

NOTAE.

1. SATIS VNA SUPERQUE] Vtraque vox, *sa-*
tis, & super, dicta ad augmentum, quæ locutio
 Ciceroni etiam familiaris, pro Quintio. *Satis superque*
habeo, quod tibi dederis. de officiis mihi *satis superque di-*
xisse videor. Plin. lib. 5. cap. 1. & *satis superq;* de Atlante.
 Plautus Amphit. *satis superq;* est. Eadem voces in Epi-
 dic. ita disponit, *quantum sat est, & plus satis, super sit.*

2. CAPTÆ SUPERAVIMVS VRBI] Excidij hu-
 ius præter poëtas, qui passim, meminit etiam Dionys.
 lib. 1. Antiquit. eo loci, quo narrat aduentum Hercu-
 lis in Italiam. Et Aristides in Rhodiaca, vbi de Troia
 loquens, δὲ ἀλλ' ἔπαξ ἔσθ' ἑπὶ Ἡρακλέους, δ' ἔραρον ἢ
 ἑπὶ Ἐλλήνων: *bis capta, semel ab Hercule, iterum ab*
Græcis.

3. POSITVM] Propria vsus est voce, mortui enim
 efferendi ad tumulum dicebantur, *positi*. Plin. lib. 21.
 cap. 3. *ipsi mortuo, parentibusque eius, dum intus positus es-*
set, forſiſſe ferretur. Quidius in epist. Ariadnæ:
Nec positos artus vnget amica manus.
 Statius 12. Theb.

Hei mihi quòd positos humus alma diēque resoluit.
 Tacit. 1. Hist. *Orho cruento adhuc foro, per strages iacen-*
tium in Capitolium, atque inde in Palatium vectus, conce-
dit corpora sepulture, cremarique permisit. Pisonem Venania
vxor, ac frater Scribonianus; Titum Vinium Crispina filia
compo

Solidum.

Plenus san-
 guinis, quid
 sit.

Luna Deus.

Nemeſis
 Deus.

Pales Deus.

Sive Deus,
 siue Dea,
 cur.

Satis super-
 que.

Troia bis
 capta.

Positi de
 mortuis.

composuere. Artemidorus lib.1.cap.14. oi αποθνήσκοντες χαμαί τιθενται: mortui humi ponuntur. Dicunt etiam Graeci αποθνήσκοντες, mortuum collocare. Sed de hac re latius alibi. Ceterum sententiam mihi Philostratus explicat, in Heroicis. Loquitur enim Poeta de illo genere tumultuacionis, quod discriminatur ab crematione. Cum enim non cremantur cadauera, dicebantur poni in terram. Verba eius loquentis de Aiace Telamonio sunt, εθαψαν δ' αυτόν κατὰ θέρμους ἐς πύλιν τὸ σῶμα, ἐξηγούμενοι Κάλχαντος, ὡς ἐν ἄσσοι παρὰ θάλασσαν οἱ ἑωυτὸς δόπουκτείναντες: Sepeliebant ipsum, deponentes humi corpus, Calchante interpretante impium esse, ut hi igni sepeliantur, qui sibi mortem attulerunt. Sed veterior fortasse alia explicatio, quam mihi suppeditat idem Philostratus in vita Polemonis. Audire illum fatius est. Ἀλλ' ἐμείνα γε ἀλυσίεσσα, Ἐσθῆναι αὐτὸν ζῶντα ἔτι, τῆτι γὰρ τοῖς φιλοῦσι ἔπισηψαμ. Κεῖ μὲν ὄντα ἐν τῷ σήματι ἄσθρα κελδέσων τοῖς συγχεύεσι τὸ φρονήματα γέπαγε ἔπαγε. μηδ' ἴδοι μὲ σιωπῶντα ἄλλοι: Veneriora sunt, ipsum adhuc viuentem fuisse humatum, hoc enim amicisimis enixè ad eò mandatum fuerat, atque iam situm in tumulo his, qui clauderant monumentum dixisse, inducite, inducite, ne me sol videat tacentem. His apparet fuisse genus tumulacionis, quo viui homines clauderentur in theca, ibique expectarent extremum halitum. Et cur non ad hoc genus sepulcra aspirare potuit Poeta? Iuuat Appianus qui de Asdrubale ait, ἐν λιβυκῷ ὃ ἦ ἔθορασε μὴ ἐς τὸν τῷ πατρὸς ἔθρον κατὰ φωνὴν, καὶ φαρμάκῳ διαχρησάμενος αὐτὸν: Ille anticipato periculo ad sepulcrum patris profectus, veneno se interfecit. Quibus clarè genus hoc mortis inuenit. Simile quiddam Labro fecit apud eundem lib. 4. ἐμφυλ. ne Romanus ipse in potestatem Romanorū in proscriptione ciuili perueniret. Nam in tabernaculo locum effudit ad mensuram corporis, seque condidit in eo sepulcro: mox seruo ensẽm præbuit ac iugulum, ibique mortuus iacuit.

4. IPSE MANE MORTEM INVENIAM] Addidi mea, non secutus Seruilius; durum enim; inueniam mortem manu hostis, sed Donatum sic explicantem: ego me occidam. Eadem mens Germ. qui vnus pro multis: ait enim, Virgilium circumlocutione quadam reddidisse verbum διαχρησάμενος, vnde & ἀπόχρησι, id est, ἀποθνήσκοντες, qui se ipsum manu sua interfecit, idem sentit Iul. Scal.

Cadauera quando ponuntur dicebantur.

Vini sepeliebantur.

650 a Talia perstabat memorans, fixusque manebat.

b Nos contra effusi lacrymis, coniuxque Creusa, Afcaniusque, omnisque domus; ne vertere secum Cuncta pater, fatoque vrgenti incumbere vellet. Abnegat: inceptoque, & sedibus hæret in iisdem.

655 c Rursum in arma feror, mortemque miserrimus opto.

NAM QVOD consilium, aut quæ iam fortuna dabatur?

d ME NE efferre pedem, genitor, te posse relicto Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?

e Si nihil ex tanta Superis placet vrbe relinqui:

660 Et sedet hoc animo, perituræque addere Troiæ Téque tuosque iuuat, patet isti ianua letho.

f Iamque adierit multo Priami de sanguine Pyrrhus, Natum ante ora patris, patrem qui obruncat ad aras.

ARGVMENTVM. Nihil suorum aut precibus, aut lacrymis concedens hæret in perniciacia, quam Aeneas conatur pervincere, partim delectis argumentis illius, partim obiectis dirioribus.

5. FACILIS IACTVRA SEPVLCRI EST] Fuit enim, qui nihil ataphiam metuerent. Talis Diogenes, & multi alij. Adeundus Alexander de variis generibus sepulturae.

6. Ex QVO] Coniungi hæc iam pridem ex quo cum magno sapore veteris elegantia Godecalcus animaduertit lib. de ling. Lat. Hic adnoto duci falsum omen ab Anchise, cum lætum potius debuisset: fuit enim summæ felicitatis non interfici vicino igne fulminis. Hoc enim in argumentum magnæ felicitatis, quæ fuit in Scopeliano Sophista, adducit Philostratus in eius vita. Lege illum.

7. FVLMINIS AFFLAVIT VENTIS] Ex triplici genere fulminum attingit duo prima afflans & incendens, illud clarè, hoc cillis, contigit igni, dicente sic Seru. Tria sunt fulminum genera: est quod afflat, quod incendit, quod findit. de hoc autem siluit. Additque fulminatam Anchisen, quia se, cum Venere concubuisse, iactabat, & in i. Aen. scribit, tunc vno oculo priuatum quoque fuisse. Vide quoque i. Aen. ad illud, Distinctaque rates. Ceterum Venus in hymno suo apud Homer. (si Homeri est hymnus.) Anchise grauitè minatur, si aliquid enuntiet.

Εἰ δ' ἔμεν ἐξέειπες, καὶ ἐπὶ δ' ἔειπες ἄφρονι θυμῷ Ἐν φιλότιμι μιγῆναι εὖς εὐφάνῳ Κυθηραῖν, Ζεὺς σε χρῶσά μιν βαλέει φάλαγγι κεραιῶν: Si autem rem ipsam dicas, & iactes dementi animo In amore mistum fuisse cum bene coronata Cytherea, Iuppiter te iratus feriet ardenti fulmine.

Has minas successum habuisse Virgilius ait, cum Anchisen infert afflatum tactumque igne. Dissidet à Virgilio Artemidorus scribens lib. 2. cap. 8. Κεραιὸς ἢ ἀνὰ χεῖρας ἢ παρὰ σπασάν, καὶ μὴ ἀφ' ἄλλου τῷ σώματι, ἐμβάλλει τῷ τῶσαν τὸν ἰδόντα ἐν οἷ: ἔστιν: Fulmen citra tempestatem proximè cadens, neque corpus contingens, eum, qui vidit, extra locos eijcit, in quibus degit. Vbi vides expelli à patria eum, qui non tangitur; Secus Anchises, qui tactus pellitur. Certè contingi fulmine semper ominosum fuit. Augusti imago tacta igne, & eius prima littera abolita, illius mortem indicauit, Auctor Cedren.

EXPLICATIO.

a VERBA perstabat, fixus manebat, signata omnia ad senis pertinaciam explicandam, & apertè memorans.

memorans, nam reuocabat in memoriam præteritam, historiam excisisti Ilij.

b Oppugnatur senex lacrymis filij, nepotis, nurus, totius domus: accedunt ad lacrymas preces, nam ne vertere secum, &c. Sed neque expugnatur lacrymis, neque exoratur precibus, nam sequitur, Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem. Vbi addita tot verba abnegat, hæret, sedibus, incepto, ad prædicandam immo dicam senis perniciaciam.

c Ortum consilium à patris pertinacia, nam quid aliud faceret vit foris? omnia abiturus.

d Sententia est. Sperasti, vt ego Troia abirem, meq; in tuto locarem sine te? alludit videlicet ad illud Anchise, Vos agitate fugam. Itaque non dicit, sperasti me posse efferre pedem domo, sed, Troia, nam postea ipse domo exiret, nisi impediretur à coniuge. Er nota verba. Anchises fugam nominauerat, ait Aeneas qui fugiam, qui ne dum pedem efferam? Pronomina me & te emphasim habent magnam. Pergit liberè Aeneas. Tantumque nefas patrio excidit ore? Perdit suo consilio Anchises Aeneam, nepotem, nurum, totam domum; inde filio licentia increpandi liberè patris, & dixisse illum nefas, clamat. Sed vna est excusatio in voce excidit, quasi nefas illud incogitantè pronuntauierit senex.

e Euerit Aeneas patris ratiocinationem, dixerat ille, si Dij voluissent me viuere, seruassent mihi has sedes, at euerterunt patriam vbi sedes mea. Responderet Aeneas, & concludit: Si mens est Deorum, vt tu ais, vt nemo superstit patriæ euerfæ, & id tibi quoque in animo sedet, ac proinde vis nos omnes addere ad Troianam cladem, profectò ianua patet letho, quod certissimum erit, nam adierit Pyrrhus, &c. Hæc omnia dicuntur ironia quadam sententiarum. Nam mens Aeneæ est, iniquum esse existimare, nolle Deos, vt vici ciues superstit patriæ victæ: cum vnicuique sit ius ruendæ salutis, etiam patria euerfa. In illis, isti letho, subaudi, voluntario, in quod tu vis ruere.

f Quo terreat senem, Pyrrhi ferocitatem proponit, alludens ad illa, miserabitur hostis. quasi dicat: Non tibi vitam ad misericordiam euipit ille, in quo sunt omnes crudelitatis notæ. Imbuet se tuo sanguine, sic vt multo Priami. An, qui regi non pepercit, tibi parceret? Non agis cum hoste misericorde, & pio: obruncat quippe ille natum ante patrem scruissimè, patrem ante Deos impiissimè. Est itaque affectus & argumentum petiitum à circumstantiis rerum, personarum, locorum.

NOTA.

- 1. PERSTABAT] Liuius ex Virgilio lib. 41. Pertinacius Quintius in caepo perstabat.
2. FIXVSQVE MANEBAT] Similis pertinacia Philoctetæ apud Sophocli.
3. FATOQVE VRGENTI INCVMBERE] Sumpta proculdubio locutio ab his, qui incumbunt gladiis, vt se interimant.
4. SEDIBVS] Præclarè vsus voce ambigua (vide-runt iam alij) vt significaret senem ita tenacem animo, vt erat corpore.
5. ME NE EFFERRE PEDEM] Aristophan. in Lyfist. ἐξελήλυθα δ' ὄμων. Appianus lib. 2. ἐμφυλ. ποροῦν τῶς ὀνίας. Cicero, & Plautus ante Nostrum. Ille. 7. ad

A Attic pedem porta non extulit. hic Captia. pedem efferat. Sed ante vtrunque Laberius in incerta comœdia: pedem ex taberna tulimus. Sed vide, vti Plautus variet. Bacchidib. duc te ab alibus. Mostel. ex edibus me edili foras. Calin. exiit foras. Curcull. proficisci foras, migrare foras, foras me abripui. Emphasim porò illa pronominum desumpta (ita interpretes) ab Sophocle in Aiace, τὶ γὰρ δ' εἰ γινώσκεις, οὐ τὸ θεὸς ἐστὶν; Quid ego viuum te mortuo? Ouidius in epist. pari emphasi: Clamabam, sine me, me sine mater abis?

6. TANTVMQVE NEFAS PATRIO EXCIDIT ORE] Non displicet cogitatio eorum, qui aiunt Poëtam locutum nec' avritōson, hac sententia. nefas erat me abire te relicto ad eadem, neque hoc debueras de me cogitare; quod tamen nefas in te hæret, qui persistendo in perniciacia, causa es cadis tuorum, itaque volunt isti, coargui ab Aenea impietatis: quod tamen subicit, ne filius acerbus esset patris reprehensor, contra decorum: sed tantum indicat, quid pater peccet exponens suos ad necem; cum dicat quid ipsemet peccaret, si abiret relicto patre. Clariùs: ego impius essem, si te desererem; tu ergo impius qui me non comitaris: nam inde cades à me in te redundaret; hinc à te in nos. Quod Poëta excidit, Homerus sape, ἐπιρρῶν ἔσθ' : fugit verbum, titus versus ille, ποῖον σε ἔσθ' φέρον ἔμμε δ' ἔδοντα; Quod te fugit verbum ex septo dentium?

Et Liuius Andron. in Odyfsea, citante Prisciano: Quid verbi ex tuo ore profugit? Ennius in Fragmento: Ausus es hoc ex tuo ore? Quod Cicero arripuit ad Atticum, Ain tandem Attice laudatum integritatis & elegantia nostra? ausus es hoc ex ore tuo? inquit Ennius. Aristides in 2. Platonica ita dixit, ἐξέλετο: ὅ οἱ λόγοι, vt Nofter excidit, id est, effluébant verba. Inuenio etiam Euripidis imitationem in And. vbi cum Hermione dixisset quiddam de seruitute sua, statim Orestes, ὡς ἐν τῷ δὲ ἐξυμῶντος; Quid hæc peccasti? itaque quod Virg. nefas, Eurip. peccatum dixit.

7. ET SEDET HOC ANIMO] Sedere hic est, firmiter rem harere animo, sic & in 5. idque pio sedet Aeneas. & 7.

— vbi certa sedet patribus sententia pugna. Claudian. i. Rap. Certa requirenti tandem sententia sedit. Plinius lib. 2. c. 7. sedere capit sententia hæc. Auctor Thebaidos: Hoc animo sedet. hanc locutionem ter repertum in Ammiano, libris videlicet. 18. 19. 24. Stat. 1. Theb.

Iam potior cunctis sedit sententia. Eadem ratione sedem pro firmo ac stabili rerum Sedes, pro statu auctores dixisse notat Læuinus in Sueton. ex firmitudine. Suetonio ipso, & Horatio. Quod autem Virgilius, sedet animo. Catull. cordi est. Et Liuius lib. 23. Id Deis cordi non esse. & Sidonius in Burgo, — cordi est si iungere gressum.

Forma alia Liuius lib. 44. stat sententia non minuere copias. Herodorus lib. 1. dixit, τί σοι ἐν νόῳ ἔστι ποθέειν: quid tibi in animo est hoc ita facere. Itaque locutus Virgilius ex Græco fonte.

8. TE QVE TVOSQVE INVAT] In verbo ipso reprehensio inest, nam quod inuat, plerumque, ne dicam semper, alienum est à ratione. est scriptor, qui asserat Ouidij manes euocatos post mortem à sepulcro, pronuntiasse alienam à ratione in suis scriptis sententiam latere, eam videlicet, quæ est in Epist. Phædræ. Iuppiter esse pium statuit, quodcumque inuaret. Nam quid magis rationi aduersans, quam Iouem, quo nomine illi summum Deum capiebant, statuisse, pium esse sanctumque quodcumque inuat lubetque. Y Roga

Rogati rufus Manes, quæ huic sententia opponere-
tur; illam dixisse, quæ est in Epist. Helene:

Est virtus placitis abstinuisse bonis.

Hæc *παρρησια* loco dicta. Sed ex quibus tamen nosci-
tur, quæ iuuant aliena esse à ratione. Sunt hæc in eo
auctore, qui collegit librum de spectris.

9. PATET ISTI IANVA LETHO] Ianua hîc est
causa interitus, & commoda opportunitas, lepida
translatione. perinde ac si diceret: Si Dij nos volunt
perdere, & id tibi placitum, nulla maior opportuni-
tas, quam hæc, Lucret. lib. 5.

— lethi præclusa est ianua celo.

Reperit bis, aut ter. Arnob. lib. 2.

— Omnis enim passio, lethi atque interitus ianua est.

iterum:

Rursus verò si anima lethi advenit ianuas.

Turcius Ruffus,

— patuit qua ianua letho.

Limetiam. Sic limen. Lucret. lib. 2.

^a Hoc erat alma parens, quod me per tela, per ignes

665 Eripis: vt mediis hostem in penetralibus, vt que
A S C A N I V M Q V E, patremq; meum, iuxta que Creusam,
Alterum in alterius maceratos sanguine cernam?

^b Arma viri, ferte arma, V O C A T lux vltima victos:

Reddite me Danais: finite, instaurata reuisam

670 Prælia. N V N Q V A M omnes hodie moriemur inulti.

^c Hîc ferro accingor rufus: clypeoq; sinistram
Infertabam aptans, me que extra tecta ferebam.

ARGUMENTVM.

Cum nihil adhuc proficiat, querelas ad matrem iactat,
fuit, armatur, rapitur ad bellum.

EXPLICATIO.

^a I N F L A M M A T I admodum affectus cum
Iapostrophe, & conquestione ad Venerem,
ideo me ab hostibus eripis in regia Priami, vt in meis
ædibus hoste videam? vt cernam Ascanium, patrem,
uxorem, omnes trucidari volutarique mutuo san-
guine? quid hoc spectaculo indignius, sæuius, atro-
cius? His procul dubio terror maximus Anchisæ ini-
citur, & pavor insolitus, ac mortis imago sæuissima:
nam eò sermonem hunc Æneas destinat, alludens ad
cædem Priami, & Politæ.

^b Cum nihil videat prodesse, furit ex rerum de-
speratione propter obstinationem patris. In verbis in-
est ardor militaris. Nihil hîc expendo, quia non pos-
sum. Id solùm dicam, neminem hæcenus æquasse
istos affectus. Reddite me Danais, scilicet ex quibus
me (ait Nascimb.) mater eripuit. Ait finite, quia reti-
nebatur. Sunt instaurata renouata & crudescencia,
certè renouanda à me. Subeant, Lector, quæ sæpe
nobis dicta de commutatione participiorum. Nun-
quam omnes hodie moriemur inulti, est, si aliqui iam
mortui sunt inulti in hoc excidio, certè non omnes
ita hodie moriemur. Est nunquam nullatenus, ne-
quaquam.

^c Πρέσβον viri fortis. optauerat armari, & ad hostes
tendere, vt runque hîc perficit opere.

— lethi iam limine ab ipso.

Et lib. 6.

Languabat corpus lethi iam limine in ipso.

iterum,

Et grauius partim meruentes limina lethi.

Dixi hæc ex obseruatione Gifan. in Collectan. ad
Luc. Ab hac translatione non diffidet, *ὡς αἰ. δ. ἰσοεις* ap-
pellari *θύρας*, sunt enim sensus, quædam animorum
fores. Noto etiam locutiones has merè esse Poëti-
cas, ex verbis Platonis lib. 1. de Rep. *δὴ ἐν τῇ γῆρα*
ἐδὲ φασίν τῷ οἰ ποικταῖ: quod esse in senectutis limine Poë-
te aiunt.

10. I A M Q V E A D E R I T, &c.] Putant interpretes
allusum ad locum Eurip. hunc in Hecuba:

Ἡζὶ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔειπεν ἰδὼν,
Πῶλον ἀφελῆτων σῶν δὲ πρὸ μαζῶν,
ἔειπε γεραιᾶς χειρὸς ὀρμηθῶν:
Veniet verò Vlysses iam iam,
Pullum abstracturus tuis à mammis,
Exque senili manu vi ablaturus.

NOTÆ.

1. H O C E R A T A L M A P A R E N S] Non diffidet
Ab hoc sermone ille lib. 4.

Hoc illud Germana fuit? me fraude petebas?

Et Propert. lib. 2.

Hoc erat inprimis, quod me gaudere inbebas?

Et Tullij pro Milone: Quid me reducem esse voluisti
an, vt expectante me expellerentur ij, per quos essem resti-
tutus?

2. A L T E R V M I N A L T E R I V S] Simili lusu ab Vir- Alter, alie-
gilio Ouidius, Tibullus, Propertius. Primus 4. Trist. rum.
eleg. 4.

Alter ab alterius funere mæstus erat.

D Secundus lib. 4.

— alter & alterius vires necat aër.

Tertius lib. 1. eleg. 5.

Alter in alterius mixta sterna sinu.

Hinc est vt in 3. Æn. aliqui legant:

Alter & alterius sequitur de cortice sanguis.

Vbi ego tamen ater retineo ex contentione libro-
rum. Cur enim hærentem lectionem commutem fa-
cilè quavis afflante aura? Seneca dixit, Alter alterius
manu casti, de Pronid. c. 2. &c. Alter in alterius exitium
leui compendio ducitur, lib. 2. de Ir. c. 7.

3. R E D D I T E M E D A N A I S] Cum emphasi non
vulgari, quasi homini in tot calamitatibus consti-
tuto, locus propius sit ille, vbi est bellum, clades,
malum. Simile quidpiam expendit Vlpianus in De-
mosth. Olynth. 1. quod dixerit, *ἀπαδ ὄσε*, *ἐχὼ δ' ὄσε*.

4. M O R I E M V R I N V L T I] Ita Statius. 1. Theb. pa-
tiemur inulti. Ouidius de Fabiis. 2. Fast.

— sic non

— sic non moriuntur inulti,
Vulneraq; alterna dantq; feruntq; manu.

Liuius de Lucio Siccio, qui decem virorum fraude
à militibus in itinere occisus fuit: haud inultum interfe-
cere. Florus lib. 3. c. 22. Ne inulti perirent, sanguine Sena-
tus sibi parentabant.

A 5. HIC FERRO ACCINGOR] Petronius Sat. Hac
locutus gladio latus cingor.

6. I N S E R T A D A M] Propriè, nam lorum illud, Inferiorii,
quo scutum apprehenditur, dicitur inferiorium. Vide
Cælium lib. 10. c. 3. Græci *ἐχαιον* vocant, cuius inuen-
tum Caribus assignat Herodotus lib. 1.

^a Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumq; patri tendebat Iulium,

675 Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:

Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
H A N C primùm tutare domum. Cui paruus Iulius,
Cui pater & coniux, quondam tua dicta, relinquitur:
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:

680 ^b Cum subitum dictuq; oritur mirabile monstrum.

^c Namque manus inter, mæstorumq; ora parentum,
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuq; innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.

685 ^d Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere; & sanctos restinguere fontibus ignes.

ARGUMENTVM.

Obsistit coniux, pedes complectitur, hæret in limine, patri
naturum obiicit, vrget rationibus: in harum rerum medio
flamma diuinitus incidit Ascanij in caput, quæ nullo no-
cumento comas pererrat, lumine se molliter vibrante.

EXPLICATIO.

^a V T coniux avertat coniugem ab efferato &
præcipiti consilio, ipsa hæret in limine, com-
plexu retinet, puerum obiicit. Et quia facta non sa-
tis, addit verba plena magnis affectibus: & quæ ruen-
tem virum potius, quam complexus ipse, retineant.
An ruis in exitum? an in spem salutis? si primum,
extrema ego quoque tecum feram, & omnes simul;
rape ergo nos tecum: si alterum, cur non salus para-
tur domui tuæ? ergo tutare hanc domum. Nam cui
deseris paruum filium, patrem senem, miseram coni-
ugem, quæ iam non tua, sed quondam tua? De-
finit sermonem in vociferationes, clamores, gem-
mitus.

^b Peripetia idoneo loco inducta, nam inter mise-
rabilem illam vxoris complorationem, senis peruica-
ciam, Æneæ furorem, prodigium adhibetur, quo
omnia in melius commutata. Preparat verò, vt asso-
let in re simili, lectorem suum, verbis illis, monstrum,
& subitum, & dictu mirabile.

^c Sed quod prodigium? Inter manus (inquit) atque
inter ora parentum mæstorum, ecce apex leuis visus est
fundere lumen de vertice summo Iuli, flammæque innoxia
lambere comas tactu molli, & pasci circum tempora. Ex-
pende hîc aliqua. Dicitur ignis ille apex tum quia
in capite, tum quia instar apicis acuminatus ex na-
tura ignis. Est leuis ad discrimen ignis vibrati à fulmi-
ne; qui grauis & vrens dicitur. Ait fundere quia ignis
hîc instar aquæ placidum quiddam effundebat, &
quidem non tam ignem quam lumen. Ided sequitur,
flamma innoxia. & hæc non vrens, sed lambens, & ta-
ctu molli. Quæ potuit aptiora, ad explicandum ignem
illum fuisse sine noxa?

A ^d Longè aliter iudicarunt, qui videbant, & ideo
illis dar pauorem, trepidationem, metum: dicit enim,
Nos pauidi trepidare metu. Putabant scilicet verum ef-
se incendium & periculum in Ascanio, ideo excu-
tiunt ignem flagrantem, restinguunt ignes, cui ver-
bo vis maior quam extingui, & fontibus, ad signandam
vim aquæ, quæ adhibita contra sanctos, id est cæle-
stes ignes, sacros, religiosos, diuinitu (que immisos.
Dicit trepidare, excutere, restinguere, pro, trepidabamus,
excutiebamus, restinguebamus.

NOTÆ.

1. E C C E A V T E M C O M P L E X A P E D E S, &c.]
Græci imitatio vatis, apud quem. 6. Il. Andro-
macha, vt Hectorem contineat, ne is ad bellum pro-
ficiscatur, natum in sinu gestat, & patri ostendit. ver-
sus hi sunt.

Ἡ οἱ ἐπειτ' ἠντησ', ἀμα δ' ἀμφιπολλ' ἔκειν αὐτῆς,
Παῖδ' ὅτ' ἰδὼσσαν ἔχουσ' ἀβλαβερῶν, ἵπαιον αὐτῆς
Ἐκθεδὸν ἀγαπῶνδον, ἀλλήλων ἀστεα ναλάη:
Quæ ipsi postea occurrit, famula autem ibat cum ipsa,
Filium ad sinum gestans mente infantem, paruulum
etiam

Hectoridem dilectum, similem stella pulchra.

& paucis interiectis,

— ἴδ' ἑλεῖσθαι

Παῖδ' ἃ τε νηπίων.

— neque miseraris

Filium infantem.

C Hunc etiam locum sic tractat Val. Flac. 1. Arg. amu-
laturque Maronem.

Contra effusa manus, hærensque in pectore coniux,

Me quoque, ait, casus comitem, quicumque propinquat,

Accipies: nec fata traham, naturamq; videbo

Te sine, sat celi patiens.

& reliqua. Non diffidet ab hac historia illa Coriolani
vici fortissimi, & fortasse ea hîc representata. quod
credi potest ab Poëta Romanarum rerum celebrato-
re. Nam Coriolanus missus in exilium, cum domo
egrederetur, obtuos habuit in limine liberos, ma-
trem, coniugem, lugentes omnes, sordidatos, mise-
rum

ros. Ipse interim absque lacrymis, instar lapidis, & oculis immotis stabat. Lege hanc historiam in Dionysio lib. 8. Antiquit. Ouidij locus eleg. 3. lib. 1. Tristiū, de coniuge inhærente abeunti in exilium tritus est, sed dignus qui legatur. Non mihi dignus locus Hieronymi in nobili illa epistola ad Heliodorum, ubi multa sunt παθητικά, & sumpta ex Virgilio, qualia sunt illa: *Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet sparsa crine, & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat: licet in limine pater iaceat, per calcatum perge patrem, &c.* Redeo ad Virgilium, qui supra Homerum & alios affectum feruentissimum adiecit in illis complexa pedes, quid enim facere submissius poruit Creusa? Affectus huius plenus Ouidius, in epist. Paridis,

Nunc mihi nil superest, nisi te formosa precari, Amplectiq; tuos, si patiare, pedes.

& lib. 2. Artis:

Nec maledicta puta, nec verbera ferre puella, Turpe nec ad teneros oscula ferre pedes.

Inde superbissima apud Propertium lib. 4. eleg. 9. puella:

Supplicibus palmis tum demum ad fœdera veni, Cùm vix tangendos præbuit illa pedes.

Hic certè mos videtur à Diis tractus, quorum pedes oculari habitum in religione veteribus. Ita Iuuenalis:

— cœrèris tangens arâmque, pedémque.

Omitto, vt satis clarum, & aliis iam tractatum.

2. ET NOS RAPIN OMNIA TECVM] Rectè notat Germanus signari hic vxores, quas αὐτὸς ἑσπεύει & οὐκ ἐπιπέει vocant Græci. Sunt istæ, quæ omnem fortunam cum viro experiuntur.

3. CUI PARVVS IVLVS, CUI PATER ET CONIVX, &c.] Efficacissima hæc ad mouendum, proponit enim puerum, senem, fœminam, imbelles omnes. Eodem argumento Penelope reuocare Vlyssēm nititur apud Ouid. Maroniana forte imitatione,

Tres sumus imbelles numero, sine viribus vxor, Laertesq; senex, Telemachusq; puer.

dixit falsè Nalo, graniter Maro.

4. CONIVX QVONDAM TVA DICTA] Illustrat hoc Seruius: *Hæberi* (inquit) *quævis poterat, nominari non nisi nobilis.* Ergo coniux dicta tua erit: multas cùm habueris, me tantum nominabas coniugem. Hoc olim, & nunc creberrimum barbaris. Olim, nam Priamus ipse multas habuit in pellicatu, vnam Hecubam legitimo in lecto: nunc, nam princeps iste Turcicus; qui malo nostro Orienti præest, præter plures pellices, vnam habet, quam ipsi barbari vocant Sulranam, cuius, non aliarum, liberi in imperium succedunt. vt hic dicta mea cùm quodam blandimento, ita Euripides Iphig. Aul. ex nota Germ. *ἀδελφὴ καὶ πατὴρ δέσποια:*

puella mea dicta: Et Propertius lib. 2. *Nec mea dicitur que modò dicta mea est.* Ab affectu Virgiliano non abiit ille Apulei lib. 10. *cui moriturâ prorsus seruabis vxorem?*

5. ECCE LEVIS SVMMODE VERTICE, &c.] Ignis regis prælagium. regum sæpe prælagium fuit, & hic futuram, & regalem Ascaniij dignitatem notauit. Inde facta magna illa animorum commutatio, nam Anchises, vt vidit

Ascanium futurum Regem, alacer factus est ad firmam, reliquique omnes spem eandem concepere. Firmat hoc historia Seruii Tulli Romani Regis. Plin. lib. 2. cap. 107. *Seruius Tullo dormienti in pueritia ex capite flammam emicuisse.* Copiosior Plutarch. de Fortuna. Rom. ait enim, Seruium in somnum prolapsum fuisse, ac tum caput dormientis visum igni circumlustrari, quod erat testimonium ipsum ex igni natum, οὐκ ἔστιν ἢ ἄλλο ἐπὶ τῆς ἀποροδένου ἡγεμονίας, ἢ ἔτροπος bonumq; iudicium insperati regni, quod obtinuit. Huc trahenda narratio de simili prodigio Lauinæ, quam per iniria. 7. Æn. Virg. exsequitur. Nec non illa Plinij lib. 2. cap. 27. de Stellis Castoribus: *Hominum quoque capita vesperinis historiis magno prælagio circum fulgent.* Atque etiam Liuij de Marcio duce lib. 25. ad finem, *flammam ei concionanti fuscā de capite sine ipsius sensu cum magno pauore circumstantium militum.* Tale quiddam de flamma non vrente legas inter prodigia relata ab eodem Liuij lib. 43. his verbis: *Fregellis in domo L. Atrij hasta, quam filio militi emerat, inter diu plus duas horas arsisse, ita vt nihil eius ambureret ignis, dicebatur.* Lege verus Claudiani in 4. Consul. Honorij,

— ventura potestas
Claruit Ascanio, subita cùm luce comarum
Innocuus flagraret apex.

In his omnibus vides aut regiam dignitatem indicari, aut certè excellens quiddam & maximum. In historia Hispan. Marianæ lib. 9. c. 8. inuenies omen ad regiam dignitatem fuisse Alfonso huius nominis sexto, capillorum erectionem. Talia quæpiam in alijs legi. Vnde facilè apparet ab vno capite sumptum vbiq; regium omen. Non abiit à prodigio Virgilij simile Eurip. in Medea, non in re felici, sed cui hæsisse in suo potuit Latinus Vates,

*Χρυσὴν τὴν ἀμφὶ κρατὶ κείνου ἄλκυοντα
Θαυμάσιον ἢ νόμου θαυμαστὸν πορδὸν:
Aurea quidem circum caput posita corona
Admirabilem mitebat fluxum ignis omnia deuorantis.*

6. TACTVQVE INNOXIA MOLLI LAMBERE, &c.] Similem descriptionem, & fortasse ad imitationem Maronis habes in Valer. Flac. 1. Argon.

— ingenti flammantem nubila sulco
Direxit per inane facem, que puppe propinqua
In bisidum discessit iter, fratrelq; petiuit
Tyndareos: placida & medijs in frontibus hæsit
Prorinus amborum, luménque innoxia fudit
Purpureum.

7. PASCII] Simili tralatione de igne Strabo, lib. Pafcor de enim 6. loquens de Aetna, *τοῦ καὶ λαμβάνειν μετὰ τὸ ἀσπίδος ἰgne.*

— ignes celeri flamma degustant ligna.
& lib. 5.
Ignis enim superauit, & ambens multa perussit,
id est, ambedens. Non rectè aliqui legunt *ambiens.* Horatio Satyr. 5. lib. 15. Maronianum placuit,
— per veterem dilapsa flamma culinam
Vulcano, summum properabat lambere rectum.

8. PASCII] Simili tralatione de igne Strabo, lib. Pafcor de enim 6. loquens de Aetna, *τοῦ καὶ λαμβάνειν μετὰ τὸ ἀσπίδος ἰgne.*

— ignes celeri flamma degustant ligna.
& lib. 5.

Ignis enim superauit, & ambens multa perussit,
id est, ambedens. Non rectè aliqui legunt *ambiens.* Horatio Satyr. 5. lib. 15. Maronianum placuit,

— per veterem dilapsa flamma culinam
Vulcano, summum properabat lambere rectum.

9. PASCII] Simili tralatione de igne Strabo, lib. Pafcor de enim 6. loquens de Aetna, *τοῦ καὶ λαμβάνειν μετὰ τὸ ἀσπίδος ἰgne.*

— ignes celeri flamma degustant ligna.
& lib. 5.

Ignis enim superauit, & ambens multa perussit,
id est, ambedens. Non rectè aliqui legunt *ambiens.* Horatio Satyr. 5. lib. 15. Maronianum placuit,

— per veterem dilapsa flamma culinam
Vulcano, summum properabat lambere rectum.

— ignes celeri flamma degustant ligna.
& lib. 5.

Ignis enim superauit, & ambens multa perussit,
id est, ambedens. Non rectè aliqui legunt *ambiens.* Horatio Satyr. 5. lib. 15. Maronianum placuit,

— per veterem dilapsa flamma culinam
Vulcano, summum properabat lambere rectum.

Intonuit læuum: & de cælo lapsa per vmbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
695 Illam summa super labentem culmina tecti
Cernimus Idæa claram se condere sylua,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, & latè circum loca sulphure fumant.

ARGVMENTVM.

Ad felix omen Anchises exhilaratur, petitq; à Ioue, vt illud firmet: annuit Iuppiter, firmatque, & leuo tonitru. & face coruscantis comete, quo futura Æneæ præsignantur.

EXPLICATIO.

EX decoro magno infert, quid tum pater senex, quid diuinari, supprimens Æneas ipse iudicium suum, vt qui tum fatorem suorum non esset præsciis. Ita mouit Hortensius. Signa verò latentis senis tria sunt, oculorum sublatio ad cælum, manuum, vocis, omnia ex ritu supplicantium & precantium. Huius rei syluam exemplorum qui volet, adeat Briffonium.

Sequitur oratio Anchise ad Iouem, qua tantum duo petit, videlicet auxilium in posterum, confirmationem omnis in præsens. Orationem præcedit tum captatio, nam omnipotens, & precibus si flecteris vllis, non dubitat, sed quasi id semper fieri solet: tum ratio, cur ausit petere, & si pietate meremur, vbi præcipue respectum ad vnam pietatem Æneæ, quæ maxima, & notissima.

Duo petiuit, auxilium, hoc deinde datum in ipsa fuga: & firmamentum omnis, hoc iam adest: nam statim auditum est tonitruum ex læua cæli parte, cum fragore subito, & visa stella, quæ lapsa è cælo cucurrit per vmbras ducens facem cum multa luce.

Labitur stella super summa tecti Anchisei culmina, seq̄e condit in Idæa sylua, ac dum labitur & conditur signat vias: demum sulcus ducitur in longum limitem cum magna luce. Designat his facem & comantes crines. Abiit denique, latè tunc loca omnia fumasse sulphure. Aperiendum quid ista significent. Stella, Æneas est: ducit facem claritatis, pietatis, fortitudinis, virtutum omnium: cum ea ad Idam currit, viam signando, docet, quæ debeant Troiani fugere, quoque cursum dirigere cum suo Ænea ad salutem; ille enim ad Idam contendit, vbi fabricatæ naues ad fugam: longus limes, errores sunt Æneæ: sulcus, nauigationes, quibus sulcandum, & maris æquor arandum: sed semper cum luce, nam vbiq; sparsa virtutum lux. Nonnulla ex his sumpsi ex Seruio.

NOTÆ.

1. ASPICE NOS] Possit herere aliquis, an legendum respice. Nam hoc verbum potissimum sedem habet inter ea, quibus precatio fiebat ad superiores, quod testimonio Ouidij, Tullij, Plauti, Terentij, & aliorum Briffonius firmat. Lege illi. Sed ramen retinenda lectio: in Pindaro enim od. 6. Pyth. in precationibus legas, *Ἄσπιον βλέπειν: precor me afficias.*
2. ET SI PIETATE MEREMVR] Simile illud Plauti in Pænul.

— Redde his libertatem, inuictæ premium vt esse sciant libertatem.

3. DA DEINDE AVXILIVM PATER] Agnoscit Iul. Scal. affectum non vulgarem. Anchises, qui est pater, Iouem in precando Patrem nominat: vult enim Iouem sibi esse, quod ipse est suis. Putat Vrsin. allusum à Virgilio in hac precatione ad eam, quæ fit vlt. Il. ore Priami perentis à Ioue Patre ducem nuntiū in que quo ad Achillem perueniat.

4. ATQVE HÆC OMINA FIRMA] Dicitum ex vetere superstitione, nam ad confirmationem augurij secundum poscere solebant, & istud erat, omen firmare. Cic. 1. de Diuin.

Sic aquila clarum firmavit Iuppiter omen: antecesserat autem, Partibus intonuit celi pater ipse sistris. & sic in Marone sequitur, *Vix ea fatus erat, &c.* Silius item lib. 4.

Adsis ò firmesque tua Pater alitis omen. Virgil. ipse in 8.

Adsis ò tandem, & propius tua numina firma. Ammian. lib. 23. *Vt omen per hostias litando firmaret.* Hic scias, quoties bono omni bonum successisset, dictum omen secundum: quoties malo, malmum, omen alterum, ac tum nulla re adiecta, inausum esse noscebatur.

5. SVBITOQVE FRAGORE] Signatè, nam nubes tonitru frangi dicitur. Plin. lib. 2. c. 43. *Spiritus nubes cohibito tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur edito fragore, cùm erumpat.*

6. INTONVIT LÆVVM] Læua tonitrua felicia fuerunt, de qua redicam lib. 9. Æn. Hic tantum noto, videri Poëtam alludere ad illud genus fulminum, quod fuit veteribus religiosum, & impetratum dicebatur, credo quia preces præcederent, vt hic præcedunt in Anchise. Eius fit mentio à Plinio, lib. 2. c. 53. *Exstat annalium memoria sacris quibusdam, & precationibus, vel cogi fulmina, vel impetrari: vetus fama Hetruria est, impetratum, Volfinios, vrbem agris depopulatis, subeunte monstro, quod vocauerunt Voltram.*

7. DE CÆLO LAPSA PER VMBRAS STELLÆ] Doctè notat Germanus cadentis stellæ omen veteribus faustum fuisse ex Theocrito, Homero, Apollonio. Subiicio ego Aristidè orat. 3. sacror. sermorum. *ἀστὴρ λαμπρὸν δειξάτω δὲ ἀγορᾶς ὑποῦντα πλὴν οὐρανὸν οὐρανὸν ὑπὸ πύλαις ἰδοῦσθαι: splendida per forum visa est transflire stella, qua sacro subscriberet. Itaque audacter sacrificauit.* Herodotus lib. 3. simili felicitate de Dario loquitur, ad eius equum hinnientem, & currentem. *ἰσπαρὴν δὲ ἀσπίδος ἰγῆς ἐρποντὴν ἐγένητο: sereno cælo fulgur emicuit, & tonuit.* His contrarium legas in Artemidoro lib. 2. c. 28. apud quem, *ἄτε ἢ καὶ ἀσπίδων τες ἐπὶ γῆν οἱ ἀστέρες εἰσὶν ἀγαστοί, ἄτε ἀφανίζονται πολλὰν ἢ ἀλεθρον μαντῶν δεινῶν: neque cadentes in terram stelle, neque dispartentes bona sunt, multorum enim perniciem præsignant.* Locum Plinij è lib. 2. c. 26. quo aliqua Poëta in hoc loco explicari videntur, iam Beroaldus indicauit.

8. FACEM DUCENS] Lucret. lib. 2. dixit, *longos stæmarum ducere tractus.* & Valer. 1. Arg. *direxit per inane facem.* Fax ista est, quam alij aut crinem, aut comam vocare solent. Artemidorus dicto loco, *ἀστὴρ πωγῶν ἰδῆται.*

vias barbata stella. Ibidem quæpiam indicat de mutuo A respectu stellarum ad capillos, & caput. 9. SVLCVS] Ammianus lib. 21. siderum sulci. 10. LOCA SVLPVRE FVMANT] Scribit Plinius, fulgura habere odorem sulphuris. Philostratus in vi-

Fulgura sulphurea.

ta Scopeliani, τὸ ἦδ' οὐρανὸν ἄσπερον καὶ θεῶν ἰσχύϊ. Ignis fulguris acer est, & sulphureus. Inde illud Perlij explicatur: quia cum tonat, acis illex sulphure discutitur sacro.

700 Hic verò victus genitor se tollit ad auras, Affaturque Deos, & S ANCTVM fidus adorat. b Iam iam nulla mora est, sequor, &, quâ ducitis, adsum. D II PATRII seruate domum, seruate nepotem. Vestrum hoc augurium, V E S T R O Q V E in Numine Troia est, c C E D O equidem: nec nate tibi comes ire recuso.

ARGVMENTVM.

Cedit omnino, & filio se comitem parat.

EXPLICATIO.

700 QVI nullis precibus, iam tandem cedit religioni & prodigio Deorum. Tollit se est, surgit, opponens illis, & sedibus hæret in iisdem. b Addit orationem Anchises, qua nullam in se inesse moram ad eundem proficitur. Mox conuersus ad Deos, domum illis, & nepotem commendat, vt seruent. Nam nemini melius potest commendare, quam illis, à quibus profectum augurium, & in quorum numine Troia est. c Demum conuersus ad natum illi cedit. Particula tibi posita ἡμετέρως. An non te sequar pater filii, quem Dij tot signis magnum fore iam nunc prædiciunt.

NOTÆ.

1. TOLLIT] Dictum ex augurum disciplina, qui obseruatis auspiciis, statim de templo, id est, augurali loco, recedebant. Inde natum aduerbium extemplo. Sunt qui hic legant aras, nam statim sequitur, affaturque Deos. Extemplo, vnde. Affari, pro obtestari. 2. AFFATUR] Est qui monuerit, affari Deos, in Virg. esse, implorare, atque obtestari Deos. in 9. Ipsa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum Vocibus his affata Iouem, da nate petenti Quod tua chara parens domito te poscit Olympo. Vbi affata valet, obtestata. 3. ET S ANCTVM SIDVS A PORAT] Philostratus in epist. τιμωσι δ' οἱ θεοὶ καὶ ἦδ' ἀσέρον τῶν νομῶν. venerantur sapientes ex astris cometas. Vt videlicet in quibus insunt prælagia futurorum. 4. D II PATRII.] Sunt hi frequentiore vsu, qui præsumt patriæ, & vrbibus. sic Apollo, & Minerua dicti sunt Dij patrij Athenarum: Thebarum Liber & Hercules: Iuno Carthaginis, Sami, Sparta, Mycenarum, Argorum. Dixi, frequentiore vsu, nam in hoc loco Virg. non ita, in quo sequor iudicium Turnebi lib. 6. Adu. cap. 11. explicantis hic, Deos patrios, non custodes vrbis, sed præsidēs cuiusque familiaris, & generis: sicuti etiam apud Ciceronem 3. in Verrem, cum ait, Rapiunt eum ad supplicium Dij patrij, quod iste inuentus est, qui à complexu parentum abreptos ad ne-

705 a Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis Auditur, propiusque æstus incendia voluunt. b Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ: Ipse subibo humeris, N E C M E labor iste grauabit.

QVO

710 QVORESCVNQVE cadent, vnum & commune periculum, Vna salus amobus erit: mihi paruus Iulus Sit comes, & longè seruet vestigia coniux. d Vos famuli, quæ dicam, animis aduertite vestris: Est vrbe egressis tumulus, templumque vetustum Desertæ Cereris, iuxtaque antiqua cupressus, 715 Relligione patrum multos seruata per annos. Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam. e TV GENITOR cape sacra manu, Patriosque Penates: ME, BELLO ET ANTO digressum, & cæde recenti, Attrectare nefas, donec me flumine viuo 720 Abluero.

ARGVMENTVM.

Aeneas fugam ita disponit, vt illa & facilior sit, & occultior hostibus.

EXPLICATIO.

710 I NTER moras patrii abnegantis ire, filij suadentis, Creusa plorantis; inter moras etiam prodigij, iam Græci & ignis appropinquare ad aedes Anchisæ, quamuis istæ secretæ ac remotæ. Nota elegantem commutationem sensuum. ignis enim, qui clarior est, auditur. b Hic exitus prætrepidus, & subitus fuit: inde nullus ad viam equus, nullus currus: præterea, etiam si esset horum copia, non oportuit tamen vt, ne comitatus hostem intentum redderet. Itaque res ita disposita ab optimo Vate, vt daretur locus in signi pietati, qua Aeneas patrem hortatur, vt ascendat in suos humeros, qui sanè ἀμαρτῶ sibi erit (mira pietas!) ἀνδραγαθῶν, ait enim, nec me labor iste grauabit. c Quò hærentem patrem (credibile est enim illum hæsisse ad tam nouam pietatem) excitet; ait, vnum vtrique periculum fore, vnam salutem. Occurrit verò breuissimè difficultatibus, quas posset tunc voluere mens patrii. Quis omnes, præter te, imbelles expediemus? Te humeris feram, natum dextra traham, coniux à longè vestigia seruabit. d Deinde se ad famulos conuertens, iubet, illos, diuersis itineribus, quo minùs Græci fugam sentiant, peruenire ad templum Cereris desertæ, quod est in tumulo. Itaque est tumulus templumque, nihil est aliud, quam, est tumulus, & in tumulo templum. Dicit hoc templum fuisse vetustum, cuius vetustatis signa duo, scilicet cupressus antiqua iuxta illud, & religio per annos multos seruata à patribus. e Sacra & Deos commendat patri. Cur? quia nefas me attrectare. Cur verò hoc nefas? quia digredior è bello & recenti cæde. Itaque opus est, abluam manus, & has viuo flumine, aliter sacra non tangam. Tradit Anchisæ sacra & Deos, quæ ipse ab Hectore acceperat. Hic enim versus, Tu genitor cape sacra manu, Patriosque Penates, respicit illum Hectoris ad Aenean, Sacra suosque tibi commendat Troia Penates. In vtroque sunt sacra vitæ, & reliquis apparatus, quibus culta numina.

NOTÆ.

Ergo. 1. ERGO] Hanc voculam adhiberi solitam, cum hortamur aliquem tardè aliquid molien-

A rem, in Terent. notauit Donatus, & hic Nasc. atque adeo indicatur Anchises differens ascensum in nati humeros. 2. CERVICI IMPONERE NOSTRÆ] Quod hic imponi ceruici, & subire humeris, Sueton. in Othon. c. 6. dixit succollare. Græci κατανυτίζουσι, & ὀμοτεθείουσι. Strabo lib. 6. ita extulit, οἱ τῶν γονέων ἐπὶ τῶν ὀμων ἀπέμεινον: hi parentes humeris sustulerunt. Dio Chrysostr. orat. 9. ὁ ἄνθρωπος φερόμενος ἐπὶ τοῦ ὄγκου: sublimem à turba portatum. Dionysius de Aenea loquens lib. 10. Antiquit. οἱ τῶν πατέρων ἐπὶ τῶν ὀμων ἐπέμεινον. Philostratus in vita Polemonis, ὀμοίως ἐπέμεινον. Herodotus verbo ἐν φέροντες. Philo in Decalogo, ἐπὶ τῶν ἀρχέων ἀχθασσάμενοι, & μετέωροι φέροντες. 3. VNVM ET COMMVNE PERICLVVM] In eadem sententiam, illustrante Germano, loquitur Ortho apud Tacit. lib. 1. Hist. in oratione ad milites: Auditis ne, vt pena mea, & supplicium vestrum simul postuletur? addò manifestum est, neque perire nos, neque saluos esse, nisi vna posse. 4. LONGÈ] Nescio, cur hic se interpretes rumpunt, vt capiant longè non in sua significatione, quia coniux esse à viro longè non debuit, quæ hæc ratio in hoc rerum consuetudine verè longè sequi debuit, ne si multi vnà exirent, deprehenderentur ab hostibus. Eo occultiores exhibant, quo magis soli. Inde & famuli per vias diuersas abiēre. Quin si rem altius consideres, hæc dispositio Aeneæ processit à Numine, vt locus daretur eripiendæ Creusæ, vt in Italia nuptiæ fierent cum Lauinia. 5. DESERTÆ CERERIS] Quam hic desertam vocat, Ceres, eura dicta Desertata. Quam tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam Venimus. Putant nonnulli hoc dictum ex antiqua religione, qua templa Cereris semper in angustiis, ac recessibus constituebantur, quò frequentes homines non confluerent. ad Parrhas. Comm. in Claud. lib. 3. Raptus. Sed placet potius mens aliorum. Respectum in hac nuncupatione ad raptum Proserpinæ, orbatamque Cererem, & desertam à charissima filia. Itaque postquam rapta est Proserpina, factata sunt templa in honorem Cereris desertæ, quo illius dolor leuaretur. Inuat hanc sententiam, fuisse in Peloponneso templum Cereris, & Proserpinæ sacrum, quod ἔμμον dicebatur, quasi ἐμμον, id est desertum. Hæc ex aliis, præsertim ex Germ. elicias. Firmo hoc coniectura arboris: iuxta consita: nam cum ad aras, & templa laurus conferi frequenter solet, quod alibi ostendo, hic consita est Cupressus Diti & inferno sacra: quæ res indicat templum constructum ob raptum Proserpinæ.

ARGUMENTVM

Amittit in fuga vxorem Creusam; tota oratio excusationem facti continet.

EXPLICATIO

Aggreditur Poeta narrationem de amissa coniuge, neque enim exhausti pij viri labores. Ne vero videatur parum cautus in illa asseruanda, factum excusat sapientissime: & quia in hac narratione, totus est in hac excusatione, excurram hinc hunc tractum, ne sapius repetam: Eram (inquit) trepidus, mente confusa, numen aduersum, sequebar auia, & hac currendo, cedebam e notis locis, fato est erepta, ipsa substituit, ipsa errauit via, ipsa resedit lassam, non potui amissam respicere, non animum reflectere, praesollicitudine oneris & comitis, ipsa vna defuit omnibus collectis, homines ego Deosq; incusauit. Excusationes istae ad triplex caput reduciuntur, aut ad Deos, & fata, quae eripuerunt; aut ad Aeneam, qui non potuit animaduertere; aut ad Creusam, quae dispatuit, subsistens, errans, sedens praesollicitudine. Vtunq; (inquit) illud certum, nunquam deinde a me visam.

NOTAE

Dæmones auctores malorum.

M ALE NYMEN] Signat daimona, non theon. Dæmones enim dicebantur Vereribus, auctores malorum, errorum, perturbationumque animi, quam rem hinc Aeneas queritur. Vocantur isti θεῖοι καὶ ἐρανοποιοί, vt est apud Plutarch. de vitando aere, Deorum ira depulsi ac deturbati de caelo ad construendas fraudes. Inde Homerus proprio attributo daimona narôn, εὐνοῖαν. Dabantur hi seruandis animis in corporibus, inde est vt mors prope illis attribueretur, tanquam auctoribus. Protefilaus apud Philostratum in Heroicis, εἰλεῖ τὸ ἑαυτοῦ πᾶθος, & δὲ δαίμονα; ἐφ' ᾧ τότε ἦν, ἀδιδόντε ἡρώδη, καὶ βλάσανον: suam ipsius calamitatem miseratur, & sub cuius tutela tunc erat, demonem iniquum arbitratur, atque inuidum. Quia videlicet praematurè obierat ante Troianum bellum. Verum est tamen, à Graecis sapientissime auctores malorum dici etiam θεοί. Exempla obuia. Nunc occurrit Herodotus lib. 1. εἰς δ' ἐὸ μοι τότε κατὰ αἴτιον, ἀλλὰ θεῶν καὶ τις: Neque verò tu huius mihi cladis auctor es, sed Deorum aliquis. Ibidem Creusam queritur, ἐλλήνων θεός ἐπέρας ἐμὲ σπυλιθεός: Graecorum Deus me ad bellum im-

Custodes animorum.

Dij gentilitii auctores malorum.

- a Ascanium Anchisemq; patrem Teucrosq; Penates Commendo fociis, & curua valle recondo.
b Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
750 c STAT casus renouare omnes, omnemq; reuerti Per Troiam, & rursus caput obiectare periculis.
d Principio muros, obscuraque limina portae, Quae gressum extuleram, repeto: & vestigia retro Obseruata sequor per noctem, & lumine lustro.
755 e Horror vbique animos, simul ipsa SILENTIA terrent.
f Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset, Merefero: irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
g Illicet ignis edax summa ad fastigia vento Voluitur, exsuperant flammæ, furit æstus ad auras.
760 h Procedo ad Priami sedes, arcemque reuifso.

Et

Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo, Custodes lecti Phœnix & dirus Vlysses Prædam asseruabant. huc vndique Troia gaza Incensis erepta adytis, mensæq; Deorum, 765 Crateresque auro solidi, captiuæque vestis Congeritur pueri, & pauidæ longo ordine matres Stant circum.

ARGUMENTVM

Redit solus ad pericula eam quaesturus, atque obiter multa narrat de Troiana clade sibi oculis perlustrata.

EXPLICATIO

SEMPER in hoc viro enitescit pietatis in Deos, & in suos cura, ad quam hinc indicandam signata verba, non enim satis in cura Ascanij, Anchisæ, Deorum, verbum condere, sed recondere, & valle, & curua, & hæc post commendationem.
b Quae præcesserunt pietatis sunt, hæc fortitudinis, quæ par virtus in hoc duce.
c Præcessit pietas, præcessit fortitudo, ab vtraque virtute profecta hæc deliberatio pia & fortis. At, quam fortis? Nihil excipit, omnia vult renouare, omnem Troiam lustrare: neque obuersatur timor tot hostium, tot periculorum; neque verò timor capitis, nam hoc etiam obiicit.
d Remetiebatur viam suam Aeneas, & oculos in omnem partem circumferebat. Itaque rediit ad murum, vnde egressus, ad portam, qua egressus, reagens obseruata vestigia, & omnia lustrans lumine, id est, oculis suis, aliqui explicant, lumine incendij, non placet.
e Duplex terroris causa, horror noctis, silentium omnium. Hoc ipso innuit iam cessatum à bello, & vastata omnia.
f Destinat paternas aedes reuifere, iteratione illa, si forte, si forte, auget spem inueniendæ coniugis, & sibi animos ad quaerendam, addit. Sed quid ibi? Irruerant Danai & tectum omne tenebant. Sermo hic emphaticus est. Vbi enim spes magna inueniendæ vxoris, ibi hostes.
g Amplificatio οὐδενίτη. Hoc enim additum malum ad reliqua, quæ Aeneas passus, vt ipse suis oculis cerneret domum propriam absfumi. Hoc scilicet de erat ad mala, quæ passus vir fortis.
h Ab suis aedibus pergit ad sedes Priami, & arcem, in qua, quia iam fuerat ea nocte, ideo reuifso.
i Narrat prædam, quam obiter vidit in asylo Iunonis, si que præpositi ad asseruandam Phœnix, atque Vlysses. Præda hæc duplex: prima, gaza erepta ex adytis, & explicans hanc, numerat mensas Deorum, crateres ex auro solido, vestes & ornamenta simulacrorum: præda altera fuit imbelles vulgus puerorum, & feminarum. Itaque ibi tantum fuit præda per facilegium parta ex templis, nam ciuium bona omnia incensa flammis perierat: tantum imbelles vulgus puerorum & feminarum, nam iuuenes & viti aut occubuerunt ea nocte, aut fugerunt. Hæc procul dubio est loci huius sententia.

NOTAE

Stat, pro hæret animo.

- 1. STAT] Hoc est, sedet, hæretque animo. Claudian. 3. Rap. stat fines penetrare Noti.
2. OBIECTARE] Sic Graecis οὐδενίτη est, pro-

A iicere se ad periculum, & audere audax facinus, vtique; ἀποβουδονεῖν, & ἀνδραγαθὸν παράβολον, audax perilitatūque, & ἔργον παράβολον, audax facinus in bonam quoque partem. in Poeta frequentatiuum est ad signandam periculorum frequentiam. in Sallust. quoque est, periculis obiectare in Iugurthino bello.

3. OBSCURAQUE LIMINA] Subiit, an hinc legendum limina obfessa, sed cum in nemine viderim, abstineo. coniectura tamen mea defendi possit, nam infra:

— Danaïque obfessa tenebant

Limina portarum.

& supra:

— obfessumque aëta restudine limen.

Si obscura legas, explica, quia per noctem obscura. Quae hinc de postico aliqui non satis probō.

4. ANIMOS] De se solo loquitur Aeneas, & tamen Animi pro animo. ait ad maiorem ἀδξηνον. ita de sola Didone, animos submittere amori. De solo Turno, Pone animos, & pulsus abi. De solo Ascanio,

Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles, &c.

De vno Hercule,

Non tulit Alcides animis.

Et vnum Bitiam inducit

— ardentem oculis animisque frementem.

& saepe alibi.

5. SILENTIA TERRENT] Tacit. lib. 3. Hist. de Vitellio quaerente latebras: Terret solitudo, & tacentes loci. De Troia ipsa in Troadib. Eurip.

— ἔρητον δ' ἐρησίας

Ἐρημία νεανίδων:

— in cubiculis solitudo iuuenum.

Similem conquestionem excitat Demosthenes, de falsa legat. ἡρώπων ἐρημιον ἔρητον δ' ἡλικίας: regionem desertam à iuuentute. Quem in locum notat Vlpianus, notari affectum φέβου. inde Poeta in magno silentio terrent.

6. SCILICET IGNIS EDAX, &c.] Similes victoris ignis, & summopere excrescentis descriptiones attuli in Georgicis, Vt hinc edax ignis, ita 3. G. ignis edebat. Horatius lib. 3. Od. 4. peredit ignis. Statius 9. Theb. ignis edat. Simili verbo Mattius apud Varron. lib. 6. de Ling. Lat.

Corpora Graiorum marebant mandier igni.

7. FVRIT ÆSTVS AD AVRAS] Est hoc quod lib. 5. atram in nimbo volitare fauillam. quod in 9.

— atæque ad sidera fumus

8. PORTICIBVS VACVVS] An vacuis, id est, am- Vacuus: Edacitas de igne.

Erigitur.

Quod Silius lib. 1.

Incita sulcatum tremula scocat aëra flamma:

Solent enim Poetae ad explicandum magnum incendium decurrere ad auras, ad caelum, ad sidera.

8. PORTICIBVS VACVVS] An vacuis, id est, am- Vacuus: Edacitas de igne.

8. PORTICIBVS VACVVS] An vacuis, id est, am- Vacuus: Edacitas de igne.

Erigitur.

Quod Silius lib. 1.

Incita sulcatum tremula scocat aëra flamma:

Solent enim Poetae ad explicandum magnum incendium decurrere ad auras, ad caelum, ad sidera.

8. PORTICIBVS VACVVS] An vacuis, id est, am- Vacuus: Edacitas de igne.

Erigitur.

Quod Silius lib. 1.

Incita sulcatum tremula scocat aëra flamma:

Solent enim Poetae ad explicandum magnum incendium decurrere ad auras, ad caelum, ad sidera.

Erigitur.

Quod Silius lib. 1.

Incita sulcatum tremula scocat aëra flamma:

Solent enim Poetae ad explicandum magnum incendium decurrere ad auras, ad caelum, ad sidera.

Erigitur.

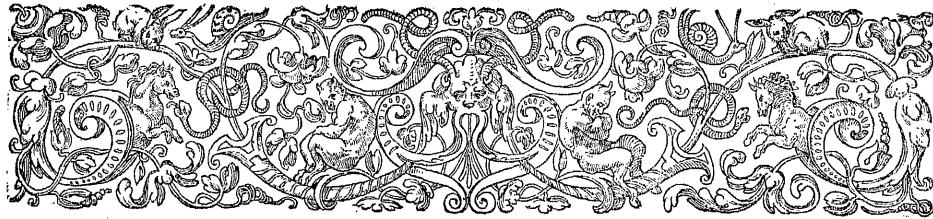
Quod Silius lib. 1.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER III.

ARGUMENTVM.

VERSA Troia, Æneas nauigat constructa classe, ad Antandrum Idæ, assumpto secum patre, nato, socijs, Dijs: nauigat verò primùm in Thraciam, ibi urbem condit, & à se nominat. Narrantur hoc loci, quæ pertinent ad Polydorum filium Priami: soluit inde in Delon insulam, ubi Anij Regis & sacerdotis comitas erga Troianos narratur, & oraculum, quo Æneas iubetur à Phæbo repetere solum antiquæ originis. Putat Anchises ex coniectura innui Cretam, in eam itur, urbs conditur, putatur errorum finis aduenisse, sed subitò immissa pestis omnia pessundat. Volunt Troiani Delon redire ad repetenda oracula, sed Penates iter impediunt, docentque in somnis Ænean, mentemque oraculi explicant, aperiuuntque, Troianos ad Italiam reuocandos. Refert dux omnia ad patrem. Capitur Italiae consilium, soluunt è Creta, deferuntur tempestate ad insulas Strophadas, ubi erant Harpyia. Ibi occasione interfectorum bouum adsunt illæ in vindictam, geritur bellum nouum inter illas & Troianos. Exitus fuit oraculum deforme, soluunt inde raptim, incerti quò eant. Græcorum insulas, Pylissis in primis, vident, detestantur, fugiunt. Adueniunt Epirum, faciunt ibi sacra & ludos, agit ant annum integrum, appellunt inde Buthrotum, audiunt ibi regnare Helenum Priami filium, iunctum matrimonio cum Andromacha defuncti Hectoris coniuge. Hanc primò vident libantem ad tumultum Hectoris. Exit deinde Helenus, Troianos ad urbem ducit, & excipit conuiuio. Fiunt mora Buthroti, ubi Helenus predicat Æneæ longitudinem viarum, maris errores, pericula ante aduentum in Italiam, omen suis albæ, qua inuenta finis etiam viarum aderit. Docet illum quæpiam de sacris, præterea viam, qua tenenda inter Scyllam & Charybdin; monet ut placet Iunonem, ut adeat Sibyllam, qua Italici belli aperiet principium, & exitum. Finito vaticinio tam ipsè Helenus quam Andromache Æneam, Anchisen, Ascanium ornant magnis muneribus. Fit demum discessio cum lacrymis: vident in cursu nauigationis Italiam, salutant illam lætabundi, libat Anchises Dijs, appellunt ad portum, sumunt omen à visis equis, precantur Palladem, sacra faciunt Iunoni, soluunt inde atque ita præternauigant, ut abstineant à Scylla, & Charybdi, appelluntque classis per imprudentiam ad portum Cycloppum. Describitur Aetna mons, eiusque incendium, & incendij causa fabulosa. Albente die fit Troianis in portu obuiam Græcus homo Achæmemides, sordibus & squallore obsitus, aperit illis successum suum, inter quos sermones Polyphemus apparet, cuius deformitas describitur. Fugiunt Troiani, leguntur loca plurima circumita Sicilia, donec peruentum ad Drepanum, ubi Anchises moritur, & imponitur libro finis.

ROSTQVAM res Asiæ, Priamique euertere gentem Immeritam visum superis: ceciditque SVPERBVM Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:

^b Diuer

- ^b Diuerfa exilia, & desertas quærere terras
⁵ Augurijs agimur Diuùm. ^c. classẽmque sub ipsa Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ: Incerti quò fata ferant, vbi sistere detur:
^d Contrahimúsque viros. vix prima inceperat æstas, Et pater Anchises dare fati vela iubebat:
¹⁰ ^c LITTORA tum patriæ lacrymans, portúsque relinquo, Et campos vbi Troia fuit. feror exul in altum Cum fociis, natóque, Penatibus, & Magnis Diis.

ARGUMENTVM.

Euerfa iam & sumante Troia, Æneas, Deorum augurijs, exstructa prius ad Antandrum & Idam classe, & contracta manu exulum, æstate prima à patria soluit, vnà secum socijs, & nato assumpto, tum etiam Penatibus, & Dijs Magnis.

EXPLICATIO.

^a PRIVSQVAM transeat ad errores suos, præmittit *ἀναγορά* *ἀναγορά*, summam attingens Troiæ casum, videlicet res Asiæ euerfas, deletam Priami gentem, excisum Ilium, fumantem Troiam, in quibus omnibus miri affectus, crescente semper oratione. Magnum enim est ad dolorem, euerfas esse res Asiæ, & gentem Priami; sed maius occasus ipse, quo Ilium cecidit: multa enim euertere possunt, quæ non concidunt; sed adhuc euerfio, & occasus nihil sunt, si Troiam fumantem consideres, quo verbo quid non calamitatis concipis? Crescit quoque extrema oratio circumstantia Numinis, nã fumare Troiam, quæ est Neptuni, luctuosissimū est, quasi dicat: Nec Numen ipsum potuit urbem suam protegere, pugnante reliquorum Deorum turba, nam ideo supra, visum superis, qui nihil pendunt merita. Quale enim, & quam atrox est audire, visum superis euertere gentem immeritam! Nam quæ est ratio religionis & pietatis, si boni proterantur?

^b Necessarium hoc ex præcedente sermone, nam quid aliud facerent euerfa Asia, conciso Ilio, fumante Troia? sed ecce in medio malo affulget lux, nam agunt illos Deorum auguria, quibus possis accipere iussa & imperia: vel verè anguria ex præcedente historia Alcanij in exitu lib. 2. nam flamma illa innoxia, & stella ducens facem eos compulit ad sedes mutandas. Nam auguriorum nomine iam hæc omnia signantur, quæ scimus doctore Iulio Scaligero. Quid verò quærunt Deorum augurijs? *diuerfa exilia, terras desertas.* dictum hoc (ait Turn.) vel quòd loca quæsiuit Æneas deserta & vacua cultoribus, eaque condidit, vel respicit ad illud hinc *Dardanus ortus, huc repetit.*

^c Nam quò eant absque classe? hanc ad Antandrum & radices Idæ (suppetente ibi materia, quòd iam loco Xenophontis illustrauit Turnebus) compingunt cum magnis difficultatibus, ideo *molimur*, quo verbo inest vis difficultatis. Adicit. *Incerti quò fata ferant, vbi sistere detur*, quòd magnum est ad dolorem. Quid enim est calamitosius, quàm exules se pelago dare, & nullum habere locum, quòd cursum dirigant, sed incerti ferantur per elementum tumidum & procellosum? Nautis sanè laborem aut minuit, aut adimit spes portus obtinendi, quo si careant, qui adeant tam dirum monstrum?

^d Respicit ad id, quòd dixerat ad exitum 2. lib. Atq,

^A hic ingentem conitum affluxisse nouorum Inuenio admirans numerum. Hos itaque tumultuariè contraxit (est hæc forma militaris) & quamuis non commodo ad nauigandum tempore, nam *vix prima æstas inceperat*, tamen Anchises fati vrgentibus, vult vela dari. Signatè hîc *prima æstas*, nam ea quoque, media, & extrema est. Sed de hoc alibi.

^c Quot hic *adbi!* Rem tute expende. Incerti sunt de fine nauigationis, certi de loco vnde exeunt: patriam & Troiam Troiani deserunt, nulla spe redeundi: littora & portus cum mari commutant pleni dolorum & lacrymarum. In hoc hemistichio *& campos, vbi Troia fuit*, hærens Macrobius, ecce (ait) paucissimis verbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit, non reliquit illi nec ruinam, cum ipsum tamen copiosissimè dixerit. 2. Æn. Sequitur, *feror exul in altum*, cuius verbi *nã* nemo capit, nisi qui magna capit. Qui vero comites in hoc exilio? humani, & diuini. illi duo, socij & natus: isti item duo, Penates, & Dijs Magni. Abiunge hæc. Itaque non dicit, Magni Dijs, Penates per appositionem: nam alij sunt Penates à Magnis Dijs.

NOTÆ.

1. **R**ES ASIÆ] Signati imperium rei nomine Res pro Imperio certum est. Martialis lib. 5. epig. 1. *rerum tute petio. la salusq;*, loquitur cum Domitiano. Sed de hoc ego alibi, quòd & Gifan. obseruat in Collectan. Lucretij.

2. PRIAMIQUE EVERTERE GENTEM IMMERITAM] Ait Vrsin. allusum à Poëta aduersus plures Homeri ll. 4. apud quem Iuppiter fatetur, nullam esse urbem, nullam gentem, quam ille æquè dilexerit ac Troiam, ac Priamum, & Priami populum: cuius rei rationem assignans, ait.

*Ὅ γὰρ μοι ποτὲ Ἐπίδωκε δὲ δαυδὸς ἴσους,
 Λοιβήσῃτε νηϊσὺς τε:
 Non enim mihi vnquam ara carebat conuiuio pari
 Libationeq; nidoreq;.*

Immerita ergo euertere vrbs, Rex, & populus, qui tam impensè colebant Numina.

3. VISVM SVPERIS] Inuidiosè, vt apud Horatium Dijs. lib. 1. Od. 33.

*Sic visum Veneri, cui placet impares
 Formas atque animos sub iuga abeneæ
 Seuo mittere cum iogo.*

Et apud Claud. 3. Rap. in querelis de rapta filia, *Ceres, sic placitum patri.* Reddit Græca Sophocli in Aiac. *θεοῖς γὰρ ὡς ἀδελφοῖς.* Et est laus Ilij, qui non nisi à Dijs euertere potuerit.

4. CECIDITQUE SVPERBVM, &c.] Ad sententiam Poëta pertinent versus Senecæ in Troad. sub persona Hecubæ:

*Quicumque Regno sedit, & magna potens
 Dominatur aula, nec lenes metuit Deos,
 Animùmque rebus credulum lætis dedit
 Me videat, & te Troia non vnquam tulit*

Docu

Documenta fors maiora, quam fragili loco
Starent superbi. Columen euersum occidit
Pollentis Asiae, Caelitum egyptius labor.

Et illud lib. 1. epig. f. λ. ὄφρουσα κατήσπεν. Cecidit su-
perbum Ilium. Antides in Rhodiaca, εἰλω μὲν Ἴλιον, ἢ
δυνατώτην ἴδεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάλιν κατ' ἐμείνας τὰς ῥήνας:
Captum est Ilium, potentissima Asia ciuitas suo tempore.

In locum Senecae monet Delius, inualuisse iam apud
Latinos, vt superbia pro nobilitate, superbi pro nobili-
bus dicantur. Qua sententia accipit & locum Sen. &
Virg. & Silij loquentis de annulis detractis in Cānen-
si clade nobilibus Romanis:

Testes hi stragis quos signum illustre, superbis
Mos laeta gestare viris, tum funditur ante
Ora admirantum presulgens annulus auro.

5. I L I U M] Conflans est omnium sententia, vrbem B
Ilium dictam sic ab Ilo Rege Troianorum. Sed ne-
scio qua ratione aridet, vt dicta esse existimetur ab
Sole, qui Graecis ἥλιος. Phœbus enim Pergama aedifi-
cauit, sic 3. Georg. Virgil. & Troia Cynthius auctor. exit
& Ilius Rex, & Ilium ciuitas κατὰ τὴν ἥλιον: neque verò
impedit Latinis nullam esse aspirationem, qua Graeci
non carent; nam illi nonnunquam adimunt aspi-
rationem Graecam, nonnunquam adiungunt: adimunt
in verbo sero: quod à Graeco φέρω: adiungunt in tro-
phaeum, quod Graecis στέφανον. Neque mutatio primae
vocalis in aliam: haec enim frequentissima sunt.

6. F Y M A T] Senecae carmina in Troad. elegantissi-
ma sunt, quae incendium istud amplificanc, & digna
quae hic inferantur.

—Pergamum incubuit sibi.
En alta muri decora congesti iacent.
Tectis adustus regiam flamma ambiunt,
Omnisque late fumat Assaraci domus.
Non prohibet audias flamma victoris manus:
Diripitur ardens Troia, nec caelum patet
Vndante fumo: nube ceu densa oblitus
Ater fauilla squalor Iliaca dies.

Euripides in Troadib. de eadem Troia, ἢ ὄν καπνὸς-
ται: haec nunc fumat. & iterum, τὸ φεταί Ἴλιον. In Hecuba
veῖδ. καπνὸν ἢ πάλιν τὸν δὲ ἐσποθρῶσιν ἴρω: vrbisque
fumum en subuolantem conspicio. iterum

Ἐμοὶ τεκέων ἔμων
Ἄμωι πατέρων, χθονὸς
Ἐ καπνὸν κατερείπειαι.
Vae liberis meis,
Vae patribus, ac solo
Quod fumo concidit.

Pindarus Od. 5. Pyth. de Troia loquens, καπνοθεῖον,
fumantem. Dignum est scitu, quod de incensis Soly-
mis narrat Philo lib. 2. de vita Moysis. Καὶ μέχρι τῆ νύκ-
των μνηστῆρα τῶ συμβεβηκότ' ἀλέκτε παύσε δεικνύσαι καὶ συ-
εῖων ἐρείπειαι, καὶ τῶ φεταί θεῶν, καὶ καπνὸς, καὶ ἢ ἔτι ἀνα-
διδόμενον φηδὲ ἀμαυρὰ, καθάπερ διασφυρομένης πυρός: Ex-
stant in hodiernum vsque diem monumenta inenarrabilis
illius cladis, ostendunturque ruina in Syria mista cineri,
sulphuri, lambentibus haec interdum flammis tenuibus, sicut
fit in reliquis incendijs. Conquestio haec excitatur à Liu.
lib. 22. exurebatur amenissimus Italiae ager, villasq; passim
incendijs fumabant. & à Prudentio Hamartig.

—maenia respicit alto
In cinerem collapsa rogo.

Non abit conquestio Ammiani lib. 24. Ciuitas ampla
& populosa virtute roboris excisa Romani, in puluerem
concidit, & ruinas. Ceterum dici hic fumat pro fuma-
uit circumflexa vltima, Charisius adducit ex Comi-
niano, idem sentit Probus, idem Erythraeus. His vi-
detur aliquis ratio fauere, nam supra dixerat, cecidit.
Sed meliore sententia fumat praesentis erit temporis,
quam praeteriti, vt dicat Poëta, perdurare adhuc fu-

Ilium vnde
dictum.
Latini adi-
munt Graecā
aspirationē.

A mum ex vastissimo illo incendio. Quo loquendi ge-
nere res magis exaggeratur, cum nondum flamma
cessauerint, sed adhuc fumus exciretur. Sic sentit
Nasc. additque, vrbes statim vastatas busta dici ve-
teribus, quod semper videantur fumare. Sic explicat
illud Horat. lib. 3. Carm.

Dum Priami, Paradisque busto
Insultet armentum.

nam Plin. cap. 17. lib. 5. de Engadda oppido, quod vnā
cum Hierosolymis vastatum incendio à Romanis
est, sic scribit: infra hos Engadda oppidum fuit, secundum
ab Hierosolymis fertilitate, palmatorumque nemoribus: nunc
alterum bustum. Porro quae pertinent ad Plin. defor-
mata sunt in Nasc. nam neque verba aut locum ad-
ducit, & pro Engadda Hierichunta nominat.

7. NEPTVNIA TROIA] Ouidius in epistol. Lao-
dam.

Ipse suam non praebet iter Neptunus ad vrbem.
Lege eundem. 11. Metam. qui latē. Capiendi sunt
Poëtae tantum de muris. Nam Dio Chrystost. orat. 33.
τὸ μὲν τὸ τείχος ἀπὸ τοῦ Ἰσοσείδω, ἔργον ἦν, καὶ Ἀπόλλω-
νι: Troiani muri (nam de his loquitur) opus sunt Ne-
ptuni & Apollinū. Philostratus Iunior in Iconibus. α-
εῖθε ἢ ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ θεὸς μὴ ἀποξιώσασαι τῆς ἐλευθέρ-
χρησ: Circuit ipsam is murus, quem ne Dij quidem manus
sua designati sunt.

8. SVB IPSA ANTANDRO] Audiui quendam,
qui diceret hanc vocem redundare in Poëta, & hic
in primis; nam satis esse (aiebat) dicere, sub Antandro
& Ida classē constructam. Huic obiectioni aliās fa-
cistactum. Quantum verò ad hunc locum pertinet,
eximat hanc dubitationem Strabo lib. 13. aperiatque
locum: sed praestat illius verba audire, ἐστὸς τὸς ἦπερ ἄν-
τάνδρος ἔστιν ὑπερκεκλιμένη ἔχουσα ὄρη, ἡ καλεῖται Ἀλεξάν-
δρειαν, ὅπου ἔστι θεὸς κελθῆναι φασὶν κατὰ τὸ Πάριον, καὶ
ὁ Ἀσσανδρὸς τὸ ὑλοτόμιον τῆς Ἰδαίας ὕλης: interius est Antan-
dros, cui mons imminet, quem Alexandriam vocant, vbi
Deas à Paride iudicatas dicunt: & Ἀσσανεύς, vbi Ida mate-
ries caeditur. ex his intelligi Poëtam innuere latenter
initium Troiani excidij, quasi dicas, classē aedifica-
mus sub Antandro, sub ipsa, inquam, Antandro, quae
nobis parens existit calamitatis, & initium dolorū,
propter iudicium Paridis. Ibi enim Paris inter Deas
iudicauerat, & iccirco mons ille vocatus est Alexan-
dria, nam Paris dictus quoque est Alexandria, vox ita
que ipsa, forte significat aliquid iam vulgatum Tro-
ianorum sermone, & his verbis ipsa Antandros, puta-
bant se dicere ipsa calamitas. atque adeo pronomēn
hoc loco, habet emphaticam quandam significatio-
nem. hinc etiam habes Antadrum foemineo genere
enuntiatam à Poëta; nam Graeci quoque id faciunt.
Inde nihil est, cur cum Seruio & aliis hic per Antan-
drium ciuitatem capiamus, sed verè montem ipsum.

9. PHRYGIAE MOLIMVR MONTIBVS IDAE]
Ex superiore testimonio Strabonis habes, Idam mō-
tem, optimum fuisse caedendae materiae. Ouid, quoq;
in Epist. Paridis ad Hel.

Innumerasque mihi longa dat Ida trabes.
Iccirco Aeneas classē construit ad illius radices.

10. PRIMA AESTAS] Accipe ver primum, id est, Aestas pro
initium veris, ex nota, quam iam dedi in Georgicis.
Veteres enim cum annum in duas tantum partes
diuiderent, cas nominabat hyemem, & aestatem, ab-
stinebantque à nomine veris & autumnū. Itaque hic
ex diuisione illa aestatem dicit, cum procul dubio ver
intelligat, quo tempore maria dicuntur aperti flau-
ribus Zephyris. Argumentum clarum ab auctoribus,
qui loquentes de tempore nauigationis ver nomi-
nant. Hos alibi ego iam dedi. Et hic subitico Nazian-
zenum orat. 40. ἀνὸς γὰρ θεῶν ἔσται, καὶ ἀνελθεῖ τὸ πᾶν ναῦν
καὶ λιν

Neptunus
Troianos
muros fa-
bricauit.

Aestas pro
verē.

αὐτὸν ἀρξαμένη χειμῶν, καὶ τῆς θαλάσσης ἀγρυμμένης: A
tra nonnullos interpretes Turnebus est, qui lib. 15. c.
21. explicans versum, in quo sum, sic ait: magnos Deos &
Penates diuersos facit Maro, est multi eosdem censent.
sed Penates Dij penetales videntur fuisse, Diique familiae:
Dij magni illi, qui maximum imperium, & Numen ha-
bent, publice coluntur, vt Iuppiter, Iuno. Quod deinde
firmat duplici testimonio Arnobij. Non denique
Dij Magni, aut fugientes se Deos genus omne mortalium
territant. & Hoc ergo Dij magni monuerunt, perpetuantur,
sentiunt. sic mihi visum de hoc loco, erunt qui con-
fundant cum Macrobio. Non indigna, quae audiat
Passeratij Nota lib. 2. in Prop. cl. 34. Dij Magni di-
cuntur tribus modis. Vno, cum omnes Dij ornantur
hoc epitheto: altero, cum Dij maiorum gentium in-
telliguntur, & hi sunt duodecim illi Ennij versibus
inclusi: tertio, cum Diui potes significantur, δυνατοὶ
θεοὶ. de quibus ita Varro lib. 4. Ling. Lat. Ops, & Satur-
nus, id est, Caelum, & Terra, Dij Magni. Hic ego de παρρη-
γῆ aperiam coniecturam de voce Itolorum magnare,
& Hispanorum maniar. Illi suo verbo signant edere,
nos nostro edulium. Ductae fortasse haec voces à Tellu-
re, cum dicta est Magna Dea. Locum huius coniecturae
præbent verba sancti Augustini lib. 7. Ciuitat. ca. 24.
vbi ex Varrone adducit, Tellurem dici matrem, quod
plurima pariat, Magnam, quod cibum pariat. Nisi quis du-
cat à verbo, mando.

Magni Dij

Apparent dira facies, inimicæque Troia
Numina magna Deum.

Et mox commemorat Neptunum, Iunonem, Palla-
dem; aliisque huiusmodi. Eodem traho versum
illum,

Numina magna vocat, meritisque indicis honores.

Item illum 12.

Hoc habet, haec melior magnis data victima Diis.

Neque enim his versibus vlla necessitas, vt Magnos
Deos, id est, Penates, intelligamus. Deum à me cō-

- a Terra procul vastis colitur Mauortia campis,
Thracēs arant: acri quondam regnata Lycurgo:
15 Hospitium antiquum Troiæ, sociique Penates,
DVM fortuna fuit. b. feror huc, & littore curuo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Aeneadæque meo nomen de momine fingo:
c Sacra Dionææ Matri, Diuisque ferebam
20 Auspiciibus ceptorum operum: superoque nitentem
Cælicolūm Regi maetabam in littore taurum.

ARGVMENTVM.

Nauigat primò in Thraciam, vrbem condit, à se nomi-
nat, sacra facit parum prospera.

EXPLICATIO.

a PRIMA nauigatio Aeneæ ex Antandro Phry-
giæ per Hellepontum ad Thraciam fuit. Hu-
ius duplex est commendatio, & quod Mauortia, id
est, bello & armis potens: & quod frumentaria, nam
campi vasti (ait Turn.) & qui arabantur, & ferebantur,
frugiferi perinde intelligi debent. Quæ sequuntur,
annecti debent cum præcedentibus, in hunc mo-
dum. Terra hæc quæ fuit Mauortia, habuit quondam
Lycurgum Regem acrem, militarem, læuum: & quia
frugifera, fuit hospitium antiquum Teucris, sociique Pena-
tes. Nam quò se melius Troiani reciperent? Sed addit
ad αὐτὸν, Dum fortuna fuit, ita scilicet humanae res.
Sunt hic socij Penates, recta socia, lares socij.

b Huc perlatas Aeneas in ipso littore oppidum
condit, quod à se primo conditum vocauit Aeneadas,
alludit quippe ad Ennum oppidum. Sed habuit fata
parum aqua & propitia, imò iniqua. dicit hoc, pro-
pter historiam Polydori, quam statim subiicit.

c Quo se muniret aduersum fatorum iniquitatem,
sacra vult perficere matri Venere, Diuis aliis, Ioui in

C primis, cui vult maetare taurum nitentem, id est,
pinguem.

NOTÆ.

1. P R O C U I] De hac voce vulgus putat tantum Procul, quid
esse, longè, non sic est. procul idem est, quod proprio.
pro oculis, modò sit longè, modò prope. Seruius 6.
Æn. in illud

horrendæq; procul secreta Sibyllæ.
sic ait: procul: haud longè, procul enim est quod præ oculis est
(mallem diceret, pro oculis) & quod porro ab oculis, vnde
de duplicem habet significationem. Hæc ille. quo loci, vt
vides, procul, explicat, haud longè. & 6. Ecl. ad illud, serua
procul. ita ait: modò prope, id est, iuxta. Eodem modo ex-
plicat. 10. illud procul area ramis Dependet galea, id est
iuxta. & hic etiam ait, procul sumi pro non longè, quia
breuis transitus Hellepontū. Sed fumo hoc aliunde.
Liu. lib. 40. Postero die Persæ, cum primum conuenienti
potestas patris fuit, Regiam ingressus perturbato vultu in
conspectu patris tacitus procul constitit. Cui cum pater: Sa-
tin saluus? & quenam ea mestitia esset? interrogaret eum.
De lucro tibi, inquit, viuere me scito. Non potest esse
longa loci intercapedo, vbi pater & filius ita facile
verba commutant.

2. V A S T I S] Indicatur satis magnitudo Thraciæ. Thraciæ ma-
Quò pertinent verba Ammiani lib. 27. Has terras im-
mensa quadam camporum placiditate aggerantque alti-
tudine

Vellitur; huic atro liquuntur sanguine guttae,
 Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
 30 Membra quatit, gelidusq; coit formidine sanguis.
 Rursus & alterius lentum conuellere vimen
 Insequor, & causas penitus tentare latentes:
 Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.

ARGUMENTVM.

Nam cum verberas colligit ornandis sacris, gutta sanguinis ex radicibus fluunt semel, & iterum; inde Aeneas timor.

EXPLICATIO.

VT det occasionem sequenti prodigio, inducit Aeneam accedentem ad tumulum, vbi nata virgula cornea, vbi myrtus horrens hastilibus: tam corna, quam myrtum, vocat *syluam viridem*. Hanc voluit conuellere eo consilio, vt ramis aras regeret ad dignitatem & honorem sacrorum.

^b Comparat lectorem ad prodigium carmine pleno horrois.

^c En prodigium, Enullo enim primo virgulto (sic arborem vocat ad *εξονορ*) & fractis radicibus, sanguinis atrii guttae inde exsisterunt, quae corrupto cruore (tabum vocat) terram macularunt. Sequitur duplex timoris nota, scilicet horror membrorum, & coitio sanguinis praet timore. Physice autem horrois causam exhibet, qui nimirum fit ab fugiente sanguine, fluenteque ad praecordia. Ideo membrorum horrois, quo concussus, frigidus dicitur, fugato iam inde sanguine. Et sanguis ipse etiam gelidus cum coit. Verè omnia, & doctè.

^d Iterum aggreditur, & iterum terretur simili monstro. Notant interpretes impigrum Aeneas studium in causis latentibus explorandis. Non enim ita terretur, vt cadat animo, nam bis, aut ter eandem rem terat. Dicitur *penitus* cum respectu ad intus latentes in radicibus causas.

NOTAE.

CORNEA] Rectè cornu (Hispani indigetant *Cerezo* (slyestre) virgulta dat: nam haec arbor cum iam procerà, iam humilis reperitur; ea quae humilis, fruticosa est, ac numerosis virgis, ex breui caudice nascentibus, nodosis, firmis, robustis. Adeunda Hist. General. Plantarum. Et Theophrast. lib. 3. cap. 12. Hist. postquam praemisit duplicem esse cornum & marem & foeminam, subdit: *ἀλλὰ τὸ ἐξ οὗ τοῦ ἰσίδου, ὡς ἐργασίαι, ἢ θηλυκὰ γενεα, & θαρμωδὲς ἐσθλὸν ἔσθι: Sed foemina minores virgas, sicut Salix amerina adgignit, estque fruticosior.* Inde videtur capiendus Poëta & de humilibus, & de foemina; praesertim cum Historia Gener. Plant. D marem cornum satiuum esse moneat, foeminam, syluestrem: atqui de syluestri Poëta procul dubio loquitur, nascente in eo littore nulla hominum cura.

2. DENIS HASTILIBVS HORRIDA MYRTVS] Myrto fixa adhuc in tellure hastilia dat Poëta, eo fortasse respiciens, quod ex myrto hastilia fiant laudatissima. sic idem. 2. Georg.

Hastae ex myrto.

At myrtus validis hastilibus. videlicet cum scribit cui rei apta sit quaeque arbor. Inde mox,

Iaculis increuit acutis. & in 7. Camillae dat myrtum pastoralem praefixa cuspe. Vt verò Virgilius myrto dat *hastilia*, sic Plin.

A lib. 15. cap. 29. *virgas*, & explicans Dalecamp, ait, & quibus fiant iacula. Quae dixi, non abeunt à sententia Turn. qui ait, finxisse haec Maronem, quod è cornu & myrto hastas & iacula facerent antiqui, quibus ait confixum Polydorum fuisse. Itaque praecclare illae arbores nascuntur supra tumulum Polydori, ex quibus fiant ea tela, quibus ille confixus est. Vide etiam diligentiam Virgilij in nullo deficientis, myrtum enim in littore constituit. Myrri enim montes non amant, tractatue frigidus, sed in hortis & viridariis proficiunt; tum etiam mirificè, (quod admonuit And. Matthiol. in Diosc.) proueniunt, vitamque laetam agunt in locis maritimis, interque stagnorum & lacuum ripas. Sed de hac re vide quae ego iam 2. Georg. ad illud, *Littora myrtetis latissima.*

Myrtus in littore.

3. RAMIS TEGEREM VT FRONDENTIBVS ARA S] Dicitur hoc ex more, quo veteres ornabant aras suas felici aliqua fronde, iam Turnebus admo- nuit, aduocato Lactantio. Omitto.

4. ATRO LIQVUNTVR SANGVINE GVTTAE] En monstrum, guttae ex sanguine, guttae sunt sanguineae, locutione Poëtica: sic columnae ex adamantine, portae ex aere, &c. sunt columnae adamantinae, portae aerae. Eurip. in Phoeniss. clare,

Σὺν αἰματηραῖς ἑσθλοῖς Πολυδρείους ἀσπεί: Cum sanguineis guttis Polynices procumbit.

Nota diligentiam Poëtae. Dat corno euulsa atrum & corruptum sanguinem, & tabum, alludens ad rem naturalem. Nam Dioscorid. lib. 1. cap. 73. corno dat *Coruus cū ἰχθῶρα*, id est, *saniem*. Est enim *ἰχθῶρ* Plinio *saniem*, Celso *sanguis*, Marcello *aqueus humor sanguinis*. Est autem *liquuntur* fluunt. Sed Non. Marcel. hic, & 2. Georg. eo loco: *Huc summis liquuntur rupibus amnes*, legit, *linquuntur*, atque, *linguere*, esse, defluere. Quod appo- sivi, quod videam Germano placuisse.

5. ET TERRAM TABO MACVLANT] Praecclare: nam cum allusione ad atrum sanguinem, ater enim cruor ex corruptione, & puluere, proprie est tabidus. Quod Virg. *maculant*, Lucret. lib. 3.

Terram conspergere tabo. **6. MIHI FRIGIDVS HORROR, &c.**] Latet fortasse occulta Eurip. imitatio in Phoeniss. Vbi in persona chori tremorem prius adhibet, deinde affectum quandam misericordiae.

Αἰ, αἰ, αἰ, αἰ τρομερὰν φέλικαν Τροίεράν φρένα ἔχω, Αἰ, αἰ, δὴ σὲ σάγμα δὲ ἱμῶν ἔλασ, ἔλασ: Ἐμολε ματρὸς δευλαίας: Heu heu horrorem tremulum, Et mentem habeo tremulam. Heu heu, per carnem mihi Commiseratio, commiseratio Discurrit miserae matris.

Virgilius horrorem pro horrore, pro discurrente commiseratione confluentem sanguinem. Est hoc excellens imitationis genus, vbi ex simulacris alterius Poëtae rem tuam coniungis aliquid commutando. Virgilianam sententiam ita reddidit Apuleius lib. 1. *Sudore frigido miser persfluo, tremore viscera quatior.* & lib. 10.

lib. 10. *Pérque vniuersa membra frigidus sudor emanabat.* A Seneca in Oed. *Horrore quatior.* Praecclare autè horrore frigidus notans *φειδῶν* Graecorum. Inde & Festus Africam dictam, quod *αἰδῶ* & *φειδῶν*. Horror sanè, & tremor frigus sequitur. Inde iocus Plauti Aftin. *Pro monstro extemplo est, quando, qui sudat, tremis.* videlicet in futu-uario, aut verberibus.

Africa, vnde dicta.

7. GELIDVSQVE COIT FORMIDINE SAN- Formido, **GVIS**] Verba Iudori lib. 10. Maronem explicant: *Formido, midolus à formo, id est, sanguine, dicitur, cum se à cute vel à praecordio fugiens contrahit sanguis. Nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem.* Dixerat quippe supra: *Formum veteres calidum & feruens dixerunt.*

^a Multa mouens animo, Nymphas venerabar agrestes,
 35 Gradiuumque patrem, Geticis qui praesidet aruis;
 Rite secundarent visus, oménque leurent.
^b Tertia sed postquam maiore hastilia nixu
 Aggredior, genibusque aduersa obluctor arena:
^c Eloquar? an fileam? gemitus lacrymabilis imo
 40 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
^d Quid miserum Aeneas laceras? I AM PARCE sepulto,
 PARCE pius scelerare manus, non me tibi Troia
 Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat.
^e HEV FVGE crudeles terras, fuge littus auarum:
 45 Nam Polydorus ego, hic confixum ferrea textit
 Telorum seges, & iaculis increuit acutis.

ARGUMENTVM.

Nymphas adorat, putans lassisse, & Gradiuum Thracum Deum. Conuellit terrid, ac tum vox ex tumulo auditur, indicans ibi Polydorum sepultum.

EXPLICATIO.

A Estuans Aeneas solitudine successus formidandi, sese ad preces conuertit, venerans Nymphas, & Martem. Illas, quia credebant veteres, Nymphas Hamadryadas arboribus praesidere, & vna cum illis crescere, ibique latere: atque adeo putare potuit Aeneas sanguinem illum fluxisse ex corporibus Nympharum ibi lateantium. Martem verò, quia is praeset Thraciae. Getica enim arua, Thracia interpretatur Turnebus, nam Thraciae partem olim Getae tenuerunt, auctore Thucydide. Quid verò precatur?

Rite secundarent visus, oménque leurent. Id est, vt prospera facerent visa illa, & omen bonum ac leue.

^b Fortem, & virilem animum, & qualem in suo Aeneas representat Virgilius, nihil potest impedire, quominus extrema omnia tenter. Est verò admirabilis hypotyposis in illis, *maiore nisu, & obluctor genibus aduersa arena*. Putat enim lector, se non tam audire quam videre connitètem obluçantemq; hominem cum radicibus altè defixis. Itaque possis sermonem hunc Virgilij, & plures alios, vocare *εωραφον λογορ* cum Nazianzeno orat. 6. id est, *pingentem orationem*.

^c Finge similem tibi casum accidisse, nec egebis expensore alio ad capiendum Poëtam. *Reddita vox*, est data, ait Seru.

^d Oratio plena commiserationis, qua petit sibi sepulto iam parci, praesertim ab homine pio. quasi dicat. *Qui pius es & piis manibus, cur miserum laceras? cur non parci sepulto? Cur inquinans pius manus scelere cruoris mei? Sequitur, non me tibi Troia Externum tulit.* Est haec ratio, cur debeat Aeneas abstinere ab illa laniena. Non tibi extrenus sum, sed propinquus, sed cognatus, sed Troianus. Itaque hic

A sanguis à me manat, non aliunde.

^e Attingit duo crimina, quae internecerunt in hac caede, crudelitatem & avaritiam: posterior priorem peperit. Rex enim Thraciae Polymestor auri cupiditate inductus in saeuum facinus exarsit. Pulchre verò, quae Regis sunt vitia, attribuit vniuersae Thraciae. Ergo fuge terras crudeles, terras auaras, ne tibi saeuum aliquid accidat, vt mihi Polydoro, qui hic telis confixus sum, è quibus ista densissima iaculorum seges inhorruit.

NOTAE.

1. GRADIVMQUE PATREM] Apta ad hunc locum nostrorum eruditio humanitarum, qui Martem saeuientem, caedes minasque spirantem, Gradiuum appellari aiunt; eundem verò pacificum, ac tranquillum, Quirinum. Atque vt nihil de Quirino, sic de Gradiuo exempla subiiciamus, quae omnino ad mentem Poëtae: nam profectò ex hac doctrina, credi potest dictus hoc loco Gradius: quasi Mars ferox saeuientique, non mitis & tranquillus, praesidere credatur Thracibus bellicosissimis, pugnacissimis, acerrimis. Ergo Claudian. de Nupt. Honor. & Mariae sub persona Veneris:

Gradius de Marte saeuient.

Gradium nostri comites arcete parumper, Vt soli vacet aula mihi: procul igneus horror Thracum gladio, tegat vagina minaces.

Silius 3. Pun. *Gradiumq; truncem currus iam scandere, & atram In latus Hesperium flammam exspirare, furentes Cornipedes, multoque fluentia sanguine lora.*

Seneca in Hippolyt. *Gradius istas belliger sensit faces.*

Val. Flacc. 6. Arg. *At vigil his furis ardet Gradius, & arri Corde tumet.*

Vides, vt semper Martem, sub Gradiui nomine, committentur ignis, horror, gladij, thoraces, minae, flammæ, furor, sanguis, tumor, bellum. Ad hanc rem pertinet, Romanos duo templa inter alia Marti dedicasse: alterum Quirini intra urbem ad tranquillitatem urbis custodiendam, alterum in via Appia ex-

Martis duo templa.

tra urbem, quasi bellatoris, id est, Gradii, ad summo- uendos hostes.

Mars Geticus. 2. GETICIS, &c.] Martis Getici (modò pro Thracio sumat Poëta, ut iam ex Turnebo explicui, modò absolute loquatur) creberrima est inter Poëtas mentio. Val. Flac. 5. Arg.

Et Claudian. Pan. in Probum, Probin. & Olib. fratres:

Qualis letifera populatus cado Gelonos
Procurbat horrendus Getico Gradius in antro.

Stat. 3. Theb.

Gradium acciri prope ubi ille furentes
Bifidas, & Geticas populatus cadibus vrbes.

Ab hoc Marte Thracum & Getarum Numine non abhorret mos Scytharum, qui Thracibus & Getis B

Scytharum Deus. proximi. Scythis enim Mars Deus fuit, & forma quadam, quibus horror Scytharum ferocitasque indicatur.

Adorabant enim illum sub forma nudi gladij. Herodotus lib. 4. loquens de Acinace gladio Perico, in sermone Scytharum.

Est hoc simulacrum Martis, Ammianus Marcel. lib. 31. qui & vltimus, sic: Nec templum apud eos

visitur, aut delubrum, ne tugurium quidem cultum cerni vsquam potest: sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumq; ut Martem regionum, quas circumueunt, praesulem verecundiùs colunt.

Inde Lucianus in Ioue Tragædo. καὶ τὸ ἀνὴρ οὗτος: Scythæ Acinacî sacrificant. Id ipsum scripsit in πορογενεῖ, Clemens Alexandrinus. Arnobius lib. 6. Ridetis temporibus pristis

Perfas fluuijs coluisse, informem Arabas lapidem, Acinacem Scythia nationes. Thracum militarem virtutem habes in Thucydide lib. 2. ab qua θῆος vocati.

3. SECUNDARENT VISVS] Praclarè. Post primum infaustum malumque omen, petebant veteres, ut secundum esset, non alterum, explicatius. si sequens omen faustum esset, secundum dicebatur, si aduersum, alterum. Itaque omen secundum proprie est, omen felix post malum: sed, omen alterum, erit, post malum omen malum alterum.

Secundum omen. Alterum omen. & verbum, secundo, as, traducta ad felicitatem signandam. Ergo, petit Aeneas, ut visus secundus, id est, felices sint, sic lib. 7.

Dij nostra incepta secundent.

Et Seneca in Furente:

Votum secundet, qui potest, nostrum Deus,
Rebusque lassis adsit.

Græci hoc seruant, nam δ'ἀρερον dicunt etiam de felici omine, id est, secundum: non ἐτερον, id est, alterum.

Cædrenus de Michaelo confirmante se ad imperium omine iterato, ita ait, δ'ἀρερον δ' εἰσὶν εὐληφῶς.

4. GENIBVSQVE ADVERSÆ OBLVCTOR ARENÆ] Hunc actum (notante Germ.) Græci γονοπιεῖν dicunt ingeniculâri, & ἀποπρονεῖς, quod Apuleius lib. 1. vertit, appronare in genua, cum ait: Planiore in ripa margine implicitus, in genua appronat se, avidius affectans portionem.

Appronare. 5. ELOQVAR? AN SILEAM] Hoc sic dixit Eurip. in Alcest. τί λέγω, τί ἤ μὴ; Quid dicam? quid non?

Et in Prometh. Æschylus, ἔτε σὺ γὰρ, ἔτε μὴ σὺ γὰρ: neque tacere, neque non tacere.

6. QVID MISERVVM AENEAE LACERAS?] Inter leges 12. Tabularum multæ ad defunctos pertinebant, inter illas, Defuncti iniuria ne afficiuntur. ex sanctionibus Solonis illæ maximæ: Nemo sepulcra deleat, violet, nemo ossa extrahat, aggerem tumulûmve disiciat, cineres effodiat. Commemineret nonnulli interpretum. Quibus addo sententiam Eurip. in Phœniss. sub persona Antigona,

Καὶ κείνο κίεον, μὴ ἐφελῆσαι δὲ
Id leges iubent, mortuos non violare.

Hos curare Sophocles in Antig. docet esse ἐργον ἀκλειστοῦ, facinus gloriosissimum, & paucis interiectis, de Antigone, quæ fratri mortuo piam operam præstitit.

Ὅχι ἡδὲ θεοῦς ἀξία τιμὴς λαχέειν
Nomen hæc digna, quæ aureum honorem insequatur?

auræam statuam, ut interpretor. idem Sophoc. in Ai. Flagell. his commendat cultum religiosum erga mortuos:

Ὅτι θάπτε μὴ δὲ τὰς τοῦ νεκροῦ καυῶς
Εἰ γὰρ ποίσεις, ἴσθι πημανί μῦθον
O homo ne malè mortuis facias:
Si enim feceris, scito te malo affectum iri.

Ex hac tragœdia sumi multa possunt; nam magna eius pars continet argumentum Agamemnonis nolentis Aiacem sepeliri: Teucric contra validè oppugnantis, donec interuentu Vlyssis Aiaci datur sepultura.

7. IAM PARCE SEPVLTO] Ex magna proprietate. Fuerat enim Polydorus non rite humatus, sed utunque conditus, & hunc sepultum dicebant. Pli-

nus lib. 7. cap. 54. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus verò humo contentus.

8. SCELERARE] Signatè, & ex proprietate, quam iam aperui in Bucolicis.

9. NAM POLYDORVS EGO] Polydori mortem aliam Virgilius contexit, aliam Homerus, aliam Euripides. Virgiliæ narrationi Ausonius insitit in pulcherrimo epitaphio Polydori, Euripidæ Ovidius 13. Meram,

10. TELORVM SEGES] Per segetem telorum, syl-

uam innuit densissimam, non aliter ac Catullus plurima oscula cum dixit:

Non si densior aridis aristas
Sic nostra seges osculationis.

Ita in 7. Æn.

— atræque laræ
Horrescit strictis seges ensibus,
in 12.

Strictisq; seges mucronibus horret
Ferreâ.

Quibus & aliis locis multitudo signatur. Id ipsum aliunde sumpta metaphora dixit Val. Flac. 6. Arg. & satis pulchre:

Aureus effulsit campis rubor.
Nihil ab hoc dissimile narrat Agathocles Cyzicenus apud Athen. lib. 14. quæ nota est Vrsini, κεραιὸν ἢ σὺν-λαῖσθ' εἰς τὸ ἔσθον, ἀνεκλάσσειεν ἐν τῷ σήματι δεινέων, ἢ κείνοι κόνευρον ὄνομα δέουσι: Cadente in sepulcrum fulmine, arbor pullulavit ex tumulo, quam illi vocant con-

narum.

Dardaniæ, cingiq; urbem obsidione videret.

Ille, ut OPES FRACTÆ Teucrum, & fortuna recessit,

Res Agamemnonias, victriciaq; arma secutus,

55 Fas omne abrumpit: Polydorum obruncat, & auro Vi potitur. QVID NON mortalia pectora cogis

Auri sacra fames? postquam pauor ossa reliquit,

Delectos populi ad Proceres, primùmque parentem,

Monstra Deum refero: & quæ sit sententia posco.

ARGVMENTVM.

Timet, & obstupescit Aeneas: atque ex occasione narrat Polydori historiam, Polymestoris perfidiam, auri potentiam: demum rem ad Proceres, & patrem refert.

EXPLICATIO.

Timorem ponit, & stuporem: hos affectus sequuntur cognati duo; nam stantes comæ, timorem; vox hærens faucibus, stuporem. Cum enim tantum est timor, quiuis experimento scit, tantum erigi comas; cum stupor, maius vocum, vocem adimi.

Occasione auditæ ex tumulo vocis narrat ipse historiam Polydori, qui furtim missus ab Priamo est ad Polymestorem Regem Thraciæ, ut ibi aleretur in spem regni Phrygum; missus verò est cum magnis opibus, tum ne educatio iuuenis Regi Thracio grauis esset aut molestata, tum etiam, ut si de florentissimo imperio actum esset, pecuniæ ibi ad futurum euentum repositæ essent. Sequitur duplex causa, cur filium Priamus aliò amandauerit, videlicet & Troianæ potentiæ vires languidæ, & hostium virtus urbem obsidentium.

Cum fortuna (id quod affolet) mutatus quoque Polymestor est. Fidem Troianam deserit, sequitur Græcæ potentiam, abrumpit fas omne, id est, omnia diuinarum & humanarum legum iura perfringit, Polydorum obruncat, auri pondus ad vsus suos conuertit. Inde occasio erumpendi in verba illa plena conuentionis,

— quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Nam quod est officium, quod auri cupiditas non violet? quod facinus tam execrandum, ad quod non sæpe mortales impellat? Sed quæ hinc obruncat, cum supra sagittis confixum innuat? Credamus confixioni illi adiunctam carnificinam barbarorum, qui miserè Polydorum excruciarint decurtatione membrorum. Sed de genere mortis Polydori alibi loquor. Cædes quippe hæc fabulosa est.

Reuertus ad se Aeneas expauore nimio & mentis contemnatione rem refert ad populi principes sibi iam ad consilium delectos, & parentem imprimis, idque ex summo decoro tum dignitatis, tum ætatis; dignitatis, quia pater; ætatis, quia senex. Atque adeo in illo esset & amor ad consulendum, & senilis sapiëntia.

NOTÆ.

1. STETERVNTQVE COMÆ] Dicitur iam de hac nota timoris lib. 2. adi. & adice Nostrum in 4. Arrectas, horrore comæ.

2. ET VOX FAUCIBVS HÆSIT] De hac stuporis nota dictū quoque ibi. Sed deinde in hæc incidi. Sall. lib. 1. Hist. sic verò quasi formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere. Apuleius lib. 2. illo aspectu defixus obstupuit, & mirabundus stetit. Sophocles in Antig.

Αλλ' ἐν φόβῳ τὴ γλώσσαν ἐγκλιθεῖς ἔχει:
Sed metu linguam clausam habet.

Homerus, ἐγγὺς φωνῆ. Philo in lib. de Iosepho. ἀχανεῖς ἐπαγγυλιδύσσας & φόβῳ τῆ ἀργαλειώτων κεινὸν ἐξείθνης ἐππεσόντων, ὡς μὴδὲ διαρραῖ τὸ εἶμα δ' ὄναδς. Hæserunt obstupescit verba præ mærore ac metu grauisimorum malorum, ut solent inopinati casus vocem adimere. Idem de Flacco in re subita, ἀχανεῖς ἔκειθ.

3. HUNC POLYDORVM AVRI, &c.] Insitit in hac narratione Euripidi in Hecuba, ubi Tragicus Polydori vmbra loquentem exhibet. Græcis parcam, quia multa: audienda illa ex versione Erasmi:

Adsum profectus è profundis manibus,
Nolissq; portis, cæca qua sletium
Ab arce porro cælitum sita est domus,
Polydorus Hecuba natus è Cisseide,
Priamog; patre: quem simul cepit timor,
Ne marie Graio Phrygia caderent mænia,
Me furtim alendum Troico emisit solo
Ad hospitam Polymestoris Thracis domum,
Qui Cherronesi fertilem glebam colens,
Armis ferocem Martis gentem regit.
Multumq; mecum clanculum misit pater
Aurum, vrbis vt si concidissent mænia,
Ne victu egerent liberi superstites.

Eramque natu Priamidum nouissimus:
Atque hac foras potissimam me gratia
Submisit, vt cui nec ferunda lanceæ,
Et ad arma nondum tenera sufficeret manus.
Sed vsque donec recta stabant Pergama, &

Nondum iacebant Ilij turres soli,
Hæctorq; frater Marce florebat meus,
Bene apud tyrannum Thracæ patrium hospitem,
Crescens alebar, plantule in modum, miser.
At vbi interiuit Troia, simul & Hæctoris
Vita, ac Penates concidere patrij,
Deumq; ad aras ipse procubuit sacras,
Mactante Achilles prole sanguinaria;
Mox me paternus amicus auri gratia
Miserum trucidat, ac trucidatum solo
Exponit, aurum vt ipse possideat sibi.
Nunc super arena littoris iaceo, hæctenus
Æstu per aquor huc & huc vectus vago,
Insectus, insēpultus.

Hæctenus Euripides. Conferam nonnulla, vt videas Virgilius quam strictè Poëta tuo more Græci copiam completæ Euripidem.

Πολὺν ἢ συν ἐμοὶ γυροῖν ἐπαπέμωψ' ἄδρα Πατήρ.
Epicus furtim cum magno auri pondere. Quod ille,

Ἐπεὶ ἢ Τροία θ' ἔκλυθ' ἢ τ' ἀπώλεθ'
Φυγῆ, πατρὸς δ' ἔστ' ἡ κατασκαφῆ.
Αὐτὸς ἢ βωμῶ ἀπὸς θεοδ' ἄμωψ' ἄσιν
Σφαγείας Ἀχιλλέως παυδὸς ἐν μαιφῶνι.
hic strictissimè & multis amputatis,

— Cum iam diffideret armis
Dardania, cingique urbem obsidione videret. &
Ille, vt opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma secutus.

a Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
b Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
50 Infelix Priamus furtim mandarata lendum
Threicio Regi: cum iam diffideret armis

Darda

Quod ille... hic furtim mandarat alendum, quam commutationem, vt eleganter, Gern. & Vrinus obseruant. Quod ille,

Κτείνε μὲ χρυσὸν τὸν ἑλπίωνος χρῆσαν ἔστιν ὁ παρρησιῶν.

hic,

Eas omne abruptis, Polydorum obruncat, & auro Vi potitur.

Principum cura in tuendis liberis,

Præclarè autem notat Annibal Scot. in hoc factò Priami notari curam, quam debet princeps habere, cum debeat semper in tuto liberos collocare: ne, si aliquid sibi calamitosè accidar, Respublica orbetur stipis regie adminiculo. Tale quiddam apud Tacit. i. Ann. vbi in dissensione militari Germanicus vxorem Agrippinam, & filium Caligulam ad Treuiros mittit, vt procul à furentibus summoeat. Porro malè vulgò Polymestor scribitur, cum in correctissimis exemplaribus Eurip. Πολυμήτωρ habeatur. sed sententiam illam furtim mandare, aliquoties, & variè repetit Sophoc. in Electra, occasione ipsius Electra, quærens fratrem Orestem à se amandatum, ablegatumque. Cuius sententiæ tam crebram repetitionem non dubito quin ante oculos habuerit Maro, adeo non tam Euripidem. ergo.

Κλέψασ' Ὀρέστην ἡμῶν ὑπεξέθευ: que ex manibus

Furata Orestem meis furtim amandasti.

Et

Κλέψασ' ἑὶν γαῖαν ἐπιπέμψαι χρυσῶν: In terram hospitam emittere è manibus Furata istis.

& iterum, δόμων ὁ ἐξέτιμψα. domo te amandasti. ac demum Orestes ipse ὑπεξέτιμψα. clam emissus sum. Non abeunt multum illa Ælchyli in Prometh. ἔξω δόμων, καὶ πατρὸς οἴκου: extra domum, & patriam pellere. Et, ἐξήλασέν με, ἀπέλασε δόμῳ: Expulit, exclusit me domo. Successus porro similes successui Polydori inuenies apud Pindarum Od. 4. Pyth. apud Plautum in Mostellaria, apud Plutarchum in Parallelis, apud Iustinum lib. 17. Hi enim Poëta, & scriptores commemorare virorum, qui furtim subducti sunt, vt alibi, quam in patria terra, alerentur. Vide adhuc eundem Iustinum lib. 35. vbi par successus. Er Appianum in Syriacis, de Cyziceno, qui missus est Cyzicum alendum. Quod repetit lib. 4. Ciuil.

Amici abest cū opibus.

4. ILLE VT OPES FRACTÆ, &c.] Reuoca huc, quæ supra ad illud, Dum fortuna fuit, & adde ista Clementis Alex. lib. 6. Strom. cap. 1. ex Theognide, & Euripide, quorum prior,

Ὀὐκ ἔστι φίλοντι φίλος, καὶ σιτὸς ἔστι φίλος: Exulanti nullus est amicus, & sicut socius.

Posterior. Πάντῃ φίλος παρὲς ἐν ποδῶν φίλος: Procul fugit quiuis amicus pauperem.

Item illud Epigr. Græc.

Πάντῃ τὸ χυστε βοποῖς μετὰ καλλύδρου: Omnia commutantur ad momentum fortuna.

Cæsar quoque. 2. Ciu. de Varrone dixit: se quoque ad motum fortune mouere cepit. Faciunt ad rem Ouidij versus 13. Met. de eadem hac historia:

Vt cecidit fortuna Phrygum, caput impius enses Rex Thracum, iuguloque suo demisit alumnū.

Dio Chrysof. Orat. 11. loquens etiam de re Troiana. ἢ γὰρ τοῖς ἠσπιμένοις, ἢ δὲ τοῖς κακῶς παρὰ τὸν σιν, ἀλλὰ τοῖς νικῶσι, καὶ τοῖς ἀφρονέμενοις ἀπάντως πάντες ἐβλάσθησαν: Non enim victis, & infauste agentibus: sed vincuntibus, & secunda videntibus fortuna omnes vbiq; volunt ferre suppetias. Huc pertinet apophthegma Laconicum, quod habes in Plutarcho: Namertes legatus aliquò mis-

A sus, cum à quodam isbhe felix predicaretur ob multitudinem amicorum: Habes ne (inquit) iudicium certum, quo probare possis, quis multos habeat amicos: doceri se id postulant, rebus (ait) secundis. Eutropius lib. 6. de Rege Ægypti: Fortunam magis, quàm amicitiam secutus occidit Pompeium. Augustinus lib. 5. Quo se fortuna, eodem etiam fauor hominum inclinat. & lib. 22. pari sententia: Amicitiarum iura, non fide, sed successu ponderantes. Has amicitias temporarias appellat Seneca epist. 9. quem lege. Atque etiam Vegetium lib. 3. cap. 9. Et Appianum lib. 1. Ciuil. loquentem de Norbano, vbi ait, in calamitatibus,

Tempora, tunc amici.

5. POLYDORVM OBRVNCAT] Quo flagitio nullum apud veteres maius; quippe illis iura hospitium sancta, religiosa, inuiolata semper fuerunt. Inuidiam hanc apud Tacit. 15. Ann. Piso deprecatur, etià interficiendo flagitiosissimo mortalium Nerone: Coniuratis metu proditoris placitum maturare cadem apud Baias in villa Pisonis: cuius amenitate captus Cæsar crebro eò ventitabat, balneasque & epulas inibat omnis excubijs, & fortuna sine mole. Sed abnuuit Piso, inuidiam præterens si sacra mensa, Dij, Hospitales eade quælibetque Principis cruentarentur.

Hospitium iura.

6. AVRO VI POTITVR] Erat Polymestor affinitate coniunctus cum Priamo, & Troianis, illum enim Plutarchus in Parallelis vocat Priami γαμψρόν, sed videlicet cognationem pecuniæ magis, quàm Priami duxerat. Lysias in Orphicis, καὶ θανόντες γέγονεν ἢ τῷ σαυμάτων συζηνῶν ὄν, ἀλλὰ τῷ γρημάτων: Et plautum factum est, enim non esse cognatum corporum, sed pecunie. Et ante illum Socrates, ὁσπερ τῷ γρημάτων, ἀλλ' ἐν ἐνείνῃ συζηνῶν ὄν: Perinde atque si esset pecunie cognatus, non illius. coniunxit Clem. lib. 6. Strom. cap. 1.

7. QVID NON MORTALIA PECTORA COGIS, &c.] Attribuit auro & ardenti auri cupiditati indignam cadem Polydori. Itaque auro, quod ὁ δόλων πορθεῖ, vrbes expugnat, quod ἀνδρας ἐξαιίστην δόμων, viros facit domo extorres, quod ἐξήλασε ὀρένας γρησὰς παρὸς αἰσρά παρὰ γαῖαν, euerit bonorum mentes ad res turpes, quod πανουργίας ἐδεδίωξε, & δουλείαν, fraudes & impietatem docet, vt ait Sophocles in Antigone. Quod insidum ex Anacreonte, ἀπίστ' ἀπίστ' ἔχουσι. Cui ab eodem dantur ὁ δόλων, φόνος, bella, cades. Et Aristophanes in Lysistrat. τῷ γρημάτων πορνεύειν, quem ex Tacito lib. 4. Hist. ita redde, aurum, & opes præcipuè bellorum causa. Quod ex Platone. 3. Reip. suadet πολυλά αἰδοῖα, multa iniusta. Cui consonat Plautus Captiu. aurum multa multis suavit perperam. Quod ex Phocylide merus δόλος, atque etià κακῶν ἀρχὴ γένεσις, & ὁ φθόρος, princeps malorum, corruptor vita. Quod perniciosum ex Plinio, dolosum ex Persio, nocentissimum ex Ouidio, inimicum fidei ex Propertio. Primus lib. 33. cap. 1. ad perniciem vite repertum. Alter, dolosi nummi. Tertius, ferròque nocentius aurum. Quartus, Auro pulsa fides. Quod corruptor castitatis, vt apparet in Danaë, de qua re locuti Ouidius. 3. Amor. Horatius. 3. Odar. Siliantarius in epigrammate. Quod validissimum ad expugnationem ex oraculo Pythia. consilienti enim Philippo vti aduersarios posset vincere, illa respondit,

Auri cupiditate, quæ sequantur mala.

E ARGUMENTVM. Consent omnes inde abeundum, prius tamen Polydori iusta celebrantur. Describitur apparatus horum sacrorum, sunt inferiæ, anima conditur; quibus peractis soluunt è portu.

ARGUMENTVM. Argentis hastis pugna, & omnia vinces. Mitto Horatium, & Ouidium idem dicentes, & Ennium, qui auro dat obitum penetratimum Acherontem. Quod ex Valerio Max. lib. 4. c. 3. malo hominum excogitatum munus. Quod homines cogit ad sui adorationem, nam Cedrenus Theophilum auri ficientem vocat non solum χρυσομαθῆ, sed etiam χρυσολάτρην, quod aurum adoraret. Quod malorum omnium fabricator ex Tullio vatis in locis. Hoc itaque

itaque aurum tantis pleni malis (ego nihil ferè attigi præ multitudine, quibus hæc Hydra tumet) atrox quoque exemplum, & flagitium abominandum nobis proposuit in Polymestore Thraciæ rege, cum is Polydorum interfecit; puerum, quod acerbum; Regis filium, quod indignum; amicum, quod iniustum; hospitem, quod nefarium. Verba Virgilij vsurpat etiam in re verè atroci Pet. Apollon. lib. 4. Excid.

— turpia quæ non Auri suadet Amor? quæ non mortalia cogit Pectora?

Cum videlicet hostis interfecit Iudæos, vt gladio scrutaretur, si quid auri lateret in altis & vilceribus miserorum. Nam, fama increbuerat Iudæos aurum deglutisse.

Sacer, pro exsecrando.

8. AVRI SACRA FAMES] Tractum hoc ex veteri Gallorum more, & signatè Massiliensium, Seruius admonet, apud quos, cum vrbs peste laborabat, pauper quispiam Diis offerebatur, sacrificabatque: hunc anno integro publicis & puris alebant cibis, mox ornatum vestibus sacris verberisque per urbem circumducebant cum execrationibus, vt in illum mala omnium reciderent. Inde est, vt sacer pro exsecrando sumatur, non quòd verè ita sit: sed quia is, qui sacer Diis, dicaturque, eo ipso aliorum scelera portare sungebatur. Vt autem Poëta famem auri, sic post illum, & exemplo eius Plin. lib. 33. c. 3. Horatius lib. 3. Od. 16. Auctor Octauia. Cognata alia metaphora Prudentij in Peristephano, Ouidij, & multorum, qui de hoc malo loquentes dixerunt sitim.

A 9. POST QVAM PAVOR] Sæpe Poëta huiusmodi affectus infert, & semper seruata omni personarum proprietate, quod diligens imitator attendat. In hoc libro Æneæ patorem dedit, suis enim dux timebat in terra barbara, atque impia. Eidem stuporem supra, stantes comas, hærentem vocem ex formidine: nam vt hæc in virum fortem cadit, ita & quæ illam sequuntur. Eidem adhuc in 2. Æn. eodem affectus attribuit, sed non ex percussione mentis, sed ex admiratione, nam visâ est vmbra Creusæ, & nota maior imago. in 8. Pallas obstupescit repentino Æneæ aduentu. vt verò magnanimis dat stuporem, sic pusillanimis consternationem: longè enim vehementius percussit mater Euryali in 9. quippe mater fœmina, anus. Itaque

B Excussi manibus radij reuolutaque pensa. Non depositi, sed excussi radij, non reposita, sed reuoluta pensa. Hæc mihi contexta Scaligeriano filo lib. 3. Poët. c. 21.

10. REFERO] Non dubium quin spectauerit morem Romanum, quo ad Senatuum & ad populum res referantur.

11. ET QVÆ SIT SENTENTIA POSCO] Exemplum boni Principis, qui nihil absque consilio. A qua mente non abit Sophoc. in Antig.

Ἄλλ' ὄν πάλιν ἔσειε, τὴν ἢ γῆν κλυεῖν, καὶ σμικρὰ, καὶ δόλων, καὶ ἑνωσῆαι: Sed quem vrbs principem constituerit, hunc oportet audire Et parua, & iusta, & contraria.

- 60 a Omnibus idem animus SCCLERATA excedere terra, LINQVERE pollutum hospitium, & dare classibus Austros. b Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens Aggeritur tumulo tellus. Stant manibus aræ Cæruleis mœstæ vittis atraque cupresso: 65 Et circum Iliades crinem de more solutæ. Inferimus tepido spumantia cymbia lacte, Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulcro Adimus, & magna supremum voce ciemus. c Inde vbi prima fides pelago, placatæque venti 70 Dant maria, & lenis crepitans vocat auster in altum: Deducunt focii naues, & littora complent. Prouehimur portu: terræq; vrbèsque recedunt.

C instauratur illi funus, id est, renouantur funeralia, & de nouo constituuntur, vt bene, & ex ritu condatur, qui malè & tumultuario opere conditus fuerat. Sed quæ ceremoniæ huius funeris? Primò aggeritur tumulo ingens tellus. Vt quo maior terræ copia, & densior aggestio, eo tutius sit cadauer. Deinde aræ stant manibus, id est, statuuntur aræ in honorem Manium Polydori. & aræ quidem tum vittis cærulei coloris cinguntur, adornanturque; tum etiam cupresso, quæ arbor atra est, id est, funesta ac feralis. Tertiò adfunt Iliades, quæ mortuum lugeant, & illæ ex more solutis comis. Post hunc ornatum atque apparatus fiunt inter inferiæ, & ideo signatè inferimus. Constant istæ inferiæ tum recenti lacte, & nuper expresso; tum etiam sanguine maceratarum hostiarum, quæ duo in honorem defuncti inferebantur, id est, effundebantur. Quintò, hoc factò anima putabatur iam rite esse condita: ideo signatè, animamque sepulcro Condimus. Quali vnâ cum lacte & vino infusus in sepulcrum

ARGUMENTVM.

Consent omnes inde abeundum, prius tamen Polydori iusta celebrantur. Describitur apparatus horum sacrorum, sunt inferiæ, anima conditur; quibus peractis soluunt è portu.

EXPLICATIO.

a SENTIUNT omnes inde excedendum, linquendam Thraciam, incumbendum pelago. Propriè terra scelerata, scelus enim eadem respicit. Propriè etiam pollutum hospitium propter ius hospitalitatis violatum. Nam pollus de sacris dicitur, & polluta ceremonia hypallagen potes agnoscere, pro, dare classibus Austros.

b Ante abitum conditur rite Polydorus. Itaque

pulcralem fossam animus quoque prius vagans eò A adigi atque includi putaretur. Sextò sit discessio illis vocibus *χαίρει, ἀλείψατο, vale*. Hoc enim est, magna *supremum voce ciemus*, id est, vocumocuemus excitamul- que omnes simul magnis vocibus supremum vale. Aliqui hinc intelligent voculam *illicet*, de qua alibi.

Ubi iam tranquillo pelago fides dari potuit, cuius rei duplex signum, primum & maria esse placata, cessantibus hibentis ventis; alterum, austrum, qui lenis est, inuitauisse nos suam quodam statu, non hoc est *crepitans*, vt (inquam) hæc iam nobis fides ad nauigandum accepta est, socij naues è sicco ad portum deducunt, & Thraciam linquimus.

NOTA

DARE CLASSIBVS AVSTROS] Sic Calpurn. f. c.

—campos ouibus, dumeta capellis
Orto sole dabis.

pro, dabis campis oues, dumetis capellas.

2. INSTAVRAMVS POLYDORO FVNVS] Dicit hoc est ab eruditissimo Poëta ex veterum opinione, qui existimabant Manes errare illius, qui condicius esset non rite, neque seruatis ceremoniis, sed subitò, & cum tumultu. Igitur non contentus Æneas tumulatione Polydori (fuerat enim obrutus magis, quam conditus) illi sepulcrum inlaturat, ac funus rite renouat, vt demum quiescat. Veterum consuetudinem hanc Suetonius, & Plinius in epistolis aperiuunt. Ille enim in Calig. cap. 59. *Cadaver eius* (inquit) *clam in hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semibustum leui cespite obrutum est: postea per sorores ab exilio reuersas erutum, crematum, sepultumque. Satis constat prius, quam id fieret, hortorum custodes vmbri inquietatos.* Plinius autem lib. 7. Epistolarum, in ea quæ est ad Suram, satis longam historiam narrat vnius domus, quæ Athenis erat infamis propter Laruarum strepitus, in ea enim apparebat idolon, videlicet, *Senex macie, & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quarebaturque.* Passa id malum dicitur esse, donec venit Athenas philosophus Athenodorus: is ea domo conducta, Laruam aliquando insequutus est, ac notauit locum quo se se condidit, *postero die ad magistratus, monet vt illum locum effodi iubeant.* Inueniunt ossa inserta cæcenis & implicita, que corpus suo terræque putrefactum nuda & excisa reliquerat vinculis: collecta publicè sepeliuntur. Domus postea rite conditis manibus caruit. Hæc nos strictissimè, quæ longissimè ille. Plato etiam in Phædone ait de anima, *ὅτι τὸ μὴ μὲν τε, καὶ τὸ τῆς ζωῆς κατὰ δὲ μὲν.* Illam versari circa monumenta & sepulcra. & adducit rationem. *ὅτι ἂν καὶ ὅφθιν ἀττὰ ζῶων σκιοειδῆ φαντασματῶν.* (Quia iuxta sepulcra visa sunt animarum tenebrosa phantasmata.)

3. INGENS AGGERITVR TYMPIO TELLS] Hoc primum initium sacrorum. Quo maior autem tumulus, eo plus honoris dabatur defuncto, de qua re fuse alibi. Nunc tantum placet sententia eruditissimi Liliij lib. de var. sepelien. ritu, quæ ad mentem Maronis aggerentis multum terræ. Ait ille, consueuisse veteres, *testas glebasque aggerare: interdum arborem serere, quod & Diuo Platoni in legibus placuit, & nunc aliquando Turcis: ne videlicet feræ, animaliaue bruta sepulcorum ossa effoderent.* Itaque aggestio fiebat, tum multris aliis, tum etiam vt tioria essent cadauera. Quæ vir doctus scripsit, nos firmamus Sophoc. testimonio in Antig. vbi excusatio hæc affertur ipsius Antigones, quod fratrem sepelierit.

Manes orbant nò rite conditi.

Aggestio in sepulcris.

Ἦτις τὸν αὐτῆς ἀπὸ δ' ἄλλου ἐν φοιῶσι
Πεπρωτ' ἀθ' ἀπ' ἄλλου μὴδ' ἴπ' ἄλλου κινῶν
Εἰς δὲ δέσσει, μὴδ' ἴπ' ἄλλου κινῶν
Quæ suum ipsius Germanum in cadibus
Lapsam, in sepulcrum, neque à crudelioris canibus
Sinit perire, neque ab auium aliqua.

Sed & verba ipsa aggeritur tumulo tellus, videntur expressa ex eodem Sophoc. in eadem Tragœdia,
Καὶ τὸ μὲν ἐρθάρων οὐκ εἶς χθονὸς
Χῶροντες:
Et tumulum altè exstantem in propria terra
Aggerantes.

4. STANT MANIBVS ARÆ] Binas aras intelligit, ideo in plurali aræ, quod in hunc locum iam Turnebus monuit, & ego, s. Ecl. Itaque transferri in hunc locum possunt, quæ ibi data.

5. CÆRVLEIS MOESTÆ VITTIS] Cur vittæ caruleæ? audienda verba Seraij restituti opera P. Darnielis, cui quis satis gratias det. Ergo Seru. Cato ait, *deposita veste purpurea, sœminas vsas carulea, cum iugerent. Veteres sanè caruleum, nigrum accipiebant. Vittæ autem caruleæ in acerbo funere præcipuè filiorum familias adhiberi solebant, sicut hicnam Polydori funus, vt pote adhuc pueri, acerbum est, & quia eius status erat, vt filius familias adhuc esse potuisset.* Vides caruleum colorem solitum vsurpari & in luctu, & in acerbo puerorum funere. Eundem in genere ad res sacras destinari discis ex multis, nunc mihi in mente Val. Flacc. 1. Arg.
—multa pallens ferrugine tauris
Stabat adhuc, cui carulea per cornua vitæ.

Notam Magij lib. 3. c. 14. & quæ ibi ex Theocrito adducit, lege ipse.

6. CUPRESSO] Hæc arbor in Ditis patris, aut Proserpinæ, aut vtriusque tutela esse credebatur. Causam addit Seru. Quia excisa nunquam renascitur, sic iam nihil sperandum à mortuo: inde funera cupressò ornabantur, & mortuorum sandapilæ. Varro aliam adhibet, propter grauem scilicet vstrinæ nidorem: itaque hæc arbor fœtorem cadaveris, dum vritur, odoris sui iucunditate lenit. Vt cunq; sit, plurima attributorum copia ea est infamis. Maro hic atram vocat, & 6. Æn. feralem, sicut & Ouid. lib. 3. Trist. eleg. 13. & Petron. Satyr. Horatius funebrem Epod. Od. 5. idem lib. 2. Od. 14. inuisam. Papius deploratam lib. 4. Theb. demum hic idem Maro *stans* 4. Æn. Arbores quas ferales facit Virgilius, & mortuis dicat, hæc fere sunt. Cupressus, arbutus, quercus, fraxinus, ilex, picea, robur, ornus, in 11.
molle pheretrum.

7. ARBVTIBS TEXVNT VIRGIS, ET VIMINE QVERNO] In 6. reliquas subdit:
Procumbunt picea, sonat ista securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

8. ET CIRCVMLIADIB] Cur hoc non referam ad pifcum morem? sententia cuius obuia est, fœminas Troianas adstitisse ad tumulum lugentium habitum, dum sacra peragerentur. Sed, vt dixi, referam potius ad morem antiquum, quo statux propinquorum erigebantur in tumulis defunctorum, & illæ habitu lugubri, vt semper locus ille memoriam defuncti, & lacrymas conseruaret. Huius rei lux in auctoribus & Græcis, & Latinis: Pausania in Lacon. *Lacè sepulcrum, & super monumento statua.* Athenæo lib. 13. *ὅτι [ἀδελφῆς] καὶ ἀνέστησαν ἐπὶ τῷ μνήματι Πάριος λίθου κίονα τὸν ἀλακτιδῆν: qui, Adrianns, Alcibiadis imaginè super sepulcro crexit ex Pario lapide.* Statio qui. 5. Sylua. ad Priscillæ sepulcrum multa ex marmore ait effigiata, è multis hæc subdam:
—circumstant famuli, consuetæque turba
Obsequijs,

Carpuleus color in luctu.

Cupressus defunctorum.

Statuæ propinquorum in tumulis.

Obsequijs, tum rite tori mensæq; parantur
Asidue. Domus ista domus. Quis triste sepulcrum
Dixerit?

Val. Flacc. 5. Arg. vbi Phryxi foror ex marmore in sepulcro inerat fratris:

Quem comes infelix paruo de marmore iuxta
Stat foror.

Vides vt Græci & Latini, interque hos Virgilius, in eo more exprimendo verbum quoque *sto* vsurpent, quasi statuas signent. Et certè qui mortuos ad sepulcra lugebant, sedebant quidem non stabant, inde verbum *sedeo* mortuorum fuit, quod. 9. Æn. explicabitur ad illud:
Pitummi Turnus sacraçta valle sedebat.

Itaque si vulgarem morem lugentium Poëta expressisset, sedentes intulisset Iliadas, non stantes. Quid, quòd hic mos Æneæ fuisse apparet? nam idem in vrbe, quam condidit, *εἰλῆν λιθίην γυναικὸς ἄμμα ἔχουσαν, καὶ πρὸς Τροίαν ἐκτετατῆν, ἐπὶ αὐτῷ τῷ τεύχεσσι ἔσσειε.* Verba sunt Cedreni: *columnam lapideam habentem formam mulieris, respicientemque ad Troiam, supra murum posuit.* Si verò vulgarem explicationem sequaris, illustrabis Poëtam & Theocriti carmine, & Herodiani Historia in Epitaphio Bionis.
Καὶ σὺ γὰρ ὄρεθ' ἴμινα πρὸν κλαίουσιν ἔρωτες:
Et maestè circum sepulcrum tuum stent Amores.

In Historico lib. 4. ad imaginem defuncti Sueri, à læua quidem Senatus assitit atris vestibus indutus; à dextra matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honestabat; harumque nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspiciebatur, sed omnes induta albis vestibus, præferentes speciem lugentium. Iuuant etiam hanc partem versus nostri in 11. vbi de Pallante
Circum omnes famulūmque manus, Troianæque turba,
Et circum Iliades crinem de more soluta.

vbi et circumstantis nequeunt intelligi statux.
9. CRINEM DE MORE SOLVTÆ] Erat hic habitus stentium fœminarum. Atiadne apud Ouid.
Aspice demissos lugentia more capillos.
Idem Fast. 6.
Artonitæ stebant demisso crine ministræ.
Lucanus mœstam Romam describens:
Turrigero effundens canos, à vertice crimes.
Silius lib. 12.

Comæ solute fœminarum in stercu.

Aspice demissos lugentia more capillos.

Idem Fast. 6.
Artonitæ stebant demisso crine ministræ.
Lucanus mœstam Romam describens:
Turrigero effundens canos, à vertice crimes.
Silius lib. 12.

solutis
Crimibus exululant matres, atque vbera nudant.

Seneca in Oet.
Et comas nullo cohíbente nodo
Fœmina exertos feriat lacertos.

Ita commutato rerum statu, & redeunte lætitia capilli colligebantur. Ouidius enim pacatam Germaniam indicans:
sparsos Germania crimes
Colligit.

10. INFERRIMVS] Signatè: nam hoc verbo inferria notantur. Itaque Latini tam inferro quam inferias in vsu habent ad hanc rem. Græci in primo conueniunt, nam illi quoque *ἐπιφέρω*, id est, *infero*: sed dissident in altero, nam quas nos inferias, illi *χοαίς*, id est, *fusiones*. Plutarchus in Consolat. *χοαίς ἐπιφέρουσιν.* Quo verbo vsus idem in Pericle, & Thucydides lib. 2. in re mortuorum. Mutant Græci verbum *ἐπιφέρω*, nam Eurip. in Oreste, & proprio, & ascititio verbo, videlicet, *χοαίς χερόδω*, & *ασσιλά* *χοαίς*, fundens fusiones, libans fusiones. Arnobius in altero institit Græcis lib. 6.
vinum liquens paterarum effusionibus inferamus. Ab Latino verbo veteres vinum mortuorum infernum dixerunt, quæ vox est apud Festum, & Arnobium lib. 7. Formula sacrificantis erat, *Maestus hoc vino inferio esto.*

Infertia.

Colligit.

10. INFERRIMVS] Signatè: nam hoc verbo inferria notantur. Itaque Latini tam inferro quam inferias in vsu habent ad hanc rem. Græci in primo conueniunt, nam illi quoque *ἐπιφέρω*, id est, *infero*: sed dissident in altero, nam quas nos inferias, illi *χοαίς*, id est, *fusiones*. Plutarchus in Consolat. *χοαίς ἐπιφέρουσιν.* Quo verbo vsus idem in Pericle, & Thucydides lib. 2. in re mortuorum. Mutant Græci verbum *ἐπιφέρω*, nam Eurip. in Oreste, & proprio, & ascititio verbo, videlicet, *χοαίς χερόδω*, & *ασσιλά* *χοαίς*, fundens fusiones, libans fusiones. Arnobius in altero institit Græcis lib. 6.
vinum liquens paterarum effusionibus inferamus. Ab Latino verbo veteres vinum mortuorum infernum dixerunt, quæ vox est apud Festum, & Arnobium lib. 7. Formula sacrificantis erat, *Maestus hoc vino inferio esto.*

Vinum, infernum.

A Cùm Cato in re rustica cap. 132. & 134. dixit *vino inferiori*, legendum ex nota viri docti Leopardi lib. 18. emendat. cap. 5. inferio.

11. CYMBIA] Cymbiorum meminit Anaxandrides in Nereidib; & Agricolis; Alexis in equite; Eratosthenes in epistola ad Agerotem; Demosthenes in oratione contra Midiam, vt Athen. lib. 11. & Macrob. lib. 5. Satur. c. 21. & Itac. Casaubonus in caput. 9. lib. 11. Athenæi. Cùm verò Athen. multas adducat poculi huius formas ex variis auctoribus, illa mihi in primis Didymi placet descriptio, qua ait, vas hoc oblongum esse, & forma angustum, nauique simillimum. Hanc Cymbiorum fere video Iunio placuisse Nomencl. Sed innomina- to auctore. Erat itaque *κοῖλον καυμ καὶ βαθύ profundū, καὶ στενὸν angustum.* & τῷ σχήματι παρόμοιον πλοῖον, forma ad similitudinem nauigij. Notat Casaubonus olim in antiqua Græcia vas hoc fuisse pauperum, eorumque, qui neque cyathum, neque aliud vas potorium honestius parare sibi poterant. Obseruabis etiam occasione huius, multis generibus poculorum indita nomina à nauigiorum similitudinibus, quas referunt, vt de Carchelio, & Cantharo admonet idem Athen. lib. 11. Inde apud eundem Pherecrates præclare dixit, *καθίας κώλυας, ἀσπὴρ ἰλιυδάς οὐραγωγὸς: profundos calices velut naues nauarias, vinum vehentes.* Quin apud eundem eodem lib. 11. Triremis species fuit poculi.

12. LACTE] Cùm lac tepidum dicit & spumans, cit- cum scribit lac nouum, recensque exvessum: tali enim lacte mortuis sacra fiebant. Sic lac nouum datur ecl. 5. Cæsari,

Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis.
& lib. 5. Æn. Anchilæ.
duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Quibus locis sermo est de Cæsare & Anchise iam mortuis. Maronis enim loca se se inuicem aperiuunt. Nemesianus. 1. ecl. vbi deslet obitam Melibœi,
Dat grandæta Pales spumantia cymbia lacte,
Mella ferunt Nympha, pietas dat Flora coronas.
Manibus hic supremus honos.

Sed & in genere de lacte, quod mortuis offerebatur, multa est mentio. Sophoc. in Electra,
Ἐπεὶ γὰρ ἄλλων πατρὸς ἀρχαίων ἔφορος,
Ὅρα καλώνης ἐξ ἀερας νεοφύτους
Πυγῆς γάλακτος.
Postquam veni ad antiquum sepulcrum patris,
Video alto ex ingo susos nuper
Fontes lactis.

Æschylus in Pers. inter alia quoque fundit,
Βοῦς τ' εἶς ἀγρῆς λαδὸν ἔποςον γάλακτος.
Pura bouis lac candidum ad potum.

Apud Heliodorum lib. 6. Hist. Æthiop. in sacro defuncti, in fossam lac infunditur. vt etiam apud Philostratum in Heroicis, *γάλα ἐν χύας.* & apud Æschylum in Persis, qui inter reliqua libamenta lac quoque adhibet. Statius etiam & Silius, vbi mortuis sacra peragunt, Ille. 4. Theb.

Inclinat Bacchi latices, & munera lactis.
Hic 13. Punie.
Fundunt mella super, Bacchique, & lactis honorem.

Fortasse lac mortuis offerebatur, quia eo quoque Plutoni fiebant sacra. Tibullus:
Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et niuei lactis pocula mista mero.

Sed de rationibus iam loquor in sequenti Nota.

13. SANGVINIS VT SACRI PATERAS] Nouus sanguis, & Seruius duas rationes adducit, propter quas lac & lacur in sacris defunctis offerantur: quia videlicet affir- mantur animæ vtraque hac re impensè delectari. Et quia vnum horum nutrit, alterum nutritur. In inferiis

Cymbiorum forma.

Et vsus.

Pocula multa à formis nauigiorū.

Lac in sacris mortuorū.

Sanguis, & lac cur in sacris defunctorum.

inferiis Anchisæ vtranque etiam rem Virgilius coniungit, vna cum vino,

Hic duo rite mero libans Carchesia Baccho, Fundit humi duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Quantum ad sanguinem attinet, non prætermittendum, Homerum in Necromantia Odyss. l. 1. nõ prius inducere loquentes animas mortuorum, quam sanguinem gustauerint, vt vel hinc appareat aptum in primis fuisse factum effusi sanguinis, gratumque mortuorum Manibus. Varro quoque dicit, mulieres in exequiis, & luctu, ideo solitas ora lacerare, vt sanguine ostento in feris satisfaciant. Inde institutum, vt ad sepulcra victimæ caderetur: neque aliam, quam sepulcrorum originem habuerunt munera gladiatori-

Gladiatorij muneris origo.

na. Sic fermè Seru. P. Daniel. Cuius sententiæ consonant verba ista Tertulliani de Spectac. Quoniam defunctorum animas humano sanguine propitiari credebant, captiuos, vel malo ingenio seruos mercati in exsequijs immolabant. Sed redeo ad rationes, cur ista libamina mortuis offerretur. Ex Philostrato in Heroticis clarè colligas animas istis nutrir. Vbi enim Vinitor Protefilao offert libamina, illum ita inuitat, τὸ ἅγιον, tu autem bibe. Annexum hoc cum errore Indorum, qui patrum nostrorum memoria apparuerunt. Putant hi animas defunctorum vesci appolitæ supra sepulcrum. Nicephorus Gregoras cum dicat mortuis offerri mel, lac, vinum, aquam, singulorum rationes has adhibet. μέλι δὲ δὴ τὸ ἀντίαινον ἢ τὸ θανάτου περιποίησις, γάλα δὲ δὴ τὸ μέλαν τῆς ἐπιτοῆς, οἶνον δὲ δὴ τὸ πνεῦμα, ὕδωρ δὲ δὴ τὸ ἐπιτεσνῶν στοιχεῖον τὸ γινώσκον. Sententia est, mel offerri; quia dulce, & ita contrarium amaritudini mortis: lac, quia album, contra nigredinem tenebrarum: vinum, quia lætum contra tristitiam: aquam, quia ex quatuor elementis homo compositus. De sanguine nihil loquitur, fortasse quia hoc veritum antiquissimo æuo, quod Plato scribit lib. 6. Leg. Ait enim fuisse impium τὸς τῶν θεῶν βρωμῆς ἀμαρτίαν μολύνειν. Deorum aras sanguine inquinare. Cuius rei vestigia posteriore æuo perseuerarunt in Venere Paphia, & Delio Apolline. Sed de cæna mortuorum ita multi locuti, vt pudeat confectari; ego tantum volui causas, quæ non è tritio.

14. ANIMAMQUE SEPULCRO CONDIMVS] Quod Virgil. animam condere. Plin. 7. Epist. Manes condere, dixit. Ouid. ymbras. 5. Fast. ex nota Dalcampij.

Romulus vt tumulo fraternas condidit ymbras. Inde est, vt sepulcrum (quæ nota est Rittershuf. in Opp.) & conditorium dicatur: & Senecæ, atque Petronio conditium. Procedunt verò hæc è veterum superstitione, qui sentiebant, animas eorum, quibus iusta non essent soluta, qui nec rite tumulati, errare à corpore & sepulcro: iustis verò factis quiescere in tumulo vna cum corpore. firmam hoc iam. Et hæc adicio morem Longobardorum, quem aperit Paulus Diaconus lib. 5. Histor. Longob. cap. 34. tractum fortasse ab hoc gentium more. verba eius: Perticas locus iste ideo dicitur, quia ibi olim pertica, id est, trabes erectæ steterunt, quæ ob hanc causam iuxta morem Longobardorum poni solebant. Si quis in aliquam partem, aut in bello, aut quomodo exstinctus fuisset, consanguinei eius intra sepulcra sua perticam figebant, in cuius summitate columbam ex ligno factam ponebant, quæ illuc versa esset, vbi eorum dilectus obijisset. Quæ est hæc columba, nisi vagans anima adducta ad sepulcrum? Nihil enim obstat à gentibus deriuatum hunc morem, tamen aliò animo. Ex more gentium Prop. el. 18. lib. 3. Errat & in vestro spiritus ille lacu. Inde vocatio ad tumulum solemnitas in primis veteribus fuit. Virg. lib. 6. de Deiphobo:

Tunc egomet tumulum Rheato in litore inanem Constitui, & magna Manes ter voce vocaui.

Sepulcrum conditium & Conditium.

Longobardorum mos.

Vocatio ad tumulum.

A infra de Andromache vxore Hectoris:

—Manesque vocabat Heclorem ad tumulum.

Si roget fortasse aliquis, nonne ex gentium opinione animæ mortuorum tendebant aut ad cælum, aut ad tenebras inferorum? qui ergo corpus in sepulcro comitabantur? Pendent hæc ex his quæ dicam latè in 6. En. ad indicem in hominis diuisione.

15. MAGNA SUPREMVM VOCE CIEMVS] Explicui de vocibus vale, aut salue. Quia Varro has voces mortuis solitas dici; cum sit discessio à sepulcro, iam scripsit. Imò Seruius formam illam, qua verbum vale maledictum inuoluit, ad defunctos refert. Ideo enim valeat, est, malè illi sit, malè habeat, malè viuat, quia volumus illum ita à nobis discedere, vt nunquam redeat in conspectum nostrum, & ea ratione, qua mortui nunquam sunt redituri. Sed non eges Varro, aut Seruio vbi sunt aliorum Poëtarum testimonia. Ouid. 4. Fast.

Vale, & Sal. ue de mortuis.

Ofculaque applicuit postico suprema seretro, Atque ait, inuito frater adempte vale.

& lib. 10. Metam.

Supremumque vale, quod iam vix auribus ille Acciperet, dixit.

Ex nostro Aufonius,

Voce ciere animas funeris instar habet.

Lege Epiphanium in sermone, Ancora de in solentibus clamoribus barbarorū ad sepulcra mortuorum. 16. INDE VBI PRIMA FIDES PELAGO] Observandum, esse idem in Virgilio, inde vbi, & inde vt. Nam vt hic inde vbi prima fides, &c. & in 6. Inde vbi venere ad fauces, &c. in eodem 6. dixit,

Inde vbi, de vt.

Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda, &c. Ait autem Germ. videri respectum fieri ad illam nauigationem, quæ classicis auctoribus dicitur prima, quæ videlicet post sæuitiam hyemis, vel tempestatis, nauigantibus aperitur: quam & Græci vocant πρῶτον πλῆν, referentes ad δὲ τρεῖς. vt autem hic pelago fidem dat, sic. 1. G. dixit,

Et quando insidum remis impellere marmor.

Transferenda hæc, quæ ibi. Herodotus vocat mare δολιχόν, lib. 7. dolosum.

17. VOCAT AVSTER IN ALTVM] Sic in 4. vocat iam carbasus auras. Val. Flacc. 2. Arg.

Vocat ventus.

Nec iam velle vias, zephyrosque audire vocantes Dissimulant.

idem. 3.

Vocantibus Austris.

& iterum, Zephyri iam vela vocant.

& Virg. in hoc libro,

Iamq; dies alterq; dies profectis, & aura

Vela vocant.

Quid in epist.

— & qui tua vela vocaret,

Quem cuperent nauta, non ego, ventus erat.

18. RECEDVNT] Soluentibus terræ ipsæ, & portus videntur recedere. Tale illud Sen. in Troad. ex. m. quod Delius animaduertit: Cum semel ventis proper ante remo Prenderint altum, fugietque litus. in vulgatis legitur, fugient. Aptè ad hanc sententiam versus Lucret. lib. 4.

Quæ vehimur nauis fertur, cum stare videtur, Quæ manet in statione, ea præter creditur ire. Et fugere ad puppim colles, campique videntur, Quos æquus præter nauim, velisque volauimus.

Videat itaque lector an verba hæc Liuji lib. 29. Vento secundo vehementi satis profectis celeriter conspectu terra ablati sunt, legi ex coniectura nostratice debeant, vento

vento

vento secundo vehementi satis profectis celeriter conspectu terra ablata sunt. Nam profectis, & ablati nescias qui incongruum. Deinde magis propriè conspectus dicitur de hominibus, quam de terra. Itaque

A poëta dicit terras ablatas è conspectu nauigantium, non ipsos è conspectu terræ. Pindaro tamen Od. 4. Pyth. trita locutio placuit, σίρρα ὀσσεχόρησε, Recessit nauigatio.

- a Sacra mari colitur medio gratissima tellus Nereidum matri, & Neptuno Ægæo:
75 Quam pius Arcitenens oras & littora circum Errantem, Mycone celsa, Gyaroq; reuinxit: Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
b Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu Accipit, egressi veneramur Apollinis urbem.
80 c Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique sacerdos, Vittis, & sacra redimitus tempora lauro, Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum: Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus.

ARGUMENTVM.

Premissa Deli chorographia scribitur Æneæ in eam aduentus: Anij Regi, & sacerdotis comitas erga Troianos.

EXPLICATIO.

a ÆNEÆ cursus fuit è Thracia in Delum insulam, quam Poëta non nominans ita describit per versus quinque, vt ea necessariò debeat intelligi, nulla alia. Præcipuæ partes descriptionis sunt, sitam esse in medio mari Ægeo, errauisse prius per pelagus, circum oras & littora, mox reuinctam cum Mycone & Gyaro immotam constituisse, idque Apollinis opera. Duo primi versus continent poëticam, & amœnam dilatationem, qua Delos dicitur sacra, & grata vtriq; maris numini, videlicet Dotidi & Nepruno; illa mater Nereidum dicitur, hic Ægeus.

b Ad hanc ergo Æneas delatus est insulam, cui portus erat placidus tutusque ab omni ventorum flatu. Egressi Troiani venerantur statim urbem Delon. Ita interpretantur Germanus & Seruius, quia videlicet idem erat nomen & vrbi & insulæ.

c Describitur ornatus Anij occurrentis Troianis. Erat redimitus vittis, quia Rex lauro, quia Apollinis sacerdos. Sic explico. Non me later, vittas quoque ad sacerdotem pertinere, sed non video, cur non possum hanc vocem desistere ad signanda regum diademata, nam hæc nihil aliud, quam vittæ, & fasciæ, de quibus dicam alibi. Est autem concinnius ita Poëtam accipere, propter consecutionem rerum, quam ille sapissime solet seruare. Pergo veterem Anchisen agnoscit amicum, hoc ἄνθρωπον (ait Seruius) nihil enim præcessit vnde hoc sciamus. Certè credibile est, ad Troiam, vt totius Asiæ opulentissimam & magnificentissimam urbem, solitos commearere ex vicinis vrbibus & insulis plures. Inde fortassis cognitio Anchisæ, atque Anij, nisi quid altius ex historia lateret, quod me lateret. Sequitur, iungimus hospitio dextras, &c. Inest in his nota hospitalitatis, videlicet manuum coniunctio ad inuicem atque innexio. Hoc factò, iam vt veri hospites subeunt ad vrbi tecta.

NOTÆ.

1. SACRA MARI COLITVR MEDIO] Sita Delos in medio Cycladum, & veluti aliatum do-

A mina. Strabo lib. 10. ἐν τῇ Ἀργεῖοι μάλλον αὐτίτε Ἀλλῶ, Ἐαὶ αὐτῆν Κοιλῆδες: In Ægeo magis Delos eminet, circumstant illam Cyclades. Plin. lib. 4. cap. 12. Ipsa, longè clarissima Cycladum media, templo Apollinis, & mercatu celebrata Delos. Solin. cap. 17. Cyclades in orbem circa Delum sitæ sunt. Ait Aristides oratione ad Ægeum pelagus, mare hoc non aliter suis insulis ornari, quam cælum stellis. Ad, si placet, integram orationem, vbi miræ laudes huius maris, à quibus longè dissidet sententia Artemidori. Nam hic lib. 2. Somniorum cap. 12. ait, τὸ φερόμενον πείλαρον, Ἀργεῖον λέγεται: mare procellosissimum, Ægeum dicitur, & adicit magnos ac timendos fluctus dici ἄνεος. Cùm tamen Aristides dicat nihil esse placidius maris huius nauigatione, non solum conspectu tot insularum quæ instar chori in mari iacent; sed etiam vndarum iucunditate. Nam præbent (inquit ille) & in periculis solatium, & in nauigatione prospera admirabilem voluptatem, καὶ ὑποπῆς ὄψα φυχῆς, Ἐκ τῶν ἰσθμῶν ἁλῆς ἰουχαργαλῆ βασιμαστῆ. Hi tamen non fortasse contrarij, cùm sermo vnus sit de hoc mari, vbi placidum; alterius de eodem, vbi seuum procellis. Neque enim dubium, quin in tempestatibus ab insularum frequentia naufragia calamitosa.

2. NEREIDVM MATRI, ET NEPTVNO ÆGÆO] Causam Ægæi Nepruni aperit Strabo lib. 9. Geog. καὶ τὴν Ἀργεῖαν ταυτὴν καὶ τὴν Ἀργεῖαν πᾶς ἐν Εὐβοίᾳ, ἐν αἷς τὸ τὸ Ποσειδῶντος ἱερὸν τῆς Ἀργεῖας. Ad hanc maritimam sitas esse dicunt Ægæi, urbem insula Eubœæ, vbi templum Neptuni Ægæi. Itaque Neptunus dicitur esse Ægeus ab vrbe, quæ prope mare Ægeum. Ipsum vero pelagus sic dictum vel ab eadem vrbe; consentaneum est enim, vt quæ vrbs nomen dedit Ægeo Nepruno, eadem dederit ipsissimo mari. Vel dictum sic ab scopulo, si Plinium audis lib. 4. c. 11. Ægeo mari nomen dedit scopulus inter Tenedum & Chium, verius quàm insula, ex nomine à specie capre, quæ ita Græcis appellatur, repente in medio mari exsiliens. Et Izacius in Lycophronem ait, hoc pelagus lasciuire fluctibus captiuo more. De eodem mari Hefychius, αἰγίον. Certè hac parte ponti videtur præ ceteris delectatus Neptunus, inde non frustra Virgilio dicitur esse Ægeus: quod liquidum versibus Homeri, Euripidis, Pindati. Primus ait, Iliad. 13.

— τῆς τῆς μωρ.

Ἀργεῖος, ἔρθα ἢ οἱ κλοῦται δόματα βένδεις λίγυς,

χρόσα, μαρμαίροντα τῆς δὲ χαλκῆς ἀφθίτῃ αἰεὶ.

— Peruenit ad terminos

Ægeum,

^a **TEMPLA** Dei saxo venerabar structa vetusto.
⁸⁵ ^b **Da** propriam Thymbræ domum, da mœnia fessis,
 Et genus, & mansuram urbem: serua altera Troiæ
 Pergama, reliquias Danaum, atque immitis Achilli.
 Quem sequimur: quoue ire iubet: vbi ponere sedes?
 Da pater augurium, atque animis illabere nostris.

ARGUMENTVM.

Adoratio & preces Aeneæ ad Apollinem Delium ex ritu vetere.

EXPLICATIO.

^a **V**ITUM ad templum Apollinis, procedit Aeneas adorabundus. Hic verba venerabar, &c. saxo vetusto, signata sunt, & plena eruditionis, de quibus in Notis.

^b Orationem hanc Aeneas mirè sibi in verbis respondentem ita explico. Da ô Apollo (cur hunc Thymbræum vocet dicam in Notis) domum, vbi sit genus nostrum: da mœnia, intra quæ sit vrbs. & domum quidem propriam, id est æternam, vt & urbem mansuram. Primum pertinet ad priuatam vniuersiusque, alterum ad publicam omnium vtilitatem. Itaque quâuis coniungat, da domum, da mœnia, non dubium, quin domus respiciat genus, mœnia urbem. Pari in nexu expendenda, quæ sequuntur. Qui enim petiuit domum ad retinendum genus, subiicit sibi respondens, serua reliquias Danaum, atque Achillis. hoc enim quid est aliud quàm Troianum genus? qui petiuit mœnia ad urbem, etiam consentaneè subiicit, serua altera Troiæ Pergama. Quæ deinde procedunt, eadem ratione sunt explicanda, hunc in modum: *Quem sequimur Troiani: quod iubet ire Troianos? en genus: vbi ponere sedes? en vrbs: & mœnia. Ergo,*

Da pater augurium, atque animis illabere nostris, quæ in verba Seruius, cum intelligentia oraculum posulat.

NOTÆ.

I. VENERABAR] Necessaria hinc noticia antiquitatis, vt & Poëta explicetur, & Macrobij eruditio firmetur laudantis Virgilium ob mirandam doctrinam. In ara Apollinis Delij nullum animal maculabat, tantum ibi hic Deus colebatur supplicantium veneratione & precibus. Inde itaque signatè venerabar, nulla sacrificij mentione. Firmat hoc Macrobius & Cloatij & Catonis auctoritate. Ait prior lib. 2. Ordinatorum. *Delij ara est Apollinis, in qua nullum animal sacrificatur, quam Pythagoram, velut inuolatam, adorasse produnt.* Posterior de liberis educandis: *Nutrix hoc omnia faciebat in verbis, ac tubis, sine hostijs, vt Deli ad Apollinis Genitini aram.* Et quidem (ait Macrobius) quem Cloatius, Caro Genitiuum, Maro appellat Pater, in illis *Da pater augurium.* Adiangam ego ad Macrobius, quæ reperi. Clementis verba lib. 7. hæc sunt: *Antiquissimam aram in Delo sanctam vulgo iactarunt. Ad hanc autem dicunt solum accessisse Pythagoram, eade & morte minime inquinatam.* Cynilli lib. 9. contra Iulianum hæc: *videre autem licet ex altari, quod adhuc apud Delon est, apud quod adhuc, quia nullum animal offertur, nec sacrificatur, prius vocatum est altare.* &c. *Ελευθερον*, ait ille. Pergo ad alios. Laertius lib. 8. ex Aristotele ita scribit: *ἡ δὲ πόλις ἡ δὲ πόλις ἐν Δελφῶν τῷ Ἀπόλλωνι, τῷ γενεῖσθαι. Loquitur de*

Apollo Delius colebatur absque sanguine.

A Pythagora. id est: *Adorasse tantum aram Apollinis Genitoris in Delo.* Et adiicit, ibi tantum offerri farra, hordea, placentas, omnia citra ignem, & nihil victimarum. Tullius. 3. Nat. non credit, Pythagoram, bouem Musis immolasse, hac inductus ratione, *quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluit, ne aram sanguine aspergeret.* Hinc est vt Callimachus hymno ad Apollinem scribat, huius Dei aras curatas floribus à Carneis. quo ipso sanguinem excludit. Vicina hæc sunt his, quæ de Paphia Venere scripsimus lib. 1. Æn.

2. VETVSTO] Putabat Velius Longus notari tantum vetustatem ædificij: quod frigidum. Præferenda sententia Epaphi lib. 17. qui Delphis ait aliquando accidisse, vt templum religiosum antea & intactum, spoliatum incensumque fuerit. Additque multas circa Corinthum vrbes: in insulasque proximas motibus terræ haustas fuisse: Delon verò neque antea, neque postea hoc incommodo vexatam, sed semper eodem manere saxo. Idem docet Thucydides lib. 3. Hist. Sumpta sunt hæc ex Macrob. lib. 3. Satur. cap. 6. Idem affert Seru. nouus, adducitque auctores & Theotrodem, & Cic. in Ver. cuius hæc sunt: *Tantaque vis huius religionis, & semper fuit, vt ne Perse quidem cum bellum toti Asiæ Dijs hominibusque indixissent, & mille nauium classem Delum appulissent, quicquam conarentur aut violare, aut attingere.* Ad gustum Maronis Silius lib. 13.

Fama est intactas longæui ab origine sanis creuisse in medium.

Ita ad imitationem Virgilij emendat Modius. nullo enim sensu legebatur, *Fauni.* Nihil enim est Faunus cum Peronia.

3. PROPRIAM] Vocem hanc pro perpetuo & diuturno accipi, alibi firmo. Nunc tantum exhibeo accium in Medea, *Fors dominatur, neque vita vlli propria in vita est.*

4. THYMBRÆE] Apollo Thymbræus in campo erat Troiano, Strabo lib. 13. Geograph. *ἔστι τὸ πεδῶν ἡ Θύμβρα, ἔστι δὲ ἀπὸ τῶν ποταμῶν Θύμβρος, ἡμετέλλων εἰς τὸν Σκαμανδρῶν καὶ τὸ Θυμβραῖον Ἰππῶν: campus est Thymbra, quem Thymbrus fluuius interfuit, emittens se in Scamandrum, ad Apollinis Thymbræi templum.* Papinius quoque sic ad Apollinem:

Seu Troiam Thymbræus habes.
 Sed roget quispiam, quare Apollinè Delium Aeneas Thymbræum vocet? Memor quippe Troianæ calamitatis hoc facit, & putat fore vt Deus ipse vehementer commoueat, nam in Thymbræo Apolline, qui erat apud Troiam, Troianorum ruinam representat melius, & qui inter alia precaturus est, Serua altera Troiæ Pergama, rectè sibi videtur posse Thymbræum Apollinem nominare, qui apud eadem Pergama colebatur, prætermisso Delio, tamen si ad hunc oratio fieret, quasi in Thymbræo Apolline, Patrium Apollinem nominet, præteriturque. Scias ex Seruio huic Deo nomen datum à Thymbræo copia, quæ multa ad illud templum; quod iam Seruius.

5. DA MOENIA FESSIS] Illustrat hoc Germanus referens ad militiam ex Lucani loco lib. 1.

Quæ sedes erit emeritis, quæ rura dabuntur,

Deli vrbs.

Apollo Thymbræus.

Quæ.

Quæ nos ter veteranus aret, quæ mania fessis.
 Nam & Budæus fessis explicat, τὸ σπῆνδεν πεπαισμένους, à militia cessantibus.

6. IMMISIS ACHILLI] Dicitur ratione veteris declinationis, qua terminationem in, (i,) in huiusmodi nominibus, pro, (is,) vsurpabant. Cic. 5. Tam. *Themistocli fuga*, sic enim habetur in veteribus exemplaribus, non Themistoclis. Et lib. 13. ad Attic. *Non vides ipsum illum Aristoteli discipulum*, pro, Aristotelis. & lib. 9. *Lucei consilia*, ac *Theophani persequamur*. & ibidem, *Ariobarzani filius*, pro, Theophanis, Ariobarzannis. Debemus horum locorum restitutionem diligentia P. Victorij, in Castigar. ad Cic. Non sanè ferendum, dici, dandi casum pro generandi positum: explicanda potius hæc loca ad eum modum, quo dictum à nobis est. 1. Æn. vbi habetur idem hemistichium. Ex occasione intellige voculam *frugi*. Cum audis, *homo frugi, seruus frugi*, & talia, non est aduertendum, vt voluit Grammatici, sed vox substantiæ, nam Cicero, & Plautus, *bonæ frugi* dixerunt non semel. Præterea est genitiuus pro *frugi* à recto frux, extrita est enim littera vltima ex more antiquo. Itaque *seruus frugi* est, seruus bonæ frugis. Apud Agellium *frugis bonæ* legi Budæus in Pandectis scribit. Seneca in *Medea*: *frugis insuauis*.

7. QVEM SEQVIMVR & c.] Notauit Briffonius lib. 1. Form. his duobus verbis contineri formulas quasdam augurum, qui planè optabant petebantque à Diis, certa sibi, & clara, & prospera è cælo signa dari. aduocâque Dionysium lib. 2. & Liuium. 1. ille

Achilli pro Achillis.

Frugi, quid.

⁹⁰ ^a **Vix** ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
 Liminâque, laurûsque Dei: totûsque moueri
 Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
^b **Submissi** petimus terram, & vox fertur ad aures:
^c **Dardanidæ** duri, quæ vos à stirpe parentum
⁹⁵ **Prima** tulit tellus, eadem vos vberè læto
 Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
^d **Hic** domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, & qui nascuntur ab illis.

ARGUMENTVM.

Fit tremor terra ante oraculum, pauent Troiani, & procumbunt: auditur vox Phœbi admonentis, repetendum solum antiquæ originis, vbi regnaturi Aeneæ posteri.

EXPLICATIO.

^a **V**SIS precibus Aeneæ, & ante auditum oraculum, tremunt omnia, videlicet limina, laurus, mons, cortina. Hæc eo puncto temporis tremuerunt, quo reclusis adytis edendum erat oraculum. Hoc enim demonis artificium fuit, vt semper cum strepitu audiretur, terrore, minis, vt paucifaci mortales aliquid inesse diuinum existimarent in his responsis. Inde voces ad terrorem *tremor*, & *mugitus*.

^b Ab pauore secuta consternatio, submissi enim terram petunt, & ita oraculum excipiunt.

^c Sequitur oraculum, quo monetur Aeneas Italiam querere, sed Italia non nominatur, tantum adducuntur signa, quibus intelligatur Italia, ex more oraculorum, quæ nunquam rem apertè, sed cum dolo & ambiguitate signabant. Signa notatæ Italiæ

A enim Romulum infert deprecantem Iouem, Deosque alios quos duces, sibi fecerat coloniæ deducendæ, vt si volentibus ipsis, urbem ipse moderaturus esset, *ἐν μέγα ὑπέσθη φανῆναι καλὰ*, prospera signa è cælo appareant. hic autem augurum sic auspicantem inducit: *tuppiter pater, si fas est, hunc Numam Pompiliū, cuius ego caput teneo, Regem Roma esse, vt tua signa nobis certa ac clara sint inter eos fines, quos feci.* Ex eodem ritu in 4. dixit Virgilius:

*Adsis ô placidisque iuues, & sidera cælo
 Dextra feras.*

8. DA PATER AVGVRIVM] Macrobius vbi supra, Poëtam explicat, ex veterum doctrina, quibus hæc Deli ara dicta est Apollinis *γενεῖσθαι*, genitoris, nitiuus. *patri*. (alij, & credo melius, *γενεῖσθαι*) Ad quam rem Cloatij testimonium aduocat, & Catonem, qui de Delio Apolline dixit *Genitiuum*. Adice Flaccum lib. 5. *Phœbi Genitoris ad aram.* Sed & Patris nomen generale est omnibus Diis, præsertim in votis, vt hoc loco. & apud Liuium lib. 8. *Iane, Iuppiter, Mars pater.* Quod pertinent verba hæc Laëtantij lib. 4. *Diu. Inst. cap. 3. Itaque, & Iuppiter à precantibus pater vocatur, & Saturnus, & Ianus, & Liber, & ceteri deinceps: quod Lucilius in Deorum concilio irridet.* versus Lucilij vide apud illum. In sententia hæsit fortasse Homero Iliad. vlt.

Πατρὸν δὲ οἰωνῶν ἄριστον ἀγχοῦ:
Mitre alitem velocem nuntium.
 Sed & extra vota, vt 8. Æn.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem.

Apollo Genitor, & Genitius.

Pater de Diis omnibus.

C sunt, primò vocari Troianos *Dardanidas* ab Dardano, qui ortum habuit in Italia. Deinde, dici, *tellurem primam*, & *matrem antiquam*. Vbi non est pleonasmus. Posset enim esse, prima, & non antiqua: ac rursum, antiqua, & non prima. Dicta hæc sunt propter eundem Dardanum. Tertio elogium feracitatis, quod vnicè quadrat Italiæ: itaque non tam vt noui incolæ eò aduenient, quàm vt veteres & ἀτόχθονες, eò reducuntur, ideo *accipiet reduces*. Vocem *duri* refer ad immensam laborum seriem, quibus Troiani vexati, afflicti, pressi. illud *prima ab stirpe parentum* habet causam & effectum, ideo prima, quia ibi stirps parentum.

^d Post laborem quærendi aderit quies. Nam ibi erit *domus Aeneæ*, intellige genus Cæsarium. Inde *dominabitur cunctis oris*. Hac promissione quid splendidius? præsertim si expendas illam attribui oraculo. Hæc verò tanta gloria in omnes posteros redundabit. hoc enim signatur extremo versu.

NOTÆ.

1. TREMERE OMNIA VISA REPENTE] Tremor in oculis.

Bb 2 Or

Οἷον ἐν Ἀπολλωνίου...
Dicit, & Apollinis laurum contusum, & totum attritum.
Addit vero interpretes hoc fieri...
Deo adiacente. Seru. etiam opinio est sub aduentu Deorum moueri templa. qui mos affinis illi, quem explico lib. 6. ad illud,

—visag, canes vlulare per rimbam
Aduentante Dea.

In oraculo quodam Pindarus Od. 4. Pyth.

Ἐπὶ τῷ ἁγίῳ δὲ ἀνίκουσι σιωπῆ
Ἥρωες ἀντιθετοί:
Tremuerunt immoti cum
Silentio diuini heroues.

Hunc tremorem ad auguratam disciplinam refert Seruius recens editus opera P. Danielis, his verbis: Hoc augurium iuxta auguratam disciplinam dictum est, quod appellatur tripudium Sombium; id est, a sono ad quod pertinet si arbor sponte radicibus cadat, si terra tremat, quod hic Aenea factum ostendit, antequam voce diuina responsa perciperet. Haec tenus Seruius, cuius opera Scapiger & Festum explicat, & Plinium corrigit. apud quem lib. 17. cap. 22. male legitur de nucibus iuglandibus, cadendo tripudium sonumve faciant, cum debeat, tripudium soniumve faciant. In orthographia video a multis variari. Huic gentiliū vanitati affinis alia, qua ex tremore membrorum futura diuinabant. Hanc reprehendit August. lib. 2. de doct. Christ. c. 20. & Iustinus Mart. quat. 19. Vide etiam Isidor. lib. 8. cap. 9.

2. LIMINA QVE] Quare signatè limina? non domus, aedes, aut templum. Vide an aliquid lucis capiat hic locus ex his, quæ latè scribo. 6. En. ad illud, —tua limina adirem.

sentit enim primum omnium tremorem liminis, in quo subfiterat oraculum auditurus, ideo prima huic mentio. etenim sacerdos Anius, licet hic nihil tale dicatur, penetralia adiit; cum Aeneas, alique ad limen restitissent: habet enim hic locus aliquam similitudinem, cum his quæ narantur in eo libro.

3. LAVRVS QVE DEI] Anacreon.

Ἐρὸν γὰρ ἐστὶ Φοῖβου
Κισθάρου, δ' ἀφ' ἧς τρέπεται:

Est Phæbo sacra cithara, laurusque, & tripus simul.

Ouid. 2. de Arte, sibi, ait, Apollinem apparuisse hoc habitu,

In manibus laurus, sacris inducitur capillis
Laurus erat, vates ille videndus adest.

Sed ad explicationem Virgilij breuiter mos aperendus. Hæc laurus, quæ tremuit, videtur ea fuisse, quæ consita aut ad aras, aut ad templum ipsum, vetus ad aras, ex more veteri, quem fati me docet Euripides in Andromacha, eo loci, quo nuntij ore narrat, Neoptolemem interfectum in templo Apollinis, cum insidias constituta essent ad laurum, quæ erat in ipso templo, eaque obiecta. verba Tragici sunt,

—ὡς παρὰ χροστέλων
Ἐνθάδε Φοῖβου, τυγχάνει δὲ ἐν ἐμπύροις
Τὸ ὅτι ξιφίης ἐπὶ ὕφεισ' ἕκαστος λόγος
Δ' ἀφ' ἧς σκευαδεῖται:

—vt ante oraculum

Precaretur Phæbum, erat verò inter ipsa holocausta,
Vbi clam posita erant armata insidia,
Lauro obiecta.

Vides quis locus lauro assignetur in templo. Iuuat locus eiusdem Tragædiæ,

Ὅτε νιν ἄστυ, θεσσαίης δ' ἀφ' ἧς
Βόασε Κασσάνδρα ἑλθούσης:

Quando ipsum apud diuinam laurum
Clamavit Cassandra occidendum.

Tripudium sonium.

Laurus Phœbi.

Laurus iuxta aras Phœbi.

A id est, Paridem. Hic mos tractus videtur ab eo, quem Plinius indicat lib. 12. cap. 1. vbi de arboribus loquens ait: He fuerunt Numinum templa, pristisque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Maximus Tyrius Ser. 38. de Cælis loquens, ἀρχαῖα δὲ διὰς κελύων ἢ ἀλλή δ' ὄρε: simulacrum Iouis apud Cælas est quercus alta. Itaque arbores olim fuisse Deorum templa. inde religio lucorum processit, inde quæque arbor suo dicata Numini, Ioui scilicet, Apollini laurus, Minerva olea, Veneri myrtus, Herculi populus, ait idem Plin. credendum ergo in templis horum Deorum suam cuique fatam arborem, sic laurus in templo Apollinis. Et cum Thucydides lib. 6. ait, excisas oleas phani, ἄστυ ἐλάσας ἐκαστῶν τῶν τεμνέων: putemus illum loqui de templo Minervæ. Aliquod vestigium religionis huius apud nos permansit, cum adhuc arbores plantentur in vestibulis aedium sacrarum. Quod sine iniuria nostræ religionis assero: nam peræque alia a gentilibus deriuata retinemus hodie, & retinimus olim: veluti oscula sacrorum liminum ex Chrysofotomo, & Februa lumina ex Nazianzeno. Qua in religione habitæ arbores liquidum ex ipsis gentilibus, arque etiam ex historia Sulpitij in vita Sancti Martini. Illius verba sunt cap. 10. Dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset (Martinus) & arborem pinum, qua sano erat proxima, esset agrestis excideret, tum verò antistes loci illius, ceteraque gentiliū turba cepit obstitere, & cum iudem illi, dum templum euerteretur, imperante domino quiescissent, suscitandi arborem non patiebantur, ille eos sedulè commouere, nihil esse religionis in stipite. Ex superioribus lux datur Lucret. lib. 1.

Pythia, quæ tripode ex Phœbi, laurisque, profatur. Vbi profari ex lauro, est, quod Eurip. dixit. ἄστυ δ' ἀφ' ἧς δ' ἀφ' ἧς, loqui apud diuinam laurum. Nam qui referunt ad laurum, qua Pythia coronabatur, versus sententiam extorquent, repetit Luc. eundem versum lib. 5. Pari modo capiendus Seneca in Oedip. per initia: hoc me Delphica laurus mouent. Vbi sermo esse nequit de corona. Pari Cedrenus pag. 250. vbi laurum in oraculo quodam reddito vocat μαντιδα. Non nego morem illum, quem vel ex Luciano probes lib. 5. cuius versus adducam, quod ad totam hanc partem Virgilij conducant.

—non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capias
Sufficiens spacium, nulloque horrore comarum
Excussa laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam se credere Phæbo
Prodiderant.

Sed dico ex illo malè declarari Lucretium. Aristophanem quoque in Pluto de hoc tremore capiam.

Ἐχὼ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα, εἰς ἃν ἐπί μοι
Ὁ Φοῖβος ἄπ' αὐτοῦ Πυθικῶν σείσας δ' ἀφ' ἧς:

Habeo aliquam bonam spem, ex quo locutus mihi.
Phæbus Pythicam quatens laurum.

ita vt sententia sit, ad loquentem Apollinem laurum tremuisse in ea terræ concussione, quæ comes semper fanti oraculo.

4. TOTVS QVE MOVERI MONS CIRCVM] Interpretes Cynthum capiunt, qui mons in Delo. Malim referre ad montem ipsum, vbi situm templum, ex more, quo veteres Deorum templa ponebant in locis editis. De quo more alibi. Hic aperio imitationem Senecæ, qui totum hunc locum iustitiam, vt in Oedip. ita ipse scriberet ante editum oraculum: Gemina Parnasi nivalis arx truncem sonitum dedit, imminens Phæbea laurus tremuit, & mouit domum.

5. MVGIRE ADYTIS CORTINA RECLVSIS] In

Arbores olim Deorum templa.

Arbores in magna religione.

Cortina, quid.

Cortina: materia.

Tripus oraculi, quid.

Alyton.

Pinfere terram.

Pauor, quid proprie.

Pauo.

Oppuua.

In explicando hoc loco in fista vestigiis viri docti Gifanij in Collect. ad Lucret. Tripus erat vas ingens, tripodem tegebat cortina, quæ nihil aliud quam integumentum & operculum tripodis; huc ascendebat Pythia editura oraculum, quæ ideo dicebatur loqui ex tripode. Aperit hoc Prudentius Poëta:

Delphica damnatis iacuerunt fortibus aetra:
Non tripodas cortina tegit, non fumat anhelus
Tata Sibyllinis fanaticus edita libris.

Hanc laminam, seu cortinam impostam tripodis Græci ἄμυν vocant, teste Polluce lib. 10. Græca signata ad rem sunt. τὸ Δελφικὸν τρίποδος τὸ ἐπιθῆμα, ὃ ἐγκέλευστος, ἢ ἀμυν, καλεῖται: Delphici tripodis tegumentum, cui vates insidet, holmos dicitur. Itaque cortina Prudentij, & ἄμυν, idem. Hinc lux ad Plin. lib. 34. cap. 3. ex ere factitandæ & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicebantur. vbi qui per cortinas capiunt pelues, non ita probè. Sunt enim Plinio, vt ex superioribus licet coniecere, cortinæ nihil aliud quam integumenta illa tripodum. Hinc leuiter corrigebam Ammiani locum lib. 29. apud quem Hilarius ita loquitur, Construximus, magnificè iudices, ad cortine similitudinem Delphicæ, diris auspicijs de laureis virgulis in fustam hanc mensam. vbi ex coniectura lego, non, construximus sed conexamus. Obiter ex Plin. notetur materia cortinarum, erant illæ ex ære. Pergo vterius. Inde est, vt vaticinans diceretur loqui ex mensa, ἐκ τραπεζῆς. tripus enim, superposita cortina, figuram mensæ habebat. Fit hoc probabilis ex materia tripodis, hic enim aureus. Interpres Aristophanis in Pluto. ἄμυν δὲ τῶν ὀρεῶν, ὅτι τῆμα ἢ ὕλη, καὶ οἱ ἀδ' ὀρεῶν χρῆσται τῆμα: Tripus ex auro erat, nam materia hæc pretiosa, & pretiosa quoque oracula, quæ canebantur. Itaque aurum, pretiosiore materiam, tegebat æs, minus pretiosa. Explicui, quid cortina, tendo ad alia. Alyton erat crypta illa, seu, vt Hefych. ait, ἀσύνων, id est, antrum & locus subterraneus, vbi tripus collocatus erat; hoc aperto reddebantur oracula. Ergo ait Poëta, mugit cortina, quæ super tripodem, mugit verò tum, cum adyta spelunca recluderentur aperirenturque.

6. SVBMISSA PETIMVS TERRAM] Imitatur phrasin Lucretianam lib. 1.

Muta metu, terram genibus submissa petebat. & lib. 3.

—insequitur languor, terræq, petimus. Notat Turn. ex Diomede, & Varrone, dictum ab Ennio terram pinfere, de eo, qui in genua cadit, eisque terram petit. quod Homero dictum ἔλε γαῖαν ἀγος ἄ: cepit terram manu. Tu in Virg. obseruabis quiddam non vulgare. Circuitu quodam pauorem descripsit. pauo veteribus fuit, percussio, pauire, percussio. pauicula, instrumentum, quo solum quatitur. pauimentum, solum ipsum complanatum pauicula. in de etiam oppuua, id est, flagella, quibus fit percussio. Ergo pauor est proprie, cum is est metus, vt ἐμπεδόντη & quispiam terram percussit, pauitque. atqui nihil aliud est, submissi petimus terram.

6. ET VOX REDDITA FERTVR AD AVRES] Est hoc, quod Aristophanes in Vespis dixit φωνή με τῆς ἐγκέλευστος.

8. DARDANIDÆ] Animaduertenda prima hæc vox oraculi. Dardanus ortum habuit ab Italia, Teucer à Creta, vterque fuit parens Troianæ stirpis. Oracula cum semper obscurè ederentur, aliqua tamen erat vox, quæ consultantem duceret ad intelligentiam. Inde ergo dicti ab oraculo Dardanidæ, non Teuceri, vt scirent petendam esse Italiam, à qua Dardanus habuit originem; non Cretam, vnde Teucer. sed illi, minimè significatione vocis animaduersa, de-

cepti sunt errore, putantes Cretam ab oraculo significari. expressi hoc ex Macrob. lib. 1. Som. Scip. cap. 7. qui addit hanc diligentiam adhibitam Virgilio ex perfectissima Homeri imitatione. Lege illum, mihi non multum probatur in hac Homeri imitatione. Etenim, etiam si nunquam fuisset locus ille Homeri, quem ille adducit, fecisset hoc Virgilius. Ceterum ad locum istum, in quo ex ambiguitate oraculi fit deceptio, pertinet longa & erudita Tullij disputatio lib. 2. Diuin. refellentis superstitionem gentium, & probantis somnia non debere esse obscura, quia minimè consentanea maiestati Deorum.

9. A STIRPE PARENTVM] Libet hic verba Cai adducere i. c. explicantis, quid intelligatur hæc voce Parentes in L. appellatione parentis, de verborum & Patres, quid. rerum significatione: Parentis appellatione non tantum pater, sed etiam auus, proauus, & demum omnes superiores continentur, &c. Rectè itaque Poëta de superioribus Æneæ, & longè remotis ab eius æuo, dixit, parentes. Dardanus enim longè vltra tritauum erat. & lib. 5. Aestes dicitur fuisse,

—veterum non inmemor ille parentum.

quo loci Troiani omnes intelliguntur. Huc pertinet vetus illa loquendi forma apud Latinos, qua Platonem Aristotelém que vocamus parentes, & principes Philosophiæ; qui valde remoti sunt à nostro seculo.

10. ANTIQVAM EXQVIRITE MATREM] Seruius per matrem terram accipiendam edocet, allusione facta ad historiam Bruti & Tarquinorum. ea obuia in Luitio. Sebast. Conr. in Com. ad Brutum Poëtam accipit de Italia. Nam & Plinius Italiam parentem mundi vocat, & Cic. lib. 9. ad Attic. patriam antiquissimam & sanctissimam parentem. Sed præstat tamen, si dicas respectum ad antiquitatem Dardani. hæc enim mēs Poëta, non alia. Notat verò Germ. Poëtam soluisse παλαιολόγρον Euripidis.

11. ET NATI NATORVM] Ante Virgilium Homerus Il. 20. de eodem Æneæ, de que eius posteritate.

Νῦν δὲ δὴ Διὶ Διόσχοισιν ἀνάξεται,

Καὶ παῖδες παίδων, τοῖσιν μετόπισθε γένωνται.

quæ pene ad verbum conuertit Maro. Aut etiam Pindarum, qui Od. 8. Isthm. ἕξ ἡέωρ. Consuluit verò claritati Romanorum, & in primis Augusti, cum verba hæc magnifica oraculo attribuit, in quo etiam Homero hæsit, qui sua quoque Neptuno dedit vaticinanti posteritatem Æneæ. Similia fere habentur in hymno ad Venerem ore ipsius Deæ ad Anchi-

sen: Σοὶ δὲ ἕσται φίλος ἡέος, δὲ ἐν Τρώεσσιν ἀνάξεται,

Καὶ παῖδες παίδων, δὲ μετόπισθε ἐκγεγάσονται.

Tibi erit charus filius, qui imperabit Troianis, Et filij filijs omnino nascentur.

Demum apud Calab. lib. 13. Calchantis ore ad Græcos, ἐκ τῆς ἡέωρ μετόπισθεν ἀνάξεται. quæ de Æneæ dicuntur. Hinc illustro Aristotelis locum. i. Polit. qui profecto Homero hærens scripsit: μάστιγα δὲ καὶ φόνον ἔοικεν ἢ νόμον δόξασι οὐκίας ἡέως καλῶσι τινὲς ἄλογαλας, παλαιάσται, καὶ παίδων παίδας: Maximè autem ex natura videtur pagus, colonia domus esse, quos vocant nonnulli eodem lacte altos, natosque, & natorum natos. Neque verò dissimulandum, quod de Æneæ habituro Troianorum imperium Homerus canit, de Romanis esse intelligendum, non de Troianis. nam Strabo lib. 13. qui locum hunc Homeri tractat, post adducta illius carmina sic subdit: τινὲς δὲ γράφουσι, Αἰνείου γένος πατρῶσιν ἀνάξεται, καὶ παῖδες παίδων, τὸς Ἰουμαίους λέγουσι: sunt qui scribant ac dicant Romanos intelligi per Æneæ genus dominaturum, perque filios filiorum. Rectè autem

Patres, quid.

Italia mundi parcus.

Nati natorum.

monet Erasmi adagio, Et nati natorum, hunc esse pro- uerbiale loquendi modum, quo longam rei cuius- piam propagationem significauit. Vnde & Aristophanes in Auib.

Δόξαμεν ἡμῖν αὐτοῖς, αὐτῶν αὐτῶν: Dabimus nobis ipsis, natis, ac natorum natis.

Idem probat ex loco Platonis. 3. Leg. Omitto, & additio eiusdem Platonis locum lib. 4. Leg. ubi usurpatam hanc uerborum formam αὐτῶν αὐτῶν, illam refert

ad ἀθανάτων, immortalitatem. Quidpiam etiam simili lib. 6. Legum. & lib. 2. de Replignans aeternas inferorum penas eandem formam inducit. In Strabone lib. 6. hæc forma non uideretur sumi prouerbialiter, cum ait Phraetem Regem dedisse Augusto in obli- des αὐτῶν αὐτῶν. Non enim omnem posteritatem intelligit, sed tantum filios, & nepotes. Ex dictis illustrabis illud 4. Georg. de apiculis,

— & aui numerantur auorum.

- a Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
100 Lætitia: & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt:
Quò Phœbus uocet errantes, iubeatque reuerti.
b Tum genitor ueterum uolens monumenta uirorum,
Audite, ô proceres, ait: & spes discite uestras.
c Creta Iouis magni medio iacet insula ponto:
105 Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima Regna:
d Maximus unde pater (si rite audita recordor)
Teucus Rhœteas primùm est aduectus ad oras:
Optauitque locum Regno. nondum Ilium, & arces
110 Pergamæ steterant: habitabant uallibus imis.
e Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiæque æra,
Idæumque nemus: hinc FIDA silentia sacris:
Et iuncti currum Dominæ subiere leones.
f Ergo agite: &, DIVVM ducunt qua iussa, sequamur.
115 Placemus uentos, & Cnosia Regna petamus:
Nec longo distant cursu: modò Iuppiter adsit,
Tertia lux classẽm Cretæis sistet in oris.

ARGUMENTVM.

Exultant omnes ad uocem Phœbi. Anchises oraculum de Creta capite deceptus & Teucro incunabulis, quæ in ea insula; & terræ eius ubertate: persuadetque illuc transmittendum.

EXPLICATIO.

Pœsin suam uariis affectibus Pœta discriminat. quos ante oraculum pauidos, iam post illud exultabundos uides. hæc peripetia mirè alliciunt lectorem. Fuit itaque ingens lætitia, & hæc non se intra pectus continens, sed cum omnium tumultu, nam simul cuncti quærunt (en tumultus) quæ sint ea mœnia, quò Phœbus errantes uocet, id est, reuocet, quò iubeat reuerti, respicit quippe ad uocem reduces, qua usus Phœbus.

Ex magno decoto dantur Anchisæ, quæ pertinent ad cognitionem uetustatis. Ideo inducitur uolens monumenta ueterum uirorum. Præclarè uerò senex ad iuuenes, discite spes uestras, quibus ipse destituitur iam capularis, & pene ad ostium.

Adhibet Anchises argumenta, quibus ipse putauerit oraculum capiendum de Creta. Oraculum, si consideres, duas præsertim continuit notas, uidelicet, eam esse terram petendam in qua esset prima stirps parentum, deinde quæ feracitate præpolleret. Ergo Anchises, Cretam (ait) Phœbus iubet, quæ est in medio ponto, nam ibi mons Idæus, & cunabula nostræ gen-

tis, en stirps prima. Ibi urbes magna centum, & regna uberrima, en feracitas.

Posuit strictè stirpem, iam latè explicat. ibi (ait) natus est Teucus, inde ad nos aduectus est, eligens sibi locum futuro regno. Nam tum, cum ille aduenit, nondum Ilium erat, nondum Pergamum Ilium muniens, nam habitabant imis uallibus.

Posuit strictè feracitatem, iam & hanc latè explicat. Cybele, quæ est Dea urbium, in Creta culta est: ibi æra Corybantum: ibi Idæum nemus, ubi habitata hæc facta: ibi fida in sacris silentia mirè & ritè seruata: ubi leones subiere currum Cybeles. ibi gesta hæc omnia, & inde ad nos translata. Hæc, ut dixi, ad feracitatem pertinent, nam Cybele urbium Dea nullam sedem commodiorem sibi potuit eligere ad sua sacra, & ad suos Corybantes, quam eam insulam, ubi tot urbes ample, numerosæ, uberes. Hac luce Virgilium illustrauimus, ne uideatur loqui sine ordine: conferio enim non est huius uatis.

Sequitur conclusio totius sermonis, qua hortatur ad cursum, primo ab necessario, & honesto, Diuum ducunt quæ iussa, sequamur. Hoc ut rectè fiat: Placemus uentos sacro aliquo, & sic petamus regna Cnosia. Deinde à facili, nec longo distant cursu, præsertim fauente Ioue, sic enim tertia ab hinc luce Cretam attingemus. Sunt, qui hinc lucem non capiant pro die, sed propriè. Nam qui permensis ea maria, experti sunt biduo perfici cursum illum uento aspirante, ut dicit Anchises: biduo perficiemus cursum, ita ut ad exorientem dici tertij lucem ibi sumus.

NOTÆ.

NOTÆ.

CRETAE IOVIS] Iouem in Creta natum, certum est, ideo Creta dicta eius insula, & ipse Creticus. Minutio Felici: Mars Thracius, uel Iuppiter Creticus, uel Iuno Argiua. à Cicerone de Nat. Deorum Cretensis, ut est etiam apud Lactantium lib. 1. cap. 11. Sed sciendum, rem hanc incertam, ut pleraque fabularum. Nam Demetrius Scepsius, ut est apud Scholastem Apollonij lib. 3. tradit, Phrygas Iouem apud se natum & educatum contendere cum Cretenibus, & Arcadibus. ex qua fabula Delius in Troad. Sen. lucem dat Propertio lib. 3. el. 1.

Idæum Simeoeta, Iouis cunabula partu.

Lege Pausaniam in Arcadicis, & Messenicis, apud quem utraq; hæc gens sibi uendicat natales Iouis.

MEDIO IACET INSULA PONTO] Homerus Odyss. 19.

Κρήνη τις γὰρ ἐστὶ μέση ἐν ὀνόσει πόντῳ. Creta tellus est medio in nigro ponto.

Ab Homero Aristides in Cyzicena, de eadem Creta ait ἐστὶ μέση ἐν ὀνόσει πόντῳ. De illa Mela lib. 2. c. 7. in medio mari ingens. Qui legat Strabonem lib. 10. plane nouerit, cur ea dicta esse in medio maris. numerat enim quæ maria hinc inde alluant.

MONS IDÆVS VBI] Montem hunc in Creta omnes agnoscunt, & Virgilius ipse in 12. Dictamnus genitrix Cretæa carpit ab Ida. Plin. lib. 4. cap. 12.

Montes, Cadifcus, Idæus, Dictæus, Morycus.

CENTVM VRBES HABITANT MAGNAS] De centum urbibus Cretæ plurima mentio. Homer. 2. Il. Κρήνην ἐναπόροισιν. Eundem numerum retinent Philostratus in Heroicis, Plinius, Lucanus, Seneca Tragicus, Papius, Ouidius, Solinus, Pomponius, Horatius non semel, parco aliis. Sed Homer. idem Odyss. 19. eidem dat urbes ἐνεσθῆσαντες, nonaginta.

Diffidium conciliat Didymus, & ait numerum centenarium pro incerto positum. Ephorus Pœtæ inconstantiam refert ad tempora, quæ secuta post Troianum bellum, nam ante illud ait, tantum fuisse in Creta urbes nonaginta, sed post illud, decem additas à Dorienibus: Dicebant alij, decem urbes deletas ab hostibus Idomenei. uide, quæ in hanc sententiam scribat Strabo lib. 10. illud certum, neminem esse, qui centum urbes, commemoraret: facturus aliquis, si uerè essent centum. Plin. dicto loco, quadraginta nominatim commemorat, additque sexaginta aliarum memoriam extare. ex quibus ait Strabo tres fuisse omnium μέγιστας, & ἐπιφανέστατας, maximas, & illustrißimas, uidelicet Cnosion, Gorynam, Cydoniam. Solinus hunc principatum sex urbibus attribuit, addens tribus Strabonis tres alias Theragnem, Cyteum, Liffon.

VBERRIMA REGNA] Ad hoc pertinent uerba hæc Solini cap. 16. Nonnulli etiam à temperie calis μακρόν τε ὄρος appellatam prodiderunt, est uerò μακρόν τε ὄρος felix ac beata insula. Et hæc item Plinij lib. 25. cap. 8. loquentis de Dictamno: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare ceteris eiusdem generis alibi genitis. Facile in hanc opinionem uenerit, qui legerit Strabonem lib. 10. Homerus Odyss. 19. καλὰ, & αἰετα, pulchra, & pinguis.

RITE] Bene aduertit Passerat. hac uoce signari hinc ordinem, ut in Catull.

Manes carpebant rite laboreni.

& in Horat.

Rite crescentem face Noctilucam.

In quibus locis frustra ad religionem confugas.

TEUCRVS] De Teucro sic fermè Seruius re-

agens, (inuitus hæc, sed postulat hoc ratio commentandi) Trogus, alij etiam Teucrum filium faciunt Scamandri: cum uerò Scamander, Creta frugum inopia laborante, cum parte tertia populi profectus esset ad quærendas sedes externas; inuitus est ab Apolline, ibi eum habiturum sedes, ubi noctu à terrigenis oppugnatus esset. Cum ad Phrygiam uenisset, & castra posuisset, noctu mures arma corroserunt. Scamander interpretatus hos esse terrigenas, in Idæi montis radicibus ædificia posuit: mox cum aduersus Bebrycas bellij gereret, lapsus in fluum Xanthum, non comparuit; Regnumque traditum est Teucro eius filio, qui ciues suos à se Teucros uocauit, qui post à Troo Troiani dicti: templum etiam Apollini constituit, quem Sminthium appellauit, nam Cretenfes murem Sminthium dicunt. Alij nulla facta Scamandri mentione, tantum Teucro, hunc dicunt, ex oraculi conditione Creta profectum, urbem & templum condidisse. Sic fere ille, cuius, quæ ad oraculum, profectioem, & Sminthium Apollinem pertinent, firmant uerba hæc Strab. lib. 13. Geographiæ: Teucris è Creta profectus, datum erat oraculum, ibi eos sedem posituros, ubi terrigena eos adorarentur, id circa Anaxitum dicunt contigisse, maximamque agræßium murium multitudinem ex ortam, quicquid armorum & utensilium inuenissent, corrosisse; Teucros ibi mansisse, atque Idam ab Ida, quæ in Creta est, appellasse: ex hac fabula cognouimus inuenisse Apollinem Smintheum, cuius magna fuit apud Troianos religio: fingique hunc Deum pede murem prementem, auctor est idem Strabo, & Heraclides Ponticus.

RHÆTEI OPPIDI] Rhæteii oppidi Troadis, & promontorij meminit Strabo eodem libro. Ut de oppido, Rhæteii oppidi, & promontorij. Rhæteum urbs in colle sita, & Livijs lib. 37. Dardanum primùm, deinde Rhæteum, uiragum ciuitate obuiam effusa, uenit. Ut de promontorio tam ipse Strabo, quam alij sæpe.

OPTAVIT] Hæc uox pro, elegit; usurpata multo, pro, ritis, & fortasse nullum uerbum in declamationibus eligo. Quintiliani frequentius. Inde optio, quæ Græcis ἀπὸ πτο. Ad simplicis significationem alludunt cœopto, & adopto.

NONDVM ILIUM, &c.] Hic perimas ualles intelligo montium radices, quæ respectu eorum apparent ualles: idque deduco ex Strabone, qui lib. 13. Geog. Platonis narrationem adducit, eamque Homericis testimonio confirmat. Nam post diluuium urbium tria uiuendi genera adducit Plato, Primum in ipsis montium cacuminibus, metu uidelicet aquarum. huius rei exemplum obrinet Oenotius apud Dionys. Halicarnass. lib. 1. uerba Scriptoris de illo sunt: urbes paruas, & crebras in montibus condidit, qui montes ueteribus familiaris fuit. Et Cyclopes, qui Odyss. 9.

— Ἐν ἄλλων ὄρεων νεύουσι κάρηνα:

— celsorum montium habitant cacumina,

Hinc obiter elucet idem ipse Maro in hoc eodem lib. inf. qui de Cyclopiibus:

Et altis montibus errant.

& mox,

Summo cum monte uidemus

Ipsam inter pecudes uasta se mole mouentem Pastorem Polyphemum.

quam rem aliquoties repetit. addit Matron parodus apud Athen. lib. 4. Cyclopes natos in montibus fuisse,

Τὴν δὲ δὴ κλάω-φιλίη, & ἐπὶ ἄρσιν ἐξασπέρουσι: Quos amat & Cyclops altis in montibus ortus;

Scio aliter carmen hoc Græcum legi ab Iosepho Scaligero; diuersa omnino sententia. Alterum in mon-

Cyclades vnde dicitur.

13. SPARSAS QVE PER ÆQVOR CYCLADAS] A
 Frequens opinio scriptorum est, Cycladas dictas, quodd circum Delum sint, & veluti in orbem conglobata, Strabonis, Plinij, Solini, Ammiani. Quorum primus lib. 10. *ἡ δὲ τῶν (δῆλον) Κυκλάδων*: Cyclades circum Delon. Alter, circa Delum in orbem sita, vnde *ἔσ' ὄνομα τῶν Κυκλάδων*. Tertius, in orbem circa Delum sita sunt, *ἔσ' ὄνομα τῶν Κυκλάδων* Græci loquuntur. Quartus lib. 22. *Κυκλάδας sic appellatas, quod omnes ambiunt Delon*. Sed omnibus opponitur Seruij auctoritas, qui non vult Cycladas dictas, quodd sita in rotunditate, sed quodd longo ordine eas circuire necesse sit, propter promontoria. Huic parti hæserim, quam & Germanus tuetur, dignissimus cui in re litteraria assentiar. Nam Virgilius *sparsas per equor* dixit, tanquam nullo certo & composito ordine constitutas. Deinde, epithetum *sparsas* Sporadas respicit, quæ insulæ sunt ad Cretam, non in orbem coarctata, sed sparsæ per maria. Ergo sicut illic, sporades, id est, sparsæ, dicuntur: cur non id etymi Cycladibus conveniet, quæ sparsæ quoque à Poëta dicuntur? Tertio, quia Arist. i. Meteor. stellas lactei circuli Sporadas, id est, sparsas nominat, & air nullo certo ordine collocatas in sphaeram & circuitum, quem in locum Sanctus Thomas docet, eas sitas confuso positu, atque ita temere dispersas, vt ad nullam certam configurationem redigi oculis possint. De numero Cycladum lege Strabonem lib. 10. & Plin. lib. 4. c. 12. vterque plures nominat. Orofius lib. 1. c. 2. ait esse quinquaginta tres.

Concitata freta.

14. FRET A CONCITA] Multi legunt *conscita*, laudant, retinent. multi pari pertinacia *conscita*. His hæreo. certè illud genus epitheti Insulis potius conueniret, quæ disseminatæ & sparsæ dicuntur per pelagus quam fretis. ergo legamus *conscita* cum Seruio, Donato, alijs; & aptè. freta enim tot insulis interiecta, non possunt non esse *conscitata* crebris vndarum reciprocationibus. Denique lectio nem, quam sequor, firmat, in nonnullis m. f. legi (ex nota Pierij) non, terris, sed, *crebris freta conscita remis*, cum qua lectione nequit consistere *conscita*. Firmat etiam auctoritas Paulini epist. 34. vbi loquens de nau quapiam: *Siciliam transcurrit, circa quam conscita & vorricosa crebra, vt ferunt, insulis freta*. In quibus hærens Virgilio, *conscita* dixit, non *conscita*. iterum epist. 42. *Si conscitata feruerent ventis freta*.

^a Ergo auidus muros optata molior vrbis:
 Pergameamque voco: & lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
 135 ^b Iamque fere sicco subductæ littore puppes:
 Connubijs, aruisque nouis operata iuuentus:
 Iura domosque dabam: subito cum tabida membris,
 Corrupto cæli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues; & letifer annus.
 140 ^c Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
 Corpora: tum steriles exurere Sirius agros;
 Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.

ARGVMENTVM.

Vix in ea pedem posuerant, cum urbem construxerant, quam vocant Pergamum, naues subducunt, operantur sacris, accipiunt iura ab Duce: sed subito immisit pestis homines & agros affligit.

EXPLICATIO.

^a Vix pedem in Creta fixerat, cum auidus condendæ optatæ vrbis (sic quippe coniungit Seruius, non, muros vrbis) muros molitur, eamque urbem vocat Pergamum, vt eo cognomine Troianos suos reddat lætos alacriorisque ad primum

nam fortunam. Hortatur socios, vt *focos ament*, id est, vt quisque sibi domicilium parat, & priuata tecta: vt *arcem tectis attollant*, acropolim signat, vt perfectissima sit vrbis. Constructis enim domibus, restat arx attollatur, quæ præsidium sit tectis, atque adeo tori vrbis. Deformant aliqui loci huius interpretationem, cum Poëta nihil aliud dicat, quam, hortor vt domos construunt, illisque arcem superimponant.
^b Omnes fere naues (inquit) subductæ iam è mari erant in sicco littus: iam omnis iuuentus sacris operabatur ad connubia inuenda, ad noua arua colenda: iam ego illorum princeps iura domosque dabam, id est, iura condendis domibus, diuidendisque domicilijs. Clarius. Dicebam quo iure quisque esse deberet, non enim principes debebant æquo esse iure cum plebe, neque æqua spatij parte ad condendas ædes, cum potius deberent excellere spatio loci, & ædium magnitudine. Pergit subito cum, &c. Sententiam sic concipe. cum subito venit lues, ac perinde annus letifer: Lues ista tabida hominibus, miseranda arboribus ac sativis. Sic dispono, vt tabes respiciat homines (quos intelligit per membra) miseria & calamitas, agros. Itaq; hominibus fuit tabida, agris miseranda. Adhibet causam pestis, ab corrupto cæli tractu.
^c Dixit strictim, pestem illam fuisse tabidam hominibus, agris miserandam. Hoc iam explicat. Fuit tabida hominibus, quia aut moriebantur, aut erant ægro corpore: miseranda agris, quia Sirio vrente steriles fiebant, quæ herbæ arebant, quia seges ægra, id est, tacta ab lue, victum negabat. In quo etiam sibi respondet. nam exultio agrorum est pro morte hominum, ægritudo segetis pro agris corporibus. Nihil hoc vate concinnius.

NOTÆ.

Pergamum Creta.
 Focus interfecta.

1. PERGAMEAM] Pergami, in Creta oppidi Plin. meminit lib. 4. c. 12. *Oppida eius insignia Phalassame, Elea, Cysamum, Pergamum*. De eo nihil Seruius vulgaris, sed multa Petri Danielis, quæ & locum Plinij, & hunc Virgilij illustrent.
 2. FOCOS] Seru. P. Danielis explicat ex Varr. inter sacratas aras, focos quoque solere sacrari. Addit: non licere vel priuata vel publica sacra sine foco fieri, quod hic ostendit Poëta. focorum enim commemoratione instantium sacrificiorum mentio inducitur.
 3. SICCO SUBDUCTÆ LITTORE PUPPES] Ad verba Poëta signatè faciunt illa Liuij lib. 29. per

ARGVMENTVM.

Vult Anchises ad oraculum Deli redire, Phœbum confulturn: Penates apparent dormienti Ance.

inertia veteres naues reficit, nouas Panormi subducit, quia ex viridi materia rapim salte erant, vt in sicco hibernarent.

4. OPERATA] Potestatem huius vocis pertinere ad sacra alibi dico. Hic tantum obserua ex ea potestate motum, quo antiqui non ducebant vxores, nec nuptias celebrabant, nisi peractis sacris. Quod hic Seruius notat. Ex quo more Valer. Flacc. lib. 8. Argon. de Iafone:
Inde vbi sacrificas cum coniuge venit ad aras.
 Auctor Octavia.
 — vidit attonitus tuam
 Formam Senatus, thura cum Superis daves,
 Sacraque grato spargeret aras mero,
 Velata summum flumine tenui caput:

Nuptias præcedebant sacra.

Vbi fermo est de nuptijs, vel istis sequentibus.
 — talis emerfam freto
 Spumante Peleus coniugem accepit Thetim.
 Dionys. Halicarn. lib. 2. de re alia loquens. *γυναικα γαμπτῶν κτλ. ἡ ἑμπερὶς ἱερῆς: vxorem nubentem ritu sacrarum legum.*
 5. LINQUEBANT] Adumbrat Lucretium, qui lib. 5.
Dulcia linquebant labentis lumina vite.
 verbum linquo nescias quo veterum omnium consensu traductum est ad mortem, quod Hieronym. Columna in lib. 3. Annal. Ennij probat ex Ennio ipso, ex Virgilio bis, ex Lucretio bis, ex Cicerone, Næuio, Lucilio semel.

Linqvo de morte.

6. SIRIUS] De hoc alibi dictum. Est verò Sirius exurebat agros steriles, idem quod, vrente Sirio reddebantur steriles. Quæ locutio familiaris omnibus Poëtis, & Nostro in primis.
 7. AREBANT HERBÆ] Signum pestis atrocissimæ, quæ non in homines tantum & pecora, sed in herbas quoque & agros grassatur. Seneca Oedip.
 — denegat fructum Ceres
 Adulta, & altis staua cum spicis cremat,
 Arente culmo sterilis emoriur seges.

Pestis agrorum.

Iterum,
*Non rura virent vberè gleba,
 Non plena suo vitis Iaccho
 Brachia curuat.*
 Manilius lib. 1. in sua peste:
Squallidæque elusi deplorant arua coloni.
 Sed de signis atræ & læuæ pestis multa nos satis in lib. 3. G.

^a Rurfus ad oraculum Ortygiæ Phœbumque remenso
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
 145 ^b Quem festis finem rebus ferat, vnde laborum
 Tentare auxilium iubeat, quò vertere cursus.
^c Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
 Effigies sacræ Diuum, Phrygiæque Penates,
 Quos mecum è Troia, mediisque ex ignibus vrbis
 150 Extuleram, visi ante oculos astare iacentis
 In somnis, multo manifesti lumine, qua se
 Plena per insertas fundebat luna fenestras:
^d Tum sic affari, & curas his demere dictis:

EXPLICATIO.

^a Vult Anchises precari veniam oraculi malè interpretati, ideo contendit redire in Delum,

Delum, & remetiri pelagus, vt iterum adeatur oraculum. Ex duplici dictione distincta ad, & ire, coniun- ge verbum adire oraculum, nam hæc est phrasis Maronis lib. 7.

— oracula Traui

Fatidici genitoris adit.

Triplex petitio, quam cogitant deferre ad Apol- linem. Prima, vt modum statuat erroribus Troiano- rum; altera, quod auxilium expiandæ pesti: tertia, quò cursus dirigendus ad quietem.

Consultit hic suo duci Virgilius, & semper credo cum respectu ad Augustum, nam hic ab illo se genus ducere credi volebat. Et hæc fortasse causa, cur Anchisen in interpretando errantem induxerit, vt vnus Aeneas rem explicet, & dignus censetur, cui appa- reant numina. Itaque ait Aeneas, in nocte, & cum altior est & arctior somnus, visas sibi iacenti in lecto dormientique sacras Deorum effigies, videlicet Pe- nates ipsos, quos Troia, & ab incendio extulerat. Credidit autem vera esse quæ videbat, ab splendore, qui semper comes numinum, ideo, multo manifesti lu- mine. Hæc lux erat à Luna, quæ tunc plena, funde- bat verò se infertim per fenestras. Extremum hoc la- tius postea.

Præclare affari, de Diis hoc loco, vt qui obsequi- bus afferrent. Ideo sequitur, & curus his demere dicitis. Hic subaudi verbum, vt dicat, cœperunt affari, & demere: nisi malis recurrere ad morem scriptorum, quasi affabantur, demebant.

NOTA.

Virgilius corrigi Ho- merum.

1. RVRSVS AD ORACVLVM, &c.] Non du- bium, quin respectum ad Homerum locum. I. Iliad. vbi exercitu laborante ex peste, fit deliberatio rogandi Apollinis, cur iratus sit: ob quæ sacra ma- le obita Græcos vexet: quas velit hostias vt depella- tur pestis. Lege ab eo loco,

Καὶ ἄρα δὴ τὴν ἑσπέρην ἐπέειπε, &c.

2. TERRIS ANIMALIA SOMNVS HABEBAT] Videat diligens lector, an vox terris posita signatè sit contra Homerum, qui Il. 14. somnum vocat Re- gem non solum hominum, sed & Deorum,

Ἰσὺς ἀναξὶ σάων τε θεῶν σάων τ' ἀνθρώπων.

& infra, Iouem ipsum confopit:

ὣς ὁ δὲ ἀσπόμενος δὲ πατὴρ ἀνὰ γαργάρον ἄνω: Sic hic quidem quietè dormiebat pater in Gargaro summo.

Cuius erroris Scaliger quoque Homerum coarguit; nam Dii Homericæ si dormiunt, (ait) etiam pereunt. Signa- tè itaque Virg. terrenis rebus somnum dat, nam hic necessarius ad virtutum reparationem, qua Deos non egere, vt qui nunquam defatigantur, aut frangan-

- Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
155 Hic canit: & tua nos en vltro ad limina mittit.
Noste Dardania incensa, tuaq; arma secuti,
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumq; vrbi dabimus. tu mœnia Magnis
160 Magna para, longumq; fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit confidere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt:

Terra

Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ:
165 Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiã dixisse ducis de nomine gentem.
Hæc nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
Surge age, & hæc lætus longauo dicta parenti
170 Haud dubitanda refer. Coritum, terrasq; require
Aufonias: Dictæa negat tibi Iuppiter arua.

ARGVMENTVM.

Commemoratis prius officijs suis in Aeneam, atque sp̃ futuri imperij, oraculi mentem explicant, aperiuntque Tro- ianos ad Italiã reuocandos, quæ & vberissimi soli, & Dar- dani patria.

EXPLICATIO.

Locus attentionis, canit hic Apollo: atque etiam beneuolentiæ ab officio Dei, qui Penates vltro mittat, ne iterum cogantur redire ad Delum.

Procedunt hæc iam non ex officio Apollinis, sed ipsorummet Penatium: qua officiorum commemo- ratione efficiunt, vt Aeneas credat eosdem se in po- steriorum erga illum futuros, quales iam fuerint. Nam quantum est, Deos se qui hominem exulem, idque per maria tumida, & longis peregrinationibus, quæ indicantur voce illa permensi: Hæc qui fecerint, quan- tam spem iniiciant rei bene sperandæ?

Duo dicit, primum, tollemus in astra venturos ne- potes: alterum, dabimus vrbi imperium, illud dictum propter Iulium iam in astra relatum, cum hæc scribe- bantur à Poëta: alterum propter Augustum tenen- tem Romæ imperium. Nam hic per urbem Romam cape. Ait idem pro, idem, ex vitata crasi. Quæ se- quuntur, tu mœnia Magnis Magna para, respondent præteritis. Quasi dicat. Qui habiturus es caelestes po- steros, & verè Magnos; qui sub illorum imperio vr- bem orbis principem: age, ne laboribus frangere, mœnia para tam magnis nepotibus. Næ illi nauicam mouent, qui vocem Magnis referunt ad Penates.

Continent hi duo versus summam mandarorum.

Hi quatuor versus explicati iam atque illustrati lib. I. Æn. vbi primum dicti ore Ilionei in sermone ad Didonem. Inde itaque petenda tam explicatio quam illustratio.

Hæc, quia longiuscula, in Notis damus.

Monet à somno fugar, lætusque rem ad patrem deferat, ne ille velit reuerti ad Delum, neque dubitet quæ sunt firmata numinum auctoritate. Ac demum require (aiunt) Coritum, & terras Aufonias, Iuppiter enim negat tibi arua Dictæa, ideo require, quia relicta semel à Dardano eius posterius iterum quærunt. Ideo Coritum partem prouinciæ, ne error alter procreetur ex magnitudine locorum, ait Seruius. Ideo terras Aufonias, ne, si Coritum tantum audissent, puissent angustum fore & vnus oppidi imperium. Dictæa arua ab Dicta nobili vrbe Cretæ, à qua manat in totam insulam no- menclatura.

NOTA.

Tumor de mari. I. TVMIDVM] Ita. I. G. — freta tumescere. & 2. G. — maria tumescant. & I. Æn.

A

— tumida equora.

Non abhorret,

— mare turgidum.

Apud Horat. Od. 3. lib. I. Signant istæ voces iras ma- ris, tumor enim iram sequitur.

2. PERMENSIS] Phrasis Liuji Andron. qui in He- lena,

Tu qui permensus ponti maria alta veliuola.

Sed qui non sic locuti, & ante Poëtam, & post illum?

Ad aërem traduxit Xenophon lib. 5. Memorab. ἀερό- μετρον. De eo videlicet, qui nugarioris est, & inanis, aërem me- tri. Adg. μετρον.

3. NON HÆC TIBI LITTORA SVASIT DE- LIVS] Tale quid apud Aristoph. in Pluto, reperiri Germ. monet.

Ὅσα ἔδ' ὁσῶς ὁ ἄρστρον εἰς τὰ πῆλα, Ἄλλ' εἰς ἔσπερον τὰ μείζον.

Non est, vt vaticinium in hoc inclinet, Sed in aliud quid maius.

4. CONSIDERE] Verbum sedeo, & composita, vo- cem etiam sedes ad rationem domicilij pertinere alibi dicimus.

5. EST LOCVS HESPERIAM, &c.] Hi quatuor versus, vt dixi, assumuntur ex I. Æn. vbi primum di- cti ad Didonem. Hic tantum obseruabis eosdem versus hic repeti Deorum ore, audiente quoque ea- dem Regina, quo faciliè ipsa crederet, quicquid Tro- iani cum ea egissent, vsurum esse, & testimonio prius diuino haustum. Talis est Poëta, qui ad reuocandos

versus semel suos, ratione semper ducatur: non, vt Homeri in- Græcus, in quo fortasse possis deficientis ingenij vi- genium de- ficiens.

petit nulla cogente necessitate. Adde ex ratione præ- clare hic repeti hos versus à Penatibus. Duo quippe oraculum dixerat, & quærendam terram, quæ præ- flaret vbertate glebæ, & in qua deinde fuissent prima incunabula gentis Troianæ. Hæc duo conatus fue- rat de Creta explicare Anchises. Penates itaque sua narratione Anchisis narrationem confutant, cum in- dicant fertilitatem Italiæ, vbi vbertas glebæ, vbi Oe- notrij vitis, id est, vini cultores. Reliqua, quæ deinde subduntur de ortu Dardani, spectant ad incunabula.

6. POTENS ARMIS, ATQVE VBERE GLEBÆ] Nota Italiã potentem dici vbertate, in quo fortis- tan hæsit Pindaro Od. 4. Pyth. qui agris dedit ἀμύν, potentiam, vigorem, vires.

7. HÆ PROPRIÆ NOBIS SEDES] Id est, perpe- Propria pro- tuæ, explicante Seruio, & doctis alijs. De eius vocis perpetuo. potestate dictum I. Æn. ad illud,

— propriamque dicabo.

illis addo verba Cassiod. lib. 10. Var. epist. 11. Laudati sunt hæcenus parentes tui, sed tanta non sunt coniunctione decorati, nobilitas tua non est ultra quod crescat: proprio matrimonio dignissimus æstimaris, perpetuo. Et Hætiliæ precationem apud Agell. lib. 13. cap. 21. Neria Martis, te obsecro pacem dare, vt luceat nuptijs proprijs, & prospere- ris vi.

8. HINC DARDANVS ORTVS, IASIVS QVE PATER.] In origine Dardani, erroribusque ita variant cum interpretes, cum alij, vt historia ad fabulam propè accedat. Mihi alijs relictis, inhærendum vestigijs scriptorum Hispanicorum, & quibus vni Ioanni Marianæ nostris, qui lib. 1. de Reb. Hispan. cap. 1. historiam Dardani, Philistij Syraculani auctoritate communit, & in hanc sententiam narrat. Siculus Hispanæ Rex, Atlantis filius, qui & patri inde decedenti, & mox defuncto in Regnum successerat, in Italiam tendit tum cupiditate cernendi hæreditatem Italici Regni, vbi pater obierat, tum vt paterni exercitus reuerteretur reliquias: demum vt Iasij & Dardani controverfias pacaret post Coriti patris obitum de Hetruria possessione certantium: nam illum Iasij, cuius melior erat causa, vires infirmiores, literæ sollicitabant. Eò cum post longam nauigationem, postque Siciliam ex itinere, aut vi tempestatis, perlustratam, venisset, Dardanum validis Aboriginum copijs stiparum, ferocientemque aduersus fratrem, eò redegit, vt positis armis, seu simulata fraude, in auunculi se fore potestate promiserit (erat quippe Electra Atlantis quoque filia, ipsius soror Siculi, Iasij & Dardani mater, eaque Corito Hetruscorum Regi nupserrat) confusus & sua innocentia, & æquitate Siculi. Fœdus itaque inter fratres Siculi auctoritate factum, quem tamen Dardanus ludibrio habens, Iasium fratrem, per fidem

Dardani historia.

- a Talibus attonitus visis, ac voce Deorum, (Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus, Velataq; comas, præsentiaq; ora videbar:
- 175 Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
- b Corripio è stratis corpus, TENDÓQVE supinas Ad cælum cum voce manus, & munera libo Intemerata focis, perfectolatus honore Anchisen facio certum, rémq; ordine pando.
- 180 c Agnouit prolem ambiguam, geminosq; parentes; Séque nouo veterum deceptum errore locorum.
- d Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis, Sola mihi tales casus Cassandra canebat: (Nunc repeto hæc generi portenderé debita nostro,
- 185 Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala Regna vocare)
- e Sed quis ad Hesperia venturos littora Teucros Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?
- f CREDAMVS Phœbo, & moniti meliora sequamur. Sic ait: & cuncti dictis paremus ouantes.

ARGUMENTVM.

Affirmat serid Aeneas qua viderat; sacrum perficit: refert omnia ad patrem, qui se male oraculum intellexisse ex locorum & parentum errore animaduertit: repetitq; in memoriam, que ipse olim de Italia à Cassandra audierit, cui nulla tunc fides.

EXPLICATIO.

Expauit Aeneas (nam hoc est attonitus, & ἐμπεδονήσθη). Pauoris huius duplex causa, Deorum visa, Deorum vox. Refert visâ ad splendorem, qui semper comes Deorum, nam visi multo manifesti luminis: vocem, ad eam, qua visi Dij, nam semper hæc maior

coniuñtion is securum, nihilque minis cogitantem ferro crudeliter peremit. Eam iniuriam Siculus ad se pertinere ratus, particidam insigni prælio victum expulit in Samothraciam. Vnde is Helleponto superato in Asia primus illum condidit. Iasij filio Corybanto pro patre Regnum Italiae de manu est traditum. Hæc est origo Dardani, & causa migrationis ex Italia, aduentusque in Asiam.

9. GENVS A QVO PRINCIPE NOSTRYM.] Monent interpretes hoc ad Dardanum referendum, nam is princeps Troiani generis. Placeret, ea verba, Iasijq; pater, parenthesi includi, vt quæ nihil faciant ad signatam historiam de Troiana gente, si hæreas præsertim historiae, quam iam attuli.

10. HAVD DVBITANDA.] Lege Iunium lib. 1. Animadu. cap. 7.

11. CORITVM.] Fuit id oppidi in Hetruria, inuenit Coritus opidum. si sequatis Hispanos scriptores, à Corito patre Dardani, de quo supra: si verò alios, & Seruii P. Dancielis, à Galea ducta Græca origine. Cum enim Dardanus equestri prælio ab Aboriginibus pulsus Galeam amississet, restitit vt eam recuperaret, fuisq; tunc in audaciam reuocatis, victoriam est adeptus: vnde ex felici successu, oppido, vbi Galeam amiserat, nomen ex ea indidit. Ausonia dicta ab Ausone Vlyssis & Calypsus filio, in quo etiam variatum, sed mihi nõ omnia ad vngue, in his præsertim rebus, quæ pertinent ad fabulas.

humana. Quæ sequuntur referenda sunt ad idem, quasi dicat. Attonitus sum visis, nam verè visus sum agnoscere illorum vultus, & comas, omnia splendida: attonitus sum voce, nam verè visus sum agnoscere illorum ora. Hæc est sententia, frustra enim repetat vultus & ora. Faceret hoc vulgaris Poëta. Verba illa, Nec sopor illud erat, habent hanc sententiam. Ne putate me deceptum, tamen in somnis visi mihi Dij, & dormienti: dormiebam quidem, sed hoc tamen non fuit ludibrium somni. Ideo postea subiicit,

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Simihi non creditis, sudori credite, qui gelidus, & extoto corpore. Hic effectus non ab inani causa. velata coma, sunt vittatae, explicatore Turnebo.

b Attonitus surgo celerimè (hoc enim indicant verba

verba corripere è stratis corpus, tendo statim ad cælum vocem ac manus, libo focis munera intemerata, (rite perfecta) ideo statim explicans ait perfecto honore, quia sacrum illud intemeratum est, quod rite perfectum. Pergit. Anchisen adeo, illi rem omnem pando. Obserua recessisse à vulgo, omnes enim, facere certiorum. huic placuit certum facere.

c Agnouit statim Anchises ambiguam prolem, id est, Teucrum, & Dardanum. Est hic pulchra antithesis, nam vtrunque & prolem, & parentes nominat. Ille proles Crete, hic Italia; & vterque tamen parens Troia. Non minis pulchra est antithesis in versu sequenti; errore nouo, locorum veterum. Sed quis hic error nouus? Diuersè interpretes, ego rem capio respectu ipsius Anchise, vt dicat, de re vetere recens fuit Anchise error.

d Reuocat in memoriam, quæ à Cassandra audiverat. Illa enim sola, nemo alius vatum, solita erat hos casus canere. Nunc (inquit) repeto Cassandra solere portendere domicilia hæc esse debita generi nostro, & sæpe vocare Hesperiam, sæpe regna Itala. Hoc loci portendere in bonam partem sumi monet Germanus. Verbum vocare hic pro nominare, capio. Est exercitus, afflictus, prostratus, pestum-datus.

e Sed quis crederet, Teucros venturos ad Hesperiam? Nam Teucro potius debuissent ad Cretam repete originem, vnde Teucrus. Quem moueret Cassandra, iussu Dei tum non credita?

f Conclusio totius sermonis, qua ait cedendum esse, id est, parendum Phœbo, atque ex eius monitu sequenda esse fata meliora. Absoluit, cuncti paremus ouantes. Ex decoro ætatis obstitit sæpe Poëta inducit totam classem parentem Anchise, licet classis princeps Aeneas esset.

NOTÆ.

1. NEC SOPOR ILLVD ERAT.] Hinc Silius lib. 3. Hoc trepidus monstro (neque enim sopor ille, nec alta Vis aderat noctis.)

2. GELIDVS MANABAT CORPORE SVBOR.] Hæc timoris nota Poëtis frequentissima, Ennio apud Macrobo.

Tum timido manat ex omni corpore sudor. Valerio Aedito in Epigram. Perpeffus miserum manat subito mihi sudor. Ouidius. 3. Am. eleg. 13. Mens abiit, & morior quoties peccasse fateris, Perque meos artus frigida gutta fuit. Sappho:

— Ἰδρὸς ψυχρὸς χέει, σέβει δὲ πᾶν αἶμα: — effluit sudor gelidus, tremorq; Occupat totam.

Sed cur in timore sudor sit gelidus, ratio clara, quippe ex affluxu caloris ad intima, sit vt partes extimæ eo destituta, succedente frigore, emittant frigida liquamina. Adi Cæli. Rhod. lib. 6. Lect. Ant. cap. 5. Sudoris frigidi meminit Aristoteles in Problem. vbi quaerit, διὰ τί τῶν ἰδρωτῶν οἱ θερμὸι κρύουσι θερμὸς δὲ ψυχρῶς.

3. CORRIPIO È STRATIS CORPVS.] Celeritas surgentis indicatur. Hæret Lucretio libro 3. Corripere ex somno corpus, mutareq; vultum.

vel Eucipidi in Oreste, ex nota Germ.

Δεμίλιον δόσανδρα δραμαίῳ, πῶλλο ὡς δὸν ζυγῶ: Velox è stratis exsilit, equuleus vt à iugo.

4. TENDÓQVE SVPINAS.] Liuius lib. 26. supinas manus ad cælum, ac Deos tendentes. Supinae manus esse videntur, ita sublatae, vt palmæ spectent cælum. Ita in 4. Iarbas dicitur orasse manibus supinis. Quem locum vide.

5. MVNERA LIBO.] Hæsit credo Catullo:

Quam incunda mihi munera libet onyx.

Et fortasse focis signatè munus libat, non ex communi illa religione, qua in honore adhibendo, Diis omnibus ignis aderat; sed quia Penatibus, qui apparuerant, honorem exhibuit: hi verò domibus, ac perinde focis, dicuntur præsidere. Cum verò Aeneas statim ac surrexit religionem hanc & pietatem in Numina ostenderit, inesse credo tacitam Sophoc. imitationem in Electra, vbi pædagogore,

— μηδὲν φοβέσθην ἢ τὰ θεῶν Πειρώμεθ' ἔρδειν, καὶ πῶ δὲ ἀρρηχέταιν Πασθεὶς χέροντις λαοσά. — nihil prius quam iussa Apollinis Conemur facere, & ab his auspicari, Patri libantes libationes.

6. PERFECTO LATVS HONORE.] Pu- Perfectio de tat rectè Horrens. allusum ad τέλειον ἱερὸν, sacrum factis. perfectum, eximium, luculentum, cuius apud Græcos frequens mentio. Inde μυστήρια τελεῶν, καὶ ἀτελεῖα μύηται: perfecta, imperfecta mysteria, & τελεσιουργεῖν, sacris operari, propriè, perficere sacra, & τέλειον ἑταίρειον, societatis sacra, τέλειον ἑταίρειον, Iuppiter Telius.

7. ILIACIS EXERCITE FATIS.] Bellum Troianum & magnitudine sui, & hostium acerbitate, & diuturnitate temporis, bella omnia superauit, quare quicquid acerbum est, ac difficile ad tolerandum, malorum Iliade comprehenditur, vide Erasim. adagio Ἰλιάς κακῶν. Inde apud Athen. lib. 8. Stratonicus rogatus, cur nollet viuere apud Ilienses, αἰεὶ (responder) Ἰλίου κακὰ: semper Ilio mala. Elchines epist. 10. ἐν Ἰλίου τραγικὰ, & φοβερά: res Iliensium tragica, & terribiles. Vsurpat autem hic Poëta propriè mala Iliaca, quæ mox ab alijs Scriptoribus traducuntur sub adagij forma ad quælibet alia mala explicanda. Ex hac malorum calamitate Aeneas miratur in 1. se non potuisse Iliacis occumbere campis. Huic adagio affine aliud, Odyssæ errorum, quod Budæus usurpat, & ab hoc Iunius Cenr. 2. adag. 5. Cum autem hæc mala fata nominat, doloris auget acerbiter, nam Aeneas aliique tolerauerunt quicquid Deorum ira efficere in Troianos potuit.

8. CASVS CASSANDRA CANEBAT.] Huiusmodi Patonomadi παρανομασία, & αλληγορία, ita studiosè addictus Poëta, vt ea videatur plurimum delectatus. sic Casus Cassandra canebat. Puppessq; tuæ, pupessq; tuorum. Arma amens. Via inuisa. Parere parabat. Coniunxit plurima Iouian. Pari venustate Ennius.

O tute tute tati, tibi tanta tyranne tulisti.

Cic. de Amic. eo loco locati sumus. Tritum illud eiusdem: O fortunatam natam, &c. Plautus, amantia mania. Terent. amantium amantium. Ea figura mitè quoque delectati Græci. Apud Euripidem Medea sic Ialoni exprobrat,

Ἔσθα σ' ὡς Ἰάσον Ἑλλήνων ὄβρι Τωνδὸν συνεισέθησαν Ἀργῶν σκιάσθαι, Seruauit te vt scitunt Græcorum quotquot

Vna tecum ad nauigant. in Hecuba... in Orest. eos edesi. in Iphig. Caschabus... in Bacch. in Troad. in Bacch. in Troad. in Bacch. in Troad.

A απαντην. Græcum epig. αχρον Αχαρον. Sophoc. Αιαντι... αχρον. & τριφυλιος... con- similia coniunxerunt multi. Nos præcipue hæsimus Germano in i. Æn. Mureto. i. Var. cap. 15. versiones non addidimus, quia in his nullus lepor.

- 190 a Hanc quoque deserimus sedem: paucisque relictis Vela damus, vastumque caua trabe currimus æquor. b Postquam altum tenuere rates: nec iam amplius vlla Apparent terræ: cælum vndique, & vndique pontus: Tum mihi cæruleus supra caput affitit imber, 195 Noctem hyememque ferens, & inhorruit vnda tenebris. c Continuo venti voluunt mare, magna que surgunt Æquora, dispersi iactamur gurgite vasto. Inuoluere diem nimbi: & nox humida cælum Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes. 200 d Excitimur cursu, & cæcis erramus in vndis. Ipse diem noctemque negat discernere cælo, Nec meminisse viæ media Palinurus in vnda. e Tres adeo incertos cæca caligine soles Erramus pelago: totidem sine fidere noctes. 205 f Quarto terra die primum se attollere tandem Visa, aperire procul montes, ac voluere fumum. g Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautæ Adnixi torquent spumas, & cærulea verrunt.

ARGUMENTVM.

Soluunt è Creta, patiuntur per dies tres tempestatem fadam, qua aueruntur a cursu Italia: quarto demum die terram è longinquo cernunt, quod cursum dirigunt, nisi tantum remis, velisque complicatis.

EXPLICATIO.

AFFECTVS doloris non vulgaris, exprimes miseriam sedis toties relictæ, & perpetuæ peregrinationis feriem. Cretam quoque deserimus, vt Troiam, vt Thraciam, vt Delum. Sed ante abitum relinquunt paucos sociorum, qui Pergamum incolant, & retineant in Creta nomen Troianum. Nisi quis velit hoc ad mortuos referre, qui peste ceciderant.

b Sed postquam prouecti in altum sunt, nullis iam terris, cælo tantum & aquis prospectui obuiis, subito imber exortus noctem & tempestatem attulit, ac totum mare densissimis tenebris exhorruit. Obserua definiuisse Poëtam, quid esset mare altum, illud videlicet, vbi nullæ apparent terræ, tantum cælum, tantum vnda. Illud supra caput explicat Seruius, perniciosus, exitialis. Non placet potius, ai ad v. & uer' d'ups. quod iam variis in locis à me. To inhorruit est, quod Græci ad verbum, διέπειρε.

c Ab cælesti imbre & horrore maris transit ad alia, quæ potissimè in hac tempestate, vt in omni, venti voluunt (inuertunt) mare, æquor surgit, dispergitur iactaturque classis. Nimbi diem inuoluunt, nox cælum auferit: & in his tenebris solùm micant ignes (signat fulgura) hique ex abruptis nubibus (signat tonitrua), nam hæc nihil aliud quàm ruptæ nubes magno fragore: verbum ingeminant est, ingeminant se, ac duplicant, non, ingeminantur.

B d Ab tam diro malo quid passa classis? excutitur cursu, id est, aueritur à cursu, quem tenebat, exratque in vndis obfuit ingenti caligine. Sed quid mirum classis reliqua erraret, cum densissimæ tenebræ vel Palinurum ipsum (εμπατικώς) scitissimum rei nauticæ reddiderint inscium diei & noctis? nequibat enim diem à nocte discernere, nec viæ aut officij sui meminisse; adeo malum præsens sensus omnes occupauerat.

e Pendet ex præcedenti. Cum nemo posset diem à nocte discernere, factum vt classis erraret per mare tres soles, sed incertos ex cæca caligine; noctes totidem, sed incertas, quia sine fidere. Itaque nesciebant, quando esset dies, quando nox: erant enim incerti de die, ob caliginem; incerti de nocte, quia nullum sidus. Nihil aptius ad exaggerandas has tenebras.

f Ait Seruius naturaliter hoc dictum. nam quoties appropinquamus littoribus, videtur terra exurgere. Ideo itaque, quarto die tellus visa est se attollere, visa etiam aperire montes, visa fumum voluere. hæc enim indicia terræ iam proximæ.

g Consilium ab necessitate, proximi enim terræ vela contrahunt, incumbunt remis, quam rem ita viuide exprimit, vt putes te nautas cernere laborantes, toto pectore adnites torquendis remis, ac tum spuma alba excitatur, verruntur maria. Nota antithesin in verbis cadunt, insurgimus.

NOTÆ.

1. HANC QUOQUE DESERIMVS SEDEM.] Tale quid in Æschine reperies epistol. i. ad Philocrarem, vbi & Delo, quæ peste laborabat, fit fuga rapida, & noctu.

2. VASTVM.] Ita Plinius lib. 12. c. 19. vehunt per maria vasta ratibus.

Trabs pro nau. 3. TRABE.] Pro nauē trabem multi eleganter vsurparunt. Catull. natantis imperum trabis, & Varro in 6. de Ling. Latin. in versu, quem citat ex Ennio, Vna trabes remis sulcat rostrata per altum. Horat. trabe Cypria. verus Poëta de Arg. Vtinam ne in nemore Pelio securibus Cæsa cecidisset abiegnæ ad terram trabes. Citatur hoc Pacuianum, Labitur trabica in aluceum. Mito Ouidium, Iuuenalem, Senecam, Flaccum alios.

Terræ quæ sunt mari at tribuuntur. 4. CVRRIMVS.] Quæ terra sunt, mari dantur, cursus, curro, ites, via, & talia. Aristophan. Lystrat. εἰς τὴν θείαν: curritis secunda αὔρα. Homerus de nauē. 2. Od. ἡ δὲ θείαν κῆρυμα: illa currebat per fluctus. Pollux lib. 1. dixit, πορῆα θαλάττης, κηὶ ὄχημα, omnia à terra. Homerus πορῆα πορῆα de nauē. Catullus, decurrere puppi. Plin. lib. 6. c. 17. Velifico nauium cursu. Symptolius Poëta nauem hoc ænigmate complexus est:

Longa seror velox formosæ filia sylvæ, Innumeris pariter comitum stipata cateruis, Curro vias multas, vestigia nulla relinquens.

Via de terra propriè. Ita infra viam dicit, quæ (notauit hoc Seruius) terræ est. Plautus Rudent. vias cæruleas. Ita alibi maria sulcari, & arari. Huius rei exit ratio, nam nautis agitur remis tanquam pedibus. Artemid. πορῆα dixit, loquens de nauē lib. 1. c. 50.

5. POSTQVAM ALTVM TENVERE, &c.] Nemo neget fuisse in mente Poëta hæc scribentis Homericæ illa Odysl. 12.

Ἄλλ' ὅτε δὴ τὸ πλὴν ἐλείπομεν, εἰ δέ τις ἄλλη Φαίνετο γαίαν, ἀλλ' ἔρανος ἡδὲ θάλασσα: Δὴ τότε κινῶμεν νεφέλην ἐς πῆσιν Κρονίου Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἢ χλησὲς ὅσοντες ὑπ' αὐτοῖς:

Sed quando insulam deseruimus, nec vsquam aliquæ Apparebat terrarum, sed cælum atque mare: Tum verd nigram nebulam statuit Saturnius Nauim supra cauam, obscuratus pontus est sub ipsa.

Sed neque etiam Græca à Latinis superata. Quæ illa simplicitas: cælum atque mare. quæ verò illa dignitas: cælum vndique, & vndique pontus, vulgaria quoque illa, vndam obscuratam tenebris: sed non illa, vndam tenebris inhorrescere. Iam illud supra caput, signatiùs ad tempestatem, quàm, supra nauem, comparationes alias cum Virgilio latiùs exsecuti sumus, i. Æn. Sed hinc Iuuenem audi, quem ibi subicui, nam huic loco insit ita lib. 2.

Postquam altum tenuit puppis, consurgere in iras Pontus, & immensis hinc inde tumescere ventis Cæpit, & abruptos ad cælum tollere montes. Et nunc mole ferit puppim, nunc turbine proram, Illisique super laterum tabulata receptant Fluctus, dissectoque aperitur terra profundo.

6. CÆLVM VNDIQVE, ET VNDIQVE PONTVS.] Theocrit. εἰδ. 20. de Europa nauigante in dorso tauri. Ἄλλ' ἀπὸ μὲν ὑπερθεῖν, ἐνερθε δὲ ὅσοντες ἀπειρω: sed aer quidem desuper, subter autem immensus pontus. Virgilius ætrem mutauit in cælum. Plato in Protogora aliud agens, altum ita describit, φάσμα ἐστὶ τὸ πάλαι γῆς ἢ λόγων διακρούσασθαι γῆν: fugere ad mare altum orationis, occultata terra. Aristides in Rhodiaca, ita: εἰς τὴν αὐτὴν θάλατταν. ἢ ἀπὸ πορῆ: erant hæc omnia in eorum mare. Nazianzenus orat. 21. ita πάλαι ὅσοντες ἀπὸ τῶν ἐρηλαμοῖς: pelagus non circumscriptum oculis. Lucret. lib. 4. hoc idem sic:

Quippe vbi nil aliud, nisi aquam cæliumque ruentur. Ouid. i. Trist. 2. eleg. Quocunque aspicio, nihil est nisi pontus & æther.

7. CONTINVO VENTI VOLVUNT MARE.] Sic de ventis quoque in primo, Vastos voluunt fluctus. Idem verò hic, mare voluere, quod ibi, mare ab imo eruere. est enim magnæ tempestatis initium, mare ita turbari, vt ima in summum eruantur, & voluantur æquora. Potuit verò Poëta insitisse Sophoc. in Antigone, cuius hæc sunt:

Ὀυραν ὡς ἐπὶ ποντίας Ἀλὸς εἶδμα δ' υσσόοις Ἐρησσαις ἔσαν ἔρεθον Ἐπιδράμη πονοῦσι, Κολίνοις ἐκασθεν κίλαων Ὀίνα, κηὶ δ' ὑστέρημον: Non aliter atque alii Maris fluctus, rebementibus Threicijs cùm ima percurrat flatibus, Voluit ex fundo nigras Arenas, & turbidas.

Ab hac maris conuersione ex imo in summum, & contra, quæ sita est metaphora oratori illi, qui orationes ad Cæsarem scripsit de ordinanda Rep. falsò ascribuntur Sallustio; itaque: sed non inscius, neque imprudens sum, cùm ea res agitur, quæ sentit, quæve tempestates hominum nobilitate futura sint, cùm indignabuntur omnia funditus misceri. hæc enim mistio signat conuersionem agitationemque matris.

8. MAGNA QVE SVRGVNT ÆQVORA.] Videtur mihi Poëta locutus cum antithesi verbotum, nam æquora, quæ sic dicta, quòd æqua sint; tamen surgunt, crescunt, attolluntur. non itaque æqua æquora, vt illud lib. 6.

non comæ mansere comæ,

9. INVOLVERE DIEM NIMBI. &c.] Pergit tempestas, in qua nimbi, nox, ignes, tonitrua; omnia ad horrorem: sed horribiliora, si alia adiungas. nam nimbi diem inuoluunt, nox cælum auferit, ignes sunt creberrimi, nam sese ingeminant (hoc malo cum Buddæo) redeo. tonitrua ingentem edunt fragorem, nam abruptis nubibus. Solus Poëta Maro. sed & expende alia. Præcedunt nimbi, ideo deinde nox humida. Cælum & lux auferitur, ac statim pulchra antithesi sequuntur ignes, & fulgura. Alia, quæ hinc desunt, de tenebris & horrore, petenda ex lib. 1. Possit quispiam dubitare legendum ne abruptis nubibus. an, abrupti ignes. posterius malim, nam omnino Poëta ad Lucretium contendit lib. 2.

Nunc hinc nunc illinc abrupti nubibus ignes. Scio adhuc in Lucretio legi ab nonnullis abruptis. sed iudicium Gifanij sequor, qui tam in Lucretio quàm in Virgilio legit abrupti. Papin. quoque. i. Theb.

nec non abrupta tremiscunt

Fulgura. quo se Maronis interpretem reddidit. Pro lectione altera est explicatio, quam iam attuli. Cùm verò. i. historicis. Æn. Poëtam cum Homero, aliisque contulerim, placitum nunc huic tempestatum descriptioni adiungere duplicem historicum, veterem vnum, nouum alterum; videlicet Liniū, & Maffæum; illum, cùm multis aliis, tum antiquitatis veneratione; hunc, ea dempta, reliquis omnibus admirandum. Duplicem partem continet, si expendas, Maroniana descriptio; tum, quæ scædè ab ipsa tempestate acciderint, tum, quæ in miseros Troianos redundarint. Tempestatum sunt, imber ferens noctem atque hyemem, horror vndarum, venti magni, surgentia æquora, nimbi, nox, ignes, tonitrua. Ex hac scæntia redundant in Troianos iactatio dispersioque in vasto gurgite; deinde excutuntur cursu, errant in vndis cæcis. Linius itaque lib. 30. totus est in posteriore hoc malo, apud quem,

tempeſtas ſanã Claudij Conſulis claſſem adoritur, & diſſi-
 cit: naues multas quaſſat, & armamentiſpouat: quaſdam
 frangit, vexat, laſerat. Maſſæus. 2. Hiſt. Indiæ longior
 eſt, & in vtroque verſatur malo. de priore hæc fermè
 ſunt: variat ſepe calum & pelagus; atra ac ſordida nubes
 conglobantur ad Septentrionem, eſſundit ſe repente Aquila
 cum vniuerſo impetu, pertinaciter ſtat, pelagus intumeſcit;
 ſtuctus modò ad aſtra ferri, modò ad ima pene tartara ſub-
 ſidere: accedit caligo atra, rudentium ſtridor; ſalum ipſum
 interdum piceo, noctu igneo colore terrenis. de poſteriore:
 naues quatuor euertuntur, obrunturque in conſpectu
 omniu, ita vt è cæto hominũ numero nemo prorſus euafirit.
 tam horrendo ſpectaculo ceteri exanimantur: alij cõſangui-
 neos, alij amicos oculis fruſtra requirũt: accedunt cõploratio,
 lacryme: moeror ex alieno interitu, ex metu ſui cuiuſque
 periculi obſtupefactio: naues inter ſe colliduntur cum ex-
 tremo pene ſalutis diſcrimine: voces diſſona, nullus oculo-
 rum in tam atra caligine, nullus aurium uſus in tanto
 ventorum fremitu. Vtriuſque ſcriptoris verba poſui, le-
 uiter nonnullis immutatis, nulla verò ſeruata illorum
 conſtructione. Hanc noſtram diligentiam non ocio-
 ſam putabit, qui aſpirat ad laudem Poëtica; & multo
 is minis, qui viderit plures noſtri æui eruditos homi-
 nes cum ſumma gloria verſatos in hac varia lo-
 corum comparatione. Ex eadem diligentia non pi-
 guerit verba Taciti aſcribere è 2. Annal. vbi vtrunque
 malum perſequitur, neſcias an ad Poëtã, an ad hi-
 ſtoricum propior. Itaque Tacitum cum audis, puta
 te poëtã aliquem audire. Ergo ille: *atro nubium glo-
 bo eſſuſa grando, ſimul varijs vidijs, procellis, incerti ſtuctus
 proſpectum adimere, regimen impedire: miſeſque pauidus,
 & caſuum maris ignarus* (hoc Maſſæus ad ſuam deſcri-
 ptionem ſumpſit ex Tacito, cum dixit: *nauta locorum,
 ac tempeſtatum ignari, ſed pergit Tacitus.) dum turbat
 nautas, vel intempeſtiuè iuuat, officia prudentium corrumpit.*
 Omne dein calum, & mare omne in aſtrum ceſſit,
 qui tumidiſs Germania terris, profundis amibus immenſo
 nubium tractu validus, & rigore vicini Septentrionis hor-
 ridior rapuit, diſſectaque naues in aperta Oceani, aut inſu-
 las ſaxis abruptas, vel per ocolta vada inſeſſas.

10. EXCVTIVR CVRSV] Eſt hãc aliquid de quo
 admoſnearis ad perfectam Virgilij imitationem. Dixi
 hac deſcriptione rem duplicem contineri, tum quæ
 fœdè ab ipſa tempeſtate accidunt, tum quæ in nautas
 redundant mala. Virgilius igitur ita rem diſcriminet,
 vt particulas iam huius, iam illius mali inferat, va-
 riantes ſæpe incommo- ad maiorem doloris con-
 queſtionem; itaque non integer tractus eſt vnus
 mali, mox alterius. explico. Poſtquam venti voluunt
 mare, & ſurgunt magna æquora, tum Troiani miſeri
 diſperguntur, iactanturque vaſto gurgite. Redit tem-
 peſtas, & nox diem inuoluit, cælum rapitur, micant
 fulgura, ſonant tonitrua: & redit pariter calamitas
 nautarum, nam excutiuntur curſu, & errant in vndis
 cæcis, ita vt Palinurus nequeat diem à nocte diſcer-
 nere. Hæc variatio animos afficit, quam à me adno-
 tari iuuenturis interſuit, vt ſciat ſe tanti vatjs præbere
 æmulam.

11. TRES ADEO INCERTOS, &c.] Ductum ex
 mente Germani ab Apollonio lib. 4. apud quem
 nautæ ſeruntur per pelagus Libycum dies & noctes E
 nouem. *παραγότε Διός τινος ἐνεία παλάς νύκτας ὁμαίς,
 καὶ τρεῖς αἴματι.*

210 Seruatam ex vndis Strophadum me littora primùm
 Accipiunt: Strophades Graio ſtant nomine dictæ
 Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
 Harpyiæque colunt aliæ, Phineia poſtquam

Clauiſa

A 12. SOLES] Pro diebus, ſic apud Catull.
 Soles occidere, & redire poſſunt.

Soles pro diebus.

Et:
 Fulſere quondam candidi tibi ſoles.
 Et Seneca Trag. in Theb.
 — nate poſt multos mihi
 Remiſſe ſoles.

Græci etiam vſi hoc lepore. Pind. Od. 13. Olymp. ἀλλο
 ἀμφοῖ ἐνὶ: ſole in vno. Exempla alia alij coniunxerunt.
 vt Catullus candidi ſoles pro diebus ſauſtis: contra
 Horatius nigrum ſolem dixit, pro die infelici Sat. 9.
 lib. 1.

13. QVARTO TERRA DIE, &c.] Quam comptè
 & grauitèr, quæ Homerus multis his Od. 5.

ἀλλ' ὅτι δὴ τρίτον ἤμαρ ἔπαυσα Λόκαμ, ὅ φέρον ἰδοῖς.
 Καὶ τὸν ἔπειτα ἀνεμὸν ἔμψ' ἔπαυσα, ἵδ' ἡ γαλήνη
 ἔπλετο ννεμῶν: ὃ δ' ἡ ἀρα χυθὲν ἐπὶ δὲ γαῖαν,
 Ὀξὺ μάλ' αἰ ποῖδ' αἶρ:
 Sed quando iam tertium diem pulchricoma adduxit
 Auroras;

Deinde tunc ventus quieuit, atque ſerenitas
 Erat tranquilla, ipſe verò prope conſpexit terram,
 Valde acutè proſpicens.

14. AC VOLVERE FVMVM] Homericum verſum
 ex Odyſſ. 10. conuertit in hemiſtichium ſatis ele-
 gans.

Καπνὸν δ' αἶον ὄρωμι, δὲ δὲ χθονὸς ἀΐσσομαι.
 Fumum autem ſolum videbamus è terra erumpentem.
 Et alterum eiudem libri.

Καὶ μοι ἰεὺς ἔλατο καπνὸς δὲ δὲ χθονὸς ἀΐσσομαι.
 Et mihi apparebat fumus à terra lata.

15. ADNIXI TORQVENT SPVMAS, &c.] Hic ver-
 ſus factus ad ſaporem Ennij lib. 1. Annal.

Verrunt extemplo placidè mare marmore flauo,
 Caruleum ſpumat ſale conſerta naue pulſu.

Verſus Ennij adducunt mihi alios in memoriam, Remigum
 conatus ex-
 preſſus.

quibus idem vſus in exprimendo eximio conatu remi-
 gantium, quæ vides à Virgilio exprimi. Ergo ille 7.
 Annal.

Per liquidum mare eant ſudantes, atque ſedentes.
 Et:
 Veſtraque peſtora pellite tonſis.

Et:
 Reſerunt ad peſtora tonſas.
 Silius ad Ennij imaginem lib. 11.

Et ſimul adductis percuffa ad peſtora tonſis.
 D Lucan. lib. 3.

— & remis peſtora pulſant.
 Virgilius in 5. pari conatu:

— adductis ſpumant freta verſa lacertis.
 Vt illuſtres voculam torquent, ad illud 4. G.

ſpumantem vndam ſub vertice torſit.
 & quæ dicam lib. 7. ad illud,
 & torto vertice torrens.

Vt Poëta adnixa, ita Attius Telephro apud No-
 nium:

Remiſque nixi properiter nauem in fugam tradunt.
 Ergo in Virgilio exit adnixa remis. Apollonius 2. Arg.

ita expreſſit hunc niſum, *καὶ ζομένην ἠράων.* loquitur vi-
 delicet de vi, qua vſi Heroës in remigando. Vt Vir-
 gilius carula pro mari, ita Propertius lib. 1. eleg. 8.

Vt te felici veſtum per carula remo.
 Scio aliter ab alijs legi hunc verſum Propertij.

Clauiſa domus, menſasque metu liquere priores.
 Triftius haud illis monſtrum: nec ſæuior vlla
 215 Peſtis & ira Deũm Stygijs ſefe extulit vndis.
 Virginei volucrum vultus: fœdiſſima ventris
 Proluuias, vnacq; manus, & pallida ſemper
 Ora fame.

ARGVMENTVM.

Tempeſtate deferuntur ad Strophadas Inſulas in mari
 Ionio, quas Harpyia habitant, ex quo coacta ſunt relinquere
 menſas Phineia: in reliqua parte habetur illarum deſcriptio.

EXPLICATIO.

NON abſque graui doloris ſenſu (admonet hoc
 Seruius) quaſi dicat. Ex diro malo tempeſtatis
 incidi in dirum aliud, cum perueni in inſulas Stro-
 phadas, in quibus domicilium Harpyiarum. Sequi-
 tur deſcriptio Strophadum, ſed hæc quia pendent ab
 longa fabulæ narratione, reſeruauit ad notas. Vt etiam
 quæ de forma Harpyiarum attingit Poëta. Ideo hic
 parciffimè.

NOTÆ.

1. STROPHADES GRAIO, &c.] Ad eum mo-
 dum, quo hic Poëta, locutus Homer. O-
 dyſſ. 4.

Νῆες ἐπέεζ' ἑκὼς ποδὸν κλύει ἐνὶ σὸντρο
 Αἰγύπτου πορῶσθε (Φάρον δ' ἐκ κληῖουσι):
 Inſula deinde quadam eſt valde vndoſa in ponto,
 Ante Ægyptum (Pharon verò ipſam vocant.)

2. HARPYIÆ] Ab Heſiodo in Theog. tres nume-
 rantur, Iris, Aello, Ocypete. quidam pro Iride ſubro-
 gant Celæno. Alius nominat Alopen, Acheloën, O-
 cypeten: vt etiam Hyginus. Steſichorus Thyellam
 addit, Aſclepiades, Ocythoen, Achæus, Ocypoden.

3. PHINEIA POSTQVAM, &c.] De Phineo & C
 Harpyis multi ſcripſerunt. adeundi Virgilij interpre-
 tes, Apollonius. 2. Arg. eius ibidem interpres. Valer.
 Flacc. 4. Arg. eiuſque interpretes. Diodorus lib. 4. Li-
 lius in Syntag. Natalis in Mythol. Quæ dicunt hi in
 promptu omnia. Mihi placitum reddere ex Græco
 in Latinum, quod Eufſtathius ſcripſit in Odyſſ. 12.
 tum quia id minis vulgare, tum quia mira eſt in hac
 fabularum conuulſio, & mihi ſatis auctorem vnũ
 ſequi, neque illum vulgarem. tum demũ quia Phi-
 nei & Harpyiarum hitoriam, verius fabulam, con-
 iunctim narrat. Fecit hoc ante me Germanus, ſed
 Græca tantũ adhibuit, vt ſemper. Ait itaque verbis
 meis Eufſtathius. Argonautæ ad Bithyniam cum perueniſ-
 ſent, inciderunt in Phineum cacum, eius prouincia Regem.
 cecitatis cauſa hæc. Habuerat filios ex Cleopatra filia Bo-
 reæ, qua repudiata alteram duxit, cui iuui noueræ filios ex
 Cleopatra ad necem tradidit, calumpniã illata. Iratus Iup-
 piter, Regi optionem dedit, aut cacum viuere, aut mori. mo-
 ri non vult, ſed eſſe cæcus, neque ſolem videre. Sol ipſe iratus
 Harpyias homini mittit, quæ fame torquerent, cibos ſemper
 ab epulante rapere. Sciunt videtur que hoc Argonautæ, qui
 vnã cum Iafone nauigabant, ſcientiſque, Phineum ſapientem
 eſſe, hortantur, petũntque rationem expedire, qui præ-
 ternauigaturi eſſent Symplegadas (ſunt hi ſcopuli gemini
 in oſtio Euxini, infames Poëtarum carminibus: putantur
 enim inter ſe concurrere, nauis que elidere) promittit ille ſe
 facturum, ſi Harpyias è regno ſuo pellerent, quod illi polli-
 centur. Querit itaque ab illis quanta ſit celeritas eius na-

Phinei hiſtoria.

A uis, qua uehebantur: reſpondent, tantũ illam ſpatij nauigando
 ſolitam tranſmittere, quantum columbam volauit.
 inbet, columbam capiant, diſmittantque per medias rupes,
 cum ipſa à complexu diuellantur; cum verò illa ſpatium
 tranſmiſerit, tum ſe illi intrepidè in viam dent. Ergo co-
 lumba mittitur, volat, totum illud tranſmittit ſpatium, vno
 tantũ accepto incommo- nam ad finem volatus concurren-
 tes ſcopuli caudam laerant. Illis ſtatim à complexu di-
 uulſis ſequuntur Argonautæ eadem celeritate qua prius co-
 lumbæ, tuti euadunt, tantũ in fine curſus elifa puppe, vt
 columba caudã. Ergo Zetes & Calais alati iuuenes, & filij
 Boreæ, qui vnã cum Argonautis in ea erant expeditione,
 Harpyias pellunt à Phineo, perſequunturque gladijs vſque
 ad Plotas inſulas: inde redierunt moniti à Ioue, ceſſarent ab
 illis perſequendis: quia aurem inde redierunt, Plotæ ab illo-
 rum reditu dicta deinceps ſunt Strophades, nam *στροφῆς*, ſle-
 xus eſt & verſo Græci. Sic fermè Eufſtathius. pauca
 enim addidi, quæ ad curſum fabulæ neceſſaria; pauca
 exemi, quæ non ita: vt videlicet expeditior eſſet, &
 facilior explicatio Maronis. Habes ergo, cur illæ in-
 ſulæ dictæ Strophades Græco nomine, cur illas col-
 laut Harpyiæ, cur reliquerint priores menſas
 Phineia.

4. TRISTIVS HAUD ILLIS MONSTRVM, &c.]
 Sequitur Harpyiarum deſcriptio, in qua miſia huius
 moræ trahendum, vt probem Harpyias eadem eſſe
 cum Furijs. Si enim verba Poëtæ expendas omnia,
 hæc reperies. Plurimi diſcriminet, pauci ſubdubi-
 tant, vnus tantũ audax Seruius in opinando eadem
 eſſe, cuius ego audaciam libenter ſequor, atque aſſe-
 ro Harpyias & Furijs idem eſſe atque inditum ma-
 lum. Sed prius præſtat Seruium audire, qui poſtquam
 non nihil præmiſit in hanc ſententiam, abſoluit. *Sanè
 apud Inferos Furia dicuntur, & Canes apud Superos Dira,
 & Aus: in medio verò Harpyia.* Hanc Seruij ſententiam
 veram eſſe aſſumo. coniecturæ multæ & in re Poëtæ
 rum mihi certæ. vix eſt enim attributum vllum Har-
 pyis datum, vix vlla proprietas, quæ non Furijs quo-
 que conueniat, atque è contrario, Virgines facit Ma-
 ro Harpyias hoc loco, ſic & Furiæ virgines dicuntur,
 vnde illud in 7. *Virgo ſara nocte.* Alas habent Harpyiæ,
 ſic & Furiæ, notum hoc. Apollonius, & Maro Har-
 pyis dant manuum & vnguium vncitatem, vt vide-
 bis infra: Furiæ Græcis dicuntur *βροτογενήματα*, id eſt,
 horribiles vnguibus. Harpyias pariter & Furijs Maro
 vocat, obſcenas volucres, illas in hoc libro: inſitiã,

Harpyiæ, & Furiæ eadẽ.

D Obſcenas pelagi ferro ſadare volucres,
 has in extremo ex Perſona Iuturna,
 — ne me terrete timentem
 Obſcæne volucres.
 Pallotem dari Harpyis hãc vides,
 — & pallida ſemper

Ora fame:
 eundem vni Furiarum quæ Tiſphone, in 10.
 Pallida Tiſphone media inter millia ſauit.
 Harpyiæ famulæ Iouis dicuntur à Valer. Flacco. 4.
 Arg.

— & medijs vox exaudita tenebris.
 Iam ſatis huc pepuliſſe Deas, cur reuſitit vltra
 In ſummas ſenire Iouis?

Furiæ

Furiæ à Marone dicuntur apparere ad Iouis foliam in 12. Æn. Furiæ Diras dici nemo est qui dubitet. at qui Harpyias Diras quoque dictas à Virgilio admo-

net Parrhasius in Claudian. ait enim Diras dictas quasi Deorum itas, ad quam rem probandam ad ducit versum hunc Maronis, pestis & ira Deum, quem sanè Poëta Harpyis accommodat. Illæ Dearum nomine ornantur. Virgilius hic:

Sine Dea, seu sint Diræ, &c.

quo nomine neque carent Furiæ: de vna earum sic idem Poëta in 7.

Tempus Dea nocta nocendi. Harpyiæ tres sunt, Aëlo, Ocypete, & Celæno: Furiæ item tres, Aleto Megara, Tiliphone: quin Harpyis quartam addunt Thyellam à commouendis procel-

lis, quod nec deest in Furiis, quibus quartam addit Euripides in Hercule Furente, nimirum Lyssam, id est, Rabiem, quam Iuno contra Herculem educit. Harpyiæ prope Epirum fuisse leguntur, vt ex hac narratione Maronis potest constare, neque enim multo post quam earum meminit, subdit,

Littoræque Epiri legimus. Itaque fuerunt in eo tractu: sed Furiæ cognominatas Palæstinas ab Ouidio 4. Fast. docti quidam arbitrantur eo versu:

Et mox tolle faces, remoue mox id verbera, clamat: Sape Palæstinas iurat adesse Deas. Atqui Palæste locus fuit Epiri apud Oricum, vt ex Lucano. 5. Pharfaliæ discimus, & ex Cæsare in Comment. Ciuilibus. Furiæ canes dicuntur, quod notum omnibus, vnde Virgilius in 6.

Vifag, canes vlulare per vmbra. Quem versum interpretes non indocti de Furiis capiunt. Neque carent hac re Harpyiæ, scribit enim Seruius, desumpsitque ab Apollonio lib. 2. Zetum & Calain Boreæ filios ad Plotas vsque persecutos fuisse Harpyias, sed ab Iride admoniti, vt à Iouis canibus abstererent, conuerterunt suos volatus. Apollonij versus, quos Seruius non affert, hi sunt,

Où θέεις δ' υἱὸς Βορέης ἔρπυσσεν ἰλάσας Ἀρπυγῆς, μεγάλου Διὸς κύνες: Non fas è nati Boreæ vos ensibus, alti Harpyias virgere canes Iouis.

Demum vt Harpyiæ lucos habitant, in sylvas, sylvas; sic Furiæ, neque tantum inferna loca. quam te m docet Democritus in Sophocli in Quedipo in Colon. vbi illis ἀλαῖ αἰ-

gnat, in quo habitent. Inde probè à Poëta in hoc libro Celæno inducitur, sese appellans Furiam, & Furiarum maximam, his verbis:

Vobis Furiarum ego maxima pando.

quam versus partem repetit idem in 6. vbi sermo est de ipsis Furiis,

Furiarum maxima iuxta

Accubat.

Ex eadem doctrina admonuit Seruius, in hoc libro Harpyias abripere epulas, & in 6. vnam Furiarum prohibere mensas contingere. Neque verò contra hoc est, alia nomina à Poëtis dari Harpyis, alia Furiis: sicuti neque pugnat contra simplicitatem Dianæ triplex nomen, quod illi obrigit, Dianæ, Lunæ, Proserpinæ.

5. PESTIS] Æschines contra Ctesiphontem vocat Demosthenem ἐπὶ τῷ ἀλιτῆρι. pestem Græcia. Et vicem referens Demosthenes Æschinem ipsum vocat, κοινὸν ἀλιτῆριον, pestem communem, in oratione de Corona.

6. FOEDISSIMA VENTRIS PROLVVIES] Proluvies ventris, sunt recrementa alui & fordes. sic Lucret. lib. 6.

Et nigra proluvie alui.

Seru. ait, proluuiem esse, sordium effusionem, vitatimque à Poëta, ne diceret sterco. Quam magna fuerit illa effusio indicat Græcus Poëta in Epig. qui volens exprimere δυσωδίαν & δυσωμίαν maximam tetrum pestiferamque odorem, ait non posse cōferri Ἀρπυγῶν ἀλιτῶν, Harpyiarum proluuiem, & fordes. De hac voce venter, non te prætereat nota Isaac. Casauboni in lib. 8. Athen. cap. 11. Est enim vox Græca. Græcis γέντρον, est locus, ἢ ἐν ἐντέροις intestinorum, est autem in γέντρον, Æolicum digamma, quod sæpe in v, vertitur.

7. VNCÆ QVE MANY] Sic & Apollonius lib. 2. de Harpyis,

Χερῶν δὲ τὸ γαμφηλῆσι συνεχέως ἤρπαζον: Manuum curuitatibus continenter rapiebant.

8. ET PALLIDA SEMPER ORA FAME] Non absque pulchra specie antitheseos pallor ex fame datur auiibus, quæ voracissima & edacissima: ac si diceret: quantumuis ederent, semper tamen famelicæ. Quem pallorem (tu interpretes adi) rerulerim non incommodè ad nimiam ventris effusionem, qua fieret, vt omnia quæ ederent, nihil prodesse conciliando nitenti, & coloris cutis,

pestis pro- uerbialiter.

Venter n- de dictus.

b Irruunt statim ad certam prædam, Diis, & Ioue inprimis, inuocatis, cum voto commuicanda cum Ioue ipso prædæ, quam cepissent. Succedit felix venatio, inde in litore mensas extuunt, atque epulantur.

c Adfunt subito Harpyiæ, alas quatunt clangoribus, dapes diripiunt, sordibus ventris omnia contaminant, auditur vox auium dira, potius stridor.

NOTA

Animalia I. ECE LAETA BOVM PASSIM, &c.] Ex ista hac animalia fuisse sacra alicui Deo, iuxta ea quæ dicuntur infra ad eum locum, cum uamina sancta precamur

Palladis Armifone.

quod indicatur illis verbis nullo custode: nam & iisdem vitur Sueton. in re simili, vide locum illum. Quod si quis obiiciat, malè à Poëta inductum Æneam interfectent animalia Diis sacra: respondeim; hæc fortasse excogitata à Marone, vt locum faceret secuturo augurio inauspicato; nam cum primum exstructæ sunt mensæ ex præda Diis sacra,

subitò horrifico lapsu de montibus adfunt

Harpyiæ.

quæ mox, dapes diripiant, contactuque omnia sædant. quod in tantæ audaciæ vltionem factum esse credendum est. Hac solutione in re alia diuersa Macrobius vitur ad expeditionem Poëtæ. Accedit, totam hanc partem ductam ad Homerii imitationem Odyss. 12. vbi Vlysses relicta iam Charybdi & Scylla ad insulam peruenit Soli factam, in qua boues pulcherrimæ, pingua etiam alia peora sacra eidem Soli, in quæ focij Vlyssis dormiente illo sauerunt, donec multa ad satiætatem vsque trucidarent. Quæ audacia vbi ab nuntio ad Solem delata, & ab eo ad Iouem, Dij irascuntur. Vlyssesque excedentem ex insula atrox tempestas consequitur in eius audaciæ vltionem. Hæc stricim à me dicta, nam ita prolixè Græcus vates, vt nemo huc ea transferri sustineat. Vt Poëta genus caprigenum, sic ante illum Pacuuius,

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Et Accius in Philoctete: Caprigenum vritæ vngulis. Et in Minotauris: Taurigeno femine, &c. Hi versus veterum apud multos leguntur, tum coniunctim apud Macrobius lib. 6. Sat. cap. 5. Hinc ergo nescias, cur Seruius dixerit, caprigenum satis nouè & affectuè.

Caprigeni- genus.

2. IPSVMQVE VOCAMVS IN PRÆDAM PARTEMQVE IOVEM] Frequentissimum apud veteres votum fuit vt decimam prædæ, & spoliomm, quicquid ex hostibus captum fuisset, Ioui & Diis deuouerent, atque inde Iouem nuncupatum fuisse Prædatorem: quod fecisse Camillum, si Veios caperet, Liuius scribit lib. 5. Igitur militaris hic mos inducitur à Poëta in venatione. Eundem attingit Seneca Tragico. ore Hippolyti venaturi, Ades en comiti Diana virago, & Virg. ad eandem Dianam in Melibœo,

Setosi caput hoc apri tibi Delia parui,

Et ramosa Mycon vniacis cornua cerui.

& Xenophon in Cynegetico. & δὲ ἀρῶν τὸ Ἀπόλλωνι, & τῇ Ἀρτέμιδι τῇ ἐχρῶτερῃ μετὰ τὴν ἠέρα: Inuocato Apolline, & Diana venatrice partem pollicendo. Inde Iuppiter dictus λυῖσσι, & λαφύσι, qui Latinis prædator. Sicut & Minerua, quæ præest prædationibus λυῖσι, & ἀγέλισι. Plutarchus in Comment. cur Pythia non reddat oracula carmine, memorat, primitias, & decimas prædæ votas Diis. φόνων, καὶ ποσέμνων, & λεηλασιῶν ἀπαρχαίς, & δεικτάς κινδύων περὶ ἐπιχειροῦσιν ἠθεῶν ὄρων: cernens Deum, caditum, bellorum, & prædæ primitiis decimisque circumdatum. nam videlicet,

Minerua prædatrix.

& de præda Diis immolabant, & partes etiam quafdam eis interdum suspendebant de tholo, & consecrabant, vt Dianæ aprorum capita, & ceruorum cornua, versus iam adducto, Setosi caput hoc apri, &c. & lib. 9. Æn.

— si qua ipse mens venatibus ausi,

Suspendit tholo, aut sacra ad fastigia fixi.

De lege venatoria Scotorum, quantum ad hanc rem attinet, lege Lestæum lib. 2. sed & in partem vocare, verbum est iuris, pro participem facere. Cic. pro Cæcin. mulieres in partem vocare sunt. Vide Alexandrum lib. 3. Gen. cap. 22. Turnebum in Aduers. Germanum in Virg. Delrium in Hip. Sen. Nou. Comm. Prædictis adde Seruium, qui ipsum accipit emphaticè, quasi ipsum Iouem prædatorem. Additque Romæ templum fuisse Iouis Prædatoris, cui semper deberetur referri aliquid ex præda. Hic vnice notandum, tamen si verum sit, cuique Deo offerri ea, quibus ipse præerat, quod certum ex tota antiquitate; tamen hunc morem non semper retentum: nam hic pars prædæ destinatur Ioui, non Dianæ Deæ venationis. His iam adice verba Liuij lib. 3. magna vis armorum capta, & omnia Imperator Vultano sacrata incendit. & lib. 8. Vultano arma, siue cui alij deuouere volet, ius esto. Videbantur quippe arma dicanda esse vni Marti.

3. DAPIBUSQVE ERYLAMVR OPIMIS] Dapes Opimum in opimæ in re sacra sunt, vt opimæ victimæ, hostiæ, &c. Videlicet, optima, egregia, lecta, eximia. Festus: Hostia opima, præcipua, pinguis; & spolia opima, magnifica, & ampla. Varro 2. Rei Rusticæ. Boves altilis ad sacrificia publica saginati, dicuntur opimi. Inde cæna dapa lis, dapsilis, Cæna Dapsilica, celebrata veteribus, vt opipara & lauta. Vocales istæ obuicæ sunt in Latinis auctoribus. Græci δαπίδες dicunt, λαμπρόν, λιπαρόν, πολυτελές. Interpres hic discrimen inuenit inter epulas, & dapes; vt illæ Epulæ diuinitum sint, hæc Deorum. & ideo Poëtam vtrumque coniunxisse, epulamur dapibus, nam Troiani & conuiuus, & sacrificiis dant operam. inde epulamur ad homines, dapibus, ad Deos pertinent.

4. AT SVBITÆ HORRIFICO, &c.] Notum est, Virgilium hæsisse Apollonio lib. 2. Arg. & vtrique Valerium Flaccum. 4. Argon. omnes conferamus in his tantum quæ attingit Virgilius. Quod hic, Harpyiæ adfunt de montibus horrifico lapsu: Græcus, Διὰ νεφέων ἄφρο πείλας αἰόουσαι Ἀρπυγῆς: E nubibus subitò ruentes Harpyiæ. Val. — in medijs dapibus videre volucres. & — illicet omnes Deueniunt, niger intorto ceu turbine nimbus. Quod Virg. diripiuntq; dapes, Græcus, Χερῶν τ' δὲ τὸ γαμφηλῆσι συνεχέως ἤρπαζον: Manuum curuitatibus continenter rapiebant.

Valerius, Diripiunt, vertuntque dapes, sædataq; turbant Pocula. Quod Virg. contactuque omnia sædant Immundo, Valerius, Tum sola colluue, atque illustis stramina mensis Fæda rigant. Quod Virg. odorem tetrum. Græcus, — τὸ μὲν ἀλένι ὀδὸν ἔχον, — odorem putrem fundebant. & ἀσπίσσει λαφύων δαπίδες, exhalabant epularum reliquias. Valer. flagrat odor, & Flagrat acerbis odor, patrisque exspirat Auerni Halitus. Reliqua Græci Virgilius contempsit, Valerius vtrique

ARGVMENTVM.

Vt pedem Troiani ponunt in insulis, boues sacros, caprasq; interficiunt, parant epulas, adfunt Harpyiæ, dapes diripiunt, fundunt proluuiem ventris. auditur illarum stridor, sentitur odor grauis.

EXPLICATIO.

Ab descriptione Harpyiarum tendit ad successum. In ipso Strophadum aditu vident armenta boum, & hæc læta, id est, pingua: vident pascentes per herbam captas, & vtrunq; animal, nullo custode.

Sunt enim læta, ituros in Italiam, & ventis felicibus (hos enim innuit) atque ad portum tandem appulsi-ros, & hoc annuentibus fati, ait enim *licebit*. Sunt tristitia quæ prædicuntur de dira fame. Nam quantum est, eò redigendos, vt etiam mentas demorent?
 f Abit, imò raptim aufertur, vt in æstu cogitationum Troianos, relinquat. verbum *refugit* signat volatum penitissimum, vt recessus intimum fecissim.

NOTÆ.

- R**VPIT VOCEM] Homerus, φωνὴν ἱπ-
 ρησῆ.
 2. ATQVE HÆC MEA FIGITE DICTA] Theo-
 critus. φρῶσι βάλαιο σῆσι: mitte hoc tuis mentibus. Idem in
 Homero inuenies. i. Iliad. & Odyss. 11.
 ἄλλο δ' ἐν ἱπείῳ, σὺ δ' ἐν φρεσὶ βάλαιο σῆσι:
 Aliud autem tibi dicam, tu verò fige in tuis mentibus.
 Seneca in epist. 16. *altius quotidiana meditatione figen-
 dum est.* at epist. 7. *Ista condenda in animum sunt.* & epist.
 20. sic dixit: *in præcordia ima demittas.* Fortasse à Valer.
 Maximo, qui lib. 7. *altioribus animis cogitatio demissa.*
 3. QUÆ PHOEBO PATER OMNIPOTENS, &c.]
 Sententia sumpta ex Græcis, quibus tale quiddam
 frequenter in ore. Hom. Odyss. 12.
 Ταῦτα δ' ἐγὼ πρὸς Κάλυπτον ἠύκλιον.
 Ἡ δ' ἔφην Ἐρμείας δῖον ἄνδρα:
 Hæc ego audiu à Calypso pulchricoma,
 Hæc autem dicebat à Mercurio interuentio audiuisse.
 Æschylus apud Macrobr.
 Πάτερ δ' ἀποφίτων βῆσι Λοξίας Διός:
 Apollo propheta est Iouis patris.
 Sophoc. in Colon.
 —————
 φῶσπερ καὶ Γαίης ἐρον κλύω.
 φοίβετε, καὶ ἀπὲρ Ζηνός, δὲ κείνῳ πατὴρ:
 —————
 ed certius audio quia
 A Phæbo, & Ioue ipso, qui eius pater,
 in locum adductum Æschyli ita eius Scholiastes. δ-
 κῆ γδ ἂν ἀπὸ δὴ Διός λαμβάνειν τὰς χερσὶν ἴ: vide-
 tur enim Apollo ab ipso Ioue capere oracula. His omnibus
 apparet vaticinantium pater fuisse Iuppiter, quo
 mandante, inspirante, volente Apollo vaticinabatur.
 Itaque verè Liuius lib. 25. ex carmine Martij: nam mi-

Figuræ di-
ctæ.

Iuppiter pa-
ter vaticinio-
rum.

ARGUMENTVM.

Paent Troiani, precibus rem gerunt, non armis: Anchi-
 ses imprimis manus tollit, Dijs sacra indicit, & supplicat.
 Soluunt raptim, incerti quid eant. Græcorum insulas, Vlyssis
 imprimis, vident, detestantur, fugiunt.

EXPLICATIO.

PAVORIS notæ duæ, sanguis gelidus præ for-
 midine, & languor animi; posterior à priorĩ
 oritur, & quia iam animi defecerant, nolunt bello &
 armis pacem, sed hanc votis & precibus ab Harpyis,
 modò

hi ita Iuppiter fatus est. verè Phineus apud Val. Flac-
 cum lib. 4. vaticinaturus, quæ futura Iasoni, ait:
 — fandi mihi Iuppiter auctor.

& Græcus vates,
 Ζῆς ἐν βροτῶν μάντις ἀψιδέσεται:
 Vates verissimus inter Deos Iuppiter. Ait Iunius lib. 4.
 Animad. cap. 22. huc pertinere illud Euripidis in O-
 restæ, vbi inducit Glancum prædicentem quæpiam
 ex vaticinio Nerei. Isti videntur esse, quos ἑσσοφίτες
 appellat Pollux lib. 1. quasi dicas, *subvates*, qui videli-
 cet ab alio acceptum oraculum promunt. Illud Phæ-
 bus Apollo Homeri est, qui sæpe, φῶστος Ἀπὸλλων, & Παλ-
 λὰς Ἀθήνη. Aristophanes etiã in Pluto. δ φοίβ' Ἀπολλῶν.

Phœbus A-
pollo.

CINGETIS MOENIBVS VRBEM] Non reced-
 dit à peritia antiquitatis, quæ urbem propriè nomina-
 bat partem eam tantum, quæ esset cincta mœnibus.
 Esse itaque aliquis Romæ poterat, & non in vrbe,
 quia extra mœnia. Sed hoc alibi.

Vrbs, quid;

QUAM VOS DIRA FAMES, &c.] Summi
 Poætæ ingenium extollit Scaliger lib. 3. cap. 28. qui
 inducat inexpectatas varietates, & elusiones porten-
 torum, quæ mixticum afferunt ornamentum. Quid
 enim dirius, quàm eò adduci, vt cogantur Troiani
 vesci lignis aridis: sed quàm festiuitur hæc eluduntur
 in 7. vbi cum panis pro mensa fit, quid mirum si ab-
 sumptis eduliis ceteris, mensa quoque ipsa deuoretur:
 itaque quantum hîc horrois audita dira fame,
 & mensarum absorptione; tantum ibi festiuitatis
 eluso oraculo. Commentum Maroni defumptum ex
 hiltoria est, quam Strabo adducit lib. 13. nam vbi de

Aenæa est fermo, sic inquit: *inde in Latium profectum
 ibi permansisse, responso quodam iubente, in eo loco sibi per-
 manendum esse, vbi mensas ederet, quod in Latia, prope La-
 uinium accidit. ibi enim ingens panis pro mensa per impru-
 dentiam appositus, cum carnibus, quæ super eo erant absum-
 ptus est.* Hanc itaque historiam Poëta figmentis con-
 uellit, & voluci vaticinanti attribuit. Seruius quo-
 que ex Varrone ait, oraculum hoc acceptum Troia-
 nis à Ioue Dodonæo apud Epirum. Similitudo histo-
 riarum solet iucunditate parere: hanc habet cum
 Maronis narratione ea quam Athenæus de Melan-
 tho Messenio adhibet lib. 3. Attigisse fit fati.

- a At fociis subita gelidus formidine sanguis
- 260 Dirigit: cecidère animi: nec iam amplius armis,
 Sed votis precibusque iubent exposcere pacem:
 Siue Deæ, seu sint diræ, obscenæq; volucres.
- b Et pater Anchises passis de littore palmis,
 Numina magna vocat, meritofque indicit honores.
- 265 Dij prohibete minas, Dij talem auerite casum,
 Er placidi seruate pios. tum littore funem
 Diripere, excussosque iubet laxare rudentes.
 Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis,
 Quò cursum, ventusque, gubernatorque vocabant.
- 270 c Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
 Dulichiúmque, Saméque, & Neritos ardua faxis.
 Effugimus Ithacæ scopulos, Laertia Regna,
 Et terram altricem sæui execramur Vlyssis.

modò illæ Deæ sint; modò volucres ominosæ atque A
 obscenæ.

Quid verò Anchises: Placet mens Donati. Dixe-
 rant socij placandas volucres. Abnuir senex, & potius
 ait, placanda magna numina, à quibus origo feralis
 nuntij exorta. Ergo Deos ipsos vocat, non Harpyias,
 illis indicit honores conuenientes, petit vt minas
 prohibeant; auertant imminem successum, sint
 placidi atque propitij erga pios, illòsque seruent. Iu-
 uo mentem Donati: Placantur Dij, non volucres, quia
 Celano, *Quæ Phæbo Pater omnipotens, mihi Phæbus A-
 pollo Prædixit.* minæ ergo à Diis. sed redeo. Præmissas
 preces consequitur opus festinantissimum. Quid
 enim amplius morarentur in illis insulis, vbi tot diræ?
 Sed soluentium celeritatem aduerte. Funis diripitur,
 non soluitur; laxantur, & excutuntur rudentes, ten-
 dentur vela, fit fuga puncto temporis: non confide-
 rant, quò ituri; sed ventis; sed Pálinuro commissa in
 incertum abeunt. *Rudentes excussos laxare,* est poëtica
 locutio, pro, excutere & laxare.

rodorus dixit, lib. 3. *τὸ μέλλον διασπέρειν.* Quod Demo-
 sthenes oratione. 15. *δὲ μὴ γένοιτο.* quæ verba sunt etiam
 in Æschylø. De verbo *auerto* significato, quo hic Poë-
 ta, fati multa Brissl. Adi illum. Deum auertentem
 mala, *Auerruncum* Latini dicunt, Græci Ἀλέγκμων.
 8. TUM LITTORE FUNEM DIRIPERE, &c.]
 Placet Virgilium comparare cum Liuiò lib. 22. vbi si-
 milem celeritatem proponit hunc in modum. *Vix
 dum omnes conscenderant, cùm alij resoluunt oras, aut an-
 choram vellunt, ne quid teneat, anchoralia incidunt, trá-
 piuntque omnia præproperè agendo: militum apparatus nau-
 tica ministeria impediuntur; trepidatione nauarum capere
 & aptare arma miles prohibetur.*

EXCVSOS] Ad verbum Philo in Flaccum. *σά-
 τω κλάδων ἀναστειν.* Itaque à Philone sumpsisse credibi-
 le est Pollucem, cum lib. 1. inter verba secundæ nau-
 gationis adiunxit locutionem hanc. *ἐκπλοῦσθαι σάτω
 ἀναστειντες κλάδων.*

TENDUNT VELA NOTI, &c.] His duobus
 versibus cõtrahit (ait Scal.) Homeri tres diffuentes.
 2. Odyss.
 Ἐπλοῦσεν δ' ἀνέμου μέθον ἱσίων. ἀμφὶ δ' ἡμίμα
 Σπέρη πορφύρεον μετὰ δ' ἰαχὴ νῆος ἰούσης.
 Ἡ δ' ἴθην κῆ κῆμα δῖος ἑρμῆσος κέλδων:
 Impleuit autem ventus mediũ velum, circa autem fluctus
 Carinam purpureum insonabat naue eunte,
 Illa currebat per fluctus fulcans vadum.

Eadem habes. i. II. leuiter immutata. Comparans Sca-
 liger, ait, melius à Poëta dictum *vndis spumantibus,* perat Home-
 rum. quàm à Græco *μετὰ δ' ἰαχῆ.* nam clamor & sonitus
 non ita ad rem, cum præsertim parua esset nauicula
 Homericæ. Deinde *diuinus versus,* qui dat classem
 vento & gubernatori, cum Græcus totus sit in flucti-
 bus, adeo vt iteret. sic fermè ille. Ad do his, præclaram
 oppositionem quæsitam Poëta cum superioribus:
 laxatis enim rudentibus tenduntur vela: itaque fit
 pulchra rerum commutatio. ante eursum intenti ru-
 dentes, laxata vela in cursu illi laxantur, hæc tendun-
 tur. Accedit commendatio Virgilij, si consideres ex
 alio loco partem aliam hîc adaptasse, nam Græcus
 Odyss. 11. sic,

*Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κῆ νῆα
 ἔμεθα πῶς δ' ἀναμάσσει κυβερνήτης τ' ἴθουεν:
 Nos autem armis singulis ordinatis per nauem
 Sedimus, hanc ventusque gubernatorque dirigebat.*

TALIS SIS Poëta, vt ex pluribus Græcis & his disper-
 sis tua colligas cum laude, & cum victoria.

NEMOROSA ZACYNTHVS] Homerus Odyss.
 Δουλχίον, τὸ Σάμου, καὶ Ὀλίαντι Ζακύνθον:
 Dulichio, Saméque & nemorosa Zacyntho.
 Insula est Zacynthos, & tamen illi attribuit genus
 mafulcum: scæmineum auctor hymni ad Apollinem, genus insu-
 lis. Ὀλίαντα Ζακύνθον, nemorosa Zacynthos. Quod obserua-
 uit Germ. sic & Homer. idem Πάλον ἡμαθῶντα, dixit,
 Pylam arenosum. Ergo non à vero abeunt illi, qui pu-
 tant, insulas, naues, arbores, quorum in vs, termina-
 tio est, generis esse masculi, ex natura sua; tantum fœ-
 minei ex significato, quod iam vsu inualuit. An verò
 dicendum Samos, an Same, & quod discrimen, ad-
 eundus est Strabo lib. 10. Geog. & Horrenf. in hunc
 locum, qui & apud Homerum legendum quoque
 Δουλχίον Σάμου, ait, non, Σάμου

Masculum
genus insu-
lis.

Neritos.

NERITOS ARDVA SAXIS] Homer. 2. II.
 Νήετον εἰσοφύλλον.
 Neriton altam, ventisque afflatam.
 est mons Ithacæ, insula etiam eiusdem nominis. v-
 triusque expressè meminit Strabo lib. 10. Geog. ad-
 ductis locis Homericis. Originem nominis hanc ad-
 ducit Didymus Odyss. 18. Perilai liberi Ithacus &
 Neritus, qui à Ioue genus ducebant, incoluerunt Ce-
 D d 2 phalle

NOTÆ.

- D**IRIGUIT] Pro, tigit. Sanguis enim gelidus
 tigeferit. Quintilianus Declamat. 286. *Non
 dirigit mens? non soluta dextera est: non obstupuiti pro-
 prius scelere admoto?*
 2. CECIDERE ANIMI] Homerus *κἀππεσε θυμῶ.
 & Propert. cecidit spiritus ille tuus.*
 3. SED VOTIS PRECIBVS QVE] Græci tam
 precatioes quàm vota, communi sæpe vocabulo *δέχαι*
 appellant. tamen hoc loci Poëta distinxit, sicuti etiam
 Val. Maximus lib. 1. cap. 1. cum scribit: *veteres, cum ali-
 quid exposcendum erat, voto, cùm commendandum, preca-
 tione vsos, sic fermè Brissionius lib. 1. Form.*

SIVE DEÆ, SEV SINT] In hoc versu hærens
 Scaliger, sic ait lib. 3. c. 12. *Præterea cùm videret Harpyias,
 atque vna ex ipsis sese diceret maximam furiarum, summa
 modestia, parique scientia dixit. Siue Deæ, seu sunt diræ ob-
 scenæq; volucres.* Vult nimirum probare, Virgilium re-
 rum omnium naturam calluisse. Tu huc transfer,
 quæ nos latè. I. Æn. ad illud,
 An Phæbi soror, an Nympharum sanguinis vna.
 5. NUMINA MAGNA] Forte *θεῶν μεγάλων* signatè
 intelligit. fuerunt hi duodecim, sex mares, Iuppiter,
 Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo: sex
 fœminæ, Iuno, Vesta, Ceres, Venus, Diana, Minerua.

INDICIT] Verbum *indico* ad sacra spectare ad-
 monet Seruius his verbis: *sacrorum verbo est vsus, nam
 supplicationes, & dies festi indici dicebantur, & ex illo
 Brissionius. i. Form. additque Silium & Liuium: hunc
 lib. 26.
 Dum Roma antiquos templis indicit honores:
 illum lib. 27. & supplicatio omnibus Dijs, quorum puluina-
 ria Roma sunt, indicta est. est verò indicere, sollempni ritu
 (ait Horrensius) denuntiare, ἀπαγγέλλειν, ἀπαγγέ-
 λειν. sic indicitur ieiunium, bellum, festum, honores,
 Iudi, funus, spectacula.
 7. DIJ PROHIBETE MINAS] Est hoc, quod He-*

Dij Magni,
qui.

Indico, vox
factorum.

E

phalleniam, Placitum his relicta sua gente traicere A in Ithacam. Locihuius situm diligenter contemplati, ad inhabitandum idoneum, quod proxime adiacentibus regionibus altior esset, huc commigrarunt, condideruntque Ithacam. Insula itaque ab Ithaco, Nerito monti adiuncto, a Nerito nomen inditum. Horrensum adi.

13. ITHACÆ SCOPVLOS, LAERTIA REGNA] Seruius in voce Regna irisionem agnoscit, nam quæ illa Regna, quæ affixa in rupibus? Vult Turnebus Virgilium in nominandis Ithacæ scopulis adhæsisse

- a Mox & Leucatae nimbofa cacumina montis,
275 Et formidatus nautis aperitur Apollo.
b Hunc petimus fessi, & parua succedimus vrbi.
Anchora de prora iacitur, stant littore puppes.
c Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Ioui votisque incendimus aras,
280 d Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palastras
Nudati socij, iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas, mediisque fugam tenuisse per hostes.
e Interea magnum Sol circumuoluitur annum,
285 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat vndas.
f Ere cauo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus aduersis figo, & rem carmine signo.
Aeneas hæc de Danais victoribus arma.

ARGVMENTVM.

Adueniunt Epirum, vbi mons Leucates, ad quem Actiæ, & templum Apollinis perficiunt sacra indicta prius in Strophadibus, agitant ibi annum integrum, erigit Aeneas trophæum armorum cum superbo titulo.

EXPLICATIO.

SIGNAT Epirum, vbi mons Leucates altissimus, ideo eius cacumina nimbofa, nam sepe tecta nubibus. In hoc monte sanum Apollinis, quem vocat formidatum, quia locus vel hostilis, vel saxosus, vel in quo aliquis nauarum illuc appellationem immolari solitus. Triplex ratio Seruij est, posteriores duas probat Germanus, & inde lucem dat Propertio lib. 4. Adi.

Subditur ratio, quare ad locum importuosum, & tot rebus formidatum appulerint, quia fessi nimirum salo & iactatione. Per parua vrbes Actium cape. Hic itaque anchora iacitur, nauium protrae prospiciunt mare, puppes littora.

Locus difficilis, & in quo mire variant interpretes, quos, si placet, adeas, mihi fere omnia illorum displicent. Dicam, vti commodè possit explicari. Indixerat Anchises in Strophadibus sacra Magnis numinibus, ea perfecturus lustratur in primis Ioui, lustratur quoque ceteri, qui in eius comitatu, nam omnes soluturi ea sacra: incenduntque aras votis, id est, sacris, quæ iam vouerant. Postquam iam lustrati sunt, postquam incensæ aras, sequuntur sacra, nimirum Iudi, de quibus postea, in honorem non solum Iouis, sed Apollinis etiam: non enim vni tantum Ioui, sed Magnis Numinibus indicta erant ea sacra. In postremis diffens ab Nascimb, cum hæserim in primis.

Sententia est, Celebramus littora Actia, id est,

Ciceroni, qui. i. de Orat. vt Ithacam illam in asperimis scopulis cui nidulum affixam sapientissimus vir immortalitati anteponebat. Sed potius crediderim propositum vati Homerum, qui. 3. 11.

Laertiades prudens Vlysses, Qui nutritus est in populo Ithacæ, aspera licet existenti. nam in his multa similia, videlicet Vlysses Laertiades; nutritio, rupium asperitas: quæ omnia suo carminij inseruit Virgilius.

Ludos Actios, qui fiunt in littoribus: celebramus verò ea ratione, qua fieri solebant in Ilio. Explicans verò, quæ esset hæc ratio Ilij; & patriæ palastræ, adhibet notas duas, videlicet nudata corpora, & oleum labile (pete hoc a Notis) quasi dicat. Exercent palastras Ilij & patrias, tum nudis corporibus, vt omnes fere; tum cum oleo labili, quod proprium Ilij, & æui heroici. Fiunt verò hi ludi, non solum quia indicti iam ab Anchise, sed etiam eis dicitur, iuuat euasisse tot vrbes, &c. Itaque gratias agunt, vt qui incolumes liberati à Græcis, & per medias illorum vrbes.

Transigunt in vrbe Actio annum solarem, si non integrum, certè hyemem, cum vnda sæuæ sunt Aquilonis rigore.

Attingit morem veterum, qui passim trophæa excitabant, appensis armis, & in primis scutis, cum titulo glorioso rerum gestarum. Ex quo more Aeneas Abantis scutum erigit, affigitque postibus Actij, & illud elogio & carmine insignit, satis superbo & glorioso.

NOTÆ.

1. LEUCATAE] Plinius lib. 4. cap. 1. promontoriū Leucates. Leucatæm nominat. Nomen huic loco ab albo lapide, in eo templum Apollinis. Strabo lib. 10. postquam dixit Leucadem sumpsisse nomen à Leucate: πύργος γὰρ ἔστι λευκῆ πύργου, ποικιλιμῆν τῆς λευκῆς εἰς τὸ πύργου, καὶ τῶν Κεφαλληνίων, ὡς ἐν τῶν τῶν νομα λαθεῖν. ἔχει ἢ τὸ τῆς λευκῆς ἀπόλλωνος ἱερὸν, καὶ τὸ ἄλλα τὸ τῆς ἑρωτῆς παλαιοῦ πεπρωμένον: est enim albican- ti colore petra Leucadi adiacens, proiecta in pelagus, & in Cephalleniam, vt inde nomen sumpsit. Habet insuper & Apollinis Leucata sanum, saltimque illum, qui ad sedandos amores valere creditur. Itaq; ab historia Poëta meminuit tum rupis tum Apollinis, qui in ea rupe. De Apolline

Apolline formidato dixi iam in Explicatione quid alij senserint. Addam à me, posse accipi cum respectu ad religionem, quæ horrorem & formidinem incutit. Itaque huc transferat quæ iam dedi lib. 1. ad illud, horrentiaque atrum nemus imminet vmbra.

2. HUNC PETIMVS FESSI] Aliquid hic ad religionem. Quamuis formidatus Apollo ille ob naufragia eius rripis, tamen illum petimus. Cui enim fidamus, nisi Deo fidamus?

3. PARVÆ VRBI] Actium capis Læuinus Torrent. in Sueton. quod oppidum, antequam in coloniam ab Augusto deduceretur, exiguum fuit, quod Læuinus idem monuit, Maronem explicans. Seruius scribit, hanc parua vrbe esse Ambraciam. Non sic est. Nam statim subiunguntur littora Actia, & ludi ibi celebrati. deinde is locus aperte signatur à Poëta, quia formidatus propter asperitatem saxorū & portum importuosum, vt qui in Acta, positus, id est, in fragoso, & prærupto tractu. id enim signare ἀκρωῖ, alibi dixi.

Succedo pro ascendo. 4. SUCCEDIMVS] Cum dicatur de vrbe posita in monte, capiendum est, pro, ascendere, ex nota Gifanij in Collectan. Lucret. sic & Lucret. ipse lib. 3.

Nec prius ad iugulum, & superas succedere fauces, id est, ascendere.

5. ANCHORA DE PRORA IACITVR] Afranius in Excepto: iacitur anchora, inhihent leuiter.

Herodotus lib. 6. ita. ἡ ἀγκυρὰ ἐκείνη ἐπὶ τῆς προῦρας. Philostratus lib. 6. vitæ Apollon. cap. 7. ἡ ἀγκυρὰ ἐπὶ τῆς προῦρας. sic Græci alij: vnde suum iacere Latini.

6. STANT LITTORE RYPPE] Est hoc, quod in 6.

prætexunt littora puppes. quem locum vide, & Notam Christiani Florentis in Vespas Aristophan. ad ea verba, ὑπὸ τῶν ἀνακτοῦν. pag. 457. editionis Aureliæ Allobrogum.

7. LUSTRAMVRQVE IOVI] Non te prætereat acuta obseruatio Seruij P. Danielis. Actiaci ludi, qui sequuntur, sunt quinquennales illi, quos Augustus instituit. Ergo Poëta propriè admodum dixit lustramur, nullo alio vsus verbo, in quo alludit ad lustrum Romanum, quod peragebatur in eunte quinquennio. Exemplum, quo Seruius caret, suppeditat Suetonius in Augusto cap. 18. Quoque Actiaca victoria memoria celebratio in posterum esset, vrbes Nicopolim apud Actium condidit, ludisque illis quinquennales constituit. Quibus signatæ cum Actiacis subinfert ludos quinquennales. Porro ludorum quinquennialium meminit idem Sueton. etiam in August. cap. 59. & 98. Strabo lib. 5. Papinius in Syluis, alijque.

Quinquennales ludi.

Actiacos ludos instituit Augustus.

Nicopolis vrbis.

Oleo qui vterentur in ludis.

A nos suos, lucta se, & pancratio exercentes inducit, non pugnis, non alio ludorum genere. Quam ad rem traho opportunum Plutarchi locum lib. 2. Sympof. quæst. 4. τὴν ἐν τόποις ἐν ἧ γυμνασίῳ πάντες οἱ ἀθληταί, καὶ λαῖσσαν καλῶσι, τῆς ἀθλῆς τὸ νομα κτηθῆναι τὸ σπῶτον, ἢ τὰ ἐπὶ τοῖς αὐθῆς ἐσθραβεῖσιν ἐμασθραβεῖσιν: Locum Palastra, de vbi omnes athleta exercerentur, palastram appellari; ἀπαλε, id est, lucta, nomen primò adeptum, quod deinde etiam recens inuentis accommodatum fuerat. Vides vt Poëta luctam intelligat vel ex palastra, quæ propria vox luctatorum. Inde explicabis Catullum de Attide, Ego Gymnastij sui flos, ego eram decus olei. Sed cur labente? Respicit proculdubio Poëta ad priscum æuum, & morem, quo luctatores simplici oleo, aqua tantum misto vnguebantur, quod ideo labile, vt quod nullo alio condimento crassitiem spissitudinemque contraheret, quo retineretur. fuit deinde aliud vñctionis genus, ex oleo, puluere, & cera, quod dictum ceroma. Demum labente æuo oleum variis odoribus conditi Ceroma: coëptum. Igitur Virgilius, vt oleum discriminaret, ab eo, quod ceromate, quòdque odoribus aliis, sequenti æuo conditum est, labens dixit: & ideo fortassis patrias palastras nominauit, quasi dicat: vetustas luctas, in quibus oleum labile. Ne abeat inobseruata Nota Vlpiani in orationem Demosthenis contra Leptin. vbi munus præbèdi olei refert ad ipsam Gymnastiar- cham. Ait enim: γυμνασάρχῃ δὲ σπεύρον τὸ λαὸν τοῖς γυμναζομένοις: Est gymnastarcha, qui oleum præbet his qui se exercent.

8. ACTIAQVE ILIACIS, &c.] Adulatur Maro suo principi, eos enim ludos dicit ab Aenea celebratos, quos multo post Augustus instituit in honorem Apollinis. Repete verba Suetonij adducta superiore Nota. Sed templi tamen Apollinis, cuius non meminit Sueton. meminere alij. Xiphil. in Aug. ἡ καὶ ἄρ παλιν τε ἐφοδοῦμεν ἐν τῷ τῶν παρ, καὶ ἂν ἐπὶ κίονε, Νινδοπολιν ἀπὸ τῶν ἐνομάσας: ἢ ἢ ἢ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ἀπόλλωνος ὑπεύθρον ἰδρὸς ἀρῶν: Casar vrbe adificauit in eo loco, in

9. OLEO LABENTE] Cum ait oleo signatissimè attingit, quo se genere ludorum Troiani exercuerint. pugilatores, cursores, alijque vñctione, & oleo non egebant, tantum qui luctam, vel pancratium inibant (nam Pancratium fuisse genus quoddam peculiare luctæ, docet nos Hieronym. Mercur. lib. 2. Artis Gymnast. cap. 9. quem sequimur.) Itaque Poëta Troia-

10. NVDATI SOCI] Respicit ad apodyterium; is Apodyterij erat locus, vbi se veste spoliabant: ex apodyterio in- Alipterium. grediebantur alipterium, quo loco vnguebantur.

11. MAGNUM SOL CIRCVVOLVITVR AN- Magni an- nus.] Ad discrimen lunaris anni, Solarem annum vocat magnū, sicut Hesiod. in Theogon. μέγαν ἐνιαυτόν. sic capiunt Poëtam Seruius hic, & Macrobius lib. 12. Som. cap. 11. & 1. Satur. cap. 14. Nascimb. Turnebus, alijque viri doctissimi, interque illos Germanus. Et hoc fati mihi indicat Apuleius lib. 11. [Ecce transcurso signifero circulo Sol magnum annum compleuerat. Vbi de solari necessariò capiendus. Er Seneca Oedip. vbi loquens cum Sole:

Bis sena cursu signa qui vario regis, Qui tarda celeri secula euoluus vota. Vides tarda secula in cursu signorum duodecim. Creduntur illi errare, qui capiunt de magno quodam anno, cuius Cicero, Ptolemæus, & hic Seruius meminerunt. & Cornel. Tacit. verius Quintilianus Dialog. de oratoribus, vbi mentio fit opinionis eius, quam tenuit Cicero. Eiusdem meminit Plutarchus lib. de Oracul. defectu. Er lib. 2. de placitis Philosophor. ad finem, ita de hoc anno loquitur: Magnum annum alij octennio definiunt, alij XIX. annis, alij LIX. Heraclæus annorum solariū millibus octodecim. Diogenes C C C L X V. annis tantis, quantum vnus est Heraclæto. Alij V I I C I O C C C L X V I I. Dedi hæc Plutarchi, quia in nemine distinctiora. Apuleius de dogmate Platonis ita definit hunc annum: vnde fit, vt & Magni illi vocitatus annus facile noscatur, cuius tempus implebitur cum vagantium stellarum comitatus ad eundem peruenerit finem, nouitque sibi exordium, & itinera per vias mundi reparauerit.

12. ASPERAT] Propriè admodum. Asperitas læuo- Asperum de ri aut læuigationi opponitur: illa enim sunt aspera, quæ abeunt à læuore. Mare itaque cum æquum est & placidum, leue est: cum ventis intumescit, ac perinde non æquum est, iam tum necesse est esse asperum. Valerius lib. 4. cap. 2. placidum mare ex aspero. Seneca, ep. 14. de Austro: Siculum pelagus exasperet. Lilius lib. 37. Medio in cursu Aquilone in Septentrionem verso

exasperato fluctibus mari, iactari ceperunt. iterum: Nec ante hostium portus in salo stare poterant, aspero mari, & nocte imminente. Eadem phrasi vsi Graeci vocantes θαλασσαν ἀσπερσον. Nec alia mens Horatij Od. 9. lib. 1. aut mare Caspium Vexant inaequales procella. Ista enim inaequalitas nihil aliud quam asperitas huius libri, atque etiam 6. vbi Palinurus iurat maria aspera. Eodem pertinent verba Sen. de Prou. c. 5. Multa accident dura & aspera, sed quae molliat & complanet ipse. vides oppo- ni aspera, & complanet.

13. **ÆRE CAVO CLYPEVM, &c.]** Fuit hic mos veteribus receptissimus, vt etiam apparet ex ludo gladiatorum, nam emeriti Herculi arma suspende- debant, & cum elogio. Quin doctissimus Antonius Augustinus in lib. de Iconib. Dial. 2. existimat, peripe- rasimata ac tapetia (illa, inquam, in quibus scuta vi- suntur cum insignibus cuiusque gentis & familiae, galea desuper imminente, cum cono plerumque pur- purco, quæ parietibus, aut postibus portarum affi- guntur. Hispani *reposteros* vocant) originem traxisse à veteri antiquorum trophæo, morèque elicit ex verbis Maronis, quos nunc interpretor. Ad eun- dem morem declarandum facit carmen aduocatum à Demosthene in oratione in Neæram,

Εὐδὴραν ἀργυροδέσει σπαρτὸν ἄδασο Μήδων, Πρωτάρης Φοῖβος μνήμῃ ἀθέδου τόδε: *Græcorum ductor, Medos qui perdidit hostes Pausania, Phebo dedicat hoc spoliū.*

Strabo lib. 3. Geograp. loquens de Asclepiade. Ἐρ δέφρον ἑσπερὸν μνηματὶ τῆς ἀδάνης τῆς Οδυσσεύς ἐν τῷ ἱε- ρῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἀσπίδας ποσειπιατὰς ἀδίδει, καὶ ἀνρο- σέλια: is monumentum quadam de Vlyssis errore in Miner- ne templo esse commemorat, suspensos clypeos, summa na- uium rostra. Arist. de mirabilibus Auscultationi- bus. Ferunt & circa Daunia locum templum esse Minerva Achæica, in quo securæ erant armæ, cum Diomedis, tum so- ciorum eius collocata sint. Herodotus lib. 1. ἐν δὲ ποσειπιατῶν ἑστὶ ἐν δελφοῖσι δασὶς χρυσοῖν μεγάλα: in vestibulo templi apud Delphos clypeus visitur aureus ingens. Aristides in 3. Leuætica ait, apud Thebanos fuisse Laçedæmoni- orum appenda scuta in signum victoriæ. Vitruuij verba lib. 1. Archit. cap. 1. de Laconum trophæo, victo- Perfarum exercitu, prætermitto, quia plurima. Tacitu- de Meleagro, & in Atticis, vbi loquitur de Pyrrhi victoria, & plures alios. Sed in hac re nonnullos mo- res obseruare non erit extra rem. Primo tam Virgi- lius, quàm alij, qui loquuntur signatè de clypeis, cap- tiendi, vt plurimum, de Clypeis cum imaginibus, de quibus loquitur Plinius lib. 35. c. 3. Silius lib. 7. Tacitus 2. Ann. Suetonius in Caligula, Trebellius in Claudio. Nam credibile est, appendi clypeos, in quibus incisa facinora. Alterum est, hos clypeos suspendi plerumq; ex multatitia damnatorum pecunia. adeo sollempnis hic ritus, neque solum seruatus in re belli. Liuius lib. 45. Multos pecuarios damnarunt, & ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio Iouis adis posuerunt. Iterum eodem libro: De multa damnatorum quadriga inaurate in Capi- tolio posita in cella Iouis supra fastigium adicula, & duode- cim clypea inaurata. Tertium est, interdum nihil ap- pendi, tantum coniungi fruem congeriemque ar-

Arma suspen- sa in templis. Tapetiorum origo.

Titulus re- bus fere om- nibus.

Clypei cum imaginibus.

Multatitia pecunia.

Armorum frues tro- phæi loco.

290 **Linquere tum portus iubeo, & confidere transtris.** Cerratim focij feriunt mare, & æquora verrunt, Protinus aërias Phæacum abscondimus arcès: Littoræque Epiri legimus, portuq; subimus Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus vrbe[m].

Hic

A morum. Apertè Tacitus 2. Ann. *Laudatis pro concione victoribus, Casar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo debellatis inter Rhenum Albitumque nationibus, exercitum Tiberij Casaris ea monumenta Marti, & Ioui, & Augusto sacrari iussit.* Silius lib. 10. *armorumque iubet consur- gere acervos.* Liuius lib. 45. post victum Perfen: *omnis generis arma cumlata in ingentem acervum.* De hoc ar- morum acervo capiendus Thucydides lib. 5. *πολλοί- μοροι τῶν πολεμίων νεκρῶν τῶν πλοῶν, τῶν ποταμῶν διδὸς ἔστησαν: Casorum hostium armis propositis trophæum illico statue- runt.* Hic acervus quo maior, eo honestior. Silius lib. 10.

At tibi Bellipotens sacrum constructus acervus Ingenti mons armorum surgebat ad astra.

14. **ET REM CARMINE SIGNO]** Rebus fere omnibus, quas veteres fecissent, carmen aliquod, ver- sum, aut titulum addebant: sepulcris, marmoribus, ædibus, Deorum templis, aris, victimis, donariis, tro- phæis, stantibus, animalibus quæ Diis sacrificabantur, pon- tibus, aliisque huiusmodi. Sed & seruis: Seneca in controuers. *nomen tuum pendit in fronte.* Propertius;

At quorum titulus per barbata colla pendit. Sed sciendus mos duplex in his titulis scribendis. Prior: non contenti vnicò titulo, eundem sæpe ite- rabant. Pindarus Od. 7. Olym. Diagoram victorem laudans,

— ἐν Μεγαράων τῷ αὐτῆρον Νάβινε ἄσπερον ἔχῃ λόγον. *Apud Megaram non aliud nomen lapideus habet Calculus,* quasi dicat. Nullius nomen pluries incisum, aut scul- ptum in lapidibus, aut columnis, quàm Diagora. Nec te moueat nomen ἄσπερον, vt putes id fieri soli- tum non in columnis grandibus. Vide interpretes Pindari. Posterior: hic titulus diuersis linguis solebat scribi. Liuius lib. 28. extremis verbis: *Propter Iunonis Lacinae templum estatem Annibal egit: ibique aram condi- dit, dedicauitque cum ingenti rerum ab se gestarum titulo, Punicis Græcisque literis insculpto.* Iulius Capitolinus in Gord. *Gordiano sepulcrum milites apud Circium castrum fecerunt, in sinibus Persidis, ritulum huiussem. addentes, & Græcis, & Latinis, & Persicis, & Iudaicis, & Egyptiacis literis, vt ab omnibus legeretur.* Diuo Gordiano, victori Perfarum, victori Gothorum, victori Sarmatum, depulso- Romanarum seditionum, victori Germanorum, sed non vi- ctori Philipporum. Restabat, vt de titulis trophæorum

D aliquid, sed hoc referuo ad lib. 11.

15. **ÆNEAS HÆC DE DANAIIS, &c.]** Quæ vi- delicet Danais abstulit. Superbus & gloriosus titulus Æneæ, qui per medias Græcorum vrbes & insulas transmittens, trophæum hoc erexerit. Sed roges, quis hic Abantis clypeus, qui creptus à Græcis: nihil lucis præbent interpretes, neque ego in aliquid inci- di, quo possim, vt volo, lectori satisfacere. tantum mi- hi duplex coniectura, vt vel loquatur de Abante il- lo, qui socius Æneæ, cuius mentio fit in naufragio. 1. Æn. qui pugnans forte abstulerit clypeum ab hosti- bus: vel de alio quopiam Abante Græco, quo cum Æneas confixerit, quem vicerit, qui clypeum abst- ulerit. hoc enim nomen Græcum fuisse satis li- quet, vel ab Abante illo notissimo Argiuorum Rege.

295 **Hic incredibilis rerum fama occupat aures,** Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes, Coniugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisq; poritum, Et patrio Andromachen iterum celsisse marito. **Obstupui: miroq; incensum pectus amore** Compellare virum, & casus cognoscere tantos. 300 **Progredior portu, classes, & littora linquens.**

ARGUMENTVM.

Soluunt inde, Buthrotum appellant, vbi audiunt Heli- num Priami filium Regem esse in parte Epiri, ducta in ma- trimonium Andromache Hectoris vidua. expauescunt ad nuntium, ardent scire, ed contendunt.

EXPLICATIO.

Spirant hi versus miram celeritatem in cursu Sippo: sic eadem supra expressa, sed in solutio- ne: ita variatur poësis. Hic ergo, cerratim mare fe- ritur, verruntur æquora, arcès absconduntur, legun- tur littora, subitur portu, ascenditur ad Buthrotum. Peculiaria in Notis.

Historia, quam Poëta inchoat, aptissima est ad re- tinendum lectorem cum omni admiratione. Nā quid magis præter expectationem Troianorum, qui victi, qui fuga elapsi, quàm scire, Troianorum vnum re- gno in Græcia potiri? Continent verò versus Poëta miram æstimationem. cum explicat, cur hæc fama effet in- credibilis: Quia videlicet Helenus, qui Troianus, qui Priami filius, regnat, quod magnum est: sed maius ad- huc inter hostes regnare: maximum verò coniugio & imperio hostis potiri.

Ad hanc tantarum rerum incredibilem famam obstupescit, qui affectus hic idoneè satis inductus. Redit ab stupore, & illum alius affectus excipit, fla- grat quippe cupiditate videndi Heleni, rei cogno- scendæ. Ita vt erat audis, statim progreditur è portu, linquit classes, linquit littora.

NOTÆ.

LINQUERE TVM PORTVS, &c.] De transtris, Alibi. ad indicem. Sententia expressa est ex Homer. Odyss. 4. *Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ βέντε ἐπὶ κλισίῳ καθίζων: Ingressi autem super transtra sederunt.*

Virgilius variat poë- sin. varietas in Poësi mirè blanditur legentibus. eosque afficit. hanc disce ex Poëtarum magistro. Cum pau- lo antè Troiani soluerunt ex Strophadibus, velis ce- perunt nauigare: dixit enim, *Tendunt vela Noti,* è Creta quoque,

Vela damus, vastumque caua trabe currimus æquor. Nunc ex Acto remis soluunt, transtris enim confi- dunt, mare feriunt, & verrunt cæcula. Sic contra cum ad portum acceditur, alibi velis, alibi remis. velis ad Cretam, *Hortantur socij Cretam, proausq; petamus. Prosequitur surgens à puppi venus euntes, Et tandem antiquis Curretum allabimur oris.* Remis ad Strophadas, *Vela cadunt, remis insurgimus: haud mora nautæ Adnixi torquent spumas, & cæcula verrunt.* Ex hac obseruatione alia tibi occurrent exempla.

2. FERIVNT MARE] Homerus 4. Odyss. proximè sequenti versu:

— πολλὴν ἄλα τῶν πῶν ἱρημοῖς: *canum mare remis verberabant.*

Apollo. quoque τῶν πῶν ἄλα. & Æschyl. *Περὶ πῶν ἄλμυρ: feriebant mare.*

3. **PHÆACVM]** Mediam producit, vt & Iunem. *Qualia perpetuum Phæacum autumnis habebat.*

Propertius tamen lib. 3. corripuit, *Nec mea Phæacias æquant pomaria sylua.*

Ex venia Poëtarum Prop. Nam Græci φαιακίαι, per vo- cale[m] longam. Nisi quis contendat in Propertio le- gendum Phæacas.

4. **ABSCONDIMVS ARCES]** Synesius. *Ἐχθρὸν ἔδ' ἀβυρροῦσιν, celeriter terram abscondimus.* Plato in Protogora. *φθίγγεν εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων, δειπυρ- φασε γῆν, fugere ad pelagus rationum, terramque abscon- dere.* Lucian. *ἔπει δὲ ἀπεκρούσθησαν αὐτῶν: vbi illos abscon- dimus, id est, vbi è prospectu eorum euasimus.* Quare non est tantum sermo nauticus, vt Seru. existimauit. Sic ferunt Bud. in Comm. Aristides in Rhodiaca. *ἐν δὲ σπῶν δὲ ἀνθρ ἀγκυραν εἰς ἀπόπλεον ἀνήρθε, μετὰ σπῶν εἰς, ἐκείνι ἔχον ἰδεῖν τὴν πόλιν: Dum quis anchoram ad solu- endum tolleret, conuersus, vrbe[m] non amplius videbat.* Seneca ep. 70. vsurpato sermone nautico, in hoc cur- su rapidissimi temporis primum pueritiam abscondimus. Claudianus 1. Rap.

Totæque decrescit refugio Trinacria visu. Sententia ipsa pendet à re naturali. cum enim mare ipsum globosum sit, necesse est, vt nauigantibus abs- condantur rupes, aliæque editiora, quo ab his magis discedunt, nam hi semper in rotundo corpore eunt deorsum: sic etiam, tametsi de re alia, dixit Valer. Flac. 6. Arg. Alpes decrescere, iuga latere, Othryn cedere:

Qualiter exosus Pyrrhe genus, æquora rursus Iuppiter, atque omnes flumini si fundat habenas, Ardua Parnasi lateant iuga, cesserit Othrys Pinniger, & mersis decrescant rupibus Alpes.

5. **LITTORAQVE EPIRI LEGIMVS]** Nauticum Legere, in verbum, cuius tamen vsus semper signat terram, lit- mari quid.

tus, oras, fretum, aut quicquid his simile. Liuius lib. 5. *terram legens, & oram Italia legens.* & lib. 46. *Acarnania littora legit.* Seneca epist. 19. *terram leges:* Paulinus epist. 34. *Campaniam longis tractibus legit.* Minutius: *oram curui molliter littoris legebamus.* Propertius lib. 1. eleg. 20. *leges vmbrose flumina sylua.* Poëta hic littora le- gitimus. & sup. legimus freta. & 2. *lege littoris oram.* ita- que non memini vidisse me verbum hoc de nauigan- tibus mare altum. Philo in Flaccum, hoc dixit, *ἄσπερον γῆν, & contrarium de mari alto, dixit, ἵστῃ πειλάγους.* Quod Philo ἄσπερον γῆν, Xenoph. 5. *ἀσπῆρα, ἄσπερον.* Vi- debitur alicui pugnare Propertius lib. 3. eleg. 21. qui de expeditione Colchorum, qui longè distiti à Græ- cis, ita cecinit:

Tūque tuo Colchon propellas remige Phasin, Peliacæq; trabis totum iter ipse legas.

Sed non pugnat, nā tametsi ea nauigatio longissima, sed semper circum oras, & ad littora: vt quæ rudis, vt statim ait Poëta idem, ad nauigandum. Neque enim credibile est, transmissionē illam factam alto pelago.

6. PORTUQUE SVBIVMS CHAONIO] Græci, ὀρμιζέως, & οὐκείλεν εἰς λιμένα, & ἐπέδ' ὄνει. Intelligit portum Buthroti vrbis, quem Chaonium vocant, nam Buthrotum ciuitas est Epiri, quæ Chaonia dicta à Chaone Heleni fratre. Seru.

7. BVT H P O T I V R B E M] Figurata locutio, pro Buthrotum, vt fontem Timauī, vrbem Patavī, pro Timauo, Patavio, infra, riuum Xanthi.

8. PRIAMIDEN HELENVM, &c.] Historia breuiter percurrenda, deinde Scaligeri nota adducenda, tertio sententia Dionis Chrylostomi aperienda. Andromacha vxor Hectoris Pyrrho in fortem & coniugium cessit, illi filium Molossium peperit. Pyrrhus deinde deperit Menelai & Helenæ filiam, Orestis prius desponsam: ob id ipsum occisus ab Oreste est in templo Apollinis Delphici. Moriens Pyrrhus iubet vt Andromache, quæ apud se coniugis locum tenuerat, in Regnum succederet, nuberetque Heleno Priami filio. Sic ferme omnes interpretes. Paulo aliter infra historiam hanc narrat ipsa Andromacha. Ad hanc historiam faciunt Lefchi versus ex patua Iliade, qui leguntur apud Isacium interpretem Lycophronis, Græcisque Vissinus adducit, & ego hic Latine redidit;

Sed Achillis magnanimi illustris filius
Hectoram coniugem perduxit cauas ad naves.
& paulo post:

Accepit Andromachen pulchrè incinctam, coniugem
Hectoris, quam illi principes Græcorum
Dederunt ferre in Epirum, sic viro præmium tribuentes.

Tendo ad alterum. Dignissima quæ audiatur, Scaligeri consideratio, lib. 3. Poët. cap. 26. Repræsentat in sua Æneide Poëta Romani futuri imperij euentus, casus varios, rerum discrimina, bella, pugnas; ac nihil fere deinde dignum memoria gestum, quod non prius hic repræsentatum: omnia persequi, infinitum; aliqua attingere necessarium ad imitationem, si quis aspiciat ad opus Epicum. Conuersum imperij fatum in Græciam: Helenus figuram sustinet; nam Troianus regnat in Græcia: sic Romani deinde conuersis rerum vicibus regnaturi in illa. Cùm Æneas dicitur dominus Carthaginis, iam tum ostenditur dominatus Romanorum in Pœnos, cùm turres cæptæ non assurgunt, simulacrum est futuri excidij Carthaginis. Turnus se in fluium immittit, vt Cocles deinde. Afcanius nudato est capite, sicaliquando Cæsar in acie. Deciorum personæ in Turno repræsentantur,

Heleni historia.

Virgilius repræsentat Romanas historias.

quæ quoque deuouet. C. etiam Cottæ consulis, qui sic apud Sal. in Frag. Adsum en C. Cottæ Consul, facio quod sæpe maiores asperis bellis fecere. voueo dedoque me pro Rep. Dido in conuiuio libat tantum, non vinum bibit; qui mos Romanarum fœminarum. Venulus à Tarchonte ex equo detrahitur, & aufertur in cursu: idem sibi euenisse ait Cæsar in Ephemeride, quod Seruius memorix prodidit. Æneas dextra nuda iubet à cæde abstinere: idem Cæsar in conflictu Pharsalico, atque illis verbis; parcite ciuibus. In Sinone latente in vluā paludis Marius, in iacente & truncato Priamo Pompeius, in victore Turni Ænea Cæsar Pompeij victor præsignificatur. In Sinone iterum, vltro se Troianis offerente Niconis & Philomenis facinus, qui similiter comprehendit & deduci ad Annibalem voluerunt Tarentum prodituri, quod lib. 25. narrat Lilius. In eia demum Troia hinc inde affulgente igne, imago eiusdem Tarenti capta. Hæc mihi digna visa sunt, quæ coniunctim legantur, non sparsa suis locis, quo sic melius tanti vatis simulacra in animis hæreant. Non omnia hæc Scaligeri sunt, nonnulla nobis addita. Promissi tertio loco sententiam Dionis. Hic orat. 11. enixè contendit, Troianos victores fuisse, Græcos victos, secus quam Homerus scripsit. Cùm vtatur multis argumentis, tum maxime Heleni, Antenoris, Æneæ. Nam Helenus Epiri regnum obtinuit; Antenor, Venetorum; Æneas, totius Italiæ. Non enim verisimile, fecisse hoc homines exules, & domesticis calamitatibus oppressos. Vide, vt ille argumentum hoc late.

9. CESSISSE MARITO] Seruius modum proponit (vide in illo) cui dupliciter satisfacit: Satisfactio altera hæc est: secundum ius locutus est, quia vxor viri domicilium sequitur. Itaque nubens mulier domicilium suum mutabat, transibatque in domicilium viri, & ideo Poëta signatè cessisse, quasi ipsa cederet suis aedibus, irêque in alienas. Non dubium, quin vox Poëtæ, & mos quem Seruius aperit, ducant nos ad formam Latij, vxorem ducere, nempe ducatur domum, Clarè Plautus Aulul. volo te domum vxorem ducere. & Cistell. illam extrudet, cùm hanc vxorem ducet domum. Ita etiam Græci, cùm dicant ἀγαθήν γυναῖκα. Similiter subaudiunt οἰκίαν. Clarè Lyllias in orat. de cæde Eratosthenis. Ἡ γυναῖκα ἠγαγόμενον εἰς τὴν οἰκίαν. Hæc, etiam si non ignorata, & aliis notata, omitti non debuerunt. Valer. Max. lib. 4. c. 4. verbo alio, mariti domum intravit. loquitur de Megullia Dotata.

Nubens femina transibat in domicilium mariti. Ducere vxorem, vnde natum.

* Sollemnes tum fortè dapes, & tristia dona
Ante vrbem in luco falsi Simoëntis ad vndam
Libabat cineri Andromache: manesq; vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespitè inanem,
305 Et geminas, causam lacrymis, sacrauerat aras,
b Vt me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit: magnis exterrita monstis,
Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.

ARGVMENTVM.

Inueniunt Andromachen libantem inferias ad tumulum Hectoris, quæ visis Troianis super terram, rigeret, labitur.

EXPLICATIO.

IN vrbe Epiri Buthroto primùm omnium occurrit pietas Andromachæ, quæ ante vrbem, in

luco, ad vndam Simoëntis, (in re quippe pia voluit Poëta adhibere circumstantiam loci triplicem, attingens peculiare mores veterum) libabat dapes sollemnes, dona tristia cineri Hectoris. Excitauerat præterea coniugis sui studiosissima tumulum inanem ex viridi cespitè, ad quem vocabat manes coniugis. Demum sacrauerat in honorem viri aras geminas, causam suis lacrymis.

b Expende magnos affectus, quibus oratio hæc plena (sententia enim clara est.) Vilis Troianis, quos iam

iam putarat extinctos, amens sit; exterretur, ac si A monstra, & prodigia cerneret; rigeret, eos cùm videt; relinquitur vitali calore; labitur, animo certè, uescias an corpore, fortasse vtroque. Diu ita perstitit, hoc enim indicant tot voces tandem, vix, longo tempore, quo se recuperavit, & ad se rediit. Expendi integros versus, sed recurro iterum, indicans, quædam acumina, quæ in illis latent. Obstupuerat Æneas audiens ibi esse Andromachen; iam nunc Andromache obstupescit, videns Æneam; itaque hic obstupuit hac audita; hæc illo viso. In illis diriguit visu in medio, notat Nascimb. hiarum ex studio, quo hiatu signetur vox ad stuporem retenta. Conuolat versus dætylicis, illis, calor ossa reliquit, vt celeritas languentis notetur. Nulla est cæsura in verbo labitur, vt cum labente pede animum quoque labentem confidens. Hic enim λειπόνοισιν signari Germanus admonet, quod alibi desicit. Græci συρόσεται, & λειπόνοισιν.

NOTÆ.

1. SOLEMNES TVM FORTE DAPES, &c.] Virgilius locum altero Sophoclis illustro, apud quem in Electra Chrysothemis inducitur patris Agamemnonis memoriam colens. sic enim sub persona chori.

Ὅσοι χυρόσθημεν ἐσθλὰ φαί χερσίν.
Φέρεσθε, οἷα τοῖς κάτω νομίξῃ:
Videò Chrysothemis inferias manibus
Feretem, quales inferis tribui solent.

Et paulo post Electra foror:

— ἄσπερ τῆς θεῖης ἠκούσῃ
Τιμὰς προσάπτειν, εἴ τις ἐστ' ἐκεῖ χάρειν.
— itaque mortuo

Honorem habeo, si qua illic est gratia.
itaque tamen si foras ducam in ratione vindicandi patris diffiderent, tamen vna fuisse videtur communis pietas erga patrem Agamemnonem. Eandem pietatem Euripides repræsentat in Hecuba.

Δέξαι χάρις μὲν θεῶν ἀνατρεῖς
Νεκρῶν ἀγῶνας:
Hæc mortuorum inferias meas cape
Mulcimen.

Nec non Homerus in Achille erga Patroclum Il. 23. Οἶνον ἀφυσώδην ὄσχαμάδης χέει, δὲ δ' ἡ γάειαν, Φυγὴν κικλήσκων Πατρόκλιον ὄσδεοιο: Vinum exhauriens humi sudit, rigauitque terram, Animam vocans Patrocli miseri.

Sepulcra quo loci.

2. ANTE VRBEM] Triplex circumstantia, quam hic aperui, triplicem notat morem. Quis nescit sepulcra olim fuisse in viis ipsis ante vrbes? quis non in luco? imò luci dicati vnicè Heroibus, & horum sepulcra in illis fuerunt, hoc ego alibi. Denique ad ripas fluminum excitati tumuli, quem morem alibi quoque obseruo, & exemplis firmo lib. 6. Æn.

Oppidis vnde plerumque nomina.

3. FALSI SIMOENTIS] Quia verè Simoëns in Ilio erat, sed Helenus amore paterni soli, Regnum in Epiro consecutus, vocabula Ilij retinuit plurima. Sic infra:

Procedo, & parua Troiam simulatq; magnis
Pergamæ, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scæaq; amplector limina porta.

Sic supra Æneas vrbem, quam in Creta condidit, Pergamæam vocauit. in Thracia quoque locatis moribus, gentem eam vocat Æneadas. Lege Victorium lib. 5. cap. 3. vbi quæpiam ad hunc morem ex Polybio. Ego aliunde. Plinius lib. 6. c. 27. Oppidum conditum est primùm ab Alexandro Magno, qui colonis ex vrbe regia Durine, qua tum interijt, deductis, militumque inuitibus

ibi relictis, Alexandriam appellari iusserat, pagumque Pellem à patria sua, quem propriè Macedonum fecerat. Dionysius lib. 1. ait, oppidum constructum ab Euandro in eo loco, qui postea dictus est mons Palatinus, appellatumque ab eo Palatium in memoriam patriæ veteris. Idem scribit lib. 2. & iterum lib. 1. ait, collem Capitolinum vocatum quoque Cronium ab Græcis, qui in eo colle confederunt, ad similitudinem Cronij collis, qui esset in ipsorum agro. Morem hunc procedente tempore usurpatum quoque in Romano populo, Velferus notat lib. 5. Rer. Aug. Vind. Nunc certè Hispanis, qui nouum orbem incolunt, nihil frequentius. Nullum fere oppidum excitant, cui non adhibeant nomen patris soli.

4. LIBABAT] Verbum libo in re mortuorum sol. Libo verbū lemne. Apuleius lib. 4. Afri. poculus aureus memorie defunctorum commilitonum vino mero libant. & lib. 8. Ad ego sepulcrum mei Leopolemi tuo luminum cruore libabo. Quid sit libare in re mortuorum, iam alibi signantur enim inferia.

5. HECTORIVM AD TVMVLVM] De Hectoris Hectoris cadauere sciendum, nō illud perseuerasse apud Ilium cadauer. in sepulcro ibi exstructo, sed translatum ad vrbem Thebanam, scribente sic Pausania in Bæotic. Est etiam ad eam, quæ Oedipodia appellatur, aquam, Hectoris Priami filij apud Thebanos monumentum: eius enim ossa ex huiusmodi oraculo ab Ilio se deportasse tradunt:

Excelsa incolitis Cadmi qui mania Thebas,
Si patriam optatis nunquam non esse beatam,
Ex Asia transferre domum magni Hectoris ossa:
Hic Iouis imperio Heroi sua iusta manebunt.

6. CESPITE] Vix dici potest, quàm multis in rebus olim cespes in ministerio fuerit, veluti res sacra antiquis. En hic ex cespitè sepulcrum in 11. Metabus de gramineo cespitè Triuia donum vellit. Militibus pro mensa fuit. Lucanus lib. 4.

Pax erat, & castris miles permittus vrisq;
Errabat, duro concordem cespitè mensas
Instituunt.

Adeo hoc sollempne, vt Tiberio quoque principi hoc det Suetonius in eius vita cap. 18. rranis Rheum cum ordinem vita tenuit, vt sedens, in cespitè nudo cibum caperet. Extructas aras in cespitè, vulgare. Horat.

— postisq; que carbo
In cespitè viuo.

7. Et Apuleius lib. 7. aram cespitè vivente Marti Deo faciunt. idem Aggestus ad conciones militares pro tribunali erat, de qua re alibi. quin, quod mirè, res agrestis adhibita est ad fastum, & luxuriam: Cæsar enim 3. ciuil. sic loquitur cum exprobatione Pompeianæ luxuriæ: in castris Pompeij videre licuit triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata. Sed ad rem mortuorum, de qua hic sermo, signatissima sunt verba Taciti lib. 1. Ann. Priuum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos. Et Prudentij versus in Peristeph. hymno. 4.

Hoc colunt cines, velut ipsa membra
Cespes includat suos, & paterno
Seruet amplectens tumulo beati
Martyris ossa.

Et nota illum loqui de honoraria tumulo, vt etiam Poëta.

7. INANEM] Solebant veteres, iis, quos amabant, pluribus in locis, imaginatum quendam tumulum excitare, quem hic Poëta inanem vocat, & Sueton. in Claud. cap. 1. honorarium: his verbis: exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps statim quotannis miles decurreret, Galliarumque ciuitates publice supplicarent. Inde vultæ marmorum inscriptiones

Tumulus inanis, & Honorarius

Honor in sepulchris,

nes (quod notavit Alciat. 10. Par. cap. 12.) habebant hæc verba, ob honorem, cuius sententiam sumo verbis Tacit. 2. Ann. Honorique patris princeps ipse cum legionibus decurrit. Huius inanis honorarive tumuli exemplum est apud Homerum Odyss. 4. cum enim audisset ex Proteo Menelaus Agamemnonis stantis mortem, illi statim tumulum excitat.

Αὐτὸς ἵππεϊ κατὰ πᾶσιν ἑσθλῶν χεῖροι ἀνὴρ ἰδντοί, καὶ Ἀγαμέμνονι τύμβον ἴν' ἀσέβητον κλέειν.

Cenotaphiū

Ceterum postquam sedauit iram Deorum immortalium, Aggessi Agamemnoni tumulum, ut immensa gloria esset. Et Xenophontem lib. 6. expeditionis Cytii vbi iusticemodi tumulum vocat Cenotaphion. ἡ δὲ γὰρ ἀεικαίον, καὶ ὁμοίον αὐτοῖς ἐπιτίθει μέγαρα, καὶ σπυράν μεγαλήν, καὶ σφάγας ἐπιτίθει: Hæc quorum corpora inuenta non sunt, cenotaphium magnum fecerunt, pyramque magnam, & coronas imposuerunt. Et apud Paul. in Attic. & in Corinthiac. in Atticis enim Euripidi honorarius tumulus excitatur, cum ipse in Macedonia sepultus esset: in Corinthiacis verd ducibus omnibus, qui ad illium ceciderant. Hunc tumulum dici monumentum etiam asserit iure consultus ff. de religiosis & sumptibus funerum. Ait enim, si ibi sit corpus, dici sepulchrum; si absit, dici monumentum, ut & Græcis cenotaphium, quia structum solum ad memoriam defuncti. Græca voce vsus Lamprid. in Alex. Cenotaphium in Gallia, Roma amplissimum sepulchrum meruit. Philostratus lib. 8. de vita Apollon. cap. 13. Ἰσθμίου nomine nominat proprie, quia mendax sepulchrum. Ad hunc tumulum Horatius alludit Od. 20. lib. 2. Absint inani funere nenia. Optat quippe mutari in alitem, ac perinde inane erit funus, vbi ipse non futurus. Nonnus lib. 2. Dionysii huiusmodi tumulum vocat κενόταφον καὶ τὸν κενόν.

Pseudotaphion.

Aræ duæ heroiibus.

8. GEMINAS SACRAVERAT ARAS] Videntur veteres soliti consecrare aras duas Manibus horatorum virorum (ait Turnebus) quod ex hoc loco apparet, itemque ex Apotheosi, quam facit Maro ecloga. 5.

— En quattuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phæba. vnde cum supra dixit, —stant Manibus ara Ceruleis mæsta vitis, &c. duæ videntur intelligendæ; similiter in 5. Ex quo reliquias, Diuimique ossa parentis Condidimus terræ, mæstasque sacra iunus aras.

- 310 ^a Verane te facies, verus mihi nuntius affers Nate Dea? viuifne? aut si lux alma recessit, HECTOR vbi est? dixit: lacrymasque effudit, & omnem Impleuit clamore locum. vix pauca furenti Subiicio, & raris turbatus vocibus hisco.
- 315 ^b Viuo equidem, vitamque extrema per omnia duco. NE dubita, nam vera vides. ^c Heu quis te casus deiecitam coniuge tanto Excipit: aut quæ digna satis fortuna reuifit?
- 320 Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas? ^d Deiecit vultum, & demissa voce locuta est. ^e O felix vna ante alias Priamæia virgo, Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis Iussa mori: quæ SORTITVS non pertulit vllus, Nec VICTORIS heri tetigit captiua cubile.

ARGV

ARGVMENTVM.

Iam vt loqui potuit, rogat, viuifne Aeneas, an ipsa defuncti simulacrum videat, in quod inclinans, querit de Hectore. Respondet ille, viuum se esse: rogatque vicifim de pristina eius felicitate, deque presenti rerum statu. Indicat illi suam infelicitatem ex comparatione felicioris Polyxena.

EXPLICATIO.

^a SENTENTIA integra huius loci hæc est: Tunc mihi Aenea vera facie appares? viuifne? an potius simulacrum tui tantum video, & speciem quandam? nam, vt existimo, recessit iam à te lux, quod si hoc alterum est (inclinat quippe Andromache, se non videre verum Aeneam, sed eius mortui idolum aut simulacrum) vbi Hector est? quare non te defunctum defunctus comitatur? tu mihi appares, & non coniux, quæ ista fides? Extrema hæc possunt habere aliam sententiam. Si non verus es Aeneas, sed defunctus, vbi nam est Hector? qua parte inferorum, qua Elyfiorum? vbi nam agunt illius manes? Aliquid mihi indica de meo Hectore, scier enim defunctus quid defunctus gerat, vbi agat, qui valeat. Sequitur: dixit, lacrymasque effudit, &c. Quippe femina amanti ad memoriam sui Hectoris lacrymæ vberim fluunt: gemitus etiam, & clamores, querelæque erumpunt. Quod statim ex magno decoro, vix pauca furenti Subiicio, & raris turbatus vocibus hisco, femina enim lacrymas effudit, clamore locum impleuit: vir tantum turbatur ad illius lacrymas, atque hiscit, vtens ad illam paucis verbis. Est furenti, vel impatienter amanti, cum interpretibus: vel verè furenti, necum, hoc enim aptius, tum quia supra amens, & exterrita monstris, tum quia Aeneas ad illius furias nequit loqui, velut ipse exterritus, tantum hiscit.

^b Responder Aeneas rogatis, viuifne? viuo equidem, vera tua est facies, verifne Aeneas? vera vides, ne dubita. Addit & conquestionem. Ita sum viuus, vt morti proximus. nam vitam duco per extrema omnia.

^c Tota oratio plena emphase, & admodum cõmiferans. Nihil Pyrrhus ad Hectorem, fieri ergone potest, vt quæ Hectorem habuit coniugem, Pyrrho nupserit? quis te casus deiecit? quæ fortuna posterior æquare priorem potest?

^d Moner Scaliger lib. 3. Poët. cap. 14. ex his Poëtæ sumi posse speciem & formam pudicæ feminae. Nam cum Aeneas ita illam compellasset, vt memoriam Hectoris excitaret, statim illa vultum deiecit, & locuta est, sed ita locuta, vt voce demissa, quæ tamen antea clamore complexerit locum. Germanus quoque ait, non temere hos affectus datos Andromachæ, vt quæ castissima fuerit, & viri amantissima, & proximis spatiis ad Alceftin accesserit. Vt ex Homero Il. 6. & ex Euripide in Troadibus cognosci potest, in quibus plurima de Andromache, quæ verè expirant coniugalem castumque amorem illius ad Hectorem. Potest etiam dici, deiectum vultum Andromachæ, ad indignitatem nominati Pyrrhi, vt quæ nuptias illas pudericit.

^e Non respondet ad rogata, tantum laudat virginitatem & mortem, vt ostendat se inuitam Pyrrhi perulisse connubium, & esse superstitem suis miseris. Sententiam verò sic expendit Macrobius. Quamuis iusta fuerit mori Polyxena, & ad tumulum hostilem, tamen felicior me est, felicior etiam aliis, quia non pertulit vllus sortitus, nec captiua contraxit nuptias cum hostibus, animam quoque effudit ante ipsam patriam, quod aliquid ad solatium, demum fe-

A lix, quia virgo interit. Adiuuxi aliqua ex Seruio. Ait terigit, quia non cum fiducia coniugali securè ascendit, sed vt solent captiuae paentes dominorum toros attingere. & cubile dixit, non ausa lectum dicere.

NOTA.

- 1. VERA NE TE FACIES, &c.] Illustrat Nannius hunc locum duplici Terentiano. Omitto, & addo duo alia, alterum Senecæ Trag. in Furen. alterum Eurip. in Androm. Ergo Amphitryo reuerfo Hercule ab inferis, sic ait: Vtrumne visus vota decipiunt meos? An ille dominator orbis, & Graium decus, Tristi silentem nubilo liquit domum? Est ne iste natus? membra letitia stupent. O nate certa, & vera Thebarum salus, Verumne cerno corpus? Breuius idem Seneca in Oedip. An ager animus vera pro falsis videt? Orestes verò visa Hermione apud Eur. Εἰ τι γῆμαζιών ἐσθ' ἀλυσθ' ἢ Γραῖος ὄρω δάμων ἀνασσαν πλὴν ἢ Μενέλαω κόρην: Ehem, quid rei est? fallor ne, an manifestè video Domum Reginam hanc Menelai filiam.
- 2. AVT SI LVX ALMA RECESSIT] Seneca. — an fallor tua Deceptus umbra? 3. HECTOR VBI EST? Ab effectu, quem hic expendi, non abit Plautinus in Petf. Toxile mi, cur ego sine te sum? cur autem tu sine me es? 4. LACRYMASQUE EFFVDIT] Post alios affectus, nunc tandem lacrymæ. Ita verè est. In te enim subita prius sunt clamores, & vociferationes præ ira, aut furore, aut infania. Lacrymæ veniunt fracto iam impetu. Sic ab Philostrato Iuniore in Iconibus Alcmena describitur pauens ad vifos angues superstantes cunæ Herculis infantis. ὄρας γὰρ πρὸς αἰσ ἀκλῶς, καὶ μονοχρῆτων, ἀναποδῆλας τῆς δὲ νῆς ἀτρεπῶ τῆ κέρην, ὡς χεῖρας ἐκαστῆς, βοῶν, vides, vt sine lacrymis, & sola tunica amicta è cubili egressa incompto capillo, manibus extensis, vociferetur. Certe vt nullæ adhuc lacrymæ, sed affectus alij ex infania. Sequuntur postea lacrymæ, sed in pictura qui posset Philostratus exprimere? 5. VIVO EQVIVDEM, &c.] Est hic latens, & pulchra Euripidis imitatio. Vt enim Orestes, visa Hermione, ea locutus est, quæ iam attuli; statim Hermione ipsa responder:

Ἦσαν ῥόνην γὰρ τὸν δ' αἰεὶ τίναται γυῖθ' Ἐλένη, κατ' οἴκῳ πατρὶ, μὴδὲν ἀγνοῖται: Quam solam Tynlaris peperit mulier Helena, domi patri, nihil dubita.

Quibus & dubitationem eximit, & præterea addit conquestionem, quasi dicat, ego sum misera illa, quam solam peperit Helena. hanc enim esse mentem Tragici ex sequentibus apparet. nam statim Orestes.

Τὶ γῆμαζ, ποδὸς θεῶν ἢ ἑραστῆδ' ἀέχρονε κακῶς? Quid id rei? ab Dijs enim, aut hominibus mala pateris? 6. DEIECI TVLTVM] Hoc indicium pudoris at-

tribuit Lucretiæ Dionys. lib. 4. demisit enim vultum cogitabunda, & præ mœrore. Eadem pudoris nota Philostratus in Heroicis. ἐρωθεῖα τῆ, καὶ ἐκ πλὴν γῆν ἐλέσθοντα. vides vt ad præmissum pudorem sequatur deiectio oculorum. Deiecere vultum & oculos Græci dicunt, in his Plato. 2. Alcib. εἰς γῆν ἐλέπειν. Alij, ἀπὸ νῆς ἐρωθεῖα, Philostratus lib. 6. Apoll. cap. 6. ἐρωθεῖα ἐπέσθη. Plutarchus in lib. de vitiofo pudore vocat κατὰ φρεῖαν mæsticiam illam, quæ cogit humum intueri. Optimè

Quod enim Seru. alique scribunt de geminis aris sacratis Hectori & filio eius, non ita probandum. Lucan. lib. 3. sic Poëtam imitatur: —vntumque relictum Agnorunt miseri sublato errore parentes: Aeternis causam lacrymis.

9. DIRIGIT VISV IN MËDIO, &c.] Longè ab affectibus Virgilianis abuit in re simili Sophocles in Electra. Nam cum Orestem Electra ipsa foror, vt mortuum; lugeret, mortuum enim perlato nuntio audierat, vt primùm viuum, & ante se vidit, in hos affectus erupit. ἢ γὰρ σὺ καὶ νῦν; ὃ φιλῶτον φῶς. ὃ οὐδὲ γὰρ, ἀφίης; ἔχω σε χερσίν. conuulsa sunt verba hinc inde, nam in Poëta interponuntur, quæ Orestes locutus id est: Num tu ille? O charissima lux. O vides, venisti? teneo te manibus. Præclara hæc, sed quæ non æquant Andromachæ affectus. nam in Græcis nullus stupor, nullus terror: qui linguam à sermone auerrat. statim loqui incipit Electra, & admirari. non sic Virgilius. prius enim alia præmittit, deinde locum dat sermone pleno etiam magnis affectibus. Itaque, vbi Græcus incipit, Latinus desinit. Homer. Odyss. 4. propior est affectibus Virgilianis, vt putes illi Latinum instittisse.

ὣς φάσας τῆς δὲ ἀντὶ λυγρὴ γένεσσι, καὶ φιλῶν ἦτορ. Δὴν δὲ μιν ἀμφοσίν ἐπὶ τῶν χεῖρας τὰ δὲ οἰ ὄσσε δακρυόσιν ἀλῆσθον, θαλάρη δὲ οἰ ἔρασε φωνῆ. Ὅψι δὲ ἡμῶν ἐπεσιν ἀμειβομένη προσέειπε: Sic ait: huius illic soluta sunt genua, & amicum pectus. Diu ipsam silentium verborum cepit, ipsius verò oculi Lacrymis impleti sunt, tenella autem ei decemta est vox. Tandem verò ipsam verbis excipiens allocuta est.

Apud Philonem in libro de Iosepho locus est Virgiliano simillimus, vbi Iacob, audita morte Iosephi filij, & allata veste cruenta, primùm ἀγανθῆ ἐπὶ πλάσθον γῆνον ἔκειτο, obmutuit per longum temporis spatium, adeo vt nec caput posset attollere subito malo oppressus; postea tamē vt ad se rediit, ὡσπερ τινα παρηγῆ δακρυόσιν ἔξαφρονε ἀνιέσας μὲν ἀμωγῆς σπυράς: repente effusus in lacrymas est, vtelut à fonte erumpentes, cum amaro gemitu. Tandem accessere alia doloris signa, videlicet scassio vestium, percussio pectoris, iste etiam affectus representatur in Herode patre Pacoti apud Iustinum lib. 42. Herodes enim cum audisset filium cecidisse in bello, ita dirigit, vt multos dies neminem alloqueretur, non cibum sumeret, non vocem mitteret: ita vt (ait scriptor) mutus factus videretur. Post quos dies dolor tandem vocem laxauit.

D mutus factus videretur. Post quos dies dolor tandem vocem laxauit.

Virgilius in petat Sophoclem.

Optimè verò Poëta cum hac deiectione vultumcō- A
iunxit, qui in dextera affectum. Vide Iliadum lib. II. c. 1.
vbi loquitur de vultu.

7. IVSSA MORI] Quid lib. 13. Met.
Fortis, & infelix, & plusquam femina virgo
Ducitur ad tumulum.

Lege Plutarchum de defectu oraculorum, eo loci,
quo probat, Deos olim noluisse, aut poposcisse immo-
lari sibi homines.

8 SORITVS] Allusio fit ad Euripidem in Tro-
ad, vbi huius rei magna mentio, cum fœminæ captivæ
ducebantur. Locus quoque ipse expressus ex eodẽ ibi-
dem, vbi Andromache eadẽ ex comparatione Poly-
xenæ calamitatem suam defler.

— ναυδύλαμα δ' ἐγὼ
Πρὸς Ἑλλάδ' ἀγγελάωτ' εἰς δῶλον ζυγόν·
Ἄρ' ἐν ἄλωσσω τῷδ' ἐμὸν ἔχει κακίον
Πολυξένης ὄλεθρον·
— ναυὶ νεβάρ' ἐγὼ

In Græciam captiva ad servitutis iugum?
An non minora meis habet malis
Polyxena mors?

Monet verò Turn. diffidere Virgiliū ab Euripide:
nam hic in Cheroneſo immolatam scribit Polyxe-
nam ad inanem & honorarium Achillis tumulum.
in illo etiam inſiſſe mori, diffidere quoque à Philoſtrato
in Heroicis, qui dicit vitro ad ſepulcrum Achillis
ſponſi ſui gladio incubuiſſe. Admonent hęc interpre-
tes, primarias quafdam fœminas ſolitas dari victori-

Sortitio fœ-
minarum.

325^a Nos patria incensa, diuerſa per æquora vecta,
Stirpis Achilleæ factus, iuuenemque ſuperbum
Seruitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmoniōſque Hymenæos,
Me famulam famuloque Heleno tranſmiſit habendam.

330^b Aſt illum, creptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & ſclerum furis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriâſque obruncat ad aras.

^c Morte Neoptolemi Regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,

335^d Chaoniâque omnem Troiano à Chaone dixit:
^e Pergamâque, Iliacâque iugis hanc addidit arcem.
^f Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
^g Quid puer Afcanius: ſuperatne, & veſcitur aura?

340^h Quem tibi iam Troia.
ⁱ Ecquæ iam puero eſt amiſſæ cura parentis?
^k Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles
Et pater Æneas, & auunculus excirat Hector?

ARGUMENTVM.

Narrat deinde nuptias ſuas cum Pyrrho, repudium,
Pyrrhi mortem, nuptias cum Heleno, huius regnum: deniq;
multa de Afcanio rogat.

EXPLICATIO.

^a DE ſe tantum loquitur, etiam ſi numero
multitudinis. Dicit ſe ab incenſa Troia ve-
ctam in Græciam; vbi cum in ſeruitute eſſet, Pyrrho

bus abſque vlla ſortitione tanquam iſta: aliaſ
verò, quæ non ita eſſent nobiles, cum ſorte. Inde Eu-
ripides in Troadib. meminit fœminarum, quæ eſſent
ἀδελφοί, id eſt, exemptæ à ſorte. vt quæ ob præſtantiam
oris & dignitatem generis eſſent ſelectæ, darentur
que abſque ſorte ducum merito. Ignobiles vel ſenio-
res dabantur ſorte, nam aliter illas nemo admitteret.
Sed certè hoc non perpetuò ſeruatam, nam nobiles
quoque & primariæ ſubiectæ fuerunt ſorti, & niſi il-
la, non dabantur. Et hęc Virgilius, vt vides, Polyxe-
nam, quæ & nobiliſſima, & pulcherrima, ſorti ſubii-
cit. hanc enim pertuliſſet, niſi occubiſſet prius. ver-
ſus Senecæ in Troadib. vbi hanc ſortitionem luget
Hecuba, potiùs ad morem, quo dico omnes ſubie-
ctas fuiſſe ſorti, traduxerim, quàm ad contrarium.

B Quid, quòd Dictys lib. 5. cum dixerit, Helenam Me-
nelao, Caſſandram Agamemnoni, Æthram Demo-
phoonti, Clymenen Acamanti datas ſine ſorte: ſub-
iungit, reliquarum ſortem agi ceptam, & Androma-
cham obueniſſe Neoptolemo, Hecubam Vlyſſi? Vbi
vides Andromacham & nobiliſſimam, & in ætate ſa-
tis præſtante, datam ſorte. quod apud Poëtam eo lo-
co, in quo nunc ſum, ipſa conqueritur.

9. HERR] Ita etiam in re amoris Catullus in Epi-
thal. Iulæ, imo ab eo Virgilius, vt liquidum ex affini-
tate vocum heri, & cubile. Ait ille:

O cubile, quod omne — Candido pede lectuli,
Quæuo veniunt hero Quanta gaudia, quæ vaga
Noctæ, quæ media die Gaudeat.

agitaretur furis propter interfectam matrem Cly-
temneſtram. Iſtæ cauſæ Pyrrhum cur exceperit (verbo
ipſo ſignantur inſidiæ, ideo adiungit incautum) Ore-
ſtes, interfeceſſetque ad aras patrias, de hoc in Notis.

^c Sententia clara eſt, tantum de Chaone. Fuit hic
frater Heleni, & ab eo in venatione per impruden-
tiam occiſus. ita Seruius vulgaris. nouus verò ait,
Chaonem pro omnium incolumitate, cum peſtilen-
tia laborarent ſocij Heleni, ex reſponſo immolan-
dum eſſe obtuliſſe, in cuius mox honorem Helenus
eam oram Chaoniâ nominauit. Addit alia. Suidas
tamen vult dictos Chaones τῶν τὸ κερκιδέων, nam
gens illa in luxum prona, & molliciem.

^d Conſtruitur vrbe, cui nomen Troia; muros, quos
Pergama appellauit, arcem, quam Ilium.

^e A rebus ſuis ad Æneam tranſit. Qui venit tam pro-
ſperi dederunt tibi curſum? quæ fata tam felicia? quis
Deus tam amicus? Nulla hęc ἀεισέωλογια. Nam nau-
gantes & vento, & fato, & Dei alicuius numine du-
cuntur.

^f Iam à patre ad filij res. De hoc, quem non videt,
rogat, viuâtne. Cum reſpectu credo ad ſuum Aſtya-
nacta, qui præcipitatus. Neque hęc vlla eſt ἀεισέωλο-
για. Vide vt ſimilem locum explicui. 1. Æn. Sequitur
hemiftichium, Quem tibi iam Troia. Sententia perfe-
cta eſt, etiam ſi imperfectus verſus, vt Quos ego. vbi
ſumma ſententiæ perfectio in verborum imperfe-
ctione. Iſti enim hiatus miti ſunt ad orationem. Ali-
qui ita ſupplent:

Quem tibi iam Troia peperit fumante Creuſa.
Sed iſtæ aſſertæ ſunt hoc vate indignæ. Subſtitit
enim Andromacha nominata Troia, quo ſanè vim
orationi dedit, adimens dolori ſuo.

^g Reſer ad Creuſam, quam amiſſam quoque dicit.
2. Æn. Nec prius amiſſam reſpexi. non enim placent, qui
patriam, quia præceſſit nomen Troiæ. hoc nullum eſt
argumentum.

^h Videtur antiqua virtus dici cum reſpectu ad Æ-
neam, animi viriles cum reſpectu ad Hectorem. ſic
concinrior eſt ſententia. rationes, me tacente, ipſe
coniiciſ. Sed cur Hector auunculus, cum non frater
Creuſæ? extenditur ſignificatio vocabuli, vt in non-
nullis, quæ pertinent ad conſanguinitatem, viſum in
hoc opere non ſemel.

NOTÆ.

1. ENIXÆ] Explicant aliqui, ſubiugata, & labo-
re exercitæ, nam ſic Nonius exponit duobus
locis. Aliqui enixè aduerbiū agnoſcunt. cur nolint
ad partum referre in aperta hiſtoria, nam verè pepe-
rit Molofſum, non ſatis video.

2. QUI DEINDE SECVTVS LEDÆAM HER-
MIONEN, &c.] Habet affinitatem cum hoc loco lo-
cus Apuleij lib. 5. queritur enim Andromacha præla-
tam alteram ſuis nuptiis, ſe habitam loco famulæ.
Sed ſatis fit indicare locum, lege itaque ab ea parte:
en orba, & ſeua, & iniqua fortuna, &c.

3. ME FAMVLAM, &c.] Sumpta hæc ſunt ex Eu-
rip. vt pleraque alia, apud quem in Andromach. ſic
loquitur Thetis Dea ad Peleum.

Γυναικα δ' ἀχιλλέωτοιο, Ἀνδρομάχην λέγω,
Μολοſίαν γῆν γῆν κατοικήσασα, γέρον,
Ἐλένη συναίμαχθ' εἰδὼν ἀνδρῶν γάμοιοι:
Mulierem verò captiuam, Andromachen dico,
Moloſiam terram conuenit incolere, δ' ſenex,
Heleno coniunctam legitimis nuptijs.

Legē etiam Iuſtinum lib. 17.

4. AST ILLVM CREPTÆ, &c.] Cædem Pyrrhi ab
Oreſte factam cum multi, tum in primis Euripides

A in Andromache narrat: eam ſic texo ſilo tragico. Ad
ſacra Delphici Apollinis Pyrrhus contendit, eodem
ſortim Oreſtes; inſufurra hic omnibus in aurem,
Pyrrhum eò veniſſe, vt templum vaſtaret, creditur
res, diſponuntur inſidiæ iuxta laurum Dei: interim
Pyrrhus vota facit. Inſiliunt armati, inermem gladiis
aggrediuntur, cedit ille retro; nondum iectus lethali-
liter, arma arripit ſuſpenſa in templo, clamat, rogat
cur ſe immerentem occidant: illi nihil, tantum per-
cutere gladiis cominus, ſagittis eminus. ille rem ge-
rit ſtrenuè, irruit in eos, fugiunt ad eius imperum, vt
columbæ; ſed demū victus cedit multitudine inun-
dante. Cadentem confodiunt, diſſerpunt, lacerant.
Hęc Tragicus per paginas aliquot, quam hiſtoriam
ſic demum abſoluit.

— πᾶν δ' ἀνάλωθ' ἔμελλε
Τὸ καλλιμορφὸν τραυμάτων ὑπ' ἀγέλιον.
— totum verò corpus conſumptum eſt
Formoſum illud à vulneribus ſanis.

Omnes fere hærent Euripidi in hac narratione. Stra-
bo tamen lib. 9. Pyrrhi interfectorem nominat Ma-
chæreum, virum Delphicum. & cauſam mortis addu-
cit veram, repudiata fabuloſa. Ait enim à viro illo
interfectum ἐπιθέμενον τῷ ἱερῷ: graſſantem in templum.
Tryphiodorus in Halofii nomen interfectoris ſubſti-
tuit, cauſam eandem poſuit.

Ἴτερον ὀππότε μιν ζῆθες δ' ἠλθίμονα νῆε
Δελφῶν ἀνὴρ ἐλάσας ἱερῷ κατέπρεψε μαχαίρη:
Poëta cum ipſum diuini vt hoſtem templi
Delphicus vir irruens interfecit ſacro gladio.

5. FVRIIS AGITATVS ORESTES] De his furis
diſtinctiſ aliiſ Pausanias in Arcadicis.

6. EXCIPIT INCAVTVM] Credo alluſum à docto
Poëta ad ἑωμολόχους. Erant hi, qui circum aras obiter
ſantes, prætextu ſacriſtiorum & victi marum inſidias
ibi locabant. Nam & verbum ipſum inſidiarum, &
à venatione ductum. Seneca de Prou. cap. 2. irruentem
feram venabulo exceperit. & lib. 1. de Ira cap. 11. An tu pu-
tas venatorem irraſci ſeris, vel cum & fugientes perſequitur,
& venientes excipit? Spartian. in Caracal. Excepit apros
frequenter.

7. PATRIASQVE OBRVNCAT AD ARAS] patriæ aræ,
quæ.

Variè diſſeritur. Turn. per patrias aras accipit publicas
Delphorum aras conſecratas Apollini: nam ab Eu-
ripide in Andromacha ad eas aras interfectus ſcribi-
tur Neoptolemus ab Oreſte. Sequi potuit Turnebus
etiam Tryphiodorum in Halofii, & Heliodorum lib.
2. hiſt. Æthiop. qui etiâ dicunt, Oreſtem interfectum
ad aras Apollinis. Iuſtinus etiam lib. 17. clarè ait, inſi-
diis Oreſtis concidiſſe Pyrrhum Delphis inter altaria
Dei. Et Græcis quidem Apollo, cognomēto πατριῶν
dicebatur, vt reſert in Articiſ Pausanias, & in hoc
eodem lib. Patrem appellat Maro, Da pater augurium.
& à Val. Flacco lib. 5. Argon. dictum eſt, Phæbi genito-
ri ad aras. Ridet verò Turnebus Scruſi, qui Patrium
Apollinem dictum eſſe ait à Patriſ Achaïæ vrbe. nam
is eſt patrius Latinis, qui Græcis πατριῶν. Alciatus
verò lib. 7. Par. cap. 6. patrias ait, nam Achilles pater
eodem modo ante aram Apollinis ceciderat. Ita
quoque Parrhaſius Comm. in Claud. præeunte ad
hanc rem Pausania lib. 1. qui miratur maximè, omnes
ex gente & Æacidarum nomine, diuinitus oblata
nece ad aras occubiſſe. Nam Achilles, vt Homerus
memoria prodidit, ab Alexandro Priami filio, &
Apolline interfectus eſt: Pyrrhus eius filius oraculi
iuſſu à Delphis: quod etiam contigit alteri Æacidæ.
Alij demum, & fortaiſſe veriùs, patrias aras interpre-
tantur Achillis ipſius, nam Pyrrhus inſultans Apol-
lini aram patri in Delphis conſecrauit, ad quam de-
inde occiſus.

8. PVER ASCANIUS] Profluo, Græco more, qui...

9. SUPERATNE, ET VESCITVR AVRA] Hunc versum ductum ex imitatione Eurip. in Elect. Victor...

Ti phoen, anhr... Quid dicunt? est ne vir? & videt lumen?

Vbi, illa, ti phoen, respondet his, Quid puer Ascanius?

- 345 Incassum fletus: cum sese a mœnibus Heros Priamides Helenus multis comitantibus affert: Agnoscitq; suos, lætûsque ad mœnia ducit, Et multum lacrymas verba inter singula fundit. b Procedo: & parvam Troiam, simulataq; magnis Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum Agnosco, Scææq; amplector limina portæ. c Nec non & Teuctri focia simul vrbe fruuntur. Illos porticibus Rex accipiebat in amplis. Aulæ in medio libabant pocula Bacchi, 355 Impositis auro dapibus, paterasq; tenebant. d Iamq; dies alterque dies processit: & auræ Vela vocant, tumidoq; inflatur carbasus Austro: His vatem aggredior dictis, ac talia quæso.

ARGVMENTVM.

In fletu definit, exit Helenus, Troianos ad urbem ducit, conuiuio excipit. Tempus est nauigandi aptum.

EXPLICATIO.

Q Vasi non tam loqueretur, quam fletet. Ideo verba fundebat sicut & lacrymas, ciebatque fletus, & hos longos, vt solent fœminæ, & omnia incassum, nam ex tot fletibus nullus fructus reparandis rebus. Inter hos fletus, ecce heros Helenus Priamides (filius Priami) affert se ex mœnibus, agnoscit suos, ducit ad mœnia, fundit lacrymas inter verba singula, & has multum, id est, vbertim, & copiosè. Duo hic expende, primum nihil verborum datum Heleno, ne oratio eius frigeret, post inflammatum sermonem Andromachæ, plenumque magnis affectibus. Alterum memorabile exemplum fidei in suos, nam Helenus in magna fortuna affines suos, etiam si exules, agnoscit, ducit perhonorificè ad urbem suam.

b Sententia horum versuum clara est, tantum pendente verbum agnosco, quo se Poëta aperit. Ita enim omnia disposita erant in eo ædificio, & in ea vrbe, vt quicumque Troianus ingrederetur, statim agnosceret natam ibi Troiam alteram. De Pergamis (sunt hi Troiani muri) de portis Scæis, dictum alibi.

ret natam ibi Troiam alteram. De Pergamis (sunt hi Troiani muri) de portis Scæis, dictum alibi.

c Cum ait focia vrbe, respicit ad societates Romanorum. in verbo fruuntur, agnosce hilaritatem, accipiebat conuiuio, & epulis. Libabant, verbum sacrum, quia nullum conuiuium veteribus, quod non sacrum. Ideo pateras tenebant, quasi sacra facturi, & libaturi, non minus, quam arasque tenebant.

d Hinc Scaliger, elicit amicitia veræ exemplum. Dies multi procedunt, auræ vocant vela, inflatur vento carbasus, neque illi queunt auelli. Inde discedenti tot dona congeruntur, tot interueniunt orationes, quia nequeunt expleri. Dies alterq; dies phrasis mirè poëtica pro multis diebus, tumido tumifico, explicante Scaligero. Austro pro quocunque vento. Aggredior quasi iam tandem decernens abitum, etiam si cum dolore relinquendi Heleni.

NOTÆ.

- 1. TALIA FVNDEBAT] Ad vestigia Ennij: Talia commemorat lacrymans exterrita somno. Habetur in Tullio. i. Diuinat. 2. INCASSVM] Quoties hoc? Seneca epist. 22. Lacryma nihil profutura cadunt. 3. AFFERT SE SE] Fortallè ex Plauto, qui Amphit.

phit. Scen. Concedite: eius iussu nunc huc me assero. Iussu A Iouis.

4. LÆTVS QVE AD MOENIA DVCIT] Est hæc φιλων... quod verbi est in Artemid. lib. 2. cap. 5. 4.

5. LACRYMAS] Hæc vera lectio, & doctioribus probata, Seruio quoque cognita, non illa, & multum lacrymans. Nam si multum vbertim explices, quid est negotij?

Xanthus, & Scamander idem.

6. ARENTEM XANTHI COGNOMINE RIVVM] Xanthum Scamandrumque eundem esse multi tradunt, interque hos Aristoteles lib. 3. Hist. Animal. cap. 12. δονεί & δ. Σκάνδρου ποταμός... Scamander fluuius dicitur reddere onus flauas, inde est vt Homerus credatur illum fluuium pro Scamandro nominasse Xanthum. Hoc de rufis ouibus Xanthi Vitruuius quoque scripsit lib. 8. cap. 3. Hinc allucet, cur Poëta Xanthum cognomine, quia nomen Scamander, Xanthus à successu ouium cognomen. Quare autem Poëta fluuium hunc arentem dixerit, explicat Germ. non quod arenis & paruis fuerit respectu eius Xanthi, qui in Troia, quasi magnus Troianus fuerit: sed quia verè Xanthus Troianus paruis quoque fluuius fuerit, & delectationi magis, & aquationi accommodatus, quam nauigationi. Quod firmat & illo Virg. in 1. Xanthumque bibissent. & Horat. in Epod. Od. 13.

Xanthus paruus fluuius.

Temeræ Assaraci tellus, quam frigida parui. Findunt Scamandri flumina. Et Lucan. qui tale quiddam lib. 9. Inscius in sicco serpente puluere riuum Transerat, qui Xanthus erat.

Limina in religione.

7. AMPLECTOR LIMINA] Positum hoc in religione veterum. Apud Val. Maxim. prædones, qui Linterni Scipionem adierunt, postes ianua venerati sunt. Sed de hoc iam lib. 2. Æn.

Accipio de conuiuio.

8. ACCIPIEBAT] Refer ad conuiuium, cum Seruio, qui Terentij hæc aduocat, accipit homo nemo melius, atque prolitius. Certè Græci δόχην dicunt conuiuium ab excipiendo, vide Budæum in Comment. & εὐδοχία, idem est, qui εὐδωπ, qui alium accipit conuiuio. Cæna quoque aduentitia dicitur εὐδοχία. Plautus etiam dixit dapatioe excepti. Et Arnobius lib. 7. frequentissimo irrigant, accipiuntque se vino. & Seneca. 2. Benef. propinationem accepturum.

9. AVLAI IN MEDIO] Vult Ciaconius dictum Triclinia in hoc ex more veterum, quo triclinia in medio cœnationum stenebantur, vt liber locus ministrantibus relinqueretur. quod probat Poëta loco hoc. Adiungo Val. Flacc. 2. Arg.

Medijs famula conuiuia tectis Expediunt. & lib. 4. ad finem Festa dein medijs incunt conuiuia tectis.

10. IMPOSITIS AVRO DAPIBUS] Fuit hoc ex veterum luxuria, & abundantia, vt in mensis haberent vasa omnia argentea, & aurea; cuius rei mentio magna. Virg. 1. Æn.

Ingens argentum mensis, calatæque in auro Fortia facta patrum.

Athenæus lib. 1. adducit ex Polybio apparatus magnificentiæque, qua quidam Hispanus Rex in conuiuio vtebatur, interque alia, κρατήρας infert ἀργυρῆς ὄντες, & χρυσῆς: crateras argenteos aureosque. Et lib. 5. in pompa conuiuij Ptolemæi Philadelphii, facta prius mentione calicum, & vasorum, sic concludit, ἀ δὲ πᾶντα χρυσῆ τε ἦν, καὶ διάλιθα, θαυμαστὰ τῶν τέχνων: quæ omnia auro erant, lapillisque distincta, admiranda prorsus arte ipsa, & in eodem capite meminit κρατήρας ἀργυρῆς, crateras argenteas, qui sub labris, auribus, & base habebat ἑὴ τε ἑρπυλίαια, animalia toro elaborata, coronabanturque χρυσῆ δίαλιθα: auro lapidibus distincto: post craterem calices duo portabantur argentei, qui complura habebant animalia insculpta, omnia artis eximia. Hæc satis ad veterum insaniam cognoscendam; qui plura volet, adeat lib. 6. eiusdem scriptoris, vbi de hac re fusè satis, cap. præsertim. 3. & 4. iuxta diuisionem Natalis.

11. PATERASQVE TENEBANT] Homericum, ἔχες ὃ χρύσειον ἀλειθῶν: Ceterum ad conuiuium, quod hic exhibetur, vt pote in Sicilia, pertinere potest adagium de Sicilia dapibus, quæ splendida. Vide Erasimum.

12. INFLATVR CARBASVS AVSTRO] Homer. 2. Iliad. Ἐπλησεν δὲ ἀνέμου μέγαν ἰσθμῶν. Impleuit ventus velum medium.

13. VATEM] Ab Homero. 6. ll. dicitur Helenus οἰωνοπλάτων ἀείσας, & ab Sophocle in Philoct. ἀεισομαχίας, optimus & princeps vatum. Ab Dione Chrysofotomo Orat. 59. μαντικῶτατος Φρυγῶν Ἕλενας ἰ Πειθίμω. Peritissimus Phrygum in diuinando Helenus filius Priami.

- a Troiugena interpres Diuum, qui Numina Phœbi, 360 Qui tripodas, Clarij lauros, qui sidera sentis, Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ, b Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit Relligio, & cuncti suaferunt Numine diui Italianam petere, & terras tentare repostas; 365 Sola nouum, dictuq; nefas Harpyia Celæno Prodigium canit, & tristes denuntiat iras, Obscœnamq; famem) QVÆ prima pericula vito: Quidue sequens tantos possim superare labores.

ARGVMENTVM.

Sciscitatur Æneas Helenum de cursu in Italian, Harpyia prodigio territus.

EXPLICATIO.

a Aptat illum permagnificè, attribuens illi omnem penè augurum disciplinam. Variè

E interpretes, Quæ de Geomantia, Pyromantia, Acromantia Seruius hic diuidit, parum probo. neque item alias aliorum diuisiones. Illa tantum placet, vt triplicem vaticinandi scientiam attribuat Heleno, ex afflatu numinum, ex astris, ex auibus. Primam in illis, sentis Phœbinumina, tripodas, Clarij lauros. Alteram, sentis sidera. Terciam, sentis linguas volucrum, alarum omina. Nescias igitur, cur Cicero 1. de Diuinat. dixerit, Ee 2

xerit, Helenum auguriis diuinasse, vt Cassandram mentis incitatione & furore: vndeatur sola auguria Heleno tribuere, cui Mero hic omne prope diuinationis genus. Redeo. Totattributa praecedat illud interpretis Diuini, quasi hoc sequentia explicent, vt species suum genus. Vox Troiugena cum respectu ad se: quasi dicat, Troianus a Troiano quaerit.

Quid vero ad illum? Fare age, vox signata, vates enim fantur, inde fata. Quid vero vult scire? quae primum viranda, quae deinde sequenda. Itaque haec summa, & duplex petitio. Adiungit causam inclusam parentheci, cur demum post tot oracula illum consulat. Videlicet tristes Harpyiarum denuntiationes, & quae de fame iam praecesserunt. Illud, religio prospera dixit mihi omnem cursum, est hypallage, pro omnis religio dixit mihi cursum prosperum.

NOTA.

TROIUGENA] Ad huius vocis explicationem idonea est nota haec Seruij non vulgaris, sed illius, quem saepe laudo. Sciendum, sicut veteres auctores affirmant, peritissimos auguriorum & Aeneam, & plurimos fuisse Troianos. Nonnulli dicunt, a Marsia Rege missos in Phrygia, regnante Fauno, qui disciplinam auguriorum Italiam ostenderit. Ergo Troiugena sine dubio auguriarum & diuinationis peritus est.

Troiani auguriorum peritissimi.

Vates Deorum inter Deos & homines, qui hominum preces ferant ad Deos, & horum ad illos referant oracula, & ideo interpretes dicantur, apparet ex Plutarchi loco in Iliad. etc.

INTERPRETES DIVINUM] Vates esse veluti medicos inter Deos & homines, qui hominum preces ferant ad Deos, & horum ad illos referant oracula, & ideo interpretes dicantur, apparet ex Plutarchi loco in Iliad. etc. Interpretes dicantur, apparet ex Plutarchi loco in Iliad. etc. Interpretes dicantur, apparet ex Plutarchi loco in Iliad. etc.

QUI NUMINA PHOEBI, &c.] In enarrando hoc vario diuinationum complexu, tam hic quam 10. Aen. in illis,

Cui pecudum fibra calis cui sidera parent, Et lingua volucrum, & praesagi fulminis ignes,

In hoc (inquam) diuinationum complexu omnino interit verbis Orphicis, qui alieno ore ita sonant:

Perdidici leges multas, ac munia vatam: Quae volucresq; feraeque decant: quo conuenit extra Esse modo: quae diuinent insonna mentes, Mortales vt habet sopor, & leuis irrigat artus: Prodigis quae conueniant, monstrisque medela: Quidque parens Diuum stellarum sidere monstrat.

Tripus quid,

TRIPODAS] De Phœbi tripode variè auctores sentiunt, deque eius forma, quidam mensam, vas alij, plerique perforatum sedile tradidèrunt. Alij hos tres pedes referunt, vel ad tria fulcra, quibus tanquam pedibus innixus erat. Hoc indicant Graecorum Scholia, in quibus tripodes κρητήρ μέγας τρεῖς βάσεις & πούς ἔχει, vel ad gradus tres, quibus in eum locum ascenderet Pythia, vt tutius acciperet a Diua theon, ne videlicet suffocaretur ab adstantibus. Huc videtur pertinere verba Eustathij in lib. 9. Iliad. etc. etc. Antonius Aug. Dial. 5. de Icon. putat, quantum elici ex verbis Diodori & Strabonis potest, tripodem fuisse puteal quoddam (Hispani brocal de peço) pedum trium, in quod Pythia ascenderet, eque habitu inde emergente amens omnino reddita funderet verba furoris plena. Tripus etiam musicum fuit instrumentum, de cuius ad-

mirabili compositione fuscè Athenæus lib. 1. 4. Est vero qui coniectet, Tripodem vaticinantium fuisse instrumentum illud musicum, quod cum pulsaret vaticinator, in eius pectus statim se Dæmon insinuaret, vt contigisse ex variis historiis cognoscimus: Dæmon enim plerumque sese inferebat in pectus ad musicam harmoniam. Sed longè hoc à bona coniectura. Nam verbum τριπόδων, quo Graeci: & ascendere, quo Latini videntur, quid faciunt ad hoc instrumentum? Sed in summa scias, tripodem fuisse mensam fulcri triplicis. Hoc enim astruunt vnicè, quae ego iam supra dedi de cortina. Qui attentè auctores legerit, hoc esse verum inueniet. Huic opinioni haereo, reliquas falsas puto.

CLARI LAUROS] Duplex sententia, vel enim intelligit laurum, quae erat in ipso templo, & per quam etiam dabantur oracula, de qua lauro Poëta ipse supra,

tremere omnia visa repente, Liminaque laurusq; Dei.

vel coronam ex lauro factam, quam Phœbus ipse, quique oracula edebat sacerdos, gestabant in capite. Inde crebrum apud Graecos, ex corona vaticinari, & seruus Chremylum rogat apud Aristophanem in Plut.

Τὸ δὲ τῷ δὲ Φαίβῳ ἔλαχεν ἐκ τοῦ Σειμῶντος, Quid igitur Phœbus locutus est ex corona?

Igitur sentis lauros, id est, oracula, quae per laurum dantur, quae erat in aede: vel quae per sacerdotem gestantem laurum. Claros vero insula fuit Phœbo sacra, in ipse Deus apud Onid.

— mihi Delphica tellus Et Claros, & Tenedos, Pataraeque regia seruit.

Inde Apollo Clarius dictus. Illustrare hanc partem Plinius potest lib. 2. cap. 103. Colophone (inquam) in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula. Vt possimus credere, gentium errorem natum ab hoc fonte, & datum Apollini, quod aquae esset. Sed adducam verba Taciti è lib. 2. Ann. quibus Poëta lucem accipit. loquens de Germanico Asiam peragrante, sic ait: Relegit Asiam, appellitque Colophona, vt Clarij Apollinis oraculo vteretur. Non femina illic, vt apud Delphos, sed certis è familijs, & ferme Miletio accitus sacerdos numerum modò consultantium, & nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis ar-

cani aqua, ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa, &c. His & sententia Plinij illustratur, & Poëta, qui Clarij Apollinis cum meminit, sacerdotem, ex proprietate eius oraculi vaticinantem infert, non feminam.

6. SENTIS] Signat hoc verbum primos illos vaticinantium impetus, quibus iam illi adesse Deum sentiunt afflatu propinquinis. Pari verbo Propertius eleg. 1. lib. 4.

Aut si quis motas cornicis senserit alas. Ouid. 3. Fast.

Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas Senserat. Ante omnes in re etiam diuina Cato apud Festum. Domi cum auspicamus, honorem me Deum velim habuisse, serui, ancilla, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit.

7. ET VOLUCRUM, &c.] Hoc versu continetur omnis proprietates, & peritia scientiae Auguralis: nam aues, aliae ore, aliae volatu auspicium faciebant. Ouidius libro 1. Trist. eleg. 8. sic egregiè,

Linguas seruate, pennas dixit auis. Qui versiculus eandem continet sententiam, quam versus Maronianus. Sicut & verba ista Ammiani lib.

21. Rostrium

Oscines. Alites. Præpetes aues.

21. Rostrium sonans, aut præteruolans pinna turbido motu, vel leui strepitu praemonstrat. Quae ore augurium faciebant oscines dicebantur; quae volatu alites. Si verò hic volatus felicitas esset augurij, tum aues illae præpetes dicebantur. Pacuuius apud Lullium lib. 1. Diuinitat. ita:

Nam istis, qui linguam auium intelligunt, Plusque ex alieno iecore sapiunt, quam ex suo, Magis audiendum quam auscultandum censeo.

Oscinum, alitum, atque harum specierum in hunc modum Festus: Oscines aues Appius Claudius esse ait, quae ore canentes faciunt auspicium, vt coruus, cornix, noctua. Alites autem quae alis ac volatu, vt Buteo, Sanquale, Aquila, Immisulul, Vulturius, restat firmem, quod de præpetibus dixi. Seruius in membranarum apud Briffonium lib. 1. Præpetes (ait) quae volatu augurium significant, cum sint prospera. Idem citante Scalig. in Fest. Præpetes sunt, quae secundo auspicio ante eum volant, qui auspicatur. Sed haec fragmenta lucem iam viderunt, & obuia sunt omnibus. Ad idem aduoca verba Agellij lib. 6. cap. 6. Non ipse tantum aues, quae prosperius praevolant, sed etiam loci, quos capiunt, quod idonei felicitate sunt, præpetes appellantur, vbi vides hoc nomen datum, & aibus prosperis, & locis quos capiunt, exciderat id quod iam te moneo, nimirum, vt de Sanquale, vel, vt aliis placet, Sanguale, & Immisululo Plinium consulas lib. 10. cap. 7. & de Buteone eundem lib. eodem cap. 8. reliqua auium genera notiora, & ab alijs petenda. Ad hanc notam pertinent aliqua eorum, quae dicta iam lib. 1. Georg.

Præpetes loci.

Linguae auium.

8. LINGVAS] Ita volucibus linguas dedit Pacuuius in Chryse. Nam istis, qui linguam auium intelligunt, Plusque ex alieno iecore sapiunt quam ex suo, Magis audiendum quam auscultandum censeo. Plinius lib. 10. cap. 49. dixit, alitum colloquia. Statius indicat, fuisse aues Deorum consularias, cum scribit:

Iuppiter omnipotens nam te pernicibus alis Addere consilium, volucresque implere futuri, Omniaque & causas calo deferre latentes.

370 Exorat pacem Diuum: vittasque resolut Sacrae capitis: meque ad tua limina Phœbe Ipse manu multo suspensum Numine ducit: Atque haec deinde canit diuino ex ore sacerdos: Nate Dea (nam te maioribus ire per altum

375 Auspiciis manifesta fides: SIC FATA Deum Rex Sorritur, voluitque vices, is vertitur ordo) Pauca tibi è multis, quo tutior hospita lustres Aequora, & Ausonio possis considere portu Expediam dictis: prohibent nam caetera Parcae

380 Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.

ARGUMENTVM. Sacerdos iuuenos cadit, soluta vittis, Aeneas ducto ad limen oraculi, se ad longam futurorum narrationem accingit.

EXPLICATIO.

370 Exorat pacem Diuum: vittasque resolut Sacrae capitis: meque ad tua limina Phœbe Ipse manu multo suspensum Numine ducit: Atque haec deinde canit diuino ex ore sacerdos:

375 Auspiciis manifesta fides: SIC FATA Deum Rex Sorritur, voluitque vices, is vertitur ordo)

Pauca tibi è multis, quo tutior hospita lustres Aequora, & Ausonio possis considerare portu Expediam dictis: prohibent nam caetera Parcae

380 Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.

Locum commotum. Quo facto ille canit ore diuino, diuinante. Praclare autem de vittis resolut, cum oppositione quadam, nam vittae à viendo, & vinculis dictae sunt, inde in 5. cum allusione ad etymon, eum in tempora tenuis.

6. Ait Helenus dicturum se pauca è multis, quo Aeneas tutius nauiget per maria, & felicitus ad portum perueniat. non omnia, nam scire Aeneas omnia non potest, prohibentibus Parcis; nec ipse Ione qui Helenus vetante Iunone. Parenthesis rationem reddit.

Inde Philostratus lib. 1. de vita Apollonij cap. 18. loquens de quibusdam volucibus, quae erant, vbi Rex Persarum ius diceret, ait: καλεῖται γὰρ αὐτῶν θεῶν γλώσσας: vocant enim illas, Deorum linguas. Ennius 1. Annal. vultures, qui Romulo apparuerunt, vocat sancta corpora. Ex hac fortasse mente (hoc iam alij ante me) Homerus Mineruam & Apollinem mutauit lib. 7. Iliad. in auium corpora, vt consilium Iouis aperirent Graecis & Troianis. Narratio Plinij lib. 10. cap. 49. referenda est ad fabulamenta. Ait ille ex Democrito, ex confuso auium sanguine serpentem gigni, quem quisquis ederet, intellecturus sit colloquia alitum.

9. OMINA PENNAE] Notat Germ. pennam, post tam pro aue ipsa. Nam & Sophocles in Col. Oedipi ore ad Furias,

Ὀὐκ ἔστι δῶπος ἢ κέρων ἐξ ἑμῶν πτερῶν Ἐξήρατ' εἰς τὸ δὲ ἀλοῦ.

Non est, nisi vt bono vestro augurio Venerim ad hoc nemus.

In Graeco κέρων est, id est, penna. & Callimachus in ἀγαθῶν κέρωνες: non felices alas. Et Propertius lib. 3.

Tūque o clara mihi felicitibus edita pennis Surge, &c.

id est, bonis & fortunatis aibus. Cyrillus in Oseam dixit, ἢ γὰρ τὰ ἐξ οὐρανῶν ἀετοῦ ἀξίον πτήσις: aut volatus auium curiosè obseruant.

10. CELENO] Audierat inter alia ab Aenea Helenus, peritum se esse in cognoscendis linguis volucrum, nam videlicet Aeneas voluit, vt explicaret cantum Celænis, quae est auium numero.

11. OBSCOENAMQUE FAMEM] Obscœnum, vitabile est, & malè auspicatum: sic Ouidio obscœna aues, & Accio obscœna dicta, & Accius idem in Astryanae ait, Astryanae dem

Obscœno nomine classem morari: ore Graeci cuiusdam, id est, nomine malè ominato, quia videlicet Astryanax signat urbium regnatorem: atque ideo Graeci timebant illum imperio aliquando portitum in Graecam perniciem. Notauit hoc Delphicus in Fragmenta Vct. Trag.

Penna pro aue ipsa.

Obscœnum.

reddidit, cur ad Aeneam loquatur, & vaticinium Helenus canat. quia videlicet auspicia Aeneae euntis per altum mare maiora sunt, quam aliorum auspicia, Ione ita fortiente (explico, statuente) vices voluerit, vertente rerum ordinem. Indicat rerum omnium naturam volui, & inuerti ordinem, vt Aeneas condar imperium in Italia, a quo Caesares genus ducturi. quasi non aliter statui imperium hoc potuerit, nisi inuerso rerum ordine; ac per mille molimina.

NOTAE.

1. CAESIS PRIMVM DE MORE IUVENCIS] Ita etiam. 6. Aen. antequam edatur oraculum, admonetur Aeneas,

Nunc grege de intacto septem mactare iuencos Praestiterit, totidem lectas de more bidentis.

2. EXORAT PACEM] Hanc ad sacra pertinere in re simili norat Briss, ex Iustino, Plauto, Livio. Ex quo more Helenus caesis iuencis conciliat & impetrat pacem benevolentiamque Diuum, vt possit edere oracula Haec malim, quam quae fusa hic Seruius.

3. VITTAS QVAE RESOLVIT] Post caesos iuencos, & impetratam pacem, inducitur habitus sacerdotis locuturi oracula. vittarum vsus apud veteres sollempnis his, qui curarent sacra. De Iliia Vestali lib. 3. Amor. eleg. 6. Ouid.

Quod cultus abiere tui? quid sola vagaris?

Vitta nec euinctas inspicit alba comas?

& de eadem. 3. Fast.

Decidit ante sacros lanea vitta socos.

Hinc sacerdos Lucano lib. 1. vittata dicitur,

Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos.

Sed quare Helenus vittas resoluit, cum vult ventura praediceret? ne putes, vittas sibi ademisse, neque enim id dicit: sed tantum soluisse, nam cum nexae essent vittae in capite, fecit vt penderent. Vt enim ex aliis patet, vittae necessariae vaticiniis, & tunc maximè cum canebant oracula. Apud Flacc. 4. Arg. Phineus vaticinaturus,

vittas laurumque capeffit,

Numina nota ciens.

Stat. 2. Theb. plenius habitum vaticinantium constituit,

longeui vatis opacos

Tireste vultus, vocemque & velleri nota

Induitur: mansere coma, propexaque mento

Canicis, pallorque suus, sed falsa cucurrit

Insula per crines, glaucæq; innexus oliua

Vittarum peruenit honos.

& lib. 3.

Huc gemini vates sanctam canentis oliua

Fronde comam, & niveis ornati tempora vittis

Euadunt pariter.

Haec omnia satis morem indicant de vittis in vaticinio gestatis. Standum itaque explicationi Donati, qui ait, fecit solui vittas, vt penderent, quae fuerant nexae. Additque rationem, vt plenum ostenderet officium sacerdotij. Verè; sic enim ornatio incederet sacerdos dependentibus vittis ex coma. Sed quid est obsecro, a Virgilio vittas resolui in vaticinio, cum alij in re simili vittas inferant coërcitas, ligatas, vinctas? Apud Flac. lib. 3. Mopfus vaticinaturus,

Tempora tum vittis, & supplice castus oliua

Implicat.

& lib. 5.

pars anguis alba

Fronde caput, vittisq; ligant.

Duplex solutio. Prior, fiebant vaticinia, vel ligatis, vel solutis comis; ligatis, vt Mopfus, & alij, solutis, vt hic

Vittarum vsus ad fundenda oracula.

A Helenus & Sibylla in 6.

Non compta mansere coma.

Sed haec mihi non plausibilis. nam viri certè semper ligatis inducuntur, Sibylla semper solutis, vt ammentis. Posterior, quid si in vno Virgilio resoluta vitta sint, fortius illigatae, praepositione ipsa vim addente, vt in repeto, rescisco, repello, retundo, & aliis. Quae verba non sunt vt figo & resigo. nam in illis praepositio vim addit. Nam qui obsecro credibile est, poetas, qui secuti Virgilium sunt, induxisse suos vates illigatis vittis, si illorum princeps solutis? Expecto, qui hoc felicitius. Sæpissime certè in his rebus decurrendum est ad ceremonias veterum non satis fixas & statas. & saepe non te facile, nisi hoc fulcro, expedies. Potuit itaque Virgilius solutas inducere, cum alij illigatas.

B 4. LIMINA] Propriè capè. de quo explicatius lib. 6. ad illud,

tua limina adirem.

5. MANY DVCIT] Soluti Graecum χειραγωγοί, unde & χειραγωγία, & χειραγωγός.

6. SVSPENSVM] Ita vulgares libri. Libentius legerem suspensus, cum respectu ad illam praesensionem, qua vates occupantur, vt adest afflatio numinis. Quod supra dixit, sentis numina. Hoc etiam claret ex Sibylla lib. 6.

7. NATE DEA, NAM TE, &c.] Notant Germ. & Scal. alijque, Poëtam in sequenti narratione omnino institisse Apollonij lib. 2. Argon. vbi Phineus abituris Argonautis familia fere aperit. Vitaturus est Aeneas Scyllam, & Charybdin; sic Iaso Symplegadas; cauenda Aeneae littora Graecis occupata; Iasoni legendae ora inaccessa ferorum populorum: Iuno placida Aeneae, Iasoni Venus propitianda. Nec mirum abit narratio illa Promethei vincti ad Io de errotibus, quos haec adiura, apud Aeschyl. In Odysea quoque multa sunt his similia, vbi Graeco duci multa à Circe dicuntur de futura eius navigatione.

8. MAIORIBVS AVSPICIIS] Verba omnia signata ad rem fatorum, videlicet auspicia, sortitio, vices, ordo, voluo, verto; Seruius, qui nouus exstat, explicat auspicia maiora illa, quibus auspiciatus sit prater tripudium auium, neque vlla adhibita precatio. Atque adeo hic nullae praecesserunt Aeneae preces, nulla auium auspicia; cum aliis, antequam edantur oracula, praecedere illae soleant; tripudia etiam auium, & auspicia obseruari. Sic ego explico sententiam Seru. implicatam perplexamque. ad illum in Fragmentis.

Alij maiora auspicia capiunt, alius quiddam ex caelesti numine & ductus; non vt ab aliis captantur auspicia ex garritu auium, aut volatu. Vt dicat Helenus, maiora sunt auspicia tua, quam linguae volucrum, quibus me peritum esse dixisti. Ego ex Livio videor posse dicere quae sint haec maiora auspicia. Is lib. 1. loquens de Aenea, & cum respectu vt credo, ad Virgilium, ait: ad maiorum rerum initia ducentibus fatis. Ergo, auspicia maiora, quia ad res maiores. quasi dicat, maiora sunt tua fata, quam aliorum; tua enim moliantur Romanum imperium.

9. EXPEDIAM DICTIS] Hoc munus votum. Sic & Anchises in 6.

& te tua fata docebo.

ibi enim praediuar futura. Caecilius apud Minutium: Pleni Deo vates futura praecerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, spem afflictis, opem miseris, solatium calamitatibus, laboribus leuamentum. Haec omnia praestat vnus Helenus erga Aeneam.

10. PROHIBENT NAM CETERA PARCAE SCIRE] Vt distinxit, distinguit quoque, & explicat Seru. Itaque non dicit, Parcae prohibent me Helenum scire cetera, sed, prohibent & te scire, & me loqui.

Re, in compositione habet vsu du plicem.

Maiora auspicia, quae.

Vatum munus.

qui. Iuuat imitatio Apollonij. 2. Arg.

ΚΑΘ' ἃν ὄν, ἰδὲ πάλαι πάλαι θέμις ὕμνι δ' αἰνῶν
Αργεῖος, ὃ δ' ὕρονε θεῶν φίλον ἐν ὄμιλῳ
Audite nunc, neque fas est vos omnia scire
Excellè, quaecumque verò permittunt Dii, non celabo.

A Haec sententia eadem esse videtur cum Virgiliana. Tu scire omnia non potes, nec ego fati, sed labor tamen, quae Iuno non vetuerit, id est, quae permiserit, vt Graecus dixit. Sed quae non scienda Aeneae? Fortasse patris obitus, tempestas Aeli, deflexio ad Carthaginem.

a Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam, Viciniorque ignare paras inuadere portus, Longa procul longis via diuidit inuia terris.
b Antè & Trinacria lentandus remus in vnda:
385 Et falis Aufonij lustrandum nauibus æquor: Inferni que lacus: Αἶαί; insula Circes: Quàm tuta possis urbem componere terra.
c Signa tibi dicam: tu condita mente teneto. Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis vndam,
390 Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus, Triginta capitum foetus enixa iacebit, Alba, solo recubans, albi circum vbera nati: Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum.

ARGVMENTVM.

Praedicit longitudinem viarum, maris errores, & pericula ante aduentum in Italiam: suis alba omen, qua inuenta, suis etiam viarum aderit.

EXPLICATIO.

PVTABAT Aeneas Italiam iam esse propinquam, portus eius vicinos, & statim posse inuadi; & verè non multum inde aberat: sed ignorabat tamen cursum illum, etiam si breuem, esse perplexum ac difficilem ob Scyllam, ob Charybdin, ob alia pericula interita: ideo illum docet Helenus esse viam illam inuiam, & longam non recta dimensione, sed ab longis terris, quae in traiectu illo lustrandae, ac circumeundae. Principio est, ante omnia.

b Aperit iam rem explicatius. Erunt tibi longissimae morae circa Siciliam. Haec moras aptè explicat lentitiae remorum. Pergit. Lustrandum est tibi Aufonium mare (est hoc mare pars Ionij) adeundi inferi, vide quis hic labor? Circes insula praeternauganda. Haec (inquam) prius lustranda omnia, quam tutus sis, & tuto possis urbem condere. Haec gesta sunt eo ordine, quo hic narrata. In hoc libro lustratur Sicilia, & mare Aufonium, in 6. inferi in 7. Circes insula.

c Adhibet signa loci ad quietem inueniendi. Aliquando ipse ad vndas fluminis sollicitus inuenies in littore suum, cui triginta porcelli, ipsa alba erit, foetus quoque albi, cubabitque in solo: scias itaque illum esse locum condendae vrbis, iam tum tibi aderit laborum quies. Literam subobscuram nouitius sic ordinet. Cùm sus ingens inuenta fuerit sub ilicibus littoreis tibi sollicito ad vndam fluminis secreti, quae iacebit enixa foetus triginta capitum, quae erit alba, quae recubans in solo, cui etiam erunt nati albi circum vbera: is locus erit vrbis, requies ea certa laborum.

NOTAE.

1. LONGA PROCVL LONGIS, &c.] Pulcherrimus versus de quo, ac similibus Graecis Latinisque, alibi. Inest nonnulla imitatio Homeri Il. 1.

B

πολλὰ μέγ' ἔδ' ὄρεά τε σκιόεντα, βάλασσά τε ἠχίνοισι
— multi in medio

Vmbrosi montes, & sonans mare.

Et Odyss. 11.

Νόστον τάνδ' εἰ τοι ἀργαλέον θέσει θεός.

Difficilem tibi reditum Deus dabit.

2. LENTANDVS] Catull. in Nupt.

— lentos incuruans gurgite remos.

Seneca in Agamemnon.

Properat inuentus omnis adducto simul

Lentare remos.

id est, ducere, flectere. Sed signatissimè omnium locutus Virgilius dans hanc lentitiam nauigantibus in mari Siculo, rum propter circuitum illum, quo Sicilia tota perlustranda, vbi necessariae morae: tum quia haec natura illius maris, de quo Iustinus lib. 4. vndarum Siculi maris porro inter se concurrentium tanta pugna est, vt alias veluti vti terga dantes verticibus in innum desidero, alias quasi victrices sublimè ferri videas. vbi haec pugna vndarum, & concursus, quid mirum diu luctentur nauigia? Lucrætius etiam lib. 1. loquens de mari Siculo, eius naturam attigit.

— quam (Siciliam) fluitans magnis anfractibus aquor

Ionium glaucis adspersit litus ab vndis.

vbi enim superandi anfractus, ibi morae. Paulinus etiam epist. 34. dat mari Siculo concita & vorricosa crebris insulis freta.

3. LVSTRANDVM] Est hoc quod Strabo lib. 6. περιήγητον χειρόν, locus navigatione circumdandus. Iterum: Καμπήν τῶν ἀργαίων: circumflectere promontorium.

4. ΑἶΑΙ] Turn. lib. 7. Adu. cap. 14. ait, Circem sic appellatam Homeri exemplo. Additque ductum epithetum à peninsula. Ea sita ad Phasin ansem, quae peninsula olim Colchorum metropolis, vt sit Αἶα idem quod Colchica. Sententiam viri docti sumo auctoritate Eustathij. is in 1. Odyss. loquens de Circe, ἁλῆν ἀπὸ τῶν Κολχιδῶν. Αἶα ἦν πάλαι Κολχιδῶν ἡ πόλις. Dicitur est Αἶα pro Colchica, & Αἶα enim ciuitas est Colchidis auctore Lycophrone. Αἶα Colchorum meminisse Herodotum lib. 1. Turnebus iam scripsit. Sed adducit ἀργαίων, fortasse non ἀργαίων, vt aliunde rimari possis huius vocis etymon. ἡδὲ Graecis Aurora

Petilia. 7. PETILIA] Conditam prius Petiliam Philoctetes tantum muro cinxit, quod ex Catone admonet Seru. P. Danielis: tamen Strabo nihil distinguat eius verba postea afferam. Fuit hic Philoctetes magnus ille Hercules comes, & filius Peantis, de quo tam multa in fabulis. Sed quae nobis nunc non necessaria. Hic ex vrbe Melibœa Thessaliae, profectus ad Italiam, confedit in Calabria ad Petiliam oppidum, origo nominis vel τὸ πῆμα εἶπε, volare, quia nimirum condita captato augurio: vel à Latino peto, quia eò petitum ab Philoctete, utranque rationem adducit Seru. De hac vrbe sic Strabo lib. 6. Πετλία τὸ ἐν μεσσηνιαίᾳ νομίζουσι Ἴβη Ἀδριακῶν, & συνοικεῖται μέγιστον ἴσθμῳ πρὸς τὴν φιλαιήτην, οὐ γὰρ τὴν μελιβοῖαν νομίζουσιν. Petilia quidem Lucanorum metropolis putatur, satis ad hoc tempus incolarum habens. hanc Philoctetes à Melibœa per seditionem profugus adificauit. Ortel. ait, debere scribi Petiliam, non Petiliam, firmatque auctoritate Prolemæi, Appiani in Annibalicis, Plutarchi in Marcell. vbi ἀπέτλησθαι est, quam vocem Xylander Petiliam reddidit.

8. STETERINT] In voce hac allusum ad stationem, quæ vox plurima, & frequens in re maris.

9. PURPUREO] Varo lib. 4. de ling. Lat. Amictus est dictum amictum, id est, circumiectum, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum. Itaque ex natura & forma amictus fuit esse purpureum.

10. VELARE COMAS ADOPERTVS] Hic est, velor, velaris: nam infra,

Et capita ante aras Phrygio velamur amicta.

Attingit morem veteribus celebratum, quo Romani & Græci ante illos capita in factis velabant. Plaut. Amph. Act. 5. scen. 1. Inuocat Deos immortales, ut sibi auxilium ferant, manibus puris, capite operto. Et Curcul. Quis hic est, qui operio capite Esculapium salutat? Curcius lib. 4. ille in candida verbenas manu præferens, capite velato, preibat preces Regis. Inde mira illa blandiendi à Vitellio excogitata ratio, de qua sic Sueton. in Iulius vita cap. 2. idem miri in adulando ingenij, primus C. Casarem adorari ut Deum instituit: cum reuerfus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato. Sed vide, quæ latè scripsit Lipsius lib. de Amphitheatro cap. 19. vbi docet, Romanos olim aperto semper capite fuisse, & solum quinque tempora, in quibus ius regendi, videlicet facta, ludos, Saturnalia, peregrinationem, militiam. Sed morem hunc, volunt ortum ab ipsissimo Ænea atque etiam ab ipsa hac historia, quam hic attingit Poëta. Æneas enim, cum rem diuinam faceret in litore agri Laurentij matri Veneri, ne ab Vlyse cognitus interrumperet sacrificium, caput operuit, atque ita vitauit conspectum hostis. Inde Italicis mos natus. sic fermè Plutarchus, & Festus. ego verò vnus tantum victoris verba adducam qui in Breuiario Historiæ Romanæ de Ænea sic loquitur: Cum interim immolata sue in litore sacrificium perageret, traditur fortè aduertisse Argiuam classem, in qua Vlyses erat: cumque vereretur, ne ab hoste cognitus periculum subiret, itaque rem diuinam interrumpere summum nefas duceret, caput velamento obduxisse, atque ita pleno ritu sacra perfecisse: inde posteris traditum morem ita sacrificandi, ut scribit M. Otfonius. hæc Victor. Ergo Helenus præscijs de aduentu illo Vlyssis, Æneam suum hac præceptione communit. Plutarchus non Vlysem, sed Diomedem, fuisse tradit, & Porc. Ad dicitque, hinc natum morem nudandi capitis occurrentibus amicis: nam sicuti contra hostes caput tegimus, ita amicis nudamus. Ab hoc ritu quem explicui, excipite tres Deos, qui apud Romanos colebantur aperto capite, non velato, nimirum Saturnum,

Operendi capita in factis, unde mos.

Aperto capite facta Saturni, Honoris, Herculis, de Saturno, & Honore auctor est Plutarch. in Axiolis. de Hercule Halicarnass. lib. 1. & Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 6. ex Cornelio Balbo. Macrobius lege. Inde ego explico verba Argonibij lib. 3. vbi loquens de diuinitate rituum inter Deos gentilium, ait: Etenim, si hic atram, ille albam desiderat pellem: huic capite velato, illi sacrificandum est nudo, &c. Credamus capiendum illum de his tribus Numinibus. Ex Plutarcho clarè colligas Diis caelestibus fieri sacra aperto capite, Diis terrestribus & infernis aperto. Nam ideo inquit Saturno fiunt aperto, quia χθόνιος. Adnecte ἐκ παρρησίας μοίμεν, quo veteres in re subita caput operiebant. de quo Dufa lib. 1. Præcidan. cap. 4. ad ea verba Petron. operueras Ascyrtos pallio caput. firmatque Fabij testimonio lib. 5. cap. 1.

11. AMICTVM] Videtur fuisse propriè indumentum capitis tum ex hoc loco, tum ex illo. II. Æn. — arsurasq; comas obnubuit amictu,

& inde translatum ad signandas vestes quibus corpus reliquum tegitur. Sueton. in lib. de genere vestimentorum scripsit, tria genera pileorum esse, quibus sacerdotes vuntur, apicem, tutulum, galerum. Apicem, pileum subtile circa medium, virga emittente. Tutulum, pileum lanatum metæ figura. Galerum, pileum ex pelle hostiæ casæ. Ex narratione Æliani lib. 3. Var. Hist. cap. 3. satis colligitur Græcos interdum corona in factis vsos pro tegumento. Nam Xenophonti rem diuinam obeunti, cum nuntius ex Mantinea dixisset, filium eius Gryllum vita defunctum: ille solum ἀπέθετο τὸν στέφανον, διετίλει δὲ θύων, coronam deposuit, perstititq; in sacrificio. Cum verò adiecisset nuntius, illum mortuum, sed victoriam adeptam, rursus ἐπέθετο τὸν στέφανον, coronam sibi imposuit. Sed hanc rem probant multa, quæ iam ego in hoc libro loquens de Anio.

12. NE QVA INTER SANCTOS] Fuit moris veterum, non oportere incepta sacra intermitteri. Signatè Seneca ep. 26. Sed conficienda sunt sacra, & huic epistola viaticum dandum est. Aliquid ad hanc rem accipit potest ex Paulsan. lib. 4. vbi narrat initium irarum Castorum in Messenios, quia videlicet adolescentes duo, Panormus, & Gonippus, sacra Castoris & Pollucis inturbabant cum omni contumelia & contemptu. Latissimè hoc Græcus scriptor. verbis Poëtæ persimillima sunt illa Plutarchi ἐκ Πορ. quæst. 10. sic scribit. τὰς δὲ θεῶν ἀποστασίων, ἢ ἀπεινῶντες ἐαυτῶν τῆ ἰσχυρίας καὶ καλῶς, ἢ μάλλον διαβάλλοι τινα φωνῶν ἀποστασίων ἐπιπέσειν ἐξ ἑσθλῶν ἀρχαίων ἀπαίσιον & δόσημον: Deos operio capite adorauerunt, vel quid ea relictione animi demissionem ostenderent, vel potius verentes, ne qua vox mali omnis foris accideret.

13. OCCVRRAT] Propriè & signatè. Ideo enim occurrat, quia facies hostilis: Est enim huic verbo vis in rebus aduersis: itaque hostilia & mala dicuntur occurrere. Ita Horatius Od. 5. Epod. Nocturnus occurram furor.

Tibull. lib. 1. eleg. 2. Nec finit occurrit quisquam, qui corpora ferro vulneret.

Non abit illud, Occurrere capro, cornu ferit ille, caueto,

14. OMINA TYRRET] Alij omnia legunt, secuti Terentium, qui: Dauns inturbat omnia. Sed ego Germanum sequor, qui manit omnia, alios etiam.

15. CASTI NEPOTES] Rectè admonet Germanus castum Latinis non semper dici cum oppositione ad libidinem, ex illo Tullij pro Pompeio: labor meus in priuatorum periculis castè integrèque versatus. vbi castè est ἀγνώστως.

Aperto capite facta Saturni, Honoris, Herculis.

Cælestis, & infernorum Deorum discrimen in factis.

Amictus indumentum capitis.

Apex, Tutulus, Galerum in factis.

Corona in factis.

Sacra non perturbabilia.

Occurrere de hostilibus.

Castus.

* Aii.

410 a Ast, vbi digressum Siculæ te admouerit oræ Ventus, & angusti rarefcent claustra Pelori: b Læua tibi tellus, & longo læua petantur Æquora circuitu. dextrum fuge littus, & vndas. c Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina 415 (TANTVM æui longinqua valet mutare vetustas) Diffiluiffe ferunt, cum protinus vtraque tellus Vna foret: venit medio vi pontus, & vndis Hesperium Siculo latus abscedit: aruaq; & vrbes Littore diductas angusto interluit æstu.

ARGVMENTVM.

Loquitur iam de cursu, qui tenendus Æneæ docet, vbi flectenda via ad leuam, ac tota Sicilia circumeunda. cuius rei occasione narrat, Siciliam olim Italia cohesisse, mox auulsam maris impetu inundante.

EXPLICATIO.

DESCRIBIT quod plerunque solet contingere nauigantibus. vicinitas locorum facit, ut hi qui longius sunt, putent omnia esse interclusa, & nullum aditum, ac veluti claustra quædam. Cum verò proximæ sunt naues, tum quæ coniuncta esse putabantur, videntur iam aperiri, & rarefcere.

PRÆCEPTVM est, ut cum ad Pelorum accedat, tum dextram relinquat, nec illac velit Italiam adire, ne videlicet cogatur angustias penetrare, quæ sunt inter Scyllam & Charybdim: sed in læuam partem classem in flectat, totamq; infulam circumlustrat. circumeatq; Dices: nonne nauiganti ex Epiro propior erat Calabria, Apulia, Magna demum Græcia; & adhuc ante Pelorum, ante Scyllam, & Charybdin? Est ita quidem: sed subear, has partes habitatas Græcis, & fugiendas. Fatumque Æneæ erat, ut quæ est Latium, adiret Italiam, non aliâ. Id verò nequibat fieri, nisi tota insula circumlustrata. Hæc, quæ subobscura esse videntur, intelligentur facillimè, si adeantur tabulæ & descriptiones. Res enim ista oculorum est.

ITALIA & SICILIA coniunctæ olim dicuntur fuisse, sed maris impetu diffiluiffe à se conuulsæ. Omnia sunt clara, vocula propius est, coniunctim, & continuè vna, vt dicat: cum tellus vtraque foret protinus vna, id est, continuatim vna. clariùs. cum esset vna continens.

NOTÆ.

Sicilia diuisa Italia. HÆC LOCA VI, &c.] Nihil celebratius Terentull. de Pall. Italia quondam latus Adria Tyr-

rhenoque quassantibus medio tenus interceptum reliquias Siciliam facit, cum tota illa plaga discidiij, contentiosas equorum coitus angustijs retorquens, nomen vitij mari induit (commodius lego, indidit,) non exspuentis naufragia, sed deuorantis. extrema verba Rhegium indicant, quippe quod Græcè obrutum hiatumque significat. Idem in Apologetico: via vndarum Lucaniam Italia abscissam in Siciliam nomen relegauit. Omitto omnes pene scriptores, & Poëtæ. est enim fere nemo, qui non de hac Italia & Sicilia diuisione. Sic contra accidit aliquando, vt terræ, aut insulæ longè distictæ in vnum coniungerentur. Plinius lib. 2. cap. 89. Natura abstulit insulas mari, iunxitque terras.

2. TANTVM AVI, &c.] Pertinent ad hoc versus Sophocli. in Oed. in Col.

Tempus omnia conuulsi.

A Oὐ φίλτερον Αἰγύου πᾶσι, μένοισ δ' ἄλλοις θεοῖς τὸ γῆρας, εἰ δὲ κελθαν εἶ ποτε. Τὰ δ' ἄλλα συγγεῖσται πρὸς ὁ καλεπατὸς ἕχοντες: O charissime fili Ægei (Thesen) solis non accidit Diis senectus, neque mori aliquando. Alia autem omnia confundit dormitor omnium tempus.

Et Lucret. lib. 2. Et quasi longinquo fluere omnia cernimus auro, Ex oculisq; vetustatem subducere nostris. Ennij. 16. Ann.

Postremo longinqua dies confecerit ætas. Verba quoque oratoris illius, qui ad Cæsarem de ordinanda Rep. Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt, &c. Et Aufonij in Epig.

Miremur periisse homines: monumenta fatiscunt, Mors etiam sacris nominibusq; venit.

3. ABSCEdit] Ita multi locuti de hac diuisione, vt segetem nobis amplam locutionum reliquerint de hoc terrarum diffidio. Verbo abscedit vsi Virgilius, Tertullianus, Claudianus, Solinus, Mela, Orosius. Est diffidium in Tertulliano, vt & discidis in Silio. In Claudiano est rumpo, atque etiam discrimen. Tria, conuella, discilio, diduco, in Virgilio. In Iustino direptam veluti à corpore, vbi loquitur de Sicilia. In Sallustio scindo, in Plinio auello, in Seneca philosopho reuello, & intercido. In Lucretio, & Val. Maximo diuido. In Lucano soluere consinia, elidere, terra repellerè. In Aufonio diuortia riparum. In Silio lacera-re terra viscera. Tria, huiusmodi, rupti sunt montes, federe tumulti, in Sallustio sunt. Pulchre rapina Oceani in Plinio. In Strabone & Græcis omnibus, ἀπορραγῆναι. In eodem ἀποσπασματῶν. in Philostrato ἀπορριμῆν. In eodem loquente de insula, ὑπὸ ἀλῆς ἀναβρωδῆς. Loca, vbi hæc verba, non aduocaui, quia facillima aditu. Græcos inuenies, primum lib. 6. alterum lib. 2. de vitis Sophist. & verbum ἀναβρωσκα lib. 2. Icon. Philo in lib. de Somnis nouo verbo extulit, nam cum dicat, terram esse corpus diuulsam à mari, ita, σῶμα θανάτην διαρρηχθῆναι, & in lib. αὐτῷ ἀπορραγῆναι. loquens de ipsa Sicilia, ὑπεκλύθη, ἐπερράγη: soluta est, fracta est. Nonnus lib. 1. auulsam insulam dixit, εἰς ἕν δὲ ἀποσπασῶν.

4. LITTORE DIDUCTAS] Ab hac diductione, & Rhegium, veluti hiatu dictum Rhegium oppidum. Strabo lib. 6. ἀνεμάσθη δὲ Ῥήγιον, εἰδ' ὡς φησὶν Αἰγυδὸν, εἶπὲ τὸ σύμψαν σάθησθαι τῆ χάρα ταύτης, ἀπορραγῆναι γὰρ δὸν δ' ἠμέρις τὴν Σικελίαν ἐπὶ σεισμῶν: Dictum Rhegium est, vt ait Æschylus, nam auulsa est Sicilia à continenti terramotis vi. Plinius lib. 38. Ab hoc debiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedere oppido, in margine Italia sito. videlicet à verbo ραγῆναι, id oppidi vitij nomine expressit Tertull. Sunt tamen, qui Tertullianum referant non ad Rhegium, sed ad ipsam Charybdin. In his est Ioannes Mercerius.

* Dextrum

- 420 ^a Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
- ^b At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
- 425 Ora exertantem, & naues in faxa trahentem. Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo Pube tenus: postrema immani corpore pistrinx, Delphinum caudas vtero commissa luporum.
- ^c Præstat Trinacrij metas lustrare Pachyni
- 430 Cessantem, longos & circumflectere cursus, Quàm semel informem vasto vidisse sub antro Scyllam, & cæruleis canibus resonantia faxa.

ARGUMENTVM.

Sequitur descriptio Scyllæ & Charybdis ore Heleni.

EXPLICATIO.

NAuigantibus ex Epiro Italia dextra est, Sicilia læua: est verò Scylla in Italia, ac perinde ad dextram; Charybdis in Sicilia, ac perinde ad læuam. Inde Apollonius lib. 4. vocat Scyllam *Αὐχύνιν, Αὐσηνίαν*. Ergo, describit primò monstrum Charybdis. Hæc ter quotidie sorbet fluctus in altissimam voraginem, atque alterna item vomitione eisdem ita eructat, vt verberet sidera. Nota duo verba *obsidet*, & *abruptum*. Illud est militare, quasi Charybdis hostiliter & prædatoriè locum obsideat ad cædem & rapinam nauatarum: hoc signat ingens præcipitium, & immensam altissimamque voraginem, qua sanè voce, vt & barathro & gurgite putandus est Poëta expressisse etymon Charybdis, quæ dicta *δὸν τὸ χάρυξ*, & *βοῦβδῶ*: *hio, & forbeo*.

^b Pergit ad Scyllam, quæ ora exierit ex vasta quadam spelunca, & inde rapinam exercet, ad se naues trahens. Sed quæ descriptio: Est huic monstro facies humana, est virgo vsque ad pubem, est hæc hoc loco pars ea, qua sexus dignoscitur: deinde pubes ipsa, & vterus canes luposue repræsentant: tertio; huic canino lupinòue vtero commissa erat, & veluti insuta pistrinx, aut caudæ delphinorum, est enim tertius versus explicatio secundæ, quasi dicat: Est pistrinx in postrema parte, quia adnexæ vtero caudæ delphinorum. Vnde hæc tam pistrinæ quam delphinæ pro marino quolibet pisce capias.

^c Ab repræsentato vtroque malo viuiddè & ad terrorem, monet iam vt relicto Peloro, vbi sunt Scylla & Charybdis, circumflectat classem, cum dispendio & cessatione cursus ad Pachynum versus Africam, vt sic deinam totam insulam circumeat. Sed hæc, vt dixi, pendet ex tabulis. In illis, *Quàm semel informem*, & c. est ratio, cur hic circumitus peragendus.

NOTÆ.

DEXTRUM SCYLLA LATVS, & c.] Hic dextrum, ac læuum aliter accipias ac supra. hic tantum sermo est de ipso freto cuius dextram partem Scylla obsidet, læuam Charybdis. Cum verò supra admonuit, dextram partem relinquentem, flectendum in læuam; locutus est cum respectu ad totum illud mare, voluit enim vt relinqueret Pelorum, fretum, Scyllam, Charybdin, quæ omnia ad dextram; flecteretque classem ad Pachynum, & versus Africam:

A vt tota demum circumita Sicilia ad eam partem Italiae perueniret, qua est Latium. Versus ipse Homericus est Odyss. 12.

Ἔθ' οὖν πρὸ δ' Σκύλλῃ, ἐτέρωθεν ἢ δὴα Χάρυβδι:
Ab altera parte Scylla, ex altera diua Charybdis.

Ouid. 13. Met. hærens Virgilius:
Scylla latus dextrum, læuum irrequieta Charybdis infestat.

Virgilius quàm Homerus exactior, nam ille *dextrum, & læuum*; hic, *ἐτέρωθεν, ἐπίρωθεν*. Virgilius exactior Homero.

2. IMPLACATA] Non displiceat *implacata*, quam lectionem & in antiquis exemplaribus inueniri ait Pierius, & cam agnoscit Iul. Scal. præsertim præcedente verbo *obsidet*, quod totum militare. Ad hostilè quidem prædam Eurip. allusit in Supplicib. cum scripsit,

ἤρασαν Χάρυβδι οὐρανὸς ἰπτο:
— *rapuit Charybdis aruspicem.*

Similiter Æschylus in Prometh. Salmyleffiam (est hoc item maris periculum) *ἐχθρὸς ἔσσο* appellat ab hostili inimicitia cum nauitis.

3. TER GURGITE] Constat id non nisi bis in die fieri. Ergo vel ternarium numerum pro multiplici accipit, sicuti dictum alibi vel ecurrendum est ad Strabonem qui lib. 1. Homerum, qui id ipsum dixit, excutians, ait, dictum id à Poëta hyperbolicas, & *της*, non numerum, sed vehementiam significare. Plato etiam lib. 10. de Rep. dixit, *της ἡδονῆς τὸ οὐδὲν*, tertio gradum abesse à veris. vbi *της ἡδονῆς*, ponitur pro *valde*. Sic fermè Alciatus lib. 10. Parer. cap. 10. in defensionem Homerici, traduximus ad Maronem. Versus Homericus, quibus hæsit, & superauit, hi sunt:

τῷ δ' ὕπο δὴα Χάρυβδι ἀναρροῦσθ' εἰ μέλαινα ὕδαρ,
Τεὶς δ' ἄρ' ἀνίστη ἐπ' ἡματι, της δ' ἀναρροῦσθ' εἰ:
Sub hoc diua Charybdis absorbet nigram aquam,
Ter enim remittit quotidie, ter verò absorbet.

Cur bis absorbet? quod etiam in tertio sequenti versu Virgilius reperit, quid? remitto, cum erigo. quid cum monstro diuinitas? Adde, verberari sidera: quæ hyperbole non ipsa solum per se apta, sed etiam ad explicationem verbi erigo necessaria.

4. SORBET IN ABRVPTVM FLVCTVS] Præclare; Charybdis enim sorbet, non Scylla. Nota enim vnica Charybdis est *sorbere, deuorare, eructare, glutire*, & quæ ad similem rem pertinent. Coniungam exempla, in quæ incidi: quia necessaria ad locum alium libri huius difficile, in quo cum fuerim ad istum, in quo nunc sum, mihi lector reuocandus erit. Seneca in consolatione ad Marciam de Charybdi loquens: *hiatu magno profundoque nauigia sorbentem*. Ferrull. de ea lib. de Pal. non exspuentis nauigia, sed deuorantis. Homerus Odyss. 12.

Χάρυβδι
Δανὸν ἀναρροῦσθ' ἔσσο. θαλάσσης ἀλμυρὸν ὕδαρ.

Horrendum absorbit maris salsam aquam. Strabo lib. 6. loquens de nauigijs illatis in Charybdim, dixit, *ναῦς ἄσπιδ' ἰσθμῶν, βίβητις, ἀβσorptionis*. Ouid. de eadè 13. Met.

— *vocat hæc raptas, reuomitque carinas.* iterum: — *audiamque Charybdin.* Sen. in Med.

Quæ Scylla, quæ Charybdin, tonium mare, Siculamque sorbens. & in Thyest. *Quod rapax haustum reuomit Charybdin.*

Cicero: *quæ Charybdin tam vorax?* Sidonius lib. 9. epist. 6. *Sumptuositas domestica Charybdin abligurisset.* Idem in carmine ad Felicem de Charybdi:

Ructatos scopulos canat profundo.
Hieronymus ad Heliodorum: *In illo esu Charybdin luxuria salutem vorat.* Ouid. 2. Amor. eleg. 16.

Nec quas submersis rariibus saturata Charybdin euomit, & potas ore recepat aquas.

Tale quid reperit. 2. Remed. & 4. de Ponto eleg. 10. Apollon. 4. Arg. *σύνταξ ἀναρροῦσθ' αἰ, omnes deuorans.* Cedrenus, *ἐπὶ Χάρυβδι κατ' ἐπὸν ἔσσο:* in Charybdin absorpti sūt. Sallust. in Fragm. Charybdin, quæ fortè illata naufragia sorbens gurgitibus occultis. Demum in veter. gloss. *Χάρυβδι, vorago.* Id autem ductū ex fabula, nā Charybdis fuisse fertur fomina voracissima, ex Neptuno & Terra genita: quæ quia boues Herculis rapuit, fulminata est à Ioue, & præcipitata in mare: vnde seruat naturam pristinam, vorandi, & eructandi. Vnus ex antiquis quod sciam Catullus, id attribuit Scyllæ dedit, eo versu,

Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdin. C quem imitatus est Sidonius:

Et Scyllæ abidum vorantis inguen.
Qui duo mihi, & si qui alij inueniantur, parum rem istam, de qua loquor, videntur collineasse. Nam Scylla tantum resonans, & fremens inducitur: Charybdis tota glutiens, & voraginosa. Itaque propriè & signatè Iustinus loquens de mari Siculo lib. 4. *Nunc hic fremiturum feruentis æstus, nunc illic gemiturum in voragine desidentis exaudias.* Inde laudandus Horatius, qui meretricem rapacissimam, & voracissimam, atque auarissimam nominat Charybdin, Od. 17. lib. 1.

Quæta laboras in Charybdi — *Digne puer meliore stama.* Est enim credibile eam meretricem habuisse vitia, quæ præmissi, quod vocatur Charybdis.

5. ERIGIT] Quod Poëta, erigit: Qui reuomit. Hom. *ἐξίρησεν ἀναρροῦσθ' ἐκείνη*, *euomeret.* iterum, *ἀνίστην, remittit.* Sallust. apud Seru. *egerit*, & posset aliquis dubitare, an sic legendū in Virg. ex oppositione cū verbo *sorbet*.

6. VERBERAT Vnda] Verberamus rem animatam, pullamus inanem: sed fit commutatio, nam & inanima verberantur, & pulsantur animata. Fusè hæc admodum Alex. lib. 3. Gen. cap. 19. pro Vlpiano, & contra Vallam, quem non nominat: Vt verò hic verbero de vnda, sic de imbre Plin. *Carthago in Africa exerceatur halitu, & verberatur imbri.* Poëticam hyperboleam ita repræsentat Nonnus lib. 1.

Πυρρόβη ἢ θαλάσσης, & ὀμίλυσι. Οὐλύμω
Ἠλιβάτεις πτελέσσειν, ἀεριστόρω ἢ βέθρο
Ἠέρω ἀβροχῶ ὄρνις ἰλαῖβῶ γέβηι πόντο:
Attollebat mare, & miscebatur Olympo
Sublato pelago, ærem verò transeunte fluctu
Æris innadida auis lauabatur in vicino ponto.

Pari autu idem Nonnus lib. 1. loquens de Oceano, *ἄερα κατὰ κλύθ' ἐκείνην ἰμδεται ἀστρα.*

7. SCYLLAM] Sequitur Scyllæ descriptio, quæ in Italia est. Hi duo versus expressi ex illis Odyss. 12.

Μέσση μὲν τε καὶ σπειός κοίλοιο δ' ἐδ' ὑν,
Ἐξω δ' ἐξίχθ' κεφαλαῖς δ' ἐνοσίθεσσι βάρησι:
Mediæ quidem per speluncam cauam immergitur,

A Foras autem porrigit capita ex horrido barathro. Fingit vterque vates vastum quoddam animal, quod os exerat ex imis latebris & barathro, in quo est, & inde naues trahat ad perniciem. Pulchre me hercule Æschyl. in Prometh. expressit simile maris periculum.

— *να*
Τραχέια πόντε Σαλμυδνοσία γνάθη
Ἐχθρὸς ἔσσο νεώτησι, μιν τε γὰρ ἰεὸν:

— *νβι*
Ἐστ' ἀσπερα ponti Salmyleffia maxilla,
Nautis infesta, & nouerca nauium.

Cum quo alludit Apollon. 4. Arg. qui Scyllæ longas dat maxillas, quibus exercitis naues attraheret.

Μήπως σμυρδαλοῖσιν ἐπαίχεται γένυσσιν:
Ne fortè concitata horrendis maxillis.

verbū traho Charybdi, nō Scyllæ dat Sallust. in Fragm. Charybdin, quæ forte illata naufragia sorbens gurgitibus occultis millia sexaginta, Tauronemitanā ad litora trahit.

8. PRIMA, HOMINIS FACIES] Cur hic displiceat Seruij explicatio? qui *prima*, & *postrema* accipit numero multitudinis, pro primo; & postremo, Græcorum more, qui *πρῶτῃ ἀνθρώπων*, & *ἔσχατῃ*, inde in Seru. P. Daniel. post vtranque partem distinctio est, vt indicentur non debere adici sequentibus, nominibus. Homerus huic môstro aliam dat formā Odyss. 12.

Ἴθη δ' ἐπὶ Σκύλλῃ νεῖξ' ἐνοῖν λιλαιεῖα.
Τῆς ἡέσθ' ὀφθαλμοῦ δ' ἐπὶ σκύλλῃ νεογίλης
Ἴνῃ, αὐτῆ δ' αὐτῆ πέλῳρ κακῶς δ' ἔειπ' τίς μιν
Γυθῆσεν ἰδὼν, ἴδ' εἰ θεὸς ἀντιόσσειν.

Τῆς ἡέσθ' ὀφθαλμοῦ ἐπὶ δ' ἰδὼν κακῶς δ' ἔειπ' ἄσσο.
Ἐξ' ἔειπ' οἱ δ' ἐρεῖ ἀμυγδαλοῖς, ἐπὶ δ' ἐκείνη
Σμυρδαλὴν κεφαλήν, ἐπὶ δ' ἔρεῖσσιχοι ὀδόντες
Πλουτοῖ καὶ θαμῆες, πλεῖστοι μέλαινα δ' ἀναίχθιο:

Hic autem Scylla inhabitat grauitè vociferans, Huius profectò vox quidem quanta catuli leonis

Fir: ipsa autem monstrum ingens, neque quisquam ipsam lætabitur conspiciat, neque si Deus obuiam veniret.

Huius vtrique pedes duodecim sunt omnes sedi, Sex autem illi colla prælonga, in singulis autem horrendum caput, intus autem triplici ordine dentes densi, & frequentes, pleni nigra mortis.

Super quæ Scal. *illud impudēs, ne Deū quidem, sine animi iactura occurrere posse: verum Homericus Dij tales sūt.* Fabulam cōuersionemque Scyllæ breuiter percurro, Ouid. Scyllæ fabulæ fecutus in Meta. 14. Glaucus marinus Deus Scyllæ amat, adit Circe, vt illius & herbarū ope vicissim quoq; à Scylla ametur. Circe illum à Scylla dehortatur, sibi vult conciliare. Respuit Glaucus Circe, irascitur hæc in prælatam sibi, herbas parat, locū maris venenis inficit, vbi Scylla lauati solita, venit hæc ex more, vtrique aquam cōtigit, videt canes ad pubem nasci, mansit ibi conuersa in scopulum. Variant fabulæ, mihi facis aliquam sequi, vt soleo plerumque, Hic tamen adiungo verba interpretis Lycophronij, quæ scio tantum Græcè in multis legi, Latine sic sonant: *Scylla serua esse fingebatur in mari Thusco formam habens samina vmbilico tenus, vtrunque canum capita, reliquū corpus serpentinum. Sed veritas est ad Rhegium Sicilia, promontorium esse, quod mari imminet, in cuius imo multe sūt & magna petrae, plena cavitatū & antrorum, in quibus insunt maris mōstra.*

9. VIRGO] Cum forma virginis, quam Poëta, & alij dant Scyllæ, facit fragmentum Sallustij hoc: *Scyllæ saxum esse simile forme humane celebratè procul visentibus.*

10. COMMISSA] Hoc iam illustrauit Delius nouis Comment. in Herculem Oet. ex Manilio, Aufonio, Claudiano, Seneca; qui vti caloque nudi forma, & in re simili; nā de feris, quæ constat simili duarū naturarum coniunctione. Lege etiam, quæ nos scripsimus Ecl. 6. Admonco ego Horatiū in Poëtica ad Pitones repræsentasse Virgilianū monstrū, cum ait, *vt iupiter atrum*

Desinat in piscem mulier formosa superne. Similiter in illis, quæ sequuntur infra, Qui variare cupit rem prodigialiter vnam, Delphinum syluis appingit, fluctibus aprum, attribuens aquea syluis, syluestria aquis, representat illud Eclogæ.

Ante leues ergo pascentur in aquore cerui, Et freta destituent nudos in litore pisces.

Canes Scyl- læ, &c.

11. LYFORVM] In hoc monstro frequentior mentio canum. Ipse statim: canibus resonantia saxa. & 6. Ecl. canibus marinis. Quidius: statque canum rabies. Accius in Anapæsticis de hoc monstro:

Ac vti curuo litore latrans.

Cur ergo hic luporum mentio? Aperiō mentem Poëtæ. Voluit variarum formarum confusionem representare, ut vniuersum monstri huius imaginem indicet. In qua re Poëta sibi mitè (ut assolet) consentit. Nam in superiore parte dat huic monstro res duas, hominem, & virginem: in pube duas, canes, & lupos: in inferiore parte duas, delphinum, piltricem.

a Præterea, si qua est Heleno prudentia; vati

Si qua fides: animum si veris implet Apollo:

435 Vnum illud tibi Nate Deâ, præq; omnibus vnum

Prædicam: & repetens iterumque iterumque monebo.

b Iunonis magnæ primùm prece Numen adora:

Iunoni cane vota libens: dominamque potentem

Supplicibus supera donis, sic denique victor

440 Trinacria fines Italos mittère relicta,

ARGUMENTVM.

Monet etiam, vt Iunonem placet, Troianis aduersum Numen.

EXPLICATIO.

a S C I V N T omnes inimicitias Iunonis cum Troianis, inde Helenus Aeneam vehementer hortatur, vt illam reddat propitiā. Vtitur verò ante præceptum ipsum magno verborum apparatu per versus quatuor, vt intelligat Aeneas magnum esse, quod præcipitur. Nam quale est audire. Si prudentia est Heleno, si fides, si Apollo in me vera loquitur: vnum tibi tantum (quasi reliqua præ hoc nullius sint precij) prædicam, & hoc vnum præ omnibus: quin hoc vnum iterum & iterum repetam te admonens. Vide verò vt interpunxi primum versum, vt prudentia ad Helenum, fides ad vatem referatur.

b Sequitur iam præceptum pari verborum apparatu, nam ter repetit semper sub alia forma, vt ne excidat res commendata. Monet itaque vt adoret, vt canat illi vota, vt superet donis supplicibus. Ipsam verò vocat magnam Iunonem, potentem Dominam, dat illi Numen. Quo sine ista: vt victor Italiam attingat relicta Sicilia. Illud supera donis est, inuitam etiam & nolentem obliga, vt tibi sit mitis.

NOTÆ.

1. P R Æ D I C A M] Vtrunque verbum ponitur synonymicè, prædico, & moneo, sicuti infra in hoc libro:

Nec vates Helenus cum multa horrenda moneret, Hos mihi prædixit luctus.

A 12. METAS LVSTRARE] Quis non videt sermonem ductum à Circo? vbi meta, vbi circumflexio, vbi cursus?

13. LONGOS ET CIRCVMFLECTERE CVRSVS] Latet in Virgilio pulchra Æschyli imitatio, vbi Prometheus in Tragœdia sui nominis, Io docens de itinere, sic inter alia, præcedente mētione Gryphum, & Arimasporum, qui feri populi,

Τέτις σὺ μὴ πάλαι, τὴλερον ὄρνιν

Ἔξεις κελυδὸν φέλον, &c.

Ad hos ne accede, sed per longinquam terram

Venies ad nigrum populum.

B Vult enim vt veniat ad Æthiopiam per dispendia, ne incidat in pericula ferarum gentium: & quæ hic alia mens Poëtæ? Ita etiam Ouidius de nauibus Æneæ. 14. Met.

— cum iam prope litus adessent

Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.

C Moneo enim verbum fuit augurum, & in eadem significatione assumptum, qua, prædico. in hoc iterum: Moneo verbum augurum. Contra iussa monent Heleni. in 7. sic Iuppiter ipse monebat. in 8.

Carmentis nympha monita, & Deus auctor Apollo.

Hæc nota eò spectat, vt possis pro prædico dicere moneo, Virgilij exemplo.

2. I T E R V M Q V E I T E R V M Q V E] Hæc geminatio elegans est, ea vsus Virgilius etiam. 2. Æn. & multi alij. Cum verò notet Germanus ex r. c. sumi hanc vocem non solum pro δῆτερον, qua voce signantur, quæ sunt secundo loco; sed ad sequentia quoque extendi, vt ea, quæ sæpius fiunt significantur, quod Græci

δῆλον. Cum hoc (inquam) notet, quadrabit in hanc rem, locutionem hanc iterumque, iterumque, variari ab Latinis per istam iterum, & sæpius. Exemplum est in Tullio lib. 13. epist. vnde liquidum est, in Virgilio non tam δῆτερον, signari, quam δῆλον, & sæpius, vt dicit. Semel, & sæpius te moneo, non semel, & iterum te moneo. Ista in Germani gratiam.

3. I V N O N I S M A G N Æ] Macrobius. 3. Sat. cap. 4. ex coniunctis Poëtæ locis efficit Iunonem esse vnam & Penatibus. Nam cum Penates esse dicantur θεοὶ κενε- Penates Dij

καλοῖσθαι ἄριστοι θεοὶ δυνατοὶ. Dij Magni, Dij boni, Dij potententes, omnia hæc Iunoni conuenire ex sententia Poëtæ affirmat. Hic Iunonis Magnæ. in 1. Et bona Iuno. hic statim, dominamque potentem. Ad primum attributum pertinet illud Ouid. in Fast.

Monte sub Exquilio multis incedens amnis, Iunonis Magnæ nomine lucus erat.

Seruius id epitheti refert ad discrimen, quo Iuno inferne dicitur.

4. C A N E V O T A] Seru. P. Dan. Cane, de historia est, nam & bello Punico maritimi & patrimi cantauerunt Iunoni: & bene tria posuit, quæ ad religionem pertinent, prece, votis, donis. Aliqui referunt verbum cane ad morem,

rem; quo olim veteres precabantur carminibus, fir- A mantque Horatianis illis epist. 1. lib. 2. Castis cum pueris ignara puella mariti

Disceret vnde preces, vatem ni Musa dedisset? s. DOMINAM] Ita Sophocles in Electra, δῆταρῶν ἄρτυρον. Vide in 6. ad illud: dominam Diris.

a Huc vbi delatus Cumæam accesseris urbem, Diuinósque lacus, & Auerna sonantia syluis, Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub ima Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat.

445 b Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo, Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit: Illa manent immota locis: neque ab ordine cedunt. Verùm eadem verso tenuis cum cardine ventus Impulit, & teneras turbauit ianua frondes:

450 Nunquam deinde cauo volitantia prendere faxo, Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat: Inconsulti abeunt, sed emque odere Sibyllæ.

c Hic tibi NEQVA moræ fuerint dispendia tanti; Quamuis increpitent focij, & vi cursus in altum 455 Vela vocet, possisq; sinus implere secundos: Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas: Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resoluat.

d Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella, Et quocunque modo fugiasque ferasque laborem, 460 Expediet, cursusque dabit venerata secundos.

e HÆC SVNT, quæ nostra liceat te voce moneri. Vade age, & ingentem F A C T I S fer ad æthera Troiam.

ARGUMENTVM.

Vt Cumas veniat, Sibyllam adeat (cuius obiter in canendo ratio describitur) oraculum ab ea petat, quæ Italiam, bellisq; Italici aperiet principium, exitumque.

EXPLICATIO.

a M V L T A huius partis pertinent ad ea quæ dicuntur lib. 6. & inde huc reuocanda. Vocat lacus diuinus, vel à diuinate Sibylla, vel à fatidico Apolline, vel quia ipsi lacus sacri sunt Plutoni. Dicuntur Auerna syluis sonare, quia muta sunt, sed suppleant syluæ strepitum. Itaque sonant non suo murmure, sed syluarum. Censebant enim gentiles tacita esse inferni flumina. Aliam explicationem huic ex directo oppositam non probo. Insana vates est fatidica, ac plena numine. Illud foliisque notas & carmina mandat dictum, quia in foliis palmæ scribi fata à Sibylla ex Varro adducit Seruius alique.

b Scribit latè Poëta, quæ facere solita esset Sibylla, cum ad eā accederent petaturi oracula. Clara omnia. Vocem seclusa Seruius accipit pro, inclusa. non placet. nam apta est verbi significatio, vt dicat, relinquit folia separata à se. Ideo tenuis ventus, quia hic satis ad frondes teneras. Cum ait, ianua turbauit, intellige ventum ingredientem per ianuam. Ideo cauo saxo, quia supra saxi. canit sub rupe. Non curat reuocare situs frondium, in quos hæc digestat: nec iungere carmina, quæ iam auolatunt disiecta à se. Inconsulti abeunt, id est, ἀγνοοῖ, quia non accepto oraculo discedunt, & ignari voluntatis Deorum.

c Sententia est. Sibyllam adi; neque tanti facias

B celeritatem in nauigando, vt putes te ex hoc moræ dispendio accepturum aliquid detrimenti. Itaque morare, posce oracula, posce ipsa canat, neq; oraculum foliis committat, nam quid tuas spes committas foliis, & vento? pete vt ipsa resoluat vocem, resoluat ora; non per notas responsa det. Hæc tibi mora necessaria ad cursus expeditionem, etiam si focij increpitent in hanc tarditatem, cursusque ipse nauticus natura sua amans celeritatis vela vocet, possisq; implere secundo vento secundos velorum sinus.

d Ratio cur istæ moræ faciendæ. Nam illa tibi expediet (declarabit) futura Italiæ bella; docebit te, vt finiendus labor, vt ferendus: dabit tibi cursum secundum.

e Epilogus, quo ab honesto rerum summam hortatur. Fer ad æthera Troiam ingentem factis ingentibus.

NOTÆ.

1. C V M Æ A M V R B E M] Cumæ vrbs maritima Italiæ, condita à Cumæis, & Chalcedensibus, ex Eubœa Hippoclis & Megasthenis ductu profectis: sed duces inter se conuenerant, vt altera gens vrbi nomen daret, alterius colonia diceretur. Et ita à Cumæis nomen loco datum; Et Chalcedensium dicta colonia. Liviō Cyma scribitur, non Cumæ, sicut & Ptolemæo κύμη. Straboni Larissa vo-

2. D I V I N Ó S Q V E L A C V S] Lacum Lucrinum, & Auernum capiunt interpretes, qui ad Cumas situm. Quibus

tionis cursu, vt alijs visum adumbrat, sic ait, id est...

Pictura refertur ad acum.

Textilia ad visum mentis.

Addere vestimentum subteminis adag.

Pictę vestes Phrygionis.

A Quando eques, & picti tunica Nilotide Mauri. Et Lucan. Quod Nilotis acus compressum pectine, seruum...

B Helena autem assistit thecis, Vbi erant vestes variegatae, quas laborauerat ipsa. & paucis interiectis: Δωρὸν γὰρ ἐστὶν ἄνδρα φιλεῖτε δίδωμι...

C Super pro superest. Erit igitur sententia Poetae, o imago, quae mihi sola superest mei Astryanaetis. eadem explicatio & mens Germ. quod par in re litteraria magnum.

D Tela iugo iuncta est, stamen fecerit arundo, Inferitur medium radijs subtemen acutis, Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum Percusso ferunt inferti pectine dentes.

E Phrygiam intelligit vestem illam, quam prius Phryges facere docuerunt, qualemque nos Plinius docet lib. 8. cap. 4. 8. his verbis: pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natae...

Quos versus conferens Iulius Scal. sic ait: Que de Telemacho dicuntur ab Homero, longe maiori efficacia de Asciano. mater enim loquitur orba filio, id quod Helena non poterat. Excusandus ille, laudandus hic. Diuina illa: Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Quamquam Graecus ὀφθαλμῶν βολεῖς mirifice dixit. Non potuit Latine nosser, ac alio verbo alibi compensauit: gestum enim apposuit cum dixit, ferebat. Et mirum, quod addit: Et nunc equali tecum pubesceret auro. vt augeat affectum memoria, ex representatione rei, quae non est, & esset. Scias tantum ea verba non dici ab Helena, vt indicat Scaliger. sed à Menelao, qui illis signis conuincit, Telemachum esse filium Vlyssis. Qui locus Homericus nescio quo fato doctos multos latuit, nam Iulius Scal. lib. 5. Poet. cap. 3. Macroby. 5. Satur. cap. 6. & Germ. in hunc locum, cum versus adducant, librum tamen non nominant, cum alias soleant. Et Virgilius simili errore ait, illos legi Odyss. 4. leguntur verè Odyss. 4. Et Menelao ore. Sed ista μνημονικὰ ἀμαρτήματα, nihil laedunt viros doctos. Adduco verba Quintiliani Declamat. 306. quae cum Poeta consentiunt: O quantos hoc ex alienis liberis cruciatus tulit? Blandi

Blanditur aliquis puer: talis esset meus. Laudatur aliquis vultu speciosus: talis fuit ille, quem perdidit. Crescit quotidie dolor: iam in foro conspicereur, iam militaret, iam illi uxorem quaererem. Aliquo etiam sapore ad Virgilium Statium, i. Achill.

—sic ergo gradus, sic ora manusque Nate ferens, comitesque modis imitare sibi. 9. Et nunc AQUALI TECUM, &c.] Ita Euripides in Ione.

Σοὶ ταυτὸν ἦεν, εἰ περ ἦν, εἴχ' ἀν' ἑσσοῖ: Tecum eandem pubertatis, si nunc esset, haberet mensuram.

Aequales principum.

10. AQUALI AVO] Attingit Poeta morem in

- a Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis. b VIVITE: felices, quibus est fortuna peracta iam sua: Non s alia ex aliis in fata vocamur. 495 c Vobis parva quies, nullum maris æquor arandum: Arua neque Aufoniae semper cedentia retro Quærenda: effigiem Xanthi, Troiamque videtis, Quam vestra fecere manus: melioribus opto Auspiciis, & quæ fuerit minus obuia Graiis. 500 d Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arua Intraro, gentique meæ data moenia cernam: Cognatas vrbes olim, populisque propinquos Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor, Atque idem casus, vnam faciemus vtranque 505 Troiam animis: maneat nostros ea cura nepotes.

ARGUMENTVM.

Discedit cum lacrymis Aeneas, felicesque vocat, qui iam vrbes condiderint: promittit gratum se fore, studiūque in Epiros homines, & sui & nepotum.

EXPLICATIO.

M Irum si aliter accidisset, Soluti in Aetnae ommes sunt, etiam si tantum repræsententur Aeneas lacrymas, vt præ ceteris pij. Et rectè obortis lacrymis, quia cadebant sponte, non inuitæ, atque adeo veræ lacrymæ.

b Verum hunc sic distinguo: Viuite felices quibus est fortuna peracta iam sua. Non: Viuite felices, quibus, &c. Itaque prius precatur, vt viuant. Deinde ait, eos omnes felices esse, quibus peracta est sua fortuna: ac perinde relinquit subintelligendum, felices quoque esse Troianos, qui confederunt in Epiro, cum illi suam fortunam iam peregerint. Si enim sententia esset, quam vulgus putat, dixisset fortuna vestra, non sua. Ergo, vos viuite felices, qui ita vt vos, nos enim infelices fati, qui ex fati adhuc vocamur in noua semper fata, perpetua calamitatum serie.

c Comparat felicitatem illorum, qui confederunt in Epiro, cum laboribus, qui sibi suisque accident, qui nondum sedes inuenere. Vobis (inquit) parva iam est quies, non mare arandum, non quaerenda Italia, vt nobis, quæ semper fugit retro, semper cedit (sic nimirum explicat votum ardentissimum inuenientæ Italici.) videtis si non Xanthum, certè effigiem eius: si non magnam illam Troiam, vbi nati; at certè hanc Troiam, quam vos vestris manibus nasci fecistis. Opto autem, vt hæc vestra Troia condita fuerit melioribus auspiciis, quam antiqua illa, id est, (ad-

A omni æuo frequentissimum, quo cum vitis principibus, maxime cum liberis regum, nutriuntur aliorum liberi pari æuo, quibus affuecant, & quos, vt iam notos à prima pueritia, ad regni administrationem aduocent, cum ipsi reges iam fuerint. Moÿs huius etiam meminit Aristides in oratione Eteonei, cum de illo ait. καλλίστος, καὶ μέγιστος, & τελευτάτος, ἢ ἐπὶ ἡλικίᾳ: pulcherrimus, maximus, perfectissimus equalium suorum. Idem in 2. Platonica, Miltiadi & Themistocli aequales dat. Sic puremus Ascanium æqualem fuisse Astryanaetis, qui ad spem regni nutriebatur. sic Aeneam Hectori, sic Anchisem Priamo.

B dit se explicans) minus exposita furori Græcorum. d Perplexi aliquantulum isti versus, illos tironibus ita expedio. Si (ali) quando intra (ve)ro Tybrim, aruaque vicina Tybridis, cernamque moenia data (fatis) genti meæ: faciemus Troiam vtranque (quam vos, condidistis, & quam nos condemus) vnam animis (id est, vnanimem.) Vtranque dico Troiam, nimirum vrbes olim cognatas, populisque propinquos (in) Epiro, (& in) Hesperia, quibus (vr-bibus & populis) idem Dardanus (est) auctor, atque (quibus inest) idem casus (miserimus): ea cura maneat nepotes nostros. Hac vocularum interpositione clara erit sententia nouitiis. Iam meo more illam explico. Dicit vtranque Troiam, & Epiroticam, & Italiam debere esse vnam animis, studio, voluntate. Huius rei ratio quadruplex. Prima, cognatio ipsa, nam omnes Troiani: secunda, propinquitas locorum, nam propinquæ sibi Italia, & Epirus: tertia, auctor idem vrrique genti, id est Dardanus: quarta, casus idem. nam Helenus atque Aeneas variis casibus agitati sunt. Particula olim capienda hic de tempore futuro, vt sæpe aliàs, vt sit olim in posterum.

NOTÆ.

I. DIGREDIENS LACRYMIS AFFABAR] Sic Cyzicus apud Valer. Flacc. lib. 3. cum ab eo Iason discedit, Ipse agit Asonida iunctos ad littora gressus Cyzicus, abscessu lacrymans. Apud eundem lib. 2. cum Argonautæ discedunt ab Hypsipyle, similis tristitia & lacrymæ inducuntur, Nec minus Orphea tristis (Hypsipyle) ceruice tuæque Aiacide, & gemino coniux à Castore pender: Has inter lacrymas legitur piger vnus arenis. Opportunè autem monet Rittershus. in Opp. Cyneg. dicitur inter digredi, & degredi: vt prius sit discedetur.

Digredi, & Degredi vri dicitur.

re ex loco aliquo, posterius descendere de superiore loco, cui contrarium sit, ascendere. Sic Sallust. 4. Hist. vt primum Algius degressus est: in Iugurth. monte degressus. & colle degressus. Florus lib. 3. ab arce degressus. itaque male confunditur horum verborum usus.

2. P E R A C T A] Achilles Stadius legit parata. Firmat Tibullianis versiculis. non satis ad gustum, omitto. Ego in integra sententia Propertianam imitationem inuenio. vt enim Aeneas ait: Nos inuis semper in noua fata, vos hic viuite, qui iam felices: Ita Propertius lib. 1. eleg. 1. non dissimili sententia,

Ferte per extremas gentes, & ferte per vndas, Quia non vlla meum famina norit iter. Vos remanete, quibus facili Deus amicit aure, Sitis & in tuto semper amore parces.

3. NOS ALIA EX ALIIS IN FATA VOCA- B inuicem suc cedunt. M V N] Hesiod. in Theog.

Αλλ' οὐδ' ἐξ ἄλλου δέχεσθαι χαλεπώτερον ἄλλο: Labor grauissimus laborem excipit.

Homer. Il. 19.

— ὡς μοι δέχεσθαι κακὸν ἐκ κακῆς αἰεί: vt me excipit malum ex malo semper.

Eurip. in Hecub.

— ἀδελφεαὶ δὲ ἐπέθεν ἄβυθον τῆς ἀλγῆς διὰ δόρυ κακῶν κακότης: rursus alia memolestia

Aliud vocat, malisque succedunt mala. iterum.

— ἄνοιος γὰρ καὶ ἄνονον ἀνάγκη κρείσσονες κινδύνῳ: labores enim & laboribus

Necessitates maiores vniq; circundant. Et,

Ἐτερον δὲ ἀπ' ἐτέρων κακὰ κακῶν κρηεῖ: Prognata ab alijs alia contingunt mala.

Hæc Germ. tantum Latina addidi, quibus semper is caret.

4. VOBIS PARTA QUIES] Locus hic cognationem habet cum eol. Æn.

Ο fortunati quorum iam mania surgunt, Aeneas ait.

vt verò hic cecidit retro, sic, in 5. dum per mare magnum

Italiam sequimur fugientem, & volumur vndis.

Virgilius se interdu m a mulatur. Poeta enim, vt alius, sic sibi interdum insitit, seque ipse æmulatur.

5. ARANDVM] Pari venustate Ouidius. 1. Trist. aquor aro. & 1. Ponti: sulc auimus equor. Fluxit hoc à Græcis. Aristides orat. 4. Sacror. scim. ὑπεραντὶα τοῖς ἀνέμοις πλέουσι, καὶ ὅτι ἀρῶντι τὸ πέλους: nauiganti aduerso vento, & quasi aranti pelagus. Quæ verba præeunt ad explicationem Virgilij. Hoc certè verbum inferendum, cum aduersa est nauigatio, vt in vate, & in adductis testimonijs Ouidij. Vt enim arare terram, laboriosum est, sic pelagus. neque enim in nauigatione prospera commodè vteris his vocibus. An alij vtantur in cursu prospero, nihil moror. Nonnus quidem lib. 1. vsurpat in nauigatione τῆμενα, καὶ βωσέο, σῆ-

- a Prouchimur pelago vicina Ceraunia iuxta, Vnde iter Italiam, cursusque breuissimus vndis. b Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci: c Sternimur optata gremio telluris ad vndam, 510 Sortiti remos: passimq; in littore sicco Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus. d Nec dum orbem medium nox horis acta subibat, Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes

Explorat

Explorat ventos, atque auribus aera captat: 515 Sidera cuncta notat tacito labentia cælo; a Arcturum, plutiâsque Hyadas, geminôsq; Trioncs, f Armatumque auro circumspicit Oriona. g Postquam cuncta videt cælo constare sereno, Dat clarum è puppi signum, nos castra mouemus, 520 Tentamûsque viam, & velorum pandimus alas.

ARGVMENTVM.

Soluunt Epiro, præterlegunt montes Ceraunios, nocte aduentante descendunt in littus, somnos capiunt sed signum dante Palinuro (cuius diligentia hic commendatur) se iterum mari committunt.

EXPLICATIO.

Vbi soluunt ex Epiro, signatè ex Buthroto Ceraunios montes, alijs Acroceraunios, præterlegunt. Sunt hi in fine Epiri ad Ionium mare, è regione Italiæ, sic dicti ab assidua fulminum iaculatione, cui expositi.

b Perinde ac si dicat. Ideo opaci, quia vmbrantur abente Sole.

c Ait nocte adueniente descendisse in littus ad curanda cibo corpora, ad capiendos somnos. Sed prius tamen, quam corpus curant, remos fortiuntur, vt ad signum Palinuri statim surgant ad incumbendum in remos.

d Pulcra rerum oppositio. Strati erant milites dulci somno implicati: Palinurus ante noctem mediam iam surgit, ventos explorat, captat aërem, notat sidera.

e Notat Arcturum custodem illum vrsæ: notat Hyadas, has vocat pluuias: notans etymon vocis: dictæ enim ἄσπερ τὸ ὕδωρ, id est, pluere: notat geminos triones, id est boues duos, alio nomine, vrsam duplicem. Vide vt defendam hanc explicationem. 1. Æn. vbi habetur hic idem versus. vide etiam, quæ dixi in Georgicis.

f Quia signum hoc eniferum est.

g Nihil in cælo erat inconstans, nihil variû; omnia tranquilla, ad pacem serenitatemque composita. Ideo Palinurus signum dat ad surgendum, quo audito mouent castra, id est, classem, tentant maris viam, vela expandunt, quæ nauis sunt instar alarum, quibus ea aduolat.

NOTÆ.

1. CERAUNIA] Cum Poeta dicunt Ceraunia, vel Acroceraunia, credo id fieri Græcorum hellenismo, qui simpliciter quoque κεραυνία, nam illi subaudiunt ὄρη montes, quæ vox ipsis neutra est. Nam & scriptor Chrestomathia sic ait: Βαλλιακὴ πόλις, καὶ τὸ Κεραυνία ὄρη, καὶ Χάδονες ἢ ἀρχὴ τῶ Ἰονίου κόλπου: Vrsæ Valliaca, montes Ceraunij, & Chaones in initio sinus Ionij.

2. CVRSVSQVE BREVISSIMVS] Traiectus huius breuitatem Hortensius ait contineri. 700. stadiorum latitudine, videlicet. 21. milliariū, Germanicorum spatio: si demensio fiat ab Acroceraunijs vsque ad Hydruntem maritimum Italiæ oppidum.

3. VMBRANTVR] Illustret hunc locum Gulielm. Stuchius lib. 1. Antiquit. Coniuuial. cap. 11. Græci ad notandas horas, & tempus quodcuque, ad sidera, id est, vmbram, confugiebant. & ad τὸ σκιαῶν τῆς σκιάς.

Vmbra nota hatur hora.

Hellenismus.

Obuius in re hostili.

Obiter, & obuiam.

Romanorum cum Acarnanibus amicitia.

A lineam vmbra. Inde non otiosè Virgilius, & hic vmbrantur montes. & in 1. Ecl.

Maioresque cadunt altis de montibus vmbra. Interpres Aristophan. ἐν Βουλκοσια, ad verba illa, ἔξω ἢ δεικνύει τὸ σκιαῶν. ita ait, ἢ τὸ Ἰλιε σκιά, ὅταν ἢ δεικνύει σκιάων. θίλει ἐν εἰπεῖν ὅτι ἔξω ὅταν: quando solis vmbra fuerit decem cubitorum, hoc est, quando erit sero. Lucianus in Gallo. σκωπὸς ὁμοιοπαῶν ὁποῦσάν τὸ σκιαῶν εἰνασίδυε obseruans quot pedes haberet lineæ. Et in Saturnalibus inter leges coniuuiales, λέγειται ἰδὸν ὀπίθεν τὸ σκιαῶν ἐξέειπεν εἰν: Lauari, cum lineæ iam sex est pedum. Eubuli versus apud Athen. lib. 1. omitto, vt multos.

4. CORPORA CVRAMVS] Totus hic locus videtur factus ad vmbam Ennij. 12. Annal.

Omnes mortales victores cadibus viuus Latantes vino curatos, somnus repente

In campo passim mollissimus perculit acris. Ceterum poeticum excursus de nauis, hisque fessis, ac dormientibus, & occidente Sole habet Nonnus lib. 3. his versibus,

Δυσμένε παύθηστος, ἐπ' αἰγυραλοῖσι ἢ ναῦ; Ἄσπερος φαιμάδιον ἐπιπέσειαν ἡμεδύς: Occidente Sole in littore nauata

Instrata arena committebant cubilia.

5. SOPOR IRRIGAT ARTVS] Petrus, Hic satur irriguo maualt turgescere somno.

Sed similes locutiones iam alibi.

6. HAUD SEGNI STRATO SVRGIT PALINVRVS] Imitatio Homeri est Odyssej.

Αὐτὸς ὁ ἀνδραλῆς ἰδὸν τὸ τεχνεῖν: Ἡμερὸς ἐδὲ οἱ ὕπνου ὅτι κλεπαροισιν ἐπιπέσει Πληνὸς ἀσ τ' ἰσθμῶντι καὶ ἐπὶ δ' ὄντα Βωῶντω, Ἀρῶν ὅ, ἦν καὶ ἀμαξῶν ἐπιπέσει καλῶσιν, Ἡ τ' ἀπὸ σπριφῆ, καὶ τ' ὀλεῖων δ' ὀνδ' εἰ:

Ceterum ipse (Vlysses) remorem gubernabat artificiosè Sedens, neque vi somnus palpebris incidebat, Pleiadisque contemplanti, & tardè occidentem Bootem, Vrsamque, quam & currum cognomento vocant, Quo ibidem vertitur, atque Orionem obseruat.

Virgilij versus perpendit Inl. Scal. lib. 3. Poët. cap. 16. Gubernato his verbis: Mira diligentia, cum dicit, omnes: cum ex-

plorat, solertia: cum aërem, communem omnibus, sibi proprium ascribit præceptorem, at: cum notat sidera, peritiam: cum addit cuncta, perfectio. Vt intelligas non immeritò Poetarum Regè à nobis vtrique Matonem prædicari. Hæc ille, additque in 5. ca. 3. Artem, atque intentum animum simul notauit per verbum circumspicit, sed & aërem, id est, auras ipsas ventum præuenientes miro modo dixit, auribus captare. Locus est in Dione Chrysof. orat. 3. vbi officium hoc describit circumstantiis ad Virgilianum Palinurum accom-

modatis, hunc in modum: Gubernatori necesse est aspice-

re in mare, necesse suspicere ad calum, necesse prospicere ad terram: quin & ea quæ sunt in profundo non licet ei igno-

nare, nisi velit in saxa incidere sub aquis latentia, aut arenarum congeries. Illi soli noctu quidem licet minis dormire, quam natantibus: interdiu autem, sicuti breuem aliquem somnum suffuratur, hunc tamen suspensum habet & dubium:

Orionis historia.

biumve sepe exclamet aut velum contrahi, aut clausum si-
fii, aut aliud aliquid rerum nauticarum: vt dormiens ille
magis gerat nauis curam, quam alij, qui multum vigilant.
Eset fortasse locus hic Dionis, vt multa alia horum
commentariorum, multis in maiore precio, si Græcis
tantum obstrepuisse. O quantum est in rebus in-
nae! Eandem gubernatoris diligentiam, aliis dormien-
tibus, Paulinus attingit epist. 4. 2.

Cunctis soporem suaserat tranquillitas,
Tantum gubernator vigil,
Lambente blandis classe securus vadis
Iter secabat spumenn.

Ad rem est Aristonymi sententia hæc moralis. Κελευ-
νθου μὲν ἔργον ἀγαθὸν εἰς τὸ πρὸ ἀπομύκτων μετὰ βολῆς
ἀπομύκτων, ἀδρὸς δὲ ἔργον ἀπὸ τῆς τύχης: Gubernatoris
boni officium ad ventorum mutationes se aptare; viri au-
tem sapientis, ad fortune.

7. AVRIBUS AERA CAPTAT] Adnexa huic lo-
cutioni Plautina in Milite, vt enim Virgilius verbum
capto venationis, dat auribus; ita Plautus & oculis &
auribus venationem dat. Viden' tu illam oculis venatu-
ram facere, & aucupium auribus? In eadem Comæd.
Speculabor ne quis venator adsit cum auritis plagis.

8. ARMATVMQVE AVRO CIRCVMSPICIT O-
RIONA] Euripides in Ione Ὀρίωνα vocat ἑρπύνην. vo-
cem produxit Virgilius, vt Græci sæpe, Euripidem
iam vidisti. Homerus quoque. 5. Odyss. τὸν Ὀρίωνα δὸ-
κῶν, ita & Lucanus:

Ensseri nimum fulget latus Oriouis.

Alij cotriptunt. Ouidius:

— accinctumque Oriona ferro.

Adducit verò Hortensius Euphorionis verba de O-
rionis natalibus, sed Græca tantum, quibus ommissis
sic vertebamus in gratiam tironum: Hyrius Neptuni
filius, & Alcione, vnus è filiabus Atlantis, viuebat in Ta-
nagra Bæotia vrbe. Erat hic in hospites omnes humanissi-
mus. Deosque adhuc ipsos aliquando domi excepit. Iuppiter
itaque, Neptunus, & Mercurius humanitate hominis ille-
cti, hortati sunt, aliquid vt à Dijs peteret. carebat filio, hunc
petit, annuntij Dijs, in pellémque bouis ipsi sacrificati semen
omnes iaciunt, iubentque sub terra occultet, erudique ite-
rum post menses decem. Facit hoc ille, & inde tum Vrion
natus emerfit, sic dictus à Deorum factio; mox verò propter
Euphemismum vocatus est Orion. Venabatur hic vnà cum
Dianacuius pudicitiam violare cum tentasset, irata Dea
scorpion produxit, qui illum occidit mordens in talo. Mi-
sertus Iuppiter in celum retulit, inde oriente scorpio Orion
cadit. Vide etiam quæ de Orione scripsi. I. Æneid. ad
illud,

Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion.

9. DAT CLAVVM E PVVPI SIGNVM] Phrasis
Ennij est, & in re etiam nautica. 8. Ann.

Tonsas ante tenentes signum

Cum dare cepisset.

sed translata à militia. Ideo postea,

² Iamque rubefcebat stellis aurora fugatis:
Cum procul obscuros colles, humilémque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto focij clamore salutant.

525 ³ Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, impleuitque mero, Diuósque vocauit
Stans celsa in puppi.

⁴ Dij maris & terræ, tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.

530 ⁵ Crebescunt optatæ auræ, portusque patescit

Orionis hi-
storia.

— nos castra mouemus.
10. CASTRA] Commutatio metaphorarum pul-
chra est, hic castra de re nautica: in 2. classe de terre-
stri exercitu, classibus hic locus, adi. Sed firmo locum
Virgilij: vt hic castra in re nautica, ita lib. 4.
— faces in castra tulisset,
id est, in naues. & in 5.

— sic acer equo turbata petiuit

Castra,
vbi intelligit naualia. Artius Antenoridis:
Aut naues vrens castra mastrabo in mare.
Propert. lib. 2. eleg. 8.

Feruere & Hæstora Dorica castra face.
vbi loquitur de ignibus, quibus Hæstor incendebat
naues Græcorum. Vt verò Poëta mouere castra, ita
Propert. cl. 8. lib. 4.

Mutato voluit castra mouere ioto.

Iuuenal. Sat. 6.

— Castra moueri.

& 8.

— Signa duces, & castra mouebant.
Xenophon ad idem explicandum ἀναξάγγελον dixit.
ita lib. 8. πᾶσι δὲ τὰ ἀναξάγγελον, & lib. 4. ἀναξ. καὶ ἀνα-
ξάγγελος ἰσοπέδον: matris castris pergebant.

11. VELORVM PANDIMVS ALAS] Putemus Vir-
gilium instituisse primæ velorum origini. Hæc sumpta
volunt exemplo auium: nam sicut istæ alis volant,
ita naues alis suis, id est, velis. Lege Plinium lib. 10. c.
10. vbi ait miluius docuisse artem gubernandi flexi-
bus caudarum. Lege quæ de hac re coniunxit Lilius
lib. de Nauigijs cap. 3. & Spondanus in Homerum.

Cerrè ἄερα de nauibus dixerunt Hesiodus, Home-
rus, Lucianus. Et Æschylus in Agamemn. ἄερα ἔχοντες.
Et Pindarus Od. 9. Olymp. ἄερα ἔχοντες. Qua voce vsus
quoque Philo ἄερα ἔχοντες. vocans nauem ἑσπέρων.

Cassiodorus lib. 5. epist. 17. alas nauium. & lib. 1. epist.
35. raris tumentibus alata velis. Ad hominem has alas
traduxit Aristides orat. ad Neptunum. τὸν ἀπὸ βοτάνων
ἀπλὸς εἶπεν ἄερον ἀπὸ δειξί. μένον ἔχων ἄερος τισὶ δειξί
τῆς θαλάττης χερσὶν ἔχων, καὶ τῆς αἰθέρης ἀπὸ δειξί
vt vno verbo dicam, alatum fecit hominem, qui per mare
quasi alis volaret, & cum ventis ferretur. Ab nauibus
fluxit adagium, opus est volare sine linteo. Sunt qui huc
trahant Lycophronem, qui in Alexandra de nauibus
dixit, ἄερα ἔχοντες ἄερας ἄερας. Sed meliùs referetur ad
παρὰ σπυριον nauium, id est, insignem de qua re vide Ti-
tium lib. 7. Locorum. Taceo hic, que de timone di-
cta ab scriptoribus, quæ de rostris nauium: nam & il-
le à caudis auium sumptus, ista ab earum rostris. Pli-
nius de cynis dixit lib. 10. c. 23. liburnicarum more ro-
strato impetu feruntur. Ceterum sententiæ Virgilij pan-
dentis vela ad captandas auras similis locus Lu-
ciani:

— summaque tendens
Suppata, velorum perituræ colligit auras.

Castra in re
nautica.

Velorum
nauticarum
origo.

Alæ de au-
ibus.

Alatum ho-
mo.

Iam propior: templumque apparet in arce Mineruæ.

Vela legunt focij, & proras ad littora torquent.

⁴ Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum:

Obiectæ falsa spumant aspergine cautes:

535 Ipse latet, gemino demittunt brachia muro

Turriti scopuli: refugitque à littore templum.

ARGVMENTVM.

Albescente calo Italiam à longinquo cernunt, salutant
lætambundis, libat Anchises Dys, appellunt ad portum, hic de-
scribitur.

EXPLICATIO.

⁴ AD primam lucem aduentantis Auroræ vi-
dent ante oculos, nam hoc est procul, Italiam
tot nauigationibus quasitam, tot petitam oraculis.
Sed ita vident, vt tantum obscuros quosdam colles, at-
que Italiam humilem. Quippe è longinquo intuenti-
bus hæc esse species debebat. Vult Hortensius per
colles obscuros signari Iapygiam. & Nascimbænus Ita-
liam dici humilem, quia ab ea parte non habet altos
montes, & sita est in plano, vt dixit Seruius. Statim
omnes erumpunt exultabundi, clamantes & salutan-
tes Italiam. Iteratio vocis indicat gestientem animo
lætitiâ. Nescias quo decoro ea vox primùm Achati
detur. Senex enim longinqua itineris fatigatione
confectus intentior præ aliis erat. Ex qua etiam men-
tes statim (nam omnia videt Virgilius) Anchises indu-
citur vocans Deos. Accedit & ratio alia. Iuuenes, qui
in ea erant classe, putare poterant se tandem peruen-
turos ad Italiam, suppetente adhuc naturaliter æuo:
non sic senes, quibus cum quotidie fatum imminer-
ret, poterant suspicari nunquam se ad Italiam per-
uenturos: hunc intentiores in cursu, & lætiores visa
Italia.

⁵ Anchises è puppi, quæ pars nauis celsior, crate-
rent vino implet ad summum, illi imponit coronam
è floribus, Deos inuocat.

⁶ Explicatio hæc ascibatur Nascimbæno. Deos
marinos precatur, qui nauigat: tempestatem, vt pro-
spere nauiget: terra, quia tertas inquirat.

⁷ Anchisæ meritum. Petiuerat, Dijs spirare secundi. Fit
ita, nam auræ optata crebescunt, qua auræ benignitate
patescit portus, vt qui iam propior. & apparet templum
Mineræ quod erat in arce. Statim leguntur vela, itur
remis ad littus. Est hoc quod supra: vela cadunt, remis
insurgimus. Quod hic torquent proras ad littora, alibi:
occyus aduertunt proras.

⁸ Describitur Italiæ portus, ad quem Troiani ap-
pulere. Descriptio verò petenda à re triplici, situ, for-
ma, materia. Situs, nam ad orientem: forma, nam cur-
uatus, obiectæ illi rupes in morem turrium, brachio-
rum, & murorum: materia, nam viui scopuli, viuæ
cautes. Sententia itaque est. Portus ab ea parte, qua
orientem respicit, curuatus est in arcum: illi obiectæ
sunt cautes, in quas illisa aqua, spumant: hinc est, vt ipse
lateat, nam scopuli (sunt hi, quos antè cautes dixe-
rat) demittunt brachia muro gemino.

NOTÆ.

Auroræ co-
lores. I. R V B E S C E B A T] Vix nantes quos colores Poë-
tæ dent Auroræ, Virgilianos accipe. Hic ru-
brum dat; roseum in 6. croceum non semel: pallidum 1.

A Georg. in 12. punicum in 7. luteum. Horum primum
habes etiam in Ouidio 2. & 3. Met. & 4. Fast. In Silio
1. 10. 12. 16. Lucan. lib. 2. Lucr. l. 4. Alterum 1. 5. Silio lib.
2. & 9. Ouidio. 5. Fast. Claudiano in Honorio, Boëtio
lib. 2. & 3. Tertium in Ausonio, Ouidio. 3. Met. & 3.
Fast. Quartum in Statio. 6. Theb. Boëtio lib. 2. Quin-
tum in Claudiano. 1. Rapt. Sextum in Ouidio. 7. Met.
Dedi & firmam Virgilianos colores. His adice, Pur-
pureum ex Ouidio 2. & 6. Met. & Statio. 3. Theb. Pur-
pureum ex Catullo, & Lucretio lib. 2. Rosidum ex Au-
sonio. seu potius Roscidum ex Silio lib. 2. & 15. Seneca
in Thyeste. Nitidum ex Ouidio. 2. Met. & Silio lib.
5. Fulgidum ex Ouidio. 2. Met. Rutilum ex Silio lib.
16. Caruleum ex Seneca in Furente. Igneum ex Statio
8. Theb.

2. OBSCVROS COLLES] Est hoc, quod dixit Lu-
canus:

— & dubios cernit vaneferre montes.

3. ITALIAM] Vt certissimum ita dictam, ita incer-
tum vnde. Thucydides lib. 6. refert hoc nomen ad dicta.
Arcadam Regulum. Hyginus ad ducem natum ex
Penelope & Telegono. Halicarnasseus ad regem Si-
culorum, ij enim tres dicti sunt Italus. Timæus no-
men ducit ab Italo boue ex armento Geryonis, &
Hellenicus quòd boues optimos gignat Italia. Di-
cunt enim Italum sonare illis bouem. Cato etiam in
Originib. ait, Hesperii fratrem dictum Italum.

4. MAGNUM CRATERA] Non frustra scientissi-
mus Poëta craterem hunc appellat magnum. Peten-
da res ab Athenæo, cuius hæc sunt lib. 11. per initia,
ἐν τῷ ποτὶ τὸν πῶν Ἑλλὰδ ἀ τῆσιν, οὐτε γυραφίς, ἔτε ἐπὶ τῷ
ποτῆρων ἀπὸ τῶν ποτῆρων ἀμείλιχες εἰρησμεῖον πλὴν
τῶν ἐπὶ τοῖς Ἑρμῆσι. τὸ γδ ῥυτὸν ἀνομηζόμενον μένεις τῶν
Ἑρῶν ἀπὸ δειξίαν: Nos in Græcia locis, neque in picturis,
neque in antiquorum monumentis poculum magnum fa-
ctum inuenimus, præterquam in heroicis. Solis enim heroi-
bus id genus poculi tribuerunt, ac Rhyton appellauerunt. hæc
ille. in eodem lib. post multa de Hercule sic loquitur:
μεγάλους ἔχαρε ποτῆροις ὁ ἦρος δειξί τὸ μέγελον ποτῆρον
τες αὶ ποτῆρα καὶ συγγραφεῖς πλὴν αὐτὸν ἐπὶ ποτῆροις
ἐμυθολογῶν: Gaudebat Heros magnis poculis, propter quam
magnitudinem poëta atque historici illum in poculo nau-
gasse fabulati sunt. Atqui Heros Anchises, qui ab Ioue
originem ducebat, Heros Æneas, vt qui natus ex Ve-
nere. Bene ergo illis magnus crater datur. sed diceas,
cratera ait Poëta, non Rhyton? Nihil id impedit, cum
rem teneas, si vocem mutes. Præsertim cum crateres
magni admodum soliti sint mensis inferri, teste ite-
rum eodem Poëta in 1. Crateres magnos statuunt, atque
eodem Athenæo lib. 5. de pompa Ptolemæi Phila-
delphi, vbi inter reliquum apparatus conuiuiale,
ἦρτος (inquit) κρατῆρ ἀργυρῆς ἐξαοσίως χαρῶν μετρηθῆς
ἐπὶ τρεσκακῶντα ἐλεβηθῶν: ἔσθ ἀδρῶν ἐξαοσίων: in curru
quatuor rotarum à sexcentis hominibus crater argentens
ducebatur sexcentarum metretarum capax.

5. CORONA INDVIT] Mihi certum coronam hic
capiendam non de vino ad summum vsque exitan-
te, sed verè de corona, quæ crateri imposta ex more
veterum in sacris. nam & verbum induo difficilè ad
vinum traducas, & deinde erit repetitio non neces-
saria.

6. OBSCVROS COLLES] Est hoc, quod dixit Lu-
canus:

— & dubios cernit vaneferre montes.

7. ITALIAM] Vt certissimum ita dictam, ita incer-
tum vnde. Thucydides lib. 6. refert hoc nomen ad dicta.
Arcadam Regulum. Hyginus ad ducem natum ex
Penelope & Telegono. Halicarnasseus ad regem Si-
culorum, ij enim tres dicti sunt Italus. Timæus no-
men ducit ab Italo boue ex armento Geryonis, &
Hellenicus quòd boues optimos gignat Italia. Di-
cunt enim Italum sonare illis bouem. Cato etiam in
Originib. ait, Hesperii fratrem dictum Italum.

8. MAGNUM CRATERA] Non frustra scientissi-
mus Poëta craterem hunc appellat magnum. Peten-
da res ab Athenæo, cuius hæc sunt lib. 11. per initia,
ἐν τῷ ποτὶ τῶν πῶν Ἑλλὰδ ἀ τῆσιν, οὐτε γυραφίς, ἔτε ἐπὶ τῷ
ποτῆρων ἀπὸ τῶν ποτῆρων ἀμείλιχες εἰρησμεῖον πλὴν
τῶν ἐπὶ τοῖς Ἑρμῆσι. τὸ γδ ῥυτὸν ἀνομηζόμενον μένεις τῶν
Ἑρῶν ἀπὸ δειξίαν: Nos in Græcia locis, neque in picturis,
neque in antiquorum monumentis poculum magnum fa-
ctum inuenimus, præterquam in heroicis. Solis enim heroi-
bus id genus poculi tribuerunt, ac Rhyton appellauerunt. hæc
ille. in eodem lib. post multa de Hercule sic loquitur:
μεγάλους ἔχαρε ποτῆροις ὁ ἦρος δειξί τὸ μέγελον ποτῆρον
τες αὶ ποτῆρα καὶ συγγραφεῖς πλὴν αὐτὸν ἐπὶ ποτῆροις
ἐμυθολογῶν: Gaudebat Heros magnis poculis, propter quam
magnitudinem poëta atque historici illum in poculo nau-
gasse fabulati sunt. Atqui Heros Anchises, qui ab Ioue
originem ducebat, Heros Æneas, vt qui natus ex Ve-
nere. Bene ergo illis magnus crater datur. sed diceas,
cratera ait Poëta, non Rhyton? Nihil id impedit, cum
rem teneas, si vocem mutes. Præsertim cum crateres
magni admodum soliti sint mensis inferri, teste ite-
rum eodem Poëta in 1. Crateres magnos statuunt, atque
eodem Athenæo lib. 5. de pompa Ptolemæi Phila-
delphi, vbi inter reliquum apparatus conuiuiale,
ἦρτος (inquit) κρατῆρ ἀργυρῆς ἐξαοσίως χαρῶν μετρηθῆς
ἐπὶ τρεσκακῶντα ἐλεβηθῶν: ἔσθ ἀδρῶν ἐξαοσίων: in curru
quatuor rotarum à sexcentis hominibus crater argentens
ducebatur sexcentarum metretarum capax.

9. CORONA INDVIT] Mihi certum coronam hic
capiendam non de vino ad summum vsque exitan-
te, sed verè de corona, quæ crateri imposta ex more
veterum in sacris. nam & verbum induo difficilè ad
vinum traducas, & deinde erit repetitio non neces-
saria.

Coronate
pocula.

G g faria,

faria, quid enim opus erat, implevitque mero, si induere corona esset ad summum usque implere? Quæstio alibi à me agitur, nunc dicamus, & coronam florum crateri impostam, & vinum ad summum usque superfulum.

6. STANS CELSA IN PUPPI] In 8. etiam Augustus stat celsa in puppi, & Æneas in 4. somnos carpit celsa in puppi, Puppem enim honestiorem esse naus partem Erasmus Adag. Si tu proreta, firmat, & exemplo Virgilij, & Tullij hoc: Quamobrem mi Quinque conscende nobiscum, & quidem ad puppim.

Puppis pars honestior naus.

7. DII MARIS ET TERRÆ, &c.] Maris Deos vocat, hinc potentes tempestatum in 5.

Dij quibus imperium pelagi. in 10.

Numen habere maris. In his precibus expressus Pind. Od. 4. Pyth. ex mente Vrsini. nam quæ affert ex Homero, non ita ad rem. Itaque Pindarus,

— ἐπεὶ δὲ ἱμερόδω
κρέμασιν ἀγκύρας ὑπερθεῖν,
Χρυσέων χερσὶ λαβὼν φιάλαν
Ἄρχος ἐν πορύμῳ, πατέρ' ἱρανιδῶν
Ἐγχεύειρανον Ζήνα, & αὐτοπόρου
Κυμάτων ῥιπὰς, ἀνέμιοντ' ἐνάλη
Νύκτας τε, & πάντε καλῶδες,
Ἄμα & τ' ἄφρονα, &
Φίλιον νόσοιο μοῖραν.

Postquam autem super rostrum anchoras appenderunt, auream manibus sumens phialam dux in puppi, patrem celitum sulmen pro telo habentem Iouem, & celeriter meantes fluctuum impetus, ventorumque inuocabat, noctesque & maris vias, diesque laticos, & optabilem reditus sortem. Malè in Vrsin. legitur ἀμα &, pro, ἀμα &, vitio typographi.

Crebresco de ventis.

8. CREBRESCVNT] Papin. lib. 4.

— patriosq; doler crebescere ventos.

Seneca epist. 77. quoties ventus increbruit, maiorque est, quam expedire, antenna submititur.

9. PORTVS QVE PATESCIT IAM PROPOR] Ita hoc dictum, vt supra,

— angusti rarefcent claustra Pelori.

Tempa in locis editis.

10. TEMPLVMQVE APPARET IN ARGE MIO-locis editis. NERVÆ] Dicitur hoc ex veterum more, qui templa ædificabant in locis editis. Et quidem de templis vnus Iouis hoc iam notant, & firmarunt Natalis lib. 1. Mythol. cap. 10. & Antonius Delrius in Oetæum Senecæ; ex Apollonio lib. 2. Herodoto in Clion. ex Melantho in lib. de Sacrificiis, ex Seneca in Oetæo. Quibus adde Pindarum Od. 7. Olymp.

Ὁ Ζεὺς πατήρ νόστιον Ἀργεῶν μεδέων
Ὁ Ἰούππερ πάτερ καμίνι Ἀταβυρίῳ δεινῶν.

Et Demosthenem in Haloneso, siue potius Hegesippum (nam huius esse orationem illam scribit Libanius) qui meminit Διὸς τῶ Ὀρέου, Iouis Montani. Sed quidem non Iouis tantum, sed omnium fermè Deorum templa fuisse in locis excelis constans est auctorum sententia; neque est, cur hic mos trahatur tantum ad Regem Deorum Iouem. Huic rei fauet etymon ædis (quæ vox signat templa Deorum) est enim dicta ædes, quòd poneretur in loco edito. Sed pergo ad firmamenta. In Virgilio hoc loco templum Palladis est in arce. Templi eiusdem Deæ ædificari in promontorio ad Capreas meminit Seneca epist. 77. Quem in locum Lipsius Statium & Litiium aduocat loquentes de eodem templo. Pausanias quoque in Arcadicis templum Palladis adducit ædificatum ab Vlyssè in summo montis vertice. Dionysius etiam lib. 1. ita scribit: Hic etiam est vetustum Minerva tem-

Ædis etymon.

plum in arce exstructum. Adduxi de hac Dea tot testes, quia ea in Virgilio est. De reliquis breuiter. Templum Bacchi ἐν τῷ Ὀρέου τῷ ὑψηλοτέρῳ constituit Herodotus lib. 7. Iunonis, Litius lib. 4. Promontorium est aduersus Sicyonem, Iunonis, quam vocant Acraam, in altum excurrens. Dianæ, cui nomen Callistæ, id est, Pulcherissima, Pausanias in Arcadicis; Neptuni idem Pausanias in eodem libro, Victoria lib. 1. Antiquit. Dionysius, Lacinia infra Virgilius, Apollinis supra in hoc libro. De incerto templo Ammiannus lib. 24. templum alti culminis arci vidimus superpositum. Ex hoc more ingens illa promissio Tydei ad Palladem apud Statium lib. 2.

Aurea tunc mediis vrbs tibi templa dicabo
Collibus, Ionias quæ despectare procellas
Dulce sit.

Huic mori, quem apertui, adnexus alius Perfarum, qui cum templis carerent, tamen suis Diis faciebant sacra in locis editis. Sed hoc iam Briffon. ex Strabone, Xenophonte, Herodoto, in libello aureo de Regno Persico. Inde in sacris litteris dicuntur ἱερεῖς τῶ ὑψηλῶν: sacerdotes excelforum. Cytillus in Oream. ἰθὺον τῶ βουνόστει, καὶ ὄρη κατὰ λαμῶδες ὄρτες; sacrificabant enim colles & montes conscendentes.

11. PORTVS AB EOO, &c.] Adduxi sententiam, Arcus fortis si quid dignum ad illustrationem. Vt hic portus ma multis curuatus in arcum, sic Sallust. in lib. Hist. loquens de in portibus Ponto: speciem efficit Scythici arcus. Plinius lib. 4. cap. 12. de Ponto Euxino: Magno litrorum flexu, retro curuatus in cornu, ab his vtrinq; porrigitur, vt sit planè arcus Scythici forma. De eodem iterum: Scythici arcus formam efficit, & lib. 6. cap. 13. de mare Caspio: vbi cepit in latitudinem pandi lunatis obliquatur cornibus, vel vt ad Maotin lacum ab ore discedens Scythici arcus, vt auctor est M. Varro, similitudine. Ammiannus lib. 22. describens extima Thraciarum, situmque Pontici sinus, ita ait: in speciem Scythici arcus neruo coagmentati geographia totius assensione formatur. Non abit similis positura Thucydidis lib. 7. qui, vbi meminit loci maritimi, in quo essent naues, ait illum fuisse curuarum in speciem Lunæ, καὶ εἰς μιννοειδῆς. Pergo ad alia huius descriptionis. vt Nofter,

— falsa spumant aspergine cautes,
Ennius in Andromeda:

— maria salsa spumant sanguine.
Statius. 7. Theb.

— diraque aspergine latos
Mutat agros.

Tertull. de Penit. asperginem vnam aquæ. vt hic brachia Brachia de portu, sic Propertius lib. 3.

Inde vbi Piræi capient me littora portus,
Scandam ego Thebæ brachia longa via.

Et Herodotus lib. 1. τῶν τε ἐκείνων τοῖς ἀγκύρας εἰς τὸ ποταμὸν ἐλάλας: vterque murus exporrigit lacertos ad summen. Hirtius in bell. Hispanienf. brachia dixit in ædificiis: Cesar munitionibus Ateguam oppugnare, & brachia circumducere cepit. Non dissimile illud Xenoph. 5. ἀναλ. qui in descriptione portus, ἀρχὴν, ceruix. vt hinc forma illa cautium obiectarum, & scopulorum instar turrium, sic. i. Æn.

Hinc atque hinc vasta rupes geminique minantur
In calum scopuli.

vt hinc vndæ illiduntur frangunturque, sic ibi,
Inque sinus scindit sese vnda reductos.

vt demum hinc latens portus sub cautibus, sic ibi
— quorum sub vertice late

Aquora tuta silent.

Sed roget tandem aliquis, vbi hic portus Italia: à Poëta descriptus? Seruius P. Dan. Calabriam accipit,

cepit, & templum illud conditum ait fuisse ab Idomeneo. Hortensius, portum Salentinum in Iapygia.

12. SPVMANT ASPERGINE CAUTES.] Dixit breuiter, quod multis Nazianzen. Orat. 28. Κόμας τῶν γειτῶν αἰετοῦσιν ἀπορροισίνων & ἀπορροισίνων εἰς ἀρχὴν ἀφ' ἧσδε ἐστὶν ἡ λίαν ἰσχυροὺς ἔχει: Impingebant fluctus in vicina saxa, atque inde repulsi in spumam ac tenuem asperginem dilabebantur.

4 Quattuor hinc, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore niuali.

Et pater Anchises: Bellum ô terra hospita portas,
540 Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

5 Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre;

Spes est pacis, ait. tum Numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:

545 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptisq; Heleni, dederat quæ maxima, rite

6 Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum:

550 Graiugenumque domos, suspectaque linquimus arua.

ARGVMENTVM.

Avis equi omen sumitur belli futuri, & securæ pacis. Precantur Palladem, sacra faciunt Iunoni: illam, quia ad eius litus appulerunt, huic, quia Argiua, & velato capite ex ritu. His perfectis solum inde Græcorum metu.

EXPLICATIO.

PRæbuit bellicosum animal omen futuri belli. Ait omen rectè. Nam hoc ex re subita accipiebatur, & veteres quidem admodum superstitione omnia vertebant in omen. Accipe gramen pro quocunque pastu, ex vsu poetarum. Cum ait late, intellige equos palabundos. Dar Anchise iam seni peritiam augurandi, ex magno decoro. Est terra hospita, que nos hospitio excipit, quasi dicat. Bellone hospites tuos excipit? Signare minantur, nam in auguriis mina Deorum frequentissima, non minus, ac iræ.

Eludit statim atrocitatem ominis, veritque in melius, & bello pacem comparandam declarat. Quia videlicet hoc animal ingale est, ac perinde pacificum. Dicitur curru succedere, pro, curru.

Conuertunt se statim ad preces, precanturque Palladem, nam is locus, ad quem appulerant, huic Deæ erat sacer. Est hinc ouantes, plenos gaudij & lætabundos. veluti parva victoria. Statim rem facram ex præceptis Heleni, & rite facturi, velant capita amictu Phrygio, qui amictus purpureus erat, nam supra,

Purpurea velare comas adoperit amictu.

Sacra hæc sunt in honorem Iunonis, vt idem Helenus non semel monuerat. Imo præceptum hoc fuerat omnium maximum. & Argiua, vt putaret ea, se ab Troianis coli etiam Argiuis fauentem, & inde iras poneret illorum pietate prospecta.

Perfectis omnibus ex ordine, id est, rite, inde abeunt ex præcepto eiusdem Heleni, qui dixerat,

13. REFVGIT QVE A LITTORE TEMPLVM] Templum quod intuentibus à longinquo in portu esse videbatur, cum iam propius accedunt, longinquum est: hæc est enim natura, aut longius aut propius intuentium. Tale illud,

— terræ, vrbesque recedunt.

Et Prop. lib. 4. obliuatore Germ.

Est Phœbi fugiens Athamania ad littora portus,
Qua sinus Ionie murmura condit aque.

B Effuge, cuncta malis habitantur monia Græjæ.

Ita verò hinc obuertuntur antennæ ad futuram nauigationem, vt in 6. obuertunt pelago proræ. Est antenna, quæ velum sustinet, inde eo quasi obuoluta est, quare hinc velate antennæ. Difficultatem rei gerendæ ipso versu expressit, imò superauit: difficilius enim quam antennæ mouentur, currit hic versus,

Cornua velatarum obuertimus antennarum.

NOTÆ.

1. QUATTUOR HINC, &c.] Pendet hoc ex Homeri imitatione Odyss. 11.

Βασίλειος δὲ ἄρτος βίαις, & ἱπία μῦθα
Ἡλίου, δὲ σάκκ' ἱεροῦ, & πάντ' ἱσακέει:
Pascetes autem inuenietis boues, & pinguis pecora
Solis, qui omnia videt, & omnia audit, &c.

Dicuntur hæc ad Vlyssè in Troia ore. Tale quiddam apud Apollon. lib. 4. Arg. vbi Argonautis monstrum apparet, videlicet,

Ἐξ ἀλῆς ὑπερῶνδ' ἀετῶν ἀνδρῶν ἴππῳ
Ἀμφιλαφῆς, χροσῆσι μετῆροσ' αὐχένοι χεῖται:
Ex salo in continentem immanis exsiluit equus,
Per amplius, ceruice sublimis, auris iubis.

Et quidem equum aptum esse, vt ex illo capiatur Equus ad omen, satis liquidum ex versu onirocritico (Altram-omina. psychi esse putant) isto,

Ἐὼλον βλέπειν σφίχοντα, μυστῶν τῶν:
Pullum equinum currentem videre, arcanum quiddam est.

2. EQVOS IN GRAMINE VIDIT] Videtur Maro morem attingere, & indicare hos equos fuisse Deo alicui sacros, & credo Palladi. Primum hoc postulat imitatio Homeri, quam adduxi, qui boues illos sacros fuisse dicit Soli. Deinde color niueus, tales enim equi Diis sacrabantur, vt optimi: Philostratus quidem lib. 1. Icon. ait boues quosdam ὑπερ χεῖονα λευκὰς, supra niuem candidas, sacras esse Apollini: imò addit sacras, quia essent candidæ. Tertio, quia illis visis, non templo tantum, videntur Troiani admoniti

fuisse Palladis. Quartò, quia animalia sacra, & id est, demissa, dicebatur; atqui hinc nulla mentio custodis. Ita Philostratus in dicto loco, vt sacras dicat esse illas boues, exprimit voce, ἀνέρις. Quintò demum, quia quæ sacra erant Diis, illæ erant, nulla vis illis adhibebatur; atqui hinc nullius iniuriæ, aut vis mentio est, & credibile procul dubio milites in gregem equorum ruituros, nisi abstinuissent, religione Numinis, cui sacri equi illi. vtcunque mos certus est. Papin.

Animalia sacra. lib. 7. cum scribit:

Errabant gemina Dirca ad flumina tigris,
Mire iugum belli quondam vastator Eoi
Curru Erythraïs quas nuper victor ab oris
Liber, in Aonios meritas demiserat agros.

Ad ritum hunc pertinent verba hæc Petron. in Satyr. Vix ad casa ostiolum processeram, cum ecce tres anseres sacri, qui, vt puto, medio die solebant ab ama diaria exigere, impetum in me faciunt, sedoque ac veluti rabioso stridore circumstant trepidantem. Demum superstitionis huius monumenta plurima, apud Herodot. in Calliop. de ouibus sacris Soli: Auctorem hymni in Mercurium: Dictyn, lib. 1. Bell. Troiani, de Agamemnone, qui imprudens interfecit capream in luco Dianæ. Philostratum lib. 1. Icon. bis, semel vbi loquitur de sacris Mercurij, iterum vbi de venatione suum: Plurarchum de solertia animalium, vbi ait, mulum quendam propter ætatem adeptum vacationem: Suetonium in Iulio. Dignus est verò mos, quem scias. Animalibus sacris cuiuspiam Deo, nomen illius Dei Deæue inscribatur, cui illa sacrabantur. Hic mos elici ex Pindaro potest Od. 3. Olym. nam Taygeta Nympha cum de dicasset Dianæ auticornem ceruam, inscripsit, sacram.

Animalibus sacris inscribatur nomen Dei, cui sacra.

Verba sunt hæc non suo ordine, sed hinc inde conuulsa, ἡγεμόνων ἑλαφὸς θηλείαν ταύρησιν ἀντιθέσσι ὀρθοσίῃς ἕρπασεν, ἰπῶν: auticornem ceruam feminam Taygeta Diana dedicans, scripsit, sacram. Sed apertissimè morem Philostratus lib. 2. de vita Apollonij aperit cap. 1. his verbis: *Accepi etiam in Pamphylia Pantheram captam fuisse, aureum torquæ circa collum habentem, Armenijs literis huiusmodi inscriptum: REX ARSACES DEO NIS E O. regnabat autem temporibus illis in Armenia Arsaces, vt opinor, feram eximia præ ceteris magnitudine Baccho sacrauit.* Demum Pausan. in Arcad. ceruam vidisse dicitur, ei, quam Dominam nominant, Dea sacram, consecratam iam ætate cum torquæ, in quo incisæ erant litteræ:

Animalium sacrorum loca.

Hinnulus excipitor solente Agapenore Troiani. Prædictis motibus annexus alius. Non solum sacrabantur Diis animalia, sed loca quædam agtorum, destinata pascendis sacris feris. Clarè Plutarchus in Quæstionib. Naturæ lib. loquens de loco iuxta Siciliæ Ætnam, καὶ ἐστὶ τὸ τριμύνη, καὶ σελήνηοι τὸ χωρίον ὡς ἀστυον, ἢ ἐπιτρίβου ἵερε δὲ ἐστὶ νεομηνίης: Ideoq; illum locum colunt, & venerantur tanquam asyllum, vbi non sunt insidie pascuntibus ibi animalibus.

Anchises augur.

3. ET PATER ANCHISES] Aiunt augurandi scientiam datam Anchisæ à Venere, cum is cum Dea concubuit. Nam Ennius. 1. Annal. *Atque Anchises doctus, Venus quem pulchra Dearum Fari donauit, diuinum pectus habere.* Næuius quoque lib. 3. bell. Punic. augurandi artem dat Anchisæ:

Postquam auim adspexit
Templo Anchises, sacra in
Mensa Penatium ordine
Ponuntur: immolabat
Autram victimam pulchram.

Equi bellum indicant. 4. BELLVM Ô TERRA HOSPITA PORTAS] Ad symbolicam significationem belli representati in equis pertinet, Cræsum apud Herodot. in Clion. portentum vidisse, nimirum sub vrbana omnia serpenti-

bus oppleri, qui mox ab equis deuorarentur. Accipit ille è coniecturis responsum, ὅτιν ἐστὶ γῆς αἰδῶν, ἰπποῦ ὃ πολέμιον ἐστὶ: colubrum terre filium esse; equum hostem. Lucretius quoque lib. 2. equorum prolem vocat duelliam, & Propertius lib. 4. eleg. 4.

Bellicus ex illo fonte bibebat equus.

Stattius lib. 7. Theb. de equis loquens, pecus vitæ bellæ. Silius lib. 2. Bellatoris equi, ad idem spectat illud Plutarch. & Porph. quærentis, cur equus Marti immolaretur, ἔτι θυμοειδὲς, καὶ πολέμιον, & ἄρῆιον ὃ ἰπποῦ ἐστὶ: quia equus acer est, hosticus, Martius. Obseruauerunt iam hæc ante nos alij, sed quæ hinc omittenda non fuerunt, & in quæ verè nos incidemus nullo indicante. Horatius quoque Od. 3. lib. 3. equos Martis esse dixit, & ad Pisones, equum certamine primum. Inde Vopiscus in Probo, vt summam fore pacem declaret, rem ita commutat: equus nascetur ad pacem, nulla erunt bella.

5. SED TAMEN IDEM OLIM CVRRV, &c.] Ad Equorum versus Poëtæ pertinet, in sacris symbolis effingit solitum frenatum equum, ad significandum hominem ferocitate exultantem, sed eundem tamen rationi obsequentem. Inde etiam apud Cicin. Offic. est, homines secundis rebus elatos debere duci in gyrum rationis, & doctrinæ; non aliter ac equi ferocientes domitoribus traduntur, vt faciliores deinde sint. Sed eget hic locus maiore luce. Certè equis & frenatis & iugo illigatis ad militares cursus Romani vtbebantur, & hi quoque equi erant omnino bellatores, & acres, feruidi: & tales nisi essent, repudiabantur. Id certissimum est, & facile colliges ex versibus, qui habentur lib. 3. Georg.

Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus.
Quibus & sequentibus versibus, qui multi, describuntur equi admodum militares, & feroces. Idem colliges ex versibus illis eiusdem libri,

Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spuma ager ore cruentas,
Belgica vel molli melius feret effusa collo.

vide ibi, quæ ego de effedis Belgicis. Demum eodem libro notatū mihi est testimonium Symmachi, & aliorum, equos, qui apti ad militares cursus, debere esse acres & feroces. Cum hoc ita sit, cur Poëta pacem rimatur ab equis, cum succedunt curui, & iugo militari, cum isti pari ferocia cum alijs sint? Imo heroicis temporibus, vt plurimum, bellatum est curribus, vt patet ex tota Iliade, ex tota Æneide. His adductus puto aliam esse mentem Poëtæ. Vt dicat, militares equos signum esse belli: aratores, pacis. Est enim equus vtriq; rei aptus, & bello & aratio. Ergo ait Anchises, cum equi iugum etiam ferant colendæ terræ, spes est pacis. Etenim agricultura semper floret florente pace, deseritur vigente bello. Tullius pro Lege Manil. *Cum hostium copia non longè absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur.* Ad sententiam, quam explicui, trahi potest locus lib. 1. Æn. vbi equi caput signat, gentem Carthaginis fore & bello egregiam, & facilem victu. Sunt enim multi, qui ibi intelligunt ἀπογίαν ex viso equo, ac terræ fertilitatem. Facit etiam Votum M. Caronis cap. 141. de re Rustica, vbi loquens de lustratione agrorum, preces dirigit ad Martem Deum bellorum, vt is vastitudinem, calamitates, in temperies ab agris prohibebit, defendat, aueruncet.

6. CVRRV SVCCEDERE SVETI] Adduxi iam in Georgicis auctores, qui de hac re. Hic adiungo Aristidem orat. ad Mineruam, qui gloriam iunctorum ad currum equorum Erichthonio attribuit.

7. SPES EST PACIS] Cursus pacis: non solum quia hoc animal iugale est, hanc enim rationem clarè proponit Poëta: sed etiam, quia de his equis dixerat, esse illos candore nivali, & hanc tantum indicat, Pertinent ad hoc versus Ontocriticis isti,

Ἴππος, μελαίνης, & καλὸν πάντας βλέπειν
Ἴππον ὃ δὲ καλὸν ἔψις, ἀγέλων φάσις.

Est ominosa res atros videre equos:
Albos equos videre, faustus nuntius.

Ferunt quippe equos nigros difficiliius frenos accipere, & domari, quàm candidos. Sed res ista appeller suos magistros. Certè Goropius in Saxonico ait: Saxones, priusquam à Carolo Magno vincerentur, gestasse pro insigni equum nigrum: eosdem iam victos commutasse in signum hoc, in equum candidum.

8. PALLADIS ARMISONÆ] Cicero ad Equit. Tritonia armipotens.

Operto capite fiebat sacra. 9. ET CAPITA ANTE ARAS VEL AMVR] Apud Herodotum lib. 6. quidam sacra facturus, immolaturusque Ioui bouem, inducit κατὰ καλοῦ ψάμμοῦ, velatus, qui locus notandus contra illos, qui volunt hunc morem, tantum fuisse Romanum. Scio eludi posse Herodoti verba. Præsertim si audiatur Scholiastes Pindari, cuius hæc sunt, ὅσα τιθεῖ ἐν τῇ κρητῇ καλύμματα: ἔτα ἡδ' ἐστὶν ἢν δ' ἔχει δ' αἰς: Sine villo tegumento in capite, hic enim mos sacrorum. Sed de Romano more duo sunt testimonia Liuji. Primum lib. 10. vbi loquens de augure, ait, capite velato victimam cadat, auguriumq; ex arce capiat. Alterum lib. 1. Augur capite velato sedem cepit, dextera manu baculum sine modo aduncum tenens, quem lituum appellauerunt.

10. AMICTV] Amictum hunc Tutulum dici Fulgentius est auctor: erat autem pallium, quo sacerdotes accessuri ad sacra, caput tegebant tutabanturque, vnde & vocabulum. Adducit hoc Turn. lib. 26. cap. 10. idem sentit Germ. & Adrianus Iunius. Additque postremus eundem esse, quem hoc versu Poëta vocat amictum Phrygium. Addas his non vulgarem eruditionem Magij. 1. Miscell. cap. 14. qui à tutulo titulum deriuat; nam præterquam quòd tutulus erat amictus sacrificantium, erat etiam ornamentum capitis flaminicarum, in altitudinem exstructum: fiebat autem ex vitta purpurea innexa crinibus, cuius res auctor

Amictus Tutulus. Titulus librorum vnde dicitur.

Festus. Quia ergo (inquit Magius) inscriptiones librorum capitibus fiebant, non sine ornamentis, & rubro colore, dicta sunt tituli, quasi tutuli, à similitudine ornamentum capitis flaminicarum. Firmat illo Ouid.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

& Martial. *Rasum pumice, purpuræque cultum.* Pugnat hoc etymum cum Marino Becichemo Epistolicarum quæstionum Cent. 1. cap. 49. qui ait, titulum dictum, quasi tutulum, quod factum, nomen, & memoriam tueatur auctoris: idem scripsit Alciatus. Magij sententiam tuetur Dalecampius in Plinium. Idem video sensisse Maiorem Scaligerum lib. 1. Poët. cap. 9. vbi ait: *Titulus est inscriptio nominis, non à tutando, vt aiebat Varro, sed ἀπὸ τῆς τιμῆς. honor enim & titulus idem, nomen dico tam auctoris quàm fabula.*

11. IVNONI ARGIVÆ] Iunonem Argis coli solitam præcipuo honore notius est quàm egeat explanatione, dictum aliquid. 1. Æn. ad illud,

—pro charis gesserat Argis.
Et Pindarus quoque Nem. vocat:
Ἄργος Ἰωνίης δῶμα θεοπεπέτης:
Argos Iunonia dignam adem.

Antiqua inscriptio in Tibure: IVNONI ARGIVÆ. C. BLONDVS. PROCOS. Vide etiam Oden. 7. lib. 1. Horatij, & ibi interpretes.

12. CORNVA] Vtrinque in antenna extremitates sunt, dictæ ἀκρογῆαι, à Latinis cornua. Tertull. lib. 3. aduersus Marcion. *Nam in antenna, qua crucis pars est, extremitates cornua vocantur.* Quin & in Glossis pro tota antenna inuenies, in quibus, ἀκρὰς ἀλοῦς, antenna. Inde & antennæ cornubi quoque dicuntur, quòd cornua habeant; meminere Lucanus, & Valerius Flaccus. Posterior, quæ alij cornua, vocauit brachia,

Pallida velifero quarentem brachia malo.
Sermo hic cornuum ad rem nauticam, sed alia ratione, pertinet. Dicuntur enim naues disponi in cornua. ἀνάγων ὅτι κέρως τῆς νέας, dixit Herodotus lib. 6. Antennarum partes tres facit Pollux lib. 1. illa, quæ hærent malo, sunt in medio, dicuntur ἀμβόλα, siue σμβόλα: partes, quæ vtrinque continent, ἀκρογῆαι: extrema hinc inde, ἀκρογῆαι.

- a Hinc sinus Herculei (si vera est fansa) Tarenti Cernitur, attollit se diua Lacinia contra, Cauloniscq; arces, & nauifragum Scylacæum.
- b Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
- 555 Et gemitum ingentem pelagi, pulsataq; saxa Audimus longè, fractaq; ad littora voces: Exultantq; vada, atque æstu miscentur arenæ.
- c Et pater Anchises, nimirum hæc illa Charybdis: Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
- 560 d Eripite ô focij, pariterq; insurgite remis. Haud minùs ac iussi faciunt: primusq; rudentem Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas. Læuam cuncta cohors remis ventisque petiuit.
- e Tollimur in cælum curuato gurgite, & iidem
- 565 Subducta ad Manes imos descendimus vnda. Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere: Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.

ARGUMENTVM.

Apparent inde Tarentum, Iunonis Lacinia templum, Caulo, Scyllaceus, Atna, Charybdis, Scylla: De extremis duabus fit à Poëta mentio copiosior.

EXPLICATIO.

Narrat, quæ viderint Troiani in traiectu illo. Cernunt sinum Tarentinum, templum Iunonis Lacinia, Caylonem. Lege de hoc Plinium, Strabonem, Melam. Cernunt Scyllaceum, quod in ora Calabria, coniunctumque cum Caulone. Hic tu adnota, nihil relictum absque ornatu, quo nominum duritas temperetur. Vulgaris Poëta nihil hoc curans coniungeret plura nomina confertim & insipide, quibus aures verberaret. Poëta ita conuectit, vt mire exornet. Tarentum vocat Herculeum, dubius an ita debeat, & relinquit famæ: templum Iunonis exornat, tum quod in edito loco, tum quod situm è regione Tarenti: noluit simpliciter Caulonem, sed arces Caulonis: noluit tantum Scyllaceum, nisi adderet, nauisfragum.

Hic locus, & quæ sequuntur omnia, à nemine, quod sciam, perpenfa sunt. Soleo dicere hunc esse vnum è difficillimis locis Virgilij, sed hoc potius incuria interpretum, quam re ipsa. Sed iam ad rem. Aduertat diligens Virgilij lector, solere illum, cum ad narrationem aliquam se accingit, prius veluti femina breuiter iacere, mox recurrere ad narrationem latè explicandam. Id obseruauit Iulius Scal. id nos sæpius, id omnes sciunt, id indicat locus, in quo nunc sum. Cernitur è fluctibus Atna mons, qui est in Sicilia: auditur ingens gemitus pelagi, saxa pulsata, fractæ voces ad littora; est hæc, ô lector, Scylla: exultant vada, arenæ æstu magno miscentur; hæc iam Charybdis est. Quippe notæ illæ saxorum sonantium, scopulorum, ac vocum, ducunt nos ad Scyllam; æstus, vada, arenæ, ad Charybdin. Itaque cum Atnam clarè posuisset, noluit Scyllam, & Charybdin, sed per notas. En iacta femina narrationis.

Sequitur iam post femina explicatio lata, sed inuerso ordine. incipit quippe à Charybdi, & Scylla, hæc duo iunctim exhibens, in fine perueniet ad Atnam. Sed explico iam duos versus, in quo nunc sum hunc in modum, repetens superiora, vt clarè teneas. Audimus gemitum pelagi, saxa pulsata, voces fractas, id est, Scyllam; videmus vada exultantia, æstum pelagi, id est, Charybdin. Post quæ Anchises. Hæc posterior, quæ vadis exultat, Charybdis est: illa prior, vbi scopuli & saxa, Scylla est. hos enim nobis scopulos canebat Helenus, hæc saxa, vbi nam cecinit? Audi;

Scyllam, & caruleis cambus resonantia saxa. Sonitus enim & clamor nota est Scyllæ; Charybdis tantum vomitus, forbitio, eructatio, æstus arenæ.

Cum se videant prope Scyllam, & Charybdin, flectunt ad læuam ex monitu Heleni, vt insulam circumueant, & effugiant vtrunque monstrum. Hic tu nota celeritatem, qua omnia fiunt puncto temporis. Nam & Anchisæ sermone verbum admittitur, non enim est, ait, dixit, aut simile: sed, vt in re subita, & quæ eger festinationis, eripere, in quo est imperium: & socij, vbi exhortatio peramica, & beneuola: & insurgite remis, quibus statuit, qui debeant eripere. Vix hoc dicto, iussa omnes faciunt, velis misque incumbunt, dextram linquunt, læuam petunt: in quibus enitefcit opera Palinuri. Per proram rudentem intellige sonantem stridentemque.

Similes hinc tenebræ, atque in superioribus, nisi discrimines, vt nos supra. Ergo, cum ad læuam tenderent, vt Scyllam Charybdinque fugerent, quæ erant in dextra, non potuerunt omnino pericula illa elutare: nam pars ea maris tota est intractabilis ex vicinitate Scyllæ & Charybdis. Itaque ait: Experimur vtrunque malum Charybdis & Scyllæ. Charybdis, nam in cælum tollimur eructante illa nos; & ad manes & imum descendimus, subducente se atque aperiente aqua: Scyllæ, nam auditus à nobis clamor inter saxa, & scopulos, visa est spuma elisa, & rorantia astra. Itaque duo primi versus ad Charybdin pertinent; qui sequuntur duo ad Scyllam. Si quis istam in explicando longitudinem damnauerit, videat nos omnibus scribere. Et quidem hic locus fortasse fugit doctos non paucos.

NOTÆ.

SI VERA EST FAMA] Id quod de fama interponit, annexendum cum Tarento Herculeo, perinde: hinc cernitur Tarentum Herculeum, si vera est fama, asserens, Tarentum esse Herculeum. Quare hoc? Scribit Aristoteles in naturæ miraculis Tarentum dictam Heracleam ab Hercule, qui Tarentinos bello domitis in potestatem redegit, & quia nouerat Maro, hoc, vt fabulosum, inter illa quæ fidem non capiunt, Aristotelem coniecisse, consultò interponit parenthesis. Sic explicat hunc locum Eryt. & Iunius lib. 1. Animad. cap. 9. doctique alij. Nam hic mos Poëtarum (alibi obseruauit) vt quoties de incertis dubitet, ait Seru. famam faciat auctorem. Quam verò fabulosa sine, quæ de Tarento scribuntur, indicant multa quæ adducit Seru. Pet. Danielis: & quæ prolixè admodum Hortensius, Ad. Hinc post sis adagij formam elicere Tarentina fabule de re mendacissima.

DIVA LACINIA] Iunonem explicui, quæ dicta est Lacinia, eius item templum, Lacinium: celebratum omni antiquitate. Strabo lib. 6. τὸ Λακινίον Ἡρᾶς ἱερὸν πάλαιον ποτὶ ὑπάρῃα, καὶ πολλὸν ἀναθημάτων μυστήριον est, Lacinium Iunonis templum, superiore atate locupletissimum, donisque frequentissimum plenum. Inde illud Valerij Max. lib. 1. cap. 2. Quintus autem Fuluius Flaccus impune non tulit, quòd in consur. regulas marmoreas ex Iunonis Lacinia templo in edem Fortune Equestræ, quam Roma faciebat, transtulit. tanta erat templi huius religio. Accessit miraculum, quod lib. 2. scribit Plinius, nam in huius templi ara, quæ sub dio erat, cinis immobilis fuit, ventis vndique perflantibus. In de Liuius lib. 24. nobile templum Lacinia Iunonis, sanctum omnibus circa populis. Plinius lib. 35. cap. 9. scribit, tabulam illam egregiam, quam depinxit Zeuxis, quinque virginibus nudis inspectis, vt quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet, eo consilio factam ab Agrigentinis, & demandatam Zeuxidi, vt eam in templo Iunonis Lacinia publicè dicarent. Sed Cicero lib. 2. de inuentione, factum id esse scribit à Crotoniatis, non ab Agrigentinis. Videtur autem Ciceronianum verosimilius, nam Strabo vbi sup. fere proximos facit Crotoniatis Lacinia Iunonis templo, ternis tantum promontorijs Iapygum interpositis. Credibile est autem à proximis vrbibus susceptam fuisse eam curam Iunonis templi ornandi. Dionys. quoque ἐν τῷ ἀπέρτῳ constituit Λακινιάδῃ δὲ ὄμιον ἱερὸν, templum Iunonis Lacinia, in agro vrbis Κρότωνος, Crotonis. Ceterum templum hoc dictum sic est à conditore Lacinio, vel à latrone Lacinio, quem interfecit Hercules, & inibi templum condidit, de qua re vide

Tarenti fabula.

Inno Lacinia.

Cicero defenditur contra Plinium.

Seruium. Lacinij templi meminit quoque Athen. lib. 12.

3. NAVISFRAGVM] Sic legendum vult Turn. auctoritate Papinij, quem ait fuisse imitatore Virgilij:

Proram nauisfragis auisdam concurrere saxis. cui addo Aufon. in Ephem.

Per mare nauisfragum gradior pedes.

4. SCYLLACÆVM] Sunt qui putent legendum Scyllæum, à Scylla. Sed verius est cum simplici, scribendam, & omnino corripì præcedentem vocalem. Respexit Poëta ad Scyllaceum oppidum iu ora Calabria, quod colligi ex Strabone potest lib. 6. Geograph. qui prope cum versu Maronis consentiis, illius inserit mentionem simul cum Caulone. Scriptoris hæc sunt. Post Sagram Caulonia extat, prius Aulonia, quasi Vallonia à vicina conualle nominata, ab Achivis edificata, nunc autem vacua est; qui enim eam habitant, è Sicilia à barbaris eieciit illam edificauere Cauloniam. Post hanc Scyllerium Atheniensium colonia, eorum, Mnesticus comites fuere, hoc tempore Scyllatium vocatur. Tarentibus autem Crotoniatis, Dionysius. Locria terminum statuit, ab vrbique sinus ipse Scyllaticus nomen accepit. Scyllacij, & Scyletj Plin. meminit lib. 3. cap. 10.

Scyllaceum.

Siciliae promontoria tria.

5. TRINACRIA] Id est, Ætna Sicula. Siciliam enim Trinacriam dictam à tribus ἀκραις, id est, promontorijs, sciunt omnes, Lilybæo, Pachino, Peloro. Ouid. 4. Fast.

Terra tribus scopulis vastum procurrit in equor Trinacris à postu nomen adepta loci.

Claudian. de consul. Mallij Trifidam dixit. Latini Triquetram. Græci τριειρον, quasi Tricollarem. & Orpheus in Arg. ἢ ἢ τριγλώχην, insulam tricuspidem. Strabo lib. 6. ad angulos decurrit, Σικελία τριγώνος τῶν ἀκραι. Opitian. 1. Cyneg. ἐπὶ τῶν τριαιρίων: montem tripitem. alij τριπέδαλον, à tribus capitibus. Ouid. 13. Met. promontoria hæc linguas vocat, cum ait:

Sicaniam, tribus hæc excurrit in equora linguas.

Itaque eius forma effigiem habet litteræ Δ. vnde & Aufon. in Epig. Triquetra coactu Δ litteram ducit. & Pompon. Mela lib. 2. cap. 7. ipsa ingens & tribus promontorijs in diuersa protruens, Græca littera imaginem, quæ Delta dicitur, efficit. Ita decurrant Poëtarum in nominanda Sicilia ad tria promontoria, scopulos, colla, cuspides, capita, angulos, linguas, demum ad Δ litteram. Horum promontorium Græci meminere Polybius, Diodorus, Strabo, Dionysius, Stephanus: Latini, Mela, Marcianus, Plinius, Solinus, Claudianus. Ex quibus discas non solum in recto scribi Pelorum, Pachynum (subaudita videlicet voce promontoriū) sed etiam Pelorus, Pachynus. Compleo notitiam notis duabus. Prima est, dictam Siciliam, Trinacriam, non solum à tribus ἀκραις, sed etiam iuxta alios, à Rege eius insulæ, quod scribit Eustathius in Dionys. adducitque verba hæc Sibyllæ: Ἦν ἔκτισε Τελυακος ἥρας ἡδὲ ποντομείδου Πισειδῶνος: Quam condidit Trinacrus Neptuni filius maripotentis. Auctam vrbibus intellige. Eiusdem rei meminit Scholiastes Apollonij lib. 4. Arg. Altera est, scribi ab Strabone, olim dictam Trinacriam, postea autem Trinacrine. Nam hoc nomen, ait ille, Ἐφρονόρεγον, consonantius est. Lege etiam de hæc re Græcas commentationes Biseri in Irenam Aristophaniam.

Scyllæ nota.

6. PVLSATAQVE SAXA] Explicatio, quam adhibui, tota pendet ex nota auctorum, qui semper Scyllam signant per scopulum, saxum, petram, rupem; item per sonitus, latratus, clamorem, voces. Hanc rem ita firmo. Homerus Odys. 12. Σκύλλην δειρὸν ἀλακίη: Scylla inhabitat grauiter vociferans. iterum de eadem τῆς φωνῆς. Strabo lib. 6. σκύλλαιον ποταμὸν ὑψηλῆς

Scyllæum, saxum sublime. Poëta etiam illi, humanam vocem dedit, pectus virginis: ex qua allusione, nunc voces, & gemitum, quæ humana sunt. Deinde nota vocem saxa, qua omnino allusio fit ad Scyllam, non ad Charybdin: nam sup. Scyllæ speluncam attribuit. & Homerus de eadem, Odys. 12. σείεις κείλοιο' εἰναε σπेलunca. & iterum de fociis ibi assumptis.

— ἀσπύροντες ἀέροντο ποτὶ πάτρας — palpantes tollebantur ad petras.

iterum.

Σκύλλης σκοπέλω περιλήμην Scylla scopulo adnauigans.

Hoc & Seruius vidit, nam inf. ad illud, hæc saxa horrenda canebat, ait: pro Scylla saxa dicit horrenda. Seneca Trag. in Thyest.

Scylla pulsatis resonat cauernis. itaque lector, quoties est mentio saxorum, scopulorum, rupium, speluncæ, gemitus, clamoris, sonitus, referendum est ad Scyllam, non ad Charybdin, ex frequentissima auctorum usurpatione. Quin Pompon. Mela lib. 2. cap. sic clarissime:

Scylla saxum est, Charybdis mare. & Plinius lib. 3. c. 8. In eo freta est scopulus Scylla, item Charybdis mare vorticosum, ambo clara scintilla. Hoc idem affirmant, qui ea maria præternauigant. Et quidem in descriptione Ortel. vbi Scylla est, reperies Scoglio: vbi Charybdis, nihil: nam tantum est vortex quidam æstusque maris, naves absorbens. Vnde nescias, cur Euripides in Troad. Charybdi dedit petram. testimonium infra adduco ad rem aliam.

7. EXULTANTQVE VADA] Continet hic versus notas Charybdis. Vt hic vada exultant, ita supra de eadem, erigit fluctus sub auræ, & infra, tollimur gurgite in cælum. Ista etiam mistio arenarum in æstu, nihil est aliud, quam feruor ille, forbitioque toties celebrata de Charybdi. De hoc monstro Euripides in Troadibus,

Σειὸν δ' αὐλον φησὶται αἰθέρας δ' ἐνὶ Χάρυβδι.

Habitat fretum reciprocum petra Charybdis formidanda. Demum hic me errare non finit Seruius, qui sic: æstu miscentur arena: descripsit loca Charybdi vicina. Neque Strabo, qui lib. 6. dat Charybdi ἄβητος, οὐσποδὸν δὲ πύρρον: profunditatem, circumductiones, vortices. integer locus Latine sic habet: ante vrbem paululum in traiectu Charybdis ostenditur, profundum quidem immensum, quo inundationes freti mirum in modum nauigia detrahunt, magnas per circumductiones & vortices precipitata. Nihil signatius ad loca omnia, in quibus Virgilius meminit Charybdis. Nam supra,

— imo barathri ter gurgite vaslos Sorbet in abruptum.

Hic.

Vada exultantia, mistio arenarum cum æstu.

Infra:

Subducta ad manes imos descendimus vnda.

Petrus Apollonius lib. 4. Excid.

— vada caca Charybdis.

Itaque lector, si qui auctores Charybdi dant sonitus, saxa, scopulos, latratus, & similia, insigniter errant. Pertinet etiam insigniter ad plenam huius rei notitiam Nota illa, quam iam supra dedi, ad verbum, sorbet.

8. HAVD MINVS AC IVSSI FACIVNT] Ita supra in hoc lib.

Haud secus ac iussi faciunt.

hæc enim coniunctio, secus ac: minis ac. veteribus fuit elegantissima.

9. TOLLIMVR IN CÆLVM] Explicui hos duos versus de Charybdi. Ita verè est, vel ex sententia Ti-

bulli lib. 4. qui clarè Charybdin posuit, alludens ad versum Maronis.

Non violenta suo consumpsit mare Charybdis, Vel si sublimis fluctu confurgeret imo, Vel si interrupto nudaret gurgite pontum.

Ceterum sententiam Virgilij de nauibus iam sublati in altum, iam in imum depressis, quis non attrigit Poëtarum, gloriam inde quærens? Sed quis venite in certamen cum Virgilio possit? Triumphabunt de omnibus hi duo versus, in quibus sum. Audi Quidium, qui in sua tempestate:

Fluctibus erigitur calumque aquare videtur Pontus, & inductas aspergine tangere nubes: Et modò, cum fulvas ex imo vertit arenas, Concolor est illis; Stygia modò nigrior vnda. Sternitur interdum, spumisque sonantibus abet. Propiora sunt ista eiusdem.

Et nunc sublimis veluti de vertice montis Despicere in valles, imumque Acheronta videtur: Nunc, ubi demissum curvum circumsteterit aquor, Sufficere inferno summum de gurgite calum. Idem lepidulè in Tristibus.

Me miserum quanti montes voluntur aquarum: Iam iam tacturos sidera summa putes.

Quanta diducto subsidunt aquore valles, Iam iam tacturos Tartara nigra putes.

Lucan. lib. 5. simili simulacro lustr:

Quantum Lencadio placidus de vertice pontus Despicitur, tantum nauta videre trementes Fluctibus è summis præceps mare: cumque trementes Rursus hiant vnda, vix eminet aquore malus: Nubila tanguntur velis, & terra carina.

Latini in hac re æmulati sunt Græcos. Adduco Callabrum, qui lib. 1. 4. ita.

Ἴσχυον ἔπει κῦμα δὲ κέρει, ἄλλοτε δὲ ἄστε Οἴα κ' ἤ κρημνοῖο κυλινδομένης φορέσκον Βύσσον ἐπὶ ἠέρων. Ἐν δ' ἐπὶ ἀφροῖσιν ἀπὸ φάρον ἀναδύσσει διοργουνοῖο κλυδωνοῖσιν: Per æra arduus efferebat fluctus, modò Quasi per precipitium deuolutas, abripiebat In cacum gurgitemac vehemens ætus subinde Arenam hiantē fluctu euomebat.

Poëtica imagine Achilles Alexandrinus lib. 3. Assurgente fluctu nauis attollebatur, præterlabente verò & subsidente deprimebatur: è fluctibus alij montibus, alij voraginibus similes erant. Pari imagine Ioan. Chrysof. hom. de Superb. & inani Gloria. θαλάσσης κύματα, νῦν ὑψὸ εἰς ὑψὸσ ἀφρον αἰρήματα, ἀδρῖον ᾗ σάλιν ἄπενεῦμα. Et Maffæus lib. 2. antiquis par: fluctus modò ad astra ferri, modò ad tartara pene ima subsidere. Sed redeo post istas Poëtarum collationes tandem ad Poëtam. Cur ait,

Tollimur in calum, &c. cum Troiani reliquerint ad dextram, Scyllam & Charybdin, ac totam insulam lustrauerint causa tan-

- * Interea fessos ventus cum Sole reliquit, Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris. 570 b Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens; Ipse, sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis: c Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem Turbine fumantem piceo, & candente fauilla: Attollitque globos flammaram, & sidera lambit. 575 Interdum scopulos, auullaque viscera montis

Erigit

Erigit eructans; liquefactaque saxa sub auras Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

ARGUMENTVM.

Appellit classis per imprudentiam ad portum Cyclopum. Describitur mons Ætna, tum igne, & fumo horribilistum scopulis, & saxis inde eructatis, formidandus.

EXPLICATIO.

Ventus Solque vnâ Troianos relinquunt, indentiam appulere Troiani. Tria de illo. primo imotam tranquillamque esse ibi aquam, quia non eò accedunt venti, qui turbent: deinde, esse ingentem capacemque: tertio, esse proximum Ætnæ in tonanti horrificis ruinis. In particula, sed, sententia est non vulgaris, quasi dicat. Nos portus ipse tutos reddebat, vt qui inaccessus à ventis; & erat commodus, vt qui ingens, sed terrebatur Ætna. Huius rei occasione transit ad descriptionem montis Ætnæ, explicaturus quæ attigerat illo versu,

Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna. Sequitur luculenta Ætnæ descriptio, digna Virgilio, & cum mira rerum oppositione. Hoc enim ego addo operæ reliquorum interpretum, qui multa cum viderint, de oppositione tacent. Prioribus tribus verbis ponit flammam & fumum, posterioribus tribus saxa liquefacta. Itaque interdum Ætna prorumpit nubem atram, turbinem piceum, fauillam candentem, globos flammaram; interdum scopulos, montis viscera, saxa liquefacta: vt verò priores tres definit illis verbis, sidera lambit; ita tres posteriores istis, fundoque exæstuat imo, veluti quærens oppositionem, quasi dicat. Quo Ætna altiores erigit flammæ, eo æstuat profundius: quo supernè formidolosius attingit sidera pice, fauillis, flammis; eò infernè grauius gemit auullis, eructatis, liquefactisque visceribus. Et vt nihil desit ad oppositionem, in tribus superioribus omnia sunt leuia, nubes, turbo, fauilla, flammæ; in tribus inferioribus omnia grauia, scopuli, montis viscera, saxa. Aperiatur in Notis, quæ necessaria ad integram cognitionem horum versuum.

NOTÆ.

- 1. VENTVS CVM SOLE] Ita suprâ Æneas, — tendoque supinas Ad calum cum voce manus. quam Seruius elocutionem laudat, nam vno sermone duobus respondemus. Ita ex nota Passeratij ProPERTIIS lib. 2. eleg. 26. cum Castore fratri. & Catullus: Gemelle Castor, & gemelle Castoris. 2. PORTVS AB ACCESSV VENTORVM] Notat præclarè Iul. Scaliger, vti Poëta se ipse in descriptione portuum superauerit. Nam hic tantum, Portus ab accessu ventorum immotus. operosius illud: Portus ab Eo fluctu curruatur in arcum. Operosissimè adhuc in 1. Est in secessu longo locus: insula portum Efficit, &c. 3. IMMOTVS] Notauit iam Cælius Calcagnin, de

Virgilius se ipse superat.

A verb. & rer. significatione, vt portus verè dici possit, necessariò requiri, vt locus sit munitus conclususque, ne venti in naues debacchari possint. Quod firmat Virgiliano hoc.

4. HORRIFICIS IUXTA TONAT ÆTNA RVINIS] Agellius lib. 17. Noct. cap. 10. & Macrobius lib. 5. Sat. cap. 17. armarunt se multis calumniis in Diuinum vatem, illique longè Pindarum prætererunt; qui locum hunc de Ætna tractauit. Præmittendus ante omnia locus Pindari, qui habetur Od. 1. Puth. præmissa enim Typhœi mentione, qui monte Siciliæ premitur, sic subdit.

— κίων

Ἄ ἑρπύια σπυέχες, Νιφέος ἄστρον ἀνέτες Χρόνῳ δ' ἔχεις τριβύνα. Τὰς ἐρδύρον ἡδὲ ἀπλά- τε σαρπὸς ἀγρόλα. Ἐν μυχῶν παρὰ πύλασιν Δ' αἰμύρας ἰδὼσ προχέοντες ῥέον κενεῖσ Αἰθῶν. ἀλλ' ἐν ὄφρασις ἀπέστρας Φοίνισσα κυλινδομένη φλόξ ἐς Καθό- αν φέρεσ πόντος παλάνα σὺν πατρῶσι. Κεῖνο δ' ἄφ' αἰσίοιο κρυπὸς ἐρπυτόν Δεινόθετος ἀναπέμ- περ. τῆρας ἰδὼσ θαυμάσιον ποροστέ- θασθάρμα ἢ καὶ παειρότων ἀνύσαι.

Columnæque celestis cohibet, niuisa Ætna, per totum annum niuis acuta nutrix. cuius ex penetralibus eructantur inaccessi ignis purissimi fontes: fluitique ignis interdum effundunt fluentum sumi ardens: sed noctu rutila flamma volutata, saxa in profundam deserti maris plenitiam cum vehementi streptu. Illud autem Vulcani reptile gurgites valde horrendos eiecit, prodigium quidem admirabile aspectu, miranda verò res & ipsa, qui audiunt ab illis, qui transe-

rum. Calumnizæ ex Agel. sumptæ hæ sunt (nam Macrobius nihil moror, qui totus hæsit Agellio) Græcum commodè discriminalle tempora dici & noctis, interdiu fumare Ætnam, noctu flammigerare. Virgilium confundisse vtrunque tempus, nulla facta discre-

tionem. Deinde Græcum ex Græcis fontibus dixisse luculenter ignes eructare, annes ignium fluere, sumi flammaramque volumina, Virgilium atram nubem, turbinem piceum, fauillam. Itaque illud Græci ῥέον κενεῖσ αἰθῶνα, fluitium sumi ardentem nesciuit interpretari. Tertio malè cum atra nube, & piceo turbine coniungi fauillam cadentem. Quarto quod Pindarus dixit κρυπὸς, id est, salientem ignis scatebram, fontemve; duriter & improprie transtulisse per globos flammaram. Quinto Virgilius inaniter & vacanter lambit sidera. Sexto de-

num, Virgiliana illa scopulos eructari, saxa erigi, liquefieri, gemere, glomerari, neque à Pindaro scripta, neque fando audita, & monstruosissima esse omnium, quæ monstrosa sunt. Hæ sunt calumnizæ. Sed scias, viros post Agellium maioris quàm ipse fuit, doctrinæ extitisse, qui Virgilium non solum liberant ab illis, sed Virgilius se faciunt Pindaro longè maiorem. Hi sunt Iulius Scaperat Pindarum.

7. TROIANI] Notauit iam Cælius Calcagnin, de Virgilius se ipse superat. Scaliger, vti Poëta se ipse in descriptione portuum superauerit. Nam hic tantum, Portus ab accessu ventorum immotus. operosius illud: Portus ab Eo fluctu curruatur in arcum. Operosissimè adhuc in 1. Est in secessu longo locus: insula portum Efficit, &c. 3. IMMOTVS] Notauit iam Cælius Calcagnin, de enim pugne erit depreffa auctoritate hostis. In primis rata. quis

quis sapientum sine risu montem Aetnam dicat cali columnam? Deinde quis sanus nuem vocet acutam? quod ante Pindarum nemo dixit, & postea imitatus est nemo. Tertio fallum est, ignem Aetnae fundi purissimum: neque excusent, sic dictum, quia igne lustramus; sanè verò bellus ignis lustrarius, qui ab inferis efflatur. Quartò, cum prius dixerit, ignem eructari, malè postea diuifit in ignem, & fumum. Quintò malè erumpentem ignem dixit reptile, quæ vox datur rebus non se à terra attollentibus. Sextò, quis admittat, fontes emitti: fons enim fundit, & emittit riuos, ipse semper manet. Septimò malè θαύμα ἀνθρώπων: mirabile auditu, neque enim θαύμα de auditu dicitur, nam est tanquam θάλασσα. itaque ad visum vox pertinet, non ad auditum. Hæc sunt, fere, præter alia, quæ vergeri in illum possunt. Iam ad rem Virgilij, qui prius verbum tonat præmisit, vt animos compleat admiratione, & horrore, comparèturque ad perfectissimum monftrum, quod narrare occipit. Prius tamen audi censuram Magni Senecæ ep. 79. qui cum dicat, Aetna fuisse sollempnem locum omnia pœtis, & Ouidium, atque Cornelium Seuerum Aetnam tractasse, de Virgilio ait, Aetnam impleuisse. Quæ ergo calumniam, si impleuit quicquid dicendum? Et quis obsecro dubitet auctoritatem Senecæ supra Agellium?

5. TONAT AETNA] Signarius quàm quoduis aliud. Non æquat Lucretius, qui lib. 1. Aetnae murmurata flammam. Non idem lib. 6. cum ait fundit, extrudit, voluit fumum, & lib. 2. verbo alio:

Eximius verò furit ignibus impetus Aetnae.

Non Silius, qui picea procella. Non Claudianus, qui ait rotari inde tormenta, ignem ruere. Non Græci, in his Pindarus, qui ἐπέγονται, ἀρχέοντι, καὶ ἄγαν ἀναπέμπει. Nam eructo, effundo, strepitus, remitto, non æquant tonitrua Maroniana. Non Aristoteles, qui in lib. de Mundo, dat ἀγρίππιον. Non Strabo, qui Pindarico verbo ἀναπέμπει. & ipse addit ἀναφύεται.

6. INTERDVM] Hic sita prima calumnia in vatem, qui interdum dixit confusè, non discriminans tempora diei & noctis. Rectissime verò Noster interdum neque enim globi illi flammam aut noctu tantum, aut interdum cernuntur, sed vt vult natura ipsa potius, rerum opifex Deus, qui tam monstrosam monti illi naturam attribuit iam diu, iam noctu. etenim tempestates sic ex hiatu illo emittuntur, vt demitti aliàs è cælo solent: frustra autem in cælestibus quæras, an diu, an noctu potius, tonandum fulgurandumque sit. Sanè qui Aetnam coram viderunt, iam diu, iam noctu accidere miracula illa, nullo seruato discrimine, afferunt. His iam alij Pœtam defenderunt. ego aliter conor, Pindarum explicans, vt loquatur iuxta id, quod oculis mortalium apparet. Ignis ea est natura, vt si noctu videatur, imitantissimus lucentissimisque appareat; si interdum, fumus potius & caligo, quàm ignis, obstante videlicet luce diei. Hoc si est, vt credi probabiliter potest, nihil iam pugnat contra Virgilium Pindarus. Hoc magis verum esse apparet ex Strabone, qui lib. 6. narrans paria cum Pindaro, ait: ἡ ἄγαν ἐξ ἡμῶν λαμπερὰ. vbi verbum ἐξ ἡμῶν, tantum notat, quod oculis apparet. Ad quam rem iuuant plurimum, quæ dixi lib. 1. Georg. de stellis, quæ non cadunt è cælo, etiam si videantur cadere. Obiciet aliquis, noctu visa Aetna hæc monstra, quid tu discriminas? Nihil impedit, voluisse Virgilium rem aperire, vt ea solet accidere. Talia in pœtis obuia.

Virgilius defenditur.

7. PRORUMPIT] Actiue; nam Lucretius passiuè lib. 6.

—prorumpitur in mare venti

Vis.

Vt verò incendium Aetnae per verbum prorumpo: ita idem Lucretius lib. 1. per erumpo, cum ait de eadem Aetna:

Faucibus eruptos iterum vt vis euomat ignes.

8. NVREM.] Vides vt globos ignis vocet nubem. Est enim vicitatissima commutatio metaphorarum inter elementa, cum passim auctores, quæ vnus sunt elementi, alteri iucundissimè attribuant. Huius rei occasione dicam loca, in quæ incidi, vt auctorum pulcherrima monumenta, altius insidant defixa in mentibus. Incipio ab Aqua. Dar hæc igni Elementa commutat metaphoras.

suas locutiones. Aristoteles ἀεὶ κοσμοῦ, αὐτὸς ποταμὸς: fluuius ignis. Nazianzenus contra Iulianum loquens de incendio Aetnae, ἀπίστω καὶ φοβερῶ ἱδμῶτι, incredibili & metuendo fluxu. Est enim fluo aquatum. Thucydides lib. 3. etiam de Aetna loquens ῥύαξ τῆς αὐτῆς, prolutus ignis. Philostratus quoque 2. Icon. flammæ dat ῥύαξ δ' αὐτῆς, horribiles riuos. In eodem ibidem sunt ποταμοὶ αὐτῆς, vt etiam in Aeschylī Prometheo. Idem Aeschylus etiam in Prometheo dixit αὐτῆς ἀγῶν, fontem ignis. Philostratus lib. 1. Icon. αὐτῆς ἀλημιμυρεῖ, abundat ignis. Eusebius in Hieroclem ἀρτίπυρα αὐτῆς, voraginem ignis. Est vorago aquarum, & torrentium. Aristides hymno in Iouem, αὐτῆς ἀπὸ ῥοῦν, ignis fluxum. Callimachus ἀένναον αὐτῆς, semper fluens ignis. Aristoteles de vita & morte, τὸ αὐτῆς ῥέον ἵσαστο ποταμὸς, ignis fluens instar fluuij. Euripides Medea, ἡ ἄγαν ποταμὸς: scaturigo ignis. Catullus: flamma dimanar. Liuius lib. 30. Effusa flamma, sparsa omnia incendio hausit. Sunt enim verba aquarum haurio, effundo, spargo. Ibidem: hausta flammis millia hominum. A Virgilio lib. 4. Aen. dicitur lumen spargi, vt etiam à Lucretio lib. 2. Sidonius ad Felicem: fluctuante flamma. Paulinus Natali. 9. Felicis: vndantes flammæ. & Natali 10. imber igneus. Orofius lib. 7. cap. 9. torrentibus flammarum. Apuleius de Mundo: flammarum fluena. Huc spectat, Amorem, qui ad ignem pertinet, exornari verbis aquarum. De illo Plautus Mostell. permadefecit cor meum. Ita Lucretius lib. 4. dat stillationem guttarum, cum ait:

—Veneris dulcedim in cor Stillauit gutta.

Non solum autem Aqua exornat Ignem, sed etiam Aërem. Sic Virgilius de Mercurio dixit tranat nubila, vbi trano aquarum datur nubilus, id est aëri. Agellius lib. 2. cap. 30. fuit aër. Lucretius ante illum lib. 5. de aëre etiam dixit fluere. & lib. 1. loquens de ventis: Nec ratione fluunt alia. Huc pertinent illi, qui cælo dant mare, fretum, pelagus. Nam per cælum, vt plurimum, intelligunt aërem. Ita Plutarchus de Orbe Lunæ ἀράνιον πηλαγῶ, caeleste pelagus. Ennius Creffis: cali fretum. Idem apud Varronem de aëre.

—Veneris dulcedim in cor Stillauit gutta.

Non solum autem Aqua exornat Ignem, sed etiam Aërem. Sic Virgilius de Mercurio dixit tranat nubila, vbi trano aquarum datur nubilus, id est aëri. Agellius lib. 2. cap. 30. fuit aër. Lucretius ante illum lib. 5. de aëre etiam dixit fluere. & lib. 1. loquens de ventis: Nec ratione fluunt alia. Huc pertinent illi, qui cælo dant mare, fretum, pelagus. Nam per cælum, vt plurimum, intelligunt aërem. Ita Plutarchus de Orbe Lunæ ἀράνιον πηλαγῶ, caeleste pelagus. Ennius Creffis: cali fretum. Idem apud Varronem de aëre.

Quæ freto caua ceruleo cortina receptat.

Actius Atreo: aquora cali. Lucretius etiam lib. 5. spatium aëris vocat mare, cum ait:

Aër. nunc igitur dicam, qui corpore toto Innumerabiliter prius mutatur in oras. Semper enim quodcumque fuit de rebus, id omne Aëris in magnum fertur mare.

Eadem aqua Terram exornat. Nam Cassiodorus libro 4. dixit arenam velut liquida fluena, decurrere. & Plutarchus opere ἀεὶ πηλοῦ, ἡ ἀγῶν, ἰκκῶν, ναυ-fragia

fragia domorum, vbi fluentum, & naufragium, quæ pertinent ad aquas, attribuuntur arenis, & domibus, quæ sunt terrea. Vides vt vna Aqua illustret reliqua elementa, Aërem, Ignem, Terram, dans istis suas locutiones. Adduxi plura exempla de Aqua, quia ea in Virgilio est. Relinquo iam illa, & transeo ad Aërem, atque ignem. Hæc duo elementa etiam exornant reliqua. Nam Liuius lib. 30. afflati incendio. Paulinus Natali. 10. Felicis scintilla volitantes. Strabo loquens de Aetna, αὐτῆς ἀναφύεται, ignis respirat. Lucretius lib. 2. dixit, Chimæras spirantes flammam. De tauris Colchicis, quibus Iason arauit terram, idè sepe tradit pœta, dicunt enim illos aruolos spirare flamas, ignes, scintillas. In his exemplis afflo, volito, respiro, quæ verba sunt Aëris, dantur igni. Quid ipse ignis? etiam hic suas locutiones aliis accommodat. Liuius lib. 30. Accensa vis venti. Cassiodorus lib. 1. epist. 4. flamma loquore, & lib. 7. Nilus exastuat. vbi accendo, flamma, aëtus, dantur Vento; & Aquis. Dixi de aqua, Aëre, Igne, quæ suum sermonem communicant fratribus. Reitat Terra. Hæc etiam suas locutiones dat ceteris. Nam Euripides Androm. tempestatem aquarum vocat ἀγῶν ἀγρῆstem. Cassiodorus lib. 4. loquens de incendio Vesuij, terrenis nubibus, pulueris guttis, & pulueres vorat. Radix arborum terrenum quid est, atqui Græci vocant elementa quatuor ἱεράματα. Virgilius, Homerus, & multi alij de Aquis dixerunt montem, exornantes rem aquarum terrestri re. Propertius lib. 2. eleg. 2.

Et sciat indocilis currere Lympha vias.

Et lib. 4. eleg. 2. —Tiberinus iter faciebat. vbi cursus, & iter, quæ terrarum sunt, dantur aquis. Vide quæ mihi iam notata in hoc lib. ad illud, —trabe currimus aequor. Non abit tratatio Arnobij lib. 7. qui aërem, quem spiramus, vocat calipastum, & pabula quidem proprie ad Terram pertinent.

9. TURBINE FVMANTEM PICEO. Hoc iam pertinet ad secundam calumniam, in qua soluenda nihil est negotij, etenim Virgilius proprie tati rei, & naturæ insitit, à qua longè abiit Pindarus. Itaque laudabis, quod calumniatores vitio. Etenim si flammæ volumina intueare, fumumque, malè compareres cum fluuij prolabant, potius cum nube atra, & picco turbine. Ergo Virgilius noluit interpretari Pindarum, sed emendare.

10. CANDENTE FAVILLA] Peruénimus ad tertiam calumniam, qua dicunt malè poni fauillam candentem cum rebus atris, ac piceis. Sanè hic candens proprie sumitur pro feruenti, & relucenti; non pro candicanti, & albicanti. Et qui putant ἀθῶνα non rectè à Latinis exprimi per candens, vtriusque linguæ ignari sunt, ait Scal. Et profectò Agellius calumniator sibi ipse contrarius est, ait enim: Non enim fumare solent, neque atra esse, quæ sunt candentia: nisi si candente dixit peruulgatè & improprie, pro feruenti fauilla, non pro ignea, & relucenti. Sed obsecro quod vsu peruulgatum est, improprium non est. Sed esto adhuc fauilla candens pro candida diceretur, nonne alba est? & quid mirum est, albam fauillam vnà cum nube atra, & picco turbine volitare? eo enim horridius spectaculum, quo confusius. Vide etiam, vt Iosephus Scaliger Virgilium defendat in Appendic. Virg. vbi vocat Phauorini & Agellij nugas meras, & vtrique dat ἀεὶ πηλοῦ. Nam cum fauilla possit excitari ex ignis, viuidis: Virgilius, vt esse hanc alteram indicaret, non primam, candentem dixit.

Virgilius emendat Pindarum.

Virgilius defenditur.

Globus de flammis. 11. ATTOLLITQVE GLOBOS FLAMMARVM] Quarta calumnia, quæ iam ex dictis soluta: est enim consonantius cum natura, vt flammæ volumina compares cum globis implicatis sursum tendentibus, quàm cum scatebris fontium deorsum prolabantibus. Ad hæc Pœta egregiè, vt solet, petiit in metaphora semel assumpta, nam qui hic globos, statim, glomerat.

12. SIDERA LAMBIT] Dicebant quidè, inaniter & vacanter hoc dici: sanè dicebant, non probabant. Sed nonne vident flammæ motum perfrimilem esse vibrationi linguæ? Claudian. quoque, 1. Lambo de Raptus: Lambit continuas innoxia flamma pruinas. Et Albinouanus ad Liuiam, loquens de flamma: Aethera subiectis lambit, & astra comis.

Ad hæc, si hyperbolem reprehendunt, eadem opera reprehendat & Pindarus, qui Aetnam columnam cali dixit, itaque necesse est flammam inde erumpentem non solum lambere, sed penetrare sidera. Reprehendant Lucretium, qui lib. 1. de Aetnae ignibus: Ad calumq, ferant flammæ fulgur arsurum. 13. INTERDVM SCOPYLOS, &c.] Est hoc obiectum vltimum, quo dicunt monstrosa hæc esse, & præter omnem veritatem. Sanè aliud res ipsa, & oculi docent: videntur enim sæpe in ipso litore pumices ab Aetna eieci. Et pro Virg. est nubes restium, vix est enim, qui de incendiis Aetna loquatur, qui non etiam dicat, in de ignita saxa, & scopulos ardentem euolui. Lucret. lib. 6.

Funditque ardorem longè, longè que fauillam Differt, & crassa voluit caligine fumum; Extruditque simul mirando pondere saxa. Strabo. 6. Geog. vbi de Aetna loquitur, ἐ τὸ τῆς ἄγαν ἀναπέμπει, τὸ τῆς ἄγαν ἀναπέμπει, ἐ τὸ τῆς ἄγαν ἀναπέμπει: Nunc ignitos emittit riuos, nunc flammæ, fumosæque fulgines: nunc ardentem exhalat lapides. Arist. lib. de Mundo, de Lipara, Aetna, & insulis Aetnae, sic ait, μὲν αὐτῆς ἀναπέμπει ἀγῶν, ἐκέρχεται ἰκκῶν, ἐκέρχεται ἰκκῶν. Plin. lib. 2. cap. 103. illi dat eructationem arena-rum. Silius lib. 14.

—piceaque procella Semiambusta liquefactis saxa cauernis. Claudian. 1. Rap.

Quæ scopulos tormenta rotent, quæ tanta cauernis Vis glomerat, quo fonte ruat Vulcanius ignis. Parco aliis, & miror Agellium in tanta luce cæcutiuisse. Et, quod ad miraculum attinet, familia de Vesuuio apud plures inuenies, tum apud Cassiod. lib. 4. Var. epist. 50. Sed nulla sunt conferenda cum his, quæ ad nos adducta ex Peruano Regno in his litteris, quas nostri annuas vocant: vbi hiatus terræ ingentes leguntur, formidanda voragines, cineris copia incredibilis, rotatorum lapidum infinitus numerus, emergentium è terra saxorum multitudo pene vltra humanam fidem, quæ ego, si hic recenserem, possem plures paginas complere. Redeo ad Virgilium, qui signatissimè ad fabulam Enceladi sepulti in Aetna infert voces viscera eructans. Et (ex nota Scalig.) melius gemitu quàm Pind. τὸν ἀγῶν, cum sonitu, quia cum viceribus aptior gemitus: ad hæc, gemitus est ex repleto pectore, hoc namque est γέμω. Rationem phyllicam, cur Aetna exastuet his incendiis, inuenies in Iustino lib. 4. & in opere Cornelij Seueri, nam hoc opus huius esse, non Virgilij, discis vel ex Seneca in Epist.

14. FVNDQVE EXASTVAT IMO] Præclarè extremis his, relinquit animis existimandum, quid intus lateat: quæ enim videri poterant cum dixisset: quæ non videntur breuissimè complexus est, astu illo

Aetna eructat saxa ignita.

Vesuuio mons. Peruani regni prodigia.

Globus de flammis.

illo imi barathi, & fundi. quo, vt dixi, opinandum re- A linquit mortalibus, qui tumultus existant in imis Aetnae fornacibus. Quod Virg. exaeftuat in fundo imo, Callim. in hymno in Delum de gigante, quem ipse quoque in Aetna sepelire, sic extulit:

— Διτναίε ὄρε' ἔπειτα τοφρομένοιο

Σείον' ἢ μυχῷ παύσῃ:

— Aetnae monte ignibus aestuante

Penetrabilia omnia quatuntur.

Abfolui hanc operam, sed referuavi ad finem auctores duos; Aeschylum, quem in mente credo Poeta habuit, cum haec scripsit; Et Claudianum, qui proculdubio Virgilium ipsum. Graecus in Prometh. vincito.

— βοῶ δ' ἐπὶ σόντι' ἢ κλύδων

Συμπαύτων, εἴνεθ' ἄβυθός,

Κελευθός δ' ἄιδ' ἔπειτα γέμῃ μυχός

Γᾶς.

- Fama est, Enceladi semustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac: ingentemq; in super Aetnam
Impositam, ruptis flammam exspirare caminis:
Et fessum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & caelum subtexere fumo.
Noctem illam tecti in syluis immania monstra
Perferimus: nec, quae sonitum det causa, videmus.
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus: obscuro sed nubila caelo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

ARGUMENTVM.

Incensiorum Aetnae causam petit a fabula Enceladi ibi sepulti: addit quam incommodè ibi noctem eam Troiani duxerint audito Aetnae fragore, & ex perpetuis horrentissimisque tenebris.

EXPLICATIO.

Veras causas Aetnae incendij vares ipse in Aetna, seu potius Cornelius Seucrus, persequitur. nunc illi placitum ad fabulas decurrere more Epicorum, quorum ipse est princeps. Enceladus (ait) ex eo loco flammam exspirat, atque dum se commouet in alterutram partem, efficit, vt Sicilia adfremat, atque immugiat.

Finge ipse nautas locorum & regionis ignaros appellere noctu ad locum, vbi audiant tonitrua illa infonantis Aetnae, videantque fumum & globos flammarum ex vicino loco eructatos. quid tum paucioris? Poeta haec praclare vocat monstra tanquam prodigia quaedam insolentissima. Sequitur deinde causa superioris sententiae. Ideo pauidi, quia nulli ignes astrorum, nec polus lucebat fulgore stellarum. Est enim aethra splendor, & lux aetheris. Pergit. Quin potius nox erat nubila in obscuro caelo, id est, ideo nox obscura, quia caelum nubilum. & eadem nox intempesta impediabat lunam nimbo quodam obfessam.

NOTAE.

Enceladus, i. ENCELADI] In fabula diuisi principes Graeci, & Latini: qui iam Enceladus, iam Typhoeum latere narrant sub Aetna, ad cuius, vel illius, motu Aetna contremat, eiecitque formidanda illum ignium procellam. Omnes adducere, & longum, &

— resonat maris fluctus

Confluens, ingemiscent profunditas,

Et ater secessus Plutonis fremit

Subtus terram.

Claudianus haec sunt.

Nunc mouet indigenas nimbos, piceaque grauatum

Fœdat nube diem, nunc motibus astra laesit

Terrificis, damnisque suis incendia nutrit.

Sed quamuis nimio feruens exuberet aestu,

Scit niuibus seruare fidem, pariterque fauillis

Durescit glacies tantis securae vaporis.

Arcano defensa gelu, fumoque fideli,

Lambit contiguas innocua flamma pruinas.

Hos versus praclare examinat Scal. Adi, si placet, eius trutinam aequam verè & iustam. Silianis de eadem re

parco, inuenies lib. 14. Punicorum; & Ouidianis, quae 15. Metam. & toti Seucro, qui de Aetna opus egregium.

insuaue: aliquos, vile tum ad comparisonem Maronis, tum ad commodum volentis loca ipsa conferre. Aeschylus de Typhoeo in Prometh.

— ὀρένας γ' εἰς αὐτᾶς τυπείε

Ἐρεψάλοθι καὶ ἐφροντήθην δένδρον.

Καὶ νῦν ἀρχαίων, & παρρηόρον δέμας

Κείν' ἐνοπήσιν ἀλλοίον θαλασσίε

ἰπνέειν ἢ ῥίζουσι Διτναίεος ὄρεος.

— nam in praecordis icibus,

Deiectus, & tonitruo fractus est viribus.

Hinc nunc inutile & protensum corpus

Iacet iuxta angustias maritimas,

Sub radicibus Aetnae ignescens.

Mox describit flammaram fluuiis inde erumpentes, Typhoeum ipsum ebullientem indignationes, eructantem procellas flammaram, Oppian, lib. 1. Venat. de Encelado.

Καὶ σπινάρηρον ὄρε' ὄδ' ἔτι σκίπας Ἐγκελάδοιο

Πορθίς αἰθεροσίαν ἐφ' ἀγρομένοιο κεραινῶν,

Σικελίης Διτνῆς ἀνεκάλασεν ἀνείων σῦρον:

Et tricipitem montem, qua tegumentum Enceladi

Flammis aetheris eructantis fulminis

Sicula Aetna bullit sempiternus ignis.

Adduxi Graecos duos, alterum pro Typhoeo, alterum pro Encelado: totidem Latinos dabo partitione aequa: Val. 2. Arg. de Typhoeo,

— trux ille eiecit adesi

Fundamenta iugi, pariter tunc omnis anhelat

Trinacria, iniectam fesso dum pectore molem

Commouet experiens, gemitque reponit inani.

Pro Encelado Claudian. 1. Rap.

Aetna Giganteos nunquam tacitura triumphos,

Enceladi bustum, qui saucia membra reuinctus,

Spirat inexhaustum flagranti pectore sulphur,

Et quoties detrectat onus ceruice rebellis

In dextrum laetumque latus, nunc insula fundo Vellitur, & dubia nutant cum manibus vrbes.

Alios si velis, adi pro Typhoeo, Pindarum, Hesiodum, Nonnum, Euphorionem, Ouidium: pro Encelado, Callimachum, Orpheum, Smyrnaeum, Seuerum, Lucanum, Sidonium. Philostratus lib. 2. Icon. ita diuidit, vt dicat, Typhonem sepulcrum in Sicilia, Enceladum in Italia. Nazianzenus contra Iulianum, neutrum nominat, tantum ait indefinitè. εἰτέ τι ἄλλο τῆτό ἐστιν, εἴτε ἀδύνατο κολαζομένον γίγαντα: Sive hoc aliud quiddam est, sive gigantis, qui puniatur anhelitus.

2. CAMINIS] Graeci ἰπνείε, nominant. Scholiastes Aristophan. in Vesp. ἰπνείε κωμῶς ἢ κελμῶν; adducitque Aeschylum, qui cum relatu ad Aetnam ἰπνείε ῥίζουσι Διτναίεος ὄρεος.

3. MOTAT LATVS] Malè quidam legunt mutat latus, ducti auctoritate Papin. qui lib. 3.

— aut vbi tentat

Enceladus mutare latus.

Sed cum doctissimus quisque (signo Germ. Scal. Turn. & huius nomenclaturæ alios) agnoscant, & legant motat, vel corrigendus Papinius est, vel contemnendus. Et sanè Callimachus (cuius imitationi haesisse Virgilium volunt Germanus, & Vrsinus) de gigante ibi sepulto, κινούμενοιο apertè dixit hymno in Delum, id est, mouentis, motantis. Seruius etiam ait, motat legendum, nam si mutat, dabitur quies, & refectionis laboris. Poetae sententiam sic extulit Ouid. 15. Met.

Sæpe remoliri luctatur pondera terra,

Oppidaque, & magnos deuoluere corpore montes.

Inde tremat tellus, & Rex pauet ipse silentum.

Claudian.

Et quoties detrectat onus ceruice rebellis, &c.

Sed melius profectò latus, quàm ceruix. Et, motat, quàm aliud quoduis: nam, perpetuatio oneris frequentiam motionis excitat, ait Scaliger. Puteamus quoque Senecam de Tranquillitate. cap. 3. scripsisse, Et versare se, & motare nondum fessum latus. non, mutare.

4. INTREMERE OMNEM MVRMURE TRINACRIAM] Adnecto hinc verba Philostrati lib. 2. Iconum, quæ admodum consentanea Virgilianis in toto hoc tractu. γίγαντα δὲ βεβλήσεν ποταμοὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα διδραχόντι δὲ ἀπὸ τῆν ῥίζον ἐπενεχθῆναι δεσμοὺ ἐνεκεν εἶπεν ἢ μὴ πα αὐτῶν, ἀλλ' ἀναμάχου ἔπειτα τῆ γῆ ὄρε' καὶ τὸ σῦρον τὸ ἐπὶ ἀπειλῆ ἐκπεύειν: gigante huc derusum, agyæque morienti vinculi instar impositam insulam: at ipsum nondum cadere, sed sub humo existentem resistere; & quod adhuc spiret, hunc ignem comminari.

5. ET CAELVM SVBTEXERE FVMO] Claudianus

- Postera iamque dies primo surgebat Eoo, Humentemq; Aurora polo dimouerat vmbra:
Cum subito è syluis, macie confecta suprema Ignota noua forma viri, miserandaq; cultu Proccedit, supplexq; manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuuiens, immiffaq; barba, Confertum tegmen spinis: at cetera Graius:
Et quondam patriis ad Troiam missus in armis?
Iffque vbi Dardanos habitus, & Troia vidit Arma procul: paulum aspectu conterritus haesit,

A hoc deprauauit (ait Scaliger) illis,

— & motibus astra laesit.

Poeta imitatus videtur Lucetium lib. 6. qui de nebulis loquens, ait:

Suffunduntque sua caelum caligine.

& paucis interpositis:

Et quasi denjando subrexit cerula nimbi.

& iterum lib. 5.

Corpore concreto subrexiunt lumina caelum.

Tale quid Odyss. ex nota Germ.

Νεφέλωσιν ὄρεσιν ἐπὶ ἄπυρον Ζεὺς:

Nubibus obtexit caelum latum Iuppiter.

6. NAM NEQVE ERANT ASTRORVM IGNES] Ductus locus integer ex Homero lib. 9. Odyss. quem hic dabo, ne diuellam.

Ἐἴθε κατεπλάσσει, ἔτις θεὸς ἠγεμὼν δὲ Νότα δὲ ἐφραίν' ἢ δὲ κεραινετ' ἰδέσθ' Ἄρη γ' ἔπειτα μοσὶ θαλάσῃ ἢν, εἰ δὲ σελήνην Ὀδρανθῆν ἀποφρανε' καλέσθ' ἢν νεφέλωσιν' Ἐπὶ ἔτις τῶν ῥίζον ἐσέδρακεν ἐφ' ἀλλοίον: Huc appulimus, atque aliquis Deus dux via fuit Noctem per obscuram, non enim antea licebat videre. Caligo enim circa naues densa erat, neque luna E caelo lucebat: obscurata verò erat nubibus. Hic nullus insulam vidit oculis.

7. ASTRORVM IGNES] De stellis ignis. Ita Hom. Ignois de stellis.

— micat inter omnes Iulium sidus, velut inter ignes Luna minores.

Ita Cicero de Republ. Datus est vobis animus ex illis sempiternis ignibus, qua sidera & stellae vocant.

8. ET LVNAM IN NIMBO NOX INTPESTA TENEBAT] Cursum suum Luna habet per caelum, ergo cum in nimbo est, videtur cohiberi teneisque. Verfus ipse ad lucem Ennij factus,

Cum Superum lumen nox intempesta tenebat.

Nox dicta est intempesta, quasi intempestiva, inactua, carens actibus, per quos tempora dignoscimus. Seruius. Sed quæ est nox intempesta? Variant auctores. ex fragmento Seruij apud Daniele media esse apparet, sic enim ibi nox diuiditur. Sanè noctis septem tempora ponuntur. Crepusculum, quod & Vesper, & Fax, quo lumina incenduntur: Conubium, quo nos quieti damus: Intempesta, id est, media: Gallicinium, quo galli cantant: Conticinium, post cantum gallorum: Silentium, Aurora, vel Crepusculum: Matutinum, tempus quod ante Solem est. Vtunque sit, ceræ ea pars noctis signatur, in qua non idoneum tempus rebus gerendis: modò mediam noctem accipias, modò quamcunque partem mediae proximam.

Ita Cicero de Republ. Datus est vobis animus ex illis sempiternis ignibus, qua sidera & stellae vocant. 8. ET LVNAM IN NIMBO NOX INTPESTA TENEBAT] Cursum suum Luna habet per caelum, ergo cum in nimbo est, videtur cohiberi teneisque. Verfus ipse ad lucem Ennij factus, Cum Superum lumen nox intempesta tenebat. Nox dicta est intempesta, quasi intempestiva, inactua, carens actibus, per quos tempora dignoscimus. Seruius. Sed quæ est nox intempesta? Variant auctores. ex fragmento Seruij apud Daniele media esse apparet, sic enim ibi nox diuiditur. Sanè noctis septem tempora ponuntur. Crepusculum, quod & Vesper, & Fax, quo lumina incenduntur: Conubium, quo nos quieti damus: Intempesta, id est, media: Gallicinium, quo galli cantant: Conticinium, post cantum gallorum: Silentium, Aurora, vel Crepusculum: Matutinum, tempus quod ante Solem est. Vtunque sit, ceræ ea pars noctis signatur, in qua non idoneum tempus rebus gerendis: modò mediam noctem accipias, modò quamcunque partem mediae proximam.

Continuitque gradum: mox se se ad littora præcep
 Cum fletu precibusque tulit. per sidera testor,
 600 Per Superos, atque hoc cæli spirabile lumen:
 Tollite me Teucris: quascunque abducite terras:
 Hoc sat erit. scio me Danaïs e classibus vnum:
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
 Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
 605 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
 SI PERE O, manibus hominum periisse iuuabit.

ARGUMENTVM.

Abente die, fit illis obuiam Græcus sordibus & squalore confusus: qui visis Troianis primò timet, se deinde illis committit, fassus prius quis sit, & nullum mortis genus reformidans, dum ne ibi relinquatur à Cyclopiis interficiendus.

EXPLICATIO.

Ignat primum diluculum. hinc Aurora est, inde tempus illud Eoam. Inde in Virgilio subaudiendum, tempore. Ideo verò primum Eoam, quia iam abierat vmbra, hæc humens dicitur ab nocte, quæ etiam humida.

Varij casus poësin discriminant, inde hinc quæ sequuntur de Achæmenide. Proccedit (inquit) subitò è splis noua forma ignori viri. quasi iam ab homine deformatus in feram transferit. Cur verò noua forma? quia confecta macie suprema, & culæ miseranda. Vt verò procedit, statim, supplex tendit manus ad littora, vbi nos.

Adnecte hæc cum superioribus, & videbis nihil dici absolutius posse ad exprimendum habitum hominis pædore obfisi, squalore confecti, & forma omnino deformata. Vides nouam formam, & hanc pene in vitæ exitu, nam confecta suprema macie. huc accedit illuuiæ, quæ dira, & horrida: barba, quæ promissa proluxaque lugentium more, utique videres hominem in hanc præteritum, & hæc præteritum, regmen verò vestimentumque corporis confertum concinnatumque è spinis, vt solent illi esse, qui ferino more in agris viuunt. Cetera si considerares Græcus erat. Refer hoc ad sermonem, quo utebatur, ad incessum, ad corporis mensuram, ad colorem barbæ, & ad reliqua, quibus solent nationes ab aliis distingui.

Describit hominem hærentem ad visos hostes, dubitantemque an se se illis committat: post hanc moram satius ducens in illos incidere, quam ibi degere, ad illos præcep decurrit, ratus fore, vt lacrymis precibusque vincerentur. Sed quæ preces, & quam valida? Testor, obtestorque vos per sidera, per Superos, per ærem quem spiratis. ita explicat Scaliger illud cali spirabile lumen. Quid verò tantis precibus? Vt tollatur, abducaturque inde in quascunque terras. nam hoc summum erit beneficium, & sibi satis. Sic infra, satis est gentem effugisse nefandam. Quasi dicat. Tantum peto, hinc non esse, hoc sat erit, nec cogito in quas alias oras abducatur barbaras & incognitas. Mox fatetur se Græcum esse, bello Troiam petiisse. præoccupans videlicet, quæ possent obici. Qui locus efficax ad hostilem iram retardandam: fit enim, vt vbi quis dicat, quæ in se sunt vitiosa, nihil alteri relinquat ad reprehensionem: quid quòd eodem affectu misericordia excitatur?

A Hic quoque præoccupat supplicium. quasi dicat. Quo me vos supplicio dignum putatis pro tanta iniuria, pro tanto scelere? Si fingitis fluctus, si pontum, si hiatus vastos: en me, spargite in fluctus, ponto immergite, detrudite in barathrum. Reddit rationem. Nam perire manibus hominum iucundum est; non ferarum, vt sunt Cyclopes, quorum quotidie carnificinam operior. Perire malum est; sed aliud scilicet perire à fera, aliud ab homine. Extremus versus dupliciter potest exponi sententia discrepante, sed parum quidem, & quæ in idem recidit. Potest enim legi:

Si pereō manibus hominum, periisse iuuabit.
 vel,
 Si pereō, manibus hominum periisse iuuabit.

NOTÆ.

I. HVMENTEM] Val. Flaccus, s. Arg. — humentem lux soluerit vmbra. Vmbra humens.
 Tale illud. 4.

— quoties humentibus vmbri
 Nox operit terras.

Neque aliter astra humentia vocauit Statius. 3. Theb. quàm propter noctem,

Noctē sub ancipiti quamuis humentibus astris.
 Et ipsam adhuc Auroram Pacuu. apud Varr. lib. 4. Aurora humens.

Exhalat auram terra, atque Auroram humidam.
 Alij legunt: Terra exhalat auram, atque Auroram humidam humectam. Alij: Terra exhalat auram, atque auram humidam. Dicit verius fortasse possit, hoc attributi genus pendere à matutino rore. Cicero, 1. Diuini.

Cum primùm gelidos rores Aurora remittit.
 De qua te ego iam in 8. ecl.

2. IGNOTI NOVA FORMA] Vide, vt expendi, & confer alios cum Virgilio, ego hinc tibi nonnullos offeram, qui hanc partem egregiè affectu sunt, sed an peruenierint ad vatem? dubites. Appianus in Hispaniæ de Numantinis, postquam satis longam obfisionem perpeffi. Δυσπράσι, καὶ ἀλλόκοτος ἀμπαυὸν ὀφθί-
 ναί, οἷς τὸ μὲν σώματα ἦν ἀκαθάρατα, καὶ τραχέα, καὶ ὀνόχων
 καὶ ὀρύσων, καὶ ῥύπον μὲς αὐτῶν ἔχοντες ἄκαθαρτον, καὶ
 ἔδης αὐτοῖς ἐπέκειτο ἀτελής, πινυρά, καὶ ἦδ' ἔχοντες ἡσόν
 δυνάμεις. Beraldus reddit. Fædo corporis habitu, oris specie

esserata. corporibus illuuiæ squaloreque obfisi, pilo immisso, vnguibus sordidis, ipsi alidi veste immunda, & lacera, nec minus grauiter olente. Lilius lib. 21. de militibus Annibalis ore Scipionis: Effigies, imò vmbra hominum, fame, frigore, illuuiæ, squalore enecti; confisi ac debilitati inter saxa rupesque: ad hæc, perusti artus, niue rigentes nervi, membra torrida gelu, quassata fractaque arma. Apul. 1. Florid. de Marfya tibicine: vultu ferino, trux, hispidus, multibardus, spinis & pilis obfusus. Philo Iudæus hominem hoc squalore affectum vocat in lib. de Nobilit.

κακῶς φθινώδης, & in lib. de Exsecrationib. καὶ δεινῶν, & ἰκνοῖ

Hominis squalore obfisi desertiones.

ἰκνοῖ ἴνας, καὶ τὸν δ' ὀραῖ: macrum, hærentem ofibus, colliquatum, cui fibra exiles, cui cutis tenuis. Bafilus describens Gordium martyrem. ἀνὴρ ἀπυργισμένος, πλὴν ὀφθῶν, σὺν πλὴν ῥοφίαν ἐν τοῖς ὄρεσι δ' αὐτῶν, ἀδ' ἡμῶν ἐχόντων πλὴν κεφαλῶν, ἔαθ' οὖτος πλὴν ὑπὸν, πλὴν ἐδ' ἔσ' ῥοφίαν, κατ' ἐκλυκῶδες ἔσαν τὸ σώμα: Erat vir ille aspectu horridus, & quia in montibus diu vixerat, squalenti capillo, barba promissa, veste obfusa, corpore toto aridus, pulcherrima est Achill. Alexandrini in re simili hypotyposi: E vestigio mulier quadam grauioribus catenis vincita, ligonem gestans, capillo detonso, corpore squalido, amictu lacero, atque distracto, ad genua nobis prostrata.

3. MANVS AD LITTORA TENDIT] Existimo, sapientissimum Poëtam, cum Achæmenidem inferret tendentem manus, alludere non solum ad morem supplicium, sed ad alium quoque, quo veteres in amicitia signum sublatione manus utebantur: nequid igitur Troiani metuerent, manus tollit Achæmenides, tenditque ad littora vbi erant Troiani, nam tendendi verbum cum audis, sublationem quoque intellige. Nota sunt illa eiusdem Poëtae lib. 10.
 Et duplices cum voce manus ad sidera tendit.

4. DIRA ILLVVIÆ] Possim coniecere obuersatam vati ante oculos formam illam, quam Cicero in Oratore repræsentat ex vetere poëta.

Refugere oculi, corpus macie extabit,
 Lacryma peredere humore exsangues genas:
 Situ nidoris, barba pedore horrida,
 Atque inronsa infuscat pectus illuuiæ scabrum.

5. IMMISSA QVE BARBA] Fuit hæc nota reorum, & cur non inde huc traducta? Rei enim fordidati, squalidi, impexi, barba promissa. Vide vt huiusmodi hominem describat Dionysius lib. 6. Antiquitatum, Quintilianus declam. 260. Dio Chrysof. orat. 33.

6. CONSERTVM TEGMEN SPINIS] Omnes referunt ad amictum, & sic quoque explicui sed quid sit alia sit mens Poëtae, vt nudum hominem describat, & pellem cutemque corporis (quam tegmen hinc vocet) dicat adhæsisse, insertamque, & veluti affixam esse tam deformati ac miselli hominis spinis. nam spinæ quoque ad homines pertinent, suntque totus ille vertebrarum humanarum contextus: atque adeo

Barba immissa reorū nota.

depingat nobis Achæmenidem tanquam ex ofibus & cute tantum compaginatam præ longa fame, ac diuturna macie. iudicium aliis relinquo. Certe Calaber lib. 9. vbi situm deformitatemque Philoctetæ describit, inter alia ait, ὅτι δὲ ὄσ' αὐ μὲν ὄντος ἐν: ofibus pellis tantum hærebat. Atqui Calabro, vbi is de Philoctetæ loquitur, Poëtam adhæsisse, iam alij obseruauerunt.

7. CÆTERA GRÆVIS] Græcorum est, illi subaudiunt, Latinus quod velit. ἢ ἄλλα μανδύει, ἢ ἄλλων, καὶ δὲ, λανδῶ. Ita Tacitus in vita Agricolæ: egregius cetera. Cicero pro Quinctio: cetera pater familias, & prudens, & attentus.

8. PER SIDERA TESTOR] Obsecratio per sidera frequens Virgilio. lib. 6. per sidera iuro. lib. 4. Æn. Obtestatio per sidera.

Testatur moritura Deos & conscia futi Sidera.

In 9. — calum hoc, & sidera conscia testor.

& 12. — terram, mare, sidera iuro.

9. PER SVPEROS] Par locus in 2. Æn. Quod te per superos, & conscia numina veri, &c.

Apud Horatium quoque lib. 1. epist. fit obsecratio, & obtestatio per Deos Penates.

10. TOLLITE ME TEVCRI, &c.] Similis ille affectus, 10.

Terre ratem, sensusque vadis immitte Syres.

Hæc, & ex superioribus multa adumbrata sunt à Sophoc. apud quem Philoctetes in Trag. sui nominis Neoptolemum orat, ne se deferat in illis locis, vbi à Græcis relictus, sed quocunque potius abducatur.

Πρὸς τὸν σε πατρός, ἀπόδ' ἔτε μισθός, ὃ τέκνον,
 Πρὸς τ' ἔτι σὶ κατ' οὐκὸν ἐστὶ ἀποσφιδίς,
 Ἰαέτης ἰνὴ μαι, μὴ λίπης μ' ἔτω μόνον
 Ἐρμῶν ἐν ναυκίῳ, τοῖς δὲ οἰοῖς ὄρεσι:

Nunc te per patrem matremque O filii,
 Per quicquid tibi domi est charum,
 Supplex exoro, ne me relinquis sic solum
 Desertumque in his locis, quæ ipse vides.

11. SI SCELERIS TANTA EST INIVRIA NOSTRI] Scelus dicit, tum vt amplificet crimen, ac sic se infinuet in Troianos, qui non leue esse putabant Troiam ferro appetitam, tum, quia dixerat, Penates violatos. sed in voce nostri artificiosè minuit perinde non meum illud tantum, sed omnium fuit scelus, communi errore deliqui. A quo non abeant, quæ de communi omnium Romanorum crimine Tullius differit, vt causam Ligarij minuatur.

a Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans, Hærebat, qui sit, fari, quo sanguine cretus, Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
 610 b Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus, Dat iuueni: atque animum præfenti pignore firmat.
 c Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
 Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssi, Nomine Achæmenides, Troiam genitore Adamaisto
 615 Paupere (mansissetque vtinam fortuna) profectus.
 d Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt, Immemores socij vasto Cyclopiis in antro Deseruerunt, domus fanie dapibusque cruentis

Intus opaca, ingens ipse arduus: altaque pulsat
620 Sidera (D I I talem terris auertite pestem)
N E C visu facilis, nec dictu affabilis vlli,
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.

ARGUMENTVM.

Deinde supplex ad genua procumbit: Troiani ab eo tria
querunt, respondet ille.

EXPLICATIO.

Vix hæc dixerat, cum statim more supplicum
cepit genua Aeneæ (nam de Aenea capien-
dus sermo proculdubio) amplecti, illis aduolui, imò
illis sæpissime volutari, ac verò propius, illis hæresce-
re. Subeat Lector, dictum supra, cum stetu precibusque
tulit. Preces iam audisti, illis per sidera restor, &c. iam
est in stetu. Ista enim supplicum volutatio tota lacry-
mabunda est, & apta ad eliciendam misericordiam.
Hæc cum faceret, tria ab eo queruntur. Primò, qua in
parte Græciæ natus, nam hoc est, quis sit? Sit ne Argi-
us, Itachus, Mycenæus, &c. Nescio, qui hoc aliqui
ad nomen referant. Deinde, quod eius genus. Tertio,
quæ tam dira calamitas illum agitet.

Oppositio in vocibus. Dar inueni manum, quia
pater. Et quidem ex decoro magno inducitur Anchisæ
senex cum hac humanitate erga hostem. Firmat
animum presentis pignore. Quod hoc pignus præfens?
dedisse manum, nam præbitione manus continetur
amoris & fidei pignus.

Confirmatus respondet ad quæsitâ. Tria hæc
fuerant, quis esset? quo satus genere? qua fortuna agi-
raretur. Satisfacit primo. Sum Ithacus, nam comes
Vlyssis, eiusque miles. Obiter aperit nomen suum. Sa-
tisfacit secundo. Sum genitus paupere Adamasto
(atque vitam eadem semper perseverasset inopia)
qua cogente paupertate contuli me ad Troiana
arma.

Satisfacit tertio. Quæritis fortunam? quàm ea
aspera! Socij dum abeunt & Cyclopem fugiunt, hic
me linquunt. Sed excusentur, nam immemores hoc
fecerunt, vt qui trepidi, calamitas quippe memoriam
abstulit. Signat in hoc loco trepidatio non tam me-
tum, quàm celeritatem fugæ, qua rerum omnium
obliti. Ex occasione describit & domum Cyclopi, &
Cyclopem ipsum: nam hæc pertinent ad fortunam,
qua agitabatur. Ergo domus est & crudelis, & formi-
danda: crudelis sanie, dapibus, humano cibo; formi-
danda opacitate, & magnitudine. Cyclops verò ipse
pari formidine, pari crudelitate. formidine, nam, vt
domus eius ingens, ita ipse formidandus quoque
magnitudine, nam ita est arduus, vt pulset sidera, ne-
que facile ab villo cerni queat, neque facile quantus
sit oratione exprimi; crudelis, nam, vt eius domus to-
ta est sanie plena, ita ipse totus plenus cruore, vt qui
pascatur visceribus humanis, & sanguine. Parenthe-
lis continet detestationem monstri.

NOTÆ.

GENVA AMPLEXVS] Creditum veteribus,
pietatem quandam inesse genibus, atque
inde supplicantes se se illis aduolunt, hærentque;
amplectuntur, osculantur. Plin. lib. 11. cap. 45. *Homini-
genibus quadam & religio inest, observatione gentium. Hæc
supplices attingunt, ad hæc manus tendunt: hæc, vt aras,*

A adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa
genu vtriusque commissura, dextra laudaque à priore parte
gemina quadam buccarum inanitas est: qua per fossa, ceu in-
gulo spiritus fugit. Ergo ex hac religione (adducam exem-
pla, nemini, quod sciam, libata) Agathias lib. 2. Hist.
καὶ αὐτὸς ἐν εὐχῇ τοῦ Ἰουλιανοῦ: *Cæsari aduolutus ad ge-
nua.* Philostratus lib. 2. de vitis Sophist. *Ἐν πολλοῖς θο-
ῶδ' ἄνω ἄνω τοῖς ἰουδαίοις τὸ πᾶσι τὸ εὐχόμενοι μὴ
ἀδulationibus pronoluitus genibus patris precabatur.*
Demosthenes de falsâ legat. *προσκύπτει πρὸς τὸ γόνατον
τῆς Ἰατροῦ λέγει: accidit ad genua Iatrocli.* Apud Dionysium
lib. 4. inducitur Lucretia patris *τῆς γονάτων λαβομένη.*
Quintilianus declamat. 260. *Rogant, & pronoluntur
ad genua.* De hoc more hæctenus, cui vicini tres alij.

B Primus, non solum genibus, sed pedibus etiam pro-
uoluebantur. Cæs. 2. de Massiliensibus *νιούρησιν ἑαδ
pedes projiciunt, orântque.* Cic. Antequam, &c. *Quibus
sigillatim saepe supplex ad pedes iacui.* Prudent. in Apo-
theol. *soles lunonis lambere, plantis Hercules aduoluit.* Inde
humanitas Traiani laudata Plinio: *Non tu civium am-
plexus ad pedes tuos deprimis.* Et superbia Maximini vi-
tuperata Capitolino: *in salutationibus superbissimus erat,
& manum porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur,
nomnunquam etiam pedes.* Hoc quoque factum in votis
& religione. Huc allusum ab Ouid. 2. Amor.
eleg. 13.

Alter, interdum qui supplicabat, contingebat manu
altera genu, altera mentum illius, cui accidebat. Plin.
lib. 11. cap. 45. *Antiquis Græcia in supplicando mentum at-
tingere mos erat.* Homer. i. 11.

C — *ἄλκιε γένοιω*
Σκαυῆ, δ' ἐξίτερπ' εἰ, ἀρ' ὄπ' ἀνθεραῖον εἰλόε:
— apprehendit genua
Sinistra, dextra autem mentum tenuit.

D Inde Hecuba apud Eur. in Trag. sui nominis, vt Vlyf-
sem exorabilem esse probet, illi obicit, quòd vul-
tum auerterit, atque adeo reflexo capite, mulceri se
non sit passus. *ὡς μὴ ἀποδείξω γυνεὶ δ' εἶ.* Mos hic ser-
uatus etiam cum fæminis, quod mirè, hoc enim
non est è pudore, sed certè seruatus. Hecuba ita lo-
quitur ad Vlystem:

— *ἄλκιε γένοιω*
Σκαυῆ, δ' ἐξίτερπ' εἰ, ἀρ' ὄπ' ἀνθεραῖον εἰλόε:
— apprehendit genua
Sinistra manu, mentum dextera.

Sed hic mos, vt te iam docuit Plinius, non vltra Græ-
ciam, est enim contemptus à Latinis. Quis enim ma-
num supponat mento viri grauis, pudicæ fæminæ,
Dei maximi? Tertius, hoc ritu supplicantium inter-
dum fiebat adoratio. Liu. lib. 30. *qui vbi in castra, &
prætorium peruenierunt, more adorantium accepto, credo, vi-
tu ex ea regione, ex qua oriundi orant, procubuerunt.* Suet.
in Vitell. cap. 2. *idem miri in adulando ingenij, primus
C. Casarem adorari vt Deum instituit, cum reuersus ex
Syria non aliter adire ausus esset, quàm capite vela-
to, circumveritèisque se, deinde procumbens. Habes ex
dictis*

Pedibus alio
rum pronol
uebantur
supplices.

Mentū con-
tingebant,
qui supplica-
bant.

Adotatio
supplicum.

dictis mores quatuor, videlicet, supplicantes solitos
procumbere ad genua, ad pedes, manu mentum ap-
prehendere, & adorare. Sed quia explicans expendi,
hos ad genua procubitus esse vnà cum lacrymis, &
hæc est mens Poëtæ: huius rei testem accipe Litiuum
lib. 34. *Legati, vbi hæc audiuerunt, stentes ad genua consi-
lis prouoluuntur.* & Claudianum, qui. r. Rap. loquens
de Parcis:

— *genibusque suas cum supplice stetu
Ad mouere manus.*

Ioann. Chrylost. homil. de Peccato, & Confess. *ἡ πόλις
των ἰμῶν ἀπὸ τῆς κῆρ' ἀνέστη ἐκ γένου.* Lucretia quoque
apud Dionysium attingens genua patris, *ἐν λαιῖ.* A pu-
leius lib. 6. *Tum Psyche pedes eius aduoluta, & vberi stetu
rigans Dea vestigia, veniam postulabat.* Vela contra ho, si
re tantum *ἐν παρήρῃ* adagiæ formam admou-
neam, quam me docet Herodorus lib. 6. vbi loquens
de cladibus Chiorum, inter alia ita ait: *ἡ δὲ τῆς ἑσπέρης
ναυμαχίης ἀπολαβὴς, ἐς γόνου πῶς ὀδύνην ἔβαλε:* Post hæc, se-
cūta est naualis pugna, que ciuitatem in genua deiicit. Ita-
que *ἔδιδον ἐς γόνου,* erit pro uerbialiter, euertere, pessum-
dare, afflictere, accidere.

2. QVI SIT FART] Multa in hac narratione simil-
lima illis, quæ de Sinone habita. 2. Æn. tantum verè
ab Achæmenide, quæ fide à Sinone. Non minima
fit vtilitatis vtriusque loci comparatio.

3. DEXTRAM DAT IUVENI] Dabant veteres
pignus alteri in signum amoris & beneuolentiæ, ex
more iam multis obseruato. Ab Cedreno inducitur
Alexander Magnus Iudæorum τὸν ἀρχιερέα δ' ἐξ ἰουδα-
ῖου. Eurip. Iphig. in Aul.

— *Ἀδελφὲ, δὲ δὲ ἐξ ἰσῆς τῆς οἴης θίγειν:
Frater, da contingere tuam dexteram.*

Adde etiam pacta hac ratione firmari. Interpres Ari-
stoph. ad ea verba in Nubibus, *τὴν χεῖρα δὲ δὲ τῶν δε-
ξῆων, dexteram manum porrige,* sic ait, *ἡ δὲ ἡ δὲ τῆς οἴης
καὶ σωθῆναις ἐσθῆταις, & δὲ ἐξ ἰσῆς δὲ δὲ τῶν ἀλλήλων:* *Moris
erat in fide, pactisque firmis, dexteram mutuo dare.*

4. ATQVE ANIMVM PRÆSENTI PIGNORE
FIRMAT] Ad hunc locum pertinent verba Curtij è
lib. 5. hæc sub personâ Darij iam morituri loquentis
cum Polystrato: *Alexandro hoc fidei Regiæ, vnicuique de-
xtra pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polystrati
manu vita destituit.* Nullum hîc aliud pignus, nisi ma-
num dedisse. Ex his verbis noteretur mos alius, videli-
cet præbitionem dexterae mutua fieri solitam in obitu-
maximo indicio fidei. Quò spectant hæc Taciti.

2. Ann. de obitu Germanici: *iurauit amici dextram
morientis contingentes.*

5. SVM PATRIA EX ITHACA] Expressum ex
Catinio, èν Ἐδύσσῳ δ' σι, ex nota Vrsini,

— *Ἡμῶν Ἰθάκη πατρίς ἐστὶ,
Πλήρωμα δ' ἄμα Ὀδυσσῆος ἐστὶ:*

— *Nobis patria est Ithaca,
Nauigamus cum diuino Vlyssæ.*

E Est hîc etiam laens Euripidis imitatio in Cycl. vbi
Cyclops ipse Vlystem, Græcòsque alios interrogat,
vnde nauigent? Cuiatès sint? qua vrbe educati? cui
Vlysses respondet, esse se genere Ithacensès, venire
ab vrbe Troia vastata, ventis eò appulsòs.

6. INFELICIS VLYSSI] Credo allusum ad er-
rores, quibus dux hic exercitus. Vnde *ἀδολύγορον* ab
Homero. Nisi quis detorqueat ad præsentiam Tro-
ianorum, quos veritus Achæmenides non est ausus
aliter ducem suum afficere.

7. NOMEINE] Legendum hîc nomen sunt qui feriò
affirmant.

8. ACHÆMENIDES] Contendit Nannius. 7. Mi-
scell. à Poëta non *Achæmenides* scriptum, sed *Agame-
mnides*, vel, *Agamenides*. nam cum Virgilius nullum
nomen casu induxerit, & etymologia nulla Achæ-
menidem adiuuet, ipse eam rimatur ex his verbis,
qui mox sequuntur,

— *Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopi in antro
Deseruere.*

Dicitur itaque erit Agamemnidès quòd nimium diu
manserit in spelunca Polyphemi, dum socij abeunt.
atque eadem ratione Parmenonem esse vocatum,
quòd assidue permanserit apud fores Thaidis, vn-
de scomma Gnathonis, *etiam tu hic stas Parmeno?*

9. PAUPERE] Paupertas multis occasio militandi
fuit. Sinon. 2. Æn.

— *Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.*
Terent. Heautont.
— *Cum hic egens profugeret aliquid militatum.*
Plautus Trinum.

— *Sed si alienatur, actum est de collo meo,
Gestandus peregre clypeus, galea, sarcina.*
Cur Curius & Camillus egregij fuissent Imperato-
res, causam conicit in paupertatem. Horatius lib. 1.
Od. 12.

— *Hunc & incomptis Curium capillis
Vtilem bello tulit & Camillum
Sæua paupertas.*
Affine illud lib. 3. Od. 2.

— *Angustam amici pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat.*
Quasi vnà paupertas & militia condiscendæ sint.

10. IMMEMORES SOCIJ, &c.] Est tacita Sopho-
clis imitatio in Philoctete, tacita (inquam) nam hîc
socij trepidi, & immemores socium relinquunt: ibi
Græci Philoctetem ipsum ex studio; & quo, ne au-
diantur à misero, qui relinquēbarur, taciti soluant.
Ad idem argumentum pertinent Catulliana, de A-
riadne relicta à Theseo in litore.

11. ALTAQVE PVLSAT SIDERA] Similis su-
perior hyperbole,
— *& sidera verberat vnda.*

De Cyclopi magnitudine sic Homer. Odyll. 9.
— *Ἐφ' οὗτο βίω ὑλάντη ὑψιπύλον ὄρειον:*
Similis erat cacumini syluoso excelsum montium.
Lege Iunium cent. 2. adag. vbi magna copia simi-
lis ἐπεβέλλετο. Ego non pauca in Eclogis duplici
in loco. Galenus libr. 3. de vfu partium cap. 14.

— *Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopi in antro
Deseruere.*

— *Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.*
Terent. Heautont.
— *Cum hic egens profugeret aliquid militatum.*
Plautus Trinum.

— *Sed si alienatur, actum est de collo meo,
Gestandus peregre clypeus, galea, sarcina.*
Cur Curius & Camillus egregij fuissent Imperato-
res, causam conicit in paupertatem. Horatius lib. 1.
Od. 12.

— *Hunc & incomptis Curium capillis
Vtilem bello tulit & Camillum
Sæua paupertas.*
Affine illud lib. 3. Od. 2.

— *Angustam amici pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat.*
Quasi vnà paupertas & militia condiscendæ sint.

10. IMMEMORES SOCIJ, &c.] Est tacita Sopho-
clis imitatio in Philoctete, tacita (inquam) nam hîc
socij trepidi, & immemores socium relinquunt: ibi
Græci Philoctetem ipsum ex studio; & quo, ne au-
diantur à misero, qui relinquēbarur, taciti soluant.
Ad idem argumentum pertinent Catulliana, de A-
riadne relicta à Theseo in litore.

11. ALTAQVE PVLSAT SIDERA] Similis su-
perior hyperbole,
— *& sidera verberat vnda.*

De Cyclopi magnitudine sic Homer. Odyll. 9.
— *Ἐφ' οὗτο βίω ὑλάντη ὑψιπύλον ὄρειον:*
Similis erat cacumini syluoso excelsum montium.
Lege Iunium cent. 2. adag. vbi magna copia simi-
lis ἐπεβέλλετο. Ego non pauca in Eclogis duplici
in loco. Galenus libr. 3. de vfu partium cap. 14.

Parmeno vn-
de dictus.

Agamemno
vnde dictus.

Achæmeni-
dæ etymon.

Paupertas
militiæ cau-
sa.

Cyclopi
magnitudo.

Magni Dij, apud illum Penates sint vrbium custodes, A de qua re dictum ad illud. r. Æn.

Non nos aut ferro Libycos populare Penates Venimus.

Magna verò Numina apud illum sunt Iuppiter, Neptunus, Apollo, &c. duodecim (inquam) satis nominati, mares sex, totidem scemina. Nam 2. Æn.

Apparent diræ facies, inimicæque Troia Numina Magna Deum.

Mox commemorat, Neptunum, Iunonem, Palladem, &c. Moueor etiam vt credam Magna Numina esse Iouem, aliòque huiusmodi ex supremis, versu illo.

Numina Magna Loci iusti veneramur.

En Loci Numina vocat Magna. Loci autem Deus Iuppiter esse proculdubio potuit, aut aliquis ex supremis. Nam in 8.

Quis Deus (incertum est,) habitat Deus. & mox subdit, Iouem sæpe ibi visum ab Arcadibus, putatumque esse Deum illius loci, ad illum versum. eodem traho versus illum sup.

Numina Magna vocat, meritisque indicit honores. item illum. 12.

Melior Magnis data victima diuis. neque enim in his verbis vlla necessitas, vt Deos Penates intelligamus.

8. SORTITIONE VICIS] Hanc dispositionem per vices ad inferendam vim giganti sumpsit proculdubio ex Eurip. loco iam adducto sub persona Chori, sic quærentis ab Vlysse:

Ἄγε τίς πρώτος, τίς δὲ ἔτι πρότερον
Ταχθεὶς, δαίτη κόπην ὀχμαίνεσσι
Κύκλωπι ἔσω θλιπέων δῖος
Λαμπερὸν ὄψιν ὀφθαλμοῖς
Age, quis primus, quis secundus
Constitutus, torris remo super incumbens,
Cyclops intra palpebras trudens
Clarum visum eradet?

Homer. quoque in eadem sententia,
— τὸς ἄλλος κλέρω πειπαλάχθαι ἀνωροῖ
— alios sorte sortiri iussi.

iterum,
Οἱ δὲ ἔλαχον τὸς ἄν γε εἰ ἠδελον αὐτὸς ἐλέδες
Τεσσάρησιν, ἄλλοι δὲ πέμπτησιν ἔδωκεν ἰδέμενον
Illi sortiti sunt, quos voluissent ipse capere,
Quattuor, & ego quintus cum his electus sum.

Hic te moneo, Euripidem in adducto loco, cum torrem nominavit κόπην, id est, remum, in fuisse Homero, qui similiter ex re nautica ad eandem rem metaphoram duxit. nam clauam, qua perfossus Cyclops, malo nauis comparauit. Vide quantulo verbo sortiti que vices magnorum poetarum sententiam magnus Poëta incluserit.

9. LATEBAT] Seru. latentem oculum accipit, dormientem. Germano visum, accipi posse, oculum fronti in foffum, immersum, & abditum; nam hi, vt plurimum, nialesci & noxij putantur: quæ commentatio (ait) possit Polyphemo conuenire, qui immanitate & feritate à Poëta infamatur. Ego latentem capio capillitio multo ac denso, atque instar syluæ, sub quo propendente oculus lateat. Nam Philostratus de Polyphemo lib. 2. Icon. μίαν μὲν ὑπερτείνων ὀφρὺν τὸ ὀφθαλμὸν ἐνδὲ ὄντος: vnum quidem super vnicò protendens oculo supercilium. atque etiam dat illi, χαίτην αἰτιῶ δίκην: comam instar pinus.

10. ARGOLICI CLYPEI, AVT PHOEBÆ LAMPADIS INSTAR] Vtrunque ad formam oculi pertinet, quæ in orbem rotundata, & ad magnitudinem: alterum autem ad splendorem. Notum est

discrimen Clypei, & Scuti. ille rotundus, & breuior: hoc oblongum, & maius. Clypeo responderet ἀσπίς, ab aspide, qui serpens orbiculari sese forma inuoluit: scuto θυρεὸς ad similitudinem forium, quæ longiores quàm latiores esse solent. Ex quo discrimine procedunt, quæ Liuius scribit lib. 1. Primæ classi imperatum esse clypeum cum galea, ocreis, lorica: secundæ, pro clypeo scutum, & præter lorica eadem omnia, vbi Dionys. pro clypeo ἀσπίδα, pro scuto θυρεὸν, quia nimirum, qui clypeum gestarent, lorica egebant; qua non, qui scutum, vt qui hoc totum corpus protegerent, scribente etiam Poëta lib. 8.

— scutis protecti corpora longis. Quæ dixi, ascribantur diligentia magni Turnebi. ad de Actium, qui in Agamemn. cælum clypeo comparans ait, in altissimo cæli clypeo, non dicturus, nisi clypeus rotundus esset. Homerus quoque dixit ἀσπίδα πᾶσι γὰρ ἴσων: clypeum vndique equalem. quæ æqualitas referenda ad rotunditatem. Eodem trahit Aldus in lib. Quærit. Alianum, qui ait, Macedonas vsos ἀσπίδα πᾶσι γὰρ ἴσων. qua voce notatur circumferentia. Quæ dixi pertinent ad rotunditatem. Sed quoniam comparatio Virgilij etiam magnitudinem indicat, scias, clypeos, breues quidem esse, si cum scutis longis comparentur: sed verè magnos fuisse respectu habitu ad patnas, quæ etiam fuerunt rotundæ, sed breuiiores clypeis, quod expressè Nontius, & alij. & Poëta ipse. 8. Æn. Æneæ clypeum ingentem vocat, & Ouidius de Cyclope, imò ipse Cyclops:

Vnum est in mediâ lumen mihi fronte, sed instar ingentis clypei.

Ergo habita ratione rotunditatis, comparauit Virgilius oculum Cyclopi cum clypeo, non cum scuto: & habita ratione magnitudinis, cum clypeo, non cum patna. Creuit sequenti æuo magnitudo clypei. Nam Hegesippus lib. 3. c. 24. iam sua ætate maiorem facit. Ita enim Titum Cæsarem inducit loquentem ad milites. Progredimur in bellum muniti vndique, tegitur galea caput, lorica pectus, totum clypeo corpus: vbi feriat hostis Romanum militem reperire non potest, quem ferro tectum circumspicit. Sed quid si clypei, saltem Argolici, veteribus fuere pari magnitudine, ita vt totum corpus tegetent? Etenim ex verbis istis Dionysij lib. 4. hoc satis colligitur. Ἰσάλα φέρον ἰσπερ ἔστιν ἀσπίδας ἑργολικὰς, καὶ δόρατα, & κρητὴν χαλκίνα: iussit milites ferre arma, clypeos Argolicos, hastas, galeas areas. Certè non tutum satis corpus militum, nisi clypei Argolici magni essent. Itaque præclare Poëta ad signandam non solum rotunditatem, sed magnitudinem oculi, dixit instar clypei Argolici. Porro de oculis Cyclopi Callimachus in hymno ad Dianam hyperbolicè nimium, nam vbi de Cyclopius agit, non vni tantum clypeo, sed quadruplici similes esse illorum oculos dixit, φάρα σάνη ἢ τετραβοεῖα.

11. PHOEBÆ LAMPADIS] Ita & Lucretius solem vocat, æternam mundi lampada. Vterque vates (sic nonnullis visum) ad dogma Philosophicum, quod tribuebat soli igneam naturam, ita vt putarent esse aut saxum ignitum, aut ferrum candens.

12. SOCIORVM VINCISIMVR VMBRAS] Hos, duos fuisse Virgilius ait, Homerus quattuor. Sed vates Euripidem sequitur, qui etiam duos. Allusum verò ad morem illum, ad quem & Lucanus:

— vmbra que erraret Crassus inmulta. errare enim animæ fingebantur, neque pertuenire ad destinatum locum, nisi sumpta esset vltio cædis per vim illatæ. Sed de hac re in 6.

Clypei, & scuti discrimen.

Clypei quantitas.

Clypeus Argolicus magnus.

- a Sed fugite ô miseri, fugite: atque ab littore funem
- 640 Rumpite.
- b Nam qualis quantusque cauo Polyphemus in antro Lanigeras claudit pecudes, atque vbera prestat:
- c Centum alij curua hæc habitant ad littora vulgo Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
- 645 d Tertia iam lunæ se cornua lumine complent: Cùm vitam in syluis, inter deserta ferarum Lustra domosq; traho: vastosq; ab rupe Cyclopas Prospicio, sonitumq; pedum, vocemq; tremisco.
- e Victum infelicem baccas, lapidosaq; corna
- 650 Dant rami: & vultis pascunt radicibus herbæ.
- f Omnia collustrans, hanc primùm ad littora classem Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset, Addixi. S A T I S est gentem effugisse nefandam.
- g Vos animam hanc potiùs quocunque absumite letho.

ARGUMENTVM.

Monet Troianos vt fugiant, cùm non Polyphemus tantum, sed plures alij Cyclopes pariter ibi habitent. Deinde narrat ipse, quod tempus ibi fuerit, quo pascus cibo, quo animo ad visam classem.

EXPLICATIO.

Versus totus celeritatem spirat, qua vult vt inde Troiani abeant. Quasi dicat. Fugite ista sit, non solutio à portu: & ideo funem rumpite, ne soluite, ne moræ in soluendo sint. Illud fugite ô miseri. perinde ac si dicat. miseri, nisi fugiatis.

Mirè turbat orationem, vt signet metum, in quo est. Nam sententia esse debebat. Qualis quantusque est Polyphemus in suo antro, cùm claudit pecudes, cùm prestat vbera; tantus talisque nobis apparet, aut quid simile. Sed amputat verbum, & orationem imperfectam relinquit. Video posse sententiam annecti cum sequentibus, ita vt nihil desit, sed nescio quâ turbatio illa, quam explicui, potior ad rem.

Qui superiora cum his annectunt, ita debent explicare. Qualis quantusque in antro suo est Polyphemus; tales tantique centum alij Cyclopes habitant hæc littora, errant his montibus. Vide verò, vt metum incutiat à multitudine Cyclopium. Non vnus Polyphemus, sed centum (numerus finitus pro indeterminato) alij hæc sunt. Habitat verò hæc littora, errant his montibus, non vt ille in antro inclusus. Est vulgo passim, obuiam. Hic verò sermo totus est ὀφθαλμῶδες. Nam dici possit. Si cæcus Polyphemus, cur timendus: Solut. non ille est solum, sed alij multi.

Signat tres menses, quibus vitam non tam ducit quàm trahit miseriam. Habet verò oratio incrementum. Dirum est in syluis viuere; dirius in lustris, ac domibus ferarum; dirissimum Cyclopas ceinere, tremuisse ad illorum vocem, ac sonitus pedum. Per vastos signatur magnitudo. Illud ab rupe non coniecto cum Achæmenide, vt dicat, ego prospicio ab rupe. Apage vt ille rupes ascenderet visurus tam bella monstra, & fruiturus pulchro spectaculo. Sed dicit. Prospicio Cyclopas ab rupe, quam ipsi ascendunt, qua errant.

Augetur infelicitas Achæmenidæ ex victus ratione, quo alitus. numerat baccas, corna, herbæ. Vox iterum,

illa infelicem, non capienda tantum vulgariter, vt dicat victum infelicem, id est, miserum. sed ea significatione, qua felices arbores infelicibus opponuntur. Βακκα, vox est generica conueniens fructibus, qui racematim cohærent.

Quia omnia, ideo col lustrans. nam si de vno tantum loco sermo esset, satis, lustris. Ait verò, præ cupiditate inde euadendi, nihil curare additum se posse dici (hoc postea explico) nihil quæcumque mortis genera, quibus non corpus solum obruatur, sed anima quoque absumatur. Sic hominibus natura infitum, vt genus mortis, quod proximum est, reliquias putent horribilias.

Animam hanc vilem explicat Donat. in Hecyr. Terent.

NOTA.

1. VNEM RUMPITE] Palum illi, cui nauis illigata, Prymnesium dici, & tonsillam, Festus non tonilla. Ipsam illigationem dixere supationem. Est enim supo nauem prymnesio illigare. Attius Phœniss. apud Supo.

Abdruque proram, ac supra tortas copulas. Contrarium erit dissipio, nam hoc verbum à supo ortum, Dissipio quid vt facile apparet ex fragmentis Festi. Itaque proprie proprie dissipio de naue dicitur, & inde vox ad alia traditur. vt enim ligo & soluo opponuntur in re nautica, ita supo & dissipio. Habent affinitatem cum supo suppara vela nautica.

2. NAM QUALIS QUANTVSQUE, &c.] Tria attingit de Cyclope, primo eius corporis vastitatem, deinde studium, tertio locum. Ergo voces qualis quantusque signant molem corporis ingentem, & eandem magnitudinem quam superiores illæ.

— ipse arduus, altaque pulsat sidera.

Hom. Odyss. 9. de eodem, ἀνὴρ πελώρεσσι, vir ingens, & deinde, comparat montis cacumini, versus supra atuli. De studio Cyclopi in pascendo grege, Hom. idem,

— ὅς ῥα τε μῆλα οἷσσι ποιμαίνουσεν ἀπὸ βορβόου: — qui pecora Solus pascibat longe.

iterum, Studium.

Homericæ, ut quæ in promptu, & iam partim à me adducta, prætermittitur. Frigent omnia præ Virgilio.

Cyclopi baculus;

2. TRYNCA MANNVM PINVS REGIT] Lufurunt quoque Poëta in assignando Cyclopi baculo ingenti, quo inniteretur. Ouid.

Cui postquam pinus, baculi que prebuit vsum,

Ante pedes posita est, antennis apta ferendis.

Homær. eidem, licet ad vsum alium, in manu dat

— ἔλαμον ἄχθῃ

ἄχθῃ δὲ ἄλκιος.

— ingens pondus

Sylua arida.

Alibi dat illi, ὄρεῖα ῥόπαλον. Ad hanc rem pertinent, quæ Vocatius scribit, & commemorat Magius lib. 1. cap. 4. de caduere Polyphemi, ut creditum est, reperito in antro, cuius in manu erat contus maior cuiusvis naui malo. plumbumque conti excessisse plumbum mille & quinquaginta libras. Lucillus quoque de conto Polyphemi, citante Crinito,

— huic porro manu bacillum

Malus maximum sit quàm in naui, & corbita in illa.

sententiam Poëta sic exprimit Tib. lib. 2.

Et pedibus pratentat iter suspensa timore,

Explorat cæcis qui manus ante vias.

Lucan. lib. 4.

Dum labat, & fixo firmat vestigia pilo.

3. DE COLLO FISTVLA PENDET] Hemistichium hoc nonnulli alegant à Virg. afferuntque pro argumento datam à Poëta vnam tantum voluptatem Polyphemo. erit autem duplex, si addatur fistula, igitur sic legunt.

Lanigera comitantur oues, ea sola voluptas,

Solamenque mali,

Alij agnoscunt, inter quos Germ. & Turnebus lib. 28. cap. 15. firmatque uterque Manilij versibus: addit posterior decus quoddam seruatum à Poëta, nam pastoribus pro ornamento dabatur fistula. ergo Manilius lib. 5. Astron.

Pastoremque suum generant, cui fistula collo

Harreat, & voces alterna per oscula ducat.

Harere potes his duobus, tum propter auctoritatem Manilij, qui videtur Poëtam respexisse: tum quia nihil impedit adici solamen fistulæ: cum prior voluptas dicatur sola, non quoddam verè sola, sed quoddam potissima, & maxima. Demum, quia fistula vsum Polyphemum, & musica oblectatum aliunde scimus.

Ouid.

Polyphemi fistula.

Sumptaque arundinibus compacta est fistula centum, / Senferunt toti pastoria sibila montes, / Senferunt vnda.

dicuntur hæc de Polyphemo. Lucian. ὁ ὁ πολύφημος, ὡς ἄλλοι, καὶ μυσικὸς ἔστι: Polyphemus, præter alia, etiam est canendi peritus. Cyclopidem apud Theocrit. ardens Galateam.

Συελόθεν δὲ ὡς ἔτις ἐπίστῃμαι ἄδῃ Κοκλῶπων:

Fistula verò melius canere noui, quàm vllus hic Cyclopus.

Philostratus etiam lib. 2. Icon. loquens de Polyphemo. καὶ ἡ ὑδὸν σὺν ἐργασίῃ ἐπὶ μάλας, καὶ ἀστρεμεί. ἔστι δὲ ἀστρὸν ποικιλιστὸν ἀστρῆμα: ἔστι ἡ ἴψα quidem fistula adhuc sub ala quiescit: est quoque ipsi pastoralis cantus. Hæc mihi dicta in gratiam Turnebi, & Germani: sed ego tamen libenter adimerem, nam sententia clara esse videtur, cæco gigante vnam tantum voluptatem, solatiūque relictum, oues videlicet. Taciti imitationem aperio, ut enim Virg. de ouibus, ea sola voluptas, ita ille de Germania: Frugiferarum arborum impatiens, pecorum secundæ, eaq. sola, & gratissime opes.

4. POSTQVAM ALTOS TETIGIT ELVCTVS] Habet locus hic similitudinem cum altero lib. 10.

— quam magnus Orion

Cum pedes incedit medijs per maxima Nerei

Stagna viam scindens, humero supereminet vndas.

Sed & Polyphemum per vndas maris peditem incedentem Eurip. infert, sic enim Cyclops ipse apud illum.

Δὶ ἀμφὸς τῆς τῆς ὁ ποσειδῶνος ποδῖ:

Per mare hoc ascendens pede.

5. DENTIBVS INFRENDENS] Est hæc nota irati.

Ita Plautus Trucul. dentibus frendit, icit femur, Non abeunt notæ istæ Senecæ lib. 1. cap. 1. vbi de irato: Horrent, ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac fridens, articulorum se ipsos torquentium sonus, gemitus, mugitus. De nota illa, qua irati articulos manuum torquent, cuiusque Seneca in adducto testimonio commemorat, lege Ianum Doufam lib. 1. Præcidan. cap. 8. Redeo ad Poëtam. Dicunt, proprie frendere esse frangere, & in dictos nefrendes, quasi nondum frèdentes, id est, frangentes. Ita inuenies in Paulo Festi decuratore, & in Iudoro lib. vltimo etymolog. cap. vltimo. Aliter dicit etymon Fulgentius. lege, & vna Festum. Philostratus in Iconib. Cyclopi dat: παραχρῆς ὀδύνης, serratos dentes.

6. MEDIUM] Vt hic vox ista ad signandam profunditatem, ita Propertius lib. 1. eleg. 9.

Quid si non esset facilis tibi copia nunc tu

Insanus medio flumine quæris aquam.

Est verò gigantis magnitudo notata verbo,

Nec dum fluctus latera ardua tinxit.

Cui sententia par omnino illa Nonni lib. 2. Dionys.

Φαίνεθ γυμνωθεῖς δὲ ἴδαιθ. ἀεροχθῆ ὀσφύς:

Apparebant nudi ab aqua non madefacti lumbi.

Et rursus de gigante Typhone.

Βέηθι τὰρσῶ παρὰ πύργῳ, καὶ ἴδαιθ μίγνυθ γαστήρ:

In profundo maris plantam figebat, & venter aëri miscebatur.

7. NOS PROCVL INDE FVGAM, &c.] Obserua celeritatem fugientium mirè expressam; duo primi versus conuolant daetylicis. & verè obseruauit Horrens, variationem modi celerare, & incidere pro, celebrabamus, & incidebamus, habere manifestam emphasin præcipitantiæ. Adde pronos incumbere in laborem, remis certare, verti æquora, funem incidi, non solui. Cum Vlysses fugit à Cyclope, aliqua est festinatio, sed, si cum præcipitatione Virgilij conferras, merè sunt moræ.

Οἱ δὲ ἀπὸ ἐσθραίων, καὶ ἐπὶ κλίθῃ καθίζουσ,

Ἐξῆς δὲ ἐξόμνοι ποδῶν ἀλα τῆλον ἐπιτμήσι:

Illi statim conscenderunt, & per transtra sederunt,

Ordine autem sedentes canum mare verberabant remis.

Dum sedent, dum conscendunt, dum transtra occupant, & hoc cum ordine, annus est. & quis tunc ordinem seruaret in fuga illa? Ad hæc mare vertitur à Virgilio, ab Homero verberatur, quod difficilius ad cursum. Itaque si bene expendas, præter vocem statim, nulla alia est in Homero ad celeritatem, Quod Virg. verrimus æquora remis. Auf. in Moscl.

— pulsantes verberè fluctum.

8. INCIDERE FVNEM] Ad celeritatem: non, soluere, in quo moræ. Ita Marius apud Appianum lib. 1. Ciuil.

Syllam fugiens, τὸ πείσμα κώλας, καὶ τὸ ἰσῖον πείθεσι,

ἔπιτελεσε τῇ τύχῃ: perfractio fune, & vela dans ventis, fortitudo se commisit. Ad sermonem nauticum aspirat Seneca ep. 17. Si quid est, quo tencris, aut expedi, aut incide.

9. AD SONITVM VOCIS, &c.] Ait Germ. dictum hoc ad imitationem Apollon. qui lib. 2. inducit Phineum cæcum auditu ductum ad classem Argonautarum.

Ἀδύνα δὲ εἰς ἄλιον ἐσπῆρ, ὃ δέπον ἐμίλα:

Et audiuit vocem, & strepitum turba.

10. DEXTRAM AFFECTARE] Id est, dextram intendere, & cum affectu & auiditate iniicere, si posset nauem apprehendere. Interpretes. Addit verò Germ. expressum à Poëta Græcū ἀφείξαι, itaque ut Græcis ἀφείξαι, est, affectare: μαρπτεῖν, appetere, apprehendere, porrigere, extendere: sic Virgilius imitatione libera affectare in eandem sententiam aut nouauit, aut inuertit. firmat id longo admodum testimonio Eustathij: puratque fuisse omnino verbum luctatorum, aut arena. Est de hac re locus Plutarchi orat. 2. de Alexandro: Vbi dicit Leosthenes Alexandri exercitum errantem, mortuo duce, fuisse similem, τῷ Κένταυρω ἢ τῷ πύθωνι δουλοῦντι πᾶσι τοῖς χεῖρας, ἢ ἀδύνα σποδῶν φερουμένας: Cyclopi, qui amisso oculo manus intendebat, nullum ad certum scopum directas.

11. NEC ROTIS] Dictum est, potis, pro, potis est, hoc autem pro, potest. Ab hoc nomine verbum formatum Plaut. in Amphit. eum nunc potiuit pater seruiculis. & in Rudente à compos cōpotiuit: que in mari fluctuoso, piscatu vberi me cōpotiuit. est cōpotire, voti cōpotem facere. Adeas Lips. 2. El. cap. 21. Fuit veteribus in vsu potis, vnde composita, possim, impos, compos. Inde θεοὶ δῶνατοὶ dicuntur Varro ni potes Diti.

12. IONIOS] Mare Ionium sic dictum, ex quo illud transmisit Io, scribit Æschyl. in Prom. vbi Prometheus ipse sic loquitur ad Ionem.

Χρῆνον ἢ τὸν μέλλοντα πόντου μυχῶς (σαφῶς ἐπίστα) Ἴονος κλυθίστη, Τῆς οἷς παροῦς μνήμαθις πᾶσι ἑρῶσις: Qui deinde secessus maritimus (Pro certo hoc scias) vocabitur Ionius, In monumentum tui iuuenis omnibus hominibus.

13. CLAMOREM IMMENSVM TOLLIT] Fingit Poëta παραλλογίαν ἁπλοῦς ἀδύνατον, ex clamore Cyclopi. Talem aduerbes apud Homer. lib. 8. Odyss. ex dicti sonitu, quem Vlysses iactauit, quo perterrefecit Phæacas,

Ἐμύθησεν ἢ λιβῶν, ἢ δὲ ἐπίπλεον ποτὶ γαίῃ, Φαίητες δολιχέρημοι ναυσὶ κλυθῆσιν ἀπὸ δρες Λαῶν ὄσασθ ἴππῆς. Insonuit lapis, procubere autem ad terram Phæacas longis remis vrentes nauigandi periti viri Lapidis ab impetu.

Sed vides discrimē. In primis Homericæ ita dicta sunt, Virgilius su vt vel nolens dicas esse mendacium. ita ne iactus dicti Vlyssæi rotatus est, tamque violenter, vt omnes pauidi ad sonitum resilientis lapidis procumberent perterrefacti: quod verò Poëta scribit de horrendo sonitu Cyclopi, nemini mirum videbitur, ex gigantibus huius magnitudine. Deinde ad rem illam, quid faciunt epitheta de peritiâ Phæacum in re maritima? nihil tale in Marone inuenies: sed hoc est vitium Homeri, vt quo semel rem aliquam epitheto affectit, semper retineat, etiam extra rem. Noluit verò Virgilius imitari Homerum, qui ad fugam Vlyssis Cyclopem inducit, non clamantem, sed rotantem saxum, ex cuius iactu fluctus restituit, ferebatur ad littus. Ouidius utriusque vari hæsit; nam Polyphemum induxit & rotantem saxum, & horrendè clamantem. Quæ ad clamorem pertinent, sunt:

Tantâque voce, quantam Cyclops iratus habere Debit, illa fuit: clamore perhorruit Ætna. Cyclopi vocis tonitrum dedit Philostratus lib. 7. de vita Apollon. nam de illo ἑρῶτα ἢ φωνή. Nonnus lib. 2. paria inducit ad clamantem Typhæum. Nam in æstuante mari Siculo δὲ ὀδύνην πειλωέδης, resonabant conche. Ἐγγύθεν ἔχθρας, fremebant ripæ, ἰμυκλήων ἑπέταται, mugiebant petra. ἔκτυπε ἄκρη, sonabat littus.

14. IMMENSVM TOLLIT] Virg. vthic Ætnæ mugitum dat, sic aliàs discisso, & hianti solo: agitato etiam subterraneis ventis. exempla obuia Tertull. in Apolog. tonitribus dedit: Sidera radiasse, & lumina stornisse, & tonitrua mugisse.

- 675^a At genus è syluis Cyclopus, & montibus altis, Excitum ruit ad portus, & littora complent.
^b Cernimus astantes nequicquam lumine toruo Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentes, Concilium horrendum: quales cum vertice cælo
680 Aëriæ quercus, aut coniferæ cyparissi Constiterant, sylua alta Iouis, lucifve Dianæ.
^c PRÆCIPITES metus acer agit quocunque rudentes Excutere: & ventis intendere vela secundis.
^d Contrâ iussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdin
685 Inter vtramque viam lethi discrimine paruo Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro.
^e Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori Missus adest, viuo præteruehor ostia faxo Pantagiæ, Megaróque sinus, Tapsūmque iacentem.
690^f Talia monstrabat relegens errata retrorsum Littora Achæmenides, comes infelicis Vlyssi.

ARGVMENTVM. Ad sunt statim è cauernis Cyclopes alijs ad vocem Polyphemi: describitur illorum deformitas, & comparatur vastitas. Troiani præ metu quocunq. volunt cursum dirigere, sed cauere tamen à freto Siculo: cum subitò Boreas classem in tuto locat: præteruehuntur illi Patagium, Megaram, Tapsūm.
EXPLICATIO.
^a AD clamorem Polyphemi fratres accurrunt, si possint opportuni esse in re aliqua.
^b Ideo nequicquam, quia nihil iam nocere poterant, cum longè essent. Vocat Ætnæos fratres, quia cælo capita alta ferentes. (sed hoc in Notis; sed cælo, est ne ter-

zias casus, pro, in caelum, vt vult Seruius? An verò sex-
 rus? vt dicat, ferri capita in ipso caelo, vt supra dixit,
 pulsari sidera à Clyclope. Sequitur comparatio, quam
 expendit Seruius. Nam quia praecedunt quercus, quæ
 Ioui sacræ, & cyparissi, quæ Dianæ infernæ; id est,
 Proserpinæ: ideo sequitur, *Sylua alta Iouis, lucisq; Dia-
 næ.* Est itaque integra sententia. Tales illi constite-
 rant, quales consistunt quercus in sylua Iouis, quales
 cyparissi in luco Dianæ. Sed pro sexto casu placuit
 Poëta loqui per appositionem, vt dicunt, hac ratio-
 ne: quales quercus, quæ sylua est Iouis: quales cypa-
 rissi, qui lucus Dianæ.

Metu coguntur quamcunque in partem nulla
 deliberatione cursum dirigere. Sed qui tunc venti
 essent secundi? Sanè metus instantis periculi à Cy-
 clopius, ita erat magnus, vt omnis ventus illis se-
 cundus videretur.

Pendet sententia ex superioribus. Merus cogebat
 nos sequi ventum quemcumque, sed obstabant ius-
 sa Heleni, qui præceperat, ne cuiquam vento cre-
 deremus, ne scilicet adigeremur inter Scyllam &
 Charybdin. Hoc habito sententia trium versuum hæc
 est. Contra cerium est nobis dare lintea retro, quia
 iussa Heleni monent ne vela teneant cursus inter
 vtranque viam, videlicet inter Scyllam, atque Cha-
 rybdin, paruo lethi discrimine, id est, vbi paruum
 mortis discrimen. Aliqui vocem *cursus* ponunt in re-
 cto multitudinis, hac sententia, vt cursus teneant
 viam, quod frigidum puto. Nam quid est, cursus
 tenent viam? Ego in quarto casu. Præcesserunt quip-
 pe vela. Ergo. Vela ex metu quocunque dabamus, sed
 consilium fuit, illa retro referre, ne illa ex monitu
 Heleni tenerent viam inter Scyllam & Charybdin.
 Hæc ita explicatissimè, quia is locus visus multis esse
 difficilis. Parcat viti.

Erant Troiani in eo animorum aestu, cum subito
 Diis volentibus Boreas affluit à fructo illo angusto
 Peloti, vbi erant Scylla, & Charybdin, qui classem in-
 de expulit, collocauitque in parte maris tuta, ex vo-
 to nostro. Quo vento afflante, transmittit felicissimè
 (ait Æneas) ostium fluminis Pantagæ, sinum Mega-
 ricum, Tapsum oppidum humile. Vina saxa sunt, na-
 turâ, non humanâ operâ parata.

Occurrit *ποδονήμιος*. Vnde tu hæc nomina? In-
 dicabat nobis Achæmides ea littora errore iam si-
 bi olim perlustrata cum suo duce, ac tum de nouo re-
 trosum relegens. Cur hic Vlysses dicatur infelix,
 multis multi. & vnus Modicius plurimis, explica, vt
 ego iam supra.

NOTÆ.

1. **A**T GENVS E SYLVIS, &c.] Tale quid apud
 Homerum abeunte Vlysse,
 Οἱ δὲ βοῶν ἀλόντες ἐποίησαν ἀλλοθεν ἀλλοθεν
 ἴλλι, autem vocem audientes accurrebant aliunde alius.

2. **ÆTNAEOS FRATRES**] Vocantur ita vel à loco,
 cuius erant incolæ; vel *Ætnæi*, id est, magno & pro-
 cero corpore. Quicquid enim magnum esset, di-
 ctum est Ætnæum, vel à monte ipso, qui altus; vel
 à Cyclopius eius incolis. Sic *Αἰτναῖος κἀνθάρος*,
Ætnæus scarabæus, id est, magnus, apud Aristo-
 phan. in Pace. Nam clarè ille, *Αἰτναῖον μέγιστον κἀν-
 θαρρον*. Quem in locum Scholiastes, *ὁ περιμεγέθη, μέ-
 γιστον δὲ ἔστι τὴν Αἰτνα*. Et *Αἰτναῖα σάλλα*, apud Sophocle.
 in Col. *Ætnæus pullus*, quod Hesychius exponit non
 solum *Σκλαβικόν*, sed etiam *μεγάλον*.

3. **CONIFERÆ**] Fructus cupressi *conus* dicitur, quia
 in conum, & in metam definit, & arbor ipsa *κων-
 νεῖδος*.

Ætnæum,
pro magno.

Conus,

iuxta Syraculas. Seruius. Plinius loquens de Sicilia
 lib. 3, cap. 8. *Megaris, annis Pantagus.* Itaque vicinas situ
 res Virgilius coniunxit.

Tapfus. II. TAPSVMQVE IACENTEM] Insula non longè à

A Syraculis, dicta iacere, quia plana, & humilis, & pene
 par fluctibus. Seruius. Addit Horten. ipsam quoque
 sic dictam à verbo *θάρτα*, *sepelio*, quali sepulta &
 obruta fluctibus.

695 Sicanio prætenta sinu iacet insula contra
 Plemmyrium vndosum, nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
 Ore-Arethusa tuo Siculis confunditur vndis.
 Numina Magna loci iussi veneramur: & inde
 Exsupero præpingue solum stagnantis Elori:
 Hinc altas cautes, proicetâque laxa Pachyni
 700 Radimus: & fatis nunquam concessa moueri
 Apparet Camarina procul, campiq; Geloi,
 Immanisque Gela fluuij cognomine dicta.
 Arduus inde Agragas ostentat maxima longè
 Mœnia, magnanimùm quondam generator equorum:
 705 Teq; datis linquo ventis palmosa Selinis:
 Et vada dura lego faxis Lilybeia cæcis.

ARGVMENTVM.

Commeminit Arethusa, & Alphei: & recenset loca, quæ
 classis legerit.

EXPLICATIO.

Describit Ortygiam, quæ prætenta sinui Sici-
 liae, quæ contra Plemmyrium, in qua vno eo-
 demque ore emergunt Alpheus fluuius Elidis, & fons
 Arethuse.

Venerantur Deum loci illius præsidem, cum ta-
 men ignorent quis sit. Inde transmittunt ostium Elo-
 ri fluminis, Pachyni saxa: apparet Camarina, campi
 Geloi, Gelaque immanis, quæ vrbis sic dicta est co-
 gnomine fluuij Gela: apparet Agragas, quod oppi-
 dum positum in loco edito, vbi quondam equi pri-
 mæ notæ: Selinis linquitur, vbi palmæ nobiles: legitur
 Lilybeum, quod tertium promontorium Siciliae, iuxta
 quod est vadofum mare infidumque faxis ibi latentib-
 us, quæ ideo cæca. Hoc factò circumita est insula;
 primo enim transmissus est Pelorus, mox Pachynus,
 tertio Lilybeum: in quo excursu visa alia oppida,
 transmissa varia ostia, demum perlustrata tota Sicilia.
 Peculiaria quaerenda in Notis.

NOTÆ.

1. **SICANIO PRÆTENTA SINU**, &c. Hæc alia
 est ab ea Ortygia, quæ magna inter Cycladas,
 quæque dicitur Delos notiore nomine. Possit autem
 quispiam putare hanc natam Dianam, non in ea, di-
 stinguente videlicet eo versiculo, qui reperitur in Or-
 pheo & Homero, de partu Dianæ & Apollinis,

Τὴν δὲ ἐν Ὀρτυγίῃ, ἢ ἢ κρηναῖ ἔνι Διάω:
Hanc (Latona peperit) *in Ortygia, hunc in Delo aspera.*
 Cum verò dicit *Plemmyrium vndosum* nominis ratio-
 nem expresse, est enim nihil aliud Plemmyrium,
 quàm vndosum, *δὲ τὸ ἀπυμμελὲς*. Sic supra, *Alia
 littora.* Sed quid Plemmyrium? Quidam insulam esse
 statuunt, quidam fluuium, quidam promontorium.
 extremum hoc tam in Virgilio quàm in Thucydide

Dianæ na-
tale solum.

Plemmyriū.

(huius locus habetur lib. 7.) agnoscit Ortelius: quod (vt
 ait Seru.) perueniant vndæ Charybdin aestuantis. Er-
 go Ortygia hunc habet situm, vt posita sit, contra
 Plemmyrium, & obtenta prætentaque sinui Siciliae.

2. **ALPHEVM FAMA EST**, &c.] Alpheum Are-
 thusamque emergere in insula Ortygia Strabo his
 verbis narrat, lib. 6. Geogr. *ἢ δὲ Ὀρτυγία στασιπλή γαστέρα
 πορὸς τὴν ἡπειρὸν ἔσται. Κρήνη δὲ ἐξ τῆν ἀρέθουσαν, ἐξ ἑαίαν
 σάλαμον δίδως εἰς τὴν θάλασσαν. μὴ δὲ εἰς ἄλλοιὸν ἔσται
 τῆσσι, ἀρχόμενον δὲ ἀπὸ τὸ Πελοποννήσου. δὲ τὸ τὴν πελάγῃ
 ὑπὸ τῆσσι τὸ βέθρον ἐξοχῆται, μέχρι πορὸς τὴν ἀρέθουσαν, εἰ τὸ ἐν-
 δίδωσται σάλαν εἰς τὴν θάλασσαν: Ortygium pons terra con-
 iungit. ea fontem habet Arethusam, que fluuiū statim emittit
 in pelagus. Hunc ipsum Alpheum esse traditum est in fa-
 bulis, qui cum in Peloponneso sumat originem, per mare
 sub terram vsque ad Arethusam fluentia perducit: deinde
 rursum hic emergens excurrit in pelagus.* Reliqua, quæ ad
 hunc locum pertinent, satis fusè dicta in Gallo: hinc
 tantum quæ pertinebant ad insulam Ortygiam. Er-
 go Arethusa emergit in hac insula, & vnâ eodem ore,
 id est, fonte, Alpheus erumpit, & sic aquæ miscetur,
 confundunturque. Auctoribus, quos iam dedi in Gal-
 lo de Alpheo possis adiungere Philostratum lib. 8. de
 vita Apollon. cap. 6. vbi ait, illum excurrere per Sicu-
 lum pelagus, *ἀότιμον*, dulcem, & potabilem. & Scne-
 cam lib. 3. Nat. quæst. cap. 26. & lib. 6. cap. 8.

Alpheus flu-
uius.
Arethusa.

3. **STAGNANTIS ELORI**] Fluuium hunc instar Ni-
 eli campis effundi, & stagnare, ebsque feraces reddere vius.
 interpretes scribunt. *clamosum* appellauit Silius. No-
 men flumini dedit Rex Elorus, qui illud ponte iun-
 xit. Vel Elori quidam, qui Argis profecti oraculum
 hoc acceperunt, ne amnem sine nomine transfrent. il-
 li contempto oraculo ad fluuium hunc peruenerunt,
 vbi submersi dederunt nomen amni. Siciam alij ex
 Græcorum commentariis.

4. **PROICETAQVE SAXA PACHYNI**] Est hoc al-
 terum Siciliae promontorium versus Austrum, dictum
 ab acris crassitudine, nam Græcis *παχὺς* crassus est. saxa
 proiecta sunt procurrentia in mare. Alijs placet, abru-
 pta. vide Macrobi. lib. 6. cap. 4. & Isidorus lib. 1. o.

5. **RA DYMVS**] Copia veri poëta, legitimus, præteruehi-
 mur, *verrimus, radimus*. hæc enim quatuor vsurpat No-
 ster. Latini hanc circumitionem in nauigando dicunt

Elorus Au-
li campis effundi,

Pachyni ety-
mon.

Campfo. *στῆθε*, & Græci *ἀμπίλο*, Inde verbum *Campfo* apud Ennium. 10. Annal. *Leucatem campfant*. Est itaque *πέλαγον ἀμπίλον*, aut campfare, aut flectere promontorium, cum scopulos orasque præterlabimur non sine vitæ discrimine. quæ circumitio, & circumflexio fit radendo oras ipsas.

Camarina. 6. CAMARINA] Palus est & oppidum eiusdem nominis. ferunt ex hac palude ortam pestilentiam; consultum oraculum, an ea exhauriretur, respondit, *μὴ κινῆς Καμείνας, ἀκίνητος ὡς ἐμεινάτω*: Ne moue Camarinam, immota permaneat. Contempto hoc oraculo purgata est, & exsiccata palus: per quam deinde hostis aditum inuenit. & sic contemptus oraculi datæ præciæ, Stephanus verba oraculi sic commutat. *μὴ κινῆς Καμείνας, ἀκίνητος ὡς ἀμεινοῖ*: Ne moue Camarinam, quod immotum, id melius. Hæc ex Suida, & interpretibus. Eadem prouerbij specie dixit Aristophanes in *Veſp.* *μὴ εἶν τὴν χολὴν, ἀ quo accepit Horatius, Bilem, sæpe iocum veſtri mouere tumultus.*

Nam bilis cum mouetur, semper in mouentis perniciem. Silius Virgilio hærens lib. 13. Pun. *Et cui non licitum fati Camarina moueri,* Mitto hic rixas partim certantium, partim reprehendentium Virgilium, cur has vrbes nominarit, cum nondum illæ essent conditæ *Æneæ æuo*. Potuit hoc vrbes. similia multa per prolepsin dicta à Græcis. Itaque non est necesse ad fluuios tantum, aut paludes confugere, quæ tunc erant, vt docuit Alciat. 5. Parer. cap. 21. De hac figura, qua Poætæ res anticipant, alibi à me dicitur.

Gela vrbs. 7. IMMANIS QVE GELA] Nominat vrbelem Gelam Sicilia, & tam ipsa quam campi Geloi, sic dicti sunt à fluuio cognomine. Quod scribit Thucydides lib. 6. per initia: Vbi ait Gelam vrbelem in Sicilia conditam ab Antiphemo Rhodiensi, & Entimo Cretenſi, atque ab Gela flumine vrbi nomen impostum. Ad totum

A hunc locum Virgilij animum videtur adieciſſe Plinius, cum lib. 3. cap. 8. multa oppida Siciliae percurrat eodem fere ordine, quo hic Poëta. Sed cur vrbs Gela dicta immanis, nemo suppeditat. Fortè à mole vrbs, & magnitudine. Vide etiam an aliquid præstent verba hæc Solini cap. 11. *Gelonium stagnum retro odore abigit proximantes*, est verò illi sermo de rebus Siciliae.

8. AGRAGAS] Plin. dicto loco: *oppidum Agragas, quod Agrigentum nostri dixerunt*. In codicibus, Plin. correctis Agragas legitur, non, Agragas. similiter apud Ptolemaum, Polybium, Xenophontem, Thucydidem *Ἀγρᾶγας*, non *Ἀγρᾶγας*, volunt & Thucydides, & Ælianus sic dictam vrbelem à flumine Agragante.

9. GENERATOR EQUORVM] Nihil hic aliud quaras, vbi Seruij lux hæc: *secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Græcia mittebant, qui inde victores reuertebantur*. Legimus etiam aliud, cum in Cappadocia greges equorum perisſent, Delphici Apollinis responſo adduxerunt equos de Agrigento, & reparare meliores. Hactenus vulgaris. Addit nouus: *Quidam autem dicunt Hieronem Agrigentinum, vel, vt alij ferunt, Dionysium tyrannum Siciliae, equos ad agonem Elidis Olympicum duxisse, & omnes vicisse.*

10. PALMOSA SELINIS] Dicta sic est à copia palmarum, quæ magna fuit in illo tractu, sicuti in tota Sicilia, quod scribit Cicer. 7. in *Verr. nauta fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Sicilia, multitudine, colligebant, & his miserè perditique alebantur*. Exhibet Virinus numisma argenteum ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ apud Ant. Aug. in cuius altera parte essent palmæ.

11. LILYBEIA] Non solum promontorium est Lilybeum, quod notum: sed etiam ciuitas. Eutropius lib. 2. *contra Lilybeum ciuitatem Siciliae pugnatum est ingenti virtute Romanorum.*

^a Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit. hinc pelagi tot tempestatibus actus,
HEV GENITOREM omnis curæ, casusq; leuamen,
710 Amitto Anchisen, hinc me pater optime fessum
Deferis, HEV tantis nequicquam erepte periclis.
^b Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
^c Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum:
715 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.
^d Sic pater Æneas intentis omnibus vnus
Fata renarrabat Diuum, cursusq; docebat.
Conticuit tandem, factoque hinc sine quieuit.

ARGVMENTVM.

Classis appellit Drepanum, Anchises moritur, Æneas finem facit dicendi.

EXPLICATIO.

^a Pars hæc, quæ continet mortem Anchisæ, plena est magnis affectibus. Nam ora, vbi ille amissus, dicitur *illætabilis*. Anchises, qui amissus, *omnis curæ casusque leuamen*. Apostrophe affectus auget tota plena emphasæ; nullum enim verbum in ea absque emphasitute expendit. Ait *nequicquam*, quia non contigit seni attingere Italiam, itaque nequicquam letuatus est creptusque aliis periculis.

^b Ait Macrobius hæc esse vehementer pathetica, nam indicat, omnia, quæ passus fuerat, minora visa, quam patris mortem.

^c Sunt hæc extrema verba longissimæ narrationis. Aduentus (inquit) in Drepanum, fuit extremus labor, & meta (vox traducta à circo.) ab Drepano petebam Italiam, sed tempestatas me, verius Deus aliquis, ad Africam appulit.

^d Allusum in hoc epilogo ad initium lib. 2. *Conticuire omnes, &c.* Ibi omnes conticuire, hinc ipse vnus tandem conticuit. Ibi, omnes intenti tenebant ora, hinc similiter intentis omnibus. Vtrobique pater Æneas, illa, *Diuum fata*, referri possunt ad ea quæ narrata secundo libro, *cursus*, necessitati ad tertium.

NOTÆ.

Drepani etymon. I. DRE PANI] Huius etymon aperit Apollon. lib. 4. Arg.

*Ἀμφιλαφῆς, ἄεθρα, Κεραυνὸν εἰν ἄλῃ νῆσῳ,
ἢ τῶν δὴ καὶ εἰς δρεπανοῦν φάτις (ἵλατε Μῦσαι,
Ὅν ἰδέσθων ἐπέτω ποδῆρων ἐπιτῶν) ὅ δὴ ποδῶν
Μῆδ' ἔτα νηλεῖός ἐταμ Κρόνῳ:
Per ampla, serax, Ceraunia in mari est insula,
Vbi iacere falcem fama est (Musa ignoscite,
Nolens refero antiquorum sermonem) qua patris
Pudenda crudeliter Saturnus secuit.*

Itaque Saturnus patratore facinore, falcem iccit in eam partem Siciliae, vbi nunc Drepanum. est autem Græcis *δρέπανον fals*. sed scias hæc multis fabulis deformata esse, mihi fati hæsiſſe Apollonio. qui plura volent, adeat Virgilij & Apollonij interpretes, enarratorem Lycophronis in Cassandra, Natalem lib. 2. Mythol. cap. 2. Qui fere omnes non solum etymon referunt ad prædictam fabulam, sed etiam ad falcem, quam ibi à Vulcano Ceres accepit: & multa alia admiscunt.

2. CASVS QVE LEVAMEN] Simile Propertius lib. 4. eleg. 12.

Te Lepide, & te Paule meum post fata leuamen.
& Martialis lib. 6.

Hic tibi curarum socius, blandumque leuamen.

3. AMITTO ANCHISEN] De loco vbi Anchises obierit, variè veteres. Maro hinc in Sicilia ait mortuum fuisse, quam sententiam aliorum quoque esse Eustathius scribit. Sunt qui dicant mortuum in Phrygia. Pausanias, in Laconia. Cato, venisse ad Italiam. Ita latè Murerus, Germanus, alij. Varietas in his nata fortasse (quod Rhodig. admonet lib. 17. cap. 20. ad finem) ex more veterum, qui pluribus in locis constituebant sepulchra excellentium virorum, quod firmat ipsissimo Anchisæ exemplo. Sed præstat audire verba Dionysij lib. 1. Antiquit. loquentis de Ænea, quæ traduci ad Anchisen possunt: *Sed si quos turbat, quod multo in locis Ænea sepulchra narrentur, ac monstrantur, cum tamen nullo modo fieri possit, vt vnus & idem pluribus in locis sit sepultus; cogitent isti, hanc dubitationem communem ac vulgarem esse de multis, præcipue verò de viris, qui fortuna beneficio illustres quidem fuerunt, sed tamen vitam instabilem & vagam egerunt: & sciant, vnum quidem solum fuisse locum, qui corpus ipsorum exceperit, sed D apud multos monumenta eorum erecta esse, propter beneuolentiam illorum, qui vtilitatem aliquam ipsorum opera perciperunt.*

Æneæ sepulchra multa.

4. NEC VATES HELENVS] Hunc locum videtur imitatus Valer. Flacc. 3. Arg. apud quem sic Iason conqueritur de obitu Regis Cyzici à se per imprudentiam interfecti:

*— tantumq; nefas mens conscia vatum
Conticuit, patriæ exitium crudele senectæ,
Et tot acerba canens, heu diuis visa sinistris
Regna mihi.*

5. HINC ME DIGRESSVM] Emulatur locum Odyſſ. 7. vbi Vlyſſes apud Alcinoium post narrata maris pericula, & casus suos, sic ait:

*Νηχέβου τὸ δὲ λαίμα, δῖτιμαρον, δὲράμει γαίῃ
Υμῶν ἐπέλασσε φέρον ἀνερόν, καὶ ἴδωρ:
Nataus has vndas, transnaui, donec me terra
Vestra adegit ferens ventisque & aqua.*

& Odyſſ. 5.
*Νῦν δὲ ἐβλάδῃ ἀβέβαλε δαίμων:
Nunc autem me Deus appulit.*

6. RENARRABAT] Non vacat præpositio, (hoc Virgilius iam alij, sed hinc deesse non debet, quia ad defensionem Virgilij) nam tamen, quæ continentur toto. 2. & 3. lib. vno orationis imperu dicta, & audita fuerint: sed ante illa credas multas narrationes ab Ænea factas de Troiano excidio, concisas tamen, nam illas interpellabat sapius amans Dido. Hoc planum fit ex illis:

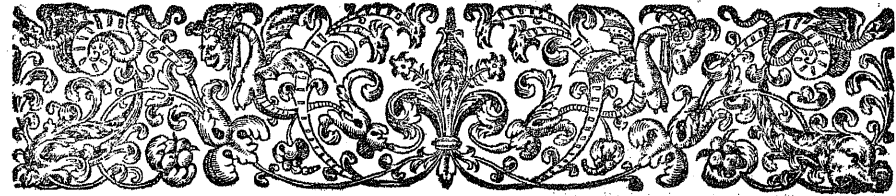
*Iliadque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.*
Atque ex illis etiam:
*Nec non & vario noctem sermone traheret
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa super Priamo rogans, super Hectore multa:
Nunc quibus Aurora venisset filius armis, &c.*

Hæc postrema rem planam faciunt, nam neque in 2. neque in 3. dictum aliquid de Memnone, aut de equis Diomedis, de quibus mox rogat. Hæc longiusculè dicta, nam ausi aliqui Virgilium reprehendere, conferentes in necessitatem solam metri, præpositionem, (re.) Itaque seorsim narrata multa, & mox publicè audientibus omnibus: vt meritò putet Germanus adumbratum à Virgilio locum Homeri. 12. Odyſſ. ad finem,

*— τίς τ' ἔδ' ἐ μὴθ' ἄλλῳ;
Ἢ δὴ γὰρ τὸ χθιζὲς ἐμὸν ἐμὸν ἐνὶ οἴκῳ,
Σοῖτε ἐ ἰσθίμην ἀλόχοιο:
— quid enim tibi dicam?
Iam enim ex parte enarrati in domo,
Tibique & casta vxori.*

FINIS LIBRI TERTII ÆNEIDOS.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER IV.

ARGUMENTVM.

CONTINET hic liber amores Didonis erga Æneam, sed modestissime, ut decet Vatem Parthenium. Neque obtrudant Critici sumptum Apollonium ad imitationem, hoc scilicet Græculi. Nihil habet Virgilius commune cum Apollonio, nisi tantum describi à Græco amores Medæ erga Iasonem, à Latino Didonis erga Æneam. In reliquo longè dissimiles. Apollonius mera est umbra, merè nugæ, mera insipientia si cum Virgilio conferatur. Sed omitto hic crisen, & pergo ad argumentum libri huius. Describitur primò amor Didonis, & amoris huius causæ, quem Dido cum sorore communicat, accipitque ab illa consilium nuptiarum, qua audita ardet vehementius Regina. Sequuntur Iunonis insidias, communicatæ quidem cum Venere, & intellectæ ab illa pari calliditate. Describitur postea apparatus ad venationem, ubi interueniente ex voto Iunonis tempestate, Æneas & Dido contendunt ad locum abditum, peragiturque amoris opus prætextu coniugij. Factum hoc fama disseminat per totam Africam, perduciturque illud ad aures Hiarbæ, qui nuptias Didonis ambierat, & contemptus destiterat. Queritur hic ad Iouem, auditur, mittitur Mercurius, qui Æneam ab Africa faciat discedere, & capere consilium Italia. Paret Ioui Mercurius, exponiturque illius mandata Æneæ, qui statim profectioem parat. Presentit Dido abitum, & grauius cum illo expostulat, tuetur se ille numine, satis, Deorum voluntate. Dido nihil vult audire ira & amore accensa, contemnit fata, abrumpit sermonem, discedit cum querelis. Æneas incumbit totus ad profectioem, ardet denuo Dido, sororemque summittit, quæ Æneam à profectioe auertat. Vbi videt nihil proficere, mortem orat, odit lucem, accedunt dira omina, quibus capit mortis consilium, nihil hac de re cum sorore communicans, imò illam fallit prætextu sacrorum, quibus paratis, ea, imprecato prius Æneæ, mortem sibi gladio affert, soluitque animam ministerio Iridis. Hunc miserandum exitum præcedit Æneæ abitus, ad monita Mercurij. Carthagine interim replentur omnia tumultu, comploratione, lacrymis.

amoris huius causæ, quem Dido cum sorore communicat, accipitque ab illa consilium nuptiarum, qua audita ardet vehementius Regina. Sequuntur Iunonis insidias, communicatæ quidem cum Venere, & intellectæ ab illa pari calliditate. Describitur postea apparatus ad venationem, ubi interueniente ex voto Iunonis tempestate, Æneas & Dido contendunt ad locum abditum, peragiturque amoris opus prætextu coniugij. Factum hoc fama disseminat per totam Africam, perduciturque illud ad aures Hiarbæ, qui nuptias Didonis ambierat, & contemptus destiterat. Queritur hic ad Iouem, auditur, mittitur Mercurius, qui Æneam ab Africa faciat discedere, & capere consilium Italia. Paret Ioui Mercurius, exponiturque illius mandata Æneæ, qui statim profectioem parat. Presentit Dido abitum, & grauius cum illo expostulat, tuetur se ille numine, satis, Deorum voluntate. Dido nihil vult audire ira & amore accensa, contemnit fata, abrumpit sermonem, discedit cum querelis. Æneas incumbit totus ad profectioem, ardet denuo Dido, sororemque summittit, quæ Æneam à profectioe auertat. Vbi videt nihil proficere, mortem orat, odit lucem, accedunt dira omina, quibus capit mortis consilium, nihil hac de re cum sorore communicans, imò illam fallit prætextu sacrorum, quibus paratis, ea, imprecato prius Æneæ, mortem sibi gladio affert, soluitque animam ministerio Iridis. Hunc miserandum exitum præcedit Æneæ abitus, ad monita Mercurij. Carthagine interim replentur omnia tumultu, comploratione, lacrymis.

A Regina graui iam dudum faucia cura
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
MVLTA VIRI VIRTVS animo, multisque recurfat
Gentis honos. hærent infixi pectore vultus,
& Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

ARGUMENTVM.

Dido amore prius Æneæ faucia, iam nunc æstuat: adducuntur argumenta, quæ illam ad hunc amorem impulerint, veriùs ardorem, ea sunt Æneæ virtus, Troianæ gentis bonos, vultus, verba.

EXPLICATIO.

A Incipit ab emphasi. hanc agnosce in particula Lat. ac si dicat. Æneas quidem quieuit ab oratione; at Dido magnis amoris fluctibus agitabatur. Vide verò vt omnes voces signatissimæ sint ad amorem,

rem, cura, vulnus, ignis, illa est faucia, illud alit, hoc carpitur. Quid adiuncta illa, grauitatis, venarum, cæcitatibus? Iam dudum est, ex quo tempore Æneas cepit narrare. Cura explica, amore, vt in multis aliis.

b Sequuntur causæ grauitissimæ curæ, aliti vulneris, amoris cæci: videlicet, viri virtus, Troianæ gentis honor, formæ decus, verba ipsa plena suauitidine. Duo illa, virtus atque honor obuersantur animo, recurrunt tecutiantque identidem: forma verò, & verba hærent, & infixa, & in imo pectore. Inde natum, vt nulla quies misera, & signatè membris, quia venæ cum vulnere, pectus cum cura. Expende quiddam. Priùs Regina capitur virtute viri, honore gentis: deinde amore, & verbis. quod ex decoro Regina: priùs enim quod generosû & nobile, deinde quod minùs generosum.

NOTÆ.

A Non erret, qui putet, ortum huius vocis esse ab Græco ἀλγος, ex Latina apocope. Eadem enim vtrique voci vis.

GRAVI] Mars apud Anacreontem Cupidinis ἐλάμω sagitta ictus, sic ipse loquitur ad Amorem percussorem, ἄρον, ἄρον ἀδύρ: Grauis est, aufer illam. Ouid. in Phæd.

Venit amor grauius, quo seriùs: vrimum intus. & 9. Met. Ipse tamen quamuis animi graue vulnus habebam, Quamuis intus erat furor igneus.

Amor grauius. Non abit à grauitate γαλιπτότης, quam vocem Archilochus apud Stob. amorî accomodauit, nam de illo, γαλιπτότην ἐδύνησεν. Quin Propertius Amorè ipsùm grauem vocat lib. 3. eleg. 19.

Vt me longa graui soluat amore via. & Od. 8. Non sine amore graui femina nulla dolet. vt & Horat. Od. 11. Epod. Amore percussus graui.

Ratio huius attributi peti potest ab eodem libro 2. eleg. 30. Instat semper Amor supra caput, instat amanti; Et grauis ipse super libera colla sedet.

Amor tyranus. Est enim tyrannus impotentissimus, adducitque homines in grauem seruitutem, atque eripit libertatem. Inde illud. 1. Ecl. Quid facerem, neque seruitio me exire licebat.

SAVCIA] Hæc vox etiam de amore. Ouidius 1. Arg. Saucius ingemuit, telumque volatile sensit. Enn. Med. Medea animo egra, amore sauo faucia.

habetur lib. 2. ad Herenn. Lucret. lib. 3. faucia amore. Nazianz. orat. 20. de amore loquens, ἄτος ἐπὶ ἀλλήλοις ἐπεώδητο. ita ad inuicem sauciati sumus. Apulcius lib. 2. de re amoris, petulans, etiam saucius.

VVLNVS] De amore frequenter, infixâ, tacitum viuir sub pectore vulnus. Ouid. 2. Rem. Admonitu reuocatur Amor, vulnisque nouatum Scinditur. Lucret. lib. 1.

aterno deninctus vulnere amoris. Theocrit. eid. 9. Ἐχθιστον ἔχον ἑπονάρδιον ἔληθ' Κύπριδος ἐν μελέσσι: Infestissimum habens sub pectore vulnus potentis Veneris.

sic vulneror. Ouid. 1. Rem.

A Hic amor, & pax est, in qua malè vulneror vna. Itaque præclare ait Apulcius lib. 10. eadem notat conuenire amantibus, quæ & agrotis. Inde vulnus, faucia, in Virgilio, & mille alia. Subiicio verbatim cetera salutis vultusque detrimenta & agris, & amantibus excarnissim conuenire, nemo est qui nesciat: pallor deformis, marcentes oculi, lassu genua, quies turbida, & suspiritus cruciatus tarditate vehementior.

5. A L I T] Valetius Flaccus. libr. 6. de Medea amante: & quas alit infixa curas.

6. VENIT] Putabant scilicet ex venis ad cor amorem transfundi. Inde hic & mentio venarum in re amoris. Et Seneca in Hippol. per venas meat. Et Apulcius lib. 2. Vbi primùm sagittam sequi Cupidinis in ima præcordia mea delapsam excepi, quasi per venas in cor delapsam.

7. CÆCO] Occulto, & qui foris non apparet. Oui, quoque in Phæd. Vrimum, & cæcum pectora vulnus habent. Inde Propert. lib. 2. eleg. 4.

Quippe vbi nec causas, nec apertos cernimus ictus, Vnde tamen veniant tot mala, cæca via est.

vbi causam reddit, cur vulnus hoc cæcum. Sic autem in re Amoris à Poëtis cæcitas dicitur, vt à Cæsare libr. 5. Ga' l cæca littera cum scribitur: tum cuidam ex equitibus Gallis magnis premijs persuadet, vt ad Ciceronem epistolam deferat: hanc cæcis scriptam litteris mittit, ne intercepta epistola, nostra ab hostibus consilia cognoscantur. sunt cæca littera, de quibus Ouid. loquitur:

Tuta quoque est, fallitque oculos à latte recenti Littera, carbonis puluere tange, leges.

Porro Cæsaris locus ascribitur Titio lib. 4. locorum cap. 12. cum priùs legeretur Græcis litteris. Ergo, vt in Cæsare cæca littera, sunt, explicante Ouidio, quæ fallunt oculos: sic in Virgilio cæcus ignis est, qui explicante Propertio, non habet apertos ictus. Eodem planè sensu dixit Virg. lib. 4. Georg. spicula cæca.

8. CARPITVR] Vult Delius eodem sensu carpenti verbo hinc Virgilium, quo Æschylus vsurpauit verbum ἐδίο. Et Eurp. θαινώμα, ille: Ἐδίο ἡ μὲν σαρκας ἐδίο: ἠδίο: Phagedana mihi carnes vsurpauit.

Alter: Φαγάδων ἡ μὲν σαρκας θαινώμα ἠδίο: Phagedana mihi carnes epulatur pedis.

D Quæ vtriusque Poëtæ metaphora approbata est, ab Arist. lib. de Poët. est phagedana genus morbi. Ceterum vsi alij hoc verbo, sensu eodem, quo Virgilius. De inuidia Ouid. 2. Met.

— carpitque, & carpitur vna. Catull. — illic mihi carpitur atos. Propert. lib. 3. eleg. 5.

Nec tamen inuiso pectus mihi carpitur auro. In quibus, vt etiam in Virgilio, carpi est, confici, & minui: locutione ducta à floribus, qui, vt carpuntur, statim amittunt splendorem suum, & ex florida iuuentute, qua veinant, illico ad senectutem perueniunt.

9. IGENI] Ita Apollonius lib. 3. sagittam amoris vocat πυρὶ ἱκελον: igni similem. De hac peste Philo in Decalogo, πῦρ ἐστιν ἀσβεστον πυρὸς, ὅτι ἀντιστάτωται, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ: Quicquid attigerit, more ignis adurit.

10. VIRI VIRTVS] Præclare, nam virtus à viro.

11. HÆRENT] Rectè. difficile enim hic tyrannus auellitur, vbi semel per oculos in cor influxit. ἐν ἑπὶ ἀπεισαν ἐν τέρῳ τῆ νύκτα γράνιν. verba sunt Philostrati in epist. non amplius abit ab hoc diuersorio. Huius rei feeges magna in Heliodoro, Achille Alexandrino, aliis.

Cæcitas de amoris vulnere.

Cæca littera, quæ sunt.

Carp.

Amor hæret.

12. INFIXI PECTORE] Hæc amoris sedes. Artemidorus lib. 3. cap. 40. κτ' ἄνδρα... Si in pectus aut cor vulnus fuerit infictum, iuuenibus quidem tum viris, tum feminis, amorem significat. Carullus eandem assignat sedem. Adducam locum integrum, quia ad eius lineas Virgilius hunc locum;

Nec prius ex illo flagrantia declinauit
Lumina, quam toto concepit pectore flammam,
Funditus, atque imis exarsit tota medullis.
Idem in epithal. Pectore vritur intimo.

Amantes in-
fomnes.

13. NEC PLACIDAM MEMBRIS DAT CVRA QVETEM] Nota amantis, nunquam somno quiescere. Clitophon apud Achillem Alex. Dolori δ Clinia par esse nequoc: amor enim suum in me furorem omnem effun-

- a Postera Phœbæa lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbra,
b Cum sic vnanimem alloquitur malè sana sororem.
c Anna foror, quæ me suspensam infomnia terrent?
10 Quis nouus hic nostris succellit sedibus hospes?
Quem se se ore ferens? QVAM forti pectore, & armis?

ARGVMENTVM.

Oritur lux crastina: Dido amorem suum cum sorore communicat: Aeneam virtutem admiratur, super verius.

EXPLICATIO.

Periphraſis nascentis diei ab Phœbo illustrante terras, ab vmbra discedente beneficio auroræ. Sed quoniam aurora antecedit solem, sententiam concipe per ὑστερον πρότερον, quod frequentissimum: & oblerua acumen in temporibus. Aurora dimouerat, Sol lustrabat. illa non perfecto, sed plusquam perfecto tempore, quo iam omnino intelligas abactas tenebras: hic imperfecto, non perfecto, quo primos ictus radiantis Solis in orbem, nondum rotam orbem (στρον Græci vocant) rotam patefactum. Sic enim Didonis curæ exprimuntur, quæ ad primos statim radios sororem adiit rem communicatione, vmbra humens dicitur ab humente nocte, ex absentia solis.

Amoris naturam innuit eminentissimus Poëta, qui regi nequit silentio, sed amat communicationem, non quamcunque, sed eorum, qui vnanimis, qui amici, qui alteri nos.

Artificioſa oratio, in qua prius quam de amore suo fateatur, rem gerit per ambages pudibunda amantium more. Iste enim querendæ in turpi, quod aiunt, causa: & amor post aliqua insinuandus, non statim. Ergo antequam aliquid de suo amore, ait se in somnis terreſi, admiratur nouum hospitem, laudat os eius militare, pectus fortissimum, arma fortissima, quia scilicet supra, Multa viri virtus, &c. Et hoc se verè reginam & heroinam ostentat, quæ non tam illecebriſ amoris ducatur quam viri virtute.

NOTÆ.

1. POSTERA, &c.] Imitatur Poëta Homerum. Cum enim Pallas Nauſicaæ in somnis apparuiſſet, illa statim orto mane geſtiebat rem narrare: quod puella ſtudium expreſſit Græcus vates Odyſſ. 6. his verſibus:

dit, nullum somno locum omnino vt relinquat. Ouid. in Canace:

Nec somni faciles, & nox erat annua nobis,
Et gemitus nullo laſa dolore dabam.

Nec cur hoc facerem poteram mihi reddere cauſam,
Nec noram, quid amans eſſet, at illuderat.

Inf. Virg.

— ſuſpenſam infomnia terrent.

Græci amoris curam ἀντρον vocant: infomnem. Et ταραχουτρον, omnino infomnem. Nec alio ſenſu Catull. dixit

Spinofas Erycina ferens in pectore curas:

nam ſpinæ amoris omnem abigunt quietem. Heliodorus lib. 4. inter notas amantium adhibet etiam Vigiliæ,

Αὐτίκα δ' ἠὲς ἦλθεν εὐθροῖ, ἢ μιν ἔγερθε
Νεωσιτάων ἐπέπλον, ἀφ' ἧς δ' ἀπβαύμασ' ἀνείροθ.
Ἢ δ' ἴνευ δὲ δάμαθ' ἴν' ἀγρίαιε, τὰ δ' ἔσσι
Πατρὶ φίλω, καὶ μνηστῆρι:

Continuè Aurora aderat pulchra, qua ipsam excitabat
Nauſicaam pulchris peplis, caterùm admirata eſt ſomnium.

Festinabat ire per domos, vt annunciaret pãrentibus,
Patri charo, & matri.

Vt Virgilius, postera aurora pro die postero, ita Ouidius 1. Fast.

Non habet officium lucifer omnis idem.

Aurora, &
Lucifer pro
dic.

id est, dies omnis. Sed Poëtam tamen poſſis explicare verè de aurora ipſa, vt appareat Didonis ſtudium. Porro ſecundum verſum habes lib. 3. Aeneidos. Videntur magni Poëtæ ſemper ſui ſimiles eſſe voluiſſe, & ſe ipſos quodammodo imitari, interdum integris quoque verſibus, quibus quaſi quibuſdam notis ac lineamentis, germani ac genuini ipſorum factus à ſuppoſitiſ, ac nothiſ diſcernerentur: nam factus ſimilitudo ſole ſolent parentem prodere, inde Homerus ſæpe ſuos verſus repetit, Virgilius, Oppianus, aliique, quorum iudicium magnum in re poëtica. Videndus Rittershuſius in Comm. in Opp. lib. 1. Cyn. & Iul. Scal. Hyper. cap. vlt.

2. MALE SANA] Vt Græciς κακὰ, ita Latinis malè Malè.

ſignificatum mutat ex adiunctis, quod iam alij obſeruarunt. Itaque norabis ignauiam militis, quaſtum auari, lenonis libidinem, amantium vulnera hæc vnica vocalà, omnia demum vitia.

3. ANNA SOROR, &c.] Nauſicaa apud Homerū, Odyſſ. 6. multa præmittit priuſquam fateatur, optare ſe Vlyſſem ad matrimonium.

Καὶ μοι ἀμφίπολοι λελυμένοι, ὄφρα τι εἴπω,
Ὅδ' πάντων ἀέκνητι θεῶν οἱ Σλυμπτον ἔχουσιν,
Φαίηκεσ' δ' εἰς ἀνὴρ ὀπιμίστορε] ἀντιθετοῖσι.
Πρόθεν μὲν γὰρ δὴ μοι ἀεικίλιθ' ἔδωκε' ἔμψ.
Νῦν δ' ἔθεοσιν ἔοικε τῷ ἔρανον ἔρπον ἔχουσιν.
Αἰ γὰρ ἐμοὶ τῶσδε παθῶσι κεκλυμένοι εἰμι,
Εἰ θεῶδ' εὐαιθέων, καὶ οἱ ἔδοι ἀνέθεθι μίμνειν:

Audite me ancille pulchris lacertis, vt aliquid dicam:
Non omnibus inuitis Dijs, qui calum tenent,
Ad Phœacæ hic vtr peruenierit diuinus,

N. 477

Nam antea mihi nihili videbatur eſſe,
Nunc verò Dijs ſimilis, qui calum latum inhabitant.

Vtinam mihi talis maritus vocatus eſſet,
Hic habitans, & ipſi placeret hic manere.

Eadem Nauſicaa ſuprà magnis tergiuerſationibus vſa eſt ad patrem, magniſque ambagibus ad nuptias, ſemper tamen abſtinens nuptiarum nomine, adeò vt dicat Græcus vates,

— ἀδελφὸν γὰρ θαλερὸν γάμον ἐξομῶμεναι

Πατρὶ φίλω δ' ἔπειθε νόον.

— verebatur enim floridas nuptias nominare

Patri charo, ille verò omnia intelligebat.

Ad hunc ergo modum Dido in hac oratione animum, quantum poteſt, celat, conſilium tegit, nuptias deteſtatur, Sichæo ſe denuo obſtingit, ita tamen hæc omnia facit, vt facilè foror amorem intelligat: quæ dixi perſpicua erunt aureos verſus aduenti. Nul- lam forte orationem huic ſimilem reperies in hoc genere.

Amantes
agitantur in
ſomno.

4. QVÆ ME SVSPENSAM INSOMNIA TERRENT] Terrentur ſæpe amantes, gaudent etiam in ſomnis, variòſque affectus ſentiunt. Poëta inf.

— agit ipſe furentem

In ſomnis ferus Aeneas.

Anacreon lepidiſſimè conſinxit ſe media nocte in ſomnis agitatum ab Amore, qui fores pulſauit, ingreſſuſque ſagitta Poëtam perculit. Alibi idem ſic ſcribit,

Ἐδὲ κωμῆ ὄναρ προχέζειν

Πτέρυγας φέρων ἐπ' ὤμων:

Videbar alas ferens in humeris

In ſomnis curſitare.

Apud Ouid. Sappho Phaoni:

Tu mihi cura Phaon, te ſomnia noſtra reducunt.

Deinde:

Illic te inuenio, quamquam regionibus abſiſ.

Laodomia Proteſ.

Aucupor in lecto mendace ſcalibe ſomnos.

Albinouanus ad Liuiam:

Et modò per ſomnos agitatur imagine falſa,

Tæque tuo Druſum credis habere ſinu.

Et ſubitò tentæſque manuſperæſque receptum

Quæris & in vacui parte priore tori.

A Apollon. 3. Arg. quem omnino Virgilius expreſſit.

Δειλὸν ἐγώ, δὲ μὲς Καπεῖς ἐπέβησαν ὕπνοιο:

Mifera ego, vt me graues terruerunt ſomni:
loquitur Medea. Plautus Mercat. Sed amori accedunt etiam hæc infomnia, erumna, error, terror, & fuga. A Virgilio Propertius elegantiffima imitatione libr. 4. e- leg. 7.

Cum mihi ab exequijs ſomnus penderet amoris.
Ita enim hic ſomnus penderet, & ille, ſuſpenſam infomnia.

5. HOSPES] Catullus, & Homerus amantem hoſpi- tis nomine afficiunt. Latinus in Arg.

Nec malus hic celans dulci crudelia forma
Conſilia, in noſtris requieſſet ſedibus hoſpes.

Græcus Odyſſ. 11. ore Reginae Aræta:

Φαίηκεσ, πῶς ὕμῶν ἀνὴρ ὄρε φαίηκε] ἔμψ
Εἰδὲ ὄρε, καὶ ἐβόησε, ἰδὲ φέρυγας ἔρπον ἔμψ
καὶ ἐπ' αὐτ' ἐμὸς ἔστιν.

Phæaces, quo pacto nobis vir ille apparet eſſe,
Formæque magnitudinæque, atque mente intus aqua-
bili?

Hospes sanè meus eſt.

Et ſanè hoſpitem verbum eſſe amantium, iam aperte- runt noſtri aui eruditi aliqui.

6. QVEM SE SE ORE FERENS] Retuli ad os & formam militarem, qua ille cta Dido; non ad laſciuiam. nec muto. ſed poſſet tamen ad hanc referri, quod, cur aliqui vehementer abnuant, non video.

Nam ſuprà, viri virtus recurſat, & herent infixòſque vultus. Ergo, cum relatu ad hærentes infixòſque vultus, quem ſe ſe ore ferens. Itaque, ſicuti ibi non dedecuit, neque hic dedecabit. Accedit auctoritas Iſidori lib. 9. cap. 7. ita explicantis Poëtam. In eligendo marito quatuor ſpectari ſolent, virtus, genus, pulchritudo, ſapientia. Ex his ſapientia potentior eſt ad amoris affectum. Refert hæc quatuor Virgilius de Aenea, quod his Dido impulſa eſt in amorem eius. Pulchritudine, quem ſe ſe ore ferens: virtute, quam forti pectore, & armis oratione;

heu quibus ille
Iactatus fatiſ, qua bella exhausta canebat!

genere;

Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.

he u quibus ille

Iactatus fatiſ, qua bella exhausta canebat!

genere;

Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.

- a Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe Deorum.
DEGENERES animos timor arguit. heu quibus ille
Iactatus fatiſ: quæ bella exhausta canebat?
15 b Si mihi non animo fixum, immotumque federet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte ſefellit:
Si non pertæſum thalami, tædæſque fuiſſet,
c Huic vni forſan potui ſuccumbere culpæ.

ARGVMENTVM.

Aeneam eſſe Deorum genus probat ex militari virtute: aperit quid iam olim animo inſiderit, ex quo Sichæus obijt, atque obiter inclinatum ſtudium, ad nuptias Aeneæ.

EXPLICATIO.

EX dictis colligit, Aeneam eſſe procreatum Deorum ſemine, & firmat, nam Degeneres animos, &c. Perinde ac ſi dicat: Sicut timor degeneret animum indicat, virtus è contrario genus probat: genus ergo Deorum Aeneas, qui iactatus magnis fa-

tis, qui cecinit bella exhausta. Hære in hac voce. Sunt bella exhausta non inchoata tantum, ſed perfecta, & ad vltimum conſtantiffimè perducta.

b Vide, vt celari amor nequeat; ſenſum enim Dido dilabitur ad animum ſuum aperiendum, ita tamen aperit, vt diſſimulet. Sententia integra eſt. Nili iam diu ſtauiſſem firmiter abſtinere à nuptiis, neque vllò me vinculo matrimonij conſtringere, ex quo Sichæus obiit; ſi non iam exota thalamum maritalem fuiſſem, forſitan poſſem huic culpæ ſuccumbere. Il- lud deceptam ſefellit, eſt, decepit & ſefellit. Vide de hac re notam Giſanij in Colleſtan. ad Lucretium.

c Sententiam iam attuli. Sed vide vti hunc verſum egregiè expendat Scaliger, à quo iam alij. Singula verba

verba habent emphasin, & pondus, nam vt faciem A amoris sui molliret, huic vni dixit, quasi iustior sibi in hacre venia esset, quæ nulli alteri delicto locum esset datura: & culpa ait, non peccato, non criminineq; tamen ait admitturam se, sed potui, & forsitan, quod nihil habet certi: & succumbere, vt non sponte, sed amoris impetu, si id fecerit, factum esse videatur.

NOTÆ.

Genus Deo- r. i. adagium.

GENVS ESSE DEORVM] Adagij forma Plurarchus de fortuna Roman. λαμπαρά πῦρ ἔσθ' ἔργα, ἔμπεδα, καὶ θεῶν ὡς ἀλιθῶς ἐξίτητος ἀίμα, ἔργον ἔσθ' ἄν σεαυτῶν: illustra sanè & magna tua sunt facta, & reuera docuisti te esse sanguinem & genus Deorum. Talia sunt illa ab Nostro frequentissima, vt in G. & mi genus ab Ioue summo. Iterum,

Anchisa generate, Deum certissima proles.

&c:

—fate sanguine Diuum Tros Anchisada.

Sed in his locis Poëta capiendus proprie. nam verè cum relatu ad Venerem.]

2. ANIMO FIXVM] Est hoc, quod Demosthenes in Cherfoneso, περιθεῖς τῆς ἰουχῆς.

3. VINCLIO SOCIARE IUGALI] Periphrasticè nuptias intelligit. Deinde cum allusione ad morem veterum vsurpat tres voces, vinculum, sociare, iugali. Nota enim nupta sponsusque veteri ritu vinculis iungebantur, vitæ nimirum quadam amiciebantur, quasi viderentur eidem iugo annecti: fiebat id ante aram Iunonis iuga, quæ sic dicta, quòd nubentes coniungeret: Græci Ζυγίαν à iungendo vocant. Martianus Sorigenam appellat, quòd nubentes associer. Ita lege, non vt in vulgaris, Sorigenam. Non placent, qui opigenam. Quæ dixi de vitæ, qua coniuges iungebantur, firmant multi; videndi è reliquis Alex. 2. Gen. cap. 5. & Lil. 3. Syntag. Tum, quæ nos infra ad illud:

Iunoni ante omnes, cui vincula iugalia cura. Delius tamen in Troad. Sen. dicit, scriptores posse accipi, non de vittis, sed verè de iugo, quod more vetere sponso, & sponse imponebatur: quam rem firmat ex Ser. & S. Iudoro: Hoc de iugo minùs credo, sed sciendum quoque in vinclo iugali metaphoram duci à re rustica: vt enim boues eidem iugo annectuntur, sic coniuges dicuntur iugari, inde coniugium, & coniux. Plaut. Curc. lam ne cafert iugum: Horat. lib. 2. Od. 5.

—nondum subacta ferre iugum valet Ceruicæ.

Eadem metaphora eleganter Oppian. lib. 4. Hal. dixit, Ζῆλον Αφοδίτου: iugum Veneris. Adde adhuc fieri posse allusionem ad amorem, tyrannum potentissimum, qui verè ligat & vinclo, & compede. Horat. lib. 1. Od. 33. grata derinuit compede. & lib. 4. Od. 11. Tenet que grata compede vinculum.

4. PRIMVS AMOR] Placuit Matonianum hoc primum Ouidio, deinde Propertio. Ait ille lib. 1. Metam,

Nupta ligabatur vinclo cum coniuge. Iuno soci-gena.

Iugum nubentium.

Primus amor Phœbi Daphne Peneia. & lib. 1. 4.

— tu primus & vltimus illi Ardor eris.

Ait hic lib. 1. eleg. 1.

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis. & eleg. 12.

Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit. & lib. 1. el. 10.

O iucunda quies primo cum testis amoris Affuam.

5. PERTÆSYM THALAMI] Hac forma Cicero, pertasum est leuitatis. & Plaut. pertasum est conuiuij, sermonis. Vide verò copiam veri Poëta. Vocat coniugium, vinculum iugale, thalamum, tadam. Hoc extremo allusum ad tadas, & faces, quæ nuptis præferebantur.

6. CVLPÆ] An quia secundæ nuptiæ infamiæ aliquid habent? an quia culpa simpliciter pro amore sumitur? vtrumque explico. Probat Cælius lib. 28. cap. 22. ex sancto Hieronymo digamiam fuisse adhuc iugis ethnicis infamem. Vide illum, & adice Seruij verba Digamia in famis olim. hæc: bene culpa potius quam amor, propter antiquum ritum, quo repellentur à sacerdotio, id est, fortunam muliebrem non coronabant nisi nuptæ. in lib. 1. Epigram. Græc. hoc legitur,

Εἰ τις ἀπαξ γήμιας ἀλάδ' ἄνδρα λείπει δῖον, Ναιωνῶς παλῶς δὲ βυθὸν ἀργαλέον:

Qui capit uxorem defunctæ uxore secundam, Naufragus in tumido bis natat ille feto.

Verbo est clarissimi martyris Thomæ Mori. Hæc de prima explicatione. Sed videan in Poëta locum habeat altera, quam attuli, videlicet culpam simpliciter pro amore sumi. Statius. 2. Theb. in descriptione filiarum Adraisti, cum illæ educebantur ad viros suos, quibus iungendæ legitimo matrimonio & primo essent à patre, vbi nulla culpa, nullum crimen, nulla intemperantia, sic ait:

Ibant insignes vultuque habituque verendo, Candida purpureum fusa super ora ruborem, Deiectæq; genas: tacite subit ille supremus Virginitatis amor, primæq; modestia culpe Confundit vultus.

Qui locus Statij vnicus ad hanc rem, & ex quo lucem afferes alijs Poëtis, in quibus simpliciter culpam pro amore possis interpretari. Ouid. 2. Ar. Ludite, sed furto celetur culpa modesto.

Oenone Paridii: Vim licet appelles, & culpam nomine veles.

Helena eidem: Et peream, si non inuident omnia culpam.

Scio culpam aliàs sumi verè pro amore, in quo est culpa, vt cum ait Propertius lib. 2. eleg. 30.

Communis culpa cur reus vnus agor? Inde Virgilio error quoque dicitur ecl. 8.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error. & Propertius lib. 1. eleg. 3.

Quæ tibi sit felix, quoniam nouus incidit error.

Culpa pro amore.

Error de amore.

20 Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi Coniugis, & sparfos fraterna cæde Penates, SOLVS hic inflexit sensus, ANIMVM QVE labantem Impulit: AGNOSCO veteris vestigia flammæ.

^b Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,

25 Vel Pater Omnipotens adigat me fulmine ad vmbas,

Pallen

Pallentes vmbas Erebi, noctemq; profundam, ANTE PVDOR quàm te violem, aut tua iura resoluam. ILLE meos, primus, qui me sibi iunxit, amores Abstulit, ILLE habeat secum, seruetq; sepulcro.

ARGVMENTVM.

Iam planè amorem suum fatetur, sed veluti respiciens sibi acres Diras imprecatur, si pudorem violat: ac denuo suo sè Sichæo obligat.

EXPLICATIO.

Hic iam tandem illud fatetur, quod longa verborum ambage texerat, quod dum fatetur, Annam nominat, quasi hoc nemini esset (expedit Nascimb.) nisi sorori commissura. Quid verò fatetur? Hic solus. en laus Æneæ, in quo maius quiddam, quàm in alijs fuisse indicat amans femina, cum ille solus se ad amandum, nemo alius, impulerit. Pergit. Hic solus inflexit sensus, quia ianua amoris sunt oculi, aures, & sensus reliqui. Inde ad animum amor penetrat, ideo animūque labantem Impulit, id est, impulit, & fecit labare. Nam digamia quidam veluti lapsus & culpa. Agnosco veteris vestigia flammæ, videlicet cum eram in adolescentia. Quæ interflita sunt de Sichæo habent magnam conquestionem, vbi vides fata miseri coniugis, id est, mortem. Sed non hæc satis, nam mors ista adiuncta cum sacrilegio, nam sparfi Penates sanguine; & cum parricidio, nam fraterna cæde. Itaque mors illa non simplex, sed in qua sacrilegium, & parricidium.

Epilogus in quo est imprecatio, si se victam dedit, sic tamen sunt omnia, & apta ingenio muliebris. Quid verò sibi imprecatur? diras horribiles. Prima, vt sibi tellus dehiscat, & hæc ima, cuius hiatus deglutiat. Altera, vt se Iuppiter ad infernum adigat. Sed vide apparatus; & cum pudor verborum. Primò fulmen aduocat, quod habet horrorem. Deinde, non infernum nominat, sed vmbas, quod tristius. Tertio, has geminat. Quarto, illas afficit diro attributo à pallore, qui color in Manibus esse creditur, in defunctis certè apparet. Quinto, relictis vmbis, iam clarè noctem ponit, & hanc profundam, indicans Tartari profunditatem. Sexto, vult vt exerceat in se hanc carnificinam Iuppiter omnipotens, vt ille totam omnipotentiam adhibeat in se puniendam, si peccet. Septimò maluit adigat, quàm aliud, in quo est dixum quiddam & horridum. Vide, quos sibi frænos imponat, quos terrores, vt vel inuita etiam & nolens peccare definat, & pudorem violare. Et nota apostrophen ad Pudorem, quasi ad Deum pudicitiae, inde verbum violo. sacra enim dicuntur violari. & quia iura dixit, ideo signatissimè, resoluam. Nihil his quatuor verbis dici absolutius potuit.

Dicit, non esse iam sibi integrum & liberum dare alteri amorem situm. Igitur, ille qui primus me sibi iunxit coniugio, idem me abstulit, non relinqueus locum alienis amoribus. Ergo hos ille seruet, & in sepulcro, ne inde effugiant. Non horret meus amor sepulcri cineres, dum sit vnà cum Sichæo. In pronomine ille, agnosce emphasin. Sed cur iunxit, non iunxi me, aut nupti? Verecundiam hinc notat Nascimbænus, allusionemque ad Spartanam illam, quæ rogata, an rem habuisset cum viro: Nequaquam (inquit) sed ille necum.

NOTÆ.

1. SPARSOS FRATERNA CÆDE PENATES] Hinc Propertius lib. 2.

Spargereque alterna communes cæde Penates.

2. INFLEXIT] Dat hoc verbum sæpe amanti. Inflexo, Infra: Esto, agram nulli quondam flexere mariti.

Iterum: Num stetu ingemuit nostro, num lantina flexice?

Quid in epist.

Sola virum flexit coniux.

3. ANIMVM QVE LABANTEM IMPVLIT] Ita, i. Æn.

— submersas obrue puppes, B id est, submerge, & obrue. Iterum, furentem Incendat Reginam, id est, faciat furere, atque incendat. Et supra, suspensam terrent, pro suspendunt, & terrent. Iterum, deceptam sefellit, pro decepit, & sefellit. Hæc obseruatio & vsus ita frequens est in Virgilio & alijs, vt iam desinat esse obseruatio. Cæterum Virgilius ad gustum Plauti in Cistell. Amor me lapsum animi ludificat.

4. SED MIHI VEL TELLVS, &c.] Prouerbiale hoc. Homer. Il. 4. τότῳ μοι χεῖρος ἀπέειπε χθὼν, Tunc mihi dehiscat vassa tellus. Quod hemistichium sæpe, idem inculcat. Vsurparunt Cicero, Lucianus, Aristides: loca petenda ab Erafmo Chil. 3. cap. 59. Xenophonis loca huic persimilia Germanus aduocat: Homeri alium, Æschyli, atque Euripidis Virginius. Ego aduoco consentientem cum verbis Poëta locum Plutarchi ἐν τῇ Ἐρωτικῇ. ἡ δὲ γυναικίαν γυνὴ σπῆρος ἀνδρῶν νέμειον συγκαλεῖται δὲ ἐπιπέτῳ, ἀρῶν δὲ ἐπομείνει, ἔδρακόντων ἀεὶ σολᾶς μέλλον, ἢ ἄλλῃσιν ἀνδρῶν ἀλλοτρίε, καὶ συγκαλεῖται κλισίον: Generosa femina, quæ deuinxit se iusto viro, vsorum potius & draconum amplexus sustinebit, quàm tractationem, & concubinum alterius viri.

5. ADIGAT ME FVLGINE] Fortasse ex Euripide, qui in Andromache:

Ἀλλὰ κεραιὸν ἐπέθεν ὀλίγῳ,

6. PALLENTES VMBRAS] Hoc audito lege in Tibullo lib. 3. eleg. 1.

Parcite pallentes vmbas qui cunque tenetis, Duraque sortiti tertia regna Dei.

vbi vulgo pallentes vndas. Sed non dubium quin retineri queat vetus lectio, nam Virg. lib. 6. vada liuida. & idem Tibullus lib. 3. eleg. 3.

—ignaua luridus Orcus aqua.

& clariùs eleg. 1. eiusdem libri,

—pallida Ditis aqua.

7. ANTE] Non vides, vt iam dixerit prius, & nunc ante: Turneb. lib. 26. Aduers. cap. 5. ait à Virgilio dictum hoc ad imitationem Homeri, qui ἄνθ' ἰσθμὸν geminat: sic est profectò, sed nollem diceret geminatione non necessaria: potius, venusta geminatione. Nam Paulus Iurifconsultus l. in fr. uadem, ita ait, eius bona, qui sibi mortem conscivit, non ante ad fiscum cogentur, quàm prius constiterit, cuius criminis gratia sibi manum intulerit. Verba Pauli affert Germ. in Paral. Adiungo Sallustium, qui in Catil. ac prius quàm legiones scriberentur, multa ante capere, quæ bello vsui forent. Cornelium Nepotem, qui in vita Attici: Atque antea quidem morbi diutur

Tellus mihi dehiscat, adag.

Prius ante.

Virgilius defenditur.

diuturnitatem moleste ferebat, priusquam hoc ei accideret, fed hunc leporem aliunde probo. Apuleius lib. 2. Tandem denique denotato pudore ad Milonem aio. Sic & Ammianus lib. 26. Tandem denique vilitate rei perpenſus cogitata. Redeo ad Apuleium. Idem, ergo & igitur, cum ait: ergo igitur Fotis erat adenda, de qua nutu eius conſilium, velut auſpicium petendum. Iterum: ergo igitur ſenex ille: veritatis arbitrium in diuinam providentiam reponamus. Liuius lib. 43. In ante dies VIII. & VII. Calend. Octob. vbi fatiſ in, aut ante. Idem lib. 39. Itaque ergo eodem pene ſignificato. Ariſtophanes in Pluto, *πολλὸν παύω.* & in Irena, *αὐθις παύω.* Eſt hoc *σχημα ἐν τῷ ἑλληνικῷ.* Ab his exemplis non abit illud Apuleij lib. 1. Flor. Priusquam tibiſ occiperet inflare, prius quadam de ſe & Apolline barbare effuſiuit. Quis ergo dubitabit geminationes fimiles Latinis in deliciis habitas?

8. RESOLVO] Quia præceſſerat vinclum iugale. Apronianus apud Pompon. Sabin. ait, Virgilium ſcripſiſſe violo, & reſoluo: pro: violem, & reſoluam. idem ex Aruntio, Cariſio, & Diomedea teſtantur alij. vt ſit

- 30^a Sic effata, ſinum lacrymis impleuit obortis.
- ^b Anna refert. O luce magis dilecta forori,
- ^c Solane perpetua mœrens carpere iuuenta?
- ^d NEC DVLCEſ natos, Veneris nec præmia noris?
- ^e ID CINEREM, aut Manes credis curare ſepultos?

ARGVMENTVM.

Orationem Didonis excipiunt lacryma, quibus illa efficiat. Suam incipit Anna, & captata prius forore, vt nuptias illi perſuadeat, rem gerit duplici argumento: voluptatis, qua capienda in iuuentute; opinionis, qua ſentit, nihil ſuperſe poſt corpus; quam opinionem aſſumit, vt probet nullibi eſſe Sicheum, cui illa vult fidem ſeruare.

EXPLICATIO.

^a EX ingenio mulierum, quæ lacrymis impetrant, quibusque ſupplent quidquid deest ſermoni. Exprimitur etiam verecundia, nam quæ hæc teget, lacrymæ indicant.

^b Hac oratione vult Anna forori perſuadere nuptias, intellexit quippe ſororis animum eò ſpectare. Colligit in ipſo aditu beneuolentiam, & præclare affectum accipit à luce, nam Dido ſibi vmbraſ imprecata fuerat, & noctis tenebras.

^c Efficit Anna hoc argumentum. Tu ne ſola mœrote conſumèris abſque nuptiis, cum omnes aliæ nubant feminae, ſciaſque iuuentutem dicatam eſſe amoribus? Nam iccirco iuuentam hîc nominatâ Nafcimb. animaduertit. Vox ſola duplicem poteſt habere ſententiam. vel ſola tu inter omnes: vel etiam, carens coniuge, & in ſolitudine. Extremum hoc aptius.

^d Ita ſuadet à iucundo (notat Donatus) vt vile adiungat; nam dicit proliſ cauſa ſuſcipiendas nuptias, vt non libidinis contemplatione videatur illam hortari. Veneris præmia ſunt aut ipſimet nati, aut voluptates & oblectamenta coniugum. Sed apagè vt hæc nominaret pudoriſ amantiffimus Poëta, & verè Parthenius.

^e Hæc pars illis opponitur, quæ Dido de Sicheo dixerat, cuius curam amouet innixa opinioſi Epicuri, quæ dicebat Manes eſſe fabulaſ, ac nihil ſuperſe poſt mortem, vt deſinat amare, quem ſciat iam non eſſe. Ideo ſignatè Manes ſepultos, quaſi anima iam pe-

perſimile Terentianis illis: omnia experiri certum eſt prius, quam pereò. Illis item Pacuianis in Iliona: *Dij, me eſſi perdunt, tamen eſſe ad vitam expetunt: quod prius, quam pereò ſpatium vlcifcendi dabunt.* Firmant eandem lectionem ex lib. Seru. mſ. Alij ex Tullio, & Salluſtio.

9. ILLE MEOS PRIMVS, &c.] Ad hanc ſententiam, & multas, quæ præceſſerunt de Didone abnunte alteras nuptias, pertinent verſus Euripidiſ in Troadib.

*Καί τοι λέγουσιν, ὅς μὲν δὲ φρόνι γαλαῖα
τὸ δουλοῦν ἔσονται εἰς ἀνδρὸς λέχου.
Ἀπὸ τούτου αὐτὴν, ἢ τῆς ἀνδρὸς ἢ πατρὸς
Κακοῖσι λέγουσι δὲ παλαιῶν, ἄλλοι φιλῶν:
Ἄττι δὲ δὲ τὸν πρὸς τὴν νύκτα
Ὀδὸν μὲν ἰνὸν ἰνὸν τὸν
Ἔγω ἀδομῶν ἐαμ, quæ priorem virum
Cum amiſerit, nouis conuulgiſ alium amat.*

Simile quiddam cum Virgilio Propertius libro 4. eleg. 12.

Seu memor ille mea contentus manſerit vmbra.

riiſſet, & vnà eſſet cum corpore eodem tumulo obruta. Et hoc ipſo indicat, nullam fore Didonem poſt obitum. Perinde. Si nullus eſt iam Sicheus, ſi tu poſt mortem nulla eris, fruere voluptate, poſt mortem nihil time.

NOTIÆ.

1. SINVM] Sinus, & cauitas eſt oculorum, & gremium inter complexum brachiorum, & pectoriſ. Seruius, & Turnebus capiunt Poëtam de cauitate oculorum: meliùs, me iudice, Hortenſius, & Germanus de gremio accipiunt. Sic enim vberiores fuiſſe Reginae lacrymæ indicantur, nam & Græci amorem *σολοδάρου* vocant: *multarum lacrymarum.* Poſt etiam accipi ſinus pro illo, qui eſt in veſtibus, quas totas maſefecit vberimim lacrymis.

2. LACRYMIS] Sic apud Val. Flacc. 2. Arg. Hypſipyle poſt orationem, qua affectum ſuum expreſſit laſioni, in lacrymas deſinit:

*Ergo moras celo, curſumque tenentibus vndis
Debuimus, dixit lacrymans.*

Idem lib. 7. ſic ait de Medea:

*Talia verba dabat, collapsaque ſlebat iniqua
In Veneris Medea ſinus, peſtè que latentem
Oſibus, atque imi monſtrabat pectoriſ ignem.*

Myrrha apud Ouid. 10. Met.

*— conataque ſepe fateri,
Sæpe tenet vocem, pudibundaque veſtibus ora
Texit, & d, dixit, felicem coniuge matrem.
Hactenus, & genuit.*

Liuius lib. 40. orationem Demetrii ad patrem Philippum in lacrymas abſoluit: *Dicenti hæc lacryma ſimul ſpiritum & vocem intercluſerunt.* Patrem exitum habuit apud eundem lib. 44. oratio Gentij cuiuſdam. Et Seriphus quidam apud Appianum in Libyc. *ἑπιπλῶσεν.* Addunt videlicet lacrymæ vim præcedenti ſermoni. Ita Megara apud Theocrit. *ἐδ. 26.*

*Ὅς ἄρ' ἔφην: ὅς οἱ θαλερώτερα δάκρυα μῆλων
Κόλπτον ἐς ἡμετέρας ἔξ' ἀλεφάρων ἐχέοντες.*

*Sic dixit: ei autem pulchriores lacryme pomis
Sinum in ſuaucem à palpebris fundebantur.*

Præclare Seneca ad Heluiam. Cui nomini muliebtu pene conſeſſum eſt immoderatum in lacrymas ius.

3. O LUCE MAGIS DILECTA] Hyperbole iſta frequens vni Catullo. Is epig. 66. *vita ſiater amabilior.*

De Nupt. Pel.

Nate mihi longa incundior vnice vita.

Et ad Mallium:

Coniugium vita dulcius atque anima.

Sed Poëta pro vita lucem poſuit maiore affectu. Solent enim, qui amant, vocare lucem ſuam illos, quos amant. Ouidius. 3. Art.

Lux mea, quæq; ſolent verba iuuare viros.

Propertius lib. 2. eleg. 12.

Nunc ad te, mea lux, veniet mea littora nauis.

4. SOLANE PERPETVA, &c.] Totum hunc Virgilij locum, & argumentum imitatur Seneca Tragicus, apud quem nutrit Hippolytum ſimili ratione conſumat.

*Atare frueri, mobili curſu fugit.
Nunc facile pectus, grata nunc iuueni Venus.
Exultet animus, cur toto viduo iaces?
Trilem iuuentam ſolue: ne luxur rapæ,
Effunde habenas, optimos vitæ dies
Effluere prohibe, propria deſcripſit Deus
Officia, & æuam per ſuos ducit gradus.
Læticia iuuenem, frons decet triſtis ſenem.
Quid te coërces, & ne cas rectam indolem?*

Dilatavit Seneca, quæ preſſit Virgilius, vt qui ſententiam potiùs quam verba quaerat prudens in omnibus. Verſus Statij conformatos ad Maroniſ ſententiam hinc ademi, aliis libatos. Ante omnes Euripidiſ in Alceſt. dixerat:

*Τί δ' εἰ γαμῆς γδ, ἀλλὰ χυρῶν εἰς μὲν ὄσ
Quid non vxorem ducis, & ſolus conſumeris viduitate?*

Ad hoc argumentum ſpectant plurima, quæ dicta. 2. Ecl. ad illud:

O formoſe puer, nimum ne crede colori.

5. CARPERE] Catullus ante Noſtrum dixit, *et as carpitur.*

6. VENERIS NEC PRÆMIA] Ex Homero (ait Seru.) nam Græcus, *ἡ δὲ ἄρ' Ἀφροδίτης.* Catull. in Hymenæo Iulæ vocat *commodum* nuptiarum, quod

A Virg. præmium. Hi duo modeſti. Non ita Propertius, qui lib. 1. eleg. 13.

*Nec ſic caſteſtem flagrans amor Herculiſ Heben
Senſit in Oeteiſ gaudia prima iugis.*

Pari & maiore ſæpe immodeſtia Ouidius. Valer. Max. lib. 4. cap. 3. *Uſum Veneriſ.*

7. ID CINEREM, AVT MANES, &c.] Huius Inferi vetudogmatuſ ſparſa plurima mentio apud Veteres. Seneca de conſolatione ad Martiam, cap. 19. *Ille, qua nobiſ inferoſ faciunt terribileſ, fabula.* Nulloſ ſcimùs imminere mortuſ tenebraſ, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuioniſ amnem, nec tribunalia, & reoſ, & libertate rerum tam laxa, villoſ iterum tyrannoſ. Luſerunt iſta Poëta. Idem epist. 24. *Non ſum tam ineptuſ, vt Epicuream cantilenam perſequar, & dicam vanoſ eſſe inferoſ: nec Ixionem rota volui, nec ſaxum huanoſiſiſyphi trudi in aduerſum, nec vlliùſ viſcera, & renaſci quoridie, & carpi. Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat, & larnarum habitum nudis oſibus coherentium.*

Ad hanc opinionem, itémque ad locum Virgilij alluſit Petron. Arb. Sar. eodem vſuſ argumento, hoc verborum complexu: *& quid proderit hoc tibi, ſi ſoluta inedia fueriſ? ſi te viam ſepelieris? ſi ante, quam ſata poſcant, indemnatum ſpiritum effuderis? Id cinerem, aut Manes crediſ curare ſepultoſ? viſ tu reuuiſcere reluctantibuſ fatiſ extinctum?* In hoc argumento plurimùſ eſt Horatiuſ, qui ſæpe irridet inferiorum pœnaſ, vt datat & iuuentaſ ad terrendoſ pueroſ; alij item Poëtae. & credibile eſt omneſ deſumpſiſſe ex Platone, qui lib. 1. de Rep. vocat *fabulaſ.* quæ dicuntur de inferiſ. Sed de hac re noſ, credo, alibi: eſt tamen inferoſ veta fideſ docet, & immanem tormentorum carnificinam, ac terribileſ cruciatuſ aduerſuſ maleſicoſ: nec vlla poſſe excogitari tam atrocia mala, quæ poſſint cum illiſ conſerri grauitate, multitudine, annorum æternitate, à qua noſ Æternuſ ille liberet. Cum ait *Maneſ*, vel accipit pro ipſo cadauere, vt Pliniuſ lib. 16. cap. 44. *Subeſt ſpecuſ, in quo maneſ eiùſ (Scipioniſ Maioriſ) cuſtodire draco traditur.* & Propertiuſ lib. 2. eleg. 8.

*Exagitet noſtroſ Maneſ, ſectetur & vmbraſ,
Inſultetque rogiſ, calcet & oſſa mea.*

vel capiendùſ Poëta ex opinione gentiliuſ, qui partem hominiſ dicebant vnà condi in ſepulcro cum ipſo cadauere. De quare loquor in 6.

Manes pro cadauere.

- 35^a Eſto: ægram nulli quondam flexère mariti: Non Libyæ, non ante Tyro. deſpectuſ Iarbaſ, Duſtoreſq; alij, quos Africa terra triumphiſ Diueſ alit: placitone etiam pugnabiſ amori?
- ^b Nec venit in mentem quorum confederiſ aruiſ?
- 40 Hinc Getulæ vrbeſ, genuſ inſuperabile bello, Et Numidæ infreni cingunt, & in hoſpita Syrtiſ: Hinc deſerta ſiti regio, lateq; furenteſ Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam? Germaniq; minas?

ARGVMENTVM.

Pergit Anna duplici argumento ſororiſ animum ad nuptias vincere. Primum eſt: ſicuti ægram te Sichei morte nulli hadenus proci vicerunt, ſic ille admittendus, qui iam placet. Alterum. conſidera quæ te vndique pericula circumſtant, quæ vt fugiaſ, neceſſe eſt, vt tibi aliquem matrimonio adiungat, qui ſit præſidio.

EXPLICATIO.

^a Sententia eſt. Eſto, nulli te mariti, id eſt, proci, ſneque Libyæ, neque priùſ in vrbe Tyro flexerint ad nuptias, ægram te Sichei morte: eſto tibi deſpectuſ Iarbaſ fuerit, atque alij duſtoreſ Afri. atqui amori pugnabiſ iam placenti atridentique? Perinde ac ſi dicat ex nota Donati. Sicuti alij petitoſe reſpuli ſunt ſaſtidio tuo, quod iſtaſtuſ fuit in dolore iſtaſto:

fic ille admittendus est, qui iam placet. b Terret iam ni faciat, nouo vltimo argumento. primo generatim verfu illo,

Nec venit in mentem quorum confederis aruis? Deinde distinctim, Hinc Getula vrbes, quod ad formidinem (ait Seru.) nam Getuli non in vrbibus habitabant, sed in mapalibus, & adicit genus insuperabile bello. quæ ergo tua spes contra illos? Pergit. cingunt te Numida, qui infreni sunt. Si cingeris vndique, qui fugam parabis? quod esse extremum remedium in malis solet. Et esto fugias, nonne infreni fugam tuam assequentur? Hanc esse mentem Poætæ ex Nota apparebit. Procedit. Cingit te Syrtis, quæ inhospita. qui ergo locus auxilijs aduocandis, si premaris bello? Præferim cum regio tota deserta sit siti, quam latè occupant Barcaei furentes. Itaque Syrtis inhospita, regio siticulosa, furentes barbari nullum ad te tuendam accedere auxilium permittent. Demum, quid dicam bella surgentia (è) Tyro? quid germani (Pygmalionis) minas? Necesse est itaque Dido, tibi aliquem nuptijs concilies, vt fratris furorem minasque effugias, quas iam tibi intentat ex vrbe Tyro.

NOTÆ.

1. TYRO] Nota diligenter interpunctionem meam, nam post Tyro, punctum loco: quam si mutes, non solum Virgilij mentem non capies, sed pugnabis etiam contra fidem historiarum; vitio enim interpunctionis interpretes in errorem suum lapsi, dicentes, Iarbam ambuisse nuptias Didonis, cum illa esset in vrbe Tyro; quod falsum est: & Iarbam quidem in Phœnicia fuisse, aut in vrbe Tyro, nullibi leges. nec mihi deest luculentus auctor Germanus. Isq; ex Passeratio, qui, vti ego, interpungit: cum quo li erro, libenter erro.

2. IARBA S] Fuit hic Maurifiorum Rex, & Iouis filius, quo concedente Dido ciuitatem suam struxerat, mox cum & nouæ vrbis dignitatem, & Didonis intelligeret, illius nuptias ambiit missis ad eam legatis, & nisi faceret, minis. Rem primi intelligunt principes Carthaginis, pendent animi, quod Regnam scient esse miserabilem, à Sichæi morte: gerunt cum illa rem primum dolo, deinde aperiunt, quæ Iarbæ velit. haret illa, & suis lacrymis respondit, ituram se quod sua, & vrbis fata vocarent. trium mensium spatium poscit, quo in tempore pyram construit, veluti mariti Manes placatura: eo spatio elapso, pyram sumpro gladio ascendit, quo se transfixit, Iarbæ conarum, & vorum eludens. hæc narrationi Iustini lib. 18.

3. DVCTORESQUE ALII, &c.] Africam dicit diuitem fuisse triumphorum, & triumphantium copia insignem, ac perinde bellicosam innuit. Seruius nuper è membranarum excussus: triumphus diues: id est, bellicosus; & quidam dicunt Afros nunquam triumphasse: Plinius autè secundo historia Naturalis, & Pompeius Trogus Afros dicunt pompam triumphij primos inuenisse, quam sibi Romani postea vindicauerunt: Liuius autem Andronicus refert, eos de Romanis sapius triumphasse, suisque porticus Romanis spolijs adornasse: merita ergo diues triumphus. Sed qua veritate hoc Seruius: imò Plinius lib. 7. cap. 56. loquens de Baccho: diadema reginum insigne, & triumphum inuenit. Non ergo Afri. Iuat Plinium Diodorus lib. 4. κατὰ γὰρ εἰν ἑρῶτον (de Baccho loquitur) τὴν ἀπάτην θεῖα μὲν ἐστὶν ἐλεφαντῶν ἰσχυρῶν. Dicit primum omnium triumphasse elephanto Indico. Ergo capiamus Poætam de bellis feliciter sæpe gestis ab Afri, nullo respectu ad primam triumphij inuentionem. Nisi esset contra mentem Poætæ, qui verè Afros vult

Bacchus triumphum inuenit.

A extollere, dici posset, vocem triumphus capi posse passuè, vt non tam signarentur triumphus, quos Afri habuerunt; quàm triumphus, qui habiti sunt à Romanis de illis. Sic enim Propertius hanc vocem accipit lib. 3. eleg 4. cum scripsit:

Arma Deum Cæsar dices meditatatur ad Indos, Et freta gemmiferi findere classe maris. Magna viri merces, parat vltima terra triumphos: Tygris, & Euphrates sub rila iura fluunt. vbi India parat triumphos, non suos, sed de se habendos. Sed hoc, vt dixi, apparet esse contra mentem Poætæ. Sed vide iam, quo elogio Virgilius Afros exornet:

Ductoresque alij, quos Africa terra triumphis Diues alit. Tertullianus lib. de Pal. sic eos insignit: Principes semper Africa viri Carthaginenses, veritate nobiles, nouitate felices. Apul. lib. 3. Flor. Is laudator mihi apud principes Africa viros exiit. Videndus Mercer. in Tertull.

4. AFRICA TERRA] Pertinet ad hunc locum obseruatio Columnæ. Ita enim Poætæ terra Africa, pro Africana, vt Cato, terra Italia, Tibullus, terra Campania, Lucilius & Catullus, terra Iberia, & terra Celtiberia. & poëta quidam apud Arist. 3. Rhetor. Ἀφρική τῶν γῆν. Quin Ennius lib. 3. Sat. à quo Poëta, Lati campi, quos gerit Africa terra politos.

5. PUGNABIT AMORI] Obseruat Albericus pleræque verba contentionis poni à Poëtis, Lucretio, Horatio, Catullo, Propertio cum tertio casu; sed in primis à Virgilio. Hic pugnabis amori. Alibi, tibi certet Amyntas. Cui non certauerit vlla. Laudibus Italia certent. Manum committere Teucris. Stat conferre manum Aeneæ. Nec cellis ideo contende Falernis. Quin alij non Poëtæ, nam Plinius, Albano vino emulantur. Ait autem pugnabis, quia difficile est amorem vincere. ad quam rem faciunt verba Achillis Alexandrini lib. 2. qui Amorem infert hac oratione vtētem ad quendam: An tu igitur tantum tibi sumis, vt contra me arma feras, mihi que resistere audeas? mihi ad volandum penna, ad vulnerandum sagitta, ad exurendum faces datae sunt. Quoniam te modo euasurum speras? quam orationem hic etiam sermo præcelsat: An non tu Amorem militari ornatu incedere, sagittasque & pharetram, iaculum, ignem, virilia, & audacia plena omnia esse prospicis? Sed de vi amoris alibi dictum.

6. NEC VENIT IN MENTEM] Tertullianus lib. 1. aduersum Marcionem: Nec venit in mentem, quod vos à nomine Christi seductos ad Marcionis tulit infama nomen. Liuius lib. 8. Non venit in mentem pugna ad Regillum lacum?

7. QVORVM CONSEDERIS ARVIS?] Lege Muretum lib. 14. Var. c. 11. 8. GENVS INSVPERABILE BELLO] Nam hæc fuit de Getulis opinio. Sallust. in Iugurr. Africam inirio habuere Getuli, & Libyes asperi incultique: quævis cibus erat caro serina, atque humi pabulum, vti pecoribus. Hi neque moribus, neque lege, aut imperio cuiusquam rogebantur: Vagi, palantes, quas nox coegerat, sedes habebant. Hæc narratio indicat mores immanes Getulorum, vt merito Poëta dixerit, illos esse bello insuperabiles. Etenim sæpissime barbari, etiam si minis fortes, nescias quatione terrorem animis infertunt, vt nati videantur ad formidinem, & esse bello insuperabiles existimantur. De qua re opportuna sunt loca apud Cæc. lib. 1. Gal. & Curtium lib. 4. de rebus Alex. apud illum Romani timore terrentur, quod audissent Germanos esse ingenti magnitudine corporum: & eo ipso, illos incredibili virtute atque exercitatione in armis esse predicabant. Apud hunc Macedones simili pauore occupantur,

Afros e-logia.

Africa terra, pro Africana.

Pugnandi verba cum tertio casu.

Amoris vis.

Getuli fortissimi.

Barbari semper formidiosi.

tur, quod intelligerent, terribiles occursum facies Scytharum Baebrianorumque: hirta illis ora, & intonsas comas esse, præterea eximiam vastorum magnitudinem corporum. & addit prudenter causam: panis & inanibus militem magis quàm iustis formidinis causis moueri. Sapienter ergo Virgilius ex immanibus Getulorum moribus conicit, illos esse bello insuperabiles: in quo representat militum mores, qui illos esse acres bello plerumq; putant, quos esse immanes audierint. 9. NUMIDÆ INFRENI] Vel metaphoricè feroces, & bellicosi. Nam de illis Appianus in Libyc. εἰσὶ γὰρ λιθῶν οἱ Νομάδες ἀρωσθέντες: Sunt Numida Libycorum longe fortissimi. Sed quamuis isti fortissimi prædicentur, Poëta tamen dixit verè, & nulla metaphora, infreni, quia Afri freno non vtebantur, sed virga equos rogebant. Inde velociore ad cursum. Id multa probant. Lucan. lib. 4.

Afri non videntur infreni.

Et gens, quæ nudo residens Massylia dorso, Ora leui flectit frenorum nescia, virga. Quos versus memorie lapsu Lucretio attribuit Virgilius, tum etiam Rittershusius in Opp. Credo quia in Virgilio citatum Lucretium viderat: adeo expedit, vt ipse oculatus cernas, quæ ab aliis citari vides. Re-deo. Sil. lib. 1.

Hinc passim exultant Numida, gens infreni, Quæ inter geminas per ludum mobilis aures Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis. Liuius lib. 45. Numidæ equos conscendunt, equi sine frenis. Opp. lib. 4. de venat. de equis Africanis sic,

— μὴ κάρτεϊ χερσῶν Ἄρρον ἡλιόισι διαζομένοιο χαλνῶ. Πειθῶν δ' ἄλγ' οἰσι, ἔπι βροτῆς ἡγάμωνδ' οἰ: — non virtute manuum Cohibentur lupatis violenti freni: Sed obtemperant virgibus quoquo homo duxerit. Alluit Martial. lib. 9.

Et Massyleum virga gubernet equum. fecerunt hoc Numidæ, vt suis equis impetum & ferocitatem auerent. ruunt quippe feroces, si absque freno. res clara, quam tamen firmant verba hæc Liuij è lib. 4. magister equitum, & ipse nouat pugnam equestrem, frenos vt detrahant equis, imperat: & ipse princeps calcariibus subditis euectus, effreno equo in medios ignes infertur, & alij concitati equi libero cursu ferunt equitem in hostem. & lib. 8. Detraxit frenos equis, atque ita concitatos calcariibus permisit, vt sustinere eos nulla vis posset. Id cum magna laude factum in Romano bello idem Liuius scribit lib. 40. apud quem ita Flaccus Prætor: Permittite equos in cuneum hostium, quo nostros vrgent. Id cum maiore vi equorum facietis, si effrenatos in eos equos immitteritis, quod sæpe Romanos equites cū magna laude fecisse sua, memoria proditum est. Dicto paruerunt, detrahitque frenis, &c. Huius moris rationem aliam inuenies in auctore illo, qui scripsit de viris illustrib. (aliqui Plinio attribunt.) Detrahebantur enim interdum freni, ne qua spes esset fugæ, reuocato equo. Obserua in fine: hanc vocem traductam à Grecis ad alia. Nam Nazianzenus ad Eudoxum felicitatem vocat ἀχαλνῶτατον, Aristophanes, os ἀχαλνῶν. alij linguam etiam ἀχαλνῶν. Ab Grecis Latini sæpe. Cum more porro, quem firmavi de infrenis Africanis, adiunctus alius,

A quem non persequor, quia Poëta non attingit, tantum profero Appianum in Libycis, qui ita: γυμνῶ τὴν ἴππον ἀναλαίνας, ὡς εἶναι τὴν Νομάσι: inscendens equum nudum, vt mos est Numidis. Loquitur de Masinilla, itaque equis harum gentium nullum in ore frenum, in tergo operimentum.

Afri in nudis equis.

10. INHOSPITA SYRTIS] Non tam locum ipsum maris notari credo, quàm Afros feritatem, qui suis finibus hospites arcerent. nam & in r.

Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem Permittit patria? hospicio prohibemur arena? quem locum adi. de Syrtibus dictum iam eodem lib. vt verò hic in re maris inhospita. ita. 3. G.

Vndaque iam tergo ferratos sustinet orbes, Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris. Ita in Tibullo lib. 4. vbi vulgo legitur vnda Carystia, Scaliger & Passeratio legunt vnda perhospita. & sic etiam scriptum in codice Cuiacij. Eodem pertinet vox Ponti Euxini, qui & prius ἄζερ, quæ binæ voces sumptæ ab hospitalitate.

Hospitari, de mari.

11. SITI] Adi primam Eclogam ad illud, — stientes ibimus Afros. 12. BARCAEI] Fuerunt hi bellicosissimi, & omnis Barcaei militaris peritiæ peritissimi: potuerunt plurimum olim in Africa, quod Turneb. lib. 22. Adu. cap. 26. probat, Aeneæ Græci scriptoris, & Sophoclis autoritate, addit tamen & Virgilium, & Sophoclem conturbasse historiam temporum: nam Troianis temporibus nondum opes Barcarum florebat. Hortensius, ex Mnæa in rebus Libycis, tradit, Barcaeos olim inprimis alendorum equorum studio deditos fuisse, adeo vt dicerentur docti à Neptuno equos currui subiungere, & à Minerua currum agere. sed illud inprimis ad mentem Virgilij facit, quod idem notat, & ante illum Pompon. Sabinus, nimirum Phœnices Libyam irrumpentes à Barcaeis magno prælio fufos superatòsque. Quis ergo dubitet, Barcarum mentione magnam formidinem Regiæ illatam, quæ suorum historiarum sciret? Seruius ex Titiani Chirographia ait, Phœnices victos à Barcaeis nauali certamine. Est apud Herodotum lib. 4. mentio Barcarum lata.

11. SITI] Adi primam Eclogam ad illud, — stientes ibimus Afros.

13. QUID BELLA TYRO SYRGENTIA, &c.] Faciunt ad mentem Poëtæ, quæ rerum Hispanicarum scriptores commemorant. Pygmalion enim sublato Sichæo venisse in Hispaniam fertur, atque ad Turdulorum partem eam, vbi Almunecar oppidum cernitur, vrbem Axim, seu Exim nomine condidisse. Inde commercio cum provincialibus inito, atque Hispanicis copijs onusta classe reuersum in patriam. Repetita iterum, & tertio ea nauigatione, Gadeis tenuisse nostri historici confirmant. Attuli verba Patris Ioannis Marianæ è lib. 1. Hist. Hispan. cap. 15. scriptoris è nostra societate grauissimi: qui non solum grauitate historiarum lucem, sed stilo (quo cerat cum magnis illis, & antiquis Romæ luminibus) Hispanicis rebus dignitatem attulit, qua hætenus carebamus, ac iam gloriari possumus, talem res nostras scriptorem habere, quales Romanæ olim. Redeo ad Virgilium, qui profectò ex fide historiarum dixit, bella Tyro surgentia, Germanique minus, cum respectu ad apparatus maritimos, quibus Pygmalion profectus Tyro, Hispaniarum partem tenuit Carthagini Didonis proximam.

Ioannis Marianæ elo-gium.

45ª DIIS equidem auspiciis reor, & Iunone secunda, Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas. Quam tu vrbem soror hanc cernes! quæ surgere regna Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis

Punica se quantis attollet gloria rebus!
 50 ° T V M O D ò posce Deos veniam, sacrífque litatis
 Indulge hospitio, causáfque innecte morandi,
 Dum pelago defauiit hyems, & aquosus Orion,
 Quafatæq; rates, & non tractabile cælum:

ARGUMENTVM.

Prædictis accumulatis duplici argumentum, tum ex Deorum voluntate, qua Aeneas ad eos portus præter spem appulit: tum ex futura claritate & gloria rerum Punicarum, qua magna his nuptijs erit. Primum orationem absoluit cum hortatione rerum, que necessaria ad moras Troiana classis.

EXPLICATIO.

DEos credo fecisse (ait Anna) tum auspices coniugiorum, tum Iunonem Coniugalem, vt huc Aeneas appelleret coniugij tui causa: quia nimirum quæ præter spem accidit, ea dicuntur diuinitus fieri.
 b Excitat animum fororis ab spe futuræ claritatis. Quæ tunc erit hæc vrbs Aeneæ coniugio? quæ regna allurgent, quàm munita & parata Troianorum armis contra Getulos, Numidas, Barcæos? quæ gloria accedet, quod decus rebus Punicis?
 c Est iam in epilogo. Da operam rei Diuinæ, Deorum veniam, id est, pacem posce per sacrificium: ac iam sacrís litatis, id est, feliciter consummato sacrificio, impetratæque venia, indulge hospitio, id est, da operam peramanter, & beneuolè tuo hospiti. Quasi dicat. Si facto sacrificio, videris te litauisse, tunc indulge hospitio. clara enim Deorum voluntas. Pergit, & innecte causas morandi. Has docet posse esse quatuor: videlicet, maris defauientis iram, tempestates aquosi Orionis, nauium quassationem, cæli inclementiam.

NOTÆ.

I. **D**IS EQV IDEM AVSPICIBVS] Deos auspices capio auctores & duces aduentus Troianorum, cum allusione tamen ad auspicia, quæ ante nuptias captabantur, nam is est animus Annæ, vt ad nuptias sororem alliciat. Nuptiæ, vt ait Seru. captatis hæbant auguriis. & Varro, citante eodem, auspices in nuptijs appellatos. Hoc satis ad rem indicandam, nam reliqua Varronis scædata sunt. Clarè Cic. pro Cluent. Nubis genero socrus nullis auspicijs. Auspicia ergo ad matrimonia pertinuerunt. Erat etiam (nam & hoc ad rem facit) auspex in nuptiis, is cuius auctoritate potissimum sollempnia nuptiarum peragebantur. Quam rem firmanter verba hæc Tullij, i. Diuinar. Nihil fere quondam maioris rei, nisi auspiciato, ne priuatim quidem gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa, nomen tamen tenent. In eandem sententiã ita loquitur Val. Max. lib. 2. Apud antiquos non solum publicè, sed etiam priuatim, nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more nuptijs etiamnum auspices interponuntur: qui quamuis auspicia petere deserint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia vsurpantur. & Plaut. in Prologo Casina: Argentum si quis dederit, vt ego suspicor, Vltro ibit nuptum, non manebit auspices. Quintilianus declam. 290. de nuptiis loquens sub persona alterius, ipse auspices adhibui, optaui longam concordiam: Tacitus lib. 1. Annal. nisi auspices duo, & ge-

Auspicia nuptiarum.

Auspex nuptialis.

A nialis torus, & faces nuptiales. Symmachus lib. 2. epist. Sororem Pompeiam olim viro maturam te auspice in manus optat accipere. Claudian. in Ruffin. — hac auspice tecta Oedipodem matri, nata iunxere Thyesten. De hoc capiendus Lucan. lib. 2. — contentique auspice Bruto. Et Iuuenalis Satyr. 10. — veniet cum signatoribus auspex.

Quòd auspex generatim auctor sit, & dux. fatis Honorat. indicat lib. 1. Od. 7.

Nil desperandum Teucro duce, & auspice Teucro. id est, auctore, & hortatore.

B. **I** V N O N E S E C V N D A] Ideo hanc, vt quæ præfès Carthaginis, vt quæ etiam coniugiorum & nuptiarum. Habita enim inter Deos Coniugales. De his à me alibi. Nunc ante oculos locus Quintilianii declamat. 347. vos profectò, Di coniucales, hanc illi mentem distis, vt domum in dorem daret, &c. Sed an aliquid latet in Virgilio: fortasse. Secunda omina felicissima erant (sic signatè loquor, non, altera, nam hæc infelicia) nõ semper prima. Ergo alludens ad hoc genus ominum, secunda Iunone dixit; sic lib. 1. quia infauftæ fuerunt nuptiæ cum Sichæo, ait, — primisque ingarat Ominibus.

Itaque contendit Anna has nuptias felices fore, vt primæ infelices fuerunt: repræsentatque felicitatem voce ipsa Iunonis secundæ. Cerrè Propertius lib. 3. eleg. 20. timidus de omine, precatur hunc in modum:

Contineant nobis omina prima fidem.

3. **Q** V A M T V V R B E M, &c.] Hæsit Virgilio Statius. 2. Theb.

Fors aderit lux illa tibi, qua mania cernes Coniugis, & geminas ibis Regina per vrbes.

4. **S** A C R I S Q V E L I T A T I S] Vt explicui, explicant hunc locum Delrius in Herc. Fur. Turn. lib. 24. Adu. cap. 26. Bar. Briff. lib. 1. Form. ac nonnulli interpretes. Docet Macrobius lib. 3. cap. 5. litare propriè esse, numen placare factò sacrificio. Nonius Marcell. inter sacrificio, & lito, discrimen hoc constituit, vt sacrificare sit veniam petere: litare autem propitiare, & votum impetrare. Verbum igitur sacrificio primo hemistichio periphraستicè intulisse Poëta credendus est, cum dixit, Tu modò posce Deos veniam.

Verbum lito clarè expressit: cuius proculdubio ea est significatio, quam attuli. Seneca in Furen.

Nondum litasti mare, consumma sacrum.

Sueton. August. cap. 96. circa Perusium, sacrificio non litante, cum augeri hostias imperasset. Plaut. Pœnulo,

Si hercle istuc vnquam factum est, tum me Iuppiter

Faciat vt semper sacrificem, nec vnquam litem:

id est, nunquam obtineam. Idem Pœnulo:

Sex agnos immolau, nec potui tamen Propitiã Venerem facere, vt esset mihi.

Quoniam litare nequeo, abij illinc illico

Iratus.

Ouid. 15. Met. Victimã nulla litat. id est, impetrat. Liuius lib. 27. Per dies aliquot hostiæ maiores sine litatione cesa, diuque non impetrat: pax Deum. in his locis, alii- que

Auspex pro auctore.

Coniugale Di.

Secunda omina.

quæ familiis non litare, est, numen non placare, neque aliquid impetrare. verè itaque Cicero lib. 2. Diuinat. Quid, cum pluribus Dijs immolatur, qui tandem euenit, vt litetur alijs, alijs non literur? vnde apud Poëtam,

— sacrífque litatis

Indulge hospitio, erit re obtenta, & impetrato iam per sacrificium fauore hospiti tuo indulge: tunc poteris indulgere, vbi te litasse senseris, nam eo ipso Dij annuunt. Sed auctore lector sententiam Seruij in hunc locum admittendam non esse, cum ait: Dijs litatis debuit dicere, non enim sacra, sed Deos litamus, id est, placamus: ergo nouè dixit. Errat clarè. Nam sacra litata sunt, acceptata iam: sic ergo debuit dicere. Lucanus

— Neque enim tibi summe litauit Iuppiter hoc sacrum.

Propert. exta litare. & Sueton. victimas litare. quin Plutarco. in Alex. ἐκαλλέθησαν ἐαυτὸν τῷ σατῆρι νέμει: semetipsum litauit patrio ritu. deinde sacra litata dicta sunt à Virg. ait Budæus, sicuti à Græcis καλλερόμενα. Xenophon, ἐπὶ τῷ ἐκαλλερόμε: nequo hæc litabantur. Deinde debuit Seruius scire, Deos dici absolute sacra.

Itaque rigore illo, quo ipse vult, probè dixit Poëta sacrís litatis. Hoc ego iam astruxi. 2. Æn. ad illud,

Sacra suosque tibi commendat Troia Penates.

Explicatio Gifellini in Prudentium mihi non placet. eius nodum dissolui explicans. Porro illud Herodo-

Virgilius de fenditur.

Litata sacra.

Sacra pro Dijs.

A ti lib. 9. ἐπὶ τῷ ἐκαλλερόμε, multi explicant, non litata. Sicuti millies in Xenoph. ἐκαλλερόμε. **5.** **D** E S A V I T] Enixè contendunt aliqui huic verbo duplicem esse potestatem contrariam, vt sit ἀγχιαινεύει, atque etiam cessare ab ira. Ego alterum puto, tum quia incongruum contrariam potestatem esse vni voci, & quantum fieri possit amandandum hoc à Latino sermone, & si hoc in nonnullis vocibus admittitur, credo hõc potius ad imperitiam nostram referendum, quàm ad disciplinam: tum etiam, quia nullum vidi exemplum, quod non possim explicare modo altero, id est, de cessatione irarum. Non enim video, cur Columella, Suetonius, & alij, qui adducuntur, non possint explicari de remissione irarum. Itaque in Poëta, dum hyems defauiit, est, dum tumor maris cessat. Ita in Sen. lib. 3. de Ir. cap. 1. Dum tempestas prima defauiit.

6. **A** Q V O S V S O R I O N] Donec Orion occidat, qui secum imbres, & nimbos affert. præclare: nam Ili-
 neus, cum appulit Carthaginem, dixerat:

Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion In vada ceca tulit.

ita Seru.

7. **Q** V A S S A T A Q V E R A T E S] Vox signata. ita. Æn. quassatam classem. Cum relatione ad naues explicandus Senec. epist. 30. Bassum Aufsidium, virum optimum, vidi quassum, etati oblitiscantem. Nam post pauca, quem admodum in naue, &c.

Defauiit; quid.

Orion aquo- sus.

Quassus de re nautica.

a His dictis incensum animum inflammavit amore, 55 Spemque dedit dubiæ menti, soluitque pudorem.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras Exquirunt: maectant lectas de more bidentes Legiferæ Cereri, Phœbòque, Patriq; Lyæo: Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
 60 ° Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido Candentis vaccæ media inter cornua fundit: Aut ante ora Deum pingues spatatur ad aras, Instauratque diem donis; pecudumque reclusis Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

ARGUMENTVM.

Anna causam obtinet, sororem perpellit, à pudore auertit, nuptias suadet: deinde sacra peraguntur quatuor numinibus Cereri, Phæbo, Baccho, Iunoni: sunt omnia ex ritu: postremò in ipsis sacrís Didonis studium ostenditur, & in consulendo auiditas.

EXPLICATIO.

EST accensum inflammavit, accendit, & inflammavit. nam similes locutiones in Virgilio obuia. nisi quis hîc incendium ad reginam referat, flammam tantum ad Annam. Sequitur, spemque dedit dubiæ menti, tritum illud, animum dubium breui momento huc illuc rapi. Pergit, soluitque pudorem, qui maximum frænum continentiæ, quo fracto dignitas castitatis mirè petulatur. Mitto hîc alludi ad solutas zonas.
 b Adeunt delubra, Dido scilicet & Anna, hæc enim forori se sociam dabat, quo, si opus, dubitancem confirmaret. & exquirunt pacem per aras, quia Anna, Tu modò posce Deos veniam. Faciunt verò sacra quatuor numinibus Cereri, Phæbo, Patri Lyæo, &

C ante omnes Iunoni, nam huic vincla iugalia cura. Cur his præcipuè, non alijs, dicam in Notis: Poëta quipetantùm clarè reddit causam postremæ Iunonis, & indicat primæ Cereris.

c Attingit varia sacra, quibus operam dedit Dido. Primum ipsa vinum fudit inter cornua victimæ immolandæ: deinde spatatur ante ora (id est, simulacra) Deorum, ad aras, quæ pingues victimarum sanguine. Ita Homerus vocauit αἰὼνα ἰνὸν, templum pingue: tertio instaurat diem donis, id est, alijs atque alijs subinde sacrís iterum & sæpe repetitis conatur veluti diem producere, & ipsa diutius immorari: hæc credo mens explicatoris Donati: quartò ipsa auidissimè explorat pectora vix aperta, & exta adhuc ex spirantia, vt successum sciat. Quæ deesse lectori in Explicatione videbuntur, inueniet in Notis.

NOTÆ.

I. **I** N C E N S V M, &c.] Flamma, auctor, ignis, incensidium, omnia sunt amatoria. Inf. Heu furij incensa feror. Ouid. i. Rem. Interea tacitæ serpunt in viscera flammæ.

Ignis de amore.

K k 3 Ibycus

Ibycus apud Athen, ἡρως ὀδύμειαν κατέκοιτο ὅραν ἐπὶ...

2. SOLVITQVE PVDOREM] De Zona virginum, ad quam alludit, trita iam eruditio. Ego præter alios, indico tibi locum Philostrati lib. 7. de vita Apollonij cap. 3. Tantum adduco verba Festi in Cingulo, quia inde mores aliqui cognosci possunt.

Zona virginalis solutio.

Zona virginalis solutio. Iuno Cinxia.

ille: Cingulo noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat, factum ex lana ouis: vt sicut illa in glomos subiecta coniuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus, vinctusq; esset. Hunc Herculeo nodo vinctum vir soluit omnis gratia: vt sic ille felix sit in suscipiendis liberis, vt fuit Hercules, qui septuaginta liberos reliquit. Quo tempore Zona solueretur, anxie aliqui quaerunt. Initio statim coniugij, Festus clarè docet. Eius verba sunt: Cinxia Iunonia nomen sanctum habebatur in nuptijs, quod initio coniugij solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cinctæ. Qui in hoc æuum erupere erudituli aliqui, autumant, non ipsa prima coniugij nocte, sed intumescente iam ventre. Quia tunc (inquiunt) soluebatur Zona, cum capere iam alium non poterat grauidarum. Habent isti contra se tum multos, tum inprimis Nonnum, qui lib. 1. loquens de concubitu primo, quem habuit Iuppiter cum Europa, ait, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἔσπευον ἵνα μὴ γινώσκωνται. Theocritus etiam de Ioue cum Europa eadem congresso, λίσσεται ὁ μὴ γινώσκωνται.

3. PRINCIPIO DELVBRÆ DEVNT] Magistro hæc lit Stat. 3. Theb.

Principio fibræ, peccatumque in sanguine Diuos explorant.

Pax pro gratia.

4. PACEM] Germ. accipit, gratiam: vt etiam in 10. Eneid.

Sine pace tua, atque inuito Numine Troes Italiam periere, Iuant. & Lucret. lib. 5.

—Diuum pacem votis adit.

Et ego ita capio Trebellium Pollionem in Gallienis: Pax Deum quaesita inspectis Sibyllæ libris. & Tullium pro Rabir. Perduell. Ab Ioue Op. Max. ceterisque Dijs immortalibus pacem ac veniam peto. in Plauti Pænulo, Sunt hic omnia, qua ad Deum pacem oportet adesse? In sacris quidem frequentissima est Deorum pacatio. Tibullus lib. 4.

Parnaque celestes pacauit enica. Ouidius non semel dixit pacificare. Silius lib. 15. pacificans Diuos. Inde apud Ouidium flamma pacales. lib. 1. Fast.

Thura sacerdotes pacalibus addite flammis.

Nuptiæ ante aras.

5. PERARAS] Exritu, quia connubia celebraturæ. Laetantius in. 2. Theb. Apud antiquos iura nuptiarum ante aras numinum celebrari consueuissent. Itaque ipse Papius. 2. Theb.

Viderat hoc coniux perituræ patris, & aras Ante omnes, &c.

& Quidius 5. Met. in nuptiis Persei & Andromedæ: Pectora rupisset, nisi post altaria Phæbus Iffer, & (indignum) scelerato profuit ara.

Legge Realinum cap. 11. Annotat.

6. MACTANT LECTAS DE MORE BIDENTES] Omnia verba ad sacra pertinent: nam & mactari hostiæ dicebantur: & hæc lectæ & de more; ac demum bidentes, de his omnibus dicitur in hoc opere diuersis in locis.

7. LEGIFERÆ CERERIS] Ceres dicta est Latinis Legifera, Græcis θεομορφέα. & θεομορφή τις δομήτωρ. leges ferens. Sacra eius θεομορφία, quasi legum latio. Ra-

tio attribuiti. nam fingitur vnà cum frumento leges inuenisse. Ante hoc tempus sine lege homines vagabantur, quæ feritas interupta est inuenit vsu frumenti: ex agrorum enim diuisione nata sunt iura inter homines. Dido ergo nuptura, ac in nouo illo matrimonio, quod iam animo destinabat, leges conditura, quibus omnia firmarentur, inuenitque pacta cum Anæa, & mutua atque amica fœdera, optimè placat Deam leges ferentem. Ratio hæc mihi probatur, vt omnes aliæ omnium fere interpretum improbantur. Nam profecto mens Poëta, & horum sacrificiorum ratio tota incumbit, pertinere ad nuptias, & inde sententia indaganda. Non ergo hæc Ceres placatur, quod leges necessariæ ad vrbs conditionem: parant Turnebi manes. Modò Dido nuptias molitur, non vrbs. & cur non illæ necessariæ quoque ad nouum statum? nouas nuptias? ad noua fœdera cum Troianis? an quicquam agitarius sit, & tumultuosus, sæpe etiam impeditijs in humana vita, quam matrimonium? iugum arduum subitur: multa sunt explicanda, multa extricanda. Quod etiam aliqui volunt, placatam Cererem, quod hæc nuptias exsecraretur post raptam Proserpinam, parum quoque probatur, nam ex attributo omnia videntur ad leges referenda. Nec recuro ad leges, quæ silent inter arma, & ideo Cereri, quæ in pace viget, sunt facta. neque ad leges æquales contulimus, quæ propriæ Cereris, vt quæ fruges intuenit. Hæc enim omnia aliena à Poëta. Non displicere potest, quod attingit Seruius, hanc Deam placari, quod prima omnium Ioui nuptierit: sed hoc tamen mille fabulis deformatur.

8. PHOEBI QVE] Huic sacrum facit ob auspicia & auguria, quæ necessaria ad nuptias, vt illæ haberent felicem exitum: nam pater auspiciozum post Iouem Phœbus.

9. PATROQVE LYÆO] Sed quare Baccho? quia in Cereris factis angustissimè is colebatur, vnde cum illam placet, proximum huic Deæ numen videtur placandum. sic Turneb. lib. 24. Adu. cap. 26. Seruius vult, quia is est liberatis vrbsibus Deus. Mihi Donatus placet: Libero, vt præstaret latitiam sempiternam. Nihil enim in animo his nuptijs potius habebat Dido, quam vt post annos viduitatis tristissimos deinceps lætabunda viueret.

10. IVNONI ANTE OMNES] De Iunone, perspicua Iuno Iugatio, quia illi pincla iugalia cura. inde Græcis Ζωγία, iugalis, & Ζωγία, nuptialis. Romæ fuit vicus iugarius, vbi ara Iunonis Iugæ. In Hispello Sabinorum, vt creditur, castello antiqua est inscriptio ad Iunonem Iugalem, auctor Pygihus. Ouid. in Phyllid.

Iunonemque toris quæ præsidet alma maritis. Ab eodem in Hypsipyle Iuno vocatur pronuba. volunt Seruius, & Isidorus Iunonem dictam Ζωγία, à iugo imponi solito contrahentibus. Falluntur. Nam Dionysius, ἡ ἱ Ζωγία ἀπὸ τῆς ζῳγῆς τὸ θῆλυ τὸ ἀρρενί. Quibus ait sic dictam Iunonem, quod feminam viro coniungat. Itaque non dubium, quin illud Plauti Curcul. iam ne ea fert iugum? & illud Horatij: Nondum subacta ferre iugum valet Ceruice.

Metaphoricè accipiatur, quod iam placitum Briffonio lib. singulari de ritu nuptiarum. Porro quinam alij essent Dij ζωγίοι, doctè & latè numerat Pater Martin. Anton. Delrius, vir è nostra societate doctissimus, in principio nouorum Comment. in Senecam. Nuptiales Sunt principes Iuppiter & Iuno. Testimonijs illius Dij.

adice verba Dionys. Halic. de methodo oration. nuptial. Ζῶς γὰρ καὶ Ἡρα ποιεῖ ζῳγῆντες τε καὶ συνδυάζοντες, ἅτοι οἱ τὸ καὶ πατὴρ καλεῖ σάντων. ἡ ἱ Ζωγία ἀπὸ

Ceres eur legifera.

Priniceps sacra peragit.

Vacca quædo mactada.

Probatio victimæ fuso vino.

Matronæ ante aras cœ fœdus.

Coronæ etymou.

Saltatio Romana.

ἀπὸ τῆς ζῳγῆς τὸ θῆλυ τὸ ἀρρενί: Iuppiter enim & Iuno sunt primi coniungentes & copulantes: arque hic quidem vocatur omnium pater, hæc verò Ζῳγία, quod feminam maris coniungat. De Iunone sola aduice auctoritatem Aristidis in oratione prima. Sed quæuis Delrius multos inferat in hanc nomenclaturam, non dubium autem quin hac voce Dij coniugales capiendi sunt quinque tantum, nam hi potissimum operam suam dabant in hac re, reliqui ex accidenti quodam. Quinque illi sunt, Iuppiter, Iuno, Venus, Pætho, Diana. Hi propriè ζωγίοι, & τέλειοι. Reliqui iam alijs nominibus cognoscuntur.

11. VINCLA IUGALIA] Modos vocat Ouidius in epist. Phædra.

Ille coit firma generis iunctura catena, Imposuit nodos cui Venus ipsa suos.

12. IPSA] Vt quæ esset priniceps ciuitatis. Nam hic attingit morem illum, quo priniceps sacra faceret, certum est. Varro lib. 5. de ling. Lat. ita ad hunc morem: Dies Agonales, per quos Rex in regia arietem immolat, dicitur ab agō ne? eo quod interrogatur priniceps ciuitatis, & priniceps gregis immolat. Legi locum, vt legitur ab Ioseph. Scal. in Coniectan.

13. CANDENTIS VACCÆ] Fit allusio aliqua ad legem Numæ ex nota Nactim. Quæ cautum erat (vt Plato tradit) ne mulieres ab obitu coniugis vsque ad decem menses nuptias repetere: quæ verò infra id tempus vellent nubere, sacrificarent prægnantem vaccam. Epithetum candentis dictum non sine allusione ad felicitatem omnis: sicut enim Diis Inferis nigra hostiæ, furtuæ, atra offeruntur; sic superis (quales iam commemorauit) candidæ, albæ, niuæ.

14. MEDIA INTER CORNVA EVDIT] Pertinent hæc ad probationem victimæ. Mihi hoc non dubium, cuius sententiæ est Seruius, quem quidam immeritò reprehendit: nam probabatur victima fuso vino inter cornua, quod quamuis Poëta non nominat, sed de hoc capiendum. Apertè Quid. nominauit 7. Metam.

Admoti quoties templis, dum vota sacerdos Concipit, & fundit purum inter cornua vinum, Tunc exspectato ceciderunt vulnere tauri.

Vbi non de sacrificio, sed de probatione tantum est sermo. Fieri hoc ex ritu antiquissimo Aegyptiorum, satis me docet Herodotus lib. 2. vbi ait: ἐν αὐτῷ ὄνον καὶ τὸ ἰένυ ἐπιπέσει τῶν ἐπιπέσει τῶν ἐπιπέσει. supra eam (pecudem) libato contra templum vino, ac Deo inuocato, eam mactant. Ad hunc locum pertinent, quæ latius dicam 6. Aeneid. ad illud:

—frontique inturgit vina sacerdos.

15. PINGVES SPATIATVR AD ARAS] Ex Romano more, quo matronæ ante aras faculas tenentes gestu graui, saltationemque leuem & verecundam imitante mouebantur. quem Horatius quoque intellexit, cum ad Pifones scripsit:

Vt festis matrona moueri iussa diebus.

Monuit hæc Turneb. lib. 23. Adu. cap. 3. cui adnecto D. Isidorum, qui lib. 19. Orig. cap. 30. loquens de etymo coronæ, sic ait: Nomen Coronæ hæc ex causa vocatum, quod initio circum aras curruerunt, atque ad imaginem circuitus, vel chori, est formata, & nominata Coronæ. An hoc verum etymon, ambigo: tantum morem firmo. Non nihil ad morem verba Sallustij hæc, saltare elegantius, quam necesse est proba. Tameñ facile eludi queant. An verò saltatio ista esset grauis, leueta, & verecunda, vt voluit Turnebus, possis ambigere. Nam Arnobius lib. 4. vbi ait, hos matronarum saltus fieri solitos personis Dearum, ita scribit: Gentis illa genitrix Martiæ, regnatrix & populi procreatrix amans saltatur Venus,

A & per affectus omnes meretricie vilitatis impudica exprimitur imitatione Bacchari. Saltatur & Magna sacris comita cum insulis mater: & contra decus atatis illa Pefinuntia Dymidone in bubulci vnus amplexu flagitiosa fingitur appetitione gestire. Satis aperiunt verba ista horum saltatum impudicos motus. Quid, quod saltationes similes, vt plurimum impudicæ? Talis illa Munatij Planci apud Paterculum, Cùm caruleus ac nudus, capiteque redimitus arundine, & caudam trabris, genibus innixus Glaucum saltasset. Talis illa Neronis apud Sueton. saltaturū Virgilij Turnum. Talis Horatiana de Cyclope. De hac mollicie fœminarum in saltibus locus est apud Senecam de Tranq. c. 15. Petron. Sat. fructique enerui corpore gressus. In illis, Spatiatur ante aras, Marcrobrius agnoscit aras illas, quæ erant in Deorum de-

lubris, de quibus locus est Varro lib. 8. Rerum Diuinarum, vocans puras, quia videlicet erant vacuæ, vt ait Festus: vel sine ædificijs, vt ait Florentinus I. C. nam quid aliud est spatiari ad aras, quam spatium latititneris obambulare? Propertius lib. 2. eleg. 2. Virgilium expressit:

Dulchibus Pallas spatiatur ad aras. Idem eleg. 13. vsurpauit eandem vocem in re sacra: Næ mea tum longa spatietur imagine pompa.

16. INSTAVRATQVE] Verbum est sacrorum. Strab. Instaurator, vox factorum, lib. 7. —Da parue tuum trieteride multa Instaurare diem.

Verba sunt Adrasti consecrantis puerum Archemorum idem. 1. Theb. —epulasque recentes Instaurare iubet.

Maro idem in sacro Herculis: Instaurant epulas ad cuius imitationem Val. Flacc. 5. Arg. Dixerat: instaurat mensas, pacemque reducit. & Statius 2. Theb.

—immerito sociorum sanguine fuso Instaurare diem, festasque reponere mensas.

17. PECVDVM QVE RECLVSIS PECTORIBVS, &c.] Extra spirantia adhuc animalibus, & expirantibus, extra rapiébantur, vt ea cœli consulerentur prius quam viscera, & sanguis fingerent. Silius lib. 1.

At fugientem animam properatis consiliis, Arnobius lib. 2. Semicruda capisti, & animata porricere. Malè in nonnullis cremata. Sunt enim exta leuiter animata, quæ Virgilius vocat, spirantia. Ad Arnobij locum coniungit Heraldus istum Zenonis Veronensis in sermone de Iona: Non aris sacentibus funestos excitant ignes, non thura cremant, non merum profundunt, nec peccatum inexpectata morte rapti icoribus spirantes consulant fibras. Et ego locum alterum eiusdem Arnobij signatissimum, qui de sacrificijs gentilium ita loquitur lib. 7. ex resilio spiritu exultantia adhuc corda, tremunt, & que palpitantes in visceribus venas. Atque etiam Cyrillum Alexandr. qui in Oseam reprehendens gentiles, ἡ τὰς ἐν ἵπτατι σπῆρασμάς παρὰ τὸν οἶ δειλαοί: Aut palpitationes icinoris speculabantur miseri. Dixi de extis spirantibus, sed cur inhiat? Putabant veteres esse in extis aliquam vim, quæ declararet futura, ex horumque habitu, colore, notis pericula vel commoda significari, denuntiari, ostendi.

Tibull. lib. 2. eleg. 5. ad Apollinem: —per te presentit haruspex.

Lubrica signauit cum Deus exta notis. Magna inde in consulente auiditas, & ideo Dido inhians inducitur. Huius rei locus est appositus apud Senec. in Oedip. apud quem Tiresias cæcus alienis oculis exta inspicit. & vix capies, qua auiditate ille de singulis notis requirat: cui satisfaciens Manto, litum,

coloco

colorem, totumque habitum extorum scite & ap-
positè renunciat. Videndus Briff. lib. 1. Form. item
locus Virgilij in 12.

— & viscera vivis

Eripunt.

Exuspiciu. in illis, consulit exta, extispicium innuit, qua voce vsus

65^a HEV vaturn ignaræ mentes. quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
Interea, & taciturn vivit sub pectore vulnus.

^b Vritur infelix Dido: tota que vagatur

Vrbe furentis: QVALIS CONIECTA CERVA SAGITTA,

70^a Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitq; volatile ferrum
Nescius, illa fugâ sylvas saltusq; peragrat
Diætaos: hæret lateri lethalis arundo.

ARGUMENTVM.

Reprehendit vates & aruspices, qui putent mederi se
posse amori, verius furori Didonis: Deinde furorem hunc
comparatione illustrat cerua à venatore percussa.

EXPLICATIO.

^a Exclamatio in superstitionem aruspicum, & va-
tum, qui omnes vani, ubi amor in præcipitium
rapit. Ergo, quid iuuant furentem vota, nam præcesse-
runt sacrificia, quid delubra, nam iam, principio delu-
bra ædeunt. Ratio, cur ignari vates, cur ista nihil pro-
sint, quia flamma est medullas, id est, exedit, & vulnus
vivit in corde, nam sub pectore. Medullæ vr molles:
flammam concipiunt, vulnus vr taciturn repit laten-
ter, & recrudescit.

^b Hinc est necesse, vr non solum vaturintus, vr
verè vritur, sed etiam vr flammæ se prodant, & vr
sunt inquietæ & viuidæ, furentem agitent, faciuntque
vagantem vrbe tota. Sunt enim causâ, & effectus.
Nam quia intus vritur, ideo foris vagatur furentis vr-
be tota. Sequitur ad illustrandum Didonis amo-
rem, melius furorem, comparatio ceruæ: quæ, ubi
venenum per vulnus accepit, & lateri sagitta hæ-
sit, huc illuc per auia rapitur, sylvas, montes, ne-
mora. Est Diæta vrbis Cretæ nobilis. Arundo lethali
est plena veneno mortifero. Reliqua petenda à
Notis.

NOTÆ.

Virgilius defenditur. 1. HEV, &c.] Frustra Critici quidam reprehendunt
Virgilium. Dicunt, Poëtæ non licere
exclamare ex propria persona, quod id nunquam
Homerus fecerit. ratio nulla. An nihil epicis licitum,
nisi quod Homerus præscripsit? Nihil tale præcipit
Aristoteles, nihil alij doctores Poëticæ: & nobis sa-
tis esse debet Virgilij auctoritas, quæ magna, locu-
ples, & plena magisterij: ille verè est magister Poëti-
cæ, nemo alius. Nonne Poëtæ homines sunt? cur
non ergo ex propria persona perturbari atque affici
possunt: itaque exclament, admirentur, doleant: pos-
sunt omnia. Virgilio institisse credamus Apuleium
lib. 10. ubi in re simili: Heu medicorum ignaræ mentes?
quid vena pulsus, quid caloris intemperantia, quid fatigatus
anhelitus, & vtrumq; secus iactata crebriter laterum mutua
vicissitudines? Sermo est de amante. Non abit Pliniana
exclamatio lib. 7. cap. 40. Heu vana & imprudens

A Cicero. sunt autem exta, quæ in victimis interio-
ra extant, vr cor, pulmo, lien, iccur: dicta sunt ab
extando, nam Diis extantia eminentiaque profeca-
bantur. sic ferme Festus. Plinius præcordia vocat lib. 30.
hisor. extispices Græcis dicuntur ἀσπυροκόποι, &
ἱπασκόποι.

B diligentia. Non Lucretiana lib. 2.

O miseris hominum mentes, d pectora caca!

2. VATVM IGNARÆ MENTES] Ita de suis vati-
bus sensere ipsi etiam gentiles. Nam quid adducam
Christianos scriptores? Hieronymum, qui sepe illos
reprehendit, Augustinum in libris Ciuit. Tertullia-
num, Cyrillum, qui in Oseam, omnem ἀδουμασίαν
ait dici in inspiratis litteris μάταιαν, insaniam: Arno-
bium, aliòsque. Multis itaque parces, adducam ver-
sus Ennii ex tragœdia, cui nomen Telamon, ubi in
vates congerit quicquid ridiculum & insanum est.
Ait ille,

Non habeo denique nauis Marsum augurem,
Non vicinos haruspices, non de circo astrologos,
Non Isiacos conuictoros, non interpretes somnium.
Non enim sunt hi aut scientia, aut arte diuini:
Sed supersticiosi vates, impudentesq; barioli,
Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat.
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.
Quibus diuitias pollicentur, ab his drachmam ipsi pe-
tunt.
De his diuitijs sibi deducant drachmam, reddant ce-
tera,
Qui sui quæstus causa fides suscitant sententias.

3. FVRENTVM] Adducit Plutarchus ἐν τῷ ἐρωτικῷ, Amantes fu-
vnius Poëtæ carmina hunc in modum.

Ὁὐ Κύπρις μόρον ἀλλ' ἔστι πάθος ἀνομάτων,
Αἰτίαν ἔχει, ἔστι δ' ἄδης, ἐστὶ δ' ἀφθιτὸν βία, ἐστὶ δ'
λυσώδης μανία:

non est Venus tantum, sed habet multa cognomina, orcus est,
æterna vis, insana rabies: inde eadem Dido: inops animi
dicitur à Virgilio. Ouid. 2. Am. eleg. 9.

Turbine mentis agor.

Plutarch. ibid. τὴν ἑρωτικὴν μανίαν τῶ ἀνθρώπῳ καβα-
λαμίνην ἀληθῶς, καὶ ἀσφαλῆσαν, ἔ μὲν ἄτις, καὶ ἐπὶ ἀδὴ
θεληθείας, ἔ τὸ πνευ μὲν ἄλλο καὶ βίοντι, ἀλλὰ καὶ παρῶ-
τες ἔρωτι, καὶ ἀπόντες, παροῦσι: Amatorium furorem, ubi
serio corripuit inflammatque hominem, nulla iam Musa,
non carminis illecebra placant, aut loci commutatio, sed
presentes absentisque amore astuant. Pulchre ergo Poëtæ
vates reprehendit, qui putant mederi se posse amori
Didis. Adeundem furorem Amoris facit insigniter
Mæcius in epig. contra Cupidinem, τὸ ἄσπερ ἄσπερ ἔστι
φρονολόπος, ληστὴ λογισμῶν: Prudentia corruptor, mentis
surreptor, sur rationis. Inducit Philostatus in Sophist.
quendam ἀστυπαλῶντα ἐπὶ τῷ ἐρῶν. delirantem pro amo-
re. Est etiam locus apud Platonem in Phædro, dignus
qui expendatur. Nam cum constituat species furo-
ris quatuor, absoluit, illam esse maximam, qua aman-

Furoris spe-
cies qua-
tuor.

res occupantur. Subiicio Platonis verba. μαρτυρῶν
ἐπίνοσαν Ἀπόλλωνος, Διονύσου ἢ τελευτηνῶν, Μουσῶν δ' ἄδ
ποιητικῶν, τέχνην δ' Ἀφροδίτης καὶ Ἑρμῶς. ἐρωτικὴν
μανίαν ἐπιβάλλου γ' αἰετῶν ἔψ. Vides, vr insaniam Amo-
ris & Veneris præferat insaniam illorum, qui afflantur
à Phæbo in diuinationibus, ab Baccho in initiationibus,
ab Musis in Poëtica,

Edo in r ca-
moris. 4. Es r] Ita pari metaphora Catull.
Me magnus edebat amor.

item:

— Misella

Ignes interiorem edunt medullam.

idem in Coma Ber.

Cum penitus maestas exedit cura medullas.

Poëta etiam in 6.

Hic quos durus amor crudeli tæbe peredit.

Voracitas
de igne. Huc pertinet, ignem & flammam dici à multis vorac-
ces. Ita Ammianus lib. 27. vorax flamma vastabat. Af-
fectus similes huius pestis vide in Philone lib. ἀπὸ δ' ἑκα-
λογίων. dat enim illi verba ἑρῶντι, καλῶς, ἡσυχῶς, &
alia, quia omnia ardet, resoluit, absumit.

5. MOLLIS] Multi cum flamma adnectunt. Ger-
manus tamen ex Passeratio vult, esse in quarto casu
multitudinis, vr dicat, flamma exedit medullas mol-
lis: nam Poëta videtur aspirasse ad Catulli imitatio-
nem, qui dixit: ignis mollibus ardet in medullis, mollis
autem, pro, molles, dicitur, vr partis, omnis, pro, par-
tes, omnes. Seru. quoque: Vtrum mollis flamma? an
mollis medullas? Hoc etiam vir aui huius longè do-
ctissimus And. Schottus astruit in 5. Suafortiar. Sene-
cæ ex adducto versu Catulli, & existis eiusdem. Ignis C
interiorem edunt medullam,
Et: Cum penitus maestas exedit cura medullas.

6. TACITVM] Seneca de amante Phædra: Terretur
æstu tacito. Copiosior idem ibidem:

— pectus insanum vapor
Amorque torret, intimas seuus vorat
Penitus medullas, atque per venas meat
Visceribus ignis mersus, & venis latens,
Vt agiles alas flamma percussit trabes.

Amoris se-
des cor. 7. SVB PECTORE] Ergo in corde. sic puto; nam
hoc vulnus illam habet sedem. Hæsiodus in Scuto
Herculis de amore Amphitryonis,

τοῦ γδ κραδίην πῶδ' αἰνῶς σοιμένα λαῶν,
talis enim in corde cupiditas capiebat pastorem populorum.
Et de amoris vulnere Græcus poëta signatè, ἑσπερ-
δίων ἐλλο. Non abit Catullianum:

Spinosa Ergina serens in pectore curas.
Nonnus lib. 15. Dionys. ait ἐλας ἔρατο, amoris vul-
nus, esse ἐπὸ σπῆνα βοσκόμυθον σῶρ, ignem depascentem
sub mente. Quo loci, vr puto, capiendus de corde.
Nam lib. 16. Amor Bacchum feriens,
Eis κραδίην κατέπυξεν ἔλον βίλατο:
In cor infixit totum telum.

8. QVALIS CONIECTA CERVA SAGITTA, &c.]
Primum monendus Lector, Virgilium non institisse
Homericis vestigijs Iliad. λ. quod malè aliqui existimauerunt,
in his Macrob. 5. Satur. cap. 6. Nam, vr
aiunt Iul. Scal. & Nasc. nihil simile, nisi in cerua, &
sagitta. Deinde vide, quibus comparationibus Poë-
tæ alij furentem amorem expresserint, vr scias ipse
rem similem amplificare, Poëtæ conferre, Maroni
victoriam dare. neque verò adducam omnes; nam
hic labor infinitus. Pindarus hunc furorem expri-
mit comparatione sumpta ab homine, qui ab ape
morsus liquefcit: quod inuenies apud Athen. lib. 13.
Anacreon, cum æstro,

— με τῶσπτι Μίτρον ἵπταρ, ὄσσερ οἶσπτο:

Ferit mihi medium cor quasi æstrum.

Ouid. 2. de Art.

In ferrum flammæq; ruit, postèque decore,
Et in Phæd.

Fertur, vr Aonij cornibus icca Dei.

Nunc feror, vr Bacchi furijs Eleides æcæ,

Quoq; sub Idæo tympana colle mouent.

Aut quas Semidæ Dryades, Faunisque bicornes,
Numine contactas attonuere suo.

Simonides in suis iambis, fœminam ait furete in-
domitè instar canis fœtæ suis catulis accubantis.
Ouid. in Phæd.

Scilicet vr teneros ledunt iuga prima iuuenos,

Frenaque vix patitur de grege captus equus:

Sic malè, vixque subit primos rude pectus amores.

Et in Phaone:

Vror, vr indomitis ignem exercentibus Euris,

Fertilis accensis mæstibus ardet ager.

ibid.

Me calor Ætnæ non minor igne tenet.

Plures paraueram, hæ tamen satis. Atqui inter o-
mnes nescio quid lucis (grauitas certè excellit) in
Virgiliana cerua. Primum ad genus ceruorum con-
fugit, quod vehementissimum in amando, & ex
hoc, ad ceruam, vr melius quadret cum Didone:
deinde incautam pastor aggreditur, vr Cupido Di-
donem, à qua is Deus ignorabatur. atque adeo
pastor quoque inscius, vr inscius incautam feriat, ter-
tiò, hæret in fœmina amoris stimulus, non aliter ac
sagitta in latere ceruæ. nemo hoc attigit in suis com-
parationibus, &, si quispiam, ad nostri imitationem.
Seneca in re alia in Her. Oet.

— Qualis impressa fugax

Taurus bipenni vulnus, & telum ferens,

Delubra vasto trepida mugitu replet.

Quartò demum cerua saltus peragrat, sylvas, ne-
mora: Dido furentis vagatur tota vrbe. Vides vr ni-
hil frustra. Ita alios tibi propono, vr hunc primo
loco. ab aliorum comparationibus multa tutò po-
teris amputare, quæ necessaria non sunt, quæque
amputata requiret nemo. Non abeat inobseruatum,
hæsiisse fortasse Nostrum Aristophani, qui in Lyfi-
strata, vagantem per Eurotam, quassantem pedes,
ardentem manibus comparat ceruæ. Omitto versus,
quia multi.

9. NEMORA INTER CRESSIA] In Creta ceruo-
rum copia, inde eo potius confugit, quam ad alia lo-
ceruorum.
ca. In Creta etiam insignes sagittarij. Horatius dixit
lib. 1. Od. 15.

— calami spicula Gnosij.

& Propertius lib. 2. eleg. 12.

Et pharetra ex humero Gnosia vtroque iacet.

Itaque commodè in vna Creta iunguntur & cerui, &
sagittarij.

10. VOLATILE FERRVM] Sagittam. Poëta verus Volo de re-
apud Macrob. 6. Satur. cap. 5.

— volucrumq; volatile telum.

Virg. ipse 8. Æn.

— telisq; volatile ferrum

Spargitur.

Lucret. lib. 1.

— iaciuntque volatile telum.

& lib. 4.

Antè fuit multo, quam lucida tela volarent.

11. NESCIVS] Ignoratus à cerua, & inuisus, vr
loquitur Sallustius. Sententiam Senij sequor. Sunt
qui nescius actiue accipiunt; optandum id quidem
esset, sed, vr probent, non video. Deinde passiuè
accipiendum esse, videtur effici imitatione Ouidij,
qui 9. Met.

Haud aliter graditur, quam si ven. abula taurus

Corpore fixa gerat. factique refugerit auctor.

vbi;

vbi, facti auctorem refugere, idem est, ac nescium pastorem A ferire: est ergo, nescius, qui, cum ferit, non cernitur. Et negotio res quadrat, nam Cupido ignoratus quis

esset, Regiam vulneravit. Neque video, cur non hæc vox, vt multa alia, vtramque significationem habere potuerit. rem exemplis firmat Seruius.

- a Nunc media Æneam secum per moenia ducit,
  - 75 b Sidoniasque ostentat opes, vrbemque paratam.
  - c Incipit effari, mediâque in voce resistit.
  - d Nunc eadem labente die conuiuia quærit,
  - e Iliacosque iterum demens audire labores
- Expofcit, pendetque iterum narrantis ab ore.

ARGUMENTVM.

Enumerat argumenta plurima amoris à signis factis- que.

EXPLICATIO.

a Vo dixerat Anna, & præmittenda sacra, & deinde indulgendum hospitio, quarendâf- que moras classis Troianæ: hoc posterius iam Dido exsequitur post hostias præmissas.

b Iactabunda de suis fortunis, quasi ambiens ama- torem suum, ostendit opes, quas ex Phœnicia addu- xerat. Pulchrè Scal. expendit hunc versum. Ostentat opes, & vrbem paratam. illas, quia conuenit hominem inopem, opibus detineri. ipse de se dixerat,

Ipsè eiectus, egens Libya deserta peragro.

&c. rerum omnium egenos. hanc, quia profugus deti- nendus erat vrbe, & regno. Deinde quærenti nouas terras, & nouam vrbem condituro, vrbem ostentat iam paratam. iam enim ille dixerat:

O fortunati, quorum iam mania surgunt.

&c. Vinitæ felices, quibus est fortuna peracta iam sua.

c Affectus & effectus proprius amoris.

d Nam in his iocus, cantilatio, lustratio, libera de- mum omnia.

e Ingens affectus. Vide quæ longo tractu sunt nar- rata 2. Æn. eadem iterum vult audire; non alio argu- mento, quam vt dicente Ænea persuaatur. & demens ait, affectu commiserationis, vt supra infelix. Sequitur. pendetque iterum narrantis ab ore. Affectum contem- plandi agnoscit Iul. Scaliger: tu mecum hunc versum expende. Hoc habet peculiare Virgilius præter alios poëtas, vt cum multa dixerit feruidè, cumque lector putet nihil posse addi magnis affectibus, in illum demum erumpat, qui præteritos superet. hoc cum sæpe contingat, tum maximè in hoc loco, vbi post magnos affectus, Regiam inducit ab Æneæ ore pendentem, quasi sui nesciam, nihil aliud cogitan- tem, nihil aliud intelligentem nisi vnum Æneam, verba eius, faciem, vultum, notas animi, & signa ocu- lorum: omnino à se alienata. Alius quispiam fortasse in illud defineret,

Incipit effari, mediâque in voce resistit,

& hoc esse maximum putaret. sanè alij Poëtæ ferni- di sunt, si illos secum conferas; fugidi, si cum Virgi- lio: vnum semper Horatium excipio, qui dignitatem Maronis affectûsque mirè exprimit, mirè æmulatur. Hæc, sicuti alia plurima, eò pertinent, vt Poëticam doceris ad diuini Vatis imitationem.

NOTÆ.

1. PER MOENIA DUCIT] Non simpliciter mu- ros capias, sed omnem munitionem, turres, & propugnacula, quibus erat munita firmatâque Car- thago: modò hæc munitiones essent in ambitu muro- rum, modò in media vrbe. An obsecro per extremum tantum vrbis ambitum ducebat Æneam? quis sa- piens dicat: quæ autem sint moenia explicatum iam 2. Æneid.

2. INCIPIT EFFARI, &c.] Nullum maius amantis signum quam inconstantia, & tædium rerum o- nium, ita, vt quid velint, nescias. Seneca Tragicus in Hippolyto sic de Phædra:

— Nil idem dubie placet,
Artis que variè iactat incertus dolor.
Nunc vt soluto labitur moriens gradu,
Et vix labente sustinet collo caput,
Nec se quieti reddit, & somni immemor
Noctem querelis ducit: attolli iubet,
Iterumque poni corpus: & solui comis,
Rursusque fingi: semper impatiens sui
Mutatur habitus.

In lib. 7. Epig. Græc.
Ἀπείθη δ' ἔρωτος Μελισσίας, ἔδιδά τὸ σῶμα.
Κίρα γὰρ, ὡς ἑλέων δεξαμένη καρτερῶν.
Καὶ ἑλὸν ἀσπίδος, ἔχουσα δὲ δάμαλ' ἔρωτος
Amorem negat Melissias, sed corpus
Clamat multis iaculis percussum:
Gradus enim incertus est, & oris status incertus.

D Ouidius signatissimè ad Virgilium:
Ter tecum conata loqui, ter inutilis hæsit
Lingua, ter in primo destitit ore sonus.
Propertius etiam in re amoris lib. 1. eleg. 5.

Et quacunque voles fugient tibi verba querenti,
vbi fugient verba, est, abibunt cum velis loqui, non
occurrent succurrētque verba: ad eum modum,
quo Virgilius, vox fugit Merin. Igitur amans Dido in-
fistit sermoni, absistitque: incerta est, dubia hæret,
quid velit nescit.

3. LABENTE DIE] Signat Romanam cœnam, quæ Cibatum
ad extremum dici. Matutinum cibatum Græci di-
cunt ἀπῆρισμα, quod sequebatur ἀείσον, tertium
ἰσπέρισμα, quartū δόρπον. Sed hæc mirè confusa sunt,
& ita incerta in auctoribus, vt nihil sit, quod non fa-
cilè queat euerti. Alij cum acratissime coniungunt
ἀγρησιόμω, putantes eundem esse cibatum: sicuti &
ἀείσον, & δειλὸν ἐρώμω, ἔγωγε μετρηθεῖν. in extremis
duobus, videlicet ἐν δειπνῶ, & δόρπον, omnes, vt pluri-
mum, video conuenire. Itaque in Virgilio ex Græco-
rum ritu δόρπον capias. Sed adeo, vt dixi, nihil cer-
tum, nam ex Eustathio lib. 2. Odysse. possis δειπνον
esse extremam comestationem. Firmat hoc versus
Papini in syluis:

Iam

Iam moriente die rapuit me cœna benigni
Vindicis.

Rogas, qui firmat? nam boni interpretes, in his Ger- manus, cuius litteræ mihi in precio, δειπνον Græco- rum reddunt per cœnam. Ita vt δειπνον, & νομὴ idem sint. Indicat etiam Galenus lib. 1. de Method. The- rapeut. coniungens cum sero & vespertino cibatū verbum δειπνον. verba signata, εἰς ἰσπέριον σὺν δειπνω- μω. Certè illud verum, tam per δειπνον, quam per δόρ- πον semper extremas epulas signari. Cuius rei efficax est argumentum hoc. Sacra mortuorum, ad occasum solis fiebant, vt caelestium ad exortum. Atqui mor- tuorum cœna dicebatur iam ἀπῆρισμα auctoribus Polluce, & Suida: iam δὴ δόρπον ἔρωτος, & Homerus in re mortuorum dixit, δόρπον ἔρωτος. Et quidem Pollux clarè ait lib. 6. tertias epulas vocari δόρπον. & ad ex- tremas epulas reicit verba δόρπον ἔρωτος, & δὴ δόρπον ἔρωτος. Sed quoniam in hac Nota memini ἀγρησιόμω, non omittam Hispanam vocem desayunar duci posse ab Græco ἀγρησιόμω, vt apparet ex similitudine. Vox Græca ducta est, vel δὴ τὸ ἀγρησιόμω, nam hic cibatus

Sacra mor- tuorum ad solis exitū.

A fumebatur, statim ac fiebat surrectio è lecto: vel ἀπὸ τῆς ἰσπέριον, quòd fumeretur icuino corpore: imò ita folueretur icuiniū, quod etymon vicinum cum vo- ce Hispanica.

4. ILIACOS QVE ITERVM, &c.] Eundem affectum Ouid. dat Calypsoni, quæ Vlystem perditè amabat, in Arte:

Hæc Troia casus iterumque iterumque rogabat:
Ille referre aliter sæpe solebat idem.

Propertius quoque libro 2. tale quid in amore:

Et rursum puerum quærendo audita fatigat,
Quem qua scire timent, quærere plura iubent.

5. PENDET QVE ITERVM NARRANTIS AB ORE] Quintilianus declamat. 301. Habes vxorem non ambitiosam, non exacturam comitatus, sed quæ tota ex tuo vultu pendeat.

B Ouidius in epist.

Narrantis coniux pendet ab ore viri.

vetus inscriptio parafiti apud Salonem vrbem Dal- matia: Inuat vobiscum esse, ac ab ore meo pendulos detine- re, vt inuit semper.

- 80 a Post vbi digressi, luménque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera fomnos:
- b Sola domo mœret vacua, stratisque relictis,
Incubat, I L V M absens absentem auditque videtque:
- c Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
- 85 Detinet, infandum si fallere possit amorem.
- d Non cœptæ assurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet: portusve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq;
Murorum ingentes æquatâque machina cælo.

ARGUMENTVM.

Sequentur affectus alij, & effectus amoris iam, vbi Re- gina sibi, amorique suo nimium indulgit, ad perniciem in- clinantes.

EXPLICATIO.

a Q Vi nam digressi? an, qui apparebant coram Regina vnusquisque ad cubiculū suum? An verò iptamer Regina, ipse Æneas digressi sunt à con- uiniio, aut triclinio, vbi repetita conuiuia? Sequitur, Luménque obscura vicissim Luna premit. Dicce poëticè dicere alternam vicissitudinem diei & noctis, solis & lunæ. Pergit, suadentque cadentia sidera fomnos. De ad- uentante nocte capienda hæc videntur, vt ex con- textu apparet, non de tempore matutino: si quis hoc capiat, non pugnem, cum videam defendi posse. cõ- sulenda quæ scripsi. 2. Æn.

b Annectenda cum superioribus hunc in modum. Postquam digressi, postquam nox aduenit pulso die, postquam itum ad fomnos suadentibus sideribus; tunc Dido sola mœret in vacua domo. Cur sola? an quia sine Æneâ? nam statim sequitur absens. an quia sola ipsa mœret, cum reliqui essent lætabundi? Cur domo vacuam quia, ampliam verò, vacua strepitu in no- cturno silentio? Pergunt affectus Didonis. stratisque relictis Incubat. Sententia est. Illam reliquissè strata, id est, lectum, ac mox iterum repetiuisse eadem, & in- cubuisse. Itaque, incubuit iterum stratis prius à se re- lictis. Etenim exprimitur instabilis mentis habitus, quo relictum lectum iterum repetebat. Alius affe-

c tus, illum absens absentem auditque videtque. Ita videli- cet verba Æneæ auribus Regiæ, vultus oculis hæse- rant, vt absens cum esset, putaret illum se audire, & videre.

c Detinet Ascanium non tam capta Ascanij imagi- ne, quam patris, quippe huius ille imago. Sed cur detinet? si possit Amorem fallere infandum. Propriè capio. volebat enim fallere eum, cuius astutias nemo facilè eloqui, aut assequi queat. Non placent, qui explicant nefarium.

d Effecta amoris quatuor. Primum, turres cœptæ intra vrbem ad munimen artis, non iam assurgunt. Alterum, iuuentus non exercet arma, vt solebat. Ter- tium, portus, & reliqua maritima propugnacula in- termittuntur. Quartum, reliqua opera, quæ ad muros fiebant, vt minæ, & tota demum machina, pendent, interruptunturque.

NOTÆ.

1. SOLA DOMO MœRET VACVA] Est hic affectus ille, quem Ouidius expræstit lib. 3. Am. eleg. 9.

Secubat in vacuo sola puella toro.

Quem Propert. lib. 1. eleg. 15.

Hypsipyle vacuo constitit in thalamo.

Semper Virgilius modestiam amat. Vides vt hic Virgili; mo tantum domo vacua, subtriciens de lecto, sed intelli- destia.

gendum relinquens, non vt Ouidius, & Propertius, qui clarè.

2. STRATIS QVE RELICTIS INCUBAT] Similis Inconstantia planè locus est apud Homerum lib. 24. Il. ἀσπὸς

Κι.οτ' οτι κληρονομησει κληρονομησει, αλλοτε δ' αλλοτε
 κληρονομησει, αλλοτε δ' αλλοτε κληρονομησει, αλλοτε δ' αλλοτε
 ubi vides, Achillem iam lateri incumbentem, iam
 supinum, iam pronum, iam rectum. Et apud Se-
 necam epistol. 56. Huc nempe versatur, atque illuc,
 somnum inter agritudines leuem captans. Et apud He-
 liodorum lib. 7. Hist. Aethiop. describentem Ar-
 faces amorem depercentis Theagenem. Addu-
 cam verba Stanislai interpretis: *Iacebat igitur tota no-
 cte, subinde in alterum latus corpus obuertens, identidem-
 que vehementius ingemiscens, nunc se erigens, nunc in strata
 libans, & magna ex parte veste sese nudans, & rursus re-
 pente in lectum corruens.* Ista amatorum in lecto in quies
 nata proculdubio ab noctibus, quas longissimas pu-
 tant, cum a suis absunt. Quem affectum attingit bis
 Propertius, bis Horatius. Prior lib. 1. eleg. 3. & 12. po-
 sterior epist. 1. lib. 1. & lib. 1. Od. 25. Est aliquid etiam
 in Apuleio ad hanc rem. & in Seneca de Tranquill.
*Quibus difficilis somnus est, versant se, & hoc atque illo mo-
 do componunt.* & in Iuuen. Sat. 3.
— cubat in faciem, mox deinde supinus.

3. ILLVM ABSENS ABSENTEM AVDIT QVE VI-
 DET QVE] Qui amant, in absentia etiam videntur
 cernere, & audire, quos amant: cum illis etiam collo-
 qui. Plutar. *επι τοις ερωτ. κη' οχι ως τις εειπεν, κη' ποιητικη
 φωνησιν οτι: πω ενεργειαν εχουσων ενουπια ειναι, αλλα
 μαλλον οι οτι ερωτων εσθλαρομενων, ασπερ παρρησις ασπα-
 ρομενων, εχουσαν οτι: Neque, ut quidam ait, Poetica sunt
 phantasia propter representationem in somnis vigilantium,
 sed amantium sunt imaginationes, quod colloquantur quasi
 cum presentibus, amplectentur, expositulenti. ibid. παρρησιες
 ερωτι κη' αποβτες ωδοσι:*
 Praesentes absentisque amore astuant.
 Valerius Flaccus de Medea amante Iasonem 7. Ar-
 gon.

Ergo iterum sensus varios super hospite voluens,
 Mæret, & absentinequicquam talia fatur:
 Si tibi, &c.

Artemidorus lib. 1. cap. 1. numerans affectiones, inter
 alias, tum hanc. *επι ερωτι δ' οραειν αμα τις ωουδουσι ετι:*
velut amantem videri sibi esse apud eos, quos amat. De ead-
 dem Didone Ouid. in epist.

Eneasque oculis semper vigilantibus hæret,
 Eneamque animo noxique dieque refert.

4. GREMIUM] Locus hic delicatiorum & mollium.
 Lucret. lib. 3.
 In gremium qui sepe tuum se reiecit.
 In 1. eadem Dido gremio fouet Cupidinem. Lege, quæ

- 90 ^a Quam simul ac tali persensit peste teneri
 Chara Iouis coniux, nec famam obstare furori;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
^b E G R E G I A M verò laudem, & spolia ampla refertis,
 Tūque puérque tuus, magnum & memorabile nomen,
 95 Vna dolo diuūm si fœmina victa duorum est.
^c Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
^d Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
 Quin potius pacem æternam, pactosque Hymenæos
 100 Exercemus: habes tota quod mente petisti:
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
^e Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
 Auspiciis: liceat Phrygio seruire marito,
 Dotalisque tuæ Tyrios permittere dextræ.

ARGVMENTVM.

Sequuntur insidia Iunonis, quod ex decoro factum; vt
 imminuat si quid labis Aeneas contraxit. inducitur au-
 tem Iuno primum conatus Veneris irridens, deinde pacem
 cum ea componens, nuptias promittens: quod eo animo fa-
 cit, vt iter Aeneas ab Italia auertat.

EXPLICATIO.

^a Vbi Iuno intellexit Didonis amorem exitia-
 lem (ideo, peste,) illamque æquè (Scholion
 est Scaligeri) aduersa fama atque amore laborare.
 Itaque famam, quod vnicum mulieribus frenum, ni-
 hil curabat, quominus amori suo, potius furori indul-
 geret: vt hoc itaque Iuno intellexit, aggreditur (ver-
 bum est militare, quo habitum sequentis orationis
 intelligas, quæ tota ad perniciem) Venerem. Vide
 verò versus huius flatum & pompam conuenientem
 Deorum reginæ, quæ Iouis coniux, & Saturnia. Neque
 enim frustra hoc Poëta, nisi vt dignitatem addat su-
 perbiàmque dicenti in Venerem, nullo hic attributo
 commendatam.

^b Celebratissima Ironia, expendo tam orationem,
 quam locum hunc. Oratio hæc est in genere delibe-
 ratiuo, finis vilitas. initio hæc concitata, in fine remis-
 sa & tranquilla, vt faciliè possit perspicui facta versutif-
 simo animo, persuasio est, vt politis simulatibus pax
 æterna firmetur, atque ex duabus gentibus vnus exi-
 star populus, qui à Venere simul & à Iunone rega-
 tur. hæc omnia eò tendunt, vt iter Aeneas in Italiam
 auertatur, nam hæc maior cura Iunonem coquebat.

Incipit autem ab egegriam, quæ vultu, gestu, ser-
 mone, voce adiuuanda: vult Iuno conatus Veneris
 minuire, atque ostendere nullam laudem ab ea cõ-
 paratam, dicitque metaphoras à re militari. referre
 enim laudem & spolia dicuntur duces, milites. Igitur:
 putatis vos duo referre non laudem solùm, sed hanc
 egegriam? non spolia tantùm, sed hæc ampla? non no-
 men tantùm famamque, sed hanc magnam & memo-
 rabilem? quod fœmina, & hæc vna. sit victa dolo duplici
 Numinis, Veneris scilicet, & Cupidinis? quasi ma-
 gnum quiddam sit, voluptatum & blanditiarum
 Præfides fœminam vnã iretore voluptate, & blan-
 ditiis, quæ viros quoque atque adeo ipsos Deos fo-
 lent expugnare. An vna mortalis, & fragilis fœmina
 possit resistere duobus Dijs, si ij præsertim voluptate
 armentur?

^c Concitatam Ironiam, quæ vice fuit exordij, exci-
 pit tranquilla oratio. Scio te ô Venus veritam esse
 nostra mœnia, & habuisse suspectam Carthaginem.
 Quia Venus in 1. dixerat, verbor, quod se Iunonia vertant
 Hospitia.

^d Dehortatur à veteri odio suadens æternam pacem,
 neque hanc solùm; sed coniugium, neque hoc sim-
 plex, sed pactum, id est, cum fœdere, factis pactioni-
 bus, & de presenti exercemus, vrgens Venerem. Ratio
 cur ita virgeat, quia habes iam ex voto tuo amantem
 Didonem, imò ardentem, imò furentem, nam traxit E
 furorem per ossa.

^e Conclusio, quæ vult Troianos simul & Cartha-
 ginienfes vnũ esse populum, illòsque simul à Ve-
 nere, & Iunone regi. Expende rã liceat. quasi dicat,
 non debuerat licere. Itaque irrisio est recta. Nam
 cur liceat seruire marito Phrygio? id est, imbelli &
 effeminato, vt sunt Phryges: sed tamen nunc liceat.
 Liceat quoque (pari emphasi) peregrinum accipere
 amplam dotem, videlicet Tyrios, id est, Carthagi-

nienfes. Illud dextra tuæ non sine indignatione,
 quod & Donatus aduertit.

NOTÆ.

1. PESTIS] Mater Medea apud Val. Flacc. lib. 8. v. Pestis de a-
 mori. bi cognouit filie amores:
 — cur tanta mihi non prodita pestis?
 Sic. 1. En. de Didone amanti:
 pesti devota futura.

2. NEC FAMAM OBSTARE FVRORI] Amor af. Amor famâ
 fectus est potentior fama, nihil enim curat, vbi hæc. Proterit.
 fit in animo. Hinc Didonis furori non obstat fama.
 Iterum:

— te propter eundem
 Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
 Fama prior.
 Hero Ouidiana:
 Nunc malè res iuncta calor & reuerentia pugnant,
 Quid sequare in dubio est: hæc decet, ille inuat.
 Lucretius de infano amore:
 Languent officia, atque egrotat fama Vacillans.

Propert. lib. 2. eleg. 32.
 Sed de me minus est fama, iactura pudice
 Tanta tibi misera, quanta mereris, erit.
 Inde idem lib. 1. eleg. 16.
 Nec possum infamis domina defendere noctes,
 & post pauca:

Nec tamen illa sua reuocatur parcere flamma.
 Plutarch. *επι τοις ερωτ. ερωτι δ' ιεραξουσαι χαλεπον (ε θυμο
 κη' ηρακλειον) ετι γδ αν θιλησι, κη' συχης ανειν, & ρηγ-
 ματων, κη' δ' εστι: Amori autem (non ira, vt dicebat Hera-
 clitus) repugnare difficile est: qui quod cupit, vel vita, vel
 pecunia, vel fama redimit. quia omnia offert, vt quod
 vult assequatur. & vide, vt extremo loco famam po-
 fuerit Plutarchus. Ad hanc rem traho illud Horat.
 Od. 27. lib. 3. Vili Europe, &c. Cur, vili? quia verè scri-
 ptum à Tacito, contemptu fama contemni virtutes.*

3. E G R E G I A M, &c.] Pat. irrisio apud Dionysium
 lib. 8. apud quem ita Coriolanus. Egegriam verò lau-
 dem mihi apud omnes mortales iterata proditio cognita
 asferret? Dicit hoc, cum suadebatur, vt Volcos defere-
 ret, qui iam Romam deseruerat. Sed ex Virgilio si-
 mile quiddam Linius lib. 39. nam proculdubio cum
 respectu ad hunc locum Annibal volens venenum
 accipere, Liberemus diuturna cura populum Romanum,
 quando mortem sensu expectare longum censet: nec ma-
 gnã, nec memorabilem ex inermi proditque Flaminius
 victoriam feret. Ouidius quoque. 10. Met.

— habebis
 Hippomane victo magnum & memorabile nomen.
 Est etiam in Propert. lib. 2. eleg. 9. irrisio non absi-
 milis:
 Figite certantes, atque hanc mihi soluite vitam,
 Sanguis erit vobis maxima palma meus.
 Et eleg. 21. cum eadem irrisione dixit:
 — has laudes ille maritus habet.
 Nec non lib. 3. eleg. 7.

Infelix Aquilo raptus timor Orithyie,
 Quæ spolia ex illo tanta fuerunt tibi?

4. VERÒ] Aduertit H. Stephanus in libello de Li- Verò scitit:
 psij Latinit. hanc particulam seruire ironiæ, illamque Ironiæ.
 adiuuare. Sic Terentius: Mirum verò, impudenter mulier
 si facit meretrix. vbi sententia est ironica. Nihil est
 mirum meretricem mulierem facere impudenter.
 5. VNA DOLO DIVVM, &c.] Non abit à Maronia-
 no illud Tibulli, loquentis cum Amore lib. 1.

Quid tibi seue puer mecum est? an gloria magna est,
 Insidias homini composuisse Deum?

Dijigentium pessimi.

Nora obirer, quos Deos colerent veteres, deceptores, vastros, cauillatores. hic audis dolos Veneris & Cupidinis. Infrā, Iunonis: —dolis riste Cytherea reperit.

in r. En.

Simulata verba, Cupidinis, reliqua poetarum obserua ipse. Hic audi Plinij verba lib. 2. cap. 7. iridentis Deos veterum: Sed super omnem impudentiam adulteria inter ipsos fingi: mox iurgia, & odia: atque etiam furtorum esse & scelerum nomina. Sed cesso ab vbera materia.

6. NEC ME ADEO FALLIT] Id est, non me latet. Pari forma Lucretius lib. 1. Nec me animi fallit. Terentius Heaut. Num me fefellit hoc id fruere? Latini hoc ab Γρακο λαμβάνει.

7. CARTHAGINIS ALTA] Vt in I. Rome B alte.

8. AVT QVO NVNC CERTAMINE TANTO] Subaudi, opus est, vel, res geritur: vel quid simile.

Hymenæi fabula, & genus.

9. HYMENÆOS] Seruianæ Schedæ, quæ nuper prodierunt, Hymenæi fabulam hunc in modum narant: Hymenæus Atheniensis adeo pulcher fuit, vt adolescens puella putaretur: is cum vnam virginem nobilem ipse mediocriter ortus adamasset, eiusque nuptias desperaret, quod vnum poterat, sequendo puellam, amori satisfacerebat. sed cum Atheniensium nobilissima virgines Eleusine Cereis sacra facerent, subito aduentu Pyratarum raptæ sunt; inter quas etiam Hymenæus, qui illud amatam fuerat secutus, tanquam puella raptus est. Sed cum Pyrata prædam per maria longa portassent, in desertam regionem delati, ac fatigati, somno se dederunt, quos cum vniuersos occidisset Hymenæus, relicti ibi virginibus, Athenas reuersus est, peritque à ciuibus, vt si virginibus, quæ raptæ fuerant, reduxisset, dilectæ nuptias impetraret: quas cum reduxisset, optatam in matrimonium virginem meruit: quod coniugium, quia felix fuerat, placuit omnibus Atheniensibus, omnibus nuptijs Hymenæi nomen interesse. Est etiam alia ratio vocabuli: nam Hymen quadam membrana quasi virginalis puella esse dicitur: quæ raptæ, quia desinat esse virgo, Hymenæi nuptia dicitur. Hæc Seru. sed & in explicando genere mirè variant fabulæ. Catull. filium facit Vranix in Iul. & Mal. epithal. —collis è Heliconij Cultor, Vrania genus. Seneca in Med. Bacchi: Candida Thyrsigeri proles generosa Lyei. Schedæ Seruianæ in illud huius lib. Hic Hymenæus erit, Bacchi & Veneris. Claudianus Musa genitum scribit. Et Martianus Camenâ; ille sic: Hunc Musa genitum legit Cytherea ducemque Præfecit thalamis. Hic verò: Tu quem psallentem thalamis, quem matre Camana Progenitum perhibent copula sacra Deum. Vterque fortasse Vraniam intellexit Catullianam. Seruius dicto loco ait, ex sententia Cornelij Balbi, Hymenæum fuisse Magnetis filium, musicæ artis peritum, pulchritudine muliebri: qui, cum nuptias Liberi patris, & Altheæ religiosi cantibus celebraret, exspirauit, & inde factum, vt nomen eius perpetuo carmine iungendis nuptiis celebraretur.

10. PER OSSA] Videtur mihi Poëta hic, & 1. En.

—atque ossibus implicet ignem, & 3. G.

—cui versat in ossibus ignem Durus amor, voluisse recedere à vulgo Poëtarum, qui in re amo-

ris ad medullas decurrunt. Hi sunt Plautus, Catullus, Tibullus, Propertius, alij. Itaque medullas non nominans, illas intelligit, adhibita duriore ossium materia ad ἀδύνην. Sed certè, vt speciosam reddat orationem, alibi medullas nominat.

11. AVSPICIIS] Quia auspicia deberent præcedere coniugia & nuptias more veteri, de quo iam in hoc libro: sed quid si in hoc loco sermonem trahit à militia? Cum hic verbum rego videam, non malè interpreter: Regamus paribus auspicijs, id est, paribus imperijs, vt metaphora ducatur à militia: auspicia enim præcipuè obseruationis fuerunt in bello. Cic. 2. Diuin. Rem bellicam maiores nostri administrari, nisi auspiciata, noluerunt. Inde in castris Augurale situm erat iuxta prætorium, & auspicium simpliciter pro imperio accipi Lipsius notauit 2. de Mil. Rom. Tacitus 3. Annalium, Drusus vrbe egressus, repetendis auspicijs, mox onus introiit, id est, repetendo ac resumendo imperio, quod ingressu amiserat. nam ipsa auspicia fas non erat capere extra urbem.

12. PHRYGIO] Habiti sunt Phryges mollissimi. Placitum subiicere Hortensij hanc notam: laudatissima mæcipia à Phrygia mitti solere, testatur Athenæus: vnde in prouerbum abiit, vt homines barbaro seruilique ingenio, qui verberibus, non pudore meliores redduntur, Phryx plagis emendatur, φρξ ἀνὴρ ἀλγυεὶς ἀμαλάν, ἀπὸ φραγῶν ἔρχεται. Itaque cum Iuno dicit, seruire marito Phrygio, non dubium est, quin ad gentis ingenia seruilia respexerit. Hæc ille. Huc spectant verba hæc Donati: Dixit, (Phrygio) subtili conuitio, quasi abiecto, & infima gentis homini. De hac realibi à nobis. Ad hunc locum Prudentius in 2. in Symmach.

—concessit & ipsa Iuno suos Phrygijs seruire nepotibus Afros.

13. SERVIRE] Ab imagine etiam feruitutis. Tibullus lib. 1. eleg. 2. At mihi parce Venus, semper tibi dedita seruit Mens mea. Ab eadem Propertius lib. 1. eleg. 5. Illa feros animis alligat vna viros. Non abs re est, cellas dici pariter & de seruis, & de Cellæ meretricibus, sicut & seruire. De cellis seruorum exempla habet Lipsius: de cellis meretricum; habes Martialem lib. 11. epig. 46. Intrastris quoties inscriptæ nomina cellæ. & Senecam Rhetor. lib. 1. Controuers. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: hætenus in te inquiri potest. Caterum nescio quid cellulam, & obscænum lectum voces. Iterum: superpositus est cella tua titulus, & c., intrauerunt cellam tuam gladiatores.

14. DOTALESQUE TVÆ, & c.] Putat Seruius, qui nunc prodiit, allusum hic ad genus nuptiarum, quæ fiebant per coemptionem, (dictum iam de his alibi.) per coemptionem enim mulier ad coniugium accepta, ita in potestatem viri cedebat, vt liberis sustineret conditionem seruitutis. inde Poëta hic intulit verbum seruire, sicut in 1. G. —tibi seruiat vltima Thule: vbi res per coemptionem fit, dicitur enim: Tæque sibi generum Tethys amat omnibus vndis. Deinde, quo omnis iste mos coemptionis, dotis datæ taxatione expedirent, (quæ res dicebatur, in manum conuentio) subiungit: Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextra. nam quid est aliud dextra, quam in manum conueniens sic fermè recens Seruius.

4. Olli

105 a Olli (sensit enim simulata mente locutam, Quò regnum Italiæ Libycas auerteret oras) Sic contra est ingressa Venus b. Quis talia demens Abnuat: aut tecum malit contendere bello? c Si modò, quod memoras, factum fortuna sequatur. 110 d SED FATIS incerta feror, si Iuppiter vnam Esse velit Tyrii urbem, Troiâque profectis, Misericve probet populos, aut fœdera iungi: e TV CONIVX, tibi fas animum tentare precando. Perge: sequar. Tum sic excepit regia Iuno.

ARGVMENTVM.

Sequens oratio Veneris pari calliditate est plena, pari furo, quam Deam Sappho δολοπλόκον vocat, dolos ne-ctentem. Accipit Venus conditiones Iunonis, dummodo fata & Iuppiter probent, quod tamen scit fieri non posse.

EXPLICATIO.

a P erfensit statim Venus insidias Iunonis, quæ tantum volebat auertere regnum Italiæ ad oras Libycas, ad Africam (hic enim debere subaudiri præpositionem ad, tum certum, tum Pietus iam monuit) ergo calliditatem calliditate excepit. Hæc verò lectior in eo hemistichio, sic contra est ingressa Venus: Agnoscit enim Seruius calliditatem, nam ingredior Vox est infidiarum. Mihi videtur Poëta voluisse opponere hemistichium hoc dolosum & vulpinum, ac nulla pompa verborum strepens integro illi versui.

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis. & inde notanter particula contra, quod aduertit Iul. Scal. Itaque furens Iuno inducitur, Venus astuta: illa aggreditur verbo militari, hæc ingreditur verbo infidiarum: illa talibus dictis, hæc sic contra: illa Saturnia ad commendationem, hæc simpliciter Venus, nullo attributo: illi demum inchoanti integer versus datur, isque strepens; huic dimidiatus, nec pomposus, in quo, excepta voce contra, quæ hic omnino necessaria, nulla syllaba grandis, omnes exiles. discere esse poëta. Placuit verò Poëtae olli non illi, magno iudicio, nam illud grauius, & hic sermo inter Deos est; quid quod olli arrogantiam Iunonis repræsentat? b Quis tibi nisi demens repugnet: nisi audax bello contendat: tecum ἰπρωτικῶς. c Fortuna modò faueat his cæptis, prouehat fauore suo factum, quod memoras. Satis indicat Venus se dolos Iunonis præsentisse. d Hoc quoque dolosè: non enim incerta est, nam ipsa à Ioue audierat, regnum Æneæ fore in Italia, non in Libya. e Ne occasionem præbeat contentionis, conuicit D rem totam ad ipsam Iunonem. Id verò, quia sciebat non posse fieri, fatis aliter disponentibus.

115 a ME CVM erit iste labor: NVNC, qua ratione, quod instat Conferi possit, paucis, aduerte, docbo. b Venarum Æneas, vnâque miserrima Dido In nemus ire parant: vbi primos crastinus ortus

NOTÆ.

1. SIC CONTRA EST INGRESSA VENVS] Vult Virgilius dicta hæc, ad Homerij imitationem. II. 14.

Τὴν δ' αὖτ' ἀπὸ προσώπου φιλομεμεδῆς Ἀφροδίτη, οὐκ ἔστ' ἰδὲ τοῖσι τὸν ἔργον ἀνήκαδ' ἔχουσαν τὸ δέξασθαι ἐν ἀγκυλοῖσιν ἰατρῆσι: Hanc autem allocata est amans risum Venus: Non licet, neque decet tuum verbum negare, Iouis enim optimi in vlnis cubas.

2. AVERTERET] Sunt qui præferant, aduertet, hac sententia, quò verteret ad oras Libyæ regnum Italiæ. Adeundus de ea lectione Pierius, & Seru. Alij auerteret volunt, quod est infidiarum, admonente Mureto in Catull. qui de Nupt.

Cum læti iuuenes Argiua robora pubis Auratam optantes Colchis auertere pellem.

inde fures dici auerfores possunt. Cic. auersum frumentum, auersa pecunia.

3. FŒDERA IUNGIT] Signata vox, qua coniugium innuitur. Ita. I. En. Connubio iungam. & in hoc lib.

Cui se pulcra viro dignetur iungere Dido. Itaque in Poeta intellige fœdera coniugalia.

4. PERGE, SEQVARE] Est sapor ad Sophoclem, quin Antigon. ἀπορροῖς, ἔργον ἰεὺς πομπῆς: tu præis, ego sequar.

5. EXCEPIT] Verbum infidiarum, monente Seruio. Cicero ad Atticum lib. 4. Admoniti sumus, vt caueremus, ne exciperemur à Casare. Inde in 3. excipit incautum. & 3. Ecl. excipere insidijs. & Propertius lib. 2. eleg. 19.

Hæc igitur mihi sit, lepores, audacia, molles Excipere, & stricto figere autem calamo.

Inde Seneca epist. 48. captiuiculas, & sophismata philosophorum vocat exceptiones, cum ait: Quantum potes ergo, mi Lucili, reduce te ab istis exceptionibus, & præscriptionibus philosophorum. dici etiam potest simpliciter dictum ad Græcorum imitationem, qui sæpissime ὑπολαβῶν, dicunt, cum quis alteri respondet. Theocrit.

Ἐπὶ δ' ἂν μοι βάλων ὑπελάμβαναι Δάφνης ἀοιδῆ: Sic deinde Daphnis excepit cantum responsiuum.

quo loci nullæ insidiæ. sic Val. 8. Arg. —At ille Excepit, blando ἴππ. prior sic ore locutus.

Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.

120 ° His ego nigrantem commissa grandine nimbum, Dum trepidant alæ, saltusq; indagine cingunt, Desuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo.

° Diffugient comites, & nocte tegentur opaca. ° Speluncam Dido, dux & Troianus eandem

125 Deuenient. adero: & tua si mihi certa voluntas, CONNVBIO iungam stabili, propriamq; dicabo.

° Hic Hymenæus erit. non aduerfata petenti Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.

ARGUMENTVM.

Oratio hæc Iunonis bimembri est. pars prior clauditur primo hemistichio, quo de stectenda, aut exquirenda voluntate Iouis Dea negotium suscipit: posterior continet reliquum verborum tractum, vbi Iuno exponit quid ipsa facienda, vt conubium celebretur; consilium autem ducitur ex occasione venationis, quam Dido & Æneas parauerant.

EXPLICATIO.

° Recipit in se laborem explorandæ voluntatis Iouis. Deinde est locus attentionis. Quasi dicat. Attende, & docebo te qui possint confici nuptiæ. hæc enim nunc instant, nam voluntatem Iouis ipsa aliàs explorabo.

° Sequitur narratio, in qua ab opportunitate ducit rationem consilij sui. Parant (inquit) Æneas & Dido venationem, vbi primùm illuxerit. Cur verò Dido miserrima? an quia misere Æneam dederibat? an quia nuptiæ istæ exitum habuerunt infelicem? vt malis. Signatè in nemus, non, montes, aut syluas, quia in hac venatione voluptas quæritur, quam signat nemus. Cur sol dicatur Titan alibi. Ait de sole, extrulerit ortus, orbem retexerit, quia lux putabatur veteribus immersa Oceano, vnde eam Sol dicebatur efferre, atque ita orbem terrarum retegere textum prius tenebris.

° Exponit iam consilium excitandæ tempestatis in media venationis voluptate. Vide verò horrorem tempestatis graphicè descriptum. Vbi nimbus, & hic nigrans, cui grando commissa. Ad hæc, tonitrua, quibus cælum omne ciebitur. Quo verò tempore excitabitur tempestas? dum alæ equitum trepidant, id est, festinant vario illo agitatorum cursu ac discursu: ac dum cingunt saltus indagine venatoria.

° Id quod necessarium in tempestate, vbi statim fugat: & quod opportunum ad rem, vt nemo scilicet videat Reginam, cum ea se recipiat ad speluncam.

° Venient Dido, & Æneas ad eandem speluncam, quam scilicet fortuna offerret. Adero, propriè, nam Iunoni sunt vincla iugalia curæ. & si voluntas tua sit certa mihi, propriè hoc quoque. Dea enim coniugij Iuno vult, vt assentiatur Dea amorum Venus, qua adiuvante, qua inspirante coniugia fiunt. Itaque: Hoc si velis ipsa, ego illos iungam conubio stabili, ac Dido nem Æneæ dicabo propriam, id est, perpetuam. Hic versus satis explicatus. i. Æn.

° Hymenæi tantum in plurali sunt nuptiæ, in singulari pro nuptiis nondum vidi. Itaque, non ait, nuptiæ fient: sed supponit fore, cum dicat ad fore Deum nuptiarum. Annuit Venus, deprehensis dolis, nolens aduerfari Iunoni, tantum visu dolos à se intellectos indicans. Risit verò, quia vidit inane esse con-

A filium Iunonis, cum iter Æneæ in Italiam impediri non posset.

NOTÆ.

1. M ECVM ERIT ISTE LABOR] Aristophanes in Lysistr.

Εἰς ἐμὰ πρῶτα ποῖοι, μὲν δὲν ὄρκει φροντισίης: Depono curam hanc, iste erit mecum labor.

Sic reddidit Christian. Florens.

2. CONFIERI] Id est, confici. Nullus pleonasmus, vt malè Seru. vult, sed melius confieri, quàm fieri: vt enim plenior sententia conficio quàm facio, dicimus, cum sermo est de re magna: ita confieri hoc loco positum est meliùs, quàm fieri, de re magni momenti, videlicet de congressu Didonis & Æneæ, quem Iuno exoptaret vehementissimè, & Venus cuperet: quem magni Reges essent facturi Dido & Æneas; illa castissima, hic in Italiam destinatus à fati, ex quo tamen congressu tota fatorum inuestio penderet, vt Iuno moliebatur: bene ergo ad rem tantam, tam magnam, tam difficilem confieri positum. Ita Simo apud Terentium Pamphili filij nuptias sperat conficere, id est, conficere, vt interpretatur Donatus, cuius in eum locum hæc sunt: Conficere, id est, conficere, perfici: vnde confectum negotium dicitur, vel confecta res, que ad plenum perficitur. Virg.

Nunc qua ratione, quod instat, Conficere possit.

Idem verbum vsurpat Cæs. lib. 7. Gall. vbi sic de Labieno loquitur: Posteaquam id difficiliùs conficere animaduertit. Prudentius Apoth. lux conficet. Adde (quod pulchrè Germ. monuit) Iunonem communicato consilio sibi Venerem adiungere σύνοργον, adiutricem, ad rem perficiendam: pulchrè ergo res non fit, sed conficitur, à duplici numine, nam Iuno promittit se adfore, si certa sit voluntas Veneris. ad eum modum Lucret. lib. 5.

Neforte ex homine, & veterino semine equorum Conficere credas Centauros posse, nec esse.

Græci συμπαράρτησις, & συμπαράκτωρ. 3. RADII] Ab hac radiorum iaculatione dictum Apollinis Plato voluit Apollinem lucis Deum, vt Apollo sit cymon. ἀπὸ τοῦ πάλλον τὰς αἰτίνιας, à iaculandis radijs. alij ἀπὸ τοῦ βάλειν, à iaciendo, propter arcum & sagittas. sic & ἐκείρον dictum Apollinem, quòd longè operetur, id est, quòd longè spargat radios, Pindari interpres in Psych. scribit. Pindarus ipse Od. 7. Olymp. de Sole. ὁ γυνὸν ἀκτῖνων πατήρ: Pater radiorum genitor. Ab hoc item radiorum fulgure auricomum Latini dicunt, Græci χρυσαίμων, & χρυσοχάπτω. scio ab alijs has voces aliter accipi.

4. TREPIDANT] Vltatissimus Virgilij sermo, cui trepidare non est timere, sed esse festinum, acrem, alacremque

alacremque in re gerenda. Idem fere, quod Poëtis reliquis, & Nostro verbum mico, vt cum folia micant in arboribus, hastæ in iactu, gladius in ictu.

Alæ in venatione. 5. ALÆ] Venatores instar alatum auis solent saltus cingere, ne abeant fera. Facit insigniter ad hunc locum nota Ioannis Scopæ lib. 1. Collectan. cap. 23. vbi ait, reperisse in fragment. quatuor olim fuisse genera venatorum, videlicet inuestigatores, qui inuestigant ferarum vestigia: indicadores, qui latibula nouerunt: insidiatores, qui insidias & calles parant: alatos, qui equo succullanti, sensimque insultanti, terent feras, ne aliorum, quàm per medias tendiculas, fugam arripiant. Extrema locum istum illustrant: vt quæ dicuntur de insidiatoribus illud. 7.

Insidijs cursusq; feras agitabat Iulus. Verba Isidori lib. 10. in vno tantum discrepant. Ait ille: Quatuor sunt venatorum officia, vestigatores, indagatores, alatores, pressores. Fortasse ab illis fragmentis corrigendus Isidorus.

6. INDAGINE] Est indago series plagarum, quæ circum disponuntur in saltibus ad capiendas feras: Græci κοίτης vocant, qua voce vsus Pollux, & Xenophon. & σορξίζω Xenophon, pro, indagine cingere. pro eodem ἀεισορξίζωμαι, à qua metaphora Demosthen. Philipp. 1. κύκλω παντοῦ μέλλομαι ὑμᾶς, & καθημέριος ἀεισορξίζωμαι: cinger vos vbique indagine, defides otiososque. Quintilianus etiam ab hac sumpto sermone in Declamat. hac lege omnem malitiam veluti quadam indagine cinxerunt. Locum ipsum, vbi tenduntur plagæ, ἀκρωτάσιον Græci dicunt. Aduertere lector, quod Virgilius hic per verbum cingo dixit, Lucanum 6. Pharf. dixisse verbo claudo. ait enim:

— saltus nemorosæque resqua,

Et syluas, vastaque feras indagine claudit. id est, ἀεισορξίζωμαι ἀεὶ βάλω, explicatore Budæo, qui tamen Lucani locum sic legit, indagine cingunt, ἐννημονικῶς ἀμαρτήματα, vel deceptus Virgiliani carminis similitudine. Tibullus quoque libro 4. pari verbo:

Quis furor est: qua mens densos indagine colles Claudentem, teneras ledere velle manus? est ea vox in Plinij Paneg. ad Traian. cum verbo includo. Delatores in æternum represisti mille panarum indagine inclusos. In id quod dixi, omnes fere abeunt, esse (inquam) indagine plagarum feriem, quibus saltus cinguntur à venatoribus ad capturam ferarum, imprimis Budæus. Seruius dixit, esse ferarum inquisitionem, quod & Germanus probat, tamen si præferat sententiam Budæi. Id ego probo testimonio Liuji lib. 7. profectus agmine instructo, cum premis-

A sus eques velut indagine dissipatos Samnites ageret, cadem ingentem fecit. Hortentius dicit esse indagine, canes ipsos ab inuestigandis inquitendisque feris: verum non puto.

7. INFUNDAM] Ex doctrina attribuit Iunoni nimbos, tempestatem, tonitrua. Græci ἕρα, id est, Iunonem, ærem interpretantur, vbi fiunt tempestates. Cic. de Nat. Deorum: Ær, vt Stoici disputant, interiectus inter cælum & mare, Iunonis nomine consecratus.

Ad idem pertinet, Iunonem ab Orphico in hymno dici ἀερέμορον, æream habentem faciem, quia putabatur Iuno esse elementum æris. Seruius hic, Ær est Iuno. Rectè ergo promittit nimbum se & tempestatem immisuram, cælum etiam tonitribus concussuram, quò traho fabulam Vulcani, id est, ignis, qui B filius est Iouis ex Iunone: in ære enim efficiuntur gignunturque ignes & fulmina, quæ erumpunt ex tonitru.

8. SPELVNCAM DIDO] Hic versus videtur desumptus ab illo Homericò Odys. 5.

Ἴζον ἴσπερ ἴσπερ ἴσπερ ἴσπερ ἴσπερ ἴσπερ: Peruenerunt ad speluncam cauiam Dea atque ipse vir.

9. HIC HYMENÆVS ERIT] Præcessit, vt vides, conubio iungam stabili. Ergo, Hic Hymenæus erit.

quasi hic Deus stabile faciat coniugium. Putemus itaque vatem Carullo institisse, qui in Carmine Nuptiali loquens cum Hespero, sed cum relatu ad Hymenæum, ita ait:

Qui desponsa tua firmes conubia flamma.

10. ANNUIT] Quod proprium Deorum.

11. RISIT CYTHEREA] Veneri risum signanter dat, qui huius Deæ proprius. Venerem philomedam, id est, amantem risus, Homerus vocat Il. 20. & Auctor hymni ad Venerem. Suidas quoque, & Phornutus huius attributi meminerunt. Hesiodus ait, Venerem natam ridendo, inde est, vt dicta fuerit omnis risus, & lætitiæ amica. Horat. notanter, lib. 1. Od. 2.

Sine tu manus Erycina ridens, Quam iocus circum volat, & Cupido.

ridentem iocus comitetur n ecessè est. Anacreon,

Μάλλον Ἰδαίονα παίζων Μελὶ χρυσῆς ἀφροδίτης. Quin doce me iocari Vnâ cum aurea Venere.

Ouidius huic risu dulcedinem dat in epist. Paridis:

Dulce Venus risit, nec te Pari munera tangant.

Cui tamen Horatius perfidiam lib. 3. Od. 27. Perfidum ridens Venus. Vterque bene vario affectu. Quare Venus dicta Cytherea, alibi.

- ° Oceanum interea surgens Aurora reliquit. 130 ° It portis iubare exorto delecta iuuentus: ° Retia rara, plagæ, lato venabula ferro, ° Massyliq; ruunt equites, & odora canum vis. ° Reginam thalamo cunctantem ad limina primi Pœnorum expectant: ostroq; insignis & auro Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit. 135 ° Tandem progreditur magna stipante caterua, Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo: ° Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum: Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

ARGUMENTVM

Describitur apparatus ad venationem, late & pulchre: Regna festus & pompa, comitatus, vestis.

EXPLICATIO

Rеспicit ad Tithoni & Auroræ coniugium. hæc enim illius amplexibus relictis fingebatur per Oceanum ad nos redire. Sic solet Maro sine ambitione attingere fabulas. Alij nihil putant dictum, nisi omnia expiantur, nihil supponant.
b Cape vel Luciferum, cum Seruio, & alijs. vel cum Modicio, Solem. tam enim Lucifer, quam Sol, dicti iubar.
c Apparatus ad venationem ex instrumentis, quæ necessaria ad capiendas feras, & vulnandas. Retia & plagæ, ad capturam; venabula, ad vulnus.
d Apparatus alter equorum, & canum. Virg; suum elogium: illi Massyli, hi acres odoratu.
e Post apparatus venationis, vertit sermonem ad Reginam, quam Poeni proceres expectabant in foribus. Illam cunctantem inducit ex decoro regio, ex natura fœminarum, ex affectu amantium. Aliqua ex his vidit Seruius. Ex decoro regio; nam proceres principem debent opperiri, non contra: ex natura fœminarum: nam illæ cunctabundæ in se ornandis: ex affectu amoris; nam cupiebat placere Enææ, ideo Seruius, morabatur studio placendi. Si lubet locupletare hunc locum, adi qua diligenter congeffit And. Tiraquel. lege 3. Connubial. num. 25. Sequitur ostenditque insignis, &c. Equo, quo vehenda esset Regina, dat ex decoro & regio luxu, primò splendorem ex ornamentis, quæ aurea & purpurea; deinde notas quædam ferocitatis, nam frenum mandebat, agebat spumas. Sed cur, ferox cum sit, stat tamen? Vide Notam.
f Versus plenus fastus & superbit. Eo sensu tandem quo supra cunctantem. Illud magna stipante caterua ex regio decoro, principes enim cum magno semper comitatu se dant in publicū. Erat verò induta chlamyde coloris purpurei. hic enim color signatur cum ait Sidoniam. Erat autem chlamydi limbus pictus & variegatus.
g Pergit in describendo ornatu Reginae. Erat illi aurea pharetra, crines collecti in nodum aureum, fibula aurea subnectens vestem, ne diffunderet. Itaque omnia ex auro, pharetra, nodus, fibula.

NOTÆ

1. OCEANVM INTERBA, &c.] Ex peritia artis venatoriæ hoc tempus assignat huic exercitati, vt videas Maronem in nullo deesse. Homertus,
Hµτ δ' ἀειγύνηα φάει ἱσθ' ἀντολῆς ἀπ' ἰσθ' ἐπὶ τῆς θύρας ἠὲ πύλας, &c.
Quando autem mane genita apparuit rosea Aurora, Perrexerunt ire in venationem, & canes, atque, &c.
Oppian. r. de venatione inter alia tempora, principe loco ait, Hµτ δ' ἰσαμῖνονο, die incipiente. Et inf. τῶς ἡδὲ τῆς ἀφ' ἡἷος ἀνατολῆς: Aurora quidem cum explicatur, peropportuna est venatori. Aurelius de venatione, Venemur dum mane nouum, dum mollia prata Nocturnis calcata feris vestigia seruant.
vbi obiter rationem vides. Quam etiam Seneca attingit in Hippol.
veniet tempus Cum latratu cana saxa sonent: Nunc demissi nare sagaci

A Captent aures, lustraque presso Querant rostro, dum lux dubia est, Dum signa pedum rosida tellus Impressa tenet.
Virgilius 1. En. initio diei fingit Venerem venatricis habitu Enææ apparuisse.
2. IUBARE EXORTO] Luciferum signat, quem Græci φωσφόρον, Latini luciferum vocant, atque etiam iubar, quod iubar lucis fundat, auctore Seru. Varro etiam lib. 6. de ling. Lat. Iubar dicitur stella Lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, vt leo in capite iubar. & lib. 5. de stella Luciferi, ita ait: eadem stella vocatur iubar, quod iubar. Apul. lib. 1. Af. Virgilio, credo, hærens: Et iam iubaris exortu cuncta collustrantur. Si quispiam diceret, à Marone intelligi Solē, non diu pugnarem; nam de eo quoque iubar dici video. Stat. 7. Theb. Ledit aduersum Phæbi iubar. & clariùs Apul. 4. in meridiem prono iubar. Ammianus lib. 28. solis puro iubar. Virgilius etiam ipse supra Solem indicauit, dicens fore hanc venationem rete cœli orbem radiis. sed libentius tamen acceperim de Lucifero, non vt in gratiam Enææ excutis ad venationem mentio fiat stellæ Veneris, tum quia Pacuuius, cui Virgilius institit, de Lucifero accepit, apud Varronem lib. 5. de ling. Lat. Pastor exorto iubar, noctis decurso itinere. Non enim pastores se in agros dant exorto tantum sole, sed ad primos ictus diluculi. Puto, Ennium pro quacunquæ stella accepisse in Aiace: Aliquod lumen, iubarve in celo cerno.

Iubar, id est, Lucifer.

Iubar de Sole.

3. DELECTA IUVENTVS] Quid senes nominaret huic rei inutiles: sed iuuenes, & hos delectos, Xenophon lib. de venatione, venatorem probat, qui ætate viginti fere annos attingat, τὴν δ' ἡλικίαν ἀπὸ τῆς ἐπινοῆς, additque speciem eius debere esse εἰλαφρον, καὶ ἰσχυρὸν, ἀγίλην, & validam. sed & ἄλογον ἰκανὸν ἀνιμῆμα patientem. Rectè igitur & iuuenes & delecta. de Cyro altero idē Xenoph. lib. 1. ἀναλ. ἐπεὶ ἡ ἡλικία ἐσσορετ, καὶ φιλοθυρότατον ἴεν, καὶ ἀπὸ τῆς θηρίας μόνος φιλοκινεῖται τῆς ἐπινοῆς: In adolescentia flore venandi maximo desiderio tenebatur, & in pugnano aduersus belluas pericula nulla defugiebat. Pollux etiam de suo venatore. εἰν ἡ νέος, καὶ σφύρα, εἰλαφρός, δρομικός, δέξυς, φιλοκινεῖται, φιλεργός, ἰδέλλεργός, φιλοπύρα, ἀγίλη, βαρβαλός, ἀγροπύρα, καὶ ποταποκλήμων, καὶ ποταπολαγός, καὶ καὶ ἐπινοῆς ἐπινοῆς. Vult videlicet venatorem esse, iuuenem, agilem, promptum, velocem, acrem, amantem periculorum, operosum, laboriosum, amantem laborum, certatorem, confidentem, pervigilem, indefatigatum, non tergiversantem, non fugientem aduentum ferarum.

Venatorum ætas.

4. RETIA RARA, &c.] De instrumentis, quæ ad feras vel capiendas vel feriendas necessaria, parergon dabo; si ea opera dici potest parergica, quæ si non huic loco tota necessaria, alijs tamen; cum plurima ex his instrumentis quæ subdam, alijs in locis attingat Virgilius. Itaque ne tractationem diuellam, omnia in hunc locum placuit coniungere. Ergo instrumenta duplicia sunt, alia ad capturam, alia ad vulnera, neque enim absque maximo iudicio Poëta retia & plagas intulit pro priore genere; venabula, pro posteriore. Primùm de illis dicam, quæ pertinent ad capturam; mox de iis, quæ ad vulnus: nam canes hîc omitram, incipio à retibus, & plagis Poëtae. Rete Græcè ἀρνυς, (vnde ἀρνυός ἀρνυς, & ἀρνυός ἀρνυς locus, vbi tenduntur retia) maximum est instrumentum. huius meminit Philostrat. 1. Icon. & Xenoph. de venat. & ea laudat retia, quæ sunt, ἐκ φασιανῶν, ἢ Κερκχθόβῆος κατὰ τὸ λινόν, ex tenui lino Phasiano, aut Carthaginensi. Sunt, qui inter ἀρνυας, & δικτυας ita discriminant; vt ἀρνυες sint & maiorum & minorum ferarum, præfertim ἀρνυτων, vt fornum, à quibus & nomen acceperit; δικτυας

Instrumenta Venatorum duplicia.

Rete venatorum.

δίκτυα autem maiores tantum plaga. sed hoc discrimen non multum curandum, quod & Rittershusius admonet in Oppian. Et Pollux quidem ait, δίκτυα esse generale nomen, ad signanda omnia, quæ plicantur. certe Suidas vnum per alterum explicat, ἀρνυς τὸ θηροπύρον δίκτυον: Rete venatorius casus. Leoniceris Xenophonis interpretes ἀρνυας vertit Sagenas; δίκτυα retia: contra Hadrian. Iunius δίκτυα sagenas. Plures in hoc video inclinare, vt ἀρνυας vertant retia: δίκτυα casses. Sequuntur plagæ: generale hoc nomen, quo significatur quicquid est insidiarum in venatione. Seruius tamen ait proprie dici funes illos, quibus retia tenduntur circa imam & summam partem: hoc si est verum, respondet illis, quas Græci vocant ἐπιδρομίδας, & ἐπιδρομύς. Sed Germanus Plaga: ἀρνυες. Turnebus Poëta sententiam sic accipit, vt retia rara sunt minoria retia, vt casses & ἀρνυες: Plaga autem maior, id est, δίκτυα, sed in hac re nihil certum. Hæc de instrumentis, quæ Poëta attingit primo in genere. tendo ad alia, ac de singulis breuissimè. Homer. Il. 5. ἀρνυάρον infert (alij ἀρνυάρον vocant) retis genus, quales ἀρνυάρον ἀρνυάρον, omne genus præde capiens. Meminit etiam Oppian. lib. 1. Cynege. Idem certe, vel parum dissimile instrumentum ἀρνυάρον Panthera, qua voce viuicula captura signatur. Xenophon ἐπιδοσφῆ infert, genus retis, sic dictum, quod in via occurrit. Idem ἐπιδοσφῆ, id est, laqueus. Et ἀρνυάρον, sunt ἀρνυάρον, funes, qui retibus inditi, illa vel extalla contrahunt, vel contracta expandunt. Idem lib. 3. ἀρνυ. θῆραρον venatorium rete adducit. Tendicula Latinis nomen est commune à tendendis insidijs feris. Videntur esse, tendicula, quæ à Xenoph. ἀρνυάρον, De indagine dictum supra, quam aliqui eandem putant cum Panthera, de Formidine venatoria nihil hoc loco, cum de ea Virgilius in Georg. vbi & nos. Artemidorus lib. 2. cap. 11. cum nonnulla instrumenta afferat, quæ iam commemorari, tum hæc præterea, ἀρνυες, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον. Sunt credo Artemidorus ἀρνυάρον retia illa, quæ arrecta varris, id est, furcis venatorijs. Ac de his nubeculis intelligenda retia Lucani lib. 3.
Aut dum dispositis attollat retia varris
Pollucor.
A Plura multa ex dictis, tum præterea hæc numerantur, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον. Sed plurima de his non tam retia sunt, quam partes retiorum, vt intuenti Pollucem apparebit. Vide etiam, vt ille multis explicet, quid ἀρνυάρον proprie sit. Tenu genus laquei Plautus inducit. Vide eundem Pollucem lib. 10. cap. 31. Transco ad instrumenta, quibus vulnus insidigitur feris, venabula Virg. hic, & in epist. Cic. meminit: Præclara bestia venabulo transfuerberatur. huic respondet ἀρνυάρον. Varro Sat. 6. ἀρνυάρον, nempe suis syluaticis in montibus sectaris venabulo, aut ceruus. Quin ab hoc nomine venator, quasi venabulator ait Hidorus. ἀρνυάρον etiam meminit Philostratus lib. 1. Icon. Videtur Seneca in Hipp. hoc teli genus periphrastice intellexisse:
Tu graue dextra laudaque simul
Robur lato dirige ferro:
nam latum ferrum huic dat Poëta. Homer. Odys. 19. venanti Vlyssi ἐγχεῖ dat, & δόρυ ἡσταν, lanceam. Et lancea quidem etiam Ammianus meminit lib. 24. verba eius, venatorijs lanceis. & Plinius lib. 1. epist. Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabula, aut lancea: sed stylus, & pigillaris. Apuleius lib. 8. cape venabulum, ego sumo lanceam. S. 7. ἀρνυάρον, & ἀρνυάρον Oppianus adducit. 1. Cyn. hoc credo discrimine, vt Sigyna venato-

Plaga venatoris.

Panthera venatoria.

Tendicula.

Furcilla, Pedicæ, Nubeculae.

Venabula venatoria.

Venatoris ecymon.

Hasta, & Lancea venatoria.

Sigyna.

rium sit instrumentum; Sagena piscatorium, quod ex Sagena. adiunctis facile colligas. nam siginam vocat ἀρνυάρον lato capite, quo signatur iaculum lato quodam ferro; sagenam autem ἀρνυάρον, multiformam. Xenoph. lib. 1. Pseud. venantibus Perlis dat τὸ δῆλα, sagittas. Philostratus lib. 1. Icon. venatoribus suum ἀρνυάρον, & ἀρνυάρον. Vocem alteram Cedrenus feris omnibus, nam generaliter ἀρνυάρον καὶ τὰ θηρία. Iunior Philostratus Meleagro ἀρνυάρον, in venatione Vlyssis Odys. 9. Homerus inducit ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον. Arcus, & ἀρνυάρον longo ferro. Sunt hæc Suidæ iacula parua ex ferro solido. Eustathio sunt hastæ leues, & longæ, dictæ ἀρνυάρον καὶ ἀρνυάρον, quod in capras mittentur. Oppian. lib. 1. Cyn. ἀρνυάρον meminit, est hoc proprie telum leporarium, & ἀρνυάρον sagittarum. Et his quidem Æneas. 1. Æn. ceruus ferit. Cedrenus venanti Basilio Imperatori Βαρδύσιον attribuit, quo lupus cōfigitur. A Polluce adducuntur ξίφος, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον. Præter multa alia instrumenta, duobus versibus hæc inducit Oppianus:
ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον.
Xenophon lib. 1. Παρδ. hæc infert instrumenta. ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον. Copida aut sagarin inclufam in vagina. deinde scutum cum duobus paltis, quorum alterum mitterent, altero si opus esset, cominus vterentur. Ames peritica est, proprie tamen ad aucupium, eius Horat. meminit in epod. Od. 2. Et Palladius lib. 9. cap. 12. Sibina apud Ennium genus est Sibina iaculi venatorij. Natalis lib. 1. de Ven. multa instrumenta coniungit, tam quæ ad capturam ferarum pertinent, quam quæ ad vulnus.
Inprimis laquei, pedicæ, longumque panagrum Adfuit, & falx, & lato venabula ferro:
His addas amentæ, leuis cum robore penna,
Pugnaces arcus, vallos furcæque bicornes,
Atque lagobolion, tum dextra flexile vimen.
Et quodcunque genus retis venatibus aptum.
Nihil hîc de aucupio, aut piscatione; tantum attuli, quæ pertinerent ad venationem, de qua Virgilio est sermo. Restat, ostendam tibi hanc operam non omnino fuisse parergicam, cum de his fere omnibus instrumentis, varijs in locis Virgilius agat. Hîc vides Retia, plagas, venabula, ac perinde ἀρνυες, δίκτυα, ἀρνυάρον, ἀρνυάρον. In illis superioribus saluti que indagine cingunt, sunt quæ ἀρνυάρον, & ἀρνυάρον capiant. In plagis iuxta sententiam Seruij agnoscis ἀρνυάρον, ἐπιδρομύς, ἐπιδρομύς, ἀρνυάρον, in 1. Æn. sagittas habes; pedicæ in 1. G. ibidem damarum fixationem, quod non ineptè referas ad ἀρνυας. in eodem lib. ait Poëta,
Exacunt alij vallos, furcæque bicornes.
quod et si sciam ad aliud referri posse, tamen non insipidè ad instrumenta venatoria: & qui hoc diceret, nihil esset, quo posset redargui.
5. ODORA CANVM VIS] Dicitur canum vis, pro, canes. in voce odora signat miram sagacitatem, qua præditi sunt canes ad inuestigandum. Duo dixi: Primum canum vim dici pro canibus. est hæc Græcorum ἑλληνικὴ imitatio. Pindar. Od. 10. Olymp. ἑν ἑρκελίῳ ἐπιτοσα, Hercules vis consistit id est, Hercules. sic ἑν ἑρκελίῳ, pro Priamo. Inde Latini hauserunt. Lucret. lib. 4. missa canum vis. idem: fortis equi vis. Ennius: festina virum vis. Ad Turn. lib. 28. cap. 30. Alterum de canum sagacitate, quæ exprimitur voce odora: de qua re Iparfa frequens mentio. nullum sanè est animal, quod possit

Aganea.

Copis.

Paltum.

Ames.

Sibina.

Canu sagacitas in hancibus.

possit in hac re cum cane confetti, Andronicus: Dirige odoriferos ad certa cubilia canes. quo loci Delius reponit caca, nam si certa, cur dirigantur? Seneca in Hipp. canes vocat nare sagaci. Opp. lib. 4. Halicut. canem δενοι sagacem, sic egregie describit.

— εν ορεσι
Θυρδς εινιχιδει σοκολην εδων εξερεινω
Πινδς υπ' αβηελινημηρετι, κηλ τε μιν δωκε
Μετρε:

— in montibus
Fera inuestigat obliquum gressum perscrutans
Naris ex nuntio certo, & illam cirò
Comprehendit.

Cicero 2. de Natur. canum incredibilis ad inuestigandum sagacitas narium, sed præclare admodum Seneca in Thyest.

Sic cum feras vestigat, & longo sagax
Loro tenetur vmbra, ac presso vias
Scrutatur ore, dum procul lento suem
Odore sentit: parat, & tacito locum
Rostro pererrat: præda cum propior fuit,
Cervicæ tota pugnat, & gestu vocat
Dominum morantem, sicque retinenti eripit.

Præclare Philostratus libr. 1. Iconum vocat canes Canes speculatores. quasi illi vni speculentur nati- bus, cum reliqua animantia oculis. Id ipsum, sed clari- us, dixit Philo in lib. de Abraham. οπερ ηδ δ-εις ετε- ροις, τες μωκτιρες νοσι κωνηετικοις, venatoribus canibus sunt nares, quod oculi alijs animantibus. Præclare etiam Sidonius paneg. Auit. ait canes discere, vbi sint feræ, interpretate nare, quasi in illis sit nasus, quod in homi- nibus lingua. Hæc eò pertinent, vt intelligas nasum in canibus omnium pene sensum munera exerce- re. Clemens in Protrep. de illis. οδ μαλς ρινηλατητες εξιχουδαν, quasi illis nasus sit vice pedum. Adeo au- tem hic sensus in cane necessarius, vt viri venatoriæ rei scientissimi putent ab hac exercitatione vacan- dum Zephyris flantibus, scribente Arist. in Problem. sectione. 26. quæst. 24. eo vento perfante canes mi- nus comperire ferarum vestigia propter fragrantiam odorum, quam ille excitat, vnde fit, vt odores ipsi confundantur. Theophrast. etiam τες ηρ αη ηρ αν- θων εσμα παρνοχλδσι: odores ex vernis floribus intertur- bant. Hoc Oppianus, alique scripserunt, quod tamen negat Dio Chrysostomus orat. 20. ait enim canem bene institutum non impediti ab inuestigandis fe- ris, etiam si πολλαι εσμα απδ τε ηρ παρτων, κη ανθων εμπλενοισ, multi odores ex fructibus, & floribus miscean- tur. Lege reliqua Dionis, quæ vnica ad naturam canum cognoscendam. Ad extremum moneo cum Iul. Scal. Poëtam egregie finisse hunc versum dictione monosyllaba, qua versum mobilem sustentaret. Por- ro canes destituti hoc sensu δενοι & δενοι dicuntur à Xenophonte lib. de Venat. Exciderat, describi à Poëta canes inuestigatores, vel ex verbis Sen. ep. 76. In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras: cursus, si consequi: audacia, si mordere, & innadere.

6. STAT SONIPES, &c.] Ad Virgilij imitationem Sedulius:
— equi, phaleris qui pictus, & ostro
Ore cruentatum mandenti concutit aurum.
Melius magistro suo Sedulius institit, quam Silius, qui ita lib. 5. de equo Flamini] C o s.
Stat sonipes, vixitque ferax humentia freno,
Caucasum instratus virgato corpore tigrim.
Equus stas. Illud stat dictum, nam tamesi spumas ageret, & fre- num manderet, tamè in eodem vestigio stabat, quod vidit optime Iul. Scal. contra vulgares interpretes, comparans Poëta loca, qui postea equum Ascani] Seruij error.

Canes speculatores.
Canibus naris pro sensibus reliquis.
Zephyro flate non ventidum.

A acrem vocat, id est, promptum, & alacrem, & qualis esse debet equus bellicosi iuuenis: non ferocem ex farragine & hordeo, vt equus Elysiæ, qui spumas agens, tamen stat. Itaque Seruius, qui explicat, stat, ad- est, propter illud, stare loco nescit. Virgilij mentem non videtur tenuisse: nam re vera Poëta describit equum Regiæ non acrem ad bellum, nam hic nescit stare; sed tantum ferocem ex farragine: quas notas in mul- tis equis videas, qui cum apti ad bellum non sint, & parum acres, tamen & mandunt, & spumant, & so- nant pedibus, & feroces sunt præ crassitie. Græci κελιδον dicunt, cum iumenta è nimio pastu lasciuunt, vt est apud Pollucem lib. 7. c. 5. vt autem freno spuman- tia, sic Nicander, οπερ οελζει χαλινοις, spumat frenis. Er Calab. lib. 4. χαλινα γενειδων αφελζοντες δ απτον: spumantes mandebant freno. Callimachus, χαλινοφαζων αφρον αφδ σοματων, dicit: spumant ab ore ciecari in morsu freni. 7. STIPANTE.] Signatè, nam cum respectu ad sti- patores regio. Horat. lib. 1. Sat. 3.
Rex ibis, neque re quisquam stipator ineptum
Præter Crispinum scetabitur.

8. SIDONIAM.] Vel quod aduecta ex vrbe Sidone: vel (quod magis crediderim) quod purpurea, nam apud Sidonas pinus fuit vsus purpureæ. & Athen. πορφυρες χαλιμας dixit. Et Val. Flac. lib. 6. Arg. chlamys ignea, iterum:
Barbarica chlamys ardet acu.
quis hic ignis, & ardor, nisi à purpura? demum Poë- ta inf. vestem purpuream nominat: quæ hæc nisi chla- mys? Germanus non ad colorem, sed ad artem refert, vt illud Lucani de Cleopatra in lib. 10.
Candida Sidonio pellucens pectora filo,
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Soluat.

Sed cur non in Luciano Sidonio filo explicari potest purpureo? Quæstia præsertim egregia oppositione, in candido pectore, & filo purpureo. Quid quod Phi- lostratus lib. 1. Icon. postquam adolescenti venatori assignauit chlamydem, subiicit, τδ ρδδ χαλιμα ειν φωνι- κησ αφαρλιασ, ην ιταυνοσι φονικησ: color quidem ex Phœni- cea purpura, quam laudant Phœnices. vbi ad artem nemo confugiat. In Philostrato etiam Iuniore leges χαλιμα- δα κροκοθαφι. locum statim adducam, cum dicam de chlamyde.

9. CHLAMYDEM.] Dat chlamydem fœminæ, & Regina: sic Agrippinæ Claudij Tacitus lib. 12. Ann. deinde amanti. Notat Pollux lib. 10. c. 27. Sappho in re amoris vsurpasse chlamydem. φρατη η φασι χα- λιμα αφημασε Σαφω, δη τε ηρωσ αφημασε. Tertio, ve- natrici ex summa peritia, quod præclare animaduertit Pet. Victor. lib. 2. Var. c. 21. ex Polluce, & Varr. ait prior, chlamydem vsui esse venatori sinistra manu implicatam, si aut feræ in eum insiliant, aut ipse pu- gnam cum illis capebat. Nec locum Pollucis, nec verba afferat Victorius. Credo illum respicere ad verba hæc, quæ exstant lib. 4. αφαρλιασ, συσρηματιδιν τι φωνικησ, η αφαρφυδιν, δ αφελ πδδ χειρα ειχον οι πολεμυνητες, η οι θυρωνη- τεσ: Ephaptis velantè quoddam Phœnicæum, aut purpureum, quod manibus circumuoluebant milites, aut venatores. Clariùs idem Pollux lib. 5. χαλιμασ, ην δ ει τη λαυα χειρα αφελιλεν, επδ τε μετδ θιοι τα θυρα, η φρομαχισησ θη- ελοισ: Chlamys, quam sinistra manu circumuoluat, si feras insequatur, aut cum ipsis pugnet. Loquitur videlicet de instrumentis venatoris. Non dubium, quin duo hæc loca, extremum præsertim, Victorius respiciat. poste- rior lib. 4. Ling. Lat. ex Pacuio in Hermiona: Chla- myde contorta clypeat brachium. Reperi ego Philostrati, qui 1. Icon. dat chlamydem adolescenti venato- ri. σολη τω μερακίω, χαλιμασ εξασατι αφημασ, κηλ κδλυμα: In- dumentum adolescentulo est chlamys, vnti aliquid ac sinus habens.

E
— equi, phaleris qui pictus, & ostro
Ore cruentatum mandenti concutit aurum.
Melius magistro suo Sedulius institit, quam Silius, qui ita lib. 5. de equo Flamini] C o s.
Stat sonipes, vixitque ferax humentia freno,
Caucasum instratus virgato corpore tigrim.
Equus stas. Illud stat dictum, nam tamesi spumas ageret, & fre- num manderet, tamè in eodem vestigio stabat, quod vidit optime Iul. Scal. contra vulgares interpretes, comparans Poëta loca, qui postea equum Ascani] Seruij error.

habens. Iunior etiam Philostratus in suis Iconibus lo- quens de Meleagro venatore: χαλιμα δα τε κροκοθαφι υπερ αφην κολπωδης, τδ θηλιον υφισταται: chlamyde cro- co tincta cervici inuoluta indutus belluam exspectat. Sed quæ ratio? nemo suppeditat. Possit explicari ex Ari- stide oratione in Mineruam. Vbi ait etiam, si venatio pertineat ad Phœbum & Dianam, vt res ludicra: ta- men præcipue referendam esse ad Mineruam, quia venatio τησ πολυμουσ μδδων τεχνησ pars est militaris do- ctрина. Atqui chlamys tota est militaris. Possit etiam ratio alia duci. Nam venatores cum se dent in viam, viatorum vtuntur veste. talis est chlamys. Apud Plau- tum enim in Mercat. adolescens Charinus profectur- us vult sumere chlamydem, restituras deponere. Et in Pœnulo, quidam villicus, qui se peregrinum & Spartanium assumular, dicitur chlamydatus. Et in Pseu- dolo, leges:
Quis hic homo chlamydatus est, aut vnde est, aut quem queritat?
Peregrina facies videtur hominis.

Venatio mi- litaris.
Chlamys in- dumentum ad viam.

Limbo ve- stium. LIMBO.] Dixi pictum auro, nam Ouidius, —quam limbus obibat Aureus.

Limbolatij.

& purpura, nam hoc ex vsu aliarum vestium, vt præ- textæ, cuius limbus non ex auro solùm, sed etiam ex purpura. Iuuar Pollux, qui lib. 4. χαλιμασ δ αφημασε, αγυ- οδασ αφ φωνικησ: Chlamys deaurata, auro intexta, purpu- rea. Dicti à limbo limbolarij, qui vestium extremitates conficiunt.
II. CUI PHARETRA EX AVRO.] Multi legunt ex humero, aut humeris, non aptè: docti plerique auro: in his Germ. Henr. Steph. Seruius recens editus, & omnium acerrimè lectionem hanc tuetur Pierius: hos sequor libentissimè. Etenim Regina, pulcherrima esse studuit, vt Æneæ placeret, hic autem cultus mi- rificè congruit muliebri lasciuia. Vide nitorem: aurea est pharetra, aurea est fibula, crines in aurum nodantur. lectionem hanc firmant plura Virgilij loca huic quàm simillima. In 8.
Aurea castries illis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla

Auro inmeantur.
in 11.
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
Casida, tum croceam Chlamydemque sinisique cro-
pantes.
Carbaceos suluo in nodum collegerat auro.
in 7.
Aurea pectoribus demissa monilia pendunt,
Tecti auro suluum mandunt sub dentibus aurum.
vbi eadem voces aurea, auro, aurum subinde, vt in hoc loco repetit. Quid. quoque:
Aureus axis erat, terno aureus, aurea summe
Curuatura rota.

Profert etiam Pier. multorum codicum auctorita- tem, in quibus scriptum, cui pharetra ex auro. Donati etiam: in cuius lectionis gratiam adiungo, quod ob- seruat Iul. Scal. solis tantum Dianæ & Apollini li- cere pharetras gestare in humero, reliquis ad latus: cuius obseruantia decor perit, si in Didonis cultu proferas, cui pharetra ex humero. Hæc sic multis propter multorum codicum pertinaciam.

12. CRINES NODANTUR IN AVRVM.] Turne- bus per aurum intelligit comas flauas adposititias, quales sibi sæpe adiciunt fœminæ mentio decote. sed cur non capi queant comæ natura flauæ? neque verò mihi displicent, quæ de reticulo, & crobulo Ser- uinus scribit. Vt autem hic Poëta nodantur, Homerus II. 14. κροκίμασ επηλεξεσ φαινεσ: capillos nexuit nitidos. Nazianzenus orat. 11. dixit, εοσφρυχων ηλακεσ, κηλ φρησμα- τα, nodi crinium, & impastura.

13. SVBNECTIT FIBVLA VESTEM.] Ex more venantium fœminarum, quibus vestis substricta, ne impediatur. de fibula, deque hac veterum elegan- tia alibi. Nunc tantum audi Philostratum Iuniorem, qui in Iconibus dat fibulam Atalante venatrici. τησ ιδιουσ εισ αφημασ σενωχαριμνησ: veste ad fibulas contracta. & dat rationem, αφη τδ ηρωσ φη, vt sit prompta ad a- gendum. Ait Pollux lib. 7. c. 13. Vestes connecti solitas fibulis signatè circa humeros. αφημασ κη τδσ αφημασ δηηγεσ. Fibulam Nonnus intellexit li. 1. η βειδα αφηγεσ αφημασ εφροισι: ceruinam mihi astringite pectori.

Comæ ad- positicia.
Fibula venat- tium fœmi- narum.

- 140 Nec non & Phrygij comites, & lætus Iulus Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes Infert se socium Æneas, atque agmina iungit. b QUALIS VBI hybernæ Lyciam, Xanthique fluenta Defert, ac Delum maternam inuisit Apollo, 145 Instauratque choros: mistique altaria circum Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi. Ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro. Tela sonant humeris: haud illo seignior ibat 150 Æneas; tantum egregio decus enitet ore.

ARGVMENTVM.

Post Didonem inducuntur Troiani euntes ad venatio- nem, Iulus etiam, & Æneas: comparatur hic cum Apolline egregie satis.

EXPLICATIO.

Vt de Didone, magna stipante caterua, ex deco- ro regio, ita pari vicissitudine Æneam sui co- mites prosequuntur, intèrque eos Iulus, & ille lætus, habens.

vt captus est puerorum, ideo de illa postea, gaudet equo. Erat verò Æneas omnium pulcherrimus, credi- bile est enim Venerem in eam curam incubuisse, vt Æneas specie esset pulcherrima, vt Dido caperetur. b Comparat pulchritudinem Æneæ cum ea, quæ inest Apollini, cum is Lyciam & Xanthum deferens ad matrem in Delum proficiscitur: quem choros du- centem Cretes sequuntur, Dryopes, Agathyrsi, misti omnes & conglobati ad altaria. Ipse interim Deus per iuga Cynthi graditur, vinciens fronde & auro fluentes comas, vna cum telis ad humeros sonanti- bus.

bus, Post hanc comparationem Poeta, haud illo segnior...

NOTAE

I. IPSE ANTE ALIOS PULCHERRIMVS OMNES] Ideo pulcherrimus vt caperetur Regina, & cum respectu proculdubio ad opinionem veterum...

Reges debent regitare forma

Apollo pulcherrimus

2. QVALIS] Bene Poeta Aeneam suum, quem ram pulchrum depingit, cum Apolline comparat...

A iatuit. inde est, vt noluerim, vocem illam fluentem, referre ad vnguentum. Vt autem veniam ad imitationem...

As eiaun, ut exaspi... Auream autem ipse induit circa corpus, accepit autem scuticam, auream, artificiosè factam. suum vero ascendit currum...

Roges: hosne versus respexit Poeta? mihi pene certum, vide vt conferam. Graecus in re bellica apparatus...

Qualis in Eurota ripis, aut per iuga Cynthi Exerces Diana choros: quam mille secuta Hinc atque hinc glomerantur Orcaes...

thi, illa similiter per iuga Cynthi: hic graditur, & illa graditur: hic choros instaurat, illa choros exercet: hic Cretes, Dryopes, Agathyrsi, illam sequuntur mille Orcaes...

Apollinis peregrinatio

At leuis adsis, at placidus venis, Vt cum in sororem te memorant sacro Coetu venidentem ambrosii comis Delon visere candidam...

Cum Phaebus linquens stantem se vindice Delon, Porro Apollinem solum sex mensibus hyemalibus responsa dare apud Pataram Lyciae urbem...

A Non alia, credo, mente Horatius coniunxit Delum, & Patareum, quam ex peregrinatione illa ex Delo in Lyciam, & contra suscepta. Certè deinde natus, & Enda...

4. DELON MATERNAM] Nam Delos sacra erat Latonae matri. Scribunt interpretes Pind. in Pyth. adultam Dianam occupasse Dicten in Creta...

5. INSTAVRATQVE CHOROS] Renouat, sed in re sacra verbum factorum usurpauit. Dicitur autem hoc ex veterum opinione, apud quos Apollo salta-

6. ALTARIA CIRCVM] Ita saepe veterum sacra, non solum ante altaria, sed circum illa. Philo in lib. de Temulentia, loquens de iuueno aureo, quem Aegyptij colebant...

7. CRETES] Coluerunt hi Apollinem religiosissimum, quod ex Hermippo docet Arati interpres, & dona...

Regi Persarum itinera

Delos sacra Latonae

Apollo saltator

Chori in re sacra

Cretes coluerit Apollinem

ad eum mittebant Delphos, nam & Tibull. scribit A lib. 4.

—etiam Phœbo gratissima dona

Cres tulit.

Porro de sententia Tibulliani huius versus credide- rim potius standum Beroaldi quam Turnebi expli- cationi in Annot. ut homo Cres Dædalus sit, non o- mnnes Cretenfes, sic locutus est Aufonius:

Præpetibus pennis super aëra vectus homo Cres. Mouet me, nam statim Tibull. inducit Icarum,

—Phœbo gratissima dona

Cres tulit. & cunctis Baccho incandior hospes Icarum, ut puro restantur sidera celo.

Dona Deo- rum,

Vt videatur Poëta, partem & filium velle coniunge- re. De donis, quibus exteræ gentes Deos alibi degen- tes ornarent, locus est apud Heliodorum lib. 1. Hist. B Æthiop. ubi loquitur de navi, quam plenam donis Athenienses mittebant in Quinquatribus. & in Plu- tarcho de oraculis Pythiæ, ubi adducit θέρη χρυσῆ, μέ- ses aureas, missas dono ab Myrænis, & Apolloniatis. Notum est etiam votum illud Camilli, de mittendis donis ad Apollinem, cui voto implendo, cum non fa- tis esset auri Romæ, mulieres Romanæ ornamenta sua contulerunt. Plato etiam in Protagora loquens de septem sapientibus, obiter tangit, ἀπαρχὴν ἀνίδεον πρὸς Ἀπόλλωνα εἰς τὸ ναῦον ἢ ἐν Δελφοῖς: primitias solitas of- ferri Apollini Delphico in eius templo. Vide etiam quæ fusè idem Plato in Phædone per initia, de navi, quam Athenienses mittebant ad Apollinem Delium. Volui loca hæc indicare mihi obseruata, nam, vel ex explicatione Turnebi, animus Poëtæ est, has gentes coniungere, quæ choros Apollinifacros celebrabant, eum venirent ad soluenda vota, & dona Deo.

Dryopes in Parnaso.

8. DRYOPES] Hos Parnasium incoluisse in Pausa- nia reperi lib. 5. per initia. Itaque inde credibile est il- los occupatos Phœbi religione. Turnebus scribit idem se reperisse in Græcorum Grammaticis. Vide il- lum lib. 2.4. cap. 26.

Fremo in le- ticia.

9. FREMVNT] Verbum fremo præterquam, quod in sacris usurpari vidi, continet etiam in lætitiæ affe- ctum, ad quam refero hunc locum Virg. 8. Æn. Latinitas plaustiq; via, ludisq; fremebant.

in 9.

Latinitasque fremunt.

Statius 1. Syl.

Hos inter fremitus, nouisq; luxus.

Et infat:

Illic agmina confremunt Syrorum.

Vtrumque in conuiuio.

Agathyrifi picti corpo- re.

10. ΠΙCΤΙΟΥΒ ΑΓΑΤΗΥΡΣΙ] De hac Agathyr- forum elegantia omitto locum Marcellini lib. 13. & Melæ lib. 2. quia iam alij occuparunt. & fubiticio So- linum in Pol. cap. 25. Gelonis Agathyrifi collimitantur ca- ruleo picti colore, fucaris in carulum crinibus: neque hoc si- ne differentia, nam quanto quis alteri præstat, tanto pro- pensiore nota tingitur, ut sit indicium humilitatis minus pingi. in quo fortè legendum potiore nota, vel quid si- mile. sed hac elegantia non hi solum sed barbari alij delectati: quippe cutem notis quibusdam interpun- gebant. Oppianus in Cyn. Britannos vocat εὐολωνώτες, pictos humeris. Tertull. de velandis virginibus stigmata Britonum. Paria de scæminis Britannorum glasto obli- tis non vno in loco scribit Plinius. Cæsar. 5. Gallic. omnes verò se Britanni glasto insciunt. Hoc etiam de Molyntis scribit Plinius lib. 6. cap. 4. Plutarchus de discrimine adulatoris & amici inter reliquas Ptole- mei Ægyptiorum regis mollities, dar illi ἑλπίων & τιμπαίων ἐγχαράξαις, liliorum ac tympanorum impressis in corpus notis. Cui accinunt ista Athenæi lib. 5. lo- quentis de pompa Ptolemæi: μέθ' ἑ: τάτυροι τεσσαρά-

Barbari cor- pus pingit.

11. FLVENTEM] Sunt, qui vnguentum agnoscant, hoc enim fluere è capite dicebatur: sed hoc necesse non est; potest enim accipi simpliciter, sicut in 1. Æn. —nodūque sinus collecta fluentes.

12. PRÆMIT CRINEM FINGENS] Est hoc, quod Propertius dixit lib. 1. eleg. 3. formare capillos. Pari verbo Suetonius in Nerone cap. 51. comam in gradus forma- tam. A Virgilio variis in locis habes crinem innectere, componere, coërcere. Ab Horatio religare, coërcere. Con- trarium ab hoc est, crines errantes, dispersi, vagi, irre- ligati, indociles, & sine lege. De quibus omnibus ob- uia sunt poetarum testimonia.

13. AVRO] Credidit vetustas Apollinem impensè Apollo auro delectatur.

13. AVRO] Credidit vetustas Apollinem impensè auro delectari præter cæteros Deos. Hinc omnia eius dicuntur esse aurea. Pindarus Od. 14. Olymp. vocat hunc Deum χρυσοδέξιν. & de illo Od. 2. Pyth. χρυσοχρῆ- τῆς. & Od. 5. illum dicit, χρυσοδάρας, & Od. 5. Nem. χρυσοφ- ολέκτορα. Quibus vides datum illi arcum, crinem, on- sem, plestrum, omnia aurea. Quin absolutè Od. 6. Pyth. vocat illum χρυσοχρῆτον, & Od. 9. χρυσοπέον, quod to- tus sit aureus Callimachus etià in hymno dar Apollini vestem, fibulam, lyram, chordas, pharetram, cal- ceos, omnia ex auro. Nonnus lib. 4. dar Phœbo χρυ- σαυχέα μίτραν. Hanc rem firmat, quæ de donis ingenti- bus missis ad huc Deū satis multa celebrant scripto- res, & poëtæ. Cum ait ipse premit nota εὐδὸς ἀνοίας Apollinis, quam Homerus in Ioue agnoscit lib. 8. Il. & in Neptuno lib. 13. Cum ait, implicat, attingit morem non contemnendum. Comæ enim, vt essent decen- tes, includebantur in aureos anulos. hos tacuit Poëta, & satis duxit indicare istis, implicat auro. Clarè Marcial. Vnus de toto peccauerat orbe comarum Annulus, incerta non bene fixus acti.

14. TELA] Nota proptia A Apollinis. Quid. 2. Rem.

14. TELA] Nota proptia Apollinis. Quid. 2. Rem. Phœbus adest, sonuere lyra, sonuere pharetra: Signa Deum nosco per sua, Phœbus adest. Arnobius lib. 1. Arguientes Diana, & Apollo. inde à Græcis ἑσσοφῆος dictus, quod Ouid. reddit, Arcite- nens. Pindarus Od. 9. Pyth. hunc Deum vocat εὐροφῆ- ούσαν. Homerus. 1. Il. Ἑλλάξαν δ' ἄρ' ὄϊσος ἐπ' ὤμων χροαίνοντο

14. TELA

14. TELA SONANT HVMERIS] Nota proptia A Apollinis. Quid. 2. Rem.

Phœbus adest, sonuere lyra, sonuere pharetra: Signa Deum nosco per sua, Phœbus adest.

Arnobius lib. 1. Arguientes Diana, & Apollo. inde à Græcis ἑσσοφῆος dictus, quod Ouid. reddit, Arcite- nens. Pindarus Od. 9. Pyth. hunc Deum vocat εὐροφῆ- ούσαν. Homerus. 1. Il.

Ἑλλάξαν δ' ἄρ' ὄϊσος ἐπ' ὤμων χροαίνοντο

Αὐτὸ κινθῆσι: Sonuerunt autem sagitta in humeris irati Cùm moueretur.

Porro de Phœbi pulcritudine, quam in toto hoc tractu attingit Poëta, lege Tibullum lib. 3. eleg. 4. & Propertium lib. 2. eleg. 31.

15. ENITET] Ita Horat. lib. 2. Od. 8.

—enitescis Pulchrior multo.

& lib. 1. Od. 19. vrit me Glyceræ nitore.

a Postquam altos ventum in montes, atque inuia lustra:

b Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ

Decurrere iugis: alia de parte patentes

Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui

155 Puluerulenta fuga glomerant, montesq; relinquunt.

c At puer Afcanius mediis in vallibus acri

Gaudet equo, iamq; hos cursu, iam præterit illos:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis

Opræt aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

ARGUMENTVM.

Ventum est tandem ad venationem, quam graphicè de- pingit caprarum cursu, & ceruorum fuga. In fine delecta- tionis gratia puerilem Afcani ostentationem inducit, & in eo venatoris studium.

EXPLICATIO.

a Commoda attributa, montes alti, lustra inuia, Cnam ferarum latibula plerumque implexa syluis, implicata saltibus.

b Viua admodum venationis hypotyposis. Ecce qua- si impetu improuiso. Et vide proprietatem: captis dat saxa, & rupes, et eius animantis natura, quas ideo Plinius vocat rupicapras, & tam Virgilius quàm ille B syluestres intelligunt. Vt verò capræ iugis montium decurrunt, ita cerui ex eorum natura transfunt patentiore loca, atque agminatim sese agglomerant, fugiuntque in omnem partem relictis montibus. Ideo enim glomerant, quia agmina; ideo puluerulenta, quia transmittunt campos.

c Aprè inducit puerilem Afcani ostentationem, ar- dorèmq; militarem, nam & equo exultat, & hoc acri: & maiora viribus appetit: nam contemptis ca- preis, & ceruis, quæ inertia pecora, optat sibi in viam dari aprum, & hunc spumantem: quo non conten- tus, leonem vult, & hunc fuluum. quibus magis indica- tur puerilis animi auiditas, quæ feras appetit, spernit pecora. Cùm ait dari, non est, offerri, vt vulgares in- terpretes, sed verè dari, quia rem hanc habiturus est pro maximo dono fortunæ.

NOTÆ.

1. TRANSMITTUNT CURSV CAMPOS] Ait Lestæus, in Scotia ceruorum venationem exercei solitam in altioribus montibus, non in cam- pis. Vocem Virgilius à Lucretio sumpsit, qui transmit- tere campos valido impetu.

2. CERVI] Malè hic nonnulli reprehendunt Virgi- lium, quod in Africa ceruos esse dixerit, non hic so- lam sed etiam. 1. Æn. atqui constans est scriptorum opinio in Africa ceruos non esse. Hinc nonnulli oc- cationem nacti Virgilium lacerant, non mediocriter, neque aduertunt, quid egregiè, & præter omnes fe- D stare, nam lib. 9. tantum ait,

A cerit, sed in quo defecerit. Sed sciant isti, non deesse Cerui in luculentæ fidei auctores, qui eadem dicant, in his est Africa. Oppianus lib. 2. de Venat. qui egregius poëta, non Poëtam tamen, sed scriptorem agens, sic scribit ex versione Bodini,

Fimibus extremis Libya nutritis equorum Serpentum legio feruet cristata per agros: At cùm fufus arenoso sub culmine ceruus Molles sub dno carpit per membra sopores: Squammens extemplo serpentum exercitus illum Inuadit, morsus infigens dente cruento, Circumeuntque cutem sedita statione phalanges.

Oppiano accedat Philostratus li. 6. Apollonij cap. 12. ubi scribens quæ Apollonij iuxta Nilum viderit, quæque illi occurrerint, sic inter alia: ἑλαφοὶ ἦ, καὶ δ' οὐ- κ' αἰδοῦντο, καὶ σπῆσθαι, καὶ ὄνοι: Cerui, capræ, struthiones, asini, & infra, feras quasdam ex ceruo & tauro mistas addu- cit. τὸ γὰρ ἦ ἦ ἑλκετα ἑλκετα, ἑλκετα ἑλκετα, ἑλκετα ἑλκετα. Cer- uo cum his existimemus ceruos in Africa esse. er- mus, Herodotum, Plinium, Aristotelem, & alios ne- gare; nam Lucanum pro nobis stare credimus. esto itaque Herodotus, Aristoteles, & Plinius negent, quanta putas illa est auctoritas? Alius alium sequi- tur, & nemo cùm viderit, quod prior dicit, id esse ve- rum credit. Notanda sunt verba Dalecampij viri do- ctissimi in locum hunc Plinij lib. 8. cap. 33. Ceruus Africa propemodum sola non gignit. in hunc itaque lo- cum sic loquitur Dalecamp. licet cum Plinio id Aristo- teles asserat. in Africa tamen ceruorum greges multos pasci notum est. Nō hæc auferet vir doctissimus, nisi nosset. Notanda quoque verba Brodæi lib. 8. Miscel. cap. 13. ubi ita scribit: Cùm pleriq; rerum scriptores ceruos in A- frica esse negarent, contraq; nonnulli ab his discrepant, aliquot annos vtra pars rectius sentiret, dubitavi. Nam ta- metsi complures Itali Gallig, homines ab Afris piratis ex- cepti, qui in ea prouincia diu seruitutem seruissent, se illic ceruos vidisse, mihi hæc de re eos percontanti confirmassent, eis tamen nullam vnquam fidem habendam putavi. Cùm verò nuper in Ioannis Leonis commentarios hoc ipsum asse- rentis incidissem, in eam tandem sententiam inclino, vt ceruos in Africa gigni proculdubio sentiam. Vides aucto- ritatem Brodæi, Leonis, captiuorum. Idem affirmat Albericus Gentilis lib. Virgilian. lectionum cap. 8. aitque, Virgilium habuisse pro re hac auctorem Ti- maum, qui eadem scribit. Dixi Lucanum pro nobis stare, nam lib. 9. tantum ait,

stare, nam lib. 9. tantum ait, M m longè

longè nascentis cornua cervi,
 quasi insinuat in alia parte Africæ ceruos nasci, non ibi nam sic etiam Oppianus dixerat, in *Libye finibus*. Ratio etiam fauet huic parti, nam cum Africa serpentibus abundet, cum quibus cervi intestinas gerunt inimicitias (vt scriptores omnes tradunt, & oculi indices sunt) qui fieri potest, vt ea pars terrarum ceruis careat, in qua serpentes scateni profecto cum nullum sit efficacius remedium contra serpentes, quam cervi, ibi esse debent, vbi infestam humano generi labem possint delere. Sed esto, nulla sit hæc ratio, nulla Oppiani, & Philostrati auctoritas, & aliorum: tamen Virgilij auctoritas tanta esse debet, vt satis sit illum dixisse, est enim credibile ex magno scriptore hausisse, vel ab his didicisse, qui vidissent. An qui nihil absque auctoritate & ratione, hoc tantum absque neutra non credo præferim, cum te Alberticus docuerit, ducem huic opinioni Virgilio fuisse Timæum. Quid quoddam dici potest, ceruos non fuisse in Africa, Herodoti & Aristotelis auctore (nam Plinium nihil moror, hic enim tantum satis habuit sequi illos) postea verò fuisse, ad eum modum, quo ait Lesæus in libro de rebus Scotorum, nullos nunc esse vrsos in sylua Caledonia, cum olim fuerit vrsorum refertissima: sicuti neque in Anglia esse lupos, quibus olim infestabatur.

Cervi vbi degant.

3. **MONTESQUE RELINQUUNT**] Apparet hanc venationem exhibitam verno tempore, vel ex tempestate, quæ sequitur commissa grandine, quæ nunquam hyemali tempore. Id si est verum, vt adducto tempestatis argumento credi debet, laudandus mirè est Poëta, qui nulla in re deficit. Vides enim vt ceruos constituit in montibus, nam hos tantum relinquunt, vt sibi fuga consulant. Cervi enim per aestatem in montibus degunt, per hyemem in planis & campis. Audienda verba Dionis Chrysost. orat. 6. *ὅτι ἡ ἐλάφου, καὶ τῆς λαγυρῆς, τὸ πρῶτον εἰς τὰ πεδία καὶ τὰ κώμα καὶ ἀβαίνειν ἐν τῷ ὄρει. καὶ τὰ ἄλλα εὐνοῦν ἐν τῷ ὄρει. καὶ τὸ κέρματι εἰς τὰ ὄρη ἀποκρίνεται, καὶ τὸ ὄρει τὰ ἄλλα ἔχει. Cervi & lepores frigoris tempore in campos & caua loca ex montibus descendunt, atque inibi se se submitunt locis mitibus, minimèque ventosis: calor vero tempore abeunt ad sylvas, & ad loca Boreæ exposita. Quæ dixi hic de verno tempore, nihil est contra ea, quæ postea in hoc libro indicantur, vt cum ait, hiberno moliris sidere classem. Nam venatio exhibitæ est statim per initia aduentus Æneæ in Africam: pro-*

- 160 ^a Interea magno miseri murmure cœlum Incipit: insequitur commissa grandine nimbus.
- ^b Et Tyrij comites passim, & Troiana iuuentus, Dardaniusque nepos Veneris, diuersa per agros Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
- 165 ^c Speluncam Dido, Dux & Troianus, eandem Deueniunt. prima & Tellus, & pronuba Iuno Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther Connubij: summoque vularunt vertice Nymphæ.
- ^d ILLE DIES primus lethi, primusque malorum
- 170 ^e Causa fuit: neque enim specie, famæve mouetur, Nec iam furtium Dido meditatur amorem: CONIUGIVM vocat, hoc prætexit nomine culpam.

A festio inde facta post multum temporis. Sed quaestio ista elucidatur lib. 5. Æn.
 4. **ACRI GAUDET EQVO**] Non feroci, & bellicosus; sed veloci, & rapido. Ita ego explico hunc locum innixus verbis Platonis lib. 5. de Rep. vbi ita loquitur: *Ἐκκίττειν ἐπιθυμῶντες ἀπὸ τῆς ἀφροσύνης, καὶ τῆς ἀπειρίας, καὶ τῆς ἀκαταστάτου, καὶ τῆς ἀκαταστάτου, καὶ τῆς ἀκαταστάτου.* Est verò is equus, quem dono accepit ab Regina Ascanius, vt credi potest. huius mentio fit lib. 5. his versibus.

Extremus, formæque ante omnes pulcher Iulus, Sidonio est inuictus equo, quem candida Dido Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris.

De ætate, in qua nunc Ascanius, ita Horatius ad Pisones,

Imberbis iuuenis tandem custode remoto Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi.

5. **IAMQUE HOS CURSV, IAM PRÆTERIT ILLOS**] En imago venantis hominis, qui omnia cursu circumit nullo loco stabilis. Plinius in Paneg. Traiani: *lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre.*

6. **SPVMANTEM**] Apria Lucretio *spumigeri*, ab Seneca in Hipp. *spumei*. Seneca philosophus de ira lib. 1. cap. 1. *spumant apris ora.* Euripides de hac fera in Phœniss. *ἀπρὸς δὲ ἀπρὸς γινεσθῆσσι: spuma madidi mentum.*

7. **OPTAT**] Simpliciter cape. Nescio cui in mentem venit referre ad Xenophontem, vbi ait vouendum esse Apollini, & Dianæ numinibus venatorum. Expende hic studium Ascanij in venatione. Longè aliter Horat. Od. 2. lib. 3.

— nescit equo rudis Herere ingenuus puer Venarique timet, ludere doctior.

Cum adicit votum Ascanij optantis leonem è monte, nota propriè locutum Poëtam, nam hic locus huius feræ. Pollux lib. 5. cum variis feris varia domicilia assignet, adicit: *τῶν δὲ θηρίων τὸ μὲν εἶναι ὄρει ἐστὶν πλείονος, οἱ δὲ ἄλλοι: Ferarum alia montana maximè sunt, vt leones.*

ARGV

ARGVMENTVM.

Excitatur tempestas, venti infremunt, horrescit nimbus, grando insequitur, amnes ruunt, confugit quisque ad latebras. Dido & Æneas ad speluncam, vbi amor vacant. Sequuntur inde varia omina, & seminarium malorum. Dido errorem suum coniugij nomine cohonestat.

EXPLICATIO.

Adest iam tempestas ex compacto Iunonis, vt per hanc occasionem Æneas & Dido celebrent nuptias furtiuas. Rem breuiter transigit, nam hic tempestas tantum quaesita ad occasionem. Lasciuiter vulgaris poëta nullo iudicio. Ait *miseri*, ad explicandam confusionem ventorum, à quibus subito excitatum inurmur in aëre, nam hic caelum aër est. Ventorum murmura nimbus sequitur, imò insequitur, (in quo verbo est graue quiddam & molustum) neque hic simplex, sed admista grandine. Itaque omnia commissa sunt, venti secum, pluuia & grando, & ideo nimbus.

^b In subito malo, quisque statim praesidium, quod potuit, occupauit, & Tyrij & Troiani. Sed quare in nominando Ascanio periphrasis ista, *Dardanius nepos Veneris*, quia videlicet in hoc malo deesse Venus nepoti suo non potuit. *Tecta diuersa* sunt, ferarum latibula, arborum trunci, rupium cauitates. Absoluit, ruunt de montibus amnes, nam aucta tempestas momento temporis torrentes effecit.

^c In eo tumultu Dido atque Æneas ad eandem speluncam deueniunt, vbi amoris opus perageretur, seclusis arbitris. Sequuntur statim signa, quibus firmetur nuptia. Tellus, & Iuno signum dant, Ignes fulgent atque æther; Nymphæ in montibus vluant. Ego sic concipio, vt dicat, Tellus & Iuno dederunt signa, videlicet, vt ignes micarent rutilante æthere subiro aliquo fulmine, quæ res tam ad Tellurem quam ad Iunonem pertinet: exhalationes quippe, quæ sunt terræ, gignunt fulmen in aëre, qui Iunonis est.

^d Dies hic fuit veluti seminarium malorum, & futuræ demum mortis. Nulla enim iam aut honestatis, aut famæ cura, quod strenum potentissimum in fœminis: hoc si abrupant, actum de illis. Dido verò, vt culpam tegat, vtitur specioso coniugij nomine. Itaque non iam furtim exercet amores suos, sic explico meditatatur, sed vocat coniugium. Sed hic prætexit tantum culpæ fuit. Peregre autem Iul. Scalperpendit, quæ hæcenus narrata sunt de Didone. Propria fœminæ virtus pudor est, & pudicitia: pudor est metus reprehensionis; pudicitia, constans abstinencia à Venere prohibita; nam castitas est, abstinencia à quacunque Venere. Poëta luculentum fœminæ virtutis exemplum in Elissa constituit, ad quam expugnandam opus fuit Deo, & ipsomet Cupidine, & præsentem, & virus per oscula inspirante: conueniunt etiam Iuno & Venus ad illum animum expugnandum, offerunt speluncam obscuram in loco solo ac deserto: his machinis ducta est ad voluptatem, neque enim satis, quod Æneas natus Dea esset, quod os humerisque Deo similis. victa tandem ita reprehensionem fugit, ita prohibita Veneris suspicionem amouet, vt amorem hunc non furtiuum appelles, sed verè coniugium, quare nunquam aliter loquitur de Ænea, atque de marito,

Ne cui me vinco vellem sociare iugali, Et,

— agnosco veteri vestigia flamma. vbi in Æn. 3. Scythiam amat, aut Æneam in Si-

A chæo. Quin concludit non se facturam, sed astræ, & Dij impulerunt, non tantum Annæ. verbum prætexit, hoc loco respondere Græco *κακοῦ* Ceræ Budæus obleruat.

NOTÆ.

1. **SPELUNCAM DIDO, &c.**] Verè parthenium, Virgilij modo est, virginalium voces, qui tam recundè amores hos tractauerit. Rem turpem tantum suspicionibus relinquit, vitans omnem *αιετολογίαν*. Meritò Iul. Scaliger Homerum reprehendit, qui ori Iunonis dat verbum *ἐπιπέ* Il. 4. Virgilius itaque tantum in antro constituit, alludens credo ad veterem illam maiorem pudicitiam, de qua Ouidius 2. Artis:

Tunc quoque cum solem nondum prohibebat, & imbrem Tegula, sed quercus tecta cibumque dabat: In nemore atque arvis, non sub Ioue iuncta voluptas: Tanta rudi populo cura pudoris erat.

ex hoc pudore natum Latinis verbum *fornicor*, quod ad eam rem quaerenda latibula, antra, fornices. Inde etiam verbum *furtum*, in hac re frequentissimum: unde nata est iniusta illa querela impudici illius Arbitri, qui non iustus ad hanc rem arbiter, ait, in Satyr. *Quid autem non commune est, quod natura optimum fecit: Sol omnibus lucet: Luna innumerabilibus comitata sideribus etiam foras ducit ad pabulum. quid aquis dici formosius potest? in publico tamen manant. Solus ergo amor furtum potius quam primum erit?*

2. **PRIMA ET TELLYS**] Id te inprimis præmonitum volo, nihil certi haberi posse vel ab interpretibus, vel ab aliis de his signis, quæ sequuntur, bonine ominis, an mali fuerint: ego existimo aliqua ex his fieri bono, aliqua malo omine. Quare ergo tellus præesse traditur, & in auspiciis nuptiarum vocari, cui virgines, cum ad maritum ducebantur, sacrificabant: malo etiam fortasse, nam iuxta Etruscum doctrinam, nihil tam incongruum nubentibus, quam motus terræ, vel cæli: sic fermè Seru. Sed quare tellus dicitur *prima*? An quia illa parens Deorum fuit vnâ cum cælo, & idcirco princeps, & prima? Hesiod. in Theog.

Θεῶν γένεσις, ἢ ἡ γαίη, καὶ ἡ παρὰ δὲ ἐπιπέων: Deorum genus, quos Tellus, & cælum larum genuerunt. An quia, vt ait Turneb. ea prima in rerum omnium constitutione emerit ante omnia elementa; & extitit, si Hesiodo credimus, etiam ante cælum: itaque Telluri primatus originis tribuitur? An, vt vult Gerdicum hoc, quia Telluri prima olim dignitas data, nam & Æschylus in Eumen. illam *ἀρχομένην* vocat, *primam vaticinantium*: Et Pind. Od. 11. Nem. *ἔστειν Vesta* vocat *ἀρχομένην θεῶν*, *primam Deorum*. *Vesta* autem pro terra sumitur. Arist. etiam 2. Met. ait, Antiquos Theologos Poëtas venerandè admodum de Terra semper locutos, ita vt à cælo eam tanquam familiaritè ambiri crederent, & ceteris creatis rebus dignitate præstare. Ego, nisi me tantorum virorum auctoritas reuocaret, qui hæc mysteria agnoscunt, putarem simpliciter capiendum Poëtam, quia videlicet Tellus *prima* ordine, ante Iunonem etiam, signum edidit. sed quod hoc signum Telluris: assentitur Germanus Nannio, qui *motum terræ* accipit. Ego aliter iam explicui. Possis quodcumque pro libito.

3. **PRONUBA IUNO**] Nequeo illis assentiri, qui hic per Iunonem capiunt terram, & per signum terrestre sonitum, id est, mugitum. Nam tamen probent Iunonem

nonem sumi posse pro terra, ex Virgilio ipso, qui. 2. A G. dicit Iouem descendere in gremium coniugis: sed hic doctrina hæc parum apta. Nam ineptè, præcedente iam Tellure, nomen aliud subiicitur pro eadem. Præterea hic Iano dat signum, nam ipsa supra,

Speluncam Dido, dux & Troianus eandem Deuenient, adero.

Hic iam ad speluncam deuentum, hic iam ipsa adest.

4. FVLSERE IGNES] Fulmen innuitur, & malo (credo)omine. Inntui fulmen dixi, ductus imitatione Claudiani, qui. 2. Rap. in confirmatione nuptiarum Plutonis & Proserpinæ, sic canit:

—Ni Iuppiter æthere summo Pacificas rubri torssisset fulminis alas, Confessus generum.

Itaque allusum ab utroque Poëta ad faces nuptiales, quæ, cum deessent, suffectæ sunt à cælo. Sed quare malo omine? nam in nuptiis hoc inprimis caebatur à veteribus, ne motus cæli, aut terræ fieret, neve turbato cælo nuptiæ celebrarentur. adi Alex. 2. Gen. cap. 5. vt infelicem igitur horum amorum exitum Poëta significet, inducit turbatum cælum tempestate dira, crebros ignes, omnia denique parata ad minas. Itaque non probantur nuptiæ, sed indicantur esse contractæ.

5. CONSCIUS ÆTHER] Dicitur hoc ex veteri ritu, Germanus ex Passeratio admonet, solus enim acir erat conscius, cum auspices adhiberentur, vt scribit Alconius in orat. Cicer. pro Cluent. existimo his attingi vel ritum aliquem, vel formam veterum in re nuptiali.

6. VLVLARVNT VERTICE NYMPHÆ] De hoc Nympharum vlulatu nihil habeo, quod statuum, bonone an malo omine factus fuerit: sed neque, quæ hæ Nymphæ: Ore adefine, quæ montium? an aliæ quæpiam? an Furie ipsæ inferorum? in postremum inclino, atque ideo infelicitatem Didonis significari. Statius 7. Theb. vlulo ad prodigium, & præfagium retulit:

Et non assuetis pernox vlulauit Eleusis Mensibus, & templis Sparre præfaga reclusis.

Et quidem Seru. voces ελοουρον, & ελοουρον vlulatum, ad sacra refert. additque Poëtam medium sermonem elegisse, quo rem (vt ego interpretor) in incerto relinqueret. Nam vlulo & de re læta Lucano dictum,

- a Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:
- b FAMA MALVM, quo non aliud velocius vllum,
- 175 Mobilitate viget, virésque acquirit eundo.
- c Parua metu primo, mox se fe attollit in auras, Ingređiturque solo, & caput inter nubila condit.
- d Illam Terra parens irâ irritata Deorum Extremam (vt perhibent) Cæo Enceladóque sororem
- 180 Progeniuit, pedibus celerem, & pernibus alis.
- e Monstrum horrendum, inges: cui, quot sunt corpore plumæ, Tot vigilés oculi subter (mirabile dictu) Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures. Nocte volat cæli medio, terræq; per vmbram
- 185 Stridens, nec dulci declinat lumina somno. Luce fedet custos, aut summi culmine tecti,

Turribus

Turribus aut altis, aut magnas territat vrbes, f TAM FICTI prauique tenax, quàm nuntia veri.

ARGVMENTVM.

Describit famam ex occasione: primò eius virtutem & naturam: deinde eiusdem natales: terrid monstrificam vim, horrorem, magnitudinem: multis hæc ornat, multa adiungit, que sine radio inferi argumento nequeunt.

EXPLICATIO.

a Idonis facinus vix admissum in omnem Africam Fama statim detulit, vt est eius natura. & per magnas vrbes, in quibus multi ociosi aucupandis & spargendis, rumoribus dediti.

b Ait Famam esse malum, quo nullum velocius. Probat, quia viget mobilitate, eundo acquirit vires. Quod hoc monstrum! Omnia labore fatigantur, minuuntur, decrescunt: Fama vna viget labore assiduo.

c Est hæc natura Famæ, vt hæret primùm, & parua sit, metuens scilicet redargui: mox se fe in auras attollat, mundum occupet, & his non contenta, caput etiã condat inter nubila. Prudenter extremum hoc (ait Iulianus) nam cum Fama multa euulget, quæ verane, an falsa sint, non satis scias, illa dicitur caput condere inter nubila, quod videlicet assequi nequeas veritatem illorum, quæ illa disseminat.

d Attingit iam natales primos Famæ. Quantùm ea est malû, quæ foror gigantû Cæj atque Enceladi, & genita ab irata irritatâq; matre, & nata quidè in vltionè Deorû, contra ipsos dico Deos, ac demû extremo partu: quasi non cõtenta Tellus tot monstra profudisse, Famâ dederit, malû præteritis diutius, lætius, atrocius.

e Tria dicit esse, monstrum, & horrendum, & ingens. Tenuerunt pauci; nam quæ sequuntur his tibus respondent. Monstrum est sanè illud, cui tot plumæ, oculi, linguæ, ora, aures: horrendum, nam volat per medium cæli (aërem intellige) pèrque vmbram terræ, & cum stridore nunquam dormiens: Ingens, nam territat vrbes magnas. Regredior ad quãdam notulas. Dicitur habere plumas multas, nam quiscque cum res enuntiat, suam addit plumam, faciens quantum in se est, celeriore Famam. Pari tenore dantur illi tot oculi, linguæ, ora, aures. Dicitur habere oculos subter, quia (explicante Seruio) cum ipsa omnia videat; videatur à nemine. Quare autem volat nocte? quia semper incipiens Fama obscura est, iam verò clarior facta tum conquisit, ideo sequitur luce fedet. Sed fedet quidem vt custos ad specularandum de nouo, si quæ alia euulganda se offerant. Sedit verò in culminibus rectorum, turrium, vrbium tanquam in specula.

f Est hoc veluti epiphonema. Hæret enim Fama his, quæ semel dixit, eaque euulgat tenaciter, modò ficta, praua, aut vera sint.

NOTÆ.

1. EXTEMPLO LIBYÆ] Nota mentem summi Poëtae, rem in secreto admissam, in spelunca, seclusis arbitris, Fama statim euulgat. Sic sanè est vt Regum facta latere nequeant. Huius rei Lipsius coniungit locum communem aduocans Senecam, Claudianum, Plinium alterum. Addo Xenophontem, qui ad Regem Scuthen. lib. 7. αναλ. οσει εχθη τ' εζη λαιθηδ- νευ, ετε εν τι καλδν, ετε εν τι εχρον ποιησις: Quo fit, vt occultum esse nequeat, siue aliquod honestum, siue turpe facinus admittis. Et Alianum lib. 12. Var. Hist. qui ad rem hanc ita loquitur, εριελο εν τα εις Ααασιαν ερωτ, εχθη εις Ιουλιαντο ελεθη, εχ εις τω ελλδα α παλαιαν. πεπληρωθη εχ εχ Πιλοπώννη εχ εχ υπερ Κόρυατε, εχ εκένης λόγων: Regis

A in Aspasiam amor, non per Ioniam solùm, sed per vniuersam Graciam fama celebratus est: itémque Peloponnesus plena sermonibus de Cyro & Aspasia.

2. FAMA] Ex occasione adducit descriptionem famæ grauem, & luculentam, cum qua, quam conferras, non facillè inuenies: ex eadem occasione alias tibi adduco vriles ad imitandum, sed cum sale Critico. Inprimis Ouid. domum famæ, verè ipsam Famam, sic describit in 12. Metam.

Orbe locus medio est inter terrasque fretumque, Calestesque plagas triplicis confinia mundi, Vnde quod est vsquam, quamuis regionibus absit, Inspicitur, penetratque cauas vox omnis ad aures. Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce: Innumerisque aditus, ac mille foramina tectis Addidit, & nullis inclusit limina portis. Nocte dieque parat: tota est ex ære sonanti: Tota fremit, vocisque refert, iteratque quod audit. Nulla quies intus, nullaque silentia parte. Nec tamen est clamor, sed parua murmura vocis, Qualia de pelagi, si quis procul audiat, vndis Esse solent: qualémve sonum, cum Iuppiter atras Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt. Atria turba tenet, veniunt læue vulgus eantique: Mistaque cum veris passim commenta vagantur, Millia rumorum, confusaque verba volutant. E quibus, hi vacuas complent sermonibus aures, Hi narrata ferunt aliò, mensurâq; fitti Crescit, & auditis aliquid nouus adiuicit auctor. Illic credulitas, illic remerarius Error, Vanaque Lætitia est, consternatiq; Timores, Seditioque ruens, dubioque auctore susurri. Ipsa quid in calo rerum, pelagique geratur, Et tellure videt, totumque inquit in orbem.

Famae descriptiones

Non dubiû, quin multa ex his acuta, sed vides, quantum defecerit à suo magistro. Impropiè Fama videt quid geratur in cælo, nam quando inde ad nos allati rumores? & quidem fama, tam vera quàm falsa loquitur: quid ergo nobis falsum è cælo? deinde non semel, quæ dixerat, repetit, si bene expendas: tertid, cur seditio ministra est famæ? Martis porius & Bellonæ: nam eo modo, quo illa Famæ inseruit, plures aliæ essent ministræ. Quartò desiderari grauitatem vides. Quintò, si nulla portæ, cur sunt limina? Satis enim erat dixisse aditus, & foramina. Sextò, si intus est æs sonans, & fremitus, quî nullus clamor, & tantùm murmura: Vix enim à sonitu clamorem separet. Septimò, oportuisset explicare consentienter ad Famâ, quæ esset turba illa auriorem, nam si homines intelligat, non decuit cum fictis personis Fama, Lætitia, Terroribus, Credulitate, adiungere homines. Transfere ad Statium. 3. Theb. qui Famam pinxit ante Martis currum volantem hunc in modum,

—At vigil omni

Fama sono, varios rerum succincta tumultus Anteuolat currum, statique impulsa gementum Alipedum, trepidas denso cum murmure plumas Excucit, vrget enim stimulis auriga cruentis Facta inselua loqui.

E In trepidas plumas, hæret Virgilio, qui Parua metu primo, sed qui multo signatiùs. Eandem partem Claudian. contra Alaricum sic expresse:

Famaque nigrantes succincta pavoribus alas.

Aducere lector, quæ Statius trepidas alas, Claudian. succincta pavoribus alas. Inferam alias minutulas descriptiones. Ouid. 9. Met.

— *Quæ veris addere falsa*

Gaudet. Statius 2. Theb. monstrum vocat, vt Virg. — *que tanta licentia monstro?*

Quis furor est? iam bella canit, &c. quem locum Statij adi, nam ibi omnino Virgilium imitatur, vbi Famam inducit disseminantem vbi que nouos generos Adrasti, Tydeum & Polynicem: quorum Tydeus Deiphilem, Polynices Argiam duxit. Lucanus lib. 1. timorem illum, de quo iam, sic attingit:

— sic quisque pauendo. Dat vires Famæ nullaque auctore malorum. Que fixere timent.

Descriptiunculæ aliæ sparsæ plurimæ apud Poëtas.

3. MALVM] Explicat Tertullianus in Apolog. curi, curi fama dicatur malum. Lege illum.

Fama velocissima est. 4. QVO NON ALIVD VELOCIVS VLLVM] Ita verè est. Eadem sententia est in Philone de Legat. τίμνος ἴδιον ἀνθρώπων: nihil fama velocius. Ait Iustinus lib. 2. Tantam famam velocitatem fuisse, vt cum matutino tempore prælium in Bœotia commissum sit, meridianis horis in Asiam, per tot maria, & tantum spatij, tam breui horarum momento, de victoria nuntiatum sit. Silius lib. 4. de hac re:

— diros canit improba motus. Et gliscit gressu, valucricque citator Euro.

Famæ natura. 5. PARVA METV PRIMO, MOX, &c.] Liuius lib. 28. signatè ad rem hanc: Scipio graui morbo implicitus, grauiore tamen fama, cum ad id quisque, quod audierat, in-fita hominibus libidine alendi de industria rumores, adice-ret aliquid, provinciam omnem, ac maximè longinqua eius turbauit. Et Iustinus lib. 2. de eadem natura Famæ: in maius, sicuti mos est, omnia extollent. Cedrenus quoque signatissimè loquens de fama: τὸ ἀπὸ τοῦ ἀκούοντος τὸ φερόμενον ἐξ ἀπορίας: solet parua amplificare, & facta terribilius narrare. Inde est vt Liuius lib. 27. Famæ attribuar confecta bella, nam hæc, etiam si falsa, tamen, quia credita, magnum habet pondus. Verba Liuij. Fama bellum conficit, & parua momenta in spem metumque impellunt animos. Ab Liuij Seneca ep. 13. Illudis nobis illi, qua conficere bellum solet, fama. Videtur verò mihi Poëta, cum ait, Famam esse initio paruam, alludere, ad suffuros & murmura, quæ sunt veluti Famæ incunabula. Ouidius de illa in Met.

Nec tamen est clamor, sed parue murmura vocis: Catullus etiam dixit, Fama susurrat.

6. ET CAPVT INTER NVBILA CONDIT] Homerus prius de Contentione dixerat, ll. 4.

Ἡ τ' ὀλίγη δὲ φησὶ κορυφαία, ἀπὸ ἐπιπέδου ὄραται ἵσθηται καὶ ἄνθρωποι βάλνται. Quæ parua quidem primum atollitur, sed postea in calo firmavit caput, & super terram ingreditur.

Calumnias, quæ contra Virgilium sunt apud Macro-bium lib. 5. Sat. cap. 13. quod non bene Homero hæserit, interpretes omnes diluunt, sed acerrimè Iouianus in Dial. cui nomen Antonius, quem adi doctè & latè loquentem. Ego tibi tantum Iulij Scalig. verba adducam è lib. 5. Poët. vbi sic loquitur, Clamant quod Maro de fama dixit, eam inter nubila caput condere:

Virgilius defenditur. cum tamen Homerus, vnde ipse accepit, in calo caput Eridis constituat. Iam tibi pro me respondeo. Non sum imitatus. Nolo imitari. Non est verum, Contentionem ponere caput in calo. Ridiculum est. Fatuum est: Homericum est, Graculum est: Virgilianum non est. Romanum non est. Præterea latet eos vis iudicij Maroniani: abscondit enim Fama caput nubibus, propterea quod Fama caput, id est, auctor rumorum fere incertus est. Et dixit, nubila, non celum: quia ad nubes vsque peruenire à terra clamor potest. Sed ante hunc

A multis antè seculis Virgilium defenderat imitatione sua Valerius Flacc. qui dixerat, Famam non esse Diuam poli, & Iouem illam arcuiffe à regionibus ætheris. Verfus isti sunt lib. 2.

Quam Pater omnipotens digna atque indigna canentem,

Spargentemque metus placidis regionibus arces Ætheris: illa fremens habitat sub nubibus imis, Non Erebi, non diua poli, terræque fatigat. Qua datur: audentem primi spernunt, fugantque: Mox omnes agit, & moris quatit oppida linguis.

Cedant oblatatores tantorum ac doctorum hominum iudiciis. Porro sumptam quoque sententiam Maronis ex Callim. Muretus vidit libro 1. Var. cap. 18.

Ἰθάκη δὲ χέρσιν, κεφαλαίη δὲ οὐρανῷ ἀλύμπτῳ, Ἰνγρησσοῦ τὴν γῆν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀγγίγει.

Sed adhuc censuram Scaligeri damnantis Homerum, quod Contentionis caput in calo constituerit, adiunxit auctoritate Aristidis, qui oratione de concordia ad ciuitates Asiaticas Homerum reprehendit. ἐν τῷ δὲ ἐπιπέδῳ τῆς γῆς ἐστὶν ἡ κεφαλαία τοῦ οὐρανοῦ. Sed vtram calum attingat Contentio, equidem dicere non possum. & addit rationem, quia portæ Iouis omnem molestiam arcent. Dio etiam Chryostomus, etiam si non clarè, fatuitatem Homeri indicat orat. 12.

7. ILLAM TERRA PARENS, &c.] Vltæ est (ait Seru.) Fama Terram matrem, & fratres gigantes, quia Deorum delicta emulgauit, de Ceo, & Encelado gigantibus dictum aliis locis.

8. LINGVÆ] Has Famæ etiam dat Ammianus lib. 21. quibus fidem exaggerat. Famæ lingua.

9. ORA] Os de Fama Tacitus 14. Annal. Hæc in ore Ora.

Fama credentium otio agebantur. 10. SYBRIGIT AVRES] Languidum erat erigir, ergo subrigir: nam hoc verbo acuries quædam innuitur, qua aures attolluntur. Vitur eo verbo Seneca 5. de Benef. Plin. Tertull. coniunxit loca Delius. Terentius dixit, arrige aures.

11. NOCTE VOLAT] Ita in 3. Fama volat. & in 7. Alæ volitans Fama. Vt etiam in 9. addito attributo, volitans Fama pennata. Inde Vulgus dictum à volâdo, quia Fama, quæ pennata & volans fingitur, primum omnium occupat vulgi ora, & per illud volat. Inde signatè 2. Æn.

— spargere voces In vulgum ambiguas. Dixi, dici vulgus à volando, nam te in hanc mentem inducet Lucretius, qui: Fulgura peruolgant celum, id est, peruolitant. Velus etiam Poëta apud Varr.

Alcyonum ritu litrus peruolgens feror. id est, peruolitans.

12. SVMMI CVLMINE TECTI] Ouidius, — summaque domum sibi legit in arce.

13. ET MAGNAS TERRITAT VRBES] Silius lib. 4.

Fama per Ausonias turbatas spargitur vrbes. Et inf.

Terrificis quatit attonitas rumoribus arces. Valer. Flacc. de Fama lib. 2. quatit oppida.

14. TAM FICTI PRAVIQVE, &c.] Tacitus 4. Hist. verâque & falsa. Silius lib. 6.

Vera ac ficta simul spargebat Fama per vrbes. Liuius lib. 34. falsa mista veris ferens. Ouid. 9. Met. de Fama:

— que veris addere falsa Gaudet.

Est hoc, quod postea alio flexu:

— facta atque infecta canebat. Et quod idem Ouidius: Mistaque cum veris passim commenta vagantur,

A Millia rumorum, confusæque verba volutant. Minutius etiam famæ dat fingere. Xenoph. in Hippar. Ἰδὸς ἀψήλας nominat hos fictos rumores,

190 Hæc tum multiplici populos sermone replebat Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat.

b Venisse Æneam Troiano à sanguine cretum, Cui se pulchra viro dignetur iungere Dido.

c Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fouere, Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.

195 d Hæc passim Dea fœda virum diffundit in ora.

ARGVMENTVM.

Didonis & Æneæ factum Fama disseminat, multa ipsa addit, vt moris est.

EXPLICATIO.

P O S T descriptam Famam, descendit ad rumores, quos ea de Didone & Æneæ dissipauit. Replebat verò populos sermone multiplici, quia canebat facta pariter atque infecta, & gaudens, tum quia homines nouis rebus delectantur (ait Nascimb.) tum quia (visum mihi) nacta amplam & nobilem materiam, quam disseminaret de magnis regibus.

b Quid verò disseminat? venisse Æneam Troianum hominem, cui se Dido dat in coniugium. Præclarè Poëta vulgo attribuit rumores, ne sit necesse Famam induci loquentem cum Iarba, quod hîc esset frigidum, & ineptum, sed quàm libenter vulgares res poëta captarent hanc occasionem? Respuit Maro magno iudicio. Expende quæpiam. Cui quasi peregrino & exotico, est emphasis. Pulchra Dido etiam emphaticè. Que potuisset cuius etiam magno Afrorum principi placere propter pulcritudinem. Vel Ironicè. Nam quid aliud faceret pulchra fœmina? ista enim sæpela sciunt. Dignetur quasi superior inferiori. Lungere se vox signata ad coniugium.

c Hyemem (dicebat Fama) luxu fouent, & ducunt turpiter cum voluptate, quàm longa est hyems ipsa, Vtque oblitus regni, alter Italici, alter Africani, Effectus proprius luxuriæ, quæ, vbi animum abripit, nihil aliud sinit curare impotentissimo dominatu.

d Ideo fœda, quia fœditatem spargebat. Et est veluti epiphonema totius rumoris.

NOTÆ.

Famæ natura. 1. MULTIPlici] Est hoc quod Statius. 3. Theb. — Geminatque acceptos Fama pauores. Lucanus lib. 1. Innumeras soluit falsa in præconia linguas. Ammianus lib. 31. Fama rumorum nutrit. De eadem Ouid. lib. 9. Met. — è minimo sua per mendacia crescit. & 12.

A — mensuræque fœci Crescit, & auditus aliquid nouum adicit auctor.

2. PARITER, ATQVE] Consecutio vocum ex Patiter, at veterere elegantiâ obseruata Godefralco. Ita Sallust. que. Iugurth. vultu, colore, ac motu corporis pariter atque animo varius. Martial. lib. 1.

Sus vitam pariter perdidit, atque dedit. 3. FACTA ATQVE INFECTA CANEBAT] Stat. Famæ naturæ. 3. Theb. de eadem fama: facta, infecta loqui. De eadem Flacc. 2. Arg.

— Digna atque indigna canentem. Tertullianus in Apolog. ait Famam dictam Virgilio malum, quia plurimum mendax, quia ne tum quidem, cum aliquid veri affert, sine mendacijs vitio est, retrahens, adiciens, demutans de veritate. Verè itaque; — facta atque infecta canebat. Lucanus etiam lib. 1.

Vana quoque ad veros accepit Fama timores. 4. VENISSE ÆNEAM] Videtur totum hunc locum habuisse ante oculos Liuius, cum lib. 26. ad finem, de Allucio Hispano: His latus donis honoribusque dimissus domum, impleuit populares laudibus & meritis Scipionis. Venisse Deis simillimum iuuenem, vincens em omnia cum armis tum benignitate & beneficijs.

5. QVAM LONGA] Pari forma Ouidius, Et vacuus somno noctem, quàm longa, peregi.

6. DEA] Famæ olim aræ, & templa. Pausanias in Atticis: Est sua apud illos Pudori, Famæ, Alacritati aræ. iterum, aram illi dicatam scribit, vna cum Pudore, Misericordia, Imperu. Plutarchus etiam de fortuna Romanorum illi templum assignat vna cum omni. Statius 2. Theb.

Nec minus Ogygias eadem Dea turbida terras Inslit.

Et 3. eiusdem operis: Terga comasque Dea Scythica pater increpat hasta.

Vtrobique sermo est de Fama. Hesiod. lib. 2. ἐργ. καὶ ἡμῶν. de Fama loquens, θεὸς ῥήτις ἐστὶν ἡ δῆμι: Dea & ipsa est. Dio Chryostomus orat. 37. Aristides in 2. Platonica. Demosthenes de falsa legat. & Æschines contra Timarchum, omnes θεῶν nominant, & omnes Hesiodum aduocant. Postremus etiam in orat. contra Demosthenem ita scribit. καὶ τῆ ῥῆσιν φησὶ δημοσίῃ θεοῦ ἐστὶν, ὡς θεοῦ: ac Fama quidem sacra publice facimus, vt Dea. Homerus sæpe θεῶν nominat, quæ vox signat diuinum motem. Et Aristides orat. de non agendis Comœdijs ἀλλήλοισι dat θεοῦ, aræ.

a Protinus ad Regem cursus detorquet Iarbam, Incenditq; animum dictis, atque aggerat iras.

b Hic Ammone satus rapta Garamantide Nympha, Templâ Ioui centum latis immania regnis,

falsa

200 Centum aras posuit, vigilemque sacrauerat ignem,
 Excubias Diuim aeternas, pecudumque cruore
 Pingue solum, & variis florentia limina fertis.
 1 Isque amens animi, & rumore accensus amaro
 Dicitur ante aras, media inter Numina Diuim,
 205 Multa Iouem manibus supplex orasse supinis.

ARGUMENTVM.

Fama, verius vulgus, rem omnem ad Iarbam perfert. Huius genus & religio describitur: deinde ira, & dolor, deum preces ad Iouem Patrem.

EXPLICATIO.

Adem celeritate, qua ad alios, ad Iarbam quoque delarus rumor. Supra exemplo, nunc protinus consentaneè ad celeritatem Famæ. Ergo illa detorquet cursum, sed non sub aliqua persona. Vulgus enim desert, vulgus in cendit animum, vulgus iras aggerat. Ij nimirum, qui è violo rumore sparferunt, inde postea rumore incensus amaro.

Digitur ad Iarbæ genus, & religionem. Genus. Fuit filius Nymphæ Garamantidis, quam Iuppiter Ammon raptam à patre Garamante compressit. Fuit Garamas filius Apollinis, si Seruio credimus. Religio. Edificauit in honorem Ammonis patris templa centum, aras centum, singulas in templis singulis. Ad hæc in omnibus ignem æternum, aeternas excubias Deorum. Explico. Sacrauit in templis æternum ignem, ad quem essent aeternæ quoque excubiæ seruando igni, quæ omnia in honorem Deorum. Pergit religio Iarbæ. Templâ hæc multis victimis sacrauerat, multis floribus. Ab sanguine pecudum solum pingue, ab floribus florentia limina. Sunt templa immania ingentia.

Quare amens animi? quia fama iras aggerauit, quare incensus rumore amaro? quia eadem incendit animum dictis. Itaque hic versus proculdubio respondet superiori, & utroque includitur duplex affectus potentissimus in hominibus, ira & dolor. Quos affectus zelotypia genuit in Iarba. Quid verò furens, quid dolens? Procidit ante aras, interque Deorum numina, & simulacra, supplicabundusque supinis manibus, multis dolorem suum, & irarum causas expromptit.

NOTÆ.

1. AMMON] Ammonis Iouis (Alij Hammonis) historia mille fabulis deformata est. Pausanias lib. 4. scribit, à pastore, qui Ammon dictus, conditum templum Ioui in Africa, & inde nomen Ioui quoque mansisse. Hyginus in fabul. narrat, Bacchum, cum in Indiam proficisceretur, rogasse à Ioue, vt in cælum reciperet arietem, qui sibi aquam monstraerat in eo itinere; quod cum factum esset, Liber templum edificauit Ioui, cui esset caputarietinum, inde hic Deus corniger à Poëtis dictus: Ammon autem, quod aries visus fuerit in arenosa Libya, nam Græcis ἀμμή, idem quod ἀμμή. Ad quod erymon allusit Propertius lib. 4. eleg. 1.

Hoc neque arenosum Libyci Iouis explicat antrum. Herodotus lib. 2. aliam adducit originem, sed in te fabulosa satis aliquid attigisse. Erat hoc templum apud Garamantas Africae, inde Deus ipse dictus Garamantici. Silio lib. 14.

Deus Garamantici.

A Fer pater afflicti, fer, ait, Garamantice vates,
 Rebus opem.
 Habes templi huius luculentam descriptionem in Lucano, lib. 9.
 Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus vnum
 Inculti Garamantes habent: stat corniger illic
 Iuppiter (vt memorant) sed non aut fulmina vibrans,
 Aut similis nostro, sed tortis crimibus Ammon.
 Non illic Libycæ posuerunt diuina gentes
 Templâ, nec Eois splendent donaria gemmis,
 Quamuis Æthiopum populis, Arabumque beatis
 Gentibus, atque Indis vnus sit Iuppiter Ammon.
 Pauper adhuc Deus est, nullis violata per eum
 Diuinitis delubra tenens, morumque priorum
 Numen Romano templum descendit ab auro.

Postrema hæc Lucani de paupertate Ammonis, non Ammō Iuppiter consentiunt cum his, quæ ante illum scripsit Curtius pater an pau- lib. 4. de Reb. Alex. Id quod pro Deo, non eandem essentiam habebat, quam vulgo Dīs artifices accommodauerunt. Umbilico maximè similis est habitus, smaragdo & gemmis coagmentatus: hunc, cum responsum petitur, nauigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris ab utroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginisque patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiari Iouem credunt, vt certum edat oraculum. His vidisti diuitias Ammonis, & obiter cultum, quo ab illo oraculum petitur.

2. TEMPLA IOVI CENTVM] Qui credas: & tamen astruunt nonnulli, & verè de centum templis intelligi Poëtam volunt. Sed ego recurro, vel cum Seruio, & Turn. ad finitum numerum pro infinito, more Græco: vel cum Germ. ad mysteria huius numeri. Centenarius enim numerus veteribus mysticus fuit, & inde vt plurimum religioni attributus. de cuius numeri mysteriis pluribus disserit Iulianus in epist. ad Serapionem. Græca omittam, quod plura interpretis verba adducam: Homerus mihi quidem videtur non leuiter, neque sine causa in poemate suo clypeum è centum. Iouis Ioui tribuisse: verum magna aliqua, & adbita ratione istud dicendo inuoluit, quoniam videlicet perfectissimo Deo perfectissimum numerum accommodabat (vide interim insani Apostatae stultitiam) etiamque numerum, quo maximè exornari posset: aut quia mundum vniuersum, quem clypei forma propter rotunditatem comprehendit, non alius numerus describit, quam centenarius, circuli centenario accommodat intelligentiam eius, qui in vniuerso intelligitur. Eadem ratione centimanus Briareus iuxta ipsum Iouem collocatur, & cum patre certat, quasi perfectum eius robur perfecto numero exprimitur. Quin & Pindarus Thebanus cum Typhæi eadem in illo triumphali carmine celebrat, & maximi huius gigantis robur maximo Deorum Regi attribuit, non alio nomine cum magnificè adeo commendat, quam quod gigantem centeno capite horrendum vno ictu afflixerit, atque prostrauerit: tanquam nullus alius gigas manum cum Ioue conserere potuerit, nisi quem solum mater centum capitibus armarat: neque vllus Deus præter Iouem tanta victoria dignus esset. Simonides Poëta Lyricus magne laudis loco Apollinem ἐκατόν appellat, & quasi hæc vna sacra nota eius cognomen exornat, quod

Excubiæ Deorum. 4. EXCVBIAS] Quam istæ deberent esse diligentes, satis indicat Liuji historia lib. 28. apud quem extincto igne casa flagro est Vestalis, cuius custodia noctis eius fuerat, iussu P. Licinij Pontificis. Distinctionem Seruij lib. 9. An. hanc, Excubiæ diurnæ sunt, vigilie nocturnæ, cunctit hic locus, vbi excubiæ sunt tam diurnæ, quam nocturnæ, vt etiam ignis vigil est, qui diu noctuque seruabatur. In Glossis est, Excubiæ, ἐκκούβια, quæ vox potius te ad noctem ducit quam ad diem.

5. PECVDVMQVE CRVORE] Mos fuit veteribus

quod Pythonem serpentem centum sagittis, vt ait, consecerit: imo magis, ac sepius se ἐκατόν, quam Pythonem appellari gaudet, quod illo cognomine tanquam hereditatis alicuius titulo exornetur. Tam illa ipsa Iouis nutrix Creta, quasi Iouis educati & suscepti mercede, centum vrbium numero ornata est. Thebas etiam ἐκατόνας nominat Homerus, propterea quod centum portis maxima esset dignitas, ac pulchritudo. Taceo Deorum Hecatombas, templa Hecatompæda, aras centena basi, centenarios andronas, centiugera arua, & cetera diuina aut humana, quæ huius numeri appellatione cōtinentur. Ille ipse numerus & belli, & pacis ordines decorat, centurias militares exhibet: iudicum appellationem, quæ pari ratione continetur, honorat. Ac me quidem, cum plura possem dicere, lex epistolæ prohibet: & me ratio breuitatis, cui debeo consulere: & certè Iuliani locum prætermissem, nisi ille ad id, de quo ago, illustris esset. Tantum addam ex eadem fonte mente capiendum illud, r. Æn.

centumque Sabæo
 Thure calent aræ,
 de Paphia Venere, videndus etiam locus Platonis in illud lib. 6. centum errant annos.

3. VIGILEMQVE SACRAVERAT IGNEM] Dicitur ex veritate, non ex ornamento poetico. Plutarchus de Defectu orac. Cùm autem nuper apud Ammonem fuisset, cetera quidem non se valde admiratum dicebat, ἀλλ' ἵ τὸ λόγῳ τὸ ἀσέβητον ἀνεῖλε λόγον ἀγίου ἀσέβητος, de lucerna autem perpetuo ardente rem narrabat dignam animaduersione. Sed & ignis permigil in multis aliis locis fuit, & semper summa religione. In Prytanæis Græciæ, in templo Cereris, & Proserpinæ, cuius rei auctor Pausan. in Arcadicis: in aris Carnei Apollinis, nam de eo Callimachus, ἀπὸ ἀθανάτων ἀπὸ: ignis semper durans. Romæ quoque, Troiæ, Delphis, multisque aliis sacralis. Omitto Perfarum ignem perpetuum. Vide quæ iam ego 2. Æn. Hic audi formæ Auctorum. Vigilius vocat vigilem. Propertius, & Statius. 2. Theb. peruigilem. Liuius lib. 5. & Noster. 2. Æn. æternum. Cicero 2. Leg. sempiternum. Arnobius lib. 2. Vestæ ignis perpetuus focus. & lib. 4. perpetui ignes. Græci ἀσέβητος, inextinctum. Dionysius lib. 1. & Plutarchus ἀπὸ τῶ ἐν Δελφ. vterque. ἀπὸ ἀθανάτων ἀπὸ: ignem immortalem. Socrates lib. 7. Hist. Ecclesiast. c. 8. ἀθανάτων ἀπὸ: ignem perpetuum ardentem. Aristophanes in Lystrata. τῆτι τὸ ἀπὸ ἐξήγησεν ἐκατόν, ἐστὶ ἵ: Hic viuunt ignis, atque adhuc vigil videt. Ab Silio dicuntur flammæ semper lucentes. Cur ignis æternus tanta religione asseruatus ab antiquis, petendæ ex Plutarcho causæ lib. 7. Sympof.

Excubiæ Deorum. 4. EXCVBIAS] Quam istæ deberent esse diligentes, satis indicat Liuji historia lib. 28. apud quem extincto igne casa flagro est Vestalis, cuius custodia noctis eius fuerat, iussu P. Licinij Pontificis. Distinctionem Seruij lib. 9. An. hanc, Excubiæ diurnæ sunt, vigilie nocturnæ, cunctit hic locus, vbi excubiæ sunt tam diurnæ, quam nocturnæ, vt etiam ignis vigil est, qui diu noctuque seruabatur. In Glossis est, Excubiæ, ἐκκούβια, quæ vox potius te ad noctem ducit quam ad diem.

5. PECVDVMQVE CRVORE] Mos fuit veteribus

A Deos suos colere, vel effuso tantum cruore, & mactatis victimis: vel tantum floribus, fertisque: vel utroque, & cruore, & floribus. Primi generis exemplum satis clarum in Saturni factis. Alterius, in Paphia Venere, & in ara Apollinis, quæ in Delo fuit, de qua re dictum. 1. & 3. Æn. Extremi, in hac ara Ammonis. Neque enim hic putarem confugiendum ad communem ritum, quo flores & ferta appendebantur Deorum liminibus in celebratibus, sed ad signata facta, quæ floribus peragebantur, vt satis potest patere ex his quæ dixi. r. Æn. ad illud:

Thure calent aræ, fertisque recentibus balant.
 6. SERTIS] Non vtrunque flores in factis apud Venere, sed sæpe intexti formatique in modum coronæ. Ouidius. 4. Fast.

B Et tegat ornatas longa corona fores.
 & 4. Met.
 Sertaque dependent rectis.
 Tibullus lib. 2. eleg. 2.

Ipse suos Genius adsit visurus honores,
 Cùm decorent sanctas flores ferta comas.
 Et lib. 1. eleg. 1.

Flaua Ceres tibi sit nostro de rure corolla
 Spicæ, quæ templi pendeat ante fores.
 Mos hic non solum rebus sacris in vfu fuit, sed etiam Sertæ ad profanis, & in primis amatoris. Ouid. 2. de Remed. res amicitia.

Effice nocturna frangatur ianua rixa,
 Et tegat ornatas multa corona fores.
 Propertius lib. 1. eleg. 16.
 Et mihi non desunt turpes pendere corolla.

C Tibull. 1. 2. eleg. 2.
 Te meminisse decet, quæ plurima voce peregris
 Supplicæ, cùm postis florida ferta darent.

7. AMENS ANIMI] Græca constructio, testibus Budæo, Lamb. Scalig. Sed ego libenter subaudirem amens dolore animi.

8. MVLTA] Grammatici aduerbialiter capiunt, pro multis. Sic pleraque alia, vt crebra ferit, pro, crebro. Sic πολλα Græcorum pro πολλο. Sed vehementer inclino, vt in vtraque lingua præpositio subaudiatur, à Græcis ἄ, à Latinis, quam ipsi volent. Sed hæc quæstio appeller suos Grammaticos, & in primis viri docti Minuciam, & in primis Budæum.

9. SUPINIS] Supinæ manus sunt, non sublatae, non Supinæ manibus, quæ expandæ, non porrectæ, sed conuersæ ad cælum palmarum. Galenus enim lib. 1. de vfu Part. vt explicet sursum conuersam palmam ad continentidam aquam, ne effluat, vocat ὑπτιαν τῶν χεῖρα, manum supinam. Est enim ὑπτιαν Græcis, quod Latinis supinum. Hic ergo mos receptissimus in precibus. Horat. 3. Carm.

Celo supinas s' tuleris manus.
 Liuius lib. 6. Bell. Pun. vndique matronæ in publicum effusa, circa Delum delubra discurrunt, crimibus passis aras verrentes, nitæ genibus, supinas manus ad cælum ac Deos tendentes. Virg. item,
 — Tendoque supinas
 Ad cælum cum voce manus.
 Hic habitus interdum ad homines. Petron. Satyr. Lycas trepidans ad me supinas porrigit manus.

1 Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris Lenæum libat honorem.
 2 A SPICIS HÆC? An te genitor, cum fulmina torques,
 Nequicquam horremus: cæciq; in nubibus ignes
 210 Terrificant animos, & inania murmura miscent?
 3 Fœmina, quæ nostris errans in finibus, vrbem
 Exiguam pretio posuit: cui litus arandum,
 Cuique

Cuique loci leges dedimus, connubia nostra Reppulit; ac dominum Aeneam in regna recepit: Et nunc ille Paris cum semiuero comitatu Maonia mentum mitra, crinemque madentem Subnixus, raptu potitur: nos munera templis Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.

ARGUMENTVM.

Sequitur oratio Iarbae exprobratoria in Iouem, exprobratoria in Didonem, contumeliosa in Aeneam, & in omnes irata.

EXPLICATIO.

INCIPIT ab commemoratione officiorum in Iouem, tum ut illum sibi conciliet, tum ut dissimulenter ingratum accuset. Porro irrationes quasdam, quas quidam inferunt, non putamus esse ex consuetudine Poetae, qui de Diis semper religiosissime loquitur. Officia, quae commemorat, sunt, celebrari ab Mauritanis epulas in honorem Iouis, & post eas, nam hoc est epulata, libari vinum, idque toris pictis. Seruit epithetum totius orationis argumentum. Qui omnia potes, cur fers tantum facinus?

CONFISCIT Iarbas argumentum hoc exprobratorium. Haec vel aspicias, vel non aspicias: si aspicias, iniq̄us, qui non punis (nam hoc proculdubio subaudiendum, sed omissum ex magno iudicio) si non aspicias, non tu es Deus, frustra te horremus, caeci sunt tui ignes, inania murmura tonitruorum: potius terrot, & illuso animorum, qua nos decipis, & te esse aliquem expectamus, nullus cum sis. Expende amarum illam interrogationem, Aspicias haec? Explicata ignes caecos deceptorios inducent, & quae ad errorem, quo homines decepti putant esse Iouem, cum nullus sit. Interpretes referunt ad causam Physicam. non placent: iam te monui, nullas hic esse irrationes. Intellegit Iarbas Iouem esse potentissimum, sed affectum hunc dolor & ira eliciunt. Possit enim quispian similia cum vero Numine. Cur Deus peccata non punis? Cur non affligis sceleratos, homicidas, improbos? Nunquid tua fulmina terror tantum sunt, & murmur inane?

SEQUITUR altera orationis pars, exprobratoria in Didonem; commemorat enim beneficia, quae illa ab se accepit, quibus tamen illa non respondit, in hoc quippe polita exprobratio. Ita verò exprobrat, vt mirè attonet personam Didonis, attollat suam, Attenuat illam à sexu, nam femina: à fortuna, nam errans. Et cum urbem constructam à Regina negare non possit, extenuat, quippe exiguum & pretio, non ergo aut gratia meruit, aut virtute occupauit. & litus, & arandum, non enim nisi summa inopia ad hoc cogimur. & dedimus leges loci, quod sapit seruillem & infelicem animum. Attollit suam, nam errabat illa in nostris finibus, dedimus litus arandum, dedimus leges loci. Quid verò illa tam humilis in tam magnum principem? Reppulit nostra connubia, omnia cum emphasi, quasi dicat: respicit indigenam, recepit precarium. Sed & nostra nobilitatem est sermo. Quid verò me reppulit? recepit Aeneam dominum in regna. Hinc pendet omnis affectus doloris. Ego rex, & finicimus, repellor: recipitur exul, & incognitus. Aliqua, quae hic expendi, debes Scaligero.

RESTAT pars extrema contumeliosa in Aeneam. ille mollis, effeminatus, lasciuus, nimirum alter Paris,

A cum comitatu semiuero, quippe Phryges molliissimi mortalium sunt habitus, & à quibus (ait Seruius) puero rum stupra inceperunt, subnixus mentum crinemque madentem mitra Maonia, habens subnixum, id est subligatum mentum crinemque mitra feminarum, crinis verò totus est madidus ab vnguento. Ergo hic tam mollis, quia alter Paris: quia cum semiuero, quia cum mitra feminea & vnguentis, potitur raptu. Explico, vt primus Paris potitus est rapta Helena, ita hic alter Didone rapta. Vel, Seruium sequere. Raptu, id est, stupro, nam raptus est illicius coitus. Quid verò nos? ferimus munera templis tuis, & ita fouemus inanem famam: nam alimus errorem vulgi, qui te Deum putat. Aduerte, nunquam de se loqui, nisi numero multitudinis cum respectu ad exprobrationem Didonis, & contumelias Aeneae. Praclare verò notat Iulius Scaliger, ab irato homine relinqui orationem pendentem, nihil enim concludit; tantum definit in exprobrationem.

NOTAE.

MAVRVSIA GENS] Mauritania, Vitruuius lib. Maurusij, 8. cap. 2. Maurusia, quam nostri Mauritaniam appellant, Strabo lib. vltimo scribit, qui à Graecis Maurusij appellantur, à Romanis & indigenis Mauros dici. Horum elogium vide apud Aelianum lib. 14. de Animalib. cap. 5. PICTIS] Pictura in mensis, lectis, in omnibus de- Pictura mé- nique, quae ad apparatus conuiuialem pertinent, ex- sarum. more veterum fuit. Virg. 1. Aen.

Toris inibi discurrere pictis.

Athen. lib. 2. vbi de stratis tapetibusque mensarum scribit, picturam quoque illis admiscet, cuius picturae egregios artifices laudat, Acesam & Heliconē. Idem lib. 5. in apparatu conuiuij Ptolemæi Philadelphi, περιεγραφή των ποινών διασπορών των τέχων επων: aduertant peristromata picturata, elaborata egregia arte, nam varietas ad picturam pertinet. Ouid. in Med.

Accipit hospitio iuuenes Aëta Pelasgos, Et premittit pictas corpora Graia toros.

Apul. 2. Al. ad conuiuium profert, vitrum affabre sigillatum, crystallum impietum. Qui mos in Italia etiam floruit. Cic. de Siculo tyranno: Collocari iussit hominem in aureo lecto strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto. & Romae inprimis, Martial. lib. 14. in Ccenatoria:

Non fora sunt nobis, non sunt radimonia nota, Hoc opus est, pictis occubuisse toris.

Lampridius in Helio gab. picta mantilia infert, his ver- Mantilia pi- bis, quae tibi morem indicabunt non negligendum: Exhibuit parasitis caenas de vitreis, & nonnunquam tot picta mantilia in mensam mirrebat his edulij picta, quae appouerentur, quot missus esset habiturus. Et nota tam. 1. Aen. quam hic toros Afrorum pictos dici. ad quam rem praclare Germ. in lib. 1. Aen. Tyrj vtrique tapeti- bus & stragulis acu pictis, & picturatis promiscue vrebantur. suppetente ipsis quidem murice, & concha indigena. opo-

ris autem arte à Phrygibus tradita, vnde & Phrygiones. A porro de Phrygum pictura, alibi.

LENÆVM] Bacchicum. λαιος est lacus, vbi premū- tur vuae: sunt qui referant ad instrumentum, vbi ex- primuntur. Ait Cedrenus οὗτος οἰς Μαυρουσίους ἐτε οἰ- νος, ἢ τε ἔλαιος, ἢ τε σίτη ἢ γαστροῦ: ἀλλὰ κελύξ, καὶ ἄλυ- ρα: ὅς ἀλογα. ὡς ἐφ' ἃ στίχων. A. videlicet, nihil apud Maurusios prouenire in agris vini, olei, frumentum: tan- tum ab incolis edi olyras quasdam, & hordeum, eli- xa instar pecorum. Itaque credamus libationes vini summa impensa constitisse Maurusis, nam scilicet vino aliunde ascito. Quae res seruit argumento Iar- ba: ita fortius commendantis suam in colendo Ioue diligentiam.

ASPICIS HÆC? &c.] Locum Euripidis, in Hip- polyto, quem imitatur, iam Nascimbæus praeco- cupauit. Alterum eiusdem in Hecuba alij. Tu obserua respectum ad Iouem ἐπὶ Ἰου.

GENITOR] Peculiariter cape, nam Iarbas filius Iouis non communi illa ratione, qua Iouem veteri- ribus dici γεννίστρα Theon Arai interpretes obseruat. 6. NEQVICQVAM HORREMVS] Putat Turn. al- lufum ad doctrinam Epicureorum, de qua Lucret. lib. 6. qui putabant ab Ioue non mitti fulmina, mo- nuerat ante illum Seruius.

TERRIFICANT ANIMOS] Lucretius etiam de fulminibus, Terrifico quatiunt sonitu caelestia templa. & Silius lib. 17.

Vt cum fulminibus permissa tonitrua mundum Terrificant.

Locum Lucretij è lib. 5. de meru fulminum, vt praeco- cupatum, omitto. & moneo illi instituisse Silium etiam lib. 5. Vide quae late dicta. 1. G. ad illud, Ipse pater media nimborum in nube corusca.

IN ANIA MVRMVA MISCENT] Haecit praecceptor Claudian. lib. 1. Rap. quid non Cyclopa vela Stringimus, aut vanas tonitru deludimus auras.

Aperio ad quam rem Poeta alluserit. Opinio erat apud veteres, & clare scribit Artemidorus lib. 2. c. 8. fulgure citra tonitruum significari vanum timorem. Verba eius, ἀσπρήν ἢ χλωδὸς ἑρπυλὸς φέρον μέγιστον σημάει- ves. Ergo Poeta ad hanc opinionem alludens, ait: Nū- quid ignes tui miscent inania murmura? nequaquam, nam si murmura, non iam vanus & inanis timor; cum hic existat ab ignibus tantum absque tonitru, Eadem mente locutus Paulinus epist. 41. de vero Numine,

Qui tonitru summi quatit ignea culmina caeli, Qui trifido igne micat, nec inania murmura miscet.

PRECIO] Ita in 1. Mercatūque solum. Sed Liuius lib. 44. precium amouet, & preces ponit, nam de hac re loquens ita: Aduenis, quantum scito bonis tergo amplecti loci poterint, tantum ad urbem communiendam precario datum.

ARANDVM] Allufum ad morem, quem alibi aperio: qui urbem aedificabat, prius aratro metiebantur spatium futuræ vrbis.

CONNUBIA NOSTRA] Pari maiestate Numa- nus in 9.

Et qui nostra sibi bello connubia poscunt.

DOMINVM] Allufum vel ad blanditias illius æ- ui, vel ad consuetudinem, qua maritus dicebatur Dominus; in vtroque inest contumelia. Qui aliis blandiebantur, dominos, vocabant, quo illos suos esse Reges inuebant. Hoc genus blandimenti Augustus respuit, de quo in eius vita Saeton. c. 53. Domini appel- lationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset à mimo: O do-

minum equum & bonum. & vnuerfi quasi de ipso dictum exultantes comprobassent, statim manu vultuque indecoras adulationes repressit. Admittit Helio gabalus, mutato tamen sexu, in quo maius dedecus, nam cum audi- ret ab adulatoribus, ὡς εἰαι ἄριστος χαῖρη: Domine im- perator salue: respondit, καὶ εἰε λέγε κέ εἶο, ἐγὼ γὰρ οὐκ εἰε εἶμι. Ne me dic dominum, ego enim sum domina; narrat Xi- phil. Aperte ad hunc motem Marcial.

Eservo scis te genitum, blandēque sereris, Cum dominum appellas Soffibiane patrem.

Quae enim Soffibianus blandiendo dicebat, Martia- lis derisit ad contumeliam seruitutis. Apud Cedre- num Imperatores sapissime dicuntur domini. vt cum de Leone ait synonymicè δεσπότης καὶ βασιλεύς. Igitur Aeneas in regnum acceptus, hoc blandimenti gene- re, atque indecora adulatione accipiebatur à Dido- ne: & credibile est hanc esse mentem Poetae, cum hoc profectum sit ab Iarba, qui acerbo erat animo in Didonem, atque Aeneam. Deinde dici potest, simpli- citer hic per dominum intelligi maritum, vt apud mul- tos alios. Lucretia apud Ouid. 2. Faetor.

Mittenda est domino, iam nunc properate puella, Quam primum nostra facta lacerna manu. Apud eundem Cydippe: Elige de vacuis, quam non sibi vendicet alter: Si nescis, dominum res habet ista suum. Huc spectat sententia Pittaci, vnus è septē, γυναικὸς ἀρχῆ: dominare vxori. inde Euripides sapientem mu- lierem seruam vocat. Πάσα γὰρ δόξα ἀίθρουεν ἀνδρός ἢ σὺ φρωγυῶν: Quae sapiens mulier, nata est seruire marito, sed adhuc in hac sententia inesse quoque contu- meliam puto, quod ab animo Iarbae alienum non est: quippe veteres saepe nuptialibus vocibus vteban- tur ad contumeliam, quod etiam. M. Anton. Mure- tus notauit, firmavitque exemplis in comment. ad Catull. cui tu adde, non solum ea, quae ipse recenfer, sed alia multa cognationis & necessitudinis nomina, qualia sunt, frater, soror, vir, dominus: de quibus eruditè aliqui nostri æui scripserunt.

RECEPIT] Pro accepit, ex vsu Poetarum. Catull. Recipio in Nup. Pel. talem ipse recepit. Et aliorum, quod iam ex accipio. Tullio Passerat. in Catullum.

ET NYNOC] Dicitur cum stomacho iam idem Passeratius animaduertit, vt illud Propertij libro 2. eleg. 21. Et nunc inter eos tu sermo es.

PARIS] Haec fuit enim Patidis opinio, vt mol- lis, lasciuusque haberetur, ad quam rem facit illud Aeliani lib. 9. Var. histor. c. 38. Cum Alexander ma- gnus venisset Iliam, & quidam illi ostenderet Ale- xandri Priami filij Iyram, ille respondit, Malle se Iy- ram. Achillis videre, qua ille fortium virorum laudes cecinisset, nam τὸ Πάριδος τί ἀραῖσεν ἢ λύρα. εἰ μὴ μέ- λη μοιχρὰ, καὶ οἷα ἀπὸ γυναικῶν βέλγην: Patidis Iyra quid cecinit aliud quam adulterij accommodata carmina, & feminis captandis demulcendisq̄, magis conuenientia?

SEMIVIRO] Vox plena contumelia? Aeschines de fals. legat. ita alloquitur aduersarium Demosthe- nem: ἡ μολόγητον ἀνδρῶν ὡς ἐμ, καὶ μὴ ἐλδῶ: Fistere te esse semiuironem, non ingenuum. Respicit Aeschines ad Serui formi- morem, quo serui destinabantur exercendis operibus nea exerce- bant.

MOEONIA MENTVM MITRA] Mitram gesta- bant Mæonij, Lydij, Sidonij. De Mæoniis probat hic locus Poetae. De Lydiis Propert. lib. 3. eleg. 5. Cingat Bassaricas Lydij mitra comas. & lib. 4. eleg. 7. Mitraeque sonant Lydia plectra choris. De Sidoniis idem lib. 2. eleg. 2. 9.

LENÆVM] Bacchicum. λαιος est lacus, vbi premū- tur vuae: sunt qui referant ad instrumentum, vbi ex- primuntur. Ait Cedrenus οὗτος οἰς Μαυρουσίους ἐτε οἰ- νος, ἢ τε ἔλαιος, ἢ τε σίτη ἢ γαστροῦ: ἀλλὰ κελύξ, καὶ ἄλυ- ρα: ὅς ἀλογα. ὡς ἐφ' ἃ στίχων. A. videlicet, nihil apud Maurusios prouenire in agris vini, olei, frumentum: tan- tum ab incolis edi olyras quasdam, & hordeum, eli- xa instar pecorum. Itaque credamus libationes vini summa impensa constitisse Maurusis, nam scilicet vino aliunde ascito. Quae res seruit argumento Iar- ba: ita fortius commendantis suam in colendo Ioue diligentiam.

ASPICIS HÆC? &c.] Locum Euripidis, in Hip- polyto, quem imitatur, iam Nascimbæus praeco- cupauit. Alterum eiusdem in Hecuba alij. Tu obserua respectum ad Iouem ἐπὶ Ἰου.

GENITOR] Peculiariter cape, nam Iarbas filius Iouis non communi illa ratione, qua Iouem veteri- ribus dici γεννίστρα Theon Arai interpretes obseruat. 6. NEQVICQVAM HORREMVS] Putat Turn. al- lufum ad doctrinam Epicureorum, de qua Lucret. lib. 6. qui putabant ab Ioue non mitti fulmina, mo- nuerat ante illum Seruius.

TERRIFICANT ANIMOS] Lucretius etiam de fulminibus, Terrifico quatiunt sonitu caelestia templa. & Silius lib. 17.

Vt cum fulminibus permissa tonitrua mundum Terrificant.

Locum Lucretij è lib. 5. de meru fulminum, vt praeco- cupatum, omitto. & moneo illi instituisse Silium etiam lib. 5. Vide quae late dicta. 1. G. ad illud, Ipse pater media nimborum in nube corusca.

IN ANIA MVRMVA MISCENT] Haecit praecceptor Claudian. lib. 1. Rap. quid non Cyclopa vela Stringimus, aut vanas tonitru deludimus auras.

Aperio ad quam rem Poeta alluserit. Opinio erat apud veteres, & clare scribit Artemidorus lib. 2. c. 8. fulgure citra tonitruum significari vanum timorem. Verba eius, ἀσπρήν ἢ χλωδὸς ἑρπυλὸς φέρον μέγιστον σημάει- ves. Ergo Poeta ad hanc opinionem alludens, ait: Nū- quid ignes tui miscent inania murmura? nequaquam, nam si murmura, non iam vanus & inanis timor; cum hic existat ab ignibus tantum absque tonitru, Eadem mente locutus Paulinus epist. 41. de vero Numine,

Qui tonitru summi quatit ignea culmina caeli, Qui trifido igne micat, nec inania murmura miscet.

PRECIO] Ita in 1. Mercatūque solum. Sed Liuius lib. 44. precium amouet, & preces ponit, nam de hac re loquens ita: Aduenis, quantum scito bonis tergo amplecti loci poterint, tantum ad urbem communiendam precario datum.

ARANDVM] Allufum ad morem, quem alibi aperio: qui urbem aedificabat, prius aratro metiebantur spatium futuræ vrbis.

CONNUBIA NOSTRA] Pari maiestate Numa- nus in 9.

Et qui nostra sibi bello connubia poscunt.

DOMINVM] Allufum vel ad blanditias illius æ- ui, vel ad consuetudinem, qua maritus dicebatur Dominus; in vtroque inest contumelia. Qui aliis blandiebantur, dominos, vocabant, quo illos suos esse Reges inuebant. Hoc genus blandimenti Augustus respuit, de quo in eius vita Saeton. c. 53. Domini appel- lationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset à mimo: O do-

minum equum & bonum. & vnuerfi quasi de ipso dictum exultantes comprobassent, statim manu vultuque indecoras adulationes repressit. Admittit Helio gabalus, mutato tamen sexu, in quo maius dedecus, nam cum audi- ret ab adulatoribus, ὡς εἰαι ἄριστος χαῖρη: Domine im- perator salue: respondit, καὶ εἰε λέγε κέ εἶο, ἐγὼ γὰρ οὐκ εἰε εἶμι. Ne me dic dominum, ego enim sum domina; narrat Xi- phil. Aperte ad hunc motem Marcial.

Eservo scis te genitum, blandēque sereris, Cum dominum appellas Soffibiane patrem.

Quae enim Soffibianus blandiendo dicebat, Martia- lis derisit ad contumeliam seruitutis. Apud Cedre- num Imperatores sapissime dicuntur domini. vt cum de Leone ait synonymicè δεσπότης καὶ βασιλεύς. Igitur Aeneas in regnum acceptus, hoc blandimenti gene- re, atque indecora adulatione accipiebatur à Dido- ne: & credibile est hanc esse mentem Poetae, cum hoc profectum sit ab Iarba, qui acerbo erat animo in Didonem, atque Aeneam. Deinde dici potest, simpli- citer hic per dominum intelligi maritum, vt apud mul- tos alios. Lucretia apud Ouid. 2. Faetor.

Mittenda est domino, iam nunc properate puella, Quam primum nostra facta lacerna manu. Apud eundem Cydippe: Elige de vacuis, quam non sibi vendicet alter: Si nescis, dominum res habet ista suum. Huc spectat sententia Pittaci, vnus è septē, γυναικὸς ἀρχῆ: dominare vxori. inde Euripides sapientem mu- lierem seruam vocat. Πάσα γὰρ δόξα ἀίθρουεν ἀνδρός ἢ σὺ φρωγυῶν: Quae sapiens mulier, nata est seruire marito, sed adhuc in hac sententia inesse quoque contu- meliam puto, quod ab animo Iarbae alienum non est: quippe veteres saepe nuptialibus vocibus vteban- tur ad contumeliam, quod etiam. M. Anton. Mure- tus notauit, firmavitque exemplis in comment. ad Catull. cui tu adde, non solum ea, quae ipse recenfer, sed alia multa cognationis & necessitudinis nomina, qualia sunt, frater, soror, vir, dominus: de quibus eruditè aliqui nostri æui scripserunt.

RECEPIT] Pro accepit, ex vsu Poetarum. Catull. Recipio in Nup. Pel. talem ipse recepit. Et aliorum, quod iam ex accipio. Tullio Passerat. in Catullum.

ET NYNOC] Dicitur cum stomacho iam idem Passeratius animaduertit, vt illud Propertij libro 2. eleg. 21. Et nunc inter eos tu sermo es.

PARIS] Haec fuit enim Patidis opinio, vt mol- lis, lasciuusque haberetur, ad quam rem facit illud Aeliani lib. 9. Var. histor. c. 38. Cum Alexander ma- gnus venisset Iliam, & quidam illi ostenderet Ale- xandri Priami filij Iyram, ille respondit, Malle se Iy- ram. Achillis videre, qua ille fortium virorum laudes cecinisset, nam τὸ Πάριδος τί ἀραῖσεν ἢ λύρα. εἰ μὴ μέ- λη μοιχρὰ, καὶ οἷα ἀπὸ γυναικῶν βέλγην: Patidis Iyra quid cecinit aliud quam adulterij accommodata carmina, & feminis captandis demulcendisq̄, magis conuenientia?

SEMIVIRO] Vox plena contumelia? Aeschines de fals. legat. ita alloquitur aduersarium Demosthe- nem: ἡ μολόγητον ἀνδρῶν ὡς ἐμ, καὶ μὴ ἐλδῶ: Fistere te esse semiuironem, non ingenuum. Respicit Aeschines ad Serui formi- morem, quo serui destinabantur exercendis operibus nea exerce- bant.

MOEONIA MENTVM MITRA] Mitram gesta- bant Mæonij, Lydij, Sidonij. De Mæoniis probat hic locus Poetae. De Lydiis Propert. lib. 3. eleg. 5. Cingat Bassaricas Lydij mitra comas. & lib. 4. eleg. 7. Mitraeque sonant Lydia plectra choris. De Sidoniis idem lib. 2. eleg. 2. 9.

Quæ cum Sidonia nocturna ligamina mitra Soluerit.

Ab his gentibus credibile accepisse Troianos vicinos. Inde lucem dabis eidem Propertio libro 4. eleg. 2.

Cinge caput mitra, speciem furabor Iacchi.

Nam Bacchus potissimum cultus in his orbis partibus. Quia verò mittam, vt plurimum, gestabant mulieres, inde illa probrosa viris, quod Turneb. firmat Luciani loco, vbi Iuno Ioui vult obicere Bacchi molli- tiem, μιτρη ἀνάδ' ἑμὴν τῶν κέμων: mitra comam illi- gatus, qui etiam ibi per contumeliam θηλυμότης vo- catur, quod mitram gestaret feminarum. Cum au- tem Poëta Iarba ore dicat Æneam vsum vnguentis, mirè præmisit, illum esse alterum Paridem, ad quam rem inprimis faciunt verba Athen. ex lib. 1. Cμρη θη τῶν τῶ μύρα φόν ἐίδος, ἢ ἐπίη αγε μύροις ἀλειφομένους τὸς Ἡρώας, πλὴν τὸ Πάρι; Homerus naturam vnguenti cum cognouisset, neminem Heroum inferi vnguentis vsum, præ- ter Paridem. Ergo Æneas, qui comparatur mollicie cum Paride, crine est madido. Illud quoque obser- uabis; scriptores ad vsum vnguenti significandum eo verbo sæpe vsos, Martial.

Mitra pro- brosa.

Paris vngue- tis vsus.

Madidus ad vnguenta, idem;

- 219 Talibus orantem dictis, arâsque tenentem,
- 220 Audiit omnipotens, oculosque ad mœnia torfit Regia, & OBLITOS famæ melioris amantes.
- 221 Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
- 222 Vade, age, Nate, voca Zephyros, & labere pennis:
- 223 Dardaniùmque ducem, Tyria Carthagine, qui nunc
- 225 Exspectat, fatiisque datas non respicit vrbes, Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.

ARGUMENTVM.

Iarba preces audiuntur, irascitur Iuppiter, Mercurium aduocat, qui nuntium perferat ad Æneam. in quo obiter notabis decorum Æneæ seruatum, cum ad illum mittatur Deorum nuntius.

EXPLICATIO.

219 Dixerat Iarbas initio orationis, Iuppiter omni- potens, itaque nunc consequenter, Audiit om- nipotens. Quin irascitur, nam torfit oculos ad mœnia. Signatè amantes non coniuges, vt innuat causam ira- rum, quasi dicat: Stuprum vidit, non coniugium, obli- tos famæ melioris, quia supra dixerat de Didone, illam non moueri fama. Quippe voluptas (blandum ma- lum) illos reddidit sui immemores.

220 Nam hic Deorum nuntius, Iouis inprimis. 221 Totus versus celeritatem expirat, illum expende, audis enim: vade, & age, & voca Zephyros, quibus vaha- ris: neque his contentus, pennas adde, quibus delaba- ris. ipse versus Iouis mentem indicat, qui quamprimum voluit, vt illi malo occurreretur. Inde etiam suo nuntio Mercurio paucissima præbet mandata. Deinde, vt hæc mandata celerrimè perferantur, iu- bet, hortatur, blanditur, quod vidit Seru. Iubet, cum ait, vade: hortatur, Age: blanditur, Nate.

222 Clara omnia, tantum considera verba tria, exspe- ctat, vrbes, fati. in primo notat ignauiam Æneæ, nam exspectat quasi otiosus. in altero pulchre opponit sin- gulari plurali, quasi notans indignitatem Æneæ,

A Hoc rogo, non melius quàm rubro pulpita nimbo Spargere, & effuso permaduisse croco? Virg. etiam,

crines Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

Quo in opprobrio hoc fuerit, satis indicat Cicero, in Catil. Qui nitent vnguents, qui fulgent purpura. Et post reditum: Primum processit, qua auctoritate viri vini, so- mni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo. Et Sue- tonius in Vespas. cap. 8. Adolescentulum fragrantem vn- guento, cum sibi pro impetrata prefectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam grauisima increpauit, malleum halium oboluisse, litterasque reuocauit. 18. RAPTO POTITVR] Tale quid Tibull. lib. 1. eleg. 5.

Omnia persolui, fruitur nunc alter amore, Et precibus felix vitur ille meus.

19. NOS MVNERA TEMPLIS, &c.] Simillima que- rela Nicie apud Thucydide lib. 7. ἄν ἐν τῷ αὐτῷ κινδύ- νῳ τῶς φιλῶτος ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ τῶς πολλὰ ἰδίῳ ἐς θεῶς νόμι- μα δεδιήτημαι, πολλὰ ἴς ἀνθρώπους δίκαια, καὶ ἀνεπίθε- να: Nunc pari periculo cum miserimis versor, quamquam multo cultu Deos, multa iniustitia ac bonitate profectus sum.

Vnguenta probrosa.

C qui vnam vrbe pluribus præferret. tertio assi- gnat causam legationis: fata enim aliter destina- bant.

NOTÆ.

1. ARASQUE TENENTEM] De hoc more a- libi.

2. AUDIIT] Signatè, impetrauit enim Iarbas. Auditor, Audiri, pro impetrare.

Latrauit Hecates turba, ter valles caua Sonuere mæstum, tota succusso solo Pulsata tellus, auditor, vates ait, Rata verba fudi.

Stattius: Tam nequeo tolerare moram, cassusque sacerdos Auditor?

Et deinde, Audiris genitor, corpusque ex sanguine propinquat.

3. OCVLOSQUE AD MOENIA TORFIT] Inde ipsa mox Dido:

—iam iam nec maxima Iuno, Nec Saturnius hæc oculis Pater aspicit aquis.

4. OBLITOS FAMÆ] Ita postea de se Dido: Exsultus pudor, & qua sola sidera adibam, Fama prior.

Est hoc quod Propertius de re etiam amoris lib. 2. eleg. 32.

Rumor & in tota non bonus vrbe fuit. & lib. 1. eleg. 16.

Non tamen illa sua renocatur parcere fama. & lib. 2. eleg. 5.

Amor fami proterit.

—quamuis

—quamuis contemnas murmura fama.

& lib. 4. eleg. 5. Penelope quoque neglecto rumore mariti Nubere lasciuo cogeret Antino.

Dido de se apud Ouidium fatetur perdidisse se meriti famam. Inde Catullus ad Hymenæum, Nil potest sine te Venus Fama quod bona comprobet, Commodi capere.

Etenim cum rumor, vt est natura fama, omnia enul- get, nescias qua procacitate dissipat aliorum libidi- nes, & impudicitias: ita vt statim malè audiat, qui castus non est. Hinc furditas illa optata Tibullo lib. 4.

Rumor ait, crebrod nostram peccare puellam; Nunc ego me surdis auribus esse velim.

& Propert. lib. 2. eleg. 16. Turpis amor surdis auribus esse solet.

& eleg. 20. De te quodcumque ad surdas mihi dicitur aures.

A 5. MERCVRIVM] Hunc mittit nuntium, nam Mer- curius præses sermonis. Apto huc verba Arnobij lib. 3. Mercurius quasi quidam Medicurrius dictus est, & quodd inter loquentes duos media currat, & reciprocetur oratio, nominis huius concinnata est qualitas.

Mercurij e- tymon.

6. VADE, AGE, NATE, &c.] Insistit Homericæ imita- tioni Odyss. 5. & 6. Il. loca obuia. Sed ita insistit, vt vincat. Clarum cui libet expendeti loca. Nam in Græ- co ars nulla, cum nullum verbum signatum vel ad celeritatem, vel ad curam mandatorum, sed omnia obuia, vt dici à quoquam possent, non ab Ioue, adeo Homeri indiligens. Sed quare Zephyros aduocet? An species pro genere? Fortasse etiam bono omine Ze- phyros nominat. Dicitur Zephyrus à ferenda vita, atqui suo nuntio Mercurius salutem affert Æneæ, sed quid, si ventum occidentalem nominat, quia vult Mercu- rium ab ea mundi plaga Carthaginem petere, vbi maternus auus Atlas? postremum hoc Hortensij est. Sed primum præfero. Nam Statius. 1. Theb. Noctis ait portatum Mercurium.

Virgilius su- perat Home- rum.

Homeri in- diligentia.

Non illum nobis genitrix pulcherrima talem Promisit, Graiùmque ideo bis vindicat armis: Sed fore, qui grauidam imperiis, belloque frementem Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucris Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem. SI NVLLA accendit tantarum gloria rerum, NEC super ipse sua molitur laude laborem, ASCANIONE Pater Romanas inuidet arces? Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur? Nec prolem Aufoniam, & Lauinia respicit arua? Nauiget: hæc summa est: hic nostri nuntius esto.

ARGUMENTVM.

Continetur his versibus, qua velit Iuppiter dici ad Æneam.

EXPLICATIO.

221 P Eriphrafs Venetis. Vtraque vox signata, prior ad generationem, cui præest: posterior ad ve- nustatem. nam Venus quid nisi venusta tota, & pul- chra? Alij aliter originantur. Sententia integra. Non promisit nobis illum talem genitrix, nec ideo vindicat illum bis ab armis Graiùm, id est, eripit, semel à Diomede, iterum ab Achille, vt nunc indulgeat voluptatibus.

222 Imò promisit illum fore talem, qui regeret Italiam imperijs grauidam, frementem bello. Qui grandius pos- set laudari Italia? Illa parens fuit Imperatorum, ideo grauidam imperijs: & bellicosissima, ideo bello fremen- tem. Hic partus imminet iam à tempore ipsius Æ- neæ, cuius hic est occulta laus. Nam ad magna qui nisi magni? Pergit. Promisit talem fore, qui proderet, id est, propagaret genus ortum ab alto Teucris sanguine. Deum, qui mitteret orbem totum sub leges. Respectum ad Augusti imperium recta quadam adulatione.

223 Si ipse nulla gloria inflammatur, nec putat de lau- de sua laborandum, cur pater filio segetem gloriæ adimit? Plena omnia emphasem. Patetne debet in- uidere filio acies Romanas? In his Turnebus inuenit artificium singulare ad adulationem excogitatum. Quasi, non tam Æneæ significetur quati Italia, quam Iulo, ac perinde familiæ Iuliorum.

224 Vult ne sibi mali aliquid struere? cur esse vult in- ter hostes? quin potius speret Italiam, aspirèturque ad illam. Dicit hoc Iuppiter præoccupans futuras inimi- citias inter Romam & Carthaginem. 225 Hæc summa mandati, & prolata cum graui impe- rio, neque absque nota iracundia.

NOTÆ.

1. GRAIVMQUE IDEO BIS VINDICAT] Il. Venus Æ- neæ liberat.

2. Hæc quidem suum dilectum filium subduxit è bello. Res ibi latè. Ab Achille autem Il. 20. non Venus, sed Neptunus Æneam liberat, quod multis narrat Græ- cus vates. Et Neptunus ipse. 5. Æn.

—Pelida tunc ego furti Congressum Æneam, nec Dijs, nec viribus aquis, Nube caua eripui.

Sed credendum factum hoc fuisse Veneris precibus, qui res filij curabat: Inde Iuppiter factum Veneri attribuit, & Neptunum omittit. Ex multis interpre- tationibus hanc prætulit, tu quam voles, scaten in- terpretes. Profectò locus Homericus, quem subii- ciam, indicat referendum hunc locum ad Neptu- num, nam ibi sermo est de posteritate Æneæ, dictum autem vindicat præsens pro præterito, qualia in Poëtis centena. in Georgic. Cælimque Iapetiumque creat.

2. GRAUIDAM IMPERIIS] Pro grauidam impera- toribus, qua loquutio non infrequens. Sic ex obser- uatione.

Imperium pro impera- tore.

N n uatione

uatione Passeratij in Propertium, dicuntur hospitium, A seruitium, coniugium, exilium, regnum, pro hospite, seruo, coniuge, exule, rege. Adiungo Senecam in Oedip. qui exsequias dixit, pro his qui exsequias peragunt. Nam in peste ita ait:

Quin lectu in ipso lectus exoritur nouus, Suasq; circa sumus exsequia cadunt.

Ita ergo, imperium, pro imperatore. Itolorum porro laudes bellicas habes lib. 2. Georg. ab illo loco:

Hac genus acre virum, Marsos, pubemque Sabeliam, &c.

Vbi nos multa. Quae ibi dicta sunt, illustrari possunt etiam perclusa elegia. 22. Propertij, quam habet lib. 3.

ITALIAM REGERET] Capiendum hoc de posteris Aeneae, nemò negabit, qui Homeri locum videat Iliad. 20. vbi Neptunus volens Aeneam eripere à mortis periculo, in quod fuerat ab Achille adductus, his vitur ad alios Deos spectatores certaminis.

Αλλ' ἀρεθ' ἡμεῖς πέρειν ὅτ' ἐκ θανάτου ἀγαγόμεθα, Μὴ πῶς ἐ Κρονίδης κερχολόσσει, αἰεὶν Ἀχιλλεύς Τὸν ἢ καὶ Κελεῖν, μὲν δ' ἐ οἱ ἔσ' ἀλκιάσσει, Ὀφρα μὴ ἀσπείρου γενεῖ, ἐ ἀφασίῃ δ' ἄλλῃ Δαρδάνου, ἐν Κρονίδης πῶς πάντων φιλῶν ἀσπείρου, Ὅι ἔθει ἐξ ἐργάνου γυραμῶν τε θυγῶν.

Dixerat: ille patris Magni parere parabat Imperio: & primum pedibus talaria necitit 240 Aurea, quae sublimem alis, siue æquora supra, Seu terram, rapido pariter cum flamine portant. Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco Pallentes, alias sub tristitia Tartara mittit: Dat fomnos, adimitque, & lumina morte resignat.

ARGUMENTVM.

Paret Ioui Mercurius: describitur huius apparatus: hic duplex, talaria pedum, & virga manus: uterque ab effectis prædicatur.

EXPLICATIO.

Explicatio tota pendet ex Notis, ideo hic breuiter. In initio apparet opus ex obedientia inferioris Numinis ad superioris. Nihil enim responder Mercurius, orationi patet, vt 1. An. Amor, Paret Amor dilectis chara genetricis. Sed qui apparatus ad iter? Talaria in pedibus, virga in manibus. Illa aurea sunt, portantque illum sublimem supra æquora, supra terram, vna cum ventis, quia videlicet Mercurius non solum fertur talaribus, sed etiam ventis. Virgæ virtutes quinque connumerat. sunt illæ. Mercurius illa animas orco euocat, in ortum mittit, dat fomnos, adimit fomnos, resignat oculos in morte.

NOTÆ.

1. DIXERAT: ILLE PATRIS, &c.] In his quæ sequuntur, Homerum adumbrat Odyss. 5. Ὅι ἔφατ' ἰδ' ἀπιθσε διακῶν Ἀργειφόνης.

Ἦδ' ἂν γὰρ Πειλάμυ γενεῖν ἤχθιστε Κρονίων, Νῦν δ' ἐ δὴ Αἰεταὸς βῆν Τράεσσιν ἀνάξῃ, Καὶ παῖδες πειδῶν, Ἰὼν μὲν ἰπιδε γενεῶν; Sed agite, nos saltem ipsum à morte subducamus, Ne forte & Saturnides irascatur, si Achilles Hunc interimat: fatale autem est ei euitare, Vt ne sine semine genus, & proorsu extinctum pereat Dardani, quem Iuppiter præ omnibus dilexit liberis, Qui ex se nati sunt, mulieribusque mortalibus. Iam enim Priani genus odit Saturnius, Nunc autem iam Aeneas vis Troianis imperabit, Et filij filiorum, qui quidem in posterum nati fuerint.

Tantum Virgilius rem commutauit, & Aeneam Romanis præcinit regnaturum, non Troianis.

4. PRODERET] Terent. And. credo, impetrabo vt aliquos saltem nuptijs prodar dies. licenim legendum hunc locum, non, protrahat, notat Henr. Steph. quod firmat Nonij, & Donati auctoritate: Donatus verò auctoritate Lucilij. Eodem significato hic Virgilius.

5. SUPER] id est, pro sua laude, Græcani Super, id est, cum, sic & Demosthen. ὑπὲρ τῆ σφῆρας, pro corona, pro. Seru.

6. NVNTIVS] Ἀγγελος. Orpheus in Hym.

Καθὼς μὲ Ἐριμεία Διὸς ἄγγελοι:

Eundem dictum ἀγγελοῦ Hefychius obseruat.

infantissimas quorundam opiniones ponit, qui se Deos putabant, de quopiam sic scribit: ἄλλ' ὅτ' ἄς Ἐριμεί, χαλαρῶς ἔχων, καρύκειον, ὁπρὸς ἢ τῆς στερῆ: Alius quispiam Mercurium (se faciebat) habens chlamydem, caduceum, alas insuper. Sicut & Artemidorum lib. 2. qui hunc Deum vocat ἄμδον, & Dionem Chysofost. qui orat. 32. ἀποπέδον. Quia de alis pedum frequentior mentio. Fulgentius: Pennata talaris habet, quod negotiantium pedes vbique pergendo quasi semati sunt. Vides, vt vna cum talaribus pedes coniungat: quia talaria erant in pedibus. Orpheus in hymno illum vocat ἀνωστέδλον. Ouid. 1. Met. signat:

Alæ Mercurij in pedibus.

Parua mora est: alas pedibus, virgæque potentem Somniferam sumpsisse manu.

Et 5. Fast. alato pede: ait enim:

Pacis & armorum, superis imisq; Deorum, Arbiter, alato qui pede carpis iter.

eundem Alipedem vocat: Alipedis de stirpe Dei, & Virgilius hic pedibus talaria necitit. Minutius clarè: pedibus Mercurius alatis, Pan vngulatis, Saturnus compeditis. Et Philo de Legat. ἀέδλα Ἐριμείσ ἑποδῶν ἄσπερὸν ἄσπερὸν ἔχοντες: Mercurij pedibus alata subligantur talaria. Ergo cum alas Mercurij audiam nulla adiectione, ad talaria non inuitus confugiam. Non negem tamen dari etiam alas galero Mercurij. Nam ipse Deus apud Plautum in prologo Amph. Ego has habeo hic vsque in petaso pinnulas. Has Apuleius dedit comis, testimonium alibi adduco. Inde Sidonius Raneg. ad Auit. de hoc Deo:

In galero, & comis.

Nunc plantis, nunc fronte volat.

Qui humeris Mercurij dant alas, omnino errant.

3. AVREA] Ex decoro Dei. Homerus quoque Mercurio dar ἄγύσεια ἀέδλα, aurea talaria. Apul. lib. 10. Al. aureas pinnulas. Martialis, auream virgam: cum ait,

Aurea cui torto virga dracone nitet.

sicut & Horat.

—virgæque leuem coerces

Aureâ turbam.

Ab eadem virga aurea Homerus hunc Deum vocat χρυσόβραχιν. & Homeri imitator Pindarus Od. 4. Pyth. Ἐριμεί χρυσόβραχιν. Sic ab eodem Homero non semel apparatus Iouis totus aureus describitur, aliorum item Deorum. nec non apud Virg. vâtiis in locis, de quo & nos alicubi. Putabant enim veteres hac vna re maximè suis Diis conciliari maiestatem, quod natum ex metalli huius splendore, honore, dignitate.

Aureus Deorum apparatus.

4. SYBLIMEM ALIS] Coniungo ita. Talaria alis suis portant illum sublimem. Non portant sublimem alis.

5. PARITER CVM FLAMINE] Nam videlicet ventis etiam ferriungebatur. Papin. 1. Theb. Iouis ore:

—Quare impiger alas

Portantes præcedere Notos Cyllenia proles.

& inf. aulam simpliciter posuit,

Desiluit, tenuisque exceptus inhorruit aura.

& iterum 2. Theb.

—Tacita volucer Cyllenius aura

Regis Echionij fratris adlapsus.

Virga Mercurij. 6. VIRGAM] Descriptis talaribus, quæ in pedibus; transit ad virgam, quæ in manu. De huius origine, materia, forma, nominibus, mythologia, breuem affero dissertatiunculam. De vorigine hæc habet fabule. Mercurius Apollini Lyræ dono dedit, & ab eo inuicem virgam accepit, quamcum manu teneret

Virgæ origo.

Mercurius; accidit vt in Arcadiam proficiscens dracones duos videret comparatos ad pugnam, volentesque dimicare, tum ille virgam inter vtrumque coniecit, quo facto illi discesserunt: inde est, vt huius Dei virga pacis symbolam sustineat. Sic fermè Hyginus in Poëtico Astronomico, cap. de Lyræ. Quibus adde ex Plin. lib. 29. cap. 3. serpentes caducei, de quibus dicam in forma, cristatos non fuisse. causa. Nam, cum illi insignis sint pacis, si cristati essent, bellum indicarent, cristæ enim militarium sunt galearum. De materia, quæ aurea, dictum supra. Porro forma pendet ab origine, quam iam adduxi. Insunt serpentes duo maculus & fœmina, quæ medio corporum complexu efficiunt nodum Herculanum: ab eo supernæ partes sic ad osculum reuocantur, vt flexu circulum efficiant: infernæ simili flexu ad caducei capulum reuocantur, qua parte item caudæ coeunt vtriusque. Sic fermè Macrobi. 1. Satur. cap. 19. & ab eo alij. Videndus Eras. in adagio castioricus nodus. Inde ab Arnobio lib. 4. dicitur, gestator affabilem colubrarum. Nomina tria inuenio virgam, caduceum, vimen. Homer. Odyss.

—ἔχε ἢ βάλδον μὲν χερσῶν

Καλὴν, χρυσέην.

tenebat autem virgam in manibus pulchram, auream. hic Virgilius, Stat. Martial. aliique plures. Caduceum quoque plurimi: inde Arnobio lib. 3. caduceator dicitur, caduceator ille Cyllenius in algido fufus monte. Inde vetus inscriptio tumuli in vrbe Parauij, vocat hunc Deum caduceatum. Ea sic habet: Abite hinc pestimi fures vos, quid vestris vultis cum oculis emissi- rjs, abite hinc vestro cum Mercurio petasato caduceatorque. Apul. lib. 10. Al. virgam & caduceum coniunxit: Puer luculentus, nudus, nisi quid ephēbi chlamyde finistrum tegebat humerum, flauis crinibus conspicuus, inter comes eius aureæ pinnule simul coniunctæ prominebant cum caduceo, & virgula. Papin. 2. Theb. vimen indiget, vbi enim ait ab hoc Deo sopitum Cerberum. sic scribit:

Ni Deus horrentem Lethæo vimine mulcens, Ferrea ter gemino domuisset lumina fomno.

Quod attinet ad Mythologiam, cuique est liberum. Ego existimo, per virgam Mercurij genus aliquod carminis significatum, quo ille vsus esse creditur ad fomnum inferendum, & ad demulcendum siue oculos, siue curas mortalium. Mouet me Apuleij locus. 2. Flor. qui virgam facit vel instrumentum musicum, vel genus carminis. eius hæc sunt, Pro his præoptare me fateor, vno carthario calamo, me reficere Poëmata omnig enus apta, virga, Lyræ, sacco, cothurno. Inde huic Deo apud Ouid. Argum demulso & tradituro fomno, ceteris remotis,

—Tantummodo virga retenta est, Et addit,

Hac agit, vt pastor per denia rura capellas, Dum venit, adductas, & structis cantat auenis.

Adiuuat, hanc virgam, Mercurio dono datam ab Apolline Musicæ parente. Nodum autem serpentium (nam hoc ad Mythologiam spectat) vocarunt Herculanus à virtute Herculis, innuentes, fœdera, nodus. quorum nuntius est Mercurius, non oportere dissolui, verum debere valere plurimum. Extrema hæc de nodo Erasmus attingit.

7. HAC ANIMAS ILLE EVOCAT ORCO, &c.] Virgæ Mercurij duas virtutes virgæ Mercurij Petronius inuoluit in Satyr. Mercurius enim, qui animas ducere & reducere solet. Et Prudentius in Symmachum his verbis:

7. HAC ANIMAS ILLE EVOCAT ORCO, &c.] Virgæ Mercurij duas virtutes virgæ Mercurij Petronius inuoluit in Satyr. Mercurius enim, qui animas ducere & reducere solet. Et Prudentius in Symmachum his verbis:

7. HAC ANIMAS ILLE EVOCAT ORCO, &c.] Virgæ Mercurij duas virtutes virgæ Mercurij Petronius inuoluit in Satyr. Mercurius enim, qui animas ducere & reducere solet. Et Prudentius in Symmachum his verbis:

Nec non Theſſalica doctiſſimus ille magia Traditur exſtincta ſumpta moderamine virge In lucem reuocaſſe animas, Cocytia lethi Iura reſignafſe, ſurſum reuolantibus vmbriſ: Aſt alias damnaſſe neci, penitentiſque latentis Immerſiſſe Chao.

Mercurius deductor animarum, Emiſſarius. Inde Græci ψομίτια vocant, & ψομίτιον, & ψομίτιον, quod animas in infernum mitteret. Et emiſſarium. s. Ambroſ. quod notant Lilius. Helychius vocat ψομίτιον, quod animas ducat. alij, quod mortuos, νεκρωτόν, & νεκροποιόν. Ex diſtis illuſtrabis Horatium Od. 10. lib. 1. qui ad Mercurium,

Tu pijs letis animas reponis Sedibus, virgæque leuem coerces Aurea turbam.

Et eundem Od. 24. ab eo loco,

Non vane redeat ſanguis imagini,

lege quæ ſequuntur. Poſteriores duas Papinius. 1. Theb.

Tum dextra virgam inſeruit, qua pellere dulces, Et ſuadere iterum ſomnos.

Omnes ab Homero videntur accepſiſſe: locum iam attuli. Sophocles in Aiace, de Mercurio, κοίμιος dixit. Ab hac vna re ſunt qui putent Mercurium dictum Cylleium, quod nimirum ſomnum animantibus conciliet. vt qui poteſtatem κοίμιος habet, ſunt autem κοίμιος ſinus oculorum. & κοίμιος, eſt, cum palpebræ intumeſcunt ex nimio, aut etiam ex minimo ſomno. inde fortalſe acumen Claudiani lib. 1. Rap.

—Cylleius aſſiſit ales, Somniſeram quatiens virgam.

Videtur enim ex hac obſeruatione duo hæc vicina coniunxiſſe.

8. EVOCAT] Signatè, nam hoc verbum magiæ eſt, & δύναιον quandam, atque imperium ſignat. Inde Magis tribuitur. Medea apud Senecam:

Secreta nudo memora luſtraui pede, Et euocauit nubibus ſiccis aquas.

De Mercurio autem Prudentius in Symmachum,

—Theſſalica doctiſſimus ille magia.

9. PALLENES] Qui anima capax palloris? Per animam ergo ſimulacrum illud, vmbraque intelligit, quod Seruius notat, de qua re mihi latè ſermo habebitur in 6. En.

ARGUMENTVM.

Denolat Mercurius: ex occaſione inducitur deſcriptio Atlatis de quo loquitur vt de homine, cui reſpectu ad metamorphoſin.

EXPLICATIO.

Vt ſeſſor agit equum, quo vehitur, ita Mercurius ventos agit, idque auxilio virgæ, quaſi illa, vt fra-

A 10. ALIAS SVB TRISTIA TARTARA Plutonix MITIT] Quod omnes Mercurio, & virgæ eius, virga. Pindarus Od. 2. Olymp. attribuit Plutoni; cuiſque virgæ,

Ὀδὸν Αἰδᾶς ἀνί- νησεν ἔχων ῥαβδόν, Βροτῆα σάμαθ' ἔκαστ' ἔχων Κόιλαν ὀφθαλμοῦ ἀγυρῶν ὀνομαζόμενον.

Nec Pluto immotam habebat virgam, qua mortalia corpora deducit ad cauum vicum morientium. Sed quando ſum in hac poteſtate Mercurij trahentis homines ad mortem, dignus eſt, qui ſciatur, Athenienſium mos, apud quos damnati morte, non omnes die vno effererantur ad ſupplicium, ſed forte quadam die mortis illis contingebat. Miſerille, cui fors primum contingebat, dicebatur Mercurius. Notauit Mercurius dicebatur damnatus ad mortem.

Nec patitur nomen proferri longius Atlas: Atlas ſubducto tracturus vertice calum, Sidera nubiferum fulcit caput, ætheriſque Erigit æternum compages ardua ceruix. Cænet barba gelu frontemque immanibus vmbriſ Pineæ ſylua premit, vaſtant caua tempora venti, Nimbosæque ruunt ſpumantia flumina richu. Tum gemina laterum fauces maria alta fatigant.

11. ET LYMINA MORTE RESIGNAT] Explica. Reſigno, aperio lumina in rogo, in quo alluſum ad morem Romanorum. Mortuis in rogo oculi aperiebantur, qui antè domi clauſi fuiſſent. Plin. lib. 11. cap. 37.

Mortuis oculi aperiebantur in rogo. Mortuis in rogo operire, rurſusque in rogo patefacere. Qui ritum magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, vt neque ab homine ſupremum eos ſpectare fas ſit, & calo non offendit neſus. Viſum ergo Poëtæ cum alluſione ad hunc morem, attribuire rem hanc Mercurio, & eius virgæ. hoc Plinij teſtimonio ſentit Turnebus, reſignare eſſe aperire, & explodit Seruij interpretationem. Sed Turnebus ira explicatorem ineptire ait Iosephus Caſtalius, & ait accipiendum Poëtam eo ſenſu, quo Prudentius dixit Plutonem reſignafſe iura lethi. Immeritè tamen ita accipitur Turnebus. Firmat enim Germanus mentem eius, nam & Varroni in re mortuorum, ſigillo eſt oculos occludo, reſigno ergo eſt ſigillo de aperio, quaſi reſigillo. Verba Varronis ſunt: Contra

lex Maenia eſt in pietate, ne filij patribus ſigillent oculos. Et ego firmo, nam ſententia illà, qua Prudentius dixit, reſignare, iam Virgilius, animas euocat orco. Itaque idem eſt, euocatio Virgilij, & reſignatio Prudentij. Quid ergo iterum Virgilius repetat? Soluit nodum hunc Iosephus, quia illud & lumina morte reſignat, tantum eſt expoſitio præcedentis. Hoc nihil eſt. Nam ſi quatuor præmiſſa, cur vnus tantum facta expoſitio?

Et ego firmo, nam ſententia illà, qua Prudentius dixit, reſignare, iam Virgilius, animas euocat orco. Itaque idem eſt, euocatio Virgilij, & reſignatio Prudentij. Quid ergo iterum Virgilius repetat? Soluit nodum hunc Iosephus, quia illud & lumina morte reſignat, tantum eſt expoſitio præcedentis. Hoc nihil eſt. Nam ſi quatuor præmiſſa, cur vnus tantum facta expoſitio?

Et ego firmo, nam ſententia illà, qua Prudentius dixit, reſignare, iam Virgilius, animas euocat orco. Itaque idem eſt, euocatio Virgilij, & reſignatio Prudentij. Quid ergo iterum Virgilius repetat? Soluit nodum hunc Iosephus, quia illud & lumina morte reſignat, tantum eſt expoſitio præcedentis. Hoc nihil eſt. Nam ſi quatuor præmiſſa, cur vnus tantum facta expoſitio?

Et ego firmo, nam ſententia illà, qua Prudentius dixit, reſignare, iam Virgilius, animas euocat orco. Itaque idem eſt, euocatio Virgilij, & reſignatio Prudentij. Quid ergo iterum Virgilius repetat? Soluit nodum hunc Iosephus, quia illud & lumina morte reſignat, tantum eſt expoſitio præcedentis. Hoc nihil eſt. Nam ſi quatuor præmiſſa, cur vnus tantum facta expoſitio?

- 245 Illa fretus agit ventos, & turbida tranat Nubila. iamque volans, apicem & latera ardua cernit Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit: Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris Piniferum caput & vento pulſatur, & imbrĩ: 250 Nix humeros infula tegit, tum flumina mento Præcipitant ſenis, & glaciæ riget horrida barba.

no, vteretur ad ventos moderandos, ad trananda nubila. Et, quia deſcendit de cælo in Atlantem, ſubiicit deſcriptionem Atlatis. Qui, quia & vir, & mons ex fabulis, accipit à Poëta quædam, quæ & viro & monti conueniant: talia ſunt, latera, vertex, apex, caput. Pari confeſtione deſcriptio diuiditur in ea quæ Atlas habet, vt mons, in ea, quæ habet vt vir. vt mons durus

durus eſt, fulcit calum vertice, habet pinos. vt homo, humeros, mentum, barbam. Nam alia, vt dixi, communia ſunt. Tota verò deſcriptio tendit ad explicandam & altitudinem, & aſperitatem montis. Quia altiffimus habet, ardua latera, fulcit calum vertice, habet caput cinctum nubibus, pulſatur vento, pulſatur imbrĩ. Eſt aſperiffimus, ab niue infula, ab fluminibus præcipitatis, ab glaciæ, qua totus riget, atque horret. Peculiaria quærenda in Notis.

NOTÆ.

I. TURBIDA TRANAT NUBILA] Statius de eodem lib. 1.

—ingenti deſignat nubila gyro.

Atlantis de. 2. IAM QVE VOLANS, APICEM, &c.] Deſcriptioneſ. nem hanc Atlantis Silius imitatur lib. 1. Punic.

Nec patitur nomen proferri longius Atlas: Atlas ſubducto tracturus vertice calum, Sidera nubiferum fulcit caput, ætheriſque Erigit æternum compages ardua ceruix. Cænet barba gelu frontemque immanibus vmbriſ Pineæ ſylua premit, vaſtant caua tempora venti, Nimbosæque ruunt ſpumantia flumina richu. Tum gemina laterum fauces maria alta fatigant.

Ab hac deſcriptione non alieni ſunt Ouidij verſus. 4. Met. qui loquuntur de transformatione ipſa:

Quantus erat mons factus Atlas, nam barba comæq; In ſyluas abeunt: iuga ſunt humerique manſque: Quod caput ante fuit, ſummo eſt in monte cacumen: Oſſa lapidum ſunt, tum partes altius in omnes Creuit in immenſum (ſic Dij ſtatuiſtis) & omne Cum tot ſtleribus calum requieuit in illo.

Atlas mons. 3. ATLANTIS DVRI] Signat aſperitatem faxoſi montis, illum Plin. aſperum, ſqualetem vocat. Solinus hærens Plinianis veſtigij, vt aſſolet, Rupibus aſperatur. ſqualete ieiunio. Ab duritie & firmitate vocat Atlantem Plato in Phædone ἄσπερον, ἡ ἀδραντῶτερον: τὸ βυſſιον, immortaliorem.

Atlatis mo. 4. COELVM QVI VERTICE FVLGIT] Hyperbolicè ſignatur altitudo montis. Herodot. in Melpom. ἔχει δὲ τὸ ἄλδς τὴν εἶρη, πρὸ ἴνομα ἄτλας ἐστὶ δὲ ἡ εὐδὴν, καὶ κικλοτερὴς πάντων. ἢ ἄλλοδὴν ἢ ἔτα δᾶτι λέγει, ὡς τὸς κορυφᾶς αὐτᾶ ἐπὶ οὐρανῷ ἰδὲδξ. τὸ δὲ κίονα τὸ ἔρανον λέγουσιν οἱ ἑπὶ ἡρώοι δὲ: Exſtat in hoc mari mons, cui nomen Atlas, eſt autem anguſtus, & vndique circumteret. Ita verò ſublimis eſſe dicitur, vt illius cacumen cerni nequeat. Hunc incolæ cali columnam eſſe dicunt. Verba, quæ in medio deſiderantur, afferam ad rem aliam. Redeo. Plin. lib. 5. cap. 1. E medijs hunc (Atlantem) arenis in calum attolli proſiderunt. & infr. Elati ſuper nubila atque in viciniam lunariſ circuli. Ab hac altitudine agnoſcunt medici inter partes hominis Atlantem, ſub quo eſt eminentia illa, quam Græci dicunt κορυφῶν, ἀσπιδειαν, λοφωσῶν. Vide Pollucem lib. 2. Hyperbolem ſuam Maro à Græcis ſumpſit. Apud Æſchylum in Prometh. Atlas dicitur cælum δῆμον ἐρείδων: humeris ſuſtinens. Ab Heliød. in Theog. Ἄτλας δὲ ἔρανον ἔρανον ἔχει: Atlas latum calum fert. Ab Nonno lib. 2. Atlas inducitur μογερός ἄμοις ἀέραν ἔρανον, fulciens calum laborioſiſ humeris. Eundem vocat:

Ἄθρονον ὀχλίζοντα παλινδύνον ἀνάγκη: Ætheris mouentem reuolutam neceſſitatem. Et lib. 3. dat illi attritos humeros præponderare, ἄμοις ἑλεομένησιν. Hic ego quiddam non vulgare. Sciunt omnes, prægrandes ſtatuas, quæ ſtatui ſolent in ædibus principum, vocari & Atlantes, & Telamones. Vt notum hoc, ita ignotum, cur dicantur Telamones. Putant enim ita dici aut ab Telamone Aiæcis patre,

Atlas pars humani corporis.

A aut ab ipſiſſimo Aiace Telamonio. Nam hi (inquinunt) fuerunt grandi corpore. Non ita eſt. Vt enim grandes iſtæ ſtatue dicuntur Atlantes ab altitudine Atlantis, ita etiam Telamones ab altitudine eiſdem Atlantis. Nam Atlas Latino nomine dicitur eſſe Telamo ab Ennio. Seruius in verba illa. r. Æn.

Atlas dicitur etiam Telamo.

—docuit qua maximus Atlas,

ita ait: Atlas Græcum eſt, ſicut & Nilus: nam Ennius dicit Nilum, Melonem vocari; Atlantem verò, Telamonem.

5. ATLANTIS, CINCTVM] Ipſa vocis geminatione videtur ſe accingere ad rem magnam denarrandam. Quod etiam, vt vidisti, imitatus eſt Silius. Fabulam breuiter percurram. Fuit Atlas Rex Mauritanie rerum omnium ſcientia, inprimis ſiderum, peritiffimus: de quo Homerus Odyſſ. 1.

Atlantis fabula.

—ἔχει δὲ τε κίονας αὐτῶς Μακρὰς, καὶ γαῖάν τε, & ἔρανον ἀμφοῖς ἔχεισσι: —ſuſtinet autem columnas ipſe Longas, qua terramque, & calum amplectuntur.

Eadem ſete Æſchylus in Prometh. ἔσθνε κίον ἔρανον τε, καὶ γαῖαν: ſuſtinet columnam cali, & terra. Hoc capiendum allegoricè: nam fabuloſum, conſictum itaque, illum ſuſtinere columnam cali, & terra, quod rerum cæleſtium, & aſtronicarum ſcientiffimus fuerit, id dictum primò de Ægyptio Atlante Tzerzes ſcribit Hiſt. 1. 5. Chil. quod Græci deinde ad Libycum tranſtulerunt. Alij fabulam aliò detorquent, & dictum id aiunt propter montem Atlantem Mauritanie huic homini cognominem, qui mons quod altiffimus ſit, dicitur eſſe, cælum ſuſtinere: in quem montem (dicunt fabulæ) conuerſus eſt Atlas ipſe viſo Medulæ capite, quod Perſeus geſtabat. Alia pleraque narrantur, ſed fabulis adhibendus modus.

6. PINIFERVM CAPVT] A pinis, quas ſuſtinet. Pineta in neta ſolent montes veſtire, præfertim fitos in locis æſtuofis, qualis Africa. inde à pinorum multitudine dicitur mons Atlas habere caput piniferum. Sed contra eſt Plin. qui lib. 5. cap. 1. limas radices denſis alſiſque repletas ſylvas incognito genere arborum. non ergo pinus? Tria dico. Primum, Virgilij auctoritatem contra Plinium validam eſſe, & ſi me conſulis, fortiorem: itaque in re diſcordi ſtare pro Virgilio, cui & Silius hæret. Verſus iam attuli. Deinde vide, an deſendi Virgilius poſſit, qui caput, id eſt, verticem ſummum montis pineto conſerit, cum Plin. radices tantum incognito illo arborum genere. & in hoc quidem monte familia alia. Solin. cap. 37. Quæ ad Oceanum extenditur, cui à ſe nomen dedit, manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, rupibus aſperatur, ſqualete ieiunio, humo nuda, nec herbidæ: quæ Africam contra verſus eſt, optimus naſcentibus ſponte frugibus, arboribus proceris opaciſſimus. Paria Plin. narrat. Tertio demum potuit Poëta in incognita ſylua ad eam arborem conſugere, quæ in montibus frequens. hoc ipſo laudandus.

Pineta in montibus.

7. NIX] Herodot. in Melpom. ἐρείδοντε ἡδ αὐτῶς (præceſſit, κορυφᾶς) ἀποδείπει νεφεα, ἕτε θέρει, ἕτε χειμῶν: Neque vnquam vertex nubibus caret, vel per æſtatem, vel per hyemem. Inde à Græcis, κίονες ἄτλας, nubibus obrutus. Plin. lib. 5. cap. 1. verticem altiſ, etiam æſtate, operiri nubibus. Solin. vertex ſemper niualis.

Nix Atlatis.

8. HUMEROS] Mihi non dubium, quin Plinius, vt eſt ſedulus Virgilij imitator, reſpexerit ad hunc locum, cum montes generatim deſcribens, illis humanas partes attribuit. Verba eius produco è lib. 2. c. 44. Montium verò flexus, crebrig, vertices, & conſlexa cubito, aut

N n 3 conſtr

contracta in humeros iuga, concanū vallium sinūs, scindunt aquarum, & nitium, & altitudinis, aliter ostendi non poterant.

Flumina A clancis.

9. FLUMINA] Nam feruntur inde aliqua flumina ortum habere. Solin. cap. 37. Amnes circa eum non tacenti. mox nominat Afsanum, & Nigrum. ille enim locus corrigendus videtur ex Plin. quod vidit Ioan. Camers. Plin. lib. 5. cap. 1. Scatebris fontium riguum. Solin. iterum. qua ad Oceanum extenditur manat fontibus. Silius:

Nimboſque ruunt ſpumantia flumina rictu. 10. PRÆCIPITANT] Se præcipitant flumina. Præclarè. Donat. expreſſe dixit, præcipitant: magnitudo enim

Hic primūm paribus nitens Cyllenius alis, Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad vndaſ Miſit, A vi ſimilis, quæ circum littora, circum 255 Piſcoſos ſcopuloſ humilis volat æquora iuxta. Haud aliter terras inter, cælumque volabat, Littus arenofum Libyæ ventofque ſecabat, Materno veniens ab auo Cyllenia proleſ.

ARGUMENTVM.

Siſſit in Atlante Mercuriuſ, inde in Libyam deſcendit: volatuſ ei긯 comparatione illuſtratur.

EXPLICATIO.

AI T, Mercurium nulla facta quiete & intermiſſione totum aërem tranſuolaſſe à cælo vſque ad Atlantem, vbi conſtitit nitens aliſ, id eſt, conſtitit in pedes, vbi alæ ei긯. Inde præceps deſcendit ad Carthaginem, quæ vrbs ſita ad vndaſ maris, ideo miſit ſe ad vndaſ. Sequitur comparatio. Miſit ſe ſimiliſ illi aui, quæ humilis volat iuxta ipſa æquora, circum littora, circum ſcopuloſ piſculentos, vt inde rapinæ aliquid obtineat. Accommodat deinde comparationem, in qua accommodatioe nominat littuſ, & ventuſ. quod ſimilem fecerit aui illi, quæ volat, & ad littora.

NOTÆ.

1. PARIBVS] Aequatiſ penniſ, atque adeo volatuſ leni, & tranquillo. Ita alibi, — in cælum paribuſ ſe ſuſtulit aliſ.

2. NITENS] Signata vox in volatu. Ouidiuſ 2. Pont.

Et quot aueſ motiſ nituntur in aëre penniſ. Lucret. lib. 6.

Nitor, nixuſ, conamen: ait enim,

Claudicat extemplo pennaruſ niſuſ inaniſ, Et conamen vtrinque alaruſ prodiſtur omne, Hic vbi nixari nequeunt, inſiſtere & aliſ.

Porro niſtari legunt, ſed Giſaniuſ nixari mauit.

Mercuriuſ vnde dictuſ Cylleniſ.

3. CYLLENIVS] Mercuriuſ. Hunc nutritum in Cyllenio Arcadiæ monte ſcribunt fabulæ, & in vitimum Odyſſ. id notant Grammatuſtæ: inde hic Deuſ Arcuſ vocatur. Papin. vocaliſ ciſthare repertor Arcuſ. ſunt qui dicitur vbi dicitur ducant ſinibuſ oculorum, de quo ſuprà. Feſtuſ ab eloquentiâ ducit, cuiuſ inuentor fuiſſe hic Deuſ traditur, rem omnem ſine manibuſ conficiens, qui autem carent manibuſ vocantur. habet hoc enim ſermo eloquentiæ, vt dictiõne perſuadeat, non

B telo, non manu. Liliuſ ad iñ 9. Syntag. In re fabuloſa hæc excerptiſſe fatiſ.

4. CONSTITIT] Locus totuſ ſumptuſ ab Homero eſt. Odyſſ. 5. vbi loquens de Mercurio.

Πιερίην δ' ἠνέκεν ἐξ ἀθήρησ' ἐμπίσησ' ἀντήσ. Σάρατ' ἔπειτ' ἦν' ἄμα λάρω ὄρνυθι ἰοικέας, εἴς τ' εἴ δεινὸς κἀλαπυὸς ἀλὸς ἀπρυγέειο Ἴχθυὸς ἀρξάων κ. δένεται δ' ἄλμυ.

Pieria inſcuſa ſe miſit ab æthere in vndaſ, Deinde laro ſimiliſ volitat iuxta æquora ſumma, Quæ maris indomiti ſinuofa ad littora ſepe Captando piſceſ aſpergine tingitur vndaſ.

5. AVI SIMILIS] Laro ex Homericæ imitatione.

C Nonnulli hic mergum accipiunt, & obſtinatè defendunt, nam hæc auis non alitrè volat, ſed ad ipſa littora, vbi piſcium eſca. Ego iudiciuſ Nanniſ, & Germani ſequor, qui laron intelligunt. & ratio indicat. nam re vera Poëta ad Homeri exemplum properauit. Et verba illiuſ laro conueniunt, larofque Mercurio dicitur, dicitur enim qualiſ λαλῶ, atque adeo illi Deo aſcribitur, qui artifex eſt loquendi: quod aſtruitur ex Euſtathio. Nihilominuſ tamen nomen ſubſtituit. nã in reddenda hac voce quiſ non laborat: Laron Homeri putant alij ſulicam, alij gaueam, alij herodion, alij ciconiam, alij Ibidem, noluit autem Maro hanc litem ſuam facere. Notarunt hoc multi, inprimiſ Nann. 7. Miſcell. Ego exiſtimauerim Poëtã contentum fuiſſe deſcriptione huiuſ auis, & de nomine nihil curaſſe: eſt enim in Virgilio mira eruditio, ſed

D nulla ei긯 oſtentatio; ſic in 1. abſtinet à nomine ſu- ctuſ decimi, tantuſ circumſcribit illiſ verbis præruptuſ aquaſ monſ. quod vidit Iul. Scal. & quidem circumſcriptioneſ vſitate ſunt Poëtis. & in hoc loco facile auis poterat peti ab Homero. Dicunt alij repudiatam hanc vocem, quia indigna heroicæ maiſtati. Non omnino admitto. Nam vt formica & alia animalcu- la non ſunt indigna magniſ vatibuſ, cur laros eſſet? Sed obſeruo tamen magniſ ſcriptoreſ ſolere interdū abſtinere ab animalculiſ exiguiſ, credo ex dignitate hiſtoricæ. cur non idem faciunt & meliore iure vateſ heroicæ ad eandem dignitatem retinendam? Exemplum ſit apicula, quam noluit Liviuſ nominare in oratione Manlij Conf. loquentiſ de Galliſ lib. 38. hunc in modum: Si primuſ impetuſ, quem ſeruïdo in-

Laruſ auis facta Mercurio.

Virgiliuſ eruditioſiſ non oſtentator.

Scriptoreſ abſtinent ab animalculiſ.

genio, & cæca ira eſtundunt, ſuſtineritū, ſtuunt ſudore, & laſtitudine membra, labant arma: molliã corpora, molleſ, vbi ira conſedit, animoſ ſol. puluiſ ſitū, vt ferruſ non admoueãſ, proſternunt. Mihi non dubium quin omnia dicta cum reſpectu ad apes. Quæriſ verba clariora? Ecce idem Liviuſ lib. 23. Gloriantur Romani, te ad vnuſ moduſ iſtum vigentem, velut iaculo emiſſo torpere. Ecce Curtiuſ li. 4. Darij ore: Temeritaſ eſt, quam ad huc pro virtute timuiſtiſ: quæ, vbi primuſ impetuſ effudit, velut quædam animalia amiſſo aculeo, torpet. Hiſ exempliſ puto, voluiſſe Virgiliuſ abſtinere ab auicula, conſulenteſ heroicæ dignitati: etiam ſi poſſet, & ſciret ipſe nominando, eandem dignitatem retinere.

6. PISCOSOS SCOPVLOS.] Solent piſceſ amare cauitateſ rupiuſ inter aquaſ, & eò ſe recipere. Eſt hoc, quod Calliſtratuſ in libro ſtatuaruſ dixit de feriſ maritimis, ἐν θαλάτῃσιν ἰσχυροῖſ νέμει: paſcuntur in cauitatibuſ maris.

7. VENTOSQUE SECABAT.] Ita de anibuſ Calli-

A ſtratuſ eodem loco, ἠ ἀθήρα πύμνωσιν. Redundant exempla Homeri, & alioruſ.

8. MATERNO VENIENS AB AVO.] Quæret quiſpiam, cur per Atlantem deſcenderit Mercuriuſ ad Aneam, cum breuiore poſſet via; diſpendiuſ enim itineriſ, non compendiuſ quaſiuit. Obicit hoc Turneb. reſpondetque, Mercuriuſ id feciſſe, vt Atlantem inuiſeret, à quo ſtrepem ducebat, erat enim illi auuſ: inde ſignatè materno veniens ab auo, quod capiendū etiam de deſcenſu ipſo montiſ, non ſolūm de origine, quaſiuit enim vocem communem. Sic Sidoniuſ Apollin. Panegyri. ad Auituſ.

Lamque vt conueniant ſuperi, Tegeaticuſ Arcuſ, Nunc plantiſ, nunc fonte volat, vix contigit aruaſ, Et toto deſcendit auo.

B Dicta hæc ſunt ad imitationem Virgilij: quod Maro veniens ille, deſcendit, ſignatiuſ. Quæ Sidoniiſ imitatio facit, vt non debeat hic verſuſ adimi, vt volunt aliqui.

Vt primūm alatiſ tetigit magalia plantiſ, 260 Aneam fundantem arceſ, ac teſta nouantem Conſpicit: atque illi ſtellaruſ iãſpide fulua Enſiſ erat, Tyriõque ardebat murice læna, Demiſſa ex humeriſ: diueſ quæ munera Dido Fecerat, & tenui telã diſcreuerat auro.

ARGUMENTVM.

Deſcribitur ex occaſione Aneæ cultuſ, qui duplex, enſiſ, & læna: vterque commendatur.

EXPLICATIO.

VT primūm Mercuriuſ tetigit Africanuſ littuſ, Aneam conſpexit fundantem arceſ, id eſt, excitantem, & nouantem teſta, id eſt, incipientem de nouo arceſ ſibi, teſta citiſ. Qui verò Aneæ cultuſ? planè regiuſ. Erat illi ad latuſ enſiſ, cuiuſ capuluſ, vagina, totuſ demum erat diſtinctuſ, tanquam ſtelliſ, fulua iãſpide: erat ex humeriſ demiſſa læna, & hæc tota intermicabat, veriùs ardebat Tyrio murice, qui ſplendiſſimuſ. Dederat verò tam enſem quam veſtem Dido Aneæ, vt diuitiaſ & amorem oſtenderet. Diuitiaſ in iãſpide, & purpura: amorem, nam ipſamet Dido operam ſuam in veſtem contulerat, diſcernens diſcrimãnſque telã purpureaſ auro tenui. Itaque veſtiſ ea tota erat ex auro, & purpura.

NOTÆ.

1. MAGALIA] Vox propria in re Africana. de qua alibi.

2. STELLATVS IãSPIDE FVLVA] Ex multiſ interpretationibuſ prælatiſ, quam vididiſ, vt videlicet non ſolūm capuluſ, ſed totuſ enſiſ intelligatur diſtinctuſ, iãſpide, tanquam ſtelliſ, quæ ſtelliſ eſſent in modum clauiculoruſ diſperſæ per totuſ enſem, & omneſ ex iãſpide. Tum quia Poëta nihil diſcrimãnſ, ait enſiſ. tum, quia hoc conſentienſ cum elegantia veteruſ. Pliniuſ lib. 33. cap. 12. Et quid hæc attinet colligere, cum capuliſ milituſ, ebo긯 etiam ſaſſiduro, calentur argenteo, vaginaſ bacilliſ, balteiſ laminiſ crepenteſ? Homeri. Il. 2. de Agamemnone,

Ἄμφ' δ' ἄρ' ὀμοιοῦν ἐλάτῃσ' ἐπιφ' ἀργυρόνκον. Aprauit humeriſ, clauis gladiuſ argenteiſ.

vbi, cum clauis dicat, totuſ gladiuſ intelligit. Et Il. 11. de eodem Rege,

C Ἄμφ' δ' ἄρ' ὀμοιοῦν ἐλάτῃσ' ἐπιφ' ἀργυρόνκον. Χρύσειοſ ἀμάφαιον: ἀτὰρ φέλι κελὸν ἦεν ἀργύρεον, χρυσοῖον ἀορτήρεσσιν ἀρμόει: Circa autem humeroſ poſuit enſem, in eo verò clauis Aurei relucebant: ſed vagina circumdabat Argentea, aureiſ loriſ coaptata.

Liviuſ de Samnitibuſ, Aurata vagina, aurata baltea illiſ erant. Tertull. de habitu virgin. latent in cinguliſ ſmaragdi, & Cyliandroſ vaginæ ſuæ ſoluſ gladiuſ ſub ſinu nouit. ergo ex hoc more totuſ enſem crediderim diſcrimãnſ iãſpide, tanquam ſtelliſ, capuluſ (inquam) & vaginã. ſicut autem Maro ſtellaruſ facit Aneæ enſem, ſic Trebelliuſ in Salonino militareſ balteaſ conſtellaruſ facit. Et Caiuſ Memmiuſ de triũpho Catulli, citante Sertuio, Syriaciſ calceoliſ gemmaruſ ſtelliſ coloribuſ. Et in genere admoneo per ſtellaſ multiſ olim rebus quaſituſ ſplendorem. Xiphiliuſ, vella, quæ expandi Nero iuſſit ad arcenduſ ſolem aureiſ ſtelliſ interſtincta, ait: ἀσέρες ἢ χρυθὶ περιεξέπτασπον: Circum verò vndique aurea ſtella. Athen. lib. 11. illud Homeri de vaſe Neſtoris, χρυσοῖοſ ἦλον περιπαρμένον, aureiſ clauis tranſfixum. ſic explicat, ἔχει ἀσέρας, ἐſ ἦλοιſ ὁ ποιητὴſ ἀπειράζει, ἐξὲ τὸ τὸ ἀσέρας περιπερὸſ ἐπ' ἔτι ἦλοιſ ὀμοιοῦſ: Aſtra habet, quæ Poëta clauis comparat, quod hæc circularia ſunt inſtar clauoruſ. Ouidiuſ. 1. Metam. ſtellantem gemmaſ dixit. & Ammianuſ lib. 19. armiſ ſtellantibuſ. Iuuenaliſ videtur Poëtã explicuiſſe tantuſ de vagina, non de toto enſe, cum ait Satyr. 5.

Quaſ in vagina fronte ſolebat

Ponere zelotypo iuueniſ prælatuſ larba. Hanc explicationem amat Turnebuſ. Poſſet iuuari verbiſ Sen. ep. 76. Gladiuſ bonuſ diceſ, non cui deauratuſ eſt baltheuſ, nec cuiſ vaginaſ gemmiſ diſtinguitur. Quæ iam dixi potiõra puto, ſi autem ab hiſ recedendū eſſet, exiſtimarem totuſ capuluſ fuiſſe ex iãſpidiſ quodam genere, cui ſunt notæ quædam rutilæ inſtar iãſpidiſ geſtellaruſ. Pliniuſ diſertè lib. 37. cap. 9. Hæc ſtellaruſ nuſ. rutiliſ punctiſ eſt. agit porro de generibuſ iãſpiduſ. Capuliſ enim quidam de ornatu tantuſ capuloruſ varia eſt ſum ornamentio. De capulo capio Statiuſ lib. 4. vbi Dircaſ i.

Nn 4 enſiſ

enli, qui erat gener Adrafi, Sphingem dat:
Aspera vulnifico subter latus ense riget sphinx.
 & Heliodorum lib. 2. vbi ait, gladium Thyamidishabuisse cælata aquilam in ebore. & Aristophanem in Lystrato scribentem, ἡ ἑλισμα λίστρα ἐστὶν πυρονήστρις. Non statuat leena in gladio. Dicit hoc, nam leenæ erant in capulis geniculatæ, ne, si rectæ, comminuerentur. Air itaque, Non stabo ad placitum viri, vt me pessumdet, sicut neque leena stat in capulis. Vide etiã ad rem de qua loquor Ælian. lib. 3. Var. hist. ca. 45. Ex dictis in hac Nota, præsertim ex Athenæo explicante Homericos clauos per stellas, ego explico verba Clementis lib. 2. Pædag. c. 11. vbi reprehendens arrogantiam sceminarum, ait: ὅτι ἡλεε ἐλκονεὶ δὲ τῶν κατ' ἰσχυράσιν ἐργαζομένων ἀξίον: Clauos circumcirca soles insigere æquum censent. vbi, per clauos, capio stellulas, quæ habent figuras clauorum. Vnde præclare Iustin. lib. 38. Argenti certè aurique tantum, vt etiam gregarij milites auro caligis figerent. vbi signatè figerent ex natura clauorum. Certè caligæ, vt hoc ne nescias, calceamenta sunt, non braccæ, vt censet vulgus. Probarem, si res Virgilij esset. Itaque idem dicit Iustinus, quod Clementis.

3. FVLVA] Plinius inter genera Iaspidum fuluum nominat.
 4. ARDEBAT MYRICE] Ideo ardebat, quia infecta Tyrio murice. Itaque quamuis purpura communi significato non dicat flagrantem, & splendens colorem, vt alibi ostensum: sed certè Tyria semper fuit splendida, & cocinea, vt alibi quoque à me. Inde Tibullus lib. 4. loquens de Messala,
 — fulgentem Tyrio sub remine vestem.
 Ideo fulgentem, quia Tyrio sub remine. Obiter explicabis Velleium, qui de eodem Messala, fulgentissimus iuuenis. Certè à purpura, quam gestabat, vt ex Tibullo habes, Fabulam de pisciculo murice, & cane Herculeo, quis ignorat? Scias tamen contra Pollucem in Onomastico, & alios asseuerantes illud de pisce, stare auctoritatem Nazianzeni contra Iulianum, qui nihil de Hercule, aut pisce scribens, tantum ait, canem

Purpura Tyria.

Purpura inuentio.

265 ^a Continuò inuadit: Tu nunc Cathaginis altæ
 Fundamenta locas, pulchràmque vxorius vrbem
 Exstruis, heu regni RERVMQVE oblite tuarum!
^b Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo
 Regnator, cælum & terras qui numine torquet:
 270 Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras.
^c Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
^d S I T E nulla mouet tantarum gloria rerum,
 N E c super ipse tua moliris laude laborem:
 A S C A N I V M surgentem, & spes hæredis Iuli
 275 Respice, cui Regnum Italiæ, Romanaque tellus
 Debentur. ^e tali Cyllenius ore locutus,
 Mortales visus medio sermone reliquit;
 Et procul in tenuem ex oculis euauit auram.

ARGUMENTVM.

Exponit Mercurius Æneæ quicquid mandatum sibi à Ioue fuerat. Oratio reprehensionem continet, ed enim verba & argumenta destinantur, vt Æneam facti pudeat. Discedit Mercurius nulla excusatione expectata.

A pastoris cuiusdam exedisse muticem, ac perinde tinctis labiis pastori florem indicasse, vnde nata est purpura. Itaque ex eius narratione elicitur, muticem, quem canis edit, fuisse florem reperitum à cane pecuario, eoloci, quo pastor agebat gregem.

5. LÆNA] Sic dicta est aphæresi τῆς, χ, Græcè enim χλαίνα, ἢ τῆς χλαίνας, calfacere. fuit enim vestis crassa, & villosa ad arcendū frigus hiberno tempore: inde Suidas interpretatur ἰμάτιον παχὺ, καὶ χειμῶνιν, crassam, & hibernam vestem. & Had. Iunius δασὺν σαζόν, densum sagum. id ipsum indicat adagium; in eos, qui vtuntur rebus non suo tempore: ἐν θέρμει τῶν χλαίνας. In ætate læna, & in ætate deteris lænam. Martialis originem nam, adag. Græcam verbi χλαίνας attigit lib. 14. in læna.

Læna, quæ vestis, & vnde dicta.

Tempore brumali non multum læna profunt,
 Calfaciunt villi pallia vestra mei.
 (scio Varronem ab lana ducere etymon, sed docti eam aphæresin, quam dixi, agnoscunt. Inde ergo est, vt bene interpretes opinentur per vestem ipsam à Virgilio indicari hibernum tempus; aliter non suum ducem læna indueret. Inde illud,
 — hiberno moliris fidere classem.

Et,
 Dum pelago desauit hyems.
 Vfus lænæ in sacris notus est, sed parum ad hunc locum pertinens, nescio enim cur hic interpretes ad facta confugiant, dicantque Æneam læna indui, vt esse sacerdos indicetur: fuit quidem, sed in hoc loco, id verò nego. Potius crediderim læna indui, regio insigne, nam læna regia fuit. Plutar. in Numa. καὶ γὰρ ἀξίον ἐφορον οἱ βασιλεῖς λαίνας, ἰθὺς φασὶν χλαίνας εἶναι: etenim, quas gestabant Reges lænas, ἰθὺς χλανας ait esse. Adiuuat color purpureus, qui regius fuit. Demum Æneæ ornatus totus exspirat regium & pretiosum cultum, vt verò hic Tyriam lænam; sic Homerus Il. 9. χλαίνας φοινοῖσάντων, lænam puniceam. Nota demum, quam aptè hic color detur amanti Æneæ. verbis illis demissa ex humeris, Seru. amatorium cultum notat: Nascimbænus credit expressum Romanum morem in gestanda chlamyde, quem ex stauis firmat.

Læna ad facta.

Læna regiū indumentū.

EXPLICATIO.

^a Ideo inuadit, vt acerbitate verbi præsignificet habitum futuræ orationis. Quæ verò oratio? Tu nunc, &c. Omnia pene verba emphasisin habent. Tu, qui à Græcis creptus? qui filius Veneris? qui nepos Iouis? cui promissa Italia? Nunc, in ipso gloriæ cursu, & Italiæ aditu: ipsemet locas fundam enta vrbis altæ, quæ

quæ tibi, & tuis hostilis erit: vxoriusque exstruis vrbem? Acerbè. Facis, quæ tibi vxor præscribit; non, quæ faceret is vir, quem fata destinant ad magna imperia. vxorius omnino es. Pulchràm, fortasse Ironicè, cum allusione ad pulchriorem Romam. Heu te miserum, oblitus es regni tui, & rerum tuarum. Regni, nam alterius vrbis fundamenta locas: rerum tuarum, cum te rotum, non ad tui, sed ad vxoris arbitrium componis.

^b Explicat à quo missus venerit, idque periphraستicè, ipse regnator Deum; qui torquet numine cælum & terras, quo maiorem terrore Æneæ incuriat ex descripta persona Iouis; mittit me tibi de clara Olympo, ipse iubet ferre mandata hæc per auras celeres. Arripit hæc verba Iouis, celeres defer mea dicta per auras.

^c Dixerat Iuppiter,
 Quid struis? aut qua spe inimica in gente moratur?
 Ergo legatus,

^d Quid struis, aut qua spe Libycis teris otia terris?
 Atque ita Libycæ terræ, erunt inimicæ & hostiles. Quasi dicat: Quæ insania est, esse te otiosum inter hostes? quæ hæc tam amens spes? Ista verò eiusdem versus assumptione indicat Poëta eminentissimum legato nihil addendum in perferendis mandatis.

^e Si te nulla rerum tantarum existimatio, nulla spes mouet: si ita segnis es, vt nihil ipse pro tua laude moliaris, nihil labores; filium respice, atque illius spes, cui Italia, (magnum quiddam) cui Roma ipsa (maius hoc) fatis debetur. Obseruo in his, Poëtam non contentum dixisse Æneam addidisse Iulum, cum respectu ad Iulium Cæsarem: cum quo nomine spes iunxit hereditatis; nam gentilitium nomen (quale est Iulius ab Iulo hæreditas sequebatur.

^f Hæc locutus Mercurius euauit, neque amplius visus est Æneæ, nam hoc est, reliquit mortales visus. Illud, reliquit medio in sermone præclare dictum. Est sermo vicissitudo quædam loquentium, & confabulatio duorum, vel plurium. Erit ergo medius sermo, cum quis non expectans responsum abire. Ita Seruius.

NOTÆ.

1. INVA DIT] Dixi non semel, hunc meum laborem destinari tam explanationi Virgilianæ, quæ præceptionibus Poëticis, quæ omnino hauriendæ sunt ex Virgilio, quas ex eo melius discas, si illi animum des, quam ex illis, qui ipsas præceptiones scripserunt, Aristotelem intelligo, aliòque. Hæc igitur tibi lector studiose præceptio hæreat, vt verbum ali-quod non commune, & obuium, sed exquisitum & inuestigatum præcedat orationes, si quas miscueris tuæ Poësi. Hic Mercurius in Æneam inuehitur, ergo inuadit. Vulgaris Poëta contentus esset his, ait, inquit, dicit, incipit. Vidisti supra orationem Iunonis in Venerem, quæ plena calumniarum: ergo,

Verbum an- te sermone.

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
 Dido infra Æneam tanquam reum compellat, & quæ oratio sequatur, vides:

Disimulare etiam sperasti perfide tantum Possensas?

Rectè ergo compellat illum, quem perfidiæ reum appellat. Iunonem Æoli auxilium implorantem præcedit ille versus,

Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est, Ithoneus suam illam orationem, quæ tota destinatur ad placandam Didonem, incipit placido pe ctore, quo indicatur futuræ orationis habitus, quod Seru. e tiam notauit. lacrymas matris Euryali præcedunt illa,

— cælum dehinc questibus implet.
 Numani iactantiam & superbiam hoc, Ibat & ingenti se se clamore ferebat.

A Iunonis ferocitatem in. 10.

— tum Regia Iuno
 Acta furore graui.

Latinus in 12. respondet sedato corde, cum vult sedare tumorem Turni de Ænea in. 11. volente concedere Rutulis cadauera ad sepulturam, dicitur prius, Quos bonus Æneas haud aspernanda precantis Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit.

Possent plura coniungere ex Marone, hæc tamen satis ad obseruationem, qua carent alij Poëtæ. Lucanus in. 1. orationem Cælaris, quæ continet querelam de iniquitate inimicorum suorum, incipit vulgari verbo, ait, hunc in modum,

Bellorum, ð socij, qui mille pericula Martis Mecum, ait, experti, &c.

Nemo hîc aliquid requirit: & tamen, si cum Virgilio conferas, deest aliquid. Hic finis, ne potius videamur alios carpere, quam Virgilij imitationem proponere. 2. VXORIVS] Hanc reprehensionis acerbitatem ductam ab Ennio sunt qui autument. Apud quem leguntur versus isti in Alexand.

Volans de calo cum corona & tanys

Hominem appellat. quid lasciuus stolide, non intelligo. Putant videlicet hîc induci Deum aliquem, qui reprehendat Paridem de rapta aliena coniuge. Porro voce ipsa ad mollitudinem signandam vsi sunt Horatius, & Seneca Rhet. lib. 1. Controu. Quem hic vxorium, Catullus deditum dixit, ex Nota Schottii: Deditum vir adultera.

3. FVNDAMENTA] Dicuntur hæc à fundendo, hinc iaci Latinis quoque, & Græcis ἐβάλλειν. Fundamenta, vnde dicta.

4. RERVMQVE OBLITE TVARVM] Papin. 7. Theb.

Heu nimium mitis, verumque oblite tuarum.

5. IPSE.] Sunt qui putent voculam ipse redundare in Poëtis, absit, vt in Virgilio. Scias lector, veteres, cum tuis non reddi Iouem nominabant, aut aliud è numinibus, aut Deos in communi, solitos cælum ipsum digito indicare, aut templum, in quo esset Numen, ad quam rem habita consideratione dicebant, ipse Iuppiter, ipsi Dii, ipsa Numina, quasi Deum ipsum digito indicantes, ergo cum Mercurius dicit,

Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo

Regnator,
 Cælum suspexit, & extulit digitum, quasi illo Iouem monstraret. similia tibi passim occurrent. Huc pertinet mos Briffonio obseruatus ex Homeri interprete Il. quo Heroes manibus in cælum sublatis Iouem, ceterosque Deos caelestes precabantur; manibus, ad mare potrectis; manes & inferos, terra percussa. Sæpissime etiam vocula ipse orationem continuat. Aduoco exemplum, sermo est summo Poëtæ de apibus: ne ergo toties apes nominet, ipse, aut ipsi, aut ipsas, ait, quod Hispanè el suso dicho, &c.

Precatio vti fieret ad Deos.

6. IPSE DEVM TIBI, &c.] Versus iste Homericus est, Il. 11.

Ζῆς με πατὴρ ἀποδόνε τῶν ἐδῶ μὲν ἄδεις:
 Iuppiter me pater misit tibi hæc dicere.

7. CLARO] Seruius acumen inuenit. nam Olympus dictus quasi δῶδραμα, totus splendidus, totus lucens. inde ergo claro olympo, vt illud, Plemmyrium vndosum.

Olympi erymon.

8. TERIS OTIA TERRIS.] Allusum ad erymen, vt in. Terræ ery 12. sermonsque ferit. Nam terra à terendo dicta. Quod Virgil. teris otia, Tibull. lib. 4. dixit peragit otia.

9. ORE LOCVTVS.] Non est pleonasmus. tali ore est, tali sermone, tali voce, & coniungit cum altero sensu, quo gratior est locutio, ait enim, ore locutus, visus fugit.

10. RELIQUIT.] Quo Æneam cogitabundum relinquit,

Timorem hunc bis de se fatetur impensè amans Pro- A
pertius. Nam lib. 1. eleg. 11. ait:

*Ignosces igitur, si quid tibi triste libelli
Attrulerint nostri, culpa timoris erit.*

Et lib. 2. eleg. 6.

Omnia me ledent, timidus sum, ignosce timori.

3. EADEM] Rectum singularem capio cum Scruio,
non pluralem accusatiuum cum Nalcimb. Itaque, Ead-
dem fama, quæ ad Iarbam, rem quoque ad Didonem
pertulit. Sed non iurgor.

4. IMPIA FAMA] Quia iam tum ab accepto nun-
tio Dido sibi mortem destinavit, quæ contra pietatem,
impia ergo fama, quæ naturalem pietatem sum-
mouet, & cogit mori. Variè interpretes explicant.
Non quero anxie.

5. ARMARI CLASSEM] Armamentis velisque nau-
ticis aptari, instrui. Propter illud, *classem aptent.*

6. CVRSVM QVE PARARI] Propter illud,
— sociisque ad littora cogant.

7. INCENSA] Inter notas Medæe amantis furentis-
que Seneca,

Flammata facies spiritum ex alto citat.

Vides verò hic Didonem sævientem animi, incen-
sam, bacchantem. Cur non hic quadrent versus Eup-
in Med. qui cum præmisit imbellem esse feminam,
subiicit:

*ὄϊον δ' ἔστι δὴν ἠδύμηνον κορῆ,
ὄϊον ἔστι δὴν ὄϊον μαιωνοπέρι:
Despecta læso forte cum fuit toro,
Nulli cruenta cedit animi audacia.*

8. BACCHATRVR] Aptè datur amanti fœminæ, non
solum propter furorẽ, sed etiam quia Amor est
quædam ebrietas. Apud Athen. lib. 5. Plato in Char-
mide Socratem inducit *μεθυστικὸν τὸ ἐρωτὶ*: ebrium
amore. Faciunt ad hanc rem verba hæc Pausan. in At-
tic. ex interpretatione Romuli Amal. *Xanthippo assisit
Anacreon Teius, qui primus post Lesbiam Sappho magnam
carminum suorum partem in exprimendis amoribus con-
sumpsit: habitus eius est veluti hominis per ebrietatem can-
tantis.* De hac amoris ebrietas frequens mentio
apud Poëtã. Huc pertinent, quæ. 1. Æn. ad illud,
— longinque bibebat amorem.

9. QVALIS, &c.] Comparatio vsitata aliis ad expri-
mendum hunc furorẽ. Quid. 1. Art. de Turpi amore
Palsiphaës in Taurum;

Amor ebrie-
tas quædam

Amâtes fœ-
minæ com-
parantur Bac-
charum fu-
rori.

- 305 ^a DISSIMVLARE etiam sperasti perfide tantum
Possè nefas? tacitûsq; meâ decedere terra?
^b Nec te nôster amor, nec te data dextera quondam:
^c Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
^d Quin etiam hiberno moliris sidere classẽm:
- 310 Et mediis properas Aquilonibus ire per altum
Crudelis. quid? si non arua aliena, domosq;
Ignotas peteres? Et Troia antiqua maneret?
Troia per vndosum peteretur classibus æquor?
^e Mene fugis? per ego has lacrymas, DEXTRAM QVE tuam te,
- 315 Quando aliud mihi iam miseræ nihil ipsa reliqui:
PER CONNVBIA nôstra, per inceptos Hymenæos,
SI BENE quid de te merui, FVIT AVT tibi quicquam
Dulce meam, miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc PRECIBVS locus) exue mentem.
- 320 ^f Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odere: infensî Tyrij: te propter eundem

*In nemus & saltus thalamo Regina relicto
Fertur, vt Aonio concita Baccha Deo.*
& lib. 2. de fœmina impatienter amante:
*In ferrum flammæque ruit, postq; decoro
Fertur, vt Aoniæ cornibus ista Dei.*

Et lib. 3. eiusdem etiam operis, postquam Procris au-
diuit Cephalum captum alterius amore,
*— per medias sparsis furibunda capillis
Euolat, vt thyrsos concita Baccha, vias.*

Seneca in Medea, de eadem furẽte in suis amoribus:
*Incerta, qualis entheos cursus tulit,
Cum iam recepto Menas insanit Deo,
Pindi nivalis vertice, aut Nysæ iugis:
Talıs recur sat huc & huc motu effero.*

Pacuvius in Teucro:
*Flexanima tanquam lymphata, vt Bacchi sacris
Commota, in tumultu Teucrum commemorans suum.*

10. COMMOTIS] Commota sacra accipio, nam Commota
bacchantes secum ferebant Bacchi effigiem, quam sacra.
loco commouebant, vbi erat posita. Nisi quis dicat
esse sacra hæc cymbala commota ad sonitum eden-
dum, quo sonitu auditio furebant Thyades. Nam
Horat. lib. 3. Od. 15.

Pulso Thyas vti concita tympano.

11. THYAS] Ministra Bacchi, propriè sacrificu- Thyadum
la, *ἄνδρ' τῶ Σώω*, alij *ἄνδρ' τῶ Σῆω*, à curibus, & fu-
rotibus.

12. TRIETERICA] Festa sunt Bacchi triennio quo-
que celebrari solita. Alij vocant triennalia. Ouid. 9.
Met. vocauit, triennia.

Ismyria celebrant repetita triennia Baccha.
Idem flexu isto:

Tertia qua solito tempore bruma refert.

Sunt hæc instituta in memoriam triennialis expedi-
tionis, quam in Indiam Bacchus suscepit. De orgiis
dictum iam in Georgicis. Versus veteris Poëtæ, quem
ibi aduocauit ex Clemente, illustrabit Horatium di-
centem:

Odi profanum vulgus, & arceo.

Respicit quippe ad crymon *ἔργον*.

13. NOCTVRNVS] Dictum cum respectu ad sacra Nyctelia.
Bacchi vocata nyctelia, quia nocturna, de quibus
alibi, quæ in Cytharone noctu peragebantur. Cur
hæc sacra noctu celebrarentur, ratione habita ad my-
thologiam, lege Antonium Clarum lib. sing. in leges.

Exstinctus pudor, & QVA SOLA sidera adibani,
Fama prior. cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.

325 ^g Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?

^h Saltẽ si qua mihi de te suscepta fuisset

Ante fugam soboles: si quis mihi paruulus aula

Luderet Æneas, qui te tantum ore referret:

330 Non equidem omnino capta, aut deserta viderer.

ARGVMENTVM.

Sequitur oratio Didonis, & verò querela, eaque amara,
in qua cum primùm perfidum, sceleratum, ingratum ap-
pelles, mox ad preces confugit, sua in eum beneficia com-
memorans. in fine affectus commouet ex miseria, in qua relin-
quitur. In cuius orationis explicatione hæreo maximè ve-
stigijs Iul. Scal. lib. 3. Poët. cap. 2. 4. Sciendum, sumptum non-
nihil ad imitationem Apollonium lib. 4. Argon. vbi est ex-
spostulatio Medæe cum Iasone.

EXPLICATIO.

^a VT præsentis orationis argumentum meliùs
completectaris, scias, tria in primis duobus ver-
sibus vitia obiici Æneæ, perfidia, sceleris, ingrati-
tudinis, perfidum apertè nominat: sceleratum intelligit,
cum vocat nefarium: ingratum illis verbis, *tacitûsq; meâ
decedere terra.* Deinde per septem versus sequen-
tes probat esse perfidum, sceleratum, ingratum. Hæc
prima est pars orationis. secunda incipit ab eo versus:
Mene fugis? &c. ac per versus vnde cum validissimis ar-
gumentis conatur expugnare Æneæ animum, tertia
pars continetur reliquo versusum tractu, vbi miri af-
fectus, & quouis argumento fortiores. Hæc genera-
tim dici possunt, tamen multa obiter inserantur.
Expende iam duos primos versus. In quibus nullum
verbum absque contumelia. Est hic dissimulatio,
quæ semper viciosa: est confidentia, quæ etiam in vi-
tio, in eo verbo *sperasti*: est audacia in verbo, *posse*: no-
luit sceleratum, sed nefarium, quæ sita grauiore voce;
sed ab amante & furente fœmina quod verbum re-
moueat: notat fugacem, cum ait, *tacitus decedere*, quasi
ea non tam profectio, quam fuga sit: demum cum
emphasis *mea terra*, quæ te exceptit, & à qua in te tot
beneficia profecta: Est etiam nota imprudentiæ, qua-
si dicat. Non vides me nolente non posse te decede-
re mea Carthagine: Vide quot vitia. Ergo tu dissimu-
lator, confidens, audax, nefarius, fugax, ingratus, im-
prudens. Iacta sunt fundamenta his tot vitis: sed præ-
cipua, vt initio dixi, tria sunt, quæ obiicit, perfidiam,
scelus, ingratiudinem.

^b Perfidum vocauerat, probat esse perfidum, qui
amorem mutuum, & datam dexteram parum curet.
Expende, *Noster amor*: ergo mutuus: ego non oppri-
mo, non debes opprimere. *Data dextera*, quasi dicat,
Non solum mihi mutuum dedisti amorem, sed etiam
dexteram mutui amoris indicem. Tu ergo perfidus,
& violator fidei, qui hæc negligis. Nota illud, non te
amor nôster tenet. Est enim verbum hoc ambiguum,
non te tenet nôster amor, id est, non moraris. Itaque
cum vult Dido extremum hoc dicere, insinuat illud
primùm, non ausa affirmare. Nam quis dicat liben-
ter, *non me amas*, nisi in aperto furore. Pari ambigui-
tate poetica Æneas (asserit hoc loco, quia hic meliùs

^A ad cognoscendam mentem Poëtæ respondet: *Hic
amor, hæc patria est.* Quasi dicat, Italia est meus amor,
non tu. Itaque cum primùm velit dicere, extremum
insinuat. Nam quis clarè dicat, *non te amo*, nisi etiam
in aperto furore, & cum iam res getitur petulanter,
& contumeliosè?

^c Sceleratum dixerat, cum nefarium vocauit, pro-
bat iam esse sceleratum. Scelus enim semper in se
inuoluit crimen homicidij & cædis: sed pro scelere
maluit nefas, vt dixi, quæ sita voce ad augendum cri-
men: nefas enim inuoluit crimen in religionem, &
ideo atrocius scelere. tu ergo nefarius, tu sceleratus,
quem tenere ipsa nequeo moritura crudeli funere,
quod enim maius nefas, quod scelus maius, quàm,
spreta religione & fide, (en nefas,) me ad mortem
crudeliter compellere? (en scelus.)

^d Tacitum fugacemque dixerat, iam ad hoc tendit,
& vult hanc fugam dissuadere, sibi consulens per
speciem alienæ utilitatis, conficit sic. Non vides tibi
perniciem parari, qui per hyemem, per medios A-
quilones, non legens littora, sed altum secans, te ad
fugam comparas? tu ergo in te crudelis, non in me
tantum, tu pertinax, tu obstinatus. Ait *moliris* signatè,
vt indicet, quàm difficile sit nauigare per hyemem,
vt ita dissuadeat fugam. Ait *Aquilonibus*, eligens ven-
tum omnium atrocissimum, & in plurali ad augen-
dum metum. Ergo, per altum, & cum Aquilonibus,
& hiberno tempore non debuisses Troiam petere,
etiam si ea floreret statèque incolumis, vt antiqui-
tus ante acceptam cladem fuit, quanto minùs aliena
arua, ignotas domos? Si enim Troia non adiretur cū
tanto periculo, cur Italia?

^e Hactenus hæsit in perfidia, scelere, fuga, cum omni
verborum atrocitate: quæ sequuntur, leniora erunt,
vt fleat. *Me, & me paruos*, quæ te tot beneficiis com-
plexa sum? *fugis*, non expectans tempus profectio-
nis. Sequuntur obtestationes. *Per lacrymas, per dextrâ,*
lacrymas meas, dextram tuam. Vtrunque propriè, nã
& lacrymæ fœminarum sunt, & vir fortis per dextrâ
adiurandus erat. Id istud etiam amori conuenit. Nam
quid mihi reliquum præter meas lacrymas, præter
dextram tuam? his ego te imploro, hac tu me adiuna.
Pergit. *Per connubia nôstra.* An satis hoc? addit auspicia
nuptialia, quæ lætiora, & iucundiora, ideo *per Hyme-
neos*: & hos inceptos cum graui dolore, quasi dicat, In-
ceptum amorem abrumpis ipso statim initio, cum il-
le est fortissimus. Sequitur, *si bene quid de te merui,*
quasi inuita, & nolens beneficia obiiciat. *sunt tibi
quicquam Dulce meum*: velat modestissimè rem con-
iugum, tantum indicata voluptate. Sed quid tandem
post tot obtestationes? Illud vnum, *Miserere.* Quis du-
biter illam obtenturam, quod tanto artificio quæsi-
erat, nisi Deus aliquis obstinatu viri antes præclufi-
set? *Domus*, quasi non sui solum, sed totius domus in-
teritus agatur. *Labentis*, nam distracto coniugio dulci-
ni domus debuisset. Concludit hanc partem obte-
statoriam

eratorium illis, *esse oroflam mentem, si quis adhuc locutus precibus.*

f. Produunt auctores (vidi in Horrenfio) hos versus pronuntiatos à Poëta coram Augufto cum magnis affectibus, ingenti omnium, qui aderant, admiratione. Ergo, narrat iam pericula, in quæ coniecta, quòd vnum Æneam omnibus præpofuerit. *Odere me gentes,* plurali numero, quia multi vnam oppugnant, & propter vnum Æneam. *Libyæ,* magnum quiddam hoc est in Libya habitanti. *Nomadumque tyranni,* maius hoc, quam si dixiffet, *Nomades.* Est enim tyranni nomen odiofum, & cum quo coniunctum est ius maleficij. *Tyrj infenfi sunt,* auget orationem, nam hi coniuncti genere cum Didone. Non solum incurri propter te in odium Afrotum, sed in odium meorum. *Quid tandem pudor exftinctus est propter te vnum.* Hærebat hoc faucibus, neque verecundia finebat loqui, sed tandem victa hæc, & prolatum id, quod firmissimum, ad causam. Neque verò solum exftinctus pudor secreto, est, sed etiam euulgatum est facinus, & exftincta etiam fama quouis auro preciosior, *qua sola sidera adibã,* id est, tollebar in cælũ, celebrabãque. Ab hac re tum commemoratiõne erumpit in illud, *Hospes* quasi iam non maritus, *cui deseris me* de præfenti, & obiicit nomen desertoris, à quo vehementer abhorret animus militaris. Sic Turnus eundem vocat *desertorem* *Asie* signata quadam contumelia. *moribundam,* mirifica ars. Suprà dixerat, *moritura,* cum respectu ad futura, nunc *moribundam* quod grauius, nam & hoc præfenti, & iam in oculis. Quod sequitur, dolentissimè,

Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.

quia iam esse vis hospes.

8. Hactenus recensuit mala præterita, in quæ incurrit propter Æneam: nunc se accingit ad denarranda futura, quæ manent, si deseratur. *Quid est, quòd sine te, & abs te deserta velim viuere? An morer dum frater Pygmalion destruet mea menia? Quam esset miserum videre regnum suum euersum, & à fratre? Sed vide, vt crescat oratio, aut captam ducat Getulus Iarbas? Quanto est acerbius viuam capi, & duci in triumphum?*

h. Conatur vt saltem fugam Æneas differat vsque ad procreationem sobolis. Nam ita neque capta ab Iarba, neque omnino deserta videbitur, si habeat ab Ænea viro Æneam filium, qui in aula colludat, qui referat patrem tantum ore. Præclare ore tantum vult similem, non animo, crudelitate, perfidia. Considera adhuc verba duo, *ante fugam,* nunquam enim de hac professione loquitur, nisi nomine fugæ, aut desertionis. Alterum, non capta aut deserta *videret:* quasi dicat, *essem quidem capta aut deserta, sed non videret, & hoc mihi satis ad solatium.* Vt autem incepit ex abrupto, sic definit in abruptum. An tu putas Lector similem inuenturum te orationem huic? fertur ea lecta Sanctus Augustinus abiisse in lacrymas.

NOTÆ.

I. **D**ISSIMILARE, &c.] Scias in tota hac oratione, cum multa, tum maximè elucere tres Verecundia, affectus, verecundiam, merorem, iram. Adducam tibi meror, ira in amanti- bus. vbi loquens de Leucippe amante, ait: *verecundiam, merorem, iram, tres esse animi fluctus: nam verecundia illabens in oculos, illis adimit libertatem: meror in pectus diffusus animi ardorem exstinguit: ira verò circum cor adlatrans rationem insaniam obruit.* Ad hos itaque affectus, omnia pene verba ac sententiæ orationis huius reduci possunt. Verecundia est, vbi cunq; coniugium, & res coniugij alijs verbis velat. Vt illud,

A *Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam Dulce meum.*

item illis:

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset

Ante fugam soboles,

& quæ sequuntur. Quibus planè innuit, ne eat, donec sobolem esse certò sciat. Imò, si bene rem consideres, nihil aliud hic Dido efficit, quam amatum ipsum ambire, in cuius tamen ore adeo elucet verecundia, vt nihil turpe videas. Ad merorem reduco statum illum miserimum, quem ipsa sibi fingit, si deseratur ab Ænea. Quæ ad iram pertinent, perpicua sunt, *perfidum* enim, & *crudelem, ac nefarium* vocat.

2. **TACITVS**] In Grammatica obseruabis debuiffe dicere, *tacitum posse decedere,* iuxta Latinos canones; sed maluit Græcam constructionem obseruatore

Budæo.

3. **TENET**] Sermo amatorius. Hæc formula *tenet me amica, aut amicus,* amatoria omnino est, & Briffonia-forma amatoria. Dum me Galatea tenebat. Ouid. 2. Art.

Non satis inuenisse tibi est me vate puellam:

Arte mea capta est, arte tenenda mea est.

Phyllis Demophoonti:

Quid precor infelix: iam te tenet altera coniux.

Briseis Achilli:

Te tenet in repido mollis amica sinu.

Huic confimilis alia, *Habet me,* & vtrique contraria, *Reliquit me,* de quibus dictum alibi.

4. **HIBERNO SIDERE**] Tempore, sed illud maluit, quasi non maria tantum, sed caelestem viam contemnat. Putat autem Briffonius, & celebrat Germanus, Poëtam alludere ad morem Romanum, quo post Calendas Nouembris censebatur intempestiua Maria quam esse nauigatio, & mare claudi, ergo hæc procedunt ex omite iam obseruato, quo vult Dido Æneam à nauigando deterrere. Idem argumentum continent versus Ouidiani in epistola Didonis ad Æneam, & Propertiani lib. 1. eleg. 8. vbi ex maris periculis deterreret nauigatio. vterque poëta Poëta principis vestigia persequitur.

5. **ET MEDIIS PROPERAS AQUILONIBVS,** Amantes timet amatoriũ pericula. &c.] Affectus veri amoris, quo, qui amant, timent pericula eorum, quos amant. siue ij maria adeant, siue bella, aut quiduis aliud. Phyllis Demophoonti: *Interdum timui, ne dum vada tendis ad Hebrũ, Mersa foret canã nauifraga puppis aquã.*

Deianira Herculi. *Ipsa domo vidua votis operata pudicis Torqueor, infesto ne vir ab hoste cadat. Inter serpentes, aprisq; auidosque leones Iactor, & hæfuros cerno per ossa canes.*

Medea Iasoni. *Ante oculos taurique meos, segetisq; nefanda, Ante meos oculos perugil anguis erat.*

Laodamia Protefilao. *Sed timeo: quotiesque subit miserabile bellum, More niuis lacryma sole madentis eunt.*

Ilium, & Tenedos, Simoesque, & Xanthus, & Ida, Nomina sunt ipso pene timenda sono.

Ergo Dido timet cursum Æneæ per hyemem, per medios Aquilones, vnde certum naufragium conici, & certa mos poterat.

6. **MENE FUGIS?**] Vide vt ab ira se, ad lenitatem amorèmq; traduxerit, [qui duo affectus in amante potentissimi, &, quamuis contrarij, mutuo se adiuuant. Ad hanc rem vnicus locus est Achillis Alexan. lib. 6. de Cleitophonte & Leucippe. adduco verba interpretis: *Amor autem atque ira facies animi duæ sunt:*

6. **MENE FUGIS?**] Vide vt ab ira se, ad lenitatem amorèmq; traduxerit, [qui duo affectus in amante potentissimi, &, quamuis contrarij, mutuo se adiuuant. Ad hanc rem vnicus locus est Achillis Alexan. lib. 6. de Cleitophonte & Leucippe. adduco verba interpretis: *Amor autem atque ira facies animi duæ sunt:*

6. **MENE FUGIS?**] Vide vt ab ira se, ad lenitatem amorèmq; traduxerit, [qui duo affectus in amante potentissimi, &, quamuis contrarij, mutuo se adiuuant. Ad hanc rem vnicus locus est Achillis Alexan. lib. 6. de Cleitophonte & Leucippe. adduco verba interpretis: *Amor autem atque ira facies animi duæ sunt:*

6. **MENE FUGIS?**] Vide vt ab ira se, ad lenitatem amorèmq; traduxerit, [qui duo affectus in amante potentissimi, &, quamuis contrarij, mutuo se adiuuant. Ad hanc rem vnicus locus est Achillis Alexan. lib. 6. de Cleitophonte & Leucippe. adduco verba interpretis: *Amor autem atque ira facies animi duæ sunt:*

6. **MENE FUGIS?**] Vide vt ab ira se, ad lenitatem amorèmq; traduxerit, [qui duo affectus in amante potentissimi, &, quamuis contrarij, mutuo se adiuuant. Ad hanc rem vnicus locus est Achillis Alexan. lib. 6. de Cleitophonte & Leucippe. adduco verba interpretis: *Amor autem atque ira facies animi duæ sunt:*

sunt: suum enim ira ignem habet, amori quidem natura contrarium, potentia verò persimilem: nam altera odio, alter benevolentia prosequi cogit: vicina enim vtriusque ardoris sedes est, illa enim in iecore, hic in corde inhabitat. Hominem igitur ambo cum occupauerint, animus libra quadam fit, qua vtriusque ignis expenditur, atque alter alterum impellere conatur. Plerumque autem amor superior euadit, cum scilicet, quod concupierat, adipiscitur. Sin autem negligi se animaduertat, iram sibi auxilio aduocat, qua, vt pote vicina, vocanti præsto adest, vnaque tum ambo ignem exstinguit. Hæc expressa in Poëta vides. Quàm illa amara!

Disimulare etiam sperasti per se tantum Possè nefas, tacitisque mea decedere terra, & reliqua. Quàm verò plena amoris, & lenitatis hæc!

Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam te, &c.

Hoc aliàs obseruabis, nam hæc oratio, in qua nunc sum, è medio ad finem tota est plena blanditiarum, amorum, lenitatum. Cum autem videat amor non efficere, quod conabatur, vicinam iram aduocat, & erumpit in illam verborum atrocitatem:

Nec tibi Dina parens, generis nec Dardanus auctor, Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens

Caucasus, Hyrcanag, admorunt vbera tigres.

Ex hoc affectu Hyppyle apud Ouid.

Cor dolet, atque ira mistus abundat amor.

Tacitus quoque lib. 13. Ann. vbi amores scribit Octauij Sagittæ erga Pontiam, sic ait: *Tum, vt assolet, in amore, & ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio.* Aperio hic poëtæ nouitio obseruationem meam. Solet Virgilius verbis vulgaribus aut admirationem, aut interrogatiõnem adiungere, & arque ita dignitatem addere. Aduoco exemplum. Vulgarissimum verbum est *fugio,* & nulla speciositate ab alijs illatum. Nihil, aut certè parum, te mouent Catullus, Tibullus, Propertius, cum scribunt: Primus,

Puella namq; que meo è sinu fugit.

Alter, *Et sensu amplexus culta puella fugit.*

Tertius, *Non tamen illa meos fugit auara sinus.*

At multum Virgilius, cum ait, *Mene fugis? & in Ecl.*

Quem fugis ab demens?

His notulis ducendus est Lector ad imitationem huius vatis.

7. **PER EGO HAS**] Vide vocum interpositionem. Notat Turnebus Græcos quoque ea in iuramentis delectatos, nam Euripides, *Ναι ὀψὲς σε τίς οἷς δέξῃς.*

Ad verbum est: *Oro per te tuam dexteram,* pro, *Oro te per tuam dexteram.* Exprimit autem id, ait Delrius, addo, & ὀψὲς. Eurip. in Aulid. Ἰπὸς γυναικῶν, ὀψὲς οἷς δέξῃς, ὀψὲς ἄνθρωποι: *Per mentum, per dextram tuam, perque matrem.* In demonstratiõne hæc peculiaris est affectus. Nutrix ad Deianiram apud Senecam in Octaõ:

Per has aniles ecce te supplex comas, Fessumque curis pectus, & chara vbera Precor.

Cic. pro Lig. eã particulã affectus auget: *videsne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brochorum domum, hunc L. Martium, C. Cæferium, L. Cornificum,* hosce omnes equites Rom. qui adfunt veste mutata, non solum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt. Vbi enim quis aliquid gerit *decuriatis,* nescias quos mitos & novos affectus excitat, ergo per *has lacrymas,* quas cernis ipse: & quibus præsentibus, frustra aduocem alium te- stem amoris mei.

Præceptum poëticum.

Hellenismus.

Hellenismus.

Tenent me, amica, forma amatoria.

do claudibantur.

Ira, & lenitas simul in amantibus.

8. **LACRYMAS**] Quàm in istas proni, qui amant!

Amantes proni in lacrymas.

Ouid. 3. Art. *Quò non ars penetrat? discunt lacrymare decenter:*

Quòque volunt, plorant tempore: quòque modo.

His loquuntur, qui amantidem in Briff.

Sed tamen hæc lacryma pondera vocis habent.

His remi gerunt: ibid.

Sis licet immittis, matrisque ferocior vudis,

Vt taceam, lacrymis comminuere meis.

His decipiunt: Medea Iasoni,

Vidi etiam lacrymas, an & est pars fraudis in illis?

His blandiuntur, vt hic Dido. Est verò similis obtestatio apud Sen. Rhet. lib. 5. Controu. *Per has lacrymas, per hunc squallorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta.*

9. **HOSPES**] Latet hic emphasis non vulgaris. Est enim indignum cogi ad mortem ab hospite, in quem exprompta humanitatis argumenta. Cum pari emphasi Propertius lib. 2. eleg. 21.

Colchida sic hospes quondam decepit Iason.

& eleg. 34.

Hospes in hospitium Menclao venit adulter.

10. **QUANDO ALIUD MIHI IAM MISERÆ,** &c.] Euripidem imitatur Virgilius. Apud illum enim Clytæmnestra in Iphig. in Aul. cum Achille loquens, nihil sibi facit reliquum, quam obsecrationem, qua configit ad illius genua. Adducam interpretationem Erasmi, Græcis nunc parcam.

Pérque mentum, pérque dextram, pérque genetricem Deam,

Quando me solum profecto nomen exstinxit tuum,

Hoc oportet te truerier, alia non superest mihi

Ara, quòd refugere possim, genua præterquam ad tua.

Quippe cui non adsit vllus hic amicus, vnde mi

Adferenda opio aut salutis vlla spes arideat.

11. **PER CONNUBIA NOSTRA,** &c.] Obtestationes amantium sæpè à re ipsa coniugali sumptæ. Ouid. 3. Am. eleg. 10.

Amantium obtestationes.

Parce per ò lecti socialia iura.

Hic affectus potentissimus putatur, nam vbi in memoriam reducis primos illos amores, facis alterum meminisse blanditiarum. Huc refer similes alias obtestationes. Ouid. in historia Myrrhæ.

Instat anus, canosque suos, & inania nudans Vbera, per cunas, alimenta que prima precatur.

D Iustinus lib. 16.

Cum vitam etiam per vbera materna deprecaretur.

Versus ipse expressus est ex Catulliano hoc: *Sed conubia lata, sed optatos Hymeneos.*

12. **QUID DE TE MERVI**] Apud Græcos sapissimè me *τι* indicat quid magnum atque amplum, affectatione quadam exiguitatis. Ab illorum fontibus Latini. Itaque non dubium, quin hic per particulam *quid* significetur quiddam magnum, sed cum affectatione exiguitatis. Sed de hoc in Eclogis.

13. **DVLCE**] Pindarus Od. 1. Olymp. *φιλία δῖα Κλυπίας: Amica Veneris dona.* Clarius Od. 6. *ἡ λυκείας Ἀφροδίτης: Dulcis Veneris.*

14. **TE PROPTER**] Eiusdem argumenti est illud Phyllidis ad Demophoontem:

At mea despecti fugiunt conubia Thraces, Quòd seror externum præposuisse meis.

& Medæ ad Iasonem:

Proditus est genitor: regnum patriamque reliquit: Munus, in exilio quòd licet esse, tuli.

Magnum argumentum amoris suos continere, quod fecit Phyllis: genitorem prodere, & patriam relinquere, quod Medea: non hæc satis diuino viro, incurri in odium Libycarum gentium, Nomadum tyrannorum, Tyriorum adhuc, propter te vnum ò

8. **LACRYMAS**] Quàm in istas proni, qui amant!

Ouid. 3. Art. *Quò non ars penetrat? discunt lacrymare decenter:*

Quòque volunt, plorant tempore: quòque modo.

His loquuntur, qui amantidem in Briff.

Sed tamen hæc lacryma pondera vocis habent.

His remi gerunt: ibid.

Sis licet immittis, matrisque ferocior vudis,

Vt taceam, lacrymis comminuere meis.

His decipiunt: Medea Iasoni,

Vidi etiam lacrymas, an & est pars fraudis in illis?

Aeneas, atque adeo & meos prodidi, & externos pro- uocauit.

Nomades, 15. NOMADVM] Nomades, vel Numidæ, sunt populi Africae dicti δὴ τὴν νέμεσιν, à pascendo. nullum enim locum certum habebant, sed errabant post greges. Currus quidem domicilia erant, & papilionēs, ubi illos nox oppressisset. Simile quiddam de Allobiis narrat Clem. Alex. lib. 1. Strom. qui neque vrbes habitant, nec domos, aut tecta habent: arborum induitur corticibus, & glandes arborumque baccas comedunt, & aquam bibunt manibus: non nuptias, non liberorum norunt procreationem. Paria etiam Dionysius lib. 1. de Aboriginibus, quos sic dictos ait, quasi Aberrigenes, quia erronei, & sine manibus. Et de Scythiis Herodotus in Melpomene, atque Philostratus lib. 7. vitæ Apollon. c. 12.

Aborigines vnde dicti. 16. EXSTINCTVS PVDOR] Exstinctum pudorem eleganti metaphora Apul. extulit lib. 2. Af. deuorato pudore. Ibidem ait: restinguere pudoris ignem: in quo allusum ad Poëtam, qui exstinctum pudorem, dixit. Huius metaphora hanc existimo esse rationem. Propriè exstingui dicuntur ignea & flammea: atqui pudor eius est naturæ, vt cum primùm hominem occupauerit, eius vultum superfundat notis ruboris ignei atque incensi: bene ergo qui caret pudore, exstinguere illum dicitur.

Deuorare pudorem. 17. Hoc SOLVM NOMEN] Sic apud Senecam in Furen. Iuno se sororem Iouis vocat, quasi non iam vxor. Aeneas ita, non iam maritus, sed hospes.

Exstingui de pudore, cur? 18. SALTVM] Dixerat captam se fore ab Iarba. deinde, si saltem à te filium suscepissem, non viderer captam, aut desertam. Cum hac itaque seruitutis imagine optime quadrat vocula saltem, quæ erat seruatorum captorumque in bello. Seruij verba sunt: Est sermo tractus à captiuis, qui cum frequentius ab hostibus captarentur, dicebant, sublati omnibus salutem concede. Inde per syneresin hic natus est sermo, vt in contemptu rerum multarum petitori aliquid saltem dicamus, quasi quod negari minimè debeat, cum extremum aliquid petitur, inde necessitate additur saltem, veluti salutem, postremo poscentes vel salutem si aliter non possent. Ergo Dido, quæ se captam fingit, rectè usurpat hunc sermonem. Sumpsit Seruius à Donato, qui Adelphi. ita ait: saltem τὸ ἐξελθόν, natumque à captiuis, qui nihil aliud præter salutem à vi-ctore petant. & Andr. Desperatis rebus solam petentes salutem hoc verbo vtimur. & firmat verbo Virgiliano, Extremam hanc oro veniam. Et ego verbis Val. Max. apud quem Cotiolanus li. 4. ad hanc rem alludens, omnia contempnit præter vnus hospitis captiui salutem. Lege Agellium lib. 12. c. 14. Non agnoscat hanc originem, qui putat dicendum saltim non saltem: is credo est Muretus, nisi excidit.

Saltem quid proprie. 19. SI QVA MIHI, &c.] Studium obtinendæ pro-uidæ prolis. Iis magnum in scemina, inde plausus ille captus ab Hypsipyle:

Nunc etiam peperit, gratare ambobus Iason, videndus And. Tiraq. in leg. Conn. qui de hac re latè.

20. PARVVLVS] Sumptum credo ex Catullo, qui in Nuptiis Iul. & Mal. Torquatus volo paruulus Matris è gremio sua Porrigens teneras manus, Dulce rideat ad patrem Semihiante labello.

21. LVDERET AENEAS] Ex infantis decoro, in quo seruando Virgilij opera enituit. Excellit Maro in attribuendo decoro ætatibus; quam rem cognosces facillè, si eius loca conferas. Hic infantem notat: ergo:

22. ORE REFERRET] Id in primis optant parentes. Parentes o- præter liberos sibi similes. Homerus. ἰσὺς τὴν αὐτὴν γένεσιν: filij similes parentibus. inculcata Græculis elementariis, quæ Sanctus Basilus attingit in epistola ad S. Greg. quæ incipit, ἐπι- γινώσκον οὐ τὴν αὐτὴν γένεσιν. Vide vt explicui voculam tantum, secutus interpretes, qui ante me. Sed est fortasse melior alia, & acutior explicatio. Non tantum ore, sed tantum te. vt dicat, vellem filium, qui ore referat te tantum, non me. Vt illud Catulli in epithal. Iulias: sit suo similis patri. Et illud Ouidij: Et nimium similes tibi sunt, & imagine tangor: Et quoties video, lumina nostra tument.

23. CAPTA, AVT DESERTA] Multi captiui sunt, non tamen deserti, quia non sine spe auxilij: multi item deserti, sed non capti: sed Dido & capta, & deserta sine Aenea, aut eius imagine. Ita Pierius. quæ explicatio firmat lectionem ac, non, aut. vt dicat, capta, ac deserta. Tu obserua ab re militari ad amorem tractas locutiones. De primo quoque Propertius lib. 2. eleg. 3. Nec te tam facies, quamuis sit candida, cepit. De altero Catullus loquens de Ariadna: Desertam in sola miseram se cernit arena.

24. DEXERAT] Dixerat. nam lusus proprius huius ætatis, non sermo; quia infans; non alia studia, quia ea non fert illa ætatula. Reliqua in vno Ascanio videamus. Ætas adultior in studia cuiusque generis impensius incumbit. soluta tamen studia illa esse oportet, & animi gratia potius, quam seueriore quaesita cultu. Ergo, — Puer Ascanius medijs in vallibus acri Gaudet equo, iamque hos cursu, iam præterit illos, Spumantemque dari pecora inter inertia votis Optat aprum, aut siluam descendere monte leonem. Nihil hic serium vides, tantum gestientem puerum, & exultantem, dum alij venarentur; neque expendentem periculum apri, aut leonis, tantum illos optantem. Idem Ascanius in 7. maturior factus iam venatur, & ceruum figit: Ipse etiam eximia laudis succensus amore Ascanius, curuo direxit spicula cornu: Nec dextra erranti Deus absuit: adaque multo Pèrque vterum sonitu, pèrque illa venit arundo. Et notanda prudentia Poëtæ, non leonem figit Ascanius, aut aprum, nam hæ feræ vltra captum: non leporem, aut cuniculum, nam extra gloriam. ergo ceruum, in quo gloria, & quem tutò potuit. Aliquis nulla consideratione induceret leonem interfectum. Pergo in ætate. Hic Ascanius iam grandior Numam in bello interficit, non comminus congressus, nam quis hoc crederet? sed eminus coniecta sagitta, quod facilius, præfertim ope Apollinis. Demum Poëta illum iam grandiorum è castris educit. Lege Horatium ad Pisones ab eo versu, Ætatis cuiusque notandi sunt tibi mores, vbi in multis Maronem signat, vt videatur Horatius coniunxisse præceptionem illam ex variis Virgilij locis obseruatis. Sed redeo ad verbum ludo, de quo scias, tamen si ἐν ἀσπίδι, illo signari ἀποδοσιασµὸν: est enim verbum amantium.

25. ORE REFERRET] Id in primis optant parentes. Parentes o- præter liberos sibi similes. Homerus. ἰσὺς τὴν αὐτὴν γένεσιν: filij similes parentibus. inculcata Græculis elementariis, quæ Sanctus Basilus attingit in epistola ad S. Greg. quæ incipit, ἐπι- γινώσκον οὐ τὴν αὐτὴν γένεσιν. Vide vt explicui voculam tantum, secutus interpretes, qui ante me. Sed est fortasse melior alia, & acutior explicatio. Non tantum ore, sed tantum te. vt dicat, vellem filium, qui ore referat te tantum, non me. Vt illud Catulli in epithal. Iulias: sit suo similis patri. Et illud Ouidij: Et nimium similes tibi sunt, & imagine tangor: Et quoties video, lumina nostra tument.

26. FALLERE NON NORUNT, CETERA PATRIS HABENT. Nam cum filij similes sunt patri, omnis abest adulterij suspicio. Sic Martialis in Cinnam lib. 6. epig. 39. Sed in grabatis regetibusque concepti Materna produnt capitibus suis furta. Quia videlicet non patri similes.

27. CAPTA, AVT DESERTA] Multi captiui sunt, non tamen deserti, quia non sine spe auxilij: multi item deserti, sed non capti: sed Dido & capta, & deserta sine Aenea, aut eius imagine. Ita Pierius. quæ explicatio firmat lectionem ac, non, aut. vt dicat, capta, ac deserta. Tu obserua ab re militari ad amorem tractas locutiones. De primo quoque Propertius lib. 2. eleg. 3. Nec te tam facies, quamuis sit candida, cepit. De altero Catullus loquens de Ariadna: Desertam in sola miseram se cernit arena.

28. DEXERAT] Dixerat. nam lusus proprius huius ætatis, non sermo; quia infans; non alia studia, quia ea non fert illa ætatula. Reliqua in vno Ascanio videamus. Ætas adultior in studia cuiusque generis impensius incumbit. soluta tamen studia illa esse oportet, & animi gratia potius, quam seueriore quaesita cultu. Ergo, — Puer Ascanius medijs in vallibus acri Gaudet equo, iamque hos cursu, iam præterit illos, Spumantemque dari pecora inter inertia votis Optat aprum, aut siluam descendere monte leonem. Nihil hic serium vides, tantum gestientem puerum, & exultantem, dum alij venarentur; neque expendentem periculum apri, aut leonis, tantum illos optantem. Idem Ascanius in 7. maturior factus iam venatur, & ceruum figit: Ipse etiam eximia laudis succensus amore Ascanius, curuo direxit spicula cornu: Nec dextra erranti Deus absuit: adaque multo Pèrque vterum sonitu, pèrque illa venit arundo. Et notanda prudentia Poëtæ, non leonem figit Ascanius, aut aprum, nam hæ feræ vltra captum: non leporem, aut cuniculum, nam extra gloriam. ergo ceruum, in quo gloria, & quem tutò potuit. Aliquis nulla consideratione induceret leonem interfectum. Pergo in ætate. Hic Ascanius iam grandior Numam in bello interficit, non comminus congressus, nam quis hoc crederet? sed eminus coniecta sagitta, quod facilius, præfertim ope Apollinis. Demum Poëta illum iam grandiorum è castris educit. Lege Horatium ad Pisones ab eo versu, Ætatis cuiusque notandi sunt tibi mores, vbi in multis Maronem signat, vt videatur Horatius coniunxisse præceptionem illam ex variis Virgilij locis obseruatis. Sed redeo ad verbum ludo, de quo scias, tamen si ἐν ἀσπίδι, illo signari ἀποδοσιασµὸν: est enim verbum amantium.

29. LEUAUIT AETUM CURARUM, QUAS PREMEBAT SUB CORDE, RESPONDENS PAUCA. Quæ verò illa? Non negabo accepisse à te tam multa officia, quam multa ipsa enarrare numerando queas: neque in posterum ero immemor, quamdiu viuam. Cur Regina? tum vt colligat benevolentiam, tum potius, vt se subtrahat nuptiis, quas Dido obiecerat, quæ cum Aenea, vt cum coniuge loquebatur, sed ille cum illa vt cum Regina. Atque remouens nomen coniugij, se pariter subtrahit crimini impietatis. quis enim coniugem sine impietate deserat, ait Iulius Scaliger? Qui etiam examinat, cur se in posterum fore memorem polliceatur. Hoc enim ipso negat gratiam in præsentem se posse referte, ne cogatur manere, & ideo reiicit in futurum quod satis esse debet inter ciues bene institutos. Sed cur signatè, non me pigebit meminisse? Sic concipe. Nulla me pigritia tenebit, cum tua beneficia animo occurrerint: statim enim prompta quadam & alacri recordatione ero, cum nomen tuum audierero: exultabo ad nomen tuum promptissimè. Captata Didone, ad causam diluendam descendit, & crimina, quæ obiectabantur. Initio respondet illis, & sperasti tacitus decedere mea terra? Ergo, quæ illa tantum rogando obiecerat, hic negando tantum repellit. Nunquam ego tibi matrimonio con-

a Dixerat: ille Iovis monitis immota tenebat Lumina: & obnixus curam sub corde premebat.

b Tandem pauca refert. Ego te, quæ plurima fando Enumerare vales, nunquam Regina negabo

335 Promeritam: neque me meminisse pigebit Elissæ, DVM memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

c PRO RE pauca loquar. nec ego hanc abscondere furto Speravi, ne finge, fugam: nec coniugis vnquam Prætendi tædas, aut hæc in foedera veni.

340 d Me si fata meis paterentur ducere vitam Auspiciis, & sponte meas componere curas: Urbem Troianam primùm, dulcèsq; meorum Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:

e Et recidua manu posuisssem Pergama victis.

345 f Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo, Italiam Lyciæ iussere capeffere fortes.

g HIC AMOR, hæc patria est. Si te Carthaginis arces Phœnißam, Libycæq; aspectus detinet vrbis: Quæ tandem Ausonia Teucros confidere terra

350 Inuidia est? & nos fas extera quærere Regna. h ME PATRIS Anchisæ, quoties humentibus vmbris Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt, Admonet in somnis, & turbida terret imago:

i ME puer Ascanius, CAPITIS QVE iniuria chari, 355 Quem regno Hesperiaæ fraudo, & fatalibus aruis. k Nunc etiam interpretes Diuûm Ioue missus ab ipso (Testor vtrunque caput) celeres mandata per auras Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi Intransem muros, vocemque his auribus haufi.

360 l Desine meque tuis incendere, teque, querelis: Italiam non sponte sequor.

ARGVMENTVM.

In hac oratione Aeneas Didonem captam, obiecta diluit; quid ipse vellet, aperit, si esset sui iuris: à pari comparatione rerum ipsius Didonis vehementer vrget. se monitorum patris, commodorum filij, Deorum voluntatis rationem habere docet in hac professione. desinit in ingentem affectum.

EXPLICATIO.

a IN vocula ille, emphasis non vulgaris. Multa Elissa dixerat, quæ vel lapidem possent, aut ferrum commouere, ille tamen vir fortis hæret in sententia. Vide constantiam. Non tollit oculos, ne flectatur. Audiuerat blandam cantilenam amotis: si oculos attolleret, & Didonem videret, pulcherrimamque illam formam, fortassis non potuisset duplici malo obfistere: itaque qui dominari auribus non potuit, oculis vult dominari, neque illam cerne- re. Secum ipse oblectabatur obstinatè, vt rem corde regeret, & vultu alium se ostentaret. Nollet, credo, loqui, & fortassis hæc mens Poëtæ, cum ait, obnixus: sed victus est, vt qui homo, vt qui amauerat.

b Leuaui ætatum curarum, quas premebat sub corde, respondens pauca. Quæ verò illa? Non negabo accepisse à te tam multa officia, quam multa ipsa enarrare numerando queas: neque in posterum ero immemor, quamdiu viuam. Cur Regina? tum vt colligat benevolentiam, tum potius, vt se subtrahat nuptiis, quas Dido obiecerat, quæ cum Aenea, vt cum coniuge loquebatur, sed ille cum illa vt cum Regina. Atque remouens nomen coniugij, se pariter subtrahit crimini impietatis. quis enim coniugem sine impietate deserat, ait Iulius Scaliger? Qui etiam examinat, cur se in posterum fore memorem polliceatur. Hoc enim ipso negat gratiam in præsentem se posse referte, ne cogatur manere, & ideo reiicit in futurum quod satis esse debet inter ciues bene institutos. Sed cur signatè, non me pigebit meminisse? Sic concipe. Nulla me pigritia tenebit, cum tua beneficia animo occurrerint: statim enim prompta quadam & alacri recordatione ero, cum nomen tuum audierero: exultabo ad nomen tuum promptissimè.

c Captata Didone, ad causam diluendam descendit, & crimina, quæ obiectabantur. Initio respondet illis, & sperasti tacitus decedere mea terra? Ergo, quæ illa tantum rogando obiecerat, hic negando tantum repellit. Nunquam ego tibi matrimonio con-

ianctus. vel dic Regia quando nobis tædæ prælatæ: quando prætentæ: hoc enim signum nuptiarum. Ne ergo mihi illa obice,

Per connubia nostra, per inceptos Hymeneos. Nunquam ego descendi in pacta coniugij.

Ratio efficax ad Didonis animum permouendum. Nemo est exul, qui non prius ciuitatem suam coleat, quam alienam. inde ait, Primum colerem urbem Troianam. Deinde nemo est, qui non regis sui, boni præferim, qualis fuit Priamus, memoriam non retineat animo, ideo, & Priami testa alta manerent. In quibus obiter elucet ingens quædam magnitudo animi, qua Æneas pro restauranda Regis sui memoria, nihil non subiturus esset, nam qualis quantusque labor Troiam denuo reedificare?

Expirant hæc pietatem erga miseris victos. & loquitur cum perfectissimo tempore, vt indicet promptitudinem, quæ iam omnia peregerit.

Confert profectioem suam ad Deos, quod argumentum validissimum. Nemo enim iuste queri potest se præ Deo contemni, cum huic semper parandum, ideo insere.

Perinde ac si dicat. Hic amor, vbi est patria: hæc autem est Italia ex diuino monitu, vbi ergo esse amor debet. Sequitur locus à comparatione parium hic. Site, Phœnicia cum sis, detinet oblectatque vrbs, quæ in Libya; cur non vis Troiani tendant in Italiam verbis illis,

Quæ tandem Ausonia Teucros considerare terra Inuidia est?

ait Scaliger animari sententiam, ac si dicat: Non quasi hic nos velis, sed quasi ibi nos nolis. Sed cur fas? Hæc vox dicitur de fatijs, Dijs, Numinibus. Ergo, fas est nos querere regna externa, erit, fata quoque nos vocant ad regna externa, sicuti te. Ait Nascimb. repeti sæpe caninam litteram ad explicandam difficultatem nauigandi, & querendi regna externa. Non abnuet, qui videat obseruationes Iouiani de studio Poëtæ in querendis his vocibus.

Sententia est. Anchisæ imago me nocte prima, me nocte extrema in somnis admonet, quin terret turbato vultu. Innuit fatigari se noctem integram paternis monitis.

Afcanio meo laboro. pulchrè: aufert enim à se ambitionem, quam nefas erat potiorum esse amicitia. & puerum vocat, quasi ille, vt puer, laborare pro se nihil possit, & paternam hæc debeat esse cura. deinde, est contra ius, ne pater filio suo gloriam quærat, illumque regno fraudet & possessione, quam fata destinant. demum charum dicit, affectum iungens. perinde. Mitto esse puerum, pro quo laborandum: esse filium, atque ideo paternæ curæ: sed est etiam charus, quæ ratio efficax in ore patris, qui prolem vnice solet diligere. Dicitur autem hoc in gratiam familie Iulæ, cui fatis debere imperium Poëta canit, Turnebus vidit, atque adeo cum blandimento quodam querendæ gratiæ Cæsaris. Hactenus profectioem suam reiciit in paternos monitus, in vtilitatem filij, restabat supremum quiddam, & vrgentissimum, quod sequitur.

Apertè aperit, sibi iussum à Ioue, & ab ipso Ioue cum emphasi, cui quis resistat? & Mercurium fuisse internuntium, qui non nisi ad res magnas mitti solet, quem qui negligat Æneas: vt sibi credatur, iurat per caput suum, & Didonis. & sumat cum graui verborum pondere se vidisse Mercurium, se audiuisse. Duæ enim fenestrate potissimum animorum sunt, visus, & auditus. Itaque nullum passus ludibrium sum in somnis, nam mihi vigilanti visus Mercurius manifesto lumine: hausta eius vox his auribus. Hic docti empha-

sin agnoscant, non pleonasmus cum Seruio. In illis quoque ipse vidi emphasis est, quasi nolit alterius testimonio niti.

Nulla fingi potuit commodior peroratio proposito. Tecum viuere iucundissimè, sed non sum meus, regunt me fata, quare ne me vrge. Sunt tui affectus potentissimi ad voluntatem meam mouendam, incendendum animum; sed tota vis factorum resistit.

NOTÆ.

1. CVRAM SVB CORDE PREMEBAT] Hoc maxime indicium sapientis. Amabat Æneas, sed tegebat in corde. Audi Appianum in Syriaciis, λύπας μὲν εἶναι, καὶ ἐργάτας, καὶ ἐπιμελείας ἀλλὰς ὁμοιογενεῶν, ἔρωτα δὲ ὑπερπλεονεχῶς τοῖς ἄλλοις σφραγίζων. Dicit maiores, iras, curas alias à sapientibus manifestari, amorem intus regi. Loquitur de Antiocho Sotere, qui nouercam suam Stratonicam Seleuci patris vxorem describat.

2. NYNQYAM REGINA] Inuenio occultam Eurip. imitationem in Troadib. vbi Menelaus Helenam nominans, ablinet à nomine vxoris, & Lacenam vocat: Ηὐα γὰρ πάλω Λάκαιναν (εἰ γὰρ ἴδῃσας Οὐνομα δ' ἀμαρτῶν, ἢ ποτ' ἦν ἐμῆ, λέγω) ἔξω. Venio Lacenam istam (non enim libenter nomine vxoris, quæ mihi erat, appello) Abducturam.

3. NEC ME MEMINISSE PIGERIT ELISSÆ, DYM, &c.] Pari affectu Homericus Achilles erga suum Patroclum. Il. 22.

—τὴ δ' ἐν ἑπιλήθῳ ὄφρ' ἂν ἔγοργε Ζωσῶν μετέω, καὶ μοι φίλα γένητ' ὄρασι: —huius autem non obliuiscar, quoad ego Vniū intervero & mihi chara genua moueantur. Admetus erga suam Alcestidem apud Eurip. —ἀν δὴν εἰ μὲν ἀντίχρησιν —dum durauerit auum meum.

Nero ad Senecam præceptorem suum apud Tacit. 14. Ann. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, æterna erunt. Sophoc. in Electra, ὄφρα μ' ἔχῃ βίωσι: quamdiū me vita tenebit. Dio Chrysostom. orat. 39. ἀν ἐμπύω, dum spirauero: Est hoc, quod Paulinus epist. 40. Claudente donec continebor corpore. Quod Cicero lib. 3. Nat. dum quidem spirare poterō.

4. PRÆTENDI TÆDAS] Tædæ nubentibus prætebantur, Ouid. in nuptiis Orphei: Fax quoque, quam tenuit, lacrymoso stridula fumo vsque fuit, nullòque inuenit motibus ignes.

Festus: Rapi solet fax, quæ pralucente noua nupta deducta est ab vtriusque amicis, &c. Plaut. Caf. Huic lucebis noua nupta facem. Sunt, qui iam notauerint has faces fuisse quinque, non plures, neque pauciores, ex more veterum. Tu lege Plutarchum de Aitrois. In antiqua Græcia moris fuisse, vt has faces præferrent matres sponsi, & sponsæ, vir nostri æui doctissimus Mart. Delrius probat triplici testimonio Eurip. qui in Phœniss.

Εἰ γὰρ δ' ἔτε Ἰὼ παρὸς ἀνὴρα φῶς Νόμιμον ἐν γάμοις, ὡς ἀπέστ' ἡμεῖς μακροχρόνως. Ego neque ignes accendi faces In nuptijs sollempnes, vt beatam matrem decet. In Troadib. cum Cassandra furore percita sibi ipsa facem præferret, Hecuba mater dixit: Παρὰ δ' ἐμοὶ φῶς, εἰ γὰρ ἴδῃσας παρφορεῖς Μανίας ἔρασσα: Trade mihi lumen, non enim rite præfers facem Furore percita Manas.

Amor tege. dus à sapie. te.

Faces cur præferretur nubentibus.

Tædæ nuptiales.

Faces nuptiales quinque. Faces qui præferrent.

In

In Iphig. Aul. cum Agamemno dixisset, curaturum se omnia quæ ad filia nuptias pertinerent, & inter alia, ἐγὼ παρέξω φῶς, ego præbebo facem, Clytemnestra subintulit, εἰ γὰρ ὁ νόμος ἔπειτα: Haud moris est hoc. Addit & verba hæc Scholiastæ Apollonij. τὸ παλαιὸν τὰς μὲν τὰς ἡμέρας γάμων, ἐν τῷ γάμοις δ' ἀδελφῶν, ἐπὶ τῷ ἡνολίμῳ μοῦσι, matres faces præferre in nuptijs nubentium. Et ego verba hæc Scholiastæ Eurip. in Phœniss. ἔσθ' ἦν πάλω νόμον ἔσθ' ἔμπερος τῶ γάμοις ἢ λαμπρῶν εἰσάγειν. Sed quamuis hoc aliquando viro doctissimo concedamus, sed non tamen concedendum semper: efficio hoc testimonio Hesiodi in Herculis Scuto:

—πολλὸς ὑμῖν ἐπὶ ὄρασι. Ἴδτε δ' ἀπ' αἰθρομένων δαΐδων σέλας εἰλῆφασθε. Χερσὶν ἐπὶ δ' ἑμῶν, εἰ γὰρ γλαυκὰς τεβαλλήμην πρὸ δ' ἔμποι: —multus Hymeneus oriebat. Longè autem ab ardentibus facibus lumen inuoluebatur In manibus ancillarum, quæ splendoribus florida Anteabant. Ceterum signatissimus est locus Eurip. in Hip. Cor. ad quem alludit Virgilius, Νῦν δ' ὄρασις Ἰσὶ Ζῆνα, καὶ πῆδον χροῶδες Ὀμυνομι, ἡδ' ὅσων μὴ ποδ' ἀψαδῶν γάμοις. Μῆδ' ἂν θελήσας, μῆδ' εἰς ἔνοισαν λαβέη. Nunc autem per Iouem, qui iuramentis præstet, & terram Iuro, me tuas nunquam tentasse nuptias, Neque illis animum adieciſſe.

Aperio hic rationem motis, cur videlicet faces præferrentur vxoribus? Notarunt Sex Pompeius, Seruius ex Varrone, aliique, olim nuptias noctu celebrari solitas, inde prælatæ faces: quæ consuetudo permansit, etiam si fierent postea clara luce. Signatissimus est ad hanc rem locus Valerij Maximi lib. 1. cap. 6. vbi sic ait: Cæcilia Metelli dum sororis filia aduicta ætatis virginis, more præiūto, nocte connubia nuptialia petir, omen ipsa fecit.

5. ME, SI FATA MEIS, &c.] Obseruat H. Stephan. lib. Sched. cap. 11. has locutiones ducere vitam suis auspicijs, &c. componere vitam sua sponte. esse eisdem cum illa sibi viuere, quæ vñ Horatius in epist. & Ouidius. 3. Trist. eleg. 4. quòdque Plato τῶ ἰωρῶ ἀπέστειν. Sunt autem, qui putent hic auspicijs meis traductum ab Imperatoribus Romanis: quibus, nisi consultis auspicijs, prælium committere mos non fuit. Vt hoc verum, ita falsum, capiendum Poëtam cum eo respectu. Quid enim in re nuptiarum ad imperatores confugiam, cum auspicia propria sint nuptiarum & vt etiam auspex? De qua re iam mihi in hoc libro.

6. RECIDIVA] Quasi redeuntia, quod enim restituitur, quasi recidere, & redire videtur. Tertull. redeuntem annum reciduum vocat: Reciprocarum frugum, & vniudorum elementorum, & recidui anni fidem argumentatur. Hæc Turn. lib. 29. cap. 24. Locutio sumitur ab arboribus, quæ cæse repullulant. Inde & morbi recidui. Græcè possis dicere ἰσοσπρίφοντα; id est, recidua. Nam Hippocrates lib. 2. Aphorif. morbos reciduos vocat ἰσοσπρίφοντα; Virgilium imitatur Seneca in Troad. Recidua ponas Pergama: & Virgilius Euripidem, Τροίαν ἀεὶ σὺ δ' ὄρθωσαιμι.

Apollo Grynaeus. 7. GRYNÆVS APOLLO] Monet Alciat. lib. 5. Paterg. cap. 22. Grynæum Apollinem esse Delium, & hunc Poëta intelligi, nam Grynæi Apollinis oraculum in Delo fuit, vt auctor est Parrhenius. Ad quæ dicta in 6. Ecl. vbi mentio fit memoris Grynæi.

Apollo Lycius. 8. LYCIÆ] Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τῶ λαλαίνεσθαι πᾶσι θεῶσι.

ζοῖσι ἰδὲ, quòd omnia albescant illucescente sole. Diodorus hanc nomenclaturam reicit ad vitum Lycium nomine, qui cum in Lyciam venisset, templum ibi Apollini penes Xanthum fluium condidit. Alij. manent ἀπὸ τῶ λύκου, lupo. quia nimirum primam illam lucem, quæ præcedit solis exortum, λύκων veteres appellauère, à lupo, quia tum lupo cernens se in viam dar. Hoc de lupo quidam aliter interpretantur, nam Lycopolitana Thebaidos Ægypti ciuitas pari religione Apollinem, & Lupum colebat, in vtroque Solem venerans: quia hoc animal rapit & consumit omnia in modum Solis, ac plurimum oculorum acie videns tenebras nocturnas euincit. Nō diffidet ab hac, Cleanthis sententia, qui Lycium Apollinem appellatum ait, quòd veluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem radiis rapit. Ad originem Lycij Apollinis cum hoc respectu ad lupum pertinet in primis, quod narrat Paulan. Corinth. Lycium Apollinem huiusmodi Apollinio de causa dedicauit Danaüs. Cum Argos venisset, de regno cum Gelanore Stheneli filio contendit: ac, cum eorum vterque ad populum multa, & ea maxime probabilia, & iuri consentanea dixisset; nec omnino, quæ Gelanor assererat, minus aqua videretur, causa ampliata est in crastinum. Postero die prima luce in boum gregem in pomerio pastentium lupo impetum fecit, atque is taurum ipsum gregis ducem adortus est: Visum est Argiuis, Gelanori cum tauris, cum lupo esse Danao aptissimam conuenientia rationem. Quòd scilicet, vti lupo animal est homini minime familiare: sic propemodum ad id temporis nulla fuisset Danaüs Argiuorum vsus consuetudine. Quare cum taurum lupo confecisset, & ex nata Argiui Danao imperium adiudicauerunt. Tunc Danaüs luptum ab Apolline missum interpretatus, Lycij Apollinis adem dicauit. Plura vide apud lib. 7. Synt. nobis inde aliqua libata, aliqua addita, aliqua petita ex fontibus, & multa prætermissa. Sed quando sumus in Lycio Apolline, non parum prodeſſe existimamus ad eius cognitionem, quæ Seruius recens editus scribit, non vulgaris ille & mutilus. Qui postquam ait per Lycias fortes intelligi Apollinem, subdit: Sive de Lycio, quem vicit, & victoria sua testimonium hoc nomen induit: sive quòd transfiguratus in luptum cum Cyrene concubuit, & inde eadem provincia Lycia vocata: sive quòd in lupti habitu Thebanos occiderit: sive quòd lupo ei primum post interemptum Pythonem, ex eo loco, qui appellatur Tempe, aurum attulit: sive quòd pastoralis Deus lupo interemerit. Multa alia subdit, quæ & Seruij diligentiam commendant, & mutilatoris condemnant audaciam. Sed in re tam varia, possumus etiam credere Lycias fortes & oracula sumpta à piscibus, si fidem historis, aut fabulis damus. Fuit enim in Myris Lyciæ vrbe Pisces diuisi fons sacer Apollini, in quo pisces diuinabant, perque eos voluntas Apollinis innotescerebat. Plin. lib. 32. cap. 2. In Lycia Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ster fistula euocati (pisces) veniunt ad augurij diripere eos carnes obiectas, letum est consultari: caudis abigere, dirum. idem pluribus Athen. scribit lib. 11. vterque sit, Lycij Apollinis magna præ aliis simulacris religio. adeo vt Pindarus Od. 13. Olymp. dicat, Λοκίαι θωμὸς ἀναξ: Lyciæ ara Regina.

9. SI TE CARTHAGINIS ARCES, &c.] Ad principis sui imitationem Pap. i. Theb. induci Iunonem expostulantem cum Ioue hunc in modum: —tibi templi Gratus honos: placet Ida nocens, mentitæque Manes Creta tuorum: Tantaleis consistere telis Quæ tandem inuidia est? 10. QUOTIES HVMENTIBVS VMBRIS] Sumpta hæc ex Hom. Il. 23. vbi Achilles: Πανυχὴν γὰρ μὲν Πατρὸν λῆθ' ἀειδοῖο

Reciduum. 6. RECIDIVA] Quasi redeuntia, quod enim restituitur, quasi recidere, & redire videtur. Tertull. redeuntem annum reciduum vocat: Reciprocarum frugum, & vniudorum elementorum, & recidui anni fidem argumentatur. Hæc Turn. lib. 29. cap. 24. Locutio sumitur ab arboribus, quæ cæse repullulant. Inde & morbi recidui. Græcè possis dicere ἰσοσπρίφοντα; id est, recidua. Nam Hippocrates lib. 2. Aphorif. morbos reciduos vocat ἰσοσπρίφοντα; Virgilium imitatur Seneca in Troad. Recidua ponas Pergama: & Virgilius Euripidem, Τροίαν ἀεὶ σὺ δ' ὄρθωσαιμι.

9. SI TE CARTHAGINIS ARCES, &c.] Ad principis sui imitationem Pap. i. Theb. induci Iunonem expostulantem cum Ioue hunc in modum:

—tibi templi Gratus honos: placet Ida nocens, mentitæque Manes Creta tuorum: Tantaleis consistere telis Quæ tandem inuidia est?

10. QUOTIES HVMENTIBVS VMBRIS] Sumpta hæc ex Hom. Il. 23. vbi Achilles:

Πανυχὴν γὰρ μὲν Πατρὸν λῆθ' ἀειδοῖο

Ποῦν ἐπεσφίσει γόωσά τε λυγαμένντι:
Pernox enim mihi Patrocli infelicit
Anima astitit ploransque lamentansque.

In Poeta Seruius agnoscit pleonasmum, nam idem esse ait, quoties nox operit terras, & quoties astra ignea surgunt, non facile concedam. In illis,

—quoties humentibus ymbriis
Nox operit terras,

signatur prima nox: in illis quoties astra ignea surgunt, extrema, & summum mane. In primis hi versus facti sunt ad Homeri imitationem, itaque, quod ille αὐτοῦν dixit, Poeta duplici tempore discriminauit. Deinde, somnia visa prima nocte, non semper, potius raro, vera fuerunt: verissima, quae extrema nocte apparebant. quod firmo. 5. En. vbi expressus locus. Nullam itaque fidem faceret Aeneas, si tantum diceret, patrem sibi prima nocte apparuisse: quod cum videret, addidit, atque etiam,

—quoties astra ignea surgunt.

Tertio mihi est efficax ratio, Poetam nunquam in pleonasmos incidisse, cur ergo hic? Occurres, multos esse: hos tibi, quos quos numeres, non concedo, in his commentariis omnes eueri, vt quos non putem esse de dignitate Virgilij, nam bis eandem sententiam dicere nusquam, & nunquam fuit in precio. Roges ergo, qui extrema nox significet verbis istis,

—quoties astra ignea surgunt?

Stellae in medio suo cursu subita aduentantis diei luce disparent, & omnino euanescent. Hanc inanitatem videtur Poeta concepisit verbo surgo, quasi tunc a loco, in quo erant, surgant abeantque. Finge hominem subito in aeternum tolli, & euanescere: ille dicitur furxerisse, euaniuisseque. Sic videtur contingere cum stellae euanescent, vt videantur abire in interius caelum, & latere. Si aliqua in hac re difficultas, potius illam deuorem, quam fatear, Poetam bis eandem rem dicere. Adde verba de occasu & ortu siderum non ita clara apud scriptores. Germanus, cuius maximum iudicium in re omni, verba illa 2. En.

—Et iam nox humida calo

Pracipitur, suadentque cadentia sidera somnos:

accipit de summo mane, abeunte iam nocte: & tamen idem eadem verba in 4. En. cogitur accipere de aduentante nocte ex contextu Poetae.

11. TERRETI IMAGO] Referendum ad terrorem somni, a quo terrore somno dabatur filius Phobetae, id est, terraefactor cuius Ouid. in Met. meminit:

Hunc Icelon superi, mortale Phobetora vulgus
Nominat.

12. ASTRA IGNEA] Putantur astra esse ἑμπερα, id est, naturae igneae. Adeundus Plutarch. lib. 2. de Placit. Philosoph. cap. 15. vbi latet. Plinius lib. 2. cap. 5. Nec de clementis video dubitari, quatuor ea esse: ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Diogen. Laert. ex communi philosophorum omnium mente ait, stellas ignem esse, ex quarum temperata commisione cuncta super terram nascantur. Inde Poetae frequentissimè ignes pro stellis ponunt. Veritas alia est. Constant enim caelesti & incorruptibili materia, densiore tamen, & ideo splendidiore.

13. INTERPRES DIVVM] Nam hic Deus dictus Ἐρμῆς, quia ἑρμηνεύει, id est, interpretes.

14. TESTOR VTRVMQVE CAPVT] Meum, & tuum. hoc liquidius, hoc verius, & iudicium requiro in his, qui hoc ad caput Iouis & Mercurij refe-

A runt. tritum enim iuramentum per capita hominum, a quo more cur Poeta discrepet nulla ratione? Apul. 3. Al. Adiuo enim tuum mihi charissimum caput, nulli me prorsus, ac ne tibi quidem ipsi aduersanti posse credere, quod quicquam in meam cogitaueris perniciem. Catull. de Coma Beren. Adiuo teque tuumque caput. Sil. lib. 10.

Pérque caput nullo leuius mihi Numine patris
Magnanimi iuro.

Briseis apud Ouid. in epist.

Pérque tuum nostrumque caput, quod iunximus vnâ,
Iuro.

Adde Virgilio praesse Apollonium lib. 3. Arg. qui duo etiam capita constituit forma quadam iuramenti.

B Ἴσως ἐν τῷδε σέο φίλον κάρη, ἢδ' ἑμὸν αὐτῆ:
Sciat nunc hoc caput tuum dilectum, & meum.
Demum Poeta ipse infra:

Testor chara Deos, & te germana, tuumque
Dulce caput.

Est haec forma eadem cum illa, qua vsus Augustus apud Appianum lib. 5. Ciuil. loquens cum L. Antonio, licet aliis verbis concepta, δὲ ἑμαυτὸν, καὶ διὰ σὲ δ' ἑμῶν: Per me ipsum, per te Luci. Hanc iurandi rationem confirmat illa, quae per capillum fiebat. Apul. 3. Adiuo per dulcem istum capilli tui nodulum, quo meum vinxisti spiritum. Forma ista, δὲ φίλον κάρη, O charum per capilli caput, ad amorem frequentissima est Graecis. Eam vidi in 2. Platonica Aristidis, in Basilio lib. de spiritu sancto cap. 1. δὲ φίλον κάρη, καὶ τιμωρῶσθαι μὲν πασῶν, ἄμφιλόχην. In epistolis Synesij saepissime.

15. IPSE DEVM] Allusio ad Homericum Il. vlt. αὐτῆς ἀνεῖθ' θεῶ.

16. AVRIBVS HAVS] Aures dictas ab hauriendo Aurium etymon. multi autumant, in his Laetant. lib. de Opificio Dei: ad quod etymon videatur quoque hic Poeta allusisse. Sed tamen, vt ἑ: auris, nonnullis Grammaticis ducitur a verbo αἰω, audio: sic verius, aures ab audiendo. Varro lib. 5. ling. Lat. ab auro ducit: quod (inquit ille) auribus auemus discere. Addit: Ennius videtur etymon ostendere velle in Alexandro, cum ait: Iam dudum ab ludis animus atque aures auent, audio expectantes nuntium. Ceterum Horatius, Propertius, Ouidius tacite Maronis opes furantur. Vt enim Maro vocem aquarum haurio coniungit cum auribus ita ille cum bibo pari aquarum verbo. Primus lib. 2. Od. 13.

Densum humeris bibit aure vulgus.

Secundus lib. 3. eleg. 6.

Incipe, suspensis auribus ista bibam.

Tertius lib. 3. Trist. eleg. 5.

Ore meo lacrymas, auribus illa bibi.

id est, bibi auribus verba. Non hinc abit Cicero, qui lib. 2. Attic. epist. 14. dixit stientes aures. Nec Iuuenalis, qui Sat. 7.

—miseram vinosus inebriet aurem.

Nec Varro qui Eumenid. lib. fartis auribus dape, atque ebrijs. In quibus omnibus dantur auribus verba, quae pertinent ad gustum. Agnouit in Virgilio non pleonasmum, sed emphasin. verè. Sic in Valer. Maxim. lib. 5. cap. 4. Auribus ista tam praecleara exempla Romana ciuitas accepit, illa vidit oculis. Vbi auribus, & oculis ἑμφατικῶς.

17. DESINE MEQVE TVIS, &c.] Fit allusio ad Sophoclem in Antig. vbi Creon:

Πᾶσαι, ἄρην ὀργῆς καὶ μετ' ὄσας:
Desine, priusquam me ira dicendo replas.

18. INCENDERE] Ita in re pari Catull. in Nupt. Pelei:

Nostros vt luctus, nostraeq; incendia mentis.

a Talia

a Talia dicentem iam dudum auersa tuetur,
Huc illuc voluens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa precatur:

365 b Nec tibi diua parens: generis nec Dardanus auctor
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeq; admorunt vbera tigres.

ARGUMENTVM.

Dido furore accenditur in Aeneam, cui neque mater sit Venus, nec auctor generis Dardanus: sed pro matre tigres Hyrcania, pro patre Caucasus horrens rupibus.

EXPLICATIO.

a Ita ab illo auersa erat, vt in omnem partem oculos ageret, illumque idem tunc saepe totum lustraret, vix credens illum esse Aeneam, quem pium, quem mitem putauerat. Ait iam dudum, quia ab initio auersa fuit, vt primum vidit parari excusationem, neque velle illum suis monitis acquiescere. huc illuc voluens oculos, vt quae sui impos, pererrat, perfectius, quam, errat, quia totum, & quia saepe, tacitis luminibus, est hypallage, pro, ipsa tacita perlustrat, sed attribuit oculis affectum, vt qui indices sint animorum. precatur, quia sequens oratio (qua nihil dici potest truculentius) tota ad diras tendit & imprecationes, quas Aeneas contingere iam nunc vult, iam nunc precatur.

b O perfide, nec te Venus genuit; qui enim Dea amorum, & foederum coniugalium generaret immitem, & perfidum? nec tui generis auctor est illustis ille, & multis nominibus celebratus Dardanus, nam proles similis patri est, non tu illi. Igitur pro Dardano tibi pater est Caucasus, mons Scythiae; pro matre Hyrcanae tigres: ille horrens cautibus suam in te transfudit duriciem; tigres, ferino lacte feuitiam docuerunt. Ergo, nec Dea natus es, sed ne Dardano quidem genitus, quod facilius esse potuit. Atqui haec est illa Dido, quae dixerat,

Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum.
Idque validis argumentis firmauerat.

NOTAE.

Intuitio eo- I. A VERSA TVETVR] Signat credo toruitatem illam oculorum, & iniquitatem, qua tuentur cum odio illi, qui prius amarunt. Ad id ipsum exprimendum vultus iniquus dixit Ouid. 1. Art. vbi enim sermo est de Paphia, quae taurum amabat, atque iccirco in vaccam tauri irascebatur, sic scribit,

Ab quoties vultu vaccam spectauit iniquo!
Et dixit: domino cur placet ista meo?

& 2. Art. iratae feminae toruitatem dat oculorum, quem videat lacrymans, quem toruis spectet ocellis.

Anacreon quoque Bathyllo subiraescenti dat, μέλαινα γοργὸν: oculum nigrum, & trucem, qualis nimirum erat Gorgoni, in re etiam amatoriam dixit Petron. in Satyr. Ego mastus, & impatiens fœderis noui, non cibum, non potionem capiebam: sed obliquis trucibusque oculis utrunque spectabam. Ad hoc pertinet, quod Plutarch. scribit in Disputatione critica: ait enim, Leontidem, cum obuertis oculis aspiceret amatorem, qui efferebatur ad tumulum, obriguiffe in lapidem, ac post multos annos illam ipsam statuatem ἑξυπύπτεσθαι appellatam, id est, obliquis oculis intuentem. Sophocles in Antig. ἀγέριος ὄσσοι παρτῆρας, agrestibus oculis

A intuens. Aristoph. in Vesp. κλέπτει βλέψας, furtiuè cernit. Et in Lystrata ἑσπλάσσει, vbi praepositio ducit te ad furtiuam intuitionem. Ergo, vt exprimas oculos illius, qui odium habet, dices, intueri auersè, iniquè, toruè, obliquè, oculis trucibus, γοργὸς, ἀσπυρόσσειν, ἀγέριος, κλέπτειν, ἑσπλάσσειν. Hic est maximus fructus, qui decerpi potest ex collatione auctorum. Separauit ab aliis verba Liuji lib. 9. quae apta, vt affectus similes in Didone concipias. Ait ille: Silentium illud obstinatum, fixòsque in terram oculos, & surdas ad omnia solatia aures, & pudorem intruenda lucis, ingentem molem irarum ex alto animo cientis indicia esse. Et quidem peculiarem fuisse semper amantium intuitionem, siue illi irati essent, siue lenes & placidi, ex Anacreote facile colliges: scribit enim, equos signis cognoscei, Parthos tianis.

B Ἐγὼ ᾗ (subdit) τὸ ἐστὶν ἄνθρωπος
Ἰδὼν ἰπὸς αἰμαυ ἀβδῶ:
Amantes ego tamen,
Videns cognosco statim.

2. HVC ILLE VOLVENS OCVLOS] Medea simili affectu occupata apud Val. Flaccum lib. 7.

Oculos incerta tenet.

3. ACCENSA] Verbis Aeneae Didonis ita aestuauit. Ita causa. Philostratus lib. 8. Apollon. cap. 3. καλὴν δὲ ὄψιν ἵππασιν κεκμήνην, ὀργῆ καὶ ἀνίστασι, φοβῆ δὲ ὑπάρχουσι ἐν τῷ κοίλῳ τῆς ἵππου. ἑαυτὸ μὲν δὲ ὄψιν παραξύνδαντος ἔβλεπε, καὶ μὴδὲ τῆς ἰσότητος ἀγγεῖον φορητὸς ἐλάττωσθαι ἐπιτρέτει τῷ ἵππασιν: Cholerae in hepate iacentem iracundia excitat, timor autem eandem in cauas hepatis partes subducit. Quod si quis ipsam irritauerit, adeo effruet, vt suo vase contineri cum nequeat, impositis supino hepatis superfundatur. Sed cur ita aestuauit? Nam femina, nam amans. Aristotel. enim. 2. Rhet. cum multis nominet, qui obnoxij sunt ire, tum ab illo inducuntur ἀμυνοτες, καὶ ἐπὸν τῆς imbecillitatis, & amantes. Et addit rationem, ἐπιθυμῶντες, καὶ μὴ κατὰ βῆντες. Quia videlicet, qui aliquid cupiunt, neque praeter imbecillitate assequuntur, ὀργίλοι εἰσι, & ἀσπαρόμωσθαι.

4. NEC TIBI DIVA PARENS, &c.] In eadem hac sententia exprimenda Poetae alij felices etiam fuerunt: sed vt hoc affirmari, ita ausum quoque affirmare, Virgilium superari a nemine, nec aequari, imò omnes vinci. Adducam plures, quam soleo, & ad exitum criticum falem contra illos, & victoriam Virgilij contra omnes. Ergo Catull. Arg.

Quenam te genuit sola sub rupe leana?
Quod mare conceptum spumantibus expuit vudis?
Que Syrtis? que Scylla vorax? que vasta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci praevia vita?

Ovidius 8. Metam. Vtrique vari sic haesit.
Non genitrix Europa tibi est, sed inhospita Syrtis,
Armeniasq; tigres, austròque agitata Charybdis.
Nec Ioue tu natus, nec mater imagine tauri
Lusa tua est, generis falsa est ea fabula, verum
Et serus, & captus nullius amore iuuenca,
Qui te progeniuit, taurus fuit.

Dido ipsa apud Ouid.
Te lapis, & montes, innatæque rupibus altis
Robora, te saue progenerere fere.

Ariadne ad Thefeum:
Nec pater est Aegæus, nec tu Pittheidos Aethra

Filius:

Virgilius superat poetas reliquos.

Filius: auctores, saxa fratrumque tui. Vide locum pulcherrimum eiusdem Ouidij lib. 1. Trist. eleg. 7. Seneca in Oet.

Quo cautes Scythia? quis genuit lapis? Num Titana ferunt: te Rhodope tulit, Te prae-rupit Athos, te fera Cassia, Quo virgata tibi prebuit vbera.

Sed confer iam Poëtam cum Græcis. Æschyl. Prometheo,

Σιδηρόφροντε κἄν πατήρας εἰργασμένους: Ferri habes mentem, factus ex petra es.

Decretit oratio, fortius enim ferrum petra. Consultus Theocritus eidyll. 26.

Πέτρας ὄγ' ἔχων νόον, ἢδ' σιδῆρον Καρτερὸν ἐν στήθεσιν:

— Petra habens mentem, aut ferri, Robur in pectoribus.

Idem eidyll. 28.

Ἰζῆς παῖς, κἄν ἔσονται, κακῆς ἀνδραγαθίας, Λαίης παῖς, κἄν ἔρωι ἀνδρῶν:

Agrestis puer, & inuis, mala germen leane, Puer lapidee, & indigne amoribus.

Homer. Il. 16.

Νηλεὺς, ὅς ἀρα Ἰζῆς πατήρ ἢν ἱπποῖα Πηλεΐδης, Οὐδ' ἔστις μήτηρ, γλαυκὴ δ' ἐστί τῆς Ἰσθαλάσσας, Πέτρας τ' ἠλέσθη, ὅτι τῆς ἰσθμῶν ἀπηνῆς:

O immitis, non vti que tibi pater erat eques Peleus, Nec Thetis mater: caruleum autem te peperit mare, Petrag, alia, quiat tibi mens est saua.

Eurip. in Bacch.

Τῆς ἀρα νῦν ἔπειρος, Οὐ γὰρ ἐξ ἀμαλῶν Τυνησῶν ἴφου.

Λαίνας δ' ἐγὼ, τῆς ἢ γοργόνων Λιβυσῶν γένους:

Quis nam illum peperit? Non enim ex sanguine Mulierum natus est.

Sed leana, aut alicuius Gorgonum Libycarum est genus.

Idem pereleganter aliis rebus eandem sententiam concepit in Troad. Sicenim Andromachaloquens de Helena,

Πολλῶν γὰρ πατέρων θημίς σ' ἐμπροκίνας, Ἀλάστορ ἢ ῥῆδ' ἀπὸ τῶν, εἴτ' ἢ φθόνος, φόνου, θανάτου ἢ, ὅσα γὰρ πῆρ' ἔχουσιν κακῶν.

Οὐ γὰρ ποτ' ἀρχὴ Ζῆνα γ' ἐκθύνου σ' ἔργω: Πολλοῖσι κἴρα βαρβάρου, Ἐλλοσὶ τει:

Ex multis patribus te natam esse dico. Ex Alastore primum, deinde ex Invidia,

Ex Cede, & Morio, & quacunq; tellus alit mala. Non enim dicam Iouem produxisse te ego,

Multis perniciem barbaris Græcisque. Pari affectu sed in contrarium Quid. 9. Met.

— nec enim de tigride natus, Nec rapidos silices, solidumve in pectore ferrum, Aut adamantia gerit, nec lac bibit ille leane:

- a Nam quid dissimulo? aut quæ me ad maiora referuo?
b Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
370 Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?
c Quæ quibus anteferam? iam iam nec Maxima Iuno, Nec Saturnius hæc oculis Pater aspicit æquis.
d N v s q v a m tuta fides, eiectum littore, egentem Excepi, & regni demens in parte locauit:
375 Amissam classem, socios à morte reduxi.

e Heu

e Heu furiis incensa feror. nunc augur Apollo, Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso Interpres Diuum fert horrida iussa per auras. Scilicet is Superis labor est: ea cura quietos Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.

ARGUMENTVM.

Sequuntur signa quatuor natalium, qua obiecerat: querela in Iouem & Iunonem, nuptiarum præsidis: exprobratio beneficiorum quinque, quibus Æneam affecerat: ludibrium firmissimi argumenti, quod à Deorum voluntate sumptum.

EXPLICATIO.

Possit quispiam Didoni obicere: Cur Æneam dicis cautibus genitum? cur Caucaeo? cur nutritum tigribus? cur perfidum? Caue Dido hominem laceres. flectetur, homo est. Huic obiectioni videtur illa respondere. Nam cur hoc non dicam? cur diffimulem dolorem meum? ferreus est, non homo; nunquam flectetur, nihil ab eo possum sperare. Nolo me ad maiores preces referuare, noui iam hominem, durus est, nihil faciet.

Probat à signis Æneæ ferocitatem, & illam Caucaeam & ferinam naturam. Genitus est Caucaeo, lactatus tigribus, nam ego fleui, ille ne ingemuit quidem: non flexit oculos, ut est ferreus: non lacrymas, ut immanis: non est tactus misericordia erga amantem. In istis crebra, & abrupta, & breues sententiæ matum animum indicant. Omnia explet Virgilius, percurrrens omnia humanitatis loca, quibus Æneas caruit, tantum eger lectore attento. Illa: num lacrymas victus dedit, possunt habere sententiam duplicem, vel, Nec victus est meis rationibus, nec fleuit. Hoc verius, & certius. Vel, Victus quidem est meis rationibus, non fleuit tamen. Hoc seuius, & immanius.

Ad propterea dicitur ad læuitiam Æneæ explicandam. Ergo ita magnum est, non genuisse illum, non flexisse oculos, non lacrymas dedisse, non miseratum, ut quæ quibus præferam, ignorem. Mala ipsa paria sunt, ordinationeque comparationis æquantur. Pergit. Iam iam nec maxima Iuno, &c. Quibus exsaturata in Æneam, Deos quoque inculcat, qui nullam gerere rerum curam videantur, nec mortalium facta aspicere. Putat Hortensius dirigi hoc ad vindictam, ac si diceret Dido: Obreftor Iouem, & Iunonem, ut ista aliquando æquis oculis aspiciant, & ingratitude tuam vlcerantur sua æquitate. Non placet. Imo hæc est sententia. Vterque debuisset res meas respicere: Iuno, ut cui sacra Carthago; Iuppiter, ut qui pater; & vterque quia coniugis præest. Sed cur epithetum Saturnius in hac conuestione? cum relatione (ait Scaliger) ad Saturni incommoda, quod astrum pestilens, & omni maius fortuna mala. Ergo, Iuppiter, non quicunq; sed Saturnius, id est, nocens, aspicit hæc oculis iniquis. Idem Seruius admonet.

Transit deinde ad querelas, & cum Ænea expositulatur de ingrato animo. Incipit. Nusquam tuta fides. Ac si dicat. Verum illud est, raram vbi que esse fidem, nullam potius. Non tutum est, quenquam in fidem recipere, aut de quoquam benemereri, pro fide enim inuenies perfidiam. Terentius, Quid credas? aut cui credas? Pergit ad beneficia exprobranda. hæc quinque sunt: Excepi illum eiectum littore, excepi egentem, locauit

in parte regni, amissam classem reduxi, & socios à morte. Expende hæc quinque. Excepi eiectum littore, ut verè naufragum, nam naufragi dicuntur eiecti. Excepi egentem, quia oppressum inopia subleuauit. Locauit in parte regni, contra omnem humanum morem (ait Scal.) ideo demens, nam regnum non duos capit. Reduxi classem amissam, ad quam rem necessarii magni sumptus. Reduxi socios à morte. Hic non solum obicit priuata beneficia, sed etiam communia sociorum, quia Æneas non priuata persona. Igitur reponere mihi gratiam debes propter socios, quia tu eorum Rex. Ita extremum hoc Scaliger.

Præclare oblocutura in Deos, furoris excusationem præfatur. Quid verò in Deos? Cum non habeat, qui possit horum auctoritatem refellere, deludit argumenta risu tantum, secuta Dido sectam Epicureorum, qui dicebant, Deos non curare hæc inferiora. Ideo,

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat. In quo versu, ut vides, exiles & tenues vocales dominantur confertim. Magna quidem res erat, Numtius ab Ioue missus, Apollo Gryneus, sortes Lyciæ. Hæc ut extenuet, tot confertæ vocales exiles; vidit hoc Iulius Scaliger. Inde etiam frequentes dactyli, qui versum extenuent, subinfert: neque te teneo, neque dicta refello. Non ausa videlicet contra Deos loqui.

NOTÆ.

- 1. NUM FLETU INGEMUIT NOSTRO? Aspici-rauit Flacc. 7. Arg. vbi Medea ad Iasonem: Hei mihi, cur nullo stringunt tua lumina fletus?
2. NUM LUMINA FLEXIT? Propter illud, immota tenebat Lumina.
3. MISERATVS] Verbum hoc frequens in ore amantibus. Misericordiam, Phædra suo Hippo-

Nobilitas sub amore iacet, miserere priorum, Et mihi si non vis parcere, parce meis.

Et suæ Cydippæ Acontius: Iuncta salus nostra est: miserere meique tuique.

Theocrit. Idyll. 15. Ἰλαοὺν ῥῆν' ἀδων: Miserere nunc dilecte Adoni. Inde in amatoribus signatissimum est epithetum apud Poëtas, qui illos dicunt miseros, & miserimos, non Latini solum, sed & Græci. Anacreon se τλιμῶνα signanter nominat. exempla abundant. Catull. dixit,

— miselle Ignes interiozem edunt medullam.

Ita enim hic affectus est vehemens, ut misericordia plerunq; mouearis in hominem ea peste occupatum.

4. IAM IAM NEC MAXIMA IUNO, &c.] Accius in Antigona: Iam iam neque Dij regunt, Neque profectò Deum Summus Rex omnibus curat.

Quæ verba videtur ante oculos habuisse Poëta. Tale illud Iarba ad Iouem: Aspice hæc, &c. Eiusdem argumenti est illud Albinouani ad Liuiam: Cum rapiant mala fata bonos (ignoscite fasso) Sollicitor nullos esse putare Deos.

Et

Et Quid, 3. Amor. eleg. 3.
Esse Deos credimus: sedem iurata fesselle.
Eodem pertinet longus excursus Claudiani in Rufin. ab eo loco:

Iuppiter Nuptialis.

Sape mihi dubiam traxit sententia mentem
Curarent Superi terras: an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
Rectè autem ait Germ. Iovem & Iunonem hinc inferri, quia γαμήλιοι, id est, nuptiales. Nam & Æschylus in Eumenid. & Plutarch. meminerunt, non solum Iunonis τελείας, sed & Iouis τελείας. sunt autem Dii γαμήλιοι nuptiarum præsidēs.

Amatores infidi.

5. NUSQUAM TVTA FIDES] Est hoc, quod Propertius, lib. 2. eleg. 34.
Expertus dico, nemo est in amore fidelis.
Quod Catull. in Nupt. Pelei:
Nulla viri speret sermones esse fideles,
Terentium explicans dedi. Verba ista, Nusquam tuta fides, ita aliqui explicant, neque in re, neque in persona.

Exprobratio amantium.

6. EIECTVM LITTORE] Hoc genus argumenti frequentissimum in Poëtis, præsertim sub personis illorum, qui amarunt alios. Apud Eurip. Medea sic Iasoni exprobrat:
Εἴσω δ' αὖ, ὡς Ἴασον Ἑλλήνων ὄγῳ
Ταυτὸν σπεισέσθην Ἄργῶν σκάφῳ:
Seruauit te, vt sciunt Græci quotquot
Vnà tecum Argoam ratem ascenderunt.
Eadem apud Ouid.

Est aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas,
Hac fruatur, hæc de te gaudia sola feram.
mox singula obicit cum acerbitate. Apud Catull. Ariadne de Theseo:
Certè ego te in medio versantem turbine lethi
Eripui, & potius germanum amittere creui,
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deesse.
Oenone Paridi:

Nondum tantus eras, cum te contenta marito
Edita de magno Flumine Nympha fui.
Qui nunc Priamides (adsit reuerentia vero)
Seruus eras: seruo nubere Nympha tuli.

visitatum & hoc argumentum aliis à Poëtis. In declamatione Libanica Medea sic commemorat beneficia, quibus affecerat Iasonem: Εἰσεὶς τὸ πῦρ, ἠνεγκαν οἱ ἄνθρωποι τὸν Ἰσχυρὸν, εἶξεν ἀρόσθη γῆ πᾶντων σπέρματα, καὶ θάλασσαν ὠφειν δρᾶντων, ἔπει ποθέτερον τῶς παθῶν: Exstinctus est ignis, tauri iugum duxerunt, cessit aratro solum longè durissimum, sopitus draco est visus, quod nunquam antea. In scriptoribus quoque id sæpe reperias. His in genere firmatur ipsa argumentandi ratio; pergo ad signata verba Poëta.

Adagium.

7. LITTORE, EGENTEM] Non satis eiectum, additur, littores, vbi nihil subsidij poterat sperari, nam vt est in exemplis Rhetorum, & ἡρμῆς θάλασσαν ποθέρε, ἐρημίας ἔσται: formidanda loca iuxta mare vbi solitudo. Ita Iul. Scal. Distinguendum verò, vbi nos distinguimus, obseruant aliqui, vel similitudine Terentiani loci. Apud Andrum eiectus, tum ille egens. itaque legendū, excepit eiectū littores, egentem.

8. REGNI DEMENS IN PARTE LOCAVI] Ab hoc beneficio non diffidet illud, quo Phyllis ornauit Demophoonta, quòdque ipsa latè exprobrat apud Ouid.
Que tibi subiecti latissima Regna Lycurgi,
Nominè femineo vix satis apta regi:
Què patet vmbrosam Rhodope glacialis ad Æmum,
Et facer admittas exigit Hebrus aquas.

Nubedi mos in confar-

latioz: In verbis istis morem inuenit non vulgarem non vulgari Seruius; ait enim: sanè etiam hic mentio ceremoniarum inducitur. Mos enim apud veteres fuit Flamini

A & Flaminiæ vt per farreationem in nuptiis conuenirent, fellas duas iugatas ouili pelle super iniecta poni, eius onis, que hostia fuisset, & ibi nubentes velatis capitibus in farreatione Flamen ac Flaminiæ residerent: quod Dido meminit, cum queritur, se ab Ænea contra ius nexu maritalis deserui. his verbis;

Regni demens in parte locavi.
locata enim vxor dicitur, quod simul cum eo sedeat, dum confarreatur. Hinc capies vulgarem loquendi modum, quo dicimus, locare vxorem. Vxor locata, vnde dicta.

9. AMISSAM CLASSEM] Hoc satis fuit vari. Poëta aliquis vulgaris laxasset hinc habenas, & diceret, refeci classem, qua me desereres, & multa in hunc modum. parcius Noster, hoc enim cogitandum reliquit, nam & dolor illud supprimebat. sic Iul. Scal. quibus B verbis Ouidium tacitè reprehendit, apud quem Phyllis:

Ab, laceras etiam puppes furiosa refeci,
Vt qua desereres, firma carina foret.
10. IYSA] Non malè interpreteris, fata, obseruauit Iussa pro faenim, iussa & fata eadem esse, cum de Diis est sermo. Id ipsum confirmat attributū, nam hinc iussa horrida, sicuti fata in II.
— eadem horrida belli
Fata vocant.

& versus ille superior,
Italiam Lycia iussere capeffere sortes.
ad quem hinc allusum.
II. SCILICET IS SVPERIS LABOR EST] Dixi hinc attingi dogma Epicureorum, qui dicebant Deos Epicureorū non implicari mortalium curis. Ex qua opinione Lucretius ita scripsit lib. I.

Omnis enim per se Diuum natura necesse est
Immortali auro summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus, sciuntque longè.
Probat hoc Lucretius,
Nam priuata dolore omni, priuata periculis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiget nostri,
Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Idem ex eadem opinione de Diis loquens:
Quidue noui potuit tanto post antè quietos
Illicere.
& Æschyl. in Agamem.

Oὐκ ἔφα τις θεῶς ἐροῦσθαι
Ἀξίως μάλιστα.
D Nemo dixit Deos curare res mortalium. & Plin. lib. 2. cap. 7. Irridendum verò, agere curam rerum humanarum illud, quicquid est summum. An ne tam tristi, atque multiplici ministerio non pollui credamus, dubitemus? Pari Epicureorum dogmate dictum ab Horatio quietis ordinibus Deorum. & ab Cedreno de Deo, ἡσυχάζων ἠδ' ἐν τῇ αἰσθητῇ ἀφοροῦν: quietus letatur in summa voluptate. Est etiam in Virgilio Euripidis imitatio, quam Germ. animaduertit. Dissoluit Dido valida argumenta Æneæ, qui pro se Deos attulerat, aitque, hunc laborem nunquam susceptum Diis, qui in quiete summa viuunt, neque sollicitantur humanis casibus. Ergo, in Troadibus Helena, cum malè audiret adulterij nomine, quòd Menelaum reliquisset, & secuta esset Paridem, adducit pro se iudicium trium Deorum, atque adeo culpam in illas confert, præsertim in Venerem, quæ fecerit, vt Paridi daretur in nuptias. Dissoluit hoc Hecuba, & dicit, falsum hoc esse, & tantum fabulam. Nam Iuno, & Pallas cur certassent de pulchritudine? cum illa non posset accipere præstantiorum maritum Ioue, hæc verò virginitatem vouisset? sed nec Venus in terram descenderet, quæ potius voluisset manere ἡσυχῶ ἐν ἑραῖῳ: quæta in calo. Multis admodum hæc Euripides.

3 I sequare

1 I, sequare Italiam ventis: pete Regna per vndas.
2 Spero equidem mediis (SIVID pia Numina possunt)
SUPPLICIA hausurum scopulis, & nomine DIDO
Sæpe vocaturum. SÆQVARR atris ignibus absens:
385 c Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
OMNIBVS vmbra locis adero: DABIS improbe pœnas.
d Audiam: & hæc MANES veniet mihi fama sub imos.
e His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, seque ex oculis auertit, & aufert,
390 Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.

ARGUMENTVM.

Imprecatur Ænea vltionem, dirumque exitum à mari, à Dijs, à se abrumpit sermonem, fugit, collabitur, suscipitur à famulis, & reponitur stratis.

EXPLICATIO.

Desperat iam, contemnit, abiicit Abi ingrate, perfide, nefarie. Sequare Italiam, sed ventis imprudens: pete Regna, sed per vndas, o amens. Quæ tua imprudentia, quæ amentia, vt Italiam sequi, & Regna, velis per ventos, per vndas, toties ventorum, & vndarum iracundiam expertus? Est etiam aliud, quod expendas. Spes tua similis est vento, similis est fluxu, & labili vnda: quæ ergo illa? cum his conueniant verba sequare, & peto: perinde. sequeis quidem, nunquam assequeris: petes, nunquam tenebis.

b Iam dirè ominatur, & sperat fore, vt in media nauigatione pereat. Sed cur potius sperat, quam credit, aut putat: spero, nam hæc me spes alit, & recreat in malis. Quid verò sperat? Primum hausurum te supplicia in scopulis. Præclare, nam verè supplicium hauriet, qui in vndis peribit: nam & vndas & mortem hauriet. Deinde sperat nomine Dido sæpe vocaturum, vocabis me tum, cum in vndis peretas, meo nomine. O Dido (cape in Poëta vel quartum, vel quintum casum) tu me enecas, tu me perdis. Quid verò ego tum? sequar atris ignibus absens. Tum, cum me voces, sequar te ego atris ignibus. nam tu ipse imaginaberis me absentem, quasi te facibus persequar præsens. placet hæc mens Donati. variè interpretes. vtrunque sit, non capiam, de mortua Didone, cum statim sequatur, Et cum frigida mors, &c. Ergo ait, vocabis me, & tunc putabis errore mentis, me tibi occurrere cū facibus, ac te agitare, vt solent furæ nocentes homines. hæc tunc dixit, quid putaturus sit Æneas per errorem: sequitur deinde, quid verè accidat. Seruauit ad exitum parenthesis, si quid pia numina possunt. Atqui tu Dido riseras Deorum curas erga mortales? Nulla solutio, nisi inconstantia amoris, variisque iuxta illum affectus animi.

c Loquitur ex doctrina veterum, qua putabant animas iniuste occisorum redire, & homicidas suos vexare. Ergo tibi post mortem meam occurram, vexabo, agitato. Aderit tibi passim meâ vmbra cum errore. In illis mors seduxerit artus anima, est hypallage, nam anima verè seducitur & separatur. Illa, dabis improbe pœnas, habent causam, & effectum. Dabis pœnas, quia improbus.

d Quæret quispiam quid audiet? quid fama veniet? nonne ipsa visura? dixerat enim, omnibus vmbra locis adero. Referendum hoc ad distinctionem illam, quam veteres agnoscebant diuidentes mortuum in cadauer, quod later sub terra: animam, quæ adibat Manes: vmbra, imaginem, simulacrum, quod vel cadauer, vel animam comitabatur; vel ab vtroque separabatur, de quo latè. 6. Æn.

e Vide quàm perturbatè & tragicè omnia fiant. Dido subito sermonem abrumpit, Æneas in æstu cogitationum manet: Dido fugit, & quamuis ægra, tamen potis est gressus mouere ad fugam, suppeditante vires ipso calore iracundiæ: vt tamen ablata est ab oculis, tum deficit, collabitur, exanimatur: à famulis suscipitur, reponitur in stratis. hæc omnis tragedia puncto fit temporis. Vide verò quàm acris oratio Didonis, qui virum fortem Æneam in metum adduxerit, cunctantem reddiderit. Ille enim præ metu cunctabatur respondere, neque dum poterat. Totus hic locus fugit Nebrissensem.

NOTÆ.

1. I:] Aliqui hinc emphasin agnoscunt, quasi nolit, vt eat, sed tantum id dicat ex indignatione. Sed ego libentius putauerim allusum ad Romanam locutionem, vt dicat. I, id est, peri insane inter vpdas & ventos, dum Italiam sequaris. Festus, Abitionem antiqui dicebant mortem. Ad quæ verba sic Ios. Scal. Abijt dicebant, pro perijt. Tertullianus. Si de aliquo iam pridem defuncto tanquam viuo quis requirat, præ manu occurrit, abiit iam, & reuerti debet. verum est, hanc locutionem natam ad euitandam δυσρημῆσαν. sed nihil inconuenit, eam quoque vsurpatam hoc loci. Hinc ego suspicor traducta esse ad mortem pleraque verba composita ab eo, is, quæ sunt, perire, interire, obire. Cum enim simplex antiquis fuerit mori, quid mirum composita habeant eandem potestatem. Græci quoque ἔρχεσθαι, quod est ire, pro mori vsurpant. Laudo itaque Lipsium, qui illud Senecæ de Vit. Beat. capit. 7. Summum bonum immortale est, nescit exire, explicat, perire, nam inde exitium. Quod Senecæ testimonium firmat, quæ iam præmissi. Notatque Oporopæus obire fuisse mori, quamuis in multis corruptè obire legatur.

2. SUPPLICIA HAUSVRVM] Supplicium extremum est, non aliud, vt falsi multi. Erythæus legit hausurum supplicio, motus fortasse insolentia vocis, nam frequentius, hausurum. Sed ego nihil muto, nam Poëta non discedit à natura mortis, quæ in aquis contin-

ire, pro mori.

Composita verbi eo, is, cur ad mortem.

git, quasi vna cum vndis mortem quoque hauriat, si- cuti vna cum vino bibi Amor dicitur. i. Æn. agnosce in hoc loco eruditionem Poëtæ. Dirissimè Dido imprecatur his carminibus, vultque vt Æneas tanquam periurus mediis fluctibus obruatur. putabant enim veteres hoc supplicij genus paratum esse à Numine, iis qui fidem violassent, præsertim qui amorem læsissent. Sic Propert. lib. 1. ad Cynthiam scribit:

Amantibus periuris paratū in vndis supplicium.

Fortis & in dura naue iacere potes? Tu pedibus teneris positas sulcare pruinas? Tu potes insolitas Cynthia ferre niues?

hoc enim referendum est ad periurium, & violatam amanti fidem; nam subdit infra,

Sed quocumque modo de me periura mereris. Itaque sententia est, tu cum periura sis, audes te tamen mari tradere, in quo loco periurium vindicatur. sed eadem Dido apud Ouidium & morem huius imprecationis attingit, & illius causam his verbis:

Nec violasse fidem tentantibus aquora prodest, Perfidia pœnas exigit ille locus. Precipue cum læsus Amor, quia mater amorum Nuda Cytheriacis edita fertur aquis.

Neque verò solùm violati amoris crimen, sed quæcunque alia flagitia in mari vindicabantur. sic Seneca in Medea,

Mare flagitia omnia vindicant.

Quisquis intravit scopulos vagantes Et tot emensus pelagi labores, Barbara funem religauit ora, Raptor externi rediturus auri, Exitu diro temerata ponti Iura piavit. Exigit pœnas mare prouocatum.

Dido, quartus casus. Dido] Inclino, vt sit quartus casus, Græca forma, qua vsus & Liuius lib. 4. 2. litteræque eis dat ad Praxo hospitam.

Amantes in morte suos vocant. 4. SÆPE VOCATVRVM] Ita enim solent naufragi in extremo discrimine. Illustrat diligenter Passeratius. Ouidius 11. Metam.

Cecyis in ore Nulla nisi Alcione est.

iterum, —sed plurima nantis in ore Alcione coniux, illam meminitque refertque. Et adhuc, Oraque nostra tuum frustra clamantia nomen Implerunt fluctus.

Demum: Dum natat, absentem, quoties sinit hicere fluctus, Nominat Alcyonem, ipsique immurmurat vndis.

videt quater inculcari morem hunc in eadem fabula. In fabula etiam Icarum idem Poëta:

Oraque cerulea patriam clamantia nomen Excipiuntur aqua.

Ita etiam Propertius lib. 2. eleg. 26. At tu vix primas extollens gurgite palmas, Sæpe meum nomen iam peritura vocas.

Neque abit illud eiusdem lib. 1. eleg. 17. Illa meum extremo clamasset puluere nomen.

Mors, cur 5. FRIGIDA MORS] Quia reddidit frigidus: Mors non est aliud quàm calor ex omni parte defectio. Algidissimi perinde sunt exanimis, vt etiam si tentes aciem nouacula- rum his admoere, obruderint ex effuso rigore. Hæc Plutarç. in lib. 2. de vitæ pœnâ. ἡ ἐκλειψίς θερμῆς παυτλής: ψυχρῶς δὲ θίνου οἱ νεκροί, καὶ τῆς ἀκμῆς εἶτις

ἡ χερσὶν τῶν ἑρῶν ἀπαμειβόμενοι δὲ ὑπερβολὴν ψυχρῶν τῶν.

6. ANIMA SEDUXERIT ARTVS] Ab hac forma non abit illa Plauti Rudent. vitam corporis secludere.

7. OMNIBVS VMBRA LOCIS ADERO] Ad hanc Mortui sepelisse Homerus Iliad. 11. vult Spondanus, vbi Elpenor petit ab Vlyssè, vt se tumulet, quod, ni faciat, sic minatur,

—μήτε τί θεῶν μὴν ἴμα γένομαι: —ne qua tibi Deorum indignatio fiat.

Ad hoc pertinet quod Plutarch. scribit de fera vindicta, de Paufania Lacedæmoniorum Rege, qui ab anima puellæ vexatus dicitur sine intermissione, quam ipse Byzantij occiderat. Bodinus etiam narrat, quendam perpeffum similia ab anima vxotis, quam ira percitus occidisset. Apud Suet. in Neron. cap. 34. ipse met Nero est sæpe confessus exagitari se materna specie, verberibus furiarum, ac rebus ardentibus. Idem Othon. cap. 7. dicitur ea nocte per quietem pauefactus gemitus maximos dedisse, repertusque à concursantibus humi ante lectum iacens per omnia piaculorum genera Manes Galbæ, à quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse. Eadem Dido apud Ouid.

Coniugis ante oculos decepta stabit imago Tristis, & effusus sanguinolenta comis.

Et in Ibin: Tum quoque factorum veniam memor vmbra tuorum, Insequar & vultus ossæ forma tuos.

Apud Liu. lib. 25. L. Martius hac maximè superstitione milites suos ad bellum concitat, cum ait: Scipiones me ambo dies noctesque curis insomnisque agitant, & excitant sæpe somno, neu se, neu inuictos per octo annos in his terris milites suos, commilitones vestros, neu Remp. patiar inultam. Et de Philippo rege Macedonum, qui in fontem interfecit filium Demetrium, ita Liuius lib. 40. Animo agrum magis fuisse, quàm corpore constat, curisque & vigilijs, cum identidem species & vmbra insontis interempti filij eum diris agitarent. Idem Liuius lib. 3. Manesque Virginie mortue quàm viua felicioris, per tot domos ad petendas pœnas vagati, nullo relicto fonte, tandem quieuerunt. Sen. 3. Controu. Dij manes Popilij senis, occisi, & in ultra patris vmbra Cicero te persequuntur. Agnoscit Horatius Od. 5. Epod.

Quin vbi perire iussus exspirauero, Nocturnus occurram furor, Petamque vultus vmbra curuis vnguibus, Quæ vis Deorum est Manium: Et inquietis assidens præcordijs Pauore somnos auferam.

Et Quintilianus declamat. 314. Tu forsitan cum miserum patrem trucidares, tollentem ad sidera manus, resisti. Inane hoc supra nos, vacuumq. cura caelestium putabas. Sunt illa verò, quæ extremo miseri spiritu dicebantur. Dabis mihi scelerate pœnas, persequar quandoque, & occurram. Cum verò Plato in Phædone dixerit, pollutas & impuras animas, cum è corpore discesserint, circa monumenta & sepulcra vagari: huius auctoritate freti quidam putant, eorum, qui mortem sibi conscierunt, vt Dido ipsa, post fatum, animas cadaueribus magis vinciri, & adhærescere, & inde nata Lemurum, & vmbraarum terriculamenta. Ex hac ergo opinione, Virgilium dixisse,

Et cum frigida mors anima seduxerit artus Omnibus vmbra locis adero,

Brodæus vult, quod ex eo quoque Dalecamp. amplectitur lib. 7. in Pl. cap. 52.

8. SEQUE EX OCVLIS AVERTIT, ET AVFERT] Est hoc, quod Philostratus dixit lib. 1. Sophistar. ἀλέπτων ἐαυτὸν ἀφθαλμῶν τε, καὶ ὄτων.

Lemurum terriculamenta vnde nata.

9. COLLAPSA QVE MEMBRA] Homerus A Odyss. 4. Τὴν δὲ εἶχ' ἀμφοτέρωθεν θυμοσθρόον, εἰδ' ἄρ' ἔτ' ἔτλη Διόφροσ ἐφίεσθαι: Hanc dolor circumfudit animum crucians, neque amplius sustinuit In sella sedere. Lucanus 8. Pharf. Obuia nox misera celum lucemque tenebris Abstulit, atque animam clausit dolor: omnia a nervis Membra relicta labant: riquerunt corda, diuque

Spe mortis depressa iacet. Ouid. in epist. Lux quoque tecum abiit: tenebrisque exanguis obortis Succiduo dicor procubuisse genu. Vix socer Iphiclus, vix me grandæuius Acæstus, Vix mater gelida mæsta refecit aqua. Tria quæ adduxi fœminarum sunt, quæ impc nse amarunt, non minùs ac Dido, Penelopes, Corneliæ, Laodamia. 10. MARMOREO] Πέτρον regie magnificentiæ.

At pius Æneas quamquam lenire dolentem SOLANDO cupit, & dictis auertere curas, 395 Multa gemens, magnoque ANIMVM labefactus amore; IVSSA tamen Diuùm exsequitur, classemque reuifit. Tum verò Teucri incumbunt, & littore celsas Deducunt toto naues: natat vncta carina: Frondentesque ferunt ramos, & robora syluis 400 Infabricata, fugæ studio. Migrantes cernas, totaque ex vrbe ruentes: ACVELVTI ingentem formicæ farris aceruum Cum populant, HYEMIS memores, tectoque reponunt: It nigrum campis agmen, prædàmque per herbas 405 Conuectant calle angusto. pars grandia trudunt Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt, CASTIGANTQUE moras. OPERE omnis semita feruet.

ARGVMENTVM.

Incumbit totus Æneas, quamuis merens dolensque, in Deorum voluntatem. paratur classis ad profectiorem. studium militare illustratur comparatione formicarum.

EXPLICATIO.

Quamuis Æneas voluerit dolentem animum Didonis lenire, & eius curas auertere, vt qui pius, dolens quoque ipse (nam hoc est, multa gemens) & pari cura occupatus (nam hoc est, labefactus animo amore magno) non iccirco tamè intermittit Deorum mandata, imò exsequitur, & classem sæpe inuifit (hoc enim est, reuifit) vt exciret ad profectiorem, acuatque milites ad diligentiam. Itaque, qui blandè quoque amabat, vt qui homo; tamen promptè parebat, vt vir. Attende Lector, vt explicui: eosdem enim affectus tribuit Æneæ, quos Didoni. Dolerebat illa, hic gemebat: illa curis premebatur, hic habebat animum labefactatum magno amore. sed vir erat, & sibi imperabat, & ideo quamuis ipse quoque duplici affectu occupatus, eosdem tamen volebat à Regina auertere.

Tum verò Troianj nauiter incumbunt, vt ad præsentiam sui ducis, qui vrgebat, qui reuifit. Sed in quo apparet incumbentium studium? audi, deducunt ex toto littore in mare celsas naues, natat vncta carina: vnctæ fuerant naues in sicco littore, iam deducæ expeditæ sunt, & natant. Itaque non expectant, D vt naues in sicco reficiantur, sed fugiendi studio ferunt ramos adhuc frondentes, & robora adhuc infabricata, vt in ipsis aquis aptentur trabes, quibus classis queat refici ad nauigandum.

Non satis migrare, additum ruere ad maiorem ce-

lertatem. Videor cernere sedulitatem illam nautarum, qua confluunt vndique ad naues, cum soluturæ: & epibatarum, ne illæ abeant, se relictis. Sequitur comparatio ad explicandum studium euntium ad naues. Magnis rebus sæpe formicæ documento fuerunt: sic nunc etiam docent sedulitatem nauticam. In tota comparatione elucet tum diligentia formicarum, tum labor, vt illa quadret negotio. Vide enim qua diligentia eant, redeant, populentur, reponant, cogant, castigent, in feruore sint: vide quo labore eat agmen, vt conuectent prædàm, & calle angusto, vt trudant frumenta grandia, vt obniantur humeris. Hæc si examines, aduoca Græciam totam cum suo principe Homero, & videbis cum his non posse conferri totam Iliadem, totam Odyfseam. Si quæ hic non satis expensâ, adiciam in Notis.

NOTÆ.

- 1. DOLENTEM] Sollemne verbum agnosco, Dolere, amatum quod datum amatoribus creberrimè, illotium. rum enim cura dolor nuncupata. Ouid. 2. de Art. doluit Calypso. & 2. Rem. siquid dolebit. iterum: Quid Menelaos doles? & in epist. sic Helene doleat. obuium hoc. Bene ergo Henr. Steph. illud Anacreontis, εὖ ἢ ἡραδὶν ποτὶσσεῖς, amatorio verbo reddidit, At cor tibi dolebit. 2. IVSSA EXSEQUITVR] In Virgilio synonyma sunt, iussu exsequi, capeffere, facere. Hic vides primam, duo reliqua habentur. 1. Æn. mihi iussa capeffere sis est. Et iam iussa facit. 3. DEDVCVNT] Quod omnes hoc verbo, Attius in Mymnidonib. classes trahere in salum. De oppositiōne inter deducere, & subducere, καθίλαειν, & ἀνέλαειν, alibi iam. 4. NATAT] Ita Catullus, Tibullus, Propertius, dant

Nato de nauibus.

hoc verbum nauibus. Primus in nupt. Pel. alter lib. 1. A eleg. 5. tertius lib. 2. eleg. 26.

5. CERNAS] Solet Virgilius saepe inter narrandum orationem ad aliquem dirigere. sic hic, cernas migrantes. in 8.

— totumque instructo Marte videres

Feruer Leucatem.

iterum:

— Credas in mare reuulsas

Cycladas.

&c. 3. G. incassum videas gestire. Id vetò ad Homeri imitationem II. 3. οὐκ ἐν δὲ κρημῶν τινὰ ἔμμεναι. Iliad. 5. Τυδίδην δ' ἔναι ἀν ῥοίοις. Iliad. 4. ἰδὲ Ἄγαμέμνονα: Dixisses furiosum aliquem esse. Tyridem non agnosceres. videres Agamemnonem. Notauit Macrobius. 5. sat. c. 14.

6. AC VELVT INGENTEM, &c.] In hoc initio comparationis adducam aliorum operam. Formicarum studium multi expreflerunt. sed quis Poëtam æquat? adeo nil molitur ineptè. Phocylides in sua Parænesi, citante & vertere Horrenfio:

Μύρμηκες γαίης μυρμάγεσσι φορολοιοῦτες οἴκους

ἔρχονται βίβλιο κερχμῶν, ὀππότε ἀρραγ

ἀλῆα κερμῶν κερμῶν κερμῶν ἀλλοῦσιν ἀλλοῦσιν.

Οἱ δ' αὖτε ποροῖο νεοστρεῖς ἀχθῶν ἐχρυσί,

ἢ κερμῶν, αἰεὶ δ. φοροῖοτε δὴ κερμῶν,

Ἐκ δὲ ποροῖο χεῖμα βορῆν σφετέρην ἐπαρῶντες,

ἀπὸ τοῦ φέλλου δ' ἔλθον τελέθ' ἀπολύμοχοθον:

Formica obscuris antris æstate relicta

Descendunt, dulci victus ratione carentes.

Quando rura iacent demestis frugibus alba

Tonsa suis, complent vacua horrea fructibus acres.

Triticum quarum ha tritum nuper graue pondus

Conuectant humeris. Et hordea. Et vsqueferentem

Sectatur, que gestat onus: victumque cibumque

Ad brumam gelidam cogunt æstate sub antrum;

Infrastrum genus, & modicum, multique laboris.

Apollonius lib. 4. sedulitatem quoque Argonautarum cū formicis & muscis comparat. de formicis sic:

ὣς δ' ὀππότε σενὸν ἀπὸ χήραμεν εἰλίσσοντα,

Γεομῆροι μύρμηκες ἔμιλαδῶι:

Vt cum formica per augustum callem agminatim ver-

santur.

qui illas præclarè γεομῆρος vocat, quòd veri sint coloni. nam hi quid aliud faciunt, quàm sibi in reliquum annum victum prouidere? Quid. r. Art.

Vt redit, itæ frequens longum formica per agmen,

Gramifero solitum cum vehit ore cibum.

sed audiendi, præter Poëtas, Aristoteles & Plinius, maximi naturæ mystæ, qui ipsi quoque hanc sedulitatem describunt. Græcus lib. 9. Hist. Animal. cap. 38.

ἢ δ' ἐν τῷ μύρμηκων ἐργασίᾳ πᾶσιν ἐστὶν ἰσὶπολλῆς ἰδέειν,

Ἐ δὲ αἰεὶ μίαν ἀστροπὸν πᾶντες βαδίζουσι, καὶ πᾶσι ἀπέθειον τῆς

προφῆς, καὶ ἑμῆσαν. ἐργάζονται γὰρ καὶ τοῖς νύξιν τοῖς σανα-

σελίνοις: Iam formicarum labor omnibus in promptu est: vt

eadem semita semper in ambulet, & cibaria recondant, ac

cellas ad penum faciant, etiam noctibus plena luna laborem

exercantibus. Latinus lib. 11. cap. 30. Iam in opere qui la-

bor? qua sedulitas? & quoniam ex dimerso conuehunt altera

alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuum nun-

dimis dantur. qua tunc earum concursatio? quàm diligens

cum obuijs quadam colloctio atque percontatio? Silices iti-

nere earum attritos videmus, & in opere semitam factam:

ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantalacunque

astiduitas. Post hos auditos recurre ad Virgilium, cui-

us versus, vel millies repetiti, tædium non dabant.

Rectè autem videtur sensisse Germ. formicas præ se

ferre rationè popularis status, sicut apes Regni. Nam

apes quidem Arist. sub principe & imperio consti-

tuit. r. Animal. formicarum autem sodalitia ἀνδρῶν ἡγε-

μῶν, sine principe.

Formicæ re-
prescentant
popularem
statum.

7. FARRIS AC FERVVM] Præclarè. Nam hæc vox Far, vox ge-
nerica.
olim generalis ad triticum, hordeum, frumentum.
Itaque cuiuscunque acerui populatrices intelligit.
Phocylides dedit βλοῦν, καρπὸν, λίθον, σαρῶν, κερμῶν:
victum, fructum, segetem, triticum, hordeum. Plutarchus
quoque de solertia Animal. σαρῶν. Aristoteles τγο-
φῶν, cibaria. Dio Chrysost. orat. 40. εἰσφερέμεθοι σί-
τον, inferentes frumentum. Hic obiter scias etymon hu-
ius animalculi. Dicta enim formica, vt quibusdam pla-
cet, à ferenda mica, id est, grano. Nam mica, granum
est, vt apparet in auctoribus, qui micam thuris, aut
salis offerunt ad facta: qui sanè nihil aliud quàm gran-
num capiunt.

Formicæ
etymon.
Mica, quid
sit.

8. HYEMIS MEMORES] Est formica non incauta
futuri, ait Horat. r. ferm. Sat. r. vbi illam pro exem-
plo proponit. Ælian. lib. r. Var. Hist. cap. 12. ἔρχοι
καὶ οἱ μύρμηκες, ὡς ἀνῶα, μωτικῆς τινὰ εἰδῶσιν: Ha-
bent autem formica, vt audio, quendam sensum futuro-
rum. Plutarchus dat φοροκατέλαψιν, ἐπινοίαν, σύνεσι:
presensionem, consilium, intelligentiam, loquens videlicet
de ratione, qua in futurum prouideant victui. Pauli-
nus epist. 26. Formica vitæ prouida. Inde etiam epist. 21.
solertem vocat.

Formica
presentis fu-
tura.

9. TECTOQUE REPONUNT] Aristoteles illis dat Formicæ
lib. 9. hist. animal. cap. 38. Τεμίεαν, id est, repositi-
onem ciborum, & cellam promptuariam. & Æ-
lianus ait illas, Ἐπισκεύασαι, καὶ ἐαυτοῖς διατεμεῖν εἰς
τῆς σαρῶς: Thesaurizare, ac reponere sibi frumentum,
tanquam in cellam promptuariam. Plutarchus, cùm
dicat tres esse formicis cauitates in singulis forami-
nibus: primam, vbi sit commune earum domici-
lium; tertiam, vbi mortuæ sepeliuntur; secundam
assignat cellæ promptuariæ, ipse vocat ἐδωδῶν τε-
μίεον, alibi eisdem dat, διατεμεῖν κερμῶν, fructus
repositos. Gregor. etiam Nazianzen. orat. 34. illis dat
τεμίεον, καὶ τῶν κερμῶν, καὶ Ἐπισκεύασαι τῶν κερ-
μῶν σύμμετρον: penam, præfectos penoris, reposita ciba-
ria, que respondeant temporibus. Galenus lib. r. de
vlu part. Θεσούρες δὲ τινες, καὶ λαβυρίθους δημιουργεῖν
οἱ μύρμηκες: thesauros quosdam, & labyrinthos formicas
fabricari.

Formicæ
penu.

10. IT NIGRVM CAMPIS AGMEN] Hoc hemi-
stichium prius fuit Actij, deinde Ennij, tertio Vir-
gilij. Primus de Indis protulit, secundus de elephan-
tis, tertius de formicis. Quid signent visæ in somnis
formicæ, quia μέλαρες, id est, nigra; Artemidorus aper-
rit lib. 3. cap. 6.

Formicæ
labor.

11. CONVECTANT] Non conuehunt, quia non se-
mel, sed conuectant, quia sæpius itant more prædan-
tium militum, quos,
Conuectare inuat prædas, & viuere rapto.
Ad hæc tarditas Spondæorum conuectant calle angu-
sto, laborem formicarum, fatigationemque signat.
Nasc. sed & illud quoque accedit incommodi, vt
prædas ferant calle angusto, ergo & onere, & an-
gustitiis viarum premuntur: ideo ad hanc difficul-
tatem exprimentam sequuntur verba obuior, &
trudo.

Formicæ
labor.

12. CALLE ANGVSTO] Semitam periphrasticè
innuit. Varro lib. 4. Ling. Latin. Qua ibant ab itu iter
appellauit: qua angustè semita, vt semi iter dictum. Et
Poëtam accipiendum de semita, liquidum. Nam
ipse statim quasi explicans angustum callem, subiit,
opere omnis semita feruet. Et quia per angustum
callem, ideo de illis Dio Chrysost. orat. 40. σικκοῖ
βαδίζοιτες, quia eundo se addensant. Aufonius in
epist. ex Virgil. Angustas feruere vias.

Formicæ
labor.

13. GRANDIA] Actius in Meleagro: Fruges perhi-
bent pergrandescere. Alij legunt, grandescere. Pacuuius
in Duloreste: Nec grandiri frugum futum posse, nec
mitescere.

Semita vn-
de dicta.

Grandesco
de frugib.

mitescere. Plinius lib. 18. cap. 30. crescent luna frumenta
grandescunt. signat autem voce grandia Poëta vires
formicarum. Plin. Si quis compararet onera corporibus ea-
rum, fateatur nullis portione vres esse maiores. Ælianus
illas vocat φλοσόνες, à labore.

Formicæ
disciplina.

14. OBNIÆ] Plinius ab Nostro: humeris obniæ, lo-
quens etiam de formicis.
15. PARS AGMINA COGVNT CASTIGANTQVE
MORAS] Pertinent hæc ad disciplinam illarum. De
hac disciplina Dio Chrysost. orat. 40. Ita illas conue-
nite inter se, vt nulla aliam vexet, prætereant omnes,
& succurrant inuicem. καὶ δὲ ποτα ἰναχληθῶν ἀλλήλους, ἀλ-
λά πᾶντο ποροῖας ἐντυγχάνουσι, καὶ παρῆσαι, καὶ βουθῶσιν
ἀλλήλοις: Alibi in eadem oratione ait, illas sibi mu-
tuò cedere, καὶ ἰδῶν ἐκπεριποιταί, cùm sunt in via.
Idem reperit oratione. 48. sed alia forma, καὶ βουθῶσιν
ἀλλήλοις καὶ ἰδῶν. Atque de illis, θάρη μετέλαμ-
εάνεσι, quia vnæ suscipiunt aliarum onera. Plutar-
chus in opere, An seni regenda Resp. formicis Rem-
publicam attribuit, non minus, quàm apibus. Ad
eamdem disciplinam spectant verba hæc Nazianze-
ni orat. 34. σιωπῶ μύρμηκων τὰ δὲ τὸ δὲ ἀπὸ ἰδῶν, καὶ
ἠγχεμῶν, καὶ τῆς ἐν τοῖς ἐργοῖς ἀπέξῆλας ἐργωμῶν ἰσορ-
μεθρα: Taceo alia que scripta de formicarum viis; disci-
plina. Dissidet in ducibus Aristotele: hic
enim cùm de formicis multa, tamen ait ipse ἕνα ἀνα-
ρχα, animalia sine duce. & hac in re Aristoteles illas op-
ponit apibus, quæ habent Reges. Sed de hac re ego
iam lib. 4. Georg. stare in hac lite pro Aristotele
contra Nazianzenum, nam cùm multa deprehen-
sa fuerint de formicis, nemo tamen deprehendit, an
aliqua illis imperitet: sed ita res in communi geritur
ab omnibus, vt omnes publicæ vilitati consulant,
nulla priuati. ideo signatè Poëta,

— pars agmina cogunt
Castigantque moras, &c.
Et quidem Salomon. 6. Prouerb. formicis admittit
ἐπαρχοῦτα, ἀναρχοῦτα, δασότων: principem, coactorem,
dominum.
16. OPERE OMNIS SEMITA FERVET] De mo-
re hoc habet Maro, vt comparationes absoluat ali-
quo epiphonemate. Hic postquam iam audisti Vir-
gilij comparationem, volo, δ Poëta, si quis hæc le-
Præceptum
poëticū de
comparatio-
nibus.
ita Poëta illarum labore extollit, vt optimè nego-
tio quadrent, militari (inquam) concursationi, &
molimini. Certum est comparationes assumi à Poë-
tis ad susceptæ rei declarationem. Vis explicare ir-
ruentis militis furorē, aptè induces leonis virtu-
tem eantis ad prædam, nihil hîc difficile, nam leo-
nis fortitudo magna, & eximia: & eo ipso, quòd
eam comparationem assumas, extollis virtutem mil-
litis, audaciam, magnitudinem animi: ac decla-
ras, quo ille impetu irruat aduersus hostem suum.
Vbi ergo difficultas? si ad rem magnam declaran-
dam assumas rem tenuem. Tunc ergo imitare Vir-
gilium, qui rem formicarum ita extollit, vt non in-
dignæ videantur susceptæ rei. Facit illas populatri-
ces, dat agmen, & prædarum conuectationem: tru-
dunt frumenta, & hæc grandia, obnituntur hume-
ris: ad hæc, conuectant agmina, moras castigant, omnis se-
mita feruet labore. Ergo nihil indignū patitur miles, si
conferatur cum formicis, sed popularicibus: cum mi-
nimis bestiolis, sed agminatim cūtib; per campum,
prædam conuectantibus, trudentibus, obnitentibus:
demū, si miles militariē habet disciplinam, videat quo-
que formicæ cogere sua agmina, & castigare tardates.

- Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus? cùm littora feruer late
110 Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
b IMPROBE AMOR quid non mortalia pectora cogis!
c Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex ANIMO s submittere amori,
115 d NE QUID inexpertum frustra moritura relinquat.

ARGVMENTVM.

Duplex apostrophe, altera ad Didonem, altera in Amo-
rem: illa conuestionis, hæc indignationis.

EXPLICATIO.

a QVÆ tua mens δ Dido? qui animus? qui
sensus? qui gemitus? cùm videres cōcurfan-
tes ad naues, clamantes ad littora? Nihil aptius dici
potuit ad representandum viuum dolorem Regina.
Expendat, qui amavit. Hinc, credo, toties repetita
Poëta verba vnus sensus: cernenti, prospiceres, videres,
ante oculos.
b Hic locus ex superiore ortus. Considerata enim
infelicitate Didonis, quæ tota est ab Amore perti-
naciter insistente, in ipsum Amorem indignabun-
dus conuertitur: atque adeo hæc posterior apostro-
phe indignationis respondet priori, quæ tota fuit
commiserationis.
c Meritò Poëta admiratur vim Amoris. Illa Di-

do, quæ amens futore in omnem linguæ intempe-
rantiam soluta fuerat, quæ nulli contumeliæ pe-
percerat, quæ à se repulerat, i, sequere Italiam, il-
la nunc iterum it in lacrymas, teutat, precatur,
supplex est. Quis dubiter, hinc Amoris naturam
melius intelligi, quàm ex integris voluminibus phi-
losophorum? Quæ prius superbissima fuerat, ea
nunc cogitur. Ad quam vocem sic Iul. Scal. Mi-
rum verbum, liber enim nullus amans est, neque suus,
sed sibi alienus. Ad quam verò rem? ad lacrymas,
quas Asclepiades libro 7. Epig. præclarè vocat a-
mantium imbrem. Deinde ad nouas preces. Ter-
tio est supplex, vbi Scal. ait esse odiosum verbum,
sed nullam indignitatem perpendit, qui amat; De-
mum, summittit animum Amori, quia negligit suum
decorum.
d Causa, cur tentet iterum, cur det lacrymas, cur
summissa, cur supplex.

NOTÆ.

1. QVISTIBI TVNC DIDO, &c.] Locū Euripidis huic
similè Germanus habet, Demosthenis Vrūnus,
Pp 3 Tereu

probat testimonio Næuij, Accij, Ennij, Pacuij. Erat A itaque veteribus hostire, æquare: hostimentum, æquatio parisi cum pari: hostis, qui gratiam æquabat. & inde quoque pro hospite fumebatur, vt vult Seru. quia hospitis est gratiam æquare suo hospiti. ceptum est autem nomen sumi pro inimico, nam is quoque par pari refert. Dixi hostem sumi pro hospite: addo etiam, hospitem pro hoste. quod Seruius, ex Herodoto probat, qui ait: Perfas, qui erant hostes Græcorum, ap-

Hospes pro hoste.

- 425 a Non ego cum Danais Troianam excindere gentem Aulide iuravi, classẽmve ad Pergama misi: Nec patris Anchisæ cineres, manẽsve reuelli: Cur mea dicta negat duras demittere in aures? Quò ruit: E X T R E M V M hoc miseræ det manus amanti:
430 Expectet facilẽmque fugam, ventosque ferentes.
b Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro: Nec pulcro vt Latio careat, regnumque relinquat,
c T E M P V S inane peto, R E Q V I E M spatiumque furori:
d D V M mea me victam doceat fortuna dolere.
435 e Extremam hanc oro veniam (miserere fororis) Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam.

ARGVMENTVM.

Instruit illam precibus, quæ perferenda ad Æneam.

EXPLICATIO.

Non hostis fui, non impia: hostis, quia nunquam inij consilium cum Græcis de euertenda Troia impia, quia non reuelli cineres Anchisæ, cur ergo meis precibus duras aures ocludit? patiat illas demitti in aures & influere. Præscribit his forori petitionis modum. Pergit. Quò ruit: quasi amens & præceps, nihil huius maris considerata natura. Extremum hoc miseræ det manus amanti. Quæ extrema petuntur, impetrari solent. Det ergo extremum hoc. Cui? amanti, quod efficax, miseræ, quod efficacissimum. Si verò obstinatus nihil curat me amantem miseram, sibi saltem consulat, exspectet tempus mitius ad fugam, expectet ventos, vt fuga sit facilis, venti ferant. Præclarè ad mouendum animum, nam comparatione rerum, quas non petit, declarat concessu esse facile, quod vult. Ergo, nec quæro coniugium, nec vt careat Latio: coniugium, nam iam ipse illud prodidit (Aduerte, nunquam loqui de Ænea, nisi vt de proditore, defertore, fugace) non, vt Latio careat, nam hoc pulchrum, beatumque, ac felix regnum. Ideo verò hæc duo non peto, nam meus amor totus in illius commodum destinatur. Hæc summa petitionis, & quo tota oratio destinatur, ad hanc rem præmissæ tot ambages. Ergo, peto tempus, & hoc inane, nam illud erit exigui commodi, cum caritura sim voluptate matrimonij. peto requiem, spatiumque, non amoribus, non blanditiis, sed furori meo mitigando. Verfus scriptus magno iudicio. Sententia. Tantum volo, vt meus amor desinat esse furor, & transeat in dolorem, quæ res lenior, & toleratu facillior. Hoc est enim. Fortuna mea docebit dolere me victam. Soler enim primo impetu esse furor, qui postea assuetudine est dolor. Epilogus plenus affectuum. Oro te ò foror hanc

pellatos ξένους, id est, hospites, à Lacedæmonijs. Græca Herodoti ex Vrania adducit Ios. Scal. ξένους γδ ἐνδύλων τὰς βαρβάρους. qui autem nunc hostes, olim peruelles dicebantur. Ergo Dido recto quodam sermone vitur, & hostem suum orari vult, id est, hospitem. nihil hoc mirum, cum multa alia ambiguedicat, vt quæ velit consilium suum celari suæ forori, vt vult Germ. Attuli etiam ego hæc Seruiam explanationis causa.

Extremam gratiam: plenissimè, quæ pro me feceris, cumulabo, & cum ipsa moriar, nihil insolitum permanebit. Potest etiam esse alia sententia. Reliquam gratiam, quam mihi feceris, cumulatam morte etiam mea; nam, si opus fuerit, moriar pro te. Ergo, miserere fororis, quæ afflicta est, quæ petit exigua, quæ petit extrema, quæ cumulabit omnia vel morte ipsa. Sed quid si adimendum tanquam glossema illud, miserere fororis. & tunc iam erit alia sententia. Referetur enim illud, Extremam hanc oro veniam, ad Æneam, non ad Annam. ita aliqui putant. Sed non adimo, ne cogar etiam sequentem versum adimere, vt isti volunt.

NOTÆ.

1. AULIDE] Triia inuenio loca in quibus dicatur Græcorum exercitus coniuirasse de euertenda Troia: Aulidem, de qua Hom. Il. 2. — ἢ ἔς Ἀυλίδ᾽ ἡνὲς Ἀχαιῶν Ἡ γερήβορος, καὶ Πειρίμοι, καὶ Τροσὶ φέρουσαι: — Cùm in Aulidem naues Græcorum Conuenerunt, malum Priamo, & Troianis ferentes. Est autem Aulis iuxta interpretem Apoll. lib. 4. — πόλις Βοιωτίας κατ' ἀντικρὺ τῆς Ἐβορίας κειμένη. Ciuitas Bœotia sita è regione Eubœæ. Strabo lib. 9. non in Aulidem, ait, angustum portum tantæ classis, exercitum appulisse, sed in alterum maiorem, qui esset proximus vico cuiusdam Tanagraeorum. Tertiam sententiam efficit Pausan. qui in Corinthiac. Hoc in loco Græcos tradit (Lycæas poeta) ad Troiam ituros coniuirasse, non antè se ab eo bello discessuros, quàm aut Ilium expugnassent, aut in pugna mortem oppetissent. agit autem scriptor de loco, vbi erat Pelasgi sepulcrum. Simili argumento, quo hîc Poëta, vli alij. Euiip. in Androm. sub persona eiusdem. Πῦρ, τὸ κείνους μὲν γὰρ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς Πρωδοικίας τινὰ σὺν ἑλάνων σαείων ἐγὼ; Πόιν δ' ἔπειτα δάμῃ; Audi, cur occidis me: quam obrem? quam ciuitatem? Prodidisti quem ego interfeci tuorum filiorum? Quam domum succendi? Iterum,

Græci in Troianos vbi coniuirant.

Aulis.

Mortui culti à veteribus.

Ti. ©

Τὴν μὲν ἑκατὶ κτείνετ' ἀσβεστῆς ἰδὺς Ἰκονῶν, πῶλας ἄλλοι μὲν ἄνθρωποι; Cuius me gratia occiditis pijs vias Venientem? qualem ob causam perco?

Circe ad Vlyssẽm. i. Rem. Quæ tibi causa fugæ? non hic noua Traia resurgit: Non aliquis facios rursus ad arma vocat.

Oenone ad Paridem: Non ego cum Danais arma cruenta fero. Silius lib. 6. Non ego Amycleum ductorem in pralia misi. Nec nostris tua sunt circumdata colla catenis.

Petron. Satyr. Huc ades & Bacchi tutor, Dryadumque voluptas, Et timidus admitte preces: non sanguine tristi Perfusus venio, non templis impius hostis Admoui dextram: sed inops, & rebus egenis Attritus. Postrema aliter legit Ian. Doufa. Est in Nazianzeno locus simillimus cursui poetico. Fingit enim Trinitatem sanctissimam ita loquentem cum populo Arianorum. Τὴν δὴ μὲν ἐπήγαγον ἡμεῖς θρόνον φερόμενοι; τινὰς ὀπλίτας παρὰ τῆς ἐξουσίας κρατῆρας θυμῶν ζῶντες; Quem populum in te inuisti furentem audacia? quos milites instruxisti quem belli ducem ira inflammatum? Ceterum ad Virgilianam coniuirationem habitam in Aulide existimo alluisse Horatium Od. 15. lib. 1. vbi de Helenæ & Paridis coniugio,

Quam multo repetet Græcia milite Coniurata tuas rumpere nuptias.

Manes, qui. 2. Nec patris Anchisæ, &c.] Manes, animæ sunt mortuorum, & si sententiam S. Augustini in lib. de Ciu. sequaris, mortuorum Heroum, putabantur autem animæ sua cadauera comitari in sepulchris. ergo extracto cadauere & lacerato, Manes quoque reuelli inde credebantur. Non reuelli (ait Dido) cineres, ac perinde neque manes, qui comitantur suos cineres. Putat Seru. ex sententia Varr. allusum ad facinus Diomedis, qui Anchisæ ossa in Phrygia eruit, secumque abstulit, quæ mox tamen oraculo admonitus Æneæ reddidit, cum multa aduerfa perulisset. Inde ait in 5. dictum

—saluere recepti Nequicquam cineres, sed simplicius credo capiendum, vt vult Turneb. lib. 14. Ad. cap. 21. Habebatur enim sceleratissimum sepulcra violari, & dissipari cineres. Sic Horat. epist. Od. 16.

Quæ carent ventis, & solibus ossa Quirini Nefas videre, dissipabit insolens. Dicit hoc, nam putabatur Romulus sepultus Romæ post rostra, quamuis frequentior opinio in astratulisset. Claudianus de Bel. Get. alludens ad Horatium.

—procul arceat altus Iuppiter, vt delubra Numa, sed èmque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanus Post, & arcanum tanti deprendere regni.

vix dici potest, qua cura & sanctitate veteres illi conuicti lerent suos mortuos. Hos Plutar. diuinæ naturæ conuicti à veteribus. Mortui culti à veteribus. Mortui culti à veteribus. Mortui culti à veteribus.

—procul arceat altus Iuppiter, vt delubra Numa, sed èmque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanus Post, & arcanum tanti deprendere regni.

vix dici potest, qua cura & sanctitate veteres illi conuicti lerent suos mortuos. Hos Plutar. diuinæ naturæ conuicti à veteribus. Mortui culti à veteribus. Mortui culti à veteribus.

—procul arceat altus Iuppiter, vt delubra Numa, sed èmque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanus Post, & arcanum tanti deprendere regni.

vix dici potest, qua cura & sanctitate veteres illi conuicti lerent suos mortuos. Hos Plutar. diuinæ naturæ conuicti à veteribus. Mortui culti à veteribus. Mortui culti à veteribus.

—procul arceat altus Iuppiter, vt delubra Numa, sed èmque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanus Post, & arcanum tanti deprendere regni.

vix dici potest, qua cura & sanctitate veteres illi conuicti lerent suos mortuos. Hos Plutar. diuinæ naturæ conuicti à veteribus. Mortui culti à veteribus. Mortui culti à veteribus.

—procul arceat altus Iuppiter, vt delubra Numa, sed èmque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanus Post, & arcanum tanti deprendere regni.

A loquens de terra, ait nos nascentes exipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper, ac nouissimè complexa gremio, iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè mater oporians, nullo magis sacramento quàm quo nos quoque sacros facit. Ergo Poëtam de hac religione in mortuos capias. nam Anchisem peruenisse in Italiam, & obiisse in filij comitatu, Virgilius canit, vbi nulla esse poruit vis Diomedis præsentem filio Æneæ: & sibi Poëta mirè esset contrarius, si sequeretur sententiam illorum, qui afferunt, Anchisem sepultum in Illo.

3. MEA DICTA] Explica, preces meas, ex Catullo, qui epig. 66. Ne tua dicta vagis nequicquam credita ventis, Effluxisse meo sorte putes animo.

4. EXPECTET FACILEMQUE FUGAM] Eiusdẽ affectus & sententiæ plena sunt illa Ouidij sub persona Didonis ad eundem Æneam: Quò fugis? obstat hyems, hyemis mihi gratia proficit: Aspice vt euersas concitat Euris aquas.

iterum: Dum freta mitescunt, & amor dum temperat vsus. sic ea Circes ad Vlyssẽm. i. Rem.

Et freta mora vides, & debes illa timere. Vtilior velis postmodo ventus erit.

5. VENTOSQUE FERENTES] Ferens ventus, φέγων Ventus ferens, est, qui à puppe impellit, & ideo propitius. Seneca: si illum afficiunt diuitia, vt nauigantem secundus, ac ferens ventus. Plin. Paneg. Traiani: venti ferentes & breues cursus opentur. Pindarus Od. 1. Pyth. ferentem ventum dixit, ἔπον πομπᾶν, ducentem, Græci alij, non solum ἀνεμον φέροντες, sed etiam, ἀνεμον φέροντες. Prodere facies, quid.

6. PRODIDIT] Ita Propertius ex hoc loco in re militari dixit, facies prodere, lib. 2. eleg. 7. Quam possem nupta prodere in ore facies. vulgò malè perdere. vt enim prodere coniugium, ita facies prodere.

7. DVM MEA ME VICTAM, &c.] Eodem affectu dixit eadem Dido apud Ouid. Dum freta mitescunt, & amor dum temperat vsus. Fortiter ediscam tristitia posse pati.

Et Circe ad Vlyssẽm, Ne properes oro, spatium pro munere poscor: Quid minus optari per mea vota potest? Et Tacit. lib. 13. Ann. sic scribit de amoribus Octauij Sagittæ erga Pontiam: Octauius contra modò conqueri, modò munitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obrestans: demique salutem, qua sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac, postquam spernebatur, noctem vnam ad solatium poscit, qua delinitus modum in posterum adhiberet. Non abeunt verba Senecæ ad Heluiam. Expectabam itaque dum ipse dolor vires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Præclarè, nam, vt idem postea addit, loquens de dolore: ferox enim, & aduersus omne remedium contumax est.

8. VENIAM] Assentior Germano existimanti, hic veniam esse beneficium, & gratiam: & respondere verbis Euripidis, qui in Oreste ait: ὁ δὲν χάρει μοι, τὸν φέρον ἄλλα δὲς: Tu nunc mihi hanc gratiam da, metum soluens. Et quia Seru. hic: veniam, beneficium, iuxta morem antiquum. Turnebus quoque notat, dare veniam esse, non solum ignoscere, sed etiam permittere, concedere, sinere. quia Plaut. in Trin.

—quia res quadam est, quam volo Ego me abs te exorare.

Ph. Quid id est? veniam iam dare gestio.

a Talibus

^a Talibus orabar: talésque miserrima fletus
 Fertque refertq; soror, sed nullis ille mouetur
 Fletibus, AVT VOCES vllas tractabilis audit.
 440 FATA OBSTANT, placidásque viri DEVS OBSTRVIT aures.
^b AC VELVTI annosam valido cum robore quercum
 Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certant: it stridor, & altè
 Consternunt terram concusso stipite frondes:
 445 Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
 Æthereas, rantum radice in tartara tendit:
^c Haud secus affiduis hinc atque hinc vocibus Heros
 Tunditur, & magno perferent pectore curas.
 MENS immota manet: LACRYMÆ voluuntur inanes.

ARGVMENTVM.

Fert Anna, sed nihil proficit: qua res apta comparatione
 explicatur arboris immotæ ad flatum ventorum, cui similis
 Æneas ad fletum sororum.

EXPLICATIO.

^a Non hic capienda mutua vicissitudo ad Æ-
 neam, & contrâ; ita vt sicut Didonis fletus
 ad Æneam perferantur, sic huius ad illam. Non
 hoc dicit, sed, fertque refertque Anna sæpissime
 eosdem fletus Didonis ad Æneam. Hic tamen omnia
 respicit, tractari se non sinit, nam virum fortem frustra
 fletibus aggrediari: ratione vincendus. Ratio, cur
 nihil moueatur, *Fata obstant*, &c. Dicitur hoc ad ex-
 cusationem Æneæ, mitissimi quidem & pientissimi.
 Sed quid hic faceret fati obstantibus? placidâ illi au-
 res, sed quas Deus obstruebat. Sed cur Anna *miserrima*?
 quia in eius nunc caput redundat consilium, quod dederat
 sorori de retinendo Ænea, contrahendis nuptiis: videt enim
 nihil omnino factum, inanes fuisse spes illas, quas magnas
 conceperat.

^b Sententia integra est. Quemadmodum Boreæ
 Alpini certant flatibus hinc inde annosam quercum eruere,
 neque tamen proficiunt, nam illa hæret firmis radicibus,
 tantum frondes decutiuntur: sic sorores suis lacrymis &
 vocibus Æneam obrundunt, sed hic tamen firmo est animo,
 tantum inanes lacrymæ voluuntur. Hæc sententia. Explico
 quædam, quæ necessaria, *valido cum robore* ad quercum pertinet,
 non ad ventos. Itaque non dicit, *Venti*, quibus robur validum,
 certant in quercum: Imò, *Venti* certant in quercum, cui
 robur validum. Hoc liquidum ex dispositione verborum
 ista, *annosam valido cum robore quercum*. Sed cur *Boreæ*
 in plurali? quia geminæ sorores vnum oppugnant. Cur
eruere? non euertere, aut frangere? quia conabantur
 sorores, vt Æneas non solum ad tempus mutaretur; sed
 ita, vt nunquam iterum in mentem abeundi repullulaceret.
 Sic videor explicuisse. Pergit. *It stridor*, scilicet agitatione
 arboris, ramorum, frondium,

— & altè:
 Consternunt terram concusso stipite frondes.

Causa & effectus à concussione stipitis substratio
 frondium. & altè *consternunt*, id est, copiosè implent
 terram, vt lacrymæ vberim excidunt Æneæ ad fletus
 sororum, vt ad flatum ventorum frondes. *Ipsa hæret
 scopulis*, &c. Sunt hic signatæ voces cum duplici op-

A positione verticis, & radicis; cæli, & tartari. vt vertice
 tendit ad cælum, ita radice ad tartara. Expende
 amplius, vt vertice tendit non ad auras, sed *ad auras
 ætherias*, id est, cælum: ita radice, non ad infernum sed
 ad tartarum, quæ pars inferno profundior. & quia *auras*
 in plurali, ideo etiam *tartara*. & nota mediam vocem
 tendit quæ sitam opportunè, quæ quadret ascensui &
 descensui.

^c Accommodat comparationem negotio. quia *tunditur*,
 sentit curas, & quia *affiduis tunditur*, non sentit, sed
 perferent. Sed verè Heros est, qui nullis mouetur, tametsi
 curas perferent, vt qui homo, vt qui amaue-
 rat. Et quia *Heros*, ideo, *mens immota manet*, vt quercus
 hæret scopulis: *lacrymæ voluuntur*, vt frondes consternunt
 terram, sed illæ quidem *inanes*, & nihil profuturæ.

NOTÆ.

1. SED NULLIS ILLE MOUETVR FLETIBVS]
 Simillima his Ouidius habet. 1. Remed. de
 Vlyssè discedente, qui Circes querelas acceptat:
 illa loquebatur, nauem soluebat Vlysses:
 Irrita cum vinculis verba culere noti.

Simillima Horatius Od. 7. lib. 3.
 — scopulis surdior Icarì
 Voces audit adhuc integer.

2. PLACIDAS AVRES] Est hoc, quod Ammi-
 anus dixit lib. 21. *equis auribus* & secundus, & quod lib.
 27. accipere aliquid placidè mentibus.

3. AC VELVTI, &c.] De Homeri & Virgilij
 comparatione, hic dicendum latè, vt huius opera appa-
 reat maior, excellentior, illustrior. Ille itaque. 12.
 Iliad.

Ἔσαν, ὡς ἔτε τε δρύες ἄριστον ὑψηλάρηνοι,
 Αἴτ' ἀνεμόν μίμονες καὶ ὑπερὸν ἠμάτ' ἀπείτ' αἰεταί,
 Πίσχον μὲν ἄλλοι διυκεῖας ἀρρήται:
 Stabant, sicut quando quercus stant in montibus pro-
 cere,
 Quæ ventum sustinent, & pluuiam per dies omnes,
 Radicibus magnis latè diffusis firmata.

In primis, quanto melius flantes Boreæ vnam impe-
 tunt quercum, quàm ἀνεμόν & δρύες. deinde, quod ille,
 ὑψηλάρηνοι, hic, *annosa*, & *robur validum*, quod magis
 rei quadrat. quo enim annosior arbor, eo altius agit
 radices; & validior est ad sustinendas ventorum pro-
 cellas. Tertid, quod ille, *μίμονες ἀνεμόν*, καὶ ὑπερὸν
 hic membris amplificatis, propositiuæque rei natura copiosè
 verit. etenim læuiente Boreæ arbor huc illuc agitur,
 strident susurro rami, decutiuntur folia.

Quartò

Quartò demum, non ita Homericæ arbores firma-
 tæ sunt radicibus latè diffusis; quantum Virgiliana,
 non diffusis, sed tendentibus ad tartarum, hyperbo-
 licè, cum etiam hæreant in ipsis scopulis. Aliqua ex
 his suppeditauit Horrens. sed Homerus idem lucu-
 lentior existit. Iliad. 6. Occubuerat in bello Ce-
 briones Troianus quem ad se Hæctor, ad se contra
 Patroclus conabatur rapere; Hæctor, vt amicum de-
 functum retineret; Patroclus, vt hostis cadauere po-
 taretur. Ad hanc ergo contentionem explicandam sic
 Græcus vates.

Ὡς δ' Ἐβρός τε, Νότος τ' ἐπιδείκν' ἀλλήλοισιν
 Οὐρεῖ ἐν βύσσῃ, βαθέην πολεμίζοντο δὴν.
 Φυγόντε, μελίοντε, τρυφλοῖόν τε κρήναι,
 Αἴτε πρὸς ἀλλήλους ἔβαλον τανύκεας ὄζυς
 Ἡχὴ θρασυσίη, πάλῃ δ' ἔτε ἀγρυπνῶσαι:
 Sicut autem Eurisque Notisque certant inter se
 Montis in conuallibus altam concutere syluam,
 Fragmque fraxinumque, corticosamq; cornum,
 Quæ inter se quatiant extensos ramos
 Sono magno, fragor autem fit dum franguntur.

Deficit in his omnibus Homerus non mediocriter.
 Primùm, cum contendat Græci & Troiani, vt Ce-
 brione potiantur, & Græci, sint Euris; Troiani, No-
 tus, vel contrâ; quæ est sylua illa, de qua contenditur,
 ac tot arbores nominatæ? vniúsne homo? non hoc
 aptè. Audi Virgilium: vnam quercum, id est, vnum
 Æneam, Boreæ tundunt, id est, duæ sorores. Deinde,
 hanc comparationem præcessit, Cebriorem ab
 Hæctore capite trahi, à Patroclo pede, vbi nulla pu-
 gna, sed rixa quædam, ad quam non aprè induc-
 tanta ventorum confictio. longè meliore iudicio

Poëta, qui eam intulit, vt Æneæ constantiam ab Elis-
 fa & Anna oppugnari declararet: atque adeo, sic-
 ti quercus oppugnata potior est quavis iniuria, sic Æ-
 neas omni firmitate constans. Sic ferè cenfer Iul.
 Scal. Assurrexerit ad Poëtæ imitationem Bernard.
 Parthen.

Vel qualis alto in vertice Menali
 Annosa pinus, quam Boreæ truces
 Frustra reluctantem sonoro
 Turbine corripuisse gaudent.

4. ANNOSAM] Sic in 6. vlmus, & in 10. ornus. & Q.
 Serenus:

Annosa rubros si legeris arbore vermes.

5. ALPINI BOREÆ] Cal. Rhod. lib. 15. Ant. cap. 7. Alpini
 Alpino hic accipit Hyperboreos: nam Posidonius, & Hyperbo-
 reis.
 6. PROTARCHUS scripserunt, Riphæos, & Alpes eosdem
 dici montes, qui ab Hyperboreis incoluntur. Ad
 illum, vbi nonnulla alia in hanc sententiam. Itaque
 Alpini sunt Hyperborei, aut Riphæi, quod etiam pla-
 cuit Iano Parrhasio in Claudianum.

6. HÆRET SCOPVLIS] Signat firmitatem arboris;
 quæ adhuc in scopulis egit radices. Homines ipsos
 Demosthenes ἀρετῆς comparat, id est, scopulis. Ita
 scribens in Chersoneso, ἀλλ' ἀνάγκη τῆς ὄρας ὡς πο-
 ῖλλοις ἀρετῆς: Necessè est in istos impingere tan-
 quam in scopulos. Er nota in summo semper Poëta pe-
 ritiam rei rusticæ, nam in arboribus, cum multa com-
 mendentur, tum imprimitis, ἴδμεν πολλὰ, ἔπειδὴ τὸ πο-
 ῖλλον, καὶ εἰ βίβλα ἐν βλάτῃ, καὶ δὲ θεοειότες οἱ ἀνεμοί: Coma
 densa, stirps firma ac stabilis, radices in profundum alle,
 ventorum agitatio. Verba sunt Æliani lib. 2. Var. Hist.
 cap. 14. Quæ omnia huic suæ quercui Maro attri-
 buit.

Virgilij pe-
ritia.

450 ^a Tum verò infelix fati exterrita Dido
 Mortem orat: TÆDET cæli conuexa tueri.
^b Quo magis incœptum peragat, lucémque relinquat,
^c Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris
 (Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
 455 Fusaq; in obscœnum se vertere vina cruorem:
 Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
^d Præterea, fuit in tectis de marmore templum
 Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
 Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.
 460 Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
 Vifa viri, nox cum terras obscura teneret.
^e Solaq; culminibus ferali carmine bubo
 Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
^f Multaq; præterea vatum prædicta priorum
 465 Terribili monitu horrificant, agit ipse furentem
 In somnis feras Æneas, semperq; relinqui
 Sola sibi: semper longam in comitata videtur
 Ire viam: & Tyrios deserta quærere terra.

ARGVMENTVM.

Dido mortem orat, odit lucem: cuius impetum adiu-
 uant sex omina inauspicata, atricies laticis, Sichæi vo-
 ces, bubonis cantus, vatum monita, Æneas in somnis ve-
 xans, abominanda solitudo.

EXPLICATIO.

^a Causa, & effectus, desperans enim ex terrore
 fatorum sibi imminentium orat mortem. In-
 de odit, quæ vitam sequuntur, nec vult tueri conue-
 xa cæli, verè cælum ipsum, & cæli claritatem, sed pla-
 cuit Poëtæ locutio illa de conuexitate.

Hanc

b Hanc voluntatem moriendi ostenta sex adiuuant. Hic versus totus pendet ex superiore quadam veluti oppositione quaesita. Multa adiuuant, vt peragat inceptum, mortis, illam quae mortem orat: multa, vt lucem relinquat illam, quam tader tueri caeli conuexa.

c Primum ostentum nigror, atriciisque laticis in sacrificio; explicatius, vini in cruorem conuersio. Pars enim posterior in Poeta explicatio est prioris. Hoc nulli indicauit, neque sorori ipsi, iμφαρτωδης, cui alia omnia solebat.

d Alterum ostentum. Habebat in aedibus sepulcrum Sichaei (sic explicata templum) cum magno cultu vittarum, & frondium. hinc in silentio noctis (quod facit ad terrorem) auditae sunt voces, quibus Sichaeus coniugem vocauit.

e Tertium de bubone, vide verò, vt res sit composita ad magnum terrorem. Non audiebatur bubo, sed querebatur, quod tristius: & sepe, nam querebat iterata: & ferat carmine, quod est mortuorum: haec verò querebat vetus erant voces, quae miseram Regnam ad fatum vocabant: haec longe ducebantur, & cum fetu. Quid non his horridum, & triste capis?

f Sequuntur quartum, quintum, & sextum prodigium. Horrificant illam, id est, implent horrore, quae prius vates dixerant: cum enim omnia secum reperceret, quae audierat à vatibus, trahebat omnia in suam perniciem. Aeneas etiam, qui placidus natura, ac verè pius, visus in somnis, apparet illi esse ferus saeuusque, agens turbansque furentem dolore, & amore. Demum solitudo illam terret, quam sibi ipsa fingit.

NOTAE

Amates in- I. INFELIX] Ita eadem de se: felices. Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.

Theocrit. σχετλοιοι οι φιλεοντες, miserii amantes. Nihil hoc confectot, ne paginas impleam. Nam qui non locuti de infelicitate amantium?

Mortis elo- 2. MORTEM ORAT] Quod vltimum confugium gia. in malis omnibus. qua mente Seneca Epist. 70. eam vocat portum. Eurip. pharmacum. Sophoc. medicum. Vterque Graecus apud Stob. Sallust. in Catil. requiem. Cic. 4. inuect. in eundem, quietem. Tiberius apud Suetonium gratiam. cuidam enim citissime volenti mori, respondit, nondum tecum in gratiam redij. Ad hanc rem consentaneè dixit Lycus tyrannus apud Senecam in Furent. Miserum veta perire, felicem iube. vbi sententia est, felicitatem esse mori, miseriam viuere. Horat. etiam Sat. 9. lib. 1. felices vocat mortuos: Omnes composui felices. Plinius lib. 28. cap. 1. ita scribit: Quapropter hoc primum quisque in remedijs animi sui habeat ex omnibus bonis, quae homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte. Seneca lib. 3. de Ir. cap. 15. vocat malorum finem, libertatem, effugium seruitutis. & de Tranquill. beneficium. & de Consolat. ad Polyb. c. 29. felicitatem. sumpsit fortasse ab Horatio. Sed in Consolat. ad Marciam, c. 20. vbertimus est in laudanda morte. ibi illam vocat, optimum inuentum natura, excurretque latissime. Dignus est locus, qui legatur. Vide etiam Plinium lib. 25. c. 3. Ioann. Chrysof. homil. de Morie. & τὸ ἀποθανεῖν κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀποθανεῖν κακός: Non malum est mori, sed mori male.

Connexum, quid. 3. CAELI CONUEXA] Est totum hoc cauum inter caelum & terram, explicatore Turneb. lib. 30. cap. 27. nam Iustin. lib. 2. de Xerxe ait: Montes in planum deducebat, & conuexa vallium aquabat, id est, vallium cauitates. & Poeta ipse.

Classis in conuexo nemorum sub rupe cauata.

A Sunt qui referant ad cauum ipsius caeli, pro quo conuexum dixerit. est enim in omni ἀεὶ φέρεισθ (ait Arist. de Mor. ad Nicom.) id est, circū mferentia, τὸ κρυπτόν, & τὸ κούλον, conuexum, & concauum: exterior pars; conuexitas est; interior, cauitas; quas voces Poeta more suo commutant:

4. LYCEM] Hic pro vita. Catullus: Nobis cum semel occidit breuis lux, Nox est perpetua vna dormienda.

5. RELINQUAT] Ennius 3. Annal. Laminae oculis etiam bonus Ancus reliquit. Et Lucretius lib. 3.

Lamina qui linquunt moribundi. & Lucillius in epig.

Τὰς κατὰ τὸν αἶμα ἄλλοι κερδὸν φέουσι.

B 6. THURICREMIS] Lucretius lib. 2.

Thuricremas propter maclatus incidit aras. Sic dicit arae, quod in his thus adoleatur.

7. IMPONERET] Vox sacrorum, quod iam firmarunt & Brissonius in Formulis, & Iosephus Scaliger in Coniectan.

8. IN OBSOENVM SE VERTERE VINA CRVO- Vini in san- REM] Similem mutationem vini in cruorem inter guiné com- aduersa prodigia Valer. commemorat lib. 1. cap. 7. lo- mutatio. quens de Xerxe: Priusquam Athenas deleret, Lacedaemonis inuadenda consilium agitant admirabile inter caenam prodigium incidit: infusum namque paterna eius vinum in sanguinem, nec semel, sed iterum, & tertio conuersum est.

9. TEMPLVM] Non hic simpliciter templum capio ea significatione, quae obuia. si enim templum aliquo credo permagnificum in Regia fuisset, aliqua iam credo praecessisset mentio. Igitur templum veteres po- Templum, fuerunt pro quouis loco, tractu, aut habitatione Deo- quid. rum, aut hominum: quod Varr. docuit lib. 6. de Lin. Lat. per initia. verba eius: Quaequa intuerant oculi, à tuendo templum primò dictum. firmant sententiam Var- ronis Delrius in Hercul. Furen. Nou. Com. & Gif. in Lucret. Sed & posterior ait à Virgilio hoc loco pos- Templum tum templum pro sepulcro Sichaei, idemque obser- pro sepul- uauit Hortens. Sic etiam ego accipio, & firmo ex Arnobio lib. 6. cuius haec sunt. Quid quid multa ex huius tem- plo, quae tholis sunt aureis, & sublimibus elata festigijs, auctorum conscriptionibus comprobatur contegere cineres, atque ossa, & sanctorum esse corporum sepulchras? Ab Lycophrone templum Iunonis Hoplosimiae (quod narrat se recepisse Diomedem, vt feruaretur) vocatur τὸ μὲν, sepulcrum. Quem in locum ita scribit Tzetzes. & Δε- eis φησιν ἐν τῷ ἀδὲ ἀγώνῳ, τὸς θοαμὲς ἔφους καλεῖσθαι: ait Duris in libro certaminum, aras vocari sepulcra. Ac perinde etiam templa. Inde Prudentius in Symmachum:

—tot templa Delum, quor in vrbe sepulcra Heroum, numerare licet.

Ergo Virgilius sepulcrum Sichaei, quod Dido habebat in suis aedibus, & religiosè colebat, templum vocat. Inde ego explico Claudiani locum de Bello Getico,

Procul arceat altus Iuppiter, vt delubra Numae, sedemque Quirini Barbaries oculis saltē temerare pro fanis Possit.

Vbi delubra Numae sunt, sepulcra Numae, vel ex Horatio Od. 16. Epod. quem aperte Claudianus imitatur. dixerat verò Horat.

Quaeque videntur ventis & solibus ossa Quirini Nefas videre, dissipabit insolens.

Video Claudianum posse accipi simplicius, sed non inueniunt trahitur ad sepulcra.

Lux, pro vi- ta.

Templi ety- mon.

Templum pro sepul- cro.

Vittae lancae in vlti sacro- rum.

Lanarum in templis ori- go.

Deorum si- mulacra plumbo il- ligantur.

IO. QVOD HONORE COLEBAT] Hunc cultum erga coniugem referunt Germ. & Nann. ad apotheo- sin Sichaei: neque enim solum in publica laetitia Deo- rum templa ramis & fasciis ornabantur: sed & pari ritu & cultu sacra familiaria & domestica admini- strabantur. Huc Nann. confert illud Ouid. in Epist.

Perque trium sortes animas (mea Numina) fratrum, Qui bene pro patria, cum patriaque iacent.

& ego illa Eurip. in Suppl. sub persona chori:

—αυτὸς ἐν οἴκῳ Κεῖται μνημῆα, πίνθιμοι Κεραὶ, καὶ ἑσθῶνοι κόμῃαι: —In aedibus filij Sunt monumenta, lugubres Tonitrua, & corona in comis.

Seruij explicationem idem Nann. & Turneb. elu- dunt, vt quae Poetae non satisfaciat.

II. VELLERIBVS] Turn. lib. 22. cap. 12. reiecta prius Seruij explicatione, accipit Poetam de more, quo templa veteribus ornari vittis consueuerant. nam Pa- pin. lib. 4. sylv. dixit:

Pande fores superum, vittataque templa Sabaei Nubibus, & pecudum fibris spirantibus imple.

Sed morem alium signatorum ad Poetam docet me Caecilius Comicus in Androgyno, quo videlicet se- pulcra mortuorum vittis ornabantur. ait enim: se- pulcrum plenum taniarum est, ita vt assolet. Has tani- nias Scal. in Fest. explicat de fasciis, quibus inuolue- bantur mortui, quaque taniis vocabant. Plutarch. in Philopemene docet defunctorum vinas taniis cingi, & redimiri. Varr. lib. 6. Ling. Lat. itaque nunc cum ad sepulcrum frondes & flores ferunt, lanas addunt. Eò spectant verba ista Ammiani lib. 16. suastiq; consarci- natis mendacis laesa maiestatis arcessere maritum inson- tem, & fingere, quid velamen purpureum à Diocletiani sepulcro furatus quibusdam conscijs occultabat. Hinc in persequit Poetam capies; cum enim sepulcrum Sichaei templum vocauerit, consequenter illi dar fascias, tegumenta, vellera. nam sepulcra quoque ita ornabantur. itaque non tam de templo cum Tur- nebo accipe, quam mecum de sepulcro, vt satis fir- maui ex Caecilio, Festo, Varrone, Ammiano, Plu- tarcho. Non dubium certè, quin omnia siue sepul- cra, siue templa, siue Deorum simulacra, vittis lancais ornarentur. Ad quem morem pertinet locus Cyril- li Alexand. in Amos, vbi sic Deum loquentem in- ducit. ἀλλὰ τριτανὰ καὶ ἐγὼ, καθύπερθε ἡ δουλοκρατία ἐς τὸ αὐτῶ, ὡς ἐμάρτυρα ἀδελφῶν δεσποδόντες ἡμιόλιος ἀδελ- φῶν μακά, ποιεῖν ἐχθροῦ τὸ δουρασηκε: Ego illos ho- nestauit, illi verò eò insipientia deueniunt, vt vestimen- ta sua ligantes funibus, velamina facerent adherentia al- tari. Eundem morem, & Virgilij locum Ouid. repe- xit, apud quem Dido eadem sic loquitur:

Est mihi marmorea sacraus in aede Sichaei, Opposita frondes, velleraq; alba tegunt.

Perpendenti, vnde nata esset haec consuetudo, oc- currebat, originem fortasse duci ab ea consuetudine, qua veteres illigabant vinculis Deorum simulacra, ne hostili carmine auocarentur. quem morem Ty- rios habuisse Curtius docet lib. 4. de Gest. Alex. Mag- ni eo loci, vbi late agit de expugnatione Tyri. Do- cent & alij multi. Et eò fortasse allusum à Liuio lib. 40. cum ait: Lanisque cum integumentis, quae Ioni op- posita sunt, decidit. Sed Liuuium satis est referre ad cultum & stemma, quàm ad vincula. Scias quoque hic de παρέρρη Deos vincetos non solum lana, sed ferro, ac plumbo. Inde Prudentius lib. 1. in Symmach.

—suffrago figunt vestigia plumbo. Quem ad locum Iuuetus Arnobium, aliòsq; addu- cit idem scribentes. Sed redeo ad vellera. Potuit ita-

A que à Diis consuetudo deturari ad sepulcra, & tem- pla: vt quemadmodum illi, sic templa lancais vittis vincerentur. Possit aliquis moris huius originem du- cere à Matre Pessinuntia, quae velleribus contextit pinum illam, sub qua Atys sibi virilia defecuit. Quam rem ita representant verba Arnobij lib. 5. Quid lana- rum vellera, quibus arboris colligatis & circumuolutis stipitem? nonne illarum repetitio lanarum est, quibus iam deficientem contextit, & teporis aliquid rata est posse membris conciliare frigentibus? Etenim, vt ferax est su- perstitio, potuit hinc propagari ritus ad fouenda sit- gentia mortuorum membra in sepulcris.

12. FESTA FRONDE] De more, quo in celebritati- bus veteres vterentur ramis arborum, alibi loquor. Porro ad hunc locum signata est explicatio Nannij

7. Miscell. qui cum videat vna cum velleribus fron- des, versum hunc refert non satisfaciens, quibus Dij co- li solebant. Est autem stemma, vt apparet ex interpre- te Sophoc. in Oedip. Tyrann. lana ramo circumuoluta. quid. eius sunt: ἑμίμα ἐστὶ ποσειδημιμένον ἔλεον τῷ θαλάσῳ. Ad haec stemmata trahit ille verba haec Iul. Obsequ. de Prodigijs: In lectisternio Iouis, terra motu, Deorum capi- ta se conuerterunt, lana cum integumentis, quae Ioni erant apposta, decidit. Et ego versum Papin. lib. 12. Theb. lo- quentis de templo Misericordiae:

Vittata laurus, & supplicis arbor oliua. & postitaliquis duos Lucani lib. 2.

Festa coronato non pendunt limine fersa, Infusaq; in geminos discurrit candida postes. possit & locum Propertij lib. 4. eleg. 10. Deuia punicea velabant limina vittae, Puris adorato luxerat igne casa.

Populus & longis ornabat frondibus aedem, Multaque cantantes vmbra tegebat aues.

Possit (inquam) nam Propertius coniungit vittas, & frondes. Tu in Marone, quod malis, accipe coniunge vittas cum frondibus, & stemmata Nannij intellige: vel separata cum Turnebo, ita vt dicat, & velleribus, & frondibus cultum adhibitum.

13. HINC EXAUDIRI VOCES] Simile Cecinae ac- cidisse narrat Tacit. lib. 1. Ann. his verbis: Ducem ter- ruit dira quies: nam Quintilium Varum, sanguine obli- tum, & paludibus emersum cernere, & audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendens re- pulisse. Ouid. de eadem Didone:

Hinc ego me sensu noto quater ore citari: Ipse sono tenui dixit, Elissa veni.

sed quare Ouid. tenui sono. Explicabo cum tua venia lector, etiam si hoc non ad Virgilium. Manes amare credebatur silentium, inde illis murmur potius quàm vox data. Quare idem Ouid. de vmbra Remi, 5. Fast. Vmbra cruenta Remi visa est assistere lecto, Atque hac exiguo murmure verba loqui.

Theocritus de Hyla iam raptò Idyll. 13. Ἄρα δὲ ἴν' ἰνὲ φωνῆ: Tenuis autem venit vox. Cassiodorus lib. 4. epist. 22. conticecat penale murmur animarum. inde Manes silentes dicti proprio attributo. Magi autem Magaeque omnes (quod genus Manibus & vmbis proximum.) hac nota sepe insigniti auctoribus. Apul. lib. 2. Magus reuocans defunctum. ad vitam:

Incrementa solis angusti tacitus imprecatus. & in 1.

Magico susurramine amnes agiles reuertit. Et lib. 3. de Pamphile sese in bubonem transformante: cum lucerna secretò colloquuta. Val. Flacc. 7. Arg. de Medea:

—questuque fatigat Tartara, pulsat humum, manibusq; immurmurat vncis.

Q9 Inde

Stemma, quid.

Silentium Manium. Mercur de manibus.

Inde eundem explica eodem lib. & de eadem Me-
dea loquentem:

Et iam iam magico per opaca silentia Colchis
Caperat ire sono.

Vbi magicus sonus, est, tacitus, immurmurans, & fu-
furans. Prudentius lib. 1. contra Symmach.

Murmure nam magico tenues excire figuras.

sed fortasse non hoc *αἰδέσθω* omnino fuerit. nam
ait Dido, *visa sum audire*, &c. veluti addubians. quæ
dubitatio, an audierit, videtur emergere ex tenuitate
vocis vocantis.

14. **MOX CVM**] Laudat hanc vocum transpositio-
nem Christianus Florens in Irenam Aristophanis,
vocatque Virgilium, verecundum Partheniam. Alius
nihil pensi habens mutaret committens cacopho-
non.

15. **BUBO**] Quatuor mihi illustranda, primum con-
similia bubonis omina: deinde de eius cantu, quem
feralem Poëta vocat: tertio de loco, nam è *culminibus*.
demum, cur hic *sola* dicatur. & ad finem de *incendia-
ria aue*, quæ bubonem quoque tangit. Lucuosum
semper bubonem fuisse, multa & dita eius omina
confirmant, apud scriptores, & Poëtas. Scribit Lam-
prid. in Commodio, bubonem deprehensum supra
cubiculum Commodi, & Romæ, & Lanuuij, quod
prodigium secuta est eius mors. Apud Xiphil. in Au-
gusto bellum Aëtiacum præcedit volatus Bubonis in
ædem Concordiæ. Plin. lib. 10. cap. 12. *Capitolij cellam
ipsam intravit Popellio Istro, & L. Pedanio COSS. propter
quod Novus Martij vrbis lustrata est eo anno. Quid Poë-
ta? Ouid. 15. Met.*

Bubo lucuo-
sa auis.

Tristia mille locis Stygius dedit omina bubo.

Lucan. 5.

Et lata iurantur aues bubone sinistro.

Claudian in Eutrop. lib. 2.

— infestisq; iubet bubone moueri

Agnina.

Demum hanc volucrum destinatam iam inde fœdis
ominibus, Ouid. canit in Transform. lib. 5.

Fœdæque sit volucris, venturi præscia luctus,
Ignarus bubo: dirum mortalibus omen.

Quò pertinent verba hæc Plin. dicto loco: *Bubo fune-
bris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auspicijs, de-
serta incolit, nec tantùm desolata, sed dira etiam, & inac-
cessa, noctis monstrum.* Transeo ad cantum, de quo ne-
mo plura, quàm Virgilius: illum enim vocat *feralem*,
querulum, lucuosum. Plinij adducta hoc sequitur: *nec
cantu aliquo vocalis, sed gemitu*. Sen. in Furen. *Hic vul-
tur, illic lucifer bubo gemit*. Apul. 2. Flor. *Canunt carmine
galli expergisco, bubones gemulo*. Et 3. Al. *Fit bubo Pam-
phile, sic edito stridore querulo, &c.* Lucilius apud Festum
bubones vocat *Noctiluges*. Obseruat Seruius, dictum
à Virg. *ferali carmine*, nam bubo non semper malus
est, sed tantùm, cum canit, quia fletum imitatur; nam
tacens felicitatem ostendit. An hoc verum, alij vide-
rint. Certè in Xiphil. volatus, dirum est omen: & in
Plin. ingressus in Capitolium, quæ validè pugnant in
Seruium. Artemidorus etiam lib. 3. cap. 66. loquens
de aibus ominosis, interque eas de bubone, ait, si
istæ aues immigrant in aliquam domum, triste augu-
rium solitudinis portendi. Vbi nihil de cantu loqui-
tur. Ait etiam in tempestatem, aut prædones ventu-
rum, qui eas tantùm viderit. Isidorus quoque lib. 12.
cap. 7. de hac aue: *Cum in vrbe visa fuerit, solitudinem
significare dicunt*. Sed ex quo loco omen suum edit?
quod mihi tertio proposui. Plerumque auditur in ipsis
domibus, inde hic Poëta *culminibus*. Ouidius 7.
Met.

Bubonis ca-
tus.

Seruij error.

Bubo ex
quo loco o-
men canat.

— rectoque profanus

Incubuit bubo.

Plin.

Itaque in vrbibus dirum ostentum est.

Lamprid deprehensum supra cubiculum, dixit. Ser-
uius, qui exstat è fragmentis: *Sanè bubo si cuius ades in-
federit, & vocem miserit, mortem significare dicitur*. Am-
nianus lib. 30. *Bubo culminibus regij lauacri confidens,
occidentisque funebria*. apud Plin. dicto loco Capitolij
cellam intravit. Xiphil. de prodigijs mortis Augu-
sti. *Εὐλαστὴ ἐστὶ τῆ νόσῳ ἀπὸ τῆσθ, ἡ δὲ βίβλος, ἢ
ἀρχαῖς ἀοιή-
σων, ὅτε σὺν ἐστὶ κελεισ μένον ἀρβύνη, καὶ βίας ὑπὲρ ἀπὸ
καθ' ἑσθ' ἔβουξαι: Decernente Senatu, vt in eius morbo sup-
plicationes fierent, curia reperta est clausa: & bubo cecinit,
qui super eam confederat. Cedrenus bubonum luem è
τῆ πόλει constituit. Ergo bubo frequentius in ædi-
bus, domibus, tectis, culminibus, cellis, cubiculis vi-
detur infaustum omen fecisse; quàm in agris, arbo-
ribus, solitudinibus. Scio Plin. scribere: *primatorum do-
mibus insidentem: plurimè scio non fuisse feralem*. Sed hoc
adhuc Poëtam firmat, nam *primatorum*, ait: non ergo
Regum, vt Didonis. Inde verba ista Suetonij in
Claudio, *insistit, vt dira aui in Capitolio visa, observa-
tio haberetur*, de bubone capienda cenfeo, non de
alia aui. Denique quod quartum erat, bubo dicitur,
sola, quòd ea in tenebris canat absque aliarum auium
confortio, quod ad horrorem pertinet. Sunt qui hic
legant *fera*, in his Non. Marcell. & videtur amplecti
Pierius, dicitque dictum id esse epitheto proprio in-
auspicatæ volucris, ad eum modum, quo in 5.*

Seræque terrifici occinerunt omina vates.
quem locum adi. Satisfeci promissis. Sed bubonis oc-
casione non dubitem quæstionem proponere, & in-
nixus doctorum iudicio absoluerè, at breuiter ta-
men. Tentauit sæpe viros doctissimos quæstio, quæ
nam *auis incendiaria*: sed definant quærere. Nullam
hanc esse credimus, si tu esse aliquam putès in singu-
lari. Est generatim auis incendiaria, quæ è busto, atq;
incendio carbones defert in ædes aliquas, quod an-
tiquis abominandum omen. ergo bubo esse potest
incendiaria, aliæ item. Satis, quæ dixi, videntur pro-
bare verba Plin. lib. 10. cap. 13. *Inauspicata est & incen-
diaria auis, propterquam sæpenumero lustratam vrbem in
Annalibus inuenimus: sicut L. Cassio, C. Mario COSS. quo
anno & bubone viso lustrata est. Quæ sit auis ea nec repe-
ritur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incen-
diariam esse, quacunque apparuerit carbonem ferens ex arboribus.
Alij spiriturnicem eam vocant: sed hæc ipsa
quæ esset inter aues, qui se scire diceret, non inueni. sed pla-
rissimè Seruius, qui exstat ex schedis, ait enim: *Sanè
bubo, si ades infederit, & vocem miserit, mortem significare
dicitur: si autem de busto sudem ad tectum detulerit, incen-
dium adibus portendere*. Bene ergo Plin. cum loqueretur
de incendiaria aue, subintulit, viso bubone lustratam
vrbem, perinde ac si dicat, bubonem quoque esse in-
cendiariam. Inde est, vt præclarè dicat, hanc spiriturni-
cicem quoque vocari, in quo, vt declarat in Fest. Scal.
ad Græcam vocem confugit. *σπινθὴρ* enim est ignis
structura, ac scintilla. Igitur quæcunque ex rogo, aut
altari carbones detulerit, incendiariam puta ab in-
cendio, spiriturnicem *σπινθὴρ*. Præclarèque, vt
omnia, Poëta bubonem assumpsit, qui infaustus, qui
incendiarius. vt primo significaretur mors Didonis;
altero, vrbis incendium, quod secutum abeunte Æ-
nea: audies enim in 5.*

*Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Plysi
Collucent flammis.*
16. **LONGAS IN FLETVM DVCRE VOCES**] Hinc Propertius, magnus & frequens Virgilij imita-
tor, lib. 1. eleg. 10.

In longam ducere verba moram.
Quo

Bubo, cur
sola.

Incendiaria
auis, quæ.

Spiriturnic,
quæ auis.

Quo versiculo etiam hæsit Ecl. 9.

Nostros in longum ducis amores.

& lib. 4. eleg. 10. de bobus Herculis mugientibus
longo mugitu.

17. **AGIT IPSE FVRENTEM, &c.**] Thebani apud
Stat. lib. 7. aduentante hoste, inter dormiendam etiã
timore agitantur:

— Si tenuis demisit lumina somnus,
Bella gerunt, modò lucra moras, modò tædia vita
Attoniti, lucemque timent, lucemq; precantur.

Signator Valer. Flacc. 7. Arg. de amante Medea:

— stratoq; graues protecerat artus,
Si veniat miserata quies: cum sauior ipse
Turbat agiturq; sopor.

Huc pertinent versus auctoris Octauia:

*Quæcumq; mentis agitat in festus vigor,
Eaper quietem sacer, & arcanus refert,
Veloque sensus, coniugem, thalamos, rogos
Vidisse te miraris, amplexu noui
Hærens mariti.*

Nonnus quoque in Dionysiacis, ait, somnum esse
opus *ὄνειρον τῆσθ τῆσθ ἡματι*: quod quò interdum efficit.
quod mox exemplis probat bubulci, venatoris, ara-
toris: quorum primus dormiens agit boues in pascua,
alter videt retia, tertius terram arat. Apti ad hanc
rem, sed multi versus Petronij Arbitri.

18. **SEMPERQUE RELINQVI SOLA SIBI**] Soli-
tudo abominanda est Regibus, qui semper esse so-
lent in comitatu, qui suorum Principum latus tue-
tur, qui si abesset, nullus esset regius cultus. Ergo pu-
tat Dido, iam relinqui solam, ire in comitatam, Tyrios
quærere terra deserta: vides solitudinem, in comitatum,

Solitudo a-
bominanda
regibus.

EV MENIDVM veluti demens videt agmina Pentheus,
470 Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas.
Aut Agamemnonius scenis agitated Orestes
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris
Cum fugit, vlticæque sedent in limine Diræ.

ARGVMENTVM.

Eandem vates comparat cum furoribus Penthei & O-
restis.

FVrentem Didonem comparat præclarè cum Pen-
theo primùm, cuius furia: notissimæ. hic Furiarum
agminibus agitated putabat se videre Solem dupli-
cem, & Thebas duplices. Deinde cum Oreste, qui ob
interfectam matrem vexatus quoque à Furiis est, &
ab matre ipsa, quæ in eius os incurrebat sæpe cum
facibus & serpentibus: quæ re nihil agitatius in scenis
Tragicorum.

NOTÆ.

PENTHEVS] Huius fabulam multi attigere; in
qua ne morer, tantùm adducam verba Paus. in
in Corinth. *Pentheum, aiunt, cum Liberum Patrem mul-
tis contumelijs vexaret, & alia insolenter facere ausum, &
postremo, vt seminarum opera sacra specularetur, ad Cy-
tharonem profectum, in arborem ascendisse, atque inde
omnia conspiciat. Quod cum Baccha animaduertissent,
impetu facto viuentem eum lacerasse, ac membratim di-
scerpisse. Videndus idem in Bæotijs. Hic ergo Bacchi
contemptor, adhuc ante lacerationem suam, finge-
batur, præsertim in tragædijs Græcorum, pari occur-*

A desolationem. Inde putabant veteres, columbas omen
facere Regibus, quia nunquam solæ volant. Hinc
Reges, cum sibi pœnitentiam indicunt, soli sanct. Iu-
stinus Imperator audita clade Antiochiæ, multos dies
(ait Auctor Miscellæ lib. 15.) *in lectu sedens solitarius
transiegit, etiam si dies festi adessent, quibus solitus esset cum
splendore procedere ad Ecclesiam*. Eandem solitudinem
pene agnosco in Augusto apud Suetonium, audita
clade Variana. Latinus apud Nostrum,
Sepsit se relictis, rerumque reliquit habenas.
Locum hunc Poëta, & affectum Didonis æmulatus
videtur Val. Flacc. 2. Argon. cum Iason discessit ab
Hypsipyle:

*Exoritur nouus vrbe dolor, plantæque, per omnes
It facies antiqua domos, sibi mœnia linqui
En iterum.*

B Sed Poëta ipse videtur imitatus versus Vestalis apud
Ennium, quos citant nonnulli, in his Vrsinus:
*Nam me visus homo pulcher per amana salicta,
Et ripas raptare, locosque nouos, ita sola
Post illa germana soror errare videbar,
Tardæque vestigare, & quærere te, neque posse
Corde capeffere, semita nulla pedem stabilibat.*

His adiungo locum Eurip. in Suppl. vbi Iphis Euadnæ
pater princeps magnus & in magno lectu.

— ἐρημίαν ἴδω
Πολλὸν μὲν ἀδ' ὄρων, ἀποβλεπὼν τ' ἐμὴν ἑσθ:
— solitudinem videbo
Adium multarum, & egestatem mea vita.
C Cum solitudine adiungit Dido errorem, peregrina-
tionem, fugam. Plautus quoque Mercat. inter alias
miserias amatorum: *in somnia, arumma, error, terror, fuga.*

Columbæ
omen faciūt
regibus.

D fantes furias, quosdam etiam errores mentis, vnde
hic signatè *demens*. Vnus cum esset Sol, vnæ Thebæ;
putabat se videre Solem geminum, Thebas dupli-
ces. Ea fuit apud ignaros etiam virtutis, sacrarum rerum
religio, vt suorum Numinum contemptores
tam atroci pœna multarent. Sententiam autem suam
Poëta ex Eurip. proculdubio hausit in Bacchis, vbi
Pentheus ipse sic loquitur:

Καὶ μὴν ὄρων μοι δύο ἡλίου ἄλιος ὄκωδ,
Διασας ἃ Θήβας.
*Videre videor iam duos soles mihi,
Duplicesque Thebas.*

Quæ dixi de Euripidis imitatione, approbant Murec.
7. Var. Nasc. Germ. Heru. in Collect. ad Clem. Vrsin.
aliique. Attuli hos testes, nam Seruius vult allusum
ad Pacuuium, qui Pentheum furentem induxit. Sed
hoc generale quiddam est: quod nos sequimur spe-
cialiùs, distinctiùs, signatiùs. Apud eundem Eurip. Cy-
clopi ebrio, *ἔραι δὲ συμμειγμένον δ' οὐκεί τῆσθ θῆρεσθ:*
videtur calum cum terra misceri, & vnâ rapti. Simpliciter
autem cape *agmina*: nam Seruium illud, *agmina:
impetus: quis doctus probet? cum videat, de furiis sæpe
agmen dici, aciem, bellum, & similia*. Ad hæc Panthei
error aptè exprimitur, qui errore deceptus non pu-
taret tres solum esse furias, quæ se aggrederentur, sed
plures, sed agmen integrum. & hæc fortasse mens
Poëta. Similem deceptionem passi multi præter Pen-
theum, cui illam Eurip. & Maro attribuunt. Statius, nes.

Paidorum
deceptio-
nes.

7. Theb. cuius pauenti, & metu terraefcto homini: ubi enim Panorem Martis comitem describit, obiter attingit quid pauidis accidat:

Si geminos Soles, ruituráque suadeat astra, Aut nutare solum, aut veteres descendere fylvas Ah miser! vidisse putent.

Phœbadū. Seneca in Agamemn. Phæbadi occupatæ ab Apolline sub persona Cassandra:

Sed ecce gemino Sole prafulget dies, Geminumque duplices Argos atrollit domos.

Ebriorum. in his Virgilio hæsit. Nonnus in Dionys. ebriis lib. enim. 15. ait:

Καὶ ἑλεσθάραις δουλέσκον ἰδὲν δίδυμῶνον ἰδὲν οὐρ: Putant se oculis duplicem aquam cernere. & lib. 16.

Καὶ δίδυμον ἰδόντες ἰδὲν πολυχαρῆα λίμνην, Σμίματε δινδύα. Καρονμένε ἢ κερνίνα Δίρετε θηροβότα διπλάμυρα νύκτα κολώνη:

Duplicem putabat se paludem magnam cernere, Oculos circum rotans, capite verò graulato Cernebat duplicia iuga montis pascui.

Calaber, furenti, lib. 14.

Μαρομένω δ' ἰδὲν καὶ ἰδὲν δὲ πλοα αἰνέει: Furenti similis duplicia omnia cernebat.

Huius rei rationem in ebriis Aristoteles assignat in Probl. sect. 3. quæst. 10. Lucretius quoque lib. 4. his versibus:

At si forte oculo manus vni subdita subter Presit eum, quodam sensu fit vii videantur Omnia que tuimur, fieri cum bina tuendo, Bina lucernarum flagrantia lumina flammis, Binâque per totas aëdes geminare supellex, Et duplices hominum facies, & corpora bina.

Videndus Hieronym. Fracast. lib. 2. de Intellect. Non abeunt aliorum errores, vt cum Athamas, & Agaue putarunt suosmet liberos esse ceruos, & leones, quod fabulæ narrat, & meminit Plutarchus lib. de superstitione. Seruauit ad exitum verba Ammiani lib. 20.

Sol geminus vti videatur

explicantis qua ratione videatur Sol geminus. Verba illius: Sol geminus ita videri existimatur, si erecta celsus solis nubes, æternorumque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tanquam è specula puriore formauerit.

Orestis fabula.

2. ORESTES] Sequitur alterum exemplum. Orestis fabulas, quam longæ illæ, vide apud alios. tibi satis scire, hunc matris Clytemnestræ necem obrulisse, ob quam agitur diu est à furis, nec expiari facinus potuit, donec adiit Tauricam Cherionisum. Neque verò solum furia, sed mater quoque ipsa (verius matris simulacrum, & spectrum) filium exagitabat, armata facibus, incincta colubris. Vult Muretus Poëtam contendisse ad locum Æschyli. Alij ad hunc Eurip. in Oreste, vbi ipsemet loquens, ait,

ὦ μάτερ, μετὰ σε μὴ εἰσέει μοι Τὰς αἰματωπὰς, καὶ δρασινὰ δεικὰ κόρας. Ἀδ' ἦ γὰρ, αὐτὸ ἀλυσίον θρόνον σίμου: O mater rogo te ne immiseris in me

Ergo, vbi concepit furias eucta dolore, 475 Decreuitque mori: TEMPVs secum ipsa modumque Exigit: & mœstam dictis aggressa fororem, Consilium vultu regit, ACSPERM fronte ferenat.

ARGV

Puellas cruentis oculis, & vipereas. Ipse ipsa me propius imperunt.

Est autem Agamemnonius filius Agamemnonis, sed quis ignorat? non ita solet esse otiosus vates, credendum poni epithetum ad indicandam causam huius euentus, quia nulla alia inuectus in matrem est, nisi vt patrem Agamemnonem vlsceretur. ipse de se apud Eurip.

Virgilius, nihil otiosum.

Κρόσια μὲν δ' ἔσθ', ἀλλὰ τιμωρῶν πατρί:

Impiè feci: sed vltus sum patrem.

Ad hoc argumentum spectant, quæ dicta supra ad illud;

Omnibus ymbria locis adero: dabis improbe pœnas.

B

Quintilianus etiam declamat. 314. ita: Non sine causa videlicet vetus illa & antiqua atas tradidit, eos qui aliquid commiserunt scelus, Furis agitari, & per totum orbem agi. vt nomina mentita sint, vt aliquid fabulæ fingant; ab aliquo tamen exemplo ista experimenta venerunt. De Constante, qui Theodosium fratrem interfecerat, ait Cedrenus, fratervis ymbri inquietatum, ac sedes permutantem abiisse in Siciliam. Ab eodem inducitur simili malo βασιλεὺς Ἰμπερατορ Michaëlus Paphlagonius.

3. VLTRICES QVE SEDENT IN LIMINE DIRÆ] Cum Orestes sæpius Diis agigaretur, illud sibi remedium erat, vt sacra adiret, à Pacuuio enim inducitur Pyladis admonitu ingressus in templum Apollinis ad euitandas furias; inde si exiret, inuadebatur. Ergo Diræ, id est, Furia, sedent in limine, vt egredientem corripiant. Addunt Germ. & Turn. approbatque Henr. Steph. respectum ad Tragediam Æschyli, cui titulus Eumenides: quæ tota destinatur, vt Orestes conclusus sit obsessusque à Furiis, Delphis in æde Apollinis, ne inde possit confugere ad templum Mineræ indicatum ab Apolline, vbi expiandus esset. Optimè monuit Alciat. lib. 7. Par. cap. 6. adumbrati his morem, quo facinorosi salui sunt, si ad templa confugiunt. Hic te admonitum velim ab hac Orestis fabula Furias traxisse nomen nouum, & vocatas fuisse Eumenidas. Longè à vero abeunt Grammatistæ Seru. & Eustat. qui in hoc nomine agnoscunt antiphrasin. Διμύδης, & Διμύεινα Græcis Clementia est, placiditasque: aiunt ergo hi duo, dictas Eumenidas, id est, placidas, à contrario sensu, quia immites. Non sic est. Imo beneuolæ & verè placidæ ab auentu, cui destinatur Tragedia ea Æschyli, cuius argumentum, vt Græcè habetur, subiciam, quod rem aperiat. Ορέστης ἐν Δέλφοις περιχρόμυθ' ἑσθ' ἦν ἱερῶν, & βελῆ νικήσας κατήλθεν εἰς Ἄργον. Ἄς δ' Ἐρινύας παραύτας προσεγγόρδασεν Εὐρυπίδας: Cùm Erinnyes Delphis Orestem obsiderent, consilio Apollinis profectus est Athenas ad templum Mineræ; cuius Deæ consilio victor, inde Argos abiit, vbi Erinnyas placans, Eumenidas appellauit. Philostratus in Epist. 14. καὶ τὸς Ἐρινύας Εὐρυπίδας καλῶ μὲν, ὡς τὸ σκωδρόπον ἀρνεύμενος: Erinnyas vocamus Eumenidas toruitatem detrahentes. Intelligendus quippe Philostratus ex fabula Orestis. Sed de hoc docti iam consentiunt contra Seruium & Eustathium,

Eumenides vnde dicitur.

ARGVMENTVM.

Decernit Dido mori, regit consilium, fororem inuadit verbis & vultu ad letitiam conformatis.

EXPLICATIO.

Ætiologia, quia dolore victa, ideo decernit mori. & quidem multi in contemptu amoris sibi mortem attulerunt: docent historiae, & plures fabulæ Ouidianæ. Quo verò auferat omnem suspicionem ipsa prius secum, post multas agitationes, exactè constituit quo tempore, & quo mortis genere deberet vitam finire. In verbo aggredi indicatur conatus quidam ad rem magnam, sic sæpe verbum aggredi vlturpant auctores.

NOTÆ.

I. CONSILIVM VULTV REGIT] Inducit Didonem fortissimam in exequendo, quod semel animo destinatur: nulla verò maior virtutis huius nota, quam texisse consilium vultu, vt is non proderet, quod animus moliebatur. Tib.

Difficile est imitari gaudia falsa: Difficile est tristi fingere mente iocum. Cæs. Gall. Nonnulli pudore adducti, vt timoris suspicionem vitarent, remanebant: ij neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere poterant. Nazarius: Fingit quidem timor gaudium, sed inimos mentis affectus proditor vultus enuntiat, vt in speculo frontium imago existat animorum. Senec. Tragicus in Herc. Octæo, licet ipsa neges

- a Inueni germana viam (gratare forori) Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem. 480 b Oceani finem iuxta, Solémque cadentem, Vltimus Æthiopum locus est: vbi maximus Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum. c Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos, Hesperidum templi custos: pulásque draconi 485 Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos: Spargens humida mella, soporiferumque papater. d Hæc se carminibus promittit soluere mentes, Quas velit: ast aliis duras immittere curas: e Sistere aquam fluuiis, & vertere sidera retro: 490 Nocturnólque ciet Manes. mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.

ARGVMENTVM.

Aperit illi, quam rationem inuenerit medendo morbo, quæ tota pendet ex arte magica, cuius rei occasione recenset magia effectus.

EXPLICATIO.

* Quasi nemini alij nisi germanæ esset dictura, cum nemine communicatura. Eodem affectu, Anna, fatebor enim, &c. Ergo, tibi aperio, nemini alij, viam inueni, locus docilitatis, quæ mihi reddat restituat eum, non nominat, vel, vt notum, vel, vt fastidians, vel soluat me illo, quasi parata ad vtranque fortunam, neque hoc pro illo eligeas, vt sic melius sortem decipiat. Ergo, gratare mihi, gratulare. b Narrationem suam Dido variis circumstantiis

D verisimilem facit, vt à sorore credatur: à loco, à persona, à natione, à dignitate, ab officio, à professione Magæ. Quæ omnia satis Poëta aperit in consequentibus. Hi tres versus, in quibus sum, ad locum pertinent. Scio (inquit) locum, vbi habitant vltimi Æthiopes, qui locus situs iuxta Oceanum, ad occasum Solis, vbi est Atlas ille cælum fulciens. Cur tot nota: ad locum indicandum? vt credat foror, aliter non ita otiosus esset Poëta, Peculiaria in Notis. c Transiit ad personam, nationem, dignitatem, officium. Hic (inquit) indicatum mihi est, esse Magam, en persona: eaque ex gente Massylorum, en natio: ea præposita est templo Hesperidum ad seruanda poma aurea, en dignitas: habet ibi Maga hæc draconem sibi parentem ad custodiam auri, cui dat fruges papaue raceas, quibus mel admittit, en officium.

Restat professio. Promittit hæc, se soluere curas amoris, quibus velit, aliis immittere, quibus item velit. Itaque illa pro libidine hunc soluit ab amore; illum ad amandum cogit.

Occasione amoris, quæ mens præcipua, persequitur quedam, quæ pertinent ad potestatem Magarum, atque ea attribuit huic vni Magæ. Sicut illa aquam fluviorum, facit vt retro redeant sidera, commouet animas æterna nocte conditas (aliquis possit etiam capere Deos ipsos inferorum) quas dum commouet, terra immugit, orni descendunt è diuisis montibus. Itaque duplex signum commotionis Manium, nam & solum mugit, deinde ita concussio solo omni præcipitatur. Ita explicamus Maronem. Nam ad res terræ quæ redeat, qui iam aquas, quæ sunt in terra, potuerat? Faceret hoc vulgaris Poëta, non hic Princeps. Itaque primum homines posuit, ab hominibus ad aquas transit, quæ sunt in terra, inde ad cælum, inde ad infernum.

NOTÆ.

1. VIAM] Ficta hæc amoris ratio, & excogitata à Didone tantum ad fallendam Annam, neque enim sapientissimus Poëta putat, amore esse conciliandū herbis, veneficiis, re Magicam quamuis possit conciliari, vt dictum mihi alibi ex Arist. alitque, sed is amor non firmus, non stabilis. doctè Ouid. lib. 1. de Rem.

Me duce non tumulo prodire iubebitur umbra,
Non anis infanti carmine rumpet humum.

& post aliqua, quæ in hanc sententiam præmittit, exemplis his firmat:

Quid tibi Phasaca iuuerunt gramina terra,
Cum cuperes patria Colchi manere domo?
Quid tibi profuerunt Circe Perseides herba,
Cum tibi Neritias abstulit aura raves?

Alibi idem præceptor:
Ergo quisquis opem nostra tibi poscis ab arte,
Deme veneficijs carminibusque fidem.

Et 2. de Art.
Sunt qui præcipiant herbas Satureia nocentes
Sumere iudicij ista venena meis.

Grator, pro gratulor.
2. GRATARE SORORI] Hoc verbo pro gratulor vsos non solum Poëtæ, sed scriptores, alij iam obseruatunt. Nam Tacitus. 1. Hist. proximi militum gratulandi. & Liuius libro 9. inuicem inter se gratantes.

3. QUÆ MIHI REDDAT EVM, &c.] Hoc versu putat Lactantius, siue Lucretius in 5. Theb. allusum ad Venerem cognominatam verticordiam, quæ sic dicta, quod curas inferret, auferretque à cordibus humanis. Huius Deæ plures meminere, præsertim Val. Max. lib. 8. quam Ouid. 4. Fast. sic circumscript:

Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis,
Inde Venus verso nomina corde tener.

4. SOLVAT] In facta,
Hæc se carminibus promittit soluere mentes.
Tibull.

— eadem se dixit amores
Cantibus aut herbis soluere posse meos.
in re quoque amoris Sappho vsurpauit verbum λύω, soluo, ait enim: ἄλλ' ἔμοι καὶ ἴδ' ἔσθ', χαλκῶ καὶ λύω ἐν μεμελωμένῳ.
O fauens adsis quoque nunc, meumque
Solutio curis animum molestis.
Hanc rem verbo alio Poëtæ exprimunt. Nam Virgilius etiam in sacris Magicis ecl. 8.

Amor herbis conciliatus non est firmus.

Grator, pro gratulor.

Venus verticordia.

Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiat sensus.
& Propertius lib. 1. eleg. 1. decurrens ad hæc incantamina, ita:

En agendum domina mentem conuertite nostræ,
Et facite illa meo paleat ore magis.
Huc spectat, Venerem à Pausania Atticis dici ἄντισσοφίαν, quod vertat homines. Sed quidem de verticordia Venerem qui non locuti? Lege Liuium, Valerium, Plinium, Ouidium in Fastis.

Ethiopia duplex.

5. VLTIMVS ÆTHIOPYM LOCVS EST] Duplex est Æthiopia, Plin. lib. 5. cap. 8. verissima opinio eorum, qui desertis Africa duas Æthiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui bipartitos tradit Æthiopas ad Orientem occasumque versos. Poëtæ sermo est de Occidentali, hanc enim signat, cum ait, Solémque cadentem. Æschylus quoque in Prometheus, hanc partem signat, cum ait de Atlante ὄρεσ' ἰσσηκέως τόπος, ad locos occiduos.

6. TORQVET] Non explicandum simpliciter sustinet, sed designatur cæli rotis spherica circularisque reuolutio. quod autem hic torquet humero, sup. vertice fulcit. Æschylus in Prometheus.

Ἐστὶν αἰὼν ἑρᾶν τε, & χθονὸς
ἔμοις ἐπέδωκεν
Stetit columnam cæli ac terræ
Fulciens humeris.

ibidem:
— ἑρᾶν τε πόλον
Νόστοις ὑποβάσσει:

7. supportat dorso calestem polum. in Græco epigr. ἑρᾶν ἔχειν ὀμῶς, de eodem dictum, calum humeris habere. Virg. verbo ferendi expressit in 6. cum dixit, Celsifer Atlas. Eodem pertinet ab Statio dictum, astriferum, ab aliis stelliferum. Ab Arnobio lib. 2. gestatorem, bāvulum, desinat cæli. Sidonius,

— vertice continet Atlas.
Alij & passim, sustinet. Ennius,
Qui calum versat stellis fulgentibus aptum.
ad huius credo imitationem Virgilius, torquet. Habent enim cognationem verso, & torqueo. & nota non dici à Poëtæ, cælum, sed axem signatè, ad imitationem credo Æschyli, qui ἑρᾶν ἰόν τε πόλον. Et quidem tortio illa ad axes fit.

7. STELLIS ARDENTIBVS APTVM] Turneb. lib. 22. Aduer. cap. 23. hanc vocem non refert ad humerum, sed ad stellas, hac sententia, vt dicat Poëta cælum esse stellis confixum, consentitque, idque auctore Lucretio, qui lib. 5. prius dixit,

— stellisque micantibus æthera fixum.
Qui locus (ait) eandem, quam Maro sententiam exprimit, atque est pro interprete. eodem pertinet Germani nota, hoc verbum veteribus esse colligare. Lucret.

Apte, pro colligo.

Sic vbi non erimus, cum corporis atque animæ
Discidium fuerit, quibus è sumus vniter apti,
idem lib. 5.

Ex ineunte æuo coniuncta, atque vniter apta.
Eò me & Apulei locus ducit lib. de dogmate Platonis, qui sic: hæc autem inuicem ex se apta, & connexa esse. vbi synonymum connexa explicat, quid sit apta. Est hoc, quod lib. de Mundo dixit, calum confixum vaporatis & radiantibus stellis. Scias hæc quæ sitam Poëtæ imitationem Ennij, qui lib. 1.

Qui calum versat stellis fulgentibus aptum.
& 3.
Calum prospexit stellis fulgentibus aptum.
& 9.

Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.
eandem fortè sententiam complexus est idem Ennius,

nium, alio verborum ambitu in Hecctoris Lytris:

O magna templa calitum,
Commista stellis splendidis.

Haptus.

Sunt tamen viri iudicij in re litteraria boni, qui in omnibus locis, vbi locutio hæc reperitur. scribant haptum cum aspiratione, ducentes à Græco ἄρρω, incendio, vt sententia sit, cælum esse inflammatum incensumque stellis ardentibus. Video hoc respui non debere. sed inclinatio in ea, quæ iam præmissi. Nam Lucretij, & aliorum multa eò me ducunt, vt nihil de his flammis augurari possim.

Massyli A-forum.

8. MASSYLÆ GENTIS] Massylorum cum bis, & iterum Virgilius meminerit, in hoc loco aliquid mihi delibandum. Populi sunt Africa, meminit Plin. lib. 5. cap. 4. alitque Geographi, loca obuia. horum feritas describitur Dionys. ἐν περ. his versibus interpretis Rheimnij:

Saltibus hos duris asper, syluisque vagantes
Vidus alit sano quæstus more ferarum:
Sic licet ignaros terras profcindere aratris,
Agricolæque boues plaustris domitare sonoris.

Porro urbem Gallorum Græci Massiliam vocat, quod in Plin. aduertit Dalecamp. lib. 3. cap. 4. aliisque, non Massyliam, & hoc apud illos est discrimen inter Gallicam & Africanam: apud Latinos fortasse in ipsa scriptione, nã Gallorum, Massilia dicitur, Africanam Massylia: sed neque hoc seruari video, nam Africanam quoque docti Massiliam scribunt: certius discrimen est in re ipsa, nam Gallica, vrbis est; Africanã non tam vrbs vna, quàm populi, & nationes. testis Plinius lib. 5. cap. 4. ad finem. an verò adagium illud ἁλλήσεως ἐστὶν τὴν Μασσαλίαν, Nautiges in Massiliam, capiundum sit de Africana, vt vult Erasimus, video hære de doctos. certè Ritterhusius de Gallica intelligit, quæ originem habuit à Phocensium colonis, non de Africana, cui subscriberem. Videndus ille in lib. 3. Hal. Oppiani pag. 182. ne eadem quæ ille huc conferam. Vidit autem Poëta prudenter (monuit Nasc.) oportere hanc Magam deduci ex his populis, vt qui in Africa essent: ne, si aliunde acciuisset, videlicet ex oriente, vbi ars hæc plurimum valuit, parum probabile videretur forori. neque iccirco errauit Poëta, nam tamen ars hæc ortum habuerit in Oriente, inprimis in Perside, vt ait Plin. lib. 30. cap. 1. tamen in tantum fastigij adoleuit, vt hodieque etiam in magna parte gentium præualeat: verba sunt eiusdem.

Hesperides, & illarum hortus.

9. HESPERIDVM] Fuerunt Hesperides filie Hesperii fratris Atlantis: Eubulus filias facit ipsius Atlantis: Nomina, Argle, Arethusa, Hesperusa. Habuerunt hortos ad Lixum oppidum Mauritania, vt ait Plin. lib. 19. cap. 4. ad finem. ibi anguis vigil, ibi aurea mala, ibi sacerdos hæc, quæ anguè curabat. Quid his fabulis significetur, aperire non est meum: videndus Natal. lib. 7. Diodorus lib. 3. Biblioth. Plin. vbi sup. Tantum afferat verba Solini: De hortis Hesperidum & perugili dracone, ne fama licentia vulneretur, fides & ratio hæc est. Flexuoso meatu æstuarium è mari fertur, adeo sinuosis lateribus tortuosum, vt visentibus procul lapsus angues fracta vertigine mentiantur. Itaque quod hortos appellauere circumdat. Vnde pomorum custodem interpretantes struxerunt iter ad mendacium fabulandi. Vide, quæ scribit Apollodorus lib. 2. Varro lib. 1. Rust. cap. 1. quæ Hyginus, & Palaphatus in fabulis, quæ Pausanias Corinthiac. & Eliac. Mihi enim, vt non semel monui, modum in fabulis impositum.

Draco Hesperidum.

10. DRACONI] Draconis huius Hesiod. meminit in Theogon. quem progenatum ait Ceto & Phorco. Et Lucanus lib. 9. his versibus:
Atque insopiti quondam tutela draconis
Hesperidum papauer stoltus frondibus hortus,

Et nunquam somno damnatus lumina serpens.

Præclare autem draco, qui dictus est ὄφης τὸ δέρεσθαι, à videndo, præponitur custodiæ pomorum; atque adeo signatè draco, non serpens, non anguis, &c. Draco quoque aureum pecus Ætææ ieruaui, de quo Apollon. lib. 2. & Latini Poëtæ passim. Apud Euripidem quoque in Phœniis. inducitur δράκων signatè, non serpens, aut anguis, qui consequenter dicitur,

— δερμάτων ἕρπεισι

Πολυπλάνοισ' ὄπισσιν ὄν:

Oculorum pupillis multum magis obseruans.

Sed cur Draco præponitur auri custodiæ? Audienda Draco, cur auri custodia præponatur. verba Philostrati lib. 2. Icon. Collem hunc circumnavigabilem draco habitat, thesauri cuiusdam (puto) custos, qui humo conditus iacet: hæc enim fera auro beneuola, & quicquid auri viderit, amare ac fouere dicitur. Itaque pellem apud Colchos, & Hesperidum mala, quod aurea videntur, duo insomnes conuinebant dracones, sibi que ipsi vindicabant. Et Palladis draco, qui adhuc arcæ habitat, Atheniensium populam auri causa mihi amare videtur. quod illi in cicadas, vt capiti ornamento essent, transformabant. Audienda etiam verba Festi hæc: Dracones ἀπὸ τῶν δράκων, id est, videre. clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem. Quæ ex causa incubantes eos thesauris custodia causa finxerunt antiqui. Adde Macrobius lib. 1. Satur. cap. 20.

11. SPARGENS HVMIDA MELLA, SOPORIFERVMQUE PAPAVER.] Hic se interpretes cruciant. frustra referam, quæ illi. Mihi satis explicatio & auctoritas P. Victorij lib. 4. Var. cap. 3. & Turn. in Aduers. duplici in loco, quod par in re litteraria ter maximum. Queritur itaque qui cibatus hic conueniat draconi perugili? papauer somnum conciliat, quid somnus ad vigiliam? satis facio lectori ex mente Victorij & Turn. ferus erat & truculentus draco, atque adeo sine periculo Magæ alendus: itaque papauer mellidraconis iungitur, quo aperit ingenium mitigaretur: nam perugilis papauer, quod aliis veterum induceret, perugilis draconi languorem solum, & tarditatem adferbat, quominus læuaret. Ergo demulcendus fuit melle, quo locum illum amaret; papauere aliquantulum sopiendus, quo facile tractari curatique posset, sic feræ illi. Aliqua addit posterior, quæ necessaria non putamus. Prior sententiam suam firmat, exemplo Regis Turcarum, qui Tigrim alebat ita immitem, vt neque carenis vincita tunc posset tractari: quare cum ali-quod conuehenda esset, curatores succum mandragoræ præbere solebant, quæ somnum inducit. His adiungenda quæ præclare Germ. notat ex Plinio, solitos veteres ad secundam mensam in panificiis & liborum confectio, tosto papaueris semine, melle, ouoque effuso massam quandam dulciariam compingere, & condire: ad quam verisimile sit Poëtam alludere. Ne autem ipse sim asymbolos, tripliciter Poëtam defendo. Primum, soliti veteres in omni dulciario, non saccharo vti, vt nos, quod nondum nosset, sed ad omne condimentum querere saporem mellis: ad quam rem credendum alluisse Poëtam, Val. Lucret. lib. 1.

Sed veluti pueris absinthia retro medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoq; liquore.

Val. quoque Flacc. 1. Arg. epulas draconis temperat melle,
Et dabit hesternò liuentia mella veneno.

ficitiam 6. An. Cerbero offertur ossi melle soporata. Deinde addo defensionem aliam Poëtæ. Quis enim neget non posse ab illo attingi artem magiæ, cum de Maga sit sermo? Itaque volebat hæc artem suam exercere in draconem perugilem, illumque sopire,

Draco, cur auri custodia præponatur.

Draconis cibatus.

Dulciaria massæ veterum.

Virgilius defenditur. Mellita veteribus in vsu.

Potestas Magæ in draconem.

qua maior victoria. Ad eum modum, quo apud Ouidium. 7. Met. succis & veneficiis Medea sopitur draco peruigil, & somnus venit in oculos ignotos. Eadem Medea apud eundem de dracone Colchico,

Flammae subdaxi medicato lumina somno, & apud Senecam,

Sopite primam cantibus serpens meis.

Valerius quoque Flaccus lib. 8. de eadem Medea:

aduerso luctantia lumina cantu

Obruir.

& statim:

ardentes donec sopor occupat iras.

Probant ista, paria quoque voluisse Magam Virgilianam. Tertio demum assumo ad defensionem Virgilij morem antiquorum, qui nihil inquam mellitum conficiebant, quod non esset sparsum papauere.

Papauer in mellitibus mon. bus.

Quod, praeter Scholiastas Graecorum, video etiam adnotasse Florentem Christianum in Irenam Aristophaniam, vnde ille lucem dat Petronio. Ex more ergo Poeta mellitis suis inspergit papauer.

12. SOPORIFERVM QVE PAPAVER] Q. Serenus Samonicus: amica papauera somno.

13. CARMINIBVS PROMITTIT SOLVERE MENTES] Signate promittit, quasi pectus Dido, an possit solvere quod promittebat. Apud Nemesianum ita pastor quidam queritur,

Quid prodest, quid me peregrini mater Amynta Ter vitis, ter fronde sacra, ter thure vaporo Lustraret, cineresq; auersa effudit in amnem, Incendens viuo crepitantes sulphure lauros, Cum sic in Mevoe totis simul ignibus arsi.

Et Tibullus lib. 1. pari sententia,

Quid credam? nempe haec eadem se dixit amores Cantibus, aut herba soluere posse meos.

Ceterum versum, in quo sum, Caelius illustrat lib. 9. cap. 23. Ad ipse, atque etiam Muretum lib. 1. Var. cap. 4. & Plinium lib. 28. cap. 2. agitantem quaestionem, an valeant aliquid verba, & incantamenta catminum. Certè Hippocrates in lib. de Morbo sacro, impios vocat eos, qui hanc artem profitentur, vt qui male de Deo sentiant, cum putent se posse malum aliquod propulsare contra voluntatem Deorum. Verbis Virgilianis simillima ista Philostrati lib. 1. de vitis Sophist. ἐπιψαλλων, ὡς ἐδὲν ἄνω θεῶν ἐρωτῶν ἀρχῆς, ὃ μὴ ἐξέδοι τῆς γυναικὸς: professus est, nullum dolorem amantum tam esse grauem, quem non è mente expelleret. Deltius putat hanc solutionem Virgilij capiendam de ab-

alienatione quadam, & exstasi, quam Plato agnoscit, qua demonum opera solet euenire. Ergo simpliciter capio. Dicuntur amantes solui amore, vt è contrario, illo vinciri. Ita Horatius lib. 1. Od. 33. Venus grata deti- Solui amo- re. nit compede. Ideo Tibullus lib. 2. eleg. 2.

Flaua q; coniugio vincula portet Amor.

Et Noster lib. 8.

Tum pater aeterno satur deuinctus amore.

14. DVRAS CVRAS] Bene Seruius. affectu, quo ipsa passa est.

15. SISTERE AQVAM FLVVIS, &c.] Sub persona mulieris magae Poeta describit ipsius artis magicam vim & potestatem: sed vide, qua sobrietate, quinque tantum versibus, ab eo, Haec se carminibus, &c. rem totam absoluit. & quot alij insunt? Tantum tibi loca indicabo. Vide Apuleium lib. 1. ab eo.

Magico susurramine amnes agiles reuertit, &c. iterum,

Saga diuinipotens.

Tureliqua. Ouidium 1. Amor. eleg. 8.

Illa magus artes, &c.

& de Medea in Epist.

Illa refranat aquas, &c.

Eundem latissime in Metamorphosi, ab eo versu:

Quorum ope cum volui ripis mirantibus amnes.

Claudianum lib. 1. in Rufinum, inde:

Sapius horrendos Manes.

Lucanum in 6. per plures paginas. Iterum Ouidium de Circe. 14. Met. ab illis,

Exsiliere loco, dictu mirabile, sylua.

Senecam in Oet. ab illis:

Vernare in ussi frigore in medio nemus.

Petronium lib. 2. vbi quaequam maga ita incipit:

Quicquid in orbe vides, parer mihi.

Et pergit multis. Tibullum lib. 1. eleg. 2. Apollonium lib. 3. commemorantem potentiam Medae, ab illis:

Τῶτοι καὶ ἀναμύθητο πορὸς μελιόσται ἀτμή.

In promptu etiam sunt, quae de eadem Medea Valerius Flaccus lib. 6. & quae Propertius lib. 1. eleg. 1. Hos si adeas, multa tibi erunt ridenda, ideo à me hinc amputata, & tantum indicata, & hoc pene piguit. In nullo enim illorum est Virgilij sobrietas. Sanè qui hanc magicam satis fuscè explicant, videntur circulatores quidam, qui vicatim sua pharmaca venditant. Ne tibi musae talem dederint mentem, vt insanus, non vates videaris. Ita enim Scaliger loquitur, reprehendens Lucanum.

- a Testor chara Deos, & te germana, tuumque Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
b Tufecreta pyram recto interiore sub auras
495 Erige, & arma viri, thalamo quae fixa reliquit Impius, exsuuiasque omnes, lectumq; iugalem Quo perij, super imponas: abolere nefandi Cuncta viri monumenta iubet, monstratq; sacerdos.
c Haec effata silet, pallor simul occupat ora.
500 d Non tamen Anna nouis praetexere funera sacris Germanam credit: nec tantos mente furores Concipit, aut grauiora timet, quam morte Sichæi. Ergo iussa parat.

ARGUMENTVM.

Testat, inuitè se ad Magia accedere. mandat Anna quid velit fieri: non haec capit sororis animum, & consilium cadit.

EXPLICATIO.

Excusat se à necessitate, vt quae non ex animi sui sententia Magicas artes aggrediat, sed quia

quia aliter nequeat amoris malo occurrere; atque adeo inuita accingitur ad eas artes. Testatur verò principe loco Deos, deinde ipsam Annam, quae sibi charissima.

b Vbi iam animaduertit factam sibi fidem à sorore de Maga, iubet fieri quae sequuntur. Ergo, Tu secreta ab aliis pyram erige futuro sacro, tum sub auras, tum recto interiore, quod pertinet ad cautionem. Super pyram impone viri arma, noluit nominare Aeneam ex odio iam inuito. quae impius reliquit fixa thalamo, an quia gladium furenti reliquit, ideo impius? an quia reliquit Reginam in medio furoris aestu, omnis ipse humanitatis & pietatis experti hoc praefert Nascomb. Impone etiam exsuuias omnes Aeneae, vt vestes, tum lectum iugalem, id est, coniugij, quo perij, causa cur velit hunc aboleri: & qui mirum ipse pereat, cum ego in illo perierim? Ratio cur iusserit superiora, ducta ab imperio Magae, iubet illa aboleri omnia, quae sunt Aeneae: quare? quia is nefandus.

o Vicinitas vocum effata silet, quae sita ex studio, quasi non sui compos Regina, in medio sermone cogere tur silere, dominante impotentissimo doloris affectu. Ac statim pallore quodam suffusa est, qui comes silentij, credo, ab imagine futurae mortis.

d Viso Didonis pallore, qui veluti praesagium, & index ad mortem, non iccirco Anna credit sororem velle per vim cadere specie praetextuque sacrificij. Duplex ratio, cur hoc non crediderit: Primo, quia non concipit mente tantos furores. videlicet non concipit mente, quae sibi integra & sana, furor alienationemque fororis. Deinde, si moriente Sichæo non sibi Dido manus intulit, quis crederet id futurum abeunte Aenea? His persuasa iussa parat.

NOTAE.

1. DVLCICE CAPVT] Pertinet hoc ad amoris vim, quo sororem complectebatur. sic Propertius specie quadam iuramenti lib. 4.

Necte dulce caput mater Scribonia lesi.

Et Hypsipyle ad Iasonem apud Valerium Flaccum 2. Arg.

Iam me placet primo deducere vela sereno Charus è mihi patre caput?

2. ACCINGIER] Pro, accingi, more poetico, & ex Graeca imitatione, qui saepe verbis addunt syllabas. vult Nasc. occultè innuere morem Romanorum: qui, cum multa varij generis sacra, artesque multiplices suscepissent, magicam semper artem neglexerunt, & veluti profanam detestati sunt. Accingi ad rem

Magica de- restori Romani. aliqua Latini dicunt Graecorum imitatione. Homer. II. II. Ἄγγελός τις δὲ ἐβόησεν, ἰδὲ ζώνουσθαι ἄνωγεν ἄργεῖος:

A Atrides autem clamauit, & armari iussit Argiuos.

ζώνουσθαι autem, cingi, est. Quin hoc verbum signatum in re Magarum. Apuleius lib. 9. Ad expugnandam domus tenacem disciplinam totis accingitur viribus. Et infra Dido inducitur in veste recincta.

3. SVB AVRAS] Videndus Vitruuius. Veretibus enim in honore & vsu fuerunt aedificia hypathra, id est, subdialia.

4. ARMA] Intellige enses, quem dederat Aeneas dono Didoni: & allusum fortasse occultè ad Graecum illud δόραξ ἰδωρα, factumque Aiakis, & Hectoris Iliad. 7. de quo alibi opportunius, sed quare, vt gladium nominaret, arma generalitè dixit? ne videlicet gladij mentione, mortis consilium prodere tur. Ita Seru.

5. EXSVVIAS] Vide an illustrari is locus possit iis quae diximus. 8. Ecl. ad illud,

Has olim exsuuias mihi perfidus ille reliquit Pignora chara sui.

Nam hinc quoque sacra sunt venefica.

6. LECTVMQVE IUGALEM] Genialem accipio, Lectus iuquem Aristophanes in Auit. vocat λέξος γαμήλιον. Romanis in vsu fuit, vt hunc in posterum semper asseruerent, & religiosè colerent tanquam coniugij monumentum, & quasi pignus. Huius apud scriptores nonnulla mentio. Cicero pro Cluentio: Lectum illum genialem, quem biennio ante filia sua nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari, & sterni expulsa at-

que exturbata filia, iussit. Lampridius in Alexandro, inter omnia imperij ponit, quod tabula Traiani imperatoris, quae gemali lecto patris imminerat, dum mater eum in templo pararet, in lectum decidit. Igitur Dido non vult, vt is seruetur, sed cum aliis exsuuiis aboleatur, quod iam omnia amoris pignora, & monumenta coniugij auerteretur. Is lectus aduersus quoque est dictus, nam moris fuit, vt in atrio asseruaretur ex aduerso ianuae, à qua postura nomen accepit. Alconius in Milonian. Omni vi ianna expugnata, & imagines maiorum deiecerunt, & lectulum aduersum vxoris eius Corneliae, cuius castitas pro exemplo habitata est, fregerunt. Videndus Lipsi. Elect. cap. 17. & Ios. Scal. in Festum. qui ex hoc more Propertio luctem dant.

Lectus aduersus.

7. PRÆTEXERE FUNERA SACRIS] Est praetexere, praetexere, praetegere, & praetendere, explicatore Iul. Scal. est autem sermonis quaedam commutatio, nam potius praetexebat praetendebatque sacrum futuro funeri, quia videlicet utebatur obtentu quodam, praetentu, specie, occasione, simulatione, nomine, colore, causa, titulo, praetextu sacrorum ad futuram eadem. Tot enim vocibus vox vna à doctis explicatur. Videndus Budæus in Comm. pag. 681. per plures, vbi significationem verbi praetexo explicat.

Prætexo, quid sit.

- a At Regina pyra penetrati in fede sub auras
505 Erecta ingenti, tædis atque ilice lecta,
b Intenditq; locum fertis & fronde coronat Funerea: super exsuuias, ensesq; relictum, Effigiemq; toro locat, haud ignara futuri.
c Stant aræ circum: & crines effusa sacerdos
510 Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaosque, Tergeminamque Hecatē, tria virginis ora Dianæ.

ARGUMENTVM.

Pyra erigitur, ornatur, adest Maga, in clamatque inferna Numina.

EXPLICATIO.

PRæcessit sermo ille ad Annam, Tu secreta pyram tecto interiore sub auras Erige.

Hic itaque penetrati in sede, quod ibi tecto interiore. Sed ex qua materia erecta est & constructa pyra? Ex duplicitate, atque illice facta. Ex tædis, quæ ex pinu, aut picea, vnde tædis laudatissima; atque etiam ex ilice. Alij vnam materiam assignant; atque explicant, tædis factis ex ilice. Non placent. Nam cur ornatur picea, quæ potissima in omni pyra?

Torum locum pyrae, verè ipsam pyram illigat implicatque coronis variarum arborum, ex more sacrorum, tum imprimis adhibet funcream frondem. Interpretes cupressum, & probè, capiunt, verè verbenas cupressinas. Imponit super pyram exluuias omnes Aeneæ, ensem, effigiemque eius, quia sacerdos, vt Dido ipsa mentita erat,

Abolere nefandi

Cuncta viri monumenta iubet.

Nominat verò torum, nam torus ipse, id est, lectus jugalis pyrae quoque impositus, & in lecto exluuiæ, entis, effigies. Absoluit, haud ignara futuri. Nemo alius, præter ipsam, sciebat, quod destinata hæc sacra. Non, vt solueretur amore, aut redderetur amanti, vt mentita fuerat; sed morti suæ, sed deuotioni, imprecationique Aeneæ: ideo sciens quod futurum, locauerat ibi, quæ absumi vellet ad vim imprecatoriæ.

Sunt aræ circum pyram, quæ necessariæ ad imprecationes. Aderat sacerdos Massylia effusis crinibus & incomptis ex more. Intonabat hæc formidando sono Deos plurimos quosquos poterat, & suggereretur memoria, interque illos Erebum, Chaos, Hecatem, Dianam. Quæ hic defunt, habes in Notis.

NOTÆ.

Svb AVRAS] Hunc locum mihi Apuleius aperit lib. 3. Met. Peragitur hic, vt vides, species quedam veneficij & incantationis, quo prætextu Dido vitur ad auertendam fororem à suspitione: atqui hæc veneficia solebant fieri sub auras, in loco vndique pestifabili. Apul. verba sunt. Sic nobis in initio, priusquam conuena te reciperes, Pamphile mea iam vacors animi rectum scandulare conscendit, quod altrifsecus ædium patore perlabili nudatum, ad omnes orientales, ceterisque aspectus peruium, maximè his artibus suis commodatum secreta colit, &c. Vnde etiam capies, cur Poëta dixerit in sede penetrati, nimirum propter secretum, cuius etiam Apul. meminit.

INTENDITQVE LOCVM SERTIS] Nam nulum fere factum absque vsu coronarum. Catullus in Aty:

Coronæ in facis. Mibi floridis corollis redimita domus erat, At nob. lib. 7.

Etiam Dij sertis coronis afficiuntur, & floribus.

Pro quo testimonio moneris, non illum dicere, sertis, & coronis, abiunctim, sed coniunctim: coronas enim sertas vocat, id est, interfertur intertextisque, tedeo. Tacitus, 4. Hist. vndecimo Calend. Iulias, serena luce spaciū omne, quod templo dicatur, eunetum vittis coronisque. De peculiari factis, quæ omnia fere cum coronis, taceo, ne hic te impediam eruditione

A non necessaria. Tantum scias ad Virgilij locum pertinere, quæ de coronis mortuorum ipsa in plerisque, hic enim sacra funeris peraguntur. Propertius lib. 3.

—sertisque sepulcrum Ornabit.

Antoninus Imperator apud Herodian. lib. 4. Achilles tumulum coronis exornat. Anacreon ode in rosam, τὸ ἄλλο νοῦτον ἀραιῶν, τὸ ἄλλο νεκρῶν ἀμύνει. Hæc & agrorantibus satis est, & mortuis auxiliatur. quod de sepulcris mortuorum Dalecampius capit. Ad eandem rem traho morem, quo mortui ad sepulcrum coronati efferebantur. De quo more Plin. lib. 21. cap. 3. Cic. pro Flacc. loquens de Caltricio. Et Aristophan. ἐν ἐκκλησιαστικῶν, quos tres auctores ad hanc rem alij obseruarunt, & coniunxerunt: quibus ego addo Eurip. in Phœniss. Vbi Creon mortis penam comminatur coronanti cadaver Polynicis. Idem in Troad. bis in eundem morem loquitur, vbi enim sermo est de Astyanacte filio Hecctoris præcipitato, Talhybius sic ait ad Hecubam:

—πέπλοισιν ὡς φεισέλης νεκρῶν, Στεφάνους θ.

—peplis vt adorne cadauer, Coronisque.

iterum Hecuba ipsa:

Ἐχει γὰρ οἶα δ' εἶ γε νεπτέρων εἴρη: Habet enim qualia conuenit inferorum ferta.

Sophocl. in Antig.

Χοῶσι περιπέδοισι ἢ νέκρω εἴρη: Libationibus ter libatis mortuum coronat.

Ergo sicuti alij, & sepulcra, & mortuos coronis exornabant, sic Dido pyram sui funeris.

3. EFFIGIEMQVE TORO LOCAT] Ait Scal. aliusum ad morem Magarum, quæ certas statuas fingebant, & eas falciis, tæniis, vittisque religabant, vt deuouerent. Hoc potius sequor, quam illorum sententiam, qui hic affectum amoris intelligunt, ita vt ne in morte quidem Dido vellet discedere à suo Aenea. hoc (inquam) non placet, sed rem totam refero ad deuotionem, ex qua etiam fit, vt exluuias omnes, & ensem vellet eadem pyra absumi. Non ineptè traducas ad hunc locum aliqua quæ de imaginibus istis magarum dicta iam mihi 8. Ecl.

4. ARÆ] Commodè. potius quàm altaria. Nam iste aræ excitatae τὸς ἀράς, καὶ καὶ τὰς, καὶ ἄλλας. ad exsecrationes contra Aeneam, vnde ara dicta.

5. CRINES EFFUSA SACERDOS] Hic habitus Magarum. Talem exhibent Apollonius, Ouidius, Seneca, Valerius, Medeam: talem Horatius Canidiam. Apud Lucanum tamen Maga non effuso est crine, nam de illa:

Et coma vipereis substringitur horrida sertis.

6. TERCENTVM] Non refero ad Hecatam cum Seruio, neque Iano Parrhasi, qui comm. ad Claudian. illum defendit: non enim puto moris esse Virgiliani, vt iterum recurreret ad Hecatam, sed dico cum Hortensio, trecenta diuersorum Deorum nomina inuocata à Maga. & addo, numerum certum pro incerto positum. Ergo plures Deos ad terrorem nominat Maga, interque eos Erebum, Chaos, Hecatam.

7. TONAT ORE] Redundantiam agnoscunt aliqui, nam qui debuisset tonare, (aiunt) nihil ore non ego, nam sententia est, humano ore diuini potens (vt loquitur Apul.) tonat maga. Itaque humana cum esset, & humano ore vteretur, tamen tonabat. Neque hoc abijt à mente Seru. qui ait: tonat peritè dixit: aliquibus enim sacris imitabantur tonitrua.

8. EREBVMQVE CHAOSQVE] In Erebo videtur includi

Coronæ mortuorū.

Mortui coronari efferebantur.

Aræ, vnde dictæ.

Magarum habitus.

includi quantum impurorum spirituum esset in inferno: in Chaos reliqua aliarum rerum congeries confusa, quæ est in illis tenebris: nam dixit, in clamat tercentum nomina, vel simpliciter cape.

Hecate cur tergemina.

9. TERGEMINAMQVE HECATEM] Dixisse hoc potuit, vt notat Turneb. lib. 27. cap. 5. quod & Germano placet, quia Hecate triformis pingi solebat, & trium animalium nominibus vocari gaudebat, tauri, canis, leonæ, cuius rei testem adducit Porphyrium. ἡ δὲ Ἐκάτη τῶν τῶν, καὶ τῶν λέωνων. si verò alios sequaris, dicta est tergemina à triplici capite, quæ diuidens Orpheus in Argon. dextrum equo dat, sinistrum cani, medium homini. Narrat Paulan. Alcananem primum omnium Atheniensibus fecisse triplex signum Hecates. Inde dicta τριμορφῶς, τριπροσωπῶς, τριμορφῶς. Huius præterea frequens mentio in Poëtis. Claudii de Rap.

Ecce procul ternis Hecate variata figuris.

Ouid.

Ora vides Hecates in tres vergentia partes.

idem:

Tuque triceps Hecate.

Non defunt, qui Tergeminam Hecatam referant ad numerum centenarium ter repetitum: sed me illi in sententiam non ducunt.

10. TRIA VIRGINIS ORA DIANÆ] Nihil dicit distinctum à superiore Numine, sed non ideo tamen pleonasmus efficit. sententia est. Inuocabat Maga Hecatam iam tergeminam, iam Dianam, cui triplex os. Itaque vnus Numinis diuersa nomina intonabat, omnia ad horrorem. Diana enim, Luna, Hecate,

Dianæ nomina.

siue Proserpina, idem Numen, potestates diuersas. Interpres Aristophan. in Pluto. πλὴν ἐν τῶν τριμορφῶν τῶν παλαιῶν, ὅτι τὸ πλὴν ἀπὸ τῶν ἀλλήλων, καὶ Ἀρτέμιδα, καὶ Ἐκάτην καλεῖσθαι: Colebant illam olim in triuis, quod ea vocaretur Luna, Diana, Hecate. & Hippocrates Hecatam ἐὸν θῶν à triuis vocat in libr. de Morbo sacro. Præclare scripsit Prudentius lib. 1. in Symm.

Denique cum Luna est, subluistri splendet amictu: Cum succincta iacit calamos, Latonia virgo est: Cum subnixæ sedet folio, Plutonia coniux.

Hæc tria ora referenda fortasse ad triplicem formam Lunæ, plenæ, mediæ, falcatæ in cornua, καὶ σελήνη, διαχοτόμη, μενοειδῆς. adi. Lil. vel si maus, refer ad lunam incipientem, plenam, desinentem. Adi Seruium, qui emerfit ex schedis. Dianam Orpheus Arg. τριμορφῶς οὐλοῖν vocat: Lycophrῶ τριμορφῶν. & τριμορφῶν. Athen. lib. 7. τριμορφῶν, & τριπροσωπῶν. Artemid. lib. 2. cap. 42. etiam τριπροσωπῶν: Triplicis capitis, formæ, colli, viæ, faciæ. Antiqua inscriptio in ædibus Colotianis:

—triplicis cultor venerande Diana.

Gratum parergon in hunc locum Germ. inserit, videlicet ipsum Apollinem Dianæ fratrem triplex quoque habere nomen à triplici potestate, iuxta sententiam Porphyrij, nam apud superos Sol dicitur, in terris liber Pater, in infernis Apollo. inde & tria illius simulacra insignita esse lyrà, quæ exprimit cælestem harmoniam: gryphe, quo terrenus nutus, vt ait Seruius, indicatur: sagittis, quibus notatur Deus iufernus noxius.

Apollinis tria nomina.

- a Sparferat & latices simulatos fontis Auerni:
b Falcibus & messæ ad Lunam quæruntur ahenis Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni:
515 c Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus, Et matri præreptus amor.
d Ipsa mola, manibusque piis altaria iuxta Vnum exuta pedem vinculis, in veste recincta Testatur moritura Deos, & conscia fati
520 Sidera: tum, si quod non æquo fœdere amantes Curæ numen habet, iustumque memorque, precatur.

ARGUMENTVM.

Deinde comparat, quæ necessaria ad sacra, & se ad eadem Dido.

EXPLICATIO.

Cvm hæc sacra ficta essent, tantum decipiendæ forori, sparfit Dido (nam de ea est sermo, vt apparet ex præcedentibus) aquam, quam dixit esse Auerni, cum non esset.

Deinde quæruntur herbæ, quibus notæ quatuor necessariæ ad sacra illa: vt messæ essent ad lunam, vt ahenis falcibus, vt pubentes lanugine, vt cum lacte nigri veneni. id est, quibus esset succus venenosus. Inuenit acumen Macrobius, nam lac, quod album, nigrum vocatur.

Queritur etiam Caruncula illa, quæ adnascitur in fronte pulli equini (vocat Hippomanes) quam Poëta amorem vocat matri præreptum: quia ea caruncula est, quasi philtum, quo equæ amant pullos suos.

Haecenus quid gestum, quid quæsitum à Maga: redit iam ad Didonem, cui molam dat in manu, nuditatem vnus pedis, qui liber à vinculis, iunctionem solutionemque vestis. Hoc habitu testatur Deos: sidera, fatorum conscia: numen illud, si quod iustum est, atque ita memor rerum humanarum, vt habeat curæ eos, qui in amore non respondent ad vindictam & vltionem tantæ perfidiæ.

NOTÆ.

1. SIMVLATOS] Vt explicui, omnes fere explimens Poëta. Sparfit aquas simulatas, non decipiendæ forori, nam verè ipsa intellexit, non esse aquas illas Auerni; sed seruatus est mos sacrorum, in quibus si vera facillè comparari non poterant, factis erant commenticia & ficta, atque hæc credebantur vim habere. Expresse Seruius ait, simulationem in facris accipi pro veris, & in hoc loco ita scribit: In sacris, vt supra diximus, quæ exhiberi non poterant, simulabantur, & erant pro veris. Inde feminae factorum, dictæ fictices.

Rec natio
vethum in
facris.

9. IN VESTE RECINCTA] Ad hunc morem per-
tinent verba Seruij. Solent enim & resolutoria sacrificia
ab aruspibus fieri. quod firmat peculiaribus facris,
nam addit: Ad Iunonis Lucina sacra non licet accedere,
nisi solutis nodis. iterum: In sacris nihil esse solet praliga-
tum, præcipue eius, que amore vult solui. Hoc item in qui-
busdam facris seruatum ait Festus in voce exesto; vbi
ita ait: Exesto, extra exsto; sic enim licet in quibusdam sa-
cris clamitabat: hostis, vincetus, mulier, virgo exesto. Ex hoc
more Arioftus non indignus, qui cuiilibet operi infe-
ratur, ita cecinit Cantu. 3.

—onde vna Donna yscio

Difcinta, è scalza, è sciote hauea lechiome.

10. NON ÆQVO FOEDERE AMANTES, & C.] Sunt

A qui putent, hic allusum ad Numen illud dictum av-
trops, qui eos viciscitur, qui in amore non respon-
dent; vel qui amores resoluit, cuique curæ est ini-
quus amor. Eius frequens mentio. Adi, quæ do-
ctè scripsit Lilius syntag. 13. in Cupidine ad finem.
Et hic tu scias ex nota Barn. Briff. lib. 4. Form. Poë-
tam allusisse ad formam illam percussit ex æquo fœ-
deris, cuius Lilius sæpe meminit. lib. 7. vt qui ex æquo
nos in amicitiam venisse meminissimus. & lib. 23. quod
æquum dedimus. cæterum ad maiorem versus
huius declarationem, vide quæ dicentur ad illud.
11. Æn.

— & fœderis aquas
Dicamus leges.

a Nox erat: & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras: syluæq; & sæua quierant
Æquora: cum medio voluntur sidera lapsu.

525 Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus late liquidos, quæq; aspera dumis
Rura tenent: somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

b At non infelix animi Phœnissa, nec vnquam
530 Solutur in somnos: OCVLISVE, aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ: rursusq; RESVRGENS
Sæuit amor, magnoq; irarum fluctuat æstu.

c Sic adeo insistit, secumq; ita corde volutat.

ARGUMENTVM.

Nox, qua hominibus soporem, silentium agris, quietem
cæteris animantibus; vni Elissa vigilias affert, querelas,
curas.

EXPLICATIO.

S Equitur descriptio noctis & somni amœnissi-
ma, quam expendam, nam explicatio facilis,
vnicò tractu. In primis moduli ita sunt dulces, vt
quemuis ad somnos incitent, nisi is affectu Didonis
æluet: dulcedinem deprehendes ex mita tempera-
tura spondæorum, dactylorumque, quibus Poëta
auribus subblanditur; itaque neque præcipitantur
versus pluribus dactylicis, neque tardantur spondæis:
ad hæc, vt plurimum, sunt vocales soni tenuioris;
grandioris verò ita infertæ, vt non abeant à modu-
lo lenitatis. Sed præcipue in hac descriptione ordi-
nem confidero non vulgarem, & dignum quem om-
nes sciant. Tota descriptio septem versibus con-
tinetur, primi tres generales sunt; quattuor reliqui
illos explicant, ergo ait: fessa corpora soporem car-
punt per terras, syluæ quiescunt, æquora quiescunt,
idque media nocte. Videamus hæc quæ explicet: Car-
punt corpora somnos, quia omnis ager tacet: quie-
scunt syluæ, quia, pecudes, volucres, & feræ, quæ
agunt in dumetis: quiescunt æquora, quia subinde
quæ habitant lacus liquidos: demum in corporibus
fessis sunt corda laborum oblita, & ad soporem pla-
cidè curæ leniuntur, & ad volutationem cursumque
fiderum est positio & substratio corporum. Itaque
silentium agrorum omnium, responderet taciturnitati
terrarum: pecudes, & volucres, & feræ, quæ degunt
inter dumeta, syluis: quæ in lacubus, æquoribus: cor-
da oblita, corporibus fessis; lenimen curarum, placi-
ditati somni: verbum positæ, verbo voluntur. Placēt

B Maro, & nescias cur placeat. Adi iam descriptiones
reliquorum, & præ hac fordere omnes videbuntur.
Quas, ne hic integras repetam, inuenies Græcas
Apollonij, Anacreontis, Smyrnæi in Vrsino; Lati-
nas Silij, Papinij, Ouid. in Iul. Scalig. Ex quibus
ego, aliisque desumam, quæ tantum necessaria ad
explicationem illustrationemque vatis; ab integris
abstinebo.

b Quod hic verbum? nullum reperias signatum,
nam quæ sequuntur inuitè huc trahas. Igitur oratio
præcedentibus verbis falcitur, quod optime excogi-
tatum à summo vate ad æstum Didonis explicadum.
perinde. Mortales fessi somnos carpebant, omnia
tacebant, quiescebantque, miseri lenibant curas &
corda: Dido interim nullo cæterorum oblectamento
perfundebatur, quin suis curis æquabat superabat-
que aliorum voluptates: vigilans erat, secum sermo-
cinans, præ dolore inquieta, curis lacera, corde exul-
cerata: Et, vt bene ait Scal. Elissæ curas affert nox,
quæ aliis somnum. Addit, Curæ ingeminant, rursusque,
& c. vide quot affectus in vna Elissæ, cura, sæuitia, ira,
fluctus, æstus. Et sunt hæc causæ superiorum. Ideo non
solutur in somnos, non accipit noctem; quia curæ se
ingeminant, quia amor rursus sæuit, & fluctuat æstu
itarum.

c Comparat se Poëta hoc versu ad explicandum, vt
Elissæ eruperit in querelas, dum alij omnes tacent
somno oppressi, videlicet non capiens tot lenientis
amoris & itarum fluctus, ergo, insistit inhæretque
plurimum eidem cogitationi, & sæpe rem eandem
secum voluit.

NOTÆ.

1. CARPEBANT FESSA SOPOREM] Pari forma
dictum ab Homer. Odyss. 10. ἀωτῶν ὕπνου,
Germ. credit, nam ἀωτῶν, & ἀωτῶν est flores legere,
& car

& carpere. Non omissenda comparatio diuini vatis A
& Apollonij, ad hanc enim rem accommodem ope-
ram Nasc. ait Græcus,

— ὕπνου ὃ ἡ τις ὀδύνης,

ἢ δὴ ἔξ ἡμετέρας ἐλάδ' ἔξ:

Viator, & Ianitor somnum desiderabant. vt hanc expli-
cem, præmitto Apollonium sic abfoluisse: Atqui Me-
deam non dulcis capiebat somnus. vide iam discrimeni.
plus est omnino fessa omnia animantia dormire, &
vnam Didonem vigilare; quàm vigilantem Medeam
comparare cupientibus dormire. Ad hæc meminisse
præcipue viatoris, & ianitoris non ita magnum, quàm
in ferre fessos dormientes, in quo vates forte
respexit illud Anacreontis,

Μερόπων ὃ φάλα παύσῃ

Κίεται ἄνευ δ' αὐτῶν:

Hominum gentes omnes

Domita labore iacent.

Quod enim hic, φάλα δ' αὐτῶν, Virg. fessa corpora.

2. SYLVÆQUE ET SÆVA QUIERANT ÆQVO-
RA] Poëta ipse in 7.

— postquam alta quierunt
Æquora.

Apertius metaphoram vsurpauit Pap. s. sylu. verbo ac-
clinandi, cum ait:

Non trucidus fluij: idem somus, occidit horror

Æquoris, & raris maria acclinata quiescunt.

Poëta enim inanimis naturis attribuunt animatorum
affectus, at qui quiesco humanos somnos indicat. Cæ-
terum sententia Poëtae desumpta est, vt credo, ex
Hesiodo, qui in Theog. de somno sic loquitur,

— ὅν τι, ἔξ ἡ δὴ αὐτῶν δαδάων

Ἡούχ' ἀνεπίφραγ, & μέλιχ' ἀνθρώπων.

Tellur emque & mare latum

Quietus percurrat, ac placidus hominibus.

3. CVM MEDIO VOLVUNTUR SIDERA LAPSV]
Signat mediam noctem. Neque enim satis erat, Di-
donem vigilem esse incipiente nocte, nisi vigilias
quoque perduceret ad noctem mediam. Ait Ioa-
chim. Camerar. in Problem. tempestates vt plurimum
mutari ex doctrina astrologorum medio tempore aut
diei, aut noctis. Itaque nox ista tota est quieta con-
tra quàm fieri in multis aliis solear, exceptura videli-
cet querelas & curas Reginæ. Itaque omnes morta-
les erant, non partem noctis, sed ἅλην τὴν νύκτα κοιμῶ-
μεθα, vt loquitur Cysill. Alexand. in Oseam. Cum
quiete, quam hic in celo constituit, alludit præclare
locus Nonni lib. 2. qui noctem describens, prin-
cipem partem descriptionis dat celo. Vide ab eo
loco:

Νόξ μὲν εἰν' ὀρεράῃ ὃ ἀετῆρες ἦσαν ἀλύμπτ:

Nox quidem erat, excubie verò turmatim erant circa
calum.

4. CVM TACET OMNIS AGER] Apollonius quo-
que in sua descriptione, σὴν ὃ μελαμομένον ἔχον ὄρον:
Tenuit noctem nigram silentium. & inf. Poëta: nocte silen-
ti. Ex qua obseruatione Pap. i. Achil. mutum orbem
dixit:

— totis vbi somnus inertiis alis

Defluit in terras, mutumq; amplectitur orbem.

& in 10. Theb. in Somni Regia:
Ocia vestibulo, pressisque silentia pennis
Muta sedent.

In Poëta verbum tacet referri potest, vel ad volu-
cres, & pecudes, quæ in silentio sunt: vel ad ventorum
flatum cessantem, nam & hoc verbum ventis datur.
Petron. Satyr. sic Magam inducit loquentem:

— zephyriq; tacentia ponunt

Ante meos sua flabra pedes.

5. PECVDES PICTÆQUE VOLVRES] Apollo-
nium

Virgilius superat Apollonium.

Tempesta-
tes quo te-
pore.

Taceo de
ventis.

nus vt suum somnum peculiaribus casibus discrimi-
naret.

Οὐδ' ἐκ νύκτων ὕλαν ἔτ' ἀνὰ πτόλις, ἢ θρόνῳ ἦεν

Ἡχίης:

Neque canum latratus in ciuitate audebatur, neque
tumultus

Clamosus.

Varro Atacinus,
Deserant latrare canes, vrbesque silebant,
Omnia noctis erant placida composita quiete.
Stat. s. sylu.

— tacet omne pecus, volucresque, feræq;

habuit in mente Virgilium. idem. i. Theb.

Iam volucres pecudesque tacent.

& Ouid. in Somni Regia. 11. Met.

— nec voce silentia rumpunt

Sollicitive canes, canibusque sagacior anser,

Non fera, non pecudes, non moti flamine rami.

Petron. in Fragm.

Ecce tacent voces hominum, strepitusque viarum,

Et volucrum cantus, turbæque sida canum.

6. PICTÆ] Varietatem omnium auium signat, in
quibus varij colores: nam picturam pro varietate su-
mi alibi admonemus. Oppian. 2. Cyn. ἀνθρώποις οἰωνοῖ-
σι: floridis auibus. quod proculdubio ductum à varia de auibus.
florum pictura.

7. QUÆQUE LACVS LATE LIQUIDOS, & C.] No-
tanda exornatio, volucres pictæ sunt, lacus liquidi, ru-
ra, vbi degunt feræ, dumetis aspera. omnia proptiè.
Aspirauit ad Virgilium Silius 7. Pun.

Cumta per & terras, & lati stagna profundi

Considerat somnus.

Latinis pro exemplo esse potuit Hesiodus, quem iam
adduxi. Sed signatè lacus dicuntur liquidi cum acu-
mine. Nam hi, vt plurimum, turbidi, quia cænosi.
Sed tunc liquidi, premente somno illas bestiolas, quæ
solent turbare stagna.

8. SOMNO POSITÆ] Notetur locutio ad somnum
indicandum. Eadem etiam vsus Propertius lib. 1.
eleg. 3.

Subiecto leuiter positam tentare lacerto.

Quæ locutio ducta à mortuis, qui dicuntur positi, est
enim nota similitudo inter somnum & mortem.

9. LENIBANT CVRAS, ET GORDA OBLITA
LABORVM] Lenibant pro leniebant, ex vsu vete-
rum. Sic Lucret. lib. 5.

— mare fluctibus sæpe coortis

Sauibat,

pro sæuiebat. Et Catull. de Nupt. Pel. custodibant.
idem alibi: audibant. Cæterum tale quiddam Eurip. in
Bacch. ὕπνου τε λήθην ἔξ καθ' ἑμῶν κακῶν Διδωσιν, ἢ δ'
ἔξ ἀλλο φάρμακον ἄνδρα: Dat malis somni nocturnam obli-
uionem, nullum enim aliud remedium laborum. & Calab.
μ. de somno quoque loquens, ἄνευ δ' ἐπιλήθεις ἀνδρῶν:
laboris obliuiscitur vir. Sic & Statius. i. Theb.

— iam somnus auaris

Inserpit curis, pronisque per aëra mutat

Grata laborate referens obliuia vite.

Apud Eurip. Orestes in tragædia sui nominis vnâ
cum somno obliuionem coniungit, & vtrique agit
gratias, quæ ad obliuionem pertinent hæc sunt:

Ἐ σόννια λήθη ἔξ κακῶν, ὡς εἴ Ἐφῆ,

Καὶ τῶν δυστυχῶν ἀνταία θεός!

O veneranda obliuio malorum quàm sapiens es,

Et miserris quàm optanda Dea!

Et quidem noctem, finem laborum afferre, ex Cala-
bro & Critia notat Vrsinus, ex infinitis Delcius in Se-
necam. Sed qui abstinet ab integris veterum, non
grauabor apponere vnam recentioris Bernard. Par-
then.

Rt 2 then.

then. quæ etiam si longè abfit à Virgiliana, tamen A laudandus conatus:

Nunc quoniam latè terra, & templa ardua cali
Conticere, silent venti, pictæque volucres
Tectaque frondosis sylvis animalia passim
Exercet dulcis per grata silentia somnus:
Stellarum taciturna caput nox fulva corona
Percurrit fuscis cali spacia ampla quadrigis,
Tuta silent, nullo pulsantur litora fluctu.

10. AT NON INFELIX, &c.] Tale quid Calaber lib. 3. de Thetide lugente filium.

Αλλ' οὐκ ἄντιον ἔμαρπτε θεῶν θείων:
At non cepit somnus Thetin celerem. & lib. 7.

Αλλ' ὅ Διδὸς ἀμείων ἐπύρατ' ὕπνῳ ἔμαρπτε:
At non Deidamiam amabilis somnus cepit.

Apollonius lib. 3.

Αλλὰ μὲν δ' ἔμειπεν ἄνθρωπος ἄλγεα ὕπνῳ:
At non Medeam dulcis accepit somnus.

& Homerus Il. 2. cum Deos alios, & homines dormientes inducat, subdit:

— Δία δ' ἴν' ἔχε νύκτα ὕπνῳ:
— Iovem autem non tenuit sopor altus.

Imo nullus, aut iucundus: poterat enim dormire, & non altè dormire: nisi quis pro Homero, suavi interpretetur. Ad Virg. affurgere voluit Sil. nam post reliquorum mortalium somnum:

At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigilisque metus haurire sinebant
Dona saporiferæ noctis.

Est infelix animi constructio Hellenica.

11. PHOENIS SA] Duplex forma harum vocum est in auctoribus, vel in, issa, vt Phœnissa, Libyssa: vel in,

Hellenismus.

- 535 ^a En, quid agam? rursumne procos irrisa priores Experiar? Nomadumque petam connubia supplex, Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
- ^b Iliacas igitur classes, atque vltima Teucrum Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat antè leuatos? Et bene APVD MEMORES veteris stat gratia facti?
- 540 ^c Quis me autem (fac velle) sine ratibusque superbis Irrisam accipiet? nescis heu perdita; necdum Laomedontæ sentis periuria gentis?
- ^d Quid tum? sola fugâ nautas comitabor ouantes? An Tyriis omni que manu stipata meorum
- 545 Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli, Rursum agam pelago? & ventis dare vela iubebo?
- ^e Quin morere, VT MERITA ES, ferroque auerte dolorem.
- ^f Tu lacrymis eucta meis, tu prima furentem His germana malis oneras, atque obiicis hosti.
- 550 ^g Non licuit thalami expertem sine crimine vitam Degere more feræ: tales nec tangere curas?
- ^h NON seruata fides cineri promissa Sichæo.

ARGUMENTVM.

Post suscepta tria consilia & resutata, quartum eligit moriendi, cuius culpam in Annam, & in se conicit.

EXPLICATIO.

^a Icam in hoc initio de tota oratione, quæ mirè pathetica, hærens filo Iul. Cæf. Scaligeri

æna, vt Scythæna apud Aristophanem in Lysistrata; Lacæna, apud omnes.

12. NEC VNQVAM SOLVITVR IN SOMNOS] Amanes in somnes. Amantes in somnes. Amantes in somnes. Amantes in somnes.

Nulla quies animo, nullus sopor, arida mens est. Nemes. 2. Ecl. de pastore, qui puellam deperibat: — nec placido memini concedere somno.

13. PECTORĒ] Quia Arist. lib. de Som. & Vigil. medici etiam potissimas somni partes, & functiones cerebro pectorique tribuunt. Sic Ouid.

— multentem pectora somnum. Debes hanc illustrationem Germano.

14. INGEMINANT CVRÆ] Est hoc fermè, quod Tibull. lib. 4. cura nonatur.

15. RVRSVSQVE RESVRGENS] Nota poetica locutionem. videbatur enim dicturus Maro, rursus surgens, sed voluit rursus resurgens, videlicet ad adænon. Non abeunt similes locutiones obseruatæ Passeratio. Nam Terent. in prologo Hecyræ, iterum referre. Propertius lib. 2. eleg. 18. iterum redire. In quibus videtur vacare iterum.

16. MAGNŌQVE IRARVM FLVCTVAT ÆSTV] Fluctus in affectu iræ, vt & Lucretius lib. 3.

Nec capere irarum fluctus in pectore possunt. Oppian. lib. 3. Hal.

— νῆσ' δ' ὅι οἱ ἦντε κῆρα
Εἰλάται:
mens ipsi voluitur instar fluctus. Et in re amoris Catullus: — magnis curarum fluctuat vndis.

Apul. astu pelagi, similiter fluctuat Psyche.

liato. in qua ideo interceptæ sententiæ, concisæ, conlortæ. Fertur, refertur, rapitur. Crebræ interrogationes, consiliorum mutationes, petitio, repetitio, correctio. Incipit autem miserorum more per interrogationem, quid agam? an sic manendum? non potest. instant enim gentes Libycæ. An illæ suppliciter ad eundem? qui fiet? Contemptæ à me, factus mei memores flecti nollent. An cum Troianis abeundum? At frustra tentabitur, ingrati enim sunt, obliui veterum beneficiorum, cum me inuitam relinquunt. Me in regno meo contemptui habuere, in suo quid facient? quin, non recipient. Itcirco dixit superbas rates, & se irrifam, eoque Laomedontiadæ, periuros scilicet. An extrema audenda mihi, ipsique bello persequendi? At hoc quid est consilij? Equidem ciues hoste vix è Sidonia vrbe reuelli è manibus tyranni, quoniam igitur animo obiectem rursus eos, vel belli, vel pelagi periculis? Igitur concludit, morere. Hæc vifâ mihi necessaria ad integram orationem. Ipse iam per partes, vt soleo, digerat. Nec deerunt quæ vtiliter addam Scalligerianæ operæ. In voce irrifâ later causa, perinde. Experiar ne rursus priores procos irrifâ iam à Troianis? Pergit. Petam supplex connubia Nomadum: habet omnia emphasin, pathos, conquectionem. Ego ne femina petam connubia? femina enim ambiri solent, non ipsæ ambire. Ego ne Regina supplex accidam ad pedes Nomadum, qui barbari, qui à me toties contempti? Illud contra castitatem est, hoc contra regiam dignitatem.

^b Repulsa à primo consilio proponit alterum, ab eundem cum Troianis. Accipio vltima iussa decretum vltimum abeundi. Variè interpret. Redeo. Euerit per ironiam susceptum consilium, perinde. Quasi verò iuuerit me, profueritque leuasse eos antè auxilio? quasi ipsi memores sint beneficiorum, & ego bene apud illos posuerim tantorum beneficiorum gratiam? Nihil profecto minus. nihil enim iuuat, me eos auxiliis subleuasse, quia ipsi ingrati, & immemores.

^c Pergit in eodem consilio, vrgetque hac ratione. Etiam si ingrati sint, volo me tamen ingratum dare comitem. Euerit sic. Si tu velis, illi nolint, illi non finent. Ratio duplex, quia superbi, quia periuri sunt. Ideo Laomedontæ. Nescis heu perdita (ipsa secum loquitur) quid dicas. Non solum sunt superbi, nam si hoc tantum essent, vinci humilitate tua possent: sed sunt periuri, à quibus quid speres?

^d Reiectis duobus consiliis tertium proponit hac diuisione. Comitaborne illos supplex vsque ad Italiam? an insequar cum hostili exercitu? Huius consilij partes reicit, priorem vt turpem, posteriorem vt difficilem. Euerit prioris. Non possum illos comitari, quia sola, fuga, nautas, ouantes. Qui enim sola, quæ sum Regina? qui fugiam, quod indignum? qui nautas, qui ideo viles homines? qui ouantes, qui me ducant in triumphum? Vide quàm leuiter soleat Maro percurri. Euerit posterioris. Non possum insequi cum hostili exercitu. Nam qui rursus obiectem maris periculis, quos vix ac tanto negotio reuelli à Tyro?

^e Propositis solutisque argumentis deliberat sibi moriendum. Ratio duplex, & quia mereor; inducit enim suæ desperationi colorem, ait Scal. & vt dolorem auertam.

^f Causam desperationis à se reicit in sororem, sed ita tamen vt in se quoque conuertat. Nam tu me hosti obiicis, sed vt eucta meis lacrymis, sed vt furori medereis.

^g Perstat in sui reprehensione, quòd nuptias expectauerit non seruata fide Sichæo coniugi. Iulius Scalliger

ger agnoscit hinc modum quendam reticentiæ, qui non tam defectu, quàm ex quadam circuituone excitar pleniorum intellectuonem. Nam ita se Dido reprehendit, vt dicat circuitu quodam se excusans, vitam, quam ipsa optabat, esse fecuram ac brutiorum vitam; hanc autem hominum, ac propterea non damnandam.

^h Desinit in suum Sichæum, se reprehendens. Sententia est. Fides promissa Sichæo, non seruata est cineribus. Quæ sententia cum clara sit, nescio cur se multi crucient, vel proferentes vetustos codices, in quibus est Sichæi, non Sichæo. Vel dicunt dici Sichæo pro Sichæio.

NOTÆ.

I. EN QVID AGAM? &c.] Similis diaporesis, & dialogismus freques omnibus oratoribus, scriptoribus, Poëtis. Cic. pro Muræn. magna copia locum hinc exornauit, Si hunc vestris sententiis afflixeritis, quò se miser vertet? domum ne? vt eam imaginem clarissimi viri parentis sui, quam paucis antè diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? An ad matrem? quæ misera modo consulenti osculata filium suum, nunc cruciatur & sollicita est, ne eundem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat? Ibi igitur in exilium miser? quò? ad orientis partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, vnde cum honore discesserit, eodem cum ignominia reuertit. An se in contrariam partem terrarum abdeat? vt Gallia Cisalpina, quam nuper summo cum imperio libentissimè viderit, eundem lugentem, marentem & exulem videat? Lilius lib. 22. Illud etiam in tali consilio animaduertendum vobis censeram P. C. si tam duri oris esse velitis, quod nullo nostro merito faciatis, cui nos hosti relicturni sitis. Pyrrho videlicet? qui nos hospitum numero habuit captiuos. an barbaro, ac Pano? qui vtrum auarior, an crudelior sit, vix existimari potest? Andromacha apud Eurip. in tragædia sui nominis.

Τὴ δὴν ἐμὸν ζῆν ἠδὲ; ἠρότερον γὰρ βλάπτει;
Πρὸς τὸς ἀπερίτρητος ἀπερδὸς τὸς τὸς τὸς τὸς
Quid tum mihi viuere dulce? ad quid respiciam?
Ad presentem, aut ad preteritas fortunas?
Atiadna apud Catull. relicta à Thesæo,
Nam quò me referam? quali spe perdita nitar?
Ideo sine petam montes? an gurgite vasto
Discernens pontum trunculentum vbi diuidit aquor?
An patris auxilium sperem? quæ me ipsa reliqui,
Respersum iuuenem fraterna cæde sequuta?
Coniugis an fido consolent memet amore?
Qui refugit lentos incuruans gurgite remos.

Oratore vno, scriptore altero contentus, Poëtam attuli duplicem, vt qui poëtam interpretor. His disce similes diaporeses poëmati tuo aspergere, vnâ cum solutionibus aliter non illæ iucundæ sunt: ideo à me quatuor luculentæ adductæ, vt qui quæram, Lector, tuam imitationem.

2. RVRSVSNE PROCOS IRRISA PRIORES] Similem & elegantem orationem inuenies in Lilio lib. 40. in oratione Perfei coram Philippo patre, aduersum fratrem Demetrium.

3. MARITOS] Non nuplit, etiam si maritos vocet. Maritus est de non coniuge.

Nec Phrygium falso traxit candore maritum
Aucta externis Hippodamia rotis.

4. QVIA NE] Particulam ne, quæ videtur sententiam perturbare, monet Turneb. lib. 28. cap. 1. solitam adici à veteribus Latinis, cum interrogatio fit, ad conciliandum solum orationi ornamentum, cuius rei testes producit Plautum, ac Terentium: illum in

Cistell. *Qua ne inficias eat?* hunc in Phorm. *Quod ne ego perscripsi* porro illis, quibus debui? Huius rei ignorantia ait Turn. hoc Maronis nunquam satis explicari. Alij *quia ne* explicant, reueras in his Seruius.

5. FAC VELLE] Est hoc, quod Terent. Phorm. *pone esse*. Quod Cicero variis in locis: *da esse, finge esse, fac esse*.

6. RATIBVSQVE SVPERBIS] Aliqui commodiùs certè legunt, *ratibùsue superbis*.

7. LAOMEDONTAE] Ab vno Laomedonte, qui periturus in Deos fuit (historia satis est nota) Troianos omnes perituros putat. Habes multa similia. Paris propter vnicam Helenam, cuius formam ipse cõpertam habet, totam Græciam καλλιόδρακα vocat: *ferentem pulchras feminas*. Menelaus ob vnius Paris perfidiam, Priamidas ὑπερφιάλως καὶ ἀπίστος dicit: *Fædis fragos, & infideles*. Homerus ipse Vlyssim ob vnius Troie euerfionem ἀλοῦστροπον appellat: *euerforem vrbium*. Hæc iam aliis obseruata.

8. VIX VRBE REVELLI] Qui vix, si i. Æn. *conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni, &c.* Qui ergo vix reuulsi, si ipsi sponte conuolarunt? Duplex solutio. Prior vulgaris. vix dictum cum respectu ad tempus, non ad difficultatem. Quasi dicat. Nunc fermè reuulsi sunt, & iterum committam pelago. Non placet, nam *reulli* difficultatem indicat. Posterior Scaligeri. Vix conueniunt, & vix reuulluntur, nulla hîc pugna. Quia non conuenirent nisi metu, aut odio tyranni compulsi. Quis enim aliter patriam desereret? *vrbs Sidonia* est Tyros.

9. MORERE] Vides, vt reiectis aliis argumentis, eat in vltimum remedium mortis. Plautus in Rudent.

- a Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
- b Æneas celsa in puppi, iam certus cundi,
- 555 Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
- c Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est,
- d Omnia Mercurio similis, vocemque colorémque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ.
- 560 e Nate Deâ, POTES HOC sub casu ducere somnos? N E C Q V Æ circumstent te deinde pericula cernis Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?
- f Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat Certa mori: varióque irarum fluctuat æstu.
- 565 Non fugis hinc præceps, D V M præcipitare potestas?
- g Iam mare turbari, trabibus sæuásque videbis Collucere faces, iam feruere littora flammis, Si te his attigerit terris aurora morantem.
- h Eia age, rumpe moras: V A R I V M, & mutabile semper,
- 570 Fœmina. sic fatus nocti se immiscuit atræ.

ARGUMENTVM.

Dum Dido in eo curarum æstu versatur, dormienti Æneæ apparet Mercurij imago, qua ducem concitat ad fugam præcipitem argumento duplici, & imminenti timore periculi, & nauigandi occasione.

EXPLICATIO.

V Eluti epiphonema superioris orationis. Ideo verò rumpebat questus è pectore, vt signetur do-

A Neque est melius morte in malis rebus miseris. Sallustius in Catil. ore Cæsaris ait, *mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse*. Coniungit Clemens lib. 6. Strom. *Mors mune esse munus Deorum.*

10. THALAMI EXPERTEM] Est hoc, quod duplici flexu Horatius: *Nuptiarum expert, marito cruda.*

11. DEGERE MORE FERÆ] Putant interpretes, allusum à Poëta ad genus quoddam ferarum (Seruius ex Plin. in Naturali Historia, lycas nominat, in quem locum nondum incidi) quod amisso coniuge, aliis deinde non iungitur: vt sit de lycibus; quando se Dido inculcat, quòd post putare Sichæi iterum nuptias quæserit, apta erunt ad hanc mentem verba hæc. Plutarch. in Gryllo: *Penelopes tuæ castitatem innumera cornices crocitantés ridiculam esse ostendent, atque contemptui exponunt, quarum vnicuiusque si moriatur mas, viduitatem non per exiguum tempus, sed per nouem ætates hominum seruant.* Græca, quæ ad rem. *ἢ ἐκείνης ἢ δὲ ποδὶν ἄρβην, ἢ δὲ λήγον ἄρβων, ἀλλ' ἐνεία χυρῶσαι γυναικὸς ἀνθρώπων.* Aliquis possit putare allusum ad taurum ἀτιμαρχίαν. Certè simplicius capi Poëta potest de feris multis, quæ horridæ, ac separatæ à suorum consortio. Non autem inuulter, etiam si extra commentationem Virgilij, admonebitur adolescens de antiqua significatione verbi *dego*. erat prisca idem, *Dego, olim pro minuo.*

Plautus Aulularia: nunc ego istum soror laborem degam, & diminuiam tibi. Degere est detrabere. Plautus Epidico. Degetur corium de tergo meo. hæc ille. hæc significatio fortasse inde nata est, quasi *deagere*. id est, amouere, & amandare.

4 Con

a Constructio tota est Græcorum, atque vt in istis subaudienda est præpositio ἢ, ita Latinis *iuxta*, aut quæuis alia, Budæo monitore, & doctis aliis. Itaque sententia hæc erit. Erat forma hæc similis iuxta omnia Mercurio, videlicet, iuxta vocem, colorem, crines, membra. An hîc verè Mercurius Æneæ apparuerit; an visus tantum apparuisse per ludibrium somni in ancipiti est.

c Duplex ratio, cur statim Æneæ nauigandum, cur non immorandum. Prima à malis, quæ imminēt, si moram fecerit. In verbis ætiologia est: videlicet, Ideo non cernis pericula, quia demens. In illis hoc sub casu, sermo est emphaticus. quasi, magno, & periculoso. Altera à temporis opportunitate, nam spirant Zephyri, qui secundi sunt ad nauigandum. Nec aliud iam est argumentum: nam quæ sequuntur, omnia huc referenda. Etenim more suo Poëta generatim rem proposuit, in quam mox recurrit augens, explicans, amplificans.

f Explicat iam superiores rationes. Circumstant te magna pericula, quia Regina versat in pectore contra te dolos, nefas, fluctuatque iratum æstu: Zephyri secundi sunt, da ergo te in fugam præceps, dum potes, spirantibus Zephyris. Ista longè abeunt à mente omnium interpretum. Sed me illi non mouent. Nec cedam facillè ex consuetudine, quam in Poëta sæpe obseruauit, qui duo cum præmittit, statim recurrit explicans eadem. Id liquidius apparebit ex sequenti explicatione.

g Rediit seorsim ad vtrunque argumentum, iam nunc coniunctim hac ratione: spirant venti; si maneas, mare turbabitur, vt accidere plerunque solet: circumstant te pericula, quibus nisi præcaues, videbis subito faces collucere accensis trabibus, & littora flammis feruere. Itaque tota sententia pendet ex collocacone incisi, quod ego post verbum *turbari*, & ante *trabibus* constituto, atque adeo non dicit: iam mare turbari trabibus. &c. sed iam mare turbari, trabibus sæuásque videbis, &c. Ergo, integra mens Poëta est: Circumstant te pericula, venti sunt secundi, quæ pericula: doli, nefas, iræ Elissæ: qui ventus: ita secundi, vt non abire vitunque, sed præcipitare te possis. ergo abi, nam aliter, & mare turbabitur tempestate, & flammæ contra te collucebunt, atque adeo nulla hinc erit cundi potestas & propter tempestatem, & propter periculum flammarum, quæ duo te oppriment si moraris in crastinum; ergo age rumpe moras. Hanc meam explicationem, & incisi illius contra omnia exemplaria commutationem multa adiunant. Primum sententia, quæ arguitur: deinde oppositio in vocibus, quæ venustior, nam sicuti littora feruent flammis, sic faces collucunt trabibus: itaque vtramque sententiam comitatur ablatius quidam: similia enim vfitata Poëtae diligens lector obseruabit. Tertio aperte mecum facit ipse euentus, nam in 5. post flammæ, quæ latè lucent, statim in exordio nauigationis mare turbatur, & excitatur tempestas fœda, vnda inhorrescit tenebris, nimbi cingunt ætherem, & Palinurus desperat Italiam contingere. Hæc tempestas si Æneam in portu opprimeret, quí posset inde euadere? an eo calco, illis tenebris se se in pelagus daret? Aliquid ad hanc mentem iuuant verba Seruij, nam statim in illud, *corripit è somno corpus*, sic ait: *corripit: omen futura tempestatis.* quod hoc omen, nisi turbandum mare? quam vt tempestatem fugiat, celerimè è somno surgit. Quarto demum, nam *mare turbatum*, est, tempestate agitatum: nescias verò tu, qui ex tranquillo procellosum reddatur pelagus, solum quòd trabes, id est, naues accipiat. Ergo capiamus trabes de accensis facibus, quod à more Poëta-

A rum non abit, qui futis trabes dant, pinus, taxos, & arbores integras. exem pla obuia, & nos ad rem aliam alicubi nonnulla iungimus. etenim si trabes capias de nauigiis, nulla tum hæc Didoni, nihil ad hanc rem præcedens, nihil secutum: quod profectò non est è more Virgilij.

h Post argumenta hortatur ad fugam necessitatem verbis concitatissimis, cuius hortationis rationem adhibet ex innata scemini inconstantia. Præclare illud, *rumpe moras ne te morantem.* Quo verò sollicitiorem relinquat, disparat responso nullo expectato. Vt etiam. 2. Æn.

Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbis,
Et sup. idem Mercurius, *euauit ex oculis in tenuem auram.*

NOTÆ.

- 1. CELSA IN PUPPI.] Propertius libro 2. e. leg. 26. *Prora cubile mihi, seu mihi puppis erit.*
- 2. HVIC SE FORMA DEI, &c.] Similis successus habetur Il. 23. *Ἴλιθε δὲ, ἐπὶ ψυχῇ Πατρόκληος δειδοῖο, Πάτρ' ἀπὸ μέρθεσσι, καὶ ὄμματά κατ' εἰκίη, καὶ φωνὴν, καὶ ἴσα θεῶν ἔμοιχα ἔστω: Superuenit autem anima Patrocli miseri, Omnibus ipsi magnitudinèque, & oculis pulchris similis, Et voce, & tales circa corpus vestes induta erat.*
- 3. OMNIA MERCVRIO SIMILIS.] Agnoscat hîc Isidorus characterissimum. Est hîc descriptio figuræ alicuius expressa. *Κλῦτε φίλοι, θεῶς μοι ἐνὸπιον ἦλθεν ὄνειρ, Ἀμφοσίν δὲ νύκτα μάλιστ' ἤ Νέσσει δία, Εἰδότες, μέγθεσσι, φόντ' ἀρχισα ἰώρε: Audite amici, diuinum mihi in somno venit somnium Intempestam per noctem, maximè autem Nestori, diuino, Formæque magnitudinèque, habitûque simile erat.*
- 4. CRINES FLAVOS.] Positi flauis crines in pulchritudine etiam à viris. Scribit Athenæus lib. 12. c. 20. Demetrium, qui venustus ipse & formosus volebat esse, studiosè flauiciem affectauisse in capillis.
- 5. MEMBRA DECORA.] Ideo ait Seruius, quia is cur iuuenis, Deus palastræ. nam Horat. *Mercuri facunde nepos Atlantis, Qui seros cultus hominum recentes Voce formasti catius, & decora More palastræ.*

Sed simplicius capi possit Poëta. nam hic Deus semper florida iuuentate pingebatur, fortasse quia eloquentia florens & florida ars.

6. NATE DEË.] Aduertit Nascim. hunc principem militarem semper dici *Natum Deâ* à principe poëticæ, quoties opus est singulari prudentia & consilio, quæ virtutes præcipuè in Diis sunt. Ita in 1. *Nate Deâ, quæ nunc animo sententia surgit?*

7. CIRCVMSTENT.] Huic respondet *ἔρεστω*. Inde contra Polybius (ait Budæus) τὸ βίω δὲ παρ' ἴω vocat *ἔρεστων ἀπερ' ἔστω*, vt cui nihil circumstet incommodi. verbum *ἔρεστω* Homerus Odyss. 14. explicuit hoc flexu, *ἔρεστω καὶ ἀνέσθων ἔρεστω*.

8. ZEPHYROS SPIRARE SECUNDOS.] Zephyri secundi.

9. Aristides in Ægyptiaca. Zephyrorum signata sæpe est mentio in auctoribus, cum sermo est de secundo flatu. Nunc mihi ante oculos Heliodorus lib. 6. Hist. Æthiop. quibus flantibus peruium est mare. Quis sit ventus secundus alibi, Nunc obseruo.

Ventus secundus, prouerbialiter, ut cum Aristophanes in *Lysistr.* dixit, *Χωρεῖτ' ἄργυρον, καὶ μὴ τὴν ψῆφον ἔλαθετε*: *Ite ira, nūquam adite, namq[ue] secunda curritis aura.* Ita Pindarus *Od. 4.* Pyth. *ἄρον ὑμῶν, secundum ventum hymnorum, & Od. 13.* Olymp. *Ξενοφάντ' ὁ δ' αἰμὼν ἔρον: ventum secundum genij Xenophontis.* Seneca de vita Beat. cap. 22. *Sic illum afficiunt diuitia & exhilarant, ut nauigantem secundus & ferens ventus.*

Fœmina di- rum malam. ILLA DOLOS DIRVMQVE NEFAS] Ad sententiam Poëtæ accedunt illa Heliodi in Theog. qui ait, genus fœminarum esse ἐλασίον perniciosum. καὶ ἀήμετα μέγα: & ingens nocumentum, & inf.

—κακὸν βινύσι γυναικάς
Ζεὺς ὑψιπέτατος ὄϊα:
—Rem malam mortalibus mulieres

Iuppiter altitonans dedit. Perniciem autem, quæ à fœminis in viros manat, explicat ille eleganti hac comparatione. Nam quemadmodum, ait, apes vtilissimæ sunt mortalibus, quæ tamen fucos alunt, perniciosum genus animalium; sic homines vtilissimi sunt, fœminæ nocuæ, quæ vnâ cum illis degunt. Verus Poëta apud Lips. 1. Elect. *Omni mulier intra pectus celat virus pestilens.* Plaut. Mil. Glor.

—quid peius muliere, atque audacius?
19. SI TE HIS ATTIGERIT TERRIS AVORRA] Sententiam suam Poëta hausit per imitationem ex Homero, Euripide, Calabro. Ait primus Il. 18.

—εἰ δ' ἀμμενι γήσετ' ἐθ' ἀδ' ἐβίβας
Ἀβελον ὄρημ θεῖς ὄν τ' ἄλλοισιν, &c.

—si autem nos offenderit hic existentes
Cras impetum faciens cum armis.

Alter in Medea Creontis ore minitantis Medæ ipsi, ut abeat:

—σπένεται δὲ Γε
Εἶσ' ἢ πῶς λαμπρὰς ὀψίθεις,
Θαίψι

- a Tum verò Æneas subitis exterritus vmbriis, Corripit è somno corpus, sociósque fatigat.
- b Præcipites VIGILANTE viri, & confidite transtris, Soluite vela citi: Deus æthere missus ab alto, 575 Festinare fugam, torrósq[ue] incidere funes Ecce iterum stimulat. SEQVIMVR te Sancte Deorum Quisquis es, imperióque iterum paremus ouantes.
- c ADSIS ò, placidúsque iuues, & sidera cælo, Dextra feras. dixit: vagináque eripit enses
- 580 Fulmineum: strictóque ferit retinacula ferro.
- d Idem omnes simul ardor habet: rapiúntque ruúntque: Littora deseruere: latet sub classibus æquor. Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.

ARGVMENTVM.

Surgit è somno Æneas, hortatur suos, committit se Numini, præcidit funes, eodem ardore milites sunt, littus deseritur, nauigatur.

EXPLICATIO.

Pirant ista celeritatem, surgit exterritus, corripit corpus, fatigat socios.

—Prædico autem tibi, Si te consequens lampas viderit Dei, Morieris. Tertius lib. 13. Οὐδ' ἐστὶ δὲ αὐτῆς ἡ εὐρένεια Ζεὺν ἔτ' ἐπ' ἰδέσθαι: Neque te diua offenderit Aurora Viuum inter Troianos.

His adiungo Senecam & Ennium, vtrunque de Medea, & Creontis ore prior ait:

—capite supplicium lues,
Clarus priusquam Phæbus attollat diem,
Nisi cedis Isthmo.

posterior: Si te secundo lumine hic offendero. Vterque Euripidi hæsit.

11. VARIVM, ET MYTABILE] De vniuerso certè hominum genere Nazianz. orat. 1. ἀνδρωπορος, τὸ πολυμορφὸν ἄνθρωπον, καὶ ποικιλοτρόπον: *Hominem, animal omnium maxime mutabile, & varium.* De fœminis Tibullus:

—Ab crudele genus, nec fidum fœmina nomen.
Ouid. 1. de Arte contra illas:

Fallite fallentes, ex magna parte profanum
Sunt genus: in laqueos, quos posuere, cadant.

Hanc mutabilitatem per res maris Poëta explicant, nam mari nihil mutabilius. Plautus *Asinar.* de fœminis:

Mare haud est mare, vos mare acerrimum.

C Scio aliam esse mentem Plauti. Propius est illud Horatii lib. 1. ad 5.

Qui nunc te fruitur credulus aurea,
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, nescim aure
Fallacis.

Heliod. in *ἔργ.* dixit, ὅς τ' ἡ γυναικὶ ἀπειθεῖ, ἀπειθεῖ ἔργα φιλίτησι: *Qui mulieri credidit, hic latronibus credidit.*

D b Tria iubet, & modum adhibet, vigilent, confidant transtris, soluant vela: modus, vt præcipites, vt citi. Nullum est exordium, nam celeritas nihil finit præmitti: nisi vice exordij sit vox viri, quæ nata ad laudem. Vt verò lati pateant subiicit auctoritate Numinis. Ac statim eadem celeritate, qua furrexerat, qua imperauerat, qua monuerat, se se conuertit ad cælestem nuntium, nihil examinans, an Iuppiter, an Mercurius, an alius quispiam. Nihil præmittens ad exordium, tantum promittens se obedientem fore, ac ne

ac ne promittens quidem, sed statim sequimur. Nec solum, sequimur, sed promptè etiam, nam ouantes. c. Oratio breuissima ad Numen, quod apparuerat. Ades, iuua placidus, fer dextra sidera. nihil amplius patiuntur angustia temporis. Eadem celeritate ensis non educitur, sed eripitur: funes, quibus naues illigantur littora, non soluuntur, sed inciduntur, sed feruntur. Ensis verò instar est fulminis, adeo omnia celerrimè.

d Ducis ardor transit ad milites. Itaque idem ardor (vox signata ad celeritatem) habet omnes simul. id est, cunctos omnes enim, & cuncti, non idem, vt putat vulgus. Sed omnes simul & cuncti idem. Habes iam alio loco quid obseruauerim. Redeo. Itaque non dicit, idem simul ardor habet omnes, sed idem ardor habet omnes simul. Sequitur, rapiúntque ruúntque. Vide an hæc concitata? Ac puncto temporis littus deseritur, mare plenum est nauibus, torquentur spumæ, verruntur maria. Pro toto hoc cursu carminum dicam breuiter, mihi non satis dignè occurrisse, qui potuerim explicare celeritatem, quam Poëta hic representauit. & nemo credo interpretans assequatur. Vide quo animi, & carminum ardore absoluerit rem difficilem, plenam per se tædij, moræ, implicationis, laboris. Quid implicatius primo illo cursu nauatarum, cum soluunt: dum conuehuntur, & parantur omnia, dum fit consensio, annus est: sed hunc annum momento temporis haurit Poëta. Vide quam multa dicta, quam multa facta carminibus decem & tribus. Surgit Æneas è somno: hortatur suos, vigilent, confidant, soluant. præcidit argumenta reliqua, & vno tantum Numinis vitur. Post breuem hortationem ad suos: eadem breuitate se ad Numen conuertit, sequitur, & parat. petit vt adsit, vt iuuet, vt ferat dextra sidera. Vix hoc dicto, gladium stringit, ferit funes, eodem ardore sunt milites. rapiunt, ruunt, littus deserunt, sunt in mari, remis dant operam. itaque, qui initio sunt in littore, & somno torpidi, iam, sub instans pene, nauigant superatis ingentibus difficultatibus, quæ solent interuenire. Disce esse poëtæ: cò enim destinavi hunc sermonis cursum.

NOTÆ.

- 1. EXTERRITVS VMBRIS] Bene concipit locum istum Nascimb. Ad præsentiam Numinis visus in fomnis, fulsit ille locus magno splendore: nam hic semper comes in Deorum aduentu. Abiit hic splendor vnâ cum Deo, inde succedentes vmbra duci horrorem incutiunt. Sed possint etiam fortasse veriùs capi hic vmbra pro imagine, quæ apparuit, quasi non tam Deus ipse, quam eius imago. Fiet hoc verisimile legenti quæ de vmbriis, simulacris, imaginibus dico in 6. lib. Æn.
- 2. CORRIPIT È SOMNO CORPVS] Ab Lucretio, qui lib. 3. *corripere è somno corpus.* & lib. 4. loquens de canibus: —volucrumque soporem Discutere, & corpus de terra corripere instans. Pari aura. 3. Æn. *corripio è stratis corpus.*
- 3. DEVS ÆHERE MISSVS AB ALTO] Auctorem suggerit eorum, quæ imperat, nimirum Deum, quod diuinitas excogitatum ratione tripla. Primò, ne dux ipse præceps videatur, qui tam præcipitanter imperat. Deinde, nam in re omni magnum habet pondus auctoritas Numinis: & eo ipso religionem incutit Æneas militibus, vt festinè pareant. Tertiò consulit breuitati rei, & magnitudini periculorum, & ideo amputatis aliis, eam rationem suggerit, quæ validissima. Suprà in sermone, quem habuit Æneas

A ad Elissam, post multas rationes, quas præmisit, quibus probauerat, sibi necessariò abeundum Carthagine, illam demum extremo loco intulit, quæ summissima omnium.

Nunc etiam interpretes *Dinūm Ione missus, &c.* ibi ergo cum res per otium agatur, locus est non solum illi, sed aliis, quæ præmittuntur: non hic contrigit illud otij, & ideo multis reiectis, quæ firmissima afferri poterant, illud tantum inferitur, quod firmius omnibus. Ad hanc otij parsimoniam referas concursum dactylorum, festinationem syllabarum, ipsorum carminum conuolantem impetum. Quid celerius hoc carmine?

Soluite vela citi, Deus æthere missus ab alto. Tu alias expendes.

4. T O R T O S] Ita in re nautica Catull. de nupt. Pel.

Candidaque intorti sustollant vela rudentes. Attius Phœniss. apud Nonium: *Abtórque proram, ac supra tortas copulas.* id est, funes nauticos abrupte. Videtur verò mihi Æneas explicare verba Mercurij. Præceperat hic *rumpe moras.* Subiicit dux, *iubet Deus fugam festinare, funes incidere.* Essent enim moræ, si solueret funes Æneas. Ergo, *rumpe moras,* id est, rumpe funes nauticos: quo verbo vsus in 3.

Sed fugite ò miseris, fugite, atque ab littore funem Rumpite. Inde statim,

—strictóque ferit retinacula ferro.

5. SEQVIMVR TE] Pia vox & digna principe. Itra enim aliquid facient, Deum nisi sequantur, & vt qui debent ait Pindarus, *εἰ μὴ θεὸς ἀγαγόνεσσι καὶ ἑρπυτῆρ γέμνται,* *Nisi Deus principibus gubernator fuerit.* Pulchre admonet in Homerum Spondanus Il. 8. fictum à vate esse, vt Diomedes, quamuis fortissimus, ab acie fugerit, quòd illi Nestor dixisset, *ἢ ἔτι μιν ὄσκεισσι ἐπὶ ἐκ Διὸς ἄχ' ἔπειτ' ἀλάη;* *An non cognoscis quòd à Ioue non sequitur auxilium?* fictum hoc, inquam, ait, *Quia Deo repugnare nemini vnquam tutum.* ex hac religione dictum apud Xenophontem *καὶ δ. βροντὴν δὲ ἔειπε ἰσθιγέας,* ò δ' εἰσπερὶ ἰσθμῶν δ' ἔειπε Ζεὺς μέγιστος, καὶ ἰσθμῶν: *Dextrum intonuit. & ille, sequimur te Iuppiter Max. ac statim iuit concitus.* Xenoph. locum ad Virg. adiunxit Germ.

6. SANCTE DEORVM] Genus loquendi Græcum, Helleni- quale illud apud Homerum, *ἦ καὶ θεῶν,* quod imitatus Ennius est Ennius hoc versu.

Respondit Iuno Saturnia sancta Dearum. Ceterum Deos in precationibus sanctos appellari consueuisse Briss. notat lib. 1. for. aduocátque & hunc Maronis versum, Liuium, Tullium, alios.

7. QVISQVVS ES] Huic similis est ea formula *sue Deus, sue Dea.* vtriusque meminit Briss. lib. 1. Form. dicitque religionem in vtraque seruata à veteribus. verebantur enim ne alium pro alio Deum nominando falsa religione populum alligarent, quod Agellius tradit lib. 2. c. 28. Placent hæc præ Seruianis, in quibus videas alludi ad Mercurium cælestem, terrenum, inferum. Hic enim non dubium quin ea forma è cælis esset. ergo *quisquis es,* quia nescit verè, quis ille fuerit, qui apparuit: tantum se formam similem Mercurio vidisse narravit hoc & idem Seru. agnoscit.

8. ADSIS ò] Hinc Stacius. 1. Theb. *Adsis ò memor hospitij, Iunoniæque arma Dexter ames.*

9. PLACIDVSQVE IVVES] Affinis illa Scipionis ituri per maria precatio ad Neptunum, apud Silium lib. 15.

Emicat, ac prima scis Scipio puppe, profatur, Diue tridente potens, cuius mari ire per alta Ordinur, si in ista paro, decurrere classi,

*Da pater, & nostrosne sperne iuuare labores,
Per pontum pia bella veho.*
10. DEXTRA FERAS] *Faulta, in 8,
Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.*
11. ERIPIT ENSEM] *Expendi hic duplicem circumstantiam celeritatis: ab ense, qui non educus, sed ereptus: à funibus, qui non soluti, sed incisi. Hæc vtraque celeritas à duplici historico representata est: gladij, à Tacit. l. Ann. apud quem Germanicus, clamitans ferrum à latere diripuit, elatūque deserebat in pectus, nisi proximi prehensam dextram vi attinissent. funis, à Liuiolib. 28. Trahunt scalas, orasque, & anchoras, ut in molientibus mora esset, prædicunt. ubi oras nonnulli capiunt pro funibus nauticis. tu ad Lil. de Nauig. cap. 15. sententiam suam Poëta per imitationem ab Homero hausit, apud quem dux ipse Vlysses Odyss. 10.
Τόρα δ' ἐγὼ εἶψ' ἐξ ἑρπυσάμηνος κλέψω κρητὴν,
Τὸ δὲ δῶδ' ἀείσματ' ἕκαστα νεὸς κρυπτοσάμοιο:
Interea ego gladium acutum extraxi à femore,
Eo funes absconditū nauis nigra prora.
Ab eodem suam Apollon. lib. 4. Arg.
ὄϊ εἶψ' ἐκ κελύφο
Σπασάμηνος ἑρπυσάμηνος νεὸς κρυπτοσάμοιο:
ipse verò ensē ē vagina
Extrahens nauticos nauis funes desecuit.
Porro retinaculum pro fune nautico Liuius quoque dixit: *Pluribus retinaculis validis parte superiore rīpe relictum. ut verò hic ensē fulmineum, sic in 9.
ac rotat ensē
Fulmineum.*
explico rapidum, præcipitem, vel candentem, fulgentemque: gladius enim strictus, dici solet splendescere. Nisi velis referre, quod non abhorrens, ad vstionem: Chalybs enim adurit. sic certè dentes aprorum fulminei dicuntur, quod exurant, quod Xenophon ἐκ πυρ. scripsit, & Pollux lib. 5. Onomast. inde Ouid.
Fulmen ab ore venit, frondēque afflatibus ardent.*

Oræ, pro funibus.

Retinaculi de fune nautico. Fulmineus ensis cer.

A 12. RETINACULA] *Suprà vocauit funes. vocantur etiam ora. Itaque ora soluere est funem soluere. Quavocē vsus Quintilianus in epistola, quam ipse operi suo præfigit: Sed si tantopere effugitantur, quàm tu affirmas, permittamus vela ventis, & ora soluentibus bene precemur. Vfus etiam ante illum Liuius, quod iam alij obseruarunt.*
13. RAPIDUMQUE RVVNTQUE] *Tale illud. 9. En.
Immanem Teucri molem voluuntque ruuntque.
& illud Iſocratis ad Philipp. εὐρονται ὄϊ, καὶ φέρονται ἄ νοῦδος, καὶ τῆς ἡμῶρας: aguntur ferunturque nocte & die. Præcipitantiam hanc soluendi ira representat Xenoph. lib. 1. Ἐλλ. τὰς τε ἀγούρας δαπανήσοντας, καὶ ἐγερτοίμοι, ἰσθθὸν τετραραγίμοι.
14. LATET SVB CLASSIBVS ÆQUOR] *Est hoc, quod Sidonius Paneg. ad Maiorian. de classe Cleopatæ: Actiacas abscondit aquas. Pari verbo Lucanus lib. 3. Absconditque frerum classis. Manilius libro 3. Astron.
— & pontum sub classe latentem.
Seneca Agamem.
Splendētque classe pelagus, & pariter later.
Orosius lib. 2. cap. 10. loquens de clade Xerxis victi: exiguo contemptum latere nauigio, sub quo ipsum pelagus ante latuisset. Omnes istæ locutiones signant nauium multitudinem. Demosthenes in Chersoneso verbo implendi extulit ἐκ κρητῶν τὴν θαλάσσαν. ut & Æschylus in Pers. θάλασσαν ναυαγίων πλήθειον. Nautico itaque verbo dixit Sen. ep. 16. Terram marmoribus abscondas.
15. ADNIXI TORQUENT SPVMAS] *Nam itaremus agitur, ut videantur fluctus torqueri. Sophocles in Aiace dixit ita, ἐλίσσων πλάτων: torquens remum. Voces in Nostro signatæ sunt ad exprimendum conatum nauatarum, adnixi, & torquent. Accedit copia spondæorum. Rem similem iam credo in 3. En. illustrati.***

Latet equor classibus.

ARGVMENTVM.

Videt Elissa nauigantes, & acerbissimo dolore occupata pectus ferit, diuellit comas, in querelas indignabunda erumpit, quibus variè fertur, refertur, iam Ænea, iam sibi irata.

EXPLICATIO.

Prima Aurora est initium Auroræ nascentis: *No-uo lumine capias vel vulgariter, vel ex opinione illorum, qui putabant, Solem quotidie perire, quotidie renouiscere. Croceum cubile interpretor splendidum, illustre. Tithoni fabula obuia est.*
B E speculā, vt verè aut amans, aut irata. *lucem albescere, quia hic color in prima Aurora, & nouo lumine, aquatis velis aut feliciter plenis, aut (in quod inclino) paribus omnium nauium velis. Sed hoc postea procedere, verbum dignitatis, ita astra, Dij.*
C Vtque sensit littora vacua, & portus vacuos sine remige. *Libenter retulerim hæc ad sensum aurium. Incipit enim dolor à sensu oculorum, quibus vidit abeuntes Troianos, recruduit ab altero aurium, quæ carebant noto & grato nauatarum strepitu.*
D Ad hoc spectaculum sequuntur doloris notæ duæ, percussio crebra pectoris, & comarum reuulsio. *Has notas sequitur oratio omni interpretatione superior; plena contumeliarū in Æneam, querelarum, amentia, furoris, indignationis. A qua quidem interpreti abstinendum est, ne supinè maculet, quæ tam laboriosè excogitata sunt à Poëta: sed lege officij cogimur. Ergo abruptè incipit, concitatè, truculenter, tædè. Iouem an aduocet? an obtestetur? an exclamet? an increpet? nescias. ita multa latent in sensu animi. Ideo verò ad illum setmonem dirigit eunte infido hospite, ad quem direxerat eodem veniente; direxerat enim in. 1.
Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur.
verba reliqua plena sunt ἐμφοσέων. Hic, vilissimus ridiculūque impostor. aduena cum contemptu, vnde recrudescit indignatio acceptæ iniuriæ. Tale illud. 7. En.
Exulibūsne datur ducenda Lauinia Teucris.
& est quasi antithetum aduena nostris regnis, nam peregrinus & Rex prope contraria sunt.
e Qui expedient? qui sequentur? Nemo hîc agit signatè, omnia scilicet furore perturbante. tantum vltioni intenta fœmina, qui vlcisci debeant non nominat, diuipere rates ex naualibus, est, deducere ex naualibus armatas naues ad insequendum hostem, sed non sinit furor rem dicere solito verbo, sed raptim omnia. Vix animo cogitauerat vltionem, cum statim vult rem sequi. Aderat nemo, & tanquam cum præsentibus loquitur, sensum omnem abripiente dolore. Troiani velis remisque nauigabant: sic Dido vella vult dari, remos impelli, vt occupetur nauigantium auxilium. Deinde, est aliud quod obserues. illi procedunt velis æquatis; vide lentitiem: illa à citis vela vult dari; vide festinationem. illi adnixi torquent spumas; vide difficultatem: illa vult remos impelli; vide expeditionem. vt videlicet celeritas Afrorum in persequendo suppleat, quicquid in nauigando transmissum à Troianis. ita verò versus festinus est, vt etiam impeditus quodam modo, ad signandam turbationem Regiæ, sese præ iracundia impediētis.
f Redit ad se ex tam præcipiti amentia. Nescit quid loquatur, vbi sit, quæ ista amentia.
g Aliqui codices hîc interrogant. Nihil necesse est. nam sententia est, ô Dido misera iam te fata pertu-*

A hunt ad exitum tuum. *Deuiffes fatis providere, cum dabas sceptrā. Sequitur, en dextra fideſque, &c. oratio tota ironica, quasi nihil tale fecerit Æneas, non Deos secum Troia eduxerit, non patrem humeris.*
B Diuellere abroptum, est, abripere, ac diuellere. *Expende omnia, & videbis nihil potuisse dici truculentius, seuus, ferocius. Indignata enim varias attingit cædes, quibus voluiffet Æneam obruere, è veterum siue fabulis, siue historiis peritas. cum optat corpus diuellere, & vndis spargere, ad Absyrtum respicit: cum socios interfecisse, credo, ad fabulam sociorum Vlyſſis, quam audierat ab ipſo Ænea: cum filium dedisse patri deuorandum, ad historiam Atrei & Thyestæ; vel ad Irys fabulam. Ita singulari indignatione multorum pœnas vult in vnum caput recidisse.*
C Occurrit sibi *ποροληπιπῶδες*, obiiendo belli dubium exitum, *verum anceps pugna fuerat fortuna, & concedit obiectum fuiffet.* Nam si tandem moritura, quid metui? *Quin ego ipsa nullo vsa milite faces tuliffem, ego sola inuassiffem castra. Quis hic furor, qui non sinit feminam periculi magnitudinem expauescere? Naues incendiffem, extinxiffem natum Ascanium, patrem Æneam. & natum priusquam patrem, vt pater ipse cerneat oculis atrocem filij carnificinam: Sic torum genus aboleuiffem, ac me tandem super ipsa dediffem. Etenim sicut supra in aliorum interitu aluiffet ad fabulas, sic credibile in suo quoque ad fabulam Althææ alluiffem, quæ cum incenso fatali torre filium Meleagrum consumpsiffet, in eundem rogam se præcipitem dedit pœnitens etiam si ferò.*

NOTÆ.

1. NOVO] *Sunt qui hîc confugiant ad opinionem veterum, qui putabant Solem quotidie mori, quotidie nasci. Dicuntque hos quotidianos ortus per nouitatem explicari. Vt etiam à Tibullo lib. 4.
Centum sacundos Titan renouauerit annos.
& à Nostro aliis locis, vbi nominat Solem nouum. Hoc veteres dicebant recentari. Agellius lib. 15. cap. Recentari, 25. ita ait: Cneus Matius vir eruditissimus, in Mimiam. quid. bis suis non absurdè, neque absone finxit, recentatur, pro eo quod Græci dicunt ἀναεῖται. Deinde adhibet Matij versus:
Iam iam albicaſit Phœbus, & recentatur
Commune lumen hominibus, voluptasque.
Sed quamuis opinio illa veterum multis in precio sit ad explicanda plurima Poëtarum loca, mihi tamen simpliciter multi illorum videntur capiendi, ita vt Sol nouus, nullus sit alius, quam exoriens. Credamus autem Virgilium alluiffet. 3. Geor. ad antiquum verbum recentari, cum dixit, Sole recensorto. Et quidem Matium quoque simpliciter capio de exoriente Sole.
2. SPARGEBAT] *Ita de luce Lucret. lib. 2.
Primum Aurora nouo cum spargit lumine terras.
Quem proculdubio Poëta reddidit. Ita in. 12. dies
— spargebat lumine montes.
Boëtius lib. 2. de Phœbo, lucem spargere ceperit. Valerius Flacc. 6. Arg. in oratione ad hunc Deum,
— tua lumina toto
Sparge mari.
In his omnibus ab aqua ad Solem, qui igneæ est natura, sermo ducitur. Non abit, Virgilium dixisse paritratione. 1. G.
Aut cum Sole nouo terras irrorat Eois.**

Lucret.

Lucretius quoque lib. 2. liquidus fons luminis. Nazianzenus orat. 19. φωσφαις φωσφαις, fontibus lucis. & orat. 40. φωσφαις φωσφαις, luminis virtutibus. Philo lib. 1. de vita Moysis, flammam illam, qua arsit rubus, ait erupisse, & καθάπερ ἀπὸ τῆς φωσφαις ἀνομιχρῶστος, tanquam ab scaturite fonte. Æschyl. in Pers. καθάπερ ἀπὸ τῆς φωσφαις ἀνομιχρῶστος.

3. REGINA E SPECVLIS] Morem amantium dissimulante attingit. Solent hi, cum discedunt quos amant, altiores & eminentiores partes conscendere, ut inde vel cedentes intueantur. Sic Catull. Argon. Ariadnam Reginam inducit in ibidessu Thefei, condescendentem præruptos montes.

Unde aciem in pelagi vastos protenderet æstus. Hoc ipsum apud Ouid. eadem fatetur, Aut mare prospiciens in saxo frigida sedi.

Et superius dixerat: Mons fuit, apparent frutices in vertice rari, Nunc scopulus raucis pendet adæsus aquis: Ascendo, vires animus dabat, atque ita latè Equora prospectu metior alta meo. Inde ego, nam ventis quoque sum crudeliter vsa) Vidi præcipiti carbasa tensa noto.

Huc refer vigilias illas & crebras speculationes Heronis ex edito turris loco ad inspectandum Leandrum. Similiter & cum amati redibant ex longinquo loco id ipsum ab amatoribus fiebat, sic Oenone redeuntem ex Græcia Paridem ex edito loco prospectat apud Ouid.

Afficit immensum moles natina profundum: Mons fuit, equorens illa resedit aquis. Hinc ego vela tue prospexi prima carina. Ad Poëtæ versum alludit Ouid. 1. Rem. Nec moriens Dido summa vidisset ab arce Dardaniæ ventis vela dedisse rates.

Album cæ- 4. ALBESCERE] Cælum album, aut lux albescens, lum quando est, cum iam prope fugatis astris lux diei in cælo apparet in aduentu Auroræ, sed ita tamen lux apparet, vt nondum oriens incanduerit, incalueritque roseo illo colore, qui præuius ante Solem. Inde est, vt Aurora alba vocetur Poëtis, & λευκώπρωτος, id est, albis vespibus. Eidem Theocritus in Hyla equos albos dat, albi.

Neque quando Aurora equis albis recurrit in ades Iouis. Tibullus: Hoc precor, hunc illum nobis Aurora nitentem Luciferum roscis candida portet equis.

Leucothea Poëtæ passim Græci & Latini pro Aurora Leucotheam assument, id est, albam Deam. Ennius. 1. Ann. Ex in candida se radijs dedit idæa foras lux. & lib. 6. vt primum tenebris abiectis in albebat dies. Calaber lib. 1.

Hiæς μαρμαρέοισιν ἀγαλλομένη φρένας ἴπποις: Aurora equis candidis animum oblectans. Eurip. in Iphig. λευκῆν δὲ τὸ φῶς, ἢ δὲ λευκῆν ἡδὲς: Albescit autem lux, atque splendens Aurora. Sed referendum fortasse generalius ad omnem lucem, quam albam vocant. sic Aristoteles passim, astra alba, lumen, & lucem, quod ex eo mouit Germ. & λευκώπρωτος epithetum est Solis, diei, lucis, id est, habens albos equos. Æschyl. in Pers. λευκώπρωτος ἡμέραν dixit, & λευκὸν ἦμαρ. Damasc. oratione de Transfig. ἡδὲς φῶς λευκῆν δὲ ἡμέραν: vestimenta vt lux albescunt. Ita ego credo nam & Martius apud Agell. lib. 15. non de Aurora, sed de ipso Sole: Tam iam albicaesit Phæbus. & Pacuuius in Chryse: Solisq; exortu capessit candorem, occasu nigret. Attius in Phœniss. de exortu Solis eurus Solis, qui post Auroram:

Solis eurus candidus. Sol qui micantem candido curru, atque equis Flammam citatis feruido ardore explicas. Vetus Poëta apud Censorinum: Ore beato lumine politans qui per calū candidus equit as.

A Ita & Ennius: Interea Sol albus recessit ad infera noctis. 5. ÆQUATA CLASSEM PROCEDERE VELIS] Al-lulsum ad vias ἑξῆς Homeri, æquales naues, quas Eustathius interpretatur, quod æquæ eant, & æquis lateribus. Ita, iunctæ frōtes, & æquata rostra in 5. vbi nō dubiū, quin intelligatur naues ipsæ pares & iunctæ inter se. Sic etiam æquata vela accipienda sunt. Astruo hoc, quia contra Turnebum. Ait in 5. de nauibus: — nunc vnà ambæ, iunctisque feruntur Frontibus. Ait ibidem: — post hos æquo discrimine Pistris Centaurisque locum tendunt super are priorem. Ait rursum, Et fors æquatis cepissent premia rostris.

B Non abluunt quæpiam alia, quæ habentur in eo libro. Ex quibus, & ex his, quæ iam attuli, fit liquidum, æquata vela in hoc libro, accipienda, vt dixi, & præferim ex Homero. Aliqui tamen, in his Turnebus lib. 25. c. 21. (quos visum non sequi) intelligunt æquata vela, cum aura in vtramque veli partem æquata & secunda incidit, non quæ in dexteram tantum partem, vel sinistram afflat: æquatas auras, siue æquata vela Catull. intelligit epigramm. 4. cum scribit, — siue vtrumque Iuppiter Simul secundus incidisset in pedem.

id est, si secundus ventus solum veli sinum impleret, neque dextra tantum aut sinistra afflaret. Aura enim quæ in vtrumque pedem incidit, siue vtramque partem veli, obliquæ & transfuersæ opponitur.

C 6. PECTVS PERCVSSA] Regina Hecuba apud Eurip. in Troad. — Ἐ δὲ Ἰὼ δὶ δὸρδῶ Πηλέματ' ἔκρατος, ἑβρώντε ἄλυσται: — Hos tibi damus Ictus capitis, & pectorum plantis. Eandem hortatur chorus, vt idem faciat, Ἐκρωσ', ἀρασε χεῖρ' ἐκράτος, ἀπὸ τῆς δὶ δὸρδῶ χεῖρ'ος: Percute, percute manu caput, ictus impingens manu. Et in Phœniss. chorus quoque præsentem admonet, vt admoueant, ἄλλ' ἐκράτος κτῆσται, ictus in caput. Sophocles in Aiace de re simili χερσὶν ἄλλ' ἐκράτος: percussit in pectoribus. Hanc notam doloris Lilius dat lib. 25. Romanis militibus, vbi in Hispania cæso vtroque Scipione viderunt se ad bellum duci à nouo duce L. Martio. Caterum postquam signum pugne propositum ab nouo duce milites viderunt: recordati quos paulo ante imperatores habuissent, quibusque & ducibus & corpis freti pro-dire ad pugnam soliti essent, flere omnes repente, & offensare capita. Et T. Ampio Flauiano Tacitus lib. 3. Hist. Nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumq; stratus lacera veste, pectus atq; ora singultu quaties.

7. FLAVENTES] De eadem inferius: Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem. Frequentissimum hoc epithetum poëtis ad explicandam comarū pulchritudinem. Horat. 1. Carm. Od. 5. Cui flauam religas comam. & de Lucretia Ouid. 2. Fast.

Forma placet, niueisq; color, flauisq; capilli. Inest enim in flauore quædam rutilitas instar auri. Vsurparunt hoc prius Græci. Homerus enim Menelaon, ἑωσθὸν appellat, flauum. Notant verò interpretes, dictum id esse ab Homero, ἄλλ' τὸ καλὸν, quod esset pulcher & formosus. Quod Virgilius, & alij comas flauas, Catullus in Nuptiis Pelei eleganter: flauo vertice.

8. A B S C I S S A C O M A S] Supplices apud Eurip. sub persona Choti, — κτ' ἔβδ' ὄνυξιν Ἠλοκισμεδα: — vnguibz quidem

Comarum scisso in dolo-re. Dilaniata sumus. Hecuba apud Homerum in magno dolore τὴν κούμην, vult comam. Sophocles in Aiace post adductum locum de percussione pectoris, ita subiicit, καὶ ποδῶν ἀμύματα χαίτες: & cana fragmenta coma. Apul. 2. Af. Occurrit ad latus quidam maestus lacrymis, genialem caniciem reuellens senex, & manibus ambabus inuadens torum, voce contenta quidem, sed astidius singulibus impedita. Thefeus apud Sen. in Hippol. — capitis exsuuias cape, Laceratq; frontis accipe abscessam comam. Vetus Poëta apud Cic. 3. Tulc. Scindens dolore identidem intonsam comam. Mater quoque Euryali, scissa comam. 9. PRO IVPITER IBIT, &c.] Ad has furias, & iras Didonis, allusum à Petronio. Quis, furor, exclamat, pacem conuertit in arma? Quid nostra meruere manus: non Troius hostis Hac in classe vebit decepti pignus Atridae: Nec Medea furens fraterno sanguine pugnat: Sed contemptus amor vires habet.

IO. FERTE CITI FLAMMAS, &c.] Demit coniunctiones ad proterantiam. Obseruat enim Vlpianus in 1. Olynth. Demosthenem, vt notaret tardos progressus Philippi, fecisse tardam orationem particulis. Verba Demosthenis sunt: Primum Amphipoli capta, postea Pydna, mox Potidea, denique Methone, postremo Theffaliam inuasit. Debuisset (inquit Vlpian.) si eius potentiam voluisset exaggerare, sic dicere: Amphipolum, Pydnam, Potideam, Methonem, Illyrios, Thraciam cepit. Virgiliano versui in præcipitancia, similis iste Aristophanicus in Pluto, Ἴτ', ἰγροεῖτε, σάδ' ἑδ', ὡς ὁ κερὸς ἐχ' ἡ μέλλεν. Ite, proparate, currite, non hic vllus morandi locus. Aliqua festinantia Propertius lib. 3. eleg. 4. Ite, agite, experte bello date lintea prora.

II. QUID LOQUOR, &c.] Adumbratur forsân Eurip. in Hipp. vbi Phædra, infana prius pruinigni amore, mox resipiscens ait, Δύς ἀνθ' ἐγὼ, τίποτ' εἰρησάμεις Ποὶ παρεπὶ λυγρῶν γνάμεις ἀγαθῶς; Ἐμάνη, ἐπὶ ἔσθ' δαίμων ἄταρ. φῶ, φῶ τλήμων. Μαῖα πάλιν μὲ κρῖνον κεφαλαῖον, Αἰδέμεθα γδ' ἑ λυγογῆρα μοι: Infelix ego, quidnam egi? Quid aberravi à mente bona? Insuper, corruerit demonis ira. Heu, heu infelix. Nutrix mecum obtrage caput, Pudens enim que dixi.

Impetus verò cauminis non abit à furore, quo idem Eurip. in Alcest. dixit. Ποῖ βῶ; ποῖ εῶ; τί λέγω; τί δὲ μὴ; Quid eam? vbi stem? quid dicam? quid non dicam? iterum: τίς ἂν ἀποσεισῶν; τὸ δ' ἀποσεισθεῖς ὑπο: Quem alloquar? quis me alloquetur?

12. NVNC TE FATI IMPIA TANGVNT] Dixi de-mendam hinc interrogationem. ita est. Hoc enim efficit Sophocles imitatio hæc in Elect. Ἐ πόδες, ὦ γενεά Τάλανα, νῦν σε Μοῖρα καθήμενῆα φθίνῃ, φθίνῃ: Ο κύριος, ὁ γένος Μίσηρον, νῦν τε Φατὸν quotidianum Τράβιτ' ad exitium.

13. TVNC DECVIT, CVM, &c.] Ex hoc loco Clau-dianus. 2. in Eutrop. Tunc decuit sentire nefas, tunc ire recentes Deter sum maculas, veteri post obruta morbo

Coniūctio- nes tardant orationem. Percussio pectoris, doloris nota. Fluor co-marum. Comarum scisso in dolo-re. Dilaniata sumus.

A Corpora, Paoniis nequicquam ad moueris herbas. 14. EN DEXTRA FIDESQVE] Iungit fidem cū dex- tera, quia hanc sedem Fidci veteres existimant, sicut genua Misericordie. De hoc ego alibi. 15. AVNT] Non oblita est Dido sui decoris in me- dio irarum. nam cum Æneam mendacij coarguat, contenta est verbo aiunt, neque dicit, mentium il- lum fuisse, quod verbum longè esse debet à Regibus. Quam partem decoris non seruat Naso, nam sic apud illum aperit Dido: — quid Dii meruere penates? Ignibus ereptos obruet vnda Deos. Sed neque fers tecum, nec que mihi perfide iactas, Profferunt humeros sacra patèrque tuos: Omnia mentiris.

B Nec mihi quispiam Homerum obiiciat, qui magnis Heroibus hanc vocem tribuit, nam similiter dicam illum non seruasse personarum decus, & grauitatem. 16. NON POTVI ABREPTVM, &c.] Latet fortasse in Poëta elegans Euripidis imitatio in Med. vides enim vt primum Elissa ira æstuaui, deinde resipuit, Quid loquor, aut vbi sum: postea verò iterum ira recru- descunt. Sic Medea primum decernit liberos interficere; deinde vt cernit blanda puerorum ora, & risu placida, ad se redit, & impiam abiicit cogitationem: mox tamen resumuntur ira, & omnino vult, vt extre- mam subeant necessitatem. Locus, quia longissimus, à me prætermittitur.

17. FVSSIT] Non mouetur dubio belli exitu, & pe- riculo. Non abhorrent, ex Nota Victorij, ab hac sen- tentia verba Aristotelis. 2. Rhetor. ἐν οἷον ὃ ἑαθῶν ἐν οἷ ἡδὲ ἀπονοθένας νομίζοντες τὸ δεινὸν: Non putant autem se aliquid mali accipere posse, qui existimant se iam perpe- sos grauiam mala.

18. FACES IN CASTRA TVLISSEM] Intelligit Castra de naualia, quæ tamen vocat castra. Lege quæ iam dedi- lib. 3. ad illud: Dat clarum è puppi signum, nos castra mouemus. 19. FOROS] Fori spacia sunt in nauibus apertiora. Fori nauij. Alij interpretantur concaua nauium latera. Sic dicti à ferendo onere. Adi Lilius de Nauig. cap. 11. Cum toto hoc Virgilij loco habet similitudinem aliquam ille Apollonij lib. 4. — ἦ ἔγωγε Νῆα κατὰ φλέγαι, δὴ τ' ἐμπεδα πάντα κέλευσας, Ἐν δ' ἀποσεισῶν αὐτῆ μαλερῶσ' αὐεῖ: — optabatque ipsa Nauem comburere, opè que cunctas cremare, Incideretque ipsa voraci igne.

Ponit quippe æstum Medææ ad abeuntem Iasonem. Abstineo læpissime (hoc volo Lector sciat) ab Apol- lonio, offensus eius languore, inertia, tenuitate: est enim totus plebeius, vulgaris, iners. 20. NATVMQVE PATREM, &c.] Similem huic fu- rorem Getæ dat Comicus Adelpi. — seni animam primam Exstingerem ipsi, qui illud produxit scelus. Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum Lacerarem modis, &c.

Sed cur & Comicus & Epicus verbum exstinguo transtulere ad animam? Credebant veteres plerique Animus na- ture igneæ. Animus na- ture igneæ. extinxissent natum & patrem, quæ tamen igni con- uenit. Similiter quæ animo conueniunt, igni dantur: sic Horatius, lucernas viuas, dixit, id est, accensas. Ac- cius, torrem interfectum, pro extincto: eius enim ex- stant hi versus Meleagro, Tum suum vitæ finem, ac sati interneconem fore Meleagro, cum torris esset interfectus flammens. sic fermè Muretus lib. 7. Var. Lect. cap. 6.

8 s a Sol

* Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras:
 Túque harum interpret curarum, & conscia Iuno:
 Nocturnisque Hecate triuivlulata per vrbes:
 610 Et Diræ vlrices, E T D I I morientis Elissæ,
 Accipite hæc, meritumque malis aduertite Numen:
 Et nostras audite preces: ^b si tangere portus
 Infandum caput, ac terris adnare necesse est:
 Et si F A T A Iouis poscunt: hic terminus hæret:
 615 At bello audacis populi vexatus, & armis,
 Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
 Auxilium imploret: videátque indigna suorum
 Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, Regno, aut optata luce fruatur:
 620 Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arena.
 Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
 Tum vos ô Tyrj stirpem, & genus omne futurum
 Exercete odiis: C I N E R I Q V E hæc mittite nostro
 Munera, nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 625 E X O R I A R E aliquis nostris ex ossibus vltor,
 Qui face Dardanios, ferróque sequare colonos,
 Nunc, olim, quocunq; dabunt se tempore vires.
 Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.

ARGVMENTVM.

Eodem impetu orationis, conuersa prius ad Numina, acerbissimas Diras & Ecce, eisq; postea imprecatur.

EXPLICATIO.

Vlt *Ænæ* imprecati in extremo vitæ exitu, vt hosti acerbissimo. Præcedit imprecationes inuocatio Numinum, Solis, Iunonis, Hecates, Dirarum, Deorum qui mortem afferunt, vt illæ ratae sint, firmæ, stabiles. Ideo ait, *aduertite, audite*. Peculiaria in Notis.
^b Sequuntur imprecationes multæ. Et quia rem potissimè refero ad *Noras*, hinc tantum paraphrasin dabo. Si necesse est fatorem lege, vt debeat ad Italiam peruenire, ibi bello affligatur, patiatur exilium, auelatur ab complexu Iuli, impleret aliorum opem, videat indignam suorum cadem. (explico. Nihil illi mereantur, & tamen cadant, vt ille dolorem hauriat.) Si quando contingat pacem cum hostibus inire, subeat pacem iniquam, factam non suo, sed hostis commodo; non fruatur regno, non vita: mors illi contingat ante fatalem diem, ac tum nullus sit honor tumulo, iaceatque in arena inhumatus, quo sit infelice vita exitus infelicior. Hæc ego imprecor, ita animam fundo, ob signans hæc imprecationes morte mea. Vos verò ô Tyrj mei exercete pertinacissimè odia in hanc gentem, in omnes posteros. Vt verò alij ad tumultum, scita, vnguenta, & flores afferunt; estimare nihil fore gratius meo cineri his odiis. Nullus sit amor vtrique populo, nulla fœdera. vtinam, ex meis ossibus oriatur aliquis, qui Troianos ferro ignique persequatur, idque contingat nulla temporis intermissione. Sint nostra littora contraria illorum littoribus, illorum vndæ nostris fluctibus, armâ ar-

A mis. Discordia istæ durent in omnem posteritatem. Nihil hinc volui expendere, quia vt plurimum, in hoc tractu cum expensione imitatio coniuncta.

NOTÆ.

I. SOL QUI TERRARVM, &c.] Credibile est, contendisse Virgilium ad exemplum Soph. in Aiace: vbi Ajax ipse iâ moriturus, Atridisque imprecatus, ad solem dirigit sermonem, hunc in modum,

Σὸς δ' ὃ δ' αἰπὸν ἔρανον διερρηλασθῆς
 Ἥλιε, παρσφῶν πλὴν ἑμῶν ὄσον χθόνα
 Ἰδὲς ἴσθ' ὅσον χθόνα ἄνθρωπων
 Ἀγέλαον ἄλλ' ὅσον ἑμῶν μέρον τ' ἑμῶν
 Γέροντι παρσφῶν τῆς δ' ὄσον τ' ὄσον
 At tu per altum qui regis curram athera
 Aurate Sol, patriam vbi conspicias
 Meam, aurea paulisper lora reprime,
 Equorumque habenas, & hoc denuncia
 Triste satum, hæcque crudeles misferias,
 Sentique patri, nutritique misferias.

Ex hac imitatione apparet, eo consilio aduocatum Solem ab Elissâ ante diras, vt hæc quocunq; terrarum perueniant, Sole ipso, qui videt, nuntium perferente. Nam aliter, qui ad diras Sol inuocetur? Hic animus est Poëtæ. verba verò, & sententia inniti videntur imitatione Ennij, cuius versus in Med. hi leguntur:

Iuppiter, túque adeo summe Sol,
 Qui res omnes inspicis,
 Quique tuo lumine,
 Mare, terram, ac calum
 Contueris: hoc facinus dispice,
 Priusquam sit, prohibe scelus.

Non abeunt illa Proculi:
 Κλῆθι παρὸς νεπέθ' βασιλῆος ἄσπασιν Τίτῳ,
 Κλῆθι φάος Ἄρπυια:

Audi

Audi flammarum Titan Rex, qui aurea equorum
 Lora tenes, lucis quæstor.

Soli dantur oculi. In his notabis Soli dari oculos: Nam Sophoc. Ἰφίγ. Enn. *Inspicis, contueris*. Hoc alij dixerunt. Theodectes apud Stob. Serm. 8.

Ὁ κοινὸν ὄμμα, πλὴν ἀνοπασίαν κέρνι:
 Communem oculum, peruidentem omnia.
 Notus Homeri versus,
 Ἡέλιος τ' ὅς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντα ἑπακείεις:
 Sol, qui omnia cernis, omnia audis.

Sophoc. in Colon. ὁ πᾶσι θεοῖσιν ἡλιος: Sol omnia videns. Ab Hesiodo Sol dicitur esse Iouis oculus, & Pidas illum dixit esse;

Τὸ κοινὸν ὄμμα, πλὴν ἀνοπασίαν κέρνι:
 Communem oculum, peruidentem omnia.
 vocem κέρνι ad pupillam oculorum refer. Pindarus Od. 9. Pyth. multa ad hanc rem Chironis ore. Artemidorus lib. 2. cap. extremo, ad finem vocat hunc ἐπὶ ὄφθαλμῳ, καὶ φύλακα πάντων: inspektorum, & custodem omnium. Non alia mente dicitur à Philostrato in epistol. ξένῳ, peregrinus. Medea apud Senec. in Traged. sui nominis

Speccat hoc nostri sator
 Sol generis.
 Ergo in Virgilio verbum *lustras*, non vulgariter capias tantum pro illustras, sed etiam, pro, cernis, vides. Hæc est Germani mens maximi interpretum: nam ad hunc locum adducit versus Homericum, quem iam dedi. & Græcis solem dici πᾶσι θεοῖσιν, omnia intuentem. & Lucret.

Sic vigiles mundi magnum & versatile templum
 Sol & Luna suo lustratis lumine circum.

Ad hoc idem pertinent multa, quæ iam præmissi in hac Nota. tum Aristides, qui in elogio Romæ,

Πάντ' ἐφορᾷ ἡλιος,
 & in Monodia Smyrnæ, ὁ πᾶσι θεοῖσιν ἡλιος. Æschylus in Prometh. ὁ πᾶσι θεοῖσιν ἡλιος. Plinius lib. 2. c. 6. omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Valerius Flac. 5. Arg. omniuens. Anafasius Sinaïta in Hexamero ait dictum Apollinem, quasi ὁ πᾶσι θεοῖσιν ἡλιος, quod omnia obeat. Dixi initio huius Notæ, quæ esset mens Poëtæ. hæc addo posse esse aliam ex Sophocle, apud quem Aïax moriturus Solem alloquitur, non iterum alloquutus. Cur non huc trahi possit Dido Virgiliana? versus Sophoclei sunt,

Σὲ δ' ὃ φανεῖς ἡμέρας τὸ πῦρ σέλας,
 Καὶ τ' ὄσον πλὴν ἡλίου πορσενέπιο,
 Πανός ἄσθ' ὃ δ' ἔπω δ' ἄσθ' ὄσον
 Te verò splendida diei præsens lux,
 Et aurigatorem Solem nunc alloquor,
 Extremum sanè, & nunquam posthac iterum.

2. FLAMMIS] Fortasse ex ea opinione, qua creditum veteribus nihil esse aliud solem, quàm facem in cælo, & propriam ignis materiam. Verus poëta in tragedia, cui nomen Teuthras: *Flammeam per æthram altè feruidam ferri facem*. Ennius in Medea: *Sol qui candentem caelo sublimat facem* Eurip. Phœniss.

Ἥλιε θεῶν ἴσθ' ὅσον εἰλισσῶν φλόγα:
 O Sol circumrotans ignem equis velocibus.

Flammæ, & fax cur de Sole.
 Iuno cur dicta interpret.
 3. TVQVE HARVM INTERPRES] Iuno vna est Deorum γαμήλιον, nuptialium, ideo conscia, sed quare interpret: quia videlicet Iuppiter ita res in vniuersum administrabat, vt rei cuiuslibet peculiaria Numina destinasset. oracula Apollini mandauerat, ideo ille interpretis voluntatis Iouis: Inde illud,
 Quæ Phæbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo.

A sic ergo, quæ ad nuptias pertinebant mandata, γαμήλιος, ac perinde etiam Iunoni. Sic ego hunc locum explicuim, nisi quid altius lateat.

4. NOCTURNIS QVE HECATE, &c.] Ideo Hecate ad sequentes Diras inuocatur, quia Dij inferorum putabantur esse præsides vltionum, & torquendorum hominum. Alij rationes alias adhibent. Hæc autem Dea nocturnis sacris colebatur ex religione, sicuti alij Dij Inferi. veneficæ illi operari solebant in triuiv. ideo ea Τροιδίτις, à Græcis dicta; à Latinis Triuia. Cum vlulatu autem veneficæ sacra faciebāt. Florat. lib. 1. Satyr. 8. *Cum Sagana maiore vlulantem*. Apul. lib. 11. Af. *Seu nocturnis vlulatibus horrenda Proserpina*. nam videlicet Hecate Proserpina cenfebatur. sic explicat hunc locum Turn. *vlulata* hinc est, cui vlulatur. Cogimur autem fateri, triuia hinc accipi, pro iis, quæ sunt in vrbe, non quæ extra. ne secum Poëta pugnet: de iisdem, vt aurumo, capiendus Catull.

Omnibus in triuivis vulgerur fabula passim.
 dicit enim fabulam vulgandam plebecula circumforaneæ. Vt dixi, medebimur melius Poëta, quàm si sequamur Seru. explicantem: *Nocturnis. Non triuivis, sed per nocturnum tempus*. Alius capiet, ego enim non capio.

5. ET DIRÆ VLRICES] Inuocat Furias, vt vl-ciscantur tantum facinus. Inde signatum epithetum.

6. ET DII MORIENTIS ELISSÆ] Intelligit θεῶς ἀνεαρτινῶς, qui mortem inferunt.

7. ADVERTITE NVMEN] Non dubitavi legere *aduertite*, etiam si multi, *auertite*. Primum, nam Pierius ait, in exemplaribus longè pluribus & probatioibus legi *aduertite*. Deinde, quia, vt ait Nasc. sic reatius procedit sententia: nam quæ Troianis imprecatur mala, videtur velle Dido rata fieri à Diis, atque inenitabilia. Ergo, aduertite Numen vestrum malis & perfidis Troianis, *meritum*, quod ipsi merentur, sic autem dictum *advertere Numen malis*, vt in 6. *pedemque aduertite ripe*. Tertio denique hoc videtur efficere imitatio Ouidij, qui inducens Altheam in Met. Furias in nati exitum vocantem, ait:

Panarumque Dea triplices furialibus, inquit,
 Eumenides sacris vultus aduertite vestros.

8. SI TANGERE PORTVS, &c.] Hinc Diræ incipiunt, & scilicet imprecationes, si disponentibus fati, & Iouis voluntate, necessarium est, vt Æneas tandem ad Italiam perueniat, neque vndis, quod ego mallet, mergatur, ita illi aduersa omnia accidant, vt, &c. Abstinet præ odio ab Æneæ nomine, & periphrastice *caput infandum* vocat, quod hinc, *necesse est adnare terris*, Hom. *μῶρα ἰνέσθ' ἵσθ' ἵσθ' ἵσθ'*. Placeret in hoc initio adiungere ad Virgilium Poëtæ alios Græcos, & Latinos, quod faciunt alij. Sed nostra opera alia longè ab illorum erit. Comparabo enim in fine omnia omnium loca cum vno Virgilio, vt inde teneas poëticam præceptionem, videbisque vnum omnium munia expleuisse. Aded hic vates supra omnes. An scilicet aliquid vtilius locorum inter se comparatione: sic nimirum insident in animis nostris simulacra quadam Græcæ & Latine eloquentiæ. Eurip. in Troad.

— μῶρ' ἵσθ' ἵσθ'
 Ποτ' ἔλθοι Λαίαναιον,
 Πασσῶν τε θάλαμον ἐσίτας:
 Μῆδ' ἴσθ' ἵσθ' Πιδάνας
 Χαλκίπυλόν τε θιάς:
 — neque ad terram
 Vnquam veniat Spartanam,
 Patriumque thalamum Laris,
 Neque ad ciuitatem Pitane,

S s 2 Et

Et areas portat Dea. Vt hoc exemplum imiteris, propone tibi ante oculos, quæ chara sunt illi, cui imprecaris, vt illis priuetur. Idem affectus lucret apud Sophocle. in Electra.

Οἷς ὁ μέγας θεὸς Ὀλύμπου Πόινιμα πάτρα παθεῖν πάροι. Μὴ δ' ἔστω ἀργαίαις δαπαναίαις, Τόια δ' ἀνύσαντες ἔργα:

Quibus magnus Deus Olympius Pannas infligat meritis pati. Ne aliquando persuantur gloria, Hac qui fecerunt.

Ab eodem Sophocle in Atiae imitabere modum imprecandi, nimirum impetum furorémque: ait enim post aliqua, quæ prætermitto:

Ἰτ' ὁ Τηχέαι σάημοιτ' ἐμνύει, Γλέθε, μὴ φέδ' εἰθε σπυδ' ἡμυε σπατῦ: Ιτε ὁ celeres vindices furie,

Gustate, nemini parcite totius exercitus. Iaciuntur hæ contra Atridas. Ab eodem in Oedip. Tyr. difces, καθάρμα facere & piacularem hominem, quem deuoues.

Μήτ' εἰς δ' ἔχουσα, μήτε προσφωθεῖν τινα, Μήτ' ἐν θεῶν δ' ἔχουσα, μήτ' ὀύμασι Κοινὸν ποιεῖσαι, μήτε χερσὶ βίας νέμειν. Ὄθεν δ' ἀπ' οὐρανὸν παύσαις, ὡς μισθματ' Ἰτ' ὁ, ἡμῖν ὄντ'.

Inbe nemo illum recto excipiat, nemo alloquatur, Ne Deorum sacra, ne litationes Participet, ne lustralibus purgetur. Omnes illum à vestris adibus propellere, Et euitare instar piaculi.

Ab ipsissimo difces quoque tuas calamitates calamitosissimus ipse in alios conicere. Nam in Oedip. Colon. Oedipus ipse, mortalium omnium infortunatissimus, sic aduerfus Creontem:

— μὴ γδ αἰδ' ε δάμνοες Θείν μ' ἀφωρον τῆς ἡ γῆς ἀρξέειτ' Τοι γάρ σε κέβυτον, κη γέμ' ὅτ' ὀδον, θεῶν Ὁ παύσαις, λείψων ἡλ' ὅτ' ὀδον, θεῶν Τοις ὅτ' ὀδον, κη γέμ' ὀδον, θεῶν:

— nequē me soli huius Numina Mutum reddent, quominus in te Diras comprecet, Ideo te & genus tuum, Deorum Qui solus cuncta cernit Sol, talem vitam tribuat Qualem me tandem contigit habere in senio.

Eodem affectu prolata sunt Diræ à Cambysæ moriente, apud Herodorum lib. 3. vbi postquam precatus est multa bona, facientibus quæ ipse dixisset; contra, multa imprecatus mala non facientibus, sic demum concludit, insistens Diris, κη προστάτι τ' ἔχουσα τὸ τέλ' ὀδον, θεῶν Ὁ παύσαις, λείψων ἡλ' ὅτ' ὀδον, θεῶν Τοις ὅτ' ὀδον, κη γέμ' ὀδον, θεῶν: Et præterea vnicuique Persarum eum finem, qualis mihi contigit. Nimirum infelicem, & miserandum. Homericæ Diræ Il. 9. plenæ sunt horrois, formidinis, sæuitiæ. Sic enim loquitur Phœnix.

— πατήρ δ' ἔμὸς αὐτίκ' ἀϊθέρις Πολλὰ κατηράσθη, γρηράς δ' ἐπενέκλειτ' ἐμνύει, Μήποτε γένεσθαι οἷσιν ἐφέεσσεσθαι φίλον υἱὸν Εἴ ἐμείθεν γρηράς, θεοὶ δ' ἐτίθειον ἐπαράς, Ζεύστε κατ' ἔχουσα, κη γέμ' ὀδον, θεῶν:

— pater autem meus statim suspicatus, Multa imprecatus est, odiosas verò inuocabat Furias, Ne vnuquam genibus meis imponerem dilectum filium Ex me genitum. Dij autem persuecerunt imprecationes, Iuppiterque Infernus, & dura Proserpina.

Sed quæ Odyss. 9. continentur ore Polyphemi aduersum Vlyssē, signatissima sunt ad mentem Virgilij.

A ΚΛῦθι Ποσειδάων γαίονος κωκυθῶντα, Εἰ ἐτέον γε, εὐε εἰμι, πατήρ δ' ἔμὸς ἀνχέαι ἔτ'. Δὸς μὴ Ὀδυσσεὺς ἀπολιπτόρθιον οἰκῶν, ἰκέσθαι Ἰδὸν Λαέρτεω, ἰθάκη ἐν οἴκῳ ἔχουσα. Ἄλλ' εἰ οἱ μοῖρ' ἔστ' φίλος τ' ἰδέειν, κη γέμ' ἰκέσθαι Ὀϊκὸν ἐν κτήριχρον, κη γέμ' ἐν ἐσπαστῶν ἀργαίαις, Ὁ γέμ' ἀνχέαις ἐλδοι, δάλεός ἀπὸ παύσαις ἐλδοις, Νηὸς ἐπ' ἀλλοστῆρας, δροῖ δ' ἐν σήματ' ὀδον:

Audi Neptune terram continens, nigra caesarie, Si tuus sum, pater autem meus gloriaris esse, Da vt non Vlysses urbium euesfor in patriam veniat, Filius Laerta in Ithaca domum habens, At si illi fatiale est amicis que videre, & peruenire Domum ad bene adificatam, & suam in patriam terram,

Sed malè veniat, postquam perdidit omnes socios Naue in aliena, inueniat detrimentum domi.

Confer nūc cum his omnibus Virgilium, & inuenies sic illam omnibus institisse, vt omnes longè superauerit. Imprecanda ex præcepto Eurip. quæ carissima alicui sunt; ergo auellatur tui complexu, videat indigna suorum funera, cadat ante diem. Necesse furor ad Diras, atqui tota oratio Didonis ita furore insanit, vt nihil aut furiosius, aut insanius. Piacularis esse debet, quem deuoues, audi, vexetur ab omnibus, extorretur, imploret auxilium, & inuet nemo; nunquam regio fruatur, nunquam optata luce, nullum cum eo fœdus, nullus amor, omnes in illum odia exercete. An tu reperies hominem hoc magis execrabilem? iam si imprecans suas calamitates, in alium conicit, non desuit sibi Poëta, nam, cadat ante diem, vt ego cado; mittite hæc munera nostro cineri: vt ille mecum nullum amorem, nullum fœdus, aut fidem seruauit; sic cum illo nemo. Si Homericæ horrorem incutiunt, quanto hæc magis? Inhumatus iaceat, exorietur vltor sauisissimus ex meis osibus, qui ferro & igne vastet illius posteros: imprecor litora contraria littoribus, vndas vndis, fluctus fluctibus, arma armis: pugnent inter se nepotes. Huc conferri reliqua poterant, omnia enim horribilia. Vltimo loco adduxi locum ex Odyss. quem præclare expressit illis, si necesse est, vt infandum caput terras attingat, si id fata poscunt, vt vexetur, &c. Vides vt ex omnibus ita aliquid sumpserit, vt omnes superauerit. Talem te Poëtam volo. Sed cur non hic aliquid ex Latinorum otaculis? Seneca in

D Oedip.

Hunc non quieta tecta, non fidi lares, Non hospitalis exilem tellus ferat: Thaliam pudendis doleat, & prole impia. Hic & parentem dextera perimat sua, &c. Ariadna apud Catull. sic loquitur cum furis. Sed quali solam Theseus me mente reliquit, Tali mente, Dea, sumisset seque suosque.

Stat. i. Theb.

Dij fontes animas, angustaque Tartara pœnis Qui regitis, tuque vmbroso Styx liuida fundo Quam video, multumque mihi consueta vocari Annue Tisiphone, peruersaque vota secunda, &c. Sunt enim longissima. Val. Flacc. i. Arg.

— facer effera raptet

E Corda pauor, nec sola mei grauias affore nati Arma ratemque putet: claffisque & pontica signa, Atque indignatos temerato littore Reges Mente agitet, &c. tu reliqua. Hypsipyle apud Ouid.

Quod gemit Hypsipyle, lecti quoque succuba nostri Mæreat, & leges sentiat ipsa suas. Vt ego desituo coniu, matremque duorum, A toridem natis orba sit, atque viro.

Reliqua proluxa, & proluxiora, quæ idem in Ibin. Horatio

Horatio quoque suæ sunt Diræ. sed ego iam vela A contraham. quæ dixi, quæque in hunc modum aliquando dicam, necessaria omnino, tum ad Poëtæ diligentiam commendandam, tum ad indicandam orationem veræ imitationis: quod genus præceptionis vtilissimum. An alienus ab hoc est labor Budæi in Comm. ap. aliorum doctorum, quorum magna fenes erupit in hoc seculum? Hæc dixi ad excusationem longitudinis, qua scio me non egere apud eos, qui verè docti.

Dei voluntas. 9. ET SI FATA IOVIS POSCVNT] Nam videlicet firmum esse debet & stabile quod Iuppiter semel destinauit. Homerus Iliad. i.

Δὸς δ' ἐτελεσθῆε Ζελλ: Ιουίς αὐτὲμ περσיעβatur voluntas. Hesiod. in Erg.

Δὸς μεγάλου ἐκείν: Ιουίς magni voluntate. neque verò contrarium est, quod idem Poëta canit 3. Æn.

— sic fata Deum Rex Sortitur, voluitque vices, is vertitur ordo. conuersiones enim fatum eò spectant, vt demum aduerfpleatur, quod tandem prædefinitum.

10. HIC TERMINVS HÆRET] Id est, si immutabile hoc est, nec aliter potest euenire, vt agrorum terminos mouere & mutare non licet, est hæc amœna traductio, nam terminus altè panguntur, & eos transilire & violare nefas est. placuit eadem traductio Lucret. lib. 6.

Altè terminus herens, & lib. 2.

Quandoquidem vita depactus terminus altè.

Ab hac terminorum religione natum, vt Numa eius boues sacros esse iusserit, qui terminum exarasset. Religionem Termini sumpserit à Græcis Romani. Apud Platonem enim lib. 8. Legita leges: Nemo fines atque terminos agri moueat, nec cuius vicini, nec finitimi peregrini, si agri extrema possideat. Sed putet id esse verum, quod dici solet, hic immobilis mouet: malitque vnusquisque, saxum ingens mouere, quàm paruum lapidem iure iurando à Dijs firmatum, quo amicitia & inimicitia terminentur. Alterius enim Iuppiter ὀμόφουλος, alterius Iuppiter ξένου, restit est: qui hostili prælio semper insurgant. Hic tu obseruabis verba quibus eandem rem dicant auctores. quod enim Virgilio est herens terminus, Lucretio fuit depactus, quod verbi in Liuiio quoque reperies. Tibullo fixus. lib. r.

— Non fixus in agris Qui regeter certis finibus arua lapis.

Terminus Siculo Flacco defixus. sic enim de ritu figendi Terminos: Fossis factis defixuri eos erant, vnguento, velaminibusque, & coronis eos coronabant. Ouid. defossus. 2. Fast.

Termine, siue lapis, siue es defossus in aruis Stipes.

Poëta quispiam apud Aristidem in Paraphthegmate, ἀνοπέρεβλητ' ἀπέπρωγ' ἐπέρε. Porro verba Siculi ad ducta illustrant Prudentiū scribentem lib. 2. in Sym. de Termino,

— quem cingere suenerat error Fascioli: Ouidium sic scribentem:

Te duo diuersa domini de parte coronant, Binag, feta tibi, binag, dona ferunt.

In exitu admoneo, allusum à Poëta non tantum ad religionem in genere omnium terminorum, qui sacri habebantur; sed signatè ad Romanam historiam. Cùm L. Tarquinius Rex veller templum ædi-

Termini religio vnde orta.

ficare ex voto Ioui, Iunoni, Mineruæ; essent que in eo spatio, quod destinatum est fabricæ, multæ Deorum aliorum aræ, quæ necessariò inde amouenda, & transferenda aliò, Dij reliqui cesserunt facili: Terminus tantum, & Iuuentas nullis augurum sacrificiis, aut precibus, aut vi cedere inde voluerunt, sed pertinaciter hæserunt in eodem loco. Quod pro bono omni ne captum à Romanis: significabatur enim, fore vt Romanæ vrbs termini nunquam moueretur, neque eius gloria senio vllò absumeretur. Ita horum Deorum aræ eodem templi ambitu comprehensæ sunt. Rem hanc latè narrat Romani scriptores. ego vni institi Dionysio lib. 3. Antiq.

11. AT BELLO AVDACIS POPVLI VEXATVS] Habuisse has diras exitum in bello Latino interpretes admonent. Vexatus est περιχόμενος, κοποταθόμενος, κατὰ πόνε μδρ.

12. FINIVS EXTORRIS] Similes diræ Eumenis, quibus deuouit exercitum suum proditorem, apud Iustinum lib. 4. vltima nunc ego persidorum victima, has vobis diras atque inferas dico, vt inopes extorret que omne auum in hoc castrensi exilio agatis, deuorent que vos arma vestra, quibus plures vestros, quàm hostium duces absumpsistis. Explica finibus, regionibus, prouinciis, per synecdochen, vt, finibus arceat, finibus expulsum patrys.

13. COMPLEXV AVVLVS IVLI] Videlicet relicto Ascanio, ad Euandrum contendit auxilium periturus. Quod hæc auelli complexu, in 6. subtrahi, in 8. diuelli. sic:

— Teque amplexu ne subtraha nostro.

Et, Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsquam Gnate tuo.

Ouid. 9. Met. Arcet ab amplexu. Græcè ἀπομασθίναι.

14. SED CADAT ANTE DIEM] Putant interpretes hic allusum ad mortem Æneæ, qui lapsus in Nymicum fluiuium disparuit à mortalibus.

15. TVM VOS ὀ TYRII, &c.] Respectum ad bella Punica, quæ quàm intestinis odiis exercita, sciunt omnes, & satis docet Liuius per libros decem.

16. NVLLVS AMOR POPVLIS, NEC FOEDERA SVNTO] Non dubium quin respectum ad fœdera Punica toties fracta. Silius lib. i. Punic.

Iuratimq, Ioui fœdus conuentaque patrum Sidonij fregere duces, atque impius ensis Ter placidam suasit temerando rumpere pacem.

17. EXORIARE ALIQVIS] Nemo dubitet dictum id esse propter Annibalem acerrimum hostem Romanorum, ἐλέγετο Ἰ (inquit Appianus in Ibericis) κη παύσαις ὀν ἐπι, σπὸ τῷ πατρὸς ὀρκωθίναι ὀν ἐμπύρω, ἀσπίς ὀ κη γδὸς ἐσεσθαι Ἰωμαίους, ὅτε εἰς πολίτευον παρὶθιοι: Ferebatur is adhuc puer (senno est de Annibale) à patre iurando adactus, incensis aris, se cùm primùm ad Remp. accessisset, Romanorum hostem sempiternum fore. Liuius lib. 21. Fama etiam, Annibalem, annorum sermè nouem, pueriliter blandientem patri Amilcari, vt duceretur in Hispaniam, cùm persccto Africo bello exercitum eò traiecturus sacrificaret, altaribus admotum, tactis sacris iure iurando adactum, se, cùm primùm posset, hostem fore populo Romano.

18. NOSTRIS EX OSSIBVS] Omitto hic quæ aliquid commenti de generatione humana, vnde putant hunc locum posse illustrari. Ego enim puto, neque huic æstui sermonis aptam esse hanc commentationem: neque veritati, cùm Dido neminem ex se genuerit. Itaque neque locus hic Aristotelis lib. 3. de hist. Animal. cap. 2. in quem incidi, vbi meminit venarum, quæ tendunt sē τῷ νοστικῷ μυελῷ εἰς τὰς ὀρχεις, per spinam dorsæ ad testes, neque alia loca, quæ alij indicant, ad rem Virgilij pertinent.

19. NUNC OLIM, &c.] Servius lib. 1. Æn. cum scribit vocem olim tria tempora signare, pro futuro adhibet carmen hoc, in quo sum. Sed ego commodè retulerim ad præteritum, ita ut tria tempora vnico versu complectatur vates, sicuti Horat. lib. 2. Carm. Od. 10.

—non simile nunc, & olim, sic erit.

vbi assentiri illis nequeo, qui duo tantum tempora constituit, cum venustum sit, breui carmine, neque adhuc integro, tria tempora designari. Ergo ait Horat. non simile nunc est, non simile olim fuit, non simile deinceps erit. Quod si dicas, apud Maronem nullum esse posse locum his imprecationibus, si illa ad præteritum tempus referantur: respondebo, inde apparere magis Regiæ infaniam, erumpentis præ doloris magnitudine, in id quod nequiret fieri. sic enim dolor magis exprimitur, & furentis indignatio.

Triatempora. Pindarus Od. 10. Olymp. ita hæc tria tempora vnico versiculo, Ἀρχαῖσι δ' ἀποτέρας ἐπιβύροισι, καὶ νῦν, ἑπόμενοι futurum repræsentat, nam consequi futurum est. ἀρχαῖσι καὶ ἀποτέροις antecedens, νῦν præsens. Plutarchus in Coni. septem Sapient. τὸ γεραιότερον, τὸ ἐνέστερον, τὸ μέλλον. & de Iside, γεραιότερον, ἐνέστερον, ἐπόμενον. Nazianz. orat. 38. loquens de Deo, ἦν, ἔστι, ἔσται. Et in carmine quopiam sic extulit: γαίμαρ, εἰμὶ, ἔσομαι. Philo de sacrificio Abel, ἀλάλαι, νῦν, αὐθις. Augetor ad Herennium lib. 2. præteritum, infans, consequens. Sedulius lib. 2.

Semper adest, semperque fuit, semperque manebit.

- 630 ^a Hæc ait: & partes animum versabat in omnes, Inuisam quærens quàm primùm abrumpere lucem.
- ^b Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi, (Namque suam patria antiqua cinis ater habebat) Annam chara mihi nutrix huc siste sororem,
- 635 ^c Dic corpus properet fluuiali spargere lympha: Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat.
- ^d Sic veniat. túque ipsa pia tege tempora vitta.
- ^e Sacra Ioui Stygio quæ rite incepta parauit, Perficere est animus, finemque imponere curis,
- 640 ^f Dardanique rogum capitis permittere flammæ.
- ^g Sic ait: illa gradum studio celerabat anili.

ARGUMENTVM.

Iubet afferrī, quæ necessaria esse ad sacra illa, mentita fuerat.

EXPLICATIO.

^a Exprimitur viuide æstus curarum, quæ cum illam in omnem partem raperent, demum quiescebant in imponendo vitæ exitu.

^b Dat mandata ad Barcen Sichæi nutricem, nam sua iam obierrat in vrbe Tyro. Iubet verò, ut sororem accersat, quæ secum afferat aquam, & hanc signatè fluuialem, & signatè ad spargendum. Vtrunque è more: deinde pecudes, quæ macandæ; piacula, quæ Maga indicarat id est, reliqua purgamina, quæ superstitiosa antiquitas cognouit.

^c Variè verba ista sic veniat interpretes. Credamus, post mandata adhibutum modum, quo illa peragenda, ad eum modum, quo. 2. Æn. exprimitur modus iacentis cadaueris, eo versu:

C Sic ô sic positum affati discedite corpus.

Servius ad temporis ictum & occasionem videtur referre, nam ait: Sic veniat: ne pramitteret, aut praderet. Sequitur, quid ipsa debeat nutrix sibi afferre. vitam videlicet, & hanc piam, ut in re sacra, & hanc regendis temporibus ex more.

^d Cui Deo facta hæc sacra? Plutoni, hic enim est Iuppiter Strygius, Cui finis solucendis amoribus. Ait perficere, quia incepta.

^e Subobscurè hæc interpretes, & in quibus legendis hæreas. Scias, rogum propriè esse destructionem lignorum, est ergo sententia, animus est flammis tradere rogum, id est, extructa ligna: clarius, ligna incendere. Nihil est enim aliud, rogum flammæ tradere, quàm stuem lignorum flammæ tradere. Sed deinde, quare rogus dicitur esse Æneæ? quia videlicet inter composita ligna erant etiam omnia Æneæ monumenta, quæ flammis abolenda fore mentita fuerat Dido: interque ea monumenta Æneæ effigies, quam signat per caput Dardanium, persistens in eadem periphrafi, qua supra dixit, infandum caput, idque odio Æneæ: consul

consultò enim abstinet ab illius nomine. Et obiter attingit locutionem Romanam, qua ad mortem signandam, ad caput potissimum decurrebant. Tales sunt formæ illæ toti antiquitati vsurpatæ: damnare capitis, aucessere capitis, θανάτου δὴν ὀλοστικόν, θανάτου τιμῶσαι. Dido enim, quantum in se erat, capitis Æneam damnabat, vel dicitur rogus esse Æneæ, quia in illius perniciem destinatus ex præmissis imprecationibus.

^f Id est, properabat, ut anuum est sedulitas, vel significat studium illud sine effectu fuisse, cum studeret properare, sed anile stadium esset; neque voto succederet conatus. sic explicat Donatus in Euntichum. Terent. in illum locum, video, sed nihil promoues. Monuit Turnebus.

NOTÆ.

I. INVISAM ABRUMPERE LUCEM] Ideo abrumpere, quia contra fata, & ante diem. Tale illud Lucret. lib. 3.

—vita

Percipit humanos odium, lucisque vidende.

Eurip. in Oreste, πνεῦμα δὲ πρῶτον, in Iphig. θλον δὲ πρῶτον. in Hercules. ψυχρὰ πρῶτον: Spiritum, vitam, animam abrumpere. integrè iunxit Germ. lucem inuisam, explica. inuisam vitam. Etenim verba lucis & luminis, ad significationem vitæ sæpe trahuntur. Eurip. Iphig. in Aul. τὸ φῶς τὸ δὲ ἀνθρώποισιν ἡδύστον βλεπέν: lucem cuius est hominibus dulcissimum. Apud Græcos βλέπειν simpliciter dicuntur, qui viuunt. Eurip. in Alceste. θανάτου ἀπὸ νόου, μολέται εἰς ἄβυσσον φάτος: mori pro illo, nec deinde lumen cornere. In eadem Trag. φίλον τὸ φέρον τὸ τὸ θεῶν φέρον: Chara lux hæc Deo, chara, utrobique sermo est de vita. Et in Phœniss. sub persona Oedipi,

—πρὶν εἰς φῶς μετασθῆναι ἐν γούνης μολεῖν:

—priusquam ad lumen venirem matris ex vtero.

ibidem quærens locusta, an viuat filius Polynices, ait, λάβει φάτος: videt lumen? cui statim respondet nuntius. ἔγ, viuίτ. Ergo præclare Poëta, quia lucem dixit, addidit inuisam, persistens in eodem sensu oculorum.

Barce vrbs. 2. BARCEN] Vrbs in Libya condita, quæ dicta Βάρων, Herodotus meminit lib. 4. ut videatur Poëta confugisse ad nomen in ea prouincia notum. Næ illi inspidi sunt, qui in nominibus fingendis nulla ducuntur ratione aut cognationis, aut allusionis, aut aliterationis, aut conuersionis, demum alicuius proprietatis, propter quam quadret fictum nomen fictæ personæ.

3. NUTRICEM SICHÆI] Attende. Retinuerat Dido nutricem Sichæi. Cur non hic putem repræsentati officium boni Principis, ac patris familias, qui defuncti aut patris, aut filij aut coniugis famulitium retinent? Næ illi ingrati sunt, qui cum primùm defuncto patre, hæreditatem adeunt, novos famulos adsciscunt, paternos excludunt, quorum sæpe aut consilio, aut opera, aut labore opes illæ creuerant.

4. CINIS ATER] Sic dixit ad mortem signandam, quia crematorum cinis pro caduere seruabatur. Ad atriciem, quam dat cineri, apta est nota hæc Anton.

A Thylesij de coloribus. Horribilis color ater est. omnino velut anthrax, id est; carbo, nam propriè est carbonis extincti. Quare scitè Terent. Tam excoctam Ater color reddam, atque atram, quàm est carbo. & inde à Virg. cinis dicitur ater, & fauilla atra. Sanguis præterea calor arque coloris ignei particeps, effusus ac frige factus amisso rubore, tanquam in carbonem mutatus, ater ab omnibus vocatur. dicitur & mors atra, quia cadauer extincto calore vitali, quo corpus alitur, atrum relinquitur, ut est carbo. Quid quod dies attri, eadem de causa dicti fuerunt? Qui enim luctum affererebant, carbonibus: ut contra dies læti serapis gyphis signabantur. ex quo Horat.

Creta, an carbone notandis

5. FLUVIALI] Vide quæ ego iam latè. 2. Æn. ad illud,

—Donec me flumine viuo Abluero.

6. SPARGERE] Sparsio propria fuit sacrorum, sic in. 6.

Sparsit rore leni.

Horat. epod. Od. 5.

At expedita Sagana per totam domum

Spargens Auernales aquas.

Addit Seru. sparsionem signatè esse, cum sacra sunt Diis inferis. abluionem cum Superis. Hoc ipsum Macrobi. scribit lib. 3. Sat. cap. 1.

7. MONSTRATA PIACULA] Hæc tantum in genere. Fortasse inter ea iecur chamæleontis, de quo Plinius lib. 28. cap. 8. præterea iocinore amatoria dissolui.

8. TEGE TEMPORA VITTA] Coronas capitibus, sacrificantium adhibitas, alibi dico. Hic notabis vitas matronarum fuisse. Inde anus vitta iubetur tegi. & Horat. Od. 14. lib. 3.

Supplice vitta

Virginum matres.

Est verò hoc vltimum mandatum, & conueniunt interpretes, data tot mandata nutrici, ut dum omnia comparantur, moræ fierent, quibus se Dido conficeret.

9. FINEMQUE IMPONERE CURIS] Inferis rem diuinam facit, ut scribit Turn. lib. 21. cap. 22. nam consuebant veteres sacris infernis amores & curas solui. patere hoc ex Silio potest lib. 8. cuius hæc sunt,

Nigro fortè Ioui, cui tertia regna laborant, Atque atris sociæ thalami, noua sacra parabam, Quæis egram mentem, & trepidantia corda lenaret Infelix germana thori.

Sacra igitur inferna soluendis amoribus simulauit, consilium moriendi dissimulans.

10. PERMITTERE] Notant Grammatici, discrimen inter committo, & permitto. Ut illud sit cum spe aliqua euadendi è periculo, istud absque spe. Aduoco exemplum. Ratem pelago committimus, cum præsumptione euadendi. Ratem pelago permittimus, quasi ibi deglutendam. Hoc si est (quod non multum curo, sed sequar nunc Grammaticos) præclare Poëta hic flammam permittere, quia supra,

—abolere nefandi

Cuncta viri monumenta iubet, monstratque sacerdos.

- ^a At trepida, & cæptis immanibus efferat Dido, Sanguineam voluens aciem, maculisque trementes Interfusa genas, & PALLIDA morte futura,
- 645 Interiora domus irrumpit limina, & altos Conscendit fujibunda rogos, enfemq; recludit

Dardanium, NON HOS quæsitum munus in vsus.
b Hic postquam Iliacas vestes, notumque cubile
Conspexit: paulum lacrymis, & mente morata,
650 Incubuitque thoro, dixitq; nouissima verba:

ARGVMENTVM.

Conscendit ad rogam, & cubile, vbi dirus exitus peragen-
dus. excorantur omnia magna affectibus.

EXPLICATIO.

A Tiologia est. Ideo trepida, ideo effera, quia
ceptat immania. Itaque trepidatio refe-
renda ad inceptationem, feritas ad immanitatem &
audaciam. Ita explicuit iam Scaliger. Sequuntur tres
notæ instantis furoris, acies oculorum sanguinea, inter-
fusa macule in genis, pallor in ore. Tremebant quippe
genæ ex vario discursu sanguinis. maculæ illæ erant
rubor non continuus, quia contrarium est naturæ, vt
idem sibi noceat, iccirco in pugna animi, pugna quo-
que humorum. Itaque audacem color vnus, pauidam
albus subibat, & ideo interfusa maculis. Inter tot verò
maculas pallor validior erat ob futuram mortem. Ita
affecta irrumpit vt furibunda interiorum altamque æ-
dium partem, vbi enses nudat, quod munus non in
hos vsus. vide ad admirabile.
b Confer quæ præcesserunt cum his, & orationem
semper magnis affectibus crescentem inuenies: ir-
rumpit limina vbi cædes patranda, en primum limen
doloris, attingisse limina; ibi rogos videt, vbi Aneæ
imago, en alter gradus: tertius, & vtroque maior, en-
sis nudatio: quarto conspici vestes Iliacas, & cubile notum:
nimia amoris assuetudine: ad hoc spectaculum lacry-
mas vberim fudit, & suspensa constitit, quæ lacry-
mæ & suspensio moram aliquam attulerunt futuræ
cædi: quinto demum lectum videt, qui gradus dolo-
ris vltimus, cui incubuit, & vbi dixit extrema verba
ante ictum,

NOTÆ.

I. SANGVINEAM VOLVENS ACIEM] Aciei san-
guineæ respondere αἰμαλώπης κόρας Euripidis
in Oreit. Germanus vult. sed certè ibi κόρας esse furias
vero similis est. Euripidis idem in Herc. furentis Her-
culis inter alias, notam præcipuam in oculis consti-
tuit,

Εἰ σφοδαῖον ἑμμάτων ἐθάρμην:
Oculorum intorsione peruersus.
de hoste suo Cic. Ardebant oculi. De serpentibus iratis.
2. An.

Ardentes oculos suffecti sanguine & igni.
Sic verè accidit, vt in oculis statim appareat furoris
nota. in Alcestide moritura, apud Eur. statim nota in
oculis apparet, tamethi diuersa illa,
Σκοτία δ' ἐπ' ὄσσοισι νύξ' ἐθήρη:
Tenebricosa oculis nox obrepit.
iterum:

— σκοτεινὸν ἔμμα μὲ θαρύνει:
— tenebris premuntur oculi.

2. MACVLIS QVÆ, &c.] Est hoc, quod Propertius di-
xit, lib. 1. eleg. 5.

Et timor informem ducet in ore notam.
3. PALLIDA MORTE FVTVRA] Lucan. lib. 7.

— multorum pallor in ore
Mortis ventura est. facièsque simillima fato.
4. MVNVS] Notum manus apud poetas, & sapius

Ensis mu-
sus.

A vsurpatum, nimirum donare ense. Sic apud Valer.
Flaccum. 2. Arg. Hypsipyle donat Iasonem paterno
ense:

Tunc enses, notumque ferens in signe Thoantis,
Accipe, ait, bellis, mediæq; vt puluere pugna
Sic comes.

Apud eundem lib. 3. Percosia reliquis donis, quibus
affectit Iasonem,

— patria telum insuperabile dextra
Addidit.

idem Iaso lib. 5. ab Rege Colchorum accipit,

— accinctum gemmis fulgentibus enses.

Sed in Flacco aut vir viro, aut viro scemina gladium
donat: efficacior ad affectum Virgilius: nam vir scem-
inæ. Ad hanc Virgilij historiam grauitèr alludit Sen.
in Herc. Oer. vbi Deianira cum se vellet interficere,
sic inter alia:

Eligere nefcis anime cui telo incubes:
Vitam esse, vitam fixam in thalamis meis
Herculeus ensis.

Quemadmodum enim Dido se interfecit ense reli-
cto ab Aneæ, sic illa optat tale quid accidisset sibi.
Cum addit de hoc munere, non quæsitum in hos vsus, sit
fortasse aliqua allusio ad munera Hectoris, & Aiæcis.
Lege Eras. Ch. 1. cent. 3. cap. 35.

5. INCVBIT QVÆ TORO] Admonent Vrf. Germ. &
Pet. Victor. lib. 5. cap. 14. contendisse Vatem ad exem-
plum Sophocl. in Trachin. vbi nutricis ore narratur
exitus Deianiræ. Versus sunt viginti ab eo, ἔθ' ἢ
ἔθ' δ', vsque ad illum, ἠλδορὸν ὄσ' ἠσασ. qui ideo à
me prætermittuntur, tantum sententiam comple-
ctar: Irruit in thalamos Herculis, insertit stragula mari-
ti lecto, insilit, sedet, lacrymatur, loquitur. Vale ô lectule,
nunquam me iterum excipies: hæc locuta pectus nudat, fer-
rum adigit, accurrit nutrix, & alij, aspiciunt transuerbera-
tum gladio ad hepar, & precordia. Breuior est locus Eur-
rip. in Alcest. vbi Alcestis ipsa pro Admeti coniuge
moritura thalamum ingreditur, & viso mariti lecto
loquitur perinde atque Dido,

Κεῖται δὲ Σάλαμον εἰσσοῖσά, & λέγει,
Ἐνταῦθα δὴ δ' αἰετοσε, & λέγει τὸ δέ,
Ἐ λήθησιν, &c.
Irrumpens deinde in thalamum, & lectum,
Ibi lacrymata est, & dixit,
O lecte, &c.

D Græcis Latinos adiungo, è quorum monumentis ap-
paret, verè à Poëta morem attingi. Solebant enim,
qui amauerant, vocante iam extrema necessitate, tra-
gœdias suas, & cædos exitus peragere in lectis, qui-
bus assueuerant. Huius moris lux multa in Petronij
Satyrico, ab illis verbis, consedit puer super lectum, &
manantes lacrymas pollice expressit. perturbatus ego habitu
fratris. Reliquis parco, vt pudori parcam. Adi furias
Ariadnæ apud Ouid. in Epist. quas concepit ex repe-
rito lecto, & eundem Vatem lib. 2. Rem. ab eo versu:

Et loca saepe nocent, &c.

Sed ad hanc rem signatissimus est locus Euripidis,
apud quem Alcestis moritura ingentem luctum ex-
citat in cubiculo & thalamo: lege ab eo loco,

Κυβὴ δ' ἀποσπαστήν, ὡς δὲ δέματιν
Ὀρθαλωτὶ γυνὸν δ' αἰετὸν ἀπλημμυεῖσιν:
Osculatur aduoluta, totum verò cubile
Rigabat inundatione ex oculis vberim manante.

— portantur auari
Pygmalionis opes pelago,
& verè: nisi enim de hac vltione, & pœnis capias, ni-
hil aliud reperies in historia Didonis.

c Hæc infelicitas superiores felicitates deformat. &
nota parcimoniam Vatis. alius quispiam hælasciui-
ret oratione, & longè commemoraret secutas cala-
mitates. Virgilius tantum pro infelicitate constituit
nauiam appulsum, ex qua facilè reliquæ intelligen-

Tragœdiæ
amantium,
vbi.

* Dul

a Dulces exsuuix, dum fata Deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meq; his exsoluite curis:
b VIXI: ET, quem dederat cursum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

655 c VRBEM præclaram statui: MEA mœnia vidi:

d Vlti virum pœnas inimico à fratre recepi.

e FELIX, heu nimum felix, si littora tantum

Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

f Dixit: & os impressa toro, moriemur in ultæ?

660 g Sed moriamur, ait. SIC SIC iuuat ire sub vmbra.

h Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Dardanus: & nostræ secum ferat omina mortis.

ARGVMENTVM.

Extrema verba Elissa, quibus præteritam felicitatem, &
præsentem calamitatem representat: affectus duplex, in
prioribus, dulcedinis & suauitatis, in posterioribus, furoris &
vltionis.

EXPLICATIO.

a PRæclare monuit Iul. Scal. hanc extremam
orationem Didonis esse omni succo suauio-
rem, omni nectare & ambrosia potiore. Quam
censuram esse optimam satis indicant duo primi ver-
sus huius orationis.

b Magni affectus vixi, quasi dicat, iam deinde non
viam. Sed maior, qui sequitur, peregi cursum, quem
fortuna dederat. Quasi dicat. Non mihi vitæ limitem
Dij, cælum, aut fata constituerunt: sed fortuna, quæ
amens, cui nulla virtutis, aut iustitiæ ratio; quæ pro
libidine, non ex merito, huic longam vitam, alij bre-
uem dat. clariùs. Si vitam mihi Dij statuissent, qui me-
rita mortalium agnoscent, longam darent pro meis
meritis: at mihi vni fortuna, cæca rerum moderatrix,
viuendi terminos constituit: quid ergo mirum, me-
dium abrumpat cursum? Maximus adhuc, qui se-
quitur de imagine iam itura ad inferos. Sed vide fu-
gam doloris, non sub inferos, sed sub terras, non ani-
ma, sed imago.

c Enumerat felicem elapsi temporis fortunam, vt
inde præsentis infelicitis deformitas maior appareat.
Nulla est tautologia, duo enim dicit, & statui vr-
bem, & ad perfectionem perduxit, nam ea quoque
cinctæ est mœnibus. expende. urbem vidi, & hanc
præclaram: mœnia non alterius, sed mea: quæ hæc fe-
licitas?

d Altera felicitas, quæ duplicem quoque inuoluit,
sicut versus superior. Abstuli à fratre Pygmalione au-
rum, cuius cupiditate incensus virum meum Sichæum
interfecerat, ac perinde & ab illo pœnas sumpsi, &
vlti sum virum: quæ enim auaro maior pœna, quam
pecuniam perdere, propter quam deliquerat? sic ex-
plicat hunc locum Seru. in illud. 1. Æn.

— portantur auari
Pygmalionis opes pelago,
& verè: nisi enim de hac vltione, & pœnis capias, ni-
hil aliud reperies in historia Didonis.

e Hæc infelicitas superiores felicitates deformat. &
nota parcimoniam Vatis. alius quispiam hælasciui-
ret oratione, & longè commemoraret secutas cala-
mitates. Virgilius tantum pro infelicitate constituit
nauiam appulsum, ex qua facilè reliquæ intelligen-

tur: neque enim tempus nunc postulabat, vt miseræ
Didoni omnes refricarentur.

f Dubitari potest, quis hic affectus? & ex quo fonte
ortus? duplex fortasse mens Poëtæ, vel dici potest
impressum os toro, ne inter moriendum in aliquid
erumperet indignum se: quod expressum à more dû-
cum ac militum, de quo alibi, quò trahi possunt ver-
ba sequentia moriemur in ultæ? quasi aliquid voluerit
dicere atrox, & sanum; sed se represserit. secundò, fa-
ctum id esse potuit ad animi ferocitatem indican-
dam perciti furoris rabie.

g Quasi. Quæ esse potest digna vltio tanto flagitio?
mori volo, nec enim aliter elui scelus potest. Pergit,

Sic sic iuuat ire sub vmbra.

Quasi. Alij placidius mitiusque morientur, mihi sic
ire conuenit truculenter, & dire.
h Haurite oculis, pro, videre, vt dignam Poëta phra-
sin Iul. Scal. obseruauit. animam ignem vocat, sed ex
qua opinione lib. 6. aperietur. Vult verò Dido, vt
mors sua, triste sit Aneæ omen, videatque perfidus
obstantem ante se vmbra Didonis, quod supra
comminata fuerat:

Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero: dabis improbe pœnas.

NOTÆ.

I. DVLCES EXSVVIX] Quæ istæ exsuuix? ni-
mimum reliquit ab Aneæ, vestes Iliacæ, en-
sis, lectus genialis, &c. est hic etiam locus communis Accipio, vox
à commutatione rerum & fortunæ. in verbo accipite factorum.
mihi non dubium, quin ad sacra respectum. Dido
enim sacrum se velle exsoluere, semper restata est. Sed
& sacrum hoc Deorum Manium fuit, & in simili ver-
bum hoc vsurpauit Ouid. 8. Metam.

Vos modò fratrum Manes, animæq; recentes
Officium sentite meum, magnosq; paratas
Accipite inferias.

Adeundus Briff. 1. Form. vbi multis firmat, verbum
hoc sollempne in sacris fuisse. Est etiam hic affectus
amantium, qui sapissime alloqui cum inanimis so-
lent, vbi voluptas primùm captata. Ita Propertius,
& Catullus, sed in gaudio tamen. Ille lib. 2. eleg. 15.

O me felicem, ô nox mihi candida, & ô tu
Lectule delicis facte beate meis.

Hic in Hymen. Iulias:
O cubile, quod omine
Candido pede lectuli.

2. EXSOLVITE CVRIS] Respectum ad illud, vel eo
me soluat amantem. Sed ibi sub distinctione, nam co-
ram Anna, & vt tegeter consilium,
Quæ mihi reddat cum, vel eo me soluat amantem.

Hic

Hic ubi sola est, animum clare aperit, neque his ex- soluite curis. Non reddite mihi eum. Ait exsoluite, quia...

Vixit, pro mortuus est.

3. Vixit] Atrox verbum morior, ideo vixi. Qui enim vixit, mortuus iam est. Fugit verbi huius atrocitatem...

Me tibi venturam comitem, quocumque vocaris: Sive quod heu timeo] sive superstes eris. Vbi sententia est. Ero comes tibi sive mortuo, sive vi-

Sive erimtu, seu nos fata fuisse velint. & Plautus Bacchidib.

In hac locutione morem Romanum agnoscit Plutar- chus, nam dicto loco ita subiicit: ἔτι οὐδ' ἑμαυτοῖσι οἱ...

4. CURSUM] Inuenit Victorius Tullianam imita- tionem, nam in Miloniana legitur: vestras, & vestrorum...

Naturalis, Fatalis, Fortuita mors.

Natura, cui ultra centum & viginti solstitiales annos concessum non est. Fato, cui nonaginti anni, hoc est, tres Sa-

Multa mihi imminere videbantur prater Naturam, pra- terque fatum. id est, multa imminere a Fortuna. Est hoc, quod infra, de eadem Didone Virgilius:

Nam quia nec Fato, merita nec morte peribat, Sed misera ante diem, id est, non Fato, non Natura, sed Fortuna.

Dulces exsilia dum Fata Deisque sinebant. & postea subiicit Fortunam, quam omiserat, cum ait:

Vixi, & quem dederat cursum Fortuna, peregi. Supra etiam in hoc libro,

Si modò quod memoras fatum, Fortuna sequatur. Sed satis incerta feror, an Iuppiter vnam Esse velit Tyrj's urbem, Troiaque profectis.

Quo loci Iouem pro Deo posuit. Non multum abdit diuisio Macrobij lib. 1. Sat. cap. 19. qui nascenti cui- piam adesse numerat Deos Praestites, Δαίμονα, Τύχην, Ἄνδρα, Δεῦμα, Fortunam, Fatum. Verum est, addi ab illo ἑρῶτα, & aliam eius esse mentem, & harum vo- cum explicationem, Sed in hac re cuique sua luben- tia esse potest.

Imago ani- ma.

5. MAGNA IMAGO] Cur imago? cur magna? Di- ctum primum ex opinione illa, qua veteres cen- sebant idolum quoddam ac simulacrum tantum no-

stri ad inferos descendere, vt ex Ennio scribit Lu- cret. lib. 1. his versibus:

Et si praeterea tamen esse Acherusia templa Ennius aeternis exponit versibus edens:

Quò neque permanent anima, neque corpora nostra, Sed quadam simulacra modis pallentia miris.

Quò neque permanent anima, neque corpora nostra, Sed quadam simulacra modis pallentia miris.

Dixi, cur imago, restat alterum, cur Magna? Recurre ad ea, quae ego iam. 2. An ad illud De Creusa,

Et nota maior imago. Et adde hinc rationem alia coniectandi ab ea, quam ibi aperui. Creditum est veteribus, vmbra illius,

Mortuorum vmbrae cur magna.

qui magno fuisset corpore, maiorem esse facta ana- logia ad illos, qui fuissent paruo corpore, quorum perinde vmbrae paruae erant. Ex hac analogia Delrius explicat illud Senecae:

Et vos meorum liberi magni greges Vmbrae minores.

Videlicet ex analogia filiorum ad patrem Priamum. Sed ego in Seneca non tam quantitatem accipio, quam qualitatem, id est dignitatem, qua filiorum vmbrae dicantur minores, respectu Priami, cuius vmbra dignitate est maior vmbrae liberorum. & in Vir- gilio recuro, ad ἀπὸ τῆς πόλεως, de qua locutus sum. 2. An. Quam κατὰ τὴν πόλιν iuuat Plinij locus lib. 7. epist. 27. vbi, cum dixerit, imaginem Africæ humana gran- diorem apparuisse Curtio Ruffo, addit signatè, per- territo.

6. VRBEM, MOENIA] Vtiliter versus huius occa- sione admonetur iuuentus quid proprie vrbs sit, quando Poeta vna cum vrbe coniunxit moenia. Vr- bem veteres moenium ambitu praefinebant, quan- tum scilicet aratro fuerat designatum: quidquid es- set extra moenia, vrbs non erat: inde esse aliquis Ro- mae poterat, & non in vrbe: nam subvrba & con- tinentia aedificia Romae esse dicebantur, non tamen in vrbe. Paulus I. C. Vrbs appellatio muris, Roma autem continentibus adspicijs finitur, quod latius patet. Inde est, vt cum tribunus, quibus non licebat ab vrbe diem inte- grum abesse, ante mediam noctem in subvrba ap- pulissent, nec tamen intra moenia penetrassent, legi fecisse fraudem existimarentur: quod Romae, non in vrbe fuissent. Comitum enim centuriata, quae in Cam- po Martio cogeantur, non in vrbe, sed Romae ha- beri dicebantur, quod intra urbem prociuum esse exercitum non licebat. Itaque Poeta non repetit idē bis, vt male aliqui volunt. Ex eo Ouidius in epist. Didonis ad Aeneam,

Vrbs, quid proprie.

Vrbem constitui, lateque patentia fixi Moenia finitimus inuidiosa locis.

7. VLTIA VIRVM] Blanditur locus Plutarchi de virtutibus mulierum, de Camilla nobili foemina, quae virum suum vltia, læta ad illum motiens descendit. Repetit ἐν ἐρωτικῷ. Adi.

8. FELIX, HEV NIMIVM, &c.] In sententia institit Catullo, apud quem Ariadna:

Iuppiter Omnipotens, vnam non tempore primo Gnoſta Cecropia tetigissent littora puppes.

Et vtetque fortasse Ennio, apud quem Medea: Vnam ne in nemore Peliaeo securibus Casa cecidisset abiegnā ad terram arabes: Neue inde nauis inchoanda exordium Capisset, manu nunquam heu errans mea domo efferret pedem

Medea, animo agro, amore sauo saucia.

Et omnes adhuc, sed praesertim Ennius, Euripidi in Med. per inuua, cuius hæc sunt ex versione aliena:

Vnam

Vnam Pelasgia litus Arga ad Colchicum Non transuolasset Cyaneas Symplegadas: Nec strata saltu pinus olim Pelio Cecidisset: aëta nec virorum sortium Dextris, tulisset arietis spoliū auri Pelia imperante: non heu excelsum meā Medea Iolchen appulisset, Iasonis Amore sauo pectus agrum saucia.

Et adhuc totus hic locus Poetae, vmbra quaedam videtur alterius eiusdem Eurip. in Phœniss. ad finem, vbi Oedipus commemoratis felicitatibus pristinis, desinit in infelicitatem exilij.

Ὁ πάτερ, κλεινοὶ ποταμοὶ, λέουσι, Οἰδίπυος ἕδει, ὅς τ' ἐκλειθεῖσιν ἀνιγνέσθ' ἔργω, καὶ μέγιστον ἦν ἀνδρῶν, ὅς μὲν ἐσφίγη γῆς κλέχρον τῆς μεταφύνης κρήτη. Νῦν δ' ἄτιμα, διπλοῦς, ἐξελαινομαί, γυθόσι: Ὁ patria inclyti ciues ceruite, ego ille Oedipus, Qui inclyta anigmata nouit, & maximus fuit vir: Qui Solus Sphingis deuici sanguinaria vires, Nunc indecorus, miserabilis, exturbor patria.

Nazianzenus in tragedia, cui titulus ἡρώδης πάχων, ita Graecis suis institit. Scio, qui negent opus hoc esse Nazianzeni. Sed ad rem.

A Εἶθ' ἄφελ' ἐν λειμῶνι μὴδ' ἔρπον ἔφρι, Μῦθ' ἐν νάπαισι τῶ δ' ὑφ' ἑρῶν δ' ἄρπαιον Ἀρχυλομήτης: Ὁ vnam in horro callidus nunquam & vaser Reptasset anguis, nec dolos in saltibus Struxisset huius fraudis artifex draco.

9. OS IMPRESSA TORO] Expressus hinc Apu- leianus affectus lib. 8. At illa, vt primam moesta quieue- rat, toro faciem impressa, &c. Et lib. 3. Flor. iacebatque in- cubans toro. Atque etiam Propertianus lib. 1. eleg. 3.

Molliter impresso color adire toro. A phraſi Virgiliana extat illa Quid. 2. Fast. Vtq, torum pressit, ferram Lucretia mecum est.

10. MORIEMVR INVLT AED SED MORIAMVR, AIT] Non dubium, quin ex hoc loco Propertius libr. 1. eleg. 8.

Sic igitur prima moriere atate Properti? Sed morere: interitu gaudeat illa tuo.

Vide verò, vt doleat mori se inultam: vt enim, τὸ τι- μορεῖσθαι ἡδὺν, iucunda est vltio (ait Aristotel. lib. 1. Rhetor.) ita acerbiſſimum carere hoc bono. Nam vt ibi- dem ait, ἡ γὰρ δόξα, καὶ κολασίς, ἵασις: παῖνα, & vltio medi- cina est doloris. Ergo, dolebat Dido carere se hac iu- cunditate, hac medela.

* Dixerat: atque illam media inter talia ferro Collapsam aspiciunt comites, ensemque cruore 665 Spumantem, sparsaque manus. b it clamor ad alta Atria: concussam bacchatur fama per urbem: Lamentis gemituque, & foemineo vlulatu Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus aether: * NON ALITER, quam si immisissis ruat hostibus omnis 670 Carthago, aut antiqua Tyros: flammæque furentes Culmina perque hominum voluantur, perq; Deorum.

ARGVMENTVM.

Cadit se Dido: sequitur luctus & planctus non alius ab eo, qui esset capta Carthagine.

EXPLICATIO.

IN hoc icctu temporis sibi ferrum applicuit, pe- ctusque transfodit. Huius icctus triplex nota, videlicet, collapsio membrorum; gladius cruore spu- mens; manus sparsa iactataeque huc illuc, vt mos est morientium.

b Exhibet mirus Poeta rem pene tragicam, tanto rerum & verborum apparatu, quem necesse erat conse- sequi atrocem mortem Reginae. oratio semper cre- scit. Primum enim intra atria Regiae auditur clamor: mox fama per urbem bacchatur: ex vrbe lamenta pe- netrant in aedes vniuscuiusque, (sic enim Poeta in- telligo, neque enim illud, teſta fremunt, accipio de a- dibus ipsius Reginae: non is est Poeta, qui postquam ab atrijs Reginae ad urbem exiit, iterum ad Regiam redeat.) demum voces omnium dissonae in caelum eunt. Hos affectus arguit, quae mox sequuntur, Non aliter, &c. Sed quibus verbis hæc sententiae exprimitur? Audis clamorem in atrijs, bacchantem famam, teſta frementia, resonantem aetherem. Adde adiun- cta alia, quae etiam horrida, quid enim non mali con- cipies ex vrbe concussa, ex lamentis, gemitu, vlulatu, plangoribus? Hæc enim tam infueta debebant noui- ni casum tam infuetum consequi.

NOTÆ.

1. COLLAPSAM] Nunquam credo in hoc ope- re admonui, & nihil dixisse nefas duxerim, si qui sunt, qui nesciant: hanc videlicet mortem Dido- nis, propter amorem Aeneae confictam à Maximo Va- re, ad quaerendam venustatem suo poemati tam e- leganti fictione. Aeneam Dido nunquam nouit, nun- quam Didonem Aeneas. Illa se interfecit, ne confen- tiret nuptiis Iarbae, qui Rex Maurorum & iuuentute & amore ardens expetebat thalamos Elissa, quem vt vitaret, sibi vim attulit: adeo castissimæ foeminae, pu- dicitiae & Sichæi amor inhæserat. Sed ea fuit Diuini vatis auctoritas, vt quod semel in vulgus edidit, mul- ti pro certo habuerint contra fidem historiarum & temporum, verè scripsit Aufonius in imaginem Di- dus:

Didoniae mortis vera causa.

Namq, nec Aeneas vidit me Troijs vngam, Nec Libyam aduenit clasſibus Iliacis.

Quem nos imitati aliquando, Aeneas nostras nunquam peruenit ad aures, Nec tetigit Libycas Dardana clasſis aquas.

Eandem sententiam continet distichum ex Graeco epigrammate vulgatissimo,

Ὀὐδ' ἐγὼ Αἰνείαν ποτ' ἐσέδρακον, ἠδ' ἐγχοροιστ' Ἰρῶνς πορθομένων ἠλυθῶν ἐς Λιβύην.

Quod epigramma cum multi reddiderint, tantum adiciam Marulli versionem, imò dilatationem sen- tentiae.

Tu qui me casusque meos in imagine parua Afficis, & digito tristia facta refers: Vera hac effigies, nec vera est, hospes, Elissa: Sed non vera necis causa, pudendus amor. Nec mihi Phryx nocuit, nec enim Phryga nouimus vllum: Cura sed antiqui casta tenaciae thori. Quam ne coniugio Libyci violare tyranni Cogerer, hac cecidi fortiter vsa manu. At vos o vates, si sunt hac premia laudi, Qua feret incesti fœmina adulterij?

Euripidis au thoritas.

Non dissimilis à Virgiliano mendacio fuit auctoritas Euripidis, de quo sic scribit Alian. lib. 5. Var. Hist. cap. extremo: Quidam dicunt, falsum esse rumorem, qui de Medea fertur. Non enim illam liberis suis mortem intulisse, sed Corinthios. Fabulam verò, & actum de Colchide consistam esse ab Euripide, rogantibus Corinthijs: & à mendacio veritatem superatam, propter Poëtae præstantiam. Pro scelere verò in pueros patrato etiamnum fama est, Corinthios expiatoria sacrificia eis offerre, & ea quasi tributum referre. Verum est, Cedrenum in historia affirmare, Æneam venisse ad Didonem, eamque agnouisse. Sed hoc, vt falsum, eleuandum.

2. IT CLAMOR AD ALTA, &c.] Conferam Poëtam prius secum. vide vt in 2. Æn. rem eandem dixerit:

At damus interior gemitu, miseròque tumultu Misceatur: penitusque cauæ plangoribus ades Fœmineis vllant: ferit aurea sœdera clamor.

Tantum discrimen, quòd in 2. vnius Regiæ, in hoc 4. vniuersæ vrbis tumultus describitur. Deinde cum Eurip. in Phœniss. vbi describitur luctus, planctusque qui esset Thebis, cum Sphinx aliquem raperet, & occideret.

Γάλαροι ἢ μάλερον, Γάλαροι ἢ παρθέρον Ἐστίαρον οἴκοις Ἦϊον σοά, Ἦϊον μέλα, Ἄλλο ἄλλου ἐπιπτότου ἐξ ἄρχαίς ἀνά πλάι. Βροντῆ ἢ ἐνωγυμῶς, Γὰρ πρὶ ἢ ἦμοι, Ἐπίτε σόλεως ἀφάνισιν Ἀσπερῶ παρθέρον τιν' ἀνδρῶν.

Orbata matres, Orbata virgines Gemebant domi Lamentabilem vociferationem, Lamentabile melos. Alius alium inuicem in ciuitate desebat. Tonitru verò luctus, Et vociferatio erat similis, Quando à ciuitate abriperet Volucris virgo virorum aliquem.

Tertio, præter morem meum, cum historicis: Herodianus lib. 2. in obitu Pertinacis sic: ἐπεδὴ ἡ διφοροῦσεν εἰς τὸ δῆμον ἢ τὸ βασιλείας ἀναίρεσις Ἐραχίτε, καὶ πίνθη ἢ σάβλας κατέχευε, διέθεντο ἐνθυσιασθῶν ἐοικότες, κίνοσθε τε ἄλλοι, κατέχευε τὸ δῆμον: Vbi casti Regis fama populum occupauit, tumultu omnia & luctu complebantur, discurrebant omnes furentibus similes, quid facerent nihil certi consilij occurrebat. Sed in hac locorum comparatione adducam historiam, ad quam mihi visus Poëta alludere. Turbationem ex clade, quam passa est in Sicilia Carthago ipsa, regnante ibi Ionilco, vt ait Orofius; siue Amilcone, vt Iustinus; siue Imilcone, vt Græci nominant; ita describit Orofius lib. 4. cap. 6. Cuius mali nuntius, cum attonitam repentino luctu Carthaginem repluisset, non secus ac si capta esset, turbata ciuitas fuit. Omnia vllantibus personabant, clausa vbi que ianues;

Carthaginis turbatio.

A cuncta priuata publicaque officia damnata. Vniuersi ad portam decurrunt, egredientesque de nauibus, paucos, qui cladi superauerant, de suis percontabantur. Postquam de clade suorum dicentibus illis, vel gementibus, miseri intelligunt, tunc toto litore plangentium voces, tunc infelicium matrum vllatus, & flebiles querela audiebantur. Inter hæc procedit & ipse de nave sua Imperator, forasida feruiliq, tunica distinctus, ad cuius conspectum plangentium iunguntur agmina. Ipse quoque manus ad calum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat, & deslet. Ad postremum vociferans per vrben, tandem ingressus domum, cunctos, qui lacrymantes prosequiebantur, vltimo dimisit eloquio. Ac deinde obseratis ianuis, exclusisq, etiam filijs, gladio dolorem vitæque finiuir. Voluit ista inferere, etiam si multis, nam videtur omnino repræsentasse hanc historiam Virgilius turbatione Carthaginis, fœminarum vllatibus, cunctorum discursibus, morte demum ipsius Regiæ, quæ se gladio transfuerberauit. Cur credam in Simone repræsentatum Marcium, in Priamo Pompeium, quæ iam docti, & non Carthaginem in ipsa Carthagine?

3. NON ALITER, QUAM, &c.] Similis comparatio ad magnam cladem explicandam vsurpata quoque alijs. Liuius lib. 23. Magij nobilissimi Capuanorum ore, cum is vincitus traheretur: Foro medio, luce clara, videntibus vobis, nulli Campanorum secundus, vincitus ad mortem rapior. Quid violentius Capua capta fieret? iterum eodem lib. cum Samnites hostes essent Romanis, & amici Annibali, sic ad Annibalem conqueruntur: Ita sumus aliquoties hac ætate deuastati, vt M. Marcellus, non Annibal vicisse ad Cannas videatur. Loquens etiã cum de acceptis iniurijs à Pleminio coram senatu conqueruntur lib. 29. sic inter alia: Vix ratio iniuri potest, vter casus ciuitatis sit detestabilior, cum hostes bello vrben cepere, an cum excitabilis tyrannus vi atque armis oppressit. Omnia, quæ capta vrbes patiuntur, passi sumus, & nunc cum maxime patimur, P. C. omnia quæ crudelissimi atque importunissimi tyranni scelera in oppressos ciues edunt, Pleminius in nos, liberòque nostros, & coniuges edidit. Itaque ait, se passos & quæ hostes, & quæ tyranni, mala inferunt vrbibus. eodem lib. Carthagini prope vt capta tumultus fuit. Inde idem Liuius lib. 1. ad explicandum excidium Albæ, stuporemque ciuium: Non quidem fuit tumultus ille, nec pavor, qualis captarum esse vrbium solet. & post aliqua, sed silentium triste, &c. Iulianus lib. 19. de ipsamet Carthagine post acceptam insignem cladem; omnia vllantibus, non secus ac si ipsa vrbs capta esset, personabant. Sed mitto Latinos, & verior in Græcis, Dionys. lib. 6. Magna plebis multitudo se se effundebat, eratque non secus ac capta vrbe commiseratio, & vllatus eorum, qui remanebant. Artilides loquens de euerfione Smyrnæ, comparat hanc cladem cum Troiana, Atheniensi, Thebana. ὁ παλαιὸς πόλις ἑσθλοῦτος, παλαιὸς δὲ ῥθηνῶν ἐν Σιμιλίᾳ συμφορῆς, καὶ κατὰ τὴν ἀφῶν ἠεὶ ὁ λυσις quidem Troia excidium, lusus Atheniensium in Sicilia calamitates, & Thebanorum direptiones. Prima & tertia calamitas facit ad rem, de qua loquitur. Idem in 2. Platonica, vt rem exaggeret, ait videri prope vrben captam. ἡ ἀπὸ πλῆθους ἢ μάστις ἂν πῶς ἐν τῷ ὄππῳ ἐν εἰ εἰλωκῆς τῆς σόλεως καὶ κρῆτ. Appianus lib. 4. Ciuil. καὶ σοά, καὶ ἐξ ἄρρωμα μετ' οἰμωγῆς ὡς ἐν ἀλυσκομένῳ πάλαι: Clamores, & discursus cum eiulatu veluti in capta vrbe. Homer. Il. 22.

Comparatio sumpta ab vrbibus capteis.

D 19. de ipsamet Carthagine post acceptam insignem cladem; omnia vllantibus, non secus ac si ipsa vrbs capta esset, personabant. Sed mitto Latinos, & verior in Græcis, Dionys. lib. 6. Magna plebis multitudo se se effundebat, eratque non secus ac capta vrbe commiseratio, & vllatus eorum, qui remanebant. Artilides loquens de euerfione Smyrnæ, comparat hanc cladem cum Troiana, Atheniensi, Thebana. ὁ παλαιὸς πόλις ἑσθλοῦτος, παλαιὸς δὲ ῥθηνῶν ἐν Σιμιλίᾳ συμφορῆς, καὶ κατὰ τὴν ἀφῶν ἠεὶ ὁ λυσις quidem Troia excidium, lusus Atheniensium in Sicilia calamitates, & Thebanorum direptiones. Prima & tertia calamitas facit ad rem, de qua loquitur. Idem in 2. Platonica, vt rem exaggeret, ait videri prope vrben captam. ἡ ἀπὸ πλῆθους ἢ μάστις ἂν πῶς ἐν τῷ ὄππῳ ἐν εἰ εἰλωκῆς τῆς σόλεως καὶ κρῆτ. Appianus lib. 4. Ciuil. καὶ σοά, καὶ ἐξ ἄρρωμα μετ' οἰμωγῆς ὡς ἐν ἀλυσκομένῳ πάλαι: Clamores, & discursus cum eiulatu veluti in capta vrbe. Homer. Il. 22.

— ἀμείψῃ λαοὶ Ἐκωντῶ τ' εἴχοντο, καὶ οἰμωγῆς καὶ ἄστυ. Τῶ ἢ μάστις ἂν ἐν ἐναλίγκιοι: αὐτοὶ ἀπῆλα Ἰλίου ἐφ' ὀρούεσσα πνεύει σμύχουλο κατ' ἀκρῆς: — circūque populi Eiulatu tenebantur, & ploratu per vrben. Huic autem maxime erat simile, ac si totum

Illium

Illium altum igne arderet at vertice. Lusere etiam Poëta Latini pari modo. Catullus in carmine Nuptiali: Quid faciunt hostes capta crudelius vrbe? Ouid. in epist. Hermion. Quid grauius capta Lacedemone serua tulissem? Propert. lib. 4. eleg. Spectaculum capta non minus vrbe fuit. Finem imponat Seneca, qui volens explicare regnum Crudelitatis, hac vna re explicat lib. 1. de Clement. cap. 26. Quale eius regnum est? non aliud, quàm captarum vrbium forma, & terribilis facies publici metus. 4. QUAM SI] Harum quatuor vocum coniunctionem, Non aliter quàm si, obseruat & laudat vt ele-

gantem Godescal. Probat ex Ouidio, Suetonio, Papiniano, Vlpiano, Pöponio, Caio. Sciat verò Lector, in fine huius tractus historiam. Poëta, vt vides, tantum meminit ictus, quem sibi Regina intulit, de pyra nihil loquitur, contentus iam illam struxisse. Sed verè ita res est disposita, vt iuxta pyram se interfecerit, vt scilicet collabens ex vulnere, exciperetur igne: ita videlicet se maclandam obtulit, vt solebant victimæ, quæ post ictum, cremabantur igne, aut totæ, aut partes quædam earum. Orofius clarè lib. 4. cap. 23. cum dixerit vxorem Afrubalis illius, qui extremus omnium Imperator fuit Carthaginienfium, vitam finiuisse, coniectam in incendium; notat eundem exitum habuisse nouissimam Regnam Carthaginis cum prima.

- 675 ^a Audiit exanimis, trepidòque, exterrita, cursu, Vnguibus ora foror fœdans, & pectora pugnis, Per medios ruit, ac MORIENTEM nomine clamat. ^b Hoc ILLVD germana fuit? me fraude pctebas? Hoc rogus iste mihi, hoc ignes aræque parabant? ^c Quid primùm deserta querat? comitemne sororem Spreuisti moriens? eadem me ad fata vocasses: Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset. 680 ^d His etiam struxi manibus, patriòsque vocaui Voce Deos, sic te vt posita crudelis abessem? ^e EXSTINCTITE, meque soror, populùmque, patrémque, Sidonios, vrbémque tuam: date vulnera lymphis Abluam: & EX TREMVS si quis super halitus errat, 685 ^f Ore legam, sic fata gradus euaserat altos: ^f Semianimémque sinu germanam amplexa fouebat Cum gemitu, atque atros ficcabat veste cruores.

ARGUMENTVM.

Audit Anna & aduolat cum maximis notis doloris, sororem in clamat, queritur se deceptam, desertam, spretam: vult vnâ commori, narrat quæ damna sequantur hanc eadem, demum desinit in ingentem affectum.

EXPLICATIO.

^a Expende. Fit Anna exanimis audiens exanimatam sororem, quàm præclare! hoc nuntio exterrita, non hæret, (quem affectum alius potiorum putasset) sed ruit, neque enim tantus terror impedit, quominus conuolaret, si posset opem afferre. ruit verò per medios ciues, quo magis extollitur successus hic tragicus: est enim quiddam magnum cernere primatem fœminam conuolantem per impeditas ciuium turbas, iam si consideres eam fœdantem ora vnguibus, & pugnis pectora, sororémque suam in clamantem, hoc porro spectaculo. ^b Oratio plena magnis affectibus. nullum exordium, vt in re trepida, & abrupta. statim querelæ incipiunt. ð germana, signatè ad rem. si nemo à nemine capiendus fraude, multo minus germanam à germana. ex qua mente additum, pctebas me fraude? deinde, hoc parabant rogus, ignes, aræ: perinde ac si dicat, esto germanam germana falleres, sed quis putaret prætextu religionis includi dolos, fraudes? ^c Continent hæc magnum affectum, & in primis verbum spreuisti, quasi dicat, cum deserta sim à comi-

^B te & sorore, quid primum ex his querat? sed non tam acerbum deseri me, quàm sperni me. Talis, vt ego sum, comes, talis soror spernenda non fuit. Sequitur, eadem me ad fata vocasses, &c. Nō fecerit mente Poëta: præcellerat, comes tibi etiam, soror etiam. ergo, vocasses me ad fata eadem, vt comitem: idem dolor hauisset ambas, vt sorores. Itaque iungenda fui tibi, vel vt comes, vel vt soror. ^d Transfert iam in se facti culpam ad maiorem exaggerationem doloris. Ego rogus struxi, ego Deos ad sacrum hoc vocaui ex mote, vt abessem à te posita, id est, carerem te mortua. ^e Numerat nocumenta, quæ secuta mortem Didonis. Non te solum exstinxisti, sed me, sed populum, sed patres (Senatum Carthaginienfem) sed vrben totam. Sequitur, date, vulnera lymphis abluam. id est, concedite, vt abluam lymphis vulnera (hoc potius placet, quàm hypallagen agnoscere, nam pati sententia sequitur) date, vt legam ore extremum habitum. Hæc dicens, simul euaserat ad locum, vbi erat pyra. ^f Fiumt omnia patheticè, & confona præterito dolori. Quæ enim iam iactata vocibus, hic re firmantur. Duo dixerat: primum velle se legere ore spiritu. Ergo, Semianimémque sinu germanam amplexa fouebat, exceptura halitum. Alterum, velle se abluere vulnera. Ergo, atros ficcabat veste cruores. Neque enim aliam potuit abluionem adhibere in tam subito rerum tumultu.

Tt Notæ.

1. AVDIIT EX ANIMIS, &c.] Vidisti vt expendi, audi iam Homerum loquentem suo more.

— λῆξ' ἐκίονε, χερσὶ δ' ἀμύαοιο
Στῆθεά τ' ἠδ' ἀπαλὴν δειρῆν, ἰδὲ παλὰ πρόσωπα:
— stridulè lamentabatur, manibus autem laniabat

Peñtor à que, & tenerum collum, & pulchram facièm. Vt verò hic ad collabentem sororem Anna accurrit, fictale quiddam in Tacito. 2. Ann. in exitu Libonis: Ad gemitum collabentis adcurrere liberis, & cæde visa miles abstulit.

2. VNGVIBVS ORÁ SOROR FORDANS] Hæc doloris nota cum frequentissima sit omnibus, tum multo fœminis frequentior, quæ sibi impotenter dominantur. Propertius lib. 1. eleg. 9.

Nec non ex animam amplectens Briseis Achillem, Candida vesana verberat ora manu.

& post pauca, Foidantque comas. Fœminæ Troianæ apud Euripidem & Senecam se multum verberant, vt Ariadne apud Catullum in se & in capillos fœua, atque etiam mater Euryali apud Virgilium, apud Ovidium Lucretia. Sed quæ non vix hoc furore!

3. MORIENTEM NOMINE CLAMAT] Sollemnis hæc in clamatio in mortuis, & alibi iam obseruata in hoc opere.

4. HOC ILLVD GERMANA FVIT] Pati emphasi Terentius And. At at, hoc illud est.

5. EADEM ME AD FATA VOCASSES] Instat Euripidi Virgilius, nam in Oreste Electra.

Πῶς ἐν εἴσοι να ταυτῶν, εἰ θέμις, ἔσονται,
καὶ μνημα δέξασθ' ἐν:
O si gladius nas idem, id si fas esset, interficeret,
O si sepulcrum idem acciperet.

& Virgilio Ouidius 8. Met. in voto communi Philemonis & Baucidis:

Auferat hora duos eadem, nec coniugis vnquam
Vista mea videam.

Euripidem & Ouidium Germanus adiungit, & ego locum alterum eiusdem trægœdiæ: sic enim Electra loquitur ad fratrem Orestem:

Οὐ εἶσι, σὺν ἑὶ καθαντὸν ἀρβύλαι,
καὶ εἶπ' ἔχρη γὰ ταυτῶν ἢν σὺ καθάρης,
Γυνὴ τί δ' ἄρα σὺ; πῶς μοι νη σὸβήλαι,
ἀνάδ' εὐφροῖ, ἀπ' ἀπορῶν ἀφίλοισ;
Non sic erit, vnâ tecum cupio commori,
Et viuere idem est enim, si ipse moriaris,
Mulier quid faciam: quæ sola sospes ero
Sine fratre, patre, amico!

6. VOCE] Non est pleonasmus. Poterat enim tacite vocare ex ritu aliquorum factorum, ergo modus signatur, quo vocauit vociferans.

7. POSITA] Positio forma fuit loquendi, qua mortui signabantur. Sup. 2. Æn.

Sic d sic positum affari discedite corpus. & in II.

Corpus vbi exanimi positum Pallantis Accetes
Seruabat senior.

Quæ forma sepulcralis à Græcis ducitur, quibus τήβηται, & τήβηται est tumulo condere, & componi. de hoc nos alibi latius.

8. EXSTINXTI TE MEQVE SOROR] Aptissima duplex Germani nota. verbum σβέννυμαι, exstinguere, semper Aristoteles refert ad fatum violentum: μάταιον τὰ βεβαίον, ad mortem, quæ natura accidit, & iam in senio. Deinde, vt Poëta, exstinxisti meque, teque, sic in Epig. ἔσθες, ὡς ἔθες: occidisti, vt cecidisti. Eurip. in Oreste sub persona Electræ.

Exstinguo, de fato violento.

A Ἐσθες, ἔθες δ'
Τεκομένη με
Μάτηρ δ' ὅσ' δ' ἄλλας
Πατέρα, τέσσα τε ἄλλας,
Σὶθ' ἐν ἀφ' ἀμύαοιο.
Occidisti, cecidisti δ
Quæ me peperisti
Mater: perdidisti
Patrem, liberisque hocce
Cæde tua.

Sophocl. Antig. θανὸν δ' ἐμὸν μοιενος perdit. & in Ele. ὄρεσα φιλῶν ὡς ἂ ἀπύλας θανῶν; Orestes charissime, vt me moriens perdidisti?

9. VULNERA LYMPHIS ABLYAM] Ex quo more hoc dictum, satis fusè in 6.

10. ORE LEGAM] Ex more veterum, quo cognati, aut amici, qui mortuo affidebant, illum complectebantur, os ori adiungentes, quasi extremum spiritum & flatum excepturi. Cic. 7. in Verr. Matres misera pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberorum exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret. Plinius lib. 28. c. 1. ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spiritum (sanguinem) & vnâ ipsam animam ex osculo vulnerum. Huius plurtima est apud Latinos mentio, apud Græcos non ita frequens: nunc Theocritus subit, cuius versus adiungam, quod neminem viderim, qui Græco testimonio morem hunc firmet. Igitur Idyll. 23. Venus Adonim suum deplorans:

Τοσούτον με φίλατον, ὅσον ζῶει τὸ φίλαμα.
Πνέυμα τέδν βέδον τὸ ἴσθ' ἡλυκὸν φίλατον ἀμύλαω,
Ἐκ τῆς αἰῶ τὸν ἔρωτα:
Tantum me osculare, quantum viuat osculum.
Spiritus tuus effluet, quod dulce philtum hauriam,
Amorémque ebibam.

Et Eurip. in Phœniis, vbi Antigone mortuum fratrem deplorans, huc alludit, cum dixit, ἔ φίλαται, ἀλλὰ σβμα γε σὸν ποροσλύζομαι; O amantissime, quin os tuum applicabo ori.

Excipias hinc doctissimum virum Germanum, qui ad hunc locum adducit illud ex Græc. Epig. Ἐμοῖς χεῖλασιν χεῖλασιν θεῖα ἀποδασὶ ψυχὴν ἔν ἐν ἰμοὶ πορῶσιν: labris meis apponens tua, vnico haustu animam ebibe. Tantum iam nota, qua forma verborum sententia eadem dicta à plurimis. Virg. hic, & Seneca in Fur. legere habitum spiritum. Donatus in hunc locum, colligere, Cic. vbi sup. Ouid. 3. de Arte in historia Cephalo, Albino-uano de morte Drafi, Iustinus lib. 23. de vxore Agathoclis, Quintilianus declamatione. 6. omnes hi verbum excipio vsurparunt. Staius ter meminit huius moris, & diuersa semper forma. 2. Sylu.

— frigida lambis
Oscula.
& lib. 5.
Sociisque amplectitur artus,
Hærentémque animam non tristis in ora mariti
Transiulit.

Et 12. Theb. — ignem misera post vltima querunt

Excipias hinc doctissimum virum Germanum, qui ad hunc locum adducit illud ex Græc. Epig. Ἐμοῖς χεῖλασιν χεῖλασιν θεῖα ἀποδασὶ ψυχὴν ἔν ἐν ἰμοὶ πορῶσιν: labris meis apponens tua, vnico haustu animam ebibe. Tantum iam nota, qua forma verborum sententia eadem dicta à plurimis. Virg. hic, & Seneca in Fur. legere habitum spiritum. Donatus in hunc locum, colligere, Cic. vbi sup. Ouid. 3. de Arte in historia Cephalo, Albino-uano de morte Drafi, Iustinus lib. 23. de vxore Agathoclis, Quintilianus declamatione. 6. omnes hi verbum excipio vsurparunt. Staius ter meminit huius moris, & diuersa semper forma. 2. Sylu.

— frigida lambis
Oscula.
& lib. 5.
Sociisque amplectitur artus,
Hærentémque animam non tristis in ora mariti
Transiulit.

Et 12. Theb. — ignem misera post vltima querunt

Excipias hinc doctissimum virum Germanum, qui ad hunc locum adducit illud ex Græc. Epig. Ἐμοῖς χεῖλασιν χεῖλασιν θεῖα ἀποδασὶ ψυχὴν ἔν ἐν ἰμοὶ πορῶσιν: labris meis apponens tua, vnico haustu animam ebibe. Tantum iam nota, qua forma verborum sententia eadem dicta à plurimis. Virg. hic, & Seneca in Fur. legere habitum spiritum. Donatus in hunc locum, colligere, Cic. vbi sup. Ouid. 3. de Arte in historia Cephalo, Albino-uano de morte Drafi, Iustinus lib. 23. de vxore Agathoclis, Quintilianus declamatione. 6. omnes hi verbum excipio vsurparunt. Staius ter meminit huius moris, & diuersa semper forma. 2. Sylu.

— frigida lambis
Oscula.
& lib. 5.
Sociisque amplectitur artus,
Hærentémque animam non tristis in ora mariti
Transiulit.

Et 12. Theb. — ignem misera post vltima querunt

Excipias hinc doctissimum virum Germanum, qui ad hunc locum adducit illud ex Græc. Epig. Ἐμοῖς χεῖλασιν χεῖλασιν θεῖα ἀποδασὶ ψυχὴν ἔν ἐν ἰμοὶ πορῶσιν: labris meis apponens tua, vnico haustu animam ebibe. Tantum iam nota, qua forma verborum sententia eadem dicta à plurimis. Virg. hic, & Seneca in Fur. legere habitum spiritum. Donatus in hunc locum, colligere, Cic. vbi sup. Ouid. 3. de Arte in historia Cephalo, Albino-uano de morte Drafi, Iustinus lib. 23. de vxore Agathoclis, Quintilianus declamatione. 6. omnes hi verbum excipio vsurparunt. Staius ter meminit huius moris, & diuersa semper forma. 2. Sylu.

— frigida lambis
Oscula.
& lib. 5.
Sociisque amplectitur artus,
Hærentémque animam non tristis in ora mariti
Transiulit.

Et 12. Theb. — ignem misera post vltima querunt

Excipias hinc doctissimum virum Germanum, qui ad hunc locum adducit illud ex Græc. Epig. Ἐμοῖς χεῖλασιν χεῖλασιν θεῖα ἀποδασὶ ψυχὴν ἔν ἐν ἰμοὶ πορῶσιν: labris meis apponens tua, vnico haustu animam ebibe. Tantum iam nota, qua forma verborum sententia eadem dicta à plurimis. Virg. hic, & Seneca in Fur. legere habitum spiritum. Donatus in hunc locum, colligere, Cic. vbi sup. Ouid. 3. de Arte in historia Cephalo, Albino-uano de morte Drafi, Iustinus lib. 23. de vxore Agathoclis, Quintilianus declamatione. 6. omnes hi verbum excipio vsurparunt. Staius ter meminit huius moris, & diuersa semper forma. 2. Sylu.

ἐκ ατῆ

Ἐκείροθεν ἢ βάρβα τινὰ σύγκει) ἐκ κλίμακῃ ἀφ' ἡματι: A Comptior & breuior fuit Maro, sicut in II. in Iucltu Euandri:

Mihi certè videtur capiendus simpliciter locus; nam in sublimiædium parte, constructa erat pyra, vt ex superioribus perspiciunt.

12. GERMANAM AMPLEXA FOVEBAT] Hos affectus sic traçtauit Papinius, s. Sylu. de Pietate in Priscillam:

Nunc implet sauo viduos clamore Penates,
Nunc ferrum laxare cupit, nunc ardua tendit
In loca: vix retinet comites, nunc ore ligato
Incubat amissa, mensumque in corde dolorem
Seuus agit.

— Pheretro Pallanta reposito
Procubuit super, atque heret lacrymâsque gemensque. Similem notam doloris dat Dionysius lib. 4. patri Lucretiæ, cum ea concidit, nam & filiam complexu fouet, & nomine sapius vocat. & eandem Collatino, de quo postea, cum Collatinus Lucretiam in medio iacentem vidisset, & patrem eam amplectentem, ingenti gemitu edito, ipsam mortuam amplexus, osculabatur, & sapius nomine vocabat, & cum ea, vt cum vna, colloquebatur, impositis præ dolore. Ab his affectibus & notis amoris non abit Terentianum illud in And. Reijcit se in eum flens quàm familiariter.

- a Illa graues oculos conata attollere, rursus Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
690 b Ter sese attollens, cubitoq; innixa, leuauit: Ter reuoluta toro est: oculisque errantibus alto Quæsiuit cælo lucem, ingemuitque reperta.
c Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem, Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo:
695 Quæ LVCTANTEM animam, nexosq; resoueret artus.
d Nam quia nec fato, MERITA nec morte peribat, Sed MISERA ante diem, subitoq; accensa furore: Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.
700 e Ergo Iris croceis per cælum rosca pennis, Mille trahens varios aduerso sole colores Deuolat, & supra caput astirit. hunc ego Diti Sacrum iussa fero, te que isto corpore soluo: Sic ait: & dextra crinem fecat. omnis & vnâ
705 Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

ARGVMENTVM.

Luclatur exitura Didonis anima, donec missa ab Iunone Iris crinem fecat, Ditiq; consecrat, quo facto placidè demum obit.

EXPLICATIO.

a Post clamores sororis recurrit ad Didonem. Quæ ideo conata est oculos attollere, quia iam graues: opus enim fuit conamine in tanta grauitate, sed statim deficit cum oppositione ad verbum attollere. Ratio, nam vulnus infixum sub pectore signat cor, stridet signat prorumpentem vbertim cruorem cum feruore & æstu.

b Miri versus ad explicandam difficultatem animæ exeuntis è corpore: eius præsertim, quem conscientia stimulat ob manus sibi violenter illatas. Vides enim vt ter se attollat, ter relabatur, oculi exerrent, lucem quærat, ingemiscat reperta. Sed cur hoc extremum? An quia lucem noluisse inuenire, vt quam tædebat vitæ? an quia doluisset amittere lucem, quam amabat? Sic sæpe accidit. Abripit homines impetus, quò se abripit, momento temporis dolent, defterescunt ira. Explicatio altera Seruij est: ait enim: ostendit morientes sua improbare desideria.

c Iuno dicta est à iuuando non solum eos, qui ex vtero in lucem exeunt, sed qui rursus ex luce abeunt ad sepulcrum: itaque præstet omni iuuamini. Inde

B forsitan epithetum omnipotens, quod non obuium. Ergo, Iuno miserata laborem longum, obitusque difficiles. Ac si dicat, ideo longus labor, quia obitus difficiles. demisit Olympo Irim. nam hæc semper præsto est illi ad omnia: quæ resoueret animam luclantem, artusque nexos. Ducta tralatio à palæstra. inest enim luclta quædam inter ægritudinem, & animam: volente hæc retri-neri conseruarique in corpore tanquam in veteri, & familiari domicilio; contra illa extrudente, & impellente per vim exire. Nec aliter foras ab Hispanis nostris vulgari idiomate vsurpatur verbum ἀγώγιμα de morientibus: nam quod maius periculum? quod maius prælium, ac contentio?

d Mors fatalis est, quæ contingit natura fatòq; non aliqua violentia: mors merita, quam scelera afferunt, & quæuis intemperantia, merentur enim scelerati cadere. Ergo Dido cadit non fato, quia ante diem violento ictu rapta: non morte merita, quia tantum accensa furore subito. Hinc est, vt nondum Proserpina crinem abstulisset, quod necessariu ad mortem.

e Consulitissimè in morte Reginæ Aforum inducitur hic apparatus à Poëta totius decori obseruantissimo. Iuno imperat, descendit Iris venustissimis coloribus induta, adstat supra caput, fecat crinem, fert illum ad Plutonem, vt cui est sacer, soluit Reginam à corpore. Inde factum vt obeat placidissimè: quanto enim difficilior prius obitus infecto crine, tãto postea placidior. Hanc placiditatem versus ipse repræsentat.

1. ILLA GRAVES OCULOS, &c.] Hanc sententiam videtur imitatus Pap. 5. sylviarum, ubi Priscilla moriens vnam tantum matris vocem agnouisse dicitur:

Iamque cadunt vultus, oculisque nouissimus horror, Obiisq; aures, nisi cum vox sola mariei Noscitur, illum vnum media de morte reuersa Mens videt, illum agris circumdat fortiter vlnis Immoras obuersa genas.

Simile quiddam Eteocles iam moriens, apud Eurip. in Phœniss.

— ἔριων δ' ἄπο Φύση μ' αἰεὶς δὲ δαίμων Ἐτεοκλῆς αἰεὶς Ἦκουσε ματρὸς κρηπίδης ὕδαρ' ἕρεα, Φωνὴν μὲν ἐν ἀφικνέω ἠμμάτων δ' ἄπο Προεΐπε δαρύοις.

— ē pectoribus Spiritum grauem Rex Eteocles emisit, Matremque audiuit: manūq; tristis adposita, Vocem quidem non emisit: oculorum tantum Lacryma sermonis vicem habuerunt.

In Declamatione 247. ita Quintilianus: At voce eius audita certè oculos sustulit. Si nihil aliud, hoc certè solatiū tulit, non mori se tanquam damnatum. Simillimus loco Quintiliani locus Senecæ Rhet. Cont. 12. Vt intrauit, cadentes iam oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. Clarissimè ad Virgilium Ouid. 4. Metam.

— oculos in morte grauatōs Pyramus erexit, visaq; recondidit illa.

2. OCULOS CONATA ATTOLLERE] Ita in 5. de Palinuro, attollens lumina. Prior Lucr. lib. 1.

Primum Graius homo mortales tollere contra Est oculos ausus.

3. INFIXVM] Coniungit Germanus hunc in modum, vulnus infixum sub pectore, non, stridet sub pectore. Quia lib. 3. epig. αἰεὶς δ' ἄπο ἀσπάρχοισιν ἐν ἔριφ. Et, ὅτε ἔπο ἀσπάρχοις ἀλατὸ φάσμανον. Qua verborum forma gladius dicitur infixus sub pectore.

4. TER SE SE ATTOLLENS] Imitatio Apollonij est. 3. Arg.

Τρις μὲν ἑπειρήθη, τρις δ' ἔρχετο, τέρτατον αὐθις ἄκουσαι κρηπίδης ἐκίκασπασεν εἰληχθεῖα: Ter conata est, ter cessit, quarto rursum Lectis prona incubuit reuoluta.

Herodian. lib. 1. ἔπο δ' ἀδυνασίας καὶ ἀθυρίας αὐθις ὑπῆλαζεν: languore & imbecillitate rursum in lectum supinus relabebatur. Illud cubito innixa reddidit ex Apollonio, qui sic, ἐπειρήθη λατὴν ἔρη: Innixa manui laue. vt Poëta quærens lucem, sic ad illius imitationem Sen. in Oet. de Nesso Centauro moriente, ille iam quærens diem: & quispiam apud Val. Flacc. lib. 6.

— tandem dulces iam cassus in auras Respicit, ac nulla celum reparabile gaza.

5. CVBITO QVE INNIXA LEVAVIT] Est hoc, quod Petronius erectus in cubitum. Quod Propertius lib. 1. eleg. 16. nixa lacerto. Ab Nostro Ouid. 11. Metam. loquens de Deo Somno, Cubitōque leuatus.

6. QVÆSIVIT CÆLO LVCEM] Ammianus lib. 16. Semineces labente iam spiritu lucis vsuram oculis morientibus inquirebant.

7. DIFFICILES OBITVS] Huic generi mortis videtur opponi nitus obitus, dicente Tacito 3. Annal. Vipisania excessit vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu, id est, citra vim, & ex fato.

8. NEXO S] Ita Græci membra σύνδεσμαι, vt quæ veluti illigata vinculis. atque etiam ἀφασ, ὅτι τὸ ἀπῆλθε, quod neclantur innectanturque. Et inde quæ sita oppositio cum verbo resoluo, etiam ex Græco fon-

A te. nam λυω quoque refertur ad exitum solutionemque animæ ē corpore.

9. NAM QVIA NEC FATO, &c.] Naturalem mortem & fatalem eandem esse Tullio Agellius notauit lib. 13. Noc. cap. 1. sicut & Demostheni τὴν ἀσφραμίαν, καὶ ἀτόματον θάνατον. Inde Velleio fatali morte exstinguī est, naturali morte cadere, & vi nulla. Quod Tibullus lib. 1. eleg. 3. fatales expleuimus annos. Gloss. fatali sorte, ἰδίῳ θανάτῳ. Est hoc, quod iam ex Demosthene, ἀτόματον θάνατον, vt verò Poëta meminit mortis, quæ ex fato, & quæ ex furore: sic Eurip. in Phœniss. de morte Polyneicis & Eteoclis,

Ἀπόμῃ δ' ἀπόμῃ δ' ὀφίῳ, Ἐνεκεν Ἐρινύων. Non ex fato, non ex fato hæc cades, Sed ex Eurij.

B Porro illud ante diem præclarè illustrat Spondanus: vbi enim Hom. 1. Iliad. ait,

Πολλὰς δ' ἑφθίμενος ψυχὰς αἰδὶ κοροΐαφεν Ἡρώων:

Multas autem fortes animas orco ante tempus premisit Heroum.

sic fermè scribit: illud ὁμοίον non est, significat enim ὁμοίον τὸ δεινόν, ὁμοίον τὸ μοιραῖον: id est, Heroas ante fatum interfectos, id enim imaginamur accidere in morte violenta. Hoc Cicero dixit. 1. Phil. & Agellius expendit, multa autem impendere videntur præter naturam etiam, præterque fatum. Arist. in Probl. sec. 1. q. 6. ὁμοίον φόνιν: præter naturam, dixit, quod Virg. ante diem. & Sophocl. Antig. τὸ ἄδικον ὁμοίον θανάτου: oboe ante tempus. & Æschyl. ὁμοίον μοίρας: ante fatum. Demum voce vnica, qui immatura decedit morte, ὁμοίον φόνιν dicitur. De hoc mortium discrimine loquitur Arist. ἀπὸ ἀνασπασίης, θανάτου δ' ἔστιν, ὁ μὲν βίαιος, ὁ δ' ἄδικος φόνιν: Mors autem est aut violenta, aut secundum naturam. Timæus etiam Platonicus, Mors du-

θανάτου ὁ μὲν κατὰ νόμον καὶ ἡσυχία καὶ ἡσυχία, ἀλλὰ πλεονεξία καὶ βίαιος: ὁ δ' ἄδικος φόνιν: Dolorifica & violenta mors, qua accidit ex morbis & vulneribus: secundum naturam, qua in senectute ad finem venit.

10. NONDVN ILLI, &c.] Loquitur Poëta ex opinione veterum, qui existimabant, eos qui morti essent proximi, à Proserpina primum tonderi, & his quasi primitiis Orco initiari, neque aliter posse obire suum diem. Inde apud Euripidem aut Charon, aut mors (non Mercurius, vt dixit Seruius vulgaris, nam in recenter edito nihil tale reperias. Quantam iacturam honoris sui Seruius fecit propter audaciam decurtatoris!) inducitur Alcestidis comam secans, his verbis:

Ἢ δὲ ἔν γυνὴ κάτεσσιν εἰς Ἄδου δόμος, Στεῖχον δὲ ἐπ' αὐτῆν, ὅς κ' ἀσπάρχοισιν ἐξίφ' Ἴερος γὰρ ἔστιν ἄδ' ἔχθρονος θεῶν, Ὅτις τὸ δ' ἔρχετο κρηπίδης ἀγασσάσθαι: Descendit hæc mulier ad Plutonis domus. Pergo autem ad eam, vt iniciem gladio: Sacer enim ille est Djs Inferis,

Cui hic gladius capitis sacravit crinem. Quæ verba explicans Scholiastes, ait: ὡς ἔθευ ὄφῃ θάνατον τὸ μέλλον ὅτι δὲ θνήσκουσιν τὴν κόμην τέμνειν: Ex consuetudine, qua mors comam secabat morituri: Statius item lib. 2. Syl. de Glaucaia moriente, sic canit:

Iam complexa manu crinem tenet infera Iuno. & Horat. lib. 1. Carm. Od. 28.

Mista senum ac iuuenum densentur funera nullum Sæua caput Proserpina fugit.

Ad rem hanc videtur alluisse Marcial. lib. 3. epig. 43.

Non omnes fallis, scit te Proserpina canum: Personam capiti detrahet illa tuo.

11. FLAVVM] Scribit Iunius Comment. de Coma cap. 9. indicari Didone ex flauo crine parum pudicam, nam flaua coma olim habita meritoria. Probat ex Euripide, apud quem Electra commordens matrem Clytemnestram, illi obiicit ξανθὴν πόλιον. Idem etiam Euripides de Amore,

Φιλῆ καὶ ὄστρα, καὶ κόμην ξανθὴν ἑμαίκα: Amat specula, & crimium flauitium.

Ex Iuuenale, qui de Messalina impudica, Sat. 6. — nigrum flauo crinem abscondente galero. Ex Horatio, qui nobili scorto Pyrrha dat flauam comam. Hæc etiam si vera sint, tamen non credo hanc notam impudicitiae inuultam Didoni à Poëta, sed potius refero ad decorum & dignitatem, qua flaua crines, vtique aurei, datur primaribus feminis, & adhuc ipsis virginibus, & adhuc ipsi Diis, Phæbo, Mercurio, Baccho, quod probare magna copia Poëtarum facile esset, loca enim vbi que.

12. DAMNAVERAT] Id est, destinauerat, aduertenti enim hanc vim huic voci datam à poëtis. Stat. lib. 17.

— propellant acies, se seq; sub armis Ostentant, subeunt campo, qui proximus vrbi Damnatu belli patet expectatque furor.

13. IRIS CROCIBS, &c.] Ad sententiam Poëta tria mihi explicanda, cur Iris rosca? cur illi mille colores dentur, interque hos croceus? cur eos dicatur trahere ab sole aduerso? in quibus explicandis haberebo Aristoteli. 3. Meteor. cap. 4. & Plutarcho lib. 3. de Placit. Philosop. cap. 5. Roscidum idem est quod torulentum à rore, atqui in caelesti arcu multa est mentio guttarum stillarumque, quod ex his Plutarchi facile apparet. δει γὰρ ὁπποῖοσιν ἔχουσιν ἀναθυμίασιν εἰς νεφέας μεταβάλλουσιν, εἴτε ἐκ τῆς κεντρικῆς βραχὺ εἰς μακρὰς βραχὺ εἰς μακρὰς, εἴτε ἐκ τῆς ἠλιακῆς εἰς δυσμάς, ἀ ἀρχὴν πάλιν ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀναθυμίας τῆς ἠλιακῆς ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀναθυμίας τῆς ἠλιακῆς ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀναθυμίας τῆς ἠλιακῆς ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς. Sciendum vaporem humidum mutari in nubem, qua sensim deinde in guttas paruas dissoluitur. Sol igitur cum ad occasum accedit, necesse est Iris ex aduerso solis appareat, cum videlicet visus noster, qui in guttas illas incidat, reflectitur, vt Iris suat. Sunt autem stillæ istæ non figura forma sed coloris. Arist. quoque ait, tunc arcum formati, cum σμικρῶν εἰς ψικρῶν εἰς ὅτι τῆς νεφέων ἀπὸ, μὴ τῶ δὲ ὑπὸ τῶ νubiibus comprehensus in guttas coactus est, neque dum effusi imbres. Ammianus etiā lib. 20. ait, Irim conformari ex halitibus terræ calidioribus, & humo-

& lib. 1. vbi loquens de sue quæ peperit illato vulnere, ita ait,

Experta est nimen moriens vtriusque Diane. Tibullus quoque lib. 3.

At mihi Persephone nigram denuntiā horam. & Horatius Sat. 5. lib. 2.

— sed me Imperiosa vocat Proserpina, viue valēque. Vix est aliquis inter eruditos, qui non hanc rem attigerit. Turnebum intelligo, Canterum, Muretum, Germanum, alios. Iouianus in suo Melisseo: — truncatque rigentia pensa

Immitis lachesis, crinemque ē vertice vellit Purpureum.

Addit Cant. hanc consuetudinem inniti veterum opinioni, qui existimabant, per crines vires cuiusque ac robur constare, atque adeo his ablatis in alterius iam potestatem eos venire, à qua re non abhorrent exempla veneficarum, quas aiunt nullis tormentis domari, donec defectus fuerit capillus: victimis etiam olim setæ capitis in sacrificiis ferro abscedebantur. Ad quam rem non nihil Turn. monuit lib. 19. cap. 17.

11. FLAVVM] Scribit Iunius Comment. de Coma cap. 9. indicari Didone ex flauo crine parum pudicam, nam flaua coma olim habita meritoria. Probat ex Euripide, apud quem Electra commordens matrem Clytemnestram, illi obiicit ξανθὴν πόλιον. Idem etiam Euripides de Amore,

Φιλῆ καὶ ὄστρα, καὶ κόμην ξανθὴν ἑμαίκα: Amat specula, & crimium flauitium.

Ex Iuuenale, qui de Messalina impudica, Sat. 6. — nigrum flauo crinem abscondente galero.

Ex Horatio, qui nobili scorto Pyrrha dat flauam comam. Hæc etiam si vera sint, tamen non credo hanc notam impudicitiae inuultam Didoni à Poëta, sed potius refero ad decorum & dignitatem, qua flaua crines, vtique aurei, datur primaribus feminis, & adhuc ipsis virginibus, & adhuc ipsi Diis, Phæbo, Mercurio, Baccho, quod probare magna copia Poëtarum facile esset, loca enim vbi que.

12. DAMNAVERAT] Id est, destinauerat, aduertenti enim hanc vim huic voci datam à poëtis. Stat. lib. 17.

— propellant acies, se seq; sub armis Ostentant, subeunt campo, qui proximus vrbi Damnatu belli patet expectatque furor.

13. IRIS CROCIBS, &c.] Ad sententiam Poëta tria mihi explicanda, cur Iris rosca? cur illi mille colores dentur, interque hos croceus? cur eos dicatur trahere ab sole aduerso? in quibus explicandis haberebo Aristoteli. 3. Meteor. cap. 4. & Plutarcho lib. 3. de Placit. Philosop. cap. 5. Roscidum idem est quod torulentum à rore, atqui in caelesti arcu multa est mentio guttarum stillarumque, quod ex his Plutarchi facile apparet. δει γὰρ ὁπποῖοσιν ἔχουσιν ἀναθυμίασιν εἰς νεφέας μεταβάλλουσιν, εἴτε ἐκ τῆς κεντρικῆς βραχὺ εἰς μακρὰς βραχὺ εἰς μακρὰς, εἴτε ἐκ τῆς ἠλιακῆς εἰς δυσμάς, ἀ ἀρχὴν πάλιν ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀναθυμίας τῆς ἠλιακῆς ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀναθυμίας τῆς ἠλιακῆς ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀναθυμίας τῆς ἠλιακῆς ἔσονται ἀναθυμίασιν ἠλιακῆς. Sciendum vaporem humidum mutari in nubem, qua sensim deinde in guttas paruas dissoluitur. Sol igitur cum ad occasum accedit, necesse est Iris ex aduerso solis appareat, cum videlicet visus noster, qui in guttas illas incidat, reflectitur, vt Iris suat. Sunt autem stillæ istæ non figura forma sed coloris. Arist. quoque ait, tunc arcum formati, cum σμικρῶν εἰς ψικρῶν εἰς ὅτι τῆς νεφέων ἀπὸ, μὴ τῶ δὲ ὑπὸ τῶ νubiibus comprehensus in guttas coactus est, neque dum effusi imbres. Ammianus etiā lib. 20. ait, Irim conformari ex halitibus terræ calidioribus, & humo-

Iris cur rosca.

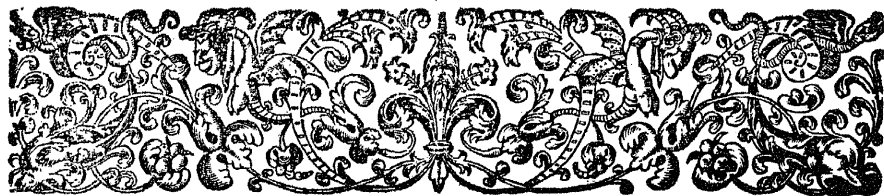
14. SVpra CAPVT ADSTITIT] Reddit Homerici cum Odyl. 4. 5. ἡ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεφαλῆς.

15. ATQVE IN VENTOS VITA RECESSIT] Vide Anima ventibus aër. esse nihil aliud quam aërem, ac perinde exeuntem illam ē corpore omnino euanescere. Hanc opinionem Orpheo attribuit Aristoteles lib. 1. de Anim. cap. extremo, φησὶ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς ἕλης εἰσεῖναι, ἀνασπασίαν φεραμένην ἔπο δ' ἀείμων. Sed illam ibi expugnat, vt etiam Plato in Phædone, vbi ait: Ex huiusmodi quidem educatione & exercitatione, non est cur metuat, ὁ Simmia & Cebes, ne cum recedat à corpore, distrahatur & dissipetur, omnisque in ventos vita recedat, & supersit nihil quicquam. Extrema sic habent Græcè: ἔπο τιναν ἀνέμων διεσπασθεῖσα, καὶ διεσπασμένη οἰχθται, καὶ ἐδὲν ἐπὶ ἑδάμοδ' ἔ. Certè Poëta quibus parèδ' ἔπο plerunque ardentem, iam pro sua hanc opinionem vsurparunt, cum sæpe dicant efflatam animam in obitibus. Quin alij non Poëta, nam Philostratus lib. 2. de vitis Sophist. φωνὴν ἀθῆκων, emisit flatum. & Ammianus lib. 19. Alij consorsis mucronibus prostrati, animis in ventum solutis, proiebantur exstincti. Sed dici tamen potest, Poëtis non consentisse monstrofæ opinioni, sed tantum habuisse vulgari locutioni.

Finis lib. 4. Æneidos.

Tt 3 P. VIR

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER V.

ARGUMENTVM.

NAVIGANT Troiani Carthagine Italiam versus, sed tempestate inuaduntur in ipso initio cursus: itaque, Palinuro monente, defleunt ad Siciliam; occurrit illis Acestes cum muneribus. Caput Æneas consilium de sacris Anchisæ peragendis, proponitque militibus, ac numerat quatuor certamina; excitaturque ad illa peragenda omine anguis, qui apparuit inter sacra. Adest iam ludorum dies, conueniunt spectatores & certatores, locantur premia in medio, tuba signum dat. Initur primo loco certamen naualis pugnae; principes huius pugnae sunt Mnesteus, Gyas, Sergestus, Cloanthus: horum nauigia, Pristis, Chimæra, Centaurus, Scylla. Profluant omnes ad cursum sonante tuba in initio gloria prima est Gya, sed cadit ab illa gubernatoris culpa, & premium Cloanthus obtinet; alternat deinde victoria inter Mnesteum & Gyan, sed obrinet Mnesteus, non Gyas, Sergestus extremo est loco: afficiuntur omnes premio. Post nauale certamen sequitur cursus, conueniunt certatores multi, nominantur cum elogijs, proponuntur omnibus premia, in communi, sed tribus victoribus separata. Curritur totis viribus, & cum initio victoria fuerit Nisi, casu delapsa est ad Euryalum, qui princeps fuit in cursu, post illum Helymus, tertio loco Diore. Proponitur tertium certamen cestuum, assignantur premia victori, & victo. Dat se Dares iactabunde ad pugnam, opponitur illi Entellus senior, cuius tandem est victoria, pessimè multato Daretè: datur utrique propositum premium. Succedit quartum certamen sagittariorum, suspenditur columba ex malo nautico, ad quam volucrum destinandi ictus. Fuit fors prima Hippocoontis; secunda, Mnestei; tertia, Eurytionis; quarta, Acestæ: primus, malum figit; secundus, rumpit vincula; tertius, volantem auem transfigit; sagitta quarti in ignem vertitur transcurrentem instar comete, ad quod prodigium reliqui stupefunt, & Æneas omen accipit. Restat certamen ultimum puerorum. Hi Troiam ludunt ducentibus turmas Priamo, Aty, Iulo. Sub finem ludi, malè semper Iuno animata in Troianos, Irim mittit, quæ persuadeat feminis (erant istæ remotiore loco à viris) nauium incendium, ut ita spes eundi in Italiam præcidatur. Itaque uruntur naues, perfertur nuntius ad Æneam, Ascanius eò aduolat, & agminatim Teucris, flammæ grassantur, remedium nullum, nisi in precibus: has ut Æneas fudit, flammæ extinguuntur, cadente imbre de celo, supersuntque incolumes naues tantum quatuor. Hoc successu coniicitur Æneas in æstum curarum, dubitans an Italiam pergat, an resistat in Sicilia. Apparet illi paterna imago, monetque uti fortes ad Italiam perducatur, imbelles relinquat in Sicilia. Fit ita, conditur urbs Acestæ, ut habeant, qui relinquuntur, domicilium. Abeunt fortes cum duce Ænea. Venus interim de nato sollicita adit Neptunum, & quæstâ primùm de Iunone, petit à Deo maris, facilem Æneæ in Italiam transmissionem, acquiescit Neptunus petitioni, & placat maria, ut facilis sit nauigatio. Nauigat ergo in Italiam Æneas felicissimè, vno tantum Palinuro morte absumptò in eo cursu.

Interea

INTEREA medium Æneas iam classe tenebat Certus iter: fluctusque atros Aquilone secabat, Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elissæ Collucent flammis. Quæ tantum accenderit ignem Causa, latet. DVRI magno sed amore dolores Polluto, notumque FVRENS quid fœmina possit, Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.

ARGUMENTVM.

Nauigant Troiani Carthagine: ex cuius incendio estimant quid possit violatus amor, quid furens fœmina.

EXPLICATIO.

CONFURGIT ex hoc initio, nō modicum, Dido se interficit, thalamus exundat sanguine, Regia clamoribus, vrbs tota incēdio, Æneas interrim certus eundi, iam classe iter tenebat medium, secabatque fluctus atros ab Aquilone, respiciens mœnia, quæ collucent flammis Elissæ iam infelicis. Vide etiam, quàm magna represententur, & illa formidanda. In mari est tempesta, flammæ in vrbe. Accedunt ab re spectante Ænea, ab Didone infelice.

Non caret difficultate sententia horum versuum. Vide interpretes. Mihi visum posse explicari Poëtam subordinatis dictionibus, ut hęc representabo. Latet causa, quæ tantum ignem accenderit. Sed pectora Teucrorum ducunt (id est æstimant) per augurium triste flammarum, quas vident, quid possint dolores dari amore magno polluto (violato) deinde que notum illis est, quid possit fœmina furens amore contemptiue. Itaque sententia erit, Troianos secum ducere, & æstimare, quid possit violatus & contemptus amor, quid possit furens fœmina: & hoc æstimant per flammam, quas vident, quæque illis sunt augurium triste. Nam quantus ille furor, qui potuit incendere urbem florentissimam? Id si non placeat, sic concipe. Duri dolores magno de amore violato concepti: notitia item, quam Teucrorum pectora per triste augurium deducunt, id est, triste aliquid augurari faciunt de rebus, aut vita Didonis.

NOTÆ.

- 1. INTEREA, &c.] Tale initium Valerij Flacci. 2. Arg. Interea scelerum luctusque ignarus Iason Alta secat. 2. ITER] De mari, ex commutatione metaphorarum inter elementa. ita in 3. trabe currimus equor. Cicero de Finibus maria ambulare, peragere. 3. FLUCTUSQUE ATROS] Non de vera atricie fluctuum Poëtam loqui explicat lib. 3. Var. Hieronym. Mercur. Mare sanè læuote suo, ac planicie, ut est aqua omnis, album esse apparet: sed cum læuor amittitur, & planum esse desinit, ita ut altera pars depressa, altera eminens videatur, tunc nigredo & atricies succedit, ex fractione radiorum, etenim tunc & lumen dissipatur, & ex aquarum illa alternatione vmbra superinducuntur, inde fit ut atrium appareat: dicente in libro de Colorib. Aristotele: ὁμοίως ὃ καὶ τὸ ὕδωρ μέλαν φαίνεται, ὅταν παραχρῆσθι, καθάπερ ἡ τῆς θαλάσσης φεῖμα. ἔξ τῆς πλῆθους ἐπιφανείας παραχρῆσθι ὁ δὲ τῶν ἑῶν ὁμοιωσῶν, καὶ ἔξ ἁπομιμῆς ἐν φασί, ἵδ' σμικρὸν μέλαν φαίνεται.

Nigri fluctus in tēpe state.

Similiter autem & aqua nigra apparet quando asperata sit, veluti in maris aestu. Nam ob superficiem asperitatem cum pauci radij incidant, ac lumen diuellatur, quod vmbrosum est, nigrum videtur. De asperitate, qua hęc loquitur Arist. capienda illa eiusdem Vatis,

Et glacialis hyems Aquilonibus asperat vndas. Ergo Aquilo iam his fluctibus depressis, iam his eleuatis, reddebat mare atrum. Fortè hinc non abeat veritas. Aquilus fluctum esse μέλαν ὕδωρ; quod monuit in Fest. Iosephus Scal. quia videlicet atricies hæc efficitur ab Aquilone mare euertente. Neque illud interpretis Homeri. 3. Odyss. reddentis rationem, cur Homerus, Nepruno immolatos Τεῦρος παραμέλειαν, Tauri nigri dixerit. Reddens, inquam, hanc rationem, ait, Ταυρος Nepruno deberi propter sæuitiam, nigros verò propter colorem; qui fit ex aquarum profunditate sauiante mare. Hinc iam se aperit Poëtarum multorum loca. Nam Horatius Od. 27. lib. 3.

Equoris nigri fremitum. Quid. n. Met. loquens de ponto, Stygia modò nigrior vnda. Propert. eleg. 7. lib. 3.

Cum moribunda niger clauderet ora liquor. 4. SECBAT] Eustathius Homericum ἄστ' ἰκίει καὶ κίμα explicat ἀστὶ τῆς ἀλυσσῆς, ἢ ἀστὸς ἀστῆς. 5. MœNIA RESPICIENS] Reuocanda in hunc locum, quæ dicta 3. Georg. ad illud, Et stabula aspectans regnis excessit auitis. Etenim hęc Æneas urbem illam respectat à qua eripit Deorum beneficio. De Augusto Seneca. 1. de Clem. c. 11. In adolescentia caluit, arsit ira, multa fecit ad quæ inuicis oculos retorquebat.

6. COLLUCENT FLAMMIS] Sententia facta ad Homerica veltigia, ἰ. 2. ἕκαθεν δὲ τῆς φαίνῃ ἀγῶν. Pindarus quoque ἄσπ' ἠλεφῶνδ' dicit. ut verò sinistri aliquid vult Poëta Teucros auguratos ex flammæ fulgore, ita & Eurip.

Κάππῃ δ' ἐὶν ἰσθμῶν ἄστυ πολεμίων ὕπο. Duo primi dicunt, longè splendorem, & ignem videri: postremus; fumo significat urbem esse sub hostibus.

7. NOTVMQVE FVRENS QVID FœMINA POSSIT] Non abs re, & mentè Poëta fecero, si hęc coniunxero communem locum de fœminarum audacia in adeundis facinoribus, & quæ his, quæ consequuntur intemperantem & perniciosum earum amorem. Eurip. in Androm. cum dixerit, data mortilibus à Diis remedia contra serpentes & viperas, subinfert.

Ὀὐδ' εἰς γυναικῶς φάρμακ' ἐξέδραπέ πο κακῆς. Sed nemo tamen Deorum remedia inuenit contra mulierem Malam. Ibidem Andromache ipsa, Γυναικῆς ἐσθλῆ ἀνὴρ κακῶν: Mulieres sumus sanum malum. Et in Medea:

T t 4 Γυναικῆς

Γυναικες παντων τεχνων σοφισταις:
Mulieres malorum omnium artifices sapientissime.
Et Oreste:

Venus ma-
chinatrix.

Pausanias in Arcadic. meminit Veneris cognomento
machinatrix, quia nullum est fraudum genus, nul-
lum quantumvis atrox facinus, quod ea causa non
adeatur. In hunc perniciosum amorē coniicit Apoll.

Fœminarū
amor pernici-
ciosus.

4. loquens cum ipso Cupidine, & εειδας, & οσαχρας, & γους,
αλλ' αλαγει: contentiones, gemitus, lacus, dolores. Menander,
Θησαυρος εστι παντων γυνων, Thesaurus malorum est mu-
lier. Tritum, bellum per decennium propter vnam
Helenen. Cui adnecte duo alia decennalia item bel-
la, prius Thebanorum cum Phocensibus propter
Thennonem raptam à Phocensi quodam, quod B
narrat Duris lib. 2. posterius apud Athen. lib. 13. ex
Callisthene propter Megisthonem à Cyrthæis ra-
ptam, quod non finitum, nisi euerfa post annos decem
Cyrtha. Verè dixit Anacr.

— νινω εχ' ηχ' σιδυρον ηχ' αυρ καλη τις ετα:
Ferrum & ignem vincit si qua est pulcra.
Anaxilas apud Athen. lib. 3. scribit, neque dracenam, ne-
que chimeram flammivomam, neque Charybdam, neque
Ericipitem Scyllam Ponticam canem, neque Sphingem, Hy-
dram, leonam, viperam, neque volucre Harpyiarum genus,
neque vllam demum bestiam diritate sua conferri posse
cum femina. Hom. 4. Odyll.

- a Vt pelagus tenuere rates: nec iam amplius vlla
Apparet tellus, cælum vndique & vndique pontus:
10 Olli cæruleus supra caput astitit imber,
Noctem hyememque ferens, & inhorrui vnda tenebris.
b Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? sic deinde locutus,
15 Colligere arma iubet, validisque incumbere remis,
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
c Magnanime Ænea, non, si mihi Iuppiter Auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cælo.
d Mutati transuersa fremunt, & vesperè ab atro
20 Confurgunt venti: atque in nubem cogitur aër.
e Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. S V P E R A T quoniam fortuna, sequamur:
Quoque vocat, vertamus iter. nec littora longè
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos,
25 Simodo rite memor seruata remetior astra.

ARGUMENTVM.

In alto cum essent, & Italiam versus, tempestate inua-
duntur: ad eam peruincendam se comparat Palinurus; nihil
cum profic, admonet sequendam fortunam, relinquendum
cursum, eundem ad Siciliam.

EXPLICATIO.

Vbi prouectæ naues in altum sunt, id enim est
pelagus. Inde sequitur, non iam tellus appa-
ret, tantum cælum vndique, & pontus vndique. Ergo
in alto cum essent, tempestate Æneas inuaditur, nox

A Σε εν ανωτερον, ηχη κλυτερον αλλο γ' υμωυδς:
Vsq; aded nihil improbius multireg, pelus.
Quæ damna amor hic in omni auro attulerit, quas
vibes eueiterit, grauitur Philo persequitur, in lib. illo,
quo docet, deterius potiori insidiari. Achill. Alex. lib.
1. multa in hanc rem infert, ac latissimo fœminarum
catalogo Eriphyles, Philomela, Sthenobææ, Aëtio-
pes, Prognès, aliarumque calamitates adducit, qua-
rum culpa in fœminis residet, & sic demum conclu-
dit, O mulieres ad omne semper flagitium paratas: quæ hys,
quos diligunt, æquè perniciose sunt, atque hys quos oderunt.
Quadrat Ouidiana illa. 2. Amorum,

— nisi rapta fuisset
Tyndaris, Europæpax Asiaq; foret.
Fœmina syluestres Lapithas, populūmq; biforem
Turpiter apposto vertit in arma mero.
Fœmina Troianos iterum noua bella mouere
Impulit in regno iuste Latine tuo.
Fœmina Romanis, etiam nunc orbe recenti,
Immisit soceros armaque sua dedit,
Propertius, cum stomacho, lib. 2. eleg. 1.
Vna meos quoniam pradata est fœminæ sensus,
Ex hac ducentur funera nostra domo.
Catonem apud Liuium lib. 34. fœminam vocat,
Impotens natura & indomitum animal.
& Seneca de Constan. Sapient.
Impudens animal.

C & hyems ponto incubant, vnda tenebris inhorre-
scunt.
b Dat primas doloris partes gubernatori ex magno
iudicio, ideo ipse εμοφανως. Itaque primus conqueri-
tur, cur tanti nimbi cælum cinxerint: conuertit se de-
inde indignandus ad Neptunum. Fiunt hæc ver-
bis paucissimis, etiam si magnus dolor, nam tempe-
stas vrgebat. Ideo statim iubet vela colligi, remis in-
cumbi, obliquari in sinum vela, omnia contra vim
tempestatis.
c Statim ad Æneam conuersus ait, se de salute &
Italia desperare, etiam spondente Ieue. Præclarè,
nam hoc hominum genus potestatum vel in Deos,
& procax.
d Ratio prima cur desperet. Quia venti fremunt
etiam

etiam in transuersa vela. id est, in vela obliquata infi-
nus. Itaque remedium illud obliquationis nullum
fuit. quia venti quoque inde habant pertinaciter.
Ratio altera, quia venti conflurgunt à vesperè, & ed
erat cursus. Nam Italia sita est venientibus ab oriente
ad occasum, vbi nox, & vesper surgunt. Ergo, non
spero posse me Italiam contingere, nam ea pars tota
est atra tempestare, & inde venti surgunt. Ratio ter-
tia, quia non solum ea pars atra est turbine, sed
aër totus addensatur in nubes, itaque vndique ma-
lum imminet.
e Ab his rationibus statuit non posse iri obuiam vè-
to, ideo monet, vt fortunam sequantur, desceant ad
Siciliam, vbi est Eryx Æneæ frater.

NOTÆ.

Pelagus,
quid.

1. PELAGVS] Explicui altum, nam hoc est pela-
gus. Argumento sunt pisces pelagij, qui oppo-
nuntur littoralibus. Lege Plinium lib. 9. cap. 29. &
Turnebum lib. 14. cap. 4. Sed & Poëta se explicat,
nam 3. Æn.

Postquam altum tenuere rates.
& Philo in Flaccū apertè επε πελαγους, & ab illo signari
mare altū, liquidum est, nā opponit has duas voces,
επε πελαγους, & κη γην. Thucydides etiam lib. 8. naues
petentes altum, ait απαρασαι ες το πελαγος. Vegetius
lib. 4. cap. 46. quod omnes altum, aut pelagus, vocat
etiam apertum mare, & opponit littoribus.

Apertum
mare.
Cæruleus
pro atro.

2. CÆRVLVS] Id est, ater, more Græcorum. Hom.
in I. II.

Καη εβδ' κωασησιν ετ' εφρυσιν εδσε Κρονιος:
Et cæruleis supercilij annuit Saturnides.
quod valet, nigris, consensu Græcorum Grammati-
corum, sic in 6.

Cærulea subuectat corpora cymba.
id est atra & nigra. Hic versus,
Olli cæruleus supra caput astitit imber,
modico flexu factus in 3. ita,
Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber.

3. NOCTEM HYEMEMQUE FERENS] Φερον νυκτα με-
λαιναν, est in Homero.

4. INHORRUIT] Pacuius:
Interea prope iam occidente sole inhorrescit mare,
Tenebra conduplicantur, noctisque & nimbiūm
Occæcat nigror.
Attius apud Nonium:
Vt tristes turbinum toleraret hyemes mare cum horret
succibus.
sed hæc in 3. satis expensa.

Guberna-
tor quis.

5. GUBERNATOR] Vox propria nauem admini-
strantis. Maximus Tyrius dissertat. 27. κυβερνητης ετα-
δς, ηχη ευσοχη: sciens prouidisque gubernator. obuia hæc
vox in Græcis omnibus, & Latinis. Docet nos Ari-
stides, gubernatorem nequaquam inter nautas nu-
merandum, imò his illum præesse. Quoties enim in-
cidit in hæc nomina, & sæpe incidit, semper ita lo-
quitur, vt illius in hos principatum agnoscat, vt cum
ait in prima Platonica, ει κυβερνηθη ηδ' ναυηδ' αρχισι:
imperant gubernatores nautis: in eadem, ακουσι εβδ' οι
ναυηδ' αρχισι: ει κυβερνητης: audiunt nautæ, gubernator
loquitur. Quæ verba abire possunt in parœmiam, &
id putabit, qui legat reliqua Aristidis. A Polluce etiā
lib. 1. gubernator dicitur της νεως αρχημων, οπισθεν εφρωι:
Dux nauis, princeps nautarum.

Adagium.

6. PUPPI] Hic locus gubernatoris. in Catone, Cice-
ro, similes sunt, vt siquis gubernatorem in nauigando agere
nihil dicat, cum alij malos scandant, alij per foros cursurent,

Puppis lo-
cus guber-
natoris.

A alij sentinam exhauriant, ille autem clauum tenens sedeat
in puppi. Ouidius in Epit. Sapphus.

Ipse gubernabit residens in puppe Cupido.
7. QUIANAM] Sic legunt Probus, Priscianus, Ery-
thraus, Seruius, alique. vt sententia sit, cur tanti nim-
bi cinxerunt æthera? hic enim quianam, dictum esse
pro cur, aduerbio interrogantis, omnes supra dicti
volunt. hanc lectionem vetustissimi omnes codices
adhibent, vt latè in suo indice Erythraus, latius Pie-
ri. in variis lectionibus Virgilianis. Charisius etiam in-
ter aduerbia interrogandi, recenset quianam, adducto
hoc Maronis carmine. Festus quoque: Quianam pro
quare, & cur, ponitur. Firmatque hoc Nauiano carmine
de Bell. Pun.

Summe Deum Regnator quianam genuisti?
B Atqui Iouianus omnes eludit, dicitque legendum
heu quianam tanti, & sic scriptum esse à Marone, cui ta-
men non astipulamur, primò propter turbam eorum,
qui aliter legunt: deinde, propter vetustatem codi-
cum antiquorum: tertio, quia eodem aduerbio, & in
eadem sententia Poëta lib. 10. vsus,

Calicole magni, quianam sententia vobis
Versa retro.
id est, cur versa retro sententia est: quarto, quia Quin-
tilianus lib. 8. acerimū vir ingenij, sic loquitur: proprijs
dignitatem dat antiquitas, eoque ornamento acerimū iu-
dicijs P. Virgilius est vsus, olli, & quianam: Quinto, quia
versus Virgilij factus videtur ad imitationem Ennia-
ni illius:

Heu quianam dictis nostris sententia flexa est?
sic enim versus legendum admonet Ios. Scal. in Fe-
stum: quo eodem versu Virgilianam lectionem fir-
mat Hieron. Columna. Demum quia commoda est
sententia, si legas, quianam. Palinurus enim cum di-
ram tempestatem vidit, quærit quid Troiani com-
meruerint: quid peccauerint? cur tanti nimbi cælum
obtexerint? quid Neptunus pareat aduersum pieta-
tem Æneæ? Læuius ait, particulam, nam, addi orna-
tus gratia.

8. ARMA] Dicit tandem iuuentus, quæ sint arma,
siue armamenta, in re nautica, non omnia nautarum
instrumenta, sed tantum vela, funes, rudentes, & talia
huiusmodi, Virgilius hic apertè discriminat, & arma,
id est, vela, iubet colligi, remis incumbi. itaque remi
non sunt arma, vsu Græcorum, & Latinorum, secus
sentit vulgus, & quod mirere, Hent. Steph. voce
επλα, sic ait: de nauticis quoque armis dicitur, vt sunt re-
mi, conti, & huiusmodi, vt apud Virg. armis spoliata nauis.
Odyll. ζ.
νων επλα μελαυειων.
Odyll. λ.

Quianam.

Arma in re
nautica quæ
sint.

επλα πομοσαρχουσι εη νια.
& Odyll. ε.
Telemachus suos remiges iubet επλων απλεσθαι: hæc ille,
sed verè labitur vir doctus. testimonia, quæ coniun-
git, capi possunt, & capiuntur de velis, neque in Ho-
mero aliquid est, quo necessariò ducamur ad remos,
aut contos. Statui hoc probare, patcat lector si lon-
gus videat; hoc enim interesse iuuenturis arbitror.
Testimonium Virgilij nihil efficit, cum de velis quo-
que accipi possit, quin verbum spolio aptius traducas
ad lintea, quam ad lignea. Quæ ex Homero adducit,
examinanda omnia. Odyll. ζ. hæc habentur.

Ενθα η νων επλα μελαυειων αλεγει
Πεισματα, ηχη απειρας, ηχη δεποζυνοσαι ερετρα:
Ibi verò nauium armamenta nigrarum curant,
Rudentes, & spiras, & poliunt remos.

Vbi, cur non accipi armamenta illa de rudentibus, &
spiris possint, non de remis: vt duo dicat vates, & lin-
tea curata, & ligna polita. Odyll. λ. sic ait:

Ημεις

Ἡμεῖς δὲ ὄπλα ἕκαστα ποικιλάμοις κτ' ἔτι
 Ἡμεῖς τὴν δὲ ἀνεμοῖς κενεῖν τὸ ἴδιον
 Τῆς ὅταν μελέτης τῆς ἰσῆς ἀνεμοῖς
 Nos autem armis singulis ordinatis per nauem,
 Sedimus: hanc ventisque gubernatorque dirigebat.
 Huius autem tota die extendebantur vela per pontum
 iter facientis,

In his nulla mentio remorum, cur ergo ad illos con-
 fugiam? Odys. 6. quo maxime fulcro nititur Henr.
 Stephanus, sic Homerus scribit,

Ἡλέμαχος δὲ ἰστροῖσι ἐποτρύνων ἐκείλους
 ὄπλων ἀπὸ πᾶσιν ἑῶν ἐστὶν ὁ μὲν ἄλλος
 ἰστροῖ δὲ ἐλάττινον κοίτης ἐν ἑσθῆ μεσὸς μῆκος
 ἑστῆ δὲ ἀεὶ ἀεὶ κτ' ὅτι ἀποδύοντες ἔδουσαν,
 ἔλκον δὲ ἰσῆς ἀνεμοῖς ἐκείλους ἐκείλους.
 Ἐπλοῦσεν δὲ ἀνεμοῖς μὲν ἰστροῖσι:

Telemachus autem socios hortatus iussit
 Arma aptare, hi vero adhortantem audierunt.
 Malum autem abiectum cauam intra basem
 Constituerunt eleuantes, rudentibus autem colliga-
 runt:

Traxerunt autem vela alba bene tortis loris.
 Impleuit autem ventus medium velum.

Non videas hic remiges aptatos remis, potius velifi-
 catores ad cursum comparatos: rudentes parantur,
 trahuntur vela, implentur vento. Faciunt præclare
 verba Plinij lib. 19. cap. 1. in fine explicantis Home-
 rum. Thoracibus lineis paucos pugnasse testis est Homerus.
 Hinc fuisse et nauium armamenta apud eundem interpre-
 tantur eruditiores, quoniam cum sparta dixit, significauit
 rit facta. Vides vocari armamenta, quæ sunt sparteæ, &
 linea. Quæ dixi agnoscunt viri non pauci, neque
 è plebe, & in his Iunius, Turnebus, Germanus.
 Qui tamen rem non agitent, sed cum de hac re lo-
 quuntur, nihil de remis in ore habent, tantum de
 armamentis, & velis: primus in Nomencl. signatè,
 arma velorum sinus dicit Virgilius. Alter lib. 19. cap. 29.
 adducto hoc Virgilij versu, subdit: imitatione Græcorum
 à Marone dictum est, qui armamenta velaque ὄπλα etiam
 vocant, firmatque hoc versu Theocriti:

Κιφότερ' ὃ πᾶσις ποιεῖ δ' ὄπλα, πλοῦσι δὲ ἔρθε:
 Leuiora facite ὃ pueri arma, est enim secundus ad nauig-
 andum ventus.

Postremus Turnebo hæret. Ad idem conducit, vo-
 ces Græcas, quibus vela significantur, omnes desumi
 à vestibis & linteis, nunquam à ligneis: tales sunt
 ἰστροί, ἀρμύρον, ὀδοίη, φάσων, λαφύρον, λίνον. Dicam itaque
 arma vel armamenta in re nautica semper esse refe-
 renda ad vela, ad funes, ad rudentes: nunquam ad
 remos, nisi testimonium aliquod alluceat, quo ad
 remos ducar necessariò: tum, si quod obuium, &
 erit fortasse, manus dedam. Hæc postquam scrip-
 seram, vidi in And. Schotto litterarum maximo
 professore, verba, quibus ea quæ dixi, maxime fir-
 mantur. Adducit ille in lib. 3. Contr. Senecæ hæc quæ
 in Græcorum naualibus legibus leguntur: Ἐὰν δέ τις
 κλέψῃ σελήν πολεῖν ἢ τι ἐν τῷ πλοῖοι ἡγεμονίῳ τινος, τῆς
 ἡγεμονίῳ τε καὶ ναυαγίων, ἢ ἀρμύρων, ἢ δισφύρων, κτ' ἢ λοιπῶν, δι-
 πλοῦ δὲ ἀποδιδόντων, ὃ τὸ σῦλα ποιῆσαι τῆς ἡγεμονίῳ: Si quis
 armamenta nauis, aut quid aliud nauis necessarium subdu-
 xerit, veluti funes cannabinos, aut vela, aut cilicia, aut simi-
 le quid, datum passo in duplum reponito. Vides, vt, ex-
 plicatis armis, nihil ligneum inferatur, non malus,
 non rostrum, non remus: sed omnia linteæ. Nec me
 mouet, scribi à Polluce rostrum æreum inter arma
 nauis, nullo enim firmat auctore. Inter ναυτικά σελήν,
 annuimera omnia, non inter ναυτικά ἔπλα. Notet
 deinde meus lector, sicuti arma, quæ militaria sunt,
 transferuntur ad rem nauticam, sic ex eodem fonte
 verbum colligo, quo milites utebantur in vasorum

Colligere
 vasa.

A conclamatione, Liui, lib. 27. extinctis ignibus vigilia pri-
 ma, dato signo, vt vasa colligerent. & lib. 21. iussis militibus
 vasa silentio colligere. Cicero 6. in Verr. ille ex Sicilia Ca-
 sstra iam mouerat, & vasa collegerat. Eodem accedit,
 verbum iubendi militare quoque esse, vt inferes ex po-
 steriore Liuij testimonio, & ex eodem lib. 9. Consul
 vbi armatos paratdsque videt, signa extra urbem proferr
 iussit. Sil. lib. 12.

—castris auulsa mouere
 Signa iubet ductor.

Itaque arma, colligere, iubet, militaria omnia. Nam hoc
 habet Virg. vt cui metaphoræ semel institit, eidem
 venustè hæret.

9. OBLIQUATQVE SINVS IN VENTVM] Sinus Obliquare
 hic vocat vela, quæ non omnino collecta, nam re-
 pugnat hæc obliquatio, itaque bene Seru. colligere ar-
 ma, vela contrahere non penitus deponere, nam dicit, obli-
 quataque sinus in ventum. Ergo. Palinurus obliqua ten-
 dit vela, vt videlicet ventus colligatur non secundus,
 & ne de recto cursu auferatur nauis venti impoten-
 tia. Obliquatio autem sinus fit, non patiendo vtram-
 que veli partem æquatam esse, quod fit altero fune
 reducto, altero producto. Itaque velum torquetur,
 & transferitur in latus, ne plenè accipiat ventum se-
 cundum, & quia id fit ministerio pedis, eo videlicet
 prolato, nam pede velum tenditur, inde fit, vt pro-
 latus pes, & obliquatio sinus, idem sit. Cæcilius,

Venerio cursu veni prolato pede vsque ad Saphonem.
 id est, sinu obliquo. & Plinius lib. 2. cap. 47. isdem
 autem ventis in contrarium nauigatur prolatis pedibus.
 debes hoc Turn. Ex qua obseruatione lucem dabis
 Lucano, lib. 5. qui vtramque rem coniunxit, & obli-
 quationem, & pedem:

— totisque rudentes
 Laxare sinus, & flexo nauita cornu
 Oblinat leuo pede carbasa.

Obliquationi oppones ex nota Pollucis lib. 1. ὀβλι-
 γῆ ἰσῆς ἀνεμοῖς ἑσθῆς, & ἑσθῆς ἀνεμοῖς πᾶσα ἀνεμοῖς: Ve-
 la omni ex parte expassa, ventum omnem excipientia. Ga-
 lenus lib. 1. de vsu Partium cap. 19. πλοῦσι δὲ ἰστροῖσι
 signans obliquitatem. πλοῦσι δὲ ἰστροῖσι ἑσθῆς ἰστροῖσι.
 10. MAGNANIME] Cur hoc epithetum præ alio?
 nuntiat tristitia, ergo animum attollit duci, compa-
 rarque ad calamitatem, perinde, ac si dicat, magnani-
 mum te volo in hoc incommodo fortunæ.

D II. NON, SI MIMI IVPITER AVCTOR SPON-
 DE AT, HOC SPEREM, &c.] Pulchre ait Scal. his
 Palinurum morrem suam vaticinio prædixisse, nam
 Italiam non contigit, aut manibus tantum, & cada-
 uere contigit. Nec minus pulcre Seruius eleganter gu-
 bernatorem ostendit prius omnia tentare, quam ad confes-
 sionem descendat. Præcessit quippe collectio velorum,
 studium remigum, sinus obliquatio. quo facto, vi-
 ctum esse fateatur. locus ipse similis illi. 2. Æn.

— non si ipse meus nunc afforet Hector.

Tibullus lib. 4.

Ipsè mihi non si præscribat carmina Phœbus.

12. IN NVBEM COGITVR AER] Phrasis poeti-
 ca ad explicandam densitatem cæli obtenebrati. Pa-
 pinus lib. 1. Theb. elegantissimè id ipsum expressit
 verbo, inglomo & volumen, cum ait:

— plurimus Ausfer
 Inglomerat noctem, & tenebrosa volumina torquet.
 id ipsum Maro expressit verbo inuoluo, sic,
 Inuoluere diem nimbi, & nos humidæ caluqu
 Abstulit.

Horatius Od. 13. Epod.

Horrida tempestas calum contraxit.

Sed locum Virgilij illustrati Albericus ex Apuleio,
 Seneca, Plinio. Air punus lib. de mundo: ventus est
 multum

multum & vehemens in vnum coacti aeris flumen. Alter
 lib. 3. Nar. Quærit, si ventus est fluens aer, & flumen est
 fluens aqua. Tertius lib. 8. ventus est succus aeris. his fit, vt
 ventus cum fluit, dicatur aer: cum cogitur, dicatur
 aqua. Hoc tantum attigit Virgilius, res reliqui dixe-
 runt clarè.

Aër dictus
 aqua.

13. NEC LITTORA LONGE FIDA REOR FRA-
 TERNA ERYCIS] Ea loca iam perlustrauerat Pali-
 nurus, cum Drepanum cum classe appulit, vbi defun-
 ctus Anchises. Sed inde cum læti ad Italiam soluis-
 sent, esentque prope illam, nimirum in Tyrreno
 æquore, vt habetur lib. 1. per initia, vi tempestatis
 coacti sunt retro ad Africam redire. Iam nunc ex
 Africa iterum renauigant in Italiam, sed tempestate
 iterum compellente nequeunt rectum cursum tene-

re, & conuertuntur ad Drepanum, vbi peragitur An-
 chisæ apotheosis, & funerales ludii. Ex hac igitur pri-
 stinorum rerum memoria Palinurus loquitur. Vocat
 verò Siciliam fraterna Erycis littora, quia ibi regnarat
 Eryx, qui filius Veneris, & Butæ. Fuit Butes filius
 Amyci Regis Bebrycorum, superati à Polluce in cer-
 tamine castuum, in Argonautarum expeditione. Ita-
 que Butes, patre interfecto, in Siciliam fugit, vbi à Ly-
 caste nobili scorto propter formæ decus amarus, ex
 ea su stultit filium Erycem. Hanc Lycastem, appellatam
 deinde fuisse Venerem, ob euniam pulcritudinem,
 auctores produunt. Hæc interpretes, præsertim Hol-
 tensi, qui multa addit, mihi semper visum his fabulis
 modum statuere. Diodorus lib. 4. Eryx Veneris, ac Butæ
 Regis filius.

Erycis ge-
 nus.
 Butes.

* Tum pius Æneas, Equidem sic poscere ventos
 Iam dudum, & frustra cerno te tendere contra.
 Flecte viam velis. an sit mihi gratior vlla;
 Quoque magis fessas optem dimittere naues,
 30 Quam quæ Dardanium tellus mihi seruat Acestem?
 Et patris Anchisæ tumulo complectitur ossa?
 b Hæc vbi dicta, petunt portus: & vela secundi
 Intendunt Zephyri, fertur cita gurgite classis,
 Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.

ARGVMENTVM.

Annuat Æneas Palinuro ratione triplici, desleclit in Si-
 ciliam classis.

B cursum, diuertit ad Drepanum, Zephyri flant secun-
 di, atque ita classis fertur citissimè. Ait nota arena, quia
 iam fuerant in Sicilia, atque etiam Drepani.

NOTÆ.

EXPLICATIO.

* Robat Palinuri consilium, & nequit aliter,
 vento semper pertinaciter flante. Ratio tri-
 plex, cur victus eat in sententiam Palinuri. Prima,
 quia frustra obnituntur contra tempestatem, & ven-
 ti id possunt, id est, volunt, explicatore Brodæo lib.
 9. Mistell. cap. 20. vbi reprehendit meritò interpre-
 tem, qui explicat, aduersari. Altera ratio, cur liben-
 ter auertatur à cursu Italiae, diuertatque ad Drepa-
 num Siciliae, quia ibi Acestes Dardanius, Tertia, quia
 ibi tumulus Anchisæ. Itaque Æneam mouet vis ven-
 ti, amicitia erga Acestem, pietas erga patrem.
 b Itiam in temel deliberatâ, nam relinquit Italiae

1. TVM VLO, &c.] Hic versus factus ad imitatio-
 nem Lucretij lib. 1.
 Morte obita quorum tumulo complectitur ossa.
 2. SACVNDI] Inest in his omen quoddam. Quippe
 Dij videntur plaudere voluntati Æneæ diuertentis
 ad Siciliam: nam iam tum secundi venti ceperunt
 flare, & læti Troiani tendere ad locum non de-
 stinatum sibi, sed veluti oblatum Deorum volun-
 tate.
 3. ARENÆ] Eleganter, pro littore. ita. Æn. Arena pro
 littore.
 &c. Potiuntur Troes arena.

35 At procul excelso miratus vertice montis
 Aduentum, sociisque rates, occurrit Acestes,
 Horridus in iaculis, & pelle Libystidis Vrsæ:
 Troia Criniso conceptum flumine mater
 Quem genuit veterum non immemor ille parentum
 40 Gratatur reduces, & gaza lætus agresti
 Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

ARGVMENTVM.

Cui venienti Acestes occurrit cum muneribus, Troianus
 origine.

EXPLICATIO.

A Dmirationem in Aceste successus parit, poterat
 enim suspicari classem esse in Italia, vt qui ne-

D sciret tempestate delatam esse in Africam. Ex occa-
 sione describitur Acestes habitus, genus, humanitas:
 habitus, nam cum iaculis, & pelle Vrsæ Libycæ: ge-
 nus, nam filius Egestæ Troianæ feminae, & Crini-
 si annis Siculi: humanitas, nam Troianos rusticis
 canis diuitiis solatus est. hoc videlicet primū Troiani
 excepti cōtinuo sunt ab Aceste, non tam sumptuoso,
 quàm ad laborem statim subleuandum opportuno.

NOTÆ.

NOTÆ.

1. **P**ROCVL] Hoc exemplo, vt multis aliis Virgilianis, firmantur, quæ dicta iam lib. 3. Æn. per initia. Neque enim *procul* apposuit Virgilius eo significato, quo vulgus accipit.

2. **PELLÆ LIBYSTIDIS VRÆ**] Hoc epithetum in 8. repetit, quod non otiosè à Poëta scribitur, nam & Libya feris abundat, & inde pulcerrimæ solebant pelles adferri. hæc Turnebus, adducitque Helychium, cuius hæc sunt, *δέρμα Λιβυδὸν, ὡς καλλίστον: pellic Libya quam optima.* Adde, videri Virgilium contendisse ad Orphei exemplum, qui dixit,

Ἄλλ' ἀρτα λάσιν εἰρηοῖς ἀμύχῳ δέρμα.
Sed pectoribus inducit vrsi pellem hispidam.

Quo exemplo efficitur, Virgilium de vrsæ verè capiendum, & id simplicius, & verius. Africanis Vrsi scriptoribus celebrati. Herodotus in Melpomene de Libya, quæ *πρὸς τὴν ἡδύχην οἱ λέοντες καὶ τίτες εἰσὶ, καὶ οἱ ἐλεφαντέται, καὶ ἀρκτοί:* Et leones apud hos sunt, & elephanti, & vrsi. Solinus, cap. 29. Numidici vrsi forma ceteris præstant, rabie dumtaxat, & villis profundioribus Iuuen.

*Profuit ergo nihil misero, quod cominus Vrsos
 Figebat Numidas.*
 Martialis.

Quid freno Libyci domantur vrsi.
 Liptius. 2. Elect. cap. 4. Strabonem addit, qui sic de Mauris: *pedites elephantum pellibus pro clypeis vtuntur, leonum autem, pardalium, vrsorum, induuntur, & indormiunt.* Hi omnes, vt vides, vrsos proclamant in Africa nasci. Contra hos omnes Plinij pugnat auctoritas. Qui lib. 8. cap. 35. & 58. ait, vrsos non gigni in Africa, miraturque, & stupet ad vocem hanc *vrsos Numidicos.* multi Plinium explodunt. defendit Lipsius dicto loco, & vult probare, in Africa vrsos non nasci, neque Virgilium de vrsis capiendum. Secus sentimus, & ita agitata quæstio, quæ sanè vtilis ad Virgilij, & Poëtarum reliquorum, & scriptorum omnium cognitionem, qui in Africa vrsos constituunt. Dicit itaque Lips. Romanos olim, cum peregrinæ ad eos uehebantur, solitos stupere, & illis dare nomina non propria, sed obuium è vicino suo rure. Sic elephantum, quem nunquam viderant, cum boue compararunt, & bouem dixerunt, cum additione, lucam. sic struthionem dixerunt, passerem marinum; Camelopardalim, ouem feram: igitur ait, leones à Romanis, cum primum ad eos aduecti sunt, appellatos vrsos Africanos, vel Numidicos, ab vrso, fera illis notissima. Atque adeo omnes, qui vrsos Africanos nominant, capiendos de leone. Eiusdem est sententiæ Iul. Cæsar Bulungerus de venat. c. 19. lib. 1. *putem (ait) Libycos vrsos dici leones.* Iuvat hanc sententiam Seru. cuius hæc sunt in hunc locum, *aut re vera vrsæ, aut feræ Africanæ.* His ille tuetur Plinium. Sed obsecro si hoc verum est, non sciuit Plinius leones dici, vrsos Numidicos? si enim sciret, non tantopere ad eam vocem stupuisset: intellexissetque, vrsos Numidicos in Actis, leones esse: vider hoc Lipsius, & inscitia Plinium damnat. Nihil iam profuit in vno defendisse, cum in altero damnet. Neque mihi possum persuadere, Plinium ignorasse modum loquendi usurpatum à Marone, Inuenale, Martiale, & vulgo à Romanis omnibus; cadere enim in Plinium hic error non potuit. Itaque, dum Plinium vendicat ab errore, maiore implicat: Romani omnes leonem vocabant, vrsum Numidicum, & nesciuit hoc Plinius? nugæ: perinde ac si mihi aliquis vellet intrudere, ignorasse Plinium, elephantem dictum à Romanis,

A bouem lucam, quod ipse asserit lib. 8. cap. 6. & ignorasse Camelopardalem dici, ouem feram, quod ipse quoque ait lib. 8. cap. 18. Deinde, si apud Maronem Libyctis vrsæ est leonæ; & apud Martialem & Iuuenalem Numidici & Libyci vrsi, leones sunt, quid ad Herodotum & Strabonem, qui & leones & vrsos, facta distinctione Africanos commemorant? vider hoc quoque, & respondet pauculos fortasse vrsos esse in montana aliqua parte Africa: sed hoc suffugiū est, vt apparet. Existimemus itaque in Africa vrsos esse. Quid igitur ad Plinium? Nam ignorasse illum, quæ Strabo, & Herodotus scripserant, quis credat? videat lector an illud dicere potuerit Plinius, cum ex eo contrarium videatur elici? quod sic efficio. In eodem capite, quo negat, vrsos esse in Africa, sic de vrsis loquitur, *exerentes, herbam quandam* Aton, herba. Aron nomine, *laxandam intestinis, alioqui concretis, deorant.* Atqui idemmet de hac herba sic loquitur lib. 19. cap. 5. *sub finem est inter genera, & quod in Ægypto Aron vocant, Scilla proximum amplitudine, folijs laphati, caule recto decem cubitorum, baculi crassitudine.* Aron autem Plinius nullum nisi Ægyptium adducit, nam lib. 24. vbi de Aro loquitur, sermonem refert ad id quod dixerat lib. 19. vbi de Ægyptio solium scripserat. Atqui Ægyptus in Africa est. certum est ergo, Plinij vrsos Aron edere ad intestina laxanda, & non aliud, ex sententia eiusdem, nisi Africanum, cum alterius nullius Plinius meminerit, neque hanc herbam alibi constituat. Nescio, an me fallant digiti. Non nego Arum alibi nasci, sed Plinianum, id scilicet nego. Est & pro me locus Symmachi lib. 2. epist. 75. ad Flavianum, vbi loquens de Romanis Iudis, & vocans leonem, feram Libycam, apertè ab vrsis discriminat. verba eius sunt: *Interea nos vrsis sæpe promissis, & diu speratis sub ipso articulo numeris indigemus. vix enim paucos catulos laceratos inedia & labore suscipimus. Et de leonibus fama contigit, quorum aduentus posset efficeret, vt vrsorum defectum congressio Libyca compensaret.* id est, congressio leonum Libycorum. Nam certè ita de leonibus loquitur sæpe Symmachus, quod & obseruauit Iuretus in notis ad illum. Quæ de Elephantæ, Struthione, camelopardali asseruntur, nihil pertinent ad leonem. Illæ enim feræ serò admodum Romanis cognitæ, & aliquæ nostro etiam æuo raræ: sed princeps ferarum leo quando Romanis ignotus? quando illi genti mortalium? itaque qui non viderunt, sciunt tamen esse leonem. Assentiamus verò Lipsio; Africanos vrsos paucos esse, sed qui satis ad defensionem Virgilij. Vrsi enim non degunt in ardentissimis locis. In Africa verò locos esse amœnissimos, & temperatos, & vario arborum genere confitos multorum testimoniis discimus. Quæ de numo quodam asseruntur, nihil mouebunt illum, qui sciat, in Italia, Romæ in primis, lucri gratia tales confingi, abdi, mox erui situ plenos, ad fallendos cupidos antiquitatis. Ergo non audacis erit putare in Plinij loco debere legi, *Vrsos Numidicos.* Inde autem stupor Plinij, & admiratio, nam vti esse Numidici qui possunt, cum solum nasci in Germania sciamus? vti ex Cæsare. 6. Gal. habetur. sed roges: vnde venerunt ad Romanos ludos? venire certè potuerunt, præsertim cum dicat Cæsar in vrorum venatione plurimum exerceri solitos Germanos adolescentes, & ab illis studiosè interfici, & plurimos vros capi. itaque quamuis ferum animal, tamen facile captu est. Huc accedit à Iano Duza, & Hadriano Iunio, doctissimo vtroque, in Martiale legi,

Namque grateri gemino cornu sic extulit vrum.
 non vrsum, vt vulgus legit. Sentit igitur & Duza, & Iunius venire solitum hoc animal ad Romanos ludos.

Aceste g-nus.

dos. Et certè is credet, qui considerauerit Romanorum exquisitum studium in adducendis nouis semper feris, & inuisis, ad eos ludos. Similis error potuit facillè irrepere in posteriore Plinij loco. Has nobis moras lector condonet, & audiat coniecturam aliam, qua existimamus Virgilium de vera vrsæ capiendum. Est in fabulis, & nos ex Seru. adducimus. 1. Æn. Acestem natum ex Egesta compressa à Criniso

conuerso in vrsum. Quis scit igitur, an ad hos nates Virg. alluserit? Cur autem non adiumenta à fabulis assumam ad veritatem indagandam? ad quas sæpe poetæ recurrunt, & Virgilius sæpissime.

3. **CRINISO**] Petenda hæc ex lib. 1. Æn. ad illud,

—Troianòque à sanguine clarus Acestes.

4. **AMICIS**] Aliquis hinc amet, *amicos.*

Postera cum primo stellas oriente fugarat
 Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
 Aduocat Æneas, tumuliq; ex aggere fatur:
 45 Dardanidæ magni, genus alto à sanguine Diuum,
 Annuus exactis completur mensibus orbis;
 Ex quo reliquias, diuiniq; ossa parentis
 Condidimus terra, mcestasque sacra iumus aras.
 Iamq; dies (ni fallor) adest, **Q**UEM SEMPER acerbum,
 50 Semper honoratum (sic Dij voluistis) habebo.
 Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
 Argolicòve mari deprensus, & vrbe Mycenæ;
 Annuæ vota tamen, sollemnèq; ordine pompas
 Exsequerer, strueremque suis altaria donis.

ARGUMENTVM.

Sequenti die quam ad portum Æneas appulit, proponit consilium suum de sacris Anchisæ peragendis.

EXPLICATIO.

PARENTIS cura pium hominem ante omnia premebat. itaque vix pedem Drepani fixerat, cum sequenti die summo mane socios in locum vnum coniungit, quibus ex aggerato tumulo proponit, adesse diem, actunc compleri annum, quo Anchisæ fuerit terra conditus: qui dies tum acerbus propter magnitudinem doloris, tum in honore habendus propter apotheosin patris. Additque se semper annua vota, sollemnè pompas patri extructurum, cumulatiorumque donis altaria, etiam si esset inter Syrtes Afrorum, qui immaniissimi, inter ipsos Græcos, qui acerbissimi hostes.

NOTÆ.

1. **FUGARAT**] Pindarus Od. 1. Olymp. solem, ait, *lucere ephœas à cœthero: per desertum atherem,* nimirum fugatis reliquis sideribus suo splendore. Eadem sententia locutus est Valer. Flacc. lib. 3.

*Tertia iam gelidas Tithonia soluerat vndas,
 Exueratq; polum.*

Sic hinc Maro stellas fugatas inducit ad diei claritatem, & 3.

Iamque rubescbat stellis Aurora fugatis.
 Pari sententia Horatius lib. 3. Od. 12.

Dum rediens fugat astra Phœbus.

Aliter explicat Leonicerus locum Pindari, sed hanc esse, quam dixi, illius mentem, auctorem habeo Plutarchum, de Isid. & Olir. vbi sic ait. *ἐπει δ' ἡμέρας φῶς ἐν μὲν ἑστὶ, καὶ ἀπὸ τῆς καὶ τὸν ἥλιον ὁ Πίνδαρος δὲ εἰσαῖζεν τὸν ἐφῆμας δὲ ἀπὸ τῆς: Quando diei lumen vnum est, & simplex, ac solem Pindarus conspici ait per desertum athera.*

2. TVMVLIVQE EX AGGERE FATVR] Morem hunc militarem alibi exortio.

3. GENVS ALTO A SANGVINE DIVVM] Quia Dardanida ideo genus Diuum. Nam Iouis filius Dardanus, & Electræ, quæ etiam ex Diis.

4. ANNVVS EXACTIS, &c.] Contendit Æneas instaurandos esse patri honores, ac funus renouandum: nimirum Græcorum consuetudine, quæ cum aliis, tum maximè Lysæ oratione innotescit. Is enim orationem habuit luculentam & grauem ad populum Atheniensem, non quidem pro tumulandis his militibus, qui cecidissent in bello, sed pro instaurandis honoribus illorum virtuti, postquam iam essent tumulati. *τίς γὰρ ἀνὴρ λόγῳ, ἢ γῆρῳ, ἢ ῥήτωρ ἰκανὸς γένοισθαι μνησθῆναι τὴν ἡσυχίαν ἐνθάδε κειμένων ἀδελφῶν ἀρτίων; Quæ enim oratio, quod tempus, quis Rhetor satis esse queat laudandis fortissimis viris, qui hoc loci tumulati sunt: iterum, ἀνὰ γὰρ τὴν ἀρχαίαν ἔθεον γῆρῳ, καὶ θεοπροσίῳ τὴν πάτριον νόμον ἀλοφύραδεν τὸς θαπτομένους: Necessè est prius ritus seruemus, ac iuxta patriam legem deprecemur sepultos.* Ex hoc more Thucydides lib. 3. in oratione Platæensium, *ἀποκλέψατε τὸ γὰρ ἐς πατέρων ἡσυχίαν ὑμετέρων θήκαι, ἐς δωροδοκίαν τὰς ἀπὸ Μιδῶν, & Ἐφῆων ἐν τῇ ἡμετέρῃ, ἐτιμῶν κατ' ἔτος ἕκαστον: Cernite parentum vestrorum sepulcra, quos à Mediis interfictos, & in nostram terram sitos, quotannis publicè honestamus.* Sic apud Homerum Achilles mortuo Patroclo ludos instituit, & Statius. 6. Theb. Archemori tumulo, & de annuo honore signatè Tibullus,

Annua constructo ferta dabit tumulo.

D Hæc de more. Sed illustro locutionem. *Annuus orbis* anibus, nihil est aliud, quam annus, sed est poetica dilatio. ita apud Tibullum lib. 4. *æstiuum orbem*, id est, æstatem. Qua locutione vsus idem Tibullus lib. 1. eleg. 2.

*Cum liber, hac tristi depellit nubila celo:
 Cum liber, æstiuo conuocat orbe niues.*

id est æstate. ita enim legendum in Tibullo. Ad eum modum Horatius lib. 3. Od. 23. *pomisero anno* est, quod idem lib. 4. Od. 7. *pomisero autumno.* Ergo ex iniu-
 V v tatione

tatione Poëtarum dices, orbis, aut annus hybernus, A æstius, vernus, autumnalis: pro hyeme, ætate, vere, autumnô. Non abit in 6. dici, frigidus annus, pro hyeme.

Aræ duæ in apothecis.

5. ARAS] Nullus hic tropus, propriè loquitur, & signatè aras dicit, nam hæ duæ erant, ex more veteri. fit maius alibi. sic in apothecis Daphnidis, aut Cæfatis:

—en quattuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phæbo.

Læuinus per aras intelligit sepulcrum ipsum, sicut apud Ouid. Met.

Ante sepulcrales infelix astitit aras.

& Suetonium in Neron. cap. 50. In eo monumento solium porphyretici marmoris, superstante lunense ara, circumscriptum est lapide Thafio. Sed quæ dixi potiora, ut quæ ex more præcipuo apothecæon.

6. QVEM SEMPER ACERBVM, &c.] Cùm dicat Æneas, patris funus semper sibi in honore, semper in mæore futurum, non aberunt ab hac sententia aliæ aliorum, qui diuersa peruenuit amplectuntur. Sophoclis in Antig.

Αλλ' ἰδὲως ἔμοιγε, καλῶν ἄμα:
Sed incundè mihi certè, & dolenter simul.

Et in Electr.

Ἡ χθρρα, καὶ φίλῳ' ἐο ἠέρε, μιῶ,
Odi amauisque in die vno.

Euripides in Phœniss.

Ἐν ἡμαρ μὲ ὠλεσεν, ἐν δὲ ἀπώλεσεν:
Vna dies me beauit, vna perdidit.

Neque abeunt, quæ iactantur de Medea amante, simul ac læuiente ad visos liberos: quæ res appeller Græca epigrammata. Quid Latini iulerunt pari venustate. Tacitus. 2. Annal. Magnaque illic imago trisium letorūque. &c. 4. Hist. Iq. præcipuus illi dies magna offensa initium, & magna gloria fuit. Plautus Epidic. Perdidisti, & reperisti me soror. Ouidius: tu non inuenta, reperta es. Habent istæ sententiæ acumen non ingraturum. Sed nulla mihi videtur comparanda neque grauitate, neque venustate, cum ista,

- 55 ^a Nunc vltro ad cineres ipsius, & ossa parentis (Haud equidem sine mente, reor, sine numine Diuūm) Adsumus, & portus delati intramus amicos.
- ^b Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
- ^c Poscamus ventos, atque hæc me sacra quotannis
- 60 Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
- ^d Bina boum vobis Troia generatus Acestes Dat numero capita in naues: adhibete Penates Et patrios epulis & quos colit hospes Acestes.
- ^e Præterea si nona diem mortalibus alnum
- 65 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem, Prima citæ Teucris ponam certamina classis: Quisque pedum cursu valet, & qui viribus audax: Aut iaculo incedit melior, leuibūve sagittis: Seu crudo fidit pugnam committere cæstum.
- 70 ^f Cuncti adsint, meritæq; expectent præmia palmæ, Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.

ARGV

7. HONORATVM] Crediderim referendum ad manes Heroum, qui honorati dicebantur. Nemes. 1. Ecl.

Manus heroum.

Quare age si qua tibi Melibæi gratia viuit, Dicat honoratos prædulcis tibi Manes.

8. GETVLIS SYRTIBVS] Syrtis magna & parua circa Africam sunt in mari Mediterraneo, loca nimirum vadosa, & noxia nauigantibus. de quibus dictum alibi. ideo autem ad signandam rem Afrorum, ad Getulos potius quam ad alios confugit, quia hi noti morum feritate, & primi deinde Afrorum, scribente Sallust. in Ingurth. Africam initio habuere Getuli, & Libyes, asperi in cultuque: quæsi cibis caro ferina, atque humi pabulum, vti pecoribus. Hi neque moribus, neque lege, aut imperio cuiusquam rogebantur: vagi, palantes, quas nox collegerat, sedes habebant. In exemplaribus Ptolemæi correctissimis habetur hæc vox cum diphthongo, Gatulia.

Getuli Afro rum.

9. DEPRESVS] Verbum hoc referendum ad tempestatem apud classicos auctores, Germanus monet. Horat. Od. 16. lib. 2. prensus Ægeio dixit. Et Seneca de vit. Beat. c. 14. Deprehens in mari Syrico. & Pedro Albin. apud Seneca. 1. Sual. rariibus prensis.

10. VRBE MYCENÆ] Lege hic Seruium. Legunt aliqui, vrbe Mycena. Alij, vrbe Mycenis. Præfero, vrbe Mycena. Sic in carmine obsecro:

Dodone tibi Iuppiter sacrata est, Iunoni Samos, & Mycena diues.

C vel, vt alij, & Mycena ditis.

11. POMPAE EXSEQUERER] Signatæ voces, nam & pompa ad funera pertinuit, & exsequiæ mortuorum sunt. Itaque verbo ipso exsequias signat. Sicut Exsequias. & Terentius Andria. funus portatur, nos sequimur. Poëtæ vulgares, nisi clarè dicant exsequias, nõ sibi satisfaciunt. Dices a Virgilio & Terentio, ille exsequer. hic sequimur. Redeo. Iudorus lib. 11. Exsequia, cadauer dum portatur, imo ipsa pompa & comitatus sequentium cadauer. Varro dixit exsequiaria.

Dona, & Munera, vdistinguantur.

12. DONIS] Dona superiorum esse numinum; munera inferiorum, Seruius admonet.

ARGVMENTVM.

Consert in Deos appulsum suum ad eum portum: vult patrem prosequi diuinis honoribus, & apothecis: enumerat certamina quatuor: fauorem imperat.

EXPLICATIO.

^a P Ergit Æneas, dicitque, Deos fuisse aduentus sui in Siciliam auctores. Vocat portus eos amicos propter Acestem.

^b Hortatur iam ad celebrandam apothecis Anchisæ.

^c Quam ad rem poscendi venti? Ad certamen fortasse nauticum, quod iam instabat. Vel, vt alij volunt, ad futuram nauigationem. in quod inclinem. Nam venti, qui necessarii ad ludos, qui peracti intra portum, & remorum tantum auxilio? Pergit. atque hæc me sacra, &c. Sententia est. vti nam ipse Anchises velit me quotannis ferre hæc sacra, vrbe posita, templis dicaris sibi. Id est, post vrbe positam, post dicata templa.

^d Circumstantia ad perficienda sacra ex Acestis liberalitate, qui vt cognatus Troianorum dabat Capita boum, bina munera in naues. id est boues duos nauibus singulis. Inde admonet adhibendos ad hæc sacra & Penates patrios, & Acestis.

^e Absoluit cum ingenti pollicitatione celebrandi apothecis ad diem nonum. Atque enumerat quatuor certamina, quæ editurus in honorem patris, principe loco nauticum, deinde certamen cursus (Silius lib. 16. vocat certamina planta) tertio iaculorum, quarto cæstum. Porro Troiæ non meminit, quod vltimum, & quintum certamen, nam hoc, non tam ab Ænea, quam ab Ascanio exhibitum. Dubitet aliquis, verba illa, & qui viribus audax, ad quod certamen pertineant. Refert Seru. Dan. vel ad omnia, vel ad luctationem, quæ non exhibita. Neutrum credo: non primum, quia, cur eo magis loci posita pars illa pertinet ad omnia certamina, quam aut initio, aut in fine? non alterum, quia non sic solet esse obliuiois Maro. ergo refero ad cæstum, ad quem cur non necessariæ audacia & viresiudicet, qui in simili certamine constitutus fuit. Sed quid illud? incedit: placet Nasc. Hoc genus hominum victoriam adepti incidunt per ora hominum magnificè, suæque victorias ostentant. aptè itaque iuncta, incedit melior.

^f Desinit cum admonitiuncula, qua paratos iubet esse, poscit fauorem, atque, vt sacris operaturus, caput ramis adornat.

NOTÆ.

1. HAVD EQVIDEM SINE MENTE, &c.] Verit in religionem, quod casu accidisse videbatur. appulerat eò classis tempestatis vi, atque, id accidisse mente Diuūm, & numine. Hæc olim veteribus seruata ars ad militares animos commouendos. Exemplum suppetit Curtius lib. 4. apud quem deficiente luna, & condente nitorem suum, ac fœdata rubore quodam sanguinis, cum inde milites animo deficerent, vocati sunt Magi ab Alexandro, & iussi expromere, quod sentirent: tacent illi, quod sciebant natura accidisse in Luna, & rem vertunt in religionem, qua re plurimum erecti sunt animi militum. Omititur locus, quia longiusculus.

2. HONOREM] Capias per honorem sacra, ex consuetudine sermonis Latij, & obseruatione Briffi, hoc alibi. Et ex mea, non sacra vtcunque, sed sacra mortuorum.

A rum, de quibus hic sermo. Honor enim de sacris mortuorum sepius. Sic supra,

— quem semper acerbum, Semper honoratum (sic Diu voluisti) habebo.

Valerius Max. lib. 4. c. 1.

Hic exsequiarum illum honorem vocis adiecit.

3. SACRA] Eruditè notat Turnebus, Æneam multis in locis quinti huius libri parenti suo apothecis in secessis, id est, relationem in superos, atque hæc omnia Romano more seruato. Nam & hic templa se pollicetur facturum, & quotannis laturum sacra, addit lectisternium, cum ait,

— adhibete penates Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.

Sed & sacrum Nouendiale, Præterea si nona diem mortalibus alnum Aurora extulerit.

Constitutum etiam ludos funebres, & more Romano Naumachiam,

Prima citæ Teucris ponam certamina classis.

& quia in sacris faciendis iuebant ore fauci, dicit ore fauete omnes. sic certè vsitatum veteribus, vt fitos mortuos diuinis honoribus sequerentur. Litius, apothecis lib. 29. de Philopœmene Achæorum duce sic dicit, Sepultus ab vniuerso Achæico est consilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, vne diuinis quidem abstineretur.

4. BOVM] Sic apud Homerum Patroclo fit ab Achille apothecis, cæsis bobus. Vt hic, dat numero in naues, sic alibi, in naues partitur.

5. PATRIOS] Hic non ægeus capias, sed ægeus. Penates (inquam) vrbe patriæ Troiæ, non paternos. Discussa hæc lib. 1. ad illud,

Non nos aut ferro Libyicos populare Penates.

6. EPVLIS] Signat lectisternium ex mente Turnebi, & aliorū. Ex quorundam, cenam adhiberi solitam in honorem mortuorum, quam veteres vocant funebrem. & Apul. signat feralem, cum ait. 4. Flor. cenam feralem à tumulo ad mensam referrent. Et vulgus silicernium: Sed esto proculdubio à Turnebo. Nam cæna funebres, feralis, & silicernium, quod idem, communibus mortuis adhibebatur, lectisternia Diis, in quorum numerum hic Anchises refertur. Indicat præter alia vox epula, qua vsus poëta. Tertullian. Apolog. quo differt ab epulo Iouis silicernium, &c. vbi cenam funebrem vulgare mortuorum à lectisternio Iouis vocibus ipsis discriminat.

Lectisternium.

Mortuorum cæna.

7. QVOS COLIT HOSPES ACESTES] Ambigas de quibus Penatibus capiendus sit Poëta: esse enim possunt, vel Siculi, contra Seru. P. Dan. nam Acestes Sicilia Rex fuit: vel Drepanitani, ita vt patrij vrbiū Penates intelligantur, iuxta illa, quæ dicta. Æn. vel demum domestici; in quod qui inclinet, non malè inclinet, propter mentionem hospitis.

Epulum in defunctis, quid.

8. SI] Hac particula non hic notari conditionem, sed tempus, Ant. Muret. admonet in Catull. vt in 6. — si lumina vite Attigerint.

Epulum in defunctis, quid.

& Catullus ipse: Nam si luxerit, ad librariorum Curram serinia.

9. NONA] Moris fuit Romani, quem tacitè attingit Poëta, vt, post nouem à defuncto homine dies, nouendialia sacra fierent. inde nouendiales dissipare pulueres, de Canidia dixit Horatius 17. Epod. quod, quo die religiosè solebant coli mortui sacris, & ludis, venefica impiè illorum cineres solita esset dissipare, & violare busta. Sed illud moris fuit, vt interdum per nouem dies pararentur quæ necessaria essent sepulture,

Nouendialia sacra.

turæ, ac tum demum conderetur defunctus. Stat. A 6 Theb.

Rosida iam novies celo dimiserat astra Lucifer, & totidem luna prævenerat ignes Mutato nocturnus equo.

Attingit porro hunc morem: nam mox subdit, Mirum opus, accelerante manu fiat saxea moles, Templum ingens cineri.

Nam videlicet dabat operam, ut moles sepulcri tum perfecta esset. Donat. in Phorm. in nuptijs septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur. Græci sacrificia illa, atque epulas, quæ peragebantur nono die post defunctum hominem, dicebant ἐνάτη. Subtecte his morem non negligendum. Ante nouendiale sacrum dicebatur defunctus postus supra terram. Inde lucem accipiunt verba Varronis, lib. 3. de vita populi Romani, cum ait: Propinqua adolescentula etiam anthracinis, proxima amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum: ut dum supra terram esset, vicinjs lugerent, funere ipso pallijs amictæ. Vbi funus separat ab eo, quod est supra terram. Ad in Coniectaneis Scaligerum. Hunc morem fuisse quoque ex ritu Græcorum alij observarunt. Sed ego inde lucem do Plutarchi loco de Consolat. ad Apollonium, vbi ita scribit: Ἐσχίνης ἰτα Δημοσθένεμ ἀκκυσάτ, ἑπτιμὸ ἀ μὸρτε φίλἰα διε, ἀντε- quāμ λυτὸν δὲφυνκτὸν ἔσση, αὐτ μὸρτὸν ἰυστἰα περσολυσσἑτ, κορονάτὸν ἀλβἰάτἰσθε ρεμ σἰαράμ ἑκίτ, ἰεγἑσθε ἰυλοἰυτἰμ ἰμπρὸβὸν ἠνἰκἰα ἀμἰσἰσἰ φίλἰα, κἠα πρἰμἰα εὐμ πατρεμ ἀπἑλλἰατ. Vbi iusta illa nondum mortuæ perfoluta de nono die capienda, à quo spatio dies duos ademit Demosthenes. Observa etiam, nouendiale propriè esse sacrum, quod fit novem continuis diebus, quam rem non signat dies nona Virgilij. Consule Lævinum in Comment. ad Horatium: Cæterum integro Maronis loco Silius institit lib. 16. his versibus,

Mente fauete pari, atque aures aduertite vestras, Septima cum Solis renouabitur orbita celo, Quisque armis ferræque valent, quique arte regendi Quadriiugos pollent currus, queis vincere planta Spes est, & studium iaculis impellere ventos, Adhuc, & pulcra cernent de laude corona: Præmia digna dabo, & Tyria spolia incluta præda, Nec quisquam nostri discedet muneris expers.

10. PONAM CERTAMINA] In honorem mortuorum edi certamina, notius est quàm ut multis indigeat. Lysias in oratione funebri pro Atheniensibus bello abreptis, ἀρἰσἰες τἰδὲβἰα ἑπὶ ἀὸτἰς ἑρἰμἰς, κἠα ἑφἰας, κἠα πἰλἰα: in ipsorum laudes certamina sunt constituta virium, sapientia, atque opum. Obiter adnota, constituta quoque fuisse certamina sapientia in laudem mortuorum, quod dici existimo propter certamina, ac cenotaphia edi solita ad laudandos mortuos, ut iam hinc etiam lux accedat quintæ Eclogæ, in qua pastores Menalcas, & Mopsus certantur conueniunt, ac prædicantur pro suo quisque genio virtutem defuncti Daphnidis. Ludos funebres sapissime infert Lævinus, sed imprimis lib. 28. vbi ait, Scipionem, patris, & patrii, gladiatorum spectaculo ludos funebres addidisse: sed & Homerus, & Orpheus ludos funebres exhibent, quo & Patroclus, & Cycicus honestentur, ille ab Achille, hic ab Iafone. Quin non alia origo gladiatorij muneris, quàm res mortuorum.

11. CUNCTI ADSINT] Ut hic cunctos adesse ad certamen denuntiat, ita Achilles apud Homerum, 23. Il. in suo certamine. Ἄλλοι ἡ ἑτάλλἰδε κἠα ἑρατἰν, ἡσἰς Ἀχἰλλἰῶν Ἰπποἰῶν τε φίλοἰβἰ, κἠα ἄρἰμασι κἠα λἰπἰσἰ: Vos verò alij accingimini per exercitum quicunque Achiuorum

Postus defunctus quâ diu dicebatur.

Certamina in honorem mortuorij.

Equis fidit, & curribus compactis.

12. ORE FAVETE OMNES] De favore hîc latiuscule. Favor sollempnis fuit vox sacrorum, à theatris, & scenis petita, si Apuleio lib. 1. Flor: credo sic scribentis: Si minus est, riseris: funere, plus timueris: si comædia est, faueris: si philosophus, didiceris. Inde lucem accipit Plautus in prologo Amphit. qui suos spectatores, fautores in theatris.

Virtute ambire oportet, non fautoribus, Sat habet fautorum semper, qui rectè facit.

Sed quid si poeta plus vidit, quàm alij? Fuit enim id verbi usurpatum quoque in re mortuorum. Vetus inscriptio apud Salonam vrhem Dalmatiæ in tumulo parafiti. A DE STE. MIHI. ET. FAVE TE. EDICTO QVE. HVIC. VOS. SVBSCRIBITE. ET. OBSIGNATE. His tamen missis, difficilis est quæstio eruditus nostris de potestate horum verborum fauete linguis, aut fauere ore, nonnullis fauorem hunc ad silentium trahentibus, ita ut hac verborum forma imperaretur taciturnitas: aliis fecus sentientibus, videlicet imperari non merum perpetuumque silentium, sed tum silentium tempestiuum, tum etiam ut in tempore & opportunitate faustè & feliciter acclamaretur. Ego, ut negare non possum aliquando silentium imperatum in sacris, ita dico languidè plurima auctorum loca explicari, si de silentio intelligantur. Primum firmo auctoritate Aristophan. in θειἰα. vbi Cerealiūm sacra præcedit sermo hic Euripidis ore:

Σἰ γἰα, μελὸδ ἑἰν ἀν κοἑρἰσἰδἰα ζἑταἰ. Tace, modulatio apparatus. Iterum ore Serui. Εὐφἰμἰα παἰς ἑσἰω λἰως Στόμα συγκἰλἰἑἰς, ἑπὶ δὲ ημἑἰ γἰδ ἑλασἰα μἰσἰων ἑπὶ δἰν μελἰα θἰραν τἰων δἰασἰσἰνἰων μελοποἰἰων: Ἐχἑτω ἡ σἰναἰς ἠνἰεμἰα αἰθἰρ, Κἰμα δἰεπἰντε μἰ κἠα δἰεἰτω Γλαυκἰν. Bene ominans totus sit populus, Os concludens, appropereat enim Tripudium Musarum intra æthere Herilia musica. Contineat status suos tranquillus æther, Neque resonent maris fluctus Carulei.

Seneca sic scribentis ad Gallionem de vita beata, c. 26. Quæritis mentio sacrarum litterarum interuenierit, fauete linguis. Hoc verbum, non, ut pleriq, existimant, à favore trahitur, sed imperatur silentium, ut rite peragi possit sacra, nulla voce mala obstreperente. Et Seruij hunc locum dicens: Apud sermone vsus est & sacrificio, & ludis. Nam in sacris taciturnitas necessaria est, quod etiam præco magistratu sacrificante dicebat, fauere linguis, fauere vocibus, hoc est, bona omnia habere, aut tacere. In ludis quoque necessarius fauor est, quem propter plausum futuris spectatoribus dicit. fauet autem ore quis per taciturnitatem. Demum Donati in eundem hunc locum: In sacris, ore fauete, est, silentium commo dære. Idem scripsit in prologo And. Terent. Alterum, nimirum languidè explicari loca auctorum, si de silentio intelligantur, aperiant hæc Ouidij lib. 15. Mer.

cognouit Numina custos Euinctus vittæ crines albente sacerdos, En Deus est, Deus est animis linguisque fauete Quisquis ades, dixit: sis d pulcerrime visus Viriliter, populisque iuues tua sacra colentes. Quisquis ades, visum veneratur nomen, & omnes Verba sacerdotis referunt geminata, piūmque Æneade præstant & mente & voce fauorem.

10. PONAM CERTAMINA] In honorem mortuorum edi certamina, notius est quàm ut multis indigeat. Lysias in oratione funebri pro Atheniensibus bello abreptis, ἀρἰσἰες τἰδὲβἰα ἑπὶ ἀὸτἰς ἑρἰμἰς, κἠα ἑφἰας, κἠα πἰλἰα: in ipsorum laudes certamina sunt constituta virium, sapientia, atque opum. Obiter adnota, constituta quoque fuisse certamina sapientia in laudem mortuorum, quod dici existimo propter certamina, ac cenotaphia edi solita ad laudandos mortuos, ut iam hinc etiam lux accedat quintæ Eclogæ, in qua pastores Menalcas, & Mopsus certantur conueniunt, ac prædicantur pro suo quisque genio virtutem defuncti Daphnidis. Ludos funebres sapissime infert Lævinus, sed imprimis lib. 28. vbi ait, Scipionem, patris, & patrii, gladiatorum spectaculo ludos funebres addidisse: sed & Homerus, & Orpheus ludos funebres exhibent, quo & Patroclus, & Cycicus honestentur, ille ab Achille, hic ab Iafone. Quin non alia origo gladiatorij muneris, quàm res mortuorum.

Cassiod.

Cassiod. lib. 1. 43. Huic ergo P. C. tot ac talibus meritis A prælucenti fauete linguis, fauete colloquijs: erit quoque benevolentia laus, ut, cum dignis caritatem impenditis, ad exemplum ceteros incitatis. Dicit enim ad horum exemplum, alios bene quoque acclamatos. Deinde cum ea forma verborum aliquando peteretur, ut inausita ab auditoribus proferrentur, quis neget verba fuisse necessaria: aliter nequiret iudicari, an bona vel mala fieret ominatio. Clarè Ouidius in Ibin: Nulla mora est in me peragam rata vota sacerdos, Quisquis ades, sacris ore fauete meis. Quisquis ades sacris, iugubria dicite verba.

Tertio, ἑφἰμἰα, & τἰδ ἑφἰμἰα ἰν ὀπἰονἰα τἠ δἰασἰμἰα, & τἠ δἰασἰμἰα ἰν, vnde apud Sophocl. ἑφἰμἰα φἰνεἰ, & in Epig. ἑφἰμἰα γἰλἰα, in quibus necessaria vox. Ex hac doctrina Lips. 2. Elect. cap. 10. lucem dat Vopisco in Aureliani vita. adducam locum, quia eo firmantur, quæ dixi. Sciendum tamen congiaria illum ter dedisse, donasse etiam populo Romano tunicas albas

manicatas, lineas Afras, atque Ægyptias, ipsūmque primum donasse oraria populo Romano, quibus vreretur ad fauorem. Vbi oraria ad fauorem erant, quidpiam quod ori adiungeretur, induceretur ad vocem augendam, intendendam, dirigendam. Ego itaque Poëtam, cum dixerit non solum fauete, sed, ore fauete, trahit ad hoc alterum, non ad silentium.

13. CINGITE TEMPORA RAMIS] Ex more sacrorum, quo, qui ea peragerent, coronabantur. Tertull. de corona militis. Ipse denique fores, ipse hostia, & aræ, ipsi ministri, & sacerdotes eorum coronantur. Seru. in hunc locum: Ex Romano more. Nam festis ludis omnis aræ coronata spectabat. Phralis ipsa, cingite tempora, est in Horatio & Tibullo. Prior lib. 1. Od. 7. Tempora populea fertur cinxisse corona. Posterior lib. 2. eleg. 1.

—Et spicis tempora cinge Ceres. Noster quoque, 1. Geor. —cingens materna tempora myrto.

Coronæ in sacris.

a Sic fatus, velat materna tempora myrto: Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Acestes, Hoc puer Afcanius. sequitur quos cetera pūbes. 75 b Ille è concilio multis curæ millibus ibat Ad tumulum, magna medius comitante caterua. c Hîc duo rite mero libans Carchesia Baccho, Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro: Purpureosque iacit flores, ac talia fatur: 80 d Salue sancte parens, iterum saluete recepti. Nequicquam cineres, animæque vmbraç; paterna: e Non licuit fines Italos, fataliaque arua, Nec tecum Aufonium (quicumque est) quærere Tybrim.

ARGUMENTVM.

Coronat se myrto, faciunt hoc reliqui, it ad eumulum, libat funditque inferias tres, flores iacit, patrem salutat, affectus mouet.

EXPLICATIO.

P Rait Æneas ad sacra, velans caput myrto, quæ sacra matri Veneri. Hoc idem ad eius exemplum faciunt omnes, etas (inquam) omnis, viri, senes, pueri. Vir Helymus, senex Acestes, puer Afcanius: b Pergit mox ad tumulum. Vide comitatum: hac enim frequentia induci oportebat principem omniū Æneam. c Postquam accessit ad tumulum, sequuntur inferia (Græci dicunt χἰα) fundit Æneas vinum meracum, lac, sanguinem: vniuersiusque bina pocula. Ad didit inferiis flores. Est libans fundit libat, & fundit. Est rite purè, explicatore Scaligero. d Voces omnes signatæ sunt, neque fuscè tantum currente vena. Salue vox est apotheoëon, ut & sanctè. Ideo recepti cineres iterum, quia post tempus infumptum Carthagine, iterum Drepanum rediit. Nequicquam τἰδ ἰμἰα. Ereptus enim Anchises fuerat à Troiano incendio, ut Italiam videret: sed frustra, ereptus, nam non vidit, ideo sequitur, Non licuit, &c. Cur animæç, vmbraç, dicam in Notis. e O vim fatorum. Non licuit, post tot errores quærere tecum, plena omnia ἐμἰσἰων fines Italos, arua fatalia, Tybrim Aufonium. & quia nunquam viderat, addit ἐμἰα, ἄλἰ τἰδ ἄλἰ, quicumque est.

NOTÆ.

1. VELAT MATERNA TEMPORA MYRTO] Myrtus sacra Veneri, inde hæc Dea, quæ plerumque rosas, myrto interdum coronatur. De ea Ouid. 3. Art. Dixit, & è myrto (myrto nam vincta capillos Consulerat) solum granæque pauca dedit. Quare autem myrtus sacra sit Veneri, satis fuscè aperit Seru. Petri Daniel. quem adi, illa omnia in vulgaribus desiderantur. Seruianis adde causam aliam, quam attingit Nicander in Alexipharm. videlicet ideo sacram Veneri, quia ea coronata prodierit ad certamen pulchritudinis, victoriàmque reportauerit. Ab hac victoriã iam hæc planta dicata huic Deæ. Et quia dicata illi, dictum est à Philostrato lib. 2. Icon. Ἀφροδἰτἰα ἑλεφἰνἰν ἄπαλἰς μἰρἰνἰων ἑδἰσἰν ἄπαλἰ ἰβἰα: Eburneam Venerem in mollibus myrtetis molles cernunt puella. Dici etiam possit, ideo sacram esse Veneri hanc plantam, quia sacra dicatæque coniugijs, Myrtus d. quod fatus indicat Plinius lib. 29. cap. 15. Myrti species cata coniugij. Catoni Coniugula, fortasse (addit) à coniugij. inde Pallægius. ratiū lucem dat Catullo, qui Iuliam nubentem cum myrto comparat. Vide quæpiam in illo ad hanc rem. Neque verò solum quòd myrtus esset Veneris, Æneas coronatur, sed re vera, quòd hæc olim planta in honore esset ad conficiendas coronas. quod indicat epithetum myrtis datum à Theophrasto 5. Plant. & Antiphane in Cretensibus, à quibus ἑφἰνἰα τἰδ ἑ, coronariæ vocantur. Antiphancem Athenæus lib. 3. adducit. Pindarus Od. 8. Isthm. quoque.

λίτων τῶν τις ἀέρων
ἀμφὶ παρακρατῖν Κλειάνδρῳ
Πλευρέτιο μυσθίνας ἑξέων.

Coactiorum aliquis nectat coronam myrti splendidam
Cleandro ob victoriam paucratij. Inde Horatius Od. 4.
lib. 1.

Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto.
Hic te admonco, fortasse allusionem fieri ad Nau-
cratitæ coronæ genus, quæ de myrto conficiebatur, &
data est à Venere, & post navigationis tempestatem.
Lege Athen. lib. vltimo. Iudicabis enim fortasse viso
Athenæo ad eam rem Poëtam animum adieçisse. Sed
paucè lector, timor amplius mentem Poëta. Præmit-
to verba Scholiastæ Aristophanis in Vespijs. μυσθίνας
ἄδ' ἐσεφαινέτω δὲ ἀρχόντες: Principes coronabantur myr-
to. Cur non ergo putem Æneæ Principi ex hoc more
datam myrti coronam? Inde ibi Bdelycleon ad ex-
poscendam pacem Deorum, & Deorum sacra per-
agenda, vult offerri necessaria, intèrque ea myrtos.
Tria numerat, αἶψα, μυσθίνας, λεβάνων: ignem, myrtum,
thuis. Notatque Scholiastes, adeo propriam fuisse co-
ronam hanc principum in sacris, vt sit μυσθίνας idem
quod, ἀρχῶν ἑπιθυμιῶν. sententia est, μυσθίνας esse ap-
petere principatum. Inde Christianus Florens expli-
cat factum Harmodij, & Aristogitonis, qui cæsu-
ri tyrannum, gladium in myrti frondibus occulte-
runt, quasi viderentur, honorem non cædem adfer-
re principi.

2. Ἐνὶ ματρύς] Duplex est Græcorum imita-
tio, nam & locutio, & verba Hellenica sunt. Pri-
mum mihi tum multi, tum imprimis Budæus suppe-
ditat, qui genitiuum pendente ab adiectiuo reuocat
in Græcos fontes, itaque cum ista occurrant, cui ma-
turus, tenax recti, boni studiosus, & infinita alia,
putate loqui Græca locutione. Alterum Turn. lib. 22.
cap. 12. nam & Hefychius ἀπετέραν pro anu Græcos
dixisse scribit. Sed & Aristoph. ait:
Οὐ γὰρ ἐν νέοις τὸ σφῶν ἔνεστι, ἀλλ' ἐν ἀπετέροις:
Non est sapientia in iuuenibus, sed in senibus.

est autem propriè ἀπέτερος, concoctus, & maturus,
à ἀπέτω, id est, coquo. Græcum id imitati etiam sunt
Horat. ad Pisones, maturusq; senex. Et Auctor de mor-
te Drusi,
Quid numeras annos? vixi maturior annis.
id est, senior. nam sequitur,
Acta senem faciunt, hac numeranda tibi.

Est verò ætas matura: quam Suetonius in Claudio
appellat *progressam*, quam Apuleius *altiozem*. lib. 1.
quam Agellius lib. 3. c. 15. *exitam*, ex correctione Lipsij
lib. 1. Elect. cap. 21.

3. PVBER] Hic pubem capio, vt i. Æn.
— pappusque tua, pappusque tuorum.
Transfer in hunc locum, quæ ibi.

4. MAGNA COMITANTE CATERVA] Adde ad
sententiam præpositionem cum, nam ab ea procul
dubio pendet casus ille, si Budæo credo, Iuli. Scali-
gero, Franc. Brocensi, Thomæ Linacro, aliisque do-
ctis, quibus quis abnuat? imò quis Tullio, Liniio,
Plauto? Primus ex Ennio: *dóque volentibus cum magnis
Dijs*. Alter. l. 23. *agite cum Dijs bene iuuantibus*. Tertius
in Persl.

Sequere hac mea gnata cum Dijs volentibus.
Mitto alios, iuuat ratio, imò admiratio, nam quis cre-
dat, casum illum necunde regi? idem existimato de
aliis, qui vulgò dicantur absoluti casus. Cum audis,
peracto bello, cæna facta, relicta domo, subaudi, à hac sen-
tentia, à peracto bello, à cæna facta, à relicta domo:
id est, post peractum bellum, &c. Cuius locutionis
forma sparsa plurima in auctoribus, quos ego præ-

Meru in ho-
norè defun-
ctorum.

Primitiæ de-
functis.

Carchesij
forma.

Carchesij
nomē vnde.

Mali nautici
diuisio.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

Lac in sacris
defunctorū.

A tereo, ne grammaticum agam. Cum audis, Tullio
Consule, Rege Alexandro, dominante Cesare, subintelli-
ge, sub: quæ etiam locutio frequentissima.

5. MERO] Ex more veteri merum fundebatur in ho-
norem defunctorum. Sed hoc alibi. Hic tantum no-
to, fortasse Poëtas, qui merum exhibent in honorem
defunctorum, intelligere, vinum recens expressum,
& planè musteum. Nam Thucydides lib. 3. in re
mortuorum, ait offerri illis ἀπαρχὰς primitiās. Nihil
autem magis ad primitiās vini accedens, quàm in vi-
no mustum. Video ista eludi posse.

6. CARCHESI] Duo hic dicam. primùm de forma
Carchesij alterum, vnde ductum nomen. Formam
Athenæus exhibet lib. 11. ex Callixeno. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν
ἐπιμυκῶν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπιμυκῶν, ἃ τὰ ἔχον μέγισ-
τὴν αὐθιμίαν καὶ ἀδύνατον: Carchesium procerum, & cir-
ca mediam partem compressum, anatum mediocriter, an-
sis, à summo ad infimum peringentibus. sic vertit Macro-
b. lib. 5. Satur. cap. 21. Sed perperam: nam quæ mediocri-
ter anatum est poculum, cuius ante pertingunt à
summo ad infimum? Tu sic veritas cum Dalecampio:
ἔστι poculum oblongum, in medio leniter compressum, auri-
bus vtrinque ad fundum vsque descendens. Paulo aliter
Cafaubonus in Animadu. ad Athen. Hæc de for-
ma: sed vnde ductum nomen? certè à re nautica, vt
pleraque alia pocula: Est enim Carchesium summa
pars mali. Inde signatè Seneca in Oedip.
Summa ligat virtus Carchesia.
Et Cinna in Smyrna,
Atque anquina regit stabilem firmissima cursum
Lucida qua fulgent summi Carchesia mali.

Apollonij enarrator in lib. 1. Argon. sic ait: Ἡλακῆτι
ἢ λῆξιαι τὸ ληλόετον ἔειπεν ἄνθρωπος μέγιστος τὸ ἔργον
ἔδειξεν, ὅτι τὸ καρχησιον: tenuissima ac summa pars
mali dicitur Elacate secundum Eratosthenem, supra quam
est Carchesium. Malum enim in tres partes diuiditur,
inferior dicitur pterna, media trachelos, summa car-
chesium. Sic Macro. 5. Satur. cap. 21. cuius tamen
sententia foedata est duplici errore, nam ibi pro ma-
li inuenies, veli: pro pterna, patera. emaculandus
error ex verbis Asclepiadis apud Athen. lib. 11. ad
quem Macrobius aspirat. sic verò ille: τὰ γὰρ ἔργα τὸ
καρχησιον, ἀπὸ τῆς καρχησιον, τὸ δὲ οἶον εἰς μέσον, ἀπὸ τῆς
καρχησιον, τὸ δὲ ἄνω τῆς καρχησιον: Mali pars ima pterna
vocatur; quæ verò est tanquam media, trachelos: quæ su-
perna, ad extremum definit, carchesium. Adi Guliel.
Philand. in lib. 10. cap. 8. Vitruu. Ergo carchesium di-
ctum est vasculum, quod habeat similitudinem cum
ea mali parte, quæ item carchesium dicitur. Athen.
lib. 11. Vetusissimum poculum fuit carchesium, quando-
quidem Iuppiter congressus cum Alcmena, concubitus mer-
cedem carchesium dedit, vt refert Herodotus Heracleotes
secunda Historia. Asclepiades Myrlean. appellatum fuisse
prodit à quodam nauium armamento. Græca, quæ ad rem
pertinent, hæc sunt: Ἀσκληπιῶδης ὁ Μυρλεῶνδος κεκλή-
σθαι φησὶ τὸ γὰρ τινὸς ἐκ τῆς καρχησιον. Ha-
bes iam formam carchesij, & vnde hoc dictum, hoc
promiseram. quibus addidi triplicem illam diuisio-
nem mali, quam & firmaui. Ac, vt nihil mihi arro-
gem, nonnulla ex his ex Bayfio sumpti: conferet, si
volet lector, quæ ego addiderim.

7. LACTE] Mortuis lacte sacra fiebant, præsertim
in apotheosi, sic in 3. in funere Polydori:
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.
& Ecloga. 5. in apotheosi Cæsaris,
Pocula vina nouo spumantia lacte quotannis.
Diis etiam inferis. Tibull. lib. 3. eleg. 5.
Interea nigras pecudes promittite diti,
Et niuci lactis pocula mista mero.

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his plura ad versum illum 3. Æn. vbi & explica-
tum est, cur hic lac dicatur nouum.

8. SANGVINE] Cur sanguis fundatur in exequijs in-
ferorum, dixi iam. 3. Æn. ad illud:
Sanguinis & sacri pateras.
Tu hic obserua perpetuum attributorum exornatio-
nem. Bacchus enim dicitur merus, lac nouum, san-
guis facer.

9. FLORES] Notus est mos, quo sepulcra floribus or-
nabantur: de hoc alibi.

10. SALVE] Heroum mortuorum manes hac vo-
ce salue, quam Poëta intulit, salutari solitos Briffon.
notauit. Nam & Plin. lib. 7. cap. 30. Cicronem mor-
tuum sic alloquitur: Salue primùm omnium parens patria
appellate. & Sil. lib. vltimo, Scipionem.
Salue inuidie parens, non concessure Quirino.
Adde ego, eundem morem apud Græcos fuisse:
Athen. enim lib. 1. in Cleonis cantoris statua in scul-
ptum fuisse epigramma scribit, quod hoc versu clau-
debatur:
Χαίρε Κλέων Ὁθέας πατρίδ' ἐπιδουλίαις:
Salue Cleon Thebas condecorans patriam.
Idem colligi potest ex epitaphio, quod in Theonis

monauli honorem Dyillus inscripsit, & est apud
eundem Athen. lib. 4. extrema illius sunt, εἴπαλε, χαίρε
Θέων: Dicite salue Theon.

11. ANIMÆ QVE VMBRÆ QVE] Discriminat ani-
mam ab vmbra imitatione forsitan Lucretij, qui lib. 1.
inter simulacra, & animam, differentiam statuit, vt
illa inferos petant; anima immunis sit huius de-
scensus:
Et si præterea, tamen esse Acherusia temple,
Ennius æternis exponit versibus edens,
Quò neque permanent anime, neque corpora nostra,
Sed quedam simulacra modis pallentia miris:
Vnde sibi exortam semper florentis Homeri
Commemorat speciem.

Sed ad hanc rem faciunt imprimis, quæ dicam 6. Æn.
Adi indicem in hominis diuisione. Sed cur animæ, &
vmbra in plurali? Poteris confugere ad animas, in-
telligentem, sentientem, nutrientem: quibus sua quo-
que vmbra respondeat. Seruius quatuor animas sta-
tuit. Adi. Sed cur non hic confugiam ad tropum?
quo potuit vti Poëta sermone magnificentiore. est
enim magnificentius, animæ, vmbrae, paterna, quàm,
animæque vmbraque.

a Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
85 Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapsusq; per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squammam incendebat fulgor, Cæ v nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.

90 b Obstupuit visu Æneas, ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens,
Libauitq; dapes, rursusq; innoxius imo
Successit tumulo: & depasta altaria liquit.

ARGVMENTVM.

Exit anguis ab tumulo, quem Poëta à magnitudine, &
pulcritudine describit, & cum caelesti arcu comparat. ille li-
batus dapibus iterum se ad tumulum recipit.

EXPLICATIO.

a Describitur magnitudo anguis, qui emicuit
ex tumulo, ab septem gyris, ab septem vo-
luminibus: deinde pulcritudine ab notis cæruleis, quæ
erant in tergo: à fulgore, qui instar auri, squamma-
rum maculas accendebat: à similitudine arcus cæ-
lestis contrahentis in nubibus varios multiplicésque
colores, ex aduerso sole. Caue verò pures illa cærulea
notæ esse in casu singulari, est enim rectus pluralis hac
sententia. Cui notæ cæruleæ erant per terga, & ful-
gor maculosus auro incendebat squammam.

b Sequitur Æneæ stupor ad hoc prodigium. Quid
verò tum anguis? Accessit serpendo ad pateras, vbi
cibus; ad pocula, vbi merum, ac libatis depastisque
omnibus, sese in tumulum abdidit, nullo illorum,
qui aderant, nocumento. Duo obserues. Primum,
opponit agmen longum septenis gyris. Itaque cum
apparuit, voluminosus apparuit: cum voluit libare,
iam tum se in longitudinem exporrexit. Alterum ser-
pens hic est obrepens, vt dicat, anguis serpens.

NOTÆ.

1. LUBRICVS] Ex anguis natuta. Sic in 1.
Lubrica conuoluit sublato pectore terga.
Hic verò successus similis est illi, quem ex Sifenna ad-
ducit Tullius lib. 1. Diuin. ait enim, Sylla in agro No-
lano immolante, ab infima ara subito anguem emer-
sisse.

2. ADYTIS CVM LYBRICVS ANGVIS] Sumptum Anguis ex
hoc ex naturæ obseruatione, traditur enim serpens spina homi-
nasci ex spina hominis mortui, & fuisse hæc apud
Ouidium. 15. Met. Pythagoræ opinio, dicente illo,
Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas.
& Plin. lib. 10. cap. 6. Anguem ex medulla hominis spina
gigni accepimus à multis, Plutarchus quoque in Cleo-
mene ait, angues gigni ex medulla hominum, non
minùs ac apes ex bobus corruptis, vespas ex equis,
scarabæos ex afinis. Huc videtur doctus Poëta allu-
sisse, cum dicat serpentem prodiisse ex sepulcro An-
chisæ. Quod aliàs quoque visum, ferunt enim ser-
pentem emicuisse ex sepulcro Caroli Magni Franco-
rum Regis, & tale quiddam apud Silium legitur, tu-
mulum verò vocat adytum, quia ibi altare erectum,
ibi ara, cuius mox meminit. Et cum infra dicat
Poëta,
— rursusque innoxius imo
Successit tumulo,
Videtur effici, anguem exiisse de tumulo. Idem scri-
bit Ifidorus cap. 4. lib. 12. aduocans Pythagoram, &
V v 4 Oui

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

De his

Quidjum. Faciant insigniter verba Philostrati in Heroicis, ubi cum dicat repertum fuisse mortuum duodecim cubitorum sepulcro effosso, adiciit inuentum in eius caluaria draconem fuisse. Græca eius sunt: τὸ δὲ γὰρ κεραιὸν ἐκ δράκων. Accedit ratio alia, cur hîc anguem Poëta eduxerit. Nam angues sacros esse Heroibus antiquitas prodidit. Quod expressè Artemidorus scripsit lib. 2. cap. 13. & inde ait, viso dracone Regem significati. δράκων ἐρμῆδος βασιλῆα σημαίνει.

Anguis facer heroibus.

Draco regis signat.

Angues iam infausta, iam felicitia omniuntur.

Trois nascis omen.

Dracones in ter signa militaria.

gnum: probabile admodum hoc, sed quod dixi, probabile etiam. Multi enim mores in Romanos irrepererunt ex Troianis, à quibus illi orti. Video hæc coniectura tantum niti. Sed cur non cuique in hac re liberum sequi, quod velit?

4. CÆRVLEÆ CVI TERGA NOTÆ] Est hoc ferme quod Homerus. 2. Il. ἰδὲ δ' ἀφρονὲς, rubens dorso. Pindarus Od. 8. Olymp. dixit, δράκων ἄς γλαυκῆς, Dracones caruleos. & Od. 8. Pyth. δ' ἀφρονὲς ποικίλων, Draconem variegatum. & Od. 10. de solo capite, ποικίλον κέρα δρῶκόντων. Plinius lib. 8. cap. 23. ad picturam confugit, alijs squammas esse, alijs picturas. Sed & de omnibus feris in genere lib. 7. cap. 1. Tigrium pantherarumque maculas, & tot animalium picturas. Subaudiui autem in Poëta præpositionem per. Aliter quâ te explices? Itaque agnoice constructionem Græcorum, qui sæpissime ponunt accusatiuum pendentem à tacita præpositione. Cùm Aristoteles libro de Mundo dixit, πῆσι ποικίλους ποικίλων δ' ἴενν, subaudi κτ' δ' ἴενν.

Hellenismus.

5. ARCVS] De hoc iam alibi. 6. AGMINE] Vide. 2. Æn. ad illud, illi agmine certo. vbi sermo est de serpentibus. 7. LIBAVITQUE DAPES] Turnebus locum hunc Horatij,

—vernâsq;e procaces Pasco libatis dapibus,

refert ad antiquorum pietatem: qui partem cœnæ Libare dāciūm; & ait hoc esse, libare dapes. Quæ interpretatio non repugnat huic loco ex mente Germ. quod quodammodo serpens genius famulusve Anchisæ libavit dapes, ac veluti Diis manibus sacrauit. Sed addit idem Germ. locum quoque simpliciter capi posse, vt dicat, libavit, id est, leuiter degustavit. Vt illud. 1. Æn.

—laticum libavit honorem, Primâque libato summo tenuis attingit ore.

ac sic respondeat sequenti versui, —de pasta altaria liquit.

Seruius ait, has dapes dici silicernium quasi silicenum, silicernium. id est, super silicem positas.

8. SUCCESSIT TYMVLO] Tale quid in Pausania lib. 1. inuenies. Cùm itaque ad montem, quem pacilum appellant, appropinquassent (Chalcinus & Dertus) draconem offendisse celeri se lapsu in latebras demittentem: ibi eos rem diuinam Apollini scisse. Artemidorus lib. 4. cap. 69. dixit, ἰσπὸς γὰρ ὁ δράκων, καὶ μύσος, καὶ πᾶσι μυσείοις παρὰν: Draco enim sacer est, & mystes, præsensque omnibus mysterijs. Alibi ait, hoc animal esse particeps diuinæ naturæ, quod non exteriorum membrorum adminiculo, sed spiritu quodam ac virtute intus latente impellatur. Inde sæpissime hoc animal ad res sacras assumptum à Gentilibus.

Anguis adhibitus ad sacra gentilium.

9. LIQVIT] Draconem dictum ἀπὸ δ' ἐδ' ὀρνένας, scilicet ab acuto viso, alij iam adnotarunt. & mihi id certum. Theophilus tamen lib. 2. ad Autolyicum ducit hoc nomen ἀπὸ τῆ δ' ἐδ' ῥανένας, à stigiendo, cùm videlicet fugit à Deo in prima mundi constitutione. Admonui hoc loci, vbi fuga est serpentis.

Draconis etymon.

3. AMPLEXVS PLACIDE TYMVLYM] Angues apud Virgilium iam infausta ominantur, iam felicitia omniuntur. Virgilium explico in 2. Æn. angues visuntur cum iuibus sanguineis, ardentibus oculis igni, & sanguine suffectis, ad quorum intuitum exangues diffugiunt Troiani, ac decimum post Laocoontem filiosque interemptos, nouus pavor per omnium se insinuat pectora: Vides omnia horrenda, & timida. Contra in hoc loco anguis lubricus ex imis adytis prodit, qui placidè Anchisæ tumulum complectitur auro totus intermicans: quo omine confirmatus Æneas, —inceptos genitori infaustas honores.

Vides omnia placida, & tranquilla. Crediderim hanc ominum diuersitatem, quam genti Troianorum Poëta attribuerit, referendam esse ad eorum originem, & prima initia nascens Troiæ, quæ petenda ex Pindaro sunt. Od. 8. Olym. vbi ait, extructo iam muro Troiano ab Apolline, Neptuno, & Æaco, tres statim dracones in nouam turrin insiluisse, ex quibus duo quidem mortui sunt, tertius irruit cum clamore ingenti, ac duobus mortuis superstes exitit. Quod augurium statim Apollo explicat, dicitque eam urbem felicem fore, infelicemque: porro id totum felix fore, cui manus admouissent Apollo, & Neptunus: id verò infelix, cui Æacus. quod dicit propter Achillem Æacidem Troiæ potissimum euerforem. Extendit autem Maro hoc omen non ad mœnia solum, sed ad gentem, vt veluti Troiani eidem omni subiciantur, quo condita est vrbs. Inde Romani ab Troianis orti dracones inter militaria signa asciuerunt, credo felicitatem sequuti: nam quis veterat hanc esse originem militarium draconum in Romanorum signis? Lipsius lib. 4. de Milit. Rom. à Scythis putat, vel à Persis in Romanas legiones transfatos dracones, nam draco his gentibus militare signa

95 Hoc magis inceptos genitori infaustas honores: Incertus, geniumne loci, famulumne parentis Esse putet. cædit quinas de more bidentes, Totque fues, toridem nigrantes terga iuuenos, Vinâque fundebat pateris, animamq; vocabat Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.

Nec

100 b Nec non & focij, quæ cuique est copia, læti Dona ferunt, onerantq; aras, mactantq; iuuenos. c Ordine athena locant alij, fusiq; per herbam Subiiciunt verubus prunas, & viscera torrent.

ARGVMENTVM.

Hoc omine excitatus dux hostias cædit, vinum fundit, patris manes vocat: Ducem milites imitantur, tum etiam comparant, que necessaria ad epulas, qua hic tantum asse exhibentur.

EXPLICATIO.

1. DVBITAT Æneas, an anguis ille sit genius loci, id est, loci illius Deus sub ea forma apparatus: an verò parentis Anchisæ famulus: vt cumque verò eo omine excitatus pergit, vltque de integro sacrificare Anchisæ, nam hoc est, infaurare honores. Respicit quippe ad ea, quæ præcesserunt, iam fuderat merum, lac, sanguinem. Ergo infaurat, id est, renouat. Nam cædit bidentes, & has quinas de more. cædit fues quinos, iuuenos quinos, & hos nigrantes per terga ex ritu Deorum Manium. Deinde fundit iterum vina (en infaurationem) vocat animam parentis, vocat manes remissos Acheronte. Qui hi manes, profecto anguis ille, qui è tumulo exierat. Acheron non est solum flumen inferorum, sed ipsi etiam inferi. Et hoc postremo significato Turnebus accipit hunc locum. b Vide quo ardore alij incumbant in sacra, sequuti suum Principem. Verba omnia sacrorum sunt ferre dona, onerare aras, mactare. De quibus sparsa in his commentariis mentio.

c Intelligit lebetes per athena: cui vsui illi adhibeantur, dicam in notis, vt etiam de aliis, quæ attinguntur his duobus versibus.

NOTÆ.

1. GENIVMNE LOCI] Per genium loci intelligendus est is Deus, qui loco præsidet, & ignotus est aduenis. in 7. cùm primùm Æneas Italiam attingit,

—frondenti temporarâ mo Implicat, & geniumque loci, primâque Deorum Tellurem, nymphasque & adhuc ignota precatur Flumina.

Nam Genij non solum etant hominum, sed etiam vrbium, & locorum. hæc erat veterum superstitio, quam defendit Symmachus, quemque iccirco reprehendit Prudentius lib. 2. aduersus illum,

At tuus hic vrbis Genius, dicas, volo, quando Caput adhuc parua primùm se infundere Romæ?

& iterum, Quamquam cur Genium Romæ mihi fugitis vnum? Cum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis A signare suos Genios: perque omnia membra Vrbis, perque locos geniorum millia multa Fingere.

Geniorum discrimen.

Hic tu obiter scias Geniorum discrimen inter profanos & Ecclesiasticos auctores. illi pro bono & malo Deo indiscriminatim accipiunt. Dicebant enim cuique duplicem esse genium, & bonum, & malum: quem Horatius album, & atrum appellat episto. 2. lib. 2.

Scit Genius, nat. als comes qui temperat astrum,

A Natura Deus humana, mortalis in vnum Quodque caput, vultu mutabilis, albus & ater.

Eadem Plutarchus scribit, de Tranquillitate animi, ex sententia Empedoclis, his verbis: ἄριστον τινος ἕκαστον ἡμῶν γένεθρον ἀσφραγισμένον, καὶ καθ' ἑαυτὸν μοῖραν, καὶ δαίμονες: Duplex fatum, & Genius accipit, gubernatque vnumquemque nostrum cùm nascimur. Et quidem in lib. de Isid. & Ofirid. Genios vocat bonos & malos: ἄγροσι καὶ καλοῖσι. Ecclesiastici pro malo tantum sumunt, omnino pro ipso dæmone, qui detrusus è cælo est in ipsum barathrum in prima illa angelorum contentione. Tertull. in Apolog. Nescitis Genios Demones dici, & inde diminitiuâ voce dæmonia? iterum: ceterum demonas, id est, Genios adiuuare consueuimus. Laetantius lib. 2. cap. 15. Hi spiritus contaminati, ac perditii, per omnem terram vagantur, & solatium perditionis suæ perdidit hominibus operantur. Itaque omnia insidijs, fraudibus, dolis, erroribus complent, adherent enim singulis hominibus, & omnes hostiatim domos occupant, ac sibi geniorum nomen adsumunt, sic enim Latino sermone, dæmones interpretantur. Non omitam, pertinere vnicè ad mentem Poëtæ dubitantis, an serpens ille esset genius, locum Plutarchi ἐν ἑρωτικῶν. vbi ait, arreperente fortasse angue inter duos Ægyptios, statim illos putauisse, esse genium bonum, cæperuntque contendere vtrius esset. Illud Persij, Pinget duos angues, de genis locorum multi accipiunt.

Genij dæmones suat.

2. FAMVLYMNE PARENTIS] Famulum parentis facit, nam Heroibus facer erat draco, vt ex hoc loco coniectura fit, atque etiam ex Artemidoro, perspicuè, postquam enim multos Deos intulit, quibus facer est draco, Heroas quoque connumerat. Locum supra attuli. Scribit etiam Plutarchus in Cleomene, serpentes attributos esse, & dicatos Heroibus. Pertinent omnino ad hanc rem, quæ iam attuli de angue Aiæcis Locrensis ex Philostrato.

Anguis facer heroibus.

3. QVINAS DE MORE] Sic dispono, non, cædit de more bidentes quinas. Nam videtur Poëta alludere ad numerum ouium, suum, iuuenorum, atque adeo indicat, in hoc genere sacrificij ea tantum animalia assumi solita ad victimam. apud veteres enim in rebus omnibus, maximè in sacris, numeri magna ratio habebatur. Itaque non ad libitum hostia assuuebantur. inde illud in hoc eodem libro, Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam. & in 6. Sibylla,

Nunc grege de intacto septem mactare iuuenos Prestiterit, totidem lætas de more bidentes.

4. BIDENTES] Dictas quasi biennes voluit grammatici, quod aptæ essent oues ad sacrum, cùm erant annorum duorum. Sic Seruius lib. 4. Æn. Agellius lib. 16. cap. 6. quos sequitur Delius in Oedip. Seneca in nouis commentariis. Id ipsum firmat Lilius Syntagm. 17. sed certè hoc parum probatur Scaligero in Coniectan. sic enim biennes dicerentur, non bidentes. igitur bidentes ait dici, quod deberent habere dentes duos eminus & longiores; aliter ineptæ erant ad sacrificia, & ἀτέλειοι. Quod hæc sit huius vocis significatio, inde aperit. nam apud veteres ambidentes vocabantur. Itaque necesse erat, vt ad sacrum haberent dentes duos longiores aliis, quemadmodum & in tauro τελέω, vt diuersa haberet, & potentia cornua, vnde Patales boues dicebantur ad sacra.

Numeri ratio in sacris.

Patales boues sacra.

ri ob magnitudinem, nam hæc illius velocitatem æ-

2. PRISTIN] Duplex ratio potest reddi, cur Poëta

Insigne na-

ab insigni, quod Græci vocant *σπαράνημον*. Naues

Pristis bel-

Oppian.lib.1.Hali. *δραχμή Πρίστis*: Cruenta pristis. Et

Pristis nau-

quoque discrimen,nam Suidas *πρίστis*,Oppianus *πρί-*

Pristis ery-

3. GENVS A QVO NOMINE MEMMI] A Mne-

Memmij à

4. GYAS] A Gya ottum est in Romana vrbe Gega-

Geganij.

5. VRBIS OPVS] Ea fuit Chimææ magnitudo,

Versus de

6. VERSV] Vocem hanc in re nautica reperies in Li-

rudinis,quam sexdecim versus remorum agebant,&c.Cæ-

Id enim efficiunt voces istæ, *triplex versus, ternus ordo*.

Ad hunc locum respexit Plinius lib. 7. cap. 56. cum

Redeo ad Brodæum, qui eodem argumento con-

ab Ulyssæ conditum. Nam per Hispanicum, Galli-

Stat contra Brodæum. Cui addo, fere ignorari for-

Ex his, & quæ sequuntur, clarè apparet, loqui Dioge-

3. OLIM] Cape hîc indefinitè pro quocunque tem-

4. HYBERNI CONDVT VBI SIDERA CORI] Signat tempestatem ad conditis sideribus ex vento-

Tritemes quando primum constructæ.

Vlyssiponis conditor.

Virgilius descenditur.

Sergij.

Est

Est procul in pelago saxum spumantia contra Littora, quod tumidis submersum tunditur olina

ARGVMENTVM.

Describitur saxum, vbi Æneas metam constituit.

EXPLICATIO.

Describit saxum metæ hac sententia. Hic scopulus hybérno tempore, & fœuientibus fluctibus totus later, vndis submersus: contra, cum mare est placidum, & vnda immota, tunc ipse attollitur, & longè eminet.

In hoc saxo constituit Æneas metam illicam, quæ pro signo esset nautis, vt scirent vnde reuertendum, vbi circumflectenda nauigia.

NOTÆ.

ProcVL] Cauè, vt hîc pro longè accipias. an illi peterent longinquum pelagus ad hoc certamen? non sic est, ad ipsum litus peracta est pugna.

Effigiem Rex Cræstæ tuam diuissime Regum Vidit apud Manes Diogenes Cynicus.

Constitit vt que procul, solito maiore cachinnò Concussus, dixit: Quid tibi diuitiæ? &c.

2. SAXVM] Ad Maroniani huius saxi descriptionem & imitationem aspirauit Sidon. Apollin. lib. 2. epist.

3. OLIM] Cape hîc indefinitè pro quocunque tempore.

4. HYBERNI CONDVT VBI SIDERA CORI] Signat tempestatem ad conditis sideribus ex vento-

A ruin procellis. Sed quàm longè à vobis illam signat? Et nota crescentem orationem. Quis nautam saxum submersum sit fluctibus, cum ipsa eadem sidera condantur? Has tot miras, quæcunq; uisaces, fluctibus, opponit tranquillitati, &c.

5. METAM] Tractum à Circo Marem, in quo metam Græci dicunt *πέριμα*, καὶ οὐλίπα, ἢ ἡμετέραν, *Circus*, & flexionem *lineam*. Latini *Circum*, & *castrum* dicunt.

6. PERLIJ] Locum ex Sartyra, & præsertim ad metas, quæ constituebantur in nauicactia, quod æthiops Virgilio. Perlij uertus sunt.

Disitè que à miseri, & causas cognoscite rerum: Quid sumus, aut quidnam uicturi gignimur, ordo. Quis datus, aut meta quàm mollis flexus, & vnda.

Ita legunt non pauci docti, cum præus vnde aduerbiallyter legeretur. Vide Clauerium, & Autannium. Vocat uero metam Poëta hoc loco *signum*. est hoc aliud signum Circi.

Expectant, veluti Consul cum mittere signum Vult, omnes auidi spectant ad Carceris oras, Quam mox emit at pidiis è faucibus curvus.

Cretatam Prætor cum vellet mittere mappam. Propertius lib. 3. eleg. 9.

Dexteræque immixtis da mihi signa rotis. Attigit & Linius hunc morem lib. 8. Quis L. Plancius Prætor grani morbo fortè implicitus erat, signum mittendis quadrigis daret. Atque etiam Seneca. 2. de Ira, c. 8. Vel vt signo dato ad sas nesciq; miscendum coorti sunt. Ex his testimonijs potuisti notare, signum hoc datum iam à Consule, iam à Prætorè. Itaque hoc ad magistratus pertinuit. Horum potestatem, vt multa alia, scædauit Nero, de quo Suetonius cap. 22. Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari sapius voluit, positòque in hortis inter seruitia & sordidam plebem rudimento, vniuersorum se oculis in Circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, vnde magistratus solent. Quæres, quid sit, mappam mittere. Nilil profectò aliud, quàm paruum linteolum manu iacere in ætrem, quo signo factò quadrigæ erumpabant. Lege Rubenium lib. 1. Elector. cap. 30. & vide ibi Iconisimum milionis mappæ. Cædrenus *μασθλια* vocat, *mantilla*, & eum, qui mantille hoc proiecctum arripere, adornatè que certamen,

Circus, & castrum.

Campert.

Signum Circi.

Mappæ mittere.

μορταδελος. Sic & Tertull. mappa missa. Suetonium iam A
 praemissi, qui liberto mittente mappam.
 G. LONGOS CIRCVMELECTERE CVRSVS] Re-
 cte videntur aliqui monuisse, his verbis à Poëta non
 obicure signari morem illum, quo meta septies iustra-
 batur, nam videlicet circa metam septies quadrigæ
 flectebantur, dicente Propertio lib. 2.
 Aut prius infesto deposcit premia cursu,

- a Tum loca forte legunt: ipsique in puppibus auro
 Ductores longè effulgent, ostroq; decori.
- b Cætera populea velatur fronde iuuentus:
- 135 c Nudatofq; humeros oleo perfusa, nitescit.
- d Confidunt transiris, intentaq; brachia remis
 Intenti expectant signum: exultantiaq; haurit
 Corda pauor pulsans, LAVDVM QVE arrecta cupido.

ARGVMENTVM.

Loca per sortes ductores capiunt, qui auro & purpura
 splendi: iuuentus cætera coronatur populo, oleo inungitur,
 ad remos consistit, expectat signum.

EXPLICATIO.

- a **D**edit fors locum cuique nauium, non ptinci-
 pum dignitas, nam ea omnes pares. Principes
 verò ipsi Mnestheus, Gyas, Sergestus, Cloanthus, ex
 magno decore inducuntur auro & purpura prælu-
 centes.
- b Præclare iuuentus, quæ ad victoriam aspirat, coro-
 natur populo, quæ arbor victoriæ omen habet, ex
 quo illa coronatus est Hercules. Rationes alias alij
 suppeditabunt.
- c Signatè humeri remigum inunguntur ad remos
 agilius versandos, ait nudatos humeros, quia hic habitus
 remigum, est, nitescit perfusa oleo per humeros, idem quod,
 nitescit perfusa oleo per humeros. Nam cum Græci
 in his locutionibus x̄ subaudiunt, nobis relinquunt
 locum subaudiendi, quam aptius possumus.
- d Sedent in transiris omnes simul remiges, ideo si-
 gnatè Confidunt. Vide verò, vt explicem quæ sequun-
 tur. Brachia remigum intenta remis expectant signum in-
 tenti, id est, illius qui præerat huic negotio, illius qui
 daturus signum. Sequuntur notæ duæ comparan-
 tium se ad certamen, pauor, & cupido: in quibus poësis
 mira. Nam pauor & pulsat, & haurit corda exultantia: &
 cupido tota est ad laudem arrecta.

NOTÆ.

Sortitio in 1. **S**ORTI] Cum hic sit sermo de nautis in mari
 Circo. quasi in Circo currentibus, alludit proculdu-
 bio ad sortitionem, quæ erat in Circo. De hac Sidon.
 in Narbone:
 Et iam te vrna petit, ciētque rauca
 Acclamatio sibilans coronæ.
 Tertull. de Spectac. Tardus illi prætor, semper oculi in vr-
 na eius cum sortibus volutantur. Sed quaerendum ad Va-
 tus explicationem, quid nam fors daret: Constat lu-
 dus Circi multis milibus (hos narrare non est nunc
 negotij mei) erat ergo sortis beneficium, qui primo
 missi, secundo, tertio, &c. essent agitari. Dices, ni-
 hil hinc ad Poëtam, quia vnus tantum datus est mis-
 sus nauium, verum hoc, sed oportuit illa prælibasse,
 tum ad Sidonij, & Tertulliani explicationem: tum,
 quia verè fors Circi ita accipienda est, vt explicui, at-
 que etiam ad ea quæ mox dicam, Pergo iam ad signa-

Septima quàm metam trauerit arterota?
 De qua re iam lib. 1. Georg. Quod Poëta cursus cir-
 cumflectere, Theocritus eid. 44.
 — — — — —
 Ασφαλιως κἀμπετον προχθῆ.
 Homer. Iliad. 23. εἰ τέρμαθ' ἐλιώμεθ'. Ennius hærens
 huic sermoni, campfare promontorium dixit, quod Græ-
 ci ἀγρον κἀμπετον.

B tam rē Poëta. Erat in Circo alter locus fortibus. Ten-
 debatur enim linea in rectum, quam scriptores etiam
 vocant, regulam. Consistebant agitatores ordine in ea
 linea, expectantes signum ad cursum. Erat igitur for-
 tis beneficium quis primo loco consisteret, quis se-
 cundo, quis tertio, quis quarto. Itaque omnes aurigæ
 simul prorumpere in Circum, sed illi fors fauebat,
 qui egrediebatur è primo loco, nam huic breuius spa-
 tium decurrendum erat, vt veniret ad circumflexio-
 nem metæ. Quæ dixi, docent Cassiod. lib. 3. Var. 51. Al-
 ba linea non longè ab ostijs in vtrumque podium, quasi regu-
 la directâ produciuntur, vti quadrigæ progredientibus inde
 certamen oriretur. Statius. 6. Theb.

Et iam sortitus Proteus versar at athena
 Caside, iamque locus cuique est, & liminè ordo.
C Hæc mihi summata: nam vir sanè doctus Bulengerus in
 lib. de Circo Romano ait, non omnes aurigas simul
 prorumpere in Circum, sed vnum post alium & for-
 tis esse beneficium, vt hic prior, ille posterior egre-
 deretur. Loca auctorum, quibus id probat, nihil cre-
 do efficiunt: nam capienda vel de priore illa sorte
 missum, vel de posteriore, id est, de ordine, quo
 consisteret in carceribus egressuri ad Circum. Iu-
 uat vehementer, quæ contra illum dixi, locus Pau-
 sania libro sexto, quem adducam, quia necessarius,
 ad rem, de qua ago. Prima omnium ea submitruntur re-
 pagula, quæ vtrinq; intenta fuerant. Tum qui ea in parte
 sustinebantur equi, statim se in pedes dant: h, cum ad alte-
 rum equorum ordinem accesserint, eodem modo & illis re-
 mittuntur repagula. Idem fit omni ex carcerum parte, vsque
 dum ad ipsum proæ rostrum exaquata fuerit cursus condi-
 tio. Ibi equi in liberiore se iam campum effundentibus,
 & aurigarum se ostentat solertia, & quadrupedum perni-
 citas, nihil clarius ad hunc morem. Iuuar etiam lo-
 cus Statij. 6. Theb. qui de cursura gymnica ita scribit:

Vt ruit, atque equum summissit regula limen,
 Corripuere leues spatium, campoz, resulsit
 Nuda cohors.
 Vide, vt regulam nominet, & equum limen. Non æ-
 quum profectò, si vnus exiret post alium. Ordinem
 hunc appellat Symmach. lib. 10. epist. 22. quadrigarum
 distributionem, in qua sibi tum fortunator videtur, cui
 euersionem mox vrna tribuebat. Alij legunt electionem:
 verius credo: redeo. Vnum tantum est validum te-
 stimonium pro Bulengero, nimirum vetus quidam
 Poëta, qui ait:
 Ast vbi panduntur funduntq; repagula cursus,
 Vnus & ante omnes cogitur ire prior.
 Sed hic Poëta vel capiendus de eo, qui primo loco
 consisteret in regula, nam eo ipso prior aliis veniu-

Fauces pictæ
 in Circo.
 Transis,
 quid,
 Iuga nauis.

rus esset ad metam, vel certè eleuandus, vt qui inno-
 minatus, & fortasse ab ociofo aliquo ascitus falsò
 in nomenclaturam veterum. Verba etiam Symma-
 chi, quæ sequuntur pòst adducta, par, vel potior
 erat, quem fors fecisset extremum, capienda de extremo
 in linea illa, quam adhibui. Ergo naues Virgilij egres-
 sæ sunt ad cursum, non vna post aliam: sed omnes
 simul tanquam è linea, ita tamen, vt fors daret vni
 earum locum illum primum, qui futurus vicinior ad
 metam, quæ erat in scopulo. Neque verò contra me
 est Homer. Il. 23. quamuis dicat, primam sortem agi-
 tandi fuisse Antilochi; alteram, Eumeli; tertiam, Me-
 nelaj; quartam, Merionæ: non enim ideo sequitur
 vnum post alium exiturum ad cursum: sed capiendus
 eo modo, quo explicui. nam statim ait, εἰς ἃν ὁ μετῆσαι-
 χεῖ, steterunt autem ex ordine. Et iterum,

Οἱ δ' ἄμω πάντες ἐπ' ἴστωσαν μάστιγας ἀειραν
 Πηληγόνθ' ἰμάσσιν.
 Hi autem simul omnes super equos flagella sustulerunt,
 Percusseruntque flagellis.
 Signatè ait ἄμω, id est, simul. vt vnà omnes exiisse in-
 telligas. Demum Virgilius ipse, cum statim naues ex-
 eunt, sic ait,
 Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
 Haud mora, profluere suis.

Erant ergo longo quodam ordine, tanquam in linea,
 aut regula, non vna post aliam. Hæc sic longiusculè
 fuerunt agitata, tum propter auctoritatem docti vi-
 ritum præcipue propter explicationem Virgilij, at-
 que etiam propter locum scripturæ, cuius explicatio
 & illustratio hinc pendet, quod suo loco indicabitur.
 Nam quid misceam sacra profanis, dum commen-
 tor? Hanc lineam fauces pictas appellat Ennius apud
 Tullium lib. 1. Diuinat. Verfus Ennij sunt:

— veluti Consul cum mittere signum
 Vult, omnes auidi spectant ad Carceris oras,
 Qua mox emittat pictus ex faucibus currus.
 quia ducta, & veluti picta è gypso, Græci γερμυδιν. Et
 omnes indicant βελβιδα, & ὑσπληγυα. Prima vox vbi-
 que obuia, altera in Cedreno pag. 454. Multi κἀνθρα,
 & Pindarus τέρμα.

- 2. POPVLEA FRONDE] Ennius dixerat, populea
 frons.
- 3. HUMEROS OLEO PERFVSA] Hæc loquendi
 forma aliis vsurpata, non solum Poëtis. Plin. lib. 7.
 cap. 28. vulneratus humerum, ac femur. Morem, quo se
 ceratores oleo perungerent, alibi attingo.
- 4. TRANSTRIS] Sunt transtra sedilia, aut tabulæ
 (banchi vulgo) in quibus sedent remiges, dicuntur &
 iuga, Græcis ζυγὰ, inde Zygi remiges eiusdem tran-
 stri, & Zygites, qui sedet in media naui.
- 5. INTENTAQVE BRACHIA REMIS INTENTI
 EXPECTANT SIGNVM] Vulgus ita explicat. Ipsi in-
 tenti expectant signum habentes brachia intenta re-
 mis. Possit ita. Sed venustior est sententia, quam ad-
 hibui explicas. Debes illam Ludouico Carrioni, lib. 1.
 Emendat. cap. 10. Adduco pro argumento imitationem
 Ennij lib. 8. Annal. quam iam aperuerunt &

A Carr. ipse, & Columna: ait,
 — — — — —
 Parerent, expectarent portifculus signum
 Cum dare cepisset.

Itaque, quod Ennius dixit, expectarent signum, quod
 daret portifculus, Virgilius reddidit, expectant signum
 intenti. Obiter scis, dici portifculum illum, qui daret quis.
 signum remigibus ad remigandum. Qui voce vsus
 quoque Laberius: Nec palmarum cursus, nec portifculi.
 Græci dicunt κἀνθρα. Iúidorus, & alij, qui dicunt
 portifculum esse malleum, quo remigibus signum
 dabatur, vel falsi sunt, vel egent correctione. Verè
 fuit portifculus in naue, qui præco in spectaculis, & re-
 bus aliis. Itaque, vt hic fauentiam in sacris fauebat,
 ita ille remigibus modum dabat. De qua re vide No-
 tam Scaligeri in Festum, verum est, signum dari à
 Portifculo vel malleo, quæ res Iúidorum decept; vel
 pertica. Videtur portifculus respondere Græcorum Trierarchi
 Trierarchis, nam hi in remiges imperium habebant.
 Sed latius erat munus Trierarchorum, nam non solum
 imperabant remigibus, sed etiam illorum vi-
 ctum procurabant. Ex æquo (vt credo) respondebit Comes na-
 portifculo, quem nos Comitum vocamus, vulgus Co-
 mitrem.

6. EXVLTANTIAQVE HAVRIT, &c.] Allusum in
 hac re à Poëta ad studium circi, in quo populus in-
 tentissimus erat ad signum quod dabatur, cum è car-
 ceribus mittendi essent equi. Tertullian. de spectac.
 Dehinc ad signum anxij pendunt, vnus dementia, vna vox
 est, misit, dicunt. & nunciant inuicem, quod simul ab omni-
 bus visum est. Silius etiam sic graphicè lib. 16.

Fluctuat aquoreo fremitu, rabiisque furentum
 Carceribus nondum referatis mobile vulgus,
 Atque fores oculis, & limina seruat equorum.
 Iamque vbi prolato sonuere repagula signo,
 Tollitur in calum furiali turbine clamor.
 Homerus etiam in suis ludis tale quiddam his verbis:
 — — — — —
 Νίπης ἰεμένω:
 — palpitabat autem animus vnus cuiusque
 Victoria cupidorum.

Et Sidonius in Narbon.
 Raucus corda ferit fauentum.
 Ad etiam, quæ scripsi. 3. Georg. aduersum illum:
 Cum spes arrecta iuuenum, exultantiaque haurit
 Corda pauor pulsans, laudumque arrecta cupido.
 ad quem locum hic respicit. vt verò Virgilius exsul-
 tantia corda: ita Philostratus lib. 1. de vitis Sophistar. εἰ
 ἀδνον ἀγὰ τὴν κερσίαν: ducit cor in saltum. Plato etiam
 in Timæo, loquens de corde, ait, ἀνδρῶν. Sen. 2. de
 ira: cor exsiluit. Hue pertinent, quos saliffatores vocat Saliffatores.
 Iúidor. lib. 8. Orig. cap. 9. Sunt hi, quibus pars aliqua
 corporis exsiluit, vt cum Theocritus eid. 3. dixit,
 Ἄλλεται ὀσθαμιός μω ὁ δ' εἰς ἰός.
 Salit mihi dexter oculus.
 Ex quo saltu illi aut prosperum, aut triste quidpiam
 diuinabant. Inde est, vt saliffatores grauitè repre-
 hendat S. August. lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 20.

- a Inde vbi clara dedit sonitum tuba: finibus omnes,
 140 Haud mora, profluere suis, ferit æthera clamor
 Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
 Infundunt pariter fulcos, totumq; dehiscit
 Conuulsum remis, rostrisq; tridentibus æquor.
- b NON TAM præcipites biugo certamine campum
 145 Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus.
 NEC SIC immisissis aurigæ vndantia lora

Ita mihi aperiunt fatigationem equorum, atque hemistichium hoc Virgilij, ubi nullum otium in rectoribus, nullum in equis tempus vacuum à metu. Aliquid ad rem Virgilij Homerus, cum ait, ἐφ' ἰπποισιν μάστιγας ἀειπάει: super equos flagella sustulerunt. Sed est aliud, quod hic notes. sicut supra in præterito corripuere, & deinde in præteriti, ruunt: ita nunc quoque, concussere, & deinde, pendunt. Nam, quemadmodum equi, qui corripuere ab ipsis carceribus cursum, iam nunc ruunt: ita aurigæ, qui initio concussere lora ad illos excitandos, iam nunc sine vlla intermissione pendunt semper in verbera. Adeo sibi Poëta est consonus. Pulchre Propert. lib. 4. el. 8. verbum hoc cum oppositione adhibuit,

Speclaculum ipsa sedens primo temone pendit. vbi cum sedeat, tamen pendet. Xenoph. 3. ἀναβῆσθ' ἰπποισιν ὑπὸ μαστίγῃ: pendet ab equis.

9. TYM PLAVSV FREMITVQVE, &c. His verbis alludit Poëta ad circi clamores, & studia. Vix autem dici potest, quæ illa fuerint, iccirco Iuuenalis, clamorifum circum vocauit.

— clamorifum insistere circo.

Et Martial. lib. 10. epig. 54.

Ille ego sum Scorpis clamorifum gloria circi.

Sed tria peculiariter Maro infert, plausum, fremitum, studia fauentium. Plausum apud Silium lib. 16. in re similibi videas,

Euolat ante omnes, ventos post terga relinquit,
Conclamant plausuque fremunt, votique peractam
Maiorem credunt præcepto limite partem.

Ad fremitum, quem etiam in Silio vidisti, refertur potest furor, quem Circo dat Tertullianus, de habitu muliebri, Circi furoribus, arena atrocitatibus. Et lib. de spectac. in Circo proprie furor præfedit. Aufonius eid. 13. furiosi Circi. Item infania, quam Minutius in ludis curulibus quis non horreat populi in se rixantis insaniam? Atque etiam immoderatio & intemperantia, quas Saliuanus lib. 6. de gubernat. De illius verba sunt: Quidquid immundiciarum est, hoc exercetur in theatris: quidquid luxuriarum, in palastris: quidquid immoderationis, in Circis: quidquid furoris, in caueis. Alibi est impudicitia, alibi lasciuia, alibi intemperantia, alibi infania. De fauore demum altantium, atque studio, Plin. lib. 9. epist. nunc fauent panno, studium fauorque tranfuit, & repente agitatores relinquunt illos equos, quorum clamitant nomina. Dionys. Hal. lib. 3. in pugna illa, quæ habita ab Horatiis & Curtiis: Hætenus quies, & silentium in utroque exercitu fuerat. Postea verò frequentes acclamationes inter utrosque exorta sunt, nunc his, nunc illis vicissim suos propugnatores adhortantibus, & Deos in vota vocantibus, & gemitus edentibus, & crebras voces variarum affectionum plenas, quales in certaminibus audiri solent, emittentibus. Et Sidonius in Narbone,

Effugit ante alios, primusque elabatur vndis
Turbam inter fremitumque Gyas, quem deinde Cloanthus
Consequitur, melior remis: sed pondere pinus
Tarda tenet. post hos æquo discrimine Pristis,
155 Centaurusque locum tendunt superare priorem.
Et nunc Pristis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctisque feruntur
Frontibus, & longæ fulcant vada salsa carinæ.

ARGUMENTVM.

Describitur exitus primus nauium ad cursum, celeritas, contentio: gloria prima est Gya.

EXPLICATIO.

Lacitum vati ad delectationem, qua semper vult capere suos lectores, variare hic nomina. Itaque

Raucus corda ferit fauor fauentium.
Ad omnia demum referas locum eiusdem Sidonij hunc,

Miscet cuncta fragor resuscitatus,
Quantum non cyparissifer Lycæus,
Quantum non nemorosa tollit Ossa,
Crebras inquietata per procellas,
Quantum nec reboant voluta ab austro
Doris, Trinacris, aut voraginoso
Quæ vallas sale Bosphorum Propontis.

Et hunc Cassiodori lib. 3. epist. 51. Hoc tantum dicimus, omnimodis stupendum, quod illic supra cetera spectacula feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. Transiit Præfatus, pars populi moeret: præcedit Venerus, & potior turba ciuitatis affligitur: nihil proficientes, feruenter insultant: nihil patientes, grauitur vulnerantur: Et ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu periclitantis patria laboretur. Et multa quæ sunt in Arnobio lib. 7. Nam Staius, Silius, & poëtæ alij pleni sunt. Neque verò omitam locum Cæsarij fratris Nazianzeni dialog. 1. vbertim loquentis de hoc fauore, atque explicantis qua ratione daretur is fauor. Scio esse, qui negent, Nazarium illum, qui dialogos illos conscripserit, qui nunc circumferuntur, esse fratrem Nazianzeni. Sed ad rem nihil, & ego ad rem. Ait ille: Liber illos imitari, qui ludos equestres perlubenter spectant. Solent hi cursum in certaminibus, ad eos quos fauore suo complectuntur, tametsi ad summam illi celeritatem nihil reliqui faciunt, victoris tamen studio de sella gradibusque superioribus, quasi toto cum viscerum motu, acclamatione, vti: oculisque vnà cum cursu circumactis aurigam (vri quidem arbitrantur ipsi) maiorem ad impetum excitant. Quin & equos acclamando & hortantur, præque flagello manum ad eos protendunt, & indice digito proximos sibi feriunt: Neque malas tantum fricant, sed nonnunquam & dentem exacuunt, & vultu minantur, & totos se ad studij cursores erigunt, digitisque gesticulando, quæ facere sibi ad consequendum premium videntur, indicant. Volui integra, quia hæc ad rem, de qua loquor, signandam, apta. Scias tandem plausum hunc apud veteres in sacris certaminibus pro præmio etiam fuisse ante inuentas coronas. Clemens Alex. lib. 2. Pædag. in certaminibus autem primum fuit donum Athletarum, secundum plausus & excitatio: tertium foliorum sparsio, vltima autem fuit corona, cum Græcia post tempora Medica magna ad delicias facta esset accessio.

10. CONSONAT OMNE NEMVS, &c.] Locus huic similis est in 8.

inde repente
Impulit, impulsu quo maximus intonat ather,
Dissultant ripa, refuitque exterritus amnis.
Tale quid sæpe occurrerit in Virgilio, sæpe in Homero.

Plausus in certaminibus pro præmio.

Itaque iam Gyan, & Cloanthum inducit, qui Chimaera & Scylla ferebantur, iam omiffis ductoribus, Pristis & Centaurum nominat pro Mnestheo, pro Sergesto. Sed iam ad sententiam. Fuit gloria prima Gya, qui reliquis promptior in primo exitu, signata verba, effugit, elabatur.

Secunda gloria in exeundo, Cloanthi fuit. Nam tametsi illius nauis Scylla melior esset Chimaera Gya, remorum substantia, tamen lignorum genere, quibus fabricata erat, & pondere erat tardior. Hæc mens Donati. Clarius, præstabat remis, tardabatur pondere. Cum ait tenet, subaudi aut mare, aut victoriam. Vide infra, & nunc Pristis habet.

Pristis & Centaurus, naues Mnesthei, & Sergesti, contendeabant inter se superare locum priorem, id est, vtra esset prior. Itaque de tertio loco contendeabant, explicatoribus Seruio, & Donato. Neque enim tunc isti duo aspirabant ad gloriam Gya, & Cloanthi. Erat verò iam Pristis victrix, iam Centaurus, iam simul ambæ ferebantur, sulcabantque maria.

NOTÆ.

Habet in victoria.

PRISTIS HABET] Scripsi habet, non abit, vt in vulgatis. Nam imprimis hæc phrasif Virgilij esse videtur, ad signandum res nauticas: vt nauticam victoriam, portum, mare, &c. ita in 10.

Antea puppis
Subaudi, mare. supra, pondere pinus, Tarda tenet. infra: metamque tenebat, iterum: propiora tenentem. Et Pind.

160^a Iamque propinquabant scopulo, metamque tenebant;
160^b Cum princeps, mediòque Gyas in gurgite victor,
Rectorem nauis compellat voce Menoetem:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum:
Littus ama, & læuas stringat sine palmula cautes:
Altum alij teneant. dixit: sed cæca Menoetes
165 Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quò diuersus abis? iterum pete saxa Menoete,
Cum clamore Gyas reuocabar: & ecce, Cloanthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemque Gya, scopulosque sonantes
170 Radit iter læuum interior, subitusque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relicta.

ARGUMENTVM.

Cadit Gyas à gloria, nautici rectoris culpa, qui metu scopuli sinistram fugit, vbi erat meta, dextram petit, & apertum pelagus: locum Gya, & victoriam, Cloanthus, facta breuiore gyro, occupat.

EXPLICATIO.

Via nimirum Aneas metam constituerat in scopulo.
Amitit gloriam suam Gyas culpa Menoetæ nauarchi sui, qui sanè Menoetes vt ad littus, ad saxa, vti que ad læuam accederet, nullis vocibus sui principis adduci potuit: Itaque nauem ad dextram detorsit cum magno incommodo victoriæ, ad quam Gyas aspirabat. Hæc vt cumque explicui, aperiendam enim

Od. 4. Nem. hærens huic locutioni, ait de corde suo, ἔχει ἀλμα, habet mare. Deinde, quia Poëta videatur alicui fortasse alludere ad locutionem illam habet, qua vsi veteres in comparata victoria, quæque vsus Virg. in 12. Tertio, quia Pierius eam inuenisse testatur in antiquis codicibus.

2. IUNCTIS FRONTIBVS] Sæpe Nofter eandem sententiam habet vario flexu. Quod enim hic iunctis frontibus, in hoc libro postea, equatis rostris: & iterum, equatis velis. Quæ verba etiam sunt in 4. Æn. Linius etiam lib. 36. æqua fronte ad pugnam accedere.

3. LONGÆ SVLCANT VADA SALSA CARINÆ] Non displicet ea lectio, quam ex Romano codice repræsentat Pierius.

Et longa sulcant vada salsa carina.
Cum carina sit trabs intima, qua nauis fundatur, di-cente Ouid.

Dum mea puppis erat valida fundata carina.
Et Cæsare lib. 1. Ciuil. Carina primam ac statumina ex leui materia fiebant, reliquum corpus nauium viminibus contextum coris integebatur. Vide Lilium de Nauig. c. 11. ita vt non dicat, carinas sulcare, sed naues suis carinis, luuat imitatio Catulli, qui prius dixit,

Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi.
& Virg. ipse in 10.
— longa sulcat maria alta carina.

Cum ait vada salsa, allusum ad salti etymon, vt sæpe alibi, vt cum ait, falsos fluctus. Nam δάλασσαν dictam volunt à voce σάλας, & hanc ab ἀλάξ, ita etiam mare Latinum à voce Syrorum marath, quæ illis sonat amarum.

Maris etymon.

sententiam clarissimè, Nota. 6. vbi dicam quid dextrum, quid sinistrum, in his ludis. Cur Cloanthus dicatur interior.

NOTÆ.

1. QVO TANTVM MIHI DEXTER ABIS?] Illud mihi ex Latij venustate. Linius lib. 2. pulset tum mihi lictorem, qui sciet ius de tergo. Redundant exempla.
2. LITTVS AMA] Explicat Seruius optimè de ea specie littoris, quæ esset in scopulo, vbi erat meta, nam quicquid aqua alluitur, littus est.
3. PALMVLVA] Remus est, siue extrema remi latitudo. Palmula. Græci partes tres remi faciunt: Enchiridion, quod & manubrium, aut capulus: vracos, quæ media pars remi: pteram, & tarsum, quæ & palmula. Vide Lilium

Liliam de Nauig. cap. 13. vsus est hac voce Catull. A quoque:

—sive palmulis

Opus foret volare, sive linteo. & Minutius: signum sanè crucis naturaliter visum in nauis, cum velis tumentibus vehitur, cum expansis palmulis labitur. Herodotus lib. 8. signans palmulas, dixit, & p- rès τῆς ναυῶν. Dicta verò est ea pars remi palmula, ad similitudinem manus humanæ, quòd in modum palmæ protensa: à qua proprietate Apul. 2. Florid. sic indigerat extimam partem plumarum, cum ait: color spectaco viridis, & intimis plumulis, & extimis palmulis.

Palmain re- mo. Scias quoque Catullo eam remi partem palmam vocatam:

Carula verrentes abiognis aquorapalmis.

4. QVO DIVERSVS ABIS Libitum notam adducere Iulij Scalig. è lib. 3. Poet. cap. 16. vbi scribens, qua peritia Virgil tractauerit mores opificum, de nauis hunc fermè in modum loquitur. Nauis peculiare est, duxi vt sint, sæpe etiam pertinaces. sic sanè Menætes appellatus, & monitus à suo principe, parere noluit. Est pessimum hoc hominum genus. Deum ipsum pro ludo in tranquillo cursu; in aduerso, pro hoste habent. Audias sæpe contumelias in cælum, & βλασφημία, à quibus non abit illud Palinuri:

—non si mihi Iuppiter auctor

Spondeat, hoc sperem Italiani contingere calo.

Imperiosam quoque pernosam nauticam in Charronte notabis,

Quisquis es armatus, qui nostra ad limina tendis, Fare age, quid venias.

Satis erat: addidit, iam isthinc. & amplius: & comprime gressum. Nihil sanè præterea potuit, nisi diceret, Abi. Coniunxi hæc vnum in locum, quia ad eandem rem pertinent, vt scias ipse mores imitari eius personæ, de qua tibi est sermo, idque ad Virgilij imitationem. Cæterum in hac reprehensione Gyæ, imitatio est Homeri, apud quem Menelaus in suo cursu grauius semel atque iterum Antilochum accipit,

Ἀντιλοχῶ, ἀπαδ' ἄλλοις ἰππασίας ἀνδ' ἀναχ' ἱππῆες: Antilochè temere aurigaris, retine equos.

Et,

Ἀντιλοχῶ, ἄριστος οὐδὲ βροτῶν ἰλοότερος: ἄλλοις: Antilochè nullus te hominum perniciosior alius.

5. ECCE CLOANTHVM] Hic Cloanthus eripit, & occupat Gyæ victoriam. Dixi has voces, nam vtraque propria huius rei. In tabula marmorea in domo Cechinorum de Diocle gloriosissimo in re Circi supra mortales omnes, vt ex ea tabula apparet, eripuit, ne vicit. iterum, occupauit, & vicit.

6. INTERIOR] Difficilis est locus, in quo sum, & interpretet, quos vidi, ieiuni sunt. Ex his, quæ hîc dicam, non solum is locus lucem capiet, sed superiora omnia de dextra, de sinistra, de metis, de saxis, de litore, quod peri à Menæte Gyas volebat. Prætermittam hîc, quæ ad circum pertinent, cum ea locus hic non postulet, tantum ex illo sumam, quæ necessaria ad Virgilium. In primis tibi situm Maronianæ metæ apertio, & vnde, & qua ratione egressæ naues. Finge, ita naues habuisse aduersum se metam, vt illarum puppes terram respicerent: deinde cogita cursum inceptum ab dextra, ita vt sinistra esset meta. Inde fiebat, vt duæ naues cum current, illa sinistra ire diceretur, quæ propior esset metæ: illa contra dextra, quæ ab illa remotior. Ab hac positura omnia clara: quantum enim fieri potuit, formata est in aqua Circi ratio. Ergo pars sinistra ea erat, quæ metæ proxima: pars dextra, quæ remotior. Inde est, vt Gyas Menætem tam seriuò moueret, vt dextram & altum relinqueret, quia ea deursio nihil ad laudem, & victoriam: sinistram pete-

ret, cautes stringeret, ne saxa fugeret metæ, nam hæc pars tota ad victoriam. Hoc habito, explico quid sit cursus ille interior, quem hîc Cloanthus tenet. Præclarè Turneb. lib. 14. cap. 4. & Bulengerus de Circo cap. 29. accipiunt interiorem pro sinistiore, breuiorèque. Nam metæ ad sinistram erat in Romano Circo. Inde bene Silius lib. 16. vtramque vocem coniunxit,

Sed leno interior stringebat tramite metam. vbi simul audis voces duas, interior, & læuus trames. sic explicandus Ouidius. 3. Amor. eleg. 2.

Nunc stringam metas interiore rota: id est, sinistiore. & ibidem,

Me miserum! metam spatiofo circuit orbe.

Quid facis? admoto proinus axe subi.

Quid facis infelix? perdis bona vota puella.

Tende præcor valida lora sinistra manu.

vbi spatiosum orbem, proculdubio intelligit dextram partem, quæ abibat à metæ, & id desiet, petique, vt lora sinistra foriter tendat. sinistro enim equo tendenda erant lora, quia breuiore spatio decurrebat, sicuti laxanda dextero. Ita etiam capiendus idem lib. 2. Amor.

Interior curru metæ terenda meo. id est, sinistrior. Stautius iccirco compendia metæ vocat, loquens de equo sinistro; sic enim lib. 6.

Sperauit flexa circum compendia metæ.

Et Ouidius. 3. Am.

Metæque feruenti circumeunda rota.

Lucanus etiam lib. 8.

—læuum cum circuit axem,

Cogit inoffensa curru accedere metæ.

Istæ enim voces compendia, flexus, circuitus, vnicè quadrant sinistræ rotæ. Alludit Seneca, de Tranquillit. Non in cursu tantum, circûque certamino, sed in his spatijs vitæ interioris stectendum est. Alludit Horatius Sat. 6. lib. 2.

Sive Aquilo radit terras, seu bruma niualem

Interiore diem gyro trahit.

Sol enim in hyeme breuiorem habet cursum, & illi veluti pro metæ est terra. Doctissimè verò addit Turn. in circo accipi interiorem pro sinistro, tantum casu quodam metæ stantis ad sinistram: non quia interior idem sit, quod sinister. Ergo scias lætor, interior, idem esse, quod sinistram, tantum in Romano circo, & in hoc nauali cursu: aliàs non item, nam interior idem est quod dextrum: & exterior, idem quod sinistram. Hæc est mens Turnebi lib. 14. cap. 24. & Lipsij lib. 2. Elect. cap. 2. litterarum humaniorum principum. Censet enim posterior: Romano ritu cum duo incederent, non ad ipsum latus aquabiliter eos isse, & pari velut iugo, sed anteiisse dimidiatim alterum; altero ad hæsim subsequente: ita (inquam) vt is qui honore honestiorem vellet alterum, leniter & in parte præiret, tanquam si viam faceret, tanquam si innixui se præberet, tanquam si ductorem & custodem, prorsus ad illud instar, quo hodie in Italia Hispaniæque deduci mos est feminas summatas. Ab hoc ritu, & situ omnia iam clara. iure enim exterior, qui ad sinistram, respectu ad sequentem, & hic interior comparatus ad priorem. Ex hac igitur positura, Ouidij versus isti explicandi, ex lib. 5. Pastorum, vbi de honore, qui habebatur seniori, sic loquitur:

Et medius iuuenum, non indignantibus ipsis, Ibat: & interior, si comes vnus erat.

Item illud Horat. lib. 1. Sat. 5.

—nec tamen illi

Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.

Cui statim responderetur,

Vis ne tegam spurco Dama latus?

hoc est; vis, vt ego exterior, & ad sinistram sim: spurcus verò

verò Dama interior, & ad dextram? Nam tegere, & claudere latus inferioris est, & vilioris, dicente Iuuenale,

Diuinis hic serui claudit latus.

Et quidem ex Suetonio, atque Eutropio clarum faciam, latus tegere, esse idem, quod esse ad sinistram. Prior in Claudio. cap. 24. ita scribit: Aulo Plautio etiam ouationem decreuit, ingressoque vrbe obuiam progressus, & in Capitolium eunti, & inde rursus reuertenti, latus texit. vel, vt alij legunt, latus clausit, ad rem nihil. Hoc idem posterior narrans, ita ait: Tam ciuili circa quosdam amicos exiit, vt etiam Plautium nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse proferebatur, & conscendens Capitolium læuiter incederet. Nihil clarius. Hinc tu explicabis Valerium lib. 4. cap. 7. vbi nihil discriminans, ait, Hephæstione gratissimo sibi latus suum (Alexandri) regente. & si quem alium obuium repereris. Huius distinctionis, quam adhibui, ignoratio in errore pertraxit Goropium Becanum lib. 3. Hieroglyph. Nam cum videret in circo interior accipi pro sinistro, exterior pro dextro, putauit idem esse in sermone honoris, & dignitatis. & malè omnino Turnebum reprehendit, sed ta-

Latus tege- ro, quid sit.

Interior pro sinistrior, in Romano Circo.

A le quiddam expertus ipse est, qui Lipsium contra se habet. In errore Goropij est etiam Iosephus Castalio in Var. Lectioib. Verum est tamen Turnebi ingenium in aliquo defecisse, in eo præsertim quòd malè interpretetur, & contumpat vesiculum illum Ouidij,

—interior, si comes vnus erat.

Vult enim legi exterior, malè omnino. Quæ Goropius ait, de sinistro loco, quem ille putat fuisse honestiorem dextro, referuo ad locum alium. Summa eorum, quæ dixi & probaui, est, in sermone honoris, idem esse interior, & dextrum; exterior, & sinistram: in sermone verò Circi idem esse interior, & sinistram, exterior, & dextrum. Hoc ita certum, vt certius nihil. Addo etiam sermonem Circi vsurpatum in fidibus. Nam intus canere idem est, quod sinistra canere: Intus canere. extra canere idem, quod dextra.

7. METIS TENET ÆQVORA TVTA RELICTIS] Hæc fuit felicitas Cloanthi, vt citius ad metam perueniret, quia interior iuit, id est, sinistrior: itaque euasit inter nauem Gyæ, & inter scopulos, qui erant ad saxum illud, vbi sita erat metæ: euasit verò in pelagus iam expeditum, & liberum.

- ^a Tum verò exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
- ^b Nec lacrymis caruere genæ, segnemq; Menætem
- OBLITVS decorisq; sui, sociumque salutis,
- 175 In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
- ^c Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister,
- Hortaturq; viros, clauumq; ad littora torquet.
- ^d At grauis vt fundo vix tandem redditus imo est
- Iam senior, madidaq; fluens in veste Menætes,
- 180 Summa petit scopuli, siccaq; in rupe refedit.
- ^e Illum & labentem Teucris, & risere natantem:
- Et falsos rident reuomentem pectore fluctus.

ARGVMENTVM.

Ardet Gyas dolore, lacrymatur præ indignatione, amens & ferox Menætem in vnda præcipitat, ipse agit nauem: emergit ex vnda Menætes, sedet in rupe, fluctus vomit, videtur à turba.

C vulgi spectantis mos indicaretur, vt huic loco quæretur festiuitas.

NOTÆ.

1. EXARSIT IUVENI DOLOR OSSIBVS] Explicat Scal. lib. 3. Poet. cap. 15. quàm obseruantissimus ætatum omnium Virgilius fuerit, vbi in eas incideret, illis ea attribuens, quæ cuiusque essent. Coniungam hîc quæ ad iuuentutem pertinent: hanc enim partem in præcipua commentariorum pono, vt Iuuenum scias cum laude & gloria imitari hunc principem. Iuuenis frequentissimè ferox, atque etiam violentus. Ferox Turnus etiam Furias exprobrat senectutem: deinde ad arma vniuersum concitat Latium. Itaque eum ardentem appellat Poëta, vt in 12.

Ardentes oculorum orbis ad mænia torfit.

sic audax est Lausus, atque etiam Æncæ insultat. Pallas quoque nihil metuit Turni vim, laudis est cupidus, cum eius petit spolia, & in 8. sedentibus aliis,

—raptoque volat telo obuius ipse.

Iam iuuentus raro statuit modum appetentis suæ. Euander de se,

—mihî mens iuuenili ardebat amore.

Ad hæc, iuuenes faciles sunt in ira, proprii in vltione, ac parati. Hîc Gyæ exarsit iuueni dolor ossibus ingens, ira hæctenus. Vide quid sequatur: Nec lacrymis caruere genæ. Indignatione enim citius quàm pietra

EXPLICATIO.

^a Exprimitur vis doloris ab ardore, & ossibus, in quæ ille penetrabat, imò quæ absumebat. Nec deest attributum ad rem eandem.

^b Accedunt lacrymæ ad dolorem, accedit furor. Nam socium salutis suæ (quæ maior hac infania?) præcipitem deturbat in pelagus. & oblitus decoris, quia est indignum principe homine, vt pœnam ipse ab alio, aut supplicium sumat suis manibus.

^c Rem gerit ipse pro Menæte tum gubernando, tum hortando. Conaturque clauum torquere ad littora, id est, ad scopulos, vbi erat metæ, vnde Menætes fugerat. Iam enim monui, littus in Poëta esse scopulum, vbi metæ. nam aliter nullatenus res potest expediri.

^d Mira hypothesis hominis ab vnda emergentis. Rem circumstantiæ exornant, quas ture expendes.

^e Non fuit prætermittendum (ait Nascimb.) quin

pietate iuueni excidunt lacrymæ. Addit illico violatione:

Oblitus decoris sui, sociumque salutis In mare precipitem puppi deturbat ab alia.

Alia, quæ ad hanc artem spectant, vide apud Scal.

Dolor, stimulus est ad res omnes.

2. DOLOR] Quemadmodum pudor, ita & dolor stimulus est ad res omnes. De pudore erit postea exemplum in Eutello. De dolore, vides hic Gyan concitatum in omnem intemperantiam. Præclare itaque Nazianzenus orat. 19. dolores laboris que vocauit, & περὶ πόνου. Nihil enim non inuenit, nihil non molitur, qui dolet, qui patitur, & orat, 17. Ὁλμυρὸν δὲ με ποιεῖ τὸ ἀλγεῖν: audacem me facit dolor. Præclare dixit Orosius lib. 2. cap. 16. Expers consilij furor, dolorem virtutem putat: quantū utique meditatū ira, tantum promittit audacia. Quæ verba vnice quadrant rebus Gya. Præclare etiam Sen. ep. 70. Vides, quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis stimulus adigit dolor, excidentur.

3. NEC LACRYMIS, &c.] Similis affectus in certamine Homericō. vbi enim princeps vnus illius cursus se videt superari, erumpit in lacrymas præ iracundia.

Τοῦτο δ' ἀπ' ὀφθαλμῶν γέγονε δάκρυα χρομῆνοιο: Hinc verò ab oculis fundebantur lacrymæ irati.

Iterum, an de eodem, excidit,

— τὸ δ' οἱ δάκρυα Δακρυόσιν ἀλλήθεν — εἴς τε οὐκί

Lacrymis impleti sunt.

4. SOCIVM QVE SALVTIS] Verè Il. 23. scripsit Homerus,

Οἷδ' οἷα νῆα ἀνδρῶν ὑπερβασίαι τελέθειεν Κραυγῶν τε μῦθον γὰρ τε νόον, λυγρὴ δὲ τε μῆτις

- Hic læta extremis spes est accensa duobus, Sergesto Mnestheoq; Gyan superare morantem:
- 185 Sergestus capit antè locum, scopuloque propinquat: Nec tota tamen ille prior præeunte carina: Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
- At media focios incedens naue per ipsos Hortatur Mnestheus: nunc nunc insurgite remis
- 190 Hectorei focij, Troiæ quos sorte suprema Delegi comites: NVNC ILLAS promite vires, Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus vsi, Ionioque mari, Maleæq; sequacibus vndis.
- NON IAM prima peto Mnestheus, neque vincere certo
- 195 (Quamquam ò) sed SVPERENT, quibus hoc Neptune dedisti.
- EXTREMOS pudeat rediisse: HOC VINCITE ciues, Et prohibete nefas. • olli certamine summo Procumbunt: vastis tremis iectibus ærea puppis, Subtrahiturque solum. tum creber anhelitus artus,
- 200 Aridæque ora quatit: sudor fluit vndique riuus.

ARGVMENTVM.

Sergestus quoque, & Mnestheus Gyan anteire student: prior est Sergestus, sed Mnestheus remiges suos acriter concitat, præteritarum rerum gloria; pudore, si extremi sunt; incumbunt illi perquam strenuè.

EXPLICATIO.

• Hæc tantum lectore egent, sed vt explicem cogis tu tiro. Cecidit Gyan à gloria, hanc illi Cloanthus attipuit. Itaque iam secundus est, qui primus fuerat. Sed ad hunc secundum gradum, qui misero fuerat reliquus, Sergestus quoque & Mnestheus

theus aspirant. Ibat ante Mnestheum Sergestus, A propinquior scopulo, in quo erat meta, sed ita tamen, vt non toto nauigio superaret, sed esset prior parte tantum quadam, nam Pristis Mnesthei si non toto corpore, saltem rostro partem Centauri æquabat, qua vehebatur Sergestus. Ita toto conatu pro laude certabatur inter Centaurum, & Pristis: hoc est, inter Sergestum, & Mnestheum.

b Vbi vidit Mnestheus fieri posse, vt Centaurum Sergesti præcederet, essetque in secundo loco, propiorque Cloantho, remiges suos acriter exhortatur. Ratio triplex est, sumptaque à virtute ipsorum met remigum, & laude. Incumbite in remos acriter, vt decet viros, non è vulgo, sed qui Hectorei focij, en prima: sed quos delegi comites suprema sorte Troia, abiectis alijs; itaque vos estis focij Hectoris, Mnesthei comites, en altera: sed quos iam Getulia suis Syrtibus, iam mare suis periculis satis exerceuit, en tertia. Ergo promite nunc vires illas, quas cum Hectore ostentastis per decennium in acie, quas mecum in extrema expugnatione Troiæ, quas in mari aduersus procellas.

c Ingens emphasis in voce Mnestheus. quasi dicar. Ego qui Mnestheus sum, ac perinde qui debuissim vincere, & primum locum tenere, non iam Mnestheus, neque pro loco primo, neque certo pro victoria. Dixi aliquando in Virgilio multa sentiendo magis quam loquendo explicanda. In horum numerum affectum hunc includo, quamquam ò. expende ipse quid intus lateat: Addit. Sed superent quibus hoc Neptune dedisti. Expedit Scaliger, in tanto ardore inuenis non defuisse pietatem, itaque abstinet ab ea victoria, quæ non ex Numine.

d Est vox ista, Extremos pudeat rediisse (ait Scalliger) magni, & cordati viri. Illud, hoc vincite ciues, est, vel (vt omnes concipiunt) Vincite & contendite, ne extremi sitis: vel (vt ego) hanc vnam mihi victoriam date, hoc vnum vincite, nihil aliud. Sequitur, & prohibete nefas. Nihil hic nefarium, sed ad excitandos animos. quasi nefas, rediisse extremos, non vincere.

e Sequuntur versus diuini, quibus studium certamenque remigum ita magnum significatur, vt nullum esse maius possit. Verba prima quasi causa sunt eorum, quæ sequuntur. nam quia summum est certamen, quo vsi remiges, inde puppi tremis, solum subtrahitur, ad vastas videlicet grandæque vires remigum. est anhelitus, est sudor. Ille creber, hic quatit. Optimo iudicio Poëta voluit non incumbo, sed procumbo. vt habitum remigum exprimeret, qui proni, & inclinati ad opus. Ait ora arida, quia sudor fuit vndique riuus. Quippe ex copioso sudore factum, vt essent ora arida. Et quis non videt acumen? in riuus est ariditas. Centena hæc in Marone, si habeas oculos.

NOTÆ.

1. HORTATVR MNESTHEVS] Oratio facta est proculdubio ad imitationem Homeri Il. 23. apud quem Antilochus in equestri certamine equos patris sui Nestoris, sed quibus ipse ferebatur, ad cursum concitat quàm alacriter. Græcos versus prætermitto, Oeobani afferro:

— Tertius ibat

Nestorides, affatus equos hac voce paternos: Currite, ferte citi currum, properate, quid obster Quominus Atriden ego consequar axe citato: (Nam neque Tyriden cui vires innuba Pallis Sufficit, & decus hoc tribuit, superare laborem:) Dædecus hoc tantum ne vos contingat, vt isthac

Fœmina deuictos Æthe post terga relinquit. Quid nisi victores eritis (mihi credite) posthac Amplius haud quam caros vos Nestor habebit. Quin etiam ferro interimet, si premia caridi Vltima nos referamus, & hoc vincamur honore: Accelerate igitur, volucris præuertite cursu, Et loca præripite ante alios angusta viarum, Per qua ego vos ducens celeres moderabor habentis, Doctus equum domitor, nec me via fallat euntem.

Iam Comparo. Antilochus cum alios velit superare, vnum excipit Diomedem, quòdis à Pallade adiutus: Mnestheus similiter, cum gloriam velit Sergesto præcedenti se abripere, non tamen vult primum locum Cloanthi, quia videt esse impossibile. Itaque vires certatori, non animus defecit, quod satis indicat verbis illis, quamquam ò. Deinde par successus orationis vniuersæ, nam & Antilochus Menelaum præterit, & proximus fuit post Diomedem; sic & Mnestheus Sergestum superat, & proximus est Cloantho. Hæc fortasse paria, imparia reliqua. Mnestheus enim suos milites à præterita gloria acuit; à victoriis, Virgilius quas adepti sunt, signatè à maritimis. Nam qui in Syrtibus Afrozum fuissent, qui in mari Ionio, qui in vndis Maleæ, cur nunc desperent post incolumitatem à tot periculis? His omnibus Græcus caret, tantum à pudore rem gerit, & in posterum comminatur, hac ratione. Pudor sit equos mares superari à fœmina: nisi vincitis, chari non eritis Nestori, quin occidimini. Pro his Latinus, pudor sit, nefas sit rediisse extremos. Iam illud Hectorei focij, quàm magnum incitamentum! illud item, Troia quos sorte suprema Delegi comites. Adiunge repetitionem, quæ hinc pene necessaria ad excitandum ardorem in milite. Hæc dicta pro tota oratione.

2. HECTOREI SOCIJ] Poëticè confundit nomina, nam hic non dubium, quin remiges intelligat: atqui focij nauales à remigibus diuersi fuerunt, sicuti etiam à militibus naualibus. Itaque diuersi hi omnes, remiges, focij nauales, milites nauales. Remiges, naues Remiges, Socij, Milites, diuersi omnes in re maris.

Remigium supplet, socios simul instruit armis. & iterum:

Vela legunt focij, & proras ad littora torquent.

vbi focios signatè dat vela, non remos. Remisit te iam ad Lazium, sed ego non grauabor testimonium Liuij lib. 37. subiungere, quo Lazius non vitur, & quo nihil clarius ad hanc doctrinam: ita non milites solum, sed etiam nauales socios, remigum turbam, quibus quisque poterat telis, armatos in prælium eduxit. Vides, vt apertè discriminet milites, focios, remiges. Ex multis testimonijs, quæ vir doctus congegit, nullum cum hoc conferas. vt verò parentium munera discriminata sunt, ita imperantium. Qua de re illustris est Philonis locus, & illibatus in lib. 1. καὶ τὸ ἄρχον. vbi discriminat inter ναύαρχον, πῦλινον, καὶ ἐπιπέτην, primum vocat principem ἐπιπέτης, & πηλομάτων, epibatarum, & classiarj militis: alterum φορητῶν, & ἐκαστῶν, mercium, & onerum. tertium πλωτῶν ναυτῶν. Sed cesso ab hac re, quæ non Virgilij: Philonis certè locum nolui prætereire. Videat Lector, an distinctio Ioannis Chrysostomi homil. de laudibus Pauli, eadem sit cum distinctione Philonis. πάντα αὐτὸς ἴσιν, καὶ ναύτης, & ναυπηγῆτος, & πορευῶν: Omnia vnus erat, naua, gubernator, proreta.

3. NVNC ILLAS PROMITE VIRES] Hoc genus argumenti crebrum ducibus exercituum apud scriptores. Illi enim saepe solent militibus suis ardorem iniicere, reuocantes in memoriam, quae iam iidem milites gesserint cum laude & gloria, ne tunc animis cadant. Annibal apud Liu. lib. 21. vt viginti annorum militiam vestram cum illa virtute, cum illa fortuna taceam, ab Herculis columinis, ab Oceano, terminisque vltimis terrarum, per tot ferocissimos Hispania, & Gallie populos, vincentes huc peruenistis. His vult efficere, pugnandum acriter cum Romanis, quando iam Hispanos Gallisque perdomuerint. Apud eundem lib. 4. Mamercus Aemilius Dictator milites exhortans, ait: eosdem & Romanos, & hostes esse, qui per tot secula fuerint: eosdem animos, eandem corporis vires, eadem arma gerere: se quoque eundem Dictatorem Mamercum Aemilium esse: qui ante Veientium Fidenatiumque adiunctis Faliscis ad Nomentum exercitus fuderit. Apud Curtium lib. 3. & 4. Alexander eadem proponit suis militibus, nimirum Macedonas in Europa fuisse magnorum bellorum victores, atque adeo sperandum fore, vt Asiam quoque subiicerent.

4. SYRTIBVS] Adierant quippe Troiani Syrtis in tempestate, quae habetur. 1. Aen. Getulae Syrtis, sunt Africanæ. Ionij maris transmissi mentio fit in lib. 3.

5. MALEAQVE SEQUACIBVS VNDIS] Maleam promontorium esse Peloponnesi ad sinum Laconicum, certum est ex Ptolemæo, & Plinio, & quamuis in 3. lib. vbi continetur navigatio Aeneæ, nulla sit mentio huius maris ab Aenea transmissi, tamen per eam partem, aut circa illam, tenuisse Aeneam cursum, certum est consideranti ducis huius navigationem. Ex natura huius maris locutus videtur Poëta, cum vndas illius sequaces dicit, quasi insequantur, insecunturque nauigantes. & quidem periculosa esse eam navigationem indicat vetus paræmia, Μαλέαν δὲ κάμψας, ἐπιλάθου ἤδ' οἰκადε: Maleam legens, qua sunt domi, obliuiscere. Deinde epigramma Græcum lib. 3. Μαλέα τυφλά κεραιόμηνου ἀπιδάδες: Maleæ curua saxa caeca. Tum etiam versus Homericæ Odysseæ. 9. in quibus Ulysses ait, se citius perueniturum in patriam terram, nisi tempestatem esset passus, cum Maleam circum-

Malea.

- a A T T V L I T ipse viris optatum casus honorem.
- b Namque furens animi, dum proram ad saxa suburgit Interior, spatiumque subit Sergestus iniquo, Infelix faxis in procurrentibus hæsit.
- 205 c Concussæ cautes, & acuto in murice remi Obnixi crepuere, illisæque prora pependit.
- d Confurgunt nauæ, & magno clamore morantur, Ferratæque fudes, & acuta cuspide contos Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.
- 210 e At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso, Agmine remorum celeri, ventisque vocatis, Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
- f Q V A L I S spelunca subitò commota columba, Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
- 215 Ferrur in arua volans, plausumque exterrita pennis Dat tecto ingentem, mox aere lapsa quieto Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas: Sic Mnestheus, sic ipsa fuga fecat vltima Pristis

Æquora,

Æquora, sic illam fert impetus ipse volantem.
 220 h Et primum in scopulo luctantem deserit alto
 Sergestum, breuibûque vadis, frustra que vocantem
 Auxilia, E T F R A C T I S discentem currere remis.
 Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur. C E D I T, quoniam spoliata magistro est.

ARGVMENTVM.

Vincunt fauente fortuna, aduersante eadem Sergesto: dum enim hic hæret in scopulis, & facto naufragio moras trahit, interit Mnestheus & socij præcedunt alacres: successus comparatione illustratur.

EXPLICATIO.

a **C**oncitati remiges oratione Mnesthei, victoriam obtinent. Nautarum studium, & Mnesthei fortunam inuicti infelix successus Sergesti, hunc narrate aggreditur.

b Ibat Sergestus interior, id est, breuiore spatio, quam Mnestheus, ad metam. Præ furore autem animi, atque ardore victoriæ, forsitan hæsit in scopulis, qui erant ad metam, illi enim in mare excurrerant, vnde Poëta dicitur saxa procurrentia.

c Signatur per hyperbolem impetus delatæ nauis, cum & ipsi scopull concussi fuerint. Vide verò vt nauis miserandum in modum laceretur: remi crepuere, quia obnixi. (notatur impetus) in murice & hoc acuto. Deinde prora illisa pependit. quo spectaculo in nauibus nullum miserabilis.

d Vide iam remiges cogitantes, non de victoria, sed de salute. Ita certè sit in exercitiis. Cum integra est acies, animi sunt in victoria, nemo cogitat de fuga, eunt alacres: vbi proteruntur & pessum dantur, subitò videas conuersos animos ab ardore pugne ad salutem tuendam. Adeo nihil est, quod non hic vates eminentissimè contineat. Sed iam ad pensum: Confurgunt nauæ, relinquentes remos: morantur clamore magno, qualem credibile est excitatum in eo infortunio: expediunt fudes, & contos, quæ instrumenta necessaria ad salutem; illas ferratas, hos acuta cuspide. Deinde legunt in gurgite remos fractos, sic ordinata, non fractos in gurgite. nam illi fracti ad cautes.

e Vide varietatem poëseos, ab vnus infelicitate ad alterius felicitatem. Sergestus infelix fuit, Mnestheus lætus. Ille hæsit, hic factus est, acrior alacriorque. Illius remi fracti, hic pergit agmine remorum. Ad moras illius, nam morantur dixit, opponit huius celeritatem, quæ auxilio remorum, & ventorum. Ille miserimus est in gurgite, in saxa, in spatio iniquo; hic petit prona maria, apertum pelagus.

f Dicit, columbam initio volatus, cum primùm exterritur, plausum edere, & strepitum, quod ex natura eius animantis, cum tamen deinceps tranquillissimè conuoluit: sic nauem Mnesthei primùm se se expediuisse cum aliqua (id credo innuitur) difficultate inter moras naufragiumque Sergesti, cum tamen deinceps aperto equore & tranquillissimè conuolauerit. Pependit quæpiam. Dulces nidi, propter amorem prolis, qua nihil dulcius. Egregiè usurpat vocem, pumice, ad locum plenum foraminum & hiatus, in quibus sunt nidi. Cum ait, latebroso, adumbrat Homeri χυπέου. Cum plausum ingentem, naturam huius volucris, quis non audit ingentem strepitum, cum ea volare incipit? Certè quo tranquillior in reliquo volatu, eo

A strepitantior in primo. Ideo postea quasi opponens, lapsa, & quieto aere, & iter liquidum, & radit. In quibus omnibus mira tranquillitas. Iam quis non videt acumen illud? celeres neque commouet alas. In summa celeritate non est commotio. Quid pulcrius potuit? sic supra, in ariditate sudor.

g Accommodat rei comparationem. Sic Mnestheus (inquit) fugit; parum, fugit, imo sic Mnestheus volat. Itaque non contentus fuga fecat, addidit volantem. Inueniunt hæc miserima ingenia tautologiam. Pudeat. imò fugit, cum respectu ad auem, quæ exterrita è tecto volauit, est enim fuga territi: & volat, vt deinde columba volauit per aërem liquidum.

h Pergit accommodatio. Vt columba fugit tectum, sic Mnestheus deserit Sergesti locum iniquum, vbi luctatio cum scopulis, cum vadis, vbi frustra auxilia vocantur, vbi fractis remis noua ars addiditur currendi per maria. Progredior. Vt columba labitur iam per quietum aërem, ita Mnestheus assequitur Gyan, & Chimæram eius consequitur. Hæc quippe nauis cedit iam, & fatiscit. ratio, quoniam spoliata est magistro Menæte.

NOTÆ.

1. INTERIOR] Quæ dixi supra de voce hac firmant, & Cæl. Rhod. lib. 9. Lect. cap. 10. Et in hunc locum Germ. ex Turnebo: qui addit huic loco respondere illud. 11. de Camilla:

— magnūque agitata per orbem
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem.

Quia in persequendo & agitando hoste, quem gyris & obsequitationibus vexabat, semper & arte & potiore loco videretur centrum orbis, & interiora tenere.

2. SPATIO] Quis non agnoscat sermonem circi? Pudor est hoc coniectari.

3. PROCURRENTIBVS] Latentes accipio, omnino ὑφαλα, quæ & Græci dicunt ὑπόλατοι, πορευόμενα, ἀποβλήμενα. In Philone de opificio mundi vidi πορευόμενα.

4. MVRICE] Murex est, saxi acumen eminens, Seruio explicatore: Hispanis Roca, Græcis κλώμαξ, inde κλωμαξέες τῆσθ, confragosus, & præruptus locus. Est etiam ferrea illa machinula, Græcis τριβόλον, quæ defodi in terram solet, ad equos lacerandos, habetque duos, aut tres, plurisque protentos aculeos. Non satis liquet, an hæc belli machina ab eminenti illo murice nomen accepit, an contra. Credibile tamen est, primam esse scopuli significationem, cum opus naturæ sit, à qua artificiatum, & militaris tribulus dictus sit. Plinij locum è lib. 19. cap. 1. cum ait, Censorium Catonem censuisse, Romanum forum muricibus sternendum, alij trahunt ad artificiatos ferreos murices, alij ad acutos & asperos lapides.

5. PRORA PEPENDIT] Tale quid de nauis Tarchontis:

— dorso dum pender iniquo.

Et de naufragis in 1.

Hi summo in fluctu pendent.
 6. C V S P I D E] Isidorus lib.8.cap.7. *Contus ferrum non habet, sed tantum cuspide acuta est.* Alij obuij.
 7. P R O N A] Quid prona maria? quid pelagus apertum? Ad primum, cum maria æqua sint, vnde & dicta æquora, & fluentum in eis nullum, nisi in fretis, aut euripis: reliquum est, vt prona tantum dicantur, quasi secunda: cum videlicet nihil volantem nauem impedit, non fluctus, non ventus, ac si ea prono & secundo amne flueret. Ergo sicut tumens pelagus aduersum est, ita quietum pronom. Ista opposuit Plin. lib. 2. cap. 70. in alia aduerso, in alia prono mari. Nam illud Seruium prona, id est, vicina littoribus, qui verum, cum addatur, cursum habitum per apertum pelagus: Ad alterum cum oclusum mare sit, cautibus laxisque impeditum, Mnestheus autem ita feliciter cursum tenuerit, vt remotior à rupibus in eas non impegerit, optimè dicitur decurrere aperto pelago; sic Od. 5. Pyth. Pind.
 ἄλκιος βαθείων κέλευθον ἀνοίγων:
 Maris profundam viam aperiens.
 verbum enim ἀνοίγων, quo vsus Pindar. est ex arctis locis euadere in liberius mare. Id verbi obuium Xenoph. Nā lib. 1. ἄλλ. ἡνοίγας ἀπὸ τῶν ποταμῶν, ἵτα Ῥωτέριον ἐν μὲν ἰσχυρῶν ὡς ἕνας ἔτι ἡνοίγας, ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὡς ἕνας ἔτι ἡνοίγας, ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὡς ἕνας ἔτι ἡνοίγας, ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὡς ἕνας ἔτι ἡνοίγας.
 8. Q V A E T S] Tractat hunc locum Homer. Il. 21. subiungam hic & Homeri, & Latini cum Græco comparisonem. Ergo ille,
 — θεὰ φύγων ὡς ἐπέλευσε,
 ἢ πὰ θ' ὄν' ἱρμῶν κολῶν εἰσὲν ἄλκιον ποταμῶν
 Χήραμον (ὃ δ' ἄρα τῆ γέ ἀλάστωμα ἀσπίδος ἦεν)
 ἢ δ' ἀεπυόεσσα φύγον:
 — Dea fugit, velut columba,
 Quæ quidem ab accipitre in cauam volauit petram
 In latebram (neque enim illi capi fatale erat)
 Sic hæc lacrymabunda fugit.
 Virgilius f. Vides quàm hæc sint ieiuna. Longe alius apparatus perat Home
 Latini est, amplificatio, dilatatio, exornatio. Deinde, qualis ille receptus columbæ? nonne accipiter quæque in petram destinet cursum suum ad prædam faciendam? in petram enim, etiam si cauam, nullum est confugium, cum aditus idem raptoris esse possit, qui fuit columbæ. Longè aliter natura his animantibus, quàm Homerus, prouidit: scimus enim confugisse præ metu ad humanos sinus. Huic ergo comparationi ita hæsit Virgilius, vt omnino contrariam viam tenuerit: Homerus enim ex aruis in nidum inducit columbam volantem; contra Virgilius ex nido educit & spelunca in arua. Obserua etiam Virgilij ingenium. Nauis, & omnia quæ nauis sunt, magnam habent cognationem cum auibus, vt alibi explico: inde ergo ad rem nauis explicandam auis assumitur.
 9. R A D I T I T E R] Rado de terra dicitur, & hic ad aërem transfertur, sicuti alibi ad aquam. Iter quoque de terra dicitur, & tamen hic aëri tribuitur, est enim frequens commutatio metaphorarum inter elementa, ita vt quæ aquæ, aut ignis sunt, dentur aëri, & e

225 a Solus iamque ipso supereft in fine Cloanthus:
 Quem petit, & summis adnixus viribus vrget.
 b Tum verò ingeminat clamor, Cunctique sequentem
 Instigant studiis: resonat clamoribus æther.
 c Hi proprium decus, & partum indignantur honorem
 230 Ni teneant,

A contra, mutua quadam elementorum omnium vicissitudine. Tractaui alibi hunc locum latissime, sed hic dabo nonnihil exemplorum, in quæ postea legendo incidi. Euripides in Medea, ἡνέμα παμοδύρου πορπί: scaturigo fluxusque ignis omnia deuorantis. Idem Andromache χεῖματ' ὅδ' ἀρχὴ τυχεῖ: incidens in tempestatem agrestem. id est, nauem. Pollux lib. 1. λέγει δὲ ἂν τῶν ναῶν ἔσονται βαλάττωμα, ὅτι ὀχηματὶ βαλάττωμα: vocabis nauis marina itinera, & vehicula marina. Theocritus eid. 23. πνεῦμα τὸν θεοῦ σπῖρῖτος τὸν σπῖρῖτος. Vide etiam Pindari locum; quem adduco lib. 3. Ibi enim audies ignium eructationem, amnes flammarum & similia, vbi multa inuenies Græcorum testimonia. simili ratione Latini. Plinius lib. 2. c. 106. riuos ignium. Prudentius in Peristeph. hymn. 1. ore flammæ forbit. Martialis, bibit ore fauilla. Cassiodorus lib. 1. c. 2. fluuius pulueros. flamma fluctuante, terrenis nubibus. Inde ferenda in Plinio lectio illa vulgaris lib. 2. cap. 43. quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm fluctus aëris. Cum tamen in m. sit flatus aëris. hæc satis ad exempla plurima iam adhibita lib. 3. Æn.
 10. V L T I M A] Obseruo, credo, alicubi, vltimum Vltimum de æquè dici de vtroque extremo, vbi gratia, anni vltimi ætatis, sunt anni & pueritiæ, & senectutis. Cicero enim dixit, pueritiæ memoriam recordari vltimam, de altero exempla abundant, & hic ita capiendus Virgilius. Ceterum hæret Poëta in sermone Circi. Ita enim hic secat vltima, vt Eurip. Antig.
 — ἔν' ἀκραν ἡκομῶν χεῖματ' ἔν' ἄκρῃ
 — venimus ad summam lineam.
 C & Sen. ep. 26. Decrepitos, & extrema tangentes.
 11. V O L A N T E M] Loquendi formam ab Ennio attri- Volo, de na-
 puit, qui lib. 14. Ann. uib.
 Labitur vntæa carina, volat super impetus vntæa.
 & Fuluius Antias:
 — volitat super æquora classis.
 ita & 3. Æn.
 — pelagòque volamus.
 Valer. 1. Argon.
 — volat immisus caua pinus habentis.
 12. B R E V I B V S Q V E V A D I S] Cum audis breuia in Breuia, adie-
 sermone maris, semper subaudi, vada. Nam idem etia vox.
 Poëta, qui in 1. In breuia, & sycres vrget, hic vadis bre-
 uibus.
 13. D I S C E N T E M C V R R E R E] Obseruandum vbi-
 que est iudicium Virgilij, in primo Æneidos, vbi de-
 forme naufragium describitur, nullum verbum cum
 risu audias, nullum cum ioco, cum Homerus tamen,
 & alij in re simili facietis sint pleni. Contra hic, vbi
 naufragium describitur, sed in ludicro, & in plausu,
 locum dat risui, & oblectationi. Ergo facete ait, Ser-
 gestum nunc addiscere fractis remis currere. Cum
 eodem iudicio supra,
 Illum & labentem Teucris, & risere natantem:
 Et salfos ridens venonem pectore fluctus.
 Simile quid in suis ludis Homerus de equis Dio-
 medis,
 Ἄνδ' ἀνέροισι θύοντες,
 Sine stimulo currentes.
 14. I N G E N T I M O L E C H I M Æ R A M] Ita supra,
 Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram
 Vrbis opus.

230 Ni teneant, VITAM QVE volunt pro laude pacifici.
 d Hos successus alit; P O S S V N T, quia posse videntur.
 e Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
 Ni palmas ponto tendens vtraque Cloanthus,
 F V D I S S E T Q V E preces, D I V O S Q V E in vota vocasset.

ARGVMENTVM.
 Ex successu superati Sergesti, & Gye, aspirat Mnestheus ad gloria Cloanthi: hic contra vult tueri decus semel partum.

EXPLICATIO.

Vide, quò spes victoriae in Mnestheo assurrexerit. Bene dixit Seneca Rhetor. 5. Controu. per initia, etià si non his verbis, semper mortalibus spem esse reliquã. Erat Cloanthus iã in ipso pene victoriae fine, erat in exitu gloriae, & eò tamè aspirat Mnestheus; Cloanthum perit, huc vrget, summas iam tendens vires. b Tantam spem accendit vulgi clamor, fauor spectatorum, studium omnium. Omnia ita magna, vt etiam aether ipse in sonaret. Hoc ad ἄστυον.
 c Quippe Cloanthus & socij ægre ferunt, sibi è manibus victoriam abripi, ac decus iam pene partum, & veluti proprium. Atque ita volunt pacifici vitam pro laude: id est, ex conceptu Scaligeri, mutare ex pacis vitam cum laude, eligere mortem pro laude.
 d Mnestheus contra, & qui cum illo, ex successu, quo Sergestum vicerant, sperabant quoque fore, vt Cloanthum fortasse aut superarent, aut certe equarent. sententiam nota dignam Marone, possunt, quia posse videntur. ita certe sepiissime fit in conatibus.
 e Qui æquatis rostris? nonne potius, superatis? sententiam accipe. cepissent par præmium æquatis rostris. ad hanc enim solùm gloriam aspirabat Mnestheus, non vt superaret, nam hoc sperare amentis & temerarij esset; cum iam Cloanthus esset in ipso pene exitu & fine victoriae. inde supra Mnestheus idem:
 Non iam prima peto Mnestheus, neque vincere certo.
 Contra vim Mnesthei nihil iam habet Cloanthus, quod opponat, nisi vota, & preces.

NOTÆ.

I N S T I G A N T S T V D I I S] Sententiam ex Homero hausit, apud quem Græci Vlysem excitant hortanturque, vt victoriam Aiaci præcipiat, qui in cursu præcedebat,
 — ἰαχὸν δ' ἔτι πάντες Ἀχαιοὶ
 Νίκης ἱεμένω, μάλα δ' ἔσπεδ' ὄψι κέλευθον:
 — Acclamabant verò omnes Achii
 Victoria cupido, valde autè festinantem hortabatur.
 Ad fauorem hunc refer verba Pind. od. 9. Olymp.
 Διήρχετο κύκλοι, ἕσπε βοῆ!
 Pertransibat circulum, quanto cum clamore!

235 a D i i quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
 Vobis lætus ego candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus: exta que salfos
 Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
 b Dixit: eumque imis sub fluctibus audiit omnis
 240 Nereidum, Phorcique chorus, Panopeaque virgo.
 Et pater ipse manu magna Portunus euntem
 Impulit: illa noto citius volucrique sagitta
 Ad terram fugit, & portu se condidit alto.

ARGVMENTVM.
 Precatur maris Numina, reum se voti facit, auditur, à Dijs inuatur, portum occupat feliciter.

EXPLICATIO.

a Sequitur Cloanthi votum ad Deos maris. Constat hoc votum, taurum, exta, vina: & locum, YYy 3

A Apud eundem od. 4. Pyth. Græci excitant fauore sup Iasonem sudantem in laboribus Colchorum, nam viro forti amicas manus porrigunt, coronis tegunt, excipiunt blandis sermonibus. Græca sunt, ἀρχὸν χεῖρας, σερανοισι ἑρεσδοι, μελιχοιοι λοβοι ἀγαπάσονται. Quo fauore ille excitatus ex labore taurorum perrexit alacer ad vincendũ laborẽ serpentis: Alludit Seneca l. 2. de ira c. 2. Effervescentius ad aliena certamina. 2. VITAM QVE VOLVNT PRO LAVDE PACIFICI] Sententiam istam illustrat Iocrates, in oratione ad Philippũ ab eo loco, ἐδομῆ δ' ὄτι, &c. Omittito. Latine sic sonat: Cogites velim mortales corpus omnes nos habere, sed gloria, laudibus, fame perpetuate fieri compotes immortalitatis: cuius cupiditate omnes vires exerenda, nulli labores, nulla pericula recusanda. Priuatorum hominum aliquos cernas, & eos quidem optimos: qui cum vita charitatem nulla re alia permutatam velint, adipiscendi honesti nominis gratia in bellis occumbere velint. Est ad Virgilium signatissimus locus Silij, lib. 7. — vel morte emisse volebant Spectari Fabio.

Huc pertinent plurima exempla militum, qui, vt laudem consequerentur, non dubitarunt occumbere in bellis coram oculis spectantium dũcum. id scilicet egregium rati facinus ad laudem.
 3. P O S S V N T, Q V I A P O S S E V I D E N T V R] Non multum ab illud Iocrates in Archidamo, ἔσι δ' ἔδιν ἀνέλαπτον ἐν τῶν γυνὶ παρῶν συνεινῶνται τῶν μὴ παρῶν. Neque verò desperandum, ex his, quæ nunc adsunt, fore vt aliqua contingant, quæ nō adsunt. Viri præsertim excelso animo, si putent se posse tandem re perficere, quã moliantur, tum acrius incalefcunt & inflammantur viribus.

4. P A L M A S P O N T O T E N D E N S] Notat Ho- Precationes
 meri interpres Il. 7. solitos esse Heroas manibus in ad diueta
 cælum sublatis Iouem ceterosque Deos Cælestes pre- numina.
 cari: marinos, ad mare porrectis: manes & inferos, terra percussa. Primi generis exempla ita multa sunt, vt nullum nolum: alterius sustinet hic Cloanthus, qui dicitur, Di quibus imperium pelagi, prius manus tendit ad pontum: Tertij generis exemplum est in Papin. 1. Theb. eo loci, quo infert Oedipum precantem manes, & solum pulsantem hunc in modum:
 — manibusque eruentis
 Pulsat inane solum, seu dque ita voce precatur:
 Diq fortes animas, angustaque Tartara pennis
 Qui regitis. Alicui placebit (augusta) id est, veneranda. Redeo. Qui plura volet, adear Briffonium.

nam taurum in littore; extra & vina, in fluctus. Omnia ex more, non res solum, sed etiam verba.

NOTA.

D II, QVIBVS IMPERIVM.] Dicam aliquid de toto hoc loco. Facit hic Cloanthus factu Dijs maris, quod sacrum his verbis promittit, tauru constitutam in littore, extra in fluctus porriciam, fundam vina.

Dij quibus vndarum tempestatisque sonora impertum, & magno penitus par regia caelo, Taque fretum, & reliqua. & ante illos Apollonij, lib. 4. in his: Η δ' Αμα δ' ευχαριστων ες υδρα λαμβομεναις Ημε εδ' οριμους.

Pindarus quoque ode. 6. Olymp. hanc habet precationem ad Neptunum maris Deum,

Δεσποε ποσειδων Ευδον η πλοοι, κερματων Εηλος εινε, διδω.

Aians me Neptune regnator maris, vestram navigationem, qua sit extra arumnas, da. Hec de vniuerso loco.

2. CANDENTEM IN LITTORE TAVRYM.] Signatissima omnia, nam in triplici voce mos triplex. Nam Neptuno taurus sacrificatur; & is in littore, nam in honorem Dei littoralis; & is candidus, nam hic vota promittuntur pro victoria. Itaque nihil pugnant contra Poetam, quae dixi lib. 3. Anei. de tauro nigro macando in honorem Neptuni. Nam in hoc loco victorialis victima promittitur, & ideo ad huc locum pertinet quae ego late. 2. Georg. de tauris triumphati.

3. CONSTITVAM.] Hoc verbum sollempne esse in re similitia obseruauit Brill. Form. Sic & Ascanius in. 9. Et statuam ante aras aurata fronte iuuenicum.

4. VOTI REVS.] Est is, qui suscepto voto se numini obligat. Vox traducta est a foro.

5. PORRICIAM.] Sic legendum, non porriciam, cum indoctis: sed nec, proficiam cum nonnullis: longe itaque melius, doctiusque, atque ex more veteri porriciam. In explicandis profectis, & porrectis multus est Brissonius. Ad illum. Sanè imponere, & extra dare idem est quod porricere. Vtique επι της βουκης επι τειβια, quae verba sunt Dionys. Hal. lib. 7. sed huius verbi frequentissima metio in hoc more. Liuius l. 29. in mare porricit. Varro lib. 1. rei rustic. cap. 29. Extra Deis cum dabant, porricere dicebant. Arnobius lib. 2. cum, Romulo Pompilioque regnantibus, percossa planè & madida cremarentur Deis extra, nonne Rege sub Tullo semicruda capistis, & leuiter animata porricere, prisca obseruatione contempta? Nauius apud Nonium:

Simul extra porricerent atrociam ministratores. Dicit atrociam, quae alij cruda. Val. Flacc. 2. ad hoc ipsum exprimentum, verbum inuergo infert, visita-tum ad rem aliam:

Tum pelago vina inuergens dux talibus infir.

Porricio.

A Sermo est de Iafone, Seruius porriciam explicat, porrò iaciam. Quae Macrobius scripsit lib. 3. Satur. cap. 2. in promptu sunt. Non multum ab hoc verbum à polluctis sacrorum, nisi quod porricio, vt plurimum, ad mare pertinuit: pollucta ad quatuor alia libamina.

6. VINA.] Huius rei in simili sacro meminere alij. Ouid. lib. 11. Met. apud quem Peleus Achillis pater monstro perterritus,

Deos pelagi vino super aquore fuso, Et peccoris fibras, & fumo thuris adorat. Val. Flacc. lib. 1. Ipse ter aquoreo libans carchesia Patri. Virg. infra: Porricit in fluctus & vina liquentia fundit.

7. PHORCIQUE CHORVS.] Phorci chorù Plinius appellauit, Virgiliana fortasse imitatione. De Phorco lege Lilius. Sed quis hic chorus? vel intellige Graecas quae habitae sunt à veteribus in numero nympharù, & fuere Phorci filiae. Vide eundem Lilius. vel intellige, nymphas alias maris, quae marinum Deum comitantur. Sed quare Panopæam abiunxit à reliquo choro? placeat Seruij explicatio nihil nunc aliud occurrenti, hanc separati, vt reliquae Nereides non esse Virgines intelligantur.

8. PATER.] Cum sermo sit de Neptuno, credo Poëtam alluisse ad opinionem veterum, qui mare vocarunt rerum omnium genitorem. Sic etiam explicata verba Attij in Euryface apud Varronem: super Oceani stagna alta patris terrarum anfracta reuisam. Sed de hac re iam ego in Georg.

9. PORTVNVS.] Idem qui Palæmon. Ouid. 6. Fast. Quem nos Portunum, sua lingua Palæmona dicit.

Adde, eundem dici Melicertam. Fuerunt apud veteres Deorum multi duplicis nominis, sicuti Romulus dictus quoque est Quirinus; & Ino Maruta. De qua re vide Alex. 6. Genial. cap. 4. Sed ego hic dissentio ab omnibus interpretibus; & per Portunum, non Palæmonem intelligo, sed Neptunum ipsum, qui Portunus quoque dictus est sursum à Palæmone, quod probat vir doctus Lilius, qui tamen de Virgilio nihil. Itaque Martianus:

Portuni trisidam suspirans flagitat hastam. Et Cicero de Nat. Deor. lib. 2. inquit hunc Deum, & Neptunum & Portunum dictum; Neptunum, à nando, Portunum, à portu. Sed locus est apertissimus in Apuleio lib. 4. Portunus ceruleis barbis his pidus, & grauius piscio sinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palæmon, iam passim maria persulcantes. ecce vti Portunù à Palæmone diuersum facit, illum dominum, & hunc nauigam; atque etiam Portuno Salaciam adiungit, quae

Neptuni vxor. Neptuni vxor fuisse dicitur. Augustinus. 7. Ciuit. iam vrique habeat Salaciam vxorem Neptunus, quae inferiorem aquam maris esse dixerunt. Hæc præmississe ex alieno labore oportuit. Iam ad rem meam. Dico itaque in Virgilio capiendum Neptunum. Dices, esto Portunus pro Neptuno accipiatur, quae res cogit vt hic Neptunus intelligatur, non Palæmon? nam nimirum, Patrem vocat, quod Palæmoni cōuenire non potest, qui semper puer infertur à Poëtis: & Apuleius, vt vidisti, paruulum vocauit, & Pausanias in Attic. puerum: vbi enim historiam Inus narrat, inter alia subdit: Ino se in mare de Moluride petra abiectisse, & puerum à Delphine exceptum, cum in Corinthiorum Isthmum fuisset expositus, mutato nomine ex Melicerte Palæmonem appellatum. idem in Corinthiacis: fuit (inquit) hoc ipso in loco de Melicerte ara; eo enim à Delphine euectum puerum memorant. Adde, perpetuo quodam epitheto Neptunum appellati Patrem. Seneca in Aganem.

Tridente rupem subruit pulsam pater Neptunus. Erin Oedip. Per regna iuro — per te pater Neptune, qui fluctu breui Vtriusque nostro geminus alludis solo. Iuuen. sat. 13. Pæque

Mare, reu genitor.

Dij cum duplici nomine.

Portunus de Neptuno.

Salacia Neptuni vxor.

Neptunus dictus pater.

Pæque tuum pater Aegæi Neptune tridentem.

Ante omnes Varro in fragmento:

Te Neptune pater, cui summa cana sonanti Cuncta salo resonant.

10. PORTV.] Non me hoc turbat, vt putè hic signatè fieri allusionem ad Portunum (Palæmonem inquam)

A præsidem portuum. Nam cur non is quoque Neptunus? ita enim Neptunus, per Deos tibi subditos rem gerebat, vt omnibus partibus maris præsideret. Imò argumentum conuersum reddo. Quia enim dicturus portu, ideo reliquit nomen Neptuni, & confugit ad Portunum.

- Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis, 245 Victorem magna præconis voce Cloanthum Declarat, viridique advelat tempora lauro: b Munerâque in naues ternos aptare iuuenços, Vinâque, & argenti magnum dat ferre talentum: Ipsis præcipuos victoribus addit honores. 250 c Victori chlamydem auratam, quam plurima circum Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit: d Intextusque puer frondosa regius Ida Veloces iaculo ceruos, cursuque fatigat, Acer, anhelanti similis: quem præpes ab Ida 255 Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis. Longæui palmas nequicquam ad fidera tollunt Custodes, sæuitque canum latratus in auras.

ARGVMENTVM.

Vocat Aeneas certatores, victorem declarat Cloanthum, dat illi coronam ex lauro, impartitur munera nauium omnium remigibus, vni Cloantho chlamydem, cuius describitur textus, ars, materia.

EXPLICATIO.

QVo maior sit victoris gloria, cunctos iubet vocari, vt cuncti sint honoris spectatores: vocatis iam declarat Cloanthum victorem, non sua, sed præconis voce, & magna, vt ad omnium aures perueniat, vt solent præcones vociferari. Hoc per præconem: ipse verò Aeneas manu sua (sic credendum) advelat lauro viridi Cloanthi tempora.

b Præter munera, quibus affecit ipsos victores, nauibus assignauit iuuenços ternos, vina, argenti talentum: itaque voluit, vt remiges quoque & nauarchi, qui vni insudauerant, participes essent lætitiæ. Ista remigibus & nauarchis: victoribus verò ἐξ ἀπέρτος donat, hoc est enim præcipuos honores. Sed qui hi victores? certè Cloanthus, Mnestheus, Gyas. Nam Sergestus non victor, sed victus. & illi potius ex promisso, quam ex victoria datum præmium. Inde est vt illa munera in naues capiã tantum de nauibus Cloanthi, Mnesthei, Gya. Nam hi præsentis, non Sergestus. & terni iuuençi non sunt, terni singulis nauibus, sed cuilibet vnicus, & ideo terni, quia naues tres.

c Pergit ad præmium, quod datum victori omnium Cloantho, hæc est chlamys. Describitur huius materia, efficiens, forma. Materia, nam ex auro, & purpura: efficiens, nam hæc purpura facta ab artificibus insulæ Melibœæ: forma, nam hæc purpura instar fluuij duplicis per vestem fluitabat vario cursu recurſuque. Quae pertinent ad purpuram capiendam tantum de ora, & hmbria. Sed hoc clarius in Notis.

d Quae sequuntur, omnia pertinent ad formam. Placuit verò Poëtæ historiam Ganymedis intexere huic operi ex magno iudicio. Celebrat enim princeps Troiæ Aeneas ad alienas hæretici Troiani successum, non confugiens ad alienas historias.

NOTA.

EX MORE.] Quo ex more? scias variatum fuisse in circo Rom. circa rem hæc. Aliquando enim præ-

mium accipiebant cursores, & victores nominabantur ad ipsas metas, confectis inibi legitimis spaciis. Aliquando item ad carceres redibant, vt coronarentur. posterius hoc Stadius. 6. Th. sequitur, & Homerus. 23. ll. atque hic etiam Maro: quod insinuat, cum ait Aeneam vocasse ad se certatores: si enim data essent præmia ad licem, quæ erat pro meta, expressius illud attigisset. Sed de vtroque hoc more, tu, si placet, Bulëgerum adi de Circo. Rom. cap. 28.

2. PRÆCONIS VOCE.] Adluit ad consuetudinem præconis in ludis Olympicorum, in quibus iubebant per præconem dis. pronuntiar. Firmat morem Pindarus. Od. 5. Olymp.

Ου πατέρ Αχαιών ενδρυσε. Suum patrem Aconem præconis voce pronunciauit.

Et Philo in lib. de Abraham, sic scribens: tanquam in certamine sacro victorem ornat amplissimo præconio. Græca signata, κρημματα λαμβομεναις. Ioannes Chrysoft. Homil. de Morte. Si enim athletam, postquam vicit, non præco ab inferiore loco, sed Rex desuper ipsum victorem in Olympijs pronunciaisset. Hoc ipso morem sumat. Scias ex sententia aliquorum, cui non assentio, hunc vsum præconum in ludis, sumptum non ex Romana militia, sed ex Græca: nulli enim præcones fuere in militia Romana. Indicat Liuij locus. lib. 41. Cum per præconem, sic Græci mos est, suadendi, si quis veller, potestas à magistratibus facta esset, &c. Tu adi Lipsium. lib. 5. Mil. Rom. Neque tibi nubem obducatur Liuij locus lib. 33. hic, Romani ad spectaculum confederunt, & præco cum tibicine, vt mos est, in mediam arenam processit. Nam scriptorem si adeas, videbis hæc gesta in Græcia, & apud Græcos, & Græcorum more. Sed certè quamuis in Militia Romana præcones non fuerint; ad vsum tamen fore fuisse illos dubitabit nemo, qui viderit inscriptiones. Vicaroli non procul ab vrbe Romana, lapis est in quo præter alia, hæc ad rem signata, L. Aratius Phæbus Decurialis Decur. Iulia præco. In Museo Cardinalis Carpenfis: M. Liuius M. Liuij auctus præco de Subura Livia Donata liber. In palatio etiam Crepanensis, haud procul à Rotunda est aenea tabula continens partem legis de augendo numero viatorum, præconumque. Sed & qui viderit auctores: Sueton. in August. cap. 84. Nonnunquam informati faucibus, præconis voce ad populum concionatus est. & in Tiberio, Citatum per præconem, in carcerem rapi iussit. & sexcenta alia. Fuit

etiam vsus præconum ad vocandos designatos è can-

Laurus vi-

ctori nauali datur.

Helenif-

mus.

Aprto à Græ-

ca vocc.

Talentum

magnum.

3. AD VELAT TEMPORA LAVRO] Victorè naualem lauro ornari Æneas: Augustus apud Dionem corona oleagina.

4. APTARE] Phrasis ista, dat aptare, dat ferre, Græcica est, pro, dat ut aptentur, vt ferantur.

5. MAGNUM TALENTVM] Quid est talentum magnum? Aliqui variè discriminant. Mihi plurimum probatur.

Ratio, cur hoc purem, est; quia Virgilius videtur contendisse ad Homeri exemplum, apud quem talentum videtur non fuisse ita magnum præmium, cum in certamine duo auri talenta quarto loco proponantur.

rus. Porro reliqua talèta suis ià nominibus discernuntur, Assyrium, Ægyptium, Hebræum, & plura alia.

6. IPRIS PRÆCIPVOS DVCTORIBVS, &c.] Habitu; hic ordo primi, secundi, tertij victoris vt liquidum in excursu, quod tractum ex Militia Romana, in qua dati honores iuxta gradum facinoris.

7. CHLAMYDEM] Chlamys indumentum fuit non imperatorum solum, sed vulgo militare, iccirco vni datur ductorum, & non solum agnoscitur esse Æneæ: similiter in 11. Arcensis filius Itabar.

8. QUAM-CIRCVM] Hæc vox, & quæ sequitur de duplici Mæandro innuit vestem illam, quam veteres prætextâ vocarunt, cuius ora & circuitus prætextus erat purpura.

9. PLVRIMA PVRPVRA] Crediderim significati genus tincturæ non leuiter factæ, sed cum saturitate, ita vt tinctio bis, aut ter repetetur.

12. CVCVRRIT] Præclare hanc voculam illustrat Germanus ex Homero, Apollonio, Euripide, Epigrammate Græco.

13. INTXTVSQVE PVPR] Elegantiæ fuit veterum vestibus, taperibusque, & aliis huiusmodi figuræ hominum, & animalium intertexere.

Chlamysia, dumentum imperatorum, & militare.

Paludamentum, & chlamys idem.

Prætexta.

Chlamys fuit purpurea.

purpura. Hoc necessariò fatendum, nam & Chlamys & purpurea fuit, & in hac ipse circuitus: vt clarè liquet ex Poëta, atque etiam ex Sertuo, qui, erat in Chlamyde flexuosa, & in se remeabilis purpura, in modum Mæandri fluminis.

10. MÆANDRO] Duo hic explicanda, primum de ipso Mæandro multis recuribus flexuoso. Sed hoc iam tritum. Tibi obuij erunt Poëta omnes, qui de huius amnis flexibus passim.

Alterum de ipso genere vestis, quod à Mæandro dictum Mæandricum, & hoc professò Poëta signat. Ergo Tertullianus de pallio: prorsus sicut Mæandrico flexu delicatam vestem humi protrahat.

Mæandri in lacunariis. Adagium. Melibœa purpura.

11. MELIBŒA] Sic dicta est purpura ab insula, in qua tinctio illius celebris. Festus: Melibœa purpura à nomine Insulae, in qua tingitur, est dicta.

12. CVCVRRIT] Præclare hanc voculam illustrat Germanus ex Homero, Apollonio, Euripide, Epigrammate Græco.

13. INTXTVSQVE PVPR] Elegantiæ fuit veterum vestibus, taperibusque, & aliis huiusmodi figuræ hominum, & animalium intertexere.

14. FRONDOSA IDA] Idam frondosam appellat, & Ida frondosa Ganymedem in ea venantem infert, vt runcque doctè, & venatè abundans.

mulstiores. Appianus in Libycis exhibet purpuram, & aurea sidera intertexta. Philostratus lib. 2. Icon. κρηθελών τετραπόδες μορφάς, οἷα ποικιλίας βάββαροι: belluarum monstruosas formas, quales barbari in Vestibus distinguunt.

At parte ex alia texturino prima Minerva Palla Iouis ritilar, cuius his coctus abeno Serica Sidonius fucabat stammina murex.

Virgilij locum videtur imitatus Val. Flacc. lib. 2. Arg. vbi Hypsipyle Iafonem donat veste,

Morem hunc in Christianis grauitè reprehendit Asterius Amasæ Episcop. homilia de diuite & Lazaro. Ait enim eò præcessisse audaciam, vt etiam Christum dominum, & discipulos eius, vestibus intexerent.

14. FRONDOSA IDA] Idam frondosam appellat, & Ida frondosa Ganymedem in ea venantem infert, vt runcque doctè, & venatè abundans.

Idæ, dicta Quin ait Panfan. in Phocicis, loca condensa arboribus loca, vbi arboribus fuisse cognominata, Idas. Ait etiam Poëta, Ganymedem

nymedem raptum in monte Ida, quod etiam Horatius scribit lib. 3. Od. 2. & consentiunt alij Poëta. Sumpserunt omnes ab Homero. Lege Herodianum in Commodo, & quæ ego iam lib. 1. & 3. Æneid. per initia utriusque libri.

Aquila Iouis armiger. 15. IOVIS ARMIGER] Aquilam signat, quæ Iouis armiger. Rationem hanc adhibet Plinius lib. 2. cap. 55. fulmen non percutit è volucris aquilam, quæ ob hoc armiger huius relictus fingitur. Præpetes (monente Turn.) idem esse videtur, qui præuolans armiger. Potest etiam obseruari, præpetes aues dici, cum earum rapacitas vult significari, quod & in hunc locum congruit. Hoc præter Turnebum, placuit Dalecampio. Raptus Ganymedis iam aquilæ tribuitur, iam Diis in communi, iam signatæ Ioui. Primum sustinet hic Virgilius. Alterum Homerus Il. 20. Τὸν κεν ἀρπύγεος ἄρουρ, Διὶ δὴν ἄνωχ' ἔειπεν. Quem superi rapiere, Ioui ut miseret. Postremum Apollonius lib. 3. Τανυμήδεα, τὸν δὲ ποτὲ Ζεὺς Ὀρῶν ἐν καλέρασιν, Ganymedem, quem Iuppiter in

calum rapuit. Cum verò addit canes scuire, præclarè, & cum acumine. ut enim indicet, frustra canes latrare in eo raptu, ait illos scuire in auras. quod quid stultius? Simile quiddam passim reperies in symbolis de cane latrante in lunâ. Ceterum venustissimi hi Poëta versus anam præbuere pictoribus, in quorum tabulis videas, ad raptum Ganymedis addi seniores admiratione stupètes, & pauidos: eos prioribus elatos pedibus, quasi viam facere per auras velint: canes turbatos, latrantisque. qualem tabulam sæpe vidimus Madriti in Regia Philippi omnium principum maximi. Similem picturam celebratam veteribus credibile est, dicente Plauto in Menæch. Dic mihi nunquid tu vidisti tabulam pictam in pariete, ubi aquila catamitum raperet, aut ubi Venus Adoneum? Ad Virgilij imitationem Papin. lib. 1. Theb. ita scripsit, Hinc Phrygius fuluis venator tollitur albi, Gargara desidunt surgenti, & Troia recedit, Stant mæsti comites, frustra quoque sonantia laxant Ora canes, ymbraeque petunt, & nubila latrant.

- At, qui deinde locum tenuit virtute secundum, Leuibus huic hamis confertam auroq; trilicem
260 Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto, Donat habere viro, decus, & tutamen in armis: Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
265 Demoleus cursu palantes Trôas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetes, Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.

ARGUMENTVM.

Donatur deinde Mnestheus lorica; hac commendatur à materia, à forma, à possessoribus veterè & nouo, à pondere: donantur tertio loco Gya lebetes, & cymbia.

EXPLICATIO.

Fit transitus in particula at, ad Mnestheum alterum principem è certatoribus, & cum significatione non vulgari. quasi dicat: Cloantho, qui adeptus est victoriam precibus & votis, data est Chlamys, quæ etiam si militaris, tamè cum textu auri, cum puppata, cum Mæandris, cum fabula Ganymedis, quæ omnia indicant degenerantem quandam virtutem: at viro illi, qui, non precibus, sed virtute obtinuit secundum locum, datur lorica hamis & auro conferta, id est, hamis aureis. Et hæc trilix, nam hami erant triplicati, atque instar liciorum. qui etiam politii, & leuigati. Hanc Æneas ipse Demoleo in victoria detraxerat, qua indutus Demoleus afferebat exitium & vastitatem Phrygibus. Extrema hæc iam pertinent ad commendationem loricae. Est hæc commendatio quincuplex. Prima, quod allatura esset Mnestheo non gloriam solum ac decus, sed etiam tuitionem: altera, quod Æneæ tunc esset, quæ laus non modica: tertia, quod prius Demolei fuisset, viui fortissimi: quarta, quod in certamine, eoque decennali, & ante mœnia Troiana, erepta esset hosti, gloriosissimi spolij loco: quinta, quod eo esset pondere propter multiplicem innoxionem liciorum hamorumque, ut vix illa ferrent famuli duo. In parti-

NOTÆ.

- 1. VIRTUTE] Mox dicit viro, ut sententia sit. Donat viro propter virtutem. Itaque virum cum virtute coniungit, nam à viro dicta est virtus, quod tritum. Hinc Romani Imperatores in nummis, sed præsertim Domitianus, & Gallienus, in suis virtutem excudi iubebant in auersa parte, instar Amazonis cuiusdam, galea insignem, parazonio præcinctam, pede etiam mundi orbem proculcantem, quæ omnia militaria sunt, viriliæque ornamenta. Erat Parazonium gladius perquam latus, & absque mucrone; gestabatur à tribunis militibus; vel teste Martiale, Militia decus hoc, & grati nomen honoris: Arma tribunorium cingere digna latus. sic dictus est, quod penderet de zona.
2. HAMIS CONSERTAM, AVROQUE TRILICEM] Explicandæ distinctius duæ voces hamis, & Hamatæ trilicem. Loricas hamatas Græci vocant ἐλασδωπιδες, ticz. quasi catenatas. sed quare hamatas Latini? quia spiriquæ illæ innexæ mediam tantum sui partem ostendunt,

dunt, quæ est instar hamulorum. Horum in loriciis creberrima mentio. Sidonius Panegad Anthem. — nec furilis illi Circulus impactis lorica texuit hamis. Alij pro hamis dicunt catenas, propius ad Græcos. Lucanus lib. 7.

— qua torta graues lorica catenas Opponit. Statius lib. 12. Multiplicem tenues iterant thoraca catene. Talices. Ista iam Lipsius monuit lib. 3. de Milit. Cum verò trilicem, quælitum est ad firmitatem: erat enim triplex ferries annulorum, aut squammarum. Silius lib. 2. — textam nodis auroque trilicem Lorica. Statius lib. 7. — ter insuto seruant ingentia ferro Pectora.

In his omnibus metaphora eadem, in idem enim recidit, siue à textura sumas locutionem, siue à futura, siue à licitiis: primo hæsit Silius, alteri Statius, tertio Virgilius, & plurimi. Non placet explicatio Turnebi lib. 29. cap. 35. agnoscens in loriciis trilicibus veralicia præter hamos & squammas ferreas. Sermo totus est metaphoricus, neque in his loriciis vlla licia; tantum dictæ trilices, quia instar triplicis licij haberent triplicem feriem hamorum. Nam alij Poëtae (adduxi aliquos) cum hanc rem nominant, hamos, aut catenas, aut piras, aut squammas nominant, & ex ferro dicunt existere illum triplicem ordinem. 3. QVAM DEMOLEO DETRAXERAT] Rectè putat Germanus, Virgilio lorica ornata ad imitationem loci huius Homericilib. Il. 15.

— πυκνὸς δὲ οἱ ἦρασε θώραξ, Τὸν δὲ ἐφόρει γυάλοισιν ἀρπύγε· τὸν ποτὲ Φυλῶδης Ἠγάρην ἐξ Ἐφύρουσ ἀπόλαμ' ἀπὸ Σελλήων] Εἰν' ὅ γάρ οἱ ἔδωκεν ἀναξ' ἀνδρῶν Εὐφάτης Ἐξ ἀδελφῶν φορέειν δ' ἴδιον ἀνδρῶν ἀλευρῶν: — densus autem ei profuit thorax, Quom portabat concavitatibus aptatum, quem quondam Phyleus Duxit ex Ephrya fluuio à Selleente. Hostes enim ei dedit Rex virorum Euphetes In bellum ferre, hostilium virorum munimen.

Occasione versus Homericij, libens celeberrime egregiam operam Antonij Augustini in corrigendo versiculo Martialis. Ecce, uti inter commendationes thoracis, vna est, ductum à Selleente flumine, quod vti que capiendum de temperatura, qua huius fluminis aqua idonea erat conficiendis armis. Dicebat itaque vir doctus legendum in Martiale, Videbis altam Liciane Bilbilim, Armis, & aquis nobilem. non equis, ut parum aptè vulgo legitur. nulla enim fuit equorum gloria in Bilbili, magna verò in conficiendis armis, ad quorum temperaturam idonea in primis est eius oppidi aqua, & ideo cum armis aquas celebrat, & dicit partiam suam nobilem esse armorum opificio, & illorum temperatura ab aquis proueniente.

Donat habere, 4. DONAT HABERE] Videtur Poëta allusisse ad veterem formam Romanorum, qua illi benemeritos milites præmio donabant; quod facillè colligas ex verbis istis Valerij lib. 8. cap. 15. Nec tacitè hæc Scipio tulit. nam equit, habebis, inquit, donum viri diuinitis, quod

vbi ille accepit, proiecto ante pedes Labieni atro, vultum demisit. idem ut audiuisset Scipionem dicentem, Imperator re argenteis armillis donat, alacer gaudio abiit. In qua forma verba habeo, & dono, ut præcipua inferuntur. Poëta etiam ipse,

— armâque Laufo Donat habere humeris, Quibus consimile illud Homeri, — δίδω δὲ τὴν ἄρ' ἐπὶ τούτοις καλὰ Τρωσὶ φέρον ἄπορ' ἀγο: Dedit pulchra arma Troianis in urbem ferre.

5. LEBETAS] Lebetes olim dati in præmium sunt Lebetes in visis fortibus, ex quo more hæc Maro. Homer. Odyss. 15.

— δώρη δὲ τὴν ἄρ' ἐπὶ φέροντες, Ἡέτινα γερπὸν δὴν ἐρχάλακον, ἢ ἐκχίλα: — dabit autem aliquid vnum ferri, Aut aliquem tripodum bene aratorum, aut lebetum. Agamemnon quoque Il. 19. Achillem donat viginti lebetibus. Quod & Ouidius transtulit, Viginti fuluos operoso ex ære lebetes. hoc ad Achillem Briseis. Sed de hoc lib. 9. ad illud, Et tripodas geminos.

Cum autem ex Athenæi lib. 2. sciamus duo esse genera lebetum ἰμπροσθεύων, & ἀναθηματικά, putat Turneb. lib. 26. cap. 17. Maronem explicandum esse de Anathematicis; nam hi lebetes in ornamento erant, & non ad mouebantur igni, sicuti, ἰμπροσθεύων. Sed de hac re ego iam alibi.

6. CYMBIA] Vasa sunt in formam Cymbæ nauticæ. horum meminit Athenæus ex pluribus. vide, quæ dicta sunt lib. 3. ad illud,

— spumantia cymbia lacte. Hic tantum aduerte, Cymbium à Poëta non absque veterum imitatione propositum esse ad præmium certantium, cuius rei vestigium est in Athenæi lib. 11. ἰμπροσθεύων ἀπολάμ' ἐξ Ἐφύρουσ: non cymbijs decertauit Euripides, quod enim ab hoc factum negat, morem aperit. Et nota ingenium Maronis, qui seruata omni proprietate, illum cymbio donat, qui extremum cursum in mari tenuerat, è tribus ductoribus, cum primo tamen militarem chlamydem, alteri lorica dedisset; quo sanè voluit declarare, postremum hunc tantquam imbellem fœmineo præmio ornandum: reprehendit enim Midiam Demosthenes, in oratione contra illum, quòd is cymbio vteretur, poculo non satis castrensi, sed molli & fœmineo, adde etiâ, per se molle esse præmium, vas ad bibendum, præsertim si cum Chlamyde, & lorica conferatur.

7. ASPERA SIGNIS] Cæolata variis imaginibus, quæ tractanti manui asperitatem inducant. Contra, vasa nullis formis effigiata, leuia esse dicuntur. Iuuenal. Satyr. 9. & 10. vocat argentum purum. verba eius. argenti vascula puri. Vt etiam Plin. lib. 3. epist. 1. Apponitur cœna nò minus nitida, quam frugi, in argento puro & antiquo. Fuit hoc è more veteri, ut vasa haberentur in pretio, quæ aspera essent, & simulacris Deorum ornata. Athen. lib. 6. vasis meminit habentis toreumata efformata in modum draconum. Idem lib. 5. crateris cuiusdam ex argento, sexcentarum metretarum capacis, qui sub labris, & autibus, animalia haberet torno elaborata. Et lib. 11. ἀέρας, ἰκταρμα ἀργυρῶν, & ἀεροκέλες: cornu, poculum argenteum, atque asperum. Vide quæ latè & doctè de numo aspero scribit Turnebus lib. 18. cap. 28. ea enim pertinent ad vasa signis asperata. Ego etiam de hac re in Bucolicis.

Atque adeo donati omnes, opibusq; superbi Puniceis ibant euincti tempora tæniis:

Cum

270 Cùm sauo è scopulo multa vix arte reuulsus,
Amiffis remis, atque ordine debilis vno,
Irrifam sine honore ratem Sergestus agebat.
b QVALIS saepe viæ deprenus in aggere serpens
Ærea quem obliquum rota transiit, aut grauis ic̄tu
275 Seminecem liquit saxo, lacerumq; viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
Arduus attollens, pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, seq; in sua membra plicantem.
280 c Tali remigio nauis se tarda mouebat,
Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
d Sergestum Æneas promisso munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, sociosq; reductos.
e Olli serua datur operum haud ignara Mineruæ,
285 Cressa genus Pholoë, geminique sub vbere nati.

ARGUMENTVM.

Victoribus affectis premio, tandem Sergestus aduenit naue lacera, videtur à turba, eius nauis serpenti comparatur, ipse premium accipit.

EXPLICATIO.

a HAbent hæc iucundam varietatem. Eunt viatores cum donis, & coronis, atque eodem tempore Sergestus miser agit nauem irrifam, & sine honore, quam vix potuit reuellere ab scopulo, in quem se induerat: scopulum sauum dicit, id est, durum, interprete Nonio. Eamque agit, amiffis remis, atque ordine debilis vno. id est, amiffis vno ordine remorum. Dixi supra, has quatuor certatorum naues fuisse triremes, hoc est, triplici remigum ordine. Horum vnum amiferat nauis Sergesti. Itaque claudicantem nauem cum risu Troiani accipiunt, non aliter atque in coronis fieri solet, si quis adueniat cum insigni aliqua deformitate corporis.
b Sententia est, nauem ita se tardè commouisse, vt foler serpens, quem aut rota curtus, aut saxum viatoris contriuit in cauda postuma. Sic enim intelligendus Poëta, vt comparatio negotio aptetur. Habes obiter elegantem hypotyposin colubri, cum ferox est illato vulnere. Nam cum pars caudæ, quæ tota lacera est, & clauda, nexet se in nodos, plicet se in spiras; tum pars illa, quæ ad caput, & sana est, ferocissima est, ardent oculi, caput attollitur, & cum minis & sibilis. Est retentat, tentat se sepius, conaturque ad motum. Serpens obliquus est, exporrectus transversim.
c Hunc in modum nauis tarda erat remigio, nam videlicet debilis & clauda vno ordine, cum tamen vela, & quæ erant supera, omnia essent sana, ideo plenis subit ostia velis. ita sanè serpens claudus erat ad caudam, sanus ad caput. Ideo hoc sublatum, illa repens. Nota acumen ex oppositione tarda remigio. Nam remigium quidem ad celeritatem est, non ad tarditatem.
d Quasi non ex merito, ideo promisso munere. Neque tam illius curâ habita, vt victi, quam quia seruata nauis, recuperati socij. Ideo lætus donat.
e Triplex præmij commendatio. Erat serua sciens

A texturæ lanificiique, erat Cretensis genere, erant illi sub vbere infantes gemini. Acumen inuenit Turnebus lib. 26. cap. 17. Datur enim serua ob seruata nauem. Possit etiam dicere, homini imbelli datam in premium fœminam.

NOTÆ.

I. EVINGTI TEMPORA TÆNIIS] Præmiis reliquis, & muneribus additus quoque est honos coronarum. Sunt qui tænis scribant, & tænam agnoscant; alij tænis malunt contractione quadam, vt illud lib. 8.

— thalamoque hac coniugis auro.

B in voce ibant agnosce factum incedentium. Sed quod genus coronarum à Marone signatur? Seruius: Punicis tænis, vittis roseis. Et significat lemniscatas coronas, quæ sunt de spondibus, & discoloribus fascijs: & sicut dicit Varro, magni honoris sunt. & Donatus: tænis purpureis: vittis rubeis. Habes ex vtroque interprete, tæniæ esse vittas. Dico itaque, Cloanthum, Mnestheum, Gyan (nam hos intelligit, omnes cum dicit) fronde primùm coronatos fuisse, vel lauro, vt Cloanthus; vel oliua, vt Mnestheus; nam infra:

— viridi Mnestheus euinctus oliua.

Frondebis additæ sunt fasciolæ, quas alij tæniæ, alij vittas, alij lemniscos vocant. Hoc genus coronarum multi confirmant, in primis verus Theocriti in Pharmaceutria,

C Κρατὶ δ' ἔχων λαδὸν Ἡρακλῆος ἱερὸν ἔργον
Πάντοτε πορφύρεσι ποδῶσπις ἐκκεῖται:
In capite autem habens populum, Herculi sacram plantam,

Vndique purpureis lemniscis inuolutam.

Deinde auctoritas Thucydidis lib. 4. τὸν Βρασίδαν ὃς τ' ἀλλὰ καλῶς ἐδείξαντο, & δημοσίᾳ ἰδίᾳ χρυσοῦς σφάνω ἀνέδωκαν, ὡς ἐλάθρησαν τὴν Ελλάδα, ἰδίᾳ τ' ἐταμίον τῆς ποροσῆχοντος ὡσπερ ἀθλητῆς: Brasidam cum in ceteris honestè acceperunt, tum verd & publicè corona aurea redimierunt, tanquam Græcia liberatorem: & priuatim tænijs coronarunt, ac veluti athletam frequentarunt. Tertio, Plutarchi in Pericle, τῆναις & σφάνοις ἀνέδωκεν αὐτὸν: tænijs & coronis est ornatus. Quarto, Plinii lib. 21. cap. 3. Crassus diues primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Acceperunt & lemnisci, quos adijci ipsarum coronarum honos erat. Scias hos lemniscos, aut tæniæ, addi folere

folere non coronis modò, sed palmis, quod ex Cicerone pro Roscio Turnebus animaduertit, vbi palma lemniscata. Et ex Aufonio, qui ait:

Et quæ iam dudum tibi palma poetica floret,
Lemnicis ornata est, quo mea palma caret.

Ego verd in locum Philonis incidi id firmantis. Ait ille in lib. de Perfugis: πολὺν μὲν καὶ τῶν ἐν αἰσίοις πατρῴοις ἀρετῆς ὑπερφύδουσι τὸ δὲ λαὸν κοσμοῦνται: Palma & lemniscis ornantur, qui perfectæ virtutis reportant præmia. Quæ dixi de lemniscis coronarum, vera esse puto. Sed possent etiam hæc tæniæ abusione quadam vocis accipi pro fertis rosarum, sicut à Tertulliano accipiuntur lib. de corona militis: vbi Saturnum Pherecydes ante omnes referi coronatum, Iouem Diodorus post deificos Titanas hoc munere à ceteris honoratum: dat & Priapo tæniæ idem, vbi notat Pamelius, Tertullianum abuti ea voce pro fertis ad instar victarum, nam vt ex Lilio & Vero discimus, Priapus coronabatur his, quæ erant horrentia.

Tæniæ pro fertis.

2. IRRISAM SINE HONORE RATEM] Cur placitum Poëtæ tanto dedecore Sergestum afficere, non alium, refero ad Catilinam, qui à Sergesto genus ducebat. Erat hæc historia Virgilij æuo recentissima, & ideo cum in quemuis aliorum posset, in Sergestum contumeliam detotifit.

3. AGGERE] Ait agger via, nam viæ publicæ, vt quæ militari labore erant munitæ, exaggerabantur, vt imber deflueret, minisq; lutulentæ redderentur. Proinde agger pro via usurpatur; quod iam Turnebus monuit lib. 11. cap. 6. ex Sidonio:

Agger pro via.

Antiquus tibi ne teratur agger:
Cuius per spatium sacra vetustum
Nomen Casareum viget columnis.

& epist. 5. lib. 1. ad vsque aggerem calcabili siccæ crustarum crypticis arcibus fornicauit. id est, ad vsque viam. Seru. etiam: agger est media via eminentia, coaggeratis lapidibus strata.

Claudius ad quas res.

4. CLAVDA] Iucunda est metaphora, qua serpentem claudum vocat, cui non sunt pedes. Sic naues Tacit. 2. Annal. dicuntur claudæ, & Lucretio lib. 4. clauda nauigia. Sic & Liuius. Claudas mutilatæque naues dicit. Idem Lucretius & pennis auium, & ingenio hominum, & libræ hoc verbi attribuit, dixit enim, claudicat extemplo pennarum nisus inanis.

& lib. 3. claudicat ingenium. & lib. 4.

Et libella aliqua si ex parti claudicat bilum. Plurimus est Cicero in hac metaphora, cuius hæc sunt. claudicare in officio, vitio vocis, & ineptijs claudicare. vita claudicat, oratio, mancam, ac debilem præteritam.

Ostium pro portu.

5. OSTIA] Hæc sunt portus. Illustrabis superiorem tractum Poëtæ versibus illis Lucretij lib. 3.

Quin etiam tibi si lingua vibrante mimantem
Serpentem cauda, & procero corpore vtrinque
Sit libitum in multas partes discernere ferro,
Omnia iam seorsum cernes auersa recentis
Vulnere tortari, & terram conspergere tabo,
Ipsam seque retro partem perere ore priorem,
Vulnere ardentis vt morsu premet ista dolore,

6. MVNERE DONAT] Fuit hæc liberalitas Æneæ in

signis, vt omnes donatos vellet, etiam Sergestum, cuius extrema, aut nulla palma in hoc certamine: similiter in cursu, qui mox sequitur certamen nauticum, Nisum præstanti munere donat; qui extremum locum tenuit. Eadem Æneæ liberalitas elucet in 3. certamine, vbi:

— geminum pugna proponit honorem:

Victori velatum auro vittisque iuuenum,
Ensem atque insignem galeam solatia victo.

facit ad hoc laus Belisarij, quæ ex incerto scriptore est apud Suidam. in milites omnium mortalium beneficentissimus fuit. nam & eorum, qui infeliciter pugnaverant, vulnera multis pecunijs solabatur; & qui prospere, armillas & torques præmia donabat. Sed & sapientia Æneæ hoc loco: (nota est Iulij Scal.) representat illam Senatus in Cannensi clade: nam sicut Sergesto præmium datur non victori, sed qui socios seruauerat; ita in ea clade, cum Paulus Consul occubisset in acie, Varro autem alter Consul fugisset, tamen huic tantæ cladis magna ex parte auctori, redeunt itum est obuiam cum magna frequentia, & gratiæ actæ, quod de Rep. non desperasset. cui, si Carthaginensium ductor fuisset, nihil recusandum supplicij foret. Habentur hæc in Liuii lib. 23. Adde institum à Poëtæ Homericis vestigijs. nam lib. 23. ll.

Λοῦδ' ἀνὴρ ὁ εἰς ἐλευνὴ μόνυχος ἴππους,
Ἄλλ' ἀγρὸς δ' ἡ οἱ δὲ μὲν ἀθλοῖον:
Vltimus vir optimus impellit solidungulos equos,
Quare age, ei demus premium.

7. SERVA DATVR] Fœminas datas pro præmio victoribus; satis indicat Euripides, qui sub persona Hercules in Alcesteide:

Δίδωμι τῆνδε Γιοῖ ἀποσώλον δόμοις
Παλλῶν ἢ μάχθων ἠδὲ χεῖρας εἰς ἐμάς
Ἀγῶνας γὰρ πάνδημον δέλοισα τῆς
Τιβέτης ἀθλοῖον, ἄξιον πόρου,
ὅθην κομίζω τῆνδε, νικητήλαι
λαβών.
Do hanc ancillam tua familia.
Venit autem in manus meas cum multis laboribus.
Inuenio enim aliquos publicum certamen
Proponentes athletis, dignum labore:
Vnde abduco hanc, premium victoria
Accipiens.

D Sed Virg. omnino ad Homeri locum ll. 23. hunc respexit:

Ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἢ γυναικῶν ἐς μέσων ἄθλων
Πολλὰ δ' ἐπίσταθ' ἔργα:
Viro autem victo mulierem in medium posuit.
Multa autem sciebat opera.

8. OPERVM] Ex Græcorum fonte, quibus etiam ἔργα transferuntur ad lanificium, & texturam. Aduocant omnes illud Homeri 6. Iliad. ἔργα γυναικῶν Σιδωνίων: opera femininarum Sidoniarum. & ll. 23. γυναικῶν ἔργα εἰδῶν: faminam scientem operum. Inde & Minerua ipsa inuentrix lanificij, dicta est ἔργων. Fœminæ etiam ab hac arte dicuntur operosa elogij loco.

Fœminæ in premium.

Opus de lanificio.

Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
Gramineum in campum: quem collibus vndique curuis
Cingebant syluæ, mediâq; in valle theatri
Circus erat. quò se multis cum millibus heros
290 Confessu medium tulit, exstructoq; refedit.
Hic, qui fortè velint rapido contendere cursu,
Inuitat pretiis animos, & præmia ponit.

d. Cum omnibus tam victis, quam victoribus, datus sit bina spicula, & bipennem, promittit deinde tribus prius peculiaria praemia, ita vero peculiaria, ut corona tamen futura sit communis tribus primis, ideo sequitur flumina, caput ne dentur oliua.

e. Numeratiam praemia trium singulorum, & omnia cum elogio. Primo victori assignat equum insignem phaleris. Non minus certe versus phaleratus, quam ipse equus.

f. Alteri pharetram, & sagittas, illam Amazoniam: nam ea forma, quae vlt. Amazones; has Threicias, nam Amazones, cum aliis locis, tum potissimum in Thracia confederunt. Sed quod ornamentum pharetrae? Hac inquit balteus circumplectitur auro lato, & fibula subnectit gemma tereti. Dices, alterum ergo otiosum, aut complexus baltei, aut fibula? Explico. Balteus pharetram tenebat complexu suo, fibula balteum ipsum necebat suo mortu. Sic mihi visus posse expediri Poeta. Itaque fibula nihil ad pharetram. Alij aliter, non pugnem.

g. Tertio galea Argolica, & hac δεικτικῆς, & quia paruum munus (ait Seruius) ideo contentus abito.

NOTE.

1. NEMO EX HOC NUMERO] Vertit verba Euripidis in Hecuba, εἰ δ' ἀδύπητος ἔσται. Pertinet ad hunc versum verba Iulij Scaligeri lib. 3. cap. 11. quae ego non grauabor adiungere: Quod si miseris quam ex aquo & bono fert iudicium in ludis, admirabile profecto diuini viri dexteritatem. Nam qui aduersa fortuna impediti non vicere, eos nihilominus afficit donis. vt maximus Poeta maximum virum etiam fortune dominum ostendet, aut saltem moderatorem. Quin etiam cum in certaminibus laborent omnes, non videtur decere id sine premio effici debere. Nam victoria vni tantum est, labor omnium. Ergo praemium victori esto, victis solatium: quapropter & illa verba dixit magnanima, ac Deo digna: Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Donatus, mi litare.

Vox donatus militaris est, & inde huc illata a scientificimo vate. Pars veteris inscriptionis, quam profert Smetius, sic habet: C. Papilio donato donis militaribus a Diuo Hadriano ob Iudaicam expeditionem. Alia sic: Cn. Domitio donato ab Imperatore Vespasiano Aug. & T. Caesar. Aug. F. coronis, Murali, Vallari, aureis hastis puris, &c. Inde supra Poeta: Iamq; adeo donati omnes. & Liuius lib. 39. multi omnium ordinum donati militaribus donis. Plin. lib. 7. cap. 28. donatus hastis puris duodeviginti.

2. OMNIBVS] Notanda oppositio, in qua plurimus est Poeta. frequenter enim vnitatem coniungit cum voce, quae multitudinem signet. 2. En.

Collectis omnibus vna Defuit.

4. G.

Omnibus vna quies operum.

iterum, mens omnibus vna. & in 1. terris magis omnibus vnam. Non dubitauerim, Liuium lib. 6. ex obseruatione Virgilij dixisse, vbi sermo est de Manlio: adeo in vno omnibus satis auxilij fuisse, nullam opem in tam multis vni esse? & iterum ad Camillum, cede vnus omnibus.

Hellenismus.

3. CAPVT NECTENTVR] Explica, ne tentur ad caput. Sequor libenter iudicium Budæi, qui inde vult casum pendere ad Graecorum imitationem, qui in simili constructione subaudiunt κῆ.

Oliua in coronis certaminum.

4. OLIVA] Ex more, quo oliua in coronis certaminum, de Psaumide Pind. Od. 4. Olymp.

—ὅς ἐλαία σφραγισθεῖς Πισάτιδι, κινδύνησσαι Σπίυδι καμαρίνα:

qui oliua coronatus Pisea, decus excitare properat Camarina. &c.

Κότυρον ἐπὶ σφραγισθεῖς ἐλαίας Ἀδυμελῆ κελαιδῆσαι.

Ornamentum ob coronam aurea oliuae blandiloquum cantabo. & Od. 1. Nem.

—θαμὰ δ' Ὀλύμπου

παδὼν φύλλοις ἐλαίαν χρυσέοισι μυχθίνῃσιν.

se folijs aureis Olympicarum oliuarum immiscentem. vocat flauam, ab Æschylō, qui in Persis, Ἐωθῆς ἐλαίας. Cum flauore alludit aureus color, quo hanc modo arborem bis affecti Pind. Hoc epitheti plerunq; Virg. attribuit reb; Syluestribus. 1. G. farris. 4. G. cultis 7. Æn. aruis. 1. G. Cereri Deæ frugum. Quae etiam ab Hom. Δημήτηρ Ἐωθῆ. Ab eadem proprietate Troiae fluius Ἐωθῆς dicitur, quod oues flauas efficiat. Hic ἐν παρήρησιν scias, non solum, Olea coronatos victores, sed illa Reges accipi solitos. Docet te hoc Ioann. Chrysof. homil. de non contemnenda Ecclesia Dei. καθ' ἄσπερ ἐν θρωπῶσι κλάδους ἐλαίων ἐκινθύναντες ἐπιπέσει τις βασιλεύσας: Quemadmodum homines ramos olearū recisos regibus prouident. Et addit rationem, esse hanc arborem symbolum ἐλέε, καὶ φιλευθροσύνας, misericordiae, & humanitatis.

5. EQVVM PHALERIS INSIGNEM] Considera huc iudicium Virgilij, dignum quod admirare. Cum hoc certamen de celeritate sit, aptissima proponit praemia, & tota ad celeritatem spectantia. Primo cursori promittit equum, qui velox ad cursum. Alteri pharetram, & sagittas, quae etiam veloces. Tertio galeam tantummodo, in quo allusum ad velitem, & volantem militem. Non vidit hac Homerus, qui primo cursori promittit cratera argenteū, qui caperet ἔξ μίσησιν, sex mensuras. Alteri βῆν μίσησιν, καὶ πῖον α δημῶ: botiem magnum, & pinguem adipe. Tertio ἡμίτελον χρυσῆ, semitalentum auri. Quid haec praemia ad velocitatem? Deinde obserua in Magno Poeta, in praemijs ipsis discriminati gradus, & dignitates militiae, equitem, sagittarium, velitem: ideo primo equus promittitur, alteri sagittae, tertio galea. Phaleræ praemia sunt militaria, ideo huc inducta. Lux ab lapidibus. In oppido quodam Phaliscorum: Q. Albio donis donato ab Diuo Traiano Aug. torquibus, armillis, phaleris, bello Parrhico. Taurini in Pedemontio: C. Gauio donis donato a Diuo Claudio bello Britannico, torquibus, armillis, phaleris, corona aurea. & lux quoque a Liuii lib. 39. Pro concione postero die laudati, donatiq; a Calpurnio equites phaleris. Sed intelligas has phaleras semper fuisse ad vsum equorum, quod alibi sumo. Apud Xenoph. lib. 1. ἀναβ. Cyrus, non ille Magnus, dar in munus ἰσποιν χρυσοχάλινον, quod alludit cum Poeta, qui non tantum phaleras, sed equum phalaratum.

Virgilij iudicium.

6. AMAZONIAM PHARETRAM] Est pharetra, theca sagittarum, ἄσπερ φέρον. Sed vnde in potestatem Aeneæ pharetrae & sagittae Amazonū? Res pendet ex historia duplici, & satis nota. Scimus primò ex Homeri Scholiaste in lib. 3. Iliad. Amazonas ante bellum Troianum populabundas in Phrygiam irrupisse. Deinde certum ex omnibus scriptoribus Troiani belli, has foeminas venisse Troiam in auxilium Priami contra Graecos. Ergo vel ab inimicis erepta spolia, vel ab amicis relicta munera.

7. AVRO] Ex more & elegantia veterum, quibus balteus militaris ornatus auro. Persius: Cecum vulnus habes, sed lato balteus auro Protegit.

Spartianus in historia Hadriani, virtutē huius commendans, sic ait: Exēplo etiam virtutis suae ceteros adhortatus, cum etiam vicena millia pedibus armatus ambularet, vestem

Phaleræ, militare praemium.

Baltei ornatus.

vestem humilissimam frequenter acciperet, & sine auro balteum sumeret. Liuius lib. 9. aurata vagina, aurata baltea illis erant. Cedrenus Chofrois ἰωνῶν, id est, baltheum, χρυσῶν, vocat, καὶ διαδύβου, aureum, gemmatumque.

Argolica galea.

8. ARGOLICA] Quemadmodum pharetram ab Amazonibus, ita galeam a Graecis aduocat, vt patet quodammodo sit commedatario. Sed quae haec Argolica galea? vel quam ipse in pugna, sic credi potest, cuiuspiam Graecorum ademit victor, in Troiana obsidione, vel respectum ad formam est; alias enim notas habuit galea Graecorum, quam Troianorum, quod ex eodem discimus Poeta in 2. vbi Choræbus, ne à Graecis vt hostis haberetur, galeam, clypeum, enses, sibi accommodat, Argiua omnia. Nota igitur aliqua in Graeca galea, vnde haec distincta à Troiana. Fortasse iubæ discrimen dabant: id insinuat eo versu, — οὐτῆρque miserrima cedes

Græca arma in Italiam.

Armorum facie, & Graiarum errore iubarum. Admoneo obiter, Græca arma in Italiam, ac perinde in Romanam belli disciplinam penetrasse, cuius rei fortasse origo prima Aeneas. Is enim, & qui cum eo adducti sunt, Græca arma in Italiam intulerunt, à Graecis spolijs loco erepta. Partem huius rei Diomedidamus, alijq; quia Troiano bello in Italia sedes fixerunt. spectacula certe, palæstras, ludos, aliisque huius-

modi commigrasse ex Graecia in Italiam scimus; quod argumentum non mediocre de armis.

Cassidis, & qui δὸν τις γαλέης, felle, aut mustella. dicuntque Galea scimen.

9. GALEA] Galeam Varro à galero deducit. sunt Galeae di- qui δὸν τις γαλέης, felle, aut mustella. dicuntque Galea scimen. leam proprie esse, quae à feris petitur. Ilidorus certe sic discernit, cassis de lamina est; galea de corio. pro quo facit Tacitus de Germanis sic scribens, vix vni, alterive cassis, aut galea, vbi manifestè abiungit. Stautius lib. 7. videtur adiunare adductum etymon, Tela rudes trunci, galea vacua ora leonum.

Ista iam Lipsius lib. 3. Milit. Rom.

10. CONTENTVS ABITO] Explicationem Setuij Contentus, de paruo munere, quam iam attuli, sequantur verba de paruo. haec Nonij. contentus, cui res etiam parua abunde est. Propert. lib. 3. eleg. 3.

Contentus nuueis semper vestabere cynis. Nec te fortis equi ducet ad arma sonus.

vbi Passeratius: Rectè hic, contentus cynis, quia parui vectores, pra equis. Sic idem Propertius eodem lib. c. leg. 7.

Quid si contentus patrio boue verteret agros. Sic M. Curius apud Val. Max. cap. 4. populari dono contentus fuit, spretis magnis praemijs. In Cedreno de re parua est ἑπὶ χαλκῶν pag. 394. Iuuen. Sat. 14. Vinite contenti casulis, & collibus istis.

- 315 a Haec vbi dicta: locum capiunt, signoque repente Corripiunt spacia audito, limenque relinquunt, Effusi nimbo similes, simul vltima signant. b Primus abit, longaeque ante omnia corpora Nifus Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis. 320 Proximus huic, longo sed proximus intervallo, Insequitur Salius: spacio post deinde relicto Tertius Euryalus. Euryalūque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso Ecce volat, calcemque terit iam calce Dioues, 325 Incumbens humeris: spatia & si plura supersint, Transeat elapsus prior, ambiguūque relinquat. c Iamque fere spatio extremo, fessisque sub ipsum Finem aduentabant; leui cum sanguine Nifus Labitur infelix, caesis vt forte iuencis 330 Fufus humi, viridescque super madefecerat herbas. Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso Concidit immundoque simo, sacroque cruore. d Non tamen Euryali, NONILLE oblitus amorum, 335 Nam sese opposuit Salio, per lubrica surgens: Ille autem spissa iacuit reuolutus arena. Emicat Euryalus, & MVNERE victor amici Prima tenet, plausūque volat, fremitūque secundo. Post Helymus subit, & nunc tertia palma Dioues.

ARGVMENTVM.

Curritur. it primus Nifus, deinde Salius, tertius Euryalus, quartus Helymus, quintus & pene par Helymo Dioues. Cedit Nifus in cursu, qui confidit palmam cum nequeat, proximum sibi saluum obiectu corporis ad ruinam compellit, vt Euryali sit victoria. Inde mutata est omniu fortuna, principē locū obtinēte Euryalo, alterū Helymo, tertiu Diore.

EXPLICATIO.

CLARA omnia. Nota celeritate cursorū ex dectylicis volatibus, qui crebrite ex vocalibus hiantibus, quasi illis aperiatur via ad cursurū: ex cōparatione cū nimbo, cuius instar effusi. Sed quid illud? simul vltima signant. Nihil amplius requiro, vbi est Seruij Z z 3 duplex

Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
 Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
 Turpia membra fimo. risit pater optimus olli.
 & Et clypeum efferri iussit, Didymaonis artes,
 360 Neptuni sacro Danais de poste refixum:
 Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat.

ARGUMENTVM.

Vociferatur Salius, iniquè sibi præmium eripi Nisi dolo. Iuuant Euryalum pulchritudo eius, & Diorea. Donat Æneas constitutis præmijs victores tres: nouis deinde, atque extra ordinem, Salium, & Nisum.

EXPLICATIO.

Salius, qui Nisi dolo, præmium sibi eripi dolebat, conuertit se vociferabundus ad patres spectatores, qui primi, & principes in eo confesso, supplicans pro honore.

Contrà pro Euryalo est fauor omnium, quem ille & lacrymis, & virtute conciliabat: quæ sanè virtus eo gratior efficaciorque ad mouendos animos, quo adolescens formosior. Nam pulchritudo cuius non animum expugnet?

Iuuat Diorea causam Euryali, nam si hic princeps sit trium in accipiendis præmijs, ipse erit vltimus, & abibit donatus: si verò princeps sit Salius, ipse iam excludetur, & neque erit vltimus.

Placuit Æneæ in hoc animorum dissidio, tres, Euryalum, Helymum, Diorem afficere, statutis præmijs: Euryalum equo phalerato, Helymum pharetra Amazonia, Diorem Galea Argolica. Id enim est, quod ait, *vestra munera manent vobis certa, & palmam mouet ordine nemo.*

Vt tamen erat pius, noluit Salium in donatum relinquare: ratio, quia & amicus, & infons. Non enim fas fuit carere illum honore, Nisi fraude. Ita que iubet *afferri tergum leonis*, id est, indumentum instar Thoracis militaris factum ex leonis pelle, ex more, quo viri fortes donis talibus ornabantur. Est verò duplex commendatio, naturalis & artificata: nam villis leonis addit ab arte vngues aurei.

Vbi vidit Nisus donatum alium extra tres primos, petit etiam sibi præmium dari. Ratio duplex. Prima, nam *te lapsorum miseret* (miserescit.) Altera, nam *merui primam coronam*, sed abstulit fortuna, quæ mihi inimica: vt verò efficacius moueret, faciem fimo inquinatam ostentabat, & corpus reliquum. Cui Æneas cum fauore arripit.

Ergo donat illum clypeo, quem ait fuisse fabricam Didymaonis. In voce *artes* obseruo excellentiam Clypei. Numerus enim multitudinis indicat laudem non vulgarem, quasi in eo efformando omnes artes consumpserit & pene exhausterit Didymaon. *donat ergo iuuenem egregium præstanti munere*, videlicet militarem iuuentam militari munere. Sæpe Homerus peccat, nihil pensis habens quo quemque afficiat munere. Sed quid illud?

Neptuni sacro Danais de poste refixum.

In Troiano excidio templa etiam Deorum profanata à Græcis, & sacra omnia violata, quod hic obiter tangit Poëta, nullam occasionem prætermittens nominis Græci infamandi.

A

NOTÆ.

1. CAUEA.]Cauea dicebatur & quæ in theatro, & quæ in amphitheatro, ipsum nimirum adificij cauum prior locus scenis dicatus fuit, posterior cædibus. Clarius: theatrum dictum est cauea, & amphitheatrum cauea. De theatro capiendus Cicero de Amicit. *qui clamores tota cauea nuper in hospitibus & amici mei M. Pacuuij fuerunt noua fabula, cum ignorante Rege, vter esset Orestes, Pylades se esse Orestem diceret, vt pro illo necaretur, &c.* Et Arnobius lib. 4. *assurgunt theatra, cauea omnes concrepant fragoribus, atque plausibus.* Videntur etiam Suetonius in Clau. cap. 21. De Amphitheatro Prudentius:

Quid puluis cauea semper funebris, & illa Amphitheatralis spectacula tristia pompa? & in Peristeph. hym. 6.

Intrant interea locum rotunda Conclisum cauea: madens ferarum Multo sanguine quem furor frequentat. Cùm spectacula perstreperunt cruenta, Ac vilis gladiator ense duro Percussus cadit, & fremit voluptas.

Tertull. contra Marcionem dixit *cauea sententis*, cum allusione ad cædes. Ergo cauea non solum dicta est de amphitheatro, quod quidam enixè contendunt, sed etiam de theatro. Inde lucem accipit Tertullianus lib. de spectaculis, qui clauditur his verbis: *Ceterum qualia illa sunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt? credo, Circo & vtraque cauea, & omni studio gratiora.* sic legit Pamelius, & inuenit Liphus, non *caula*. Quin in theatro mentio est plurimum cauearum, dicente Tullio lib. de Senectute. *Vt Turpione Ambiuio magis delectatur, qui in prima cauea spectat, delectatur tamen etiam, qui in vltima.* Sic adolescentia, &c. Ab his locis, metaphoricè quilibet circus, aut confessus coniunctus in modum Theatri, dicitur cauea, & hac translatione vsus Poëta hoc loco. Demum addo caueam dici in venatione Romana locum, vbi asseruata feræ. Stat. 2. Sylu.

—stat cardine aperto Infelix cauea, & clausis circum vndique portis, Hoc licuisse nefas, pauidi rimuere leones.

& vbi interfectæ, vt ex altero Prudentij testimonio clarè elicias. Neque scio, cur Lips. de Amphitheatro cap. 9. Statium referat tantum ad portam, qua emissa feræ.

2. TVIATVR.]Tale quid in Statio, *—Accessit lacrymarum gratia forma.*

Euryali pulchritudo hic, & in nono extollitur. fuit hæc (vt credi potest) eximia, & veteribus admiranda, quod etiam Ibycus prodidit, qui sic apud Athen.

Εὐρύαλι γλαυκῶν χραεῖτων θάλασσαν καλλιπέμον μελέθρημα, σὲ μὲν κίπρις, αἶψ' ἀγαροβλήθρασι Πρωτὸν ἐδέξατο ἐν ἄβυσσος θρήψαν: Euryale casuarum gratiarum germen pulchricomaram curata, te certè Venus, & blandis oculis Sna-dela, roseis in floribus educarunt. Illud veniens explicat Nanius in epistola ad Pison. *crefçens.* ita etiam illud Ecl.

Veniens sibilus Austri. ita & Horat.

Cauea de theatro & amphitheatro.

Cauea plures in theatro.

Cauea de venatione.

Sic honor, & nomen diuinis vatibus, atque Carminebus venit, id est, creuit.
3. PVERI.] Quia præcessit pater. qua ratione sæpe Græci *παῖδες* referunt ad *πῆρ* v. g.

4. PALMAM MOUET ORDINE NEMO.] Dixi datæ hæc præmia tribus primis. Euryalo equum: Helymo baltheum, pharetram, sagittas: Diiori galeam. Sed roget aliquis, qui potuit Nisi dolo prodesse Euryalo in detrimentum Salij: fuit qui in hac re Maronem damnent, tanquam iudicij parum limati. Tuetur Alciarus lib. 6. Parerg. cap. 22. In militaribus concertationibus ad formulam prouocationis semper attendendum est. Nihil itaque obtabit siue quis victoriam dolo aliquo, siue virtute consequatur, quod lib. 9. Symposiacion Glaucias præclare differt apud Plutarchum. *Semper (ait ille) in Senatus consultibus, legibus, contractibus, confessionibus, ad verba, quibus conclusa sunt, est maximè aduertendum.* Neque desunt magnorum hominum iudicia, qui hoc confirmauerint. Apud Homerum enim 3. Il. ita certamen inter Parisem & Menelaum conuenit,

Flauus Alexandrum si interficiat Menelaus, Res habeat, Helenamque suas deportet in ades.

Accidit autem, vt cum Paris esse inferior cœpisset, ope & dolo Veneris ereptus inde sit, ac propterea Menelaus nec res habuit, neque vxorem: cautum enim non fuerat, vt victori Menelao hæc restituerentur, sed si perduellem interfecisset. Similiter Staius, & Silius: vterque lib. 9. ille Theb. hic Punic. in aliorum pectonibus idem senserunt: *Vterque enim (verba sunt Alciati, infero hic quia aperiunt iudicium Maronianum) imitatus est illis in certaminibus Virgilium, sed vt res ipsa indicat, satis infeliciter, & longo post ipsum intervallo: vt mirum sit voluisse eos tam pertinaciter sequi, quod assequi non poterant vel ipsis iudicibus.*

5. CASVM MISERARI.] Latet hic imitatio Homer. Il. 23. vbi Achilles Eumelum noluit in donatum dimittere, tamen si fracto à Minerua curru, præteritus à concertatoribus in Agonalî certamine fuisset. Hoc iam alij viderunt.

6. GETVLI.] Getulia, vti totius Africa ferocissimas

Virgilius superat Siliu, & Staiu.

ARGUMENTVM.

Proponitur tertium certamen castuum, assignantur præmia victori, & victo.

EXPLICATIO.

It transitio ad tertium certamen. In verbis *præfens, & adsit*, est acumen ex affinitate significationis vocis virtusque. Itaque ait: Sicui est animus præfens, id est, virilis, & fortis: adsit, id est, audeat. In illis *euinctis attollat brachia palmis*, signat castus, de quibus postea, his enim manus vincebantur. Statim proponit præmia duo, vnum victori, alterum victo; vtrunque exornat: iuuenem victoris ab auro, & virtis: galeam victi ab insigni, id est, à cristis: sic enim ca-

A homines, ita & leones tulit. De huius regionis ferocitate, natura, moribus, legèdus Sallustius in Iugurth. Ergo, quia leo Gerulus, ideo *tergum immane* velit aliquis. Sed placet tamen, vt referas immanitatem ad magnitudinem pellis leonina.

7. ET TE LAPSORVM MISERET.] Sic Antilochus ad Achillem. Il. 23.

Εἰ δὲ μὴ αἰσθησείης, καὶ τὸ φίλον ἐσθλὸν δοῦναι: Si autem ipsum miseraris, & tibi gratum est animo.

8. NISO.] Agnoscit hic emphasin Nalcimb. vt apud Horatium:

Nil desperandum Teucro duce, & aspice Teucro.

vbi *Teucro*, non, meita *Niso*, non, mihi.

9. RISIT.] Ita Achilles ad Antilochum. 23. Il.

Ὡς φάτο μείδονεν ἢ ποδάρκην εἶπεν ἄχαιῶν: Sic dixit. risit autem velox diuus Achilles.

Non tideret, nisi esset velox. Nausea. Rideo. Et infra Homeri in Aiace loquentem de suo risu (de quo viro, *δὲθον ἀποπύουτο*, expuentem fimum) sequitur omnium risus,

Ὅι δὲ ἀρα σάοντες ἐπὶ ἀπὸν ἡδὸν γέλασαν: Hi autem omnes super ipso suauiter riserunt.

10. NEPTVNI SACRO.] Morem, quo Deorum templis arma dicabantur, affigebantur, suspendebantur, quemque hic attingit Poëta, alibi persequor. Cùm dicat Poëta *clypeum refixum de sacro poste*, credamus ad illum allusisse Horatium Od. 28. lib. 1.

—quamuis clypeo Troiana refixo.

& epist. 2. lib. 1.

Sub duce qui templis Parthorum signa refixit.

11. IUVENEM DONAT.] Datur Niso præmium, fauore, vt vides, Æneæ; non merito: qui tamen primus nomen dederat ad certamen. dixit enim, *Nisus, & Euryalus primi.* Itaque non debuisset reportare. Apud hic verba Aristidis in 1. Platonica, *ὅρα ἢ εἶτι κῆρ ἄτι γυμνασῖς ἀγῶσιν*, &c. sed omitto Græca. Latine sic sonat: *Quin etiam in gymnicijs certaminibus video, non eos, qui primi nomen dederint, Victoriæ reportare: verum qui id, ad quod nomen dederint, optime factis comprobauerint. Idque ita vbi que obtinet, vt in ipsis quoque præmijs, adeoque cursus ipsius, non iis qui initio retulerint, sed qui præterierint signum, detur.*

D pionicam galeæ insignes, cristatæ sunt. Ensi nullum dat elogium.

ARGUMENTVM.

Proponitur tertium certamen castuum, assignantur præmia victori, & victo.

NOTÆ.

1. PVGNÆ.] Pugna nomen est polysemum, atque castibus, vt etiam ait Hieron. Mercur. in Agonist. tamen hic ad castuum significationem trahitur. non enim dubium, quin de castibus loquatur Poëta.

2. VELATVM AVRO VIRTISQVE.] Allusum ad ornatum sacrificij. Tauri enim & auro ornati, & virtis producebantur ad sacrum. De quo more ad illud 9. Æn.

Et statuam ante aras aurata fronte iuuenem.

Hic tantum obseruabis datum hoc pro munere: cui Taurus rei similis locus Liuji lib. 7. *Consul aduocata concione P. præmio.*

Decij

Decij non ceptas solam ante, sed cumulatam noua virtute laudes peragit. Et praeter militaria alia dona, aurea corona eum & centum bobus, eximioque vno albo, optimo, auratis cornibus donat.

3. IUVENCVM] Facit donum militare. Liuius lib. 7. in historia Coruini, Consul concione aduocata laudatum tribuum decem bobus, aureaque corona donat. & lib. 26. post expugnatam Nouam Carthaginem: Ante omnes (Scipio) C. Laetium praefectum classis, & omni genere laudis

a Nec mora: continuo vastis cum viribus effert Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit;

370 b Solus qui Paridem solitus contendere contra:

c Idemque ad tumulum, quo maximus accubat Hector, Victorem Buten immani corpore, qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat, Perculit, & fulua moribundum extendit arena.

ARGUMENTVM.

Dat se Dares iactabundè ad pugnam & dupliciter commendatur.

EXPLICATIO.

a Indicatur alacritas in Darete ad pugnam, cum ait, nec mora. & iactantia in illis, vastis viribus, cum allusione ad vastum & magnum corpus. Illud tollit se magno murmure est, explicatore Scaligero, effert se secundo murmure.

b Prima Daretis commendatio. Capiendus Poeta de iuuenili quapiam exercitatione, quae habita inter Troianos ipsos, nam Dares non hostis fuit Paridis. Quae, quae haec commendatio, cum Paris imbellis saepe deferibatur? Duo in Paride contraria: amor quo perditè amauit Helenam; virtus facis magna, qua saepe afflixit Graecos. Neque alterum nocet alteri. Vtriusque rei exempla redundant in Iliade.

c Commendatio altera, qua Dares, in ludo funebri, qui habitus ad tumulum Hectoris, percudit Buten, qui aliorum victor, qui immani corpore, qui se superbissimè ferebat, (efferebat,) quod ab Amyco Rege Bebryciorum optimo pugillatore, genus duceret: hunc (inquam) tot nominibus commendatum percudit, & extendit in arena moribundum, id est, semimortuum. Nam illud Seruij interpretamentum, moribundum, id est, morti similem, rectè videtur oppugnasse Beroaldus in Annot. in Seruium.

NOTAE.

1. NEC MORA: CONTINUO] Ducta haec ad Homerium filium,

ὣς ἔφατ' ἄρυσθ' ἂν αὐτῷ ἀνδρὸς ἦν ἕστε, μέγας τε, εἰδὼς πυγμαχίης ἕδος Πανοπῆος Ἐπειδός:

Sic dixit, prodijt autem statim vir ampliusque magnisque

Sciens pugillaris pugna filius Panopei Epheus.

2. BUTEN] Alterius Butae, qui filius Pandionis, Athenarum regis, (vnde ἐθεοεὐδαι nomen familiae illustris apud Athenienses) Stephanus meminit.

3. IMMANI CORPORE] Signat molem corporis Butae, qui prope ad belluam accedebat: est haec ratio idoneè excogitata à Poëta ad augendam orationem. quin Liuius lib. 7. Gallum illum, quem T. Manlius interfecit, belluam vocat.

A sibi met ipse equauit, & corona aurea, ac triginta bobus donauit.

4. SOLATIA VICTO] Prudentiam Aeneae & verum hunc supra iam dedi. Instat verò Poëta imitationi Homeri Iliad. 23. vbi in pugilatu non solum victoris, sed victi quoque ratio habetur. Locus, & quia aliis dictus, mihi fileretur. Illud non silendum, bis eandem rem in eo loco repeti nulla necessitate; semel Poëta, deinde Achilles ore.

B 4. AMYCI] Fuit Amycus Rex Bebryciorum, Neptuni filius, & pugillatu insignis, hunc Pollux in lucta interfecit, & ideo Pollucem ἀμυκοφόνον, Amyci interfectorem vocat Oppian. lib. 1. Cyneg. Amyci sauitiem, aspectum, horrorem, arma potissimè describit Theocritus in Dioscuris, his verbis, lectori vel propter elegantiam obtrudendis.

Ἐνθα δ' ἀνὴρ ὑπέροπλος ἐρήμιος ἐνδιόασκε Δεινὸς ἰδέναι, σιληνραῖοι τεθλασμένῳ ἑάτα πυγμαίης. Στήθεα δ' ἐσφάραθ' πιλώεα, καὶ πλατὺ νῶτον Σαρπὶ σδαρείη, σφυρήλατ' οἷα κολοσσός. Ἐν ᾧ μύεις ἐρεῖοσι βραχίσιον ἄερον ὑπ' ὤμων Ἐσάβην ἦν τε πέτρῳ ἰδοῖτο χοροῖ, ἕστε κελύδων Κεμαρῆρος ποταμὸς μεγάλους ἀπέλεξε δινάης. Αὐτὸρ ὑπὲρ νῶτος, καὶ ἀχένῳ ἠορεῖσθ' Ἄκρον δέγμα λέοντ' ἀφημμένον ἐν ποδῶν ἰάνων.

Ibi vir immanis sedem habens sub dio manebat. seuus aspectu, cui duris castibus aures erant fractae, Pectus eminebat rotundum instar globi, & latum dorsum.

Carne ferrea; quasi malleis fabricatus instar colossi. Inualidis autem brachijs musculi sub summo humero Extabant, velut scopuli rotundi, quos voluens Torrens fluius magnis circumpoliuit gurgitibus. A dorso verò & collo pendebat

Pellis leonis, ab extremis sustensa pedibus.

Scribit autem Clemens lib. 1. Strom. hunc Amycum primum omnium lora pugilum, id est castus, exco-gitasse.

D 5. MORIBUNDVM EXTENDIT] Ita Theocrit. 23. εἶδ'.

αὐτὸρ ὁ πλαγίης Ἵπτιος ἐν φύλλοισι τεθαλόσθ' ἐξ ἑσπέρου θη:

— at ille sauciatus Supinus in folijs virentibus extensus iacuit. iterum,

— πᾶς δ' ἔπι γάων

Κεῖτ' ἀλλοφρονέων:

— totus verò humi iacebat exanimis.

sermo est de Amyco interfecto à Polluce. Rectè verò ait Germ. Lucanum dixisse lib. 5. verbo explicò, quod Virgilius verbo extendo, cum scripsit:

— rudibus Pean Pythona sagittis

Explicuit.

Explico, pro extendo.

375 a Talis

375 a Talis prima Dares caput altum in praelia tollit:

Ostenditque humeros latos, alternaq; iactat Brachia, protendens, & verberat ictibus auras.

b Quæritur huic alius, nec quisquam ex agmine tanto Audet adire virum, manibusque inducere cæstus.

380 c Ergo alacris, cunctisq; putans excedere pugna, Aeneæ stetit ante pedes, nec plura moratus, Tum læua taurum cornu tenet, atque ita fatur:

d Nate Dea, si nemo audet se credere pugnae. Quæ finis standi? quò me decet vsque teneri?

385 Ducere dona iube. Cuncti simul ore fremebant Dardanidæ, reddique viro promissa iuebant.

ARGUMENTVM.

Eiusdem arrogantia describitur, militarisque ostentatio, & factò & verbis: Troiani fauent iactabundo.

EXPLICATIO.

a Notæ quatuor ferocientis & ostentabundi iuuenis, attollit caput, ostendit humeros, iactat & protendit brachia, auras verberat stolidè.

b Adeo cunctos terruerat ostentatio inanis. Mirum enim in tanto exercitu reperiri neminem, qui cum Darete depugnaret castibus.

c Ergo Dares non plus morarum traxit, dedit verò notas magnæ amentia. Fuit enim alacris, quasi parta victoria, putans se alios excedere: deinde taurum manu tenet arrogantissimè, quasi rem propriam. Sed huius stoliditatem satis signat Poëta verbo illo putans: innuit enim Daretis inopiã, ex notione huius verbi, quam alibi aperuit. Cum ait stetit ante pedes, caue putes illum procubuisse. Non enim est hoc à verbi huius significato: neque hoc in Daretem caderet, qui tum arrogantissimus.

d Si nemo vult mecum pugnare, quo fine, ò Aeneas, hic stamus, tempusque terimus? quid me tandiu suspensum tenes? Iube me ducere hoc præmium, quod iam manu teneo (læua videlicet tenebat taurum è cornu.) Inclinauit in Dareta Troianorum assensus, tanquam in victorem; ideo, reddi, quasi rem debitam.

NOTAE.

1. TALIS] Tale quiddam Liuius lib. 7. & alij Romani scriptores, de duobus Gallis, qui suo quisque bello fortissimum quempiam Romanorum ad singulare certamen prouocarunt. Primum T. Manlius Torquatus interfecit; alterum M. Valerius Coruinus. Tale etiam & Apollonius de Polluce pugnantem castibus aduersus Amycum. de Amyco ipso aduersus Pollucem Theocritus, & de Epeo Homerus. 23. Il. ij enim omnes ad hunc fere modum, quo hic Dares, vires suas ostentarunt. Sed hanc ostentationem insaniam vocat Pindar. Od. 9. Olymp.

Τὸ κωνχῶδες πῶδες καρπὸς Μαίανων ἐσσορέκει: Gloriari intempestiuè Insanijs consonat.

Postetque Dareti obiici, quod statim idem vates, Μὴ τὸν λαλᾷζει τὸ τῶν: Ne nunc talia fridas.

A quoniam videlicet habiturus es in certamine superatorem.

2. VERBERAT ICTIBVS AVRAS] Sic Homer. Il. 13. ἤερα τὸ ψαῖαῖρα verberauit. & Graeci ἄερα δαίρειν: aërem cadere, verberare. Vnde & δῖος, contentio, pugna. Ista German. Sed & credibile adumbratum à Poëta morem gladiatorum, qui ante pugnam in arena, ipsi prius se exercebant, verberantes aërem. Hoc Verberare praelusorium certamen attingit, & explicat Plato lib. 8. aërem. 3. leg. ab illis verbis, ἢ ἀέρας γι ἔντες, &c. Sed adhibeo prælaforiũ tantum Latina: vel si pugiles essemus, nome pluribus ante certamen.

diebus pugnare didicissimus, omnia facientes, quibus in vero certamine, vbi ad victoriam contenditur, vti oporteat, quam proximè ad id, quod simile est, accedentes. Locum hunc tractat Nazianz. orat. 20. describens inane studium, qui, nihil cum faciant, in ipso certamine, tamen gestibus corporis omnia administrant. Interque alia, quae multa adhibet, tum hoc, αἰέουσι τ' ἐρασιφέρναι αῖρα. & orat. 21. de Athletis ἀπειροί, id est, imperitis, ita ait: οἱ τ' αἶρα πλείω παύοντες, ἢ τὸ σώματ' ἦν ἀθλων δόπου γυγάνουσι: aërem potius ferientes, quam corpora frustantur premio. & orat. 32. μικρὰ τ' αἶρα παύουσι: propemodum aërem verberamus. Inter exercitationes militum Vegetius lib. 2. cap. 11. saltus quoque, & ictus facere pariter assuescant. Eodem pertinet Graeca parœmia, ἀερατὸν ἀλν- γη. Hanc exercitationem, hoc praeludium, hanc inanè aëris verberationè, proprio verbo Seneca dixit ventis

lare ep. 117. Quam stultum est, cum signum pugnae acciperis, ventilare. Cui quid. Cui quid. Cui quid.

quo Senecæ loco congruit locus Damascen. orat. de Transfig. ἐπιβουλότατος αἰσας ἀπὸς τὰς ἀγῶνας ἐκλήθη τῶν ἀνδρώπων πῶδες ἀερόμαχοι, ἢ δὲ αἶρα δ' ἀφροντες. Maioribus animis ad certamina se comparant, non aduersus homines acie instruentes, non aërem verberantes. Itaque is ventilat arma, is auras verberat, qui potius ludit, quam pugnet.

Ab hac re credo martyrem Tyrannus apud Prudent. hymno. 10. Peristeph. ventilatorum vocat, Tu ventilator vrbis, & vulgi leuis

Procella, mentes inquietas nobiles. Nam & gladiatores cum se ad veros ictus compara- Ventilato- bant, dicebantur ventilatores. Eò refero Plautum res de gladia Epid. Perij. Austrum perculti. Quæ lectio Plauti firmari

videtur hoc ipso, quod de frustra aërae verberatione dicit Virgilius. Scio admitti quoque posse non ineptè, lectionem eam, plaustrum perculti. Redco. Ad exprimentum idem inane studium confer illud eiusdem Bacchidib. Perij. hirundo alas verberat. quod di-

las verberat. adag. Chrysof. homil. de Pœnitent. qui semel laqueo comprehensus ἀπὸ καὶ πτεῖν ἀπὸ τῶν ψύχτρα, & incassum alas commouet. Non abit illud Plauti eiusdem Curcul. Noli

Noli amabo verberare lapidem, neperdas manum. Pru- A dent. Pſyc. alio verbo extulit:

Dum sese ostentat, clypeo dum territat auras. Tale quid Pollux lib. 3. qui de athletis σωμαμαχῶν, cum umbra pugnare. Virg.

— frustra ferro diserberat umbras. Est hoc planè, quod 3. G. de tauro, ventōſque laceſſit. Quod Catull. de Nupt. Pelei:

— nequicquam iactantem cornua ventis.

Cæstus qui sint.

3. CÆSTVS] Hic de Cæstibus; nam hic primo occurrunt. Sunt cæstus lora, quibus manus pugilum, & brachia, & præsertim extremæ partes brachiorum, quæ manui adiacent, innectebantur, vt si qui hoc tempore pugilatu decertare vellent, chirothecis manus munirent, quo & firmiorem ictum inferrent, neque manum læderent, & sine noxa sustinerent aduersarij petitionem. Cæstus ex eo vocatus opinatur

Vade dicti.

Turn. quod lora illa futa essent, quasi sit κασδὲς ἰμάς, futilis lorum, vt Græci loquuntur, vnde & nomen etiam cingulo Veneris, quod futilis sit: hi diphthongum adimant necesse est. Alij a cædendo ducunt, & cæstus scribunt, non cestus, in his Aldus, & Gerardus. Crudos supra vocavit Virgilius, sicut & Arnob. lib. i. & 7. quod faciæ istæ bubulæ ex crudis coriis constant. Cæstus significat Maro cum dicit,

— & paribus palmas amborum innexuit armis, & supra,

— euinctis attollat brachia palmis.

iterum,

Duroſq; intendere brachia tergo.

iterum,

Terga boum plumbo infuto, ferrōque rigebant.

Extrema hæc indicant infutos innexōſque fuisse cæstibus veluti clauiculos ex ferro, & plumbo, quo aduersarius caperet detrimentum maius. Similes cæstum periphraſes occurrunt in Theocrito eid. 23.

Χεῖρας ἐνέδωξεν αὐτῷ μέγας Κόλοισιν ἰμάσιν

Manus cingentem medijs bubulis loris.

iterum,

Οἱ δ' ἔπειθ' ἐν ἀσπίρασιν ἐκαρτέρωντο βοείαις

Χεῖρας: Illi igitur cum spiris bubulis munuissent

Manus.

Pollux lib. 3. χεῖρας ὀπίσθησεν, ἀπὸ λατρίδης. Et Pind. Od.

6. Nem.

Χεῖρας ἰμάσιν δάδειε,

Manus loro vinctis.

Et Plato 8. Legum de hac re loquens, ἰμάς τις dixit, signans lora. Hæc ita latè debuerunt firmari propter pertinacem nonnullorum sententiam, qui in describendis cæstibus nescio quas fingit clauas, aut plumbeas massas, vt, cum ait Gerardus in Plurum Aristophaniam: Cæstus dicitur esse a cædendo, erat autem lorum a crudo corio confectum, cui massa plumbea infusa erat. Apertè errat, vt & alij, quos non nomino. Nam cæstus tantum erant, quos iam explicui initio huius notæ. Qui istud de ferrea claua, decepti fortasse sunt loco isto Eustathij Homerici interpretis. οἱ δ' ὑπομάτων ἰμάσιν οἱ βοείαι ἀπὸ τῶν χειρῶν, ἀπὸ τῶν ἐπιπέδων σωμαμαχῶν ἰμάσιν τι τῶν ἀληθῶν, καὶ τῶν ἀκατάλας ἢ σωμαχόντες, καὶ ὅσαί τινα κορόντιω σφαιρῶντες γυρῶν: Pugilum lora bubula manibus ipsis inuoluebantur, plagas multum adiuuantia, digitos autem simul continebant, & quasi clauam quandam rotunda forma durè faciebant. Hoc (inquam) loco decepti sunt, non enim cæstus erant clauæ. neque hoc dicit Eustathius, sed, ὅσαί τινα κορόντιω, quasi clauam quandam. Tantum enim erant coria ista affuta clauis ferreis, aut plumbeis: quod apertè Virgilius:

— ingentia septem

Terga boum plumbo infuto, ferrōque rigebant.

& Papinius lib. 6.

— migrantia plumbo

Tegmina cruda boum.

Deinde illud quod postea habetur in hoc libro,

— Troianos exſue cæstus.

& verba Valerij 4. Arg.

— quos potes indue cæstus,

omnino norant chirothecam, non clauam ferream.

Plato etiam 8. legum, loquens de cæstibus σφαιρας nominat, a quo fortasse Eustathius dixit in adductis

verbis σφαιρῶντες, qui velit scire exactè (nam res ista oculorum est) formam cæstum, adeat typum illorum, quos in sua Gymnastica fecit excudi vir doctus Hieronymus Mercurialis. Vbi videbit tantum bubulas chirothecas manui & parti primæ brachiorum circumdatas, illâque clauis ferreis munitas. Absolui rem, tria tantum moneo. Primum, hanc cæstum pugnam ad pugilatum strictè sumptum referri à Lazio lib. 10. comment. cap. 13. Nam tametsi latè & generatim dicantur pugiles pugno pugnant, tamen strictè capiendi illi, qui depugnant cæstibus, dicente Tullio. 2. Tuscul. Pugiles cæstibus contruſi, ne ingemiscunt quidem. Alterum, me vertisse verba illa Eustathij, σωμαμαχῶν ἰμάσιν τῶν ἀληθῶν, plagas multum adiuuantia, non vt alij, qui ita, plagas nonnihil adiuuantia. Nihil enim est certius, quam illud fuisse maximum munimen manibus. Itaque, ἢ, Eustathij, accipio ad eum modum, quo 8. Eclog. explicui verba, nescio, quid certè est. Tertium, hos cæstus interdum excuisse per brachia, quod colligas ex adductis versibus Virgilij, in quibus meminit brachiorum, ex Propertio lib. 3. Eleg. 14.

Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris.

Versus iste Propertij mihi aliud in memoriam reuocat, quod te moneo. Præcedit versus hunc iste,

Et patitur duro vulnera pancratio. & statim. Nunc ligat, &c. Vides vt discriminet inter pancratium, & cæstum. Seneca quoque lib. 5. de Ben. cap. 3. Lacedæmonij vetant suos pancratio, aut cæstu decernere. Quod ergo discrimen? Pancratiastes (ait Lips.) nudis manibus pugnisque nexus miscet, pedibus ac toto corpore rem gerit, vnde nomen habuit. Vtique σάμμαχος. Cæstus verò manus armat chirothecis illis, quas iam latè aperui.

4. ALACRIS] Pari forma Terent. Enn. quid tu es tristis? quidve es alacris? & Ennius: acris somnus. & Cicero, Locus celebris, atque etiam, annus salubris. Itaque eleganter cum nomine mare, effores terminationem in (is,) non solum in (er.)

5. TAVRVM CORNY TENET] Pari fermè arrogantia Epeus apud Homer. Il. 23.

Ἄλας δ' ἠμίονο Τάλαιρου φάσμασεντε

Ἡσοιο ἴτω ὅστις δέπας οἶσταν ἀμφιπέλλοι,

Ἡμίονο δ' ἔφημι τιν' ἀξέμεθο ἀλλοσ' Ἀχαιῶν:

Attigit autem mulam operosam, dixitque:

Prope veniat quicumque poculum feret rotundum,

Mulam autem non puto aliquem abducturum Achiuorum.

6. QVÆ FINIS] Fæmineo genere enuntiat, vt Luccretij lib. 1. & Horatius bis tæve.

7. IUBEANT] Vox notanda. Nam qui iubebant? qui imperabant Æneæ? Ergo hæc vox traducta ab militariibus exhortationibus; milites enim dicuntur iubere, cum animos faciunt plausu, fauore, fremitu. Hinc itaque arrepta Vati, & aliis. Quibus iubere est suadere. Sic 3. Æn.

Sed votis precibusque iubent exposcere pacem.

Et in fine huius libri, ignorare iubes. Inde illud tritum, iubeo te flere, id est, volo vt fleas. & illud Comitorum: iubeo te saluere, id est, volo vt saluæas.

Hic

Cæstus pertinet ad pugilatum.

Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,

Proximus vt viridante toro confederat herba,

Entelle heroum quondam fortissime frustra,

390 TANTANE tam patiens nullo certamine tolli

Dona fines? VBI nunc nobis Deus ille magister

Nequicquam memoratus Eryx: vbi fama per omnem

Trinacriam? & spolia illa tuis pendentia tectis?

ARGVMENTVM.

Acestes senem Entellum corripit, ferentem inanes glorias iuuenis ostentabundi.

EXPLICATIO.

Potuit Acestes Entellum reprehendere facilius, quam alij, vt qui princeps Sicilia: dedit verò occasionem arrogantia Daretis, & præterea erat Acestes Entello proximus. Obiurgationis quadruplex est ratio, præterita Entelli virtus, spectatus magister, præsens fama, spolia hostilia. Ergo ait Acestes: Cur fers Entelle tibi pretium tantum, & gloriam eripi, qui olim fortissimus Heroum? cui Eryx magister in pugilatu? cuius fama sparsa per totam Siciliam? cuius è tectis pendent spolia? Ista omnia frustanea sunt, & te nequicquam magnis laudibus memorata, nisi surgis, nisi vincis.

NOTÆ.

Castigo, quid.

1. DICTIS CASTIGAT] Admonet. Henriq. Stephanus in lib. quem Nizolio-Didacalum appellat, idcirco additum à Poëta dictis, pro increpare, & obiurgare, nam alioquin, ait, castigo simpliciter dictum referendum esset ad verbera. Obiter moneo, dignum esse librum illum Henrici Steph. qui legatur, tametsi non tam acriter castigandus sit Nizolius. Annecte verò grauis dictis. itaque grauitas referenda ad obiurgationem, non ad auctoritatem Acestæ.

Indices loci.

2. TORO CONSEDERAT HERBÆ] Quare toro herba? Lux ab Iulio Scaligero lib. 1. Poëtic. cap. 21. Ne iudicibus ludorum affluente turba, obiectu corporum conspectus adimeretur, aggestis cespitibus editiorem locum sibi puluillis auctis faciebant, & eam ob causam medius locus depressior fuit, ac propterea cauea dictus. Adde, verba Virgilij signatissima esse ad tori etymon indicandum. Torus enim dictus est, quod fieret primum ex torta herba, ideo ait toro herba. Propertius quoque lib. 3. eleg. 13.

Tori etymon.

Altaque natiuo creuerat herba toro. Inde stragula, quæ sternebantur supra torum, dicebantur toralia. Vide quæ de hac re latè Ciaconius de Triclin. Rom. & commentatores in Horat. ad illud lib. 1. epist. Ne turpe toral, atque item 2. Serm. ad illud, illota toralia. sed & etymon ipsum alij indicant. Plin. lib. 8. cap. 48. Antiquis enim torus è stramento erat. Tib. lib. 2. eleg. 5.

Toralia.

At sibi quisque dapes, & festas extruat altè Cespitibus mensas, cespitibusque torum.

Apul. lib. 5. Psyche teneris, & herbosis locis in ipso toro gramminis suauè recubans. Vides, vt vnà cum toro coniungebantur stramenta, cespites, loca herbosa gramminis. 3. ENTELLE] Lubitum transcribere Turnebi verba lib. 26. cap. 17. Entellus ille, qui cum Darete ad pugilatum

A committitur, Entelle, Sicilia vrbi, vocabulum indidit. Ita Entella vrbs

Siciliae. Siquis antiquos peruoluerit scriptores, nullum fere in Marone reperiet nomen, non ex antiqua depromptum historia. Sed cum illa antiquitatis monumenta non ita essent obliuione

ex hominum memoria deleta, vt hodie, fiebat vt Maronis Virgilius de

poëma magna cruditione predictum, gloria floretet, & laude fecundetur. ferretur ingenti: nunc nobis illa doctrina vestigia non comparent, ita & ingenio & laudi Poëta minus fauemus, quo minus intelligimus quod in eo sit predicandum. Non o-

mittenda hæc fuerunt, quæ luculenta in laudem Virgilij; & quæ nostris commentariis excusationem afferant, si aliquando penuria oblitterata iam antiquitatis, minus Poëtam illustremus. In Plinij certè

l. 3. c. 8. Entellinos legas, vbi populos Sicilia percurrit.

4. FRVSTRA] Hæc vox ita componenda, frustra quondam fortissime. non, vt volunt Seruius, & Donatus. à me est Nascimbænus. itaque ait: frustra olim fuisti fortissimus, si nunc finis patienter tam præclara dona duci à Darete absque vlla pugna. Nec dissimilis sententia Homer. lib. 7. Il.

Ὁ μοι ἀπειρητῆρες Ἀχαιῶδες, εὐστ' Ἀχαιοί: Ἢεὶ μὴ μιν ἀχαιοὶ ἀχαιοὶ ἀμύκων, ἀμύκων ἀμύκων.

Hei mihi minaces Achiuæ, neque amplius Achiuæ. Quo sensu Maro in 9. δ. verè Phrygiæ, neque enim Phryges. Demum hæc explicatio sequentibus firmatur, nam vt hic frustra fortissimus; ita statim,

Nequicquam memoratus Eryx.

5. NO BIS] Hoc ἀάπελον, & familia frequentissima Parescon. Græcis, & Latinis. Oppian. 1. Cyneq.

Τὸν ἐνὰ μοι δέμας ὠδὲ κεραιαῖοι φοιτῶντων: Itaque, mihi corpore ita temperato proficiſcantur.

Horat. epist. 3. lib. 1.

Quid mihi Celsus agit. sed vtriusque linguæ quæ non redundant exempla

6. ERYX] Fuit hic Rex Siciliae, egregius cæstum decertator, vt qui à parentibus veluti iure quodam hæreditario eam artem traxisset. Amycus enim Rex Bebryciorum, & qui primus cæstibus pugnavit, Buren genuit, Butes Erycem. Ab Eryce artem pugilicam didicerat Entellus. Ait ergo: frustra gloriaris de magistro. Vocat hunc Deum more vſitato ethnicorum: magnos enim viros ita appellabant. Possis ad Erycis apotheosin referre.

7. SPOLIA PENDENTIA TECTIS] Dictum hoc ex Romano more, & superbia. Sen. lib. 1. Controu.

Hic impetus, hic ardor animi domum tuam trinis hostium spolijs adornauit. Plin. lib. 35. cap. 2. Alia foris, & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori resigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Porto in Plinio alij legunt refringere non resigere: ad rem nihil. Ex Græco item. Homer. lib. 13. Iliad.

Τὸν δ' αὖ Μυερόνης ἀπειρημένῳ ἀντίον ἦν ἔειπε, καὶ εἰ μοι παρὰ τὴν κλισίην, καὶ νῆϊ μελαινῇ Πτολὸν ἔναρα Τροίην.

Hunc autem rursus Meriones prudēs contr' allocutus est: Et mihi apud tentorium, & nauem nigram sunt

Multa spolia Troianorum.

Spolia in domibus.

8. A A a

Ille

• Ille sub hæc. Non laudis amor, nec gloria cessit
 395 Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
 Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.
 b S I M I H I, quæ quondam fuerat, quæq; improbus iste
 Exultat fidens, si nunc foret illa iuuenta;
 c Haud equidem pretio inductus pulchròque iuenco,
 400 Venissem: nec dona moror: sic deinde loquutus,
 In medium geminos immani pondere cæstus
 Proiecit: quibus acer Eryx in prælia fuetus
 Ferre manum, duròque intendere brachia tergo.
 d Obstupuere animi: tantorum ingentia septem
 405 Terga bouum plumbo infuto, ferroque rigebant.
 e Ante omnes stupet ipse Dares, longèque recusat.
 Magnanimusque Anchisiades & pondus & ipsa
 Huc illuc vincolorum immensa volumina versat.

ARGUMENTVM.

Excusat se ab senecta Entellus, optat iuuentutem, & annos feruidos: surgit proijctus in medium cæstus, quos gerebat ipse, quibusque olim vsus Eryx: stupent omnes ad pondus immane.

EXPLICATIO.

A Ir, non abesse stimulos laudis, & gloriæ: sed præ senectute consumptas vires. Tractum hebet à gladiis vsu hebetibus: effætæ ab animantibus multo partu delassatis.

b Affectus optantis primam iuuentutem, augetur mirè repetitione illa si, si. Obiter carpit Daretem, nam improbus, nam exultabatundus, nam fidens. Improbitas notat pertinaciam illam in petendo,

c Quæ finis standi? quò me decet vsque teneri? Exultantia, versus illos, ostenditque humeros, &c. Confidentia, verba illa, si nemo audeat se credere pugna. Et in omnibus simul notatur Daretis ἀδολεία, καὶ ἀνδραγαθία, & ἀνυψήθησι. æquè enim & garrigentem, & superbientem vides.

d Sed laude, sed gloria, qui longè meliores stimuli. Cùm ait, inductus pretio, iuencòque, est alterum explicatio alterius, id est, inductus pretio iuenci. Tale quiddam in Lucretio iam obseruauit Gifanius. Sequitur, nec dona moror. Nihil pendo, nihili æstimo. Hæc loquutio frequentissima est Terentio, & Plauto. Hæc cùm dixisset Entellus, proiecit in medium cæstus vtriusque manus, nam hoc est Geminos: cæstus videlicet, quos Eryx manibus & brachiis aptabat ad pugnam.

e Hic ipse stupor indicat magnitudinem cæstum. Est verò triplex ratio stuporis. Prima, confecti erant, & confuti cæstus ex septem tergoribus bouum, vt septemplices posses vo care: secunda, non septem tantum tergora impensa erant, sed ea ingentia, & magna: ita vt tanta pene, quanta sunt tergora, absumpta essent: tertia, infutum erat his cæstibus ferrum, & plumbum, vnde illis rigor. Ait ergo: Obstupuere animi visis septem tergoribus tantorum bouum, & his ingentibus, & quibus magnus rigor ab affuto ferro, ac plumbo. Itaque non satis duxit dicere, septem terga, sed addidit, tantorum, ad maiorem stuporem. Neque abiret à vero, qui putaret latere in Poëta Epiphonema, cui conficiendo seruit particula, tantus, a,

A m. Ac si diceret. Tanti boues impensa erant in eam fabricam? vt illud,

Tanta molis erat Romanam condere gentem. Sed multis rem leuem, ne cui imponat auctoritas Seruij, qui explicat obstupuere animi tantorum. Nec defunt, qui illi faueant. Potius est vt dicat Poëta, tantorum bouum, non animi tantorum, à me sunt meliores interpretes, & omnium maximus Germanus.

e Ideo ante omnes, quia propior periculo. Est longè idem quod, valdè, interpretibus Seruio, & Nonio. Sed verò Aneas magnanimus, qui aliis præ metu stupentibus, ipse solus versaret facilè immanem illam fabricam cæstum. Et obiter illius vires commendantur, qui facilè huc illuc commoueret immane pondus.

NOTÆ.

1. S V B] Hic notat tempus, vt in Cicer. in epist. cùm recitasset litteras Lepidi, sub eas statim recitata sunt. Sed de hoc iam alij. qui & exempla contulerunt.

2. SED ENIM GELIDVS, &c.] Virgilium cum Homero, & Liuiò comparo. Græcus Poëta lib. 11. Iliad. sub persona Nestoris.

— ε γδ εμν ες
 Εδ' ον σαρ' εσων εν γυμνασίοις μέλεσιν.
 Εδ' ως ηλώοιμι, βιν δέ μοι εμπεδ' εσιν,
 Ως όπότι, &c.

— non enim mea vis
 Est, qualis antea fuit in agilibus membris.
 Vtinam sic atate floerem, robur verò mihi firmum esset,
 Sicut quando, &c.

Iterum Nestor idem Il. 23.
 Οδ' γδ ετ' εμπεδ' α γυα, φιλ' ε, σιδεσ' δέ τε χόριε
 Σμων άμφοτέρωθεν έπαίσωνται έλαφραί:
 Non enim amplius firma membra, à chare, pedes, neque manus

Ab humeris vtriusque mouentur agiles.
 Romanus scriptor sub persona P. Licinij Calui lib. 5. Me iam non eundem, sed vmbra nomenque P. Licinij reliatum videris. Vires corporis affectæ, sensus oculorum, atque aurum hebetes, memoria labat, vigor animi obrusus. Hærebam, an legendum in Litiuo, vires corporis effætæ, cùm videatur respicere ad hunc locum Virgilij. Sed nihil muto, cùm idem Liuius lib. 9. de Herennio Samanite: In corpore affecto vigeat vis animi, consiliique.

3. TARDANTE SENECTA] Legendus Aristoteles A Virgilij quoque locum sic tractat Valer. Flaccus lib. 2. Rhetor. vbi ait frigere sanguinem in senibus, & gignere spiritus tardiores. Ad totum etiam hunc Virgilij locum pertinet hic Plutarchi lib. 3. sympof. quæst. 3. vbi adducit etymon γέρων. Porro senibus deesse suum proprium humorem, principio ipsum Græcum eorum nomen videtur indicare. Gerontes enim dicti sunt, ε γδ ως βέοντες ες γην, αδ', ως γαώδεις, non tanquam fluentes ad terram, sed quòd verè terrei. Ab hoc defectu sanguinis Propertius, & Catullus illustrantur. Prior lib. 4. eleg. 1.

Cùm pater in natì tremulus ceruice pependit: Posterior, in Hymen. Iulias, Tremulus parens.

Hic enim tremor est ab gelato sanguine in senibus. Apud Liuium æmulatores Camilli iactant illius consilia iam frigere, vt in sene, nec esse iam bellatorem, sed cunctatorem. Sed de hac re iam ego. 2. G. ad illud,

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis.
 4. FRIGENT QVE EFFÆTÆ IN CORPORE VIRES] Est hoc feruor, quod Attius Teucro apud Non. Quamquam annis, & atate hoc corpus putret. Et in Eri-gona, Quamquam exanguis est corpus mihi, atque annis putret.

5. S I M I H I, QVÆ QVONDAM, &c.] Similem locum tractarunt multi. Apud Homer. Il. 23. ita loquitur Nestor,

Εδ' ως ηλώοιμι, βιν δέ μοι εμπεδ' εσιν,
 Ως όπότι κρείοντ' άμφοτέρωθεν έπαίσωνται έλαφραί:
 Vtinam ita pubescerem, roburque mihi firmum esset,
 Vt cùm Regem Amaryngea sepelierunt Epei.

Præcidi multa, quæ satis verbosè iactantur ab hoc feruore. Locum alterum eiusdem Nestoris iam indicaui.

A Virgilij quoque locum sic tractat Valer. Flaccus lib. 1.

— δ si mihi sanguis
 Quantum erat, cùm signifero cratere Nisantem
 Non leuiore tholum manus hæc compefcuit auro.
 Iterum Peliam sic infert loquentem cum Talòne,
 Si mihi quæ quondam vires, vel pendere panas
 Colchida iam, & Regis caput hic, atque arma videres.

Nec dissimilis est locus in 8. Æn. vbi Euanter ait, non se passurum, vti Pallas filius mitteretur ad bellum, si sibi pristina vires essent. Ad hanc rem pertinent fortasse verba Dionis lib. 5. vbi sermo est de detrectantibus militiam, eorum, qui nondum annos triginta quinque expleuissent, quorum quemque, seniorum verò, decimum quemque sorte duxit, quibus bona ademitt, & deinde affectit dedecore, vides disparē pœnam, & quantumque iuniorum allectum ad illam, cùm decimus quisque tantum seniorum: nam videlicet illi exultare quodam modo debebant ad bella, & ideo in maiore noxa. Attigit Seneca in Oedip. locum, quem tracto, vbi Tirelias,

— si foret viridis mihi,
 Calidusque sanguis.
 6. IN MEDIUM GEMINOS] Hæc & multa alia apparent facta ad imitationem Apollonij lib. 2. Argon.

7. BRACHIA] Monet Iul. Scalig. lib. 1. Poet. cap. 22. cæstus initio breuiores fuisse: mox ne excuterentur ictibus, maiores fieri cæptos, ita vt non solum manum occuparent, sed cubitum, brachia, humeros. C

Inde & Propertius in cæstibus, brachiorum quoque meminit:
 Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris.

- a Tum senior tales referebat pectore voces:
- 410 b Quid: si quis cæstus, ipsius & Herculis arma Vidisset, tristemq; hoc ipso in littore pugnam?
- c Hæc Germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
- d Sanguine cernis adhuc, sparsoq; infecta cerebro.
- e His magnum Alcidem contra stetit: his ego fuetus,
- 415 Dum melior vires sanguis dabat, æmula nec dum Temporibus geminis caneat sparsa senectus.
- f Sed si nostra Dares hæc Troius arma recusat, Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes: Æ Q V E M V S pugnas, Erycis tibi terga remitto:
- 420 Solue metus: & tu Troianos exsue cæstus:
- g Hæc fatus duplicem ex humeris reiecit amictum: Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosq; Exiit, atque ingens media consistit arena.
- h Tum fatus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
- 425 Et paribus palmas amborum innexuit armis.

ARGUMENTVM.

Laudat Entellus cæstum à possessore Eryce, facta comparatione cum Hercule, etiam si ab hoc victus Eryx: infert alia, quæ ad rem. Aneas vtrique pugili dat cæstum pares.

EXPLICATIO.

a NE cape vulgariter referebat, pro, dicebat, sed pro respondebat. Respondemus enim ple-

D runque quasi relato & repetito sermone alterius. Quæ hic Seruius latè de voce senior, non ducimus necessaria. Germanum lege.

b Obstupescitis cæstus Erycis? quid si cerneretis Herculeos, quibus ipse Eryx interfectus? Sic dictum hic arma, & cæstus, vt supra pretio, pulchròque iuenco, hac sententia: Cæstus, nam hæc erant arma Herculis. Vide Seruium. Illud tristè que hoc ipso in littore pugnam, pendet ex historia. Hercules ex Hispania in Italiam venit cum magna præda bouum. Taurus vnus ex Rhegio in Siciliam transfrauit, Eryx interceptum suo

amento immiscuit, scilicet Hercules, concessit eò, pugnavit cum Eryce, & ter repetito certamine, in extremo interfecit Erycem. Lege Diodorum lib. 4. Recurre ad illud huius libri, nec littora longè Fida reor fraterna Erycis.

d Me etiam tacente, cæstus ipsi infecti sanguine indicabant crudelitatem gesti certaminis inter Herculem, atque Erycem. Donatus. Sed cuius hic sanguis? cuius cerebri narratur sparsio? Non Herculis, quippe victoris: sed victi, qui se regendo cæstus interfecerat. Seruius. Si quis autem velit mentionem fieri aliorum, quos Eryx ipse interfecerat, non pugnam.

e Laus cæstum, laus Entelli. Cæstum, quia in illis fati spei habuit Eryx, posse se pugnare contra Herculem; neque impedit victum fuisse in certamine. Entelli, quia adhuc iuuenis vtebatur cæstibus, quibus vir Eryx. Est senectæ amula, explicante Seruio, aduersa virtuti. quasi dicat, senectutem esse aduersam & inimicam viribus pristinis.

f Sententia tota clara est, sed notulæ necessariæ, quæ pro expensione. Dares Troius cum oppositione ad se, quia Entellus ipse Siculus. Ideo recusat, quia viderat Daretem obtupentem ante alios. De Ænea pio, quia verè pius, qui noluit Troianum adolescentem conuicere in apertum vitæ discrimen. Ideo Acestes auctor, quia ille excitator hortatorque Entello ad eam pugnam. Remitto terga Erycis, est, cedo ac renuncio cæstibus Erycis, quos habeo: pugnam, ne time, æquabimur, tu exsue cæstus Troianos, vt ego Siculus.

g Vt supra Dares illis verbis, ostenditque humeros latos, &c. ostentabundus exsiluit, sic nunc Entellus reiecto amictu (quare hunc vocet duplicem dicam in notis) ostentat artus, membra, ossa, lacertos, magna omnia, & ideo ipse ingens.

h Allusum in his ad leges certaminum singularium; nostri fati barbarè duellos vocant. In his paria omnia à iudicibus distribuuntur, etiam sol ipse, & solis lux. Nota acumen in verbis, quem satum, eundem patrem vocat.

NOTÆ.

Canices senum.

1. TEMPORIBVS] In his apparet statim indicium senectutis. Aristoteles de Generat. Animal. lib. 5. cap. 4. τὸς ἡ πρόβατος πολὺν ἡ πρόβατος tempora primo canescunt. Hac maximè nota cogniti, & descripti senes. Sophocles in Antigon.

— εἰς ἄντι λευκὸν ἔρω
Τὴν δ' ἐν μαλαίνῃσι ἀμφιβέβαλλον ἄντι
— ex quo albos ego
Hos ex nigro induor capillos.

& Propert. lib. 3. eleg. 5.
Atque vbi iam Venereis grauis interceperit atas,
Sparserit & nigras alba senectæ comas.

2. REMITTIT] Vt explicui, explicat Germanus, vt & Martialem lib. 9.
Loricam, clypeumque tibi, galeamque remitto,
Tutus vi inuadat prælia, nudus eat.

& Horatium,
Atride magis apta tibi tua dono remitto.

3. DVPLICEM] Capi potest locus dupliciter, vel de veste, quam sibi ademit, vt nudus esset ad gymnasticam exercitationem, quæ tamen vestis duplex ex more, quo heros illi veterum semper duplicibus induuntur. Sic in Homero Odysl. 19. inuenies chlamam διαπλῆν, & vestem διπλάκη. & in Euripide de induimento διαπλῆν. & in Plutarcho in Amatorio διαπλῆν. omnia à duplicitate. Hæc testimonia vberius

Heros duplicibus induebantur.

A Germanus exhibet. Vel capi potest signatè de castibus, qui ita magni, vt humerorum tenuis induerentur, ex more, quem iam aperui, & firmam Propertij loco, quos vocat duplices, quasi affutos ex corio duplici ad firmitatem. Neque impedit supra dici septem terga. Nam hoc dictum ad ἀδῆσιν nemo negabit. Itaque in vtraque voce hyperbole esse apparet. Nam neque terga, neque septem. Quomodo enim ita aptari ad manus possent istæ chirothecæ? Ex duplici hoc interpretamento, ego primo hæreo.

4. REIECIT AMICTVM] Satis explicatur à Poëta modus, & promptitudo, qua se pugiles nudant aptantque ad pugnam. Hunc modum ita adhibitum inuenies in Lystrata Aristophanis:

Καὶ μὴν ὄρω, καὶ τὰς ἡ τὰς αὐτὸς θονας,
ὡς αἰὶρ παλαιὸς ἀνδρας ἀπὸ τῆς γαστέρας
Θοιμάτι' ἀποσῆλοντες, ὡς εἰ φαίνεταί
Ἀσκητῶν τὸ χεῖμα τὸ νοσήματ'·
At verò & istos intueor Aborigenes,
Quinquecentium more de finibus suas
Retrahere vestes, prorsus hoc morbi genus
Videtur esse exercitamenti vicem.

5. MAGNOS MEMBRORVM ARTVS] Discrimen Athletæ magno corpore. inter artus, & membra notum, & iam alij. Omitto. Hic tu nota describi à Poëta habitum pugilum, qui, vt & in genere omnes Quinquecentiones, erant magno, & lato corpore. & hæc, vnica illorum nota, vt ex multis obseruaui. Hic enim Entello dat Poëta magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosque. & supra Dares,

Ostendit humeros latos.
Quid alij? Hippocrates aphorismo. 3. lib. 1. dat athleticis δὲ ξίαν ἐσ' αἶμα: plenam corporis habitudinem. Plutarchus de sanitate tuenda loquens cum respectu ad παλαιὰ κὴν ἰσθμῶν, virtutem athleticam, ait ἄρκετον, καὶ σπυρῆσαν, carnosam, & densatam. Aristophanes in Vespis in sermone de quodam quinquecentione, ὡδὸν βάρυτον: latus amplissimum. Huc pertinent verba eiusdem in Lystrata,

Ὡς δ' ἄλλοτε, ὡς ἡ σφαιρὴ τὸ σῶμα σὺ.
Κὴν ταύρον ἀγχοῖ.
Vt corpus habitum pollet, vt nitet cutis.
Vel taurum strangules.

D Quæ verba explicat Christianus Florens dicta cum respectu ad Milonem athletam; qui taurus strangulabat, & vorabat. quasi athletic conueniant ἀγχοῖν, καὶ σφαιρῆσιν, id est, explicatore Bisetto, δὲ σωματικῶν, καὶ καλὴν δὲ τὸν ἄρκετον ἔχον. Philostratus lib. 6. vitæ Apollonij cap. 14. cum dicat de quoptiam habuisse corpus robustum, addit, ἰσθμῶν ἀσπῆσιν τὸ σῶμα, sicuti his, qui exercent corpus. Aristides in elogio de vrbe Roma, ait conuenite ad ludos publicos & coronaria certamina, τὸς ἀεὶ αἰ ἀσπῆσιν, καὶ τὸς σῶμασι πρὸς ἄλλους: bene habitos, & prestantes corporibus. Talem certatorem describit Philo in opere ἐπι πάσι σπουδ. ἐλ. δ. his verbis: ἴσπο ἀσπῆσιν ἄρκετον ἀσπῆσιν, σφυρῶν, νασδῶν, ὄντως γέμοντα σπυρῆσιν ἀθλητικῶν, δὲ ὄλα νενδραμῆσιν, οἷα σῆσιν, καὶ σῆσιν, &c. Carnosum, neruosum, musculosum, refertumque spiritu verè athletico, tanquam saxum, ferrumque. Vide quæ in Iconibus Philostratus Iunior attribuit Meleagro Venatori; illa enim omnia in Athletas quadrant. Sicuti & verba Cedreni de Magno Constantino, ἐρῶν τὸς ὄμους, καὶ παρῶν τὸν αὐχένα: latus humeris, ceruice crassus. ac propterea ait dictū παραχρηστικῶς, quasi ceruicosū, & verba Sen. ep. 80. qui hærens sermone pugilū, vt aduenti apparebit, ait: quam imbecilli animo sint, quorum lacertos humerisque miramur. Hippocra. in Aphor. attribuit γυμναστικῶσιν ἐνεξίαν.

Et

Et in lib. de Prisca Medicina ait, Gymnastas maximè A incumbere reficiendis viribus corporis, vt videlicet quisque se ipso quotidie euadat robustior, καὶ ἰσχυρότερη ἑαυτοῦ ἔσται. In de prouerbij loco vsurpata eidem Hippocrati, & Galeno forma hæc, δὲ ἀθλοῦ ἀθλητικῶν, pro pingui quadam habitudine corporis: Hippocrati quidem in lib. de Alimento, Galeno autem ἐν τῷ ποροσπῆσιν λόγῳ ποροσπῆσιν τέχνης. & lib. ἀπὸ ἐνεξίαν. & aliis locis. Pollux lib. 3. inter verba athletica ponit ἀναγοσπῆσιν. Sed signatissimus est locus Valerij Flacci lib. 4. de Amyco Berycio, qui pugilaru cæstum præstabat.

Ingentes humeros, spaciosaque pectoris ossa
Protulit, horrendisque toris informibus artus.

Sed vide qua ambitione Vlysem suum Homerus proferat lib. 18. Odysl.

— φαίνε ἡ μὲν
Καλῆσιν, μετὰ δὲ σπῆσιν δὲ οἱ ἰσπέες ἄμοι,
Στῆθεσσι, καὶ ἄρκετον βραχίονας:

— ostendit autem crura
Pulchraque magna que; apparuerunt autem & lati humeri,
Pectoraque, fortiaque brachia.

6. MAGNA OSSA LACERTOSQUE] Laudo Hieronymum Colunam, qui probè hunc locum. Instiuit Virgilius Ennio lib. 17. Annal. qui sic,

— magna ossa lacertique
Apparent homini.

Vt enim Ennius rem extulit versu hypermetro ad indicandam vastitatem ossium: ita & Virgilius.

a Constitit in digitos extemplo arrectus vterque,
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retro longè capita ardua ab ictu,
Immisceruntque manus manibus, pugnamque laceffunt.

430 b Ille pedum melior motu, fretusque iuuenta;
Hic membris, & mole valens: sed tarda trementi
Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.

c Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant.
d Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vastos
435 Dant sonitus: erratque aures, & tempora circum
Crebra manus; duro crepitant sub vulnere mala.
e Stat grauis Entellus, niscusque immotus eodem,
Corpore tela modò, atque oculis vigilantibus exit.

f Ille, VBLVT celsam oppugnat qui molibus urbem,
440 Aut montana fedet circum castella sub armis:
NUNC HOS, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis assultibus irritus vrget.

ARGVMENTVM.

Describitur pugna initium, & progressus, virtus vtriusque pugilis, & pugnandi ratio: adhibentur comparationes.

EXPLICATIO.

a Ita describit initium pugne, & primum illum ardorem, vt te quoque post tam longa sæcula faciat timere. Ipse certè videtur vtrunque pugilem videre non absque horrore arrectum in digitos, & attolentem brachia. Et obserua quiddam non vulgare ex affinitate multarum vocum, quæ pertinent ad partes hominis. Vides enim digitos, brachia, capita, manus. Quasi his vocibus velit indicare, vti pugiles totum corpus compararent ad certamen.

b Præstabat Dares ætate, Entellus virtute membrorum, nisi esset tardior senectute, inde infirmior vis in genibus, crebrior in pectore anhelitus, quo tam vasta moles quatiebatur.

c Poëticè admodum iactare vulnera inter se, pro, vicissim pugnis, & ictibus cædere. Et nequicquam, quia non semper pugilibus ictus contingit ex voto, imo præter votum frequentius.

d Viuida descriptio pugne. Per cauum latus capio partes illas, quæ ad costas. Ergo duplicem caussam constituit, quam duplex effectus consequitur. Desti-

B nantur enim ictus in latus, ideo dantur sonitus è pectore: destinantur ad tempora & circum aures, ideo mala crepitant. Seruius vulnere accipit pro ictibus.

e Adhibetur ratio pugnandi vtriusque. Entellus præ grauitate sua erat immotus eodem in niscu. ac parua corporis declinatione (sic capiendæ Poëta) & præfertim oculis vigilantissimis ictus cauebat.

f Vt Entellum tenem in eodem statu, atque immobilem fixit: ita Daretem iuuenem hac illac pererrantem, locum omnem circumeuntem: quin rem comparatione illustrat imperatoris urbem aliquam obsidentis, & tentandis aditus ad illam omnes. Tu in Virgilio quiddam obserues non vulgare. Vtrique pugili comparationem dat, qua explicet rationem pugnandi vtriusque. Hoc interest discriminis, quòd Daretis comparatio clara, Entelli obscura; sed eam sumi ab homine gladiatore, satis indicat verbum exit, vigilantes oculi, niscus immotus, declinatio facta corpore. Itaque intellige Entelli pugnam comparati, etiam si non videas particulas, veluti, sicuti, & similes. Quod in Virgilio vnice obseruandum: respondet enim sibi satisfissime, & non aduertitur.

NOTÆ.

1. CONSTITIT] Indicatur hoc verbo habitus pugna. Confisso. Cuius. Donat enim de hoc verbo in A deph. Teretij: est

est audacter, & constanter stare. Plautus Curcull. Neque quisquam in foro vobiscum audeat consistere.

2. IN DIGITOS] Adde pedum, nam horum sunt digiti, nō manuum, vel ex Apollonio, quem postea adducam. Homer. Il. 23. pugiles Epēum & Euryalum comparans, sic incipit:

Τὸ δ' ἑὸν ἄμεινον βῆτην ἐν μέσων ἀγῶνα· Ἀνὰ δ' ἀναγομένην χερσὶ σὶ βαίτην ἀμ' ἀμφοτέρω δ' ἐπέθεν, τὸν δ' ἐσθ' ἑκατέρω χερσὶ ἐμύθηεν:

Hi autem accincti ierunt in medium certamen: Ex aduerso autem eleuatis manibus validis, simul ambo Congressi sunt, atque ipsis graues manus commissa sunt.

Et iterum, Aiace & Diomedem:

Ἐς μέσον ἀμφοτέρων αὐτῶν μεμειώτε μάχεσθαι, Δεινὸν δ' ἐρημέων:

In medium vitiorumque congressi sunt promptē pugnare, Horrēdē aspicentes.

Apollon. lib. 2. Amycum & Pollucem,

Ἐθα δ' ἔπειτ' ἀμικθ' ὡδ' ἐπ' ἀποθέσειν ἀρβείε βέτυπ' ὄδια σὸδ' ἔσσι τανύσασα:

Dicit Amycum in pedes summos exstitisse, instar illius, qui bouem cecidit. Theocritus id. 23. eisdem,

Ἐς μέσον στυγῶνος, φόνον ἀλλόλοισι πνεόντες: In medium congressi sunt, eadem sibi mutuo spirantes.

Lilius lib. 7. ante pugnam singularem Manlij Torquati & Galli, hanc excitat attentionem: vbi consistere inter duas acies, tot circa mortalium animis spectantibus, &c. Horum nemo, vt vides, Virgilium assequitur. Dixi accipiendos digitos pedum, nam, vt vidisti, Apollonius, ἀποθέσει σὸδ' ἔσσι. Et Philo in lib. de Cherub. describens pugilem, & eius habitum, inter alia: πολλὰ κίς ἔσσι δακτύλοις σὸδ' ἄν ἀρβείε σπῆλαι κίς ἀπὸς ὕψ' ἄν τὸν ἔξ' ἀπὸς: sepe erectus in summos pedum digitos attollit se. Et Ioannes Chryost. repræsentans pugilem homil. de Superbia. τὴν ἐξου τὸν αὐχνα ἀνατείνας, εἶπε μοι: τί βραδύτης ἐπ' ἀρβὴν ὄνυχον;

Quid igitur ceruicem extendis, vbi tibi 2. quid summis unguibus incedis? Nec muto, hoc enim postulat sententia Virgilij. Quamuis videam scribi à Platone in primo Alcibiade: si ergo quærerent Athenienses, aduersus quos in palestra summis digitis, reliquo corpore intacto, & quæmāmodum certandum sit, ecquid ipse melius, quam Gymnastij magister consuleres? Plato quidem capiendus de manibus, vel ex Græco ἀποχρησεύεσθαι; Sed Virgilij (vt dixi) sententia aliud postulat. Plato quidem tantum allufit ad ἀποχρησεύεσθαι, de quo Pollux lib. 2. μελέτην τις ἐσθ' ἀποχρησεύεσθαι.

3. BRACHIA QVA] Nihil aliud dicit, quam vtrumque certatorem ex disciplina athletarum neruos corporis extendisse: hoc enim significat ista brachiorum portectio. Itaque recti sunt, prætendunt attolluntque brachia, ac perinde extendunt neruos. Theocr. de Hercule parante se ad luctam,

ὁ δ' ἐπὶ ἐπι νύκτα τανύσασα: Μοῦσ', ἐξ ὑπὸ γαῖα θραχίονι ἐρβῆς ἀνέσθι.

Ille autem neruos extendens Muscularum, rectus constitit summis brachijs.

4. IMMISCENT] Huic verbo inter Græcos responderet λυγίζω. Nam Scholiastes Aristophanis in Vespis, ad ea verba, σπλάγαν λυγίζαντες. ita. ἡ μεταφορά δὲ τῶν σπλάγανων: metaphora à luctatoribus. Nam hi nexis manibus solent aduersarium præhendere.

5. ILLE PEDVM MELIOR MOTV] Ab simili distributione non abeunt Liliij loca, lib. enim 28. duorum fratrum patruelium singulare certamen scripturus, præmittit: Robore maior, minor flore atatis feror. & lib. 29. de duplici exercitu Romano, & Africano, sic: Pugna Romana stabilis, & suo & armorum pondere incumbentium in hostem: concursatio & velocitas il-

lius maior, quam vis. & libro 7. de Romano, & Samnitico exercitu: Samnitibus ferociam augebant noueres geste, & paucos ante dies geminata victoria: Romanis contra quadringentorum annorum decora, & condite vrbi equalis victoria. & lib. 37. Robore nauium, & virtute militum Romani longè Rhodios præstant. Rhodia naues agilitate, & arte gubernatorum, & scientia remigum. Longiora sunt, quæ de comparatione Scipionis, & Quintij, sed his quoque simillima, Lilius idem scribit lib. 35.

6. GENVA LABANT] Præclare. Assumit enim partem illam, quæ præcipuè spectanda in his, qui exercent gymnastica. Aristophan. in Vesp. τὸν γέναν ἐκτενῆ: καὶ γυμναστικῶς: genua extenlit, & gymnasticè, &c. Et hanc partem athletæ petebant, vt apparet ex Plautio in Captiu. vbi, cum Hegio ridens Ergasilum iactantem minas, dixisset, hic homo pugilatum incipit: subiecit postea Ergasilus, tum genu, vt quemque icero, ad terram dabo. & ex Galeno lib. 3. de vsu part. cap. 15. vbi ait adolescenti luctanti in palestra auulsam à ligamentis molam (pars est humani corporis) recessisse à genu, abiisseque iuxta ad femur. Ergo Virgilius optimè, vt lassatam virtutem indicet, ad genua decurrit, quæ in athletic spectanda. Cum enim in genibus alioquin vis fit magna, & præcipuum robur; tamen casu aliquo consternari, aut fenescere debiles, ea maximè parte deficiunt. Prioris rei exemplum Ouid. suppeditat, loquens de Myrrha in Metam. lib. 10.

7. ANHELITVS] Homerus in suis pugilibus ad sudorem decurrit, vt Nestor ad anhelitum. Il. 23. ἔρρε δ' ἰδρῶς Πάνθηεν ἐν μελέων: sivebatque sudor Vndique ex membris. iterum, κατὰ τὸ νότον βέν ἰδρῶς: Humidus autem desuebat sudor.

8. VLNERA] Tertullianus in Scorpiaco pugnam castuum notat verbo dilaniandi, cum ait: pugni quasiant, calces arietant, castus dilaniant, flagella dilacerant. Hanc lanientiam per vulnera expressit Maro. Idem Tertull. in lib. de Spectac. signatè: cicatrices castuum. Pati nota Artemidor. lib. 1. cap. 63. loquens enim de pugilatu, ita subiicit. τὸ γὰρ ἀχμημὸν τὸ σπῆλαι πρὸς ἀμια σποκείνεσθαι: nam inde indecora facies redditur, & sanguis effluit.

9. AV

9. AVRES] Hæc pars faciei petita in duro hoc ludo, vti apparet ex Phiostrato in Heroicis. τὸ δ' ἴσ' ἡ κάρια γῶς ἴσ' ἡ κάρια: fractus erat aures, non ob luctam. Negans quippe rem indicat. Tertullianus de Spectac. cicatrices castuum, & callos pugnorum, & aurium fungos. Demum studium erat totius faciei deformandæ. Tertullian. eodem libro: pugnos, & calces, & colaphos, & omnem petulantiam manus, & quamcumque humani oris, id est, diuina imaginis depugnationem.

10. CREPITANT] Crepitatio ista referenda ad dentes, qui sub malis stridebant vi istuum. Nam crepitus dentium est. Hesiodus in Scuto, ὁδόντων κρηχὴ: dentium crepitatio. Theocritus in pugna Amyci & Pollucis, eisd. 27.

11. GRAVIS ENTELLVS] Quare grauis? vel quod iam ætate senescente, & mole corporis, grauis esset, & id primum occurrit placetque. Vel fortè grauis, id est, bellicosus fortisque. hoc magis reconditum, neque verò displicet. Quare vnde? Lucianus in Harmonide, vbi scribit varios sonitus inesse tibis. Doriis dicit, id est, grauem sonum. Atqui de eadem re Apuleius loquens. Florid. ait: Doriū bellicosum, vides vt σερμὸν Luciani, sit Apuleio bellicosum, quæ significatio aliis quoque locis potest conuenire. in 10. sic Maro,

It grauis Auletes, centenæque arbore fluctum Verberat assurgens.

Neque enim hic saltem dubitem grauem interpretari militarem, & bellicosum. Quæ Apulei acceptio cōfōnetur cum verbis Athenæi lib. 14. vbi sic scribit: ἡ μὲν ἐν δόξῃ ἀρμονία τὸ ἀνδρῶδες ἐμφαίνει, καὶ τὸ μεγαλοπρεπές, καὶ ἡ δὲ στυγερὸν, ἢ δ' ἰλαρὸν, ἀλλὰ εὐσφραδῶν, καὶ σφοδρῶν: Dorica harmonia virile quiddam, & magnificentum præfert, non effusum atque hilare; sed triste ac vehemens. Adiunge verbum ἴσ' quod etiam militare. Plaut. Milit. in statu stat senex, vt adoriatur mæchum. & sexcenta alia. Quin verbum hoc esse gladiatorum satis indicat Seneca lib. de Constant. Sapient. cap. 16. Quæris, quid inter duos interstet? quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat in gradu; alter, &c. De gladiatoribus accipe eundem de Consolat. ad Polybium cap. 25. Omnes sciunt, quomodo te in isto tuo gesseris vulnere: vtrum ne statim percussus arma submiseris, an in gradu steteris.

12. EXIT] Exire, pro vitare, & declinare ictus, tum Seruius, ac Macrobius; tum docti post illos reliqui

interpretantur. Sumpra est vox è ludo gladiatorum, qui exire aduersariorum petitiones dicebantur. Iulianus quoque lib. 5. Ille cito metu rigidos eludere castus, Nunc exire leues missos. Silius lib. 14. — bonus ille per artem Crudo luctari pelago, atque exire procellas. Lucret. lib. 5. Nam transuersa feros exibant dentis adactus iumenta. & de Tarchonte Noster, — vim viribus exit.

Alij verbi huius potestatem vocibus alijs extulere, omnibus fermè ex eodem ludo desumptis. Cicer. in Cat. Quamdiu nos furor iste tuus eludes? Prudent. Cur mihi fas non sit lateris sinuamine flexi Ludere ventosas iactu præuente sagittas? Cicero in Catone. Quot ego tuas petitiones ita coniectas, vt vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & vt aiunt, corpore excessit. Sic legit Gifan. sed Turn. & alij, effugit. Præfero, excessit: nam hoc signatius ad rem gladiatoriam, quam proculdubio Cicero respicit. Ex qua etiam imagine Sen. ep. 75. Nemo manum confert cum excedente, nemo excurrentem ferit. Silius lib. 7. — euasit Germanica tela. Tacitus lib. 19. dicit custodias elabi. & in vita Agricola: locorum difficultates eludatus. Porro, vitare, & declinare, obuia. Plato lib. 1. Reipub. per verbum πολεμεύειν, cum ait. οὐκ ἔστιν πολεμεύειν, πολεμεύειν ἐστὶν ἐπιτελεῖν. Idem 7. Leg. multis. Ἰνδύειν ἐστὶν ἐπιτελεῖν, ὡς ἐστὶν ἐπιτελεῖν. Quibus verbis signantur cautiones plagiarum, declinationes, retrocessiones; salus in altum, submissiones humi. Itaque eleganter, & cum antiquitatis sapore dices: eludere, exire, ludere, excedere, euadere, elabi, elutari, vitare, declinare difficultatem aliquam, tela, insidias, &c. Adice Platonica omnia. & præterea subduco, quod cum respectu ad gymnasticam vsurpat Sen. ep. 78. Erat enim gladiatorum disciplina, vt exitido, ac veluti eludendo aduersariorum ictus, rem suam conficerent; nimirum addentes aduersarium ad languorem, & lassitudinem. Ex quibus more vt hoc auctori loco addam. Ianus Dōsa lib. 1. Præcid. c. 9. explicat illud Martialis;

Hermes vincere, nec ferire doctus: vbi ait, male scribi à nonnullis sed ferire. Ad hunc morem allufit Petron. Satyr. Nam sanè & sapiens, cum tempus, ut gæa flectit. Et qui non iugulat, victor abire solet.

Itaque ars erat, non ferire aduersarium, tantum exire, & eludere, ac sic vincere sibi cauendo. Præclare itaque Seneca lib. 2. de Ira cap. 14. loquens de ludo gymnico: Ira perturbat artem; & qua noceat tantum, non qua caueat, aspicit. Doctè ergo Noster, exire; & oculis vigilantibus.

13. OPREVGNAT] Proprius videtur Virgilius suum Dareta comparate cum duce obfidete mœnia; quam Apollonius suum Amycum cum fluctu impetente nauem. Maior enim affinitas in Virgilianis. Valerius Flaccus totus fuit Homeri; nam in pugna Amyci & Pollucis comparationes è mari eruit.

14. OSTENDIT DEXTRAM INSURGENS ENTELLVS, & ALTE EXTULIT: ille ictum venientem à vertice velox Præuidit, celerique elapsus corpore cessit. Entellus vires in ventum effudit, & ultro Ipse grauis, grauitèrque a d. terram pondere valto

Sto, mili tare verbum.

Exire, verbū gladiatorū.

Concidit

a Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte Extulit: ille ictum venientem à vertice velox Præuidit, celerique elapsus corpore cessit. b Entellus vires in ventum effudit, & ultro Ipse grauis, grauitèrque a d. terram pondere valto

Concidit. ° V T Q V O N D A M caua concidit aut Erymantho,
 Aut Ida in magna radicibus eruta pinus
 450 ^d Confurgunt studiis Teucris, & Trinacria pubes,
 It clamor caelo: primūque accurrit Acestes,
 Equauūmque ab humo miserans attollitamicum.
 ° At non tardatus casu, neque territus heros,
 Acrior ad pugnam redit, E T V I M fuscitat ira.
 455 ^f T V M P V D O R incendit vires, & conscia virtus,
 Præcipitēque Daren ardens agit æquore toto,
 & Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
 Nec mora, nec requies. Q V A M multa grandine nimbi
 Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
 460 Creber vtraque manu pulsat verfarque Daretā.

ARGUMENTVM.

Cadit in pugna Entellus, fit strepitus, ab Aceste erigitur, redit acrior ad pugnam, vincit Daretē. Per sparsa est comparatio duplex, altera cadentis Entelli, altera Daretis victi.

EXPLICATIO.

OMNIA signatè ex pugilum certamine. Nam ista, ostendit, insurgens, altè exultit, indicant instantiam athleticam. Nec minùs Daretis cautio artem gymnasticam, præsertim in illis præuidit, elapsus, cessit: Quantum enim Entellus ostentabundus, tantum Dares vitabundus.
 b Elabente quippe Daretē, vt erat velocissimus motu pedum, factum vt Entellus inaniter vires omnes in ventum effunderet, atque, vt erat grauis, concideret grauitè præ vasto pondere. Est vitro suo nutu, & impellente nemine.
 c Sequitur comparatio, vbi præclare pinus dicitur caua, id est, vitiosa, cum allusione ad senilem atatem Entelli. Est Erymanthus mons Arcadiæ, Ida Troiæ.
 d Omnia ex decore, Iuuentus clamorem edit, & excitat crepitus: senex exercet misericordiam cum senē: apparet simul studium Troianorum, & Siculorum; quia certabant Troianus, & Siculus; & quæque gens suo fauebat.
 e Respondent sibi hi duo versus. Redit acrior ad pugnam, non tardatus casu, fuscitat vim ira non territus. Nam qui acer est, eo ipso promptus: qui iratus, eo ipso absque metu.
 f Cum semper pudor rubicundum quiddam & flammæum ad faciē extrahat, reddatque vultum èpρωτων, rectè Poëta pudor incendit, & quia incendit, ideo postea ardens.
 g Vide verò an vllam possis hypotyposin cum ista conferre? Non grandio ipsa crebrius crepitat. Dextra ictus ingeminat, sinistra ingeminat, nulla est mora, nulla est requies, densi sunt ictus, miser Dares agitur, præcipitatur, pulsat, verfaratur. Assumitur omnis comparatio ad atollendam rem, vt superior. Sic iræ leonum, quæ maximæ, attollunt iras hominum, quæ non ita magnæ: sic sedulitas formicarum, quæ etiam maxima, sedulitatem hominum, quæ non ita magna. At qui hoc loco, vt iam insinuauimus, Entelli præcipitantia, & crebri ictus, videntur superare crepitantem infonantēque grandinem in culminibus. Adeo magnus est Poëta Virgilius, dignissimus, quem tota posteritas admiretur, cui se submittat Græcorum fastus.

A Extremo sic coniunge: creber manu vtraque pulsat verfarque densis ictibus. Non, pulsat manu vtraque.

NOTÆ.

AVERTICE] Videlicet ipsiusmet Daretis, aut Entelli, aut, si maus absque vllius respectu, por lo alto. Sed Entelli crediderim inferentis ictum, nam apud Prudent. in Psyc. Superbia dicitur gladium librare ab aure sua:
 Vertitur ad capulum manus improba, & ense corusco
 Connixa in plagam, dextra sublimis ab aure
 Erigitur, mediūque ferit librata cerebrum.
GRAVIS] Vt Poëta grauis, grauitè, ita Homerus Il. 16. de Cebrione μάχης μεγαλοῦ. A frustratione ictus Entelli, non abit illa Galli pugnantis cum Torquato apud Liuium lib. 7. Gallus velut moles superne imminens proiecto laua scuto in aduenientis arma hostis vanum casum cum ingenti sonitu ensē deiicit. Similem ruinam cuiusdam Æthiopis pugnantis singulari certamine cum Theagene narrat Heliodorus lib. 10. hist. Æthiop. Homerus quoque in suo pugilatu alterum pugilum concidentem inducit. Et quidem nota pulueris, quæ dari solet luctatoribus, vt cum ait Aristid. in 2. Platonica, ἀδρα οὗτος ἀρχιδόντα, καὶ κενονισμένον κάλλιον, ἢ τῆς παλαισάντων, καὶ τῆς γυμναστῶν: Virtum tam squalidum, & quouis luctatore, vel gymnasta magis puluere conspersum. Hæc (inquam) nota pulueris data gymnastis, non solum quod pugnarent in arena; sed veriùs propter similes casus, & ruinas.
VT CONCIDIT, &c.] In hac comparatione crebri omnes & Græci, & Latini. Hesiod. in Scuto.
 Ἡεπιθὸς ὡς ὅτε τις δρῦς ἠερεται:
 Concidit, vt cum aliqua quercus concidit.
 Homer. 16. Iliad.

Comparationes ab eadente arbore.

Ἡεπιθὸς ὡς ὅτε τις δρῦς ἠερεται, ἢ ἄχεροῖς
 Ἡεπιθὸς Ἐλωδρῆ, τίντ' ἔρεται τέτυκτες ἀνδρες
 Ἡεπιθὸς ἀλέκασσι νεύεσσι, νῆϊον ἔβη:
 Cecidit autem, veluti cum aliqua quercus concidit, vel populus,
 Vel pinus alta, quam in montibus fabri viri
 Exciderunt securibus recens acutis, lignum nauibus aptum vt esset.
 Homerum (ait Scaliger) Virgilius sua comparatione obruit, & Il. 13.
 Ὅ δ' ἄδ' ἔπιθεν μέλιν ὄσ:
 Hic vt fraxinus concidit.
 Calaber lib. 1. ruinam Amazonis cadentis in bello hac comparatione illustrat.

Virgilius superat Homerum.

Ἡ δ' ἔπιθεν μέλιν ἐναλίγκη: ἦντ' ἐν δρεσσι
 Δρυστόμοι τέμνοντο ὑπερόροχον, ἢ δ' ἀλιζονδὸν
 Ἡεπιθὸν ὄρωσ, καὶ δ' ἔπειν ἔρατωμένῃ πορῖνοι:
 Ἡεπιθὸν ἀνομιώεσσι πῖον:
 Concidit similis fraxino, quam in montibus
 Agricola secant ingentem, at illa magnum
 Stridorem simul, atque strepitum concisa edit:
 Ita illa gemens concidit.
 Similes Græcorum comparationes aliis locis adduco. Pergo ad Latinos, Senecam Tragicum in Furiente:
 Torus ad terram ruit,
 Vt caesa sylvæ ornus.
 Horatium lib. 4. Od. 6. vbi de Achille ita ait:
 Ille mordaci velut icta ferro
 Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
 Concidit latè, posuitque collum in
 Puluere Teucro.
 Statium lib. 9. Theb.
 — Gerico qualis procumbit in Hemo,
 Seu Boreæ furij, putri seu robore quercus
 Calo mista comas.
 Petrus etiam Apollonius cadentem in bello hominem magnæ molis ita comparat:
 Tam grauitè, subitèque solent in montibus altis
 Anfosas Euri insani dimittere pinus
 Auulsa radice simul.
IT CLAMOR CAELO] Pari forma in 12.
 — it tristis ad athera clamor.
 Alia forma Ennius 8. Annal.
 Clamor ad caelum voluendus per athera vagit.
 Quem tamen versus ad Virgilij formam ita legit Scaliger,
 Clamor it ad caelum, volutatque per aquora vagor.
 Sed Virgilius Homerum omnino transtulit, αὐτῆ δ' ἔραδὸν ἤνευ.
AB HYMO ATOLLIT] Rectè monet Germanus lege pugilarum licuisse prostratum collapsūque alleare, & erigere, alioqui casu Entelli victoriam Daretis fuisse. Cuius rei argumenta multa: nam apud Theocrit. Amycus, cum priùs cecidisset, de nouo confurgit ad pugnam.
 Ἐθθα μάχη δερμῖα πάλιν γένετ' ὀρθωδὲν ἔπειν:
 Ibi pugna aspera iterum excitata est, cum se iterum crexisset.
 apud Homer. 7. Il. cadentem Hectorem in singulari pugna cum Aiace
 — ἔμθωσεν Ἀπόλλων:
 — crexit Apollo.
 Vbi discessum fuit incerta dubiāque victoria. Et quidem apud Ouidium 13. Met. Aiax ait,

A — non sum superatus ab illo.
 si enim cadere esset & victoria, dixisset clarè, superauit illum, quando Hector ceciderat. Et Il. 13.
 — ἀθρο μὲν ἄθρο μὲν ἔπειν:
 Χερσὶ λαβῶν ὀρθώσασθε.
 — sed magnanimus Epeus
 Manibus prehensens erexit.
 Calab. etiam lib. 6.
 Μὴν ἔχοντες δὲ ποχθονδὸς:
 Ipsum è terra erexit.
 Locus Senecæ lib. 5. de Ben. c. 3. rem aperit. Luctator ter abiectus perdidit palmam. Non ergo semel, aut bis. Vnde idem Sen. ep. 80. confirmans ad laborum patientiam, hærentisque sermone pugilum, ait: Quanto faciliùs animus corroborari possit, vt fortuna ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt concussus exurgat. Et ep. 13. repræsentans eandem pugilum imaginem, ita ait: ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes creperunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto ruit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit, contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam.
ACIOR AD PUGNAM REDIT] Rem similem comparatione hac Homerus illustrat, Il. 23.
 Ὡς δ' ὅθ' ἐπὶ φρεσὶς Βορέα ἀναπέλασται ἰχθύς:
 Ὡς ὅθ' ἐπὶ φρεσὶν ἔβη, μέλαινα ἢ ἐκέρμα κάλλιον:
 Ὡς ἀληγὲς ἀπέπαδ' ἔβη:
 Ac veluti quando à stridore Boreæ resilit piscis
 Littore in algofo, nigra autem ipsum vnda operuit:
 Sic percussus resiliit.
 Dicas Senecam ep. 13. ex Virgilij loco ita scripsisse, herentem in sermone pugilum: Sape iam fortuna supra te fuit: nec tamen tradidisti te, sed subleuisti, & acrior restitisti. Multum enim adicit sibi virtus laesita.
PV DOR] Est hic magnus stimulus ad vires recuperandas, & languentem animum excitandum. Liuius lib. 2. Nunc indignatio, nunc pudor pectora versare, &c. & lib. 3. Tantūque hos pudor, quàm alios laudes excitabant. & lib. 7. Itaque tantos pudor stimulus admouit, vt ruerent in hostium tela, alienatis à memoria periculi animis.
NEC MORA, NEC REQUIES] Sumptum à Lucretio lib. 4.
 Nec mora nec requies inter datur vlla fluendi.
 Alio flexu Ennius. 15. Ann. ita extulit, loquens de re belli: Nec respirandi sic copia. Hæsit verò Virg his Theocriti,
 Αἰὲ δ' ὄξυτέρῃσιν ἀπὸ τῶν δαλῆτ' ἀφρόσωπον
 Μέγρεσι σαυηλοῖσσι παρῖσι:
 Semper acriore pugnorum ingeminatione ladebat faciem,
 Donec contudit genas.

Pudor stimulus ad gloriam.

a Tum pater Æneas procedere longiùs iras,
 Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis,
 Sed finem imposuit pugnae, fessūque Daretā
 Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
 465 b Infelix, quæ tanta animum dementia cepit:
 ° NON VIRE S alias, conuersaque Numina sentis?
 ° CEDE DEO. Dixitque, & prælia voce diremit.
 ° Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem,
 Iactantēque vtroque caput, crassūque cruorem
 470 Ore eiectantem, mistōsque in sanguine dentes,
 Ducunt ad naues. f galæamque ensemque vocati
 Accipiunt: palmam Entello, taurūque relinquunt.

uius, & Macrobius, dixi iam in 2. Æn. conuenientiffimo loco. Soluo, & per 6. PERSOLVO] Verbum hoc sacrum est, & Briffonio credo obseruatum. Addas huic simplex. Virg. in Citi; Debita cum caste soluuntur vota Minerva.

485 Protinus Æneas celeri certare sagitta Inuitat, qui forte velint, & præmia ponit: Ingentiq; manu malum de naue Serefti Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam, Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.

ARGUMENTVM.

Proponit Æneas certamen quartum sagittariorum, malum erigit, inde columbam suspendit.

EXPLICATIO.

ANnectens cum superiore hoc certamen, ait protinus, ut initio 4. Georg. Protinus aërij mellis caelestia dona Exsequar. Ideo inuitat, quia præmia ponit. quasi positis præmiis inuitet, alliciâtque. ingenti manu, id est, ingenti militum agmine. hi enim necessarii ad erigendum malum, ut erat magnus. Cur potius voluerit certamen fieri ad nauem Serefti, quam aliorum, non quæro. suspendit columbam à pedibus, hoc enim postulat Homericam imitationem, ait enim δ' ἄρα ποδῶν.

NOTÆ.

1. PROTINVS ÆNEAS, &c.] Totus hic locus ductus est Homericò filo. Græcis parcos, quæ multa: Oebanum audi:

Protinus Æcides celeri certare sagitta Inuitat, qui forte velint, & præmia ponit, Ingentiq; manu malum de naue reftum Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam,

490 Conuenère viri: deiectamq; aëra fortem Accepit galea, & primus clamore secundo Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis. Quem modò nauali Mnestheus certamine victor Consequitur, viridi Mnestheus euinctus oliua. 495 Tertius Eurytion, tuus, ô clarissime, frater, Pandare, qui quondam iussus confundere fœdus, In medios telum torsisti primus Achiuos. Extremus, galeaque ima subsedit Acestes, Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem.

ARGUMENTVM.

Deiciuntur sortes. Prima est Hippocoontis, altera Mnesthei, tertia Eurytionis, quarta Aceste. Nominantur omnes cum elogio.

EXPLICATIO.

CONTinent hi versus floridam Poëtæ narrationem. Neque enim hos quattuor duces, quos nominat, ieiunè nominat, & siccè, sed omnes cum

A vsurpar quoque Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. 7. REPO NO] Transfer in hunc locum, quæ dicta ad illum 7. Ecl. Hic arguta sacra pendebit fistula pinu. Alludit enim ad milites emeritos. Eadem forma vult Geny. dictum à Iuuen. nunquamne reponam?

B Quid tendant ferrum, malo suspendit ab alto. Qui primus volucrem ferro contingat acuto, Is ferat appositum munus, bis quinque secures: Totque securiculas qui funem ruperit ictu. Prodit hi dictis rex Teucer, eumque securus Fortis Meriones, magni comes Idomenei. Errata inde datas miscet in casside sortes. Teucro prima loco fors contigit: ille reductum Fortiter emittens telum, nec munera vouit Debita, primicias agrorum, aut sacra daturum Villa sagittifero regi: quo crimine Phæbo Irato, volucrem non attingit: indit a tantum Vincula diffregit, que cum stridente sagitta Lapsa solo iacere, columba per aëra purum Tollitur, acclamant totis spectacula castris. Meriones prope arrepto sidentior arcu, Vouit primicias agrorum, & munera Phæba, Et vacuo lacum celo speculatus, & alis Plaudentem nigra sgit sub nube columbam, Transmittens ala medium, reuoluta sagitta Figitur in terram, mali ipsa in culmine sicens, Proiecto demum collo, & stridentibus alis Decidit ex animis, vitamque reliquit in astris. Spectantes Danaï miracula tanta, stupebant.

Vt alia omitam, vel hoc vno præstat Virgilius, quod viros quattuor producit ad hoc certamen, quo res superat. Hoc & varietate rerum, distinctior sit, & mirabilior successus, qui accidit.

D elogio. Primum honestat pater Hyrtacus, & fauor militum: alterum, victoria naualis gloria, & corona oleaginata tertium, Pandarus frater clarissimus: extremum senectus ipsa, & animus acer, quo voluit tentare laborem iuuenum grandæuus ipse. Reliqua ex Notis pendent.

NOTÆ.

1. DEIECTAM] Cæsar lib. 1. Cuius, sortes deiciuntur. Cicer. pro Ligar. Tiberonis fors coniecta est. Liu. lib. 30. Prætorum prouincie in sortem coniecta. Græci κλη- Sors deie- cta, conie- cta, dimissa.

res θάλασσαν, ἐπιπέδον. ex Suetonio ad idem explicandum vsurpa verbum dimitto. Testimonium postea afferam. 2. SORTEM] Vitatum veteribus, ut fortibus vtentur in omni fere ludorum genere. In Cirçensibus millibus aurigarum fiebant fortibus. Tertull. lib. 2. de spectaculis: semper oculi in vna, ta reliqua. In ludis scenicis citharædi sorte emittebantur. Sueton. in Nerone. cap. 21. sine mora nomen suum in albo prostentium citharædorū iussit adscribi, forticulæque in vnam cum cæteris demissa intrauit ordine suo. In spectaculo gladiatorio Staius 3. Syl.

Sortibus ardens Fumat arena sacris. Vulgo malè legitur fortibus. Ad hos mores, & similes respexit Plinius lib. 8. epist. scilicet ut in spectaculis quibusdam fors aliquem seponit, ac seruat, qui cum victore contendat: sic in senatu, &c. Quin ipsa cænarum iucunditas fortes habuit; huc enim pertinet vetus illud institutum, quod Cælius adducit lib. 27. quo, μοι- γα καὶ λάχσεις ἰσότητι τῆν ἀρετὴν τοῦ θεοῦ, καὶ συμπίπτει κοινωνίαν ἑραβέδων: fors, & lachesis (hæc dicta à fortiendo est) in cænis equalitatem & in conuiuijs communionem dispensabant. Adeo miseræ gentes subiectæ huic malo, & ludibrio demonomum.

3. GALEA] In bello vineæ locum galea sustinuit ad mittendas fortes. Huius moris crebra mentio. Homer. 23. il. Κλήρης δ' ἐν κενῆ χαλκῆρι πάλλον ἐλόντες: Sortes autem in galea arata mouebant accipientes. & lib. 7. κλήρον ἐν δ' ἑσάλον κενῆ ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδου: Sortem iniecerunt in galeam Agamemnonis Atridæ. Æschyl. in fabula septem ad Thebas, — τριτὸν δ' ἐτιόβω τριτὸν πάλῳ ἔξ ὑπὸ πῆδον σεν ἀχάλας ὑράνας, — tertio Etocli fors tertia Exiuit ex arca inuersa galea.

4. HYRTACIDÆ] Occurrit difficultas leuicula: nam Hortensius sententiam inuertit, & putat Hyrtacidem filium fuisse Hippocoontis; Nascimbænus contra, Hippocoontem, Hyrtacidæ. Hunc libenter sequor, ductante me patronymica forma, & Donati auctoritate, qui ait: Primus quippe exiit Hippocoon. Ergo ait Poëta, primum omnium sorte educum Hippocoontem, qui filius fuit Hyrtacis non Hyrtacidem filium Hippocoontis. Sanè Homerus qui vtriusque meminit Hippocoontis lib. 10. il. & Hyrtacidæ lib. 12. nihil lucis ad hanc rem suppeditat.

5. EXIT] Est hoc, quod Homer. κλήρον δ' ὄρα, ἔνδογα.

6. VICTOR] Primus locus in primo certamine nauium Cloanthi fuit; secundus, Mnesthei: sed plene ore victorem vocat, nam re vera victor, si virtutem spectes, inde de eo Poëta: At qui deinde locum tenuit virtute secundum. Nam Cloanthus precibus, & votis vicit, non admodum gloriosè. Hanc rem præmia indicant; Cloantho enim datum est imbelles ex auro, & purpura; Mnestheo militare. adi superiora. Non placent, qui incogitantiam inurunt Virgilio, & modò explicant, perpropemodum. Non sic est, sed verè victor fuit ea ratione, qua explicui.

7. OLIVA] Suprà hoc tacuerat, tantum in genere dixerat: Purpureis ibant euincti tempora tenuis. 8. IVSSVS CONFUNDERE FŒDVS] Historia ab Homero. 3. & 4. il. Conuenerat inter Græcos & Troianos, ut Paris & Menelaus singulari certamine pugnarent, & is Helenam caperet, qui victor esset, & esset tandem finis belli. Sed cum Dij Troiam decreuissent euertere, voluerunt fœdus hoc esse infectum: itaque media Pallade turbata res est, nam Pandaro persuasit, ut Menelaum sagitta percuteret, quo factò disruptum est fœdus, & reditum ad arma omnium. His breuissimis verbis complexus est Poëta duplicem librum Iliados.

9. SVBSIDIT] Huius fors non exiit, sed remansit subseditque in ima galea: quippe, aliis educis, nihil necesse fuit. Videtur verò locutus cum allusione ad morem Romanorum, perinde ac si diceret: Is, qui iam propter grandæuam ætatem emeritus erat, & à militia solutus, voluit tentare laborem iuuenum. Deinde aduerte, ex magno decoro senem Acestem induci ad hoc certamen, in quo non vires corporis necessitate, non flos, & æui vigor: sed vsus ætatis, & diutina in iaculando experientia.

10. MANV] Coniungit Passeratius poëtæ quosdam, qui cum de arcu, & sagittis loquantur, vsurpant vocem hanc manus. Itaque non solum manu pugnat, qui gladium versat, sed etiam, qui arcu & sagittis vitur, ut hoc loco Acestes. Ita in 9. — fortemque manu fuisse Diomanum, cum sequatur, Sonat vna lethifer arcus. Et Tibullus lib. 2. eleg. 1. Illic in docto primum se exercuit arcu: Hæi mihi quàm certas nunc habet ille manus. Propertius lib. 1. eleg. 9. de Cupidine sagittis feriente: Qui non antè patet, donec manus attigit ossa.

500 • Tum validis flexos incuruant viribus arcus Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris: Primæque per cælum neruo stridente sagitta Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras: Et venit, aduersiq; infigitur arbore mali.

505 Intremuit malus: timuitq; exterrita pennis Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu. • Post acer Mnestheus adducto constitit arcu Alta petens, pariterq; oculos, telumque tetendit; Ait ipsam miserandus auem contingere ferro

510 Non valuit: nodos, & vincula linea rupit,

Virgilius descenditur.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Virgilius seruantissimus decori.

Quæis innexa pedem malo pendeat ab alto.
 Illa notos, atque atra volans in uubila fugit.
 Tum rapidus iam dudum arcu contenta parato
 Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocauit.
 515 Iam vacuo latam cælo specularus, & alis
 Plaudentem, nigra fixit sub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
 Aëriis, fixamque refert delapsa sagittam.

ARGUMENTVM.

Incuruant arcus, & sagittas promittit. Hippocoon malum figit, & timet ales: Mnestheus rumpit vincula, & illa volat: Eurytion volentem configit, & illa cadit.

EXPLICATIO.

Procedit ordine, nã primò inflectuntur arcus, deinde sagittæ deprimuntur. In illis incuruant flexos arcus, hypallagen agnoscit Seruius, pro flectunt incuruos. Est pro se quantum quisque potuit, quod Homerus, κῆ ὄψας, καὶ ἔαυτον. & Xenoph. εἰς δὲ νεύειν. Verba sic compone ad sententiam. Sagitta missa è neruo stridente, diuerberat per cælum auras volucres. Non per cælum stridente neruo. Est neruus, chorda arcus. Arbor mali est ipsissimus malus. Illud sonauerunt omnia plausu, refert Seruius ad fa-orem, neque abnuo.

Respondent sibi hi duo versus. acer constitit arcu adducto. Quia acer oculos tenent: quia arcu adducto, arcum tenent. Itaque Mnestheus dicitur acer in collineando. & ideo sic coniungo, acer petens alta subaudi oculis, constitit arcu adducto. Pendent ista ex Notis. Est ista singularis nostra explicatio, neque enim placent, qui vocem acer referunt ad virtutem, qua arcum incuruauit. Est adducere arcum, fortius incuruare, atque inflectere: sic, adducere frenum equo, & similia dixeris.

In vocula at agnosce emphasin, vt, At regina graui, &c. Ideo verò Mnestheus miserandus, quia facta re magna, tamen sine victoria mansit, nam tantum rumpit nodos & vincula, id est, nodos vinculorum, phrasi vilitatissima Virgilij. Innexa pedem est, habens pedè in nexu, ait Seruius.

Volans fugit Notos, est, volatu anteit Notos. & in nubila, vbi tutus receptus. & atra, vt melius lateret.

Vocat Eurytion fratrem Pandarum, quia hic acerimus iaculator, optatque esse fratri confatalis in dirigendo ictu peritissimè. Seruius ad religionem confugit, ait enim ideo vocari Pandarum, quòd apud Lycios, vt Heros, coleretur.

Oratio pathetica in animante, quæ in summa lætitia & plausu vulnus accipit. Purauerat quippe receptum tutum fore in nube, & ibi figitur, ibi relinquit vitam, inde delabitur.

NOTÆ.

FLEXOS] Expendi iam quo ordine Poëta procedat, & moneo hinc obseruatum hoc prius, Homero loquente de Pandaro lib. 4. Prius enim hunc inducit, τὴν ἀνὰ δὲ πρὸν τὸ ζῶον, tendentem arcum. Deinde ex pharetra, ἐκ τῆς φάραγγος, extrahentem sagittam. Demum τὴν ἀνὰ πρὸν ἀεθροῦ ἐκείνου, aptantem illam in neruo.
STRIBENTE] Hæsit Homero II. 4.
 — γὰρ πρὸν τῆς φάραγγος, τὸ ζῶον:

A — neruus aurem valde sonuit. Verba strideo, stridor, stridulus, in emissis telis, læpius occurrit. lib. 12. Æn. Stridor de emissis telis.
 — stridentemque hastilibus aura. & lib. 7.
 — stridente sagitta. in hoc lib.
 — sonitum dat stridula cornus.

Homer. II. 4. ἀόξει βόας: Stridit arcus.
3. ARBOR MALI] Locutio Poëtica, sic fluiuius Tagi, vrbs Patau, mons Auentini: pro, Tagus, Patauium, Auentinus. Non poëticè, dices: fluiuius Tagus, mons Auentinus. Liuius lib. 38. super Maandrum amnem posuit castra. Ab vrbe Roma, in vrbem Romanam, & similia, milies in eodem. Sallust, in Iugurth. Armati Auentinum montem occupauerunt. & 3. Hist. apud flumen Durium. Liuius lib. 39. ad Tagum flumen profecti sunt. Itaque Poëta dicat, arbor mali. Non Poëta, arbor malus. Scio ista interdum commutari. Porro (hoc iam monuit Eryth.) quia malus frequentissima est arbor, ideo placuit Latinis scriptoribus ab ea malum nauticum appellare. sicut rufus, pomum, quo omnes omnium arborum fœrus significantur, præsertim, qui non sunt duri corij, vulgo vsurpamus pro fructu mali.

4. ACER MNESTHEVS] Hærebam, quid hinc esset acer? nam ad virtutem militarem inaniter referas, qua non opus in iaculatione. & putabam (nescio an fallor) vocem referendam ad actem visum Mnesthei in altum collinantem, & ideo coniunxi, ita, acer alta petens, id est, recta collineatione petens alta. Quæ dixi, non abeunt à Græcorum phrasi. Aristophanes enim δὲ μὲν ἐν δὲ, dixit, & δὲ μὲν βλάτων, acriter intuens. Itaque vocem δὲ μὲν, hoc est, acer, ad visum Græci referunt. Huc spectat eruditio non contemnenda. Acetum, quod acre est, Græci ἀξίον vocant, auctor Pol. lux lib. 6. & Athen. lib. 2. sic ait, τὸ ξύλον μόνον ἀξίον ἵππων ἀξίον καλῶσι: Attici (acetum) solum ex condimentis vocant ἀξίον, & lib. 9. τὸν ἵππον οὐδὲν ἐνδύειν, ἀξίον ἢ Δία: Post hæc villum bibimus, acetum per Iouem. Est Græcis ἀξίον video, & ἀξίον species. Habet verò acetum nomen à visione, quòd sua acrimonia profit oculis, videlicet refrigerando, cum illi inflammati.

Plin. lib. 13. cap. 1. de illo: oculis quoque illo modo saluberrimum, nimirum, si bibatur cum aqua. & cap. sequenti, de aceto scillino: oculorum aciem exacuit. Errant itaque, qui in Athenæo putant legendum ἀξίον, non ἀξίον. neque nos errare finit consensus librorum, in quibus semper ἀξίον reperias. Lege Isac. Casauboni Animaduersiones in Athen. lib. 2. cap. 16. Redeo ad Poëtam, cuius explicationem inuat vehementer vox oculos, quæ statim sequitur. Itaque omnia coniungenda existimo, hunc in modum. Acer alta petens tenentem oculos. videlicet, ad collineandum per sublimem aërem. Possit quispiam huc trahere Tibullum lib. 3.

Acer Amor, fractus vitinam, tua tela, sagittas, scilicet

scilicet exilietas aspiciamque faces. vbi cum sagittis, & iaculatione acritudo est. Qui huc trahat, qui refelletur?

5. MALO ALTO] Carthesium signat, quæ pars mali summa, & extrema. Lucilius: Tertius hic mali superat carthesia summa. Cinna:

Lucida cum fulgent alti carthesia mali. Quem versus Catullo attribuit Non. Marcellus. Lege Lilius de nauigijs cap. 12.

6. VOLANS IN NUBILA FUGIT] Dio Chrysof. orat. 36. ita dixit, τὸν ὄρνιθα σφοδρὰ ἀναχωρήσει, καὶ τῆς βίης ἐπέσει ἐν τῆς ἀέρος: longè (volucrum) secedentem, ac sese nubibus occultantem. Sed ne Dionem otiosè adduxerim, addit idem, auem sic volantem mali esse augurij, & reddere imperfectam diuinationem, ἀτελεῖν τὸν μαντεῖον περὶ ἐν, quis igitur scit, an Poëta ideo inde fecerit auem deiici, eludens conatus columbæ, nequid inauspicarum accideret abdenre se illa intra nubes? Attigit etiam Virgilius naturam huius volucris, dicente Seneca lib. 2. de Ir. c. 16. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos, accipitrem impetus, columbam fuga.

7. TVM RAPIDVS, &c.] Homerus de Pandaro lib. 4. Iliad.

Ἀψα δὲ ἐπὶ νύμφῃ πατρὸς μετὰ κίονος δισδόν: Statim autem in neruum aptabat acerbam sagittam. & lib. 23. de Merione.

Σπερχόμενος δὲ ἀπὸ Μνησθένος ἐξείγουσε χερσὶς τὸ ζῶον ἀπὸ τῆς δὲ δὲ ἐν ἐχεν σαλαγῶς ὡς ἰθύνειν: Festinans autem Meriones extraxit manu Arcum. ac iam sagittam tenebat dudum, vt direxerat. Itaque, quod Virg. rapidus, Homerus, iam ἀψα, iam σπερχόμενος. Reliqua ipse confer, neque enim dubium, quin ad Græcam vmbra lux Latina.

ARGUMENTVM.

Acestes restabat, corstis telum: monstrum inde, sagitta conuersa in ignem, & transcurrente instar cometæ.

EXPLICATIO.

ITA se Acestes ad iaculationem composuit, ita arcum in altum extulit, sagittam direxit, emisit, vt diceret, peritissimum esse iaculatorem, artémque in eo summam agnosceres: videas fape gloriabundos milites, & iactabundos de suis armis: hæc ostentant, laudant, proponunt oculis aliorum: ergo non artem solum, sed arcum ostentat.

Comparat attentionem ad sequentem ardorem, qui secutus ad volantem sagittam Acestis, obijciunt (inquit) subito monstrum, & hoc futurum augurio magno, quia videlicet ex eo monstro dirum aliquid & magnum augurandum erat, vt postea docuit ingens

A 8. VOCAVIT] Lusit ad Virgilij imitationem Val. Flaccus lib. 6. apud quem Gesander dux, — patrias captis ferus aduocat vmbra.

Sancite mihi Vorapte pater tua pectora nato Suggere nunc, ani manque parem, &c. Et ad eandem fortasse scripsit Liuius lib. 38. ore Manlij: Te L. Scipio appello, cuius ego mihi, succedens in vicem imperij tui, virtutem felicitatemque non frustra ab Dijs immortalibus precatus sum.

9. NIGRA FIGIT SVB NUBE COLVMBAM] Similem sortem optimorum iaculatorum, qui in ipso volatu prædam confixerint, expresserunt aliter atque aliter Manil. lib. 5.

Et medios inter volucrum prensare meatus. & Ouid. 12. Met.

At que inter nubes sublimia membra ferentem, Pendentemque ferit.

Vt hoc idem Homerus dixerit, in promptu est. Aristides in 2. Platon. loquens de re Homeri, hoc, quod alteri relictum est à primo peragendum in volucre, vocat τῆς τύχης ἐπιθύηλον: appendicem fortune.

10. VITAM QVE RELIQUIT IN ASTRIS] Audi hinc Notam Macrobij lib. 3. Sat. cap. 8. Hyginus de proprietatibus Deorum, cum de astris ac stellis loquerecur, ait, oportere his volucres immolari. Doctè ergo Virgilius dixit, apud ea Numina animam volucris remansisse, quibus ad litandum data est. Vt Virgilius vitam reliquit, ita Euripides Phœniss. ἐπὶ τὸν λαμπόντες, & ἰλιπέτω εἶον. Hæc tamen Homeri historia, quæ sequuntur addita sunt à summo Vate. Adi etiam Didymum lib. 3. de Bel. Troiano, qui in nonnullis discrepat ab Homero, præsertim in eo, qui columbam fixit. Vates enim Merionem inducit, scriptor Philoetrem.

Amissa solus palma superabat Acestes,
 520 Qui tamen atherias telum contorsit in auras,
 Ostentans artem pariter, arcumque sonantem.
 Hic oculis subito obiicitur magnoque futurum
 Augurio monstrum; docuit post exitus ingens,
 Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 525 Namq; volans liquidis in nubibus arsit arundo,
 Signauitque viam flammis, tenuisque recessit
 Consumpta in ventos: CÆLO CEV sæpe refixa
 Transcurrunt, crinemque volantia sidera ducunt.

C exitus. Refert hoc ad classem mox incensam: fuit enim magnus & dirus exitus. Sequitur versus ad pauorem totus.

Seraque terrifici cecinerunt omina vates, & qui nunc etiam mihi, post tot sæcula, ossa contrahit. Quæ sint sera omina habes in Notis.

Hoc est monstrum, ad quod tam longa comparata attentio. Et nota acumen, ardor quippe in re liquida, & aquea: ait enim, arsit in liquidis nubibus. Atque obiter allusam ad naturam fulminum fulgurumque, quæ ardentia ipsa erumpunt è nubibus. Addit verò, sagittam in flammis conuersam, euaniisse in aërem, ad eum modum, quo euanescere cometæ solent.

NOTÆ.

AVGVRIO] Augurium propriè de aubibus, cõfundunt Poëta, sed noster hic ita, vt alludat de aub. tamen ad proprietatem, quippe ex volante sagitta rem ducit.

1. **DOCUIT POST EXITVS**] Ammianus lib. 17. vt A exitus docuit. & lib. 26. vt docuit rerum exitus proditor.
 3. **SERA**] Seruius ex Sallustio explicat, *grauia*. Turn. *dira, & male ominosa*. Addit rationem: quia, quæ tarda sunt omnia, prosperos non habent successus. Turnebus hoc plausibile interpretibus. Non placent. Referendus Poëta ad successum. explico. In fine huius libri classis Troiana incenditur, ac tum vates serò quidem, & inutiliter dicunt, Hocce illud fuit portentum sagittæ incensæ: itaque non abit Poëta à trita paromia, *Serò sapiunt Phryges*. hæc mens Virgilij, non dubito. ipse se explicat, cum ait, *docuit post exitus*. Nam obsecro, si hæc *sera omina* sunt, horrenda & dira, cur Æneas deinde, vt læta accipit, & felicia?
 4. **VOLANS**] Ita Pindar. Od. 9. Olymp. *ἀπέβητο ὄϊς ἀρσλάταν* sagittam.

Sera omina, quæ.

- a Attonitis hætere animis, superòsque precati
- 530 Trinacrij, Teucrique viri: nec maximus omen Abnuat Æneas, sed lætum amplexus Acestem Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
 b Summe pater (nam te voluit Rex magnus Olympi Talibus auspiciis exortem ducere honorem)
- 535 Ipsius Anchisæ longæuis hoc munus habebis, Cratera impressum signis: quem Thracius olim Anchisæ genitori in magno munere Cisseus Ferre sui dederat monumentum & pignus amoris.
 c Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro:
- 540 Et primum ante omnes victorem appellat Acestem.
 d **N E C B O N V S** Eurytion prælato inuidit honori, Quamuis solus auem cælo deiecit ab alto:
 e Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 f Extremus, volucris qui figit arundine malum.

ARGUMENTVM.

Obstupefcunt omnes, Æneas omen accipit, Acestem amplectitur, premium dat, coronat lauro, alios item honore & premijs exornat.

EXPLICATIO.

a **V E R E** falsus est Æneas, & dirum omen pro auspiciato accipit: cum enim incensio classis portenderetur, inde ille aliquid faustum euenturum putabat; ducto fortassis argumento à felici igne, qui apparuerat supra caput Alcanij. Hoc potius visum, quam quod interpretes dicunt de Ænea dissimulante tristitiam. Et quidem sequens oratio Æneæ tantis est affectibus lætitiæ plena, vt nihil possis coniectare de tristitia intus latente. Alij aliter sentiant, & interpretentur Poëtam.
 b Primo honore afficit Acestem extra omnem sortem. Commendat verò craterem tripliciter. Primò à possessore Anchisæ. & nota decorum, datur seni Acestis munus, quod fuerat senis Anchisæ. Altera commendatio ab opificio, erat enim crater impressus signis aspèrque. Tertia, non solum Anchisæ fuerat vas hoc, sed ante illum, Cissei. Poëtam sic expende. Vide ò Aceste, quanti hoc vas sit, quod à nobilissimis ad nobilissimos peruenit, à Regibus ad Reges, à Cisseo

B ad Anchisen, ab Anchisæ ad Æneam, ab Ænea ad Acestem: deinde; prius fuit in Thracia, mox in Troia, iam in Sicilia; ergo nunquam contemptum, sed semper comes magnorum Principum. Ceterum: *dederat ferre*, pro, *dederat, vt ferret*, constructio est Græca. Homer. ll. 23. *δῶκε δ' ἄρ' ἔειπεν*. Fuit Cisseus pater Hecubæ, vnde hæc dicta Cisseis.
 c Coronat lauro Acestem, & appellat victorem, nimirum voce præconis, vt supra Cloanthum. Nota verò acumen. Temporibus enim senectute albentibus laurus viridis imponitur, quo signet laudem Acestis recentem semper, & immortalem fore; ac tum maximè eam virefcere, cum caput albidum præ senectæ.
 d Ideo *bonus*, quia non inuidit alium sibi honore præferri, & inuerti ordinem victoriæ.
 e Non placet Seruiam interpretamentum hoc, *ingreditur donis, id est, ad dona*. Imo, *ingreditur donis*, id est, *incedit gloriabundus cum donis*. Postea firmabo.
 f Est hoc peculiaris facietis, vt omnia commutauerit. In iaculando primus fuit Hippocoon, secundus Mnestheus, tertius Eurytion, quartus Acestes: in capiendis præmijs, primus est Acestes, secundus Eurytion (nam hunc quoque premium suum reportasse, non dubium, quamuis sileatur) tertius Mnestheus, quartus Hippocoon.

NOTÆ.

NOTÆ.

1. **A T T O N I T I S**] Stuporem animi ita expressit Liuius lib. 39. *Hoc vt audiuit, tantus pavor tremorque omnium membrorum mulierem cepit, vt diu hiscere non posset.*
 2. **T R I N A C R I I T E V C R I Q V E**] Dabo hæc notam, leuem quidem, sed quæ commendat diligentiam Poëta, cui par nemo. Facinus Acestæ Siculi sequitur stupor populi, sed in quo stupore recensendo primi stupeant Siculi, deinde Teucris: quia nimirum facinus Siculi fuit viri, non Troiani cuiuspiam. Pergo. In certamine Entelli & Daretis cecidit Entellus Siculus, & eo temporis momento victor Dares Troianus. Ergo clamor à Troianis incipit; ait enim: *Confurgunt studijs Teucris, & Trinacria pubes.* Tertio: canit i. Æn. Iopas Pœnus cum cithara, & plausum commouet, ac statim: *Ingeminant plausum Tyrj, Troesque sequuntur.* Hic tu appinges consumilia, & erunt multa.
 3. **M V N E R I B V S C V M V L A T**] Exemplo fortasse Homeri, qui præmio afficit senem Nestorem, qui nihil gesserat, ll. 23. *Ἰδωμυ δέ τ' ὅτ' ἴδ' ἄδελον*
 ἄδελον:
 — do tibi hoc premium gratis.
 4. **S V M E**] Seruius de verbo *sumo* sic. *Verbum est iurisconsultorum, quo vtuntur, quoties legatum non ab herede datur, sed est in accipientis arbitrio.* Seruium laudat Cuiacius de verborum obligationibus. Lege Brisson. de verborum significat. vbi ad hanc rem aliquid.
 5. **E X S O R T E M**] Reddit Græcum *ἐκδορῶν, ἰξυαίρετον*. Lege Germanum.
 6. **V I R I D A N T I T E M P O R A L A V R O**] Laurum ge-

Virgilij diligentia.

Crisis de stellis.

Sumo verbū l. 6.

Lauræa in cetraminib.

A statim in capite pro præmio ab Hieronicis, firmat factis hic locus. & Valerius Flaccus lib. 4. apud quem Pollux victor in castibus coronatur lauro. verius sunt:
Illius excelsum ramis caput armæque Castor Implicat, & viridi connectit tempora lauro.

& Dionysius de Romulo lib. 2. *δῶρον δὲ κατὰ τὴν ἐπιπέδου τῆς νόμας: lauro coronatus comas.* De eodem Plutarchus. *δῶρον δὲ ἰσὶ-λαῖο τῶν κροτάλων κομῶσιν: caput comatum laura coronauit.* Sed de hac re ego iam ex Appiano 8. Eclog. ad illud, *victoribus lauros.* vbi dixi, laurum, gestatam in capite à triumphatoribus, non in manu, Sed ideo huius loci à me iam scripti hæc volui meminisse, vt pudentem veniam petam. Nam aliquando quoque gestata laurus à triumphatoribus in manu.

B Incidi enim in locum Plutarchi, qui in vita Pauli Æmilij, de illo triumphante sic ait: *ἔσθ' ἰδὼν κλάρα τῆς δεξιῆς ἀπορροήσας: lauri ramum dextra protendens.*

Laurus triuphantium etiã in manu.

7. **I N G R E D I T V R D O N I S**] Qui adepti sunt victoriam, gloriabundi esse solent, & iactantiores æquo. Et quidem verba *ingredior, & incedo*, militaria sunt. sic supra,
 — aut iaculo incedit melior.

Ingredior de victoribus.

& statim: *incedunt pueri.* & in 10. vtrunque coniungit, cum ait:
At verò ingentem quatiens Mezentius hastam Turbidus ingreditur campo, quam magnus Orion Cùm pedes incedit, &c.

C & supra:
Iamque adeo donati omnes, opib'que superbi, Puniceis ibant cincti tempora tanijs.

vbi arrogantiam agnoscis in eundo. Ergo hæc: *ingreditur donis*, arroganter quidem, & gloriabundè. Non, ingreditur ad dona, vt ait Seruius.

- 545 At pater Æneas nondum certamine misso, Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli, Epitydem vocat, & fidam sic fatur ad aurem: Vade, age, & Ascanio si iam puerile paratum Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
- 550 Ducat auo turmas, & sese ostendat in armis, Dic ait; ipse omnem longo decedere circo Infusum populum, & campos iubet esse patentes.

ARGUMENTVM.

Secreto loquitur cum Epyride, dat mandata ad Ascanium, ferat vt secum equestres turmas: ipse interim circum aperit ab infusa turba.

EXPLICATIO.

V T I apparet ex verbis Poëta, iam Æneas secretò cum Ascanio egerat, vt puerile agmen instrueret: ait enim, *si iam habet paratum agmen, si instruxit cursus equorum.* Consilium Æneæ fuit in hoc extremo certamine exhilarare animos spectatorum fessos longis contentionibus, atque ita illos auertere à mœstitia, qua affecti viso deformi spectaculo Daretis.

NOTÆ.

1. **C V S T O D E M**] Ex Romana consuetudine & militia. qui enim erant tirones, ita ad militiã admittebantur, vt illis custos daretur. Sueton. in Iu-

D lio cap. 26. *tirones neque in ludo, neque per lanistas, sed in custodia per equites Romanos, ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat, precibus eritens, quod epistolis eius ostenditur, vt disciplinam singulorum susciperent, ipsiq; dictata exercitijs darent.* Ait hoc loci Seruius, adducitque ex Cicerone, anno stipendij primo solitos esse dari custodes adolescentibus militaturis, & ex hac consuetudine Maronem istud scripsisse: dixisseque in 8. de Pallante:
 — sub te tolerare magistro Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta Assuescat, primis & te miretur ab annis.

Custos tironum in militia.

Addit Seruio Turn. institutum hoc declaratum fuisse à Plauto in Mostellaria, *Ad legionem cum itant, adminiculum, Eis danunt tum aliquem cognatum suum.*

Sed & in genere magnorū principum libetis semper datus custos, rector, magister; qui seruet, regat, doceat: sic Clemens Alexan. lib. 1. Pædag. cap. 7. scribit, Phœnicem fuisse pædagogum Achillis, Croesi filiorum Adrastum, Alexandri Leonidæ, Philippi Naulithoon,

Siccinum (eum qui saltationem inuenit, appellatam A Siccinidem, de qua nos aliqua in Bucolicis) libero- rum Themistoclis. Poterunt ex hac Nota illustrari loca Plauti duo. In Captiu. ait;

At herum seruauis, quem seruatum gaudeo: Cui me custodem addiderat herus maior meus. In Mercat.

Seruuum vnâ mittit, qui olim à puero paruulo, Mihi pedagogus fuerat, quasi vti mihi foret Custos. Ait Pollux lib. 3, hunc puerorum custodem & magi- strum dici ἐπισκοπὸς, παιδαγωγῶν, γυμναστῆρ, etiam in re belli.

Impubes.

- 2. IMPVBIIS] Fortasse in laude ponit; hæc saltem maxima apud Germanos fuit, de quibus lib. 6. Gal- lio. sic Cæsar, vita omnis Germanis in venationibus, at- que in studijs rei militaris consistit. ab paruulis duriciei ac labori student. qui diutissimè impubes manserunt, ma- ximam inter eos ferunt laudem. hoc alij staturam, alij ner- uos, virè que confirmari putant. 3. EPYTIDEM] Sic scribenda vox, non vt in vulgari- bus, velex Homero 17. Il. dicente,

Incidunt pueri, pariterque ante ora parentum Frenatis lucent in equis: quos omnis euntes Trinacriæ mirata fremit, Troiæq; iuuentus. Omnibus in morem tonsa coma pressa corona. Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro: Pars leues humero pharetras. it pectore summo Flexilis obtorti per collum circulus auri.

ARGUMENTVM.

Ad sunt Pueri: describitur illorum ornatus.

EXPLICATIO.

Vide quo apparatu inferat pueros, qua admira- tione spectatores: illi incidunt, lucent; iusti ad- mirantur, adfremunt. b Describit ornatum puerorum, quem gestabant in capite, in manibus, in humeris, in pectore. Erat omni- bus in capite militaris galea, & supra galeam corona tonsa. coma verò pressa erat ab ipsa galea. Clarius. coma pressa erat ab galea, cum corona supra galeam tonsa. Pergit. Habebant in manibus bina hastilia è corno facta, quibus ferrum præfixum. In humero pharetras, has equidem leues, id est, politas expo- litasque ipso artificio. Habebant in pectore militarem torquem. describit huius formam, torquebatur enim per collum, & inde descendebat in pectus summum. Ne intelligas demissum vsque ad alium.

NOTÆ.

1. TONSA COMA PRESSA CORONA] Diffici- lis versus non tam se ipso, quam explicato- rum, & Seruij imprimis interpretamento, in quo non ferendus ordo hic, tonsa coma, pressa corona, cum de- trimento carminis. sic explico. Inerat omnibus coma pressa, videlicet à galea, corona supra galeam emi- nente. Nisi hi pueri gestassent galeas, facilis erat interpretatio; atqui gestarunt, dicente mox Poëta de Ascanio,

galeam ante pedes proiecit inanem, Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.

δέμας Παιδαγωγοῦ ἐοικώς

Κήρυκι Ἡπιοτῆδ' ἢ

corpore Periphanti similis

Præconi Epytidi.

4. FIDAM] Nam is fidam semper operam nauauera- rat, non Æneæ solùm, sed etiam seni Anchisæ, erat enim ex antiquissimis famulis illius domus, de quo sic Il. 17.

ἄλλ' ἐπεὶ πατρὶ γέροντι

Κηρύσσων, γήρασσε, φίλα φρεσὶ μίθεα εἰδώς:

apud patrem senem

Præconem agens consenuit, amica mente consilia do- cuit.

Vbi pater senex Anchisæ est: qui consenuit, Epytides. Aliqui hinc adimunt hoc hemistichium, tum quia ociosum, tum quia infra est verbum, ait.

5. CVRSVSQVE INSTRVXIT EQVORVM] Illustrati potest hic locus simili historia, quam adducit Athen. lib. 4. Pueri enim Laconum in equis ornatis theatrū percurrerant, in ea celebritate, quæ ab Laco- nibus peragebatur, in honorè demortui Hyacinthi.

Ergo: erat coma, supra hanc galea premens comam, supra galeam corona. Restat, breuiter probem. Compressio comarum à galea. verè. Ouid. in Epist. Laodamiæ:

Ipsa comas pectam, galea caput ille premetur? & contrarium huic soluo, cum galea demitur. idem in Fast.

Mars ades, & nitidas casside solue comas. In re longè alia vtrunque verbum idem opposuit 2. de Arte:

Cum modò frigidibus premimur, modò soluimur estu. Pergo ad alterum. corona erat supra galeam: ex quo more in 7. Æn.

Quin & Marrubia venit de gente sacerdos, Fronde super galeam, & felici comptus oliua.

Et Apuleius lib. 10. irrupit alia, quam putares Mineruam, caput coniecta fulgenti galea, & oleagina corona tegebatur ipsa galea. Non ergo nouum, coronas galcis super imponi. Inde facilis explicatio illius versus, galeam ante pedes proiecit inanem. Nimirum inanem corona, nam hæc amissa vel in agitatione equestris, vel in tumultu subito, qui exortus ab incendio nauium. Ex-

Corona ve- teribus su- pra galeam.

Corona pro galea.

Corona pro crista mili- tari.

centu

centuriones habebant galeas ferreas, sed transfuersis & ar- gentatis cristis, vt facillius agnoscerentur. Audis transfuer- sas cristas, & in illis argentum agnoscis, vt omnino vi- deatur species quædam coronæ depingi ea transfuer- sione, cui additum esset argentum ad ornatum. Præ- fertim species hæc redderetur, si triplex esset crista. Et fere coronam hanc ex cristis agnosco in Marone, illis verbis lib. 7.

Cui triplici crinita iuba galea alta chimeram Sustinet.

Erit ergo iuxta hanc explicationem sententia hæc. Erat omnibus coma pressa à galea, & supra galeam corona, id est, crista tonsa aptaque in speciem tamen coronæ. Et id fortasse intelligit Poëta cum ait tonsa corona in morem. scilicet Phrygium. Quasi Phryges, gem- starent cristas in more coronæ efformatas. In Cedre- no vidi cristam supra coronam, nam de triumpho Ba- silij, ait illum ornatum ἑφ' ἀνφ' ἄγορῆς λόφον ἐφ' ὀπισθῆν ἔχοντι: corona aurea habente desuper cristam. In Xenoph. 5. ἀνασ. spiram tortilem supra galeas formata in mo- dum tiaræ. Verba eius: ὅτι ἡ τῆς περὶ ἀλῆς κρῆνη σκῆπτρα κρόβυλον ἔχουσα, ἢ μὲν ἐν ἑλβετοῖς τειροειδῆ. In Polluce lib. 1. ἀσφ. & δαυθῆς ὑακινθιοειδῆς: crista florida, hyacin- thina. Et loquitur de cristis galearum. His firmatur, coronam sumi pro crista.

2. BINA] Poëtam illustrant verba hæc Seruij: Re- bus Macer dicit, à Casare Augusto, pueris, qui luserunt Troiam, donatas esse galeas, & bina hastilia: ad quod Virgi-

lium constat alludere. Faciunt hæc quoque ad ea, quæ diximus, puens gestatas galeas. Hastilia cornea. sunt, breues quædam ex corno hastæ.

3. CIRCULVS] Non abit illud lib. 10. — fufus ceruix cui lactea crines Accipit, & molli subnectit circulus auro. Neque illud, 7.

— fit tortile collo, Aurum ingens coluber. Neque illud Næuij apud Charisium, Collum marmoreum torques geminata coronat.

Sapissime sanè in Poëtis vbi est mentio colli, est etiam auri torti, quo signatur torques. Nam, vt ait Isidor. lib. 9. cap. 31. Torques circuli auri à collo ad pectus de- pendent, & à viris geruntur, vt à feminis monilia. Non dubitauerim appellare torques, catenas aureas, quas viri nobiles inter Hispanos solent gestare. Hæ enim & collo circumdantur, & pendent ad pectus. Qui hos pueros in Virgilio bullatos capiunt, longè à re abeunt, torquatos tantùm exhibet. Quòdque Xe- noph. 1. ἀνασ. ait, ἐπὶ τῶν ἄλλων, torquem aureum: in eo- dem post multa locum signat ἐπὶ τῶν ποδῶν, tor- ques circa collum. Nota discrimen illud Isidori inter torquem, & monile. Ille est virorum, hoc femina- rum. Firmat mentem Isidori, Nonni locus lib. 5. Dio- nyf. vbi, cum Cadmo ducenti Harmoniam Dij dona- dent, Venus Harmoniæ dat monile. Adi locum Non- ni (est enim longissimus) in quo multa sunt ad cogni- tionem monilis non contemnenda.

Torques vi- corum.

- 560 a Tres equitum numero turma, terniq; vagantur Ductores, pueri bis seni quemque secuti Agmine partiti fulgent, paribusque magistris. b Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem, Nomen aui referens Priamus, tua clara Polyte 565 Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis Portat equus bicolor maculis, vestigia primi Alba pedis, frontemq; ostentans arduus albam. c Alter Atys, genus vnde Atyj dixere Latini; Paruus Atys, pueroq; puer dilectus Iulo. 570 d Extremus, formaq; ante omnes pulcher Iulus Sidonio est inuectus equo, quem candida Dido Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris. e Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ Fertur equis.

ARGUMENTVM.

Sed & iurmaiha tres, sub ducibus Priamo, Aty, Iulo. commendatur primus à regio genere, & equo quo inuectus: alter ab genere Augusti, & Iuli amore: tertius se ipso com- mendabilis est, & dignus sua pulchritudine, cui Dido mu- nus contulerit.

EXPLICATIO.

2 Sententia hæc est. Tres erant turma, tres ducto- res: in singulis turmis erant duodecim pueri, & magister, qui pueros doceret, & flecteret in gyros.

2 Transfit à generali sermone ad peculiarem. Ergo aciem vnâ aut curram ducebat Priamus filius Po- lytæ, ac perinde nepos Priami Regis. Ideo paruus Pria-

mus, id est nepos, quia cum oppositione ad anum. Et videtur mihi Poëta animum adiecit ad historiam il- lam, quæ habetur. 2. Æn. plenam luctus, & lacryma- rum. Quid indignius, quam Priamum obturcari gla- dio, Polyten hasta transfodi à Pyrrho Græco? Sed ô gaudete Manes Priami, & Polytæ, qui nepotem, & fi- lium habetis, qui vos iterum faciat reuiuiscere; qui- que ageat populos Italorum, à quibus Græci ma- cchandi, eruēda Græcia. Duxit me in hanc mentē apo- strophe illa tua clara Polyte Progenies, plena deside- rij. Transfit deinde ad descriptionem equi, quo ve- ctus Priamus. Ponit patriam, nam Thracius: colorem, sed hic duplex. erat enim bicolor, quia supra colore pro- prium, quem Poëta non exprimit, erant albescentes maculæ. Sed vbi istæ maculæ? in pedibus primoribus, in- terprete Seruio; vel in pede dextro, me interprete: deinde in fronte. Quam frontis maculam candidam

BBb 4

initar

instar stellæ ostentabat. Sic concipit Iulius Scaliger, A cuius verba hæc sunt : intellige frontem stella candida spectabilem, non autem totam albam ; deteriores enim sunt.

Hunc commendat à posteriorum genere, & cum lepore; adhibetur enim geminatio parvus Atys, quasi à paruo adhuc spes magna generis : deinde commendat ab amore, quo illum sùlus prosequabatur. Roges, cur nulla mentio equi, quo is veclus? quia varietas pœsin ornat, & ideo noluit eadem de omnibus inculcare. Appinge hic, si quid melius.

Acumen in vocibus, extremus ordine, qui primus omnium pulchritudine. & hæc est prima Afcanij commendatio. Altera, illius equum esse donum Didonis, eumque in monumentum & amoris pignus.

Pertinuit equorum distinctio ad spectaculum. Nam quale hoc, vbi equi Thraces, Phœnicij, Siculi. Aues scire, an pueri Siculi Troianos comitetur lusuri etiam Troiam? Non puto. Primo, quia Troia ludus à Troianis tantum debuit peragi. Deinde, si tantum tres turma, & harum ductores tres Troiani, quis locus pueris Siculis? oportuit enim aliquem horum esse Siculum, vel in gratiam Afcæ. Tertio, quia Æneas ita cum Epytide locutus est, vt videatur res tantum communicata cum illo, & cum Afcanio. ibant itaque Siculi pueri tantum comitaturi Troianos.

NOTÆ.

Turma, vnde dicta.

TRES] Notat Turnebus has tres turmas referre, imagine quadam & simulacro tres illas centurias Rhamnensium, Tatiensium, & Lucerum. Verè hoc Turnebus. Nã turma dicta est à ternario numero, quasi terma. Aduoco verba Varronis lib. 4. ling. Lat. Turma terma est; e, in, u, abijt, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Rhamnium, & Lucerum fiebat. Itaque primi singularum decuriarum decuriones, qui ab eo in singulis turmis, sunt etiamnum terni. Eadem verba habet Festus. His explicatur Virgilius, qui cum tribus turmis signavit ductores ternos. Certè apud Sueton. in Iulio cap. 39. Troiam lustrat turma duplex maiorum minorumque puerorum. In militia autem fuere proculdubio in quaque turma equites triginta, idque ex veteri instituto. Vegetius lib. 2. cap. 4. turmam fecit paulo grandiore, Habet (inquit) vna turma equites triginta duos. Vide Lips. sed Poëta satis duxit duodecim pueros constituere in quaque turma, vt in re ludicra. Aduertit autem Erythraeus, sermonem hunc bis seni, esse omnino poëticum. sic bis seni dies, bis seni cycni, bis sex radij, apud Maronem leges. Alias, bis septem Nymphe, bis septem Rutuli, bis dena naues, ter dena naues. Demum bis centum equites.

AVCTVRA ITALOS] Ita hoc illustrat Seruius: Cato in Originibus dicit quiddam ad Italiam Polytes venerit, & segregatus ab Ænea condiderit oppidum Polytorium à suo nomine. Fragmentum hoc non reperias in fragmentis excussis hæctenus.

Thracia equis floruit.

THRACIVS] Floruit Thracia equis. Hesiodus dixit, διὰ Θράκης παλωσθησε; per Thraciam nutritæ equorum.

FRONTEM QVE OSTENTAT, &c.] Non dubium, quin Poëta respexerit aduersus hoc Homeri lib. 23. Il.

575 a Excipiunt plausu pauidos, gaudentq; tuentes Dardanidæ, veterumq; agnoscunt ora parentum. b Postquam omnem læti confessum, oculosq; suorum Lustrauere in equis: signum clamore paratis Epytides longè dedit, insonuitq; flagello,

d Olli

580 d Olli discurrere pares, atque agmina terni Diductis soluere choris, rursusq; vocati Conuertere vias, infestaq; tela tulere. e Inde alios ineunt cursus, alióque recursus Aduersis spatiis, alternóque orbibus orbes 585 Impediunt, pugnaq; cient simulacra sub armis. f Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.

ARGVMENTVM.

Excipiuntur cum gaudio. Iustrant hi confessum, signum datur. Troia peragitur.

EXPLICATIO.

D Vplex sententia. Prima Seruij hæc: pauidos: id est, gloria cupiditate sollicitos; vt, corda patror pulsans. Nostra altera, qua sic ordinamus, excipiunt pauidos plausu, vt dicat, expauisse pucros & equos ad subitum & ingentem plausum, qui exci-ratus. Hoc enim consentaneum magis ad naturam puerorum. Sequitur, gaudentque, &c. in quibus est affectus, & causa. Ideo gaudent, quia in illis agnoscunt ora. In verbis acumen est, pueri expauescunt, patres gaudent.

A narratione patrum transit ad liberos, qui iam læti, id est, ex pauore recreati, circumiêre in equis spatium illud, in quo peragendum ludicrum. Additque Poëta, natura par, non solum lustratum confessum, sed oculos signatissime, ex obseruatione naturæ, si rem altius expendas. Patres impensius amant liberos, quam liberi patres. Ergo in patrum amore explicando tot verba insumpta, excipiunt, tuentur, gaudent, agnoscunt. Filij tantum lustrant oculos suorum, id est, figunt oculos in suis: & hoc vno explent amorem patrum, & seniorum, qui aderant.

Duplex signum: clamor, & flagelli sonitus: primum, quo pueri vocentur; alterum, quo equi excitentur. Nihil verò me cogit, vt hic cum Seruio per flagellum capiam vitgam: Donatúmque sequor, qui simpliciter accipit. Et certè cum à longè signum detur, ictus virgæ quid faceret? ergo putemus, verè flagello insonitum, in quo vis magna ad equos commouendos, tu sapius videris.

Hic primus aditus ludicri, in quo quatuor facta. Primum eunt pares: mox soluunt se in triplex agmen, & sic perueniunt ad finem circi: tertio, inde vocati conuertunt se: quarto eunt sibi cum telis obuam. In voce chorus, agnoscas puerilem exercitationem, & simulacrum belli, non bellum.

Perinde ac si dicat. Inde iam ex aduersis spatiis (in quibus fuerunt, cum tulere sibi infesta tela) iniuêre cursus alios, recursus, orbes, quibus peractum simulacrum quoddam belli.

Seru. Tria, que in bellis geruntur, cuncta commemorat, fugam, pugnam, pacem: est autem nudare terga fugæ, fugere, sed subobscure: ideo placeret lectio illa, quam præferunt codices aliqui, & Pierius commemorat, nudant terga fuga, id est, fugiendo. Nam qui fugit, eo ipso ostendit, & veluti nudat terga.

NOTÆ.

AGNOSCUNT ORA PARENTVM] Similitudinem liberorum ad parentes consentaneam esse naturæ, certum est. Dabo hic locum communem assentiens amicissimo viro, cuius, hic esse communem hunc locum de similitudine liberorum ad parentes, interfuit. Videndus itaque Hippocrates lib. de Morbo sacro, vbi multa in hanc rem. Hesiodus,

Τίθειον ἢ γαυαίνας ἐοικέτα τέσσαρον δσι: Pariunt femina similes liberos genitoribus.

Arist. lib. 1. de Gener. Anim. cap. 19. καὶ τὸ ὅμοιον γίνεσθαι τῶν γονέων τῶν ἐκγονῶν, ἄλλορον: consentaneum est, liberos similes esse genitoribus. Item. 2. Polit. καὶ ὅς τῶν ἐμοιότητων, ἀφ' ἧν ἔχονταί τῶν τέκνων ἀπὸς τῶν γονέων: secundum similitudines, quibus liberi reddunt parentes. Plutarchus de Discrimine adulator. & amic. καὶ μὴν ἐοικέτα γὰρ τέσσαρον δσι φιλοσοφία: Et verò in philosophia locum habet illud, nasci prolem parentum similem. Calpurnius Flaccus in Declamat. Miramur hanc legem esse naturæ, vt in sobolem transcant forma, quas quasi descriptas species custodiunt: Galen. lib. de Theriac. ad Pison. cap. 1. ait, se admirari naturæ opera, in arte: quam adhibet in prima hominis formatione in materno vtero: atque inter alia: quàm diuino artificio, quàmque euidenti similitudine parentum imaginem in genitis effingat. Ponit hoc in laude Horat.

Laudantur simili prole puerpera. Abest enim tunc suspicio adulterij. Ideo Catull. in Epithal. auspicans, Sit suo similis patri Mallo, & facile in scijs Noscitur ab omnibus: Et pudicitiam sua Matris indicet ore.

Est hoc, quod Lucretius dixit, miscentes volta parentum.

Ex hac filiorum ad parentes similitudine argumentum est apud Liuium lib. 39. Macedones enim, qui Demetrio præ Perseo fauebant, sic iactabant: Illum (videlicet Perseum) pellice ortum esse; & vt ex vulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere: hunc (videlicet Demetrium) insignem Philippi similitudinem præ se ferre. Scipio apud eundem lib. 26. hanc corporis similitudinem ad animum transfert optimo argumento: Brevis faciam, vt quemadmodum nunc nascitatis in me patris patrique similitudinem oris vultusque, & lineamenta corporis; ita ingenij, fidei, virtutisque exemplum, expressam ad effigiem vobis reddam: vt reuixisse, aut renatum sibi quisque Scipionem imperatorem dicat. Similitudinem ad parentes, hanc subdit Plin. lib. 7. cap. 12. Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustaq; imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vniuersaliter animi

sum

mum subitò transuolans effingere similitudinem, aut miscere existimatur. Quæ non abeunt à sententia Galeni, de Theriaca, narantis ex vetere quapiam historia, hominem opulentum quidem, sed deformem existisse, qui cum affectaret pulcrum sibi filium procreare, formosum in ampla tabula puerum depinxit. Inde vxori congregiendi precipit, vt è regione positam imaginem diligenter consideraret. illa verò attentè respiciens; & vt sic dicam, totum animum illuc coniciens (erat enim valde pulchra ea figura) puerum peperit non patri, sed picturæ similem. itaque vis omnis similitudinis fixa est in cogitatione, & sensibus.

2. INDE ALIOS INEVNT CVRSVS, &c.] Quid addam explicationi, nihil habeo. Sed do ἀδελφοί, Hispanus de re Hispana, vocante me occasione ludi huius equestris. Vñtatam est Hispanis nostris equestres quasdam exercitationes noctu dare cum facibus, eu-camisadas vocant. Obseruo itaque hunc morem tractum Hispanis ab antiqua Græcia. Hoc satis indicat locus Platonis lib. 1. de Republ. Tunc Adimantus: Νε-στίς (inquit) vesperi facibus cursuque equorum ludentem in honorem Deorum cursu, inquam. Nouum hoc cerere. Faciène gestantes, & vicissim illas sibi tradent, equisque certabunt? An ita dicis? Ita prorsus, inquit Polemarchus. Qui vidit Hispanos nostros, non dissimilia ab hoc Platonis iudicabit.

3. PVGNÆ QVE CIENT SIMVLACRA] Tale pug-næ simulacrum fuisse apud Macedonas Lilius lib. 40. narrat, his verbis ad Poëtæ simulacrum factis:

VT QVONDAM Creta fertur Labyrinthus in alta,
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
590 Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprentus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo:
DELPHINVM similes, qui per maria humida nando
595 Carpathiam Libycumque secant, luduntque per vndas.

ARGVMENTVM.

Eaque duplici comparatione illustratur Labyrinthi, & Delphinorum.

EXPLICATIO.

L vculenta Labyrinthi Cretensis descriptio, at-que ita ex arte facta, vt ipsa satis doceat ambages, & errores veræ fabricæ, quam construxit Dædalus. Tripliciter indiget iter, dolum, errorem, crescente semper oratione. Deinde iter illud est, textum, id est, implicatum, neque hoc satis, sed cæcis parietibus; dolum est anceps, & habet vias mille; error indeprentus, irremeabilis, & fallit. Quid his addendum? Potro vti alij Labyrinthum descripserint, in 6. dico.

b Accommodat comparationem, & signatè infert verbum texo, quod fuerat in descriptione Labyrinthi. Et quia supra, alternos orbibus orbes Impediunt, ita hic, vestigia cursu Impediunt. Mox delabitur ad Delphinas iterum comparans. Etenim in hoc ludicro puerorum tum varij cursus ac recursus fuere, in texti omnes, implicati que; ad hoc necessaria fuit comparatio Labyrinthi: fuit deinde celeritas in his cursibus ac recursibus; ideo addita altera comparatio à Delphinis. Cum ait Carpathium Libycumque, accipe pro vniuersis partibus. Nisi quis velit, hæc duo maria hoc in primis pi-

Hispanorum mos ductus à Græcis.

A Mos erat lustrationis, sacro peracto exercitum decurrere, & diuisas bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pug-næ. Regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati, ceterum non imago fuit pugne, &c. Lucretius lib. 2. ante vtrun-que,

Feruere cum videas pugne simulacra cientes.
Sueton. imaginariam pugnam dixit, vt Lilius, imaginem pugna. Est etiam locus in Apul. lib. 10. ad Maronis flexus ita concinnatus: Nam puelli puellas, virente flores etatula, forma conspicui, veste nitidi, incessu gestuosi, Græcancam saltantes Pyrrhichæ, dispositis ordinationibus deco-ros ambitus inerrabant, nunc in orbem rotarum flexuosi, nunc in obliquam seriem connexi, & in quadratum pato-rem cuneati, & in cetera disidium separati. Plato lib. 7. Leg. docet, pueros alluefaciendos bellorum imagine.

his verbis: Pueros verò antequam prodire in bellum pos-sint, armis equisque oportet in Deorum omnium pompis or-natos, modo velociore, modo tardiores in chorea, & itinere ad Deos, Deorumque filios supplicationes fundere. Ludi por-ro, atque preludia, si rerum aliquarum gratia, nullarum certè nisi harum sunt adhibenda. Hac enim in pace, & bello tam priuatim quàm publicè vtilia sunt.

4. NV DANT] Vt verbum nudo ad rem militarem transfultit, ita sæpe Lilius. Nam lib. 26. nudata defenso-ribus mania, & lib. 29. agro inermi ac nudo prasilijs. & lib. 37. cum respectu fortasse ad Poëtam, Auxilia in fugam versa nudarunt omnia vsque ad cataphractos equites, & sæpe alias. Cedrenus, γυμνὸν ἀντιπαλάων χροεῖον locum nudum hostibus.

Pugna ima-ginaria.

Pueri allue-faciendi bel-lorum ima-gine.

Nudo de bello.

NOTÆ.

1. VT QVONDAM CRETA] Vt hic choros pue-rorum, (nam sic vocauit) cum Labyrintho comparat: ita Homerus 18. Iliad. choreas, quæ depic-tæ in Achillis scuto, cum eodem Labyrintho; vt appareat Poëtam tacitè voluisse ad Homeri exem-plum aspirare. Homericus versus sunt:

Ἐν ᾧ χόρον ποικίλλε θεμελιότης ἀμφιγυῖαις
τῶ ἱκελον οἶον ποτ' ἐνὶ Κνωσῶν ἀρείη
δαίδαλον ᾧ ἠσκησεν καλλιπλοκάμου Κελεύθου:
In eo etiam choream variè finxit inlytus Vulcanus,
Ei similem qualem olim in Cnosso lata
Dædalus elaborauit pulchricomæ Ariadnæ.

2. ALTA] Ita in 6.
Contra elata mari respondet Cnosia tellus.
Itaque, hic alta Creta, quod ibi, elata. Adi.

3. DELPHINVM SIMILES] Erat in hoc ludicro pue-rorum tum magna celeritas, tum varij cursus. Vtrun-que explicat comparatio Delphinorum. De celerita-te ita Arist. lib. 9. Animal. cap. 48. λέγεται ὅτι καὶ τῶν τε-χνοῦν ἀπὸ τῆς ἀπείρας τῆς δυνάμεως τῆς ζώων τεχνο-ῶν, καὶ τῆς χροαίων, καὶ ὑπεράλλοιαν ὅτι πολλῶν μεγάλων ἰσχύων.

Delphinorum celeritas.

is. Et paulo post. καὶ ὑπεράλλοιαν τῶν ἰσχύων, ἐὰν ᾖ ἡ-τύχων ὅτι πολλῶν. Non ista egeant versione, si audias Pliniana hæc lib. 9. cap. 8. Velocissimum omnium anima-tium, non solum marinorum, est Delphinus, ocyor volucre, ocyor velo. & paucis interiectis: tantæque vi exsiliunt, vt plerumque vela nauium transuolent. & Solinus sic, ante omnia nihil velocius habent maria, vt plerumque salientes transuolent vela nauium. Excuses Plinium, & Solinum: hunc qui Plinio institit; illum quia fortasse incidit in Codicem Aristotelis corruptum: Sanè ista vela sunt, isoi tamen mali nauium: & isoi nominat Ari-stoteles, non ista. Malè itaque vterque vertit, Delphi-nes transuolare vela nauium; debuisse dicere, ma-los nauium. Nam Plinium institisse Aristoteli quis neget? Nisi quis potius dicat, corrigendum Aristote-lem ex Plinio. Iam de cursibus, & recursibus Delphi-

norum, de ludis, & de animalis huius ingenio, & quàm sensim per vndas elabatur inter natantes ho-mines, ac sese retibus includat, ac mox liberet, & blâ-dissimo saltu, ac natatu iam huc iam illic feratur, vi-dendus Plin. Non abludunt hæc Apollonij loquentis de Delphinibus lib. 4. Argonaut.

Σπρρομίνω ἀγέληδὸν ἐλίσσον ᾧ νῆα,
ἄλλοτε μὲν προσάροιθεν ὀρέσθιοι, ἄλλοτ' ὄπισθιν,
ἄλλοτε ἀμφιβολᾶδ' ἄλιν, ταύτησι ὃ χάρμα τέτυκτο:]
Festinantem gregatim glomerantur circa nauem,
Nunc quidem ante vñ, nunc verò à tergo,
Interdum ex obliquo. Nauis autem gaudium est.

4. HVMI DA] Reddit Homericum ὄρεθ' ἐλάδ' ἄλιν, vt humiditas. & Pindaricum Od. 7. Olymp.
Ἐλάσσει μὲν ἐξ ἄλδος ὄρεθ' ἄλιν:
Emersit quidem ex mari humido.

Hunc morem cursus, atque hæc certamina primus Afcanius, longam muris cum cingeret Albam Rettulit, & pifcos docuit celebrare Latinos. Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes, 600 Albani docuere suos. hinc maxima porro Accepit Roma, & patrium feruauit honorem: Troiaque nunc pueri Troianum dicitur agmen.

ARGVMENTVM.

Illam Afcanius Albanis tradidit; inde Romani accepere. nunc retinet nomen Troia.

EXPLICATIO.

C Vm ait hunc morem & ludum ab Afcanio ad Albam relatum, referendus est Poëta ad cer-tamen, quod hic ludit Afcanius. Itaque rettulit, est, re-petiuit. Atque adeo decursio hæc primùm nata est ab exle quis Anchisæ, deinde traducta Albam, & mox Romam.

b Sic concipe. Quo modo puer ipse nunc ludit, & quomodo secum pubes Troia; ita deinde Albani do-cuere pueros suos. Hinc porro Roma maxima acce-pit, & seruauit honorem patrium, id est, à patribus Albanis acceptum. Quæ decursio deinceps dicta sem-per Troia.

NOTÆ.

1. RETTULIT] Vt hic producta syllaba prima-ita Q. Serenus
Sic etiam rutilus refertur pectore sanguis.
& Horatius,
Vnde pedem refertur pudor vetat, aut operù lex.
Sic legunt Turn. Lamb. Achilles, & antiqui codices. Ouid.

— sed enim quia rettulit Aiaz.
Itaque falsa est quædam Grammaticorum distinctio vulgo inculcata. Semper hæc syllaba corripitur lege sua, & cum producenda est, semper debet littera geminari.

2. PRISCO] Quos hic Virgilius, & Lilius lib. 1. ap-pellat Latinos pifcos, Ennius lib. 1. Ann. vocat Cascos, cum ait:

Quam primum Casci populi genuere Latini.
Cicer. lib. 1. Tuscul. Itaque vnum illud erat instum pri-scis illis, quos Cascos appellat Ennius.

Reffero.

Casus, pro pifco.

B 3. TROIA] Dicit hanc diuersionem proptiè indige-Troia ludus

tari, Troiam, Ludicum hoc, florente Romano impe-rio, repetitum sæpius à nobilissimis pueris ad imita-tionem eius quod Poëta ab Afcanio celebratum can-it. Xiphilin. in Iulio: τῶν τε ἰπποσίων τῶν Τροίαν καλυ-μίνω οἱ παῖδες οἱ ἀπαργίδαι καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐποικίωσθε. Fuit quoque equestris pugna, cui nomen est Troia, à pueris nobi-lissimis antiquo more pugnata. Quæ verba etiam habet Dio lib. 43. De Augusto qui post lulum, ita Sueton. cap. 43. Sed & Troia ludum edidit frequentissimè, magno-rum minorumque puerorum delectu: pifci decorique moris existimans clare stirpis indolem sui notescere. Et de A-grippa Dio lib. 48. Troiam vocatum ludum per nobiles pueros magnificè exercebat. Procedente demum impe-rio, nam Tacit. 6. Annal. Sedente Claudio Circensibus ludu; cum pueri nobiles equis ludicrum Troia inirent, inter-que eos Britannicus Imperatore genitus, & L. Domitius ad-optione mox in imperium, & cognouit eum Neronis ascit-tus; fauor plebis acrior in Domitium, loco prasagij acceptus est. Paria Sueton. in Neron. cap. 7. Tener adhuc, nec dum Circeles de matura pueritia Circensibus ludu Troiam constantissimè, Troia, fauorabiliterque ludit. Suetonius in Tiberio cap. 6. hos ludos vocat Circeles: Prasedit & Aethiacy ludu, & Tro-ianu Circensibus, ductor turme puerorum maiorum. Non hic contemnendum duplex doctorum hominum iu-dicium: primum est, hoc ludicro Troia solitam salta-ri Pyrrhichæ. Hanc saltationem Græci inuenère (Cre-tes fortasse, aut Lacones, nihil id moro; vel Pyrrhus Achillis filius, vel Achilles ipse, vt placet Aristoteli. Lege Cuiacium lib. 13. Obseru. cap. 10. Sive Dea Pal-las, vt vult lib. 7. Dionys.) vt pueri armati condifce-rent artem militarem: in ea enim corpus variè exer-cebatur. Ergo qui putant Pyrrhichæ, & Troiam ean-dem esse, sunt Seru. qui hic ex Suetonio ita scribit: Lusit ipse, quem vulgo Pyrrhicham appellauit, Troia voca-tur. & Donat. qui, hoc genus certaminis Pyrrhicham vo-cant. Cuiacius dicto loco, Nascimb. & Alexander. & Nouitij alij. addit postremus, hanc saltationem fuisse, ex Romuli instituto, quam is bellicrepan appella-uit. An verò Pyrrhicha, & Enoptia, id est, armata sal-tatio, eadem sit, in lite adhuc. Plin. lib. 7. cap. 56. ab-iungit.

Pyrrhicham ludo Troia.

Bellicrepa saltatio.

Enoplia an eadem cum Pyrrhicha. Torneamentorum origo. Troia ludus à Græcis dicitur.

ingit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichem Pyrrhus, pyramque in Creta. Coniungit Dionys. Hal. lib. 7. Enoplia saltatio dicta Pyrrhicha. Recentes iam huic, iam illi accedunt; plures certe Dionysio. Alterum est, quæ apud nostros dicuntur Torneamenta, originem ducere ab Troiæ ludo, & corruptè sic dici, quasi Troiamenta. Ut tibi signatum dem auctorem; adi præter alios, Wolphang. Lazium lib. 10. Comment. cap. 2. Sed quoniam feci mentionem in hac Nota eorum, qui ludum hunc referunt ad Græcos, indicabo Platonis locum hoc firmantem lib. 8. Leg.

A vbi constituit tria certamina. *ἄνδρα πρῶτον, ἄνδρα δεύτερον, ἄνδρα τρίτον*: vnum puerorum, alterum imberbium, tertium virorum. Qui locus videtur efficere, Romanos à Græcis traxisse morem. Nam Dio. pariter lib. 43. vna cum ludo puerorum adiungit iuvenes certatores. Puerorum verba iam supra attuli, post quæ sequuntur ista. *ἄνδρα πρῶτον οἱ νεανίσκοι οἱ δεύτεροι αἰετῆς ἡμιλλῶντες*: iuuenesque, qui dignitate aequales erant, curribus certauerunt. Et hoc credo est, quod Suetonius dixit in Tiber. cap. 6. *auclior turba puerorum maiorum*.

- * Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
- ^b Hic primùm fortuna fidem mutata nouauit.
- 605 Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis, Irim de cælo misit Saturnia Iuno Iliacam ad classẽ: ventosque aspirat eunti,
- ^c M V L T A mouens, nec dum antiquum saturata dolorem.
- ^d Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
- 610 Nulli visa cito decurrit tramite virgo.
- ^e Conspicit ingentem concursum, & littora lustrat, Desertosque videt portus, classẽmque relictam.

ARGUMENTVM.

Celebrato funere commutatur rerum status: Iuno enim ad classẽ mittit in perniciẽ Trojanorum Deam Irim; hac citissimè paret, & deuolat.

EXPLICATIO.

^a Ideo sancto, quia iam relato in Deos præterita celebritate. Coniunge puer diuulsam voculam *hætenus*. ^b Quæ sequuntur, omnia *παθητικά*, ex magno Poëtæ ingenio in condendo & condiendo poemate: post risus, iustus, plausus, læta omnia; sequuntur lacrymæ, calamitates, luctus, tristitia omnia. Itaque hic liber diuisus est, nam hætenus narrata læta, iam deinde sequentur tristitia. Obserues etiam, in funere, quod ex se mœstum, fuisse tot læta: in nauibus, quibus lætissimè vehendi in Italiam iam propinquam; in Palinuro, quo duce vehendi, tot tristitia, & huius cladis initium ortum à scæminis, quæ debuissent virorum res agere. Ergo Iuno auida ruina Trojanorum, ipsamet mittit Irim, & quo celerius nocumentum afferatur, ventos eunti aspirat. ^c Præclarè, signat enim agmen & turbam cogitationum, quæ erant in animo Iunonis aduersum miseros Troianos: quibus cogitationibus comparabat se ad magnarum cladum originem, & fata impedienda; nam incensis nauibus spes omnis præcidebatur ad eundi Italiam, cum videlicet non processissent insidiarum tantarum tempestatum. ^d Describitur præcipitantiã Iridis, nam *celerans viam*: colores, qui mille, id est, multi: modus volandi, nam *nulli visa*. Cum ait, *cito tramite* videtur mihi signari compendium, vt breuius iret. ^e Vidit concursum, vbi ludi celebrantur, littora verò & classẽ desertam. Itaque occasio fuit rei gerendæ idonea, nam viri erant longè, qui auxilio venissent.

NOTA.

1. **M**VLTATA] Est hoc, quod in 4. *anceps*, quod in 11. *alternata*.
 2. **I**RI] De cælesti arcu dixi in fine superioris libri, huc reuoca. Hic tantum audias quatuor notulas: primam, vox *sollemnis* sæpe ad funeralia pertinuit, quod tritum, & alius iam probatum: alteram, vt Mercurius ad pacem plerumque & concordiam missus, ita Iris ad discordias, inde vocis etymon: dicta enim Iris quasi *ἴρις*, vt notauit Seru. Inde fortasse 2. Iliad Iris dicitur venire *ὄν ἀγγελῆ ἀλιγενῆ*, cum nuntio tristiti. tertiam, vt hic à Iunone, ita in 9. ab Ioue mittitur, vtunque congruenter; nam cælestis arcus in aëre, & nubibus fit, illi præest Iuppiter, his Iuno: quartam, acumen est in verbis, & oppositio; Iuno à iuuando dicitur, sed hæc tam benefica etymo suo Dea, Saturnia dicitur, quo, quicquid nocumenti est, indicatur; ergo Deam illam, quæ tantam perniciem Troianis affert, non simpliciter Iunonem, sed cum addito, voces Saturniam.
 3. **N**EC DVM ANTIQVVM] Fuit retinentissima irarum Iuno. Inf. *Iunonis grauis ira, & inexsaturabile pectus, Quam nec longa dies pietas nec mitigat vlla.* Ouid. in Epist. Hyperm. *Scilicet ex illo Iunonia permanet ira.* Senec. in Furent. *Viuaces ager Violentus iras animus, & sauis dolor Aeterna bella pace sublata geret.* Hesiodus in Theog. de iris huius Deæ aduersum Herculem, *Ἄπλητον κοτέω βίη Ἡρακλῆος* Inexplebiliter irascens in virtutem Herculis. Sidonius Antipater: *Ἥρα δὲ ἀμφοτέροις χελεπὸν θιάζ:* Iuno graue numen virique, scilicet Herculi, & Baccho. Huc pertinet interrogatio illa Iouis ad Iunonem per initia. 4. Il. cur tam incessanter Troianos affligat, vt nullus sit apud eam clementiæ locus? Possis iras Iunonis vocare *σάλαμον ἀήρην*. Nusquam enim bellum

lum grauius & implacabilius, quam cum nulli præcones ab hostibus admittuntur, nulla remedia ad pacem.

Iridis celeritas.

4. **C**ELERANS] De celeritate Iridis hæc adnotabam. Homerus 2. Il. *ἄνδρα πρῶτον ἄνδρα δεύτερον ἄνδρα τρίτον*: In pedibus ventum habens velox Iris iterum, *ἄνδρα πρῶτον ἄνδρα δεύτερον ἄνδρα τρίτον*. in 11. eandem vocat non solum *ἄνδρα πρῶτον*, veloxem, sed etiam *ἄνδρα πρῶτον*, quibus dat alas in pedibus, & obiter aureas. In 15. de eadem, & de Apolline *ἄνδρα πρῶτον* à volatu. Et post pauca, eam comparat hunc in modum: *ὣς δὲ ἔβην ἐν νεφέων ἄσπιδι* *νεφέας, ἢ χάλαρα, ὣς κραιώεις μεμαίψα δρόπια* *ἄνδρα πρῶτον*: Veluti autem, cum ex nubibus volat nix aut grando, sic celeriter festinans deuolauit velox Iris. Demum 18. *ἄνδρα πρῶτον*, & 24. *ἄνδρα πρῶτον*, maiore incremento. Primum est festinans, alterum, *turbini pes, procellipes*. quia instar procellæ & turbinis raperetur.

5. **A**RCVM] Quia iris censebatur descendere in terras per arcum suum. Ouid. lib. 11. Met.

— *redijt per quos modò venerat arcus.*

Monuit Turnebus. Adiungo non ab simile esse, ventis eam ferri. Homerus 23. Il.

— *ἄνδρα δὲ ἴρις Ἀράων ἀνυλάσσει* *ἄλλ' ἀνέμοισιν*

— *velox autem Iris Preces audiens, internuntia venit ventis.*

Docet te Claudianus Virgilium imitari. Hic 2. Rap

— *Non sic innumeros arcu mutante colores.*

vbi colores in quarto casu, arcu in sexto: cum contra Noster. Hoc exemplo poteris leuiter Virgilij versus flexu alio commutare.

- * At procul in sola secretæ Troades acta Amissum Anchisen flebant: cunctæq; profundum
- 615 Pontum aspectabant flentes: heu, tot vada fessis, Et tantum superesse maris? V O X omnibus vna: Urbem orant, T A D E T pelagi perferre laborem.
- ^b Ergo inter medias sese haud ignara nocendi Coniicit, & faciẽmque Deæ, vestẽmque reponit.
- 620 Fit Beroë, Ismarij coniux longæua Dorycli, Cui genus, & quondam nomen, natique fuissent: Ac sic Dardanidũm mediam se matribus infert.

ARGUMENTVM.

Erant tum Troiana femina separata à reliquo virorum cœtu, ac lacrymabunda recordatione præteritorum, atque futurorum malorum. Assimilat se Iris Beroë nota femina.

EXPLICATIO.

^a **F**ingit miserimas Troianas scæminas: nunquam enim magis parati mortales ad quodcunque facinus obeundum, quam cum sunt in miseria, à qua si ducem habeant, conentur se eximere. Vidit hoc Virgilius, & ideo, quas voluit inceptare dirum deinde facinus, miserimas prius fingit. Erant secretæ disfunctionæ quæ à reliquo cœtu viroꝝ lætantium, longè ab omnibus, in solo littore. Nec flent solum, sed in ipso fletu omnes simul in vocem hanc erumpunt doloris & angoris plenam. Heu, tot adhuc vada, tantum maris superest nobis miseris, tam longa ac diuturna nauigatione defessis. ab his querelis itum in vnam sententiam, vt velint iam esse in vrbe aliqua, non per maria errare. ^b Hoc puncto temporis, se Iris in medium earum cõiicit, quo melius audiri ab omnibus posset, relictæ prius persona Deæ, atque assimilata Beroë, quæ fuerat coniux Dorycli, & quæ satis nota ex genere, & nomine, ex natis. Cum de Iride ait, *haud ignara nocendi*, pro, sciens fraudum, videtur mihi Poëta alludere ad dolos, quibus sæpe via Iris in ministerio Deorum, præsertim Iunonis. Assumpta est enim sæpe ad similes res, testis tota Ilias.

NOTA.

1. **A**T] Particula apta explicando discernimini, ad quod se accingit.

2. **A**CTA] Vox Græca, id est, littus, *ἄκτις* τὸ ἀγέιν, quod ad naues conferantur. Quam tamen vocem iam Latini fecerunt ciuem suam. Cicer. in Vert. in acta cum mulierculis iacebat ebrius. Cornel. Nep. siue, vt alij, Æmil. Probus in Agesilao: Cum in acta cum suis accubisset secretum, & amœnum littus, &c. Prudentius contra Symmachum:

Inuenit expositum secreti in littoris acta. Parce aliis, qui vsi hac voce, videlicet Turpilio, citato à Nonio, Val. Flacco. 5. Arg. Victorino de metris ex Poëta incerto, Sancto Ambros. lib. 5. Exham. Tale quiddam est, auctores vsos voce *actu*, quæ Græca o-minino, & Plinium lib. 7. cap. 2. dixisse: *Intereant probata, arefcant arbores, emoriantur infantes*. vbi probata, sunt oues, Græcè *πρόβατα*. Eandem lib. 6. cap. 27. *Arabia Eudamon cognominata excurrit*. pro Latino *Arabia felix*. Græci enim *Ἰσθμίου*. & cap. 31. *Hesperium ceras*. pro, Hesperium cornu, nam Græcè *κέρας*. & lib. 11. cap. 37. Latinis litteris scripsit *corybantian*, *προκορυβαντιαν*. Prudent. hym. 10. Peristeph.

Implet iubentis dicta licitor improbus, Charaxat ambas vngulis scribentibus Genas, cruentis & secat faciem notis. id est, sulcat. Idem omnino quod postea alio flexu, *Illum recentes per cicatricum vias Denuo exarabant.* Iterum: *Et quamquam plagam sulcus exarauerit.* Plautum in Pseud. *Hunc diem sumpsimus prothymè.* id est, *ἠποθυμῖος*. Martialis, lib. 11. *Hinc seras epidipnidas parabat.* vti que *ἠπίδιπνιδες*, & *ἠπίδιπνιδες*. Itaque vsitatum fuit inferere Latino sermoni Græcum & Latinis litteris. Sed adhuc in Siculis hoc peculiare fuit, qui vtebantur sermo, qui permixtus esset è Græcis & Latinis vocibus.

Acta, vox Græca. Astu. Probata. Prothymè. Epidipnis. Siculus sermo promiscuus.

vocibus. Deum obſerua actam habitam pro loco voluptatis. Firmit hoc Æmilius Probus, quem iam adduxi. & Seruius, qui actam explicat, ſecretum & amicum litus. Cuius rei cauſam habes apud Plutarchum lib.4. Sympol. quaest. 4. *Quid bene Iuppiter, voluit ſibi, qui ad oblectationem ſe mutuo imitantes, dicunt, hodie in acta cenabimus? Nonne, quod in litore, canam, vt eſt, ſuauiſſimam eſſe ſentiunt? Non quidem propter ſuctus, aut lapillos (quis enim in litore Lecythum, & Capparin menſa adhibeat?) Sed quod copioſi, ac recentes piſces menſam ſunt ſtructuri. Adde, quod omnium aliorum opſoniorum precium exceditur à marino. Probat hoc deinde Plutarchus. Ad rem; neque enim iſta ocioſe teſtor. Troianæ ſceminæ ad actam amandata ſunt, non ad ſtetum, ſed ad voluptatem: hæc mens Poëtæ. Nam cur vitis lætantibus in apotheſi Anchifæ, ſceminæ ſecluderentur ad luctum? Sed ipſæ quidem noctæ occaſionem ſolitudo, lætitiæ ſuam corruerunt, ex gaudio conuerſæ ad lacrymas: ideo vitis gaudentibus, illæ amiſſum Anchifæ ſebant. Fuerunt iſta neceſſaria ad hanc locum.*

3. HEV TOT VADA FESSIS] Similis locus ſæpe ſcriptoribus, nec pigebit cum Poëtæ conferre. Ergo apud Curtium lib. 5. Milites Macedonici: *Dijſ imitris in vltimas terras trahi ſe querebantur, tam nec flumina poſſe adiri, nec ſidera priſtinum præſtare fulgorem. Vastas terras, deſerta omnia occurrere: in vniſi hominis lætationem tot millium ſanguinem impendi.* Romani apud Cæſ. 1. Gallic. timere ſe aiebant *angustiâ itinervis, & magnitudinem ſylvarum.* Africanis apud Liuium lib. 21. in tranſitu Alpium, *ſeſu radio tot malorum, niſi etiam caſus ingentem terrorem adiecit, adeo vt pigritia & deſperatio tot omnium vultu emineret.* Liutana leuiter immutauit.

4. VRBEM ORANT] Similis ille verſus in ſuperiore lib.

Mortem orat, tadet cali conuexa tueri.
Quo exemplo efficit lul. Scaliger. Poëtam aliquo interdum flexu rem eandem præſentare. Ita in 6.
— habitaq; ſub alto
Pectore, cum in 11. leui flexu,
— habitatque ſub iſto Pectore.

Ita in hoc tractu, *comicit ſe inter medias. & ſtatim infert ſe mediam.* Cum verò deſperauit ſe melius poſſe dicere, integra repoſuit.

5. FACIEMQUE DEÆ, VESTEMQUE REPONIT] Alius vultus Deorum Dearum que à vultibus mortaliſum; alia veſtis. vultus nitore fulgidi, veſtes Deorum

Virgilij varij flexus.

a O miſeræ quas non manus (inquit) Achaïca bello Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus: ô gens
 625 Infelix, C VI T E exitio fortuna reſeruat?
 b Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas, Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita faxa, Sideraq; emenſæ ferimur: dum per mare magnum Italiam ſequimur fugientem, & voluimur vndis.
 630 c Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
 d Quid prohibet muros iacere, & dare ciuibus urbem?
 e O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates:
 f Nullane iam Troiæ dicentur mœnia: nuſquam Heſtoreos amnes, Xanthum & Simoënta videbo?

ARGVMENTVM.

Commouet illas ad dolorem ſædo mortis genere, quo abſumida; & recordatione calamitatu, quas paſſe, quas patiētur. Deinde re agit à facili, atque excitat conqueſtionē ingentem.

EXPLICATIO.

I Deo miſeræ, quia non in patria occubuerint, illud, non bello Achaïco ſub patriæ mœnibus. Vinidum illud,

— ô gens

— ô gens

Infelix, cui te exitio fortuna reſeruat?
 Expēde Poëtæ ingenium. Vult proponere Iris felicem præſentem ſtatum, in quo ſunt ſceminæ. In primis ab egregia, ſed præterita, occaſione moriendi, miſeræ eſſe iudicauit: iam rem agit à futuro, neque nominat genus mortis, quod habitura, ſed loquitur in incertum, vt putent illæ acerbiſſimum fore. Nam, quæ bello Troiano perire non potuere, quo nullum maius, quæ non potuerunt mergi tot tempeſtatibus, quas paſſa eſt claſſis Troiana, quibus nullæ aut foediores, aut atrociores: quid tandem credendum, niſi vt in ſolito aliquo exitio abripiantur? Ergo, infelices eſtis, non quia mortuæ. hoc enim in magna felicitate ponendum fuiſſet; ſed infelices, quia viuæ; vos videlicet ſeruante fortuna ad cladem aliquam abominandam, & inſolitam.

b Quid plura potuit ad perſuaſionem, afferendumque tædium, non iam ſceminis natura mollibus, ſed etiam vitis promptiſſimis? Sunt enim verba omnia efficaciſſima, & argumentum à circumſtantiis ſumptum. A tempore, nam *vertitur iam æſtas ſeptima*, (ſignat annos ſeptem.) A mari, quod emenſæ, & freta ad *adænon*, nam hic locus peruloſior. A terris, non vnus, ſed omnibus. A faxis, quæ præteruictæ, & hæc vocat *inhospita*, ad exaggerandum. Quin ait, ô ſceminæ, non tam nauigamus, quàm *ferimur*, quàm *voluimur*. Quasi dicat. Rapimur, iactamur, & verè fluctuamus, vndis nos pro arbitrio ſuo ducentibus. Quid verò quærimus per tot labores? *Italiam*, & hanc *fugientem*, quæ ergo ſpes obtinendi?

c Argumentum eſt à facili poſt magnos iam terrores iniectos. Iam hic ſumus, quid ultra quærimus? Fuerunt olim hæc littora Erycis fratris Æneæ, nunc ſunt Aceſtæ hoſpitis Troianorum, cur negentur domicilia?
 d Hoc colligit ex ſuperiore verſu. Nos poſſumus urbem condere, Siculi facile urbem dare.

e O patria, quam deſeruimus! Præſtaret te non deſeruiſſe, quamuis euerſam. Nam facilius fuit in te iterum domicilium erigere, quàm illud quærere poſt tot maria. O Penates nequicquam rapti ex hoſte! Fruſtra vos ſeruauimus, nihil in vobis opis. Nunquam enim, & nuſquam apparet urbs illa vobis conſtruenda.

f Locum hunc explicant, quæ dixi ad illud. 3. *Æn. falſi Simoëntis*, & omnino ad locum illum ſpectat hic Poëta. Perinde. O felicem Helenum, felicem Andromachen, qui iam urbi à ſe conditæ Troiæ nomen indiderunt, qui flumina Epiri vocarunt Xanthum, & Simoënta. Cum ait *Heſtoreos amnes*: loquitur in gratiam Heſtoris, & cum inuidia tacite pungente Æneam.

NOTÆ.

1. O MISERÆ] Contra, felix Polyxena, de qua in 3. *Æn.*
O felix vna ante alias Priameia virgo
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub manibus altis
Iuſſa mori.
 Præſentem locum illuſtrabunt ea, quæ dixi lib. 1. ad illud:
 — ô terq; quaterque beati
Quis ante ora patrum Troiæ ſub manibus altis
Contigit oppetere.
 Item quæ dixi:
 — Mene Iliacis occumbere campis
 Non potuiſſe
 vt hic Mamus Achaïca, pari forma Liu. lib. 43. *Achaïco concilio Argis agitato.*
 2. SEPTIMA] Videtur pugnare hic locus cum

A illo lib. 1. multo antè pronunciato:

Nam te iam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

In interpretibus lux nulla, illuſtrandus Poëta face Virgilius defenditur.
 Gulielm. Modicij cap. 5. Sciendum *portare*, & *verti*, diſcriminari inter ſe. *portare*, eſt aduenientis; *verti*, recedentis. Ergo, illud. *Æn. te ſeptima portat æſtas*, ſignat incipientem aduenientem que æſtatem: hic verò *ſeptima æſtas vertitur*, ſignat recedentem, & finitam iam æſtatem. Ad rem. Æneas appulit Carthaginem incipiente æſtate, & receſſit inde in exitu eiuſdem. Itaque bene in 1. incipiente æſtate, *te portat ſeptima æſtas*. & hic de eadem deſinente: *ſeptima æſtas vertitur*. Nam in fine eius æſtatis, in qua fuit Carthagine, rediit in Siciliam, vbi pronunciatuſ hic verſus, & celebrati ludj. Remoueo duo, quæ obſtant, eſt in 4. *Æn.*
Nunc hyemem inter ſe luxu, quàm longa fouere.

Ergo fuit Carthagine non ſolum per æſtatem, ſed per hyemem. Reſpondeo, id dici ore famæ, quæ & veri & ficti nuncia. Itaque canebat facta, atque inefficta, & diſſipauit rumore falſum in Africa, Æneam fuiſſe integrum annum cum Didone. nam ibi *hyemem ſumas* pro anno; iuxta ea, quæ dico lib. 1. ad finem. Alterum eſt in hoc libro:

Annus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo reliquias diuinique offa parentis
Condidimus terra, &c.

Maior hic nodus, nam Anchifeſ mortuus eſt ante aduentum Æneæ in Africam; & cum ex Africa rediit, celebrauit exſequia; ergo annum integrum moratus eſt Carthagine, nam ipſe dicit, orbem annum completum, & non vtrunque, ſed exactis menſibus. Reſpondeo, non ſtatim à morte Anchifæ paſſe Æneam profectionem à Sicilia. Itaque poſt mortem patris potuit, imo debuit menſes omnes hyemis in Sicilia conqueſcere, vtens liberalitate Aceſtæ, neque per id tempus committens ſe ventis. quibus expletis, iter parauit in Italiam incipiente æſtate ſeptima. ſed ſtatim reuocatus eſt tēpeſtare in Africam, in qua fuit per æſtatem integram, qua exeunte rediit in Siciliam, & ſic verè completus eſt annus integer à morte patris vſque ad ludos, ſed non completus in ſola Africa, ſed partim in Sicilia, partim in Africa.

3. CVM FRETA] Nota vocum conſecutionem, *vertitur ſeptima æſtas, cum ferimur*. Ita Cicero lib. 9. ad Artic. *Aliquot ſunt anni, cum vos duos delegi.* Propertius lib. 2. eleg. 16.

Tor iam abire dies, cum me nec cura Theatri,
Nec terigit campi, nec mea Muſa iuuat.
 & eleg. 20.

Septima iam plena deducitur orbita Luna,
Cum de me, & de te compita nulla tacent.

4. EMENS Æ] Liuius Andronic, in Helen. Metior, de mari.
Tu qui permenſus ponti maria alta veliuola.
 Philoſtrat. lib. 7. vita Apollon. cap. 6. *Σικελικὰ πελάγη, & Τυρρηνὸς κόλπος ἀναμετρεῖν*: Siculum pelagus, & ſinus Tyrrhenos dimetiens. Lucretius lib. 6.
Æra permenſus multum campōſque natantes.

5. MARE MAGNUM] Ab hac ſententia non diſſimilis illa:
 I ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

Sed quid mare magnum? Titius lib. 6. Loc. cap. 3. *Mediterraneum* accipit: non placet. Puto animum Poëtæ fuiſſe ſignare ſpatium quoddam immenſum, vaſtum, profundum; cui nullus fere terminus, nullus exitus; & hac vna re voluiſſe animis ſceminarum deſperationem inducere, tædium, languorem, velle enim in tanto æſtu ſermonis, & feruore irarum finitionem Mediterraneani conſtituere, extra rem eſt. Scio, mare magnum eſſe mediterraneum, & Ilidori auctoritati, qua Titius

C C c 2 rem

rem firmat, adiungo Plin. lib. 9. cap. 15. *Thynni intrant à magno mari pontum verno tempore gregatim.* & Orosum, qui lib. 1. cap. 2. loquens de Asia: *Sub Ægypto verò, & Syria mare nostrum, quod magnum generaliter dicimus, habet.* Quin Cicero in Somnio Scipion. hanc appellationem attribuit Atlantico, cum ait, *Circumfusa (terra) illo mari, quod magnum, quod Oceanum appellat in terris. vides ut mare magnum etiam sit Oceanus.* Quod expressit quoque Cæsius dialogo. 1. *Nondum enim erat illud extra Gadira situm mare, neque magnum illud, quod exhorrent nauta, pelagus, quod Britanniam insulam, & Hesperios Iberos ambit.* Philo etiam lib. de Abraham, Oceanum, *μεγάλων θαλάσσης.* Itaque Virgilium habuisse in animo finitionem Mediterranei in tanto æstu sermonis, id nego. Cum præsertim ea voce capi etiam possit Oceanus. Ita enim veteres de Oceano existimabant. Seneca Rhetor. 1. *Suas. Nihil infinitum est, nisi Oceanus.* Explicatio Seruij, *magnum, id est, procellosum.* Idonea quoque, & ad

mentem Poëtae. nam quis dubitet, procellas, tempestates, sæuitiam maris inducere animis terrorem? Capiet à me firmamentum Seruius: nam Sallust. in Iugurth. *mare magnum esse, & sauire cepit ventis.* Ductum à montibus, & collibus, qui attolluntur vi tempestatis intumescente mari. Sic & Noster. 3. *Æn.*

— magna que surgunt Æquora.

Explicatio Turnebi: *mare internum: ἄνα δῖον,* plausible est Titiana. 6. *FUGIENTEM*] Ita in 6. *Iam tandem Italia fugientis prendimus oras.* Pari sententia 3. *Æn.* arua Aufonia dicuntur *cedentia retro.* 7. *FRATERNI*] Ita supra: *fraterna littora Erycis.* 8. *XANTHVM ET SIMOENTA*] Coniungit sæpe hos duos fluvios, quia coniuncti ipsi. Plinius lib. 5. cap. 30. *Xanthus Simoenti iunctus.*

- 635 ^a Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.
- ^b Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago Ardentes dare visa faces: hic quærite Troiam: Hic domus est, inquit, vobis. I A M tempus agi res.
- ^c Nec tantis mora prodigiis: en quattuor aræ
- 640 Neptuno: Deus ipse faces, animumque ministrat.
- ^d Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem, Sublatâque procul dextra connixa coruscât, Et iacit. arrectæ mentes, stupefactâque corda Iliadum ^e. Hic vna è multis quæ maxima natu
- 645 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutritrix: ^f Non Beroë vobis, non hæc Rhæteia matres Est Dorycli coniux. diuini signa decoris, Ardentesque notate oculos: qui spiritus illi, Qui vultus, vocisque sonus, vel gressus eunti.
- 650 ^g Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui Ægram, indignantem tali quod sola careret Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
- ^h Hæc effata.

ARGUMENTVM.

Adiungit argumenta diuina duo: alterum Cassandra, alterum Neptuni, porrigentium sibi ignem in manus. Postquam verbis acuerat, iam facto, nam ignes iacit in classem. Iridis argumenta iuuat Pyrgo, & coniecturis, & veritate.

EXPLICATIO.

^a Hæc summa rei, ideo tot verba insumpta. Puppes hic pro nauibus noto tropo: sed fortassis propriè capiendæ. Naues cum sunt in portu, earum puppes litus prætexunt, hæc tantum cernuntur, ab illis inchoandum erat incendium. Ergo Iris eas partes signat veluti digito, quas videt ab ipso littore. ^b Rem firmat diuino testimonio. & quidem Cassandra vaticinia vim habuerunt post euerfam Troiam, quæ prius non credita. Quid verò Cassandrae imago? visa est & agere, & dicere: agere, nam mihi vel-

^B vii in manus faces tradebat, vt inuiciam in naues: dicere, nam me hortata est, vt hic in Sicilia Troiam quæramus, hic nobis esse domum factis constitutam, iam tempus res agi. Quasi dicat: *Enaue fuimus, sed inutiliter; multa egimus, & nihil actum. iam agendi tempus.* ^c Hic prodigia pro signis capio, & indicia, hæc sententia. sunt nobis clara indicia voluntatis Deorum, qui nobis veluti in manus præbent faces. Nam ecce aræ in quibus ignes. ^d Non iam verbis, sed opere excitat. Apparent in his versibus celeritas, & furor. Nam *corripit ignem* vi magna, & hunc *infensum*. Ideo verò *connixa*, quia dixerat *vi*. in verbo *coruscât* subaudi *ignem*, vt explicatio sit sententia. Virgilius enim variis in locis *coruscât* ^C *strictum mucronem, enses, telum.* Efficit Iris quæ voluit, nam sequuntur signa persuasionis hæc, *arrectæ mentes, stupefactâque corda Iliadum.* ^e Quo efficaciora sint quæ dictura est Pyrgo, eius senectutem, & dignitatem commendat. Senectutem, *maxima natu*: dignitatem, *nutrix regia tot natorum Priami.*

f Pro

^f Probat à coniecturis, hanc non esse Beroën, sed aliqua exciabant, & mox ibi ob memoriam rei gesta relinquebant. Quis autem verat veteribus aris vsos Troianos ad sua sacra: Morem illum multa aperunt. Breuiter de Plinium lib. 6. c. 16. *Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ: item à Cyro, & Semiramide, atq; Alexandro.* iterum: *Tanaim amnem transcendit Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, ardsque Apolloni Didymoo statuit.* & c. 17. *Amnem ad Hypusin, qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, aris que in aduersa ripa dicatis.* Quid. quod aræ illæ potuerunt excitari à nautis passis tempestatem, & se voto astrigentibus Neptuno? Nihil autem mirum, diu ibi permansisse, fuerunt enim hæc religione imbuti gentiles, vt ædificia sacra semel excitata nunquam diruerent. De trophæis Vitruuius lib. 2. cap. 8. *Nefas est trophæa dedicata remoueri.* Dio ait, Cæsarem non autum *καθελόν* diruere trophæum Mithridatis. & addit rationem, quæ ad rem nostram. *ὁ δὲ τῶν ἐμπορευμάτων θεοῖς ἱερομνησίων.* Ergo, neque aræ dirui poterant, quia similiter Diis sacra. Ita probabiliter inuestigandum in ritibus gentilitium.

NOTÆ.

^B ^I **N**AM MIHI CASSANDRÆ] Ad hanc lucem nebulam suam Pet. Apollonius lib. 1. Excid. apud quem Iosephus, vt quidpiam persuadeat Iudæis, hoc sermone vititur, — non hoc ego numine nullo, Non inuisus ago. templi mihi parte remota Oranti Moses, simul & Iessia proles, Visti ambo, monuere loqui, radiosque micantes Cernitis infusus oculis è lumine nostris Cornigerae frontis? ne forsân vana loquutus Arguar, illorum monitu, Romanaque signa Veritate, & astricto Rectorem inuadere ferro.

Nulla efficaciore argumento gentes rem persuadebant, quàm cum diuinum quidpiam sibi apparuisse obestarentur. inde & hic istud de Cassandra, & postea Pyrgo in argumentum suum adducit, non Beroë vobis, & c. vt persuadeat, quæ vult. Est in Iustin. lib. 24. quiddam ad hanc rem pertinens, vbi Delphi malo Gallorum oppressi simili inuento salutem sibi quaerierunt: *Aduonisse Deum clamant, eumque se vidisse desiliens in templum per culminis aperta fastigia.* & pergit hunc in modum: *Dum omnes opem Dei suppliciter implorant, iuuenem, supra humanum modum insignis pulchritudinis, comitesque ei duas armatas virgines ex propinquis duabus Diana Mineruæq; adibus occurrisse: nec oculis tantum hæc se perspexisse, sed audisse etiam stridorem arcus, ac strepitum armorum.* Proinde ne cunctarentur Dijs antesignanis hostem cadere, & victoria Deorum socios se adiunge-

Ago in facis.

^D ² **A**GI RES] Pari sententia dixit Arnob. lib. 6. *qua in medio sita sunt, docere atque monere debuerunt agere vos nihil, & circa res cassas officiorum impendere nauitates.* In quo verbo credo allusionem fieri ad morem sacrorum, in quibus ago sollemne fuit: vt supra etiam in illis, *Quin agite*, res nota. ad eundem interpretes Ouidij in Fast. ad illud: *Semper agatne, rogat: nec nisi iussus agit.* Legendus Brissonius. Hic te moneo, verba hæc: — *hic quærite Troiam* Hic domus est (inquit) vobis iam tempus agi res. Possit esse aut Cassandra ad Iridem, aut Iridis ad feminas: vt cunq; sententia est clara. verba Virgilij arripuere Papin. & Claudian. *Prior: tempus agit rem.* Posterior: *Rem peragit tempus.* Ante omnes Enn. 5. *Annal. occasum iuuat res.* Postrema hæc notula Columnae est. 3. **Q**UATTUOR ARÆ] De his quattuor aris Neptuni multa opinantur interpretes: in eam mentem eo, vt vel putei has excitatas à quattuor principibus certaminis primi nautici, quo sibi propitium quisque faceret Neptunum. vel ibi fuisse casti altquo, quod consentit cum more veterum, qui sæpe aras occasione

^A aliqua exciabant, & mox ibi ob memoriam rei gesta relinquebant. Quis autem verat veteribus aris vsos Troianos ad sua sacra: Morem illum multa aperunt. Breuiter de Plinium lib. 6. c. 16. *Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ: item à Cyro, & Semiramide, atq; Alexandro.* iterum: *Tanaim amnem transcendit Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, ardsque Apolloni Didymoo statuit.* & c. 17. *Amnem ad Hypusin, qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, aris que in aduersa ripa dicatis.* Quid. quod aræ illæ potuerunt excitari à nautis passis tempestatem, & se voto astrigentibus Neptuno? Nihil autem mirum, diu ibi permansisse, fuerunt enim hæc religione imbuti gentiles, vt ædificia sacra semel excitata nunquam diruerent. De trophæis Vitruuius lib. 2. cap. 8. *Nefas est trophæa dedicata remoueri.* Dio ait, Cæsarem non autum *καθελόν* diruere trophæum Mithridatis. & addit rationem, quæ ad rem nostram. *ὁ δὲ τῶν ἐμπορευμάτων θεοῖς ἱερομνησίων.* Ergo, neque aræ dirui poterant, quia similiter Diis sacra. Ita probabiliter inuestigandum in ritibus gentilitium.

^B ⁴ **H**ÆC MEMORANS] Paria sunt loca in 2. & in 12. *Æn.* vbi Laocoon sacerdos, & augur Tolumnius, primi telum iaciunt, ille in equum, hic in Troianos; cum iidem suos prius acuisent magno ardore verborum.

⁵ **S**UBLATA] Placet commentatio hæc Nascimb. *Dextera sub De more ducum: nam qui principes erant altius facti, sub blata. Læra dextra alios ad facinus euocare, & excitare solebant. Ita Scipio Nafica imperum facturus in Tib. Gracchum, sublata dextra, Qui Remp. (inquit) vult saluam esse, me sequatur.*

⁶ **R**HÆTEIA] Obseruabis, solere Virgilium complere notitiam rerum variis in locis. Suprà dedit patriam mariti, nunc dat vxoris. Inde emergit plena hæc cognitio, videlicet, mulier Troiana Beroë nupsit in via Epirensi homini Doryclo. De Rhæteio pro montorio alibi. Sententia videtur expressa ex Q. Calabro lib. 1. apud quem Troiani, Penthesileam pugnantem cum vident, putant se videre non mortalem fœminam, *Ἄλλ' ἂν Ἀθηναίων, ἢ καρπερόθυμον Ἐνυώ, ἢ Ἐκάδ', ἢ κλυτὴν Ἀνταΐδα:* Sed Mineruam, vel magnam Bellonam, Vel Liternam, vel claram Latone filiam.

⁷ **A**RDENTES OCULOS] Homerus Il. 3. inter signa Oculorum diuinitatis dat Veneri *ὄμματε μαρμαίροντε*, fulgentes ardor, nota oculos. & de Pallade, *οἱ δὲ αὖτε φαίνθη.* huic fulgere oculi, quem locum aduocat ad hanc rem Heliodorus lib. 3. *Hist. Æthiop.* vbi aperit, qualis sit hic Deorum obrutus, vnde illi queant agnosci à mortalibus. Signata verba sunt, *ἀπὸ τῶν βλέποντες, καὶ τὸ βλέφαρον ὑπο- Deorum in τε ἐπιμόοντες: tuentur continuo obtutu, neque ynquam tuitus, quis. concludunt palpebras.* Hippocrates in Æpist. describens Veritatem, quæ sibi angusta facie vti Dea apparuerat, inter alia signa diuinitatis, hanc ponit: *διέλαμψον, ὃ ἀπὸ τῶν ὀμμάτων κύκλοι, καθάρων τι φῶς, οἷον ἀστέρων μαρμαρυγῆς δοῦσιν:* Cuius oculorum orbes claro lumine pellucebant, vt stellarum fulgores viderentur. Carterum integer hic locus illustrabitur illis, quæ mihi dicta iam lib. 1. *Æn.* ad illud, *Dixit, & auertens rosæa ceruice resulsit, & sequentibus.*

⁸ **S**PIRITVS] Ex his quæ dicta. 1. *Æn.* ad illud, — *diuinum vertice odorem* *Spirauere,* potes hic capere spirationem, odorem latè ab Iride emanantem, nam hæc nota inter diuinitatis notas

Deorum in-
cessus, quis.

adhibita à gentibus: nisi quis detorqueat ad effica-
ciam inviditatemque loquentis.
9. GRESVS EVNTI] Inter signa diuinitatis Deorū
maximum erat gressus. Ita etiam in 1.

Et vera incesu patuit Dea.

Quasi alius incesus Deorum, alius mortalium. Apud
Homerum. 13. Il. Ajax Oilcus abeuntem Neptunum,
latentem tamen in figura Calchantis, agnoscit ex In-
cessu, & ex eo colligit, non esse Calchantem, sed Ne-
ptunum. Verba eius sunt,

Υψηλα γδ μετόπισθε ποδῶν, ἰδὲ κνημῶν,
Πῶν ἔγνων ἀπὸ τῶν ποδῶν.

Vestigia enim retro pedum, & tibiatarum
Facile cognoui abeuntis.

Heliodorus dicto loco ait, Deos maximè cognosci
βασίλειον incesu. Atque etiam explicat tum Homeri B
locum, tum etiam quis sit iste Deorum incesus. Lo-
cum Homeri, nam is (ait Heliodorus) non capiendus
ita βῆν ἔγνων, sed ἔγνων ἕψηλα βῆν ἀπὸ τῶν ποδῶν. Itaque non
dicat Homerus facile cognoui: sed cognoui vestigia facile
euntis. Incessum pluribus explicat, quæ placitum ad-
iungere, quia necessaria tam ad hunc locum, quàm
ad lib. 1. Æn. Ait itaque de isto Deorum incesu: ἢ κῆ
δὲ ἀσπὸν τῶν ποδῶν, ἰδὲ κνημῶν ἀνομιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν

- a At matres primò ancipites; oculisque malignis
- 655 Ambiguæ spectare rates miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisque vocantia regna:
- b Cùm Dea se paribus per cælum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
- c Tum verò attonitæ monstris, aetæq; furore
- 660 Conclamant, rapiuntque focus penetrabilibus ignem.
Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta facèsque
Coniiciunt: furit immixtis Vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & pictas abiete puppes.

ARGVMENTVM.

Herent primò famina, deinde diuino signo excitatae na-
ues incendunt.

EXPLICATIO.

a Hinc amor terræ præsentis, inde fata, quæ
Italiam pollicebantur: itaque ancipites verè, & am-
biguæ.

b Accessit persuasio vltima, nimirum, diuinum ali-
quid, quo vis addita, superiori orationi. Nam statim
arcus formatus est in aëre, quem medium Iris volan-
do secuit. Sunt alæ pares alæ æquali motu agitatae, imo
nullo motu, quem discernere possent oculi. Ita enim
agitabantur, vt viderentur non moueri. Sed vide pe-
ritiam Virgilij. In alis representauit notam diuinita-
tis, quam de pedibus iam explicui. Pares ferebantur
alæ Deæ Iridis, vt pedes Deorum, nulla transpositio-
ne. Vide quæ iam attuli ex Heliodoro de Deorum
incessu.

c Huc destinatae superiores machinæ & technæ [Iri-
dis. habuit quod voluit. nam matres attonitæ mon-
stris, & furore actæ, conclamant, ignem rapiunt, in-
iiciunt: ignis furit, naues corripuntur. Omnia sunt
ααββιστ. præsertim cùm nullus honos habitus sit aris,
& sacris. Ignis enim, qui destinatus ad Deorum cul-
tum, seruit abominando crimini.

πόμω ἀέριον, κῆ δὲ ἕψηλα ἀπὸ τῶν ποδῶν, ἀνομιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν
πόδῶν, ἰδὲ κνημῶν ἀνομιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ποδῶν.
Αἰγύπτῳ τὰ ποδῶν ἕψηλα, καὶ ὅσπερ ἐν ἄλλοις ἰσῶσι:
Non ex dimotione pedum, neque transpositione existit, sed
ex quodam impetu aërio, & vi expedita findentium magis
auras, quàm transuentium. Quamobrem statuas quoque
Deorum Ægyptij ponunt, coniungentes illis pedes, & quasi
vniertes.

10. ÆGRAM] Vox ager cùm de corpore, & animo
dicatur, libentius hic ad corpus retulerim, quo for-
tius sit argumentum. Nam Beroç, etiam si animo a-
gra, adesse poterat; non ita, si agra corpore. De agri-
tudine animi obuia exempla, de corpore (nam hoc
aliqui negant) satis Virg. 3. Georg.

— & quatit agros

Tu sibi anihela sues.

11. MVMERE] Munus est publica celebritas, & spe-
ctaculum aut arenæ, aut circi, aut venationis: &c. Suetonius in Jul. cap. 75. bestias quoque ad munus populi com-
paratas cōtrucidauerat. Tertullian. aduer. Gent. qui mu-
nere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem
de iugulo decurrentem exceptum, auida sui, conituali mor-
bo medentes, hausserunt. Apul. lib. 10. munus gladiatorum
triduanū spectaculū pollicitus.

NOTÆ.

1. MALIGNIS] Oculi maligni sunt, quibus non
plenè intuemur, sed semioclusis oculis.
sic seges emergit malignè, est, emergit cum detrimento
aliquo, non plena. & cibaria malignè præbentur, est cum
diminutione aliqua præberi. Hæc autem maligna in-
tuitio signat animum mali aliquid machinantem.

2. CVM DEA SE PARIBVS] Similia in Virg. loca.
2. & 12. Æn. Orationi Simonis eloquentissima acce-
dit prodigium anguium, qui missi à Pallade: Oratio-
ni Iuturnæ dissuadentis fœdus accedit signum è cæ-
lo. Tale quid in Liuiο lib. 26. Apud omnes magnum no-
men Martij ducis est, & vere gloriæ eius etiam miracula ad-
dunt, flammam ei concionanti susam è capite sine ipsius sen-
su cum magno pauore circumstantium militum. Itaque
sæpe sequuta prodigia vim dederunt præcedenti or-
rationi.

3. SECVIT] Quis scit, an Poëta, vt est rerum omniū
obseruantissimus, alluserit ad naturam circulatorum,
quos linea diametralis cùm diuidit, dicitur secare.
Itaque Iris secuit, id est, dimisit arcum volando per
eius medium.

4. CONCLAMAT] Clara allusio ad militiam, in qua
solutum conclamari hoste interueniente; item ad fugam.
Ergo fœminæ inuasuræ naues suas tanquam ho-
stiles, prius conclamant. Potestas verbi ad funus quo-
que traducta. Lucan. lib. 2.

— corpora nudum

Conclamata

Conclamata iacent,
Apul. lib. 1. Alin. domi tue iam desletus & conclamatus
es. Lege Scruium ad illud lib. 6. Pars calidos latites.

5. PENETRABILIBVS] Qui foci penetrabiles: Donat. ex
interioribus partibus incendia rapiébant. Hæc verba du-
cunt me in eam coniecturam, vt putem, in aris, quæ
subitatio excitabantur, partes aliquas discriminatas;
ita, vt quæ fieri possent, adumbrarentur Deorum tem-
pla, in quibus erant partes remotiores, quæ dictæ pe-
netralia, partes item minùs remotæ. Igitur fœcus erat
in parte quadam interiore aræ. Id Poëta insinuat, id
Donatus sua commentatione. Iuuat, focus esse pro-
prietè Deorum Penatium, id est, penetrabilium Deorum.
Acron in Od. 2. Epod. Focus Dijs Penatibus sacer est. &
Porphyr. Ara Deorum Penatium est focus. Discrimen in-
ter ignem & focus, alibi do ex Isidorο. Qui focus pe-
netrales explicat caltos, & puros; oportuisset simili
loco probaret, aut poëta alicuius, aut scriptoris, is est
Hortensius. Neque ego puto, posse me dicere, virtutem
penetralem, pro, puram, & castam.

6. FACES QVE] Similis furor. 1. Æn.
Iamque faces, & saxa volant: furor arma ministrat.
Paulo diuerfius de hoc Troianarum nauium incendio
scripserunt alij. Plutarchus lib. de virtutibus mu-
lierum ait, id gestum ad fluiuium Tiberim à Troianis
fœminis cogitantibus, qualemcunq; sedem quauis
in terra potiore esse, quàm tot errores, & nauiga-
tiones perpeti. Signata verba, quibus illarum impe-
tum narrat, hæc sunt: ἐν δὲ τότε συμφορῶν ἄσπι, κατέφλε-
ξαν τὴν πλοῖα, μιᾶς κατὰ ξαμῆνης, ἃς φασί, βῶμος: Deinde
conspiratione facta naues cremauerunt, duce, vt fertur, faci-
noris, Roma. Id ipsum ex Plutarcho narrat interpres
Lycophronis, & addit, naues Græcorum fuisse. Πλά-
ταρχος δὲ βόμω τῆ ἀρχαῖων τῶν Τρωικῶν, πλὴ συμβυλά-
σας τὰς λοιπὰς, καὶ αἰετὸς ἑκὼς ἑλλήνων ἐλαδῶσας: Narrat Plu-
tarchus Romam vnam è captiuis Troianis fœminis reliquis
suasisse, vt Græcorum naues exurerent. Sed ipse tamen
hoc facinus attribuit Æthullæ, Astuochæ, Medefica-
stæ, quas ait fuisse sorores Priami, & filias Laome-
dantis. Demum ait: fluiuium, vbi patratum facinus,
vocatam à secessu Nauæthum, quia ναὺς, nauis est,
αἰθρῶ νρο. Strabo. lib. 6. Νέαθορ nominat, ad illum. Sed
qui potuit interpres Lycophronis hoc facinus referre
ad naues Græcorum, cùm ipse Plutarchum aduo-
cet, & hic nihil tale? Itaque credamus vel mendum
irreplisse in interpretem, indocti alicuius glossema-
te: vel ipsum turbatum alia historia, feruntur enim
Græci capto Ilio confedisse aliqui ad Scionam vrbem
Thraciæ, ibique naues suas concremassè. Lege Ste-
phanum. Refer ad laudem facinus illud magni Mar-
chionis Vallenfis expugnatoris Indorum, qui, vt Hi-
spanis redeundi spem omnem præcideret, naues pro-
prias corrupit, vt sic coacti Orbem nouum subiice-
rent. Hunc virum posteritas omnis admirabitur, cui
patrem nullæ vbique gentium nationes dabunt. Le-
ge patrem successum apud Iulianum lib. 22. Refer etiã
ad laudem facinus Helueticorum, de quo legendus
Iulius lib. 1. Gallic. Facinus Syracusanorum, qui in-
cenderunt nauem Atheniensium, habes apud Thu-
cydidem lib. 7. & cladem similem apud Cedrenum
pag. 616.

7. FVRIT VVLCANVS] Noster Græco Sophocli
hæsit, Nostro Latino Silius, ille in Aiace Mast.
— ἀμφὶ μὲν νεῶν
Ἀκροισι ἠδὲ νηυσὶ τοῖς ἐδῶλοις
Πυρρὸς φλέγων ἔσθῃ:
— intra quidem nauium
Summa iam nautica transtra
igne flagrant.

Hic lib. 4.

Focus est
Deorum Pe-
natium.

Nauium in-
cendij histo-
ria.

Nauæthus
fluius.

Marchionis
Vallenfis e-
logium.

Conclamo
ad funera.

Conclamata

A Vritur omnè nemus, lucosque effusus in altos
Immissis crepitat victor Vulcanus habenis.
Ait Vulcanus, pro igne, ad signandum magnam inces-
dium, vt etiam in Hammis Troiæ. ante illum Pind.
Od. 3. Pyth.

— ἄλλας δὲ ἀμφὲδ ραμῆ
Ἀέθρον Ἀφείσας:
Fulgor circumcurrit impetuofus Vulcani.

8. TRANSTRA PER] Locutio hæc, & transpositio
plena est venustatis, & vetustatis. Labet firmare. Eu-
rip. Phœniss.

— τυραννίδος ἀέρι
Κάλλισον ἀδμεῖν:
Regnum propter, violandum ius est.
B & ἔργων δὲ ἀπο: pectoribus ab. & ὀμμάτων ἔσι: oculos su-
pra. Pindarus Od. 3. Pyth. Ἀπέθεσεν ἐπὶ κρηένων: Aretusam
ad fontem, Sophocles in Antig.

— ἄλλας ὑπο
Δυσσάνους ἰκεδῶν.
celeritate præ anhelus venio.
Et in Elect. ὀμμάτων ἀπο: oculis ab. Hac elegancia vti
etiam Latini, Virgilium hîc vides. Tacit. 4. Annal. Ita-
liam vtroque mari due classes Misenum apud, & Rauennam.
Et lib. 6. vrbem iuxta, & 12. templum iuxta. Lucretius
lib. 1.

— ignibus ex ignem.
9. PICTAS PVPRES] Silent interpretes, quos vidi, pictura na-
uius lector, quoties in poëtis occurrit pictura in nauium, vbi.
uibus, capi posse de Numinibus illis tutelariibus, quæ
pingebantur in puppibus. inde est, vt dicat hîc Poë-
ta, irupisse primum flammam in ipsa tutelaria Numina,
quæ picta in puppibus. Morem, quem dixi, cõ-
firmat Hecuba in Troad. apud Eurip.

Αὐτὴ ἰδὴ ὄππῳ ναὺς εἰσέβησεν ἑκάστῃ,
Γραφῆ δὲ ἰδῆσθαι:
Ipsa quidem nondum nauis conscendi scapham,
Pictura credens.

id est, picto ibi Numini. Ouid. in Epist.
Accipit & pictos puppis aduoca Deos.
Ab Euripide illustrabis Horatium lib. 1. Od. 14. nam
ad Græcum videtur contendisse, cùm ait:
Nihil pictis timidus nauita puppibus
Fidit.

id est, non fidit Numinibus, quæ picta sunt in pup-
pibus. Et se satis Horatius explicat, nam in illo præ-
cedunt:
— non tibi sunt integra lintea:
Non Dij, quos iterum pressa voces malo.

Itaque vna cum pictura coniunguntur Numina. Er-
go cùm Virgilius lib. 7. dixit,
— pictasque exure carinas:
& in 8.

— pictasque innare carinas:
credendus est allusisse ad Tutelaria Numina, quæ pic-
ta in puppibus. nam hic illorum locus, vt ex dictis
liquidum, atque etiam ex Persio Sat. 6.
— iacet ipse in littore, & vna
Ingentes de puppe Dei.

Inde itaque in Virgilio exurgeret magna conquestio,
& commiseratio ab igne grassante non per transtra
solum, & tabulas, sed etiam per eam partem, in qua
Dij picti. Quasi ignis primò arripuerit tutelam ipsam,
Cui affectui par ille Siliij, Tutelæq; Deum fluitant, &
Ouidij:

— pictos verberat vnda Deos.
Scio alibi esse picturam. Nam Herodotus lib. 3. lo-
quens de Samiis, ait, τὸ ἵππασαυὸν ἀπασου αἱ νῆες ἦσαν
μικτῆρῶσθεσθῶν: ἡπὲρ τὸ ἵππασαυὸν ἀπασου αἱ νῆες ἦσαν
μικτῆρῶσθεσθῶν: ἡπὲρ τὸ ἵππασαυὸν ἀπασου αἱ νῆες ἦσαν
μικτῆρῶσθεσθῶν: ἡπὲρ τὸ ἵππασαυὸν ἀπασου αἱ νῆες ἦσαν

CCc 4

φωλάειαι δὲ ἔβλινον λόγον κελύβη, καὶ κήρυκα ἐρωσπόν: A veteri autem instituto naues omnes erant rubrica delibute: atque hoc erat, quod Siphnijs Pythia prædixerat, vt caue-

Dij in pup- pibus.

- 66 Nuncius Anchisæ ad tumultum, cuneosque theatri
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
670 Quis furor iste nouus: quò nunc, quò tenditis: inquit, Heu miseræ ciues? non hostem, inimicâque castra Argiuûm, VESTRAS spes vritis. en ego vester Alcianus. galeam ante pedes proiecit inanem, Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.

ARGUMENTVM.

Incendij nuncius Eumelus est, & ipsi oculi: aduolat ad Alcianus, increpat feminas.

EXPLICATIO.

Excitatus erat tumultus in medio theatri, ideo ad tumultum, cuneosque theatri. Theatrum quippe circumstabat tumultum. Ed itaque aduolauit Eumelus ad perferendum nuncium. Nuncio verò fides accessit ab oculis spectantium fumum. Ex magno decoro attribuit ardorem hunc puero incipienti adolescentiam. Ergo is ed contendit concitato equo & cursu, neque illum possunt magistri retinere, erant quippe exanimis, nequid puero accideret in tanto rerum feruore. Et vide rerum commutationem ingeniosam. Puer, qui ludicras tantum, nunquam veras pugnas gesserat, nihil timet, acer aduolat, cursu inuehitur: contra magistri veteres pugnandi, timent, sunt exanimis, volunt retinere. Verè nouus, nam & in fœminis, & in vxoribus, & non contra hostes, sed contra viros suos. Ideo furiosæ & miseræ, vt quæ sibi ipsis præriperent spem eundi in Italiam. Exordium nullum, vt in re abrupta. Hoc puncto temporis, vt agnosceretur, galeam sibi Alcianus adimit, qua ludicrum peragebat certamen. Illa, Galeam ante pedes proiecit inanem, explicata iam supra, recurre.

- 675 Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm. Ast illæ diuersa metu per littora passim Diffugiunt, syluâsque, & sicubi concaua furtim Saxa petunt. piget incepti, lucis que: suosque Mutatæ agnoscunt, excussa que pectore Iuno est.
680 Sed non iccirco flammæ atque incendia vires Indomitas posuere: vdo sub robore viuut Stupa vomens tardum fumum: lentusque carinas

ferunt, atque inde explorant stabra ventorum. Indicat fanè, in puppibus depingi à Christianis crucem loco tutelarium Numinum. Nam de puppi illum loqui, liquidum ex illo, explorant stabra ventorum. De Palinuro enim stante in puppi, Virgilius, explorat ventos. Explico etiam locum Arbitri, protendit ramum oliuæ à tutela nauigij raptum. vnde raptum, nisi à puppe, vbi Dij? 10. ABIECTE] Hæc carbos optima est nauibus fabricandis. Adi Georgica.

NOTÆ.

- 1. PERFERT] Vide quàm breuissimè. Notat præclarè in Homerum Spondanus l. 18. nusquam nos breuiores esse debere, quàm cum tristitia nuntiamus, orationis quippe prolixitas longiore facit tristitiam, & dolorem narratione refricat. Sic Antilochus Achilli necem Patrocli, quàm breuissimè nuntiat. De cuneis dictum 2. Georg.
2. CASTRA] Sunt hæc, classis nautica. vt lib. 3. nos castra mouemus. Quem locum vide. vt hic Ascanius aduolat, ita pari impetu Apollonius lib. 2. Excid. inducit Vespasianum occurrentem ad extinguendum incendium.
3. ARGVVM] Non dubium quin allusio aliqua fiat ad veteres pugnas Troiani excidij: cum Troiani ipsi, in primis Hector, hostiles Græcorum naues incenderent.
4. VESTRAS SPES VRITIS] Ita Sophocles in Electra; & Electra ore:
Et absentes spes interemit. Tibullus pulcherrimè ad vestigia Virgilij:
Quid messes vris acerba tuas? vt in quibus spes positæ.
5. BELLI SIMVLACRA CIEBAT] Lucretiano modulo, lib. enim. 2. belli simulacra cientes.

Est vapor, & toto descendit corpore pestis. Nec vires Heroum, infusâ que flumina profunt.

ARGUMENTVM.

Post Ascanium Æneas, & Teucris agminatim concurrunt. Fugiant matres, & quarunt latibula. Grassantur stupa, nec remedium vllum.

EXPLICATIO.

- 1. Geminatio simul, simul, indicat cunctos aduenisse, & agminatim.
2. Quid tum fœminæ? Aliæ præ metu abeunt vagantes per littora, aliæ se in syluas abdunt, aliæ in antra: Piget incepti, quia nolent fecisse: piget lucis, quia nolent viuere. Itaque verbum piget ad pœnitentiam refero cum Nonio. Sequitur excussa que pectore Iuno est. Perinde excussus est furor, quem concitarat Iuno.
3. Describitur pertinacia ignis hærentis in nauibus. Dat illi vires indomitas. Ita tamen, vt cuncta bundum faciat, quia materia vda. Ideo, tardas fumus, lentus calor. Adeo verò se pestis illa infinuauit in totum corpus nauium, adeo indomitæ vires ignis, vt esset supra omnes vires, supra omnem aquam: nam nec vires etiam heroum profuerunt aliquid, nec aquæ, etiâ si instar fluminum iactarentur.

NOTÆ.

- 1. ACCELERAT] Cum hac celeritate, qua itum ad extinguendum ignem, blandiuntur verba Plutarchi, quæ nolui omittere:
2. AST ILLÆ] Tale quid in Liuij lib. 26. Trepidatio verò non pralio maior, quàm tota vrbe fuit. Multa stationes pauore, atque loca deserta sunt, relictique muri, cum, qua cuique erat proximum, desuissent.
3. PIGET INCEPTI] Similis pœnitentia est in rege Perseo, qui iusserat naualia sua incendi. historia est in Liuij lib. 44. Placitum hic vno tractu tibi ante oculos ponere, vt Virgilius tractauerit quæ pertinent ad sexum fœmineum, vt hæreas tanti Vatis vestigijs, aperiente viam Scaligero lib. 3. Pœt. cap. 14. Fœmina infida est, suspicax, inconstans, infidiola, simulatrix, superstitiosa; & demum, si accedat potentia, intolerabilis. Itaque nihil in hoc sexu modicum, immodica omnia. Quæ illa Iunonis superbia?

Fœminarum mores.

Ast ego, quæ Diuam incedo regina, Iouisque Et soror, & coniux:

Quæ vacordia Amatæ? quæ etiam fata aperte oppugnat: Quam super aduentu Æneæ Turniq; Hymenais tæminæ ardentem curæq; iræq; coquebant. Iuno se demittit supplicem deterioribus Æolo, & Furie, tantum vt se vliscatur. Cum extremus omniû affectuum in fœmina, sit Zelotypia, tamen cæca Iuno fœdus inuit cum pellice Iturna, vt Troianis noccat.

A Superstitiones huius sexus agnoscis in illis:

Vota metu duplicant matres. Exuberantem amorem in illis: Stant pauide in muris matres, oculisque sequuntur Puluerem nubem. Pœnitentiam ex hoc libro: Ast illa diuersa metu per littora passim Diffugiunt. & addit: piget incepti, & quod maius est, lucis. Iam gemitus, lacrymæ, planctus, vlulatus, scissio vestium passim occurrit in Æneide. Demum hic sexus maximus est ostentator cuiuscunque affectus. vide illa: Amplexaq; tenent postes, atque oscula figunt.

De Andromacha, Impletur clamore locum. Non enim mediocris vox clamor: nec mediocris clamor, qui locum implet. Eadem verò hic tam clamorosa, postea: Deicit vultum, & demissa voce locuta est.

Adeo nihil mediocre in fœminis. Hæc cum potuerint facile disponi, & inferi suis locis: sed certè simul in vnum locum coniuncta efficaciora sunt ad ingenerandam in animis imitationem Virgilij.

4. VIRAS] Solet pulchrè Virgilius commutare metaphoras. Ergo, qui de viro in 12.

— surisq; accensus, & iru: nunc de igne, vires indomitas. Cum hac flammarum pertinacia, quæ nequeunt restingui, confer versus Lucani lib. 3. vbi ignis quoque pertinaciter hæret nauibus:

— pinguis ignis Affixus tædi, & tæcto sulphure viuax Spargitur, ac faciles præbere alimenta carina Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera. Nec flammæ superant vnda, sparsisq; per equor iam raribus fragmenta ferus sibi vendicat ignis.

Et verba Liuij lib. 30. signatiora sunt: flamma percontinua serpens vno repente omnia incendio hausit. Pertinaciam flammarum hærentium tæctis, & incendij vastissimi descriptionem elegantem vide apud Paulinum Natali. 10. Sancti Felicis. Thucydides lib. 2. meminit incendij cuiusdam manufacti, quod faretur omnium maximum vsque ad eius æuum. & (inquit) edelaw êççâ δεινότερον ἢ χερσὶν χειροποίητον εἶδεν: Nauis quoque accensa in mari descriptionem habet Nazianzenus orat. 23. vbi multa tragico modo, & amplificatorio. Locus dignus est, qui legatur. Sed plus, quàm omnes isti, Virgilius vidit. Nam coniungit hinc vires ignis indomitas, inde repugnantem materiam ex fumo tardo & vapore lento: quo satis indicat pertinacissimas esse flammæ. Audi Senecam de Consol. ad Marciam c. 23. Ignis, quo clarior fulsit, citius exstinguitur: viuacior est, qui cum lenta difficilisq; materia commissus, fumoque demersus, ex sordido lucet.

5. VAPOR] Vapor pro igne, & flamma, & calore Vapor pro igne.

— supercilis cremant vapor. Hefiod. in Theog. Καί το γὰρ αὐτῶν θεσπέσιον Ἄρδεται tellus vapore ingenti.

Lucr. 2. At vapor is, quem sol mittit, lumênque serenum. & 6. Denique cera liquefcit in eius postâ vapore. Plura

Mutabat: versans, Siculifne resideret aruis
 Oblitus fatorum, Italafne capefferet oras.
 b Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas
 705 Quem docuit, multa q; insignem reddidit arte,
 c Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
 Magna Deum, vel quæ fatorum posceret ordo.
 a Atque his Æneam solatus vocibus inffit.

ARGUMENTVM.

Est in astu curarum Æneas, ancepsque vtrum in Sicilia resistat, an in Italiam tendat: hunc astum Nautes adimit senex, sapiens, doctusque à Pallade.

EXPLICATIO.

SUCCESSUS hic nauium, vt satis acerbus, Æneam dubitandum reddidit, & mirè animum, an oblitus iam fatorum resideret in Sicilia, an verò ad Italiam contenderet: hinc ille æstus curarum in vtranque partem. Nam quæ esse maiores poterant?
 b Cum faciat Naute consiliarium Æneæ, oportuit præmittere commendationem eius hanc, quem vnum (præ multis) Pallas docuit, quem reddidit insignem multa arte, multiplicibus consiliis sapientia.
 c Atqui non is interrogatus, cur ergo responsa: Præclare. Responsa enim ad Deos pertinent, & ita oracula respondere dicebantur. Ergo is, quem Pallas docuit, responderet, & veluti fundit oracula, quæ à Dea acciperet. Cum verò Nautes in oratione sequenti duo dicat, videlicet partem Troianorum relinquendam in Sicilia apud Acestem, nam hoc indicabatur portento illo incensarum nauium: partem item transmittendam in nauibus superstitibus ad Italiam. cum hoc (inquam) dicturus sit Nautes, dubitat Poëta an hoc consilium à Deorum ira proficiscatur, an à fatiis ita poscentibus.
 d Si videas quæ Nautes loquitur, plena sunt solatij, demit enim curas, & liberat animum à sollicitudine.

NOTÆ.

1. CASV CONCYSSVS ACERBO] Ita infra in hoc lib.
 — casusque animum concussus amici.
 Catull. eodem modulo:
 — casusque oppressus acerbo.

2. NVNC HVC INGENTES, &c.] Est hoc, quod Homer. 1.11. dixit,
 — ἐν δὲ οἱ ἦτορ
 Ἐπίθεον κροίσου δῶνδρα κερμαίεζεν:
 — intus autem ipsi cor
 In pectoribus hirsutis in ancipitem partem cogitant.

Quod idem 19. Odyss.
 — ἄς ἐ μοῖ δὲ γὰρ θυμὸς ὀρώρεται ἐνθα ἔϊθα:
 Sic et mihi hirsutam animus mouetur huc, illuc.

Quod Iſocrates expressit vnicò verbo δὲ ζῶν ἀπαλλῶ-
 γῶν. Quod Ouid. 10. Metam. multis adhibita etiam comparatione.
 — vtque securi
 saucia trabs ingens, vbi plaga nouissima restat,
 Quæ cadat, in dubio est, omniq; à parte timetur.

Mētis æstus varius.

A Sic animus vario labefactus vulnere nutat
 Huc leuis, atque illuc, momentaque sumit vitroque.

Quod Valerius 3. Arg.
 — vario nutat sententia mori.
 &c.
 — dubijs variabant pectora curis.

Quod Claudianus. 1. Rap.
 Diuersos ducens animos.

Virgilius variis modis hoc extulit, quos alij iam collegerunt. Sed in hac re explicanda ferax fuit Am-
 manianus in lib. 15. In astu mentis incipiti. In lib. 16. scindebatur in multiplices curas. In 17. magnis curarum molibus stringebatur. in 20. per varias curas animum versans. in 25. curarum ponderibus afflicti. Locutionem ad hanc rem signandam sumptam à fluctibus alibi exorino.

3. NAVTES] Ab hoc Naute familia mox Nauticorum aut Nautiorum Romæ clara in primis fuit: in quorum gratiam hæc Virgilius. Sed præclara nota Germani hæc: Alludit ad custodiam Palladij, quam si-
 bi Nautij, (qui genus ad Naute illam Troianum referebant,) sacrorumque Mineræ administrationem vindicabant. Huius rei auctor (vt alios omittam) Dionys. Hal. lib. 6. qui ait: Surrexit Sp. Nautius ex illustri familia natus (nam Nautius eius generis auctor erat vnus ex Æneæ socijs, qui coloniam deduxerunt, erasque Mineræ πολιάδῃ, id est, vrbium custodis, sacerdos, qui aliud migrans huius Deæ simulacrum asportauit, cuius custodia per successionem remansit penes gentem Nautiam)

qui et propter suam virtutem omnium iuniorum clarissimus, et breui consulatum assequutus dicebatur. Bene ergo doctus à Pallade dicitur, qui tractat sacra Palladis. Attingit autem Poëta locum communem, in senibus prudentiam regnare, quem breuiter locupletio. Plutarch. in opere, An seni gerenda Resp. σόφισταί παλαιοί, ἐνθα βολαί γερόντων: tuta est ciuitas in qua vigent senum consilia. Homer. 7. Odyss. de sene Echeneo, παλαιότε, πολλότε εἰδός: priscaque et plurima doctus. Iſocrat. in epist. de se sene. ἡ γῆμα συμ-
 βολάσεν μὲν ἀμύνει ἔχειν ἂν γὰρ ἐμπειρίαν παῖδ' ἐπει τὸς τι-
 λμῆντες, ἔ δ' οὐκ ἔστι μάλλον τῆς ἄλλων δύνανται καθορῶν τὸ βέλτιστον: Puto vigorem me nunc habere ad consulendum. experientia enim senes erudit, valentque præ alijs acutius cernere, quæ sunt meliora. ex Iſocrate credo

D Ouid.
 — seris venit vsus ab annis.
 Iſocrati Sophoclem adiunge, qui ita apud Sto-
 bæum,
 Σοφὸν γέρε τι πρὸς τὸ βολάσεν ἔστι
 τὸ γῆρας, ὡς δὴ πολλ' ἰδόντες, ἔ μαθόν:
 Sapiens est consilij senectus, vt quæ multa viderit atque didicerit.

Inter Græcas sententias hæc circumfertur. γῶ-
 μαγ δὲ ἀμείνους εἰσὶ τῶν γεραιτέρων: seniorum meliora consilia.

4. PORTENDERET IRA DEVM] Est hoc quod apud Plutarchum in Camillo, προφαίνεσθαι θεῶν μύ-
 νη.

Nautijia custodia Palladis.

Seuam prudentia.

a Nate

a Nate Dea quò fata trahunt retrahuntque sequamur:
 710 Quicquid erit, S V P E R A N D A omnis fortuna ferendo est.
 b Est tibi Dardanius diuinæ stirpis Acestes,
 Hunc cape consiliis socium, & coniunge volentem:
 Huic trade, amissis superant qui nauibus, & quos
 P E R T Æ S V M magni incœpti, rerumque tuarum est,
 715 Longæuósque fenes, ac fessas æquore matres:
 Et quicquid tecum inualidum metuensq; pericli est,
 Delige, & his habeant terris sine mœnia fessi:
 Urbem appellabunt promisso nomine Acestam.
 c Talibus incensus dictis senioris amici:
 720 Tum verò in curas animus deducitur omnes:
 Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.
 a Visa dein cælo facies delapsa parentis
 Anchisæ, subitò tales effundere voces:

ARGUMENTVM.

Monet enim sequenda fata, ferendam fortunam, aduocandum ad consilia Acestem, tradendam huic partem Troianorum debilem, ac meticulosam, qui urbem condant. Hoc audito conicitur Æneas in maiores curas. Nox aduenit, Anchisæ imago nato apparet, & loquitur.

EXPLICATIO.

QVI natus es Dea, fata sequere, siue prospera siue aduersa, hoc enim Heroem decet. Quo verò acutius inciter, se, & omnes eodem conicit, quasi dicat: & tu, & ego, & omnes sequamur, quò fata trahunt retrahuntque. Cum ait, Nate Dea, colligit beneuolentiam. Et pro tota oratione sciendum, rem agi ab necessario, ab honesto, ab vtili. Fata habent necessitatem, & sequenda quocunque trahunt, retrahuntque. Cum ait est tibi Dardanius, &c. expositio est ab honesto. Iam cum subdit, Huic trade, &c. rem deducit ab vtili: vtile enim relinquere onus inane senum, & foeminarum. Extremum hoc Nasæ, est.

b Quæ præmisit sunt loco exordij: Ait iam. Est tibi Acestes stirpis diuinæ, quia Dardanius, & Dardanus quidem relatus est in Deos. Hunc oportet consiliis tuis capias socium, cum ipse præsertim velit. Trade huic primò, qui superant (superant) amissis nauibus. Consilium hoc à necessitate: incensus enim nauibus quatuor, quæ supererant, capere vectores illos non poterant. Deinde, trade quod pertæsum est magni tui incœpti, tuarumque rerum. vocat magnum incœptum, propter imperium excitandum in Italia. quare quid maius? Tertio, fenes longæuos. Quarto, matres fessas, ab nauigando æquore. Quinto, quicquid est inualidum, metuensq; pericli. Hi (inquit) omnes habeant urbem in Sicilia, appellentque ab Aceste Acestam.

c Coniunge omnia. Primò Æneas incensus æstuat, deinde premitur curis varijs, atque ita multis, vt pene omnibus obruatur: postremò hunc ardorem, æstum, curas, adiuuat nox atra. Nec mirum, in hac re fuerint tot affectus expressi, nam quæ maior sese poterat Æneæ offerre, cum audiret partem Troianorum relinquendam in Sicilia: in quo expressè videbantur fata oppugnari, quæ Troianis dabant Italiam. Itaque hæc omnibus affectibus satis indicat vates hominem amicum suum, consilij inopia laborantem, & dno pntem.

d Nullum aliud libri huius argumentum, quam re-

A ferre Anchisem inter Deos. Ergo qui iam factus Deus, & relatus in cælum, de cælo labitur.

NOTÆ.

1. QVÒ FATA TRAHUNT, &c.] Vt inuitos. Seneca de Prou. c. 5. Volentes quidem non trahuntur à fortuna, sequuntur illam, & æquat gradus. Seneca in choro Oedipi,
 Fatis agimur, cedite fati.
 Non sollicita possunt cura
 Mutare rati flamina susti,
 Quicquid patimur mortale genus,
 Quicquid facimus, venit ex alto.

2. S V P E R A N D A O M N I S F O R T V N A F E R E N D O] Similis sententia hæc Euripidis. ἄς γὰρ ἐκ θεῶν περanda est patientia. ἀνάγκη, θυμὸν δὲ θεοὶ φέρειν: quæ fata statuunt, ferre mortales decet. Et hæc Sophoclis in Philoct. ἀνθρώποισι θεοὶ μὲν ἐκ θεῶν τύχας δοθεῖσας, ἐς ἀναγκάων φέρειν: Necessè est fortunæ ferre hominibus à Dijs datas. Nec non hæc Theognidis,
 Τολμᾶν γὰρ θεοὶ δίδουσι θεοὶ θυμῶσι βροτῶσι:
 Oportet perferre quæ dij dant mortalibus.

Terentius quoque, Quod fors feret, feramus equo animo. Dionys. Hal. lib. 4. Quicquid Deus, & fatum tulerit, perpeti sumus parati. dicuntur hæc ore Bruti, Horatius Od. 11. lib. 1.
 — vt melius, quicquid erit, pati.

& Od. 24.
 Durum, sed leuius sit patientia
 Quicquid corrigere est nefas.

C Seneca de Prouid. cap. 2. Tunc apparet, quanta sit virtus, quantum valeat, polleatque, cum, quid possit, patientia ostendit. & cap. 5. Fortiter omne ferendum est. Consilium hoc tantorum sapientum à necessitate ductum est, cum nemini contingat plena felicitas. Pind. Od. 3. Pyth.
 — αἰὼν δὲ ἀσφαλῆς
 Οὐκ ἐγένετ' ἔτ' Αἰακίδῃ παρ Πηλεῖ,
 Οὔτε παρ ἀντιθέῳ
 Καδ μὲν λέγοντες ἴνα μὲν βροτῶν
 Ὀλοὸν ὑπερβάλῃσι οἱ ζῶντι.

Vita extra periculum posita non contingit neque Æacide Peleo, neque diuino Cadmo. Dicuntur tamen illi mortaliū felicitatem supremam habuisse. Ergo in tanta rerum inconstantia, & florentis fortunæ instabilitate, quod aliud remedium, quàm perferre, quàm tolerare, quicquid fors dederit? Nam fuga non est viri: Haud est virile, terga fortuna dare, dixit præclare Seneca in Oedip.

aduentante euanescere. Morem hunc firmat Propert. lib. 4. eleg. 7. de vmbri loquens:
*Nocte vaga ferimur. nox clausas liberat vmbas,
 Errat & obiecta Cerberus ipse sera.
 Luce iubent leges Letheæ ad stagna reuerti.
 Nos vehimur: vectum naua recenset onus.*
 Sic etiam Virgilius lib. 4.
*Me patris Anchise quoties humentibus vmbis, &c.
 Apud Claudianum vmbra Theodosij sub auroram,
 Dixit, & afflatus vicino sole refugit.*
 Huc respexit Tirefiæ anima apud Horat. Sat. 5. libro 2.
*— sed me
 Imperiosa trahit Proserpina: viue valeque.*
 & Statius lib. 1. Sylu. quamuis loquatur de superis,
*— huc & sub nocte silenti
 Dum Superis terrena placent, tua turba relicto
 Labetur celo.*

Somnia quæ do vera.

Vide quæ Ephebius Cæsariens. hac de re scribat in opere contra Hieroclem. Posterior est, somnia tum vera censeat prius, cum fierent postrema noctis parte, & iam appetente luce; non primis tenebris, & prima nocte. Ergo Anchises, vt verus credatur, apparet eo tempore, quo somnia esse solent vera. Plinius lib. 10. cap. vlt. ad hunc morem planè: *A vino & a cibis, proxima, atque in redormitione, vana esse visa prope conuenit.* vbi & rationem assignat, nam proxima cibus, & vino, exposita ludicris & vanis. Artemidor. lib. 1. cap. 8. ἐπει αἷμα ἀμετροί προση, ἰδὲ ὄρας αὐτῆ τῆ ἐφ ἀπαρχῆσιν ἰδ' εἰ τὸ ἀληθές: immoderati enim cibi neque ad ipsam auroram verum cernere permittunt. Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. cap. 9. cum dixerit animam in somnis obrui, impleta cogitatione variis visionibus, subdit rationem hanc: αἰτία ἧς ἔστιν ὁρατὴ τὸ λογισμὸν εἰς ἀναιδουσίαν καθέλκει: Causa autem est superuacaneus cibus, qui ratiocinantem animam facultatem ed trahit, vt sensu priuetur penitus. Cicero lib. 1. Diuinat. loquens de diuinatione illa, quæ contingit dormienti, ita ait: *Omnia,*

A que in natura sunt rerum, videt, si modò temperatis esis, modicisque potationibus ita est affectus, vt sopito corpore ipse vigilet. Hæc dicta occasione Plinianæ rationis. Sed adduco auctores qui dicunt, somnia esse vera ad postremam partem noctis. Hi sunt Theocrit. ἐ. δ. 19. qui cum præmittat, ἐγὼ δὲ δὴ ἠὼς, aurora prope erat, subdit,
 Ἐδρα ἔγῃ ἀπρεκτόν ποταλά, ἔδρα δὲ ὄνειρον:
 Cum & veracium pascitur turba somniorum.
 Horat. Sat. 10. lib. 1.
 Post mediam noctem visus, cum somnia vera.
 Tertullianus lib. de Anima cap. 48. Certiora, & colatio-
 ra somnari affirmant sub extremis noctibus. Thyamidi apud Heliodorum lib. 1. Hist. Ethiop. insomnium ostendit diuinitus iam post galli cantum. Constantino Basilio apud Cedrenum apparet anima Gregorij Nazianzeni καὶ ἔρδον, matutino tempore. Hippocrati etiam (vt ipse narrat in Epistad Philopœmenem) Æsculapius apparet ὄρας ἀρχομένῳ τῷ ἡώ, sub aurora initium. Porro quæ Agellius lib. 3. cap. 2. scribit, voluisse Poëtam his verbis indicare, diem Romanorū inchoari à sexta noctis hora; vera non censeo, nam mihi lux nulla; tantum enim ait Poëta, tunc esse mediam noctem; itaque verè & tantum indicat μεσσημέριον. verum est, Romanos diem à media nocte inchoasse. quod & Plutarchus docet ἐν βίω. sed Poëtam hoc dicere, id scilicet nego. Potuisset sanè Agellius opportuniùs locum alium Virgilij illustrare, nam in 10. ait:
 Iamque dies celo concesserat, almaque curru
 Noctiuago Phæbe medium pulsabat Olympum.
C 9. CEV EVMVS] Homer. 23. ll.
 Φυχὴ ἦ καὶ χθονὸς ἦν τε καὶ ἠὲ
 Ὄχις ἔστι
 Anima sub terram tanquam fumus abijt.
 10. IN AVRAS] Ita de Creulâ in 2.
 — tenuisque recessit in auras.
 & de Anchise ipso in 6.
 — effugit imago
 Par leuibus ventis.

- ^a Æneas, quò deinde ruis? quò proripis? inquit.
- ^b Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
- ^c Hæc memorans, cinerem, & sopitos fuscitat ignes: Pergameumque larem, & canæ penetralia Vestæ
- 745 Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
- ^d Extemplo focios, primùmque accersit Acestem: Et Iouis imperium, & chari præcepta parentis Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
- ^e Haud mora consiliis: nec iussa recusat Acestes.
- 750 ^f Transcribunt vrbi matres, populùmque volentem Deponunt, ANIMOS nil magnæ laudis egentes.
- ^g Ipsi transtra nouant, flammisque ambela reponunt Robora nauigiis: aptant remosque rudentesque EXIGVI numero, sed BELLO viuida virtus.

ARGVMENTVM.

Narratur Æneas in patrem affectus, in Deos religio, consilium relinquenda partis Trojanorum in Sicilia, virtus in respiciendis ratibus.

EXPLICATIO.

^a Plena omnia desiderij, affectus, conuestionis. vt illa, quid natum toties, &c.
^b Patèrne natum fugis? à complexibus filij quis potest patrem arcere?

^c Decurrit

^e Decurrit statim Æneas ad sacra, quo omnia sint felicitiora. Ideo quærit ignes feruatos in cineribus, vt adoleat far, & thus. & ita Vestâ expiet. in versu illo, Pergameumque larem, & canæ penetralia Vestæ, pars posterior explicatio est prioris, hac sententia, veneratur Larem illum, quem è Pergamo, idest, Troia, adduxit secum, qui sanè Lar nihil aliud quàm Vestâ ipsa. Hæc explicatio innititur his quæ dixi lib. 2. ad illud:
 Sic ait: & manibus vitas, Vestamque poteniem,
 Eternumque adytis effert penetralibus ignem.
 Vbi, cum Poëta (Vestam) præmississet, mox explicans ait, eternum ignem. id est, Larem. Hic contra, præmissio Lare, per Vestam explicat. Adi illum locū. Et in hoc quidem sequor explanatione Hortensij. Ideo Acestem accersit, quia & Nautes Acestem signaucrat, & Anchises ad filium dixerat, vt pareret consilijs Naute. Quid verò accersitis Aceste, & focis? Docet primùm imperium Iouis, quia Anchises, Imperio Iouis huc venio. Deinde præcepta parentis, quia idem Anchises, non rogans sed clarè præcipiens, parere consilijs, accede infernas domos, pete meos congressus. Tertiò docet sententiam suam, & hanc constantem. Hic volo quidpiam expendere. Habet iam Æneas mentem constantem firmamque relinquendam partis Troianorum in Sicilia, ad quam mentem illi obrudendam tam multam valida argumenta præcedunt. Erat enim difficile, persuadere hoc homini tendenti ex fati in Italiam, nec vir prudens facile debuisset ab hac mente dimoueri. Ergo consiliat Nautes, qui prudentissimus & ætate, & sapientia Palladis. Apparet Anchises, qui pater, & ideo peramicè hortabitur: qui mortuus, & ideo res tota putabitur esse miraculosa. Denum accedit voluntas, & imperium Iouis, quo nullum maius Numen. Non aliter oppugnandus & expugnandus Æneas fuit munitus fati: non aliter prior opinio exuenda, induenda posterior, in qua iam firmus, & constans.
^e Quàm citissimè conueniunt ad capiendum consiliū, res decernitur decreto omnium, Acestes parer. ^f Transacti consilij sit iam (sic dicam) executio. Nam matres illæ, quæ naues incenderunt, & vulgus illud, in quo nullus ad gloriam conatus, transcribuntur in nouam vrbe, potius deponuntur, quasi onera de nauibus deponerentur, ipseque naues exonerarentur.
^g Qui verò in Italia imperium condituri se ad sequentem nauigationem comparant, rescientes naues, satis se multos esse arbitantes, etiam si pauci numero, ad oppugnandam expugnandamque Italiam: nam videlicet bello acres, & viuidi.

NOTÆ.

- 1. QVIS TENOSTRIS AMPLEXIBVS) Adumbratur Homer. lib. 11. Odysf.
 Μητρὸς ἐμῆς τί νό μ' εἰ μὴ μὲν εἰδὼς μεμνημένος
 Mater mea, cur me non exspectas amplecti cupidum?
 Noctis purgatio.
- 2. SOPITO S] Hoc fuit cura veterum, vt ad matutina sacra ignem afferuarent in cineribus. Quippe res duplex offerre se poterat, propter quam statim à lecto ad sacra surgerent, videlicet pollutio corporis, mentis insomnium: pollutio aqua, somnia sacro aliquo expiabant. Non esset difficile probare ista è doctrina antiquorum. Sed ita tamen hæc seruata, vt non stata essent hæc piamina, nam & pollutum corpus sacroaliquo, & insomnia interdum a quis purgabatur.
- 3. CANÆ) Respectum vel ad Vestæ antiquitatem,

A nam hæc Dea eadem cum terra: Lege Liliū 4. synt. vel ad sacra eius, nam virgines illi sacræ amictu albo puròque vrebantur. Propert. lib. 4.
 Vel cui commissos cum Vestâ reposceret ignes,
 Exhibuit viuos carbasis alba focos.
 Monuit Germ.
4. FARRÆ] Hoc veteres rem sacram fecisse frequens est. Ouid. 1. Fast.
 Imponit libum farræque mista sale.
 Præsertim laribus, quod & hic attingit Poëta Iuuen. Far sacrum Laribus.
 Sat. 9.
 Opavū nostrique lares, quos thure minuto,
 Aut farre, & tenui sole exornare corona.
5. P10] Pij farris, quod ad sacrificia pertinet, sparsa est apud multos mentio. Arnob. lib. 2. vt pium far monstrat, quo peragi mos fuit sacrificiorum solemnium munia. Hor. od. 23. lib. 3.
 Mollibit auersos Penates
 Farre pio, & saliente mica.
 Tibull. eleg. 4. lib. 3.
 Et vanum metuens hominum genus, omnia noctis
 Farre pio placant, & saliente sale.
 Horatius & Tibullus vnâ cum sale adiungunt far, quibus videtur circumferri mola salsa, quæ fiebat ex farre, & sale: quibus fit, vt per far pium in Virg. accipi possit mola salsa. Accedit Seruius, qui in versu eclogæ. 8. Sparge molam, sic scribit apud Briff. lib. 1. Form. quod deest in vulgaribus Seruij commentariis: far pium, id est, mola casta salsa. & post pauca: *Castur, quod in sacris mola casta dicitur, ideo Virg. in 5. Æneidos, farre pio, enunciauit. quod enim est pium, nisi castum quoniam piare, est propitiare, quod accidere non potest, nisi castè inscriptum erit rebus sacris.* Fragmenta hæc iam lucem viderunt, cum hæc scribimus. Itaque iuxta hæc Seruiana far pium erit mola salsa casta. Quare autem casta vocetur, deducit Seruius ibidem ex historia, nam far hoc, labor erat virginum Vestalium, quæ mense Maio, ab Nonis ad pridie Idus, spicas legebant, torrebant, molebant, ac molitum condebant far. Sed profectò possit omitti hæc Seruij subtilitas, quamuis eam Briffonius amplectatur, & dici, far pium dictum, vt alia sacra dicuntur pia, quia nimirum pietatis ergo exhibentur, indicantque pietatem mortalium erga Deos. Sic Tibull. & Martialis, pia vocantur thura. Ille lib. 2. vrantur pia thura focis. Hic 8.
 Te primum pia thura rogent.
 sic sacra omnia pia dicuntur ab Ouid.
 Ite manus ad pia sacra mea.
6. PLENA] Duplex obseruatio Poëtam illustrabit: prior Briffon. lib. 1. Form. referentis sententiam na acerria. Virg. ad munera diuitum, qui plenam thuris aceram Diis dabant. Horat. lib. 3. od. 8.
 Quid velim flores, & acerra thuris
 Plena miraris?
 Martial. lib. 4.
 Hæc tibi pro nato plena dat letus acerra
 Phæbe Palatinus munera Parthenius.

Far pium.

Mola salsa.

Mola cura.

Diuitum munera, plena acerria.

Grana pauperum.

Mica thuris.

E cum tenuiores contra, thuris grana: Ouid. 4. fast.
 Detis & in veteres thurea grana focos.
 & quandoque micam tantum. idem in Trist.
 Micaque solemnium thuris in igne sonet.
 Fulcio Briffonij obseruationem testimonio Arnobij lib. 7. thus pauper exiguum, & odoris alicuius vnâm concremat glebulam. vbi cum dono tenui adiungit tenuitatem dantis, nam pauper inquit. & certè Poëta, qui in sacris offerunt vnâm micam, videntur mihi loqui cum oppositione pleni muneris. Hi sunt Ouidius lib. 4. Fast.

Farr a Dea, micaque licet salientis honorem Detis.

Et Tibullus lib. 4.

Paruaque caelestes pacavit mica, neque illis Semper inaurato taurum cadit hostia cornu.

Atque etiam alij. Posterior Gifanis hæc in Lucret.

Que Lucretius dixit. solida corpuscula prima, Epicurus appellavit ἁλῆσι. nam solidum & plenum idem. inde illud Virgilij, plena acerra, Prudentius Maronis imitator in Apoth. reddidit, solidam persoluat acerram.

Absolui, quæ promisi. sed nolim hîc præterire verba Arnobij, de sacro thuris ita sentientis: Nouella enim propemodum res est, neque annorum inexplicabilis series, ex quo eius notitia profuxit in has partes, & delubris meruit interesse diuinis. Nam neque temporibus, quemadmodum creditur & perhibetur, heroicis, quid nam esset ritus scitum est, scriptoribus ut comprobatur à prisca, quorum in libris postea nulla eius mentio reperitur: neque genitrix & mater superstitionis Etruria opinionem eius nouit aut famam, sacellorum ut indicant ritus. Neque quadringentis annis, quibus Albana res viguit, in usum cuiquam venit, sacra cum res fieret: Neque ipse Romulus, aut religionis artifex in commissis Numa aut esse scitit, aut nasci, ut pius far monstrat, quo peragi mos fuit sacrificiorum solemnium munia. Accinunt Arnobio Plinij verba lib. 13. cap. 1. Vnguenti qui primus inuenerit, non traditur: Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur. Hi duo, & si qui alij, eludi fortasse queant. Nam Virgilius de æuo Æneæ (& hoc fuit heroum) dixit thurea dona in funere Miseni. Quod si quis dicat loquutum Virgilium ex suo æuo, videat Herodotum, qui antiquissimus, scripsit lib. 1. Babylone in Iouis templo mille quotannis talenta thuris adoleri solita. Videat Cyrellum explicantem illud Osee. ἡ ὄσπρηστος αὐτὸς ὡς λιβανὶ, dixisse, oraculis legis Mosaicæ sanctum existisse thus. Videat quæ de Paphia Venere, de eius sacris (quæ fuerunt heroici ritus) iam à nobis scripta lib. 1. Aen. vbi testimonium Homeri ibi adductum eludi quæ queat, non video. Omitto, quæ Plin. lib. 12. cap. 14. de Alexandro Magno, quæ Plautus multis in locis; nam posset quispiam dicere horum tempora non fuisse heroica. Hæc (inquam) omitto contentus his, quæ de Paphia (ut dixi) Venere scribuntur, quæ sanè validè pugnant in Arnobium, & Plinium. Nam si quis dicat, ea sacra non pertinere ad Heroum tempora, gratis dicat. Quid quod Aegyptij, qui antiquissimi, imò à quibus derivata sacra ad Græcos & Troianos, thure placabant Deos suos? quod testificatur Macrobius.

Thus an sic nouellum in sacris.

Acerra.

7. ACERRA] Thuris est repositorium, siue arcula: dicente Ouid. 4. Fast.

Odoramentorum in facis origo.

Cumq; meri patera thuria acerra fuit. incidit suspicio an Senecæ fitilla sit ipsissima acerra. verba eius lib. 1. de Benef. sunt. Itaque boni etiam ferre ac fitilla religiosi sunt: mali rursus non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. Scio eam vocem Senecæ & diuersè accipi, & diuersè legi. Faciat ad cognitionem moris illius, quo veteres suis superis (verè inferis, & Dæmonibus) thura offerebant, odoriferaque alia, nota Natal. lib. 1. Myth. cap. 10. qui ex Iamblichio, Trismegisto. Psello & alijs ait, vniuersum æra, & cælos plenos esse dæmonibus, qui latè per ætra vagarentur, & ad nidores sacrificiorum occurrerent. Inde itaq; exortum, ut thura incenderentur, odores adolerentur, cantus audirentur, accenderentur lumina, cæcæ victimæ cremarentur. His enim inuitamentis atque irritamentis facillè Dij gentium propitij esse mortalibus miseris putabantur.

8. TRANSCRIBUNT] Ita in. 7.

A Dardanij transcribi scepra colonis. Seruinus Romani moris verbum. transcripti enim in colonias deducebantur. Ita etiam Græci μεταγράφουσι, & μεταγράφουσι ex nota Germ. Nam Plutarch. in Apophth. ait, Antigenem quendam ascribi inter ægrotos voluisse, ne in Macedoniam iret, cum tamen sanus esset: quod signans Plutarch. ait ἰατῶν δὲ παρὰ δόξαν. Et ex mea, μεταγράφουσι. nam Thucyd. lib. 1. loquens de confederatis, qui per fœdus transeunt in alienū ius, ait, μεταγράφουσι ἰατρῶν. vis verbi nata hinc videtur, quia qui in colonias deducuntur, ius suum aliò transcribunt. Cæterum similem historiam in Plin. lib. 6. cap. 27. legas: oppidum conditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex vrbe regia Durine, quæ tum interijt, deductis, militibusque inuulibus ibi relictis, Alexandriam appellari iusserat.

B 9. LAVDIS EGENTES] Non egens laudis, est qui laborat inopia gloriæ, qui gloriæ non est appetens, vtique inglorius, & ἀλλοίσις. Constructio ex nota Ger. Græca est: nam Homer. 13. ll. λῶβος καὶ ἀρετῆς ἐκ ἰατρῶν: contumelia & iniuria non egentes. & 19. δίκην ὀνειδῆς, iustitia indigens. Sed hæc eo: nam fortassis Latina est: huic enim verbo accusatiuum dabant veteres. Censorinus apud Agel. Multa ego. Varro lib. 4. de Ling. Latina, Dives à Diuo, quia ut Deus, nihil indiget. & lib. 1. Quid indigent potum, poma dicta. Sic ergo Vir. egentes nihil laudis. Cæterum cum sententia Virgilij annexa Horatij. Vt enim in Nostro imbelles in vrbem deponuntur, fortes assumuntur ad laborem, ita Horat. od. 16. Epod.

C mollis, & exspes Inominata perprimat cubilia. Vos, quibus est virtus muliebrem tollite luctum, Etrusca præter & volate littora.

10. AMBES A] Ignis edere, ambedere, degustare, lambere dicitur. Repete, quæ lib. 2. ad illud, Lambere flamma comas.

11. EXIGVI NVMERO] Alicubi credo coniungo historias de his, qui pauci cum essent numero, multitudinam vicere. Nunc exemplum sustineat Paulus victor Persei, nam hostes quidem in eo bello multitudine præstare apertè colligas ex oratione eiusdem Pauliad milites apud Liuium lib. 44. & tamen cecidere ad viginti millia hominum, cum ex Romanis non plus centum: sustineat Alphonsus Hispaniæ Rex, in bello ad Nauas Tolosæ, vbi Hispani contra multitudinem Maurorum innumerabilem dimicantes, non plus viginti quinque ceciderunt, auctore Roderico præsule Toletano; alij quindecim supra centum dicunt; vterque quidem exiguus numerus, cum è Mauris eo prælio ducenta millia ceciderunt: sustineat Alexander, cuius copiarum vicere Darij innumerabiles: sustineat sacra historia, in qua hæc miracula frequentissima. Ideo maior virtus tua Ioannes Austriacæ Philippi Secundi Hispaniæ Regis frater, qui Turcam nauali certamine superasti multo minore nauium numero. Circumfertur liber Epistoliarum Mahumetis illius, qui Byzantium expugnauit, Christianisq; eripuit, quas Latinas fecit Landinus Hierosolymitanus. In vna earum ita habetur: Nec aliam nobis fortunā belli pollicemur, qui Alexandrum, felicitate ac rerum gestarum gloria aquamus. Non enim multitudine imperita res magna geruntur, sed in virtute paucorum victoria sita est. Erunt etiam testes huius rei locupletissimi Hispani nostri inter vasta Indorum, qui exigui numero, quot barbarorum copias, immortalis Deus, prostrauerunt! Ideo prudentissimè Vegetius lib. 1. cap. 1. In certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior: nudis & indocta multitudo, exposita semper ad eadem. & cap. 8. in omni enim conflictu non tam prædest multitudo, quam virtus.

Ioannes Austriacus.

755 Interea Æneas vrbem designat aratro, Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ Esse iubet. gaudet regno Troianus Acestor.

b Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

c Tum vicina astris Erycino in vertice sedes

760 Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque sacerdos, Et lucus latè sacer additur Anchisæo.

ARGUMENTVM.

Acesta vrbs constituitur muris, legibus, religione.

EXPLICATIO.

Viderur mihi Poëta in hoc tractu, quem explicandū assumo, voluisse constituere formam, qua vti veteres in vrbe de nouo constituenda. Tria enim præ cæteris necessaria, videlicet munitio contra vim externam, leges ad conseruandam internam vrbem, demum religio numinum in templis. Hæc itaque causa, cur exicentur muri ad circumductum aratrum, dentur leges in foro iudiciali, fundetur templum Veneri. Ergo ante omnia murus designatur, isque aratro ex more antiquo: signatur etiam domus cuique ciuium. Vult verò Æneas, ut hæc vrbs referret similitudinem Troianæ. Sequitur, gaudet regno Troianus Acestor. Non gaudet, quia rex, nam & ante vrbem rex erat, sed quia Troianus cernebat similitudinem regni Troiani.

b En alterum de legibus. Sententia est, indicit forum, id est, diem, ad quem adessent in foro lecti senatores; quibus præsentibus, ac iam vocatis patribus iura dedit. Non dicit, iura dat patribus quos vocauerat; sed iura dat his, qui vocati diètique patres.

c En tertium de religione. Constituitur templum in honorem Veneris; idque in monte, cui nomen Eryx. Additur verò templo sacerdos & lucus; qui & sacerdos & lucus sacer esset Anchisæ sepulchro. Est lucus latè lucus magnus latiusque.

NOTÆ.

Acesta vrbs 1. VRBEM] Acestam, nam supra: Vrbs appellabunt promisso nomine Acestam. in hanc transcripti sunt, qui relinquebantur.

Aratro muri 2. ARATRO] Huius moris multiplex mentio, qua enim murus debet ire, prius aratrum circumducebatur, & spatij inclusum eo circulo dicebatur vrbs. Quin vrbs ab vrbo dictam, auctor est Pomponius. significat verò hæc vox aratri curuaturam; quod mouit Parrhasius in Claudianum. Fuit etiam verbum vrbare pro signare mœnia aratro. Sed do auctores, in quos ipse incidi, non omnes, quod in re nulla necessarium. Fabius Pictor lib. 2. de Orig. Italiæ sic loquitur de Romulo, Ascito ex Etruria vate, atque sacerdote, Olympum fecit, pomeriūque sacravit, & aratrum ab Olympo in vico Tufico per palatium circumducens, ab imo collis ad verticem quadratam vrbs signauit. Tacitus lib. 12. Anna. Foro Boario aneum tauri simulacrum aspiciamus, quod id genus animalium in condendis oppidis aratro subditur. Manilius lib. 4.

Aratro vrbs condebat. Vrbis etymon.

Vrbo verbum. Vrbus augebit terras vincitque inuencis Mœnia succinctus curuo describet aratro.

De eodem more Caius Sempronius de diuisione I-

A talis, Palatinum collem sacro aratro cingi iussit. Plascula ad hunc morem Isid. lib. 15. Etym. cap. 2. Vrbs vocata ab orbe, quod antiquitus ciuitates in orbem fiebant: vel ab vrbe, parte aratri: quo muri designabantur. Vnde est illud, Optauitque locum regno, & concludere sulco.

Locus enim futura ciuitatis sulco designabatur, id est, aratro. Cato, qui vrbs (inquit) nouam condet, tauru & vacca aret; vbi arauerit, moram faciat: vbi portam vult esse, aratrum sustollat, & portet, & portam vocet. Ideo autem vrbs aratro circumdabatur dispartij sexu iuuecorum propter commissionem familiarum, & imaginem ferentis, fructūque reddentis. Lege Plutarchum in Romulo. Hunc more tractum ab ipsomet Romulo Dionys. scribit lib. 1. nam post illius historiam, ita: Vnde apud Romanos hic mos circumarandi loca in condendis vrribus permanet. Græca illius, ἡ δὲ Ρωμαίων τὸ τοῦ τοῦ ἀριστοῦ τοῦ χροῖων ἐν αἰσμοῖς πάλιν ἀναμύθει. Istit firmatus satis est mos, quem attingit Virgilius. Sed quia ex Catone Isidorus adducit illud de vacca, & boue, partem hæc illustro ex Columella lib. 6. in Præfatione, vbi ait: In vrbe, cuius mœnibus condendis mœnia & famina aratro terminum signauerunt. Ex Ioannè Zonara, qui in Romulo ita scribit: Ρωμαίων θάλας, ἡ δὲ δελφῶν, ἡμοσε δὲ πάλιν, καὶ βῆν ἀρῆνα σὺ δὲ ζῆας θυλεία, & ἀπόστρα ὕψυ χαλιλίδη ἐμβάλων, αὐτὸς μὲν ἀλάκτα βαθείαν κολοτριπὸν ἀεὶ γράφει: Romulus, post sepulchrum fratrem, vrbs condidit, & bouem mœnem vacca adiungens, areūque vomerem aratro inserens, ipse sulcum profundum in orbem circumduxit.

B In vrbe, cuius mœnibus condendis mœnia & famina aratro terminum signauerunt. Ex Ioannè Zonara, qui in Romulo ita scribit: Ρωμαίων θάλας, ἡ δὲ δελφῶν, ἡμοσε δὲ πάλιν, καὶ βῆν ἀρῆνα σὺ δὲ ζῆας θυλεία, & ἀπόστρα ὕψυ χαλιλίδη ἐμβάλων, αὐτὸς μὲν ἀλάκτα βαθείαν κολοτριπὸν ἀεὶ γράφει: Romulus, post sepulchrum fratrem, vrbs condidit, & bouem mœnem vacca adiungens, areūque vomerem aratro inserens, ipse sulcum profundum in orbem circumduxit. Ex Xiphilino, qui ait, Commodum voluisse, ut vrbs Roma ipsiusmet colonia diceretur, & inde statua eius aurea posita est, μετὰ τὴν ταύρου, & βοῖς θυλείας, ἡνὰ cum tauro & vacca. Vide etiam quæ luculentissimè, & multis Plutarchus in Romulo, quem, quia satis in promptu, omisi. Istit illustrabis Ouidium, qui in Fastis ita ait: Inde premens situam signauit mœnia sulco, Alba iugum niueo cum boue vacca tulit.

Porta vnde dicta.

Bos, & vacca in condendis vrribus.

Aperit verò Varro lib. 4. de Ling. Latina, vnde natus hic mos, his verbis: oppida condebant in Latio Etrusco ritu multa, id est, vincitis bobus tauro & vacca interiore, aratro circumagebant sulcum. Itaq; natus mos ab Etruscis. Quid sit in Varrone vacca interior, facillè allucet ex his, quæ dixi in hoc libro per initia, vbi sermo est de certamine nautico. Absolui, quæ vifa necessaria ad hunc locum, à quo tamen non recedam prius, quam tibi morem alium aperiam his vicinum. Vt vrbs aratro condebat, ita aratro euerebatur. Modestinus l. si vltus §. Si vsusfructus ciuitati legatur, & aratrum in eam inducatur, ciuitas esse desinit, ut Carthago passa est. Seneca de Clementia lib. 1. cap. extremo: iniicere testis ignem, aratrum vetustis vrribus inducere, potentiam putat. Apud Cedrenum Iustinianus imperator; non magnus ille, sed Pogonati filius, hostes suos vlturus, ἐπαίρει σῶλον, ἀρῶν ἡμῶν ἀπὸ τῆς, καὶ ἰδὲ ἀρῶν καλῶν, & κατὰ σφῆρα ἡμῶν: mittit exercitum, qui aratro omnia profcindat, adæquet solo, omnes interficiat. Isid. post adducta verba: vrbs aratro conditur, aratro euertitur. Vnde Horat.

Aratro vrbs euertebatur.

Imprimeretque muris
Hostile ararum.
Hinc illustrabis Propertium lib. 3. eleg. 9. qui de e-
uerfione Troia loquens ita ait:

Moenia cum Graio Neptunia preffit aratro
Victor Palladie ligneus artis equus.

Et Ovidium in Epist. Penelop.
Diruta sunt alij, vni mihi Pergama restant.
Incola captiuo qua boue victor arat.
Iam seges est, vbi Troia fuit, &c.

Aratro si-
gnabantur
domicilia
cuiusque.
3. SORTITVRQVE DOMOS] Nimirum eodem ara-
tro, neque enim solum vrbs tota, sed cuiusque do-
micilium aratro signabatur, praeunte eodem vate,
ac se interpretante. nam. i. En. postquam de vniuer-
sa Carthagine dixerat:

— pars ducere muros,
Moliri que arcem, & manibus subuoluere saxa.

Mox de cuiusque domicilio ait:
Pars optare locum recto, & concludere sulco.

Sortitio ad
domicilia.
Fiebat verò hoc sortitio, ne inter futuros ciues oc-
casio aliqua rixæ, vel, ut ait Donatus: dabatur sorte
propter locorum differentiam. Quæ hæc differentia? ex-
plicat Velferus lib. 5. Rer. August. Vind. Vt enim qua-
que (domus) foro proxima, ita situ maxime commoda, &
opportuna censetur.

4. INDICIT QVE FORVM] Quæ dixi de triplici in-
condendis vrbibus munimine, muri, legum, religio-
nis, cum ex multis discenda, tum præcipue ex Pla-
tone lib. 6. leg. cuius hæc sunt verba ad mentem Vir-
gilij signatissima: Vrbs quidem tota in circulum in locis
sublimibus deducatur, vt & munior sit, & mundior.
Templa circum forum struantur. Iuxta hæc magistratuum
iudiciumque palatia, in quibus quasi sacratissima, iustam
& accipient, & ferent sententiam. Tu reliqua. Sed cur
senatores, dicti patres? Dionys. lib. 2. Patres dicti,
sive quod alios arate anteirent, sive quod liberi illis essent,
sive propter generis nobilitatem, sive propter hæc omnia.

5. PATRIBVS DAT IVRA VOCATIS] Vide, vt ex-
plicui, nec mirum, est enim commoda sententia. Ali-
ter explicat Velferus lib. 5. Rer. August. Vind. co-
lonias de nouo conditas ita accepisse leges ab Im-
peratoribus, & triumuiris, vt tamen ipsi coloni pro
re nata leges quoque ferrent in vtilitatem Colo-
niarum. Nam quis (inquit) prospicerent triumuirii euen-
tura tam acutè, vt nouis in dies legibus opus non esset? Ed-
trahit verba ista Virgilij, patribus dat iura vocatis, ex
explicatione Seruij ita exponentis: Dat condendi iuris

1. Iamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi strauerunt æquora venti,
2. Creber & aspirans rursus vocat Aufser in altum.
765 Exoritur procuruaingens per littora fletus,
Complexi inter se noctemque diemque morantur.
IPSÆ IAM matres, ipsi quibus aspera quondam
Vifa maris facies, & non tolerabile Numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
770 Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et confanguineo lacrymans commendat Acestæ.
Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
Cædere deinde iubet, soluique ex ordine funes.
f Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,
775 Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos

A potestatem his, quos appellauerat patres.
6. ERYCINO] Duo dicit, & montem esse altissi-
mum, & in eo templum Veneris: ad quam rem si-
gnata verba Polybij, & Strabonis. prioris lib. 1. Eryx
est Sicilia mons. Hic magnitudine omnes Sicilia montes
excedit, præter vnum Etnam. in eius vertice planities
est, inque ea Erycina Veneris templum, quod sine contro-
uersa omnium Sicilia templorum opulentissimum, atque
ornatissimum est. Posterioris lib. 6. οὐκ ἔστι ἕτερον ἢ Ἐρυξ
λόφος ὁ Ἰνδός, ἔσθον ἔχων Ἀφροδίτης τιμωδύμων ἑξοπέρι-
τος: habitatur Eryx collis excelsus habens Veneris tem-
plum, cuius præcipuus honor. Thucydes quoque
lib. 6. meminit phani Veneris in monte Eryce
Siciliæ. De templi huius fructore Seru. lib. 1. En.
ad illud: sive Erycis fines, ita scribit, Eryx monti ex se-
pultura sua nomen imposuit, in quo matri fuerat templum,
quod Aeneas ascribit Poeta dicens, Tum vicina astris, &c.

B Apollonius li. 4. Arg. dixit, θεῶν Ἐρυκῆς μέδουσι Κρόνος.
Scias demum, Poëtam Augusti sui studiosum tem-
pli huius meminisse cum allusione ad illud, quod
Romæ fuit extra portam Collinam, dictum quo-
que Veneris Erycinæ, ad quod Numen Augustus
genus suum, & originem referebat. Templi huius
Ouidius meminit. 5. Fast. De Tiberio certè, & de eo
templo, quod in Sicilia, ita Tacit. lib. 4. Annal. Sege-
stani adem Veneris montem apud Erycem, vetustate col-
lapsam restaurari postulant: nota memorantes de ori-
gine eius, & læta Tiberio. Suscepit curam libens, vt con-
sanguineus. De Idalia Venere dictum alibi. Hæc ad
commentationem, extra quam parergon scias,
Suetonium attribuisse Claudio, quod Tiberio
Tacitus. nam in eius vita cap. 25. Templum in Sicilia
Veneris Erycinæ, vetustate collapsum, vt ex arario populi
Romani resiceretur, auctor fuit. Audei Lips. affirmare,
Suetonium scripsisse ἀλογῶς, nam de altera resta-
uratione non facilè credas tam breui annorum inter-
uallo.

C 7. SACERDOS] Non dubium, quin respexerit ad mo-
rem Romanorum, qui imperatoribus in Deos
Relatis flamines attribuebant, sacra, lacos, syluas.
Ceterum hic Anchisæ tumulus vel honorarius fuit,
vel verus: Postremum ex Seru. ita scribente. i. En.
in hoc monte dicitur etiam Anchisæ sepultus. Atque e-
tiam ex Virg. qui in Sicilia, atque adeo Drepani An-
chisen sepelit. situs est verò Eryx mons inter Dre-
panum, & Panormum, auctor Polybius lib. 1. Pri-
mum, ex aliis, qui mortuum afferunt ante aduen-
tum classis Troianæ in Siciliam. quod alibi di-
ctum.

D Flamines
imperator-
rum.

Porricit in fluctus; ac vina liquentia fundit.
8 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt.

ARGVMENTVM.

Fiunt epula per dies nouem, & Dijs sacra: mare, & ven-
ri apti sunt ad nauigandum: exoritur comploratio & disce-
dentium, & remanentium: imbellis turba vult dare se co-
mitem Aeneas, hic plenus pietate illam Acestæ commendat:
sunt sacra Eryci, & tempestatibus: ad nauigatur velis re-
misque.

EXPLICATIO.

A Post nouem dies, quibus celebrata variis epulis
apotheosis Anchisæ ab Troianis & Siculis (nā
hi sunt gens omnis) postquam honos factus aris, id est, sa-
crum, cogitant Troiani de nauigatione in Italiam,
estque in manibus occasio, nam venti placidi strauerunt
æquora. Præclarè. Propriè enim æquora, quæ strata &
æqua à ventis placidis.

b Nota sententiam. Stratum est æquor, compositū,
lene, & tamen crebri Austri, quia videlicet hi non
furentes, tantum cum fauore aspirantes, & (quod a-
libi) leniter crepitantes. Locutio hæc vocat ventus, ali-
bi illustratur.

c Necessarij isti affectus & conuestiones in hac
abitione. Tunc considera, quantus esset dolor diuelli
illos, qui vnà è Troia enauigassent: cum præsertim
(quod accidisse credendum est) filij à parentibus cõ-
fectis senio abiungerentur. Sed iam expende Pri-
mum sunt fletus, à fletibus itur ad complexus: cum
verò videant se inter fuorum complexus, iam no-
lunt diuelli, volunt ire, volunt perferre laborem om-
nem; non iam illis videtur mare asperum, iam om-
nia tolerabilia, etiam si in fuga.

d Exspirant ista Aeneas bonitatem, & pietatem: hanc
enim partem sæpe repræsentat in suo ducè Virgilius,
vt quæ necessaria in omni principe. Ergo solatur di-
ctis amicis, quia ipse bonus. En bonitatem: commendat
Acestæ, quia consanguineo. & hæc lacrymans, en pietat-
tem.

e Gratissima commutatio. Placet Virgilius semper,
& cur placeat sapissime ignoras. Vni Eryci tres vituli
cæduntur, omnibus Tempestatibus vna agna. Posi-
tus lepor in mutatione numerorum. Sed cur Eryci?
quia discessio fit ex Sicilia, cur Tempestatibus? quia
itur per maria. Nam, cum appulerint ad Italiam,
tunc sacra fient Numini illius loci. In istis soluique ex
ordine funes, videtur innui sollempne aliquid in sol-
uendis funibus, ita vt prima omnium solueretur, quæ
princeps totius classis, & qua Aeneas vedus: nisi quis
simplicitatis referat ad ordinem, quo naucs alligata.

f Sed iam sacrum sequitur, quod Princeps ipse ἐμφο-
ρμῶς peragit. Præcedit apparatus ex circumstantiis.
Quippe coronatus olea, stans, & in prora, & tenens
pateram. Quod verò sacrum auidi. Porricit exta vitu-
lorum, & agna in fluctus, fundit vinum.

g Quia propitiati iam Dijs, quasi causa illa fauorabi-
lem & secundum effecerit. Itur verò in Italiam & re-
mis, & velis, in quo expressa cupiditas Troianorum.
Velis, nam ventus euntes prosequitur: remis, socij feriunt
mare. Et quia ventus est à puppi, id est, secundus: inde
ipsi quoque celerimè nauigant, ideo æquora verrunt.
Omnia quippe se mutuo adiuuabant. Obserua ita
hic iam Siciliam deserui, vt in eam nunquam sit re-
diturus.

A

N O T Æ.

1. EPVLATA] Vox signata, nam de re sacra, & Epulum in
Epulæ ad sacra pertinuerunt. Sueton. in Jul.
cap. 26. Munus populo, epulumque pronuntiauit in filia me-
moriæ. Fest. Epolonos dicebant antiqui, quos nunc epulo-
nes dicimus. Datum autem est his nomen, quod epulas in-
dicendi Iouis ceterisq; Dijs, potestatem haberent. in Liui-
o etiam Iouis epulum legas.

1. NOVEM] Vt in celebritate mortui. Lege quæ scri-
psi initio huius libri,
— nonnāque serena
Auroram Phaëthonis equi iam luce rehebant.

Et hic adice coniecturam nostram de die hoc. Quæ-
ri enim potest, cur dies nonus facer sit mortuis, & Nonus dies
habitus in tanto honore? alij aliter satisfaciunt. Mihi
visum non ineptè dici posse, factum hoc cum respec-
tu ad diem lustricum puerorum. Sicut enim die no-
nono pueris imponebantur nomina, non antè, quia die
nono videbantur ingredi in spem vitæ: ita è contra-
rio mortuis die nono fiebant sacra, pari men sura tẽ-
poris. Si, quæ hîc dixi de die lustrico, minis capiat
nouitius lector, legat Plutarchum in Quest. Roman.
Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. insuper Festum, à
quibus discis lustricum puerorum diem esse nonū,
puellarum verò octauum. Qui tamen auctores ca-
piendi sunt ex Romano more, nam Græcis die deci-
mo imponebantur nomina, quod ex Suida, Euripi-
de, Aristophane, atque Aristophanis Scholiaste iam
astruxit Philippus Rubenius lib. 1. Elect. cap. 5. vbi
multa de die lustrico. Sciat obiter Lector, diem quo-
que septimum à nato puero in honore habitum. Cre-
debant enim veteres tum Parcas statuere, qua fortu-
na futurus puer in ætatem reliquam. Ita me Læuius
iam docuit citans Catullum de nuptijs Pelei, Qui-
dium. 8. Met. & Terralliani verba hæc: rota hebdomada
Lunoni mensa ponebatur, & die vltima fata scribenda ad-
uocabantur. Ex hac doctrina explicat ille Horatij lo-
cum Od. 16. lib. 2.

3. FLERVS] Similis affectus in Thucydide lib. 6. cum
Nicias, Lamachus, Alcibiades soluunt ex Piræo. Sub-
ditque hanc rationem fletus, qui exortus est, ἠγορεύ-
σας ἰσχυρῶς ἐβουλήθησαν ὅτιν ἄλλων ἐν τῆς σφαιρίας ἀπὸς ἐλόν-
τες: cogitabant si quando eos essent visuri, qui in tam longin-
quam à patria nauigationem dimitterentur. Et in eodem,
lib. 7. vbi post bellum infeliciter gestum, integri na-
uigant, alij relinquuntur in terra hostili. hoc pene ad
lacrymas lugentium Thucydidis. Nam quale esset
spectaculum, mortuos relinqui insepultos, ægrotos
& vulneratos absque humana ope? Pendebant ægri
ex ceruicibus amicorum, rogabant ne abirent, & se
auferrent. Omnia littora gemitibus personabant:
abeuntium, quod amici ægri relinquerentur: relicto-
rum, quod sani abirent. Est etiam locus in Iustino lib.
23. quem tibi subiicio: Discedentes paruuli flebili vblatu
amplexi patrem tenebant. Ex altera parte vxor maritum
non amplius visura oculis fatigabat. Nec minus senis la-
cryma miserabiles erant. Nescias quo fato subdita his sicilia sub-
malis vna Sicilia. Ideo enim repræsentauit has histo-
dita malis.
rias, nam quæ Poëta hoc loco scribit, quæ Thucydi-
des lib. 7. quæ Iustinus, gesta in Sicilia sunt. Similia le-
gus in Diuo Luca. 20. Act. de Paulo, cum duceretur
ad nauem. Magnus autem fletus factus est omnium: & pro-
cumbentes

B

Et hæc adice coniecturam nostram de die hoc. Quæ-
ri enim potest, cur dies nonus facer sit mortuis, & Nonus dies
habitus in tanto honore? alij aliter satisfaciunt. Mihi
visum non ineptè dici posse, factum hoc cum respec-
tu ad diem lustricum puerorum. Sicut enim die no-
nono pueris imponebantur nomina, non antè, quia die
nono videbantur ingredi in spem vitæ: ita è contra-
rio mortuis die nono fiebant sacra, pari men sura tẽ-
poris. Si, quæ hîc dixi de die lustrico, minis capiat
nouitius lector, legat Plutarchum in Quest. Roman.
Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. insuper Festum, à
quibus discis lustricum puerorum diem esse nonū,
puellarum verò octauum. Qui tamen auctores ca-
piendi sunt ex Romano more, nam Græcis die deci-
mo imponebantur nomina, quod ex Suida, Euripi-
de, Aristophane, atque Aristophanis Scholiaste iam
astruxit Philippus Rubenius lib. 1. Elect. cap. 5. vbi
multa de die lustrico. Sciat obiter Lector, diem quo-
que septimum à nato puero in honore habitum. Cre-
debant enim veteres tum Parcas statuere, qua fortu-
na futurus puer in ætatem reliquam. Ita me Læuius
iam docuit citans Catullum de nuptijs Pelei, Qui-
dium. 8. Met. & Terralliani verba hæc: rota hebdomada
Lunoni mensa ponebatur, & die vltima fata scribenda ad-
uocabantur. Ex hac doctrina explicat ille Horatij lo-
cum Od. 16. lib. 2.

C

3. FLERVS] Similis affectus in Thucydide lib. 6. cum
Nicias, Lamachus, Alcibiades soluunt ex Piræo. Sub-
ditque hanc rationem fletus, qui exortus est, ἠγορεύ-
σας ἰσχυρῶς ἐβουλήθησαν ὅτιν ἄλλων ἐν τῆς σφαιρίας ἀπὸς ἐλόν-
τες: cogitabant si quando eos essent visuri, qui in tam longin-
quam à patria nauigationem dimitterentur. Et in eodem,
lib. 7. vbi post bellum infeliciter gestum, integri na-
uigant, alij relinquuntur in terra hostili. hoc pene ad
lacrymas lugentium Thucydidis. Nam quale esset
spectaculum, mortuos relinqui insepultos, ægrotos
& vulneratos absque humana ope? Pendebant ægri
ex ceruicibus amicorum, rogabant ne abirent, & se
auferrent. Omnia littora gemitibus personabant:
abeuntium, quod amici ægri relinquerentur: relicto-
rum, quod sani abirent. Est etiam locus in Iustino lib.
23. quem tibi subiicio: Discedentes paruuli flebili vblatu
amplexi patrem tenebant. Ex altera parte vxor maritum
non amplius visura oculis fatigabat. Nec minus senis la-
cryma miserabiles erant. Nescias quo fato subdita his sicilia sub-
malis vna Sicilia. Ideo enim repræsentauit has histo-
dita malis.
rias, nam quæ Poëta hoc loco scribit, quæ Thucydi-
des lib. 7. quæ Iustinus, gesta in Sicilia sunt. Similia le-
gus in Diuo Luca. 20. Act. de Paulo, cum duceretur
ad nauem. Magnus autem fletus factus est omnium: & pro-
cumbentes

D

Et hæc adice coniecturam nostram de die hoc. Quæ-
ri enim potest, cur dies nonus facer sit mortuis, & Nonus dies
habitus in tanto honore? alij aliter satisfaciunt. Mihi
visum non ineptè dici posse, factum hoc cum respec-
tu ad diem lustricum puerorum. Sicut enim die no-
nono pueris imponebantur nomina, non antè, quia die
nono videbantur ingredi in spem vitæ: ita è contra-
rio mortuis die nono fiebant sacra, pari men sura tẽ-
poris. Si, quæ hîc dixi de die lustrico, minis capiat
nouitius lector, legat Plutarchum in Quest. Roman.
Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. insuper Festum, à
quibus discis lustricum puerorum diem esse nonū,
puellarum verò octauum. Qui tamen auctores ca-
piendi sunt ex Romano more, nam Græcis die deci-
mo imponebantur nomina, quod ex Suida, Euripi-
de, Aristophane, atque Aristophanis Scholiaste iam
astruxit Philippus Rubenius lib. 1. Elect. cap. 5. vbi
multa de die lustrico. Sciat obiter Lector, diem quo-
que septimum à nato puero in honore habitum. Cre-
debant enim veteres tum Parcas statuere, qua fortu-
na futurus puer in ætatem reliquam. Ita me Læuius
iam docuit citans Catullum de nuptijs Pelei, Qui-
dium. 8. Met. & Terralliani verba hæc: rota hebdomada
Lunoni mensa ponebatur, & die vltima fata scribenda ad-
uocabantur. Ex hac doctrina explicat ille Horatij lo-
cum Od. 16. lib. 2.

E

3. FLERVS] Similis affectus in Thucydide lib. 6. cum
Nicias, Lamachus, Alcibiades soluunt ex Piræo. Sub-
ditque hanc rationem fletus, qui exortus est, ἠγορεύ-
σας ἰσχυρῶς ἐβουλήθησαν ὅτιν ἄλλων ἐν τῆς σφαιρίας ἀπὸς ἐλόν-
τες: cogitabant si quando eos essent visuri, qui in tam longin-
quam à patria nauigationem dimitterentur. Et in eodem,
lib. 7. vbi post bellum infeliciter gestum, integri na-
uigant, alij relinquuntur in terra hostili. hoc pene ad
lacrymas lugentium Thucydidis. Nam quale esset
spectaculum, mortuos relinqui insepultos, ægrotos
& vulneratos absque humana ope? Pendebant ægri
ex ceruicibus amicorum, rogabant ne abirent, & se
auferrent. Omnia littora gemitibus personabant:
abeuntium, quod amici ægri relinquerentur: relicto-
rum, quod sani abirent. Est etiam locus in Iustino lib.
23. quem tibi subiicio: Discedentes paruuli flebili vblatu
amplexi patrem tenebant. Ex altera parte vxor maritum
non amplius visura oculis fatigabat. Nec minus senis la-
cryma miserabiles erant. Nescias quo fato subdita his sicilia sub-
malis vna Sicilia. Ideo enim repræsentauit has histo-
dita malis.
rias, nam quæ Poëta hoc loco scribit, quæ Thucydi-
des lib. 7. quæ Iustinus, gesta in Sicilia sunt. Similia le-
gus in Diuo Luca. 20. Act. de Paulo, cum duceretur
ad nauem. Magnus autem fletus factus est omnium: & pro-
cumbentes

Porricit

cumbentes super collum Pauli, obfulabantur eum, &c. Si- millimi etiam affectus repræsentantur, cum Troiani solunt Epiro, lib. 3. An. Vide etiam ad hanc rem locum Xenoph. lib. 3. ἀνασ. circa initium.

4. IPSÆ IAM MATRES] Potuit in hac matrum, & imbellis turbæ cupiditate ad nauigandum expressa, hæere loco Thucydidis, apud quem soluenti ex Piræo classi senes se comites volebant dare. Ἐπειὸς ἐπέτα- σε τις παῖσιν ὁμοίως ἀπὸ λιμένος, ὅτι μὲν γὰρ ἀπερσοτέροις, ὡς ἢ καὶ Ἐπιπέμοις ἐφ' ἀπέλαρον, ἢ, &c. Cupido nauigandi omnibus pariter incesit. Senibus quidem tanquam aut red- daturus in ditionem ea ad qua classis tenderet, aut, &c.

5. ASPERA] Asperitas de mare dicitur turbido & agitato. alibi exopto.

6. MARIS FACIES] Ita alibi; Mene salis placidi vul- tus. Et sanè crebertimum dari mari metaphoricè B partes hominis, vt terga, manus, brachia, quod alibi ob- seruo, & locupletio. Et quidem faciem pari metapho- ra rebus multis dat Plin. lib. 6. cap. 7. cali facies. & cap. 25. terrarum faciem. & lib. 2. cap. 97. Natura faciem, & Pind. Od. 7. Nem. veritati dedit ἀπόσωπον. Sed tamen ego non tam ἀπόσωπον capio, quam ἔσθ' ὅ, vt etiam in 2. An. Armorum facie. Dixit enim deceptos Troia- nos specie armorum.

7. NVMEN] Dat mari, quia verè, vt Deus, cultum in- de sacra fiebant hyemi, ventis, tempestatibus, flucti- bus. Apud Appian. in Mithridat. Mithridates ipse currum suum Mari consecrat. Huc pertinent, quæ postea adducam de tempestatibus.

8. FVGE] Hunc cursum Troianorum in Italiam, sæ- pissime indigerat fugam. Cuius rei semen primum iaetum in illo exordio, Italiam fato profugus.

9. TEMPESTATIBVS AGNAM] Illuſtant, & expli- cant Virgilium verba hæc Ciceronis lib. 3. Nat. Quod si nubes retuleris in Deos, referenda certè erunt Tempestates, que populi Rom. ritibus consecrata sunt. Ergo imbres, Nimbi, Procella, Turbines, sunt Dÿ putandi. Nostri quidem duces mare ingredientes, immolare hostiam Fluctibus consueue- runt. Item versus Ouidij:

Te quoque Tempestas meritam delubra fatentur, Cum pene est Corfus obruta clasſis aquis.

Atque Horatij Od. 10. Epod. Libidinosus immolabitur caper, Et agna Tempestatibus.

Hæc etiam doctrina fuerunt Græci. Nam Aristoph. in Ranis, ore Dionysij, Ἄρν' ἀρνὴ μίλαναν σαυδὲς ἐξ ἐνὶ ναυί: Τυφὸς γὰρ ἐκβαλεῖν παρὰ κλάδεται: Agnam, Agnam nigram pueri exportate: Typho enim erumpere apparat.

Porro ex Aristophane, atque etiam ex illo vatis; Ni- gram hyemi pecudem, intelligas hîc agnam, nigram quo- que fuisse. Sed cum sim in hoc loco Aristophanis, producam Scholiastæ Aristophanis verba, quæ Poë- tam explicabunt. ait ille loquens de Typhone vento: τὸ πρὸ ἐνόμουρον μίλανα ἀρνὴ σφαγιάζεν, ἕπως δὲ ξη τὸ πνεύ- μα: huic sacrificari agnam nigram in more fuit. His certè satis inuuitur, huic vento non aliis, fieri solitum hoc sacrum. acperinde de illo fortasse tantum capiendus Virgilius. Ab hac porto religione veterum non abiit alia, qua fiebant sacra ad auertendam tempestatem imminentem frugibus. in qua re iam operam suam posuit Iacobus Durant. lib. 2. Var. cap. 10.

10. SOLVI FVNES] Prudentius Cathem. Celsam paratis pontibus scandit ratem, Vdo reuincta fune puppis soluitur.

11. OLIVÆ] De more sacrificantium, sic Mopsus apud Flaccum. 3. Arg. Tempora tum vitis, & suplice castus oliua Implicat, & stricto designat litora ferro.

Circum humiles aras, ignotaque Numina Diuum Instituit. Vox tonæ innuit comptum, & expolitionem coronæ: vel tonæ, id est, decerpæ ex arbore. 12. EXTA PORRICIT IN FLVCTVS] De verbo Mari faci porricio dixi iam in hoc libro. Cæterum soluturus Æ- neas hoc facit sacrum. sic apud Flaccum, lib. 3. Mo- pſus: — lustramina ponto

Pone iacit. & post pauca: Continuo puppem petere, & considerare transis Imperat Amphicydes. Apud Silium Scipio lib. 17.

Ipse alacer Sicula discedens Scipio terra Abscondit latè propulsis puppibus aquor, Cui numen pelagi placuerat hostia taurus, Iactaque ceruleis inabant fluctibus exta. Post quæ lustramina effectus accessit, nam subdit: Tunc à sede Deum, parumque per æthera lapsa Armigera Iouis ante oculos capere volucras, Equoreas monstrare vias, ac ducere classem.

Imperator idem apud Liu. lib. 29. præmissis ad deos precibus è prætoria naue, cruda exta, caesa victima, vri mos, in mare porricit, tubaque signum dedit proficiscendi. Apud Appianum Augustus Cæsar 5. ciuil. Cùm parata adessent omnia, Cæsar clasſis exercitum hoc modo purgauit. Altaria primum maris in littore sita alluuntur vndis, mul- titudo omnis circumquaque magno silentio per naues asidet: sacerdotes in mari confidentes sacra faciunt, tæque per exer- citum scaphis circumuecti, purgamina sacra deferunt, du- cibus vnâ ad nauigantibus, & purgamina extolentibus, vt ab exercitu infelicia quaque depellant. Diuidentes deinde ea, partem in mare porriciunt, partem altaribus impostam flammis adolent. Græca omisi, quia multa. Tu leges ab eo loco, ἐπειδὴ ἡ ἔθρησθη ἢ ἐστὶν ὅ, &c. Faciunt demum ad hunc morem verba Paulan. lib. 7. vbi loquens de salutis fano apud Argienses, ait: tibi sacra, & alia rite per- agunt, & ex ara sumpta liba porriciunt in mare, mittere se illa Arethusa Syracusas testantes. Ex tribus Poëtis, Flac- co, Sillio, Virgilio; tribus scriptoribus, Liuiio, Appiano, Pausania, cognosces, qui mores seruari soliti in hoc maris factio, ideo eos tibi coniunxi. Quæ enim vnus filer, alius loquitur. Quibus etiam addas Pind. Od. 4. Pyth. apud quem sacra etiam fiunt, priusquam soluât Argonautæ. Namque, μάντις ὀρνίχρασι, καὶ κλάροισι θεο- σπεισίω ἐπὶ τοῖς Μόλοι. ὁ ἀμβλασε σπατὶν ἀπόσφρων: Mopsus va- tes auidus, & sacris sortitionibus vaticinans, conscendere fe- cit exercitum prompto ipse animo. Nihil hîc de extis, abit hoc sacrum ab aliis. Huic semodi sacra pro felicitate tra- iectu Xenoph. lib. 3. ἀνασ. vbi classis non prius soluit, quàm fiant Diis sacra.

13. VINA] De vino fuso in hoc sacro magna quoque est mentio, adij, quæ supra dedi in voto Cloanthi, in il- lis, vina liquentia fundam, vbi tres Poëtas coniunxi. Sed cum hîc specialior sit mentio de vino fuso ad profes- sionem, præclarus est locus Thucydidis, & alius iam indicatus lib. 6. vbi soluente classe è Piræo, sic scribit. τῆ γὰρ σάλπιγγι, σωπὴ ὑποσημάθη. ἄρχος δὲ τῆς νομιζομένης ἀπὸ τῆ ἀναρχονγίης, ἢ καὶ ναυὶ ἐκάσθη, ἔμπαυαντες δὲ ἄπο κή- ρου, ἔπειοι ἐν ἑκράτηρασι κερδάντες παρ' ἀπαν τὸ σπάτδο- μα, & ἐκ πώμασι γυγυγίστε, & ἀρρυοίς, οἷτε ἐπιβάται, καὶ οἱ ἀρχοντες ἀπέδοντες: Tuba silentium inditum est, tum legi- tima ante professionem vota nunciarunt, non per singulas naues, sed vniuersi per præconem, miscensque per omnem exercitum in aureis & argenteis poculis, tum vectores, tum duces libabant. Aliorum digito non egueram in hoc Scriptore. Eadem pene Diodorus lib. 13. scribit in narratione eiusdem historiae hærens omnino Thucy- didi:

didit: Crateres argentei omnibus in locis positi conspiciēban- tur, quibus Latice haustis poculis aureis libabant, Deos ve- nerantes suppliciter, orantesque multis votis, vt propitio Nu- mine, faustisque auspicijs clasſis professionem prosequerentur. Inueni etiam hunc morem in Aristide & Herodo- to. Prior in priore Sicula ita ait. κα ἀναμνησθησόμεθα ὁ ἀθινάοι δὴ ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ τῆς ναὸς ἀπὸ τῆς ἑλλορῆ παλα- νας ἐδόντες, & κρατήρας ἰσάντες; Num dies ille nobis excidit, Athenienses, quo classem dimissuri paenas canebamus, & crateras statuebamus: Apud posteriorem Xerxes solutur- nus inducitur ἀπὸ τῶν ἐν γυγυγίαις ἐς τὴν θάλασσαν, libans in mare ex aurea patera. & paucis interiectis, Ἐ- ξάμηνον ἡ ἰσέβαλο τὴν φιάλην ἐς τὸν ἑλλήσποντον. Post pre- ces phialam in Hellespontum inuergit. In eodem libro, lo- co à superiore longè distito, Græci soluturi idem sa- crum peragunt. verba scriptoris sunt: οἱ δὲ, ὡς ἐπύθοντο, Ποσειδάωνι σωτήρι δέξασθαι, & ἀπὸ δὲ ἀπορχεάντες, τὴν ἑ- χέσθη ὀπίσω ἠπείργοντο ἐπὶ τὸ ἀρτέμισιον: Quæ isti vbi audi- uere, fufis prius liberatori Neptuno libamentis, celerimè rursus ad Artemisium reuehantur. Signari hic vinum cer- tissimum est: sicut ab Iustino lib. 12. vbi loquens de Alexandro Magno, ita ait: Reuersus in naues Oceano li- bamentum dedit, prosperum in patriam reditum precatus. Certè libamentum vinum signant. Pindarus quoque Od. 4. Pyth. hunc morem attingit, commemorans profes- sionem Argonautarum. Adducam verba, quòd vi- deam neminem hæcenus commeminisse Pindari ad hunc morem, sicuti neque Aristidis, Herodoti, Iustini. Et ego in lucro eruditorum pono adiecisse auctores

nemini libatos in more præcipuo. Sicitaque de Iaso- ne Pindarus:

Χρυσέαν χεῖρας λαβὼν φιάλαν Ἀρχὸς ἐν σπρυμνῆ, πατέρ' ἱρανίδαν Ἐγχεκέρωνον Ζήνα, καὶ ἀκυπτόρας Κυμάτων, ῥιπὰς ἀνέμων τ' ἐσάλας, Νυκτέστε, & πόντου κελάρους, Ἀρμαχέτε δ' ἄφρονος, & Φιλίαν νόσοιο μάργαν.

Auream manibus sumens phialam dux in puppi, patrem Celitum fulmine armatum Iouem, & celeriter meantes flu- ctus, ventorumque impetus inuocabat, noctesque, & maris vias, diesque latissimos & optabilem reditus sortem. Huic mori annexus alius, què breuiter firmo ex vno Apu- leio, quia ista non res Virgilij. Solebat interdum clas- sis tota, aut nauis purificari, adeo non contenti solo mari. Verba scriptoris Afri sunt: Nauem saberrimè sa- ctam, picturis miris Ægyptiorum variegatam summus sa- cerdos tæda lucida, & ouo, & sulphure, sollempnissimas preces de casto præfatus ore, quam purissimè purificatam Deo mun- cupauit, dedicauitque.

14. SVRGENS A PVPPV] Signat ἐξέαν, καὶ ἕρον ἀνεμοί: ventum secundum, nam is est, qui à puppi ferit. Signatif- sime Cicero pro Pompeio, venti obsecundarint.

15. FERIVNT MARE] Homerus 4. Odyss. — πῶλιν ἀλα τὸ πτόν ἐρετροίς: — Canum mare remis verberabant. vt hîc (verrunt) ita Ennius 14. Annal. Verrunt extemplo placidè mare marmore flauo.

- At Venus interea Neptunum exercita curis
- 780 Alloquitur, talisque effundit pectore questus.
- Iunonis grauis ira, & inexaturabile pectus Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
- 785 Quam NEC longa dies, pietas nec mitigat vlla; Nec Iouis imperio, satisve infracta quiescit.
- Non media de gente Phrygum exedisse nefandis Urbem odiis satis est, pœnam traxisse per omnem Reliquias Troiæ: cineres, atque ossa peremptæ Insequitur. causas tanti sciat illa furoris.
- 790 Ipse mihi nuper Libycis tu testis in vndis Quam molem subito excierit: maria omnia cælo Miscuit, Æoliis nequicquam freta procellis, In regnis hoc ausa tuis.
- Pro scelus, ecce etiam Troianis matribus actis Exuffit fœdè puppes, & classe subegit
- 795 Amissa socios ignota linquere terræ.
- Quod superest, oro, liceat dare tuta per vndas Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim: Si concessa peto, si dant ea mœnia Parca.

ARGVMENTVM.

Adit Neptunum Venus, queritur de Iunone, quam vocat iracundam, pertinacem, inimicem, pernicem, infractam, nefandam, impiam, furibundam, audacem, sceleratam. Summa petitionis, transiſſio in Italiam.

EXPLICATIO.

Aggreditur narrationem opportunitatem histo- ria. Tendit iam Troiana classis in Italiam, er-

go propitiandum fuit Numen maris Neptunus, quo curfus sit facilius, & lenior, neque tempestatibus ex- positus, vt hæcenus. Commodè verò Venus induci- tur sollicita de rebus filij, imò exercita, id est, vexata curis, fatigata, enecta. & ideo effundit pro nato non verba, vt incassum; sed questus, quo exprimitur ha- bitus interni doloris. & quia questus, ideo è pectore, vbi altius dolor infederat. Nominat illum Neptune, vt capter. Adhibetque rationem, cur descendat ad preces, videlicet, Iunonis ira,

ira, & hæc grauis: & pectus inexaturabile. Ducit verò exordium à necessitate, quia ait se cogi.

Dixerat, grauem esse iram Iunonis, ostendit iam à quadruplice capite hanc grauitatem. Diurnitas temporis omnia consumit, non iram Iunonis, quæ durauit ante bellum Troianum, in ipso bello, post bellum. Pietas grata est Diis, & apta ad reconciliationem; illa non lenitur pietate Æneæ, non mitigatur, cum præcesserit in 3.

Iunoni Argiua iussos adolemus honores.

Imperium Iouis potens est in reliquos superos, vna Iuno peruicax est. Demum, fata quem non frangunt? illa adhuc infracta est. Quæ sequuntur deinde pertinent ad maiorem explicationem horum capitum.

Non satis fuit Troiam exedisse odiis nefandis: Præclarè exedisse, nam supra pectus inexaturabile, itaque tãdiu exedens, nunquam saturatur. Sed præclariùs adhuc odij nefandis. Dixerat enim illam non mitigati pietate sacrificiorum, Iouis imperio, fatis disponentibus: ergo Iunonis odia non iniusta solum sunt; sed contra pietatem, Iouem, fata; ac perinde nefanda. Pergit: Non satis est, traxisse reliquias Troia per omnem penam? nam quibus non malis exercita est Troiana classis, quæ reliqua fuit à Troiano incendio? Sed ecce post euerfam Troiam, post vexatas reliquias insequitur cineres, atque ossa perempta iam Troiæ. quod odium immane, durum, atrox: nam læuire in mortuos supra omnem læuitiam est. Ergo, sciat illa causas furoris tanti, nam ego neque scio, neque assequor.

Ex tam multis cladibus, quibus Iuno affecit Troianos, duas tantum commemorat, videlicet tempestatem, qua classis delata est in Africam, & vnde sumptum exordium huius epici operis; & recentem hanc de incensis nauibus indicans miseram classem Troianam aquis flammisque oppugnatam. Inuidiosè verò omnia: pertrahit enim Iunonem in odium Neptuni, hac sententia. Tuis te armis oppugnavit, nam in te armavit Æolum, Deum tibi subditum: deinde regnis tuis audax fuit, alienam potestatem vsurpans.

Dixerat, Iunonem esse iracundam, idque multis verbis: pertinacem, quam non longa dies: immitem, quia non mitigaret illam pietas; peruicacem, quia contra imperium Iouis: infractam, quæ nec fatis cederet: nefandam, in qua nefanda odia impiam, quæ mortuam Troiam vexaret: furibundam, in illis, causas tanti sciat illa furoris: audacem, in regnis hoc ausa tuis. Post tot crimina, post tot opprobria, ecce de nouo sceleratam arguit. Explicat mox, quod argumentum huius sceleris. Sed prius præmittit voculam ecce, vt in scelere nouo, & quod nemo cogitasset. Sed quod tandem scelus? Exussit puppes, &c. neque enim nisi per summum scelus matres in eam rabiem agerentur, vt contra suos liberos, contra sua (inquam) viscera læuirent: ademerunt enim quantum in se fuit, suis liberis adiumenta adipiscendæ laudis, gloriæ, immortalitatis: quæ omnia posita in transmissione ad Italiam. Cum hoc tanto scelere Iunonis adiuncta fuit sceditas, & indignitas facinoris. Vocat Siciliam terram ignotam respectu Italiæ, quæ notissima, & fatis decantata. Et quidem Troianis ex Asia venientibus in Europam, tantum nota erat ex oraculis Italia.

Quam præclarè. Non enim ait, liceat dare vela Æneæ; sed liceat dare tibi vela, quasi hæc tuis impedita fuerit potestas Neptuni, nec licuerit in suo mari imperare præ metu Iunonis. Pergit, liceat attingere Tibrim Laurentem. En summa petitionis, ad quam tot verba destinata, tam malè affecta Iuno, tam acriter concitatus Neptunus. Absoluit, si peto concessa, si Parca dant ea menia. Aduocat pro se, quæ torserat in Iunonem. Illa oppugnat fata, resistit Imperio Iouis: me fata adiu-

uant, & Parca; peto, quæ mea sunt, nam iam concessa à Ioue, fatis, Parcibus.

NOTÆ.

1. NEPTUNUM] Dubites cur Venus querelas suas deferat ad Neptunum, sèque velit illius patrocinio tegi contra iras Iunonis, nam certè in 2.

Neptunus muros magnòque emota Tridenti Fundamenta quatit, totamque à sedibus vrbes Eruiit.

Puto causam recõciliationis esse, tulisse grauitèr Neptunum, Iunonis imperio commotam tempestatem aduersus Troianos in mari, quod sui esset iuris. Apparet id ex hac oratione, nam mox Venus acuens Neptunum in iras aduersus Iunonem, hoc maximè argumento vitur, quod Iuno maria excierit, ausa hoc in regnis Neptuni. Nunquam autem maiores sunt inimicitia, quam cum certatur de iure.

2. EFFVNDIT PECTORE QVÆSTVS] Institit Ennio qui 6. Annal. effudit voces pectore. Et Catull. in Nupt. Pelei.

Clarificas imo fudisse è pectore voces. Ad quorum imitationem Pedo Albinouanus in Nauigatione Germanici:

Obstructo tales effudit pectore voces. Optimo iudicio Virg. voces Ennij, & Catulli mutauit in quæstus.

3. INEXATURABILE] Ita de eadem, nec dum antiquum exsaturata dolorem. & in 7. (odii haud exsaturata quicui.) Eutrip. (citante Germ.) ἄπορον ἀκόρητον ἀνίμωσιν inexaturabilis. Huius Deæ pertinaciam in retinendis iris alibi attingimus.

4. DESCENDERE] Cum causam agat coram Neptuno, commodè forense verbum vsurpat. Cic. enim de oratore descendere in forum dixit, & Offic. descendere in rostra. in Ver. subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere. Si quis quærat, quare hoc verbo potius vtentur, quam verbo ascendendi, cum ascendere rostra magis proprium videatur: Crederem hoc verbu traductum esse ex veteri forensium causarum consuetudine. olim enim oratores & patroni causam agebant ante tribunal iudicum, quod eminentius & elatius erat, ipsi autem dicebant ex quodam plano. Lege Franciscu Polletum c. 5. Igitur crederem descendendi verbum tum vsurpatum ab oratoribus, cum planus ille locus inferior esset iudicum tribunali: mox autem loquendi vsus retinuit, cui interdum placent vetera, nec semper noua, vt idem verbum vsurparetur, etiam si in rostra, aut in alium locum eminentiorem ascensio fieret. Hoc placuit præ aliis. Alij se expedient, & confugient ad consuetudinè reorum, qui semper ex inferiori loco agebant. Alij translationem deducunt ab Gymnica: dicebantur enim certatores in palastram descendere, aut in puluerem, aut in certamen, cum spectatores essent in sublimiore loco, neque verò hoc postremum displiceret.

5. MEDIA] Sita Troia in medio Troiani imperij, inde enim terras habuit, inde maria, subdita omnia imperio Priami latè patentia ac dominantia.

6. CINERES] Iudicium odij maximi, Tritum illud est Mortui in veterum axioma, mortuos debere hostibus carere. honore.

Demosthenis hæc sunt adducti ab Stobæo serm. 117. τὸς τεθνεώσιν ἔσθ' ἡδὲ τῶν ἐχθρῶν ἡδὲ τῶν ἀτιμωσίων: mortuos autem ne hostis quidè vllus ignominia affecerit. Idem Serm. 22. Archilochi hoc carmen aduocat:

Κενὸν θανάτου ἔσθ' ἀδὲς ἀνίστηναι: Inane est affligere vmbra defuncti hominis.

Diodorus Poëta apud eundem, Πρὸς τὸν τελευτήσαντα ἐν αἰσὺς ἡν ἐφ' ὁδῶν ἔν ἐχθρὸς ἢ τῆς ψυχῆς τῶν τελευτήσαντων.

Homi

Homini se quisque mortuo conciliat, quamuis prius fuerit admodum inimicus. Admonet Plato lib. de Legib. 6. post Deorum cultum, deinde mortuorum manes colendos, neque exercendam aduersus illos iram, & similitatem. Apud Senecam Andromache hoc maxime facinus execratur, quod Vlysses velit tumulum eruere, & cineres dissipare,

fuerat hoc prorsus nefas Danais inausum. templa violastis, Deos Etiam fauentes, busta transferat furor. Eleganter & facitè Horatius ait in epist. ad Pisones, eum, qui infeliciter versus factitat, putandum id mali illi accidisse, quod patrios manes violauerit: Nec satis apparet, cur versus factitet, vtrum Minxerit in patrios cineres.

7. PEREMPTA] Non est insolens hæc metaphora. Ita Plautus Mercatore: Vnus fructus harum adium interfectus est. Idem alibi nauigio dat interitum. Sulpitius in epist. ad Ciceronem pari elegantia cadauera oppidorum. Non a bludis vrbibus & ædificiis dari ætates homi-

num. Ita Onidius. 1. Amor. eleg. 8. Canescunt turpi tecta relicta situ. Et Symmachus lib. 1. epist. 4. adium senectutem. Quem in locum Notam satis copiosam coniunxit Iuretus. Adij, & adiunge pari genio cum Poëta dixisse Propertium lib. 1. eleg. 22. patria sepulcra, & Catullum, domus sepulcra, & de Troia,

commune sepulcrum Europe Asiæq. 8. CAVAS] Harum aliquas Iuno ipsa attingit. 1. & 10. Æn. Sed ait Venus, se nescire, non quia ignoret, sed quia iniustæ illæ. Verba Virgilij affinia sunt istis Callimachi de eadem Iunone, Ἐὶ δὲ δ' ἀναστα τὸν ἀπὸν ἐσθ' ὁρῶν: Scis ipsa ὁ Regina causam irarum. 9. MOLEM] Vt hic molem tempestatum, ita Linius, molem pugna lib. 26. 10. MARIA OMNIA CÆLO MISCVIT] De hac, & similibus formis adagalibus, lege Erasim. ch. 1. Cent. 3.

- 800 a Tum Saturnius hæc domitor maris addidit alti, b Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis, Vnde genus ducis. merui quoque sæpe furores Compressi, & rabiem tantam cælique marisq; Nec minor in terris (Xanthum, Simoëntaque restor) Æneæ mihi cura tui, cum Troia Achilles 805 Exanimata sequens impingeret agmina muris, Millia multa daret letho, gemerentque repleti Amnes, nec reperire viam, atque euoluere posset In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti Congressum Æneam, NEC DIIS, nec viribus æquis, 810 Nube caua eripui: cuperem cum vertere ab imo Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ. c Nunc quoque mens eadem perstat mihi. pelle timores, d Tutus, quos optas, portus accedet Auerni. Vnus erit tantum, amissum quem gurgite quæret: 815 VNUM pro multis dabitur caput.

ARGVMENTVM.

Dat Neptunus confidentiam Veneri, fore vt à se omnia impetret: commendat merita sua in illam: acquiescit petitioni.

EXPLICATIO.

Indicat hic versus maiestatem loquentis. Sed Iquare Saturnius, non Neptunus? quia postea Cytherea, non Venus. Huius concinnitatis seruantissimi mus est Poëta. Eadem concinnitate supra:

At Venus interea Neptunum exercita curis Alloquitur.

Aliquis nihil cogitans, cum Saturnio iungeret Venerem, cum Cytherea Neptunum. Noster voluit nomen proprium cum proprio nomine coniungere, cum deriuato deriuatum; sed de hac obseruatione alibi latè.

b Initio metum adimit, dat fiduciam fore, vt accipiat Venus quæcunque postulet. Omnia (inquit) in regno meo consequeris. Ratio prima cur Venus debeat fidere, quia inde genu ducis. Altera, merui quoque.

B Quippe beneficia & merita, quæ in alios conferimus, illis præbent spem obtinendi, quæ à nobis postulant. Amplificat hanc alteram à meritis, quæ profecta à se sunt in Venerem, Æneam, Troianos. Priore loco affert illa, quæ fecerit in mari, comprimens tempestates, & cali minas. Postiore, quæ in terra apud Troiam. Adhibet testes Xanthum, & Simoënta, quia apud illos gesta prælia Troiana. Hoc posterius beneficium multis commemorat, vt in quovnicè versata Æneæ salus. Quod beneficium eo maius, quo magis ego (inquit Neptunus) in Troiam animatus malè eram, reatamen eius seruauit incolumem, videlicet Æneam tuam.

c Allusum ad initium sermonis, potes fidere in meis regnis, nam mihi eadem semper mens iuandi Æneæ tui, fauendi rebus tuis, quam obrem timores pelle.

d En summa concessionis. Dixerat Venus, Liceat tibi dare vela tuta. Respondet Neptunus: Dabit tuus filius vela tutus ipse, neque solum dabit vela, sed accedet ad portus Auernos, id est, Cumanos; vnus tantum desiderabitur ex tota classe. Signat nauem Palinuri.

E E c NOTÆ.

—κατ' ἑρπένθ' ἄλδς οἰδμα
 Νηχομένους εἰδοίτο, καὶ ἀργύροισιν ἑδύες:
 —per ventosam maris undam
 Natantium speciem habebant, quamvis ex argento constati.

Aliquid libat Ariftides cum mentione Homeri in Isthmica ad Neptunum, ubi hunc Deum inducit ἐπὶ τῷ κομμάτων ὀρθέοις, currentem super fluctus. Atque etiā Euripides in Andromacha,

—ὁ πόρτις
 Κουάνιος ἵπποις διφράων
 Ἄλιον σέλαργον:
 —ὁ Neptune

Ceruleis equis qui curru veberis
 Per falsum pelagus.

Est hæc equitatio etiam in Papinio lib. 1. Achil.

—triplici telo iubet ire iugales,
 Illi spumiferos glomerant à pectore fluctus,
 Pone natant, delentque pedum vestigia cauda.

Tertium de Tranquillitate attingit Calaber.

—ἀμφὶ τῷ κύμα
 Στόρνυτ' ἐπ' αὐμμένων ὀρθαλῶν εἰς ἀλάλην
 Ἐπλιε:

—fluctus quacunq;
 Ruertent, sternebantur, & æquabilis ante eos tranquillitas

Erat.

Et Homerus, ἠθοσὸν ἢ θάλασσα δίσατο, pralæticia mare diducebatur. in Philostrato, equitante Neptuno lib. 1. Icon. θάλασσα γαλήνην ἔχει: mare tranquillum est. Silius tamen lib. 1. plenè describit in hunc modum:

Hic dicitis fractus furor, & rabida arma quierunt.
 Ut cum turbatus placidum caput excolit undis
 Neptunus, totumque videt, totoque videtur
 Regnator ponto: sævi fera murmura venti
 Dimittunt, nullaque mouent in frondibus alas.
 Tum sensum infusa tranquilla per aquora pace
 Languentes tacito lucent in lictore fluctus.

Quartum Homerus, qui suo Neptuno cete adiungit,

—ἄλλε τῷ κῆτε ὕπ' αὐτῷ
 Πάσιθθεν ἐν κελύμεν, ἢ δὲ ἠγνοῖσεν:
 —exultabant autem cete sub ipso
 Vndiq; è latebris, neque ignorauerunt Regem.

Et Calaber,

—τῷ δὲ ἐκ' ἄτερθεν ἀλλέες ἀμφὶς ἀνακτῶ
 Ἀγρόμυμοι δ' εὐφύνες ἀπειρέσιον κερχάρου
 Σαινόντες βασιλῆα:

—vtrinque autem frequenti agmine circa Regem
 Congregati Delphines effusè latabantur
 Blandientes regi.

Philostratus etiam ad Homeri vestigia contendit. ab illo enim lib. 1. Icon. inducitur θάλασσα πῶλυμπευα ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἵπποις, καὶ αὐτῶν κῆτες: Mare comitans ipsum (Neptunum) cum ipsi equis ac cetis. Locum Æschyli in Prometheus non attigi, quia ibi aurigatio est Oceani, non Neptuni. Priusquam abeam ab hac Nota, adducam versus Prudentij in Apotheosi, qui si non Christi equitationem, aut aurigationem, certè eandem in fluctibus compositis & sedato pelago tranquillitatem repræsentat. Ait ille,

— Hic patris Aeneæ suspensam blanda vicissim
 Gaudia pertentant mentem: iubet ocyus omnes
 Attolli malos, intendi brachia velis.
 830 Vnà omnes fecère pedem: pariterque sinistros,
 Nunc dextros soluère sinus: vnà ardua torquent

Tranquillitas maris ad equitantem Neptunum.

Neptuni comitatus per maria.

A Infans video subitò miscere ventos,
 Cum iubeat Christus: video luctantia magna
 Aquora turbiniibus tranquillo marmore tendi
 Imperio Christi: video, calcatus eundem
 Cum patitur gurgis tergum solidante liquore.
 Ipse super fluidas plantas nitentibus undas
 Ambulat, ac presso firmat vestigia fluctu,
 Increpat ipse Notos, & statibus otia mandat.

Illustraui quæ promisi, adiungam iam alias Notas, quæ non facillè potuerunt inferi illis quatuor capitibus.

2. FERIS] Pro equis signanter, & ex vsu Latij dixit. Itaque non placet Germ. qui explicat feris ferocientibus, ἀγροίνοισι, καὶ ἀγροκῆτοισι, sed monet tamen bene hic dari Neptuno equos ex ritu Romano, quo equus huic Deo consecratus cenfebatur: vnde & Consualia, Iudi Neptuno instituti, Græcis dicebantur ἱπποουαλία. Inueniuntur etiam simulacra multa Neptuno dicata cum insigni equi in caudam delphini desinentis, dimetiente tridente transuersim ambitum nominatis & continentiam, innuente tetsara, terræ & aquæ consensum, & vtriusque elementi vicinitatem, & συμπαθεῖαν. Firmo notam Germani verbis Pind. Od. 1. Isthm. qui Neptunum vocat, ἔσπεργον ἑρμάτων, ἱπποδρόμων: benemeritū de curribus, præsidem cursuum equestrium.

3. AXE TONANTI] Itepsit cogitatio, an scribendum sonanti: pro qua lectione coniecturæ sunt, quas ipse me tacente suspicaberis.

4. STERNITVR] Dicitur ad Græcam imitationem. Sternit Calaber lib. 5. κύμα στόρνυτο. Homer. ἐστέρσε θεὸς μεγέλιον κῆτα πόντου: stravit Deus pontum, cui cete immania. Virg. sup.

—placidi strauerunt aquora venti.
 & ecl. 9.

Et nunc omne tibi stratum silet equor.
 Plin. lib. 2. c. 47.

Sternitur mare Halcyonum sætura.

5. IMMANIA CETE] Adeat lector Plin. lib. 9. c. 2. Nymphæ ubi rationem reddit excrefcentis magnitudinis in maria. marinis. Attingit rem eandem variis locis Aristoteles.

6. GLAVCI CHORVS] Loquitur ex veterum superstitioe, qui Diis marinis Nymphas peculiare, & Nereidas attribuebant. Philostratus lib. 2. Icon. Alcyones inducit Glaucum circumuolantes, ἀεθλεύουσι δ' αὐτῶν ἐν ἀγκυρίαις. Vide vti ibi Glaucum describat, ab eo loco, τὸ τῷ εἶδ' &c.

7. INVSQVE PALÆMON] Ita ab eius matre, quæ dicta Ino. Quippe Palæmonis aurigationem, quam hîc attingit Poëta, inueniet lector in Philostrato lib. 2. Icon. & in Aristidis Isthmica ad finem. vterque delphino insidentem describit. Signata verba vtriusque sunt, prioris, ἐπὶ δ' εὐφύν' ἀννῆν, posterioris, ἐπὶ δ' εὐφύν' & φερύμυμον. Ab Nonno lib. 1. Vnà Nereidum inducitur ἐξ ὀρμένῃ δ' εὐφύν.

8. TRITONES, &c.] Versus hic videtur propositus Plinio lib. 39. cap. 5. ante oculos, cum scripsit, Tritones, chorisque Phorcii, & priestes, &c. Fuit verò Phorcus Rex Corsicæ, & Sardinia; mox pro Deo habitus, cui suus quoque Nympharum adiunctus chorus. De catalogo Nympharum nihil est, quod te hîc peculiariter moneam, cum iam latè lib. 4. Georg.

Consualia Iudi Neptuni.

Sternit

Palæmon delphino insidet.

Phorcus Rex.

Cornua detorquentque: ferunt sua flamina classem.

Princeps ante omnes densum Palinurus agebat

Agmen: ad hunc alij cursum contendere iussi.

835 Iamque fere mediam cæli nox humida metan

Contigerat, placida laxarant membra quiete

Sub remis fusi per dura fedilia nautæ:

Cum leuis æthereis delapsus Somnus ab astris

Aëra dimouit tenebrosum, & dispulit vmbras,

840 Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans

Infanti: puppique Deus confedit in alta

Phorbanti similis, fuditque has ore loquelas.

ARGVMENTVM.

Nauigat interim Aeneas, assistunt omnes ad velsificationem. nox aduenit, Deus Somnus Palinurum inuadit.

EXPLICATIO.

Lætari Aeneas cœpit vîsa tranquillitate, sed ita gauderet, nimirum suspensus inter dolorem, & lætitiâ: dolor ab his, quos reliquerat in Sicilia: lætitiâ, quòd se iam tandem cerneret euntem in Italiam nemine impediante. ergo quia dixit vicissim, ideo suspensam. Deinde gaudia dicit blanda, quia perreuerant. Perreuerant enim innuit titillationem, vt alibi explico, cuius propria blandimenta. Vult verò vti occasione opportuna spirantis venti, ideo mali omnes attolluntur, intenduntur vela, brachia intendi velis, figura est nota, pro vela intendi brachiis. Puto autem, mentem esse Poëtæ, tantum velis adnauigatum: initio enim & velis, & remis nauigatio cœptariam ex occasione venti spirantis videtur relinqui omnino remus, & omnis ponti opera in velis nam ait statim: vnà omnes fecère pedem, nemo ergo relictus ad remos. Quid sit pedem facere, in Notis vbertim explico. Vidè verò diligentem operam nauarum solutione illa finuum nunc sinistrorum, nunc dextrorum; tortione detortioneque antennarum. Quæ diligentia eò destinata, vt fere classis secundam auram acciperet. Ideo ait ferunt sua flamina classem, id est, secunda semper flamina.

Palinurus, vt qui princeps, agebat ante omnes agmen densum ceterarum nauium: nautæ verò alij iussi erant contendere cursum ad hunc principem.

Accingit sermonem ad narrandum casum Palinuri. Erat fere nox media, ac tunc nautæ somnos capiebant. Qui tamen, non componunt corpus, sed raptim fundunt, & iaciunt, vt qui fessi: inde quies placida, & laxatio membrorum, neque verò duricies lecti obstabat fatigatis labore.

Hoc puncto temporis Somnus è cælo descendit, ac primum omnium dimouit aëra tenebrosum, vmbras dispulit. hoc consilio, vt deceptus Palinurus fraude cæli fereni iret in somnos. Ideo statim: Te Palinure petens, quo verbo notantur infidiæ. illa

tibi tristia somnia portans, Infanti, sunt mirè adhibenda. Ergo sedit in puppi latens in aliena figura, & fudit, non voces, aut quiduis aliud, sed loquelas, in quibus blanditiæ, vt plerumque in diminutis omnibus. Itaque Somnus, qui blanditur ad somnos, habet (sic dicam) loquutiunculas. Ex eadè mente fudit, quo verbo innuitur illapsus quidam dulcis.

A

NOTA.

PEDEM] Seruius per pedem capit funem, quo velum tenditur. Seges doctorum, quæ nata superiore seculo, & quæ nostro quoque, capit extremam & infimam partem veli, quæ aut contrahitur, aut laxatur poscente aura, quæ pars ideo pes dicitur, Pes de velo quia est initium, & veluti radix veli. Ergo vt facere vela, nihil est aliud, quàm nauigare: ita facere pedem erit quoque nauigare. Discrimen tantum, quòd velum signat superiorem, & maiore veli partem: pes, inferiorem, & omnes faciunt pedem, est, omnes incumbunt in pedem facere extremâ veli partem. Quin Ios. Scal. pedem absolutè explicat velum. Lege Bayfium de re nauali. Lilius de nauigijs cap. 15. Descrium in Medeam Senecæ, Turnebum lib. 20. Aduerf. cap. 4. Virgilij interpretes in hunc locum, & signatè Germanum, Catulli interpretes epig. 4. & signatè Achillem Statium. Ex Catullo duos pesnauticus fuisse veli pedes, dextrum & sinistrum, facillè colligas, duplex. pro vtraque scilicet veli parte.

Et inde tot per impotentia freta
 Herum tulisse: lana, siue dextera
 Vocaret aura: siue vtrunque Iuppiter
 Simul secundus incidisset in pedem.

Cui coniunge Plinium lib. 2. ca. 47. qui loquitur cum numero multitudinis: vnà autem ventis in contrarium nauigatur, pro latu pedibus, vt noctu plerumque aduersa vela concurrunt. & Calabrum lib. 9.

Ἴστα δὲ ἀψ' ἐθυσσαν ὑπ' ἀμφοτέρωσι πῶδων:
 Expandebant vela sub vtroque pede.

Vix autè credas quàm multi meminerint pedis nautici. Ego relictis testimonijs plenjs, tantum adducam verba, quibus hæc vocula coniungitur, vt ex his videas, nihil esse aliud pedem, quàm verè velum ipsum: modò partem infimam accipias, modò integrum velum, nam id nihil motor. Ergo Lucianus in Dialog. ἐν δ' ἀναί ἀλίχον τὸ ποδὸς: parum de pede relaxare. Plutarchus ἐπὶ πολυφιλίας, ἀποδοξαθεύ, καὶ ἐπιλείπει ποδὰ νῆος: Adducere, & remittere pedem nauis. Homerus Od. 10. ποδὰ νῆος δ' ὄμωον: pedem nauis mouebam. Euripides Iphig. ἐπιπέλασσοισι ποδὰ νῆος: explicant pedem nauis. Et in Oreste, νῆος ἐπέδρασε ποδὸς βίαν ποδὸν: nauis intenta pede ad impetum. Sophocles Antig. ποδὰ τείνας: pedem tendens. Hæc vt non omnino quadrant in funes, ita præclarè in vela, & de funibus quæ diceret Catull. Iuppiter secundus incidit in pedem? potius de velo: & qui dicit Pindarus illum esse maximum fluctum, qui voluitur ἀπ' ποδὸν νῆος, ad pedem nauis? signat omnino fluctum, qui impingit in vela, & illa frangit: non qui in funes. Ergo pedes nauium vela sunt: quæ metaphora non abt ab ea, qua nauibus dantur cursus, via, itinera. Ex dictis queunt explicari verba Arremidorij lib. 1.

cap. 50. hæc: *καρπύητι δὲ δόντι δ' ὄνειρον σημαίνει γαλήνην*, A
καρπύητι δὲ δόντι δ' ὄνειρον σημαίνει γαλήνην gubernatori au-
 tem cernenti somnium (navis) significat tranquillitatem,
 pluribus enim pedibus utitur naue velificante. Quæ verba
 interpres refert ad remigium, ita reddens: plurimis
 enim pedibus utitur, nauem remis impellendo. Aptè ta-
 men sententia refertur ad vela ex significatione obuia
 pedis, & multis iam vsurpata. Scio, ἐπέμωδ' & ἐπέμωδ',
 Græcis signare remigium, sed in Artemidoro vela po-
 test ex adiuncto ποῖσι. nam pedes ad vela me ducunt.
 Cùm præsertim scia dixisse Sophoclem *ἄλπειος ἔπειος,*
άλια remigat, id est, velis. vbi verbum remigij ad vela
 transfuitur. ita probabiliter sentio de loco Artemi-
 dori.

2. SINISTROS] Placitum, vt alludat ad sinistrum &
 dextrum pedem, quem iam explicui.

3. CORNUA] Adi quæ iam scripsi lib. 3. Æn.

4. FERUNT SVA FLAMINA CLASSEM] Similis
 lenitas euntis classis expressa est à M. Catone in ora-
 tione dierum dictarum de consulu suo. *Postquam*
Mafsiliam præterimus, inde omnem classem ventus Ausster
fert lenis: mare velis florere videres ultra angulum Galli-
cum. Explicui sua flamina, id est secunda, vtique à pup-
 pi, Iuuenicus quoque signatè lib. 2.

Conscendunt nauem, ventoque inflata tumescunt
Vela suo.

5. PRINCEPS ANTE OMNES] Seruius in hunc lo-
 cum, *vnum verbum vacat.* imo non vacat Serui (vidit
 hoc iam Nascimb.) nam alterum est dignitatis, vide-
 licet princeps, alterum ordinis, videlicet ante omnes.

6. IAM QVE FERRE MEDIAM] Est hoc, quod Ennius C
 dixit lib. 16. Annal.

Nox quando mediis signis præcincta volabat.

7. DVRA SEDILIA] Ex hoc loco Propertius lib. 1.
 eleg. 8.

Tunc audire potes vesani murmura ponti?
Fortis & in dura naue tacere potes?

- a Iafide Palinure ferunt ipsa æquora classem,
- Aequatæ spirant auræ, datur hora quieti.
- 845 b Pone caput, FESSOS QVE oculos furare labori:
- c Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
- d Cui, vix attollens Palinurus lumina, fatur:
- e MENE falis placidi vultum fluctusque quietos
- Ignorare iubes? MENE huic confidere monstro?
- 850 f Aeneam credam quid enim fallacibus Austris,
- Et cæli toties deceptus fraude sereni?

ARGVMENTVM.

*Horratur infidiosè ad quietem proposita maris tran-
 quillitate: cui Palinurus respondet, nihil esse fidendum in-
 constantia maris, præsertim vbi salus agitur principis sui*
Æneæ.

EXPLICATIO.

a Triplex ratio, qua inuitat ad somnos; ipsa æ-
 quora ferunt classem, auræ æquatæ spirant, est
 iam quietis hora. Iafides est filius Iasi, hic enim Pater
 Palinuri.
 b Conclusio ab rationibus. In verbo *furare*, allu-
 sum ad naturam somni subrepentis, & veluti furtim
 inuadentis. V ocula fessos iuuat triplicem rationem, &
 efficit quartam.

Dat enim duritiem lecto nautico, vt Virgilius. Apud
 Petronium Eumolpus & socij dormiunt super con-
 stratum nauis.

8. AB ASTRIS] Cur ab his, qui noctis filius? Con-
 fugio ad Homerum, apud quem lib. 2. Il. Iuppiter Som-
 num mittit ad Agamemnonem. Hic itaque intelli-
 gamus missum quoque à Ioue, nam hoc ministro ute-
 batur Iuppiter. Facile ergo fuit ab inferno, vbi est nox,
 Somnum vocare ad cælum, & inde, in terras mittere.
 Calaber quoque lib. 1. Somnum inducit descenden-
 tem è summo cælo, *ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ*, cùm is ludifica-
 tus est Penthesileam.

9. PORTANS SOMNIA] Corrigit, quantum puto, Virgilius
 Homerum. In quo Somnus excitat dormientem
 Agamemnonem. Non sic oportuit. Somnus enim
 vigilantem consopit, non sopitum excitat. Ergo
 Somnus mittat somnia. Defendi Homerum possit, si
 quis eius sententiam refert ad vaticinia, & oracula,
 quæ in somnis dantur: hæc quidem in Homero dat
 Somnus. Sed vt vera hæc sunt, ita verissimum, non
 debuisse Somnum dicere,

Ὁὐ γὰρ ἀανύχμον δίδειν βουλφορόν ἀνδρά:
Non oportet solidam noctem dormire consiliarium vi-
rum.

Sententia illustris est, sed non efferenda ore Somni.
 Cæterum hos somnos Palinuri possis appellare *μη-
 μήρας*, nam (vti apparet ex narratione) facti sub auro-
 ram sunt.

10. PVPPI] Quis scit an Poëta animum adiecerit ad
 locum Deorum, qui præerant nauibus? hi enim in
 puppi aut statuiebantur, aut pingebantur. Itaque ap-
 paret Deus in Deorum loco.

11. PHORBANTI SIMILIS] Somnus in Homero Phorbanti
 fit *ἰοικὸς Νέστορι*, similis Nestori: in Calabro, *αὐτῆς ἰοι-
 κῆς*, patri Penthesileæ, similis. viros tres Phorbantes
 nominant Græcorum Commentatores, interque eos
 filium Priami, quem hic Poëta inducit.

Virgilius
 corrigi Ho-
 merum.

Æquate au-
 12.

Caput po-
 nere.

ea sum confidentia (ineest enim vitium temeritatis in
 hoc verbo) vt credam Austris principem commissum
 meæ fidei.

NOTÆ.

1. FERUNT IPSA ÆQUORA CLASSEM] Vici-
 na huic locutioni illa Propertij lib. 1. eleg. 8.
auferet vnda rates.

2. ÆQVATÆ AVRÆ] Sunt hæc implentes vela nul-
 la obliquitate, veluti iustæ & æquæ cum ipsis puppi-
 bus. Et videtur mihi expressus Pind. Od. 7. Nem. vbi
 ait, *ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ζέφυρον ἀμπύαι: impulsus Zephyri rectâ stan-
 tis: vt æquate aura sint*, cùm rectâ fiat ventus, & nulla
 est obliquitas. & Plin. lib. 12. c. 19. dixit, *Hi (Euri) recto*
curfu per sinus impellant.

3. PONE CAPVT] Ita Æn. *letho posuit caput*, & in
 somno Propertius lib. 2.

Mecum habuit positum lenta puella caput.
 Plautus etiam Curcul. *Caput deponit, condormiscit.*

4. FESSOSQVE OCVLOS FVRARE LABORI] Est
 hoc quod Tibullus dixit lib. 1. eleg. 2.
Occupet vt festi lumina victa sopor.

- a Talia dicta dabat, clauumque affixus & hærens
- Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.
- b Ecce Deus ramum lethæo rore madentem
- 855 Vique soporatum Stygia, super vtraque quassat
- Tempora: cunctantiq; natantia lumina soluit.
- c Vix primos inopina quies laxauerat artus:
- d Et super incumbens, cum puppis parte reuulsa,
- Cùmque gubernaculo liquidas proiecit in vndas
- 860 Præcipitem, ac socios nequicquam voce vocantem.
- Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
- e Currit iter tutum non fecius æquore classis,
- Promissisq; patris Neptuni interrita fertur.
- f Iamque adeo scopulos Sirenum aduecta subibat,
- 865 Difficiles quondam, MVLTORVM QVE offibus albos.
- Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant,
- Cùm pater amisso fluitantem errare magistro
- Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in vndis,
- Multa gemens, CASV QVE animum concussus amici.
- 870 O NIMIVM cælo, & pelago confise sereno,
- NVDVS in ignota Palinure iacebis arena.

ARGVMENTVM.

*His dictis hæret clauo firmissimè, contingitur ramo So-
 mni, præcipitatur & emoritur. Sentit Æneas nauem flui-
 tantem, succedit Rector, amicum deslet.*

EXPLICATIO.

a Proponit Poëta in suo Palinuro nautici guber-
 natoris exemplum. Non amittit clauum, affigi-
 tur, hæret, attollit oculos etiam graues iam somno.
 Omnino vides gubernatorem *ὄνομα χεῖρ*.
 b Hoc puncto temporis Somnus ramum quassat
 ter quatève, non enim frustra adhibetur verbum
 frequentatiuum: quassat verò illum super tempora,
 signatissimè. inerat autem ramo vis sopiendi ex Le-

A 5. SALIS] Sic dicitur mare, vel quia salsum: vel, Maris infi-
 delitas. *ἀπὸ τοῦ ἁλῶος*, quòd fluctuet, æstuet, agitetur. De
 hac infidiosa maris tranquillitate ita Lucret. lib. 2.

Infidi maris infidias, viresque dolamque
Et vitare velint: nève vllò tempore credant
Subdola cùm videt placidi pellacia ponti.

Et Tertull. lib. de Pallio: *Mari fides infamis, dum & fla-
 bris aequè mutantibus de tranquillo profum, frustra tem-
 peratum, & extemplo de decumanis inquietum.* Sequitur
 sum lectiorem Mercerij. De tranquillo redditur pro-
 sum, id est, procellosum: & cùm temperatum est flu-
 stris, id est, leuioribus fluctibus; statim inquietum est
 decumanis, id est, magnis fluctibus. Ad Mercerium
 ipsum. Redeo ad maris infidelitatem, in qua eram.
 Nazianzenus orat. 17. ad incrementum ita est locu-
 tus: *ἀεὶ χροεὶ γὰρ τὸ πᾶν τὸ βᾶθος, & μετὰ χροεὶ, & ἀντικα-
 θίσταται, ὡς ἀπὸ τοῦ ἡλίου πνεύματι, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ
 πνεύματος: Omnia enim facillè in orbem feruntur, atque in diuer-
 sum migrant, sibi que inimicem aduersantur, vt venis tu-
 tidis fides haberi posse videatur, quàm hominum felici-
 tati.* Etenim ventorum infidelitas annexa cum in-
 fidiis maris: imo ideo hoc fallax, quia illi in-
 fidi.

B 17. ad incrementum ita est locu-
 tus: *ἀεὶ χροεὶ γὰρ τὸ πᾶν τὸ βᾶθος, & μετὰ χροεὶ, & ἀντικα-
 θίσταται, ὡς ἀπὸ τοῦ ἡλίου πνεύματι, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ
 πνεύματος: Omnia enim facillè in orbem feruntur, atque in diuer-
 sum migrant, sibi que inimicem aduersantur, vt venis tu-
 tidis fides haberi posse videatur, quàm hominum felici-
 tati.* Etenim ventorum infidelitas annexa cum in-
 fidiis maris: imo ideo hoc fallax, quia illi in-
 fidi.

thæa aqua, qua madebat. Atque ita Somnus *cun-
 ctanti natantia lumina soluit.* explico singula. *cunctanti*,
 id est, immoranti & reluctanti contra vim somni. *Na-
 tantia*, id est, (ait Scal.) *fluitantia, nunc enim aperiantur,*
nunc clauduntur. Demum *soluit lumina*, id est, facit
 Somnus ne Palinurus habeat lumina intenta, acria,
 viuida; sed soluta, remissa, languida.

c *Qui sunt artus primi?* Somnus ita solet irrepere, vt
 primum quæ sunt exteriora in homine relaxet, ac solu-
 at; ac paulatim procedens interiores sensus alliget,
 & constringat. Ergo vt explicet Poëta celerem mor-
 tem Palinuri, ait, illum lapsum nondum somno ser-
 pente ad interiora animæ, tantum artus occupante.
 Hoc si non placeat, explica per hypallagen, ita: Vix
 quies prima laxauerat artus inopinatos. Patria multa in
 Virgilio. Dici autem queunt artus inopini, quos So-
 mnus inopinatè aggreditur.

4 Tum Somnus iteumbens super Palinurum, projecit precipitem in vnda. In hoc casu elucet elogium Palinuri, qui ita clauo haererat, vt cadens illum secum traheret, & partem etiam puppis, cui affixus clauus. Cum ait *voce vocantem*, non est pleonasmus, sed exprimit vociferationem, qua vsus Palinurus, vocauit enim vociferans. Hoc factu in altum Somnus reuolauit.

e Venuustus versus conflatus ex vocibus diuersorum elementorum, nam *classis currit*, & tutum est *iter equore*, sententia integra est. Non aliter it classis per mare, ac si gubernatorem haberet, quia videlicet iam prosperam navigationem Veneri Neptunus promiserat.

f Sed ecce in secundo cursu aliqualis infelicitas, nam classis impегisset pene in scopulos Sirenum, vbi deformia olim naufragia, vti indicium erat ab ossibus miserorum; nisi Aeneas, vt sensit, pro gubernatore puppi astitisset, & clauum rexisset. Fluitans quippe nauis amisso Palinuro, ducem admonuit calamitatis.

g Plena omnia *αδύς*, & pietatis Aeneae. Expendit Nascimb. ita: *locus commiserationis ex circumstantijs, quod nudus, quod in ignoto loco, quod in arena insepultus, atque inuolueris iaceat.*

NOTAE.

CLAUVM] Est *clauus* gubernaculum nauis, vel, si mauis ex Isidoro, est, quo regitur ipsum gubernaculum. Ennius,

Vt clauum rectum teneam, nauemque gubernem.
Diligentiam gubernatoris nautici, quam hic repraesentat, habes quoque in hoc libro:

Ipsę gubernator puppi Palinurus ab alta.
& in 3.

*Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia celo.*

Qui versus expensū ibi Scaligeri trutinā. Ad hanc diligentiam pertinent versus Oppiani lib. 4. Cyneget:

*Ολα ἡ συνθεσάρων ἀκρότων ἐπιπέσσει ἀδύς
Ἐξέμφοι προύμνησι νεῶν ἐφέποντες ὀχθίας
Ἡ ἴρα κατὰ τῆς κεί, & ἀργεσῆσι τόθισι
Πειθάρμοι, τὰν ἄνθε λινωτῆρῶν ἔπλα νῆας*

Quemadmodum autem ponti gradorum nauigiorum consensores

Sedentes in puppibus, nauium tractantes gubernacula,

*Aerem obseruant, & candidis Austris
Obsequentes, expandunt velinolarum carbasa nauium.*

Dio Chrysof. orat. 13. gubernatorem inducit *αὐτῶν κεί κατὰ δύνοντα.*

2 AFFIXVS ET HAERENS] Nam *quid salutis superest ei, qui amiserit clauum?* Verba sunt Vegetij lib. 4. cap. 46.

3. OCYLOSQUE SVB ASTRA TENEBAT] Explicata, tenebat fixos intentosque Tale illud, *intenteque ora tenebant.* Gubernator quidem astra intuetur, E a quibus pendet ea ars. *Quod* Virgilius, *tenebat oculos sub astra.* Silius lib. 2. dixit, *intensus celo*, vt in Vulgatis legitur; vel *affixus celo*, vt corrigi Modius. Siliij versus sunt,

*Quam multa affixus celo sub nocte serena
Fluctibus è medijs sulcator nauita ponti
Astra videt.*

Ego praefero vulgarem lectionem. Non enim ita ve-

A nuste *affixus celo*, vt *affixus clauum*. Nam Virgiliano filio Modius ducitur.

4. RAMVM] Instrumentum Somni est virga in manu, quam Poeta ramum vocat, recedens à trinitio. & sanè festiuus, ramum vocare, quam virgam. Silius lib. 10.

*Deuexo capiti pennis, oculisque quierem
Irrorat, tangens lethae tempora virga.*

Papin. lib. 5. Syluar. 4.

—extremo me tange cacumine virgę.
Ecce vt hi alludentes ad Virgilium, *virgam* vocant, quam ille *ramum*. Quibus cogimur, *ramum* Poeta explicare *virgam*.

5. LETHÆO RORE MADENTEM] Duplici nota Somni cor. Poeta explicio. Prior est, Somno datum cornu pro instrumento. Val. Flacc. 8. Arg.

*—somnq omnipotens re Colchis ab omni
Orbe voco, inque vnum inbeo nunc ire draconem,
Que freta saepe tuo domui, que nubila cornu.*

Credibile itaque est, in cornu illo gestatam aquam lethæam, qua virgam madefaceret, ac somnos immitteret. Dices, non aqua gestata in cornu, sed papauera, dicente Siliio:

*—curdque volucres
Per tenebras portat medicata papauera cornu:*

Non hoc pugnat: nam dicam etiam ea papauera medicata fuisse aqua Stygis intus seruata. Ita ariolandum in fabulis: nam aquam in cornu illo gestatam indicat etiam Statius lib. 2.

*—illos post verbera fessos
Exceptamque hyemem, cornu perfuderat omni
Somnus.*

Versum illum Senecae de Morte Claudij per initia,

*Obscuri crescebant cornua Somni,
Putauerim vel legendum tempora. Somni: vel sermone referendum ad noctem, & lunam. Posterior Ros pro 2. est, rorem pro aqua frequentissimè sumi. Horat. lib. 3. qua. Od. 4.*

*Qui rore puro Castalia lauit
Crines solutos.*

Et Lucret. lib. 1. nominans quatuor elementa, ait,

*—mistisque videbitur aër
Cum terra simul, atque arbor cum rore manere.*

& paulo supra,

*Sin ita forte putas, ignis terrę, coire
Corpus, & aërias auras, roremque liquorum.*

Sed & Graeci *δρόσην*, id est, *rorem*, pro aqua capiunt, Pind. Od. 5. Pyth. *ἀρεθὲν δρόσην μαλθακῆ βανθείῳν: virtutem rore molli rigatam.* Hac itaque notione vsus Poeta, *rore* dixit, pro aqua, quam aptè *Lethæam* inducit, id est obliuionis, quæ somni est propria.

6. VIQVE SOPORATVM STYGIA] Innuit ramum illum, quem Somnus gestabat in manu, decerptum ab arbore aliqua enata ad Stygem, ex qua palude vim contraxisset soporandi. credebant enim prisca, arbores ibi enatas, aptas esse veneficiis, & incantationibus. Seneca Tragicus in Med.

*—iacetur tristis Stygia
Ramus ab vnda.*

Sic fermè hunc locum illustrat Delr. in Nouis comment. Sed libentius retulerim ad ramum perfusum tantum aqua Stygia. Aduerte vt vim vocis *Soporatus*: hinc enim non est *Sopius*: sed vim habens sopiendi, vtique *ὀνωτικὸς, ὀνωπὸς*. Sententiam eandem Ouidius lib. 1. Met. extulit,

*Languida permulcens medicata lumina virga,
vbi medicatum Ouidij, idem quod Soporatum Virgilij.*

7. QVASSAT] Nimirum vt rore illo perfunderentur

tur tempora. Ita Tibullus lib. 1. eleg. 2.

—multo persusum tempora Baccho.

Sic legit Sigonius contra Robortellum, qui *percussum* legit.

8. PRÆCIPITEM] Est hoc quod de gubernatore alio in 1.

*—pronusq, magister
Voluitur in caput.*

Plauerunt sibi Poeta in simili clade depingenda. Ouidius, & Seneca, cum mergunt, prior Ceycem, posterior Aiace, Virgilio haerent. Nam vt apud Virgilium cadit Palinurus cum parte puppis reuulsa, ita Ceyx. 11. Metam. attriperat *fragmina nauigij*. & Ajax in Agamemnone cum parte montis mergitur, ascenderat quippe rupem ad quærendam opem, sed frustra ea fuit, versus tragici sunt:

*Tridente rupem subruit pulsam pater
Neptunus, imis exerens vndis caput,
Solutaque montem, quem cadens secum tulit,
Terraque, & igni victus, & pelago iacet.*

Apud Homerum Odyss. 12. cadit gubernator in mare percusso capite, & contractis ossibus, misera quadam carnificina. vide etiam, vt idem vates describat Vlysssem lib. 5. Odyss. præcipitatum è nauis tempestatis vi. Credo Senecam de Consolat. ad Marciam habuisse Virgilium in animo, cum scripsit cap. 6. *Turpis est nauigij rector, cum gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deseruit, permisit tempestati ratem: at ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum renentem & obnixum.*

Somnus cū 9. ALIS] Alitem facit Somnum, volantemque, ab alis, quibus fingitur, & pingitur. Eurip. in Phœniss. *αἰετὸν ὄνειρον, somnium volatile*: & in Taur. *αἰνῶν ὄνειρον: somniorum pennatorum.* Idem in Hecuba, Terram vocat matrem *μελανοπτερύγων ὄνειρων: somniorum quibus ale nigra.* Callimachus in hymno,

*—λαβαῖον ἐπὶ πτερῶν ὕπνῳ ἔρεται:
—lethæas Somnus circumiacit alas.*

Tibull. lib. 2.

*Pōstque venit tacitus suluis circumdatus alis
Somnus.*

Propert. lib. 1. eleg. 3.

*Dum me iucundis lassam sopor impulit alis.
Ouidius. 1. Metam. de Morpheo,
ille volat, nullo strepitus facientibus alis.*

& 8.

*Lenis adhuc Somnus placidis Erisichthona pennis
Mulcebat.*

Silius:

*—quatit inde soporas
Deuexo capiti pennas.*

Aliqui in Propertio *lapsam* legunt, non *lassam*. Fortasse, quia Virg. in 4.

*—animūque labantem
Impulit.*

Cum quo versus similitudinem habet Propertianus. & quia Propertius idem lib. 1. eleg. 10.

Donec labentes premeret mihi Somnus ocellos.

10. SCOPYLOS SIRENVM] Signat Virgilius locum illum, qui est prope Apterum: is enim est locus in quo Sirenes cum Musis contendunt, quæ victæ, ac doloris impatientia ab humeris alis remotis, sese in mare præcipites dederunt, vnde *αἰέρη* nomen, cuius meminit Plin. lib. 4. cap. 12. De eodem loco ita Claud.

3. Rap.

—Siculi latus obsedere Pelori.

idem in Epig.

Dulce malum pelago Siren, volucresque puella

A *Scyllas inter fremitus, auidamque Charibdin
Musica saxa fretis habitabant dulcia nostra.*

Ex his facile est scire locum, ad quem nunc Troiana classis aduehatur, Dio Chrysof. orat. 32. Sirenas collocat, vt Nofter, *ἐπὶ σισυλίας τινός, in quodam scopulo.* & *ἐν ἐρημῷ πελάγει, in deserto pelago.* De harum cantu fabuloso multi scripsere, obuia sunt loca: mihi satis Cassiodorus lib. 2. Var. epist. 40. *Sirenis in miraculum cantasse curiosa prodit antiquitas, & quamuis nauigantes fluctus abduceret, carbasa ventus inflaret, eligebant suauiter decerpi, in scopulos incurrere, ne tantam paterentur dulcedinem præterire.* Emendaui leuiter Cassiodorum. Redeo. Sed veritas est, fuisse scopulos quosdam iuxta eum locum, vbi se Sirenes precipitarunt, qui vndarum reciprocatione, & haustu, ac forbitione, & resorbitione insonaret quiddam harmonicum, vnde orta fabula. De parentibus Sirenum ac nominibus, multa sunt in fabulis. Lege Natalem, Liliū, Delrium nostrum, qui hæc perquam diligentissimè in Medeam Senecæ versu 355. Præterea Zetzen in Hesiodum, Homeri interpretes, Hyginum, atque etiam Dionem Chrysof. orat. 5. quæ inscribitur, *Λιβυῆς μῦθος, fabula Libyca.* Platonem in Symposio, & in Phædro. in vtroque enim loquitur de Sirenibus cum respectu ad fabulam Homeri.

II. OSSIBVS ALBOS] Ducta est sententia ex Homeri Odyss. 12.

*Ἄλλὰ τε Σειρήνες λυγρῆ δέλεοντι εὐδῆ
Ἡδύων ἐν λειμῶνι πολλὸς δὲ ἀμφ' ὄσσειον εἶς
Ἄσπερον σποδμένον:*

*Sed Sirenes stridula demulcent cantilena
Desidentes in prato, ingens circum ex ossibus aceruus*

Virorum putrefactorum.

Lesches quoque in parua Iliade ita scripsit:

*Σειρήνων μετέπειτα εὐφίσει ἀλμυρὸν ὕδωρ,
Σειρήνων γλυκερῶν αἰοδαῖς θηλάων
Τῶν πλείεσσιν νεύσας, ὧν πύθεται ὄσσεια λυαῖα.*

*Sirenum post aduentus ad salsa profunda,
Sirenum dulcis cantus, quarum extitit illis
Dira lues nauis, quorum terra ossibus albet.*

Pind. Od. 4. Isthm. de Antæo loquens, rem aliter extulit, ait enim solitum operire templum Neptuni *πρῶτοις εἶναι, caluaris hospitium.*

12. RAUCA] Raucedo hominum est, ideo saxa rauca cum allusione ad latentis ibi fœminas Sirenas, vt hic *sal* pro mari, ita alibi: *campi salis, & salum.* A salo nonnulli deriuant insulas. Sophoc. in Aiace dixit *ἀλώμεθα*, quasi *sale vehimur.* redde *fluctuamus.*

13. FLUITANTEM] Fluito est, cum quis vndis fertur, neque potest fluctus peruincere: sic mortui dicuntur fluitare, tabulae, & alia huiusmodi. Facit præclare ad nauem hanc Virgilij fluitantem, ac pene incidentem in scopulos Sirenum ob gubernatorem amissum, comparatio Oppiani lib. 5. Halieut.

*—ἄτε φορτὸς ἀλωλὸς ἰθουτῆρος,
Πλάζεται ἀποφύλακτον, ἀμύχανον, ἕκην ἀργεῖ
Ἄλιδν ὕδωρ:*

*—tanquam nauis oneraria perempto gubernatore
Oberrat incustodita, imposita, quocumque tulerit
Cerulea aqua.*

Tu reliqua. Similis comparatio est in Cyrillo Alexand. in Comment. in Amos, ὁ γὰρ εἰς πρὸς τὸ εὐαγγέλιον καθιγμένον, καὶ περὶ πάντων ἕσται προσοικνός, σπιδάλιον ἐρήμην, & ἐν ἐρημίῃ τὸν ἐφεσινός, ἢ περὶ πᾶσι ματι περιφύεται, καὶ πρὸς τὸ ὄβαυ ἀπλῶς καὶ ἀσβεστέως ἕεται, μονοεχὶ & μεθύσῃ, καὶ πυμάτων ἀθροίσματι φερομένη

Sirenes.

μὲν λοιπὸν; Qui ad hoc improbitatis decessit, planè si-
mila est naui gubernaculo & gubernatore carenti, qua
omni vento circumfertur, & prout impellitur, simpliciter,
& fortuito, huc illuc accedit quasi ebria, iactata flucti-
bus.

Magister de 14. MAGISTRO] Rector nauis magister dicitur:
rectore nauis. usurpauit ter aut quater Virgil. & Valer. Flacc. in
1. & 3. item Sidon. Apollin. Panegy. dicto Ante-
mio:

— ceu victa procellis
Atque carens rectore ratis, Respublica fractam
Inulit, vt digno melius sectenda magistro.

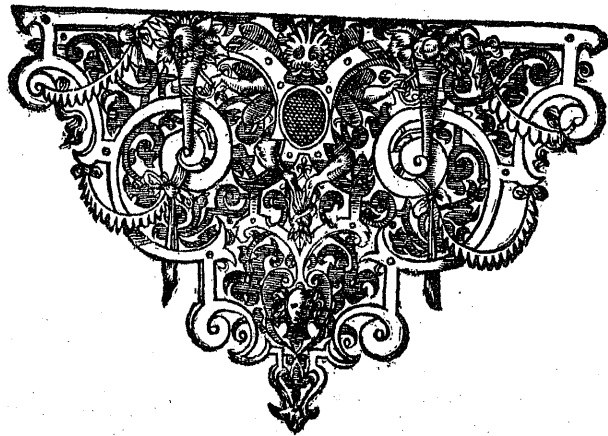
15. IPSE RATEM REXIT] Princeps classis Aeneas
Palinuri munus subit, nec dedignatur. Illustrant hunc
locum, quæ affero libro sequenti ad illud:

Nec non Aeneas opera inter talia primus

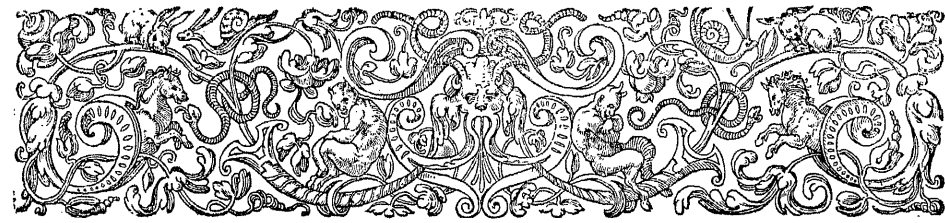
Hortatur socios, paribusque accingitur armis.

verbum rego dictum hîc de eo, qui gestat guberna- Rego de gub-
culum, sic supra rectorem nauis. & Plin. lib. 9. cap. 29. bernatore
media cauda, vt gubernaculo se regit, ita vadit alto. Lo- nauico.
quitur de pisce nautilo. & lib. 12. cap. 19. vebunt per
maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant. Ci-
cer. 1. diuinat, rectores nauium,

FINIS LIBRI QVINTI.

P. VIR

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER VI. ARGVMENTVM.

AENEAS ad Cumas applicatus pergit ad templum Apollinis, & Sibyllæ
antrum: ex occasione narrantur res Dædali: adest Sibylla, ducit secum
Æneam; ad cuius preces illa vaticinium edit, quo prædicit bellum Italiæ.
Finito oraculo, petit ab ea aspectum patris, obijcit illa difficultates, vt inferi
adeantur; sed ita obijcit vt tamen viam aperiat, qua possit rem istam
consequi, explicans doctrinam rami aureis admonet etiam illum de Mife-
ni obitu. Inuenitur ramus aureus, & tumultatur Misferus. Fiunt deinde sacra Manium quæ
necessaria ante aditum inferorum. Euocatur Proserpina, adeuntur inferi, describuntur monstra
quæ ante vestibulum, & quæ in ipso vestibulo. Hinc tenditur ad fluuium, ubi Charon portitor:
is describitur. Sunt ante fluuium insepulti, in his Palinurus, cum quo longus sermo, & fit di-
scessio ab illo. Inde it rectè ad transmittendum fluuium, prohibetur à Charonte, qui tamen viso
ramo aureo nauiculam aduertit, Æneam excipit, transmittit, exponit: neque Cerberus viam
impedit sopitus à Sibylla. Describuntur regiones inferorum quinque: prima, infantium; secunda,
damnatorum falso crimine; tertia, intersectorum, à τὸ χερσῶν; quarta, amantium; quinta, vi-
rorum bello fortium. In his narrat peculiare quosdam successus. Ab locis inferis fit gradus ad
Tartarum, & ad illos, qui ibi cruciantur æternis supplicijs damnati. Quo facto pergit Æneas
vnà cum Sibylla ad Regiam Plutonis, ubi ramum figit, & inde ad Elysium peruenit, nume-
ratisque aliquot Heroibus, qui erant in illis locis, rogat Sibylla Musæum, ubi sit Anchises;
præbet se Musæus ducem, donec peruentum ad illum est. Salutant se pater & filius benignissi-
mè, aperitque senex primam rerum omnium constitutionem, animarumque originem, &
transmigrationem, secutus doctrinam Pythagoræ: quod eo consilio facit, vt natum doceat Ro-
manorum posteritatem, idque in gratiam Augusti: quo loci doctissimus est Poëta, complectens
multa rerum monumenta de Romano Imperio, & Cesaribus, donec tandem peruenit ad duos
Marcellos; Claudium domitorem Annibalæ: & illum, qui fuit filius Octaviæ sororis Augusti,
ubi miris affectibus de altero excitatus, Æneas à patre per eburneam portam emittitur.

^a I c fatur lacrymans. ^b classiq; immittit habenas:

^c Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.

^d Obuertunt pelago prorastum dente tenaci
Anchora fundabat naues: & littora curuæ

^e Prætexunt puppes. ^f iuuenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium: ^g quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum
Tecta, rapit syluas, inuentaque flumina monstrat.

ARGV

ARGUMENTVM.

Post lacrymas de obitu Palinuri, Aeneas ad Cumas applicat, proras nauium ad pelagus conuertit, puppes ad littora, sicut anchoras, descendunt iuuenes, quorum ardor & studium describitur.

EXPLICATIO.

Refer exorsum istum ad finem praecedentis libri. Ibi enim submersum Palinurum secutus est gemitus Aeneae, & verba doloris plena. Ergo sic fatur, & cum lacrymis. Post querelas enim voce editas: post gemitum; qui singulibus exprimitur: sequuntur lacrymae, veri doloris & affectus indices.

Vide constantiam, non impediunt lacrymae virum fortem ab peragendo munere. Est verò classi habenas immittere, vel (explicante Delrio, & Modicij) clauum nouum substituere, pro illo, quem Palinurus secum praecipue venerat: nam, sicut equus habenis regitur, sic nauis clauo. Vel, funes nauticos laxare ad nauigationem. Ponitur autem classi, pro nauis.

Ergo nauis, vel clauo nouo instructa, vel laxata funibus, tranquille admodum, nam hoc est, allabi, appellat ad portum Cumarum. Has nominat oras Euboicas, nam ab Chalcide ciuitate insulae Euboeae profecti sunt, qui Cumas coniderunt. Refer particulam tandem ad incredibile Aeneae desiderium.

Prora, eunte naue ad portum spectat portum ipsam: puppes verò, mare, quod à tergo relinquitur: postquam autem iam nauis portum attigit, prora conuertitur ad pelagus, puppis ad littus. Inde hic, Obuertunt pelago prorae, inde postea, littora curuae Praetextunt puppes. Fiebat hoc vt paratior esset nauis ad sequentem nauigationem. Ergo ait Poeta: Prorae obuertuntur ad pelagus. Nota verbum, in quo inest difficultas & molimen. Diceret quispiam, vertunt, conuertunt, commutant. Vltimus, Anchora naues fundat, id est, stabilit sicutque naues, estque illis veluti pro fundamento: & hoc dente tenaci, id est, haerente, affixoque firmiter. Fiebat hoc, ne naues abriperentur vento. Pergit, Puppis praetextunt littora, id est, tegunt, & hoc sua curuitate.

Vide sermone viuidam. Manus iuuenum, & haec ardens, emicat ad littus Hesperium. Ideo emicat, quia ardens: Ideo ardens, quia iuuenes, quorum proprius ardor, & feruor. (Poeta è vulgo diceret, profiliunt nauis.) Ideo omnia, quia ad littus Hesperium, quod tantopere optabant, quod per annos septem quaesierant, cuius spe egressi Troia, cuius desiderio contempta Carthago, cuius amore multa & ardua toleratae procellae. Illud iuuenes, pendet ex historia, quia reliqui senes in Sicilia, vt habetur libro superiore. Hesperiam dici Italiam, & manum pro multitudine militaria, quis nescit?

Repraesentatus supra ardor iuuenum, iam hic sedulitas. Pars iuuenum quaerit semina, id est, scintillas ignis abstrusus, id est, contrusus, laerentes, reconditaeque à natura in venis silicium: pars alia rapit syluas, quae sunt ferarum tecta, & receptacula; monstratque alter alteri, magno laetitiae signo, flumina, quae quaerendo inuenit, fontes, & aquarum scaturigines. In verbo rapit attende studium iuuenum ferentium ligna.

NOTAE.

Sic fatvr lacrymans] Aiunt, Tuccam & Varum transtulisse ad initium huius libri

A sexti duos primos versus, qui positi à Virgilio in extremo libri quinti. Huic rei fidem faciunt & interpretes, & codices manu scripti.

2. LACRYMANS] Homerus saepe Heroas inducit φιλοδάκρυτος, inde Graeca parœmia, ἡρώων δὲ δακρυόεις ἄνδρες: Viri boni multum lacrymabiles. Haec enim lacrymae indicant bonitatem naturae Aeneae. Hanc vt deturper Dido, in 4. sic ait in astu iracundiae:

Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?

Num lacrymas vidit? aut miseratus amantem est?

Plinius certè lib. 17. cap. 37. Hinc illa misericordiae lacryma. Has lacrymas Alexandro ipsi, Scipionibus, Annibali, & viro cuius fortissimo dare potes cum decoro: sunt enim dignae quocunque rege. Rectè itaque Plutarchus. 2. de fortuna Alexandri, notat vt immanem Tyrannum Pheræorum, qui spectans tragediam Hecubae & Polyxenae, rapidus è theatro exiit, quod se misericordia ad lacrymas videret commoueri: & parum absuit, quin tragedum interficeret, quod se emolliuisset. Videtur verò Virgilius expressisse versum Ennii:

Talia commemorat lacrymans.

& vterque Homerum, qui. 1. ἰλλὸς φάτο δακρυόχρον. 3. ἸΜΜΙΤΤΙΤ ΗΑΒΕΝΑΣ] Res equestris ad nauticam saepe traducitur cum magno lepore, de qua res longus est locus apud Philonem lib. de agricultura. Vetus poeta apud Carisium.

Tiphyn aurigam veteris fecere carinae.

Eurpides in Iphigenia, ναῖον ὄχημα, dixit, nauale vehiculum. & in Hippolyto: ἄλλοι κωπῶν ναυαγῶν ἀπὸ τῆς ἰμασίν: Vir nauticus nauem trahit loris. atque ἰμασίν de habenis equorum dici apud Graecos, certum est. Porro κωπῶν in Euripide nauem reddunt docti, & in his Delrius. Redeo. Varro apud Nonium: Ventus vehementius sufflare, & calcare admouere. Pollux lib. 1. ἡνίοχοι τῆς νεώ: auriga nauis. Nonnus lib. 3. ἡνίοχοι χαλκίοι. Artemidorus lib. 1. c. 58. loquens de equo, ὁμοίως δὲ ἔστι καὶ πλοῖοι: Similis est nauigio. Probat, nam Homerus ἰπποσίδων ἰπποῖον καλῶ μῦθον: Nos Neptunum vocamus equestrem. Oppianus lib. 1. Hal. ἀρῆμῃ δὲ ἐπὶ πάντεσσι χαλκίονα ἰθωπῆσιν ἀνίστησιν: In puppi omnes franos gubernator relaxat. Iterum, χαλκίονα τῆσιν νεώσιν, nauium franos. Iterum, ἀρῆμῃ χαλκίονα φρεσίν, qui in puppe sunt. Pindarus quoque 4. Pyth. Anchora, anchoram vocat χαλκίονα, franum nauis, quod non aliter ea sistatur, quam equus freno. Cui haesit Plin. lib. 9. c. 31. pluribus anchoris nauigia infrenant. Senec. in Medea, non tam de anchora, quam de reliquis armamentis, Tiphyn nouam frenare docuisti ratem. Ex dictis illustrabis Plautum, qui in Rudente, nempe equo ligneo per vias ceruleas estis vella. Et Horatium lib. 4. Od. 4.

—curus

Per Siculas equitavit vndas.

Cum habenis coniungit Virgilius verbum immitto, vt & sicut immisit Vulcanus habenis. Vtrunque ex Lucretij imitatione, qui lib. 5.

Arboribusque datum est varijs exinde per auras

Crescendi magnum immisis certamen habenis.

Tantum materiam mutauit Maro. Virgilio haesit Flaccus. 8. Argon fugit immisis nam puppis habenis. Ouidius quoque, Petronius, & Propertius, dixerunt mittere. Alij permittere, & remittere, & omnes pro laxare. Philostratus verbo non absumi dixit, ἀφιστῆσιν ἰνίαν lib. 2. de Vitis Sophist. & lib. 6. de vita Apollon. cap. 6. ἀφιστῆσιν ἰνίαν.

4. ΕΥΒΟΙΟΙΣ CVMARVM] Cumarum orae, & Cumae ipsae dicuntur Euboicae: nam ab vrbe Chalcide Euboeae insulae venere conditores Cumarum. Liuius lib. 8. Cumani Chalcide Euboicae originem trahunt. Ait Velleius lib. 1. Chalcedenses conditores Cumarum

Lacrymae Heroum.

Lacrymae misericordiae.

Equestres res ad nauticam traducitur.

Habena de nauibus.

Anchora, fraenum nauis.

Cumarum conditores.

Chalcis insula ferax hominum. Olynthus.

ed appulisse volatu columbae antecedentis ac dirigenis cursum classis. Videtur haec insula fuisse feracissima hominum, cum aliae coloniae inde quoque profectae fuerint. De Olyntho Libanius in argumento Olynthiacorum Demosthenis: Ὀλυθῶν δὲ πόλις ἦν ὁραιοῦς. Ἐλλήνων δὲ τῶν αὐτῶν ἦν ἐνοικεῖσθαι τὸ γένος, ἀπὸ Χαλκίδος τῆς ἐν Εὐβοίᾳ. ἢ ἢ Χαλκίδος Ἰθυναίων ἀποικιστῶν: Olynthus Thraciae fuit vrbs, eam Graeci tenuerunt origine Chalcide, quod est Euboeae oppidum, Atheniensium colonia. Vlpianus de eadem loquens Olyntho, Χαλκιδικῆς γένος. Fuit enim haec insula & magna & fertilis. Vtrunque elogium in Herodoto est lib. 5. Εὐβοίῃ νόσος μεγίστη, καὶ δεινίστη. Vt inde appareat potuisse matrem esse multarum coloniarum. De situ porro Cumarum (nam hunc attingit hic poeta) omisit alii, quae inculantur, do tantum testimonium Agathiae lib. 1. Hist. Confestim moto exercitu (Narces) ad Cumas profectus. Est verò id oppidum Italicum minutissimum, neque facile expugnatum. Situm enim est in arduo quodam, & difficilem aditum habente colle, & veluti specula maris Tyrrenici. Imminet enim littori collis, ita vt ad eius pedem fluctus maris illisi frangantur. Editiore loco vallio circum est, turribusque & propugnaculis validissima structura. Hoc certè testimonio potuisset Ioannes Scopas lib. 1. Collect. cap. 24. notam suam illustrare, vbi ait, Cumas dictas è fluctibus, κύμα enim fluctus est. Sed errat in ratione, cum ait, Chalcedenses nominasse Cumas à fluctibus, quos nauigarunt. Non sic est, sed à fluctibus, quibus locus ipse continuo expositus. Addit idem, locum, vbi conditae sunt Cumae, prius vocatum Phlegraeum, aduocatque Diodorum lib. 6. & Plinium lib. 3.

5. OBVERTUNT PELAGO PRORAS] Nautae nauem ad littus appullam in proram conuertunt, non solum vt ad reditum parati sint, & sequentem nauigationem; verum etiam causa boni ominis. Quod Turnebus lib. 11. cap. 8. firmat testimonio Val. Flacci, 5. Arg.

—atque illi dextra sine versa magistri Protinus in proram redijt ratus omine certo. Sed & Lucanus lib. 1. Maronem imitans, —densa praetextunt littora classes. Signatius Maro, qui puppes, nam haec pars terram spectat cum in portu est nauis.

6. DENTE TENACI] Est hoc, quod dixit, Aen. —vno non alligat anchora morsus. 7. ANCHORA FVNDABAT NAVES] Nam anchora veluti stabilit nauem, & est illi pro fundamento. Paulinus in epist. Huius nauem in quodam insula loco anchoris fundare conati sunt. Ouidius 4. Pon. Dum mea puppis erat valida fundata carina.

Vterque contendit ad locum Virgilij. Sicut & Seneca epist. 35. Mutatio voluntatis indicat animum natate aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur quod est fixum, & fundatum. Huc pertinet verbum adificio, quod aedium est proprie, & de nauibus tamen dicitur. Exempla obuia. Quod autem Virgilius, Paulinus, Ouidius verbo fundare; Pindarus Od. 10. Pyth. —robur ignis latens in lapidibus.

8. PRÆTEXVNT] Bene explicat Baysius in v. vestitaria, si non hunc locum, similes certè alios. Puppes enim sunt naues in portu, ita littus tegunt, vt videantur littus ipsum bordare. Hoc enim verbo, quod

Definitio. Quid veteribus.

Definitio. Quid veteribus.

Prætexo.

Hispanicum est, Baysius vtitur. Ergo, vt vestis, quae ad oras aurum habet, dicitur auro praetexta, id est, bordada, ita littus quoque dicitur praetextum puppibus. Pari aura Plinius lib. 16. Praetexta tuguriorum. Pari Ouidius, & cum animo ad Virgilium:

Quid referam Baias, praetextaque littora velis? Pari Lucanus lib. 10.

—dense praetextunt littora classes. Pari Sen. ep. 89. Nullum flumen, cuius non ripas edificia vestra praetextant. & ep. 101. dixit, vias praetexti tumulis, & monumentis.

9. IUVENVM MANVS EMICAT ARDENS, &c.] Repraesentat mire sedulitatem nautarum. Ad Virgilium ita aspirat Prudentius in Praefat. librorum contra Symmachum:

Ad portum stuitans cymba relabitur, Exponitque salo littoris vuidi Contractos pluuio frigore remiges. Tunc de littoreis sepibus algidi Arentum prope brachia palmitum Conuectant, & apidos vnde focos struant. Fasces quisque suum congerit ignibus.

Vide verò, vt ardorem emicantem coniungat cum iuuentute. nam haec est nota huius aetatis. Ita Horat. 4. Carm. iuuenes feruidi. Prudent. lib. 2. contra Symmachum,

Sanguine precalido feruet nervosa iuuenta. Ita omnia ab natura ignis procedunt, cui similis est iuuenta. Praclare dixit Pind. Od. 8. 15thm.

Στεροπαῖον τ' ἀμυδὸν ποδῶν: Vigorem pedum instar fulgurum. Demosthenes orat. 13. vt explicet sublimem, & generosum spiritum, dicit, μέγας, καὶ γενναῖον φρόνημα. respiciens ad iuuenilem aetatem. Pari nota Hippocr. lib. de victus ratione, νεαῖστων θ' ἰσχυρῶς.

10. QVÆRIT PARS SEMINA FLAMMÆ] In hac rerum distributione ita Valerius Flaccus lib. 2. Arg. imitatur Virgilium:

Distiliunt, pars hic leuibus candentia velis Castra leuat, tracto pars frangit adorea saxo Farta, citum stricis alius de cauitibus ignem Ostendit folijs, & sulphure pascit amico.

His aemulatur quoque locum è 1. Aen. 11. SEMINA FLAMMÆ] Homerus non semel ἀπὸρμα ἰσχυρῶς. & Pindarus Od. 7. Olymp. ἀπὸρμα φλογός. Semina ignis, flamma. & Prudentius Peristeph. hym. 10.

Et semen ignis inter vndas quaerere. Procedunt ista ex sententia illorum, qui putant verè Silicem a i-semen ignis latere in ipso silice, qui ignis prodit ad grem concictum lapidis. Ex qua opinione Symposius in Silice:

Semper inest intus, sed rard cernitur ignis: Intus enim latitat, sed solos prodit ad ictus: Nec lignis, vt viuat, eget, nec, vt occidat, vndis. & Nazianzenus in carmine de virginitate. —ἐν λάτρσι πυρὸς μὲν ἔστι: —robur ignis latens in lapidibus.

Eiusdem est sententiae magnus Basilus homil. 1. Hexam. vbi ait, dignum esse admiratione, ignem proficientem ex lapidibus comburere corpora, in quibus innoxius latuerat. Alexander tamen Aphrod. cui subscribit Brodæus lib. 5. cap. 36. ait, nullum ignem intus latere, tantum generari scintillas illas ex aere, qui incenditur ad ictum violentum. Iuuat hanc sententiam, solere ignem emicare non solum ex silicibus, sed ex aliis solidis corporibus, vt ex ferro, ligno, &c. Iuuat etiam versus Nonni lib. 2. Dionys.

Ὡς λίθος ἀμυδὸν λίθῳ φλογεῖσθαι ὀδύνα λοχέων: Vt lapis circa lapidem flammantem partem generans. Certè Gifanius locutionem Poetae ad metaphoram

fuit, vt vnum simulacrum ex duobus Numinibus conficeretur. Hinc ortum habuere Hermathenæ, Hermerotæ, Hermeraclæ. Quia videlicet Mercurij imagini inserta Minerva, Amor, Hercules. Ita capio Aristidem, qui in laude Herculis exhibet Herculis & Mercurij ἀγχιματὸς κωνιδ.

Dædalus vn- 7. DÆDALVS] Huic ingenium nomen dedit, nam de nomen. δαδάλων, est artificiosè aliquid facere, inde dictus Dædalus, qui mirus rerum artifex. Atunt, illum à Minerva edoctum. Seneca Tragicus cum specie adagij in Hippol.

Aut quis inuare Dædalus flammis queat. Et Apuleius lib. 2. Florid. Quis tum non laudauit hominem tam numerosa arte multificum tam iugi scientia magnificum? tot vniuersum peritiam Dædalum? Vide adagia, δαδάλω μαζαρε, δαδάλω ποιήματα. Sunt, qui dicant hunc primum fecisse Deorum simulacra; quod esse tamen falsum Pausanias comprobat lib. 9. Nam ante natum Athenis Dædalum pifci hæc signa vocarunt Dædala. Quin, ait, à Dædalis ligneis simulacris nomen ipsi Dædalo impositum. Porro alterius Dædali (statuarij meminit Plinius lib. 33. cap. 8. Hic autem Plinianus, fuit Sicyonius, non Atheniensis, vt ex eodem Pausania facile colligis lib. 6. & monuit quoque Dalecampius. Volatum Dædali (redeo ad Virgilianum) & Icarij scriptores referunt ad rem nauticam: nam malum & antennam Dædalus inuenit; remum & vela Icarus, si Plinio credimus; nam Diodorus remum & vela Æolo attribuit; & Cassiodorus lib. 5. Var. Vela dat Deæ Ifidi, cum illa per maria Harpocratem filium quaereret. De patre Dædali, de Peridica interfecto, de Cocalo, de alijs historijs annexis historiæ Dædali, abundè alij Interpretes.

Dædali vo- 8. VT FAMA EST] Quæ admirabilia sunt, & mabuntur quæ admittabilia. gna, & quæ possunt fidem excedere, famæ solens Virgilius adscribit. Inde hæc: vt fama est, & alibi: Fama est, Enceladi, atque illud: Namque ferunt fama, Hippolytum. Notarunt hæc aliqui, quibus Magius lib. 3. Miscell. cap. 12. addidit Aristotelem in lib. de Poëtica. ἄλλως ἢ τὸ ἀδύνατον ἰδὲ, ἢ ἀπὸς τὴν ποίησιν, ἢ ἀπὸς τὸ βέλτιον, ἢ ἀπὸς τὴν δόξαν δὲ ἀνέγειν: In summa, quod fieri nequit, vel ad ipsam poesin, vel ad meliorem modum, siue etiam ad famam referendum est. Dicuntur hæc ab Aristotele fotama quadam præceptionis poëticae. Talis ea præfatio Lini lib. 1. Si famæ credimus, ab Plysse, Deaque Circe oriundus. Huc allusisse crediderim Aristophanem in Irena, vbi quidam Trygæum parantem se ad volatum, ita admonet:

Εὐκείνο τὴν ῥῆσιν, καὶ σφαλῆς κατὰ τὴν ῥῆσιν
Ἐν τῷ θεῷ, ἢ τῷ γὰρ ἄν, εὐ εἰπὶδ ἢ
Ἄβρον ἀπαράγοις, ἢ τῷ γὰρ ἄν, εὐ εἰπὶδ ἢ
Illud caue, ne labens cadas
Inde, ac deinde claudus Euripidi
Sermonem præbeas, & has tragediam.

Similes enim ruinæ tragicorum sermonibus vulgabantur, ibantque in ἀπειμ. vt accidit volanti Icaro.

Præpes pro- 9. PRÆPETIBVS PENNIS] Inuat explicationem veloci. meam Auctor Thebaidos, non is Seneca: Quæ sphinx, vel atra nube subtexens diem Stymphaliæ, auidis præpetem pennis feret?

Virgilius defenditur. Velocem quis dubitet? Vide Agellium lib. 6. cap. 6. vbi Poëtam defendit contra auctoritatem Higyni, qui Virgilium reprehendit. Nam & Trimatius victoriam præpetem vocat, & in re longè diuersa Ennius portum præpetem. Vbi ad augurium confugi nequit. Demum defendit ex sententia Sulpitij, cum præpetes aues Latinorum sint, quas Homerus vocat ἀνομήρου- 25. Videndum vti Interpretes conuertant hanc vo-

cem. Erasmus ch. 3. Cent. 1. cap. 57. aligeras. Andreas Iustinopolitanus, aues extensas alas habentes. Spondanus, aues alas expandentes. alij, aues longis alis. In quibus versionibus nihil de augurali disciplina. neque verò contra hoc est, aues ἀνομήρου- 25 aptas esse ad augurium. Opponuntur enim præpetes, & inhi- bant: illæ sunt prosperæ; istæ aduersæ, & quæ inhi- bent. Lege Isidorum lib. 12. cap. 7.

10. AVSVS] Arripuit à Virgilio Horatius Od. 3. lib. 1. nam inter audaciæ exempla adducens Dædalum, præmisit, Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per veterum nefas.

Verè audax Dædalus, qui aptatis sibi alis, transfre- rit volando spatium, quod interest inter Cretam, & Cumas. Vti hic volatus capiendus, nam verus non fuit, iam aperui. Addam tamen, si non tantum spatium, nam id esse nequit, at certè aliquod trans- mitti posse simili arte. Placentiæ Hispanorum qui- dam ad asylum Ecclesiasticum confugerat, vt solet fieri, metu sæcularis potestatis. Euadere inde cum vellet, alas sibi aptauit humeris, ac se à summa tur- re caelo credidit, ciuitatem totam volando transmi- sit, ac longè à muris decidit, fessus agitatione cor- poris. Nunc locus ruinæ ostenditur. Huius facti re- stes oculi omnium Placentinorum, qui hominem volantem viderunt. Potest etiam dici volatus Dæ- dali fuisse verissimus, etiam si longissimus, sed ex arte demonum, & magia. Multi enim inuenti, qui hac arte volauerint. Qui velit ista copiosè & doctè, legat Delrium nostrum lib. 2. Disq. Mag. c. 16.

11. REDDITVS] Horatius quoque transmissum ma- Reddo. re significans, dixit, fribus Atticis,
Reddas incolentem.

Qui nauigant, dant, creduntque se mari, inde cum appellunt ad portum, reddi dicuntur: quasi mare fi- dem seruans, reddat, restituarque incolentes, quos acceperat. Ergo, qui creditus caelo, redditus di- citur.

12. SACRAVIT] Alas Dædalus in honorem Phœ- bi suspendit, quarum ope volauerat, ex more veterum, qui solebant Deorum templis res illas offer- re, quæ sibi vel vsui fuissent, vel ornamento. Ita aries Phryxi factatus est Marti apud Colchos, quo ille per maria vctus fuerat, & Midas regiam sellam obtulit Apollini Delphico, in qua sedens iura dederat, quod narrat Herodotus lib. 1. Ita Diodorus dux apud Plutarchum de malignitate Herodoti, dedicat Latonæ arma. Ita sellam Xerxis, & acinacem Mar- donij dicata fuisse, alteram è Salaminia, alterum è Plataeensi victoria, scribit Enarrator Demosthe- nis in 3. Olynth. Omitto multos. Potest enim locus iste illustrari his, quæ in Eclogis ad illud,

Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

13. REMIGIVM ALARVM] Volatui venustissimè Volatus id- dant auctores, quæ pertinent ad remos, & nauigatio- lustratur à nem. Ita. 1. An. volat ille per aëra magnam re nautica.

Remigio alarum.

Nonnus lib. 4. de volante Mercurio, ἐπέεε. Infitit Virgilius aut Plauto, qui Amph. Dædalois remigijs, aut Lucretio, qui lib. 6. de volucris.

Remigijs oblita pennarum vela remittunt.

Ab omnibus Silius lib. 12. loquens de Icaro:
— lapsūq; solutis
Pennarum remis, & non felicibus alis.

Et Apuleius. 1. Flor. de aquila: pinnarum eminus in- defessa remigia. & ab gubernaculo nauium de ea- dem;

Cauda

Cauda gubernaculo cuncta despicens. Propert. lib. 4.

Classis centenis remiget alis, Commutatit Florid tralationem. Omnes adhuc Latini Græcis instituerunt. Nam Æschylus Agamem- de accipitribus, ἀετρίων ἐπέμεισαν ἐπεσώδηροι: ala- rum remis remigantes. Integra Æschyli Victorius ad- ducit lib. 25. Var. cap. 23. Græcum epigramma ἀετρί- 25ων ἐπέεων: alis remigans. De hac reciproca tralatio- ne à nauibus ad volatum, & contra, dictum lib. 4. G. ad illud,

Nare per aëstem liquidum suspexeris agmen. Hic tantum verba Quintiliani adnotanda lib. 8. cap. 6. Ego in agendo, nec pastorem populi auctore Homero di- xerim, nec volucres pennis remigare, licet Virgilius in apibus, ac Dædalo speciosissimè sit vsus. In his, quæ attri- nent ad Homerum, mirari quisquam possit Quinti- lianum. Neque enim est nouum, metaphoras duci à pastoribus ad Reges. Itaque non malo fortè iudicio soluta oratio admittit ποιμένα λαῶν, pro Rege. Nam ποιμένα; pro curam gerere, à Græcis sumi So- phoclis Scholiastes admonet. ποιμαίνετον non ouium tantum gregem esse, sed & populi Eustathius scri- bit. ποιμαίνοντα pro populi duce, aut Rege Æschines sumpsit. Cleon cum iudicibus loquens, auctore Sui- da, ait, ἐς ἐγὼ βροτῶν ἔδνα, καὶ ἀδύνα: quos ego pas- sco & iussis, & inuissis rebus. Candidissimè, & vt nihil forte candidius, dixit Sophocles in Oedip. Tyrann.

γῆς τίς δ' ἦς ἐγὼ ἀράτην τε, & Ἐρῆνας νέμω:
Terra
Huius, cuius ego imperium & thronum rego.

Atqui νέμω, propriè ad pastum pertinere indicat vox νέμω.

14. POSVITQVE IMMANIA TEMPLA] Ex voto, vt credi debet. Nam inter vota à veteribus concepta, etiam fuerunt templa, si graui aliquo periculo defun- gerentur. Sic. 1. An. Dido defuncta maris tempestatibus templum condidit Iunoni, & Augustus 8. An. post bella Ætiæ sacra votum immortale, videlicet:
Maxima tercentum totam delubra per urbem.

& Vates ipse ita concipit. 3. G.
Et viridi in campo templum de marmore ponam.
Apud Liuuium lib. 10. Appius in medio pugnae discrimine manus tollit ad caelum, atque ita precatur: Bel- lona, si hodie nobis victoriam duxis, ast ego templum tibi Voueo. Eodem libro Atilius Consul templum Ioui Sta- tori vouet, si constitisset à fuga Romana acies. Paria fer- mè narrat idem Liuuius lib. 41. ex Antiate. Apud Dionysium etiam lib. 3. Antiq. Tarquinius Rex templum vouet Ioui, Iunoni, Mineruæ in postremo prælio cum Sabinis commisso. Omnes isti duces, & alij, quos omitto, videntur institisse voto Romuli de aede Iouis Statoris. Sed quidem ad Poëtam allusit & Si- lius, nam de Dædalo:

Hic pro nubi vago gratius pia templa meatu
Instituit Phæbo, atque audaces exsuis alas.
Et Ausonius in Mosell.

— Gortynius aliger adis
Conditor Euboica.

15. IMMANIA TEMPLA] Fortasse ex Lucretio, qui lib. 5.
Passim per celi voluunt se immania templa.
Vtrique hærens Arnobius lib. 6. templa enim hæc quid sunt? si humanam infirmitatem roges, nescio quid imma- ne atque amplum. Hi omnes per immane ingens quid- dam, & grande capiunt. Cæterum, vt argumenta sequentia exhibentur in foribus templi, ita lib. 3. G. In foribus pugnam ex auro, &c. Quid. 5. Fast. in foribus

Templa ex voto.

Immane pro magno.

Templa ex voto.

Immane pro magno.

Immane pro magno.

A Martis historias describit, & eleg. 1. lib. 2. Trist.

Venerit in magni templum, tua numina, Martis,
Stat Venus vltori iuncta viro ante fores.

Apud eundem 2. Met. Mulciber calar at equora in Val- uis Solis. Cicer. 6. in Ver. de Valuis Mineruæ Syracu- sanæ, in his Valuis argumenta. Debes extrema hæc Pas- feratio in Propert. Et adde à me, huiusmodi ædes ca- uas dici in litteris inspiratis. Ita me docet Sanct. Cy- rillus Comment. in Aggæum prophetam. Vbi enim propheta ait, ἐς οἴκους κολοσάθου, ita ille subiicit: Doms autem cauas nominat, quarum antepagmenta, siue postes portarum ferro sculpti, opificum solertia circumcirca emblematis mira varietate, & artificio elaboratis exor- nantur.

16. ANDROGEO] Græcus genitiuus quartæ, quæ tota Attica. Parauram Probi & Charisij verba, quæ defendunt hanc lectionem. Sed quid moter in re grammatica? Satis nosse hunc sexti libri esse Andro- geos, Androgeos alium secundi, Androgeus, Androgei.

17. TVM PENDERE POENAS] Nauigat aua Ca- tulliana:
Nam perhibent olim crudeli peste coactam
Androgeonæ panas exsoluere cadis
Electos iuuenes, simul & decus innuptarum
Cecropiam solitam esse dapem dare Minotauro.

18. CECROPIDÆ] Athenienses à Cecropo. Confu- git Poëta, vt nominaret Athenienses, ad Cecropem potius, quam ad alium. Nam Cecropis iustitia cele- brata est veteribus. Quasi dicat Vates: En illi Athe- nienses, qui à iustissimo Cecropo ducunt originem,

leges capiunt à iustiore Minoë. Dices. Tu hoc Virgi- lio imponis, nam ille ne cogitauit quidem. Cur non? Nonne hic vates occasiones arripit, quoties potest, deprimenti Græcos? & cur non hic, vbi agitur laus Cretensium, apud quos prima Troiana gentis incu- nabula?

19. MISERVVM] Vt nihil otiosum in hoc vate! Lo- quuntur pueri apud Aristophanem in choro Vespærum.

τίμη δ' ἦτ' ὠ μάλιστ' αἰτῆρ' ἐτύλιε
Quid me igitur ô misera mater peperisti?

Fiunt postea quedam explorationes. Hunc in lo- cum ita scribit Scholiastes: δὲ λῆξ' ἐκ ἐθήσεως Εὐεπι- δὲ κείνη γὰρ τὸν ἄλγεσμον οἱ Ἐπιβόηροι παλαιοὶ εἰς βορρῆν Μι- νοταύρω: Seruo sumptus ex Theseo Euripidis, ibi enim pueri missi vt vrentur à Minotauro, hæc dicunt. Mihi non du- bium quin Virgilius parèthesi hæc tristitiæ plena aspi- rauerit ad istos puerorū ploratus, quos in ea tragœdia, quæ iam perit, sed quam aduocat Scholiastes, Euripides inducit. Profectò, qui reliqua Aristophanis le- gerit, id non dubitabit. nam postea multa inferuntur cum allusione ad hanc historiam, præsertim ista,

τί ποιήσω; τὴν ῥῆσιν καὶ τῷ δ' ἔπει,
Βέλαμαί γε σὸν μὲθ' ὀρέξῃ
Ἐλθὼν ἐπὶ τῆς κασίσκες,
Καὶ ἴντι ποίησαι;
Quid faciam? seruo ab his,
Volo rursus vobiscum vnâ
Veniens ad vrbem
Malum aliquod patrare.

E Fuit sanè miserum, mitti nobilissimos Græcorum ad hanc lanienam. Hos enim, qui deuotandi mitteban- tur, Græcia lumina appellat Orosius lib. 1. c. 13.

20. SEPTENA] Sunt multi in eo errore, vt putent per Minotauro septena corpora intelligi septem iuuenes, cum tamen Poeta quatuordecim intelligat. Non enim credibile illum aliter sentire, quam alios, qui de hac re scripse- runt. Plato in Phædone: Hæc est illa nauis, vt aiunt A- thenienses, in qua Theseus olim (δὲς ἐν τῷ) bis septem illos se- cum vexit in Cretam, seruauitq; illos, & seruatus ipse est. Euripides in Hercule furente:

FFF 3

— οὐδὲν ἄλλο
Δις ἐν τῷ ἑξῆσι Κνωσίου καὶ τῷ ἑξῆσι
— Servians iuuenis

Quatuordecim Gnosio tauro interfecto. Paulanias quoque lib. 1. aperte nominat septem iuuenes, & septem Virgines. sicut etiam Homericæ Iliados enarrator, cuius hæc sunt: τῶν δὲ ἐν τῷ ἑξῆσι ἑβδμή, & αὐτῶν ἑβδμή. Iocrates etiam in Encomio Helenæ δις ἐν τῷ αὐτῷ nominat, daros tributi nomine. Eadem Plutarchus in Theseo. Ad eandem rem Servius Sapphonem & Bacchylidem aduocat: quin ipse nomina iuuenem & puellarum recenset, qui missi cum Theseo. Dices. Nonne septena corpora septem tantum sunt, vt terna guttura Cerberi, tria, non sex? Rectè ait Germanus, Poëtam secutum grammaticam proprietatem, nam ad numeri distributionē & distinctionem respexit, ac perinde per septena corpora intellexit quatuordecim.

Cretæ situs.

21. ELATA MARI] Ex natura insularum, & Cretæ imprimis. Insularum, nam insulæ omnes in mari asurgunt: Cretæ, nam Sallustius, citante Servio: Cretæ altior est, qua parte spectat orientem. Atqui Athenæ respectu Cretæ ad Orientem pertinent, vt videas nihil frustra dici à vate. Ex eadem peritia in 5.

Vt quondam Cretæ fertur Labyrinthus in alta. Fabius Declamat. 388.

Elato alluitur mari.

22. CRVDELIS AMOR TAVRI] Quid si ab hac fabula ab Græcis celebrata, natum est, vt μέγας, siue ἀνδρείος, siue γυναικείος dicatur τῷ ἑξῆσι; vnde & mœchi omne λαοσθέντες. Et quidem libido taurorum in præciam abijt: sed mœchi signatè non tam ad naturam feræ videntur referendi, quàm ad fabulosum taurum Pasiphaës.

Furtum de concubitu.

23. FVPTO] Nefarij omnes concubitus furti nomine signantur; nam, vt qui vetiti, furtim fiunt. Tibull. — celari vult sua furtia Venus.

Mulæus, οὐκ ὀπίσθεν ἀποδοθέντων: latentem sub furari Venerem, & κρυφίως γάμος μὴ γυναικείος nuptijs miserari. Inde fornicor, quod plerumque sub fornicibus, & clanculum res hæc patretur.

24. MISTVM QVE GENVS, PROLESQVE BIFORMIS] Ego hic, neque alibi vllâ perissologâ in Virgilio

A agnosco. Duo dicit, & mistum genus, quia id monstrum naturam hominis & feræ habuit: & prolem esse biforrem, quia forma ipsa exterior hominem & feram representabat. Itaque duas partes complexus est, interiorem, exteriorem. Sed vide deinde cautionem Virgilij, tantum dixit, mistum genus, prolem biforrem. Ouidius nulla re animaduertit.

Virgilij casio.

Semuirumque bouem, semibouemque virum.

vbi dat huic monstro medietatem viri, medietatem bouis. In hoc lapsi alij Poëtae. Nam hoc falsum esse doctissimus Antonius August. animaduertit Dial. 5. Icon. Nam in Iconibus, quæ adhuc Neapoli videntur, caput solum taurinum est, reliquo corpore humano. Hoc si verum, longè aliter Romanum signum, vbi erat Minotaurus, effingendum esset. Quod Virg. prolem biforrem, Ouid. 8. Met.

Minorauri forma.

— geminam tauri iuuenis que figuram.

25. VENERIS MONVMENTA NEFANDÆ] Sunt qui hic veros amores cum fera agnoscant, cum auctor sit Iuba, apud Plin. lib. 8. c. 42. equum à Semiramide amatum vsque ad coitum. Vtinam res ista incredibilis esset, neque scirentur experimento nefandæ mortalium libidines cum feris ipsis. Certè idem Plinius lib. 7. c. 2. adducit ex Duri. Indorum quosdam cum feris coire, mistosque & semiferos esse partus. Et Plutarchus in conuiuio septem sapientium, ait, natum ex equo infantem, supernè hominem, infernè equum. Et in Parall. scribit, puellam natam ex Aristonymo, & afina: quæ propterea puella vocata est ἀφιδναίς, quod reliquo corpore humana esset forma, cruribus tantum asinina. Et in Gryllo ait, Minotauros, Ægipanes, Sphingas, Centauros, esse feras natas ex humanis coitibus. Sunt rursus, qui tradant, Minoi Regi fuisse magistrum militiæ, Taurum nomine, quem Pasiphaë amavit, cum quo concubuit in domo Dædali. Vti Plutarchus hanc fabulam mythologicè accipiat, lege in præceptis coniugial. & vti eandem tractet, lege Dionem Chrysof. orat. 32. Porro Minotaurum, Minocentaurum vocat Scholiastes Aristophanis in Vespis. Lege doctissimum Galenum lib. 3. de vsu part. per initia, vbi eleganti disputatione partus istos semiferos à natura exterminat.

Parcus feni feri.

^a Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

^b Magnum Reginae sed enim miseratus amorem

Dædalus, ipse dolos recti, ambagésque resoluit,

30 Cæca regens filo vestigia. ^c tu quoque magnam Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.

Bis conatus erat casus effingere in auro:

Bis patriæ cecidère manus. ^d quin protinus omnia

Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates

35 Afforet, atque vnâ Phœbi Triuicæq; sacerdos Deiphobe Glauci, fatur quæ talia Regi.

ARGVMENTVM.

Pergit ornatus forium, vbi amor Ariadna attingitur, & mors Icaris: adueniunt Achates, & Sibylla.

EXPLICATIO.

^a Pergit narrare, quæ sculpta in foribus. Habet hic versus periphrasticam descriptionem la-

D byrinthi Cretensis. De quo hic strictissimè, quia latè iam de illo. 5. Æn. atque adeo ex decoro noluit repetere. Ille emphasin habet laboris non vulgaris.

^b Attingit historiam, & amorem Ariadnae (quam hic vocat Regina, de quo dicam lib. sequenti) cū Theseo. Missus hic est forte sua (Catullus spontaneum indicat studium Thesei, non fortem) ad Minotaurum. Thesei amore Ariadnae capitur, dolo imminentem cædem, deserit rem ad Dædalum. Hic amorè Ariadnae miserans, labyrinthi dolos extricat, filo dato, ad cuius

cuius ductum rediret iterum Theseus, & ita regeret cæca vestigia.

^c Apostrophe ad Icarum filium Dædali, plena commiserationis. Dolor enim patrem non fuit lapsum Icarum in auro effingere. Nam bis conantem hoc facere, bis dolor à proposito renouauit, & paternas manus ab opere repulsi.

^d Plura sculpta erant, quæ Troiani (nam aliquos cū Ænea inisse ex hoc loco liquidum) ad exitum vsque oculis perlustrarent: ni iam Achates adesset, & Deiphobe Sibylla, quæ Glauci filia. Cùm ait, præmissus Achates, loquitur τῷ τῷ σιωπῶντων, nam nusquam legitur Achates præmissus ad Sibyllam. Cur Sibyllam vocet sacerdotem Phœbi & Dianæ, supra aperui. Æneam regem vocat. Sed libenter sequor illos, qui hinc adimunt hemistichium hoc, fatur quæ talia Regi, tum quia in istâ, Talibus affata Æneam, tum, quia vox Regi nihil hinc agit.

NOTÆ.

Labyrinthus

INEXTRICABILIS ERROR] Supposito lectori affines voces in hoc labyrintho explicando. Virgilius inf. dolos, ambages: & in 5. iter textum cæcis parietibus, dolum accipitem mille vijs, error indeprensus & irremediabilis. Catullus: labyrinthi flexibus, error inobseruabilis. Ouidius: domo multicipiti, cæcis tectis, limina ducta in errorem flexu variarum viarum, innumeras vias errore. Prudentius in Apotheosis: cæcis labyrinthi, error circumflexus. Plinius lib. 36. c. 3. itinerum ambages, occursum recursusque inexplicabiles, crebrae fores, & plures alias. Plutarchus de sera vindicta, cum allusione ad labyrinthum, σωτήριον (τόπος) καὶ πολλὰς ἐπιγυμνὰς, καὶ πλάνας ἔχοντα: tenebroso (in loco) multas conuolutiones & errores habente. Callistratus in libro Statuarum, ἀπορρητος ἰδιώτης, ἀπορρητος πλάνας: subterraneos circos, errorem vix indagabilem. Nazianzenus orat. 34. ita de illo: καὶ ἐκείνου & κρητῶνος δυσδιέξοδος, καὶ δυσέλπιτος. Statim satis nouè & pulchre, πολλὰς ἀπὸ παντὸς ἑαυτῷ τῆς τέρχους ἑορίσασσι: Sapius in se recurrit tanquam per artis sophismata. Homeri Iliados enarrator: λαβυρίθου ποικίλους ἐπιπλεγμένους ἔχοντες τὰς εἰσόδους: labyrinthi varios & implicatos habentis aditus. Cedrenus, ἀφιδναίς, καὶ ἀφιδναίς λαβυρίθου, καὶ δυσθάτης, & ἀστράπτης Damascenus ἀφιδναίς. Gregorius Thaumaturgus paneg. in laudem Origenis Labyrintho sequentia attribuit. ποικίλον θέαμα, & καὶ ἀσπίδασμα πᾶν ἄσπον, πολλὰ πορόντα & εἰσόδους συναχθέντα σεθροισμένοι: spectaculum varium, opificium solers, quæqua versus peruium, perpetuis ingressibus & egressibus elaboratum. Non dissimilia à descriptione labyrinthi, quæ inde præmittit de sylua admodum perplexa, è qua viator nequit exire. Neque quæ Heliodorus scribit lib. 1. Hist. Æthiop. de antro prædonum, vbi varij meatus iam separatim errantes, iam in se incidentes, & radicem in morem implicati.

Dædalus cultor Ariadnae.

2. MISERATVS] Doctè monet Germanus, non abs re induci Dædalum miseratum amorem Ariadnae, cùm ex Homero constet, cum studiosè Ariadnam coluisse, Il. 18. Sed & Eustathius in idem Dædalum vocat γυναικείων ἐρωτων ὑπερβολή: muliebrium amorum ministrum. Lege Philostratum lib. 1. Iconum.

3. RESOLVIT] Plinius ad id intulit verbum dissoluo. Didymus Odyll. ἄνελεσεν ἀγαθὴ δα: glomerem euoluere. Enarrator Iliad. πάλιν ἔχει ῥαδίαν & ἀδρῆσιν πῶν ἔξοδον τῷ λαβυρίθῳ: Habet rursus facilem & expeditum exitum labyrinthi. Catullus, ressecto. ait enim: Inde pedem sospes multa cum laude reflexit.

4. CÆCA REGENS FILO VESTIGIA] Est hoc quod Catullus dixit: Err. abunda regens tenui vestigia filo.

A Quod Plinius: sine glomere lini exitum (non) inuenire. Quod Ouidius in epist.

Que regerent passus pro duce fila dedi. & iterum: Fila per adductas saepe recepta manus. & iterum: Perfidus Ægides ducentia fila secutus. Quod Propertius lib. 4. eleg. 4. Cùm patuit lecto flamme torta via. Et lib. 2. eleg. 14. Dædaleum lino cum duce rexit iter.

Eustathius, & Didymus ἀγαθὴ δα μίτην vocant, ductum fili. Plutarchus de sera vind. ἀνελεσεν ἑρμῆσιν, quia resumpto filo errores soluantur. Aristophanes in Lyssit. verbo ἀγλαίαν, præcessit enim κλωστήρ. Dissolui solitos hos recessus non solum filo, sed re alia, satis indicat Plin. lib. 6. c. 29. cùm ait: Nisi calami desixi regant, via non reperitur. Non dissimile commentum illud apud Petron. Satyr. ad euadendam difficultatem locorum his verbis: Prudens enim (Giton) pridie, cùm luce clara timeremus errorem, omnes pilas columnarumque notauerat, certaque lineamenta euicerum: spississimam noctem, & notabili candore ostenderunt errantibus viam. Quibus signis cæcam noctem regerent & vestigia sua Diomedes & Vlyses, cùm redierunt à cæde Rhæsi, in promptu est apud Homerum. 10. Il. Apparet porro, Senecam locutum cum respectu ad labyrinthum, cùm scripsit ep. 102. Quanto satius est ire aperta via & recta, quàm sibi ipsi flexus disponere, quos cum magna molestia debeas relegere.

Icarum fabula.

5. ICARE] Fabulam huius, volarum, morrem quis nescit? Iuliani epigramma de Icaro in cera efficto pulcrum est. Vertit Alcianus, alij item. Ergo sic reddebam:

Cera tibi misero mortem dedit Icare, vitam Restituit rursus Icare cera tibi: Icare ne moueas iterum per nubila pennas, Ne tua des iterum nomina mersus, aquis.

In Anthologia multa similia de Icaro. Hic obiter iuuenem Mularum studiosum moneo, vt epigrammata, quæ sunt in Anthologia, interdum in Latium vertat, & ita Musas prouocet. Mihi certè iuueni res ista vtilitatem attulit.

6. CRIDERE MANVS] Inuenit acumen Germanus in coniugatione vocum harum casus, cecidere, firmatque Homeri exemplo. Ad affectum vatis aspirauit Aufonius in Mosella:

Non hoc spernat opus Gortynius aliger edis Conditor Euboica, casus quem fingere in auro Conantem Icaris patrij pepulere dolores.

Volo hic Lectori meo satisfacere, qui fortasse contra me iudicabit, quòd me in hoc Dædali opere videat assumere voces, quæ pertinent ad sculpturam, nunquam illas, quæ ad picturam. Auctoritate Plinij, Paulanij, aliorumque disco, sculptorem fuisse Dædalum, non pictorem. Statuæ Dædali celebrantur ab auctoribus, non picturæ; neque ille Minotaurum pinxit, sed statuit. Didymus Odyll. 1. 1. narrans Ariadnae fabulam, illum vocat τέχνη: Opificem, architectum. Plato 7. de Rep. δημιουργόν: artificem, quæ vox propius accedit ad sculpturam. Philostratus lib. 1. Iconum, & lib. 6. Apollon. li. 3. celebrant δαδάλου ἀγαλμασποιίας: statuarum artem, & simulacrorum, Dædali. Callistratus in libro Statuarum, illum comparat cum Praxitele statuario. Aristoteles lib. 1. de Animo cap. 3. celebrat Dædali ἑκλίβλυ ἀποδοθέντων: liquam venerem, aduocans auctoritatem Philippi Comici. Nescio itaque quid interpretibus in mentem venerit, qui saepe inculcant verba pingendi, Nihil ille in his foribus pinxit, sed fecit

fecit sculptoria arte. Ad eandem rem pertinet sequens nota.
 7. **PERLEGEBANT**] Signatissimum verbum ad artem sculptoriam. Interpretes aliqui, è doctis etiam, hoc verbum referunt ad picturam, ex consensu illo inter picturam & poemam noto. Aiunt enim, *ῥεσφω*, litteras æquè, & poemam respicere: atque adeo ad picturam egregiè accommodatum verbum *lego*, quod litterarum est. Præsertim cum Plutarchus dixerit, *ῥεσφω*, esse *ποιήσαντων ἑκείνων τῶν ῥεσφωίων λαλῶν*: *picturam tacentem poemam, poemam loquentem picturam*. Hæc, etiam si sint vera, tamen hoc loco parum probanda. Nam, ut dixi, Dædalus nihil hinc pinxit, sed opere sculptorio omnia formavit. Melius multo Guilielmus Philander in Vitruvium, ubi admonet, *ῥεσφω* non ad pictorem solum, sed ad sculptorem referri. & *ῥεσφω* quidem ad utrumque pertinere Ægyptiorum ratio docet, quos erat necessarium, non solum pingere, sed etiam scalpere, quod vellent significare. Et Vitruvius quidem ipse lib. 1. cap. 2. Ichthyographiam, Orthographiam, Schenographiam de architectonica accipit. Iulius etiam Scaliger rectè ait, *ῥεσφω* prius dictam de sculptura, quam de scriptura: nam stylo in ceris potius scalpebant, quam scribebant. & Theophrastus lib. 7. Hist. Plant. *ῥεσφω* dat plantis, quæ sunt caniculatæ. Quæ forma potior ad sculpturam, quam ad scripturam. Igitur cum *ῥεσφω*, quod est *scribo*, de sculptoria antiquius dicatur, rectè quæ sculptura sunt, legi dicentur, non minus quam quæ scripta. Quin forma Latina æquè me ad sculpturam ducit, atque ad scripturam. Nihil enim est aliud legere litteras, quam colligere, atque adeo quæ sculpturæ, & quæ scribuntur, æquè legi oculis dicentur.

- Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
 Nunc grege de intacto septem maculare iuencos
 Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
- 40 ^b Talibus affata Æneam (nec sacra morantur
 Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
 • Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
 Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum:
 Unde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ.
- 45 ^d Ventum erat ad limen, cum Virgo, poscere fata
 Tempus, ait; Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
 Ante fores, subito non vultus, non color vnus,
 Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
 Et rabie fera corda tument: maiorque videri,
 50 Nec mortale fonans; afflata est numine quando
 Iam propiore Dei. • CESSAS in vota precisque
 Tros, ait, Æneæ: cessas; neque enim ante dehiscunt
 Attonitæ magna ora domus. & talia fata,
 Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
 55 Ostia tremor: fuditque preces Rex pectore ab imo.

ARGUMENTVM.

Ille Æneam reprehendit, docet sacrum, ducit ad templum, describitur antrum, & furor Sibyllæ.

EXPLICATIO.

HOnesta Sibyllæ obiurgatio, qua Æneam monet desistat ab spectanda templi sculptura, & se ad sacra accingat, maculatque iuencos septem, oues septem: illos iugi, & aratri immunes; istas selectas ex ritu sacrorum.
b Vix dixerat, cum ducit Troianos ad templum Phœbi, quod situm in rupis culmine. Illi statim parent (hoc enim est, non morantur, non differunt iussa) nam imperia Sibyllæ urgebant, ut quæ sacra.
c Describitur locus Sibyllæ ab situ, nam erat latus rupis Euboicæ (id est, Cumanæ) erat enim in secreta parte templi Cumanæ: ab forma, nam hoc latus excisum in ingens antrum, nam tamen hæc rupis natura esset excavata, tamen aliquid erat artis ab humana opera: ab diuinitate, nam ibi multi aditus, multa ostia, quibus oracula reddebantur, & responsa, quæ

B Poëta *voces* nominat, satis propriè. Nam illa edebantur à fœmina vociferante, & sui impote.
d Erant iam in antri limine, cum ait Sibylla, instare iam tempus oraculi, adesse iam Phœbum. Ac subito illa, cum esset ante fores (id est, in antri lumine) vultum commutat, varios subinde colores inducit, horrent illi sublata comæ, anhelat pectus, tument cor rabie percitum, apparet maior solito, vox non est mortalis. Ratio horum, quia iam Phœbo afflatur, Deo isto plena.
e Occupata iam numine conuertit se ad Æneam, quem increpat, quia nondum preces funderet: non enim oracula redderentur, nisi his præmissis. Mox tacuit, timent Teucris visa ferocitate Virginis, Æneas precatur. Obserua duo. Primum dici venustissimè *ora* pro ostiis. Alterum, dici domum *attonitam*, quia reddat mortales stupore attonitos, *ἐμβροντήτες*. Cur timor dicatur *gelidus*, alibi.

NOTÆ.

- 1. **NON HOC, &c.**] Contemno subtilitatem Seruijde die fisco.
- 2. **GREGE DE INTACTO**] Iniuges hostias, ἀδμήτους βόας.

Intacta videntia. *C*oas, innuit, id est, quæ nunquam iugum passæ, explicatore Ouid. 3. Met.
Bos tibi, Phœbus ait, solis occurret in aruis, Nullum passa iugum.
 Inde Homerus. 6. Il. scribit Mineræ sacrificari *ἵναι ἡέσας: iuencos indomitos.* & Seneca in Oedip. Tirocia ore:
Adpellite aris candidum tergo bouem, Curuque nunquam colla depressum iugo.
 Fuit enim hoc ex superstitione veterum, qui putabant bouem inutilem esse sacrificio, si iugo fuisset subactus, neque censetur purus. Ad hunc locum pertinent, quæ ex Theone Arati interprete, notat Turn. lib. 18. Adu. cap. 2. quem lege, & me inprimis. 4. G. ad illud,
Et intacta totidem ceruice iuencos,
 ubi de hoc more sacrorum fusiis, quam hic. Non abluunt ab hoc more, quæ de vino inferio scribit ex Trebatio Arnobius lib. 7. ubi vinum inferium dicitur esse illud, quod eripitur ex humanis visibus. Quod nihil est aliud, quam in animalibus esse intacta.
Septenarius num. 3. **SEPTEM**] Hic numerus gratus fuisse Diis putabatur propter sui perfectionem. Ad Macrobium.
Hostia lecta, quæ. 4. **LECTAS**] Selectas à reliquo grege, egregias vitæ. Seruius, *ne habeant caudam aculeatam, ne linguam fissam, ne aurem nigram.* Hæc lectæ hostiæ. Sed de hoc ego quamvis alibi, in hunc locum referuavi Pollucem, qui has notas adhibet victimarum. *ἀρτια, ἄθρια, δόλαιρα, ὑγίαι, ἄπυρα, παμμυλῆ, ἀψιμελῆ, καὶ κολοβα, καὶ δὲ ἕκαστα, καὶ δὲ ἡρωτικὰ καὶ κλειμένα, καὶ δὲ ἀσπορα.* vult videlicet, ut victimæ sint integre, indiuisa, perfectæ, sanæ, innocuæ, omnia & recta membra habentes, non mutila, nec imperfecta, nec nocua, neque cornibus capentes, neque contorta. Cyrillus in Malachiam vocat has victimas *ἀπέχουσα, & ἐξέριστα.* & alibi, *ἀφαιρέματα.*
 5. **BIDENTES**] Hanc dictionem, & vim sacrorum alibi explico.
 6. **CENTVM**] Græci quoque hoc antrum vocant *ἐκατόμυλον*, numero certo pro incerto.
 7. **ADITVS, OSTIA**] Non est tautologia, ut multi volunt, sed elegans oppositio vocum. Nulla in Virgilio tautologia. Aditus ab eundo, ostium à prohibendo dicuntur. Seruius: *Non sine causa aditus, & ostia. Nam Vitruvius, qui Architectonica scripsit, ostium dicit, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab ostiando dicitur: aditum ab eundo, per quem ingredimur.* Interpretes etiam Aristoph. (notante Germ.) *Ῥωμαῖοι ὄστια τὰς θύρας φασὶν ὄστυ, τὸ ἐξωθεν εἰς τὸ ἐσωθεν ἵνα εἰσέλθῃσι.* Romani ianuas vocant ostia, quòd ingressu aduentem arceant. Inde *ὄστιον*, idem quod *ὄστιον*, & *ὄστιον*, trudere, prohibere. Igitur Poëta aditus dicit, & ostia, cum respectu ad ingressum.
Hostis vnde dicitur. Latini in ostio ademerunt aspirationem: si quis aditum, potest. Ab *ὄστιον* Græco fortasse Latinum *hostis*.
 8. **POSERE FATA TEMPVS**] Tempus agit, fata patiuntur. Vitium non admittitur, cum sententia ambiguitatem tollit, ut hoc loco.
Deus, ecce, Deus, tolle ne in sacris. 9. **DEVS, ECCE, DEVS**] Videtur hæc vox sollempnis in re simili. Nam Ouid. 15. Met.
En Deus est, Deus est: animis linguissis, sauetæ, Quisquis adest, dixit.
 & Catullus:
Procul ò procul profani; Deus, ecce, Deus adest.

Doctè verò Noster, *Deus, Deus*, ad signandum vnum Phœbum. Cur enim hic non traham notam Florentis Christiani in Irenam Aristophaniam, docentis, solum Phœbum absolute gentilibus dictum Deum? Vnde apud Censorinum *Dei annus*. & Homerum, *θεὸς ἴστω*. Quod non aliis Numinibus contingit: nisi enim sermo de illis præcedat, nihil tale intelligas.

A 10. **NON VULTVS, NON COLOR VNVS**] Est hoc, quod dixit Lucanus:
Stat nunquam facies.
 & quod Papinius elegantissimè. 10. Theb. cum ait, *genas esse trepidas incerto sanguine.* Est propriè *vultus* vultus vnde habitus faciei, qui pro animi affectu alius atque alius dicitur. ostenditur, à verbo volo, sicut à colo cultus.
Comæ vnde dicitur. 11. **NON COMPTÆ MANSERE COMÆ**] Lepidè, nam comæ dicuntur, quia comptæ. Igitur, non comptæ comæ. Calaber vaticinanti Cassandra dat lib. 11. comas diffusas per humeros,
— ἄβρμα δὲ οἱ ἀμφοτέρωθεν
ἄβρμα.
 Sed in Nota sequenti aliqua inuenies, quibus hanc partem de comis vaticinantium illustres. Ut Latini **B** *incomptæ coma*, ita venustissimè Græci, *ἀνεκκομῆ*, de cane qui remotus à societate canum. Exemplum est in Xenoph. de Venat. Senec. de Breuit. vitæ *turbari* dixit de coma, & *iacuit extra ordinem.*
 12. **SED PECTVS ANHELYM, &c.**] Varias Vaticinij species veteres constituebant ex tranquillitate, aut furore, quo dæmon afflaret vaticinantes. In 3. Æn. Helenus vaticinatur nullo furore, sed tranquillè admodum. Nunc firmabo, quæ pertinent ad vaticinium, quo Sibylla hic fuit. Valerius Flaccus. 3. Arg. *horrificata alta* vocat hoc genus vaticinij. Plutarchus de Vaticinatione Pythiæ oraculo inducit Sibyllam loquentem *μαυροτύμιον* furore.
 hanc partem:
Silet repente Phœbas, & pallor genas, Creberque totum possidet corpus tremor. Stetèro vitæ, mollis horrefcit coma, Anhela corda murmure incluso fremunt. Incerta nutant lumina, & versi retro Torquentur oculi, rursus immites rigent.
 Sequuntur alia. Idem Seneca in Oedipo:
Incipit lethæa vates spargere horrentes comas, Et pati commota Phœbum.
 Lucanus quoque,
— bacchatur demens aliena per antrum Colla serens, vitæque Dei, Phœbeaque serata Ereclis discussa comis.
 Hoc de fertis in Thiodamante attingit Papinius libro 10.
Sertaque mista comis sparsa ceruice flagellat.
D Apud Horatium Phœbus dicitur sacerdotes suos quater, Od. 16. lib. 1.
— non adyris quatit Mentem sacerdotum incola Pythias.
 Non negat, quantum videatur. Ad locum, & si placet, etiam Entiq. Stephanum lib. 1. Schediasmarum. c. 5. Pollux lib. 1. inter notas furentis Pythiæ, *καὶ βολῆ, ἐπιπνοια, ἐκχυρία νύκτις, καὶ ἄλκιμος, ἐν θυσιάζοις.* Quæ omnia ad furorem pertinent. Nonnus dixit *φοιβάς* & *ὄστρον* lib. 4. *Oestrum Phœbadii.* iterum, *ἄστρον* ὡς *θυσία* *φωλιῶν*. Tripodium furiosam vocem. Gregorius Nyssæ episcopus in vita Thaumaturgi loquens de Pythia: *ἴδ' ἄστρον τε διήρημένον, & τῆς ἰδέας χειρὶ ἀσπαράσσοντων, & τῆς ὀφθαλμῶν ἀπείραμμένων, & τῆς εὐρυαίας ἀφρονίας.* Vbi vides *laceratos crines, manibusque pro-prijs euulsos, auersos oculos, os spumam emittens.* Dio Chrysost. orat. 1. de afflata fœmina, *ἀδμείνωσα, & ἀδμείνωσα* πῶς κεφαλῶν: anhelans, & caput contorquens. Aristides orat. 1. sacrorum sermonum de re simili, τὸ πῶς κεφαλῶν ἀδμείνωσα ἦν: erat spiritus instans anhelantis. Calaber lib. 12. de Cassandra vaticina, *ὄσσι μάμμορον*: oculi rutilabant. *ἔσθ' ὄσσι ἐλαλίξω*: ceruix agitabatur. *μέγα σθένος*: genua grauitur. Demum eam comparat furenti ac vulneratæ lænæ. Sophocles in Antig. inducit ipsâ Antigonen *ἐδ' ἐπιβόλον φρενῶν, μὴν κομπομένης* ab hac

etiam Pindarus Od. 3. Pyth. τῆς τοῦ Πυθίου ἀπορίας...

3. OBEVNTIA] Est hoc quod Horatius dixit Od. 16. Epod. vocans Oceanum circummagum...

Quod Plinius lib. 2. cap. 66. tellus praeincta circum suo mari. Quod Manilius lib. 4.

Cingentis medium liquidis amplexibus orbem. Quod Catullus de nupt. Pel. & Thet.

Oceanusque pater, totum qui amplectitur orbem. Dionys. ἐν περ. ita extulit πᾶσι χθονὶ ἐς ἐφ' ἄστρα...

Tellurem Oceanus circumfluit alligat omnem.

Quod pertinet sententia Philostrati lib. 7. de vita Apollon. cap. 12. dicentis, τὸν ὠκεανὸν δεσμεῖ ἕνεκα τῆς γῆς...

Mare terra vinculum.

Neptuni etymon. Neptunus à nuptu, prioribus litteris paulatim immutatis...

Oceanus dicitur annis.

mem. Tibullus lib. 3. eleg. 4. Iam nox aethereum nigris emensa quadrigis...

Hoc enim idem est cum Virgiliano illo, ruit Oceano nox. Putabant enim diem condidit Oceano...

Annis de Oceano.

Terra an sphaerica? Terra an sphaerica? An verò tellus uniuersa ita mari cingatur...

Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit. Haec tenus, quid sit.

6. SANCTISSIMA] Cur? quia vates, & praescia venturi. Illustro loco Athenaei lib. 9. apud quem Nican-

der in Georgicis brassicam, μάστιγας, id est, vatem cum vocet, ipse Athenaeus rationem huius rei reddens, ita ait, ὁ Νικάνδρος...

Et sacri vates, & Diuum cura vocatur. & Ennius poetas sanctos appellat.

7. DA] Id est, dic, explicatore Seruio, vt etiam. i. Ecl.

Sed tamen iste Deus, quis sit, da Tityre nobis. Hoc etiam Manutio placet, quem immeritò repre-

hendit Henr. Stephanus: Manutio defendit acriter Ioan. Meyenus in notis ad Virgilium. Potest etiam vulgariter accipi sententia, da, id est, concede.

8. ΤΥΜ ΠΗΘΕΒΟ] Volunt Interpretes, haec dicta esse in Augusti gratiam, videlicet cum allusione ad templum, quod Augustus Apollini in Palatio dedica-

uit, de quo Suetonius in Aug. c. 29. Mihi non à vero abire videatur, qui dicat, dicta haec esse in gratiam quidem Augusti, vt dictum est, sed respectu alio,

nam videlicet Augustus existimatus est esse Phœbi filius. De quo Suetonius in eius vita cap. 94. omitto verba, quia & plura, & cuique obuia, & adduco versus Sidonij in Panegy. de re eadem:

Magnus Alexander, nec non Augustus, habentur Concepti serpente Deo: Phœbūmque, Iouēmq; Diuisere sibi: namque horum quaesit vnus Cymiphia sub sorte patrem maculis genitricis.

Alter Phœbigenam sese gaudebat haberi, Pœonij iactans Epidauria signa draconis.

9. SOLIDO DE MARMORE] De solo lapide marmore, Germano Tusano interpretibus. Sic in epigr. μνησίχθον, cui nimirum opificio nulla alia adiuncta materia praeter marmor.

10. TEMPLA] In Romano & Longobardico codice legi templum Pierius testatur. Sed nihil muto ex sententia Interpretum, & praesertim Germani, qui mihi vnus pro multis, qui aiunt allusum ad Apollinem Palatinum, cui templum Augustus excitauit, au-

ctore Suetonio cap. 29. In quo cum sciamus Dianam non cultam, videtur effici, vt duplex templum intelligatur.

11. SORTES, ARCANAE FATA] Aliqui iterationem agnoscunt, & tam per sortes, quam per fata arcana volunt idem dici, videlicet libros Sibyllinos. Discretio, & in Virgilio iterationes nullas agnosco.

Vitium hoc ab hoc vate longè. Diuersae sunt sortes à libris Sibyllinis. Dicam primum de sortibus, deinde de libris. Erant sortes, taleolae, aut surculi è ligno, quibus litterae quaedam, aut notae erant insculptae ad diuinandum: ipsae tæniis & vitis quibusdam inuolutae seruabantur.

Arcam, in qua erant, ex olea fuisse Cic. in Diuin. aperit. Harum sortium Plutarchus meminit in vita Marcelli. Adeundus Lipsius lib. 2. Elect. cap. 12. vbi ex doctrina huius cognitione tres Liuji locos emaculat. Itaque de his sortibus Poëtam capio, nam iterationem, quae vitiosa est, non agnosco.

Fauet ratio: nam, cum Sibylla in foliis arborum soleret vaticinia scribere, visum Poetae has sortes exhibere, quae habent magnam similitudinem cum illis foliis. Nam de sortibus istis ait Plutarchus dicto loco, ἐπιπτείν, & ἀγαπᾷ οὐρανὸν, excidisse, & variè fuisse dispersas: & Liuus, vt Lipsius explicat, tæniis vitisque solutas. Demum lux magna à Glof

Sortes factae quid.

Sortes factae quid.

Sortes factae quid.

Sortes factae quid.

Sortes factae quid.

Sortes factae quid.

à Gloffis, quae sic sortes, ἄγασ μοι, ἀλλήροι. Sortes ergo oracula sunt: cur non ergo alia à libris Sibyllinis? An, cum Virgilius dixit. 7. An.

Non patrio ex adyto sortes, non plurima celo Monstra sinunt.

Non aperte oracula, id est, ἄγασ μοι, intellexit? Quo loci nullus respectus ad libros Sibyllinos. ergo, neque hic eò torquendus, praesertim cum vitio. Dixi de sortibus, transeo ad libros Sibyllinos, quos per fata arcana, intelligi vult; nam in illis erant fata Romana.

Vnde Liuus lib. 42. ob haec prodigia libri fatales inspecti, id est, Sibyllini. Suetonius quoque in Iulio cap. 79. hos libros fatales vocat. Poeta autem res Augusti spectauit, de quo in eius vita Suetonius cap. 31. solos retinuit Sibyllinos, hos quoque delectu habito, condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Vides, vt Poëta post mentionem templi Palatini, nam hoc diximus ab illo intelligi, libros Sibyllae intulerit, qui conditi in eodem templo, vt intelligas ad veras historias allusum.

Vti autem hi libri primum venerint in potestatem Romanorum, docet Agell. lib. 1. cap. 19. quem adi. Tantum te moneo, quae ibi Agellius Superbo attribuit, à Suida & Lactantio lib. 1. cap. 6. attribui Tarquinio Prisco. Sed verior procul dubio Agellij sententia, in quam & Plinius lib. 13. c. 13. descendit, & ante omnes Dionys. Hal. lib. 4. Iuuar. inscriptio, quae adhuc est in bibliotheca Vaticana, his verbis: Tarquinius Superbus libros Sibyllinos tres, alijs à muliere incensis, tandem emittit. Videndus Angelus Rocha in Bibliotheca Vaticana. Pugnatur etiam Agellius & Plinius in numero librorum. Prior ait, tres seruatos, cum sex igni consumpti essent à Sibylla: posterior, vnum tantum seruatum, cum duo viti essent. Agellium iuuat inscriptio illa Titiana, & Dionysius, à quo Agellius historiam sumpsit.

12. LECTOSQUE VIROS] Intelligi hic xv. viros, nam hi praepositi erant interpretandis libris Sibyllarum, satis liquidum ex Suetonio in Iulio cap. 79. & Agellio lib. 1. c. 19. & alijs. Omnium testimonia amputaui, quia res clara. Tria hic monearis. Primum hos xv. viros non solum praepositos his libris interpretandis, sed etiam rebus alijs, atque auertendae Deorum irae. Nam Liuus lib. 1. eos vocat, non solum carminum Sibyllae, & factorum populi interpretes, sed etiam auctoritates sacri Apollinis, & ceremoniarumque aliarum. & Horatius in Carm. saecul.

Quaeque Auentinum tenet, Algidumque Quindecim Diana preces virorum Curet.

Alterum est, variatum in hoc numero, cum non semper quindecim fuerint. Sanè Tarquinius Rex duum viros primum instituit: deinde decem fuere, quorum meminit in Annibalicis Appianus, & Cicero. i. Diuin. ac tandem xv. fed neque in hoc numero semper perseveratum, nam variè subinde mutatus. Tertium, hos, modò. x. modò xv. fuisse, debuisse esse ex ordine patriciorum. Seruius hinc: lectos, quia nisi patricij, non fiebant.

13. FOLII TANTVM, &c.] Huius Sibyllae peculia. Sibyllae fore fuisse, vt oracula foliis inscriberet, interpretes asserunt, & addunt aliqui, citantes Varronem, huic vsui assumi solita palmarum folia. Sed ego putaerim Poëtam explicandum vel de vsu magiae, quo incantatrici, & veneficae utebantur. Cuius moris insignis est locus in Ioanne Chrysof. homil. de mulierib. & pulchritudine, vbi ait: πόρνη τὸς αὐτὸς καλέσθαι δαίμονας, & τὰ πάλαι γράψατο, & ἐς τὴν βουλὴν ἐργάζετο: Meretrix invocans suos demones, folia inscribens, insidias struens, de vsu, qui tum esset heroicis & antiquissimis temporibus, quibus tantum in foliis arborum scribebatur, nondum papyro inuenta, nondum libris arborum, nondum charta pergamentana. Si enim probatos & veriores auctores consulas, inuenies has artes post bellum Troianum, & Aeneam inuentas. Lege Plinium lib. 13. cap. 11. Itaque non ram peculiaris mos huius Sibyllae, quam omnium mortalium, qui tum vivebant. A quo more vt Sibylla abstineat, Aeneas petit, & vult vt loquatur ore; ne folia vento turbentur, & oraculum inane sit: hoc enim solere contingere ipse te vates docet lib. 3. ore Heleni. locum, quia obuius, & longus, omitto. Sed quid si Poëta alludit ista frondium mentione ad veterum morem Graecorum, apud quos suffragia dabantur foliis? Inde Graecis est ἐφυλλοσοφῆν, id est, foliis aliquem tribu mouere, & eicere ex ordine. Aeschines contra Timarchum dixit, βουλὴ ἐφυλλοσοφία, Senatus frondium suffragio repudiatus. Et apud Pollucem lib. 8. ἐφυλλοσοφία, est condemnatus. Ideo verè impensè petit, ipsa canas, oro. Quia in summa religione fuit mandare memoriae quicquid oraculum iussisset, adeo vt dicat interpres Sophoclis in Trachin. ἔθ' ὅ γ' ἴδ' τὸς ἄγασ μοι, δεχομένους ἀπορρήματα γράφειν, ἢ αὐτὰ λάθοντα: moris fuit, illico conscribi accipium oraculum ne memoria excideret.

14. CANAS] Verbum vaticinantium. Virg. 3. Cano vaticinantium.

Sola mihi casus tales Cassandra canebat. Ennius. i. Ann. Vatesque canebant.

15. FINEM DEDIT ORE LOQUENDI] Ex Lucilio, qui: Haec vbi dicta dedit, finem fecit ore loquendi.

Sic legendum ex licentia veterum, qua syllabas corripiebant natura longas, & contra.

16. ORE] Non est pleonasmus. neque enim ego vitium in Virgilio agnosco, nam in illo quid agnoscam vitium? Ergo ore tacuit, qui animo alioquin anxio esset & sollicito de euentu rei. Haec sententia ex multis alijs locis, in quibus vnà cum loquela, quae habetur ore, inducit hic vates varios animi affectus. Loca ista explicui, quoties obuia. Et hinc tantum abest, vt in vitium redundantiae incidat, vt Seruius etiam sic interpretetur: finem dedit ore loquendi. hoc est, desinuit ei, vt ore loqueretur, ne in folijs scriberet. Itaque Virgilius in suo Aenea representauit, qua maximè ratione deberet Sibylla oracula edere.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro Bacchatur Vates: magnum si pectore possit Excussisse Deum. tanto magis ille fatigat

Os rabidum, fera corda domans, fingitque premedo. Ostia iamq; domus patuere ingentia centum Sponte sua, variisque ferunt responsa per auras.

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,

At Phœbi nondum patiens immanis in antro Bacchatur Vates: magnum si pectore possit Excussisse Deum. tanto magis ille fatigat

Os rabidum, fera corda domans, fingitque premedo. Ostia iamq; domus patuere ingentia centum Sponte sua, variisque ferunt responsa per auras.

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,

At Phœbi nondum patiens immanis in antro Bacchatur Vates: magnum si pectore possit Excussisse Deum. tanto magis ille fatigat

Os rabidum, fera corda domans, fingitque premedo. Ostia iamq; domus patuere ingentia centum Sponte sua, variisque ferunt responsa per auras.

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,

At Phœbi nondum patiens immanis in antro Bacchatur Vates: magnum si pectore possit Excussisse Deum. tanto magis ille fatigat

Os rabidum, fera corda domans, fingitque premedo. Ostia iamq; domus patuere ingentia centum Sponte sua, variisque ferunt responsa per auras.

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,

Sed terra grauiora manent. In regna Lauini
 85 Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
 SED NON & venisse volent. bella, horrida bella,
 Et Tibrim multo spumantem sanguine cerno.
 Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
 Defuerint: alius Latio iam partus Achilles,
 90 Natus & ipse Dea: nec Teucris addita Iuno
 Vsq̄quam aberit, cum tu supplex in rebus egenis
 Quas gentes Italûm, aut quas non oraueris vrbes?
 CAUSA MALI TANTI CONIVX iterum hospita Teucris,
 EXTERNIQVE iterum thalami.
 95 TVNECEDE malis: sed contrâ audentior ito,
 Quam tua te fortuna finet. Via prima salutis
 (Quod minimè reris) Graiâ pandetur ab vrbe.

ARGUMENTVM.

Furit Sibylla ante oraculum, patent ostia antri, edit illa vaticinium, quo prædicit Æneæ bellum Italia, belli causas, firmat illum contra omnem vim, & fortunam.

EXPLICATIO.

ANte vaticinium Sibylla furenter agitur, ac rotatur, vt à se excutiat Apollinem Deum magnum: ille contrâ fatigat miseram; premit os, quo edendum oraculum, & corda; illud rabidum, ista efferata: donec Phœbus suo arbitrata, dum premit, fingit in quamcunque rem vult: id est, imbuit rebus, quas fit resp̄nsura.
 Donec tandem, præmissis precibus Æneæ, portarum omnium ostia patuere: idque sponte aduocato, hoc enim ad oraculum pertinebat: tunc audita Sibyllæ responsa.
 En oraculum Phœbi, sed Sibyllæ ore. In cuius initio statuitur modus veteribus periculis nauticis, & sunt minæ nauarum cladium terrestrium. Ergo, defunctus iam es Æneæ periculis pelagi, venient Troiani tui in Italiam, noli anxius esse; en modus periculorum nauticorum: sed (ecce tibi minæ) nolles venisse, quare? quia cerno iam oculis bella tua. Omnia hîc sunt ad horrorem; ideo geminat vocem *bella*, & hæc horrida. Ideo Tibrim inducit, non rubentem, sed spumantem; nec simpliciter sanguine, sed multo.
 Ve adducat Æneam ad maiorem horrorem, comparat Latinum bellum cum eo quod gestum iam ad Troiam, quodque ipse oculatissimus viderat; vt paria concipiat. Perinde ac si dicat: Vidisti Simoenta & Xanthum cadaveribus plenos? tales tibi erunt Tibris, & Numicius. Pro castris Græcis, erunt tibi castra Italorum: pro Achille, Turnus; & sicut ille filius est Theridis, ita hic Dea Venilia. Tibi in Troiano bello infesta semper fuit Iuno, neque hîc aberit iisdem minis: quo tempore tu supplex atque egentissimus implorabis opem aliarum gentium, aliarum vrbiu.
 Occupat per prolepsin. Lauinia causa erit Latini belli, sicut Helena Troiani. In voce *hospita* alludit ad hospitium, quo Helena accepit Paridem. q. d. Lauinia tua hospita, sicut Helena Paridis. *Externi thalami*, id est, sicut Paris abduxit Helenam à Menelao, cui iuncta matrimonio: ita tu voles Lauiniam ducere desponsam Turno.

AF In exitu oraculi Æneam firmat aduersus prædicta mala. Esto audentior contra quam finet te tua fortuna; hortatur videlicet, vt omnem superet fortunam, illamque conetur vincere, quantumuis renitentem & aduersam. Ratio, cur fortis esse debeat, quia in salutem tuam ð Æneæ aderunt tibi hostes quondam tui. Aptissima hæc ad omnem admirationem. nam quis crederet Græcos allaturos auxilium Troiano homini? Hîc per Græcos Euandrum intelligit, qui Arcas genere.

NOTÆ.

I. AT PHOEBI NONDVM PATIENS, &c.] Imitatur Lucanus. 5. Pharf. Virgilium his versibus:
*Spumea tunc primùm rabies vesana per ora
 Effluit, & gemitus, & anhelus clara meatu
 Murmurat: tum mæstus vastus vlularis in antri,
 Extremâq̄, sonant domina iam virgine vocis.*
 Scaliger. 5. Poët. c. 16. Lucanum reprehendit, qui feminæ vlularis dederit, qui nusquam leguntur. Sed certe mugitus legitur, qui satis fuit Lucano ad suam imitationem. Virg. inf. antrôque remugit. Deinde cum rabie, spumis, & aliis eiusmodi, cur non quadrat vlularis? Vide verò, vti Sibylla in rabiem efferatur, statim vt antrum attingit. Quadrat locus Heliodori lib. 2. histor. Æthiop. ore Cnemonis: neque enim me fatidicam hoc antrum effecit, quemadmodum adycum Delphicum: & sicuti is, qui Trophonij specum subierunt, vsu venire ferunt, vt diuino furore afflati vaticinentur.
2. NONDVM] Sentit Cuiacius lib. 15. obseruat. c. 5. vacate in Virgilio *dum*, vt pleraque in poetis ex Græcorum imitatione. Sed dici potest, hîc nullam esse redundantiam, vt neque sepiissime in v. 90.
3. ΒΑΣΝΑΤΥΡ] Nonnulli interpretes constanter referunt hoc verbum ad doctrinam Macrobij, qui Phœbum & Bacchum idem esse numen latè docuit, ac perinde Poëta in re Phœbi confugit ad vocem Bacchi. Non placent isti. Dicam potius hoc verbo exprimi omnes pene humanos affectus, & ex hac notatione illatum hoc loco. Ita Euripides Cassandram simili furore percitam, & λελυθ vocat. Ita Herodianus de summa lartitia, quæ accepta ex obitu Commodi, ex imperio Pertinacis, & c. ἔβραχευε & χαίρων: populus latubundus bacchabatur. Conuulsi verba. Vbi, quis obsecro respectus ad Bacchum simul cum Phœbo? quis in Philostrato lib. 2. Icon. vbi volens exprimere & latratum canum, & clamorem hominum in venatione,

Dum, vacat.

Bacchor ad varios affectus.

tionem, de re vtraque dixit *ἔμβρακευε*, Quis in Philone lib. de Teulentia, vbi synonymicè coniungit, *μειδίει, ἀπορροίται, βραβρακευε*: ridet, exultat, bacchatur? Quis in illis 4. Æn. Concussam bacchatur fama per vrbes: & mille aliis: Vel dicam potius, hoc verbum signatissimum esse illorum qui afflati sunt numine. Nam Pollux inter voces oraculorum: ἐνθουσιάζει, & κινηταίει, & ἐν θείῳ, & ἀναβραβρακευε: Afflatus numine, exagitatus à Deo, perbacchans.
4. MAGNUM DEVM] Refert Hortensius hoc attributum vel ad celebritatem huius Dei, qui toto orbe oraculis notissimus: vel ad Troianos Penates, qui dicti *μυράλοι θεοί*, è quorum numero esse putabatur Apollo. Est qui explicet magnum, id est, molestum. Possit quispiam referre ad magnitudinem Sibyllæ, vt sit magnus Deus, qui magnam fecerat Sibyllam. excreuerat enim hæc, Deo intus latente, in magnitudinem corporis.
5. EXCVSSISSE] Magnus est hic vates etiam in minimis. Incipit ab hoc verbo metaphoram ab equis, & semel arreptæ egregiè insistit. Fingit, Phœbum instar fessoris, premere Sibyllam instar equi. Ergo illa excutit, ille fatigat, domat os rabidum, premit, fingit. Paraueram loca authorum, quibus probarem has omnes voces dici de equis, sed tibi obuia erunt. Ergo ex hoc præcedente sermone sequitur aprè ille, qui aliquo intervallo,
*ca fræna furenti
 Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
 Lucanus quoque lib. 5.
 nec verberare solo
 Vteris, & stimulos flammâsque in viscera mergis.
 Accipit & franos.*
 Sermo est de maga Phæmonoë. Sed nescias, quo iudicio, Lucanus cum *verberare, stimulos, franos* intulit *flammâs*. Hoc vnicè notandum in Virgilio, & in præceptore eloquentiæ Tullio, qui, cui metaphoræ semel hærent, eidem insistent pertinaciter. Itaque, vt redeâ ad Virgilium, arreptis ἐνθουσιάζει, & fanaticis, mirè congruit sermo equorum. Ita de Cassandra fanatica apud Senecam in Agam. *dum excutiat Deum*, & Tiresias in Oedip. *pectore excuterem Deum*, præclare, nam equus conatur pectore. Seneca Oedip. de vaticina, *Et pati commota Phœbum*, id est, pati vt fessorum. Non abit verbum Pollucis, qui de arreptis enthusiasmo, dixit, καὶ τληφθῆναι, abripi. Sed egregius est locus Plauti, apud quem Menæchmus Solicles loquens cū Phæbo, seq̄que amentem fingens, totus est in sermone equorum. Versus sunt:
*Multa mihi imperas Apollo: nunc equos iunctos iubes
 Capere me indomitos, feroces, atque curruum inscendere.
 Vt ego hunc proteram leonem Getulum, olentem, edentulum:
 iam ascendo in curruum, iam lora teneo, iam stimulum in manu est.
 Agite equi, facitote sonitus vngularum appareant
 Cursu celeri, facite inflexu sit pedum pernicitas.*
 Locus hic Plauti nunquam fortasse expensus. Totus est referendus ad arreptos ἐνθουσιάζει, vel ex coniunctione Apollinis, cum quo loquitur. Similiter in Metacatore adolescens Charinus futiolus: *iam in curruum conscendi, iam lora in manus cepi meas*. Nam statim amicus, qui aderat, ista subdit: *sanus ne es? id genus metaphoræ Aristophanes in Vespis transtulit ad Poëtas.*
*Ὅτι ἀλλοστῶν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι ἐν τῷ θεῷ
 Fletebat habenas proprie nusse, non altene.*
 Æschylus in Prometheo ad iratum.
*— δακνὸν δ' ἔβραμον, ὡς νεοβυγῆς
 Πᾶλα, βιάει, καὶ ἄποδ' ἵνιζε μάχη.*
— sed moroso fræno, tanquam indomitus

Phœbus cur Magnus.

De quo sermo, ad vaticinantes.

A Pullus retineris, & pugnans contra habēnas. Aristides ad principes, laudans Antoninum imperatorem: *καθάπερ ἵππευ χαλεπῶ καὶ βιάει κατέχων τὸ ἄρχειν καὶ ἀπειθεῖ, ἐκπερόμευ, καὶ ἰπὸ' αὐτῷ, πολλαίαι δὲ κατέχων, & ἀνακρίτων τῶν συνηθείς, καὶ ἀδούγες, & βιάει ἵππους: Quis admodum qui ferocis equi atque indomiti, feritatem ac volentiam comprimit: nunc quidem ab illo abripitur, frequentius tamen illum cohibet, atque illius imperus frequentes, effrenatos, violentosque coercet.* Plutarchus in opere de virtute morali, ad rationem imperantem concupiscētia: *ἀρχει δὲ ἐκ ἀλόπως, ἰδὲ πειθεταίνων, ἀλλὰ πλάγλων, & ἀντιτείνων δὲ ἐπὶ ἀληθείας, & χαλινῶν καὶ βραβρακευε, & ἀνακρίτων: Non sine dolore ac reuulentem, quin obliuiscantem atque obliquè incedentem verberare quatit, & fræno cogit atque coercet.* Et in Amatorio ad Amorem, quem vt imperantem hominibus vocat *ἐπισηάτω*, & ἰνέτω: *πρᾶσιλέτω, & αὐριγάτω.*
6. RABIDVM] De eo qui afflatur numine, quique est *ἐνθουσιάζει*. Catullus de Atti Cybeles: *Abit in quiete molli rabidi furor animi.* iterum,
Rabie fera carens, dum breue tempus animus est.
 Lucanus quoque in afflata virgine: *rabies vesana*. Calaber de afflata Cassandra lib. 12. *λυσοῦ δλοῦ: rabies pernicioσα*. Sophocles in Antigone ipsam Antigone inducit *λυσοῦσα, rabientem*. Non abit datum Cassandræ ab Calabro *ἄρχειν ἕσπερ, cor efferatum*. Cum hac rabie coniunctum, vt vaticinantes se ipsi percuterent, quod spectat illud Plauti Tuscul. *Num obsecro nam hariolus est, qui ipse se verberat.*
7. FINGIT] Subaudi, os. Ita Plautus Amph. *meumq̄, os fingit denuo*. Græci *εἰσέειπεν*. Plato in Cratylō, *εἰσέειπεν, formare os*. Germanus.
8. PATVBERE] Ab his oraculis, quæ è terra erumpunt patentibus hiatibus, deducit Plinius lib. 2. ca. 93. *oculorum exhalatione temulenti futura præcinnunt, vt Delphis nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud cause afferre mortalium quispiam, quam diffusa per omne natura subinde aliter atque aliter numen erumpens?* Explicant ista sententiam Tullij. 1. de Diuinat. quam ego attuli supra ad Notam illam, sed pectus anhelum.
9. O TANDEM] Vaticinium Sibyllæ ad Æneam habet quoque Tibullus lib. 2. eleg. 5. Lege in illo.
10. PELAGI PERICLIS] Non pelago, quia postea etiam Æneas nauigauit: sed signatè pelagi periclis, quia semper deinceps nauigauit absque periculis.
11. SED TERRA GRAVIORA MANENT] Locus omnino oppositus illi. 1. Æn.
O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.
 Et hic verbum *manent*, opponitur verbo *defuncte*: id est, futura pericula, præteritis; & terra, mari.
12. DARDANIDÆ] Præclare. Non Troës, non Teu- Virgilius non minibus pro priis signatè vitur.
 cri, sed signatè Dardaniidæ. Nam Dardanus in Italia natus inde discesserat in Phrygiam. Posterius ergo ede redeunt, vnde pater discesserat. Itaque Poëta his nominibus ex ratione vitur. Ita quoque signatè supra: *Latio considere Teucros*, non, Trojanos, Priamidas, &c. sed verè Teucros, id est, da considere errantes & vagos, & qui originem ducunt à Teuctro peregrino, atque hospite.
13. BELLA HORRIDA, BELLA, CERNO] Hesiod. Theog. ἐν πείλω φρονέων. Non abeūt à Poëta versus Petronij inducentis Fortunam loquentem cum Deo inferorum de Romanis bellis:
*Cerno equidem gemina iam strictos morte Philippos,
 Thessaliâq̄, rogos, & funera gentis Iberæ.
 iam fragor armorum trepidantes personat aures.
 Et Libya cerno tua Nile gementia castra,
 Ætiacisque sinus, & Apollinis arma timentes.*

Rabies de vaticinantibus.

Terra oculorum exhalatione temulenti futura præcinnunt, vt Delphis nobilissimo oraculo.

Virgilius non minibus pro priis signatè vitur.

existunt vestigia: cuiusmodi sunt, Styx, Acherusia palus, Acheron, aqua calidæ vice Pyriphlegethontis, multa occulta & subterranea loca, varios meatus exitusque habentia.

7. TENEBROSA PALVS ACHERONTE REFVSO] Paludem, quam efficit Acheron suo refluxu, Suidas vocat Ἀχέρουσα λίμνη, quod accepit, credo, à Platone in Phædone: cuius hæc sunt: At contra à regione huius fuit Acheron, qui per alia loca deserta labitur, atque sub terram occultatus est, τὴν λίμνην τὴν Ἀχέρουσα ἀνοίσειται, in Acherusiam paludem ingreditur, quod multa mortuorum anima perveniunt. Strabo autem lib. 8. non ingredi in hanc paludem, sed ex illa egredi, testatur. Interpretes aliqui paludem capiunt pro Auerno lacu, quem aiunt effici ex æstuariis Acherontis.

8. SACRA OSTIA] An exsecranda ut multis placet. B Non puto. Sed Diti sacra. Quicquid enim Ditis est, sacrum illi esse dicitur.

9. ERIPVI HIS HVMERIS] Lege integra 2. Æneidos, & adice Iambicos Sophoclis ex fabula Laocœo, quos citat Dionys. lib. 1. Anriq. ore Interpretis: Nunc ad portas Æneas Deæ filius Adest, humeris patrem ferens, &c.

Adice etiam veterum patremiam, quæ nata videtur ex factis Æneæ, ἐκείνου γὰρ ἀπὸς οὐρανόθεν, ex medio, quod aiunt, igne eripere. Ea videtur Aristides in laude Apellæ. Illud recipi ex hoste, illustrat Passerat. in Prop. lib. 4. Est enim recipere, quasi vindicare, & liberare. Ita Ouid. 5. Fast. Agnorunt signa recepta suos. Prop. Alciden. terra recepta vocat, id est, liberata. Ergo, recipi ex medio hoste, erit, liberari.

10. PELAGIQVE MINAS] Quintilian. declam. 258. inter fluitus, & curvati maris minas. Arator poeta lib. 2. Non pelagi calig. minas. Pari aura Propertius, Nili minas dixit lib. 3. eleg. 11. Et Tibullus, Nili, cogere ferre minas.

11. QVIN VT TE SVPPLEX PETEREM, &c.] Hoc argumentum ad necessitatem contradunt aliqui, cum respectu ad ea, quæ scripta sunt lib. 5. & quia hic mandata dicuntur, quibus ut filius pareat necesse est. Ego ad honestatem traduco, quia mandata non eam vim inferunt, quam præcepta; imo sapissime continent mandata rationem benevolentia & obsequij. Cic. ad Q. Frat. tua mandata persequor diligenter. Absit vt Quintus Marco præciperet seniori. Itaque bene coniunxit Poëta orans mandata dabat. Præterea, qui poterat pater filio præcipere, vt adiret infernos, quod in filij potestate situm nõ erat: scio hoc extremum posse eludî.

12. TVA LIMINA ADIREM] Interpretes synecdochē intelligunt, & partem pro toto: ego proprie accipio, & morem agnosco, ex cuius ignoratione multa huius libri loca adhuc sunt in tenebris. Ad rem. Sciendum, qui oracula adibat, solere in limine ipso consistere religionis causa, Sibyllam tantum interiora templi penetrare, vt ederet vaticinia. Inde hic, vt tua limina adirem, & supra signanter,

Ventum erat ad limen, cum virgo poscere fata. & statim clarius, cui talia fanti. Ante fores subito non vulius, non color vnus, &c.

Actunc admonet Æneam, vt preces fundat, quas cum ille funderet, Sibylla interim se ad secreta recepit, nam subditur, post preces Æneæ, At Phœbi nondum patiens immani in antro Bacchatur vates. & iterum:

Talibus ex adyto dictis Cumaa Sibylla Horrendas canit ambages, antroque remugit. Canit (inquam) ambages ex adyto & antro, his qui essent exterius, nimirum in lumine, & ad fo-

Acherusia palus.

Ex medio igne eripere, adag.

Minæ de aquis.

Mandatum, quid.

Consultor oraculorum in limine consistebat.

Sibylla in interiore parte erat.

res. Inde infra signanter dicitur: Dum consulta petis, nostroque in limine pendes. Eundem morem agnosco apertissimè ex Luciano, apud quem lib. 5. Phæmonoë non vult oraculum adire, & resistit in foribus. versus sunt:

Hærentem dubiamque premens in templa sacerdos Impulit: illa pauens adyti penetrare remoti Fatidicum, prima templorum in parte resistit. Sed accedunt minæ, vt ingrediat;

nobis meritas dabis impia pœnas, Et superis, quos fugis, ait, nisi mergeris antris. Illa itaque coacta minis,

tandem conterrita virgo Confugit ad tripodas, vastisque adducta cavernis Hæsit, & insuetum concepit pectore numen. Quo peccato, ac reddito iam responso, ab adytis profiliuit.

tunc pectore vatis Impacta cessere fores, exclusaq; templis Profluit, perstat rabies, nec cuncta locuta est.

Istis affinia admodum sunt verba Plutarchi de defætuoraculo. apud quem Pythias vaticinatura, κατέβη εἰς τὸ μαντῶν: descendit ad locum vaticinij, vbi vexata à Deo rediit ἀπὸς τὴν ἕδραν, ad exitum. libi ἔββη-βεν εἰς τὴν: se in terram proiecit, quam cum viderunt consultores, fugerunt inde præ metu. Vides, vt consultores viderint affectam, postquam exiit, non antè, diuersus ergo illorum locus, & Pythiadis. Eodem libro, aperte hoc indicans, ait, εἰς ἀγῶνα τὴν ἀσπίδα: ducunt Pythiam intro. Demum ille discriminat οἴκων & ἀδύτων: dans οἴκων consultoribus, ἀδύτων Sibyllæ. Sed quid per οἴκων velit, nõ satis cepi, nisi intelligat partem reliquam ab adyto. Non abluir Herodorus lib. 1. apud quem missi ab Cræso, qui oraculum consulerent, iubentur deponere vincula τῶν τῶν τῶν εἰδῶν, ad limen templi. quasi ibi accepturi quoque responsum. Ad hunc morem pertinet illud. 2. Æn.

Suspensæ Eurypyllum scitatum oracula Phœbi Mirrimus, si que adytis hæc tristia dicta reportat. Vbi adyti non otiose dicitur. Cum igitur Virgilius, & Lucanus toties limen & fores nominent, de eo qui responsum petit: adytum verò & antrum, de eo qui dat; necessariò debemus locum vtrique diuersum constituerè: atque adeo in adductis Poëta locis non aprè ad tropum configitur. Similiter 3. Æn.

meque ad tua limina Phœbe Ipse manu multo suspensum numine ducit. Vt videlicet Æneas resisteret in limine, cum Helenus ingrederetur adyta editurus oraculum. & de Phœbade ait Seneca in Oed. contigisse specum, indicans latentem locum.

13. HECATE] Adi Liliam, & Natalem lib. 3. c. 15. Quid illis addam ad cognitionem huius Deæ, nihil habeo. 14. SI POTVIT MANES, &c.] Explicabo hic argumentum vatis. Ab Orpheo ita virget. Si potuit Orpheus, quod maius est, nimirum non solum adire inferos, sed inde coniugem reuocare (nam hoc est, manes arcessere) cur mihi non detur patrem adire? Dispar enim est causa, nam multo est minus velle patrem videre. Circumstantiæ quoque argumento vim addunt, nam ille fretus cithara, ego pietate permotus. & hoc iam est à minore ad maius. Atque adeo hic duplex est locus comparationis. Transeo ad Pollucem, si tibi prius in memoriam reuocem imitationem Statij, in epicedio patris lib. 5. Sylvar. hærens enim huic Maronis loco, cupiens patrem mortuum videre, ita ait:

Si Chelys Odryssam pigro transmisit Auerno Causa minor; si Thesalichs Admetus in oris Sylva vna terra Phylaccidaret ulit vmbra: Cur nihil exoret genitor Chelys aut tua manes, Aut

Aut mea? fas mihi sit patrios contingere vultus, Fas intuisse manus, & lex quæcunq; sequatur.

Castorum 15. SI FRATREM POLLVX] Dicitur fabula, Iouem specie cynci cubuisse cum Leda, & eadem nocte cum eadem Tyndareum coniugem. Illa ex Ioue Pollucem, ex Tyndareo enixa est Castorem. Hinc Pollux immortalis, Castor mortalis: sed factum Pollucis precibus, vt suam diuinitatem cõmunicaret cum Castore alternis annis (alij, diebus,) inde est, vt alternatim in cælis & inferis vterque versari olim sit existimatus. Igitur, Pollux it reditque eandem viam, est, loca iam cælorum, iam inferorum permutat fraternam fretus pietate. Aliqui hic recurrunt ad sermonem stellarum, postunt. Sed mihi in re fabulosa satis aliquid eligere. Adeundus Pindarus Od. 10. Nem. Hyginus in fabulis. Apollodoros de origine Deorum lib. 3. Plutarchus de fraterno amore, vbi de horum philadelphia. & in Em. Tarianus Assyrius orat. contra Græcos. Iam ad rem. Dispar (inquit Æneas) mea est causa. Pollux sæpe idem beneficij genus accipit: ego hoc beneficij genus semel tantum (est hoc à maiore ad minus) dari mihi volo: ille pro salute fratris (sã hoc est à minore ad maius) ego pro patre anxius sum. Virgiliana porro locutio alterna morte, sumpta est vel à Pindaro, Od. 10. Nem.

μεγαλειόθυμος δ' ἐναλ- λάξ, ἀμέραν τὸν ἰδὲ σὸς ἀσπερὶ φίλῳ Διὶ νέμονται, τὸν δ' ἔπει κἀδθεσι γ. &c. Alternantes autem vicissim vno quidem die apud Iouem patrem charum degunt, vno autem sub latebris terra. Vel ab Homero Odyl. 11.

Ἄλλοτε ἰδὲ ζῶντες ἐτερήμεροι, ἄλλοτε δ' ἄδύται Τερνᾶσιν: Interdum quidem viuunt alternis diebus, interdum rursus Moriuntur.

Castorum 16. Illud, itque reditque viam, amulatur Martial. lib. 6. Et Capitolinas itque reditque vias.

Ex natalibus, quos initio actuli, Castoris & Pollucis, natum credo, vt Æcastor vsurpetur à fœminis frequentius Pol; & Ædepol à viris, obtinente hanc prærogatiuam filio Iouis. Apud Terentium Peræcastor scitus puer natus est Pamphilo. Apud Plautum Pœnulo Agorastocles adolescens, Deos quoque Ædepol & ano, & metuo. & statim Adelpasium meretrix. Æcastor cum ornatum aspicio nostrum amburum. Scio hæc interdum commutari, sed quæ dixi, frequentiora sunt.

16. QVID THESEA? &c.] De Theseo & Hercule diuersum quoque est multo. Nam Theseus adiuit inferos, vt Proserpinam; Hercules, vt Cerberum ad superiores reuocarent: illi ergo prædones, ego pius. In his variant fabula: sed Virgilius infra, quas ego assignauî, causas adducit, illis versibus:

Tartareum ille manu, &c. Et MI GENVS AB IOVE SVMMO] Quia filius Veneris, quæ Iouis filia. Sed dici potest non insipide, dictum hoc opinione illorum temporum, in quibus viri virtute, aut sapientia præstantes, existere ab Deo dicebantur. Pindarus Od. 9. Olymp.

Quotquot viri sunt strenui & sapientes, existere à Deo. Id adeo magis verum apparet, nam hunc locum Maro videtur adumbrare à Pindaro: nam, quemadmodum hic Æneas ex aliorum successu argumentum ad se trahit, qui, sicuti illi, genus ex cælo referebat: sic ibi Pindarus, vt probet Epharostum palæstritam ex Deo existere, exemplo quoque Herculis probat.

- 125 a Talibus orabat dictis, arâsque tenebat: b Tum sic orâ loqui vates: Sate sanguine Diuûm Tros Anchisiade, FACILIS descensus Auerni: Noctes atque dies patet atri ianua Ditis: SED REVOCARÈ gradum, superâsque euadere ad auras, Hoc opus, hic labor est. PAVCI, quos æquus amauit 130 Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus, Diis geniti potuere. tenent media omnia sylvæ, Cocytûsque sinu labens circumfluit atro. c Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est, Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre 135 Tartara, & IN SANO iuuat indulgere labori: Accipe quæ peragenda prius.

ARGVMENTVM. Obiicit Sibylla difficultates, vt inferni adeantur. EXPLICATIO.

EX more sacrorum, quo Deos precaturi aras tenebant. b Sequitur sermo Sibyllæ ad Æneam, quo docet, descensum ad inferos esse perfacilem, reditum perdifficilem. Ratio primi, quia semper patet Plutonis ianua. Ratio secundi duplex est: prima ab paucitate eorû, qui redierunt; altera, ab loci difficultate. Ergo, redierunt pauci heroes (nam hoc est, pauci Diis geniti) neque satis fuit esse heroes, sed etiam vt à Ioue amarentur, & vt ipsi virtute præstaret. Loci difficultas magna

D est, ab sylvâ, quæ viam impediunt; ab Cocyto, qui loca inferorum circumfluit. Peculiaria in Notis.

c Quasi dicat: Quod si tibi tantus est amor, potius cupido, potius insania (vide miram ἀδελφῶν) videndi inferos, audi, &c. Dicit bis cum respectu ad descensum & reditum, vt vult Hortensius, quod non probò. Vel, iuxta omnes fere, nunc, & iterum post mortem. In isto orationis apparatu, Stygios lacus, nigra tartara, labori insano, tacitè & tanquam aliud agens amplificat Sibylla beneficium, quod collatura erga Æneam, enumeratis difficultatibus via.

NOTÆ. 1. A RASQVE TENEBAT] Solet hic vates occultè alludere ad vocû etymologias. Arq; dictè sūt, aut cõtere G G g 4 Varro

Varrone, quasi anse, quod tenerentur. Signatè itaque A tenebat. & Servius lib. 4. *En. veteres asus dicebant, postea immutata littera, S, in, R, aras dixerunt: sicut Valesios, Valerios; Eufios, Eurios, quod Varro libro quinto rerum diuinarum plenius narrat. Sic Varro idem lib. 6. Ling. Lat. Plurima, asena, Casmena, pro plurima, arena, Carmena, vnde postea dicta carmina. Cæterum, obseruatum fuit à veteribus, vt aras tenerent, dum precarentur, quod admonet Briff. 1. Form. non solum in sacrificio, & iurando, quod alibi dico. Plautus Rud.*

Aras tenebatur qui precabantur.

*Venus alma amba te obsecramus
Aram amplexantes hanc tuam.*
Ibidem: *Tene aram hanc teneo.* Apud Apuleium lib. 6. Psyche, Iunonem deprecans, aram amplectitur. Ex hoc more Ouid. 1. Am.

Tange precor mensam, tangunt quo more precantes.
Ex eodem Arnob. lib. 6. *Ita enim non videtis spirantia hæc signa, quorum plantas & genas contingitis, & contrectatis orantes.*

2. FACILIS DESCENSVS AVERNI] Seneca in Furen. pluribus:
*Nec ire labor est, ipsa deducit via.
Vt sepe puppes æstus inuitas rapit:
Sic pronus aër vrget, atque auidum Chaos:
Gradumque retro flectere haud vnquam sinunt
Vmbra tenaces.*

In Græco epigr.
Εἰς Αἴδου ἀδύτατον καὶ ἄβυστον.
Noctes diés, NOCTES ATQVE DIES] Aduertit Passeratus hanc esse formam adagij. vt in Propertio lib. 1. eleg. 8. *Sine diés, seu nox venerit, illa mea est.*

Tale illud Horatij,
*— nec tibi vespere
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente solem.*
& Virgilij 4. G.
Te venientio die, te decedente canebat.

Inferni iter 4. SED REVOCARÉ GRADVM] De hac sententia irremediabile. digna, quæ hæreat, ita Anacreon:

*Αἰδῶ γὰρ εἶναι δένδρον
Μυρτίος, ἀργυράδην δὲ ἰς αὐτὸν
Κάδου.*

Est formidanda Diis spelunca, & in hanc grauis ingressus, nam ascensus patere nunquam potest illi, qui semel descendit. Citanur ab Stobæo in tractatu de amentia, verba quæpiam, quæ pertinent ad hanc sententiam, quæ in Deo lege. Philetas Cōiis:

*— ἀργυρῶν εἰς αἴδου ἄβυστον
τὴν ἔπειτα τῆς θανάτου ἵλαθε ὀδόντες:
Ἥρ' ἔσει' ἀδ' inferos, per quod nullus retro viator redijt.* Opi- pian. 4. Hal. ἀνὴρ καὶ ἄνδρ' ἀδύτου: irremediabile inferni cū- bile. Euripid. Alcestid.

*— ἰδ' ἀνδρ'
Ξεῖς ποτ' ἐπιρθεῖν
Κλάδων τὰς θομβένας ἀνο:*

Non enim reduces vnquam ab inferis flendo defunctos ad superos. Calaber lib. 3. de Platone, ἀνοστρε dixit, vt qui irremediabilis. & Theocritus Acherontem vocat ἀνέξο- δου, sine exitu. Huc pertinet, quod scribit Paulanias lib. 5. in signe Plutonis esse clauem, & huius rei significatum esse, quod nemo habeat ἐνδύεσθαι, regressum. E

Plutonis claus.

*— non vnquam amplius
Conuexa tetigit supera, qui mersus semel
Adijt silentem nocte perpetua domum.*
& in Octæo,
Vnde non vnquam remeant vllus.
& in Furente.
Audax ire vias irremediabiles.
Non alia mente dixit idem in Hippol. signans Ditem,

Regni tenacis dominus.
Vt & Nōnus lib. 30. Dion. ἀνοστρε δὲ βαρῆτρου ἰρρεμεabile. Aristides orat. 3. facror. ferm. loquens de inferno ἀσπαράξασαι πύλων: irremediabilibus portis. Cy- rillus Alex. in Ionam prophetam: ἀφ' ἡμῶν τὸν Αἴδου, ὄθεν ἐκ ἐξοχῆς τῆς: Peruenire ad infernum, vnde nemo exiuerit. Propertius lib. 4. eleg. 12.

*Cum semel infernas intrarunt funera leges,
Non exorato stant adamante via.*

Carullus:
Illuc vnde negant redire quenquam.
Cuius verba habuit ante oculos Seneca in *ætop.* Cyl- lenius illum obtorto collo trahit è celo ad inferos, vnde negant redire quenquam. Sicut Virgilij, Terullianus lib. 1. aduersus Marcion.

Sed reuocate pedem seui latronis ab antro.
Horatius lib. 4. Carm. Od. 7. ita dilatat sententiam istam:

*Cum semel occideris, & de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non Torquate genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum:
Nec Lethæa valet Theſeus abrumpere charo
Vincula Pirithoo.*

5. QVOS ÆQVVS AMAVIT IVPITER] Tale quid Pind. 1. Pyth.

*Ὅσα ἴ μὴ πεφίληται
Ζεὺς.*
at que non amat Iuppiter.

Plinius epist. 2. lib. 1. prouerbialiter: *vim tantorum verborum pauci quos æquus amavit Iuppiter, assequi possunt.* Sic legit ex m. f. Claudius Minos. & inde elicit formam prouerbialem. Epithetum Iouis Staius arripuit. 2. Theb.

*—manibus permittere gentes
Iuppiter aque velis.*

6. TENENT MEDIA OMNIA SYLVÆ] Ideo Hesiod. Theog. *Ἐπὶ τοῦ ἠερῶν: tartari opaci.* & præce- ferat de hoc tractu *γῆς δροσερῆς: terra tenebrosa, & postea, βίβλος ἀδύτου: cavitates opacas.* iterum comparans opacitates istas cum nubibus, ait, *οἰκία δένδρ, νεφέλης κεκαλυμμένη. κωσέβησι: domus horribilium, nubibus nigris obteche.* Conuulsa ista sunt. Pulchra est Valerij Flacci descriptio lib. 3.

*Stant tacite frondes, immotaque sylua comanti
Horret verna iugo, specus vmbraarumque meatus
Subter, & Oceani præceps frægor, aruæque nigro
Vasta metu.*

Pari nota Seneca in Furen.
Horrent opaca fronde nigrae ante coma.
& de via inferorum:

Tristis, & sylua metuenda nigra.
iterum: *cuncta morore horrida.* Plutarchus, de super- stitione, ponit in aditu inferorum *σκότος πολυφαῖτον.* & in opusculo de littera Delphorum, discrimi- nans Phœbum à Plutone, huic notas omnes dat ab tenebris, *Αἰδωνὸς, σκότι, στυγερὸς κούραν, &c.*

7. SINVS] Sinum efficit fluius cum constringitur in- tra littora curuata, dicitur sic ad similitudinem huma- ni sinus in corpore hominum.

8. CIRCVMFLYIT] Testatur Pierius, in omnibus antiquis exemplaribus vnanime consensu legi *circumuenit.* Idem affirmat Gifanius, additque hanc vocem fuisse Cæsari familiarem, iudicatque reponen- dam.

9. ATRO] *κακῶς, est fleo: κακῶς, fletus, inde Cocycus totus flebilis, bene ergo ater.*

10. Bis] Explicatio, quam prætulit, innititur istis Ho- mericis Odyll. 12.

*Ἐχέτλοισι, οἱ ζωῶντες ὑπὸ τῆς δάμης Αἰδῶος,
Διὸς ἀνέστη, ὅτε τ' ἄλλοι ἀπαξ θνήσκουσ' ἀθρήσασσι:
Μίσησι, οἱ viuentes subjūctis domum Plutonis
Bis mortui, cūm alijs semel dumtaxat moriantur ho- mines.*

11. NIGRA] Sæpe Homerus *Ἐπὶ τοῦ ἠερῶν: Hic mul-*

ti. metalepsin agnoscunt, nigrore enim profunditas innuitur.

12. INSANO IVVAT INDVLGERE LABORI] *Εἰς- Insanus la- dem, verba habentur ad calcem. 2. En. in vtroque lo- bor, pro ma- go insanus labor esse potest magnus & vehemens labor.* Cuius acceptiois causam Varro explicat lib. 6. Ling. Lat. Nam quia insani omnia faciunt vehementer, *in- sano* pro vehementer ponitur.

- a Latet arbore opaca
- Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
- Iunoni infernæ dictus facer: hunc tegit omnis
- Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbrae.
- 140 b Sed non antè datur telluris opera subire,
- Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus:
- Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
- Instituit: primo auulso non deficit alter
- Aureus, & simili frondefcit virga metallo.
- 145 c Ergo altè vestiga oculis, & rite repertum
- Carpe manu, namque ipse volens facilis que sequetur,
- SI TE fata vocant: aliter non viribus vllis
- Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
- d Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
- 150 (Heu nescis) totamque incestat funere classem,
- Dum consulta petis, nostroq; in limine pendes:
- Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulcro.
- e Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunt.
- Sic demum lucos Stygios, regna inuua viuus,
- 155 Aspicias. dixit, pressoq; obmutuit ore.

ARGVMENTVM

Sed irraobicit, vt viam aperiat, qua possit rem istam consequi, explicans doctrinam rami aurei. Admonet illum de obitu socij cuiusdam, docet qua sacra, debeant precedere descensum inferorum.

EXPLICATIO

a Sermonem de his, quæ sunt peragenda ab Adeuptibus loca inferorum, præcedit cognitio rami aurei. Ergo later, &c. sententia est. Latere in opaca quæpiam arbore ramum vnum, qui aureus est & foliis & vimine, huncque sacrum esse Proserpinæ: quod ex decoro fingitur, nam aureus debet esse ramus, qui facer est coniugi Diis patris diuitiarum, & quia hic ramus rotus præiosus, deo non solum later in sua arbore, sed vnum tegit vniuersus lucus; imò claudunt vmbrae, quæ sunt in conualle obscura. Ita- que vnus ramusculus later, tegitur, clauditur (vide *ἐπι- ἔσθαι* ab sua arbore, ab vnitero loco, ab horrentissi- mis vmbis.

b Sequitur lex feruanda. Potest nemo ire sub opera Telluris, penetratèque infernos, nisi prius ramum istum decerpserit, & Proserpinæ, ex huius Dææ institu- to, obtulerit: nam pulcherrima pulcherrimo dono de- lectatur. Est verò rami huius ea natura, vt illo auulso, alter statim nascatur, & simili metallo frondefcit ac progerminat.

c Docet iam Æneam, quæ prius peragenda: videli- cet, vt oculis diligenter circumspiciat lucum, donec

B ramum istum reperiat, repertum carpat manu, & rite carpat, nam scilicet euellendus ille ex ritu & more sa- crorum. Sed cur carpendus manu, nam si voluntata aditi inferos, statim ille facillime sequetur: aliter nec vllis viribus, nec ferro poterit euelli.

d Transiit ad casum Miseni. Vbi pathetica omnia. Nam quem ista non moueant, iacet corpus, & hoc exa- nimie, & hoc amici, vbi exclamatio *heu nescis*, auget af- fectum. Quid præterea incestat, en verbum religionis, id est, polluit totam classem. Sane incestat domus & polluta putabatur, in qua esset mortuus, nisi piacu- la accederent. Ergo, refer illum suis sedibus, id est, se- pultura (est enim sepultura, propria sedes defuncto- rum) nec solum refer, sed conde in sepulcro, id est, ter- ram iniice. Pendere hic est, esse sollicitum.

e Non hoc de Miseni capendum, quantumvis tibi lector videatur, sed de sacrificio Deorum Manium, quod vltimo loco peragitur ad aduendos inferos. Ideo sequitur, *sic demum*, &c. petinde ac si dicatur, ita peregeris, quæ præcepi, adibis inferos, non aliter. Vi- delicet, si ramum carperis, Misenum tumultuatis, ni- gras pecudes duxeris Diis Manibus. His pronuntiat' obmutuit presso ore, quasi à Phœbo non vltra loqui permitteretur.

NOTÆ

1. LATET ARBORE, &c.] In explicanda hac ra- mi aurei fictione insitam interpretibus. Fe- runt, arborem, quam hic celebrat Maro, fuisse in nemore Aricino Dianæ sacro, cui luco & templo præerat

Sermo à se-
tendo.

Fixa pedum pono pressa vestigia signis.
5. SERMONES SEBEBANT] Alludit ad etymon, nã
sermo dictus, quia scribitur. Sic in 12.
Sermoneque serit varios.
Ita Græci pari indole *σπριμολογείν*, & *σπριμολογία*. &
Plutarchus, *σπριμολογία λόγου*. integra pete à Germano.
6. MORTE PEREMPTVM] Ita Lucretius lib. 3.
Quominus esse diu possimus morte perempti.

7. QVO NON PRÆSTANTIOR ALTER] Tale
quid Homerus. 2. Il.
Τὸ δὲ δῖο σπριμολογείν ὅμοιον ἔστι τῶν ἀνδρῶν
Huic nondum quisquam vir inter terrestres fuit similis.

8. ÆRE] Lituus intellige, posuit enim materiam
pro re tota. nam postea: *Qui lituo pugnas insignis obibat.*
Isti dicti sunt *Æneatores* Suetonio in Iulio cap. 32.

Æneatores.

9. MARTEM QVE ACCENDERE CANTV] Nota
verba *accendere*, & *cantu*. in quibus clara imitatio Ari-
stophanis in Irena, *τὸν ἀδάμαντον ἐκ ζωπυρήσεσ' ἐν δόδεν κί-
μαρ' ὄτ' ἐσ'· Bellum accenderit intus clamantes.* Græcus *ἀδά-
μαντον*. Latinus *Martem*: ille *ἐκ ζωπυρήσεσ'*, hic *accendere*: ille
κίμαρ' ὄτ' ἐσ', hic *cantu*. Non abludit ab Græcis pugnam
significari per *βόλω*, id est, clamorem. & quidem do-
cti interpretes Homericum illud de Menelao, *βόλω
ἀδάμαντος*, explicant, *bonus pugna*. Ab clamore certe ver-
bum *βόλω*, militare.

10. MAGNI] Non vulgariter captas. nam Magnum
vocat Hectorem, ea forma, qua Alexander & Pom-
peius cognomen hoc habuerunt rerum gestarum
magnitudine.

Lituus, quid

11. LITVO] Lituus medium instrumentum fuit in-
ter tubam, & cornu; non rectum prorsus, vt illa; nec
totum incuruum, vt istud, quamuis scriptores interd-
um confundant. A tuba enim seungit Lucanus li-
bro 1.
stridor lituum, clangorque tubarum.
à cornu Seneca, Oedip.
— *sonuit reflexo classico cornu,*
Lituusque adunco stridulos cantus elisit ære.
Inde iam cum tuba, iam cum cornu iungebatur. De
tuba Horat. Od. 1. lib. 1.
— *Et lituo tuba*
Permissus sonitus.

De cornu Iuuenal. Sat. 14.
— *soluunt tibi cornua ventrem*
Cum lituis audita.

Cum autem esset incuruus, edebat sonum streperum D
& acutum. Ennius:
Inde loci lituus sonitus effudit acutos.

& Horatius. 2. Car. Od. 1. *litui strepunt*. Seneca, vt vidi-
sti, *stridulos cantus*. Debes hanc Notam Lipsio lib. 4. de
Mil. Rom. & Delrio in Thyest. versu. 574. Pontano in
hunc locum. Ad Agellium lib. 5. cap. 8. & me lib. 3.
G. ad illud; *lituosque pati*. Dissidet à Virgilio Propert-
ius el. 1. 8. lib. 3. à quo Misenus *tubicen* dicitur, non li-
ticen. Sed cum Virg. consentit Statius 4. Sylu. à quo
Misenus dicitur *liticen*.

175 Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipue pius Aeneas. rum iussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes, aramque sepulcri
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum;
180 Procumbunt piceæ, sonat icæta securibus ilæx,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur : aduoluunt ingentes montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus

Hortatur

Hortatur focios, paribusque accingitur armis.
185 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans syluam immensam, & sic ore precatur:
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto, quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Misenè, locuta est.

ARGUMENTVM.

Parantur necessaria ad funus Miseni, nam sylua ad ro-
mum exciditur, qua in sylua precatur sibi aureum ramum
indicari.

EXPLICATIO.

Redit ad rem, à qua fuerat digressus, interposi-
tione laudum & mortis Miseni. Mihi hæc sic
videntur annectenda.

Misenum in litore secro,
Vt venere, vident indigna morte peremptum,
Ergo omnes magno circum clamore fremebant, &c.
Quod vidit Iulius Scal. cum ait: fremebant indigna per-
emptum morte.

Enituit Æneæ pietas in desendo mortuo, verè er-
go pius.

Exprimitur studium Troianorum in peragendis
Miseni iustis iuxta præcepta Sibyllæ. Ideo verba illa,
haud mora, festinant, congerere, certant educere. Vocula
rum est, deinde, *aram sepulcri* est periphrasis pyrae. quasi
dicat: congerunt pyram arboribus.

Amplificat studium Troianorum à circumstan-
tiis, verus quatuor spirant celeritatem, fatigationem,
sudorem. Vide autem apparatus, omnia grandia
sunt, omnia magnifica. Piceæ procumbunt, ilæx icæta
sonat, & trabes fraxini, robur cuneis scinditur, aduol-
uuntur ingentes orni. Sed expendam alia. Ponitur
picea loco principe, rationem habes in Notis. ilæx,
vt quæ dura, sonanter scinditur; nec satis vna securis,
sed multæ: ideo fortasse ilæx in singulari, secures in
plurali; non quod vna tantum scissa, sed ad difficul-
tatem exprimentam. Robur, vt cui materia durissima,
non tam icibus & viribus, quam arte peruincitur,
ideo cuneis scinditur. Coniunge verò sic: robur
scinditur, fissile cuneis. quasi indicet naturam arboris,
quæ propter duritiam vastanda cuneis. Optimè
verò *ingentes ornos*, sibi consonans, quia præcessit *anti-
quam syluam*. Eodem pertinet dici *stabula ferarum*,
nam harum metus incolas arcebat à cædenda sylua.
& *stabula* quidem dixit, intelligens per metalepsin
magnas feras, aliter cubilia diceret, aut quidpiam si-
mile. Talem te Virgiliani carminis scrutatorem volo.

Incumbit pariter Æneas in officium pietatis, quod
præclare excogitauit Poëta, non solum quia labor
pius decet virum pium, sed etiam vt occasione hac
locum det Æneæ ad lustrandum nemus, si forte in
illo appareat ramus aureus. Ait *primus*, vt exemplo
aliis esset. *hortatur*, vt dux. *accingitur*, vt vnus è reli-
quis, ad omnia alacer, *volutat cum tristi corde*, vt quem
altior cura premit rami inueniendi, non solum tumu-
landi Miseni, vt reliquos. Inducitur *aspectans*, quia
præceperat Sibylla, *ergo alitè vestigia oculis*: & *syluam
immensam*, quia supra, hunc tegit omnis Lucus. Iam diffi-
dens de sua diligentia precatur ore, confugiens ad
preces. Quid verò precatur?

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto.

Cum verò sit æger de successu, consolatur se hoc ar-
gumento, *quando omnia*, &c. quasi dicat: Non dubito
quin appareat ramus, nam Sibylla prædixit, quam ve-
ram esse in successu Miseni deprehendi. Estque spe-
cies argumenti de minore ad maius. Si vera fuit in re
tristi, & quam ego nollem; cur non erit in læta, quam
vehementer cupio?

NOTÆ.

MAGNO CLAMORE] Attingit motem serua-
tum in funeribus de excitato clamore ab
his qui adessent, quem etiam attingit in 11.
Italo clamorque virum.

& Ouidius in Trist. cum ait:
Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos claudet amica manus.

Moris huius duplicem causam Kirchmannus affert
lib. 1. de Funerib. Roman. c. 13. Priorem ex Propertio
lib. 4. vt videlicet exeuntem animam retardarent, si
possent. Versus Poëtæ sunt ore Cythiæ:

At mihi non oculos quisquam inclamauit euntes,
Vnum impetrassem te reuocante diem.

Posteriorem ex Seruio in hoc libro, vt animam ad-
huc delitescentem in corpore expergefacerent, ne
fortasse viuus aliquis sepulturæ daretur. Potest enim
contingere, vt aliquis non mortuus, putetur esse mor-
tuus. Si ergo ad clamorem editum non excitaretur,
habebatur pro mortuo. Verba Seruij alibi adduco, &
de conclamatione, quæ sequebatur clamorem, alibi
loquor.

ARAMQVE SEPULCRI] Ideo ara sepulcri peri-
phrasit est pyra, quia pyra ad aræ similitudinem ex-
struebatur, vt facillè elicitur ex his, quæ scribit Hero-
dianus lib. 4. de apothefi Imperatorum, vbi loquitur
de Septimio Seuero. Deinde, sicut ara feruit sacri-
ficio Deorum, sic pyra etiam dici ara potest, cum
in ea cremetur defunctus, quæ crematio sacri quid-
dam erat Diis inferis. Quin aram dici propriè eam,
quæ in honorem Herojum excitabatur, tota proclama-
mat antiquitas.

CONGERERE] Apollonius ex nota Germ.
Νεῖν' ἄρα μὲν, νηῖν' ἄρα.
Glomerare aram, ignem.

id est, explicatore Didymo ἔδρα σαρδῶν, congerere, &
cumulare ligna.

ITUR IN ANTIQVAM] Ad Scaligerum lib. 5. Poë-
ticæ, vbi comparat cum his Virgilianis, quæ scripta
sunt à Græco vate in combustionem Elpenoris, & vi-
ctoriam dat Latino. Virgilius autem omnino institit
Ennianis versibus, lib. 6. Annual.

Incedunt: arbuta præalta securibus cadunt;
Percellunt magnas quercus, percellitur ilæx:
Fraxinus frangitur, atque abies constermitur alta.
Pinus proceras peruertunt: omne sonabat
Arbutum fremitu syluæi frondosæi.

Hos versus multi aduocant, in primis Macrobius. Pa-
ri fermè Musa Silius lib. 10.
— *tum munera iussa*

Defessi quanquam accelerant, sparsimq; propinquos
H H h Agmine

Agrum prostruunt lucos: sonat alta bipenni
Frondosus sylua alta iugis: hinc ornus, & alta
Populus alta coma validis accisa lacertis
Scinditur: hinc ilex proavorum condita seculo.
Deuoluunt quercus & amantem littora pinum.

Locum parem subiicit Virgilius. 11. Aen. ubi etiam ego
quaeripiam. Circa voculam istam *itur*, Seruius inculcat
quaeripiam de quantitate syllabica, quae omittitur: tan-
tum mones, quae de voce *fortuitus* dicit, nimirum
penultimam esse ancipitem, secus videri Iano Dula
in Petronium, & Conrado Ritterhusio in Phaedrum,
aliisque, ad quos libenter accesserim. Ergo, *fortuitus*,
gratuitus, *pituita*, penultimam producant, nunquam
corripunt. Horatius clare lib. 2. Od. 15.

Nec fortuitum spernere cessitem.
Vbi lex carminis postulat longam syllabam. Phaedrus
fabula 35.

Tum fortuitum soles contubernium.

Si quando verò appareant illae tres syllabae corrip-
tuera producuntur, nam tum debent existimari esse
trium syllabarum, ut sunt multa apud Poetas, non
quatuor. Ita *aureus* interdum vim obtinet duarum
syllabarum, non trium.

Picea in fir-
nerib,

5. PICEAE] Ponit principe loco piceam propter pin-
guedinem, picem, refinam: itaque illa incensa facile
reliqua arbores accenderetur. Plutarchus lib. 2. Symp.
quaest. 6. de picea, & aliis arboribus. *πικρατα ἔχει τὴν φύ-
σιν, ὅτι πικρὰν ἀποδεδωκεν, καὶ πυρρὴν: natura sunt pin-
gues, picem illacrymant, & refinam.* Deinde posita
principe loco, quia arbor ista feralis admodum, ut
quae poni solita ante fores illius domus, ubi esset de-
functus, ad indicandum, domum illam esse fune-
stam. Aperit morem istum Plinius lib. 16. cap. 10.
*Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri
iudicio ad fores posita, ac rogis virens.* Eadem de cu-
presso scribit Seruius lib. 4. Aen. cuius verba adducam
in hoc libro ad rem aliam. Sed redeo ad piceam,
quam fuisse infans Arnobij testimonio liquet lib.
5. Sed aliunde ducto argumento, quia nimirum illam
Mater Deum sibi assumpserit, ac dicauerit, tanquam
miserabilis indicem testimoniumque fortuna, quia sub ea
arbore Atys virum deposuerit.

6. SECVRIBVS] Signatè & propriè. Philostratus
lib. 2. Icon. cum *σελευρον*, id est, securim nomi-
narit, subiicit, *ὅτι καὶ τὰ δένδρα αἰπέτ τὰ μεγάλα: quae
magnas cadit arbores.*

7. ADVOLVNT] Contendit innixè Ioannes Meyen.
legendum ac *voluunt*, duplici dictione, non *aduoluunt*.
Mihic ea, quam scripsi, aequè placet. Nam siue ac
voluunt, siue *aduoluunt* legas, eadem est sententia,
videlicet vel euersas fuisse omnes ingentes in mon-
tibus: vel ornos ingentes deuolutas fuisse è mon-
tibus. Extremum hoc exhorrescit Meyen. nescio
cur?

8. MONTIBVS] Signatè, nam istae arbores, ut
plurimum, proueniunt in montibus, de quibus in
Georg. satis à me hic adiunge Plutarchum lib. 3. Sym-
pos. quaest. 2.

Principes
debet præire
exemplo.

9. AENEAS OPERA INTER TALIA PRIMVS] Fuit
hoc magnis viris & principibus vsitatum, ut ipsi
exemplo suo praesentent militibus, neque puderet il-
los partem laborum suscipere, firmant hoc exem-
pla Agesilai apud Xenophontem, Antonini Sueti
apud Herodianum lib. 4. Germanici apud Sueton-
ium in Calig. cap. 3. Traiani & Adriani apud Xi-

A philinum, Marij apud Plutarchum, Antonini Cata-
callæ iterum apud Herodianum, demum versus ele-
gantissimi apud Claudianum Paneg. 4. de Conf. Ho-
norij, iique ore Theodosij. Has omnes historias om-
mitto, in quarum plurimas ego incideram, quippe
liberas aliis. & adiungo à me Theseum, qui apud Ho-
merum in laudatione Helenæ, τὸς μὲν κινδύνας ἰδίως
ἐποιεῖτο, τὰς δὲ ὀφελείας ἀπάσιν εἰς τὸ κοινὸν ἀπέδιδε: peri-
cula sibi priuatim vindicabat, utilitates in commune conse-
rebat. non ut alij principes, qui labores mandant ciui-
bus, voluptates sibi ipsi capiunt. Clearchum, qui
apud Xenoph. 2. anal. & ἀμὰ αὐτὸς προσηλάμβανεν εἰς
τὸν πηλὸν ἡμετέριον, ὅσοι παῖσιν αἰχμήναι ἔμειν ἔσσαν ἀ-
ξίον: Cum quidem ipse descendens in cœnum manuum operi
admoueret, quo fiebat, ut omnes pudori ducerent, si non &
B ipsi incumberent. & lib. 4. Xenophon dux inducitur
ἄξεν ξύλα, secans ligna, quo exemplo permotus est
miles ad eundem laborem. Traianum, qui apud Dio-
nem ἐβιάζεν ἀεὶ μὲν αὐτὸς τὸ σπατὲν περὶ:ibat pedi-
bus, ut reliquis exercitus. De eodem Traiano satis lon-
gus est locus apud alterum Plinium in Panegyrico.
Corbulonem, qui apud Tacitum. 15. Annal. ipse cul-
tu leui, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens
adesse: laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum
omnibus ostendere. Catonem maiorem, qui apud Li-
uium lib. 34. omnia maxima, minimaque per se adiret,
atque ageret: nec cogitaret modò imperaret, quia in rem
essent, sed pleraque ipse per se transtingeret. Maiorianum, de
quo Sidonius in Paneg. loquens cum illo:

— sic agmina voce
Erigis, exemploque leuas, primisque labores
Aggredereis quoscunque inbes: tum cætera parer
Turba libens, seruit proprijs cum legibus auctor.

Mitto Magnos duos, videlicet Alexandrum apud
Curtium, Constantinum apud auctores Ecclesiasti-
cos, in quibus hæc virtus summè eniuit; & locum
Xenophontis in Hipparchico, ab ea parte, ὅρασι τὸν
ἀρχοντὰ δουλεύον ἐπὶ τῷ ἵππῳ, & ἄλλοις ἀσφαλῶς περι-
πέδῃσιν ἐκείνην ἀποδείκνυσι: Vident equitatem principem, & fossas transilientem. His om-
nibus Aeneas virtus illustratur, cuius opera enitescit
inter milites, cum ipsemet arbores cædit, à quo non
abit, Heroas ab Interprete Apollonij lib. 2. Arg. vo-
cari ἑλοτόμους, secantes ligna, quod Vrinus admo-
nuuit.

10. TRISTI CVM CORDE VOLVAT] Locutio
ista usurpata prius Lucilio, Lucretio, Plauto, quod
iam alij indicauerunt. Primus:
— non ante in corde volutas.

Alter lib. 3. mente volutent. Tertius Captiu. in pecto-
re hanc rem meo voluto. Repetit Virgilius. 1. & 4.
Aen.

11. ORE PRECATVR] Sunt qui legant forte, non
ore, credo ut fugiant vitium Pleonasmis. Sed quotquot
sunt docti, ore legunt, neque est pleonasmus, quin op-
ponit hæc duo, corde, & ore, ac si dicat: Dolorem vo-
lutat corde, non ita tamen deiectus, ut non in vocem
erumpat. Seruius forte agnoscit, cuius doctrinam, &
exemplum, quo illam firmat, nemo doctus probat.
Sed & hoc hemistichium aliqui non esse Virgilij vo-
lunt. Aeneas enim non orat, sed optat; frustra ergo
precatur.

12. NIMIVM] Ea forma dici *nimum*, qua Grecis
ἀγών, Germanus notat. Æschylus, ἀγαπίστραμῆ: mi-
mum scio.

Et viridi federe solo. tum maximus Heros
Maternas agnoscit aues, lætusque precatur:
Este duces, o si qua via est, cursumque per auras
195 Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum: tūque o DVBIUS ne defice rebus
Diua parens. b sic effatus vestigia pressit,
Obseruans quæ signa ferant, quò tendere pergant:
Pascentes illæ tantum prodire volando,
200 Quantum acie possent oculi seruare sequentum.
c Inde vbi venere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt se celeres, liquidumque per aëra lapsæ
Sedibus optatis geminæ super arbore fidunt,
Discolor vnde auri per ramos aura refulsit.
205 d QVALE folet syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo sætu teretes circumdare truncos:
e Talis erat species auri frondentis opaca
Illice: sic leni crepitabat bractea vento.
210 f Corripit extemplo Aeneas, auidusque refringit
Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.

ARGVMENTVM.

Respondet exitus Aeneas precibus, ramum inuenit ductu
columbarum, corripit, fert ad Sibyllam.

EXPLICATIO.

AENEAS votum felicissimus euentus sequitur.
Optauerat videre ramum aureum, ad sunt
statim columbæ geminæ, volant ante ipsius ora, ut eius
causa venisse viderentur, sed in solo viridi, ut vide-
licet ex pastu ipso augurium Aeneas capiat. Agnoscit
ille aues sacras matri Veneri, & iam lætus ad illas pre-
catur, ut sibi sint duces, ac per auras volent, cursum-
que eò dirigant, vbi est aureus ramus. Neque verò
oblitus Veneris, illam etiam precatur, ut adsit rebus
filij. Ramus humum opacat, est, inumbrat, quod prop-
rium arborum. Sed tatalus ramus qui inumbrat: di-
ctum, credo, ad rei magnitudinem & excellentiam in-
dicandam. Res dubia sunt, accise, perditæ, afflictæ.
b Hæc ut dixit, firmavit vestigia. Quia verò hîc cla-
ra sententia, parcendum solitæ paraphrasi, & breues
notulæ adhibendæ. Ergo, *pressit vestigia*, firmans se
more augurum captantium auguria; solebant enim
post preces, immobiles stare, aut sedere. Videndus
Seruius: *obseruans*, est verbum augurum. *Quæ signa
ferant*, id est, quæ signa dent. *Quò tendere pergant*. Eius
animantis, reliquorumque volatiliū ingenium est,
ut pascendo procedant semper, tendantque ulterius.
In voce *pascentes* allusio fit ad pullare augurium, fe-
lix enim faustumque habebatur, si pulli pascerentur.
In illis, *illa tantum prodire*, &c. sententia est: volabant
non cum eo impetu, quo solent columbæ, sed len-
tiore cursu, ne se eriperent oculis sequentium, ut Ve-
neris benignitas in natum esset clarior. *Prodire volan-
do* est, volatu antecedere. ait *acie*, quasi visu acutior-
& intentiore.
c Cum Auernis dictus sit quasi ἀπὸ, id est, sine
auiibus, quas necabat halitus inde emissus, ait Poë-

A ta, columbas, ut primum volando ad Auernum per-
uenire, se celerrimè sustulisse ne caderent, ac succes-
sisse aëri liquido & puro, tandemque confedisse in
arbore, vbi erat ramus aureus. Illud *sedibus optatis* re-
ferendum ad votum Aeneas. *Aura auri* est, auri splen-
dor. hic dicitur *discolor*: quia non, ut reliqua arbor, vi-
ridis.

d Ea erat species aurei rami in viridi arbore, qualis
est visci, quod in arboribus adnascitur. Cape hîc bre-
ues notulas ad totū hunc tractum intelligendum. Ait
apud *brumali frigore*, nam viscum ad brumam matsu-
rum est, & colore omnino flauo: Seruius. Cum ait *fron-
denoua*, intellige, æternam & semper perpetuam, quod
postea explicabo. Illud præclare, & ex natura visci
quod non sua seminat arbor, nascitur enim viscum in ar-
boribus, vel potius ad nascitur: nam, si feras, nihil ab
eo prouenit. Cum ait *sætu*, alludit ad recens viscum,
quod sublustrius, & splendidius, ac propterea sætus
tunc est croceus, id est, referens splendorem auri.

e Comparationem ad institutum accommodat. Verba
illa *aui frondentis*, posita ad admirationem. nam quis
non miretur aurum in ilice frondescere: Adicit, *sic le-
ni crepitabat bractea vento*, quia videlicet eius folia ea
subtilitate natura produxerat, ut, aura spirante crepi-
tarent vibrarenturque, quasi bractea quædam & lam-
mina. Cum dixit, *bracteam*, voluit tenuitatem expri-
mere. Seneca quidē ep. 4. 1. dixit, *languido & bracteatō*.
f Qui obsecro refringit? quod verbum difficultatem
indicat. qui etiam *cunctantem*: cum dixerit, *namque
ipse volens facilisque sequetur*. Nodos istos soluit attri-
butum illud *auidus*. Etenim quæ vehementer cupi-
mus, etiam si præpropere fiant, tamen videntur cun-
ctari. *Sub tecta* est, ad domum.

NOTÆ.

1. GEMINÆ COLUMBÆ] Filio Venetis oppor-
tuna sunt hæc aues, quæ sacre eidem Deæ. auspiciate re-
Nec non Regi Aeneas, quod obseruauit Pictius lib. 22. gibus.
Nam & Cæsari quoque prospero fuerant ostento,
HHh 2 cum

190 a Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipsa sub ora viri cælo venere volantes,

Et

cum palmam illam nidis frequentarent, iuxta quam ille castra locauerat. Eadem die, qua natus Diadumenus Macrini filius, aquila ei palumbulū attulit, & in cunis posuit dormienti, recessitque sine noxa, quæ res futurum eum imperatorem indicauit. Dixerunt aruspices, Alexandrum Seuerum futurum imperatorem, quia, quo die natus est, anicula quædam matri eius columbas obtulit. Sic fermè Pierius. Iasoni quoque in Colchide columba fuit auspicio augurio, vt ex Apollonij lib. 3. obseruauerunt Germanus hic, & Victorius lib. 3. Var. cap. 14. Seruius quoque. 1. Æn. Columba non nisi regibus dant (auguria) quia nunquam singula volant, sicut Rex nunquam solus incedit. Vnde est in 6. Materias agnoscit aues. Id ipsum admonet in hunc locum. Demum opportunè assumuntur columbæ, vt nuntia sint gaudij, cum respectu, credo, ad moerem veterum, quo hæc aues in vsu erant ad perferendos nuntios: quod in Mutinensi obsidione narrat Plinius lib. 10. cap. 37. Varro etiam in libris Rusticorum, scribit, columbas nuntias esse, & adicit quiddam dignum quod sciatur; illas ad locum, vnde emittuntur, redire, quod illustrari posse credimus locum Geneleos de columba, quæ rediit ad Noë. Sed locus consentaneus loco Geneleos in Plutarcho, est libro de solertia animalium. Seruauit ad calcem Homerica imitationem Il. 10. Ait Græcus:

Τοιοῦτον δὲ ἐξ ἴδων ἔθεν ἐραδιὸν ἐστὺς ὀδύου,
Παλλὰς Ἀθηνῶναι:
His autem faustum misit erodium prope viam
Pallas Minerva.

Cur non his insisterit Virgilius? præsertim cum sequatur oratio Vlyssis ad Mineruam, non aliter atque Æneæ ad Venerem.

2. FORTIS] Seruius: Auguria aut oblatina sunt, quæ non poscuntur: aut impetratina, quæ optata veniunt. Hoc ergo, quia oblatinum est, ideo dixit, fortè. Vide Turnebum lib. 5. cap. 7.

3. IPSA SVB ORA VIRI] Vtilis hic quoque Setuuij commentatio, qui notat dictum hoc ex more, quo captantes auguria, certa sibi spatia designarent, quibus volebant videnda ad se perferre. Hic volo obserues locum Aristidis simillimum Virgiliano orat. 3. factor. *ἔστιν ἰσχυρὸν δὲ μοι τὸ προσωλαμα προσεφθύνων χῆρες δὲ οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸν τὸ παραλθόντες εἰς τὸ πρὸθεν ἡγῶντο ἄντας ἀνερωῖαι κατ' αὐτὸ δὲ εὐαίνειν ἡμελλόν, ἅς ἐπιδαλον εἶναι μοι.* Vestibulum egresso anseres duo sacri occurrerunt, ac progressi, tam exactè me, quod iturus eram, præcesserunt, vt id euidenter animaduertentem. Sed & ductum columbarum ad condendas Cumas in Velleio habes lib. 1.

4. MATERNAS AUES] Sic est testimonio Propertij, Sereni, Martialis, quos alij inuenerunt: & Anacreontis, Athenæi, Philostrati, Æliani, Phocylidis, quos ego. Hi omnes columbas dicunt esse sacras Veneti. Ad idem pertinent, quæ scribit Lilius Syntag. 13. ex historiis Saxonum. Et Plutarchus de Is. & Ol. *ἰερὸν Ἀφροδίτης ζῶον ἔστι τὴν ἀφροδίταν.* Demum huc spectat, fingi portare columbas currum Veneti. sed scias obiter, id muneris datum quoque cynis, & passeribus. De cynis frequentissima est mentio; de passeribus reperi testimonium in Athenæo lib. 9. vbi ex Sapphone ait: *Ἀφροδίτην ἐπι σφροδῶν ὀχεῖσιν, καὶ γὰρ ὀχεῖσιν τὸ ζῶον, & πολύγονον: Venerem à passeribus ferri. est enim hoc animal & salax, & fecundum.* Credo alludit Athenæus ad verba hæc Sapphonis in cantico ad Venerem.

—καλοὶ δὲ σ' ἄγον
Ὀνίτες σφροδοί,
Te pulcri passeris, atque agiles ferebant. Passerem Hispani vocant gorrion.
5. PASCENTIS] Pullorum, & pullarj ominis fre-

Auguria oblatina, impetratina.

Colibæ sacra Veneti.

Passeres ferri Veneti.

quens est mentio in Romanis Scriptotibus, & ad hoc omen alluisse Virgilium interpretes volunt, vnde non abs re aliquid his commentationibus inferere. Seruauerunt in cauea pulli; qui, si, cibo oblato, non exierint ad escam, aut serò exirent, aut retrocederent, aut inde euolarent, vel aliquid simile contingeret, tristes aliquos euentus notabant. Exempla sunt apud Suetonium in Galba cap. 18. & Valerium lib. 1. cap. 6. Si verò pascerentur, latissimum erat omen: quod clarum testimonio Luij lib. 10. verba eius: *Cum pulli non pascerentur, pullarius auspicium mentiri ausus, tripudium sollicitum Consulinunciavit. Consul letus, egregium auspicium esse, & Dijs auctoribus rem gesturos pronuntiat, signumque pugne proponit.* Est exemplum aliud in Tullio lib. 1. Diuinat. eo loco, vbi loquitur de Flaminio. Ergo ex hoc more columbas suas læto omine pascentes proponit Maro. Sed quid in Luitio, *tripudium sollicitum* Si quid cadebat ex ore pascentium pullorum (quod fere necessariò fiebat) pauit terram, id est, ferire dicebatur. Nam veteres *pauio* dicebant pro ferio. Inde nunc pauor, pauicula, pauimentum, oppubia, id est, verbera. Ergo, quod cadebat, quia terram feriret, dicebatur *tripudium*, deinde *tripudium*, postremo *tripudium*, & quia in solidum cadebat *sollicitum*. De hac re vide Tullium lib. 1. & 2. Diuinat. Promissi aliquando dicturum me, quæ essent auspicia ex acuminibus, vt capiatur locus Tullij lib. 2. Nat. hic: *Nulla perennia seruatur, nulla ex acuminibus.* & Arnobij lib. 2. *Martium discrimen obeuntes spem prælij sumitis, & ex acuminibus auspicatis.* Turnebus lib. 23. c. 12. sententiam refert ad acumina spiculorum, pilorum, ensium. Lege illum. Aliter puto, & sententiam refero ad pullare auspicium, de quo iam locutus sum. Ergo acumina sunt rostra auium, ex quibus si quid cibi caderet, auspicia dicebantur sumi ex acuminibus, id est, rostris auium. Vide vt rem hanc latè explicet Antonius Clarus in. 1. 2. tabul. Sed ego locū Ciceronis subiiciam lib. 2. Diuinat. quem reperi contra Turnebum. ait ille: *Bellicam rem administrari maiores nostri nisi auspicato noluerunt.* & post pauca. *Itaque nec amnes transeunt auspicato, nec tripudio auspicantur. Nam ex acuminibus quidem, quod totum auspicium militare est, iam M. Marcellus ille quinque Consul totum omisit, idem imperator, idem augur optimus. Vbi est ergo auium diuinatio? Vides, vt auspicia ex acuminibus referat ad aues? Quid, quod clara historia? subdit enim statim Cicero de eodem Marcello: *Et quid ille dicebat, si quando rem agere vellent, ne impediretur auspicis, lectica aperta facere se iter solere.* Dicit hoc, nam Marcellus lectica aperta incedebat, ne pullos videre cogere, hoc ita validè contra Turnebum est, vt esse nihil validius queat.*

Auspicia ex acuminibus.

6. QUANTVM ACIE POSSENT, &c.] Est hoc, quod alio flexu dixit Varr. lib. 6. Lat. lin. *qua aqua intruemur oculis.* ex emédatione Ios. Scal. Quod Virgilius ipse. 1. Æn. *Prospectum latè pelago petit.*

7. GRAVEOLENTIS] Hac forma. 4. G. *graveolentia centaurea.* Et 3. ecl. *suauè rubens Hyacinthus.* & 4. ecl. *suauè rubenti Murice.* Ennius etiam apud Tullium in Bruto: *suauè loquenti ore.*

8. SEDIBVS OPTATIS] Putauerunt veteres prope locos inferos, ac iuxta Elyfios, fuisse nemus destinatum volucris piis purisque, à quo omnino rapaces aues obsecræque arcerentur. Non nihil hic insinuat Poëta, qui in hoc nemore prope Auerna loca has columbas volantes inducit, vt videantur illa esse ex earum numero, quæ erant in nemore Elyfio. Rem istam Quidius attingit. 2. Amor. eleg. 6.

Colle sub Elyfio nigra nemus ilice frondet,
Vdæque perpetuo gramine terræ aridet.
Si qua fides dubiis, volucrum locus ille piarum
Dicitur, obscæna quo prohibentur aues.

9. GEMINÆ] Sic legendum, non gemina, vt in vulgatis. Primò libri aliquot veteres habent *gemma*. Deinde, credibile vtraque aem sedisse in vna arbore, in illa (inquam) vbi aureus ramus, non in duplici. Tertio, supra dixit, *gemma cum forte columba*. Et in vtroque loco videtur mihi Poëta alluisse ad partum columbarum, de quo ego iam locutus in Eclogis.

10. AVRI AVRA] Vt explicui explicant Seruius hic, & Lambinus in Horatium, vt enim Virgilius dixit *aura auri* pro splendore auri, ita Horatius lib. 2. Od. 8. *aurum* posuit pro nitore otis. — *tua ne retardet*
Aura maritus.

Sed certè Horatius aliter posset explicari. Tu lege Ludouicum Carion. lib. 2. c. 20. vbi ad rem hanc tractat locum Manilij.

11. QVALE SOLET] Nulla potuit comparatio adduci aptior, quod triplici ratione ostendo. Primò viscum imitatur colorem auri. Plinius lib. 24. cap. 4. de visco loquens: *Optimum est, quod sine cortice est, quodque leuissimum, extra fuluum intus porraceum, quo nihil glutinosius.* Vbi fuluor ad aurum spectat, deinde quia sacrum sacrum cum re sacra comparat, nam viscum sacrum fuisse docet idem Plinius lib. 16. c. 44. Non est omittenda in ea re Galliarum admiratio. Nihil habent

12. FRONDE NOVA] Si in bruma, quæ noua fronde? Accepi perpetuam, æternam, & semper durantem frondem, qualis est quercus, roboris, ilicis, quibus viror perpetuus. Præit mihi Plinius lib. 16. cap. 44. *Adijciunt discrimen, visco in his, quæ folia amittant, & ipsi decidere: contra in herere nato in æterna fronde.* Vbi semper virentem frondem, æternam vocat, nam hanc opponit ei, quæ amittitur & decidit.

13. QVOD NON SVA SEMINAT ARBOS] Plinius lib. 16. cap. extremo: *Quadam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur: namque, cum suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum.* Iulius Scallig. lib. 2. in Theophr. de Caus. cap. 23. viscum, ait, sicut & gallam, orti ex vitali excremento arborum. Idem sæpe acerrimè impugnat sententiam veterum receptissimam, qui dixerunt, viscum orti ex fimo volucrum.

14. BRACTEA] Vide diligentiam Poëta, non dixit laminam; sed signanter bracteam, quia hæc in vsu sacrorum, & hic sermo est de re sacra. Tertullian. de Idololat. *Si templū, si aram, si adiculam eius instruxeris, si bracteam expresseris.* Lampridius in Alexandro: *in templis sanè nunquam, præter quatuor, aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteam posuit, suffurans versum Persij:*
— in sanctū quid facit aurum?

Bractea in vsu sacrorū.

Mox aues quaspiam numerat, atque inter illas, etiam columbas. Sed, vt sunt fabulamenta implicata, non dubitauerim commentum hoc columbarum sumptum Virgilio ab oraculo fati cælestri Dodonæorum. Rem accipe Herodoti verbis lib. 2. *Antistites Dodonæorum hæc aiunt. Geminas Thebis Ægyptijs columbas nigras aduoluisse, vnam quidem ad Lybiam, alteram ad ipsos, quæ fago insidens, humana voce elocuta sit, ed loci iouis oraculum condè debere.* Cur enim hæc fabulam in suis columbis non repræsentet Maro?

9. GEMINÆ] Sic legendum, non gemina, vt in vulgatis. Primò libri aliquot veteres habent *gemma*. Deinde, credibile vtraque aem sedisse in vna arbore, in illa (inquam) vbi aureus ramus, non in duplici. Tertio, supra dixit, *gemma cum forte columba*. Et in vtroque loco videtur mihi Poëta alluisse ad partum columbarum, de quo ego iam locutus in Eclogis.

10. AVRI AVRA] Vt explicui explicant Seruius hic, & Lambinus in Horatium, vt enim Virgilius dixit *aura auri* pro splendore auri, ita Horatius lib. 2. Od. 8. *aurum* posuit pro nitore otis. — *tua ne retardet*
Aura maritus.

Sed certè Horatius aliter posset explicari. Tu lege Ludouicum Carion. lib. 2. c. 20. vbi ad rem hanc tractat locum Manilij.

11. QVALE SOLET] Nulla potuit comparatio adduci aptior, quod triplici ratione ostendo. Primò viscum imitatur colorem auri. Plinius lib. 24. cap. 4. de visco loquens: *Optimum est, quod sine cortice est, quodque leuissimum, extra fuluum intus porraceum, quo nihil glutinosius.* Vbi fuluor ad aurum spectat, deinde quia sacrum sacrum cum re sacra comparat, nam viscum sacrum fuisse docet idem Plinius lib. 16. c. 44. Non est omittenda in ea re Galliarum admiratio. Nihil habent

12. FRONDE NOVA] Si in bruma, quæ noua fronde? Accepi perpetuam, æternam, & semper durantem frondem, qualis est quercus, roboris, ilicis, quibus viror perpetuus. Præit mihi Plinius lib. 16. cap. 44. *Adijciunt discrimen, visco in his, quæ folia amittant, & ipsi decidere: contra in herere nato in æterna fronde.* Vbi semper virentem frondem, æternam vocat, nam hanc opponit ei, quæ amittitur & decidit.

13. QVOD NON SVA SEMINAT ARBOS] Plinius lib. 16. cap. extremo: *Quadam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur: namque, cum suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum.* Iulius Scallig. lib. 2. in Theophr. de Caus. cap. 23. viscum, ait, sicut & gallam, orti ex vitali excremento arborum. Idem sæpe acerrimè impugnat sententiam veterum receptissimam, qui dixerunt, viscum orti ex fimo volucrum.

14. BRACTEA] Vide diligentiam Poëta, non dixit laminam; sed signanter bracteam, quia hæc in vsu sacrorum, & hic sermo est de re sacra. Tertullian. de Idololat. *Si templū, si aram, si adiculam eius instruxeris, si bracteam expresseris.* Lampridius in Alexandro: *in templis sanè nunquam, præter quatuor, aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteam posuit, suffurans versum Persij:*
— in sanctū quid facit aurum?

Bractea in vsu sacrorū.

15. Nec minùs interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
16. Principio pinguem tædis, & robore secto
17. Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & feræ ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis:
18. Pars calidos latices, & athena vndantia flammis
Expediunt, corpusque lauant frigentis, & vngunt.
19. Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt:
20. Purpureasque super vestes, velamina nota,
Coniiciunt. pars ingenti subière pheretro,
Triste ministerium; & subiectam, more parentum,
Auerfi tenuere facem, congesta cremantur
21. Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.

ARGVMENTVM.
Fiunt tandem Miseno sacra, omnia ex prisco more.

EXPLICATIO.
Edit ad funus Miseni. Tria quippe præceperat Sibylla, & hoc secundo loco. Huic funeri præfens fuit Æneas, nam postea,
At pius Æneas ingenti mole sepulcrum, &c.
à testis enim Sibyllæ, cum ad illam attulit ramum, statim se ad littus contulit, vt interesset funeri, etiam si hoc Poëta taceat. Hoc verò funus erigitur in litore,

Druida (ita suos appellant Magos) visco, & arbore, in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Mox latè de hac re loquitur, ac de religione, qua colligatur viscum ex arboribus. Tertio, cum ramus Virgilij aureus sit in ilice, optimè comparatur cum visco, quod, etiam in aliis arboribus, maximè prouenit in his, quæ sunt querni generis. quod, præter Plinium, firmat vetus poëta in enigmate, cui titulus ἰξέε, id est, viscum, & *ἰξέε μὲν ἰξέε βόονες: πασιτὸν ἰξέε σῦδος κερκίνου.*

12. FRONDE NOVA] Si in bruma, quæ noua fronde? Accepi perpetuam, æternam, & semper durantem frondem, qualis est quercus, roboris, ilicis, quibus viror perpetuus. Præit mihi Plinius lib. 16. cap. 44. *Adijciunt discrimen, visco in his, quæ folia amittant, & ipsi decidere: contra in herere nato in æterna fronde.* Vbi semper virentem frondem, æternam vocat, nam hanc opponit ei, quæ amittitur & decidit.

13. QVOD NON SVA SEMINAT ARBOS] Plinius lib. 16. cap. extremo: *Quadam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur: namque, cum suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum.* Iulius Scallig. lib. 2. in Theophr. de Caus. cap. 23. viscum, ait, sicut & gallam, orti ex vitali excremento arborum. Idem sæpe acerrimè impugnat sententiam veterum receptissimam, qui dixerunt, viscum orti ex fimo volucrum.

14. BRACTEA] Vide diligentiam Poëta, non dixit laminam; sed signanter bracteam, quia hæc in vsu sacrorum, & hic sermo est de re sacra. Tertullian. de Idololat. *Si templū, si aram, si adiculam eius instruxeris, si bracteam expresseris.* Lampridius in Alexandro: *in templis sanè nunquam, præter quatuor, aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteam posuit, suffurans versum Persij:*
— in sanctū quid facit aurum?

Bractea in vsu sacrorū.

15. Nec minùs interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
16. Principio pinguem tædis, & robore secto
17. Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & feræ ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis:
18. Pars calidos latices, & athena vndantia flammis
Expediunt, corpusque lauant frigentis, & vngunt.
19. Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt:
20. Purpureasque super vestes, velamina nota,
Coniiciunt. pars ingenti subière pheretro,
Triste ministerium; & subiectam, more parentum,
Auerfi tenuere facem, congesta cremantur
21. Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.

ARGVMENTVM.
Fiunt tandem Miseno sacra, omnia ex prisco more.

EXPLICATIO.
Edit ad funus Miseni. Tria quippe præceperat Sibylla, & hoc secundo loco. Huic funeri præfens fuit Æneas, nam postea,
At pius Æneas ingenti mole sepulcrum, &c.
à testis enim Sibyllæ, cum ad illam attulit ramum, statim se ad littus contulit, vt interesset funeri, etiam si hoc Poëta taceat. Hoc verò funus erigitur in litore,

Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore, in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius.

Mox latè de hac re loquitur, ac de religione, qua colligatur viscum ex arboribus. Tertio, cum ramus Virgilij aureus sit in ilice, optimè comparatur cum visco, quod, etiam in aliis arboribus, maximè prouenit in his, quæ sunt querni generis. quod, præter Plinium, firmat vetus poëta in enigmate, cui titulus ἰξέε, id est, viscum, & *ἰξέε μὲν ἰξέε βόονες: πασιτὸν ἰξέε σῦδος κερκίνου.*

12. FRONDE NOVA] Si in bruma, quæ noua fronde? Accepi perpetuam, æternam, & semper durantem frondem, qualis est quercus, roboris, ilicis, quibus viror perpetuus. Præit mihi Plinius lib. 16. cap. 44. *Adijciunt discrimen, visco in his, quæ folia amittant, & ipsi decidere: contra in herere nato in æterna fronde.* Vbi semper virentem frondem, æternam vocat, nam hanc opponit ei, quæ amittitur & decidit.

13. QVOD NON SVA SEMINAT ARBOS] Plinius lib. 16. cap. extremo: *Quadam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur: namque, cum suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum.* Iulius Scallig. lib. 2. in Theophr. de Caus. cap. 23. viscum, ait, sicut & gallam, orti ex vitali excremento arborum. Idem sæpe acerrimè impugnat sententiam veterum receptissimam, qui dixerunt, viscum orti ex fimo volucrum.

14. BRACTEA] Vide diligentiam Poëta, non dixit laminam; sed signanter bracteam, quia hæc in vsu sacrorum, & hic sermo est de re sacra. Tertullian. de Idololat. *Si templū, si aram, si adiculam eius instruxeris, si bracteam expresseris.* Lampridius in Alexandro: *in templis sanè nunquam, præter quatuor, aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteam posuit, suffurans versum Persij:*
— in sanctū quid facit aurum?

Bractea in vsu sacrorū.

Ab apparatu pyræ tranfit ad varios ritus, quibus A
 cadaver curabatur ante cremationem. Adhibebatur
 itaque lotio, & hæc aquis calidis: deinde vntio, om-
 nia ex more. Fiebat follemnis gemitus super cada-
 uer. Hoc factò cadaver ipsum reponebatur in toro,
 id est, pheretro, quo esset efferendus. Repositum in
 pheretro tegebatur purpureis vestibus.
 Cadaver ergo lotum, vntum, defletum, positum
 in toro, ornatum purpura, portabatur ad pyram. Ideo,
 sequitur, *pars ingenti subiere pheretro.* Litteram sic or-
 dino. Pars ière sub pheretro, quod ministerium triste
 est. Itaque *triste ministerium* nominatiùs est, non ac-
 cusatiùs. Qui bene scribunt, in his est Germanus,
 post *pheretro* apponunt notam distinctionis, quod
 non facerent, si *ministerium* esset accusatiùs. Pergit.
 Post pheretrum portatum humeris ad locum pyræ,
 subditur *fax cadaueri cremando;* qui sub dunt, auerfi
 sunt, vnà cum cadauere cremantur thura, adipès ho-
 stiarum, vasa plena olei.

NOTA

Sepulcra ad littora.

LITTORA.] Veteres plerumque sepulcra mortuorum collocabant ad maris littora. Sic in 7.
 Tu quoque littoribus nostris Æneia nutrit.
 Sed & Aiæcis, Hectoris, alioiùmque Hætoù tumulos
 collocatos fuisse ad maris littora, notum. Nota etiam
 Carani histotia illius, qui amatus est à delphine, ad
 cuius tumulum, qui prope litus, visa ingens delphi-
 norum multitudo. Græcus Poëta de Achillis tumulo
 ἄφραλα, &c. quod epitaphium ita vertit Hentiq.
 Stephanus:
*Adiacet ille mari, streperis celebretur, vt vntis,
 Cui fuerat genitrix, Diva marina, Thero.*
 Huic mori vicinus alius, quo veteres ad amniùm ri-
 pas humabantur, de hoc alibi:

2. CINERI INGRATO] In Catalect.
 Quid cineri ingrato servas benevolentia seras?

Pyrae magnitudo ex honestate defuncti.

3. INGENTE STRUXERE PYRAM.] Eo honestius
 censetur funus, quo altior & grandior pyra. Supra,
 caloque educere certant. Appianus in Hispanis de fire-
 nete Viriati, ἐπι ὑψηλοῦς πύρας ἕκατον: cremantur in
 altissima pyra. Apud Herodianum lib. 4. Antoninus in
 Festi sibi carissimi funere iubet, ἐὶ δὴ ἄνθρωπος ἀποθανῶ-
 ναι συμπύρα: compluribus è lignis pyram strui. Homerus Il.
 23. in funere Patrocli.
 Πῦρα δ' ἡ πύρα ἱκατὼ μέτρον ἔπυρα, ἔπυρα.
Eccerunt autem pyram centum pedum quoquo versis.
 In funere Elpenoris Odyss. 12. & in funere He-
 ctoris Il. 24. magna fuisse pyræ indicantur; cum ibi
 dicatur ex in cistis arboribus summū litus prominuisse,
 hic, adductam ἀπὸ τοῦ ὕψους ἰμμενσάμ materiam.
 Dionys. Hal. lib. 10. scribit, in Sicinij viri fortissimi fu-
 nere maximum rogum à militibus aggestum. Seneca
 in Oct. de rogo Herculis:
*Adgeritur omnis sylva, & alterna trabes
 In astra tollunt, Herculi augustum rogum.*
 Alij in Seneca præferunt angustum.

4. PYRAM.] Quid sit proprie pyra, quod item diseri-
 men inter voces pertinentes ad funus, discas ex fra-
 gmento hoc Seruij, quod adducit Scaliger in Festi.
*Apparatus mortuorum funus dici solet: exstruunt lignorum,
 rogus; subiectio ignis, pyra; crematio cadaueris, bustum; locus,
 vstrina; operis constructio, sepulcrum; inscriptum nomen me-
 moriæ, monumentum.* In veteri gloss. vstrina, πύρα δὲ: ἱστρί-
 να καὶ σπείρη πύρα. Inde hæ voces interdum separate, vt
 notare licet in antiquis duobus faxis Romæ: Huic mo-
 numento vstrinam applicari non licet. &: Ad hoc monumē-
 tū vstrinam applicari non licet. Sic ferri Scaliger in Fe-

Funus, Rogus, Pyra, Bustum, Vstrina, Sepulcrum, Monumentum.

stum. Qui etiam in Coniectan. addit nonnulla ad
 idem discrimen: etiam si quis combustus esset, non diceba-
 tur humatus, antequam iusta perfoluta essent: neque proprie
 situs, nisi postea inscriptione, quod fiebat denicalibus ferijs.
 De his etiam nonnihil lib. 5. Æn.
 5. ATRIS] Vel infautis, vt ater dies, id est, infelix.
 Vel verè atris, nam eo virote frondes erant saturatæ,
 vt præferrent atriciem. Sunt qui in Poëta atras fron-
 des intexentes, latera pyræ confundant cum cupressi-
 bus. Quibus fauere potest Papin. 4. Theb. qui in re
 simili:

—frondes, atque omne cupressus
 Intexic plorata latus.

6. INTREXVNT] Patri verbo in lib. 11. de re simili:
 Haud segnes alij crates, & molle pheretrum
 Arbutas texunt virgis, & vimine quærnd.

7. FERALIS] Quæcunque ad mortuos & manes
 pertinent, dicuntur feralia. Inde, notante Delrio, fe-
 rales cyparissi apud Ouidium, feralia officia apud
 Apuleium. 1. Al. epulum ferale, Plinio: ligna feralia,
 apud Miturium in Octauio. reliqua ferales, apud
 Tacitum lib. 2. vina feralis apud eundem lib. 3. Sed
 vnde vox orta? a verbo *fero,* & *offero,* quæ mortuorum
 funta in dē funus, & in fœria. Hoc præfero, non illud dictum.
 Beroaldi, qui in Apul. ducit à voce *Fera,* quæ veteri-
 bus mors dicebatur.

8. ANTE CUPRESSO] Cupressi constitutæ sunt an-
 te pyræm cum allusione aperta ad Romanum mo-
 rem. Hæc enim arbor ante fores mortuorum, & in
 ipso vestibulo ponebatur. Inde huic mori hærens
 Poëta eandem rem attribuit funeri excitato in litro-
 re. Morem istum, & moris rationem Seruius aperit
 lib. 4. Æn. ad illud, & fronde coronat Funera, eius ver-
 ba sunt: Romani moris sicut propter ceremonias sacrarum,
 quibus populus Romanus obstrictus erat, vt porticum cup-
 pressus, quæ ex cæcis renasci non solit, in vestibulo mortui po-
 neretur, ne quis imprudens funestam domum, rem diuinam
 facturus, introeat: & quasi ataminatis suscepta peragere
 non possit. Videtur Seruius hæcisse Plinio, qui lib. 16. c.
 33. Cupressus Divi sacra, & ideo fimbria signo ad domos po-
 sita. Ex eodem more vult Haq. Iunius dictum à Lu-
 cano:

Et non plebeios luctus restata cupressus.
 Patia de picea supra attuli. Dissimulo, quæ Iosephus
 Scal. de Lucanico, & contra Seruium, Tu lege Go-
 ropium in Hierogl. pag. 103. Seruius ipse rationem
 aliam adducit ex Varrone. Pyras cupresso circumda-
 ri, propter grauem vstrinæ odorem. Quid si facta
 mortuis propter eius viuacitatem, & (sic dicam) æter-
 nitatem? Est enim arbor hæc diu durans: quam obrem
 sic meliùs repræsentabit conditos mortuos, & nun-
 quam renaturos, nisi ad extremum orbis partem. Quæ
 dixi de viuacitate cupressi, expressa à multis. Nunc
 occurrit Martialis lib. 6.
 Sed vina generata de cupresso,
 Quæ nec secula centies peracta,
 Nec longe cariem timer senectæ.

Cupressus cur dicatur mortuus.
Cupressus cur dicatur mortuus.

Mortui cur calida ablue- rentur.

9. CALIDOS LATICES] Ablui defunctorum cor-
 pora ex more fuit, de quo postea: aquam debere esse
 calidam, hoc loco attingitur. Homer. 24. Odyss.
 —καθάρτες ἄβρα καλὴν
 Ἐδάτι τε λιάρῃ:
 purgantes corpus pulcrum aqua calida. & 18. Il. in funere
 Patrocli.
 —ἐπεὶ δ' ἔτενον ὄδ' ἅρ' ἐν οἴνοπι χαλκῷ:
 —postquam incaluit aqua in lebere infonante.
 Huius moris Seruius ex Plinio hanc adhibet ratio-
 nem: Plinius in naturali historia dicit, hanc esse causam,
 vt mortui & calida abluantur, & per interualla incla-
 mentur: quod solus plerumque vitalis spiritus exclusus puta-
 ri, & homines fallere. Denique refert, quendam suppositum
 pyræ adhiberis ignibus erectum esse, nec potuisse liberari: vn-
 de & seruabantur cadauera octo diebus, & calida ablu-
 bantur, & post vltimam conclamationem comburebantur.
 Breuiter rationem hanc ita concipe. Abluebantur
 calida, vt si quid vitalitatis inesset, expulsa appareret
 frigiditate. Ideo, credo, Poëta signatè frigentis, non
 defuncti, aut aliud, quo moris rationem indicet. Lo-
 cum Plinij, quem Seruius aduocat, non facile re-
 peries, adeo Seruius non bona fide excipit, ait Kirch-
 manns. Sed dici potest, fortasse respectum ad caput
 52. lib. 7. vbi ait Plinius, Antiochiam consularem, in rogo
 reuixisse: cui, quoniam subueniri non potuit, præua-
 lente flamma, viuis crematus. Vide Valerium Max.
 lib. 1. cap. 8. Exempla porro multorum, qui, cum elati
 essent, tamen reuixerunt, plurima aduocat Kirchmā-
 nus lib. 1. de funeribus Roman. cap. 13. ex Manilio lib.
 4. Plinio lib. 7. cap. 52. Plutarcho de sera vindicta, A-
 pulcio lib. 4. Florid. demum id probat ex Corn. Cel-
 so. Pōtuisse etiam vt testimonio Platonis lib. 10. Po-
 lit. apud quem quidam Eris Armenius ἐπὶ τῆς πυρῆς κεί-
 νῃ ἔβη βίαι: impostus pyræ, reuixit. Lege etiā Artemi-
 doni cap. 8. libri quarti. & Historiam Eusebij contra
 Hieroclem, de puella, quæ cum putata esset mortua,
 excitata est ad pluiam aquam ingruentem, nam vi-
 delicet scintilla vitalis auræ, quæ medicos læuerat,
 cadente rore reuixit. Ita vir hic dissoluit miraculum
 falsam Apollonij Tyanei.
10. CORPUS QUÆ LAVANT FRIGENTIS] Atti-
 git hunc morem Homēr. Il. vlt. ἄβρα ἔδωκεν ἵνα
 εὐχευαί: ἀνὸν δὲ ἀπὸ τοῦ νεοῦ τὸ γυναικὸς εἶπε. Euripides
 in Troadib. ἐπεὶ δ' ἐπεὶ τὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ νεοῦ
 καὶ ἀβλὺν ὄψον. Atrobis lib. 5. Priuquam veste
 pelleret ac tegeter lauit vtrique balsamū. Athenæus lib. 5.
 ait, proprie apud Athenienses vocari ἀπόρμια lotio-
 nem cadaueris, quæ adhibebatur in honorem defun-
 ctorum. Sed explico Athenæum, qui ἐξ ὄψον. Nam id
 verbū datur etiam non mortuis, vt apparet ex Aristoteli
 phane in Vespis, apud quem senex Philocleon,
 —εὐχ. πύρα ἔδωκεν ἵνα ὄψον
 Ἐπρῖνον quidem filia me abluit. Multa prætereo, &
 quæ adduxi, addi possunt Ennio, Apuleio, Luciano,
 quos alij inueniunt. Digna est consuetudo Dardano-
 rum, qui sunt in Illyrico, quæ sciat. Ait de illis Ælia-
 nus lib. 4. Var. Hist. cap. 1. ter tantum in vniversa vita
 lauari consueuisse, nunquam aliàs, videlicet, ἐξ ὄψον,
 καὶ νεοῦ ὄψον, καὶ ἀπὸ τοῦ νεοῦ, post partum, cum nuptias in-
 eunt, cum obeunt. Do hæc ἀπὸρμια, verba Aristophanis
 adducta ita procedant.
 —Ἐ τῷ πύρα: ἀλείφῃ, ἐπὸρμια ὄψον
 —Ἐ πεδῆς vngit, & prona osculatur.
 Trias vides, lotos pedes lenis à filia, vnctos, osculatos:
 quæ tria peccata Christi exhibuit. Itaque ex vetere
 more id opus iniunctum feminis.
11. VNGVNT.] Titus ad hunc morem verficulus
 Ennij:

Cadauera ablucebantur.

Dardanorū consuetudo.

Feminae pe- des lauabāt.

Mortui vn- gebantur.

Tarquinij corpus bona femina lauit, & vnxit.
 Mitto alios, quos alij dant, & adicio Tertullianum,
 qui de resurrectione carnis: corpora medicata condi-
 menti sepulturae. ac Lactantium lib. 2. cap. 4. Defuncto-
 rum corpora odoribus, & preciosis vestibus illita. Atque etiam
 Iulium Firmicum ad Constantinum & Constantem
 Aug. c. 23. Vnguentum hoc reserua mortuis, reserua mori-
 turis. Et Cedrenum, qui locum, vbi conditi multi
 Constantinopolitani Imperatores, μωπέλαιον vocat, ab
 vnguento credo, & oleo mortuorum. Alludit lepidè
 Martialis:

Qui non canat, & vngitur Fabulle,
 Is verò mihi mortuus videtur.

Sed circa hanc consuetudinem nonnullos ritus ob-
 seruare & re erit. Vngebantur mortui, cum alibi, tum
 maximè ore. Apul. 4. Flor. Lam miseri illius membra o-
 nnia aromatis perspersa, iam os ipsius vnguine odoro delibu-
 tum. Vngebantur exactis intestinis interiora, quem
 morem latè suppeditat Herodotus lib. 2. sed id fie-
 bat, vt diu illæta seruarentur cadauera, vt nunc apud
 nos. Post combustionem ipsi etiam cineres vngebantur.
 Ouidius, 3. Fast.

Mista bibunt molles lacrymis vnguenta saille.
 Scio Ouidij alium esse posse sensum. Bustum quo-
 que, & lapis vngebatur. De busto Propertius lib. 4.

Hoc etiam graue erat, nulla mercede hyacinthos
 Ingere, & fracto busta plane cado.

De lapide Anacreon.
 Τὴν οὐκ ἀλλοθι μωπέλαιον
 Τὴν ἡ γῆ χεῖρα μωπέλαιον
 Εὐδὸ μωπέλαιον, ὡς ἔρε βῆ
 Μωπέλαιον:

Quid te oportet lapidem vnge: quid terra fundere peritu-
 ra dona? me parius vnge manente vita. Sed quibus vn-
 guentis? Vidisti aromaticum in Apuleio, hyacinthi-
 num in Propertio, Persius & Iuuenalis amomum ex-
 hibent, prior Sat. 3.
 Compositus lecto, crassisque lutatis amomio.
 Posterior Sat. 4. Et maturino sudans Crispius amomio.
 Quantum vix redolent duo funera, &c.

Homerus rosaceo vngit, si credimus vitiis doctissimis,
 vbi enim Il. vltimo legitur, καὶ ὄψον, καὶ ἄβρα ἔδωκεν ἵνα
 εὐχευαί: Ἐπρῖνον ὄψον, non pauci admouent, oleum
 hoc vnguentum rosaceum esse, quod huic maximè
 insit vis ad confortanda cadauera. Fortasse, quia id est
 vates Il. 23. in funere Patrocli, ὅδ' ἔταρα ἵκατὼ ἄβρα ἔ-
 δωκεν ἵνα εὐχευαί.

Rosaceoque vnxit oleo.
 vbi pariter multi per oleum capiunt vnguentum
 Hinc fortasse laccem capiet Horarius Sat. 5. lib. 2.

Κετόν τε αὖτε ἄβρα ἔδωκεν ἵνα εὐχευαί:
 vbi non oleum simpliciter, sed vnguentum rosa-
 ceum forte capiendum. Sed redeo ad pensum. Apu-
 leius, 2. Apolog. plurima infert genera, cum ait, *Et vntus,
 & castiam, & myrrham, caterisque id genus odores funera
 tantum emptos abibere.* Sciendum quoque, Vngui-
 tum, & reliquos Latinos, non tam loqui ex Roma-
 no, quam ex Græco more, scribente Plinio lib. 13. cap.
 1. Primum, quod equidem inueniam, castis Darij Regis ex
 pugnat, in reliquo eius apparatu Alexander cepit sermone
 vnguentorum: postea voluptas eius à nostris quoque in
 laudatissima atque honestissima vita bona admixta est. ho-
 nosque is ad defunctos pertinere cepit, id est, pertinere
 capit, me explicante, apud Latinos. Nam in Græcis
 iam diu mos iste inoleuerat, vt apparet ex Homero,
 qui præcessit Darij & Alexandri tempora. Inde idem
 Plinius cap. 3. eiuſdem libri vnguenta vocat exotica, Vnguenta
 id est, peregrina, & externa. Obiciet versus Ennij
 adductum de Tarquinio: & Tarquinij quidem ætas
 ante Alexandrum fuit, falsus ergo Plinius? responderet
 HHh 4 Magius

Mortui vbi vngebantur.

Vngebantur cineres mor- tuorum, & Bustum.

Vnguenta mortuorū.

Magius in Miscellan. dictum Ennij capiendum & A velaminibus obtegitur,

Arſurſque artus iunxit.

& ſi qua alia occurrant. Demum ſcias, hoc proprio verbo dictum pollingere, & qui vngebant pollinſtores. Plautus Pœnula. Nam mihi pollinſtor dixit, qui eum pollinſerat. Apuleius Hermagora: Pollinſtor eius funeris dum vnſtionem parat. Nec te prætereat fuiſſe hanc vnſtionem nobilitatis indicium, cum ſcribat Cicero. 2. leg. cautum lege, ne ſerui in funere vngerentur.

12. FIT GEMITVS] Morem, quem hic attingit, alibi latiſ explicio, & ſermo. Inter ceremonias enim funerales deſtinabatur tempus quoddam peculiare gemendo, ac fundendis lacrymis. Inde ſequitur, tollunt membra iam deſſeta. & Apul. lib. 1. Domi tua iam deſſeta, & conſeclatus es.

13. TVM MEMBRA, &c.] Ex Homeri imitatione Il. 23.

Εν τῷ σπυρὶ ὑπάτη νεκροῦ θεῶν ἀχρῆρῶν κίρ: Ἰνῶ ἱγνα ſuprema cadauer poſuerunt tristes corde.

14. REPVNT] Verbum ſignatum ad hanc rem, de quo alibi.

15. PURPUREASQUE SVPER VESTES, &c.] Ex more, quo purpureus color ſeruiebat mortuorum ſolemniſ. Nonnulli pertinaciter contendunt, purpuram ita in funeribus induci, vt non inducatur ex more, tantum ad conciliandum ſplendorem funeri. Sed huius rei tam crebra eſt mentio apud auctores, vt neceſſario debeas morem agnoſcere. Inde mihi Maro dixiſſe videtur velamina nota, morem indicans: quod præſto illorum explicationi, qui dicunt, nota ipſi Miſeno. Morem itaque ſic ſermo. Liuius lib. 34. ore Valerij Tibuni. Purpura viri vtemur, magiſtratus in coloniſſis, municipiſſis, toga prætexta habende ius eſt, nec id, vt viui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam vt cum ex cremetur mortui. Nihil clariuſ ad firmandum morem. Cicero. 2. Legum loquens de legibus funerum: Extemuato igitur ſumptu, tribus viciniſ, & clauis purpureis, & decem tibiſimibus, tollit etiam lamentationem. Sequitur ſum lectiōnem Turnebi, & Lambini. De legis huius explicatione lege Kirchmannum lib. 3. de funeriſ. Rom. cap. 5. Redeo. Artemidorus lib. 1. c. 79. ait, coronas factas ex floribus purpureis mortem ſignare. οἱ τῷ ἐν τῷ πορφυρῶν, & θανάτῳ σημαίνουσι. Dio Chryſoſt. orat. 62. loquens de Sardanapalo: καὶ θῆκε ἐν τῷ γυμναſίῳ κίρ: καὶ ἀλουργῶν παρὰ τοῖς ἀσπίδων, & τῷ γυμναſίῳ ἄδωνι: iacebat in lecto deaurato, pedibus in altum ſublatis ſub pallijs purpureis, quemadmodum deſſet a mulieribus Adoniſ. Hæc loca mihi præeunt, vt in reliquis auctoribus, qui in funeribus dant purpuram, intelligam non tam libentiam quandam ex accidenti, quam morem verè inſitum. Hi ſunt Herodianus lib. 4. apud quem principes præcedunt funus & αἰδουοί φερόντες πορφυρῶν: ferentes regiam purpuram. Suetonius, qui in funere Cæſaris cap. 84. Intra τῷ lectus eburneus auro & purpura ſtratus. Statius. 5. Syl. apud quæ Prifcilla compoſita ad tumulum, recumbit in Thyrio regmine. & iterum:

Hæc te Sidonio velatam molliter oſtro Excimius coniux (neque enim ſumantia buſta, Ardoremque rogi potuit perferre) beato Compoſuit, Prifcilla, toro.

Antonius Bruti cadauer veſte purpurea iuſſit obuolui, narrat Plutarchus in Bruto, Valerius lib. 5. cap. 1. Appianus lib. 4. Ciuii. Sed & in heroicis temporibus. Nam apud Homerum Il. vit. vna Hectoris purpureis

velaminibus obtegitur,

Πορφυρέας ἀπέλοιται καλῶς φαντες μαλακοῖς.

Morem Platzenſum adducit Lilius Syntag. 17. vbi inter alia ait, cum ſacra ſunt manibus peremptorum ciuium, principem ipſum inducum purpura immolare taurum ſante pyram. Lacedæmonis hunc fuiſſe morem aperte teſtatur Plutarchus, vbi illorum inſtituta perfequitur, ſic enim de Lycurgo ait: αὐθιγὰς τῷ εἶδεν ἐπιτερεῖν, ἀλλ' ἐν φαικίῃ & φύλλοις ἐλάτας, θύρας, τὸ σῶμα περὶ ἐλάται κατ' ἴδον ἀπαντα: Nihil permisit cū caduere humari, verum illud in punicea veſte ac ſolijs oleæ cõponi eodẽ ab omnibus modo iuſſit. Quibus verbis generalem morem agnoſcis, non ſolum ad principes, ſed ad homines è vulgo. Scio, ab Eliano lib. 6. Var. hiſt. c. 6. hanc purpuram in habitatione contrahi ad viros principes Laconum, ipſe ἀειδοντα, vocat. Sed ita tamen contrahit, vt communis mos appareat. Adduco tandem ad morem iſtum firmandum verba Damafi loquentis de Eutychio Pontifice, eaque ex fide Kirchmanni; conſtituit enim Eutychianus, vt quicumque ſidelium martyrem ſepeliret, ſine Dalmatica, aut colobio purpurato nullatenus ſepeliret. Sed hic mos proculdubio peculiariſ fuit, tantum ad ſignandos martyres, quorum effuſum cruorem reſert color purpureus. Ex hoc more, credo, factum, vt viſus in ſomnis color purpureus præſagiat malum omen. Inter verſus A-ſtrampſychi onirocriticos hic legitur:

Στολλὴ δ' ἀλουργῶν ἐς μακρὰν ἴδον φέρε.

Hic ἐν ἀρεργῶν ſcias, colorem albus fuiſſe etiam in vſu funerum. Volo illuſtrare, coactus inopia illorum, quorum intererat. Induxit illum Homerus. 18. Il. nam cadauer Patrocli ait opertum fuiſſe φάρει λευκῷ: albo amillo. Herodianus in funere Seueri lib. 4. inſert mulieres, ἐπιτερεῖς λευκῶς ἀμφιεννόμεναι: veſtibus albis indutas, & adiiicit ſignanter γῆμα παρὰ τοῖς λυπημένοις: habitum lugentium præferentes. Plato. 12. Leg. dat hiſ, qui deſſent ſunctos, λευκὸν ἑσθλὸν. Artemidorus lib. 2. cap. 3. ait, ſignificari mortem viro ægrotanti, ſi ſomniet ſe habere albas veſtes, & addit rationem hanc: ὅτι τὸ τῷ ἀπαθανόντε ἐν λευκοῖς ἐκπέρεσθαι: Quid mortui in albis veſtibus efferantur. Par ſermè ſomnium eſt in Paulania, apud quem in Meſſeniæ. Ariſtodemus ſomnians extereitur, vidit enim ſe à filia donari albis veſtibus, & corona, adiiicitque mali ſomni parem rationem: nam Meſſenij mortuos efferunt habentes ἰμάτια λευκῶν: albas veſtes. & in eodem Artemidorus lib. 4. cap. 3. apud quem Ariſtides ægrotans viſus eſt ſibi afferri albas veſtes, neque multo poſt mortuus eſt. Nec videt autem mos hic melius eluſcit, quam ex Tullio orat. in Varinium. Inter alia ita ait: illud autem ſcire ex te cupio, quo conſilio, aut qua mente fueris, vt in epulo Q. Arij familiaris mei cum toga pulla accumberes? quem vnquam videris? quem audieris? quo exemplo? quo more feceris? iterum:

Quis vnquam in lectu domeſtico, quis in funere familiaris cenauit cum toga pulla? Demum: Quæ te tanta tenuit dementia, vt tu, niſi id feciſſes, quod ſus non fuit, niſi violæſſes templum Caſtoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem veterum, eius qui te inuitauit auctoritatem, parum putares teſtificatum eſſe, ſupplicationes te illas non putares? Vides vt non ſolum deſunctus efferatur albis, ſed etiam pullati non ſint, imò albari ſint, qui celebrant epulum deſuncti, vt ipſe ſcribit ibidem Cicero. Verba afferam ad ſinem huius Notæ. Suetonius quoque in Nerone cap. 50. Funeratus eſt impenſa ducentorum millium, ſtragulis albis auro intextis. Plutarchus ἐν Θωμ. τὸ σῶμα τὸ τεθνηὸς ἀμφιεννόμενος λευκῶς: deſuncti corpus albis inuolunt. Vide, an hinc poſſis explicare Paulaniam lib. 5. vbi ait, Nocti eſſe in manibus duos pueros, Morem,

Color albus dicatus funericus.

Purpureus color mali ominis.

Mortem, & Somnum: & Mortẽ ait fuiſſe παῖδα λευκὸν ἄλβον πρῶτον. Locum inſiã latius adduco ad rem aliam. Rationes porro, cur hic color dicatus funericus, vide in eodem Plutarcho. Earum vna eſt, hunc colorem eſſe vilem, & facile parabilem. In qua habet contra te Plutarchus Pauſaniam, & Artemidorum dictis locis: nam prior ait, efferri albis veſtibus cadauerem ἐπιτερεῖν, illuſtrium. poſterior, ſeruos, pauperes, viuictos, & ἐν λευκοῖς εἶς τῷ ἀποεῖν ἐκπομῆς ἰσῆς: non in albis efferri propter inopiam. Præterea, exempla quæ adduxi, omnia ſunt virorum principum, videlicet Patrocli, Seueri, Ariſtodem, Neronis. Habet etiã contra ſe Tullium, qui contra Vatinium, de illis, qui celebrant epulum deſunctorum, quæ res vicina elationi, ita ait: sedo, quis vnquam cenauit aratus? ita enim illud epulum eſt funebre, vt munus ſit funeris, epula quidem ipſa dignitatis. Pollux etiam lib. 4. ait, in genere vti ſolitòs albis, qui eſſent ἐν δουρασί, in infortunijſ. Non dubium autem, quin hæc ſuperſtitio mutata ſit poſteriore æuo, magis enim conſentaneum luctui eſt, ſi deſuncti in pullis & atris luceantur.

16. PARS INGENTI SVBIERE PHERETRO] Attingit morem, quo deſuncti humeris portabantur. Sueton. Auguſt. cap. 100. Senatorum humeris delatus in campum, crematiſſe. Tacitus. 3. Annal. de Germanico, Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur. & lib. 1. de honoribus Auguſti deſerit: Conclamant patres corpus ad rogam humeris Senatorum ferendum. Herodianus li. 4. in funere Seueri: τῷ ἰδὲ κλιτῶ ἀραυροῖ τῷ τε ἰπικῷ ἔγματῷ ἔρνεσθεῖς, & τῷ ἀνυκλῶν ἐπιτερεῖς: νεανίαι: lectum humeris attollunt equèſtris ordinis nobiliſſimi, atque ex ſenatu lectiſſimi adoleſcentes. De Sylia Appianus lib. 1. ἐμφυλ. τὸ τῷ λέχῳ: αὐθιγῶντες ἀπὸ τῆς βελῆς ἀνδρες διρασοὶ δεικνύμενοι ἐν τῷ ἀρειο. Lecticam ſubiere potentiores ex ſenatu, & intrulere in campum Martium. Apud Dionyſium lib. 8. Antiquit. Iuuenes ſpectatæ virtutis extulerunt corpus Coriolani. Ad eundem morem pertinet hitoria corui, qui Romæ in deliciis habitus, cuius funus vide apud Plinijum lib. 10. cap. 43. & de aue Phœnice lege Artemidorum lib. 4. cap. 49. Conſuetudinem hanc ex Chriſtiano ritu repræſentat Prudentius hymno. 2. περὶ 50. Ad dunt aliqui, munus iſtud datum propinquis deſunctorum, & vix probant teſtimonio. Sed in promptu eſt Sophocles, & apud quem in Aiace, mortui Aiaci corpus filius, & frater Teucer portant ad ſepulcrum. Idem obſeruo ex Iuuenal. Sat. 10. vbi ait, Hectorem portaturum Priami funus, ſi hic moreretur Troia incolunt. & ex Macario ſeniorẽ homil. 15. attingent obiter hunc morem: ait enim ſolitòs efferri deſunctos, per ſuos fratres, cognatos, amicos, familiares. & in Romana hitoria Metelli pheretrum filij ſubierte: de quo, præter alios ſcriptores, legendus Plinij lib. 7. c. 44. & Val. Max. lib. 7. cap. 1. & Velleius lib. 1. Horatius Satyr. 5. lib. 2. hoc muneris hæredi dat.

17. SVBIERTAM] Seruius morem agnoſcit, quo faces ante mortuos deſerebantur. Sed ſententia Poætæ ſimpliciſ capienda eſt, vt tantum dicat ſubiectum ignem pyræ, vt arderet. Idem enim hic dicit, quod in 11.

—ſubiectiſſe ignibus atris Conditur in cenebras altum caligine calum.

Propertius expreſſit verbo ſubdo lib. 4. Sic maſſa cecinere tubæ, cum ſubdita noſtrum Detraheret lecto fax inimica caput.

Sicut Iuſtinus lib. 11. Nonnulli facem nuptijſ filia accenſam, rogo patris ſubditam dolebant. qua phraſi etiam vſus eſt Ammianus lib. 17. Potue-

runt ſumere à Lucret. lib. 6. Subdebantq; faces multo cum ſanguine. Statius 4. Theb. per verbum ſubiecto, cum ait: —nec rapidas cunctatur frondibus atris Subiectare faces.

Arnobius li. 7. per ſuppono. Plutarchus, ex nota Germ. ἐν Θωμ. dixit, δῶδα ὑφάπτειν. & ex mea ibidem, ὑφάπτει δῶδα. Propertius lib. 3. eleg. 13. communi verbo: Namq; vbi mortifero iacta eſt fax vltima lecto.

Cum adicit, auerſi, notat, ab inuitis ignem ſubiecti, vt qui dolore illo acriter pungentur. De qua re quidpiam notat Donatus. Inculcant hîc interpretes aliqua de propinquis, quæ tamen neceſſaria ad Poætã non ſunt.

18. FACEM] Faces in miniſterio mortuorum fuiſſe ſatis te docet Deluius in Herc. Oer. Senecæ nouis comm. verſu. 1658. cui adice Apuleium. 4. Florid. & quos non?

19. CONGESTA CREMANTVR THYREA DONA] Thus in funericus. Pretioſos quoſque odores crematos vnã cum cadaueribus deſunctorum, proclamant hitoria veterum. De thure tantum firmabo, quia res iſta Virgilij eſt. Ergo Herodianus lib. 4. πολλὰς ἐκατόμβας κατέθουε, λιβεργὰ τῷ τῷ βωμῶς ἐσώρεσθαι: multas hecatombas maſſauit, & thure cumulauit altaria. Statius. 3. Sylu.

—tu largus Eoa Geruina tu meſſes Ciliciumque Arabumque ſuperbis Mergere rogiſ: ferat ignis opes heredis, & alto Aggere miſſuræ nitido pia nubila celo Stipentur cineres. & lib. 5. Sylu.

—quis carmine longo Exſequias, & dona male ſeralia pompa Perlegat: omne illic ſtipatum examine longo Ver Arabum, Ciliciumque ſluit floreſque Sabai, Indorumque arſura ſeges, præceptaque templis Thura.

Propert. lib. 2. eleg. 13. ſibi impreans: Deſit odoriferis ordo mihi lancibus,

& poſt pauca hærens eidem mori: Cum dabitur Syrio munere plenus onyx.

Plutarchus, in funere Syllæ, tantam copiam thuris & odorum allatam ſcribit, vt præter odores, qui portabantur in lecticis decem ac ducentis, ſimulacrum Syllæ iuſtæ magnitudinis ex odoribus formaretur, ac præterea corpus lectoris ex pretioſo thure, ac cinnamomo, & λαδῶναι ἢ καὶ βάλαντοι ἐν τε λιθωνοῖς πωλιπτελῶς καὶ κινναμόμῳ. Ideo autem thura offerebantur, quia ſepulcra eorumque iuxta ſacra fuerunt antiquis. Ad Paulum Manut. de Legibus. Rhodiginum lib. 17. Ant. lect. Plinij alterum lib. 5. epift. 16. ad Marcellinum. Claudium Guichardum lib. 1. de funeribus. cap. 1. & 3. & lib. 2. cap. 2. De thure etiam videndus Plinij locus lib. 12. c. 18. & Kirchmannus lib. 3. de funeriſ. Roman. cap. 5. qui ex hac thuris & odorum conſuetudine lucem dat loco Paralipom. libro. 2. cap. 16.

20. DARES] Intelligit fortalſe adipem hoſtiarum, præeunte mihi ad hanc rem Homer. Il. 23.

Πολλὰ τῷ ἴφια μῆλα, & εἰλιπῶδες ἔλαιον ἐς πρόθεσιν πυρῆς ἐσθρόντες: & ἀμφιπρον. ἐν δὲ ἀρα πάντων ἀμεινὸν ἐλῶν ἐκατόμβη νέκυον μεγάρθουμῳ ἄχρηδῆς Ἐς πῶδας ἐν κεραιλῆς, περὶ τῷ δὲ βάλαντοι σώματα νηε: Multas autem pingues oues, & errabundas camuras bones Ante pyram excoriarunt, & diſpoſuerunt: exque omnibus Adipem

Thus in funericus.

Adipem

Pollingere, quid.

Vnctio in funere fuit nobilium.

Funeris lacrymæ.

Purpureus color facer mortuiſ.

Mortui humeris porta bantur.

tus, ὡς ἄνθρωπος ἀποβιβάζων, quasi iam lustrati essent, qui illam adirent. Inde mortus ille Lycurgi oratoris contra Alexandrum apud Plutarchum, qui, Atheniensibus deliberantibus, ut Alexandrum Deum facerent, dixit, ὡς ἀποβίβας ἀνὸς θεός, ἢ τὸ ἱερὸν ἐξέλιπεν. *Qualis hic est Deus, cuius est templo exequi debent lustrari*, quali dicat, lustrationem, quæ necessaria est ad aditum, ut pure sic fiat, necessariam esse ad exitum è templo Alexandri. Apud eundem Plutarchum de solertia animalium inducuntur sacerdotes Ægyptiorum, ἵδνατι ἀεζαζ νίζουτες ἐαυτοὺς: *purgantes se ipsos aqua*. Hanc lustrationem debere fieri multis partibus corporis fati indicat idem Plutarchus oratione posteriore de esu carniū, ubi ait: ἀλλὰ καὶ τὸν ἴσως μίαν ἀπόρροον, ὅτε ἀπόρροια ἔσθ' βελτίων τῶν, μὴ καθαρὸν ἔχειν, & ἄλλοι, καὶ πόδας, καὶ ἄκροα: *Quamquam nos fortasse peccamus, qui libros istos attingimus, non lustratis manibus, oculis, pedibus, auribus*. Hinc puro natum Ecclesiæ sanctæ morem, ut in aditu templorum sit lustralis aqua. Quæ dixi in hac Nota, ducunt me, ut probem eruditionem Rubenij lib. 2. Elect. cap. 18. qui locum Vlpiani hunc, *neque agitantes, neque qui aquam equis spargunt*, refert non ad explicationem Alciati lib. 6. Pater. c. 3. sed ad aquam, qua equante cursum lustrabantur. Etenim, cum ludi illi sacri essent Gentilibus, quid mirum lustratio, ut in re sacra, præcederet?

Lustralis aqua Christianorum.

5. FELICIS] Vel, ut opponitur oleastro, quæ arbor infelix Virgilio ipsi 2. G. nam arbores fructiferas vocamus, felices; contra infuctiferas, infelices. Vel felix olea dicitur, voce sacrorum, ut 3. G. *felix hostia*. Primum placet Turnebo, alterum aliis.

Oliua in sacris.

6. OLIVÆ] Ramum oliuæ pertinuisse ad sacra, multis docemur. Gratius lib. 1. venat.

— ipse manu ramum pellente sacerdos
Termitum quatiens, procul hinc exterritus ire
Edico, præsentem Deo, presentibus aris.

Termites oliuæ. Palmes vitis.

Nam termitem propriè oliuæ esse, sicuti palmitem vitis, Porphyrio docuit. Horatius epod.

Germinat & nunquam pallenti vermes oliuæ.
Redeo. Elei, apud Paulianam lib. 5. super aras τριθέσσι κλώνας ἐλάϊας: *ponunt ramos oleaginos*. Serui, apud Plutarchum, in Amatorio, ἀνέστεινον ἐλάϊα & δέρον, ἢ δὲ θύρα: *coronauerunt olea & lauro fores*. Apud Artemidorum lib. 4. cap. 30. Romani equites in pompa gestant ἐσθρανον ἐλάϊων, *coronam oleaginam*. Apud Philostratum D lib. 7. de Vita Apollon. cap. 14. Domitianus sacra facturus inducitur ἐλαίῳ ἐσθρανον ἔχων: *oliuæ gestans coronam*. Ab Apuleio lib. 3. inducuntur duæ aniculæ etiam in re funerea *ramos oleaginos utraque quatientes*. Virg. in Liri:

— Amyclæo spargens altaria thallo.
Est thallus oliuæ termes. In sacris Panathenæicis erant ministri dicti θαλλοφόροι, quorum meminit Xenophon in Sympolio, & Aristophanes in Vespis. Quem in locum Scholiastes, ἐν τῆς Παναθηναϊκῆς οἱ γέροντες θαλλὸν ἔχοντες ἐπέμπειν. Ait pompam duci in Panathenæicis ab senibus thallophoris. Ad eadem oleæ sacra pertinet nobilis consuetudo, qua Athenienses iretionem, id est, ramum oleaginum, offerebant Apollini ad arcendam famem, ut ex veteri poeta scribit Clemens lib. 4. Strom. vide quos ibi aduocet ad rem eandem Heruetus: Demum olea rei mortuorum seruit apud antiquos Græcos, quod ex Demosthene notat Antonius Clarus libro singulari in leges; nefas enim erat, has arbores Athenis conuerrere ad profanos vsus, tantum ad sacros, intèrque hos, εἰ τῆς ἀποθανόντος δὲ θεοῦ καὶ ἑαυτοῦ. Idem ego firmo ex Artemidoro lib. 4. cap. 59. ubi ait τῆς μὲν γὰρ ἀποθανόντων ἐλάϊας σπυροφόρον: *una cum mortuis oleas effertur*. In fine animaduertenda Li-

Oleæ in ministerio mortuorum.

Alij nota syntag. 17. admonentis, lustrationem post funera solere fieri lauro, ut dicit Donatus, & consentit lustratione. Seruius, & liquidum ex Iuuenale Sat. 2.

— lustrari si qua darentur
Sulphura, cum radu, & si foret humida laurus, ubi laurus humida est, perfusa aqua ad asperisionem. Festus quoque: *Laurum omnibus suffusionibus adhiberi solitum erat: vel quod medicamento sicissimum sit, vel quod omni tempore viuet*. Sed Virgilium mutasse propter Augustum, nam quo die hic natus est, nata quoque in palatio est laurus, ex qua triumphantes coronabantur, atque adeo noluisse Poëtam inducere laurum ad funebrem lustrationem.

7. LVSTRAVITQUE VIROS] Id est, purgavit. Hoc verbum ad sacra etiam pertinuit. Sed præsertim dicebantur lustrari, qui polluti fuissent, quales ij exant, qui interfuerant exsequiis. Sic apud Ouidium, 4. Met. Inno, quæ infernos adierat, lustratur ab Iris præiis quam cælum repetat.

Lustratur pollui exsequiis.

Letæ redit Iuno, quam cælum intrare parantem
Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
Cui rei consimilis mos, quem Festus appetit in voce laureati. vide.

8. NOVISSIMA VERBA] Sunt qui hanc sententiam referant ad vocem vale, sunt qui ad Illicet, id est, ire licet. Alterum Seruio placet. Terentius Andria: actum est, Illicet. Sed & hanc vocem fuisse generalem ad exitum omnium sacrorum, non tantum funeris, Lilius notauit. 17. Syntag. Græci populum dimittebant ita, ἀφῆσιν ἑσθῶ. De hac demissione ite, *Missa est*, lege Alciatum lib. 7. Parerg. cap. 10. Florentem Christianum in Irenam Aristophanis.

Illicet.

9. INGENTI MOLE SEPULCRVM] Quo maius sepulcrum, eo honestius quod de pyra iam obseruauit. Achilles Il. 23. iubet Patroclo constitui sepulcrum ἐρόνθ' ὀψιλόνα, *latumque altumque*. S. Hieronym. in vita Pauli de sepulcris diuitum: *operosa saxi sepulcra*.

Sepulcrum gna.

10. SVAQVE ARMA VIRO, REMVMQVE, TVBAMQVE] Ex more, quo sepulcris imponebantur defunctorum insignia. Ergo in honorem Miseni fortis, nautici, tubicinis, constituuntur arma, remus, tuba. Homerus in sepulcro Elpenoris nautici viri Odyss. 12.

Sepulcris imponebatur defunctorum insignia.

Πῆξαρθον ἀπόρροον τὸ μὲν δὲ ἄλλοις ἐπέμειν:
Fiximus in summo sepulcro sabrefactum remum.
Apud Valerium 3. Arg. Cycicus, cum ad sepulturam ducitur, secum portat sceptrum, & regia insignia: *Sceptra manu veterum retinet gestamen auorum*.

Tamet si ibi alia ratio assignetur. Aliquid ad hanc rem pertinet versus Euripidis in Troadib. ubi Hecuba loquens de morte Astyanactis, ita ait,

Θέσ' ἀμφὶ σπονδῶν ἀσπίδ' ἐκέρχῃ παίδω:
Fugite in solo scutum Hectoris virinque elaboratum.

Huic mori vicinus alius, quo absumebantur rogis defunctorum, quæ singulis essent charissima. De hoc vberius dicam lib. 11. Sunt porro qui in Virgilio remum referant ad lorum tubæ, qui etiam remus dicitur, quod notat Seruius. Lege Germanum.

11. QVI NVNC MISENVS AB ILLO DIGITVR] Pompon. Mela lib. 2. cap. 4. *Misenum, id nunc loci, ali- quando Phrygi militis nomen*. Propertius lib. 3. eleg. 18.

Qua iacet & Troia tubicen Misenu arena.
Olim trophæi loco ducebatur nominum retentio, à Nominalo- cis imponebantur.
quocunq; euentu illa proficisceretur. Firmant hoc historia Agathæ lib. 3. ubi meminit propugnaculi, quod ipse vocat onogorim. Verba eius sunt: *Accipit verò iam inde ab antiquo hic locus eam appellationem, quæd cum Hunni fortasse, superioribus temporibus vocati onoguri, illo ipso in loco cum Colchis prælio decertassent, vi-*
Etique

Onogoris.

Etique fuissent, id nomen ei ab indigenis inditum fuerit, A foro reliquit nometi, in quo foro populum ad concordiam adduxerat. Verba quoque Scholiastæ Aristophanij in Irena, ubi cum dicat tres fuisse portus in-clytos in Piræo, de portu illo, qui dicitur Cantharus, ita ait: τὸ καλὸν μὲν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Κανθάρου: sic dicitur ab Heroe Cantharo. Lægum esset, annectere catalogum illorum, qui similes ὀνομασίαις à se reliquerunt.

- His actis, propere exsequitur præcepta Sibyllæ.
- Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, ruta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam super haud villæ poterant impune volantes
- 240 Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat:
Inde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
- Quattuor hic primùm nigrantes terga iuuenocos
Constituit: frontique inuergit vina sacerdos:
- 245 Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris, libamina prima,
Voce vocans Hecaten cæloq; Ereboq; potentem.
Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris, ipse arri velleris agnam
- 250 Æneas matri Eumenidum, magnæq; forori
Ense ferit, sterilémque tibi Proserpina vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

ARGVMENTVM.
Fium sacra Deorum Manium, qua necessaria ante aditu inferorum.

B cat, nigrantes tergis, aut & terga, ex Budæo. *Matri Eumenidum*, id est, Nocti. *magna forori*, id est, Terræ. Ita interpretes. Dicit enim quit terra soror noctis, nam sua umbra noctem & tenebras efficit. Tum est, deinde, *pingue superque oleum fundens* est temes, pro, superfundens. Reliqua petenda ab Notis.

EXPLICATIO.

NOTÆ.

1. TRANsit ad tertium præceptum Sibyllæ, videlicet ad sacrificium Deorum Manium. Ad hoc sacrum aptus locus eligitur, videlicet spelunca, quæ alia est ab illa, ubi edita oracula, quod Seruius admonet. Ait verò, *exsequitur præcepta Sibyllæ*, nam hæc supra, *duc nigra pecudes*.
b Describit speluncam à circumstantiis quinque, primò à profunditate, nam alta: deinde ab latitudine, nam immanis vasto hiatu: tertio, à materia, nam scruposa tota, & ex viuo saxo: quarto, ὅτι τῆς ἀσφαλτέας, id est, ab firmitate, & veluti securitate; nam erat *tuta lacu nigro, & tenebris nemorum*: quinto demum, ab habitu, qui erat supra speluncam, qui halitus proueniebat ab Auerno lacu, cuius obiter etymon attingitur. Impune est, non sine noxa, *supera ad conuexa*, id est, ad cæli curuitatem, explicatore Seruio Expendit Columna, Virgilium ad notandam obscuritatem speluncæ, dixisse, *scrupæa tuta lacu*. Triplex enim hæc dictio habet, (v.)
c Iam hinc Sibylla, & Æneas nocturnum sacrum inchoant. Est illud quadruplex. Primò, iuuenoci quatuor immolantur Diis inferis in communi: deinde, separatim agna nocti & terræ: tertio, sterilis vacca Proserpinæ: quarto, dicantur Plutoni nocturnæ aræ cum holocaustis, nam ardent solida taurorum viscera. *Nigrantes terga*, est Græca locutio, Latinus di-

1. SPELVNCA ALTA FVIT, &c.] Similis planè & luculenta descriptio est apud Arbitrum in Satyrico, ab illis versibus,
*Est locus exciso penitus demersus hiatu
Parthenopen inter magnaq; Dicarchidos arua,
Coccyta perfusus aqua: nam spiritus, extra
Qui furit effusus, funesto spargitur astu.*
Lege reliquos.
2. SCRYPEA] Fortasse à Pacuio, qui in Nuptis: *scrupulosam specum*. Aut ab Ennio, qui: *Per speluncas saxis structas asperis pendentes*. & ita *scrupæa* erit saxosa.
3. LACV] Nullus hinc alius, quam Auernus ipse, in quem descensus erat per speluncam, & hiatum illum. Vide verò uti amplifcet horrorem speluncæ à lacu, & hoc nigro, à tenebroso nemore, potius *tenebris*, ut quod non tam tenebrosum esset, quam ipsissima tenebræ. Mitto, quæ præcedunt, quæ sequuntur, omnia ad ingentem horrorem: adeo hic vates supra omnes.
4. QVAM SVPER, &c.] Explicatur Auerni lacus Auernus. etymon, qui sic dicitur quasi ἀφῆσῃ, id est, sine aui-bus. Nam halitus inde effectus, aues enecabat, inde volatus ille non erat impunis aui-bus. Allusum fortasse ad Homeri versum, Odyss. 12.
Τῆ μὲν τ' ἐδὲ ποσσὶν παρέρχεται, ὅσδ' ἐπέλειται:
Hæc neque volucres prætervolant, neque columbæ.

5. TALIS SE SE HALITVS] Infectum aërem sic A defcubit Sidon. lib.1. epist. 5. Spiritu aëris venenatis fluitibus inebriato.

6. FAUCIBVS] Sibi hæret, nam supra: Fauces grauelentis Auerni. Sic Lucanus lib. 6. Tonareis faucibus.

7. AVERNVM] Naturâ Auerni attingit Claud. 2. Rap. Tunc & pestiferi pacatum limen Auerni Innocentius transiit aues.

Lacum hunc Aristoteles de mirabilibus auscultationibus ita describit:

Auerni descriptio. Circa Cumam Italia, lacum esse ferunt, quem Aornon vocant, forma circulari, profunditate immensa, tremulis vndeque septum, trium ad minus stadiorum altitudine. Cùmque cetera nihil habeat magnopere admiratione dignum, mirandum tamen hoc fortasse, quod circumpositis vndeque, & super incumbentibus densissimis arboribus, non cernas vnum in lacu natans folium, qua puritate sui admirationem meritis ciet. Quid si Virgilius tenebras nemorum fumpfit à densissimis arboribus Aristotelis? Lucretius lib. 6. Auerna extendit non ad vnam Italiam, sed ad loca omnia, in quibus aues præ infecto halitu moriuntur. Lege illum ab illo versu, Nunc age, Auerna tibi qua sint loca cunq; lacus, &c.

Asphaltes lacus. Itaque ex Lucretij doctrina Asphaltum lacum apud Babylonem possis vocare Auernum: nam illi simile virus & perniciis in aues transfusantes, quod scribit Diodorus lib. 2. Verum est tamen ab vno Aristotele in adducto loco negari id, vbi loquitur de Epiri lacu, qui dictus Pyriphlegethon, qui cum aquas calidas scaturiat, tamen aues non moriuntur, cum certum sit, cynos non paucos in eo lacu agere. Et in dicitur, τὸν ὄρνιθον ἐν αὐτῇ, ἡ δὲ αὐτῇ οἱ γὰρ ἀποθανόντων ἀλλήλους τὴν ἐν αὐτῇ γίνεσθαι. Non dissimile ab Auerni natura, quæ de basilisco scribuntur. Nunc satis audire lisdorum cap. 4. lib. 12. Hominem vol si aspiciat, interimit: siquidem ad eius aspectum nulla auis volans illasie transit. De animalibus quidpiam simile Herodotus lib. 1. vbi loquitur de loco, vbi Phocenses lapidati.

8. QVATTVOR] De numero pari, qui infelix, ac perinde sacer Diis inferorum, alibi loquitur.

9. HIC] Notat speluncam, quam descripsit, alludens ad ritum, quo Diis inferorum sacra fiebant in scrobibus, & effossa terra. Ideo itaque quaesita est Poëtæ spelunca ad hæc sacra. Morem, quem dixi, multa aperiant. Medea apud Ouidium. 7. Metam. Haud procul egesta scrobibus tellure duabus Sacra facit.

10. MANRO APUD STATIUM] Manro apud Statium lib. 4. Principio largos nouies tellure cauata, &c. Autonoë apud Silium: — reclusaq; abdere terra Manantem iugulis spirantem cæde cruorem. Quem morem iterum infra inculcat. Prudentius hym. 10. Summus sacerdos nempe sub terram scrobe Acta in profundum consecrandus mergitur.

11. Sumpserunt Latini morem istum à Græcis. Vlysem quidem apud Homerum 11. Odyss. facturus sacra inferis, pramittit. Ἐδρον ὄρουζα, scrobem fodit. Ab Homero Apollonius lib. 3. in simili sacro de lasone, Ἐδρον ὄρουζα. Orpheus, in Argonautic. Χώραν ἔτι παλαιότερον ἐδρον ἄστρον ὄρουζα: Effodi triplicem campi super equare fossam.

Alludens ad hæc sacra dixit Philostratus in Heroicis, ἡμισα γὰρ ἀπὸς ἀμάρτι τε ἔδραπος αἰ ψυχῆς ἡδὲ δούλαι: Auita ad sanguinem, & foueas non mentiuntur. & lib. 8. de vita Apollonij c. 3. ait incantatores scetari noctem, & loca abdita, atque obscura. Et lib. 6. cap. 6. ita ait,

Ἐδοῖ μὲν γὰρ χθονίοι ἔδραπος ἀσπείροισι, ἔδρα ἐν κοίλῃ τῇ γῆ δρόρουζα: Dij terrestres foueas amant, & sacra in canis terrarum. Idem scribit Nazianzenus, orat. 1. contra Iulianum, de nefarijs illius facis: Ἐστὶ ἀπὸς ἰψὸς hoc genus diuinationis, vt in caliginoso quodam specu cum subterraneis demonibus ob res futuras congregiantur: siue quia tenebris magis oblectantur, vt qui ipsi tenebra quoque sint, ac tenebrarum vitij artifices, siue quia piorum hominum, qui in terra sunt, societatem & congressum fugiunt. Eadem de eodem Iuliano Cedrenus. Eulebius quoque contra Hieroclem alludens ad sacra Vlyssis, Ἐδρον ὄρουζα. Horum testimonia leuiter attingit. Lucanus, nisi fuisset longissimus, vberius erat adducendus lib. 6. qui non scrobem facit ad hæc sacra, sed hærens Maroni, speluncam similem sibi assumit, videlicet Tænarum, vt Virgilius Cumanam. Dabo primos versus: Haud procul à Diis cæcis depressa cauernis In præceps sub sedit humus, quam pallida pronis Urget sylua comis, & nullo vertice celum Suspiciens, Phæbo non peruia taxus opacat. Statius quoque. 4. Theb. peragens sacra ista, Virgilianis vestigijs insidit. Lege illum ab illo versu, Sylua capax aui, validaque incurua senecta. est enim longissima descriptio: subiicit post illam, — Stygijs accommoda quippe Terra sacris.

Seneca quoque in Oedipode horrentissima loca eligit ad hæc sacra, quæ loca latissimè describit. Sed quidem ex Seneca plenius morem tenebris. Ne que enim satis ad hæc sacra fuit locus abditus, sed in eo etiam fiebat fossa. Id liquidum ex hoc poeta, nam post latram loci illius descriptionem, subiicit: Tunc fossa tellus, &c. Silius quoque lib. 13. intra ipsam speluncam terram cauat, & fossam efficit ad sacra ista.

10. NIGRANTES] De more, quo Diis inferorum atræ hostiæ offerebantur, alibi loquitur. Hæc exhibeo versus Porphyrij ab alio mihi indicatos. Τρεῖς μὲν ἀπὸ χθονίοις, τρεῖς δὲ ἀρανίοις θεοῖσι Φαειδὰ μὲν ἀρανίοις, χθονίοις δὲ ἐναλίγκια χοίρη. Hostia terna Deis alba est mactanda supremis: Terna quoque, at furuo terrestribus atra colore.

& Philostratum in quem ipse incidi, qui in Heroicis: Οἱ θεῖοι λαοὶ ἐναλίγκια, καὶ ἑκατόν ἀρα μέλαινα: Thesali parentalia, nigrumq; agnum miserunt. Et Tibullum, qui: Concidit ad magicos hostia pulla Deos.

11. IYVENCOS] Hæc fuit victima inferorum, Horatius Od. 1. 4. lib. 2. Amice places illacrymabilem Plutona tauris. Silius lib. 13. Ordine mactari pecudes iubet, acèr operto Ante omnes taurus Regi. vocat Plutonem regem opertum. Prudentius hymno. 10. Peristephan. Huc taurus ingens fronte torua & hispida, Sertis reuinctus, &c.

Si legas, quæ precedunt, inuenies sacrum esse inferorum. 12. FRONTIQVE INVERGIT VINA SACERDOS] Inuergit vina ex ritu factorum, & hoc pertinuit ad probationem victimæ. Est fundere supina manu libare, vt in 4. Æn. — media inter cornua fundit. & hoc fiebat in sacris superum. Atqui vergere, & inuergere est, conuersa in sinistram partem manu ita fundere, vt patera conuerteretur, quod in sacris inferorum fiebat, qua infusione, si victima non stupuisset,

puisset, probabatur. Statius 6. Theb. Spumantesque mero patera verguntur, & atri Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis. Sic explicant hunc locum viri aliqui non indocti, in primis doctissimus Lilius Syntag. 17. Additque, sic de hoc discrimine tradere factorum peritos. Rem istam attingit Statius 4. Theb. & verbo alio: Principio largos nouies tellure cauata Inclinat Bacchi lactices.

Plutarchus de defectu oraculorum, fusiones, quæ ad probationem victimarum infundebantur, vocat ἑκατόν ἀρα. ἑκατόν ἀρα, primas libationes. Et inausultum fore sacrum, si hostia esset ἀκίνητος, immobilis. Sciendum autem, ex eodem Plutarcho in eodem opere, capram probari non vino affusam, sed aqua frigida, ad quam, si immobilis persistisset, apta non erat sacrificio. Adhibet rationem ductam ex natura rerum, nam naturale est, animal commoueri aqua aut vino sparsum, ac perinde sanum erit: si verò non moueatur, neque tremat ad sparsionem illam, signum est, tale animal affectum esse & morbidum. Verba eius sunt. ἢ γὰρ ἔβη ἰσχυρῶς καὶ φόνον ἐχέουσι τὸ πρὸς τὴν καθάρασιν ἀπαθῆς καὶ ἀκίνητος: Non est anima secundum naturam affecta, non moueri, neque affici, cum libamenta inuerguntur. Adducitque infelicem exitum Pythiæ cuiusdam, quæ ingressa est ad edendum oraculum, cum prius, ἀκίνητος ἑκατόν ἀρα: τὸ ἑκατόν, immobilis victima existisset, nihilq; afficeretur. Demum ait, oracula non edi à Sibyllis, nisi hostia, cum vinum aut aqua inuerguntur, tota contremiscat, & moueatur ἐξ ἀκρῶν σφουῶν: ab imis talis.

13. ET SYMMAS CARPENS MEDIA INTER CORNYA SETAS, &c.] Air Turnebus hoc esse, quod Græci dicunt καθάρματα, quod est post immolationem incipere sacrificium. Euulsis enim setis, coniectisque in ignem, statim hostia mactabatur. Vnde sequitur in Poëtâ, supponunt alij cultros, &c. His addo, hunc morem tractum à Græcis. Apud Homer. Odyss. 14. subulcus mactans suem, Ἄλλ' ἔγ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς στήχας ἐν στυγερῶν βαλάνοι: Sed hic incipiens capitis crines in ignem iccit: & Odyss. 3. is, qui sacrum facit, Ἐρχετ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς στήχας ἐν στυγερῶν βαλάνοι: Supplicauit incipiens, ex capite pilos in ignem iaciens. Eurip. in Electra, Ἀγχιθῶν ἔρθηλον σφαγίδας, μοσχίαν στήχας Ταμῶν, ἐφ' ἀγρὸν σὺρ ἔθνης διεξίθι: Agisthus relictum cultrum (capient) vitulinos pilos Secans, in lastralem ignem imposuit dextra.

Attigit hunc morem inter Latinos Statius 4. Theb. — iamq; ardua ferro Signati capita, & frugum libamine primo In vulnus cecidere greges. Quem in locum verus Interpres: Designata capita habentes, prius enim seta tolluntur, aut lana, aut aris imponitur, & ita quasi designatur immolationis victima. Obseruatio hæc duo. Primum ab Homero, Virgilio, Statio, dici prima libamina (nam videlicet Græcis ἀπαρχόμενος) de ista setarum euulsione, cum Plutarchus tamè (vt vidisti in superiore Nota) vocet ἑκατόν ἀρα καὶ ἀσπείροισι, non hanc euulsionem, sed fusionem illam. Alterum, istam euulsionem traduci ab Homero ad alium ritum, nam apud illum. 3. Il. Agamemnon. ἀρῶν ἐκ κεφαλῶν τῶν μὲν στήχας, agnorum ex capitibus abscedit setas. quæ tamen setæ non coniectæ in ignem sunt, sed distributæ principibus, qui aderant sacro. Nisi quis dicat, ab illis in ignem coniectas, & suppressisse hoc Homerum, atque adeo non abiisse ab vltimo more. Cadmus quoque apud Nonnum lib. 5. sacrificans,

A ἀπαρχῶν τῶν στήχας τῶν μὲν, summum pilum dissectis, vbi nulla mentio ignis. Huius moris Eustathius hanc adhibet rationem, ὁρῶν ἐν δόξασιν: in memoriam antiqui vestitus, qui constabat ex pilis, atque pellibus. Quæ ratio non tam pertinet ad combustionem; quàm ad Homericam distributionem. Eustathium ego sic explico: Dabatur in memoriam pristini vestitus, vt qui aderant sacro, putarent ita sibi colendam fidem in re omni sacra, vt primipatres colerunt. Tertium omitto, quia non meum, videlicet de tonsura in vertice capitis, quæ nunc Christianis sacerdotibus in vsu est. Illam enim Hartungus Decur. 2. c. 7. refert ad hanc pilorum euulsionem. Nam quemadmodum illa fuit indicium victimæ iam deuotæ, & separatæ a profanis vsibus: ita hoc quidem indicat clericalis tonsura.

14. VOCE VOCANS] Vocem hanc confusam fuisse, mistamque ex varijs sonis Seruius vult, quem alij sequuntur, ex eo Lucani lib. 6. Latratu habet illa canum, gemitūque laporum: Quod frident vultūq; seræ, quod sibilat anguis, Exprimi & planctus, fractæq; tonitrua nubis: Tot rerum vox vna fuit.

Sic enim magas consueuisse vocare Deos manes, alij quoque adnotarunt. Itaque ex hac vocum mistione credendum est consistare carmen illud apud Senecam in Oedip. Carmenq; magicum voluit, & rapido minax Decantat ore, quicquid aut placat leues, Aut cogit umbras. Magicum carmen.

15. HECATE] Id eo potentem & cælo, & Erebo, Hecate, quia Hecate eadem credita est cum Luna. testatur hoc Apollodorus lib. 1. Adi fabulatores. In his enim rebus parum, aut nihil immoror, vt sæpe monui. Sed quid, si vocans potentem, alludit ad doctrinam veterum? qui θεῶς χθονίους, Deos terrestres, vocabant μεγάλας, magnos, fortasse, nam & infra, magnaq; sorori, de Magni. Terra, quæ numerata inter Deos inferorum. Quæ dixi, inuenies in Plutarcho lib. 3. Symp. q. 1.

16. SVPPONUNT] Præclare hoc, attingit enim veterum morem. Cum Diis caelestibus sacrum fiebat, vitularum capitâ versus cælum resupinabant, ita vt iugulum illarum sursum esset: Cum Inferis, relinquebant eo habitu, quo sunt inclinatæ in terram, ac rum necesse cultri supponebantur. Prodidit morem istum Myrtilus lib. 2. rerum Lesbicarum. εἰσέθεον οἱ ἱερεῖς τῆ ἐν Ἰσθμῷ θεῶς κατὰ θεοῦ ἐναλίγκια ἐν τῇ γῆ δροπέ: cultri in victimis inferturum. μεγάλας κεφαλὰς. ἴτω γὰρ θύσαι θεῶς ἑκατόν ἀρα. θεῶς ἑκατόν ἀρα ἀσπείροισι τῶν ἑκατόν ἀρα σφαγίδων σφάζοντες. Non est opus versione, auditis, quæ præmissi. Admonet Turnebus, ex studio dictum supponunt, pro iugulante. nam verbum iugulo inauspicatum fuit veteribus. Scias hæc; ab Ouidio & Silio pro suppono, dictum spicatum. subijcio. Nam 7. Metam. Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros. & 17. Punic. Victimamq; admota stabat subiecta bipenni.

Dionyf. lib. 7. ὑπετίθει τῶν σφαγίδας, dixit. Sed lubeat, Lector, integrum Dionysij locum audire, vt morem teneas, quem ex parte Poëtæ attingit. Ait itaque: θύων τότε θεῶς ὑπετίθει αὐτῶ ἐναλίγκια. τῶν δὲ οἱ μὲν ἔσθον τῶν ἐπὶ τῷ θυμῷ τῶν σφαγίδων τῶν προέσθον ὑπετίθει τῶν ὑπετίθει τῶν σφαγίδας. Vides, vt constituat duplex genus victimarum, quorum primi secuti cædebant victimæ tempora, alteri cultros supponebant ad iugulationem, postquam videlicet concidisset adictum primorum. In marmoribus quoque binos oppas cerni, alij iam indicantur. Itaque Virgilius hæc al-

17. Taurus mactatur Diis inferis. Taurus mactatur Diis inferis.

18. Fundere in sacris, quid. Fundere in sacris, quid. Probatio victimæ.

19. Vergere in sacris, quid. Vergere in sacris, quid. Probatio victimæ.

Capra vti probaretur ad sacra.

Setarum euulsio in sacris.

Nigra hostia Diis inferorum.

Taurus mactatur Diis inferis.

Fundere in sacris, quid.

Vergere in sacris, quid.

Tonsura clericalis vnde orta.

Magicum carmen.

Hecate.

Magni.

Suppositio cultri in victimis inferturum.

Iugulo inauspicatum.

terum tantum modum indicat, in secundo vero primum, in illis,

Taurus & incertam excussit ceruice securim. 17. CVLTROS] Vide quæ dixi 3. G. ad illud: At vix suppositi tinguntur sanguine cultri.

Sanguis in factis inferorum.

18. CRVOREM] Nulla inferorum euocatio fuit absque sanguine apud veteres. Ita 5. Æn. ad Anchis tumulum funduntur inter alia duo pocula plena sanguine sacro. Iphigenia apud Eurip. cum Orestis fratris veller patentare, profundit inter alia sanguinem mortuæ vitulæ. Moris huius ratio duplex. Prima sancti Augustini de Ciuit. Dei, quia sanguinem amare demones creduntur; altera, interpretis Statij, nam sanguis propriè videtur esse possessio animæ, unde & exlangues dicimus mortuos. Monuit ista Columna in Ennium. Adiungo Prudentium, qui in Apoth.

Hecaten placabat sanguine multo.

Homerum Odyss. 11. apud quem in sacro mortuorum pater dicitur, sivebat sanguis. Papinium 4. Theb. qui de simili sacro, sudatque cruorem, & quos non possim?

Sanguinis effusi in facris mores varij.

19. SVSCIPIVNT PATERIS] Varius in hac re fuit mos. Aliquando in facris feralibus sanguis suscipiebatur pateris, vt hic apud Maronem, & apud Statium 4. Theb. apud quem Manto Exceptum pateris pralibat sanguinem, aliquando in foueam effluebat. Ouidius 7. Met. in simili sacro,

patulas perfundit sanguine fossas.

Et in hoc adhuc variatum, quod notarunt & in Homerum Spondanum Odyss. 11. & Natalis li. 1. Mythol. cap. 12. nam interdum fossa tantum spargebatur, quod Lucianus intulit in sua Necyomantia: interdum vero replebatur, & hoc frequentius. Seneca Oedip. in sacro ferali;

Saturat cruore.

Ex Prudentio allucet mos alius. nam hymn. 10. ait, loquens de hoc sacro, sanguinem susceptum esse ab ipso sacerdote, toto corpore. Præstat versus audire, in quibus sermo est de sacerdote:

Quin os supinat, obvias offert genas: Supponit aures, labra, nares obicit, Oculos & ipsos perluit liquoribus. Nec iam palato parcat, & linguam rigat, Donec cruorem totus atrum combibat.

Vide insaniam gentium, & postea:

Procedit inde Pontifex, visus horridus, Ostendat vnum verticem, barbam grauem, Vitas madentes, atque amictus ebrios.

De lectione est, quod moneam. Sunt qui ex libro vetere scribant succipiunt, verbo antiquo, quod & Seruius agnoscit.

Principes interdum excidebant victimam.

20. IRE] Non semper percussio hostiæ fuit victimarum, & poparum: sed interdum magnorum principum. Firmo hoc ex Athenæo, qui lib. 14. ita notat, Ἀγαμέμνων αὐτὸν ὀφθαλμοῖς βίβας ἐσθλάδων: Agamemnon Rex apud Homerum sacrificat, & postea idè notat ex Thrasymede filio Nestoris, qui pro patre iam senè, neque valente id muneris præstare, ipse securim arripit, & ἄσπετος ἔβριον, bonem ferit. Apud Philostratum lib. 6. de vita Apollonij c. 15. Domitianus Imperator sacrificat. Sed & sacra nocturna, qualia hic exhibet Maro, Iason quoque perficit apud Apollonium 3. Arg.

21. ATRI VELLERIS] De hoc in 5. Æn. Hic notetur phrasis Papinij 4. Theb.

Velleris obscuri pecudes.

22. MATRI EVMENIDVM] De nocte, quæ mater Furiarum, dicam lib. 7. Hic tantum nota, atræ nocti

255 a Ecce autem primi sub lumina solis, & ortus, Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri

A dari præclarè hostiam concolorem.

23. STERILEMQUE TIBI PROSERPINA VACCAM.] Scripsit hoc Arnobius lib. 7. Prudentius contra Symm. lib. 1. post mentionem Proserpinæ, Placatur vacca sterilis ceruice resecta.

Proserpina & sterilis vacca dicata.

In facris mortuorum id vtitatum, teste Homero Odyss. 11. apud quem Vlysses post mentionem νεκρῶν, subdit, ἑσπερον εἶναι: bouem sterilem. Sic autem (nota est Germani) Virgilius Homerum sequutus, vaccam sterilem dicat inferali sacro, vt Apollonius ἐν ἑσπερῶν μὴλον. Nam sicut castrati mares, id est, verueces, inferis sacrificabantur, vt infœcundi: sic Proserpinæ sterilis vacca propter eandem infœcunditatem, quod Seruius, aliique interpretantur. Silius lib. 13. rem exprimit castitatis nomine, quod alij sterilitatis,

Ordine mactari pecudes iubet, acer aperto Ante omnes taurus regi, tum proxima Diua Caditur Ænæ casta ceruice iuuenca.

24. STYGIO REGI] Ita ἑσπερῶν Plutonem. Sic Pindarus Od. 1. Nem. Ζηνὸς Αἰτναίου. Homerus. 1. Il. Ζῆος κατὰ χθονὸν. Sed de hac re iam in Georg.

25. NOCTURNAS] Quia Plutoni sacra noctu fiebant. Seruius: quæ tota nocte arderent. Turnebus lib. 28. c. 4. 4. ait, recepti moris fuisse, vt sacra Plutonis noctu celebrarentur, aduocaturque Valerium lib. 2. c. 1. apud quem fuit hæc sacra, continuis tribus noctibus. Et ego Apollonium 3. Arg. apud quem Iason peracturus hæc sacra, non prius illa aggreditur, quam,

Ἐλάντος δὲ φελέει δὲ ἑσπερῶν ἀρκυε

— Verse sunt stellæ Helicæ vrsæ splendentis.

Huc refero Statium 4. Th. qui loquens de hoc sacro, Nocturniq; canum gemitus, dixit: & Senecam, qui in Oedip. locum eligit ita tenebrosum, vt nocti esset similis: ait enim, præstitit noctem locus. Apud Ouidium lib. 7. Met. Medea se ad sacra ista accingit, cum

— homines, volucresque feraeque Soluerat atra quies.

Sed Silius vnus, quod sciam, signat quæ esse deberet noctis pars, videlicet post transactam mediam. Ita enim Maga præcipit Scipioni:

Vade age, & à medio cum se nox humida cursu Flexerit, ad fauces vicini castus Auerni Duc prædicta sacris duro placamina Diti.

D Ac postea de Scipione ipso hæc tunc præcepto, ait: Inde vbi nox iussam procedens contigit horam, Et spacia aquarum tenebras transacta futuram, Consurgit stratis, &c. Dixi, hæc sacra debere esse noctu, & qua parte noctis. Suppedito lectori aliam circumstantiam ex Philostrato lib. 7. de vita Apollon. c. 10. vbi accusatur Apollonius fecisse sacra necromantica νύκτωρ, ἑσπερῶν ἢ τὴν νύκτα: noctu, desinente mense. Hoc enim ipso indicat morè. Itaq; fiebat sacra hæc noctu, circa nocte mediâ, & desinente mense, verbū inchoat, qd sequitur, esse sacrorū. Seru. ad moner.

26. SOLIDA] Holocaustū intelligunt Seruius, & Macrobius. Ita Seneca Oedip. in sacro ferali: solidaq; pecudes vrit. Nā viscera (interprete Seruio) sunt, non tantū extra, sed carnes, quicquid nimirū est inter ossa & cutem. inde est, vt postea in extis debeas ex parte torum concipere σπένδον. Arnob. lib. 7. locutus est, vt Poëta: si illibata, si solida concremari animantium viscera, vbi capiendum quoque holocaustum, sicuti fortasse apud Apul. lib. 10. Menasq; posita, omne genus edulium solidorum, & illibata fercula iussis apponi.

Plutonis sacra quo tempore.

Solidam facrum, quid viscera, quid fiat.

Syluarum: visæq; canes vlulare per vmbra, Aduentante Dea. b Procul ô, procul este profani, Conclamat vates, totôque absistite luco:

260 Tūque inuade viam, vaginâque eripe ferrum: Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo: c Tantum effata, furens antro se immisit aperto. Ille ducem haud timidus vadentem passibus æquat.

ARGUMENTVM.

Adest iam Proserpina superioribus sacris euocata. Aggreduntur Sibylla & Æneas viam inferorum.

EXPLICATIO.

a Post habitum ramum, post Miseni sinus, post sacra Manibus peracta, aduentur inferni à Sibylla & Ænea. Vide vt omnia conformet Poëta ad ingentem horrorem: nam solum mugit, mouentur syluæ, canes vlulant, adest Proserpina. In vocula, ecce, inest nota rei magnæ appropinquâtis. Ait sub lumina solis, id est, paulo ante solem, qua videlicet sacra Manium, quæ præcesserunt, peracta sunt noctu, & finita paulo ante lucem. Aduentit Dea, id est, Proserpina, euocata scilicet sacris necromanticis.

b Quid tum Sibylla? illi vno tempore fuerunt terrenda monstra, confirmandus Æneas. Ergo minitabunda ad inferorum comitatum; este procul profani, luco absistite, à nobis cedere: ad illum exhortabunda; viam inuade audaciter; gradium stringe, sit tibi animus intus validus, pectus firmum extra.

c Hoc puncto temporis pedem ponunt in inferis, si hæc loca latè sumas. Nam propriè inferni erant transfmissio Cocyto, vnde in frâ aditum, cum ait: Occupat Æneas aditum custode sepulcro.

Commendatur obiter fortitudo Ænæ, qui euntem Sibyllam pari passu assequitur, pari audacia; nihil illis vmbri, & spectris territus.

NOTÆ.

i. LVMINA SOLIS] Non solum est ista poëtica locutio, ex Homero, qui φῶς ἡλίου, sed aliorum, nam Græci passim φῶς ἡλίου. Illam bis reperies in Plutarcho, vbi Apollonium consolatur. Illam sapius inculcat Lucretius. loca alij coniunxerunt.

2. MUGIRE] Bene interpretes referunt præterita sacra, & quicquid hic geritur, ad necromantiam, aiuntque adumbratam Homeri νευσία, quod colligunt vel ex verbo mugio: quod verbum Magarum fuit, & semper Poëtis prodigiosum. Ideo in 4.

— mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Apud Apollonium lib. 3. post facta sacra necromantica, αἰετοσάδ' ἔργεμυ ἀνέει: fremuerunt loca omnia. Locum Virgiliano similem habet Seneca in Troadib.

Cum subito caco terra mugit fremens Concussa cacos traxit ex imo sonos, Mouère syluæ capita, & excelsum nemus Fragore vasto tonuit.

& alium in Oedip. vbi sermo est de sacris magicis: Subsedat omnis sylua, & erexit comam, Duxère rimas roborum, & totum nemus Concussit horror: terra se retro dedit, Gemuitque penitus.

Sequuntur multa. Hic non possum ferre notam nullorum, qui ad euocationem Virgilij admiscunt cū

A factis necromanticis nescio quæ de factis factis Miseno. Ita enim separata sunt, nihilque ex Miseni funere ad νευσίαν pertinuit.

3. ADVENTANTE DEA] Id est, Proserpina, quæ vi præteriti sacri euocata est. In quo adumbratur Homerus Odyss. 11. nam statim, vt iugulata sunt pecora, & sanguis fluxit, ἐσπερῶν βοῶν, anime congregabantur. Porro Deam hic malè quidam accipiunt Sibyllam, dicuntque illa iam aduentante ad inferos, canes vlulasse. Somniant fortasse hi. Seruius, & boni interpretes, Proserpinam capiunt. Id ipsum Turnebus lib. 15. c. 8. & lib. 28. c. 4. 4. Ego Lectori proponam ritus, quos obseruatos ab gentilibus reperi in isto aduentu Proserpinæ, & Manium euocatione, existimans rem istâ pertinere ad Interpretem. Si quis velit, translat hanc partem, tamen plenam bonæ fugis, & rituum antiquorum. Tanti intererat ista aut Proserpinæ, aut demonum aut damnatorum euocatio, vt sine ea casum & inane putaretur necromanticum sacrum. Ideo Tiresias apud Statium. 4. Theb.

Tartarea sedes, & formidabile regnum Mortis inexpleta, tūque δ̄ scuisime fratrum Cui seruire dati manes, æternaque fontum Supplicia, atque imi famulatur regia mundi, Soluite pulsanti loca muta, & inane seuera Persephones, vulgusque caua sub nocte repositum Elicite, & plexa redeat Stygia portitor alno.

Lucanus li. 6. longissimum carmen conficit, quo vmbrae euocat, in quo carmine sunt preces, vt cum ait: — tūq; δ̄ flagrantis portitor vnda

Iam lassate senex, ad me redeuntibus vmbri, Exaudite preces. Pro cædo vltima Ira ad eandem. Si preces non audirentur, succedebat ira. Statius: dem.

Atque hic Tiresias nondum aduentantibus vmbri, Testor, ait, Diuos, quibus hunc sacrauimus ignem, Lauaq; conuulsa dedimus carcehesta terre, Iam nequeo tolerare moram: cassidate sacerdos Audior, &c. Si iræ non satis, iam tum Minæ post

minæ accedebant. Has ita iactat idem Tiresias. iras. Ne tenues annos, nubemq; hanc frontis opaca Spernite ne moneo, & nobis seruire facultas. Scimus enim, & quicquid dici noscique timetis.

Sed istæ minæ seuillimæ sunt in Lucano, apud quem post suas preces:

— miratur Eriçtho Has satis licuisse moras, irataq; Morti Verberat immotum vno serpente cadauer: Perq; cauas terra, quas egit carmine rimas, Manibus illatrat, regniq; silentia rumpit Tiphphone, vocisq; mea secura Megæra, Non agitis scuis Erebi per inane flagellis Infelicem animam: iam vos ego nomine vero Eliciam.

Et post aliqua ita minatur Plutoni, — tibi pestime mundi

Arbiter immittam ruptis Titana cauernis, Et subito feriere die. Paretis: &c.

Has minas agnoscit & Seneca in Oedip. vbi Tiresiam inducit manes euocantem, ait enim,

Carmenque magicum voluit, & rapido mimax
Decantat ore, quicquid aut placat leues,
Aut cogit vmbra.

& po itea,

— canitque rursus, & terram intuens
Graviore manes voce, & attonita ciet.

Mugitus an re aduentum Manium.
Post preces, post iras, post minas (nam ista haftenus explicui) sequebatur mugitus terrarum, indicium vnicum aduentus. Maro hic disertim,

Sub pedibus mugire solum, & iuga capta moueri
Sylvarum:

quem locum iam illustraui, & adicio hic Senecam, apud quem peracto iam sacro, manium aduentum praecedunt formidanda ista:

— ter valles caua

Sonueremastum, tota succusso sole
Pulsata tellus, audior, vates ait,
Rata verba sudi, rumpitur caecum chaos,
Iterque populis ditis ad superos datur.
Subsedit omnis sylua, & erexit comam,
Duxere rivas robora, & totum nemus
Concessit horror: terra se retro dedit,
Gemitque penitus.

Apud Claudianum quoque aduentum Plutonis praecedat repentinus fragor terrarum, conflictio currium, oppidorum euerfio. Quem locum non persequor, quia ibi non praecedunt sacra magica. Sed ego rem persequar. Post terrarum mugitum aderant iam in foribus siue manes defunctorum, siue ipsi daemones, siue (cum factum erat potentissimum) ipsa Proserpina. De manibus locus est apud Statium:

Audivis genitor, vulgusque ex sanguine propinquat,
Panditur Elyfium chaos, & telluris aperta
Disilit vmbra capax.

& alter apud Silium,

Ecce riuunt varia species, & quicquid ab imo
Natum hominum existimatumque chaos est.

Tertius apud Homerum Odyss. 11. vbi post facta necromantica,

— αἱ δὲ ἀγέροντο

Φυχὰν ὄντ' ἐξ ἑρέβου νεκρῶν κατὰ δεινότητων,
Νύμφαί τε, ἡιδιότα, ποδύτλησσι τε γέροντες,
Περὶ θνητῶν ἀγλαῖ νεοπευθέα θυμῶν ἔχουσαι:

— ipsa autem congregabantur

Anima ex Erebo manium defunctorum,
Sponsae, iuuenesque, & multa passis senes,
Virgunculae, tenella nouo lactu affectum animum habentes.

Sed & apud Senecam exeunt viri aliquot, & foeminae, vt Laius, Agaue, & alij. & apud Lucanum anima vnus defuncti. De Daemone Seneca ore

Daemones euocati.

Creontis,

— sana profilit cohors,
Et stetit in armis omne vipereum genus.

post aliqua:

Tum torua Erinny sonuit, & cacus Furor,
Horrorumque, & vna quidquid aeterna creant
Calantique tenebra.

Numerat deinde pestes alias inferni. In Silio quoque est,

— iam cuncta videbat,

Cyclops, Scyllamque, & pastos membra virorum
Odryse telluris equos.

& in Statio,

Quid tibi monstra Erebi, Scyllas, & inane furenes
Centavros, solidoque inorta adamante gigantum
Vincula, & augustam centeni Aegeonis vmbra?

Pluto euo. catus.

Inter haec monstra interdum Pluto ipse cernebatur, quem magno Furiarum comitatu inducit Statius his versibus:

A Ipsum pallentem silio, circumque ministras
Funestorum operum Eumenides, Stygiae, seueros
Iunonis thalamos, & maesta cubilia cerno.

Quia videlicet aperta terra, sacrorum vi, tota etiam Platonis regia cernebatur. Inde apud Senecam Creo, qui his facris interfuerat,

— ipse pallentes Deos

Vidi inter vmbra, ipse torpentes lacus,
Noctemque veram.

Dixi de manibus, de daemoneibus. De Proserpina plura sunt Poetarum locajimò, vt dixi, illud erat potentissimum sacrum, cum illa euocabatur: neque enim semper Maga illam eliciebant, contenta minoribus, sic dicam, vmbra. Hoc clarè colligas ex Luciano, apud quem Erietho, cum nondum aduentaret anima, quam euocabat, minatur, effeaturam se, vt ipsa etiam Proserpina adueniret. versus sunt,

Téque Deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta soles Hecate, pallenti tabida forma
Ostendam.

Itaque Apollonij sacra, Orphei, & Virgilij, putanda sunt fuisse potentissima, nam in illis euocatur Proserpina. In ista ergo Proserpina euocatione duplicem rem inuenio, primò comites, deinde formam aduentantis. Comites sunt canes, sine quibus nunquam aduentabat. Theocritus in Pharmaceut.

Θέσφι τῶν κύνων ἀμύνει ἀνα σπῆδον ἄφρονται,
Ἄ θεός ἐν τριπόδοις:

Thestyl, canes nobis per vrbem latrant,
Dea adest in triuijs.

Supra quoque cum Hecate canes coniunxerat, his versibus:

— ἀλλὰ σελάνα
Φαίνε κἀλὸν τῆν γῆ ποταμῶν αἰσχα δαίμων,
τῆ χθονία δ' ἐκείνησιν ἑσουλανες τρομέοντι
Ἐρχομένην νεκρῶν ἀνάτ' ἡετα, & μέλατα αἶμα.

Quos ita reddit interpres doctus,

— mihi sacra ferenti
Luna sane, claraeque velis te in luce videri,
Sacra tibi taciturna feram, tibi carmina dicam
O Dea: terrestrique Hecate, quam luce carentem
Busta per, & nigro gaudentem sanguine, ad auras
Surgenstem patulis caulis immuere sepulcris.

Aperte loquitur de Proserpina, cum ea iam est euocata ab inferis. Apud Orpheum etiam, & Apollonium, cum Dea ista euocatur, adfunt & canes. Prior in Argon.

Σαῖνον ἢ σούλανες πορόπολοι:
Adulantur (illam) canes ministri.

Posterior lib. 3.

— ἀμφὶ ἢ τήν γε
Ὀξείη δλαυῆ χθόνιοι κύνες ἐφθέρωντο.

circum illam autem
Acuto latratu subterranei canes resonabant.

Quid Latini? Virgilium hic vides. Seneca in Oedip.
Latrant Hecates turba. Papin. in mentione horum sacrorum: Nocturnique canum gemitus. Lucanus, Stygius canes, coniungit vna cum Hecate. Tibullus lib. 1. eleg. 2.

E Sola feros Hecates perdomuisse canes.
Alludit Horat. Od. 5. epod. in facris Canidia:
Latrent suburbanae canes.

Ideo autem canes in comitatu euocatae Proserpinae, quia sacri huic Deae, vt liquidum ex Plutarcho in Problem. ex Luciano in dialogo Charontis & Menippi: atque etiam in Tyranno. Ex Nonno lib. 3. qui ἐκείνης φιλοσοφῶν. ex Plutarcho de If. & Of. quod probat testimonio Euripidis. ex Scholaste Theocriti in Pharmaceutria, vbi ait, σούλανες ἐκφέρουσαι δείματα τῆ Ἐνάτης, canes parare canam Hecate. Inde Lycophron in

Alcxan

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Canes facri Proserpinae.

Alexandra hanc Deam vocat κυνοφάρον, caniuoram. Deinde erant canes in comitatu huius Deae, quia illorum latratu soluit incantationes. Sophron in Mimus: ὁ γῆ κύνων βασιλεύσας ἑ φάσμασιν. Ideo 8. Ecl. — & Hylax in limine latrat.

Roges, qui accipiuntur per canes Hecates? Turnebus lib. 28. c. 44. accipit veras canes. Potest ex Theocrito, Apollonio, aliis. Seruius Furias interpretatur. Potest quoque ex Luciano, Statio, aliis. Nam prior, quas primùm nominat Eumenidas, statim canes vocat. posterior ait, Eumenidas esse ministras funestorum operum, & loquitur de hac euocatione. Sed Statius tamen inclinatur, non cogit. Ego, nihil hos improbens, possum capere veras animas mortuorum, ex his, quae latè dixi lib. 1. G. ad illud,

Per noctem resonare lupis vulantibus vrbes.
& quia, vt iam probaui ex Statio, Silio, Homero, Seneca, Luciano, anima mortuorum euocabantur. Sed in ego procedo, non solum canes comitabantur Hecate, sed monstra alia. Apollonius lib. 3.

Καθμὼν ἂν ἐξ ὑπάρτων δεινὴ θεὸς ἀντεβλήσεν
Ἰροῖς Αἰθιδῶσιν, πῆρεξ δὲ μιν ἐσφαρῶσιν
Σμερδαλοὶ δρυῖοισι κῆ ἄφροισι δρυκοντες:
Latibulis ex inimis potens Dea superuenit
Sacris Aionide, circumque ipsam cingebantur
Horrendi, quernis cum ramis, dracones.

Orpheus vna cum Hecate monstrum elicit immane, ipse vocat Pandorem. Vt hic versibus interpretis:
Iam fumum ingentem flagrans dat in aethera nidor,
Cum sibi d' inferna per flammam sede feruntur,
Cruelis, nec visa lues, facimisque stupendum.
Corpora sunt illi de duro inmittia ferro,
Pandoremque vocant.

Ad hunc comitatum refero verba Nazianzeni oratione 39. Εὐάτης δ' ὀφθαλμοὶ καὶ σκοτεινὰ φάσμασιν, horrenda & caliginosa Hecates spectra. Apollonius reliquo apparatui faces addit, nam post adductos ex eo verfus, sequitur,

Στερόπλε δ' ἀπερίσπρον δαίδων σέλας:
Fulgebat lux plurima facularum.

Orpheus etiam adhibet, piceas. Sed transeo ad formam aduentantis Hecates ad sua sacra. Hanc nemo melius Orpheo suppeditat. Apud illum enim Hecate apparet τριποπόλοισι, triceps. Dat illi formam ἰσχυρῆ, σκυλάνας, ἀγρομέμφος, equi, canis, fera aggressis. praeterea facit habentem in manu ἀρα, ensen. Sed praestitit autem interpretem: post adductos verfus sequitur statim,

— varijs dehinc horrida formis
Immanis, nec mente capax, monstrisque Ditis
Nata, triceps Hecate. Iam nam parte inobosus
Himmit equus, dextra rabido canis adest ore
Exitiale malum, medio fera surgit aggressis,
Ensis vtraque manus aciem distringit acutam.

Nihil iam restat, si tantum dicam, colligi clarè ex Theocrito in Pharmaceutria, vt Proserpina semel euocata, deberet interesse reliquo sacro peragendo, vim virtutemque addens herbis, venenis, inuocationibus.

4. PROCVL Ô PROCVL ESTE PROFANI] Hic locus aut neglectus est, aut (quod verius) non intellectus. Qui, obsecro, arcentur à Sibylla? qui sunt hi profani? Non arcentur Hecate. Nam hac vnice necessaria, imo hac sacra eò destinata sunt, vt illa adueniret, vt visum in superiore Nota. Non arcentur eius canes, nam hi semper in comitatu Proserpinae euocatae, vt visum quoque. Ego Poëtam sic expedio. Cum Proserpina, & eius canes euocabantur sacris istis necromanticis, aderant quoque ex inferno monstra alia, quae Maga nollet aduenire. Haec monstra

Abigit Sibylla, in illa comparatur vis. Solita aduenire alia monstra, notum ex his, quae dixi in Nota superiore: praesertim ex his, quae attuli de daemoneibus, & Seneca, Silio, Statio. & postea ex his, quae dixi ex Apollonio, & Orpheo. Porro, nollet magas omnes manes aut monstra, quae aduenirent, admittere, videndum nunc. Locus est clarus in Statio 4. Theb. apud quem Tircias ita filiam alloquitur,

— Argolicas magis huc appelle precando
Thebanasque animas: alius auertere gressus,
Lacte quater sparsas, maestaque excedere luco
Nata iube.

Est hoc videlicet, quod postea ait Sibylla: τότ' ἄβυσσιν τε luco. Inde filia parens Tircias,
Iussa facit, carmenque ferit, quo dissipet vmbra,
Quo regat & sparsas.

Ab hac re pergo ad verba. Dictum, procul ô procul este profani, ea forma, qua βέβαιον olim, id est, profani, nec initiati sacris, arcebantur. Est hoc, quod Ioannes Chrysostom. hom. de non contemnenda Ecclesia, dixit, κἀλοῦτον βέβαιον τῆ ἀγίας: Prohibe profanum sacrus. Quod Euripid. in Protefilao,
Ὁ γῆ θεμῆς βέβαιος ἀπὸ δεινῶν δόμων:
Non fas profanos, domos contingere.

Quod Herodorus in libro de vita Homeri, ἀπὸ τῆ ἱερῶν, vna à sacris, subaudi, faceffe. Quod Tertullianus in Apolog. Cum semper etiam impia initiationes arceant profanos. Molestus sim, si adducam loca, in quae ego incidi, & quae alij indicauerunt. Ideo haec satis. Tria te tantum admonitum volo, primùm, à Poëta bis repeti voculam procul, quod in re simili fecerunt Statius 3. Syluar. Silius lib. 17. Onidius tum 17. Met. tum 1. Fast. Arnobius lib. 1. atque etiam Catullus. Alterum, solitos prohiberi, non solum profanos, id est, non initiatos, sed iniustos quoscumque. Callimachus,

Εὐδὲς, ἐκεί, ὅστις ἀλπίδος:
Procul, procul quisquis iniustus.

Sic citatur à Briffonio 1. Form. & Robortello lib. 1. Annotat. cap. 3. (nam alij legunt, ἐκεί, ἐκεί ἐς βέβαιον.) Statius 3. Sylu.

— procul ite noentes,
Si cui corde nefas tacitum.

Vt hinc videatur receptus in Ecclesia mos arceudi à sacris aliquot hominum genera. De Druidibus Galorum locus est in Iulio. 6. Ciuil. dignus qui legatur. Et Sen. Rhetor in 2. Cont. dixit: Absint ex hoc foro lenones, absint meretricibus, ne quid parum sanctum occurrat. Vide locum eiusdem lib. 4. Controu. 25. de summotis meretricibus. Pollux lib. 8. ἐργον τῆ ἱερῶν, καὶ ἀγορῆς οἱ ἐν κληρονομίᾳ φόνος ἀπὸ νεκρῶν: Arcebantur à sacris & foro, qui in cadis accusatione erant, vsque ad diem iudicij.

Tertium est, hanc formam etiam vsurpati solitam ἐπὶ τῆς λόγου. Cum videlicet nollet, vt profani audirent sermones. Ita capiendus Horatius lib. 3. Od. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo,
Fauete linguis, &c.

Quem in locum exempla duo Orphei & Aristidis opportuna satis aduocat Michael Brutus. & ego locum Platonis in Theat. ἀρετὴ ἢ ἀπιστοσύνη, καὶ τις τῆ ἀμύητων ἐπακίη: circumspice in partem omnes, ne quis profanus audiat. & postea explicat, profanos esse, qui nihil intelligunt, nisi quae pugno, aut manu comprehendunt. & Aristidem orat. ad Smyrnam, ἐν ἀν βραδύως τὰς λόγους ἐκφέρειν ὡσπερ εἰς βέβαιος: non facile sermones esse ferre tanquam in profanos. atque etiam Nazianzenum orat. 19. vbi narraturus miraculum, καὶ θεοφῶναι ἢ πῆσαν ἀνοσίαν τὸν λόγον, συχῆς γῆ βέβαιος ἐν τῆ κελῶν ἀξίωσις: sermonem hunc fidelium auribus comprehendit, nam apud profanos animas nihil putabri fides habebit. Cum respectu ad hanc formam existimo ego

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

Abigit Sibylla, in illa comparatur vis. Solita aduenire alia monstra, notum ex his, quae dixi in Nota superiore: praesertim ex his, quae attuli de daemoneibus, & Seneca, Silio, Statio. & postea ex his, quae dixi ex Apollonio, & Orpheo. Porro, nollet magas omnes manes aut monstra, quae aduenirent, admittere, videndum nunc. Locus est clarus in Statio 4. Theb. apud quem Tircias ita filiam alloquitur,

— Argolicas magis huc appelle precando
Thebanasque animas: alius auertere gressus,
Lacte quater sparsas, maestaque excedere luco
Nata iube.

Est hoc videlicet, quod postea ait Sibylla: τότ' ἄβυσσιν τε luco. Inde filia parens Tircias,
Iussa facit, carmenque ferit, quo dissipet vmbra,
Quo regat & sparsas.

Ab hac re pergo ad verba. Dictum, procul ô procul este profani, ea forma, qua βέβαιον olim, id est, profani, nec initiati sacris, arcebantur. Est hoc, quod Ioannes Chrysostom. hom. de non contemnenda Ecclesia, dixit, κἀλοῦτον βέβαιον τῆ ἀγίας: Prohibe profanum sacrus. Quod Euripid. in Protefilao,
Ὁ γῆ θεμῆς βέβαιος ἀπὸ δεινῶν δόμων:
Non fas profanos, domos contingere.

Quod Herodorus in libro de vita Homeri, ἀπὸ τῆ ἱερῶν, vna à sacris, subaudi, faceffe. Quod Tertullianus in Apolog. Cum semper etiam impia initiationes arceant profanos. Molestus sim, si adducam loca, in quae ego incidi, & quae alij indicauerunt. Ideo haec satis. Tria te tantum admonitum volo, primùm, à Poëta bis repeti voculam procul, quod in re simili fecerunt Statius 3. Syluar. Silius lib. 17. Onidius tum 17. Met. tum 1. Fast. Arnobius lib. 1. atque etiam Catullus. Alterum, solitos prohiberi, non solum profanos, id est, non initiatos, sed iniustos quoscumque. Callimachus,

Εὐδὲς, ἐκεί, ὅστις ἀλπίδος:
Procul, procul quisquis iniustus.

Sic citatur à Briffonio 1. Form. & Robortello lib. 1. Annotat. cap. 3. (nam alij legunt, ἐκεί, ἐκεί ἐς βέβαιον.) Statius 3. Sylu.

— procul ite noentes,
Si cui corde nefas tacitum.

Vt hinc videatur receptus in Ecclesia mos arceudi à sacris aliquot hominum genera. De Druidibus Galorum locus est in Iulio. 6. Ciuil. dignus qui legatur. Et Sen. Rhetor in 2. Cont. dixit: Absint ex hoc foro lenones, absint meretricibus, ne quid parum sanctum occurrat. Vide locum eiusdem lib. 4. Controu. 25. de summotis meretricibus. Pollux lib. 8. ἐργον τῆ ἱερῶν, καὶ ἀγορῆς οἱ ἐν κληρονομίᾳ φόνος ἀπὸ νεκρῶν: Arcebantur à sacris & foro, qui in cadis accusatione erant, vsque ad diem iudicij.

Tertium est, hanc formam etiam vsurpati solitam ἐπὶ τῆς λόγου. Cum videlicet nollet, vt profani audirent sermones. Ita capiendus Horatius lib. 3. Od. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo,
Fauete linguis, &c.

Quem in locum exempla duo Orphei & Aristidis opportuna satis aduocat Michael Brutus. & ego locum Platonis in Theat. ἀρετὴ ἢ ἀπιστοσύνη, καὶ τις τῆ ἀμύητων ἐπακίη: circumspice in partem omnes, ne quis profanus audiat. & postea explicat, profanos esse, qui nihil intelligunt, nisi quae pugno, aut manu comprehendunt. & Aristidem orat. ad Smyrnam, ἐν ἀν βραδύως τὰς λόγους ἐκφέρειν ὡσπερ εἰς βέβαιος: non facile sermones esse ferre tanquam in profanos. atque etiam Nazianzenum orat. 19. vbi narraturus miraculum, καὶ θεοφῶναι ἢ πῆσαν ἀνοσίαν τὸν λόγον, συχῆς γῆ βέβαιος ἐν τῆ κελῶν ἀξίωσις: sermonem hunc fidelium auribus comprehendit, nam apud profanos animas nihil putabri fides habebit. Cum respectu ad hanc formam existimo ego

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

11i 4 locu

Profani facris arcebantur.

Iniusti facris arcebantur.

Sermonibus arcebantur profani.

locutum Aristotelem lib. 1. Ethic. etiam si a nomine A profani abstineat, cum ait: διὸ δὲ εἰ θεῶν ἤχηται καλῶς τὸν θεὸν καλῶς, & δικαίως, καὶ ὅπως τῶν πολιτικῶν, ἀποσφύγγον ἰανῶς: Quapropter oportet consuetudinibus pulcre institutum esse eum, qui de rebus honestis, ac iustis, demumque de rebus politicis, auditurus est, ita ut est satis. De testimonio Orphei, quo vitur Mich. Brut. vide quæ adnotet in Horatium Latinus. Nefas fecerim, si non superioribus moribus alium annectam, qui est apud Poll. lib. 8. Ait ille, solitum funibus forum circumdari, cum in foro sacra haberetur, ne videlicet eò profanus aliquis irrumperet: inde ait, natam locutionem ἀρχονίσαι τὴν ἱερὰν: funibus sacra circumdare. 5. VAGINAQUE ERIPERE FERRVM] Videlicet amoveat irruentis umbras; & multo magis contra monstra, quæ futura postea obuia in ipso vestibulo. Sollemnitas est hoc loco Cælij nota, asserentis, dixisse hoc Platonium Poëtam ex doctrina Platoniorum, qui aiunt, dæmones timere enfes; ac tela illis studiosè præterendi. Hortensius dicit, re ipsa compertum dæmones ferri aciem formidare. Hoc sentit hîc Virgilius, & ante illum Homerus, & post utrunque Silius. Apud Græcæ enim Vlysses Odyss. 11. ait,

Dæmones an gladios timeant.

- 265 **Dij**, quibus imperium est animarum, umbræq; silentes: Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia late, Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro Pandere res alta terra, & caligine mersas: Ibant obscuri sola sub nocte per umbras, Pérque domos Ditis vacuas, & inania regna.
- 270 **QVALE** per incertam lunam sub luce maligna Est iter in Iuluis, ubi cælum condidit umbra Iuppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.

ARGUMENTVM.

Fit de nouo inuocatio ad res inferni aperiendas. Adhibetur comparatio ad explicandum iter illud caliginosum.

EXPLICATIO.

Opportuna inuocatio, quia rem nouam narrantam aggreditur. Inuocat primò Plutonem, & Proserpinam, hos enim intelligit per illa. *Dij, quibus imperium est animarum.* Deinde, animas omnes, nam istæ sunt, umbræ silentes. Tertio, reliquam omnium monstrorum confusio-nem, hanc enim intelligit per Chaos. Ab animatis tendit ad inanima, & inuocat Phlegethonem, ac loca reliqua. Quid verò vult? loqui audita, quasi dicat, non cognita: innuit enim, quæ de inferis narrantur, esse mera in somnia. Ita enim credebant plerique gentiliū. *b* Describit iam iter. Primus versus habet hypallagen, est enim, *ibant obscuri sola sub nocte*, idem quod, *ibant soli sub nocte obscura.* Qua verò luce faciebant iter? sub maligna utique, & incerta. Hoc in Notis aperiam.

NOTÆ.

Dij, quibus imperium est animarum] Volunt aliqui hîc vniuersim Deos omnes inferorum inuocatos. Non puto, sed ἀνο-

ἀνοστέρον ἐν τῆσι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν εἰσβάσιν, οἱ ἀλλοίσοι χαλκώματα, καὶ λόφοι ποιεῖν, & ἀσπίδα ἐπὶ τῆς ψυχῆς: Ideo in defectibus plerique solent ara pulsare, ac sonitum fragorémque aduersus animas edere. Ouidius 5. Fast. Rursus aquam tangit, Temeseaque concrepat ara, Et rogat, ut tectis exeat umbra suis. Cùm dixit nouus, manes exite paterni, Respicit, & purè sacra peralta putat. 3. AVDITA] Ad explicationem, quam attuli, petinet illud Pythagoræ apud Ouid. Quid Stygia, quid tenebras, & nomina vana timeris? 4. PANDERE] Idem verbum in re simili Claudian. 1. Rap. Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum, Et vestri secreta poli, qua lampade Ditem Flexit amor. 5. CALIGINE MERSAS] Res omnes inferorum vnus tenebris, & caligine celebratæ. Ennius Andromacha, Acherusia templa alta, Orci pallida, Lethi obnubila, obsita tenebris loca. Valer. 3. Arg. Superis incognita tellus, Cæruleo tenebrosa situ, quo flamma nunquam Sol iuga, fideos nec mittit Iuppiter annos. Poëta quidam apud Tullium, Crassa caligo inferum. Plinius lib. 4. cap. 12. cum respectu ad Virgilium dixit: pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine, de Riphæis montibus. 6. IBANT] Sic loquitur Catullus: Qui nunc iter per iter tenebricosum. & Theocri. in epigram. οἷον εἰς ἀδαντὶν ἐν infernum. Sophocles in Antigone, de illa moriente, Τὸν νεκρὸν ἴδον Στείνων: Nouissimum iter euntem. Poëta apud Plutarchum de consolatione Apoll. Ἄποντις αἰδῶν ἦλθεν, καὶ λάθαι δόμους. Aristides in obitu Eteonei πορείαν dixit, loquens de hac re. 7. PERQUE DOMOS] Pars nonnulla interpretum, alij etiam, putant allusum ad Cimmericos populos, quos Homerus prope inferos constituit: id ipsam asserunt de sacris feralibus quæ præcesserunt, nam & Homerus suam necromantiam in illis locis dedit. De Cimmericis præter Homerum Odyss. 11. & eius interpretes, & Strabonem variis locis, adi etiam Goropium de orig. Antuerp. 8. INANIA REGNA] Datur vacuitas locis inferis, at-

μασίνης Plutonem, & Proserpinam. Nam Seneca hærens, vt apparet, Virgilio, ita ait in Hercul. Fur.

Tas omne mundi, teque dominantem precor Regno capacis, teque, quam tota irrita Quæsiuit Æta mater, vt iura abdita, Et operta terris liceat impune eloqui.

Cæterum ab hac forma inuocandi non abit illa lib. 5. En.

Dij, quibus imperium est pelagi. Neque illa Ennij in Cresphonte: *Dij, quibus est potestas motus, superum atque inferum.*

SILENTIA] Credebantur umbræ, & manes silentium amare, inde hoc nomen creberrimum, cum sermo est de his locis. Valer. Flacc. lib. 3.

— Stygia deuexa silentia noctis. Ouidius 5. Fast.

Mox etiam lemures animas dixere silentum.

Inde Propertius manes vocat mutos. & Catullus sepulcra muta. Homerus Odyss. 11. νεκροὶ ἀφραδέες, mortui taciti. Simonides, σῆμα δὲ ἐν νεκρόεσσι, silentium in mortuis. Plutarchus de littera Delphorum, loquens de Plutone, ait: παρ' ἧς ἡ λήθη, καὶ ἡ σιωπή: apud hunc obliuio, & silentium. Ideo eundem ita ἀνοστέρον Martialis lib. 7. taciti regnator Auerni. & Seneca in Hippol. Dominus tacite Stygis. Certè prodigij loco Virgilius 4. G. tæque fragor stagnis auditus Auernis. Ab hoc silentio vim habuit mos veterum, qui putabant, manes domo aliisque locis exigi tinnitu aris audito: de quo Plutarchus in opere de orbe Lunæ, διὸ καὶ ἀνοστέρον

Manes ad tinnitum aris exigebantur.

ἀνοστέρον ἐν τῆσι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν εἰσβάσιν, οἱ ἀλλοίσοι χαλκώματα, καὶ λόφοι ποιεῖν, & ἀσπίδα ἐπὶ τῆς ψυχῆς: Ideo in defectibus plerique solent ara pulsare, ac sonitum fragorémque aduersus animas edere. Ouidius 5. Fast. Rursus aquam tangit, Temeseaque concrepat ara, Et rogat, ut tectis exeat umbra suis. Cùm dixit nouus, manes exite paterni, Respicit, & purè sacra peralta putat. 3. AVDITA] Ad explicationem, quam attuli, petinet illud Pythagoræ apud Ouid. Quid Stygia, quid tenebras, & nomina vana timeris? 4. PANDERE] Idem verbum in re simili Claudian. 1. Rap. Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum, Et vestri secreta poli, qua lampade Ditem Flexit amor. 5. CALIGINE MERSAS] Res omnes inferorum vnus tenebris, & caligine celebratæ. Ennius Andromacha, Acherusia templa alta, Orci pallida, Lethi obnubila, obsita tenebris loca. Valer. 3. Arg. Superis incognita tellus, Cæruleo tenebrosa situ, quo flamma nunquam Sol iuga, fideos nec mittit Iuppiter annos. Poëta quidam apud Tullium, Crassa caligo inferum. Plinius lib. 4. cap. 12. cum respectu ad Virgilium dixit: pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine, de Riphæis montibus. 6. IBANT] Sic loquitur Catullus: Qui nunc iter per iter tenebricosum. & Theocri. in epigram. οἷον εἰς ἀδαντὶν ἐν infernum. Sophocles in Antigone, de illa moriente, Τὸν νεκρὸν ἴδον Στείνων: Nouissimum iter euntem. Poëta apud Plutarchum de consolatione Apoll. Ἄποντις αἰδῶν ἦλθεν, καὶ λάθαι δόμους. Aristides in obitu Eteonei πορείαν dixit, loquens de hac re. 7. PERQUE DOMOS] Pars nonnulla interpretum, alij etiam, putant allusum ad Cimmericos populos, quos Homerus prope inferos constituit: id ipsam asserunt de sacris feralibus quæ præcesserunt, nam & Homerus suam necromantiam in illis locis dedit. De Cimmericis præter Homerum Odyss. 11. & eius interpretes, & Strabonem variis locis, adi etiam Goropium de orig. Antuerp. 8. INANIA REGNA] Datur vacuitas locis inferis, at-

Caligo inferorum.

Inanitas sub terranea.

A que inanita: vel quia ibi solum anima, & omnia vacua corporum: vel ad explicanda ingentia orci spacia. Pindarus Od. 9. Olymp. Κίλιν ἀγλαίῃ θρασυκόρτων: Vicum cauum morientium. Silius lib. 13. In medio vastum late se tendit inane. Seneca in Furen. Sterilis profundus vastitas squallet soli. Ennius in Hectoris Lytra, Inferum vastos specus. Claudian. de Rap. Erebi spacia. Indicant nonnulla ex his inanitate illam referendam ad vastitatem. Obferuabis, inane etiam dici de mari & ære. Lege Plinium lib. 19. c. 1. per initia. Et Plutarchum lib. 8. Symp. quæst. 3. ubi sæpe νεῖον, de inanitate æris. & ad Principem indoctum, νεῖον εἶναι. Sed hæc inanita ab oculis tantum procedit, qui hoc putant; nam natura rerum longè ab hoc. & ita Aristoteles. 2. de partib. animal. cap. 10. τὸ γὰρ νεῖον καλῶς μὲν οὐκ ἀπὸ ἀληθῆς ἐστὶν: inane quod dicitur, plenum est æris. 9. INCERTAM] Variè interpretes. Alij capiant nouilunium, nam tum vix dignosci potest, inceptit, an non luna, ac perinde incerta erit: qua sententia sunt qui inceptam legant. Sunt qui intelligant lunæ coitum, quo tempore noctes sunt tenebrosissimæ. Non placent isti. Ego lunam capio ita latentem in nubibus, vt incertam sui lucem dubiâ inque præbeat, par-cè illucendo. Inuat vox malignitatis, quæ sequitur, vt enim ager malignus, Nonio est, minus ferax, & perparcus. & seges maligna, quæ diminutè emergit: ita, lux maligna, quæ est admodum parca. Ergo, ideo luna incerta, quia lux maligna. Idque ex nubium globis transmeantibus, atque impediētib. lucem. Est mihi Linius pro interprete lib. 41. cum ait: Nebula matutina texerat incaptum, quia dilabente ad primum teporem solis, perlucens iam aliquid, incerta tamen, vt solet, lux speciem reddens. Sed sit vates ipse sui interpretes. ita in 3. Tres adeo incertos caca caligine soles Erramus pelago, totidem sine sidera noctes. Vbi incerti soles nulli sunt alij, quàm latentes sub nubibus. Lucem hanc solis impediti nubeculis, ait Lux incerta. Dio Chrysost. orat. 40. esse, ἀδρανῆ τὴν ἀκτίνα, καὶ λυθῖν: infernum ac tenuem radium. & Plutarchus de his lucibus lib. de defectu oracul. αἰθερῆ, & ἀμυρῆ: infernas, languidas. & paulo post, de sole occupato nebulis, δυσφανὲς, & ἀμυρῆς. De eadem malignitate Philostratus lib. 2. Icon. σελήνη μὲν γὰρ ἀποβάλλει φῶς, ἔπειτα πρὶν ὀφθαλμοῖς: Luna lucem emittit nondum oculis fidam.

Inane de mari, & ære.

Luna cur incerta.

- Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci, Luctus, & vltices posuere cubilia Curæ,
- 275 Pallentesq; habitant Morbi, tristisque Senectus, Et Metus, & maleuada Fames, & turpis Egestas, (Terribiles visu formæ) Lethumque, Laborque: Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis Gaudia, mortiferumque aduerso in limine Bellum,
- 280 Ferreque Eumenidum thalami, & Discordia demens, Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

ARGUMENTVM.

Describuntur monstra, quæ ante vestibulum inferorum.

EXPLICATIO.

In primo aditu inferorū ingeniosus Poëta tot monstra, & tam immania constituit, vt vel inde agnoscas, qualis sit interior & profundior inferorū facies. Clara in

in hoc tractu omnia sunt, tantum notanda congeries profopopœiarum, & lux epithetorum. Profopœia sicut sunt in formis, quas fingit, Luctus, Curarum, Morborum, &c. Epitheta apprimè signant formas istas. Curæ sunt vitricæ, quia ipsæmet pungunt conscie ntiâ suis stimulis. Morbi sunt palentes, Senectus tristis, vtrumque malorum. Fames malè suada, ab effectu. Egestas turpis, vt quæ luxuriosorum, & perditorum; vt quæ pertrahat ad mille deformitates. Sopor dicitur frater Mortis, quo quid verius? Mala mentis gaudia sunt, quæ scelerati, impij, flagitiosi, criminoli demum omnes habent ex contrariis sceleribus, impietate, flagitiis, & criminibus. Quæ Seneca Oedip. *scelerata gaudia cadis*. Vide verò, vt Philosophus discutiat hunc locum epist. 59. Bellum quî aptius potuit nominare, quàm *mortiferum*? Sunt etiam ibi *phalangi*, id est, sedes Furiarum, iique facti ex viuo ferro: nihil enim obstat, quominus ferrum propriè possis intelligere. Demum Discordia inducitur, & hæc demens, & cum crinibus, & cum vittis; illi viperæ sunt, istæ cruentæ, & vtrumque innexum. Quid aptius ad horrorem? In medio sermonis formæ istæ dicuntur esse *terribiles visu*. Verè hoc tu Maro. Finge Lector monstra hæc variis & formidandis figuris vnguium, dentium, caudarum; formatis ad horrorem, terrorem, pauorem; plenis illuic, squallore, sordibus: vel certè finge quicquid delitescere potest sub his formis ducta similitudine ab effectis, & videbis quàm tetra monstra concipi animo queant. Vide etiam Lector, si otium, vt Sen. ep. 104. expendat Variis verba, quòd dixerit, formas istas esse terribiles visu, non, te.

NOTE.

I. **V**ESTIBVLVM ANTE IPSVM, &c.] Locus iste totus versabitur in imitatione. Virgilium hîc vides. Ad eius Musam alij aspirarunt cum ostentatione ingenij, & essent nitidi, si abesset Virgilius. Primum itaque locum mihi videtur habere Claudianus, secundum Seneca, tertium Silius, quartum Prudentius. Adducam istos, & conferam, vt tu scias aspirare ad Musam Virgilianam. Primum ergo lib. 1. in Ruffinum.

Pestes inferorum.

—glomerantur in vnum
 Innumera pestes Erebi, quasunque sinistro
 Nox genuit factu: nutrix Discordia belli,
 Imperiosa Fames, Letho vicina Senectus,
 Impariensque sui Morbus, Luctusque secundis
 Anxius, & scisso mœrens velamine Luctus,
 Et Timor, & cæco præcepit Audacia vultu,
 Et Luxus populator opum, cui semper adherens
 Infelix humili gressu comitatur Egestas,
 Fedaque Avaritia complexa pectora matris
 Infomes longo veniunt examine Curæ.
 Alter in Hercule Furente.

Herent opaca fronde nigrantes comæ,
 Taxo imminente, quam tenet segnis Sopor,
 Famesque mœsta tabido rictu iacens,
 Pudorque sexus conficios vultus regit,
 Metus, Pauidque, Funus, & frendens Dolor,
 Atæque, Luctus sequitur, & Morbus tremens,
 Et cinctâ ferro Bella, in extremo abdita
 Iners Senectus adiuuat baculo gradum.
 Libabit idem in Oedip. hunc in modum:
 Tum torua Erinys sonuit, & cæcus Furor,
 Horrorque, & vnâ quicquid æterna creant
 Celantque tenebra, Luctus auellens comam,
 Agreque lapsus sustinens Morbus caput,
 Grauis Senectus sibi met, & pendens Metus.

A Tertius lib. 13.

Quarta cohors omni stabulante per auiâ monstro
 Excubat, & manes permisso murmure terret.
 Luctus edax, Maciesque malis comes addita morbis,
 Et Moror passus stetit, & sine sanguine Pallor,
 Curaque, infidiasque, atque hinc queribunda Senectus.
 Hinc angens vitrag, manu sua guttura Litor,
 Et deforme Malum, ac scelere procliuus Egestas,
 Errorque, infido gressu, & Discordia gaudens
 Permiscere fretum calo.

Quartus in Hamartigenæa.

Ira, Superstitio, Maror, Discordia, Luxus,
 Sanguinis atra Sitis, vini Sitis, & Sitis auri,
 Litor, Adulterium, Dolus, Obretractio, Furtum,
 Informes horrent facies, habitusque, minaces.
 Ambitio ventosa tumet, &c.

Pergo iam ad collationem. Vis scire, quantum istis præstet Virgilius? Meditare tecum in magno otio, an aliquid possis detrahere, & mutare sententiam Virgilij, & videbis te non posse hoc tutò facere. Rursum cogita, an aliquid possis commutare ex Claudiano, Seneca, Silio, Prudentio, & videbis multa posse detrahi, addi, mutari, conuerti in melius. Aduoco exemplum. De Discordia Claudian. *nutrix belli*, & Silius *gaudens permiscere fretum calo*. Quid ista ad illud?

—Discordia demens

Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
 Vbi non dubium, quin duo primi præstantius loquerentur, si loquerentur vt Virgilius: & Virgilius detrius, si vt illi, loqueretur. Posses simili modo de multis aliis ratiocinari. Sed hoc satis, vt perducam te ad imitationem Virgilij. Superioribus adiunge Statij Musam in 1. Theb.

Protinus attoniti fratrum sub pectore Motus,
 Gentilesq; animos subijt Furor, agraque, letis
 Inuidia, atq; parens odij Metus. Inde regendi
 Sæuis Amor, ruptaq; vices, iurisque secundi
 Ambitus impariens, & summo dulcius vnum
 Stare loco, foscisque, comes Discordia regnis.

Vide etiam, vt paria monstra describat idem Stat. lib. 7. in regia Martis. In sinecisa, Platonem in Axiocho meminisse vestibulorum inferni, ipsè *περίουλα* vocat, & ista ait esse obfirmata *σκληροίς κλειστροίς, & κλειστοί: ferreis claustris, & clauibus*. Clauium etiam Plutonis meminit lib. 5. Pausanias. Locum iam attuli in hoc libro. Plutarchus etiam in lib. de superstit. collocat ad portas inferni, *ειδώλων τι δὴν χαλεπὸς εὐχέων, terribiles formas quorundam simulacrorum*. Quæ de etymologia vestibuli inculcant hîc aliqui, nulli non nota.

2. **ORCI**] Potes hîc capere vel locum inferorum, in cuius faucibus erant hæ pestes: vel Plutonem ipsum, nam hîc quoque dicitur Orcus. Cicero 6. in Ver. vt *Verres alter Orcus venisse Ennam*, & non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cerearem videretur. De etymo vocis in dubio sunt Grammatici: alij ad Græcos referunt *ὄρος* τὸ ἔργον, cum relatione ad iuramenta paludis Stygiæ: alij faciunt vocem Latinam, vt Orcus dicitur sit quasi vragus ab vrgendo, facta quadam litterarum commutatione, vt asolet, quòd videlicet ad se vigeat impellatque mortales omnes, vt voles, puta.

3. **LVCIVS**] Stat. 3. Theb. sic describit:
 —stat sanguineo discissus amictu
 Luctus atrox.

Claudianus;
 —scisso mœrens velamine Luctus.
 Luctus formam poteris etiam colligere ex his Senecæ in Furente:

Vnde iste genitor squalor, & lugubribus

Virgilius si perat poëtas reliquos.

Senium pro molestia.

Senectus cur tristis?

Senectus mori plena.

Famis descriptio.

Orcus pro Plutone.

Orci etymon.

Luctus descriptio.

Amicta coniuæ? vnde iam sado obfisti
 Pædor natiquæ domum clades grauat?
 De Luctu ait Dio Chrysostr. orat. 16. *εὐαὐνιστοὶ τῆν ἀποστροφὴν παρὰ βουλομένων: torti difficillimo omnium tormento.*
 4. **VITRICES**] Hanc Curarum carnificinam exprefit Horatius Od. 1. lib. 3.
 Post equitem sedet atra Cura.
 & nota vocem *cubilia*. Curæ ergo feræ sunt, & monstra: hæc enim in cubilibus, signata hac voce, delitescere, ab omnibus dicuntur. & ego iam de hac re.

Morbis.

5. **PALENTES QVE HABITANT MORBI**] Mali huius formam colligas à Dione Chrysostr. orat. 16. vbi de illo, *εὐχρὸν θίαμα, turpe spectaculum*. & postea illi dat, *μείλιαν ἐσθία, nigram vestem*.

6. **TRISTIS QVE SENECTVS**] Accepi *μετνομιμῶς*, & verè. Sunt qui cum Seruio explicent, *tristis*: seuera. in his est Floridus 2. Succell. c. 12. Non placet hoc Nascebano, Beroaldo, nobis. Nam hîc monstra describuntur: seueritas ad virtutem pertinet. Sed istæ minutia sunt, quales esse debent aliquando in Commentationibus ad satisfaciendum Grammaticis. Iuvat meam explicationem, accipi ab Horatio lib. 1. epist. 18. *senium*, pro ipsissima molestia, & tædio, explicatoribus Lambino, & Doula:

Surge, & inhumana senium depone camæna.
 & ab eodem Od. 9. lib. 1. canicem dici *morosam*. Sed cur senectus tristis? imò, cur non tristis? Circumferuntur versiculi Græci:

Τὸ γῆρας ὡσαύτ βαρὺς ἐστὶ τῆς καλῶν.
 Πένθος ἐστὶ ἰδίον ἐκ τῆς καλῶν φιλίας.

Sententia est, senectutem esse instar aræ, ad quam mala omnia confugiunt. Est etiam tristis, quia certissima mortis nuntia. De qua re vide elegantem locum Senecæ ep. 30.

7. **METVS**] Huic pesti etiam personam attribuit Statius. 9. Theb.

—sunt vno margine clausi
 Spesque, audaxque, Metus, simul & fiducia pallens.

8. **MALE SVADA FAMES**] Impelluntur certè mortales ad rapinas & scelera omnia, vrgente & imperrante Fame. Ideo egregiè Claudianus, *Imperiosa Fames*. Quintilianus in Declam. de hoc malo: *Animi tormentum est, corporis labes, magistra peccandi, diuisissima necessitudo, deformissima malorum*. Seneca in epist. *Venter præcepta non audit, poscit, appellat*.

Oppianus 3. Hal. cum dixerit, nihil esse *λιμοῦ κακότερον, grauius fame*, adicit rationem hanc,
 —πραττει μὲν ἐν ἀνθρώποις ἀπηνία:
 —imperat sanè inter homines crudelis.

Philo lib. 1. de vita Mosis famem & sitim vocat dominas graues & difficiles. *δέσποιναι γὰρ χαλεπαί*, & *εὐραία*. Repetit in lib. de vita contemplatiua. Basiliius homil. de iqualore & fame. τὸ ἴδιον λιμοῦ παίδος κατὰ νόσον πολλὰς πολλὰς, & τὸς ἔργον νινῶσιν τῆς φύσεως: Quid fames non cogit? natura leges sepe transgredit homines cogit. Ita Nazianzenus de paupertate orat. 23. *καυρηγία*, & Eutipidem idem asserentes committit. Prior de ventre ait,

—πολλὰ καὶ ἀνθρώποισι διδωσι:
 —affert multa mala mortalibus.

Posterior,
 Γαστήρ ἀφ' ἧς δὴ πάντες ἔχουσιν κακὰ:
 Venter, à quo certè suunt cuncta mala.
 Historiam Hierosolymorum de matre, quæ filium, vrgente fame, interfecit, quis nescit? Cuius locus est apud Cyrillum Alex. in Oseam, vbi loquens de malis, quæ secuta sunt Hierosolymitanos post mortem Christi, ait: *ὁ φιλσοργίας ἀμάχη ἰαθουμὲν αὐτῆς ἀναγκασθῆναι τὸ λιμῶν*. Dicit, famem compulisse fami-

nas Hebræorum ad deuorandos filios, illasq; neglexisse philostorgiam, quæ alioquin inextinguibilis est. Idem in Malachiam ait, aliquas matres, premente fame, vendidisse filios pro alimonia. Quis non legit Senecam lib. 3. de Ira, c. 20. de expeditione Cambysis, in qua deficientibus herbis, & animalibus, consilium Famis fuit, vt decimus quisque miles sortitò interficeretur ad pastum, quod & factum est. Absolutèque, cum partem exercitus amisset, partem comedisset, timuit ne & ipse vocaretur ad sortem. Prætereo multa. Verè ergo fames, malè suada. Nam omnis necessitas, *ἰσχυρὸς*, ait Plutarchus in conuiuio septem sapientium, *validissima res*. Scias hîc Demosthenem appellari ab Æschine contra Ctesiphontem *αἰσθῶ*, atque, vt apparet, pro uerbaliter, licet irrisotè. Nazianzenus etiam de Basilio *αἰσθῶς ἰσχυρὸς*, *fortior suada*. Quod Latini dicunt, *malè suadum*, Græci *κακὸς πειθῶν*, & *κακομήχανον*. Primum obuium, alterum inuenies in 2. Platonica Aristidis. vocem *suada* vsurparunt ab Nostro Aufonius in epist. ad Symmachum, & ipse Symmachus lib. 1. ep. 41. & lib. 3. ep. 6.

9. **TVRPIS EGESTAS**] Non paupertas, nam hæc Egestas virtus, sed egestas, quæ de luxuriosis ac perditis. Inde Cicero in Parad. correctione vritur: *ista paupertas, vel potius egestas, & mendicitas tua*. Et Claudianus de monstris quoque inferorum,

*Et luxus populator opum, cui semper adherens
 Infelix humili gressu comitatur Egestas.*
 Lucretius, ad quem fortasse aspirauit Maro, lib. 3.
*Turpis enim Fama, & Contemptus, & acris Egestas
 Submota ab dulci vita stabilique videntur,
 Et quasi iam lethi portas cunctarier ante.*

Seneca in Thyeste inter monstra inferorum etiam Egestatem posuit.

10. **CONSANGVINEVS LETHI SOPOR**] Hesiodus Somnum fratrem Mortis. Iterumque somnum vocat *κασιγνήτον θανάτου, fratrem Mortis*. Orpheus in Hymno loquens cum Somno,

*Αὐτῶ κασιγνήτος γὰρ ἔργος ἄθνης θανάτῳ τε,
 Germanus tu es Oblivionis, & Mortis.*

Pausanias lib. 5. hanc exhibet faciem picturæ. *αἰσθῶν* ἢ *γλυπὴ παρὰ δαδὸν καὶ δὲ δὸν τὰ ἀνέχοντα τῆ δ' ἐξ ἧς χρεῖται τῆ ἢ ἔτερε μέλινα ἔχει πῶδα καθέδου ἰσοῦσθαι, ἀμφοτέρως διαπραμμένως τὸς πῶδας*: Expressa est mulier tenens dextrâ dormientem album puerum, sinistra nigrum dormienti similem, distortis pedibus. Ac mox explicat, mulierem illam esse Noctem; pueros, Mortem, & Somnum. Qui dormit, Mors est; qui similis est dormienti, Somnus.

Gorgias Leontinus apud Alian. 2. Var. Hist. c. 35. cum sub vitæ exitum resoluere in somnum, rogatusque esset, cur ita faceret, respondit: *ἴδην με δ' ὕπνου ἀρχεται* *καὶ θάνατος*. Iam Somnus incipit me commendare fratri, id est, Morti. Legitur Epaminondas, circumiens ipse militum vigilias, quempiam interfecisse, ac reprehensus respondisse, *ταlem reliqui, qualem inueni*, inuenerat quippe dormientem. Valerius 3. Arg. Somnum vocat simillimum fratri Morti. Homeerus Il. 14. de Iunone sic scribit:

*Ἐνθ' ὕπνου ἔρμινος κασιγνήτῳ θανάτῳ:
 Ibi somno occurrit obuiam fratri Mortis.*

Bene ergo Seruius sententiæ huius testem aduocat Homerum. Itaque nescias, qua ratione vir doctus Nascimbænus Seruium reprehenderit, dicens illum aciolari, cum id Homerus non dixerit. Poëta ergo ad fratrem signandum, *consanguineum* dixit ex vsu Auctorum, quod monuit in Claudianum Ianus Parrhas. Sic Claudianus ipse. 1. Rap.

*Te consanguineo recipit post fulmina fessum
 Iuno sum:*

id est,

portitorem facit Proteum, his versibus:

—vix nauita Proteus
Sufficit simulacra virum traducere cymba:
Classe opus est, &c. Cum autem hoc nemo alius dixerit, conicit Delius legēdū nō Proteus, sed Porthmeus.

Qua voce pro Charōte vsus Iuuenalis, vt vidisti supra. 8. CANICES INCVLTA] Est hoc, quod Apuleius alio flexu dixit lib. 5. *lanoso barbitio genus inumbratētem.* 9. STANT] Seruius explicat, *horrent.* Iulius Scal. *sunt rigida,* additque signari hominem *σκληρόφθαλμον.* Turneb. *stant lumina flamma,* id est, *oculi sunt pleni flama.* vt 12. *puluere calum stare.* Et Lucillius, *pectus sentibus stare.* Germanus demum, cuius explicatio mihi maiori in preio, vult ea forma dictum, *stant lumina,* vt ab Homero de Vlysse dictum est,

ὄφθαλμοὶ δὲ ὡσεὶ κέρα εἰς αἴθρη, ἢ σίδηρον, ἢ ἄστρα ἐν βλεφάρωνι.

Charontis oculi.

Quibus ait, oculos absque vilo motu, aut nutu stetisse firmos, vt cornu, aut ferrum. Eodem videtur pertinere rigor Scaligeri, & verba Aristidis, quæ habentur in 2. Platonica, vbi ad significandas firmas cogitationes & firmos oculos, ait, *λογισμοὶ εἰς ὤσιν, ἔσθαλαμοὶς: stantibus cogitationibus, & oculis.* Incidi in locum Plutarchi, qui ad rem Poëtae mirus, ait enim de fera vind. animas defunctorū neque vmbra iactilari, neque oculis continuere, *μὴτε σκαρδαμύττειν.* Contulit itaque Poëta ad Charontis oculos, quod sciebat proprium esse defunctorum. Quin hoc adludit cum nota Deorū, de qua ego alibi. Horatij, *irratortum oculi,* Od. 2. lib. 2. sunt qui explicat, *non conuientem.* Quæ explicatio mihi in pretio. Est hoc fermē, quod Sen. dixit lib. de Const. Sapientis c. 5. *Aduersus apparatus terribilium rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat.* Hanc notam oculorum esse hominū audacissimorum satis indicat Theocr. cum ait,

—ἀχθόμεν, εἰ τύμω βλαμῖσι
Ὀμμασι τοῖς ὀρθοῖς ποτιβλάπτειν:
—in dignor, si mihi contra
Tu rectis oculis ausis obistere.

Charontis etymon.

10. LVMINA FLAMMA] Allusum est à docto Poëta ad Charontis etymon. Charon enim ducitur à voce Charopos, quod flammeis esset, & ignitis oculis. Sic Aristoteles ab oculorū sēuitia leonem vocat Charopon, id est, toruē atq; iracundē inuentem, quē Catullus *castrum.* Est enim leo glaucis & ignitis oculis, & quidem *χαροπὸς ὄφθαλμοίς,* etiam dat Philostratus Aiaci in Heroicis. & Iunior de Meleagro, *χαροπὸν δειδωρὸς τὸ δῆμα.* Quod Ammianus dixit lib. 16. *Elucebat furor quidam ex oculis.* Sic explicat Poëtam aliqui. Delius tamen in Hercule Oet. putat, *Charontem* vocem esse Ægyptiacam. Ægyptij enim portitorem sic appellant. Inde (ait) Græcis videri dicta *χαρόνενα,* quasi Charōtis ostia & portus, quæ Romani Deorum manium seu inferorum ostia appellabant. Sed multo ante hoc dixerat Pompon. Sabinus, ad versum hunc,

Nauita quos iam inde vt Stygia, &c. Verba eius: *Magister nauis lingua Ægyptia Charon dicitur, qui cadauera transportat.* Ab his non dissident, quæ scribit Lilius libro de vario sepeliendi ritu, ea parte, qua Ægyptiorū mores attingit. Vide quæ adducam lib. 8. ad illud, *turbata Palladis arma.*

Naucleri habitus.

11. SORDIDVS EX HVMERIS NODO] Versum hunc mihi aperit Plautus in Milite, vbi describens vestimentum nauicum, ait:
Facito vt venias ornatus ornato nauclerico,
Palliolum habebas ferrugineum.
Id erit connexum in humero lauo, ex papillato brachio
Præcinctus, atque asimulato quasi gubernator sis.
Ergo, nodus Virgilianus capiendus ab lauo humero, & ita vt brachium effer exertum, nam hoc est, ex papillatum: hoc enim cum sit, nudatur papilla. Erat

A quippe iste habitus naucleri.
12. DEPENDET] Quasi negligenter & nullo cultu. Ita Propertius lib. 3. eleg. 6.

Ac moestam teneris vestem pendere lacertis.

13. RATEM CONTO SVBIGIT] Sententiam sic concipio. Continet semper nauem in aduersam partē fluminis, ne præcepta labatur secundo amne. Nā 1. Georg.

Non aliter quam qui aduerso vix flumine lembum

Remigij subigit. Et hæc esse videtur mens Seruij, qui in hunc locum: *subigit, subagit, sursum agit, rapit.* Est verò cōtus hoc loco, hasta nautica, lōga, & robusta, qua nauē vtēbantur ad explorāda loca fluminū. Inde Græci (quod Lilius admonet in lib. de Nauigiis) *κοίλωτα*, nauigia dicunt, quæ impelluntur conto, quorum fit mentio ab Appiano, & Diodoro. Herodotus, genus quoddam pali, quo aguntur nauigia, & *πλιπτερον* vocat. Ab rate hac Charontis, nata paræmia, qua, quibus imprecamur, ad nauem mittimus, qua vsus Aristophanes in *Lysist.*

Xωρὴ εἰς τὴν ναυί, Ὁ Χάρον σε καλεῖ: Abi ad nauem, Charon te expectat.

14. VELISOYE MINISTRAT] Tacitus de morib. Germanor. *Nec velis ministrant, nec remos in ordinem lateribus adiungunt.* Obseruata quædam circa hanc rem lege in Acidalio lib. 9. animaduert. Q. Curtij.

15. FERRVGINEA] Plautus in Milite describens nauicum vestimentum:
—Causam habebas ferrugineam,
Palliolum ferrugineum, nam is color thalassicus est.

16. CORPORA] Non vna, nam hæc *nefus Stygia* veste re carina. Quæ ergo: quæ postea subdit, *defunctaq; corpora vita.* Itaque hic absolutē per *corpora* intellexit mortua, vel, quod magis probō, per *corpora* capit simulacra, vmbra, *εἰδῶλα.* Aliter hic locus nequit commodē expediri, cum locus corporum sit sepultura. Certē *corpus defunctum vita* idē est, atque *inane corpus.* vt locutus est Ouid. & vtunque idem, quod simulacrum.

17. SED CRUDA DEO, VIRIDIS QVE SENECTVS] Oratio hæc continet descriptionem *ἡμογαρόντων,* & opponitur maturitati, quæ esse debet in senibus. Itaq; Charon, etiam si senex, & mento albidus, tamen adhuc crudus, & viridis: quales Galenus describit, quales Tacitus in vita Agricola, qualem Euripides in Iphigenia Aulidenſi. Omitto hæc loca, quippe iam antē ab aliis libata. Qualem Dio Chrysolomus, orat. 12. describit cyncnum, in extrema senecta valentem ad cantum, vocans *δῆροπον.* Qualem Philostratus in Heroicis Vlysem, cui dat *ἄμεινον γῆρας, ἐνυδῆ σenectutē.* Qualem idem Philoetrem, *πολιδὸν ῥῆδ' ἡλικίας, ἐξήκοντα γάρησιν ἐτη γεραιόνας, σφειγῶντα ἢ ποδῶν πολλὰς ῥῆδ' ἡλικίας: canum quidem, vt iam sexaginta annos natum, sed præter multos iuuenes vigētētem.* Qualem Thiodomantem idem lib. 2. Icon. *σφοδρὸς, ἢ ἐν ἡμῶν τῶν γῆρας, rigidus, & in senecta cruda.* Qualem Seneca Clarauum ep. 66. *Viridem animo, ac vigentem, & cum corpusculo suo collutantem.* Qualem Nazianzenus in carmine de virginitate, *γῆρας ἐλαφρόν.* Qualem alter Plinius lib. 7. epist. vbi de foemina, quæ obiit anno vitæ octogesimo: *vsque ad nouissimam valentidinem viridis.* Qualem describit Sanctus Hieronymus Paulum Concordiensē epist. 21. centum annorum hominem, ab eo loco: *Oculi puro lumine vigenti, &c.* quæ descriptio digna est, quæ adatur. Ab his non multum diffident verba Plauti Menæch.

Viden tu illi oculos vivere: vt viridis exoritur color
Ex temporibus, atque fronte: vt oculi scintillant, vide.

Causam, cur fenes ita crudi & asperi, hanc reddit Plutarchus lib. 3. Sympof. quæst. 3. *δὴλοῦ ἢ ἡδὴ τὸ δυσκαμπῆς αἵματι, ἔσκληρον, ἔτι ἢ ἡ παραχρῆσιν τῶν ξηρότητων τῆς φύσεως:*

Viror de oculis.

Senes aut asperis motibus.

Rigor

Rigor autem corum, & duricies, & asperitas siccitatem naturæ declarat. Ergo, quia sicci, ideo asperi. Horatius commodē Od. 1. lib. 2. canitiem vocat aridam:

—arida
Pellente lasciuos amores
Canitie, facilēque somnum.

- 305 a Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, Matres, atque viri, defunctaq; corpora vita Magnanimū heroum, pueri innuptæq; puellæ, Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum. b QVAM multa in fyluis Autumni frigore primo
- 310 Lapſa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto QVAM multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus Trans portum fugat, & terris immittit apricis. c Stabant orantes primi transmittere cursum, Tendebantque manus ripæ vterioris amore:
- 315 Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos, Ast alios longè summos arcet arena.

ARGVMENTVM.

Narratur aptis comparationibus turba omnis generis animarum confluentium ad transmeandum Cocytum. & delictus Charontis in his admittendis, illis arcendis.

EXPLICATIO.

a Describitur studium animarum, quæ ibant ad ripas Cocytii, non Acherontis, vt iam explicui. Signata verba studij sunt, *effusa, & ruebat.* Hic tu Lector duo nota digna hoc Vare. In describenda multitudine aliqua, nihil est reliquum, si adhibeas sexum, ætatem, conditionem. Hæc enim distinctio completitur omne mortalium genus. Ergo erant ibi *matres atque viri,* en sexus: erant *pueri & puellæ,* en ætas: erant *heroes,* en conditio. Deinde nota conquestionem pene ad lacrymas. Sunt ibi *Heroes magnanimi,* ac perinde indigni, qui morerentur: sunt *puellæ adhuc innuptæ,* quo quid miserius? *iuuenes cremati ante ora parentum,* quod spectaculum acerbissimum est.

b Sequitur duplex comparatio ad explicandam confluentem animarum turbam; prima, à folijs arborum cadentibus extremo autumno. Itaque ne capias initium autumnij, etiam si dicat *autumni frigore primo,* sed exitum, nam in autumnij exitu est primum frigus. Altera ab auibus, quæ incipienti hyeme, transmissis mari, simul in terram deuolant, & in vnum locum glomerantur. volunt hic per *terras apricas* intelligi Africanam, in quam solent aues per hyemem confluere è locis alijs frigidibus. Est *annus frigidus,* hyems, quia hæc pars anni frigida. Sunt qui per *aues* capiant tantum grues ex Homericâ imitatione. Sed nihil impedit quin capiatur omne genus volucrum.

c Vide mirè descriptum habitum supplicum. Nam *stabant, & orantes, & tendebant manus.* Quid verò volebant tanto conatu? amnem transmittere, ripam vterioriorem. Quid Charon? capiebat iam hos, iam illos cum magno delectu: alios longè arcebat, summoens procul à ripa. Pro hac arenam posuit, quia ripæ, vt plurimum, arenosæ.

NOTÆ.

Pluto dictus 1. Agestilus. EFFUSA RUEBAT] Huc refer cognomen Plutonis, qui Græcis dictus Agestilus, *ἄγχι τὸ ἄγρον τὸ λαύρον,* quod agat populos ad inferos. Meminit Callimachus, quem videtur Poëta expressisse. *πορτὸσι μετέλω ἄγροπλαυεῖν* ait magnum Agestilum. Porro à tam numerosa multitudine, quæ inferos occupat, putat non pauci dictam Horatio domum Plutonis *exilem,* quasi contractam, redactamq; in angustias animarum con-

B cursu. Vel certè exilis est Plutonis domus, in qua omnia tenuia, vilia, abiecta. Malè Scaliger Horatium carpit. Cum sententia Poëtae de multitudine ruente effusim ad infernū congruit Rubenij nota de inferno, qui dictus *communis locus.* Probat ex prologo qui est in Plauto, (nam ille non Plauti) vbi de Poëtis: *Qui nunc abierunt hinc ad communem locum,* id est, mortui sunt, & ex Artemidoro lib. 1. c. 80. vbi ait, *κοινὸς γὰρ ὁ τόπος ἐστὶ καλεῖται ὡς ἔοικε τῷ κοινῷ δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν δὲ ἐκ τῶν ζώντων.* *Communis enim locus ille* (id est lupanar, nā de illo loquitur) *appellatur, vt & ἴ, qui mortuos suscipit.* Adnecto ego versū Prop. lib. 3. cl. 18. *Scandenda est torui publica cymba senis.* Signat scertè communem cymbam. & Seneca ad Polyb. qui de morte, *Omnibus illo nobis commune est iter.* & ep. 77. *Èd ibi, quod omnia eunt.*

2. MATRES ATQVE VIRI, &c.] Aliquis affectus horū versu sumptus est ex affectibus Homericis Odyss. 11. *Νύμφαι τ' ἠὲ θεοῖτε, ποδὸν ἄνδρῶν γέροντες, Παιδενικαὶ τ' αἰγλαί, νεοπενθέα θυμὸν ἔχουσαι: Sponδῆ, iuuenesque, & multa passis senes, Virgunculaq; tenella, nouo luctu affectū animū habentes.* 3. QVAM MVLTÆ, &c.] Duplicem Homeri comparationem è diuersis locis in vnum coniunxit. In 6. 11. indicat Græcus mortalium imbecillitatem sumpta comparatione à folijs,

Ὅσπερ φύλλον γενεθ, σιδήρι ἔσθρον
φύλλα ἄμιν τ' ἀνεμῶν χαμάδις χέει:
Quale foliorum genus, tale & virorum.
Folia alia quidem ventus humi fundit.

Porro aliam partem de auibus sumpsit ex eodem 3. 11. vbi Græcorū multitudinem comparat cum gruibus, *Ἄν' ἐπεί ἐν χειμῶνα φύλον ἔσθρον ὄμβρων, Κλαυθὴ τοῖσι περὶ Ὀκεανὸιο ποσσίων: Quæ postquam hyemem fugerūt, & immensum imbrem, Cum clangore ha volant ad Oceani fluentia.* Claudianus 2. Rap. ea parte, quæ pertinet ad arbores, Poëtam ita æmulatur, *Conueniunt animæ quantas truce lentior Auster Decutit arboribus.* In auibus & ille, & multi alij Virgilio hæserunt, quos adducam Poëta illustrando, & ad vtilitatem imitantium. Ergo Statius 5. Theb.

Qualia trans pontum Pharijs defensa serenis
Rauca Paratonia decedunt agmina Nilo,
Cum fera ponit hyems: illa clangore fugaci
Vmbra freis aruisque volant: sonat auis arbor.
Iam Boream imbrēsque patiens iam nare solutis
Annibus, & nudo iuuat astitare sub æmo. Luc. lib. 5.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturae te Nile grues.

pens, presbit vestigia cogitabundus, sortem, iniquam vocat. nam quid iniquius, quid iniustius, quam aliquem ob alterius negligentiam puniri? nemo enim culpa sua caret sepulcro. Ita expendit locum istum Manutius. Sed ego aliter. Verè iniquam, quia hæ admittuntur, illæ arcentur, quod non æquum.

^b Pendent ista ex his, quæ habentur lib. 1. Æn. Primus versus rem narrat, & reddit causam. Ideo enim mœsti, quia carebant honore mortis, id est, sepultura. Tota verò narratio sparsa est affectibus. Perit *Leucaspis*, qui navis rector: perit *Orotas*, qui *dux* classis, sunt hæc misera. Sed cuius classis? *Lycia*, quantum *ad- huc* est enim admodum miserum, illum perire, qui alterius calamitatem dolens, se illi adiungit comitem, quod accidit *Orotas*. Quale etiam illud ad lacrymas? *Obruit Auster*. Quid si expendas deforme mortis genus, videlicet, *aqua involuens nauemque virosque*. Illud *ventosa aquora*, illustratum iam. r. Georg.

^c Siftit in vno Palinuro, qui nuper *Libyco cursu*, id est, cum facta est transmissio ex Libya in Italiam, dum *statera seruat*, est hæc vox signata, nam seruare de cælo dicitur, exciderat puppi, signat eam partem, ex qua cecidit Palinurus, nam in 5. cum puppis parte reuulsa, &c.

^d Est multa umbra periphraſis noctis inferorum. Palinurum vix agnouit præ tristitia, quæ ita magna in illo erat, vt primum rogatus, *quis te Palinure*, &c. nihil responderit, donec increpitus est ab Ænea verbis illis, *Dic age*. Quibus verbis Æneas non tam Palinurum reprehendit tarditatis, quam expostulat contra Apollinem, qui fidus aliàs, tunc se deluserit. Nam cum hic Deus promississet, Palinurum venturum esse in Italiam, submersus est medio æquore: & ereptus non tam vni Æneæ, quam vniverſæ classi. Ideo signatè eripuit nobis, non mihi.

NOTA

ⁱ Classis pro vna tantum nauis.

ⁱ CLASSIS] Videtur hic sumi pro vna tantum nauis. Nam. 1. Æn. Vnam, quæ Lycios, fidemque, vehebat Orotentem. & statim, versus ab hoc tertio, nauemque virosque. Neque est mentio fuisse in comitatu Æneæ præter vnam nauem Lyciorum. Horatius quoque de naue vna ca-

* Ille autem: neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiade, nec me Deus æquore merſit.
^b Namque gubernaculum multa vi fortè reuulsum,
350 Cui datus hærebam custos, curſusque regebam,
Præcipitans, traxi mecum. c. maria aspera iuro,
Non vllum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quàm tua, ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis nauis ſurgentibus vndis.
355 ^d Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab vnda.
Paulatim adnabam terræ, & iam tuta tenebam,
Ni gens crudelis madida cum veſte grauatam,
360 Preſtantemque vncis manibus capita aſpera montis,
Ferro inuaſiſſet, prædâmque ignara putaiſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.

ARGV

A piendus Od. 11. lib. 3.

Me vel extremas Numidarum in agros
Clasſe releger.

2. NUPER] Alludit hac voce ſignatiſſimè ad rem, in qua eſt. Sic apud Homerum Odyſſ. 11. anima Elpenoris *πρωτη ἴδθη*, prima venit, quia videlicet, vt terræ viciniore, facilius potuit exaudire incantationem, & necromantiam Vlyſſis. ita fermè Spondanus ad Homerii locum.

3. SIC PRIOR ALLOQVITVRA] Totus hic locus ductus eſt ad ſilum Homericum. Græcus, Vlyſſem & Elpenorem; Latinus, Æneam, & Palinurum ſermoſinantes inducit. Græcis parco, quòd multa; ſed quæ Homerus verbis viginti tribus expoſuit, ego ſubitaria opera verbis reddidi octo ſupra decem, hunc in modum:

Alloquor ipſe prius velocia verba. Quid (inquam)
Veniſti Elpenor tenebroſa in Tartara primus?
Non ita nos celeres curſu tranſiimus vndas.
Ille ſub hac plorans: Me demonis ira merumque
Obruit in tectis. nam poſt conuiuia Circes
Ebricus aſſurgo, pede mox prolabor ad alta
Deſcenſus ſcale, cervix mihi frangitur, inq̄
Hæc loca perueni mœſtiſſima. te mihi præbe
Humanum facilè que precor. per coniugis oro
Penelopeſ thalamos. per adulteri iura parentis,
Per ſpem Telemachi nati. ſcio limina Circes
Viſurum te iterum, diris ab ſediſus Orci.
Corpus humo dignare regi, & me conde ſepulcro:
Ne tibi fortaiſis Diuum indignatio ſiam.
Da rapidas flammæ, atque vnâ inſignia mecum
Combure, & tumulum ſpumoſi ad litoreſ vndas
Erigeſtq̄, ſuper remis, quo carula verri.
Sic erit æternum ventura in ſæcula nomen.

4. FALLAX HAVD ANTE REPERTVS] Videtur vertiſſe verba iſta Æſchyli *ἐν χοροῦ. Ἄναξ ἄπρόβλεπον μάλιστα ἀφ᾿ ἄδης τὸ πρῶτον*.

5. FIDES EST] Audi hic verba Magni Scaligeri lib. 4. Poët. cap. 48. Nihil aptius indignationi, quàm oratio deſinens in monosyllabum. ideo Poëta: En hac promiſſa fides eſt vel euolue Demoſthenis orationes: quotnam eiſmodi perhibeos inuenies in morte modò, nihil frigidius.

ARGVMENTVM.

Respondet Palinurus Æneæ aperiens caſus ſuos.

EXPLICATIO.

^a D Vplex eſt loci huius ſententia. Seruius ſic concipit. Nec te Phœbus, nec me fefellit: me autem Deus merſit. vt videlicet alludat ad Deum Somnum, à quo deturbatus Palinurus. Alij fere omnes ſic. Nec te Phœbus fefellit, nec me Deus aliquis merſit æquore. Poſterius hoc videtur eſſe è mente Poëtæ. Nam poſtea Palinurus, veluti Deos hac culpa liberans, mortem ſuam confert in ſucceſſum fortunæ, & præcipitium. Quid ſit cortina, alibi dictum.

^b Exponit caſum ſuum. Hærebam (inquit) ita firmiter gubernaculo, vt inde præcipitatus mecum reuulſum traxerim. Illud hærebam custos, dictum *ἐν τῷ πρῶτῳ* naucleri vigilantiffimi. Eſt hic præcipitans, præcipitatus. In illis traxi mecum, vide habitum cadentis, qui, quibus hæret, reuellit, ſecumque trahit, præſidiũ occupans.

^c Πρῶτον maximum, nauta enim iurat per maria, & aſpera, addens vim iuramento. Adderet enim vim, ſi quis iuraret per Deum iratum. Quid verò iurat? ſe magis anxium fuiſſe de ſalute Æneæ, quàm de ſua. Armis, id eſt, vel naualibus instrumentis in communi, vel ſingulariter gubernaculo, quod ipſe cadens ſecum traxerat. Oratio iſta nauis excuſſa magiſtro eſt hypallage, pro, magiſter excuſſus nauis. Quæ ſunt maria aſpera, explicui in 3.

^d Pergit narrationem, & hanc plenam magnis affectibus. Finge tecum miſerum nauſtagum, fluctibus triduo agitarum: quem, poſtquam ſalutis ſpes aliqua aſſuſiſſet, atque ad terram per præruptos & arduos ſcopulos cum ſumma difficultate adnaſſet, dirio ipſo pelago latronum vis inuaſit, repente corpore, & vnguibus, pedibusque obnitentem ad ſalutem, atque inde ferociter deturbauit. Quæ hæc narratio? His adde, cadauer ipſum huc illuc fluctibus ventis que verſari, ac miſerè allidi ſcopulis. Nihil inepre molitur Maro. Quid ſi alia quæpiam conſideres? In triduo numerando ad noctes potius recurrit, quàm ad dies, vt vim maris, & ſuam calamitatem amplifcet. Poſtea verò ex contrario affectu, lumine, quaſi dicat. Poſt tres diras noctes dies mihi quartus lætiſſimus illuxit, potius lux. In illis preſtantemque vncis manibus, attende ſtudium quærendæ ſalutis per ardua, per prærupta, adnabam, & tenebam, de imperfecto, quia res non habuit exitum felicem. Multis parco, ne quis me putet ſuperſtitioſum.

NOTA

1. PRÆCIPITANS] Hic vnice neceſſaria nota illa, quam adhibui 4. G. ad illud prius hauſtus ſparſus aquarum, vbi ſparſus, pro, ſpargens.

2. NON VLLVM PRO ME, &c.] Aduertit optime Nacim. ſimilitudinem loci huius cum illo Tulliano pro Milone: Cùm T. Annius ipſe magis de Reip. ſalute, quàm de ſua perturbetur.

3. EXCVSSA MAGISTRO] Figura hæc veniſſima eſt. Sueton. Aug. c. 6. Tenetque ciuitatem opinio. Martialis lib. 1. Scrimia da magnis, pro, committe ſciciniis liberos magnos. Virg. inſtã: Nomen & arma locum ſeruant.

pro, locus ſeruat nomen & arma.
4. TRES NOCTVS, &c.] Locus Homerii Odyſſ. 5.

A *Ἐἴθε δύο νύκτας, δύο δὴ ἡμέρας κῆματι πηγήσῃ πλάζῃ;*
Hic duas noctes, duas dies in fluctu nigro Errabat.

5. HYBERNAS] Bene Seruius aſperas. Non enim hæc tam pro hyeme, quàm ad tempeſtatem ſignandam.

6. IMMENSA PER ÆQVORA] Ita 3. G. *maris immenſi*. Congruit hoc attributum cum nota Scholiaſtæ Ariſtophanij in Plutum, vbi ait, *πολλὸν δὲ ἀντὶ τῆς πολλοῦ ἀγαθῶν, pro multitudine bonorum*. Atque Neptunum dici *πολλοπρόσιδον*, quaſi ditiffimum & potentiffimum. non trita ratione, quòd mari imperaret, vnde verò hæc ponti ſignificatio, niſi ab eius immenſitate, vt qui omnino *ἀμέτρον*;

B 7. LVMINE QVARTO] Ennius in Medea Creontis Lux pro die ore:

*Si te ſecundo lumine hic offendero,
Morière.*

id eſt, ſecundo die. Illud Tullij pro Milone, *centefima lux hæc eſt*, ab interitu Clodij, alij adducunt, ſed nemo expendit. Credo itaque latere in Tullio affectum illum, quem iam expendi in Virgilio, & ſignari lætitiã, quæ exorta eſt Romano populo ab interitu Clodij.

8. IAM TVTA TENEBAM] Signat hic Apollinem *λοξῆαν*, qui ita reſponſa dabat, & inuoluta omnia, & obſcura. Dixerat Apollo, Palinurum peruenturum ad Italiam, ſed oraculum fidem tantum habuit in hac adnotatione, & ſcopulorum prehentione, qua ſibi iam tutus eſſe Palinurus, & in Italia videbatur.

9. GENS CRVDELIS] Lucanos innui vult Seruius, quia Palinurus interemptus eſt à Velienſibus.
10. PRENSANTEMQVE VNCIS MANIBVS] De nauſtago Lucilius lib. 19. Satyr.

*Tu nauſtago expulſus vſpiam ſaxis fixus aſperis
Eniſceratus latere penderes ſaxa ſpargens rabo.*

Et de nauſtago etiam Seneca epiſt. 53. *Quæ putas me paſſum, dum per aſpera erepo, dum viam quero, dum facio.* Locus verò eſt Virgilius ex imitatione Homerii, qui de Vlyſſe:

*Ἀμφοτέρησι δὲ χερσὶν ἱππευόμενον λάβει πείρης:
Vtraque verò manu irruens apprehendit petram.*

^d & addit, *τῆς ἑκείνης ἐν ἀχρον, quam tenuit ingemiſcens*. Hanc adrepentis hominis difficultatem ita expreſſit Dio Chryſoſt. orat. 7. *προβάς ἑάνυ χαλεπὸς ἄρισ τὶ ὑβριδόν*. Eſt hoc ſere, quod dixit Philo in lib. de confuſione linguar. *ἀντὶ τοῦ γὰρ ποδῶν χερσὶν, ἀντὶ δὲ χερσῶν ποσὶ χεῖ- ται: pedes funguntur officio manuum; manus, pedum*. Adrepentes per præcipitia *πετροβᾶτες* vocat Appianus lib. 4. *ἐμφολ*. Plautus in Rudent. de iſdem ſaxum capeſſere. Loquitur enim de ſœmina paſſa nauſtagium, & aſcendente ad ſcopulum ad vitam tuendam. Hic tu nota, Virgilius ſu Homerum dixiſſe *λάβει χεῖρ*, perfecta locutione, à perat Home quo tamen prudentiſſimè receſſit Virgilius, & per rum. imperfectum, iam tuta tenebam, ad ſignandam rem, quæ caruit ſucceſſu. Cum hiſtoria Virgiliana ſimilis ea, quæ habetur in Oedip. Senecæ de Laio interfecto, quem

— ſubita præ donum manus
Aggreſſa ferro, ſacinus occultum tulit.

11. NVNC ME FLVCTVS HABET] Eſt hoc, quod Homerus dixit Odyſſ. 5. *ἐπὶ κῆματι ἀρθεῖς, & κῆματι πλάζῃ*. quod Euripid. in Hecub. *πολλοὶς διαύλοις κῆματων φορέμενος*. vbi ſignat reciprocos quosdam vndarum fluctus, quibus feruntur, qui mortui ſunt in mari. Plinio etiam cadauera in mari dicuntur *fluctua-* re. In

re. In uocula me non abijt ab affectu Homericis. i. ill.
Αυτός δ' ἔλαβεν τὸ δῶρον κούριον:
Ipsos autem lanigamenta fecit canibus.

A Vbi, ex nota Vrsini, dictum αὐτὸς, pro σώματι αὐτοῦ,
αὐτὸς δ' ἔλαβεν τὸ δῶρον κούριον:
Sic ergo habet me fluctus, est, fluctus habet
meum corpus.

- Quod te per cæli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripi me his inuictis malis: aut tu mihi terram
Iniice (namque potes) portusque require Velinos.
Aut tu, si qua via est, si quam tibi Diua Creatrix
Ostendit (N E Q V E enim credo sine numine Diuum
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas,
Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

ARGUMENTVM.

Petit in exitu sermonis, ut sibi iusta persoluat, quo possit
sandum Cocytum transmittere.

EXPLICATIO.

Post narrationem infortunij, post iactatas que-
relas, sequitur deprecatio per res charissimas,
videlicet cæli lumen, auras, genitorem, spem nati, vbi
mira aduersio, crescente semper oratione. Quid verò
precatur? Duo, & sub distinctione. Vult primò eripi
malis, in quibus est, id est, transmittere Stygiam palu-
dem, etiam si adhuc insepultus sit: aut, si nequeat id
fieri, saltem genus sepulturæ tenuissimum atque infi-
mum petit, quo possit transire, videlicet terræ inie-
ctionem supra cadaver, quod Æneas inuenit ad Ve-
liam. Ratio, qua primò petit, est, quia tu inui-
ctus: quasi dicat: Qui viuus Stygem transmittit (quæ
summa est potentia) cur non efficies, ut mortuus ean-
dem transeat, etiam si insepultus? Ratio, qua petit
iniectionem terræ, est, quia tu potes. Qua voce voluit
interpretes signari Pontificiam Æneæ potestatem ad
rite condendum cadaver.

Pergunt preces Paliaurij hunc in modum. Si tu nec
me eripis, nec terram iniicis, ac excogita modum ali-
quem, quem tibi Venus mater suppeditet, ut des dex-
teram, ac tecum per vndas tollat: ut mander sepul-
turæ. Referendus proculdubio Poëta ad ea, quæ præ-
cesserunt. Illa, da dextram, tolle me per vndas, respiciunt
illud, eripe me his malis. Illa, ut quiescam in morte sedibus
placidis, respiciunt iniectionem terræ, quam petierat.
Ac propterea integer sententiæ conceptus hic est. Eri-
pe me tu ipse his malis, quia inuictus; aut iniice ter-
ram, quia potes: si neutrum ipse queas, ac vide, an
Venus, & Dij suppeditent viam aliquam, qua aut eri-
piat, aut condat. Verba extrema, ut saltem in morte
quiescam, bene explicat Seruius, cum respectu ad va-
gam nautarum vitam.

NOTÆ.

QVOD TE PER CÆLI, &c.] Homerum imi-
tatur, & superat. Elpenor mortuus ad Vly-
sem Odyss. 11.

Πρός τ' ἀλόχῃ, καὶ πατρὶ, δε κέρτερε θυτὸν ἐόντα,
Τηλεμάχῃ δ', ὃν μὲνον ἐπὶ μεγάροισιν ἔλειπες:
Per vxoremque, & patrem, quæ (te) enutruuit, paruulus
cum esses,
Telemachumque, quem vnum in adibus reliquisti.

B Dat Scaliger Virgilio victoriam, quippe qui excusse-
rit omnia precantis loca. Nam sine ambitione, eripe
me his inuictis malis. Neque minatur, ut Elpenor,

Virgilius
superat Ho-
merum.

Est etiam in Virgilio suauissima malorum depreca-
tio, cum à mortuo excitatur apud diuinitatem memo-
ria, illis quod te per cæli lumen, & addit iucundum. Ne-
que petit ambitiosam sepulturam, tantum, tu mihi ter-
ram iniice. Potuit etiam Virgilio versari ante oculos
locus Sophoclis in Philoctete, hic,

Πρός ὕψος πατρὸς, ὁρῶντε κρητὸν, ὃ τέκνον,
Πρός τ', ἔπειτα θεῶν ἀκρόν ἐστι ποροφιλῆς,
Ἰκέτης ἰνὲν μάχῃ, μὴ λίπης μ' ἔπειτα μόνον
Ἐρημον ἐν κρητοῖσι θεῶν ὅλοις ὄρεσσιν.
Nunc te per patrem, & matrem, ὃ fili,
Per, si quid charum tibi est domi,
Supplex obtestor, ne me hic solum relinquas
Desertum in his malis, in quibus vides.

Simplicia hæc sunt, ut vides: carent enim epithetis,
quibus affectus excitetur. Quale enim est audire, per
cæli iucundum lumen. Quale illud, per spem surgentis Iu-
li. Vsurpat autem cum affectu magno memoriam lu-
minis ex opinione credo veterum philosophorum,
qui putabant nihil aliud esse inferos, quam obscuri-
tatem, tenebras, caliginem. Hanc opinionem repræ-
sentat Plutarchus in opusculo, λέγει βίωσας, & ἰουκν-
dum ait: nam apud eundem in conuiuio septem sa-
pientum, quidam luci proprio attributo dat κάλλισον,
pulchritudinem. Poëta etiam alius apud eundem lib. ad
Apollon. γλυκερὸν φάσμα, & Fabius declamat. 298. iucun-
dum cæli aspectum. Ab Damasc. de Transfig. lux vitæ di-
citur γλυκερά, ἐπίφαις, & Sol, quem
viuentes intuemur, καλὸς, ὠρεῖ, ἡδὺς, ποθενδός, ἐξ α-
σπράσιων, ἑλάμασφ.

Inferi vet-
ribus qui.
Lucis lei-
tia.

2. ERIPERE ME HIS INVICTE MALIS] His ver-
bis vsum Tetricum duces Gallorum in epistola ad
imperatorem Aurelianum, scribunt Eutropius, lib. 9.
& Orofius, lib. 7. c. 23.

3. AVT TU MIHI TERRAM INIICE] Cum cada-
uera in viis insepulta inueniebantur, terra à præter-
euntibus iniiciebatur, sepulturæ genus admodum tenu-
e. Humanitatem publicam vocat Seneca, lib. 5. Ben.
Si terram ignoto mortuo iniici, nullum habeo huius officij
debitorem, in publicum humanis. Huius rei multi memi-
nêre, imò ab hac terræ iniiectione notauit Rhodig.
lib. 17. cap. 21. ex Interprete Theocriti in Pharmac. sep-
ulcra dicta ἡλια, καὶ τὴν ἐπιχειρομένην τοῖς νεκροῖς ἔραν,
ab terra iniecta mortuis. Terram enim eram vocant.
Attigit Quintilianus declam. 5. ignotis cadaveribus hu-
mum congerimus. Sed de hac re satis. ita est enim tri-
ta, ut facile sit cuius eam locupletare. Ego itaque hic
persequare, quæ alij neglexerunt, videlicet notas pec-
culiaries,

Iniectione-
ra pro se-
pultura.

Era antiqui-
terra.

culiaries, quæ essent in hoc genere sepulturæ, quæque
dixi necessaria ad hunc morem capiendum. In pri-
mis certum est, illum fluxisse à Græcis. Alianus lib. 5.
Var. Hist. cap. 14. ita disertim. ἡμῶν γὰρ ἔστι τὸ ἄσπετον, ὅς
ἐν ἄσπετον ἀσπετὸν σώματι ἀνθρώπων, πάντως ἐπιβάλλον
αὐτῷ γῆν: Lex Attica fuit, ut qui in cadaver insepul-
tum hominis incidere, saltem ei terram iniiceret. Hoc
idem probant testimonia Phocylidis, Moschi, Sopho-
clis, quos ad res alias adducam. Deinde ita receptus
hic mos, & veluti necessarius, ut requireretur etiam à
properante. Notauit hoc Horatius Od. 28. lib. 1.

Quantum festinas, non est mora longa, licebit
Iniecto ter puluere curras.

Et Quintilianus declam. 5. Insepultum quod libet corpus
nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulo-
cumque veneretur aggestu. Tertio, si hæc humanitas in
defunctum obuium non exerceretur, erat genus
quoddam piaculi. Firmat hoc Scholiastes Sophoclis
in locum, quem postea adducam ex Antigone. οἱ γὰρ
νεκρὸν ὄρωσιν ἄσπετον, καὶ μὴ ἐπιχειρομένην γῆν, ἐνεργεῖς
τῷ ἔδαρει: Qui mortuum ceruerent in sepulchrum, neque pul-
uerem spargerent, videbantur esse execrabiles. Sed hanc
rem nemo melius Horatio attigit, adducam versus
integros.

At tu nauta vagane parce malignus arena,
Osibus & capiti inhumato
Particulam dare. Sic quodcumque minabitur Euris
Fluctibus Hesperij: Venusina
Flectantur Sylua te sospite: multaque merces
Vnde potest, tibi desinat aquo
Ab Ioue, Neptunisque, sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Post modò te natis fraudem committere? fors &
Debita iura vicesque superba
Te maneant ipsum, precibus non linquar multu,
Tæque piacula nulla resoluent.

Quarto, iniectio ista debebat ter repeti, de quo iam
habes testimonium Horatij. Cui Actonem iniectæ,
qui in illum: In sacris hoc genus sepulturæ tradebatur, ut si
non obrueretur, manu plena ter iacta terra, cadaveri pro
sepultura esset. Quinto, terra ad istam iniiectionem de-
bebat esse soluta, non in glebam formata. Monuit
hoc Antonius Clarus libro singulari in leges, ex Eu-
stathio, qui sic. ἡ γὰρ βῶλος τῆς νεκροῦ ἐπιθίβεται, ἀλλὰ
χῆς, ὅς ἐστι γῆ χυτῆ: Non gleba iaciuntur mortuis, sed
chus, hoc est, terra soluta. Et ego ex Sophocle, qui in
Antigone. κατὰ δὲ τὸ φάσμα ὅς ἐστιν ὄντις: Tenuis
pulus iniecta erat, ut fugientis piaculum. Loquitur de
sepultura Polynicis. Et supra, signatus ad hunc mo-
rem dixit,

— κατὰ χυτῆ, διψίων
Κόνιν παλύνσασκε φάσμα ἰσθῆσας, ἃ χῆς:
& super corpus, aridum

Puluere spargens, & fecit funebria, quæ oportet.
Pulus enim aridus formari in glebam nequit. Atque
ex Homero 6. Il.

Ἀλλὰ μὲν τεθνεώτα χυτῆ καὶ γαῖα καλὸν ἔστι.
Sed me mortuum soluta terra operiat.

Signatissimè itaque Horatius arenam dixit. Si quando
Gleba quod non intelligenda res est de tenui hoc sepulturæ gene-
re, quod postulat Palinurus, quòdque ego in Nota
hac satis explicui; sed de alio. Præeunt ad cognitio-
nem eius verba ista Tullij 2. Leg. Priusquam in os iniecta
gleba est, locus ille, vbi crematum est corpus, nihil habet reli-
gionis: iniecta gleba tumulis, & humatum est, & gleba
vocatur, ac cum denique multa religiosa iura complectitur.
Vides, ut hæc glebæ iniectio, alia sit ab iniecta soluta
terra: nam illa coniuncta cum crematione cadaveris,
ista tenuis quædam sepultura simplexque. Sextò scien-

dum, hoc genus sepulturæ, quo soluta terra iacieba-
tur, habuisse etiam duo alia nomina, videlicet lapida-
tionem, & sepulturam collatitiam. Primum aperit Arbi-
ter in Satyrico: Aut præteriens aliquis tralatitia huma-
nitate lapidabit, aut, quod vltimum est, iracis etiam flucti-
bus, imprudens arena componet. Et quidem capiendum
esse Arbitrum de hoc genere sepulturæ notauit Ia.
Doufa. Arbitro adiungo Dionysium lib. 3. qui lo-
quens de Horatia, quam populus iniectioe terræ se-
peliuit, quippe interfectam à fratre, neglectam à pa-
tre, ita ait, ἀλλὰ οἱ παριόντες αὐτὴν ἐπιμήμενον ἐν ᾧ διερχό-
μενοι χυτῆ, λίθος ἐπιφορῶντες, καὶ γῆν ἐπιβάλλοντες, ὡς πῶμα
ἐρημον κούριον: Sed qui præteribant, eam iacentem in
eo ipso loco, vbi casa fuerat, congestis lapidibus & terra, ut
cadaver desitutum cura domesticorum, sepeliuerunt. Vi-
debitur alicui Dionysius capiendus de alio genere se-
pulturæ, quo improbi facis obtuebantur; quod Pro-
percius attigit lib. 4. eleg. 5.

Lapidario se-
pulturæ ge-
nus.

Quisquis amas, scabris hoc bustum cedito saxis,
Mistaque tum saxis addito verba mala.

Lapidibus
obrubatur
noxij.

Sed inclino potius in illud, quod præmisi. nam verba
illius eò me ducunt. Alterum de collatitia sepultura
docet Quintilianus declamat. 6. vbi loquens de natu-
ra rerum, ita ait: Nobis aduersus exanimis genuit non so-
lum miseracionem, quæ cogitationi nostræ subit, sed etiam
religionem. Inde ignotis quoque corporibus transeuntium
viatorum collatitia sepultura, inde iniecta ab alienis hu-
mum. Inde credo dictum Horatio, arena particulam da-
re, quasi quisque conferret partem suam. Septimò
denique aperiam quibus formis dicatur ista iniectio.

Sepultura
collatitia.

Interpres Theocriti, ἐπιχειρο γῆν. Alianus, ἐπιβάλλον
γῆν. Scholiastes Sophoclis, ἐπιβάλλον γῆν. Sophocles
ipse κόνιν παλύνει. Testimonia horum integra iam at-
tuli. Phocylides γαῖαν ἐπιχειροῦσθαι. Moschus apud
Stobæum, ἐπιχειροῦσθαι κόνιν. Nonnus ἐπιχειροῦσθαι κόνιν.
Quid Latini? Virgilius, Horatius, Cicero, Valerius
lib. 5. cap. 3. & multi alij iniicere. In Quintiliano vi-
disti congerere humum, & aggestus. potto simplex iacere
aliqui vsurparunt. Hæcego latius sum persecutus, pu-
tans has esse partes interpretis.

4. PORTVSQVE REQUIRE VELINOS] Redigam
in compendium locum istum latissimè tractatum ab
nonnullis interpretibus. Hygius apud Agellium
lib. 10. cap. 16. reprehendit Virgilium, nam qui potuit
Palinurus nominare portus Velinos, cum Velia op-
pidum Lucania, à quo dictus portus Velinus, conditum
sit regnante Seruio Tullio, post annum amplius
sexcentium, quam Æneas in Italiam venit: Hæc
summa calumnia. Sed quos habet defensores Virgi-
lius? Turnebus lib. 22. cap. 1. liberat Poëtam, quia lo-
cutus est ex notione vocabuli, nam Velinus est palu-
stris. Velia enim ab ἔλα δucitur. Ergo, require por-
tus Velinos, est, require portus palustris. Alciatus 5. Pa-
rerg. cap. 21. ita defendit, Maronem non loqui de op-
pido, sed de campis, & flumine, quæ semper fuerant.
Veliam enim à fluuio præterfluente dictam esse au-
ctor est Stephanus in dictione ἔλεα. A Turnebo &
Alciato non multum dissident, quæ afferunt pro Vir-
gilio Modicius cap. 2. & Iouianus in Antonio. Calius
lib. 11. cap. 24. ad ἀρόλιον, id est, anticipationem, re-
currit, adductis exemplis. Nam Triptolemi tempo-
ribus Pythia coperunt annis post Orestem fermè
sexcentis: & tamen Orestes in Electra Sophoclis
nuntiat peritisse in Pythicis certaminibus. Eadem
fermè Iul. Scaliger lib. 3. Poët. cap. 49. & Delcius in
Hercul. Furen. versu 14. Summa horum est, Virgi-
lium dixisse portus Velinos, cum respectu ad sua tempo-
ra, quibus iam ita nominabantur illi portus. Eadem
quoque ratione Germanus Poëtam defendit, addu-
ctis verbis Interpretis Apollonij ex lib. 4. defendentis

Velini por-
tus.

Virgilius
defenditur.

Apollo

Apollonium ipsum. Græca Interpretis in Germano A sunt, Latine ita sonant: Reprehendunt aliqui Apollonium, quod Italiam per hæc tempora nominet Ausoniam, quod nomen post Argonautas illi accidit ab Ausone Plysiæ filio & Calypso. Cui obiecto dicimus, temporibus Poëta ita nominatam Italiam, etiam si non, cum vixere Argonautæ. Itæ omnes defensionis mihi æquæ placent, vt quæ omnes Poëtam defendant. §. DIVA CREATRIX] Est Venus, id est, Æneæ creatrix. Sic in 8,

- Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Vnde hæc ô Palinure tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque feuerum
Eumenidum aspicias? ripamve iniussus abibis?
DESINE fata Deum flecti sperare precando.
Sed cape dicta memor duri solatia casus.
Nam tua finitimi, longè lateq; per vrbes,
Prodigiis acti cælestibus, ossa piabunt,
Et statuent tumulum, & tumulo sollempnia mittent:
Æternumq; locus Palinuri nomen habebit.

ARGUMENTVM.

Increpat Sibylla Palinurum, deinde consolatur posteritatis memoria, qua de illo futura est.

EXPLICATIO.

Obiurgatio Sibyllæ in Palinurum, Dira (inquit) vota concipis. Neque enim aspice-re potest Cocytum, qui fluuius furiarum est: neque abire trans ripam, nisi iubente Numine. Cupido dira dicitur, quia verè dirum velle fati obfistere. tu emphasim habet non vulgarem. Amnem feuerum accipio, tristem, horrentem, funestum. Perinde ac si dicat, corrigens quæ dixerat: Sed neque erit Numen aliquod quod hoc iubeat. Putas enim fieri posse, vt fata flectantur; Dij immutentur? Desine hoc sperare, desine putare. Post obiurgationem consolatur Palinurum à futuro reum euentu. Hinc tu Poëta vigilantiam considera. Preces Palinuri habitæ sunt ad Æneam, & tamen non is, sed Sibylla respondet, vt quæ præscia futurorum. Sed quod hoc solatium fore, vt finitimi omnes populi cælestibus prodigiis terribi, eius necem expient, excitato tumulo, & factis supra tumulum sacrificiis. Aperit deinde, locum, vbi ille est mortuus, Palinuri nomine honestandum. et piabunt explicat Nonius, condunt, consecrabit. Illud statuent tumulum, dictum cum respectu ad terram iniice, quasi dicat. Petis sepulturæ genus tenuissimum, non sic erit, tumulus tibi statuetur, solentur sollempnia, iusta fiens, & exsequiæ.

NOTÆ.

TV STYGIAS INHUMATVS AQVAS] Hic error veterum satis clarus ex Homero loquente de Elpenore, ex Virgilio loquente de Palinuro. De priore illo etiam loquitur Plutarchus lib. 9. Symp. quæst. 5. apud quem illius anima inducitur, επω κελαιμιγμένη ταις ἄραις, ἡδὲ τὸ μὴ τεθάρθαι τὸν νεκρὸν: nondum reliquis permista manibus inssepulto corpore.

Hoc signum cecinit missurum Diua creatrix. Sic vetus Poëta apud Festum de Nocte filia Erubi: Erubi creata fuscis criminibus nox te inuoco. Nisi quis vocem hanc ad alia, quàm ad Æneam filium, extendat. 6. DA DEXTRAM] Patroclus apud Homer. 23. Il. simili fato ab Achille petit manum sibi dari. καὶ μοι δὲς τὴν χεῖρα, Nazianzenus orat. 24. δὲ δ' ὠμι δεξιὰν κοινωῖαι: do dextram societatis.

2. AMNEM EVMENIDVM] An quia ad Cocytum Furia dicuntur sedere? Statius. 1. Theb. de Tisiphone, — in amnem forte sedebat Cocytum iuxta, resolutaq; vertice, crines Lambere sulphureas permiserat ignibus vndas. An quia Furiae faces suas accendebant in his fluuiis, qui igniti omnes? De Megæra Claudianus lib. 1. in Ruff. — Phlegethonta sonorum Possit, & ambusto flagrantis ab aggereripa Ingentem piceo succendit gurgitepinum.

Aliqui in hoc amne Furiarum explicando confugiunt ad doctrinam Platonis. Ego ad locum Virgilij traho elegantem Pollucis locum lib. 4. vbi enim de partibus theatri loquitur, ait fuisse in scena loca quædam dicta anapaesmata, quibus representabatur transgressio fluminis, ποταμὸν ἀναλθεῖν, atque inibi fuisse quædam scalas, ἀπ' ὧν ἀνέβαινον ἐκ τῶν ὑδάτων: per quas Furia ascendebant. Itaque non dubium, quin ista species theatri sumpta esset ab infernis locis, vbi Furia dicuntur esse iuxta flumina.

3. RIPAM] Ita in omnibus, quos viderim: ego tamen commodius legerem ripa. Ad eum modum, quo Tullius, abire magistratu, quo Suetonius, abire honore, quo Propertius, abire domina, quæ exemplula in multis obuia.

4. DESINE FATA DEVM, &c.] Erant imbuti doctrina ista gentiles. Inde Homer. 17. Iliad. ὑπὲρ θεῶν ἀθανάτων, quasi fatum esset supra Iouem. Et 6. eiusdem operis: Μοῖραν δὲ τίνα φημι σφουγγεμένον ἔμμενοι ἀνδράων, Οὐ κακὸν, εἰδὲ ῥῆθ' ἐδιδόν, ἐπὶν τὸ παρὰ τὴν γένηται: Fatum verò neminem puto effugisse hominum, Nec improbum, nec probum, postquam primum natus fuerit.

Inde lib. 11. filiorum Meropis inobedientiam ad fata reicit constituta mortalibus. Ideo (inquit) patri non obdierunt, quia κῆρες ἀγον θανάτου: agebant illos fata mortis. Calaber etiam lib. 11. fatum constituit supra Deos, cum de illo ait: Ἄρετ' ἔτε Ζῆνα περιώρησε, ἔτε τιν' ἄλλον ἀθανάτων:

Fata supra Deos.

Curæ

Curabat neq; Iouem magnum, neque quemvis alium. Immortalium. & lib. 13. ad finem, μοῖρα (ait) εἶναι & μεγάλου Διὸς μὲν: satis cedit magni Iouis potentia. Longissimus sim si proferam similes gentiliū sententias. Sed quidē, qui sapientissimi habiti inter ipsos ethnicos, hoc ridiculum esse putarūt. Plato in Gorgia sententiam istam, ὅτι τὴν εἰμαρτήν ἐδ' ἂν ἔτε ἐναπόγοι, à nomine posse fatum vitari, mulieribus attribuit. Cicero etiam in Catil. Deos supra fata constituens, ait: Quo quidem tempore, cum aruspices, & tota Hetruria conuenisset, cades, atque incendia, & legum interitum, & bellum civile, ac domesticum, & totius vrbis atque imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi Dij immortales omni ratione placati suo numine prope fata flexissent. 5. PRODIGIIS ACTI, &c.] Sumpsum hoc ab historia, ait Seru. Lucani enim ob interfectum Palinurum pestilentia laborarunt, quibus oraculum respondit, pestilentiam placatis manibus Palinuri, sedandam. In-

de illi prope Veliam lucus dicatus, & erectum cenotaphium. Hic enim defunctorum: hōrōr maximus, quod alibi latè persequor. 6. ÆTERNVM QVÆ LOCYS, &c.] Simile illud, quod de Misenō præcessit, ac similibus quōquē Pelori historia, qui innocens in mare Siculū ab Anhibale præcipitatus, sepulcri honorē & statuā obtinuit; atque ab se loco nomē reliquit. Narrat Valer. lib. 9. c. 8. Legē Phinij lib. 3. c. 5. Similis Canobi, qui gubernator fuit nauis Ilii, qua vehebatur Menelaus, quiq; mortuus nomen loco dedit; quod in Ægyptiaca scribit Aristides ex Græcis, & Ammianus lib. 22. Itaque tres gubernatores Palinurus, Pelorus, Canobus, nauis, Æneæ, Annibalis, Menelai, submersi nomē locis dederūt. Canobū alij dicit Canopū, vt & Canopicum ostiū, cui nomen dedit. Ab historia Pelori illustrabitur Horat. Od. 13. lib. 13. — nauita Bosporum Pænus perhorrescit. memor quippe ruinæ naucleri Punici.

- His dictis curæ emotæ, pulsusq; parumper Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra. Ergo iter inceptum peragunt, fluuiosq; propinquant. 385 Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda Per tacitum nemus ire, pedemq; aduertere ripæ, Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro: Quisquis es, armatus qui nostra ad limina tendis, Fare age, quid venias: iam isthinc & comprime gressum. 390 Vmbrarum hic locus est, Somni, Noctisque soporæ: Corpora viuua nefas Stygia vectare carina. Nec verò Alciden me sum lætatus euntem Accepisse lacu, nec Thesea, Pirithoumque: Diis quanquam geniti, atque inuicti viribus essent. 395 Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit Ipsi a folio Regis, traxitque trementem: Hi Dominam Ditis thalamo deducere adorti.

ARGUMENTVM.

Discedit ab illis Palinurus, hi peragunt institutum iter, prohibentur à Charonē.

EXPLICATIO.

Solutio isto sedatus est Palinuri animus. Ergo cura transmittendi fluminis emota sunt, & gaudis, sed parumper, nam spe tantum (ait Seru.) non præsentis beneficio. Sed qua gaudis res? cognomine terra. signat τὴν ἰσθμὸν.

Apodosis, qua rediit ad institutum. Itaque propinquant fluuiis Cocyto, aut Stygi, quod idem.

Describitur diligentissimus cultus inferni litoris. In voce prospexit, nota speculatorem: in voce iam inde, id est, à longe, vigilantiam: in illis, sic prior aggreditur, futura orationis alperitatem, ideo increpat vltro, quia non rogatus. Qualis ergo furua oratio?

En orationem congruentem personæ. Solent esse atrogantissimi porritores fluminum. Hanc atrogantiam hic indicat Charon in audacia, in imperio. vide adaciām, Quisquis es, armatus, &c. armatum non timet inermis ipse. Vide imperitiam, Fare age, quid venias, neque hoc solum, sed iam isthinc & comprime gressum, id est, ne te vltra commoue ab eo loco in quo es.

Obiicit terrorem, nam locus ille umbrarum est, & Somni, atque etiam Noctis, quæ Somnum genuit, ideo soporæ, quasi soporiferæ. Quid verò hic tu viuus inter umbras: inter Somnum: inter Noctem? Cum nefas sit hac carina vectari vsa corpora.

Aiunt, & ex Orpheo addidit Seruius, Charontem in cœpedibus integrum annū fuisse propter acceptum in naue Herculem. Ergo, non sum lætatus accepisse Herculem, Thesea, Pirithoum, quanquam Dijs geniti, quanquam inuicti viribus. Nam Hercules Cerberū loro vinculum traxit; Theseus, & Pirithous tenrarunt Proserpinam trahere. Vitram que rem mirè amplificat. Nā Hercules Cerberum traxit, & hunc custodem Tartari, & à folio Regis Plutonis: Theseus verò, & Pirithous non quamcunque adorti sunt prædām, sed Ditis Dominam, id est, coniugem, & hanc ab ipsius Regis thalamo.

NOTÆ.

COGNOMINE TERRA.] Vt explicui, capiunt hunc locum Seru. Manut. Germ. Henricq. Stephan. & scyē omnes. Pierius tamen ait se in veteribus omnibus legisse terra, atque ad eō alia iam erit sententia. Mihi visum, hos duos versus posse ita legi.

His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper Corde dolor: tristi gaudet cognomine terra. Ita vt tristi cōcordet non cum corde, sed cū cognomine. Et ideo dolor pulsus tantum parumper, quia triste cognomen. Fruola enim admodum sunt adiectiua poetarum, quæ post substantium adhibentur: nam debent aut præcedere, aut vnā coniungi, nulla re alia intercedente. 2. ERGO] Placet explicatio Canteri lib. 4. Nou. Lect. c. 26. vt hic ergo sit, inde. Sicut in Propertio lib. 3. eleg. 2. & quia similis vox igitur, saepe in Plauto ponitur pro, inde, deinde, postea. Demum quia Græcum ἔτε. Sæpe Cicero vertit ergo.

Nomen inditum locus ab hominibus.

Ergo, pro deinde.

3. ATQUE INCREPAT VLTRO] Ad hunc credo locum spectat Statius in epiccedio patris lib. 5. Sylvar. optans vt, — nullo sonet asper ianitor ore.

4. QUI SQUIS ES ARMATUS] De hac forma verborum alibi credo à me dictum, & ex Briffonio. Omitto. Fortassis probet aliquis, quæ hæc dicam. Vifus mibi est Poëta alludere ad illam inscriptionem, & edictum, quod positum fuit in ponte Rubiconis; quo edicto cauebatur, ne Cæfar id flumen armatus transiret. Vifus (inquam) nam & edictum illud celebre fuit, & Poëta rerum Cæfaris studiosissimus; & flumen transitu vetatur, vt hic à Charonte. Inscriptio illa ita habuit. Iussu mandatæ Ro. Ro. Conf. Imp. Trib. miles. tiro, commilito, armate quisquis es manipularis, Centurio, turmarie, legionarie, hic sisto, vexillum sumo, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem signa, arma, exercitum, commeatumve traducito. Signis, &c. Adhuc etiam, hanc formam, Quisquis es, vltatam in re mortuorum, vt facile fuerit Poëta illam ex re vna mortuorum, ad aliam mortuorum rem traducere. Exempla superunt. Vetus inscriptio: Rogo per Deos Superos, atque inferos, quisquis es homo, ne mea ossa obuales. item maior aliud: Quisquis es homo, & vos sodales meos cunctos rogo per Deos Superos, inferosque, ne velitis ossa mea violare. vbi ni, pro, ne, scribitur, vt sæpe aliis. Audi etiam verba Dionis Chryf. simillima Virgilianis orat. 60. τί δὲ θεοὶ ἄλλοι, ὅς τις τὴν σὴν τὴν ἀλάστον λαβὴν ἄρπαγὴν χέειν ἕκεις; &c. Tu quisquis es, esse quid tibi volis, aut qua sumpta audacia venias huc? ἢ ἄρα πῆρα gratia, venis? & Seneca in Furente expresse à Virgilio: — dirus exclamat Charon,

Quid pergis audax? siste properantem gradum. 5. VMBRARVM HIC LOCVS EST] Nihil dici potuit magis proprium. Manes dici vmbrae, sciunt omnes; sed cur ita dicantur, nemo fortassis. Docet hanc ex Plutarcho elicio, qui in lib. de fera vindicta ait, ὅς ψυχὰς τῶν τε θνήσκοντων μὴτε σκιδῶν ποιεῖν, μὴτε σκαρδαμώσκειν: animas defunctorum neque vmbrae facere, neque conuincere. Itaque animæ ipsæ, ipsissimæ sunt vmbrae, videlicet præhabiti corporis εἰδωλα, & simulacra. Namque si animæ aliam vmbrae facerent, ambigui essent poëtae, qui animas vmbrae vocant. 6. LACV] Ita nunc vocat, quem supra fluuium, stagna, paludem. 7. THESEA] Fabulas iam libani explicans, & illa satis. Qui plura volet, legat Alciatum lib. 10. Parerg. c. 8. D vbi & de etymo Pirithoi. 8. DIIS QVAMQVAM GENITI] Nam Hercules, Ioue, quod certum: Theseus, Neptuno, quod, præter alios notat Muretus in Scholiis ad Propertium. Plutarchus, quamuis illius paternum genus ad Erechtheum, maternum ad Pelopem referat, sed tamen de illo, & Romulo ait: ἄμφορ ἴδω ἀδελφῶν & σπουδῶν γενέσθαι, δὲ ἕαν ἕαν δὲ αὐτῶν γενονέαι: ambo illegitima & obscura stirpe, opinionem habent diuinorum natalium. Porro Pirithoem Iuppiter ipse agnoscat filium ex vxore Ixionia, loquens cum Iunone ll. 14. Nondum vidi, vel si vidi, non subit, qua fabula, ductus Muretus, nepotem dicat, non filium, verba Iouis sunt. — ἠρσά μιν ἰξονίης ἀδελφῶν, ἢ τινε Περσίδου, δὲ φιν μὴ σὺρ ἀδελφῶν; — captus sui amore Ixionia vxoris. Quæ peperit Pirithoem, Dijs prudentem similem. Fiet hoc manifestus aduentu locum. Hoc etiam astruunt natalis ipsius Pirithoi, & ratio nominis. de quo vide Alciatum dicto loco. 9. TARTAREVM, &c.] Hoc Hercules facinus. Ouid. amplificat lib. 7. Met. — Tiryntius heros Restantem, contraq, diem, radiosq, micantes;

Animæ cur dicantur vmbrae. 5. VMBRARVM HIC LOCVS EST] Nihil dici potuit magis proprium. Manes dici vmbrae, sciunt omnes; sed cur ita dicantur, nemo fortassis. Docet hanc ex Plutarcho elicio, qui in lib. de fera vindicta ait, ὅς ψυχὰς τῶν τε θνήσκοντων μὴτε σκιδῶν ποιεῖν, μὴτε σκαρδαμώσκειν: animas defunctorum neque vmbrae facere, neque conuincere. Itaque animæ ipsæ, ipsissimæ sunt vmbrae, videlicet præhabiti corporis εἰδωλα, & simulacra. Namque si animæ aliam vmbrae facerent, ambigui essent poëtae, qui animas vmbrae vocant. 6. LACV] Ita nunc vocat, quem supra fluuium, stagna, paludem. 7. THESEA] Fabulas iam libani explicans, & illa satis. Qui plura volet, legat Alciatum lib. 10. Parerg. c. 8. D vbi & de etymo Pirithoi. 8. DIIS QVAMQVAM GENITI] Nam Hercules, Ioue, quod certum: Theseus, Neptuno, quod, præter alios notat Muretus in Scholiis ad Propertium. Plutarchus, quamuis illius paternum genus ad Erechtheum, maternum ad Pelopem referat, sed tamen de illo, & Romulo ait: ἄμφορ ἴδω ἀδελφῶν & σπουδῶν γενέσθαι, δὲ ἕαν ἕαν δὲ αὐτῶν γενονέαι: ambo illegitima & obscura stirpe, opinionem habent diuinorum natalium. Porro Pirithoem Iuppiter ipse agnoscat filium ex vxore Ixionia, loquens cum Iunone ll. 14. Nondum vidi, vel si vidi, non subit, qua fabula, ductus Muretus, nepotem dicat, non filium, verba Iouis sunt. — ἠρσά μιν ἰξονίης ἀδελφῶν, ἢ τινε Περσίδου, δὲ φιν μὴ σὺρ ἀδελφῶν; — captus sui amore Ixionia vxoris. Quæ peperit Pirithoem, Dijs prudentem similem. Fiet hoc manifestus aduentu locum. Hoc etiam astruunt natalis ipsius Pirithoi, & ratio nominis. de quo vide Alciatum dicto loco. 9. TARTAREVM, &c.] Hoc Hercules facinus. Ouid. amplificat lib. 7. Met. — Tiryntius heros Restantem, contraq, diem, radiosq, micantes;

Theseus Neptuni filius. Pirithoem filius Iouis. Hercules Cerberum rapuit.

Hercules Cerberum rapuit. Tiryntius heros Restantem, contraq, diem, radiosq, micantes;

A Obliquantem oculos, nexis adamantæ catenis Cerberon attraxit. Seneca in Furente, ore Iunonis: Atrum per vrbes ducit Argolicas canem; Vifio labentem Cerbero vidi diem, Pavidumq, Solem. De descensu Herculis ad inferos ad rapiendum canem Homerus loquitur 8. ll. ore Palladis, Aristides in orat. ad Herculem: τὴν Κέρβερον, ὡς ἀδύνατον ἐξ ἑδῶν. His adde fabulam aliam. Scribit enim Pollux lib. 5. canem Geryonis nomine Gargittum, qui canis frater fuit Cerberi, interfectum ab Hercule, eiusque canis sepulcrum exstare in Hispania. Inq, fortasse ab hac siue fabula, siue historia, orta fabula illa de Cerbero.

10. CVSTODEM] Hesioidus in Theog. — δένδς ὃ κούαν φρουροῦσθε φουλάειν: — Sauius canis custodit pro foribus. Propert. lib. 3. eleg. 4. Num tribus infernum custoditis faucibus antrum Cerberus. Valer. Flaccus 3. Arg. vocat illum, canem Eumenidū. Horatius lib. 3. Od. 11. ianitorum aulae inferorum: sicut & Virgilius infra. Ad idem pertinet dici de illo à Tibullo lib. 1. eleg. 3. — mater excubans ante fores.

Ergo qui custos, qui ianitor, qui excubitor est, rectè fingitur ab Statio & Tibullo esse in foribus ipsis inferni Prior. 2. Theb. de illo, recubans in limine. Posterior lib. 1. eleg. 3. Tum niger in porta serpentum Cerberus ore Stridet.

C Scio hanc versum aliter ab alijs legi. Acceperunt ab Hesiodo, quem iam adduxi. Sed cur Virgilius, non canem, aut Cerberum, sed signatè custodem? Inuenio acumen ex affinitate vocum ista, custodem in vincula. Nam quæ audacia facere, vt custos vincetorum sit ipse in vinculis? hoc ausus Hercules. 11. DOMINAM DIÆ] Græcis quoque Proserpina dicta est δέσπονα, id est, domina, & culta sub hoc nomine, cuius meminit Pausanias in Arcadicis: Καὶ τῆ δὲ ἀποίην θύσαν ἱερῆα οἱ Ἀρκάδες ποιεῖν, & ἔθδονα: Domina vltimæ complures, & pepopinas, machant Arcades. Ad Pausaniam, sæpius enim ibi nomen hoc inculcar. Seneca quoque, & Martialis ita appellant hanc Deā. Prior in Medea.

Dominamq, cogni trahis, & Dominam fide Meliore raptam, voce non fauilla precor. Posterior. lib. 1. 2. epig. 54. Non aliena videri, sed amare Proserpinam raptam. Iste tibi dominam conciliauit amor. Sed & generalius vxores omnes dici dominas, multi aui huius viri docti iam adnotantur. Nunc mibi ante oculos Turnebus lib. 1. c. 9. Lauius in Suetonium, Lipsius in 2. Annal. Taciti. Loca, quæ ipsi & alij coniunxerunt, omitto. Tum etiam loca illorum, qui amicas vocant dominas, quia res ista non Virgilijs est. Vide etiam notam Germani de voce δάμαρ, & in Irenæ Aristophanis ad ea verba, δέσπονα δάμαρ, Scholiastem eius, & Christianum. Ego ad illustrationem Virgilij contendo, qui mihi videretur hæsisse Pindaro Od. 2. Pyth. vbi explicans Ixionis facinus, volentis Iunoni comisceri, tres Virgilij circumstantias exhibet. Quod noster Ditis dominam; ille, Διὸς ἀνοίτην, vxorem Iouis. Quod hic, adorti; ille, ἀπειρῶς, tentauit. Quod hic, deducere thalamo; ille, μεγαλοῦς δέσπον ἐς δαδάμοι, in thalamis habentibus, magna penetrat. Adduco etiam ad illustrationem, Virgilium loqui ex Græco more, vt qui de Theseo & Pirithoo Græcis loquatur. Ait enim Cædrenus pudicas feminas dici à Romanis μαρσάνας, à Græcis signatè ἀνοδικοίνας.

Proserpina Domina. Domina de vxore. Amicae diæ dominæ. Quæ

Quæ contra breuiter fata est Amphrysia vates. Nullæ hinc infidiæ tales, abfiste moueri: Nec vim tela ferunt: licet ingens ianitor antro Aeternum latrans ex sanguine terreat vmbrae: Casta licet patruum seruet Proserpina limen. Troius Aeneas pietate insignis & armis, Ad genitorem imas Erebi descendit ad vmbrae. Si te nulla mouet tantæ pietatis imago, At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat) Agnoscas. tumida ex ira tum corda residunt. Nec plura his. Ille admirans venerabile donum Fatalis virgæ, longo post tempore visum, Caruleam aduertit puppim, ripæq, propinquat. Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant, Deturbat, laxatque foros, simul accipit alueo Ingentem Aeneam, gemuit sub pondere cymba Sutilis, & multam accepit rimosa paludem. Tandem trans fluuium incolumes vatemque virumque Informi limo, glaucæque exponit in vluæ.

ARGVMENTVM. Aperit Sibylla ramum, agnoscit illum Charon, vtrumq, transmittit, & extra fluuium exponit.

EXPLICATIO.

VT supra Palinuro, ita nunc Sibylla responder Charonti ἡ ἀπέροι, vt quæ diuinorum sciens. Dicitur, Amphryssia, id est, Apollinea, sicut Apollo etiã ipse, Amphrysius, cum respectu ad tritam fabulam, b Diluit primùm obiecta. Ergo, nulla nobis infidia, sicut in Hercule, Theseo, Pirithoo. Nec vim tela ferunt, contra illud, Quisquis es armatus. Itaque ô Charon, licet, id est, fas est (sic explicat Seruius) vt Cerberus, ingens ianitor latrans aeternum, id est, perpetuo, vmbrae terreat. Has ex sanguine vocat, qui tantum simulacra quædam, vtique εἰδωλα κερμάτων. Perinde ac si dicat. Non venimus rapturi, Tartareum canem, vt Hercules, qui illum traxit à solio ipsius regis: Itaque ille securus est, etiam ianitor, id est, etiam in ipsis ianuis, neque opus est confugiat ad solum Plutonis, potest latrare quantum volet, vmbrae terrere, exsequi suum munus.

c Pergit diluens obiecta. Non instar Thesei & Pirithoi tentamus Proserpinam abducere: licet enim illi per nos, vt seruet lumen Plutonis, tantum abest, vt velimus thalamos expugnare. Clarius. Potest tuta vel in ipso regiæ limine consistere, & quidem casta, quasi dicat, eius pudicitiam non attentabimus, in ipso adhuc limine erit casta. De patruo dicam in Notis. d Post confutata obiecta, firmat causam suam hunc in modum. Adducit Aeneam in hæc loca non vis, sed pietas, sed voluntas Deorum. Pietas, qua it ad genitorem; voluntas Deorum, quæ tibi satis debet patere ex hoc ramo. Nota obiter studium Sibyllæ in exornanda persona Aeneæ. Dixerat Charon indefinite, Quisquis es. Aperit ergo illi Sibylla nomen, est Aeneas, & genus, quia Troius. & quia Charon, armatus: Sibylla insignis armis, sed, quæ arma non vim afferunt, sed con-

A iuncta sunt cum pietate. Demum aperit causam viæ, descendit ad genitorem. & viæ huius difficultates, quas superat, quia descendit ad vmbrae, & has imas, & has Erebi.

c Cedunt statim corda, quæ tumuerant æstu itarum. Ait residunt, quia redduntur pristino ante iras statui. Nec citro vltroque reddita plura his verba. Admiratur donum, nam supra,

Hoc sibi pulcra suum ferri Proserpina munus Instituit. Sed cur donum fatalis virgæ? quia supra: — namq, ipse volens facilisq, sequetur

Si te fata vocant. Ergo iam promptus Charon, & cum obsequio aduertit puppim, appropinquat ripæ, & deturbat alias animas, quæ sedebant per iuga longa. Cap. per iuga sedes nauticas. Laxat foros, id est, vinctorum loca. Accipit alueo, id est, capacitatem nauiculæ, Aeneam ingentem, id est, excellentem & præstantem virum. Gemuit cymba, quia sutilis, præsertim sub pondere viui hominis. & quia rimosa, accepit multam vndam paludis. Tandem Charon illos transmittit. Ait, tandem, quod innuat multum temporis consumptum in transfatando Cocyto, qui totus paludinosus, & cœnosus. Illud informi limo explicat Seruius, magno sine forma.

NOTÆ.

- 1. ABSISTE MOVERI] Pari forma (notante Rittershusio) Columella lib. 12. c. 19. Nec abfistat id facere. & Phædrus. Amare abfistite. 2. NEC VIM TELA FERUNT] Possit videri allusio ad Græcam parœmiã ἀπὸς τὸρραν. vbi enim ferum est in manu, ius omne confunditur, & id potuit Charon timere, vbi armatum vidit. Ita Lucanus lib. 1. — ferrig, potestas. Confundit ius omne manu. & Seneca in Hippol. Pro iure vires esse. Hanc itaque suspitionem Sibylla amouet. 3. TERREAT VMBRAS] Ita Seneca in Furente. Hic sauis vmbrae terreat Stygijs canis. 4. CASTA] Sic dictam Proserpinam vult Germanus, vt ab Homero ἀγύνη Περσεφόνεια, castam puramque

^b Cui vates, horrere videns iam colla colubris,
 420 Melle soporata & medicatis frugibus offam
 Obiicit. ^c ille fame rabida tria guttura pandens
 Corripit obiectam, atque immania terga resoluit
 Fufus hurthi, totoq; ingens extenditur antro.

ARGUMENTVM.

Cerberum sopit Sibylla.

EXPLICATIO.

^a Ecce in aditu statim Cerberus custos ianua in-
 ferorum. Eius ferocitas, & vigilantia describitur.
 Ferocitas, nam *ingens*, nam *immanis*. Vigilantia,
 nam *sonat per regna inferni latratu triplici*, nam *recubat
 in antro aduerso*, id est, sito è regione.

^b Cum ille erectis colubris horreret, qui illi erant
 pro pilis, Sibylla *offam obiicit frugibus medicatis*, id
 est, quibus admistum esset papauer, aliaue herbæ
 ad conciliandum soporem. Inde *offam soporata* vo-
 cat, cui tamen offæ mel adiungit, vt auidius illam cor-
 rumpat Cerberus, quippe dulcedine perfusam. Sic ex-
 plicat locum istum Pet. Victorius lib. 4. Var. c. 8. sic do-
 cti alij. De Turnebi lectione & sententia dicâ postea.

^c Arripit offam Cerberus, humi prosternitur, antro
 extenditur. Hic ego adnoto quiddam non vulgare in
 Poëta consideratissimo. Descripsit primùm Cerberi
 ferocitatem & vigilantiam: nam *ingens*, nam *immanis*,
 nam *triplici latratu*, nam *recubans in aduerso antro*. Ecce
 iam has eadem res victas & sopitas post arreptam
 offam. Nam hic quoque *ingens* dicitur, & eius mem-
 bra *immania*, sed cõmutata rerum vicissitudine. Eius
 enim tria guttura panduntur non ad latratum, sed ad
 offam corripendam. Non iã recubat in aduerso antro,
 vt qui vigil. potius extēditur humi, sūdatur, resoluitur.

NOTÆ.

^f CERBERUS] Pausanias in Laconicis scribit, Ho-
 merum primùm omnium, Ditis canem appel-
 lauissē illum, quem Hercules extraxit, neque nomen
 proprium imposuissē, neque de eius figura quicquam
 fabularum, vt de Chimæra, & aliis monstris. Poste-
 riores tamen Cerberum appellauissē, & cum cætera
 cani fecissent similem, tria tamen illi capita assignassē.
 Seneca in Furente Virgilio insistent, ita cecinit:

*Hic sauis vmbra terreat Stygius canis.
 Qui terga vasto capita concutiens sono
 Regnum tuetur: sordidum tabo caput
 Lambunt colubri, viperis horrent iube,
 Longæque torta sibilat cauda draco,
 Par ira forme.*

² LATRATU TRIFAVO] Hoc frequentissimum
 de Cerbero. Nam Sophocles in Trach. *Αδ & τριήρατον
 ουδ' αλα.* Plutonis triplicem canem. Tibullus lib. 3.

*Nec canis anguinea redimitur terga catena,
 Cui tres sunt lingua, tergeminiūque caput.*
 Ouidius 7. Met. de hoc cane,

Impleuit pariter ternis latratibus auras.

Mitto eundem 4. eiusdem operis. & Senecam in Oe-
 dip. a quo *triceps* dicitur, & in Furente dantur illi *ter-
 na capita*. à Propertio lib. 3. eleg. 18. *tria colla*. & eleg. 5.
 eiusdem lib. *tribus faucibus*. Horatius de illo lib. 2. Od.
 19. *ore trilingui*. Statius 5. Syluar. *tergeminiū custos*. Pro-
 per. el. 7. lib. 4. *tergeminiū canis*. Mitto etiam Tullium
 1. Tuscul. & Pausaniam in Lacon. Sed ita hoc frequēs,
 vt tamen Hesiod. in Theog. illum vocet *πεντηκονταέ-
 φωνον*, feram quinquaginta capitum. Facit hunc nume-
 rum duplo maiorem Horatius lib. 2. Od. 3. nam cen-
 tum dat;

Cerberus
triceps.

^A Demittit aras bellua centiceps
Aures.

Isacius quoque *ἔχθησαν τὸν κεφαλῆς*. Fortasse illi dantur
 tot capita errore aliquo, nimirum à serpentibus, qui
 oberrant toto tergo, scribente sic Apollodoro lib.
 2. *ἔχθη ἕτερον* (præcessit, Cerberus) *σεεὶς μὲν κωνὸν κεφα-
 λῆς, τὴν δὲ ἄρῶν δρῶν κωνὸν*. *ἔχθη ἕτερον* *πεντηκονταέ-
 φωνον κεφαλῆς*: Habet hic tria canina capita, caudam draco-
 nis, at in tergo variorum serpentium capita. Iuuar Tibul-
 li versus lib. 1. eleg. 3.

*Tum niger in porta serpentum Cerberus ore
 Stridet.*

Vide, vt det illi stridorem per serpentium capita. Sed
 de serpentibus, quibus vallatus, dicam postea.

³ PERSONAT] Sic supra, *personat aquora*. & Horatius
 1. epist.

Est mihi purgatam crebro qui personet aurem.

De Cerbero ipso Statius 5. Syluar.

— nullo sonet asper ianitor ore.

Latratu porro Cerberi ita persequitur Seneca in Fu-
 rente:

— ecce latratu graui

*Loca muta terreat: sibilat totos minax
 Serpens per annos: vocis horrendæ fragor
 Per ora missus terna, felices quoque
 Exterret vmbra.*

Ad latratu Cerberi & clamorosa vocem pertinet lo-
 cus Aristophanis in Irena, quem adducam vt necessa-
 rium ad rem, quam supra latē sum persequutus de euo-
 catione Proserpinæ. Ait ille:

*Εὐλαβῆσθ' ἐμῆνον τὸν Κέρβερον, ἃ δ' ἐδίτλησθε,
 Μὴ σαφλάζων ἃ κεραγῶς, ὅσπερ ἠνίκα ἐδάδ' ἦν
 Ἐμποδῶν ἡμῶν γένεταί τὴν θεῶν μὴ ἐξελκυσαι:
 Αἴταται vos huic caute cum timore Cerberum,
 Ne ferociente clamosus furore, vt hic prius
 Quominus Deam extrahatis impedimento suar.*

Itaque quamuis Poëta hic canem personantem indu-
 cat post euocatam Proserpinam & sacra magica, non
 dubium tamen quin clamoriste totus ad custodiam
 Reginæ infernorum, cum magarum vi euocabatur.
 De hac canis huius custodia Propertius lib. 4. eleg. vlt.
Cerberus & nullas hodie petat improbus artes.

Statius 5. Syluar.

*Nempe times ne Cerbereos Priscilla tremiscat
 Latratu.*

^D Aperiō hūc morem, qui tractus fortasse à Cerbero. Sed
 satius Petronium audire, eius verba sunt: *Non longè ab
 ostiarij cella canis ingens catena vinctus in pariete erat pi-
 edus, supraque quadrata littera scriptum, Cauē, caue canem.*
 Hic mos apud nos hodie frequentissimus est: neque
 verò solūm pingi, sed statui etiam canes solent ea fe-
 rocitate, vt improuidi saepe terreantur. Qui mos tra-
 ctus vel à Cerbero, vt dixi, qui erat in vestibulo infe-
 rorū: vel à veris canibus, qui sunt in vestibulis ædium,
 Ioannes enim Chrysothomus loquens de Lazaro, ca-
 nes constituit, *ἐν τῷ τῷ πλοῦσι & πτωχοῖς*. Non omittā lo-
 cū Nōmi lib. 3. Dionys. quo & Petronius illustrabitur,
 & mos clariùs patebit. Ait ille in descriptione horti,

*Πολλὰ δὲ ἰσθῦσι μὲλῶν τεχνήμοισι στήθῃ
 Χάσμασι ποικίσι σεσηρότῃ ἀνδρεῶν
 Ψάδα λέων σκολιῶν εἴχες ἔμφορον ἄρχι θυρῶν
 Ἐσαῶν ἔιθα ἃ ἔιθα, ἃ ἔργυρῶ κύνι γείτων*

Xpū

Χρῶσε *οὐδ' αἰνοῦσι κύνων σκυλαῖατε λαμψῇ*
 Multi verò equalium membrorum artificioso silentio
 Hiatus fabricatis in rictum extensi oris
 Fistorum canum ordines artificiosij prope ianuam
 Stabant hinc inde, & argenteo cani vicinus
 Aureus tumentis canis collatrabat fauce.

⁴ CUI VATES HORRERE VIDENS IAM COL-
 LA] Ab hac ferocitatis Cerberi descriptione non
 ablutidilla Pliniana lib. 8. c. 40. de feroci cane immif-
 so cum elephante: *horrentibus quippe per totum corpus
 villis, ingenti primùm latratu intonuit, mox ingruit assul-
 tans, contraque belluam exurgens, &c.* Sed dicam de imi-
 tatione poetarum. Statius quippe ita Virgilio hæret,
 vt in extremis dissentiat: & vterque, ac Seneca etiã, &
 omnes fere dissentiūt ab Hesiodo. Ergo Stat. 2. Theb.

*Illos vt cæco recubans in limine sensit
 Cerberus, atque omnes capitum subrexit hiatus
 Sæuis, & intranti populo iam nigra tumebat
 Collaminax, iam sparsa solo turbauerat ossa:
 Ni Deus horrentem Lethæo vimine mulceus
 Ferrea tergemino domuisset lumina somno.*
 Seneca aliam victi canis rationem inducit, quippe
 idoneam suo argumento, itaque in Furente:

— sensit vt motus pedum

*Attollit hirtas angue vibrato comas,
 Missūque caput aure subiecta sonum,
 Sentire & vmbra sensit, vt propior stetit
 Ioue natus, antro sedit incertus canis,
 Et vterque timuit.*

Mox describit pugnam canis cum Hercule. & canem
 victum, vidorem Herculem donec,

*— domitus infregit minas,
 Et cuncta lassus capita submitit canis,
 Antroque toto cecidit.*

Amœna est, lector, ista, quam persequor, poetarum
 varietas. Quid Hesiodus? dissentit hic ab omnibus in
 Theog. nam cum omnes dicant, canem exercere min-
 nas in adeutes, ille ait, solitum Cerberum adulari
 ingredientibus, quo nimirum illi non terreantur:
 mox verò obseruare, ne iterum exeat, quod si tenta-
 uerint, iam tum exercere carnificinam.

⁵ HORRERE] Hoc verbum, vt vides, cani dat. Nota
 verò, quoties in eo reperatur canina littera, vt etiam
 in illis *latratu regna trifauci*. Atque in vniuersum, in
 tribus primis versibus, qui pertinent ad horrorem can-
 nis, littera hæc adhibetur ter supra decem. Fuit San-
 nazarus vnicus in hac re Virgilij imitator. Vide quo-
 ties hanc litteram repetat lib. 1. Partus:

— & non letabile murmur

*Ter gemini canis, aduerso qui carceris antro
 Excubat in somnis semper, rictūque trifauci
 Horrendum stimulantem fame sub nocte profunda
 Personat.* Istis notulis ducendi ad imita-
 tionem Virgilij, qui veri esse poetæ volunt.

⁶ COLUBRIS] Fingebatur Cerberus totus munitus
 serpentibus, colubris, viperis. Horatius lib. 3. Od. 11.

*Cerberus, quamuis furiale centum
 Mumiant angues caput eius, atque
 Spiritus teter, saniesque manet*

Ore trilingui. Seneca in Furente:

*— sordidum tabo caput
 Lambunt colubri, viperis horrent iube,
 Longæque torta sibilat cauda draco.
 Par ira forme.*

Apollodori verba de eadem re iam præmissi.

⁷ MELLE SOPORATAM] Turnebus lib. 28. c. 45.
 legit *saporatam*. Primò, nam sic ait reperiri in perue-
 tuto Prisciani libro. Deinde, nam veteres melle vsi
 in omni dulciora, non faccharo: probat Lucretij &
 Valerij Flacci testimonij. Tertiò, mellita placenta

Cerberi fe-
rocitatis de-
scriptio.

Canina lit-
tera.

Cerberi ser-
pentis.

^A dari mortuis olim solebat, & eadem Cerbero offer-
 tur, vt placet: probat ex Suida. Quartò, quia Ter-
 tullianus, & Marcellinus, qui poetis verbis delecta-
 tur, ab isto Maronis loco videntur stumpsisse verbum
saporare, prior, in lib. de Spectac. posterior, lib. 31. Quin-
 to denique, quia nemo vllis medicorū doctrinis pro-
 bauerit inesse in melle vim soporandi, Hæc ille. Sed
 profectò Virgilij lectio, & explicatio, quam iam adhi-
 bui, defenditur loco altero Virgilij in 4. Æn. vbi maga
 peruigili draconi spargit ad conciliandum soporem,
— humida mella, soporiferamque papauer:

Qui locus omnino euerit Turnebum, & Florentem
 Christianum in Lystratâ Aristophanis, & si qui sunt
 alij huius mentis, Turnebi ratio prima nihil peruenit
 in tanta codicum consensione, qui *soporatam* legunt,

^B Secunda & tertia pro nobis vnice faciunt. Quarta ni-
 hil ad rem. Quinta facile habet exitum, Nam tameris
 melle non inducatur sopor, huic tamen negotio satis
 medebatur medicata fruges, & mel tantum saporem
 cõstitabat. Bene autem Nasceimb. admonet, Poëtam, Fruges ad
 cum fruges dixit, videri allussisse ad verba Varronis 3. offas vete-
 Rust. vbi rationē ponens conficiendi offas, de illis ait:
ha maximè glomeratur & scis, & farre misto. & quidem
μάζα veterum, quæ offæ Virgilianæ respondet, ex fru-
 gibus fiebat, cui, vt hoc ne nescias, etiam si obiter, ad-
 debant, iuxta Hefychiū, aquam & oleum, iuxta Scho-
 liastem Aristophanis in Irena, lac. Sed adduco verba
 illa Suidæ, quia Poëtam illustrant. *ἰσὶν ὄτι μελιτάρτα* Mellita da-
 δῆσθ' ὄσ' ἔτι. *νυκτοῖς, ὡς εἰς τὸν κέρβερον*. Sed de hac re vide banc mor-
 etiam Liliū 17. Syntag. Demum placenta apud vete-
 nis.

^C teres vt plurimum melle saporabantur, vt liquidum
 ex Arcestrato apud Athen. lib. 3. & ex Aristophane
 in Irena. Prioris versus omitto, vt multos: posterior
 formata iam maza ait,

Φῆρ, ἄρχω ἃ τὸ μέλι τυττῆρ ἄτλινδ:
Cedo hocce, vt infundam super mel Atticum.

Inde natū, vt Græcis placenta omnes, aut offæ com-
 muni vocabulo dicantur *μελιτάρτα*, id est, *μάζα* *μέλι-
 τῆ δ' ὀδύρου*. Apud Herodotum lib. 8. angui cuidam
 arcis Athenienium custodi dabantur mēstrea quæ-
 dam edulia cõfecta è melle; *μελιτάρτα* vocat scriptor.

Ista omnia nihil pugnant in lectionem, quam defen-
 do, imò stabiliunt, nam adhibitum mel à Poëta ex
 more, quo id æui melle omnia condiebantur. Itaque
 sapor tantum quærebatur melle, somnum importabāt
 fruges medicata. Quin aduoco contra Turnebum
 locum Philostrati peridoneum. Is lib. 8. Apollonij
 capitem 8. loquens de antro Trophonio, ita ait, de
 illis, qui ad eū antrum illud; *μελιτάρτα ἐπαγοῦντες ἐν τῷ
 χερσὶν μελιγμάτῃ ἐπιπῶν, ferunt in manibus mellitas pla-
 centas, quibus fera mulceantur*. Vbi mel feruit mulcimē-
 ro, cur non ergo & soporita enim ex arte mel frugi-
 bus admiscebatur, vt etiam proficeret ad somnum.
 Hoc qui neger, gratis neger. Quasi verò non possēt
 amarum aliquid ita condiri in porione, vt nullas ibi
 amaritudines vires habeat ad excitandum sensum, tan-
 tum ad salutem? Miseros medicos hoc si non possēt
 tot suis pharmacis. Demum ad plenam loci huius co-
 gnitionem adduco verba eiusdem Philostrati lib. 6. c. 15.

*ἃ μελιγμάτῃ ἔτι κούσι, καὶ ὑλακτῶσιν, ἀθῆς δδόναι, ἃ εὐ-
 θῆς; canibus dāda mellita, & si adlatrent, iterum dāda atq;*

^E Mellita dā-
 iterū. Præclare ergo hæc eadē datur Cerbero ne latret, da canibus.
 8. OFFAM] Propriè, nam offa cibus est canis. Tertul.
 lianus aduersus gentes. *Candelabra, & lucerna, & ca-
 nes aliqui, & offula*. De eadem re Minutius: *Canis, qui
 candelabro nexus est, iactu offula, vltra spatium linea, qua
 vinctus est, ad impetum, & saltum prouocatur*. Et de
 ipso Cerbero Apuleius libro sexto: *Offula cibo so-
 pita canis horrendi rabie*. Inde lux Plauto in Milite
 Glor. apud quem paratitus, qui se totus ad adulādum,
 canis.

L L I 4 quod

quod proprium est canis, composuit, ita subiicit, *offa me mouet*. quia videlicet cibum querebat ea adulatione. Porro offam canum Græcis vocari *κυνία*, satis liquidum ex verbis istis Pollucis lib. 6. οἱ δὲ κύνες τῆς καλῆς μείας δόξα δαίμων ἐχθρῶς, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μαλακῶν & φαυλῶν, οἷς δόξα φασί μῆδ' ἔστι κύνων ἀπὸ περιβαλόντων καὶ λαυδαιμῶν τοῖς κύνεσσιν ἀπὸ δόξας κύνων, καλῶν: *Vtebantur veteres apomagdalijs, quod verbum sonat molle, & medullam panis. Istud abluti canibus obijciebant. inde Lacedæmonij apomagdaliam vocant cynadem.* Dicit hoc, quia apomagdalijs utebantur ad ablutio- nem, & terfionem manuum. Erasmi errorem in his Pollucis vertendis adnotarunt iam & Gesnerus, de quadrupedibus, cap. de cane: & in Homerum 10. Odyss. Spondanus.

Apomagda-
lia.

9. **OBIECIT**] Verbum signatum. Ex Minutio iam audisti, *iaculum offula*. Horatius epod. cum allusione ad canem.

Proiectum odoraris cibum.
Euripides quoque apud Athenæum lib. 3. ἐπέλεον λείψαι κύνων: *Proijcere reliquias canibus.* Herodotus lib. 9. narrans fœminæ vnus crudelitatem in alteram, *μαρξὲς δόξα μῆδ' ἔστι κύνων*: *mamillas precidens proiecit canibus.* Philostratus lib. 8. de vita Apollon. cap. 12.

- a Occupat Aeneas aditum custode sepulto,
- 425 Euaditq; celer ripam irremeabilis vnda.
- b Continuo auditæ voces, vagitus & ingens, Infantumq; animæ flentes in limine primo: Quos dulcis vitæ exfortes, & ab vbere raptos Abstulit atra dies, & funere merfit acerbo.
- 430 c Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
- d Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes. Quæstor Minos vnam mouet, ille silentium Conciliumq; vocat, vitæque, & crimina discit.

ARGUMENTVM.

In inferorum initio sunt infantes, deinde damnati falso crimine, quibus Minos inferorum iudex has sedes attribuit.

EXPLICATIO.

a **N**Vnc primum pedem ponit Aeneas in inferis locis, si loca ista strictè sumantur. Porrit tu- id, occupante somno Cerberum custodem liminis. Est euadit signatum verbum, cum quis periculum ali- quod euitat.

b Considera hinc affectus dignos hoc vate, & vero Poëta. vix pes figurat, cum statim, nam hoc est *continuum*, audiuntur voces miserimæ infantum, ingens va- gitus, anima flentes. Quem ista non moueant? Quid si expendas, illos raptos ab ipso materno vbere, atque exfortes vitæ dulcis. Quos quidem abstulit dies atra, id est, infausta, & merfit acerbo funere. Magnus semper Virgilius, sed maximus in mouendis affectibus. Præ- terea considera, hos duos versus,

Quos dulcis vitæ exfortes, & ab vbere raptos Abstulit atra dies, & funere merfit acerbo,

sibi opponi. Nam dies atra opponitur dulci vitæ: & acerbum funus vberibus, à quibus rapiuntur.

c Sunt isti iuxta infantes, vt nullius etiam criminis participes. proximi enim ad infantum innocentiam

A *μείλιγμα τῆς κύνος περιβαλόντων*. Philostratus Iunior in Iconibus pari verbo vocat *ἀπομαγδάλια*, quæ cani- bus proiciuntur. Seneca. 3. de Ir. cap. 37. *Trasceris ergo catenario cani? & hic, cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit.* Ioan. Chrysol. hom. de iuramentis, homi- nem, qui canem cibis, vocat *ρίπτο*.

10. **RABIDA**] Est rabies canum. Athen. lib. 3. *κυνὸν* Rabies ca- λῶσαν dixit: *caninam rabiem.* Et 3. *G. canibus rabies num. venit.*

11. **CORRIPIT**] Ex natura canum, qui non tam sumunt, quam rapiunt cibum, vt & reliquæ feræ. Ar- nob. lib. 2. *Alias alij raperent, vt canibus mos est, & vultu- ribus, portiones.*

12. **IMMANIA TERGA RESOLVIT**] Est hoc, quod Aufonius in epigram.

—terra terga supina dedit.

13. **ΤΟ ΤΟ ΟΥΒΕ ΙΝΓΕΝΣ ΕΧΤΕΝΔΙΤΥΡ ΑΝΤΡΟ**] Similis locus 3. *Æn.* de Cyclope.

—iacuitque per antrum

Immensum, & infra de Tiryō:

—per tota nouem, cui ingera corpus Porrigitur.

C accedunt, & violenta morte damnati sunt ante fata- lem diem. Sic fermè interpretes.

d Nemo putet, has sedes, hæc loca data animabus sine iudice, sine sorte: iudex est Minos, qui vnam com- mouet, vbi sunt fortes. (Mores, quos ex Romano foro attingit, dabo in Notis.) *vocat ille concilium silentium, id est, animarum: discit vitæ, discit crimina.*

NOTÆ.

1. **SERVATO**] Firmat vox ista superiorem lectio- nem *separatam*. Nam ita solutus est in somnum Cerberus, vt eo sepulcrus esse dicatur.

2. **IRREMEABILIS VNDÆ**] Iccirco de morte Hesiod. Theog.

—ἐχθρὸν δὲ τὸν κύνων λείψανον

Retinet quem semel arripuit hominum.

Orpheus in hymno, *Κοικητὴν ἀνοπύστροφον οἴμον: Cocyti semitam irremeabilem.* Non alia mente, quam allu- sione ad hanc sententiam, dixit Apul. lib. 6. de Asin. *inter orci caneros iam ipsos adhesisti.* Sed locus iste iam supra in hoc libro illustratus.

3. **CONTINVO**, &c.] Diuidit loca, vt etiam Plato lib. 10. Polit. sic & Silius lib. 13. sic alij. De quibus diuisio- nibus dicam in sequentibus Notis, vt necessarium vi- dero. Ergo, erant infantes in prima inferorum parte.

Hic tu cognosce doctrinam gentilium circa hanc rem. Detinebantur infantes hoc loci tantum tempo- ris,

Inferni lit
irremeabile.

ris, donec implerent ætatem illam, quam victuri ef- sent, si iustum cursum animæ confecerent. Docet me hoc Tertullianus de Anima: *Autunt & immatura morte præuentas eò vsque vagari isthic, donec reliquatio complea- tur ætatis, qua cum peraxissent, si non intempestuè obij- sent.* Nota etiam discrimen Plauti ab reliquis. Certè reliqui nimis præmaturè obeuntium constituunt etans flumen: atqui Plautus in Mostell. scen. *Habeo Nè- prune. ita ait:*

Hic habito, hæc mihi dedita est habitatio: Nam me Acheruntem recipere orcus noluit, Quia præmaturè vita careo.

Plutarchus etiam de genio Socratis, nulla facta men- tione fluuioium ponit *μυελῶν κλαυθμῶν βροχῶν: multo- rum puerorum vagitum.*

4. **INFANTVM QVE ANIMÆ, &c.**] Cum de alijs ali- quid dignum memoria prodatur, aliquòque nominet, vt videre est in Deiphobo, in Didone, in alijs: de in- fantibus nihil præter maturè obeuntium constituunt Itaque insitit verbis Platonis. 10. Polit. *ἡδὲ δὲ δόξας ἐνο- μίμων, καὶ ὀλίγον χρόνον βιόντων ἀπὸ ἀλλὰ ἔλαττον ἐκ ἀξια μωχῆς: De his, qui statim ac nati sunt, desistere ac vivere tempus breue, quædam parum digna memoria recensèbat.* Videlicet, vt qui nihil fecissent, & tantum viderentur nati ad mortem obeundam.

5. **IN LIMINE PRIMO**] Autunt interpretes primum limen & partem inferorum assignari infantibus, vt qui vix limen vitæ & partem attingerunt, quemadmo- dum Lucanus dixit lib. 2.

—nec primo in limine vita Infantis miseri nascentia rumpere fata.

6. **RAPTOS**] Vox propria. Rapi enim dicuntur in- fantes, qui que cadunt ætate tenera. Vetus inscriptio: *In primo ætatis flore receptus.* Altera non procul à Circo Flaminio:

Rapta, snu matris iacet hic miserabilis infans. Item in ædibus Cardinalis Cæsij: Persephone nostris inuidit pallida votis, Et præmature funere te rapuit.

Suetonius etiam in Calig. cap. 8. *duo infantes adhuc, rapti.*

7. **ABSTVLIT ATRA DIES**] Vetus inscriptio in Auentino,

Nostamen hic cruciat dolor intimus, & pia cura, Quid te festinans abstulit atra dies.

Omitto hinc Mureti notam lib. 13. Var. cap. 2. alijs iam vsurpatam. Tantum moneo (non improbens tamen Mureti argutias) locum Poëtæ simpliciter capi pos- se. Nam Propertius lib. 2. eleg. 11. de infantibus nihil loquens:

Omnia crede mihi tecum vno munera læcto Auseret extremi funeris atra dies.

vbi atram diem vocat, non noctem, sed fati diem. Quod Tibullus flexu alio dixit lib. 3. eleg. 5.

At mihi Persephone nigram denunciat horam.

Deinde nescio, qui ipse Muretus sibi consentiat. qui etiam sibi Eustathius. Nam, iuxta vtriusque senten- tiam, potius esset dicendum; pueros raptos nocte, quam die. Si enim illos dies abripit, necessariò Sol, qui diem efficit, spectator erit. Et quæ ratio cogit, vt *dies atra* significet auroram, aut exortum auroræ? Et quidem Tacitus nihil est pro illo: nam Britannici mors & rogus eadem nocte coniuncta sunt; aurora non expectata, neque die. Qui Mureti argutias ama- terit, poterit eò trahere verba iam Arnobij lib. 7. *Quid denique adhuc parui nutricum sub alimonia constituti, vt in eos immitteretur par, & vna scintilla, priusque acerbitatem mortis, quam dulcedinem aliquam perciperent luminis?* Possit (inquam) sed me abnuente. Auctor Thebaïdos

Dies atra,
quæ.

A Virgilio insitit vsurpans verbum *abstulit* ad rem eandem:

—protinus quosdam editos Nox occupauit, & noue luci abstulit.

8. **ACERBO**] Ita dicta signatissima voce infantium & Acerbitas puerorum funera, ducta metaphora à fructibus arbo- rum, qui acerbi sunt, cum decerpuntur immaturè, & ante tempus. Aufonius in Parentalib.

Nil eui breuitate tamen tibi laudis ademptum. Indole maturus, funere acerbus obis.

Iterum in eodem opere:
Inuida sed nimium Lachesis properata peregit Tempora: & ad Manes funera acerba dedit.

Plinius in epistolis lib. 5. de puellula defuncta *tristè planè acerbumque funus! ò morte ipsa mortis tempus indig- gnus!* Tacitus de puero Britannico: *subtrahere oculis acerba funera.* Isidorus ita distinguit lib. 11. cap. 2. *Triæ Mortis tria sunt genera mortis, acerba, immatura, naturalis: acerba, infantium; immatura, iuuenum; naturalis, id est, naturalis, senum.* Plutarchus de Consolat. ad Apollon. Philo- stratus lib. 6. puerorum & infantium mortem vocant *αἰωρον*, ducta etiam metaphora à fructibus crudis & immaturis. Aristides etiam immaturè obitum Eteo- nei *αἰωρον* dixit. Verba Isidori adducta explicant lo- cum Senecæ de Tranquill. *Toties præter limen immatu- ras exsequias sax cereusq; præcessit.*

9. **HOS IUXTA FALSO, &c.**] Plato in Apolog. locum assignat his, qui damnati falso crimine. Cre- dendumque est, ad doctrinam illius contendisse Pla- tonicum Poëtam. Adducit Plato pro exemplo Pala- medem, & Aiace filium Telamonis, qui mortui sunt *ἡδὲ κελόν ἀδικῶν*, ait ille. & eodem sperat se itu- rum Socrates.

10. **NEC VERÒ HÆ SINE SORTE DATÆ**] Al- lufum ex mente interpretum ad fortiendū rationem in Romano foro. Budæus in Comment. locum hunc sic tractat: *sortes à iudicibus educantur, & quæ prima dica ex vrna exierat, prima agebatur. vnde illud Virgi- lianum:*

Nec verò hæ sine sorte data, sine iudice sedes.

Itaque, sicut in foro locus dabatur causis ex fortitio- ne, sic ex eadem sedes inferorum à iudice. Porro his verbis putat Budæus, dicas fortiri, esse idem quod cau- sas fortiri. Contra quem valde insurgit Nannius lib. 9. Miscell. dicitque, dicas fortiri, esse idem quod iudi- ces fortiri, non causas. Puto victoriam Nannij esse. vsus enim vrnæ in Romano foro fortiendis iudici- bus deseruit. Adi Manutium de Legibus Franciscum Polleum lib. 5. c. 7. vel potius Philippum Broïdæum. Quin ipsam etiam Budæum, qui id apertè docet in annotationibus reliquis ad Pandectas. Id satis inuit Poëtæ addens, *sine iudice*, quasi fors iudicum esset, non causarum. Itaque potius est, vt credam allufum in 10 signata fortium, ad Græcum quam ad Romanum morem, quod postea aperiam.

11. **QVÆSTOR**] Duo hic dicam, primò, de Homeri imitatione, deinde de Romano more, quem attingit: Ergo Homer. Odyss. 11.

Εἶθ' ἠγοῖ Μίνοα ἴδ' ὄν Διὸς ἀγλαῶν ἱόν, Χρύσειον στήστρον ἔχοντα, δῆμιος δ' ὄντα νεκρῶσιν Ἡρώων. οἱ δὲ μιν ἀμφὶ δίκας εἶροντο ἀνακτῆ Ηρώων, ἐς αὐτῆς τε κατ' ἀρουπυλῆς ἀδ' ὄντα δῖα: Ἰδὲ τὸν Μίνοα ἰδὲ ἰοῦς σπλὲνδιδὸν σίλιον, Αὐρεὺν σέπτρον γέσσαντα, λέγας φερέντα μούσιν, Σέδεντα, ἀλὶ γὰρ κίρκα ἰψὺν καὶσῆς δειβάντα Ῥεγέμ, Σέδεντα, ἵκνῆσι περ λατὰμ Πλυτωνὸν δόμου.

Pergo ad alterum de Romano more. Vocat Minoem Quæstor, quælitorem, tanquam quærentem de rebus capitali- bus. Iudicem enim quæstionis Romani quælitorem, & per syncopen quælitorem vocabant. Caue autem

putes,

Quæstor.

Ius dicere, & iudicare, di- uerfa.

putes, hunc fuisse Romanum Præto- rem, quod malè A- lenfit Budæus. Prætor enim Vibanius, quæfitor esse non poterat, sed neque iudicare, tantum ius dicere: longè enim aliud est, ius dicere, ac iudicare. Sed, ne vltra institutum vager, adi Manutium de Legib. Rom. pag. 186. & 236. Polleceum etiam de foro Romano. Redeo ad Maronem. Dicit, vnam moueri, in quo al- lufum quoque ad Forum Romanum. Solet quippe moueri vna priusquam sortes extrahantur, vt con- fundantur ea agitatione. Cùm ait, concilio vocato Minoem discere vitas & crimina, cognitionem causa- rum attingit. Porro vnam forti, situlam & situlam yo- cat Auctor librorum Ad Herennium, & Cicerò in Diuinat. cistam. Aristophanes in Vespis καδισκόν, sed hypocoristicè ait Scholiastes από τῆ καδίστα. Græci etiam cadum iudicalem κινδύον vocant. In eadem Comœdia ἰδρῆσαν nominat Aristophanes, & eius Scholiastes ἀμφορέα ab ἀμφοί, & φορέω, quod circum iudices gesta- retur. Cæterum in simili re describenda Poëtæ: alij al- luserunt ad Romanum forum, & omnes credo ex imitatione Virgilij. Claudianus 2. Rap.

Vrna, Sitel- ja, cista.

Vrna nec incertas versat Minoia sortes. Statius in Syllu.

— ibimus omnes,

Ibimus, immensis vnam quatit Lacus vmbria.

& 4. Théb.

Arbiter hos dura versat Gortynius vna, Vera nimis poscens, adigique expromere vitas Vsq;e retro, & tandem pænarum lucra fateri.

Seneca in Furen.

Non vnus alta sede quaestor sedens Iudicio trepidis sera sortitur reis. Auditur illo Gnosius Minos foro.

Horat. Od. 1. lib. 3.

Omne capax mouet vrna nomen, & Od. 3. lib. 2.

Omnes eodem cogimur, omnium versatur vrna, &c.

Adeo Poëtæ omnes Virgilium habuere in pretio, vt cui mori ille hæssit, illi hæserint. Porro de Minoë nihil hæc dicam, vbi exstant satis multa apud Nata- lem, nonnulla apud Spondanum in Homerum, non pauca apud Interpretes Alciati. Lege etiam Thucy- didem per initia libri. 1. Plutarchum de Consolat. ad Apollonium, vbi de tribus iudicibus Minoë, Rhada- mantho, &aco. Dio Chryso. orat. 4. διουκῆτος ὁ Μί- νως ἀδύτων, quod hoc elogium? & orat. 34. prouerbiali-

Minois elo- gia.

Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi lethum

435 Infontes peperere manu, lucemque perosi

Proiecere animas. QVAM vellent æthere in alto

Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!

Fata obstant, tristisque palus innabilis vnda

Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.

ARGVMENTVM.

Sequuntur tertio loco, qui sibi per vim mortem attule- runt.

EXPLICATIO.

Tertium locum assignat illis, qui sibi manus vim- que attulere. Dicuntur hi mæsti, vt qui tædio vi- tæ sibi vim intulerint. Dicuntur infontes, ex doctrina gentilium, qui huiusmodi facinus leue esse putabant, imò laude dignum, vt apparet in Seneca impense

ter hunc virum capit, ad exprimendum integram at- que incorruptum. μηδ' ἄποσδονθῆν, ὅτι Μίνως τῆς ὕμης ἀνίσταται; neque verè expectandum, vt Minos aliquis ad vos adueniat. ab Platone 2. Alcibi. dicitur διὰς ὁμοίας δὲ: Iouis discipulus. Demum, quis non locutus de Minoë? Illud, vnam mouet, Prudentis hymno 7. Cathem. dicit, voluta vrna. Alias aliorum locutiones ex adductis iam versibus nosces. Quid sit in Horatio Od. 3. lib. 2. versatur vrna, iam Doufa, & Henricus Stephanus explicue- runt. Non enim ibi versatur vna, sed fors in vna. hoc enim postulat ratio carminis.

12. VITASQUE ET CRIMINA DISCIT] Ex hoc loco Statius 8. Theb.

Dux Erebi populos posebat crimina vite, Nil hominum miserans, iratisque omnibus vmbria.

Item 4. Arbiter, &c. integrum iam adduxi. Quare au- tem signatè crimina, non scelera, non flagitia, non quod vis aliud? Discant vel ex hoc loco, qui id ne- gant, vnam hanc vocem crimen, generalem esse ad omnia malè & contra Iustitiam commissa. Inde vti- que causæ criminales. Inde Grammatici cùm voces reliquas in gignendi constituunt, vnam crimè in au- ferendi, vt à quo voces reliquæ regantur. Nam illi sic: accuso te crimine sceleris, flagitij, luxuria, ignavia, &c. Que promisi de Græco more, aperiam hæc. Dixi, in Qua- store, & nonnullis aliis, spectatum ad rem Romanam, quod omnibus certum: in fortibus ad Græcam, quod mihi. Erant Græcis vna dux in iudiciis, altera dice- batur πορότης, aut κλέμα, in hanc demittebantur calculi aut sortes absoluentes: altera ὕστρον, aut ἀκου- ρον, in quam sortes damnantur. Reperies ista latius in Scholiaste Aristophanis in Vespis. iam ad Virgi- lium. Alludit ille ad cadum ὕστρον, siue ἀκουρον, vbi e- rant ἄστροι ἀποδοκιμάζουσαι, id est, calculi damnatorij. Nam in sortibus Virgilianis nulla est ad salutem, vt vides; omnes ad damnationem. Fir enim tantum sor- titio ad loca mæsta distribuenda, vt qui tantum di- scat crimina ad punitionem. Non ille decernit, qui mittendi in Elysiūm, hoc enim Iouis est; sed ex puniendis quis cuique locus conueniat. An videlicet mittendi sint ad Tartarum ad perpetuam carnisfici- nam, an retinendi in his quinque locis ad purgatio- nem. His, quæ dixi, vides exclusi vnam Romanam, nam hæc tantum deseruiit fortiendis iudicibus; & πορότησιν Græcorum, nam hæc tota salutaris. Est er- go reliquum, vt ὕστρον retineat vates.

Crimè, quid sit.

Vrnx dux in iudiciis Græcorum.

NOTÆ.

1. QVI SIBI LETHVM] Sunt hi, quos Græci vocant αὐτόχερας, αὐθόαντας, αὐθόφους: Hanc rem Stoici dicebant ἐξαρωλή, quasi ἐξέσταν ἑαυτῶν, id est, se ex hac vita educere. De scelerate eorum, qui se in- terficiunt, nihil hic dico, cùm existant luculenta alio- rum opera, adhuc in Virgilium. Hic ego non præter- mittam vigilantiam Poëtæ. In regionibus inferni, quæ sequuntur, nominat aliquos, qui ibi sunt: nec solum nominat, sed etiam facit Æneam confectem cum il- lis verba. Cur non ergo in hoc loco mentio aliqua de Catone Vticensi, qui apud gentiles magnam glo- riam assecutus est, quod se interfecerit? Abstinet ab illo prudentissimè Virgilius, vt qui sciret fuisse ho- stem Cæsaris implacabilem. Si enim illata eius esset illium diceret, incurteret in odium Romanorum, qui- bus Vticensis fuit in admiratione, & honore. Ergo in hac difficultate aut laudendi Augusti, si laudaret Ca- tonem; aut incurteret in odium populi, si vitupera- ret, optimum fuit consilium, ab eius nomine abstinere.

2. PROIECERE ANIMAS] Fortasse ex Catull. qui de Nupt.

Ipse suum Theseus pro charis corpus Athenis Projecere optauit.

Simili forma sæpe Græci. Nam Aristot. 2. de Anim. ἀποβιβάζει τὴν ψυχὴν. Euripides in Ione, ψυχὴν ἀπέ- βαλον. & in Rheso ψυχὴν ἀπέβαλον. Homerus. 9. ἢ ψυχὴν ἀπέβαλλε βαλλίον. Plutarchus quoque ad ver- bum πορότης ἔχει ἑαυτὸν εἶοι. Integra habet German. Cæ- drenus, ἀποφύσας τὸ σπινθῆμα. Lucanus dixit:

— animas effundere viles. Martiali pari indole, de his, qui se interficiunt, lib. 1. epig. 9. facili sanguine. Ouidius alio flexu:

Sanguinis atque anime prodige Galle rug.

Dignus est, qui in memoriam reuocetur mos ille, quem fuisse apud nonnullas gentes ex Egeffippo, & Iosepho commemorat Lilius in lib. de vario sepelien- di ritu, vt videlicet dextera illius, qui se interfecisset, amputaretur prius, quam cadauer duceretur ad sepulchrum: ne scilicet membrum, quod vesano furore in corpus scruerit suum, cum eo pariter sepeliretur.

3. QVAM VELLENT, &c.] Vult Seruius allusum ad Homeri locum, vbi Achilles vmbra dicit, velle se libentius cuncta aduersa tolerare inter viuos, quam inferis imperare. Locus, quem Seruius innuit, est O- dyss. 11.

Βελομύλων ἢ ἴπ' ἀρερῶ ἐὼν βυτδὲ μὲν ἄλλο Ἄνδρ' εἰ σαρ' ἀειλήρω, ἢ μὴ εἶοτ' ἔσ' ὁλοδὲ εἶν ἢ πᾶσιν νικῶσσι καὶ ἀσθιμένωσιν αἰ εἰσέν:

Vellem sanè rusticus esse, & mercede seruire alij Viro inopi, cui nec victus sufficiens esset, Quàm omnibus mortuis vita functis imperare. Patia sunt verba Iphigeniæ apud Eurip.

Τὸ φῶς τὸ δὲ ἐν θρόνωσιν ἡδίστον εἶλεπεν. Τὰ νέφδε δὲ ἀδείε. μαίνεταί δὲ, δὲ ἀχέται ὁ ἀνεῖν. κακῶς ἔην κρείσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.

Gratissimum est hominibus intueri hæc lucem. Inferna nemo vult: insanit enim qui cupit Mori, melius est malè viuere, quàm bene mori.

A Mecenatis votum repræsentat Seneca epist. 101. Debilem facito manu, Debilem pede, coxa: Tuber adstrue gibberum, Lubricos quate dentes. Vita dum superest, bene est. Hanc mihi, vel acuta Si sedeam cruce, sustine.

Vides vt prius pati velit formidanda omnia, quam mori.

4. ÆTHERE IN ALTO] Tritum, & alibi à me probatum, mortales dici superos, terram istam cælum, cùm relatione ad inferos.

5. INNABILIS] Probo hanc lectionem. Seruius ag- noscit, innabilis. Fortasse, quia rrisi vnda.

6. ALLIGAT] De aquis quoque Stat. 2. Theb. — quos Doricus alligat vnda Istmos.

Non ab simili verbo Propertius lib. 4. eleg. vlt.

Damnatae noctes, & vos, vada lenta, paludes, Et quæcunque meos implicat vnda pedes.

Non ab simili Horatius lib. 2. Od. 14. conuulsi vnda, Geryonem Tiryónque.

7. NOUIES] Fingebatur hæc palus noies inferna loca intercurre. Sic de illa Statius 2. Theb. — nouem circumflua campis.

Sed quæ ratio? vel allusum ex mente Germani ad sa- cra Nouemdia. Septem enim diebus seruabatur cadauer, octavo incendebatur, nono sepeliebatur. Itaque, sicuti peractis Nouemdiabibus mortuus val- lere iam iubebatur: ita, qui noies Styge coarcentur, iremeabiles iam putantur. Seruius aliter epist. 101. Non placet. Cælius lib. 22. cap. 8. simplicius Poë- tam capir, & nouenarium numerum pro qualibet multitudine positum putat, propter eius perfectio- nem, vt qui tres trinitates continet. Idque ad Græ- corum imitationem, nam sic Nicander duos habentem aculeos ἐνεαδύτησος vocauit. & de quodam gene- re scorpionum, quibus insunt septem spondyli, dixit, σπὸνδύλησιν ἐνεαδύτησος, quasi diceret σπὸνδύλησιν. Adducitque Epistatium, qui idem adnotat in eugea- de præconum apud Homerum 2. ἢ. & in nouem bellatoribus Hectori obiectis, Ego puto senten- tiam sumptam ex Platone, qui in Phædone distin- guens inferorum summa, inducit quædam κόκλω ἀπειλῶσιν. & statim ἀπειλῶσιν ἔπει τὴν γὰρ γαστρὸς εἰ ὄφρασιν: currentia in circulum, atque instar anguium sese in- orbem replicantia.

8. STYX] Apparet Styx attributa fuisse locis inferis Stygis aqua ex pestifera eius natura, quam ita persequitur Pausa- nias lib. 8. Mortifera illa quidem est, cùm homini, tum cuius alij animantium generi. Nam & capelle sapius aqua eius potu exstinctæ sunt, quod ex intervallo temporis cognitum est. Accedit & aliud ad eius aquæ miracula: Vasa, & pocula omnia, siue vitrea, siue crystallina, siue myr- rhina, siue è lapide aut testa sint fictili, aquæ illius vi fran- guntur. Quin etiam ferrum, es, plumbum, stannum, ar- gentum, & electrum eâ aquâ infusa soluntur. Ipsum quo- que aurum, quod neque situ, neque rubigine heteri, & Le- sbia poëtria restatur, & res ipsa indicio est, aqua tamen hu- ius virus non sustinet. Addit post pauca, Alexandrum Ma- gnum non alio veneno interfecum fuisse, quàm aquâ Sty- gî, tamen si dicat, non hoc se pro comperto habere.

Nouenarius numerus pro quoli- bet.

mortifera.

440^a Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem Lugentes campi: sic illos nomine dicunt. ^b Hic quos durus amor crudeli tabe peredit

Secreti

Secreti celant calles, & myrtea circum

Sylva tegit. curæ non ipsa in morte relinquunt.

445 His Phædræ, Procrinque; locis, mœstamque Eriphylen

Crudelis nati monstrantem vulnera cernit,

Euadnemque, & Pasiphaën: his Laodomia

It comes: & iuuenis quondam, nunc fœmina Cæneus,

Rursum & in veterem fato reuoluta figuram.

ARGUMENTVM.

Sunt quarto loco, qui perierunt amore.

EXPLICATIO.

Quartus locus assignatur his, qui amore victi, fato sunt functi. atque, huic parti inferorum inditum nomen, lugentes campi, à luctu credo & lacrymis, quibus amatores contabescunt. Vt verò indicet, multos mortalium fuisse huius infamiae participes, ait, locum ipsum, in quo erant, fuisse latissimum. Ideo distertim campi, & fusi, & in omni parte.

Omnia hic eni rã copiosior. Ideo amor durus, vt qui miseris amatores peredit crudeli tabe, Ideo illos secreti celant calles, vt qui pudibundi flagitiorum suorum recordatione, vt qui clanculum, & occultè peccant, ex vitij huius natura. Ideo illos myrtea sylua circum tegit, vt qui sunt affectu Venere, cui hæc arbor sacra. Ideo curæ non ipsa in morte relinquunt, nam hoc virium pertinaciter hæret, & difficile expugnatur, ac vix vincitur: est enim potentissimus animorum tyrannus. Verum est, istud referri ad aliud posse: credebant enim veteres idem studium mortuos comitari, quod viuus fuisset.

Narrat quas ibi fœminas Æneas viderit. Attingam hæc fabulas, nihil de illis in Notis dicturus. Phædra perditè ainavit priuignum Hippolytum; res factis nota Tragicis. Procris filia fuit Pandionis. Hæc coniugi Cephalo fidem quodammodo fregit. Nam hic rectus aliena forma, Procridis pudicitiam attentauit, parumque constantem reperit. Lege Hyginum cap. 189. Apollod. lib. 3. Ouidium 7. Metam. Eriphylen fabula diuersè à multis narratur. Lege Hyginum cap. 73. Ego hic Eustathium sequar. Fuit hæc Talai filia, fratris Adrausti. Duxit illam in vxorem Amphiaræus. Cùmque dissiderent Adraustus & Amphiaræus, conuenit inter illos, vt in rebus dubiis iudicio Eriphylen acquiescerent. Ergo, cùm Adraustus expeditionem in Thebas pro Polynice pararet, dissideretque Amphiaræus, vt qui noller eò ire, Eriphyle iudicauit pro Adrausto, corrupta ab eo monili auro. Amphiaræus, abiens ad bellum, mandat filio Alcmaoni (hunc Alcmaonem vocat Pindarus) vt cùm audiret se interfecit, ipse matrem interficeret. Fecit hoc Alcmaon. Ergo, ait Poëta, mœsta Eriphyle monstrabat vulnera accepta ab nato Alcmaone. Cùm verò Poëta illam adscribat numero impudicarum fœminarum, credibile est, non tam ob acceptum aurum, quam quòd Adraustum amasset, relicta fide coniugis. Lege de Eriphyle etiam Athenæum lib. 6. Pausaniam, in Arcadicis; Ciceronem, 4. in Verrem; Plutarchum, de sera vind. poëtas omnes. Nemo fere est, qui non eius meminerit. Procedo. Erant etiam ibi Euadne, Pasiphaë, Laodomia, Cæneus. Euadne fuit vxor Capanei, quæ virum ita deperit, vt eius ad Thebas morte nuntiata, se in eundem rogam coniecerit. Adi Phlostratum in Heroicis, vbi in his quoque locis constituit Euadnem, & Alcestidem, probatque alias. Pasiphaë cum Minotauro concubuit, neglecta viri Minois fide. Laodomia ita Protesilaum interfectum ad Troiam, amauit, vt inter complexus vmbra, quam se mariti putauit videre, misere perierit. Lege Hyginum cap. 103. & 104. & Catullum eleg. ad Mallium. Fuit altera Laodomia filia Bellerophonis, ex qua Iuppiter tulit Sarpedonem Regem Lyciorum, qui interfuit Troiano bello. Sed de priore Virgilium capit Seruius. Restat Cæneus. Fuit primùm Cænis virgo, compressa à Neptuno: meruit pro stupro sexus mutationem, & factus est Cæneus: mox in fœminam rediit, & facta est Cænis. Ergo ait Poëta, quæ quondam fuit iuuenis, nunc est fœmina, quæ reuoluta in veterem figuram. Supponit itaque prius fuisse fœminam. Est de Cæneo locus apud Platonem lib. 12. Leg. Addit Apollonij interpres 1. Argo. huic fœminæ concessam etiam à Neptuno àφρωσίαν, id est, vt esset inuulnerabilis. Non potui has fabulas contrahere in breuiore cancellos. Nota in hac regione cõstitutas tam impudicas quam pudicas fœminas. Impudicæ fuerunt Phædra, Procris, Eriphyle, Pasiphaë, Cænis: pudicæ, Euadne, Laodomia.

NOTÆ.

1. LUGENTES CAMPI] Loquitur Maro ex doctrina, qua putabant veteres, Cocytum iugentium fletu & lacrymis increfcere. Inde campi iuxta Cocytum ripam lugentes dicti. Claudianus 1. Rapt. alludens ad hanc rem, dixit,

—presso lacrymarum fonte resedit Cocytus.

& lib. 2. in Ruff.

Est locus infansis, quo conciliantur in vnum Cocytus Phlegethõnque, vadis inamænis vterque Alueus, hic voluit lacrymas, hic igne redundat. Silius lib. 13.

Vltimus erumpit lacrymarum fontibus amnis, Ante aulam, atque aditus, & inexorabile limen.

Inde hic fluuius dictus Cocytus τὸ κούσιον, & κούσιον, id est, lugeo. Firmat hanc rem contraria sententia. Pindarus enim apud Plutarchum, in tractatu, an rectè dictum sit, λέγει τὸ κούσιον, vbi describit sedes beatorum, inter alia ait: οὐδὲν κούσιον τινος ἀλαστοῦ κούσιον λέγει δὲ τὸ κούσιον: Campum persuunt fluuij quidam fletus ignari ac leues. Ab eodem in opere de orbe Lunæ inducuntur animæ in his locis δὲ οὐρόδραμι, lamentantes.

2. Hic QVOVS DVVRVS AMOR] Ex imitatione Homeri, qui amantibus peculiarem locum assignat in inferno. 11. Odyss.

Νύμφη τ' ἠδὲ τοὶ τὸ πολὺ τῆσι τε γέροντες, Παρθενικὰ δὲ γὰρ, νεοπύθει δὲ θυμὸν ἔχουσαι: Sponsæ, iuuenes, & multa pasci senes, Virgunculaq, tenellæ nouo lactu affectum animum habentes.

3. TABE] De amore quoque Propertius libr. 1. e. leg. 15.

Hypophyle

Hypophyle nullos post illos sensit amores, Vt semel Æmonio tabuit hospitio. & lib. 3. eleg. 6. Gaudet me vacuo solam tabescere lecto. Necnon Ouidius lib. 3. Metam. nam loquens de Narcisso, ita ait:

Ecquid cùm vestra tot agantur secula vitæ, Qui sic tabuerit, longo meministis in æuo.

4. PEREDIT] De amore, vt in 4. — est mollis flamma medullas.

5. SECRETI CELANT CALLES] Sunt qui putent allusum ad cellulas meretricularum, quæ erant in angustis locis, & secretis vrbium, & in angiportibus, ac fornicibus. Horatius certè lib. 1. Sat. 2. in fornice illas constituit, vt etiam Seneca lib. de Vita Beat. c. 7. constituit domicilium voluptatis inter fornices & popinas, inaducitque illam latitantem, tenebras captantem, circa balnea, ac sudatoria, ac loca adilem meruentia. Et huius pater lib. 1. Controu. Redoles adhuc fuliginem fornicis. Aristides etiam oratione de non agendis comædiis collocat γύναια, id est, mulierculas, ἐν τοῖς σινωποῖς, in angiportis. Scholiast. in Irena, in eo loco; quò solent confluere nauicularij. Horatius lib. 1. Od. 25.

Inuicem mæchos anus arrogantes Flebis, in solo leuis angiportis.

6. MYRTEA] Tibull. lib. 1. eleg. 3. loquens de ea parte inferorum, vbi sunt amantes:

A fieri solitum ad maris littus. Ex hac nota habes loca ἀπὸ τῆς destinata, fuisse admodum fordida. Vnæ (quod sciam) Corinthiæ habitæ digno loco, videlicet in templo Veneris: ibi enim protabant, quod ex Strabone commemorat Scholiast. Aristophanis in Pluto. Inde illæ in tantam arrogantiam peruenerunt, quantam quisque facillè intelliget ex celebrata historia Demosthenis, & Laidis Corinthiæ. Aliquid simile cum Corinthiacis commemorat Herodorus lib. 2. apud quem multi barbari μισοῦνται ἐν ἱερῶν, coeunt in templis. Ægyptios ille & Græcos excipit. Horatius Od. 11. lib. 2. nobile scortum videtur intellexisse, appellans, denium, quasi non semitarium. Nisi quis contra explicet infame, quia cellula meretricum in secretis locis.

7. MYRTEA] Tibull. lib. 1. eleg. 3. loquens de ea parte inferorum, vbi sunt amantes:

Illic est cuiuscunque rapax mors venit amanti, Et gerit insigni myrtea ferta coma.

Sunt, qui hîc referant mentionem myrti ad ἀϊδοῦν γυναικῶν, τὸ δὲ μέγιστον Ἑλλήνων καλῶσι μύρτον. & vnus præsertim Aristophanes, vt est in his vocibus effendis satis impudens. Simplicius capias, vt iam explicui. Quia enim myrtus sacra Veneri, ideo amantium sylua myrtea est. Porro Murtiæ Veneris Linius metatit lib. 1. Dicta verò Murtia quasi Myrtea, explicatore Plutarcho ἐν Πρωμ. & Plinio lib. 15. cap. 29. Subiicio verba Plutarchi: ἢν νῦν Μέρτιαν Ἀφροδίτῃ καλεῖσιν, Μύρτιαν τὸ παλαιόν, ὡς ἔοικεν, ἀνέματον: Plinij pro explicatione esse possunt: Quin & ara vetus fuit Veneri Myrtea, quam Murtiam vocant. Cæterum credibile est, Poëtam institisse loco Aristophanis, apud quem Hercules memorans plausus & choreas mulierum ac virorum qui sunt in aditu inferorum, eos dicit esse apud myrtea. Versus sunt, Καὶ μύρτιον ἄνακτος, & δὲ αἶμαρος ἄνδρῶν, γυναικῶν, & πρόβη χειρῶν ποδῶν. Et myrtea & choreas felices virorum & mulierum, & multum plausum manuum. habentur hi versus apud Stob. ὅτι καλλίστην ὁ γαμ.

8. HIS PHÆDRAM PROCRINQUE, & C.] Versus Homeri, οὐδὲν τῆ, πρόβη τῆ, ἰ δὸν, καλῶν δὲ κείδων, & post pauca.

Μαίρην τε, κλυμένην τῆ δὸν, συγχεῖν τῆ Ἐκείδων. Ex utroque versum suum compegit Maro, primi extrema, extremi prima amputando.

9. INTER QUAS PHCENISSA RECENS À VULNERE DIDO, Errabat sylua inmagna. b quæ am Troius Heros Vt primùm iuxta stetit, agnouitque per vmbra Obscuram, (QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)

10. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

11. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

12. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

13. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

14. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

15. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

16. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

17. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

18. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

19. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

20. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

21. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

22. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

23. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

24. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

25. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

26. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

27. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

28. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

29. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

30. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

31. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

32. QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam]

Meretrices in templo Veneris.

Venus Murtia.

Amantium curæ.

Meretrices olim in angiportis.

Et locis fordidis.

Profedæ alicariæ meretrices.

Meretrices sepulcrales.

Ceramicus duplex Athenis.

Tabes de amore.

450 a Inter quas Phcenissa recens à vulnere Dido, Errabat sylua inmagna. b quæ am Troius Heros Vt primùm iuxta stetit, agnouitque per vmbra Obscuram, (QVALEM primo qui surgere mense, Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)

MM m 455 Demisit

Εἰ γὰρ μοι κέρει δὲν ἐπὶ στήθεσσι ἐώλην ἢ
 Κείνον ἀλαστήσειν καὶ ἰδὲν ἴδον· ἔτ' ἂν ἔργω γέ
 ἦλθον· ἐπεὶ μάλινον νῆπιος ὄπις·
 Etenum similibi cor intus in pectoribus sperasset,
 Ipsum id egre laturum, sua mente non equidem ego
 Venissem concertaturus de victoria.

10. S I S T E G R A D V M] Est hoc quod Aristophanes
 in Pluto. σὴθ', ἀντικόλοισε, σὴθι; σῖστε, ὀψέτρο τε, σῖστε. Est
 etiam locus in Lystrata eiusdem huic similis.

Τί μοι μετὰ στήθεσσι; τί σὶ βραδί; τίς;
 Quid nunc abitis, quidve vultum auertitis?

11. A L L O Q U O R.] Non dubito, quin in hunc locum

a Talibus Æneas ardentem & torua tuentem
 Lenibat dictis animum, lacrymasq; ciebat.
 Illa solo fixos oculos auerfa tenebat:

470 Nec magis in cepto vultum fermone mouetur,
 Quam si dura silex, aut steter Marpesia cautes.

b Tantum proripuit sese, atque inimica refugit
 In nemus vmbriferum: coniux vbi pristinus illi
 Respondet curis, æquatq; Sichæus amorem.

475 c Nec minus Æneas casu percussus iniquo
 Prosequitur lacrymans longè, & miseratus euntem est.

ARGUMENTVM.

Nihil Dido audit, ab eo fugit, pergit ad Sichæum.

EXPLICATIO.

Totus hic locus, vt viuide intelligatur, pender
 ab his, quæ dicta 4. Æn. Cum enim magnus
 vbiq; sit Poëta, cum maximus in hac vicissitudine
 Didonis, & Æneæ. Æneas hic lacrymatur, dictis lenit
 animum Didonis: illa ardens est præ iracundia, toruè
 illum inuenitur, auerit se fixis in solo oculis. In 4. con-
 trã Dido, it in lacrymas, cogitur tẽrare & precari, ani-
 mos amori summittit: Æneas tamẽ nullis fletibus mo-
 uetur, nullas voces intractabilis audit: atque adeo, qui
 ficcis oculis flentem Didonem viderat, iam accipit
 compenationem suã obstinationis. Hic Dido ad pre-
 ces Æneæ silici comparatur, aut cauti Marpesiæ: ibi
 Æneas ad preces Didonis, anno sã quercui, quæ fru-
 stra tunditur Alpinis flatibus Boreæ. Hic se Dido pro-
 ripit, ibi Æneas fugit. Ac ne te morer, tu reliqua κῆ
 λέσθιν. Expendi, & explicui. Tuentem torua est, tuen-
 tem toruè, vel κῆ torua. Lenibat, pro leniebat, vt poli-
 bat, pro poliebat, Seruius. ciebat lacrymas suas, nō alie-
 nas, id est, voluebat, fundebatque. Mouetur vultum ser-
 mone, est Græca constructio, quam alibi firmo. vocula
 steter notat scopulum.

b Persistit Dido in ira, protipit se, pergit ad nemus
 vmbriferum, id est, vmbrosum, vbi primus coniux Si-
 chæus respondens illius curis, æquans eius amores. In
 vocibus coniunctis inimica refugit, esse potest notula
 non ingrata, quæ est inimica Æneæ, refugit ad confu-
 gium Sichæi. Deinde, ipsa nihil respondens Æneæ,
 it ad Sichæum respondentem sibi.

c Hic expendens, vt soleo, Poëtã, dabo notã Scali-
 geri è lib. 3. Poët. c. 12. Facit Æneam suum Poëta com-
 motũ affectũque alienis miseris, nam is est primus
 limes pietatis. Iam turbatum infert, iam percussum, vt
 hoc loco sæpe gemitum dat, & hunc ab imo pectore. Po-
 stremo etiam lacrymas, multis in locis. Flet enim Pal-
 lanurum, Pallantem, ciues suos, discedens è Sicilia. vbi
 verò apud inferos sui causa extinctam rescituit Dido-
 nem, lacrymas fundit. Quin etiam abeunte illa, atque

A aptari possit eruditio Mureti lib. 2. cap. 4. de vi verbĩ
 huius alloquor, & allocutione. Nam sermo Æneæ in Allocutio,
 hoc loco totus est ἀπολυτικός, καὶ παραρηγοικός, id est,
 consolatorius, vult enim leuare Didonem à mœsticia, &
 curis, in quibus erat. Nam postea clarissimè, Lenibat
 dictis animum. Exemplis Mureti adiungo Senecam,
 qui ad Marciam cap. 1. fatigatã allocutiones amicorum,
 id est, ἀπολυτικός: & ad Heluiam: Quid quid nosis verbis,
 nec ex vulgari & quotidiana sumptis allocutione, opus erat
 homini ad consolandos suos, &c. Et Pollucem, qui inter
 verba blanditiarum, & salutationis, adhibet ἀπορηγοίαν,
 & παραρηγοίαν.

B auerfante, non solum lacrymatur, sed & prosequitur
 eam, & longè, & miseratur. Sic fermè Scal. Neque ve-
 rò caret lepore Æneam percuti casu iniquo erga illam,
 quæ habet alium, qui æquat eius amorem.

NOTA.

1. ILLA SOLO FIXOS, &c.] Eundem iræ habitum
 dat Horatius Regulo lib. 3. Od. 5.

Torua humi posuisse vultum.
 & Virgilius Palladi lib. 1. Ex his, quæ ibi dico, potest
 locus iste illustrari in 4. quoque Æn. aliquid est de in-
 tuitione illorum, qui alios odio habent: inde quoque
 ad hunc locum petatur. Sed hic non omitam elegan-
 tem Plinij locum lib. 11. cap. 37. In oculis animus inhabi-
 tat. Ardent, intenduntur, humectant, coniuuent: hos cum
 osculamur, animum ipsum videmur attingere. Adeo in
 oculis apparent affectuum omnium indicia.

2. NEC MAGIS, &c.] Harum particularum coniun-
 ctionem magis, quàm si minus, quàm si nihilominus,
 quàm si nihilominus, quàm si, vt plenas veteris elegantie
 & obseruat, & exemplis probat Godescalculus lib. de
 ling. Latin.

3. QUAM SI DVRA SILEX, &c.] Hic locus imita-
 tionis est. Euripides in Medea:

— ὡς ἢ πέτρας, ἢ θαλάσσης

Κλάδων ἀνέγῃ.

— sed vt petra, vel aequoreus

Fluctus audiat.

Apud eundem Menelaus in Andromacha, vt sese
 inexorabilem esse ostendat, ait:

Τί με ποροσπίπεις, ἄλλαν αἰτέσθαι,

ἢ νύμα, λίθους ὡς ἰκετῶν.

Quid mihi accidit, veluti marinam rupem,

Aut fluctus precibus supplicans.

Statius 5. Theb.

Illæ velut rupes immoto saxa visu

Heret.

Hic credo Homero institit, nam de oculis, O-
 dyll. 19.

Ὁθαλαμοὶ δὲ ὡσαὶ κέραι ἔσασιν, ἢ σίδηρος:

Erant

Erant illi oculi cornei aut ferrei.
 de Sinone Calaber lib. 12.

— ὅς δ' ἔμπεδον ἦν τε πέτραν Μίμνον:

— hic autem in stia rupis Permanet.

De sancto Cypriano Nazianzenus orat. 18. ait, pro-
 pullasse illum omnes impetus, ὡσαύτως τις πέτρα ἀπαρ-
 τήσῃ κορυφῶν ἐπιδρομαί: vt marinus scopulus incurfiones
 fluctuum. Sed recte ad Latinos. Ouidius 2. Met.

Quæ pater haud aliter, quàm cautes murmura ponti

Excipit.

Seneca quoque in Hippol.

Vt dura cautes, vndique intractabilis

Resistit vndis, & lacescentes aquas

Longè remittit; verba sic spernit mea.

Sed in ista locorum coniunctione audiendus iterum

Virgilius, qui 7. Æn. de Latino ita ait:

Illè, velut pelagi rupes immota resistit:

a Inde datum molitur iter, iamq; arua tenebant
 Vltima, quæ bello clari secreta frequentant.

b Hic illi occurrit Tydeus: hic inclytus armis

480 Parthenopæus, & Adrausti pallentis imago.
 c Hic multum fleti ad superos, belloq; caduci
 Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens,
 Ingemuit, Glaucumque, Medontaq; Therfiochumq;
 Tres Antenoridas: Cereriq; sacrum Polybæten:

485 Idæumq; etiam currus, etiam arma tenentem.
 Circumstant animæ dextra læuâque frequentes.
 Nec vidisse semel fatis est. iuuat vsque morari,
 Et conferre gradum, & veniendi discere causas.

ARGUMENTVM.

Transit ad quintam regionem, vbi viri bello clari. Occur-
 runt illi Græci & Troiani commisitim.

EXPLICATIO.

a Tribuit quintum & vltimum circulum viris
 fortibus, & bello clari. Ergo molitur (quasi
 semper per nouas difficultates irrupat) iter datum fa-
 torum prescripto. Nota varietatem Poëtæ, condientis
 omnia ad gustum. Ab illis, qui molles in amando,
 transit ad bellicosos & fortes. Quæ res, vt longè inter
 se distant, ita magis lectorem afficiunt.

b Priore loco numerat Græcos, quos vidit. Hi sunt
 Tydeus, Parthenopæus, Adraustus. Primum sine elo-
 gio adducit, vt satis claritudine sua notum, fuit enim
 pater Diomedis. Secundum, & tertium condit solida
 varietate, vt tu afficiaris, cum de vno legis armorum
 elogiũ, de alio pallorẽ, qui comes semper timiditatis.

c Posteriore, Troianos, vbi magni affectus, vt par est,
 cum notis & amicis. Etãt itaq; hic Dardanidæ multum
 iam fleti; alludit quippe ad mortuorum lacrymas &
 lamentationes. & fleti quidem ad superos, id est, vi-
 uos, qui comparatione inferorum superi sunt. Dicun-
 tur hi bello caduci, vt qui in Troiano bello ceciderint.
 Hos ille cernens longo ordine, ingemuit. Nota affectum,
 visis ducibus ingemuit, qui nuper visa Didone lacry-
 mabatur, omnia ex decore. Adhibet mox catalogum
 illorũ, quos viderit. Omnes, quippe noti Æneæ, illum
 circumstant dextra læuâq; vide studium concurrẽtium.
 Nec vidisse semel fatis est, egregie ex auditate pene in-
 fatiabili, qua mortui viuum hominem videbant. Ne-
 que hoc satis, nam iuuat vsque (id est, multum) morari,

A Vt pelagi rupes magno veniente fragore,
 Quæ sese multis circum latrantibus vndis
 Adole tenet: scopuli nequiquam, & spumea circum
 Saxa fremunt, lateriq; illisa refunditur alga.

Iosephus Macchabæorum martyrum constantiam in
 perferendis tormentis comparat cum turribus.

4. M A R P E S I A C A V T E S.] Marpesius mons est in
 Paro insula, ex nota Seruij. Iordanus tamen de rebus
 Gothicis, vbi loquitur de Amazonibus, & signatẽ de
 Marpesia earum regina, ita ait: ad Caucasum venit, ibiq;
 certum tempus demorans, loco nomen dedit saxium Marpe-
 siæ, vnde Virgilius,

Quam si dura silex aut steter Marpesia cautes.

Arnobius lib. 2. cauteum Marpesiam sumpsit prouerbia-
 liter.

5. R E F U G I T.] Terent. iact. tuum conspectum fugi-
 tat.

B id est, vel morari in intuendo Æneæ, vel morari ipsum
 Æneam. Cum hoc non possent, iuuat conferre gradum,
 vna cum illo iter capeffere, & gradum tendere, causas
 aduentus discere.

NOTA.

1. VLTIMA] Virgilius, vt vides, quinque tantum
 circulos, aut locos, vt regiones in inferno
 constituit, infantum, damnatorum falso crimine, oc-
 cisorum sui, amatorum, bellicosorum. In quibus vide-
 tur alluisse ad locos illos, quos Plato subtus cauitates
 terræ posuit, hõs q; κεντρῶν in circulum. Additque hos lo-
 cos, alios esse βαθυτέρους, alios θραχυτέρους, alios πλατυτέ-
 ρους, profundiores, angustiores, latiores. Vel alludit ad eius-
 dem Platonis ἀειφορίας, circuitus, de quibus latè lib. 10.

Polit. vbi loquitur de fuso Necessitatis. Silius lib. 13.
 alio inuolucro rem istam attingit, nam portas decem
 constituit, qua omnes reciperentur. Primam assignat
 ducibus, alteram legislatoribus, atque urbium condi-
 toribus, tertiam ruiticis, quartam rerum inuentoti-
 bus ac vatibus, quintam pereuntibus in mari, sextam
 graui noxa altricis, septimam fœminis, octauam in-
 fantibus, nonam turbe piorum, decimam his, qui, per-
 actis mille annis, redeunt ad vitam. Qui Silium atten-
 tẽ legat, multa inuenier digna reprehensione. Itaque
 malo suo recessit à Virgilio. Nam portæ illæ videntur
 sibi inuicẽ succedere, vt apparet ex nona & decima.
 Nam, qui sunt in nona, potãt Lethen, vt resti omnium
 obliuiscantur: & inde tranfeant ad decimam vicinam
 iam viuentibus. Hoc si est, cur infantes constituun-
 tur in octaua? qui enim esse potest transitus à viris,
 qui præcellerunt, ad pueros? Deinde, cur quarta affi-
 gnatur inuentoribus rerum, & vatibus? Quæ enim
 hæc vicinitas, quæ hæc necessitas? Tertio, cur datur

Silij Italici
 vicia.

septima solum sceminis? an nulla earum pia, quæ sit in nona, nulla quæ sit in decima, ad redeundum in vitam? Quarto, cur quinta datur naufragis, ut recipiantur, cum ex doctrina gentilium, nemo insepultus possit recipi intra fluvium, & naufragi quidem ut plurimum insepulti omnes: Quinto demum, ita sunt omnia perturbata, ut nulla legenti appareat ratio, cur hi anteponanantur, cur hi postponantur. Quanto est melior Virgilianus ordo? Apud quem infantes primo loco statuuntur. Nam qui vix vitam attigerunt, indigni sunt, qui occupent interiorem partem inferni. Istis nulli potuerunt esse propiores, quam qui damnari sunt falso crimine, atque adeo innocentes perire. Tertio, etiamsi erret doctrina nostra, nam graue est crimen se interficere, certe non errat sua, & gentilium doctrina: apud quos nulli celebratores, quam ij, qui sibi fortiter ferrum adegerunt. Quibus non laudibus effertur magnus ille Thraſcas? quibus non Vticensis Cato, apud vnum præsertim Senecam? Merito ergo istis tertius datur locus, ut sint prope innocentes. Et ideo ipsos quoque signat inſontes, vocat, & qui proiecere animas tantum, ut paupertatem & labores effugerent. His commodè quarto amantes succedunt, ut quos etiam ante diem tabe sua amor peredit, ideo poeta exemplum adhibet in Didone. Itaque violenta morte quodammodo rapti sunt, & plerumque in iuuentute, quæ ætas apta amoribus. Hi maiore digni sunt pœna quam præteriti, ut qui propter amorem multa admiserunt, ut apparet in Phædra, in Eriphyle, in aliis. Extremo loco ponuntur duces exercituum, qui etiam violenta morte in acie ceciderunt, vides, ut hi quinque ordines contineant homines raptos ante diem, & ut quisque maiori est dignus pœna, eo interiorem partem inferni habeat. Non dubium autem, quin duces maiora crimina admiserunt, ut qui armati, ut qui insolentes, & temerarij. Deinde considera, triplici distinctione contineri vniuersum mortalium genus. Nam vbi est omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio, vniuersi sunt homines. Atqui in his quinque ordinibus vides omnem ætatem, videlicet pueros, viros, senes: omnem sexum, nam mares & feminas: omnem conditionem, nam nobiles & ignobiles; nobiles, in ducibus; ignobiles; in pauperibus, qui se interfecerunt, ut pauperiem fugerent. Non ineptè fortasse ad Poëtam aptari possent, quæ de quinario numero satis fuscè Plutarchus loquitur, de defectu oraculorum, & quæ satis longè in opere de littera Delphorum. Demum aduertet, ab his quinque ordinibus separari nocentissimos & sceleratissimos, nam hi in tartaro sunt; & ab omnibus pios, qui in Elyſio constituuntur. Itaque exprimit Poëta Platoniam doctrinam, quæ in hac conformis Christianæ est. Qui obeunt, in vnum è quatuor locis deferuntur, aut in cælum qui omnino sancti obeunt; pro quo Poëta ex doctrina sua Elyſium adhibet, quod pij commentantur nocentissimi in infernum, his Poëta assignat Tartarum, partem inferni profundiore: aut infantes in limbum, qui locus proximus inferno; his Poëta dar limen ex doctrina sua. ait enim:

Infantumq; anime stantes in limine primo.

Demum in purgatorium, qui cum aliqua macula decesserunt; tales fingit Poëta ex doctrina sua damnatos falso crimine, occisores sui, amantes, bellicosos; quos separat à prædictis tribus. Nam etiam si isti multa graua admilissent, tamen quæ fecissent duces, quæ amantes, quæ occisores sui, gentiles decepti, leuia putabant, ex doctrina sua, ideo illos Poëta inſontes vocat.

Ordines quinque apud inferos.

Platonis doctrina Christianæ aptata.

2. FREQUENTANT] Obuius sensus bonus est, & commodus. Sed potest esse alius, ut dicat, frequentant, id est, celebrant loca ista, faciuntque illa clara à claritudine, quæ est in ipsis. Præceſſit enim clari bello. Est frequentare idem interdum, quod celebrare, iam notauit Ianus Douſa in schediaſmate ad Sulpicæ carmen hoc,

Musa, quibus numeris Heroas, & arma frequentas, id est, concelebras. & in Virgilio sermo quoque est de ducibus.

3. PARTHENOPÆVS] Fuit hic filius Atalantæ (paternum genus alij tibi suppeditant) celeberrimæ pernicitate pedum, de qua satis fuscè Ouidius in Met. Statium sequor lib. 4. Theb. & Diodorum. His etiam hæret Beroaldus. Pro eadem sententia Germanus adducit Euripidem in Phœniss. & in Supplicib. tum etiam Sophoclem in Colon. citatque versus. Neque verò Seruius errauit, qui dixit, filium fuisse Menalippæ. Nam, etiam si ita habeatur in decurſato Seruio, non in eo, qui prodiit opera Pet. Danielis.

4. ADRASTI PALLENTIS] Alij Regem Argiuorum capiunt. Alij, quendam Græcum, cuius in bello Troiano Homerus meminit. Sed primum illud verius. Nam, ut bene iudicat Germ. Poëta Tydeum, Parthenopæum & Adrastum coniungit, quod hi ab Euripide memorentur iunctis copiis securi fuisse Polylicem agentem expeditionem ad Thebas. Attributum palloris adducunt aliqui pro argumento ad Adrastum Homeri, quod ab hoc describatur meticulousus, supplex, accidensque ad genua hostis ad mortem deprecandam: cuius etiam mentionem facit Plutarchus de audiendis poëtis. Sed meliùs tamen capietur de Rege Argiuorum, qui etiam focer fuit Tydei, tum propter mentionem propinquam Tydei: tum etiam, quod pallor quoque & metus ex fide historiarum illi merito dentur propter fugam à bello. Potest etiam illi conuenire pallor generali attributo ex loco inferorum. Notetur forma adagij vsurpata Amiano lib. 14. qui ad signandum magnum metum Galli Cæſaris, dixit: *Adrasto pallore perfusus.*

5. CADUCI] Sic fulmen caducum, dicitur ab Horatio lib. 3. Od. 4. à cadendo. & I. G. fiondes caduca. inde caduera. & cadina oliua, ait Iul. Scaliger.

6. GLAUCVMQVE, MEDONTAQVE, THERSILOCHVMQVE] Vix in Medonte cognosci aliquid potest de mente Poëta. Persequitur, ut vides, nomina Troianorum. In Glaucò verus est, nam fuisse hunc Troianum, filiumque Antenotis, & interfectum ab Agamemnone, Dictys narrat. Potest etiam Poëta accipi, de Glaucò alio, qui venit in auxilium Troianorum, cuius sit illustrissima mentio in 6. ll. Tranſeo ad Medontem, in quo falsus videtur Poëta. Nam huius nominis Troianus nemo, videtur facta allusio ad verſum Homeri 21. ll. vbi Achilles,

— ἔλε θερολοχὸν τε, Μυδονά τε, Ἄστλοχόν τε: — interfecit Therſilochumque, Mydonaque, Astylloque.

vnde suspicio est doctis legendum in vate:

Glaucumq; Mydonaq; Therſilochumq;

Quid quod Medon semper inter Græcos? Nam 15. ll. Medonta & Iasium Æneas spoliat. & 2. ll. mentio fit Medontis, qui erat Oilei nothus filius. Præterea. 4. Odyſſ. & in epist. Penelopes, apud Ouidium (hoc Nascimbæus vidit) mentio fit alterius Medontis Græci, qui fuit vnus è prociis Penelopes. Itaque libenter amplector coniecturam, & in Virgilio Mydona lego, non, Medonta. De Therſilocho, illum fuisse Troianum, ex verſu Homericò adducto, satis est liquidum.

7. TRES ANTENORIDAS] En alius nodus. Ego Antenoides Set

Seruium sequor, qui ait, non accipiendos tres superiores, ut multi volunt, sed alios, nam Homerus alios ab illis facit filios Antenoris. Nomina ipse non adducit. Sunt illi, Archilochus, Acamas, Helicon. Pomponius Sabinus his versibus alios nominat:

Tres Antenoridas, Polybiumque, & Agenora durum, Æqualémque Athamanta Deis, iuuenilibus annis.

8. POLYBOETEN] De hoc quoque est lis. Nam huius nominis nullus Troianus. Polypœtis cuiusdam fortissimi, sed Græci, Homerus meminit, qui ll. 23. in

A funebri certamine Patrocli tres alios duces Græcos, in his Aiaceum Telamonium, disco vincit. Finxisse itaque Poëtam nomen Polybœtis, & Troianis annumerasse Pierius vult. Poterit quis suspicari, Poëtam alicunde hoc nomen hausisse, vnde nesciamus, quod iam Turnebus de re simili agnoscat.

9. IDÆVM] Auriga fuit Priami, cuius mentio fit 24. ll. Dat illi adhuc in inferno currus. Nam, quo quis studio delectatus fuisset in vita, eodem tenebatur apud manes, de quo alibi.

- At Danaum proceres, Agamemnoniaq; phalanges
- 490 Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras, Ingenti trepidare metu: pars vertere terga, Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.
- Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
- 495 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora, Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.
- Vix adeo agnouit pauitantem, & dira tegentem Supplicia, & notis compellat vocibus vltro:

ARGVMENTVM.

Occurrunt extremo loco duces, agnoscit inter illos Deiphobum.

EXPLICATIO.

• Gradum facit Æneas à Troianis amicis ad Græcos hostes. Poëta totus est in laude Æneæ, totus in contumelia Græcorum. Ideo illo viso, etiam ipsi principes, nam hi sunt Danaum proceres, atque integre, phalanges, trepidarunt metu ingenti. Qualis hic timor, cum ad metum animi adiungitur trepidatio membrorum? Pars terga dabant, ut quondam in rates (de hoc 8. ll. & 2. Æn.) pars loquebantur tenui quodam susurro, nam loqui cum vellent, non poterant, ut quæ essent inania simulacra, & organis vocis destituta. Itaque tollebant vocem exiguam, id est, murmur, os quoque in hiatum deducebant, sed clamor illos frustrabatur, id est, deserēbat illos in ipso hiatu. Porro hic trepidare, vertere, tollere, dictum, pro trepidabant, vertebant, tollebant.

• Sequitur narratio de Deiphobo filio Priami, plena magnis affectibus. Primum in genere proponit carnificinam, videlicet, laniatum corpore toto. Deinde signat hanc carnificinam fuisse in ore, manibus, auribus, naribus: ut atrox facinus peculiaribus calamitatibus discriminetur. Neque verò satis est Poëtae has partes exprimere, sed in vnaquaque aliquid addit, quo rem augeat. Dicit ora, cum geminatione, & crudeliter. Non satis manum vnâ, sed ambas. Non caret auribus, sed rapiuntur, in quo inest modus crudelitatis: & tempora sunt populata, id est, vastata, in quo inest deformitas. Iam de naribus, inhonesto vulnere, ut notet turpitudinem; quid enim turpius, & inhonestius, quam carere ea parte corporis? Si compares cum hac carnificina poëtarum aliorum descriptiones, sordēbunt tibi.

• Vix agnouit, & præ deformitate, & quia ipse tegebat tam turpia vulnera. Illud, vix agnouit pauitantem,

B est, nolebat agnosci Deiphobus, & hoc pauebat. Verbum, compellat, continet peramicam salutationem. in notis vocibus, agnosce vel patriâ linguam, vel murmur consuetudinem sermonis & amicitia, qua vsi fuerat. nam postea ipsum amicum vocat.

NOTÆ.

1. CLAMOR FRVSTRATVR HIANTES] Obiciet contra meam explicationem, qui loquitur Deiphobus, Palinurus, Anchises? Certè explicatio, quam adhibui, veritatis est: voces istorum necessitatis. Nam qui res possit intelligi, nisi Æneas cum illis, illi cum Ænea loquerentur? vnde nescias, cur Homerus de mortuis. 11. Odyſſ. διασείη ἰαχῆν, ingenti clamore. Meliùs Poëta, clamor frustratur hiantes. Nam ex natura Idolorum. Cum allusione ad hanc simulacrorum naturam Apuleius signatè lib. 1. dixit, *magica susurramine*. & lib. 3. in re magica: *multumq; cum lucer garum est.* na secreto colloquuta. & 1. Apologet. carminibus murmurata. Arnobius loquens de incantatoribus & magicis lib. 1. *fremor verborum*. Nam videlicet, qui admittant magica, secreto colloquuntur, & tacite, ac per susurramina. Inde idem Arnobius lib. 2. *Quid illi sibi volunt secretarum artium ritus, quibus assamini nescio quas potestates, ut sint vobis placide?* Nonnus lib. 4. loquens de magico carmine, dixit, *κροσθὶ φωνῆ, occulta voce*. & *λατῶν ἐδάδωγμα, tenuem vociferationem.*

2. LANIATVM CORPORE TOTO] De hac carnificina Deiphobi, ita Dictys Cretenſ. lib. 5. *Menelaus laniatio. Deiphobum, quem, post Alexandri interitum, Helena matrimonium interceptisse, supra docuimus, excelsis primò auribus, brachiisque ablati, dein naribus, ad postremum truncatum omni ex parte, fedatunq; summo cruciati necat.* Ab hac historia, & Poëtae versibus præclare Seneca in Agamemnone,

— incertos geris Deiphobe vultus.

quia vix agnosci poterat præ deformitate. & Aufonius in epitaph.

Et deformato corpore Deiphobus.

Tryphiodorus loquens de morte Deiphobi, tantum A signat vulnus ventris, μέτωπον ἔχει γαστέρα τῷ φασ, scilicet Menelaus:Dares Phrygius redditus versibus, temporum: ita enim ait lib. 6.

Impete Deiphobum primo petit, vtraque, iacta Tempora transadigit iaculo.

Quæsiui sedulo an aliquis poëta similem descripsisset carnificinam, vt illum compararem cum Virgilio, sed nemo placuit. Proferam tamen Lucani versus de lib. 2. qui essent boni, si abesset Virgilius, ait ille:

Auulsa cecidere manus, exēctaque lingua
Palpitat, & muto vacuum ferit aëra motu:
Hic aures, alius spiramina naris adunca
Amputat, ille cauis euoluit sedibus orbes,
Vltimaq; effodit spectatis lumina membris.

Calaber lib. 12. tantum libauit hanc carnificinam. nā de Sinone ita ait,

Οὐδ' ὁμῶς ἔχει βίνας ἀπὸ μέλεων ἔλαμοντο:
Aures simul ἔσ' naves ἀ' membris rescant.

Troiani scilicet, vt veritatem ab illo extorqueant.

Decurtatio membrorum ignominiosa.

3. RAPTIS AVRIBVS] Hoc genus lacerationis contumeliosum fuit, vt in genere omnis decurtatio, apud Liuium lib. 29. milites Pleminium, ab suis interceptum, & seclusum, hostiliter lacerant, & prope exanguem, naso auribusq; mutilatis, relinquunt. Apud Herodotum lib. 3. Cyrus Smerdi Mago δὲ ἀπέτεμε, aures præcidit. Quod & tomo. 1. Annal. narrat Zonaras, & alij. Apud eundem Herodotum lib. 2. viro cuiquam optimo similis contumelia inferitur amputatis auribus ac naso, quæ res sædo spectaculo milites exacerbauit, alienauitque ab rege Aprie, qui id iusserat. A-

puud eundem lib. 3. regis custodibus amputantur naves aurisque. Historia Zopyri nota est, pete ab eodem scriptore lib. 3. Idem lib. 9. scribit, cuidam scemina præcisā ad insignem contumeliam μαρτύριον, δὲ, χεῖρας, γλῶσσαν: mamillas, naves, aures, labra, linguam.

Callisthenem philosophum ita affecit Alexander Magnus; apud Iustinum lib. 15. illum enim reliquit, abscisis auribus, naso, labiis, deforme ac miserandum spectaculum. Apud Cedrenum Phocas πολλὰς ἠρωτηλασε: multos mutilauit. Sed quidem idem Phocas passus est confatalem luem. nam iubente Heraclio scimus, ὁρῶν ἑνὸν τῶς χεῖρας, ἔχει τὴν ἀδελφὴν ἐκκοπῆσαι, εἰδ' ἕτως τὴν ἄμυσ. & ἔσ' οἰσ, ἐπειτὰ τὸν κεφαλῶν. Auctor idem Cedrenus. Vides misero amputatas manus, pedes,

humeros, pudenda; & ad finem caput. Idem loco alio longe distante χερσὶν ἑνὸν vocat, cui abscissæ manus. Apud Marianum lib. 9. Hist. cap. 2. cuiquam effodiuntur oculi, amputatur manus vtraque, & pes alter in pœnam facinoris. Nota est historia Imperatorum Orientalium, quibus partes istæ corporis in insignem

contumeliam abscissæ. Plutarchus de tranquillitate simile genus pœnæ constituit, τὴν ἀποσπῆρας δὲ, καὶ βίνας. & in libr. de exilio Telephorum inducit mutilatum naribus atque auribus, effollis præterea oculis, ac sine lingua, insigni quadam contumelia. Echeta tyranni crudelitatem, qui hospites ita multabat, Germanus notauit, vnde dictus proverbio Echetismus pro ista mutilatione. Turba Græcorum ἠρώων etiam nominat. De naribus in primis locus est in Athenæo lib. 12. apud quem Scythæ, hospitum ἠρωτηλασε τὰς βίνας: mutilabant naves. Scribit Diodorus lib. 2. cap. 1. Æthiopum regem Artisanem (alij legunt, Actisanem) latrocinia nouo quodam modo compescuisse, amputantem naves latronibus: quibus ciuitatem condidit, quam Rhinocolorum vocat. Rhinocolorum. Seneca lib. 3. de Ira, habet quidpiam simile de re. ta. ge Persarum. Constantinus Imperator, is qui à barba dictus est Πρωγονάτης, τὴν ἀδελφὴν, ait Cedrenus, ἐξουνοῦπισε, fratribus naves præcidit. Sed signatissimus est locus Martialis lib. 3. epig. 85. vbi mæcho cuiquam naves abscinduntur: nam pœna consimilis data Deiphoboadultero. Non ablutit pœna illa irrogata mæchis, quam Græci vocant ἀποσπῆρας. de qua vide Scholiastem Aristophanis in Pluto. Itaque fortasse alludit Poëta ad legem Iuliam de adulteriis, qua maritus, si vellet esse temperator, neque occidere mæchum deprehensum in adulterio, poterat mutilare illum qualibet parte corporis, quò allusum ab Horat. Sat. 2. lib. 1.

Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud Accidit, vt quidam testes caudamq; salacem Demeteret ferro.

Hic ego laudo Maronis ἀποσπῆρας, qui cum sciret, testium abscissionem permissam marito in mæchum, tamen abstinnit, pudori consulens, contentus reliqua mutilatione. Plautus Pœnulo ad hanc pœnam testiculorum falsè allusit, ita scribens:

Facio quod manifestò mæchi haud ferme solent.

Quid est refero vasa salua.

De castratione mæchi locus est in Val. Max. lib. 6. c. 1. De erutis oculis, in Martiali:

Vt mæchum patiar rogat vxor, Galle, sed vnum: Huic ego non oculis eruo Galle duos?

4. SVPLICA] Hic per supplicia, intellige vulnera lethalia. Nunquam enim supplicium de alio vulnere dicitur, quàm de extremo. Errant, qui verbera inflicta pueris, vocant supplicium. Rapi ad supplicium, nihil est aliud, quàm rapi ad mortem. Signatè Liuius lib. 29. laceratq; omnes, que pati corpus vllum potest, supplicijs interfecit. Exempla vbiq; obuia.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

Lex Iulia de adulteriis.

ARGVMENTVM.

Cum eo loquitur, dicit iusta illi perfoluisse.

E PLICATIO.

Vo hîc affectus præcipui, nati ab amore Aeneæ in Deiphobum: nam & commendat illum

Iam peramanter, & peramanter dolet de illius exitu. A Commendat à genere, nam à sanguine Teucris. à virtute, nam armipotens. quo elogiò nullum maius in re militari, nam, etli occubuit, tamen post vastatos Pelagos ingenti cæde, & super acerbum stragis prius edita. Dolet, cum ait:

Quis tam crudeles optauit sumere pœnas? cum addit, Cui tantum de te licuit: vbi mita est emphasis, vocat supremam noctem illam, quæ fuit Troiani excidij. Cum ait, se à fama accepisse mortem Deiphobi, placet commentatio Hortensij, qui ait, ista dicta ab quaerente occasionem prædicandæ benevolentia suæ erga defunctum. Quasi dicat, vt sparsa est inter populates fama tui obitus, statim tibi parentaui, aggressi tumulum, iusta perfolui. Quod fecisse Æneam in tanto rerum discrimine, magnum fuit.

In illis tumulum inanem, signat cenotaphium Latina periphrasi (de hoc alibi) quod egomet (inquit Æneas) quippe pius & amicus constitui: & in Rhæteo littore. Additque, tuos manes ter voce vocaui. de quo in Notis. Adiciit, Nomen, & arma locum seruant. pro, locus seruat nomen, & arma; poetica hypallage. Cur autem erectum cenotaphium? Nam, te amice nequiuu Cōspicere, id est, inuenire in tanta caesorum multitudine: neque ponere patria terra. habebatur quippe sanctissimū, condi & tumulari patria terra.

NOTÆ.

1. SVMERE PŒNAS] Soph. in Electra ἀντίποινα λαμβάνεις. Demosthenes 2. Philipp. ita extulit, δὴ κὺν ἑσπέρην.

Vale, ter re- puebatur in luerit.

2. TER] Sumptus hic numerus pro quolibet. ita omnes. Sed mihi placitum allusum ad vocem illam ter repetitam vale, vale, vale. Ad quem morem allucet Seruius, qui. 2. Æn. ad illud:

Sic ô sic positum affati discedite corpus. ita scribit: sensus talis est: Præstate vos mihi funebre solatium, id est, affamini me, vt dici mortuis solet, vale, vale, vale. Hartungus quoque ex illo Theocriti eid. 13. τῆς μὲν ὕλαν ἄνεον, obseruat, qui amissi erant, ter vocari solitos. atque etiam ex Homero, quem postea proferram. Sed ante illum ex eodem loco Homeri iam hoc notauerat Zetzes, locum produco lib. 1. Æn. Hanc eandem rem Aufonius, credo, aperit. Ex quo colligo hanc triplicem vocem fieri solitam in his tumulis, qui erigebantur tantum ad speciem, & erant inanes: qualem hîc Æneas constituit. Aufonij versus sunt:

Hoc satis & tumulis, satis & teluris egenis, Voce ciere animas funeris instar habet.

Gaudens compositi cineres sua nomina dici, Frontibus hoc scriptis & monumenta iubent.

3. VOCE VOCAVI] Non est pleonasmus, sed signat modum, nam vociferanter & clamanter (sic dicam), fiebat vocatio ista, ideo voce. Ideo 1. Æn.

— nec iam exaudire vocatos. attollebatur enim vox à vocantibus, vt exaudiretur. Ceterum ad hanc rem, in qua sum, sumpta occasio Aufonio ad versus istos,

Proditus ad panam scelerano fraude Lacæna, Et deformato corpore Deiphobus.

Non habeo tumulum, nisi quem mihi voce vocantis, Et pius Æneas, & Maro composuit.

4. ARMA] Nihil est, cur arma hîc depicta intelligam cum Seruio, sed vera omnino, quod aliàs fusè explico.

5. SERVANT] Ex more, & iure veterum, quo cauentur, vt nemo sepulcrum haberet in eo loco, quem alius sepulcro prius præoccupasset. Nomen ergo & arma seruant hunc locum, id est, tuerent religiosè. ita in 7.

Et nunc seruat honos sedem tuus. id est, tu sedem illam tueris honore & iure tui tumuli. Potest etiam explicari, vt iam præmissi.

6. PONERE] Ita Græci τὴν εὐχ. Aufonius in Parental. Primus in his pater Aufonius, quem porere primum, Et si cunctetur filius, ordo iubet.

* Atque hîc Priamides: Nihil ô tibi amice relictum est, 510 OMNIA Deiphobo soluisti, & funeris vmbris: Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænae His mensere malis: illa, hæc monumenta reliquit. Namque, vt supremam falsa inter gaudia noctem, Egerimus, nosti; & NIMIVM meminisse necesse est, 515 Cum fatalis equus saltu super ardua venit Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo. Illa chorum simulans, euantes Orgia circum Ducebat Phrygiæ: flammam media ipsa tenebat Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.

c Tum

320 ^c Tum me confectum curis, somnoq; grauatum
 INFELIX habuit thalamus, PRESSITQVE iacentem
 Dulcis & alta quies, placidæq; simillima morti,
^d Egregia interea coniux, arma omnia tectis
 Emouet, & fidum capiti subdlexerat ensem.
 325 Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
 SCILICET ID magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam exstingui veterum sic posse malorum.
^e Quid moror? irrumpunt thalamo; comes additur vnâ
 Hortator scelerum Æolides (Dij talia Graijs
 330 Instaurate, P I O si pœnas ore reposco.)
^f Sed te qui viuum casus, age fare vicissim
 Attulerint? pelagine venis erroribus actus,
 An monitu Diuûm? an quæ te fortuna fatigat,
 Vt tristes sine sole domos, loca turbida adires?

ARGVMENTVM.

Recenset Deiphobus, quo mortis genere multatus fuerit, coniecta culpa in Helenam.

EXPLICATIO.

^a Primum gratias agit Aeneas de honoratio tumulo; deinde responder his, quæ quaesierat de modo mortis. Cum ait, amice, reddid vicem amoris. *soluti*, nam defunctis omnibus exsequia debentur. quid cognatis, & amicis? *ymbrâ*, praclare. non enim cadaveri inanis tumulus & honoratus aggeretur, tantum umbris, simulacro, imaginj. Pergit, & tam dira mala primum sibi & suis satis attribuit, sed me fata mea, & cum emphasi mea. Deinde Helenæ, & scelus exitiale Lacanæ. Noli dicere Helenam, sed cum emphasi Lacanam, quasi, crudelem, impuram, scelestam foeminam. Sed quid tandem fata? *his mersere malis*. Quid Helena? *illa hæc monumenta reliquit*.
^b Pergit narrare res Helenæ incipiens ab extrema nocte Troiæ. Quæ ad equum pertinent, breuiter perstringit, vt quæ Aeneas sciret; reliqua fufius. Ergo. *Nosti, vt egerimus ludibridi supremam illam, & calamitosam Troiæ noctem, inter gaudia*. Quis crederet in extremo vitæ nos gaudere? Ideo addit *falsa*. Et quidem *neceffe est, nimiam meminisse*. Cur? quia grauem fecimus iacturam fortunarum omnium, vitæ charissimæ, potentissimj imperij. Quid autem retinendum est memoria? quod sequitur, scilicet, cum fatalis equus venit in Pergama, & grauis prægnansque alio attulit armatum peditem. Nota oppositionem istam. Equus vehit pedites. Præclare. nam etiam si equo veherentur, non tamen equites. Repeto, vt coniungam omnia. Nosti gaudia miserrimæ illius noctis, cum equus illatus in Troiam est, tunc illa, latet hic indignatio per emphafin, simulans fingensque chororum, circumducebat Phrygias, euantes orgia, id est, celebrantes orgia (scholion est Turnebi) ipsa interim media inter omnes, tenebat flammam ingentem, & vocabat Danaos ex arce summa. Intelligit videlicet speculari ignium significationem, qua vsa est Helena ad vocandos Græcos simulatione sacrorum. Quod factum in arce est, vbi erat equus. Nam circum equum illa ducebat choros.
^c Pertinent hæc non solum ad excusationem sui, sed ad facti verisimilitudinem. Coniuge etiam tam arcto

A somno oppresso, facilius Helena potuit Græcos in domum adducere. Versu illo, Dulcis, &c. attribuit somno tria, videlicet dulcedinem, profunditatem, similitudinem cum morte. Hic tu vide, vt sibi Poëta respondeat. Loquens de hac re in 2. dixit Troianos fuisse sepultos somno. Hic eò alludens, dicit, somnum fuisse similem morti. Eodem enim pertinent & sepultura, & mors.
^d Interim Helena coniux egregia, hoc *ειρωνικως*, amouet arma omnia, & iam prius subdlexerat capiti ensem. vocat hunc fidum, vt in quo spes ad propulsandam vim. Ac postea vocat Menelaum intra mea tecta, & pandit limina. Scilicet id magnum, &c. quasi dicat: Purauit Helena, nihil esse posse gratius pristino coniugi Menelao zelotypia laboranti, quam si me illi traderet. Fore enim existimauit, vt hoc vno facto obrueret formam præteritorum criminum.
^e Superiora latè narrauit, iam quæ sequuntur breuissimè Nam quid repetat carnificinam suam de manibus, naso, auribus? Satis itaque habet, dicere, Quid moror? &c. Ac demum concludit narrationem comprehensione ista, *Dij talia, &c.* Est Æolides Vlysses. quod nomen illi datum pro contumelia & vituperio: inde signatè, *Hortator scelerum Æolides*. Est *instaurate*, reddite, rependite.
^f Petit, vt vicissim Aeneas referat casus, quos passus est. Interrogatio verò triplex est, venis ne huc erroribus pelagi, Diuûm monitu, fortuna aliqua impulsus? Nam quis, nisi his causis permotus, adeat domos istas tristes, quia sine sole, & loca hæc turbida? vbi nimirum turbata omnia, & merum chaos. Illud viuum expende, nam videlicet rarum est, viuum hominem huc venire, vt, venire mortuos, frequentissimum.

NOTÆ.

1. **L**ACANÆ] Ad integram cognitionem loci huius sciendum, Helenam intersecto Paride cessisse in nuptias Deiphobo, statuente hoc Priamo. Sed Helena ipsa apud Euripidem Troadib. ait:
*Εἴ με δὴ δ' κενὸς μ' ἔτ' ἀρπάζεσσι πόδες
 Διήφορος, ἄλοχον ἔχεν ἀλότων ὄρωσαν.*
 Per vim autem hic nouus me rapiens maritus
 Deiphobus, uxorem habuit inuitis Phrygius.
 Adidique, sepe se voluisse demittere funibus è muro,

Helena vocat Deiphobi.

vt rediret ad Græcos: quæ tamèn Hecuba eludit, & mendacij Helenam arguit. Insistit porro Virgilius hoc loco narrationi Agamemnonis. 1. Odyss. vbi pariter Græcorum dux narrat Clyemnestræ facinus aduersum se.
 2. FALSA INTER GAVDIA] Videndus Plato in Philebo, vbi disputatur, an dici queant gaudia vera, & falsa, vt opiniones veræ & falsæ. & in eam sententiam fit discessio, vt dici possint veræ & falsæ voluptates. Propertius inanem lætitiã dixit lib. 3. eleg. 6.
Num me lætitiã tumefactum fallis inani.
 3. NOCTEM] Postremam istam Troianorum noctem duricam vocat Valer. Flaccus ab equo Durateo, vnde effusi Græci in Troianos sunt. Alij duriam legunt.
 4. FATALIS EQVVS] Seneca in Agamem. de Durateo:
Fatale munus Danaûm.
 De eodem Petronius, *vteri notauit fata. & 2. Æn. fatalis machina*. Aufonius in epigram. venusto:
Carminis Iliaci libros consumpsit a sellus.
Hoc fatum Troia est, aut equus, aut asinus.
 5. SAITV] Equum cum dixisset, saltum dat, ex animalis huius natura. Ennius quoque in Alexandro apud Macrobi.
*Nam maximo saltu superauit
 Grauidus armatus equus,*
Qui suo partu ardua perdat Pergama.
 Potest etiam fieri leuis allusio ad lætitiã Græcorum ex capta vrbe. Inter notas enim lætitiæ *πιδυμα σώματα*, Pollux constituit lib. 5. c. 10.
 6. GRAVIS] Ita de Troiano equo Poëtæ metaphora ducta à prægnantibus. Vidisti iam in Ennio *gravidus*, & Lucret. lib. 1.
*Nec clam Durateus Troianis Pergama partu
 Inflammasset equus nocturno Graiugenarum.*
 Sed hoc alibi exornauit.
 7. CHORVM SIMVLANS] Helena ea nocte simulauit se sacra Bacchi celebrare circa equum. ac tum facibus, quæ erant in ministerio horum sacrorum, Græcis signû dedit. Diuersa est ab hoc Homeri narratio Odyss. 4. vbi nihil de sacris Bacchi, nec de facibus. tantum ait, machinam illam rer lustratam ab Helena. De eadem Tryphiod. *της θεης εις χυβη, ter circumiens*. Præclare verò Poëta, *simulans*. Nam Helena re quidem visitata in sacris potuit Troianos decipere. Etenim in sacris & ludis solemnibus fuit mos iactare lampades. Græci *λαμπάδας* dicunt. Latini fere omnes *iactare*. aliqui *rotare*. Claudian. epithal. Palladij:
Et vibrare faces, & noctem ducere ludo.
 Discurrebant enim in choris, tradebantque sibi inuicem lampades, quod ex Herodoto, Pausania, Platone, & alijs iam obseruauit Delius nouis comment. in Agam. versu 350. Lege illum.
 8. EVANTES ORGIA] *ὄργια*, χοροειν. Euan dictus est Bacchus, inde Bacchæ ipsæ euantes, quod Seruius admonet. Sed cum Propertius euantes inducat, facta etiam mentione chori, vt hoc loco Poëta,
Egit vt euantes dux Ariadna choros,
 existimo tunc Bacchum vocatum hoc nomine, cum Bacchæ choreas celebrarunt. inde hic ex peritia Virgilius locutus; præcedit enim, *illa choros simulans*. In 7. etiam Æn. in choris Bacchi canitur. *Euoë Bacche*. Inde signatè Statius in Syluis:
Bassaridum iactator Euan.
 & 5. Theb.
 — & summis auditus montibus Euan.
 Propter clamorem Baccharum. De Orgiis alibi loquor.
 9. DVCEBAT] Vox signata præcantis choro, quasi Helena esset choraga.

Durica nox.

Equus Troianus fatalis.

Prægnans.

Lampadum iactatio in facis.

Euan quando dictus Bacchus.

Duco de Chortagis.

10. FLAMMAM MEDIA IPSA TINEBAT] Nescio qua ratione vicina hic duplex difficultas. vt enim dubiû est, quis primus inuenit specularium ignium originem: ita quoque dubium in re Troiana, quis has specularias faces prætulit. Plinius enim lib. 7. cap. 56. assignat *φωσφαιεν* Sinoni: Sophocles & Alcidas Palamedis. Sed quaestio ista appellet suos, eos (inquam) qui locuti de inuentoribus rerum, atque in his Lipsium lib. 5. de Militia Rom. dial. 9. Dissidia alterius quaestionis, vt meæ, ego hic dabo. Sunt qui hoc facinus Sinoni attribuant. Clare Dictys lib. 5. Phryctoria Belli Troiani: *Nostri multo silentio ad ciuitatem nauigant, seruantes signum, quod igne elato Sinon ad eam rem clam positus tulerat*. Atque etiam Calaber lib. 13. versus illius sunt,
*Δὴ τὸτ' ἄρ' αἰθαλὸν ἄ Σίωνα ἀνὰ πύργον ἀείρει
 Δεινὸς Ἀργείοισι πύργος σέλας:*
*Tunc Sino flagrantem faculam sublime leuauit,
 Ostendens Græcis ignis decus.*
 Virgilius, vt vides, Helenæ Tryphiodorus vtrique, sed è diuersis locis. Nam ille apud tumulum Achillis,
Ἀχιλλῆον ἀπέφαινε Σίωνα εὐφρότης δαλαδ:
Signum ostendit Sinon lucente face.
 illa è suo thalamo,
Εὐειδὴς ἑλὼν χροστέον ἀπὸ εἰκόνος ἄδρυμ:
Formosa Helena lucidam ostendebat facem.
 Enarrator Lycophronis Antenori: ait enim; *Ἀρτήνορ ἢ φανὸν ἀνάπλων ἦν Ἐλλῆσι, καὶ ἔκ' ἑσπόμενος τὸ ἴππου ἀοίγῃ: Praluxit Antenor Græcis accensa face, atque fores Duratei reclusit*. Plautus Vlyssi in Pleudolo, cum

ait,
*Viso quid rerum meus Vlysses egerit,
 Iam ne habeat signum ex arce Ballionia.*
 Lambinus aliud capit in Plauto, sed mihi non dubium, quin capiendus de his ignibus. Nam signum illud, quod ipse affert, non in re Troiana. Hic non te prætereat, hos ignes in scriptoribus solitos nominari voce *fumi*. Liuius lib. 4. *inde fumo, vt conuenerat, datum*. Fumi significatio.
signum, &c. Alij passim obuij. Nisi velis discriminare cum Vegetio, cuius hæc sunt: *per noctem flammis, per diem fumo significari*. Scias obiter factam & ignis vsu multis in rebus. Ad aduentum hostium. Op. *Facium vsus pius: Nam etiam illud vulgare incursum hostium signum, quod incendijs adificiorum intelligi consuevit, &c.* Rectè *vulgare signum*, nam inter alia munera, hoc princeps munus facium fuit. Inde Aristoteles lib. 3. de Anima, cap. 7. ait, qui videat *πῦρ κινούμενον, ignem motum*, statim colligere, *ἔτι πολέμου, quod adest hostis*. Sed pergo ad explicandos alios vsus facium. Ad instans iam bellum apud Græcos, vt apud Romanos, tunica purpurea. Euripides Phœniss.
Ἐπὼν δὴ ἀφείθην πύργος, σῆμα φονίης μάχης:
Emissa postquam fax fuit, signum cruenta pugne.
 Ad exterrandos hostes. Liuius lib. 4. *Repenre patefactis Fidenarum portis noua eripit acies, inaudita ante id tempus, iustitiatque, ignibus armata ingens multitudo, facibusque ardentibus tota collucens, velut phanatico instincta cursu in hostem ruit, formaque insolite pugne Romanos parumper exterruit*. Ad cœnas, & curanda corpora, hoc iam notauit Lipsius lib. 5. de Milit. Rom. dial. 9. ex Diodoro. omitto illum, & aduoco Aristophanem in Pluto, vbi cum quidam dicat, *ἔσται δὴ ὅτι κῶμον βαδίζων, videtur mihi ire ad conuiuium illi respondetur:*
 — φάινεται,
 Στίφαιον γέ τ' ἔστι, & δὴ ἔχων ποσειδέτης;
 — apparet,
 Nam coronat gestat, & facem.
 Ad significandum principibus, quæ sciriopus essent. Apuleius de Mundo: *Ex eo numero erant & diurni cursores*

fores, atque nocturni exploratores, & per vices incensa faces A ex omnibus regni sublimibus locis in vno die imperatori significabant, quod scito erat opus. Ad rem sacram Aristophanes in Irena:

Διδώς τε φέρων, & πάλαι λείων συζυγείων &c.
Faces ferre, & gaudere omnem populum.

Apud eundem in Pluto, vbi Plutus duci vult ad templum, vt sit loco Iouis, fit præceptio afferri δίδως ἡμείνας, accensas faces, vt in re sacra. Ad hilaritatem & lætitiā, sic Philostratus in Iconib. dat illas Como Deo comestationum. & Cedrenus pag 402. ait, quofdam in lætitia exceptos λαμπάσι, & θυμιάμασιν, cum faciibus, & suffitu odorum. Ad prælucendum nauibus, vt accedere ad portum possent. Philostratus idem lib. 1. Icon. σπορόν εἰς φουκίωσαν ἤδ' νεών, εἰ πάλαιον ἐν τῷ πόρτῳ: faculam, vt venientibus à ponto nauibus præluceat. Ad aduentum amicorum significandum, & ostendendam lætitiā, Varro citatus à Nonio: in aduentum amicorum domus fumat, hilaresco. Seneca epist. 65. in-venuerant quidam amici, propter quos maior sumus fieret: non hic, qui erumpere ex lautorum culinis & terrere vigiles solet; sed hic modicus, qui hospites venisse significet. Demum signatè ad sacra inferorum, quod, præter gentiles ipsos, docet Sanctus Eligius episcop. Nonio-mentis hom. 2. vbi ait, in fine lustru Romani, solitos accèdi cereos, & lampadas ex Romano more, ac tum sacrificia fieri in honorem Plutonis, & infernalium Deorum. Adduxi vsus decem facularum, quod studiosis non ingratum esse credo.

11. DVLCIS, &c.] Dat, vt dixi, somno dulcedinem, profunditatem, & similitudinem cum morte, exprimens, vt solet, Homerum, nam lib. 13. Odyss.

Καὶ τῷ νύκτωρ ὕπνῳ ἐπὶ θλασφόρον ἔπιπλε, κήρυξ ἔδιδε δανάτῳ ἀγχιεσσα ἑοικώς: Et huic suavis somnus in palpebris incidit, Altu, iucundissimus, morti proximè similis.

Virgilius sperat Hom-merum.

Duplex hęc victoria. Prior, vnico versu inclusos duos Homericos. Est enim laus pressius loqui, quàm fufius. Posterior: Nam Græcus recurrit iterum ad dulcedinem interposita profunditate, quod non mediocre vitium. Quod autem Virgilius altus de somno, & Homerus κήρυξ, ipse sæpe, & Theocritus eid. 8. βαδὺς ὕπνῳ ἐπὶ. Valerius Flacc. lib. 8. hanc profunditatem expressit verbo obruo. Seneca ep. 53. animum altius mergit. Noſter 2. Æn. 2. sepeliri. & 1. sopiri. Horat. vrgeri. De somni dulcedine alibi dictum, nunc mihi ante oculos Aristophanes Vespis:

Κατὰ τῶν κούρων ἡδὴ τὴ κατὰ χεῖρας γλυκὺ: Nempe hęc ocellis dulco quid suffunditur. & Pindarus Od. 7. Νεμ. ἀνάπαυσις γλυκεῖα.

Somni, dulcedo.

12. FIDVM CAPITV SVB DVXERAT ENSEM] Attingit consuetudinem veterum, quæ nunc apud nostros in magno vsu. Fuit enim moris, gladium & arma appendi ad caput dormientium, vt essent ad manum, si egerent. Morem hunc satis explicat Homerus. 19. Iliad. apud quem Agamemno cum inuenisset Nestorem iacentem ἀνὴρ ἐν μαλακῇ, in molli lecto subiungit:

Παρά δ' ἔνθα ποικιλ' ἕκειτο: Iuxtaq; eum arma variegata iacebant.

Gladius ad caput dormientium.

Mox numerat scutum, hastas duas, galeam, baltheum: Triphiodorus in excidio Troiano:

— ο δ' ἔξ δ' ἰνὸς ἀνορέας
Τάχιστα μάσδων: Surgens hic ex lecto arma quarebat.

Clare Appianus lib. 2. ἐμφολ. loquens de Catone; τὸ δ' ἐπιβδον τῆ κληντὸ τὸν θῆος ὄχ δ' ἄρῳν παρὰ κει μῦθον, ἐξέβονσεν ὄτι ἀποδιδόντες τὰ δ' οὐκ εὐκείων εἰς πολεμίας: enseim solitum lecto adflare minimè inueniens, exclamauit, se hostibus ab domesticis prodi. Inde ego illustro locum illum 7. Æn. vbi Turnus, quem iacentem in lecto vna Furia-

rum ad arma commoquer, Arma amens fremit, arma toto rectisq; requirit. Vbi arma toto dictum signatè ex hoc more. & locum Senecæ in Hercule Oetæo hunc: Eligere nescis anime cui telo incubes. Vtinam esset, vt inam fixus in thalamis meis Hercules ensis.

Hinc etiam illustrari potest locus Iudith, de Holoferne, qui occisus gladio, qui ad eius caput & lectum pendebat.

13. INTRA TECTA VOCAT MENELAVM] Qui hic locus concilietur cum his, quæ dicuntur 2. Æn. ibi at-talimus.

14. QVID MOROR] Similis locus lib. 2. Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo? Quidve moror? Et lib. 4. Quid moror: an mea Pygmalion dum mœnia frater destruat.

Itaque aduertat studiosus Virgilij, similem locum vsurpandum in conuestione, & infelicitate, non in lætitia.

15. COMES ADDITVR VNA] Vlyfsem dedisse se comitem interfectotibus Deiphobi, Homerus etiam narrat Odyss. 8.

Αὐτῶρ Ὀδυσσεὺς πορτὶ δῶματ' ἀντιφῶβοιο
βήματα ἤντ' Ἀρηάσιν ἀντιθέω Μενελάω
Ceterum Vlyfsem ad domum Deiphobi
Conscendisse Marti similem cum eximio Menelao.
& Triphiodorus,

— πορτὶ δῶματ' ἀντιφῶβοιο
Στείχεσιν Ὀδυσσεύτης, & εὐχάτης Μενελάω:
— ad ades Deiphobi
Aduentant Vlyfseque, & bene comatus Menelao.

16. ÆOLIDES] Non Vlyfles, sed signatè Æolides, quæ sita contumelia ab ipsa voce. Etenim, qui Vlyfsem vellent profcindere, non Laërtes, aut Acrifio genitum appellabant, sed Sisypho, aut Æolo. Nam Sisyphus filius fuit Æoli. Aiæ apud Ouid. 13. Met.

— quid sanguine cretus
Sisyphio, furtisq; & fraude simillimus illi?
Aliter genus suum Vlyfles ipse narrat:

Nam mihi Laërtes pater est, Acrifus illi,
Iuppiter huic. Error iste natus ab Anticlea matre Vlyfssis, quæ ante nuptias Laërtes, concubuit cum filio Æoli Sisypho, latrocinii infami. Inde dictus ab inuidentibus filius Sisyphi, nepos Æoli. Sed certè Scholiastes Lycophronis aperit ait, Vlyfsem fuisse filium non Laërtes, sed Sisyphi, nam Anticleam, postquam hæc ex Sisypho conceperat Vlyfsem, Laërtes duxit, verba eius, si quis querat, hæc sunt. Σίσυφῶ δ' ἀθροα μιγάς Ἀντικλεία ἐγκυμοῖσά τιν Ὀδυσσεύτην ἄντην ἐνημὸς ὁ Λαέρτης.

17. DII TALIA GRATIS, &c.] Facta hæc imprecatio ex opinione veterum, qui putabant animas sciunctas à corpore, corporeis adhuc affectibus retineri. In fine huius libri habes Anchisæ verba hæc:

Quin & supremo cum lumine vitæ reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes Corporea excedunt pestes.

Intelligit hæere in ipsa anima separata à corpore affectus, qui insunt in eadem coniuncta cum corpore. Inde itaque iracundia hæc Deiphobi ardentis in Græcos. Probat rem hanc Magius. 3. Miscell. c. 5. ex Ouidio 5. Fast. apud quem vmbra Remi occisus à Celere pari iracundia, Sene Celer crudelem animam per vulnera reddas, Vtque ego, sub terris sanguinolentus eas.

& Suetonio, apud quem Nero fatetur exagitari se specie matris, quam occidi iusserat. Lilius quoq; scribit, Virginie manes per domos ad petendas pœnas vagatos. Marianorum animæ Syllam sollicitabāt; Orestem matris

Vlyfles & Æolides in cōtumelia

Vlyfss gonus.

Anime scit &c. a corpore obnoxi affectibus corporis.

matris vmbra, Pausaniā phasma Cleonices ab eo trucidare. Sed huius rei feges magna est in Del. nostro Dicitur. Mag. Huc pertinet, que ego attuli. 4. Æn. ad illud: Omnibus vmbra locis adero, dabis improbe pœnas.

18. FARE VICISSIM] Locus Euripidis in Phœniss. Σὺ δ' ἀντιφῶβος μὲν, ὅστις ἀν' ἐλλήνοθας: Tu vero responde mihi, quisnam sis, qui venis.

19. FORTVNA FATIGAT] Tibull. lib. 4. Fortuna, vt mos est illi, me aduersa fatigat.

20. VT TRISTES, &c.] Homero hæret. 11. Odyss. apud quem Tirefæ anima ad Vlyfsem:

Τίτ' αὐτ' ὁ δ' ὅστις ἐλεσθῶν φέει ἡλεῖοιο
Ἥλωτες, ὄρα ἰδὲ νε νέκυσας, & ἀτερπέα χῶρον;
Quid huc ὁ infelix relicto lumine solis
Venisti, vt videas manes, tristem & regionem?

535 a Hac vice sermonum, roseis Aurora quadrigis Iam medium ætherio cursu traiecerat axem, Et fors omne datum traherent per talia tempus, Sed comes admonuit, breuitérque affata Sibylla est: No x ruit, Aenea, nos flendo ducimus horas. 540 b Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas: Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit, Hac iter Elyfium nobis: at læua malorum Exeret pœnas, & ad impia tartara mittit. c Deiphobus contra: Ne sæui magna sacerdos, Discedam, explebo numerum, reddâque tenebris. d I D E C V S, i, nostrum, melioribus vtere fatis, Tantum effatus, & in verbo vestigia torfit.

ARGVMENTVM.
Admonet Sibylla Æneam, sermones abrumpat. discedit Deiphobus.

EXPLICATIO.

Homeri & Virgilij interpretes, illi in 11. Odyss. Hi verò in hunc librum, admonent non semel, hæc sacra necromantica peragi necesse esse spacio viginti quatuor horarum. Sacrificium noctu inchoabatur, inde supra, nocturnas inchoat aras. Hoc sacrificio perfecto incipiebatur statim iter. Inde supra, Ecce autem primi sub lumina solis & ortus Sub pedibus mugire solum. Itaque sub ortum lucis incepta est euagatio, ac perlustratio locorum inferorum; in qua visi infantes, damnati falso crimine, qui se interfecerunt, amantes fœminæ, viri militares. Hoc puncto temporis cum iam lux appeteret, Sibylla Æneam vrget ad iter conscendendum, quod videat Auroram præterisse medium noctis cursum, & imminere iam ortu sequentis lucis. Ac propterea, nox ruit, id est, finitur, quia Aurora appetens traiecerat iam medium cursum noctis, imo totam pene noctem, ideo signatè traiecerat, tempore plusquam perfecto, non, traiecit. Quod eo facit animo, vt reliquus superfit dies longissima narrationi Anchisæ, qui finis huius libri. Repeto breuiter, quia locus difficilis. Sacra incepta sunt nocturno tempore: sub ortum lucis mugit solum, & inceptum est iter. peritum est ad Deiphobum adhuc ante diem: tunc Sibylla Æneam admonet appetere iam lucem: hic parer, abire, est cum Anchisæ reliquum integrum diem: redit ad classem appetete nocte. Atq; ita spatio viginti quatuor horarū perfecta sunt hæc sacra necromantica. Hunc locū ego sic explicabam, qui nullus sum. Libet et alios audiam. Galeoti explicatione in Notis dabo. Est datum tempus, id est, assignatū spacio viginti horarū, attributumq; his sacris peragendis. b Perueniant ad locum, vbi se iter scinderet, dextra quidem ad regiam Plutonis, & Elyfios, vbi erant pij sinistra, ad Tartara, vbi scelerati, & nocetes. Dixit ambas, ait Seruius, nō duas, quia sic tertiā posses sperare. c Multi hęc multa, quorū ego aliqua in Notis, hęc breuiter explicatione nostrā accipe. Ait Deiphobus, Ne in

Ita in hoc libro, tristes vmbra. Propertius lib. 1. eleg. 19. tristes manes. Alij regna tristia.

21. SINE SOLE DOMOS] Dissoluit illud Euripidis οἶκον ἀνάλοιον, & in Alceftide ἀνάλοιος δόμος; & in Hercule ἀνάλοιος μυχός, domos, recessum sine sole. Debes Germano, qui etiam addit, repræsentatum frequēs illud Homericum, ἀΐδω δόμους. Nam Pluto dictus ἀΐδης à priuatione luminis. Etymologia huius auctores plures reperi. Hic Plutarchum signo in opere λαθὲ βλάσας. Vbi ἀδην ὀνομάζουσι, ὡς ἀν' εἰς ἀειδὲς & ἀράστον ἡμῶν, ὡς ἐν ἀγαυοῦ μῦθῳ, βλαδίζονται: Aden nominat, quod nos, cum dissoluimur, eam in locum aspectui visuiq; inaccessum. Addit etiam in opere de primo frigido, non solum ἀδην dici quasi τὸ ἀειδὲς, sed etiam Acherontem, quasi ἀχέουσαν. nequit enim videri, quod sine colore est.

me sæui magna vates, discedâ à vobis, vt annos expleâ meç purgationis, ad quæ numerū annorū explendum tenebris reddat. Deiphobus, vt credi potest, recesserat à tenebris, in quibus erat, Æneâ euntē prosequēs vsq; ad locum, vbi iā iter clarius erat ad Elyfiū. Credi(inquam) hoc potest, nā de illo statim torfit vestigia, & de aliis supra, iuuat conferre gradum. Ergo, ait Deiphobus, redibo ad meas tenebras, ad locum mihi destinatum. Certè hos omnes, qui præcesserunt, fuisse in tenebris, atq; vmbis, satis ex præcedentibus notū. Nā Palinurū Æneas vix multa mæstū cognouit in vmbra. & de Didone quoq; agnouit, per vmbra Obscurā. Demū duces quoque vidēre Æneam, & eius arma fulgentia per vmbra. d I (inquit) ð Ænea decus Troiani nominis, atq; vt ere fatis melioribus, quàm ego vsus sū, quàm Troiani omnes. Hęc cum dixisset, ipso in verbo torfit vestigia. Modus loquendi, & subita sermonis abruptio indicat, etiam si voluisset Deiphobus, non potuisse tamen plura loqui, quæ enim hæcenus dixerat, concedente fato dixerat. Simile illud supra ad Didonem, extremum fato, quod te alloquor, hoc est.

NOTÆ.

1. HAC VICE SERMONVM, &c.] Ait hęc Seruius, illud ostēdit, quod scēdum Thufios diei ortus est à sexta diei hora. Quæ implicite Seruius, explicatissimè dat Galeotus lib. de promiss. d. oct. c. 30. Seruium laudans, atque illum pariter, & Virgiliū explicans. Dicit itaque, diem Diei diuiso. in duas partes secabatur: nam quæ erat vsque ad meridiem, ad præcedentem diem pertinebat, quæ à meridie, ad sequentem. Additque hoc factum Hetruscorum more, apud quos ortus diei & aurora non erant initio diei, sed in meridie. Ad hoc probandum adducit locum Virgilij, & Seruij. & rationem ex intercalari dierum supputatione. Fit enim vt Sol finiat annum quattuor in meridie, non alia diei parte, & tunc sequitur intercalatio. Vide illum, qui ista longissimè. Iuxta hanc explicationem medius cursus Pœtæ, est merides. Aliter ego accepi, & explicui, videlicet de media nocte. & quidē Varro noctis mediū vocat noctem.

Met. d. noctem.

itis meridiein, quod alibi exhibui. Etenim si de medio A
dic accipias, & nox ruit sit, nox aduenit, quod necesse
est in interpretatione Galeoti, quid obsecro temporis
restabat ad pœnas Tartari videndas, ad Elyfios, vbi
longissima sit mora cum Anchisæ, cum sacra finienda
essent nocte iâ instante: Facit etiam ad meam explica-
tionem Plutarchi locus de genio Socratis, vbi, curdâ, qui
inferna loca perlustrauit, ad hanc rem dat tantum
δύο νύκτες, καὶ μίαν ἡμέραν: noctes duas, & diem vnum. Tu
de hoc loco Poëtæ vide etiam Agellium lib. 3. cap. 2.
Et quidem in diuisione diei mirè variatum est à Gen-
tilibus. Nam vti Babylonij, vti Ægyptij diem accepe-
rint, illi ab ortu Solis ad occasum, nulla facta noctis
mentionem: illi à vespere vnius diei, ad alterius diei ve-
sperum, scripsit Anastasius Sinayta in opere Hexha-
meron. De quadrigis Auroræ, de eius roseo colore
dicam in 7.

2. NOX RVIT] Diuerso significato dicitur. 2. Æn.
videlicet de aduentante nocte, & ruit Oceano nox. Hoc
non est contra me, nam in Poëtis similia multa. Certè
in Virgilio ex multorum explanatione, cadentia si-
dera, sunt, vel desinente nocte, vel appetente. Cum
ventus dicitur cadere, duplex quoque est significatio,
dicitur vel de vento incipiente, & incumbente ad
procellas; vel de eodem cessante iam, & desinente
minas, quod in Georgicis probauit.

3. HIC LOCVS EST PARTES, &c.] Locus apertè
Platonis in Gorgia, vbi de his locis scribens, ita ait: ἐν
τῇ περὶ δόξης φέρειν τὰ ὀδῶν ἢ ἰσθμῶν εἰς μακρόν νότον, ἢ δὲ
εἰς τὸ βόρειον. in trinitio, ex quo gemina tendunt vie, altera
quidem ad insulas beatorum, altera autem ad Tartarum.
Pertinent etiam ad illustrationem huius loci, quæ
idem Plato scripsit in Phædone, vbi ait, hoc iter ἄλ-
κας τε, καὶ περὶ δὲ πολλὰς ἔχον: habere multos anfractus,
& multos tramites. Quod inde elicit, nam opus est du-
cibus, & si vna tantum esset via (ait ille) nemo erraret.
Inde supra de Ænea, ille vadentem ducem sequitur. &
Æneas ipse petit ad Sibyllam, doceas iter, & sacra ostia
pandas. Hæc duplicem viâ Tibullus attingit lib. 1. eleg. 3.
Sed me qui faciliâ tenero sum semper amori.

ARGVMENTVM.

Describitur munimen Tartari.

EXPLICATIO.

Atet hinc concinnitas quædam, quam ego satis
nequeo explicare, sed illa me commouet. Deipho-
bus subito rorsit vestigia: Æneas subito respicit. Fiit
omnia puncto temporis. ita fatalia sunt. Neque ille
potest plura loqui, neque hic abeuntem profequi,
adeo nec intruere, sed ab amico diuulsus cogitur Tar-
tari carnificinam spectare. Hoc habito, considera, imò
obstupesce, qua ratione describat munimen Tartari,
vbi sunt noxij, inprimis, videt mœnia lata, ad explican-

Ipsa Venus campos ducet ad Elyfios. & deinde:
At scelerata iacet sedes in nocte profunda
Abdita, quam circum flumina nigra sonant.

& Horatius lib. 2. Od. 13. Sedesq; discretas piorum.
Discretionem verò harum viarum Propertius consti-
tuit, non hoc loco, quo Poëta, sed ab initio tranati
amnis inferorum. Sic enim loquitur lib. 4. eleg. 7.

Nam gemina est sedes turpem sortita per annem,
Turbaq; diuersa remigat omnis aqua.

4. NE SÆVI] Homerus χελιδναίην. Plautus Epid.
si quid seniat senex.

5. EXPLEBO NUMERVM] Explicatio Macrobij
lib. 1. de somn. Scipion. cap. 13. quam approbat Cælius
lib. 22. cap. 6. & quam Beroaldus in Annot. contra
Seruium, vocat subtilem, elegantem, eruditam; quàm-
que etiam arripit vt optimam Ioannes Meyenus, ne-
scio qui placere mihi nullatenus potest. Nam non
video, quomodo ratio illa numerorum, quam addu-
cit, aptari Deiphobo possit. Non enim docet Macro-
bius, quis sit terminus ille numerorum, quos explere
debeant abrepti violenta morte. Ideo aliter explicui,
Platoni hærens, constituenti purgatorias quasdam
pœnas, quæ finiuntur post numerum denarium, aut
decennarium, aut centenarium, aut millenarium.
Quibus exactis, iuxta id, quod cuique magis, aut mi-
nus luendum est, fit reuerfio ad vitam. Ex hac itaque
doctrina, explebo numerum, signans videlicet per nu-
merum tempus ipsum, quod restabat. Nam, vt ait Plu-
tarchus ἐν βίῳ. Ἐὶ δὲ ἄλλος ἀειδαίης τις ὁ χεῖν: omnino tem-
pus, quidam est numerus. Sed Seruius Virgilium ita ex-
plicat: explebo numerum, id est, minutam numerum. &
Seruium ita Modicius cap. 35. Deiphobus cum Sibyl-
la & Ænea constituebat numerum ternarium, qui
numerum vt gratus est Supens, ita Inferis tristis. Ergo,
abiens ego minutam ternarium numerum, quem con-
stitui in inferno nefas est. Hæc explicatio ita displicet,
vt pene obominer. Ceterum vatis forma dixit Fabius
declam. 3. 19. implet numerum.

6. IN VERBO VESTIGIA TORSIT] Est hoc, quod
Catull. de Nupt. Peleus pedem reflexit.

a Respicit Æneas subito, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro,
550 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoque adamante columnæ,
Vis vt nulla virum, non ipsi excindere ferro
Cælicolæ valeant: stat ferrea turris ad auras:
555 Tifiphonæque sedens palla succincta cruenta,
Vestibulum infomnis feruat noctesque diésque.
b Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractæq; catenæ.

D dum infinitum pene nocentium numerum, qui capa-
ci loco continentur: mœnia ista, circumdata sunt mu-
ro, non vno, aut duplici, sed triplici. Quis inde exitus?
sed pergit. Mœnia ista, Phlegethon ambit amnis tarta-
reus, non aquis, sed flammis torrentibus. Et vide concin-
nitatem. ideo Phlegethon, quia flammis: ideo, amnis, quia
ambit. amnis quippe ab ambiendo dicitur: ideo rapi-
dus, quia cum flammis torrentibus, inerat in hoc flumi-
ne incredibilis strepitus, non à flammis solum crepi-
tantibus, sed quia secum torquet conuoluitque saxa
sonantia. Innuit rapidissimum præcipitium aquarum.
Quæ ista species? Suffecerant ista ad terrorem poëtæ
alicui, sed non huic vati. Erat his mœnibus porta, sed
ea ingens, & circa illam columna factæ ex adamante,
adeo,

adeo solido, vt nulla vis virum, non ipsi cælicolæ valeant A
ferro excindere. Nam qui ferro excindere adamanta-
ra firniorem materiam? vulgatis poëta nihil cogi-
tans, diceret, columnas esse ex ferro, nec posse ex-
scindi adamante, contra naturam rerum. Non sic hîc
Argos. Præcessit adamas, in quæ nihil faciet ferrum,
nam infirmius. Quid præterea? turris, & hæc ferrea,
stat, educta ad auras, ad custodiam portarum. Neque
verò satis sunt hæc munimina, adest enim custos &
sarelles, Tifiphone dirissima Furiarum, sedens ad por-
tam, & succincta, quo expeditior sit, palla cruenta, feruat
vestibulum noctesque diésque, semper peruigil, semper
infomnis. Et rectè, quæ à cæde dicta Tifiphone habet
pallam concolorem cædibus, id est, cruentam. Nihil
potuit amplius aut dici hac scripture, aut excogitari.
Non autem dubium, quin eminentissimus Poëta
adumbret habitum ciuitatis munitissimæ, vt doceat
qualis ea esse debeat.

Quid verò intra hanc urbem miserrimam? Exau-
diebantur gemitus punitorum, sonabant sæua Furia-
rum verbera, quibus miseri dissecabantur: tum, id est,
deinde, stridor ferri, catena tractæ. vide imaginem hu-
mani carceris. Sunt catena, in recto plurali, in his ver-
sibus sunt causa, & affectus. Exaudiebantur gemitus,
quia ibi verbera; stridor ferri, quia tractæ catenæ.

NOTÆ.

1. RUPES] Rupem hanc, quæ est ad Tartarum,
Homerus vocat petram. 10. Odyss. ad quam
ille constituit Phlegethontis & Cocyti in Acheron-
tem influxum. Scias hîc tam à Virgilio quàm ab Ho-
mero discriminari Tartarum ab inferno. De Homero
fatis multa Spondanus; de Virgilio id certum.
Nam Æneam facit infernos aduentem, nunquam ta-
men Tartarum. Ex quo enim Æneas Charontis flu-
uium transmisiit, pedem in inferno posuit: iam hîc
tantum videt Tartarum, nunquam ad illum aduer-
tit, docetur solum à Sibylla, de rebus quæ intus es-
sent. Porro locum nocentium Virgilius nominat
Tartarum, Plutarchus in opere, λαθὲν εὐώδες, appellat
ἐρεβος, & βάρησπον, Erebum, & barathrum. distinguitque
hanc partem ab Elyfiis, & de Consol. ad Apollonium
vocat Tartarum, δίκης & τιμῆς δεσμοθήκη: iustitia
carcerem, atque vltionis. Quæ verba sumplit à Platone,
qui in Gorgia: τὸ τῆς τιμῆς τε & δίκης δεσμοθήκη, ὃ δὲ
ἐρεβρον καλεῖται. vbi ait, vocari Tartarum iustitiæ atque
vltionis carcerem. Obserua, rupem hanc dici, fini-
stram, ex doctrina eiusdem Platonis lib. 10. de Rep.
qui ἀδύνατος, id est, iniustus, constituit εἰς ἀείσπον, ad la-
uam. Sic sup.

at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

2. MYRO] Hæsiodus etiam in Theog. muto Tarta-
rum cingit.

3. QUÆ RAPIDVS, &c.] Silius, & Claudianus Poë-
tam imitantur. Prior lib. 13.

late exundantibus vrit
Ripas seuus aquis Phlegethon, & turbine anhelo
Flammarum, resonans saxosa incendia torquet.
& infra:
Ardeni Phlegethonte natat, feruoribus attris
Fons rapidus furit, atque vltas sub gurgite cautes
Egerit, & scopulis pulsat flagramibus ora.
Posterior. 2. Rap.
dominis intrantibus ingens
Assurgit Phlegethon, flagrantibus hispida riuus
Barba mater, totosq; flumit incendia vultu.
Plutarchus loquens de his locis, ποταμῶν φλαγωμάτων,

ardentium fluuiorum. in opere de aud. Poëtis.
4. SOLIDO] Ex Theocrito haud dubiè, qui in Ptol.
σπειροῖ ἐξ ἀδάμαντος. Sic Statius 3. Theb.

Solidoq; datos adamante lacertos.
5. ADAMANTE] Dicitur hoc κατ' ἐξοχῶν, & prouer-
bially quadam specie, qua dura omnia dicuntur esse
adamantina. Statius lib. 7. de regia Martis,
clausaq; adamante perenni

Adamanti-
na pro duris
adagialiter.

Disfluere fores.

Apud eundem lib. 3. equi Martis, mandunt adamanta.
& Mars ipse apud Horat. inducitur tunica adamanti-
na. apud Manilium lib. 1. Discordia vincitur catenis
adamanteis. Idè sermo creberimus Græcis. Apud Hæ-
siodum in Theog. quispiam dicitur habere, θυμὸν
ἀδάμαντον. apud Platonem. 10. Polit. ἀδάμαντινὸς ἔχων
dicitur, qui se habet firmiter. apud Athenæum lib. 13.
ex Pindaro, qui amore non vincitur, dicitur habere
cor ἐξ ἀδάμαντος, ἢ ἐκ σιδῆρου. Prometheus in Æschylo
alligatur ἀδάμαντινῆς πεδῆσιν, &c., ἀδάμαντινὸν σφινδόν.
Pindarus Od. 4. Pyth. ἀδάμαντινὸν ἀροσπον. Oppian. 3.
venat. ἀδάμαντινὸν ἀρο. Æschines contra Ctesiphon-
tem loquens de Demosthene merè prouerbialiter:

καλοῖς ἢ ἀδάμαντινὸς τεύχεσσι, ὡς ἀπὸς φονί, τῶν χεῖρων
ἡμῶν ἰελεχῶν: ἀεὶ μῦρις, & ἀδάμαντινὸς, vt ipse ait, re-
gionem nostram munuit. Cedrenus etiam prouerbialiter
pag. 524. ἀδάμαντινὸς δὲ, ὡς ἄλλο, δευμὸς τῶν βασιλέων
ἀσφαλισάμενος: adamantinis ainculis, vt ipse putabat, re-
gnum communiens. Vt patet iterum pag. 655. Mitto Pin-
darum apud Plutarchum, de facie Lunæ, Calabrum
lib. 12. Aristidem in prima Platonica, Cyrillum in A-
mos, & in Micheam: Ioannem Chrysofomum, qui
sæpe, & vnum Paulum non semel vocat ἀδάμαντα.
Philostrotum in Heroicis, Philonem li. de Abraham,
Nazianzenum in Apologetico, Eunapium in vita
Chrysanthij. Sed signatè inuenio hanc vocem datam
rebus infernis. Nam hîc in Virgilio columnæ Tartari
sunt ex adamante. Ouidius 4. Met. Inferni fores facit
clausas adamante. & viæ ipsæ inferorum in Propertio
lib. 4. eleg. 12. nam ait:

Adamas in
inferno.

Non exorato stant adamante via.
Theocritus quoque in Pharmaceut. & ἢ ἐν ἀδάμαντινῆς
ἢ ἀδάμαντος. Sunt qui aliter capiant Theocritum. etiam
ipsum apud inferos moueres adamanta. Sed quid, si Vir-
gilius locutus propriè, & columnæ istæ adamantinæ
erant? Nam adamas igne non liquefcit, quod scribit
Clemens lib. 7. Strom. cap. 6. Certè materiam aliam
Phlegethontis ignis aut absumeret, aut detereret.
Cyrillus quoque in Amos de adamante: τῆς γὰρ πυρὸς
ἀμυλῶ ἀπορῶν ἐπισημένον: ignis vigore contemere suetus.

6. FERREA TURRIS] Hoc quoque dicitur κατ' ἐξο-
χῶν, sed alibi firmo. Ab Homero 8. Il. portæ inferni
dicuntur ferrea, & pavimentum æreum.
ἐνθα σιδῆραια τε πύλαι, & χεῖλιες ἐδάδες.
Ita, & Statius. 7. Theb. cõmunit ferro Martis regiam:
Ferrea compago laterum, ferro arctæ teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta colummis.

Ioan. Chrysof. homil. de Morte prouerbialiter. εἰ γὰρ
λαθὲν ἦν, εἰ γὰρ σιδῆρον.

7. PALLA] De hac veste dixi alibi. Ad imitationem
Virgilij Ouidius quoque de Tifiphone,
fluidoq; cruore rubentem
Induitur pallam, torroq; incingitur angue.

Palla Furia-
rum.

8. SONARE] Aduerti hoc verbo signari furorem Eu-
menidum. Seneca Oedip.
Tum torua Erynnis sonuit.
Statius. 2. Theb.

Sono de Fu-
riis.

—sape Eumenidum vocesq; manusq;
In medium sonuere diem.
& 8.
Addit acerba sonum Theuiesi è vertice crinem

Tisiphone.

In ii. vni Furiarum dat sonum, ex quo alteri innotuit, Accipit illa sonum. Cyrillus in Nahum dixit, ἡ ἀσπ- ῶν sonitus verberum.

9. STRIDOR FERRI, TRACTÆQUE CATENÆ] Dixi representari in toto hoc tractu humanum carcerem. Huius descriptionem adducam ex Calpurnio Flacco declamat. 4. quò videas Poëtam verè instituisse humano carceri: video carcerem publicum, saxis ingenti- bus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc coniecit, robur Tullianum proficiunt:

Carceris hu- mani descri- ptio.

A & quoties iacentes ferrati possis stridor excitat, exaniman- tur, & alienum supplicium expectando, suum discunt. So- nant verbera, cibus recusantibus spurca manu carnicifis in- geritur. Seder ianitor inexorabili peccatore: qui matre flente ficos teneat oculos: illuuius corpus exasperat: manum catena premunt. In quibus agnoscis multa, quæ Virgilius de tartaro. Ioannes Chrylost. homil. de futuro iudicio humanum carcerem triplici nota signat. Constituit enim ibi homines ἀρχαίων, σιδηραῖς ἀλόστοι δ' ἐδ' αἰ- νος, σιδῶν καὶ ἀεικλιεμένων: squalidos, vinctos ferreis cate- nis, conclusos in tenebris.

- a Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit.
- 560 b Quæ scelerum facies ô virgo effare, quibusve Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
- c Tunc vates sic orsa loqui. Dux inclyte Teucrum, NVLLI FAS casto sceleratum insistere limen. Sed me cum lucis Hecate præfecit Auernis,
- 565 Ipsa Deum pœnas docuit, perque omnia duxit. d Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna, Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri, Quæ quis apud superos, furto lætatus inani, Distulit in seram commissa piacula mortem.
- 570 e Continuò fontes vltrix accincta flagello Tisiphone quatit insultans, toruòsque sinistra Intentans angues, vocat agmina sæua fororum. f Tum demum horrifono stridentes cardine sacræ Panduntur portæ, cernis custodia qualis
- 575 Vestibulo sedeat: facies quæ limina seruet? g Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra Sæuior intus habet sedem, tum Tartarus ipse Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras, Quantus ad æthereum cæli suspectus Olympum.

ARGVMENTVM.

Aperit Sibylla Æneæ quæpiam de Tartaro.

EXPLICATIO.

a Verbo consistit, exprimitur habitus hominis tendentis vltra, sed re aliqua graui tardati, inde exterritus est, postquam videlicet, hausit strepitum.

b Trîa rogat, de specie & qualitate scelerum, de pœnis, de plangore.

c Respondet Sibylla præoccupans per ἡρόλην. quasi dicat, ô Ænea, si nemo castus accedere ad hoc limen potest, qui ego scire possum? Sed Proserpina, cum me huic luco præfecit, ipsamet docuit pœnas Deorum, id est, quas Dij exigunt à sceleratis. Insistere limen est, sistere ad limen. Illud, per q̄ omnia duxit, est tmeis, pro, perduxit omnia, videlicet, ad me. Sic videntur necessariò capiendus locus, non, duxit me per omnia. Nam cum nemini pio illuc ingressus sit, illa se ait scire, docente omnia perferentēque Proserpina.

d Ab hac præfatione narrat iam, quæ scit, incipiens à Rhadamantho, qui regio nomine præest Tartaro. Ille itaque, castigat, id est, increpat atrociter nocentes, auditq̄, dolos, illorum, si qui deserant: si verò desint delatores criminum, tunc ipse, subigit, id est, cogit, fateri piacula, quæ quisq̄ commissa apud superos (homines)

B distulit in seram mortem, lætatus furto inani. Dicta hic omnia cum respectu ad Romana iudicia, vbi Prætor, vbi index quæstionis, vbi quæstiones ipsæ ad extorquendam veritatem. Sed hic quæpiam necessariò explicanda. Vocat *furtum*, crimen quodlibet clam factum, & corde tacito: absit enim, ut speciem intelligas. Ait *inani*, nam inaniter celatum est, quicquid de- tegendum fuit apud Inferos. Cum ait, *distulit piacula in seram mortem*, non est sententia, dilatam pœnitentiã ad tempus instantis mortis, ut sæpe fit: sed, dilatam eò vsque, donec differendo moriantur. Roges, nonne *piacula* sunt sacra, quæ expiant crimina? Satisfacit tibi Turnebus, qui hic accipit, *commissa piacula*, pro facto illo, cuius causa adhibendum piaculum. Ergo hic *piacula* sunt fraudes, noxæ, adulteria, crimina reliqua.

c Post auditos dolos, post veritatem quæstionibus & tormentis erutam, traduntur miseri à Rhadamantho tormentibus infernorum. Tormentos isti sunt Furie. Ergo, *continuo*, id est, statim, Tisiphone accincta, quo expeditior sit, *quatit flagello*, miseris fontes, ut pote, vltrix magnorum scelerum, & hanc carnicinam exercet insultabunda in miseris. Neque verò satis, uti illam flagello, quod est in dextera; nam etiam, sinistra manu intentat *toruos angues*. Quid præterea? Cum videat se non parè tam carnicinæ, *vocat agmina sæua fororum*.

f Hæc

f Hæc cum loqueretur Sibylla, portæ ipsæ Tartari patuerunt, & cum ingenti stridore. Hæc mihi verior visa est sententia, quam tamen posteriore loco Seruius proponit. Atque iam apertis foribus narrationem profectitur. Sed quid illud? Cernis custodia qualis Vestibulo sedeat. Diuinant interpretes. Placet præ aliis, qui capiunt Megaram, aut Alecto. Nam Tisiphone clausis etiam portis viscitur in vestibulo, hæc autem custodia patefactis portis denuo apparet. alia ergo, à Tisiphone. Dices, cur necessariò, aut Megæra, aut Alecto? nonne alia monstra in Tartaro? Si aliud hoc monstrum, quàm Alecto, aut Megæra, nominasset profectò Poëta: cum nullum nominet, & aliunde confert Furias infidere limina & vestibulum Tartari, efficitur inde quod dixi. Sed pro his tamen rebus cum nemine pugabo.

g Pergit hunc in modum. Hydra, quæ sæuior, Furiis, sedem habet, in interiore parte: est hæc immanis, videlicet, hiatibus quinquaginta. Noluit dicere oribus, sed hiatibus, ad maiorem aũξιν. addidit etiam atris, ad explicandam profunditatem cuiusque oris. Sequitur, tum Tartarus ipse, &c. Quibus exaggerat profunditatem Tartari, quæ duplo sit maior spatio illo, quod est à terra in cælum, vel, spatio illo, quod est à Tartaro ipso in cælum. vtroque modo explicari hic locus potest. In hoc tractu tantum explicui Poëtam, non expendi, tum vitandæ causâ longitudinis, tum quia verè assequi nequeo, neque satis representare terrores istos, formidinem, immanitatem, angues, flagella, Furiarum minas.

NOTÆ.

1. SCELERVM] Ut explicui, ita omnes. Sed fortassis, scelerum, posuit pro, sceleratis, ut Terent. vbi est scelus, qui me perdidit, pro, sceleratus. Quæ enim sequuntur in Poëta, videntur hoc facere, ut sit sententia. Quæ est facies sceleratorum? quibus vrgentur pœnis? quis illorum plangor? Nam verbi illius vrgentur, nullum est aliud suppositum.

Castus, quid

2. CASTO] Castus Latinis, Græcis ἀγιδος, non solum dicuntur, ut opponuntur Venereis, sed significant etiam pium, mundum, purum, intemeratum.

Sceleratum limen inferorum.

3. SCELERATVM] Ideo limen sceleratum, quia est sedes Furiarum, sunt enim illæ in limine, in vestibulo. Dicente Ouidio 4. Met.

Carceris ante fores clausas adamante sedebant, Deq̄ suis atrois pestebant criminibus angues. Quam simul agnorunt inter caliginis umbras, Surrexere Deæ: sedes scelerata vocatur.

Fortasse, Lector, limina infamiam suam contraxerunt à Furiis. Offensio pedis ad limina inauspicatissima fuit. Pharmaca magarum & incantamina sæpissime ad domorum limina constituebantur, ut iam habes. 8. Ecl. quem locum adiuvu verbis Hieronymi in vita Hilationis: Apud quem adolescens, subter limen domus puella tormenta quadam verborum & portentosas figuræ sculptas in aris Cyprii lamina defodit. Lege reliqua. Cur obsecro limina istis malis sub dita, nisi quia illa Furiis inferorum dicata? Ita probabiliter putare possum. Fuerunt enim limina obnoxia magiæ malo. Plinius lib. 28. cap. 4. Cardinibus ostiorum aceto affusi lutum fronti illum capitis dolorem sedare. Sed de hac infamia liminum alibi latius loquor.

Limina vnde infamia.

4. HECATE] Scias hic obiter, ab Hecate dictas more Gentilium feminas aliquas Hecaterinas. Ita dicta ante baptismum magna illa Caterina Ecclesiæ lux quæ facta Christiana, nomen mutavit. Vide Casarem Baron. lib. 3. Annal. Ecclesiast.

A 5. RHADAMANTHVS] Ex doctrina, ut credi potest, Platonis, qui in Minoë, potestatem Minois & Rhadamanthi ita discriminat: Rhadamanthus vir quidam bonus exstitit, à Minoë siquidem instructus erat: nec tamen regiam disciplinam omnem, sed regi tantum ministrare in iudicij didicit. Vnde iudex bonus appellatus est. Eo planè veluti legum custode per urbem vsus est Minois. Hinc ergo fortasse Poëta Minoi supra maiorem potestatem tribuit, Rhadamanthum ad Tartarum destinat, tanquam à Minoë huc mittatur, ut nocentium carnicinam exerceat. Et supra dixerat Plato, loquens de Homero, ἡ παρὰ μινδὸν ἀπεικονεῖ δινδύοντα: Rhadamanthum non fecit iudicantem. Itaque iudex tantum est Minos, Rhadamanthus ut eius administer quæstiones exercet, culpas audit, cogit ad confessionem, & in B Gorgia Rhadamanthum facit inferiorem Minoë, cum ait Asiaticos iudicari ab Rhadamantho, Europæos ab Æaco: Minois verò esse munus iniunctum, ut iudicaret supra illos; ait enim, ἄνδρες ἑβραῖοι, siquid illi ambiguum reliquissent. Verum est, ab eodem Platone Rhadamanthum induci iudicem lib. 12. Leg. dat enim illi, κείνον ἦν δινδύον, iudicium causarum. Quin lib. 1. Leg. maiore adhuc dignitate illum afficit, facit enim illum dicentem, & distribuentem ius, ἡγούμενον τῶ ἀδελφῶν δίκας ὁρῶν. Est autem longè aliud iudicare, ac iudices in- ferorum. Apologet. ex æquo facit iudices Minoë, Rhadamanthum, Æacum, Triptoleum. Pindarus Od. 2. Olymp. Rhadamanthum vocat Saturni ἀδελφὸν ἀσπασσοῦ. & Od. 2. Pyth. ait, illum non delectari ἀδελφῶν σι, dolis. Plato 1. Leg. δινδύοντα, iustissimum. Aristides in 2. Platonica dat huic viro ἀσπασσοῦ, ἡ δινδύοντα, pietatem, & iustitiam. Aristides laudans Antoninum philosophum, dixit ad ἀδελφόν. τίς ἦν παρὰ μινδὸν, ἡ τίς ἄλλου ἢ τοῦ δινδύοντος ἑαυτὸν ἀπὸς ἀπαιτῶν δινδύονταξ; Quis Rhadamanthus, quis Æacus iustiores se in omnibus (Antonino) iudicem præbuit? Demosthenes in ἐρωτικῶν ait, Æacum & Rhadamanthum amatos à Diis ἡγούμενους, propter moderationum, non minus quàm propter fortitudinem, Herculem, Castorem, Pollucem: propter pulchritudinem Ganymedem & Adonin. Fuit verò Rhadamanthus Cretensis (scio in hoc variari ab nonnullis) ideo Poëta Gnosius, à Gnosio vrbe Cretæ. Certè Plato. 1. Leg. Minoë & Rhadamanthum facit fratres. Atqui Minos Cretensis fuit. Idem scribit in Minoë, & vtrique assignat patrem Iouem, matrem Europam.

C

2. Platonica dat huic viro ἀσπασσοῦ, ἡ δινδύοντα, pietatem, & iustitiam. Aristides laudans Antoninum philosophum, dixit ad ἀδελφόν. τίς ἦν παρὰ μινδὸν, ἡ τίς ἄλλου ἢ τοῦ δινδύοντος ἑαυτὸν ἀπὸς ἀπαιτῶν δινδύονταξ; Quis Rhadamanthus, quis Æacus iustiores se in omnibus (Antonino) iudicem præbuit? Demosthenes in ἐρωτικῶν ait, Æacum & Rhadamanthum amatos à Diis ἡγούμενους, propter moderationum, non minus quàm propter fortitudinem, Herculem, Castorem, Pollucem: propter pulchritudinem Ganymedem & Adonin. Fuit verò Rhadamanthus Cretensis (scio in hoc variari ab nonnullis) ideo Poëta Gnosius, à Gnosio vrbe Cretæ. Certè Plato. 1. Leg. Minoë & Rhadamanthum facit fratres. Atqui Minos Cretensis fuit. Idem scribit in Minoë, & vtrique assignat patrem Iouem, matrem Europam.

D

6. DISTVLIT IN SERAM, &c.] Lege Erasim. adagio, tempus omnia reuelat. Vide ut explicui hanc seram pœnitentiam, & adiunge ita locutum Hieronymum in epistola ad Lætiam: seram misera pœnitentiam velox signavit interitus. vbi, non est sententia, Prætextatam (nam de hac loquitur) serò pœnituisse, sed nunquam pœnituisse.

7. VLTRIX] Tametsi Furie omnes vltices dicantur, ut alibi dixi, sed peculiariter hoc nomen conuenit Tisiphonæ. τριος enim Græcis vltio est. Stadius. 8. Theb.

E

Sed quid ego hæc ita? Tartareis vltiscere sedes Tisiphone. — plus erigit vltrix Tisiphone. Eodem spectat, vindicem dici ab eodem hanc Furiam lib. 1. Atque adeo credi potest, ab hac vna Furias reliquas dici vltices.

8. FLAGELLO] Hoc armantur Furie. Stat. 11. Theb. Fortiarum de vna Furiarum, flagella.

Diua ter admoto tetigit thoraca flagello. Valer. Flacc. lib. 8.

Tisiphone vnde dicta.

—torro Furiarum erecta flagello
Proflit.

Verberatio- Et nota ex triplici genere verberationis, assumptum
nis genus deterius, quod omnino seruire, relicto videlicet fu-
triplex. tuatio, & virgis. Omnis enim verberatio fiebat aut
fuste, aut virgis, aut flagello. Extrema hæc turpissima,
inhonestissima, crudelissima, ac præterea feruillis. Ex
quibus causis, inquit Marcellus I. C. L. seruior. ff. de pœnis,
liber sustibus caditur, ex his seruus flagellis cedit, & domino
reddi iubetur. Ab hac pœna Horatius signat Menam
seruum, Od. 4. Epod. Sectus flagellis hic rrymuiralibus.
Merito ergo res plenissima de decoris assignata à Poë-
ta ad carnificinam nocentium. Addunt Poëta, fla-
gella ista esse viperea, Statius 7. Theb.

Has vbi vipereo tactas ter vtramque flagello
Eumenis in furias, &c.

Ideo Valer. 7. Arg.

Ipsam (Orestem) angues, ipsum horrifoni quatit ira fla-
gelli.

Angues.

Sed de his dico iam in Nota sequenti.

9. ΤΟΥΒΟΣ QVE SINISTRA INTENTANS AN-
GYES] Ita omnes Furia inducuntur. Nunc de Tif-
phone. Dantur illi angues in capite, in manibus. De
capite Tibull. lib. 1.

Tiphonæque implexa (alij legunt, implexa) seros pro cri-
mibus angues.

De eadem Statius 1. Theb.

Centum illi astantes vmbabant ora cerasta
Turba minor diri capitis.

Mitto Senecam in Furente, Claudianum 1. Raptus.
Prior dari illi serpentes in capite, posterior hydros. De
manu produco Ouidium, & Statium, loquentes de
Tiphone. Prior 4. Mer.

Nexa, vipereis distendens brachia nodis.

Posterior 1. Theb.

Tum geminas quatit illa manus, hac igne rogali
Fulgurat, hac vno manus aëra verberat hydros.

Ideo autem dantur Furiis angues, quia hi semper fu-
roris insigne. Inde est, vt Bacchanalia celebrantes an-
guibus se incingerent. Arnobius lib. 5. Bacchanalia
etiam prætermittimus inania, quibus nomen Omophagijs
Græcum est, in quibus furore mentito, & sequestrata pecto-
ris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque vt vos ple-
nos Dei numine ac maiestate doceatis, caprorum reclaman-
tium viscera cruentatis oribus dissipatis.

Intento.

10. INTENTANS] Commodissimè. Nam in hoc
verbo insunt minæ, & peculiaris quidam furor, quod
monuit Doufa lib. 1. Præcidan. cap. 5. Hac enim phra-
si vsi Tacitus, Hirrius, Liuius, Cicero, & Petronius ipse
sæpe, vt cum ait intentanti in oculos Afclyti manus. Pete
reliqua ab illo. Huc trahit quoque digitorum inten-
tationem apud Senecam. Inde & Virg. intentant omnia
mortem. Eodem verbo vsus Seneca in Furiis, nam in
Medea,

Aut cui cruentas agmen infernum faces
Intentat.

& Philosoph. ep. 14. Nihil habent, quod intentent. & ep.
71. In oculos nunc mihi manus intentat ille.

Agmen de Furiis.

11. AGMINA SÆVA SORORVM] Nescio qua con-
fensione poëtarum dictum est agmen de Furiis,
etiã si tantum sint tres. Credo, ad signandas illa-
rum itas. Valer. Flacc. 2. Arg.

380 a Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti fundo voluuntur in imo.
Hic & Aloidas geminos immania vidi

Corpo

A

—velut agmina certant
Eumenidum.

Seneca in Thyeste, dira Furiarum agmina. & in Fu-
rent.

—agmen horrendum anguibus
Megera ducat.

Omitto multos. Statius vocem mutauit, nam pro
agmine dixit aciem 1. Theb.

—quis funera Cadmi
Nesciat? & toties excitam à sedibus imis
Eumenidum bellasse aciem?

Seneca turbam nominat, cum ait in Medea,
Quenam ista tendit turba Furiarum impotens?

Nondum reperi exercitum. Possit illo vt, qui velit. Ma-
lè itaque quidam interpretes per agmina intelligunt
Harpyias. Nam cur non Virgilius loquatur, vt poë-
tæ alij? Quid, quod nomen sororum de Furiis dicitur,
vt patet ex Statio 2. 11. & 12. Theb. quæ tu vide.

B

12. HYDRA] Seruus hic, & cum eo alij, capiunt
Virgilius non de vera serpente Hydra, sed de alia
Furiarum. Credo eos decipi. vide vt contra illos
Nascimb. Lege etiam de hoc monstro Natalem, Li-
lium, & signatè nostrum Delium in Senecæ Furen-
tem vers. 240. nouis Comment. Ego pro argumento
affero imitationem Propertij lib. 3. eleg. 11. qui de Me-
dea ita ait:

Custodisque feros clausit serpentis hiatus,
vbi videntur mihi dari serpenti Colchico hiatus, vt à
Virgilio serpenti Hydræ. Ista enim res affines sunt.

C

13. BIS PATET, &c.] Duplam hanc dimensionem
Virgilius videtur addidisse ad ἀδύτων. nam Homerus
& Hesiodus æqualem constituunt. Prior 8. Il. loquens
enim de Tartaro,

Τόσων ἔνερθ' ἂν δ' εὖ, ὅσον ἕρπιδος ἐστ' ἀπὸ γαίης:
Tantum sub inferno, quantum calum est à terra.

Posterior in Theogon.

Τόσων ἔνερθ' ἂν δ' εὖ, ὅσον ἕρπιδος ἐστ' ἀπὸ γαίης:
Ἴσον γὰρ τ' ἀπὸ γῆς ἐστ' ἔσθ' ἔσθ' ἕρπιδος:

Tantum sub terra est, quantum calum distat à terra:
Par enim spacium à terra in Tartarum caliginosum.

Et adducit argumentum, nam si incus ferrea è cælo
in terram eadat, decimo die perueniet: mox è terra in
Tartarum, decimo itidem die. Et ex gentilibus assum-
pta doctrina Ioan. Chrysof. hom. de futuro iudicio.
φασι τρυγὸς ὕδωρ, & ἔσθ' ἔσθ' ἕρπιδος τῆς γῆς,
ὅσον αὐτὴ τὴν ἕρπιδος: Commemorant, Stygis aquas, ac tar-
tarum, tantum à terra distantes, quantum hæc à calo. Por-
ro à forma huius locutionis non abludivit illa Valerij
Flacci 1. Arg.

Stat rupes horrenda fretis, quot in athera surgit
Molibus, infernas totidem demissa sub vndas.

Tale etiam quidpiam Lucret. lib. 4.

Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cali patet altus hiatus.

Porro Tartarum videtur signare Plutarchus, de sera
vindicta, cum dicat esse in inferno locum ἀπύτων, καὶ
ἀδύτων, qui neque explicari queat, neque cerni: nam vide-
licet ibi constituit τὸς ἀδύτων ἀνύτων, omnino insana-
biles. Eundem locum indicat Cicero in oratione post
exilium, cum ait de Clodio, Spiritu dumtaxat viuere, ne
quidem infra omnes mortuos amandatum esse. Nam, qui
in Tartaro, infra omnes sunt mortuos.

Spacium in-
ferni ad ca-
lum fabulo-
sè.

Corpora: qui manibus magnum rescindere cælum
Aggressi, superiq; Iouem detrudere regnis.
585 b Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammæ Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
c Quattuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
Per Graiûm populos, mediæq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuûmque sibi poscebat honorem;
590 d Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen,
Ære, & cornipedum cursu simularat equorum.
e At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitèmmque immani turbine adegit.

ARGVMENTVM.

Recenset illos, qui sunt in Tartaro.

EXPLICATIO.

INCIPIT narrationem eorum, qui cruciantur in
Tartaro; eamque ab Titanibus, qui bellum
Superis intulerunt, sed domiti Iouis fulmine, con-
trusi sunt in Tartari partem imam. His adiungit O-
rum & Ephialtem filios vel Aloëi, vel verè Neptu-
ni, sed putatos Aloëi. Fuit istis corpus immane, fa-
cinus verò, voluisse expugnare cælum, & Iouem in-
de detrudere.

Reliquum sermonem consumit in Salmoneo, & B
eius explicando facinore. Dabat (inquit) pœnas, quod
Iouis flammæ imitaretur, & sonitus Olympi, id est,
fulmen Iouis, cæli tonitrua.

Quæ præse dixit in superiori versu de fulmine &
tonitruo, explicatiùs hic exhibet, vehebatur equis, vt
fingeret tonitrua; gestabat lampada, vt fulmen. Sed
vbi terrarum hæc tanta Salmonei insania? Non in
recondito aliquo loco, sed per Graiûm populos, & si-
gnatè per vrbem mediæ Elidis, id est, per mediam vr-
bem Elidis; est enim sermo figuratus & poëticus. In-
de verò Iouis indignatio (inquit Seruius) nam in ea
ciuitate imitabatur Iouem, in qua hic specialius co-
lebatur. Addit, Diuûmque sibi poscebat honorem. Pro-
priè hoc; nam, notante in Terent. And. Donato, pe-
timus precariò, poscimus imperiosè, postulamus
iure.

Pergit. Sed demens erat, vt qui simularat nimbos,
id est, tonitrua, & fulmen non imitabile: fulmen ære,
tonitrua cursu equorum cornipedum. Roges, qui ful-
men ære? Nam æs candens fortasse & ignitum, &
hoc artificio aliquo præfixum gestabat, vt fulmen vi-
deretur.

Quid verò Iuppiter? Non faculas tantum, vt Sal-
moneus, nec lumina tædis tantum fumea, ac sine vi-
ribus, sed vt omnipotens inter veros nimbos ac toni-
trua contorsit verum telum, verum fulmen: atque
ita adegit illum præcipitèmmque immani turbine.

NOTÆ.

1. TITANIA PVES] Dicuntur Titanes fuisse
filij Terræ, fratres Gigantum, vel ipsimet
Gigantes nati è Cælo, & Titea, inde dicti Titanes,
vt ait Diodorus. Fuerunt septemdecim. Hæc omnia

A fabulamentis deformata sunt, ideo nos parçè, quod
sæpe monuimus: vberiores quippe in explicandis
moribus, nam hanc partem eruditionis potiorum
ducimus. Et in hac quidem errantium fabularum Titanes.
deformitate, putamus Virgilius hæsisse illis fabula-
toribus, qui dicunt, hos fuisse Terræ & Titanis fi-
lios, nam hoc indicat suo versu, adhibens matrem
& patrem, ait enim genus Terra, pubes Titania. Porro
Virgilius Hesiodo hæsit in Theogon. qui,

Ἐνθα οἱ Τῆρῆες καὶ Τῖτάνηες ἕρπιδος

Κερύφαται.

Reddidit Virgilius Hesiodum illis fundo voluuntur
in imo. Aristides in orat. quæ est ad Romanos, ait, Ti-
tanas eis τὸς καταλίτους μυχὸς τῆς γῆς ἀπέλθειν, Ti-
tanas (ab Ioue) ad infima terre loca peruenisse.

2. FVNDQ] Pindarus apud Plutarchum de consol.
Apoll. τὰ τῆς αὐθιμῆς ἀφανῆς, Tartari obscuri fun-
dum.

3. ALOIDAS] Facit hos Hyginus filios verè A-
loëi, & Iphimedie filie Neptuni. Omitto reliqua
illius, & quæ Phornutus, & quæ Homerus, 1. O-
dyss. & quæ Plutarchus lib. de exilio, & quæ Phi-
lostratus in Heroicis. Adduco tantum verba Apol-
lodoti lib. 1. Aloëus Iphimedian Triopis filiam, que Ne-
ptunum exarsit, vxorem habuit: ea continenter ad ma-
re se confrens, hausos manibus fluctus intra suum fere-
bat, compressaque à Neptuno geminos peperit, Orum &
Ephialtem, quos Aloidas appellarunt. Hi quotannis la-
titudine cubitum, longitudine vnam crescebant: qui
vbi nonum expleuere annum, latitudinem cubitorum no-
uam, & vnam totidem magnitudinem adepti, Ioui
bellum inferre non erubuerunt. Proinde Olympo Ossam
imposuerunt, Peliaque super Ossam imposito, eum in mo-
dum calum conscensum ire muniti. Ingestis ita monti-
bus, de mari continentem, deque terra rursus maria se
reddituros dicantabant. Quin etiam Ephialtes Iunonem,
Otus autem Dianam sibi coniugem deposcebant: Mar-
tem insuper in vincula coniecere, quem Mercurius furta
eripuit. Diana interim Aloidas per dolum de curru pere-
mit, nam in ceruam mutata per eorum medium exfluuit.
Tum hi velut in seram collimaturi alter alterum telis con-
iectis occiderunt. Institi versioni Egij. Calaber lib.

1. Achillem & Aiaceum comparat Aloidis. Affert-
que aliqua, & quæ iam ego ex Apollodoro. Digni
sunt versus Claudiani de Bel. Getico, qui vbique le-
gantur:

Quid mirum si regna labor mortalia vexat?
Cum gemini fratres, genuit quos asper Aloeus,
Martem subdulerint vinculis, & in astra negatus

Tentavit munire vias, steteritque renatis
Pene tribus scopulis, caelesti machina bello.

Quamvis autem prætermiserim versus Homeri de his duobus, nõ certè volo comparationem illius cum Virgilio, eamque filo Scaligeri, nam plena bonæ frugis. Facit Homerus hos Gigantes latitudine ἐνωπιάχων, nouem cubitorum: longitudine ἐνωπύχων, nouem vinarum. Quanto simplicius, grauius, breuius, immania vidi Corpora. Est enim Virgilius eruditionis professor maximus, sed minimus ostentator. Homerus nihil putat dicere, nisi clarè omnia scribat. Virgilio satis est insinuare. Deinde Homerus dat his tantum ὀπείλας minas quasdam. ἰθάρδων (ait) ἀπειλάτων. Quod frigidum ad tantam molem corporum. Virgilius autem,

— qui manibus magnum rescindere calum

Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.

Vide audaciam, furorem, temeritatem, amentiam, non frigidas solum minas. Præterea ex symmetriæ ratione ridiculus est Homerus, nam qui latitudine sunt ἐνωπιάχων, longitudine ἐνωπύχων, malè admodum, & deformiter constituti erunt. Adde etiam operæ Scaligeri, meliores esse Calabri versus, quos prætermisi. Amputauit enim Homeri nugæ, & reliquit minas, & virtutem. Porro cum respectu ad mensuram illam cubitorum, quam isti exercebant, adagij formam elicit Ammian. lib. 22. cum ait: grandiaq; incedens

Tanquam Othus, & Ephialtes, adagium.

tanquam Othus, & Ephialtes. Vide Iunium Cent. 4. adag. 22. Producit Iunius nullum alium testem huius formæ adagialis, sed posset quoque Plutarchum in opere de Luna, qui ad adagium contendens, ita ait: Ego hic renidens, bene tu (inquam) Apollonide, qui talem nobis inueneris demonstrationem, qua & me, & te euincas maiores esse Aloidis istis, non quidem quous diei, tempore, sed mane potissimum, ac vesperi. Græca, quæ ad rem, ἡ Ἄλωδ' ἂν ἐπέειπεν μελέωνας ἔθ'. Cæterum de Pane, qui dicitur ἐπιλάτης, id est, incubo, alia est notio. Lege Artemid. lib. 2. cap. 42. & Glossasten. & de Ephialte pro vapore noxio, qui ex cruditate in caput recurrit, Christianum in vespas Aristophanias, & Scholiastem.

Ephialtes de Pane, & Vapore.

Salmoneus.

4. SALMONEA] Virgilius hunc impium agnoscit, & ita fere omnes. Nam Didymus in Homerum, δουρεθῆ vocat, impium Hesiodus, ἄδικον, imiustum, & ὑπέρθυμον superbissimum. Galenus, quod vidi in Iunio, ἀδελφῆν, a recordem. Suidas eodem filo impium nominat, & dedisse pœnas impietatis. Quin ipse Salmoneus sibi furorem dat lib. 2. epigramm. ait enim, ἀντιμαδων. Aliter Homerus in illo sentit, nam vocat ἀμύμονα inculpatum. Quo epitheto solet ille excellentes duces ornare. & filiam eius Tyro ἐπαπείρειαν appellat, id est, bono patre natam. Atque Eustathius, Salmoneum expressisse fulmina, nõ vt esset in Iouem impius, sed vt artifex egregius: quemadmodum Archimedes finxit vrentia fulgura ex speculis, & alius quidam terræ motus est æmulatus. Ferunt fabulæ fuisse Salmoneum filium Æoli, & fratrem Silyphi. Et in his adhuc est diffidium. Sed quid hoc persequar?

Salmonci tonitrua.

5. DVM FLAMMAS IΩVIVS, &c.] Insaniam istam Salmonci quis non attingit? Suidas de illo: machina quadam fulgurabat, tonabat, populi animos conturbabat. Valerius 1. Arg. Salmoneus nondum ille furens, cum fingeret alii Quadrisida trabe tela Ionis. Ipse de se in epig. ἄροντος δε Διδος ἀντιμαδων, qui per furorẽ Iouis fulmina eludebat. Didymus illum facit, ἀντιεροντων: τὸν Διδ' ἔθ' ἀντιεραπῶν: intonantem fulgurantemq; cõtrario conatu à Ioue. Eunapius in Chronographia loquens de Eutropio eunucho, contra

A quem scripsit Claudianus, alludens ad Salmoneum, ait: κατέσπεν ἄπαι. & κατέσπροντων: concussit omnia, & tonitru perculit. Sed quoniam bis mentionem feci Græci epigrammatis, illud tibi verum. Loquitur statua Salmonei, percussa fulmine à Ioue. & illa, vt credo, faxea, nam iste in maiore pretio, quàm lignæ. Ergo illa,

Sum labor, ὁ Polyclete, tuus. Iustiq; per anras
Salmoneus magni tela trifida Ionis.

Is mea non fessus diro simulacra petiuit

Fulmine: adhuc barathro nec datur vlla quies.

Parce Pater Diuum, quid cadis inuitile saxum?

Ἄψυχος non te belligerare decet.

Sed cum dicat Maro, tonitrua hæc fuisse simulata ære, scias, alios esse, qui tympanis id dicant factum, quæ ex siccis cortis confluens Salmoneus, sonos quosdam edebat. Ideo Nazianzenus orat. 2. contra Iulianum, & σαλμωνεύς ἔθ' τις ἐξ ἑβύρων βροντῶν: Salmoneus quispian

ἔ corio tonans. Salmoneo adnecti potest historia Anthemij apud Agathiam lib. 5. Hist. qui fulgura & tonitrua effingebat, ex cogitatis quibusdam collisionibus complosionibusque rerum, quæ valde essent sonoræ, atque ita immanes quosdam fragores edebat, percellendo sensui aptissimos. Inde Zenonis iocosa querimonia ad Imperatorem Iustinianum; se, homo cum esset, non posse pugnare πῶς δα τὸν ἀστροπυτῆν, καὶ ἐξ ἑβύρων. contra Iouem fulminantem, & tonantem. Simillima Chosroes apud Cedrenum. Parauerat ille

Anthemij fulgura.

millima Chosroes apud Cedrenum. Parauerat ille quosdam machinas, quæ σαργῶνας ἑάδεν ὡς ὑετός, & nitrua. ἦχος ὡς βροντῆς ἐξηχῆσθαι, guttas demitterent, tanquam pluuiam, & tonitruis sonitus resonarent. Simillima etiam

Alladius apud Dionys. lib. 1. Antiquit. verba interpretis sunt: Alladius res quadam tyrannica, & cum Dijs inimicitias gerens. Nam ab eo despiciente numina, appa-

ta sunt fulgurum imitationes, & fragores tonitruis similes, quibus terreri homines, tanquam esset Deus, postulabat. Plutarchus de tranquillitate, ait, Reges esse Deorum imitatores, μονονυχῆ βροντῶν ἔσπροντων ἐθέλοντες. Non malè ad hos fragores, & ficta tonitrua, referas, bombardæ inuentum, qua machina vsum primò Bar-

digum, Teutonici cuiusdam ingenio, auctor est Platina in historia Urbani Sexti. de qua re adeundi etiam Volaterranus, & Blondus. Qui hoc inuentum referunt ad Archimedes (hi sunt Robertus Valturius, & Franciscus Petrarcha) videntur omnino decipi. Potiore iure referrem ego ad Salmoneum Virgilianum.

De hac re lege Hieron. Magium lib. 1. Miscell. cap. 1. Quæ sint potro Claudiana tonitrua, in Festo inuenies. De tonitruis spectaculorum in Romana scena, obuia sunt auctorum loca. Nunc mihi ante oculos Plutarchus lib. 4. Symp. quæst. 2.

6. LAMPADA QUASSANS] Præclare, nam ignis motu accenditur. Sed hæc nota ascribatur Passeratio in Catullum, ita illustranti. Catullus ipse de face nuptiali, manu quate. Ouidius:

Vidi ego languentes mota face crescere flammæ,
Et vidi nullo concutiente mori.

Propert. lib. 1. eleg. 3.

Et quaterent sera nocte facem pueri.

Seneca in Medea:

Excute sollemnem digitis marcentibus ignem.

Statius in epithal. Stella:

— quatiuntq; nouena

Lampade sollemnem thalæmia coeuntibus ignem.

Est hoc, quod Propertius flexa alio dixit lib. 4. eleg. 3.

Hanc Venus, vt viuat, ventilat ipsa facem.

lib. 3. eleg. 14.

Ipse amor accensus perculit antè faces.

7. ELIDIS] Fuit quippe Salmoneus filius Æoli, Elidis

dis reguli, ex Laodice, filia Aloëi, quod & Iunius notauit, Adag. 1. Centur. 1. vt hinc videas concinnitatem Poëta, qui post Aloidas posuit Salmoneum.

Diuinos honores qui ambiunt.

8. DIVVMQVE SIBI POSCEBAT HONOREM] Similis insania multorum, Alexandri, Caligulæ, Annonis, nuper in insulis Iaponiis Nobunangæ & Taycofamæ. Auctores primi, Curtius sæpe, Atrianus, Plutarchus, Iustinus lib. 12. apud quem Alexander, non salutaris, sed adorari se iubet. Alterius, Suetonius c. 22. & Romani alij Scriptores. Tertij, Ælianus lib. 1. Var. hist. c. 30. vsus quippe Anno hoc commento. Coëmit aues plures ex his, quæ discunt cantiones, quas in tenebris & obscuro loco aluit, hanc illas cantilenam docens, θῆς ἔστιν ἄνων: Deus est Anno. Vt inde egregiæ vocem hanc spergerent, & pro miraculo haberentur apud vulgus imperitum. Duorum, qui extremi, pater Ludonicus Gulmanius è nostra Societate in Historia Iaponica. Cuius viri recordationem grata memoria amplector, vt in quo fuit egregia sanctitas, singularis pietas, humilitas ad stuporem, animi candor incredibilis, propagandæ fidei inter barbaros ardor eximius: quæ res illum impulit ad scribendam historiam pietate plenam, & zelo fidei. Nolui viri huius elogium prætere, qui me in Christo genui.

Ludonici Gulmanij dogium.

9. DEMENS] De hoc affectu locutus sum in Miseno, vbi par locus. Hic subiungam verba Æliani, qui lib. 2. Var. hist. c. 19. loquens de Alexandro affectante diuinitatem, pari est vsus affectu: ἐπίσθησε τῆς ἑλληνισθῶν αὐτὸν ἑπιθεσθῆναι γελῶσις γε. Scripsit ad Græcos, vt se Deum facerent. Stultè. Eandem vim apud Græcos (Latini tibi sæpe occurrunt) habet vox ἡδύς, etiam si longè alio significato, vt cum Plutarchus, de orbe Lunæ, dixit, ὃ ἢ μὴ τῷ πασίς, ἀλλὰ τῷ κόσμῳ μέσση ἔθ' τὴν γῆν ἀστρονομῶν, ἡδύς ἔθ', εἰ μὴ ἔ: qui non vniuersi, sed mundi medium putat terram, incuruus est, nisi etiam, &c. Id est, stultus, vtique vniuersi. Affinis in hoc significato vox βέλτης. solet enim simili Ironia proferri. Exemplum inuenies in Plutarcho, opere de Stoicorum repugnantia.

10. TELVM CONTORSIT] Fortasse hæc versibus Pindari Od. 10. Nemeor.

Ζῆς δ' ἰπ' ἰδ' ἀστροφόρον
Πλάξ' ἑλόντα κεραιόνον
Ἀμὰ ἢ καίοντ' ἔριμοι.
Καλεσά δ' ἔθ' ἄνθρωποι
σοισιν ὀμλῶν κρεσσόνον.

Iuppiter autem in Idam fulmen igniferum contorsit fuliginosum. Simul autem comburuntur deserti. Adeo graue est versari in contentione aduersus potentiores. Ad rem Poëtae pertinent verba hæc Plutarchi in Amatorio, νεμεσῶ

Α γδ' ὁ θεὸς τῆς ἀστρομυμμένων βροντῆς ἔ κεραιόνος: vltisitur Deus immitantes tonitrua & fulmina. Vide satis longum excussum Nonni lib. 2. Dionys. vbi per plures versus inducit Iouem emittentem fulmina in Typhæum inuaforem cæli.

11. NON ILLE FACES, NEC FVMEA, &c. Lepidè perstringit ficta Salmonei fulmina: adnotat quippe Seruius dictum hoc ad discrimen ignis terreni, quo in suis fulminibus utebatur Salmoneus: nam æthereus ignis caret fumo, splendore tantum vigens. Itaque tam Virgilius in suis versibus, quàm Seruius in sua explicatione, videntur hætere versibus Lucretij lib. 2. istis:

Per facile est animi ratione exsoluere nobis,
Quare fulmineus multo penetratius ignis,
Quàm noster fluat è radis terrestribus ortus.

Dicere enim possis, caelestem fulminis ignem
Subtilem magis è paruis constare figuris.

Atque ideo transire foramina, qua nequit ignis
Noster hic è lignis ortus, tædag, creatus.

Hæc etiam si vera sint, fortassis locutus Poëta alia sententia. Præmitto verba Plutarchi, vbi loquitur de Luna: fulmina, qua splendoris experia, & fuliginosa poëta dicunt. Græca sunt, κεραιῶν ἀλαμπείς & ἑλόντες. Vides vt agnoscat genus fulminis tantum fumigeri, & id dicat celebrari à Poëtis. Vates itaque locutus fortasse cum discrimine ad hæc fulmina, hac sententia. iecit in Salmoneum non poetica, & fæmora fulmina: sed vera. vel si manis adhuc, locutus cum irrisione, quæ enim inania sunt, fumi nomine vocamus. Sic apud Lampridium in vita Alexandri, fumi venditor fumo ridens Iouis fulmina:

— με
Ποίνθη καπνὸν ἐξ αἰφνης:
Fac me subitò fumum.

Sic Æschines quidam magnus & vanus iactator dictus est prouerbialiter καπνὸς fumus. vt & quidam Theagenes. Vtriusque meminit ex Scholiaste Flor. Christianus: prioris, in Vespis Aristoph. posterioris, in Irena. Prouerbialiter dixit Philostratus in Heroicis, ἀφεσθῆναι σε καπνὸν δίκην: fugit te fumi more. & Hieronymus contra Rufinum: Tu alter Salmoneus omnia, per que incedis, illustras, & nos fumosos arguis. & de Manichæorum multitudine Cedrenus, ἀσπὲ καπνὸς διελεύθου, soluta est, vt fumus. Cyillus in Oseam. ποία γδ' ἰσθῆσαις τῆς ἐν καπνῷ σπυσιαμέννης ἀμίδ' ἔθ'; Qualis substantia vaporis constantis ex fumo?

12. PRÆCIPITEM ADEGIT] Est hoc quod Aristophanes in Irena, κατὰ παρα βίφας.

Ignis fulminei ad nostrum, discrimen.

Fulmina poetica.

Fumi nomē habent quæ sunt inania.

- 595^a Nec non & Tityon terræ omniparentis alumnnum
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, fœcundaq; pœnis
Viscera, trimaturque epulis, habitatque sub alto
- 600 Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis.
^b Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos super atra filex iam iam lapsura, cadenti
Imminet affimilis. lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæq; ante ora paratæ
- 605 Regifico luxu: Furiarum maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas,
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.

ARGUMENTVM.

Prosequitur catalogum.

EXPLICATIO.

Pergit ad Tityum, qui etiam in Tartaro. Describit huius genus, magnitudinem corporis, cruciatum miserum, & in hoc silit, mirè amplificans. Genus, nam vocat, alumnus Terra, id est, filium. Magnitudinem, nam illi, corpus porrigitur per tota nouem iugera. Cruciatum, nam vultur immanis, (vide qualis satelles tundens rostro obunco (vide carnificinam) iecur immortale, visceraq, fecunda penis, (vide miseriam, quæ est maxima, si tantum ad æternum cruciatum sis immortalis.) Quæ sequitur aversionis, extra omnem est aleam, videlicet, rimatur epulis, vt cognoscas auaritiam alitis. & quia avidus, ideo habitat sub alto pectore, non contentus parte extrema. In verbo etiam, habitat, cognosce æternas moras monstri ex carnificantis. Demum, nulla est requies renatis fibris. Sunt fibræ, eminentia iecoris, air Seruius. Certe hi sex versus quouis sunt digni pretio.

b An hæc sententia? Quid memorem Lapithas, & Ixionem, & Pirithoum? An verò hæc? Quid memorem duos illos Lapithas fama notissimos, Ixionem, & Pirithoum? Hi enim duo Lapithæ fuerunt. Imò Ixion Lapitharum Rex, & Pirithous, etiam si Iouis filius, tamen Ixionis creditus. De quo iam ego alibi ex Homero. Sunt Lapithæ Thessaliæ populi. In posteriore explanationem doctos video inclinare. Sed quæ horum pœna? duplex. Prima, Quos super atra silex, &c. Altera, lucent genialibus, &c. extremam mirè amplificat. Itaque lapis est ingens supra illos penè lapsurus, vt æterno metu crucientur. Deinde, habent coram se mensas exstructissimas, sed Megæra Furiarum maxima iuxta illos accubat, neque sinit contingere manibus mensas, nam prohibet, exsurgit, intonat. Hæc sententia; expende illam. Summæ voluptati horrorem summum opponit. Audis, fulcra, & hæc aurea, in toris genialibus, id est, voluptuosus, & hæc lucentia: deinde epulas, & has paratas, quo inuitentur; & ante ora, quo irritentur: demum luxum planè regium. Magnifica hæc omnia, deliciosa, splendida. His quid opponit? Furiam non quamuis, sed maximam, accubantem iuxta illos, prohibentem, attollentem faces, ora intonantem.

NOTÆ.

Virgilius supererat Homerum.

NEC NON ET TITYON, &c.] Prima nota occupet comparationem Virgilij cum Homero, imò victoriã. Versus sunt. 11. Odyss. quos nolo hic dare, tantum quæ pertinent ad collationem. Quod ille, Τίτυον ἴδω: hic grandius, cernere erat. Quod ille, γαίης ἐκείνου: hic, Terra omniparentis. Quod ille, ἴδω: hic, alumnus. In his fermè pares, reliqua quàm longo discrimine? Quod ille vulgariter κείνου, & iterum inculcans, ἐντα κείνου: hic semel, per tota nouem cui iugera corpus porrigitur. Quod ille ἐκείνου: hic tundens, ille tantum ἴδω: hic immortale iecur, fecundaq, penis viscera, ille, γαίης: hic, immanis vultur, & rostro obunco. Quod ille δέσπον ἴσω δόροντες: hic, rimaturq, epulis, habitatque sub alto pectore. illud, δ ἴ' ἐν ἀταμίω: hic, ille autem non abigebat manibus, quia frigidum, ideo relictum à Poëta. Addita verò multa, quæ vidisti in excerptu collationis: ac demum additum veluti quoddam epiphonema,

— nec fibris requies datur vlla renatis.

A Verum est, pro Homero facete, depingi ab illo duos vultures vni homini superstantes, quod genus carnificinæ crudele est. Sed hoc certe non est tanti, vt illi debeat assignari victoria. Similem porro descriptionem in Promethei aquila inducit Achilles Alexandrinus, verbis istis Interpretis: Aquila Promethei pectus depascitur, quippe in aperiendo illo iam aperto persistabat, rostrumque in vulnus demittebat, infodereq, ac iecur querere videbatur, cuius pars tanta sese ostendebat, quantum pistor per vulnus patere voluerat. Poterat & in hunc locum conferri, quæ de Prometheo Æschylus, & Lucianus, vterque non semel. Causam tacet Virgilius, cur hic detrusus fuerit in Tartarum: est verò hæc: interfectus est sagittis ab Apolline, quod Latonæ vim parasset, vt ait Apollonius, lib. 1. Arg. vel Dianæ, quod credit Euphor. quod monuit in Senecam Delrius.

2. TERRÆ OMNIPARENTIS ALVMMVM] Iupiter Elarâ filiam Orchomeni, quam compresserat, zelotypæ Iunonis metu in terra occultauit, inde natus Tityus, creditus est esse Terræ filius. Notarunt hoc Homeri interpretes ex Phreycide, vt hinc videas, cur Virgilius, qui nihil frustra, Homeri ἴδω, mutauerit in alumnus. Non enim tam dici filius Terræ, quàm alumnus & nutritius debet.

3. OMNIPARENTIS] Ex Lucretio, qui lib. 6. de Terra,

Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum. Græci patri forma vocant Terram αἰμυλήθρα, ἀντροφορον, αἰμυφόρον, πολὺ δρεπερον, αἰμυμήτειαυ, ζείδωρον, πολυβότειαυ, αἰμυδωτειαυ, τελεσφόρον, αἰμυλάτειαυ.

4. ROSTRO] Notatum reliquit Athen. lib. 3. proprie hoc dici de subibus, & inde transferri ad alia animalia. Quin notat ex poëta quodam dici etiam βύρρα de Diis.

5. VULTUR] Virgilius vnum tantum adhibet, Homerus duos. Claudianus, Horatius, Seneca, Virgilio hærent. Primus 2. Rap.

— laterisq, piger sulcator opaci. Alter Od. 4. lib. 3. Incontinentis nec Tityi iecur Reliquit ales. Tertius in Furente: Præbet volucris Tityus æternas dapes. Idem tamen in Thyeste Homero institit, Aut pœna Tityi semper accrescens iecur, Visceribus atras pascit effosus aues. Tibullus quoque lib. 1. Porrectusque nouem Tityus per iugera terra Asiduas atro viscere pascit aues.

Lucretius itidem lib. 3. Nec Tityum volucres ineunt Acheronte iacentem. vidisti obiter, vt aliquid horum suos versus exornauerint Virgiliana Musa. De natura vulturis appetentis carnes, multa hic conferri poterant. De vulturio lege Columnam in Ennium, vide Plutarchum opusculo λείβε Γράς, circa finem, vbi aperit quid mythologicè signet hæc vulturum carnificina.

6. PORRECTUS] Ouidius 4. Met. ita extrulit, Iugeribus distractus erat. Lucretius lib. 3. — nouem dispersus iugera membris. Sic legit Gifan. non, dispersus. Ex nostro Tibull. porrectus. versus iam attuli. Lucretius quoque, proiectu corporis,

— cavis costarum cratibus altos Pandere secessus.

11. EPVRS] Seneca pabulum dixit in Thyeste, plenum recentis pabulum monstro iacet. præcessit Tityus. Adducã in sine locum Accij in Prometheo, quem noli diuellere, in quo multa sunt simillima Virgilianæ narrationi, & affectibus: Lum tertio me quoque funesta die Tristi aduolatu aduincis lacerrans vnguibus Iouis satelles pastu dilaniat sero. Tum iecore optimo sarca & satiata affatim Clangorem fundit vastum, & sublime aduolans Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem. Cum verò adesum inflatu renouatum est iecur, Tum rursus tetros amida se ad pastus refert.

12. Ixionem] Dictam de hoc alibi. Eius tormenti Ixionis causas duas commemorat Pindarus Odyss. 2. Pyth. bula. Prior, — τιτ' ἐμφύλιον ἀμα σρό- τισ' ἴα ἀτερ τέρας ἐπέμειξε θνατῆς. quod cognatum sanguinem non sine fraude miscuit inter homines. Posterior, quod Διὸς ἀκόλλω ἐπεπατῆ: vixorem Iouis tentauerit. Cur Pirithous in Tartaro sit, iam supra vates ore Charontis.

13. QVOS SVPER ATRA SILEX] Hanc pœnam alij dant Tantalum. In his Euripides in Oreste, & Pindarus Od. 1. Olymp. nam loquens de Tantalum, — οἱ σατήρ ὑπερπέριαι- σε καρτερὸν ἀντὶ λίδων. illi Pater (Iuppiter) super appendit validum lapidem. Ab his fortè sumpsit Plutarchus, qui de superstit. Tantalum etiam dat λίδων, & ab Archilochus apud eundem in Politicis, ταντῶν λίδων: vlturatur prouerbialiter. Dio Chrysostr. orat. 6. ait, Tantalum semper imminere αἰσθητον. Didymus non solum lapidem nominat, sed ait, impositum Tantalum montem Sipylum. Idem scribit Plutarchus in opere aduersus Stoicos. Contra, rotæ volucris subiiciunt Ixionem Tibullus, atque Ouidius, præter eos alij. Prior,

Illic Iunonem tentare Ixionis ausi Versantur celeri noxia membra rota. Posterior, 4. Met. Voluitur Ixion, & se sequiturq, fugitq. Sed placitum Poëtæ, vt in re fabulosa (nescio enim, an alia sit ratio multis Virgilianis locis expediendis aptior) Tantali lapidem dare Ixioni, huic rotam auferre.

14. ASSIMILIS] Vt Latini, similis, assimilis: Ita Græci ὁμοιος, ἁποσέμοιος. Budæus. 15. LVCENT GENIALIBVS ALTIS] Vt hic, lucent, in re epularum, ita i. Æn. in conuiuio Didonis, domus Tantali pœna. luxu splendida. Referunt aliqui hanc pœnam ad Tantalum, alij ad Phineum. Neutri placet. Non illi, nam Homerus 11. Odyss. Dio Chrysostr. orat. 64. Seneca in Thyeste, Ouidius, Tibullus, Horatius tantum in flumine aut stagnis constituunt subundum, a cuius ore aqua fugiat, cum eam appetit, Homerus, Seneca, & Ouidius addunt etiam pœna defuseri, quæ cum vellet capere, fugiant itidem: hæc diuersa sunt à pœna, quam hoc loco recenset Virgilius. Non isti, nam quo iure Phineus in Tartaro constituitur? verum est, illum admisisse facinus graue, cum propriis liberis oculos eruit nouerçæ consilio: sed hoc in vita expiatum est, immisissis contra illum Harpyis, imò & hæ fugatæ sunt expiato iam facinore. Scio ab Seneca in Hercule Fur. dici, vbi loquitur de carnificina inferorum, Ferrerq, mensas auida Phineas auis. Sed hoc nihil me mouet. Ego Spondanum sequor, qui ait hoc accipiendum de Ixione, & Pirithoo; & quidem abique eius ductu, ego sensissem, secutus ductum Virgilij. Nam series orationis Virgilianæ eò me ducit. Siquis obiciat, quæ de Tantalum, quæ de aliis scribuntur; dicam in re fabulosa potuisse Poëtam libere vagari. Inde liberè quoque Valerius Flaccus. 2. Arg. hoc genus tormenti, saltè non dissimile, Phlegyæ & Thefeo assignat: quos Virgilius aliter afficit. Illius versus sunt:

— inferni qualis sub nocte barathri Accubat attonitum Phlegyan, & Thefea iuxta Tisiphone, scausq, dapes, & pocula libat, Tormenti genus, & nigris amplectitur hydris.

16. GENIALIBVS] Ait Festus: Genialis lectus, qui nutritus. Genialis lectus, qui nutritus.

A Sic hunc custodem mæsti cruciatus alo, Qui me perenni viuum sedat miseria.

12. Ixionem] Dictam de hoc alibi. Eius tormenti Ixionis causas duas commemorat Pindarus Odyss. 2. Pyth. bula. Prior,

— τιτ' ἐμφύλιον ἀμα σρό- τισ' ἴα ἀτερ τέρας ἐπέμειξε θνατῆς. quod cognatum sanguinem non sine fraude miscuit inter homines. Posterior, quod Διὸς ἀκόλλω ἐπεπατῆ: vixorem Iouis tentauerit. Cur Pirithous in Tartaro sit, iam supra vates ore Charontis.

13. QVOS SVPER ATRA SILEX] Hanc pœnam alij dant Tantalum. In his Euripides in Oreste, & Pindarus Od. 1. Olymp. nam loquens de Tantalum,

— οἱ σατήρ ὑπερπέριαι- σε καρτερὸν ἀντὶ λίδων.

illu Pater (Iuppiter) super appendit validum lapidem. Ab his fortè sumpsit Plutarchus, qui de superstit. Tantalum etiam dat λίδων, & ab Archilochus apud eundem in Politicis, ταντῶν λίδων: vlturatur prouerbialiter. Dio Chrysostr. orat. 6. ait, Tantalum semper imminere αἰσθητον. Didymus non solum lapidem nominat, sed ait, impositum Tantalum montem Sipylum. Idem scribit Plutarchus in opere aduersus Stoicos. Contra, rotæ volucris subiiciunt Ixionem Tibullus, atque Ouidius, præter eos alij. Prior,

Illic Iunonem tentare Ixionis ausi Versantur celeri noxia membra rota. Posterior, 4. Met. Voluitur Ixion, & se sequiturq, fugitq.

Sed placitum Poëtæ, vt in re fabulosa (nescio enim, an alia sit ratio multis Virgilianis locis expediendis aptior) Tantali lapidem dare Ixioni, huic rotam auferre.

14. ASSIMILIS] Vt Latini, similis, assimilis: Ita Græci ὁμοιος, ἁποσέμοιος. Budæus.

15. LVCENT GENIALIBVS ALTIS] Vt hic, lucent, in re epularum, ita i. Æn. in conuiuio Didonis, domus Tantali pœna. luxu splendida. Referunt aliqui hanc pœnam ad Tantalum, alij ad Phineum. Neutri placet. Non illi, nam Homerus 11. Odyss. Dio Chrysostr. orat. 64. Seneca in Thyeste, Ouidius, Tibullus, Horatius tantum in flumine aut stagnis constituunt subundum, a cuius ore aqua fugiat, cum eam appetit, Homerus, Seneca, & Ouidius addunt etiam pœna defuseri, quæ cum vellet capere, fugiant itidem: hæc diuersa sunt à pœna, quam hoc loco recenset Virgilius. Non isti, nam quo iure Phineus in Tartaro constituitur? verum est, illum admisisse facinus graue, cum propriis liberis oculos eruit nouerçæ consilio: sed hoc in vita expiatum est, immisissis contra illum Harpyis, imò & hæ fugatæ sunt expiato iam facinore. Scio ab Seneca in Hercule Fur. dici, vbi loquitur de carnificina inferorum,

Ferrerq, mensas auida Phineas auis. Sed hoc nihil me mouet. Ego Spondanum sequor, qui ait hoc accipiendum de Ixione, & Pirithoo; & quidem abique eius ductu, ego sensissem, secutus ductum Virgilij. Nam series orationis Virgilianæ eò me ducit. Siquis obiciat, quæ de Tantalum, quæ de aliis scribuntur; dicam in re fabulosa potuisse Poëtam libere vagari. Inde liberè quoque Valerius Flaccus. 2. Arg. hoc genus tormenti, saltè non dissimile, Phlegyæ & Thefeo assignat: quos Virgilius aliter afficit. Illius versus sunt:

— inferni qualis sub nocte barathri Accubat attonitum Phlegyan, & Thefea iuxta Tisiphone, scausq, dapes, & pocula libat, Tormenti genus, & nigris amplectitur hydris.

16. GENIALIBVS] Ait Festus: Genialis lectus, qui nutritus. Genialis lectus, qui nutritus.

poris, eodem libro, Quamlibet immani proiectu corporis exstet.

Tityi magni mdo. Scribit Pausanias in Phocicis, magnitudinem nouem iugerum, quam Homerus dedit Tityo, capiendam non de ipso corpore, sed iuxta aliquos de area, vbi ille sepultus est, quæ erat nouem iugerum. Potuit profecto fabula ista inde ducere originem.

7. IE CVR] In iecore sedem amoris constituunt Phisici, ex qua fortasse proprietate Virgilius Tityum in ea parte cruciatum esse ait, in qua hælit turpis amor. Certè eo ipso Eustathius Homerum laudat Odyss. 11. Nam, sicut, ait, καρδία θυμὸς τρεῖς ἐστί, & λογιστὸν κεφαλή, & τὸ ἐν τῷ ἔνδοξοις: cor domicilium est vite, caput rationis, ita & iecur cupiditatis. Ideo Horatius Od. 4. lib. 3.

Incontinentis nec Tityi iecur. & lib. 1. epist. Non ancilla tuum iecur viceret vlla, puérve. & Od. 25. lib. 1. loquens de libidine, Sautiet circa iecur vlcerosum.

8. TVNDENS] Hoc retinui, quia grauius, & quia ita hæret in multis libris, atque etiam quia sic exprimitur gestus auis rostro impetentis & exereentis carnificinam. Aliis placuit, tundens. Potest defendi hæc lectio. Nam Homerus de suis vulturibus ἐκείρου, tondabant, & apud Plutarchum de vitando are, τῶν κείρου. Deinde Virgilius metaphoram sumit à plantis repululantibus, vt apparet in illis, fecunda viscera, & fibris renatis. Cum quibus quadrat, tondent. Tertio, quia Seneca in Agamem. ad imitationem Virgilij:

Vbi tondet ales auida fecundum iecur. Quarto, quia de aquila Promethei ita Æschylus: ἴπαρα ἐν δονίστοις: iecur depascetur. Ita videlicet Mercurius minatur Prometheo. Calaber quoque lib. 10. de aquila, κείρε ἴπαρα.

9. FORCVNDA VISCERA] Dio Chrysostr. cum respectu ad Prometheum orat. 8. οἰδὲν τῷ, & αὐξοῦν τῷ τῷ ἴπαρα: tumente & crescente hepate.

10. RIMATVR] Multis in locis Prudentius imitatus D est Virgilium in Peristep. hym. 10. Non rupta sulcis dissecatis viscera? Animam nec intus abditam rimamini? & in Apotheosi: rimatur exta iterum: Rimantes digitos costarum in vulnera cruda Mersimus.

Non abeunt illa eiusdem in Perist. hym. 10. Scrutare vel tu nunc latebras faucium. & hym. 11.

— cavis costarum cratibus altos Pandere secessus.

11. EPVRS] Seneca pabulum dixit in Thyeste, plenum recentis pabulum monstro iacet. præcessit Tityus. Adducã in sine locum Accij in Prometheo, quem noli diuellere, in quo multa sunt simillima Virgilianæ narrationi, & affectibus:

Lum tertio me quoque funesta die Tristi aduolatu aduincis lacerrans vnguibus Iouis satelles pastu dilaniat sero. Tum iecore optimo sarca & satiata affatim Clangorem fundit vastum, & sublime aduolans Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem. Cum verò adesum inflatu renouatum est iecur, Tum rursus tetros amida se ad pastus refert.

12. Ixionem] Dictam de hoc alibi. Eius tormenti Ixionis causas duas commemorat Pindarus Odyss. 2. Pyth. bula. Prior,

— τιτ' ἐμφύλιον ἀμα σρό- τισ' ἴα ἀτερ τέρας ἐπέμειξε θνατῆς. quod cognatum sanguinem non sine fraude miscuit inter homines. Posterior, quod Διὸς ἀκόλλω ἐπεπατῆ: vixorem Iouis tentauerit. Cur Pirithous in Tartaro sit, iam supra vates ore Charontis.

13. QVOS SVPER ATRA SILEX] Hanc pœnam alij dant Tantalum. In his Euripides in Oreste, & Pindarus Od. 1. Olymp. nam loquens de Tantalum,

— οἱ σατήρ ὑπερπέριαι- σε καρτερὸν ἀντὶ λίδων. illu Pater (Iuppiter) super appendit validum lapidem. Ab his fortè sumpsit Plutarchus, qui de superstit. Tantalum etiam dat λίδων, & ab Archilochus apud eundem in Politicis, ταντῶν λίδων: vlturatur prouerbialiter. Dio Chrysostr. orat. 6. ait, Tantalum semper imminere αἰσθητον. Didymus non solum lapidem nominat, sed ait, impositum Tantalum montem Sipylum. Idem scribit Plutarchus in opere aduersus Stoicos. Contra, rotæ volucris subiiciunt Ixionem Tibullus, atque Ouidius, præter eos alij. Prior,

Illic Iunonem tentare Ixionis ausi Versantur celeri noxia membra rota. Posterior, 4. Met. Voluitur Ixion, & se sequiturq, fugitq.

Sed placitum Poëtæ, vt in re fabulosa (nescio enim, an alia sit ratio multis Virgilianis locis expediendis aptior) Tantali lapidem dare Ixioni, huic rotam auferre.

14. ASSIMILIS] Vt Latini, similis, assimilis: Ita Græci ὁμοιος, ἁποσέμοιος. Budæus.

15. LVCENT GENIALIBVS ALTIS] Vt hic, lucent, in re epularum, ita i. Æn. in conuiuio Didonis, domus Tantali pœna. luxu splendida. Referunt aliqui hanc pœnam ad Tantalum, alij ad Phineum. Neutri placet. Non illi, nam Homerus 11. Odyss. Dio Chrysostr. orat. 64. Seneca in Thyeste, Ouidius, Tibullus, Horatius tantum in flumine aut stagnis constituunt subundum, a cuius ore aqua fugiat, cum eam appetit, Homerus, Seneca, & Ouidius addunt etiam pœna defuseri, quæ cum vellet capere, fugiant itidem: hæc diuersa sunt à pœna, quam hoc loco recenset Virgilius. Non isti, nam quo iure Phineus in Tartaro constituitur? verum est, illum admisisse facinus graue, cum propriis liberis oculos eruit nouerçæ consilio: sed hoc in vita expiatum est, immisissis contra illum Harpyis, imò & hæ fugatæ sunt expiato iam facinore. Scio ab Seneca in Hercule Fur. dici, vbi loquitur de carnificina inferorum,

Ferrerq, mensas auida Phineas auis. Sed hoc nihil me mouet. Ego Spondanum sequor, qui ait hoc accipiendum de Ixione, & Pirithoo; & quidem abique eius ductu, ego sensissem, secutus ductum Virgilij. Nam series orationis Virgilianæ eò me ducit. Siquis obiciat, quæ de Tantalum, quæ de aliis scribuntur; dicam in re fabulosa potuisse Poëtam libere vagari. Inde liberè quoque Valerius Flaccus. 2. Arg. hoc genus tormenti, saltè non dissimile, Phlegyæ & Thefeo assignat: quos Virgilius aliter afficit. Illius versus sunt:

— inferni qualis sub nocte barathri Accubat attonitum Phlegyan, & Thefea iuxta Tisiphone, scausq, dapes, & pocula libat, Tormenti genus, & nigris amplectitur hydris.

ptijs sternitur in honorem Genij, unde & appellatur. vide in hunc locum notam Iof. Scaligeri. Iuuenal. Sat. 9.

Tyrus genialis in hortis

Sternitur.

Horat. epist. 1. lib. 1.

Leclus genialis in aula est.

Igitur lecti hi, aut tori Virgiliani ita sunt magnifici, vt repræsentent nuptiales, ac perinde voluptuosos, & iucundos.

17. FULCRA] Sunt hæc lectorum sustentacula & pedes. Neque hoc pugnat cum Græcorum aut Romanorum more, apud quos lecti hūmi sternebantur, & accumbentes cœnabant. Ita enim interdum mensæ parabantur, præsertim in epulis lautioribus, vt pedibus in altum erigerentur, ac perinde lecti quoque attollerentur. Ideo Poëta fulcra, ad mensas, & toros, id est, lectos, altos exhibet. Nam si illæ cum fulcris, necessitati tori quoque alii. Quod, vt factum esse credamus, argumento est tam multiplex mentio pedum, sustentaculorum, & fulcrorum in re conuiuiali. Arhe. lib. 2. ἐν κλίμαξ ἐλεφαντόμοσι καὶ ἑσπερίαι; decumbit in lectis, quibus insunt pedes eburnei. Ibidem κλίμαξ ἀργυροπόδα. obiter nota materiam fulcrorum iam auream ex Marone, iam argenteam ex Athenæo. Dixi de Græcis, à quibus non diffidet ritus Romanus. Varro lib. 7. de Lingua Latina. Quid si esset analogia sequenda in supellestili, omnes lectos haberemus adynam formam; & aut cum fulcro, aut sine eo. Plinius lib. 34. cap. 2. Antiquissima eris gloria Deliaci fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus, fulcrisque. Terentius Adelphi.

Lectulos in Sole iligneis pedibus faciendos dedit.

His adde, quæ Petrus Ciacon. scribit, lectorum pedes partim rotundos & tornatos, partim alia atque alia forma effictos Romæ in marmoribus videri, hæc id eo à me firmata sunt ex Græco pariter & Romano more, ne quis sequutus Suetonium aliter putet. Ait ille in Claudio cap. 32. Adhibeat omni cœna & liberos suos cum pueris puellisq; nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur. Vbi fulcra non pro sustentaculis & pedibus videntur capi, sed pro parte mensæ, & vt credo, ima. & fortasse hæc fulcra erunt, quæ idem in Augusto cap. 64. vocat, imum lectum, vbi sermo est de Augusti nepotibus, vt in Claudio de liberis. Hoc etiam si verum sit (non enim quæro, an falsus Suetonius vocans fulcrum partem mensæ, non pedes) certè consensus omnium me ducit, vt fulcra accipiam pro pedibus & sustentaculis.

Luxus de cō 18. LV XV] Vox mensarum, vbi illæ extructissimæ, lautissimæ, apparatussimæ in 1. Æn.

regali splendida luxu.

Silius lib. 11. in re etiam conuiuiali,

superet inconsumptus opima

Sidonius mensæ miles, faciemq; superbi

ignotam luxus oculis mirantibus haurit.

Regifcus de Sed attributum, regifcus, ad eandem pertinet magnificentiam, ita in 1.

regali splendida luxu.

Et Plautus Persa: Basilicè agite Eleutheria, id est, regifcus, & iterum: Basilicè accipere vittu, id est, regio. Cicero ex Ennio in Tuscul.

Vidi ego te constanter ope barbarica,

Te etis celatis, laqueatis,

Auro, ebove instructam regifcè;

^a Hic quibus inuisti fratres, dum vita manebat, Pulsatũve parens, & fraus innexa clienti. 610 Aut qui diuitiis soli incubere repertis,

subaudi, domum, aut mensam Priami.

19. FVRIARVM MAXIMA] Megaram accepit in hoc animus inclinat, quamuis sciam certi nihil statui posse. Agitauit nemo hanc quæstionem, ideo subiiciam quæ reperi. Accepi (inquam) Megaram, primo, quia illa sic dicta quasi μεγάρων ἑστ. Illa ergo princeps reliquarum. Nam etymologia Natalis nemini docto probatur, Delio in primis. Deinde Seneca in Furente huic præbet ducatum, cum ait,

— agmen horrendum anguib;

Megara ducat, atque lucifica manus

Vastam rogo flagrantem corripiat trabem.

Tertio, apud Statium 11. Theb. Tisiphone inducitur opem à Megæra postulans, tanquam à principe,

— Tisiphone fraterna claudere querit

Bella tuba, nec se tanta in certamina fidit

Sufficere, inferna comitem ni sede Megeram,

Et consanguineos in prelia suscitaret angues.

Quarto Poëta Megaram ad res magnas solent educere; si quæ non ita magnæ sunt, tunc Tisphonem, & Alecto. Inde Ouidius in epist. Phyllidis:

Promuba Tisphone thalamis vltulauit in istis,

Et cecinit mæstum deuia carmen auis.

Affuit Alecto breuib; torquata colubris,

Suntq; sepulchrali lumina motaface.

Vides, vt à Megæra absteineat in re non multi ponderis. Quinto, Orpheus in Argon. tribus Furiis illatis, & nullo honesto epitheto Tisphone & Alectone exornatis, Megaram vocat Diam. Versus est:

Τισφὸνὴ τριτὴν Ἀλεκτῶν, & δὴ Μέγαρα.

Sunt ista pro Megæra. Addidi, nihil certi statui posse. Ita est: nam pro Alectone proxima sunt argumenta. Dares enim Phrygius lib. 2. de bello Troiano ex versione Cornelij Nepotis, si illius est, quæ circumfertur, ita ait,

— videt Alecto quas fregerat arces,

Fortuna meliore frui: videt, ardet, & hydrys

Irafcens, circumq; genas & tempora crebris:

Mène (inquit) Reginam Erebi, mundi q; potentem,

(Atque vrinam celi) regnum mortale laceffet?

Adiunge auctoritatem Macrob. lib. 5. Satur. cap. 17. vbi de re longè alia loquens, facit Alecto maximam Furiarum. Pro Tisphone quoque non nihil est: nam Statius lib. 1. Theb. hunc in modum illam compellat ore Oedipi.

— da Tartarei regina barathri,

Quod cupiam vidisse nefas.

De eadem accurrende ad Oedipi preces, sic idem,

Tristibus exilij ripis, discedit inane

Vulgus, & occursum Domina pauet.

Alibi idem Statius.

Tisphone dux pande viam.

Quibus illa vocatur, Regina, Domina, Dux. Quæ Seruius de fame astruit, ipsa concidunt suo frigore. Nascimbænum nihil moror, qui accipit Celæno Harpytam.

20. PROHIBET CONTINGERE] Est hoc, quod Plutarchus dixit de Tantalo in libro de vitando aere, ἐπιγνοσι γὰρ ἄδελφῶν ἑστὶ ἰδίωσιν.

21. EXSVRGITQVE FACEM ATTOLLENS] Nota verba, exsurgit, attollens. Certè furor Eumenidum sollet per has aut similes voces exprimi, de quo in 7. Æneid.

Megara maxima futi rum.

Alecto.

Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est) Quisque ob adulterium cæsi, quique arma secuti Impia, nec veriti dominorum fallere dextras; Inclusi pœnam expectant, ne quære doceri, 615 Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunæve merfit. Saxum ingens voluunt alij, radiisque rotarum Districti pendent, sedet, æternumque sedebit Infelix Theseus, Phlegyasque miserrimus omnes Admonet, & magna testatur voce per vmbras: 620 DISCITE IVSTITIAM moniti, & non temnere Diuos. Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem Imposuit: fixit leges pretio, atque refixit. Hic thalamum inuasit natæ veritòsque Hymenæos: Ausi omnes immane nefas, ausòque potiti. 625 Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina possim.

ARGVMENTVM.

Subiungit alios, abstinens iam ab nominibus.

EXPLICATIO.

Recenset multiplex genus facinorosorum, qui puniuntur in Tartaro. Ergo ait, Hic inclusi expectant pœnam, septem hominum genera, videlicet, qui habuerunt odium fratrum: qui parentes suos pulsarunt manu; caue hic quicquam de morte intelligas: patroni, qui clientes suos per fraudem deceperunt, fueruntque in illos duri: qui, inuentis opibus, commodo suo metiti sunt omnia, aliena neglexerunt, præsertim cognatorum, & affinium; & hi quidem multi sunt; nam latè patet auaritia: qui cæsi sunt, propter adulterium; qui ciuilia bella tractarunt, hæc enim sunt, arma impia, quod alibi ego explicui: demum serui, qui vereri dominos cum debeant, illorum fidem violarunt, nam hoc est, dextras fallere, est enim dextra sacrata fidei, de qua re dicam alibi.

A facinorosis transit ad illorum pœnas; harum quatuor cõstituit genera. Ergo, alij voluunt ingentem lapidem, luctanturque semper cum hac mole: alij, pendent miserimè in radijs rotarum districti, id est, distenti, soluti, ac diuisi à se: sedent alij, sedebuntque in æternum, è quorum numero est, Theseus, & hic infelix, vt qui se filij nece & patricidio contaminauit (ait Germ.) nam ita postea de Bruto, infelix, &c. Sunt qui in Tartaro, inusitato pœnarum genere crucientur, vt videlicet cogantur alios commonefacere, in his est Phlegyas, qui, quod Deos ipse contempserat, hoc, alios, ne faciant, admonet.

Recurrit iterum ad nocentes, & subiicit tria alia horum genera. Hic (inquit) patriam auro vendidit, atque illi imposuit, tanquam graue onus, dominum, id est, tyrannum aliquem potentem. Alius pretio quoque leges fixit, refixitque, id est, condidit ad libitum, aboleuit ad libitum. Demum alius veritas & nefandas nuptias aggressus est, inuadens thalamum natæ. versus ille, Ausi omnes, &c. capit epiphonema.

ad Enumeratis nocentibus, & nocentium pœnis, breui quodam epilogo ait, se non parem esse, vel ad sceleratos percurrendos, vel ad illorum pœnas, etiam si sibi sint centum linguæ, centum ora, vox ferrea.

NOTÆ.

1. Hic quibus, &c.] Adneci Virgilio potest iste complexus verborum Tertulliani in Apolog. Illic enim abstrudi solent impij, quique in parentes, & in sorores incesti, & maritarum adulteri, & virginum raptores, & puerorum contaminatores, & qui seuiunt, & qui occidunt, & qui furantur, & qui decipiunt, & quicumque similes sunt alicuius Dei vestri. Necnon iste Platonis in Phædone, cui proculdubio Virgilius inicitit: Qui verò ob scelerum magnitudinem insaniabiles esse videntur, qui videlicet sacrilegia multa & magna, vel cades iniquas, vel alia horum similia perpetraverint, hos omnes conueniens fors mergit in Tartarum, vnde nunquam egrediuntur. vide eundem in Axiocho ab eo loco, ἐν δὲ γὰρ ἀρεῶν, &c. Seneca quoque pari filo in Furente:

— certus inclusos tenet Locus nocentes: vtq; fert fama, impios Supplicia vinclis seuæ perpetuis domant.

Hic scias (nescio an alibi monuerim) Platonem, Virgilium, & reliquos ex ethnicis, habuisse Tartarum eo loco, quo nos Infernum; Infernum verò eo loco quo nos Purgatorium. Itaque cruciandi in æternum ducebantur ex illorum doctrina ad Tartarum, purgandi ad infernum. Scio ab hac doctrina dissentire aliquantulum Platonem in Phædone, nam aliquos constituit in Tartaro, quibus inde nullus futurus exitus; aliquos, quibus futurus aliquando. Porro percussores fratrum Cassiod. lib. 1. epist. 18. vocat portenta: Virgilius tantum locutus est de odio.

2. PVLSATVSVVE PARENS] Parco hic congerere eruditionem de his qui parentes suos interfecerunt; hoc enim Virgilij locus non postulat: qui tantum capiendus de his, qui manu parentes pulsauerint. Itaque hæreo explicationi Colerij lib. singulari pareng.

000 Iuris

Iuris cap. 3. 6. vbi ait, pulsationem debere intelligi illam, quæ fit manu, non ferro, aut alio quouis instrumento. vnde Tribonian. libr. 3. Instit. titulo de iniuriis, ait, iniuria autem committitur, non solum, cum quis pugno pulsatus. Scio verba hæc aliter ab aliis legi, tu lege Hotomanum in eum locum. Ideo aliunde explanationem, quam adhibui, proba. Suetonius in Galba cap. 5. atque etiam manu pulsata fit à matre Lepide. vides, vt cum pulsatione iungatur manus pugnatiue. Inde & Seneca lib. 9. Controu. 2. Qui patrem pulsauerit, manus ei praeclaudantur. Erat itaque lex, ne quis manu parentem pulsaret, & Virgilius voluit assignare in Tartaro locum his, qui fecissent contra hanc legem, alludens proculdubio ad leges Romanas. & quidem in Romanis legibus Romuli, neque in Græcis Solonis, vlla statuta est pœna in parricidas, quod neminem hoc facturum putauerint. Quod scribit Plutarchus in vtriusque vitis, & Orosius lib. 5. cap. 16. Quintilianus declam. 265. & declam. 278. apertè discriminat pulsationem à cæde, quod legenti liquidum. Adduco verba loci alterius: Num dubium est, quin si pulsasset patrem, non iniuriarum tantum lege teneretur: si occidisset, non cædis tantum lege pœnas daret? Vide eundem declamat. 328. & declamat. 372. vbi pariter discriminat. Inde ego & Statium explico 3. Sylu.

— si quis pulsata conscius inquam
Matris, & inferna rigulum timet Baccon vna.

& Eschinem contra Timarchum, qui expressè, τὸν πατέρα τὸν υἱὸν, ἢ τὴν μητέρα: patrem aut matrem verberans. Quod verbum nos ducit ad pulsationem manus, non ad scelus sanguinis. Magnum etiam pondus pro hac sententia Artemidori verba lib. 4. cap. 3. ἰδοὺ τίς τὴν μητέρα τὸν υἱὸν ἢ τὸν πατέρα παρὰ νόμον: visus est sibi quidam matrem pulsare, erat hoc ipsum contra legem. Sed esto nulla sint firmamenta, quæ attuli, quæ tamen magna sunt: certè vnus Plato sarris Poëtam explicat. ille lib. 9. Leg. non longè à fine loquens de hac re, vsurpat verba ista ἀπαθεί, ἀληθῶν, τὸν υἱὸν: contingere, plagam inferre, pulsare. Quæ omnia verba, quò nos ducant, clarum. Et quidem, contendisse ad Platonem, Virgilium, clarum quoque. Nam addit Plato, hoc qui fecerint, dignos esse extremo supplicio, & explicat extremum supplicium esse, non mortem, sed esse in inferno. Quis iam neget Virgilium ad Platonem aspirasse, ac perinde capiendum, vt ille capiendus est? Paulsanias etiam in Phocicis in inferno constituit illum, qui à δίκῃ ἐς πατέρα, non iustus in patrem. Quæ iniustitia, nihil vetat, quin de hac pulsatione accipiatur. Laudo itaque doctissimum And. Schotrum, qui in adductam Controuersiam Senecæ, verba Heraclidis Pontici hæc, οἱ κομώμενοι δὲ τῆς πατρὸς ἢ τοῦ υἱοῦ χερσὶ ἀποκόπτειν, τὸ δὲ αὐτῶν αὐτῶν μέγιστον ἐξαρτίων ἀποτέμνοντες, ita reddit, Legislatores, patris percussoribus manus amputant, illam præcipuè partem mutilantes, quæ scelus commisit. Reprehenditque Germanicum, qui reddiderat parricidas. Nec memouet dici à Polluce lib. 3. esse πατρὸς ἢ υἱοῦ, quos alij vocant πατρὸς ἢ υἱοῦ, idque ex Ilaço.

Clientium iura. 3. ET FRAVS INNEXA CLIENTI] Allusum ad legem 12. Tabular. Patronus si clientis fraudem fecerit, sacer esto. Horat. 2. Carm. 18. Od. ita attingit hanc fraudem.

Quid, quod vsque proximos
Renellis agri terminos? & vltra
Limites clientium
Sulis auarus pellitur paternos
In sinu ferens Deos,

Et vxor, & vir, sordidusque natos. Poterit hic locus illustrari verbis Dionysij lib. 2. Antiq. quæ, quia satis plurima, omitto. Docet ibi multis, quo iure deberent patroni suscipere causas clientum. Itaque, qui legerit Dionysium, nihil mirabitur assignatum locum in Tartaro iis qui imposuissent clientibus, violassentque clientelas.

4. SOLI INCUBERE] Quia soli, ideo cruciantur. Debet enim esse pecunia ad vsus aliorum, ideo Græcis ζῆλον. & Persius Sat. 3. monet, pecuniam largiendam charis propinquis. & hanc inesse illi vtilitatem. Illud incubere, illustrabis ex Cicero, qui pro Cluentio, pecunia incubare. ex Liuio, qui lib. 8. incubantes thesauris. Græci dicunt ἐπιμελόμενοι, ἐπιμελόμενοι. Tu vide, quæ ego 2. G. ad illud defossæ que incubat auro. & adiecit hic, dictum hoc ab Horat. Od. 1. Epod. alio flexu, videlicet, terra premitam. & ab Plutarcho in Apophth. χρυσίου καὶ θησαυρῶν.

5. OB ADULTERIVM CÆSI] Nunquid hic cæsi sunt, occisi? an tantum, percussi? tu diuina. Ego primum capio. viderur enim alludere ad illos miseros, qui occiduntur à viris, quoties isti illos deprehendunt in adulterio cum vxoribus.

6. QUIQUE ARMA SECVTI IMPIA] Seruius hoc refert ad Sextum Pompeium, qui collectis seruitiis vastauit Siciliam. Alij ad Spartacum, qui seruorum fugiuorum collecta manu bellum concitauit. Turnebus libro 22. cap. 1. ad vnum Menam, in quem Horatius scripsit oden quartam Epod. Nam hic, cum esset libertus Sexti Pompeij, defecit à patrono, & ad Augustum transitit prodita classe. Atque adeo Turnebus coniungit hæc omnia.

— qui que arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dexteras.

Hoc non omnino placet Germano, nec nobis. Rationem illius tu vide. Nostra hæc est. Nam malè Poëta cum allusione ad rem Menæ nominaret dominorum dexteras. cum longum sit discrimen inter dominos & patronos. Et quidem Sextus Pompeius patronus erat Menæ, non dominus. Quid quod Augusti arma Virgilius non impia diceret. Itaque fatius est, verba diiungere, & per illa, qui que arma secuti impia, intelligamus omnes aggressores bellorum ciuilium. reliqua de seruis nequam.

7. INCLVSI] Fortasse cum allusione ad Romanum morem, quo vulgo serui in custodiis erant, & ergastulis tenebantur inclusi.

8. QVÆRE DOCEBI] Similes locutioni huic structuras adducit Lambinus in Od. 11. lib. 1. ad illud,

Tu ne quaesieris scire, &c.

Legi illum. 9. SAXVM INGENS VOLVUNT ALII] Signari hæc Sisyphum, certum: sed & alios multos, certum quoque. Noluit sanè Poëta, vt sæpe visum, insisteret tris fabulis, quod etiam apparebit in sequenti nota. Saxum Sisyphi iam sublarum, iam dilabens, à τὸν ἄβυσσον, καὶ κατὰ σαρπέδαρον Nazianzenus vocat orat. 2. contra Iulianum. Prouerbiū porò de saxo Sisyphi, quod paucis admodum illustrat Erasmus, locupletabis ex Philone lib. de Cherubin. qui prouerbialiter Σισυφείων τιμωρὸν ἀνὰ δὲ ἔσται: Sisyphiam panam sustinebit. Vide Senecam in Furente, vbi catalogum punitorum inducit ad imitationem Virgilij, ab loco illo,

Rapitur volucris tortus Ixion rota, &c.

10. RADISQVE ROTARVM] Omnes alligant A Ixionem huic carnificinaz in his Seneca, Claudianus, Tibullus. Primus,

Rapitur volucris tortus Ixion rota.

Alter,

Non rota suspensum praeceps Ixiona torquet.

Tertius,

Illic Inonem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra rota.

Mitto alios, Virgilius tamen non hoc sequitur; nam iam Ixionem alij tormento exposuit. Hic ergo vagè capiendus. cum autem dicat Turnebus allusum à Poëta ad genus supplicij antiquis Græcis vsitatum, non erit præter rem meam tormenti huius formam explicare, cum præsertim nonnulla attingat Poëta, quæ satis nequeunt intelligi, nisi cognita hac forma. Obiter mores multi & auctorum loca capiuntur. Itaque compendanda longitudo vtilitatis erit. Præsertim cum videam de hac re neminem locutum exaetè, erit forsasse aliquis. In primis rota hæc (atrox quidem tormenti genus, sic enim Apelles, nam Græci de illa, τροχὸς βαλάντιος ὄργανον. & Aristophan. in Pluto, ἐπὶ τῷ τροχῷ σπασθὲν μύρον) erat in loco alto. Signat hoc Cicero, cum ait 5. Tuscul. in rotam beatam vitam non ascendere. & Pindarus Od. 2. Pyth. loquens de Ixione, ἐν περὶ τῷ τροχῷ: quibus verbis intellige locum præruptum, altum, saxosum. Clarè Philostratus lib. 7. de vita Apollon. loquens de Ixione, & de hoc tormento, μετῴραθ' dixit, sublimis. Tacitè Thucydides, apud quem Nicias lib. 7. calamitatem suam deplorans, ἐν τῷ ἀπὸ κινδύνου τῆς φωνοδόχου ἀπορίμα: versor in eodem periculo cum miseris: vbi verbum ἀπορίμα indicat supplicium rotæ: est enim atollor. Inde sciens quidam vertit, in eodem periculo pendens versor. Huc pertinet sententia Cynici, nihil curantis humine an sublime putresceret. Loquitur enim cum respectu ad rotam. Posit aliquis capere cum respectu ad crucem. Pergo. Crucianti hac machina illigabantur radiis ipsius. Virgilius clarè, radisqve rotarum Districi. Interpres Pindari, δεξιμῶν ἐπὶ τροχῷ. Plutarchus, de garrulitate: κατὰ ληπόντες ἐπὶ τροχῷ τὸν ἀθλιὸν ἐν δ' ἐμμένον: relinquentes miserum illigatum rota. Et in opere de orbe Lunæ, ὡσπερ Ἰξίωνος ἐν δ' ἐμμένον. Iosephus loquens de Maccabæo: erat affixus rota. & de Machir tertio fratre: Rota postmodum affigitur. Propertius lib. 2. eleg. 18. vinculi inferna rota. Hæc illigatio, aut affixio, ita fiebat in radiis, vt esset axis proxima. Tertullianus apertè in Apologet. licet nunc sarmenitios & semaxios appelleris, quia ad stipitem dimidij axis reuincti tormentorum ambitu exurimur. Est hoc credo, quod dixit Iosephus loquens de Iuda quarto fratre: alligatur trunco iuuenis. Inde necessario magis flectendum corpus, quod non sine summo cruciatu. Hoc explicuit Iosephus loquens de Maccabæo: in gyrum circuli porrectus. Nota, hos miseros dici à Tertulliano semaxios, quia ad medium axem essent ligati. Malè Crinitus lib. 1. cap. 13. mutauit in Semisios. Hanc illigationem fieri funibus fatius explicat idem scriptor: sequitur enim post verba nupera, de quarto fratre: quem solido fune lacertis verrosum congyratis tortor versat. in hac illigatione tria inerat ad cruciatum. Primum, ita nocens illigabatur vt innecteretur radiis, qui cruciatus summus, cum miserum corpus vt aptaretur, deberet necessariò frangi, exollari, exvertebrari. Iosephus de Maccabæo: illigati, & innecti rote iubetur. Adduco semper Iosephi interpretem, carens nunc Græco codi-

ce. Alterum, corpus in hac illigatione, tendebatur quantum poterat. Plutarchus de garrulitate, ἐκείνην τροχὸς, κατὰ λῆν ἐν δ' ἄθροισθ: adducta est rota, distentibus corpus radijs. & de tertio fratre, νεκτενδὶ μαγὶς ἰαμ poterat. Inde hæc machina Græcis dicta ὄργανον ἰσχυρῶν τῶν σώματων ἐπὶ βαλάντιον: instrumentum extendens corpora illorum, qui torquentur. Quæ duo verba Philo coniunxit in opere, Quod Deus sic immutabilis. ἐπὶ τροχῷ κατὰ τείνεισι, & βαλάντιον. Hanc fortem illigationem Virgilius exprimit verbo districi. Tertium, non corpus tantum, id est, truncus ipse, ligabatur, sed etiam manus, & pedes. Euripides in Phœniss.

Manus & pedes illigabatur.

Χεῖρες δ' ἐκὼλ' ὡς κύνδαμα ἰξίωνος
Ἐλίοντες:
Manus verò, & pedes, vt rota Ixionis
Voluebantur.

Pindari interpres in Od. 2. Pyth. τροχῷ τὰς χεῖρας & τὰς πόδας τῷ ἰξίωνος ὁ Ζεὺς ἰδέσμενος: vinctis Iuppiter rota manus pedesque Ixionis. & quidem partes istæ primæ omnium expositæ lacerationi; inde Iosephus de tertio fratre: cum iam crucior nimia defluentis vacuitate defectus, orbatu manibus & pedibus, proximam sibi mortem adesse cernebat. Transeo ab illigatione, in qua hætenus moratus sum, ad reliquam carnificinam. In primis corpus pendebat misero quodam spectaculo. Iosephus de quarto fratre: partes & frusta corporis horrendissimo pendere aspectu. Claudianus:

Pendebat ista corporis horrendissimo pendere aspectu.

Non rota suspensum praeceps Ixiona torquet.

Deinde corpus sic pendens rotabatur in gyrum. Nazianzenus orat. 2. contra Iulianum, loquens de Ixione τροχῷ συγκακλήμαθ. Philostratus loco adducto, μετῴραθ' ἐπὶ τροχῷ κνήμενός: sublimis circumferatur in rota. Aristoteles lib. 2. de Cælo cap. 1. præbans contra Platonem, cælum non moueri ab anima, ait, animam, si hoc fecisset, essetque in perpetuo motu, in currere in fatum simile Ixionis. Ab hac rotatione Græca vox τροχὸς ἀπει. Rotabatur verò velocissimè. Seneca in Furente:

Rotabatur in gyrum.

Velocitas Rotæ.

Rapitur volucris tortus Ixion rota.

Tibullus lib. 1. eleg. 3.

Versantur celeri noxia membra rota.

Ingeniosus Poëta,

Voluit Ixion, & se sequitur, fugit.

Dio Chryso. orat. 4. loquens de Ixione, τροχῷ κνήμενός, & φερόμενος. Ouidius in Ibin:

Quisque agitur rapida vinctus ab orbe rota.

Ab hac volubilitate interpres Pindari rotam vocat ἀειδύλον. Innuat Pindarus quiddam miserimum in hac rotatione, & dignum quod consideres. Non enim rota in vnam solum partem vertebatur, sed ita erat artificata, vt iam in vnam partem versaretur, iam conuersim in aliam mutato motu. Verba Pindari sunt loquentis de Ixione, τροχῷ παντὶ κνήμενός: Rota in omnem partem volutatum. Eandem rem satis indicat Plautus in Captiu.

Conuersim in vtranque partem.

— pro rota vti me licet.

Vel ego huc, vel illuc vortar, quod imperabitis.

Si quis Plautum non ad tormentum referat, sed ad curulem rotam, videat posse, ex præcedente Pindaro, ad tormentum. In ista conuersione circumactæ machinæ, effundebantur, id quod necesse erat, viscera; ac membra omnia, miserum in modum diuellebantur. Eurip. in Phœniss.

Viscerum effusio. Membra diuulso.

Ixonis supplicium.

Rotæ supplicij tractatio.

Rota in loalto.

Illigatio ad rotam.

Ad axem.

In gyrum illigatio. Semaxij.

Innecio ad rotam.

esse incorpoream, quod ibidem scribit Plutarchus. A Sed subicienda alie imitationes. Plutarchus, de audiendis Poëtis, adducit Empedoclem, qui, Οὐτ' ἐπὶ δ' ἀπὸ τῆς ἀδ' ἰδέσθαι, ἢ τ' ἐπαυσε δ' Οὐτ' ἰδέσθαι ἀδ' ἰδέσθαι. Non oculis possunt homines, non auribus ista, Non comprehendere mente.

Aduocat & Xenophanem idem fere dicentem. vide etiam, vt Aristides vtiat ad rem suam Homeri loco in oratione ad Serapin, ab eo loco, ἀλλ' ὄμνησθαι. Philo lib. de Temulentia, γῆρος πολὺν γῆρος, vox multisonans, magnè resonans. & μυρίασι γῆρασι, γῆ γλώτῃσι: mille oribus, mille linguis. Sed pergo ad Latinos. Silius lib. 4. amputans illud de corde aereo, tantùm Non mihi Meonia redeat si gloria lingua, Centensque pater det Phœbus rumpere voces.

Hæsit proculdubio Silrus Ouidio, qui 2. Fast. Nunc mihi mille sonos, quoq; est memoratus Achilles, Vellem Meonia pectus inesse mihi.

Ouidius verò ipse lib. 1. Trist. eleg. 4. Homero, nam, Si vox infragilis, pectus mihi firmius ere, Pluræque, cum linguis pluribus, ora forent.

Non omitendum, Hostium lib. 2. belli Histitici ita cecinisse apud Macrobius lib. 6. cap. 3. — non si mihi lingua

Centum, atque ora sient totidem, vocesq; liquate.

Claudian. Paneg. in Olib. Prob. ita: Non mihi centenis resonent si vocibus ora, Multifidæque ruat centum per pectora Phœbus, Aëta Probi narrare queam.

Sedulius lib. 1. Nam centum licet ora mouens vox ferrea clamet, Centenosq; sonos humanum pectus anhelet, Cuncta quis expediet?

Apollonius lib. 4. Excid. Non mihi centeno si vox emissa sonaret Guttur, tot cades hominum, tot funera plene

ARGUMENTVM.

Viso Tartaro, auditis panis, pergunt ad regiam Plutonis, vbi ramum figunt.

EXPLICATIO.

Hæc vbi locuta est Sibylla, statim ad Æneam, Carpe viam, quippe stupens substiterat iuxta Tartarum. susceptum perferre munus, Interpretes in id abeunt, vt Æneas moneatur de reddendo ramo aureo. Sed cur acceleremus? quia, Cyclopus educa, &c. id est, conspicio mœnia Cyclopus educa, id est, in altum ducta, & veluti exstantia Cyclopus opera, vnâ cum caminis. Clarius. Mœnia, caminôsque conspicio, fabricata omnia, ductaque in altum Cyclopus opera. Quid prætereat, atque aduerso fornice portas, qui

Expeditam. Cæcilius in Comœdia, cui titulus Notonicasio: Si linguas decem habeat, vix habeam satiste quâ laudem. Perseus Sat. 5. dixit, Vatribus hic nos est, centum sibi poscere voces, Centum ora, & linguas optare in carmina centum.

Pindarus & Anacreon simpliciter dixerunt. Prior Od. 1. Nem. Βραχὺ μοι σῶμα πάντ' ἀναγῆσθαι: Breue mihi os ad recensendum omnia.

Posterior, Οὐ γὰρ δὶνω θεάτερος Ἐρωτῆς ἐκδοῖσθαι: Nequeo eloqui tot amores.

Neminem tam ingrati gustus fuisse existimo, quem non ista Poëtarum collatio recreauerit. Discetque à tot poëtis poëta esse.

17. FERREA VOX] Ηοc κατ' ἐξοχλήν, & prouerbialiter. Opp. 3. ἀλιότ. σιδῆρεον νόημα. σιδῆρεον νόον. σιδῆρεας ἐδύνας. Calaber lib. 5. σιδῆρεον ἦτορ. & lib. 12. σιδῆρεον κῆρ. Homerus Odys. 5. & 11. 10. σιδῆρεο θυμῶς. & 11. 23. σιδῆρεον μέθυ. Vocantur his ferrea, cogitatio, mens, dolores, cor, fatum, animus, robur. Æschylus in Prometh. flexu isto dixit, σιδῆρεον κῆρ σιδῆρεας εἰργασμέ-

σθαι: Animo ferreo, atque ex petris compactus. Ab hac forma non abit alia, qua ἐν τῇ τῆς σιδῆρε inferitur χαλκός, ita Homerus 2. 11. χαλκῶν ἦτορ. & Pind. Od. 6. Nem. χαλκῶσθαι ἐραυτῆς: cor, celum, areum, & vocibus compositis, sic Homer. 1. 11. χαλκοθευτῆς δῶδονος νῆα ἀρεῖς fundamentis, & Pind. Od. 7. 1sthum.

Χαλκοθευτῆς δῶδονος νῆα ἀρεῖς, Sedem Deorum, cui areum pauimentum. Latini vtrique formæ hæserunt, Ouid. in Phæd. Scribe, dabit victas ferreus ille manus. Lucretius quoque aream vocem dixit. Omitto infinitos, nam hi tibi facile occurrent.

D bus aut fornicibus, aut portis, iubent præcepta nos deponere dona. id est, ramum.

b Post hæc inde egressi, & ingressi per opacitatem viarum, corripium (innuit celeritatem) medium spatium, medium (inquam) inter Tartarum, atque Elysiuum. nam supra,

Dextera, que Ditis magni sub mœnia tendit, &c. at laeua malorum, &c. ac tandem propinquant foribus Regiæ Plutonicæ. Occupat Æneas aditum. Regiæ istius, atque vt purior sit ad offerendum donum, ad eundem in Elysiuum, spargit (nam leuiter) corpus aqua recenti, id est, viua & fluida. ac tandem, figit ramum aduerso in limine.

NOTÆ.

1. LONGÆVA] De hac re iam supra. Cyclopus inuenta. 2. CYCLOPV] Aucta est Turnebi nota lib. 28. c. 46.

28. cap. 46. Duas artes Cyclopes inuenere, ferrariam, & vrbium turres & munimina. Vtrumque attingit Plinius lib. 7. cap. 56. & alterum ex Aristotele. Firmari ista multis possunt, sed omitto, quia alij loca continentur, partim interpretes hinc in Virgilium, partim Delrius in Thyest. Seneca versu, 406. in nouis comment. Quin adagium, vt quicquid sit firmum & validum, dicatur structum Cyclopus manibus & labore, alij quoque iam adnotarunt. Ergo Poëta, ferrariam Cyclopus signat caminis, turres per mœnia.

3. CAMINIS] Sunt spiracula & emissaria vaporis ignei. Tertullian. lib. de poen. vocat fumariola. Lucret. lib. 6. crateras, fauces, ora, cum ait, In summo sanu vertice item crateres, vt ipsi Nominiunt, nos quas fauces perhibemus, quod ora.

Pauperem Notam dicit parergo digno, & ob sciat. Scribit Pollux lib. 7. In caminis olim suspendi solita à fabris quædam ridicula, quæ ζωονδία appellabant, ad auertendum fascium. Huius rei testem adducit Aristophanem. Adiciet hoc illorum eruditioni, qui morem hunc tantum in ianuis adium agnoscent.

4. SPARGIT AQUA] Dicitur spargit ex ritu Deorum inferorum. Qui caelestibus litabant, ablucebantur; qui inferis, satis erat si leuiter abluerentur, potius spargerentur. Dido in 4. sacrum factura Hecata; Dic corpus propter fluuiam spargere lymphæ.

Suprà in sacris funeralibus Miseni: Idem ter socios pura circumtulit vnda, Spargens rore leui.

Nihil ad hunc morem signatus. Expende, spargens, & rore, & leui. Festus quoque signatè nominat respersum

vinum. Ait enim. Respersum vinum dixerunt, quia vino se-pulcrum spargebatur. Seruio placet, hanc spartionem referri ad iniquationem, quam Æneas contraxerat ex aspectu, Tartari. Sed hoc nihil est contra me. Nam inquinatus atroci aspectu, respergitur ex more, quem aperui, fixurus ramum in fornice, & Elysius ingressurus. Hoc certè ipso morem alium attingit, quo sacra adituri, non prius adibant, quàm se spargerent lustrali aqua. Morem istum firmaui supra in hoc libro ex Lustralis Aristide, Plutarcho, aliis. Nunc aduoco ad eundem aqua. morem verba signatissima Hippocratis in libro de morbo sacro (si illius est hic liber, hærent enim docti) ait itaque interpretes: Terminos templorum ac delubrorum designamus, vt nullus, qui non purus sit, eos transscendat. Et ingressuri respergimur, non velut, qui inquinemur, sed, si quod etiam prius scelus habemus, vt purificemur. Quis iam dubitet Ecclesiæ morem sumptum ab gentibus, de aqua lustrali posita in aditibus templorum Græca Hippocratis signatiora sunt, εἰσόντες τε ἀεὶ ἄρῳ νόμοι θάλασσαν ἕως μακρόδρομοι, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ ἁγιότερον ἔχομεν ἡμῶν ἡσυχίαν, ἡσυχίαν ἡσυχίαν. Pollux quoque lib. 1. ait adeuntem Deos debere esse καθαρὸν ἄνθρωπον, ἀεὶ ἄρῳ ἡσυχίαν, &c. expiatum, aspersum, mundatum.

5. RAMVMQVE ADVERSO IN LIMINE FIGIT] De munere hoc, quo gaudebat Proserpina, iam supra, Fortassis hac mente scriptum est à Propertio lib. 2. eleg. 13. Sat mea, sat magna est, si tres sint, pompa, libelli, Quos ego Proserphona maxima dona feram.

vt dicat hos libellos pro ramo sibi futuros, quos offerat Proserpinæ.

His demum exactis, perfecto munere Diuæ, Deuocare locos lætos, & amœna vireta Fortunatorum nemorum, sedesque beatas. 640 b Largior hinc campos ather, & lumine vestit Purpureo, Solémque suum sua sidera norunt. c Pars in gramineis exercent membra palæstris, Contendunt ludo, & fulua luctantur arena. d Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt. 645 Nec non Threicius longa cum veste sacerdos Obloquitur numeris septem discrimina vocum: Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

ARGUMENTVM.

Perueniunt ad sedes beatorū, describuntur illa, atque isti.

EXPLICATIO.

Pofito iam ramo in foribus, ad Elysius veniunt. Ait perfecto munere, quia supra, susceptum perferre munus. vocat Elysius, locos lætos, vireta amœna, nemora fortunata, sedes beatas.

b Discriminat, quæ sint in his locis, videlicet, ather largior, id est, exuberantior, purior, nitidior, quàm in nostro orbe, vestit campos illos, lumine purpureo. En prima voluptas. Deinde beati norunt solem suum, sua sidera, alia à nostris, & diuersa, atque vtrique puriora.

c Qui incolunt has sedes beati, pars illorum exercent membra in palæstris gramineis, signat loca herbida. Pergit, contendunt ludo, &c. Neque generatim hanc vocem accipio, neque versum diuidi in duplicem sententiam, sed ita explico. Contendunt ludo lucta, vt illud, pateris libamus, & auro, pro, aureis pateris. Nam

Poëta omnino alludit ad vocem superiorem palæstræ. ἀθήνη enim lucta est, quasi dicat, exercent membra in palæstris, proprio palæstritarum ludo, nimirum lucta.

d Pars alia beatorum ducunt choreas pedum completionem, & dicunt carmina. Intérque omnes insignis est, vates Threicius, id est, Orpheus, qui, cum longa veste obloquitur septem vocum discrimina, numerosè admodum, id est, ita est in pulsando peritus, vt citharam faciat loqui. Puro enim hoc non referendum ad vocem Orphei, sed ad numeros & sonos citharæ, vt integra sententia sit, Orpheus pulsabat citharam, ad cuius numerum beati ducebant choreas, & dicebant modulabanturque carmina. Absoluit, iamque eadem digitis, &c. Id est, canit intus, canit foris. Explicabo in Notis.

NOTÆ.

1. LOCOS LÆTOS, ET AMOENA VIRETA] Nihil frequentius in mentione Elysiij, quàm flores Elysijs, solæ, amœna omnia. Pindarus Od. 2. Olymp. flores, solæ, amœna omnia. Pindarus Od. 2. Olymp. 000 4 Ἄνθημα

Philostrato lib. 1. Icon. ubi loquens de chlamyde, qua exornatus citharædus Amphion, ita ait: ἡ γὰρ αὐτὴ ἐνδοσθένει ἁγία, ἀλλὰ τῆσπιται, & ἡ τῶν ἱερῶν μετὰ τῶν θεῶν: neque enim vno constat colore, sed mutat, ac iuxta Irin, variat. Tria in hac nota examinavi, de veste longa musicorum, an hæc palla, an hæc purpurea. Adiace enim παρέρρη, huiusmodi vestes antiquis Græcis fuisse notam superbiæ & arrogantia. Demosthenes de falsa legat. loquens de Æschine, ἡ δὲ τῆς ἀγορᾶς ποσειδέεται, φοιμάτιον καθὲς ἀρχὴ τῆς σφουγῶν τῶν γυμνῶν φουσῶν: Per forum ambulat, veste ad talos vsque demissa, buccas inflans.

Læga vestis, superbiæ nota.

Loquor, de 11. OBLOQUITYR] Explicui non de ipso loquentis musicis, sed de loquente cithara. Ita Lucretius lib. 4. Et cithara liquidum carmen, chorda q̄ loquentes.

Si quis capiat de Orpheo pulsante pariter & canente, inuenit sententiam suam Tibulliano illo: Sed postquam digiti fuerant cum voce locuti.

& illo Propertiano lib. 3. eleg. 3. carmina nervis aptat. In quibus non canitur aut assa voce, aut assa lyra: sed voce pariter & lyra ad eum modum, quo pastores Virgiliani: Tu calamos inflare leues, ego dicere versus.

Lyra heptachordos.

12. SEPTEM DISCRIMINA] Heptachordon fuisse veteribus lycam, citharamque, notum. Græcum enim epigramma citharam vocat ἑπτάχορδον. Pindarus Od. 2. Pyth. ἑπτάχορδον. & in Nem. ἐπὶ τῶν γυμνασίων, septem fidium, sonorum, vocum. Callimachus in Deli hymno auctor est, Apollinem numero septenario chordas citharæ definiuisse, quod septies cynci Laronæ in nixu accinuissent. Eustathius 11. Odyss. meminit etiam lyra ἑπτάχορδον. Fulgentius Maronis hunc locum refert ad musicæ genera septem, diastemata, systemata, phthongos, tonos, metabolas, melopœias. Desiderari aliquid in Fulgentio, clarum. Redeo. Plinius lib. 7. c. 56. ait, Terpendrum chordas septem ad citharam inuenisse. Varro Atacinus apud Macrob. Et septem æternis sonitum dare vocibus orbem.

- Hic genus antiquum Teucris pulcherrima proles, Magnanimi Heroes, nati melioribus annis, Iluq̄, Assaraculq̄, & Troiæ Dardanus auctor.
• Arma procul, currulq̄, virum miratur inanes, Stant terræ defixæ hastæ, passimq̄, soluti Per campos pascuntur equi.
• quæ gratia currum, Armorumq̄, fuit viuis, quæ cura nitentes
• Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
• Conspicit ecce alios dextra læuaq̄, per herbam Vescentes, lætūque choro pæana canentes Inter odoratum lauri nemus: vnde supernè Plurimus Eridani per fyluam voluitur annis.

ARGUMENTVM.

Narrat multos, qui visi in aruis illis.

EXPLICATIO.

Descriptione Elysiorum transit ad eos, qui sunt in Elysiis, & lenocinans Æneæ, illius progenitores adducit. Ergo erant hic Ilus, Assaracus, Dardanus auctor Troiæ. Sed cur isti tres inducti præ aliis? Dardanus quidem, quia Iouis filius, auctor

Idorus lib. 3. Ideo septem quod septem motibus sonat citharam. Lucius Varius: Primum huic nervis septem est intenta fides, Variisque additi vocum modi, Ad quos mundi resonat tenor Sua se voluentis in vestigia.

Lege præterea Iulium Scal. lib. 1. Poet. cap. 48. atque etiam Paulinum cap. 7. lib. 2. Hebd. qui satis fusè persequitur mysteria huius versus. Discrimina (ait Idorus lib. 3. Orig. Ideo, quod nulla chorda vicina chordæ similem vocem reddat. In Philostrato aliquid ad hanc rem repeti, locus omnino excidit.

13. VOCVM] Aristoteles lib. 2. de Anima cap. 8. tibia & lyra dat sonum, vocem. Sed hæc metaphora alibi iam à me exornata.

14. IAMQUE BADEM DIGITIS] Vt explicui explicat Turn. lib. 28. cap. 46. digitos refert ad sinistram manum, quæ dicitur intus canere, nam tum sibi soli artifex canit; pectinem ad dextram, quæ foris dicitur canere, nam tunc alij audiunt. Philostratus in Iconibus simili fere ratione vtramque manum discriminat, loquens de Orpheo: αἱ χεῖρες ἧ, ἡ ἐξ ἡ δὲ δεξιὰ ξυλάχουα τὸ πλῆκτρον, & post pauca, λαὶα ἧ ὀρθῶς πλῆκτῆς τῆς δεξιᾶς τὰς μίτας. In his dextræ dat plectrum, & sinistram, ait, rectis digitis chordas ferire. Itaque, etiam si sinistram tantum intus canat, dicitur ramen ab Virgilio pulsare chordas, sicut ab Philostrato πλῆκτρον.

15. PECTINE] Propriè capiendus pecten, si credimus Nascimbæno, qui scribit, tempore Iulij III. Pontificis Max. inuentam fuisse stauam ex marmore, quæ sinistra manu citharam, dextra pectinem tenebat. Inde, ait, liquere, antiquos mulicos verè vfos pectine ad ferendam citharam: neque, cum à poetis fit mentio pectinis, debere intelligi plectrum, id est, arcum illum, quo nunc lyrci ferunt musicum instrumentum. Cæterum de Orpheo, de quæ eius miraculis satis iam lib. 4. G. Præter auctores ibi à me adductos, satis multa vterque Philostratus variis in locis.

Troiæ, caput totius generis (de huius, & aliorum genere dixi vberius in 3.) Ilus verò, atque Assaracus, quia hi duo fuerunt fratres, filij Trois, à quo gens vna diuisa est in duplicem familiam. Nam Ilus genuit Laomedontem, hic Priamum: Assaracus Capyn, hic Anchisen. Itaque complexus est genus Æneæ, & Priami. Commendantur autem Ilus, Assaracus, Dardanus, à rebus quinque. Ab generis antiquitate, nam genus antiquum Teucris: à pulchritudine, pulcherrima proles: Græci quidem Heroes κάλλιστον γένος indigerant: à virtute militari, nam magnanimi: à cognatione cum Diis, nam heroes: sunt enim heroes, qui habent

habent alterum è parentibus aut Deum, aut ex Deorum genere: demum à seculo, in quo nati, nam melioribus annis, in quibus virtus, iustitia, temperantia locum habebant. Cur faciat Teuctum progenitorem aliorum, liquidum ex his, quæ dicta in 3. & alibi sæpe.

Erant in Elysiis pax summa. Huius pacis notæ quinque, videlicet, arma procul, currus inanes bellatoribus, hastæ defixæ terræ, soluti equi, ac libere pascentes per campos.

Credebant veteres, eadem studia, curas, cupiditates, cogitationes, quæ viuis fuissent, in mortuis etiam perseverare. Ergo, qui viui fuerunt dediti curribus, armis, equis; eodem studio mortui tenebantur. Dicit, currum, pro, currum, equos nitentes, id est pingues.

Sequitur voluptas alia vescentium in loco herbidulo, atque in omnem partem, nam hoc est, dextra læuaque. Erant etiam ibi canentes lætū pæana, idque choro, atque inter nemus lauri odoratum. Signantur poetæ, qui olim lauro coronati. Sed vbi hoc nemus: ibi videlicet, vnde annis Eridani plurimus, id est, magnus abundansque, supernè voluitur per fyluam. Inuit præcipitium annis ex parte superiore in Elysiis. Est enim supernè quati è sublimi & edito loco. Vide verò vt omnia sint Apollinis, pæan, laurus, Eridanus: nam ob Phaëthontem in hoc amne submersum, putabatur ipse esse facer Apollini.

NOTÆ.

1. HIC GENVS] Videtur mihi hic versus factus cum oppositione ad illum, vbi nocentium catalogus.

Hic genus antiquum terræ Titania pubes. vt pari modulo incipiat catalogus felicium.

2. NATI MELIORIBVS ANNIS] Ex Catullo, quod multi vidè, præsertim Muretus: O nimis optato seclorum tempore nati, Heroes salute, Deum genus.

3. STANT TERRÆ DEFIXÆ HASTÆ] Quem morem hic attingat, seruo ad lib. 12. ad illud, Desigunt tellure hastas.

4. QUÆ GRATIA CVRRVM] Attingit sæpe Poëta hanc doctrinam veterum, credentium affectus viuorum transire cum mortuis. Inde Homeri interpretes obseruant, animam Agamemnonis induci. 11. Odyss. ἀχρὸ μὲν ἔτι: quasi in ea remaneat adhuc tristitia ob indignam mortem. Anima quoque Aiæcis viso Vlyssè in eadem est ita, qua cum erat in corpore. Anima Orionis venatur per floridum pratium, representans studium quod in vita habuit. Pindarus apud Plutarchum, de loco beatorum. & ἡ μὲν ἰσπελοῖς γυμνασίοις, ἡ δὲ πρὸς τοῖς τέτροσι: alij quidem equestribus exercitationibus, alij tesseri oblectantur. Plutarchus ipse in opere, Latenter esse viuendum, loquens de beatis: ἡ δὲ τῆς βίης ἔχουσι ἐν μνήμασι, & λόγοις τῶν γυμνασίων: versant memoriam ac sermonem rerum præteritarum. Plato in Gorgia. ἐν δὲ ἅλα πᾶσι ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, ἵππεδὸν γυμνασίου τὸ σώμα, & τὸ φῶσος, & τὸ παθὴμα, & ἡ δὲ τὴν ἐπιλήδον ἐκείνου ἀράχουα: ἔχου ἐν τῇ ψυχῇ ὁ ἄνθρωπος. Cuncta enim apparent in anima, cum corpus exsuerit, tam qua ex natura, quam qua ex affectibus inerant, qua ob rei cuiusque studium viuens homo contraxit. Inde in hoc libro Dido mœsta est viso Æneæ, Anchises lætus viso nato, Græci trepidi viso hoste. Ouid. lib. 4. Met. loquens de vmbri inferorum, Pars aliquas artes, antiqua imitamina vite Exercent.

5. QUÆ CVRA, &c.] De studio veterum circa ἱπποποσειά, coniunxi locum, & auctores lib. 3. G.

6. NITENTES] Vt per hanc vocem notetur

A pinguedo, dixi in Georgicis.

7. TELLVRE REPOSTOS] Propriè, iuxta multorum Terra, & discrimen, quibus terra est superficies ipsa, à terendo: Tellus verò pars interior & penitior. Igitur reposti tellure sunt, qui in ventre ipso & visceribus terræ.

8. VESCENTES] Plato in Axiocho de his locis: συμποσία, & ἀκέραια ἀλυ- Coniuiua Elysiorum. πία, & ἡ δὲ εἰς διαίτα: instricta diligenter coniuiua, & ipsa sese suppedicans affluentia victus, immortalis hilaritas, vita ratio incunda. Et lib. 2. de Republ. loquens etiam de his locis, ait esse in illis συμποσιον τῶν σοφῶν: coniuiuium [ἀνδρῶν]. Additque, esse ibi, æternam quandam ebrietatem veluti præmium præteritæ virtutis. κάλλιστον ἔστιν μὲν ἐν μέθῃ αἰώνιον. Alludit Aristides in 2. Platonica. εἰ μὴ ἔρα ἐν τῷ Ἠλυσίῳ ποιεῖται τὸ συμποσιον συνυπερέθει: nisi forte in Elysiis celebratum est coniuiuium. Impoert turpissimus Mahoma paradisos tres constituebat, ἕνα μελίθου, & ἕτερον γάλακτος, & ἕτερον οἴνου: verba sunt Cedreni, vnum mellis, alterum lactis, tertium vini.

9. PÆANA] Est Pæan rhythmus, sed hic quidem duplex: primus facer Marti, alter Apollini: ille ante congressum, hic adepta victoria solebat cani. Suidas clarè distinguit: Παιάνες δύο ἴδαν, ἐνούλιου, ὅτε ἤρχον, ὅς ἐσθ τῆς μάχης ἐγένετο. & ἕτερον ὅτι ἐλύων. & iterum. δύο Παιάνες ἴδαν οἱ παλαιοί, ἀπὸ μὲν τῶ πολέμου τῶ Ἄρει, μὲν ἧ τὸν πολέμου, τῶ Ἀπόλλωνι. Nihil aliud dicit, quàm quæ ego initio huius notæ: ideo non explico. Accepit hæc Suidas ab Scholiaste Thucydidis, vbi enim Græcus scriptor lib. 1. dicit, ἐπιπαύσης αὐτῶν ὡς ἐπίπλου: Pæan his clamatus ad nalem congressum. Scholiastes sic subdit: δύο Παιάνες ἴδαν οἱ Ἕλληνας, ἀπὸ μὲν τῶ πολέμου, τῶ Ἄρει: μὲν ἧ τὸν πολέμου, τῶ Ἀπόλλωνι. Non opus versio ex præhabitis. Attingit idem scriptor libro 4. & παυονίαν, ἐπέθετον αὐτῶν: cum pæanem cecinissent, rursus inuaserunt. Primum illum ἐκατέθειον Παιάνη, Pæanem congressuum, Plutarchus dixit in Lycurgo: alterum ἐνούλιον Παιάνη, victoriam, in vita Romuli. De primo etiam Diodorus loquitur, ἐν ἧ τῆς ποσειάδος ἡρώδης ἐμπαύσης, & Παιάνης ἀΐεσιν, ἡ ἐπίπλου τῆς ἀντιπαύσης: In prælijs ad rhythmum incedunt, & pæanas cantant, cum ituri sunt in oppositos. & Aristides in Priore, & Posteriore Sicula, vbi ait cantatum Pæana, soluentem ad bellum classem. Verba eius in priore loco. τῶς ναὺς ἀπὸ ἐλλομεν Παιάνης ἀΐοις. In posteriore: μὲν Παιάνη ἐμπάουσις: dimissimus naues cum pæanibus. soluimus cum pæanibus. Atque etiam Ado in Chronico ætate 6. loquens de Sancto Germano episcopo Altisiodorensi, quo loci meminit Παιάνη, qui cantatus ante initium belli, quo fusi Saxones & Pictones, cuius in locum ait successisse Christianum Alleluia. De altero Agathias libro 2. Nam Romanos inducit parta victoria παυονίαν, & εἰρηνοπορεύσας, & πρᾶξιν ἐν κόσμῳ προσηγμένους: canentes pæana, coronis ornatos, ac ducent cum honore deducentes. & Scholiastes Aristophanis, in Vespijs, vbi ad verba illa, ἡίε Πάαν, ita scribit: ὡς ἐπὶ κανῶν λύσει τὸν παύονα ὕμνον ἀΐουσι: canunt Pæanem, tanquam functi iam malis. Adduxi, vt vidisti, testimonia, iam de vtroque coniuncta, iam de vno & altero separata. Poëta igitur de hoc altero, qui facer Apollini, qui victorialis, proculdubio loquitur. Infert enim, duces petactis iam bellis quiescentes, & cum nota pacis quadruplici; mox etiam ait:

Pæanes duo.

Alleluia vnde ortum.

Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi. Sed scias ramen, postea quodcunque carmen Diis Pæan vox vel hominibus cantari solitum, dictum fuisse Pæana, generalis. nam (vt scribit Athenæus) Hermippus Cyzicenus condidit pæanas in Antigonom, & Demetrium, & ex

ex Horatij interpretibus liquet, Pindarum pæanas A suos destinasse in varios.

10. INTER ODORATVM LAVRI NEMVS] Ita etiam de his locis Tibullus lib.1.eleg.3.

Floret odoratis terra benigna rosis.

Virgilius infra inducit,

Riparumque toros, & prata recentia.

Plutarchus de fera vindicta constituit partem istam, ἄλῃ & χλωρότητι, & χλόης ἀβύθου ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἀπομιμήσεως: Sylva, viriditate, & omnigenis floribus ornatam. Ad ditque: ἐξίτητος ἢ μαλακῶν, καὶ παραίων ἀδραν, ὁσμὴς ἀνοσφύρου ἡδονῆς θαυμασίας: exhalabat autem lenem auram & mollem, qua odorem exhibebat suavitatis maxime. Pergit pluribus Plutarchus. In opere etiam de orbe Lunæ adumbrans partem istam beatorum, ait: & τὴν νύκτα δωδὶκα νημέρια πᾶσι: totam insulam occupari suavi fragrantia. Libat Propertius has voluptates lib.4.eleg.7.

Mulcet vbi Elysias aura beata rosas.

Consonant ista cum doctrina Epicuri, qui dicebat, τὴν & τῆς ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἀδραν τὴν ἡδονὴν. Verba sunt Cedreni: sinem bonorum & sapientium esse voluptatem.

- 660 Hic manus OB patriam pugnando vulnera passi: Quisque SACERDOTES CASTI, dum vita manebat: Quisque PII VATES, & Phœbo digna locuti: Inuentas aut qui vitam excoluere per artes: Quisque S VI MEMORES alios fecere merendo: 665 Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.

ARGVMENTVM.

Pergit narrando ad alios.

EXPLICATIO.

SEquitur catalogus illorum, qui sunt in Elysiis; quos opponit his, qui puniuntur in Tartaro. Nihil frustra hic vates. Vt supra, post numeratos aliquos, videlicet Salmoneum, Tityum, &c. adhibitus est catalogus indistinctus, in illis, Hic quibus inuisi fratres, &c. Ita hic post illum, Aslaracum, Dardanum, adhibetur quoque indistinctus ordo, cum oppositione mira ad illum locum. Sunt enim hic viri præclari, est manus, id est, exercitus illorum, qui ob patriam pugnando vulnera passi, quique arma secuti impia, id est, in patriam. Hic quique sacerdotes casti: ibi, quique ob adulterium casti. Hic, pii vates, & Phæbo digna locuti, quod referendum est ad veritatem: ibi est illorum numerus, à quibus fraus est innexa clienti. Hic sunt viri proficui in mortalium genus, scilicet, qui inuentas vitam excoluere per artes: ibi, qui artes inuenere in despectum Deorum, atque in ludibrium; vt Salmoneus, qui fulmina, qui tonitrua. Hic, qui de vniuersis mortalibus, bene merendo, fecere alios memores sui: ibi, qui diuitijs soli incubere reperitis. Possem plura examinare, sed omitto, ne videar superstitiosus scrutator. Sed quod præmium horum, qui patriæ viles acceptis vulneribus, qui casti, qui veri, qui artium opifices, qui bene meriti de alijs: ait:

Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta. Nam scilicet color candidus diuinitatis insignis est: hi ergo, qui beati, hoc colore honestantur: præsertim cum multi illorum viles fuerint humano generi; veteres autem diuinitatem his dabant, quod putarent Deorum esse proprium benefacere. De qua re ego satis in 1. Ecl,

II. ERIDANI] Aptissime Poëta, vt aptius nihil, Eridanus Eridanum in inferno constituit. Sequar in hac nota ductum Goropij libro.9. Orig. Pars multa Eridani terra absorbetur in profundum barathrum præcipitata, & occulto meatu defertur, ac prorsus ignoratur, quamnam in partem exoriatur. Equum ergo, vt hic fluuius potius quam alius sit in inferno, cum sciatur, plurimam eius partem terra absorberi, & nunquam rursus crumpere. Inde ergo apparet, cur Poëta signatè plurimus amnis Eridani, non simpliciter, Eridanus: quia non totus Eridanus absorbetur, sed plurima eius pars. Vnde etiam superne propter præcipitatas aquas in profundum barathrum. Sed certè, quæ ait Goropius de aquis rursus non emergentibus, dissident à Plinio lib. 3. cap. 16. qui de hoc amne, condensque sese cumulo, & in Fouibienfi agro iterum exoriens. Sed alludit fortè Strabo ad ea quæ scribit Gorop. nam lib.5. Geographiæ, vbi de Pado, Ἐραχιδῶν δὲ εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἐκβολῆς τοῦ ἁδὸν εὐμα ποιεῖ: diffusus in multas partes, eruptionibus occultum efficit ostium. Mihi, cui non contigit videre hæc loca, satis scribere, quæ alij tradiderunt.

NOTÆ.

I. HIC MANVS OB PATRIAM, &c.] Locum communem eorum, qui dicti φιλοπόλεμοι, & φιλοπολίται, plures coniunxerunt. Erasmus variis in locis, Rittershusius in Oppianum, & in Homerum Spondanum, Brusonius lib. & cap.5. Auctor πολυαρθ. Picrius in Hieroglyph. Andreas Ebo rensis, interpretes aliqui hic in Virgilium. Ideo abstinco, res enim ista facile parabilis. Non omitam tamen verba Tullij, qui cadentes pro patria in Elysiis constituit, vt hic Virgilius. Loquens de legione Martia, quæ cecidit dimicans contra Antonium, ait: Vos vero, qui extremum spiritum effudistis, piorum estis sedem & locum consequuti. Reliquorum exemplis adice, quæ de Chæremone narrat Agathias lib.2.

2. SACERDOTES CASTI] Ignorata veteribus castitatis Christianæ virtus, aliò torquendus Poëta, videlicet ad ritus ceremoniarum, quibus illi eximij fuerunt; ad cultum & puritatem, mundiciem sacrificiorum. Argumento est Latinum nomen castus, respondens Græco ἀγνός. quod propriè mundus, purusque. Inde sacerdotes Iſidis frequenter sibi vestem radere, linea vti veste, excrementa omnia auersari, ouillam suillamque non amare, excrementorum copiam creantes; salem nolle, efficientem cibi potusque appetitionem; putare obesos, impuros; amare corpora graciliora. Hæc, & plura alia, quæ omitto de castitate sacerdotum gentilium, inuenies in Plutarcho lib. de Iſid. & Oſiid. Aristides etiam Orat. 3. sacrorum sermō ait de se: ἰδὲ μοι οὐκ ἔστιν ἔχων ὁ Σάραπης, ὡς περ κἀθῆται τῆς χήματι ἀβιτῆμεν μετὰ τὸν κελὸν τῆς προσώπου ὑπὸ αὐτῷ σώει τὸ δελχῆλον, ὅσον λύματι ἀφαιρῶν, & καθαίρων, & μεταβάλλον εἰς τὸ προσώπον. Visus est mihi Sarapis cum scalpello, pro vt est eius sedentis figura, faciem vndique circumcidere, quasi eam sordibus ablatis purgaret,

Eridanus cur fluuius Elysiorum.

Phæbo casta significatur.

Inuentores artium.

ret, & in integrum restitueret. Placent itaque commentatores, qui de hac puritate capiunt Poëtam; nam putare, illos verè castos fuisse, somnio simile. Hoc planè sensu Horatius in carmine sæculari,

Castus Æneæ patria superstes.

Hoc Plutarchus lib. 5. Symp. quæst. 10. τὰς Αἰγυπτίους ἱερείας, ἀγνούς: Ægyptiorum sacerdotes castos. Hoc sensu scribit idem Plutarchus ἅδι τῶν εἰ per Phæbum signari casta omnia & pura. & sacerdotes ab Theſſalis dici φεισοδομοῖ δει, quod essent puri.

3. INVENTAS AVT QVI, &c.] Vidi in Iſocrate

- 670 Quæ regio Anchisen, quis habet locus: illius ergo Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes. Atque huic responsum paucis ita reddidit heros: Nulli certa domus, lucis habitamus opacis, Riparumque toros, & prata recentia riuus Incolimus. Sed vos (si fert ita corde voluntas) Hoc superate iugum, & facili vos tramite sistam: Dixit: & antetulit gressum, camposq; nitentes Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquunt.

ARGVMENTVM.

Rogat Sibylla Musæum, vbi sit Anchises; præbet se Musæum ducem ad illum.

EXPLICATIO.

VT beati Æneam ac Sibyllam viderunt, circa illos funduntur. Sibylla omnes affatur (in primis Musæum, qui medius inter plurimos, qui exstantior eminentiorque cæteris roto capite & humeris) dicant, vbi sit Anchises, quando illius videndi causa difficillimum iter suscepit. In vocibus felices, optime, captatio est benevolentiae.

Musæus statim ita paucis. Nulli certa, & propria est domus, communis omnibus est voluptas, nam habitamus in opacis lucis, incolimus toros riparum (per toros capio ἑκάδας, sunt enim tori propriè herbæ intortæ, vnde lecti dicti sunt tori) incolimus prata recentia riuus, id est, semper vernantia riuorum causa. Pergit Musæus. sed videre Anchisen si vultis, superate hoc iugum, sistam vos facili tramite. (innuit aliam esse viam per planum, sed per iugum illud esse itineris compendium.) Cum hæc dixisset, tulit gressum ante illos vt viæ dux, ac desuper, id est, à iugo montis ostentat campos nitentes herbidosque, ac fertiles, & pinguedine exuberantes; linquunt deinde summa iugi illius cacumina, quo recta pergant ad Anchisen.

NOTÆ.

I. MVSAEVM ANTE OMNES] Possit aliquis suspicari, Virgilium liuore aliquo Homerum præterisse, facta de Musæo tantum honorifica mentione. Sed potius est, vt dicamus, virum iudicio summo, non liuore aliquo tactum, dedif-

(locus excidit) qui aliquam artem inuenissent de nouo, qua humanam vitam tanquam dono aliquo auxissent, simillimos Diis putandos esse. Facit hoc ad mentem Virgilij, qui hos ponit in numero beatorum. Certè Hippocr. in epist. artes vocat θεῶν χάριτας, Deorum munera.

4. QUIQUE SVI MEMORES ALIOS FECERE MERENDO] Vide vt locum istum tractet, explicet, expendat Sanctus Augustinus, Virgilium admiratus lib. 21. de Ciuit. cap. vltimo. vbi versum istum comparat cum doctrina Euangelica.

se principem locum in re poetica, non Homero, sed Musæo. Est hoc iudicium Scaligeri libro 5. poet. cap. 2. Lege illum, in quo inuenies grande Musæi præconium cum summa Homeri contemptione. Est etiam in Castodoro libro 2. epist. 40. Musæi elogium istud: Musæum etiam, & artis Orphei filium & Musæi elo-

Natura, Maronis præpotens lingua concelebrat, dicens, apud inferos in summa beatitudine constitutum, quod per Elysijs campos felices animas septem chorodorum pulsibus amandabat: significans summo premio perfrui, cui disciplina huius contigerit suauitatis epulari. Vis Lector aliud Musæi elogium, vt ne mixeris, prætermisum Homerum, illum substitutum? Certè à præstantia huius vatis credi possunt dicta Musæi loca Musis facta, non fortasse à Musis, quod vulgus credit. Monet me Pausaniæ auctoritas, qui lib. 1. celeberrimum Atticum Musæum, & ad cuius imaginem reliqua omnia dicta, ad hunc virum refert, non ad Musas: ait enim: Demetrius præsidio & munitionibus eum locum firmavit, quem Musæum appellant. Est autem intra vetus pomerium è regione arcis, collis; in quo Musæum vatem canere solitum, atque ibidem senectute consumptum, humatum ferunt. In eodem Pausania multa est mentio Musæi, & semper honorifica, vt cum ait, ῥίτιος Μυράων ἐπὶ Βορέε δᾶρον: Musæum Borea dono volitasse. Tu reliqua loca. Est etiam honesta illius mentio in Protogora Platonis, & in Apologetico eiusdem: & in Eleusinia Aristidis.

Musæa, vnde dicta.

2. MEDIVM NAM PLVRIMA TVRBA HVNC HABET] Locus huic similis est apud Aristidem in oratione funebri Alexandri Poëtæ præceptoris sui, vbi ait, hunc in inferno circumdari ab choris poetarum & historicorum, conantium enixè vt ad se Alexander diuertat. ποιητῶν χορῆς ἵσ' αὐδαυ ἅδι ἐκείνον. Qui attentè legerit Aristidem, inueniet Græcum hunc multis in rebus Virgilio hæsisse.

3. HVMERIS EXSTANTEM] Philostratus in Icon. ὑπέρρον τῶ ἀθρόπυς. Dabant veteres defunctis corporis

potis proceritatem ad terrorem viuientium. de quo A alibi.

4. QVÆ REGIO] Allusum fortasse ad Romanam urbem, quæ diuisa in regiones.

5. ERGO] Causa. Caro de re Rust. Mars pater te precor, quasque visis volens propitius mihi, domo, familiaeque mee, cuius rei ergo, agrum, terram, fundamque meum solitaurilia circumagi iussi.

Heroës in lucis colēbatur.

6. LVCS HABITAMVS OPACIS] Respectum ad heroas. notat enim Seruius heroum animas in lucis coli solitas. Cum quo facit consuetudo veterum, quam obseruauit Lilius syntag. 17. Solebant enim luci consecrari apud Deorum templa, & inde fortasse luci dicti à lucendo, quòd ibi accenderentur lumina religionis causa. Isidorus lib. 14. cap. 8. loquens de etymo luci, ita ait: Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium cultumque fiebant. Quæ enim de antiphrafi tam idem Isidorus, quam Seruius scribunt, falsissima sunt. Fulcio hanc mentem versibus Prudentij lib. 2. in Symm.

Lucorum cymon.

Et qua fumificas arbor vittata lucernas seruabat, cadit vltima succisa bipenni.

Ab his lucernis luci dicti proculdubio. Eòdem pertinent verba Aftanij apud Varronem de Putilucū, quæ iam aliis agitata, & ideo omitto. Sed redeo ad Heroas. Luci quidem colendis Heroibus destinabantur, sicut templa Deis. Quòd pertinet locus Platonis lib. 5. Leg. qui τειμέν, id est, lucos, infert cum respectu ad heroës. Et locus Tullij 2. leg. Lucos in agris habendo, & Larium sedes. Itaque inde copia lucernarum in lucis ad peragenda sacra. Nam, vt scribit Seruius in lib. 1. Æn. vbiunque à Virgilio ponitur lucus, sequitur consecratio. Et in 3. Æn. ita ait: Lucus nunquam ab eo ponitur sine religione, quia ibi habitant Lares viales, anime heroū, & piorum. Antonius verò Clarus lib. singulari in leges ait, adumbratum hinc à Virgilio morem, quo olim sepulcra mortuorum in lucis condebantur. Nam &

Sepulcra in lucis.

- * At pater Anchises penitus conualle virenti
- 680 Inklusas animas, superumque ad limen ituras, Lustrabat STVDIO recolens: omnemque suorum Fortè recensēbat numerum, carosque nepotes, Fatâque, fortunâsque virum, morēque, manūque.
- ^b Iſq; vbi tendentem aduersum per gramina vidit
- 685 Ænean, alacris palmas vtrasque terendit, Effusâq; genis lacrymæ, & vox excidit ore.
- ^c Venisti tandem, tuâque expectata parenti VICIT ITER durum pietas: datur ora tueri Nate tua, & notas audire, & reddere voces?
- 690 Sic equidem ducebam animo, rebâque futurum, Tempora dinumerans, N E C M E mea cura fefellit. Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum Accipio: quantis iactatum nate periclis? Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent.

ARGVMENTVM.

Occurrunt sibi Æneas, atque Anchises: loquitur prior pater.

EXPLICATIO.

^a Fuit præcipua mentio de Anchise, vt ad quem finisendum, susceptum est iter difficile. Erat

Cicero pro Mil. Albanos tumulos lucosque obtestatur, eundem morem insinuans, quasi ibi essent tumuli, vbi luci. Pro quo adduco Platonem, qui lib. 12. Leg. loquens de honore defunctorum insignium, τειμέν δ' ἐν δρόν' ἀλλ' ἑσπεύειν: lucum arborum in circuitu plantant. Vt cumque luci in summa erant religione. Ideo Horatius illorum vindicem Iouem facit Odyss. 12. lib. 1.

Tu parum castis inimica mittes Fulmina lucis.

Reprehendit Gentiles Sanctus August. Serm. 241. de tempore. Quicumque in agro suo, aut villa, aut iuxta villam, aliquas arbores, aut aras, vel qualibet sana habuerit, vbi miseri homines solent aliqua vota reddere, &c. Vides vota arboribus reddita. Sed ad hanc rem in primis pertinent verba Senecæ ep. 41. Si tibi occurrerit vetustis arboribus, & solitam altitudinem egressis, frequens lucus, & conspectum cali densitate ramorum aliorum alios protegentium summonens; illa proceritas syluæ, & secretum loci, & admiratio vmbre, in aperto tam dense atque continua, fidem tibi Numinis facit. Pollux lib. 1. constituens loca consecrata Diis, ἀλόν, ait, & τειμέν, & ἔρον.

7. IUGVM] Cum hinc præmittat, hoc superate iugum, deinde subiiciat, dein summa cacumina linguunt, sciat lector, locum hunc notandum. Est enim iugum montium diuersum à cacumine. Nam iugum est portio ipsa & accliuitas, qua itur ad verticem, vbi est cacumen. Itaque superate hoc iugum exit, superate hanc accliuitatem, vt eat ad cacumen. Huius discriminis indicia sunt aliqua. Nam Seruius in hunc locum: Diuiduntur montes in radices, latera, iuga, vertices pro locorum qualitate. Facit etiam validè locus Ouidij 4. Met. vbi enim sermo est de Atlante conuerso in montem, ita ait:

Iugum montium, quid.

—iuga sunt humerique manūsq;.

Quod caput ante fuit, summum est in monte cacumen. Quæ verba Seruio patrocinantur.

^D verò ille in interiore parte amœnissimi loci: vt autem is, qui futurus pater tantæ posteritatis, recolēbat lustrabatque ingenti studio, suorum animas ibi inclusas, venturâsque aliquando ad limen superum, id est, ad vitam hanc: recensēbatque forte numerum omnem suorum, nepotes caros, fata, fortunâs, mores, manū. Per fata potes capere variam multiplicemque rationem, aut vitæ, aut mortis, quam habituri posterii Anchise: Per fortuna

fortuna, opes, gloriam, triumphos: per mores, aut quos habuit Romanus populus, aut quos quisque, aut iura data vniuerso terrarum orbi: per manus, res gestas, imperij magnitudinem, quæ comparatur virtute. Hec mihi placeant, tu finge explicationem aliam. Nota diligenter, reliquis animabus datas alias voluptates, vni Anchise, vt qui parens Romani populi, lustrationem magnorum nepotum.

^b Vt Anchises natum vidit venientem è regione, nã hoc est, tendere aduersum, primum tetendit alacris vtrasque palmas, quasi natū complexurus, quasi Dijs acturus pro viso filio gratias: deinde præ gaudio & affectu paternæ pietatis effusa sunt lacrymæ genis: tertio, vox ore excidit. vsus est apto verbo ad signandam læticiam non se continentem, sed gestientem in verba erumpere.

^c Oratio hæc admodum est pathetica, in qua senex ex præterito desiderio, & præsentia nati erumpit in varios affectus. Non multo antè tempore Anchises obierat, & quasi anni multi elapsi, venisti tandem. Deinde laudat filium à pietate, qua non est pallus frustrari patrem expectantem; quod ne faceret vicit iter durum. Tertio, quasi vix credat, quod videt,

Datur ora tueri

Nate tua, & notas audire, & reddere voces:

Placet enim, vt hinc notam interrogationis adiungas, nam maior affectus. Pergit adnectens sequentia superioribus. Dixerat, expectaui te diu, ergo, sic equidem ducebam animo, &c. Dixerat interrogans, & vix credens, datur ora tueri, &c. ergo, Quas ego te terras, &c. etiam interrogans, & vix credens. Sic ego explico hunc locum: aliis sua erit sententia. Demum absoluit, Quam metui, &c. notans modestè filij consuetudinem cum Didone, obliuionemque regni Italici, quod illi fata decreuerant.

NOTÆ.

Virgilius su perat Homerum.

^A T PATER ANCHISES] Lassant se interpres, & ego aliquando (fateor ingenuè) in querenda imitatione Homeri. Sed si fatenda est veritas, vna (pene dicam) tantum est imitatio in hoc libro, videlicet ita Æneam descendisse viuum ad inferos, vt Vlysses apud Homerum. Nam reliqua longè disparia. Rem istam aperiet locus, in quo sum. Vlysses descendit, vt Tiresiam adeat; Æneas, vt Anchisen. D Viso ergo & auditò Tiresia videbatur Vlysses reuersurus, quando hic tantum finis itineris, nullus alius. Vide verò, vt postea longissimè euagetur Homerus. Consultius multò Virgilius, qui reliqua præmittit, & ad exitum Anchisen seruat, à quo doctus & instructus Æneas, statim recedit. Pergo. Quid tanto apparatu & molimine Homerus querit? cur sacra mortuorum sunt? cur Vlysses descendit? tantum vt cognoscat quæpiam de itato Neptuno, propter excæcaturum Polyphemum; de bobus Solis, quas non debet interficere; de procis, quos domi inuenturus; de itinere, quod susceperurus; de sacro, quod facturus; de morte, quam obiturus. Hæc enim summa est responsi Tiresiæ. Quid suo descensu Virgilius querit? quid à patre Æneas discit? Rerum omnium principium, cæli, terrarum, maris, siderum, animarum, affectus quatuor quibus ista subditæ, æternum numen se se rebus omnibus admiscens, purgationem peccatorum post mortem, impiorum supplicia, piorum præmia: ad hæc, Romani imperij (quo nullum maius) originem, Romanæ vrbis (qua nulla item maior) conditorem; eisdem tam imperij, quam vrbis restauratorem Augustum, qui vnus è posteris ipsius Æneæ: demum varios duces, qui nunc æternis literarum monumentis

^A consecrati sunt. Quid boues Solis cum istis? quid reliqua fatrigo Homeri? Adduxi duplicem comparisonem, procedo ad tertiam. Quid facit Tiresias, cum aditur? audi. Tenet sceptrum in manu, loquitur cum Vlyssè: infelix cur huc venisti relinquens Solem, gladium remoue, vt bibam sanguinem, ac tecum loquar. Affectus si quæras, nullos inuenies. Quid pro his Virgilius? Pro sceptro Tiresiæ, quod nulla proprietate datur vati, Anchises satis propriè recenter genus suum, studiosè recolit suos nepotes, meditatatur illorum fata, fortunâs, mores, virtutem. Pro illis, infelix d' ὄσιν (vide qua salutatione acceperit hominē, qui difficillimum iter susceperit, vt se adiret) Virgilius, venisti tandem, &c. Lege septem versus, quos ego ita soleo celebrare, vt dignos putem, quos Adamus primus parens vsurparet, illisque vteretur ad Christum Seruatorē maximum, cum is infernos confregit post supplicium crucis, iam verò, quis affectus? Effusaq; genis lacrymæ, &c. Multa alia exquiri poterant, quæ omitto.

^{2.} LIMEN] Sequor hanc lectionem, nam inclusæ animæ exire volunt ad limen vitæ. Potest quoque legi lumen, cū pati fermè oppositionem, nam animæ quæ in tenebris, lumen vitæ optant. Sed priorum præfero, propter illa, quæ satis in Georg.

^{3.} IS QVÆ VBI TENDENTEM] Hic quoque Home- Virgilius su rus superatur II. Odyss. vbi Vlysses & mater sibi occurrunt. Æneas enim ad patrem tendit, quod æquius, quam filium expectare, donec mater veniat. Tu reliqua τῷ λαττῶν. Illud ego non omitam, me non satis posse intelligere (vtinam alius) qua ratione mater Vlyssē non agnoscat, nisi bibito sanguine, agnoscat verò Tiresias illo non bibito. Egent ista lectione Homericæ, qui adierit, discrepantiam inueniet.

^{4.} EFFVSAQVE GENIS LACRYMÆ] Fortasse ex Sophocle in Electra, vbi propter aduentum Orestis sub persona Chori.

Τεχνῶν ἔπει δ' ἀντρον ὀμμάτων ἀπὶ: Late serpunt lacrymæ ex oculis.

Iterum Electra ipsa.

Κἀπεί σ' ἰσίδον, ἔπος' ἐλάλω χερῶν Δακρυῖππος ἔ.

Quando te iam vidi, non desinam præ læticia Lacrymas fundere.

^{5.} VENISTI TANDEM] Inuenio imitationem Euripidis in Phœniss.

Ἐβασιβας, ἀ χερῶν γῆν πατρίαν:

Venisti, venisti tandem ad terram patriam.

Et Sophoclis in Electra. ὦ φθέρμ', ἀφίκε: Ὁ vox, venisti. Cum videlicet adfuit Orestes, qui mortuus putabatur. Sunt ibi varij affectus, quos videtur ad locum istum explorasse Virgilius. Vide etiam quos affectus Plautus exciter Captiu. sub persona senis Hegionis ad cognitos filios, alterum foris aduenientem, alterum domi inuentum, qui latebat sub persona serui. Hos affectus ita tractat Paulinus Natali 9. Felicitis.

Noctes atque dies animo tabente pependi,

Venisti tandem quarto mihi redditus anno.

Quam metui ne te medijs regionibus hostis

Disclusum opposita bellorum nube teneret:

Vicisti duros tenera pietate labores.

^E Ademi aliqua.

^{6.} EXSPECTATA] Sic legi, & explicui cum oppositione ad illud,

Sic equidem ducebam animo, rebâq; futurum,

Tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit.

Hoc enim expectantis est. Alij legunt, spectata, hæc sententia: Probata est mihi tua pietas per labores, ac dura itinera. Ad eum modum, quo Ouidius dixit,

—spectatur in ignibus aurum,

id est, probatur. Quod Græci δ' οὐ μὲν ἔστιν, ἀ γὰρ δ' ὀπίσθη- P P P 2 723

724. Lectionem hanc sequitur Passeratius, quem Germanus aduocat: & Germ. ipse, prolato in Paralip. veteri codice, in quo est spectata. Sequitur Ios. Scal. in Catull. & addit translationem duci à probationibus operu, quae dicuntur spectationes, ab Agello, & aliis. Sequitur Sernius: nam tamen in illo semper legatur expectata: sed eius verba aliud indicant: sunt verò hæc: expectata, probata. ut rebus spectata inuentus, hoc autem dicit: Tua pietas, mihi semper probata, nunc etiam iter durum vi-

Spectationes.

695 a Ille autem: Tua me genitor, tua tristis imago Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit. Stant sale Tyrreno classes. da iungere dextram, Da genitor: T E Q V E amplexu ne subtrahe nostro. Sic memorans largo fletu simul ora rigabat. 700 b Ter conatus ibi collo dare brachia circum: Ter frustra comprehensa manus effugit imago, P A R L E V I B V S ventis, volucrique simillima somno.

ARGUMENTVM.

Respondet filius, vultq; patrem completi, sed nequit.

EXPLICATIO.

a P Atri affectu filius respondet patri. Dixerat pater. Tua pietas vicit iter durum. Respondet Filius. ita est, nam tua ò genitor, tua imago, mihi tristis sæpe occurrens, adegit me tendere ad hæc limina, nulla res alia. Dixerat pater:

Quam metui, ne quid Libya tibi regna nocerent.

Respondet filius: Pone hanc curam, non expuli animo Italiam, non me Carthago, non Dido auertit, sum iam in aditu Italiae, nam classes stant in Tyrreno sale, id est, mari. Tetenderat pater alacris vtraque palmas. Quid filius? da iungere dextram, da genitor, neque subtrahe te ab nostro amplexu. (Potest etiam hic esse amplexu, pro amplexui.) Demum patri effusa genis lacryma. Filius rigabat ora largo fletu. Non erumpit in gemitus, non ciet singultus, nulla hic eiulatio: nam fletus in amore lenissimus est, & pacatissimus.

b Non contentus verbis, non lacrymis, ruit in paternos amplexus: sed frustratur ab amplexu, nam nullum ibi Anchise corpus, tantum vmbra, simulacrum, imago. Ergo, conatus ibi circumdare ter brachia, paterno collo, ter imago frustra comprehensa effugit manus filij: idque par ventis leuibus, simillima somno volucris. Nam quis ventos amplectatur, quis formam apparentem in somnis?

NOTÆ.

Virgilius su perat Homerum.

1. T V A M E G E N I T O R, &c.] Diuersa ista ab Homericis in sententia, & affectu. In sententia, nam Aeneas patrem constituit finem itineris asperi suscepti: nihil tale Homerus loquens cum matre. In affectu, nam hic multi: ibi ieiuna satis, & sicca oratio.

2. O C C V R R E N S] Respicit ad illud 5.

— Auerna per alia

Congressus pete nate meos.

Cum addit sepius, intelligendum est mortuo. Nam semel apparuisse Anchises legitur.

3. T E R C O N A T V S, &c.] In hac sententia poetæ vires ingenij exercuerunt, certantes inter se de laude. Proponam principe loco Homerum, deinde alios. Ille. II. Od. II.

cit, scilicet inferorum. Potes hos sequi, Ego in primu inclino, nam ita hic videtur assumi vox ista, vt 2. Æn.

— quibus Hector ab oris

Expectate venis.

7. A V D I R E E T R E D D E R E] Ex Catullo de nupt. Pel.

Nec missas audire queunt, & reddere voces.

Vsurpauit quoque i. Æn.

Τὸς ἰδὺ ἐφορῶνθ' ἔλεεν τὲ μὲ θυμὸς ἀνώγει, Τέξ' δ' ἐ μοι ἐν χερσῶν σου ἠέλειον, ἢ ἐνεύρω ἔπειτα.

Ter quidem irru, amplectique me animus inuitabat, Ter autem mihi è manibus instar vmbra, similis etiam somno Auolabat.

Audi iudicium magni Scaligeri: Concluserat rotundius, & comprehendit tribus versibus commodissimis, neque praecludit sententiam versu mutilo. Ad hæc Homerus impetum tantum dicit, hic conatum, & brachia, & apposuit frustra vmbra, verò verit in ventos, non vt addidit interpres, sed vt liber iudex. Idem Homerus lib. 23. II. ita.

Ὡς ἄρα φωνήεις ἀπέξ' αὖ χερσὶ φίλων, Οὐδ' ἔλαβεν, ψυχὴν ἔχ' ἕβονος ἠὺτε καπνὸς ἐχέει τεσσάρων.

Sic fatus extendit manus amicas,

Neque prehendit, anima enim sub terram tanquam fumus

Ahijt murmure stridens.

Pergo ad alios. Quid. 5. Fast. loquens de vmbra Remi:

Mandantem amplecti cupiunt, & brachia tendunt:

Ludicra prensantes effugit vmbra manus.

& II. Metam. loquens de Alcione,

— corpusq; petens amplectitur auras.

Propertius lib. 4. eleg. 7.

Hæc postquam querula mecum sub voce peregit,

Inter complexus excidit vmbra meos.

Silius lib. 13.

Hæ alacer colla amplexu materna petebat,

Vmbraq; ter frustra per inane petita fessellit.

Succedunt simulacra virum concordia patris:

Vnanimiq; simul patrui. ruit ipse per vmbra,

Oscula vana petens iuuenis fumoq; volucris,

Et nebulis similes animas apprehendere certat.

Valerius Flaccus 4. Arg. de Hercule, cui Hylas apparuit.

Talibus orantem dictis, visisque fruentem,

Ille vltro petit, & vacuis amplexibus instat,

Languentisq; mouet frustra conamina dextra,

Corpus hebet somno, refugaq; eluditur vmbra.

Seneca in Troadib.

Oblita nati misera questui Hectorum,

Fallax per ipsos vmbra complexus abit.

Lucanus lib. 3. de vmbra Iuliae apparentis Pompeio:

— sic fata refugit

Vmbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.

Sed

Sed cur in hac locorum comparatione omitto Virgiliū ipsum 4. Georg. vbi loquitur de Orpheo, & Eurydice?

Dixit: & ex oculis subito cen fumus in auras

Commisit tenues fugit diuersa, neque illum

Prensantem nequiquam vmbra, & multa volentem

Dicere, præterea vidit.

Semper esse magnus apparet Virgilius. Plutarchus, de animis beatorum in Elysijs, ait, τὰ ἐν τῷ ἑσπέρῳ, & ἄδου, fugere illas omnem conspectum & tactum.

* Interea videt Aeneas in valle reducta

Seclusum nemus, & virgulta sonantia syluis,

705 Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.

b Hunc circum innumeræ gentes populiq; volabant.

A C V E L V T I in pratis, vbi apes æstate serena

Floribus insidunt variis, & candida circum

Lilia funduntur; strepit omnis murmure campus.

710 ° Horrescit visu subito, causasque requirit

Inscius Aeneas, quæ sint ea flumina porro,

Quæve viri tanto completerint agmine ripas.

ARGUMENTVM.

Videt Aeneas amnem Lethæum, multoq; auide volentem inde bibere: rogat patrem, quid hæc velit.

EXPLICATIO.

a O Ptimè excogitauit Poëta, visâ enim re noua, & admirabili, imponitur modus blandissimis affectibus inter patrem & filium. Alius poetæ se inde expedire nesciret. Interea itaque Aeneas videt in reducta valle nemus quoddam seclusum ab aliis, & virgulta sonantia syluis. Explico. videt nemus seclusum virgultorum sonantium inter illas sylvas. videt etiam amnem Lethæum, qui prænatat domos (habitaacula) Elysiolorum placidas, vti que amena vireta.

b Quid præterea? Circum amnem hunc volabant gentes innumerae, populiq; Illustrat concursum istum animarum, comparatione apum, quæ in pratis (notat locum) atque in serena æstate (notat tempus) funduntur, (notat frequentiam,) circum lilia candida, hoc κατ' ἐξοχῶν, possit enim flores alios adhibere. ac tunc omnis campus strepit illarum murmuræ, & susurro.

c Quid tum Aeneas? horrescit ad subitum spectaculum, requirit causas, vt qui inscius. Sed signatæ quærit, quæ sint ea flumina, quæ apparent ante oculos, nam hoc est, porro, qui sint illi viri, qui completerint ripas tanto agmine?

NOTÆ.

1. I N T E R E A V I D E T, &c.] Rectè monent interpretes iam hinc adhiberi parasceuem ad Socraticam Philoſophiam, quæ de animarum transmigratione, & immortalitate, de rerum conditore Deo existat apud Platonem variis in locis, præsertim in Phædone.

2. V A L L E R E D V C T A] Is locus dicitur reductus, qui habet vias non rectâ continuò tendentes, sed eiusmodi, vt tibi in lustrando redeundum recurrentiumque sit. Sic Mæander flexus habet reductos, sic multi horri reductas vias, sic Horatius bis dixit, reductam vallem ad imitationem Noſtri, videlicet lib. 1. Od. 17. & in Epod. Od. 2. Sed de hac re dictum iam & in Georg. & 1. Æn.

3. S E C L V S V M N E M V S] Vide, vt explicui. Finge, te videre spaciouissimam partem campi vacuum horrore sylvarum, in qua sit tantum verè nemus, id est, locus pascuus, ἄδ' τὰ νύκτωρ, viridis, herbidas, amœnus, vbi virgultula, vbi herbulæ, & mille amœnitates; quæmq; & fluiui præterfluat, & syluæ in modum coronæ

B longo inde spatio incingant: talem hic Virgilius describit. Etenim, vt videretur frequentissimus ille animarum concursus, locus debuit esse non impeditus arboribus, sed ab illis seclusus: neque hic virgulta sonant, in ipsis verè syluis, sed inter syluas, quæ distabant longo spatio à parte illa sita in medio. Hic te moneo à nonnullis legi, nō syluis, sed sylua. Si accederet auctoritas codicum, libenter legerem ripis.

4. L E T H Œ V M] Non dubium, quin Poëta discriminet flumina istum à reliquis inferorum, sicuti & Eridanum. Itaque in doctrina Poëtæ tria tantum sunt flumina subtus terram, Eridanum, Lethæ, Acheron: nam extremus idem est cum Phlegethonte, cum Coeyto, cum Styge. vt probauī supra. Alij Lethen cum alijs confundunt, in his Seneca in Furente, vbi quæ Virgilius dixit, multam accepit rimosa paludem, ille reddidit, Vtring, Lethen latera titubante bibit.

5. P R Œ N A T A] Figurata locutio (obseruâte Seruio) non enim natant aquæ, sed natantur. Ita Ennius, fluctiq; natantes. & Lucretius bis, campisque natantes.

6. C I R C V M] Signatè, non circa, quia hic non solum proximitas indicatur. Ita statim, circum lilia. vt notet, hoc est, porro, qui sint illi viri, qui completerint ripas tanto agmine? Flores. ita etiam. 1. Georg. de Zonis,

Hanc circum extrema dextra lenaq; trabuntur.

vt notet, non proximitatem, sed vertiginem.

7. V O L A B A N T] Dicitur hoc ex natura animarum, quæ vt vacua corpore, dicuntur volare. Plutarchus de fera vindicta loquens de animis, οὐκ ἐπιβουῶν γὰρ ὡς περ αἱ ὀρνίθες, & κατὰ φέρουσαι, & lib. 4. Symp. q. 2. τῆς ψυχῆς ὀρνίθου δὲ ψυχῆς ἀπὸ τῆς οὐρανίας τῆς οὐρανίας: anima, instar auis, volatè è corpore. & in opere de orbe Lunæ ex poetâ.

Ψυχὴ δ' αἰὲρ ὀρνέει, δεσπὸς αἰθέρος ἀπὸ τῆς οὐρανίας:

Ast anima, vt somnus perniciosus euolat alis.

Quin Plato, teste eodem Plutarcho, in Platonicis Quæst. animam vocauit πτερόν, alam. Artemidorus lib. 2. c. 73. animas egressas è corpore dicit esse πτερὰν ὁμοίας.

8. A C V E L V T, &c.] Illustrabitur hic locus illis, quæ dixi. 1. Æn. ad illud: Qualis apes æstate noua per florea rura Exercent sub sole labor. Cur dicat æstate, satis illustratum, imò explicatū 4. G. vbi quæsiui, quo tempore apes sedent ad laborem suum. Cur serena; ibi quoque: nam apes non se credunt cælo nubilo.

9. C A N D I D A L I L I A] Attribuit à Noſtro Propertius lib. 1. eleg. 20. De variis liliorum generibus non solum candidorum, lege Plinium, qui docet, quæ arte ex candidis fiant purpurea.

10. P O R R O] Cum τὸ ἄλλο Græcorum respondeat Lat. Porro, quid.

P P P 3 quitate

quiteate & proximitate, & signet tantum id, quod est A longè remota, ex infinitis, in quibus tam... quam ante oculos, aut pro oculis; rectè videor hinc explicuif- procul dicunt non remotum aut valde distantem lo- se. Non enim placet Seruiantum, flumina porro, id est, cum, sed expofitum oculis. Sed, vt dixi, de hac re alibi.

• Tum pater Anchifes: Animæ, quibus altera fato Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam

715 Securos latices, & longa obliuia potant.

• Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram, Iam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum:

Quo magis Italia tandem latere reperta.

• O pater, anne aliquas ad cælum hinc ire putandum est

720 Sublimes animas iterumq; ad tarda reuerti Corpora: quæ lucis miseris tam dira cupido?

ARGVMENTVM.

Accingit se Anchifes ad longam narrationem, quam habi- turus ex doctrina Pythagoræ, de animarum transmigratio- ne in alia corpora.

EXPLICATIO.

• Respondet Anchifes Æneæ. Quæfuerat e- nim hic:

Quisue viri tanto compleverint agmine ripas.

Respondet, sunt anima, quibus fato debentur altera cor- pora. Quæfuerat, qua sint ea flumina. Respondet, esse Lethæum. Quæfuerat causæ illius concursus. Re- spondet, accedunt vt potent securos latices, & longa obliuia. Obserua totidem verbis datum responsum quæfuit.

• Occasione huius rei gefit Anchifes adducere nato in memoriã, imo ostendere ante ipsos oculos futu- ram posteritatem Romanorum, quos Anchifes, iure optimo vocat suos. Reddîtque causam, cur hoc faciat, videlicet, quò Æneas lætetur magis reperta Italia.

• Admiratur Æneas, fieri posse, animas illas euasuras ex illis tenebris in hanc vitam; reuerfurâque ad cor- pus. Ostenditque per exclamationem, ineptam esse harum animarum cupiditatem, & verè esse miserâ, quæ hanc ament lucem, & tarditatem corporum, cum de illis dictum iam sit volabant. Neque verò vacat ire- rum reuerti, quia sapius redeunt.

NOTÆ.

Animarum Pythagorica transmigratio.

• ANIMÆ, &c.] Sequitur Poëta sententiam Py- thagoræ, qui animarum μεταμύχωση, id est, transmigrationem, agnouit, putans illas ex vnis cor- poribus migrare in alia, hac ratione, vt, defuncto ho- mine, anima iret in infernum, ibique purgaret, quæ essent purganda, mox biberet aquas Lethæas, quæ sic dictæ ἀπὸ τῆς λάθης, ab obliuione; vt sic rerum omnium oblita anima nouum corpus informaret. Hæc in om- nibus sunt, sed hinc abesse non debuerunt. Vide- tur autem Poëta insinuare, non omnibus id contin- gere, sed certas tantum esse animas, quibus debeantur altera corpora, idque peculiari fato. Ideo signatè E mox Æneas, aliquas dixit, non, omnes. Nihil autem Poëta potuit aptius inducere, quàm opinionem Py- thagoræ ad celebranda gesta Cæsarium, & postero- rum Æneæ, Scias hinc, hanc animarum transmigratio- nem Empedocli attribui à Clemente lib. 6. Strom. citat enim illius versus istos, qui etiam leguntur apud Chalcidicum;

• Ἡδὴ γὰρ ποτ' ἐγὼ γενόμεν κέρως τε, κέρη τε. Θάμβος τ' αἰσώδης, & εἰν ἀλλ' ἄλλοσι τ' ἰχθύσι: Ipse ego namque fui puer olim, deinde puellæ, Arbutum, & volucris, mutus quoque in aqore piscis.

Sed fere omnes Pythagoræ attribuunt, in his Aristo- teles lib. 1. de anima c. 3. vocans hanc animarum trans- migrationem Πυθαγορείους μύθους, Pythagoricas fabulas. Pythagoras ipse apud Ouid. 15. Met.

• Morte carent animæ, semperq; priore relicta Sede, nouis domibus viuuntque habitantq; receptæ.

Olympiodorus illam ex æquo dat Pythagoræ & Or- pheo. παλαιὸς λόγος Ὀρφικότερος, ἢ Πυθαγορείος, ὃ πάλιν ἀρῶν ὅτις ψυχὰς εἰς τὸ σώμα, & πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνά- γων, καὶ τὸ ἐκ κελῶ πολλαίων: vetus est Orphei & Pythago- ræ sermo, animas ferens in corpus, & rursus à corpore refe-rens, & id sæpe in circulum. Minutius, Pythagoræ & Platonis verba eius: conditionem renascendæ sapientium clariore Pythagoras primus, & præcipuus Plato, corrupta & dimidiata fide tradiderunt: nam corporibus dissolutis solus animas voluit & perpetuè manere, & in alia noua cor- pora sæpius commutare. Theophilus patriarcha Antio- chenus lib. 3. ad Autolycum, Pythagoræ & Euimaro, quem philosophum vocat impurissimum. Herodotus lib. 2. Ægyptiis attribuit. Cedrenus Origeni, idem lo- co alio etiam Pythagoræ, loco item alio Stoicis. Vide verò vti Plato in Menone agnoscat reditum istum animarum. Ait ille: Ferunt enim hominis animam im- mortalem esse, eumque tum decedere, quod mori vocant, tum iterum redire, interire verò nunquam. Quamob causam, vitam quàm sanctissimè agere monent. Quicumque enim

• D pœnas antiquæ miseria Proserpina iam dederunt, ipsa illa ad supremum solem nono anno rursus animam reddidit, quousque in reges gloria, sagacitate, sapientiaque præstantes euadant.

Lege etiam eundem in Phædro, & Philostratum lib. 6. de vita Apollon. cap. 11. & 18. extremo loco quæ- piam de anima Telephi ad fabulas poëtarum non pœnitenda. Plutarchum de sera vindicta, vbi agno- scit ὅτι ἐπὶ δολίτην γένεσιν προσημαίνετο ψυχὰς: animas conuersas in ortum alterum. videlicet, εἰς ζῶα παντοειπέα, in varia animalia. Idem ipsum ex Gentilium doctrina docet Minutius. in pecudes, aues, belluas, hominum animas redire. Hæc varietatem Plato docet in Phædone. Nam qui ventri & gulæ dedit fuerunt, assument formas asinorum, brutorumque similibus: qui rem ciuilem, & mitem tractarunt, in apes aut formicas transibunt. Sic existimandum de aliis. Eadem sermè scribit lib. 10. de Rep. ad finem. Ægyptij, vt est apud Herodotum lib. 2. id peculiare de hac transmigracione senserunt, vt videlicet, anima, postquam se circumtulisset per terrestria, marina, volucris, tursus in hominis corpus introiret.

• 2. SECVRVS LATICES] Metonymia; ideo enim fe- curi

curi latices, quia reddunt securas animas. Excogita, an melius id potuerit dici. frigerent alia attributa. Quid illud? longa obliuia & potant. Iam pene forde- bunt tibi poëta, qui loquentes de Lethe, dicunt, duce- re, trahere, gignere, facere obliuia. Potuisset quoque Poë- ta dicere, & longa obliuia ducunt. Sed in illius ore sem- per esse exquisitum debet, non vulgare. Consentit verò cum hoc argumento (ait Germanus) Romana antiquitas; fuit enim Romæ templum, vbi amor & facem vndæ immergebat, & Lethæos latices propina- re videbatur, hoc emblemate ἐντύπος. Nam videlicet hac rerum obliuione credebatur sanare ægras men- tes. Huc respectum ab Ouidio est 2. Remed.

• Est prope Collinam templum venerabile portam, Impositum templo nomina celsus Eryx.

• Est illic Lethæus amor, qui pectora sanat,

• Inque suas gelidam lampadas addit aquam.

• Illic & iuuenes votis obliuia poscunt,

• Et si qua est duro capta puello viro.

• 3. IAM PRIDEM] Respicit ad illud 5. Æn.

• Congressus pete nate meos.

Iam enim dudum nato apparuerat Anchifes, mon- ueratque, vt descenderet ad se ad inferos: nunc aper- rit, cur hoc voluerit, Iam pridem (inquit) cupio prolem enumerare meorum.

• 4. O PATER, &c.] Lege versum integrum, & admi- rare Virgilium, qui ipsa carminis difficultate exprimit Æneæ sensum, vix credentis animas inde euasuras. Est

• hic cælum mortalis vita; vt mortales, ipsi superi, respice- tu inferorum. Ita supra,

• Superasq; euadere ad auras.

Cum allusione ad hoc significatum dixit Plautus Au- lul. superi incarnari sint, & conuati inferi. In Seneca Tra- gico reperies multa exempla.

• 5. SVBLIMES ANIMAS] An, illustres & nobiles, vt plerique. an hæc est sententia? Fierine potest, vt animæ, quæ nunc sunt in inferno, iterum supernæ & sublimes reddantur?

• 6. QVÆ LVCS MISERIS TAM DIRA CVPI- Cupido pro do] Vt cupido sumatur pro cupiditate, natum cre- cupiditate, do, à Deo Cupidine, qui impotens est, ac sibi non temperans. Ducor: nam & Venus Dea pro cupiditate Venus pro sumitur, & vt credi potest, non aliunde, quàm ab hac cupiditate.

• 7. INTEMPERANTIA. Euripides in Iphigenia,

• Μέμνηε δ' Ἀφροδίτη τις Ἑλλήνων στρατῶ

• Πλέει, &c.

• Tenuit Græcorum exercitum Venus quædam nauigandi.

Id est, cupiditas. Natum hoc ex more veterum, qui vti Mineruam pro lanificio vsurpabant, Vulcanum pro igne, Martem pro bello (de qua gentium locutio- ne, vide quæ ego 2. G. per initia) ita, pro cupiditate Cupidinem. Hinc est, vt frequentissimè vox ista su- matur masculo genere, adhuc pro cupiditate. Ho- ratius:

• At bona pars hominum decepta cupidine falso.

• Quod nos Cupido, Græci eodem sensu ἦρος, & πῶθ'.

- Dicam equidem, nec te suspensum nate tenebo, Suscipit Anchifes, atque ordine singula pandit.
• Principio cælum, ac terras, camposq; liquentes,
725 Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agit molem, & magno se corpore miscet.
• Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
730 • Igneus est ollis vigor, & cælestis origo Seminibus, quantum non noxia corpora tardant, Terreniq; heberant artus, moribundaq; membra.
• Hinc metuunt cupiuntque; dolent gaudentque: nec auras Respiciunt clausæ tenebris, & carcere cæco.

ARGVMENTVM.

• Aperit nato pater primam rerum omnium constitutio- nem, animarumq; originem, quatuorq; affectus, qui illis sub- sunt.

EXPLICATIO.

• A Admiranti Æneæ pater satisfacit, neque vult vt ille suspensus diu persistat, & singula aper- rit, seruato ordine, nam videlicet incipit à primæua re- rum constitutione.

• b Versus isti difficultes sunt, eruditionem in multis inuenies, explicatû Poëtam in paucis. Ergo dicturus vates de prima origine rerum omnium, ita illam dig- gerit, vt quatuor elementa cõstituat, ex quibus sum- mus opifex Deus vniuersa produxerit. Terras, clarè au- dis: aquam, cum ait, campos liquentes: per cælum intelli- git ignem, atque aërem. Meminit quoque Lunæ, & Solis, qui duo planetæ potentissimi in omni rerum generatione. Fingit verò Deum (quem hinc spiritum, &

• mentem nominat) tanquam plasten, & summum ar- chitectum, omnia ex elementis velut ex materia edu- centem, agitantem hanc molem, vt qui intus sit, vt qui infusus veluti anima per mundi artus (sic enim vocat elementa) & cum magno hoc vniuersarum re- rum corpore admixtus.

• c Operante Deo, inde, id est, ex elementis, existunt homines, pecudes, volucres, pisces. Postremum exor- nar vocans monstra, propter species diuersissimas, & verè monstrosas, quæ sunt sub aquis.

• d Quamuis dixerit vniuersa animantia existere ex elementis, iam ita narrationem disponit, vt de homi- nibus tantum loquatur. Aitque, animam hominum esse naturæ igneæ, & originis cælestis. Caue verò pu- tes ollis, & seminibus, secum concordate. Non enim dicit, illis seminibus est igneus vigor, sed, illis animâ- bus (hoc enim subaudiendum) est igneus vigor, ori- go cælestis. & mox causaliter addit, seminibus, id est, por la semilla de fuego que tienen en sí. Addit Poëta. Ani- mabus quidem innatum est, esse igneas, nocent tam- men illis corpora. Est enim anima natura sua agilis, P P P 4 perpsi

perpicax, viuida. Contra hæc tria Poëta aptè infert, tardant, hebetant, moribunda membra. Integra sententia est. Ita femina animarum excellētissima sunt, si ignem & ærem consideres, vt ex igne fit ignea, ex aëre celestis illis tamen ex terra & aqua adiuncta sunt corpora, quæ vt noxia & ægra illas tardant, artus vt terreni illas hebetant, & membra profus morti sunt obnoxia, cum illæ tamen in æternum durent.

Ex terrestri natura corporum contrahunt animi quatuor illos affectus notissimos, metum, spem, dolorem, voluptatem. Metus, & spes, siue cupiditas nascuntur ex opinione aut mali, aut boni absentis: dolor, & voluptas, siue gaudium, ex opinione aut mali, aut boni præsentis. Addit Poëta, nec auras Respicit, id est, animæ eum hærent suo corpori, ex huius contagione contrahunt hanc noxam, vt pene obliuiscantur subtilissimæ suæ naturæ. Hic enim naturam animæ appellat auras, consentientibus fere interpretibus. Cur autem non respiciant naturam suam? quia incluse tenebris, & carcere cæco, id est, inclusa in corporibus, tanquam in tenebris & carcere.

NOTÆ.

DICAM EQVIDEM] Fortasse ex Lucretio, qui lib. 6.

Expeditam, neque te in promissis plura morabor.

SVSPENSVM] Notant aliqui, hoc verbum sumptum ab oratoribus, qui nolunt diutius suspensos tenere auditores.

NATE] Apparet in minimis vatis huius diligentia. Aeneas ad illum,

Opater, anne aliqua, &c.

Anchises ergo, Dicam nate. Alibi hoc vberius explicio.

PRINCIPIO] Firmabo in hac nota & in sequentibus explicationem meam. Duplex est ratio explicandi Poëtæ. Prima, vniuersum hoc tanquam animal perfectissimum vivere, & anima sua regi, atque agitari, Philosophi tradiderunt, ac multa quidè illi de mundi anima theologizarunt, de qua re adeundus est Macrobius lib. 1. in Som. vbi per spiritum intus alentem, mundi animam intelligit, quam, ait, mentem quoque à Poëta vocatam, vt huius animæ puritas significatur. Eodè pertinet Platonis sententia in Philebo, qui mentem regem esse cæli & terræ ex priorum sapientium auctoritate scribit. Græca, quæ ad rem, vés èτὶ θαλασσῆς ἡμῖν ἐπαυῖ & γῆς. Nec non Thaletis, ex cuius sententia scribit Aristot. lib. 1. de Anim. καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ δὲ τινὲς αὐτὴν ψυχὴν μεμίσχουσαν φασίν: dicunt quidem in vniuerso animam ipsam miscevi. Huc videntur pertinere verba Fabij declamat. 314. ille fusus per omnes rerum natura partes spiritus. Altera explicandi ratio, quamque ego secutus sum, accipit per spiritum Deum ipsam, ex sententia Platonis, qui dicebat, Deum esse animam mundi ex omnium Stoicorum dogmate: qui, vt scribit Clemens lib. 5. Strom. asserebant, Deum vniuersam essentiam peruadere, adductique Clemens versus Euripidis, Æschyli, Orphei, Pindari, quorum testimonio id probat. Nam Deus vniuersa complet, mouet, agitat, & sine eo obire munus suum nihil potest. Socrates quoque, & Plato apud Plutarchum lib. 1. de Placitis, cap. 3. δὲ θεὸς ὅς ἐστι τὸ ἴδιον: Deus est mens mundi. Quod iterum firmat Plutarchus cap. 7. eiusdem libri. Sed & Plato ipse lib. 10. Legum, ait, θεῶν τῶν πολλῶν ὁμοῦ: omnia esse Deorum plena. Cælius etiã Rhodig. lib. 20. cap. 10. eodem pacto versus Poëtæ explicat. Ait enim, vniuersam Platonis scholam per mundi animam intellexisse Iouem ipsum: certum est au-

Mundi anima.

tem, à veteribus, Deum rerum omnium creatorem atque officem Iouis nomine nuncupatum. Sed his omisit explicationem meam fulcio imitatione. Primò, auctoritate Manilij lib. 1. qui proculdubio hærens Maroni, illumque interpretans, de Deo accipit, quæ ille de spiritu & mente. Versus illius sunt.

Hoc opus immensi constructum corpore mundi.

Membræq; natura diuersa condita forma

Aëris, atque ignis, Terræ, Pelagiq; iacentis

Vis animæ diuina regit, sacroque meatu

Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Secundò, hoc efficit imitatio Virgilij, qui reddidit versus Orphicos, quos & Græcos & Latinè redditos inuenies in Lilio Syntag. 1. Alios quoque eiusdem Orphei in Natali inuenies libro 2. Itaque, cum clarè B Orpheus de Deo loquatur, & Poëta illum reddiderit, liquet quod conor. Tertio, Minutius in Octauio aperit Virgilium de Deo explicat. Verba eius, quia multa, nolui subiicere. Quarto, Paulinus epist. 36. ita scribit: Quis enim non videt, mundum istum corporeum vi incorporea gubernari, totamq; molem infusam atque permistam magno vniuersitatis corpori diuini spiritus mente, quæ facta est, agitari ad vitam? Quintò demum sit Poëta sui interpret. Hic 4. Georg. clarè Deum nominat, proferens eandem, quam hic, sententiam.

Deum namque ire per omnes

Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum.

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,

Quemque sibi tenues nascentem arcescere vitas.

Adde ipse, quæ de hac re scribit Seneca de Consolat. ad Heluiam cap. 8. Sed adduco eiusdem verba lib. 4. Benef. cap. 7. Quid enim aliud est natura, quam Deus, & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta?

CÆLYM AC TERRAS, &c.] Numerat quatuor elementa, ex quibus, atque vnâ ex Deo artificis vniuersa existunt. Hoc posito, quod certè in sententia Poëtæ clarum est, non facile versus isti explicantur. Terras enim, & Aquas clarè ponit: sed vbi Aër, vbi Ignis? Seruius per cælum aërem, & ignem intelligit, quem ipse ætherem nominat. Admittunt hoc Manutius, & Henr. Stephanus in oris suorum librorum, itémque alij. Rider Pomponius Sabinus, & per cælum tantum capit aërem, nam Virgilius naturæ membra in tria solet diuidere, maria, ac terras, cælumque profundum, Ennius secutus, qui ait: Qui tuo lumine mare, terram, cælum continis. Et quidem cælum sæpe sumi in Poëta pro aëre, certum est: sicut etiam in Lucretio, cum ait,

in hoc cælo, qui dicitur aër.

Vbi ergo, ex mente Sabinij, Ignis? Nititur ille auctoritate Probi, qui dicebat, ignem à Virgilio intelligi per Titania astra. Nam ista igneæ sunt naturæ adhuc ex mente Poëtæ, in illis, stellis ardentibus, &c.

quoties astra ignea surgunt.

atque etiam, nam neque erant astrorum ignes. Quibus ego adiungo Empedoclem apud Plutarchum lib. 1. de Placitis cap. 13. qui astra vocat πύρα, ignea. Alij sunt, qui per cælum ignem intelligant: per spiritum alentem aërem, & satis censent Deum mentem dici. Alias aliorum sententias nihil moror. Ego nihil habeo, quod interponam, tantum inclino in sententiam Seruij, vt per cælum intelligantur ignis, atque aër, ductus hac ratione. Nam Virgilius veluti se explicans, vnâ cum igne coniungit auras, cum ait:

atque auræ simplicis ignem.

quasi dissoluens verbo duplici, quæ vno inuoluerat. Itaque videtur Poëta vnica voce voluisse efferre duplex elementum, ex quo anima constaret: ac mox duo disertim elementa, ex quibus corpus, Equidem aquam (nam de terra id clarum) vim materij habere in re-

rum

rum compositione, satis explicat Plutarchus de Rom. per initia, quem leges. Vt explicui, videtur pene necessarid capiendus Poëta. Nam difficile est intelligere, non factam mentionem quatuor elementorum in hac prima rerum constitutione. Ergo, cum clarè ponantur aqua, & terra; vbi est ignis, vbi est aër, nisi in voce cæli? Quæ vox capax est vniuique elementi. Dicitur enim cælum pro aëre, vt iam probaui, & id clarum; atque etiam pro igne, nam vox ista æther aquè signat & cælum, & ignem.

6. CAMPÓS QVE LIQVENTES] Illastro hoc lib. 10. ad illud,

campos salis are fecabant.

7. GLOBVM LVNÆ] Lucret. lib. 5. Lunæque globum. Claudian. 1. Rap. Lunari globo. Prudentius in Peristephe. hym. 10. de Sole, & Luna: Globos dierum noctiumque præfides. Huic voci affinis rota; qua vsus Ennius in Annalib. Varro Atacinus in Chorographia, Lucretius lib. 5. & Prudentius, millies. Nunc mihi ante oculos locus in Apotheosi, & hymno 10. in Peristephe. & hymno 12. Cathem.

Globus de luna.

Astra cur Titania.

8. TITANIAQVE ASTRA] Per hæc verba Seruius intelligit Solem, qui fuit vnus è Titanibus. Reprehenditur à multis, à Beroaldo in primis, qui ex Diodoro lib. 6. adducit Hyperionem, vnum ex Titanibus, principem in indagandis Solis, Lunæ, ac Stellarum curibus. A primo igitur indagatore stellarum, qui fuit è numero Titanum, astra dicuntur Titania. Sic fermè ille. Sed profectò, multo est probabilius sic dicta ab eo, qui verè dictus est Titan. Quæ explicatio innititur verbis istis Pausania in Corinth. Fuit Titan in obseruandis anni opportunitatibus admodum solers: Vniuique optimè omnium norat, quibus quæ femina, quæque stirpes temporibus, quos item fructus sol facillè auget, & coqueret: quocirca solis illum fuisse fratrem commentij homines sunt. Huius historiæ ex Pausania cum meminerit Cælius lib. 24. c. 17. ita concludit: Vnde coniectatio euident, cur astra Titania dixerit Maro. Inde etiam fit, vt simpliciter sumatur pro sole, vt in 4.

Titan pro sole.

vbi primos crastinus ortus

Exulterit Titan.

Hæc etiam si vera sint, non tamen temere quispiam inclinet in sententiam Seruij. Nam difficile profectò est, Poëtam in hac rerum omnium generatione Solis non meminisse, præsertim præcedente sermone de Luna. Ergo, astra dixit, & hæc non quæcumque, sed Titania, quo solem circumferberet. Quæ locutio non debet videri insolens, cum Plutarchus in opere de orbe Lunæ, dicat, ex quorundam opinione Lunam esse ἄστρον. Si quis aliter capiat, non pugnem.

Anima ex igne, & aëre, ex doctrina gentilium.

9 IGNEVS EST OLLIS VIGOR, &c.] Explicui, referens igneum vigorem ad ignem, celestem originem ad aërem. De igne Phornutus, αἱ ἡμέτεροι ψυχῆς πῦρ εἶσι. & Ennius ex Epicharmo, Terra corpus est, ac mentes ignis est. Cicero etiam 1. Tuscul. ait, ex sententia Zenonis, nihil esse aliud animum, quam ignem. Heraclitus apud Plutarchum in vita Romuli circa finem, ψυχὰ ἄσπερ ἄσπρατὴ νέφος διπλάσι μὲν τὸ σῶμα εἶσι: anima ex corpore, vt ex nube fulgur exilit. Est hoc, quod idem Plutarchus dixi, de defectu oraculorum, πνεῦμα ἀθεράδεις, & πνεῦμα ἀθεράδεις, & πνεῦμα ἀθεράδεις, & πνεῦμα ἀθεράδεις: æthereum, & purum spiritum. & in Psal. ait loquens de igne, ἀρχὴς κινήσεως ψυχῆς: suppetit principium morionis, indicans animam. & lib. 4. de Placitis cap. 3. dicit ex sententia Stoicorum animam esse πνεῦμα θερμῶν: spiritum calidum. & ex Democriti, πνεῦμα θερμῶν, igneam compagem. Ab eodem Plutarcho, de orbe Lunæ, anima dicitur πνεῦμα, ignea. Cicero

etiam lib. 3. de Republ. cuius verba aduocat Sanctus Augustinus lib. 4. contra Pelagium, loquens de animo, ait, in quo tamen inest tanquam obrutus quidam diuinus ignis ingenij & mentis. & in Somno: animus datus est (hominibus) ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellæ vocatis. De aëre præter notionem vocis celestis, quam & alibi, & hic probaui dici de aëre, est magnum pondus vates ipse, qui statim infirmans animas esse aërias, ait, nec auras Respicunt. & infra,

auræ simplicis ignem.

Vbi cum igne auram coniungit, alludens ad naturam animæ, quæ ex sententia gentilium philosophorum constabat ex igne, & aëre; sicut corpus ex aqua, & terra. Inde Horatius lib. 2. Sat. 2. animam indicans:

Atque affligit humi diuina particulam auræ.

Quod nihil est aliud, quam Platonicum τὸ θεῖον. Vide Henr. Steph. libro 1. Schediasm. cap. 4. & qui in Virgilianis versibus mundi animam capiunt, illam aiunt intelligi per spiritum intus alentem, quæ vox tota ad aërem pertinet. Anaximenes etiam apud Plutarchum lib. 1. de Placitis Philosophorum cap. 3. ita ait: ἡ ψυχὴ ἡ ἡμέτερα, ἀπὸ θεοῦ συγκρατεῖ ἡμᾶς: anima nostra, aër cum sit, nos temperat. Apud eundem Anaxagorei lib. 4. c. 3. dicunt animam esse ἀσπερὸν ἢ, naturæ aëria.

10. SEMINIBVS] Causaliter, vt admonui, quasi dicat. Est animis vigor igneus, est origo celestis propter femina, ex quibus illa conflatur, id est, propter ignem, & aërem. Nequit enim fieri, vt seminibus concordet cum illis. Nam cum sermo sit de anima, improprietè, imò ineptè, anima vocabitur fermen: sicut in rebus alijs; arbores enim coalescunt ex femine, sed ipsæ non sunt semen: Deinde nulla sententiæ mutatione ait clausa, & postea, suspensa. quæ voces nequeunt attribui feminibus, sine incommodo Latinitatis. Existimo itaque, ita dictum feminibus, vt Græci dicunt, ἐπιτέταθ. Ita Horatius Od. 17. epod.

Ingrata misero vita ducenda est in hoc.

vbi, misero, & hoc, non concordant. &c, in hoc, est ἐπιτέταθ.

11. HINC METVNT, &c.] Has quatuor affectio- Affectus ani- nes animi Plutarchus de Homeri poemate, ita indi- me quatuor. getat. λύπης τε, καὶ χαρᾶς, & φόβος, & ἔπιθυμίας. & in opere de virtute morali, ita: ἀρετὸν, φθικτὸν, ἡδὺ, ἀλγηδὼν. Artemid. lib. 1. cap. 1. χαίμεν, λυπέμεν, φέ- λων, ἐλπίδα. Dio Chrysoft. orat. 1. λύπης, φόβος, ἡδοναίς, ἐπιθυμίας. Quæ verba sumpti ex Platone in Phædone, nam hic etiam ἡδονῶν, ἐπιθυμιῶν, λυπῶν, φόβων. Philo in opere, Quod deterius solear potiori insidiari, φόβων, ἐλπίδα, λυπῶν, χαρᾶν. & adicit, quod nemo alius, φόβος annexum esse ἀρέμεν: λύπη, σέ- νερ. Iisdem vocibus vsus Aristoteles lib. 1. de Anima, cap. 4. nisi quod loco ἐλπίδος, inducit verbum θαρσύνει, quod signat confidentiam. Illustrat autem Poëtam Plutarchus de genio Socratis, vbi ait, animam voluptatibus istis, doloribus, passionibus, affectioibus defciscere εἰς τὸ ἀλογον, id est, ad brutam naturam. Poëta verò, vt vides, has passiones animæ attribuit ex consortio corporis. Par locus est in opere de orbe Lunæ, vbi animæ ματαιμῆς, id est, inquinamenta, ait proficisci ἀπὸ τῶ σῶματῳ, ὡσπερ αἰτίαι πονηρᾶ: à corpore, tanquam à causa mala. & in opere contra Epicuros, ait, animam communicare sibi affectus corporis. Idem scribit Cicero lib. 3. de Rep. cuius verba vide apud Sanctum Augustinum libro 4. contra Pelagium. Versum Virgilij nobilitat Sanctus Hieronymus, sæpissime illum aduocans,

aduocans, & cum magno semper elogio. Nunc mihi ante oculos epistola ad Ctesiphontem, & caput primum Commentariorum in Iosel, & caput primum libri primi Commentariorum in Zachariam. Horatius epist. 6. lib. 1. pari cum Nostro breuitate:

Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne, quid ad rem?

12. CARCERE CÆCO] Respectum forsan (ait Germ.) ad illud Platonis *σῶμα ἡμῶν σῆμα*: corpus nobis sepulcrum. volunt etiam aliqui, corpus dici Græcis *σῆμα*, ἀπὸ τῆς δὲ σῆμα, à vinculis. Certè Latinis tria sunt ista: Latere animam in corpore, tanquam in custodia, vt apparet ex Tullio in Somnio Scipionis, & de morientibus dicitur, euolare ex vinculis, & carcere corporis. Damascen. de Transfigur. *σῆμα δὲ σῆμα*, dicit, *carnis vincula*. & homines vocat *σῆμα σῆμα*, tanquam premantur carnis pondere. Sententia etiam Pythagoræ, quæ circumfertur, ad hoc potest pertinere. Hic, cum cereret quandam in curando corpore maximè sollicitum, dixisse fertur: *Non desinis carcerem tibi molestiorem statuere?* Quia videlicet, quo corpus meliùs haberet, animo esset pœnis. Cùm Paulus cupiebat *dissolui* de corpore, tanquam de carcere loquebatur. Ad quam rem consentaneè Ambrosius lib. 2. in Lucam, *corporea vincula fragilitatis exsolui*. Loquitur de Simone sene. Seneca ad Marciam ita loquitur. *Hæc, quæ vides, ossa circumuoluta nervis, & obductam cutem, vultumq; & ministras manus, & cetera, quibus inuoluti sumus, vincula animorum tenebræq; sunt.* Ob-

Corpus sepulcrum animæ, & carcer.

735 a Quin & supremo cùm lumine vita reliquit, Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes Corporeæ excedunt pestes: penitusque necesse est Multa diu concreta modis inolescere miris.

b Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum

740 Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

c QVISQVE SVOS PATIMUR MANES. exinde per amplum Mittimur Elysiū, & pauci læta arua tenemus:

745 Donec longa dies perfecto temporis orbe Concretam exemit labem, purumque reliquit Ætherium sensum, atque aurâ simplicis ignem.

a Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno;

750 Scilicet immemores supera vt conuexa renifant, Rursus & incipiant in corpora velle reuert.

ARGUMENTVM.

Profecquitur narrationem, absolutèque illam, donec perueniat ad transitum animarum.

EXPLICATIO.

a Addit Anchises, labes contractas animæ in vita ex contagione corporis, elui purgatique post mortem. Perinde ac si diceret: Non iccirco animæ puræ remanent, quòd corpus exstiterint: est enim necesse vt multa illis concreta fuerint, atque inolita ex diuturna corporis coniunctione.

b Inde sequitur, vt post solutionem à corpore exer-

antur his animis, insuscatur, inscitur, ardetur à veris suis in falsa coniectas: omne illi cum hac carne graui certamen est, &c. Vide eundem de Benef. lib. 3. c. 20. In Ep. 14. corpus vocat *sarcinam*, qua animus eliditur. & ep. 38. *adificium patridum ac ruens*. Quem in locum vide Notam Lipsij. & ep. 65. *animi pondus ac penam*. Ibid. *triste, obscurum, obnoxium domicilium*. & ep. 88. *caueam*. & ep. 102. *onus*. Plutarchus in conuiuium septem sapientum, alia comparatione rem explicans, ait, animam abditam esse in corpore *ὡσπερ ἐν μύλωνι, tanquam in pistrino*. Et in opere de orbe Lunæ, cum clara allusione ad carcerem: *λογη* (inquit) *τὸ σῶματι συνῆρται* *καρδία*: tenetur inclusa anima in tardo corpore. Plato in Phædro, *ἀσημαστὶ τῆτι δὲ τοῦ δὴ σῶμα* *σῆμα* *πορτες ἀνομάζουσι*: Soluti ab hoc, quod nunc circumferentes, corpus vocamus, in modum ostrea huic illigati. Idem in Phadone, ad rem eandem signandam infert *σῆμα*, quæ etiam vox custodiam signat. *ὡς ἐν τῷ περὶ ἐσθλῶν δὲ δὲ σῶμα*: tanquam in custodia quadam sumus homines. Ibidem corpus *καρδ* vocat, & *καρδ* *πορτες*, *terrenum*. & ideo de illo *καρδία*, quòd anima illo grauetur. ac post pauca aperit carcerem nominat, cum ait, animam ex ipso speculati *ὡσπερ δὲ εἰς γυμνῶν*, tanquam ex carcere. Basilius oratione de legendis libris gentilium, corpus clarè vocat *σῆμα*, carcerem. Cedrenus sententiam Platonis explicans nouam vocem vsurpat. *ψυχὴ ἐν τῷ σῶματι* *τὸ σῆμα*, quasi corpus sepulcrum sit animæ. explicat scilicet Platonicum *σῆμα*.

C ceantur pœnis, & luant supplicia, ac purgentur. Constituit verò triplex genus purgationis, vento, aqua, igni. Innuit certa quædam genera suppliciorum, quibus animæ aut suspenduntur ad ventos, quos hinc inanes vocat, rationem sæpe attuli; aut immerguntur in aquarium gurgitibus profundissimis: aut igni exuruntur.

c Ait, omnes suam quemque pœnam subire (cur dicitur manes postea explicabo) vt ita purgati ad Elysiū mittantur. sed addit, paucos peruenire ad læta arua, cum multi ad Elysiū. Quia videlicet non peruenient ad arua hæc, donec, exacto mille annorum curriculum, eximatur labes concreta, (id est, quam anima contraxit ex consuetudine corporis.) illud, —purumque reliquit

Ethe

Ætherium sensum, atque aurâ simplicis ignem. est: Dies longa emaculauit purificauitque animam, quæ tota conlita ex cælesti igne, & particulis simplicissimis aëris. Per longam diem intelligit annos mille. Sententia est. Mercurius has animas ad Lethen amnem euocat magno agmine, vbi rotam voluente per mille annos, id est, vbi spatium volubilitatèrque mille annorum expleuerunt. Est hoc, quod dixerat, *perfecto temporis orbe*. Sequitur, *scilicet immemores, &c.* Hic iam Anchises Æneæ satisfacit, quem longa narratione detinuit. Rogauerat filius, cur animæ ad Lethen amnem accederent concursu magno: pater ab initio exortus, in eo tandem sifit, in quo nunc est. Vt autem adolescentem sententiam Poëtæ meliùs percipiant, placitum hinc integrum locum subretere, ab ea parte,

Interea videt Æneas in valle reducta Scelusum nemus, &c.

hoc verborum complexu. Æneas interim vallem cernit, in ea nemus, ibique Lethen amnem, quem circum animæ plures volabant, instar apum. Horret ille, causas requirit, quæ animæ? quid velint? Cui Anchises ex Pythagoræ doctrina. Hæc sunt illæ animæ, quibus ex fato debentur corpora altera; Vt autem rerum omnium obliuiscantur, quas gesserunt in prioribus corporibus, Lethen potant obliuionis fluuium. Iamque animus mihi æstuat recensere tibi longam seriem nepotum meorum, qui iterum visuri sunt auras vitales. Stupuit hic Æneas, & O pater (ait) credibile ne, has animas iterum redituras ad corpus? Credibile, ô nate, audi ab initio. Scias, ante omne rerum exordium, esse Numen, quod vniuersa moderatur ac regit, quòdque ex elementis ipsis cuncta creat, in his homines, quorum animas coniungit (aduerte, Lector, loqui me ex doctrina Virgilij, & ethnicorum, quos interpretor) ex igne & aëre; corpora ex terra & aqua fabricatur. Inde est, vt animis vigor sit cælestis, & corporibus tarditas quædam. Inde etiam animæ ex hoc consortio terreni corporis subditæ sunt quatuor affectibus, videlicet timori, cupiditati, dolori, gaudio, quamdiu in eo latent, tanquam in carcere. Quin etiam, cùm separantur à corpore, non iccirco sordes exstunt, quas contraxerunt ex diuturna illius coniunctione: inde est, vt pœnis exercentur, purgenturque aëre, aqua, igni: neque aliquis tã pius fuit, quãdiu vixit, qui non suos manes tortorèsq; patiat, vt purgetur; nam aliter aditus ad Elysiū patere non potest. Purgati igitur ad Elysiū omnes mittimur, ex Elysiō pauci ad læta arua. In his aruis sunt pij per mille annos, quo cursu temporis animæ tandem restituantur suæ puritati, & cælesti igni, vnde priùs sumptæ fuerant. Restat solum, vt obliuiscantur rerum omnium, quas gesserunt, passæque sunt, quàm diu fuerunt in corporibus: huic rei medetur Lethe, amnis obliuionis; hunc auidè potant animæ, quo potato iam iterum incipiunt velle redire in altera corpora. Ignoscant nobis, qui non egebant hac diligentia.

NOTÆ.

Purgatio animarum per elementa. 1. ALIÆ PANDUNTUR, &c.] Ait Seruius alludens ad oscillationem Liberi, sic scribens: aut tæda purgantur, aut sulphure, aut aqua abluuntur, aut aëre ventilantur, quod erat in sacris Liberi. Hoc enim est, quod dicit in 2. G. —tribique Oscille ex atra suspendunt mollia pinu: nam genus erat purgationis. Hæc ille. Firmat Seruij sententiam noster Delrius loco Martiani lib. 2. Philolog. Agens enim ibi Philologia gratias Athanasia,

A quòd se compendiaria via in cælum perduxerit, ita ait: *Quòd nec Vedium cum vxore confpexerit, sicut suadebat Etruria; nec Eumenidas, ac Chaldaea miracula formidavit, nec igne psserit, nec lymphæ subleuerit, nec anime simulacrum Syri cuiusdam dogmate verberarit.* His Martianus & Virgilium explicat, & innuit hanc rem manasse ex doctrina Pherecydæ Syri. Etenim per verberationem illam intelligitur oscillatio Seruij, & suspensio ad ventos Virgilij. Adducit idem Delrius locum Sancti Augustini ad Virgilij illustrationem ex lib. 21. Ciuit. c. 13. vbi, postquam Sanctus doctor Maronis versus præmisit, quos nunc explico, subdit ex Platonico sententia: *Qui hoc opinantur, nullas pœnas esse, nisi purgatorias, volunt, post mortem. Vt quoniam terris superiora sunt elementa, aqua, aër, ignis, ex aliquo istorum mundetur per expiatorias pœnas, quod terrena contagione contractum est. Aër quippe accipitur in eo, quod ait, suspensa ad ventos: aqua in eo, sub gurgite vasto: ignis autem suo nomine expressus est, cum dixit, aut exuritur igni.* Hæc Augustinus, quæ eo attulit, quia in illis est ratio, cur vates à terra abstineret, nominatis tribus reliquis elementis. De ventis, quos hinc Poëta nominat, illustris est locus apud Plutarchum *ἐν τῷ α*. vbi ait, *καθαρμῶς καὶ τῶν*, omnes expiationes agi solitas *ἐν τῷ α* *σῆμα* *sub diu*. & illustrior adhuc in eodem, in opere de orbe Lunæ. vbi sic ait: *Pia anima certum tempus, quantum ad lustrandas maculas profectas à corpore, vt à mala causa, sufficit: in aëris purissima parte degunt, quam appellant prata Diti.* Græca signata *ἐν τῷ α* *σῆμα* *τῷ α* *σῆμα*. Ait Theophilus Patriarcha Antiochenus lib. 1. ad Autolycum, quæ Poëtæ gentiles scripserunt de pœnis infernorum, sumpsisse ex sacris litteris, cum aliunde nescire potuerint. Habes ex dictis purgari animas triplici elemento aëre, aqua, igni. Sed quid si Poëta innuit supplicium crucis? Ait enim, *panduntur suspensa ad ventos*. Nonne crucifixi tori expansi & porrecti sunt? Itaque fortasse de crucifixione, non de oscillatione capientis Poëta. Nam oscillatio tota ad suspensionem pertinebat, non ad expansionem: crucifixio verò & ad suspensionem, & ad expansionem. & vtrunque coniungit vates. Roges, an sicut crucifixi dicuntur commodè expansi, ita etiam dici queant suspensi? Optimè (inquam.) Sed hoc iam Lipsius lib. 1. de Cruce, cap. 4. Nam quod Arrianius de Musicano lib. 6. *τῶν κρεμῶσαι κλέσσαντες* *καὶ τῶν κλέσσαντες* de eodem ait Curtius in cruce sublatum. & quod idem Curtius post captam Tyron ait, *Duo millia crucibus affixa per ingens historis spatium pependerunt.* Hoc idem narrans Diodorus lib. 13. ait, *ἐκπέσαντες, suspendit.* Itaque suspensio sumptum iam pro crucifixo. Firmat pluribus Lipsius. Ad illum. 2. QVISQVE SVOS PATIMUR MANES] Vt Turnebus explicet lib. 22. c. 1. in promptu est, ille non mihi probatur: sicuti neque Seruius, quem multi sequuntur, refert enim hos manes ad Genios. Mihi placitum, dici pati manes, vt, pati furias. Nam Ælius Stilo (citat hunc Lilius 6. syntag.) ait, nihil esse aliud manes, Manes sunt quàm Deos inferos. Patimur igitur manes; erit, patimur Deos inferos tortorèsq; Plutarchus de ira dixit, *τὸ ἵ νόδας ἰνὸν, ἐκινουδὲς, καὶ δαίμων ἰνὸν: ἄ θῆον δὲ, ἐ δὲ Ὀλύμπιον: punitio suriarum est, & demonum: non Deorum, non celestium.* Obicit aliquis, cur dictum: *Quisque suos patimur manes?* nonne potius, *Quisque nostros patimur manes?* vel, *Quisque suos patitur manes?* Ego Poëtam laudo, qui tres orationes in vnam includit. Has scilicet, *omnes patimur nostros manes, ego meos, quisque suos.* Ergo ita verba coniunxit, vt sententia ad tres illas referri queat. Porro Poëtæ verba pro adagio esse possint, ad explicandum, omnes mortales, suo quemque incommodo, esse obnoxios. Obserua imitationem Aufonij: Adagium.

—tor

—tormenta, seu gehenna

Anticipat spiritus suos mens conscia manes.

3. PAUCI LÆTA ARVA TENEMVS] Difficilis locus. Nam quid est, omnes animas post purgationem mitti in Elyfios, paucos in læta arua? Videtur Seruius hoc referre ad apothefios: sed quid hoc fit, non satis explicat: neque scio, an possit explicare. Nam in his aruis lætis multi postea constituuntur, qui nunquam relati in Deos sunt. Imo, præter Romulum, Iulium, Augustum, nemo fere alius consequutus est apothefios: & contra, in Elyfios posuerat Dardanum, qui adeptus est diuinitatem ab gentilibus. Ego aliter locum capio, nullo alio interprete, quam ipso Virgilio. Verè Poëta discriminat Elyfios à parte quadam, quæ etiam in locis illis amœnissima est. Eo enim loci, quo ait Poëta,

Deuenerè locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas,
Largior hic campos æther, &c.

Ab hoc (inquam) loco Elyfij describuntur. Ibi sunt Ius, Aflaracus, Dardanus, Mutæus, & multi alij; ibi arma, ianæs currus, defixæ hastæ, equi soluti, præterea, omnes, qui passi vulnera ob patriam, sacerdotes casti, vates pij, &c. Est demum in Elyfio Eridanus, ad cuius ripas sunt vescentes, & canentes pœana. Progredior. Ab his Elyfij disungit partem quandam ab illis versibus,

Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta sonantia syluis, &c.

In hoc secluso nemore non iam Eridanus, sed Lethæum constituit: non vescentes, non cantantes: tantum animas, quibus altera fato corpora debentur. Iste non armis, non curribus, non equis delectantur, tantum festinant ad bibendum Lethen,

Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

Vt autem ex Poëta hunc duplicem locum colligo, scilicet Elyfium, & seclusum nemus: ita ex eodem colligo duplicem animarum statum, nam quæ sunt in Elyfio, diuersis voluptatibus distinentur, nondum vitam alteram appetentes; sunt verò in Elyfio per annos mille: quæ autem sunt in secluso nemore, omnino futuræ vitæ inhiant. Inde, vt, absolua, Anchises ait: Animæ omnes purgatæ mittuntur in Elyfium, sed ex Elyfio pauci tenemus læta arua. vbi per læta arua, intelligo nemus seclusum. Sed cur pauci? quia tandem post mille annos, quo longissimi temporis spacio necesse est paucos migrare. Obiicies, nonne supra,

Hunc circum innumera gentes populique volabant?

Dico, multas esse, has animas; sed respectu illarum, quæ per annos mille in Elyfij sunt, paucas admodum. Cum verò ait, mille annos volucendos, intelligit in Elyfio, nam hoc expleto numero iam purgatæ omnino censentur animæ, ac dignæ quæ transcant ad læta arua nemoris seclusi, vt bibentes Lethen obliuionis, velint redire in altera corpora. Si cui explicatio ista non placeat, nec distinctio locorum, quam adhibui, coniungat Elyfium cum aruis lætis, hac sententia, omnes patimur manes ac purgamur, exinde pauci mittimur in Elyfium: appositivè, læta arua. Sed me animus ducit ad distinctionem adhibitam: in qua video esse aliqua deuoranda, sed parui quidem momenti, & quæ facilem habent exitum. Hæc mihi dicta pro explicatione loci huius difficilissimi.

Millenarius, numerus Elyfiorum.
4. MILLE ROTAM VOLVERE PER ANNOS] An in voce rota lateat aliud ab eo, quod explicui, me lateat. De spacio mille annorum loquitur Plato lib. 10.

A de Rep. & ex Platone multa Cælius. Poëta sententiam adumbravit Silius lib. 13.

Hac anima calum repetunt, ac mille peractis
Obliuè Ditem redeunt in corpora lustris.

Cicero in Somn. loquens de hac re, non certum numerum posuit, tantum dixit: corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur, nec in hunc locum, nisi multis exagitati seclis, reuertuntur. Itaque millenarius numerus Poëta videtur capiendus pro multiplici. Præsertim cum in Phædro Platonis loquentis de hac re, inferatur mentio non solum χιλιοσδ, sed etiam περιχλιοσδ ετος, millium annorum, sed etiam trium millium. Quin ibidem mentio fit decem millium. & Aristophanes de re alia loquens in Vesp. οβλητες χιλιας, vrbes mille. vbi Scholiastes, ἀντι τῶ πολλα.

5. LETHÆVM AD FLVVIVM] Sunt qui putent Lethæ fl. Hispaniæ fluvium Guadalate, dictum quasi fluvium obliuionis ex voce Arabica, & Græca. Guadal enim Arabibus flumen est. Inde Guadalquivir, fluvius magnus. Guadiana, quasi Guadalana, fluvius Ana. Vt igitur Arabes cum voce Ana, coniunxerunt suum Guadal, cur non etiam cum Lethæ? ad signandam interuentionem illam, quæ res Hispaniæ obliuioni dedit iuxta hunc amnem, Roderico victo, & Gotthis deleris.

6. DEVS] Seruius Mercurium accipit propter illud, 4. An. —animas ille euocat orco
Pallentes, alius sub tristia Tartara mittit.

Placet hoc Magio lib. 4. Miscell. cap. 11. ad hanc Mercurij potestatem alludit Aristophanes in Irena; nam loquens cum illo: ἀλλ' ἴα ἢ ἀνδρ' ἐκείνων ὁ πόρο ἐστ' ἔγ' ἀδ- τω: Quin ab inferis virum hunc ne queso turbasisti situm. Ab hac potestate, qua Mercurius putabatur præesse mortuis, factum vt huic Deo sacra quæpiam fierent post dies triginta à mortuo homine.

7. EΥΟΧΑΤ] Sumpta metaphora ab militibus euocatis. ideo signatè agmine. Qui isti sunt, obuium vbi quæ, & in Lipsio non semel. Sed quoniam vocem hanc Mercurio attribuit Poëta, eò spectat, Deum hunc dici πομπάδιον, & πομπία, à potestate, quam illi Maro hoc loci attribuit. Voces istæ vbi que passim obuiæ. Nunc mihi de priore ante oculos Sophocles in Aiace, de posteriore Laertius in vita Pythagoræ. Hæc Mercurij potestatem fusiùs attigi lib. 4. En.

8. RYRSVS ET INCIPIANT IN, &c.] Putant docti plerique illa Persij

Nec fonte labra protul Caballino,
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, vt sic repente poëta prodirem,

capienda de hac animarum transmigratione, cum allusione ad historiam & somnium Ennij. Quasi dicat Persius: Non mihi in somnis transfusa est poësis, vt Ennio accidit. Dicunt videlicet, Ennium somniasse, transfusam in se Homeri animam, inde existisse magnum vatem. Huc videtur alludere Horatius 2. epist.

Ennius & sapiens, & fortis, & alter Homerus.
Quem in locum ita Porphyrio: Ennius in principio Annalium somniasse scripsit, admonitus, quòd secundum Pythagoræ dogma, anima Homeri in suum corpus venisset. Huc etiam credunt alluisse Lucretium lib. 1.

In pecudes alias diuinitus insinuet se,
Ennius vt noster cecinit.

Ista Ennij, Lucretij, Horatij, Persij consensio digna est, quæ notetur.

Dixit

* Dixerat Anchises: natumque vnâque Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamque sonantem:
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine possit
755 Aduersos legere, & venientum discere vultus.
b Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes;
Illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
Expedia dictis, & te tua fata docebo.

ARGVMENTVM.

Hoc factò ducit Anchises Æneam ad locum, vbi possit videre atque agnoscere futuram sobolem.

EXPLICATIO.

* CAPTATA tandem post longum sermonem occasione, Anchises ad recensendam suorum posteriorum seriem, ad id se accingit, natum Sibyllamque trahit ad mediam turbam, mutat locum, capit tumulum. Existimemus autem fuisse hunc tumulum iuxta fluvium Lethen, nam ita poterat legere aduersus, & discere vultus venientum. Ibant quippe ad bibendum Lethen. ita dictum hîc legere, vt supra, perlegerent oculis.

b Locus attentionis: nam, & magna proponit; & coniuncta cum eo, apud quem agit, id est, coniuncta cum Ænea. Magna, in illis, quæ gloria sequatur Dardaniam prolem. &, illustres animas. Coniuncta, in illis, nostrumque in nomen ituras. &, te tua fata docebo. Aduertit præclarè Nascimbænus mirum personarum decorum. Nam cum Poëta velit extollere Romanorum genus, præsertim Augusti, tribuit narrationem Anchise, qui senex, qui parens Cæsarum, qui Troianorum nobilissimus. Facit auditores Æneam, & Sibyllam: nemo excellentior, ista nemo sacratio. Quid si adiungas locum Elyfiorum, vbi fit narratio: quo loco nemo in humanis maior.

NOTÆ.

1. TURBAMQUE SONANTEM] Cur sonantem? vel, quia ibi multus populus, vbi frequens murmur, præsertim cum allusione ad apes susurrantes, quibus comparauit hos populos: ipsa etiam festinatio feruorque euntium ad Lethen, necessariò coniuncta cum sonitu. Ab Homero etiam animæ inducuntur ῥιζοσται, stridententes. & de iisdem, ἰσοίτων ἰαχῆν, veniebant cum clamore. vel existimemus, tã Virgilium, quàm Homerum alluisse ad naturam animarum,

760 * Ille (vides?) pura iuuenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca: primus ad auras
Aetherias Italo commistus sanguine surget
Sylvius, Albanum nomen, tua posthuma proles:
b Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
765 Educet syluis Regem, Regumque parentem:
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.

ARGVMENTVM.

Incipit à Syluio primo post Ascanium Rege.

EXPLICATIO.

* SERIEM hanc optimè incipit à Syluio Albanie Rege, Æneæ filio ex Lauinia, à quo series Regum

QQg

A quæ vt carentes corpore, tantum strident voce non formata: nam supra, clamor frustratur hiantes. Et quidem stridorem proprium esse animarum iam notauit Stridor anidelius ex Accio, Lucano, Statio. Ait primus in Almarum est. celtide, cum strideret retradta rursus inferis, Alter lib. 6. Avibus incertum feralis strideat vmbra.

Tertius 9. Theb. Stridebit vestros Tydeus inhumatus ad ignes. Inde illustrabam Prudentium, qui in Apothecosi loquens de manibus inferorum: Nil agit arcanum murmur. & postea: Qui Zoroastraos turbasset fronte susurros.

Nam susurramina ista, & arcana murmura, quibus vti magi, petuntur ab susuro inferorum. Magna laude dixit de Deciano Martialis lib. 1. Et nihil arcano qui roget ore Deos.

Eodem planè modo explicat Læuin. illud Horat. Sat. 8. lib. 1.

Vmbra cum Saganare sonarent triste & acutum. Cum respectu ad hanc rem locutus credo est Persius Sat. 2.

Haud cuius promptum est murmurque humilesque susurros

Tollere de templis, & aperto viuere voto.
2. DI SCERE] Notat Germanus, sic quoque dictum ab Euripide μᾶδεν, in Phœniss. cum Antigone inuitatur à pedagogo ad spectandum è muro exercitum Polynicis.

3. NOMEN] Notat Achilles Staius in Catullum, non Nomen pro familia hic sumi. Ita ipse Catullus, familia.

—non decet
Tam vetus sine liberis
Nomen esse.
& Livijs lib. 1.

Per seipsum nomen Ceninum impetum facit.
4. ET TE TVA FATA DOCEBO] Cum hoc loquatur Anchises, faciunt ad rem versus Ennij isti, res fuit. quos Probus citat: Atque Anchises doctus, Venus quem pulchra Dearum Fari donauit, diuinum pectus habere.

gum Albanorum manavit post Ascanium. Ergo de- scribit Sylvium, nitentem pura hasta, id est, scepro: tenentem proxima lucis loca, quia nimirum iam im- minebat vitæ, & accessurus erat ad potandum Le- then: commistum Italo sanguine, quia Lavinia filius: dicitur proles posthuma Æneæ, quia postremò, & post omnes filios natus: illud, Albanum nomen, est, vir aut homo Albanus. Sunt qui adimant hemistichium, tua posthuma proles, credo, quia negotium faceffit.

Reddit rationem dictorum suprâ. Cur Posthu- mus, id est, postremus? quia ferus omnium filio- rum natus Æneæ iam longævo. Cur dictus Syl- vius? quia natus nutritusque in sylvis. Cur cum scepro? quia non solum Rex, sed pater Regum Albanorum. Cur commistus Italo sanguine? quia illum Lavinia educet. Cur Albanus? quia ab illo ge- nus nostrum longa dominabitur Alba. Multa in hoc tractu notatione digna sunt, quæ iam explico.

NOTÆ

PURA IVVENIS QUI NITITUR HASTA] Omnes, non solum interpretes, sed qui varios auctorum locos explicuerunt, intelligunt Virgilij lo- cum de hasta sine ferro, nam hæc absque dubio dicta est pura. Græci vocant δὲρατὰ ἀσίδηρα. Vni Germano placet significari hanc hastam ἀναμύον & ἀναμύον, in- cruentam immixtamque. quod fortasse in idem recidit. hastam enim sine ferro, incruentam perinde atque innoxiam esse necesse est. Ego horum sententias non improbo, vehementer inclino ut putem, hanc sceptrum periphrastice à Virgilio signari, quod ante me dixit

Pura hasta pro scepro. insigne, sèpissime etiam tironum, quid magnum est, Regem cum illa induci? Deinde, quia congruentius Regi, & Regum parenti sceptrum, quàm hasta datur. Petit ergo hic locus, ut probem, per hastam puram in- telligi sceptrum. Quod sic efficio. Pausanias in Bœo- ticis de scepro Regum Arguorum, ita ad finem: τὸ δὲ ἐν τῷ σκίπτρον σέβασον, δόρυ ἰσομάζοντες: Venerantur hoc sceptrum, hastam nominantes. Euripides in Hecubalo- quens de Polymeistore,

Regens populum hasta, Quod de scepro intelligi quis neget? verba Iustini libro 43. hæc sunt: Per ea adhuc tempora reges hastas pro diademate habebant, quas Græci σκίπτρον dixere. Nam & ab origine rerum pro Dijs immortalibus veteres hastas co- luere: ob cuius religionis memoriam adhuc Deorum simula- cris hasta adduntur. Tridentem Neptuni, esse illius sce- ptrum, sciunt omnes, atqui Leonidas lib. 6. epigram.

Asperum tridentem Neptuni hastam. & Valer. 1. Argon.

trifida Neptunus in hasta. Hoc etiam insigniter firmatur versu illo 1. Æn. Hæc vbi dicta, cauum conversa cuspide montem Impulit.

Sceptrum enim Æolo prius vates dederat, non ha- stam: sed quia sceptrum dicitur hasta, ideo extrema pars sceptri, cuspis. Quo loci aperte Hottensius, per cuspide intelligit partem sceptri extremam. Cum Achilles 1. Iliur, ἀμύον τὸ σκίπτρον, certè per hoc sce- ptrum: ait ibi Spondanus: hasta nihil aliud est quàm sce- ptrum. Itaque Achilles hastam tenebat manu, cum iu- ravit per sceptrum. Omitto hinc auctoritatem Liliij. 1. Deorum syntag. Alexandri Neapolit. 1. Genial. c. 28. Dalecampij in lib. 7. Plin. c. 28. Qui omnes dicunt sce- ptrum nuncupari hastas. Tamen nemo illorum firmet, ut ego hinc. Redeo. Hinc est, ut sceptrum etiam qua- dam vicissitudine pro aliis quoque rebus sumatur. Nam Hesiodus in Theog. lauri ramum, quem à Nym-

phic accepit, vocat σκίπτρον, & Anacreon baculum Sceptri po- lysemam. vocat sceptrum, cum ait σκίπτρον ἔχω τὸν σταθόν, vitem pro scepro gero. Significat videlicet, se loco baculi vti in senectute vino largiore. Dices: satis tibi proba- tum, hastam pro scepro sumi: sed sceptrum purum quis dixit? in promptu mihi est Pindarus, qui Od. 6. Olymp. sceptrum καθαρὸν, dixit: ἴσθαι (ait) καθαρὸν σκίπτρον δέμασιν: Hieron puro scepro gubernans.

Deinde, cum puritas & mundities ad sacra perti- neant, & reges olim sacri & religiosi haberentur, quis neget hoc attributum posse accommodari illo- rum scepro? Roges, satisne propriè dicatur, nisi scepro? Cur non? Ouidius in Metam.

Celsior ipse loco, sceproq; immixtus eburno. Liuius lib. 28. steterunt immixti scuto. ut autem, inniti scu- to, cur non scepro?

2. ALBANVM NOMEN] Vt explicui explicat Can- terus lib. 1. cap. 10. Nam Aufonius nomen Iberum dixit pro Emerita, & se ipsum nomen Latium vocavit. & apud Horatium 3. Carmin. relictum filie nomen. nihil est aliud, quàm, filia ipsa relicta. Ita & Aristides, ὄνομα δημοκρατία. Sed verior fortasse est explicatio Seruij, referentis hoc ad reliquos Albanos Reges, qui ab hoc Sylvio dicti sunt Sylviij, quod expresse scribit Liuius lib. 1. nam præcedente Sylviij huius men- tione, subiicit: mansit Sylvius postea omnibus cognomen, qui Alba regnarunt.

3. TVA POSTHVMA PROLES] Triplex hinc ex- plicatio. Sunt qui scribant Postumus, non, Posthumus. Dicuntque postumum propriè dici, qui postremo lo- co nascitur, modò viuo adhuc patre, modò humato. Nam à post sunt postremus, & postumus; vt ab extra extremus, extimus, extimus: & à citra citimus, & ci- tumus: sic sentiunt viri docti non pauci, nunc mihi ante oculos, Turnebus, Germanus, Canterus, Cuiaci- us. Primus, lib. 18. Adu. c. 1. Alter, in hunc locum. Ter- tius, lib. 2. Nouarū Lect. c. 10. Quartus, lib. 3. Obseruat. c. 4. Virgilij verba hoc videntur conuincere: cui enim longævo & seni filius nascitur, is viuo patre nascitur, non mortuo. Eadem scribit Celsilius apud Agell. lib. 2. cap. 16. Fauet huic opinioni Tertullian. qui contra Gnosticos dixit, loquens de scorpio: Cauda erat, quod- cunque de postumo corpore propagatur, & verberat. Vbi postumum idem est, quod postremum: fauet Apulei- us, qui in Apolog. postumam doctrinam, dixit, pro, postrema; inde postumare pro subsequi: fauet Pande- ctæ Florentini, in quibus semper postumus scribitur absq; aspiratione, quod Cuiacius monuit; & id etiam in Liuiò ex veteribus libris & lapidibus emendauit Sigonius: fauet libri manu scripti Horatij, quos pro- fert Canterus, in quibus Od. 14. lib. 2. legitur sine aspiratione Postumus. Græci etiam ἀστυμον dicunt, non ἀστυμον. Quia verò postumus est, qui postre- mus nascitur, accidit, vt accidentaliter (vt dicunt) sumatur pro eo qui nascitur humato patre: nam qui sic nascitur, necessariò postremus est. Quòd si qui ad- uersum explicationem hanc adducant historiarum veri- tatem, nam Syluius reuera natus est post mortem Æ- neæ, meminerint hi, (ait Canterus) historia fidei po- eticam libertatem fortiter opponi posse. Secunda expli- catio huic opposita est, in Poëta scribendum posthu- ma proles. & illum capiendum de eo, qui natus est mortuo iam Æneæ. Astruitur ista explicatio & fide historiarum: nam Syluius natus est post mortuum Æ- neam: & communi acceptione mortalium, nam, tamen posthumum in aliis rebus, sit idem quod po- stremum; sed cum sermo est de liberis, nemo vn- quam appellauit posthumum, nisi illum, qui natus est mortuo patre. Inde Plautus in Aulul. dixit:

Qui

Qui post mediam ætatem ducit uxorem domum, Si eam senex intra annum prægnantem fortuitò fecerit, Quid dubitas, quin fieri paratum nomen puero, post- humus?

Versum alterum Plauti alij sic legunt, Si eam senex anum prægnantem, &c.

non placent. Redeo. Qui hanc explicationem sequatur, explicet vocem longævo, non de sene, & de eo, qui annis proceffit; sed de immortalis, perpetuo, at- que in æternum æuum duraturo. Verba Apollinari- apud Agellium dicto loco, hæc sunt: Anchises, qui hæc dicit ad filium, sciebat, eum, cum ex hominum vita discessisset, immortalis indigetem futurum, & lon- go perpetuoque æuo potiturum. Quam argutiam etiam si ibi reprehendat Agellius, nam Dij (inquit) non longæui appellantur, sed immortales: sed fortissi- mè contra Agellium pugnat testimonium Æschyli in fabula, ἐπιὶ Ὀδύσει, vbi ait: δαίμονων ἐχθρὸν ἐλ- κωτα βροτῶν τε, ἀποθνήσκοντων δὲ δειόν: Innisum manibus signum, mortalibusque, & longæuis Dijs. Hoc testimo- nio vtitur Ianus Parthasius epist. 34. quo innixus, Apollinaris explicationem amplectitur, Agellium contemnit, defendit Virgilium, & rider Criticos, qui tam acerbè in Virgilium inuehantur. Eodem mo- do explicat Virgilium Seruius, qui ait: posthuma pro- les, posthumus est post humationem patris creatus. & sta- tim. Longævo, id est, Deo. Æuum enim propriè æterni- tatis est, que non nisi in Deos venit. Profertque Ennium, qui dixit:

Romulus in celo cum Dijs genitalibus æuum Degit.

Et quidem, si de humano æuo capiendus sit vates, non mortuus est Æneas longævus, sed ante diem, sequuto euentu prædictionis Didonis: sed cadat an- te diem. Tertia explicatio est Francisci Luyfij lib. 1. Parer. cap. 4. scribentis, Poëtam alludere ad gen- tem Posthumiorum. Itaque per Synæresin dictum est, proles Posthuma, pro, Posthumia. Posthumij e- nim originem duxere à Sylvio. Sextus Ruffus in

- Proximus ille Procas Troianæ gloria gentis, Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet Syluius Aeneas, pariter pietate, vel armis Egregius, si vnquam regnandam acceperit Albam. Qui iuuenes quantas ostentent, aspice, vires. At, qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu, Hi tibi Nomentum, & Gabios, vt bemq; Fidenam, Hi Collatinas imponent montibus arces: Pometios, Castrumque Inuii, Bolamq; Coramque. Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.

ARGVMENTVM.

Transit ad Reges alios Albanorum, & ad alios principes viros.

EXPLICATIO.

Reges alios Albanos infert, non omnes, ne- que eo ordine, quo fuerunt. Nam Procas non post Syluium, ergo proximus non tempore, sed loco. Pergit. Erant ibi etiam, & Capys, & Numitor. Meminit Capys Regis Albani (credo) consilio hoc, quòd Capys Aslaraci filius, pater fuerit ipsius, atque Æneæ auis. Itaque Anchises reficit in hoc gratam patris sui memoriam. Meminit Numitoris, quia hic

Commentario ad Cæsarem Valentinianum, ita scri- bit: Ascanius in longam Albam, quam condiderat, re- gnum transtulit, vbi regnatum est annis quadringentis triginta & duobus, ab Ascanio triginta octo, ab Ascanio Posthumio viginti nouem. Dices. Hic Ascanium vo- cat Posthumium, non Syluium. Solut Luyfius. Nam Æneæ filium susceptum à Lavinia alij Syluium vocant, vt Virgilius: alij Ascanium; Ruffus, & Liuius lib. 1. sed is, siue Syluius, siue Ascanius, dictus est Post- humius. Ergo, vt Virgilius dixit:

Scyllaque Cloanthus Carulea, genus vnde tibi Romane Cluenti: & iterum:

Sergestisque, domus tenet à quo Sergia nomen. ita hic, tua Posthuma proles. Id est, à quo Posthumij Romani tui oriundos sese iactabunt. Quæ de Li- uio dixit Luyfius, aliter in Liuiò habentur. Ecce tibi Lector triplicem explicationem, tu, in quam voles, inclina: me in primam animus ducit, tum propter illa, quæ iam à me allata; tum propter aucto- ritatem Aufonij ita Virgilium explicantis: ait enim epist. 17.

Vt quondam in Alba montibus Postremus Æneæ satus.

Vbi, quod Virgilius postumus; Aufonius, postremus. Produxi ista in longum, nam locus verè est difficilis: & multi maiore, quàm ego, volumine; non tanta fortasse fruge.

4. SERVM] De hac voce, cum ad filios pertinet, di- cam lib. 8.

5. EDVRET SYLVIS] Ouidius 4. Fast.

Posthumus hinc: qui, quòd Syluius est natus in alris, Syluius Po- sthumus.

Dionys. lib. 1. Antiq. loquens de hoc Sylvio, ἐν φασιν ἐν τῷ ὄρει τὸν τῷ νομίον διασταθῆναι: quem dicunt nutritum in montibus à pastoribus. Liuius: Syluius dein- de regnat Æneæ filius casu quodam in sylvis natus. Quo testimonio vides, Syluium hunc fuisse filium Alca- nij, non Æneæ.

D pater Rheæ Sylviæ matris Romuli. Progreditur. & qui te nomine reddet Syluius Aeneas. Fuit hic filius Syluij illius, qui natus est syluis, si Liuiò, & aliis credi- mus. Hunc cum Æneæ tribus comparat nomine, pietate, armis. Ait de hoc extremo si vnquam regnandam ac- ceperit Albam. quia hic Albam accepit à tutore, qui im- perium inuaserat, ac vix tandem anno quinquagesi- mo tertio restituit. Absolut memoriam Procæ, Ca- pyos, Numitoris, Æneæ Syluij, versu pleno maiesta- tis hoc,

Qui iuuenes quantas ostentent, aspice, vires. Connuerat ciuitates aliquas, quas dicit edifican- das à posteris Æneæ: nullum nominans conditorem, quia huius rei incerta est & obscura fama. Ait, hos conditores gerere, tempora vmbrata ciuili quercu, in-

telligens coronam ciuicam, tum ex materia, nam ex quercu: tum, quia, qui aedificant vrbes, videntur quodammodo ciues seruare; seruant certe ab hostium incursibus. De vrbibus, quas hic attingit, dicā in Notis.

NOTÆ.

1. PROXIMVS ILLE, &c.] Dionysius 1. Antiq. Regum Albanorum ordinem refert, & nomina: diuersus paululum ab eo Ouidius 4. Fast. per initia: itēq; Lilius lib. 1. quos adi. Cur Virgilius nec omnes numeret, neque ordinem habeat in numerando, rationem hanc esse deprehendo. Opus hoc in laudem Augusti conficit, quem infra post Romulum statim inferit. Deinde redit ad successore Romuli, Numam, res itaque Cæsarum alternat, desinens in Marcellum, in gratiam eiusdem Augusti. Igitur, qui in sequētib; nullum habiturus est ordinem propter Augustum, voluit initio abrumperē, & potēcē cōfundere, vt qui non historicum, sed poetā agat. Etenim, si omnes vsque ad Augustum vellet persequi, quā molesta esset narratio? Debit itaque aliquando historię ordinem rumpere, & maluit ipse, excellenti iudicio, statim in initio, post Syluium nominans Procā patrem Amulij & Numitoris, auum Rheę matris Romuli: & ideo fortasse: Troiana gloria gentis, vt qui isto gradu contingeret Romulum. Nam de Proca nihil peculiare narrat Dionysius, Ouidius, Lilius.

2. OSTENTANT VIREM] Imitatione (ait Germ.) Græcorum, qui militari verbo, δὲ ἄνδρα δειξέτω. Vmbra de 3. VMBRATA] Ab hoc Statius 6. Theb. Nuper Olympiacis vmbra temporā ramis. Cum sapore ad Virgiliū Claudian. Paneg. in Olib. describens Romam: Flava cruentarum prætenditur vmbra iubarum. Itaque, quod Virgilius de corona, Claudianus de iubaribus galeę. Ego de Ioāne Austraco filio Caroli Quinti, fratre Philippi Secundi, iuvene maris victore, & Turcarum.

Ille genas leuis toto spectante Senatu Prodyt, insigni rostrorum vmbra coronā, Non minor Augusto, postquam freta cęrule classe placuit, diues spolijs orientis, & auro. Latini quidem ab Inuere, qui lib. 3. & inuibrant ora coronis.

4. CIVILI QVERCV] Variatum est in materia coronę ciuicę. Nam facta ē quercu. Agellius lib. 5. cap. 6. fit ē fronde querna. Plutarchus ē πομπ. δὲ πύλον εὐφρατορ. & Claudianus de laudibus Stilicon. Paneg. 3. Mos erat in veterum castris, vt tempora quercu velaret, validis fuso qui viribus hoste, Casurum potuit morti subducere ciuem. Facta quoque est ex ilice, quę materia primę proxima. Testimonium Cęcilij hoc adducit Agellius: Aduehuntur cum iligne corona, & chlamyde. Plinius lib. 16. 14. addit ex esculo: Ciuica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Sidonius in Paneg. Maioriani, ex lauro, nam sic carmen absoluit: Ciuica laurus. Martiali placuit ex hedera, lib. 8. epig. 82. Fiat & ex hedera ciuica nostra tibi. Ceterum corona ciuica in maximo pretio fuit habitata, quod Plinius loco adducto scribit, dicit enim huic murales, vallatęque, & aureas cedere, quanquam pretio antecederant, sed & rostratas. Inde Augustus, cum Agrippę rostratam dedisset, ciuicam (ait Plin.) a genere humano accepit ipse. Quę verba explicant hic

A Virgiliū, qui in honorem (credo) Augusti, coronę huius prę aliis perhonorificam mentionem fecit: & Valerium lib. 2. c. 3. ita scribentem, Ad quercum pronam manus porriguntur, vbi ob ciues seruatos corona danda est, quę postea Augusti domus sempiterna gloria triumphans. Porro loca quędam Ouidij obscura de duplici corona, quę erat ad postes Augusti, alibi iam producta. Vide Plutarchum dicto loco.

5. NOMENTVM] Νόμισμα. Est hęc mediterranea Latinarum vrbis apud Liliū, & Ptolemæum. Lege Ortellium. 6. GABIOS] De Gabiis oppido ita Strabo lib. 5. Γάβιου. Gaii sita in via Prænestina. scribit Solinus, Gabios a Galatio & Bio, Siculis fratribus, conditos. & inde fortasse nomen pluralis numeri.

7. VRBEM QVE FIDENAM] Latinarum colonia. Fidenę sunt Lilio, Ptolemæo φιδέναι, Straboni φιδέναι, Lilio Plinioque Fidenates populi. Urbem hanc deleuit M. Æmilius Dictator. Strabo lib. 5. Fidenas, & Collatiam numerat inter πόλιν oppidula: deinde inter πόλεις, vicos. Aitque distare a Roma stadia triginta.

8. COLLATINAS] Festus: Conlatia oppidum fuit prope Romam, eo quod ibi opes aliarum ciuitatum fuerint conlata: a qua porta Roma Conlatina dicta est. Seruius ait, Collatiam constitutam a Tarquinio Superbo, vel potius a regibus Albanis, & tātum a Tarquinio auctam. Porro versus, qui post hunc legi solet in nonnullis codicibus, quęmque se in veteri libro reperisse ait Iunius, Virgilij non est, purgatę aures hoc discernunt. Is ita habet:

Laude pudicitia celebres, addentęq; superbos Pometios. Putauit impostor posse se doctis imponere cum allusione illa ad Lucretiam.

9. POMETIOS] Sic scribendum non Pometios. Nam tragœdia est Næuij (citant aliqui) Militum Pometiensium. Seruius etiam per, scribit. Hortensius Pometiam agnoscit, atque etiam Ortellius ex Plinio, Tacito, Dionysio. In Strabone etiam lib. 5. Πωμετίου λεγο, & Πωμετίου κείνου. Addit Ortell. fuisse Volscorum in Campania caput. Certe Plinius inter Latij clara oppida constituit lib. 2. c. 5.

10. CASTRVM QVE INVI] Ciuitas est Thuscia, dicta Pan dicitur Inuij, id est, Panos. Nam, qui Gręcis est Pan, Latinis est Inuus.

D Inuij. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 22. Pan ipse, quem vocant Inuum. Ad eandem rem Lilius adducit Liliū, Seruius: Inuus autem Latine appellatur, Gręcē Πάν: item Εἰνιάδης Gręcē, Latine, incubo. & post pauca: dicitur autem Inuij ab inuendo passim cum omnibus animalibus, vnde & incubo dicitur. Addit Seruius hoc oppidum vocari castrum nouum. Quod etiam ex Ptolemæo, Blando, Plinio, Mela, notat Ortellius.

11. BOLAM] Urbem hanc in Samnitibus constituit Bola vrbis Ortellius. De populis Bolanis mentionem facit Plinius lib. 2. c. 5. Inter Latij oppida. Expugnauit Martius Coriolanus in gratiam Volscorum contra Romanos Romanus ipse, sed exul. vide Dionysium lib. 8. Antiq. 12. CORAM] Corę vrbis Strabo meminit lib. 5. Plinius lib. 2. c. 5. dicit Coranos ortos a Dardano Troiano: id ipsum Solinus. Inde fortassis mentio poetica. Tacitus 2. Annal. Corę mentionem facit, promontorij in Etruria. Propertius lib. 4. eleg. 11. & Nomenti, & Corę, cum ait:

Nec dum vitra Tiberim belli sonus, vltima præda Nomentum, & parua iugera parua Corę.

Educat. viden' vt geminæ stent vertice crista: 780 Et pater ipse suo superum iam signat honore? b En huius, nate, auspiciis illa inclyta Roma Imperium terris, animos æquabit Olympo: Septemq; vna sibi muro circumdabit arces, Felix prole virum: qualis Bercynthia mater 785 Inuehitur curru Phrygiæ turrata per vrbes, Lata Deum partu, centum complexa nepotes, Omnes cęlicolas, omnes supera alta tenentes.

ARGVMENTVM.

Post illos inducit Romulum, & ex occasione Romam laudat.

EXPLICATIO.

a Post aliquot Albanos reges, Romulum Romanamque infert magna verborum exornatione. Auo, id est, Numitori: Maiorinus, quia filius Martis Romulus: addet, quia restituens Romulus regnum auro Numitori, cum ipso aliquando regnauit. Dicitur Ilia esse sanguinis Assaraci, in gratiam Enę, quia ab Assaraco scissa est familia Enę a familia Priami. Dantur Romulo in vertice galeę criste gemine, cum allusione ad rem militarem. verbo stent notat habitum cristarum, quę surrectę. Illud & Pater ipse suo Superum iam signat honore, commodius referretur ad Iouem, quā ad Martem, hac sententia. Iuppiter pater Superum signat iam Romulum honore suo, id est, cęlestem iam facit, iam hinc destinat in numerum immortalium.

b A Romulo pergit ad Romam, quę inclyta: quę condita auspicijs Romuli: quę totum terrarum orbem imperio suo complexura, hoc enim est, imperium æquabit terris: quę habitata imperatores, viros, ciues magni animi, & ideo, animos æquabit Olympo: quę vna cum sit, circumdabit muro vnico arces septem: quę denique felix prole magnorum virorum. Vt verò summam laudum ponat, comparat illam cum Cybele Deorum matre, quę & currita, & in curru inuehitur per vrbes Phrygię, vbi hęc Dea precipue culta: quę lata partu magnorum Deorum: quę complexa centum nepotes, plurimos intelligit; hos verò omnes cęlicolas, omnes tenentes supera alta, id est, cęlorum domicilia.

NOTÆ.

1. EDUCET] Phrasis propria Virgilij, ita supra: Quem tibi longæuo seruo Latiniā coniu: Educat syluis Regem. 2. VIDEN' VT] Ita Tibullus: Si vereare precor, viden', vt felicitibus extis? & Statius: — Viden', vt iugulo consumpserit ense? Notauit Erythræus. 3. GEMINÆ CRISTÆ] Non solum vnica crista ducibus, sed sæpe duplex, interdum triplex, de qua re alibi. Itaque ad morem hunc allusum puto potius, quā ad Seruium commentum de Romulo vrente semper duplicibus, cum respectu ad Remum fratrem, ne videretur partidij reus. Hoc (inquam) non placet. Nam & Gręci duces, quibus duplex crista, vocant διπορήφες, διλάφες. 4. SUPERVM IAM SIGNAT HONORE] Attingi-

tur Romuli apotheosis, qui in concione quadam Romuli cum esset, subito inter nimbos disparuit, ac tum apocheosis. creditus est fuisse in cælum raptus. Vide ista copiose in Lilio. Plutarchus etiam ait, vulgo creditum Romulum in procella ἀνέπνευσεν εἰς θεός, raptum ad superos, & inde vt Deum cultum. Aliqui (in his Seruius) sententiam referunt ad Martem, vt dixi, conceptu isto. Pater Mars suo honore, id est, ditinitate, filium Romulum signat esse Superum. Non placet vt vox superum, sit accusatiuus singularis: tamen, quod dicunt de Marte, defendi queat. Nam Dionysius libro 2. raptum Romuli ad Martem refert, atque etiam Ouidius 2. Falcor.

Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus ather: Fit fuga, Rex patrijs astra petebat equis.

Vbi patrijs equis accipio de equis Martis, tum ex Dionysio, qui clarę Martem nominat, tum ex Horatio, qui de apotheosi Romuli ita canit lib. 3. Od. 3. ore Iunonis:

Nostrisq; ductum seditionibus Bellum resedit: protinus & graues Iras, & inuisum nepotem, Troica quem peperit sacerdos, Marti redonabo, illum ego lucidas Inire sedes, ducere nectaris Succos, & adscribi quietis Ordibus patiar Deorum.

5. EN HVIVS, &c.] Integer fere hic versus Ennij est, lib. 1. Ann. & de Romulo quoque pronunciat, 6. AVSPICIIS] Vel proprie sume cum relatione ad vultures, quos vidit Romulus. Vel erunt auspicia, ductus bellorum, quibus præclare gestis ab Romulo Romana potentia excreuit. Nam auspicia pro ductibus etiam sumi, alibi probro.

7. ILLA INCLYTA ROMA, &c.] Cum sæpe alibi, tum hoc loco, attingat Poëta Romanę vrbis elogium, mihi, quę reperi, in hunc locum obseruanda erunt: promissi enim, & sæpe in hanc partem distuli, qua nulla commodior. Neque verò vagari volo, tantum attingam, quę Poëta. Laudat illam, quod inclyta, quod imperium suum æquet cum ipsiis terris, cum cælo animos, quod septem munita sit arcibus, quod abundet felici vitorum prole: demum comparat illam cum Cybele. Toridem ferme notis ego rem absoluiam. Nec me terret, qui de Romana magnitudine admirandum opus scripsit: nam ego, neque quę ille, neque tantum vnde ille, nisi fortuito, & raro: ducor enim tantum poetico filo. Est ergo Roma inclyta, quia terra mundi, & mundi caput, quo elogio illam afficiunt Plinius lib. 3. c. 5. Iustinus lib. 43. Gregor. Turonens. lib. 5. Cassiodorus lib. 9. Var. c. 17. Quia rerum omnium domina. Ita illam appellant Martialis lib. 1. & 10. Horatius Od. 1. 4. lib. 4. Dionysius lib. 1. Claudianus paneg. 2. Stilic. Arnobius lib. 2. Leo Papa in sermone Apostolorum. Quia, princeps vrbium, vt ait Horatius Od. 3. lib. 4. imo illam solum appellatam esse urbem, non, aliam

Auspicia pro ductu bellorum.

Roma caput mundi,

Rerum domina,

Princeps vrbium,

* Quin & auo comitem sese Mauortius addet Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater Educat.

Regina,

Miraculosa,

Officina cō-
munis rerū
omnium.

Imperij do-
micilium,

Parens vr-
bium,

Parens Re-
gum,

Parens Deo-
rum.

Romæ clo-
gia.

aliam, ex scriptoribus gentilium adducit Hierony-
mus in acta Apostolorum. *Vrbem vrbium* vocat Greg.
Turonen. lib. 5. per initia. Quia rerum *regina*, vt vult
Claudianus paneg. Olib. & Frontinus de aquæ ducti-
bus, atque etiam Nazarius paneg. Constantini: vocat
enim illam, *arcem gentium, terrarum reginam*. Quia in-
stat *miraculi*, dicente Cassiodoro lib. 7. c. 15. *Nunc au-
tem potest esse veridicum, si vniuersa Roma dicatur esse mi-
raculum*. Quamobrem Propertius lib. 3. eleg. 2. 1.

*Omnia Romana cedent miracula terra:
Natura hic posuit quicquid vbiq; fuit.*

Cum quo Propertij præconio consonant verba ista
Aristidis in oratione, quæ tota est de laudibus Romæ,
ὡς δὲ θεοῦ τὴν πόλιν κοινῶν τῆς γῆς ἱεραστὴν ἐπέ-
δειξεν. Dicit videri Romam, communem quandam totius orbis
officinam, & postea pulcherrimè, ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν
ἴδωι τῆς γῆς ἡγεμονίαν, ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν: et enim quicquid
hic non reperitur, id nec existisse, nec existere posse creditur.
ideo Cassiodorus lib. 6. c. 4. ait, in hac vrbe contineri
vniuersa. & statim: *Roma omnia possederat*. Omitto illud
tritum de Roma dicta terrarum epitome, quod pro-
bat Athenæus lib. 1. & ex Polemone rhetore adduci-
Galenus comment. 1. in Hippocr. de articulis, & Sidor-
nium lib. 1. qui *mundi verticem* vocat. Pergo. Est in-
clyta, quia *domicilium clarissimi imperij*, ait Augustinu-
epist. 45. vnde & Corippus *altricem imperij* nominat:
quia contriuit terrarum regna omnia, & multis *aucta
victorij*, ait Leo Papa. & Claudian. paneg. 3. Stilicon.
Arvorum, legumq; parens, & Cicero in Catil. *Lux orbis
terrarum, arx omnium gentium*, & Augustinus 4. Ciuit.
c. 29. *gens Martia*. Quia parens vrbium: Dionysius e-
nim in Perieges. *μυρία πόλεων πόλιον*, à qua laude
non absimilia Cassiodorus, & Claudianus. Quia re-
gum parens, Imperatorum, ducum, principum. Idem
Dionysius

— μίγαν δὲον ἀνάκτορον.
Addo & Deorum. Rutilius ad illam:
*Exaudi genitrix hominum, genitrixq; Deorum,
Non procul à celo per tua templa sumus.*
& Claudianus,
*— aut si quos Roma recepit,
Aut dedit ipsa Deos.*

Ioann. Chrysof. homilia 66. ad populum, de Romæ
senatu, etiam si irridens, *hic enim hanc habebat pote-
statem Deos creandi, & decernendi*. Huc etiam traho Vir-
gilij illud,
*—centum complexa nepotes,
Omnes calicolas, omnes super a alta tenentes.*
Nam etiam si de Cybele, sed certè cum allusione ad
Romam. A tantis ergo præconiis (ego hæc paucaula
collegi, multis omissis) iure Martialis lib. 1. 2.
*Terrarum Dea, gentiumq; Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.*
Iure Horat. lib. 3. Od. 29. *beatam* nominat. Iure Clau-
dian. paneg. 3. de laudibus Stilic.
*Qua nihil in terris complectitur alius æther:
Cuius nec spatium visus, nec corda decorum,
Nec laudem vox vlla capit.*

Iure Cassiod. lib. 1. c. 3. 2. *mater omnium dignitatum*. Iure
Luius lib. 38. *magna fortuna populi Romani est, magnum
& terribile nomen*. & Porphyrius lib. 2. de discrimine
adulatoris, *μυρία δὲον πόλιον*. Maiore incremento Euna-
pius in vita Porphyrij, *μυρία δὲον πόλιον*. & pari prope
Cedrenus. *ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν*. Iure Aristi-
des dubitat, *vrbum vrbs hæc reliquis vrbes, an imperia, qua
fuerunt olim, hoc imperium maiore superat intervallo*. Iure
Ammianus lib. 14. Romam vocat virtutum omnium
domicilium, & Sidonius lib. 1. epist. 6. legum domici-
lium, gymnasium litterarum, curiam dignitatum, &c.
Iure Epictetus rogatus, quid sibi visum de hac vrbe,

respondit, visam sibi templum. Adeo religioso quo-
dam cultu habita semper Roma. Iure Horatius lo-
quens cum Sole, ait:
*— possis nihil vrbe Roma
Visere manus.*
Iure Ammianus *venerabilem* vocat lib. 2. 2. & *sacratissi-
mam*, lib. 27. Iure demum Aristides cum mari compa-
rat: quod vt fluuiorum accessione non crescit, ita ne-
que in Romana vrbe, præ eius magnitudine, aliquid
conspicuum est, adeo ipsa sensus omnes occupat.
8. IMPERIVM TERRIS] Magnum præconium: quic-
quid terrarum est, id totum Romæ vrbs potestati uerfa subdi-
tū. Conferam elogia honoris huius. Tibullus
lib. 2. eleg. 5.
*Roma tuum nomen terris fatale regendis,
Qua sua de celo prospicit arua Ceres.*
*Quæq; patent ortus, & qua sinit aribus vndis
Solis anhelantes abluunt amnis equos.*
Plus dixit Virgilius, nam non solum ortu & occasu,
sed terris omnibus Romanum terminauit imperium.
Pari incremento Ouidius 4. Fast.
*Vrbs oritur (quis tunc hoc illi credere posset?)
Victorem terris impostura pedem.*
Pari Horatius Od. 3. lib. 3. nam omnes terras indu-
cit:
*Horrenda (Roma) late nomen in vltimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arua Nilus.*
& post pauca:
*Quicunque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis, visere gestiens,
Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebula pluuiq; rores.*

Sicut & Dionysius, ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν πόλιον ἢ ἀρχὴν
τῆς γῆς: *Romana ciuitas imperat vniuersæ terra, & Cedrenus.*
*ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν τὴν οὐκ ἐκείνην: adegit in seruitutem vni-
uersum orbem*. Ideo fortasse Aristid. hanc vrbem vocat
totius imperij *ἀρχὴν πόλιον, arcem*. Ammianus lib. 14. *Per
omnes, quotquot sunt, partes terrarum, vt domina suscipi-
tur & Regina*. Minutius de Romanis: *Eorum potestas, &
auctoritas totius orbis ambitus occupauit*. Adduxi illos,
qui imperium Romæ cum terris æquant. Addunt
aliqui vnâ cum terris etiam mare, aquas, Oceanum:
quod elogium iam prælibatum in præcedentibus, nâ
Tibullus, & Horatius, aquarum meminere. Claudian.
lib. 1. in Eutrop.
*— omne quod ambit
Oceanus, domui.*
Loquitur porro Roma ipsa. Eadem apud eundem de
bell. Gildon.
*At ego, que terras armis, pontumq; subegi.
Dionysius, πόλιον ἢ ἀρχὴν τῆς γῆς: totum autem mari im-
perat. & addit explicans se: non solum mari huic intra co-
lumnas Herculeas, sed ipsi Oceano, quacunque est nauigabi-
lis. Claudianus vltra Oceanum vagatur,
Nec stetit Oceano, remisque ingressa profundum,
Vincendos alio quesivit in orbe Britannos.*

Simili incremento Philo de legatione ad Caium, lo-
quens de imperio Augusti, *ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν ἀρχὴν
τῆς γῆς ἡγεμονίαν*. & Minutius, *vltra Oceani limites*.
Neque verò satis terræ, aut mare; sed ecce tibi sol, si-
dera, cælum, ad hanc magnitudinem explicandam.
Horatius Od. 15. lib. 4.
*Porrecta maiestas ad ortum
Solis, ab Hesperio cubili.*
Claudianus paneg. 3. Stil.
*Hæc est, exiguis quo sinibus orta, terentit
In geminos axes, paruaq; à sede profecta*

Disper

Disperfit cum Sole manus.
Idem de bel. Gildon.
*— domui terras, hominesq; reuinxit
Legibus, ad Solem victrix vtrunque cucurrit.*

Est hoc quod Dionysius dixit: *ὁ πόλιον, καὶ μόνη τῆς γῆς
τὴν ἀρχὴν ἔχει*. & *μητροπόλιν ἀνατολῆς καὶ δύσεως ἔχει*
πολιτείας τῆς δωρεάς ἐστιν ἀρχὴν. & *solâ ab omni emi-
morâ terminos sibi potestatis fecit orientem & occasum*. Sed
Claudianus poetice vtrunque solem. Aristides vsus
quoque est hoc sermone, cum scripsit: *τὸν ἰσὼν τὴν ἡλίου
πορείαν ἢ τῆς γῆς ἡγεμονίαν: cursum Solis æqualem esse ve-
stro imperio*. Loquitur cum Romanis. Adicit, (vide in-
crementum laudis) *καὶ τὸν ἡλίον ἔχει τῆς ἡμετέρας πό-
λεως ὁμοειδέσσης: vestram vrbem sol peragrat*. Laus mira,
quasi dicat: Terrarum orbem ita huic vrbi patere, vt
potius dicendus sit vrbs vnica, quam multæ vrbes in
vno imperio. ita enim ipse Aristides alibi loquitur.
Neque verò satis sol, sed extra solem Romana poten-
tia. Minutius enim de Roma, *imperium suum vltra solis
vias propagauit*. Laudo itaque Ennium, qui lib. 1. An-
nal. ita nascituram Romam affatur:
Nascere que populos terræq; mariq; lacesses.
& adde à me:

Nascere que celo caput insertura sub astris.
9. ANIMOS EQVABIT OLYMPO] Noluit Poëta
hoc elogium relinquere: nam qui historias Romanas
legerit, videbit, imò stupebit magnitudinem animi,
quæ fuit pene supra mortales in viris mortalibus.
Nam quæ illos calamitas fregit? quod non malum
peruicere? quâdo illi deiecti sunt animo? Audi Clau-
dianum paneg. 3. Stilicon.
*Nunquam succubuit damnis, & territa nullo
Vulnere post Cannas maior, Trebiamq; fremebat.
Et, cum iam premerent flamma, murumq; feriret
Hostis, in extremos aciem mittebat Iberos.*

Plutarchus in Marcello Romanos laudat *ἐν τῷ ὀπο-
νήματι* καὶ *μεγαλοβουλίας, à magnitudine, & constantia
animi*. quia post cladem Cannensem, qua nulla ma-
ior, noluerunt captiuos redimere, cum possent par-
uo pretio. Tantum enim abstulit, vt cladi succumber-
ent; vt etiam ignauos, qui cladi superferant, nol-
lent recipere. Huius rei argumenta aliquot ducit Li-
uius. Nunquam enim tam graui bello oppressi Ro-
mani fuere, vt animo caderent. Lib. 22. ita ait: *Adeo, et-
si bellum ingens in ceruicibus erat, nullius vsquam terrarum
rei cura Romanos, ne longinqua quidem, effugiebat*. Inde
iudicium illud Annibalis de Marcello li. 2. 7. vix enim
Marcellus victus est, cum iterum prælium instaura-
uerit. Verba Annibalis sunt: *Cum eo hoste res est, qui
nec bonam, nec malam fortunam ferre potest: seu vici, seu
victor instat victus, seu victus est, instaurat cum victoribus cer-
tamen*. Adducit idem Liuius lib. 26. argumentum du-
plex de animis Romanorum semper inuictis, &
nunquam fractis. Primum est, sedebat Annibal arma-
tus ad Romana mœnia, & tunc tamen ita contem-
ptus est, vt ex eadem vrbe milites sub vexillis in sup-
plementum Hispaniæ proficicerentur. Alterum est:
Habebat idem Annibal castra prope Romam in a-
gro quodam, quem ipse bello occupauerat. ac tum
ager ille in ipsa vrbe subiectus hastæ est, emptorem-
que inuenit nullo diminuto pretio. Hæc ita vehe-
menter Annibalem perculere, vt statim capiendæ vr-
bis spem abiiceret, & referret castra. Quis non stupeat
hos animos Romanorum? verè ergo Poëta, *animos
æquabit olympo*. Valer. Max. lib. 7. c. 2. *Imperium nostrum
non tam robore corporum, quam animorum vigore incre-
mentum ac tutelam sui comprehendit*. Præconium hoc
etiam inuenies in oraculis Sibyllinis lib. 7. vbi post-
quam Romam vocauit *καὶ τῆς γῆς ἡγεμονίαν*, animi inuicti, for-
tis, ingentis, subiicit, loquens ad illam, *εὐφραδὴς εἰς*

Romanorū
animi.

A *ὀλιγοπρον, continges calum fulgentissima*. Inde verba Iouis
ad Venetem. 1. En.
*— sublimemq; ferens ad sidera celi
Magnanimum Ænean.*

Quasi dicat: Magnanimi, vbi nisi in celo? Ideo hic,
— animos æquabit olympo.

Et quidem cum hæc animi magnitudo ad cælum vs-
que, tota referenda sit ad militarem virtutem, cur
non huc traham etymon ἀρετῆς indicatum à Philone
in lib. Quis sit rerum diuinarum hæres? Vbi ait, non
solum dici ἀρετῆς τὴν ἀρετῆς ab electione: sed etiam
ἀρετῆς τὸ ἀρετῆς, quod attollatur, feraturque in su-
blime.

10. SEPTEMQVE VNA SIBI MYRO CIRCVM-
DABIT ARCES] Ideo Roma Græcis dicitur ἐπὶ ἑπτά-
σθ. in hoc elogio quid immeret? Tantum noto al-
timum Poëta spiritum. Nam, quos fere omnes, & Mar-
tialis lib. 4. vocat montes,
Hinc septem dominos videre montes.
Quæ Propertius lib. 3. eleg. 11. iuga,
Septem vrbs alta iugis, toti quæ presidet orbi,
quos Claudianus paneg. 3. Stilic. scopulos,
Quæ septem scopulis zonas imitatur olympi,
quos Tertullianus in Apolog. colles, *septem collium ple-
bem*; Ac demum quod Papinius Syll. dixit,
Quis septem gemina posuisset mania Roma,
ipse altius, grandius, sublimius *arces* nominat. Ad cu-
ius imitationem Claudianus de bel. Get.
Securas iam Roma leuat tranquillior arces.

Sed de hac Poëta locutione locutus iam sum 4. G.
Deinde nota, celebritatem fuisse Romanis, quæ dicta
Septimontium, à septem montibus: eius meminit Ter-
tullianus de Idolola. Festus, Varro, Plutarchus ἐν Πρωμ.
Incidebat ea celebritas in mensem, murumq; feriret
de Ios. Scaligerum in Festum. Suetonius in Domitia,
c. 4. meminit dici *Septimontialis*. Vide etiam in Festo,
quid scripserit Labeo de hoc festo. Porro ab his mō-
tibus celi nuntii Vespasiani, in quibus erat Roma
parazonio cincta, sedens supra septem vertices, Ti-
brim habens ad pedes. Sed qui demum hi montes?
Discrepant auctores. Communi sermone isti narra-
tur, *Palatinus, Quirinalis, Auentinus, Cælius, Viminalis,
Esquilinus, Ianiculum*. Caius Sempronius de diuisione
Italiæ discrepat adimens *Ianiculum*, & substituens
Capitolium. Fabius pistor de orig. Italiæ lib. 2. in tri-
bus discrepat, primo ipse quoque *Capitolij* meminit,
adimens *Ianiculum*. Deinde, *Viminalem* quoque adi-
mit, & substituit *Cæliolum*. Est enim in eo non solum
mons *Cælius*, sed *Cæliolus*. Tertio ait, *Auentinum*, voca-
ri quoque *Rumurium*. Festus octo facit hos montes, &
aliter, duobus exceptis, reliquos indiget: videlicet;
*Palatium, Veliam, Fagutalem, Suburam, Cermalum, Cæ-
lium, Oppium, Cispium*. Sed scias in Exquilino fuisse
duos vertices, qui dicti Oppius & Cispus. Sed & Cæ-
lius dictus quoq; est, Querculanus, à quercubus, qui-
bus septus: *Capitolinus*, etiam dictus est Saturninus, &
Tarpeius: *Fagutalis* creditus idem, qui & *Viminalis*, à
facello Iouis, in quo fuit fagus. Possent ista firmari,
sed omitto, quia res hæc non est Virgilij.

11. FELIX PROLE VIRVM] Venit ad viros Ro-
manos. Quis hos laudet? ex vno Tullio infinita peti
possunt. Omitto. Ex aliis subiiciam pauca de Ro-
manorum virtutibus. Pauca quidem præ argumen-
ti feracitate. Audi Liuium in Præfat. Historiæ: *Nulla
vnquam Republica nec maior, nec sanctior, nec bonis exem-
plis ditior fuit: nec in quam tam sepe auaritia luxuriaque
immigrauerint: nec vbi tantus, aut tam diu paupertati, ac
parcimonie bonos fuerit. Magnæ istæ sunt virtutes. Cas-
siodorus lib. 4. Var. cap. 6. magno elogio: *illa vir-
tutum omnium latissimum templum*. Augustinus 3. Ci-
uit.*

Septem mō-
tes Romæ.

Septimon-
tium.

Romanorū
elogia.

17. LERNAM] Hanc fabulam, vt vbiq; obuiam, A pratermitto.

18. VICTOR] De victoria Indorum Bacchica fati multa Nonnus in Dionys. Attrig Ouid. 4. Met.

—oriens tibi victus, adusque

Decolor extremo qua cingitur India Gange.

19. LIBER] Cur Bacchus dicatur liber, vide Lilius; quid illi addam, nihil nunc occurrit. Lege Plutarchum lib. 1. & 3. Symp. Ad amplificandum Alexandri imperium similiter ad Bacchum decurrit Sen. in 1. Sual. Vltra Liberi patris trophaea constitimus, &c.

20. NYSA] Scimus Nysam fuisse Arabiae urbem, vbi traditus à Ioue Nysaeis nymphis educandus Bacchus, vnde fortasse dictus Dionysus, quasi à Ioue, & Nysa, Διός, & Νύση. Scimus, Nysam fuisse montem in Graecia: & urbem aliam supra Aegyptum in Aethiopia, quò, auctore Herodoto, lib. 2. portatus Bacchus, vt primum editus est. Scimus ab Stephano colligi decem vrbes huius nominis. Hæc etiam si vera sint, rectè tamen docti admonent, in his Delrius in Senecam, & quidem consentiunt cum Curtio, Philostrato, Mela, per Nysam sine addito aliquo, intelligendam urbem Indiae, præsertim in sermone Bacchi. Por-

Nysa India vrb.

ro de etymologia Dionysij (quæ doctrina consensu cognitioni Nysæ) vide multa apud Lilius, & Macrobius. Sed non omittenda, quam adducunt aliqui, præter illas Liliij, & Macrobij, sic dictum quasi Νύση, à Νύση vrbe, & Διός, quæ vox Indorum lingua Regem significat. Ita vt Dionysius sit Rex Nysæ.

21. TIGRES] De Bacchi tigribus, lyncibus, pantheris, tum alibi à me dictum, tum in promptu sunt loca Ouidij 1. Art. & in epist. Nemesiani 3. ecl. Martialis lib. 8. epigram. 26. Senecæ in Medea. Sidonij in Burgo. Extremi solùm versus adduco:

Forte sagittiferas Euan populatus Erythras,

Vite capistratas coquebat ad esseda tiges.

Itaque his missis, hæc tantum adnoto, scribi à Plutarcho in præceptis Coniug. tigris sonitu tympanorum ἐπιμαίνουσα παντοίας, & ἑστῶν ἰαυτῆς : furere, ac se ipsas dilacerare. non aliter atque elephanti furunt colore splendido, tauri puniceo. Idem repetit lib. de superstitione. Ista ergo fortasse causa, cur dati Baccho furoris Deo, in cuius semper comitatu erant tympana : vt videlicet furor Bacchi feræ huius furoribus iuuaretur.

Dionysij etymologia

Tigres Bacchi.

resque, tum auita quoque gloria animum stimulabat. Senescere igitur ciuitatem otio rarus, vndique materiam excitandi belli querebat. De eodem Eutropius lib. 1. Hic bella reparauit, Albanos vicit. Ab hoc ingenio dictus renouasse bellum, & rupisse otium Romæ, quod longa Numæ pace inueterauerat. otio enim feroces etiam emolliuntur. Tacitus 2. Hist. Longa pax ad omne seruitium fregerat. Regis huius elogium hoc est in Plutarcho ἄξιόν τῶνος, vnde illius ingenium maximè intelligitur: Seruius Tullus omnium Regum maximè, & potentiam auxit populi, & Remp. ornauit, ordinemque census, ordinem militia instituit, primisq; censor, & inspector vitæ ac modestiæ ciuium fuit, creditusque est vir fuisse fortissimus ac prudentissimus.

5. RESIDES VIROS] Ociosos, pigros. Liuius lib. 3. sedemus desides domi mulierum ritu. Sed huius rei exempla in Georg. contuli ex Demosthene.

6. LACTANTIOR ANCVS] Ingenium Ancii quale fuerit, satis indicat Liuius. Nam de illo: auita gloria

A memor. & : medium erat in Anco ingenium, & Numa & Romuli memor. & : Cuiuslibet superiorum regum belli pacisq; & artibus & gloria par. Plutarchus ait ἀξιόν τῶνος, conditum fortunæ templum ab hoc rege arrogante sibi Romanas victorias. Quæ res satis etiam declarat illius iactantiam.

7. AVRI] Pulchrè Seruius: auris fauoribus: inde & Aurarij pro aurarij dicuntur fauores. & Ancus quidem populi & patrum fauore regnum habuit, quod expressè Liuius. Porro popularis aura pro fauore plebis, parcæmiæ sapit. ita enim dictum Liuii lib. 24. Perseus leui aura spei obiecta. Horatio Od. 2. lib. 3.

Arbitrio popularis aura.

Tullio, ventus popularis, venti concionum. Hieronymo ad Nepotianum, ne rectum iter precum tuarum frangat aura popularis: Cypriano epist. 2. caducis atque inanibus votis popularis aura quaesita est. Parco exemplis, nam congesta ab aliis. Græci dicunt istos ἀμαρτυρίαι.

Adagium.

Vis & Tarquinius Reges, animamq; superbam
Vltoris Bruti, falcisq; videre receptos?
Consulis imperium hic primus, fœualq; secures
820 Accipiet: gnatosq; pater noua bella mouentes
AD PŒNAM pulchra pro libertate vocabit
Infelix: vtcunque ferent ea fata minores,
VINCE TAMOR patriæ, laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosq; procul, fœuumq; securi
825 Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum.

ARGUMENTVM.

Ab Augusto transit ad Numam, Tullum, Ancum.

EXPLICATIO.

1. Redit ab Augusto ad seriem Regum Romanorum, vtiq; ad Numam, qui post Romulum. Fingit Anchises, se illum non nosse, quia videlicet Numa nō Romanus, sed Sabinus. Ideo autem ramis insignis oliuæ, quia sub Numa summa pax floruit. Ideo sacra ferens, quia hic rex totus fuit in constituenda religione.

b Sed noscit tandem illum à crinibus, & mento, quæ albida. Cùm ait, primus qui legibus urbem Fundabit, attingit (notat hoc Seruius) Numæ etymon, qui dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, à legibus. Est hic egressus à Curibus ciuitate Sabinorum, & quidem à paupere illa terra missus est in regnum Romanum, quod ad auctoris imperium magnum vocat.

c Numæ subibit (succedet) Tullus, qui Romanos longa Numæ pace armorum oblitos, ac pene desides, iterum in arma concitabit, mouebitque agmina defueta iam triumphu partis à Romulo.

d Regnat post Tullum Ancus Martius Numæ ex filia nepos, Tullo quidem tum propter hanc generis nobilitatem iactantior, tum quia adeptus est regnum populari fauore, & aura, qua iam nunc gaudet. Vides enim illum elatum supra cæteros.

NOTÆ.

1. QVIS PROCVL, &c.] Non abludit hic locus ab Euripidis loco in Phœniss. imo fortasse inde expressus:

Τὴν ἔτῃ δ' ἰλαρολόφας

Πρίμαρ δὲ ἀπὸ σπαρδῶ:

Quis hic est, qui albam cristam in caside habet,

Qui anteit exercitum?

2. OLIVÆ] De hac nora pacis loquor alibi:

3. INCANAQVE MENTA] Numam à prima ætate canum fuisse, interpretes hic & alij asserunt. vide, si placet, quæ de hoc hominum genere scripsit Delrius lib. 2. Prolog. c. 1. & Cælius lib. 24. cap. 5. Crinitus lib. 4. cap. 15. Sed me nescio quod blandimentum inuitat, vt ad senectutem canities ista referatur, & ad obitam Numæ sapientiam, qua imperium firmavit. Nam illud de vera canicie in prima ætate quæ firmetur de Numa, non video. Regis huius elogium, vt Romanos omittam scriptores, hoc existat apud Dionem Chrysostr. orat. 25. Numa Romam accipiens paruam, & ignobilem, insuper & in aliena regione constitutam, ciuesque habentem mistos & prauos, & vicinis omnibus hostes, & pauperes, & agrestes, & periculosè viuentes propter Romuli iuuiam, ipse eos terram firmiter retinere fecit, & amicos esse vicinis, legesque, Deos, & Remp. constituit, & omnis auctor fuit eius, quæ postea consecuta est, felicitatis.

Numæ elogium.

4. OTIA QUI RUMPET, &c.] Ingenium hoc Tullus Resili allucet ex verbis istis Liuij: Hic non solùm proximo regi dissimilis, sed ferocior etiam Romulo fuit: tum ætas viresque,

ARGUMENTVM.

Post hos, ad Tarquinius, & Brutum primum consulem, & ad duces alios.

EXPLICATIO.

1. Post Ancum regnat Priscus Tarquinius, post hunc Seruius Tullius (alij, Tullus) ac demum Tarquinius Superbus. Poëta, omisso Tullo, Tarquiniolorum tantum meminit, vt qui rem poëticè tractet, non historicè. Et fortasse hic Tullum prætermittit, quia eius casum, & Tullie filie facinus in 8. attingit, in fabrica scuti Æneæ. Pergit ad Brutum, qui primus iniit consularum. Vocat illum virorem, quia vltus Lucretiam; eius animam superbam, id est, gloriosam, ac præstantem. Quia verò hic primus accipiet imperium consulis exactis regibus, ideo duplex Consulum adducit insigne, falcis, & secures. illos vocat receptos, quia accepti à regibus, & translati ad Consules: illas fasces, propter filiorum necem, quam statim attingit, cùm ait, gnatosque pater, &c. Coniurauerunt nobiles adolescentes de regibus iterum admitendis; interque illos liberi ipsius Bruti Consulis, de quibus patet pœnas publicas sumpsit. Cur verò infelix? quia in eam calamitatem pater venit, vt filios necate cogereretur. Et est veluti epiphonema commouens mitigationem. Sequitur, vtcunque ferent, &c. Sententia est: vtcunque posteri iudicent de hoc facto Bruti, vincet tamen semper ratio duplex, videlicet amor patriæ, & laudis comparandæ auditas. Perinde ac si dicat: vtcunque iudicent: semper tamen

in defensionem Bruti inclinabunt posteri, illiusque factum defendent duplici illa ratione. Itaque non crudelis habebitur, sed amator patriæ, & gloriæ folius audius.

b Longum sermonem in Bruto consumpsit, vt qui caput Consulum, & duobus versibus haurit Decios, Drusos, Torquatum, Camillum. Dicam hic de illis. Decij se pro salute patriæ deuouerunt, pater bello Latino, (sic appellant Orofius libro 3. cap. 9. & Liuius. Plutarchus in Parall. maualt vocare bellum Albanum) filius Gallico: vterque dictus est Publius. Patris facinus narrat Liuius lib. 8. filij lib. 10. & Plutarchus in Parall. comparans vtrunque cum Codro. Vterque armatus in medios hostes concitato equo insiluit, vbi interfectus est, & parta Romanis exercitibus victoria. Peculiares in vtroque facinore successus Liuius narrat dictis locis. Dixi, filium bello Gallico, eo nimirum bello, quod ex Samnitibus simul & Gallis conflatum est: sed ita acies est disposita, vt Decius Gallis, Samnitibus Fabius essent oppositi. Pergo ad Drusos. Intelligit Poëta consensione interpretum duos Drusos, & illum, qui Asdrubalem vicit; & alterum Augusti priuignum, qui Germanos bello domuit. Sequitur Torquatus, quem seuum securi appellat, quod filium suum T. Manlium cædi securi iusserit atroci imperio, ait Liuius libro 8. quod extra imperium paternum prouocatus, singulari certamine pugnauerit. Nec profuit misero vicisse, & spoliis partis ouantem rediisse ad patrem. Restat Camillus. Galli duce Brenno in Italiam irumpunt, &c. Romanos vincunt ad fluuium Alliam, inde Romam infestipetunt, & Romani in hostium potestatem (excepto Capitolio) perueniunt. Sed Romani se pretio redimunt. Furius Camillus, qui absens Dictator

tor creatus fuerat, forte interuenit, priusquam A merces persolueretur, nondum auro per altercationem appenso: iubet aurum auferri, summoueri Gallos, renituntur hi, negat ille ratam pactionem, iniussu suo factam. Ed demum res deuenit, ut cum illis acie conffigat, fundatque, ac recuperet omnia, quae prius Galli abstulerant, cum triumpho etiam reuertatur, referatque secum omnia decora, signa, monumenta, quae fuerant in potestate hostium. Et hoc est, referentem signa Camillum. & quod Eutropius dixit lib. 1. militaria signa reuocaret.

NOTAE

1. **VIS ET TARQUINIOS, &c.]** Ex hoc Virgiliano colore traxit Silius libro 13.

Si studium, & seuam cognoscere Amilcaris vmbam, Illa est, cernere procul, cui frons nec morte remissa, Irarum seruat rabiem.

Brutus.

2. **ANIMAMQVE SUPERBAM]** Ingenium Iunij Bruti, de quo hic sermo, allucet satis ex verbis Plutarchi in vita Marci Bruti. vbi de Iunio, *σκληρόν ἐν φύσει, ἔχον ἐ μάλαν ἐξουσίαν λόγου τὸ πῶμα*: habuit duros mores, quos nulla litterarum cultura emolliuit. Non diffimilia de illo reliqui scriptores. Quid si Poeta Tarquinio ademit, ut Bruto daret? Quasi dicat: verius hoc nomen conuenit vastatori Tarquiniorum Bruto, quam ipsismet.

Fasces an confundi cui virga debeant.

3. **FASCES]** Sunt hi bacilli aliquot teretes loro colligati in modum fascis, vnde & nomen habuerunt. De his doctè Lipsius lib. 1. Elect. cap. 23. sed peccat in vno tantum, quod ego hic aperiam, studio indagandae veritatis, non pugnandi. Dat Lipsius duplex insignie licitoribus, fasces, & virgas: fasces cadendis maleficis; virgas submouendae turbae, & pulfandis ianuis, quoties alienam domum intraturus esset magistratus. Itaque discriminat duo haec insignia. Sed videndum, an confundi debeant, ita ut idem insigne iam fasces vocetur, iam virga. Hanc rem efficio argumentis sequentibus. Primo, impeditus admodum licitor esset, si vna manu fasces, altera virgas gestaret. Cum praesertim Plutarchus, discriminet situm fascium à situ securium, cum ait *ἔρρω. fasces geri colligatos, securus appensas*. Quid ergo faceret licitor cum fascibus manu vna, cum virga in altera, cum appensis securibus? Deinde videntur multae tenebrae offundi auctoribus, Lipsiana sententia. Statius in nuptiis Stellae:

— dum feruent agmine postes, Aridaeque, & multa pulfantur limina virga.

Quis non dicat, multam virgam fasces esse? imo nihil aliud fasces, quam multae virgae. Nam solutio de multis magistratibus, effugium erit: non enim multi magistratus Romae, cum eo insigni. In eadem tenebras incurrent auctores, qui fasces saepe indigerant virgarum nomine. Plinius lib. 16. cap. 18. de betula arbore, vnde virgae ad fasces sumebantur, ita ait: *Gallica haec arbor mirabili candore, atque tenuitate, terribilis magistratum virgis*. apertè fasces signat. Et id liquidum ex Silio, qui ait:

Maoniaeque, decus quondam Betulonia gentis, Bis senos prima illa dedit praecedere fasces.

Vides, ut quas Plinius virgas nominat, loquens de arbore Betula, Silius dicat fasces, loquens de Betulonia, vbi arbor illa. Cicero etiam pro C. Rabir. Porcia lex

virgas ab omnium civium Romanorum corpore amouit. Sed clarissimè Sen. de Tranq. *Placet honores fascesque, non purpura aut aureis virgis adducti capefferre*. Vbi explicans quae dixerat, purpuram refert ad honorem, virgas ad fasces. Alij tibi occurrerit. Tertio, cum dicat Lipsius, licitorè à virga, quam gestabat, dici *ῥαβδῶνος*, nõ video, & nemo videat, cur nõ etiã à gestandis fascibus. Nam & apud Plutarchum in Poplicola, & Herodianum lib. 7. demum apud omnes Graecos *ῥαβδῶσι*, fasces sunt, & licitores *ῥαβδῶχοι* dicuntur, non minùs à fascibus, quam à virgis. Quarto, facit vehementer typus Licitoris chlamydari, quem tantum cum fascibus, & absq; virga Lazius exhibet lib. 1. Comment. expressum è marmoribus. & credibile quidem eundem morem seruatum in pace. Quinto, apertè pro me Plinius, qui in praefatione sui operis ad Vespasianum Imperatorem: *& longius etiam summo ues ingenij fascibus*. Innuat illum cultum reuerenter, & obiter alludit ad summotionem plebis, quam fascibus attribuit, non virge. Remoueo duo, quae obstant. Primum, Auctores saepe, cum sermo est de virgis, recurrunt ad singularem numerum, & virgam dicunt; quod si de fascibus intelligas, improprrium videtur: diuersa ergo virga à fascibus. Dico recurri posse ad tropum. Inde est, ut poetæ, frequentius virgam; non poetæ, virgas dicant. & si aliquando, non poetæ virgam dicunt, id credo faciunt affectione poetica, ut apparet in Liniolib. 6. qui & *forem*, & *virgam* dixit, pro, fores & virgas, cum ait: *Lictor Sulpitij, cum is de foro se domum reciperet, forem, ut mos est, virga percuteret*. Et quidem Appianus, de quo statim, licitori *ῥαβδῶνος* dedit, & *ἔλλα*, vt rursus in plurali. Et Lipsius ipse testimonium adducit Plauti, quod de virga accipit, non de fascibus: in quo sanè testimonio *virga* in plurali inuenies. Cui subiicio Apulei locum in 1. Milchica, *Lixas, & virgas, & habitum prorsus magistratui conuenientem in te video*. Alterum est, quo Lipsius multum nititur, Appianum lib. 1. Ciuium, videri distinguere fasces à virgis, nam & *ῥαβδῶνος, & ἔλλα* dicit. Sed explico Appianum. *ῥαβδῶνος* dixit, id est, fasces, respectu habito ad conuolutionem illam illigationemque virgarum, nam id proprie fasces: *ἔλλα* autem, id est, ligna, cum respectu ad virgas, quae illigatae. Si aliud dicit, à vero abicit: cuius etiam errorem in his, quae pertinent ad licitores, in eodem capite idem Lipsius deprehendit. atque adeo non est, cur illi in hoc adhærescat. Reliqua, quibus sententiam suam Lipsius firmat, si bene examinentur, nihil pugnant contra ea quae dixi.

4. **GNATOSQVE PATER]** De hoc Bruti factio loquuntur Plutarchus, Dionys. Antiq. & Valerius Max. lib. 5. cap. 8. Sed inter omnes elegi verba Liniolib. 2. quae mihi admirationem iniiciunt. Ait ille: *Missi licitores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cadunt, securique ferunt: cum intrer omne tempus pater, vultusque, & os eius spectaculo esset, eminente animo patrio inter publicae poena ministerium*. Notanda verba Tully pro Roscio: *Magna oportet esse vitia atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amorem illum penitus insitum eijceret ex animo, ut denique se patrem esse obliuisceretur*.

5. **FACTA]** Sic legendum, non facta. in id inclinant docti, & sententia hoc indicat. 6. **DECIOS]** Elogium Deciorum (omitto nunc Romanos scriptores, & Tullium 1. Diuinat.) hoc exstat luculentum apud Cassiodorum lib. 9. cap. 22. *Antiquos in te Decios Roma cognouit. Decios inquam priscis saeculis honoratam prospiciam, libertatis auxilium, Curio decus, Romani nominis singulare praconium. Cui specialiter ad scriptum est, quod immansissimum hostem statu Republico periclitante enasit, & in tanta virorum fortium multitudine*

Deciorum elogium.

Deuotio, quid sit.

dine, solus inuentus est, qui patriam plus amasset. Si quis quaerat, quae sit ista militaris deuotio, quae olim frequentissima, & qua tantopere laudati Decij, sciat nihil esse aliud, quam imperum quandam obstinatum ad mortem, quo vir se deuouens, nolebat superstes esse, quod fieri in desperatione solet. In historia Hispanica Marianæ lib. 9. cap. 4. leges: *Garfia pedagogus paucitate, imbecillitate, & alienatione suorum perspecta, cum de victoria desperasset, neque patriæ exitio superesse vellet, deuouit se: & inermis, arreptis tantum gladio lancea militari, in aciem hostium irrupit, praeliansque occidit*. Fuit ille Garfias rex Vasconum, qui cum Ferdinando rege Castellæ fraternas inimicitias exercuit.

Torquati historia.

7. **SÆVVMQVE SECURI]** Nescio quid velit Seruius, cum scribit: *Pater filium, ut dicit Linius, sustuario supplicio necauit. Ergo secum securi, seuum iure occidendi, non ferri genere, nam securi non animaduertit in filium. An Linius legit? Tu lege, & quam aliena hæc videbis. Securi verè castus est à licitore, non fuste*.

8. **TORQUATVM]** Vnde Torquati nomen, sciunt omnes. Res abundè est in Liniolib. 7. attingit Plutarchus in Parall. & Eutropius lib. 2. Eam quoque Quadrigarius scripsit lib. 1. Annal. Summa est, Gallum quandam prouocatore, torque atque armillis decorum, victum fuisse à T. Manlio, singulari certamine, ac detracta torque, victori Romano Torquati nomen mansisse. Huius historiae occasione quiddam moneo. Ait Quadrigarius de Gallo isto prouocatore, *irridere cepit, atque linguam exsertare*, in contumeliam videlicet Romanorum, quos prouocabat. Quae verba Lipsius lib. 1. Elect. cap. 7. corrigit, atque lingua

exerrare, referens sententiam ad notam ebriorum, qui exerrant pedibus, lingua, oculis, manibus, toto corpore. Sed quid si melior antiqua lectio? Hoc efficit historia ipsa. Gallus prouocabat Romanos, horum nemo audebat illi obuiam ire, & ille linguam exsertabat, irridebatque illos. Quis hic locus ebrietati? potius contumelia, quae fieri solet nato, ore, lingua, dentibus, oculis. Adde, Romanos non tantopere perpungendos, si notæ illæ profectæ essent ab ebrio; nec tantam fuisse Torquati gloriam, si ebrium vicisset. Sed esto, contumelia illa profecta esset ab ebrio, ut vult Lipsius; quid lectionem mutat? Certè non minùs est gulonum atque ebriorum exserta lingua, quam exerrans. Nam Athenæus lib. 1. ait, Theophrastum exsertasse linguam (Græca *ἐξέρχεται τὸ γλῶσσαν*) ut imitaretur quandam *ὀψοφάγον, gulonem*.

Lingua exserta de e-briis.

9. **CAMILLYM]** Tzetzes in Chiliadibus Camilli, aut Camilli, nomen refert ad Cadmum, & Græcum *κάμειν* quod est ornare. vnde & *κόμη*, & *κόμη* litterarum commutatione. Goropius lib. 1. Hieroglyphait, vocis huius originem esse *malum reuelo*. Et sic olim generatim omnes ingenuos pueros vocatos, quod puerili quadam simplicitate citra ambages, omnia reuelent. Est itaque Camillus, qui mala detegit. Non ineptè quispiam referat hoc etymon ad Camilli facinus, quod in explicatione recensui. Huius viri elogium est hoc in Plutarcho lib. de exilio. *Κάμειλλος ἦν ἄνεμος ἁγνός, ἡρώδης, Camillus Roma alter conditor*.

Camillus vnde dicitur.

^a Illa autem, paribus quas fulgere cernis in armis, Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur, Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ Attigerint, quantas acies, stragemque ciebunt! ⁸³⁰ ^b Aggeribus focer Alpinis, atque arce Monæci Descendens: gener, aduersis instructus Eois. ^c Ne pueri, N E T A N T A animis assuescite bella: N E V P A T R I Æ validas in viscera vertice vires. ^d Túque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo: ⁸³⁵ Proiice tela manu, sanguis meus.

ARGVMENTVM.

Fir præcipua mentio Pompeij, & Casaris.

EXPLICATIO.

^a Loquuntur de Casare & Pompeio; quos nefas fuisse præterire in hac narratione. *Paribus armis*, id est, Romanis. Ait horum animas concordas esse ante vitam, & dum nocte premuntur. Quem in locum Seruius bene alludit. *nam concordiam in humilitate reuerunt, cum nobilitate verò in bella venerunt*. Sequitur. *Heu quantum inter se bellum*, pulchre, nam nullum deploratius, infestius, calamitosius: illo enim Resp. libertatem amisit, in imperium transijt. Ideo amplificans addit, *quantas acies stragemque ciebunt!*

C Monæco portui Liguria: Pompeius verò Orientalibus valuit opibus.

^c Sequitur admonitio Anchisæ, qua conatur retrahere ab armis Iulium & Pompeium. vocat illos *pueros* ex decore senis Anchisæ, & est præterea vox blanditiarum: monet verò, ut abstineant à ciuili bello, neque conuertant vires patriæ in propria viscera. Est enim nihil aliud ciuile bellum, quam si vires ipsæ corporis perdant viscera, & vitalia: nam his sublati, perire quoque vires necesse est.

^d Affectus Anchisæ elucet præsertim erga Casarem, ut in suum, atque ex suo semine posterum, ideo, *sanguis meus*. Addit, *genus qui ducis Olympo*, propter Venere. Itaque iam tum Iulium, heroem vocat, ut qui ex mortali Anchisæ, ex immortalis Venere ducturus esset originem: voluit enim hac re indicare, Iulium illustriorem fore Pompeio.

NOTAE.

1. **PARI BV S]** Ita etiam 1. G. ad signanda bella ciuilia,

R R r 2 —pari

—paribus concurrere telis.

& Lucanus, pares aquilas. 2. FVLGERE] Lege Senecam lib.1. Nat. Quæst. capit. 56. 3. LUMINA VITAE] Sic videtur legendum, non lumina vite, quia cum oppositione ad noctem, Sic etiã 2. G. & 7. En. luminis oras dixit, vitam intelligens, idq; ad imitationem Lucretij, qui lib.1. lumina vite dixit. vt etiam Cicero de Diuinar.

Luce serenati ontai lumina liquit: quem versum ita legit Gifanius. Hæc etiam vera sint, & in loco Virgiliano necessaria, propter oppositionem noctis, quam dixi; tamen non dubium, quin in Lucretio lib.1. legi debeat,

Ipsè Epicurus obit decurso limine vite, nam improprè decurri lumen diceretur. Quod exemplum trahi posset ad alia loca.

4. AGGERIBVS SOCER ALPINIS, &c.] Ipsa Anchisæ verba omen habent, & veluti oraculum, adeo nihil est, quod Poëta non attingat. Cum enim dat Iulio Alpinum & Septentrionalè militem, Pompeio Orientalem, innuit omnino victoriam fore Iulij. Hoc quoties in historiis deprehensum? Iulius, Alexander, Seuerus, Arctico milite stipati, Pompeium vicerunt, Darium, Nigrum, Eoo milite instructos. Et quidem de Alexandro & Severo notauit Herodianus lib.3. his verbis, *ἡ δὲ ἀριστεία ἀνδρῶν, καὶ τότε τῆς ἀνελευθέριας νικηφόροι.* Excurre in historias, & id sæpe inuenies. Quin Vegetius lib.1. cap.2. hac nota distinguit Orientales milites à Septentrionalibus, vt illi vehementer meruant vulnera, isti promptissimi sint ad bella. & adhibet rationem, quia Orientales minus habent sanguinis, Septentrionales redundant largo sanguine. Hippocrates quoq; in libro de aëre, locis, & aquis, comparans Europæos cum Asiaticis, dat istis *ἀθυρίαν καὶ ἀσθενείαν: ignauiam, & molliciem.* Atque *δυνατώτεροι εἶναι τῶν Ευρωπαϊῶν οἱ Ἀσινοὶ: Sunt Asiatici minus bellicos Europæis.* Ibidem ita absoluit longam disputationem: *διότι ἀλογότερος νομίζω τὴν Εὐρωπαϊὴν ἡμῶν τῆς ἀ τὴν τῶν Ἀσιῶν: Quamobrem illos, qui Europam incolunt, plus animi quàm Asiaticos, habere censo.* Inde Lucanus lib.8.

Quicquid ad Eoos tractus mundi, teporem Labitur, emollit gentes clementia celi. Sanctus Hieronymus epist. ad Heliodorum Septentrionales, ab hac ferocitate, Iporum nomine afficit, exterminans malum hoc ab Arabibus, qui Orientales. Verba eius sunt: *Ecce tibi anno præterito ex vltimis Caucastrupibus immisi in nos, non Arabia, sed Septentrionales lupi.*

5. MONŒCI] In hoc Liguria portu fuit etiam Hercules dictus Monœcus *Μονακός*. vel quod pulsus omnibus ille solus habitaret; vel quod solus ipse, ne-

Septentrionales præstant Orientalibus virtute.

Hercules Monœcus.

A mo alius Deorum, ibi coleretur. Sic ferè Seruius, & ab eo alij. Monœci Herculis in Liguria Strabo meminuit lib.4. Plin. lib.3. c.5. Tacitus 19. Annal. 6. NE PVERI] Hic versus vsq; expressus videtur ab illo Homericò,

Μυκῆτι παῖδες φίλω πολυμήθετε, μὲν δὲ μ. Ne pueri dilecti bellum gerite, ne pugnate.

7. VISŒRA] Ita etiam Lucanus de bellis ciuilibus, —populūque potentem

In sua victrici conuersum viscera ferro.

Pari metaphora bella ciuilia dicuntur intestina. Non abeunt verba Sen. patris Controu. 9. *Qua tanta vos fert ira, cum vna stirps, idemque sanguis sitis? vel que furia in mutuum sanguinem egeret?* Non dubium, quin intestina hæc clades ortum habuerit ab ambitione Pompeij & Cæsaris. In promptu est Lucanus id asserens. Cui adiunge verba grauiissimi scriptoris Marianæ lib. 9. cap.1. Hist. Hisp. *Pulcherrima opinio, & rebus humanis maximè salutaria, potestatis naturam esse incommunicabilem: ambitionem regnandi impotens malum esse, impium, suspiciosum, inquietum, fallax: nullo neque amicitie, neque propinquitatis respectu frenari, quominus omnia permisceat, atque pessundet.* Huius sententiæ quod clarius exemplum, quàm Pompeij generi, Iulij soceri? Adiungamus Cædrenum, qui ait, à duobus regnum vni administrari feliciter non posse, quemadmodum neque vnum arbutum duos alit erithacos, *ἄλλο ἐλαδάκις μία λόχμη ἔσσει.* Habes hunc quid addas Erafmianæ operæ.

8. SANGVIS MEVS] Ad hanc rem pertinent verba Aristotelis ex lib.8. ethic. ad Nicomachum, *διὸ (in his, quos habemus. Sanguis, de quo loquitur de amore, quo se fratres diligunt, id est: quæ obrem dicunt, meum eundem sanguinem, meam radicem, & similia. Inde etiam Horatius de Augusto in carmine sæculari:*

Clarus Anchisæ, Venerisq; sanguis. Iuppiter apud Silium lib. tertio loquens ad Venerè: —tenez, longumq; tenebit Tarpeias arces sanguis tuus. Clarius Thyestes apud Senecam dixit sanguinis mei, pro, liberis meis. Et Statius 3. Theb. qui Virgilio hærens: —vos ô superi meus ordine sanguis, Ne pugnate odijs.

D Virgilius etiam in 7. tu sanguinis vltimus auctor. Potest in hunc locum aptari nota illa, quam ego 1. En. ad illud,

Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci Audierat.

Porro non placet, qui ex Rufiniano admonet legendum in Virgilio *sanguis pius, pro, sanguis meus.* Et quidè vulgarem lectionem defendit locus Statij.

—vos ô superi meus ordine sanguis, Ne pugnate odijs.

D Virgilius etiam in 7. tu sanguinis vltimus auctor. Potest in hunc locum aptari nota illa, quam ego 1. En. ad illud,

Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci Audierat.

Porro non placet, qui ex Rufiniano admonet legendum in Virgilio *sanguis pius, pro, sanguis meus.* Et quidè vulgarem lectionem defendit locus Statij.

- a Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho Victor aget currum, cæsis insignis Achuis.
- b Eruet ille Argos, Agamemnoniãque Mycenæ, Ipsūque Æacidem, genus armipotenti Achilli,
- 840 Vltus auos Troiæ, templâ & temerata Mineruæ.
- c Quis te magne Cato tacitum, aut te Coffe relinquit? Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli, Scipiadas, cladem Libyæ; paruóque potentem Fabricium, vel te fulco Serrane ferentem?
- 845 d Quò fessum rapitis Fabij? tu maximus ille es Vnus, QVI NOBIS cunctando restituis rem.

ARGVMENTVM.

Hic iam multi confertim nominantur, qui Romanis rebus maximum ornamentum attulerunt.

EXPLICATIO.

A Lios duces affert nullo seruato ordine, qui rebus Romanis dignitatem essent allaturi. Duobus primis versibus L. Mummium intelligit, qui Consul Achæos vicit, vnde & Achaicus est appellatus, & Corinthum deleuit, ac triumphauit, ideo victor aget currum ad alta Capitolia, nam triumphantes ibant ad Iouem Capitolinum.

b Diuersum iam indicat à Mummio, & Paulum Æmilium intelligit: per Æacidem autem Persen Regem Macedoniae, ab genere Achillis, quem Persen vicit Paulus, & insuper regnum omne Græcorum subuertit, ideo eruet Argos, Mycenæ Agamemnonis, ipsū Æacidem. id verò faciet vltus auos Troiæ, templâ & temerata Mineruæ. Quod interpretes referunt ad facinus Aiacis Oilei, qui in templo Palladis Cassandreae stuprum obtulit.

c Iam confertim multos adducit, videlicet Catonem Maiorem dictum Censorium, Cornelium Cosium, duos fratres Caium & Tiberium, Gracchos; duos Scipiones Africanos, Maiorem & Minorem, hos appellat belli fulmina, Libyæ cladem. Pergit ad Fabricium, & Serranum, quorum elogia adducit, illum vocat paruò potentem, quia cum summa esset fragilitate, tamen insignis admodum fuit rebus gestis: illum honestat à sulcis. Fuit verò Serranus hic C. Attilius, de quo Plinius lib.18. cap.3, *ferentem inuenere dati honores Serranum, vnde cognomen.*

d Dolet te festum iam, & post longam narrationem venire ad Fabios, cum hi integram requirant: & in quibus cunctandum sit. Ex tota verò Fabiorum gente oculos conicit in Q. Fabium Maximum, qui vnus sua cunctatione (vnde & cunctator dictus) rem perditam Romanis restituit. Modulus ipse carminis rem apprime, & cunctationem signat.

NOTÆ.

1. ILLE TRIUMPHATA, &c.] Sententiam, quam interpretet, alij etiam, videlicet Seruius, Nascimbænus, Hortensius, Germanus, Corradus in Comment. ad Brutum, Iouianus in Antonio, quem vide, nam & egregiè Poëtam explicat, & defendit à calumniis Agellij, & Higyni. Non bene Alciatus 5. Parerg. cap. 21. Q. Cæciliū Metellū accipit: neque alij, qui alium à Mummio, vt parebit adeunti Liniū lib. 51. & 52. Iustinū lib. 34. Orofium lib. 5. c. 2. Eutropium lib. 4. c. 3. Florū lib. 2. Paterculū lib. 1. Hi enim omnes, alij etiam ita de Mummio, Achæis, & Corintho loquuntur, vt veluti digito monstrant, de Mummio accipiendum Poëtam: neque parum ad id ipsum cōducunt, quæ scribuntur à Paulania in Eliacis prioribus, atque in Achaicis.

2. ERVET ILLE ARGOS] Mira hîc est varietas interpretum, sed ego principibus hæsi, & præter hos etiam Iouiano, & Turnebo, qui hîc per Æacidem non Pyrrhum Epirotarum Regem intelligunt, sed Persen: qui cum ab Achille originem duceret, rectè dici potest Æacides: nam & Propertius, cui plurimum explicatio ista innititur, sic ait:

Et Persen proauit simulantem pectus Achilli,

Mummio deleuit Corinthum.

Perses vicitus à Paulo Æmilio.

A Quæque tuas proauis frogit Achille domos.

Perse itaque superato, adducto in triumphum, regnoque Æacidarum delecto populus Romanus videri potuit vltus fuisse Troiæ ruinas. Pyrrhus profectò à Poëta intelligi nequit, cum neque is victus fuerit à Romano populo; neque eo viuente Epirotarum regnum captum, redactūve in prouinciam. Siquis obiiciat, neque Argos, neque Mycenæ euerfās à Paulo Æmilio, sciat hoc ab Anchisæ dictum, vt Æneam soletur, cuius ipsius posteri euerfuri essent Argos, & Mycenæ: victa enim Macedonia, & rege Perse, tam Thessalia Achillis patria, quæ tum Macedonibus parebat, quàm vniuersa Græcia venisse in ditionem Romanorum dici potest. Etenim tunc ita opulentæ erant res Macedonum vt his victis victa quoque omnis Græcia dici posset; inde Argorum, & Mycenarum illata mentio. Sic etiam 1. Æn.

—veniet lustris labentibus ætas, Cum domus Assuraci Phryiam, claræque Mycenæ Imperio premet, ac victis dominabitur Argis.

Quæ verba de Paulo Æmilio Turnebus accipit, præfensione nimirum illa, qua captis Macedonia & Thessalia, delectoque vniuerso regno Æacidarum, vniuersa quoque Græcia delecti existimabatur. Hætenus defendi Poëtam, vt alij etiam ante me defenderunt, sed quoniam pertinaciter aliqui hærent iam Mummio, existimantes hanc partem annectendam cum superiore sermone de Corintho euerfā: iam Cæcilio Metello, qui superauit Andricum, è quorum numero est Alciatus: iam M. Fuluiū Nobilitior, inter quos est Corradus, nam Fuluius Ambraçiam superauit, vbi fuit Pyrrhi regia; vltimū partem Pauli firmate historiæ luce. Linius lib. 45. de victoria Æmilij ita ait: *Tanta prela fuit, vt in equitem CCCC. Pauli Æmidenarij, peditibus ducenti diuiderentur, centum quinquaginta victoria, ta millia capitum humanorum abducerentur. Mari deinde direptarum vrbiū diruti sunt: ea fuere oppida circa LCC.* Quæ verba omnimodam vastitatem indicant. Itaque signatè eruet, quo omnia significantur vastata. Libro etiam 44. vbi victoria narratur, dicuntur *caesa ad viginti millia hominum, cum ex victoribus ceciderint non plus centum.* Quæ victoria prodigio similis, imo, si Plutarchum audias, de fortuna Romanorum, plusquam prodigiosa. Ait enim, Paulum, victo Perseo & Macedonibus, retulisse *ἀργῶν στρατὸν, καὶ νικῶν ἀναρῶν: exercitum sine vulnere, victoriamque nullo fœdatam fletu.* Quis hoc credat? Facit etiam locus Plinij lib. 4. cap. 10. vbi post magna Macedoniae præconia, ita subiungit: *hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilij Imperator noster septuaginta duas vrbes direptas vendidit.* Eadem verba sunt in Strabone lib. 7. eaque adducit ex Polybio. Sed redeo ad Plinium, qui eo loco Paulum Alexandro, Romanam potentiam Græcæ opponit, victricem faciens Romanam, Græcam victam. Atque adeo noua luce Poëtam explicò, vt intelligat, non hanc, aut illam vrbe; non hanc, aut illam prouinciam: sed Græcam omnem potentiam, quam Paulus Græcis ademit, & Romam transfudit; etiam si in nominando Græco imperio decurrerit ad Argos, ad Mycenæ, ad genus Achillis, habito videlicet respectu ad antiquos hostes Troiæ. Græcum autem imperium nemo eruit, nemo euerit, nisi Paulus. Ideo Linius lib. 45. pleno ore vocat Paulum *domitorem Græciæ.* Quod præconium non leges de Mummio, Metello, Fuluiō. His videor pene necessariò effecisse, Virgilij verba capienda de Paulo Æmilio.

3. MAGNE CATO] Censorium, & Maiorem capio, Cato Maiorem ducit: nam sic etiam ab Romanis scripto-

—veniet lustris labentibus ætas, Cum domus Assuraci Phryiam, claræque Mycenæ Imperio premet, ac victis dominabitur Argis.

Quæ verba de Paulo Æmilio Turnebus accipit, præfensione nimirum illa, qua captis Macedonia & Thessalia, delectoque vniuerso regno Æacidarum, vniuersa quoque Græcia delecti existimabatur. Hætenus defendi Poëtam, vt alij etiam ante me defenderunt, sed quoniam pertinaciter aliqui hærent iam Mummio, existimantes hanc partem annectendam cum superiore sermone de Corintho euerfā: iam Cæcilio Metello, qui superauit Andricum, è quorum numero est Alciatus: iam M. Fuluiū Nobilitior, inter quos est Corradus, nam Fuluius Ambraçiam superauit, vbi fuit Pyrrhi regia; vltimū partem Pauli firmate historiæ luce. Linius lib. 45. de victoria Æmilij ita ait: *Tanta prela fuit, vt in equitem CCCC. Pauli Æmidenarij, peditibus ducenti diuiderentur, centum quinquaginta victoria, ta millia capitum humanorum abducerentur. Mari deinde direptarum vrbiū diruti sunt: ea fuere oppida circa LCC.* Quæ verba omnimodam vastitatem indicant. Itaque signatè eruet, quo omnia significantur vastata. Libro etiam 44. vbi victoria narratur, dicuntur *caesa ad viginti millia hominum, cum ex victoribus ceciderint non plus centum.* Quæ victoria prodigio similis, imo, si Plutarchum audias, de fortuna Romanorum, plusquam prodigiosa. Ait enim, Paulum, victo Perseo & Macedonibus, retulisse *ἀργῶν στρατὸν, καὶ νικῶν ἀναρῶν: exercitum sine vulnere, victoriamque nullo fœdatam fletu.* Quis hoc credat? Facit etiam locus Plinij lib. 4. cap. 10. vbi post magna Macedoniae præconia, ita subiungit: *hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilij Imperator noster septuaginta duas vrbes direptas vendidit.* Eadem verba sunt in Strabone lib. 7. eaque adducit ex Polybio. Sed redeo ad Plinium, qui eo loco Paulum Alexandro, Romanam potentiam Græcæ opponit, victricem faciens Romanam, Græcam victam. Atque adeo noua luce Poëtam explicò, vt intelligat, non hanc, aut illam vrbe; non hanc, aut illam prouinciam: sed Græcam omnem potentiam, quam Paulus Græcis ademit, & Romam transfudit; etiam si in nominando Græco imperio decurrerit ad Argos, ad Mycenæ, ad genus Achillis, habito videlicet respectu ad antiquos hostes Troiæ. Græcum autem imperium nemo eruit, nemo euerit, nisi Paulus. Ideo Linius lib. 45. pleno ore vocat Paulum *domitorem Græciæ.* Quod præconium non leges de Mummio, Metello, Fuluiō. His videor pene necessariò effecisse, Virgilij verba capienda de Paulo Æmilio.

3. MAGNE CATO] Censorium, & Maiorem capio, Cato Maiorem ducit: nam sic etiam ab Romanis scripto-

—veniet lustris labentibus ætas, Cum domus Assuraci Phryiam, claræque Mycenæ Imperio premet, ac victis dominabitur Argis.

Quæ verba de Paulo Æmilio Turnebus accipit, præfensione nimirum illa, qua captis Macedonia & Thessalia, delectoque vniuerso regno Æacidarum, vniuersa quoque Græcia delecti existimabatur. Hætenus defendi Poëtam, vt alij etiam ante me defenderunt, sed quoniam pertinaciter aliqui hærent iam Mummio, existimantes hanc partem annectendam cum superiore sermone de Corintho euerfā: iam Cæcilio Metello, qui superauit Andricum, è quorum numero est Alciatus: iam M. Fuluiū Nobilitior, inter quos est Corradus, nam Fuluius Ambraçiam superauit, vbi fuit Pyrrhi regia; vltimū partem Pauli firmate historiæ luce. Linius lib. 45. de victoria Æmilij ita ait: *Tanta prela fuit, vt in equitem CCCC. Pauli Æmidenarij, peditibus ducenti diuiderentur, centum quinquaginta victoria, ta millia capitum humanorum abducerentur. Mari deinde direptarum vrbiū diruti sunt: ea fuere oppida circa LCC.* Quæ verba omnimodam vastitatem indicant. Itaque signatè eruet, quo omnia significantur vastata. Libro etiam 44. vbi victoria narratur, dicuntur *caesa ad viginti millia hominum, cum ex victoribus ceciderint non plus centum.* Quæ victoria prodigio similis, imo, si Plutarchum audias, de fortuna Romanorum, plusquam prodigiosa. Ait enim, Paulum, victo Perseo & Macedonibus, retulisse *ἀργῶν στρατὸν, καὶ νικῶν ἀναρῶν: exercitum sine vulnere, victoriamque nullo fœdatam fletu.* Quis hoc credat? Facit etiam locus Plinij lib. 4. cap. 10. vbi post magna Macedoniae præconia, ita subiungit: *hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilij Imperator noster septuaginta duas vrbes direptas vendidit.* Eadem verba sunt in Strabone lib. 7. eaque adducit ex Polybio. Sed redeo ad Plinium, qui eo loco Paulum Alexandro, Romanam potentiam Græcæ opponit, victricem faciens Romanam, Græcam victam. Atque adeo noua luce Poëtam explicò, vt intelligat, non hanc, aut illam vrbe; non hanc, aut illam prouinciam: sed Græcam omnem potentiam, quam Paulus Græcis ademit, & Romam transfudit; etiam si in nominando Græco imperio decurrerit ad Argos, ad Mycenæ, ad genus Achillis, habito videlicet respectu ad antiquos hostes Troiæ. Græcum autem imperium nemo eruit, nemo euerit, nisi Paulus. Ideo Linius lib. 45. pleno ore vocat Paulum *domitorem Græciæ.* Quod præconium non leges de Mummio, Metello, Fuluiō. His videor pene necessariò effecisse, Virgilij verba capienda de Paulo Æmilio.

3. MAGNE CATO] Censorium, & Maiorem capio, Cato Maiorem ducit: nam sic etiam ab Romanis scripto-

—veniet lustris labentibus ætas, Cum domus Assuraci Phryiam, claræque Mycenæ Imperio premet, ac victis dominabitur Argis.

Quæ verba de Paulo Æmilio Turnebus accipit, præfensione nimirum illa, qua captis Macedonia & Thessalia, delectoque vniuerso regno Æacidarum, vniuersa quoque Græcia delecti existimabatur. Hætenus defendi Poëtam, vt alij etiam ante me defenderunt, sed quoniam pertinaciter aliqui hærent iam Mummio, existimantes hanc partem annectendam cum superiore sermone de Corintho euerfā: iam Cæcilio Metello, qui superauit Andricum, è quorum numero est Alciatus: iam M. Fuluiū Nobilitior, inter quos est Corradus, nam Fuluius Ambraçiam superauit, vbi fuit Pyrrhi regia; vltimū partem Pauli firmate historiæ luce. Linius lib. 45. de victoria Æmilij ita ait: *Tanta prela fuit, vt in equitem CCCC. Pauli Æmidenarij, peditibus ducenti diuiderentur, centum quinquaginta victoria, ta millia capitum humanorum abducerentur. Mari deinde direptarum vrbiū diruti sunt: ea fuere oppida circa LCC.* Quæ verba omnimodam vastitatem indicant. Itaque signatè eruet, quo omnia significantur vastata. Libro etiam 44. vbi victoria narratur, dicuntur *caesa ad viginti millia hominum, cum ex victoribus ceciderint non plus centum.* Quæ victoria prodigio similis, imo, si Plutarchum audias, de fortuna Romanorum, plusquam prodigiosa. Ait enim, Paulum, victo Perseo & Macedonibus, retulisse *ἀργῶν στρατὸν, καὶ νικῶν ἀναρῶν: exercitum sine vulnere, victoriamque nullo fœdatam fletu.* Quis hoc credat? Facit etiam locus Plinij lib. 4. cap. 10. vbi post magna Macedoniae præconia, ita subiungit: *hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilij Imperator noster septuaginta duas vrbes direptas vendidit.* Eadem verba sunt in Strabone lib. 7. eaque adducit ex Polybio. Sed redeo ad Plinium, qui eo loco Paulum Alexandro, Romanam potentiam Græcæ opponit, victricem faciens Romanam, Græcam victam. Atque adeo noua luce Poëtam explicò, vt intelligat, non hanc, aut illam vrbe; non hanc, aut illam prouinciam: sed Græcam omnem potentiam, quam Paulus Græcis ademit, & Romam transfudit; etiam si in nominando Græco imperio decurrerit ad Argos, ad Mycenæ, ad genus Achillis, habito videlicet respectu ad antiquos hostes Troiæ. Græcum autem imperium nemo eruit, nemo euerit, nisi Paulus. Ideo Linius lib. 45. pleno ore vocat Paulum *domitorem Græciæ.* Quod præconium non leges de Mummio, Metello, Fuluiō. His videor pene necessariò effecisse, Virgilij verba capienda de Paulo Æmilio.

tibus Scipio Maior dici solet, Magnus Africanus. A litarem virtutem. Notetur obiter adagij forma vsut-

Coffus.

Gracchi.

Scipiones.

Fulmen de viris fortibus.

Macro de viro forti.

litarem virtutem. Notetur obiter adagij forma vsut-
pata Hieronymo aduersus Rufinum; tradit enim
fulmen ad eloquentiam. vt cum ait, Tu videlicet
flammas, imo fulminis, qui in loquentibus, &c.
& supra dixerat: fulmen eloquentie. & lib. i. contra Iou-
inianum, Demosthenis Philippica tonant. Prudentius
in Apotheosi fulmina verbi. Sed huius notae fegetes ma-
gna in libris gentiliū. Nam Ammianus libro 30.
Cicero orationis imperio: fulminibus. Alij tibi obuij
erunt.

8. PARVŌQUE POTENTEM FABRICIUM] Ad Fabricius,
neō hīc verba Maximi lib. 4. cap. 3. de Fabricio:
continentie sue beneficio sine pecunia prae diues, sine vsu
familiae abunde comitatus: quia locupletem illum facie-
bat. non multa possidere, sed modica desiderare. Ergo do-
mus eius, quemadmodum ere, & argento, & mancipijs
Sammicūm vacuata gloria ex his contemptis partē, referta
fuit. Fabius declam. 268. Fabricius & Cuius proprio &
signato elogio dar abstinentiam.

9. SVLCO] Putat Turnebus lib. 19. Aduerf. c. 17. legen-
dum sulcos. Nam recte & eleganter sulci dicuntur
scii.

10. SERRANE] Saluianus lib. i. de Providentia scri-
bens de pūscis moribus Romanorum: Non despicie-
bant tunc, puto, pauperes cultus, cum vestem hirtam ac bre-
uem sumerent: cum ab aratro uicerentur ad fufces. Ma-
nilius lib. 4.

Serranos, Curiosque tulit, fufcesque per arua
Tradidit, eque suo Dictator venit aratro.

Alluſit Sidonius lib. 8. Epist. Quid Serranorum amulus,
& Camillorum, cum reges stinam, disimulas optare pal-
matam? Seruius nulla historiae fide scribit, Serra-
num vocatum ex aratro ad dictaturam: dicere de-
buisse, ad Consulatum. Hoc idem parum cautē suis
marginibus addiderunt Manutius, alijque. Fortasse
hi omnes decepti sunt *κατασκευασμένη*. Nam
Serrano attribunt, quae Romani scriptores dant
Cincinnato. Hic enim ex aratro primū vocatus
est ad Consulatum, deinde ad Dictaturam. Lege
Dionysium lib. 10. Antiq. & Senecam de Breuit. vi-
tae: & Orosium lib. 2. cap. 12. & Entropium lib. 1. Ser-
ranus tantū, ad Consulatum. Simili errore Cedre-
nus inuoluitur, apud quem L. Quinctius Cincinna-
tus vocatur ex aratro ad Consulatum: & addit id fa-
ctum, Nerone imperante, quod falsum. Si quis enim
dicat hunc alium fuisse Cincinnatum, vix credam,
tacentibus alijs Romanis scriptoribus. Caterū
occasione huius possem excurrere ad loquendum de
hac rerum frugalitate, vocante me occasione, cum
olim agros honestissimus quisque coleret. Sed tu lege
aurea Plinij verba lib. 18. c. 3. Columellam lib. 1. rei ru-
sticae in praefatione. Symmachum lib. 7. epist. 15. Qui-
bus adiunge locum Sidonij iam indicatum, & versus
istos Lucani lib. 1.

— quondam duro sulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curiorum passa ligonis,
Longa sub ignotis extendere rura colonis.

11. QVŌ FESSVM RAPITIS FABII] Plautus Me-
nach. Quid rapitis me? quod fertis me?

12. TV MAXIMVS] Hoc cognomen Q. Fabio pru-
dencia peperit, non victoria, etiam si magnae & mul-
tae. Lege Liuium libro 9. ad finem. vt verō appa-
ret ex eodem Liuii lib. 30. non primus ex gente sua
habuit hoc cognomen, sed ante illum alij. Ver-
ba Liuij sunt: Vir certe dignus fuit tanto cognomine,
vel si nouum ab eo inceptor. Superavit paternos hono-
res, auitos aequauit. Pluribus victorijs, & maioribus pra-
eclis auis insignis Rullus: sed omnia equare vnus hostis
Annibal potest. His clarē ait, non incepisse à Quin-
to hoc

Fabius Ma-
ximus.

to hoc cognomen: & indicat, illo prius honestatum
Rullum.

Fabius cun-
ctor.

13. CUNCTANDO RESTITUIT REM] Q. Fabius
missus est aduersus Annibalem in summa rerum tre-
pidatione, cum videlicet iam crederent ad urbem
ipsam hostem venturum infectis signis, post duplicem
victoriam ad Trebiam & Thrasymenum, quibus caesi
& fusi Romani. Cū verō Fabius noller cum hoste
acie configere, ne feroci Annibali, & tot victorijs
exultanti teritum militem obiceret, tantum se op-
ponens, illius conatus elusit. vnde & cunctator di-
ctus, & cunctando Romanam rem restituisse. Scribit
hoc latē Liuius, & Romani scriptores. vetus inscriptio
Florentiae, qua continentur Fabij res gestae: ANN-
IBALEM COMPLVRIBVS VICTO-
RIIS FEROCEM SVBSEQVENDO
COERCVIT. Ouidius:

Scilicet vt posses olim tu Maxime nasci,
Cui res cunctando restituenda foret.

Manilius lib. 1. inuictis que mora Fabius. Claudianus de
bel. Getic.

— lento lustramine Penum
Compreſſit Fabius.

Silius lib. 7. pari ferme modulo,
— lento Penum moderamine lustr.

Auctor de viris illustribus: Fabius Annibalem mora fre-
git. Pulchre Valer. Max. cap. 7. Fabius Maximus, cuius
non dimicare, vincere fuit. Caterum versus Virgilia-
nus ad verbum expressus est ab Ennio lib. 12. Annal.
quem Ennij verum citant Cicero in Catone, & Li-
uius lib. 30. idem exitus carminis placuit Q. Sereno,
Hinc quondam Fabio verum cognomen adhaesi,
Qui solus patriae cunctando restituit rem.

Vnus ergo in Ennio, & Virgilio, quia solus, explicatore

* Excudent alij spirantia mollis aera,
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
b Orabunt causas melius: caeliq; meatus
850 Describent radio, & surgentia sidera dicent:
c Tu regere imperio populos Romane memento
(Haec tibi erunt artes) paciq; imponere morem:
P A R C E R E subiectis, & debellare superbos.

ARGVMENTVM.

Comparans cum alijs gentibus Romanos, dat his peritiam
imperandi.

EXPLICATIO.

PVLchre ex tot ducibus dilabitur ad militarem
virtutem Romani populi praedicandam, quasi
is omnes artes contemnat praeter arte imperandi, atque
in illis vinci se patiat, non in hac. Ergo: Tanta arte ab
nonnullis cudentum est aes, tanta peritia ducendum
marmor; vt & aera spirare mollicie quadam, & vultus
in marmore viuere videantur.

Dat hic alijs gentibus principatum in agendis cau-
sis, in Mathematicis doctrinis, (nam has intelligit, illis
caeliq; meatus Describent radio) in Astrologia, ideo &
surgentia sidera dicent.

c Arrogat Romanis artem imperandi, pacificandi
vniuersa, parcendi subiectis, superbos debellandi.
Quod proculdubio fecit suo adulans Augusto, qui
claruit his artibus; non quod re vera gentes aliae in
alijs artibus superarent Romanos.

A Sereno. Tria tandem adnoto. Primum, adagium ad-
ductum à Varone lib. 1. Rust. c. 2. videlicet, vultus igitur
interea vetus prouerbiū, quod est, Romanus sedendo
vincit, vsurpeius, dum ille venit: habere ortum à Fabio
Maximo, quod alludit Silius lib. 16.
— peperitque sedendo

Omnia cunctator nobis.

Ad quam sententiam pertinent verba haec Taciti 1.
Hist. Multa bella impetu valida, per tadium & moras eu-
nissa. & de duce Suetonio Paulino paulo antē: Cun-
ctor natura, & cui cauta potius consilii cum ratione,
quam prospera ex casu placent. Lege etiam Vegetium
lib. 3. c. 9. de Iuliano Caesare. Ammianus lib. 16. Erat
prouidus & cunctator, quod praecipuum bonum in magnis
duktoribus opem ferre solet exercitibus & salutem. Alce-
rum, hanc Maximi cunctationem videri fuisse non Fabij cun-
tam ex ipsius quam ex vniuersae Fabiorum gentis ge-
natio, atque ingenio. Hoc intelligit, qui legat, quae scri-
bit Liuius lib. 2. vbi Consul Fabius retinendo Roma-
nos, & cunctatione ipsa fortiores acriorēque ad bel-
lum reddidit. Signata verba Liuij inter alia sunt, ma-
tura res erat, tergiverſatur tamen Fabius. Inde Orosius
lib. 2. c. 5. vocat generaliter Fabios omnes clarissima Ro-
mani status lumina. Tertium, verbum restituo datum dictatori-
Fabio non tantum, quod ipse verē rem restituerit, bu.

Restituo, de
dictatori-
bus.

sed etiam ex generali Dictatorum omnium gloria.
Nam, cum hi semper crearentur, rebus accitis, &
pene perditis, dicebantur salutem restituere. Indi-
cat hoc satis Liuius lib. 3. Nautium Consulem accersunt,
in quo cum parum praesidij videretur, Dictatorēque di-
ci placeret, qui rem percussam restitueret, &c. Non diffi-
mile illud eiusdem lib. 4. Mæsta ciuitas fuit, vincta insu-
ta, odisse tribunos, postere Dictatorem, in eo veri spes ciui-
tatis.

Excudent alij spirantia mollis aera,
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
b Orabunt causas melius: caeliq; meatus
850 Describent radio, & surgentia sidera dicent:
c Tu regere imperio populos Romane memento
(Haec tibi erunt artes) paciq; imponere morem:
P A R C E R E subiectis, & debellare superbos.

NOTAE.

1. EXCVdent ALII] Dictum hoc propter Co-Corinthij
lib. 8. & Plinium lib. 3. c. 8. vbi loquens de nobilitate
artifices.

operum ex aere, principe loco affert Corinthios, quod
firmat exemplis magnorum principum.

2. SPiRANTIA] Ammianus lib. 2. 2. Spirantibus signo-
rum signentis. Poeta statim viuos vultus. Ita Aufonius: Itaris.
Vna tibi species vacca Myronis erit.

Propertius lib. 2. eleg. 31.
Atque aram circum steterant armenta Myronis,
Quattuor artificis viuuda signa boues.

& lib. 3. eleg. 8.

Gloria Lysippo est animosa effingere signa.

id est, animata. Aes illud, quo facta Myronis vacca, & mu-
nus dicitur lib. 4. Anth. quod Aufonius reddidit, es
spirans. Huiusmodi aes *νεοχρως*, & *χρυδον* appellat Pollux
lib. 7. quasi rotile, & fusile. Sed de hoc in sequentibus
duabus Notis.

3. MOLLIvs] Aprillimē dat aeri humanam mol-
liudinem & flexibilitatem. Ita Horatius ad Pifo-
de arte cu-
nendi aeri.

Turnebus aduocat, *εἰδὲς ἂν ὅτι ἐς ἑσπεδὸν ὦν ἐς τὴν τῶ θή-*

ferire. Hæc ex Plutarcho. Non abhorrent multum à Plutarcho versus Propertij lib. 4. eleg. 11.

Nunc spolia in templo tria condita, causa Feretri, Omne quod certo dux ferit ante ducem. Aut quia victa suis humeris hæc arma ferebant: Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

Extrema ratio Propertij adsonat verbis Liuij istis: Iuppiter Feretri hæc tibi victor Romulus Rex regia arma fero. Quasi inde dictus. Feretrius, quod ea arma ferentur ad templum ipsius Iouis. Lege integram elegiam Propertij:

Res Romana pro impetio. 3. REM ROMANAM] Ab Ennio l. Annal. Qui rem Romanam, Latiumque augetere vultis. Alibi:

Moribus antiquis res stat Romana virisque. Quid. 15. Met.

—Fundamine magno Res Romana valet.

Symmachus lib. 9. epist. 25. Ob rem Romanam saepe litteris mittens. Cape Poctam signatè cum respectu ad bellum, nam de bello etiam Cicero pro leg. Manil. res à L. Lucullo summo viro est administrata.

Tumulus de quo. 4. ΤΥΜΒΗ] Doctè, vt omnia; nam hic sermo est de Gallis: & tumultus propriè est, aut domesticus, id est, Italicus: aut Gallicus. Verba Festi ita legit Scaliger: Tumultu dicitur, ait Ferrinus, quia is non aliter, quam ab Italicis & Gallicis hostibus imminet Italia. Itaque non alium quam Gallicum, aut domesticum timebant. Quam lectionem ibi defendit Scaliger. Seruius in hunc locu: ideo tumultu, quia res in Italia aduersus Gallos geritur. Sed quid his opus, vbi est Tullius, cuius hæc sunt. 8. Philipp. Maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italia finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.

Cl. Marcelli virtus. 5. STERNET POENOS.] Rectè, si quicquam aliud. Nam Marcelli victoriæ Poenos, non vt cumque, sed maxima strage attrituere. Ait Liuius lib. 23. Marcellum cum Annibale conflixisse; & cum vnus tantum Romanorum esset amissus, duo millia, & trecentos Poenorum cæsos esse. Quod quia penè incredibile, nec Liuius ipse auder affirmare. Inde Annibal solebat Marcellum appellare gladium suum. Et apud Liuium lib. 27. hoc est Annibalis de Marcellis iudicium: Cum eo hoste res est, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest: seu vicit, ferociter instat victis: seu vicitus est, instaurat cum victoribus certamen. Quod non de vnuerfis Romanis capiendum, sed de vno Marcellis. Nam Plutarchus in eius vita: Dij boni, quibus hunc tractauit hominem, qui nec secundam, nec aduersam ferre fortunam sciat: solus hic otium nec vincendo præstat, nec succumbendo suscipit. Marcelli elogia multa sunt in Liuiis & Plutarcho. Lege etiam Orosum lib. 4. cap. 16.

6. GALLVMQVE REBELLEM.] De hoc bello, victoria, triumpho, trophæo Marcelli, cum Gallos vicit, & singulari certamine eorum ducem, lege, præter alios, quæ in vita ipsius per initia latè commemorat Plutarchus. Vbi etiam ait scriptor, Marcellum contendisse ad hostes cum equitatu, peditatu relicto, ac ceteris grauioris armaturæ. Atq; ideo signatè vates: sister eques: Lege etiam Orosum lib. 4. cap. 13. vbi ait delecta à Marcellis in hoc bello gessatorum triginta millia, capta multa oppida Insubrium, inrèque illa Mediolanum. Propertius de hac victoria loco adducto:

Claudius à Rheno traictos arcuit hostes, Belgica cum vasti parma relata ducis Virdomari: genus hic Rheno iactabat ab ipso, Nobilis erectis fundere gesta rotis.

7. TERTIAQVE ARMA] id est, opima spolia. Quæ

Plutarchus vocat iam τέρτα, iam κέλαισα, in vita Marcelli, iam λάφυρα.

8. PATRI SVSPENDET CAPTA QVIRINO.] Locutus satis difficilis, & nescio quatinus intellectus. Interpretes alios tu videris. Ego ne tempus teram illis confutandis, quæ sentio dicam. In primis nequiti negari arma hæc Ioui fuisse dicata. Nam Plutarchus aperit votum Marcelli narrans, ait, vouisse illum arma τὸ φερετρίου Διὸς Ioui Feretrio. Et, postea victo hoste, ait Marcellus ipse: φερετρίε Ζεὺ — σοὶ καθιερῶ τὰ σπώλια, & κέλαισα τῶν λαφύρων Iuppiter Feretri tibi consacro prima, & præstantissima spolia. Deum, σαρκεδὼν εἰς τὸν νεῶν τῶ φερετρίου Διὸς, ἀνέστησε, & καθιέρωσε ἱέρως, & τελευτῶσθαι ἀχρεῖ τῶ καθ' ἑμᾶς ἀγῶνος: Ingressus templum Iouis Feretrij, donum statuit, dedicauitque tertius & vltimus vsque ad nostram memoriam. Festus etiam loquens de tribus, qui spolia opima retulerunt, ita absoluit: tertia, quæ M. Marcellus Ioui Feretrio, de Virdomaro fixerunt. Labitur vocans Marcum pro Claudio. Redeo. Itaque contra claram historiam lucem nihil potuit Poëta dicere. Sed ecce contra me turbo. Nam poëta Quirino ait suspensa: atqui Quirinus est aut Mars, aut Romulus, non Iuppiter. Adde etiam nodum difficillimum ex lege Numæ, quam in eodem Marcellis his verbis refert Plutarchus: eamque scribere, vt prima capta Ioui Feretrio consacrentur, Marti altera, tertia Quirino. Qui in hac lege Numæ (vt obiter dicam) per Quirinum capiunt Martem pacificum, nihil dicit. Redeo. En difficultas. Quid Virgilij interpretes? alij per Quirinum, Martem aut accipiendum; alij Romulum, & omnes nihil. Vnus Nascimbarnus mediam viam quaesit, & ex hoc fluctu emerit, separans vtramque vocem. Nā patri in datiuo constituit, Quirino in auferendi, hac sententia, Suspendit patri Ioui arma capta Quirino, id est, Marte, & bello. Nam Quirinum pro Marte summi certum: ac perinde pro bello, quod primo annexum. Sed hoc, vt apparet, effugium est. Idem censendum de explicatione Seruij. Poëtam igitur sic explico. Poëta non negat arma hæc dicata fuisse Ioui, esset enim hoc cõtra fidem historie, sed hoc iam supponens, ait suspensa fuisse Patri Quirino, id est, Romulo. Quia Marcellus secutus est autorem Romulū. Inde cauit Poëta, ne diceret, dedico, aut consacro, sed signatè suspendo. Perinde ac si dicit: Suspendit arma sua Marcellus Quirino, id est, adiūxit arma sua, armis Romulū, suspendens sua, vbi suspensa erāt arma Romuli. Hanc explicationem mihi indicat Liuius, apud quæ Romulus dedicans Ioui sua opima, ita ait: Iuppiter Feretri hæc tibi victor Romulus Rex regia arma fero, templūque his regionibus, quas modò animo metatus sum, dedico: sedem opimis spolijs, quæ regibus ducibusque hostiū casis me autorē sequētes posterij ferent. Nota extrema verba. Itaque Marcellus auctorem secutus Romulum, illi sua appendit.

Obiciet tu quoque contra legem Numæ, si hæc suspensa sunt Ioui. Expedio me, & legem sic explico. Numæ lex Numia tantum statuit, vt si quis fortasse ter caperet de opimis opima, dicaret illis Numinibus suo ordine. Itaque locutus est, non respectu diuerforum, sed vnus tantum. Aliter Plutarchus sibi esset contrarius; nam prius præmiserat, Marcellum dicasse opima sua Ioui; cum quo pugnat, quod addit afferens legem Numæ, tertia Quirino consacrarī iussit. Et ideo Marcellus, qui tertia opima dicauit, ait, σπώλια καθιερῶ: prima dedico, videlicet Ioui: qui, si secunda caperet, Marti dicaret. Sic, vt dixi, capienda esse verba Numæ, videtur clarè effici. Nam, cum iam prima arma dicata fuissent Ioui à Romulo, quid de his iubere Numia poterat? Legislatores quidem futuris cauent, non præteritis. Idem dicendum, imò potiore iure, si verba Numæ legantur, vt scripta sunt ab Iosepho Scalig. in Fest. Quis enim, vel

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

vel minimè oculatus, intelliget legem illam, non de multis, sed de vno. Quod vt videas, tantum afferam initium: Quo ius auspicio classe procieta opima spolia capiuntur Ioui Feretrio bouem cadito, &c. Hæc de Romulo intelligi qui possunt, qui iam præterierat? Romulo Numa, vt bouem caderet, iubebat? Nugæ.

9. ATQVE HIC ÆNEAS, &c.] A verbis istis Virgilij colore traxit Silius lib. 13. insitens enim huic loco, ita cecinit:

Atque hic Elyfio tendentem limite cernens Effigiem iuuenis casti, cui virta ligabat Purpurea, effusus per colla nitentia crines: Dic, ait, hic quinam virgo? nam luce refulget Precipua frons sacra viro, multæq; sequuntur Mirantes animis, & læto clamore frequentant. Qui vultus? quem, si Stygia non esset in vmbra, Dixissem facile esse Deum.

10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

Instar. 10. INSTAR] Symposius Poëta mediocri instar dixit faciensomen, versu isto, Nec mediocri fuit magni certaminis instar. Erythraus explicat, instar, id est, similitudo, & ait esse

nomen, & variari, instar, instaris. Firmati hoc potest, rum versu Symposij iam adducto; rum isto Claudiani lib. 1. Raptus:

Hastag, terribili surgens per nubila gyro, Instar habet sylue.

Non displicent tamen, qui hanc vocem referunt ad superiorem Claudium Marcellum. vt dicat Poëta, magnam esse similitudinem, magnum instar huic Marcellis Oëtauiæ cum illo Marcellis Claudio.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

11. SED NOX ATRA CAPVT, &c.] Græcos, quos æmulatur Virgilius, adducit Germanus: adiciam ego comparationem Virgilij cum illis. Ergo Euripid. in Hippol. σκότος ἀμύχανον κρήνην νεφέλας. Aeschylus, σούρα γδ ἐπ' ἀχλύος τις σπένδεται. libro 3. epigrammatum: Κούρεον θανάτου ἀμφιβέλοντος νεφέλας. Nicander, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ νεφέλαις. Calaber lib. 8. Ολοὶ δὲ μιν ἀμφοτέρωθεν νεφέλαι. In quibus Virgilius est nox, quæ illis caligo, tenebra, nubes; etiam si extremi duo, noctem quoque dixerint. Virgilius circumuolat quod illi, volo, amplector, circumulo, occulto. Virgilius caput, Nicander tempora.

870 Esse sinent. Nimiùm vobis Romana propago Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent. 875 Nec puer iliaca quisquam de gente Latinos IN TANTVM spe tollet auos, nec Romula quondam V llo se tantum tellus iactabit alumno. HEV PIETA S, heu prisca fides, inuictaque bello Dextera, non illi quisquam se impune tulisset 880 Obuius armato, seu cum pedes iret in hostem, Seu spumantis equi foderet calcaribus armos. HEU MISERANDE PUER, SI QVA fata aspera rumpas, Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis, Purpureos spargam flores, animamque nepotis 885 His saltem accumulem donis, ET FVNGAR inani Munere.

ARGVMENTVM. Habetur sermo longissimus de altero Marcellis.

EXPLICATIO.

1. Sequens Marcelli funus ex decoro præcedunt lacrymæ Anchisæ. 2. Quid me nate peitrahis ad tuorum nepotum luctus narrandos? hunc, quem vides Iuuenem, fata tantum ostendent terris, neque esse sinent vltra. Dicit hoc, quia parum vixit Marcellus. Sequitur, nimium vobis, &c. est sententia plena indignationis. O Superi inuidistis Romanæ potentie, Marcellis ablato: timebatis enim eo viuo, dona, quæ tam multa in imperium congersistis, fore propria, id est, perpetua, æterna; vnde fieret, vt Romana gloria esset maior vestra, & illu-

rior. Sic ferè interpretes, & cum illis Nann. lib. 4. Miscell. Tu hic poëtam cautissimum considera, qui, inuidiam cum innuat, tamen non nominat, ne offendant Deos, cum quibus loquitur. Debuisse enim dicere, inuidi fuistis Dij: abstinet, & tantum, Itane visa vobis potens Roma? 3. Describit pompam funeream Marcelli cum magnis affectibus. Fuit Marcellus crematus sepultusque in campo Martio, inde, quantos virorum gemitus aget campus. Agnosce metonymiam. Pergit pari affectu; vel quæ Tiberine, &c. Quibus nihil dici potuit magnificentius ad hoc funus deplorandum. Cur dicat in plurali funera, postea aperiam. 4. Nemo tantam de se mortalibus spem iniiciet, de nemine ita gloriabitur Roma. Præclare spe, nam in adolescentibus potissimum spes laudatur. quondam hic est futuri temporis. 5. Laudat Marcellum à triplici virtute; pietate, fide, forti

fortitudine, quæ essent in illo maxima, si perveniret ad vitalem ætatem. Addit notam doloris heu. Est fides prisca non ævi illius, in quo victurus esset Marcellus; sed prisca, & antiqui. Cùm verò laudaverit illum à triplici virtute, sistit in extrema fortitudine, cùm ait, non illi quisquam, &c. Est verò sententia. Nemo se illi armato obuius daret impudens, id est, citra noxam: modò res gereretur pedestri certamine, modò equestri. Dicit, forte ista, si perveniret Marcellus ad ætatem ingram. Hic ego admiror, quia carminum iactantia hoc dixerit Poëta. Nam quid aut plenius, aut magnificentiùs versu isto?

Su spumantis equi soderet calcaribus armos. Vbi agnoscis furentem equum, audacem fessorem. Erumpit tandem in nomen pueri, satis iam post tot lacrymas, post tot virtutes expectatum lectori. Præcedit nomen exclamatio ista. Heu miserando puer, doloris & affectus plena, quòd videat Marcellum priùs interiturum, quàm possit tantarum virtutum specimen edere. Si qua est, si qua via, aut ratione. Sequitur post nomen manibus date lilia, &c. ex more, quo veteres sepulcra ornabant floribus, fertisque. Quæ cùm omnibus ex vsu darentur, nullis tamen magis propriè, quàm pueris: quo admonemur momentanei vigoris & brevitatis vitæ. Est nepotis posteri mei, sed vox illa quæ sita ad dolorem. Magis enim excitatur dolor, si audias nepotem interijisse, quàm si posteum. In voce inani munera, alludit ad genus sepulcræ, quæ fiebat cadauere non præsentem, & hic Anchises celebrat funus Marcelli nondum defuncti, imò necdum nati.

NOTÆ.

Virgilij ver. 1. O N A T E, &c.] Incipiunt hinc versus illi, quos vocant aureos. Vide notam Budæi lib. 3. de Aste pag. 341. de pecunia perfoluta Virgilio ab Ostauiâ propter hos versus. Excurrit enim summa supra aureos quinque mille. De versu etiam sequenti, ostendunt terris, &c. Vide Spartianum in vita Ælij Veri non longè ab initio. Ista & familia citasse sit satis; noras integras compingere, otiosum.

Ostendo, de 2. OSTENDENT] Metaphora ducta ab arboribus & re rustica: ideo postea signatè propago pari consecutione. Cicero in Catone: adolescentia significat ostendit, que fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, aut percipiendis accommodata sunt. Dicuntur enim arbores ostendere, cùm spes est in illis futuræ vberitatis. Inde illustrabis infinita auctorum loca, quæ ego hic nolo, in quibus semper hoc verbum cum respectu ad arbores. Versus Virgilij habere potest formam proverbij. Vti illo poterimus, quoties de puero aliquo ominamur breui illum vitam finiturum. Gordianum Augustum patrem eo versu vsùm scimus tanquam proverbio aliquo in auguranda Gordiani filij immatura & acerba morte. Sed obsecro lector, an fallitur Virgilius: qui solum,

Ostendent terris hunc tantùm fata, nec ultra Esse sinent,

quo innuit breuem admodum vitam. An (inquam) fallitur? Nam Propertius lib. 3. eleg. 18. quæ tota est de hoc Marcello, ita scribit:

Occidit, & misero steterat vigesima annus. Tot bona tam paruo clausit in orbe dies.

Certè neque Dio, neque Plutarchus Marcelli annos attingunt, qui tamen de ipso. Tacitus de illo li. 1. Annal. per initia ait, donatum ab Augusto Pontificatu, & Ædilitate, admodum adolescentem. Post quæ verba innuit illum statim obiisse. & lib. 2. de eodem Marcel-

lo, ita: flagrantibus plebis studiis ereptum, breues & infuustos Pop. Rom. amores. Alij legunt: flagrantibus plebis studiis, intra iuuentam ereptum, &c. Certè Virgilius satis duxit affectus excitare, & ideo noluit villam annorum supputationem, quæ est historia; sed tantùm animum mouere, vt Poëtam decebat. Sed quidem, cùm dicat ostendent fata, metaphora, vt dixi, sumpta ab arboribus, satis innuit illum esse iuuenem, nam arbores non in infantia, aut pueritia indicium dant fructus. Habuit Virgilius Horatium imitatore, potius explicatore. Nam de hoc Marcello (vt bonis coniecturis astruit Læuius) ita ait:

Crescit occulto velut arbor ævo Fama Marcelli.

3. PROPRIA] Id est, perpetua & æterna, sic omnes explicant, & vnus instar omnium Iulius Scal. lib. 4. Poët. c. 16. Quasi proprium sit, in quo nemo alius quidpiam habet intris, & quod affert domino perpetuam possessionem, inde, i. Æn.

— Propriamque dicabo: & 3. Æn. Da propriam Thybræe domum. vtrobiq; est perpetua. Horatius Sat. 6. lib. 2. — Nil amplius oro

Maiâ nate, nisi vt propria hac mihi munera faxis. Afranius in Vopisco: Dij tibi dont propria, quæcunque exoptes bona. Accius in armorum iudicio: Nam non facile sine Deum opera propria humana sunt bona. Liuius veluti explicans, vtranque vocem intulit lib. 22. apud quem, cùm legati à Hietone socio Populi Romani coronam auream attulissent, ita precati sunt: acciperent eam, tenerentque, & haberent propriam & perpetuam. Hoc etiam satis indicat Probi oppositio, qui in Thra-sybaloparua munera, diutina: locupletia, non propria esse consueverunt. Id est, non diutina.

4. FUNERA] Non funus, quia, vt tradunt auctores, Marcelli funus ornatum curatumque est sexcentis lectis. Inde, ait Germ. sæpe in funebri pompa mentionem fieri tororum: in funere quidem Syllæ Plutar-chus narrat producta quædam, & dicit, & dicitur pheretra ducenta & decem.

5. CVM TVMVLYM PRÆTERLABERE RECEN-TEM] Fuit hoc è more veterum, vt constituerent sepulcra ad amnium ripas. Heecuba tumulus (quem Greci κυβέ σῆμα appellant, & Plinius lib. 4. c. 11. Cynolléma) statuitur ab Strabone lib. 13. ad amnem Rhodium. Pelopis à Pindaro Od. 1. Olymp. ad Alpheum: Ἄλφει (inquit) ἄβρη ἡδύβελος τὸ μῦθον ἔχου. Argydis ab Philostrato in Heroicis, ad Orontem. Ceyx apud Hesiodum in scuto sepelitur filium Cygnum ad Anauri ripas. Valerius. 5. Arg. loquens de Phaside fluuio,

Ac dum prima graui ductor subit ostia pulsu, Populeos flexus, tumulumque virentia supra Flumina cognati medio videt aggere Phryxi.

Aristoteles in Peplo (si illius est liber hic) Penelcum tumular ad Cephissum amnem. Versus Aristotelis ita vertit Canterus.

Hunc ad Cephissi rapida abscondere gementes Fortem Bæoti flumina Penelcum.

Hic idem mos attingitur 3. Æn. Vbi vxor Hecctoris inducitur ferians manibus coniugis ad ripas fluuij, Ante urbem in luco salsi Simoentis ad vnam Libabat cineri Andromache, manesque vocabat Hæctoreum ad tumulum.

Pausaniam omisi, in quo vidi morem istum millies, videlicet, in Atticis: in Achaicis, vbi loquitur de Andramone: in Bæotiis, vbi de Aphodico: in Phocicis, vbi de Tityo, & sæpe alibi. Neque ad ripas tantùm fluminum sepeliri olim mos fuit, sed in ipsis alucis fluminum.

Proprium pro perpetuo.

Toti in pō-pa funebri.

Sepulcra ad ripas fluminum.

Sepulcra in alucis fluuiorum.

fluminum. Cuius rei duplex nunc historia occurrit, & Artile ferocissimi Hunnorum, quem tumulatum in medio flumine prodant ævi illius scriptores fidi; & Orontis ex gente Indorum, qui sepultus est in Oronte amne cognomine, quod scribit in Arcadicis Pausanias.

In tantum. 6. IN TANTVM] Notatur iam alijs, hanc esse vnicam vocem. Ita & Propertius lib. 3. eleg. 5. Nunc maris in tantum ventis iactamur.

Marcelli elo-gium. 7. HEV PIETAS, HEV PRISCA FIDES] Elogium Marcelli huius hoc habet Velieus lib. 2. Sanè, vt aiunt, ingeniarum virtutum, latisque animi, & ingenij, fortunæq; in quam aiebat, capax. Seneca ad Marciam c. 2. hoc: Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiaq; in illis aut amnis, aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluntatibus alienum; quantumcumque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) in adificare voluisset, laturum.

Impunc. 8. QVIS QVAM SE IMPVNE TVLISSET] Ennius 1. Ann. Nec pol homo quisquam faciet impune. Horat. Od. 17. Epod.

Impune vt urbem nomine impleris meo? 9. SEV CVM PEDES IRET] Includit hoc hemistichum, & versu altero, Homeri item hemistichum, & versum alterum. Sed quod discrimen? Ergo Græcus Odyss. 9.

ἄλλ' ἔπειτα μάρμαρα, δαμάκη δὲ καὶ χρῆμα κέλευθον ἰόντων: — Docti quidem ab equis

Cum hominibus pugnare, & cum opus peditem esse.

10. MARCELLVS] Lege Suetonium in Augusto c. 63. Senecam in consolatione ad Martiam cap. 2. Velieum lib. altero, Tacitum lib. 1.

Sepulcra co-ronis & flo-ribus orna-batur. II. DATE LILIA] Receptissimus mos. Antoninus apud Herodianum lib. 4. ornat sepulcrum Achillis in tumulo Seruiliæ:

— cineres quoque flore tegantur.

Iuuenal. Sat. 7. Spirantesque crocos, & in vrna perpetuum ver. Propertius lib. 1. eleg. 17. — & tenera poneret ossa rosa.

A Staius in Syl. Ver Arabum, Ciliciumque fuit, floresque Sabæi. Prudentius in Cathem. hymno. 7. Nos recta fouebimus ossa Violis, & fronde sequenti: Titulumque & frigida saxa Liquido spargemus odore.

Marcus Aurelius apud Capitolinum tantum honoris detulit suis magistris, vt illorum sepulcra floribus semper ornaret. Pindarus Od. 4. Nem. loquens de tumulo Amphitruonis,

Ἄριστον μὴ γυνώσκω: Conspersum floribus.

Thessali apud Philostratum in Heroicis dabant sepulcro Achillis στέφανος ἀμαραντίνος: coronas amaranti. Attigit & morem hunc sacer scriptor Hieronymus epist. 26. ad Pammachium: ceteri mariti super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos. Omitto multa; est enim hic mos passim obuius. Ad iicio solum Lucianum ἄνθρωπος, qui hos flores ipsi dat cadaueti. ἡλιότροπος τὸ σῆμα, καὶ στεφανότροπος τὸς ὀπαίους ἀδελφοὺς ἀποτίθηται: vngunt cadauer, & speciosis floribus coronatum produunt. Huius moris rationes cùm multæ esse possint, illud præ alijs placet, factum hoc ad indicandam mortalis vitæ fragilitatem.

12. HIS SALTEM ACCVMVLEM DONIS] Ob-Donæ, & Mufeuauit in Catullum Achilles Staius dici dona, & nera de mortu. Nam Catullus ipse:

Vt te postremo donarem munere mortis.

iterum: Tradita sunt tristes munera ad exsequias.

& Virg. 11. Æn. — decorate supremis Muneribus.

Quidius, — in cineres vltima dona dedit.

& in epist. Iam dabis in cineres vltima dona meos.

Vetus inscriptio: C. Iul. Fabian. anno X^o X. Fabia. Paula amita. munus supremum.

a — Sic passim tota regione vagantur Aëris in campis latis, atque omnia lustrant. b Quæ postquam Anchises natum per singula duxit, Incenditque animum F A M Æ venientis amore: 890 ° Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda, Laurentesque docet populos, urbemque Latini: ET QVO QVEM QVE modo fugiatque feratque laborem. a Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbri: 895 Altera candenti perfecta nitens elephanto: Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes. His vbi tum natum Anchises vnâque Sibyllam Prosequitur dictis, portaque emittit eburna: Ille viam fecat ad naues, sociosque reuifit: 900 Tum se ad Caietæ recto fert littore portum: Anchora de prora iacitur; stant littore puppes.

ARGVMENTVM.

Libri exitus, in quo sunt portæ Somniorum.

EXPLICATIO.

a Anchises, Æneas, Sibylla vagantur per spaciosas illas latasque regiones aëris, omnia oculis collustrantes. b Consulit

Confulit hinc Poeta & Anchifa narratori, & Aeneas auditor, ac pariter omnibus lectoribus, qui, ne fatigentur longa narratione, reliqua confert in compendium, ideo duxit naturam per singula, ne fingula narrare cogatur, atque eius animam incendit amore futurae fame.

Optimè, incipiunt enim ab fequente libro bella Latij, ideo in huius exitu illorum meminit, docens futura bella, docens Laurentes populos Aeneae hostes futuros, docens urbem Latini, iuxta quam praecipue gestum bellum illud: ac tandem rationem, qua possit labores omnes aut honestè fugere, aut patienter ferre. exim est exinde, deinde.

En epilogus totius libri, in quo dicit duplicem esse portam somniorum, corneam vnam, qua vera exeunt somnia; eburneam alteram, qua falsa: atque Aeneam Sibyllamque ab Anchife dimissos per eburneam; hoc facto, Aeneas ad naues & socios rediit, qui tunc erant in Cumanò portu. Quò ubi peruenit, statim breui cursu, à Cumis ad Caietam traiecit; ubi, iactis anchoris, conqueuit. Signatè somnia nominari explicans. Non enim Virgilius portas Somni scribit, sed Somnij: in illo tamen Somni pro Somnij scriptum est, poetico schemate.

NOTAE.

Aërij campi in Elyfio.

AERIS IN CAMPIS] Cur campi isti dicantur Aërij, duplex est explicatio, Turnebi vna; nostra altera. Ille, quòd inanis tota illa sit plaga, diffusa tantum, atque obfessa vacuo aëre, habensque vice corporum vmbra aërias. Ego: quòd veteres chaos vocarunt aërem, quòd alij ante me notarunt, sed nemo Maronis locum. Ergo, si chaos ponitur pro aëre, quid mirum, ponatur aër vicissim pro chaos? Euripides in Cadmo apud Probum, τὸ ἐν μέσῳ ἕραν τὸ τε, & χθονὸς οἰ μὲν ἐνομήσασιν χάσῳ: quòd medium est inter caelum & terram, hi vocant chaos. Apertè signat aërem. Sed praefero tamen explicationem Turnebi meae, cum praefertim ille addat, vias aëris euntes ad Orcum, dici veteribus ἡσπέρων κέλευθον, vias aërias, & in Phaedone Platonis loquentis de his locis, reperi, caua ista inferorum, ἡσπέρων τὸ ἀέρα: quas aër ambiat. Roges nonne id necesse? quae haec nota? lege Platonem, & videbis longè aliter aërem in his locis exhiberi, quàm in nostris. Ait enim, ita in his inferorum cauitatibus aërem esse, vt splendida quadam species iam auri puri, iam niuis cãdidæ, confurgat, semperque varietas quadam colorum affulgeat. Videtur mihi Plato indicare, aërem ibi speciem quandam Iridis repræsentare. Erât quippe errore hoc imbuti veteres. Demum ait Plato, his, qui habitant loca illa, aërem esse ad eum vsum, quo nobis est aqua. Multa alia subiicit Plato, vnde apparet, cur Poëta peculiari voce, campos istos vocet aërios. Volo etiã audias versus Papinij in Epicedio patris S. Sylu. de Elyfio:

Et monstrate nemus, quò nulla irrupit Erinnyis, In quo falsa dies, calòque simillimus aër.

Ad Virgilium quoque pertinet nota Iliodori lib. 1. Hevovs appellatur viri quasi aërij & calo digni propter sapientiam & fortitudinem. Atqui in his locis Virgilius heroës suos constituit. Aspirasse quoque ad hanc scientiam videtur Lucanus lib. 9. loquens de loco, in quem abiëre Pompeij manes:

— sequitur conuexa Tonantis Qua niger astriferis connectitur axibus aër.

Tameris Lucanus, vt apparet ex sequentibus, eat in

opinionem illam, quae Elyfios ponit in cauo lunaris globi. Adi Vinem in caput vltimum lib. 2. 1. de Ciuit. Ioannes Chrysof. hom. de futuro iudicio, arripiens doctrinam à Gentilibus, dat Elyfio ἀβρὸν λεπθίν. Icnem quandam & tenuem auram.

INCENDIT QVE ANIMVM, &c.] Videtur fieri allusio ad superius illud:

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

SVNT GEMINAE SOMNI PORTAE, &c.] Locus Homeri Odyss. 19. quem, vt longum, non adduco integrum, tantum quæpiam ad comparationem. Quod Graecus,

Δοῖα πύλαι εἰσὶν ἐνείρων, Latinus, Sunt geminae Somni portae. Quod ille,

Δι' ἄλλο γὰρ κεραιῶσι τῶν δόξα. hic,

Quarum altera fertur Cornea. quòd ille,

Οἱ ῥ' ἔτιυμα κεραιῶσι, hic,

Qua veris facilis datur exitus vmbri. quòd ille,

— αἱ δ' ἐλέφαντι, hic,

Altera candenti perfecta nitens elephanto. quòd ille,

Τῶν δ' μὲν ἡ' ἐλθῶσι δὲ παρ' εἰ ἐλέφαντι, hic,

Οἱ δ' ἐλεφαντῶν, hic,

Sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes.

Haec satis fuerunt Virgilio, ademta multa Homerica, & quae posuit, reddidit nitidiora. Aufonius loquens de supplicio Cupidinis, ita emulatur Virgilium:

Quae postquam multa perpeffus nocte Cupido

Effugit, pulsa tandem caligine somni,

Euolat ad superos, portaeque euadit eburnae.

Quibus innuit, inania fuisse omnia, quae dixerat de cruciatu Amoris. Notarunt verò alij, sed in primis Muretus lib. 11. Vac. c. 7. tam Homerum quàm Virgilium tecta quadam vrbaniitate voluisse significare, aniles esse fabulas, quae de inferis scribuntur: Virgilium, cum fingit, Aeneam eadem egressum porta, qua exeunt falsa insomnia: Homerum, cum facit matrem monumentem, Vlyfse, vt quae vidit apud inferos, narret vxori; nam videlicet, quae mulierculis narrantur ad focum, fabulamenta esse solent. Iuuo Muretum sententia Agathiae lib. 1. qui fabulas iusto volens attributo afficere, dicit esse illas, quae in coetibus muliebribus in lanificio decantantur, ἡδ' ἐν τῇ ὀργανιστικῇ ἀσθεῖ τὴν ἀλαστον ἀδομένων μυθολογημάτων. Ad hanc rem pertinet sententia veterum, qui putabant, nullos esse inferos, nullos manes, mera esse insomnia, quae de locis illis dicerentur. Seneca de Consolat. ad Martiam cap. 19. Illa, quae nobis inferos faciunt terribiles, fabula. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia & reos, & libertate verum tam laxa vltos iterum tyrannos. Luserunt ista poëta. Eodem spectant versus Iuuenal. Sat. 2.

Esse aliquos manes, & subterranea regna,

Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras,

Atque vna tranare vadum tot millia cymba,

Nec pauci credunt, nisi qui nondum ere lauantur.

Vide etiã Ouidium lib. 15. Met. idem asserentem ore Pythagorae, ab eo versu:

O genus attonitum gelida formidine mortis, &c.

Ex hac opinione nata tria illa apud veteres loquendi forma, si quis est sensus post mortem, qua vsi (indicabo tantum loca) Albinouanus, de Consolat. ad Liuiam, Ouidius 1. de Ponto, Cicero pro Sextio, Iocrates in Aegnetico, & τὸ ἐστὶν αἰθῆρας ὅτι τὸ θνήσκει. Aristides in Platonicis, Quintilianus declam. 332. Nazianzenus oratione. 1. cõtra Iulianum, ἀνεὶ ἔστι τὸ μὲν ἀλυ Κωνσταντῖνα ψυχῆ, ἔστι τὸ αἰθῆρας: Audi & tu Constantini magni anima, si quis mortuis sensus est. Iustinus lib. 16. Seneca saepissime, nunc mihi ante oculos liber de Breuitat. vitæ c. 18. & de Consolat. Polybium c. 24. & 27. idem sentit & Seneca Tragicus:

Quaris,

Quæris, quo iacca post obitum loco? Quo non nata iacent.

Sunt qui huius fabulamenti aliam reddant rationem. Nam per corneam portam intelligit oculos, qui sunt coloris corneae: per eburneam, dentes, qui suo candore eburnimitantur. Inde igitur fieri, vt Poëta dixerit, per corneam exire vera somnia, inest enim in hoc sensu fallitas nulla: falsa per eburneam, quia quæ ore effertur, sepiissime sunt falsa. In his est Seruius, & in Homerum Didymus, à quibus desumpsere interpretes reliqui Virgiliani, & Homerici. Adi etiã Erasimum in adag. oculis magis habenda fides quàm auribus, & Alciatum libro 6. patreg. c. 8. sed in primis Ritterhusium in Oppian. lib. 3. Cyneq. Vbi locum communem de hac re coniungit. Vt cumque hoc sit, illud est certè verum, figmentum hoc de portis Somniorum, tam ab Homero, quàm ab Marone confectum esse ex veterum opinione, qui credebant ab inferis mitti somnia, quòd notauit Turnebus. Inde terra ab Euripide in Hecuba dicitur, μῆτερ ἐνείρων. Ceterum figmentum istud de portis, est etiã in Horatio lib. 3. Od. 27.

— Iudit imago

Vana: quae porta fugiens eburnae

Somnium ducit, &c. Stat. 5. Syl. epicedio patris:

Inde tamen ventas melior, quàm portam malignam

Cornea vincit ebur. In Colutho de raptu

Helenæ, vbi corneam vocat portam ἀλυσθῆν, veritatis: eburneam, δολοπροσόντῆς, πεινῶν ἀπείρητων ἐνείρων, deceptionis, altricemq; vanorum somniorum. in Aristide ὁδὸς τῆς ἀληθείας, vbi ait, hoc fabulamentum totum esse poetarum: Atque haec sunt sacra noctis, vt poëta vocant, monumenta; quae, quamuis per cornu venerint, omnitamen sunt ebore clariora. In Propertio lib. 4. eleg. 7.

Nec tu sperne pijs venientia somnia portis.

Cum pia venerunt somnia, portus habent.

Atque etiã in Ephemeride Aufonij, quem, vt longum, omitto. Scias demum, doctrinam Virgilij, atque Homeri, qui aliqua somnia vera esse dicunt, quae falsa, consentaneam esse cum litteris inspiratis, in quibus iam somnia damnantur, iam pro veris ducuntur; Itaque errarunt Epicurei; qui omnia somnia contempserunt: errarunt Stoici; qui nullum neglexerunt.

4. ELEPHANTO] Soleo ego Poëtam laudare (& hoc volo mecum expendas) quòd sepiissime abstineat à vocibus in quibus scit dissidere litterarum principes. Est enim magna controuersia, an pars illa ossea, quae hinc inde procedit ex ore elephanti, quae verè ebur dicitur, dicenda sit, elephanti dens, an elephanti cornu. Ideo itaque Poëta, quoties occasio ista occurrit semper vsurpat aut ebur, aut elephantum, quòd tutò potest: nunquam dentem, nunquam cornu: quòd tutò nequit. Et quia quaestionem hanc explorari, non ingratum sit audire, quae de illa reperi. Oppianus lib. 2.

Cyneq. cornu vocat, non dentem, & ait, vulgus errare, cum dentem nominat. Firmat duplici argumento, tum quòd è capite, & cranio oriatur, quòd proprium est cornuum: tum, quòd se flectendum poliendumq; arte praebet; quòd non contingit dentibus. Varro li. 6. de ling. Lat. de hac re loquens, ita ait, quos dentes multi dicunt, sunt cornua. Acerimè etiã in hanc sententiam incumbit Pausanias in priorib. Eliac. Probans cornua esse, non dentes, tum quòd illa elephas saepe reponat,

& saepe renascantur, quòd etiã cornis contingit; dēs autem nemini animalium iam adulto, cum semel decidit, renascitur: tum etiã, quòd cornua ista domentur igne, & quamuis figuram accipiant, planam, rotundam, rectam, circularem; quòd nullis bestiarum dentibus potest accedere. Transeo ad auctores alterius sententiae. Princeps Aristoteles dentem semper vocat, nunquam cornu. Nunc occurrit locus è lib. 2. histor. Animal. c. 5. Plin. lib. 8. c. 3. quaestionem tractat, & (tubam reprehendit secus sententem. verba eius sunt: Pradam sciunt solam esse in armis suis, quae tuba cornua appellat: Herodotus tanto antiquior, & consuetudo, melius dentes. Vides, vt pro se Plinius consuetudinem afferat. Inde est, vt ille, quoties se offert occasio, semper dentem nominet, nunquam cornu, vt c. 5. & 10. eiusdem libri, & saepe alibi. Philostratus de vita Apollonij cap. 6. validè etiã impugnat eundem Tubam, & dentes nominandos, non cornua, multis rationibus ostendit. Hi quaestionem versant, si verò illos consulas, qui non agitata quaestione, vocem vsurpant, plures pro dentibus inuenies, paucos admodum pro cornibus. Nam Plutarchus de solertia animalium, Dio Chrysof. orat. 79. Arnob. lib. 6. Claudian. lib. 3. de laudib. Stilicon. Iuuen. Sat. 2. Symposius loquens de ebore, Petronius, Alcimus lib. 1. Thomas Morus Anglus in epigramm. demum plures alij, quoties de hac re loquuntur, nunquam cornua, semper dentes dicunt. Quibus adiungo Orum Niliacum (alij Apollodorum nominant) qui in Capite, quomodo Aegyptij depingerent hominem sollicitum de sua sepultura, dentes vocat. Et obseruabis in eo loco bis legi ceruum pro elephanto, cum magno errore. Martialis nihil curauit: nam lib. 1. cornu, lib. 5. dentem. Parce Lector, si quid hinc extra Virgiliū, certè non citra illius laudem, quòd initio huius Notae aperui.

5. CAELVM] Regionem viutorum accipe, quae caelum dicitur respectu inferorum. Sic. 2. Aen. superis concessit ab oris. Monuit Macrobius lib. 1. Somn. c. 3.

6. INSOMNIA] Propriè haec esse, quae falsa sunt, Macrobius eodem loco docet.

7. ILLEVIAM, &c. Eadem ratione Homer. absoluit lib. 11. Odyss. vbi perlustati quoque inferi: atque etiã Silius librum. 13. quo libro versatur in eadem inferorum lustratione. Versus Homerici sunt:

Ἄντ' ἡ ἔπειτ' ἐπὶ νῆα κίετ' ἐνὲλθον ἑκάστῳ Ἀστὺς τ' ἀμείβεσθαι, ἀνὰ τε πορταν ἡσπέρων ἄσπασαι: Statim deinde ad naues profectus, iussit socios Et ipsos ascendere, oramq; soluere. Siliani: Hac vates, Erebiq; canis se rettulit vmbri, Tum letos socios iuuenis, portumque reuifit.

8. SECARE] Ita Graeci τέμνειν ἰδὸν dicunt, viam secare, Secare viam, quòd Galeni & Platonis testimonio Budaus indicat in Comment. Et Turnebus lib. 19. c. 17. ex Euripide in Phoeniss. Incidi & ego in loca eiusdem Euripidis, atq; Aristophanis, qui dicunt τέμνειν ἑκάστων. In Graeco etiam epigram. τέμνειν ἄσπασαι. Aristides quoque ὁδὸς τῆς ἀληθείας dixit, χεῖεν ἀέρα, καὶ θάλατταν: secare, findere aërem, mare.

9. ANCHORA DE PRORA IACITVR] Pari verbo Calaber lib. 12. Ἄναξ δ' ἐνὶ ἕβραδον κ' ἐπιθῆσθαι Ἄνχον: in profundum iecerunt. Xenoph. 3. ἀναξ, ἀφ' οἷς ἀγυρῶς.

Βλέπειν pro viuere. IV. 630. 1. βλεψων pro viuente. II. 77.9. Βοι pro pugna. VI. 156.9. Βοιδων vnde ductum. ibid. Βόσκω ad animum. I. 457. 1. 1. Βου, particula intentiua. V. 114.8. Βύτυσθ. II. 223.2. Βραχία. I. 106.11. Βελαίρω χείρες. VI. 282.3. Βράβες. II. 265.9. Βρόχθ. IV. 129.4. Βυσόθεν. II. 407.5. Βωμολόχοι. III. 325.6.

Γ

Γαμηλία Iuno. IV. 54. 10. & 368. 4. Γαμήλιοι θεοί, κη τέλειοι. IV. 54. 10. Γαμήλιον λέξθ. IV. 492.6. Γαμήλιθ Iuppiter. IV. 368.4. Γεωχθ Neptunus. VI. 56.3. Γήλοια μηχανάσταις κη παρίχθεν. V. 172. 6. Γενέτωρ Apollo. III. 84.8. Γεννηθ & τίλειον confunditur. I. 617.5. Γερνίης vnde dicti. V. 394.3. Γήρας εσθός. II. 469.7. Γνώμη ταλαντάσμενη. II. 114.1. Γόμθ. VI. 398.14. Γουσιείην. III. 344. Γερρδν έμβλέπεν. II. 162. 13. & IV. 362. 1. Γραμμή. V. 124. 5. & 132. 1. & VI. 27. 7. Γραφική & de scriptore, & de sculptore. VI. 27.7. Γήα. I. 598.14. Γυμνασίης. V. 545.1. Γυναικήθ. II. 483.6. Γυρόβοροι de curis. I. 265.1.

Δ

Διδάλλεν. VI. 9.7. Δάιδμονες qui fint. II. 318.6. Δάις επιτάφθ. V. 94.8. Δακρυγλήθ. I. 457.6. Δακρύλιοι. IV. 129.4. Δαμάλις. III. 219.3. Δείξαι δύναμιν. VI. 767.2. Δείξεν de vento. III. 118.15. Δείξείσθαι. II. 588.5. Δείπνοι, & δειλινόν βρώμα. IV. 74.3. Δειλίρων άμείνων. III. 229. 2. & V. 473. 5. Διμαγωγός. VI. 808.7. Διχθίναθ. I. 265.1. Δία θεών. I. 457.5. Διά πελάγης. III. 289.5. & V. 473.5. Διαβάθρια. V. 762.12. Διαδρομή de stellis. V. 519.7. Διαθία. ibid. Διακωδωνίξισθαι. VI. 679.6. Διαλίγειν όσθην. II. 469.16. Διανησιμάτος. IV. 74.3. Διασπείρειν λόγους. II. 97.2. Διαλίξαι κύμα. V. 1.4. Διαχειρίζεσθαι. II. 641.4. Δίχλωτοι fraudulenti. I. 661.3. Διίπτετες άγαλλμα. II. 162.4. Διεν explicatur. II. 176. 4. Διεν έσπαζέν. VI. 500.1.

Διμρόλον. I. 174.14. Δίκυον. IV. 129.4. Διλόφθ. VI. 777.3. Διπάλλον, τριπάλλον πύρ. II. 467.11. Διχόμοθοι de fraudulentis. I. 661.3. Δοιμαζέσθαι. VI. 679.6. Δολερόν de mari. III. 60.16. Δόρπον. IV. 74.3. Δόρυ. IV. 124.4. Pro quocunq; ligno. II. 185. 2. Δορίν έπτα είκόν. II. 13. 11. Δοχί. III. 344.8. Δελμάς, de visu. V. 500.4. Δρόσθ de aqua. V. 852.5. Δύσπερθ de hyeme. II. 298.10. Δύσθδα. II. 735.3. Δυσπρόσθδα. II. 753.3. Δάρ Aphoditus. IV. 30.6. Δάρων de somno. II. 265.10.

Ε

ΕΓρασμίμυδοι. VI. 37.12. Εγείρειν δάκρυον. II. 1.4. Εγύλιοςθ. I. 54.23. Εγυμίμων, de equo Troiano. II. 234. ibidem. Εγυμίμων, ibidem. Εγυθ. III. 129.4. Εγνα de aubus. I. 422.15. Ετιοβητάσθαι apud Atheniensēs. V. 368.2. Είθθ pro aceto. V. 500.4. Είθε θυμά. V. 461.5. Είρηθ. II. 396.13. Είς άμφοτέρα. II. 57.5. Είς γήν βλέπειν. III. 310.6. Εκ τοίο. II. 162.6. Εκ μέσθ πύρος σάξεν. VI. 98.9. Εκείρηθ. IV. 115.3. Εκδεδωκίνα αλόγους. II. 97.2. Εκνευσθ βολών in ictibus. V. 426.11. Εκπίνθσθ in ictibus. ibid. Εκπίνθ. II. 559.3. Εκπείρειν όμοιοι. II. 705.2. Εκφυγειν έπθ. II. 650.6. Εκφυλλοφορείν. VI. 56.13. Ελάσματα. VI. 847.4. Ελιγμός de labyrintho. VI. 27.1. Εμβάλλεν, de vestibus. III. 482.3. Εμβόλια. IV. 129.4. Εμβρόντηθ. III. 90.6. Εμματαίεν. I. 146. 1. έμματαίως. ibid. Εμπνίνθ. II. 559.3. Εγκαυτών περιτελλομένον, περιτελλομένον, παρεχόμενον, άνοσμέων. I. 23. 1. Ενίζον de amore. I. 716.10. Εννεκτα. V. 55.9. Ενάδιον. IV. 129.4. Επτα pro instrumentis. I. 178.7. Εξ ένός. II. 1. 1. & II. 162.6. Εξ ήείας πλάν. III. 118.15. Εξαρωνή. VI. 434.1. Εξάείθ. V. 529.5. Εξεπρέματο de silentio. II. 1.1. Εξεπρημίον de silentio. ibidem. Εξέθθ, & εξήδον. II. 554.2. Εξώ των έλαιών. V. 124.5. Επρησμένθ. II. 114.3. Επτι πόδα άνοχάζεν. I. 370. 11. όπτι τέτθ. VI. 722.12.

Επιγραφεσθαι de colonis. V. 741.8. Επιδημία Apollinis. IV. 140.3. Επιδημίς, έσθιδρομθ. IV. 129.4. Επιδημίοι dicti coniuia. I. 703.1. Επιδημίς. I. 740.5. Επιδημίς vox canthm. II. 328.5. Επιδημίς vox canuum. ibid. Επισάτης. II. 241.4. Επιστροφή Venus. IV. 478.4. Επιστήθεσθαι ένεδρον. II. 57.4. Επιστήρ. III. 60.10. Επιστήης de Sole. IV. 607.1. Επόςθ Iuppiter. IV. 206.4. Εργαθ Pallas. II. 13.6. Εργαθίναθ. II. 298.10. Εργον de agricultura. I. 298. 10. de lanificio. V. 268.8. Εργοπόνοι. II. 298.10. Ερεμίς de remigio & velis. V. 827.1. De aubus. VI. 9.13. Ερείοι θεοί. II. 506.5. Ερηπ. II. 234.2. & IV. 129.4. Ερηθ. II. 506.5. Ερμαί έρματα. II. 506.5. Ερμαθ Ζεύς. ibidem. Ερυθροπρήθ Venus. I. 583.8. Ερωθ de cupiditate. VI. 713.6. Ες άσφαλίς. I. 391.4. Εθία. IV. 1.8. Εστέρισμα. IV. 74.3. Εσκότα ύδατα κη άνικήθ. II. 705. 10. Ετήμ de sermone. I. 457.11. Ετώσθ άσιν. I. 146.10. Εταιρείθ Iuppiter. I. 732.6. Εταιρείδα. ibid. Εταιρικά τέλεια. III. 172.6. Εταίροι. I. 202.1. Ευρηθ. VI. 295.17. Ευδίαθ. I. 258.3. Ευλάβεια πλινθών in ictibus. V. 426. 11. Ευνά de amore. I. 716.10. Ευοχθον. I. 635.8. Ευπνίης άσθ. II. 265.3. Ευρημάγα de Mycenis. II. 328.6. Ευτέλινα Neptunus. I. 128.17. Ευφημία, & δευσημία apponuntur. V. 55.12. Ευφραίνεν de epulis. I. 635.5. Ευφρόνη. I. 309.1. Ευχί. III. 259.3. Ευχαθία quid. I. 220.6. Ευχαθίεν. I. 457.11. Εφαθίθ, de stragulis. I. 635.12. & IV. 129.9. Εφεστικός. V. 545.1.

Ζ

Ζείδωρθ terra. VI. 595.3. Ζείδωρθ Venus. I. 617.4. Ζυγία Iuno. IV. 12.3. Ζυγόν de nauibus. V. 132.4. Ζωάν έλιεν. II. 86.8. Ζώνυδοθ. IV. 492. 2. & II. 234. 3.

Η

Ηβήθ. IV. 512.4. Ηγμόστωα. III. 99.19. Ηδίσθαι in mensis. I. 635.5. Ηδύς.

Ηδύς, pro, stultus. VI. 580.9. Ηκει είς άκόδς. II. 77.5. Ηκισα πάντων. I. 598.5. Ηλθε, δήλαθε κτύσθ. II. 77.5. Ημερόλογοι. II. 1.12. Ηράϊον εσθίξεν. I. 38.17. Ηεία cur dicta tetra. VI. 136.7. Ηεία de sepulcris. IV. 363.3. Ησυχία in epulis. I. 727.1.

Θ

Θάλασσα vnde dicta. V. 151.3. Θάναθθ άντόμαθθ & έθθ. IV. 688.9. Θήλαθθ. II. 735.1. Θεμελιώθθ Neptunus. II. 601.8. Θείθ absfolate qui. II. 318.6. Θείθ γδ ώς έδύξε. III. 1.3. Θεοσποσοι qui. II. 114.3. Θεός de Dea. II. 632.2. Θεοσφοδέα. IV. 54.7. Θείω de mari. II. 190.4. Θεωροί, θεωρίδες, θεωρία, quid. II. 114.3. Θηλυμίχθης θήραστον. IV. 206.17. Θιν, θίς. I. 373.1. Θινάδομαι. IV. 1.8. Θρασύς, & θαρραλέθθ discriminantur. II. 347.3. Θρησκείω vnde ortum. III. 13.9. Θυμοδάκθς μύθθ. II. 386.1. Θυμός de equis. I. 470.8. Θύρα de sensibus. II. 650.9. Θυσία παυθάμίνθ. II. 114.3.

Ι

Ιμάς de caestibus. V. 375. 3. & de nauibus. VI. 1.3. Ιμάτιον de stragulis. I. 635.12. Ιανός. III. 578.2. Ιασσαλεικρόν. II. 13.5. Ιαπύωθ de ventis. I. 542.3. Ιασσοκράθθ. V. 816.2. Ισάμινθ de ventis. I. 69.2. Ισθον. V. 8.8. Ισθον, ισθός, Plinij error. V. 588.3. Ισθίθ κη ύπασθς. III. 675.5. Ισθός stilus. I. 1.1. Ισθός. III. 22.4.

Κ

Κάδισθθ. VI. 424.11. Κάθεσινύτα maria. I. 69.2. Καθρόν λαμβάνεν. IV. 287.3. Κακκόβθ. I. 445.2. Κακομήχρον. VI. 273.8. Κακοπατέμινθ. IV. 607.11. Κακόσπεθον. VI. 273.8. Κακός pro venenato. II. 469.4. Κακός. IV. 6.2. Καλλιερύμενα. IV. 45.4. Καλοσπίδον. I. 38.9. Κάμπθιν άραρ. III. 69.2.5. In nauigatione. III. 381.3. Καμπήρ. V. 124.5. Καπθία quid. I. 220.7. Κατ' άρης. I. 106.15. Κατά πνύμα. έ κη πνύμα. III. 118. 15. κη γήθ. V. 8.1. Καταδικάζο. III. 639.6.

Καλακίνα de amore. I. 716.10. Κάλαι ώλίξισθαι. II. 705.2. Καλαπίνω de aquis. I. 106.17. Καλάπληξίς. II. 768.4. Καλαπινώμινος. IV. 607.11. Καλάρχισθαι. VI. 236.13. Καλασπείρειν λόγους. II. 97.2. Καλασπράμαθ. VI. 398.11. Καλήφεια. III. 310.6. Κεϊμίλια de opibus. I. 347.13. Κεϊεία quia. IV. 450.11. Κελευσίς. V. 132.5. Κεϊύροφαθ. IV. 129.4. Κεϊόσφοθ. III. 301.7. Κημός. VI. 424.11. Κηπάδα. II. 451.1. Κηφείν. I. 265.2. Κλάδθ de arbore. II. 361.4. Κλάπρον βλάπρον. IV. 362.1. Κλήρθ τέρε, έλιος, εξόρυσθ, πύδισθον. V. 114.3. Κλήρθ έλιος, έλιος, προύναρχήσθς. II. 114.4. Κλήρθ vnde dicta. VI. 37.12. Κλάρασις. II. 559.3. Demorte in fenio. IV. 672.8. Κληθίρ. III. 655.10. Κλημικας ποροβάλλεν, ποροσφείρειν, ποροστίθεσθαι. II. 442.10. Κλονέω de ventis. I. 69.2. Κλυθόσθθ Apollo. III. 73.4. Κλάθεν. I. 12.20. Κλάμαξ. V. 201.4. Κλημός. I. 617.6. Κόιτη ad amorem. I. 716.10. Κονόλα nauigia. VI. 295.13. Κοπίς. IV. 129.4. Κορυβαυτηθ. III. 99.15. Κορυβαύον. IV. 129.4. Κορύων. ibidem. Κότθ quod genus iræ. I. 12.24. Κωειθία. I. 347.4. Κράσσεδα. IV. 129.4. Κρεανομία. I. 220.3. Κρεμμάδθ de silentio. II. 1.1. Κεϊτιθ. IV. 129.6. Κεϊκωτον θάρανα. III. 463.7. Κρόκαθθ. I. 647.7. Κυάνθ pro nigro. V. 8.2. Κύκαθθ. IV. 129.4. Κυλλάδες. IV. 238.7. Κύλλος. IV. 252.3. Κυνάς. VI. 417.8. Κύελος vna. VI. 424.12. Κάσθθ pro nauis. VI. 1.3.

Λ

Λάβθθ de ventis. I. 54.19. Λαίφθ. V. 8.8. Λαμβάνεν άντίπνονα. VI. 500.1. Λαμπαδίσθαι. VI. 509.7. Λαμφοθ. III. 219.3. Λάυσουροι cur dicti mœchi. V. 9.22. Λαφίςθθ Iuppiter. III. 219.2. Λιβηθίς. II. 469.7. Λεία, λείτονος, λειοργών. II. 747.15. Λεπθός. V. 685.4. Λευκόπαλθθ de Sole. IV. 584.4. Λεχθόν, ποραχθόν. I. 146.1. Λήθίς Minerva. III. 219.2. Λήσωρ de Ioue. ibid. Λινός. IV. 206.3.

Λιγύζω verbum luctatorum. V. 426.4. Λιθίνος βλάσσειν. I. 498.2. Λίνον. V. 8.8. Λιπαρόν. III. 219.3. Λόγχα. IV. 129.4. Λοξίης Apollo. VI. 98.2. Λορασία. IV. 245.4. Λοφία. IV. 245.3. Λύκθ de luce. IV. 331.8.

Μ

Μάα, id est, obfretrix, de equo Troiano. II. 234.7. Μάλιςα πύδισθον. I. 598.5. Μάλλον, μάλλον. II. 298.2. Μαμμάθ pro φαγέθ. I. 483.21. Μαίλοια έμαντέουστρο de oraculis. II. 114.3. Μαίλοιας έλιος, πορούναρχήσθς. II. 114.4. Μαίλοια vnde dicta. VI. 37.12. Μάρασις. II. 559.3. Demorte in fenio. IV. 672.8. Μάρθθ. III. 655.10. Μασοί. IV. 129.4. Μάγας μεγαλοσθ. V. 443.2. Μειθόν de mari. I. 69.2. Μελίχια έσθια. II. 370.1. Μελίχιοι μύθοι. II. 142.7. Μέλιμα amantium. III. 472.5. Μελισθίταθ. VI. 417.7. Μένεισθ ιουκόν. II. 185.9. Μελίξίςθαι. IV. 279.5. Μέρμηρα. V. 827.9. Μέσημβρινόν βρώμα. IV. 74.3. Μέσθ stilus. I. 1.1. Μέλιζαράφισθαι de colonis. V. 741. 8. Μεταγράφαθ νόμος. VI. 608.15. Μετάσθαι oues. V. 94.4. Μετεμψύχθαι. VI. 713.1. Μετοιωνίσσασθαι. II. 176.2. Μετρήσασθαι άλα. II. 176.6. Μη θρηγίς ήνιον σααθόν. I. 470.15. Μη παυθί έμβάλλεν διείδιαν. II. 588.5. Μηχασσοτός. II. 250.14. Μησσηκεϊν. I. 1.14. Μύθθθ θυμοδάκθς. I. 265.1. Μυκηθίς de mari. I. 228.1. Μυθρήθθ. V. 72.1. Μυρτθ άνθι τέ μασίη. VI. 440. 6.

Ν

Νάσθς. IV. 305.7. Νάμα de igne. III. 568.8. Νάναρχοι, ναυκλαιοι, κυβερνήταθ omnes diuersi. V. 183.2. Νεανκόν. II. 632.7. & VI. 1.9. Νεόσθ. II. 407.5. Νεπραγώδς, κη νεπροπομπής Mercurius. IV. 238.7. Νέμω de Regibus. VI. 9.13. Νεφθλαγ venatoria. IV. 129.4. Νηθν βωμόν. VI. 156.3. Νήθεν. I. 12.20. Νομή de igne. II. 673.7. Νύσθ de carcibus. V. 315. 2.

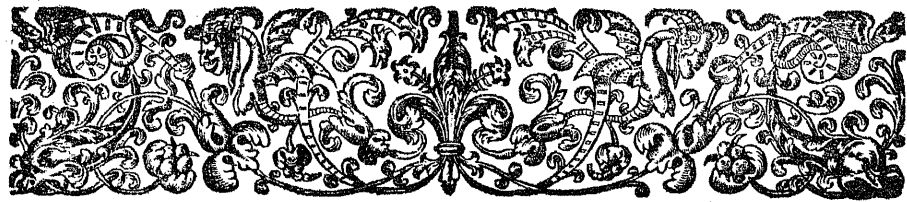
INDEX

Nos & λόγος distinguntur. VI. 9.4. Νύκτα ὑγρῆν. adag. II. 1.10. Νυκτομαχίαν. II. 328.9. ... Εὐλασία. I. 539.7. ... Πανδύμω βατήριον & ἐπινύμιον. VI. 648.9. ... Παιδάριον. I. 329.2. ... Παιδες παίδων. III. 90.11. ... Παιδοτροβίαν. V. 545.1. ... Πάθεν ἀλμῆν. III. 289.2. ... Πάθεν ἀέρα. V. 375.2. ... Πάλτον. IV. 129.4. ... Παμμίτωρ terra, πάντροφον & παμφόρον. ... Πανόπτης Neptunus, De Sole. IV. 607.1.

VOCVM GRÆCARVM.

Στίμα παλάιν. VI. 77.7. Στῆμῶν. VI. 77.7. Στσοφῶν & Mercurius. IV. 238.10. Στυφῶν. III. 463.4. ... Τροχία de arc. VI. 847.2. Τρυχόμενον. IV. 607.11. Τύπτεν ἐρεμωῖς ἀλλ. III. 289.2. ... Φάσανον. IV. 129.4. Φέρον ἀνεμῶν. IV. 425.5. Φιλοπόλεως, ἢ φιλοσοπολίται. VI. 660.1. Φιλοδοσία. I. 740.3. Φιλοφροσύνη in conuiuijs. I. 740.3. Φιλοφροσύνη de draconibus. II. 199.11. Φοβήτωρ. IV. 331.11. Φοιβονομείδων. VI. 660.2. Φορὰ de ventis. I. 85.4. Φρήν & θυμὸς distinguntur. VI. 9.4. Φρικωῖς, Φρικωῖς. III. 441.1. Φρίττω. II. 199.8. Φρικτοὶ πόλεμοι, ἢ φίλοι. II. 250.8. Φρυκτωρία. VI. 509.10. Φυλάττωμα. V. 426.11. Φύσημα ad iratos. VI. 398.8. Φωνὴ ἑρρηξέ. III. 245.1.

Finis Indicis primi vocum Græcarum.

INDEX SECVNDVS RERVM ET VERBORVM.

A
VERTICE quid sit. I. 106.15. & V. 443.1.
Ab Lare, adag. II. 287.8.
Ablatiuus absolurus exploditur. V. 72.4.
Ablutio de sacris Superu. IV. 630.6.
Aborigines vnde dicti. I V. 305.15.
Abrupta oratio. I. 128.9.
Abfcondere terram in nauigatione. III. 289.4.
Absentia amantium. I V. 80.3.
Abfiffio veltiu in magno dolore. V. 685.1. Causa cur dicitur ibid.
Acanthi color. I. 647.7.
Acanthus herba marmoraria. I. 647.9. In poculis, veltibus, marmoribus, ibid.
Accia fomnium. I. 265.26.
Accinctio ad opeta. I. 234.3.
Accingi verbu magarum. I V. 492.2.
Accipio de coniuio. III. 344.8. vox facorum. I V. 651.1.
Acerbitas de raptis immaturè. V. I. 424.8.
Acerra. V. 747.7.
Acesta vrbs. V. 755.1.
Acestes. I. 548.7. Eius genus. V. 35.2.
Acetum qui dicant Graeci. V. 500.4.
Achates gemma. I. 309.5.
Achamenidat etymon. III. 607.8.
Acheron, Cocytus, Phlegeth, idem. V. I. 295.1. Acherontis etymon. ibidem.
Acherusia palus. VI. 98.7.
Achilles pro hoste Troianorum. VI. 77.16. Achilli qui casus. I. 12.27. & III. 84.6. Eius crista. I. 470.4. haista. I. 470.17. Cadauer precio redemptum. I. 483.9. Etymon. II. 195.4. Mores probi. II. 533.7. Mater. V. I. 77.18.
Acidalius fons. I. 716.11.
Acta locus luxuriae. I. 617.6. & V. 613.2. vox Graeca ibidem.
Actiacos ludos instituit Augustus. III. 274.8.
Ad genua deicere, adag. I. 607.1.
Adamantina pro duris. V. I. 548.5.
Adamas in inferno. ibid.
Adagium. I. 85.9. & 202.4. & 265.26. & 470.15. & 539.4. & 583.1. & 671.6. II. 13.11. & 21.3. & 152.1. & 250.1. & 287.8. & 309.4. & 336.6. & 347.5. & 370.4. & 396.4. & 469.7. & 554.1. & 567.5. & 577.4. & 621.2. III. 172.4. & 209.5. & 219.5. & 482.3. & 607.1. & 623.1. IV. 12.1. & 20.4. & 159.5. & 268.7. V. 12.5. & 240.10. & 375.2. V. I. 12.4. & 273.11. & 282.3. & 295.13. & 347.6. & 398.2. & 477.4. & 548.5. & 580.3. & 608.17. & 808.7. & 836.13.
Addico verbum iuris & augurum. III. 639.6.
Additum pro infesto. V. I. 77.19.
Adduco. V. 139.2.
Adeo. I. 12.5. Parelcon. II. 567.1.
Ades Pluto. VI. 509.21.
Aditus, & ostium diuersa. VI. 37.7.
Adoratio supplicum. III. 607.1.
Adraustus. VI. 477.4. Adraustus palus. ibidem.
Adrianum mare. I. 69.3.
Aduytum. III. 90.5.
Aeaea Circe. III. 381.4.
Aeacidarum fatum. VI. 561.1.
Aeacstor femina. V. I. 98.15.
Aedes cur dicta in plurali. II. 483.6.
Aedis etymon. III. 521.10.
Aegaeon. VI. 282.3.
Aegaeum mare. III. 73.2.
Aegaeus. I V. 129.4.
Aeger de animo & corpore. V. 635.10.
Aegis Iunonis. I. 12.13.
Aemiliorum origo. I. 12.17.
Aeneas fatum. I. 1.10. Elogia. I. 548.1. Domus vbi sita. II. 298.3. Symbolicae significationes. II. 601.6. Pietas. II. 705.2. Regia potestas. II. 790.4. Historia. II. 790.7. Sepulcra multa. III. 707.3. Poster. IV. 227.3.
Aeneas conditor Lauinii. I. 258.8.
Pontifex. I. 373.4. Dicitur etiam etiam. I. 548.1. Condit Aeon III. 13.7. & Aeniam, ibidem.
Aeneidos initium. I. 1.1.
Aeneatores. VI. 156.8.
Aeoli regia. I. 54.5. Imago. I. 69.16.
Aeolia insula. I. 54.5.
Aeolopylae genus vasis. I. 85.6.
Aeolus cur Rex ventorum. I. 54.4.7.
Aequales Principum. III. 482.10.
Aequata vela. IV. 584.5. Aequatae aurae. V. 843.2.
Aequitas in coniuuiis. I. 188.10.
Aequor de quibus dicitur. V. 183.6.
Aer in nubem cogitur. V. 8.12. Dicitur aqua, ibidem.

RERVM ET VERBORVM.
Album caelum. IV. 584.4.
Alecto. V. I. 595.19.
Alia omnia, quae forma. II. 29.10.
Alicariae meretrices. VI. 440.5.
Alipterium. V. 274.10.
Alites. III. 359.7.
Alladii fulgura. V. I. 580.5.
Alleluia vnde ortum. V. I. 648.9.
Allocutio. V. I. 450.11.
Alma lux. I. 309.3. Venus. I. 617.4.
Aloida. V. I. 580.3.
Alpheus fluius. II. I. 692.2.
Alpini pro Hyperboreis. I V. 437.5.
Alter, alterum. II. 664.2.
Alterum omen. II. 601.14. & III. 34.3.
Alti maris descriptiones. III. 190.6.
Altus lectus pro summo. II. I. 1.2.
Alueus de nauicula. V. I. 398.12.
Amantes insomnes. IV. 1.3. & 522.12.
Agitantur in fomno. I V. 6.4. & 450.17. Furit. IV. 65.3. Suspicio. IV. 296.1. Timidi. I V. 296.2. Timor amatorum pericula. IV. 305.5. Proni in lacrymas. I V. 305.8. Miseri. IV. 368.3. Infidi. IV. 368.5. In morte suos vocant. I V. 381.4. Religiosi in amato. I V. 408.4. Infelices. IV. 450.1. Amantes feminae comparantur Baccharum furori. I V. 296.9.
Amantium obtestationes. IV. 305.11. Cura. VI. 440.7.
Amaracus quae herba. I. 693.4. Eius virtus & spiritus. ibidem.
Amazones. I. 483.22.
Amazonides pro Amazonas. I. 483.18.
Amazonum sinistra mamma exerta, dextra adusta. I. 483.21.
Ambrosius, idest, diuinus. I. 406.3.
Ames. IV. 129.4.
Amicae dictae dominae. VI. 382.11.
Amicalia celebritas. I. 732.6.
Amici abeunt cum opibus. III. 13.6. & 47.4.
Amictus de aere. I. 406.14. Purpureus. III. 394.9. indumentum capitis. III. 394.11. & 537.10.
Ammon pauper. IV. 196.1. Eius fabula. ibidem.
Amnis quid. II. 298.9. De oceano. VI. 56.3. Furium. VI. 372.2.
Amoenum vnde dicitur. VI. 637.2.
Amor in ossibus. I. 661.2. Erga patriam. II. 132.6. Grauis. IV. 1.2. Tyrannus. ibid. & 408.5. Haret. IV. 1.11. Nihil finit perfici. I V. 80.3. Famam proterit. IV. 90.2. & 219.4. Ebrietas quadam. I V. 296.8. Tegendus a sapiente. IV. 331.1. supra reliqua numina. I V. 408.5. Herbis cociliatus non est firmus. IV. 478.1.
Amorem bibere. I. 752.2.
Amores multi. I. 661.6. soluebantur facris infernis. I V. 630.9.
Amoris potentia. I. 661.8. Vis. I V. 35.5. Mala. IV. 408.4. Sedes. cor. IV. 65.7. Templum. VI. 713.2.
Amorum matres. I. 661.6.
Amyci genus. V. 368.4.
Anachiterium. I. 693.8.
Anchises vno oculo priuatus. II. 641.7. August. II. 537.3. vbi mortuus. III. 707.3. Fuit vates. VI. 752.4.
Anchora frantum nauis. V. I. 1.3.
Ancus Rex. VI. 808.1.
Andronitis. II. 483.6.
Angues Laocoontis. II. 199.9. Furium. VI. 559.8.
Anghuis ex spina hominis. V. 84.2. Sacer herouibus. ibidem. & 94.2. Adhibitus ad sacra gentilium. V. 84.8. Iam infausta, iam felicia ominatur. V. 84.3.
Anima pro animo. II. 747.4. Anima & vmbra distinguuntur. V. 72.11. veteribus aer. IV. 688.15. Ex igne & aere, ex doctrina gentilium. VI. 722.9. Anima mundi. VI. 722.4. Anima cur dicantur vmbrae. VI. 382.5. Seiuicta a corpore obnoxiae affectibus corporis.
Anima sepulcrum corpus. VI. 722.12.
Animalia Diis sacra. II. 223.12. III. 219.1. & 537.2.
Animalibus sacris inscribebatur nomen Dei, cui sacri. III. 537.2.
Animalium sacrorum loca. III. 537.2.
Animarum Pythagorica transmigratione. VI. 713.1. Purgatio. VI. 735.1.
Animi celeritas. I V. 279.3.
Animus de ventis. I. 54.16. Naturae igneae. IV. 584.20. A mente distinguitur. VI. 9.4.
Anius. III. 73.9.
Annales Maximi. I. 373.3.
Annus Deorum. IV. 115.10.
Annus magnus quis. I. 265.4. Curia dictus ibid. & 752.5. Diuinus in Hyemem & Aestatem. I. 752.5. Sex tantum mensium ibid. Annus Forensis est decem mensium. I. 265.4. Annus magnus. III. 274.11. & 47.4.
Ante malorum. I. 202.2.
Antenor an proditor. I. 246.1. An conditor Patanii, ibid. 11.
Antenoridae. VI. 477.7.
Anthemii fulgura. VI. 580.5.
Antonini feuitia. II. 533.5.
Antiqua patria quae. II. 132.6.
Antra apud ethnicos religiosa. I. 161.7.
Antrum quid. I. 309.4.
Aperta maria. II. 132.6.
Aperto capite sacra Saturni, Honoris, Herculis. III. 394.10.
Aperturn caelum. I. 146.12. & 373.5. Mare. V. 8.1. & 201.7.
Apex in sacris. III. 394.11.
Aphrodisia, celebritas nauarum. V. 799.2.
Aphroditis cur dicta Venus. I. 12.17. & V. 799.2.
Apodyterium. III. 274.10.
Apomagdalia. VI. 417.8.
Apollo pharetratus in humero. I. 498.10. Tortor, & Sandaliarius. I. 583.8. vbi natus. III. 73.3. Delius colebatur absque sanguine. III. 84.1. Thymbraus. III. 84.4. Genitor, & Genitiuus. III. 84.8. Sminthius. III. 99.7. Pulcherrimus. IV. 140.2. Saltator. IV. 140.5. Auro delectatus. IV. 140.13. Gynaeus. IV. 331.7. Lycius. IV. 331.8. Cumanus. VI. 9.1. Curdicitus Delius. VI. 9.5. Palatinus. VI. 56.10.
Apollinis etymon. III. 472.7. & IV. 115.3. Peregrinatio. IV. 140.3. Insigne. IV. 140.14. Apollinis Lycii origo. IV. 331.8. Tria nomina. IV. 504.10.
Apostrophe. I. 128.13.
Apostrophe inter narrandum. I V. 393.5.
Appareo, verbu gestuosum. II. 483.1.
Appellare virgines. II. 86.5.
Apri spumosi. I. 318.13. & IV. 151.6.
Appronare. III. 34.4.
Apro pro colligo. IV. 478.7. A Graeca voce. V. 244.4.
Aqua cur dulcis. I. 161.9. Fontana. II. 705.10. Viua cur in sacris. ibidem. Dat Soli suas locutiones. IV. 584.2. Ad purgationem mortuorum. VI. 226.4. Lustralis Christianorum. VI. ibidem. & 628.4.
Aqua mons. I. 106.5.
Aquila Iouis armiger. V. 144.15.
Aquila narratio celebris. I. 391.8.
Aquilarum & cynorum dissidium. I. 391.9.
Aquila uehementissimus ventorum. I. 106.2.
Aquilus fluctus. V. 1.3.
Ara pro pyra mortuorum. VI. 175.2. Arae duae heroibus. III. 301.8. & in Apotheosi. V. 42.5. Arae vnde dicitur. IV. 504.4.10. Arae excitatae. V. 635.3. Arae Africanae. I. 106.10. Pro crepidinibus, ibidem, Arae etymon. VI. 124.1.
Arae tenebant, qui precabantur. VI. 124.1.
Aratro vrbs condebatur. V. 755.2. & euerteretur, ibidem. Aratro fingnabantur domicilia cuiusque. V. 755.2.
Arbor fabulosa. I. 202.10.
Arbores olim Deorum tepla. I. 11.90.3.
Arae Deorum. I V. 54.15.
Arcere quid. II. 396.13.
Arces cur sacrae Mineruae. II. 162.3.
Arcus forma multis in portibus. III. 521.11.
Arenae pro littore. V. 26.3.
Arethusa. III. 692.2.
Argentum ad viaticum. III. 463.5.
Argi Iunonii. I. 12.23.
Argolica galea. V. 303.8.
Argos. I. 647.10. Pro Graecia. II. 176.5.
Argus antiquitas. II. 132.6.
Aries militaris vbi inuentus. I. 12.10.
Arma pro instrumentis. I. 178.7. in puppibus. I. 178.16. Arma figere. I. 246.12. Arma capere. III. 229.5. Suspensa in templis. II. 274.13. Arma in re nautica quae sint. V. 8.3.
SSC 4 Arma

I N D E X

Arma inter prœmia. V. 104. 11.
 Armorum etymon. II. 506. 2. Armorum fructus trophæi loco. III. 274. 13.
 Aro de mari. III. 492. 5.
 Aron herba. V. 35. 2.
 Aureæ aures. II. 146. 10.
 Aurectaria. II. 451. 3.
 Ars de fraude. II. 13. 6.
 Arto antiquis, non arcto. II. 141. 6.
 Arx ab accendo. I. 301. 3.
 Asperum de mari. III. 274. 12.
 Aspidis etymon. I. 199. 14.
 Asphaltis lacus. VI. 236. 7.
 Aspicio, in factis. II. 687. 1.
 Asta in conuiuiis heroum. I. 212. 5. & Virgilianis. V. 94. 7. & V. 111. 11.
 Astra putabantur aliaquis. I. 598. 10.
 Cur Titania. VI. 637. 6.
 Asty. V. 613. 2.
 Astyanactis nomina. II. 451. 8.
 Asyla Iunonis. II. 747. 9. Asyla non erant in templis omnibus, ibid.
 At, cui vbi seruiat. II. 533. 2. Vnde ortum. I. V. 1. 1.
 Ater color. IV. 630. 4.
 Athletæ magno corpore. V. 409. 5.
 Atlantis descriptiones. IV. 245. 2. Fabula ibid. 5. Nix, ibid. 7. Flumina ibid. 9. Altitudo ibidem. 4. & VI. 788. 7.
 Atlas mons. IV. 245. 3. Pars humani corporis. ibid. 4. Dicitur etiam Telamo ibid. Cælum sustinet. IV. 478. 6.
 Atra dies quæ. V. 1. 424. 7.
 Auaritia pestis magna. I. 347. 7.
 Audiri pro impetrare. IV. 219. 2.
 Auernales aquæ. IV. 512. 1.
 Auerni descriptio. VI. 236. 7.
 Auernus. VI. 236. 4.
 Auerio oculorum indignationis nota. I. 483. 6.
 Aueriores. IV. 105. 2.
 Augurale. IV. 90. 11.
 Auguria oblatiua, impetratiua. V. 190. 2.
 Augurium confunditur cum auspicio. I. 391. 12. Communis vox. II. 699. 6. De auibus. V. 519. 1.
 Augusti oculi nitidi. I. 583. 9. Historia in persona Sinonis. II. 132. 3. Elogia. VI. 788. 1. Nascitur oraculum ibid. 9.
 Augustus dictus Quirinus. I. 295. 3. Instituit ludos Actiacos. III. 274. 8. Genus suum referebat ad Vennerem. V. 755. 6. Creditus Phœbi filius. V. 156. 8. Dicitur filius Iulii. VI. 788. 1.
 Autum vaticinia. III. 359. 7.
 Aula quid proprie. I. 128. 20.
 Aulæ cuius vsus. I. 693. 6.
 Aulis. IV. 425. 11.
 Aura pro splendore. V. 190. 10.
 Aurantii pro fauitoribus. V. 1808. 7.
 Aurci rami doctrina. V. 136. 1.
 Aures petiæ pugilibus. V. 426. 8.
 Aureus Deorū apparatus. I. V. 238. 3.
 Auri cupiditatem, quæ sequantur mala. III. 47. 7.
 Aurium etymon. I. V. 331. 16.
 Aurora humens. III. 588. 1. Aurora & Lucifer pro die. I. V. 6. 1.
 Auroræ colores. III. 521. 1. Equi albi. IV. 584. 4.
 Aurum & argentum de apparatu mensurarum. I. 635. 13. inter præmia. V. 104. 14.
 Aufones vnde dicti. II. 768. 1. & Aufonia. III. 154. 11.
 Auspex Nuptialis. IV. 45. 1. Auspex pro auctore ibidem.
 Auspicia Nuptiarum. I. 635. 2. & IV. 45. 1. Auspicia in bello. I. V. 90. 11.
 Auspicia ex acuminibus. VI. 190. 5. Auspicia pro ductu bellorum. V. 1. 777. 6.
 Auxilia fociorum. II. 336. 9.

B

Bacchatum quid sit. III. 118. 8.
 Bacchi tigres. VI. 788. 21.
 Bacchor ad varios affectus. VI. 77. 3.
 Bacchus lætitiæ Deus. I. 732. 10. Lenæus vnde. IV. 206. 3. Inuenit pompâ triumphi. IV. 35. 3. Quando dictus Euan. VI. 509. 8.
 Balthei ornatus. V. 303. 7.
 Barba immiffa reorum nota. III. 588. 5.
 Barbari proprie Phryges. II. 494. 10. semper formidolosi. IV. 35. 8.
 Corpus pingunt. IV. 140. 10.
 Barbarum pro preciofo. II. 494. 10.
 Barcei. IV. 35. 12.
 Barce vrbs. IV. 630. 2.
 Bares genus nauium. V. 1. 398. 15.
 Basilicus victus. V. 1. 595. 18.
 Basiliscus. VI. 236. 7.
 Belli pictura. I. 295. 5. Nota. II. 21. 8.
 Bellicrepa saltatio. V. 596. 3.
 Bene in conuiuiis. I. 732. 11.
 Beneficii pronocatio. I. 548. 5.
 Bethicæ elogium. V. 1. 637. 3.
 Bibere mandata, moerorem. I. 752. 2. Soporem. II. 265. 3.
 Bidentes vnde dictæ. V. 94. 4.
 Biremes. I. 178. 14.
 Bitia etymon. I. 740. 3.
 Bola vrbs. VI. 767. 11.
 Bombarda. V. 1. 580. 5.
 Bonæ Deæ sacra. VI. 136. 3.
 Bonitas pro elogio Rēgum. I. 188. 7.
 Bos & Vacca in condendis vrbibus. V. 755. 2.
 Boues Patales. V. 94. 4.
 Brachia de portu. III. 521. 11.
 Bractea in vsu sacrorum. VI. 190. 14.
 Brassica vates. VI. 56. 6.
 Breuia. I. 106. 11. Adiectiua vox. V. 201. 12.
 Briareus. VI. 282. 3.
 Brutus. VI. 817. 2.
 Bubo luctuosa avis. I. V. 450. 15. Ex quo loco omen canat, & cur sola. ibid. Eius cantus. ibid.
 Bustum de vrbibus vastatis. III. 1. 6. Quid sit. VI. 212. 4. vngebatur. ibid. 11.

C

Capitis omina regia. II. 673. 5.
 Capra vti probaretur ad sacra. V. 1. 236. 12.
 Caprigenum genus. III. 219. 1.
 Captiua traherentur cœnibus. II. 396. 9.
 Capuli ensium ornati. IV. 259. 2.
 Caput de monte. II. 299. 14. Caput ponere. V. 852. 1.
 Carcer ventorum. I. 54. 11. Carcer animæ corpus. VI. 722. 12.
 Carceris humani descriptio. VI. 548. 9.
 Carchesi forma. V. 72. 6. Vnde nomen. ibid.
 Carchesium pars mali summa. V. 500. 5.
 Cardines portarum ærei. I. 445. 10.
 Cardio rei. Adag. I. 671. 6.
 Carina quid. V. 151. 3.
 Carpo. IV. 1. 18.
 Carptor. III. 229. 1.
 Carthaginis etymon. I. 301. 2. & 347. 23. turbatio. IV. 663. 2.
 Carthago quando condita. I. 12. 7. Bellicosa ibid. 10. Vrbs Iunonis ibid. 11. Carthago noua Hispaniæ I. 301. 2. Carthago magna duplex. I. 347. 21. Dicta olim Caccabe. I. 445. 2. Condita Deorum oraculis. I. 445. 3.
 Ca sius pro prisco. V. 596. 2.
 Callandæ vaticinia irrita. II. 241. 6.
 Castigo quid. V. 387. 1.
 Castidis & Galeæ discrimē. V. 303. 9.
 Cæsum lumine. II. 77. 9.
 Castorum fabulosa natalitia. VI. 98. 15.
 Castra de nauibus. II. 29. 4. II. 506. 10. IV. 584. 18.
 Castus quid. VI. 559. 2.
 Catagraphon linum. III. 482. 2.
 Catanei fratres. II. 721. 2.
 Cato Maior. VI. 836. 3.
 Cæua de theatro & amphitheatro. V. 240. 1. de Venatione. ibid.
 Cæuæ plures in theatro. ibid.
 Cæuedium. II. 483. 3.
 Cecrops. VI. 9. 18.
 Cella. IV. 90. 13.
 Cenotaphium. III. 301. 7.
 Centenarius numerus mysticus. IV. 196. 2.
 Ceramicus duplex Athenis. V. 1. 440. 5.
 Cerberi ferocientis descriptio. VI. 417. 4. Serpentes. ibid. 6.
 Cerberus custos inferorum. V. 138. 2. 10. Triceps. VI. 417. 2.
 Ceres cur dicta Deserta. II. 705. 5. Cur legifera. IV. 54. 6.
 Cerona. III. 274. 9.
 Certamina in honorē mortuorum. V. 55. 10.
 Cerna visa cum cornibus. I. 188. 5. Cæua. Etipes. V. 1. 788. 15.
 Cerui etymon. I. 188. 5.
 Cerui mares tatum habent cornua. I. 188. 5. Cerui in Africa. I. V. 151. 2. vbi degant. ibid. 3.

Capitis

R E R V M E T V E R B O R V M.

Cespes vsui fuit rebus sacris. I. II. 301. 6.
 Chalcidica adificia Deorū. I. 445. 7.
 Chalcis insula ferax hominū. VI. 14.
 Character stilus est. I. 1. 1.
 Charites cur dictæ Idaliæ. I. 671. 11.
 Charontis mores. V. 1. 295. 5. Descriptio ibid. 6. Oculi ibid. 9. etymon. ibid. 10.
 Charybdis nota. I. II. 420. 4. & 551. 7.
 Casti qui apud ethnicos. VI. 660. 2.
 Chironomō. III. 229. 1.
 Chlamys puerorū. III. 482. 5. Purpurea. IV. 129. 8. & V. 235. 9. Venatoria. IV. 129. 9. Indumentum ad viam. ibid. indumentum imperatorium & militare. V. 235. 7. Idem cum paludamento. ibid.
 Amantium. IV. 129. 9.
 Chorea Elysiorum. VI. 637. 9.
 Chori in re sacra. IV. 140. 5.
 Chorois tonitrua. VI. 580. 5.
 Cibatum discrimina. IV. 74. 3.
 Cicero defenditur contra Plinium III. 551. 2.
 Cineres mortuorum rigabantur. VI. 226. 2.
 Circa, & circum, vti distinguantur. VI. 703. 6.
 Circe Ææa. III. 381. 4.
 Circenes de Troia. V. 596. 3.
 Circensium origo. V. 286. 2.
 Circi studium. V. 132. 6. Clamores. V. 139. 9. Plausus, fremitus, furor, infania, immoderatio, fauor. ibid.
 Circuli inferorum. VI. 477. 1.
 Circumferre pro purgare. VI. 226. 4.
 Cista. VI. 424. 11.
 Cithara destinata hymnis. I. 740. 9. in conuiuiis. ibid. 10. Eadem cum Phorminge, & diuersa à Lyra. ibid.
 Citharæ auro ornata. I. 740. 11.
 Citharædi cœniti ex more. I. 740. 12.
 Citharædorum vestis demissa ad pedes. VI. 637. 10.
 Ciuica corona. VI. 767. 4.
 Ciuilis administratio vti tractanda. I. 54. 9. Ciuilis res ornatur comparationibus maris. I. 146. 5. Ciuilis status. I. 422. 12.
 Clades vnde dicta. I. 361. 4.
 Clamor in conuiuiis. I. 727. 5. Clamor venatorum. I. 318. 14. In funeribus. VI. 175. 1.
 Clamores Circi. V. 139. 9.
 Clamoris poculum. I. 727. 5.
 Clari insule oracula. III. 359. 5.
 Classis puificabatur. V. 762. 13.
 Clallis pro vna tantū naue. VI. 331. 1.
 Classis etymon. I. 38. 9. Classis de exercitu terrestri. II. 29. 4.
 Claudiana tonitrua. VI. 580. 5.
 Claudii Marcelli virtus. VI. 834. 5.
 Claudus ad quas res. V. 268. 4.
 Clausa maria. I. 105. 5.
 Claustrum de ventis. I. 54. 14.
 Clauus nauticus. V. 852. 1.
 Clientium iura. VI. 608. 3.

C

Caduceum. IV. 227. 6.
 Caducum. VI. 477. 5.
 Cadus vas vinarium. I. 188. 8.
 Cæcitas de auaritia. I. 347. 7. de Amoris vultere. IV. 1. 7.
 Cæcæ litteræ quæ sint. IV. 1. 7.
 Cæcum, id est, incertum. I. 347. 11. de rebus multis. II. 451. 1.
 Cælestium & inferorum Deorum discrimen in sacris. III. 394. 10.
 Cæli significata. I. 54. 18.
 Cælum latens & apertum. I. 146. 12. & 373. 5. Pro mundo hoc. V. 1. 886. 5.
 Cæruleus color in luctu. III. 60. 5. Pro atro. V. 8. 2. De aquis. VI. 398. 9. Ad funera. ibid.
 Cæsariati olim Romani. I. 583. 7.
 Cæsaries militaris fuit. I. 583. 7.
 Cæstus qui sint. V. 375. 3. vnde dicti ibid. Pertinent ad pugilatū. ibid.
 Calchas cur vates. II. 176. 1.
 Calida aqua an olim in potu. V. 94. 7.
 Calliope præest heroicis vatibus. I. 12. 1. Est Regina musarum. ibid.
 Calumniæ cœtra Virgiliū. III. 551. 2.
 Calx de Circo. V. 124. 5.
 Camarina. III. 692. 6. Camarinam mouere. ibid.
 Camillus vnde dictus. VI. 817. 9.
 Camini. VI. 628. 3.
 Caminus. III. 578. 2.
 Campsa. III. 692. 5. Et V. 124. 6.
 Campter. V. 124. 5.
 Campus piorum. II. 721. 2.
 Cana dicuntur quæ augusta & veneranda. I. 295. 1. Et quæ sunt sancta. ibid.
 Candida victimæ. III. 13. 10.
 Canes Scyllæ. III. 420. 11. speculatores. IV. 129. 5. Comitres Proserpinæ euocant. V. 1. 255. 3. Sacri Proserpinæ. ibid.
 Canere intus. VI. 637. 14.
 Canibus nates pro reliquis sensibus. I. V. 129. 5.
 Canices senum. V. 409. 1.
 Canina littera. I. 1. 1. & II. 199. 8. & V. 1. 417. 5.
 Canistra cui vsui in cœnitiis. I. 703. 4. Horum elegantia. ibid.
 Cano verbum heroicum. I. 1. 8. & aliorum ibid. verbum vaticinantium. VI. 56. 14.
 Cantor & pulsator idem. I. 140. 16.
 Canum sagacitas in natibus. IV. 129. 5. Canum latratu soluit incantationes. VI. 255. 3.
 Capita operiendi in sacris vnde mos. III. 394. 10.

Conlatia

Clotho vnde dicta. I. 12. 20.
 Clypei etymon. II. 223. 8. & 386. 5. & 721. 10. Clypei, & panæ discrimen. II. 721. 10. Clypei, & scuti discrimen. III. 623. 10. Clypei quantitas. ibid.
 Clypei cum imaginibus. III. 274. 13.
 Clypeus Argolicus magnus. III. 623. 10.
 Cnosos princeps vrbis Cretæ. III. 99. 20.
 Cocytus idem qui Acheron, & Styx. VI. 295. 1. etymon. ibid.
 Codicaria naues. II. 13. 7.
 Cœna Dapalis, Dapsilis, Daplatica. III. 219. 3. Cœna mortuorum. VI. 212. 20.
 Cœtus vox arupicua. I. 391. 11.
 Cognomina sumpta à partibus corporis. I. 265. 3.
 Colligere vasa. V. 8. 8.
 Colo, pro, amo. IV. 416. 4.
 Color ex vicinitate contrahitur. I. 383. 8. Color purpureus facer mortuus. VI. 212. 15. mali omnis ibid. Color albus dicitur funeribus. ibid.
 Coloni ætymoi. I. 12. 8.
 Colonia cur deductæ. I. 12. 8.
 Coluba auspicata regibus. VI. 190. 1.
 Columbe omen faciunt regibus. IV. 450. 18. Sacra Veneri. VI. 190. 4.
 Columnæ Hymettie. I. 422. 1.
 Coma de rebus multis. II. 386. 7.
 Comæ diffusa. I. 318. 9. inclusa in anulos. IV. 140. 13. Stantes. II. 768. 5. Soluta in fletu. III. 60. 9. Adpositiue. IV. 129. 12.
 Comarū scissio in dolore. IV. 584. 8.
 Comes. I. 1. 699. 7. Comes nauium. V. 132. 5.
 Cōmitto & permitto vti discriminentur. IV. 630. 10. Gladiatorium. V. 104. 16.
 Commota sacra. IV. 296. 10.
 Communia verba nulla sunt. III. 441. 3.
 Cōmutatio metaphorarū. V. 675. 4.
 Comparatio ignis. II. 298. 7. Lupi. II. 355. 1. Sumta ab vrbibus captis. I. V. 663. 3.
 Comparationes fluuij. II. 298. 8. & 494. 4. Ad exprimendam vim amoris. IV. 65. 8. Supta à rupibus. VI. 467. 3. Arbore. V. 443. 3.
 Componere diem. I. 373. 6. Componi mortuorum. ibid.
 Compono de fraudibus. II. 122. 5.
 Compos vnde cōponatur. III. 655. 11.
 Composita ab Eo, is, cur ad mortem. IV. 381. 1.
 Compotuit. III. 655. 11.
 Concita freta. I. 118. 14.
 Conclamo ad funera. V. 654. 4.
 Condere in mortuis quid. VI. 136. 7.
 Confo. VI. 115. 2.
 Coniugales Dij. I. V. 45. 2.
 Coniunctiones tardant orationem. I. V. 584. 10.
 Conlatia. V. 1. 767. 8. Conlati

I N D E X

Conanguineus pro fraternus. VI. 273.10.
 Consero, & Diuello opposita. II. 431.4.
 Consilia militaria debent latere. II. 21.6.
 Consilium in nocte. I. 309.1.
 Consilio. V. 426.1.
 Consonantiū duplicatio. II. 705.7.
 Consualia ludi Neptuni. V. 816.2.
 Consultor oraculorum in limine resistebar. VI. 98.12.
 Contentus de paruo. V. 303.10.
 Contus. V. I. 295.13.
 Conuersio statuarum. I. 483.6.
 Conuexum quid. IV. 450.3.
 Conuiuia splēdida in interiore parte ædium. I. 635.8.
 Conuiuia res sacra veteribus I. 703.8. iniqua. I. 727.5.
 Cur nocturna. I. 727.8. Conuiuia Perfarum cum silentio. I. 732.5.
 Conuiuia Elysiarum. VI. 648.8.
 Conuiuiorum insignia. III. 344.10.
 Conus. III. 675.3.
 Copia de exercitu. II. 559.5.
 Copis. IV. 129.4.
 Cor sedes iræ. I. 54.2. & VI. 398.8.
 Cora vrbs. VI. 767.12.
 Coram, quod etymon. I. 583.7. & II. 533.4.
 Coriacea nauigia. VI. 398.15.
 Corinthij aris cudendi artifices. VI. 847.1.
 Coritus oppidum. III. 154.11.
 Corina. III. 639.5.
 Cornea & eburnea porta. VI. 886.3.
 Cornua antennarum. III. 537.12.
 Cornus. III. 22.1. Cum sanie. ibid. 4.
 Cornuum raucedo. V. 139.1.
 Corcebus pro stulto. II. 336.1. A quo interfectus. ibid.
 Corona inter dona hospitalitatis. I. 647.16. Veteribus supra galeam. V. 551.1. Pro galea, & crista. ibid.
 Coronæ etymon. IV. 54.15.
 Coronæ in re sacra. III. 73.11. & 39.4. 11. & IV. 504.2. & V. 55.13. Inter præmia. V. 104.10. Ex palma. V. 104.11. Lemniscatæ. V. 268.1.
 Coronabantur naues. IV. 416.1.
 Coronare pocula. III. 521.5.
 Coronati efferebantur mortui. IV. 504.2.
 Corpore magno Athleta. V. 409.5.
 Corpus sepulchrū anima. VI. 722.12.
 Cortina de aere. I. 406.14. Quid sit. III. 90.5.
 Corybantæ. III. 99.15.
 Corymbus. I. 318.6.
 Coryus vnde dictus. VI. 124.9.
 Cossus. V. 836.4.
 Costæ de nauibus. II. 13.9.
 Cothones. I. 422.10.12.
 Corhurnus purpureus. I. 339.2. Altr̄ excurrebat. ibid. 3. Vinculis illigabatur. ibid. 4. Venatorum. ibid. 5. Fummarum. ibid.
 Crassus diues. V. 685.4.
 Crebreco de ventis. III. 521.8.
 Crepito ad dentes. V. 426.9.
 Creta ferax cernuorum. IV. 65.9.
 Creta de Circo. V. 124.5.
 Cretæ situs. VI. 9.21. & III. 90.2. vrbes centum ibid. 99.4. vberras. ibid. 5.
 Cretes coluerūt Apollinē. IV. 140.7.
 Crimen quid sit. V. I. 426.12.
 Crines passii in luctu. I. 483.3. Crines notant vires. IV. 688.10.
 Crinis de stellis. V. 519.8.
 Crisatæ Achillis. I. 470.4. Crisatæ non sunt serpentibus. II. 199.11.
 Crobylus. I. 318.6.
 Croceus, id est aureus. I. 647.7.
 Crocota. I. 647.7.
 Culpa pro amore. IV. 12.6.
 Cumana rupes. III. 441.4.
 Cumarum nomina. III. 441.1. Conditores. VI. 1.4. Situs. ibid. Vnde dictæ. ibid. & 37.11. Cumarum antrium. VI. 9.1.
 Cumulus vnde dictus. II. 494.5.
 Cupido perennatus. I. 661.5. Dicitur a uis. ibid. Virtus Venetis. ibid. 7.
 Cum igne. I. 671.15. Cur pro cupiditate. VI. 713.6.
 Cupressus defunctorum. III. 60.6. Ante fores mortuorum. VI. 122.8. Cur dicata mortuis. ibid.
 Cura vox amatorum. III. 472.5.
 Curarum sedes pectus. I. 231.1. Curarum parens nox. I. 661.4.
 Curio patriæ venditor. VI. 608.14.
 Curitis Iuno. I. 12.14.
 Currere ultra calcem. V. 124.5.
 Curro de metu. II. 114.9. Ad quos versus. V. 235.12. De stellis. V. 519.7.
 Currus cur facer Iunoni. I. 12.14.
 Currus inuentor. ibid.
 Curfus origo. V. 286.4.
 Curule melos. I. 483.7.
 Custos, tironum in militia. V. 545.1.
 Cybele mater magna. III. 99.12.
 Curru vecta. III. 99.17. Turrata VI. 777.15.
 Cyclades vnde dictæ. III. 118.13.
 Cyclas genus vestis. I. 647.8.
 Cyclopibus humana esca. III. 607.13. & 623.1.
 Cyclopis magnitudo. III. 607.11. & 623.5. & 639.2. Honor. III. 623.1.
 Voracitas ibid. 2. Deformitas. III. 655.1. Baculus. ibid. 2.
 Cyclopuū scopuli. I. 202.5. Inuenta VI. 628.2.
 Cyni cur felices ad anguria. I. 391.7.
 Cynorum volandi duplex modus. I. 391.11.
 Cyllenius Mercurius. I. V. 238.7. 252.3.
 Cymbia in præmium. V. 258.6.
 Cymbiorū forma, & vsus. III. 60.11.
 Cymothoes etymon. I. 146.4.
 Cynthus Sacer Apollini. I. 498.6. D.
Dædali volatus. VI. 9.7.
 Dædalus vnde nomē. ibid. cultor Ariadnæ. VI. 27.2. sculptor, non pictor. VI. 27.6.
 Dæmones auctores malorum. II. 735.1. Dæmones euocari. VI. 255.3. An gladios timeant. ibid. 5.
 Damno pro destino. IV. 688.12.
 Dapalis, Dapsilis, Dapsarica cæna. III. 219.3.
 Dardani historia. III. 154.8.
 Dardanidæ in mentione exilij. I. 598.4.
 Dardanorū consuetudo. VI. 212.10.
 Dardanus Troianæ vrbs conditor. I. 231.8.
 Date liberos. I. 265.10. Poculum. I. 740.3.
 Decennale bellum Troiæ. II. 195.5.
 Deciorum elogium. VI. 817.6.
 Declino verbum gladiatorum. V. 426.11.
 Decocta aqua quæ. V. 94.7.
 De compacto. II. 122.5.
 Decumana pro maximis. I. 106.5.
 Decumani malorum fluctus. ibid.
 Decurtatio membrorum ignominiosa. VI. 489.8.
 Deducere naues. I. 548.9.
 Defuncti non afficiendi iniuria. III. 34.6.
 Defunctorum apothecos. V. 35.3.
 Oculi. VI. 295.9.
 Dego olim pro minuo. IV. 534.11.
 Dei voluntas. IV. 607.9.
 Deiphobi laniatio. VI. 489.2.
 Deli situs. III. 73.1. Vetusitas. III. 84.2. Multa nomina. III. 118.7.
 Deligo. V. 709.4.
 Delius Apollo colebatur absque sanguine. III. 84.1.
 Delos olim errabunda. III. 73.5. Sacra Latona. IV. 140.4.
 Delphinorum celeritas. V. 388.3.
 Delubri etymon. II. 223.3.
 Denicales feriz. V. 104.2.
 Deorum fœdera. I. 54.22. Sortes. I. 128.18. Deorum nota, splendor. II. 588.2. ethnicorum vitia. II. 601.1.
 Peregrinationes. IV. 140.3. Dona. IV. 140.7. Excubiæ. IV. 196.4. Aureus apparatus. IV. 238.3. Simulacra plumbo illigabatur. IV. 450.11. Inuitus. V. 635.7. incessus. V. 635.9. *ἀνθροδανωία*. V. 816.1.
 Deos aspiciere non turum. I. 601.3.
 Deportati qui essent. I. 347.17.
 Deripio. I. 212.2.
 Desæuio quid. IV. 45.5.
 Descendo verbum forti. V. 779.4.
 Deserta Ceres. II. 705.5.
 Destina pro loro. II. 122.7.
 Destino quid propriè. ibid.
 Destino quid veteribus. V. I. 17.
 Deonorare pudorem. IV. 305.16.
 Deuotio quid sit. V. 817.6.
 Deuotionis forma. II. 122.8.
 Deus ecce Deus sollempne in sacris. VI. 37.9. Deus pro Dea. II. 632.2. absolutè pro vno Phœbo. VI. 37.9.
 Dexterâ sublata. V. 635.5. Amoris symbolum. II. 588.5. & III. 607.3.
 Symbolum Fidei. III. 73.12. Sedes Fidei. IV. 584.14.
 Diana

R E R V M E T V E R B O R V M.

Diana fœcatrix. I. 498.7. statura proceræ. I. 498.12. sanguinis appetens. II. 114.5. Diana & Apollo tantum phœtrati in humeris. I. 498.10.
 Cur nata ante Apollinē. III. 73.3.
 Dianæ montes omnes sacri. I. 498.6. Natale solium. III. 692.1. Nominata. I. V. 504.10.
 Dico dicas, pro Do. I. 69.12. Prætoris verbum. ibid.
 Dido profecta est Tyro ad Africam. I. 339.10. Æneam non nouit. I. 347.23. Pulcherrima. I. 498.5. Dido, quartus casus. IV. 381.3.
 Didonia mortis vera causa. I. V. 663.1.
 Didonis genus. I. 339.7. & 732.4. Historia. I. 347.23.
 Diei diuisio. VI. 535.1.
 Dies pro Sole. I. 85.16. Dies mori & naci quotidie dicebatur. I. 373.6.
 De luce & tenebris. I. 732.7. Dies atra quæ. VI. 424.7.
 Digamia infamis olim. IV. 12.6.
 Digerio verbum sacrorum. I. 176.7.
 Digredi, & Degredi vti discriminetur. III. 492.1.
 Dij gentium à tergo tantum nocentur. I. 406.1. Dij absolutè, Selecti sunt. II. 318.16. Dij victi ligabantur. ibid. Excedebant à victis vrbsibus. II. 347.4. ligabantur, ne abirent. ibid. Culpam veteribus. II. 601.1. Patrij II. 699.4. Dij gentium auctores malorum. II. 735.1. Epitrapezij. I. 703.8. Magni. III. 12. & 259.5. Dij gentium pessimi. IV. 90.5. Dij amantes negligebat. IV. 368.4. cum duplici nomine. V. 235.9. Dij in puppibus. V. 654.9. Terrestres, Magni, VI. 236.15.
 Dij, pro, diei. I. 635.6.
 Diis maior forma quam humana. II. 768.4. Diis inferorum nigra hostia. VI. 236.10.
 Dimissia fors. V. 490.1.
 Diomedis equi. I. 752.4. Facinus IV. 425.2.
 Dionysij etymologia. V. I. 788.20.
 Discincti. II. 234.3.
 Dissertores. II. 141.11.
 Dissipio quid propriè. III. 639.1.
 Distentio in rota. VI. 608.10.
 Diuello & confero opponuntur. II. 431.4.
 Diuinitio gentium vana. I. 391.5.
 Diuinos honores qui ambierint. VI. 580.8.
 Diuisio hominis. VI. 282.9.
 Diuinitum munera plena acerua. V. 741.6.
 Do, pro, Dico. VI. 56.7.
 Dodonæ lebetes ex ære. III. 463.6.
 Doleo amantium. IV. 393.1.
 Dolopes. II. 1.8.
 Dolor stimulus ad res omnes. V. 172.2.
 Dolus an virtus quis in hoste requiritur. II. 386.6.
 Domicilia gentium. II. 632.4.
 Domina pro Dea. III. 99.18. De vxore. VI. 382.11.
 Dominus vox blandimenti. IV. 206.12. De marito. ibid.
 Domus in partes duas diuisa. II. 483.6.
 Donahostium. II. 40.5. Deorum. IV. 140.7. Dona & munera vti distinguantur. V. 42.12. Dona de mortuis. VI. 867.12.
 Donat habere, militaris forma. V. 258.4.
 Donatus, militare. V. 303.1.
 Donum de somno. II. 265.10.
 Donyfa cur viridis. III. 118.10.
 Draco ad pedes Palladis. I. 223.7.
 Draco Hesperidum. IV. 478.10.
 Cur auri custodiæ præponatur. ibid. Draco Regem signat. V. 84.2.
 Dracones inusitata magnitudinis. II. 212.6. Inter signa militaria. V. 84.3.
 Draconis perungilis cibarus. IV. 478.11. etymon. V. 84.9.
 Drepani etymon. III. 707.1.
 Dryopes in Parnasso. IV. 140.8.
 Duæ haste ex Romano & Græco more. I. 309.6.
 Ducere vxorem vnde natum. III. 289.9.
 Duco de Choragis. V. I. 509.9. De Marmoribus. VI. 847.4.
 Duces qui latuerint in equo Troiano. II. 259.12.
 Dulciana massa veterū. I. V. 478.11.
 Dum, vacat. VI. 77.2.
 Duodecim vultures Romuli. I. 391.6.
 Durica nox. VI. 509.3.
 Durij equi speciem præferre. II. 13.13.
 Durij de equis staturosis. ibid.
 Durius, id est, ligneus. II. 40.3. E
Epro, i. III. 675.7.
 Ebriorum deceptiones. IV. 469.1.
 Eburnea porta. VI. 886.3.
 Echetifinus. VI. 489.3.
 Edacitas de igne. II. 747.6.
 Edere sermonem. I. 457.11.
 Edictum ad Rubiconem. VI. 382.4.
 Edo de curis. I. 265.1. & III. 301.1. in re amoris. IV. 65.4.
 Egestas vitium est. VI. 273.9.
 Egredi qui. I. 161.15.
 Eiectorum calamitates. I. 565.9. & 598.3.
 Elabor verbum gladiatorum. V. 426.11.
 Elementa in armis. II. 396.2. Elementa commutant metaphoras. III. 368.8. & V. 201.9.
 Elephanti cornu dicendum sit, an dens. VI. 886.4.
 Eloquentia vis. I. 146.11. & 301.1. & II. 195.3.
 Elorus fluuius. III. 692.3.
 Eluctor verbum gladiatorum. V. 426.11.
 Eludo verbum gladiatorum. ibid.
 Elysiarum flores. VI. 628.1. Sol & astra. VI. 628.6. Choreæ. VI. 628.9.
 Conuiuia VI. 648.8. Voluptas. VI. 648.10. Fluuus. VI. 648.11. Militenarius numerus. VI. 735.4.
 Elysiū vbi. VI. 628.3.
 Emblemata in poculis. I. 635.14.
 Emisarius Mercurius. IV. 238.7.
 Emitto verbum Circi. I. 128.2.
 Enallage temporis. II. 494.1.
 Enceladus sub Ætna. III. 578.1.
 Enoplia an eadem cum Pyrrhicha. V. 596.3.
 Ensis munus. IV. 642.4.
 Entella vrbs Sicilia. V. 387.3.
 Eois, huius composita cur ad mortem. IV. 381.1.
 Epeus Troiani equi architectus. II. 250.12.
 Ephialtes de Pane & Vapore. VI. 580.3.
 Epicureorum dogma. IV. 368.11.
 Epidipnis. V. 613.2.
 Epiphonemata adduntur comparationibus. I. 498.13.
 Epitrapezij Dij. I. 703.8.
 Epulæ oculorum. I. 457.11. Cogitationum. ibid. Diuersa à dapibus. III. 219.3.
 Epulum in defunctis quid. V. 55.6. Epulum in sacris. V. 762.1.
 Equestris Iuno. I. 12.13. Equestris res ad nauticam traducitur. VI. 1.3.
 Equi caput visum in somnis. I. 445.3. Troiani materia. II. 13.8. Magnitudo. II. 13.13. & 250.13. Equi sermo ad vaticinantes, & ad res alias. VI. 77.5.
 Equi auibus comparantur. I. 318.4. de ventis. II. 407.4. Bellum indicant. III. 537.4. Equi Solis. V. 104.5.
 Equitatio de ventis. I. 54.23. Equitatio Neptuni per maria. V. 816.1.
 Equorum significatio. III. 537.5. Equorum cursus in Circo descriptio. V. 139.6.
 Equus Seianus. I. 752.4. Troianus. II. 13.5. Marti immolatus. ibid. Troianus, belli machina. II. 40.4. Factum Troiæ. II. 234.6. Troianus capiendus de arte. II. 234.6. Qua religione vectus. II. 234.8. Equus ad omina. III. 537.1.
 Equus stans. IV. 129.6. Equus Troianus fatalis. VI. 509.4. & prægnans. ibid.
 Era antiquis terra. VI. 363.3.
 Erebus locus impiorum. VI. 398.7.
 Eridanus cur fluuius Elysiarum. V. I. 648.11.
 Ergo, igitur. I. V. 20.7. Pro deinde. VI. 382.2. II. 705.1.
 Erinnyes. I. 1.336.2. & 567.5.
 Error de amore. IV. 12.6. & 7. Erycis

INDEX

Erycis genus. V. 8.13.
 Erymanthiaper. VI. 788.16.
 Eryx Rex Siciliae. V. 387. 6. Eryx mons. V. 755.6.
 Euado, verbum gladiatorum. V. 426.11.
 Euan quando dictus Bacchus. VI. 509.8.
 Eumenides vnde dicta. IV. 469.3.
 Euocati milites. II. 152.6.
 Euocatio Manium, de qualitate. VI. 255.3.
 Euoco vox Magia. IV. 238.8.
 Euphemismus. VI. 420.8.
 Euripidis auctoritas. IV. 663.1.
 Euryali pulchritudo. V. 340.2.
 Ex medio igne eripere. VI. 98.9.
 Excedo verbum gladiatorum. V. 426.11.
 Exceptiones, id est, sophismata. IV. 105.5.
 Excetra. IV. 282.4.
 Excipio verbum insidiarum. IV. 105.5. & III. 325.6. & VI. 156.19.
 Excubiae Deorum. IV. 196.4.
 Exercitatio militum. II. 29.4.
 Exercitus purgatio. V. 762.12.
 Exfilare. II. 420.11.
 Exhalo. II. 559.3.
 Exhodium vnde dicitur. II. 554.2.
 Exhodus scribendum. ibid.
 Exire verbum gladiatorum. V. 426.11.
 Exita atas. V. 72.2.
 Expleo ad animum. I. 716.2.
 Expletio numeri in inferno. VI. 535.5.
 Explico pro extendo. V. 368.5.
 Exprobratio amantium. IV. 368.6.
 Expiro. II. 559.3.
 Exsequia. V. 42.11.
 Exstingui de pudore cur. IV. 305.16.
 De fato violento. IV. 672.8.
 Extra spirantia consulebantur. I V. 54.17.
 Extemplo vnde. II. 699.1.
 Extispicium. IV. 54.17.
F
 Fabij Cunctatores. VI. 836.13.
 Fabius Maximus. VI. 836.12.
 Cunctator. ibid. 13.
 Fabricius. VI. 836.8.
 Facies nuptiales quinque. IV. 331.4.
 Qui praeferebantur. ibid. Cur praeferebantur. ibid. Facies cum Hecate. VI. 255.3.
 Facies de mari. V. 762.6. Polysemum. VI. 98.4.
 Facere vultum. I. 212.1.
 Facium duplex genus. II. 250.8. vsus multiplex. VI. 509.10.
 Fama velocissima est. I V. 173.4.
 Famae descriptiones. I V. 173.2. Natura. ibid. 5. & 189.1. Linguae. IV. 173.8. Ora. ibid. 9. Aures. ibid. 10. Alae. ibid. 11. Diuinitas. IV. 189.6.
 Famae adscribuntur quae admirabilia. VI. 9.8.
 Fames imperat. II. 355.4.
 Familiars Regum debent esse sapientes. I. 309.5.
 Fanus descriptio. VI. 273.8. Mala ibid.

RERVM ET VERBORVM.

Far vox generica. I V. 393.7. Sacrum laribus. V. 741.4. Pium. ibid. 5.
 Fasces an confundi cum virga debeat. VI. 817.3.
 Fata supra Deos. VI. 372.4.
 Fatalis mors. IV. 651.4.
 Fatifcor. I. 106.24.
 Fauces pictae in Circo. V. 132.1. De Carceribus. V. 315.2.
 Fauere linguis quid sit. V. 55.12. De silentio ibid. De voce. ibid.
 Fautores in theatris. V. 55.12.
 Fautor Numinis. III. 99.21. Fautor in sacris. V. 55.12. In re mortuorum ibid. Fautor Circi. V. 139.9.
 Fax funerum. VI. 212.17.
 Felix, id est, propitius. I. 329.4.
 Femina dicitur malum. IV. 353.9.
 Feminae ministrabant mensis. I. 703.9. A viris separatae. II. 483.6. Auidae prolis. I V. 305.19. Impotentes in dolore. I V. 672.2. Feminae in praemium. V. 268.7. Pedes lauabant. V. 122.10. Adlimina. VI. 398.6.
 Feminam quam virum interficere grauius. II. 577.7.
 Feminarum luctus reprehenditur a Platone. I. 483.3. Proprius eiulatus. II. 483.4. Vitia. V. 1.7. Amor perniciosus. ibid. Mores. V. 675.3.
 Fenestra inferta. III. 143.5. etymon. ibid.
 Feralis vnde dicitur. VI. 212.7.
 Fercula conuiuiorum. I. 703.11.
 Feretrius Iuppiter. VI. 854.2.
 Ferina. I. 212.8.
 Ferreum pro duro. Prouerb. VI. 273.11. & 608.17.
 Ferrugineus color Thalassicus. V. 295.15.
 Fesus pro equo. II. 50.2.
 Fibula venantium feminarum. I V. 129.13.
 Fiducias. IV. 512.1.
 Fidei templum. I. 295.1. Fidei alba conueniunt. ibid.
 Fidenae. VI. 767.7.
 Fides cur dicta cana. I. 295.1.
 Fiducia pro saluo conducto. II. 65.6.
 Figura in texta vestibus. V. 244.13.
 Filij pulchri. I. 69.13. luebant delicta patrum. II. 132.9.
 Filiorum cura. II. 355.7.
 Fingere vultum. I. 212.1.
 Fitilla. V. 741.7.
 Flagellatio in rota. VI. 608.10.
 Flagitium pro infamia. II. 122.2.
 Flamines Imperatorum. V. 755.7.
 Flamma de iratis. I. 54.1.
 Flammæ & fax cur de Sole. IV. 607.2. Ex oculis simulacrorum. II. 162.13.
 Flauus crines nota impudicitiae. I V. 688.11.
 Flauor comarum. IV. 584.7.
 Flores Elysiarum. V. 628.1.
 Floridum de auiibus. I V. 522.6.
 Floribus aras curari antiquissimum. I. 406.20.
 Flos de igne. VI. 1.11.
 Fluctus Decumanus. I. 106.5. Fluctus in affectu ita. I V. 522.16.
 Flumen quid. II. 298.9.
 Flumina natalitii Heroum celebrata. I. 617.6. Flumina Atlantis. I V. 245.9. Flumina in magnis cladi-bus sanguinea. VI. 77.14. Flumina infernarum. V. 1.295.1.
 Fluo de vestibus. I. 318.9. Cui vsui. I. 162.7.
 Fluuij comparationes. II. 298.8.
 Fluuij dicuntur maria. I. 246.7.
 Fluuius quid. II. 298.9.
 Fluxa vestis nota diuinitatis. I. 406.6.
 Focus inter sacra. III. 132.2. Est Deorum Penatium. V. 654.5.
 Foedera Deorum. I. 54.22.
 Foedo vnde dicitur. II. 50.7.
 Foedus ex aquo. IV. 512.10.
 Foeneratores dicti Flagitatores. II. 122.2.
 Foetum quid sit. I. 54.3.
 Fontana aqua. II. 705.10.
 Fori nauium. IV. 584.19. & VI. 398.11.
 Formica praesentit futura. I V. 393.8.
 Eius etymon. I V. 393.7.
 Formicae representant popularem statum. I V. 393.6.
 Formicarum studium. I V. 393.6.
 Penu. ibid. 9. Labor. ibid. 11. Disciplina. ibid. 15.
 Formido vnde dicta. III. 22.7.
 Fornacalia. II. 132.1.
 Fornicor. I V. 160.1.
 Fors, fortis. I. 373.7.
 Fortitudo, & prudentia in ducibus. V. 724.4.
 Fortuita mors. I V. 651.4.
 Fortuitus. V. 175.4.
 Fortuna Iouis filia. II. 396.6. Superanda est patientia. V. 709.2. Vna ex Parcibus. VI. 77.21.
 Frænum nauis anchora. VI. 13.3.
 Fragar de tonitru. II. 687.5.
 Frango. II. 13.1.
 Fratres Catanei. II. 721.2.
 Fremo ad assensum. I. 548.12. In lætitia. I V. 140.9.
 Fremirus Circi. V. 139.9.
 Freudeo. III. 655.5.
 Frequentatiua aduulna. II. 265.14.
 Frequento, pro, celeberrimo. VI. 477.2.
 Fretum de quibus. V. 183.6.
 Frigus constingens cur dicitur solueri. I. 96.1.
 Frondes quae sint. II. 241.8.
 Fruges ad offas veterum. V. 417.7.
 Frugi quid. III. 84.6.
 Frugum etymon. I. 178.9.
 Fucus pro ignauo. I. 422.18.
 Fuga victima. II. 223.1.
 Fugiens victima. II. 97.6.
 Fuit, verbum infelix. II. 318.11. Fuit, pro mortuus est. ibid.
 Fulcra mensarum. V. 595.17.
 Fulgur absque tonitru. IV. 206.8.
 Fulgura Luna. VI. 722.7.
 Gorgon Palladis. II. 601.12.
 Gorgones. VI. 282.6.
 Graecæ. V. 235.7.
 Graeca ars, adag. II. 152.1.
 Graeca in op. II. 258.9. Graeca arma in Italiam. V. 303.8.
 Graeci a Romanis accipere opulentia conuiuia. I. 703.10. Dolosi. II. 13.10. & 309.1. & III. 394.3. in Troianos vbi coniuauerint. I V. 425.1.
 Gracchi. VI. 836.5.
 Gracile carmen de syluestri. I. 1.3.
 Gradus de Marte saeuere. III. 34.1.
 Gradus in lectis. II. 1.2. In ædibus principum. II. 442.2. In pyris mortuorum. I V. 672.11. In templis. I. 445.8.
 Gramen pro herba quacunq. II. 469.5.
 Grana pauperum. V. 741.6.
 Grandæco de frugibus. IV. 393.13.
 Grator pro gratulor. IV. 478.2.
 Granis pro bellicoso. V. 426.10.
 Grauitas de amore. I V. 1.2.
 Gremius locus delicatiorum. IV. 80.4.
 Grex etiã de maiori pecore. I. 188.2.
 Grynæus Apollo. I V. 331.7.
 Gubernaculum. V. 172.5.
 Gubernator quis. V. 8.5.
 Gubernatoris nautici diligentia. V. 852.1.
 Gyarus insula. III. 73.7.
 Gynaconitis. II. 483.6.
H
 Habena de nauibus. V. 1.3.
 Habena de ventis. I. 54.23.
 Habet in victoria. V. 151.1.
 Habuisse, vox infelix. II. 318.11.
 Haecenus, quid sit. V. 56.5.
 Gela vrbs. V. 558.2.
 Hamatae loricæ. V. 96.11.
 Gemitus virorum fortium. I. 96.11.
 Gemo vnde ductum. V. 398.14.
 Gener quis sit. II. 336.8.
 Generans pro Sole. I. 309.3.
 Genetæus Iuppiter. I. 732.6.
 Genialis lectus. I V. 492.6. & V. 595.16.
 Genij locorum. V. 94.1. Dæmones sunt. ibid.
 Geniorum discrimen. V. 94.1.
 Genitor, & Genitiuus Apollo. III. 84.8.
 Gens de auiibus. I. 422.15.
 Genu sedes pietatis. III. 607.1.
 Genua in athletis spectanda. V. 426.5.
 Geryon tricorpor. VI. 282.7.
 Germanorum rota. V. 608.10.
 Germanus adiectiuum. V. 104.4.
 Geticus Mars. III. 34.2.
 Getulifortissimi. IV. 35.8. Afrorum, V. 42.8. Leonis. V. 340.6.
 Gladiatorij muneris origo. III. 60.13.
 Gladiatorum elegantia. IV. 259.2.
 Gladius ad caput dormientium. V. 509.12.
 Gleba quod genus sepulturae. V. 363.3.
 Globus de flammis. II. 568.11. De

INDEX

H ostimentum. IV. 416.6.
H ostis pro hospite. ibid.
H ostis vnde dictus. VI. 37.7.
H ostium dona. II. 40.5.
Hum ens umbra, Aurora. III. 588.1.
Hum erili militariū virorū. II. 721.1.
Hunni barbari. I. 565.5.
Hyems pro tempestate. I. 106.21.
Hymenaei fabula, & genus. IV. 90.9.
Hymetria columnae. I. 422.11.
Hymnus in conuiuiō. I. 740.9. Deorū fuit. ibid. etiam Regum. ibid.
Hypathra. IV. 492.3.

I
I pro, E. III. 675.7.
Iaceo, de cadauere. VI. 136.4.
Iactare quid. I. 106.1.
Iam, cum. I. 227.1. iam pridem, ex quo. I. 641.6.
Iani portas ter Augustus clausit. I. 295.4. Iana pro opportunitate. II. 650.9.
Ianuæ domorum foras aperiri solitas. I. 445.10.
Ianus dictus Oenotrus. I. 583.12.
Iarba historia. IV. 352. & 206.5.
Iaspidis genus. IV. 259.2.
Icari fabula. VI. 27.5.
Ida. V. 244.14. Ida Cretae. III. 99.3.
Idalij vis etymon. I. 671.11.
Idomeni historia. III. 118.6. & 394.6.
Iecur sedes libidinis. VI. 389.8. & 595.7.
Igni purgantur mortui. VI. 398.4.
Ignis ferrumque adag. II. 577.4. Ignis de stellis. III. 578.7. De amore. I. V. 54.1. Agitatione augetur. VI. 580.6.
Ignis religio. II. 287.9. Ignis Vestalis materia. ibid. Religiosus nō solum inter gentiles. ibi. ignis cōparatio. II. 298.7. Regiū praelagiū. II. 673.5.
Iperuigil. IV. 196.3. Ignis fulminei ad nostrum discrimen. VI. 580.11.
Iliæ tria nomina. I. 265.10.
Iliaca mala. III. 372.7.
Ilicet. II. 420.4. & VI. 226.8.
Ilicis firmitas. I. 202.10.
Iliona, & Laodice eadem. I. 647.13.
Ilium vnde dictum. III. 1.5.
Ille de amantibus. IV. 416.13.
Imago mortis quid. II. 361.10. Animæ. IV. 651.5.
Imber pro quacūque aqua. I. 106.23.
Imitationis nouum genus. IV. 140.2.
Immane pro magno. VI. 9.15.
Immitto de aquis. V. 139.7.
Immoderatio Circi. V. 339.9.
Immolatio post pugnam. V. 473.3.
Immolo quid. II. 132.1.
Imperator sine auspiciis nō discedebat. II. 176.2.
Imperatores Romani æterni. I. 265.17.
Imperium pro imperatore. IV. 227.2. Incommunicabile. VI. 826.7.
Impetratiua angustia. VI. 190.2.
Impingo de fluctibus. V. 799.4.
Impleo ad animum. I. 716.2.
Impluuiata vestis. I. 265.21.
Imprecationes. IV. 607.8.
Improbis quid sit. IV. 408.4.
Impubes. V. 545.2.

Impunc. VI. 867.8.
In, ante. IV. 20.7.
Inane de mari & aere. V. 264.8.
Inanis tumulus. III. 301.7.
Inanitas subterranea. VI. 264.8.
Inanitas subteranea. VI. 264.8.
Incessus Deorum. IV. 450.15.
Incessus vnde dictus. VI. 136.5.
Incidere in Lacones tanquam in Si- cyonios. II. 396.4.
Incomes. II. 451.6.
Inconstantia, amoris nota. IV. 74.2. & 80.2.
Indago venatoria. IV. 115.6.
Inde vbi, inde vt. III. 60.16.
Indico vox sacrorum. III. 259.6.
Indictiua sacra quæ. I. 635.2.
Infantes in primo aditu inferorum. VI. 424.3.5.
Inferi veteribus fabula. IV. 30.7. & V. 1.886.3. Inferi veteribus qui VI. 363.1. & 608.1.
Inferiæ. III. 60.10.
Inferium vinum. VI. 37.2.
Infernaluno. VI. 136.2.
Infernates arbores. I. 69.3.
Inferni iter iremeabile VI. 124.4. & 424.2.
Infernis sacris amores soluebantur. IV. 630.6.
Inferorum Diis nigra hostia. VI. 236.10. Inferorum caligo. VI. 264.5.
Flumina. VI. 295.1. Iudices V. I. 559.5.
Infilare. II. 420.11.
Infecto. IV. 20.2.
Infia in sermone conuiuij quid sit. I. 693.9.
Infrañi equi ferociores. IV. 35.9.
Inglomero de nubibus. V. 8.12.
Ingredi pro gradi. VI. 156.2.
Ingredior de victoribus. V. 529.7.
Inhibet aus. VI. 9.9.
Iniectio terræ pro sepultura. VI. 363.3.
Initium Æneidos. I. 1.1.
Iniusti sacris arcebantur. VI. 255.4.
Infania Circi. V. 139.9.
Infanus. III. 441.3. Infanus labor pro magno. VI. 124.12.
Inscribere pro Sulcare. I. 470.18.
Insepulti arcebantur ab inferis. VI. 317.4. Errabant annos centum. VI. 363.1.
Inserat fenestraz quid. III. 143.5.
Infertorium. II. 664.6.
Insigne nauium. V. 114.2.
Instar. VI. 854.10.
Instauro vox sacrorum. IV. 54.16.
Insto. II. 241.4.
Instrumenta venatorum duplicia. IV. 129.4.
Insulæ Acolia. I. 54.5. & nomina ibid.
Insulæ errantes multæ. III. 73.5.
Insularum opes pro magnis. II. 21.3.
Insulto sumptum à canibus. I. 328.5.
Intacta de virgine. I. 347.4. In sacris ibid. Intacta victima. VI. 37.2.
In tantum. VI. 867.6.
Integer sanguis. II. 632.6.
Intento. VI. 559.10.
Interior pro sinisterior, in Romano Circo. V. 159.6. Interior pro dex- terior. ibid.
Intuitio, eorum qui odio alios habet. IV. 362.1.
Intus canere, & extra. V. 159.6.
Inuentores artium. VI. 660.3.
Inuisus quid proprie. II. 567.6.
Inuitis Diis, prouerb. II. 396.6.
Inuocatio Poëtarum. I. 12.1.
Ioannes Austriacus. V. 741.11. & VI. 767.3.
Ioannis Marianæ elogium. IV. 35.13.
Ionium mare vnde dictum. III. 655.12.
Ionum mos in sacris. II. 223.1.
Iopæ etymon. I. 740.13.
Iouis Olympici materia. I. 583.12. in- cunabula vbi. III. 99.1.
Iphigeniæ historia. II. 114.4.
Ipsa Antandros. adag. III. 1.8.
Ipsæ in Poëtis non redūdāt. IV. 265.5.
Ira in corde gignitur, in pectore ali- rur. I. 54.2. Ira in amātibus. IV. 305.1. Ira, & lenitas simul in amātibus. IV. 305.6.
Ira magnæ nota. I. 128.14. Ira cau- sa. IV. 362.3. Ira sedes cor. I. 54.2. descriptio. I. 295.5.
Ira Deorum. I. 12.6.
Ira notæ. III. 655.5.
Ire pro mori. IV. 381.1.
Iridis colores. IV. 688.13. Celeritas. V. 603.4.
Iris cur rosca. IV. 688.13. Iris vnde dicta. V. 603.2. Dea veteribus. V. 613.6.
Iriugo de amore. I. 693.2.
Italia cur dicta Oenotria. I. 526.10. vnde dicta. ibid. 11. & III. 521.3.
Mundi parens. III. 90.10.
Italix antiquus limes. I. 1.9. Num- mus. I. 12.18.
Itaque, ergo. IV. 20.7.
Iterumque, iterumque. III. 433.2.
Ithacus. II. 122.4.
Iubæ, equorum proprie. II. 199.11. De plantis. ibid.
Iubar de Sole & Lucifero. IV. 129.2. tubeo verbū militare. V. 8.8. & 375.7.
Iucundi acti labores. I. 202.6.
Iudices ludorū, quo loci sit. V. 387.2. Iudices inferorum. VI. 559.5.
Iuga Iuno. IV. 12.3.
Iuga nauium. V. 132.4. & V. 1398.10.
Iugalis Iuno. IV. 54.10. Lectus. IV. 492.6.
Iugulo inauspicatum. VI. 236.16.
Iugum nubentium. IV. 12.3. Iugum montium quid. VI. 666.7.
Iulij Cæsaris apothecosis. I. 265.30. Victoriæ. ibid. 31.
Iulius Cæsar Britanniam adiit. I. 265.26. Ab Iulo. I. 265.28.
Iulus præ nomen est, & cognomen. I. 265.3. Quid proprie. ibid.
Iuno Sami nata. I. 12.12. Hastata, Cu- rritis, O αλορμία, Equestris. I. 12.13. Præst regnis. I. 12.15. & 69.17. Spreta ab Antigone. I. 12.25.
Quando Romanis placata. I. 265.19. Iuno Regina. I. 38.18. & II. 234.8. Vna è Penatibus. III. 433.3. Ar- giua.

RERVM ET VERBORVM.

giua. III. 537.11. Lacinia. III. 551.2. Iuga, & Sorigena. IV. 12.3. Cui- xia. IV. 54.2. Iugalis. IV. 54.10. Cur dicta interpret. IV. 607.3. Reti- nentissima irarum. V. 603.3. In- ferna. VI. 136.2.
Iunonis ægis. I. 12.13. Currus. I. 12.14. Fulmen. I. 38.12. Incessus. I. 38.17. Peplum. I. 483.4. Asyla. II. 747.9.
Iuppiter spectator. I. 227.2. Inter Deos Penates. I. 373.9. In taurum versus. I. 661.8. Hospitalis. I. 732.6. Generatus. ibid. Præerat secundis mensis. ibid. Hercæus. II. 506.6. Hermæus. ibid. Creticus. III. 99.1. Prædator. III. 219.2. Pater vatic- niorum. III. 245.2. Epō. IV. 206.4. Nuptialis. IV. 368.4. Tro- phonius. VI. 9.3. Feretrius. VI. 854.2.
Iuramenta amantiū nulla. VI. 450.7.
Iuramentum per cineres. II. 431.1. Per ossa. ibid. Per capita. IV. 331.14. Per capillum. ibid.
Iuris etymon. I. 188.10.
Ius dicere, & iudicare, diuersa. VI. 424.11. Ius defunctorum in sepulchris. VI. 500.5.
Iulia pro fatis. IV. 368.10.
Iuuenes dicebantur Heroës. I. 118.10.
Iuuentutis nota ardor. VI. 110.
Iuuenum mores. V. 172.1.
Ixionis fabula. VI. 595.12. Supplicii. V. 1608.10.

L
Labor de agricultura. II. 298.11.
Labores sibi inuicem succedūt. III. 492.3.
Laborum tolerantia. I. 202.10.
Labyrinthus. VI. 72.7.
Lac in sacris mortuorum. III. 60.12. & V. 72.7.
Lacedæmoniorum ingenia vasa. III. 394.3.
Lacertus quid sit. V. 139.3.
Lacinia Iuno. III. 551.2.
Laconica calceamenta purpurea. I. 339.2.
Lacorum ἐπιλασία. I. 539.7.
Lacrymæ ex gaudio. I. 457.6. Rerū. I. 457.9. Poit stuporē. I. 11.310.4.
Supplicium. III. 607.1. Ad exitum sermōnis. IV. 30.2. Heroum. VI. 1.3. Funeris. VI. 212.12.
Lacrymarum vis. I. 141.4.
Lado de offensa Deorum. I. 12.4. & I. 176.9.
Lana quæ vestis & vnde dicta. IV. 259.5. Ad sacra, regium indumen- tum. ibid.
Lābo de igne. II. 673.6. & III. 568.12.
Lampadū iactatio in sacris. VI. 509.7.
Lanarum in tēplis origo. IV. 450.11.
Laocoontis angues. II. 199.9. Filio- rum nomina. I. 212.4.
Laodice & Iliona eadem. I. 647.13.
Lapidatio sepulturæ genus. VI. 363.3.
Lapidibus obruebantur noxij. ibid.
Laquearia. I. 727.2.
Lauria multa. II. 195.3.
Larus auis sacra Mercurio. IV. 252.5.
Læthænes Olynthum vendidit. VI. 604.14.
Laret æquor classibus. IV. 571.14.
Latini Reges antiquissimi. I. 19. Vn- de dicti. ibid.
Latium vnde dictum. ibid.
Latonæ sacra Delos. IV. 140.4.
Latus tegere quid sit. V. 159.6.
Latina littora. I. 1.11.
Lauinij conditor Æneas. I. 258.8.
Laurea in cerraminibus. V. 529.6.
Laurus Phœbi. III. 90.3. vaticinan- tium. III. 359.5. Victori nauali da- tur. V. 244.3. Triumphantium etiā in manu. V. 529.6. Ad lustratio- nem. VI. 226.6.
Laus pro rebus gestis. I. 457.8.
Lax, idest, fraxus. II. 86.5.
Leberide inanior. II. 469.7.
Lebetes in præmium. V. 258.5.
Lebetum duo genera. ibid.
Lectisternium. V. 55.6.
Lectus mensarum. I. 693.9. Lectus iu- galis, Genialis, Aduersus. IV. 492.6.
Legere in mari quid. III. 289.5.
Legifera Ceres. IV. 54.6.
Lemnifici in palmis. V. 268.1.
Lemurum terriculamenta vnde na- ta. IV. 481.7.
Lenæus Bacchus vnde. IV. 206.3.
Lenio pro minuo. I. 445.12.
Leones fului generosi. II. 721.1. Getu- li. V. 340.6.
Leonis oculi. VI. 295.10.
Lethe inferorum. VI. 703.4. Flu- uij Hispaniæ. VI. 735.5.
Leucates. III. 274.1.
Leucothoë pro Aurora. IV. 584.4.
Lex Iulia de adulterijs. VI. 489.3.
Libare dapes quid. V. 84.7.
Libatio fiebat mero. I. 732.3.
Libatio in mare. V. 762.13.
Liberi similes parentibus. V. 575.1.
Libo verbum mortuorum. III. 301.4.
Liburni. I. 246.3.
Lilybæum. III. 692.11.
Limbis vestium. IV. 129.10.
Limbolarij. ibidem.
Limen sceleratum. II. 241.3. Pro op- portunitate. II. 650.9. In Circo quid. V. 315.2.
Limina amicorū cū floribus. VI. 398.6. Limina vnde infamia. V. 559.3.
Liminis religio. II. 483.7. & III. 344.7.
Lingua exserta deebriis. VI. 817.8.
Lingua auium. III. 359.8.
Linquo de morte. III. 132.5.
Linum catagraphon. III. 482.2.
Liquor de morte. III. 394.4.
Litare quid. IV. 45.4.
Litus de Troiano tractu. I. 1.557.6.
Littus & ripa commutat signifi- ca. III. 352.1. Littus etiam de fluiuis. VI. 329.6.
Litur quid. VI. 156.11.
Liuor de aquis inferorum. VI. 317.1.
Locri Italiæ. III. 394.4.
Locus sumus cōuiuij, & imus. I. 693.9.
Longa vnde dicta Alba. I. 265.6. Ab

Lucifer pro die. IV. 61.
Lucis lætitia. VI. 363.1.
Lucorum etymon. VI. 666.6.
Luctus descriptio. VI. 273.3.
Ludouici Gufmanij elogiū. VI. 580.8.
Lugentes campij iuxta Cocytum. VI. 440.1.
Luna plena Græcis auspiciata ad bel- lum. II. 250.7. Luna Deus. I. 632.2. Luna cur incerta. VI. 264.9.
Lunaria omnia in vsu Magiæ. IV. 512.3.
Lunatum agmen de Amazonibus. I. 483.19.
Lupa Romuli. I. 265.11.
Lupanaria olim in littoribus. I. 617.6.
Lupi comparatio. II. 355.1.
Lupi Scyllæ. III. 420.11.
Lupus cultus vt Deus. IV. 331.8.
Lustralis aqua Christianorum. VI. 226.4. & 628.4.
Lustratio necessaria ad sacra omnia. VI. 226.4.7.
Lustricus dies. V. 762.2.
Lustrum continebat annos quatuor. I. 265.22.
Lux pro vita. I. 548.2. & IV. 30.3. & 450.4. & 630.1. Lux blandimenti genus. II. 281.1. Lux alba. IV. 584.4. Lux incerta. VI. 264.9. Lux pro die. VI. 347.7.
Luxus de conuiuiis. VI. 595.18.
Lychnus. I. 727.6.
Lychnuchus quid. I. 727.7.
Lycius Apollo. IV. 331.8. Eius origo. ibid.
Lyra in conuiuiō. I. 740.10. Diuersa à cithara. ibid. heptachordos. V. I. 637.12.
Lymæssus. II. 298.3.

M
Machaon dux. II. 250.12.
Madidus ad vnguenta. IV. 206.17.
Mæandrii fluminis elogium. V. 244.10. Mæandri in lacunaribus. ibid.
Mæandricum genus vestis. ibid.
Magarum habitus. IV. 504.5. susurrus. VI. 489.1.
Magicam detestati Romani. IV. 492.2.
Magicum carmen. VI. 236.14.
Magis atque magis. II. 298.2.
Magister de rectore nauis. V. 852.14.
Magna corpora pulcra. I. 69.8.
Magni Dij. III. 1.12. & 259.5. De terre- stribus.

stribus, VI. 236. 15. Magna Numina qua. III. 623. 7.
 Magno corpore athleta. V. 409. 5.
 Magnus annus. III. 274. 11.
 Mahometes Imperator Turcarum. I. 265. 31.
 Maiora esse defunctorum omnia apparent. II. 768. 4. Maiora auspicia qua. III. 369. 8.
 Maius mensis Scirophorion. II. 13. 6.
 Mala Iliaca. III. 172. 7.
 Male. IV. 6. 2.
 Malea. V. 183. 9. 4.
 Mali nautici diuisio. V. 72. 6.
 Malignum quid sit. V. 654. 1.
 Malorum gnari misericordes in alios. I. 617. 10.
 Malus de simularore. I. 347. 8. Pro venenato. II. 469. 4.
 Malus nauis vnde dictus. V. 500. 3.
 Mamma vox Graeca. I. 483. 21.
 Mandatum quid. VI. 98. 11.
 Manes errabant, non rite conditi. III. 60. 2. Manes pro cadauere IV. 30. 7. Manes qui. IV. 425. 2. Manes Heroum honorati V. 42. 7. Manes ad tinnitum aëris exigebantur. VI. 255. 2. Diuiniferi. V. 735. 2.
 Manium euocatio. VI. 255. 3. Silentium. VI. 64. 2.
 Mantilia picta eduliis. IV. 206. 2.
 Manubiae Deorum. I. 38. 12. Quid sint. ibid.
 Manus sublatio amicitiae nota. III. 588. 3.
 Manus propictura. I. 457. 2. Pro arte. I. 583. 1. Significat artem. ibid.
 Manus Briarei. V. 1. 282. 3.
 Manuum innexione fiebat salutatio. I. 406. 11.
 Mappa in Circo. V. 124. 5. Mappam mittere. ibid.
 Marcelliatas. VI. 867. 2. Elogium. ibid. 7.
 Marchionis Vallenis elogium V. 654. 6.
 Mare pro aëre. I. 406. 14. Flagitia omnia vendicat. IV. 381. 2. Aperum. V. 8. 1. Rerum genitor. V. 235. 8. Mare magnum quid sit. V. 623. 5. Terræ vinculum. VI. 563. 3.
 Mari sacra fiebant. V. 762. 12.
 Maria dicuntur fluij. I. 146. 7. Clausa. I. 1105. 5. Aperta. ibid. Quando claudiebantur. IV. 305. 4. Prona, aperta. V. 201. 7.
 Marij historia in persona Sinonis. II. 132. 3.
 Maris etymon. V. 151. 3. Infidelitas. V. 843. 5.
 Maritus etiam de non coniuge. IV. 534. 3.
 Marmor Pari. III. 118. 12.
 Marpesus. VI. 467. 4.
 Mars Geticus. III. 34. 2.
 Martis duo templa. III. 34. 1.
 Masculum genus infulis. III. 259. 11.
 Massyli Afrorum. IV. 478. 8.
 Matrimonium stabile. I. 69. 9.
 Matronae ante aras cum facibus. IV. 54. 15.
 Maturus. I. 128. 15.
 Maturum de aetate. V. 72. 2.
 Maurusij. IV. 206. 1.
 Medius locus in conuiuio honestior. I. 693. 9.
 Megara maxima Furiarum. VI. 595. 19.
 Megara. III. 675. 10. Megara quomodo capta. II. 265. 4.
 Meliboea purpura. V. 244. 11.
 Melior victima. V. 473. 5.
 Mellis perfectio vltima. I. 422. 16.
 Mellita veteribus in vsu. IV. 478. 11.
 Dabantur mortuis. VI. 417. 7. & canibus. ibid.
 Membrorum decurtatio ignominiosa. VI. 489. 3.
 Memnij à Mnestheo. V. 114. 3.
 Memnon, filius Aurora. I. 483. 16.
 Niger ibid. 17. & 752. 3. Memnonis statua vocalis. I. 752. 3.
 Memoro cur Poetae. I. 12. 3.
 Mens animi. VI. 9. 4.
 Mensa proferculis. I. 727. 2.
 Mensae oraculorum. II. 747. 13.
 Mensam remouere. I. 212. 10.
 Mentis aëstus varius. V. 700. 2.
 Mentum contingebat qui supplicabant. III. 607. 1.
 Mercurij etymon. I. V. 219. 5. Talaria, plantaria, alae in pedibus, galeo, comis. IV. 238. 2. Virga. IV. 238. 6. Serpentes, caduceum. ibid. Hecma. II. 506. 5. Sacrum. V. 1. 735. 6.
 Mercurio libabatur in fine mensarum. I. 732. 6.
 Mercurius pater eloquentiae. I. 301. 1. Planeta. I. 301. 5. Somno praefert. I. 732. 6. Deductor animarum, Emisarius, inde dictus Cyllenius. IV. 238. 7. & 252. 3. Damnatus ad mortem dicebatur Mercurius. IV. 238. 10. Cur iuuenis. IV. 553. 5.
 Meretrices olim in angiportis. VI. 440. 5. In templo Veneris. ibid. Sepulcrales. ibid.
 Meridies noctis. I. 732. 7. & VI. 535. 1.
 Merum in honorem defunctorum. V. 72. 5.
 Metaphorae semel assumptae harendum. II. 526. 2.
 Metaphorarum commutatio. V. 675. 4. Inter elementa. V. 201. 9.
 Metior, de mari. V. 623. 4.
 Metiri de nauigationibus. II. 176. 6.
 Metuo quid sit. I. 54. 20.
 Metus & timor distinguuntur. ibid.
 Metus & spes affectus validissimi. I. 212. 12.
 Mica quid sit. IV. 393. 7. Mica thuris. V. 741. 6.
 Militaria cōsilia debet latere. II. 21. 6.
 Militarum virorum lati humeri. II. 721. 1.
 Milites Eucari, Tumultuarij, Rogati. II. 152. 6. Milites in re maris qui. V. 183. 2.
 Militia dabatur sortito. I. 509. 4.
 Millenarius numerus Elysiarum. VI. 735. 4.
 Minae muros. IV. 80. 6. Minae de aquis. VI. 98. 10.
 Minerua praedatrix. III. 219. 2.
 Minerae acres oculi. I. 162. 13. Cur huic sacrae arces. ibid. 3.
 Ministri plurimi in infans epulis. I. 703. 6. Ministri coniuuio. ibi. 10.
 Minoislogia. VI. 424. 11.
 Minotauri forma. VI. 9. 24.
 Minotauris mittebantur quatuordecim corpora. VI. 9. 20.
 Misce. I. 732. 3.
 Miseri ad aras confugiunt. V. 518. 3.
 Miseror de amantibus. IV. 368. 3.
 Mitra quibus in vsu. IV. 206. 17. Probrosa. ibid.
 Mœchi poena. VI. 489. 3.
 Mœnia & muri distinguuntur. II. 234. 2.
 Moeror in amantibus. IV. 305. 1.
 Mola Graecorum diuersa à Romana. II. 132. 1. Mola fallax. V. 741. 5. Cur casta. ibid.
 Molendi ratio duplex. I. 178. 10.
 Mollicies de arte cudendi aëris. VI. 847. 3.
 Momentum librae. II. 114. 1.
 Monco verbum augurum. III. 433. 1.
 Monile. I. 647. 14.
 Monitus de oraculis. IV. 279. 2.
 Mons aquae. I. 106. 5.
 Monstra in comitatu Proserpinae. VI. 255. 3.
 Monstrum. II. 241. 5.
 Monumentum quid. IV. 212. 4.
 Montes omnes sacri Dianae. I. 498. 6. Montes septem Romae. VI. 777. 10.
 Morbus. VI. 273. 5.
 Mordeo. I. 265. 1.
 Mori in bello honestissimum. I. 96. 2. & II. 309. 9. & 506. 4. In patria felix. I. 96. 10. Sub hoste fortissimo gloriosum. I. 96. 12.
 Morientium spiritus à cognatis excipiebatur. IV. 672. 10.
 Morituri quæuis remedia occupant. II. 483. 7.
 Mors in aquis exitiabilis. I. 96. 2. Pro patria laudabilis. I. 96. 6. Ignaua quæ. I. 96. 12. In aquis ignaua ibid. Cur frigida. IV. 381. 5. Mors duplex. IV. 688. 9.
 Mortalis. II. 265. 9.
 Mortis eogia. IV. 450. 2. Mortis tria genera. VI. 424. 8.
 Mortui inferis cari. I. 391. 2. Saepe viuus occurrunt, & vexant. IV. 381. 7. Culti à veteribus. I. V. 425. 2. In honore. V. 779. 6. Cur calida abluerentur. VI. 212. 9. Vngebantur. V. 1. 212. 16. Coronati efferebantur. IV. 504. 2.
 Mortuis oculi aperiebantur in rogo. IV. 238. 11. Mortuis dabantur mellicia. VI. 417. 7.
 Mortuo

Mortuorum conclamatio. I. 212. 14.
 vmbrae cur magna. IV. 651. 5. Saera annua. V. 42. 4. Coena. V. 55. 6. & V. 1. 212. 20. Cineres rigabantur. VI. 226. 2.
 Moueo de magno molimine. I. 265. 1.
 Mucro de viro forti. VI. 836. 7.
 Mugio magarum. VI. 255. 2. 3.
 Mugitus victimae. I. 223. 1. De tonitru. III. 655. 14.
 Mulcere, & tollere fluctus opponuntur. I. 69. 2.
 Multatitia pecunia. III. 274. 13.
 Multis ictibus quercus. II. 621. 2.
 Mummius delcuit Corinthum. VI. 836. 1.
 Mundi anima. VI. 722. 4.
 Mundus in partes tantum duas diuisus olim. I. 373. 16.
 Munera & dona vti distinguuntur. V. 42. 12. Munera de mortuis. VI. 867. 12.
 Munus quid. V. 635. 11.
 Murex. V. 201. 4.
 Muri, & mœnia distinguuntur. I. 234. 2.
 Murmur de aquis. J. 54. 13. De Manibus. IV. 450. 13.
 Muiria Venus. VI. 440. 6.
 Musæ in Achate. I. 309. 5.
 Musæi elogium. VI. 666. 1.
 Musica in conuiujs. I. 740. 7. In fine coniuuij. ibid. 8.
 Musici elegantiae studiosi. I. 740. 12.
 Musicorum vestis purpurea. VI. 637. 10.
 Mycenæ pro Græcia. II. 176. 5.
 Mycon cur celsa. III. 73. 6.
 Myrmidones. II. 1. 7.
 Myrmillones. ibid.
 Myrtus in litore. III. 22. 2. Sacra Veneri. V. 72. 1. Dicata coniugijs, coronaria. ibid.
 N
 Narytij. III. 394. 4.
 Nato de nauibus. IV. 393. 4.
 Naturalis, Fatalis, Fortuita mors. IV. 651. 4.
 Nauæthus fluius. V. 654. 6.
 Naucleri habitus. VI. 295. 11.
 Naucratis corona. V. 72. 1.
 Naues aratae, & rostratae. I. 383. 3. Veluolæ. I. 227. 3.
 Nauium incendij historia. V. 654. 6.
 Nautarum fedulitas. VI. 1. 9.
 Nautij in custodia Palladis. V. 700. 3.
 Naxi etymon, Naxi plures. III. 118. 9.
 Ne fræna tractes puer. I. 470. 15. Ne moue cæmarinam. III. 692. 6.
 Necessitas mater Parcarum. I. 12. 20.
 Nectareus. I. 406. 3.
 Nemoensis Rex. V. 1. 136. 1.
 Neptuni equi. I. 146. 13. vxor Salacia. V. 235. 9. Comitatus per maria. V. 816. 1. Iudi. V. 816. 2. Etymon. VI. 563. 3.
 Neptuno sacra littora. I. 199. 6. oculi carulei. VI. 398. 9.
 Neptunus Παιστήριος. I. 128. 4. Delphino infidet. I. 146. 13. Quassator. II. 601. 8. Troianos muros fabricauit. III. 1. 7. Cur Ægeus. III. 73. 2. Pater. V. 235. 9.
 Nereus pro Neptuno. II. 407. 5.
 Neritos. III. 259. 12.
 Nero cognomen, & Prænomen. I. 265. 3.
 Neutra nulla. II. 533. 9.
 Ni pro ne. III. 675. 7.
 Nicopolis vrbs. III. 274. 8.
 Nigrae hostiae manium. V. 724. 7. & VI. 236. 10.
 Nigri fluctus in tempestate. V. 1. 3.
 Nili ora septem. VI. 788. 10.
 Nitens, id est, pinguis. III. 13. 10.
 Nix rubescit vetustate. I. 583. 8. Nix Atlantis. IV. 245. 7. Nix purpurea. VI. 637. 5.
 Noctes diésque, adag. VI. 124. 3.
 Noctis definitio. II. 50. 3. Diuisio III. 578. 8. Bigæ & quadrigæ. V. 709. 8. Purgatio. V. 741. 2.
 Noctis multae vrbes captae. II. 265. 1.
 Noctu apparebant idola. V. 724. 8.
 Nomades, aut Numidae. I. V. 305. 15.
 Nomen pro fama. I. 598. 11. inditum. VI. 372. 6.
 Nomentum. VI. 767. 5.
 Nomina locis imponebantur. VI. 226. 1.
 Nonus dies cur facer mortuis. V. 762. 2.
 Noster eris. II. 141. 10.
 Nouemdialia sacra. V. 55. 9.
 Nouenarius numerus pro quolibet. VI. 434. 7.
 Noui orbis vaticinium. VI. 788. 6.
 Nox particeps sapientiae. I. 309. 1. Patrens curarum. I. 661. 4. Intempesta. III. 578. 8. Mater Somni, & Mortis. VI. 273. 10. Cur humida. II. 1. 10.
 Noxij conorto capite trahebantur. II. 544. 4.
 Nubendi mos in confarreatione. IV. 368. 8.
 Nubens femina transibat in domicilium mariti. III. 289. 9.
 Nudipedalia. IV. 512. 8.
 Nudo de bello. V. 575. 4.
 Numæ elogium. V. 1. 808. 3. Numæ lex de opimis explicata. VI. 854. 8.
 Numen quid sit. I. 12. 4. Numen alienum, quid. II. 396. 2. Numen de mari. V. 762. 7.
 Numerus finitus pro infinito. I. 96. 4. Duodecimis auspiciatus augurij. I. 391. 6. Numerus par facer inferis. VI. 236. 8.
 Numina in scutis. II. 396. 2. Numina magna quæ. III. 623. 7.
 Nupta ligabatur vincolo cum coniuge. IV. 12. 3.
 Nuptiae ante Aras. IV. 54. 5. Per cœmitionem. IV. 90. 14. Screno celo fiebat. IV. 160. 4.
 Nuptiales Dij. IV. 54. 10. Nuptiales

voces contumeliosae. IV. 206. 12.
 Nuptialis Iuppiter. IV. 368. 4.
 Nuptialia auspicia. I. 635. 2.
 Nuptiarum omina. I. 347. 6. Auspex. I. V. 45. 1.
 Nuptias praecedebant sacra. III. 132. 4.
 Nyctelia. IV. 296. 13.
 Nymphæ Deorum administræ. I. 69. 7. Marinae. V. 816. 6. Nymphæ pro lymphis. I. 703. 3.
 Nympharum vlulatio. IV. 160. 6.
 Nylia India vrbs. VI. 788. 20.

O
 Charum caput. IV. 331. 14.
 Ob pro circum. II. 601. 4.
 Oblatina auguria. VI. 190. 2.
 Obliquare sinus velorum. V. 8. 9.
 Obscena. III. 229. 6. & 359. 11.
 Obscens Fortune. II. 386. 3.
 Obtestatio per sidera. III. 588. 8.
 Obuius in re hostili, & obiter. II. 492. 8.
 Occentatio quid. II. 122. 3.
 Oceanus amnis. VI. 563. 3.
 Oculi comedunt, vescuntur. I. 457. 11. In præcipua parte pulcritudinis. I. 583. 9. Serpentibus renascuntur. II. 469. 7. Oculi ebriij. I. 752. 2. Dantur Soli. IV. 607. 1.
 Oculorum sensus efficacissimus. I. 106. 14. Oculorum ardor in nota furoris. IV. 642. 1. & Diuinitatis. V. 635. 7.
 Oculus vox blandientium. I. 583. 9. Prouerbialiter. II. 281. 1.
 Oderint, dum metuant, vox tyrannica. I. 347. 15.
 Olor nota diuinitatis. I. 406. 4.
 Odoramentorum in factis origo. V. 741. 7.
 Oenotria cur dicta Italia. I. 526. 10.
 Olla cibus canis. VI. 417. 8.
 Offensio ad limina. II. 241. 3.
 Olee in ministerio mortuorum. VI. 226. 6.
 Oleo qui vteretur in ludis. III. 274. 9.
 Oleum in sacris. V. 1. 212. 21. Cur in ministerio mortuorum. ibid.
 Olim. V. 124. 5.
 Olli. I. 258. 1.
 Oliua in sacris. VI. 226. 6. Oliua coronabantur sacrificantes. V. 762. 11.
 Oliuæ in coronis certaminum. V. 303. 4.
 Olympi etymon. IV. 265. 7.
 Olynthus. V. 1. 14. Olynthum vendidit. Lathenes. VI. 608. 14.
 Omen firmare. II. 687. 4.
 Omina nuptiarum. I. 347. 6.
 Onogoris. VI. 226. 11.
 Opertanca sacra. VI. 136. 3.
 Operto capite fiebant sacra. III. 394. 9. vnde hic mos ibid. & III. 537. 9.
 Opertus Deus pro Plurone. VI. 136. 3.
 Opima spolia quæ. VI. 854. 2.
 Oppidis vnde plerunque nomina. III. 301. 3.
 Optare pro eligere. I. 422. 6.
 Opus de pictura. I. 457. 3. De lanificio. V. 268. 8.
 Ora

Orz pro funibus. I V. 571.11.
 Oracula ex queru, & rupe. III. 441.
 4. Oracula ambigua. VI. 98.2.
 Oraculorū inter gētesinitū. VI. 37.12.
 Oram soluere quid. I V. 571. 12.
 Oratio abrupta. I. 12.8.9.
 Oratores stabant. VI. 305.5.
 Orbis annuus. V. 42.4.
 Orci etymon. VI. 273.2.
 Orcus pro Plutone. ibid.
 Ordines quinque apud inferos. V I. 477.1.
 Ordior ad sermonem. II. 1.3.
 Oreades. I. 498.9.
 Orestis fabula. IV. 469.2.
 Oriētales sūt ingenij mitiores. I. 565.5.
 Orion sidus noxium. I. 539.1. Aquo-
 fus. IV. 45.6.
 Orionis historia. III. 506.8.
 Osculum pro paruo ore. I. 258.4.
 Ossilegium. VI. 226.3.
 Ostendo de arboribus. VI. 867.2.
 Ostim pro portu. V. 268.5.
P
 Pacis nota. II. 21.8.
 Pachyni etymon. III. 692.4.
 Pacta firmabantur data dextera. III. 607.3.
 Pacton genus nauium. VI. 398.15.
 Pæanes duo. VI. 648.9. Pæan vox
 generalis. ibid.
 Pædagogi. V. 545.1.
 Palamon Delphino insidet. V. 816.7.
 Palamedis historia. II. 77.4. Mors. 6.
 Etymon, & elogia. 7.
 Palatinus Apollo. VI. 56.10.
 Pales Deus. II. 632.2.
 Palæstra de quo genere ludorum. III. 274.9. Palæstra pro loco. VI. 637.7.
 Palæstræ generale nomē. VI. 637.7.
 Palla demissa ad pedes fuit femina-
 rum, & virorum. I. 647.3. Palla Fu-
 riarum. V I. 548. 7. Citharædo-
 rum. VI. 637.10.
 Palladij historia. II. 162.2.
 Palladis fulmē. I. 38.12. Simulacrum.
 II. 162.15. Etymon. II. 162.16.
 Pallas vtitur Iouis fulmine. I. 38. 12.
 Præfædificiis. II. 13.6. Urbibus.
 II. 40. 1. Pallas Deus. II. 632. 2.
 Tritonia. II. 223.6.
 Pallor vnde. II. 212.1.
 Palma præmium potissimum. V. 104.
 11. Palma in remo. V. 159.3. Palma
 pro victoria. V. 315.2. Commune
 præmium. ibid. & V. 461.9.
 Palmes vitis. V I. 226.6.
 Palmula. V. 159.3.
 Palmum. IV. 129.4.
 Paludamentum, & chlamys. idem. V. 244.7.
 Pan dictus Ephialtes. V I. 580.3. Pan
 inuus. V I. 767.10.
 Panathenaica celebritas. I. 483.4.
 Panda Dea Pacis. II. 21.8.
 Pandora. VI. 255.3.
 Pantagia fluiuius. III. 675.9.
 Panthera venatoria. IV. 129.4.
 Panthus. II. 318.1.
 Papauer in mellitis omnibus. IV. 478.11.
 Paphia Veneris simulachrum. I. 406.
 20.
 Paphos sacra Veneri. I. 406.17.
 Parazonium. VI. 258.1.
 Parcaum etymon. I. 12.20.
 Parelcon. V. 387.5.
 Parens quid. III. 90.9.
 Parentes volunt præuenire filiorum
 necem. II. 533.5.
 Parentes optant liberos sibi similes.
 IV. 305.22.
 Parentum amorin filios. I. 212. 5. Pa-
 rentum mentio obicienda malis
 liberis. II. 533.6. Parentum amor in
 vnicam tantum sobolem. II. 559.4.
 Pati marmor. II. 118.12.
 Paris mollissimus. IV. 206.15. vnguē-
 tis vsus. IV. 206.17. Sagittarius. VI.
 56.2.
 Patiter atque. IV. 189.2.
 Patus lapis. I. 583.13.
 Parmæ & Clypei discrimē. II. 721.10.
 Parmeno vnde dictus. III. 607.8.
 Paronomasæ lepor. III. 172.8.
 Parthenopæus. VI. 477.3.
 Participium pro participio. I. 231.7.
 Partus semiferi. V I. 9.25.
 Pasco de animo & oculis. I. 457.11.
 Pascor de igne. II. 673.7.
 Passeres ferunt Venerem. VI. 190.4.
 Patales boues. V. 94.4.
 Patavium vnde dictum. I. 246.11.
 Pateo verbum pacis. I. 301.3.
 Pater de Diis omnibus. III. 84.8.
 Patriæ aræ quæ. III. 325.7.
 Patruus. VI. 398.5.
 Pauci milites victores multorum. V.
 741.11.
 Pavidorum, Phœbadum, Ebriorum
 deceptiones. IV. 469.1.
 Pauio quid. III. 90.6. Pro ferio. V I.
 190.5.
 Pauli Æmilij victoria. VI. 836.2.
 Pavo Iunonius. I. 12.12.
 Pauor quid propriè. III. 90.6.
 Paupertas militiæ causa. III. 609.9.
 Pax in sacris. III. 369.2. Pax pro gra-
 tia. IV. 54.4.
 Pecten muscorum. VI. 637.15.
 Pectus sedes curarum. I. 231. 1. Sa-
 pientiæ. I. 661.1. Timoris. II. 223.9.
 Amoris. IV. 112.
 Pedibus aliorum prouoluebantur
 supplices. III. 607.1.
 Pedicæ. IV. 129.4.
 Pelagus. I. 246.8. & V. 8.1.
 Pellicio vnde ductum. II. 86.5.
 Pellicum vsus. II. 673.4.
 Pello, as. II. 86.5.
 Peltæ scuta Amazonum, & multa-
 tum gentium. I. 483.19.
 Penates. I. 373.9. Eorum forma. ibid.
 Penates absolutè, qui: Urbium,
 Domestici, Magni, & Parui. I. 526.
 6. Penates pro adibus. II. 506.7.
 Penates Diū μεγαλοί, χριστοί, δυνά-
 τοι. III. 433.3.
 Pendco animi. VI. 9.4.
 Penna pro aue. III. 359.9.
 Pentathlum. V. 286.2. & VI. 637.8.
 Penthei fabula. IV. 469.1.
 Pentheilea. I. 483.20.
 Peplum feminatum, Dearū, Iuno-
 nis, Veneris, Palladis, & c. I. 483.4.
 Per fidem, iusiurand. II. 141.2. Per ci-
 neres, per ossa. II. 431.1.
 Percussio pectoris doloris nota. IV.
 584.6.
 Perdix candoris eximij. I. 583.3.
 Peregrini tractadi humaniter. I. 565.2.
 Perfectio de sacris. III. 172.6.
 Pergama pædificiis altissimis. I. 96.7.
 Pergamum Cretæ. III. 132.1.
 Perimo de vrbe, & c. V. 779.7.
 Peripsema. V. 799.8.
 Perisæ comati. I. 740.12. Ignem ha-
 buerunt pro Deo. II. 287.9.
 Perfurum supplicandi mos. I. 96.2.
 Perfes victus à Paulo Æmilio. VI.
 836.2.
 Pertento verbū blandiens. I. 498. 15.
 Peruiani regni prodigia. III. 568.13.
 Pes nudus in sacris, & hic finister. IV.
 512.8. Pes in re nautica. V. 8.9. &
 V. 827.1. Pedem facere. ibid.
 Pessinuntia Dea. I. 406.20.
 Pestes inferorum. VI. 273.1.
 Pestilentia vnde dicta. V. 675.7.
 Pestis agrorum. III. 132.7. De amore.
 IV. 90.1. Pestis, prouerbialiter. III.
 209.5. Pro igne. V. 675.7. Polyse-
 mum. ibid.
 Petilia. III. 394.7.
 Phaëthon adiectiuū Solis. V. 104.4.
 Phalanx quid. II. 250.6.
 Phalaræ militate præmium. V. 303.5.
 Philotesia. I. 740.3.
 Phineji historia. III. 209.3.
 Phlegethon. V I. 295.1. eius etymolo-
 gia. ibid.
 Phlegyæ impij. VI. 608.12.
 Phœbadum deceptiones. I V. 469.1.
 Phœbetor Somni filius. IV. 331.11.
 Phœbo casta significatur. VI. 660.2.
 Phœbus crinitus. I. 740.12. Phœbus
 Apollo. III. 245.3. Phœbus cur ma-
 gnus. VI. 77.4.
 Phorbantes tres. V. 827.11.
 Phorcus Rex. V. 816.8.
 Phryctoria Troiani belli. VI. 509.10.
 Phrygij mollissimi. I V. 90.12.
 Phrygum delicatissima seruitia. II.
 577.3.
 Picea in funeribus. V I. 175.5.
 Pictæ vestes pro textilibus. III. 482.2.4.
 Pictura refertur ad acum. III. 482. 2.
 Pictura menlarum. IV. 206.2. Pi-
 ctura nauium vbi. V. 654.9.
 Picturata vestis. VI. 637.10.
 Pignus in dextra. III. 607.4.
 Pila Romana lato ferro. I. 309.7.
 Pindari errata. III. 568.4.
 Pineta in montibus. IV. 245.6.
 Pinfere terram. III. 90.6.
 Piorum campus. II. 721.2.
 Pinthous filius Iouis. V I. 382.8.
 Pifces diuinantes. IV. 331.8.
 Pifcis ante fores edebatur ab Ægy-
 ptiis. I. 635.8.
 Plage venatoria. IV. 129.4.
 Plantaria Mercurij. I V. 238.2.
 Platonis doctrina Christianæ aptata.
 V I. 477.1.

VI. 477.1.
 Plautus Circi. V. 139.9. Plautus in cer-
 tamibus pro præmio. ibid.
 Plemmyrium. III. 692.1.
 Plenis velis. adag. I. 391.14.
 Plenus sanguinis quid sit. II. 632.6.
 Pluto euocatus. V I. 255.3. Cur dictus
 Ades. VI. 509. 21. dictus Agesilaus.
 VI. 305.1.
 Plutonis fulmen. I. 38. 12. Virga. IV.
 238.10. Clauus. VI. 124.4. Sacra no-
 cturna. VI. 236.25.
 Pocula gemmata. I. 732. 2. Pocula
 multa à formis nauigiorū. III. 60.11.
 Poculum libationis, & propinatio-
 nis. I. 740.3.
 Poësis eloquentiæ initium. II. 361.1.
 Pol de viris. VI. 98.15.
 Polites velocissimus pedibus. II.
 526.11.
 Pollingere quid. VI. 212.11.
 Polydori mors. III. 34.9.
 Polyphemus fistula. III. 655.3.
 Pometij. VI. 767.9.
 Pompilius pifcis. V. 799.2.
 Pono cur de dormientibus. IV. 522.8.
 Pontus vnde dictus. I. 38.10. De mul-
 titudine bonorum. VI. 347.6.
 Porricio. V. 235.5.
 Porro quid. VI. 703.10.
 Porta vnde dicta. V. 755.2.
 Portameus Charon. VI. 295.4.
 Porticulus quis. V. 132.5.
 Portitor vox nautica. I. 347.17.
 Porto vox maritima. ibid.
 Portugalia vnde dicta. I. 539.7.
 Portunus de Neptuno. V. 235.9.
 Polco de Diis. II. 114.10.
 Positi de mortuis. II. 641.3.
 Positiua quomodo comparēt. I. 457.5.
 Prodigia saepe secuta sermone. V.
 654.2.
 Possessiuua habent actionem, & pas-
 sionem. II. 776.9.
 Postes vnde dicti. II. 451.3.
 Postis quadruplex. II. 451.3. vsus du-
 plex. ibid. In religione. II. 483.7.
 Posthumia gens. VI. 752.3.
 Posthumus de eo qui nascitur mor-
 tuo patre. V I. 752.3.
 Postumus pro postremo. ibid.
 Potes Dii. III. 655.11.
 Potestas Magæ in draconem. I V.
 478.11.
 Potuit. III. 655.11.
 Præceptum poeticum. I V. 265.10. &
 305.6. & 393.16.
 Præcipito. II. 1.11.
 Præco in ludis. V. 244.2.
 Præda quid. II. 747.11. In vnum lo-
 cum congregabatur. ibid. 15.
 Prædæ pars Deorum. III. 219.2.
 Prælusorium certamen. V. 375.2.
 Præmia Veneris. IV. 30.6. Præmia
 ante oculos cerratorum. V. 104.7.
 In columna scribebantur. ibid. In
 medio. V. 104.8.
 Prænomina ducunt gētilitia. I. 265.3.
 Præpetes aues. III. 359.7. Loci. ibid. &
 V. 244.15. Præpes pro veloci. VI.
 9.2.
 Præpositio postposita cum venusta-
 te. V. 654.8.
 Prætexo quid sit. IV. 492.7. & VI. 1.8.
 Prætexta. I. 703.15. & V. 244.8.
 Præuisio malorū necessaria. II. 199.1.
 Precantes tendunt manus ad caelum.
 II. 152.2.
 Precatio vti fieret ad Deos. IV. 265.5.
 Precationes ad diuersa numina. V.
 225.4.
 Preces ad euocationem manium.
 V I. 255.3.
 Premo venatorum est. I. 318.14.
 Priami calamitas. adag. II. 554.1. Im-
 perium. ibid. 4.
 Priamo liberi quinquaginta. II. 494.
 8.
 Priamus supplex ad Achillem. I. 483.
 13. Vbi occisus. II. 544.5.
 Primitiæ defunctorum. V. 72.5.
 Primæsius. III. 639.1.
 Princeps sacra peragit. I V. 54.12.
 Principes esse debent vigiles. I. 309.1.
 Sequi debent ducem Deum. I V.
 571.5. Subditi sacris. VI. 37.16. De-
 bent præire exemplo. VI. 175.9.
 Interdum cadebant victimam.
 VI. 236.20.
 Principum cura in tuendis liberis.
 III. 47.3.
 Prifus bellua, nauigium, etymon. V.
 114.2.
 Prius, ante. IV. 20.7.
 Probata. V. 613.2.
 Probatio victimæ fuso vino. I V. 54.
 14. & VI. 236.12.
 Procare, id est, petere. I. 539.2.
 Procul quid sit. II. 40.2. & III. 13. 1. &
 V. 124.1. & VI. 9.2.
 Prodere faces quid. IV. 425.6.
 Prodigia saepe secuta sermone. V.
 654.2.
 Profani sacris arcebantur. VI. 255.4.
 Prona maria quæ. V. 201.7.
 Propinatio amoris indicium. I. 740.3.
 Propositio Poëtarum. I. 12.1.
 Propriū pro perpetuo. I. 69.11. & III.
 84.3. & III. 154.7. & VI. 867.3.
 Prore pelagus, puppes littus respi-
 ciunt. VI. 1.5.
 Profedæ. V I. 398.6. & 440.5.
 Proserpina euocata. VI. 255.3. Domi-
 na. VI. 382.11.
 Proserpinæ sterilis vacca dicata. V I.
 236.23.
 Prospectum petere. I. 178.13.
 Prostitulariæ sedebant ad limina.
 V I. 398.6.
 Prothyme. V. 613.2.
 Prudentia, & Fortitudo in ducibus.
 V. 724.4.
 Psalterium in conuiuiis. I. 740.10.
 Pseudotaphium. III. 301.7.
 Pubentes herbæ quæ. IV. 512.4.
 Pubes oueridoxymos. I. 391.13.
 Pudor oratoris virtus. I. 565.1. stimu-
 lus ad gloriam. V. 443.7.
 Pudoris nota. I. 11.10.6. Præcepta in
 oculis. I. 565.1.
 Pueri vnius ingenium. I. 96.12. Pueri
 affuefaciendi bellorum imagine.
 V. 575.3.
 Pugilatus lex. V. 443.5.
 Pugna polysemum. V. 362.1. Imagi-
 naria. V. 575.3.
 Pugnadi verba cū tertio casu. IV. 35.5.
 Pulchritudo a misericordia. II. 518.
 3.
 Pulchrum pro forti. I. 265.24.
 Pulli augurales. V I. 190.5.
 Pullare patrem quid. VI. 608.2.
 Pullus, & verbero. III. 420.6.
 Puluinar. II. 693.8.
 Puppis nauis coronabatur. IV. 416.1.
 Puppis pars honestior nauis. III. 521.
 6. Locus gubernatoris. V. 8.6. Pars
 celsior. I. 370.6.
 Pura hasta pro scepro. VI. 752.1. Pa-
 rum de scepro. ibid.
 Purgatio animarum per elementa.
 VI. 735.1.
 Purpura duplex. I. 583.8. Substrata le-
 çis conuiuiorum. I. 703.2. Tyria.
 IV. 259.4.
 Purpura inuentio. I V. 259.4.
 Purpurea nix. VI. 637.5. & I. 583.8.
 Purpurei cygni. I. 583.8. & VI. 637.5.
 Purpureum de luce. V I. 637.5.
 Purpureus color facit mortuis. V I.
 212.15. Mali ominis. ibid.
 Pyra. V I. 212.4.
 Pyrae magnitudo ex honestate de-
 functi. VI. 212.3.
 Pyrrhicha in ludo Troiæ. V. 396.3.
 Pyrrhus occisus ab Oreste. III. 310.6.
 Pythagorica animarum transmigra-
 tio. VI. 713.1.
 Pythiæ castæ. V. 724.6.
Q
 Quadrata vestes. I. 265.21.
 Quæstor. VI. 424.11.
 Quællus de re nautica. IV. 45.7.
 Quaternata vestis. I. 265.21.
 Quatuor affectus animæ. V I. 722.11.
 Quæ, quum: pro, qui, quorū. I. 96.5.
 Quianc. IV. 534.4.
 Quianam. V. 8.7.
 Quid. IV. 305.12.
 Quies in conuiuiis. I. 727.1.
 Quindecim viti sacris præpositi. V I.
 56.12.
 Quinquennales ludi. III. 274.7.
 Quinquertium. VI. 637.8.
 Quis, generis etiam femine. II. 141.8.
 Quisquis es. I. 391.1. & II. 141. 8. De
 mortuis. VI. 382.4.
 Quod redundat. II. 141.1. Ex Græco-
 rum elegantia. II. 176.8.
R
 Abies de fame. II. 355.6. De mari.
 V. 799.3. De vaticinantibus.
 VI. 77.6. De canibus. VI. 417.10.
 Rami in arborum celebratibus. I. 1.
 241.7.
 Rapi dicuntur infantes. V I. 424.6.
 Rapiunt feruntque. Prou. II. 370.4.
 Re in compositione habet vsuum du-
 plicem. III. 369.3.
 Recedere, de nauigantibus. III. 60.18.
 Recentari, quid. I. 565.1.
 Reciduum quid. I V. 331.6.
 Recinctio veltium in sacris. IV. 512.9.
 T T t 4 Recipio

INDEX

Recipio pro accipio. IV. 206.13.
Redauspicare. I. 176.2.
Reddo VI. 9. 11. verbum nixus. II. 250.10.
Red hostre quid sit. IV. 416.6.
Reductum quid. VI. 703.2.
Referre in album. I. 373.3. Referri retro. II. 162.8. Reffero. V. 596.1.
Refutatio ante confirmationem. I. 526.5.
Regalis de epulis. I. 671.12.
Reges olim sacrificabant, immolabant. III. 13.10. Reges & sacerdotes simul. III. 73. 10. Reges sub tutela Dei. III. 472.5. Debent prestare forma. IV. 140.1.
Rego de gubernatore nautico. V. 852.15.
Regificus de epulis. VI. 595.18.
Regnata passiuè. III. 13.5.
Regula in circo. V. 132.1.
Reguli qui propriè. III. 73.10.
Regulus dictus Sibilus. II. 199.14.
Regum Persarum itinera. IV. 140.3.
Relinqui pro vinci. V. 515.7.
Remi curulis sella. I. 295.3.
Remi partes tres. V. 159.3.
Remiges, Socii, Milites, diuersi omnes in te maris. V. 183.2.
Remigii conatus expressus. III. 190.15.
Rependo. I. 231.10.
Repetebatur auspicia Romæ. I. 176.2.
Reportare oracula. II. 114.4.
Res pro imperio. III. 1.1. & VI. 854.3.
Resigno pro aperio. IV. 238.11.
Refutatio de Dictatoribus. VI. 836.13.
Rete venatorium. IV. 129.4.
Retinaculum de fune nautico. IV. 571.11.
Rex Nemorensis. VI. 136.1.
Rhadamanthus. VI. 559.5.
Rhegium. III. 410.4.
Rhesi somnus. I. 470.5. Oraculum. ibid. 10.
Rhinocolura. VI. 489.3.
Rhoeteum oppidum, & promontorium. III. 99.8.
Ripa & litus committant significata. III. 381.7.
Rite signat ordinem. III. 99.6.
Robur pro quocunque ligno. II. 185.2.
Rogati milites. II. 152.6.
Roma Martia. I. 265.14. vrbs æterna. ibid. 17. Domina. ibid. 20. Roma caput mundi, rerum Domina, Princeps vrbiū, Regina, miraculosa, officina communis rerum omnium, Imperij domicilium, Patens vrbiū, Patens regum, Patens Deorum. VI. 777.7. Roma Dea. VI. 777.12.
Romæ conditor. I. 265.15. Elogia. VI. 777.7. Romæ vniuersa subdita. ibid. 8. Apotheosis. ibid. 12. Curus. ibid. 13.
Romanae feminae vino abstinebant. I. 740.2.
Romani rerum domini. I. 265.20.
Praesiterunt Graecis in eloquentia. VI. 847.5. Imperandi arte floerunt. VI. 847.8.

Romanorum animi. VI. 777.9. Elogia. ibid. 11. Militaris virtus. ibid. Virtus, & Clementia. VI. 847.10. Romanorum cum Acarnanibus amicitia. III. 492.9.
Romanus sedendo vincit. VI. 836.13.
Romuli pater. I. 265.8. Habitus. ibid. 12. Romuli, & Remi simulacrum. I. 295.3. Romuli apotheosis. VI. 777.4.
Ros pro aqua. V. 852.5.
Rosa in conuiuio nota silentij. I. 732.5. Rosa Veneris, Amorum, eius elogia. II. 588.6.
Rostra nauium. V. 139.5.
Rostratae naues. I. 38.3.
Rotæ supplicij tractatio. VI. 608.10.
Rudentes fines nautici. I. 85.14.
Rumpere vocem. II. 122.6.
Rura, quæ vox. I. 422.14.

S

Sacer pro exsecrando. III. 47.8.
Sacerdotes cum virtis & corona. III. 73.15.
Sacerdotis eligendi ratio. II. 199.3.
Sacra transferebantur ad principem victorem. II. 287.6. Ante navigationem. III. 99.19. Non perturbanda. III. 394.12. Pro Diis. I. 45.4. Mortuorum ad solis exitum. I. 196.5. Inferorum in scrobibus. VI. 236.9.
Sacraria in medio templo. I. 509.1.
Sacris infernis amores soluebantur. IV. 630.6.
Sæuum pro magno. I. 1.13. & 96.13.
Sagena. IV. 129.4.
Sagus quadratus fuit. I. 265.21.
Sal pro mari. I. 38.2.
Salacia Neptuni vxor. V. 235.9.
Salentini. III. 394.6.
Saliflatores. V. 132.6.
Salmonæus. VI. 580.4. huius tonitrua. ibid. 5.
Saltatio Romana. IV. 54.15.
Saltem quid propriè. IV. 305.18.
Salus de mortuis. III. 60.15. & V. 72.10.
Saucius de amore. IV. 1.3.
Salum quid propriè. I. 539.3.
Salutatio olim innoxione manuum. I. 406.11. Liminis. II. 483.7.
Salus plerumque ex desperatione. II. 347.7.
Samus. I. 12.12.
Sandalarius Apollo. I. 583.8.
Sanguinis effusi in sacris mores varii. VI. 236.19.
Sanguis pro femine. I. 12.17. Sanguis, & lac cur in sacris defunctorum. III. 60.13. Sanguis in sacris inferorum. V. 1236.18. Sanguis de his, quos charos habemus. VI. 826.8.
Sapere oportet aliorum exemplo. VI. 608.13.
Sarpedon. I. 96.15.
Satis superque. II. 641.1.
Satisfactio. VI. 450.7.
Saturni fulmen. I. 38.12.
Saturnium ad nocendum. V. 603.

2. Sarurnius quid signet. I. 122.22.
Saturo ad animum. I. 716.2.
Saxum Sisyphi. VI. 608.9.
Scææ portæ, vnde. II. 601.9.
Scanforia machina. II. 234.6.
Sceleratum limen inferorū. VI. 559.3.
Scenæ rusticorum. I. 161.6.
Sceptrum polysemum. VI. 760.1.
Schedula vbi edulia. III. 229.1.
Scipiones. VI. 836.6.
Scitrophorion. II. 13.6.
Scissor in conuiuio. III. 229.1.
Scitari oracula. II. 114.3.
Scolon carmè vnde dictū. I. 740.13.
Scopuli etymon. I. 178.12.
Scriptores abstinent ab animalculis. IV. 252.5.
Scylacæum. III. 551.4.
Scyllæ descriptio, & fabula. III. 420.7.8. Scyllæ nota. III. 551.6.
Scytharum Deus. III. 34.2.
Secare viam. VI. 886.8.
Sectio criniū ante obitū. IV. 690.10.
Secundæ mensæ vina largiora. I. 727.3.
Secundum omen. II. 601.14. & III. 34.3. & IV. 45.2.
Secundus ventus. III. 118.15.
Securis in sacris. II. 223.2.
Sedēdi verba amori dantur. I. 716.11.
Sedeo supplicium est. II. 298.12. & 567.6. Sedeo pro lugeo. VI. 608.11.
Sedes pro regno. I. 265.5. pro firmitudine. II. 650.7. pro sepulchro. VI. 136.6.
Sedet pro hæret firmiter. II. 650.7.
Sedile. I. 161.11.
Seges pro densitate. III. 34.10.
Segesta vrbs Siciliae. V. 709.6.
Segnitias crimen militum. II. 370.3.
Selinis. III. 692.10.
Semaxii quī. VI. 608.10.
Semen ignis. VI. 1.11.
Semiferi vnde dicti. II. 50.2.
Semivir, vox cōtumelias. IV. 206.16.
Semita vnde dicta. I. 393.12.
Senatores cur patres dicti. V. 755.4.
Senatus Romani elogia. I. 422.9.
Senectus cur tristis. VI. 273.6. Malorum plena. ibid.
Senes sapientes. I. 509.9. Crudi. VI. 295.17. Cur asperi moribus. ibid.
Senium pro molestia. VI. 273.6.
Senum obitus mitior. II. 559.5. Prudentia. V. 700.3.
Sensuum metaphoræ commutantur. II. 298.4.
Sepelini somno vinoque. II. 265.3.
Sepiæ piscis commentum. I. 206.13.
Septem montes Romæ. VI. 777.10.
Septemtrio abundat barbaris. I. 665.5.
Septemtrionales præstant Orientalibus virtute. VI. 826.4.
Septenarius numerus. VI. 37.3.
Septimontium. VI. 777.10.
Sepulchra ad maris littora. I. 212.14. Ad portas vrbiū. II. 601.9. & III. 301.2. In religione. IV. 425.2. virtus ornabantur. I. 450.11. Ad littora. VI. 212.1. Magna. VI. 226.9. In lucis. VI. 666.6. Ad ripas fluminum. VI. 867.5. In alucis fluminum. ibid.

RERVM ET VERBORVM.

num. ibid. Coronis & floribus ornabantur. VI. 867.11.
Sepulchris imponebantur defunctorum insignia. VI. 226.10.
Sepulchrum quid. VI. 212.4. Sepulchrum conditorium, conditium. III. 60.14.
Sepultura collatitia. VI. 363.3.
Sepultus quis. III. 34.7.
Sequor de fortuna. II. 386.3.
Sera omina quæ. V. 519.3.
Sergij. V. 114.7.
Serilia sparteæ. VI. 398.15.
Sermonibus arcebantur profani. VI. 255.4. Sermonis etymon. VI. 156.6.
Serpens in via mordens. Adag. II. 370.16.
Serpentes Mercurij. IV. 238.6. Cerberij. VI. 417.6.
Serpentis exsuuium. II. 469.7. Spolum quid significet. ibid. Duplex lingua. II. 469.11.
Serpentium spiræ. II. 199.12. Cibus. II. 469.3.
Serranus. VI. 836.10.
Serra in honorem Deorum. IV. 196.6. Ad fores amicarum. ibid.
Seruari ex vndis vota faciebant Veneri. V. 799.2.
Serui fœminea exercebant. IV. 206.16.
Seruia mater Romuli. I. 265.10.
Serui error. I. 231.8. & 339.10. & 470.2. & 483.21. & 539.9. I. 129.6. & 196.4. & 450.15. VI. 398.7.
Seruius defenditur. I. 470.8.
Seruo verbum sacrorum. II. 699.5.
Sessionis poena. VI. 608.11.
Setarum auulsiō in sacris. VI. 236.13.
Si de tempore. V. 55.8.
Sibina. IV. 129.4.
Sibylla casta. V. 724.6. In interiore parte oraculi. VI. 98.12.
Sibyllæ vti vaticinantur. VI. 37.12. Maiores folito. ibid. 14.
Sibyllæ etymon. III. 441.5.
Folia. VI. 56.13. atas. VI. 317.2.
Sibyllini libri. VI. 56.11.
Sic visum superis. III. 1.3. & II. 420.7.
Sicani ab Hispanis. V. 293.1.
Sichæus. I. 347.1.
Sicilia diuisa ab Italia. III. 410.1. Subdita malis. V. 762.3. Cur dicta Trinacria. III. 551.5. Huius tria promontoria. ibid.
Sicoris fluius. V. 293.1.
Siculi matis natura. III. 381.2.
Siculus sermo promissuus. V. 613.2.
Sidon vrbs Phœnicia. I. 617.7. Piscis. ibid.
Sigillo de mortuis. IV. 238.11.
Signum Circi. V. 124.5.
Sigyna. I. 129.4.
Silens nox quid. II. 250.7.
Silentij forma expressa. I. 1.11.
Silentium de aquis. I. 161.5. In conuiuio. I. 732.5. In sacris. III. 99.16. Silentium Manium. IV. 450.13. & VI. 264.2. Silentium adiuuat metum. II. 747.5.

Silex an ignem contineat. VI. 1.11.
Silicernium. V. 84.7.
Siliij Italici vitia. VI. 477.1.
Similitudinis ad parentes causa. V. 575.1.
Simulacra abluebantur. II. 705.9.
Simulacrum. II. 162.12.
Simulata in sacris pro veris. II. 114.6. & IV. 512.1.
Sinon speculares ignes inuenit. I. 328.4.
Sinonis etymon. II. 65.1.
Sinus de vestibus. I. 318.9. In fluminis. VI. 124.7.
Siphones in tempestatibus. III. 118.4.
Siquis sensus post mortē. VI. 886.3.
Sirenes. V. 852.10.
Sisyphi saxum. VI. 608.9.
Sitella forti. VI. 424.11.
Situs. VI. 450.8.
Sive Deus, sive Dea. II. 632.2.
Socij beneuolentias nota. I. 202.1.
Sociorum nota fides. I. 106.12.
Sol dictus catena aurea. I. 309.2. Dictus nasci in insula Circes. III. 381.4. Geminus vti videatur. IV. 469.1. Nouus. IV. 584.1. Sol, & astra Elysiarum. VI. 637.6.
Soli dantur oculi. IV. 607.1.
Solidum. II. 632.7. Solidum pro pleino. V. 741.6. Solidum sacrum quid. VI. 236.26.
Solis exortus ab Ida. II. 790.6. Solis curtus candidus. IV. 584.4.
Solitudo abominanda regibus. IV. 450.18.
Sollemnis de funere. V. 603.2.
Soluti amore. IV. 478.13.
Solum quid sit. V. 183.6.
Solutio, & perfoluo, verba sacrorum. V. 473.6.
Somnia quando vera. II. 265.8. & V. 724.8. Et vera, & falsa. VI. 886.3.
Somniorum sedes arbores. VI. 282.1.
Somno comparantur quæ inania. II. 790.3.
Somnus primus altissimus. I. 470.5.
Somnus primus qui describitur. I. 265.8. Somnus primus dulcissimus. II. 265.11. Somnus abruptus ominosus. II. 298.5. Somnus ex labore. II. 250.5. Remedium malorum. IV. 522.9. Somnus cum alis. V. 852.9. Frater mortis. VI. 273.10. Somni delubra. II. 265.13.
Cornu. V. 852.5. Regia vbi. VI. 282.1. Dulcedo. VI. 509.11. Portæ. VI. 886.3.
Sono de Furiis. VI. 548.8.
Sors deiecta, coniecta, dimissa. V. 490.1. Sors in epulis. V. 490.2.
Sortes sacrae quid. VI. 56.11.
Sortis beneficium in Circo. V. 132.1.
Sortitio fœminarum in bello. III. 310.8. Sortitio in Circo. V. 132.1. In omni ludorum genere. V. 490.2. Sortitio ad domicilia. V. 755.3.
Sortito dabatur militia. I. 509.4.
Spargere voces. II. 97.2.
Spartio de sacris inferorum. IV. 630.

6. & VI. 226.4. & VI. 628.4.
Spartana femina palæstras exerceat. I. 318.2. Nudæ ad genua. I. 318.7.
Spatium inferni ad cælum fabulosè. VI. 559.13.
Spectationes. VI. 679.6.
Spelæum quid. I. 309.5.
Sperare etiam de timore. I. 559.9.
Spes, & metus affectus validissimi. I. 212.12. Spes communis vox. I. 539.9. Spes etiam in timore. IV. 416.2.
Sphinx Palladis. II. 223.7.
Spinturnix quæ auis. IV. 450.15.
Spiratio, & lux, effecta vitæ. I. 548.2.
Spiritus pro vita. I. 548.2.
Spiro. II. 559.3.
Splendor de conuiuio. I. 635.9. Splendor nota Deorum. II. 588.2.
Spolia Hectoris. I. 483.10. Ad postes domorum. II. 494.11. in domibus. V. 387.7.
Spoliare vita, annis. VI. 156.14.
Sponda. I. 693.8.
Stabile matrimonium quod. I. 69.10.
Stat pro hæret animo. II. 747.1.
Statuæ propinquorum in tumulis. III. 60.8.
Stella Veneris Aeneam duxit. I. 373.13.
Stellæ cadentis omen faustum. I. 687.7.
Stellæ naturæ ignea. IV. 331.12.
Stellis comparata ornamenta. IV. 259.2.
Stemma quid. IV. 450.12.
Sterno de mari. V. 816.4.
Sthenelos. II. 250.12.
Stilus triplex. I. 1.1.
Stipo. III. 463.4. Stipator sermo nauticus. ibid.
Sto militare verbum. V. 426.10.
Stoicorum doctrina. VI. 98.5.
Stola an eadem cum palla. VI. 637.10.
Stomachum mouere vnde natum. I. 54.2.
Strata viatum. I. 422.3.
Stratagemata belli. II. 13.10.
Stridor de emissis telis. V. 500.2. Animarum. VI. 752.1.
Strongyle vna Eolicarum. Regia Æoli. I. 54.5. vnde dicta. ibid.
Struo de infidiis. II. 57.4. In conuiuio. III. 229.1. Structor ibidem.
Struo de militaribus tribunalibus. V. 286.3.
Styx & Cocytus idem. VI. 295.1. Stygis etymon. ibid. Iuramentum. VI. 317.3. Aqua mortifera. VI. 434.8.
Sub, de tempore. V. 394.1.
Subducere naues. I. 548.9.
Subigere nauem. VI. 295.13.
Subire pro ingredi. I. 391.14.
Substantiua duo. I. 38.2.
Substantiuum pro adiectiuo. I. 67.13.
Succedo pro ascendo. III. 274.4.
Succidanea hostia. III. 222.2.
Succurrere vbi incēse. adag. II. 147.5. Sudor

INDEX

Sudor falsus. II. 162. 14. Sudor timoris nota. III. 172. 2. Cur gelidus in timore. *ibid.*
 Sufflo ad iras. VI. 398. 8.
 Suffragia in foliis. VI. 59. 13.
 Suiiia festa Veneris. I. 339. 1.
 Suis Troiana fabulæ. III. 381. 6.
 Sulcus de mari. V. 139. 4.
 Sumo verbum. I. C. V. 529. 4.
 Suonetantilla. V. 94. 5.
 Supatio, supo. III. 639. 1.
 Super pro superest. III. 482. 7. Super, idest, pro. IV. 219. 5.
 Superbia pro nobilitate. III. 1. 4.
 Superi de hominibus. VI. 713. 4.
 Supernates arbores. I. 69. 3.
 Superstitio efficacissima. II. 23. 15.
 Supina vltima nulla sunt. I. 445. 4. & III. 607. 12.
 Supinæ manus quæ. III. 172. 4. & IV. 196. 9.
 Supplicum mos. I. 483. 14. Discrimen à victis. II. 57. 2. Jus. II. 533. 9. Habitus. II. 533. 10. Adoratio & lacrymæ. III. 607. 1.
 Supplicio cultri in victimis inferorum. VI. 236. 16.
 Supra & infra in sermone conuuij. I. 693. 9.
 Supremum de mortuis. II. 1. 13.
 Surgo de ædificiis. I. 422. 19.
 Sus dicta est Troia. III. 381. 6.
 Suspendio animorum ab æquilibrio. II. 114. 1.
 Suspiritus. I. 373. 1.
 Suspirium tragicorum. *ibid.*
 Sulfurus magarum est. VI. 489. 1.
 Sutilis naues. VI. 398. 15.
 Syluæ inferorum. VI. 124. 6.
 Syluij Reges Albani. VI. 760. 2.
 Syluius Posthumus. VI. 760. 5.
 Symplegades. III. 73. 5.
 Syrtis duæ. I. 106. 11.

T
 Tabes de amore. VI. 440. 3.
 Tabus quid. III. 22. 5.
 Taceo de ventis. IV. 522. 4.
 Tædæ nuptiales. IV. 331. 4.
 Tæniæ mortuorum. IV. 450. 11. In palmis. V. 268. 1. Pro fertis. *ibid.*
 Talaria Mercurij. IV. 238. 2.
 Talentum magnum. V. 244. 5.
 Tanquam in nocturno bello. adag. II. 250. 1. Tanquam Othus, & Ephialtes. adag. VI. 580. 3.
 Tandem denique. IV. 20. 7.
 Tangere sacra. I. 234. 10.
 Tantali pœna. VI. 595. 15.
 Tatus seruit acclamationib. I. 12. 24.
 Tapetiorum origo. III. 274. 13.
 Taplus. III. 675. 11.
 Tarenti fabulæ. III. 551. 1.
 Tartarus diuersus ab inferno. VI. 548. 1. Tartarus & infernus gentiliū. VI. 608. 1.
 Taurus an Ioui sacrificaretur. II. 1. 13. 10. Immolatur Neptuno. III. 118. 2. Sacer Apollini. III. 118. 3. Pro premio. V. 362. 2. Mactatur Diis inferis. IV. 236. 11. Tauri nigri Ne-

puno sacri. V. 1. 3.
 Tellus serua. I. 1. 5. Communis Deorum. I. 128. 18. Dea Terra. I. 161. 14. Dea Magna. III. 1. 12. Mibi dehisceat. adag. IV. 20. 4. Inter Deos. VI. 136. 3. Præest nuptiis IV. 160. 2. Cur prima. *ibid.*
 Tempestas initium Virgiliani operis. I. 35. 1. Religiosa veteribus. II. 105. 6. Inter numina. V. 762. 9. Tempestates quo tempore. IV. 522. 3.
 Templum quid. IV. 450. 9. Pro sepulchro. *ibid.* Templi etymon. I. V. 450. 9. Templi vnius duo numina. V. 1. 9. 6. Tempia olim cum gradibus. I. 445. 8. In locis editis. III. 521. 10. Vitis ornabantur. IV. 450. 11. Ex voto. VI. 9. 14. Templorum confugium. II. 396. 10. & III. 506. 8. Templis pecuniæ asseruabantur. II. 747. 11.
 Temporalis amicitia. III. 47. 4.
 Tempus omnia consumit. I. 410. 2.
 Tendo vox militaris. II. 29. 3.
 Tendicula venatoria. IV. 129. 4.
 Tenedos. II. 21. 1.
 Teneo me, forma amatoria. IV. 305. 3.
 Tenuis quis. V. 685. 4.
 Tergum pro tergo. I. 347. 24.
 Tergus pro tergo. I. 347. 24.
 Terminus oliuæ. VI. 226. 6.
 Terminus coronabatur vnebatūque. IV. 607. 10. Huius religio apud veteres. I. V. 607. 10. vnde hæc orta. *ibid.*
 Ternarius non solum numerat, sed vehementiam dicit. III. 420. 3. In facris. VI. 600. 2.
 Terra an sphaerica. VI. 56. 3. Terra & Tellus vti distinguuntur. VI. 648. 7. Terræ quæ sunt, mari attribuntur. III. 190. 4. Terræ etymon. IV. 265. 8. Terræ occultum numen. VI. 77. 8.
 Testudo militaris. II. 431. 10. Eius duplex vsus. *ibid.*
 Teucus conditor Troiani generis. I. 131. 8. Huius historia. III. 99. 7. Teucris Telamonii historia. I. 617. 8.
 Texo de fabricis. II. 13. 7.
 Textilia ad vsum mensarū. III. 482. 2.
 Thalamus etiam de virginibus. V. 1. 273. 12.
 Theatrum M. Scauri. I. 422. 11.
 Theuse vnde dictæ. II. 234. 8.
 Theauri olim in sepulchris. I. 347. 13.
 Theauri definitio. *ibid.*
 Theseus Neptuni filius. VI. 382. 8.
 Pœna apud inferos. V. 1. 608. 11.
 Theffalorum feritas. I. 483. 7.
 Thoas dux. II. 250. 12.
 Thorax pro pectore. II. 347. 2.
 Thraces bellicosi. III. 13. 3. Primi Deos coluerunt. III. 13. 9.
 Thracia fertilis. II. 1. 13. 4. E quis floruit. V. 560. 3. Thraciæ magnitudo. III. 13. 2.
 Thus an fit nouellum in facris. V. 741. 6. Thus in funeribus. V. 1. 212. 19.

Thyadum etymon. IV. 296. 11.
 Tiberis multa ostia. I. 12. 9.
 Tibia in conuiuiis. I. 740. 10.
 Tigres Bacchi. VI. 788. 21.
 Timaeus fluuius, eius ora, nomina, an sit vsquam. I. 146. 5.
 Timor & metus vti distinguuntur. I. 54. 20. Timoris vis. II. 721. 6. 9.
 Tifandri etymon. II. 250. 12.
 Tiphone vnde dicta. VI. 559. 7.
 Titan pro Sole. VI. 722. 8. Titanes. VI. 580. 1. Titania astra. VI. 722. 8.
 Titulus de rebus fere omnibus. III. 274. 14. Titulus librorum vnde dictus. III. 537. 10.
 Tityi fabula. VI. 595. 2. Vultur. *ibid.* 5.
 Magnitudo. *ibid.* 6.
 Tmarij non Ismarij. V. 613. 8.
 Togæ Romanæ forma. I. 265. 21.
 Origo. *ibid.*
 Tonfa coma preffa corona, vti explicetur. V. 553. 1.
 Tonfilla. III. 639. 9.
 Tôfura clericalis vnde orta. VI. 232. 8.
 Toralia. V. 387. 2.
 Tori etymon. V. 387. 2. Tori in pompa funebri. VI. 867. 4.
 Torneamentorum origo. V. 596. 3.
 Torquati historia. VI. 817. 8.
 Torques virorum. V. 553. 3.
 Torrens quid. II. 298. 9. Torrens comparatio ad multa. *ibid.* 8.
 Tortor Apollo. I. 583. 8.
 Trabs Cypria quid. I. 38. 3. Trabs pro naue. III. 190. 3.
 Tragediæ amantium vbi. V. 642. 5.
 Tranquillitas maris ad equitantem Neptunum. V. 816. 1.
 Transcripti qui. V. 741. 8.
 Transeo in Circo. V. 315. 7.
 Transire in familiam. II. 152. 8.
 Transtra, quid. V. 132. 4.
 Tremor in oraculis. III. 90. 1. De ira. VI. 358. 9.
 Trepido pro festino. IV. 115. 4.
 Tria tempora. IV. 607. 19.
 Triclinia in media coenatione. I. 635. 10. & III. 344. 9.
 Tridens Neptuni. I. 128. 17.
 Trierarchi nauium qui. V. 132. 5.
 Trieterica. IV. 296. 12.
 Trilices loricae. IV. 258. 2.
 Tripudium sonium. III. 90. 1. Sollitum. VI. 190. 5.
 Tripus oraculi quid. III. 90. 5. & III. 359. 4. Tripus præmium. V. 104. 9. Tripodes in honore. *ibid.* Alij à lebetibus. *ibid.* Tripodum genus duplex. *ibid.*
 Triremes quando primùm constructæ. V. 114. 6.
 Tristitia de inferis. VI. 509. 10.
 Tritonia cur dicta Pallas. II. 162. 11. & 223. 6.
 Tritonis etymon. I. 146. 4.
 Tritium etiam in vbe. IV. 607. 4.
 Troia quando capta. II. 250. 1. 7. Capta dolo. *ibid.* 4. Bis capta. II. 641. 2. Ter capta. III. 472. 6. Troia ludus. V. 596. 3. Ortus à Græcis. *ibid.* Troia

RERVM ET VERBORVM.

Troiæ nascentis omen. V. 84. 3.
 Troiani duces qui in equo. II. 250. 12.
 Troiani angustiorum periculis. III. 359. 1. Pingebant corpora. IV. 140. 10. Troianæ pugnae celebratimæ. I. 457. 4. Troianæ naues mille an fuerint. II. 195. 6. Troiana fata tria. I. 470. 11.
 Troilus puer. I. 470. 11. eius mors fatum Troiæ. *ibid.*
 Trophonius Iuppiter. VI. 9. 3.
 Truncus quid. II. 554. 7.
 Tubæ vsus in re sacra. V. 104. 15. In vsu circi. V. 139. 1. Claritas in sonitu *ibid.*
 Tullus Rex. VI. 808. 4.
 Tumor de mari. III. 154. 1.
 Tumultus de equo. VI. 854. 4. Tumultuarij milites. II. 152. 6.
 Tumulus inanis. III. 301. 7.
 Tunica coccinea ante pugnam. I. 635. 12. Tunica recta. I. 647. 5.
 Turba de paucis. III. 129. 3.
 Turbo absolutè ponitur. VI. 788. 11.
 Turgeo de iratis. VI. 398. 8.
 Turma vnde dicta. V. 560. 1.
 Tufci à Lydis. II. 776. 6.
 Turclaria numina. II. 162. 2.
 Tutulus. III. 537. 10.
 Typhoeus sub Aetna. III. 578. 1.
 Tyranni notæ duæ odium & metus. I. 347. 15.
 Tyrrenum mare pro Hispanico I. 69. 3.

V
 Vacca quando mactanda. IV. 54. 13.
 Vacuus. II. 747. 8.
 Vale de mortuis. III. 60. 15. Terrepetebatur in funeribus. VI. 500. 2.
 Vapor pro igne. V. 675. 5.
 Vasa aspera. V. 258. 7.
 Vates Deorum interpres. III. 359. 2.
 Vates gentiliū ignari. IV. 56. 2. Vates sacri. VI. 56. 6. Vaticinantiū furor. VI. 37. 12. Vatum munus. III. 369. 9.
 Vcalegontis etymon. II. 309. 4.
 Veho verbum nauticum. I. 106. 13.
 Veiorum expugnatio. II. 265. 5.
 Vela dare. II. 132. 5.
 Velini portus. 363. 4.
 Velorum nauticorum origo. III. 506. 11.
 Veliuolum mare. I. 227. 3.
 Venabula venatoria. IV. 129. 4.
 Venatio militaris. IV. 129. 9.
 Venationis tempus. IV. 129. 1.
 Venatores spoliis serarum induti. I. 318. 12. Venatorum genera quatuor. IV. 115. 5. Etas. IV. 129. 3. Etymon. *ibid.*
 Venaticis habitus. I. 318. 5. Venatices nude ad genu. I. 318. 7.
 Venenum de amore. I. 671. 16.
 Veni, vidi, vici. I. 265. 31.
 Venia vox facrorum. I. 509. 7. Venia pro beneficio. IV. 425. 8.
 Venio vox conuuij. I. 703. 1.
 Venter vnde dictus. III. 209. 6.

Venti cur Regem habeant. I. 54. 17.
 Omnes simul in tēpestate. I. 106. 2.
 Sub potestate etiā Neptuni. I. 128. 12. Procaces. I. 339. 2. Dij. III. 118. 5.
 Ventorum antrum. I. 54. 8. Carcer. *ibid.* 11. Indignatio. *ibid.* 12. Impetus. *ibid.* 19. Occursus diametralis esse nequit. I. 106. 2. Genus duplex. I. 128. 10. Pugnae. II. 407. 4.
 Ventilare, ventilatores. V. 375. 2.
 Ventri loqui. VI. 37. 12.
 Ventus pro vento. I. 85. 11. ventus secundus. prouerb. IV. 553. 8. Ferēs. I. V. 425. 5.
 Venus cur Aphroditis. I. 12. 17. *φαιδρος*. I. 231. 2. Cuius filia. I. 258. 5.
 Cum arcu. I. 318. 5. Venus Paphia thure tantum & floribus ornabatur. I. 406. 20. *ἠρωδωπάριος*. I. 583. 8. Barbata. II. 632. 2. Filia Diones. III. 13. 9. Ridens. IV. 115. 11. Æneam liberat. I. V. 219. 1. Verticordia. IV. 478. 3. Machinatrix. V. 1. 7. Erycina. V. 755. 6. Orta ab spuma maris. V. 799. 2. Anadyomene, Marina. *ibid.* Murria. VI. 440. 6. Pro cupiditate. V. 1. 713. 6. Veneris stella Æneam duxit. I. 373. 13. Veneris Paphiæ simulacrū. I. 406. 20. Peplum. I. 483. 4. Veneri sacra fiebant floribus & thure. I. 339. 1. Veneres multæ. V. 799. 2.
 Veratices. IV. 512. 1.
 Verbero, & pulso. III. 410. 6. verberare aciem. V. 375. 3. Lapidem. *ibid.* verberationis genus triplex. VI. 559. 8.
 Verbum ante sermonem. IV. 265. 1.
 Verecundia in amātibus. IV. 305. 1.
 Vergere in facris quid. V. 1. 236. 12.
 Veritas Fidei mater. I. 295. 1.
 Verò seruit Ironiæ. IV. 90. 4.
 Verò quid propriè. II. 57. 6.
 Versus de nauis. V. 114. 6.
 Vertex de monte. II. 298. 14.
 Veru ex Romana militia. I. 212. 4.
 Vesci aura. I. 548. 3.
 Vesta inter Penates. II. 287. 8. Sub forma ignis culta. *ibid.* 9. Deorū prima. IV. 160. 2.
 Vestales præcedebat licitor. V. 724. 6.
 Vestibuli etymon. II. 469. 1.
 Vestio de luce. VI. 637. 4.
 Vestis de aulæis. I. 635. 12. De militari vexillo. *ibid.*
 Vesuius mons. III. 568. 13.
 Via de terra propriè. III. 190. 4.
 Viaticum quid propriè. I. 188. 9.
 Vicarius in sacrificiis. II. 122. 8.
 Victores victis dant nomen. I. 1. 19.
 Victoriæ etymon. II. 57. 2.
 Victus Cyclopiis. III. 639. 4.
 Videre calamitates infelicitissimum. II. 543. 3.
 Videns, id est, viuus. II. 77. 9.
 Vimen Mercurij. IV. 238. 6.
 Vina coronare. I. 727. 4.
 Vinum vetus. I. 212. 7.
 Mistum. I. 732. 3. Soporiferū. II. 265. 3. Inferium. III. 60. 10. in facris ma-

ris. V. 235. 6. Respersum. VI. 628. 4.
 Vini hilaritas. I. 635. 5. In sanguine commutatio. I. V. 450. 8. Vius in funeribus. VI. 226. 1. Vino abstinebant Romanæ feminae. I. 740. 2.
 Violo in facris. II. 185. 5.
 Virga Mercurij. I. V. 238. 6. 7. Somni. V. 852. 4.
 Virgilij prudentia. I. 422. 12. & 470. 2. Hemistichia. I. 526. 12. Sobrietas. I. 544. 5. Imitatio. III. 190. 10. Prudētia. III. 623. 5. Modestia. IV. 80. 1. & 106. 1. Penitētia. IV. 437. 5. Verecūdia. IV. 450. 14. Sobrietas. IV. 478. 15. Iudicium. V. 303. 5. Diligentia. V. 529. 2. Vauj flexus. V. 613. 4. Cautio. VI. 9. 24. Vigilantia. VI. 434. 1. Prudentia. VI. 608. 14. Veneris aurei. VI. 867. 1. Cautio. VI. 886. 4.
 Virgilius defenditur. I. 1. 7. & 85. 19. & 106. 2. & 128. 3. & 188. 3. & 373. 10. & 498. 4. & II. 265. 8. & 494. 6. & III. 381. 7. & 568. 6. 10. & 707. 6. & IV. 20. 7. & 45. 4. & 65. 1. & 115. 2. & 173. 6. & 331. 10. & 478. 11. & 512. 6. & V. 114. 6. & 340. 4. & 387. 3. & 473. 4. & 490. 6. & 623. 2. & VI. 9. 4. 9. & 363. 4. & 608. 11. & 767. 11.
 Virgilius superat Homerum. I. 69. 13. & 85. 7. & 96. 9. 17. & 106. 1. 18. & 128. 3. & 161. 2. & 178. 11. & 188. 4. & 202. 1. & 318. 1. & 329. 1. & 273. 10. & 470. 9. 13. & 583. 2. 11. & 598. 2. 13. & 617. 1. & II. 1. 4. 1. 2. & 29. 7. & 265. 17. & 298. 8. & 336. 6. & 335. 1. & 370. 12. & 386. 6. & 407. 4. & 518. 1. & 621. 2. & III. 118. 15. & 190. 5. & 259. 10. & 420. 3. & 463. 4. & 482. 8. & 623. 1. & 655. 7. 13. & 675. 6. & IV. 219. 6. & 437. 3. & V. 104. 1. & 139. 2. & 183. 1. & 201. 8. & 315. 5. & 443. 3. & 485. 1. & VI. 347. 10. & 363. 1. & 450. 1. & 509. 11. & 580. 3. & 595. 1. & 608. 16. & 679. 1. 3. & 695. 1. 3.
 Virgilius superat reliquos Poetas. I. 85. 1. & 96. 16. & 231. 3. & IV. 65. 8. & 362. 4. & 607. 8. & VI. 273. 1. Superat Calabrum. II. 199. 10. Euripidē. III. 47. 3. Sophoclē. III. 308. 9. Pindarum. III. 568. 4. Apollonium. IV. 522. 1. Siliū & Statium. V. 404. 4. Emendat Pindarum. III. 568. 9. Superat se ipse. III. 568. 2. Corrigit Homerum. II. 1. 43. 2. & V. 827. 9.
 Virgilius magister Poetarum. I. 54. 9. Representat Romanas historias. III. 289. 8. Se interdum amulatur. III. 492. 4. & IV. 140. 2. Comparatur cum historicis. III. 190. 9. Variat poem. III. 289. 1. Exactior Homero. III. 420. 1. Eruditionis non ostentator. IV. 252. 5. Nihil ociofum. IV. 469. 3. Seruantissimus decori. V. 490. 9. Rerum obseruantissimus. V. 654. 8. Nominibus propriis signatē vtitur. VI. 77. 12. Cōplet notitiam variis in locis. V. 635. 6. & VI. 182.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- VI.* 282.3.
 Virginitas in religione ethnicis. *I.* 162.5.
 Viti præstantes à Deo. *VI.* 98.17.
 Viridis Donyfa cur. *III.* 118.10.
 Vitor de oculis. *VI.* 295.17.
 Virus eque. *IV.* 512.6.
 Viscera quid. *I.* 212.3. Viscera in conuiujs. *V.* 94.8. *VI.* 236.26.
 Viscum sacrum. *VI.* 190.11.
 Vito, & Peto, in ludo gladiatorio. *II.* 431.2. & *V.* 426.11.
 Vitæ in morte. *II.* 132.2. in ministerio facrorum. *II.* 152.5. & 162.5. & *III.* 73.11. & 369.2. Vittæ insigne Apollinis. *III.* 73.11. Vittæ lanæ in vsu facrorum. *IV.* 450.11. Vnæ defunctorum tæniis cingebantur. *ibid.*
 Viui Superis chari. *I.* 391.2. Viui sepeliebantur. *II.* 641.3. Viuum pro natiuo. *I.* 161.10. Viuum de statuis. *VI.* 847.2. Viua aqua quæ. *II.* 705.10. Viuorum studia transeunt cum mortuis. *VI.* 648.4.
 Vixit pro mortuus est. *IV.* 651.3.
 Vltimum de re duplici. *V.* 201.10.
 Vlua distincta ab alga. *II.* 132.4.
 Vlulatio Nympharum. *IV.* 160.6.
 Vlularius femineus. *II.* 483.4. De sacris Magarum. *IV.* 607.4.
 Vlysses pro immitti, prouerb. *II.* 1.9. Dicitur Æolides in cõtumelia. *VI.* 509.16. Vlyssis vitia. *II.* 86.5. Vlyssi pro Vlyssis. *II.* 86.6. Vlyssæum commentum. *II.* 162.1.
 Vlyssiponis conditor. *V.* 114.6.
 Umbra humens *III.* 588.1. umbra notabantur horæ. *III.* 506.3.
 Umbræ de coronis. *VI.* 767.3.
 Vnctio in funere fuit nobilium. *VI.* 212.11.
 Vnda de fumo. *II.* 601.8. Vnda inter Deos. *III.* 118.5.
 Vndare ad quæ traducatur. *V.* 139.7.
 Vngebantur cineres mortuorum. *VI.* 212.11.
 Vnguenta mortuorum. *ibid.*
 Exotica. *ibid.*
 Vnus pro populo vniuerso occidebatur. *V.* 799.8.
 Vocare votis. *I.* 265.32. Vocare, vocaciones, vocator in conuiujs. *I.* 703.1. Vocare in partem. *III.* 219.2.
 Vocat ventus. *III.* 60.17.
 Vocatio habita pro sepultura. *I.* 212.14.
 Volarus illustratur à re nautica. *VI.* 9.13. Volatus de anima. *VI.* 703.7.
 Volens in sacris. *III.* 441.7.
 Volo de telis. *VI.* 65.10. De nauibus. *V.* 201.11.
 Voluo. *I.* 12.15.20.
 Voluptas Elysiarum. *VI.* 648.10.
 Voracitas de vctis. *I.* 54.19. De aquis. *I.* 106.17. De igne. *IV.* 65.4.
 Vota pro reditu in patriam. *II.* 13.10.
 Vota veterum. *VI.* 9.12.
 Vox hærens præ timore. *II.* 768.6. & *III.* 47.2.
 Vrbs quid. *III.* 245.4. & *IV.* 651.6.
 Urbis & ciuitatis discrimen. *II.* 265.2. Urbis etymon. *V.* 755.2. Urbium tria genera. *III.* 99.10. Urbium munimen triplex. *V.* 755.4.
 Urbes cõparantur cum nauibus. *I.* 146.5. Urbo verbum. *V.* 755.2.
 Uri. *V.* 35.2.
 Vrina forti. *VI.* 424.11.
 Vrinæ duæ in iudicijs Græcorum. *VI.* 424.12.
 Vrii Africani. *V.* 35.2.
 Vstrina quid. *VI.* 212.4.
 Vt pro vbi. *V.* 315.8.
 Vulcanus de crescente igne. *II.* 309.3. & *V.* 654.7. Vulcani etymon. *II.* 309.3.
 Vulgus genere masculino. *II.* 97.3.
 Vulgimoles. *I.* 146.6. & *II.* 65.5.
 Vulgiana. *I.* 146.7. Furor. *I.* 146.8. Inconstantia. *II.* 29.9. Etymon. *IV.* 173.11.
 Vultus pro telo. *II.* 531.3.
 Vultus de mari. *V.* 762.6. Vultus unde dictus. *VI.* 37.10.
 X
 Xanthus & Scamander idem. *III.* 344.6. Paruus fluuius. *IV.* *ibid.*
 Z
 Zephyri secundi. *IV.* 553.8.
 Zephyro flante non venadum. *I.* 129.5.
 Zeta de victu. *III.* 639.4.
 Zona virginum. *IV.* 54.2.
 Zonæ virginalis solutio. *IV.* 54.2.

F I N I S.

